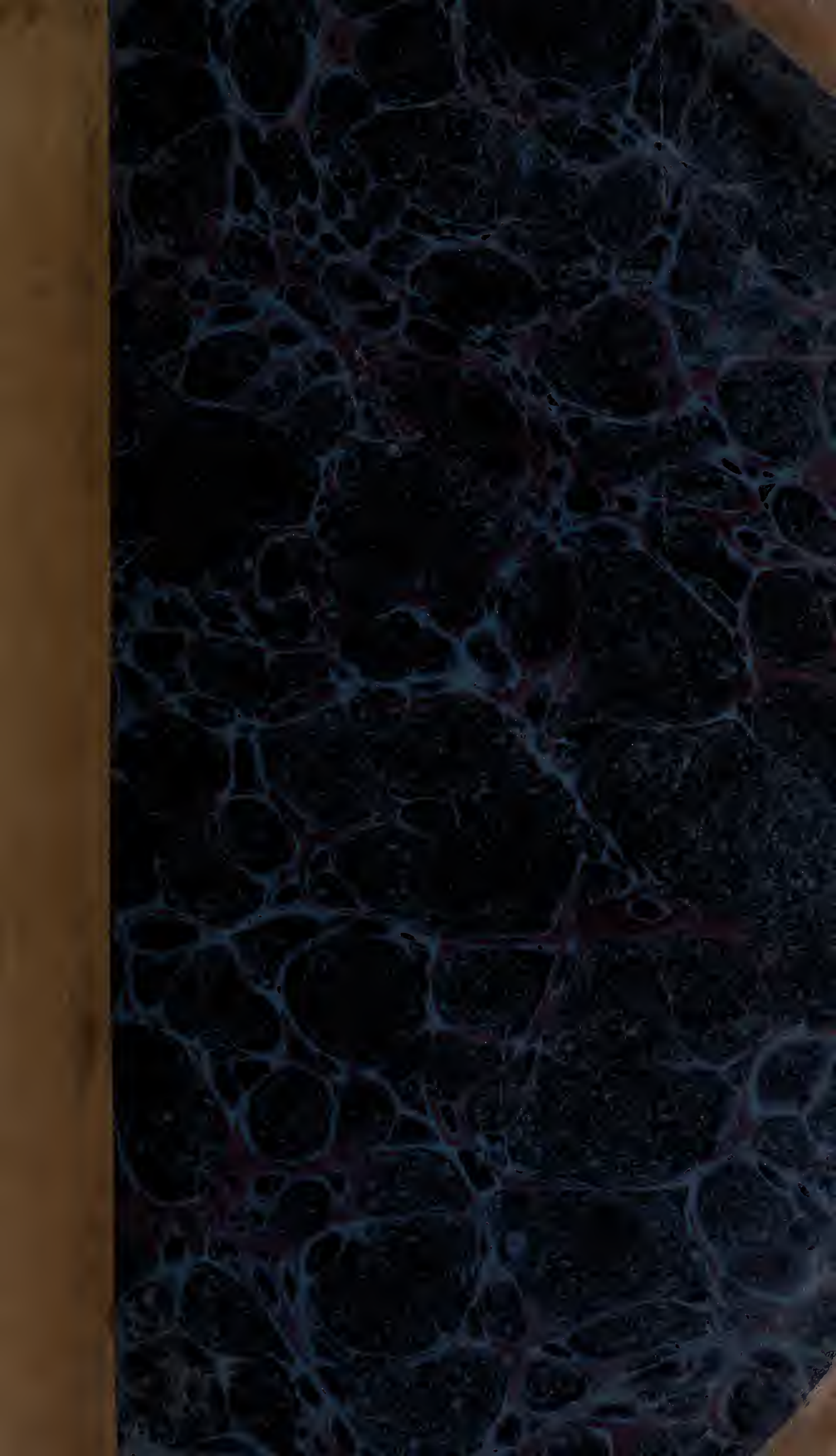
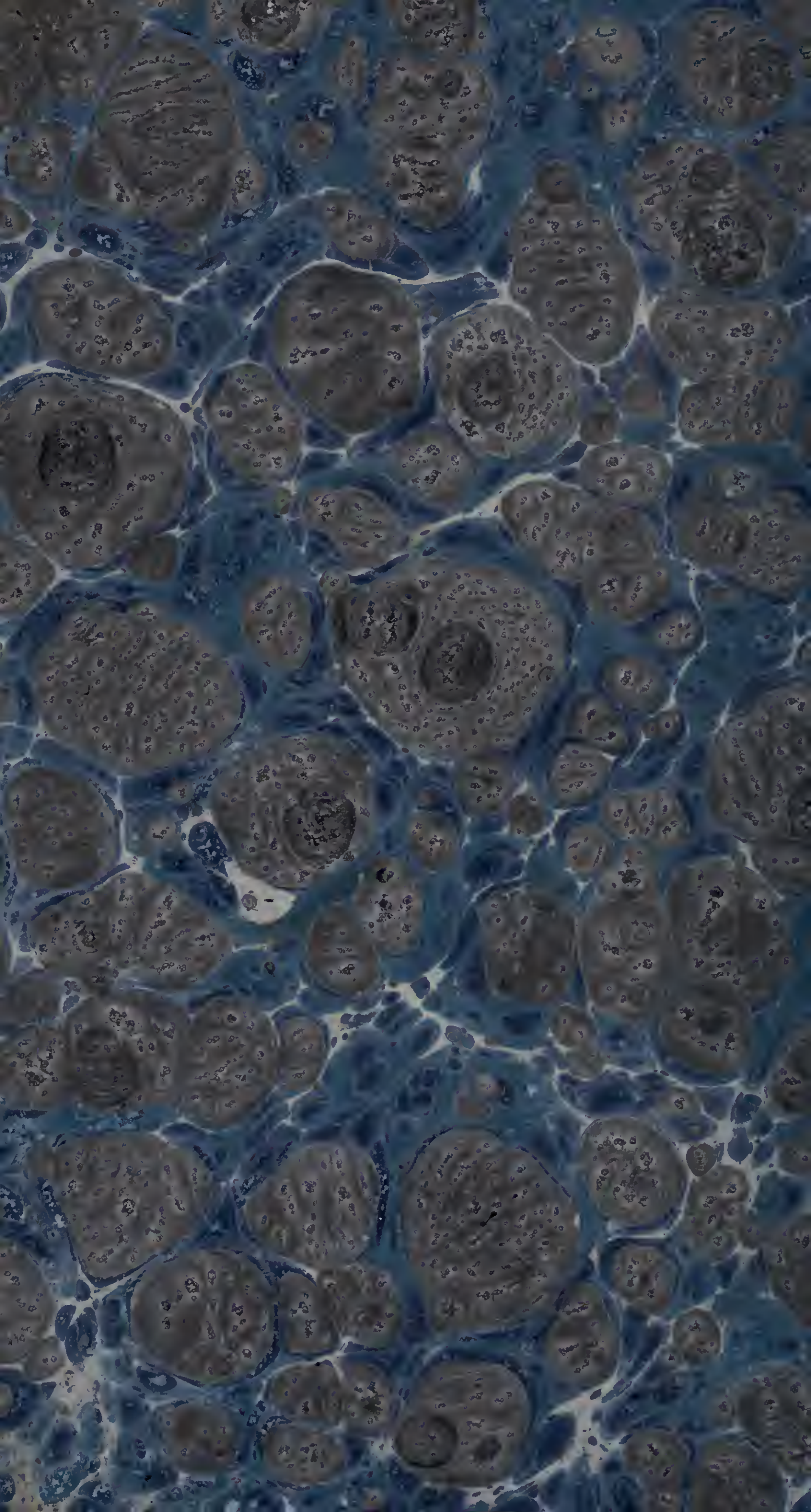
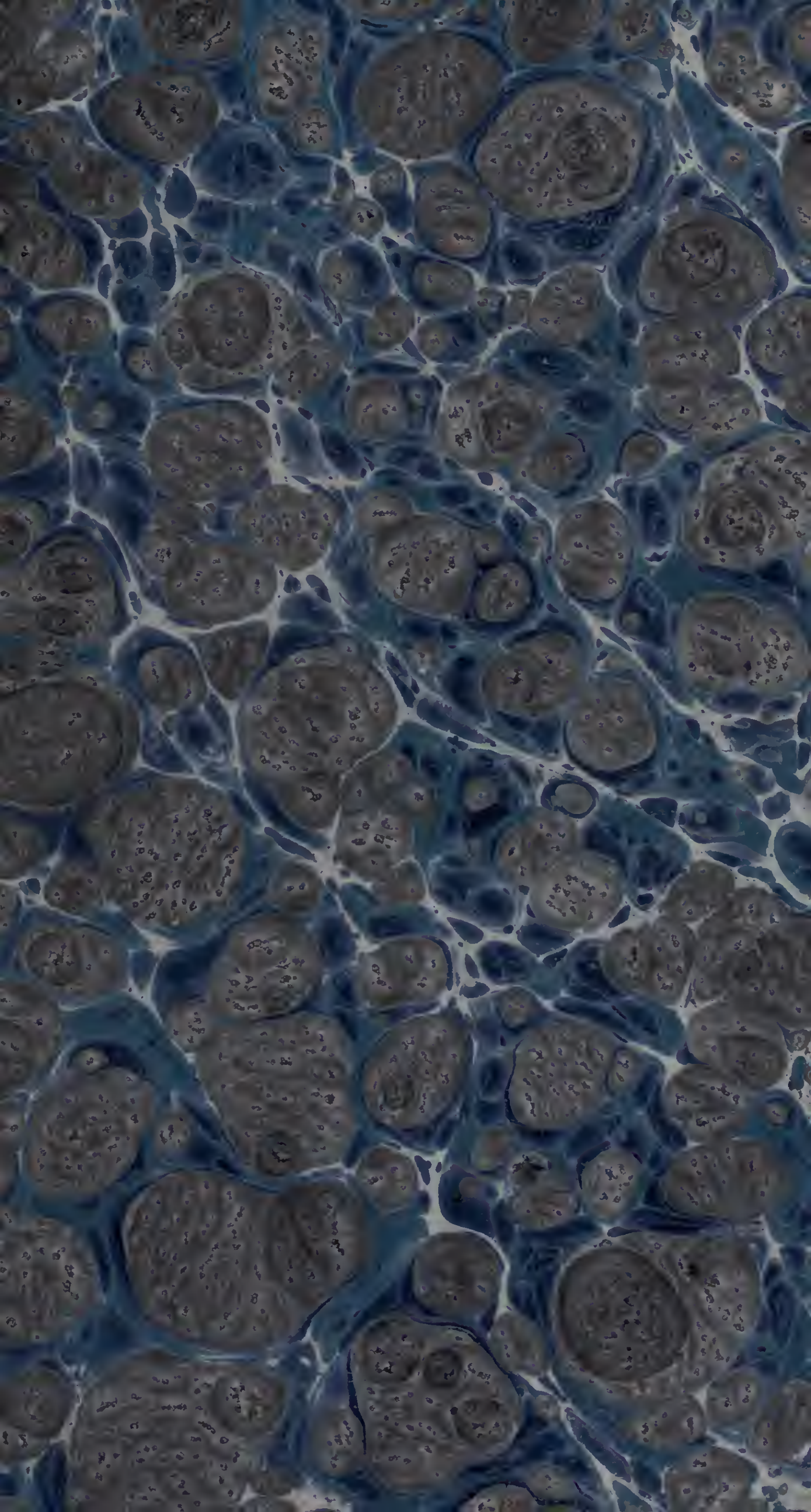

Dansk Ordbog

indeholdende

det danske Sprogs

Stammeord,

tiiligemed afledede og sammensatte Ord,

efter den nuværende Sprogbrug forklarede i deres forskiellige Betydninger, og ved Talemaader og Exempler oplyste,

af

Christian Molbech.

Anden Deel.

M—Ö.

Kiöbenhavn.

Paa den Gyldendalske Boghandlings Forlag

trykt hos C. Græbe & Søn.

1833.

M.

Maa, v. n. Jeg maa, vi maae. impf. maatte. har maattet. — inf. at maatte, er i sildigere Tider indført, og uvis. At maa findes, skiøndt sielden, hos Ældre. [J. má, mátti, mega. Svarer til de tydske Verber mögen og müssen.] Det betragtes som Hielpeverb. fordi det altid fordrer et andet (undertiden dog udeladt) Verb. hvormed det forbindes, i infin. 1. være underkastet en nødvendigen virkende Aarsag; være, skee, forandres, i Følge en saadan (physisk) Nødvendighed ell. Tvang. — Stenen maa synke i Vandet. Touget maatte briste under en saadan Vægt. 2. tvinges, drives af udvortes ell. indvortes Nødvendighed t. en Handling ell. Tilstand; medføres af en saadan Nødvendighed. — Jeg maa reise i Morgen. Vi maae ofte handle anderledes, end vi ville. Den, som vil Diemedet, maa ogsaa ville Midlerne. Enhver maa adlyde Landets Love. Dette Arbeide maa og skal være færdigt inden Aften. (Skal udtrykker nærmest den i et vist Tilfælde m. Nødvendighed virkende Aarsag, der er en Følge enten af en Andens Villie ell. af en moralsk Lov, som vi selv erkiende; maa derimod en Nødvendighed, der overhovedet ligger i Tingenes Natur, i Omstændighederne, o. s. v. Den Fornuftige indseer, at han maa giøre, hvad han skal.) — Maa br. dog ofte, hvor der vel ei er ubetinget Nødvendighed, men overveiende Bevæggrunde t. at noget skeer, f. E. Bønner, Paamindelser, Formaninger, Befalinger, andres Tvang o. s. v. — Han bad mig saa længe, t. jeg maatte love ham at blive. Du maa ikke afslaae mig denne Bøn. Jeg maa (gaae) ud p. Marken, f. at see hvad Folkene bestille. Vi maae hen p. Torvet. Enhver maa (kan ikke andet end) røres v. et saadant Syn. Han vilde nødigen; men han maatte. 3. uegentl. ell. uden det absolute Begreb om Nødvendighed, betegner det: a) Overbeviisning ell. stærk Formodning om at Noget ikke er ell. kan være anderledes. Det maa være et løst Rygte. Han maa være syg siden han ei er kommen. Dette maa han selv bedst vide. (Ogsaa conjunctivisk: Hvor behagelig maatte en saadan Reise være. "Disse Legemsøvelser — maatte være beregnede alene p. sand Nytte; de maatte have saamegen Afvexling, som muligt." Engelst.) b) et Tilfælde, man tænker sig som nødvendig Betingelse. (undertiden m. Hensyn t. det tilkommende Mulige.) "Skulle vore Medmennesker arbeide f. vor Lykke, saa maae vi æres, vi maae elskes af dem." Basth. Det maatte gaae underligt til, hvis han ikke bliver valgt. Jeg maa tage meget Feil, om jeg ikke har seet ham før. c) en overveiende Bevæggrund. (s. ovenfor.) d) en udtrykkelig Befaling, ell. et Forbud. Du maa ikke vige fra Stedet. Enhver maa passe nøie paa i Nat. Ingen maa understaae sig. Her maa Ingen komme ind. e) en Tilladelse. Enhver maa frit gaae ind. Nu maa du gierne holde op. Hun vilde dandse mere; men hun maatte ikke for Moderen. — Især hyppigen i Spørgsmaal. Maa jeg følge med? Maae vi spise Kagen? Maa jeg spørge? (tør jeg spørge?) en alm. Indledn. til en spørgende Tiltale. (Hvor Ordet i denne Bemærk. forekommer i Lovene, indbefatter det ofte, ikke blot Begrebet om Tilladelse, men ogsaa om en Rettighed, og staaer egentl. for kan. f. E. "Enke maa sig Lavværge tage hvem hun vil." D. Lov I. 17. 41.) f) en vis Ligegyldighed v. at noget skeer, ell. hvormed noget overlades en andens Villie, Muligheden ell. Tilfældet. For mig maa han blive, eller reise, ligesom han vil. (Det tydske mag.) Det maa gaae mig, som det vil. 4. imperson. som et ønskende Verb. Maatte Ingen af os opleve denne Dag! Gid vi snart maatte høre fra dem! Gid det maa gaae ham vel! 5. Meget hyppig i ældre Dansk, men nu ganske ubrugelig, er Bemærkelsen: at kunne, have Evne, Magt til. Denne ligger dog t. Grund for de ovenanførte Bemærkelser: 3, e og f; og den overføres i det ældre Sprog p. Bemærkelsen: at lide (vel ell. ilde), befinde sig, som endnu bruges i Svensk. (Jvf. formaae og maaskee.)

Maabe, v. n. 1. har. [N. S. muffen.] vise Forlegenhed, Stivhed ell. tvungen Peenhed i udvortes Adfærd og Lader. (dagl. T.) At staae og maabe. (Holberg.)

Maade, en. pl. -r. [J. Máti.] tilfældig Beskaffenhed v. Tingenes Udvortes; det Forhold, hvorunder noget yttrer sig ell. skeer. De vare klædte p. samme M. Det maa siges ham p. en god M. Den Ting kan tages p. to Maader. Det skeer p. ingen M. (aldeles ikke.) I lige M. (ligeledes.) Han kan vel i nogen M. undskyldes. I mange Maader. I alle Maader (i enhver Henseende.) Deraf: Handlemaade, Levemaade, Talemaade, Tænkemaade, o. fl. 2. Skik, Viis. Hver har sin Maade. Han lever p. sin M. Det er ikke min M. at giøre Smaating vigtige. 3. et rigtigt, passende Forhold i Handlinger ell. Tilstand, hvorved der til ingen Side gaaes f. vidt. At holde Maade i, eller med noget. (træffe det rette Forhold, ikke drive Tingen f. vidt.) At ramme den rette M. Alting med M. Lad der være M. med din Lystighed. — Over al Maade (s. adv. overmaade.) — til Maade. a) efter det rette Maal og Forhold, hverken for meget ell. f. lidet. Til Maade er alting bedst. (Moth.) b) tilpas, efter Ønske, beleilig. Man kan ikke være Alle til M. Han er ikke let at giøre t. Maade. "Denne Middelvei var Maaden t. at giøre saa godt som ingen til Maade." Rahbek. — "Det kom ham vel til Maade." A. Vedel. 4. i d. Tale: om et indviklet, forvirret Forhold. Der stod vi i en M. ɔ: forvirrede, raadvilde. "Der stod da baade Mand og Kone i en Maade." Vessel. Det laae Alt i en M. 5. et Maal, Kar t. at maale m. (D. Bibel.) "En M. Hvede og tre Maader Byg."

Maadehold, et, ud. pl. det, at holde Maade; den Egenskab, at kunne holde M. At bevare sin Helbred v. Orden og Maadehold. M. i Forlystelser.

Maadeholden, maadeholdende, adj. v. som lægger Vind p. Maadehold, som holder Maade i sine Nydelser, Forlystelser, i sin Levemaade, ꝛc. (jvf. afholden, som egentlig udtrykker at man aldeles ingen Brug giør af en vis Ting ell. Nydelse; ligesom maadeholden en sparsom Brug.)

Maadelig, adj. [J. mátulegr. A. S. medlice.] som er imellem begge (hverken f. stor eller f. liden, f. meget ell. f. lidt) ell. som skeer m. Maade; middelmaadig. En m. Formue. At være af m. Størrelse. En m. Brug af Lægemidler. (I denne Bemærkelse finder ingen Sammenligningsgrader Sted.) 2. som veed at ramme den rette Maade, maadeholden, tarvelig. At være m. i Mad og Drikke. 3. ringe, ikke m. de bedste. Et maadeligt Hoved. Maadelige Kundskaber. Han har kun m. Helbred. Høsten er m. i Aar. Han stod sig kun maadeligt v. Prøven. "Ikke engang den maadeligste Lykke kan opnaaes uden fremmed Hielp." Bastholm. = **Maadelighed**, en. ud. pl. 1. den Beskaffenhed at være maadelig, (1. 3.) 2. den Egenskab, at holde Maade; Maadehold, Tarvelighed. Maadelighed i Mad og Drikke. "Hans Dragt er Ydmyghed, hans Føde er Maadelighed." Bastholm.

Maag, en. pl. -e. [J. Mágr.] Slægtning, Frænde; især: Svoger, Svigersøn. (et forældet, af enkelte nyere Digtere optaget Ord.)

Maage, en. pl. -r. [J. Máfr.] en Slægt af Strandfugle. Larus.

1. **Maal**, et. pl. d. s. [J. Mál. Sv. Mål.] Tale, Sprog. Det hedder saaledes p. vort M. "Det er din Kiærlighed, som skaber Maal i disse Tunger." Storm. Deraf: Modersmaal, Tungemaal. 2. Røst, Talestemme, Mæle. Et grovt, stærkt, svagt M. At miste, at forvende sit M. "Dit M. røber dig." Matth. C. 26. Han stod, som han havde hverken Maal ell. Mæle. (d. Tale.) 3. i det ældre Lovsprog: Sag, Handel; især Retssag, Retshandel, Lovmaal. Deraf flere, deels forældede, deels endnu i Lovsproget brugel. Ord: Eftermaal, Klagemaal, Leiermaal, Lovmaal, Søgsmaal, Stævnemaal, Værgemaal, o. fl. = Af Maal, 1: maaldiærv, adj. dristig i Tale. (Jacobi.) maalløs, adj. som ei kan tale, som har mistet sit Maal, stum. "At han gav de Blinde deres Syn, de Døve Hørelsen, de Maalløse deres Tale." Basth. Maalløshed, en. ud. pl. Stumhed. Maalsmand, en. den, som taler en Andens Sag, Sagfører. (forældet.) maalsnild, adj. snild i Tale, veltalende. (Colding.) Maalstævne, et. almindeligt Ting, Folkemøde. (forældet.)

2. **Maal**, et. pl. d. s. [J. Mál.] Enden p. en vis Udstrækning i Rummet, Længdens Grændse. At bestemme et Legemes M. At tage M. ɔ: maale et Legemes Størrelse ell. Udstrækning, f. at passe et andet derefter. At tage M. til en Kiole, t. et Par Støvler. — fig. om Tiden og ulegemlige Størrelser. Livets M. Hendes Lidelser havde naaet deres høieste M. 2. Enden p. en Længde, som man søger at naae; Med, Formaal. "Man siger: at naae et Maal; og at træffe et Sigte; thi v. Maal tænkes p. Afstand; v. Sigte p. den Linie, der er imellem dette og Øiet." Sporon. — Her skal Maalet sættes. At sætte sig et Maal. At sigte, skyde, løbe t. et M. (men ogsaa: at skyde, kaste til Maals.) — fig. Gienstand f. Ønske, Attraa, Stræben; Formaal. (s. dette O. og Hensigt.) Han har naaet sit Maal. Livets, Ønskernes M. "Et lyst og høit Maal f. Ønskets dristige Flugt." (M.) — Ogsaa i andre Tilfælde for: Gienstand. "I giøre eder t. et Maal f. eders Medborgeres Misundelse." Sneedorf. 3. Tingenes, i

Forhold t. en vis Eenhed bestemte Størrelse, Rummelighed. At holde sit M. sit rigtige, fulde M. At give een rigtigt M. "I lige Maal uddeelte Himlen Fryd." J. Smidth. Længdemaal, Flademaal, Tøndemaal, Alenmaal. 4. Redskab, hvormed man maaler, Maalekar. Vægt og M. At sælge efter falsk M. Et Kornmaal, Pottemaal, Pælemaal. 5. en bestemt Tid, (hvoraf det foræld. Aarmaal) især Spisetid, og deraf også: Maden selv, Spiisning (T. Mahl.) (hvoraf Maaltid.) Middagsmaal, Aftensmaal, Midaftensmaal. Aaret er langt, og Maalene mange. Ordspr. Qvæget faaer fem M. om Dagen. = Maalsbarder, pl. Hvalbarder, som holde et vist, i Handelen fastsat Maal. Maalsbræder ell. Maalsbord, pl. Bræder, som have deres tilbørlige M. i Længde, Brede og Tykkelse. Maalsjord, en. J. til en By, som er rebet ell. tilmaalt Bymændene. A. Berntsen. (forældet.) Maalsmand, en. den, der reber ell. maaler Jord, hvorom der er Trætte. (Colding.) Maalstømmer, et. i Norge: Savtømmer, der holder sit tilbørlige Maal, ell. 8 Alen i Længden og 11 Tommer i Tværmaal i det mindste. (mods. Undermaalstømmer.)

Maale, v. a. 1 og 2. [J. mæla.] søge at bestemme en Tings Størrelse i Forhold t. et vist Maal, ell. en vis Eenhed i Størrelsen. (egentl. om legemlige Størrelser, Længde, Vide og Rummelighed.) At m. Korn. m. Afstanden imellem to Steder. — At m. een Skieppen fuld ɔ: sige ham dygtig Besked, give Lige f. Lige i Ordstrid. At m. sig selv m. den store Alen ɔ: sætte høi Priis p. sig selv. — At maale (og signe) ɔ: bruge visse overtroiske Midler f. at fordrive Sygdom og andet Ondt. — At m. Tøi af til en Klædning. Dette Tøi skal maales efter (ɔ: maales p. ny, f. at prøve om Maalet er rigtigt) ell. maales om. — Han har maalt Marken op. s. opmaale. — At m. een noget til i Alenviis. s. tilmaale. — Kornet maales ud t. de Fattige i Skiepper. — At m. sig med een, figurl. sætte sig i Ligning m. een; prøve Styrke med. I Lærdom kan han ikke m. sig med ham. At m. sig med een i Tvekamp. = Maalen, Maaling, Maalning, en. Gierningen at maale. s. også: Afmaaling, Opmaaling, Udmaaling, o. fl. = Maalebord, et. pl. -e. B. hvorpaa Landmaalere spænde Papir, t. at afsætte de maalte Vinkler, Længder og Flader ell. Figurer. Maalebrev, et. skriftligt Vidnesbyrd om Drægtigheden af et Skib (s. Brændebrev) ell. Størrelsen af en Bygning og dens Grund. Maalekar, et. K. af et vist Indhold, hvormed noget maales. Maalekiæde, en. K. af Ringe og Stænger, der br. som Længdemaal v. Jordmaaling. Maalekonst, en. Konsten, mathematisk at udmaale saavel Jordens ell. Jordstykkers, som andre Legemers Størrelse. (Geometrie.) Maalekonstner, en. den, som er kyndig i Maalekonsten; en Geometer. (Riisbrigh.) Maalelod, et. 1. d. s. s. Dybslod. 2. et Redskab, m. et i en Snor hængende Lod, som Bygmestere bruge; Blysnor, Blylod. (Moth.) Maalepenge, pl. ell. Maalerløn, en. Betaling f. at noget maales af en offentl. Maaler. Maaleredskab, et. R. som br. til at maale med. Maaleseddel, en. Beviis, som gives af Toldbetiente f. det Korn, der føres t. Mølle; Mølleseddel. Maaleskive, en. s. Maalebord. Maalesnor, en. Snor ell. Reb t. at maale Længder med (Maalereb; som især fordum brugtes i Sk. f. Kiæde v. Agerrebning.) Maalestang, en. pl. -stænger. Stang, som br. t. at maale Længder. (it. Stang. som Landmaalere bruge t. at sigte efter.) Maalestok, en. pl.-ke. 1. en Stok af en vis Længde, som br. til at maale m. 2. en Linie, afdeelt i lige Dele, hvorved større Længder efter et rigtigt Forhold betegnes; formindsket Maalestok. (Scala.) Maaletønde, en. Et Maalekar af en Tøndes (i Danmark 144 Potters) Størrelse.

Maaler, en. pl. -e. En af Øvrigheden beskikket Betient, som har Opsyn m. at maale Korn ell. andre Handelsvarer, der føres ind og ud af en By. At beskikkes t. Veier og M. (s. Kornmaaler.)

Maaltid, et. pl. -er. [T. Mahlzeit. s. 2. Maal, 5.] den Handling, at tage Mad og Drikke t. sig, naar dette skeer m. en vis Orden og Anretning, og især t. en vis Tid. Middagsmaaltid, Aftensmaaltid. "Maaltidet er saameget bedre, som det er kortere." Bagg. Jeg har alt giort mit M. Efter Reisen vil vi holde et ordentligt M. Han holder tre Maaltider om Dagen.

Maaltrost, en. pl.-er. En Sangfugl af Kramsfuglenes Slægt. Turdus musicus. "Den kiælne Maaltrost, Nattens søde Sanger." Rein.

Maane, en. pl. -r. [A. S. Mona. J. Tungl.] i Alm. en Biplanet, der dreier sig om en anden større Planet, og med denne om Solen. Jupiters, Saturns Maaner. 2. særd. og kun med best. Art. om Jordens Biplanet, der omtrent i 30 Dage bevæger sig omkring den. "Han vil see Maanen om Dagen, og Solen om Natten." Baggesen. Maanen kommer op, gaaer ned, er i Ny, i Næ. (s. Fuldmaane, Nymaane.) Maanen lyser, skinner klart. Den tiltagende, aftagende M. = Maaneaar, et. Aar, hvis Længde er bestemt efter Maanens Løb om Jorden, t. 12 Gange 30 Dage. Maanebane, en. den Bane, hvorpaa Maanen bevæger sig om Jorden. (S. Kraft.) Maanebierg, et. B. i Maanen.

maaneblind, adj. 1. som ei kan see v. Maaneskin. 2. som hver Maaned faaer Skade p. Synet, ell. hvis Syn aftager m. Maanen. En m. Hest. (V. S. O.) Maaneformørkelse, en. pl. -r. Maanens Formørkelse v. Jordens Skygge. Maanegaard, en. Ring ell. Kreds om Maanen, som en lys Taage. s. Havgaard. maanegal, adj. maanevild. (V. S. O.) Maaneglands, en. ud. pl. G. af Maanens klare Skin, p. Vandet ell. andre Gienstande. Maaneglimt, et. svag og kort Lysning af Maanen. "Ustadige Maaneglimt i en skyfuld og mørk Nat." Engelstoft. maaneklar, adj. klar, oplyst v. Maanens Skin. En m. Nat. Maanekreds, en. 1. den Kreds, Maanen beskriver i Himmelrummet v. dens maanedlige ell. aarlige Bevægelse. 2. et Tidsrum af 19 Aar, ell. 235 Omløb af Maanen, v. hvis Slutning Ny- og Fuldmaanen atter indtræffe p. samme Dag; Maane-Cyklus. Maanelys, et. ud. pl. det af Solen laante Lys, som Maanen om Natten kaster fra sig. maanelys, adj. lys, oplyst v. Maanens Skin. Det bliver maanelyst i Aften. Maaneløb, et. den Tid, hvori Maanen fuldbringer sit Løb om Jorden. Maanemørke, et. Tiden imellem Ny og Næ, naar Maanen ikke sees p. Himmelen. Maaneqveld, en. d. s. s. Maanemørke. Maanering, en. d. s. s. Maanegaard. Maanerose, en. i Vaabenkonsten: 4, m. Ryggen mod hinanden vendte Halvmaaner. Maaneskifte, et. Maanens forandrede Udseende og Oplysning, især v. de fire Qvarteerskifter. Maaneskin, et. ud. pl. det Skin, den Lysning, som den af Solen oplyste Deel af Maanen kaster fra sig; Maanelys. Han var ikke god at møde i M. (om den, som er meget hæslig.) Et Landskab i Maaneskin (virkeligt.) Et Maaneskinslandskab, et Maaneskinsstykke (Maleri, hvorpaa Maaneskin forestilles.) Maaneskive, en. den i Himmelrummet synlige Deel af Maanen, der viser sig f. os som en flad Skive. Maaneskygge, en. 1. Maanens Skygge (hvorved Solformørkelser frembringes.) 2. Skygge, som et Legeme kaster v. Maanelys. maanesyg, adj. som har Maanesyge, ell. en Sygdom, hvorpaa Maanens Til- og Aftagen troes at have Indflydelse. Maanetal, et. Tallet p. de ved et vist Aar forløbne Aar af Maanekredsen. Maanetavle, en. T. som indeholder Beregninger over Maanens Løb. Maaneuhr, et. 1. U. som er betegnet efter og viser Maanens Løb. 2. U. der viser Timerne om Natten v. Maanens Skygge, som Solskiven v. Solens. maanevild, adj. som har Anfald af Affindighed en Gang om Maaneden; lunaticus. (Moth.) Maaneviser, en. d. s. s. Maaneuhr, 2.

Maaned, en. pl. -er. [I. Mánadr. N. S. Maand.] Tiden fra Ny t. Ny, ell. den Tid, i hvilken Maanen fuldender sit Omløb om Jorden, som er den astronomiske Maaned, (der indeholder 29 Dage, 12 T. og 44 Min.) og adskilles fra den borgerlige Maaned, hvis vedtagne Dagetal er forskielligt. Inden tre Maaneder. Hver anden M. At tiene Maaneden ud. (Ofte forstaaes i d. Tale v. en Maaned 4 Uger, ell. 28 Dage.) = Maanedsarbeide, et. A. som varer en Maaned. Maanedsbarn, et. Et Foster, som kun er en M. gammelt. Maanedsblomst, en. Urt, som blomstrer hver M. ell. hele Aaret igiennem. Saaledes: Maanedsrose. — Maanedsdag, en. En vis D. i Maaneden. Paa den første, anden M. Maanedsdagen derefter ↄ: p. samme Dag i den følgende M. — Maanedsdue, en. D. som klækker Unger ud hver Maaned, ell. dog flere Maaneder i Rad. Maanedsflod, et. Qvindernes maanedlige Renselse. Maanedsfoster, et. d. s. s. Maanedsbarn. Maanedsfrist, en. Frist, Udsættelse, som varer en Maaned. At give een M. maanedsgammel, adj. som har en Maaneds Alder. Maanedshyre, en. Hyre ell. fastsat Løn, som gives Søfolk maanedsviis. Saaledes ogsaa Maanedskost, Maanedsløn, Maanedspenge. — Maanedsmaal, et. Maal p. en vis Mængde Varer; f. E. Fødevarer, som ere bestemte f. en Maaned. Matrosernes M. — Maanedsprædiken, en. P. som holdes p. en vis Dag i hver M. Maanedsrente, en. R. som betales f. hver Maaned. Maanedsrose, en. Rose, som blomstrer den meste Tid af Aaret. (s. Maanedsblomst.) Maanedsskat, en. Skat, som svares maanedlig. (Mandix d. Kammerv. 89.) Maanedssold, en. S. ell. Lønning, som udbetales hver Maaned. Maanedssyge, en. d. s. s. Maanedsflod. Maanedstid, en. 1. En Tid af en M. ell. fire Uger. 2. Maanedstider, pl. d. s. s. Maanedsflod. Maanedstiener, en. den, som tiener f. Maanedsløn; især om Matroser. maanedsviis, adv. efter Maaneder, maanedligen.

Maanedlig, adj. som skeer ell. gientages hver Maaned, som hører til, indbefatter, strækker sig til en M. Et maanedligt Regnskab. m. Løn. maanedlige Efterretninger. — maanedligen, adv.

Maar, en. pl. -er. [A. S. Mærth.] 1. Et Rovdyr af Væselslægten. Skovmaar, Huusmaar. Mustela martes. Steenmaar. Mustela foina. 2. Foerværk af Maaren, Maarskind. — Maarfælde ell. Maarkiste, en. Indretning t. at fange Maarer i. Maarskind, et. Maarens Skind, som br. t. Foerværk.

Maar, Maard, en. [I. Mær.] En Mø, Pige. Et forældet Ord, som hyppigen forekommer i Kæmpeviserne.

Maaskee, adv. muligen, kan hænde sig. Det vil m. indtræffe før man venter det. (maa har her den forældede Bemærkelse af kan. s. kanskee.)

Maatte, en. pl.-r. [A. S. Meatta.] en flettet ell. vævet Sammenføining af Halm, Rør, Siv, Bast, Spaaner, e. d. til at lægge p. Gulvet, svøbe noget i, m. m. En Bastmaatte, Halmmaatte, Spaanmaatte, Sivmaatte, o. s. v. — Maattebinder, en. den, som forstaaer at binde ell. flette Maatter. Maattekurv, en. En K. af Spaanmaatter. At føre Gods i Maattekurve. Maattesæk, en. Sæk som er syet af Maatter.

Maculatur, et. ud. pl. [af Lat. Macula.] kaldes, især hos Bogtrykkere, Boghandlere og andre Handlende, Papir af trykte Bøger, der ikke anvendes som saadanne, ell. t. Læsning, men t. anden Brug og som blot Papir.

Mad, en. ud. pl. [J. Matr. A. S. Mæte.] Alt hvad der beredes t. Spise f. Mennesker; Næringsmidler, tillavede t. Føde f. Mennesker. Egentlig br. det aldrig om Dyrenes Føde, og i Alm. kun om Menneskets Spise, naar den paa nogen Maade er tillavet, ell. dog bestaaer af meer end et ganske enkelt Fødemiddel. Brød, Frugter o. d. allene, vil man ikke let kalde Mad, skiøndt de ere Føde. (Ved Mad forstaaes ogsaa altid, ikke blot faste Næringsmidler; men Alt hvad man nyder f. at stille Hungeren; i Modsætn. t. Drikke, som nydes f. Tørst.) "Hans Mad var Græshopper og vild Honning." D. Bibel. At lave (tilforn: rede) Mad. At rette Maden an ɔ: giøre den færdig t. at sættes p. Bordet. (af det Tydske.) At lægge Maden for ved Bordet. Varm, kold, opvarmet M. Tre Retter Mad. At faae M. ɔ: spise, være t. Bords. "Da smagte det ganske Folk ingen Mad." (spiste intet.) D. Bibel. Maden smager ham ikke (han har ingen Madlyst.) Middagsmad, Midaftensmad, Mellemmad, Aftensmad. Kiødmad, Fiskemad, Meelmad, Saltmad. "Dog er en Mad bedre, end den anden." D. Bibel. Skeemad, Søbemad. (Jvf. ogsaa Pølsemad.) = Madbog, en. B. hvori antegnes Uddelingen af Mad ell. Fødevarer. (V. S. O.) Madbomme, en. Et rundagtigt Skriin t. at føre Mad i. (Holb. P. Paars.) Madbord, et. Skab m. Hylder og Skuffer, t. at giemme Mad i; Kandebord, Køkkenbord. (Moth.) Madbrikke, en. B. til at spise af; Trætallerken. Madbroder, en. pl. - brødre. Kaldes de, som spise sammen v. eet Bord. (Moth.) Bordfælle. Madbuur, et. s. Fadebuur. Maddamp, en. D. af Mad, som koges ell. er kogt. (Oluffen.) Madfad, et. 1. Fad t. at spise af. 2. Fad m. Mad paa. (Ohlenschl.) 3. i Særd. et Fad m. gammel Mad, et Saltmadsfad. (Moth.) Madfader, s. Husbonde. (jvf. Madmoder.) Madfedt, et. F. af tillavet Mad, Stegefedt, Skummefedt. Madfisk, en. F. som forbruges i Huset t. Spiisning og ikke sælges. (P. Claussen.) Madfrugt, en. n. s. coll. Frugter af ringere Slags, som koges ell. p. anden Maade br. til Maden; saaledes Madæbler. (i Mods. til Bordfrugt.) Madgaffel, en. stor Gaffel t. at tage Kiød af Gryden; Kiødgaffel. madgierrig, adj. graadig efter Mad. (P. Lolle.) Madgryde, en. G. til at koge Mad i; ell. Gryde m. kogt Mad. Madkammer, et. K. hvor Mad og Fødevarer giemmes; Fadebuur, Spisekammer. (i Norge: Madstue.) Saaledes ogsaa: Madkielder. — Madklokke, en. d. s. s. Bordklokke, 2. "Indtil J høre kan Madklokken f. Jer ringe." Holb. P. Paars. — Madkniv, en. K. som br. ved Madens Anretning ell. Spiisning. (s. Bordkniv.) Madkrog, en. K. til at hænge Madvarer p. ell. til at tage M. op af Gryden. Madkurv, en. 1. K. til at føre Mad i p. Reiser. 2. K. hvori Levninger sankes fra Bordet, naar man har spiist. Madlavning, en. Gierningen at lave Mad. Madlede, en. ud. pl. Modbydelighed f. Mad, Ulyst t. at spise. Mæt giør Madlede. Ordspr. Madlugt, en. L. af kogt Mad. Madlyst, en. ud. pl. Lyst t. at spise, Tidighed. (Appetit.) madlysten, adj. som har Lyst t. at spise. (V. S. O.) madlænds, adj. som ikke har mere Mad i Huset. (d. Tale.) Madmoder, en. Huusmoder, Kone i Huset; m. Hensyn t. hendes Omhu f. at skaffe Huusfolket Mad. Husbonde og Madmoder. — Madoffer, et. O. af Madvarer; i Særd. Jødernes Madoffer af Meel, Olie, Virak og usyrede Kager. Madpibe, en. den Deel af Svælget, hvorigiennem Maden føres ned i Maven; Spiserøret. Madpose, en. P. til at føre Mad i. Madpotte, en. P. til at koge Mad i. Madro, en. Rolighed t. at spise sin Mad. Madskab, et. S. til at giemme Mad i. (høres mest i den Talemaade: at gaae i Madskabet ɔ: gaae t. Grunde, spildes.) Madskat, en. tilforn: en Skat, som udkreves i Fødevarer. — Madskee, en. Køkkenskee, Kokkeskee. (V. S. O.) Madskik, en. ordentlig Skik og Maade i at spise, Diæt. At holde Madskik. (Moth.) Madskriin, et. S. til at giemme Mad i. Madspand, en. Et Kar, bestaaende af flere Skaaler, t. at bære Mad i. Madspid, et. en Stok, hvorpaa man hænger Mad, som skal røges. (Moth.) Madstue, en. s. Madkammer. Madsvend, en. den, som har m. Madlavning at giøre, Kok. (Moth.) Madtid, en. Spisetid. Madtorv, et. T. hvor Madvarer falholdes. Madtrang, en.

Trang for Fødevarer. (Moth.) **Madurter**, pl. Haveurter, som bruges t. Mad; Køkkenurter. (Oluffsen.) **Madvarer**, pl. Alt hvad som br. t. Mad, saavel før, som efterat det er tillavet (især dog det første; men aldrig om ganske raa Producter, som Korn ell. Urter; heller ei om levende Dyr.) **madvild**, adj. forlegen f. at skaffe Mad. (Moth.) **Madvogn**, en. V. hvorpaa føres Madvarer. **Madvrager**, en. den, som af Kræsenhed vrager Maden. **Madæble**, et. s. **Madfrugt**. **Madæske**, en. Æske til at føre Mad i.

Made, v. a. 1. give Mad ell. Føde ind i Munden. Fuglene made deres Unger. (I Modsætn. med Substantivet, br. dette Ord sædvanl. kun om Dyrene.) "Desuden — saa made vi jer ei, vi jer bespise kun." Wessel. 2. At m. en Fiskekrog ɔ: sætte Mading p. den. = **Mading**, en. 1. Orm og Aas, som sættes p. en Medekrog. At sætte **Madingen** p. Krogen. 2. Føden, som Fugle give deres Unger. — **Madning**, en. pl. -er. Gierningen at made.

Maddik ell. **Madike**, en. pl. **Maddiker**. [I. Madkr. T. Made.] ganske smaa Orme, især saadanne, der fremkomme af Insectæg i Fødevarer, ell. forraadnede Legemer. **Maddiker** i Oft, i Kiød.

Madras, s. **Matras**.

Madskaberi, (P. Claussen) og **Madskabi**, et. Et forældet Ord for: Selskab, Samfund, Forbindelse, Handelsselskab, hvoraf endnu haves det i dagl. og lav Tale brugelige: **Maskepi**. At have **Maskepi** m. een ɔ: have Omgang, staae i Forbindelse med, især i det, som ei er t. det Gode.

Mag, en. ud. pl. — forekommer ikke, ell. meget sielden m. Artikel; og Kiønnet er tvivlsomt. [I. Mak.] 1. Rolighed, Hvile. I Rolighed og **Mag**. "En i uvirksom **Mag** henslumret Løbebane." Baggesen. 2. Beqvemmelighed, god Leilighed uden Anstrengelse. At giøre noget ret i **Mag**, i god **M**. At fare i **Mag** ɔ: lempeligen, ikke voldsomt ell. m. Hast. 3. I Gen. bruges Ordet som adj. i Bemærk. feielig, gunstig. **Mags** Veir, **Mags** Vind (god, men ikke f. stærk V.) = **magelig**, adj. [I. maklikr. A. S. maccalic.] 1. beqvem, uden Besværlighed. En m. Vogn, Vei. magelige Klæder. 2. ikke vanskelig ell. møisom, let at udføre. En m. Reise. Et mageligt A. 3. som hader og skyer Uleilighed og besværligt Arbeide; som gierne vil have det beqvemt og nødigen anstrenger sine Kræfter. Han er meget m. Hun vil gierne have det mageligt. — **Magelighed**, en. ud. pl. Beskaffenheden at være magelig. — **magsom**, adj. beqvem, magelig. (Kingo. H. Bull.)

Mag, et. pl. d. s. [Sv. Mak. T. Gemach.] Værelse, Kammer. Lønligt **Mag**, hemmeligt **M**. ɔ: Privet. (Colding.) foræld.

Magasin ell. **Magazin**, et. pl. -er. [et fremm. Ord af Persisk Oprindelse.] Et Forraadshuus, Forraadskammer. f. E. Kornmagasin, Hømagasin. — **Magasinforvalter**, en. Opsynsmand over et M. **Magasinkorn**, et. K. som leveres t. og oplægges i et M.

Mage, adj. liig, ligedan. Strømperne ere ikke mage. (s. umage, som er mere brugel.)

Mage, en. pl. -r. [I. Maki. A. S. Maca.] 1. den ell. det, som er liig en anden, som kan lignes m. noget af sin Art. En Konge uden **M**. Han søger sin **M**. i denne Konst. Jeg har aldrig seet, kiendt **Magen** dertil. 2. een af tvende lignende, t. hinanden hørende Ting. **Magen** t. denne Handske er bleven borte. 3. Fælle, Ægtefælle, Ægtemage. "Den milde, venlige, huuslige **Mage** v. sin Mands Side." — "Den lykkelige Mand, imellem sine tvende deilige **Mager**." Baggesen. (Ogsaa om Dyr.) Duen har mistet sin **M**. = **Magebrev**, et. d. s. s. **Mageskiftebrev**. (Moth.) **Magelæg**, et. pl. d. s. og **Magelægning**, en. pl.-er. Handlingen at ombytte noget, især urørligt Gods, f. noget andet. **Magelægge**, v. a. 3. d. s. s. mageskifte. **mageløs**, adj. som ei har sin Mage, uden Lige, uforlignelig. "Den er ikke heller et saa mageløst Skiønheds Vidunder, som den har Ord for." Bagg. Deraf: **Mageløshed**, en. ud. pl. — **Mageskifte**, et. Forening, hvorved urørligt Gods omskiftes f. andet, Magelæg. (Bytte br. derimod om at skifte rørligt Gods. Ved **Bytte** og **Mageskifte** bestaaer det giensidige Vederlag ikke i Penge, men i Gods og Eiendom, hvorved det skilles fra **Kiøb** og **Salg**.) **Mageskiftebrev**, et. B. ell. Document om et Mageskifte. — **mageskifte**, v. n. og a. 1. giøre Mageskifte om noget. At m. med een. Han har mageskiftet sig dette Gods til. — **Mageskiftning**, en. Handlingen at giøre et Mageskifte.

Mage, v. a. 1. [af **Mag**. A. S. macan, at giøre.] indrette, lave, skikke, giøre i Stand. At m. Noget p. det bedste. "Da kunde han saa mage, at her jeg vandred ind." Ohlenschl. **Mag** det saa, at du kan komme med. "Han veed at mage det saa, at hans gode Egenskaber skinne frem." Basth. Han har maget det saaledes, at enhver blev fornøiet.

Mage sig, v. rec. og **mages**, v. n. pass. [I. maka sig, makaz.] parres. (om Dyr, især Fugle. At mages som Duer. Moth. Jacobi.) fig. enes. "Da Ord m. Tanker sig ei altid ville mage." Stenersen. 2. skikke sig, lave sig. "Udi min Vogn jeg aldrig mig saasnart t. Sæde mager." Kingo. (s. v. a. mage.) I en lignende Bemærkelse (lave sig til, komme i Stand) hos

Arrebo: "Naar Buen spændes ud, da Velret sig vil mage." Heraem. S. 73.

Magelig, adj. s. under Mag.

Mager, adj. pl. magre. [J. magr. udt. i Alm. maver.] som har lidet Kiød p. sig, som intet Huld har. (mods. fyldig, før, v. godt Huld. jvf. tør.) mager i Ansigtet, p. Kroppen. Han er bleven m. i sin Sygdom. — fig. som er af indskrænket, ikke rigt Indhold. Et magert Skrift. "En mager Materie er ikke nødvendig tør; men da den kun indeholder lidet, er den ikke skikket t. at underholde." Sporon. 2. som har intet ell. lidet Fedt paa sig. (modf. fed.) magert Kiød. At spise det Magre af Kiødet. 3. ufrugtbar, tør, skarp. mager Jord. magre Græsgange. En mager Leerart (som er blandet m. Sand.) 4. ringe, meget tarvelig. En m. Tieneste. Et magert Giæstebud. — Magerhed, en. ud. pl. (modf. Fyldighed, Førhed, Fedme.) — magerslagen, adj. meget mager, indsvunden, udmagret. (sieldent.) — magre, v. a. (Moth.) s. udmagre. — magres, v. dep. blive mager. (Moth.)

Magisk, adj. tryllende, fortryllende. (Af: Magie, Trolddom, Fortryllelse.) magiske Konster. En magisk Belysning.

Magister, en. pl. Magistre. (Lat.) En academisk Hæderstitel, som tildeles v. Hoiskoler. At disputere f. Magistergraden ɔ: Magisterværdigheden. (J ældre Dansk brugtes: Mester.)

Magistrat, en. s. Øvrighed. Kiøbenhavns Magistrat.

Magnat, en. pl.-er. [af Lat. magnus.] Rigets Store, den høie Adel i et Land. (br. især i og om Ungarn og Polen.)

Magnet, en. pl.-er. [L. magnes.] en svovelblandet Jernmalm, der har den Egenskab, at trække Jern t. sig, og at vende sig mod Nordpolen, naar den hviler bevægelig p. et Punkt; i ældre Dansk: Seilsteen. 2. ethvert Jern, som er strøget p. en Magnet, og derved har faaet dennes Egenskaber. — Magnetaxe, en. En ret Linie, der tænkes trukken igiennem Magnetens Poler. Magnetnaal, en. Jernnaal, strøgen p. Magneten. Magnetpol, en. Et af Magnetens to Endepunkter. magnetstridig, adj. som virker imod Magneten, ell. ophæver dens Virkning. (Brünnich.) Magnetvirkning, en. Yttring af magnetisk Kraft. = magnetisk, adj. 1. som har Magnetens Kraft og Egenskaber. Jern bliver let m. — fig. Hendes Skiønhed virkede med en m. Kraft. 2. som tiltrækkes af Magneten. (V. S. O.)

Magt, en. [J. Máttr. A. S. Mægd. T. Macht.] 1. ud. pl. Kraft til at virke, at udrette noget, Evne, Styrke. "Enhver Evne t. at giøre noget er Magt; men Evne t. at bære er Styrke, og t. at udholde Kraft." Sporon. "At have Magt t. at helbrede Sygdomme." D. Bibel. At stræbe af al M. Han har ikke M. nok i Armene. Havets, Bølgernes Magt. Trolddommen har ingen M. "Dette Indtryk vinder kun alt f. let en utilbørlig Magt." Mynster. (jvf. Afmagt, Almagt, Fuldmagt, Overmagt, Vanmagt, Velmagt.) Uegentl. Talemaader: At holde noget v. Magt ɔ: bevare, holde i god Stand. Det er ved M. staaer ved M. ɔ: gielder, bestaaer. Denne Lov staaer endnu ved M. At blive ved Magt. Der ligger M. paa ɔ: det er vigtigt, af Betydenhed. At give noget M. ɔ: tilstaae, samtykke, give det Gyldighed. "Da gave de hans Ord Magt." Grundtvig. "Der findes mange Mænd, som Degnen give Magt" (tilstaae, at han har Ret.) Holb. P. Paars. At kiende ved M. ɔ: stadfæste, bekræfte. At være vel v. Magt ɔ: fyldig, v. godt Huld. 2. ud. pl. Frihed t. at giøre noget, Raadighed. At have M. til at giøre noget. At give een Magt t. noget. Det staaer ikke i min M. (jeg tør, ell. formaaer det ikke.) Hans Eiendomme ere nu i en andens M. At faae M. over, faae i sin Magt (komme t. at raade over.) "Naar Dorskhed engang over dig faaer Magt." Tode. 3. ud. pl. Myndighed, Vælde. At have Magt, faae M. over een. At udvide sin Magt. Den høieste M. i Staten. 4. ud. pl. misbrugt Kraft, Vold, Voldsomhed. At tage noget med M. At sætte M. imod M. At lade M. gaae for Ret. At bruge baade List og M. "Deres Magt er ikke Ret." Jerem. 23. 10. 5. ud. pl. Krigsmagt, Krigshær m. alt dens Tilhør. Den hele M. til Lands og t. Vands. Deraf: Landmagt, Sømagt. 6. pl. Magter. Stat, Rige. (egentl. Indbegrebet af dets Kræfter.) De europæiske Magter. De krigende Magter. 7. pl. Magter. et m. Kraft og Magt begavet Væsen. (især om Aander.) Onde Magter. = Magtbrev ell. Magtebrev, et. 1. skriftlig Fuldmagt (Hvitfeldt.) 2. Document, hvorved man voldgiver en Sag, Voldgiftsbrev. (forældet.) Magtbud, et. Bud, Befaling af een, der har Magten i Hænderne. "Lyder mit Magtbud." Baggesen. magtfro, adj. som glæder sig v. sin Magt. (Baggesen.) Magtfylde, en. tilstrækkelig Magt, vel grundet Myndighed. At giøre noget af egen Magtfylde. (Estrup.) magtfærdig, adj. (usædvanl.) mægtig til, i Stand til. (Thieles D. Folkesagn. I. 45.) Magthaver, en. den, som har Magten i Hænder, som er den Herskende: (nyt Ord.) "Det er Tid, at Historien hører op at forplante Vildfarelser, og fordærve Magthavernes Siæle." Engelstoft. magtlysten, adj. begierlig efter M. og Herredømme. (O. Guldberg.) magt-

løs, ell. magtesløs, adj. som er uden Kraft ell. har mistet den; svag, kraftløs. En m. Olding. magtløse Trudsler. "Trøstløse Sukke, magtløse Taarer." Evald. "Magtesløs jeg nu maa taale mine Fienders Overlast." Øhlenschl. At giøre et Vidnesbyrd magtesløst (ugyldigt.) — Magtord, et. pl. d. s. myndige Ord, bydende Tale. (Rahbek.) magtpaaliggende, adj. v. som der ligger M. paa, vigtig, betydelig. (Magtpaaliggenhed, en. V. S. O. s. Vigtighed, Betydenhed.) — Magtsprog, et. en myndig Kiendelse, Dom, ell. afgiørende Befaling, grundet p. Magten. "Uden Skielden og uden myndige Magtsprog." Sneedorf.

Magte, v. n. 1. formaae, have Kraft. Jeg magter intet i Armene. Jeg magter ikke at styre min Vrede. (Moth.) s. mægte. (At magte med noget, siges i dagl. T. for: at faae Bugt med, kunne raade med.)

Mahomedaner, en. pl.–e. [ogsaa: Mohammedaner ell. Muhammedaner.] een som bekiender sig til Muhammeds Religionslære ell. Islams Lære. — mahomedansk (eller: mohammedansk) adj. som hører til, vedkommer denne Religionslære.

Mai, en. ud. pl. 1. den femte Maaned i Aaret, Maimaaned. 2. ungt Løv, især af Bøgen og Birken, som i denne Maaned løves; Foraarsløv, Mailøv. "Med Mai og Blomster stroe." Arreboe. At pynte Kirken m. Mai. At føre Mai i By (en gammel Skik p. Landet, der ogsaa kaldes: at ride Sommer i By.) = Maiblomst, en. Blomst, som springer ud i Maimaaned. Maiblus, et. Blus, som tændes v. Maigilder. (Moth.) Maibænk, en. Bænk af Græstørv p. Gadestævnet i Landsbyer. (Moth.) Maidag, en. Dag i Maimaaned. "En Maidags lette Dragt." Baggesen. (i dagl. T. ogsaa: den første Dag i Mai. At skifte (Tieneste) t. Maidag.) Maidug, en. Dug, som falder i Mai. Maifeber, en. Foraarsfeber. (P. Syv.) Maifrost, en. Frost i Maimaaned. Maigilde, et. G. som holdes i Maimaaned, ell. naar Bønderne have ført Mai i By. (Ogsaa: Maigrevegilde. Moth.) Maigreen, en. En ung Løvgreen af Bøg ell. Birk. Maigreve, en. den, som vælges t. Anfører v. Bøndernes Maigilder. Maigrevinde, en. den Pige, som Maigreven vælger t. at tage Deel i hans Værdighed. Maihytte, en. Løvhytte, Løvsal. Maikirsebær, et. pl. d. s. K. som tidligst modnes. Maikrands, en. K. af Løv og Blomster, hvormed Maigreven og Maigrevinden pyntes. Maikulde, en. koldt Veirlig i Mai. Maililie, en. Lilieconval. Convallaria maialis. (Maiblomme.) Maimaaned, en. s. Mai. Mairegn, en. mild Regn, som falder i Mai. Mairoe, en. Et Slags tidlige hvide Roer. Mairose, en. En tidlig blomstrende Rose. Rosa cinnamomea. Maiskare, en. Skare af Bønderfolk, som følge Maigreven v. Maigildet. (Moth.) Maismør, et. Græssmør, som kiernes i Mai, Maimaanedssmør. Maistang, en. ell. Maitræ, et. en høi Stang, opreist p. Bystævnet og behængt m. Løv og Blomsterkrandse, hvorom Bønderne v. Maigildet pleiede at dandse. (Moth. I Danmark er denne Skik nu næsten aflagt.) Maitid, en. Aarstiden i Maimaaned. (P. Syv.)

Maie, v. a. 1. pynte m. Løv ell. Mai. (deraf: udmaie.)

Majestæt, en. (pl. – er. naar det br. som Titel.) [Af Lat. majestas.] Høihed, Ypperlighed, den høieste Magt og Værdighed; fig. den Glands og udvortes Anseelse, som følger m. saadan Magt. — Deres Majestæt! Hans M. — en Titel, som gives Keisere og Konger. — Majestætsforbrydelse, en. F. imod Regenten ell. den høieste Magt i Landet. — majestætisk, adj. pragtfuld, m. Høiheds Glands i det udvortes. En m. Anstand, Mine. Et m. Syn.

Major, en. pl. – er. (langt o.) En Befalingsmand v. Landhæren, som hører t. Regimentets Stab, og er den næste efter Oberstlieutenanten. Majorinde, en. En Majors Kone.

Mais, en. Et udenlandsk Navn p. en fremmed Kornart: tyrkisk Hvede. Zea Mais.

Makke, v. a. 1. (det T. machen.) I d. Tale og foragteligen: blande, røre sammen. At m. noget sammen. Deraf: Makkeri, et. pl. – er. Noget, som er ilde lavet og uordentlig sammenrørt. (d. T. Moth.)

Makker, en. pl.–e. [N. S. Makker. s. Mage.] Fælle, Deeltager. br. især i visse Kortspil om de Spillere, der holde sammen mod de øvrige. Deraf: Makkerskab, et. Fællesskab. (P. Claussen.)

Makrel, en. pl. – er. En Fiskeslægt (Scomber) og især en Art deraf, som er agtet f. dens gode Smag. Scomber scombrus. — Makrelfangst, en. Gierningen at fange M.

Makron, en. pl. – er. [Af d. Ital.] et Slags Bagværk af fiint Meel, Sukker og Mandler.

1. Male, v. a. 1. ældre impf. mol. [Isl. melia, mala. Goth. malan.] bevæge hid og did, især i Kreds. (hvoraf Malestrøm.) Skibet blev af Strømmen malet ned i Afgrunden. (V. S. O.) 2. knuse Korn og andre Sædarter imellem Qværnstene, f. at frembringe Meel og Gryn, ell. udpresse Saften af Frø. At m. Korn t. Meel. At m. Gryn, m. Hørfrø. At m. Vandet ud af en Dam ɔ: øse det ud v. Hielp af Mølleværk. = Malekube, en. En Skrue ell. Tragt af Træ over Qværnen

i en Mølle, hvorigiennem man øser Kornet, ell. det, man vil male. (Moth.) Maleløn, en. og Malepenge, pl. det, som betales Mølleren f. at male. (Moth.) Maleseddel, en. Beviis f. Consumtionens Betaling af Korn, der føres t. Mølle; Mølleseddel. Malestrøm ell. Malstrøm, en. Et Sted i Vandet, hvor stridige Strømme ell. Huler p. Bunden danne en farlig Hvirvel; et Havsvælg, en Havhvirvel, Flodhvirvel, Hvirvelstrøm. Maletand, en. pl. -tænder. T. hvormed Føden knuses, Kindtand. (T. Rothe.) Malevand, et. V. ved en Mølle, tilstrækkeligt t. at male ved. Maleveir, et. vindigt ell. stormende Veir, tienligt f. Vindmøller. Maleværk, et. 1. Redskab og Indretninger, som høre t. at male, Mølleværk. 2. Gierning, som foretages p. en Mølle, og hvoraf svares Afgift ell. Consumtion. (Mandix d. Kammervæsen. 223. 231.) Malevæsen, et. alt det, som vedkommer Malning af Meel, Gryn &c. (Forordn. 1768.) = Maling, Malning, en. Gierningen at male p. en Mølle ell. Qværn.

2. Male, v. a. 1. [J. mála.] 1. afbilde m. synlige Træk og Farver, skildre, efterligne en Gienstands naturlige Skikkelse og Farve. (jvf. tegne, ridse.) At male i Olie, i Pastel, m. Vandfarver, m. Oliefarver, i Kalk, i Vox. Hun har ladet sig male. (afskildre.) Han maler p. et historisk Stykke, p. et Landskab (er i Færd dermed.) — fig. om Tale og Skrift, hvorved noget liveligt beskrives. Han malede Lastens Følger m. levende Farver. Digteren maler m. Ord. 2. overstryge m. Farver og farvede Prydelser. Værelset, Loftet er nylig malet. = Maleri, et. pl. -er. 1. En Tavle, hvorpaa noget er malet; et Skilderi. — fig. om en livelig Beskrivelse ell. Skildring v. Ord. 2. Undertiden br. det for: Malerkonst, Malning. At forbinde Maleriet m. Bygningskonst (og da ud. pl.) — Malerisamling, en. En Samling af forskiellige Maleres Arbeider. = Malning, en. 1. Gierningen at male m. Farver. 2. Noget, som er malet, skildret; et Maleri.

Maler, en. pl. -e. Een som forstaaer den Konst, at male, saavel om den, der driver Maleriet som en virkelig Konst, (en Skildrer) som om den, der mere behandler det som Haandværk. f. Blomstermaler, Dyrmaler, Historiemaler, Huusmaler, Konstmaler, Landskabsmaler, m. fl. = Maleranlæg, et. A. til at blive Maler. (V. S. O.) Malerarbeide, et. En Malers Arbeide, et malet Værk. Malerarbeidet p. denne Bygning er ikke godt. At forgylde er et M. — Malerbræt, et. d. s. s. Farvebræt. Malercolik, en. d. s. s. Blycolik. Malerdreng, en. Læredreng hos en Maler. Malerfarve, en. F. som en M. bruger t. sit Arbeide. Malerfernis, en. F. hvormed Malerier og andre Malerarbeider overtrækkes. Malerguld, et. 1. d. s. s. Bladguld, Bogguld. 2. opløst Bogguld i Farveladert. at male med; (ligeledes Malersølv.) Malerkonst, en. Konsten at male, ell. skildre. Malerkost, en. en grov Malerpensel ell. Kost, som Huusmalere bruge. Malerlaug, et. det Laug, som Huusmalere udgiøre. Malermester, en. Haandværksmester, som hører t. Malerlauget. Malermusling, en. ell. Malerskal, et. Navn p. et Slags Skaldyr, som br. til at giemme Malerfarver i. Unio pictorum. Malerpensel, en. P. til at male m. Malerredskab, et. R. hvoraf Maleren betiener sig. Malerskole, en. pl. -r. 1. Skole, hvor der underviises i Malerkonsten. 2. endeel Malere, som i deres Arbeider have fulgt een Stiil og Smag. De nederlandske, italienske Malerskoler. (s. Skole, 4.) Malersteen, en. glat Steen, hvorpaa Malerfarve rives m. Løberen. Malerstol, en. Et Slags Stillads p. tre Fødder, hvorpaa Maleren sætter den Tavle, han arbeider p. (Staffelie.) Malerstue, en. Malerens Arbeidsstue. Malersølv, et. s. Malerguld. Malertavle, en. Et Maleri, Skilderi. (Moth.) Malerværk, et. d. s. s. Malerarbeide. Malerværksted, et. Værelse, hvor Maleren og hans Folk arbeide.

Malerisk, adj. (optaget efter det T.) som svarer t. Malerkonstens Regler, er skikket t. at males, t. at være en Gienstand f. den skiønne Malerkonst. (pittoresk.) m. Skiønhed. En m. Udsigt, Egn. fig. en malerisk Skildring, (ved Ord,) ɔ: en saadan, som v. livelig Fremstilling bringer Gienstanden ligesom f. Øinene. "En malerisk Standpunkt" (hvorfra man har en pittoresk Udsigt.) Baggesen.

Malke, v. a. og n. 1. [J. mylka. A. S. meolcian.] 1. act. bringe Melken ud af Yveret, v. at stryge og drage det m. Hænderne. At m. Køer, Faar, Geder. 2. neutr. give Melk. Koen malker godt, har holdt op at m. = Malkeaag, et. Aag, hvori Melkespande bæres p. Skuldrene. Malkebrikke, en. B. som lægges oven i Malkespanden ell. Malkebøtten f. ei at spilde Melken. Malkebøtte, Malkekande, en. En Bøtte ell. et rundt Trækar m. Laag paa, hvori Køerne malkes, og Melken bæres t. Huset. Malkeko, en. Ko, som giver Melk, som ikke er gold. En god M. som giver megen Melk. Malkekrands, en. K. som Malkepigerne lægge p. Hovedet og bære deres Kande p. Malkepige, en. Tienestepige, hvis Bestilling er at malke, holde Melkekarrene rene, kierne og giøre anden Tieneste i Meieriet (i ældre Dansk: Melkedeie.) Malkeplads, en. P. hvor Qvæ-

get malkes. **Malkeqvæg**, et. coll. Koer, som holdes f. at give Melk. (t. Forskiel fra: Slagteqvæg, Ungqvæg.) **Malkeskammel**, en. d. s. s. Malkestol. **Malkespand**, en. S. uden Laag t. at malke i. **Malkestol**, en. lav, trebenet Stol, som Pigerne sidde p. medens de malke. **Malketid**, en. den T. paa Dagen, da Koerne sædvanl. malkes. **Malkevei**, en. Vei fra Huset ud i Marken t. Malkeqvæget. Det er en lang M. for en Pige. = **Malkning**, en. Gierningen at malke.

1. **Malle**, en. pl. -r. en Fisk, som er den største europæiske Ferskvandsfisk, og fandtes hos os tilforn i Sorøe Sø. Silurus glanis.

2. **Malle**, en. pl. -r. [H. Malje. E. mail.] en liden Ring ell. Bøile, som de, hvori Hægter hages fast. — Deraf: **Mallekrave**, en. fordum: et Brystharnisk sammensat af smaa Jernringe. E. Coat of mail. Moth. (Rettere maaskee en Bryniekrave, sammensat af Maller.) **Mallepandser**, et. Et heelt Pandser, sammensat af Maller; en Ringbrynie.

Malm, en. ud. pl. [J. Malmr.] enhver Steen, især Fieldsteen, der indeholder metalliske Dele; Erts. Jernmalm, Blymalm, Sølvmalm. 2. de v. Ilden af Stenen fraskilte metalliske Dele; Metal. En reen M. Guldet er den ædelste, kostbareste Malm. "Da var jeg en lydende Malm eller en klingende Bielde." D. Bib. 1550. 3. en sammensmeltet Blanding af flere Metaller. Grydemalm, Klokkemalm, Stykmalm. 4. fig. det, hvoraf en Ting bestaaer, Materie, Stof. Rig og Arm, Alt af een Malm. Ordspr. "Et Sprog, der har dannet sig af sin egen Malm." (M.) 5. Granens, Fyrrens Malm o: Træets Kierne ell. faste Ved. f. Malmfyr. "Nu hvæsses hærdet Staal, det Fyrrens Malm skal gielde." T. Stockfleth. = **Malmaare**, en. Et Strøg i Biergene, som indeholder Malm. **malmagtig**, adj. som ligner M. **Malmart**, en. et vist Slags M. **Malmborg**, en. poet. en Borg, Fæstning bygget af M. (Baggesen.) **Malmbrud**, et. Et Sted i Bierget, hvor der brydes Malm. **malmbunden**, adj. poet. sammenbundet, forenet m. Malm. "Den malmbundne Steen er Vor, hvor det (Sværdet) farer." Pram. **Malmbygd**, en. Egn, Landstrækning, hvor Gruber og Biergværker findes. (Brünnich.) **Malmfarve**, en. mørk rødbruun Farve, som sammensmeltet Malm. **malmfarvet**, adj. — **Malmfield**, et. F. som indeholder Malm eller Metaller. **malmfuld**, adj. malmrig; fig. som lyder stærkt af M. ell. liig Malm. "Orgelets malmfulde Klang." Ohlenschl. **Malmfyr**, en. det bedste Slags Fyr, som voxer i tør, sandig Jordbund. (Rødfyr.) **Malmgang**, en. Malmaare. **Malmglands**, en. Glands af den blanke M., Metalglands. **Malmgods**, et. Gods, Sager, forfærdigede af M. (Baggesen.) **Malmgrube**, en. Malmbrud. **Malmgryde**, en. G. af Malm. (Moth.) **Malmgyder**, en. (V. S. O.) s. Klokkestøber. **Malmhinde**, en. tyndt metallisk Overtræk. "Steenarter, belagte m. en tynd glindsende Malmhinde." Brünnich. **Malmkanon**, en. K. støbt af Malm, Metalkanon. **Malmklang**, en. den K. ell. Lyd, som M. giver v. at slaae p. den. **Malmleie**, et. Bierglag, som indeholde Malm. **Malmmorter**, en. M. af Malm ell. Messing. **malmrig**, adj. som indeholder megen Malm. **Malmrostning**, en. Malmens Rostning, ell. Handlingen, at giøre den skiør v. Ilden og forberede den t. en god Smeltning. **Malmskum**, et. Skum ell. fremmede Dele, som flyde oven paa Malmen under Smeltningen. **malmsprængt**, adj. v. indsprængt, blandet m. Malm. **Malmstrøg**, et. Malmaare. **malmstærk**, adj. stærk i Malmen, af en stærk Materie. (Kampmann.) **malmstøbt**, adj. v. støbt af Malm, Metal, Kobber. "Den malmstøbte Port." Pram. **Malmsværd**, et. Kobbersværd. (Baggesen.)

Malstrøm, en. s. **Malestrøm**, under male.

Malt, et. ud. pl. [A. S. Mealt; mealtan, *macerare*.] Korn, som v. at blødes i Vand (støbes, sættes i Støb) begynder at spire, og siden tørres i Luften ell. over Ild og skraaes p. Møllen, f. at blive skikket til Ølbrygning. At giøre M. (at mælte, i Norge.) At komme det skraaede Malt i Mæskekarret. Vindtørret M. ell. Luftmalt, som er tørret i Luften. Køllemalt, Røgmalt. Grønt M. som endnu ei er tørret. langspiret Malt, som under Støbningen har spiret stærkt. = **Maltbyg**, et. B. som bruges til, er tienligt t. at giøre M. af. **Maltfiæl**, en. pl. -e. Fiæle, der lægges oven paa Maltkøllen, og hvorpaa Maltet bredes. **Maltgiører**, en. den, som v. et Bryggeri forestaaer **Maltgiøringen**, ell. Gierningen, at virke Malt; Maltvirkning. **Malthuus**, et. H. til at giøre Malt i. **Maltkammer**, et. K. hvor Malt tørres ell. giemmes. **Maltkølle**, en. K. til at tørre Malt p. **Maltloft**, et. L. hvor Malt tørres ell. bevares. **Maltmølle**, en. M. hvor der males Malt. **Maltmøller**, en. den, som eier ell. forestaaer en Maltmølle. **Maltqværn**, en. Q. til at male M. paa, Qværn i en Maltmølle. **Maltskat**, en. Afgift (Accise) af Malt. **Maltspire**, en. den S. som Maltet skyder, naar det lægges i Støb. **Maltvirkning**, en. d. s. s. Maltgiøring. = **malte**, v. n. 1. (har.) at giøre Malt. (Moth.)

Malurt, en. [af d. Sv. Mal, Orm; fordi Planten er ormdrivende. V. S. O.]

en bekiendt Urt, af meget besk Smag. Artemisia absinthium. — Malurtbrændeviin, n. s. B. hvorpaa Malurt sættes. Malurtdraaber, pl. kraftige Dr. ell. Essents, som uddrages af M. Malurtviin, en. V. sat paa Malurt. o. fl.

Malvasier, en. Et Slags sød Viin, der oprindeligen voxer p. Morea.

Mammeluk, en. pl. -ker. et Slags lette Ryttere, som indtil vore Tider brugtes i Egypten, hvor de udgiorde en egen Krigshob.

Man, en. ud. pl. [Sv. Man. I. Mön. E. og N. S. Mane.] lange Haar, som nogle Dyr, f. E. Hesten, Løven, have p. Halsen.

Man, ubestemt Pronomen, der altid forbindes med et Verb. i tredie Person sing. og udtrykker intet andet om det betegnede Subject, end at det er en Person, men hverken Kiøn ell. Tal. Man har sagt mig; man har fornærmet ham — kan saavel forstaaes om een, som om flere. — Man er deri forskiellig fra Partikelen der, at denne vel ogsaa ubestemt angiver Personer, som Subject, men tillige livløse Gienstande, og at det efterfølg. Verb. kan være pass. (Der siges, der tales om. Der falder megen Regn.) Man betegner derimod kun Personer, og det efterfølg. V. er altid act. (I ældre Tider var dette Pron. eet Ord m. Subst. Mand, ell. man brugte dette Subst. overalt hvor vi nu bruge Pron. Man, og construerede det m. et efterfølgende pron. rel. s. Glossariet t. Harpestrengs Lægebog.)

Mand, en. pl. Mænd. [I. Madr. A. S. Man.] A. 1. et Menneske. Denne oprindelige, men nu forældede Bemærkelse, findes ikke blot i det Isl. og ældre danske, men i alle beslægtede Sprog. Den gielder endnu i nogle Sammensætninger (f. E. Manddrab, Mandebod, Mandsminde, Mandtal) i Ordet hvermand, og Udtrykkene: den almindelige Mand, menig Mand ɔ: Almuen, af begge Kiøn. I Mands Minde. (Ogsaa i vore Bibeloversf. maa Ordet stundom tages i denne Bemærk. f. E. Psalm. I. 1. XXXIV. 9. Salig er den Mand: hvor Bibelen af 1550 har: Salig er den, som.) 2. en Person; forekommer endnu, men kun i sing., i visse Udtryk. f. E. Alle, som een Mand, besluttede: Selskabet besluttede M. for M. ɔ: eenstemmigen. (om en Beslutning af mange, hvoriblandt ogsaa kan tænkes Fruentimre.) Skibet forgik m. Mand og Muus. Trediemand. Det vedkommer ikke Trediemand (hvorved ogsaa kan tænkes et Fruentimmer.) — Mand f. Mand ɔ: allesammen, og tillige een efter den anden. "De bleve fangne M. for M. og Svend tilsidst." Storm. Mand imod M. ɔ: een imod een. Til Mands ɔ: f. hver enkelt, f. hver Person. Ved Delingen blev der 10 Rdlr. t. Mands. — B. 1. et Menneske af Mandkiønnet; et Mandfolk; i Modf. t. Qvinde. "Mand og Qvinde skabte han dem." 1 Mose B. I. 27. "Her er ikke Træl eller fri, her er ikke Mand eller Qvinde." Gal. III. 28. 2. et Mandfolk ell. en Person af Mandkiønnet, som har naaet sin fulde Vært og Styrke, saasom fra det 25de ell. 30de Aar. (i Modf. t. Dreng, Yngling, Ungkarl, Ungersvend.) En ung M. (f. Ex. imellem 25 og 30 Aar.) En M. i sine bedste Aar. En gammel M. — Ved Tillæg af andre Ord betegnes Mænd af en vis Stand ell. Syssel, og da altid m. Bibegreb om, at den paagieldende har naaet mandlig Alder. f. E. en Adelsmand, Bondemand, Borgermand, Haandværksmand, Hofmand, Krigsmand, Statsmand, o. fl. — Ved Udtrykket: en Mand menes ofte blot en ubekiendt Person, uden egentligt Hensyn t. Alderen; dog sædvanlig om den, som har Mands Alder f. E. En M. paa Gaden fortalte mig det. Her var en Mand, som vilde tale m. dig. o. d. 3. m. Hensyn t. Mandkiønnets Evne, Styrke, Mod: en Mand af Kraft, en modig, behiertet M. Han stod, holdt sig som en M. Den er M. som gior Mands Gierning. Ordspr. De faldt som Mænd. — At finde sin M. finde M. for sig ɔ: finde tapper Modstand. At være M. for noget ɔ: være dygtig, være i Stand t. at giore det. 4. en gift Mand, en Ægtemand. M. og Kone. Manden og hans Hustru. Hun vil ikke have ham t. Mand. Hun havde en Søn m. hendes første Mand. At give sin Datter en Mand. 5. en Mand, der staaer i en Andens, en mægtigeres Tieneste. Kongen tog ham blandt sine Mænd. (Jvf. Lehnsmand.) 6. Krigsmand, Soldat. (i hvilken Bemærk. pl. Mænd ikke br. men sing. som coll.) Der faldt 100 Mand. Tusinde Mand t. Fods og 200 t. Hest. Hvormange Mand skal her indqvarteres? Regimentet stod tre Mand høi (ikke høit) ɔ: i tre Linier. — Ogsaa om andre Personer, end Krigsfolk, naar de foretage noget i en vis Orden og i Forening. Der er tilsagt 10 Mand af Byen t. Veiarbeide. Tolv Mand kan ikke løfte Stenen. 7. Hiemmelsmand, Forlover, Hiemmel. (kun i sing.) Jeg er M. for, jeg skal være dig M. for, at han skal betale t. rette Tid. Jeg veed min M. kan opgive min M. (af hvem jeg har faaet, kiøbt Tingen.) Jeg har min M. for mig (som har fortalt mig det.) 8. Sammensætninger: a.) mandbar, adj. (I. mannbær.) 1. om Piger: d. s. s. mandvoxen (men sieldnere.) 2. mandbar Alder, om begge Kiøn: den t. at avle Børn og undfange fornødne Alder. Mandbarhed, en. ud. pl. mandbar Alder. Mandbiørn, en. B. som anfalder Mennesker. (Evald). Manddom, en. (s. Mand,

B. 2.) 1. Mands Alder. At indtræde i sin Manddom. "Ungdommens Føde og Manddommens Fornøielse." J. S. Sneedorff. Heraf: Manddomsaar, Manddomsalder, Manddomskraft, Manddomsstyrke, o. fl. 2. (s. Mand, 3.) Kiækhed, Mands Mod, Tapperhed. At vinde Hæder v. Mod og Manddom. (Heraf: Manddomsgierning, tapper Gierning. Manddomsliv, et. Liv udmærket v. Manddomsgierninger. (Øhlenschl.) Manddomsord, et. en kiæk, mandig Tale. "Han talte et Manddomsord." (i en gl. Vise.) Manddomsrygte, et. Rygte om Tapperhed. 3. Avlekraft. At miste sin M. — Manddrab, et. pl. d. s. (s. Mand, A. 1.) 1. enhver Gierning, hvorved man er physisk Aarsag t. et Menneskes Død. Homicidium. (s. Drab.) Manddrab af Vaade, af Nødværge. (E. Manslaughter.) 2. forsætligt Drab, Mord. Manddraber, en. pl. -e. (ikke Manddræber.) den som begaaer, har begaaet Manddrab; Drabsmand. manddristig, adj. (forældet.) dristig, kiæk som en Mand. (Tauſſen.) Mandfald, et. Mange Menneskers hastige ell. voldsomme Død p. een Tid; Nederlag. (Grundtvig.) "Der blev den Dag et stort Mandfald." A. Vedel. Mandfolk, et. 1. pl. d. s. en Person af Mandkiønnet. Der var flere Mandfolk, end Qvindfolk. 2. coll. ud. pl. Mandkiøn. Mandfolket klæder sig i Vadmel. mandfæstet, adj. forlovet m. en Mand. (forældet.) mandfør, adj. 1. mandvoxen. (Moth.) 2. en m. Hest, som kan bære en Rytter. mandgal, adj. i høi Grad betaget af Begierlighed efter legemlig Omgang m. Mandfolk. mandhaftig, adj. [tydsk og forældet.] mandig, kiæk, stridbar. Deraf: Mandhaftighed. "En Mandhaftighed, som ikke taalte Hvile." Oluffen. Mandhævd, en. Mands Vold og Værge. (Moth.) mandkaad, mandkiær, adj. som har megen Lyst t. Omgang m. Mandfolk. (Moth.) Mandkiærling, en. et qvindagtigt, skiægløst Mandfolk. (Moth.) Mandkiøn, et. ud. pl. 1. Mands Kiøn, mandligt Kiøn. "Alt Folket af Mandkiøn." Josv. B. 5. 4.—2. den mandlige Deel af Menneskekiønnet, i Alm. ell. i et vist Samfund, p. et vist Sted. Alt M. i Landet. Det unge M. (i ældre Dansk ogsaa: Menneskekiøn; af Mand, A. 1.) Mandlehn, et. s. Mandslehn. Mandlinie, en. den mandlige Linie i Arvefølge; Sværdsiden. (modſ. Qvindelinie.) mandløs, adj. som er uden Mand, ell. har mistet sin Mand; ugift. (J. Lov.) mandolm, adj. (af Isl. olmr, rasende.) vild, glubende, rasende; om visse Dyr, som søge og angribe Mennesker. En m. Tyr, Biørn. (Moth. En m. Hiort. Bording.) Mandskare, en. Skare af Mænd, Hærskare. (Baggesen.) mandsky, adj. ræd f. Mandfolk. (Suhm.) Mandslæt, et. 1. Mandfald, Nederlag. 2. Manddrab. (Kongebrev. 1588.) Mandspilde, et. Tab, Spilde af Mennesker, Krigsfolk. (M.) mandstærk, adj. som er i stort Antal, har stærkt Følge. mandsyg, adj. mandgal. Deraf: Mandsyge, en. (Moth.) Mandtal, et. Fortegnelse og Opskrift p. Mennesker i et Land ell. en Stad. At giøre et M. holde M. (Mandtalsliste.) mandvoxen, adj. som har den t. Giftermaal fornødne Alder, giftefærdig (om Piger.) = b.) Mandeblod, et. Menneskeblod. (V. S. O.) Mandebod, en. Bøder f. Manddrab (som i ældre Tider betales t. den Dræbtes Frænder.) Mandefald, et. Fald, Manddrab i Strid. "Vermund, som var Kampen nær, monne Mandefaldet høre." Øhlenschl. (s. Mandfald, ovenfor.) Mandehoved, et. menneskeligt Hoved, ell. Mandshoved. Mandekløgt, en. ud. pl. menneskelig Kløgt ell. Klogskab. (Grundtvig.) Mandeminde, et. s. Mandsminde (som oftere br.) Mandemod, et. kiækt Mod, Mandighed. Mandemord, et. Nederlag, Manddrab. (A. S. Vedel.) = c.) Mandsalder, en. 1. Menneskealder. 2. mandlig Alder. (hellere adskilt. At komme t. Mands Alder.) Mandsarbeide, et. A. som passer sig f. en Mand. Mandsarving, en. pl.-er. mandlig Arving. (T. Rothe.) Mandsdragt, en. Dragt, som er egen f. Mandkiønnet, Mandsklæder. Mandsevne, en. det, som en M. formaaer. (Moth. hellere adskilt.) Mandsfadder, en. pl. -e. Barnefadder af Mandkiønnet. Mandshandske, en. H. til Mandfolk. (modſ. Qvindehandske, Fruentimmerhandske.) Mandshierte, et. Uforsagthed. (hellere adskilt. Mod og Mands Hierte.) mandshøi, adj. saa høi, som en Mand sædvanligen er. Mandshøide, en. En Mands sædvanl. Høide. Mandskiole, en. K. for Mandfolk. Mandsklæder, pl. Klæder, som Mandfolk bruge, Mandsdragt, Mandsklædning. Hun var udklædt i Mandsklæder. Mandskost, en. saameget Kost, som tillægges en Mand om Dagen. (Moth.) Mandslehn, et. Et Lehn, som kun er arveligt p. Mandlinien, og forfalder t. Lehnsherren, naar denne uddøer. Mandslinie, en. d. s. s. Mandlinie. Mandslist, en. L. ell. snildt Paafund af en Mand. (modſ. Qvindelist.) Mandslod, en. Arvepart, som tilfalder en mandlig Arving; Broderlod. Mandsminde, et. (i M.) saa langt tilbage i Tiden, som levende Folk kunne mindes (enten af egen Erfaring, ell. af Fædres, Afdødes Fortælling.) Det er endnu i M. at her har staaet Skov. Hans Bedrifter ere endnu i M. — Mandsnavn, et. N. som er brugel. f. Mandfolk.

Mandsside, en. i Arvefølge og Arvegangssager: d. s. s. Sværdside, Mandslinie i Slægten. Han nedstammede fra denne Slægt baade p. Mandssiden og Qvindesiden. Mandssko, en. Sko t. Mandfolk (modſ. Fruentimmersko.) Mandsskrædder, en. S. som kun syer Klæder t. Mandfolk. Mandsslægt, en. Slægt af Mandkiønnet, p. Sværdsiden, mandlig Slægt. Agnati. (Moth.) Mandsstamme, en. Mandlinie. Mandsstue, en. Stue, som allene er bestemt f. Mandfolk. (f. Ex. i Sygehuse.) = = mandelig, adj. tapper, kiæk, mandig (som nu er mere brugel.) De stred, holdt sig mandeligt. (Mandelighed. A. Vedel.) — mandig, adj. har samme Bemærkn. som mandelig. (s. Mand, B. 3.) Mandig i Krig, mild i Fred; mandigt Mod, mandige Gierninger. (D. Bibel.) At tage en mandig Beslutning. — Mandighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være mandig; Kiækhed, Tapperhed. = Mandinde, en. Kone, Qvinde. (D. Bibel.) 1 Mose B. I. 22. 23. sielden hos Digtere. "Naar du omfavner din lyksalige Mandinde." Evald. "Mandindens Smiil." Baggesen. — I nogle sammens. Ord betegner det Qvindekiønnet. f. E. Amtmandinde, Landsmandinde. = mandlig, adj. som hører t. Mandkiønnet; som har Mands Aar og Alder ell. hører dertil. m. Afkom. Den mandlige Alder. Den mandlige Linie. = Mandskab, et. ud. pl. 1. (s. Mand. B. 6.) Samling af vaabenføre, t. Krigsfærd ell. t. noget andet Foretagende samlede og udrustede Mænd; Besætning. Han kastede sig m. sit M. ind i Fæstningen. Skibets M. Skibsmandskab. Det unge M. i Landsbyen. 2. (s. Mand. B. 5.) Forhold, hvori en Lehnsmand, Undersaat staaer t. sin Overherre ell. Regent, Troskab, lydig Tieneste. Han svor Kongen Huldskab og M. "Troskab og Mandskab sværges ham." Øhlenschl. Hakon.

Mandag, en. pl. -e. [A. S. Monandæg. H. og N. S. Maandag.] den anden Dag i Ugen, som er bleven nævnet efter Maanen. Dies lunæ.

Mande, v. a. 1. [af Mand, B. 4.] give en Mand t. Ægte (hvoraf især forekommer partic. mandet, gift; men Ordet er forældet, ligesom v. n. pass. at mandes, giftes; om Fruentimre. Alle Møer vil mandes. Ordspr.)

Mandel, en. pl. Mandler. [Sv. og T. Mandel.] Frugten af Mandeltræet. (Amygdalus communis.) Søde, bittre, brændte Mandler. — Mandelbrød, et. Sukkerbrød, hvori er blandet Mandler. Mandelbudding, en. B. tillavet m. Mandler. (Rostgaards Ordb.) Mandeldei, en. Dei af stødte Mandler, som br. til Bagværk. Mandelgrød, en. Grød, hvori smaaskaarne Mandler ere blandede. Mandelkage, en. Kage af Mandeldei, ell. af en Dei, blandet m. Mandler. Mandelkiærne, en. Mandelens Kiærne, udtaget af den haarde Skal. Mandelklid, et. Mandler, som tilligemed deres bløde Inderskal ere malede t. Meel, der br. til at vaske Huden m. Mandelmelk, en. En Drik, tillavet af stødte, i Vand udrørte Mandelkiærner, som i Farve ligner Melk. Mandelolie, en. Olie, presset af Mandler. Mandelost, en. En Ret af Mandler, Æg, Melk og Sukker, der spises m. Fløde. Mandelsmør, en. En Tillavning af Mandler, hvorved disse giøres t. en jævn Dei. Mandelspaan, en. En haard, krumbagt Kage m. Mandler i. Mandelsteen, en. et Slags jernholdende Jaspis. (Amygdaloides.) Mandelsuppe, en. En Melkesuppe jævnet m. Mandler. Mandeltræ, et. Træet, hvis Frugt Mandlerne ere. Mandeltærte, en. stor Mandelkage. Mandelvælling, en. V. med Mandler i; ell. stødte, i Vand udrørte Melk udrørte Mandler. (Ambergs O. B.)

Mane, v. a. 1. [J. mana.] 1. kræve, fordre m. Eftertryk. At m. sine Skyldnere. At m. een om noget. (jvf. indmane.) 2. fremkalde ell. fordrive Aander v. Trolddom og Besværgelse. Han foregav at kunne m. Aander. At m. frem, m. onde Aander bort. = Maner, en. pl. -e. den, som maner, kræver, ell. som giver sig af m. at ville mane Aander. — Manelse, Manen, Maning, en. Gierningen at mane (1. og 2.) I det ældre Lovsprog er Maning ogsaa: Huusfængsel f. Gield, som den maatte underkaste sig, der ei kunde betale (Chr. III. Reces. 35) hvoraf: Maningsbrev, et. skriftlig Forpligtelse t. at underkaste sig saadant Fængsel. (D. Lov. I. 8. 3.) Manebrev, et. pl. -e. B. hvorved man maner een om noget.

Maneer, en. pl. Manerer. [E. manner. T. Manier.] 1. Maade, Skik, Viis, Sædvane. (i dagl. T.) "Paa den Maneer maae vi kunne overtale Folk." B. Thott. 2. pl. Manerer. Lader, Fagter. Underlige Manerer. "Det, man kalder Levemaade og Manerer." Sneedorf. (d. Tale.) 3. I Konsterne br. Ordet ofte om den, enten ganske usædvanlige, ell. efter andre optagne, eftergiorte, ikke naturlige Art ell. Maade, hvorpaa en Konstner udfører sine Arbeider; og Betydningen er da gierne ufordeelagtig. Han maler i en besynderlig M. Der er mere M. end Natur i hans Arbeide. — maneerlig, adj. velanstændig, sømmelig, ordentlig. m. Opførsel. (d. Tale.)

Mang, en. Blanding. (s. mænge.) Deraf: Manggods, et. Blandingsgods; f. E. Blanding af Tin og Bly. Mangkorn, et.

(E. mangcorn.) Blandingskorn. (V. S. O.) begge lidet brugel.

Mange, adj. plur. [A. S. manige, mænige. E. many. I gl. Dansk: manig.] udtrykker et Antal af flere, som ei ere faa, (multi) en ubestemt Mængde, som i Forhold t. et vist Talbegreb, der forudsættes, betragtes som talrig. Han har mange Børn (siges allerede om den, der har 5 eller 6.) 100 Rigsdaler er for Bonden mange Penge. — Mange forbindes enten m. et efterfølg. Subst. med ubestemt Art., ell. det staaer allene, enten m. Hensyn t. et forhen nævnt Subject, eller elliptisk (for: mange Folk.) "Mange ere kaldede, men faa ere udvalgte." D. Bibel. "Der var ikke Tal paa, saa mange vare de." Jud. II. 11. Mange troe altid det værste. Har her været nogen, som vilde tale med mig? — ja! mange. — Mange modsættes faa; ligesom nogle modsættes ingen. — Som compar. og superl. af mange br. flere og flest. — Hun har mange Børn, Søsteren har flere; men Broderen har de fleste. (mange kan aldrig faae Artikelen foran, men vel et pron. demonstr. og adv. Hvad skal jeg giøre m. de mange Bøger? Disse m. Folk. Saa mange Penge. ret m. især deles m. overmaade m.) = mangeaarig, adj. som har varet, været til i mange Aar. mangefarvet, adj. som har mange Farver. mangefold, adj. (ud. Bøining) og adv. af mange Slags, af forskiellig Art; mangehaande. m. er Menneskets Skiebne. "Noget falder i god Jord og bærer mangefold Frugt." Mynster. "Det styrker Glæden mangefold." Øhlenschl. mangeføddet, adj. som har mange Fødder. mangehaande, adj. mange og forskiellige Slags. At have m. Sorger, Forretninger. (Sieldnere m. Subst. i Sing. "Saaledes har Gud fyldt Siælen m. mangehaande Kraft." Mynster.) mangekantet, adj. som har mange Kanter (og i det mindste fleer end 4.) mangeled, adv. p. mange Maader. Kingo. (forældet.) mangeledet, adj. som har mange Led, ell. ledviis adskilte Dele. (V. S. O.) mangelunde, adv. p. mange Maader. (mangelund. Grundtvig. Øhlenschl.) mangeslags, adj. mangehaande; rigtigere adskilt: mange Slags; især naar det efterfølgende Subst. er pl., hvilket er det sædvanlige. "I mangeslags Forventning henrinder ethvert Menneskes Liv." Mynster. mangesteds, adv. p. mange Steder. Han har m. Ærende. = mangfoldig, adj. [A. S. manigfeald.] 1. som er i stort Antal. mangfoldig som Stierneme p. Himlen, som Sand p. Havets Bund. "Vorder frugtbare og mangfoldige." D. Bibel. Mangfoldige Mennesker have prøvet det. 2. som er af mange Slags, som ikke er eet, ikke eens. Eenhed i det Mangfoldige. — mangfoldiggiøre, v.a.3. forøge, formere, giøre flere Arter af eet Slags. (Treschow.) "Jo mere disse Baand mangfoldiggiøres og styrkes." Engelstoft. Mangfoldighed, en. ud. pl. 1. et stort Antal, Mængde, Fleerhed. "Som Sand hos Havet i Mangfoldighed." — "Dine Misgierningers Mangfoldighed." D. Bibel. 2. den Egenskab v. Tingene, at de udgiøre flere og forskiellige Dele; Adskillighed. (modsat Eenhed.) Skabningens M. At søge, at bringe Eenhed i Mangfoldigheden.

Mangel, en. pl. Mangler. [Sv. og T. Mangel.] 1. ud. pl. det, at noget fattes, at noget, som behøves, ei er tilstede. At have M. paa noget. Af M. paa Vand kan Møllen ikke male. I M. af det Bedre, maa man nøies m. det Ringere. Der er M. paa Korn i Landet. At afhielpe en M. (Deraf: Brødmangel, Kornmangel, Pengemangel, Vandmangel, &c.) 2. ud. pl. Savn af det Nødtørftige t. Livets Ophold, Trang, Nød. At lide M. Han kiendte aldrig hverken Overflødighed, ell. Mangel. 3. pl. Mangler. Fraværelse af noget, der hører væsentlig t. en Tings Fuldkommenhed ell. Fuldstændighed; Feil, Ufuldkommenhed, Urigtighed. Huset har den M. at Grunden ikke er lige. Der er en M. i Regnskabet. (jvf. Brøst, Lyde.) = mangelfuld, adj. som har mange Feil ell. Mangler; som fattes meget i Fuldkommenhed. "I kiende det bedst, hvor mangelfuldt det Gode er i eder." Mynster. — Mangelspost, en. En Mangel, som anmærkes v. Noget (især om Regnskaber.)

Mangen, pron. indef. neutr. mangt, manget; i Talen ogsaa mangen et. [Sv. mång, mången.] Det kan p. en Maade betragtes som sing. af mange, da det i Eenkelttallet udtrykker Begrebet: endeel, flere af eet Slags, ikke saa faa, og fordrer det tilhørende Subst. i sing. Det br. ogsaa, ligesom mange, deels absol. deels i Forbindelse m. et efterfølg. Substant. — Mangen ønsker sig det, som han hellere vilde undvære, naar han faaer det. Mangen leer m. Munden og græder i Hiertet. Mangens Tanke, Mangens Lyst. Vi have der havt mangen glad Dag. Mangen Taare og mangen et ell. mangt Suk. (Mangen en, Mangt et. Moth. "Mangt et Blomst, som lifligt qvæger, mangen Plante selv som læger." Bagg. "Mangt et Saar vil atter bløde." Mynster.) Jeg har mangen Gang tænkt derpaa (skrives ogsaa forenet: mangengang.)

Mangfoldig, adj. s. under mange.

Mangle, v. a. og n. 1. [T. mangeln. S. Mangel.] 1. act. fattes, savne, have Mangel paa. At m. Penge. Han har ofte manglet det nødvendigste. Vi mangle en

Tredjemand. "Man fattes det, man kunde ønske; man mangler det, man behøver. Derfor mangler Overdaadighed altid." Sporon. 2. impers. være borte, fattes. Der mangler endnu noget i Summen. Der mangler en duelig Bestyrer t. Værket.

Mangle, v. a. 1. [Sv. mangla. T. mangeln, mangen.] glatte, jævne m. et Mangletræ. At m. Linned. (at m. Dei. Moth.) Manglefiæl, en. et glathøvlet Bræt m. Haandfang, hvormed Manglestokken rulles frem og tilbage. Manglestok, en. en rund, glathøvlet Stok, hvorom man vinder Tøi, især Linned, f. at glatte det v. at rulle Stokken frem og tilbage m. Manglefiælen; i St. f. at rulle det. (f. Rullestok.) — Mangletræ, et. d. s. f. Manglestok.

Manke, en. pl. -r. [Sv. Manke. J. Macki.] Den øverste Deel af Hestens Hals, hvor dens Man voxer. Br. ogsaa om den samme Deel af Halsen p. Stude og Qvæg, uden Man (Moth.) men mindre rigtigen i dagl. T. for: Man. — Mankehaar, pl. Haar som voxe p. Manken. Studens M. — Mankemuus, en. Sygdom hos Heste, som bestaaer i en Hævelse i Manken.

Manna, en. ud. pl. 1. i Bibel-Overs. et Fødemiddel, hvoraf Israeliterne nærede sig p. deres Vandring i Ørken. (2 Mose B. XVI. 31.) 2. en størknet Saft, der udsveder af et Slags Ask (Fraxinus Ornus) i Calabrien og fl. Lande, og br. som afførende Middel. Manna Calabrina. = Mannagryn, et. pl. d. s. kaldes Frøet af Mannagræs, fordi det br. som Gryn t. Grød, m. m. (I Lolland og Falster: Græskorn.) Mannagræs, et. kaldes adskillige Planter, hvis Frø giver de saakaldte Mannagryn; især et Slags Mosegræs. Festuca fluitans. Mannatræ, et. Træet, som giver Manna (2.) Manna-Ask.

Manskæt, en. f. Haandkruse.

Mantel, en. I Stibssproget: en halv Tallie, ell. en Ende Toug, som gaaer igiennem en enkelt Blok, i hvis Ende er en Stiert, ell. en kort Ende, hvormed Mantelen giøres fast. Deraf: Manteltallie, Mantelstag, o. fl.

Mantelsæk, en. f. Vadsæk.

Manufactur, et. Fr. manufacture. En Indretning, hvor raa Stoffer forarbeides under Fleres Medvirkning, i det Store, og p. en konstmæssig Maade. (især om det Slags Arbeider, hvortil et bruges Ild. f. Fabrik.) Deraf Manufacturarbeide, Manufacturvarer, Manufacturhandel (Handel, som drives m. saadanne Varer; t. Forskiel fra Producthandel) o. fl.

Manuskript, et. pl.-er. et Haandskrift. (br. især i Bogtrykkerier, om Haandskrift, hvorefter der sættes, og om slige Haandskrifter, der giemmes i Bibliotheker. En stor Manuskriptsamling. Hans efterladte Bøger og Manuskripter.)

Mar, et. [J. Mar. A. S. Mere. I gl. Dansk ogsaa Mær.] Dette aldeles forældede Ord findes dog endnu i følgende sammens. Ord: Marbakke, en. Sandbanke i Havet; it. Strandbakke. (Landt om Færøe.) Marflue, en. et Vand-Insect. Oniscus aquaticus. Marhalm, en. (forskiellig fra Marehalm.) et Slags Strandgræs ell. Tang. Zostera marina. Marsviin, et. pl. d. s. et Havdyr, som hører t. Hvalfiskenes Orden; Delphin. Delphinus Delphis. Martørv, en. et Slags Tørv, som findes især p. Vestkanten af Jylland, deels v. Stranden, under Havfladen, deels i Strandbakker; Strandtørv, Salttørv.

Mare, en. [J. og A. S. Mara.] om det Tilfælde, naar een i Søvne ængstes v. Aandedragets Hindring, og føler sig ligesom trykket af en tung Byrde, siges hos Almuen: at Maren rider ham; hvorved tænkes et Slags Nisse ell. Spøgelse. (Ogsaa: Nattemaren. E. Night-mare.) Deraf: Marekors, et. Et vist Tegn, i Skikkelse af en Stierne, som Overtro meente at kunne hielpe mod Marerid. Skavernes Adelsvaaben var et M. — Marerid, et. den Tilstand, naar Maren siges at ride een. (Jvf. ogsaa Mareminde, Mareqvinde. — Moth har det usædvanlige Ord: Marefolk, Nattevandrere. Somnambuli.)

Marehalm, en. ud. pl. Navn p. en Græsart, som voxer i Flyvesand. Elymus arenarius.

Marekat, en. pl.-te. [T. Meerkatze.] kaldes de Aber, som have lang Hale, nøgent ell. haarløst Sæde og Poser i Kiæverne. Cercopitheci.

Marelok ell. Marlok, en. pl.-ker. en uopløselig Sammenfiltning af Hovedhaaret, som undertiden (især i Polen) udarter t. en ulægelig Sygdom.

Mareqvinde, en. [maaskee af Mar, Hav.] en Havfrue. (forekommer i vore gl. Viser, ligesom ogsaa: Mareminde og Marevív; Mareminde, for: Mare, Nisse, i Holbergs Peder Paars.)

Maretorn, en. Et Busktræ; Beenved, Christtorn. Ilex aquifolium.

Marevidie, n. s. d. s. f. Hvideriis.

Marie. Af dette, fordum ogsaa hos os saa hellige Navn (der endnu nævnes i nogle Festdage f. E. Marie (ↄ: Mariæ) Bebudelse, Marie Besøgelse, &c.) haves endeel Plantenavne og andre Sammensætninger f. Ex. Mariebad, et. i Chemien: et Kar m. Vand i, hvorunder giøres Ild f. at sætte et andet Kar i det kogende Vand. Balneum Mariæ. Mariebillede, et. Et Billede af Christi Moder. Marieglas, et. en leerartet Steen, som lader sig stille i ganske tynde, klare og giennemsigtige Bla-

de. Argyrolithus. Mariehalm, n. s. en Plante. Galium verum. (Ogsaa: Maries Sengehalm.) Mariehøne, en. pl. – høns (ogsaa Marihøne.) kaldes adskillige Arter af Insect=Slægten Coccinella. Marieklofter, et. Kloster, som var indviet t. Jomfru Marie. Mariemesse (forkortet: Marmisse.) n. s. en af de til Jomfru M. indviede Festdage, ell. Vor Frue Dage. Marirok (Marierok) n. s. et Navn p. Stiernebilledet: Orion. Marietidsel, en. Et Slags Tidsel (Carduus Marianus.) m. fl.

Mariner, en. pl.–e. [af d. Fr.] Soldat, som gior Tieneste p. et Krigsskib; Søsoldat. (Moth.)

Marionetter, pl. et fransk Ord, der br. om smaa udklædte Dukker, hvormed opføres et Slags Skuespil (Marionetspil, Dukkespil) paa Marionet=Theatre.

Mark, en. pl.–er. [J. Mark, Grændse. Mörk, Skov.] 1. (ud. pl. og m. best. Art.) det flade, aabne Land; saavel i Alm. og i Modsætn. t. Skov, Bierg, Field, o. d.; som i Særd. for saa vidt som det er dyrket og fredet (i Mods. t. Hede, Ørken;) ligesom og m. Hensyn t. dets Beliggenhed uden for Stæder og Byer, og i Mods. t. disse. At drive Qvæget fra Marken op i Fieldene. At vanke om i Mark og Skov. Jeg boer hellere p. fri M. end inde i en Skov. At være ude p. Marken i et Uveir. Qvæget, Dyrene p. Marken. Markens Urter. (Er Talen derimod om Marken, i Mods. t. Huset, Gaarden, br. sædvanlig præp. i.) Folkene arbeide i Marken. Karlen er ikke hiemme; han er i Marken. At ride ud i Marken. De fleste Køer ere i Marken; kun faa ere hiemme p. Stald. At komme fra Marken, af Marken. Qvæget drives om Aftenen fra Marken ind t. Byen. Folkene ere endnu ikke komne af Marken. 2. Jorden, f. saavidt den er dyrket og br. til Ager ell. Græsgang. (ligeledes ud. pl.) Marken begynder at grønnes. Sæden staaer endnu p. Marken. Græsset, Kornet, Blomsterne p. Marken. Markens Grøde. 3. Land og Jord, der ligger t. en vis By, Bymark. (i sing. m. Tilføielse af Byens Navn. Fienneslevmark. Den Ager hører t. Alsted M. I pl. Alle Byens Marker ere udskiftede. s. No. 4.) Jvf. Indmark, Udmark. 4. (pl. Marker.) En vis afdeelt ell. indhegnet Ager ell. Jordlod. Denne M. hviler i Aar. At besaae en M. med Rugsæd. Fede, frugtbare, tørre, side, sandede Marker. Deraf: Hvedemark, Rugmark, Brakmark, Hvilemark, Hovmark, o. s. v. 5. (m. best. Art. og ud. pl.) et aabent Land, hvor Krigshære kunne mødes; i Mods. t. Fæstninger ell. Stæder. At drage i Marken, rykke i Marken, møde Fienden i Marken. At slaae Fienden af Marken. At beholde, rømme Marken (Valpladsen.) 7. et v. Landemærke særskilt, indgrændset Land. Denne meget gamle, maaskee oprindelige Bemærk. er forældet, men forekommer i Ordene Markgreve, Markgrevskab, Danmark, Finmarken, Lapmarken, Tellemarken, o. fl. — a.) Markarbeide, et. A. som foretages i Marken, hørende t. Agerbrug og Jordens Dyrkning; Markgierning. Markarbeider, en. den, som er sysselsat m. Markarbeide. Markblomst, en. B. som voxer vildt p. Marken, vildtvorende Blomst, Markurt; t. Forsk. fra Haveblomst, Stueblomst. Markbog, en. B. hvori Landmaalere ell. Landinspecteurer indføre Jordbrugeres Navne og Jordstykkers Benævnelse, m. m. Markbro, en. Bro ell. Steenkiste over en Markvei ell. Byvei. (Ambergs Ordb.) Markdige, et. D. hvormed en Mark er indhegnet. Markdue, en. En vild Duеart; Ringeldue. Columba palumbus. Markerter, pl. Erter, som saaes i Marken, og høstes som anden Sæd; t. Forsk. fra Haveerter. Markfred, en. Fred og Sikkerhed m. Hensyn t. Markens Hegn og Grøde. Markfrugter, pl. Afgrøde af Marken, Jordfrugter. Markfrø, en. d. s. s. Løvfrø. Markgierning, en. d. s. s. Markarbeide. Markgreve, en. i Middelalderen: en Greve ell. keiserlig Lehnsmand i Tydskland v. Rigets yderste Grændser; siden en, nu aflagt Fyrstetitel. Heraf: Markgrevinde, en. Markgrevskab, et. en Markgreves Lehn ell. Land. — Markgrændse, en. Grændse om en M. Markgrøft, en. Grøft, som hegner ell. afgrændser en M. Markhegn, et. H. til at frede om Mark og Ager. Markhyrde, en. H. som vogter Sæden p. Marken f. Skade af Dyr m. m. Markhytte, en. H. opreist i Marken. Markhø, et. Hø, som slaaes i Marken, t. Forsk. fra Enghø og Mosehø. (V. S. O.) Markild, en. J. optændt ude i Marken. Markjord, en. Agerjord, dyrket J. som ei er Skovjord ell. Hede. Markjordbær, et. pl. d. s. vildtvorende Jordbær (forsk. fra Havejordbær.) Markled, et. Led p. Gierde ell. Dige om en Mark, Vangeled. Marklod, en. s. Jordlod. Marklærke, en. den alm. Sanglærke. (s. Lærke.) Markmaal, et. s. Jordmaal. — Markmand, en. 1. Markhyrde, Markvogter. (Moth.) 2. Røver, Skovrøver. (forældet.) Markmuus, en. pl. d. s. M. som opholde sig i Marken, have deres Reder i Jorden; Agermuus. Mus agrestis. Markorm, en. s. Staalorm. Markregning, en. s. Regning. Markredskab, et. R. som br. i Marken, v. Jorddyrkning; Agerredskab. Markrose, en. vildtvorende Rose. (t. Forsk. fra Haverose.) Markskiel s. Markeskiel. Markslette, en. En vid, aaben Slette,

som ingen betydelige Høider ell. Bierge omgive. (T. Rothe.) Marksteen, en. pl.-stene. Stene, der findes adspredte i Marken, over ell. under Jorden. Marksyre, en. Syre, Engsyre. Rumex acetosa (naar den vorer vildt i Marken; t. Forskiel fra Havesyre.) Marktyv, en. T. der stiæler Sæd ell. andet p. Marken, der begaaer Marktyveri. — Markurt, en. U. som vorer vildt p. Marken; t. Forskiel fra: Haveurter, Køkkenurter. — Markvand, et. V. der samler sig p. Marken, har sit Løb giennem Marker. At aflede Markvandet. Markvei, en. 1. Vei, der gaaer over en M. (modsat Skovvei.) 2. Vei, som fra Huus ell. Gaard fører ud i Marken (mods. Byvei, Landevei, Alfarvei.) Markveir, et. Grødeveir; it. Veir, tienligt f. Markarbeider. (Moth.) Markvogter, en. d. s. s. Markhyrde. = b.) markeforet, adj. v. foret i Marken, p. Græs; mods. staldforet. (V. S. O.) markefør, adj. som er i slig Stand, at det kan søge sin Føde i Marken. markeført Qvæg. (N. Lov.) Markegang, en. Syn p. Gierder, om de ere i lovlig Stand; Gierdegang. (Moth.) Markeran, et. egentl. ethvert Ran p. Marken, Marktyveri; men særd. (efter D. Lov. VI. 15. 4) Ran, som een begaaer ved at stiæle Qvæg, Hø, Korn, Tømmer e. a. i anden Mands Fold p. Marken; Hiordran. Markeskiel, et. Skiel ell. Grændse imellem Marker, som støde t. hinanden. At giøre M. sætte M. (deraf: Markeskielsbrev, et. Markeskielssag, en. o. fl.)

Mark, en. pl. d. s. 1. En Vægt, især p. Guld og Sølv, som i Alm. udgiør ½ Pund. (I Norge br. det i Alm. for ½ Pd. En Mark Smør, Ost, rc.) En M. Sølv er 16 Lod ell. 96 Gran. En M. Guld er 24 Karat. (Mark Sølv og Mark Guld forekommer ofte i vore ældre Love, deels i Bestemmelsen af Bøder, deels af Eiendommes Værdi.) 2. en Mynt, der br. deels som Regningsmynt, deels udpræget, i adskillige Lande. En dansk Mark var i sildigere Tider ⅙ Rigsdaler, ell. 16 Skilling; fordum var i Danmark en Mark 8 Ører, en Øre 3 Ørtuger. — Markstykke, et. pl. -r. en præget Mynt, hvis gangbare Værdi er en Mark.

Marked, et. pl. -er. [J. Markadr. N. S. Marked.] 1. Sammenkomst af Sælgere og Kiøbere t. en fastsat Tid og p. et bestemt Sted, særd. i ell. uden f. Kiøbstæder, f. at drive Handel; ligesom ogsaa Stedet, hvor saadan Handel drives. (i ældre Dansk Kiøbstævne.) At reise til M. at holde M. føre noget t. Markedet. Der er M. i Byen i Dag. At gaae p. Markedet. Der var Slagsmaal p. Markedet. Markedet er opfyldt m. fremmede Varer. (s. Hestemarked, Qvægmarked, o. fl.) 2. Handel, Kiøbmandskab, som skeer p. et M. At giøre godt, slet M. (sælge meget ell. lidt, kiøbe gode ell. slette Varer.) 3. uegentl. og nyere Bemærkelse: Salg, Afsætning af Varer i Alm. Disse Varer finde der et godt M. = Markedsarbeide, et. A. som Haandværksfolk ell. andre giøre t. Salg p. Markeder, og som sielden er godt. Markedsbod, en. Bod, som Sælgere reise p. Markedet. Markedsdag, en. bestemt Dag i Aaret, p. hvilken et M. holdes. Markedsfolk, pl. 1. Folk, som falbyde Varer p. et M. 2. alle, som komme paa, besøge et M. Markedsfrihed, en. F. ell. Rettighed t. at holde Marked, som især Kiøbstæder have. Markedsfærd, en. Handel, Kiøbfærd p. et M. Markedsgang, en. 1. Gang t. ell. paa et M. 2. gangbart Kiøb p. Torv ell. Marked; Torvepriis. (Moth.) D. Lov. IV. 1. 28. Markedsgave, en. Foræring, som gives een paa, ell. i Anledn. af et M. Markedsgiæst, en. den, som besøger et M. for der at kiøbe noget. — Markedsgods, et. Gods ell. Varer, som falbydes p. Markeder. Markedskiøb, et. 1. Indkiøb p. et M. 2. d. s. s. Markedsgang, 2. Markedskone, en. K. som sælger noget p. Markedet. Markedskram, et. Kramvarer o. d. som sælges p. et M. Markedsgods. Markedskræmmer, en. K. som reiser om t. Markeder og der falbyder sine Varer. Markedspenge, pl. Penge, som anvendes t. Indkiøb p. et M. ell. som gives i Markedsgave. Markedsplads, en. P. hvor Marked holdes. Markedspriis, en. d. s. s. Markedsgang, 2. Markedsrettighed, en. d. s. s. Markedsfrihed. Markedsstade, et. Plads t. at staae og udsælge p. et M. ell. Plads, hvor en Markedsbod staaer. Markedstid, en. den Tid, i hvilken der holdes M. Markedsvare, en. V. som sælges p. Markedet, Markedsgods. Markedsveir, et. V. som indfalder under et M. Vi have slet Markedsveir.

Marketenter, en. pl. -e. [af d. Ital. Mercatante.] den, som laver Mad, og sælger Spise- og Drikkevarer t. Krigsfolk; Spisevert i Felten, Soldaterkok. Deraf: Marketenteri, et. en Marketenters Vertskab. Marketenterske, en. En Marketenters Hustru, ell. en Kone, der holder Marketenteri.

Marlok, en. s. Marelok, under Mare.

Marmor, en. [i pl. br. Marmorarter.] en fiin og haard Kalksteen, hvis faste Malm antager en fortrinlig Glatning ell. Politur. At bryde M. arbeide i M. (i ældre Dansk: Marmel. Deraf: Marmelsteen. Øhlenschl.) Marmoraare, en. indsprængt Farvetegning i Marmor, liig Aarer. (s. Aare, 3.) Marmorarbeide, et. A. som er giort af M. Marmorarbeider, en. den, som arbeider i Marmor, giør alleslags mindre

Sager af M. (s. Billedhugger.) Marmorart, en. pl. - er. et vist Slags M. Marmorbillede, et. B. ell. Billedstøtte af M. Marmorbind, et. Skindbind, som er farvet og indsprængt m. Aarer, liig M. (s. marmorere.) Marmorblok, en. En større, utilhuggen Marmorsteen. Marmorbrud, et. Sted, hvor Marmor brydes. Marmorfield, et. F. som ganske ell. for en stor Deel bestaaer af M. Marmorflise, en. En p. den øverste Flade glatsleben Marmorsteen. Marmorgulv, et. G. af Marmorfliser. marmorhaard, adj. haard som M. marmorhvid, adj. hvid, som det hvide M. Marmorkalk, en. K. som brændes af grov M. Marmorkirke, en. K. bygget af M. Marmorleie, et. Leie af M. i et Bierg. (s. Leie, 4.) Marmormølle, en. Et Mølleværk, hvor M. saves, slibes, poleres, ꝛc. Marmorplade, en. En flad, glat sleben Marmorsteen. Et Bord med M. — Marmorsteen, en. M. i raa Tilstand; og helst i mindre Dele. (s. Marmorblok.) Marmorstribe, en. Farvetegning i Marmor, dannet som Striber. Marmorstøtte, en. Støtte af Marmor.

Marmorere, v. a. 1. giøre spættet, i Ligning m. indsprængt Marmor. At m. et Bind. marmoreret Papir.

Marne, en. pl.-r. en liden Metal-Ring. (Moth.) s. Malle. "Guldringe ell. Marner i Skoene." P. Claussen.

Mars, (V. S. O.) ell. Marsk, en. Paa denne Maade have nogle forsøgt at give det franske Marche, Krigsfolks Tog, Bevægelse, Frem- og Tilbagerykken (m. en tydsk Endelse og Skrivemaade: Marsch) et dansk Udseende.

Marsipan, en. pl.-er. et Slags Sukkerbakkelse. (Ital. marzapane.)

Marsk, en. var i forrige Tider i Danmark Benævnelsen for den øverste Hærfører, hvis Embede hørte til de 4 høieste Rigsembeder. Rigets Marsk.

Marsk, en. [A. S. Mersc. N. S. Marsch. E. Marsh.] et meget lavt og frugtbart Kystland, især v. Nordsøen, som v. Diger maa beskyttes f. at overskylles af Havet; Marskland. (i Holsteen modsættes det Geestland ell. Høiland.) Marskbonde, en. B. som boer i Marsken. Marskegn, en. En Strækning Land, der bestaaer af M. Marskfaar, et. Et Slags Faar, som især lægges til i Marskegne. Marskfeber, en. feberagtig Sygdom, der er egen f. Marsklandene. Marskhest, en. H. som er lagt til i Marsken. Marskfolk, et. Et Folk, som beboer Marsklande. Marskland, et. det Land v. Kyster og Floder, som udgiør Marsken. Marskqvæg, et. Q. som lægges til i Marsken, og i Alm. er større og federe end andet Qvæg (saaledes: Marskko, Marskoxe.)

Marskal ell. Marskalk, en. pl. - er. [et oprindel. tydsk Ord, af Mar, Mær, Hest, og Skalk, Tiener. Comes Stabuli. Connétable. J. Stallare.] I ældre Tider: Staldbetient, Staldmester. — I vore Tider: 1. Opsynsmand over en Hofholdning og Hofbetiente: Hofmarskalk. 2. den øverste Hærfører i et Land: Feltmarskalk, General-Feltmarskalk. 3. den, som antages v. en stor Liigfærd, Sørgefest ell. anden Høitid t. at ordne og styre Optoget. = Marskalksstav, en. Stav, som en M. fører t. Tegn p. sin Værdighed.

Marskandiser, en. pl.-e. [fr. marchandise, Kiøbmandsvare.] i Kiøbenhavn: den, som giør Næring af at handle m. brugte Klæder, Bohave og alslags andet Tøi.

Marsviin, s. det forældede Mar, Hav.

Marter, s. Pine, Piinsel. martre, s. pine.

Marts, en. Den tredie Maaned i Aaret; Tordmaaned (Thormaaned. Lat. Martius.) Deraf: Martssnee, en. S. som falder i denne Maaned. Martsfiol, en. Navn p. en tidlig og vellugtende Foraarsblomst. Viola odorata. Martsøl, et. Øl, som brygges i Marts, Tordmaanedsøl.

Martyr, en. pl.-er. (Lat.) den, som f. Religionens Skyld lider Pine og en piinagtig Død. Uegentl. den, som f. sin Overbeviisn. om det Sande ell. Rette lider Ondt, Forfølgelse, ell. Døden. En M. for den gode Sag. En Sandheds-M. — Martyrbog, en. B. hvori christelige Martyrers Levnet og Lidelser ere fortalte. (Martyrologium.) Martyrdom, en. Lidelse ell. Død, som en Martyr underkaster sig f. Religionens Bekiendelse. (V. S. O.) Martyrdød, en. voldsom Død, som en M. lider. Martyrkrone, en. figurl. den evige Løn, som en M. seer imøde f. sin Lidelse. At vinde, tragte efter Martyrkronen.

Martørv, s. det forældede Mar, Hav.

Marv, en. ud. pl. [J. Margr. A. S. Mearg.] det olieagtige Fedt i dyriske Legemer, som tildeels opfylder Beenrørene ell. Knoglernes Huulhed. — Marven i Værter (især Træer og Buske) er den inderste, bløde Deel af Stammen, der omgives af Vedet. Hyldetræets, Sagotræets M. — figurl. Kraft, Styrke, Velstand, ell. det, som især befæster og fremmer dem. "Statens Marv og Styrke at formere." Storm. "Fremmede Udsuere fortærede Folkets Marv." Engelstoft. = Sammensætn. a.) Marvebeen, et. Et af de større Been, hvori der er megen Marv. Marvebolle, en. Kiødbolle, tillavet m. Marv. Marvebudding, en. Brød- ell. Meelbudding, m. Marv i. Marveskee, en. Skee m. et langt og meget smalt Blad, hvormed Marven udtages af kogte Been. — b) marvagtig, adj. som ligner M. marvfuld, adj.

som har megen M. Marvhule, en. den hule Deel af Benene, som Marven udfylder. Marvknogle, en. Marvebeen. marvløs, adj. uden Marv. Et marvløst Been. figurl. kraftløs, uden Styrke. (s. udmarvet.) "Jo mere blødagtigt og marvløst et Skrift er, jo mere behager det." Rahbek. Marvpibe, en. d. s. s. Marvhule. Marvstykke, et. Et Stykke Kiød m. Marvebeen i. marvtærende, adj. v. som udtærer Marven; fig. som borttager Styrke ell. Velstand; udarmende. "Hvad de marvtærende Skatter levnede, opslugte Krigen." Bagg. (marvsugende. Hertz, i samme Bemærk.) = marve, v. a. s. udmarve. — marvet, adj. som har Marv; forsynet med M. En marvet Stængel. (J. B. Hornemann.)

Mase, v. a. 1. [af Mås: At træde, slaae noget i Mås ɔ: i Smul, i Smaastykker. dagl. T.] knuse noget i Smul, stampe ell. røre noget ud til en tynd Grød. At mase Kartofler. (Olufsen.)

Mask, en. ud. pl. [Sv. Mäsk.] det overblevne af Maltet, naar Kraftdelene v. Mæskningen eller Kogningen ere uddragne; Drav. = Maskeballe, en. B. til at giemme Mask i. (I lav Tale, om et meget fedt Fruentimmer.) Maskekar, et. større Kar t. at sætte Mask i. Masketrug, et. T. hvori Mask sættes f. Sviin. Masketønde, en. T. til at giemme Mask i.

1. Maske, en. pl.-r. [J. Möskvi. T. Masche.] en Lykke ell. Traadslyngning, som giøres v. Pinde, (Strikkepinde, Bindepinde) en Garnmaske. Et Net m. smaa Masker. At tabe en M. paa en Strømpe, som bindes. En M. er løbet op, sprungen i Strømpen. = Maskebrud, et. Bræk p. Masker, sønderreven M. (Arrebo.) maskeknyttet, adj. v. knyttet, slynget i Masker: "Det maskeknyttede Bundgarn." Baggesen. Maskeværk, et. maskeknyttet Arbeide; det, som er, eller ligner et strikket Garn.

Maske, v. a. 1. giøre Masker, binde, knytte i Masker. At m. et Garn. At m. op ɔ: tage Masker op, som ere faldne. — Deraf: Maskepind, en. Pind t. at binde Masker eller Garn med.

2. Maske, en. pl.-r. [Fr. masque.] 1. En Beklædning f. Ansigtet, dannet enten som denne Deel af Hovedet, ell. i en anden Skikkelse, m. Huller f. Næse og Øine, som især paatages f. at blive ukiendelig. (Rødgrime.) At have M. paa, f. Ansigtet. Tage, lægge Masken af. En Halvmaske, som kun bedækker Ansigtet indtil Munden. 2. figurl. en paatagen Charakteer, forstilt Sind og Handlemaade. At dølge en nedrig Tænkemaade under Skinhelligheds M. At aftage Masken, vise sig i sin sande Skikkelse. = Maskebal, et. B. ell. Dandsefest, hvor de, som deeltage i samme, komme i Forklædning og m. Maske paa; Maskerade. — Maskedands, en. Dands, som opføres af maskerede og forklædte Personer. — Maskerade, en. pl. -r. [Ital. mascherata.] d. s. s. Maskebal, Maskedands. (fordum: Mummespil, Mummedands.) At gaae paa M. holde Maskerade.

Maskere sig, v. rec. 1. paatage en Maske. At m. sig til et Bal. En maskeret Person. — figurl. et maskeret (skiult) Batteri. — Maskering, en. pl.-er.

Maskine, en. pl. -r. [af det fr. machine.] ethvert Legeme, hvorved en Kraft virker p. et andet Legeme, f. at opnaae en vis Hensigt. f. Ex. en Løftemaskine. En enkelt, sammensat M. 2. en sammensat, konstig Indretning, v. hvis Deles Bevægelse en vis Virkning opnaaes. En Spindemaskine, Dampmaskine, ꝛc. (Den konstige og sammensatte Indretning adskiller en M. fra et Redskab, Værktøi.) — fig. At handle, bruge noget, behandles som en M. ɔ: som et blot Redskab, uden Frihed og Selvbestemmelse. — I dagl. T. om enhver noget sammensat, om end ikke konstig Indretning. f. Ex. Filtreermaskine. At sætte Maskinen ɔ: Theemaskinen, p. Bordet. (Sammensætn. bortkaste e.) = Maskinbygger, en. den, som forstaaer og udøver Konsten, at bygge Maskiner. Maskinbygning, en. den Konst, det Foretagende, at bygge Maskiner. Maskinhuus, et. H. som er bygget over en M. eller hvor Maskiner bevares. Maskinlære, en. Mechanikens Anvendelse p. Maskiners Indretning og Brug; anvendt Mechanik. Maskinmester, en. den, som forestaaer Maskinvæsenet, især v. et Theater. Maskinværk, et. 1. d. s. s. Maskine, 1: m. Hensyn t. dens Sammensætning, Delenes Mangfoldighed og Maskinens Virkning. Maskinværket i et Uhr. Maskinværket er fordærvet, gaaet i Staae. — Maskinvæsen, et. Alt hvad der hører t. Maskiner, deres Indretning og Brug.

Masmester, en. pl. -e. den, som forestaaer en Masovn ell. Smeltehytte.

Masovn, en. pl.-e. [Sv. Masugn. T. Maßofen.] en stor Ovn af hugne Stene, hvori Jernmalmen smeltes i en vis, afmaalt Tid, og som har en dertil hørende Overbygning.

Masse, en. pl.-r. [fremmedt. Fr. masse.] den hele sammenhængende Materie, hvoraf et Legeme (især et stort) bestaaer; en stor Samling, Hob, Skare, m. m. En stor, uhyre M. En Ildmasse, Vandmasse. En Folkemasse. Boets M. ɔ: det hele Indbegreb af Eiendomme, som tilhøre et Dødsbo ell. et opgivet Bo.

Massiv, adj. [fremmedt. Fr. massif.] som bestaaer af tætte Dele; tæt, vægtig, ikke huul ell. løs; om Bygninger: svær, grundmuret.

Mast, en. pl. -er. [I. Mastr. A. S. Mæst. i ældre Dansk: Seiltræ.] Et fra Skibets Bund opstaaende Træ, (p. store Skibe sammensat af flere Dele og mange Stykker) som tiener t. Støtte f. Raaerne og den ovenfor liggende Deel af Tougværket. Stormast, Fokkemast. Mesansmasten. At kappe (afhugge) Masten. = a) **Mastebaand**, et. Jernring om en stor Mast, hvorved dens Dele holdes sammen. **Mastebrug**, et. Handel m. Mastetræer. (V. S. O.) **Mastegrav**, en. Vandgrav, hvori Mastetræer holdes under Vand f. at bevare dem indtil de skulle tilhugges. **Mastehugger**, en. den, som arbeider p. at tilhugge Tømmeret t. Master. **Mastehugst**, en. Træers Fældning t. Mastebrug. (V. S. O.) **Mastehuus**, et. Huus, hvor Master og Rundholter giemmes. **Mastehætte**, en. Hætte af tiæret Seildug, der fæstes om Toppen af den underste Deel af Masterne p. store Skibe, naar disse oplægges. **Mastekran**, en. Kran ved Skibsbyggerier t. at udtage og indsætte Master i store Skibe. **Mastekrave**, en. Seildug, der slaaes fast om Masten og p. Dækket. **Mastesmør**, et. slet og fordærvet Smør, som undertiden br. til Skibs i St. for Tiære. **Mastespor**, et. den Indhugning i Skibets Kiøl, hvori den nederste Ende af Masten indsættes. **Mastestump**, en. Et Stykke af en M. eller af et Mastetræ. **Mastetop**, en. den øverste Deel af en Mast. **Mastetræ**, et. Et Træ, som er tienligt t. en M. = b) **Masthul**, et. Hul oven i Masten, hvorigiennem Tougværk gaaer. (V. S. O.) — **Mastkurv**, s. **Mærs**. — **mastløs**, adj. som er uden M. ell. har mistet sine Master. Et mastløst Skib. (Moth.) — **Mastværk**, et. Masterne i et Skib m. alt deres Tilhørende.

Mastix, en. ud. pl. et Slags blegguul, vellugtende Harpix, som sveder ud af Mastixtræet. (Pistacia lentiscus.) 2. en tyk Fernis som Malere smelte i Ridser p. gamle Malerier.

Masttarm, en. (Tydsk.) s. **Endetarm**.

Mât, en. [N. S. og Holl. Maet. I. Máti, Fælle, Kammerat.] br. hos os kun t. Skibs om visse Skibsfolk, der ere andre af samme Art underordnede, f. E. Baadsmandsmat, Kokkemat, o. fl.

Mât, adj. pl. matte. [Sv. og T. m a t t. I. mádr, forslidt.] som har tabt sine Kræfter f. en Tid, hvis Kræfter v. Sygdom ell. Anstrengelse ere udtømte; afmægtig, kraftløs, vansmægtende. Han er endnu m. efter Sygdommen. m. af Hede, af Dagens Slid. — fig. svag, ikke stærk, kraftig. En m. Stemme. En m. Kugle (som har naaet saa langt, at den ikke mere giør Virkning.) En m. Stiil, Tanke. 2. fig. om Ting, der have mistet endeel af deres Glands ell. levende Farve. Et m. Lys. Dette Lys skinner meget mat. Matte Farver (uden Glands.) En mat Overflade, (især p. Metaller) som ei kaster Lyset tilbage. mat Forgyldning (uden Glands.) 3. om Fisk: død, ell. halvdød. matte Aborrer. 4. i Skakspil: at sætte een mat, blive mat ell. skakmat o: tabe Spillet, derved at den angrebne Konge ikke kan trækkes, uden at blive tagen. (mat sammenføies, især hos Digtere, m. adskillige Participier. f. E. matglimrende, matlysende, matstraalende, &c.) — **Mathed**, en. ud. pl. Tilstanden, at være og føle sig mat; Afmægtighed. "Søvnen, vor Matheds Tilflugt, og den trætte Siæls Hvile." Guldberg. — s. v. matte.

Materialier, pl. [fremmedt. i Mid. Ald. Latin: Materialia.] Raat Stof t. et Arbeide, sanket Forraad, Arbeidsstof. Bygnings-Materialier. At samle M. til et Skrift. = Heraf material, der br. i nogle sammens. Ord: **Materialforvalter**, en. den, som har Opsyn over en Materialgaard ell. et Materialhuus. **Materialgaard**, en. G. hvor Materialier, Vogne, Redskaber o. d. giemmes. **Materialhest**, en. H. som br. paa Herregaarde og andensteds t. at kiøre Materialvogne. **Materialhuus**, et. H. hvor Materialier o. d. giemmes. **Materialkudsk**, en. K. som kiører en Materialvogn. **Materialskriver**, en. d. s. s. Materialforvalter, ell. en Betient, som er denne undergiven. **Materialvogn**, en. p. Slotte og Herregaarde: en Vogn, som br. til at hente Bygningsmaterialier, og t. andre lignende Kiørsler. (s. Arbeidsvogn.)

Materialist, en. pl. -er. 1. den, som negter, at der gives ulegemlige Væsener. 2. den, som handler i det Store m. Apothekervarer.

Materie, en. pl.-r. [Lat. materia.] 1. Indbegreb af et Legemes Bestanddele; Stof, Malm, det, hvoraf noget bestaaer. (modsat: Form, Skikkelse.) "Adskillige Kar, kostbare baade for Arbeidet og Materien." Guldberg. 2. ud. pl. det Væsentlige ell. Grund-Bestanddelene af alt Legemligt overhovedet, i Modს. til dets Form ell. Forandringer. Materiens Delelighed, Evighed, Quantitet. 3. pl. -er. det, som er Gienstand for ell. Indhold af de menneskelige Forestillinger, og deres Udtryk i Tale ell. Skrift. (mods. Form ell. Indklædning.) Denne M. vil jeg ikke berøre. At behandle, skrive over en vis M. "Dette er en Materie, som han langt fra ikke troer udtømt." Rahbek. Den spøgende Form passer ikke t. Materiens Alvorlighed. (s. Æmne.) 4. trykte Bøger i uindbunden Tilstand. En Bog i M. i raa M. 5. onde Vædsker i Bylder og Saar; Voer, Raad, Edder.

Mathematik, en. ud. pl. Videnskab om Størrelser, deres Natur, Forhold og Ud-

maaling; Størrelseslære. = Mathematiker, en. den, som er kyndig i Mathematik. mathematisk, adj. som hører t. Mathematik.

Matras, en. pl.-ser. [Ital. matarazza. E. mattress.] Et m. Krølhaar, Uld, Mos, Halm, e. d. udstoppet Sengebolster, som br. i Stedet for Dyner og Puder.

Matrem, n. s. en Plante af bitter Smag og stærk krydret Lugt, som dyrkes i Blomsterhaver. Matricaria Parthenium.

Matrikel, en. pl. Matrikler. [Lat. matricula.] i Alm. en skriftlig, offentlig Fortegnelse over Ting af een Art; men br. hos os især om en alm. Optegnelse p. alt Jordegods i Landet, m. dets Skyldsætning ell. Hartkorn og Jordskyld; Jordebog, Jordskyldsbog. Denne Gaard staaer, er sat i Matrikelen f. 7 Tdr. Hartkorn. = Heraf: Matrikelskat, en. Jordskyld. Matrikelvæsen, et. o. fl. — matriculere, v. a. indføre i Matrikelen, skyldsætte en Jord. matriculeret Hartkorn. Deraf: Matriculering, en.

Matrone, en. pl.-r. [Lat. matrona.] en hæderlig Qvinde, som er til Aars. (sielden uden i Skiemt.)

Matros, en. pl.-er. [Fr. matelot. T. Matrose. Ordet er nyt i vort Sprog.] En af de ringere Skibsfolk, som giore det t. Skibets Fart, Styrelse m. m. fornødne Arbeide. Tilforn: Baadsmand, Baadskarl, Skibsmand. At tiene, fare for M. — Deraf: Matrosarbeide, et. Matrosdragt, en. Matrosdreng, en. D. som gior Matrostieneste, Skibsdreng, Cahytsdreng. Matroshyre, en. s. Hyre. Matrosindfald, et. J. eller Vittighed, som man hører af Matroser, Matrosvittighed. Matrostieneste, en. den T. en Matros gior t. Skibs. At tage M. giore M. o. fl.

Matte, en. s. Maatte.

Matte, v. a. 1. [af adj. mat.] forvolde Mathed, udmatte (hvilket oftere høres.) Nattesved matter den Syge meget. "Et Hav, hvis Vidde Synet matter." P. H. Frimann. "Ogsaa denne (den skionne Naturs) Nydelse kan matte." — "At Diet snarere mattes, end vederqvæges, i dens Betragtning." Baggesen.

Mave, en. pl.-r. [J. Magi. A. S. Mage.] 1. det Indvold i Dyrenes Legemer, som modtager Næringsmidlerne efterat de ere førte igiennem Svælget, og bevirker deres første Opløsning ell. Fordøielse. At have en god, stærk M. (som let fordøier.) En svag, slet, ureen M. 2, Underliv, Bug. At have en tyk M. begynde at faae M. bære et Bælte om Maven. = Mavebetændelse, en. B. ell. Inflammation i Maven. Mavebørste, en. Et fordum brugel. chirurgisk Redskab, hvormed man vilde rense Maven. Mavedraaber, pl. Dr. som br. imod Mavepine, ell. for at styrke Maven. Maveegn, en. Stedet p. Underlivet, hvor Maven har sit Sæde. Regio epigastrica. (V. S. O.) Mavefylde, en. Umaadelighed i at spise, Bugfylde. (Moth.) Mavekager, pl. smaa Kager af mavestyrkende Midler. Maveknib, et. Bugvrid. Mavekrampe, en. ud. pl. krampeagtig smertelig Sammentrækning i Maven. Mavemaal, et. Et vist Maadehold i Spiisning, svarende t. Fordøielseskraften. (d. Tale.) Mavemund ell. Mavemunding, en. Mavens øverste Aabning, hvorigiennem den modtager Fødemidlerne. Maveolie, en. styrkende O. hvormed Maven gnides udvendigen. Mavepibe, en. den Canal, hvorigiennem Fødemidlerne føres fra Munden ned i Maven. Mavepine, en. Smerter i Maven af forskiell. Aarsager (saavel om Smerter i den egentl. Mave, som i Underlivet ell. Tarmecanalen.) Maveplaster, et. P. som, for at styrke Maven, lægges uden p. denne. Maveport, en. den nederste Aabning i Maven. Pylorus. (V. S. O.) Mavepose, en. P. udstoppet m. krydrede Urter m. m. som lægges p. Maven f. at styrke den, ell. imod Mavepine. (Moth.) Mavepulver, et. P. som br. mod Sygdom i Maven. Mavepølse, en. P. stoppet i en Sviinemave. Mavesaft, en. S. der afsondres af Mavens Kiertler og fremmer Fordøielsen. Succus gastricus. Mavesliim, en. S. der samler sig i Maven. Mavesmerte, en. Mavepine. mavestyrkende, adj. v. som tiener t. at styrke Maven. m. Midler. Mavestyrkning, en. et Middel, der styrker Maven. mavesyg, adj. som har en svag M., ell. har ondt i Maven. (Moth.) Mavesygdom, Mavesyge, en. Sygdom, der har sit Sæde i Maven. Mavetrykning, en. T. i Maven, især m. en krampeagtig Sammentrækning af den venstre Mavemunding. Cardialgia. Maveviin, en. mavestyrkende Viin. Mavevædske, en. d. s. s. Mavesaft.

Mechanik, en. ud. pl. 1. i Alm. Læren om Kræfternes Virkning p. faste Legemer. 2. i Særd. Læren om de faste Legemers Bevægelse. = mechanisk, adj. og adv. 1. som henhører t. Mechaniken. Et m. Skrift. 2. som lader sig forklare af den Virkning, Legemernes Kræfter have p. hinanden. Et Legemes mechaniske Tryk. 3. i Særd. a) om en Virksomhed, der bestemmes v. physiske Naturlove. (i Mods. til Virksomhed efter Ideer.) De mechaniske og skionne Konster. b) om en Virksomhed, som er bevidstløs, ell. dog uden fuld Bevidsthed. At giore noget ganske mechanisk (uden at tænke derpaa.) c) aandløs; At fremsige en Tale, spille en Rolle m. d) som hidrører fra udvortes Kræfter. (mods. dynamisk, chemisk.) En m. Deling af et Legeme.

Med (Meed,) et. pl. d. s. [J. Mid.]

1. Maal, Sigte, Formaal, det man meder til (s. mede og Øiemed.) "I høieste Mærke og Meed." Kingo. "Selv (Naturen) baade Konstens Væld, og Prøvesteen og Meed." Popes Krit. v. Schiermann. 2. Mærke, Kiende. At tage Med paa noget. (V. S. O.)

Med, præp. og adv. [I. med.] A. præp. der i Alm. udtrykker en Forbindelse, et Fællesskab ell. Selskab, og saaledes bl. andet følgende Forhold: 1. Ledsagelse, Fællesskab i en vis Tilstand ell. Handling, t. een Tid ell. paa eet Sted. At tage noget m. sig. At reise, ride, gaae, spise, spille, leve m. een. Hun gik bort m. ham. At sende een bort m. noget. 2. Deeltagelse i andres Tilstand ell. Tilværelsesmaade. At glæde, bedrøve sig, lide m. een. "I Dag med os sig Kongen glæder, med ham vi dele Held og Hæder." Storm. 3. Samvirken. At være m. een (ɔ: p. hans Parti. modf. imod.) At holde m. een. Strømmen, Vinden er m. os. Det skete vel med Faderens Vidende, men imod hans Villie. Med min Villie faaer han hende aldrig. 4. Brug, Anvendelse af Værktøi, Redskab, Middel t. at opnaae, udrette noget. (modf. uden.) At hugge m. en Øxe, maale m. en Alen. At pløie med Stude; kiøre med een Hest, reise med sin egen Vogn. — At fede Gæs m. Havre. — Jeg har seet det m. mine egne Øine. Med Penge kan man udrette meget. At prale med noget (v. at vise det frem, stille det t. Skue.) Derimod: At prale af sin Styrke, af sin Formue (giøre Ord af, broute.) [præp. med forudsætter fri Villie i Anvendelsen, i Handlingen, og tillige et Redskab; paa har nærmest Hensyn t. Stedet, hvor noget skeer, ikke altid m. Forsæt. Man brænder sig (af Vanvare, uforsætlig) paa en Glød. Man brænder Haanden med en Glød, naar man m. Villie bringer denne til Haanden. Saaledes: At rive sig paa en Torn, og med en Torn.] 5. Anvendelse af en vis Materie. At skrive med latinske Bogstaver. At forsyne een m. noget. At beslaae m. Jern. At male m. Oliefarve. At fylde et Kar m. Vand. At besaae en Ager m. Rug. 6. Forening imellem en Person og Ting, ell. imellem flere Ting. At være beladt m. Sygdom, beheftet m. Gield. Bierget er bevoxet m. Skov. 7. Forhold t. en Person ell. Ting; Hensyn t. Beskaffenhed ell. Tilstand. At tale, at trættes, at omgaaes, at brydes m. een. Jeg har noget at afgiøre m. ham. At være tilfreds, være sysselsat m. noget; være i Færd m. et Arbeide. Det forholder sig anderledes m. Sagen. Hvad vil han m. Bogen? Det seer langvarigt ud m. Reisen. Det er ude m. ham. Det er forbi med Pengene. 8. Arbeide, Sysselsættelse, Adfærd. At haste, ile, tøve, skynde sig med noget. At have Opsyn, Tilsyn med noget. At sysle, handle, see sig for m. noget. At bære sig galt ad m. noget, være færdig med noget. At more sig med noget (som man sysler med, i længere Tid betragter, o. d.) Derimod: At more sig ved ell. over noget, som man seer, hører, erfarer. — Ogsaa om visse Legemsbevægelser: At kaste med Nakken, hælde m. Hovedet, slingre med Armene, slaae op m. Haanden, ryste m. Hovedet. 9. Maade, hvorpaa noget er, skeer, giøres, lides, besiddes. At arbeide m. Lyst, m. Iver. At spise m. Maade. Hun bærer sine Lidelser m. Taalmodighed. At indtage en Fæstning m. Storm. Han har faaet det m. stor Møie, m. Rette, m. List. At giøre noget m. Forsæt, m. Villie, m. Lempe, m. Behændighed. At være forsigtig, skiødesløs m. noget. Med det Gode (uden Modstand, godvilligen. At faae noget m. det Gode. (Modsat: med det Onde.) 10. Egenskab, Beskaffenhed, Besiddelse. At være begavet m. Forstand, forsynet m. Penge. Byen er opfyldt m. Lediggængere. At være født m. en Lyde. Manden m. den blaae Kiole. Pigen m. det lyse Haar. 11. Hensyn t. en Tid, da noget skeer, ell. vil skee. At staae op m. Solen. (s. ovenfor No. 2, hvortil Udtrykket egentlig hører.) Med det nye Aar begynder her en anden Indretning. At blive klog, stadig m. Alderen. Med Tiden bliver det bedre. Med det første, m. det snareste. 12. i Stedet f. ad, hvor en Strækning jævnsides noget betegnes. Langs med Aaen, Stranden, Veien. Gierdet gaaer lige m. Veien. 13. I særegne Udtryk, f. Ex. At være med Barn (frugtsommelig.) Koen er m. Kalv. Hunden er m. Hvalpe. — At holde det med een (holde ham Stangen, ell. drive det ligesaa vidt som han; forskielligt fra: at holde med een.) Endnu kan jeg nok holde det med ham. — At holde ud med. Denne Hest holder ikke ud m. den anden i at løbe. — — med alle ɔ: ganske, tilfulde. — med eet, pludseligen, uformodentlig. — med Tiden (i en ubestemt tilkommende Tid.) — med Forord; med Forlov! (Udtryk hvormed man beder om Tilladelse.) — med mindre, hvis ikke, uden saa er. o. fl. a. [Præpositionerne med og ved udtrykke begge et Forhold imellem et Subject og et Redskab, Middel, hvorved en Forbindelse m. en anden Gienstand bevirkes. Men denne Forbindelse udtrykker med mere umiddelbart, end ved; af derimod en umiddelbar Handling uden Redskab ell. Middel. Han blev henrettet med Sværd. Han mistede Livet ved Forræderi. Den Ridderorden, med hvilken man vilde belønne ham, og som han ved sin Tapperhed havde fortient, modtog han af Førstens egen Haand.] 14. I Sammen-

sætn. med Substantiver udtrykker Præpos. med et Samfund, Fællesskab imellem Personer, en Deeltagelse i noget (Medbeiler, Medborger, Meddelelse, Medfølelse, Medhielper, &c.) eller en Omstændighed, Tilstand, Handling, som er t. Fordeel for nogen. (Medbor, Medgang, Medvind.) I Sammens. m. Verber og Participier udtrykkes en samtidig Handling ell. Tilstand, en Forbindelse, Samvirken ell. Deeltagelse. (s. nedenfor.) = B. adv. (méd) der br. ligesom Præpos. (1. 2. og 3.) t. at udtrykke Selskab, Fællesskab, Samvirken, Ledsagelse, ell. en fordeelagtig Omstændighed; og er i de fleste Tilfælde en elliptisk Anvendelse af Præpositionen. — Han var méd i Følget. Han vil méd, enten han kan komme, eller ikke. Han vil giøre alting méd. Han vil ogsaa snakke méd. Han vil ikke være méd, følge m. Jeg reiser ikke méd. Der gik mange Penge méd (brugtes, ødedes.) Der gaaer meget méd i saa stor en Huusholdning. At faae noget méd i Kiøbet (oven i Kiøbet.) Strømmen have vi méd; men Vinden er imod. Lykken gaaer ham méd. Dommen faldt ham méd. Det er mig ikke méd ɔ: ikke efter mit Sind.

Médaarsag, en. pl. – er. A. der virker i Forening m. een ell. flere andre; medvirkende Aarsag. (J. Kraft.)

Médarbeider, en. pl. – e. den, som deeltager m. en Anden i et Arbeide. At være Medarbeider ved et Værk.

Médarving, en. pl. – er. den, som arver tilligemed en ell. flere andre.

Médbaaren, médbaaret, adj. v. medfødt. "Det er os af Naturen medbaaret." A. S. Vedel.

Médbeiler, en. pl. – e. 1. den, som tilligemed en anden søger at vinde et Fruentimmers Kiærlighed. 2. den, som tilligemed en Anden stræber efter at opnaae, komme i Besiddelse af noget. Han havde mange Medbeilere t. dette Embede. (sieldnere br. Medbeilerske.) Medbeileri, et. En Medbeilers Sind og Tragten, i Henseende t. det, han tilligemed en anden søger at naae. (Rahbek.)

Médbesiddelse, en. B. af noget i Fællesskab m. andre. (V. S. O.)

Médboler, en. pl. – e. den, som tilligemed en anden er en Qvindes Boler. (Moth.)

Médborgen, en. ud. pl. den, som med en anden gaaer i Borgen, er Forlover f. een.

Médborger, en. pl. – e. Den, som tilligemed en anden er Borger i samme Land ell. By; Borger i en Stad ell. i et Land, m. Hensyn og i Forholdet t. de øvrige Borgere; Landsmand. En af vore Medborgere. At krænke en Medborgers Rettigheder. (sieldnere br. Medborgerinde. Rahbek.) médborgerlig, adj. som vedkommer Medborgere, henhører til ell. sømmer en Medborger. medborgerlige Pligter. (V. S. O.) — Médborgerskab, et. fælles Borgerskab i en Stat ell. By. (Arrebo.)

Médbringe, v. a. medbragte, – bragt. bringe, føre m. sig. Han har medbragt mange Sieldenheder fra Amerika. Han medbragte en mærkelig Nyhed.

Médbroder, en. pl. – brødre. den, som har fælles Virkekreds m. en anden, og en saadan Virkekreds, der medfører ell. burde medføre et kiærligt, broderligt Sindelag. (ogsaa i Alm. om Mennesker, m. Hensyn t. det Sindelag, de burde have mod hverandre.)

Médbydende, adj. v. den, som byder, giør et Bud tilligemed en anden.

Médbygger, en. pl. – e. den, som boer p. et Sted med en anden. (C. Pedersen.)

Médbør, en. ud. pl. feielig Vind f. den Seilende, Medvind. At seile for Medbør, have Medbør.

Médchristen, en. pl. – christne. En Christen, m. Hensyn og i Forholdet t. en anden, ell. til alle andre Christne. At elske sine Medchristne. (i ældre D. Jævnchristen.)

Méddeelagtig, adj. (nyere Bibeloversi.) s. deelagtig.

Méddele, v. a. 3. gløre en deelagtig i, lade en anden tage Deel i noget (saavel Viden, Kundskab, som anden Besiddelse, men især om de første. jvf. dele med, som har en forskiell. Betydn.) At m. Nogen en vigtig Efterretning. m. een sine Tanker, Følelser. "Glemmer ikke, at giøre vel og at meddele." Ebr. 13, 16. "Jeg vil ingen Velgierning meddele en anden, som jeg kunde skamme mig v. at begiere." B. Thott. — meddelelig, adj. som kan meddeles. Meddelelse og Meddeling, en. Gierningen at meddele. (Méddelingsiver. "Det almindelige Méddelingssprog." Baggesen).

Méddommer, en. pl. – e. den, som tilligemed een ell. flere andre dømmer i en Sag.

Méddomsmand, en. pl. – mænd. Mænd af Tinglauget, ell. Andre, som i Livs- og Æressager, og visse andre Sager, af en Underdommer tiltages, f. med ham at tage Deel i Dommen. (D. Lov. I. 5. 19.)

Méddølgsmand, en. den, som tilligemed en Anden er Dølgsmand, Hæler.

Mede, en. pl. – r. [Sv. Mede. I. Meid, Meidr, Træ, Bielke.] 1. de krummede Træer, som en Kane ell. Slæde glider p. Kanemeder, Slædemeder. 2. Heraf ogsaa Læsmede, d. s. s. Læssetræ (hvilket dog hyppigere br.)

Mede, v. n. og a. 1. [I. mida.] 1. v. n. sigte til, stræbe at naae ell. ramme. At m. til et Maal. Han skyder ikke did, som han meder. (P. Syv.) 2. fiske m. Snor og Krog, angle. Han er ude at m. At sidde i en Baad og m. "Liden Gunver meder m. Silkesnor." Evald. At mede m. Guldkrog (søge at opnaae noget v. Bestik-

kelse.) 3. sieldnere som v. a. Man meder og den Fisk, som nødig vil. Ordspr. = Medekrog, en. pl. – e. Krog p. Medesnoren, hvorpaa Madingen fæstes; Angel. Medesnor, en. pl.–e. En Snor, sædvanligen af Hestehaar, der bindes t. Medestangen, og i hvis Ende Krogen hænger. Medetøi, et. ud. pl. alt det Redskab, som hører t. at mede.

Mededsmand, en. pl.–mænd. Efter vor ældre Lovgivning; den ell. de, som tilligemed en af Parterne (oftest m. Sagvolderen) svore paa, at hans Ed var reen. (K. Ancher. Lovhist. II. 468.)

Médeie, Médeiendom, en. s. Sameie.

Médeier, en. pl.–e. den, som besidder en Eiendom tilfælles m. andre.

Médelsker, en. pl.–e. s. Medbeiler.

Medens, adv. s. imedens.

Médfange, en. pl.–r. den, som tilligemed en anden er Fange, i samme Fængsel ell. paa eet Sted. (D. Bib. Rom. 16. 7.)

Médfare, v. a. behandle, omgaaes med. br. neppe uden i Partic. og i den Talemaade: At være, blive ilde medfaren, behandlet.

Médfart, Médfærd, en. ud. pl. Omgang, Behandling, Opførsel imod een. "Disse tør ikke bruge saa haard en Medfart m. Folket." Schytte.

Médforlover, en. pl. – e. d. s. s. Medborgen. (D. Lov.)

Médfrier, en. pl.–e. den, som tilligemed een ell. flere andre frier t. et Fruentimmer. (s. Medbeiler. 1.)

Médfærd, en. s. Medfart.

Médfødt, adj. v. som man har af Fødselen, er født med. En m. Lyde. "medfødt Drift udvikler medfødt Kraft," Øhlenschl. medfødte Drifter. (medfødte Begreber, notiones innatæ.) "Anledning t. at bruge alle, baade medfødte og forhverveде Kræfter." Sneedorf.

Médfølelse, en. pl.–r. F. som vækkes v. en lignende hos Andre; F. af Lyst ell. Ulyst, som umiddelbart opvækkes v. at fornemme ell. erfare andres Vel ell. Vee; deeltagende, sympathetisk Følelse. "Medfølelse af borgerlig Elendighed," Baggesen. "Medfølelsens Drift giør Mennesket tilbøieligt t. at behandle andre p. den Maade, Agtelse f. Menneskenaturen byder." Müller.

Médfølende, adj. v. som deeltager i Andres Følelse, ell. er tilbøielig dertil. Et m. Hierte.

Médfølge, et. ud. pl. d. s. s. Følge, Følgeskab. (A. S. Vedel.)

Médfølge, v. n. 3. følge med. (sielden undt. i impf. og partic.) Der medfulgte et Brev. Bøgerne findes i medfølgende Kasse.

Médfølger, en. pl. – e. den, som følger m. en anden, Ledsager, Følgesvend.

Médfør, et. ud. pl. det, som noget medfører, som er en Følge deraf. Efter Sagens M. I Medfør af denne Omstændighed, af hans Løfte, Forpligtelse.

Médføre, v. a. 2. have t. Følge, have den Beskaffenhed. "Saa vil man snart indsee, at den just medfører de angivne Fordele." Engelstoft. Den stærke Hede medfører adskillige Sygdomme. Det er noget, som Alderen medfører.

Médgaae, v. n. 3. forbruges, fortæres, tilsættes. (s. gaae med, 5.) Det er alt medgaaet p. Reisen. Der medgaaer mange Penge i et saa stort Huus.

Médgang, en. ud. pl. god Fremgang i det, man foretager sig; Held, Lykke. At kunne skikke sig baade i M. og Modgang.

Médgift, en. ud. pl. Eiendom, som gives en Fæstemø, naar hun gifter sig, af Forældre ell. af dem, som ere hende i Forældres Sted; Hiemgift (især om det, som gives Pigen i Penge Al. Jordegods. s. Udstyr.)

Médgive, v. a. 3. give een noget m. sig. (s. give med.) Det ham medgivne Brev. — médgiven, for: naturlig, givet af Naturen. (Bording.) "Naturens medgivne Art." A. Vedel.

Médgiæst, en. pl. – er. den, som tilligemed en anden er Giæst v. et Bord.

Médhandle, v. a. 1. d. s. s. medfare, behandle. "Den Konge, der médhandlede dem saa ilde." Guldberg. "Jeg frit tør handle selv, som jeg blev før medhandlet." Carstens. — Médhandling, en. Behandling. Sneedorf. (men sædvanl. i ond Betydn. ligesom Verb.)

Médhave, en. det, man har ell. fører m. sig; særd. hvad en Brud tilfører sin Mands Bo, enten i Arv ell. Medgift. (næsten forældet.)

Médherskер, en. den, som deler Herredømme m. en anden; Medregent.

Médhielp, en. ud. pl. Bistand, Hielp, som een giver den anden, ell. som flere i Forening give t. noget. Jeg har ikke udrettet det ene, men v. Medhielp.

Médhielper, en. pl.–e. den, som hielper t. at udføre et Arbeide, den, som gaaer een ell. flere andre tilhaande. Jeg har en tro M. i ham. (Præstens Médhielpere, to Bønder ell. Borgermænd i Sognet, der gaae Præsten tilhaande i at optage Mandtal o. d.)

Médhold, et. ud. pl. Samtykke, Bifald. Hans Meninger fandt M. hos Mange. Han fik M. af Alle. "Venners utidige Medhold." B. Thott. 2. ugrundet, overbærende ell. hyklende Bifald. (Indulgentia. Moth.) At give een Medhold i Alt hvad han giør. 3. Gunst, Understøttelse. "For Rigdoms, Medholds, Slægts og Svogerskabs Skyld." D. Lov. 4. Bekræftelse. Dette finder ikke M. i Historien. I M. af Lovene (i Overeensstemmelse med.)

Médholder, en. pl. – e. den, som holder m. en anden, er p. hans Parti. (V. S. O.)

Médhustru, en. pl.–er. den, som tillige=

med en anden Qvinde er en Mands Hustru ell. Frille. (især i d. Bibel-Overs.)

Medicament, et. pl.-er. s. Lægemiddel.

Medicin, en. ud. pl. [Lat. medicina.] 1. Lægekonst, Lægevidenskab. At studere M. Doctor i Medicinen. 2. Lægedom, Lægemiddel. At tage, bruge M. (Deraf: Medicinglas, Medicinkiste, Medicinkrukke, o. fl.) medicinere, v. n. 1. (har.) bruge Lægemidler. — medicinsk, adj. som hører t. Lægevidenskaben.

Medister, Medisterpølse, en. [Sv. Madister. T. og N. S. Mettwurst. af det gl. Mette, skært Kiød. E. meat.] En Pølse af hakket Svinekiød, blandet m. Ister ell. med fedt Flesk; Stegepølse.

Médkriger, en. pl.-e. den, som gaaer i Krig m. en anden, Vaabenbroder.

Médlem, et. pl.-mer. en Person, som er i et Samfund, udgiør ligesom et Lem af samme. At optages t. Medlem af (i) et Selskab.

Médlevende, adj. v. den ell. de, som leve p. een Tid m. andre, som ere samtidige m. een. "Hans Medlevende agtede ham." P. T. Vandal.

Médlidelse, en. Deeltagelse i Smerte ell. Lidelse; Smerte i een Legemsdeel, der grunder sig i Smerte i en anden. (V. S. O.)

Médlidende, adj. v. som føler Medlidenhed, deeltager i Andres Lidelser, ell. er tilbøielig dertil. m. Menneskers Deeltagelse. Et medlidende Hierte.

Médlidenhed, en. ud. pl. smertelig, lidende Folelse, der vækkes v. andres Nød, Deeltagelse i andres Lidelse ell. Ulykke; Medynk. Hendes Skiebne maa røre, bevæge enhver til M. Han viste ingen M. med denne Ulykkelige. At have M. med een.

Médlyd, en. (s. Lyd.) en Lyd, Bogstavlyd, der høres og udtales v. Hielp af og i Forening m. en Selvlyd. — Deraf: médlydende, adj. v. Et m. Bogstav, som høres og udtales i Forening m. en Selvlyd ell. Vocal; en Consonant.

Médlærer, en. pl.-e. den, som lærer, underviser i Selskab m. en anden.

Médlærling, en. pl.-e. den, som modtager Underviisning tilligemed en anden, Skolebroder.

Médmenneske, et. pl.-r. et M. i Forhold t. andre medlevende Mennesker. At elske sine Medmennesker. "At vi i mange Henseender staae for vore Medmenneskers Dom." Mynster.

Médopsyn, et. ud. pl. Opsyn, som føres over noget tilligemed en anden ell. flere. (Malling.)

Médreder, en. pl.-e. den, som deeltager m. en anden i et Skibs Udrustning.

Médregent, en. pl.-er. s. Medhersker.

Médregiering, en. Deeltagelse i Regieringen. (T. Rothe.)

Médregne, v. a. 1. regne med i et Tal, indbefatte under en Sum.

Médreisende, adj. v. den, som reiser i Selskab m. andre. Min m. Landsmand. Han var uhøflig mod sine Medreisende. "Jeg kan tydelig forestille mig alle mine overblevne Medreisende." Baggesen.

Médsanger, en. pl.-e. den, som synger i Selskab m. een ell. flere andre. (E. Pedersen.)

Médsende, v. a. 2. sende tilligemed andre Ting. Brevet modtog jeg; men ikke den medsendte Pakke. Hvad jeg havde medsendt, er kommet rigtig tilstede. (jvf. sende med.)

Médskabning, en. pl.-er. en Skabning, m. Hensyn og i Forhold t. andre Skabninger; et Væsen, som tilligemed andre hører t. de skabte Ting. "Dyrene ere vore Medskabninger." Sneedorf.

Médskabt, adj. v. som man er skabt med, medfødt. "Menneskenes medskabte Evner." Sneedorf.

Médskyldig, adj. deelagtig i Skyld ell. Brøde; een, som er skyldig i en Brøde tilligemed andre. Han er medskyldig i denne Forbrydelse. Han vilde ikke angive sine Medskyldige.

Médskyldner, en. d. s. s. Selvskyldner. (Nørregaards d. Privatr. §. 976.)

Médspiller, en. pl.-e. den, som deeltager m. een ell. flere i et Spil.

Médstemme, en. pl.-r. Stemme t. Fordeel f. noget. (mods. Modstemme.) Moth.

Médstrider, en. pl.-e. den, som strider, gaaer i Strid m. andre. (Jacobi.) "Han sendte Breve t. alle sine Medstridere." I. Macc. 9.

Médsvoren, adj. v. pl. medsvorne. som har giort et edeligt Løfte tilligemed andre. (V. S. O.)

Médsøger, en. pl.-e. den, som søger, tragter efter noget, tilligemed andre.

Médsøster, en. pl.-søstre. et Fruentimmer, der lever i et vist Samfund m. flere andre, betragtet i hendes Forhold t. disse. (s. Medbroder.)

Médtage, v. a. 3. føre noget, man har modtaget, m. sig. (s. tage med.) Skipperen medtager baade Gods og Reisende. 2. udkræve, udfordre. Det vil endnu medtage store Bekostninger. "I tredie Delen af den Tid, det medtager hos os." Bagg. N. Klim. 3. svække, forringe, ødelægge, giøre f. megen Brug af. Han er bleven meget medtagen i denne Sygdom. Landet blev saa medtaget i denne Krig, at det i mange Aar ikke vil komme paa Fode.

Médtiener, en. pl.-e. den, som giør Tieneste i Selskab ell. Samfund m. andre. "Den samme Tiener gik ud og fandt en af sine Médtienere." Matth. 18. 28. (Médtienerinde, en. D. H. O.)

Médtieneste, en. Tieneste i Samfund m. andre. (V. S. O.)

Médvand, et. Beskaffenhed i Havet, i en Fiord ell. Indseiling, at den Seilende har den stigende Flod ell. Strømmen m. sig. "Tolv Timers **Medvand**." Arreboe.

Médvandrer, en. pl. -e. den, som vandrer m. andre. "Ogsaa den, der vandrer i Dalen, er ikke skiult f. sine **Medvandrere**." Mynster. (medvandrende, adj. v.)

Médvandring, en. Gang, Vandring i Selskab m. Andre. (V. S. O.)

Médvidende, adj. v. som er vidende om noget, tilligemed andre; deelagtig i Kundskab om noget. At være m. om noget. (Sneedorf.) m. med sig selv, sig selv bevidst. (Kraft.)

Médvidende, et. Deelagtighed i Kundskab om noget. Dette Foretagende er udført uden mit **M.** (s. **Vidende**, som kan udtrykke d. samme.)

Médvidenhed, en. ud. pl. Tilstanden, at være medvidende om noget. "**Medvidenhed** med sig selv." conscientia sui. (Kraft.)

Médvider, en. pl. -e. den, som er medvidende om noget. Han var **M.** i Prindsens Død. Han havde ingen **Médvidere** i sit Anslag. "At være **Medvider** om noget." Birg. Thott.

Médvidne, et. pl. -r. den, som tilligemed andre er Vidne t. noget; ell. den, der m. andre vidner om noget, i en Sag.

Médvind, en. ud. pl. d. s. s. **Medbør**.

Médvirke, v. n. 1. (har.) virke tilligemed andre, være Aarsag, i Forening m. andre, til at noget skeer. Hans Deeltagelse **medvirkede** t. det heldige Udfald. **médvirkende** Aarsager, Kræfter. — **Médvirken**, **Médvirkning**, en.

Médynk, en. ud. pl. Medlidenhed (egentlig f. saa vidt denne Følelse yttrer sig i at ynke.) At have **M.** med een. At føle **M.** ved andres Nød. "Jeg foragter din hyklede **M.**" Hertz. — **médynksfuld**, adj. hvis Sind er opfyldt af Medynk. **médynksløs**, adj. som er uden Medlidenhed, haard, ubarmhiertig. (Evald.) **Médynkssmiil**, et. medlidende Smiil. (S. Staffeldt.) **medynksom**, adj. som let røres t. Medynk.

Meel, et. ud. pl. [J. Miöl. A. S. Mele.] den inderste, mest nærende Deel af Kornet, og nogle andre lignende Frugter, naar samme er malet t. Støv. — Sigtemeel, sigtet **M.** kaldes det, som er renset fra Skallens grovere Dele (Klid, Saaer.) Hvedemeel, Rugmeel, Bygmeel. Ertemeel, Kartoffelmeel. = **meelagtig**, **meelartet**, adj. som har Liighed m. Meel. **Meelbing**, en. Meelkiste. (Arrebo.) **Meelbolle**, en. B. æltet af Meel. **Meelbudding**, en. B. som især bestaaer af Meel. **Meelbær**, et. Bærret af en Buskvæxt som voxer i Sandegne (Meelbærbusk.) Arbutus uva ursi. **Meelbøtte**, en. B. til at giemme Meel i. **Meeldrøier**, en. Sygdom hos Rugen, hvorved dens Kiærner udvoxe t. en unaturlig Størrelse, og indvendig blive faste og haarde. **Meeldug**, en. en hvidagtig Materie, liig et Slags Meel, der lægger sig p. Planter og fordærver dem. **Meeldyst**, en. det fineste Meelstøv. (Moth.) s. Dyst. — **Meelgrød**, en. G. lavet af Meel. **Meelhandel**, en. — **Meelhandler**, en. den, som handler m. forskiellige Slags M. og Gryn; en Meelmand. **Meelkage**, en. Kage, Pandekage, som fornemmelig bestaaer af M. **Meelkielder**, en. K. hvor Meel giemmes ell. sælges. **Meelkiste**, en. En stor K. til at giemme Meel i. **Meelklister**, et. K. lavet af Meel. **Meelklump**, en. 1. En K. af Meel. 2. d. s. s. **Meelbolle**. — **Meelkrud**, et. K. som ikke er kornet, men stødt, ell. ved Fugtighed henfaldet t. Støv. (s. **Kornkrud**.) **Meelmad**, en. M. som ganske ell. for den største Deel bestaaer af Meel (i Mods. f. Ex. til **Kiødmad**.) **Meelmaling**, en. Gierningen, at male M. **Meelmand**, en. d. s. s. Meelhandler. **Meelmide**, en. pl. -r. smaa Orme i gammelt ell. fordærvet M. (s. **Mide**.) **Meelmølle**, en. M. hvorpaa Korn males t. Meel. (s. **Grynmølle**, **Maltmølle**, **Oliemølle**, o. fl.) **Meelmøller**, en. den, som eier ell. driver en Meelmølle. **Meelorm**, en. d. s. s. Meelmide. **Meelpap**, en. jævn Grød ell. Vælling, lavet af M. **Meelpose**, en. P. til at giemme Meel i; ell. en Sigtepose. **Meelrende**, en. et Træ-rør i en Mølle, hvorigiennem Melet falder fra Qværnen i Sækken, ell. i Sigtekisten. **meelrig**, adj. som indeholder, giver meget M. En m. Kornart. Deraf: **Meelrighed**, en. (Oluffen.) **Meelrør**, et. s. **Meelrende**. **Meelsand**, en. Støvsand. (Landh. Selsk. Skr.) **Meelsigte**, en. Sigte ell. Sigteværk t. **Meelsigtning**. — **Meelskud**, et. den, m. et Skud forsynede Aabning p. Meelrenden, hvorigiennem Melet falder. (Moth.) **Meelsold**, et. S. til at sigte Meel i. **Meelspise**, en. Meelmad. **Meelstøv**, et. Meeldyst. **Meelsuppe**, en. S. tillavet af Meel og Melk (Meelvælling) ell. Vand. **Meelsæk**, en. S. hvori Meel føres. **Meeltragt**, en. Tragt, hvorigiennem det malede Meel p. Møllen løber ned i Sækken. **Meeltønde**, en. T. til at giemme Meel i. **meelvinget**, adj. meelvingede Insecter, der have ligesom et Meelstøv p. Vingerne. Lepidoptera. **Meelvælling**, en. s. Meelsuppe. = **mele**, v. a. 1. ælte Meel i. Han forstaaer godt, at m. sin Kage ɔ: at passe sin Fordeel. — **meles**, v. dep. blive t. Meel, falde hen i M. (V. S. O.) **melet**, adj. 1. som bestaaer af Meel ell. har meelagtige Bestanddele. melede Kar-

tofler, Æbler, Pærer. 2. overdrysset m. Meel.

Meen, adj. (forældet.) s. almeen, menig, meenlig.

Meen, en. ud. pl. [J. Mein. N. S. Meen.] 1. Feil, Brost, Lyde. At have M. paa Diet. (III. Mose B. 21. 20.) "De (Støvlerne) blanke var, og uden Meen." Baggesen. 2. Forseelse, Brøde. fri for M. (s. meenløs.) 3. Skade, Beskadigelse. Han giorde hende ingen M. At lide M. ved noget. "Men store Hierter faaer af Fare aldrig Meen." Holberg. 4. Hinder, Forhindring, Modstand. Deraf: mene, formene. (Ordet forekommer i alle disse Bemærkelser nu kun sielden.) = **Meened**, en. (af Meen, 2; hvoraf Talemaaden i det ældre Lovsprog: at sværge om Meen.) 1. falsk Ed, som een m. Vidende aflægger. 2. vitterlig Overtrædelse af en svoren Ed. V. S. O. **Meeneder**, en. pl. -e. den, som sværger en falsk Ed. **meenedersk**, adj. som gier ell. vil giøre en falsk Ed; ell. som hører t. en falsk Ed. — **meenfør**, adj. (Meen, 1.) som har Lyde p. Kroppen, vanfør. (V. S. O.) **Meenføre**, et. Uføre. (Moth.) **meenløs**, adj. 1. uden Lyde, feilfri. 2. uden Brøde, skyldfri. — **meenlydt**, adj. lemlæstet, skamskændet. (sielden.) **Meenlykke**, en. s. Vanlykke (og d. s. Ord nedenfor.) **meenslaae**, v. a. 3. slaae een t. Skade p. hans Lemmer, slaae til Skamme. **meensværge**, v. n. 3. (har.) sværge falsk, giøre falsk Ed. (mest i partic. meensvoren, om den, som er Meeneder.)

Meenlig, adj. [N. S. meenlik.] almindelig, menig, samtlig. (C. Pedersen.) **meenligen**, adv. i ældre Skrifter: almindeligen, som oftest; i Almindelighed, overalt.

Meenlykke, en. pl. -r. [af Meen, 4 og Lykke, af lukke.] den Deel af Indværket i en Laas, som svarer t. Hullerne i Nøglekammen.

Meer ell. mere, adv. og adj. i superl. mest. [A. S. mare. J. meiri, større, mest, størst (af mikill); ligesom mere i gl. Dansk.] I. adv. 1. egentl. og i Alm. betegner det en Størrelse, der overgaaer en anden, en større Mængde, et større Antal, end det, som nævnes ell. forstaaes; enten absol. ell. forbundet med efterfølg. Ord v. end. Han siger meer i eet Ord, end den anden i ti. "Ingen redelig Mand giver dig meer end han har." Øhlenschl. Hvad mere? Hvad vil han meer? Det er en Aarsag mere, t. at være forsigtig. Jo meer een har, jo mere vil han have. — 2. uegentl. a) for: oftere; men altid m. Negtelse. Jeg kommer der ikke mere. Jeg seer ham aldrig m. b) Enden p. en Tilstand; ligeledes altid m. Negtelse. (længere.) Det regner ikke m. Han er ikke m. til. Jeg kan ikke see, spise, drikke m. c) Fortrin, større Værd, Betydenhed. Æren er m. end Livet. Han vil være m. end hans Jævnlige. d) en større indvortes Styrke, en høiere Grad (hvor det m. conj. end udtrykker umiddelbar Sammenligning.) Jeg elsker hende m. end tilforn. "Er ikke Livet mere end Maden?" Matth. 6. 25. Det var m. Lykken, end Forstanden, som hialp ham. Han er m. at beklage, end at laste. — Hertil høre ligel. disse Udtryk: Mere og mere o: jo længere, jo mere. — desmere, desto mere, saa meget mere. (s. desto.) — Hvor meget mere, saa meget mere. quanto magis, tanto magis. Meer end gierne o: meget gierne. — 3. til at udtrykke Comparativus, naar et Adj. enten fattes denne Grad, (f. E. de verbale Adjectiver, de som endes paa d ell. t, og fl.) ell. Velklang fordrer det, ell. det er to, v. Adjectiver udtrykte Egenskaber hos eet Subject, hvilke sammenlignes. — godgiørende, mere g. mest g. fremmed, mere f. mest f. hullet, mere h. mest h. — lærd, mere l. aaben, mere a. — Han er mere vittig, end dybsindig. II. adj. mere (der kan ansees som compar. af megen, og betegner, ligesom Adverb., en større Mængde ell. Grad) forbindes med Substantiver; men allene i sing., ligesom flere blot kan forbindes m. plur. Naar jeg faaer mere Tid. "Saa fik de end mere Had t. ham." I. Mose B. 37. 8. Han besidder m. Godmodighed, end Klogskab. Skrædderen har forlangt mere Tøi. Ogsaa absol. Han forlanger mere af dette Tøi. Jeg giver ham ikke mere. (Det kan bemærkes, at skiøndt Formerne meer og mere begge bruges, er den sidste dog hyppigst og næsten almindelig som adj.) = Paa samme Maade br. superl. mest; (m. et Substantiv i sing.) kun m. den Forskiel, at det undertiden som adj. modtager den best. Art. — Han opholder sig mest (den meste Tid) p. Landet. Af Alle har han givet mest. Han holdt mest af den ældste Søn. — Han anvender sin meste Tid p. Læsning. Den meste Deel. Han fik det meste. — Det meste af: meer end Halvdelen, den største Deel af (om Talstørrelse.) "Hun tabte det meste af en Snees Daler." Rahbek. — For det meste, f. den største Deel. = Sammensat br. kun: **meerbemeldt**, adj. v. som oftere tilforn er omtalt. **mestbydende**, adj. v. d. s. s. høistbydende. Han blev den mestbydende.

Megen, adj. n. meget. (hvilket ogsaa er adv.) [Sv. mycken. J. mikill, stor; hvoraf i ældre Dansk: megle, for meget; og Endelsen magle v. mange af vore Landsbyers Navne, i Modsætn. til lille.] udtrykker (i Modſ. t: liden, lidet) en ubestemt Mængde, et betydeligt Antal; men især og oftest en betydelig Grad ell. indvortes Størrelse; enten absol. ell. i Forbindelse m. et Subst. der altid staaer i sing. — Der blev

meget tilovers. Han har meget, at klage over. Hvor meget? — saa meget; saare m. overmaade m. ikke ret meget. — Han har anvendt megen Flid derpaa. Jeg har ikke megen Tid tilovers. Der er meget Godt i denne Bog. Der bliver meget Hø i Aar. (Sieldnere efter Substantivet. "Folket er endnu meget." D. Bib. Dom. B. VII. 4. "Det Folk, der boer udi — om det er lidet, eller meget." 4 Mose B. 13. 18. Godset var meget, og Folkene, t. at bære det, faa.) — Med Adjectivets best. Art. br. det nu kun i d. Tale. (ligesom i ældre Dansk megel, megle. "Det megle Gode." Vedels Saxo.) Den megen Mad, vi fik. Alt det meget Hø, vi havde i Fior. = Adv. meget br. som Adjectivet, t. at bestemme en høi Grad, en intensiv Størrelse ell. Betydenhed; (det T. sehr og viel) og er eenstydigt m. saare, høiligen, storligen. Han blev meget glad derover. Det glæder mig meget. En m. lærd Mand. Et meget klogt Dyr. Jeg omgaaes meget med ham. Han bad meget om Tilgivelse. — Hun dandser for meget, alt for meget. "Man mærker det tydeligt, hvor meget for meget han har at bestille." Baggesen. — saare meget, ganske meget, overmaade meget, forstærker endnu Betydningen. — Det er mig lige meget ɔ: ligegyldigt. (Men: han gav dem alle lige meget ɔ: en lige stor Deel.) Saa meget (ell. i hvor meget) han end stræber, kan han dog ikke erhverve det nødvendige. — meget mere ɔ: hellere, snarere. Han burde ikke opgive Forsøget; men meget mere gientage det m. nye Midler. — I modsat Betydn. meget mindre (end sige.) Jeg vil ikke betroe ham min Hest; meget mindre min Søn.

Meie, v. a. 1. [J. meida. N. S. maien.] hugge Korn af m. en Lee. At m. Rug, Byg. (Men: at slaae Græs.) Vi har begyndt at meie idag. = **Meiedag**, en. Dag, som er stikket ell. berammet t. at meie i; ell. en D. som tilbringes m. at meie. **Meiedrag**, et. Skaftet, hvorpaa Meiejernet og Meiekrogen fæstes. — **Meiejern**, et. d. s. s. Meielee. Vi have 4 Meiejern (Meiere) i Marken. — **Meiekrog**, en. pl.–e. en Indretning af tre krummede, m. Tværstykker forsynede Træpinde ell. Kroge, der fæstes over Leen p. Skaftet, og hvormed det meiede Korn kastes t. Side. **Meielee**, en. Lee, som br. til at meie. **Meiered** ell. **Meierede**, et. det hele Redskab, Leen, Krogen, o. s. v. der br. til at meie. **Meietid**, en. ud. pl. den Tid, da det modne Korn meies. = **Meier**, en. pl.–e. den, som er i Arbeide m. at meie Korn; en Høstmand. "Hvor Meieren synger blandt gyldene Dynger." Evald. — **Meining**, en. Gierningen at meie.

Meieri, et. pl. –er. [af det T. Meier og Meierey.] det Sted p. en Herregaard, hvor, p. Gaarden selv, ell. i en egen Bygning, alle de Indretninger ere samlede, som høre t. at kierne Smør, giøre Ost og t. anden Benyttelse af Melken; naar dette skeer f. Eierens egen Regning. (jvf. Hollænderi.) — Deraf: **Meierigaard**, en. Avlsgaard, som benyttes t. Meieri og Qvægavl. — **Meierske**, en. pl. –r. et Fruentimmer, der forestaaer et Meieri. (i ældre Dansk: Melkedeie.)

Meiran, en Urt. s. **Merian**.

Meise, en. pl. –r. En Slægt af Sangfugle (Parus.) hvortil hører **Musviten**, **Blaameisen**, o. fl.

Meisel, en. pl. **Meisler**. [T. Meisel.] et Slags tykke Huggejern (uden Træskaft, ell. af heelt Jern) som br. især af Smede, Billedhuggere, o. a. — **Meiselbor**, et. Et Slags Steen- ell. Biergbor. **meiselgravet**, adj. indgravet, indhugget m. en Meisel. (V. S. O.)

Mekanik, en. s. **Mechanik**.

Melancholie, **melancholsk**, s. **Tungsindighed**, **tungsindig**.

1. **Meld**, n. s. en Plante som undertiden dyrkes i Haver. Atriplex hortensis. (Moth. Harpestrengs Urtebog.) Ogsaa: **Melde** ell. **Meldekaal**. (foruden et Par andre Arter af denne Slægt: Strandmelde, Svinemelde.)

2. **Meld** ell. **Mield**, en. pl. d. s. Frøet ell. Blomstringen p. Noddetræer. 2. den første Spire t. Bøgens Blomster, som er inden i Knopperne. (Moth.)

Melde, v. a. og rec. 2. [A. S. mældan. T. melden.] 1. recipr. give sin Nærværelse tilkiende v. Lyd. Hunden melder sig v. Giøen. 2. tilkiendegive sin egen ell. Andres Nærværelse ell. Ankomst, enten selv, ell. ved Bud. Reisende skulle meldes v. Porten. At lade sig m. At m. sin Ankomst, Bortreise. Han blev meldt f. Greven. 3. recipr. give sin Nærværelse tilkiende i en vis Hensigt, f. at fordre ell. søge om noget. Der har meldt sig mange til (om) denne Tieneste. Der har ingen Creditorer meldt sig i Boet. 4. give Tidende, Efterretning om, giøre bekiendt. Han meldte det f. Kongen. Jeg maatte m. ham hendes Død. 5. omtale, fortælle. Derom melder Historien intet. — **Melden**, en. Gierningen, at m. — **Melding**, en. pl.–er. 1. d. s. s. Melden. 2. det, som meldes, Indberetning. En skriftlig M.

Melk, en. ud. pl. [J. Miólk. A. S. meolc.] den hvide, af olieagtige, ostede og vandagtige Dele bestaaende Næringssaft, der afsondres i visse Organer hos Mennesker og Pattedyr, f. at tiene det spæde Barn og Ungerne t. Næring. (Ved Melk absol. menes ogsaa i Særd. Komelk. Derimod: Qvindemelk, Faaremelk, Gedemelk, Hestemelk.) Nymalket, sød, suur, afskummet

M. — Tyk M. ɔ: den, som er størknet og syrnet v. at staae længe, især i Varme. Ovlagt M. ɔ: tyk M. som lægges i et Klæde, f. at lade Valden løbe fra. — At sætte M. op (sætte den hen f. at blive tyk. Deraf: opsat M.) Melken sætter Flöde, løber sammen, skilles ad v. Kogning, ostes. At skumme M. ɔ: aftage Flöden. — Figurl. om adskill. Vædsker, der i Farve og Udseende ligne M. f. E. Mandelmelk; Ogsaa om Hanfiskenes Sæd. = a.) melkagtig, adj. som har Lighed med M. Melkblande, en. i Norge: en Blanding af suur Valle ell. Melk m. Vand. (V. S. O.) melkdrukken, adj. opfødt ell. fedet med M. En m. Kalv. (V. S. O.) melkfedet, adj. v. fedet m. Melk. = b.) Melkebøtte, en. Træbøtte, hvori Melken sættes hen f. at sanke Flöde. Melkecuur, en. Brugen af M. for Sundheds Skyld. [Melkedeie, en. forældet. s. Meierske.] Melkefad, et. F. hvori M. hensættes ell. bringes p. Bordet. Melkefarve, en. melkehvid F. melkefarvet, adj. melkehvid. Melkefeber, en. F. hos Barselqvinder, naar Melken søger t. Brysterne. Melkefisk, en. F. som har Melk, Havfisk. Melkeflor, et. ud. pl. et Slags fiint og tæt Flor af melkehvid Farve. Melkegang, en. pl.-e. smaa Kar ell. Rør i Tarmene, der indsuge Næringssaften af den fordøiede Føde. Vasa lactea. (V. S. O.) Melkegriis, en. G. opfødt m. M. Melkegrød, en. Grød, opkogt i Melk. (d. Tale.) "I reven Øllebrød hun finder ingen Smag, end ei i Melkegrød." Holb. P. Paars. Melkegysen, en. G. af Melkefeber hos Barselqvinder. (Moth.) melkehvid, adj. hvid, som Melk, melkefarvet. Melkehylde, en. H. i et Fadbuur ell. Melkekammer, hvorpaa Melken sættes i Bøtter ell. Fade. Melkekalv, en. K. som endnu patter ell. fødes m. Melk. Melkekammer, et. K. hvor M. hensættes. Melkekar, et. ethvert Kar, som br. til at komme M. i. Melkekielder, en. 1. K. hvor Melk hensættes. 2. Kieldervaaning, hvor M. udsælges. Melkeknude, en. pl.-r. Knuder i Brysterne hos Barselqvinder, som reise sig af Melkens Knytning ell. Opsamling. Melkekudsk, en. den, som kiører en Melkevogn. melkelydt, adj. varm som nymalket Melk, melkelunken. (Moth.) Melkemad, en. Mad tillavet allene ell. fornemmelig af M. Melkemand, en. Mand, som sælger Melk i Stæderne, ell. fører den ind t. Salg fra Landet. Melkemund, en. den, som er stor Elsker af M. og Melkemad. (d. Tale.) Melkepenge, pl. P. som faaes f. solgt Melk. Melkepige, en. P. som gaaer om og sælger Melk. (Moth.) Melkepotte, en. P. til at giemme ell. koge M. i. Melkepulver, et. M. indkogt t. et Pulver. melkerig, adj. som har Overflødighed af M. Melkesaft, en. den melkefarvede Næringssaft i dyriske Legemer, som giennem Melkegangene tilføres Blodet. Melkesi, en. Haarsi, hvori den nymalkede M. sies. Melkeskilt, et. i Kiøbenhavn: et S. over en Melkekielder. Melkeskorpe, en. et Slags Udslæt i Ansigtet hos Patteborn. Melkespand, en. S. til at bære Melk i. Melkestue, en. S. hvor Melk hensættes. Melkesutter, en. en Fugleart, om hvilken man har indbildt sig, at de sugede Melken af Geder; Natravn. Caprimulgus. Melkesukker, et. et sødagtigt Salt, der faaes af Melkevalle v. Afdampning. Melkesuppe, en. S. tillavet af Melk. Melketand, en. pl. -tænder. de første Tænder, som Børn og Pattedyrenes Unger faae, og som siden fældes. Melkevalle, en. ud. pl. de vandagtige Dele af Melken, (Serum) adskilte fra de fede og ostede. melkevarm, adj. lunken, som nymalket M. Melkevarme, en. den V. som nymalket M. har. (Moth.) Melkevei, en. (kun m. best. Art.) en lys Stribe, der i klare Nætter sees p. Himlen, og menes at bestaae af fierne Solsystemer. (Via lactea.) Melkevogn, en. V. hvorpaaa Melk kiøres fra Marken t. Gaarden, ell. fra Landet t. Byen f. at sælges. Melkevædske, en. En kølende, af Planter ell. Frugter udpresset Vædske, blandet m. Vand, m. m. og sædvanl. af Melkefarve; Emulsion. (V. S. O.) Melkevælling, en. s. Vælling. = melknes, v. dep. 1. blive t. Melk. lactescere. 2. faae Melk i Yveret, om Køer. Moth. (usædvanl.)

Mellem, præp. s. imellem. I Sammensætninger br. derimod altid mellem, og i endeel af disse udtrykker Præpos. (ligesom mittel i det T.) en Grad, der er imellem den høieste og laveste, imellem to Yderligheder.

Mellemaar, et. pl. d. s. et A. som hverken er af de frugtbareste, ell. af de sletteste. (V. S. A.)

Mellemaarsag, en. pl.-er. A. der finder Sted imellem den første, oprindelige, og Virkningen; mellemliggende A. (Suhm.)

Mellemact, en. s. Act.

Mellemarbeide, et. pl.-r. et Arbeide, hvorved andre afbrydes, som kommer imellem to andre Arbeider.

Mellemart, en. pl.-er. en Art, der staaer imellem to andre, er beslægtet m. begge.

Mellemblande, v. a. 1. blande imellem flere andre Ting. (sield. undt. i partic. pass.)

Mellembrusk, en. B. hvorved Dele i Legemet adskilles; f. E. M. i Næsen.

Mellembryn, et. Rummet imellem begge Øienbryn, hvor Næsen begynder. Intercilium. (Moth.)

Mellembud, et. pl. d. s. 1. den, som

bringer Bud imellem andre; Mellemhandler. 2. Budskab, som føres, sendes fra Een t. den anden.

Mellembygge, v. a. 2. opføre en Bygning imellem to andre. (meest i part. pass.) En mellembygget Muur. — Mellembygning, en. pl.-er. 1. Gierningen at b. imellem. 2. En Bygning, opført imellem to andre.

Mellemdige, et. pl.-r. et D. opført imellem to andre.

Mellemdræt, en. ud. pl. 1. Dræt ell. Foder imellem to Slags Tøi; Mellemfoder. M. i en Krave. 2. Plovdræt, Plovstiert. Temo. (Moth. usædvanligt.)

Mellemdæk, et. Dæk p. store Skibe (Tredækkere) som er imellem to Andre. (deraf adv. mellemdæks ɔ: imellem Dækkene. Skibet er stuvet mellemdæks.)

Mellemdør, en. pl.-e. Dør imellem to andre.

Mellemfang, et. Rum imellem to Ting; Mellemrum. (Moth.)

Mellemfarve, en. pl.-r. En Farve ell. Grad i Farve, som er imellem to andre.

Mellemfinger, en. pl.-fingre. den mellemste og længste Finger p. Menneskets Haand.

Mellemflesk, et. ud. pl. det mellemste Stykke p. en Fleskeside, imellem Skinken og Boven.

Mellemfletning, en. pl.-er. 1. Gierningen at flette imellem. 2. noget, som er flettet imellem andre Ting; ell. en Fletning, som er imellem, som adskiller to Ting.

Mellemfoder, et. d. s. s. Mellemdræt, 1.

Mellemfrist, en. ud. pl. Tidsfrist, Mellemtid, der tilstaaes een imellem to Tidsrum. Han blev dømt at sidde p. Vand og Brød i to Uger, med otte Dages M.

Mellemfure, en. pl.-r. Fure, som gaaer imellem to andre; mellemløbende Fure.

Mellemgaard, en. pl.-e. Gaardsrum, imellem to andre, imellem en Forgaard og Baggaard.

Mellemgade, en. pl.-r. 1. en Gade, som løber paa langs imellem to Andre. 2. d. s. s. Tværgade.

Mellemgang, en. pl.-e. 1. Gang i en Bygning imellem to ell. flere Værelser. 2. ud. pl. Mellemhandling, Mægling. (P. Claussen. Bording.)

Mellemgierde, et. pl.-r. G. hvorved to Marker ell. Jordeiendomme adskilles.

Mellemgift, en. ud. pl. 1. det, som gives imellem, gives til v. en Byttehandel. (V. S. O.) 2. Foder, som gives Qvæget imellem de ordentlige Hoved-Maal. (Moth.)

Mellemglas, et. pl. d. s. Glas i en Kikkert, imellem Dieglasset og Gienstands-Glasset.

Mellemgod, adj. nogenlunde god, som hverken hører t. det bedste ell. ringeste af sit Slags.

Mellemgods, et. ud. pl. Gods, Varer, som hverken ere af de bedste ell. ringeste.

Mellemgrad, en. pl.-er. Grad, som er imellem en høiere og lavere.

Mellemgrund, en. paa et Maleri: den Deel af det forestillede Rum, der, i Følge Perspectivet, viser sig imellem Forgrunden og Baggrunden.

Mellemgrændse, en. pl.-r. egentl. Grændse f. et Rum, som ligger imellem to andre begrændsede Strækninger; overflødigt for: Grændse. "Han kiendte enhver Videnskabs Diemed og deres Mellemgrændser." Malling.

Mellemgulv, et. den Hinde, som adskiller Brysthuulheden fra Bughuulheden. Diaphragma.

Mellemhaand, en. ud. pl. i Kortspil, om den, som har Sædet imellem den udspillende og den, der har sidste Stik. (mods. Forhaand og Baghaand.) At have, at være, sidde i Mellemhaanden.

Mellemhandel, en. ud. pl. H. som drives imellem to Lande ell. Landskaber, v. Hielp af et Tredie, hvor Varene oplægges, ell. ved hvis Skibe deres Fersel skeer. "Ligger en Stat beqvem til M. imellem andre Riger." Malling.

Mellemhandler, en. pl.-e. den, som søger at bringe en Sag t. Ening imellem to Parter, en Underhandler, Mægler, Mellemmand.

Mellemhandling, en. pl.-er. 1. Mægling, Underhandling imellem to Parter. At betiene sig af eens M. (Sneedorf.) "I de Mellemhandlinger, hvortil han havde ladet sig bruge." Jacobi. 2. H. i et Skuespil ell. fortællende Digt, hvorved Hovedhandlingen afbrydes; Episode. (Sneedorf.)

Mellemhegn, et. pl. d. s. Hegn, som er imellem to andre; f. E. et Dige imellem to Grøfter.

Mellemhensigt, en. pl.-er. H. som er imellem den nærmeste og den yderste ell. sidste. (fines intermedii.) J. Kraft.

Mellemhest, en. fig. og i lavere Talebrug: en Mellemmand, Mellemhandler.

Mellemhinde, en. pl.-r. H. som adskiller to Dele i Legemet.

Mellemhiul, et. pl. d. s. et Hiul, som er imellem to andre; f. E. i Uhrværker.

Mellemhvile, en. ud. pl. H. imellem Arbeidstiderne, H. som afvexler m. Arbeide.

Mellemkiendelse, en. pl.-r. en Dommers Kiendelse i en mellem Parterne, under Processen og om dennes Førelse, opkommen Stridighed. (interlocutorisk Dom.)

Mellemkiød, en. den Deel p. det menneskel. Legeme, som er imellem Kiønsdelene og Endetarmens Aabning; Dammen. Perinæum.

Mellemklæde, et. K. af Mellemslag, ikke af det fineste eller groveste.

Mellemkomst, en. det, at komme imellem, at lægge sig imellem stridende Parter. Ved hans M. blev Sagen forligt. 2. i Lovsproget om den Handling, hvorved tredie Mand, imedens en Sag føres, tager, enten af egen Drift, ell. af Pligt, Deel i Sagen. (interventio.)

Mellemlag, et. pl. d. s. noget som ligger imellem, lægges imellem to andre Ting. (Fleischer.) s. Lag.

Mellemlagt, partic. som er lagt imellem to andre Ting. (s. lægge imellem.)

Mellemled, et. pl. d. s. et Led som er imellem andre. (mods. Slutningsled, Endeled.) Mellemled i en Slutning.

Mellemlinie, en. L. som er trukken, har Plads imellem to andre.

Mellemløbe, v. n. 3. komme imellem, løbe ind imellem. (sielden undt. i partic.) En mellemløbende Fure. mellemløbende Forretninger.

Mellemløber, en. pl. -e. kaldes de to mellemste i et Spænd af 6 Heste. 2. den som, v. at sqvaldre ell. bringe Snak og Sladder fra en Person t. en anden ell. til flere, sætter Splid iblandt Folk. "En saadan Mellemløber kan i sin Enfoldighed lidt efter lidt undergrave det ældste Venskab." Rahbek.

Mellemmaaltid, et. pl. -er. M. som holdes imellem de ordentlige Maaltider.

Mellemmad, en. ud. pl. Mad, især tør Mad, som spises imellem de rette Maaltider: f. E. Midaftensmad.

Mellemmagt, en. pl.-er. Magt, som er underordnet en høiere, og over en ringere. "Ved Mellemmagter i den monarkiske Regiering, forstaaer han Fyrstens Raadgivere og høiere Embedsmænd." Schytte.

Mellemmand, en. d. s. s. Mellemhandler. (I Lovsproget særd. om den, der v. Mellemkomst deeltager i en Proces.)

Mellemmuur, en. pl. -mure. En M. som giør Skillerum imell. to Pladse ell. Bygninger; en Skillemuur.

Mellempenge, pl. Mellemgift, 1. fig. Fortræd, af at ville forlige Stridende. "At være de Ugudeliges Mellempenge." Arrebo.

Mellempille, en. pl. -r. En P. som staaer imellem andre. (mods. Hiørnepille, Endepille.)

Mellemplads, en. Plads, som er imellem to andre.

Mellemrang, en. ud. pl. Rang imellem en høiere og lavere; ell. som hverken er meget høi, ell. meget lav.

Mellemregiering, en. ell. Mellemrige, et. (Sneedorf.) Tilstanden i et Rige, hvor Regenten er død, og en ny ikke valgt ell. udnævnt i hans Sted. Interregnum.

Mellemregning, en. pl. -er. giensidig Regning imellem to Personer over det, som de indbyrdes skylde og have tilgode hos hinanden. Vi have opgiort vor M.

Mellemreise, en. pl. -r. Reise imellem to Steder ell. Lande, som oftere gientages. (V. S. O.)

Mellemret, en. pl. -ter. R. som sættes p. Bordet og spises imellem Hovedretterne.

Mellemrigs, adv. som skeer, finder Sted imellem to Riger, under een Regiering. Den Handel, som drives m. (br. dog sielden allene; men forekommer i Ordene: Mellemrigshandel, en. — Mellemrigstold, en. T. som betales af Varer, der føres fra eet Rige t. et andet, ell. fra een Provinds t. en anden under samme Regiering.

Mellemrum, et. pl. d. s. Rum, som adskiller, er imellem to Ting; fig. ogsaa om Tid. Efter et M. af endeel Aar.

Mellemrør, et. pl. d. s. et Rør, som forbinder to andre. (J. Kraft.)

Mellemskiel, et. pl. d. s. Skiel imellem to Jordeiendomme. (Colding.)

Mellemskov, en. Skov, hvis Træer hverken ere af de høieste og største, ell. høre t. Kratskov, som staaer imellem Høiskov og Ungskov ell. Underskov.

Mellemskreven, adj. v. skreven ind imellem Linierne i anden Skrift. mellemskrevne Anmærkninger.

Mellemskudt, adj. v. skudt ind imellem andre Ting.

Mellemslags, et. pl. d. s. Et Slags, en Art, som er imellem to andre, ell. som hverken er af det bedste ell. ringeste Slags; Mellemsort. (Rahbek.)

Mellemspil, et. pl. d. s. 1. d. s. s. Mellemact. (s. Act.) 2. Musik, der spilles imellem dramatiske Forestillinger, ell. imellem Hovedstykker i en Concert.

Mellemst, adj. og adv. dannet af præp. mellem og udtrykker dennes Begreb adjectivisk. 1. adj. (der altid fordrer den best. Art.) midterst, som er netop i Midten af flere, som oftest tre Ting. Han var den mellemste v. Bordet, i Rækken. Hans mellemste Datter (af tre.) 2. adv. p. den mellemste Plads, i Midten. At sidde mellemst v. et Bord.

Mellemstemme, en. i Tonekonsten: en Stemme, som er imellem den høieste og laveste.

Mellemstreg, en. pl.-er. en S. som er imellem og forbinder to Gienstande (Ord), ell. hvorved saadanne adskilles.

Mellemstue, en. pl.-r. en Stue, som er imellem to andre. (Arreboe.)

Mellemstund, en. Mellemtid. — imellemstunder, adv. undertiden. (s. imellem, B.)

Mellemstykke, et. pl.-r. et Stykke, som er imellem to andre, f. E. Mellemstykket af en kogt Fisk, som gierne deles i 3 Stykker.

2. et kort Skuespil, der opføres imellem to Andre.

Mellemstørrelse, en. en maadelig, middelmaadig Størrelse. At være af M.

Mellemsætning, en. 1. Gierningen, at sætte imellem. 2. den mellemste Deel ell. Sætning i en Slutning ell. Periode.

Mellemtale, en. pl. -r. T. hvorved en andens afbrydes, ell. som fremføres efterat en Anden har talt, og før en Tredie taler. (Colding.)

Mellemtarm, en. T. som er imellem to andre. (V. S. O.)

Mellemtid, en. Tid, som forløber fra et vist Tidspunkt t. et andet. I denne M. er der foregaaet meget. I den Mellemtid at (medens) han var borte.

Mellemtilstand, en. En middelmaadig god Tilstand. (Olufsen.)

Mellemtime, en. pl.-er. 1. T. som falder imellem to andre Timer. Han har en M. imellem de to Forelæsninger. 2. Fritime.

Mellemting, en. pl. d. s. 1. Ting, som i Rummet befinder sig imellem to andre. (Treschow.) 2. en Ting, som ikke hører t. noget af to Slags, men har noget af begges Art. En M. imellem Pære og Æble. En M. af Klæde og Stof.

Mellemtrin, et. pl. d. s. et Trin imellem et høiere og lavere. (saavel egentl. som figurl.) At staae paa et M.

Mellemtøi, et. T. som er lagt, anbragt imellem to andre Slags Tøi. (s. Mellemdræt.)

Mellemtømme, en. En Line ell. et Stykke af Tømmen, der forbinder begge Hestes Hovedstol; især paa Bøndernes Seletøi. (jvf. Miletømme.)

Mellemtømmer, et. ud. pl. det T. som er indenfor det yderste Tømmer, som er imellem begge Sider af en Bygning; Indtømmer. (V. S. O.)

Mellemvei, en. pl.-e. En Vei, som løber imellem to andre.

Mellemvidde, en. Afstand imellem to bevægelige Legemer, som er midt imellem den nærmeste og den fierneste.

Mellemvind, en. pl.-e. En af Vindene imellem de fire Hovedvinde. (Arreboe.)

Mellemvirkning, en. pl.-er. En Virkning, som indtræder imellem to andre.

Mellemvold, en. den Deel af en Fæstningsvold, som forbinder to Flanker ell. Sidevolde.

Mellemvoxet, partic. voxet ind imellem andre Ting.

Mellemvoxning, en. det, at en Ting voxer ind imellem andre.

Mellemvæg, en. pl.-ge. en Væg som adskiller to Huse ell. Værelser.

Mellemværelse, et. pl.-r. d. s. s. Mellemstue.

Mellemværende, adj. v. bruges (deels absol. deels som adj.) i samme Bemærk. som Mellemregning; men ogsaa om ligefrem Gield, som een af to Personer er i til den anden, ell. om Tilgodehavende. Jeg ønsker at afgiøre vort Mellemværende. En m. Regning.

Mellemværk, et. Et Slags fiint og aabent Tøi t. Fruentimmerpynt, hvori man giør Udsyening, som giver det Liighed med Kniplinger. 2. i ældre Tid: en Rad Kniplinger, der sattes langs ad Midten p. et Forklæde. (Rostgaard. Moth.)

Mellemvæsen, et. pl.-er. et V. der i Egenskaber staaer imellem høiere og lavere Væsener. (Treschow.)

Mellemvært, en. middelmaadig Væxt ell. Størrelse; Mellemstørrelse.

Melodie, en. pl.-r. [Lat. melodia.] en passende, f. Øret behagelig Følge af Toner; særd. et vist Tonefølge, en vis Forening af Syngetoner, lempede t. dertil hørende Ord. At sætte M. til en Vise. —, melodisk, adj. som lyder skiønt, især i Sang.

Melon, en. pl.-er. en krybende Plante af Græskarrenes Slægt, som dyrkes i Drivbænke, og dens spiselige Frugt. Cucumis Melo. (Man siger ogsaa: At lægge Meloner, Agurker; og mener da Kiærnerne.) Deraf: Melonkasse, en. Kasse (Drivbænk) hvori Meloner drives ell. opelskes. Melonkiærne, en. Melonskal, en. o. fl.

Melotenplaster, et. (Wessel.) et Slags Plaster der laves af en udenlandsk Plante. Melilothus.

Men, conj. [Sv. men. N. S. og Holl. men, man.] betegner i Alm. en Modsætning, Uovereensstemmelse, der finder Sted imellem Forsætningen og Eftersætningen; enten ligefrem (f. E. Han var engang rig; men nu er han fattig) ell. i andre særstilte Tilfælde; f. E. hvor en Aarsag udtrykkes t. at noget ikke er ell. skeer; (Jeg vilde have reist idag; men blev hindret v. Forretninger.) en nærmere Bestemmelse af Forsætningen; (Hun er ingen Skiønhed; men hun er dog i høi Grad tækkelig. Lykken følger ofte den Dristige; men det er derfor ikke sagt, at Forsigtighed altid skulde være uheldig) en betingende Indskrænkning af Forsætningen, en Indvending mod dens Indhold, eller Ophævelse af samme, m. fl. herhen hørende Tilfælde. (Jeg lover at komme; men under den Betingelse ꝛc. Hun er nu meget fornøiet; men vil hun altid blive det? Jeg ventede med Vished at see ham; men han kom ikke.) — I disse Tilfælde staaer Partikelen vel tidt i Forsætningen; ell. den kunde staae der: Vel er hun smuk; men ikke saa smuk, som Søsteren. Eller m. Udeladelse af Partikelen: Hun er smuk; men ikke ꝛc. — Undertiden begyndes ogsaa en Sætning med

men; og da udtrykkes enten (tidt overflødigt) en Modsætning t. en forudgaaet Periode; ell. det br. (og især i dagl. Tale) som et Slags Udraab, ell. som en Overgang t. en anden Materie. Men jeg har nu engang ingen Tro t. ham! Men siig mig dog, hvor du har været! — Men, for at komme t. noget andet. — Det forbindes ogsaa i d. Tale meget tidt m. Partikelen ja; især hvor der modsiges ell. indvendes. Ja, men jeg har jo slet ikke lovet ham noget. Ja, men det er jo ikke den Bog, jeg forlangte.

Mene, v. a. 1. [J. meina.] hindre, giøre Hinder i. s. formene, hvilket nu er mere brugeligt.

Mene, v. n. (dog m. et Slags activisk Brug i nogle Tilfælde.) meente, meent. [J. meina. A. S. mænan.] 1. holde for, antage, dømme efter indvortes (subjective) Grunde, uden egentlig at afgiøre Sandheden ell. Visheden af det, der menes. Bønderne meente (troede) det var et Spøgelse. "De meente, at de saae en Aand." Luc. 24. 37. Man mener, Krigen vil snart bryde ud. Hvad mener du om denne Sag? Mener (troer, tænker) du, jeg skulde nedlade mig t. at tigge herom? Han menes at være en Søn af Prindsen. [Skiøndt det ofte br. eenstydigt med at troe, har dette dog deels en egen og bestemt Bemærkelse og Brug (jvf. troe, 1. 3. 4. 5) hvor man ei kan sætte mene i Stedet; deels er Brugen af mene, for: troe, dømme om, holde for, hyppigere i Talesproget, end i det skriftlige Udtryk.] 2. have i Tankerne, forbinde en vis Betydning m. sine Ord, sigte til nogen ell. noget m. det, som siges. At sige eet og m. et andet. Det var ikke saaledes meent. Han mener ikke et Ord af det, han siger. "Gud haver givet mig, at tale som jeg mener." Viisd. B. 7. 15. Jeg meente ikke hende dermed. Han talte om Moderen, og meente Datteren. 3. agte, have i Sinde. Jeg mener at være her tilbage om otte Dage. 4. Have et vist Sindelag, være vel ell. ilde sindet imod een. (især i Forbind. med det.) Han mener det godt, ærligt med dig. Jeg meente intet ondt dermed. (s. Mening.)

Menig, adj. [A. S. mæne, gemæne. N. S. meen, mene. s. meen og gemeen.] heel, samlet, samtlig. Den menige Almue. Det menige Folk. "Den menige Hob." D. Bib. 1550. "Danmarks menige Indbyggere." Vedels Saxo. — Ogsaa ud. Art. Menige Borgere i Byen. At tale menig Mands (ell. Menigmands) Sag. (Tilforn ogsaa: almindelig. Det menige Bedste.) — Deraf: Menighed, en. [N. S. Meenhet.] 1. et Samfund af Mennesker, der staae i en vis fælles Forbindelse. Israels M. (D. Bib.) Den christne M. 2. et heelt Folk, den menige Hob af Folket, Almuen. "Al Menigheden knurrede mod Fyrsterne." (D. B.) "Er det ikke, at træde Menigheden under Fødder?" B. Thott. (jvf. Almeenhed.) 3. et Religionsselskab; især et christeligt. "At Menighedens øvrige Lemmer burde adlyde Bisperne." — "Paverne kaldte Keiserne Menighedens verdslige Hoveder." Schytte. 4. særd. om Folkene i eet Sogn, der have fælles Gudstieneste. En stor talrig M. En Landsbymenighed. Der er to Præster ved denne Menighed.

Mening, en. pl.-er. [af mene.] 1. det, man mener, antager, holder f. at være, og troer at have Grunde for. At blive v. sin M. Han har sine egne Meninger. At sige sin M. reent ud. Jeg er ikke af denne, af hans M. Vi ere af ulige, forskiellige Meninger. At undersøge, giendrive, forlade, opgive en M. En ugrundet, forudfattet M. (Fordom.) "En Mening, som er bleven t. Regel, er en Grundsætning; og er den ugrundet, da er den en Fordom." Sporon. — Den offentlige Mening: den hos Publicum, ell. en betydelig Deel af samme gieldende M. "Eftergivenhed f. den offentl. Mening, om den endog skulde være Fordom." Rahbek. 2. Betydning af det, som siges ell. skrives. Hvad er Meningen af dette Udtryk? "Skiøndt Meningen af disse Ord var tydelig, som den klare Dag." Bagg. N. Klim. Det kan tages i to Meninger. Der maa ligge en skiult M. under. Der er ingen M. i det, han har skrevet. 3. Agt, Hensigt. At giøre, at optage noget i en god M. Det er langt fra min M. Det var ikke min M. at fornærme ham. "Den, som giør Ondt i en god Mening, giør virkelig Ondt." Eilschow. 4. en Sætning, en sammenhængende Periode i Tale ell. Skrift, som giver fuld Mening. Her er Meningen ude. — Meningsforskiel, en. Forskiellighed i fleres Meninger. Meningsfrihed, en. Frihed t. at yttre, ell. i det mindste t. at have sin egen M. meningsliig, adj. liig i M. ell. Betydning. meningslige Ord. Meningslighed, en. 1. L. i Meninger hos to ell. flere. 2. Lighed i Betydning. Ordenes M. meningslignende, adj. v. som har lignende, skiøndt ikke ganske den samme Mening. m. (eenstydige) Ord. Meningssag, en. S. som beroer p. Mening (modsat Gierningssag.) Meningsstrid, en. Strid, som opkommer af ulige Meninger. Meningstvang, en. ud. pl. Tvang, som paalægges Meningers Yttring og Antagelse. Meningstvist, en. Meningsstrid. Meningsyttring, en. mundtlig ell. skriftlig Yttring af en Mening. "At forbyde almindelig uindskrænket Meningsyttring i Religionssager." Birkner.

Menneske, et. pl. – er. m. best. Art.

Menneskene. [I. Manneskia. A. S. Mennisc.] Det m. Fornuft, Frihed og en dyrisk Natur begavede Væsen, som raader, saavidt dets Kræfter naae, over Jorden og de øvrige Skabninger p. samme; et Individ af Menneskeslægten. — I sing. m. best. Art. ofte for: et Menneske, ell. som collect. for: Mennesker i Alm. Mennesket lever under alle Jordens Climater. Menneskets Liv er en kort og urolig Drøm. (I d. Tale om et Mandfolk, som man omtaler uden synderlig Agtelse ell. Opmærksomhed.) Ved pl. Mennesker, absol. saavel som v. det bestemte Menneskene, betegnes Menneskeslægten overhovedet, ell. Begrebet om denne (f. E. Mennesker og Dyr. Det er Menneskenes almindelige Skrøbelighed.) Mennesker er dog ogsaa det blotte Fleertal. (f. E. Vi hørte Mennesker [o: nogle M.] i Skoven.) = Menneskealder, en. 1. den sædvanlige A. som et Menneske opnaaer. 2. Det Tidsrum, hvori man antager, at det menneskelige Kiøn fornyes, og som i Alm. regnes f. 33 Aar. "For een Menneskealder siden var alt dette øde — i en eneste M. blev Ørkenen omskabt t. en Have." Bagg. — Menneskeansigt, et. menneskeligt A. Menneskeart, en. pl. -er. 1. En vis Art (Race) af Mennesker, udmærket fra andre Arter. 2. Menneskenatur. (P. E. Müller.) Menneskebeen, et. B. af Mennesker. Menneskeblod, et. figurl. Menneskers Liv. At udgyde, at spare M. Menneskeclasse, en. pl. -r. en vis C. ell. Stand af Mennesker. Menneskedigt, et. Paafund, Opfund af Mennesker. Menneskefiende, en. den, som viser sig ukiærlig og fiendsk mod alle Mennesker. menneskefiendsk, adj. som hører t. Menneskefiendskab. menneskefiendske Forestillinger. Rahbek. Menneskefiendskab, et. en Menneskefiendes Sindelag; Had, fiendtligt Sind imod hele Menneskekiønnet. Menneskeflid, en. Flid, Arbeide, anvendt af Mennesker p. noget. "Menneskeflidens Spor i veldyrkede Heder." Bagg. Menneskeforstand, en. den F. som Mennesket i Almindelighed ell. af Naturen har, v. en simpel Udvikling af Siælens Evner (i Modsætning t. den høiere, den speculative Forstand ell. Fornuft.) At have sund M. "Den sunde Menneskeforstands Begreb om Frihed." A. Ørsted. — Menneskefrygt, en. ud. pl. F. for andre Menneskers Overmagt, f. menneskelig Magt. "Den kiække Medborger, der uden Menneskefrygt siger vigtige Sandheder." Rahbek. Menneskeføde, en. det, som er tienligt t. Føde f. Mennesker. Menneskefølelse, en. F. som Menneske, menneskelig F. Menneskegierning, en. det, som er giort, udført af Mennesker. Menneskehaand, en. et Menneskes H. og fig. menneskelig Kraft, Gierning. Et Værk af M. af Menneskehænder. Menneskehad, et. vedvarende Had til ell. Afsky f. den menneskel. Natur overhovedet, ell. for Menneskene, saaledes som de i Alm. ere; Menneskefiendskab. Menneskehader, en. den, som nærer Menneskehad. Menneskehandel, en. Menneskers Kiøb og Salg som Varer; Slavehandel. (Guldberg.) Menneskeheld, et. Menneskets, Menneskeslægtens Held og Velfærd i Alm. "De, der maale Menneskeheld og Menneskeværd allene efter sandselige Goders Besiddelse." P. E. Müller. Menneskehielp, en. ud. pl. Hielp af Mennesker. Menneskehob, en. pl.-e. en Mængde Mennesker p. eet Sted. Menneskekiender, en. pl.-e. den, som besidder Menneskekundskab. "Hvor let kunde ikke selv den dybeste M. skuffes af den trædske Hykler." A. Ørsted. menneskekiærlig, adj. som føler Kiærlighed til, har et velvilligt, deeltagende Sind mod alle Mennesker. Deraf: Menneskekiærlighed, en. ud. pl. Menneskekiød, et. Kiød af et M. Menneskekiøn, et. (altid m. best. Art.) d. s. s. Menneskeslægt, 1. Menneskeklogt, en. ud. pl. K. som Mennesker vise ell. anvende. Menneskekraft, en. den K. som Mennesket besidder. At udrette noget v. Menneskekræfter. Menneskekrop, en. et menneskeligt Legeme. (Baggesen.) Menneskekundskab, en. ud. pl. Kundskab t. Menneskets aandelige Natur, og t. Menneskenes Tænke- og Handlemaade i det selskabelige Liv. Menneskelidelse, en. Lidelse, som Mennesket er underkastet. Menneskeliv, et. 1. Et Menneskes Tilværelse p. Jorden. 2. det menneskelige Levnet p. Jorden, i Alm. betragtet. Menneskelivets forskiellige Skikkelser. "Iagttagelser af Menneskelivet i alle dets Afvexlinger." P. E. Müller. Menneskenatur, en. den Art og Natur, Samlingen af de Egenskaber, som Mennesket besidder; menneskelig N. "Følelse af Menneskeværd eller Agtelse f. Menneskenaturen." P. E. Müller. Menneskenavn, et. 1. Navn af M. Han fortiener neppe M. 2. Navn, som Mennesker pleie at bære. Hunden har et M. Menneskeoffer, et. 1. et M. som offres. 2. d. s. s. Menneskeoffring o: Gierningen, at offre Mennesker. Menneskepar, et. Et Par Mennesker, især af forskiell. Kiøn. Det første M. Menneskeplager, en. den, som finder Lyst i at plage andre Mennesker. Menneskepligt, en. pl.-er. P. der paaligger Mennesket, som Menneske; moralsk P. Almindelige Menneskepligter. Menneskeran, et. Gierningen at rane, bortføre et M. f. at giøre det t. sin Træl; Menneskerov. Deraf: Menneskeraner, en. — Menneskerettighed, en. pl.-er. den R. ethvert M. har, ell. antages at have, som et frit Væsen. (Birkner.) Menne-

skeroes, en. R. som gives een af andre Mennesker. Menneskerov, et. d. s. s. Menneskeran. Menneskerøst, en. menneskelig Stemme. Menneskesamfund, en. Samfund, Forening af Mennesker. "Det M. der udgiør en Stat." Ørsted. Menneskesands, en. d. s. s. Menneskeforstand. "Simpel Menneskesands." Baggesen. Menneskesind, et. menneskeligt Sind, Hiertelag. Menneskesiæl, en. menneskelig S. (t. Forskiel fra Dyrenes.) Menneskeskarn, et. Ureenligheden af den fordøiede Føde, som afføres giennem Tarmecanalen hos Mennesket. Menneskeskikkelse, en. menneskelig Skabning ell. Skikkelse. menneskesky, adj. som frygter og skyer Menneskers Selskab, folkesky. Menneskeslægt, en. 1. (ud. pl. og altid m. best. Art.) Indbegrebet af alle Mennesker, som have levet, leve og skulle leve; Menneskene, som Skabninger af een Art. Menneskeslægtens Bestemmelse. 2. pl. -er. en enkelt Slægt, Generation, af Mennesker. — Menneskestemme, en. d. s. s. Menneskerøst. Menneskestyrke, en. den S. som Mennesket pleier at besidde. Mennesketarv, en. Menneskets Fornødenhed, Trang. (T. Rothe.) Menneskevandel, en. Et Menneskes V. ell. Opførsel, Handlemaade. (Rahbek.) Menneskevel, et. Menneskets, Menneskeslægtens Vel ell. Velfærd. Menneskeven, en. pl.-ner. den, som elsker Menneskekiønnet, som viser sig kiærlig i Sind og Gierning mod alle Mennesker. Menneskevælde, en. ud. pl. menneskelig Vælde, den Magt, et Menneske kan have og udøve. Menneskeværd, et. ud. pl. det V., et Menneske besidder ell. bør besidde. "Dens Øiemed er ikke blot Menneskevel, men Menneskeværd." Baggesen. Menneskeværdighed, en. ud. pl. den Værdighed, som egner, tilkommer et M. som moralsk Fornustvæsen. (Engelstoft.) Menneskeværk, et. pl. -er. d. s. s. Menneskegierning. Menneskevæsen, et. 1. et menneskeligt Væsen ell. Individ. 2. Menneskets Væsen, Mennesenatur. (T. Rothe.) menneskeædende, adj. v. som har den Vane, at æde Menneskekiød. m. Folkefærd. Menneskeæder, en. den, som æder Menneskekiød.

Menneskehed, et. ud. pl. [et nyt Ord; af d. T. Menschheit.] 1. Den menneskelige Natur. Det ædelste, af Alt hvad Menneskeheden indbefatter. Menneskeheden maa oprøres v. en saadan Grusomhed. 2. det menneskelige Kiøn, Menneskeslægten (især m. Hensyn t. dens moralske ell. aandelige Cultur. Menneskehedens Historie.) Et mindre passende, og overflødigt Udtryk.

Menneskelig, adj. [A. S. menniscliс.] 1. som hører t. Menneskets Væsen og Natur, som er egen for Mennesket. (i Modsætn. t. guddommelig ell. dyrisk.) Det menneskelige Liv. En m. Skrobelighed, Ufuldkommenhed. "Jeg taler efter menneskelig Viis." Rom. 6, 19. 2. grundet i Menneskets Natur, som moralsk Væsen (mods. umenneskelig.) En m. Behandling. = Menneskelighed, en. ud. pl. Menneskets Natur, som et moralsk Væsen i Særdeleshed. At vise M. mod Fiender. — menneskeligviis, adv. efter Menneskers Maade, som Mennesker pleie. (V. S. O.)

Mens, adv. (sammendraget af medens) s. imedens.

Menuet, en. pl. -ter. (Fransk.) en vis Dands m. langsomme Trin og Bevægelser. At dandse Menuet.

Mere, adv. s. meer.

Mergel, en. ud. pl. [E. marl. T. Märgel.] en fed, skiør, af Leer- og Kalkjord blandet Jordart, som er tienlig t. at giøre magre, sandede Jorder mere frugtbare. Reen Mergel (af lige Dele Kalk og Leer.) Leermergel. Kalkmergel. Sandmergel. = mergelagtig, adj. som ligner M. Mergelart, en. et vist Slags M. mergelblandet, adj. blandet med M. Mergelblanding, en. En mager Jords Blanding m. Mergel f. at giøde den. (Olufsen.) Mergelbolle, en. pl.-r. runde og faste, undertiden m. andre fossile Legemer forenede Mergelklumper. (Brünnichs Mineral.) Mergelbrud, et. en Mergelgrav. (V. S. O.) Mergelgiødning, en. Jordens G. ved Mergel, Mergling. Mergelgrav, en. G. ell. Fordybning i Jorden, hvoraf Mergel opgraves. Mergelgravning, en. Gierningen at opgrave M. Mergelgruus, et. G. som indeholder ell. bestaaer af Mergel. Mergeljord, en. 1. d. s. s. Mergel. 2. En anden, m. Mergel stærk blandet Jordart. Mergellag, et. Jordlag, som bestaaer af M. Mergelskifer, en. et Slags S. som bestaaer af hærdet, blaaladen Mergel.

Mergle, v. a. 1. føre Mergel paa Jorden for at giøde den. At mergle en Ager. — Mergling, en.

Merian, en. ud. pl. en krydret, stærk lugtende Plante, der dyrkes som Køkkenurt. Origanum Majorana. (Vild Merian. O. vulgare.)

Meridian, en. s. Middagskreds.

Merle, Merling ell. Mærling, en. [H. Marling.] Seilgarn ell. tynd Line, som br. til Skibs, til at snoe om Enden af Tougværk m. m. Moth. (Deraf: Mærlepreen, Mærlespiger, et spidst Jern, hvormed man aabner Strængene i Tougværk.)

Mers, et. s. Mærs.

Mesan, en. det bageste af et større Skibs underste faste Seil, som er p. Mesanmasten ɔ: den bageste Mast i et Skib. (Holl. Mesaene.) Seilet kaldes ogsaa Mesanseil.

Meslinger, pl. s. Mæslinger.

Messe, en. pl. -r. [A. S. Mæsse. Lat.

missa.] 1. den Deel af den christel. Gudstieneste, som Præsten forretter m. Sang og Læsning f. Alteret; i den catholske Kirke t. Erindring om Christi, ell. om Helgenes og Martyrers Død. (jvf. ogsaa Siælemesse.) At gaae i Messen, læse en M. høre en M. (Udtryk, som nu ei ere brugelige om Gudstienesten hos os. jvf. v. at messe.) s. ogsaa Høimesse, Ottesang, Aftensang. 2. i ældre Tider: en Høitid, som holdtes t. Ære f. en Helgen, m. m. Deraf: Mariemesse, Mikkelsmesse, Kyndelmisse, o. fl. 3. efter det Tydske br. Messe om visse store Markeder. Messen i Leipzig, i Frankfurt. Boghandlerne reise t. Messen. (Deraf: Messecatalog, Messereise, Messetid, o. fl.) 4. Til Skibs: Skibsfolkets Middags- og Aftenspiisning, ell. fælles Bord, som Officererne holde f. sammenskudte Penge. Folkene holde Messe. Han har paataget sig at holde Messen. = Af Ordet i 1ste Bemærk. Messebog, en. B. som indeholder de Bønner, Lectier m. m. der høre t. Messen; et Missale, Graduale. Messebord, s. Alterbord. Messebrød, et. det viede Brød, som br. ved den catholske Messe; Alterbrød, Hostie. Messecapel, et. C. hvor der holdes M. Messedag, en. D. hvorvaa der i en vis Anledn. holdes Messe. Messedegn, en. D. eller Kirkebetient som opvarter Præsten v. Messen. Messedragt, en. Præstens D. naar han læser Messen ell. messer. Messefald, et. i ældre Dansk: Messens, Gudstienestens Ophør under Bandsættelse. Messehagel, en. pl. -er. A. S. Mæss-hacele. [J. Hökull. A. S. Hacele, en kort Kappe.] en v. Siderne aaben Kaabe af rødt Fløiel e. d., som hos os hører t. Messedragten, og som Præsten drager oven p. Messesærken. Messekiortel, s. Messesærk. Messeklæder, pl. d. s. s. Messedragt. Messeklokke, en. K. hvormed der v. den catholske M. ringes, naar Hostien opløftes. Messelæsning, en. Handlingen at læse Messe. Messepræst, en. i den catholske Kirke: en P. hvis Forretning især er, at læse Messer. Messesang, en. den S. som finder Sted v. Messen. Messesærk, en. En hvid linned Kiortel, som Præsten drager over sin øvrige Præstedragt, naar han gaaer t. Alteret f. at forrette Messen. Messeviin, en. ud. pl. d. s. s. Alterviin.

Messe, v. n. og a. 1. holde Messen, forrette Altertienesten (især om den protestantiske Messe.) Denne Præst messer bedre, end han prædiker. At messe Collecten.

Messing, et. ud. pl. [Sv. og T. Messing. A. S. Mæstling, som ogsaa bemærker: Glands.] et blandet, lysguult Metal, der bestaaer af Kobber, forenet m. en Zinkerts, sædvanl. Galmei. At brænde (tilvirke) M. = Messingarbeide, et. det, som er giort af M. Messingblik, et. M. udhamret i tynde Plader. (t. Forsk. fra Jernblik.) Messingbrænder, en. den Arbeider i en Smeltehytte, som brænder ell. tilvirker M. Messinghammer, en. En stor Hammer, hvormed M. udbankes t. Plader. Messinghytte, en. Smeltehytte, hvor der brændes M. (Messingbrænderi. Funkes N. H.) Messingsmed, en. Haandværksmand, som giør Messingarbeide; en Giørtler. Messingstræng, en. tynd Stræng af M. for Ex. til Claverer. Messingtraad, en. dreven Traad af M. (forsk. fra Staaltraad.) Messingværk, et. 1. d. s. s. Messinghytte. 2. et Sted, hvor Messingarbeide giøres i det Store; en Messingfabrik; og fl. a.

Mest, adj. og adv. superl. af meer, mere. — mestendeels, adv. som oftest, f. det meste, i Almindelighed. (dagl. Tale. Vessel.) "Saalænge var der mestendeels Enighed imellem dem." Schytte. Holl. meestendeels.

Mester, en. pl. -e. [J. Meistari. E. master.] 1. den, som raader over noget ell. over andre, som er den første, fornemste blandt flere. At giøre sig til M. over andre. Han blev snart Herre og M. i Staden. At spille Mester p. et Sted ɔ: være den herskende, have Magten. Moth. (heraf Sammens. Hofmester, Jægermester, Kieldermester, Køgemester, Myntmester, Postmester, Skatmester o. fl.) 2. den, som v. Duelighed og Indsigter i et vist Fag ell. flere udmærker sig fremfor andre; som forstaaer en Konst ell. Videnskab tilgavns. At være M. i en Konst, være M. paa Klaveer, p. Fløite. (Det siges endog om et Fruentimmer. I vore nyere Bibeloversf. forekommer dog: "En Mesterinde i Trolddom.") Deri er han min M. ɔ: overgaaer mig, har større Færdighed, end jeg. At finde sin Mester. (heraf: Mesterdigter, Mestersanger, o. fl.) 3. en Lærer, i Modsf. til hans Lærlinge, Disciple; en Læremester. Deraf: Dandsemester, Fegtemester, Sprogmester, Tegnemester. 4. en Haandværksmand, der har udlært, og v. at giøre Mesterstykke erhvervet Borgerskab og Ret t. at holde Læredrenge og Svende. At nedsætte sig som M. En Bagermester, Skræddermester, Skomagermester, p. s. v. 5. Ophavsmand. Det har han været M. for. Gierningen priser Mesteren. "Bygningen forkyndte sin Mesters Ære." Guldberg. = Mesterbrev, et. Vidnesbyrd om, at en Haandværksmand er bleven M. Mesterdaad, en. En mesterlig Handling. (Ingemann.) Mesterdigt, et. Et særdeles udmærket og ypperligt Digt. Mesterdigter, en. En udmærket, ypperlig D. Mesterdrikker, en. den, som tilgavns har lært at drikke. (Baggesen.) Mestergilde, et. G.

i Anledn. af at een bliver M. — Mesterhaand, en. fig. fortrinlig Duelighed, Færdighed t. et Arbeide. Det er giort med M. Et Værk af M. — Mesterknegt, en. 1. Opsynsmand over Negrene i Vestindien. 2. Bøddelens Mesterknegt ɔ: Bøddelsvenden. (Helvaderus.) s. Mestermand. Mesterkok, en. den fornemste Kok p. et Skib ell. i et Kokken. Mesterkonst, en. En udmærket, fortrinlig, vanskelig Konst. (Arrebo.) Mesterkraft, en. mesterlig Evne, fortrinlig Kraft. (Øhlenschl.) Mesterlaug, et. Haandværksmesteres L. Mesterlectie, en. tilforn: den øverste Lectie ell. Classe i latinske Skoler. Mesterløn, en. den Løn, en Haandværksmester, f. E. Tømmermand ell. Muurmester, beregner sig paa sit og sine Svendes Arbeide. Mestermand, en. 1. Herre, Mester. 2. Ophavsmand. (begge forældede.) 3. Endnu br. det undertiden for: Skarpretter. (Deraf: Mestermandsfolk, de, som ere i Tieneste hos Skarpretteren. Mestermandspenge, pl. en vis Afgift t. Skarpretteren.) Mesterpensel, en. fig. mesterlig Færdighed i at male. Dette Stykke er malet med M. Mesterprøve, en. P. som een maa giøre f. at blive M. (Bording.) Mesterrod, en. Navn p. en Lægeplante; som tillægges fortrinlige Kræfter. Mesterurt. Imperatoria. Mestersang, en. fortrinlig god Sang. (Baggesen.) Mestersanger, en. En i sin Konst udmærket Sanger; i Særd. et Slags Sangere ell. Digtere i Tydskland, i den sildigere Middelalder, som vare forenede i en Art af Laugsindretning. Mesterskielm, en. En stor, giennemdreven Skielm. Mesterskud, et. Et mesterligt Skud. (Øhlenschl. Palnatoke.) Mesterspil, et. udmærket godt Spil p. et Instrument, ell. paa Skuepladsen. Mesterspiller, en. den, som har udmærket Færdighed i et vist ell. i flere Slags Spil. Han er en M. paa Klaveer. Mesterstykke, et. 1. et mesterligt Arbeide, et Mesterværk. 2. det Stykke Arbeide, som en Haandværkssvend maa giøre og lade bedømme f. at blive Mester. At giøre sit M. ogsaa uegentl. om Konstnere: Dette Maleri holdes f. hans M. ɔ: hans fortrinligste Arbeide. Mestersvend, en. den første og fornemste S. paa et Værksted. Mestertræk, et. Et mesterlig udført Træk. (f. E. i Spil.) Mestertyv, en. den, som har opnaaet stor Færdighed i at stiæle. Mesterurt, s. Mesterrod. — Mesterværk, et. Et mesterligt, udmærket, fortrinlig godt Arbeide. Mesterværker i de nyere Sprog. Dette Digt er hans Mesterværk.

Mesterlig, adj. frembragt af en Mester, ell. som det sømmer sig f. en Mester, ypperlig, fortrinlig, udmærket i sin Art. Et mesterligt Arbeide. Disse Figurer ere m. udførte. Det har han giort mesterligt.

Mesterskab, et. ud. pl. [T. Meisterschaft.] en Mesters Egenskab; fortrinlig Indsigt og Færdighed i noget; mesterlig Konstfærdighed. (Øhlenschl.) "Mesterskab i Tegning og Farvespil." J. Møller.

Mestre, v. a. 1. rette paa, mønstre, udsætte paa (især om ubeføiet, utidig Rettelse og Dadel.) At mestre paa noget. Han vilde ikke lade sig mestre af sin egen Lærling. At mestre en andens Arbeide.

Metal, et. (hos nogle: en.) pl.-ler. 1. et tungt, uigiennemsigtigt, smelteligt mineralsk Legeme, der v. Ilden skilles fra Ertsen ell. Fieldstenen, hvori det findes; Malm. Ædle, uædle Metaller. Reent, ublandet, gedigent M. 2. d. s. s. Malm, 3. = Metalaare, en. d. s. s. Malmaare. Metalarbeide, et. noget, som er forfærdiget af M. Metalarbeider, en. den, som forfærdiger allehaande Arbeide af Metal, en Giørtler. Metalaske, en. A. som bliver tilbage af forbrændte Metaller. Metalbrud, et. den Maade, hvorpaa et M. viser sig i Bruddet. (V. S. O.) Metalfarve, en. 1. glindsende F. som Metaller sædvanligen have. 2. en F. som tilberedes af et M. f. E. Spanskgrønt; metallisk F. Metalglands, en. det glindsende Skiær, som spiller p. Metallernes Overflade. Metaljord, en. J. som indeholder metalliske Dele. Metalkalk, en. i Chemien: et oxyderet ell. syret Metal. Metalskum, et. fremmede Dele, som flyde oven p. Metaller under Smeltningen. Metaltraad, en. M. trukket i en tynd Traad; Messingtraad. (saaledes adj. i andre Sammensætn. Metalkanon, Metalplade, &c. s. Malm.)

Meteor, et. pl.-er. s. Luftsyn. (Meteorsteen, har man kaldet de, fra Luftens høiere Egne p. Jorden nedfaldende mineralske Masser.)

Methode, en. pl.-r. ordentlig Skik og Fremgangsmaade i et Foretagende, især i videnskabeligt Foredrag; Læremaade. — methodisk, adj. som skeer efter en vis ordentlig Fremgangsmaade, foredrages efter en ordentlig Læremaade.

Miaue, v. n. 1. (har.) et Ord, hvorved man udtrykker Kattens Lyd. At miaue som en Kat. (Ordet udtales sædvanlig i to Stavelser. (V. S. O.)

Mid, et. pl.-er. det mindste synlige uvingede Kryb, som især findes i Meel og Ost, Acarus. — Deraf: midret, adj. som har mange Mider, er fuld af Mider. m. Ost.

Mid, adj. [J. midr.] som er midt imellem, er i Midten. br. kun i Sammensætninger som nedenfor findes.

Midaften, en. ud. pl. den Tid p. Dagen, som er omtrent midt imellem Middag og Aften; Eftermiddagsstunden henved Kl. 4 ell. 5. — Midaftensmad, en. det man

spiser v. Midaftenstid. (Hos Chr. Pedersen: Midaftensmaal.)

Midaldrende, adj. som har naaet omtrent Halvdelen af et Menneskes sædvanlige Levealder, ell. er v. 40 Aar gammel. En midaldrende Mand, Kone.

Middag, en. pl. -e. [J. Middegi. A. S. Middæg.] Dagens Midte, den Tid p. Dagen, da Solen staaer høiest p. Himmelen (egentl. det Tidspunkt, da den gaaer igiennem Middagskredsen; den astronomiske Middag.) En Time før Middag o: Klokken 11. Om Middagen, ved Middagstid. Til Middag, i Middagstiden, naar M. kommer. At spise til M. at holde M. o: spise Middagsmad. At bede (byde) een t. Middag o: t. Middagsmaaltid. At sove til M. o: sove Middagssøvn. (Men: at sove indtil M. o: til Kl. 12.) = Middagsblund, et. en kort Middagssøvn. Middagsbord, et. figurl. d. s. s. Middagsmaaltid. De ere endnu v. Middagsbordet. Middagsflade, en. den antagne Flade i Himmelrummet, som begrændses v. Middagskredsen. Middagsforskiel, en. Afvigelse imellem forskiellige Steders geographiske Længde. (Længdeforskiel.) Middagsfrokost, en. F. som maa gielde f. Middagsmad, ell. som spises v. Middagstid. Middagsgiæst, en. den, som spiser t. Middag hos en anden. Middagsglands, en. Lysets stærke Glands v. Middagstid. Solens M. (Baggesen.) "At skue Dagens Konge i sin Middagsglands." Øhlenschl. Middagshede, en. den stærkeste Hede v. Middagstid, p. en varm Dag. Middagshvile, en. Hvile efter Arbeide ell. paa en Reise, v. Middagstid. Paa Reisen holdt vi M. i tre Timer. At tage sig en M. (Middagssøvn.) Middagshøide, en. i Astronomien: et Stykke af Meridianen, som naaer t. et vist givet Punkt i samme fra Horizonten. Solens Middagshøide, dens Indtræden i et Steds-Meridian ell. Middagskreds. Middagskreds, en. I Astronomien: den Kreds, som tænkes draget p. Himlen igiennem et vist Steds Zenith og Nadir og begge Poler; ligesom den hertil svarende Kreds p. Jordkloden: Meridian. Middagslav, et. d. s. s. Middagstid. Han kom i Middagslavet. Middagslinie, en. den Linie i Middagsfladen, som overskærer Horizonten. Middagsluft, en. den L. som fornemmes v. Middagstid. (ligesom Aftenluft, Morgenluft.) Middagslys, et. det Lys, der falder midt om Dagen. Solens M. "Jordiske Luer blende m. Middagslys." Hertz. Middagsmaaltid, et. det Hovedmaaltid, som holdes enten v. Middagstid, ell. imellem Frokosten og Nadveren. Middagsmad, en. ud. pl. den Mad, som spises v. Middagsmaaltidet. Middagsmelk, en. ud. pl. den M. som malkes af Køerne om Middagen. Middagsskygge, en. den S. som falder om Middagen. Middagssol, en. Solen, naar den er høiest p. Himmelen. "Den høie Middagssols lodrette Straaler." J. L. Heiberg. Middagsstraale, en. pl. -r. Solens Straaler v. Middagstid. "Den hede Middagsstraales Ild." Baggesen. Middagsstund, en. d. s. s. Middagstid, Middagslav. Middagssøvn, en. Søvn efter Middagsmaaltidet. At sove M. tage sig en M. Middagstid, en. den Tid, da det er M. ell. den Tid p. Dagen, som er nærmest for og efter Middag. Middagstime, en. Timen imellem 12 og 1; ell. den Time, hvori Folk holde Middag.

Middel, et. pl. Midler. [J. Medal.] 1. den virkende Aarsag, hvoraf man betiener sig f. at opnaae en Hensigt, et Øiemed. At betiene sig af utilladelige Midler. Jeg seer intet M. til at redde ham. "Midler til Tænkekraftens Skærpelse." Engelstoft. At bruge en Person som Middel. — Rettens Middel o: Rettens Betiente. (Jvf. Redskab, Værktøi. Disse Ord br. egentl. om umiddelbare Aarsager, hvorved noget skeer ell. virkes; Middel derimod saavel om umiddelbart, som middelbart virkende Aarsager. Ethvert Redskab ell. Værktøi er et M. men ikke omvendt.) 2. d. s. s. Lægemiddel. Et mavestyrkende, blodrensende M. Et M. imod Koldfeber. 3. Middel, Samfund. (nu sieldent.) "De (Øvrigheden) skulle aarligen tvende af deres M. forordne." D. Lov. "Bønderne stikkede ham nogle af deres Middel i Møde." Gram. 4. Midler, pl. Formue, Gods. At eie store, betydelige Midler. "En Mand af Midler" (bemidlet M.) Sneedorf. = middelbar, adj. som skeer, virkes, opnaaes, finder Sted formedelst ell. ved Hielp af et Middel. (modf. umiddelbar.) En m. Virkning, Berøring. middelbare Aarsager. — Middelvæsen, et. Et Væsen som tiener til Middel for noget. (Treschow.)

Middel, adj. [A. S. middel.] som er imellem to, er i Midten. (br. kun i de hernæst anførte Sammensætninger; superl. middelst er ligeledes ikke mere i Brug. f. mellemst.) = Middelaar, et. A. som i Frugtbarhed hverken hører t. de bedste ell. ringeste. (Olufsen.) Middelalder, en. Den alm. Bemærk. en Alder imellem Ungdommen og Alderdommen, mandlig Alder, forekommer næsten ikke. — Med best. Art. br. Ordet om det Tidsrum i Verdens Historie, som ligger imellem den gamle og den nyere Tid; imellem Romerrigets Undergang og det 15de Aarhundredes Slutning. — Middelbevægelse, en. En B. som er imellem den hastigste og den langsomste. (V. S. O. Saaledes: Middeldybde, Middelgrad, Middelhastighed, middelhøi (af middel-

maadig Høide, hverken f. høi eller f. lav) Middelheide, Middeltrykning. (Kraft.) o. fl.) Middeldyrkelse, en. Gudsdyrkelse, som er en Mellemting af to andre. "Den engelske Kirke udgiør en Middeldyrkelse imellem den catholske og reformeerte Gudsdyrkelse." Schytte. Middelfarve, en. (Rahbek.) s. Mellemfarve (som er det brugelige Ord.) Middelfure, en. F. i Midten af en Ager. Middelgods, et. G. som hverken hører t. det bedste ell. sletteste; Mellemgods. Middelgrændse, en. En G. som ligger midt imellem den yderste og inderste, den fierneste og nærmeste. At naae sin Middelgrændse. — Middelhav, et. et Hav, der ligger midt imellem flere Lande (som n. pr. m. best. Art. om den Deel af det atlantiske Hav, der strækker sig ind imellem de tre Verdensdele; det middellandske Hav.) Middelland, et. et Land, midt inde imellem, ell. omringet af andre Lande; ell. den midterste, inderste Deel af et Land. (Rostgaards Ordb.) Middelled, et. Et Led, i Midten af flere andre. "Et M. i Kiærligheds Kiæde." (Baggesen.) Middellinie, en. En ret Linie, som deler en Figur i to lige Dele. middelmaadig, adj. som er af Mellemstørrelse, enten i legemlig Udstrækning og Mængde, ell. i Kraft, Evne. (s. maadelig.) En m. Forstand. At have et middelmaadigt Hoved; at være af m. Størrelse. Middelmaadighed, en. ud. pl. Beskaffenhed, at være middelmaadig. — Middelpriis, en. Priis p. en vis Vare, som er midt imellem den høieste og laveste. Middelpunkt, et og en. det midterste Punkt i en Kreds, en Kugle ell. andre symmetrisk dannede Figurer; Centrum. Jordens M. Tyngdens, Bevægelsens M. "Min Siæl syntes at dreie sig om sit Middelpunkt i evig Uendelighed." Bagg. Middelsalt, et. et Salt, der bestaaer af en Syre, som har opløst ell. forenet sig m. Jordarter ell. metalliske Legemer. Middelskole, en. En lærd Skole, som ikke er fuldstændig indrettet, hvori kun underviises i en Deel af de t. Universitetet fornødne Kundskaber, og som derfor staaer imellem fuldstændige lærde Skoler og Borgerskoler. (Forordn. 12 Dec. 1806.) Middelslags, et. og Middelsort, en. Mellemsort, Mellemslags. (Sneedorf.) Middelstand, en. 1. en Tilstand, Forfatning, som ligger imellem to forskiellige, har noget af hver. "En M. imellem Despotisme og Anarchie." Sneedorf. 2. den Stand, som er imellem den fornemste og den ringeste (f. E. Embedsmænd, Jordeiere, Kiøbmænd, m. fl.) En Mand af Middelstanden. "I rolig Middelstand sig lade nøie," J. J. Lund. — Middelstempel, et. hos Bogbindere, et S. hvormed Prydelser trykkes i Midten af Ryggens Afdelinger p. en Bog.

middelstor, adj. som er af Middelstørrelse. Middelstreg, en. s. Middellinie. Middelstørrelse, en. maadelig, middelmaadig Størrelse. Middeltal, et. i Regnekonsten: et Tal, som i et vist Forhold ligger i Midten af flere givne Tal. Det arithmetiske, geometriske M. At tage Middeltallet af flere Størrelser. Middeltid, en. den Tid, hvorefter jævnt gaaende Uhre rettes i det borgerlige Liv. Middeltilstand, en. T. som baade kunde være bedre og slettere. (Treschov.) Middelting, en. 1. d. s. s. Mellemting. 2. en ligegyldig Ting. (V. S. O.) Middelvand, et. ell. Middelvande, pl. i Skibssproget: naar Havet er imellem Ebbe og Flod. Middelvei, en. figurl. om Handlinger, hvori man undgaaer to Yderligheder. At holde Middelveien imellem Gierrighed og Ødselhed. "At finde en M. imellem disse Yderligheder." Sneed. Middelvægt, en. Et Legemes Vægt, saaledes som det i Middeltal efter flere Forsøg bestemmes. (J. Kraft.) Middelværd, et. ell. Middelværdi, en. En Tings Værdi, naar den beregnes efter et Middeltal imellem de høieste og laveste Priser.

Mide, en. s. Mid, et.

Midfaste, en. ud. pl. [af adj. mid.] den Tid ell. Dag, som er midt i Fasten. (Midfaste-Søndag. Lætare.)

Midie, en. [J. Midia.] Midte; især om den midterste Deel af Legemet. (forældet; men optaget af nyere Digtere.) "Hun er saa smal i Midie, hun er saa rund om Barm." Øhlenschl.

Midland, et. pl.-e. d. s. s. Middelland. — Midlandshav, et. s. Middelhav. Midlandsø, en. En Ø i en Sø, midt inde i et Land.

Midle, v. a. 1. mægle; passe, lave, anordne. (Bording. forældet.) Deraf: Midler, en. En Mægler, Fredsmægler, Mellemmand. (D. Bibel.) "En Midler imellem Gud og Menneskene." I. Tim. 2, 5.

Midler, pl. Gods, Formue. s. Middel, 3.

Midlertid, adv. s. imidlertid.

Midlertidig, adj. som ikke er f. bestandig, men blot f. en Mellemtid. (interimistisk.) En m. Bestyrelse. (nyt Ord.) "Enten v. sit vedvarende eller midlertidige Ophold inden for Statens Grændser." A. Ørsted.

Midnat, en. pl. — nætter. den Tid, da Natten regnes at være halv forløben; Kl. 12 om Natten. Om Midnat, v. Midnat. — Deraf: Midnatshane, en. H. som galer v. Midnat. (Baggesen.) Midnatsklokke, en. K. som høres v. Midnat, ell. naar den slaaer tolv. Midnatsmulm, et. Nattens tykkeste Mørke. "Naar i Midnatsmulm vi vanke." Grundtvig. Midnatssang, en. S. ved Midnatstid. Mid-

natsstund ell. Midnatstid, en. den Tid naar det er M. Midnatssøvn, en. S. ved Midnatstid. (Grundtvig.) Midnatstime, en. Timen fra 12 til 1 om Natten. o. fl.

Midsommer, en. [A. S. Mid-sumor.] den Tid, da Sommeren regnes at være halv forbl; Sanct Hansdags Tid. — Deraf: Midsommersdag, en. Sanct Hansdag. Midsommersgield ell. Midsommersskat, en. En Skat, som Kiøbstæderne fordum v. S. Hansdags Tid maatte svare t. Kongen. Midsommersnat, en. Natten før S. Hansdag. Midsommerstid, en. Tiden ved S. Hansdag; o. fl.

Midt, adv. i Midten. (har altid en præpos. efter sig.) midt i Byen. Han stod midt iblandt dem. midt om Dagen; midt paa Himlen. At bryde noget midt over. At tage een midt om Livet. At gaae midt igiennem Skoven. — Heraf, ell. af adj. mid, haves superl. midterst, d. s. s. mellemst (og, som dette, altid m. best. Art.) Den midterste Deel. Det midterste af Ageren. (En anden superl. middelst for: mellemst br. kun i Bibel-Overs.) = Sammensætninger: midtfiords, adv. midt i Fiorden, langs m. Midten af en F. At seile midtfiords. — Midtpunkt, et. d. s. s. Middelpunkt. (Olufsen.) midtskibs, adv. midt i Skibet, ell. langs hen ad dets Midte. Midtstreg, en. d. s. s. Middellinie. (J. Kraft.) midtstrøms, adv. midt p. en Flod, ell. langs ad dens Midte. midtsunds, adv. midt i et Sund. midtsøes, adv. i Midten, langs ad Midten af en Sø. midtvands, midt p. en Bugt ell. paa et andet indsluttet Vand. Midtvei, en. egentl. Vei som er i Midten af et Rum, ell. lige langt fra to Endepunkter. fig. "Ikke længere, end t. Midtveien af det menneskelige Livs Bane." Malling. midtveis, adv. 1. langs hen ad Midten af en Vei. At kiøre midtveis. 2. paa Halvveien. midtveis imellem Odense og Nyborg.

Midte, en. [J. Midia.] Middelpunktet i en Linie ell. Flade, m. de nærmest omliggende Dele; den midterste, mellemste Deel af et Legeme. (Altid m. best. ell. ud. Art.) Midten af en Ager. At skære, bryde noget over i Midten. Livets, Veiens Midte.

Midvinter, en. [af adj. mid.] den Tid, da Vinteren regnes at være halv forløben, ell. Slutningen af Januar. — Midvintersfest, en. F. som helligholdtes v. denne Aarstid i det gamle Norden.

Mield, n. s. s. Meld.

Mig, pron. pers. — Dat. Acc. og Abl. til jeg. [Ligesom det saa ofte i ældre Dansk, (tilligemed sig) staaer overflødigt recipr. f. E. "Jeg har været mig i den Lund". — "Han red sig under D." (K.-V.) saaledes br. det endnu i dagl. T. overflødigt, i Tilfælde, hvor der tænkes et vist Hensyn t. den Talende. Tal mig ikke mere om hende. Kast mig ikke dette Papir bort.]

Miil, en. pl. d. s. og Mile. [J. og A. S. mila.] et Veimaal ell. Længdemaal p. flere tusinde Alen; men af forskiellig Størrelse i forskiellige Lande. En dansk M. er 12000 danske Alen. En geographisk M. er 22,842 Pariser Fod. En Miils Vei, et Par Miils Vei. Dette Bierg ligger mange Mile bort. Jeg har reist ti Miil i Dag. = Milehøi, en. En Høi opkastet v. Veien f. hver Miil. milelang, adj. som har en Længde af een ell. af flere Mile. (milelangt, adv. milevidt.) Milemaal, et. den Maade, at beregne Veiens ell. Afstandens Længde efter Mile. Milepenge, pl. en vis Afgift, som Reisende maa betale efter Veiens Længde fra Sted t. Sted. Milepæl, en. egentl. en Pæl, opreist v. Veien f. at betegne Milenes Antal, fra et vist Sted; men det br. ogsaa om vore Milestøtter af Steen. Mileskifte, et. Omskiftning v. hver M. Milesteen, Milestøtte, en. d. s. s. Milepæl. (Rahbek.) Miletal, et. Antal af Mile. milevidt, adv. i en Længde ell. Afstand af flere Mile. Man kan reise milevidt uden at træffe en By. Milevogn, en. En Vogn m. en mechanisk Indretning t. at maale Veiens Længde, som man kiører.

Mikkel, n. pr. (hvorved ogsaa Ræven betegnes) Deraf: Mikkelsaften, en. Aftenen for Mikkelsdag. Mikkelsdag, en. St. Michaels Festdag d. 29de Sept. Mikkelsgaas, en. En stegt Gaas, som spises Mikkelsaften. Mikkelsgilde, et. nuomstunder Bøndernes Høstgilde, der omtrent holdes v. Mikkelsdagstid. Mikkelsmesse, en. Mikkelsdag.

Mild, adj. [J. mildr.] 1. ikke stærk, haard ell. barsk; lind, sagte, blid. En mild Regn, Vind, Vinter. Mildt Veir, Et mildt Clima. 2. tilbøielig t. Eftergivenhed og Blidhed imod andre; mods. streng. En mild Herre. En m. Regiering. milde Straffemidler. 3. venlig, sagtmodig, blid. Hun er m. og venlig mod alle. "Et mildt Svar kan omvende Vrede." Sal. Ordspr. 15. 1. 4. (om Aasynet) ikke mørk, suur ell. fortrædelig. "Et mildt Ansigt er det, hvorpaa sees Glæde og Fornøielse." Sporon. Hun saae mildt t. ham. — Deraf: mildelig, adv. mildt. (B. Thott. Storm.) — Mildhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være mild. "Mildhed giør tækkelig, Munterhed behagelig, Lystighed morsom." Sporon.

Milde, v. a. 1. giøre mild, formilde, lindre. C. Pedersen. (s. formilde og mildne, som nu ere mere brugelige.) Deraf: Mildelse, en.

Mildne, v. a. og n. 1. act. d. s. s. milde, formilde. At m. Sindet. 2. neutr.

blive mildere. Det mildner (ell. mildnes) i Veiret. (V. S. O.)

Mile, en. pl. -r. [Sv. Mila. N. S. Miler.] en Hob af lagviis opdyngede Brændestykker, bedækket m. Græstørv, og forsynet m. Lufthuller, hvilken Hob antændes og brændes t. Kul; en Kulmile. "Ak, saae jeg kun en venlig Røg af Miler!" Evald. = Milebrænde, et. Ved, som br. til Miler; Mileved. Miledamp, en. Damp af en Kulmile. (Baggesen.) Miledække, et. D. af Grønsvær over Milen. Milekul, et. pl. d. s. Kul, som ere brændte i en Mile.

Mile, en. pl.-r. [A. S. midla.] et bøieligt Mundbid p. Hestebidsel. At ride med M. og Stangbidsel. — Miletømme, en. 1. T. ell. Line, som forbinder Milerne p. et Par Heste. (Efter den jydske Udt. Meiltømme. jvf. Gram om A. Sax. Ord. Vid. S. Skr. V. 180.) 2. En med Mile forsynet Tømme. (V. S. O.)

Million, en. pl. -er. Et Antal af ti Gange hundrede tusinde, eller tusinde Gange tusinde.

Milits, en. [Lat. militia.] 1. hvad der hører t. Krigsstanden og Krigsvæsenet. (d. Tale.) 2. en Krigsmagt, der bestaaer enten af frivillige Folk, ell. af saadanne, der have udtient v. de faste Tropper; Landeværn. (i Modsætn. t. den staaende Hær.) jvf. Kystmilits, Landmilits.

Milt, en. ud. pl. [I. Milti. A. S. milt.] et Indvold hos Mennesker og Pattedyr, der har sit Leie i den venstre Side imellem Ribbenene og Maven. — Miltaare, en. En Puls- ell. Blodaare, der gaaer igiennem Milten. Miltbrand, en. Betændelse i Milten hos Hornqvæget. Miltplaster, et. P. til udvortes Brug imod Smerte i Milten. (Rostgaards Ordb.) Miltsting, et. Sting i den venstre Side, hvor Milten ligger. miltsyg, adj. som har Skade i Milten. (hypochondtisk.) "Lad miltsyge Daarer bagtale vor Jord." Rahbek. Miltsygdom, en. S. der kommer fra Milten; Skade i Milten. (br. især om Hypochondrie.)

Mimmerdug, en. (forældet.) Dug, som falder i Junius, ell. midt om Sommeren. [forekommer i Ordsprog. Efter V. S. O. sammendraget af Midsommersdug, som dog kunde være uvist.]

Mimre, v. n. 1. (har.) 1. give Lyd som en Gedebuk. Bukken mimrer ad Gederne. 2. slaae Hovedet op og ned, som Heste og Qvæg om Sommeren f. at frie sig fra Fluer. (Moth.) 3. tygge og æde langsomt (Moth.)

Min, pron. poss. n. mit. pl. mine. [I. og A. S. min.] Dette Pron. udtrykker i Alm. et Eiendomsforhold imellem den første grammaticalske Person (jeg) og Hovedordet (Person ell. Ting;) at hiin er mig beslægtet, ell. i et andet nært Forhold t. mig; at denne tilhører mig, staaer i Forbindelse med ell. beroer p. mig, o. s. v. — Min Kone, min Herre, min Tiener, mit Huus; mine Forsætter, mine kiære Venner, f. min Skyld; og absol. Bogen er min. Dette Huus var engang mit. Hvis er denne Hat? — Det er min. — Er det din Hat? Jeg troede, det var min. "Dit Sølv og dit Guld det er mit; og dine Hustruer og Børn, de ere mine." I. Kong. 20. 3. — Forholdet udtrykker undertiden (ligesom ogsaa vor) ikke Eiendom, ell. nær Forbindelse, men kun Ophold, Bopæl. I min (vor) By, i min (vor) Egn kiender man ikke denne Skik. — Mit, br. absol. og som Subst. a) for: min Eiendom. (Fr. le mien.) Jeg forlanger kun Mit tilbage; og vil lade enhver beholde Sit. "Haver jeg ikke Magt at giøre med Mit hvad jeg vil?" Matth. 20. 15. b.) for: hvad jeg er i Stand til, kan, formaaer. Jeg skal giøre Mit dertil. Lad enhver nu giøre Sit, som jeg har giort Mit.

1. Minde, et. [I. Mynni.] Aabning, Gab, Munding, særd. af en Flod, en Fiord, ell. et andet Vand, som staaer i Forbindelse m. Havet. "I Elv og striden Aa, Sø, Fiord og snevre Minde." Arrebo. Deraf: Aaminde, et. Mundingen af en Aa; Mindehoved, H. eller Forbierg v. Udløbet af en Fiord (Moth.) og n. pr. Mindeporten i Aarhuus, Kiærteminde, Norsminde, o. fl.

2. Minde, et. ud. pl. [Sv. Minne.] Samtykke, Villie, Enighed i Mening. At give sit M. til noget. "Fordi man kan forudsætte, at han selv giver sit Minde t. den Lov, efter hvilken han bliver straffet." Birkner. Det skeer ikke m. mit M. At giøre noget m. eens M. (I det ældre Lovsprog br. det ogsaa for: Mindelighed, i Modsætn. t. Ret. Med Ret eller Minde.) = Deraf: minde, v. a. 1. afgiøre i Mindelighed, ene, forlige; faae een t. at giøre, ell. lade noget m. det Gode. At m. een t. noget. At m. een bort. minde sig fra en Trætte. Moth. (forældet.) — mindelig, adj. som skeer m. eens ell. Fleres gode Villie og Samtykke. m. Afgiørelse, Overeenskomst. mindeligt Forlig. — Mindelighed, en. ud. pl. fredelig Forening, venlig Overeenskomst. At afgiøre en Sag i M. (uden Proces.)

3. Minde, et. [I. Minni. A. S. Gemynd, Hukommelse.] 1. ud. pl. Ihukommelse, Erindring. At have noget i M. At drage sig til M. At føre een noget til M. Det er os alle i frisk M. Det er gaaet mig af M. At efterlade sig et hæderligt, evigt M. At bevare eens M. 2. pl.-r. Det, som minder om een, som skeer, indrettes, oprettes t. Erindring om en Person ell. Begivenhed. Minder om den forsvundne Tid. Hans Daad er hans skiøn-

neste M. Det er et M. om hans Taknemmelighed. At reise een et M. (s. Gravminde, Hædersminde.) 3. høitidelig Drik ell. Skaal t. Afdødes Erindring; Mindebæger. At drikke eens Minde. (forældet.) (= a.) Mindebillede, et. B. af noget forsvundet, forbigangent, som bevares i Erindringen. (T. Rothe.) Mindeblomst, en. B. hvortil en Erindring er knyttet, som minder om noget. Mindebog, en. B. hvori noget er optegnet t. Erindring. Danmarks M. Sagas Mindebog. (Grundtvig.) Mindebæger, et. s. Minde, 3. Mindedigt, et. D. som er skrevet t. Erindring om en Person ell. Begivenhed. Mindefest, en. F. ell. Høitid t. Erindring om en mærkværdig Person ell. Tildragelse. mindefrisk, adj. som endnu er frisk i Erindringen. (Grundtvig.) Mindefryd, en. ud. pl. Glæde v. Erindringen, som Erindringen fremkalder. (Baggesen.) Mindegave, en. G. som gives een t. Erindring om Giveren. Mindeglimt, et. pl. d. s. enkelte Spor, Levninger i Erindringen, der vække Mindet om en forsvunden Tid. "Mindeglimt af spæd Uskyldighed." Baggesen. mindehellig, adj. hellig i og ved Erindringen. Mindehøitid, en. d. s. s. Mindefest. mindekiær, adj. kiær i Erindringen. Mindekrands, en. K. som bevarer Erindringen om noget forbigangent. Mindepenge, en. En Mynt ell. Skuepenge, slaaet t. Minde om en Person ell. Begivenhed. Mindeqvad, et. Mindesang. minderig, adj. rig p. Minder ell. paa Mindesmærker. "Danmarks minderige Kyst." Evald. Mindesagn, et. Sagn, der bevarer Erindringen om forbigangne Tider og Bedrifter. (T. Rothe.) Mindesang, en. Hæderssang t. Erindring om en fortient Person, en mærkværdig Begivenhed. Mindeskrift, et. Et Skrift, der gaaer ud p. at bevare Erindringen om en mærkværdig Person, om mærkværdige Begivenheder. Mindeskrift, en. Indskrift t. at bevare Erindringen om noget. En gammel M. findes over Porten. Mindesteen, en. Mindestøtte, en. En Steen, en Støtte, opreist til M. om en Person ell. Begivenhed. Mindetaare, en. pl.-r. Graad som Erindringen om noget fremkalder. "Da vil og Godes Mindetaarer flyde." F. Guldberg. Mindetale, en. T. til Erindring om en mærkelig Person ell. Begivenhed. Mindetegn, et. T. hvorved man mindes noget, hvorved Erindringen om noget bevares. (Treschow.) = b.) Mindesfest, en. d. s. s. Mindefest. Mindesmærke, et. pl. -r. et Tegn ell. Minde, opsat t. Erindring om en mærkelig Bedrift, ell. til Afdødes Ihukommelse. At sætte et M. over een. Mindestegn, et. d. s. s. Mindetegn. mindesværdig, adj. værd at ihukomme, som fortiener at mindes. mindesværdige Begivenheder.

Minde, v. a. 1. bringe i Erindring, erindre een om noget, huske een paa, kalde tilbage i Mindet. At m. een om noget. "Og Oldings Hierte om hans første Elskov minder." Storm. — Han minder sig aldrig selv til at betale hvad han skylder. Ungdommen minder mig undertiden. = Mindelse, en. pl.-r. 1. Erindring, som gives een om noget, Paamindelse. Han fik en alvorlig M. "Vi behøvede en eftertrykkeligere Mindelse, f. at vækkes af vor Dvale." O. Tilsk. 2. en p. ny vækket Følelse, især af Sygdom. Han har endnu Mindelser af Feberen.

Mindelig, adj. s. under 2. Minde (Samtykke.)

Mindes, v. dep. mindedes. [Sv. minnas.] komme i Hu, erindre sig, huske. Saa længe (saa langt tilbage i Tiden) nogen kan mindes. Jeg mindes at have seet ham. "Ingen kunde mindes det at være skeet." P. Claussen. Du mindes mig dog vel endnu? Jeg mindes det som en Drøm. Han mindedes sin gamle Hæder.

Mindre, compar. af adj. liden. og adv. lidt. i Superl. mindst. [jvf. liden.] Egenheder i Brugen ville følgende Exempler oplyse. 1. Adj. Hun er mindre end Søsteren. Jeg vil hellere boe i et mindre Huus. En mindre Stue. Et mindre Uheld. Her var Faren mindst. Han har mindst Aarsag dertil. De mindste Børn. Hans mindste Datter. Det mindste Barn. — Den mindre Ring er smuktere. (I Talen høres compar. mindre ikke ofte m. bestemt Art. Hvor der tales om to Ting br. saaledes i Alm. enten posit. (den lille — den store) eller superl. (Lad mig faae det mindste Stykke; og behold du det andet.) At giøre noget mindre, formindske det. — Alle, fra den mindste til den største. Ikke det mindste, aldeles intet. (nihil omnino.) I det mindste, adv. (saltem, quidem; om ikke andet, saa dog.) Han kunde i det mindste sendt mig Bud derom. — Saameget i det mindste er vist. Jeg i det mindste troer ikke derpaa. — 2. adv. "Og de sankede, een mere, og en anden mindre." II. Mose B. 16. "See, I ere mindre end intet." Es. 41. [Man siger: Et hundrede, mindre fire ɔ: p. fire nær.] Saameget mindre ell. desmindre, adv. (tanto minus.) jvf. desmindre. Hvormeget mindre. (quanto minus.) — Med mindre, adv. uden saa er at. (nisi forte.) — intet mindre, adv. aldeles ikke. (nihil minus.) — mindst, adv. Han er mindst at beklage. Hun fik mindst af dem alle. Jeg troede, ventede mindst, at blive adspurgt. Som han mindst ventede det. — Det mindste man rører derved, gaaer det itu. = Sam-

mensætn. af mindre: mindreaarig, adj. som ei har naaet sine myndige Aar, umyndig. Mindreaarighed, en. ud. pl. Tilstanden, at være m. Mindreaaring, en. den, som er mindreaarig. (D. Lov.) Mindremand, en. i Lovsproget: den som er lovfældet p. sin Ære, dømt fra sin Ære; Tremarksmand, Falstner.

Mindske, v. a. 1. giøre mindre, formindske. At m. sine Udgifter. — mindskes, minskedes, v. n. pass. blive mindre. (mindske sig, recipr. "Strax mindsker sig den Hede." Arrebo.) = Mindskelse, Mindskning, en. Formindskning.

Mindst, adj. og adv. s. mindre.

Mine, en. pl. -r. [beslægtet m. det gl. T. Meino, et Tegn. Otfrid. I. Mind, Skikkelse.] 1. Udvortes Tegn t. noget; paatagen Skikkelse ell. udvortes Syn. I Talemaaderne: At giøre M. til noget ɔ: lade til, vise Tegn t. at ville. Fienden giorde M. til at angribe Byen. Han har M. til at ville narre os. At give sig M. ell. Miner af noget ɔ: lade som man er det. Han giver sig M. af at være en Konstkiender. At holde gode Miner ɔ: ikke lade sit Udvortes røbe det, man vil holde skiult. Vi maae holde Miner m. ham saalænge han kan skade os (ɔ: lade som vi ere p. hans Side.) 2. Lader, Ansigtstræk, f. saa vidt som disse ere bevægelige, og deres Bevægelser ere vilkaarlige ell. uvilkaarlige Tegn og Udtryk af Følelser, Lidelser, Tanker ell. i Alm. Sindets Tilstand. Han hørte det uden at forandre sin M. At modtage een m. en venlig, vred, ligegyldig M. At giøre en suur M. til noget. "Det er glædeligt, som gives m. milde og sagtmodige Miner." B. Thott. Stolte, spodske Miner. Moth. "Nedslagen, tankefuld, med Sorgens mørke Miner." Baggesen. At give Agt p. eens Miner. At giøre Miner t. een (ɔ: give Tegn v. Miner.) giøre sig forstaaelig v. Miner. = Minespil, et. en hurtig paafølgende Afvexling i Miner. Minesprog, et. ud. pl. den Maade, at udtrykke sine Tanker og Følelser v. Hielp af Miner.

Mine, en. pl. -r. [Fr. mine.] 1. I Krigskonsten: en underjordisk Grav ell. Hule, m. dertil førende Gange, som graves f. at sprænge den ovenpaa hvilende Masse i Luften m. Krud. At grave en M., lade en M. springe. = Minebygger, en. den, som forstaaer at anlægge Miner. (Fr. Mineur.) Minebygning, en. Gierningen, efter Konstens Regler at grave, anlægge en Mine. (Målling.) Minegang, en. Gang under Jorden til Minens Kielder ell. Minekammeret. Minegraver, en. den, som anlægger en Mine; ell. en af Folkene, som grave Minen. Minehals, en. Minens yderste Udgang, hvor Krudledningen t. Minekammeret begynder, og hvor den antændes. Minekammer, et. pl. -kamre. den Grube i Jordet, hvor Krudet lægges, som sprænger Minen. Minetragt, en. den Huulning i Jorden, i Form af en omvendt Kegle, som frembringes naar Minen springer. — 2. et Strøg i Bierge, hvor Metaller findes v. Sprængning ell. andet Arbeide og bringes f. Dagen; en Grube. En Guldmine, Sølvmine, Kobbermine, Blymine. (Man siger derimod ikke Jernmine.)

Mineral, et. pl. -er. og Mineralier. [Mid. A. Lat. Minerale.] de naturlige Legemer p. Jorden og under dens Overflade, som tiltage ell. forandres, men ei have organisk Bygning; Fossilier; hvortil især regnes Jordarter, Steenarter og Metaller. (Moth.) Deraf: Mineralrige, et. det Naturrige, som indbefatter Mineralierne. Mineralsamling, en. S. af mindre Stykker af Mineralier, som bevares af Naturforskere. — mineralsk, adj. som hører t. Mineralriget, ell. har sin Oprindelse deraf.

Minere, v. a. 1. grave en Mine, undergrave en Fæstningsvold. (Moth.)

Minie ell. Mønnie, en. ud. pl. [L. minium. Sv. Mönja.] en høirød Farvestof, der bestaaer af en rød Blyaske. — minierød, adj. stærk høirød som M.

Minke, v. n. 1. har. [I. minka.] blive efterhaanden, lidt efter lidt mindre; mindskes. (d. Tale. Moth. Arreboe.)

Minut, et og en. pl. -er. [L. minuta.] den tredsindstyvende Deel af en Time, som igien deles i 60 Secunder. (I Mathematiken: $\frac{1}{60}$ af en Grad.) Minutskud, et. pl. d. s. Skud, som v. Fornemmes Begravelse, ell. andre høitidelige Leiligheder, affyres minutviis. Minutviser, en. V. paa et Uhr, som tilkiendegiver Minuterne.

Mirakel, et. pl. Mirakler. [L. miraculum.] en Handling, Tildragelse, som skeer imod Naturens Love; overnaturlig Handling, Underværk, Undergierning, Jertegn. — Mirakelmager, Mirakelmand, en. den, som udgiver sig f. at kunne giøre Mirakler. Mirakeltro, en. Tro paa, eller Tillid til Mirakler.

Mis. [I. Sv. T. E. mis.] en Partikel, som sættes for ved endeel Subst. og Verber, hvis Bemærkelse derved forringes, ell. som faae en slet Betydning. Saaledes: a.) en Fraværelse, Mangel af Hovedordets Bemærkelse. (Mishaab, at mislykkes, Mistro, ꝛc.) b.) en Feil, Feiltagelse. (Misfødsel, Misgreb.) c) urigtig Anvendelse. Misbrug, Misforstaaelse, Mistydning, ꝛc.) d) en Handling ell. Beskaffenhed, som er slet, ufuldkommen, imod Tingens Bestemmelse, Skik, Regel, m. m. (Misgierning, mishandle, Misvæxt ꝛc.)

Misagte, v. a. 1. agte ringere, end til=

børligt; ringeagte. (A. S. Vedel.) At misagte et Sprog. (M.)

Misbillige, v. a. 1. holde f. urigtig ell. ubillig, dadle, ei give Bifald. "Naar hans Foretagender bifaldes, eller misbilliges." Mynster.

Misbrug, en. pl. d. s. 1. Brug af en Ting, der strider imod dens Natur og Bestemmelse, uret Brug. At giøre Misbrug af noget. 2. urigtig ell. skadelig Brug, som v. Gientagelse er bleven t. Skik. At afskaffe en Misbrug.

Misbruge, v. a. 2. giøre Misbrug, uret Brug af; bruge, anvende ilde.

Misbud, et. pl. d. s. Bud, som er langt under Tingens Værdi, der bydes paa. At giøre M. paa noget. (Moth.)

Misbyde, v. n. 3. (har.) byde for lavt p. en Ting, som er tilfals. At misbyde paa noget. Han vilde not kiøbe Huset, men han misbød mig.

Misbyrd, en. ud. pl. 1. utidig Fødsel, Misfødsel. At giøre Misbyrd, fare ilde. Moth. (A. S. misbyrd.) 2. ringe Byrd.

Miscredit, en. ud. pl. Mangel p. Tillid t. eens Retskaffenhed, Redelighed, ell. Evne t. at opfylde sine Forpligtelser i Pengesager. (Moth.) At bringe, sætte een i M. At komme i M. Bankens Sedler ere komne i Miscredit. (s. Credit.)

Misdaad, en. Udaad, Misgierning. (Baggesen.)

Misdanne, v. a. 1. give en falsk, urigtig, feilagtig Dannelse. — Misdannelse, en. ud. pl.

Misdyrkelse, en. vrang, urigtig Dyrkelse. (Kirkeordinants.)

Misdæder, en. pl.-e. den, som har giort sig skyldig i Misgierning; en Forbryder, Misgierningsmand, Udaadsmand. (et udansk, efter det T. Missethäter dannet Ord.) Om et Fruentimmer: Misdæderske.

Misdømme, v. n. 1. (har.) dømme vrangt, feile i sin Dom. "Mod een som skriver slet, misdømme meer end ti." Popes Krit. v. Schiermann.

Misfalde, v. n. 3. (har.) mishage. (nu sieldent og næsten forældet ligesom Subst. Misfald, Mishag.)

Misfangst, en. uheldig, mislykket Fangst. (V. S. O.)

Misfare, v. n. 3. s. fare. (har.) fare ilde, komme t. Skade, t. Ulykke. (Chr. Pedersen. Kingo.)

Misforbindelse, en. pl.-r. skadelig Forbindelse; særd. Ægteskab imellem Folk af ulige Stand og Vilkaar. (Rahbek. Fr. mesalliance.)

Misforhold, et. pl. d. s. Mangel p. det rigtige Forhold imellem flere Ting, som høre sammen eller komme i en Forbindelse; ell. imellem Delene i en Ting. "Dette Princip leder f. det største Misforhold imellem Forbrydelse og Straf." A. Ørsted.

Misfornøie, v. a. 1. volde Misfornøielse. (br. ikke saa meget, som adj. ell. partic. misfornøiet, utilfreds, ikke fornøiet m. At være m. med noget. Han er altid misfornøiet. Et misfornøiet Sind.

Misfornøielig, s. ufornøielig.

Misfornøielse, en. (pl.-r. sielden.) Ulyst ved eller af noget, Utilfredshed; det modsatte af Fornøielse. At føle Misfornøielse over noget.

Misforstaae, v. a. 3. forbinde et urigtigt Begreb m. andres Ord, m. en mundtlig ell. skriftlig Yttring. — Misforstaaelse, en. 1. det, at misforstaae noget, urigtig Udtolkning af Ord ell. Mening. At begaae en Feil af M. Det skete ved M. Misforstaaelse af Ord. Sneedorf. 2. Uenighed, Usamdrægtighed. (s. Forstaaelse, 2.) M. imellem Ægtefolk. Der er kommen, opstaaet en M. imellem dem. "Alle Misforstaaelser, som i saa lang Tid havde holdt os i en vis Afstand fra hinanden, vare hævede." Baggesen.

Misforstand, en. d. f. s. Misforstaaelse. (D. Bibel. Moth. Holberg.)

Misfoster, et. pl.-fostre. et Foster, som i Skabning afviger fra den sædvanlige; et vanskabt, unaturligt Foster. (Monstrum.) At føde et Misfoster. — fig. en unaturlig Gienstand, en forvendt Ting, som frembringes. Et M. af slet Smag. "Alle de Misfostre, den menneskelige Forstand kan udklække." Bastholm.

Misføde, v. n. 2. (har.) føde i Utide, fare ilde. Deraf: Misfødsel, en. pl.-fødsler. Misbyrd. abortus.

Misgierning, en. pl.-er. En Handling, hvorved en Anden i betydelig Grad krænkes ell. skades, og Loven (den borgerlige ell. moralske) overtrædes; en grov Forseelse, Forbrydelse. At begaae, giøre sig skyldig i en M. — Misgierningsmand, en. den, som har begaaet en Misgierning, en Forbryder.

Misgisning, en. pl. - er. 1. urigtig Gisning, ugrundet Giætning ell. Formodning. 2. i Skibssproget: urigtig Beregning af et Skibs Løb, ell. af Stedet i Søen, hvor det befinder sig.

Misgiøre, v. a. 3. giøre ilde, giøre Uret, handle ilde imod. At misgiøre imod een. (Moth.)

Misgreb, et. pl. d. s. et urigtigt Greb, Feilgreb. "Dette kunde være et enkelt Misgreb, som lod sig oversee." (M.) At giøre et M. 2. Feil, feilagtig Fremgangsmaade. "Hvor Misgreb (i Statsbestyrelsen) fra ældre Tider have slaaet alt f. dybe Rødder." Olufsen.

Misgribe, v. n. 3. [gribe.] giøre Misgreb, tage Feil. (Moth.)

Misgunst, s. Ugunst. — misgunstig, adj. ugunstig, avindsfuld. (Holberg.)

Mishaab, et. ud. pl. den Tilstand, hvori man har forsaget alt Haab; Haabløshed. (Evald.) "Han faldt i stor Tvivl og Mishaab." P. Claussen.

Mishaabe, v. n. 1. (har.) forsage alt Haab; falde i Mishaab. — "At mishaabe om noget." T. Rothe.

Mishag, et. ud. pl. [beslægtet m. Isl. hagr, beqvem, og haga, være tilpas. Hag, i gl. Svensk: Yndest.] Ulyst, Utilfredshed m. noget; det modsat af Behag. — At finde M. i noget. At fatte M. til een. "Om de v. Tegn havde yttret Behag eller Mishag." Guldberg. — mishagelig, adj. som er til Mishag, ubehagelig. T. Rothe. "Hvor mishageligt sligt Foretagende var f. Herrens Øine." Guldb.

Mishage, v. n. 1. (har.) vække Mishag, ei være til Behag, ikke efter eens Sind ell. Lyst. Hans Opførsel mishager mig. Det mishagede ham, at erfare denne Forandring. "Det er ilde, at denne Gierning mishager eder." P. Claussen.

Mishandle, v. a. 1. handle ilde med, behandle p. en slet Maade. "At enhver upaatalt skulde have Lov at mishandle og fornærme dem." Birkner. At m. en Hest. "Den mishandlede Naturs smagløse Chaos." Bagg. (I ældre Skrifter og i Bibel-Overs. v. n. giøre Uret, forsee sig. "Naar han mishandler, da vil jeg straffe ham." II. Sam. 7. — Mishandling, en. pl. -er. slet, voldsom, fornærmelig Behandling.

Mishold, et. ud. pl. Uret, Fornærmelse. (Rostgaards Ordb.)

Misholden, adj. pl. misholdne. 1. fornærmet, som er skeet Uret. (Rostg. Ordb.) 2. som ei er tient med, ei kan bestaae v. noget. At være m. med en Contract; modsat velholden ell. vel holden. (s. brøstholden.)

Mishug, et. pl. d. s. 1. et Hug, som ikke rammer. 2. et H. som skeer af Vanvare. (V. S. O.)

Miskiende, v. a. 2. have urigtig Mening om en Person, især om hans moralske Charakteer, Hensigter og Forhold. At m. eens redelige Hensigt. At m. en Ven. — Miskiendelse, en. pl. -r. det, at miskiende een; og Tilstanden, at være miskiendt. — Miskiender, en. pl. -e. den, som miskiender en anden. "Haabet viser den miskiendte hans Miskienderes Anger, og den Ret, der vil vederfares ham." Rahbek.

Misklang, en. skurrende, uharmonisk, f. Øret ubehagelig Klang; Mislyd.

Misklingende, adj. v. som klinger ilde, uharmonisk. m. Toner.

Miskmask, et. ud. pl. et Ord, som i dagl. T. br. til at betegne en uordentlig, forvirret Blanding, en Blanding af Ting, der slet ikke høre sammen.

Miskund, en. [I. Miskunn.] d. s. s. Miskundhed, der er mere brugeligt.

Miskundelig, adj. som ei regner strengt m. andres Brøde, barmhiertig, naadig.

Miskunde sig, v. rec. 2. [I. miskunna: af mis og kunna, i Bemærkelsen: tilregne, beskylde, give Skyld.] have Medynk med, ikke være streng imod, forbarme sig. At m. sig over een.

Miskundhed, en. ud. pl. Medynk, Forbarmelse. At have M. med, giøre, bevise Miskundhed imod een. (dette og de beslægtede Ord forekomme sielden, uden i Bibel-overs. og gudelige Skrifter.)

Mislede, v. a. 1. lede p. uret Vei, vildlede. (Riisbrigh.) "Med Sværmerfakkel at mislede Folket." Thaarup. "I Fald Mennesket v. denne Lærdom blev misledet i sit moralske Omdømme." Birkner. — Misledning, en. pl. -er.

Mislig, adj. [det A. S. mislic og I. mislikr er: uliig, forskiellig.] 1. uvis, betænkelig, vovelig. En m. Forfatning. Et misligt (ufrugtbart) Aar. Et misligt Foretagende. mislige Omstændigheder. 2. urigtig, feilagtig. — Mislighed, en. mislig Forfatning; Urigtighed, Feiltagelse. Mislighed i Regnskabet.

Mislyd, en. En ubehagelig, uharmonisk, skurrende Lyd; Misklang. (Moth.) "Mislyd rundt bedøve mig." S. Staffeldt.

Mislydende, adj. v. misklingende. (D. H. O.)

Mislykke, en. Ulykke, Vanheld. (Moth.) "Et rørende Exempel p. slige Forhaabningers Mislykke." Rahbek.

Mislykkes, v. dep. faae et uheldigt Udfald, ikke falde ud efter Ønske, lykkes ilde. Hans Anslag mislykkedes. "At vore kiæreste Forhaabninger ikke opfyldes, vore bedst anlagte Planer mislykkes." Rahbek. Et mislykket Forsøg. "Mislykket Ondskab avler Skam og Nag." Tode.

Misløn, en. ud. pl. Løn, som ikke svarer t. Fortienesten, slet Løn. (Rahbek.)

Mislønne, v. a. 1. give slet Løn; lønne m. Utaknemmelighed. mislønnet Dyd, Fortieneste. (Rahbek.) "Ei mislønnes din Iver." Hertz.

Mismod, et. ud. pl. nedslaaet Mod, Forsagthed, Modløshed. "Mit Mismod qvæler Sands og Siæl." Evald.

Mismodig, adj. nedslaaet i Sindet, modløs, forsagt, ilde til Mode. At være m. over noget. — Mismodighed, en. ud. pl. Tilstanden, at være mismodig.

Mismæle, v. n. 1. fortale sig. Moth. (forældet.)

Mismærke, et. pl. -r. urigtigt, skuffende Mærke. At tage M. paa noget. (V. S. O.)

Mismærke, v. a. 1. mærke urigtigen, give et galt Mærke. (Moth. Forordn. af 1698.)

Misnøie, et. ud. pl. Misfornøielse; U-

tilfredshed. (Rahbek. Hertz.) "Misnøie med den Tarvelighed, som tung Nødvendighed foreskrev." Olussen.

Misnøiet, adj. v. utilfreds, misfornøiet. (O. Guldberg.) "Ingen — gik misnøiet hiem t. sin Bolig." Pram. — v. dep. at misnøies m. noget, være utilfreds, ikke fornøiet m. forekommer i Rostgaards Ordb.

Mispel, en. pl. Mispler. den spiselige Frugt af Mispeltræet. Mespilus germanica.

Mispriis, en. alt f. ringe, alt f. lav Priis. At være i M. bringe noget i M.

Misprise, v. a. 2. dadle, ikke give noget godt Lov. (Moth.)

Misregne, v. n. 1. (har.) regne urigtigen, giøre en feil Regning. (s. forregne sig.) — Misregning, en. pl.-er. Feiltagelse i Regning, Feilregning. Misregning er ingen Betaling.

Misse, v. n. 1. (har.) blinke ell. glippe m. Øinene. At m. med Øinene. Missende Øine.

Mission, en. pl.-er. Udsending af Lærere t. at forkynde og udbrede Christendommen; og Foreningen af de Personer, hertil bruges. Den danske M. i Ostindien. — Deraf: Missionscollegium, et. Missionsvæsen, et. m. fl.

Misskabning, s. Vanskabning, Misdannelse.

Mistag, et. pl. d. s. Feilgreb, Feiltagelse.

Mistanke, en. pl.-r. en v. grundet ell. ugrundet Formodning opstaaet Mening om andres onde, ulovlige Hensigter ell. Handlinger. At fatte M. til een. Hans Bortreise vakte M. At bringe een i M. Der kan ingen Mistanke falde paa ham, da han ei var tilstede. (s. mistænke.)

Mistbænk, en. pl.-e. en m. Giødning forsynet Drivebænk t. Urter og Blomster. [Et fordærvet og halvtydsk Ord (Mist-beet.) Rettere Drivbænk ell. Drivebænk.]

Miste, v. a. 1. [J. missa. Sv. mista. part. mist for: mistet, hos Almuen og i d. Tale; ligesom i ældre Skrifter, i D. Bib. og Holb. P. Paars.] skilles ved, blive af med, tabe. Han mistede Alt hvad han eiede v. Branden. "Jorden mister af sin Frugtbarhed." Guldberg. At m. sin Forstand. (miste br. egentl. kun om uforskyldt Tab v. Hændelse; tabe om et Forliis, der ganske ell. tildeels skyldes egen Forseelse.) "Man mister alt det, som man ikke beholder; man taber det, som man ikke kunde beholde" (neml. fordi man ikke vogter det.) Sporon. 2. undvære, være foruden. Man kan let miste det, man aldrig har havt. (i et gl. Ordsprog: Den græder ei f. Guld, som ei Guld aatte.) Den mister ei, som først faaer. Han har intet at m. (om den Gierrige.) 3. Bemærkelsen: at ramme, slaae, hugge feil, er forældet. — mistelig, adj. som kan mistes. (s. umistelig.)

Mistel, en. pl.-er. [T. Mistel.] en Snyltebusk, der voxer p. Barken af adskillige Træer. Viscum album. Vintergrønt.

Mistillid, en. ud. pl. Mangel p. Tillid. At have M. til een, sætte Mistillid til hans Redelighed.

Mistolke, v. a. 1. fortolke urigtigen, udlægge t. det værste. At m. eens Ord. — Mistolkning, en. pl.-er.

Mistrin, et. Feiltrin. At giøre et Mistrin. (Moth.)

Mistro, en. ud. pl. Mangel p. Tiltro; Mistillid. M. til Forsynet, t. Regieringen. At vække Mistro hos een.

Mistroe, v. a. 1. ikke have Tiltro, Tillid til, sætte Mistroe t. — At m. een, mistroe eens Ord. "Hvorfor mistroer J en trofast Ven?" Rahbek. "Det er en Fordom — som jeg selv vil mistroe saa længe, indtil jeg bliver overtydet om dens Rigtighed." Bagg.

Mistroisk, adj. tilbøielig t. at mistroe; mistænksom. (Mistroiskhed, en. D. H. O.)

Mistræde, v. n. 3. har. (s. træde.) giøre et Feiltrin. (Moth.)

Mistrøst, en. ud. pl. 1. slet Trøst. At give een M. (Moth.) 2. Mistillid. At have M. til een. (P. Claussen.) 3. haabløs Tilstand, Trøstløshed. (V. S. O.) — mistrøstig, adj. utilgængelig f. Trøst, modløs, forsagt, utrøstelig. "Da blev Folkets Hierte mistrøstigt." Josv. 7. 5. Mistrøstighed, en. ud. pl. d. s. s. Mistrøst, 1. (A. Vedel.)

Mistrøste, v. a. 1. give slet Trøst, giøre een modløs. — Mistrøstning, en. det, at mistrøste.

Mistvivl, en. pl. d. s. ond ell. skadelig Tvivl. At falde i Mistvivl.

Mistvivle, v. n. 1. (har.) nære Mistvivl, opgive Haab og Tillid. At mistvivle om Forsynets Styrelse.

Mistyde, v. a. 1. give en falsk Udtydning paa, udlægge en andens Tale, Handling ell. Mening urigtigt ell. til hans Skade. At m. eens Ord, Hensigter. — Mistydning, en. pl.-er.

Mistykke, et. ud. pl. [J. misþyckia.] Utilfredshed, Misfornøielse m. noget. At tage noget t. Mistykke. (Colding.)

Mistykke, v. n. 1. (har.) tykkes ilde om, fortryde paa. At mistykke om, paa noget. (Rostg. Ordb.)

Mistækkes, v. dep. ikke behage, mishage. Det mistækkedes ham meget. (Moth.)

Mistælle, v. a. (s. tælle.) at tælle feil. (Ambergs Ordb.) Mistælling, en. pl.-er.

Mistænke, v. a. 2. tænke ondt om, have Mistanke til. At m. een for noget. Han er mistænkt f. Deeltagelse i Tyveriet. Jeg har længe havt ham mistænkt derfor. 2.

neutr. have Mistanke om. (i ældre Skrifter.) "De mistænkte, at der var lagt et stort Tal Folk." Vedels Saxo. = mistænkelig, adj. 1. som giver Aarsag t. Mistanke, som man har Grund t. at mistroe. En m. Person, Sag. 2. d. s. s. mistænksom. Gamle Folk ere mistænkelige. = Deraf: Mistænkelighed, en. ud. pl. — mistænksom, adj. som har en overdreven Tilbøielighed t. Mistanke og Mistillid. "Det er ondt, at omgaaes m. mistænksomme Mennesker." Sporon. Mistænksomhed, en. den Egenskab, at være mistænksom.

Misunde, v. a. 2. fortryde paa, være utilfreds over at det gaaer andre vel; ikke unde en anden det gode, han besidder. "Hvo vil ikke misunde os vor Lykke, ell. troe os ophøiede over al Misundelse." Bastholm. "Misunder du mig det, som du foragter?" Evald. [Uegentl. om det, man finder værd at ønske sig, uden dog at misunde andre det. Jeg misunder ham (ɔ: jeg kunde ønske mig) hans venlige Bolig.] — misundelig, adj. som ikke under andre deres Velfærd, som har en Følelse af Ulyst ved, er avindssyg over andres Lykke. At være m. over noget. "Naar den Misundelige taler om sin Glæde over andres Vel." Basth. (s. avindssyg, 1.) Misundelse, en. ud. pl. den Sindstilstand, at misunde andre; Avind. "Misundelse, (invidia) Hang t. at betragte andres Vel m. Fortrydelse, kaldes Nid (livor) naar Fortrydelsen gaaer t. Græmmelse." P. E. Müller. — Misunder, en. pl.-e. den, som misunder andre; Avindsmand.

Misviisning, en. pl.-er. urigtig Viisning. br. især om Magnetnaalen, naar den ei viser lige i Nord. Compassets M. Ti Graders M. — Deraf: Misviisningskort, Misviisningslinie.

Misvæxt, en. ud. pl. Mangel p. Jordens Grøde; Ufrugtbarhed p. Sæd og Høst; Uaar. Der er i Aar M. paa Rug, p. Græs.

Misynde, v. a. 1. ikke ynde een, være ugunstig. (Arreboe. Moth.)

Mit, pron. poss. neutr. s. min.

Miød, en. ud. pl. [J. Miödr. A. S. Medu, Meodu. Slav. Miod, Honning.] en Drik af Honning, blandet m. Vand, som koges sammen og derefter giærer. At blande (tillave) Miød. = Miødblanding, en. Gierningen, at blande ell. lave Miød. miødbruun, adj. guulbruun som M. Miødbæger, et. B. til at drikke M. af. Miødbærme, en. B. der samler sig af Miød. Miødfad, et. Fad, Kar ell. Tønde t. at have Miød i, ell. som er fuldt af M. Miødtønde. Miødhorn, et. Horn, som fordum brugtes t. at drikke M. af. Miødviin, en. M. som i Smagen ligner Viin, ell. er blandet med Viin. (Baggesen.)

Mod, adj. (forældet.) 1. (J. módr.) træt, mødig. "Jeg er ikke træt, og ikke mod, en liden Hvile den er dog god." (en gammel Vise.) 2. nedslaaet, bedrøvet. mod i Hu, mod i Sinde. (J vore gamle Viser.) "Jeg blev i Sindet mod." J. S. Schested.

Mod, et. ud. pl. [J. Módr. A. S. Mod, mode.] 1. Sind, Hu, Hiertelag, Sindsstemning. (jvf. Sind, 1.) At være v. godt M. At være vel, ilde til Mode (til Sinds.) At være v. frit Mod, v. sorgfuldt M. Frisk Mod er halv Tæring. Ordspr. Hastigt Mod ɔ: Ilsindighed, Vredagtighed. (s. hastmodig.) At have M. paa noget ɔ: have Lyst dertil, have stærk i Sinde. 2. en Sindsstemning, hvori man er redebon t. at gaae Farer i Møde; Kiækhed, Uforsagthed. (modsat: Feighed, Forsagthed, Modløshed.) At fatte M. "Er Lykken god, da sankes Mod." Ordspr. At tabe Modet, lade Modet falde. Han tog Mod t. sig, og gik lige t. Kongen. Han fik nyt Mod, fik Mod igien. Med mandigt, uforsagt Mod. (s. Heltemod, Mandemod, o. fl.) 3. Vrede, Hidsighed, Fortørnelse. (J. Módr.) kun i den Talemaade: at køle sit M. paa een ɔ: tilfredsstille sin Vrede. = modfalden, adj. pl. modfaldne. som har tabt Modet, (2.) nedslaaet, forsagt. "At de kunde standse de Flygtende, og indgyde de Modfaldne nyt Mod." Bastholm. Modfaldenhed, en. Modløshed (som oftere br.) — modløs, adj. [A. S. modleas.] som er uden Mod, har tabt alt Mod, er ganske forsagt. "Der, hvor Daaren modløs klager, tidt den Vise rolig leer." Rahbek. Modløshed, en. ud. pl. = modig, adj. [A. S. modig.] 1. som har Mod og Dristighed; uforsagt, kiæk, behiertet, uforfærdet. modig i Faren, m. i Strid. En m. Beslutning. 2. som føler sit Mod og sine Kræfter. (s. overmodig.) At være m. saalænge Lykken er med. En m. Hest. [J Talemaaden: at græde sine modige Taarer, er det ud. Tvivl et andet Ord, beslægtet m. mod, bedrøvet.] — Modighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være modig, at have Mod. (Helvaderus.) Han viste Modighed i Lykken, Forsagthed i Ulykken. (s. modig, 2.) Hestens Modighed (ikke Mod.)

Mod, præpos. s. imod. — J Sammensætninger (som herefter følge) br. allene mod.

Modanstalt, en. pl.-er. A. som giøres imod Andres Foretagende. At giøre Modanstalter.

Modbefaling, en. pl.-er. En B. som gives tværtimod en andens, ell. imod en forhen udgiven Befaling.

Modbeskyldning, en. pl.-er. B. som modsættes en andens Beskyldning, som giøres imod den, der har beskyldt os.

Modbeviis, et. pl.-beviser. 1. B.

hvorved man vil giendrive en andens Beviser. 2. B. som gives den, der har udstedt et Beviis, og ikke, v. at indfrie det, faaer det tilbage. Jeg havde ikke Beviset v. Haanden, da han betalte Pengene, og gav ham derfor et **Modbeviis**.

Modbevægelse, en. pl.-r. B. i en modsat Retning. (V. S. O.)

Modbillede, et. pl.-r. Et B. ell. en billedlig Figur, som er det modsatte af en anden; en Contrast. To afstikkende Modbilleder. (jvf. Gienbillede.) "Det er i visse Omstændigheder en stor Fornøielse, at træffe sit fuldkomne Modbillede." Bagg.

Modbydelig, adj. som byder imod, (s. byde, 7.) som er ubehagelig f. vore Sandser, ell. for vor Attraa og Følelse; som vi føle Væmmelse, ell. en ringere Grad af Afsky for. Al Mad er mig m. En m. Smag, Sødhed, Lugt. Et modbydeligt Syn. Hans Væsen er mig modbydeligt. — **Modbydelighed**, en. ud. pl. den Følelse, som en modbydelig Ting opvækker. At have M. for noget, overvinde sin M. f. en Ting. (jvf. Væmmelse.)

Modbør, en. ud. pl. Vind, som ikke er føielig f. den Seilende; Modvind. At have **Modbør**.

Moddrift, en. Drift, som leder Tilbøieligheden fra en Gienstand; som bringer os t. at skye ell. undlade noget; Antipathie. (T. Rothe. Nat. Betr. I. 122.)

Mode, et. s. **Møde**. (jvf. Landemode.)

Mode, en. pl.-r. [Fransk.] Skik, indført Brug i Levemaade, Klædedragt, Pynt m. m. Leveskik, Klædeskik. At leve, boe, klæde sig efter **Moden**. At gaae af M. komme i Moden. (Sneedorf.) Det er efter **Moden**, p. **Moden**. (Moth.) Disse Hatte ere nu i M., have længe været af **Mode**. = **Modedukke**, en. 1. en D. udpyntet efter den nyeste Mode. 2. et Fruentimmer, der sætter en Ære i altid at være pyntet efter den nyeste M. (Grundtvig.) **Modefarve**, en. F. som især er i M. til Klæder og Pynt. **Modegiæk**, en. Een, som giør sig latterlig v. sin overdrevne Higen efter at følge Moden; en Modenar. **Modehandler** og **Modehandlerske**, en. En Mand ell. et Fruentimmer, som handler m. Pynt (Modevarer.) Pynthandlerske. **Modenar**, en. Modegiæk. (Sneedorf.) **Modesyge**, en. S. ell. overdreven Higen efter noget, som er i Mode. — og fl. a. Sammens.

Model, en. pl.-ler. [Fr. modele.] en Gienstand, som efterlignes, et Mønster, hvorefter noget udarbeides. M. til en Mølle, t. en Tærskemaskine. At arbeide, tegne, male efter en M. En levende **Model**. = Deraf: **Modelkammer**, et. Sted, hvor Modeller giemmes. **Modelskole**, en. 1. Værelse, hvor der tegnes efter en levende Model. 2. den Classe af Lærlinge v. et Konst-Academie, som der tegne. **Modeltegning**, en. T. efter Modeller, især levende. (Heraf ogsaa: modellere, v. a. danne en Model, især t. et Værk af Billedhuggerkonsten.)

Moden, adj. pl. modne. [Sv. mogen. Hos ældre Forf. og i Bibeloverf. skrives det ofte mod ell. moed, som endnu høres hos Almuen.] 1. egentl. om Frugt og Sæd: som ikke voxer ell. tiltager mere; som har naaet sin fulde Størrelse og Godhed. Rugen er moden. Et modent Æble. modne Druer. 2. fig. som har naaet sin Fuldkommenhed, som er ret skikket t. at opfylde sin Bestemmelse. En m. Alder. m. til Ægtestand. En m. Forstand, Dømmekraft. — **Modenhed**, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være moden; saavel egentl. som figurl. Frugternes M. — At opnaae M. "At bringe Menneskets Kræfter til M." — "Disse have behøvet lang Tid f. at komme t. den **Modenhed**, som hine tidligere have opnaaet." Sneedorf.

Moder, en. pl. **Mødre**. [I. Modir. A. S. og N. S. Moder.] en Qvinde, som har født et Barn, i hendes Forhold t. dette Barn. At blive M. Hun er M. til otte levende Børn. At være een i **Moders** Sted. — uegentl. om Dyr: Lammet, Follet er endnu hos **Moderen**. 2. figurl. a) et Fruentimmer, som er i Moders Sted. Deraf: Huusmoder, Pleiemoder, Stivmoder, Svigermoder, o. fl. (Vor **Moder** o: Hustruen, Konen i Huset — sige Tienestefolk p. Landet, ja Bonden selv om sin Kone. jvf. Madmoder, og Ordsproget: Den er **Moder**, som Mad giver.) b) i Tiltale: et aldrende Fruentimmer af ringere Stand. c) I høiere Stiil og hos Digtere hyppigen om Fædrelandet. "Thi Fædrelandet var jo deres fælles **Moder**." Storm. "Danmark er min anden **Moder**; skal jeg meer min **Moder** see?" Øhlenschl. d) en Gienstand, som er Grund og Anledning t. andres Tilværelse. "Livets Kilde, Glædens **Moder** taarner sig, det selvblaae Hav." Øhlenschl. Gudsfrygt er alle Dyders M. "Tungsindighed, der ikke sielden er **Moder** til fortvivlede Foretagender." Bagg. N. Klim. (Heraf ogsaa endeel Sammensætninger, hvor **Moder** bemærker den oprindelige Ting ell. Indretning, hvorfra andre lignende ere udgaaede ell. have deres Udspring; f. E. **Moderkube**, **Moderland**, **Moderselskab**, **Modersprog**, **Moderstade**, **Moderstat**, **Modersværm**, o. fl. som nedenfor anføres.) = A. **Moderbarm**, en. **Moderbryst**, et. en Moders Barm, Bryst. **Moderbud**, et. en Moders Befaling. (Baggesen.) **Moderevne**, en. fig. og poet. frembringende Kraft. "Naturens **Moderevne**." E. Colbiørnsen. **Modergreen**, en. i Havekonsten: en Ho-

vedgreen p. et Frugttræ, hvoraf mindre udspringe. **Moderhierte**, et. fig. en Moders Ømhed, Følelse f. hendes Børn. **Moderkald**, et. Moderens Kald, Bestemmelse, at opfostre, opdrage sit Barn. "Det høie **Moderkald** opfyldes bedst m. roligt Hierte." J. Smidth. **Moderkirke**, en. kirkeligt Samfund, hvorfra andre lignende have deres Udspring. **Moderkorn**, et. en Sygdom hos Rugen; Brandar. (dannet af d. T. Mutterkorn.) **Moderland**, et. Et Land, m. Hensyn t. de derfra udvandrede, andensteds bosatte Indbyggere, ell. til dets Colonier. Nord-Amerikas Krig m. **Moderlandet**. **Moderlud**, en. En Lud, hvis Saltdele alle ere fraskilte v. Krystallisation. **Moderlyst**, en. En Moders Lyst, Glæde af sit Barn. **moderløs**, adj. som er uden Moder, har mistet sin M. **Modermelk**, en. M. hos den Qvinde, som giver Die. fig. At indsuge noget m. **Modermelken**. **Modermord**, et. Drab, som een begaaer p. sin Moder. Deraf: **Modermorder**, en. — **Modermærke**, et. medfødt M. paa et Menneskes Legeme. (V. S. O.) **Moderomhu**, en. En Moders O. for sine Børn. (Rahbek.) **Moderpligt**, en. En Moders Pligt imod sit Barn. **Moderskiød**, et. en Moders S. (ofte figurl.) "Straalende frembrød hver Sol af Nattens **Moderskiød**." Thaarup. **Modersprog**, et. S. hvoraf et ell. flere andre ere udsprungne, m. Hensyn t. disse. **Moderstade**, et. Bistade, hvorfra de unge Sværme udgaae. **Moderstamme**, en. En Træstamme, m. Hensyn t. en Qvist, Aflægger af samme, ell. til Podeqvisten, der indpodes i Stammen. (Fleischer.) **Modersværm**, en. En Bisværm, m. Hensyn t. den ell. de nye Sværme, som den i et Aar afgiver. **Moderuld**, en. kaldes af Nogle den bedste Uld, som findes p. Faaret. (Nyt Phys. Bibl. V. 168.) **Moderømhed**, en. En Moders Ø. for sit Barn. — B. **Modersbarn**, et. **Modersstiæl**, en. br. i dagl. T. (især det sidste;) for: et Menneske i Talemaaden: der er ikke en M. hos hende, kommer ikke en M. til ham, er ikke en M. hiemme. — **Modersliv**, ud. Art. Barnet i M. (det ufødte Barn.) — **Modersmaal**, et. Sproget, som tales af eens Forældre, ell. i det Land, hvor man er født og opdragen. (T. Muttersprache.) Forskielligt fra **Modersprog**. = **moderlig**, adj. [A. S. moderlic.] som hører til, er egen f. en Moder. m. Kiærlighed, Omhu. "Hun var ikke skiøn, men moderlig yndig." Baggesen.

2. **Moder**, en. ud. pl. altid m. best. Art. ell. uden Art. [L. matrix; uterus.] det Indvold hos Qvinder (sieldnere om fosterfødende Dyr. s. Bør.) hvori Fosteret undfanges og næres indtil Fødselen; Fosterleie; Frugtmoder. = **Moderaare**, en. Blodaare i Moderen. **Moderbaand**, et. Et af de 4 Baand, (Ligamenter) som forbinde Moderen m. omliggende Dele. **Moderflod**, et. F. af Modermunden. **Modergrund**, en. den øverste, bredeste Deel af Moderen. **Moderhals**, en. den smalleste, Moderskeden nærmeste Deel af Moderen. **Moderhoste**, en. ud. pl. En m. Modersyge forenet tør H. **Moderkage**, en. d. s. s. Efterbyrd. **Moderkrampe**, en. krampeagtig Sammentrækning af Moderen; hysterisk Krampe. **Moderkrands**, en. et Redskab, som i medicinsk Hensigt indføres i Moderskeden. Pessarium. **Modermund**, en. Moderens Aabning. Orificium uteri. **Moderplaster**, et. P. som brugtes imod Modersyge. **Moderskede**, en. Vagina uteri. **Modersot**, **Modersyge**, en. Navn, som gives adskillige Sygdomstilfælde, hvilke, tildeels urigtigen, tilskrives Moderens sygelige Tilstand. **Moderspeil**, et. Et chirurgisk Redskab, som br. i haarde Fødsler. Speculum matricis. **Moderudfald**, et. en Sygdom, hvorved Moderen synker ned i Moderskeden. Prolapsus uteri. **Modervand**, et. den Vædske, der omgiver Fosteret i Moderen. Liquor amnii. — med fl. a.

Modfalden, adj. s. under **Mod**.

Modgang, en. ud. pl. Skiebne, som gaaer os imod, uheldigt Udfald af vore Bestræbelser, uheldig Skiebne (modf. **Medgang**.) At have megen **M**. Ikke enhver **M**. er en Ulykke. "**Modgang** kalde vi alt det, som møder os imod vort Ønske og vor Hensigt." Sporon. = **Modgangsdag**, en. pl.-e. D. paa hvilken man har M. uheldig Dag. (Rahbek.) **Modgangskamp**, en. K. imod Uheld, Bestræbelse for at udholde Modgang m. ubøiet Sind. (Baggesen.) **Modgangsstød**, et. ulykkelig Hændelse. "At dobbelt man hvert **Modgangsstød** bedræder." Baggesen. **Modgangstid**, en. uheldig Tid; Uheldstid. (V. S. O.)

Modgield, en. ud. pl. det, som Skyldneren har tilgode hos Gieldneren. (Creditor.) og som han fører denne i Modregning. (Nørregaards d. Priv. Ret. §. 682.)

Modgift, en. Lægemiddel ell. Forebygningsmiddel imod Gift.

Modgrund, en. pl. -e. G. der modsættes en anden, anføres imod en anden Grund. At høre Grunde og **Modgrunde**.

Modig, **modløs**, s. under **Mod**.

Modhold, et. ud. pl. noget, som holder imod, staaer imod; ell. det, at holde imod.

Modkamp, en. Kamp, hvori man sætter sig imod en fiendtlig Magt. (pleonastisk Udtryk. Baggesen.)

Modklage, en. pl. -r. K. som indgives imod en andens Klage (Contra-Klage.) Deraf: **Modklager**, en. (V. S. O.)

Modkraft, en. K. som virker imod, ell. ophæver en anden. (T. Rothe.) At beregne

Kraft og Modkraft. "At modsætte enhver Kraft, som vil forstyrre denne Tilstand, en tilstrækkelig Modkraft." A. Ørsted.

Modlag, et. pl. d. s. det, som lægges ell. anbringes p. et Sted, f. at holde imod Tryk, virke imod en Kraft. (S. Kraft.) Deraf: Modlagsmuur, en. der tiener t. Støtte for en anden Muur. (Contrefort. Kraft.)

Modlist, en. ud. pl. List, der sættes imod en anden. (V. S. O.)

Modne, v. a. 1. [s. adj. moden.] bringe t. Modenhed, giøre moden. Solen modner Druerne.

Modnes, v. dep. modnedes. komme t. Modenhed, blive moden. Sæden modnedes tidligt i Aar. — Modning, en. det, at noget modnes. Deraf: Modningstid, en. (Olufsen.)

Modpart, en. den, som har Tvist, Uenighed m. en anden; Vederpart, Modstander.

Modparti, et. Samfund, Forbund af flere, der holde sammen i Uenighed ell. Strid mod et andet Parti, m. Hensyn t. dette. Han er af Modpartiet. Vi have et stærkt Modparti.

Modpave, en. pl. -r. P. som er valgt imod en anden Pave.

Modregning, en. Regning p. det, som en Skyldner paastaaer at have tilgode hos Creditor, og hvormed han, ganske ell. tildeels, vil opveie dennes Fordring. (compensatio.) "Alene reen og klar Gield kan komme i Modregning med reen klar Gield." Nørregaard.

Modsagn, et. pl. d. s. det, som siges imod et andet, imod en andens Udsagn; Modsigelse.

Modside, en. den Side, der er modsat, er lige over f. en anden. — modsidig, adj. som er paa, som hører til den modsatte Side. Søens modsidige Bred.

Modsige, v. a. 3. (s. sige.) sige det, som strider imod en andens Yttring, paastaae det Modsatte, yttre en modsat Mening, give en anden Uret. At m. een m. Høflighed. Han lider ikke at blive modsagt. modsigende Sætninger (som ophæve hinanden.) = Modsigelse, en. pl.-r. 1. Gierningen at modsige; Modsagn. Han trætter og bliver ubehagelig v. sine uophørlige Modsigelser. Det er uden M. (ustridigen) det bedste, han har skrevet. 2. Beskaffenheden v. to Gienstande, Sætninger, Udsagn, at de ophæve hinanden, ei kunne begge tænkes tillige. "De giøre sig skyldige i Modsigelse mod deres egen Villie." Birkner. — Modsigelsesaand, en. stærk Tilbøielighed t. at modsige. (V. S. O.)

Modsot, en. Sygdom, hvorved Legemets Kræfter udtæres, og den Syge ikke trives af nogen Næring. Cachexia. Colding. Moth. "Modsot krænker mig — jeg er en Skygge liig, som svinder aabenbar." J. S. Sehested.

Modstaae, v. a. 3. (s. staae.) virke imod, bestræbe sig for, at noget ikke virker ell. skeer, søge at hindre; giøre Modstand. (staae imod br. vel i samme Bemærkelse; men da helst absol. ell. efter Objectet, i Enden af Sætningen. En saadan Magt er ikke let at staae imod.) a) om den physiske Kraft. At m. Kulden. De uædle Metaller m. ikke Luftens Virkninger. b) om den aandelige Kraft. At m. Overmagten. m. Fristelser, Forførelser. (I den egentl. Bem. af v. at staae: en modstaaende Vinkel o: den V. i en Triangel, der staaer lige over f. en vis given Side.) = Modstand, en. ud. pl. physisk ell. aandelig Virken imod en anden virkende Kraft; Modsættelse, Modværge. (jvf. Hindring.) Luftens Modstand. At beregne Murens M. imod Trykket. At overvinde en M. Hans Forslag fandt M. At giøre Fienden tapper Modstand. Han overgav sig uden M. — Modstandsevne, Modstandskraft, en. E. til at staae imod, giøre Modstand, t. at modvirke en Kraft. = Modstander, en. pl.-e. den, som giør Modstand, sætter sig imod noget; som er uenig, i Strid m. en anden i sit Forhold t. denne. "Mine Fiender og Modstandere ere mange." Ps. 119. Hans Plan har fundet mange Modstandere. At forlige sig m. sin M. Han har en mægtig M. — ("Hendes Modstanderinde opirrede hende." I. Sam. 1. 6. Modstanderske, en. Moth.) = modstandig, adj. som er imod, sætter sig imod noget. (P. Clausen. T. Rothe.)

Modstemme, en. pl. -r. St. som gives imod en Sag, et Forslag. (s. Medstemme.)

Modstrid, en. Gierningen at stride imod, at sætte sig imod af al Magt. (Basthol m.)

Modstride, v. a. 3. (s. stride.) Sætte sig imod af al Kraft, kæmpe imod; bekæmpe. "Ikke som om Tanke og Følelse modstrede eller ophævede hinanden." Baggesen. (modstrides. Ohlenschl.) modstridende (stridige, stridende) Begreber. "Den er saa aldeles den sunde Fornuft modstridende." Bagg. "Den klare Fornemmelse, at vi ikke kunne samle det Modstridende i eet Begreb." Mynster.

Modstridig, adj. som ei kan forenes; stridig, stridende. Modstridige Begreber. (Sneedorf.) (jvf. gienstridig.) — Modstridighed, en. den Egenskab, at være modstridig, modsigende. (Moth.)

Modstræbe, v. a. 2. stræbe imod, søge at virke imod. At m. en Andens Planer. (V. S. O.) "Altsaa er det Onde det, som modstræber alt dette." Mynster. Deraf: Modstræben, en. ud. pl. "En giensidig Modstræben hos Nationerne." Olufsen.

Modstrøm, en. pl.–me. Strøm i Havet, hvis Løb er tværtimod en andens.

Modstød, et. pl. d. s. Stød, som skeer imod et andet, for at afværge et andet.

Modsæt, et. noget, som modsættes; Modsætning, Contrast. (Øhlenschl.)

Modsætte, v. a. 3. (s. sætte.) 1. anvende en Kraft imod en anden (sætte imod.) "Den Modstand, han frivillig modsætter Naadens Kraft." Bastholm. 2. at m. sig, søge at hindre, giøre Indsigelse, ei ville lyde. At m. sig et Forslag, en Befaling. 3. forbinde, sammenstille ulige, stridige Gienstande. Vi kunne m. denne Skildring en anden, ganske forskiellig: (modsat. Sagen fik et modsat Udfald ɔ: et andet, end det ventede. "Det Sandes modsatte Billede." Ebr. 9. 24. Last er det Modsatte af Dyd. contrarium. Jeg troer just det Modsatte.) = Modsætning, en. 1. d. s. s. Modsættelse. "At bringe Menneskets Sandselighed i Modsætning med sig selv." P. E. Müller. 2. det, som modsættes; Modsæt, Contrast. 3. en Sætning, der udtrykker det Modsatte af en anden. (Antithese.) — Modsættelse, en. Handlingen at modsætte eller at modsætte sig.

Modtage, v. a. 3. (s. tage.) tage noget t. sig, som gives, overantvordes; tage imod. Jeg modtog hans Brev i gaar. At m. noget af eens egen Haand. 2. give Adgang, behandle den, som kommer, p. en god ell. slet Maade. Hun vil ingen Besøg m. At m. een vel, ilde. Han blev modtaget m. stor Høitidelighed. 3. ikke afslaae ell. forkaste; antage. At m. et Tilbud, en Indbydelse. = Modtagelse, en. 1. Gierningen at modtage. (1. og 3.) 2. den Tilstand, at blive modtaget. At finde en venlig, behagelig M. — Modtager, en. den, som modtager noget; (i Modsætn. t. Giveren, Afsenderen.) — modtagelig, adj. som kan modtages, som ei er at forkaste; antagelig. Modtagelighed, en. ud. pl. 1. den Beskaffenhed, at være modtagelig, at kunne modtages. 2. Hos nogle Nyere: Evne t. at modtage, Modtagelsesevne; Receptivitet. (Riisbrigh.)

Modtryk, et. pl. d. s. Tryk, hvorved en Modstand skeer; Tryk af en modvirkende Kraft. (J. Kraft.)

Modveie, v. a. 1. egentl. sætte en Modvægt imod. Naar begge Vægtskaale modveie hinanden. At modveie en Virkning. (Oluffsen.) 2. fig. opveie, erstatte. "Tilvært i Skoven modveier det borttagne." Oluffsen.

Modvendt, adj. v. vendt imod en anden Ting.

Modvidne, et. pl.–r. et Vidne, der modsiger et andet Vidnes Udsagn. At føre Modvidner. (Moth.)

Modvillie, en. ud. pl. Gienstridighed, Uvillighed. "Skeer det tiere af Modvillie og Foragt." (D. Lov.) — Modvillig, adj. gienstridig, uvillig, fortrøden t. noget. (jvf. stiv, trodsig.) Deraf: Modvillighed, en; ud. pl.

Modvind, en. ud. pl. d. s. s. Modbør.

Modvirke, v. a. 1. sætte en Virkning imod en anden, hindre noget v. en virkende Kraft. Han modvirkede dette Anslag mere v. Klogskab, end v. Magt. modvirkende Kræfter. — Modvirkning, en. V. som er modsat, som hindrer en anden.

Modvægt, en. 1. den V. ell. Tyngde, der anvendes, f. at veie en anden op, ell. holde den i Ligevægt. 2. fig. en Kraft ell. Virkning i Siælen, hvorved en anden ophæves. Stolthed er ofte en Modvægt imod Smiger.

Modværge, et. Modstand, Forsvar, især m. Vaaben og Værge, imod et Angreb. At gribe, at sætte sig til M. At giøre M. (V. S. O.) Et tappert Modværge.

Modværn, et. udvortes Middel, som anvendes t. Værn, Beskyttelse. "Det Modværn, man i Sluser bygger imod Vandet." J. Kraft.

Mon, adv. [J. mun.] udtrykker et Spørgsmaal, især i Forbindelse m. Uvished ell. Tvivl. Mon han har husket, hvad jeg bad om? Mon hun endnu skulde være i Live? Hvorledes mon han lever? Hvor mon han opholder sig? (Oprindeligen er dette adv. det samme Ord som v. mon ell. monne, anvendt p. en spørgende Maade.)

Mon, et. pl. d. s. [J. Munr.] Ting, som man besidder; Eiendom, Boskab. (forældet.) Deraf: Eiemon, Klædemon. (At have Monnet for ɔ: Fortrinnet: en forældet Talemaade. "Hvor Penge har Monnet fra (?) Ære og Tro." Kingo.)

Monark, en. pl.–er. [Lat. monarcha.] En uafhængig, især uindskrænket Fyrste; Enehersker, Enevoldsherre. Dog br. det især kun om Keisere og Konger; om end deres Magt er indskrænket. — monarkisk, adj. som hører t. en Monark. monarkisk Regieringsform.

Monarkie, et. 1. den Regieringsform, i hvilken den høieste Magt i Staten er i en enestes Haand; (t. Forskiel fra Aristokratie og Demokratie.) Enevælde, Enevoldsregiering. 2. en Stat, som beherskes af en Monark.

Monne, forkortet mon. [Isl. impf. mundi, af muna.] et ufuldstændigt Hielpeverb. der forbindes m. et andet Verbum i infin. og tiener da (omtrent som do i det Engelske) t. at udtrykke, saa vel den nærværende Tidsform, som (i Fortælling) den forbigangne. "Og seer hvordan det monne lade." Thaarup. "Enhver af Hevn mon tørste." Øhlenschl. — "Da monne Solen dale (dalede.)" — "Vi monne rundt om

Den gaae (gik.)" Samme. (I Prosa br. det sielden; og Anvendelsen i den jævnere Stiil giver ofte et stivt, tvungent Udtryk. Moth tillægger kun Almuen Brugen af dette Ord.)

Monopol, et. s. **Eneret**.

Monument, et. pl. -er. (Lat.) Mindesmærke, Minde.

Mops, en. pl. -er. et Slags smaa Hunde af guulladen Farve, med kort, afstumpet, sort Snude. — **Mopsabe**, en. pl. -r. et Slags Aber i Sydamerica. Scimia sciurea. **Mopsansigt**, et. A. der har Liighed m. Mopsens Hoved. **Mopsnæse**, en. N. der ligner Mopsens Snude; Braknæse. = **mopset**, adj. vranten, fortrædelig, suur. (d. Tale.)

1. **Mor**, en. (langt o) pl. -er. [T. Mohr. af det Lat. Maurus.] 1. en Indbygger af det nordlige Afrika ell. Mauritanien. Disse kaldes nu i Alm. **Maurer**. 2. en Neger (i ældre Dansk: **Blaamand**.) Deraf: **Morland**, et. den Deel af Afrika, som beboes af Morer; Negerlandene; Æthiopien.

2. **Mor**, et. [Fr. moirer, at vatre.] et Slags tykt, som oftest vatret Silkestof. Guldmor, Sølvmor.

3. **Mor**, en. ud. pl. [T. og E. Moor.] Mosejord, Sumpjord; Moseland. (sielden.) "Under sorten Mor." K. B. Deraf: **Moreng**, **Morgrund**, **Morjord**. (I Jylland ogsaa om den Jord Torpe p. Heden, der giver den mest brændbare Hedetørv ell. **Mortørv**.)

Morads, et. pl. -er. [af 3. Mor. T. Morast.] En sumpet Egn; en Mose, Sump. (s. **Myr**.)

Moral, en. [af d. Lat. Adj. moralis.] Sædelære, Pligtlære; it. en moralsk Sætning. — **Morallov**, en. Lov f. Mennesketss frie Handlinger, grundet p. Samvittighedens Bud og Fornuftens Erkiendelse af almindelig Sædeligheds Pligter. **Moralprincip**, et. Moralens, ell. et Moralsystems høieste Grundsætning. **Moralsystem**, et. videnskabelig Udvikling af Sædelæren. = **moralisere**, v. n. foredrage moralske Forskrifter; især t. Utide. At m. for een. (d. Tale.) — **Moralist**, en. den, som moraliserer f. andre. (Vessel.) — **Moralitet**, en. ud. pl. Forhold t. Moralloven; Overeensstemmelse m. Moralloven; Sædelighed, Retskaffenhed. — **moralsk**, adj. 1. som hører til, er grundet i ell. staaer i Forbindelse m. Moralen. moralske Regler, Grundsætninger. Den moralske Frihed. moralske Handlinger o: Handlinger af et frit Væsen. moralsk Aarsag (f. E. til en Forbrydelse) den, som fremkalder eens Beslutning t. en Handling (mods. physisk Aarsag.) moralsk Tvang, som betager den Handlende sin Frihed. moralsk Visshed o: den, som grunder sig p. en fornuftig indvortes Overbeviisning, uden derfor at være fuldkommen ell. aldeles afgiort. 2. overeensstemmende m. Moralens Forskrifter; sædelig. Et m. Levnet. En god m. Opførsel. (mods. umoralsk.) 3. en moralsk Person o: (i Lovsproget) et Samfund, en Forening af flere, der tænkes som en Person; i Modsætn. t. en physisk, virkelig Person, (et menneskeligt Individuum.)

Morbroder, en. pl. **Morbrødre**. (Moderbroder.) en Moders Broder, i Forholdet til hans Søsterbørn.

Morbær, et. pl. d. s. [Lat. morus.] Frugten af **Morbærtræet**. (Morus nigra.) I Sammensætninger (ligesom andre lignende Ord) saavel om Træets Dele, som om det, der laves af Bærrene. f. E. **Morbærblad**, **Morbærsaft**, **Morbærviin**, o. fl.

Mord, et. pl. d. s. [J. Sv. og T. Mord.] forsætligt Manddrab, et Drab, som skeer m. Overlæg. At begaae et M. Ikke ethvert Drab er et Mord (f. E. Drab af Vaade, af Nødværge.) Jvf. myrde. = **mordbegierlig**, adj. begierlig efter at myrde, blodgierrig. **Mordbrand**, en. den Gierning, m. Forsæt og hemmelig at sætte Ild p. en Andens Huus og Bolig (ell. Skov, tilføies i D. Lov. VI. 19. 1.) **Mordbrænder**, en. den, som begaaer Mordbrand. (Ligeledes: **Mordbrænderske**, en.) **Morddolk**, en. D. hvoraf en Morder betiener sig; Morderdolk. (Moth.) **Mordgevær**, s. **Mordvaaben**. **mordgierrig**, adj. som har Myrdelyst, finder Behag i at dræbe; blodgierrig. "Da blev han saa mordgierrig, at han hverken sparede unge eller gamle." A. Vedel. **Mordhævn**, en. s. **Blodhævn**. **Mordhistorie**, en. Fortælling om Mord o. d. **Mordskrig**, et. giennemtrængende Skrig, som af den, der myrdes ell. overfaldes. **Mordskud**, et. dræbende Skud. **Mordslag**, et. Et dræbende Slag. "Holder jeg ikke tilbage min Arm fra hævnende Mordslag." Baggesen. **Mordspyd**, et. S. som er bestemt t. Mord, dræbende Spyd. "Om Skiebnen rækker ham sit Mordspyd." Evald. **Mordstaal**, et. poet. for: **Mordvaaben**, dræbende Vaaben. "Mordstaalet foer af den Rasendes Haand." Baggesen. **Mordsværd**, et. dræbende Sværd, S. hvormed man dræber. "Mordsværdet blinkte alt." Evald. **mordtræt**, adj. træt af at myrde ell. dræbe. "De mordtrætte Krigere." Grundtvig. **Mordvaaben**, et. farligt, dræbende Vaaben; V. hvoraf en Morder betiener sig. **mordvant**, adj. v. d. s. s. myrdevant. "Den mordvante Flok." (Pram.)

Morder, en. pl. -e. den, som har begaaet et Mord. (s. **Drabsmand**, **Manddraber**.) En leiet M. Snigmorder (Bandit.) s. Brodermorder, Fadermorder, Kongemorder, Selvmorder, Snigmorder, o. fl.

(Om et Fruentimmer: Morderske, en.) = Morderdolk, en. d. s. s. Morddolk. Morderengel, en. E. som er udsendt f. at ihielslaae. (Baggesen.) Mordergrube, en. underjordisk Hule, hvor Mordere, Stimænd have deres Tilhold. (Morderkule. Moth.) Morderhaand, en. fig. en Morders Gierning. At døe for M. — Morderkniv, en. Kniv, hvoraf en Morder betiener sig; Morderdolk. "Nu staae i Fare for at døe f. Morderkniv." Holberg. Morderslag, et. 1. et Slag af en Morders Haand, dræbende S. 2. et blodigt Feltslag. (Baggesen.)

Mordisk, adj. liig en Morders Gierning, efter Morderes Viis; it. dræbende. mordiske Vaaben, Bedrifter. (Sneedorf.) Et mordisk Anfald. Ligeledes i samme Betydn. mordersk. (begge dog ikke gierne i den rene og ædlere Stiil.)

More, v. a. og rec. 1. [et f. det Danske særeget Ord af uvis Oprindelse. Jvf. Moro.] fordrive Tiden (f. en anden ell. for sig selv) p. en behagelig, fornøielig Maade; forlyste, fornøie. At more Børn. Det morer mig, at see dem dandse. At more sig m. Spil, i et Selskab. En morende (underholdende) Læsning, Tidsfordriv. (s. nedenfor Morskab, morsom.)

Morél, en. pl. Moreller. [It. Amarella.] et Slags Kirsebær, m. syrlig, lys og ufarvende Saft, hvoraf gives flere Afarter. (Moth.)

Morfader, en. pl. Morfædre. (Moderfader.) en Moders Fader, i Forholdet til hans Datterbørn.

Morgen, en. pl. -er. [J. Morgun. A. S. Morgen.] 1. Tiden imellem Natten og Formiddagen, fra Solens Opgang t. midt p. Formiddagen. Det bliver M. Fra M. til Aften. Den tidlige Morgens friske Luft. At sove t. den lyse M. Om Morgenen. Det skete tidlig om Morgenen. (Artikelen udelades ofte, ligesom v. Middag og Aften. Det skal bruges Morgen og Aften. Tre Gange om Dagen, Morgen, Middag og Aften.) Henimod Morgen (ell. Morgenen.) At byde een god Morgen. Fra Morgen t. Aften ɔ: den hele Dag. fig. Livets, Barndommens M. — I Morges, adv. i denne Dags Morgen. (hodie mane.) I Gaar Morges (heri mane.) I Forgaars Morges. 2. adv. med præp. i. om den Dag, som følger næst efter den nærværende. (cras, crastino.) I Gaar kom vi; i Dag har vi udhviilt os; i Morgen reise vi videre. Du maa bie til i M. Fra i M. af. I Morgen tidlig (postridie mane.) I Morgen Middag, Aften. = Morgenandagt, en. A. som forrettes om Morgenen: At holde sin M. Morgenarbeide, et. som foretages om Morgenen. Morgenbesøg, et. B. i Morgenstunden. morgenblid, adj. blid, som en klar Morgen. Morgenblode, en. stærk Regn om Morgenen. Morgenbøn, en. Bøn t. Gud om Morgenen. Morgendag, en. Dagen i Morgen, den følgende Dag. (n. D.) morgendags, adj. som hører t. Dagen i Morgen. (V. S. O.) Morgendamp, en. D. der om Morgenen opstiger af Jorden. "Hiin vigende Morgendamp, denne svindende Taage." Bagg. Morgendragt, en. D. som man iføre sig om Morgenen, og som er forskiellig fra den mere omhyggelige Paaklædning. fig. og poet. "Perlerne paa Dalens Morgendragt" (Dugdraaberne i Græsset.) Bagg. Morgendrik, en. D. som nydes tidlig om Morgenen. Morgendrøm, en. D. som man har i Morgenstunden. morgenduelig, adj. som er oppe og p. Færde tidlig om Morgenen. (s. duelig, 2.) Morgenduft, en. D. ell. sagte Luftning, som man fornemmer i Morgenstunden. "Jeg aander Morgenduften." Bagg. Morgendug, en. den Dug, der falder om Morgenen. "Morgenduggens Draaber." Tullin. Morgendæmring, en. Morgenlysets første Frembrud, Dagskiær. Morgenfarve, en. lys, skær Farve, som Himmelens om M. Morgenfruer, pl. en Urt. Chrysanthemum segetum. Morgengave, en. G. som en Brudgom giver ell. tilsiger sin Brud den første Morgen efter Bryllupper. Morgenglands, en. den Glands, som en klar Morgen udbreder. Morgenglimt, et. Glimt af den frembrydende Morgen. "Et Morgenglimt af Frodes Dage." C. A. Lund. Morgengry, et. Daggry, Dagskiær. Morgenhane, en. Hanen, der v. sin Galen bebuder Morgenen. (Øhlenschl.) Morgenhilsen, en. H. som gives om M. Morgenhimmel, en. Himlen, Luften, som den viser sig om Morgenen. Morgenkiole, en. K. som man iføre sig om M., som hører t. Morgendragten. Morgenlandskab, et. Et Landskab, betragtet om Morgenen, i Morgenlysningen; ell. saaledes malet. (s. Aftenlandskab.) Morgenlatter, en. L. og Lystighed om M. Morgenlatter bliver ofte t. Aftengraad. Ordspr. Morgenliv, et. det Liv, der i høiere Grad er udbredt over Naturen om M. Morgenluft, en. 1. Luften, som den er om M. 2. en svag Morgenvind, Morgenluftning. Morgenlys, et. 1. det Lys, som Morgensolen giver; Morgenlysning. 2. et Lys, der brændes t. ud p. Morgenen. (Sorterup.) Morgenlærke, en. Lærken, der synger tidlig om Morgenen. (Baggesen.) Morgenmaal, et. s. Maal, 5. Morgenmad, en. M. som spises om Morgenen; Davre. Morgenmand, en. den, som gierne staaer tidlig op om M. At være en god M. Morgenmelk, en. den M. som malkes om Morgenen. (mods. Aftenmelk.)

Morgenmesse, en. catholsk M. som holdes om M. Morgenpragt, en. den Pragt i Naturen, som ledsager en skiøn M. Morgenpsalme, en. Psalme, bestemt t. at synges om M. Morgenriim, en. Riimfrost, der falder om M. (Moth.) morgenrød, adj. som har Morgenrødens Farve. (M.) Morgenrøde, en. det røde Skin i den østlige Horizont, der v. klar Luft bebuder Solens Opgang. (Dagmoder.) "Fra Morgenrøden gik op, til Stiernerne kom frem." Nehem. 4. 21. Morgensang, en. S. der synges om M. Morgenskin, et. Morgenlysets Skin. (Moth.) Morgenskiær, et. det tidligste Morgenlys; Dagskiær. morgenskiøn, adj. skiøn, som en smuk, klar Morgen. (F. Guldberg.) Morgenskumring, en. s. Morgendæmring. Morgensky, en. Sky, der sees p. Himlen om Morgenen. "Den klare M. kan blive sort før Aften." J. Friis. Morgensol, en. Solens Skin i de tidlige Morgentimer. Disse Træer, Værelser have Morgensolen. Morgenstierne, en. 1. Planeten Venus, naar den sees før Solens Opgang. 2. et Vaaben, bestaaende af en Stang m. Spids og en rund Knub ell. Kølle, forsynet m. Pigge, i Enden. Morgenstraale, en. pl. -r. Morgensolens Straaler. (S. Staffeldt.) Morgenstund, en. den Tid af Dagen, som udgiør Morgenen. I Morgenstunden, i den tidlige M. Morgensvale, en. kølig Morgenluft, Morgenkøling. morgensyg, adj. syg om Morgenen. "Aftensyg Kone og morgensygt Veir blive vel tilpas." Ordspr. Morgensøvn, en. Søvn i Morgentimerne. Morgentaage, en. T. der tidlig om M. svæver over Jorden, indtil den fordrives af Solen. Morgentid, en. d. s. s. Morgenstund. Morgentime, en. En af de Timer, der udgiøre Morgenen. Morgenvagt, en. t. Skibs: den fierde Nattevagt. Morgenvind, en. V. som blæser tidligt om M.

Morgnes, v. dep. blive Morgen, blive lyst, dages. (V. S. O.)

Morian, en. [N. S. Moorjan.] s. 1. Mor.

Morild, en. ud. pl. En electrisk Lysning p. Havets Bølger om Natten; Havild, Havets Lysen. (F. Schmidts Digte. 1811. S. 82.) Ogsaa: Marild. (V. S. O.)

Morkel, en. pl. Morkler. et Slags spiselige Svampe. Phallus esculentus.

Mormoder, en. pl. Mormødre. en Moders Moder; Bedstemoder.

Moro, en. ud. pl. [Sv. Ro. maaskee Mod-Ro; af Mod, Sind.] 1. Sindsstemning, hvori man morer sig; hvori Aandskræfterne oplives v. en behagelig Sysselsættelse; Fornøielse. 2. det, som morer, morende Tidsfordriv. (Man finder i enkelte Skrifter det V. at moroe, for: more. Sv. roa. s. Ro, B.)

Morskab, et. ud. pl. 1. d. s. s. Moro, 1. At finde Morskab i noget. At giøre noget f. Morskabs Skyld. "Hvor det gielder om blot Nydelse, Morskab ell. Glæde." Baggesen. 2. det, som morer, forlyster, skeer t. Forlystelse. Uskyldigt M. Stuespil er hans kiæreste M. (Den usædvanl. pl. bruger Rahbek: "Nogen af alle de Moerskaber, der kunne bidrage t. Legemets Helbred ell. Siælens Danneise." D. Tilsk. 1792.) = Morskabsbog, en. Bog, hvis Hensigt meer er at more, end at undervise. "Mangen Morskabsbog er gaaet t. Kræmmerhuse, uden at more nogen." Rahbek. Morskabslæsning, en. L. af Morskabsbøger. Morskabstid, en. den T. som anvendes p. Morskab, p. Forlystelser. Morskabsspil, et. S. der spilles, ikke f. Vindings, men f. Morskabs Skyld. Morskabsværk, et. d. s. s. Morskabsbog.

*Morsom, adj. pl.-me. [i Sv. Dialecter: morosam.] lystig, forlystende, morende, fuld af Lystighed. Et morsomt Indfald. En m. Reise. "Ingen vil formodentlig finde den saa morsom og behagelig, som mange ville finde den modbydelig og kiedende." Bagg. At være m. i Selskaber. — Morsomhed, en. ud. pl. den Egenskab, at være morsom.

Morten, n. pr. et Mandsnavn; Martin. (hos Jægere, i Skiemt: Haren.) Mortensaften, en. Aftenen før Mortensdag. Mortensdag, en. d. 11te November, som i den romerske Kirke er en Festdag for St. Martin, en fransk Biskop, død 402. Mortensgaas, en. En stegt Gaas, som man pleier at fortære, enten Mortensaften, ell. Mortensdag.

Morter, en. pl.-e. [A. S. Mortare. N. S. murten, at knuse.] Et Kar af Malm, Steen, ell. en anden fast Materie, t. at knuse ell. sønderstøde haarde Legemer i. At støde noget i en M. Her fattes Støder til denne M. (Støderen kaldtes tilforn ogsaa Stempel.)

Mos, et. ud. pl. (m. kort Vocal.) pl. Mosser er brugt i nyere botan. Skrifter; men tilhører ikke Sproget. [J. Mosa. A. S. Meos. E. Moss.] det alm. Navn p. en talrig Classe af Værter m. ukiendelige Blomsterdele. Musci. Jordmos, Steenmos, Træmos. Islandsk Mos, en af sin nærende Egenskaber bekiendt Mos- ell. Lav-Art, som i Mængde findes i Island. Lichen islandicus. = Mosagat, en. et Slags Agat, hvis Tegning ligner M. mosagtig, adj. som ligner M. Mosart, en. pl.-er. en enkelt Art Mos. mosdækket, mosgroet, adj. v. bedækket, overgroet m. Mos. "Den mosgroede Steen." Pram. mosklædt, adj. v. d. s. s. mosdækket. Mos-

rose, en. et Slags R. hvis Bæger og Stilk ere ligesom besatte m. fiint Mos. Mostrævle, en. pl.-r. trævlede Smaadele af Mos. (Olufsen.) Mostæppe, et. figurl. en Strækning p. Jorden, som er tæt overgroet m. blødt Mos. Mosvært, en. Fremvært af Mos p. et Sted. "At fordrive Mosværten fra side Enge." Landh. S. Skr. I.

Mos, en. (m. lang Vocal) ud. pl. [N. S. M o o s. T. M u ß.] en jævn Suppe af faste Fødemidler, der koges sammen m. flydende Ting. Ertemos, Lungemos, Pæremos. (Ordet er egentlig fremmedt og tydsk; skiøndt det br. alt i det 16de Aarh. Det danske Ord er Vælling.)

Mosaik, en. d. s. s. Musivararbeide.

Mosaisk, adj. [af n. pr. Moses.] d. s. s. jødisk.

Mosand, en. ud. pl. et Slags jordblandet Qvartssand, tienlig t. Støbesand. (Brünnichs Min.)

Mose, en. pl. -r. [egent f. det danske Sprog.] en siid, fugtig Jord, utienlig t. Agerbrug, og som enten altid, eller i visse Aarstider, staaer under Vand. (Jvf. Kær, Morads, Myr, Sump.) At udgrave, udtørre en M. En Ellemose, Tørvemose. = moseagtig, adj. som ligner en M. En m. Eng, der ogsaa kaldes Moseeng. Moseand, en. Vildænder, der udklække deres Unger i Moser og Kær. Mosefald, et. det Sted i Mosen, hvor Vandet har Fald og Afløb. Mosefoder, et. Hø, som voxer og bierges i en Mose. Mosegriis, en. Navn p. et Slags Vandrotter. (Moth.) Mosegrund, en. siid, moseagtig Jordbund. Mosegræs, et. Græs, som voxet i Moser. Moseho, et. Hø af Mosegræs. Mosejern, et. d. s. s. Myrejern. Mosejord, en. En fugtig, m. mange Plantedele blandet Jord, som findes i Moser; Kærjord, Tørvejord. Moseland, et. En M. af betydelig Udstrækning. Mosepiil, en. Navn p. forskiellige Piilarter (Salices) som groe i Moser. Moseplante, en. P. som kun ell. især groer i Moser. Moserør, et. pl. d. s. Rør, som groe i Moser. Mosesiv, et. Et Slags Siv, som især voxer i Moser. Scirpus cespitosus. Mosesneppe, en. En Sneppe-Art. Scolopax gallimila. mosesuur, adj. suur som Vandet i Moser. (Øhlenschl.) Mosetaage, en. Taage, som stiger op af og holder sig over Moser. (Øhlenschl.) Mosetørv, en. T. som graves i Moser. (t. Forskiel fra Græstørv, Hedetørv, Lyngtørv, Martørv o. fl.) Mosevand, et. Vand, der samler sig i, har Afløb fra Moser.

Moskee, en. pl. -r. [fremmedt O. af tyrkisk Oprindelse.] et tyrkisk ell. mohamedansk Tempel. (Mesdschid, et Bedehuus.)

Moskovit, en. pl.-er. en Russer. moskovitisk, adj. russisk.

Moskus, en. ud. pl. [Lat. moschus.] den stærkt lugtende Materie, der findes hos Hannen af Moskusdyret (Moschus moschiferus.) i en Pose under Bugen. (Desmer.) Flere Dyr, som have enten lignende Affondringer, ell. en Lugt efter Moschus, have deraf Navn. f. E. Moskusand, Moskuskat, Moskusoxe, Moskussviin, o. fl. (s. Desmer.) Moskuspulver, et. Pulver af M. ell. hvori M. er blandet. Ligeledes: Moskussaft, o. fl.

Most, en. ud. pl. [Lat. mustum.] den udpressede Saft af adskillige syrlig søde Frugter. Pæremost. Æblemost. Druemost (Viin, som ei har giæret.) = mostagtig, adj. som ligner M. Mosteddike, en. E. lavet af Most. Mostperse, en. Indretning t. at perse M. Mostpære, en. pl.-r. Pærer, som give god og megen M. Ligeledes: Mostæble. — Mostqvas, et. det overblevne af Frugten i Mostpersen, efterat Mosten er afpresset. (Moth.) Mostsirup, en. Most indkogt til Sirup.

Moster, en. pl.-e. en Moders Søster, i Forhold t. hendes Søsterbørn. s. Faster. (Mosterdatter, Mostersøn, Moders Søsterdatter, Søstersøn. Moth. br. i Fyen.)

Motte, en. s. Maatte.

Moxen, adv. [J. mióc senn. H. machschien.] næsten, hartad. (lidet brugel.)

Mudder, et. ud. pl. [H. Modder. E. mud.] fordægtige Dele, der samle sig p. Bunden af Vand, ell. blande sig m. Vandet; Dynd; Morads. At rense en Dam for M. Fisken smager af M. = mudderagtig, adj. som ligner M. Mudderbund, en. ud. pl. muddret Bund i Havet, i en Sø ell. anden Vandsamling. Mudderdige, et. D. som opføres i Marsklande, f. at tilbageholde det af Søen opskyllede M. ell. Dynd. (Ambergs Ordb.) Mudderfisk, en. Fisk som lever i Mudderet, p. Bunden af Søen. Muddergrund, en. d. s. s. Mudderbund. Mudderhage, en. H. med et Næt, hvormed Mudder drages op af Canaler. Mudderjord, en. muddret Jord, Dyndjord. Mudderkrog, en. Mudderhage. Muddermaskine, Muddermølle, en. (Moth.) en Indretning m. Hiul, der bevæges v. Heste ell. Mennesker, hvorved Mudderet bringes op af Havne og Canaler. Mudderpram, en. P. hvorpaa Muddermøllen staaer, ell. hvorpaa det optagne M. bortføres. Mudderskuffe, en. Et Redskab, som en stor Skuffe, hvormed Mudder drages op. Muddervand, et. Mosevand, muddret V. = muddret, adj. (forskiell. fra Participiet.) som indeholder M. er opfyldt m. Mudder, har Lighed med M. muddret Vand. En muddret Smag. Fisken smager muddret.

Muddre, v. a. og n. 1. rense f. Mudder, tage M. op. At muddre en Havn. De ere i Færd m. at muddre i Canalen. (s. opmuddre.) Deraf: **Muddring**, en. (s. Opmuddring, som mere bruges.)

Mudt ell. mut, adj. [af det forældede og usædvanl. mude, v. n. see suurt, see mørk ud. V. S. O.] uvenlig, vredladen, suur og mørk af Aasyn. At see mut ud. At blive mut. — **Muthed**, en. (V. S. O.)

Muffe, en. pl.-r. [E. Muff. H. Moffe.] et Klædningsstykke af Foerværk, liig en bred Pølse, aaben i Enderne og heelt igiennem, hvori man giemmer Hænder og Arme mod Kulden. (**Muffedisser**, pl. hos Almuen d. s. s. Pulsvanter.)

Muge, v. n. 1. har. [af **Møg**.] tage Møg bort under Qvæget, rense Qvægstalden. At muge under Køerne; muge i Stalden. (forskiell. fra møge.)

Muggen, adj. pl. mugne. [T. muffig.] fordærvet (i Smag og Lugt) af Fugtighed og Skimmel. muggent Brød, Meel, Korn. jvf. mullen, skimlet. Brødet smager muggent. — Deraf: **Muggenhed**, en. ud. pl.

Mugne, v. n. 1. (er.) blive muggen, skimle. Brødet mugner, er mugnet. Lædertøi mugner paa fugtige Steder.

Muk, en. ud. pl. [N. S. Muke.] en Hestesygdom, der bestaaer i en Hævelse i Bagkoderne, hvor en skarp og ædende Vædske samler sig, og tilsidst giør Hesten halt. Deraf: **Mukbyld**, en.

Muk, et. [T. Muck, Mucks.] en svag, uarticuleret Lyd, som naar een vil tale ell. raabe, uden at faae Lyden ret frem; et Kny. Han gav ikke et **M.** fra sig. "Som hastig gav det sidste Suk, og mukked siden ei et **Muk**." Bagg.

Mukke, v. n. 1. har. [Sv. mucka. T. mucksen.] give et Muk fra sig, knye (som er en mere egentlig dansk Benævnelse.) "Jeg nu — ei høres meer m. mindste Lyd at mukke." Baggesen. 2. smaaknurre, som den, der er fortrydelig, misfornøiet m. noget. Tør du mukke?

Mukkert, en. pl.-er. [H. Moker.] et stort Jernslag, en Nødde; en stor Jernhammer, som Steenhuggere bruge.

Mul, en og et. ud. pl. [J. Mygla.] d. s. s. Skimmel. — Heraf: mullen, adj. pl. mulne. fordærvet af Mul, skimlet. (muggen br. om en ringere Grad af denne Feil, ell. om en Fordærvelse v. Fugtighed uden synlig Skimmel. mullen br. sædvanl. kun om tørre Ting m. synlig Skimmel; og aldrig om Smag ell. Lugt. Man siger: mullent Brød, mullen Ost. Men: en muggen Smag, Lugt.) **Muggenhed**, en. ud. pl.

Muld, en. ud. pl. [J. Mold. A. S. Myld, Mold.] 1. Jord i Alm. men særdeles og oprindeligen: løs Jord, Støvjord, Støv. (Saaledes overalt i den gammeldanske Bibel for: Støv.) "Jeg Muldets ringe Søn," Storm. "En Kiste af Guld, i hvilken han giemte de Elskendes **Muld**." Baggesen. — At ligge under **Muld**, være død og begraven. 2. Det br. nu ogsaa om den sorte, rene og frugtbare Jord af forraadnede Plantedele. (Plantejord, Muldjord, Madjord.) Et Lag **Muld**. = **Muldart**, s. Jordart. — **Muldax**, et. i Norge: Brandax i Rugen. muldblandet, adj. v. blandet m. Muld ell. Muldjord. **Muldbræt**, et. og **Muldfiæl**, en. Et Bræt p. Ploven, der sidder p. Skraa for den ene Side af Skæret, og tiener t. at skyde Jorden tilside fra Furen. muldfarvet, adj. jordfarvet. **Muldjord**, en. reen sort Jord af forraadnede og opløste Plantedele. Humus. (s. **Muld**, 2.) **Muldkarre**, **Muldsluffe**, en. Karre til at føre Jord p. **Muldklump**, en. Jordklump. **Muldklæder**, pl. den Dødes Jordeklæder. (Moth.) **Muldkurv**, en. d. s. s. Skandsekurv. **Muldlag**, et. pl. d. s. et Lag af Muldjord ovenpaa ell. under en anden Jordart. **Muldleer**, et. Et Slags Leerjord, som er meget blandet m. andre Jorddele. (Brünnichs Min.) muldleret, adj. s. leermuldet. muldrig, adj. som har et betydeligt Muldlag. En muldrig Ager. (Landh. S. Skr. I.) **Muldsand**, en. S. blandet m. Muldjord. Deraf: muldsandet, adj. som bestaaer af en saadan Blanding. muldsandede Jorder. **Muldskud**, et. den løse Jordhob, som en Muldvarp skyder op. (Colding.) muldsort, adj. sort som Jord. **Muldvarp**, en. pl.-e. [J. Moldvarpa.] et Pattedyr, der opholder sig i Gange, som det graver nær under Jordens Overflade. Talpa. **Muldvarpeskud**, et. d. s. s. **Muldskud**.

Mulde, v. n. og a. 1. løsne sig; om Plovfuren. Furen vil ikke mulde (naar Jorden er seig, leret.) V. S. O. 2. act. giøre til Muld, bryde Jordklumper. (Kampmann's Overs. af Virg.)

Muldet, adj. som har Muld, bestaaer af Muld eller løs Jord. En muldet Jord, Ager.

Muldne, s. mulne, under **Mul**.

Mule, en. pl.-r. [J. Muli, Mund. N. S. Mule.] 1. de Kiøddele, som udgiøre Munden og Læberne hos fiirfoddede Dyr (især Heste og Qvæg.) Kalvemule, Oxemule. 2. det yderste Hul p. Hiulnavet, hvorigiennem Vognaxelen stikker frem. (Deraf: **Muleplade**.) = **Mulebaand**, et. Et Slags Tømme ell. Baand, der bindes om Munden p. bidske Heste. mulebunden, adj. v. som har Mulebaand paa. **Mulejern**, et. d. s. s. Axelmule. **Mulekurv**, en. d. s. s. **Mundkurv**. **Muleplade**, en. En noget buet Jernplade p. Lundstikken, som bedækker Axelmulen p. en Vogn. **Mule**-

pose, en. P. som hænges f. Munden af Heste og Kreature, f. deri at give dem Foder. Mulering, en. Ring ell. Besning af Jern, inden i den yderste Deel af Hiulnaver.

Mullen, adj. s. under Mul.

Mulig, adj. [af det forældede mue (mughe) ell. maae, at kunne. Nogle skrive det endnu muelig.] som kan være til ell. skee; som ikke indeholder nogen Modsigelse (absolut mulig; modsat det relativ mulige, ell. det, som under visse Betingelser, m. Hensyn t. udvortes Vilkaar, er muligt.) En m. Handling. Det mulige modsættes det virkelige. Hvis det bliver mig muligt. Alle mulige Midler. Den muligste Flid. Den største mulige Hast. — Mulighed, en. 1. ud. pl. den Egenskab v. en Ting, at den er mulig. 2. pl.-er. en mulig Ting ell. Egenskab, i Modsætning t. en virkelig. "Forvilder den sig tidt imellem Muligheder." Evald. Af alle Muligheder er denne mindst rimelig.

Mulkt, en. pl.-er. Pengebod, Pengestraf.

Mulm, et. [Sv. Moln.] 1. tyk og mørk Sky ell. Taage. M. indhyllede Solen. "Med Fordoms Mulm at dække Trædskhed." Thaarup. 2. Mørke. Gravens M. "Nattens Mulm paa Dalen hviler." Baggesen. "I Dødens Mulm, hvor Venners Støv er lagt." Thaarup. I Mulm og Mørke: et forstærkende Udtryk. (jvf. mørk, 1.) — mulmsort, adj. sort som Natten. (Søtoft.)

Mulne, v. n. blive mullen. s. under Mul.

Mulne, ell. mulme (som det vel snarere, i Analogie m. Mulm, burde skrives) v. n. 1. (har.) blive mørkt, tykt, skyet i Luften. "Det mulner mod den mørke Nat." Kingo. Det bliver ei Alt t. Regn, som mulner. Ordspr. (Moth.)

Multebær, et. pl. d. s. et Slags velsmagende Bær af mørkeguul Farve, der voxe i Norge og i det nordl. Jylland. Rubus chamæmorus. Multebærgrød, en. knuste og syltede Multebær.

Multum, et. [Fr. molleton.] et Slags tykt og blødt Uldtøi. Et Multums Skiørt.

Mumie, en. pl.-r. et Liig, som, v. konstig Indsprøitning af stærke krydrede Vædsker og andre Midler, er indtørret og bevaret fra Forraadnelse. Egyptiske, naturlige Mumier.

Mumle, v. a. og n. 1. har. [E. to mumble.] tale uforstaaeligt ell. ved sig selv, smaasnakke, tale halve Ord. Han mumlede noget, som ingen forstod. At m. i Skægget. Der mumles om (gaaer hemmelige Rygter om) at han er falden i Unaade.

Mumme, en. Et forældet Ord for: en Maske; it. en Gøgler, maskeret Harlekin. (Moth.) — Deraf de ligeledes forældede og ubrugelige: Mummeansigt, et. Maske. Mummedands, en. Maskedands, Maskerade. Bording. "Jeg for min Deel siger heller Maskerade, end Mummedands." Sneedorf. — Mummeri, et. Forklædning v. Maske og Maskedragt; Maskering. "Udvortes Skin og Mummeri." Coldings Kirkehist. Mummespil, et. Gøglerspil, Maskeleg. o. fl. a. — mumme, v. a. 1. forklæde, maskere. (J. S. Schested. Moth.)

Mund, en. pl.-e. [I. Muunr. Sv. og T. Mund.] 1. den Deel af et Menneskes og Dyrs Hoved, som indbefatter Læberne, Tandgierdet m. Tænderne, Tungen og Ganen, og tiener saavel t. at modtage Næringsmidler, som t. at frembringe Tale ell. anden Lyd. Det br. om de fleste Dyr, undtagen Fuglene. (s. Næb.) At aabne, lukke Munden; at tage, have noget i Munden. (fig. for: Aabning, i Ordet Navemund. s. Munding.) 2. ofte bemærker det kun Læberne, ell. de yderste Dele af Munden. At kysse een p. Munden. En smuk, en stor liden, udstaaende, skiæv M. 3. I en stor Mængde særegne og fig. Talemaader br. Ordet fornemmelig om og m. Hensyn t. Talen. f. E. at have en fræk, uforskammet M. være grov i Munden. "For at give dem den Færdighed i Munden, som udfordredes t. slige Kampe." Bagg. N. Klim. At bruge M. paa een ɔ: skiænde paa, overskiænde. At faae Munden p. Gang, komme i med at snakke. At tage Bladet fra Munden ɔ: tale reent ud, uden Tilbageholdenhed. At snakke een efter Munden, hykle, smigre f. een. At stoppe Munden p. een, faae ham t. at tie. "At forblinde Dinene m. Guld og stoppe Munden m. Gaver." Schytte. At have meget, nok, for meget af Munden ɔ: være meget snaksom. At lægge een Ordene i Munden. Det stod mig f. Munden ɔ: jeg vilde netop t. at sige det. Det slap mig af Munden. At tage Munden f. fuld ɔ: forlange f. meget o. s. v. = Mundaabning, en. A. liig en Mund; ell. den Aabning hos Dyr, som Munden udgiør (i Modf. t. Rumpeaabning.) Mundart, en. Afvigelser fra et Lands fælles Nationalsprog ell. Skriftsprog, og andre Egenheder i Ordenes Udtale, Brug og Boininger, som finde Sted i Talen hos Indbyggerne i en vis Deel af Landet; Dialect. Den jydske, fynske Mundart. (Moth.) Mundbid, en. En liden Bid Mad. Mundbid, et. den Deel af Bidselet, som Hesten har i Munden. Mundchristen, en. den, som foregiver at være en Christen, uden at vise det i Gierningen. Mundbask, en. et Slag p. Munden. Mundforraad, en. sanket F. af Levnetsmidler; Proviant. Mundfuld, en. (pl.-e?) saa meget Mad, som man p. eengang tager i Munden. En M. Mad (en liden Deel Mad.) Mundgab, et. d. s. s. Mundaabning. (s. Gab.) Mundgodt, et. egentlig og i Alm. hvad der er godt, lækkert at spise. fordum: et Slags

stærkt Øl. Mundharpe, en. et Redskab af Staal, hvorved man kan frembringe en vis Klang ell. Musik v. at sætte det p. Tænderne. Mundheld, et. 1. den Tale, det Sprog, een fører. Han er ei altid v. eet M. o: han taler ikke altid eens, modsiger sig selv. 2. en Talemaade, som en Enkelt har vant sig til, idelig at bruge. "Hvo sig kan vænne fra et Mundheld i sin Snak." Baggesen. "En Daares Mundheld er: hvem havde ventet sligt?" Holberg. 3. et figurl. Udtryk, en Talemaade, som v. lang Brug af Flere er bleven almindelig bekiendt og gieldende. "Et M. er et Ord eller en Talemaade, som idelig bruges." Sporon. (jvf. Ordsprog.) — Mundhov, et. pl. d. s. 1. offentligt Udsagn af flere m. de samme Ord; Formular, eenstemmig Tale. (forældet; ogsaa: Mundhævd.) 2. d. s. s. Mundheld. — Mundhuggen, en. og Mundhuggeri, et. Skænderi, Klammeri. "Skulde han spilde Tiden p. at høre disse Mundhuggerier?" Sneedorf. mundhugges, v. dep. skændes, klamres. (d. Tale.) Mundhævd, en. det, at man bliver stadig i sin Tale, varagtig i sit Udsagn. (Moth.) Mundhuulhed, en. Mundens indvendige Huulhed. mundkaad, adj. letsindig i sin Tale, som har en fræk Mund. Deraf: Mundkaadhed. Mundkage, en. smaa Lægedomskager, som holdes i Munden mod Smitte. Mundkamp, en. Ordstrid, Trætte, Skænderi. (A. Vedel.) Mundkiv, en. Ordstrid, Mundkamp. At komme i Mundkiv. (Øhlenschl. Fostbrødre.) Mundklemme, en. d. s. s. Klemme, 3. Mundknevel, en. s. Knevel, 1. Mundkok, en. ved et Hof: den Kok, som koger Maden t. Herskabet allene. Mundkrig, en. d. s. s. Mundkamp. Mundkurv, en. en Kurvefletning ell. en lignende Indretning af Metal, der bindes f. Munden p. bidske Heste ell. Hunde. Mundliim, en. et Slags Liim, som bliver tienlig t. Brug v. blot at blødes i Munden. Mundlær, et. [af v. at lære?] forekommer i Talemaaden: at have et godt Mundlær o: en flydende Tunge. Sneedorf. [Moth. har adj. mundlærd; maaskee selvgiort.] Mundsalve, en. S. hvormed Læberne smøres. (Mundpomade.) Mundskienk, en. En Betient hos Konger og Fyrster, der har Drikkevarer under Opsyn og skienker i f. Herren v. Bordet. Mundslag, et. Mundbask. Mundsmag, en. En ganske ringe Deel af spiselige Ting, saameget som er t. at smage paa. "En Agerhøne dog kun ringe Mundsmag er." Wessel. Mundsprog, et. s. Mundheld. Mundstykke, et. 1. den øverste Deel af en Ting, som er bestemt t. at tages i Munden. M. paa et Piberør, p. en Trompet. 2. d. s. s. et Mundbid. 3. M. paa en Kanon o: den Deel, som indbefatter Mundingen. mundstærk, adj. meget snaksom, som har meget af Munden, kiævestærk. (d. Tale.) Mundsvie, en. Svie af Hedeblegner i Munden ell. paa Tungen, især hos spæde Børn. Mundtro, en. hyklet Tro. (V. S. O.) Mundvand, et. V. til at skylle Munden ell. gurgle Halsen m. (Moth.) Mundven, en. den, som hykler Venskab f. een. "Da han tabte Folkets Gunst, forlode hans Mundvenner ham." Schytte. Mundvenskab, et. hyklet Venskab, som kun bestaaer i Ord. (Rahbek.) Mundvig, en. den Bugt, som Læberne danne v. hver Side af Munden. Mundviin, en. V. som Fyrster have t. deres egen Brug allene. ⇒ (mundet, adj. kun i Sammens. aabenmundet; blodmundet, kaadmundet o. fl.) Munding, en. pl.-er. 1. Udløb af en Flod ell. Aa i Havet, i en Indsø. 2. M. paa en Kanon, Bøsse o: Aabningen t. Løbet. ⇒ Mundsveir, et. fig. for: Ord, Tale. Hans Løfter ere kun M. "Et usaligt Mundsveir, udstødt af Raseri." Evald. "Nu behøves kun det ubetydeligste, ofte uskyldigste M. til at oppuste Ilden." Rahbek. — Mundsvidne, Mundvidne, et. V. som ei er Dienvidne, som beretter, vidner om noget, andre have sagt. "Hine vare Mundsvidner; de talte om ham; men hun var baade Mund- og Dienvidne." En Liigpræd. 1666. — mundtlig, adj. som skeer m. Munden, f. saa vidt som denne er Talens Redskab. (mods. skriftlig.) En mundtlig Samtale. Et mundtligt Løfte, Svar.

Mundere, v. a. 1. [et fremmedt O.] udruste, forsyne (Soldaten) m. Vaaben, Klæder og hvad der ellers hører t. Krig og Krigsfærd. — Mundering, en. pl. - er. (Fr. monture. T. Montirung.) hvad der hører t. Soldatens foreskrevne Krigsklædning (Officerernes kaldes derimod sædvanligen Uniform.) Deraf: Munderingskammer, Munderingstrøie, o. fl.

Munk, en. pl.-e. [J. Múnkr.] en Person af Mandkiønnet, som har giort Klosterløfte, ell. under Armods, Kydskheds og Lydigheds Løfte er indtraadt i en geistlig Orden. At blive M. gaae i Kloster. ⇒ Munkebo, en. Kloster, Munkebolig. "Hele Vaarens Fugleskare — fløi nu p. de Vinger snare t. den stille Munkebo." Øhlenschl. Munkebogstav, et. pl.-er. de Bogstaver, som findes i den saakaldte Munkeskrift. Munkebygning, en. B. opført af Munke, ell. til Brug f. Munke. Munkecelle, en. Celle i et Munkekloster. Munkedigt, en. Noget, som Munke have opdigtet. (Helvaderne.) Munkedragt, en. den D. som er foreskrevet Munkene, en Munks Ordensdragt. Munkegang, en. tilforn: en hvælvet Omgang, lukket Buegang i Klosterbygninger. Munkegangen i Sorøe,

nedbrudt 1823. — Munkehætte, en. 1. H. ell. Hovedslag p. en Munkekappe. 2. en Plantes Navn. Munkekammer, et. en Munkecelle. Munkekappe, en. den lange Kappe, som hører t. Munkenes Ordensdragt. Munkekloster, et. K. indrettet f. Munke. Munkeklæder, pl. Munkedragt. Munkelatin, et. slet Latin, som Munkene i Middelald. talte og skrev. Munkelevnet, et. det L, som en Munk fører; Klosterlevnet; Munkeliv. Munkelære, en. Lære, som Munkene have opfundet og udbredt. Munkeløfte, et. Klosterløfte, som en M. gior. At giore, aflægge Munkeløftet. Munkeorden, en. et Samfund, ell. en vis Classe af Munke, der leve efter visse Forskrifter. f. E. Franciscaner-Ordenen, Benedictinere, &c. Munkeregel, en. den R. ell. Lov, som er foreskreven en vis Munkeorden. Munkerige, et. fig. for: Munkevæsen. "Pavedommet m. alle Munkerigets Emblemer." Bagg. Munkeskik, en. S. som iagttages af Munke. Munkeskrift, en. Et Navn, som gives den meer ell. mindre kantede Skrift, der bruges i Middelalderens Haandskrifter og paa sildigere Monumenter; gothisk Skrift. Munkestand, en. den Deel af den geistl. Stand, som Munkene udgiore. (Holberg.) Munkestiftelse, en. En S. indrettet af ell. for Munke, f. E. en Skole. Munkevæsen, et. alt det, som hører t. Munkeordener og Munkenes Regler og Levnet; Klostervæsen.

Munke, en. Navn p. en Urt; ogsaa: Munkehætte. Aconitum napellus.

Munter, adj. pl. muntre. [Sv. og T. munter.] 1. om physisk Beskaffenhed: rask, livelig, opvakt; i Modsætn. t. dorsk, søvnig. Et muntert Barn. En m. Hest. muntre Øine. 2. om en vis, ikke overdreven Grad af Lystighed i Ord og Handlinger, foraarsaget af god Lune, af et let, opvakt Sind. (mods. alvorlig, stille, hoitidelig.) "Det er Ansigtets Miner, som tilveiebringe Mildhed; men v. Ord og Tale vinder man Navn af munter." Sporon. At være m. i et Selskab. Et muntert Væsen. Alle bleve muntre v. Bordet. En munter Speg, Sang. Det gik muntert til — Deraf: Munterhed, en. ud. pl.

Muntre, v. a. 1. opmuntre. At muntre Sindet.

Mure, v. a. og Murer, en. s. Muur.

Murmeldyr, et. pl. d. s. [T. Murmelthier.] et Pattedyr af Gnavernes Classe, som lever p. Alpebiergene, og er bekiendt f. sin lange Vintersøvn. Marmota alpina.

Murmle, v. n. 1. har. (tydsk.) frembringe en utydelig, ligesom knurrende Lyd. (V. S. O.)

Murre, v. n. 1. har. [T. murren; Sv. murra.] knurre, brumme (som ere meer danske Udtryk.) "Svagt murre Bølgerne." P. H. Frimann. s. knurre.

Mus, et. s. Mos.

Muse, en. pl. -r. [Lat. Musa.] efter den græske og romerske Mythologie: en af de ni Gudinder, som forestod de skionne Konster; Sanggudinde. At dyrke Muserne o: Konster og Videnskaber.

Muse, v. n. 1. (har.) at fange Muus. (sielden.) Det vil alt muse, som af Kat er kommen. Ordspr. (fig. stiæle m. Behændighed, begaae Smaatyveri. Moth. tydsk.)

Muselmand, ell. Muselman, en. En Tyrk, Mahomedaner. [Et fordærvet og i sig selv ganske meningsløst Ord, af det tyrkiske Moslim, pl. Moslemim, rettroende; som intet Slægtskab har med Mand.]

Musefælde, Musefænger, o. fl. s. under Muus.

Musik, en. ud. pl. Ideers og Følelsers Udtryk v. harmoniske Toner, og Konsten at frembringe disse; Tonekonst. Vocal-Musik, Sang. At lægge sig efter M. Der opføres en smuk M. i Aften. — musicalsk. adj. som hører t. Musiken. Et m. Instrument. Et godt m. Øre. — Musicalier, pl. skriftlig optegnet Musik: Noder. At handle med M. — Musikant, en. pl. -er. den, som spiller, driver Musik f. Betaling; en Spillemand. Stadsmusikant. — Musikelsker, en. pl. -e. den, som ynder M. Musikkiender, en. pl. -e. den, som godt forstaaer Musik, som er musikkyndig.

Musivarbeide, et. [af L. musivus.] indlagt Malning, som skeer m. farvede Smaastene ell. Glasstykker, der fæstes i Kit; Mosaik, Steenmaleri.

Muskat, en. (pl. -er. sielden.) Kiærnen af Muskattræets Frugt. (Myristica moscata.) som ogsaa kaldes Muskatnød. pl. Muskatnødder. — Deraf: Muskatblomme, en. et blegrødt, trevlet Svøb, der omgiver Muskatnødden, og bruges ligesom denne t. Kryderi. Muskatjern, et. Et lidet Rivejern t. at rive Muskater p. Muskatlugt, en. den f. Muskater egne Lugt. Muskatnød, en. pl. -der. d. s. s. Muskat. Muskatolie, en. O. der presses af Muskatnødder. Muskattræ, et. Træet, som bærer Muskatnødder. Muskatviin, en. et Slags sød italiensk Viin af krydret Smag. (Muskatellerviin.)

Muskedonner, en. pl. -e. [Ital. Muschettone.] et Slags fordum brugelige korte, men svære Musketter ell. Bøsser, m. vidt Løb og udvidet Munding.

Muskel, en. pl. Muskler. [Lat. musculus.] de m. Aarer og Nerver giennemflettede kiødede Dele, der omgive Benene i dyriske Legemer, og danne Lemmerne. — Muskelbæven, en. ud. pl. en bævende Trækning i Musklerne. muskelfør, adj. som har store og faste Muskler. Muskelhinde

ell. Muſkelhud, en. et Lag Muſkeltrevler m. deres Hinde, der ligge imellem den indre og ydre Hinde p. adſkillige Organer. f. E. Mavens M. Muſkelkiød, et. Kiød uden Fedt, ſom iſær beſtaaer af Muſkler. Muſkelkraft, en. den Kraft, ſom et levende Dyrs Muſkler have t. at udſtrække, ſpænde og bevæge Lemmerne. Muſkellære, en. den Deel af Anatomien, der handler om Muſklerne; Myologie. Muſkelſkede, en. den Hinde, der omgiver en enkelt M. muſkelſtærk, adj. ſom har megen Muſkelkraft. Muſkelſtramning, en. Stramning, Spænding i en M. Muſkeltraad ell. Muſkeltrevle, en. pl.–r. de fine, rødlige, traaddannede Legemer, hvoraf Muſkler beſtaae. Muſkeltrækning, en. krampagtig Sammentrækning i Muſklerne.

Muſkel, en. pl. Muſkler. [Lat. mytilus. T. Muſchel.] d. ſ. ſ. Musling, der er en mere danſk ell. brugelig Benævnelſe. (i gl. Danſk: Skælfiſk, Snegl.) = Deraf i Sammenſætn. muſkeldannet, adj. v. ſom ligner en M. Muſkelfarve, en. afreven Malerfarve, ſom giemmes i Muslingſkaller. (ſaaledes ogſaa: Muſkelguld, Muſkelſølv. V. S. O.) Muſkelkalk, en. K. ſom brændes af Muslingſkaller ell. andre Skaldyr. muſkelklædt, adj. v. beklædt m. Muſkelſkaller. (Baggeſen.) Muſkelmarmor, et. Marmor indſprængt m. forſtenede Skaldyr. Muſkelſkal, en. Muslingſkal. Muſkelværk, et. Beklædning af Skaldyr t. Prydelſe. En Grotte med Muſkelværk.

Muſket, en. pl.–ter. [et fremmedt O.] en Bøſſe, Flint; br. iſær kun om dem, ſom ere Fodfolkets Vaaben. Deraf: Muſketild, Muſketkrud, Muſketkugle, Muſketſkud, o. fl. = Muſketeer, en. pl. Muſketerer. en almindelig Soldat v. Fodfolket (forſkiellig fra Grenadeer, Skarpſkytte.)

Muſkus, ſ. Moſkus.

Musling, en. pl.–er. [N. S. Muſſel. Sv. Musla.] bruges ſaavel om adſkillige Arter af toſkallede Skaldyr, ſom i Særdeleshed om en hos os almindelig Art, der ſpiſes. Mytilus edulis. Deraf: Muslingfanger, Muslingfangſt ell. Muslingfiſkeri, Muslingſkal, o. fl.

Musvit, en. pl.–er. et Slags ſmaa Sangfugle. Parus maior.

Mut, adj. ſ. mudt.

Muuleſel, en. pl.–eſler. [T. Mauleſel.] et ufrugtbart Blandingsdyr, avlet af et Aſen m. en Hoppe, ell. af en Hingſt m. en Aſeninde; Muuldyr. — Muuleſeldriver, en. den, ſom driver og røgter Muuleſler, ell. fører Fragtgods p. ſaadanne.

Muur, en. pl. Mure. [J. og Sv. Mur.] en af Stene, ſædvanl. m. Kalk, ell. et andet Bindemiddel opført Væg. At ſtaae ſom en Muur, ſaa faſt ſom en M. (urokkelig faſt.) At tie ſom en Muur (være aldeles taus.) Baggeſen. = Muuraabning, en. A. ell. Bræk p. en M. Muuranker, et. en ſvær Jernſtang, m. Hager ell. Krydsjern, ſom fæſtes i en nybygget Muur f. at binde og ſtyrke den. Muurarbeide, et. 1. Gierningen at mure, A. ved at mure. At være, gaae paa M. 2. d. ſ. ſ. Muurværk. — Muurbaand, et. og Muurbinder, en. d. ſ. ſ. Muuranker. Muurbi, en. Et Slags vilde Bier, der ikke leve i Selſkab. Apis cæmentaria. Muurbrud, et. brudt Aabning p. en M. (Ambergs O. B.) Muurbrækker, en. pl.–e. et fordum brugeligt Krigsredſkab t. at ſtøde Hul p. Fæſtningsmure; en Stormbuk, Rendebuk. (Guldberg.) Muurdække, et. d. ſ. ſ. Muurtag. Muurfod, en. den underſte Deel, Foden, Grundvolden af en M. Muurfolk, pl. Folk, ſom giøre Muurarbeide; en Muurmeſters Arbeidsfolk. Muurgang, en. G. indrettet ovenpaa ell. inden i en Muur. Muurgruus, et. G. af nedbrudte ell. paa anden Maade ødelagte Mure. Muurhage, en. pl.–r. d. ſ. ſ. Brandhage. (Moth.) Muurhammer, en. Et Slags H. ſom Muurmeſtere bruge. (Moth.) Muurhuulning, en. rundhvælvet H. ell. Fordybning i en Muur. (Fr. Niche.) Muurhvælving, en. En muret Hvælving. (Baggeſen.) Muurkalk, en. lædſket, m. Vand og Gruus blandet K. til at mure m. Muurkit, et. Cement. Muurkonſt, en. Konſten at opføre Muurværk. "Italiens Muurkonſt." Baggeſen. Muurkrands, en. fremſtaaende muret Kant ell. Krands p. det øverſte af en Bygning. "Liig Muurkrandſen p. et Borgtaarn." (M.) En takket Muurkrands. (Fr. Creneaux.) Muurkrone, en. K. dannet ſom en Muur med Takker. Muurleer, et. L. ſom br. allene ell. blandet m. Kalk t. at mure med. Muurlægte, en. En L. der lægges i Længden oven p. en Muur, f. at Tværbielkerne ei ſkulle hvile p. de blotte Steen. (V. S. O. Muurleide, Muurremme. Moth.) Muurmeſter, en. den, ſom har lært det Haandværk at mure, at opføre Muurværk, og deri er bleven Meſter. Det br. dog jævnligen om enhver, ſom driver Haandværket, uden Henſyn t. om han er Meſter. (ſ. Murer og Muurſvend — Muurmeſterdreng, Muurmeſterhaandværk. o. fl.) Muurquadrant, en. et ſtort aſtronomiſk Redſkab, ſom befæſtes p. en lodret M. Muurſalt, et. kalkblandet Ludſalt, der ſætter ſig p. Mure. Muurſand, et. gruusblandet S. der br. til Muurkalk. Muurſkee, en. En liden trekantet Jernſpade, hvormed Muurfolk føre Kalken p. og imellem Stenene. Muurſlynge, en. d. ſ. ſ. Blide, Steenſlynge. (Moth.) Muurſpids, en. ſ. Gavlſpids. Muurſteen, en. pl. d. ſ. Steen, ſtreget af Leer, og brændt i en Teglovn, hvoraf

Muurværk opføres. (jvf. Teglsteen.) At stryge Muursteen. Muurstift, en. En m. Hager besat Jernnagle, der befæstes i en M. for at styrke den. (Moth.) Muursvale, en. Et Slags sorte Svaler, der bygge i Taarne og Kirkemure; Kirkesvale. Hirundo apus. Muursvend, en. En S. hos en Muurmester. Muurtaarn, et. Taarn p. en Fæstningsmuur ell. Ringmuur. Muurtag, et. Et Skiærmtag, der lægges oven p. en fristaaende Muur. Muurtakker, pl. takkede Forhøininger p. det øverste af gamle Ringmure ell. Borgmure. (M.) s. Muurkrands. — Muurtind ell. Muurtinde, en. den øverste T. ell. yderste Udkant p. en M. Muurvold, en. muret Vold. (modf. Jordvold.) Muurværk, et. det, som er muret, opført af Muur. Tømmerværket og Muurværket i en Bygning. = =

Mure, v. a. 1. sætte Stene sammen og fæste dem m. en bindende Materie. At mure m. Kalk, m. Leer. En muret Pille, en muret Grav (opført af Muurværk.) At m. en Væg op. m. et Hul til. — Murer, en. pl. -e. den, hvis Haandværk er at mure. (jvf. Muurmester, ovenfor.)

Muus, en. pl. d. s. [J. og A. S. Mus.] en Slægt af fiirføddede Dyr, der høre t. Gnavernes Classe; særd. en Art af disse, der har sit Tilhold i Husene. Mus musculus. = Sammens. a.) Muusbakkelse, en. Et Slags B. af Balsamblade, bagte i Meel. (Moth.) muusblakket, adj. som har en blakket, bleggraa Farve, liig M. muusfarvet, muusgraa, adj. d. s. s. muusblakket. Muushøg, en. et Navn p. en liden Rovfugl af Høgeslægten; ogsaa Muusvaag. (Spurvehøg.) Muusslag, et. Et Modermærke, som nogle Børn fødes m. og hvori man vil finde Liighed m. en M. (s. Lungeslag.) muusøret, adj. om en Hest, der har smaa Øren. (Moth.) b.) Musefælde, en. F. til at fange Muus i. Musefænger, en. den, som giver sig af m. at fange M. Musehul, et. et Hul, gnavet af M. for at have Adgang t. deres Reder. Musehøg, s. Muushøg. Musekat, en. K. som fanger Muus. Musepulver, et. dræbende P. som lægges f. Muus. (V. S. O.) Muserede, en. Musens Rede ell. Leie. Musetand, en. fig. kaldes nieget smaa Tænder hos Mennesket: Musetænder. Museunge, en. En ung Muus, Musens Unge. Museøine, pl. fig. meget smaa Øine hos Mennesket.

Myg, en. pl. d. s. [A. S. Mycg. J. My.] et Slags smaa tovingede Insecter, der om Sommeren plage v. deres Stik; især den hos os almindelige Art. Culex pipiens. — Myggenæt, et. Et Slags tyndt, giennemsigtigt Tøi, der hænges f. Senge imod Myg. (Moth.) Myggesværm, en. En S. af flyvende Myg. —

Myghoved, et. fig. en Byld, der begynder at komme frem. myocephalum. (Moth.)

Myg, adj. m. lang Vocal. [J. miukr. A. S. meek.] let at bøie, blød og smidig. (det modf. af stiv, haard.) mygt Læder. En m. Handske. Det giør Lemmerne myge. (s. ledmyg.) fig. om Mennesker: ikke gienstridig, bøielig. (jvf. ydmyg.) Heraf: det forældede v. a. myge, at giøre blød, og myge sig, ydmyge sig. — Myghed, en. ud. pl. 1. Blødhed. 2. Smidighed, Bøielighed. Myghed i Lemmerne. "Dog skal t. langt at fare ei Myghed blot, men Kraft." Øhlenschl.

Myl, et. [A. S. Myl, Støv.] en vrimlende Hob, en Mængde i Bevægelse, en Vrimmel. Et stort Myl af Mennesker. [V. S. O. — men br. kun i dagl. T. og mangler hos Moth, som derimod har: en Mylder, i samme Bem. og v. n. myle, at stikke, prikke i et Lem, f. E. af Frost.]

Mylre, v. n. og impers. 1. (har.) være fuld af noget, som er i Bevægelse; vrimle. En mylrende Sværm. Det mylrer af Insecter. Det mylrede m. (ell. af) Mennesker p. Torvet. Myrene m. i Tuen. "De Hyklere mylre som Myrer om ham." Rahbek. Folk mylrede frem, ud af Huset. — Deraf: Mylren, en. ud. pl. Biernes Mylren i Kuben.

Mynde, v. a. 1. give Magt og Myndighed. (Moth.) forældet. jvf. Formynder, bemyndige.

Myndig, adj. [T. mündig; af det gamle: Mund, Forsvar.] 1. som har Magt, Evne; mægtig, formaaende. myndige Mænd i Staten. "En rig og myndig Bonde." P. Claussen. 2. som gierne vil vise sin Magt, bydende, stolt og overmodig. At vise sig m. i sin Opførsel. At føre et myndigt Sprog, tale i en m. Tone. 3. som kan være sin egen Værge, som er kommen t. sin Lavalder (modf. umyndig.) At blive myndig. myndige Aar, m. Alder. — Myndighed, en. ud. pl. 1. den Beskaffenhed, at have Magt; Anseelse (Auctoritet.) At tiltage sig for stor M. Den faderlige M. "Denne Forsamling forestiller den hele Stat og udøver den høieste Myndighed." Schytte. At giøre noget af egen M. At have M. over een. At give een Magt og Myndighed t. noget. 2. Adfærd og Tale, der synes at forudsætte Magt. Han sagde det m. megen Myndighed. 3. Tilstanden, at være myndig, (3) myndig Alder.

Myndling, en. pl. -er. den, der er umyndig, mindreaarig, og derfor har en Formynder. (Sneedorff.)

Mynster, et. (Forbillede.) s. Mønster.

Mynster, et. [A. S. Mynster.] en Domkirke, Stiftskirke. (forældet.)

Mynt, en. pl.-er. [A. S. Mynet. N. S. Mönte.] 1. præget Metal, hvis Be-

stemmelse er at sættes i Omløb som Penge. En dansk, engelsk M. Guldmynter, Sølvmynter. Som coll. de i Omløb værende ell. dertil bestemte Metalpenge. At slaae Mynt. Landets M. God, slet M. At forringe Mynten. — fig. "Æren er Statens helligste Mynt." Engelstoft. At fornye sin Mynt, giøre noget igien, som man i lang Tid ei har giort. (ville giøre noget bedre, end før. Moth.) At betale een m. lige Mynt. 2. Sted ell. Huus, hvor Penge myntes, m. de dertil hørende Maskiner. At sende Sølv i Mynten. (I denne Bem. er pl. ikke brugelig.) = Myntanordning, en. A. hvorved Myntens Værdi og Indretning i et vist Land bestemmes. Myntelsker, en. den, som sætter Priis p. sieldne og smukke Mynter. Myntfalskner, en. den, som forfalsker Mynten, giør falsk M. Myntfod, en. den Forskrift, hvorefter et Lands gangbare Penge udmyntes, i Henseende t. deres Vægt eller Indhold af ædle Metaller; ell. det lovbestemte Forhold imellem Landets antagne Penge-Eenhed (f. E. en Speciesdaler) og en vis Vægt af puurt Sølv ell. Guld (f. E. en Cøllnsk Mark fiin.) En let, svær Myntfod. At forandre Myntfoden. (jvf. Fod, 2. d.) — Myntforfalskning, en. Gierningen, at forfalske Mynt. Myntfrihed, en. Myntrettighed. Myntguardein, en. et frem. O. som br. om den Betient, hvis Pligt er at paasee, at Mynten faaer den lovbestemte Gehalt, og at prøve den; en Myntprøver. Mynthammer, en. En H. som tilforn brugtes v. Mynters Prøvning. Mynthistorie, en. histor. Beretning om et ell. flere Landes Mynter. Myntkiender, en. den, som har lagt sig efter Myntvidenskaben. Myntklipning, en. den Forbrydelse at beklippe, beskære ell. affile den i Omløb værende Mynt. Myntkundskab, en. Kundskab om M. og om Forholdet imellem forskiellige Myntsorter. myntkyndig, adj. som besidder Myntkundskab. Myntmaskine, en. En M. med Presse og andre Indretninger, hvorved Mynter præges; en Myntpresse. Myntmester, en. den, som forestaaer en Mynt, har Opsyn m. Pengenes Myntning. Myntmærke, et. Præg og Overskrift p. en Mynt. Myntnavn, et. N. som gives et vist Slags Mynt. Myntpresse, en. Myntmaskine. Myntpræg, et. Præget p. en Mynt, det, som v. Stempelet præges ophøiet p. Mynten. Myntprøve, en. P. som skeer f. at undersøge en Mynts Gehalt. Myntprøver, d. s. s. Myntguardein. (Moth.) Myntrettighed, en. den R. at lade Penge mynte, som nu kun Regieringer have. Myntsamler, en. den, som samler p. sieldne ell. mærkelige Mynter. Myntsamling, en. En S. af endeel, i en ell. anden Henseende mærkelige Mynter. Myntskat, en. d. s. s. Slagskat, Prægeløn. Myntskriver, en. Regnskabsfører v. en Mynt (2.) Myntslid, et. Myntens Slidning, Formindskning i Vægt og Værdi v. Omløb. Myntsort, en. et vist Slags M. Myntstempel, et. Jernstempel, hvormed Mynter gives deres Præg. Myntstykke, et. En enkelt, præget Mynt. "Fordi Myntstykkerne ikke kunne giøres lige gode." Olufsen. Mynttegn, et. prægede Tegn af Metal, som udgives, i St. for Papirpenge, t. at betegne en Mynt, uden at have dens Værdi. Myntvalse, en. V. hvormed de Metalplader ell. Stænger strækkes, som man slaaer M. af. Myntvidenskab, en. historisk og videnskabelig Kundskab om Mynter, især ældre og sieldnere. (Numismatik.) Myntværk, et. skriftligt Værk, hvori Mynterere beskrevne og aftegnede. Myntvæsen, et. alt det, som hører t. Mynten i et ell. flere Lande, t. Mynternes Prægning, Forhold, Omløb, m. m.

Mynte, v. a. 1. [N. S. mynten.] give dertil skikkede Metalstykker deres bestemte Præg, slaae Mynt. At mynte Guld, Sølv, Kobber. At mynte Penge om (indsmelte og atter mynte dem.) Myntet Guld o: Guldmynt. = Mynteret, en. d. s. s. Myntrettighed. Myntested, et. en By, ell. et andet Sted, hvor der myntes ell. har været myntet Penge. — Myntning, en.

Mynte, en. En Planteslægt, udmærket v. sin kraftige, tildeels behagelige Lugt. Mentha. s. Agermynte, Krusemynte, Pebermynte, Skovmynte, o. a. — Deraf: Mynteolie, Myntevand.

Myr ell. Myre, en. pl. Myrer. [I. Myri.] en Mose, Sump; Mosejord, Moseland. (br. især i Norge.) Deraf: Myrefyr, Myregran (Fyr, Gran, som voxe i Moser.) Myrejern, et. Jernmalm som vindes af Mosejord og Mosevand. Myremalm, en. En okeragtig Jernmalm, som findes lagvis i Moser og andensteds (Brünnichs Min. Olufsen.)

Myrde, v. a. 1. [I. myrda. s. Mord.] dræbe et Menneske m. Forsæt, m. den bestemte Villie, at skille det v. Livet; begaae Mord. Han har baade røvet og myrdet. At m. een med koldt Blod. [Man dræber ogsaa Dyr; kun om Mennesker bruges myrde og ihielslaae. At dræbe siges baade om uforsætligt og forsætligt Manddrab; at myrde kun om det sidste. "Uden Forsæt og Agt kan ingen siges at være myrdet." Sporon. jvf. dræbe.] Uegentl. br. myrde undertiden om Nederlag i Strid. Trætte af at myrde, forlod begge Hærene Valpladsen ved Nattens Indbrud. — Myrden, en. Gierningen at myrde. — Myrdelyst, en. ud. pl. Lyst, Begierlighed t. at myrde. At dræbe af M. (Rahbek.) — myrdevant,

adj. v. vant t. at myrde, fortrolig m. at dræbe. (Baggesen.)

Myre, en. pl.-r. [A. S. Mira, Myra. N. S. Miere. I. Maur.] en bekiendt Slægt af Insecter, der leve i store Selskaber og fælles Boliger. Formica. — Myrebad, et. B. af Vand, hvori en Myretue m. Myrerne ere kogte. Myreløve, en. et Slags Insecter, bekiendte af den konstige Maade, hvorpaa de fange Myrer. (Myrmeleon formicalea.) myreskoldet, adj. v. som har Huden udslaaet m. smaa røde Blegner, ligesom efter Myrers Bid. (Colding.) Myresluger, en. En Slægt af Pattedyr. Myrmecophaga. Myretue, en. opdynget Tue af Jord, raaddent Træ o. d. hvor en Myresværm har sin Bolig; en Myrebo. Myreæg, et. pl. d. s. denne Benævnelse tillægger man i Almindelighed urigtigen Myrernes Pupper.

Myrebiørn, en. pl.-e. Et Navn, som i Norge gives et Slags Biørne (ogsaa Græsbiørn, mindre end Hestebiørnen. v. Aphelens Nat. Hist. I. 327) enten fordi de gaae i Myrer (Moser) efter Bær; eller, som Nogle angive, fordi de gierne æde Myrer og andre Insecter.

Myriade, en. pl.-r. [L. myrias.] et Antal af ti tusinde; og i Alm. et stort Antal.

Myrrha, en. et Slags vellugtende østerlandsk Gummi af Myrrhatræet. (Amyris.)

Myrte, en. pl.-r. et bestandigen grønt Busktræ. Myrthus. Deraf: Myrteblad, Myrtebusk, Myrtekrands, Myrtelund, Myrtetræ (d. s. s. Myrte) o. fl.

Mysse, en. ud. pl. [I. Misa.] i Norge: syrlig ell. suur Ostevalde. Deraf: Mysseost, en. (udt. ogsaa: Myseost.) et Slags meget tæt og tung, men skiør Ost af sødagtig Smag, som især i Norge laves af Valde.

Mythe, en. pl.-r. [Lat. Mythus.] enkelte Stykker af Oldtidens philosophiske Digtninger ell. poetiske Historie, Philosophie og Theologie. — Deraf: mythisk, adj. som udrinder af ell. staaer i Forbindelse m. en Nations ældste Sagn og Myther. m. Historie, Philosophie. Et mythisk Digt. — Mythologie, en. Lære om Guder ell. høiere Væsener, grundet p. gamle Sagn; Gudelære, Fabellære. mythologisk, adj. som hører t. Mythologien, staaer i Forbindelse m. Gudelæren. mythologiske Forestillinger, Undersøgelser.

Mytteri, et. pl.-er. [T. Meuterei.] ulovlig Forbindelse af flere imod Øvrighed ell. Foresatte; oprørsk Forening, Sammenrottelse. At stifte, giøre M. — Deraf: Mytteriaand, en. Tilbøielighed til Mytteri, Oprørsaand. Mytteristifter, en. Oprørsstifter.

Myttring, en. s. Mottrik.

Mægle, v. n. og a. 1. [T. mäkeln.] stifte Enighed, Forlig, bringe t. Enighed. At m. i en Trætte, m. imellem stridende Parter. At m. Fred, m. Forlig. Han vilde m. dem imellem. (bringe dem t. at enes om noget.) — Mægler, en. pl.-e. 1. den som mægler imellem Stridende, som stifter Forlig. (s. Fredsmægler.) 2. den, som imod visse Fordele, besørger Handelsforretninger f. Andre. Varemægler, Skibsmægler, Vexelmægler, Assurancemægler. (Heraf: Mæglerembede, Mæglerforretning, Mæglerløn, o. fl.) Mægling, en. pl.-er. Handlingen, at mægle imellem stridende.

Mægte, v. n. 1. har. [af Magt.] formaae, have Kræfter til. Denne Steen mægter jeg ikke at løfte. Jeg mægter (orker) ikke mere. (jvf. magte.)

Mægtig, adj. [I. máttugr. T. mächtig.] 1. som har Magt, Evne til, som formaaer noget. "Den, som er mægtig m. sin Tunge." — "Hvo vil blive mægtig over mig?" D. Bibel. Mægtig i Ord og Gierninger. At være sig selv m. (kunne styre, beherske sig selv.) At blive en Ting m. (Moth.) "De vare ei mægtige t. at giøre det." Colding. 2. som har megen Magt og Virkekraft, som formaaer meget; vældig. En m. Herre, m. Mand. mægtig i Krig; m. ved Forbund. Et mægtigt Rige. De Rige og Mægtige i et Land: "Den eneste menneskelige Frygt, som kan holde de Mægtige tilbage fra Lasterne." Sneedi. 3. fig. stærk, kraftig, stor, vidt udstrakt. En m. Storm. mægtige Gierninger. (i Biergværkerne: bred, om Gangene; tyk om Steenlagene ell. Fløtserne.) Heraf: Mægtighed, en. En Gangs M. o: dens Vidde, ell. Strækning; en Fløtses M. o: Tykkelse. "Steenkullagenes ulige Mægtighed." Olufsen. — For: Magt br. det kun i vore Bibeloversættelser. "Jeg vil fortælle om din Mægtighed."

Mælde, v. a. s. melde.

Mæle, et. ud. pl. [Sv. Mäla. af Maal.] 1. Menneskets Røst, for saa vidt den br. til Talen; Maal, Talestemme. Han har et tydeligt Mæle, men ingen Stemme t. Sang. At opløfte Mælet. At miste sit M. faae sit M. igien. "En Taler kan tabe Røsten, uden at miste Mælet." Sporon. 2. Tale f. Retten t. Forsvar eller Klage. (forældet.)

Mæle, v. n. og a. 1. [I. mæla.] 1. tale. Han mælede ikke et Ord. Han kunde hverken m. eller tale (Pleonasme.) "Med Sorgen udi Sind at mæle Latters Ord." Grundtvig. 2. tale sin Sag for Retten. (forældet.)

Mælk, s. Melk.

Mængde, en. pl.-r. sielden. [A. S. Menigeo. I. Margr, Mergd.] et stort Antal, en talrig Hob; Talrighed. En M. Mennesker. En stor M. Penge. Fiendens M.

Der var Kiøbere i Mængde. — Mængden, absol. a.) den største Deel af Folket, Hoben. "Mængden i Staden blev splidagtig." D. Bibel. At jage efter Mængdens Bifald. "At agte de Fornuftiges Dom høiere, end Mængdens Yndest." Sneedorf. "Den tankeløse Mængde seer intet." Engelstoft. b.) det største Antal af en vis Hob Folk. (m. præp. af.) Mængden af Tilskuerne, af Forsamlingen.

Mænge, v. a. 1. [J. menga. A. S. mengean.] blande, sammenblande. "Og vilde Erterne sig samme Dag ei mænge." — "Gid aldrig nogen Qvinde med andet mænger sig, end koge, sye og spinde." Holberg. (s. Mang.) = Mænggods, et. d. s. s. Manggods, Blandingsgods. — Mængsel, en. Blanding. (sieldent.) T. Rothe.

Mær, en. pl. -e. [J. Mar, Hest. Meri, Hoppe. A. S. Mære.] En Hest; og i Særdeleshed en Hoppe, (nu kun hos Almuen. jvf. Marskalk.)

Mærke, et. pl. -r. [J. og gl. Dansk: Mark.] 1. et Tegn, hvorved man skielner een Ting fra en anden, ell. hvormed man betegner noget f. at gienkiende det; et Kiende, Kiendetegn. At klippe M. i Faarenes Øren. At lægge M. i en Bog, sætte M. ved noget. At bære M. af noget. "Kun nogle af de Træk, som Trældoms Mærke bær." Storm. — fig. At lægge M. til ɔ: give nøie Agt, mærke p. noget som foregaaer. At tage M. paa noget ɔ: betragte det saa nøie, give saaledes Agt derpaa, at man kan gienkiende det. (s. Bomærke, Kiendemærke, Skioldmærke.) 2. en Fane, et Banner. A. S. Marc. (forældet.) Deraf de forældede: Mærkedrager, Mærkesmand, (Ohlenschl.) Bannerfører. 3. Grændse. Jvf. Enemærke, Landemærke. = mærkelig, adj. 1. som er et Mærke værd, fortiener at lægges Mærke til, at agtes paa. En m. Dag, Begivenhed. Et mærkeligt Vidnesbyrd. 2. kiendelig, som let kan mærkes. En m. Forskiel. Det er let mærkeligt. — mærkværdig, adj. d. s. s. mærkelig; men m. et stærkere Udtryk; vigtig, betydelig, mindeværdig. Mærkværdighed, en. 1. ud. pl. Beskaffenheden, at være m. 2. pl. Mærkværdigheder, mærkværdige Ting, Egenskaber. Byens Mærkværdigheder. = Mærkedag, en. Dag, hvorfra hentes et Mærke. Mærkepenge, pl. en Afgift, som betales af Søfarende f. Lodsmærker, der udsættes p. farlige Steder; Prikkepenge. (Mandix d. Kammervæsen. 222.) Mærkepæl, en. P. som sættes t. Mærke; Grændsepæl. Mærkeskiel, et. Grændseskiel. (V. S. O.) Mærkestreg, en. S. som er sat t. Mærke. Mærketegn, et. Kiendetegn. (E. E. Pontoppidan.)

Mærke, v. a. 1. [J. merkia.] 1. sætte Mærke, Kiendetegn p. noget. At m. Varer, Tønder, Qvæg. 2. lægge Mærke til, give nøie Agt p. Mærk p. mine Ord. At m. efter eens Tale. 3. faae Kundskab om, fornemme, slutte sig til af udvortes Kiendemærker. "Lær Folk, men lær dem saa, at de ei mærke det." Popes Krit. v. Schiermann. Saavidt jeg kan mærke. At m. eens Hensigter. Vi mærkede ikke at han kom. Man kan m. paa ham, at han bliver gammel. Her mærker man ikke til Kulden. Vi mærkede intet til Tyvene. — At lade sig m. med noget ɔ: give tilkiende, yttre, røbe. At lade andre m. noget. At m. een noget af, lære v. at mærke p. een; komme efter hvad han holder skiult. = Mærkelse, Mærkning, en. Gierningen at mærke. — Mærkehammer, en. H. hvormed man mærker, slaaer Mærke i noget. Mærkejern, et. J. hvormed man mærker noget. Mærkepind, en. P. ell. Stok hvorpaa man mærker noget, hvori man skærer Mærker; Mærkestok, Karvestok.

Mærke, n. s. en Plantes Navn. Apium graveolens. (H. Harpestrengs Lægebog.) Vandmærke, vild Sellerie.

Mærs, et. pl. d. s. [N. S. Mars.] et aabent ell. lukket, m. Rækværk forsynet Gulv af Planker, der anbringes p. Masten oven over Storseilet, og har nogen Lighed m. en Kurv. [Mærs, egentl. en Kurv. Deraf Ordsproget: Det er ondt at faae Heire i Mærs.] = Mærsflag, et. F. som sættes over Mærset. Mærslygte, en. En L. der undertiden t. Skibs tændes om Natten i Stor-Mærset. Mærsraa, en. den R. hvortil Mærsseilet er fæstet. Mærsseil, et. det fiirkantede Seil, som er næst over Mærset. En Mærsseilskuling (hvorved dette Seil kan føres.)

Mærskland, et. s. Marskland.

Mæske, v. a. 1. [s. Mask.] 1. (T. meischen.) At m. til Øl ɔ: røre det skraaede Malt i hedt Vand. At m. til Brændeviin ɔ: slaae hedt Vand p. Kornet og sætte Bærme dertil, f. at bringe det i Giæring. 2. (T. mästen.) fede, giøre fed. At m. Sviin. Saa fed som en mæsket So. "Naar jeg seer — Fortienester og Vid at lide Nød, og Dumhed mæske sig i Lykkens Skiød." F. Schmidt. = Mæskekar, et. K. hvori Korn mæskes t. Øl ell. Brændeviin. Mæskestang, en. S. til at mæske Maltet ell. omrøre det i Mæskekarret. — Mæskesti, en. Sted, hvor Kreature mæskes ell. fedes; Gaasesti, Kalvesti, Svinesti. (jvf. Sti, 2.) Mæskesviin, et. S. som er mæsket ell. skal mæstes; Fedesviin. — Mæskning, en. Gierningen at mæske.

Mæslinger, pl. [N. S. Masel. E. measles.] en Febersygdom, hvorved Legemet slaaer ud i røde Pletter, der bortterres uden Ar.

Mæt, adj. pl. mætte. [I. mettr.] som har faaet nok at spise, har tilfredsstillet sin Madlyst. At være mæt, blive mæt, spise sig mæt. — fig. tilfredsstillet v. Nydelse. Man kan ikke see sig m. paa dette Maleri. Mæt af Dage, af Rigdom og Ære, af Livets Gode. "Gammel og mæt af Dage." D. Bibel. "Gak saa, naar du er mæt af Dage, t. dine Fædres Fred." Storm. = **Mæthed**, en. ud. pl. den Tilstand, at være mæt. — **Mætte**, en. for: Mættelse, Mæthed, er sieldent og forældet. (Arrebo. Tullin.) "At fremmed Graadighed fuld Mætte kunde nyde." Storm.

Mætte, v. a. 1. stille Sulten ell. Madlysten. At m. den Hungrige. At m. sig p. noget. — fig. tilfredsstille en sandselig Lyst, Begierlighed. At m. sine Lyster. — "De Lyster, som meest mættes, blive altid de umætteligste." Bastholm. — **mættes**, n. pass. blive mæt. "Han er som Døden, der kan ikke mættes." Hab. 2. 5. "Lad først Børnene mættes." Marc. 7. 27. 2. I Chemien: komme saameget af et fast Legeme t. et flydende, som dette kan opløse; ell. bringe begge Legemer i en chemisk Ligevægt. — **mættelig**, adj. som kan mættes. (s. umættelig.) **Mættelse**, en. det at mætte nogen ell. at mætte sig. "Den uudtømmelige Kilde, hvoraf han øser Mættelse og Glæde." Evald.

Mø, en. pl. -er. [I. Mei, Mær. Sv. Mö.] 1. en Pige, et ugift Fruentimmer (hyppigen hos Digtere; men høres ei i Talesproget.) s. Fæstemø, Kongemø. 2. en Pige, som er urørt af Mandfolk; en reen Jomfru. = **Møbarn**, et. Barn af Qvindekiønnet; Pigebarn. (mods. Drengebarn, Svendbarn.) "Møbarn, maa aldrig sin Jord afhænde." D. Lov. V. 3. 7. **Mødom**, en. ud. pl. [I. Meydomr.] den Egenskab hos en Pige, at hun er urørt af Mandfolk, ubesmittet Kydskhed, Jomfrudom. **Mødomstegn**, et. Kjendetegn p. ubesmittet Mødom. — **Mødreng**, en. s. Pigesvend.

Mødding, en. pl.-er. [Møgdynge.] en Dynge, Samling af Møg, især Kreaturenes, der samles t. Giødning. At føre en M. ud p. Ageren. = **Møddingbrønd**, en. En steensat Grav ell. Fordybning i Jorden t. at sanke Giødning i. **Møddingpøl**, en. Sump af ureent Vand, der samler sig om en M. **Møddingsted**, et. Den Plads, hvor Giødning fra Stalden samles og opdynges f. at gaae i Giæring. At anlægge et M. **Møddingvand**, et. det fra Møddingen afløbende Vand.

Møde, en. ud. pl. [I. Mæda. Sv. Möda. jvf. adj. mod.] Besvær, Fortræd, Kummer, Gienvordighed. "At udstaae Møie og Møde." E. E. Pontoppidan. 1653. (næsten ganske forældet.) For: Mødighed, Træthed br. det af P. Claussen. — **mødefuld**, adj. som har, medfører megen Besværlighed ell. Gienvordighed. — **møde**, v. a. og rec. 1. giøre Uro og Besvær, besvære, udmatte. At møde sig. (forældet.)

Møde, v. a. og n. mødte, mødt. [Goth. motjan. A. S. metan. N. S. m o t e n.] 1. act. komme imod een, træffe en Kommende, komme een i Møde. Jeg mødte ham p. Veien, p. Gaden. Jeg har mødt (truffet) ham nogle Gange i Selskaber. (Saavel i denne, som i de følgende Bemærkelser, er den passiv. Form usædvanlig; men mødes, som v. dep. brugeligt.) — 2. act. gaae i Møde; ofte figurl. for: modstaae, modvirke. "Hvorledes vinde vi Styrke t. at møde Modstand, Bagtalelse, Fordømmelse?" Mynster. 3. hændes, vederfares; indtræffe. Denne Ubehagelighed er mødt mig flere Gange. Der mødte det Uheld. 4. absol. indfinde, indstille sig; komme t. et Møde. At møde i Retten, lade en anden m. for sig. Det er anden Gang, at han ikke har mødt. Ti Vogne skulle møde i Morgen. De mødte alle. — **mødes**, mødtes. dep. møde hinanden, træffes. Vi mødes undertiden i Klubben, p. Gaden. De mødtes p. Halvveien. "Hun mødtes med sin Broder." A. Vedel. — **Møden**, en. ud. pl. det, at møde een, ell. at flere møde p. et Sted. (Baggesen.) **Mødeplads**, en. og **Mødested**, et. Plads, Sted, hvor flere mødes, ell. som er bestemt t. et Møde. Krigsfolkenes Mødeplads. At aftale et Mødested. — **Mødetid**, en. Tid, som man har bestemt til et Møde, til at mødes.

Møde, et. pl.-r. [I. Mot. N. S. M ø t e.] 1. berammet Sammenkomst, Forsamling, Stævne. (s. Mode.) Selskabet holdt et M. Der er berammet, fastsat, udskrevet, aftalt et M. 2. uformodet Sammenkomst; det, at mødes. Det var mig et uventet, behageligt, uheldigt M. — i **Møde**, adv. saaledes, at man møder nogen. At gaae, komme, reise, kiøre, ride, seile een i M. — fig. At gaae Faren, Døden rolig i Møde. At see en tidlig Død i Møde. (vente sig.)

Mødig, adj. [A. S. medig. I. módr.] 1. træt, udmattet v. Arbeide ell. Gang. 2. trættende, som giør mødig. "Naar de Dagen igiennem gaae saa mangen mødig Gang." Mynster. "Denne Mathed — er som Søvnen efter en mødig Dag." Bagg. **Mødighed**, en. ud. pl. Træthed. (br. sieldnere end dette.) "Hans Lod er Middagssol, suur Sved og Mødighed." Storm.

Mødrene, adj. [af Moder. s. det lignende fædrene.] som hører til, ell. har tilhørt Moderen i en Slægt. Hans Frænder p. mødrene Side, ell. mødrene Frænder. Det er hans mødrene Vaaben. Ogsaa forenet m. Substantivet: Mødrenearv, en.

Arv, man har faaet ell. skal have efter sin Moder. Mødrenebyrd, en. Æt, Herkomst p. mødrene Side. (Suhm.) Mødrenegods, et. som er arvet efter Moderen. o. fl.

Mødsom, mødsommelig, adj. (A. Vedel.) s. møisom.

Møg, et. ud. pl. [J. Myk. A. S. Myx.] Dyrenes Skarn ell. affondrede Ureenlighed; især for saa vidt samme anvendes t. Giødning. At kiøre M. (p. Ageren.) Komøg, Hestemøg, Faaremøg, Hønsemøg. (For: Skarn, Snavs i Alm. br. det kun i lav Tale.) = Møgagning, en. Gierningen at kiøre M. ud. Møgbed, et. Havebed, hvori der er lagt megen Giødning. (V. S. O.) Møgbænk, en. d. s. s. Mistbænk. (Møgbed. Moth.) Møgbør, en. Bør, som anvendes t. at bære ell. trille Giødning paa. Møgdynge, en. Skarndynge. (jvf. Mødding, som herfra er forskielligt.) Møgfork, en. Møggreb. Møggilde, et. G. som gives Hovbønder ell. andre, der i Forening have kiørt Møg ud. Møggiødning, en. G. som bestaaer af blot Møg, som ei er Blandgiødning. (Landh. S. Skr. I.) Møggreb, en. En G. eller Fork, t. at tage Møget bort af Stalden ell. læsse det p. Vognen. Møghakke, en. Redskab, hvormed Møget tages af Vognen, ell. løsnes i Møddingen. Møghob, en. En liden Møgdynge. Møgkarre, en. K. til at føre Møg paa. Møgkiørsel, en. Møgagning. Møgkrog, en. Møghakke. Møglæs, et. En Vogn, læsset m. Giødning. Møgskuffe, en. hvormed M. skuffes af Stalden. Møgtyv, en. s. Møggreb. Møgvogn, en. V. som man kiører Møg paa.

Møge, v. a. og n. 1. [J. mykia.] 1. v. a. strøe Møg paa, giøde (som er mere brugeligt.) At m. en Ager. 2. v. n. kaste sit Skarn ell. Møg; om Kreature. (Hyltfeldt.) 3. føre Møg af Stalden. s. muge, som nu altid br. i denne Bemærk. — Møgning, en.

Møie, en. ud. pl. [N. S. M o i e. T. M ü h e. H. Mode.] Kræfternes Anstrengelse, Umage, Besværlighed. At have M. med noget. "De giøre sig Møie f. at forvende Retten." Jer. 9. Det kostede ham megen M. Et Liv, fuldt af Uro og M. = møiefuld, adj. som der er megen Møie ved, meget besværlig, umagelig. — møisom, møisommelig, adj. forbunden m. Møie, besværlig. Et møisomt Liv, Arbeide. møisommelige Udregninger. — Møisomhed, Møisommelighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være møisom.

Møie, v. a. 1. giøre Umage, besvære. (forældet. At møie sig m. noget. Baggesen.)

Møl, et. pl. d. s. [J. Melr, Mólr.] et Navn p. de Nat-Sommerfugle, hvis Orme ell. Larver søndergnave uldent Tøi o. d. Phalæna tinea. Der er gaaet Møl i Pelsen. — mølædt, adj. v. angreben, meer ell. mindre fortæret af Møl.

Mølle, en. pl. -r. [J. Mylna. A. S. Myln. N. S. M ø l e.] en af forskiellige Hiul og Drev sammensat Maskine, som drives af Vand, Vind, Damp ell. Hestes Kraft, og hvis Virkning enten er at male (som er det almindeligste) ell. at knuse, stampe, sønderskære, &c. absol. br. det om Kornmøller. At bringe Korn t. Møllen. Møllen gaaer, staaer. En hollandsk M. En Stubmølle. En Vandmølle, Veirmølle, Hestemølle, Dampmølle. En Barkmølle, Grynmølle, Hammermølle, Kobbermølle, Krudmølle, Maltmølle, Oliemølle, Papirmølle, Slibemølle, Stampemølle, o. fl. = Mølleaa, en. Aa, som driver en M. Møllearm, en. Et af de fire Korstræer p. en Veirmølle, hvorpaa Vingerne ere fæstede. Mølleaxel, en. det svære Træ, hvorpaa Møllearmene, ell. Vandhiulet i en Vandmølle, ere befæstede. Møllebakke, en. B. hvorpaa en Veirmølle staaer. Møllebom, s. Mølleaxel. Møllebrug, et. det, som hører t. en Mølles Drift. Møllebygger, en. den, som forstaaer Møllebyggeri, ell. den Konst, at tilhugge og sammensætte Tømmeret og de øvrige Dele i et Mølleværk. Møllebygning, en. 1. ud. pl. Gierningen, at bygge en M. 2. pl. -er. Bygning, som hører t. en Mølle. Møllebygningskonst, en. Møllebyggeri. Møllebæk, en. B. som driver en Vandmølle. Mølledam, en. Samling af opdæmmet Vand, hvorved en Vandmølle drives. Mølledige, et. 1. en Mølledæmning. 2. Vandløb til ell. fra en Mølle. (Jvf. Dige, 3.) Møllediget v. Sorøe. — Mølledrev, et. Et mindre Hiul i Mølleværk, der staaer saaledes i Forbindelse m. et større, at det driver ell. drives af dette. Mølledæmning, en. D. hvorved Vandet samles i en Mølledam. Møllefod, en. Grundvolden, hvorpaa en Veirmølle staaer. Møllegierde, et. Indretning i en Mølle, bestaaende af to Stykker Træ, i Skikkelse af en Bue, hvori Møllestenen ligger; Møllestilling. (Luur. V. S. O.) Møllegiæst, en. den, som jævnligen søger t. en Mølle, f. at lade sit Korn male. Møllegrav, en. Grav ell. Canal, hvori Vandet ledes fra en Flod t. et Mølleværk. (Krafts Mech.) Mølleheſt, en. H. som driver et Mølleværk. Møllehiul, et. H. som hører t. en Mølle. Møllehugger, en. Møllebygger. (Oluffen.) Møllehuus, et. H. hvorpaa en (hollandsk) Veirmølle staaer; ell. Huus v. en Mølle, hvor Mølleren boer. (D. Lov. VI. 21, 1.) Møllejern, et. en svær Jernstang, m. hvilken den øverste Møllesteen, ell. Løberen, dreier sig. Møllekam, en. s. Kam, 2. b. Mølleligger, Mølleløber, en. s. Ligger, Løber, 2. Møllenæring, en. N. som een

har af et Møllebrug. Møllepenge, pl. s. Malepenge. Møllepose, en. 1. Sigtepose p. en M. 2. en P. hvori Korn føres til, og Melet fra Møllen; Møllesæk. Møllepæl, en. Pæl, hvorpaa en Stubmølle hviler. Møllequærn, en. Q. i en Mølle. (modf. Haandqværn.) Møllerende, en. R. hvorved Vandet ledes t. Hiulet i en Vandmølle. Mølleret tighed, en. R. til at anlægge og bruge en M. Møllesadel, en. kaldes to stærke Underlag m. deres Tværtræer, hvorpaa en Stubmølle hviler. (Krafts Mech. II. 812.) Mølleseddel, en. d. s. s. Maleseddel. Mølleseil, et. det, p. Møllevingerne udspændte Seildug. Møllestrue, en. En firkantet Tragt over Møllequærnen, hvorigiennem man lader Kornet løbe ned i Qværnen. (Moth.) Møllestyld, en. den Landgilde, som en Fæstemøller maa betale af sin M. og den tilliggende Jord t. Eieren. Møllespil, et. Spil ell. Vinde t. at dreie en M. Møllestang, en. "Stang p. en Veirmølle, som Møllen gaaer om paa." (Moth.) Møllesteen, en. pl. -stene. En af de Stene, som udgiøre Qværnen i en M. (Løberen og Liggeren.) Møllestiert, en. Bielke ell. Stolpe p. en Veirmølle, hvorved den dreies; Møllesvøbe. (Moth.) Møllestilling, en. s. Møllegierde. Møllesvøbe, en. En fra Stubmøller udstaaende Bielke, hvorom Vindetavlet er bundet, hvorved Møllen v. Hielp af Vindevognen dreies. (Moth.) Møllesæk, en. S. hvori Korn føres t. Mølle. Møllesø, en. Sø, hvoraf en Vandmølle har sit Tilløb. Mølletold, en. den Betaling i Korn ($\frac{1}{18}$ Skieppe f. Tønden) som gives Mølleren i Maleløn, i St. for Penge. Mølletragt, en. d. s. s. Møllestrue. Mølletvang, en. Rettighed t. at kunne tilholde nogen at lade male sit Korn p. en vis Mølle. Mølletømmer, et. T. som er i en Mølle, ell. er tienligt t. Møllebygning. Møllevand, et. rindende Vand, hvorved et Mølleværk drives. Møllevei, en. den Vei, man har, f. at komme t. en Mølle. Møllevinge, en. de Krydstræer p. en Veirmølle, som fæstes p. Møllearmene, og hvorpaa Seilene udspændes. Møllevogn, en. V. hvorpaa Korn og Meel føres t. og fra Møllen. Møllevægt, en. V. hvorpaa Kornet, som føres t. Mølle, og det malede Meel veies. Mølleværk, et. den Indretning, hvorved en M. drives og opfylder sin Bestemmelse. (s. Maleværk.)

Møller, en. pl. -e. den, som eier eller driver en Mølle, som lever af Møllebrug. En Meelmøller, Maltmøller, Slibemøller, Valkemøller. En Hestemøller (som driver en Hestemølle.) = Møllerdreng, en. D. som er i Lære hos en M. Møllerhest, en. H. som tilhører en Møller. Møllerhuus, et. H. hvor en Møller boer. Møllerhøne, en. kaldes en meget fed Høne. Møllerkone, en. En Møllers Hustru. Møllersvend, en. den, der tiener for Svend i en Mølle. Møllervogn, en. Vogn som tilhører en Møller. m. fl. a.

Møn, en. [J. Mænir.] Rygningen, den øverste Kant af Taget p. et Huus; Tagryg, Mønning (som er mere brugeligt.) Deraf: Mønaas, en. d. s. s. Møn, Mønning. Mønsteen ell. Mønningssteen, en. pl. d. s. de Tagsteen, der udgiøre Mønningen p. et Huus. Møntørv, en. Græstørv, som lægges p. Tagryggen af et Huus.

Mønde, en. pl. -r. [Skrives ogsaa: Mynde. J. Miöhundr; af miö, smal, tynd.] et Slags Jagthunde, af en høi, langstrækket og meget smal Bygning. — Møndejagt, en. Jagt, som skeer med Mønder.

Mønne, v. a. 1. dække Tagryggen af et Huus. At mønne med Tørv.

Mønnie, en. [L. Minium.] et Farvestof, eller en Blykalk af rød Farve, der faaes og tilberedes v. Brænding i en Mønnie-Ovn, et Mønniebrænderi. (s. Minie.)

Mønning, en. [s. Møn, mønne.] 1. Gierningen, at mønne. 2. Mønaas, Tagryg.

Mønster, et. pl. Mønstre. [N. S. Munster.] 1. en Gienstand, hvorefter en anden dannes, ell. hvis Egenskaber man søger at efterligne og optage; et Forbillede, Exempel. At skære et M. til en Kiole. At sye efter M. At tage een til M. Hun er et M. paa qvindelig Fromhed. 2. Figur, Billede (i visse Tilfælde.) At væve M. i Dækketøi. Dette Tøi har et smukt M. = Mønsterbillede, et. B. som tiener ell. kan tiene t. Mønster. "Skiønhedens høieste M. i hans Siæl." (Ideal. M.) Mønsterbog, en. B. hvori forskiellige Mønstre findes t. at tegne, sye, strikke efter, &c. Mønsterskærer, en. den, som udskærer Mønstre. mønsterskiøn, adj. udmærket skiøn i sin Art. "Dette mønsterskiønne Sørgespil." Baggesen. Mønsterstrikning, en. S. efter Mønstre, ell. hvorved et vist M. bringes ind i det strikkede Arbeide. (Andre m. Mønster sammensatte Ord, der ikke egentlig høre herhid, s. under mønstre.)

Mønstre, v. a. 1. [N. S. munstern.] 1. egentl. eftersee en Ting nøie, om den svarer t. sit Mønster; særdeles om Eftersyn af Krigsfolk v. Befalingsmænd, f. at undersøge, om Hæren er i tilbørlig Stand. At m. Fodfolket, Rytteriet. m. et Regiment. 2. fig. betragte nøie f. at udsætte paa, mestre, rette paa. At m. de Forbigaaende. "At m. paa Bogstaver og Ord." Sneedorff. = Mønstring, en. pl. -er. Gierningen, at mønstre, især Krigsfolk. — (Mønsterherre, en. kaldtes fordum visse Opsynsmænd v. en Krigshær, hvis Bestil-

ling var at mønstre Folket, m. m. Mønsterplads, en. P. bestemt t. Krigsfolks Mønstring. (Holberg. rettere: Mønstringsplads.) Mønsterrulle, en. Fortegnelse over Krigsfolk i en Hær, hvorefter de mønstres. (Moth.) Mønsterskriver, en. den, som v. Mønstringer og andre Leiligheder holder Bog over Krigsfolkene i Hæren. (Moth.)

Mør, adj. [N. S. mör. A. S. mearu. Gl. D. meör.] den Beskaffenhed v. et fast, trevlet, Legeme, at dets Dele ere blevne blødere, end de tilforn vare, og saaledes lettere skilles ad; saasom v. Raaddenhed, Modenhed, v. at bankes, blødes, koges o. s. v. — Skiørt er det, som let brydes; mørt det, som let sønderslides, tygges, o. d. ell. hvis trevlede, tilforn tæt forenede Dele, lettere adskilles. — Tøiet er mørt af Ælde. Et mørt Æble. Stegen er ikke mør nok. Kiødet maa koges mørt. Deraf: Mørhed, en. ud. pl. = mørbanke, v. a. 1. i dagl. Tale: banke een dygtig af. Heraf: Mørbankning, en. (Rahbek.) Mørbrad, en. pl.-e. det Kiød p. Stude, Sviin o. a. Kreature, som sidder under Høiribbene; fordi det er mere mørt end andet Kiød. [N. S. Mörbrade.] — møre, v. a. giøre mør. (V. S. O.) møres, v. dep. blive mør. (Moth.) begge lidet brugel.

Mørk, adj. [I. myrkr.] 1. som er berøvet Lyset, er uden Lys, ell. har ganske lidet Lys, er lidt oplyst. (det modf. af lys.) Den mørke Nat. En mørk Hule. Værelset var ganske mørkt. Det begynder at blive mørkt. mørkt Veir, mørke Dage. "Og see der var en mørk og mulm Dag." Esther XI. (i nyere Bibeloverf. Jvf. Mulm, hvilket Ord her staaer som adj.) 2. sortladen, som falder i det Dunkle. mørke Farver. Dette Tøi er mig f. mørkt. mørke Dine (o: mørkebrune, sortladne.) En m. Sky. (jvf. dunkel.) 3. figurl. a.) misfornøiet, fortrædelig af Aasyn. At see m. ud. At giøre en m. Mine. b.) nedslaaet, tungsindig, bedrøvet. En m. Sindsstemning, Fremtid. mørke Tanker, Forestillinger. At see Alt fra den mørke Side. c.) utydelig, uforstaaelig, uden Klarhed. "Hans Færdighed i at giøre mørke Ting klare, ubekiendte Ting kiendte." Malling. En m. Stiil, Talemaade. Hans Tale var mig ganske mørk. En mørk Tale o: en Gaade. = mørkagtig, adj. d. s. s. mørkladen. — Mørkhed, en. ud. pl. den Beskaffenhed ell. Tilstand v. en Gienstand, at den er mørk. Nattens M. "Den halve Klode — indsvøbt i Mørkheds tause Taage." Vessel. En Farves M. — fig. især ofte i Bibeloversættelser: Mørkheds Gierninger, Mørkheds Veie. (jvf. Mørke.) — mørkladen, adj. pl. mørkladne. Noget mørk, som falder i det mørke, mere mørk end lys. mørkladen i Ansigtet. m. af Haar. mørkladne Dine. "Nordens Fielde liig, mørkladen, kold, urokkelig." Bagg. — mørkskyet, adj. overtrukken m. mørke Skyer. (V. S. O.) — mørksodet, adj. d. s. s. sodbruun. (V. S. O.) mørktalende, adj. v. som taler p. en mørk, uforstaaelig Maade. (V. S. O.) = mørkeblaa, adj. som har en blaa Farve, der er mere mørk, end lys. mørkeblaat Klæde. mørkeblaae Dine. Saaledes om de øvrige Farver: mørkebruun, mørkegraa, mørkegrøn, mørkeguul, mørkerød.

Mørke, et. ud. pl. den Tilstand p. et Sted, at der er mørkt; Mangel p. Lys i Rummet, Dunkelhed. Der opstod, der faldt et pludseligt M. paa. "Mørket synligt er af idelig Lyn." P. H. Frimann. — At gaae i Mørke, være i Mørke, sidde i M. (i et mørkt Rum ell. Værelse.) Nattens M. (ell. Mørkhed.) — Om mørk Farve, mørk Beskaffenhed br. ikke Mørke. (s. Mørkhed.) Mørke br. derimod ofte figurl. Mørkets (o: onde) Gierninger. Fremtiden ligger skiult f. os i Mørke. Vankundigheds, Uvidenheds Mørke. "Nu begyndte Overtroens Mørke efterhaanden at adspredes." Kampmann. = mørkræd (ell. mørkeræd) adj. som frygter Mørket, er bange i Mørke.

Mørkne, v. a. 1. giøre mørk, betage Lyset. Dette Betræk mørkner Værelset. "Slud mørkner Dagen." Evald. — Sieldnere som v. n. at blive mørk. Det begynder at mørkne. — I denne Bemærkelse br. derimod dep. at mørknes. Det mørknes i Veiret. Hans Aasyn mørknedes. — Mørkning, en. ud. pl. den Tid p. Dagen, naar det mørknes; Aftenskumringen. Han gik hiem i Mørkningen.

Mørser, en. pl.-e. [T. Mörser, Feuermörser.] et Krigsredskab t. at kaste Bomber af; en Bombekiedel. (Ogsaa: Morterer, efter det Fr. Mortier.)

Mørsk, adj. [uvis Oprindelse.] halvsuur, syrlig. mørske Æbler. Colding. (Mørskhed, en. mørskne, v. n. blive syrlig. Moth; men nu sieldne.)

Møttrik, en. pl.-er. [N. S. Moderken. T. Mütterich.] et Stykke Metal m. Huulning og Skruegang, der passer t. en Skrue, hvorpaa Møttriken m. en Skruenøgel kan fastskrues. (Skruemoder.)

N.

Naa! Udraabsord (maaskee en forandret Udtale af nu) hvorved udtrykkes Forundring, Samtykke, Trudsel m. m. I Skriftsproget br. det i høieste kun, hvor man vil efterligne den daglige Tale.

Naad, en. pl.-Naadder. [det T. Nath. N. S. Naad.] 1. Syeningen i et Seil, ell. Sømmene, hvorved Seildugsstykkerne forenes t. et Seil. 2. Naadderne i Dækket ell. paa Siderne af Skibet ɔ: Stedet, hvor Plankerne starres ell. sammenfældes, hvor de lægges til ell. ved Siden af hinanden. At digte Naadderne m. Værk. (Deraf: Naadkant, en. den Kant af Spantetræerne, som vender t. Naadden.) 3. hos Skomagere: den hvide Søm ell. Traadstikning t. Pynt p. Skoe- ell. Støvlesaaler. 4. Sømmen ell. Randen langs op ad en Strømpe. (V. S. O.) = Med dette Ord ere formodentlig beslægtede: Naadhøvl, en. Plovhøvl. (V. S. O. s. Nôthøvl som er den sædvanl. Udtale. Naadsøm, et. Søm, hvis Ende, naar det naaer igiennem et Brædt, omboies og atter indbankes i Træet; et vegnet Søm. (V. S. O.)

Naadding, en. pl.-er. d. s. s. Naad, 2. Fælding, Sammenfælding, Fuge. (V. S. O.)

Naade, en. ud. pl. [I. Nád.] 1. en Høieres ell. Mægtigeres Velvillie mod en Ringere, for saa vidt som denne betragtes som ufortient, ell. som en Følge af den Høieres eget Godtbefindende. Guds N. At være i N. hos Kongen. At staae i høi N. hos een. At have N. for een, forsikkre een om sin N. At faae sin Afsked i N. 2. en Handling, som udrinder af en slig Velvillie, en enkelt Naadesyttring, Gunstbeviisning. At udbede sig en N. Kongen viste ham den N. havde den N. for ham, at — (Dog uden pl. Jvf. Naadesbeviisning.) At leve af andres N. 3. særd. en Naade, der yttrer sig v. Eftergivelse ell. Formildelse af en fortient Straf (her sædvanl. ud. Art.) At lade N. gaae f. Ret. At bede om N. At tage een til Naade. "De ere vel endnu Syndere; men de ere tagne t. Naade, og forsikkrede om Hielp." Guldberg. — At see i N. til een. (vise Naade imod.) Uden N. (ɔ: efter Lovens Strenghed.) 4. en Titel, som i ældre Tider blot tillagdes Konger og andre fyrstelige Personer af begge Kiøn; nu derimod gives Fruer og Frøkener af høi Stand. = Sammensætninger: a.) Naadebillede, et. et Helgenbillede, som Overtro tillægger en særdeles vidunderlig Kraft. Naadebrev, et. Document, hvorved en Fyrste tilsiger Nogen en vis Naade. Naadebrød, et. s. Naadsensbrød. naadefuld, adj. meget naadig; barmhiertig. Naadegave, en. pl.-r. Gave, Skienk af Naade, som høie og fyrstel. Personer uddele. (I Theol. ethvert, især aandeligt Gode, betragtet som en Gave af Guds Naade.) Naadegierning, en. G. som skeer af Naade ell. Barmhiertighed. Naadegods, et. Gods, som skienkes ell. forlenes af Kongens Naade. (Colding.) Naadekald, et. i Theol. Guds Styrelse t. at giøre Menneskene deelagtige i Christendommens Velgierning. Naadekilde, en. fig. Kilde, Ophav t. Naadesbeviisninger. Naadekraft, en. i Theol. den Kraft, som Gud skienker Mennesket t. Forbedring. Naadeløfte, et. Forjættelse om Naade; Løfte om en Naadesbeviisning. "Jeg vil i Hiertets dybe Grund dit N. giemme." Storm. Naadeløn, en. den Deel af en Embeds-Lønning, som efter Embedsmandens Forløvelse ell. Afsked, tilstaaes ham f. hans øvrige Levetid; ell. en aarlig Løn, som tilstaaes en Lærd ell. anden fortient Mand, uden Embedsforretninger, ligesom og Enker efter Mandens Død; Pension. naadeløs, adj. som ingen N. viser; ubarmhiertig. Naademaaltid, et. i Theol. Alterens Sacramente. Naademiddel, et. pl.-midler. i Theol. Middel t. at blive deelagtig i Guds Naade, ell. Salighed. naademild, adj. meget naadig, naaderig. (Moth.) Naadepagt, en. i Theol. Daabens Pagt; m. m. Naadepenge, en. d. s. s. Naadeløn. "At Keiseren v. Afskeden har givet ham en aarlig Naadepenge." Schytte. naaderig, adj. rig p. Naade, meget naadig. Naadesmiil, et. S. som et Tegn p. Naade; naadigt Smiil. — fig. de Stores Bevaagenhed. (Øhlenschl.) Naadestand, en. i Theol. en troende og benaadet Christens Forhold t. Gud. Naadestol, en. i Bibelovers. Dækket over Pagtens Ark; og heraf figurl. i anden Betydn. Naadestød, et. dræbende Stød, ell. Slag, som Skarpretteren giver den, som radbrækkes, f. at ende hans Piinsler. "Saa haaber den ulykfalige ogsaa, der under Bøddelens Haand seer Naadestødet imode." Rahbek. Naadetid, en. Tidsløb, hvori der vises Naade, hvori Naade forundes een. Naadevalg, et. Hos Theologer: Udvælgelse t. Salighed. Naadevirkning, en. i Theol. Virkningen

af en umiddelbar guddommelig Indflydelse t. et Menneskes Omvendelse. Naadeværk, et. det Gode, som Guds Aand virker hos Mennesket. — b.) Naadesbeviisning, en. pl.-er. Handling, hvorved man beviser een sin Naade; Gunst, Velgierning, Udmærkelse af Naade. Naadestegn, et. Tegn, Kiendetegn p. Naade. Naadesyttring, en. Yttring af Naade, i Ord ell. Gierning. — c.) af Naadsens, den ældre Genitivus: Naadsensaar, et. Et Aars Frist efter en Sognepræsts ell. Kirkebetients Død, Forløvelse ell. Forflyttelse, i hvilken Tid hans Enke ell. han selv nyder Halvdelen ell. en vis Deel af Kaldets Indtægter. Naadsensbrød, et. Underholdning, som af Medynk og Barmhiertighed gives en Trængende.

Naade, v. a. 1. vise Naade imod, forbarme sig over. — br. allene i Udraabet: Gud naade mig! Gud naade ham, os, dem! hvorved man udtrykker enten sin egen Trang t. Hielp, ell. sin Medynk m. andres Nød og hielpeløse Tilstand. (jvf. benaade.)

Naadelig, adv. for: naadigen, af Naade, i Naade. (br. nu sielden; men derimod som adj. i Almuesproget for: modfalden, forsagt.)

Naadig, adj. 1. som viser Naade, yttrer Naade; eftergivende, mild, bevaagen, gunstig. En n. Herre. Kongen har været meget n. imod ham. (Om regierende Fyrster siges: Kongen har naadigst, allernaadigst befalet.) 2. som viser Naade, vidner om Naade; lidelig, taalelig. Et naadigt Svar, Smiil. En naadig Dom. At faae en naadig Straf.

Naae, v. a. og n. 1. [J. ná; faae, erholde.] 1. act. a.) komme til, indhente. Vi naaede Byen før Regnen kom. Han er alt f. langt forud, t. at vi kunde n. ham. — fig. Vi naae det ikke i Aften (blive ikke færdige, komme ikke saavidt m. Arbeidet. d. Tale.) b.) faae fat paa, kunne række langt nok f. at gribe. Jeg kan ikke n. den øverste Hylde. At n. Bunden. c) figurl. at opnaae, komme i Besiddelse af. At naae en høi Alder. Han naaede dog ikke det han saa længe havde ønsket. "Neppe havde de nogensinde naaet den Kundskab, de strax behøvede." Guldb. — 2. neutr. strække sig til. (s. række.) Touget naaer ikke saa langt. Mine Marker naae lige t. Søen. — fig. forslaae, være tilstrækkelig. Min Evne naaer ikke saavidt. Lad det n. saa langt det kan. — Ogsaa i Forbindelse m. adskillige adv. og præpos. f. E. At naae hen til Fadet, naae op t. Loftet; at n. hiem, (vinde hiem) at n. ind i Havnen, 2c.

Naal, en. pl. -e. [J. Nál.] et langagtigt, tyndt og meget spidst Redskab, m. et Øie ell. Hoved i den anden Ende, der især br. enten t. at sye med (Synaal) ell. til at fæste noget m. (Knappenaal, Haarnaal.) s. ogsaa Stoppenaal, Spækkenaal, Trækkenaal, o. fl. En Naals Traad (ell. Naalstraad) o: saamegen Traad, som br. paa eengang i en Synaal. (Uegentl. om de saakaldte Naaletræers Blade. s. Naaletræ.) = Naalebog, en. En Bog m. Blade af uldent Tøi, hvori Synaale stikkes, f. at giemme og finde dem. Naalebrev, et. Et Antal Naale, stukne i Rader p. Papir t. Salg. naaledannet, adj. tynd og spids som en N. naaledannede Blade. Naalefiil, en. F. hvormed Naale tilfiles. naaleformet, naaleformig, adj. d. s. s. naaledannet. Naalehoved, et. Hovedet ell. Knoppen p. en Knappenaal. Naalehuus, et. Et Giemsel, en liden Bøsse t. Synaale og Knappenaale. Naalekram, en. de forskiellige Slägs Naale, hvormed en Naalekræmmer handler. Naalemager, en. den, hvis Haandværk er at forfærdige Synaale og Knappenaale. Naaleod, en. Naalespids. (Arreboe.) Naalepenge, pl. (T. Nadelgeld.) Penge, som en Mand giver sin Kone ell. sine Døttre t. Pynt og Smaaudgifter. Naalepude, en. En liden stoppet Pude t. at sætte Naale i. Naaleskov, en. Skov af Naaletræer; Barskov. Naalespids, en. den spidse, Naalehovedet ell. Diet modsatte Ende af en Naal. Naalestik, og Naalesting, et. Stik med en Naal. Naaletræ, et. pl.-er. En naturlig Familie af Træer, m. naaledannede, vintergrønne Blade (modf. Løvtræ.) Naaleværk, et. det, hvortil Synaalen bruges, Sytøi. (Helt.) Naaleæske, en. Æ. til at giemme Naale i (forskiell. fra Naalehuus.) Naaleøie, et. Aabningen i en Synaal, hvorigiennem Traaden drages.

Naar, adv. og conj. [J. nær.] 1. adv. om Tiden; a.) spørgende: til ell. paa hvilken Tid? — Naar skete det? Naar skal det begynde? Naar (o: i hvilket Tilfælde) indtræder hans Arveret? b.) bestemmende: paa hvilken Tid. Jeg har sagt ham, naar jeg vil reise. De kan komme n. De vil. 2. conj. a.) hvor Betingelsen er forbunden m. en Tidsfølge, og Eftersætningen begynder m. saa, ell. denne Partikel er udeladt. Naar dette engang skeer, (saa) vil han selv erkiende det f. gavnligt. Naar han engang er død, vil man først ret savne ham. (Ogsaa i den omvendte Sætning. Man mærker det ikke, naar hun gaaer over Gulvet.) b.) Ligeledes hvor et Spørgsmaal følger p. Forudsætningen: Naar jeg nu giorde det, hvad blev da Følgen? c.) Hvor et Ønske udtrykkes, og Følgesætningen egentl. kun forties. Naar jeg dog blot eengang endnu maatte see hende! d.) bestemt betingende: (hvis, dersom, saafremt som) Jeg skal giøre det, naar han vil indestaae f. Følgerne. Naar jeg kan vinde

noget derved, er jeg villig t. at paatage mig Arbeidet.

Naarsomhelst, conj. der udtrykker et ubestemt, ikke indskrænket Tidsbegreb. (p. hvad Tid det end skulde være.) Han skal finde mig rede, naarsomhelst han vil begynde Reisen.

Nabo, en. pl.-er. [J. Nábui.] den, som lever, boer, opholder sig, er tilstede nær ell. nærmest v. en anden, i Forholdet t. denne. (s. Grande.) Han er min N. min nærmeste Nabo i Sognet. Vi ere Naboer i By og Mark. Han var min N. ved Bordet. (særd. i Modsætn. t. Gienbo, om den, som boer i Gaden v. Siden af en anden. Jeg kiender hverken Gienbo ell. Naboer i Gaden.) = Naboby, en. den v. en anden nærmest liggende By. Nabofolk, et. pl. d. s. 1. Folkefærd, Nationer, som beboe Nabolande. 2. d. s. s. Naboer. Alle vore Nabofolk ere i Marken. Nabogaard, en. Nabohuus, et. Gaard, Huus, som ligger næst v. et andet. Nabohad, et. Had, som finder Sted imellem Naboer. Nabokone, en. pl.-r. Naboens Kone; ell. en Kone, som boer, opholder sig nær ell. næst v. nogen. (Bessel.) Naboland, et. pl.-e. L. som grændser umiddelbart t. et andet. Nabolav, et. 1. et Steds nærmeste Omegn ell. Omgivninger. Han boer i mit Nabolav. Jeg kiender ingen her i Nabolavet. Ethvert Huus i Nabolavet. 2. Indbegrebet af dem, som boe, opholde sig i Nærheden; samtlige Naboer. Et stort N. Hele Nabolavet var budet t. Gildet. "Mit N. jeg trodse vil." Falster. Nabolod, en. Naboens, den nærmeste Grundeiers Jordlod. naboløs, adj. som er uden Naboer. (Navn p. en Gade i Kiøbenhavn.) Naborige, et. tilgrændsende Rige. Saaledes også: Nabostat, en. (Treschow.) Nabostrid, en. S. imellem Naboer. Naboskab, et. V. ell. god Forstaaelse og Enighed imellem Naboer. Nabovæg, en. den nærmeste V. paa Naboens Huus.

Naboerske, en. pl.-r. et Fruentimmer, som er Nabo. D. Bibel. (s. Nabokone.)

Naboskab, et. ud. pl. 1. Nabolav. 2. de i Nabolavet boende. Hele Naboskabet. 3. Forhold t. en Nabo, Omgang imellem Naboer. At giøre noget f. Naboskabets Skyld. At holde godt Naboskab med een.

Nadver, en. ud. pl. [J. Náttverdr; af Nat og Verdr, Mad. Jvf. Davre.] Aftensmad, Aftensmaaltid. At faae sin N. Den hellige N. Nadverens Sacrament. (Det udtales og skrives undertiden Nadvere.)

Nag, et. ud. pl. 1. det, som længe, varigen ængster Sindet, besværer Samvittigheden; en nagende, smertende Erindring. "Efterlade N. og Fortrydelse i Hiertet." Suedorff. "Nag af haabløs Elskov." Evald. 2. Avind, varigt Had. At faae, bære N. til een. Der er et gammelt N. imellem dem. — Heraf: nagfuld, adj. fuld af Had og Avind. "Hvilket en nagfuld Aand indgav ham i Drømmenes Time." Hertz. nagsyg, adj. 1. hadsk, avindsyg, skinsyg. (Colding. Moth.) "Hvor nagsyg Havesyst ei Klogskabs Anslag hindrer." E. Colbiørnsen. — 2. vranten, fortrædelig, ond at giøre tilpas. (nu forældet, ligesom det af Chr. Pedersen i samme Bemærk. anførte nagsaar.) Deraf: Nagsyge, en. Hadskhed, Avindsyge; Vrantenhed.

Nage, v. a. 1. [J. naga, gnaga. T. nagen. s. gnave.] 1. egentl. gnave, bide paa; som dog sielden br. "O Dyd — hvor Kummer nager ei din Rod." Evald. 2. ængste, plage, besvære Sindet. Denne Erindring nager hendes Samvittighed. En nagende Kummer. "Naar har Misundelse vel naget nøisom Barm?" E. Colbiørnsen.

Nagle, en. pl.-r. [J. Nagli. T. Nagel, Søm.] 1. egentl. d. s. s. Søm; og br. undertiden for: smaa Søm. At slaae Nagler i Væggen, fæste noget m. Nagler. 2. en rund Pind ell. Bolt, t. at fæste og sammenholde Planker o. d. Jernnagler. Træenagler. = Naglefast, adj. det, som er fæstet m. Søm ell. Nagler, som er naglet fast (især om Bohave i et Huus.) Alt i Huset, baade løst og naglefast. (Arrebo.) Naglegab, et. Hul, som en Nagle efterlader i det, som den slaaes igiennem. Naglehammer, en. En liden H. til at slaae Søm i med. (Moth.) Naglehoved, et. Hovedet p. en N. (s. Sømhoved.) Naglehul, et. 1. boret Hul t. at slaae en N. i. 2. d. s. s. Naglegab. Naglejern, et. Et Jernredskab, hvormed man danner Hovedet p. Nagler og Søm. Naglesmed, en. Smed, der giør Søm og Nagler (Sømsmed.) Moth. Nagletog, et. Jernredskab, med et firkantet Hul, hvori Søm t. Hestesko smedes og Hovedet dannes; Naglejern. Nagletorn, en. Et i den ene Ende kløftet Jernredskab, t. at udtage Nagler. (Moth.)

Nagle, v. a. 1. fæste, hefte m. Nagler ell. Søm. At n. noget fast. n. Planker sammen. At n. en Dør til. At sidde som naglet t. Stolen. — Nagling, en. pl.-er.

Nakke, en. pl.-r. [A. S. Nacca, Hnacca.] 1. Den nederste Deel af Baghovedet og den bageste Deel af Halsen, indtil ned imellem Skuldrene, hvor Ryggen begynder. At bøie Nakken. At løfte, bære noget p. Nakken ɔ: v. Hielp af Nakken og Skuldrene. At tage Foden p. Nakken, løbe sin Vei. 2. et smalt og tillige høit Land, imellem to Have, ell. som strækker sig noget ud i Havet. (V. S. O.) Deraf formodentlig nogle Stednavne i Danmark f. E. Avernakke, Nakkeby, Nakkebølle, Nakkehoved.] = Nakkebeen, et. B. som danner

Nakken, Os occipitis. Nakkebrud, et. det, at brække Halsen ell. Nakken. (Moth.) Nakkedrag, et. Slag over Nakken. Nakkefoder, et. Foerværk af Nakken p. Ræve og andre Dyr. Nakkegrube, en. den Fordybning, som Nakken danner. (Øhlenschl.) Nakkehaar, et. den Deel af Hovedhaaret, som voxer ned i Nakken. Nakkehud, en. den Deel af Huden, som bedækker Nakken. Nakkeslag, et. 1. Slag, Kast m. Nakken ell. Baghovedet. (Moth.) 2. Slag, som gives een i Nakken. (Arrebo. Hexaem. 247.) Nakkestød, et. Stød i Nakken.

Nakkebær, pl. et Slags Jordbær, som sielden groe vildt i Danmark. Fragăria collina. (Oluffens Lærebog i Landoec.)

Nam, et. Skaar, som hugges i Enden af en Sparre ell. Stolpe, f. at fatte om Tappen af en anden Sparre. (Moth. br. i Provindserne.)

Nam, et. [J. nema, at tage.] I Lovsproget: den Retshandling, hvorved Skyldherren faaer Fyldestgiørelse f. sin Fordring, v. at sættes i Besiddelse af Skyldnerens Gods; Udlæg, Indførsel, Execution. (D. Lov.) Deraf: Namsdom (Forordn. af 1795.) Namstager, o. fl.

Nap, adj. karrig, nøleregnende. (i Forbind. m. knap. V. S. O.) Oftere i dagl. T. som adv. i samme Forbindelse. Det var knap og nap, at det slog til.

Nap, et. pl. d. s. Gierningen, at nappe; Nappen.

Nappe, v. a. 1. klemme v. et hastigt Greb (ell. Bid.) At n. een i Armen, i Ærmet. Hunden nappede mig i Benet. At n. med en Tang. 2. gribe hastigt, snappe. (sieldnere.) = Nappetang, en. pl. -tænger. en fiin Tang. (s. Niptang.) — Nappes, v. dep. At n. om noget, n. med een, skændes, trætte, slaaes. (dagl. T.) "Der nappes de saa haardt." Arreboe.

Nar, en. pl. -re. [J. Narri.] et Menneske, der i sin Adfærd røber latterlig Daarlighed, hvis Handlinger vidne om Mangel p. sund Forstand. (s. Daare, Fiante, Tosse.) Man ynker Daaren, og beleer Narren. "Har vi nok af Narre, hvorfor af Andres lee, og Landets egne spare?" P. M. Troiel. "Daaren tænker uden Overlæg; Narren handler uden Tanke." Sporon. At holde een f. Nar (ɔ: skuffe, narre een.) At giøre Nar af een ɔ: drive Spot m. — Uegentl. At giøre sig t. Nar f. een, f. Folk (ɔ: vise sig naragtig, uden egentlig at være det.) At være Selskabets Nar ɔ: den, som søger at more det m. Narrestreger, Giøglerier. Jeg vil ikke være eders N. (jvf. Hofnar, Giøgler, 1.) — At være en N. efter noget ɔ: være megen lysten efter, være forgabet i. = naragtig, adj. 1. som røber en Nar, hører til, passer f. en Nar; latterlig, taabet, fiantet. En n. Paaklædning. naragtige Lader. At bære sig n. ad. 2. løierlig, pudseerlig. Heraf: Naragtighed, en. 1. ud. pl. Beskaffenheden, at være naragtig. 2. pl. -er. latterlig, naragtig Skik ell. Handling. "Vor Modetone kan skifte Naragtigheder, men aldrig aflægge dem." Rahbek. = Narrebiælde, en. pl.-r. Biælder, hvormed Gøglere fordum behængte deres Klæder. Narrebrev, et. Brev, hvormed man har t. Hensigt, at narre, at giekke een. Narrebrix, en. et Redskab af Træ, som Giøglere fordum førte i Haanden. Narrebud, et. Bud, som gives een i den Hensigt, at narre ham. (Moth.) Narredands, en. naragtig Dands. Narredragt, en. D. som passer sig f. en Nar ell. Giøgler; latterlig, naragtig Dragt. Narrefærd, en. fiantet, naragtig Adfærd. (Moth.) Narregrille, en. pl. -r. naragtig Grille, latterligt, taabeligt Indfald. (Moth.) Narrehue, Narrehætte, en. Hue ell. Hætte, som Giøglere pleiede at bære. Narrehandel, en. Narrefærd. (Moth.) Narrekappe, en. En Giøglers ell. Harlekins Kappe. Narreklæder, pl. naragtige, upassende Klæder, Narredragt, Giøglerdragt. Narrelader, pl. naragtige Lader; Narrefagter. Narrelag, et. Narres Samfund, Selskab af Narre. (Rahbek.) Narrepuds, et. lystigt Puds, Narrestreg. (V. S. O.) Narreskik, en. naragtig Skik. Narresnak, en. naragtig, taabelig Snak. Narrespil, et. naragtigt Puds, Giøgleværk, Giøglespil. Narrestreg, en. pl.-er. 1. d. s. s. Narrespil; et lystigt Puds. Uglspils Narrestreger. 2. et naragtigt, latterligt Optrin ell. Foretagende. At giøre Narrestreger. Narresæde, et. Et latterligt, upassende Sæde. (Moth.) Narreværk, et. 1. naragtigt, ufornuftigt Foretagende ell. Arbeide. Det bliver kun til N. 2. en Ting ud. Betydenhed, Lapperi. "Af Lasten giør jeg Dyd, af Konsten Narreværk." J. S. Sehested. Narrevæsen, et. latterligt, naragtigt Væsen; en Nars taabelige Adfærd.

Narhval, en. pl. -er. En Hval-Slægt, udmærket v. dens tvende lange Huggetænder (de saakaldte Enhiørningshorn ell. Narhvalshorn.) Monodon.

Narre, v. a. 1. [af Nar.] skuffe, føre bag Lyset, bedrage. At n. een m. falske Penge. At n. een i hans aabne Øine. — Med præp. At n. een noget fra ɔ: lokke fra, forlede een t. at afstaae. At n. een noget paa ɔ: narre een t. at modtage; snakke een noget p. At n. een til noget ɔ: lokke, forlede. 2. drille, giekke, drive Skiemt m. De vedbleve at n. hende hele Aftenen. — Narres, v. dep. spøge m. hinanden, slaae en Spøg af. Nu vil vi ikke længere narres;

men tage Sagen alvorligt. At narres med een.

Narreri, et. pl.-er. 1. Løier, Skiemt; Narrestreger. Det var ikke Alvor, det var kun N. 2. det, som er uden sand Værdi; Lapperi. At øde Penge p. Narrerier.

Narv, en. ud. pl. [N. S. Narve. Sv. Narf.] Haarsiden p. Læder, m. dets tætte, faste, ligesom m. en (naturlig ell. ved Konst efterlignet) Væv af Aarer, Linier og Prikker. = Narvhud, en. den ydre Hud, hvori Læderets Narv ligger. (V. S. O.) Narvside, en. den Side af en Hud ell. et Skind, som har Narv; Haarside; mods. Kiødsiden. narvsætte, v. a. 3. (s. sætte.) frembringe konstig Narv i Læder. (Ambergs O. B.) Narvsætning, en. Handlingen, at give Læder Narv. Narvtrækning, en. d. s. s. Narvsætning. (V. S. O.)

Narve, v. a. 1. bearbeide Narven p. Huder, sætte Narv paa. Dette Læder er godt narvet.

Naske, v. a. og n. (V. S. O. det T. naschen.) s. slikke (slikken, slikvorn.)

Nat, en. pl. Nætter. [J. Nátt. A. S. Naht.] Egentl. det Tidsrum af Døgnet fra Solens Nedgang, og Mørkets Begyndelse, indtil dens Opgang ell. til Dagbrækningen (i Mods. t. Dag.) Men sædvanl. regnes i d. Tale nogle af Nattens ell. Mørkets Timer t. Aftenen. — Natten (Mørket) overfaldt os. At tilbringe Natten under aaben Himmel. At giøre Nat t. Dag ɔ: vaage om Natten. En vaagen, søvnløs N. En Sommernat, Vinternat, Decembernat. — figurl. Gravens N. (Mørke.) Sorgens N. Vankundighedens N. — Dag og Nat ɔ: et Døgn, 24 Timer. Dag og Nat i 8 Dage ɔ: 8 Døgn. — At klamres Nat og Dag ɔ: uden Ophør. — adv. i Nat ɔ: sidste Nat; ell. næstkommende Nat. Jeg kom hertil i Nat. Posten kan ventes i Nat. Om Natten, v. Nattetid. (Mod (henimod) Natten. Natten igiennem, Natten over ɔ: den hele Nat. Ud p. Natten, henimod Midnat. = Sammensætninger: A. Natbord, et. Pyntebord i et Sovekammer ell. Paaklædningsværelse; ell. et Bord, der om Natten staaer v. Sengen. Natbækken, et. B. som br. om Natten i Sengen. Natdragt, s. Natklæder. Natfiol, en. En om Aftenen og mod Natten behageligt duftende Blomst. Hesperis tristis. Natfugl, en. pl.-e. 1. Fugle, der kun v. Nattetider komme frem og søge Føde. 2. en Classe af Sommerfugle, der flyve om Natten. (Phalænæ.) natgammel, adj. (ogsaa: nattegammel.) som har været til i een Nat. n. Snee. Et nattegammelt Føl. — Natgænger, en. d. s. s. Nattevandrer. Nathat, en. Et fiint Overtræk t. Nathuer; ell. en Lerredshue, som Fruentimre bruge om Natten. (Moth. forældet.)

Nathold ell. Nattehold, et. fordum: frit Natteleie, ell. d. s. s. Giesteri, 3. (s. Ny D. Mag. V. S. 207.) "At betynge Almuen m. Nattehold." (Forordn. af 1685.) Deraf: Natholdspenge, d. s. s. Giesteripenge. Nathore, en. Gadehore. Nathue, en. H. som Mandfolk bruge om Natten. Nathuus, et. Et Skab, hvori Compasset, om Natten oplyst af en Lygte, staaer p. Skibsdækket, lige f. den Styrende. Nathyrde, en. den, som vogter Qvæget om Natten. Nathytte, en. Hytte ell. Skuur t. Ophold om Natten. (D. Bibel.) Natild ell. Natteild, en. J. som brænder v. Nattetider. Natkaabe, en. K. til at kaste om sig, naar man om Natten staaer op. (Moth.) Natkappe, en. Et Hovedtøi, som Fruentimre bruge om Natten. Natkikkert, en. Kikkert, som kan br. til at see i om Natten. Natkiole, Natkiortel, en. En vid Kiole, som man kaster om sig, naar man staaer af Sengen; ell. som Børn ligge i om Natten. Natklæder, pl. Klædningsstykker, som man ligger i om Natten. Natlampe, en. L. som brændes om Natten i Soveværelset. Natluft ell. Natteluft, en. Luftens Beskaffenhed om Natten. En kold, fugtig N. Natlys, et. Lys, som brændes om Natten. natlysende, adj. som lyser i Mørke; phosphorisk, f. E. visse Insecter. (V. S. O.) Natmaaltid, et. M. som holdes om Natten. Natmand, en. den, som gaaer Skarpretteren til Haande, flaaer Heste, o. d. en Rakker. (Deraf: Natmændsfolk, pl. et Slags i Jylland omstreifende Taterfolk eller Zigeunere, som drive de mest foragtede Haandteringer, og have imellem sig et eget Sprog.) Natmester, en. Natmand, ell. Formand f. Natmænd. ("Natmesterens Folk.", Forordn. 1769.) Natmulm, et. Nattens dybeste Mørke. (Baggesen.) "Naar Natmulm dækker Himlens Blaa." Øhlenschl. Natorm, St. Hans = Orm. Lampyris. (Moth.) Natpotte, en. P. til at lade sit Vand i; Kammerpotte. Natravn ell. Natteravn, en. En Fugl, hvis ubehagelige Skrig høres v. Nattetid, og om hvilken man har digtet, at den om Natten sugede Melk af Gederne; Aftenbakke, Natskade, Melkesuger. Caprimulgus. fig. om en Person, der er længe oppe om Natten. Natskade, en. 1. s. Natravn. 2. en Urts Navn; Natskygge. Solanum. (Moth.) Natskiorte, en. S. som man ligger i om Natten; ell. en grovere Skiorte, som man tillige om Dagen bærer under den finere. Natskriin, et. Et S. med et Kar ell. Bækken i, t. Brug v. en naturlig Fornødenhed; Natstol. Natskumring, en. Nattens Mørke, natlig Skumring. (Øhlenschl.) Natskygge, en. En Urt. Solanum. Natsommerfugl, en. d. s. s. Natfugl. 2. Natsted, et. Natte=

stade, Natteophold. (P. Claussen.) Natstol, en. d. s. s. Natskriin. Natstykke, et. Maleri, hvorpaa Natten, ell. et Optrin om Natten forestilles. (Moth.) natsynet, adj. som bedst seer i Mørke. (V. S. O.) Nattrøie, en. Trøie t. at ligge i om Natten, og som bæres under andre Klæder om Dagen. Nattøi, et. det Tøi, (Hue, Klæder, &c.) hvori man ligger om Natten. Natugle, en. I Alm. det s. s. Ugle; særd. en enkelt Art af denne Fugleslægt. Strix Noctua. Natvakke, en. Navn p. en indenlandsk Skovfugl. Sitta europæa. natvarig, adj. som varer en Nat igiennem. (Moth.) Natvægter, en. s. Vægter. (kun i Modsætn. t. Dagvægter kan Natvægter br. f. E. Her holdes baade en Dagvægter og en N.) B. Nattearbeide, et. A. som foretages om Natten. Natteblus, et. B. som brændes v. Nattetid. (Arreboe.) Nattebo, en. Opholdssted, Bolig om Natten. "Fuglens — trygge Nattebo." E. Colbiørnsen. Nattebrand, en. B. som finder Sted om Natten. (Øhlenschl.) Nattebrug, en. Brug, Benyttelse om Natten. (Helt.) Nattedragt, en. D. som br. om Natten; Natklæder. "I lette, hvide Nattedragt." Baggesen. Nattedrik, en. 1. En Drik, som tages om Natten. 2. Drikken, Sviren om Natten. Nattedrøm, en. D. som man har om Natten; natlig D. (Øhlenschl.) Nattedug, en. D. som falder om Natten. nattefalden, adj. som er falden sidste Nat. n. Snee. (Arreboe.) Nattefiskeri, et. ell. Nattefiskning, en. F. som skeer om Natten. Nattefoder, et. det sidste Foder, som gives Qvæg ell. Heste mod Natten. Nattefrist, en. Frist, Henstand, en Nat over. "Da have hans Dagsrum og Nattefrist t. at romme." Chr. III. Reces. og D. Lov. I. 24. 16. Nattefrost, en. den Tilstand i Luften, at det fryser om Natten, uden at fryse om Dagen. nattegammel, adj. s. natgammel. Nattegang, en. Gang, som foretages v. Nattetider. Nattegarn, et. Fiskergarn ell. Vod, som udsættes om Natten. (Ambergs Ordb.) Nattegierning, en. G. som foretages om Natten. (Moth.) Nattegiest, en. 1. den, som huses, som bliver Natten over p. et Sted. 2. en Giest, der kommer om Natten ell. bliver ud p. Natten, p. et offentligt Sted. Nattegænger, en. Nattevandrer. (Ingemann.) Natteherberg ell. Natteherberge, et. H. hvor Reisende huses om Natten. Nattehold, et. s. Nathold. Nattehoste, en. H. der paakommer, eller især er besværlig om N. Nattehvile, en. H. som nydes om Natten. (Arrebo.) Nattejagt, en. egentl. Jagt, som foretages om Natten; mest figurl. om Urolighed v. Nattetid, Nattesværmen. Nattekulde, en. K. som Natten fører m. sig. Natteleie, et. L. hvor man hviler Natten over; it. d. s. s. Natteherberg. Natteleir, en. Sted, hvor en Hær leirer sig om Natten. (Arrebo.) Natteliv, Nattelevnet, et. Maade, at tilbringe Nætterne paa; det, at vaage og færdes om Natten. Et uroligt N. Et saadant N. er skadeligt f. Helbreden. — Natteluft, en. s. Natluft. Nattely, et. Ly mod Veiret og Kulden om Natten; fig. Natteleie. Nattelystighed, en. pl. -er. L. som bruges om Natten. Nattelængsel, en. L. som fornemmes om Natten. (Moth.) Nattemørke, et. (Natmørke.) Nattens Mørke. (Moth.) Natteran, et. Ran, som begaaes om Natten. "Selv i Galgen han ei kan afholde sig fra Natteran." Bagg. Nattearavn, en. s. Natravn. Natteregn, en. Regn, som falder om N. Nattereise, en. R. som foretages om N. Nattero, en. Ro om Natten, Nattehvile. Natterum, et. 1. Rum t. Natteherberge. (V. S. O.) 2. det Tidsrum, de Timer, som udgiøre Natten. Mellem Dag og Natterum stilles Vrede. Ordspr. Natteruus, en. R. som man faaer om N. Nattерøst, en. R. som lyder, høres om N. (Øhlenschl.) Nattesang, en. Sang, som høres om N. Nattesanger, en. En Sanger ell. Sangfugl, der synger om N. Nattesidden, en. det, at sidde længe oppe om Natten, Nattevaagen. Nattesidder, en. den, som har Vane t. at sidde længe oppe, som arbeider meget om N. (Moth.) Natteskiul, s. Nattely. Natteskygge, en. S. der viser sig om Natten, f. E. af Maanelyset. (Helt. Øhlenschlæger.) "Dødens Natteskygge." Grundtvig. Nattespøgelse, et. S., Gienfærd, der viser sig om N. (Øhlenschl.) Nattestade, et. Opholdssted om Natten, Nattеqvarteer. (Engelstoft.) Nattestorm, en. Storm, som blæser om Natten. "Nattestormen svinger tung de vaade Vinger." Evald. Nattestund, s. Nattetid. Nattesuk, et. Suk, der opstiger hos een om Natten; natligt Suk. (Øhlenschl.) Nattesved, en. Sved om Natten, i Søvne. Nattesviir, en. Sviir og Drik om Natten (ogsaa Nattesviren.) Nattesværm (Rahbek) og Nattesværmen, en. uordentligt Nattelevnet; Sværmen om Natten. Nattesværmer, en. den, som er hengiven t. Nattesviir ell. Nattesværmen. Nattesyn, et. 1. S. som man seer ell. troer at see om N., natligt Syn. "Til sit Nattesyn sin Arm omsonst han strækker." P. H. Frimann. 2. den Evne, at kunne see om Natten. "Det Nattesyn, som Føden giver dig, jeg bør dig da fratage." Tode. — Nattesæde, et. Sted, hvor man siddende har sit Nattestade, sin Nattehvile. Hønsene flyve t. Nattesæde. Nattesøvn, en. den S. man faaer om N. Nattetid, en. pl. -tider. den Tid i Døgnet, da det er Nat.

Om Nattetide, v. Nattetider. Nattetime, en. En af Nattens Timer. Nattetog, et. T. som foretages om N. Nattetyv, en. T. som stiæler om Natten. Nattetyveri, et. T. som begaaes om N. Nattevaagen, en. ud. pl. det, at vaage meget og længe om Natten. Nattevagt, en. 1. Gierningen, at holde Vagt om N. 2. en ell. flere Personer, som have denne Bestilling. Han blev fængslet af Nattevagten. 3. Tidsrum, hvori en ell. flere har Vagt om N. Nattevandren, en. Gierningen at gaae i Søvne, som Nattevandrere. Nattevandrer, en. den, som gaaer i Søvne; en Søvngænger. Nattevandring, en. 1. en Vandring, som man foretager vaagen om N. 2. d. s. s. Nattevandren.

Nation, en. pl. -er. [Lat. natio.] 1. Indbegreb af et heelt Lands Indbyggere; et Folk. 2. særd. en v. Sprog og Oprindelse beslægtet Folkemængde, for saa vidt denne beboer et civiliseret Land af nogen Udstrækning. (Folkefærd, Folkeslag.) I Modsætn. hertil br. Folk om Indbegrebet af en Stats Indbyggere. (Saaledes siges vel baade: den danske Nation og det danske Folk. Derimod: den tydske Nation; men det baierske, det preussiske Folk. Man siger dog ikke den islandske ell. den corsicanske Nation. Om uciviliserede Folkefærd af mindre Omfang br. Stamme, Folkestamme.) — national, adj. som eiendommeligen tilhører ell. udmærker et vist Folk; folkeegen, landsegen. nationale Skikke, Sæder. nationale (ɔ: indfødte) Tropper. — Ved Sammens. m. dette adj. er i nyere Tid dannet endeel Substantiver, hvori det almindelige Begreb hersker. f. E. Nationalaand, en. ud. pl. 1. Indbegreb af en vis Nations aandelige Liv. Den franske, engelske N. 2. i Alm. en Nations levende Følelse for det, som angaaer hele Statssamfundet. Nationalaanden i England, i Frankrige. Nationalcharakteer, en. Indbegreb af det, som i moralsk (tildeels ogsaa i aandelig) Henseende er eiendommeligt f. en Nation. Nationaldragt, en. Klædedragt, eiendommelig f. en vis N. Nationaleiendom, en. hvad der tilhører, ell. ansees at tilhøre en Nation ell. Stat, som Samfund betragtet. Nationalfest, en. En Fest, Høitid, hvori en heel N. ell. den vigtigste Part af samme deeltager. Nationalformue, en. Indbegreb af den Værdi (i Capitaler ell. aarlig Frembringelse af afsættelige Producter) som en Stat ell. N. besidder. Nationalfølelse, en. En Nations Agtelse f. sig selv, sin Ære og eiendommelige Charakteer (d. e. hver enkelt Borgers Deeltagelse i at agte den Nation, han tilhører.) Nationalgield, en. d. s. s. Statsgield (især en saadan Statsgield, som en Nation v. sine Repræsentanter har erkiendt og paataget sig; og som i nogle Tilfælde kan være forskiellig fra de Laan, Regieringen optager.) Nationalgods, et. G. som tilhører Nationen ell. Staten, som er offentlig Eiendom. Nationalhistorie, en. H. om en Nations Skiebner. Nationalopdragelse, en. O. stiftet t. at vække Nationalaand og Kiærlighed t. Fædrelandet. Nationalsag, en. Sag, der vedkommer en heel Nation, dens Vel ell. Ære. Nationalsprog, et. det Sprog, som er eiendommeligt f. en Nation. Nationalstolthed, en. S. i Følge hvilken en Nation tillægger sig Fortrin f. andre. Nationalvelstand, en. en høiere Grad af Nationalformue. Nationalære, en. den Ære, en Nation, som Samfund, har erhvervet sig og besidder. m. fl. a.

Nattergal, en. pl.-e. [A. S. Nehtægale. T. Nachtigal.] en v. sin tonefulde Sang fortrinlig udmærket Sangfugl. Motacilla luscinia.

Nattes, v. dep. 1. impers. blive Nat (modsf. dages.) Chr. Pedersen. (nu sielden.) 2. neutr. pass. tilbringe Natten p. et Sted. I den Talem. Der nattes og dages han. "Da skal hans Liig ikke nattes paa Træet." Tauffen.

Natur, en. pl.-er. sielden, og br. kun, hvor Ordet sættes i St. f. Siæls ell. Legemsbeskaffenhed. [Lat. natura.] I Alm. den virkende, frembringende Kraft, som er Aarsag t. Forandringer, saavel i enkelte Væsener, (Legemer) som i alle tilsammentagne. Af særskilte Bemærkelser, hvori Ordet forekommer, ere de vigtigste. A. 1. Indbegrebet af en Gienstands Egenskaber, ell. Forbindelsen af det Mangfoldige i Gienstanden t. Eenhed, f. saa vidt den indeholder Grunden t. Gienstandens Forandringer; virkende Kraft i en Gienstand. (undertiden skielnes da imellem Tingenes Natur og dens Væsen ɔ: det, som Tingen er i sig selv, og vedbliver at være saalænge den er til.) Plantens N. Dyrets N. Menneskets N. Hunden er af Naturen lærvillig. Den guddommelige, menneskelige N. (Man bruger vel Udtrykket: Christi to Naturer; men bedre: den dobbelte N. Saaledes siger man vel ogsaa: forskiellige Naturer.) I denne Bemærk. tages sædvanl. Hensyn t. det oprindelige, det medfødte i Egenskaberne, og disse (Naturen) tænkes jævnligen som modsatte de Beskaffenheder, der i visse Øiemed bringes t. Veie hos Gienstanden. Man siger derfor: At forandre sin N. Vanen kan blive den anden N. Naturen gaaer over Optugtelsen. At tæmme vilde Dyrs N. Han har af Naturen et maadeligt Hoved; men han har bødet derpaa v. Flid. — Saaledes overføres ofte Begrebet om medfødt Egenskab, om den virkende Kraft hos Individer t. den skabte Verdens

Heelhed, og Naturen bliver da Udtrykket f. en eneste almindelig Grundkraft, ell. endog i Indbildningskraften t. et f. sig selv bestaaende Væsen. f. E. Naturens Kræfter, Virkninger. Naturen er den bedste Læremester. Naturen har været gavmild imod ham. (Deraf: Naturanlæg, Naturfeil, Naturgaver, o. fl.) 2. i en Indskrænkning af det under A. 1 angivne almindel. Begreb: a.) om den i Delenes Sammensætning, Kræfter og Virkninger grundede almindelige Kraft ell. Egenskab i det menneskelige Legeme; det Eiendommelige, Særegne i et Menneskes Organisme. At have en stærk, svag N. Stærke, svage Naturer. Min N. taaler det ikke. Hos ham hielper Naturen sig selv. Lægen maa hielpe Naturen. b.) den oprindelige Virkekraft og Forandringskraft hos en Gienstand, dens første, ell. oprindelige Beskaffenhed. (s. ovenfor.) Saaledes: Naturens Stand ɔ: Menneskehedens oprindelige Tilstand, før borgerlige Samfund stiftedes. Naturens Lys (i Theol. mods. Aabenbaringens.) At leve overeensstemmende m. Naturen. Naturens Fornødenheder (ɔ: Menneskets naturlige F.). — Ligeledes i Modsætn. t. Konst, t. det ved Konstevne dannede ell. frembragte, og t. det Konstlede, v. urigtig anvendt Konst fordærvede. Det er ikke et Værk af Naturen, men af Konsten. Konsten er ikke blot en Efterligning af Naturen. Et af Naturen fast Sted (mods. det v. Konst befæstede.) Hun er lutter Natur. (s. naturlig.) c.) udvortes Forhold, hvori et Menneske v. Fødselen sættes. Naturens Baand (ɔ: Slægtskab.) Naturen har forenet os v. et Baand, som Venskab har giort endnu stærkere. d.) særegen Beskaffenhed, Maade at være paa, ogsaa v. Gienstande, der ikke ere individuelle Væsener. Det følger af Sagens, Tingens N. Det er imod Kiærligheds N. B. 1. Indbegrebet af alle de skabte og tilværende Gienstandes virkende Kræfter, betragtede som en Eenhed. (altid i sing. m. best. Art.) Naturens Love. At efterspore Naturens Hemmeligheder. Mennesket, i Kamp mod Naturen. Et af Naturen begunstiget Land. Naturens Løb, Orden, Kræfter, Virkninger, o. s. v. Man bruger nu ofte Udtrykket: Naturen, hvor man tilforn sagde: Gud. 2. Indbegrebet ell. det hele Omfang af alle Substantser; enten a.) i den største Almindelighed om alle tilværende og tænkelige Gienstande; ell. b.) mere indskrænket om alle physiske, legemlige Gienstande; ell. c.) om de physiske Gienstande p. vor Klode. Saaledes a) Naturens Alt (Baggesen.) Naturens Herre. b) Den levende, den livløse N. c) En saadan Gienstand findes ei i hele Naturen. De tre Naturens Riger. At opoffre sig t. Naturens Studium. Naturens Frembringelser (Naturproducter.) 3. om den physiske Naturs, ell. Legemverdenens ydre Skikkelse, som den viser sig f. det menneskelige Blik, og m. særd. Hensyn t. det Charakteristiske ell. Skiønne i Formen. En høi, vild, skiøn N. At tegne, male efter Naturen. C. I en af A. 2. b. overført Bemærkelse: En medfødt, ligesom uvilkaarlig Overbeviisning om det Sande, Gode og Rette; en i Menneskets oprindelige Natur grundet Følelse. Naturen lærer os at elske vore Børn. At synde imod Naturen. At handle efter Naturens Lov. Naturens Ret (modsat: den positive Ret.) = I alle her opregnede Bemærkelser forbindes Ordet m. en stor Mængde andre, og da disses Antal bestandigen kunne forøges og lettelig forstaaes, anføres her blot nogle af de vigtigste: Naturaarsag, en. pl. -er. en i Sandseverdenen, i den physiske N. grundet Aarsag. Naturanlæg, et. oprindeligt Anlæg, Beqvemhed t. noget. Naturbegivenhed, en. Tildragelse i den physiske Natur, f. E. Jordskiælv, Luftsyn, o. d. Naturbeskaffenhed, en. (V. S. O.) B. af Naturen, naturlig B. Naturbeskrivelse, en. B. over Naturen ell. Dele af Naturen; over en Egns naturlige Beskaffenhed. Naturbeskuer, en. den, som sysselsætter sig m. Naturens Beskuelse, Undersøgelse. naturbeslægtet, adj. v. som er af en beslægtet, lignende Natur, har af Naturen Lighed m. (V. S. O.) Naturbillede, et. Et fra Naturen, fra Sandseverdenen hentet Billede. Naturdrift, en. Naturens Paamindelse om at tilfredsstille dens Trang; Instinct. naturegen, adj. egen, eiendommelig f. visse Naturer. (V. S. O.) naturegne Feil. Naturegenskab, en. medfødt, i Ens Natur grundet Egenskab. (V. S. O.) Naturelsker, en. ivrig Ven af Naturen, af Naturgrandskning. Naturevne, en. medfødt, oprindelig Evne. (Baggesen.) Naturfeil, en. medfødt Feil ell. Mangel. Naturforsker, en. den, hvis Syssel er, at undersøge Naturlegemer og Naturens Kræfter; Naturgrandsker. Naturforskning, en. Naturens, Sandseverdenens, Naturlegemers omhyggelige Undersøgelse. Naturfærdighed, en. F. grundet p. Naturanlæg. Naturgave, en. pl. -r. lykkeligt Naturanlæg, medfødt Beqvemhed ell. Duelighed (s. Gave, 2.) Naturgaver modsættes Lykkens Gaver. Naturgienstand, en. pl. -e. enhver Ting i Naturen, f. saavidt den er ell. kan være Gienstand f. Betragtning ell. Undersøgelse; et Naturvæsen. Naturgrandsker, Naturgrandskning, en. d. s. s. Naturforsker, Naturforskning. Naturgrund, en. Grund, som er hentet fra Tingens oprindelige Væsen ell. Beskaffenhed.

(Ohlenschl.) Naturhistorie, en. 1. den Deel af Naturvidenskaben, der beskriver saavel Naturlegemernes ydre Former og Kiendemærker, som deres organiske Beskaffenhed og physiske Liv, m. m. 2. et Værk, hvori disse Gienstande afhandles. En N. for Børn. naturhistorisk, adj. som hører t. Naturhistorien ell. Naturbeskrivelsen. Naturkraft, en. pl. -kræfter. den Kraft i et Legeme, en Materie, som er grundet i sammes Natur. (A. 1.) Naturkundskab, en. K. til og om Naturen, og Naturgienstande. naturkyndig, adj. som har Naturkundskab, ell. har Indsigt i Naturvidenskaben. Naturkyndighed, en. ud. pl. omfattende og videnskabelig Naturkundskab, Indsigt i Naturvidenskaben. Naturlegeme, et. enhver Gienstand, som hører t. den physiske Natur, t. Sandseverdenen; en materiel Substants. Naturliv, et. 1. det Liv, som hersker i hele Naturen overhovedet, og i den physisk-organiske i Særdeleshed. 2. et m. Naturen overeensstemmende Liv, et ukonstlet Liv. (s. Natur A. 2. b.) Naturlov, en. En i Naturen overhovedet, ell. i enkelte Naturgienstandes oprindelige Kræfter og Beskaffenhed grundet Lov. "Et Brud p. den første Naturlov." T. Rothe. Naturlære, en. 1. den Videnskab, som fremstiller og afhandler Naturens og de forskiellige Naturlegemers Kræfter og Virkninger. 2. et Skrift, hvori denne Videnskab læres. Naturmenneske, et. M. der lever i Naturens Stand, der følger Naturen og de naturlige Drifter i sin Levemaade. Naturnødvendighed, en. En i Naturens Orden og Love grundet Nødvendighed. (Treschov.) Naturomvæltning, en. En betydelig, voldsom, ell. pludselig Forandring i Naturen, i Jordkloden; en Natur-Revolution. (Treschow.) Naturphilosophie, en. den p. dybere Tænkning (Speculation) byggede Naturvidenskab (i Modsætn. t. den empiriske, ell. tillige p. Erfaring grundede.) Naturret, en. den naturlige (ikke p. positive Love grundede) Retslære. Naturrettighed, en. En i Naturen, i Menneskets naturlige Forhold grundet R. (modsat en borgerlig R.) V. S. O. Naturrige, et. En af de 3 Hovedclasser, (Dyreriget, Planteriget, Mineralriget) hvori alle Naturlegemer inddeles. Natursieldenhed, en. pl. -er. en sielden Naturgienstand. Naturslægtskab, et. naturligt Slægtskab; Liighed og Overeensstemmelse, grundet i Naturen; væsentlig Liighed. Naturspil, et. En naturlig Frembringelse, der enten har Liighed m. Menneskeværk, ell. med andre, f. den fremmede Naturgienstande, og saaledes forekommer som et hensigtsløst Spil af Naturen. Naturstand, en. Menneskets oprindelige (vilde) Tilstand, tidligere end Cultur og Civilisation; Naturtilstand (modsat: Borgerlivet, Statslivet.) naturstridig, adj. 1. som strider mod Naturen, mod Naturens Orden og Love. 2. som strider imod, oprører den naturlige Følelse. (s. Natur, C.) Et naturstridigt Had. Deraf: Naturstridighed, en. ud. pl. — Natursyn, et. pl. d. s. Et Syn, som Naturen ell. Naturbegivenheder frembyde. Natursærsyn, et. pl. d. s. et sieldent, forunderligt Natursyn. Naturtilstand, en. d. s. s. Naturstand. Naturtræk, et. et enkelt Træk, en enkelt Yttring af et Væsens Natur. Naturvid, et. ud. pl. medfødt, naturligt V. Naturvidenskab, en. den V. hvis Formaal er at fremstille Naturen, dens Kræfter, Virkninger og Yttringer, i deres Heelhed, Forhold og Sammenhæng. naturvidenskabelig, adj. som hører t. Naturvidenskaben. Naturvirkning, en. V. af Naturen, af en Naturkraft. (Olufsen.) Naturvæsen, et. d. s. s. Naturgienstand. (helst dog om levende Væsener.) "Menneskets Tilstand, som et organiseret Naturvæsen." Howitz.

Naturlig, adj. I Alm. overeensstemmende m. Naturen, grundet i Naturen, fremvirket v. Naturen. Saaledes bl. a. 1. grundet i Tingenes egen virkende Kraft; i deres oprindelige, medfødte, eiendommelige Beskaffenhed; ell. i alle Tings, i hele Naturens Kraft, betragtet som Eenhed. (modsat overnaturlig og unaturlig.) Tingenes naturlige Gang. En n. Nødvendighed. En n. Død (modsat: en voldsom, unaturlig.) Menneskets naturlige Ufuldkommenhed. Det gik ikke naturligt til. Naturlige Drifter, Aarsager. Naturlige Straffe ɔ: de, som bestaae i Forseelsens, Forbrydelsens egne Følger. 2. mere indskrænket: om det, som er grundet i, afhængigt af et Menneskes physiske Beskaffenhed. Han har en n. Modbydelighed derfor. De naturlige Ting, Forretninger (modś. vilkaarlig.) 3. frembragt, fremvirket v. Naturens physiske Kræfter (i Mods. til det, som er frembragt v. Mennesker, v. Konst.) Naturlige Blomster (modsat: konstige.) Ansigtets naturlige Farve. Det er Blomstens naturlige Lugt. De naturlige Kopper. Naturligt Salpeter. 4. som svarer t. sin rette Natur og Bestemmelse, som er indrettet efter sin Natur ell. væsentlige Beskaffenhed, utvungen (mods. konstlet, søgt, tvungen, paataget.) En n. Gang, Bevægelse, Dragt (som er passende f. Legemet.) En n. (uforstilt) Opførsel, Fremgangsmaade. Denne Ligegyldighed hos hende var ikke n. (var paataget.) En n. Stiil, Skrivemaade. Et naturligt Udtryk (hvor Tanken ikke er søgt.) 5. som i Oprindelsen er samtidig m. en Ting, oprindelig, grundet i samtidig Oprindelse. Det naturlige Selskab (Familieselskabet, i Mods.

t. det borgerlige.) Han er deres naturlige Overherre, Beskytter. Røg er et naturligt Tegn p. Ild. Et Ords naturlige Mening. 6. grundet i en Tings Beskaffenhed overhovedet, som flyder af en Sags Natur, Egenskab, Indretning. (jvf. No. 1.) Det var naturligt, at han herved maatte blive mistænkelig. Det er naturligt, at den, som vil Øiemedet, maa ville Midlerne. Heraf fulgte ganske naturligt (naturligviis.) 7. som hører t. Naturen, t. Legemverdenen. Naturlige Legemer. 8. om konstige Frembringelser og Konstværker: som er Naturen tro, som ligner den virkelige Gienstand. Denne Figur er ikke n. Rosen er meget naturlig malet.

Naturlighed, en. ud. pl. den Egenskab at være naturlig; Indbegreb af en Gienstands oprindelige Beskaffenhed: Konstløshed, Livagtighed, Utvungenhed.

Naturligviis, adv. nødvendigen i Følge en Tings Natur, saaledes som det forstaaer sig selv.

Nav, et. pl. d. s. [A. S. Nafa, Naba. N. S. Nave.] d. s. s. Hiulnav. Deraf: Navhul, et. det Hul, som bores giennem Navet, f. at passe om Vognaxelen. Navring, en. de Jernbaand, der sættes uden om Navet.

Naver, et. pl.–e. [A. S. Næfgar, Næfbor. Sv. Nafware.] et grovt Bor, t. at bore store Huller m., og som sættes i et Vimmelskaft. (Navbor.)

Naver ell. Navr, en. et Træ; Løn, Valbirk-Løn. Acer pseudoplatanus.

Navle, en. pl.–r. [J. Nabli.] Midten p. Menneskets Bug, hvor den afskaarne Navlestræng voxer sammen, og en Fordybning danner sig. = Navleaare, en. En af de Aarer, som findes i Navlestrængen. Navlebaand, et. B. hvormed Navlestrængen underbindes, naar den efter Fødselen afskæres. Navlebind, et. B. der lægges om Barnets Liv over Navlestedet. Navlebrok, et. pl. d. s. den Legemsfeil, især hos Børn, at de indvendige Dele træde ud igiennem Navleringen. Navlehvælving, en. H. som hviler p. en i Midten staaende Søile ell. muret Pille. (Schønings norske Reise.) Navleknude, en. En medfødt Knude p. Navlestrængen, ell. en Sammenslyngning af denne, som kan finde Sted hos Fosteret i Moders Liv. (V. S. O.) Navlering, en. den Ring, ell. Cirkel, som Navlen danner, og som v. Navlebrok udvider sig t. en Aabning. (annulus umbilicalis.) Navlesnor, en. d. s. s. Navlestræng. (V. S. O.) Navlested, et. det Sted p. Underlivet, hvor Navlen befinder sig. Navlestræng, en. pl.–e. En Stræng ell. Snor, dannet af en Samling af Aarer, omgivne m. en Hinde, som i Moders Liv forbinder Fosteret m. Moderkagen. Navleurt, en. En Plante. Saxifraga Cotyledon.

Navn, et. pl.–e. [J. Nafn.] Ord, hvorved en Gienstand ell. en Classe af Gienstande saaledes betegnes, at de derved i Forestillingen kunne kiendes og skielnes fra Andre (en Benævnelse.) 1. i Særd. et Ord (Hovedord, Substantiv) der betegner en Slægt, Art ell. Classe af Gienstande, ell. udtrykker det almindel. Begreb om samme (Fællesnavn.) At give en ny Planteslægt N. Tingen maa dog have et N. At kalde enhver Ting v. sit rette N. En saadan Ødselhed fortiener ikke N. af Godgiørenhed. (jvf. Titel.) 2. et Ord, en Samling af Lyddele, hvorved en særlig Gienstand adskilles fra alle øvrige af sin Art, en Benævnelse f. en Enkelt, f. et Individ (Eiendomsnavn, eget N.) At antage en Andens N. At give et Sted, en Gaard, et Barn N. ell. sit N. At kiende een af N. En Mand v. Navn Møller. Landenes, Maanedernes Navne. (Jvf. Binavn, Døbenavn, Fornavn, Slægtnavn, Tilnavn.) — Uegentl. for: Personen, som Navnet betegner. Et berømt N. i den danske Historie. 3. figurl. a.) en blot Benævnelse: i Modsætn. t. den virkelige Gienstand, t. Tingen selv; et Paaskud, Foregivende. Den ene har Navnet, den anden Gavnet. "Disse sammenskrabede Krigsfolk vare det mere i Navnet, end i Gavnet." Bagg. N. Klim. Det skal have N. af en Høiskole, men er det ikke. Han er det af Navn, i Navnet; men den anden er det i Virkeligheden. Vi ere mange t. Navn; men faa t. Gavn (t. at arbeide, giøre Gavn.) Han skiulte sin Lidenskab under N. af Venskab. b.) Hensyn t. en Person (m. præp. i.) Siig ham det i mit N. (fra mig, i mit Sted.) I Kongens N. (Sted.) At bede om noget i Guds N. c.) At tage noget (tage Varer, uden at betale) paa eens Navn. At giøre Gield p. en Andens N. (Credit.) d.) Andres Dom over en (levende ell. afdød) Persons moralske Værd, Charakteer, Fortienester; Rygte, Eftermæle; Ære. Et ærligt N. At forsvare eens gode N. og Rygte. At have et ondt N. paa sig. Hun har ikke det bedste N. paa sig. At efterlade sig et berømt, udødeligt N. En Person uden N. (ubetydelig P.) = Navnebod, en. Hædersnavn, Ærestitel. A. Büll. (forældet.) Navnebog, en. B. som indeholder en Navnefortegnelse; Mandtal. (Moth. Evald.) Navnebytning, en. Ombytning af Navne imellem to Personer. (Ambergs Ordb. jvf. Navneskifte.) Navnedag, en. den Dag, p. hvilken eens Døbenavn findes anført blandt Helgendage i Almanakken. Navnedigt, et. D. hvis Begyndelsesbogstaver udgiøre et N. Navnefæste, ell. Navnfæste, et. Faddergave; ell. egentl. fordum

en Gave, man skienkede den, som man gav et vist Navn ell. Tilnavn. Navneklud, en. Et Stykke Tøi, hvorpaa een syer sig i Navnesyening. Navneliste, en. Fortegnelse over Navne, Navnefortegnelse. navnelærd, adj. den, som kun i Navnet er lærd, ikke virkelig. Navnemærke, et. 1. M. som den, der ei kan skrive, bruger i St. f. sit Navn; Bomærke. 2. Navn, som Eieren lader sye t. Mærke i Linned, og desl. ell. lader sætte p. Kar og andre Ting. Navneord, et. Hovedord, Substantiv. Moth. (ogsaa: Nævneord.) Navnerang, en. Rang, f. E. iblandt Forfattere, p. Grund af deres meer ell. mindre berømte Navn. Navneriim, et. Riim ell. Vers, hvis første Bogstaver sammenlagte udgiøre et Navn. Navnesilke, en. Silke (især mørkerød) som br. til Navnesyening. Navneskifte, et. Omskiftning af et N. for et andet, Forandring af sit N. (Guldberg.) Navneskilt, et. S. hvorpaa en Persons N. er malet ell. indgravet. Navnesting, et. forskiellige Slags Sting, som br. ved Navnesyening. Navnesyening, en. En vis Maade, at sye Navne ell. Bogstaver i Tøi t. Kiendemærke. Navnetraad, en. T. som br. til Navnesyening. Navnetræk, et. Et vist Træk, som een bruger t. at skrive sit Navn, ell. Begyndelsesbogstaverne af samme. Navneværdi, en. Værdi, som i Følge et Regieringsbud tillægges Papirpenge; i Modsætning t. den virkelige Værdi, som de efter Landets Pengecurs have. jvf. Selvværdi. (De faa Sammensætninger, hvor Navn ikke modtager Endelsen paa e, anføres nedenfor.)

Navne, en. pl.-r. [J. Nafni.] den, der har lige Navn, især Døbenavn, m. en anden; Navnebroder.

Navnforklaring, en. pl.-er. F. over et Navns ell. Navnes Betydning; mods. Sagforklaring. (V. S. O.) s. Ordforklaring.

Navnfæste, et. s. ovenfor Navnefæste.

Navngive, v. a. 3. (s. give.) nævne v. Navn. (forskiell. fra: give noget Navn.) Han navngav enhver i Selskabet, som han kiendte. "Han bekiendtgiorde dette Skrift uden at navngive sig." Malling. — Navngivelse, en.

Navnkundig, adj. [J. nafnkunnugr.] vidt bekiendt af Navn, som nævnes af mange og m. Udmærkelse. Et navnkundigt Slag. En n. Mand, Begivenhed. Mere n. end egentlig bekiendt. "En navnkundig Mand kan være det, enten fordi han er berømt, eller berygtet. Griffenfeld er navnkundig og berømt; Ulfelt navnkundig og berygtet." Sporon. — Navnkundighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være navnkundig. "Til N. hører kun at giøre Opsigt, at blive vidt og bredt t. Forundring." Sporon.

Navnlig, adj. (ud. Art.) og adv. af et vist Navn, v. Navn. En Mand, navnlig Hans. — adv. udtrykkeligen, i Særdeleshed (hvor flere nævnes ell. omtales.) Alle Bønderne, og navnligen Sognefogden.

Navnløs, adj. 1. som er uden Navn, ell. hvis Navn ikke er bekiendt. 2. som ei kan nævnes, uudsigelig, unævnelig. navnløs Salighed. En n. Fryd. (Tullin. Baggesen.)

Navre, s. Naver.

Ned, adv. [J. nidr. A. S. neþer.] Har overhovedet den modsatte Betydning af op, og udtrykker saaledes: 1. en Bevægelse ell. Retning fra et høiere Sted t. eller imod et lavere. Han satte det n. paa Gulvet. At gaae n. ad Trappen. Han faldt n. af Stigen. At see n. fra et Taarn. — Ned ad Bakken; men: Veien gaaer nedad (daler.) At vende op og ned p. noget (endevende.) fig. Det gaaer op og ned m. ham. — Hans Mark gaaer, ell. naaer næsten ned til (henimod) Aaen. 2. særd. en Bevægelse, hvorved man, enten siddende ell. liggende, tager Hvile. At sætte, at lægge sig ned. — fig. at sætte sig ned i en By (rettere: nedsætte sig.) 3. i Sammensætn. hersker overalt Begrebet af en Bevægelse nedad, ell. mod et lavere Sted, enten egentl. (f. E. nedbryde, Nedfald) ell. figurl. (neddysse, nedladende, nedslaaet.) Jvf. nede, neden, neder.

Nedad, adv. s. under ned, 1.

Nedarvet, adj. v. 1. arvet fra Forfædrene, i flere Led. nedarvede Fortienester. (Jacobi.) "Nedarvet Kæmpemod." Cl. Frimann. "En Hævn, nedarvet fra Slægt t. Slægt." Mynster. 2. vedtagen, indført v. gammel Skik og Vane. "Mangen nedarvet Urigtighed, antagen efter Hævd, meer end efter Prøve." Malling.

Nedbede, v. a. 3. (s. bede.) søge v. Bønner at erhverve for andre. (sielden.) At nedbede Velsignelse (fra Gud) over Folket. "Nedbede Lindring for din Smerte." Grundtvig.

Nedbinde, v. a. 3. (s. binde.) b. noget saaledes, at det tvinges ned. At n. Grene paa Frugttræer.

Nedblik, et. pl. d. s. Blik, Diekast, fra et høit Sted t. et lavere; Nedsyn. "Endnu et Nedblik, endnu et Overblik fra denne mageløse Pyramide." Bagg.

Nedblinke, v. n. 1. (poetisk.) blinke nedad, kaste Glimt ned. Stiernerne n. (Øhlenschl.)

Nedbore, v. a. 1. bringe ned i v. at bore, giennem et boret Hul. "Og hvad ellers af Kryb sig dybt nedborer i Jorden." Baggesen.

Nedbrud, et. Nedbrydelse, Ødelæggelse. (Baggesen.)

Nedbryde, v. a. 3. (s. bryde.) 1. tage noget ned, borttage det som var bygget op, v. at bryde. At n. en Bygning, et Taarn. 2. fordærve, lægge øde. Hans Exempel nedbryder meer, end hans Lære opbygger. Drukkenskab nedbryder Siæl og Legeme. — Nedbrydelse, en. pl.-r.

Nedbrække, v. a. 1. d. s. s. nedbryde. — Nedbrækning, en. pl.-er.

Nedbøie, v. a. 1. bøie nedad. At gaae nedbøiet. "Hist gamle Bøg nedbøier tætte Grene." C. A. Lund. fig. At n. Overmod i Støvet. "Nedrig Smiger dybt nedbøiet." Rein. b.) nedtrykke, overvælde m. Sorg, m. smertelig Følelse. Hans Kones Død har ganske nedbøiet ham. nedbøiet af Sorg, Bekymring. — Nedbøielse, en. pl.-r.

Nedbølge, v. n. 1. (poetisk.) bevæge sig nedad i Bølger. (Baggesen.)

Neddale, v. n. 1. (er.) dale nedad. Den neddalende Sol. (Øhlenschl.) [Egentl. er Præpositionen overflødig, eftersom dale udtrykker det samme. Kun i visse Tilfælde, og figurlig, synes neddale at have et Bibegreb. "Neddalede langsomt tause Nat." Hertz. "Du stundom Musen t. mig saae blandt dine Skygger at neddale." Rein.]

Neddrive, v. a. 3. s. drive ned. De neddrevne Pæle. — figurl. fordrive fra, hindre i at opnaae. "Men denne Spot ham fra sligt Ærestrin neddrev." Holberg. P. Paars. — Neddrivning, en.

Neddryppe, v. n. 1. (er.) s. dryppe ned. Den neddryppende Regn. — Neddryppen, en.

Neddukke, v. n. s. dukke ned. "Solen neddukker i Havet." Kampmann.

Neddyppe, v. a. 1. dyppe et fast Legeme ned i et flydende. "Neddypper eders Blomster i dens Væld." Øhlenschl. — Neddypning, en. pl.-er.

Neddysse, v. a. 1. d. s. s. inddysse (men sieldent.) "Tingens forskiønnede Udside neddysser den bestukne Fornuft i Ligegyldigheds Slummer." D. Tilsk. 2.) dæmpe, tvinge noget saaledes, at det ei faaer Magt ell. udbreder sig. At n. Samvittigheden; neddysse et Rygte. "Han stiller Sindets Storm, neddysser angstfuld Smerte." Storm.

Neddæmpe, v. a. 1. dæmpe aldeles, kue, undertrykke. At n. Ilden, Modet, Smerten. "At neddæmpe et Anslag." Hvitfeldt.

Nede, adv. [af ned; og forholder sig t. dette, som oppe t. op.] p. et lavt ell. lavere Sted; i det Lave ell. Lavere. Oppe p. Bierget og nede i Dalen. Jeg saae ham (fra et høiere Sted) gaae nede paa Gaden. Nede p. Gaden kunde jeg see hende staae i Vinduet. Han boer nede i den anden Ende af Byen. Nede v. Aaen.

Neden, adv. [I. nedan. A. S. neodan. N. S. nedden.] p. den nedre, nederste Kant ell. Side (modſ. oven; men sielden allene. Kassen var malet baade oven og neden. Derimod sædvanl. i Forbindelse m. Præpositioner.) neden for. (Jeg stod neden for ham. Han sad nedenfor. Det staaer nedenfor p. samme Side.) nedenfra. (Han begyndte nedenfra og gik opad. At komme nedenfra.) nedenom ɔ: uden om, omkring et Sted, ell. en Gienstand, hvor den er lavest. (At kiøre neden om Bierget, Byen. At have en Bræmme neden om Kiolen.) nedentil, p. den Kant, Side, som vender nedad. (modſ. oventil.) nedenunder, nedentil, nede, og tillige under en anden Gienstand; modſ. ovenover. (Han boer her nedenunder, har sine Værelser nedenunder os, eller vore.)

Neder, [A. S. neoþer.] et ufuldstændigt adj. (værende nedenfor) som kun forekommet med den best. Art. (af nogle anseet f. Comparativ) f. E. Den nedre Deel af Byen: modſ. den øvre. og i superl. nederst, som er længst nede, underst, lavest. Han er den nederste i Skolen. At sidde nederst p. Bænken. (modſ. øverst.)

Neder, adv. [A. S. nether.] den ældre Form f. ned, som nu allene forekommer i følgende Sammensætninger:

Nederdeel, en. pl.-dele. den nederste, underste Deel. (modſ. Overdeel.) Nederdelen af en Kiole.

Nederdrægtig, adj. [af det T. niederträchtig.] som besidder en meget slet, lav, uædel Tænkemaade og Charakteer; nedrig, gemeen, foragtelig. — Nederdrægtighed, en. ud. pl. nederdrægtig Sindsstemning, Tænkemaade, Adfærd. At begaae en Nederdrægtighed.

Nederende, en. den nederste, underste Ende. (modſ. Overende.)

Nederfald, et. Fald nedefter, Nedfald. Deraf: Nederfaldsmølle, en. M. hvor Strømgangen falder p. Hiulets Nederdeel, hvorved det bevæges mod Strømmen. (Modsat Ovenfalds- ell. Overfaldsmølle.)

Nederfart, en. s. Nedfart.

Nederflade, en. den nederste, underste Flade af en Ting. (sieldent. Det modsatte: Overflade kan ikke bruges.)

Nederklæder, pl. Underklæder, Beenklæder, Burer. (Taussen. forældet.)

Nederlag, et. pl. d. s. [T. Niederlage.] 1. den Tildragelse, at mange ihielslaaes i Strid, Mandslæt, Mandfald. At lide et stort N. Der skete et stort Nederlag paa hans Folk. [Det usædvanlige Nedlag har Evald brugt. "Nedlags hærdede Gudinder."] 2. I Bemærkelsen: Oplag, T. Niederlage, forekommer det i ældre Skrifter, og endnu hos Sneedorf.

Nederlandene, pl. n. pr. Belgien og Holland. De forenede Nederlande. Der-

af: nederlandsk, adj. — Nederlænder, en. pl.-e.

Nederlig, adj. [af neder.] som er nede ell. neden til, har et lavt Sted, en lav Beliggenhed. De nederlige Lag i Bierget. Frygt gior nederligt Hierte. Ordspr. (Ordet br. nu sielden.) s. overlig.

Nederløb, et. pl. d. s. Tarmeløb, Brok. (nu næsten ganske forældet.)

Nederst, adj. og adv. s. neder.

Nedfald, et. pl. d. s. det, at noget falder ned; Nedfalden. Murens N. "En troløs Væg af Leer t. Nedfald færdig staaer." Stockfleth. (Nedfaldssot, en. faldende Syge, Epilepsie. Moth. Islandsk.)

Nedfalde, v. n. 3. s. falde ned. Ild nedfaldt fra Himlen. "Som ranke Træ v. jævne Hug nedfalder." Rein. (Oftest i partic. Det nedfaldende Løv. Den nedfaldne Muur.)

Nedfare, v. n. 1. (er.) I høiere Stiil for: fare ned. "De nedfore til Egypten." (D. Bibel.)

Nedfart, en. pl.-er. Gierningen at fare ned. Nedfart i en Grube.

Nedfeie, v. a. 1. feie ned. At n. Støvet fra Hylderne.

Nedflyde, v. n. 1. (er.) flyde ned, rinde ned. Det nedflydende Vand.

Nedflytte, v. a. 1. bringe, flytte fra et høiere Sted t. et lavere. At n. noget fra Loftet i Kielderen. — Nedflytning, en. pl.-er.

Nedfælde, v. a. 1. fælde t. Jorden; dræbe i Strid. "At see dem hinanden nedfælde." Pram. "Nedfældet i sin Ungdoms Vaar." Baggesen. 2. nedpløie. At nedfælde Givdning i Jorden. (V. S. O.) Deraf: Nedfældning, en.

Nedføre, v. a. 2. føre ned. De nedførte ham, han blev nedført til Stranden.

Nedgaaende, partic. af det sielden brugel. nedgaae. Den ene Vei er for de Nedgaaende, den Anden f. de Opgaaende. Den nedgaaende Sol.

Nedgang, en. pl.-e. 1. Gierningen, at gaae ned; Nedstigen. Ved Nedgangen fra Bierget, Taarnet. Solens N. "Fra Solens Opgang og fra dens Nedgang." Es. 45. 2. Vei, Gang, som er t. at gaae ned ad, som fører t. et lavere, dybere Sted. En besværlig Nedgang til Kielderen.

Nedglide, v. n. 3. komme ned i et sagte, jævnt Fald. s. glide ned. "I Søens glatte Dal den nu igien nedglider." P. H. Frimann. "Solen nedglider bag forgyldte Klippetop." Storm.

Nedgrave, v. a. 3. (s. grave ned.) bringe noget ned i Jorden v. at grave, giemme i Jorden. At n. Aadsler. — fig. at n. sit Pund, ikke bruge, dyrke sine Evner. — Nedgravning, en. pl.-er.

Nedhale, v. a. 1. hale ned; drage ned ved Toug. At n. et Skib. (Baggesen.)

Nedharve, v. a. 1. bringe ned i Jorden v. at harve. At n. Sæden. — Nedharvning, en.

Nedhente, v. a. 1. hente ned. Det maa Alt nedhentes fra Loftet.

Nedhisse, v. a. 1. bringe ned, lade gaae ell. glide ned, v. Hielp af Tougværk. At nedhisse noget i Skibslasten.

Nedhugge, v. a. 1. fælde, hugge om. Hele Skoven blev nedhugget. 2. hugge ned; nedsable. Det hele Regiment blev nedhugget. — Nedhugning, en. pl.-er.

Nedhvirvle, v. a. 1. nedstyrte i en voldsom, hvirvlende Bevægelse. (Grundtvig.) Træerne nedhvirvledes af Stormen i Dalen.

Nedhænge, v. n. 3. (s. hænge.) hænge i nedvendt Retning, hænge nedad. nedhængende Grene, Blomsterkrandse. (act. sielden undt. i partic. Alt Tøiet er nedhængt i Haven.)

Nedile, v. n. 1. (er.) ile, f. at komme ned, ile, skynde sig ned. (Baggesen.)

Nedjage, v. a. 3. s. jage ned. Endeel vare komne op; men de bleve alle nedjagede.

Nedkalde, v. a. 2. faae een t. at komme ned, v. at kalde ham; kalde ned. Jeg lod ham n. fra hans Værelse. 2. d. s. s. nedbede. At n. Velsignelse over een. 3. sig. henlede (naar Talen er om en Høiere.) "At nedkalde Lovgiverens Opmærksomhed p. Tingen selv." Engelstoft.

Nedkaste, v. a. 1. s. kaste ned. Stormen har nedkastet Plankeværket. Spiret blev nedkastet i en Storm. At n. sig i Støvet f. een. — Nedkastning, en. pl.-er.

Nedkiøre, v. a. 2. bringe noget ned t. Vogns, kiøre noget ned. Alt Kornet blev nedkiørt t. Stranden. Vi maae selv lade det n. 2. bøie t. Jorden v. at kiøre. Sæden, Græsset blev nedkiørt.

Nedkiørsel, en. pl.-kiørsler. 1. Handlingen at kiøre ned (saavel trans. som intrans.) 2. Sted, hvor der kiøres ned, Leilighed; Vei til at kiøre ned.

Nedknuge, v. a. 1. tvinge, knuge noget ned; nedtrykke. "Og dybt nedknuger Spiren t. hvert herligt Old." Grundtvig.

Nedknæle, v. n. 1. (har.) d. s. s. knæle ned. — Nedknælen, en. ud. pl.

Nedkomme, v. n. 3. s. komme ned. "Naar den blide Sommer m. yndig Sol og Regn fra Himmelen nedkommer." Storm.

Nedkomst, en. ud. pl. det, at komme ned. Ved Nedkomsten fra Bierget.

Nedkue, v. a. 1. nedtrykke, dæmpe v. Tvang, undertrykke. At n. et Folk. "Den voldsomt nedkuede Misfornøielse." Rahbek.

Nedlade, v. a. og rec. 3. lade gaae ned, synke ell. glide ned. (sielden.) Da Dækket

var nedladt; da man havde nedladt Dækket. "De nedlode mig derpaa i Hulen." Bagg. N. Klim. — At n. sig: a.) bosætte sig. (V. S. O.) Rigtigere: nedsætte sig. b.) beqvemme sig t. noget, der er under det sømmelige, under eens Charakteer, Værdighed, Stand, Evner (ogsaa i god Betydning.) "Han nedlod sig t. enhver m. en Mildhed, som gav den Frygtagtige Mod." Kampmann. Dronningen nedlod sig t. at tale m. enhver af Bønderne. At n. sig til Almuens Fatteevne. "En Mand, der sig til Hvers Begreb med Konst nedlade kan." P. M. Troiel. Han nedlod sig endog t. at bruge Skieldsord. — Nedladelse, en. Denne Nedladelse til Børnenes Begreber er nødvendig for Læreren.

Nedladende, adj. v. som eftergiver af sin Værdighed (altid i god Betydning;) mild, omgængelig, venlig imod Undergivne ell. Undermænd; fordringsløs i Omgang og Adfærd. — Nedladenhed, en. ud. pl. den Egenskab, at være nedladende.

Nedlag, et. s. Nederlag.

Nedlægge, v. a. 3. (s. lægge.) 1. bringe t. at ligge p. et lavere Sted, lægge ned. At n. sin Byrde. — fig. betroe, flye til, give i Forvaring. At n. Obligationer i Banken. Han har nedlagt en stor Capital hos denne Kiøbmand. — At n. een ɔ: fælde, dræbe v. Skud. 2. afstaae fra, frasige sig, opgive. At n. Befalingen over Hæren. Han har nedlagt sit Haandværk. "Generalen nedlægger Befalingsstaven, naar Folket nedlægger deres Vaaben." Schytte. 3. ophæve, giøre Ende p. At n. et Universitet, en Skole. At n. en Strid, Trætte. (i ældre Skr.) 4. sylte, nedsylte. At n. i Salt, Eddike. nedlagte Agurker. (s. lægge ned.) — Deraf: Nedlæggelse og Nedlægning, en. "Embedets Nedlæggelse." Schytte.

Nedløb, et. pl. d. s. det, at noget løber ned. Vandet har sit N. giennem Render.

Nedløse, v. a. 2. løse ned, bringe noget, som var opfæstet t. at falde ned. Hun vil have Haaret, Kiolen, Omhænget nedløst.

Nedpakke, v. a. 1. lægge noget fast og omhyggeligt ned i et Giemme, pakke ned. Alt mit Tøi er allerede nedpakket. — Nedpakning, en. pl. -er.

Nedperse, v. a. 1. trykke ned v. en Perse, perse ned, presse ned.

Nedpløie, v. a. 1. bringe ned i Jorden v. Pløining. At nedpløie Sæden. — Nedpløining, en. pl. -er.

Nedpresse, v. a. 1. d. s. s. nedperse.

Nedputte, v. a. 1. putte noget hen p. et lavt Sted, putte ned (i Jorden.)

Nedpæle, v. a. 1. drive noget ned (i Jorden) ved at slaae Pæle i.

Nedramme, v. a. 1. bringe ned i Grunden v. at ramme, v. en Rambuk; ramme ned. At nedramme Pæle.

Nedre, adj. s. neder.

Nedregne, v. n. (er.) falde ned som Regn. Alt det nedregnede Vand. "Melk og Honning sød nedregner." Arrebo.

Nedreise, en. Reise fra et høiere ned t. et lavere ell. dybere Sted. "Hvad der var mødt mig p. min Nedreise." Bagg. N. Klim.

Nedride, v. a. 3. (s. ride.) nedkaste, omkaste, nedstyrte v. at ride. At nedride Sæden. nedride et Led.

Nedrig, adj. egentl. lav / som er dybt nede; men br. nu kun figurl. fot: slet sindet, af en lav, uædel Tænkemaade; nederdrægtig, gemeen. En n. Gierning, Tænkemaade. Et nedrigt Menneske. (Bemærkelsen: ringe, lt. ydmyg, i vore Bibeloversættelser, er forældet.) — Nedrighed, en. nedrigt Sindelag. "Det Hylleri, hvormed Nedrighed roser en Overmands Feil." Schytte.

Nedrinde, v. n. 3. (er.) s. rinde ned. Herfra nedrinder Vandet over Engene.

Nedrive, v. a. 3. nedtage m. Vold og i Skynding, rive ned. At n. en Muur, et Plankeværk. — fig. og i d. Tale: At n. een ɔ: giennemhegle, dadle. — Nedrivning, en.

Nedrulle, v. a. og n. 1. s. rulle ned. Tønderne nedrulledes t. Stranden. De fra Bierget nedrullende Stene.

Nedrykke, v. a. 1. drage ned v. at rykke, rykke ned.

Nedryste, v. a. 1. s. ryste ned. Den nedrystede Frugt.

Nedsaae, v. a. 1. bringe ned i Jorden v. at saae. Den nedsaaede Sæd.

Nedsable, v. a. 1. hugge ned, fælde v. Sabelhug ell. Sværdhug. Efter en tapper Modstand bleve de alle nedsablede. — Nedsabling, en. pl. -er.

Nedsalte, v. a. 1. lægge ned i Kar ell. Tønder m. Salt, bevare i Saltlage. At nedsalte Kiød, Sild, Flesk. — Nedsaltning, en. pl. -er.

Nedsegne, v. n. 1. (er.) segne ned. "Jeg gyser, bæver, blusser, blegner, og halvdød f. din Fod nedsegner." Rahbek.

Nedsee, v. n. 3. s. see ned. — fig. I sit Overmod vilde han nedsee paa dem, der vare langt over ham.

Nedsende, v. a. 2. sende ned. De nedsendte Breve. "Nedsende dit Navn til de sildigste Slægter." Grundtvig.

Nedskride, v. n. 3. s. skride ned. De nedskredne, nedskridende Sneemasser. "Optaarnet Snee fra Fieldets bratte Sider m. sønderslidte Baand nedskrider." Rein.

Nedskyde, v. a. 3. (s. skyde ned.) 1. bringe t. at falde v. Skud. Da Muren var nedskudt. De bleve nedskudte v. Kartesker. 2. styrte ned. (jvf. skyde, B.) "Hvis Strøm

sig brusende nedskyder." Sarpen, af Stockfleth.

Nedskylle, v. a. 1. føre hastigt ned v. den bevægende Kraft i et flydende, strømmende Legeme. Jorden nedskylles fra Bierget v. det smeltede Sneevand. (neutr. s. skylle ned. "De nedskyllende Fielde." Brünnichs Mineral.)

Nedskære, v. a. 3. (s. skære ned.) bringe ned, faae ned v. at skære. At n. en hængt Mand. — Nedskæring, en. pl. -er.

Nedslaae, v. a. 3. (s. slade.) 1. slaae omkuld, kaste t. Jorden ell. overende. Regnen har nedslaaet meget Korn. "Du skal n. Fienden." D. Bibel. "De Landsmænd, som Lynet nedslog." Pram. 2. fig. giøre modløs, forsagt; betage Mod og Tillid. Det sidste Uheld nedslog ham ganske. Ved Bekymring nedslaaes Modet. — Heraf: adj. v. nedslaaet (sieldnere nedslagen) forsagt, modløs, bedrøvet i Sindet. (Nedslagenhed, en. Modløshed, Forsagthed. br. ikke meget.) "Armod og Nedslagenhed mødte os overalt." Baggesen.

Nedslag, et. pl. d. s. 1. det, at noget slaaer ned (intrans.) Lynildens N. Regnens N. 2. de tungere Dele, som nedslaaes i en chemisk Opløsning, Bundfald.

Nedsluge, v. a. 1 og 2. faae ned v. at sluge; sluge ned.

Nedslynge, v. a. 1. kaste ned m. Slynge, drive nedad m. stor Kraft. De nedslyngede Stene p. Fienden. "Nedslyng din Lynild." Baggesen.

Nedslænge, v. a. 2. kaste, smide skiødesløst ned. (s. slænge.)

Nedsmelte, v. a. 1. bringe v. Smeltning t. at bundfældes. (Brünnichs Min.) Nedsmeltning, en.

Nedsmile, v. n. 1. poetisk: see ned til m. Smiil, m. smilende Blik. (ogsaa act. ligesom tilsmile. Jacobi.)

Nedspring, et. pl. d. s. Spring, som giøres fra et høiere Sted t. et lavere.

Nedspringe, v. n. 3. s. springe ned. — Nedspringen, en. (Baggesen.)

Nedsprudle, v. a. 1. nedkaste, nedskylle i et sprudlende Fald. "Cyperviin — nedsprudlede sit Guld i Kummer af Chrystal." Bagg. N. Klim.

Nedsprøite, v. a. 1. sprøite fra en Høide p. det, som er dybere nede. At nedsprøite Vand p. Folk.

Nedstamme, v. n. 1. (er.) have sin Oprindelse ell. Herkomst fra. At n. fra en gammel og berømmelig Slægt. Dette Ord nedstammer fra Latinen. — Nedstammelse, en.

Nedstampe, v. a. 1. trykke fast ned v. at stampe. Det maa nedstampes i Karret.

Nedstemme, v. a. 1. stemme i en lavere Tone, slappe en spændt Stræng. At n. et Instrument. — fig. formindske en Spænding, en Virksomhed i Følelsen; it. nedsætte, formindske, forringe. At n. en Følelse. (Treschow.) "Dette Syn havde efterhaanden nedstemt mit Lune t. den dybeste Tungsindighed." Baggesen. Hans Begeistring blev nedstemt. At n. sine Fordringer, sit Foredrag. — Nedstemning, en. pl. -er.

Nedstige, v. n. 3. s. stige ned. At n. fra Thronen, nedlægge Regieringen. At n. i Dalene. "Hans Siæl og Hierte var nedstegen i hans Knæ." Holb. — 2. fig. nedstamme. "Hvo kunde sige, af hvad Stamme, og fra hvad Slægt i denne Stamme han var nedstegen?" Bastholm. — nedstigende Linie, en Række Personer, der nedstamme fra hinanden (modsat opstigende Linie, naar man regner opad, ell. fra Søn t. Fader o. s. v.) Nedstigen, Nedstigning, en.

Nedstikke, v. a. 3. s. stikke ned. Stokkene, som man havde nedstukket i Jorden.

Nedstoppe, v. a. 1. s. stoppe ned.

Nedstraale, v. a. 1. kaste ned, udgyde i Straaler. Lyset, som Solen nedstraaler. (intrans. Det nedstraalende Lys. "Naar du nedstraaler paa den Fromme." Evald.)

Nedstryge, v. a. 3. s. stryge ned. At nedstryge noget m. Haanden.

Nedstrømme, v. n. 1. (er.) flyde ned i Strømme, strømme ned. Det nedstrømmende Vand. "Fra Kilden Flodens Vand nedstrømmer i Havets Dyb." P. H. Frimann. — Nedstrømmen, en.

Nedstyrte, v. a. 1. kaste ell. støde voldsomt ned, styrte ned. At nedstyrtes fra en Høide. Han blev ligesaa pludseligt nedstyrtet, som han var bleven ophøiet. 2. intrans. styrte, falde voldsomt ned. "Den Fart, hvormed jeg nedstyrtede." Bagg. N. Klim. — Nedstyrtning, en.

Nedstøde, v. a. 2. støde t. een, at han falder ned, støde ned.

Nedsvinde, v. n. 3. (er.) forsvinde i at synke ell. dale. "Hvergang Aftenrøden nedsvinder under Skovens Krands." Øhlenschlæger.

Nedsvinge, v. a. 1. poetisk: d. s. s. nedslynge. "Lyn, som den usynlige nedsvinger." Baggesen.

Nedsvælge, v. a. 1. d. s. s. nedsluge, svælge ned.

Nedsvæve, v. n. 1. (er.) komme svævende ned, svæve ned. "Naar Englene nedsvæve." Grundtvig.

Nedsvømme, v. n. 1. (er.) s. svømme ned. "Og venligt nedsvømmede Taaren." Øhlenschlæger.

Nedsylte, v. a. 1. nedlægge noget i en Saft ell. Lage, der giennemtrænger og bevarer det, sylte, sylte ned. At n. Frugter. (Moth.) — Nedsyltning, en.

Nedsyn, et. pl. d. s. Gierningen at see ned f. et lavere Sted; Nedblik, Nedsynet fra dette Punkt var endnu skiønnere.

Nedsynke, v. n. 3. s. synke ned. Staden nedsank i Gruus. — Nedsynken, Nedsynkning, en.

Nedsænke, v. a. 1. bringe noget t. at synke ell. glide ned i Dybet. At n. Skibe i en Havn. n. et Liig i Graven. "Tanke, nedsænk dig i Svælget af Lyst!" P. K. Troiel. (s. sænke.) — Nedsænkning, en. pl.-er.

Nedsætte, v. a. og rec. 3. (s. sætte.) 1. sætte fra sig p. et lavt Sted, sætte ned. Der nedsatte de Baaren. 2. forringe, formindske. At n. Landgilden, Skatterne, Priserne. At n. en Mands Fortienester. Dette nedsætter ham ikke i mine Øine. 3. anordne, indrette et Samfund; i Talemaaden: at n. en Commission. 4. recipr. bosætte sig, fæste Bopæl. Mange Udvandrede n. sig i Amerika. Efterat have tilbragt mange Aar p. Reiser, vil han nu nedsætte sig i Danmark. — Nedsættelse, en. 1. Forringelse, Afslag. Prisernes, Varernes, Renternes N. Ubillig N. af eens Fortienester. 2. Bosættelse. N. paa et fremmedt Sted. "At de fra deres første Nedsættelses Sted have efterhaanden udbredt sig t. alle Landets Egne." Olufsen.

Nedtage, v. a. 3. s. tage ned. At n. noget fra Loftet. Teltet er nedtaget. — Nedtagelse, en. Gierningen at tage ned. Jesu Nedtagelse fra Korset.

Nedtrampe, v. a. 1. nedtræde v. at trampe. (s. dette O.)

Nedtrille, v. n. 1. (er.) s. trille ned. En nedtrillende Steen.

Nedtrykke, v. a. 1. s. trykke ned. — figurl. a.) hindre i Fremvæxt ell. Opkomst. "Smaa Siæles Misundelse, som nedtrykke Alt hvad stort de selv ei have udrettet." Kampmann. b.) giøre modløs, forsagt. At nedtrykkes af Næringssorger. Et nedtrykt Sind. "Nedtrykt af Sorg, laae han v. hendes Side." P. Frimann. "Har Lykken ikke villet opblæse, Ulykken ikke villet nedtrykke dem?" Mynster. — Nedtrykkelse, en.

Nedtræde, v. a. 3. (s. træde.) bøie t. Jorden v. at træde paa, træde under Fødder. At n. Græsset, Blomsterne, Sæden. — figurl. ydmyge, fornedre. "Verden af nedtraadte Niddinger leer." Tode. — Nedtræden, en.

Nedtrække, v. a. 3. s. trække ned. Gardinerne vare nedtrukne. — Nedtrækning, en. pl. - er.

Nedtvinge, v. a. 3. (s. tvinge.) bøie ned ell. nedad m. Magt. Greven brækkedes, da man vilde nedtvinge den. At nedtvinge en fremstræbende Kraft.

Nedtynge, v. a. 1. tvinge noget nedad v. sin Tyngde. Frugterne n. Grenene. "Storm skal længer ei Jer nedtynge." Øhlenschl. 2. fig. nedtrykke, giøre modløs. "Sorg ell. Frygt, grundet ell. ugrundet Mistanke, kunne nedtynge ham." Rahbek.

Nedvende, v. a. 2. s. vende ned. Med nedvendt Fakkel. Paa den nedvendte Side.

Nedvifte, v. a. 1. bringe nedad v. en viftende Bevægelse. "Hiin nedhviftede Køling, hiin nærende Dug." Pram.

Nedvinde, v. a. 3. s. vinde ned. (hisse ned v. en Vinde.) Alt Kornet nedvindes, er nedvundet fra Loftet.

Nedvinke, v. a. 1. kalde een ned v. at vinke, vinke een t. at komme ned. (Øhlenschl.)

Nedvise, v. a. 2. vise nogen Veien nedad, afvise, vise ned. Præsten har nedviist denne Pige fra Confirmation. — Nedviisning, en.

Nedvælte, v. a. 1. vælte ovenfra nedad, vælte ned. En stor Steen blev nedvæltet fra Høien. — Nedvæltning, en.

Nedværdige, v. a. 1. fornedre, vanære, beskæmme, forringe v. fornedrende, uværdig Brug ell. Behandling. (nyt O.) At n. Religionen v. at bruge den i politiske Hensigter. "Det nedværdiger Siælen." "Hine søgte at nedværdige Troen, v. at forestille den som Fornuftens Arvefiende." Mynster. At n. sig v. en upassende Fortrolighed. — Nedværdigelse, en. Fornedrelse, uværdig Brug ell. Behandling. "Helligdommens N." (Treschow.)

Neg, et. pl. d. s. [et Ord, egent for det danske Sprog og det sydl. Sverrige.] et Bundt, en Arm fuld af meiet ell. afskaaren og sammenbunden Sæd; en Kiærv. Et Kornneg, Hvedeneg, Havreneg. At binde Neg. — Negbaand, et. Baand, snoet af Halm e. d. hvormed Negene bindes. Negbinder, en. den, som er sysselsat m. at binde Neg p. Marken, ell. med Negbinding.

Nege, v. a. 1. (sædvanl. med præp. op.) At nege op, samle den meiede og halv tørrede Sæd op i Hobe, som derefter bindes i Neg. Pigen neger op og Karlen gaaer efter og binder.

Negenøie, ell. Negenøien, en. [et af det Holl. og Plattydske N e g e n o o g fordærvet Ord.] En Salt- og Ferskvands-Fisk, der har Liighed m. Aalen, og hører t. Brugsfiskene. Petromyzon.

Neger, en. pl. Negre. [Af Lat. niger. Span. negro, sort.] et Mandfolk af den sorte Menneskeslægt, som beboer det indre Afrika; en Morian (i ældre Dansk: en Blaamand.) Negerinde, en. pl. - r. et Fruentimmer af denne Menneskeslægt; en Negerqvinde. Negerhandel, en. Handel m. Negerslaver. Negerkyst, en. det Strøg af Afrikas vestl. Kystlande, hvor Neger-

handelen m. Europæerne især drives; Slavekysten. **Negerland**, et. Negrenes Fædreland i det indre Afrika (Nigritien.) **Negersalg**, et. Salg af Negre; Negerhandel. **Negerslave**, en. N. som er giort t. Træl ell. Slave.

Negl, en. pl.-e. [J. Nægl. A. S. Negel, Nægl.] den tynde hornagtige Bedækning paa Yderdelen af Menneskets Fingre og Tæer (hvilken hos Dyrene sædvanlig kaldes Klo; dog nævnes ogsaa Abens Negle.) = **Neglebyld**, en. B. under Neglen. **Neglehud**, en. den løse Hud, som bedækker Negleroden. **Negleplet**, en. hvide Pletter ell. Smaaspætter, som undertiden findes p. Neglene. **Neglerift**, en. Saar, som er revet m. en Negl. **Neglerod**, en. 1. den Deel af Neglen, som hænger fast v. og bedækkes af den omboiede Hud, der omgiver Neglen. 2. **Neglerødder**, pl. uegentl. en Fremvært ell. afreven Deel af denne Hud. At klippe Neglerødder af. **Neglesar**, en. fiin Sar t. at klippe Negle med. **Neglespring**, et. En Sygdom i Neglen, hvorved denne bliver stiv, smerter og falder af. **Neglevark**, en. Smerte under Neglene i Fingerenderne.

Negte, v. n. og a. 1. [J. neita.] 1. sige Nei til, benegte, besvare negtende. Han negtede at have giort det. Han negtede, og sagde. Han vedblev at n. Gierningen. Jeg negter ikke, det er en haard Straf. 2. afslaae, forholde, forunde, ikke tilstede. At n. sig selv det Fornødne. Han negter hende intet. "Hvi negtes Gravens Elsker Hvile?" Evald. 3. fornegte, ikke erkiende. Arianerne n. Christi Guddom. — **Negtelse**, en. det, at negte ell. benegte; en negtende Yttring. Deraf: **Negtelsesed**, en. Ed, hvorved man f. Retten stadfæster sit negtende Udsagn. **Negtelsesord**, et. O. som har en negtende Betydning (nei, ikke, ingenlunde o. fl.)

Nei, et Negtelsesord, der deels br. ligefrem, ell. uden Forbindelse (Kommer han? Nei!) deels som adv. (Nei min Ven! det kan jeg ikke giore. Nei slet ikke! Nei vist ikke!) deels som Udraabsord, hvor man spørger m. Forundring, ꝛc. Nei virkelig? Nei, er det muligt? Nei see engang! — — Som Subst. for: Afslag. At give en Nei. At faae Nei af en Pige. Han fik et tydeligt Nei. Mit Nei er saa godt som Dit Ja.

Neie, v. n. 1. har. [J. hnegia, *inclinare*; hniga, *desidere*. A. S. hnigan.] lade Kroppen synke noget, ved at giore en Boining m. Knæerne. Hun neiede dybt f. Dronningen. (I ældre Skrifter ogsaa recipr. at neie sig, hvor det dog egentl. bemærker: bukke sig.) — **Neien**, en. ud. pl.

Nelde, en. pl.-r. skrives ogsaa Nælde. [J. Netla.] en Planteslægt, og særd. en Art af samme: Brændenelde: Urtica urens. At brænde sig p. en N. = **Neldeblad**, et. Blad af en N. Holstens Vaaben er et Neldeblad. — **Neldebusk**, en. endeel Nelder, som voxe p. eet Sted i en Klynge. **Neldefeber**, en. En Sygdom, der yttrer sig v. et rødt Udslæt, som volder en Følelse, liig den, af brændes af Nelder.

Nellike, en. pl.-r. 1. (T. Nägelein; af Ligheden m. smaa Søm.) Krydernelliker; et bekiendt Kryderi, som er den tørrede Støvdrager af Blomsten p. et Træ: Cariophyllus aromaticus. 2. (T. Nelke.) en vellugtende Blomst, som dyrkes i Haverne: Dianthus cariophyllaceus. Desuden et Fællesnavn f. Slægten, hvoraf ogsaa flere Arter dyrkes. = **Nellikebed**, et. Blomsterbed, hvori Nelliker opelskes. **nellikebruun**, adj. bruun, som Krydernelliker. **Nellikebusk**, en. En Klynge af sammenvorne Nellikeblomster. **Nellikeolie**, en. En stærk, destilleret Olie, som faaes af Krydernelliker. **Nellikeplante**, en. En ung Nellikeblomst t. Udplatning. **Nellikesøm**, et. pl. d. s. Et Slags smaa Søm, af Størrelse som Krydernelliker. **Nelliketræ**, et. Træet, hvoraf Krydernelliker faaes. **Nellikeviin**, en. Viin, som er krydret v. at sættes p. Nelliker.

Nellikerod, en. (ud. pl.) Navn p. en Plante, som br. i Lægekonsten, og i øvrigt intet har tilfælles m. Nelliken. Geum urbanum.

Nem, adj. pl. nemme. [J. næmr; og nema, fatte, lære.] 1. i Alm. som kan fatte. Deraf Sammensætn. letnem, tungnem. 2. særd. som fatter hurtigt, m. Lethed; opvakt. Pigen er baade nem og lærvillig. 3. behændig. nem til sit Arbeide. 4. som er vel skikket, falder vel t. sin Brug; beqvem, hensigtsmæssig, brugbar. En n. Leilighed. Det slap vi nemt til. Her er nemmere at komme til. Et nemt Redskab. Den nemmeste Vei, Maade. = **Nemhed**, en. ud. pl. 1. Beqvemhed t. at fatte, lære, ell. behandle noget. Nemhed t. Arbeide. 2. Beqvemhed, god Leilighed. For Nemheds Skyld. Det var en stor N. at vi kunde skyde denne Gienvei.

Nemlig, adv. [T. nähmlich; af Nahme, Navn.] udtrykker en Overgang i Talen t. det, hvorved man mere bestemt betegner, hvad man tilforn sigtede til (scilicet, det vil sige.) Jeg har seet ham for mange Aar siden; nemlig p. min Reise. Han havde endnu en Betænkelighed; om det nemlig lod sig giøre uden at vække Opsigt.

Nemme, v. a. 1. [J. nema.] 1. fatte, begribe. Han nemmer let; men husker ikke altid hvad han lærer. (Bemærkelsen: at lære, f. E. i Ordsproget: Hvad man i Ungdom nemmer, man i Alderdom neppe glemmer, eller: det Ung nemmer, Gammel ei glemmer, er ellers forældet.) 2.

At nemme, siges om Hoppen og Koen, naar den bliver drægtig. (Moth.)

Nemme, et. uд. pl. [J. Næmi.] 1. Evne t. at fatte og lære, medfødt Anlæg, Fatteevne, Naturgave. Et let, hurtigt, tungt, ypperligt N. Han har slet ikke N. dertil. Digternemme. (Jacobi.) 2. i Alm. om en Forening af fortrinlige Anlæg og Evner. (Genie.) "Nemmets Værker." Jacobi.

Nenne, v. n. s. nænne, (som dette Ord i Alm. skrives.)

Neppe, adv. [beslægtet m. knap.] 1. vanskeligen, m. Møie og dog netop. Jeg kunde neppe faae ham overtalt. Det var n. han kunde løfte Sækken. Vi undslap m. Nød og neppe. Jeg kunde n. bare mig f. Latter. 2. med Rimelighed ikke; knap. Det vil n. strække til. Hun er neppe 16 Aar gammel. Vi blive n. færdige i Dag. Han kan neppe allerede være der. 3. fig. om en ganske nylig forbigangen Tid. Neppe havde han udtalt, før alle tilraabte ham Bifald. Jeg var neppe traadt ud af Døren, før Loftet faldt ned. (neppelig er en nu forældet Form af neppe.)

Nerve, en. pl. -r. [Lat. nervus.] en Samling af fine, marvagtige Traade, forenede i en fælles Hinde, som i dyriske Legemer have deres Udspring fra Hiernen og Rygmarven, og udbrede sig giennem hele Legemet. = **nerveagtig**, adj. som har Lighed m. Nerver. (V. S. O.) **Nervefeber**, en. En vedholdende Feber, forbunden m. stærk unaturlig Pirring og Svækkelse af Nervekraften hos Mennesket. **nervefiin**, adj. som har fine, let pirrelige Nerver. "nervefine og sandsekiælne Læsere." Bagg. **Nerveflétning**, en. En Samling af flere Nervegrene p. eet Sted i Legemet. **Nervegang**, en. den Retning, det Strøg, hvori Nerverne ligge i et Legeme. (V. S. O.) **Nervegreen**, en. En mindre N. som udspringer fra en Hovednerve ell. Hovedstamme af Nerver. **Nervehinde**, en. den H. ell. Skede, der omgiver Nervetraadene. **Nervekniv**, en. Et anatomisk Redskab, som br. til at sønderlemme Nerverne i døde Legemer. **Nerveknude**, en. En naturlig Hævelse p. visse Nerver, hvis physiologiske Betydning endnu ei kiendes. (Ganglion.) **Nervekraft**, en. den Livskraft, ell. levende, organiske Kraft, der har sit Sæde i Nerverne og virker giennem disse. **Nervelære**, en. Læren om Nervernes Gang, Beliggenhed, Natur og Virkninger. (Neurologie.) **nervepirrende**, adj. som virker pirrende (incitérende) p. Nerverne. **Nervepirring**, en. Nervernes, Nervesystemets Pirring. **Nervesaft**, en. den Vædske, som nogle antage at skulle findes inden i Nervetraadene. **nervestyrkende**, adj. v. som har den Egenskab, at styrke Nerverne. **nervestærk**, adj. som har stærke Nerver; ell. hvis Nerver ere i deres naturlig sunde Tilstand. (V. S. O.) **nervesvag**, adj. hvis Nerver ere svækkede, og p. Grund deraf for meget ell. for lidet pirrelige. **Nervesvaghed**, **Nervesvækkelse**, en. En i hele Nervesystemet herskende Svækkelse, **nervesyg**, s. nervesvag. **Nervesygdom**, **Nervesyge**, en. En Sygdom, hvis oprindelige Grund ligger i Nervesystemet. (Nervesyge br. ogsaa i Særd. for Nervefeber.) **Nervesystem**, et. Indbegreb af alle Nerver i Legemet og den hele Yttring af deres Virkekraft. **Nervetraad**, **Nervetrævl**, en. en enkelt af de fine Trævler, der forenede udgiøre en Nerve. **Nervevædske**, en. d. s. s. Nervesaft.

Neste, v. a. 1. [Sv. nästa. Nest, Neste i ældre Dansk: et Spænde.] 1. at knytte, binde. (V. S. O.) 2. at sye løseligt. At neste noget sammen. — **Nestenaal**, en. Naal til at neste med.

Net, adj. pl. nette. [A. S. net. E. neat.] peen, pyntelig, artig. At skrive en n. Haand. (Moth.) At holde sig net i sine Klæder. Hun saae ret net ud i den Dragt. "Hans Støvler sadde net." Holb. P. Paars. (br. hyppigst i d. Tale.) **Nethed**, en. Peenhed, Pyntelighed, Ziirlighed.

Net, et. pl. d. s. [J. Net. T. Netz.] I Alm. det, der er knyttet sammen af Traade ell. Snore, m. aabne Masker, som Fiskergarn. Saaledes br. det om: mindre Garn t. at fange Fisk ell. Fugle i; et Garn, i Skikkelse af en Pose, t. at bære ell. giemme noget i, en knyttet Traadpose (at bære Æg i et Net;) et lignende Garn, som bæres om Hovedet (At bære Haaret i et Net;) Skibsnet, som i forskiellige Øiemed anbringes i Skibene ell. paa Dækket, m. m. = **netagtig**, adj. som ligner et Net, netformet (Moth.) **netformet**, **netformig**, adj. dannet som et Net. (Fleischer.) **Netgaffel**, en. Gaffel ell. Tvege, t. at hænge ell. opstille et Net ell. Garn p. (Ambergs O. B.) **Nethinde**, en. H. dannet som et Net. (f. E. Nethinden i Øiet.) **Netmager**, en. den, som forfærdiger alle Slags Net. **Netmaske**, en. pl.-r. Masker, hvoraf et Net knyttes og bestaaer. **Netruse**, en. En knyttet Ruse, Garnruse. (Ambergs O. B.) **Netstang**, en. d. s. s. Netgaffel. **netvinget**, adj. hvis Vinger ligne et Net. netvingede Insecter (hymenoptera.) **Netværk**, et. Arbeide, dannet som et Net ell. Garn. (V. S. O.)

Nette, v. a. 1. knytte, binde i Masker. At n. et Fiskergarn. (V. S. O.) 2. klinke sammen. 3. omboie Enden af et giennemslaget Søm (vegne,) ell. danne Hoved p. en Netnagle. (skrives ogsaa nitte.) Heraf: **Nethammer**, en. H. hvormed Søm nettes; it. et Jern, som br. naar Sømmene slaaes i Hesteskoe. **Netnagle**, en. Et Slags Søm,

der slaaes heelt igiennem Træet, og p. den modsatte Side nettes ell. udhamres; Klinkenagle. (V. S. O.)

Netteldug, en. [T. Nesseltuch; af Nelde, A. S. Netel.] et Slags fiint og løst Bomuldstøi (som har dette Navn, fordi man tilforn brugte at væve noget lignende af Nelder.)

Ni, [J. niu.] Hovedtallet 9. Deraf Ordenstallet: den niende. — niaarig, adj. nidobbelt, adj. nifold, o. fl. Nikonge, kaldes Kongen, eller den midterste og største Kegle i Keglespil. — Nital, et.

Nid, en. ud. pl. [J. Nid. A. S. Nide.] Misundelse i høi Grad, skadesfro og nedrig Avind. "Den dumme Lyst, af Nid at domme ilde." Popes Krit. v. Schiermann. — Deraf: nidfuld, adj. fuld af Nid og Misundelse, avindsyg. (Moth. Hertz.) nidkiær, adj. 1. misundelig over den Gunst, man troer en anden nyder hos et Fruentimmer, man elsker; skindsyg. (D. Bibel. forældet; men optaget af Ohlenschl.) 2. meget ivrig f. noget; som m. megen Iver forfølger et Maal ell. virker f. en Sag. At vise sig nidkiær i sit Embede. n. for Sandheden. Frihedens nidkiære Talsmand. En redelig og n. Embedsmand. 3. streng, ikke skaansom. (D. Bibel.) Heraf: Nidkiærhed, en. ud. pl. (i Adjectivets 3 Bemærkelser; dog især brugeligt i den 2den.) "Nidkiærhed for Sandhed og Ret." Rahb. Nidklogt, en. K. som har sin Grund i Nid ell. Misundelse. (V. S. O.) Nidskrift, et. fornærmeligt Skrift, frembragt af Had, Ondskab, Nid. nidsyg, adj. avindsyg, misundelig. (Baggesen. usædvanl.) Nidvers, et. Nidvise, en. Digt ell. Vise, t. Spot over og Fornærmelse mod andre Personer. (Rahbek.)

Niding, en. pl.-er. Skrives ofte Nidding. [J. Nidingr. A. S. Niding.] 1. den, som er en Gienstand f. almindelig Foragt, er uden Agtelse, ærelos. At erklære een f. hver Mands N. (forældet.) 2. et i høi Grad ondskabsfuldt, nedrigt, foragteligt Menneske. 3. en feig, modløs Usling. 4. den, som er i høi Grad en Gnier, som er nidsk, karrig. (sielden og forældet.) = Nidingsdaad, en. D. som røber en Niding; ærelos, nedrig Handling; Nidingsværk. Nidingsdrog, et. en høist foragtelig Usling, en feig Niding. "Forbandet være det Niddingsdrog, som nu sit Blod vil spare." Storm. Nidingsid, en. Id, Forsæt, Gierning, der røber en Niding. Nidingsmand, en. d. s. s. Niding. (Nord. Brun. sielden.) Nidingsnavn, et. N. af Niding. Nidingsqvad, et. Et skammeligt, Andres Ære angribende Digt; en Nidvise. (Storm.) Nidingsskiold, et. d. s. s. Avindsskiold (men sieldnere.) "Man kaldte trodsig Larm og Vold, at føre Niddingsskiold." Nord. Brun. Nidingssvig, en. En i høi Grad nedrig Svig. (S. Staffeldt.) Nidingsstreg, en. d. s. s. Nidingsværk, et. ɔ: et i høi Grad nedrigt Foretagende, en ærelos Gierning (især fordum om Feighed, Troløshed, Vold mod den Svage, og Forræderi.)

Nidsk, adj. 1. avindsyg, misundelig. "Man troer at du er nidsk og utaknemmelig." Bagg. 2. karrig, gnieragtig. Deraf: Nidskhed, en. Karrighed. (Ewald.)

Nik, et. pl. d. s. Handlingen at nikke; en let Bevægelse nedad m. Hovedet.

Nikke, v. n. 1. har. [T. nicken.] giøre en let Bevægelse nedad m. Hovedet. At n. ad, til een. Han sad og nikkede (af Søvn.) — Nikken, en. ud. pl.

Nikkel, en. ud. pl. et sieldent, i det 18de Aarh. opdaget Metal, af sølvhvid Farve.

Nip, et. [medfører Begrebet om Yderlighed, det yderste af noget.] 1. Gierningen at nippe, ell. det, som nippes. Hun tog kun et Nip af Glasset. (V. S. O.) 2. paa Nippet, adv. p. det yderste, sidste; meget nær v. Det var p. Nippet, at jeg vilde have gaaet. Han var p. Nippet at falde.

Nippe, v. a. og n. 1. har. 1. v. a. rykke saa smaat, nappe. At n. et Haar ud; n. noget af. (V. S. O. Holl. nijpen.) Deraf: Niptang ell. Nippetang, en. En ganske fiin Tang t. at nippe m. f. E. Haar. 2. neutr. tage meget peent af flydende Ting, smage paa. "Den, som nipper Draaber, hvor han seer et Hav." Evald. At n. af Kruset, nippe til Glasset. At nippe nogle Draaber. nippe til Vinen.

Nipper, adj. [J. nipr.] overdreven peen ell. pyntelig i Dragt og Adfærd. (Colding. Moth. forældet.)

Nisse, en. pl.-r. Et af Overtroen digtet Væsen, der tænkes under forskiellige dvergagtige Skikkelser, oftest som en liden Dreng med rød Hue p. Hovedet.

Nisse, v. n. 1. har. [maaskee af det foregaaende Subst.] snige sig sagte omkring, gaae om og sysle. At nisse omkring i Huset. (s. nysle.)

Nite, en. [af N. S. nit.] et Nummer i Lotteriet, der udtrækkes uden Vinding. (Tydsk.)

Nitten, Hovedtallet 19. Deraf Ordenstallet: den nittende.

Nitte, v. a. s. nette.

Nobel, en. s. Rosenobel.

Nod, en. pl.-der. En Dup, Metaldup som sættes p. Enden af et Baand, at det ei skal trævle. (Bulla, fibula.) Moth. Et islandsk og forældet Ord. Hnod. Deraf: nodde, v. a. sætte en saadan Dup paa. (jvf. Naad.)

Node, en. pl.-r. [af Lat. nota.] Tegn p. Tonerne i Musiken, Tonetegn. At syn-

ge, spille efter Noder. At sætte en Melodie p. Noder. = Nodebog, en. Bog, hvori Musikstykker, udsatte p. Noder, ere samlede. Nodebræt, et. B. paa et Klaveer t. at lægge Noder p. Nodelinie, en. pl.-r. de fem Grundlinier, p. hvilke Noderne tegnes ell. skrives. Nodepapir, et. Papir, hvorpaa er draget Linier t. at skrive Noder paa. Nodeskriver, en. den, som f. Betaling afskriver Noder. Nodeskrivning, en. Gierningen at skrive ell. afskrive Noder. At leve af N. Nodestol, en. En Stol ell. Palt t. at lægge Noderne p. medens man spiller. Nodetryk, en. Konsten at sætte og trykke Noder p. samme Maade som Skrift i et Bogtrykkeri; ell. det, som saaledes trykkes. Nodetrykker, en. den, som sætter og trykker Noder. Nodetrykkeri, et. Trykkeri, indrettet t. Nodetryk. Nodetrykning, en. Gierningen at trykke Noder.

Nodelig, adj. (i Almuesproget.) vanskelig at giøre tilpas, egen, sær. (Moth.)

Noder, pl. [af uvist Slægtskab.] Lader, Fagter. At have mange underlige Noder paa sig. — it. Luner, Nykker. Hun har sine Noder.

Nogen, pron. adj. [J. nockr.] n. noget. pl. nogle. 1. sing. nogen, noget: a.) som er imellem ingen og mange, imellem intet og meget; som er ell. findes i en ikke stor Mængde, et ikke hyppigt Antal. Man maa have nogen Adspredelse. Det giver, om ikke megen, dog nogen Fordeel. Han bliver her endnu nogen Tid. Jeg har endnu noget Korn tilbage. Jeg saae ikke noget (intet) Menneske i Stuen. (noget, føiet t. et Adj. i neutr. giver dette et substantivisk Begreb, og tiener i St. for Artikel. Der er noget Nyt p. Færde; Vi have noget Godt i Vente: *aliquid* novi, boni, &c.) Noget nær, omtrent, næsten; uden Tvivl. Det er noget nær den smukkeste Pige, jeg kiender. De ere noget nær lige gamle. b.) Nogen, absol. bemærker en Person, uden nøiere Bestemmelse. (Jemand.) Er her Nogen? Fandt du Nogen hiemme? Der kommer Nogen. Lad Nogen vove det! — Ogsaa br. det for: man i upersonlige Sætninger. Nogen kunde maaskee sige, indvende. c.) Noget, absol. ikke Intet, meer end Intet, virkeligt. (Etwas.) Noget er bedre end Intet. Der er Noget i Veien. Vil Du mig Noget? — Der bliver Noget af, det bliver t. Noget (ɔ: det bliver virkeligt, sat i Værk.) Der er Noget i det du siger (det er ei uden Grund.) At blive t. Noget ɔ: giøre Lykke, svinge sig op. — Hvad for Noget? (naar man forundrer sig, forbauses over en Efterretning.) Hvad er det f. Noget? (hvad vil dette sige? Hvad giør du der?) d.) noget, adv. indskrænker Begrebet af det adj. ell. adv. som det føies til: i en liden ell. mindre Grad, ikke meget. (etwas.) Han saae n. bleg, noget frygtsom ud. Det varer n. længe. noget før, n. efter. Det bliver noget nær (omtrent) 160 Rdlr. noget (ikke langt) herfra. — 2. pl. nogle. a.) adj. om et, meer ell. mindre indskrænket Antal, som udgiør en Deel af, ell. tænkes i Forhold t. Mange ell. Flere. (etliche, einige.) Det er nogle Dage siden. Han har, om ikke mange, dog nogle oprigtige Venner. Endnu er der nogle tilbage. Nogle visse; nogle faa. (Brugen af nogen i pl. for: nogle er hyppig i Talesproget, men ikke ret bestemt; og synes ei at kunne finde Sted i Skriftsproget. Man siger f. E. Det er nogen Dage siden; Om nogen Dage; Jeg har endnu nogen faa Stykker; men vil ikke let skrive saaledes.) b.) absol. for: nogle Folk, Personer. Nogle troe endnu, at han ikke er død. Nogle vandt han v. Overtalelser, Nogle (Andre) v. Gaver. (jvf. Somme.) "Nogle siges i Modsætning t. det hele Antal; Somme i Modsætning til et stort Antal. Hint vil sige: ikke Alle; dette, ikke mange." Sporon.

Nogengang, adv. engang; undertiden. (sielden.)

Nogenledes, nogenlunde, adv. 1. ikke aldeles fuldkomment, halv om halv, i nogen Maade. Det kan nogenledes gaae an. Det er nogenlunde godt Arbeide. Jeg er n. fornøiet m. ham. "De maatte lade sig nøie m. at beholde saa mange Friheder, som de nogenledes kunde haandhæve." Guldberg. 2. p. en eller anden Maade, hvorledes det end skeer. Dersom du nogenledes er i Stand dertil. Kan jeg blot nogenledes hielpe mig selv.

Nogensinde, adv. nogen Gang, nogen Tid (saavel om den forbigangne, som tilkommende Tid.) Har du n. oplevet et saadant Veir? Jeg har aldrig n. hørt en saa uforskammet Fordring. Dersom jeg n. faaer Evne dertil. (modsat ingensinde.)

Nogensomhelst, nogetsomhelst, pron. adj. enhver uden Forskiel, enhver uden Undtagelse. Dersom det p. nogensomhelst Maade kan skee.

Nogensteds, adv. paa noget Sted, etsteds. Nogensteds maa han dog være. N. fra ɔ: fra et eller andet Sted. Agter du dig nogensteds hen? — Nei, ingensteds!

Nogentid, adv. d. s. s. nogensinde, og forskielligt fra: nogen Tid. I nogen Tid har han ikke været fuldkommen frisk; men aldrig nogentid var han sengeliggende.

Nok, adv. [J. nog. N. S. noog.] 1. a. (genug.) som egentligt adv. t. at betegne den Omstændighed v. en Sag ell. Handling, at den er tilstrækkelig t. en Fornødenhed ell. Hensigt. Jeg har spiist nok.

sovet nok. Jeg har nok at giøre m. mig selv. Det er ikke nok dermed. Der er nok, meer end nok, t. os alle. Han har nok at leve af. Den Gierrige faaer aldrig nok. "Længsel efter meer, som aldrig sagde nok!" H. Bull. "Nok er det, som opfylder vort Ønske; tilstrækkeligt det, som opfylder vor Trang. Derfor faaer den Gierrige aldrig nok; den Ødsle aldrig tilstrækkeligt." Sporon. Man kan aldrig være n. forsigtig (eller: forsigtig nok.) At være sig selv nok. Lad det nu være nok (hold nu op.) Det er stort, langt, bredt nok. Dertil er hun gammel nok. Jeg har tidt nok (ↄ: meget tidt, temmelig ofte) sagt ham det. Det er slemt nok, at han skal mindes om sin Pligt. b.) som et Slags uforanderligt adj. der sættes efter Substantivet, og udtrykker en Tilstrækkelighed i Mængde, Evne &c. Jeg har Tid nok. Der gives Folk nok, som troe Bagtalelser. Han har Penge nok. Dertil er jeg ikke Kiender nok. Vi have seet Exempler nok p. det modsatte. — Undertiden ogsaa som Subst. m. præp. af. Den, der har Nok af Penge, vil have endnu flere. — "Fandt Rigdom i det Nok, Naturen Alle gav." Bull. 2. vel, gierne (quidem, w o h l.) Jeg gad nok vide. Du forstaaer mig nok. Han maa nok komme der engang imellem. Du maa nok lee over en saa naragtig Opførsel! — Ja nok! Jo nok! en bejaende Tilladelse. — nok saa stor ↄ: vel saa stor, maaskee noget større. 3. muligen (vel); formodentlig, uden Tvivl. Det kan nok hænde sig. Du finder n. Huset. Han kommer n. tilbage. "Man siger: det skeer nok — det skeer vel. Det første (om et rimeligt Tilfælde) betyder at man haaber det; det andet (om et muligt Tilfælde) at man slutter det." Sporon. 4. (det T. n o ch) endnu. Der har du nok een. Vi vil prøve det nok engang.

Nok ell. Nokke, en. pl. Nokker. [J. Hnocki.] 1. Kroge p. en Tens Vinger, p. hvilke Traaden efterhaanden flyttes. (Moth.) 2. Tap p. en Bielke-Ende, hvormed den fæstes i andre Bielker ell. Stolper. Deraf: Nokkehul, et. hvori Tappen ell. Nokken slutter. (Moth.) 3. de yderste Ender af en Skibsraa. (Heraf: Nokbændsel, Nokbolt, Nokgaarding, o. fl. Skibsudtryk.)

Nokke, v. a. 1. forbinde, fælde (Tømmer) sammen v. Nokker. At nokke en Bielke. (Moth.)

Noksom, adv. tilstrækkeligen, tilfulde. Det er noksom bekiendt.

Nonne, en. pl. -r. [J. Nunna. T. N o n n e.] et Fruentimmer af den catholske Tro, som har giort Klosterløfte, er gaaet i Kloster; en Klosterjomfru. = Nonnedragt, en. En Nonnes foreskrevne Dragt, Ordensdragt; Nonneklæder. Nonnekloster, et. K. stiftet f. Nonner (mods. Munkekloster.) Nonnelevnet, Nonneliv, et. det Levnet, som Nonner føre i Klosteret. Nonneskiær, et. Et Slags fiint Lintøi ell. Kammerdug. (V. S. O.) Nonneslør, et. Sløret, som hører t. en Nonnes Ordensdragt. Nonnestand, en. En Nonnes geistlige Stand.

Noppe, en. pl. -r. [N. S. N o b b e.] 1. ophøiet Lu ell. Luv p. Klæde ell. Silketøi. (V. S. O. dog især, naar denne bestaaer ligesom af særskilte Smaaknopper ell. Knuder.) 2. Trevler p. Lintøi.

Noppe ell. noppre, v. a. 1. [N. S. n o b b e n.] sætte Nopper paa, frembringe Nopper. noppret Klæde. — Noppring, en. Klædets Noppring.

Nör ell. Noer, et. (pl. br. neppe.) et lidet, spædt Barn.

Nor, et. [J. Nor, et smalt Sund.] br. om et nogenlunde stort Vand, som v. et smalt Indløb har Forbindelse m. Havet. Falsters Nor, Møens Nor. (saavidt vides, kun om disse.)

Nord: m. best. Artikel: Norden. [J. Nordr.] det Strøg p. Jorden og den Himmelegn, der er modsat Syd, og er midt imellem Øst og Vest, ell. som vi p. den nordlige Halvklode have lige bag os, i det vi vende os mod Solen i Middagslinien. Bygningen ligger lige i Nord og Syd. Stuen vender mod Nord, ell. mod Norden. Vi seilede lige i Nord. Nord efter, Nord paa ↄ: mod Nord. — absol. Norden ↄ: Landene mod Nord, de nordiske Riger. (særd. Skandinavien.) Nordens Historie, Indbyggere, Sprog. Det gamle Nord (ell. Norden.) = Nordbaad, en. pl. -e. kaldes et Slags brede, aabne Baade ell. Fartøier, hvormed seiles imellem Sverrige, Danmark og Norge, ell. ved Kysterne. Nordbo, en. pl. -er. Indbygger i et af de nordiske Riger og Lande; Nordlænding. Nordbygger, en. d. s. s. Nordbo. (P. Claussen.) Nordfarer, en. 1. et Skib, som farer f. at handle p. de nordlige Lande. 2. et saadant Skibs Fører, ell. en af dets Mandskab. Nordhav, et. (m. best. Art.) det nordlige Verdenshav, Ishavet. "O Nordhav vor Moder, vort Danmarks Veninde!" Evald. Nordkant, en. den Verdensdeel, som vender mod Nord; ell. den nordlige Side af en Ting, Nordside. Nordkaper, en. et Slags Hvalfisk. Nordland, et. Et mod Nord beliggende Land, et nordligt Land. Nordlandenes Indbyggere. Nordlandsfarer, en. d. s. s. Nordfarer. Nordlænding, en. 1. d. s. s. Nordbo. 2. en Person fra Provindsen Nordlandene i Norge. Nordleding, en. d. s. s. Nordpol. (P. Claussen. Moth.) Nordlys, et. pl. d. s. Et i de nordlige Lande bekiendt lysende Luftsyn. Nordost, en. den Verdensegn

ell. den Vindstreg i Compasset, som er midt imellem Norden og Østen. Vinden er N. En Kuling fra N. Deraf Nordostvind (som ogsaa blot kaldes Nordost. Der blæste en stiv N.) Nordpol, en. Jordaxens nordlige Endepunkt og den dertil svarende Himmelpol, som er modsat Sydpolen. Nordside, en. den S. som vender mod Nord, Nordkant. Nordskin, et. s. Nordlys. Nordstierne, en. En Stierne af anden Størrelse i den lille Biørns Hale, som er nærmest Nordpolen paa Himmelen. Nordstorm, en. stormende Nordenvind. (M. C. Brun.) Nordsøen, n. pr. det Hav, som er imellem England p. den ene Side, Holland, Tydskland, Danmark og Norge p. den anden. Nordvest, en. den Verdensled ell. Vindstreg, som er modsat Nordost. (deraf: nordvestlig, adj. som ligger i, vender imod ell. kommer fra Nordvest. Nordvestvind, som blæser fra Nordvest.) Nordvind, en. d. s. s. Nordenvind. (Evald.) Nordøstlig, adj. som ligger i, vender imod ell. kommer fra Nordost.

Norden, s. ovenfor under Nord. — norden br. ogsaa som adj. Vinden er norden (jvf. nordlig.) — Deraf: nordenfields, adv. i Alm. Norden f. et Field ell. en Fieldstrækning. I Norge = Norden f. Dovrefield. nordenfieldsk, adj. det nordenfieldske Norge. Nordenvind, en. den Vind, der blæser lige fra Nord. Nordenstorm, en. Storm fra Norden. (Bording.)

Norder, adj. br. undertiden (bestemt) for: nordlig. Den nordre Kant, Side. I Sammensætn. Norderbrede, en. nordlig Brede. Norderdeel, en. nordlig Deel (mods. Syderdeel.) Landets Norderdeel. Norderkant, s. Nordkant. Norderland, et. d. s. s. Nordland. (P. Claussen.)

Nordisk, adj. som hører til, har hiemme i Norden, er egen for Norden. De nordiske Nationer, Hoffer, Magter. Et n. Folk. En n. Helt. Den nordiske Mythologie, Literatur. Nordiske Digte.

Nordlig, adj. som ligger i Nord ell. henimod Nord, vender imod ell. kommer fra Nord. Dette Lands nordlige Beliggenhed. De nordlige og sydlige Provindser. Nordlige Vinde. (nordisk br. allene, hvor der tages Hensyn t. Egenskab; nordlig, hvor Talen er om Beliggenhed, m. Hensyn t. Jordstrøg og Verdenskant.)

Normand, en. pl. -mænd. den, som er født, som har hiemme i Norge, er norsk af Fødsel.

Norne, en. pl. -r. [I. Norn. pl. Nornir.] Skiebnens Gudinder, de tre skiebnestyrende Gudinder efter den nordiske Mythologie (hvoraf Ordet er gaaet over i Digtersproget, og undertiden br. for: Skiebnen.)

Norsk, adj. som hører til, kommer fra, har hiemme i Norge. Det norske Folk. Den norske Statsforfatning. Norske Skibe. Han er norsk af Fødsel.

Not, en. (med langt o.) den udstaaende Kant, paa Bræder, som pløies sammen, indrettet t. at passe i den tilsvarende Rende ell. Fuge. (Moth.) Deraf: Nothøvl, en. d. s. s. Plovhøvl, eller et Slags mindre Plovhøvl, som Snedkere bruge.

Note, en. pl. -r. (Lat. Nota.) s. Anmærkning.

November, Aarets ellevte Maaned; Slagtemaaned.

Nu, adv. [N. S. nu. E. now.] forbindende Partikel, og Udraabsord. 1. adv. der udtrykker den nærværende Tid, det nærværende Dieblik ell. Tidspunkt. (modsat før, forhen.) Den Tid, vi nu leve i. Den nu regierende Konge. Jeg har nu først erfaret det. Hvad skal der nu skee? Før var hun meget munter; nu er hun stille og tungsindig. Fra nu af ɔ: fra den nærværende Tid. — Nu nylig ɔ: ganske nylig, for lidt siden. Han var her nu nylig. — Nu først, ikke før nu, først i dette Dieblik. Nu først kom han. — nu og da, undertiden, en og anden Gang. — nu omsider, endeligen, omsider. — ret nu, m. det allerførste, om et Dieblik. — nu strax, uopholdeligen, p. Dieblikket. — nu til Dags, i vore Dage (ogsaa: nutildags.) 2. som en forbindende Partikel, ell. til at udtrykke en Overgang i Talen, ligesom ogsaa i mange Tilfælde, hvor det, m. et Slags Hensyn t. noget foregaaende ell. efterfølgende, giver Udtrykket en Bøining ell. Runding. f. Ex. Jeg veed ikke hvad man nu skal troe, efter saa modsigende Rygter. Hvad kan jeg nu vel haabe, da denne Udsigt er forsvunden? Da han nu var kommen hiem t. sit Rige. Troer du nu, at lide Tab derved, saa lad Kiøbet være ophævet. Jeg seer nu engang ingen Grund hertil. 3. som disjunctiv Partikel: snart, snart. Nu forlanger hun eet, nu et andet. "At laane hos mig p. Credit, nu Øl, nu Brød, nu Penge." Falster. 4. I andre Tilfælde, saasom: a.) t. at indlede en forklarende Sætning (nemlig, scilicet.) Nu var det dengang Skik, at :c. Nu er det en ganske urigtig Forudsætning. Nu er det vist nok. b.) Hvor et muligt Tilfælde betegnes. Og naar det nu ikke skeer? Skulde det nu træffe sig saa. Naar man nu ogsaa vilde forudsætte. c.) hvor Talen gives Eftertryk, undertiden m. en vred, ell. bebreidende Tone. Det er nu engang saaledes. Jeg vil nu ikke have det. Hvad er nu det, du der gior? Der har du nu fordærvet mig hele Arbeidet! 5. Som et Udraabsord, der tillige undertiden danner et Slags Overgang i Talen, ell. ledsager en Tiltale, en Opmuntring, m. v. f. E. Nu, hvad svarede

han? Nu, hvad feiler ham? Nu, det maa jeg tilstaae! Nu, et godt Ord igien! Nu, giv mig da Haanden derpaa! Nu, saa kom da! Nu, rask til Arbeidet! (I de sidste og flere andre Tilfælde, som her ei fuldstændigen kunne angives, lyder denne Partikel, som Udraabsord, i d. Tale som naa! skiøndt denne Skrivemaade sædvanligen ikke følges.)

Nu, et. ud. pl. 1. det nærværende Øieblik. (s. Nutid.) Nuets Lyst. Nuets Skrig. (Baggesen.) "Strax fløi min Siæl i dette Nu." Tullin. "Fryd — fylder mit savnløse Nu." S. Staffeldt. 2. et Øieblik, en snart forbiilende Tid. I et Nu var han forsvunden. "Nyd det Nu, hvori din Siæl fik Vinger." Baggesen.

Nudel, en. pl. Nudler. [T. Nudeln.] en Dei af fiint Meel, som v. en egen Tilberedelse gives Form af smaa Orme. Deraf: Nudeldei, en. — Nudelmeel, et. fiint Meel, som br. til Nudler. — Nudelmelk, en. En Søbemad af Melk, hvori Nudler koges. o. fl.

Nul, et. pl. Nuller. et Taltegn (0) som f. sig selv ingen Betydning har, men opfylder en Plads i Talrækken, og efter Decimalsystemet forhøier det foregaaende Tal ell. den foregaaende Talrække 10 Gange. — fig. den ell. det, som agtes ell. ansees f. intet, f. høist ubetydeligt. Han er et Nul i Huset, i Collegiet.

Nummer, et. pl. -e. Et Tal, Taltegn; (Lat. numerus.) især for saa vidt Tallet br. til at betegne Ordenen af flere enkelte Dele; ell. det m. et Tal betegnede Stykke. At raabe op efter Nummere. Et N. af en Avis. Der er 10 Nummere i Alt. Et høit, lavt N. Et N. (Lod) i Lotteriet. At have et høit Nummer hos een ɔ: være i megen Yndest.

Nuomstunder, adv. i den nærværende Tid, i vore Dage, nutildags.

Nutid, en. Tiden imellem Fortid og Fremtid, den nærværende Tid. Nutids Skikke. Nutidens Oplysning. — Nutidsaand, en. den nærværende Tids Aand, Tænkemaade. (Baggesen.)

Ny, adj. nyt. pl. nye. [I. nyr.] det modsatte af gammel; og betegner overhovedet den Egenskab v. en Gienstand, at kun kort Tid er forløben, siden den begyndte at være til. 1. egentl. om livløse Ting og om Egenskaber. (Om Mennesker, Dyr og Planter, hvilke man vil betegne som ikke gamle, br. sædvanl. ung.) Et nyt Huus. En ny Bog. Kiolen er saa god som ny. Nyt Korn (af Aarets Grøde.) Nye Farer, Hindringer. En ny Tilbøielighed, Lidenskab. Den nyere Historie. Nyere ɔ: sildigere Efterretninger. De nyere Sprog (modss. de gamle.) De nyeste Moder. (Man siger baade: ny Viin, og ung Viin; dog oftere det sidste. Nyt Brød; men oftere friskt Brød: derimod nyt Øl.) Af ny, af nyt (ell. af Ny, af Nyt) ɔ: fra den første Begyndelse. At giøre noget af ny (modss. omgiøre, omarbeide.) Paa ny ɔ: atter, forfra. 2. m. Hensyn t. visse Omstændigheder ell. Egenskaber v. Tingen. f. E. Den nye Verden, Amerika (ɔ: den sidst opdagede Verdensdeel.) Min nye Bopæl (hvori jeg nylig er indflyttet.) Den nye Konge: i Modsætn. t. den forrige. 3. m. Hensyn t. vor Kundskab ell. Erfaring: som man ikke forhen har kiendt, vidst; som man nylig har lært, erfaret. Dette var mig noget ganske nyt. At giøre en ny Erfaring. En ny Tanke, Lære. Et nyt Metal. Nye Planter, Dyr ɔ: nylig opdagede. 4. fig. m. Hensyn t. de Egenskaber, der sædvanl. findes v. nye Gienstande. f. E. at faae nyt Mod, nye Kræfter. Denne Bog er mig ny hvergang jeg læser den (ɔ: vækker altid lige Deeltagelse.) At begynde et nyt (bedre) Liv. Saaledes ofte om det, som faaer ell. gives en forandret, fornyet Skikkelse. Krigen tog en ny Vending. Han kom nu m. et nyt Forslag. Det er blevet som nyt. Han har giort det som nyt. 5. n. Nyt br. som Subst. f. E. om det usædvanlige, sieldne. Det er intet Nyt hos ham. Der er altid noget Nyt p. Færde. — For: ny Tidende, Nyhed. Der er intet Nyt i Aviserne. At fortælle Nyt. (s. Bynyt.) Nyt af Aaret ɔ: Aarstidens første Frembringelser. = I Sammensætninger forbindes ny især m. adskillige Participier (hvor det da faaer Bemærkelsen nylig) og m. enkelte Substantiver. Saaledes: nybaaren, adj. v. d. s. s. nyfødt. nybagt, adj. v. som nylig er bagt, ganske frisk. n. Brød. nybagte Kager. fig. og i Skiemt: som nylig er bleven det, han er. — nybanet, nylig anlagt, banet, jævnet. En n. Vei. — nybrudt: en n. Ager, som første Gang pløies efterat have ligget t. Hvile. ("Dit Vink titusind Steen af nybrudt Ager fører." Storm.) Nybrudt Jord, som først optages af Hede ell. Fælled. (Otuffen.) nybrygget, som nylig er brygget. n. Øl. Nybygd, en. Sted, hvor Indbyggere fra et fremmedt Land nedsætte sig; ell. disse Indbyggere selv; en Colonie. (Moth.) Nybygger, en. pl. -e. den, som er udvandret og har bosat sig p. et fremmedt, ell. og tilforn ikke beboet Sted; en Colonist. nybygget, nybygt, nylig bygget, ny af Bygning. Et n. Huus, Skib. nybær, adj. som nylig har kælvet (om Koen; sieldnere om Faaret.) Isl. nyber. "Her fraader Malkespand, af den nybære Ko." Kingo. nyfalden, som nylig er falden (om Snee.) nysigen, adj. pl. nysigne. (I. feginn, glad.) som gierne vil vide Nyt, begierlig efter Nyt. Nysigenhed, en. ud. pl. Begierlighed efter Nyt, utidig Nysgierrighed.

nyfrossen, adj. v. som nylig er bunden af Frosten. n. Jord. — nyfunden, adj. v. nylig funden. nyfødt, adj. v. nyligen født, ganske spæd. En n. Kalv. — nygift, adj. v. som nylig er indtraadt i Ægtestanden. Det nygifte Par. En n. Kone. — nygiort, nyligen giort. Et n. Æg. — nygiødsket, adj. v. som nylig har faaet Giødning. n. Jord. nygroet, adj. v. som nylig er voxet op. n. Græs. — Nygrøde, en. d. s. s. Førstegrøde. nyhvervet, som nylig har ladet sig hverve. nyhvervede Tropper. — Nyjord, en. d. s. s. Nyland. (Ambergs O. B.) Nykiernet, adj. v. om Smør: ganske frisk, nyligen kiernet. nyklædt, adj. v. opklædt af Ny, heel iført nye Klæder. nykommen, pl. nykomne, nylig ankommen ell. tilkommen. De nykomne Giæster. — nylagt, om Iis: nylig sammenfrossen. Nyland, et. Jord, som efter at have ligget udyrket, opbrydes t. Dyrkning; nypløiet Hvilejord. Nylænding, en. Nybygger. (Moth.) nyløben, adj. v. En n. Ko, som nylig er bleven drægtig. (jvf. overløben.) Nymaane, en. Maanen, naar den er i Ny; ell. d. s. s. Subst. Ny. Vi faae snart N. — nymodens, adv. og (i d. Tale.) adj. efter den nyeste Mode ell. Klædeskik. En n. Herre. At gaae n. klædt. (nymodig forekommer hos Sneedorf og Evald; men høres ikke.) nymyntet, adj. v. som nyligen er myntet. nymyntede Ducater. nyomvendt, adj. v. som nylig er omvendt t. en anden Religion. "Konster, som de Nyomvendte tage for Mirakler." Schytte. nyoplivet, adj. v. som har faaet nyt Liv. En n. Aand. (V. S. O.) nypløiet, adj. v. som nyligen, ell. som første Gang er pløiet. n. Jord. nypræget, adj. v. nymyntet. nyskabt, adj. nylig skabt. (Evald.) "Skaberen skued den nyskabte Klode." Bagg. nyslagtet, adj. v. som nylig er slagtet. n. Kiød. nytappet, nylig aftappet. n. Øl. — nytroende, adj. v. som nylig er omvendt t. den christne Tro. (D. H. O.) nytærsket ell. nytorsken, adj. v. som nylig er aftærsket. n. Sæd. — Nyvang, en. nylig opdyrket Vang; Nyland. (Ambergs O. B.) nyvoxende, adj. v. som voxer op p. ny. n. Planter. (Treschow.) [Jvf. nyt, nedenfor, og de derhos anførte Sammensætninger.]

Ny, et. ud. pl. Maanen, under dens Conjunktion, ell. i det Tidspunkt, da den begynder at lyse p. ny (at tændes, at tiltage.) Det modsatte af Næ. Nyet tændes i Aften. Nytaarsny, det første Ny i Aaret. Engang i Ny og engang i Næ ɔ: meget sielden.

Nyde, v. a. nød, nydt. [J. nióta.] 1. i Almindelighed: tage Deel i, tilegne sig Virkningen, Følgen af et Gode; høste Frugt af, nytte, tage Brug af. At n. Livets Glæde; nyde Hvilens Behagelighed. n. Frugten af noget. Den som vil n. maa kunne undvære. "Vi ei forstaae at nyde; Konsten at undvære er os forhadt." J. Smidth. Han nyder Indkomsterne af dette Gods f. sin Levetid. — 2. være ell. blive deelagtig i, opnaae, erholde. Han har nydt (modtaget) en omhyggelig Opdragelse. Jeg har nydt meget godt i dette Huus. At lade hvermand nyde Ret og Skiel. Jeg kommer aldrig t. at nyde denne Lykke. 3. tage Næring t. sig, faae Mad ell. Drikke. (J. neyta.) Jeg har intet nydt idag. Den Syge nyder kun lidt. Han nyder næsten ingen faste Fødemidler. = nydelig, adj. 1. egentl. som er behagelig at nyde, som gierne nydes (kun om Mad, og sielden. T. genießbar.) "Den nydeligste Mad." Sneedorf. "Af Offerdyrene beholdt de selv det nydeligste." Schytte. 2. (T. niedlich.) behagelig f. Øiet v. Peenhed, Nethed, i Forbindelse m. Ziirlighed og Fiinhed i Formen. En n. lille Pige. Et nydeligt Værelse. En n. Blomstertegning. Hun dandser nydeligt. Deraf: Nydelighed, en. ud. pl. — Nydelse, en. pl. -r. 1. Gierningen at nyde. Overdreven N. af stærke Drikke. Sandsernes flygtige Nydelser. 2. det, som nydes. Uskyldige, forbundne Nydelser. — nydelsesrig, adj. rig p. Nydelse, forbunden m. en høi Grad af N. (J. P. Mynster.) Nydelyst, en. Begierlighed, Higen efter Nydelse.

Nydie, en. (Jyd. f. s. Nødde.)

Nyfigen, adj. s. under ny.

Nyhed, en. 1. ud. pl. Beskaffenheden, at være ny. 2. pl. -er. Forandring, ny Skik. At indføre Nyheder. En Fiende af Nyheder. 3. ny Tidende, Nyt. En vigtig N. Dagens Nyheder. = Nyhedselsker, en. pl. -e. 1. en Ven af det Nye, af Forandringer. 2. den, som gierne hører nye Tidender. nyhedsgraadig, adj. meget begierlig efter Nyt. (Vessel.) Nyhedskræmmer, en. den, som idelig bringer Nyt omkring, en Rygtemager. (Rein.) Nyhedslyst, en. L. til Nyt, t. Forandringer. nyhedslysten, adj. nyhedsgraadig. (V. S. O.) Nyhedsruus, en. den Begeistring ell. overvættes Beundring, som en Gienstand vækker allene v. sin Nyhed. (Ohlenschl.) nyhedssyg, en. d. s. s. nyhedslysten. Nyhedssyge, en. ud. pl. overdreven Begierlighed efter Nyt, efter Forandringer. (Jacobi. Ohlenschl.)

Nyk, et. 1. Et hastigt Drag, Stød ell. Slag. 2. et hastigt Anfald af en Sygdom. Moth. [I begge Bemærkelser usædvanligt og ubrugeligt i Skriftsproget, ligesom det ogsaa af Moth anførte v. at nykke: 1. drage hastig t. sig. 2. idelig minde, m. Ord, ell. med Stød og Slag. Jvf. det Isl. hneckia og hnickia.]

Nykke, en. pl. – r. [N. S. Nuck. H. Nacke.] 1. urimeligt Indfald, sær Lune, Grille. (mest i pl.) Hun har mange Nykker. Hesten faaer undertiden Nykker (bliver urolig, bidsk.) 2. Feil, Skrøbelighed. Det er hans gamle Nykke. (Bemærkelsen, Svig, Kneb, Rænker, J. Hnickr, er forældet.)

Nylig, adv. [af ny.] for kort Tid siden, nys. Han er nylig staaet op. Den nylig anlagte Skandse. (Anvendelsen af dette Ord som adj. har ingen Hiemmel i Sprogbrugen.)

Nymphe ell. Nymfe, en. pl. – r. [L. nympha.] 1. et Slags Halvgudinder i den gr. og romerske Mythologie. 2. d. s. s. Puppe. (V. S. O.)

Nyn, et. pl. d. s. Gierningen at nynne; ell. en enkelt Tone, der nynnes, synges svagt. "Til omsider Nynnet døde." Bagg.

Nynne, v. a. 1. synge sagte ell. svagt, synge v. sig selv. At n. en Sang. "Nyn Slummer i den Stærkes Øre." Evald. (Ogsaa intrans. Han gik og nynnede paa en Vise.) — Nynnen, en. ud. pl.

Nyre, en. pl. – r. [J. Nyra.] 1. et af de tvende renddannede Indvolde af Bønneform hos Mennesket og hos Pattedyr, som tiene t. Urinens Dannelse. 2. et enkelt Stykke nyredannet Erts, der findes mldt iblandt andre Materier. = Nyrebetændelse, en. B. i Nyrerne. nyredannet, adj. v. i Skikkelse liig en N. Nyrefedt, et. det Fedt, der omgiver Nyrerne. nyreformig, adj. nyredannet. (V. S. O.) Nyregang, en. En af de Canaler, der lede Urinen fra Nyrerne t. Blæren. Ureteres. nyregroet, adj. v. i den Grad fed, at Nyrerne ere omgroede ell. lukkede m. Talg. Nyregruus, et. Gruus, der samler sig inden i Nyrerne; Nyresand. nyrelukket, adj. v. d. s. s. nyregroet. Nyresmerte, en. Smerte i Nyrerne, af Gruus, Betændelse, ell. anden Aarsag. Nyresteen, en. 1. Steen, ell. samlet Nyregruus, der sætter sig i Nyrerne. 2. et Slags Stene, af nyredannet Skikkelse, der høre t. Talkslægten; Nephrit. Talcosa Nephrites. Nyresteg, en. Steg af et Nyrestykke. Nyrestræng, en. det Rør ell. den Canal, som leder Urinen fra Nyrerne t. Blæren. (Moth.) Nyrestykke, et. det Stykke Kiød af et slagtet Dyr, hvorved Nyrerne sidde, som Nyrerne følge med. Nyresygdom, en. S. i Nyrerne. Nyretalg ell. Nyretælle, en. den T. der samler sig omkring Nyrerne.

Nys, adv. d. s. s. nylig, for kort siden. Han er nys opstaaet. Den nys omtalte Mand.

Nys, et. [J. Niósn.] et v. Tilfælde faaet, ell. underhaanden givet Vink, som kan lede videre p. Spor; en hastig opfanget ell. bibragt Efterretning. At faae N. om noget; give een Nys om noget.

Nyse, v. n. 1. nøs, har nyset. [J. niosa. A. S. niesan.] udstøde Luften heftigen og med en egen Lyd giennem Næsen. — Nysen, en. ud. pl. — Nyseblomme, en. Navn p. en Plante. Arnica montana. Nysemiddel, et. M. som vækker Nysen. Nysepulver, et. P. som v. at lugtes til, frembringer Nysen. Nyserod, en. En Plante, bekiendt fra gamle Tider af sin Anvendelse i Lægekonsten. Helleborus. Nyseurt, en. Navn p. en indenlandsk Plante. Orchis bifolia.

Nysgierrig, adj. [af ny, og gierrig.] begierlig efter at vide, erfare, især uvedkommende ell. ubetydelige Ting; som gierne vil vide Alt. (s. nysigen.) Nysgierrighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være nysgierrig.

Nysle, v. n. 1. har. [J. nusla.] være sysselsat m. Smaating, have travelt m. mange ubetydelige Gierninger og Ærender. (Moth.) At gaae og n. omkring i Huset. (Evald.) "Som mellem Folianter nysler." Baggesen. — Nyslen, en. ud. pl.

Nyt, adj. n. af ny. (s. dette O.) Heraf: Nytaar, et. det Aar, hvori vi indtræde, ell. ganske nyligen ere indtraadte; det tilstundende, det nye A. Om otte Dage have vi N. Til N. ɔ: m. næste Aars Begyndelse. — fig. for: Nytaarsgave. At give, at faae Nytaar. — Heraf bl. a. Nytaarsaften, en. Aftenen før Nytaarsdag, ell. den første Dag i det nye Aar, i Aaret, som tilstunder, ell. som man er indtraadt i. Nytaarsgave, en. Foræring, som gives Slægtninge, Venner, Tyende o. a. paa Nytaarsdag. Nytaarsmorgen, en. Aarets første Morgen. Nytaarsnat, en. Natten, hvori det gamle Aar ender, og det nye begynder m. Midnat. Nytaarsny, et. den første Nymaane i det nye Aar. Nytaarsprædiken, en. P. paa Nytaarsdag. Nytaarsvers, et. V. som indeholder Ønsker om Lykke i det nye Aar f. den, som Verset gives til. Nytaarsønske, et. Gierningen at ønske een t. Lykke Nytaarsdag, ell. i Anledning af Aarsskiftet.

Nytte, v. a. og n. 1. [J. nyta. T. nützen.] 1. anvende, bruge t. sin Fordeel, benytte, betiene sig af. Han veed at n. alting, enhver Plet Jord. At n. Leiligheden. 2. v. n. bringe Gavn ell. Fordeel, tiene, gavne, være brugbar, t. Gavn. Det nytter dig ikke, at begiere mere. Hvortil nytter al denne Hast? (s. gavne.) — Nyttelse, en. s. Benyttelse.

Nytte, en. ud. pl. [J. Not, Nyt. T. Nutzen.] 1. Brug, Anvendelse af en Ting t. Opnaaelsen af et Øiemed. Til hvad N. er dette? At giøre sig noget t. Nytte. 2. Fordeel, som en Ting yder v.

Brugen deraf; Gavn. Man har baade N. og Fornøielse deraf. Det er mere t. Prydelse, end til N. At giøre N. i Verden. At være een til N. Jeg har ingen N. af denne Karl. (s. Gavn.) — Heraf: nyttig, adj. [A. S. nytte, nytlic.] som er t. Nytte, bringer Nytte, gavnlig. En n. Bog. "En god Bog er nyttig f. Læseren og fordeelagtig f. Forlæggeren." Sporon. En n. Anvendelse af Tiden. Han er mig meget nyttig. (til Nytte.) — Nyttighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være nyttig; Brugbarhed. (V. S. O. sielden.)

Næ, et. ud. pl. [J. Nid.] Maanen, fra den Tid, da den begynder at aftage; Tiden imellem Fuldmaane og Nyet. Maanen er i Næ. (ældre Skrivemaade: Næde.) = Næregn, en. Regn som falder naar Maanen er i Næ. (Moth.)

Næb, et. pl. d. s. skrives ogsaa Neb. [A. S. Næbbe. J. Nef, Næse.] den Legemsdeel hos Fuglene, hvori deres Hoved ender sig, og som svarer t. Munden hos andre Dyr; Fuglenæb. — fig. om en spids Ting, der ligner et N. Næb p. en Hammer, Tang. = Sammensætn. a.) Næbfiæder, en. pl.-fiædre. Fiædre omkring ell. ved Roden af en Fugls N. Næbhinde, en. Hinde uden om Næbbet hos visse Fugle f. E. Ænder. Næbrod, en. Næbbets inderste ell. bageste Deel. b.) Næbbehue, en. En spids tilskaaren Hue, som Qvindfolk tilforn brugte. (Moth.) Næbbehval, en. Et Slags Hval m. lang og spids Snude. Balæna rostrata. (V. S. O.) Næbbesko, en. et Slags meget spidsnæsede Skoe, som fordum brugtes; næbbede Skoe. = næbbet, adj. forsynet m. Næb.

Næd, et. [J. Not, Net, Garn.] Garn; forekommer i Ordene: Nædbor, et. lovbefalet Mønster ell. Maal t. at prøve Maskernes Størrelse i Vod ell. Fiskergarn v. Liimfiorden; som foreskrives i D. Lov. V. 10. 45. (ogsaa: Skielde.) Nædgarn, et. Et Slags Bundgarn, der sammesteds nævnes.

Nægl, en. s. Negl.

Nælde, en. s. Nelde.

Nænne, v. n. 1. (ogsaa: nænte.) har nænnet ell. nænt. [J. nenna.] faae sig selv t. noget, have Hierte til, kunne overtale, beqvemme sig til. (Forekommer oftest m. en Negtelse.) Han nænner ikke at bruge de nye Klæder. Vi nænne ikke at vække Barnet. Kan du nænne at slaae Drengen? "Mangen Krænkelse, hvormed han ikke nænner at bedrøve sin Hustru." Rahbek. — Deraf det lidet brugelige: Nænne ell. Nænde, et. den Sindsstemning, hvori man kan nænne, beqvemme sig t. noget. At have N. til noget. — Ligeledes det forældede: Nænning ell. Nænding, en. Gnier, Puger.

Nænsom, adj. 1. som holder tilraade, sparsom, skaansom. At være nænsom over sit Tøi; n. over andres Penge. "Den nænsomt skaante Top." S. Staffeldt. 2. skaansom, skaanende i Adfærd mod andre. "Mangt et Navn, som Haanden nænsom vægrer sig at skrive." Rahbek. — Nænsomhed, en. ud. pl.

Næpe, en. pl.-r. [A. S. Næpe.] Norsk Benævnelse p. et Slags Roer; Turnips. Brassica rapa. Deraf: Næpegrød.

Nær, adj. og adv. nærmere, nærmest og næst. [J. nærri. A. S. ner, nyr.] 1. adj. (sielden i den positive Grad m. ubestemt, og endnu sieldnere m. bestemt Art.) som ei v. noget betydeligt Rum er adskilt fra en anden Gienstand. Egentl. om Frastand i Rummet. (I Posit. sædvanligen nærliggende.) Der er en nærmere (kortere) Vei. At søge Hielp i den nærmeste By. Naar Nøden er størst, er Hielpen nærmest. Han er min nærmeste Nabo. — Figurl. deels om Tiden, deels om andre Forhold, hvor man v. dette Ord ligesom udelukker fiernere ell. mellemliggende Gienstande. (Hyppigst dog ogsaa i dette Tilfælde i compar. og superl. og hvor Talen er om Tiden, bruges i Alm. næst; i posit. derimod: nær forestaaende. Den nær forestaaende Høitidelighed.) En nær Slægtning. En meget nær (fortrolig) Omgang. En nærmere Forbindelse. Min nærmeste Ven. Det er den nærmeste Grund t. Forandringen. Næste Aar. Med næste Post. — Han er den nærmeste til at søge det (er nærmest berettiget dertil, har mest Adkomst dertil.) 2. Som adv. m. samme Brug og Bemærkelser; men tillige, v. Forbindelse m. andre Partikler, p. adskillige egne Maader. — At være nær, nær ved (modsat: langt borte.) Nær Skoven, nær Indgangen (ell. n. ved.) Kom nærmere! Vi vare nær v. Byen, vare Byen p. et Bøsseskud nær. fig. Jeg var nær ved at troe, han ikke kom. — At være, at ligge Døden nær. Han var mig ikke nærmere, end 100 Skridt. Jeg boer nærmest v. Vandet. De ere nær i Slægt. (nær beslægtede.) Enhver er sig selv nærmest. Kom mig ikke nær, for nær. fig. At komme een f. nær ɔ: fornærme ham. Det er min Ære f. nær (er mig uværdigt.) — Om Tiden: Sommeren er nær. (nær forestaaende.) At være nær beslægtet m. een. At bestemme noget nærmere ɔ: nøiere. Han er nærmere t. at arve. — Vi ere alle lige nær (have lige Adkomst.) At forklare sig nærmere. Vi ere endnu lige nær ɔ: vi ere endnu ei videre i Sagen. 3. adv. nær for: næsten, snart, saagodt som (T. beinahe.) Det var nær kommen ham dyrt at staae. Jeg var n. falden (var n. ved at falde.) noget nær, s. nogen, 1. 4. Egne Udtryk: saa nær som ɔ: m. Undtagelse af. De modte alle saa nær som han. (ell. paa ham nær.) — Ikke nær saa, langt mindre, i me-

get ringere Grad. Dette Øl er ikke nær saa godt som det andet. "At Stormen ei klinger nær saa farligt i mit Øre." Evald. — At tage sig noget nær (sørge over.) At tage sig Verden alt f. nær. — Det gik ham meget nær (bekymrede ham meget.) At komme nær ɔ: ligne (i Godhed, Udseende.) Det kommer engelsk Arbeide meget nær. Nær forbindes m. nogle Participier, og i Alm. skrives følgende som eet Ord: nærbeslægtet, nærboende (som boer i Nærheden.) nærgaaende (a. som krænker eens Ære, fornærmelig, anstødelig. En n. Tale, Beskyldning. b. nærig, vindesyg; deraf i dagl. T. Nærgaaenhed.) nærgrændsende, som grændser nær til, støder til (nærgrændsende Lande.) nærliggende, som er beliggende i Nærheden (en n. By, Skov.) nærpaarørende, nærbeslægtet (br. sædvanl. som Subst.) nærseende, nøie paaseende, som tager alting knapt, nærgaaende (V. S. O.) nærsynet, d. s. s. kortsynet, men br. aldrig, som dette, figurl.; nærværende, a.) som er til Stede, overværende, ikke borte (mods. fraværende. At være nærværende.) b.) om den Tid, som er; nutidig, samtidig. (modſ. forbigangen og tilkommende.) Paa n. Tid. Den nærværende Slægt. = Af nær komme desuden: Nærhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være nær (saavel m. Hensyn t. Sted, som t. Tid.) Hovedstadens Nærhed. Han boer her i Nærheden. Dødens N. — Nærkone, en. Jordemoder (Moth. forældet; men brugel. i Norge.) Nærliggenhed, en. ud. pl. nær Beliggenhed. (V. S. O. dog br. Nærhed langt oftere. s. Fraliggenhed.) nærveis, adv. paa, til ell. fra et Sted i Nærheden. (Moth.) At komme n. fra. Han er n. borte. (modſ. langveis.) Nærværelse, en. Tilstanden, at være nærværende, være tilstede. (kun om Stedsbegrebet. modſ. Fraværelse.) Hans N. er unødvendig. Det skete i min Nærværelse.

Nære, v. a. og rec. 1. [I. næra. T. nähren.] 1. holde det physiske Liv vedlige, føde. Nærende Fødemidler. Dette Dyr nærer sig af Planter. 2. underholde, give Ophold. Embedet kan nok n. sin Mand. — recipr. nære sig, have sit Ophold, fortiene sit Brød, erhverve sit Udkomme. At n. sig v. sine Hænders Gierning. "De nære sig af Vrag." Holb. P. Paars. 3. fig. vedligeholde, bevare. At n. Følelsen. n. Had og Fiendskab. Hun nærede endnu noget Haab. = nærerig, adj. som nærer, føder rigeligt, giver god Næring. "Vi drog den nærerige Føde t. os, som Naturen havde tilberedet." Bastholm. Nærerighed, en. ud. pl. (V. S. O.) — Nærestand, en. den Classe af Indbyggere i et Land, som leve af det, de v. Arbeide erhverve. (Moth. Næringsstand. J. Kierulf.)

Nærhed, en. s. under nær.

Nærig, adj. Egentlig: ivrig i at søge sin Føde (En nærig Høne;) men br. mest for: egennyttig og vindesyg p. en lav og smaalig Maade. "Dit alt for nærige, dit snevre Hierte." Evald. (nærig indbefatter vel Begrebet om lav, men dog ei om uærlig Stræben efter Vinding. Den Nærige vil vel ei bedrage; men forsmaaer intet Middel t. at erhverve, om end nok saa lidt.) Nærighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være nærig; lav Egennytte.

Næring, en. ud. pl. 1. det physiske Livs Vedligeholdelse v. Fødemidler. Denne Frugt giver liden N. En alt for rigelig N. er skadelig f. Legemet. Dyrets, Plantens N. — Ogsaa for: Føde. Dyret søger sin N. (jvf. Føde, Næringsmiddel.) fig. At give Phantasien, Følelsen N. 2. hvad der overhovedet hører t. et Menneskes (ell. en Families) Underholdning; Udkomme. Den daglige N. At søge sin N. paa en lovlig Maade. At gaae een ind i Næringen. (Heraf: Næringssorg.) 3. Midlerne, hvorved man har sit Udkomme; Fordeel, Erhverv af eens Driftighed; Søgning, Afsætning, som den, der lever af Handel, af Haandværk e. d. finder. At have, at sidde i god N. Næringen gaaer fra ham, er gaaet fra Huset. Byen har sin meste N. af Jordbrug. 4. Syssel, hvorved man erhverver sit Udkomme; dog især om Borgere i Kiøbstæderne. At drive borgerlig N. At forbinde Jordbrug m. Kiøbstednæring. Kronæring, Møllenæring. = Næringsbrug, en. den Syssel, Virksomhed, Arbeidsdriftighed, hvorved man søger og erhverver sit Udkomme. (Næring, 4.) Næringsbruger, en. den, som driver en Næring (4), har et vist Næringsbrug. (Oluffsen.) Næringsdeel, en. pl. -dele. nærende Dele i et Fødemiddel. (D. H. O.) Næringsdrift, en. 1. D. til at tage Næring, Føde til sig. (V. S. O.) 2. den Syssel, hvorved een vinder sit Udkomme; Næringsbrug. (C. Frimann.) "Den saakaldte borgerlige Næringsdrift i Stæderne." (Oluffsen.) — næringsdrivende, adj. v. som driver en Næring. "En Haandværker (Haandværksmand) eller anden næringsdrivende Borger." Oluffsen. Næringsflid, en. Flittighed, Vindskibelighed, hvormed een driver sin Næring. Næringsfrihed, en. Frihed t. at vælge Næringsvei, og Lettelse i at drive den valgte Næring, som af Regieringen tilstedes Statsborgerne. Næringshinder, en. Hindring, Indskrænkning, Tvang i eens Næringsbrug; Næringstvang. Dette Paalæg er t. megen N. for Byens Borgere. — Næringskar, et. Kar ell. Rør (især hos ufuldkomne Dyr; V. S. O.) som bringe Næringssaften fra

Maven t. Legemets Dele. Næringskilde, en. det, hvoraf man drager Næring (i Bemærk. 2 og 3.) Erhvervskilde, Indtægtskilde. Næringskraft, en. K. til at give Næring, nærende Kraft. næringsløs, adj. som mangler N. som ingen Leilighed har t. at erhverve ell. fortiene. En n. By. næringsløse Tider. Deraf: Næringsløshed, en. ud.pl. — Næringsmaade, en. (usædvanl.) Næringsvei, Levevei. (Guldberg.) Næringsmiddel, et. pl. -midler. ethvert Naturproduct, som kan tiene (Mennesker ell. Dyr) t. Næring; Fødemiddel. Næringsnid, en. Misundelse over, at det gaaer en anden vel i samme Næringsvei. Næringsrod, pl. -rødder. fine Rødder, v. hvilke Træer og andre Værter især drage deres Næring t. sig. (Olufsen.) Næringssaft, en. nærende Saft, som v. Fordøielsen uddrages af Fødemidlerne, ell. som Planterne drage af Jorden. "Et Træ, som drager de bedste Næringssafter af Jorden." Treschow. — Næringsskat, en. Skat, som lægges p. Næringsveie, betales af Næringsbrug. Næringssorg, en. Sorg f. Udkomme, S. over Vanskeligheden i at erhverve det fornødne t. Livets Ophold. At lide under N. være nedtrykt af Næringssorg. "Naar N. min Pande mørknet har." J. Smidth. — Næringssted, et. 1. Et Sted, m. Hensyn t. den større ell. mindre Næring, som der gives f. Beboerne. Et godt, slet N. 2. særd. et Sted ell. Huus, hvor een driver en vis Næring, f. E. Kro, Mølle, Vertshuus. — Næringsstof, et. de Dele i et Legeme ell. Naturproduct, som give Næring; nærende Dele. (Olufsen.) Næringstryk, et. og Næringstvang, en. d. s. s. Næringshinder. Næringsvei, en. pl.-e. Maade, at vinde Udkomme paa, Erhvervsmaade; Haandtering, Levevei. At vælge sig en anden Næringsvei. "Han arbeidede p. at aabne nye Næringsveie f. sit Folk, og forbedre de gamle." Kampmann. Næringsvid, Klogskab, Indsigt t. at kunne erhverve. — Næringsvædske, en. Næringssaft.

Nærme sig, v. rec. 1. [af nær.] komme nærmere, komme nær til. Fienden nærmede sig. Det er forbudet at n. sig Batteriet. — fig. sætte sig i et fortroligere, et venskabeligt Forhold t. een. Han har igien begyndt at n. sig Familien. [Sieldnere br. v. dep. At nærmes. "Frygtsom vil jeg nærmes dig." Evald.] — Nærmelse, en. den Gierning ell. Bevægelse, at nærme sig, rykke nærmere til.

Nærmere, nærmest, s. nær.

Nærsom, adj. [af v. a. nære.] 1. som giver Næring, frembyder Leilighed t. at erhverve; indbringende. En n. By. Et nærsomt Sted, Haandværk. 2. som forstaaer, som stræber m. Flid at nære sig; stræbsom. — Nærsomhed, en. ud. pl.

Nærværelse, nærværende, s. under nær.

Næs, et. (kort æ.) pl. d. s. [J. Nes. A. S. Nese.] en Jordstrimmel, Jordtunge, der strækker sig ud i Havet; ell. Pynten af en saadan (jvf. Forbierg, Odde.) Man forstaaer vel ofte ved Næs den yderste, den meest fremspringende Deel af en Odde; ligesom man v. dette Ord nærmest tænker p. den tilspidsede Form af en Landtunge. Dog er Brugen heri ei bestemt; og Evald skriver "Pynten af et Næs." — Heraf: Næsskonge, en. et Navn, som man i Danmark fordum gav de Høvdinger ell. Smaafyrster, der herskede over et Syssel, ell. en mindre Deel af Landet. (i Modſ. t. en Overkonge, Stolkonge.)

Næse, en. pl.-r. [A. S. og N. S. Næse. J. Nef, Nós.] 1. den fremstaaende og ophøiede Deel af Menneskets Ansigt, som er Redskabet f. Lugtens Sands. En krum, kroget, opstaaende, spids N. (s. Braknæse.) At snyde sin N. At have en god, fiin N. ɔ: Lugt. At sætte Næsen høit ɔ: være stolt, hovmodig. At hænge m. Næsen ɔ: være modfalden. At tage en v. Næsen, narre ham. At have sin N. allevegne (blande sig i uvedkommende Ting.) At løbe efter Næsen ɔ: ikke sandse ved det man foretager sig. At sidde een p. Næsen ɔ: ville raade over den, man intet har at sige over; m. fl. andre Talemaader. — 2. Uegentl. om den tilsvarende Deel af Hovedet hos nogle Dyr: Abens, Hestens, Hundens N. 3. den forreste, noget tilspidsede Deel p. en Sko ell. Støvle. 4. I Talemaaden: at faae, give een en Næse ɔ: en Irettesættelse, bør Ordet maaskee snarere henføres til det gammeld. Nese, J. Neisa ɔ: Skam, Beskæmmelse. = Næsebaand, et. Jern p. et Hestebidsel, der slutter omkring Hestens Næse. Næsebeen, et. B. som danne den øverste Deel af Næsen. Næseblod, et. de sprængte Blodaarers Udtømmelse giennem Næsen; Næsebløden. Næsebor, et. pl. d. s. en af de tvende Aabninger, hvori Næsehulen deler sig, og hvorigiennem man drager Aanden. (s. Bor, 2.) Næsebrusk, en. den bruskagtige Mellemvæg, som adskiller Næseborene, og danner Næsens Spids. Næsebyld, en. B. inden i Næsen. næsediærv, adj. d. s. s. næsviis. (A. S. Vedel. forældet; men optaget af Øhlenschl.) Næsedryp, en. Fugtighed, som drypper af Næsen. Næsedug, en. Dug ell. Tørklæde t. at tørre Næsen; Lommetørklæde. Næseflod, et. hyppig Udflyden af Sliimvædsker giennem Næsen. Næsegang, en. Næseborenes Forlængelse bag til imod Svælget. Næsegierde, et. Skillerummet imellem Næseborene. næsegruus, adv. m. Ansigtet nedad, mod Jorden. At

falde, lægge sig n. paa Jorden. (paa Gru i ældre Dansk.) Næsehaar, et. pl. d. s. Haar i Næseborene. Næsehorn, et. 1. Et fiirføddet fremmedt Pattedyr, m. en hornagtig Udvært over Næsebenet. Rhinoceros. 2. Navn p. et Slags Skarnbasse ell. Torbist. Scarabæus nasicornis. Næsehud, en. Huden, som bedækker Næsen. Næsehul, et. Næsebor. Næsehule, en. den indvendige Huulning i Næsen, som deles i tvende Rum ved Mellembrusken. Næsejern, et. en Klemme, (Brems) som sættes p. Næsen af Heste f. at tæmme dem. (Ambergs Ordb.) Næseknep, et. Fingerknep p. Næsen. Næselyd, en. Lyd, som tildeels frembringes v. at støde Luft igiennem Næsegangen. næseløs, adj. som er uden Næse. Næserem, en. Rem p. et Bidsel, som gaaer over Næsen p. Hesten. Næsering, en. Ring, anbragt i Næsen (f. E. hos vilde Folkefærd.) Næseryg, en. den opstaaende Deel af Næsen, som Benet danner. (Treschov.) Næserør, s. Næsegang. Næsesaar, et. S. i ell. udenpaa Næsen. Næsestyver, en. (T. Nasenstüber.) et Slag ell. Knep p. Næsen. (Baggesen.) Næsetip, en. den yderste Tip ell. Spids af Næsen. Næseviis, s. næsviis, nedenfor.

Næst, adj. og adv., der har samme Brug og Bemærkelse, som nærmest, superl. af nær. (men br. tillige i Særd. hvor man betegner, at en Gienstand i Følge, Orden, Rang er den nærmeste efter en anden.) Vor næste Nabo. Han boer i næste Huus. Han sad n. ved mig, fulgte n. efter mig. Han boer her n. ved. — Den er Tingen næst, som har den i Hænde. Ordspr. — Han er mig næst (den næste efter mig; ell. den, som er mig nærmest. — Næst Gud, har jeg ham at takke f. min Lykke. næst Guds Hielp. — I Sammensætning bruges (enten uden Art. ell. med best. Art.): næstafvigte ɔ: næst foregaaende; næstbefalende, som er næst efter den øverst befalende; næstforrige, som er foran den foregaaende; næstkommende, som er nærmest f. Haanden, nærmest tilstundende; næstsidste, som er foran den sidste; næstældst, som i Alder følger efter den ældste.

Næste, en. ud. pl. det Kiærlighedsnavn, hvormed den Christne nævner sit Medmenneske, saa tidt han kommer i noget Forhold t. dette. Kiærlighed t. Næsten. "Du skal elske din Næste som dig selv." — næstekiær, adj. som elsker sin Næste, kiærlig imod Medmennesker. (Ambergs Ordb.)

Næsten, adv. [af næst.] nær v. det Forhold, den Beskaffenhed, Omstændighed, der omtales; hartad, noget nær; mestendeels. Tiden er n. forbi. Han er næsten dobbelt saa gammel. Man kunde næsten tvivle derom.

Næstsødskendebarn, et. pl. -børn. den, hvis Fader ell. Moder er Sødskendebarn t. en andens Fader ell. Moder; Børn af Sødskendebørn.

Næsviis, adj. [af Næse. T. naseweis.] som er ubeskeden og uforskammet i at nærme sig andre, i nysgierrig Spørgen, upassende Tiltale, utidig Deeltagelse o. d. — Næsviished, en. ud. pl.

Næt, et. s. Net.

Næve, en. pl.-r. [J. Hnefr.] en Haand, især en tillukt ell. knyttet Haand. At sætte Næverne i Siden. At slaaes m. Næverne. "Naar p. hans Dør med ivrig Næve der bankes." Vessel. (I den finere Talebrug høres Ordet nu ikke let.) = Nævedask, en. D. med Næven, ell. i Haanden. Nævedyst, en. Slagsmaal m. Næverne, m. Hænderne, uden andre Vaaben. nævefast, adj. haandfast. (Moth.) Nævefegter, en. den, som har lært efter Reglerne at brydes og slaaes m. Næverne. (Moth.) En romersk, engelsk N. Nævefegtning, en. d. s. s. Nævedyst; Nævekamp, især naar den skeer efter Regler. Nævefuld, en. saameget, som rummes i en Næve, en Haandfuld. Nævegang, en. Nævekamp, Slagsmaal. Det kom t. Nævegang. Moth. Nævehug, et. Hug ell. Slag m. knyttet Næve. (D. Lov. VI. 9. 18.) Nævekamp, en. Nævedyst, Nævefegtning. nævenyttig, adj. nem, behændig t. mange Slags Haandgierning. (Deraf i d. Tale: Nævenyttighed.) Nævepust, et. Næveslag. (forældet.) Næveret, en. den Stærkeres Ret, ell. en Tilstand, hvori den Stærkere tager sig selv t. Rette; Voldsret. (efter det T. Faustrecht.) Næveslag, et. d. s. s. Nævehug. (Guldberg.) nævestor, adj. ikke større end en Næve, ganske liden. (Moth.) nævestærk, adj. d. s. s. nævefast. Nævestød, et. Stød m. knyttet Næve. (Moth.) Nævetryk, et. et Tryk i Haanden; ell. T. med knyttet N. At give een et Nævetryk.

Næver, en. ud. pl. i Norge: den yderste Bark p. Birketræet. Betula alba. (J. Næfur.)

Nævling, en. pl.-er. [af Næve.] Slag inden i Haanden; Haanddask, Haandtag. (Moth.)

Nævn, en. [J. Nefnd.] i vor ældre Lovgivning: et Slags Edsvorne, ell. edsvoren Ret, af et vist Antal udnævnte vederhæftige Mænd, som v. deres Ed skulde kiende den Sigtede skyldig ell. frie; ogsaa: Nævninger, om de Edsvorne selv, og Nævn om den Retshandling, hvortil disse kaldtes.

Nævne, v. a. 1. i partic. nævnet og nævnt. [J. nefna.] 1. kalde, betegne v. Navn, benævne. At n. en Ting v. sit rette Navn. Hvorledes nævner man dette Redskab p. Fransk? 2. udsige, omtale.

Det nævnes ingensteds i Loven. Han blev ikke nævnet i denne Samtale. Han nævner aldrig hendes Navn. Jeg har aldrig nævnt et Ord derom t. Nogen. 3. udnævne. At n. Sandemænd. (i Lovsproget.) — nævneværd, adj. værd at nævne, at tale om. (Moth.)

Nævner, en. pl.-e. i Regnekonsten: det Tal i Brøk, som angiver Delenes Mængde, i hvilke det Hele tænkes deelt. (modsat Tæller.)

Nævse, v. a. 1. [af Næve.] i dagl. Tale: slaae m. Næven ell. Haanden.

Nød, et. (langt ø.) [J. Naut, A. S. Neat.] Et Fællesnavn for Hornqvæget; et Fæhøved. (hvorunder, efter Dyrets forskiellige Kiøn, Alder og Størrelse, indbefattes Tyr, Ko, Oxe, Stud, Ungnød, Qvie, Kalv.) Deraf det jydske Nøds ɔ: Nødhuus, Fæhuus, Qvægstald. — Nødekiød, et. Oxekiød. Moth. (nu sieldent.)

Nød, en. (kort ø.) pl. Nødder. [A. S. Hnut.] 1. I Alm. og i Naturhistorien: en m. haard Skal omgiven Frugtkierne. f. E. Cocosnød. 2. særd. Hasselens Frugt, den almindel. Hasselnød. Corylus avellana; og Valnødden. Juglans regia. = nøddebruun, adj. b. som en moden Nød. Nøddebusk, en. et Busktræ, som bærer Nødder; en Hasselbusk. Nøddefrugt, en. Træfrugt, som bestaaer af en Nød (f. E. Hasselnødder, Mandler o. a.) Olufsen. Nøddehase, en. s. Hase. Nøddekiærne, en. den indvendige Frugtkiærne i Nødden. Nøddeklase, en. En Klynge af flere Nødder p. een Stilk. Nøddeknækker, en. et Redskab t. at knække ell. bryde Skallen p. en Nød. Nøddekrog, en. En Stang m. Krog p. Enden, t. at trække Grenene ned p. et Nøddetræ. Nøddeolie, en. O. presset af Nøddekiærner. Nødderakle, en. s. Rakle. Nøddeskal, en. den træagtige Skal, der omgiver Nøddekiærnen. Nøddeskov, en. Skov ell. Krat af Nøddebuske ell. Nøddetræer.

Nød, en. (langt ø.) ud. pl. [J. Naud. A. S. Neod, Nyd.] 1. en Tilstand, hvori man er indskrænket i Valget af Midlerne t. at opnaae et Øiemed; ell. en tvingende Aarsag, Nødvendighed. At giøre noget af N. Naar Nøden kræver det. At klage uden N. Jeg giør det ikke, m. mindre Nøden tvinger mig. I Nødsfald, i Nødstilfælde ɔ: naar Nødvendighed kræver det. 2. den Tilstand, hvori noget neppe eller netop slaaer til. I Talemaaden: til Nød, m. Nød, og: m. Nød og neppe. Til Nød kan man vel hielpe sig dermed. Han har det, han t. Nød kan leve af. Det var m. Nød, jeg fik hende overtalt. Med Nød og neppe slap han derfra. 3. en Tilstand, hvori man er berøvet de nødvendigste Midler t. Velfærd, hvori man neppe kan friste Livet. Saaledes: a.) en høi Grad af Trang, Mangel p. Livets uundværligste Fornødenheder. Paa Reisen maatte de ofte lide N. At hielpe een i Nøden. Naar Nøden er størst, er Hielpen nærmest. Nød kiender (lærer) nøgen Kone at spinde. Ordspr. At være i Nød for noget. b.) Fare, Trængsel, Livsvaade, ell. et andet Onde, som i høi Grad truer Menneskets Tilværelse ell. giør det ulykkeligt. At være i den yderste Nød. Der er N. paa Færde. I Nødens Time. Det har ingen Nød (ɔ: der er ingen Fare m. den Sag, Tingen er i Behold. Det har ingen Nød, han kommer sig nok.) Det har ingen N. med ham; ell. han har ingen N. ɔ: han bierger sig nok, er i gode Omstændigheder. (Jvf. Barnsnød, Havsnød, Hungersnød.) 4. Besværlighed, Vanskelighed, Møie. (s. ogsaa No. 2.) Han kan m. Nød leve. At have sin N. med noget (have Ondt ved.) Jeg har min Nød m. at forstaae den Fremmede. Man har sin Nød m. at skaffe hende Alt hvad hun forlanger. (s. Fortræd.) = Sammensætninger: A.) Nødanker, et. det største Anker til Skibs. fig. det sidste, yderste Hielpemiddel. Nødarbeide, et. Arbeide, som man af Trang paatager sig; ell. Arbeide, hvortil man drives af Nødvendighed. Nødbrug, en. voldsom Brug af en andens Eiendom f. at frelse sit Liv. (Schlegels Naturret.) Nøddaab, en. Daab, som forrettes af andre end Præsten, naar et nyfødt Barn holdes for, ei at kunne leve. (Moth.) Nøddige, et. Dige, som efter et Indbrud af Havet opkastes i Hast og indtil videre. Nødgrav, en. kaldes den Grav, Ræven giør sig om Sommeren i Marken, t. Skiul naar den forfølges. Nødhavn, en. H. som man kun i Nødstilfælde søger til. Nødhielp, en. Hielp, Hielpemiddel, som man kun i Nødstilfælde griber til, ell. som man behielper sig m. i Mangel af noget bedre. Nødhielper, en. 1. den, som staaer en anden bi i Nøden. (Moth.) 2. en Bihielper, som kun i enkelte Tilfælde giør Tieneste. (Treschow.) nødlidende, adj. v. som lider Nød, er i yderlig Trang, høist nødtørftig. At hielpe, giøre vel imod Nødlidende. "Han er en Croesus imod en saadan nødlidende Rig." Rahbek. — Nødlidenhed, en. ud. pl. Tilstanden, at være nødlidende. (V. S. O.) Nødløgn, en. Usandhed, som man tillader sig i Nød, f. at afvende en Fare. Nødmiddel, et. pl.-midler. M. som man kun i Nød betiener sig af. Nødmynt, en. M. som slaaes i usædvanlige Nødstilfælde, f. E. under Beleiringer. Nødpenge, pl. Penge, som henlægges t. Brug i Nødstilfælde, som Nødhielp; Nødskilling, Sparepenge. (Ogsaa i sing. "Store Skatte, som en Nødpenge i Statens vanskelige Ti-

der." Schytte.) Nødret, en. Befoielse til, for at frelse sit eget Liv, at kunne berøve Andre Liv ell. Eiendom, uden at straffes efter de borgerlige Love. (V. S. O.) — nødsage, v. a. 1. nøde, tvinge, giøre det t. Nødvendighed. Han nødsager mig t. at lade ham indkalde f. Retten. (sielden ud. i partic. i Talemaaden: at see sig nødsaget t. noget.) Nødskat, en. samlede Penge, Statsskat, som bevares t. Nødens Tid. (Schytte.) Nødskilling, en. d. s. s. Nødpenge. (dagl. T.) "Og stræbe at have en Nødskilling i Baghaanden, som man i ulykkelige Tilfælde kan hielpe sig ell. andre ved." Rahbek. Nødskrig, et. Raab om Hielp i Nød ell. Fare, Jammerskrig. (Pram.) Nødskud, et. Kanonskud, som et Skib, der er i Havsnød, affyrer f. at vække Opmærksomhed og kalde Hielp til. "En Lods, der vaager en stormfuld Nat, og lurer efter Nødskud." Evald. nødtrængende, adj. meget trængende, nødlidende. nødtvungen, adj. pl. nødtvungne. 1. tvungen, dreven af Nødvendighed, ikke m. sin Villie. Jeg giorde det n. "Ved at vælte Brøden fra den Nødtvungne p. Forbrydelsens Ophavsmand." Rahbek. 2. afnødt, aftvungen. (Bording.) Nødtvungenhed, en. Tvang, Nødvendighed. (A. S. Vedel.) Nødtyveri, et. Tyveri, som een begaaer i den høieste Nød, ell. for at frelse Livet. — Nødtørft, en. ud. pl. (J. Naudþurft.) 1. Tarv, Fornødenhed i Alm. (en forældet Bemærk.) "Landets N. og Gavn." P. Claussen. 2. Livets første, nødvendige Fornødenheder, det som t. Livsophold netop er tilstrækkeligt. At have Livets N. Han har hvad han behøver til N. har ikke meer end til N. "Fordi han ikke havde hvad Overdaad kalder sin Nødtørft." Mynster. 3. At forrette sin N. (V. S. O.) gaae t. Stols. — nødtørftig, adj. 1. trængende, nødlidende. "Vend ikke dit Øie fra den Nødtørftige. D. Bibel. At give den Nødtørftige. Colding. 2. som netop tilfredsstiller Livets første Fornødenheder, tarvelig. n. Underholdning. At have det Nødtørftige, have nødtørftigt, tarveligt Udkomme. Nødtørftighed, en. ud. pl. 1. d. s. s. Nødtørft, 1. (Tullin.) "Nødtørftighedens Bøn — skal Guderne bønhøre." Øhlenschl. 2. Trang, Armod. (D. Bibel.) — nødvendig, adj. s. fornøden. (T. nothwendig.) 1. i philosophisk Betydning: hvad der indeholder Grunden t. sin Tilværelse i sig selv, hvis Modsatte er en Umulighed ell. modsiger sig selv: (det ubetinget nødvendige; absolute necessarium. i Modsætn. t. det tilfældige.) 2. som i Følge de stedfindende Omstændigheder ikke kan være anderledes (betinget nødvendig. hypothetice necessarium.) physisk nødvendig; moralsk n. En n. Følge, Betingelse. 3. som ei kan undværes, ell. som man troer ei at kunne undvære; høist fornøden, uundværlig. Din Nærværelse er n. (adv. Jeg maa nødvendigen tale m. ham.) Et nødvendigt Arbeide. At giøre sig n. for een. At mangle det Nødvendige ɔ: Livets Nødtørft. — Nødvendighed, en. 1. ud. pl. den Egenskab, at være nødvendig; en Tilstand, som intet Valg tillader. At giøre en Dyd af N. ɔ: finde sig i det, som man ugierne vil. Han sætter mig i den N. at søge min Ret. Naturlig, physisk N. (grundet i en Naturlov.) mechanisk N. (som følger af Bevægelsens Love.) Moralsk N. (som har tilstrækkelige moralske Aarsager.) 2. pl. Nødvendigheder ɔ: Ting, som ere ell. agtes for nødvendige. Livets første Nødvendigheder. (s. Fornødenhed.) Nødvendighedslære, en. den L. ifølge hvilken den menneskel. Villie ikke virker m. fuld Frihed, men nødvendigen bestemmes af en foregaaende, uden for Villien liggende Grund. Nødværge, en. ud. pl. Anvendelse af nødvendige Forsvarsmidler mod et uberettiget Angreb ell. Overfald; nødtvunget Selvforsvar. Drab af N. "Den ene Ret skulde undersøge Vaadegierning, den anden Nødværge, den tredie forsætligt Mord." Guldberg. (At nødværge sig. Moth.) Nødværk, et. Værk, Foretagende, som giøres, skeer af Nød. (O. H. D.) Nødværn, et. Værn, som opføres, bruges i Nødstid. = B.) Nødsdag, en. Nødens Dag, Farens Dag. (Bastholm.) Nødsfald, i Nødsfald, adv. i et Tilfælde, hvor Nøden tvinger, i paakommende Nødvendighed; i Forlegenhed. Nødsmaal, et. 1. Tvang. Moth. 2. hvad der netop er t. Fornødenhed. V. S. O. (i begge Bemærk. usædvanl.) Nødsmon, et. den, som nødtvungen maa tage imod det, som andre ei ville have, ell. giøre hvad ingen anden vil. "Naar ingen vil have det, skal jeg være hans Nødsmon." Moth. (sieldent. Rostgaard har Ordet: Nødemon, en Ting, man selv ikke skiøtter; men vil paanøde Andre.) Nødstid, en. En Tid, da der er Nød, Nødens Tid; Nødstilfælde. "Naar han er i Nødstid." D. Lov. Nødstilfælde, et. Tilfælde, hvor Nød er for Haanden, hvor Nøden tvinger. Et overordentligt N. I Nødstilfælde, d. s. s. i Nødsfald.

Nødde, en. pl. -r. [Siællandsk. I Jylland: Nydie. J. Hnydia.] en Træklods, ell. svær, jernbeslagen Træhammer, t. at drive Kiler ell. Vægge ind i Træ, der skal kløves; en Drivekølle, Mukkert. (At drage t. Skovs og glemme Nydien ell. Nødden: om den, som glemmer det vigtige.)

Nøde, v. a. nødte, nødt. [J. neyda. T. nöthigen.] 1. bringe een t. noget

v. middelbar Tvang, bevæge, formaae een t. noget, v. Grunde, v. Frygt, ell. andre bevægende Aarsager. (saaledes, at den frie Villie tænkes mindre uvirksom, end der, hvor virkelig Tvang finder Sted.) Jeg var nødt t. at blive hiemme for at vente p. ham. Veiret nødte mig t. at opsætte Reisen. Du nøder mig t. at sige, hvad jeg ugierne vilde. Man maa nøde ham t. hans eget Bedste. At n. een noget paa. s. paanøde. "Man nøder nogen t. det, han ikke ønsker; man tvinger ham t. det, han ikke vil." Sporon. (s. tvinge.) 2. formaae ell. søge at formaae v. Overtalelse, Overhæng; tvinge p. en høflig Maade. At n. een t. at spise, drikke. At n. sine Giæster. Han vilde endelig nøde os indenfor, ind i Stuen. 3. for: tvinge. Den Hund, man skal nøde t. Skov, tager ikke mange Dyr. Ordspr. At n. Maden ned. At nøde (tvinge) een t. noget. At n. sig til noget, giøre noget m. Tvang, p. en tvungen Maade. At n. sig t. at lee, græde. = Nøden, en. ud. pl. (i Bemærkelsen 2.)

Nødig, adj. og adv. 1. som ei kan undværes, fornøden, uundværlig. At have noget nødig, behøve, trænge til (it. være forbunden, forpligtet til. Det har du ikke nødig at omtale. "Det, som han ikke havde nødig at sige." Sneedorf.) "Han mindre har, men har og mindre nødigt." M. Hammer. (behøver mindre.) Det giøres ikke nødigt (er ikke fornødent.) Det er saa nødigt, som Salt t. Mad. (Moth.) 2. adv. nødig, nødigen. [N. S. n ø d e, n ø d e.] af Tvang, ugierne, mod sin Villie. Jeg giør det nødigen. Han vil nødig til det. "Om du paalægger ham et Embede, som du troer, han nødig modtager." Jacobi. Den dandser og, der dandser nødig. Ordspr.

Nødsage, nødsaget, nødtvungen, Nødtørft, nødtørftig, nødvendig, Nødvendighed, s. under Nød.

Nøgel ell. Nøgle, en. pl. Nøgler. [J. Lykill. Skrivemaaden: en Nøgel følges i ældre Skrifter og Ordbøger (hos Chr. Pedersen og M. Pors: en Nøgel; men: et Nøgle) hos Moth, i V. S. O. m. m. En Deel Nyere (f. E. J. Baden) skrive: en Nøgle; og denne Skrivemaade allene finder Sted i Sammensætn.] 1. egentl. et Redskab t. at lukke en Laas op og i. s. Hovednøgel, Kammernøgel, Portnøgel. 2. om visse Redskaber, hvormed noget optrækkes, tillukkes, omdreies m. m. Nøglen t. et Uhr, (Uhrnøgle) t. et Instrument, t. en Skruestikke, o. s. v. 3. fig. Nøglen t. en Hemmelighed ɔ: det, som leder paa Spor t. at opdage den. — Denne Fæstning er Nøglen t. den sydlige Deel af Landet. = Nøglebaand, et. B. hvormed Nøgler ere sammenbundne. Nøglebeen, et. Et mod begge Ender krummet Been, som forbinder Overarmen m. Brystbenet. Nøglebue, en. den øverste Kreds p. Nøglen. (V. S. O. Nøgleridde. Moth.) Nøglebælte, et. B. til at hænge sit Nøgleknippe i. Nøglebøsse, en. En Nøglepibe, m. anbragt Fænghul, som Børn fylde med Krud, og fyre af. Nøglegiemmer, en. den, som har Nøglerne (f. E. til Værelserne i et Huus) i Forvaring. Nøglehul, et. 1. Hul p. en Dør, hvorigiennem Nøglen gaaer ind i Laasen. 2. Huulheden i en Nøglepibe, hvori Tappen i Laasen slutter. Nøglekam, en. den udstaaende Deel p. Enden af en N., som bevæger Indretningen i Laasen. Nøgleknippe, et. en Samling af Nøgler i et Baand ell. en Ring. Nøglekurv, en. K. til at lægge og giemme Nøgler i. Nøglepenge, pl. den Foræring, som efter Vedtægt v. et Huuskiøb gives af Kiøberen t. Sælgerens Kone. Nøglepibe, en. Piben ell. Røret p. en Nøgle, hvor denne er huul. Nøglepige, en. den Pige i et Huus, som Nøglerne ere betroede; Huusholderske. (forældet.) Nøglering, en. R. hvori et Knippe Nøgler hænger. Nøglerør, et. d. s. s. Nøglepibe. Nøgleskilt, et. En liden Plade af Jern- ell. Messingblik, der omgiver et Nøglehul p. en Dør. Nøglesmed, en. Laasesmed. Nøgletorn, en. Et rundt Jern, hvormed Nøglepiber giøres. (Moth.)

Nøgen, adj. pl. nøgne. [J. nakin. A. S. nakod.] 1. som ingen Klæder, intet Skiul har paa; blot, bar. Egentl. om Mennesket. At gaae nøgen. Hun gik m. nøgent (bart) Bryst. En n. Stakkel (pialtet, ussel, fattig.) Det Nøgne i Maleriet, i Billedhuggerkonsten ɔ: de menneskelige Legemsdele uden Beklædning. — fig. Den nøgne (rene, ukonstlede) Sandhed. 2. uegentl. og figurlig: skaldet, blottet f. Haar; ell. berøvet en væsentlig ell. prydende Beklædning. Et nøgent (klippet) Faar. Jorden er endnu n. De nøgne (afløvede) Træer. — Nøgenhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være nøgen.

Nøgle, et. pl. -r. [J. Hnykill.] noget, som er sammenvundet i Skikkelse af en Kugle. Et Nøgle Traad, Uldgarn. Et Traadnøgle. — nøgledannet, adj. v. dannet som et N. (V. S. O.) nøglerund, adj. v. rund som et Nøgle, kuglerund. nøgleviis, adv. i Nøgler; Nøgle s. Nøgle.

Nøgle, v. a. 1. vinde op i et Nøgle, ell. vinde af et N. At n. Garn sammen; at nøgle af, nøgle op. (V. S. O.)

Nøiagtig, adj. [af nøie.] 1. som i alle Dele er overeensstemmende m. Sandhed, m. Forskrift, Regel ell. Maal; rigtig, tro. En n. Undersøgelse, Efterretning, Afskrift, Opskrift, Bestemmelse. 2. som ikke forsømmer nogen Omstændighed, agtsom, omhyggelig i Alt hvad der hører t. en Sag. (modf. skiødesløs.) n. i Tienesten, i sine

Forretninger. En n. Regnskabsfører. — **Nøiagtighed**, en. ud. pl. den Egenskab, at være nøiagtig. (jvf. Agtsomhed.)

Nøie, adj. [N. S. nau. T. genau.] som er netop saaledes, som det skal være, hverken meer ell. mindre; it. nær; deraf ogsaa: nøiagtig, omhyggelig. Ordet forekommer dog sielden som adj., og mindst i posit. ell. med ubest. Art. At fordre nøie (nøiagtigt) Regnskab. En nøiere Bestemmelse. Den nøieste Priis (den ringeste, noget kan sælges for.) "En øm og nøie Forening." Mynster. De ere meget nøie Venner (fortrolige.) At staae i det nøieste Forhold til een.

Nøie, adv. 1. nær, ganske nær; t. Punkt og Prikke. Laaget slutter, passer meget nøie, ikke n. nok. At tinge nøie. Han har meget nøie udregnet det. Man maa ikke regne det saa n. med ham. De vare nøie, p. det nøieste forenede. 2. i alle Dele, Omstændigheder; nøiagtigen. Jeg kiender ham meget n. Han kiendte Sagen p. det nøieste. 3. omhyggeligen, m. Opmærksomhed. At see nøie til, passe n. paa, betænke sig nøie. — Heraf i Sammensætn. **nøiehørende**, adj. v. som hører nøie efter; lydhør. (Moth.) **nøieregnende**, adj. v. 1. knap i Udgifter, som regner alting ud p. det nøieste. 2. som vil have Alt meget nøiagtigt; nøie paaseende; ogsaa nøieseende.

Nøie, et. (en. Moth.) ud. pl. (et forældet og sielden forekommende, men af enkelte Nyere igien optaget Ord.) Tilfredshed; Fyldestgiørelse. At faae sit Nøie, finde sit N. "Dem t. Gavn og Bedste efter deres eget Nøie." Hvitfeldt. "Efter hans Villie og Nøie." D. Lov. Til Nøie, efter Ønske. (T. Rothe.) "Lad os svimle i forenet Nøie." S. Staffeldt.

Nøie, v. a. 1. [J. nægia, være nok.] tilfredsstille, giøre fyldest. Kun i Talemaaden: at lade sig nøie ɔ: være tilfreds, fornøiet. Dermed maatte han lade sig n. Han lader sig ikke nøie med lidt.

Nøies, v. dep. impf. nøiedes. [J. nægiaz.] være tilfreds, lade sig nøie, ikke begiere mere. Han nøies m. eet Maaltid om Dagen. Vi nøiedes m. det, vi fik.

Nøisom, adj. [af Nøie. T. genugsam.] tilbøielig t. at nøies m. lidet, ell. med det, man kan opnaae; let at fornøie, maadeholden i Ønsker og Begieringer. At være n. i sin Fattigdom. Et nøisomt Ønske. At leve nøisomt. — **Nøisomhed**, en. ud. pl. den Egenskab, at være nøisom.

Nøk, en. [altid m. bestemt Art.] efter Almuens Overtro, især i Norge: et Væsen, der opholder sig i Floder ell. Søer. "Nøkken opløfter sit vaade Skiæg." Storm. (svarer til det Eng. old Nick.)

Nøkke, en. pl. -r. det Øie i Enden af et Toir, som Toirepælen gaaer igiennem. Moth. (maaskee et Provinds-Ord.)

Nøle, v. n. 1. har. [N. S. nølen.] tøve, dvæle inden man begynder p. noget, der skal skee; ell. være meget seendrægtig i at udføre det. Han nølede saa længe, at det blev f. sildigt. Her er intet at n. efter. At n. længe v. et Arbeide. Han nølede længe m. Betalingen. — Deraf: **Nølen**, en. ud. pl. — **Nøler**, en. pl. -e. den, som er tilbøielig t. at nøle ell. opsætte. — **Nøleri**, et. idelig, utidig Nølen; Seendrægtighed.

Nør, n. s. d. s. s. Nord; men forældet. Deraf: Nørleding, Nordpolen.

Nør, adj. og adv. ligeledes forældet, for: nordlig, Nord paa. ("Han boer sig nør i Thye," i en gammel Vise. "De nørre Riger.") men høres dog endnu hos Almuen, og forekommer (m. Endelsen nørre) i n. propr. Nørrebro, Nørregade, Nørrejylland, Nørreport. (Nørreleding ɔ: Nordpolen. Arrebo.)

Nøst, et. [J. Naust.] et norsk Ord: Skuur ell. Bod opført v. Stranden t. Fartøier; Skibhuus, Baadehuus. (Forordn. af 16 Mai 1707.)

Nøste, et. pl. -r. [Norsk.] et Nøgle Traad, Garn o. d. — Deraf: nøste, v. a. At vinde i et Nøgle, danne et Nøgle.

O.

O! en Udraabslyd, der br. i mangfoldige Tilfælde og næsten v. enhver levende Sindsbe[illegible]gelse, f. E. t. at udtrykke dyb Følelse ell. [illegible]tertryk i Talen, (O! hvilken lykkelig Dag. "O! hvad kan min Glæde ligne?" Thaarup.) Beundring, (O! hvor skiønt! O Gud! hvilken Herlighed!) Glæde ("Hist er han, o Fryd! o liflige Lyd!" Evald.) Forundring ell. Skræk (O! hvad seer jeg!) Klage ell. Bedrøvelse, Ønske ell. Længsel (O! gid hun var her!) Modbydelighed ell. Afsky (o den Nedrige!) m. m. — I øvrigt er Brugen af denne Lyd næsten ganske indskrænket t. Skriftsproget, ell. den høitide-

lige Tale: da det almindelige danske Talesprog egentlig blot kiender Interj. aa! som hiint ei har villet optage.

Obelisk, en. pl.–r. [af Gr. og Lat.] en høi, fiirkantet, kiledannet Steenstøtte; en Spidsstøtte.

Ober, i Sammensætn. s. over.

Oberst, en. Gen. Oberstes. pl.–er. [T. Oberste.] Anfører f. et Regiment t. Fods ell. til Hest. En O. af Rytteriet, af Infanteriet. — Oberstinde, en. pl.–r. en Oberstes Hustru. — Oberstlieutenant, en. pl.–er. den fornemste Stabsofficeer i et Regiment, hvis Rang er næst Oberstens.

Object, et. pl.–er. [Lat. objectum.] Gienstand, Formaal. I Gramm. særd. det Ord, der betegner Gienstanden f. Subjectets Virksomhed. — objectiv, adj. hvad der ligger i, udspringer af en Gienstand selv, uden Hensyn t. det tænkende Subjects Forestillingsmaade. objectiv Sandhed. En o. Grund. objective Forestillinger. (modsat subjectiv.)

Oblat, en. pl.–er. [Lat. Oblatum.] en Dei af meget fiint Meel og Vand, der rulles i ganske tynde Skiver og bages. Egentl. br. det om de af denne Dei formede smaa runde Skiver (s. Brevoblat, Kirkeoblat;) og Deien selv kaldes Oblatdei. — Oblatbager, en. den som bager Oblatdei. Oblatform ell. Oblatjern, et. Et Redskab, hvormed Oblater skæres ell. formes. Oblatkage, en. pl.–r. smaa Kager, som lægges og bages p. Oblatdei. Oblatsignet, et. ell. Oblattrykker, en. Signet ell. Redskab t. at forsegle Breve m. Oblater.

Obligation, en. pl.–er. skriftligt Bevils f. Penge, som man er en anden skyldig; Gieldsbrev, Forskrivning.

Observation, en. pl.–er. s. Bemærkning, Iagttagelse.

Ocean, et. ud. pl. d. s. s. Verdenshav. "Og Grændse sæt f. vilden Ocean." Ingemann. — fig. om det, som indbefatter en stor, talløs, uudtømmelig Mængde. "Et Ocean af Muligheder." Evald.

Octav, en. 1. ud. pl. Formen af et i Fiirfoldslæg ell. i 8 Blade sammenlagt Ark Papir; Octavformat. Bogen er i Octav. 2. pl.–er. En Bog af denne Form. Folianter, Qvarter og Octaver. 3. pl. –er. i Musiken: den ottende Tone fra Grundtonen. = Octavbind, et. pl. d. s. det s. s. Octav, 2. Octavblad, et. den ottende Deel af et Ark Papir, foldet i Octav.

October, en. den tiende Maaned i Aaret; Sædemaaned.

Od, en. pl. Odder, sielden. [I. Oddr.] Spids p. en Kaarde, en Kniv ell. et andet skærende Redskab. Knivsod, Spydsod, Sværdsod. At dølge Od og Eg. (Riimkr.) At tage noget m. Od og Eg ɔ: m. væbnet Magt.

Odde, en. pl.–r. [I. Oddi.] en Spids af det faste Land, der strækker sig noget ud i Havet; en Landtunge. (egentlig den yderste Deel af denne.) Jvf. Næs, Forbierg. — Deraf: odded, adj. som har endeel Odder. (Stenersen.)

Odde, v. a. 1. [af Od. I. odda, ydda.] skærpe, spidse, sætte Od paa. (sielden.)

Odder, en. pl.–e. [A. S. Oter.] et Pattedyr, der lever deels p. Landet, deels i Vandet, og nærer sig af Fisk. Mustela lutra. (jvf. Havodder.) = Odderbo, en. Jordhule nær v. Vandet, hvor Odderen har sit Opholdssted. Odderbælg, en. bruges undertiden for: Odderskind. Odderfangst, en. Gierningen at fange Oddere; Odderjagt. Odderhund, en. et Slags Hunde, som bruges til Odderjagt. Odderkiste, en. et Slags Kiste ell. Fælde, hvori Oddere fanges. Oddersax, en. Et Redskab af Jern t. at fange Oddere i. (s. Rottesax, Rævesax.) Odderskind, et. Skind af Oddere.

Ode, en. pl.–r. et lyrisk Digt, Sangdigt. — Odedigter, en. den, som digter Oder.

Odel, en. ud. pl. [I. Odal.] 1. Eiendom, Eiendomsret. (forældet.) 2. I Norge: d. s. s. Odelsret. 3. I Ordet Odelsting (en udvalgt Afdeling af det norske Storting, ell. Stændernes Forsamling) har Ordet faaet Bemærkelse af adel ɔ: høiere, fortrinlig. = Heraf bl. a. de i Norge brugelige Sammensætninger: Odelsarv, en. Eiendom, arvet m. Odelsret. Odelsarving, en. odelsbaaren Arving. odelsbaaren, adj. v. som v. Fødselen har Odelsret. uegentl. odelsbaaren til Thronen. — odelsberettiget, adj. som har Odelsret. Odelsbonde, en. Odelsmand, Selveierbonde. Odelsbrev, et. Document, som hiemler Odelsret. Odelseie, en. Eiendom (subjective) m. Odelsret og Odelsherlighed. (T. Rothe.) Odelseiendom, en. pl.–me. Eiendom, Gods, hvortil Besidderen har Odelsret ell. Odelshævd. Odelseier, en. den, som eier en Jord, et Gods m. Odelsret. Odelsfrihed, en. fuld Eiendomsfrihed, Selveiendom. "Mange bleve drevne fra deres Odelsfrihed og bleve Vornede." T. Rothe. Odelsfølge, en. den Beskaffenhed v. Jordegods, at det er underkastet Odelsret og Odelsløsning. Odelsgaard, en. G. hvortil haves Odelsret. Odelsgods, et. Jordegods, som er Odel ell. Odelseiendom. Odelsherlighed, en. de m. Odelsret og Odelseie forbundne Friheder og Rettigheder. Odelsherre, en. den, som besidder et Odelsgods; fuldkommen fri Eier. (O. H. O.) Odelshævd, en. Besiddelse af en Jordeiendom i saa lang Tid, at man efter Loven vinder Odel derpaa. Odelsjord, en. Jordeiendom, hvortil haves Odels-

ret. **Odelskiøb**, et. Kiøb af Odel ell. Odelsjord. **Odelsløser**, en. den, som igien indløser en solgt ell. afstaaet Odelseiendom. **Odelsløsning**, en. Indløsning af Odelseiendom, som er kommen fra den odelsberettigede Familie. **Odelsmand**, en. 1. den, som besidder en Eiendom m. Odelsret. 2. en fri Selveier. (T. Rothe.) **Odelsregning**, en. Odelsrettens Udregning. **Odelsret**, en. ud. pl. 1. Ret, som erhverves over en Eiendom (i Norge) v. at have besiddet den som Eier i den lovbestemte Tid. 2. Ret, som tilkommer en Odelseiers Arvinger og Slægt t. hans Odelsgods. (Forkiøbsret og Indløsningsret.) 3. d. s. s. Odelsfrihed. (T. Rothe.) **Odelssag**, en. Sag, Proces om Odel. **Odelsslægt**, en. S. som har Odelsret t. et Gods. **Odelstrætte**, en. d. s. s. Odelssag. **Odelsvidne**, et. V. i en Odelssag. **Odelsæt**, en. d. s. s. Odelsslægt.

Odelskab, et. den Indretning i et Land, at der gives Odelsfrihed og Odelsgods. (T. Rothe. Øhlenschl. nord. D. S. 283.)

Oeconomie, en. ud. pl. Huusholdning; Huusholdningskonst. Landoeconomie, Statsoeconomie. — **oeconomisk**, adj. 1. som hører til, staaer i Forbindelse m. Oeconomie. 2. sparsommelig.

Oes, en. ud. pl. [A. S. Wos, Saft, Afkog.] 1. Dunst ell. Eem af kogende Vand ell. andre flydende opvarmede Legemer. (V. S. O.) 2. Damp, Qvalm af visse brændende Legemer. Oes af en Lampe, af Tællelys. 3. udpresset ell. afkogt Saft af Urter. (forældet. s. Glossar. t. Harpestrengs Lægeb. "Naar Træ faa Oess og Blad." Tidemands Postil. 1564.)

Offentlig, adj. [et ganske udansk, hos Moth manglende, men nu almindelig brugt og indført Ord; det T. öffentlich.] 1. som skeer, vises, foregaaer f. Alles Øine, som enhver kan have Kundskab om; aabenbar. (modsat bl. a. hemmelig, skiult.) Han giorde det ganske offentligt. At tale offentligt. "Jeg lærte eder offentligen Huus fra Huus." Ap. Giern. 20. (i Bib. af 1550: aabenbare.) En o. Udstilling, Forelæsning, Gudstieneste, Irettesættelse, Prøvelse. Han blev o. beskæmmet. (jvf. aabenbar, aabenlys, vitterlig.) 2. bestemt t. enhvers Brug. (publik, almindelig.) Et offentligt Sted. En o. Bygning, Plads. En o. Skiøge. 3. som hører til, staaer i Forbindelse m. Staten og dens Tarv. En o. Stiftelse, Skole, Indretning. (modf. privat.) Et offentligt Embede. offentlige Midler. 4. som kommer fra Folket, som er Folkets ell. Mængdens. Den offentlige Mening, Stemme. — **Offentlighed**, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være offentlig.

Offer, et. pl. –e. [T. Opfer.] 1. det, som bringes ell. bydes frem, (offres) t. Tegn p. hellig Ærefrygt f. Guddommen, (Guderne) ell. paa den Offrendes Taknemmelighed og Selvindvielse, f. at forsone et høiere Væsens Vrede, ell. med lignende symbolisk Hentydning. Et blodigt, ublodigt O. Brændoffer, Løfteoffer, Madoffer, Syndoffer. Deres O. bestod i Korn og Frugter. 2. Handlingen at offre, Offring. (D. Bibel.) 3. enhver Ting ell. Gave, hvilken man byder, overgiver en Anden, som Tegn p. Taknemmelighed, Agtelse, Hengivenhed. Han har bragt Staten et betydeligt O. 4. I Særd. en Gave af Sognefolk t. deres Præst, p. Høitidsdage ell. ved visse høitidelige Kirkeforretninger. Høitidsoffer, Juleoffer. O. ved Barnedaab. 5. figurl. a) enhver uegennyttig Tilsidesættelse af egen Fordeel, egne Ønsker f. Andres. Dette O. skylde vi Fædrelandet. (s. Opoffrelse.) b) den Gienstand, der maa bøde og lide f. andres Skyld, der opoffres. Hun blev et Offer for hans Velløst. Et O. for en kold og herskesyg Politik. = **Offeralter**, et. A. hvorpaa Offring skeer. **Offerblod**, et. Offerdyrs Blod. "Da var det, at Offerblodet flod i Strømme." Guldberg. **Offerbolle**, en. Et rundt og dybt Offerkar. (Øhlenschl.) **Offerbord**, et. B. ved Siden af Offeralteret. (Moth.) **Offerbrød**, et. B. som bringes t. Offer. **Offerbæger**, et. Bæger, som brugtes v. Offringer. (Münter.) **Offerbøn**, en. B. som holdes v. Offringer. **Offerdag**, en. 1. Dag, hvorpaa Offringer skeer. 2. Dag, hvorpaa Menigheden offrer t. Præsten. **Offerdragt**, en. Dragt, som Offerpræsten ell. de Offrende bære. (Evald.) **Offerdreng**, en. Dreng, som hos de Gamle gik Offerpræsten tilhaande. (V. S. O.) **Offerdyr**, et. D. som offres ell. er bestemt t. Offring. **Offerfad**, et. F. som brugtes t. Offringer. **Offerfest**, en. Høitid, hvorved Offringer fandt Sted. **Offergilde**, et. høitideligt Maaltid, som holdtes efter Offringer, og hvortil en Deel af Offerdyrenes Kiød anvendtes. **Offerhorn**, et. Drikkehorn, som brugtes v. Offringer og Offergilder. (Øhlenschl.) **Offerhuus**, et. H. ell. Tempel, hvor der offredes t. Guderne. **Offerhøi**, en. Høi, hvor der offredes, hvor Offerild antændtes. (Evald.) **Offerhøitid**, en. d. s. s. Offerfest. **Offerkage**, en. K. af Meel, Olie o. d. som brugtes t. Offer. **Offerkar**, et. pl. d. s. hellige Kar, som brugtes v. Offringer. **Offerkiød**, et. K. af Offerdyr. **Offerkniv**, en. K. som brugtes t. at slagte Offerdyr. Nordiske Offerknive af Steen. — **Offerkost**, en. Mad, som spistes v. Offergilder. (V. S. O.) **Offerlam**, et. L. som offres, er bestemt t. Offer. (Evald.) **Offerlund**, en. Lund, hvor Offringer foretages. (Øhlenschl.)

Offermaaltid, et. M. ved et Offergilde. (Guldberg.) Offermad, en. d. s. s. Offerkost. Offermeel, et. M. som brugtes v. Offringer ell. til Offerkager. Offermelk, en. M. som Bønderne i nogle Egne (f. E. i Thye) t. visse Tider offre deres Præst t. Ostlapning. Offerminde, et. en kiærlig Erindring, der helliges ell. offres den, man savner, ell. det, man har tabt. (Baggesen.) Offerpart, en. En vis Deel af Offeret. (V. S. O.) Offerpenge, pl. P. som gives i Offer. Offerplads, en. Offersted. (Schytte.) offerpligtig, adj. (Offer, 4.) pligtig t. at give Præsten Offer. Offerpræst, en. P. som forrettede Offringer. Offerqvæg, et. Q. som offredes. Offerredskab, et, pl.-er. R. som brugtes v. Offringer. Offerrettighed, en. Præstens Rettighed t. at tage Offer (4) af Sognefolkene. Offerrøg, en. Røg af et antændt O. Offersang, en. høitidelig Sang, som fandt Sted v. Offringer. Offerseddel, en. (Offer, 4.) Seddel, hvorpaa de Offerpligtiges Navne tegnedes, og som før Høitiderne omsendtes i Menigheden. (Rescr. 7 Nov. 1783.) Offerskaal, en. S. som brugtes v. Offringer. "Røgelsen i deres Offerskaal." Grundtv. Offerskik, en. S. ell. Ceremonie, som fulgtes v. Offringer. Offersted, et. Sted, hvor Offringer foretoges. Offertavle, en. Tavle, som bæres om i Kirkerne t. at lægge Offer i. Offertid, en. den t. Offring bestemte Tid. Offertieneste, en. den Deel af Gudstieneste, som bestaaer i Offring. (Guldberg.) Offerviin, en. V. som brugtes ved Offringer.

Officeer, en. pl. Officerer. [Fr. Officier.] en Befalingsmand i Krigshæren (fra Lieutenanten til Generalen. s. Underofficeer.)

Officin, et. pl.-er. [L. officina, Værksted.] br. hyppigen f. at betegne et Bogtrykkeri; undertiden for: Apothek.

Offre, v. a. og n. 1. frembære, bringe et Offer. De offrede en Buk. At o. til Guderne. Menigheden offrer t. Præsten. (s. Offer, 3.) At o. til fremmede Guder. Jvf. opoffre. — Offring, en. pl. - er. Handlingen at offre.

Ofte, adv. oftere, oftest: [A. S. oft. I. opt.] med jævnlig Gientagelse, tidt, mange Gange. Hvor ofte skal jeg sige det! Det skeer oftere nu, end tilforn. Som oftest, næsten altid, meget ofte. (s. tidt, idelig, hyppig, jævnlig.)

Og, conj. [I. oc, og. Sv. och. det T. und.] Det meest enkelte Bindeord, der kun udtrykker en Tings Tilværen ved en anden. Saaledes forbinder det: 1. enkelte Ord, Begreber og Omstændigheder, ell. fremstiller dem under samme grammaticalske Forhold. Konger og Fyrster. En klog og lærd Mand. Unge og Gamle, Rige og Fattige. Religion, Ære, Pligt og Samvittighed. Forældrenes og Børnenes Glæde. 2. enkelte Sætninger i en Periode, saavel hvor flere Verber (Prædicater) forbindes m. eet Subject (Han hialp, trøstede og understøttede den Nødlidende;) som hvor Subjectet i de forbundne Sætninger er forskielligt. (Han talte endnu længe, og hele Forsamlingen yttrede deres Bifald da han taug.) 3. enkelte Sætninger, i adskillige Tilfælde, hvor meer end den simple Forbindelse udtrykkes, og hvor og træder i St. f. andre Bindeord. f. E. Jeg giør det ikke, og gialdt det end mit Liv (ɔ: om det endog.) Det staaer kun i Guds, og (men) ikke i Menneskers Magt. 4. Hele Perioder, i nogle Tilfælde, især i Samtaler og i daglig Tale, ligesom stundom i den høitidelige (især bibelske) Stiil. 5. d. s. s. ogsaa. Dette maae vi og i Særdeleshed betænke. "Og er det mod hans Pligt, mod hans Natur at sove." Evald. Harl. Patr.

Ogsaa, conj. [det T. auch. N. S. ook. Lat. etiam.] Dette Bindeord udtrykker altid et Tillæg t. det Foregaaende, ell. en Forøgelse deraf. Saaledes: 1. hvor enkelte Ord forbindes. I Stalden, i Laden, ja ogsaa i Værelserne findes dette Dyr. — I Modsætninger: Ikke allene, ikke blot — men ogsaa; saavel — som ogsaa (som og, ell. blot: som.) 2. til at forbinde hele Sætninger: a.) hvor den følgende Sætning stemmer overeens med, ell. blot er en Tilsætning t. den foregaaende; især naar det, som udsiges om et Subject, eller forudsættes som bekiendt, tillige siges om et andet. Gaaer du bort, saa gaaer han ogsaa. Siden Broderen blev gift, har han ogsaa faaet Lyst t. at gifte sig. (s. ligeledes.) — Undertiden sættes det foran det andet Subject: Ikke allene hele Familien er bedrøvet; men ogsaa han selv tager sig det nær. — Det betegner end videre en Stigen, en Forstærkning i Udtrykket: Dyden giør ogsaa (endog, selv) den Fattige lykkelig. Ogsaa p. denne Dag vilde han bedrøve mig. b.) Efter Bindeordene: ikke allene ell. ikke blot og saa vel, hvor det da altid staaer efter men og som. Jeg har ikke blot seet ham; men ogsaa talt m. ham. Saa vel Regieringens og hele Statens, som ogsaa mange Enkeltes Fordeel. c.) I en indrømmende Sætning; for: end ell. endog. Hvor tidt han ogsaa kommer, bliver man dog aldrig kied af ham. d.) Efter men, naar Aarsagen t. den foregaaende Sætning angives. Man maa tilstaae, at hun er smukkere; men hun er ogsaa langt yngre. Jeg har lidt et betydeligt Tab; men hvorfor vilde jeg ogsaa troe ham? e.) I en betingende Sætning: Naar han nu ogsaa fik Tilladelsen, hvad vandt han saa derved? Skulde dette Uheld ogsaa indtræffe, saa er han

dog ikke ødelagt. 3. I mange Tilfælde br. det i Talesproget overflødigt, ell: til at udfylde og afrunde Talen (og da toneløst.) f. E. Har du nu ogsaa virkelig udrettet alle disse Ærender? Men veed du det ogsaa vist? Maatte han nu ogsaa kun træffe det rette Øieblik! Nu er det ogsaa Tid, at spøge! o. s. v.

Okker, en. ud. pl. [Lat. ochra.] I Alm. en jordagtig Substants, hvis Hovedbestanddeel er Jern, og som br. til Maling; (rød O. bruun O.) men særd. en saadan Substants af guul Farve; Okkerguult. — okkeragtig, adj. som i Beskaffenhed ligner Okker. okkerguul, adj. hvis Farve ligner Okker. (silaceus.)

Ol (m. langt o) ell. Oel, en. pl. d. s. [Sv. og Jydsk Wol.] et Antal af 80. (især om smaa Fisk, f. E. Sild; og om Æg; og mest i Jylland.)

Old, en. ud. pl. [J. Öld.] Et forældet Ord, som man i nyere Tid igien har begyndt at optage i Skriftsproget. 1. Tid, Tidsalder. "Hvad vore Fædre ønskede at see, det var vor Old forbeholdt." Engelstoft. "En Konge ei omskabe kan sin Old." Grundtvig. s. Hedenold. 2. Levealder, Generation. Old efter Old. ("Den efterkommende Old." H. Tausen. P. Clausen.)

Old, adj. [A. S. eald. E. old. N. S. old. Heraf: ældre og ældst.] gammel. — Heraf: Oldefader, en. Stamfader i tredie Led; Bedstefaders ell. Bedstemoders Fader. (s. Tipoldefader.) Oldemoder, en. Bedstefaders ell. Bedstemoders Moder. (s. Tipoldemoder.) Oldermand, en. den Mester, som forestaaer et Laug, bestyrer de Sager, der vedkomme Lauget. O. for Slagterlauget. I ældre Tider: Forstanderen f. et Gilde. Oldermandspenge, pl. visse Penge, som Laugsmestere have at svare t. Oldermanden. = Med det forældede adj. old har man, især i den sidste Tid, i Skriftsproget dannet endeel Sammensætninger, hvoraf dog meget faa hidtil ere blevne almeenbrugelige; færre (f. E. Oldfrue, Oldsager, Oldtid) ere optagne i Talesproget. Følgende kunne ansees f. at have vundet en nogenlunde almindelig Gyldighed: Oldfrue, en. det Fruentimmer, der forestaaer Hoffets ell. en offentlig Stiftelses Vask. Oldgrandsker, en. pl.-e. den, som beslitter sig p. at undersøge og oplyse Alderdommens Mindesmærker og hvad dermed staaer i Forbindelse; en Antiquar. Oldgrandskning, en. ud. pl. En Oldgrandskers Videnskab; Oldsagers Undersøgelse. Oldkyndig, adj. som har Kundskab om, er kyndig i Oldsager. (Moth.) Oldkyndighed, en. ud. pl. Indsigt i Oldsager, og den derhen hørende Videnskab. (Archæologie.) Moth. Oldsager, pl. Levninger fra Oldtiden; Antiquiteter, bevarede Mindesmærker fra gamle Tider, saavel i Skrifter, som Bygninger, Gravminder, Redskaber, o. a. "De nordiske Rigers Historie, Sprog og Oldsager." Malling. Oldsagn, et. pl. d. s. gammelt Sagn, S. fra Oldtiden. (Baggesen.) Oldskrift, et. pl.-er. Skrift, skriftligt Mindesmærke fra Oldtiden. (P. E. Müller.) Oldsprog, et. pl. d. s. Sprog, som i gamle Tider taltes og skreves; Stammesprog. Nordens O. (P. E. Müller.) Oldtid, en. den for længe siden udrundne Tid; de gamle Tider. Oldtidens Skikke, Sæder. "Oldtidens billedrige Sprog." Treschow. "Da Oldtids gamle Guder døde af Alderdom." Øhlenschl. (s. Fortid.) Oldtidsminde, et. pl.-r. Mindesmærke, Monument fra Oldtiden.

Olde, en. Et stort Trug, ell. et af heelt Træ udhulet Kar, t. at salte Kiød ell. Fisk i.

Olden, en. pl. d. s. ell. rettere coll. [J. Aldin, *glans*.] En fælles Benævnelse paa Egens og Bøgens Frugt, ell. Agern og Bog. Bruges det om en af dem særskilt, da fornemmelig om den sidste. — At have, sætte, drive, brænde Sviin p. Olden ɔ: i en Skov, hvor der findes Olden. = Oldenaar, et. Aaret, m. Hensyn p. Mængden af Olden. Et godt Oldenaar ɔ: et A. da der falder rigelig Olden, oldenrigt Aar. (Olufsen.) Oldenbøg, en. Bøgetræ, som bærer Olden. Oldendrift, en. Gierningen at drive og holde Sviin i en Oldenskov. oldenfedet, adj. v. fedet m. Olden. o. Sviin. Oldenfedning, en. Gierningen at lade Sviin fedes p. Olden. Oldenflesk, et. F. af oldenfedede Sviin. (mods. Kornflesk.) Oldengield, en. Afgift t. Grundeieren f. Sviin, der sættes p. Olden; it. Rettigheden at have en slig Afgift. Oldengriis, en. En G. som gaaer ell. har gaaet p. Olden. Oldenkierne, en. den indvendige K. af Olden ell. Bog. Oldenpenge, pl. s. Oldengield. Oldenrettighed, en. R. til at tage Oldengield. Oldenskov, en. Skov, hvor der falder god Olden; ell. hvor Sviin drives p. Olden. Oldensviin, et. 1. Et Sviin, som gaaer p. Olden. 2. et oldenfedet S. Oldentid, en. den Tid, da Sviin gaae p. Olden; ell. den t. Oldenfedning fastsatte Tid.

Olding, en. pl. Oldinge. [af old, gammel. J. Oldungr.] en gammel, bedaget Mand. En O. paa 80 Aar. Deraf: Oldingsgang, en. kaldtes den Aastedsbesigtelse, som de ældste Bymænd foretog, forend de svor om Markeskiel. (Moth.) Oldingskraft, en. — Oldingsraad, et. (Raadsforsamling af Oldinge. Hertz.) o. fl.

Olie, en. pl. - r. [A. S. Ele. N. S. Olje.] 1. den fede Saft, der v. Pershing faaes af Plantelegemer; men særd. af Oliventræets Bær. (s. Bomolie, Olivenolie.) Jvf. Haarolie, Lampeolie, Linolie,

Mandelolie, Roeolie, Rosenolie, o. fl. 2. uegentl. br. det om anden flydende Fedme, f. E. Biergolie. Ætheriske Olier, kaldes i Chemien flere Slags destillerede, flygtige Vædsker, der ingen Fedme indeholde. Dyrisk Olie; f. E. Tran. — Olieaar, et. Et godt Olieaar o: som er rigt p. Olivenhøst. (V. S. O.) olieagtig, adj. som ligner Olie, fed som O. Olieavl, en. Dyrkning af Olietræer. Oliebierg, et. Et m. Olietræer bevoxet Bierg. (V. S. O.) Oliebille, en. Et Insect, som br. i Medicinen. Meloë proscarabæus. Olieblaat, et. Et blaat Farvestof. Olieblad, et. B. af Olietræet. Oliebær, et. pl. d. s. Olietræets Frugt, Oliven. (D. Bibel.) Oliebærme, en. Ureenlighed, der samler sig ovenpaa Olien, ell. paa Bunden af Oliefade. (Schytte. Kampmanns Overs. af Virgils Georg.) Oliefad, et. Fad ell. Tønde, hvori O. føres. (s. Oliepibe.) Oliefarve, en. Malerfarve, som indrøres i kogt Olie. (mods. Vandfarve, Pastelfarve.) Oliefernis, en. F. som tillaves af ell. med O. Olieflaske, en. F. som br. til Olie. Oliegaard, en. et hegnet Sted, hvor Olietræer dyrkes; en Plantning af Olietræer. (O. Guldberg. s. Viingaard.) Olieglas, et. Glas ell. Flaske af en egen Dannelse, hvori fine Olier forsendes og sælges. Oliegreen, en. G. af et Olietræ. Oliegrund, en. det første Anstrøg t. Oliefarvning; Grundfarve. Oliehandel, en. H. med Olie, som drives af en Oliehandler. Oliehorn, et. H. hvori Olie giemmes. (D. Bibel.) Oliehør, en. den fineste og blødeste Hør. Oliehøst, en. Handlingen at indhøste Oliverne, og Tiden, da det skeer. Oliekage, en. K. som dannes, tillaves af det overblevne af Hørfrø, Rapsæd, Valmuefrø e. d., naar Olien er afpresset. At fore Kreature m. Oliekager. Oliekielder, en. K. hvor Oliefade giemmes. Oliekrands, en. Krands af Olieblade. (V. S. O.) "Fredens Oliekrands." Grundtvig. Oliekrukke, en. Oliekruus, et. Krukke, Kruus t. at tappe O. i. Oliekræmmer, en. Oliehandler. Oljelugt, en. L. efter Olie ell. Oliefarve. Oliemaler, en. den, som maler i Olie, m. Oliefarve. (V. S. O.) Oliemaleri, et. Billede, malet m. Oliefarver. Oliemaling, en. 1. Gierningen at male m. Oliefarve. 2. Farven, som derved paasættes. Oliemølle, en. M. hvorpaa Oliver, ell. oliegivende Frøsorter presses. Oliemøller, en. den, som eier ell. forestaaer en Oliemølle. Olieperse, en. Redskab t. at udperse Olie, især af Oliver. Oliepibe, en. Et Slags lange Oliefade ell. Olietønder. Olieplet, en. fedtet P. som Olie efterlader. Olieprøve, en. En Prøve som foretages m. Viingeist, hvori dryppes Olie, der synker dybere, jo mere vandfri hiin er. (Møller pharm. Haandb.) Olieqvist, en. Oliegreen. Olieræddike, en. En Afart af den almindelige Ræddike (Raphanus sativus) som dyrkes f. dens olierige Frø. (R. oleiferus. Oluffsens Land-Oec. 261.) olierig, adj. som giver megen Olie. Oliesalve, en. S. som tillaves m. Olie. Oliesmag, en. Smag efter Olie, olieagtig Smag. Oliesteen, en. En fiin Slibesteen t. Rageknive e. d. Redskaber. Oliesukker, et. fiint S. som afrives m. ætheriske Olier. Oliesæbe, en. fiin Sæbe, hvortil Olie bruges. Oliesæk, en. Lædersæk t. at føre Olie i. (Moth.) Olietræ, et. det Træ, hvis Frugt Oliverne ere. Olea europæa. Olietønde, en. Oliefad, Oliepibe.

Olive, en. pl. -r. [Lat. Oliva.] Olietræets Frugt. — Olivenfarve, en. F. som ligner Olivers. olivenfarvet, adj. og olivengrøn, adj. grøn m. en Blanding af guult; noget guulgrøn, som Oliver. Olivenhave, en. d. s. s. Oliegaard. Olivenolie, en. d. s. s. Bomolie. Oliventræ, et. s. Olietræ.

Olm, adj. rasende, vild. (forældet. I. ölmr.) s. mandolm.

Olmerdug, en. ud. pl. et Slags tæt vævet Toi, hvis Rending er Hørgarn, men Islætten Bomuld.

Om, conj. der tilkiendegiver deels det Betingende i en Sætning, deels en Tvivl ell. Uvished. 1. d. s. s. hvis, dersom. Om jeg kan, skal jeg giøre det. Han vilde gierne skade ham, om han kunde. 2. efter et Verbum ell. en Sætning, der udtrykker Uvished. Hvo kan vide, om dette ikke kan lede t. noget godt. Det er endnu uvist, om der bliver noget af. Ingen veed, om han reiser, eller ikke. (det T. o b.)

Om, præp. og adv. [I. og T. u m. A. S. umb.] A. præp. 1. Egentl. og oprindeligen udtrykker denne Præp. en Retning af en Bevægelse langs m. Omkredsen, Omfanget af et Legeme, ell. en stadig Væren af noget i en saadan Retning. (s. omkring, hvilket ofte br. absol. om derimod hyppigen i Forbindelse m. Adverbier.) Vi gik rundt om Byen, heelt om Huset. At sætte sig om (omkring) Bordet. At binde et Bælte om Livet. At tage noget om sig. (f. E. en Kaabe.) Vi kunde ikke favne om Træet. Børnene klyngede sig om ham. Der en Vold, en Muur om Byen, et Steengierde om Haven. Billedet har en Straaleglands om Hovedet. — Figurl. a.) hvor Talen er om nøie Forbindelse, Selskab (ogsaa blot imellem to Personer.) Han er altid om Kongen, om Kongens Person. Hun har ingen om sig (hos sig, i Huset) uden en gammel Pige. Han havde ingen om sig i sin Sygdom. b.) hvor der tales om fleres Strid mod een. De vare, ell. der var fire om ham. De ere alle om (imod) mig.

Een om een og to om Fanden. Ordspr. — 2. Uegentl. i nogle Tilfælde, f. at betegne Gienstanden f. en Bestræbelse, en Handling, en Virksomhed, en Bøn, Anmodning, Strid, m. m. At lede om noget. At søge om et Embede, underhandle om Freden, føre Proces om noget. At trættes, stride, være uenige om noget. At kappes om noget. At give een Haab, Løfte, Forsikkring om noget. At bede, anmode, spørge een om noget. At vædde om ti Rdlr. At spille om Penge (men: arbeide for Betaling, for Dagløn.) Ligeledes i mange Tilfælde, hvor Gienstanden f. en ulegemlig Handlen ell. Virken angives. f. E. At digte, dømme, drømme, handle (Skriftet handler om Skovplantning) læse, skrive, synge, tale, tvivle om noget. At bekymre, bryde sig om noget. At have en Anelse, et Begreb, en Forestilling, Formodning, Mistanke, Vished om noget m. fl. At have gode Tanker om een. — Der er Tale om hans Forflyttelse. — Det gielder om at bruge Tiden. Her gielder det ikke om Penge, men om Æren. — Det er mig om at giøre (magtpaaliggende.) Det er ham kun om Penge at giøre. 3. Hvor Talen er om en Bevægelse forbi et fremragende Punkt, eller uden omkring noget. Jeg saae, han gik om Hiørnet. Da Skibet var kommet om Næsset, kunde vi ikke længere see det. Veien gaaer nær om Byen og siden giennem Skoven. 4. Ved Tidsbestemmelser: a.) hvor Talen er om det, som gientages p. en vis Dag i Ugen. Posten kommer om Mandagen og Fredagen (ell. blot: Mandag og Fredag.) Om Søndagen er han ikke hiemme. (Derimod: paa Søndag ɔ: næstkommende Søndag, er han ikke hiemme; og saaledes br. paa hvor Talen er om det, som kun skeer en enkelt Gang.) b.) hvor der nævnes en vis Tid af Døgnet, ell. Aaret. Om Morgenen, Formiddagen, Middagen, Eftermiddagen; om Aftenen, om Natten (modsf. om Dagen. Derimod ikke: om, men ved høilys Dag; ikke: om Midnatten; men: ved Midnat. Ligeledes: ved Nattetider, og: i Dagningen, i Tusmørket.) Om Sommeren, om Foraaret, om Efteraaret, om Vinteren. (det Fr. pendant.) c.) hvor et tilkommende Tidspunkt bestemmes, inden ell. til hvilket noget skal skee. Om en kort Tid. Han ventes om nogle Dage. Brylluppet skal være om en Maaned. Han vil reise om et Par Dage. d.) i Løbet af en bestemt Tidslængde. (det Fr. dans.) Han besøger os i det mindste een Gang om Dagen, om Ugen. Jeg kommer der kun een Gang om Aaret. e.) om en Tidslængde, hvorefter Lønning, Betaling, Leie o. d. bestemmes. Han har kun 200 Rdlr. om Aaret. Han faaer 10 Rdlr. om Maaneden. Hvor meget giver han (i Leie) om Halvaaret? 5. Egne Udtryk, hvori denne præp. bruges, ere bl. a. At sye, at vaske om Børn (ɔ: for Børn, t. deres Fornødenhed.) — At være længe, lang Tid om noget. — At være flere om noget (deeltagende i en Handling, i en Udgift.) Vi vare tre om Vognen. Der var mange om dette Arbeide. — Der er noget om (Sagen) ɔ: det er ikke uden Grund, ikke opdigtet. Der er intet om dette Rygte. — At være om en Hals, uden Redning, (i en meget farlig, uheldig Stilling.) — At være om sig ɔ: være stræbsom, driftig, altid søge at fortiene noget. Derimod: at være sig om noget, søge, giøre sig Umage f. en enkelt Gienstand. Han faaer at være sig om en anden Tieneste. — Langt om længe, endelig, omsider. — B. Som adv. a.) omkring, i en Kreds. At svinge een om p. Gulvet. Hiulet løber om. b.) t. alle Sider, omkring. At bringe Aviser om i Byen. At reise om i Landet. Han drog om p. Eventyr. At gaae om og tigge. Han løber om den hele Dag. At see sig om i Verden. (jvf. d.) Tænk dig rigtig om! (betænk alle Omstændigheder.) c.) heel igiennem, heel omkring; rundt. Han har reist hele Jorden om. Fienden streifer hele Landet om. "Din Daad at bringe Verden om." Rein. d.) i en anden, ell. modsat Retning; tilbage, t. Siden. At vende om (tilbage.) At see sig om (tilbage.) At dreie noget om (p. den modsatte Side.) At svinge om (t. Side.) bøie noget om. At kiøre om (ɔ: hen) i en anden Gade. — Derimod: at kiøre om (ɔ: omkring) p. Pladsen. e.) paa ny, endnu engang. Naar det gaaer om (ɔ: skeer, indtræffer igien.) Spillet maa gaae om, spilles om. At sye en Kiole om. At giøre, skrive noget om. At klæde sig om. — om igien, adv. endnu en Gang, p. ny. f.) omkuld, overende. Han faldt om og var død. Huset blev kastet om af Stormen. g.) f. at udtrykke hele Længden og Udløbet af et Tidsrum. (sielden.) Jeg seer ham neppe to Gange hele Aaret om. Hun bliver der Ugen om. (jvf. præp. om, 4. d.) C. I Sammensætninger modtager om især Præpositionens Bemærkelse omkring, trindt om f. E. omfavne, omgierde, 2c. (og deriblandt i en Mangfoldighed af Verber i Digtersproget, som ikke ell. meget sielden høres i Talen f. E. omdufte, ombruse, ombølge, omflagre, omsuse, 2c.) men tillige andre, og deriblandt nogle af Adverbiets Bemærkelser, f. E. omkuld i omhugge, omstyrte 2c., p. ny i omarbeide, omgiøre, omskabe, 2c.; fremdeles: omtale, omhandle, omsporge (s. om, 3.) m. fl.

Omarbeide, v. a. 1. giøre et Arbeide p. ny, udarbeide p. ny. At o. et Skrift. **Omarbeidelse**, en. pl. -r. 1. Gierningen. Han er nu v. den tredie O. 2. et omarbei=

det Værk. Bogen er en Omarbeidelse af et fransk Skrift.

Omarme, v. a. 1. omfavne, tage i Favn. — Omarmelse, en. pl.-r.

Ombage, v. a. 2. bage p. ny. Brødet maa ombages, er ombagt. — Ombagning, en.

Ombede, v. a. 3. anmode m. Bøn. sielden undt. i partic. Han blev ombedet (bedre: anmodet, bedet om) at være tilstede.

Ombide, v. a. 3. bide trindt om. (V. S. O. sielden.) Kagen var ombidt paa alle Sider.

Ombinde, v. a. 3. (binde.) a.) binde trindt omkring. Det maa ombindes m. Reb. "Han skal ombinde sig m. et linnet Bælte." 3 Mose B. 16. (Men: Dette kan du binde om, kan bindes om Sækken.) Det ombundne Baand. b.) binde om sig, omgiorde. "De ombandt sig m. deres Vaaben." II. Sam. 22. c.) binde p. ny, binde om. Bogen maa ombindes. — Ombinding, en.

Omblade, v. a. 1. vende Bladene i. Ved at o. Bogen, fandt jeg Pletter i den. — Ombladning, en.

Omblande, v. a. 1. blande p. ny. Kortene maa omblandes. — Omblanding, en.

Omblik, et. pl. d. s. Handlingen at stue omkring. (Rahbek. T. Umblick.)

Omblomstre, v. a. 1. blomstre trindt omkring, omgive m. Blomster. "I Marts-Fioler, elskte Roseuly — med dobbelt Pragt omblomstrer den paa ny." Rahbek.

Omblæse, v. n. 2. falde v. Blæst. (kun i partic.) De omblæste Træer. (s. blæse om.)

Omboende, adj. v. som boer rundt om, nær omkring et vist Sted, ell. et vist Samfund af Mennesker. "De omboende Folks Sørøveri." Guldberg.

Omboltre, v. a. 1. boltre sig omkring. "Havfruer ham omboltre skal." Øhlenschl.

Ombord, adv. til, paa, i, et Skib. At gaae ombord ɔ: begive sig t. Skibet (i en Baad) og bestige det. Hele Besætningen er nu o. Alle Varerne ere endnu ombord. Saasnart han var kommen ombord, gik han ned i Kahytten. (s. Bord, Skibsbord.)

Ombringe, v. a. 3. sielden i Betydn. at bringe omkring, og mest i inf. ell. part. pass. Avisen ombringes v. et eget Bud, er allerede ombragt. (At bruge ombringe f. dræbe, tage af Dage, er en Germanisme, som V. S. O. har optaget.)

Ombrække, v. a. 1. brække p. ny fra hinanden. (br. i Bogtrykkerierne.) At o. en Form, en Side ɔ: tage de alt satte og ordnede Piller ell. Linier fra hverandre. — Deraf: Ombrækning, en.

Ombud, et. pl. d. s. 1. Bud, der sendes omkring t. flere Steder. (Baggesen. Ambergs Ordb.) 2. Forandring i et Bud, som forhen var givet. (V. S. O.) 3. i ældre Tider: Bestilling, Embede, Hverv; (it. Fuldmægtig, Commissionair.) Kiøbstædernes Bestillinger (Værgemaal, Kæmneri ꝛc.) kaldes endnu Ombud. (Baden jur. Ordb.) Deraf det forældede: Ombudsmand, en. den, som havde Fuldmagt, Hverv til noget for een. Kongens Ombudsmand, var fordum et Slags Befalingsmand, Foged ell. Amtmand.

Ombuldre, v. a. 1. omgive m. Bulder. "ombuldret af Alpernes Torden." Bagg.

Ombyde, v. a. 3. (byde.) byde omkring t. et Selskab. (s. byde, 4.) Der blev ombudet Viin og Frugter. — Ombyden, Ombydning, en. Gierningen, at byde om, byde omkring.

Ombygge, v. a. 1. omgive m. Bygninger. En p. alle Sider ombygget Plads. 2. forandre en Bygning, bygge om. Han vil lade hele Huset o. Efter Branden blev Forhuset ombygt. Deraf: Ombygning, en.

Ombytte, v. a. 1. give og faae v. at bytte. Hatten kan blive ombyttet (f. en anden) dersom den er f. stor. — fig. At ombytte Bogen m. Sværdet, Stadens Tummel m. det stille Landliv. 2. blive af m. sit eget v. Feiltagelse ell. Forbytning. (V. S. O.) Jeg har faaet min Hat ombyttet (rettere dog: forbyttet.) Deraf: Ombytning, en. pl.-er. Handlingen at ombytte. — Ombytte, et. Bytte, Byttehandel. "Endnu maatte Varer gives f. Varer, og Ombytte havde ene Sted." Guldberg.

Ombælte, v. a. 1. omgive m. Bælte, omgiorde.

Ombære, v. a. 3. (s. bære.) bære fra Sted t. Sted, bære ell. bringe omkring. Bladet ombæres om Aftenen. (Et ganske andet Ord er det forældede ombære, miste. s. undvære.)

Omboie, v. a. 1. boie ell. folde noget heelt omkring, ell. tilbage. Der, hvor Bladet er omboiet. At rette, jævne et omboiet Blad. (s. adv. om, d.) — Omboining, en. pl.-er.

Ombølge, v. a. 1. omgive m. Bølger ell. i Bølgegang. Den ombølges af Havet. "En Hals, hvis Lilier ombølges af mørkebrune Lokker." Baggesen.

Omdandse, v. a. 1. omringe en Gienstand dandsende.

Omdanne, v. a. 1. danne p. en anden Maade, give anden Skikkelse, andet Udseende. Denne Reise har reent omdannet ham. Han vil o. alting i Huset. "Af Dyr t. Mennesker omdanned' af en Skræder." Baggesen. (aldrig m. Præp. adskilt og efter Verb.) — Omdannelse, en. pl.-r.

Omdele, v. a. 2. (s. dele.) uddele bl. flere, dele omkring. Maden blev omdeelt i Kurve til (blandt) den samlede Mængde. — Omdeling, en. pl.-er.

Omdige, v. a. 1. omgive, omgierde m. Dige ell. Dæmning. omdige en Mark. (Colding.)

Omdigte, v. a. 1. omglore v. at digte, i en Digtning. At o. et Eventyr. "Naar en Digter vil omdigte Historien og forvänske det Factiske." (M.)

Omdragende, adj. v. som drager, reiser omkring, omtrækkende. omdragende Liniedandsere.

Omdreie, v. a. 1. dreie omkring, ell. i modsat Retning. (mest i part.) Nøglen sad omdreiet i Laasen. Den, som omdreier Hiulet. — **Omdreining**, en. pl.-er.

Omdrift, en. i Landbruget: den Følge af forskiellige Sædskifter ell. Dyrkningsmaader, som udgiør en fuldstændig Verelbrift; ell. den Omstændighed, at Agerbrugeren i en vis Række Aar, har giennemgaaet dem alle. (Rotation.)

Omdrive, v. a. 3. faae noget v. anvendt Kraft t. at dreie sig rundt, dreie m. Magt omkring. (sielden undt. i Inf. og Partic.) Mollevingerne omdrives af Vinden. Denne Kraft er ikke stærk nok t. at o. Hiulet. — uegentl. Skibet omdrives (omtumles) af Bølgerne. (Mere usædvanligt er v. n. omdrive for: drive om, flyde om; skiøndt man hos Rahbek finder: "Paa denne Verdens falske Hav vi samtlig jo omdrive.") **Omdriven**, en. 1. Handlingen at omdrive; Omdrivning. 2. örkesløs Omflakken, Dagdriveri. "Tankeløs Omdriven i tomme Glæder." Mynster.

Omdufte, v. a. 1. brede Duft, Vellugt trindt omkring; omgive m. Vellugt. (poetisk.) "Omduftede af aromatiske Dunster." Baggesen.

Omdække, v. a. 1. dække (et Bord) p. ny. Bordet maa omdækkes. — **Omdækning**, en. pl.-er.

Omdøbe, v. a. 2. døbe een, som allerede er døbt, p. ny, døbe anden Gang. — fig. give et andet Navn. Byen, Gaden er bleven omdøbt. — **Omdøbning**, en. pl.-er.

Omdømme, et. pl.-r. (sielden.) Mening, Dom, som man har ell. yttrer om noget. Hans O. i Sagen er uden Tvivl grundet, rigtigt. "Mængdens løse, vaklende O." Mynster. Det offentlige Omdømme. (Rahbek.) Efter mit Omdømme. At fælde et Omdømme om noget.

Omegn, en. pl.-e. [T. Umgegend.] den nærmeste Egn omkring et Sted; omgivende Landskab. Staden m. dens Omegn. I Omegnen af Kiøbenhavn. En smuk, venlig O. (Ordet er maaskee først brugt af Baggesen. s. Labnr. II. S. 101.)

Omendskiøndt, conj. d. s. s. endskiøndt, uagtet.

Omfade, v. a. 1. bringe af eet Fad p. et Andet. Vinen maa omfades, blev omfadet.

Omfang, et. [I. Umfang.] 1. yderste Grændse af noget, Omkreds. (Peripherie.) Træet holder 6 Alen i O. Den har en Miil i O. 2. Udstrækning, Fladeindhold. — fig. Indhold, Indbefatning. "Et omfattende Beviismiddel, som vor Lov ikke, i dette Omfang, hiemler." Ørsted. Hans Forretninger ere af et vidtløftigt Omfang.

Omfare, v. a. 3. (s. fare.) 1. fare rundt omkring. Vi have omfaret hele Øen i en Baad. 2. befare p. alle Kanter, giennemfare, bereise. "Egypterne saae dem at omfare alle Have." Guldberg. Jeg har omfaret Landet i alle Retninger. "Hans Aand omfoer de henfarne Tider." Pram.

Omfart, en. Gierningen at omfare et Sted.

Omfarve, v. a. 1. farve p. ny hvad der ei er rigtig farvet. Tøiet maa omfarves. (jvf. opfarve.) — **Omfarvning**, en. pl.-er.

Omfatte, v. a. 1. [T. umfassen.] 1. indslutte, omgive, indfatte. Havet omfatter hele Jorden. (V. S. O.) 2. fig. indbefatte; og deraf: fatte, begribe tilfulde. En meget omfattende Virkekreds. Guds alt omfattende Viisdom. (V. S. O.) "Den Kiærlighed, hvormed han omfatter enhver, hvem han skienkede Livet." Mynster. "Det rene Hierte tør omfatte en anden Verdens ubekiendte Skatte." S. Staffeldt. — **Omfatning**, en.

Omfavne, v. a. 1. [I. umfadma.] omfatte, omspænde m. Armene; tage i Favn; omarme. (sædvanligst kun om Personer, som Udtryk p. Kiærlighed og Ømhed.) Han omfavnede sine Børn t. Afsked. I sin Kiærligheds Ruus omfavnede han Træerne i Haven. (s. favne.) — **Omfavnelse**, en. pl.-r.

Omflagre, v. a. 1. flagre rundt omkring, omgive flagrende. Sangfugle omflagrede Løvhytten. "Spraglet Sommerfugl omflagrer Dalens Enge." C. Frimann. (forskiell. fra v. n. At flagre om.) — **Omflagren**, en. ud. pl. Gierningen at omflagre ell. det, at flagre om.

Omflakken, en. ud. pl. det, at flakke om.

Omflakkende, adj. v. som flakker ell. vanker ustadig om, uden fast Opholdssted. o. Tiggere. At føre et omflakkende Liv.

Omflette, v. a. 1. omgive, belægge m. Fletning. — **Omfletning**, en. pl.-er.

Omflod, et. ud. pl. Vandets, Havets Kredsløb (Moth) ell. Flyden omkring et Sted. (Baggesen.)

Omflyde, v. a. 3. omringe m. noget flydende, m. Vand. Denne Flod omflyder en Deel af Staden. Et næsten heel omflydt Land. "Hver omflydt Ø var som en Verden f. sig selv." Tullin. — **Omflyden**, en. ud. pl. (Omflod.)

Omflye, v. a. 1. omgiøre, giøre i Stand paa ny. (sieldent.)

Omflytte, v. a. 1. flytte fra et Sted t. et andet (mest om det, som flyttes inde i et

Huus.) Han har ladet alting o. i Værelserne. — **Omflytten**, en. det, at flytte om (neutr.) Kied af den idelige O. — **Omflytning**, en. d. samme; it. Gierningen at omflytte. Toiet lider v. denne Omflytning.

Omflyve, v. a. 3. (s. flyve.) bevæge sig flyvende omkring noget. Fuglene, der omfløi Træets Top. "Liig Ørnen — som mangen Kreds omflyver grandskende." P. H. Frimann. (omflyvende, som flyver om. (neutr.) som flyver fra Sted t. Sted. o. Insecter.) — **Omflyven**, en. det, at flyve om.

Omfolde, v. a. 1. folde noget p. ny. — **Omfoldning**. en. pl. – er.

Omforme, v. a. 1. omdanne, give en anden Form. (Bording.)

Omfure, en. pl. – r. den Fure, som frembringes, hvor man lader Ploven skære Jorden omkring Enden af en Ager. (Moth.)

Omfylde, v. a. 2. fylde p. ny hvad der var tømmet. At omfylde et Viinfad. — **Omfyldning**, en. pl. – er.

Omfælde, v. a. s. fælde.

Omfærd, en. ud. pl. Færd, Reise, der skeer heelt omkring, vidt omkring, Omreise.

Omføre, v. a. 2. føre, bringe, ledsage omkring. (hyppigere: føre om.) — **Omførsel**, en. Gierningen at føre om.

Omgaae, v. a. 3. (s. gaae.) 1. gaae rundt omkring. Byen kan man o. paa en Time. 2. gaae uden om. (s. præp. om, 3.) især i Krigskonsten: Han søgte at o. Fiendens høiere Fløi ɔ: omringe, overfløie. — fig. Denne Sag har han søgt at omgaae (forbigaae) i sit Svar. 3. omgaaende, adj. v. a.) omgaaende Tiggere, som gaae om fra Sted t. Sted. b.) med omgaaende (ɔ: næste) Post.

Omgaaes, v. dep. impf. omgikkes. 1. søge Selskab, Omgang m. Han er ikke let at omgaaes. At omgaaes med mange forskiellige Folk. Han forstaaer godt at omgaaes hende. Hun omgaaes ham ell. med ham p. en meget fortrolig Fod. At omgaaes i Kiærlighed. (D. Bibel.) (At omgaaes med Trolddom. A. S. Vedel. "Den, som omgaaes m. Spaadom." 5 Mose B. 18. "At omgaae m. noget," have i Sinde, arbeide paa. Hvitfeldt.) 2. behandle, handle med, medhandle. "Hvorledes de omgikkes m. Guldet." Schytte. Hun forstaaer ypperlig at omgaaes Børn, ell. med Børn. (kan ogsaa forstaaes i forrige Bemærk.) Han veed godt at omgaaes m. Bier. Han omgaaes ilde m. sin Formue.

1. **Omgang**, en. ud. pl. [J. Umgánga, Umgángr.] 1. Bevægelsen, at gaae omkring. Hiulets Omgang. 2. Samqvem, jævnligt Selskab. At være behagelig i O. holde, have O. med een. — Legemlig Omgang ɔ: Samleie. 3. Behandling, Fremgangsmaade i at behandle. En venskabelig, kiærlig O. Den rette O. med Bier. — it. Adfærd, Handlemaade. (især i Lovsproget.) En lovstridig Omgang. "Fra slig svigagtig Omgang maae Lovene afskrække." Ørsted. 4. Afvexling i en vis Orden. Det skeer efter Omgang. En O. i Strikning (saamange Masker, som knyttes, indtil man er kommen hele Vidden af Strømpen rundt.) En O. i Kort ɔ: saamange Spil, som der er Spillere. = **Omgangsbestilling**, en. Bestilling, Forretning, der besættes, udføres efter en vis Orden ell. Omgang. (Colding.) **Omgangsbrev**, et. Brev, skriftligt Bud ell. Befaling, der sendes omkring t. Flere. (Circulaire.) **Omgangskreds**, en. det Antal af Personer, som man jævnligen omgaaes, og staaer i venskabeligt Forhold til; Selskabskreds. (Engelstoft.) **Omgangslast**, en. En i Stedets ell. Tidsalderens Charakteer grundet Last. (V. S. O.) **Omgangsliv**, et. det Liv, som finder Sted i selskabelig Omgang imellem Mennesker i et vist Samfund. "En anstændig Tone i Omgangslivet." Olussen. **Omgangsmaade**, en. Maade at omgaaes, at behandle en Sag paa; Fremgangsmaade, Behandlingsmaade. (Olussen.) Omgangsmaaden m. disse Frugter er denne. "Den Omgangsmaade de havde brugt i at aarelade mig." Bagg. N. Klim. — **Omgangsmand**, en. Een, der hører t. en Persons Omgangskreds. "Han havde været hans daglige O." Gram. **Omgangsreise**, en. pl. – r. R. der skeer ell. maa giøres efter Omgang blandt flere, efter en vis Orden. (Moth.) **Omgangsselskab**, et. Selskab, der holdes efter Omgang blandt et vist Antal Familier, som indbyde hverandre. **Omgangsskaal**, en. S. som drikkes rundt i et Selskab. (Moth.) **Omgangsskole**, en. S. der ikke holdes p. et vist Sted, men snart p. eet, snart p. et andet, ell. af omvandrende Skolemestere (saasom i Sverrige og Norge.) **Omgangssprog**, et. det Sprog, der sædvanligen tales i daglig Omgang. "Det daglige Omgangssprog hos en meget stor Fleerhed af Indbyggerne." Engelst. **Omgangssyge**, en. pl. – r. en smitsom ell. herskende (endemisk) Sygdom, der p. samme Tid angriber en heel Egn ell. By. (Gangsyge, Landfarsot.) **Omgangstid**, en. den Tid, som udfordres t. en Omgang. (4.) Olussen. **Omgangstone**, en. den Tone, som hersker i Omgang, i Samqvem p. en vis Tid. (Rahbek.) En god, fiin O. — **Omgangsven**, en. Person, man omgaaes som Ven; ell. med hvem man staaer i et Venskabsforhold, der kun grunder sig p. jævnlig Omgang. (Rahbek.)

2. **Omgang**, en. pl. – e. En Gang, der gaaer rundt om en Bygning, ell. omgiver en aaben Plads. En hvælvet O. Omgangen p. en Veirmølle.

Omgieldende, partic. angaaende, vedkommende. (forældet.)

Omgierde, v. a. 1. beskytte, omgive m. Gierde. Haven er omgierdet m. en høi Tiørnehæk. "Kun hvor et trofast Hegn omgierder Glæden." Evald. — **Omgierdelse**, en. pl. -r.

Omgiorde, v. a. 1. omgive, forsyne m. Giord ell. Bælte. "Omgiordede m. Vaarens friske Krandse." Pram. At o. sig m. sit Sværd ɔ: m. Sværdbæltet.

Omgive, v. a. 3. [s. give. T. umgeben.] omringe, indslutte, indfatte. Luften omgiver Jorden. Han omgav Leiren m. Forskandsninger. — uegentl. Alle de, som som omgav Fyrsten ɔ: som udgiorde hans Hof. (give om derimod: at give p. ny.) = **Omgivelse**, en. 1. Gierningen at omgive (oftere: Omgivning.) 2. i nyere Tid sig., og undertiden i pl. de Personer, som mest omgive ell. dagligen, hyppigen omgaaes een. En slet Omgivelse har fordærvet ham. — **Omgivning**, en. d. s. s. Omgivelse.

Omgiøre, v. a. 3. (s. giøre.) giøre, foretage, danne noget p. ny; giøre om. (s. giøre, 14.) Mest i infin. og partic. At lade noget omgiøre. Kiolen er omgiort.

Omgnave, v. a. 1. gnave trindt omkring. omgnavet af Muus.

Omgrave, v. a. 3. (s. grave.) 1. grave rundt om. (sielden. At o. et Træ v. Roden.) 2. grave Jorden dybt (d. t. umgraben.) hellere: kuulgrave. (I Bemærkelsen: at grave p. ny, rettere: grave om.) Deraf: **Omgravning**, en. pl.-er.

Omgreb, et. Omfang. (D. H. O.)

Omgribe, v. a. 3. (s. gribe.) uegentl. omfatte, indbegribe. En meget omgribende Plan. — Hans omgribende Ærgierrighed, Herskesyge. (jvf. gribe, 5.)

Omgroe, v. a. 1. omgive m. voxende Legemer, m. Plantevæxt. Et Sted, tæt omgroet med Krat.

Omgrændse, v. a. 1. omgive Grændserne, hele Omkredsen af en Ting; omringe, begrændse. En Biergkiæde omgrændser denne Slette. — "Vort omgrændsede (indskrænkede) Begreb." T. Rothe.

Omgrøfte, v. a. 1. omringe m. Grøfter. Marken er heel omgrøftet. — **Omgrøftning**, en. pl. -er.

Omgængelig, adj. let at omgaaes med, behagelig, føielig i Omgang. (Sneedorff.) Deraf: **Omgængelighed**, en. ud. pl.

Omgængelse, en. ud. pl. d. s. s. Omgang. 2. (D. Lov.) "Børn, som opfødes i god Omgængelse." Sir. 22. (Nu sielden.)

Omhakke, v. a. 2. løsne og vende Jordskorpen m. en Hakke. (sielden.) Omhakke en Viingaard. (M. C. Ravn.)

Omhalse, v. a. 1. [I. hálsa.] omarme. (Rostgaard. sielden.) **Omhalsning**, en. pl.-er.

Omhandle, v. a. 1. forhandle, handle om, afhandle. Den Sag, der nu skal omhandles. Den i Skriftet omhandlede Gienstand. Denne Materie er alt forhen omhandlet (berørt.) — Deraf: **Omhandling**, en. pl.-er. Sagens udførlige Omhandling.

Omharve, v. a. 1. harve p. ny. Denne Ager maa omharves. — **Omharvning**, en.

Omhegne, v. a. 1. omgive, omringe, beskytte m. Hegn. Dalen er omhegnet m. Bakker og Skov. En Plet, som Klipper omhegne. "Den ranke Gran og Fyr, som Biergene omhegne." Rein. — **Omhegning**, en. pl.-er.

Omhu, en. ud. pl. deeltagende Virksomhed i at sørge for, passe, pleie noget; Omhyggelighed, Omsorg. (s. Hu.) At have, at bære Omhu for noget. At sørge med O. for noget. "Nu var, saa tænkte de, Mennesket Himmelens eneste Omhu." Guldberg.

Omhugge, v. a. 1. bringe noget opreist t. at falde v. Huggen; hugge om. At omhugge et Træ. Han lod Træet omhugge. — **Omhugning**, en. pl.-er.

Omhvælve, v. a. 1. omgive m. Hvælving, hvælve sig om. omhvælvet af løvtætte Træer. "Ei Heltes Minder ene omhvælver du med skyggefulde Grene." C. A. Lund.

Omhygge, en. ud. pl. Omhu; Bekymring. (forældet. Isl. Umhygia.) Deraf:

Omhyggelig, adj. som har Omhu, Omsorg f. noget; agtsom, opmærksom. o. for sine Børns Opdragelse. o. i at opfylde sine Pligter. At pleie een omhyggeligt, at sørge omhyggeligen f. noget. "Du har handlet heel omhyggelig for os." II. Kong. 4. — **Omhyggelighed**, en. ud. pl. den Egenskab, at være omhyggelig; Omhu. At vise O. i eens Tieneste. "Omhyggelighed giør, at Intet bliver forsømt. Det synes, at man kan tænke Agtsomhed uden Nøiagtighed; men at begge udfordres t. Omhyggelighed." Sporon.

Omhylle, v. a. 1. hylle omkring, tildække heel omkring. At o. sig m. store Tørklæder, m. et Lagen. — **Omhyllen**, en. ud. pl.

Omhæng, et. pl. d. s. det, som hænges omkring noget; især om en Seng; Sengeomhæng. At hænge Omhæng op. At trække Omhænget om Sengen.

Omhænge, v. a. omhang, omhængt. ophænge rundt om noget, ell. omkring i et Rum. Man omhængte Ærestøtten m. Krandse. Salen var omhængt m. Harnisk og Vaaben.

Omjage, v. a. 3. jage omkring. (sielden og kun i partic. Dyret blev længe omjaget.)

Omkalfatre, v. a. 1. [s. kalfatre.] i d. Tale: omgiøre, især om noget der er meget sammensat, indviklet, møisomt. "Havde han dog omkalfatret det hele utaknemmelige Arbeide." Bagg. Labyr. II. 35.

Omkante, v. a. 1. belægge rundt om m. en Kant. — Omkantning, en. pl.-er.

Omkap, adv. i Væddestrid, kæmpende om at overgaae sin Medstrider, ell. først at naae et fælles Maal. At ride, kiøre, løbe, svømme, arbeide omkap. (men ikke: skyde.) s. Kap.

Omkaste, v. a. 1. kaste overende. Mange Træer omkastedes af Stormen. 2. kaste p. ny. "Det nys indførte Korn omkastes i det første Halvaar hver ottende Dag." Schytte. — Omkastning, en. pl.-er.

Omkiøren, en. ud. pl. Gierningen at kiøre om i en Vogn.

Omkiørsel, en. 1. d. s. s. Omkiøren. 2. Leilighed t. at kiøre omkring et Sted. Der var før en Omkiørsel ved ell. om Gaarden; men den er nu aflagt.

Omkline, v. a. 1. forsyne rundt om med noget, der klines. — Omklining, en.

Omklippe, v. a. 1. klippe p. ny, klippe om. Mønstret maa omklippes.

Omklæde, v. a. og rec. 2. omgive m. Klæder, m. en Dragt. (sielden.) "Naar den udødelige Aand føler sig omklædt m. denne herlige Bolig." Pal. Müller. 2. klæde om, iføre, hielpe andre Klæder p.; skifte Dragt. Pigen er v. at o. hendes Frue. Jeg maa o. mig inden jeg gaaer tilbords. — Omklædning, en. pl.-er.

Omknæle, v. a. 1. omringe knælende. "Sørgende skal Børn omknæle eders Liig i sorte Fiæle." Grundtvig.

Omkog, et. pl. d. s. Gierningen at omkoge. At give noget et Omkog.

Omkoge, v. a. 2. koge p. ny; gientage Kogningen. — Omkogning, en. pl.-er.

Omkomme, v. n. og a. 3. (s. komme.) 1. v. n. komme af Dage, døe en voldsom Død. Han omkom p. Søen. Der omkom, er omkommet mange Mennesker. 2. v. a. (i ældre Skrifter.) dræbe, aflive. At o. sig selv. (A. S. Vedel.) "Han skal søge efter Barnet, at omkomme det." Matth. 2.

Omkost, en. d. s. s. Omkostning. (forældet. Møde og Omkost. P. Claussen. "Han sparede ei Omkost eller Arbeide." Colding.

Omkostning, en. pl.-er. [T. Unkosten.] den Udgift, der anvendes paa, er forbunden m. en Ting. "O. er den Udgift, man har i Anledning af en vis Ting. Bekostning bestemmes af Tingens Natur; Omkostning af Omstændighederne." Sporon. At udrede, bestride de fornødne Omkostninger. Processens Omkostninger. "Da skal den, som Sagen taber, betale den billig p. Processen anvendte Omkostning." D. Lov. I. 6. 22. (Man siger: tilfældige Omkostninger; men ikke: tilfældige Bekostninger, fordi man v. dette Ord især udtrykker den Udgift, som et vist Foretagende nødvendigen fordrer.)

Omkram, et. coll. tilforn: Kallun, Indvolde, Indmad, Hoved, Fødder, og alt øvrigt af et slagtet Dyr, undtagen Kroppen. (Colding. Moth.)

Omkrandse, v. a. 1. omgive, omslynge m. Krandse, ell. med noget liig en Krands. At omkrandse Haaret m. Roser. — Omkrandsning, en.

Omkreds, en. pl.-e. 1. den yderste Rand, Linie, som omgiver, begrændser et Legeme. Bordets O. 2. Omfang, Udstrækning i Vidden. Den er en Miil i O. 3. den noget omgivende Deel af Rummet; en omgivende Kreds. Man overskuer her en vid Omkreds. "For en nøisom Siæl er liden Omkreds nok." Tullin. 4. fig. Indbefatning. "Den sande Gudsfrygt er en Omkreds af alle Dyder." Bastholm.

Omkredse, v. a. 1. danne en Kreds, en Runding omkring; omgive med ell. i en Kreds. "Den Alt omkredsende Himmel." Kampmann.

Omkring, præp. og adv. A. præp. har den egentl. Bemærkelse tilfælles m. om, ell. udtrykker enten Retningen af en Bevægelse, ell. den stadige Tilværelse af noget, langs m. Omkredsen af en Gienstand ɔ: rundt om denne. At gaae heelt omkring, rundt o. Byen. "De Stæder, som laae rundt omkring dem." 1 Mose B. 35. "Trindt omkring Leiren." 4 Mose B. 11. At seile omkring Jordkloden. Der var en Ring o. Solen. Jordkloden dreier sig o. sin Axe. (I de fleste herhen hørende Tilfælde br. om, uden forandret Udtryk.) — uegentl. a.) i Nærheden, nærveis. Her o. i Egnen. "Alle Egypterne grove omkring Floden." 2 Mose B. 7. At have Folk omkring (om) sig. — b.) hist og her, adspredt p. en vis Strækning. omkring i Byen, p. Landet. At reise o. i en Egn. — B. adv. br. ligesom om i Bemærk. a, b, c og d. Hiulet løber omkring. Han har reist, været vidt omkring. At dreie noget o. Hele Aaret omkring. At drage Landet omkring. (I Sammensætning føies det kun t. enkelte Participier f. E. de omkringboende, omkringliggende, omkringstaaende.)

Omkrybende, adj. v. som kryber omkring. En p. Gulvet omkrybende Orm.

Omkuld, adv. overende, t. Jorden, p. Hovedet. At tumle, falde, at kaste een omkuld. At styrte omkuld (ell. om.) Om livløse Ting br. det ikke gierne.

1. Omlade, v. a. 3. (s. lade.) synes om, dømme om, bedømme. (forældet.) "Han er blandt alle vel omladt." Bording. Ilde omladt. (P. Syv.) "Den Møie — er ikke meget omladt af de fleste." Vid. S. Skr. II. 85.

2. Omlade, v. a. 3. omgive, omgiorde. Et usædvanligt, hos Vessel forekommende

Ord. "Men at du din Dont forlader, og m. Glavind dig omlader."

Omlade, v. a. 1. lade p. ny. At o. et Skib, et Gevær. Deraf: Omladning, en.

Omladen, adj. v. [ell. partic. af et forældet v. omlade. Hos Hvitfeldt findes: at omlade (befatte) sig m. noget.] stræbsom, omhyggelig, flittig. (Moth.) Dette forældede Ord er brugt af Baggesen i en lignende Bemærkelse (eller for det T. g e s c h ä f t i g.) "En hurtig, omladen Mand." — "Aanden er langt omladnere, end man skulde slutte af det Udvortes." Labyr. II. 52.

Omland, et. pl. – e. omliggende Land; Opland. V. S. D. (sieldnere end Omegn.) "Byen mangler nogle Qvadratmiles Omland." Olufsen.

Omlede, v. a. s. lede omkring (circumducere.)

Omleire, v. a. 1. omgive m. en Leir, m. leirede Folk. Deres talrige Skarer omleirede Staden.

Omliggende, adj. v. som ligger nær omkring, ell. adspredt hist og her. "I den omliggende Egn." Marc. 6. Det o. Land. De omliggende Lande. (Colding.) De enkelt omliggende Byer.

Omlufte, v. a. 1. tilvifte en sagte Vind eller Luftning fra alle Sider. Omluftet af milde Foraarsvinde. "En hellig Gysen mig omlufter." S. Staffeldt.

Omlukke, v. a. 1. omgive m. Lukkelse, omslutte, indslutte. At omlukke et Sted med Hegn. (Moth.)

Omlyd, en. I Sproglæren: et v. en forandret Selvlyd ell. Stavelse omdannet Ord, som dog har beholdt sin Grundform; eller Overgangen af en Vocal ell. Stavelselyd til en beslægtet.

Omlyne, v. a. 1. omgive m. Lysning af Lynglimt. (Baggesen.)

Omlægge, v. a. 3. (s. lægge.) 1. lægge p. ny. At o. et Gulv. 2. lægge omkring, rundt om. (sielden ud. i partic.) Da Baandet var omlagt. 3. lægge hist og her. (ligeledes.) Soldaterne bleve omlagte i Husene. — Omlægning, en. pl. – er.

Omlæsse, v. a. 1. læsse p. ny. Toiet blev omlæsset. Vognen maatte omlæsses. — Omlæsning, en. pl.–er.

Omløb, et. 1. en Tings kredsformige Bevægelse om et Punkt. Hiulets O. Maanens O. om Jorden. 2. en hurtig Bevægelse frem og tilbage, ell. i forskiell. Retninger. Blodets O. — fig. "Handelen er det bedste Middel t. at bringe Penge i Omløb." Schytte. Tankernes O. At have O. i Hovedet o: kunne dømme og fatte en rigtig Beslutning m. Lethed. — Omløbsbane, en. den Bane, som giennemløbes v. Omløb. En Komets O. (V. S. D.) — Omløbsbrev, et. d. s. s. Omgangsbrev. Omløbstid, en. den Tid, som udfordres t. Omløb. Maanens O. Planeternes Omløbstid. (T. Rothe.) Omløbsveie, pl. Veie, Canaler, Gange t. Omløb. Blodets Omløbsveie. (Circulationsveie.)

Omløbe, v. a. 3. (s. løbe.) løbe forbi, l. uden om. At o. een i Veddeløb. (Meget sielden som v. n. og kun figurlig for: løbe om. Der omløb adskillige Rygter.)

Omløben, en. ud. pl. Handlingen, at løbe om, løbe omkring. Løse Hundes Omløben paa Gaderne.

Omløbende, adj. v. som løber om, dreier sig rundt. Det omløbende Hiul.

Omløber, en. pl. – e. en Person, der stryger omkring i Landet, uden fast Opholdssted, en Landløber. "Det er Omløbere og Dagdrivere, t. hvilke de fleste Almisser uddeles." Sneedorf. Deraf: Omløberske, en. et saadant Fruentimmer.

Ommaale, v. a. 2. maale p. nye; maale om. Kornet maa ommaales. — Ommaaling, en. pl.–er.

Omme, adv. 1. om Stedet: p. en anden Kant, p. et noget fraliggende Sted i en anden ell. modsat Retning, hvortil man kommer v. at gaae om f. E. et Hiørne. Hist omme v. Hiørnet. Han boer omme i en anden Gade. (s. adv. om, d, hvortil omme har samme Forhold, som henne til hen, oppe til op, ɔc.) 2. om Tiden: ganske forbi, til Ende. Da Aaret var omme. Hendes Tid er endnu ei omme. (s. adv. om, g.)

Ommelde, v. a. 2. berette, tale om, berøre. Denne Omstændighed er tilforn ommeldt.

Ommure, v. a. 1. omgive m. Muur. Han lod Kilden ommure m. en Indfatning af hugne Stene.

Ommynte, v. a. 1. mynte p. ny, ompræge. (V. S. D.) Deraf: Ommyntning, en.

Omnævne, v. a. 1. kalde anderledes, give et andet Navn. (Moth.) omnævnt, forhen omtalt, ommeldt.

Ompakke, v. a. 1. pakke ell. indpakke p. ny. Alt Toiet maa udtages og ompakkes. Deraf: Ompakning, en. pl. – er.

Ompandsre, v. a. 1. omgive m. Pandser.

Omplante, v. a. 1. optage hvad der er plantet, og plante det p. ny eller p. et andet Sted. At omplante Jordbær, Træer, Blomster. — Deraf; Omplantning, en. pl.–er.

Omploie, v. a. 1. ploie p. ny. 2. ploie Jord op, hvori Sæd var nedlagt, og fordærve Sæden. "Omploier Mand anden Mands Sæd." D. Lov. VI. 15. 13. — Deraf: Omploining, en. pl.–er.

Ompræge, v. a. 1. præge p. ny, give et andet Præg. Mynten blev inddragen og ompræget. — Deraf: Omprægning, en.

Ompæle, v. a. 1. omsætte, indslutte m. Pæle. At ompæle en Plads. — Ompæling, en. pl. – er.

Omqvæd, et. pl. d. s. [s. Qvad, qvæde.] en eller flere Verslinier, som gientages efter hvert Vers (Strophe) i en Sang ell. Vise. (Omqvæde. Colding.)

Omraade, et. [Svensk.] den Landstrækning, som tilhører nogen, især en Stat, en By, o. d. Territorium. (brugt af Molbech.)

Omrage, v. a. 1. bringe af Lave, i Norden v. at rage i. At o. Papirer. (sielden; og forskielligt fra v. n. at rage om i.)

Omrand, en. Rand, som gaaer trindt omkring en Ting. (O. Fabricius i V. S. Skrifter.)

Omrande, v. a. 1. omgive m. en Rand. (usædvanl.) "Sand og Lyng, omrandet af evige Fyrreskove." — "Den hele uafseelige Flade — omrandet af Lothringens Bierge." Baggesen.

Omrask, et. det s. s. Omkram; it. en deraf tillavet Ret, f. E. Finker, Gaasekraase. (Colding. Moth.)

Omreise, en. Reise omkring ell. om i en Egn; Omfart. "Efter nogen Omreise kom de endelig til en Dal." Guldberg. "Paa deres Omreiser i Landet." V. S. O.

Omreise, v. a. 2. komme heelt omkring, ell. overalt omkring v. at reise. At o. Jordkloden t. Lands er ikke muligt. Han har omreist hele Landet. (omreisende, adj. v. som reiser allevegne, hist og her omkring. omreisende Skuespillere.)

Omride, v. a. 3. (s. ride.) ride heelt omkring. At omride en Plads, en Stad. Deraf: Omriden, Omridning, en.

Omrids, et. pl. d. s. Linierne, hvorved Legemernes Form bestemmes, for saa vidt som de ere, ell. betragtes som Flader; saavel om Naturproducter, som Konstværker. At tegne en Figur i Omrids. — fig. kort Udkast t. et skriftligt Arbeide; Udtog. Et Omrids af den nyere Tids Historie.

Omridse, v. a. 1. drage Linier omkring, afridse et Legemes Form p. en Flade. (V. S. O.) Deraf: Omridsning, en. pl.-er.

Omrinde, v. a. 3. (s. rinde.) d. s. s. omflyde. (V. S. O.)

Omringe, v. a. 1. danne en Kreds omkring, omgive trindt omkring. Han blev omringet af Mængden. Fienden omringede Byen. — Omringelse, en.

Omrive, v. a. 3. s. rive om. brugeligt i partic. Støtten blev omreven. — Omrivning, en. pl.-er.

Omrode, v. a. 1. rode op overalt, giennemrode. "Menneskene, der maae omrode Jorden." J. Boye. Haven seer ud, som den var omrodet af Sviin. — Omrodning, en. pl.-er.

Omrykke, v. a. 1. rykke til noget, saa at det falder om, rykke overende. — Omrykning, en. pl.-er.

Omryste, v. a. 1. bringe noget til at blandes ved at ryste det; ell. ryste et Kar, hvori noget er, som kan blandes. At omryste en Lægedrik. omryste en Flaske. — Deraf: Omrystning, en. pl.-er.

Omrore, v. a. 2. røre noget vel, f. at bringe Delene t. at blande sig. At o. Maden i Gryden. Farverne maae vel omrøres. (I ældre Skrifter: omtale, berøre. At omrøre en Materie. P. Claussen.)

Omsaae, v. a. 1. tilsaae p. ny. Bedet maa omsaaes. (Rostgaards Ordb.)

Omsadle, v. a. 1. sadle p. ny, lægge anden Gang Saddel; ell. lægge en anden Saddel paa. At o. en Hest. (absol. skifte Hest, og sadle den. Vi fik neppe Tid t. at omsadle. Neppe var der omsadlet, før han igien red afsted.) jvf. sadle om. — Deraf: Omsadlen, en. Omsadling, en. pl.-er.

Omsalte, v. a. 1. salte p. ny. At omsalte Kiød. — Omsaltning, en. pl.-er.

Omsats, s. Omsætning.

Omseile, v. a. 1. seile rundt om; ell. seile uden om. At o. Jorden. Vi omseilede Odden. — Omseiler, en. s. Jordomseiler. — Omseiling, en. pl.-er. Jordklodens Omseiling.

Omsende, v. a. 2. skikke omkring, lade udgaae t. forskiellige Steder. Brevet blev omsendt i hele Stiftet. — Omsendelse, en.

Omsider, adv. [I. um sidir; af sid, silde.] 1. endeligen, langt om længe, engang. Omsider kom det længe ventede Budskab. Han kommer dog vel o. 2. til Slutning, sidst i Tallet, i Raden. Først kom Sørgeparrene, derpaa de indbudne, omsider (bedre: tilsidst) det frivillige Følge.

Omsiger, v. a. 3. (s. sige.) sige andet ell. det modsatte af hvad man før har sagt; gienkalde. (sielden.) Er det snart sagt, saa er det ogsaa snart omsagt. (jvf. sige om.)

Omskabe, v. a. 2. give en anden Skabning, Skikkelse, skabe p. ny, omdanne. Han har ganske omskabt den hele Stiftelse. At o. et Sprog. (Sneedorf.) "Han tænker ikke, med eet at omskabe Nat t. klar Middag." Kampmann. — Deraf: Omskabning, en. pl.-er.

Omskandse, v. a. 1. omgive m. Skandser og Befæstning; opføre Skandser heelt omkring. En omskandset Leir. — Omskandsning, en. pl.-er.

Omskifte, v. a. og n. 1. A. act. 1. d. s. s. skifte, ombytte; men br. sædvanl. m. præp. med. At omskifte Tiden m. Evigheden. At o. Pennen m. Sværdet, Hoffet m. Landlivet. (Derimod: at skifte, hellere end omskifte, Klæder, Bopæl o: forandre.) 2. omskifte, for: ombytte, forandre; forekommer ofte i vore Bibelovers. "Jeg vil omskifte deres Ære t. Skam." Hos. 4. "Og jeg kunde omskifte min Røst." Gal. 4. Hans Vilkaar, Skiebne er i denne Mellemtid omskiftet. Alt i Verden omskiftes. De have omskiftet (ell.

skiftet) deres Pladser. "At Ondskab ikke skulde omskifte hans Forstand, ell. Svig bedrage hans Siæl." Mynster. — B. neutr. blive forandret, verle, afløse hinanden. Vi see Aarstiderne omskifte. (jvf. skifte om.) = omskiftelig, adj. som omskiftes ell. kan omskiftes; foranderlig, ubestandig. Deraf: Omskiftelighed, en. Foranderlighed. — Omskiftelse, Omskiftning, en. det, at omskiftes, at blive omskiftet; ell. Handlingen at skifte om; Forandring. "At skielne imellem det tomme Ord Tilintetgiørelse, og Ordet Omskiftelse." T. Rothe. "Hvor han henvendte sit Blik, opdagede han den synderligste, den lykkeligste Omskiftning." Rahbek.

Omskifte, et. pl. -r. bruges undertiden for: Skifte, 1. ell. for: Omskiftning. Det kan blive bedre v. et nyt Omskifte. Her faae vi Omskifte af Heste.

Omskoe, v. a. 1. lægge andre Skoe under. At omskoe en Hest.

Omskovle, v. a. 1. kaste fra Bunden af m. en Skovl. Kornet maa tilgavns omskovles. (Moth.)

Omskrift, en. pl.-er. Skrift som gaaer rundt om Noget. Omskriften p. en Mynt.

Omskrive, v. a. 3. (s. skrive.) 1. skrive p. ny, give en anden skriftlig Form. Jeg maa o. hele Brevet. Dette Udkast maa omskrives. En omskreven Regning. 2. udtrykke m. andre Ord, ikke ligefrem, p. en vidtløftigere Maade, o. d. Denne Talemaade kan ikke oversættes, men maa omskrives. 3. melde om, omtale skriftlig. kun i partic. Den omskrevne Bog, de omskrevne Varer har jeg rigtig modtaget. — Omskrivning, en. pl.-er. Handlingen at omskrive (1 og 2.) Brevets O. vil medtage f. megen Tid. En Obligations O. At udtrykke noget ved O. "Hans Oversættelse er ikke paalidelig, da den ofte er mere Omskrivning end Oversættelse." Wandal.

Omskue, v. a. 1. beskue trindt omkring, p. alle Sider, omfatte m. eet Blik. "Der omskuer utalte Naturer." Baggesen. — omskuende, som seer sig om t. alle Sider. Et o. Blik. — fig. En omskuende Forstand.

Omskygge, v. a. 1. udbrede Skygge rundt omkring. Det store Træ omskygger hele Høien. — Omskygning, en. (Ambergs Ordb.)

Omskære, v. a. 3. (s. skære.) 1. skære rundt omkring. At o. et Saar. (sielden.) 2. bortskære Forhuden hos Mandklønnet, som br. hos Jøder og Mohamedanere. — Deraf: Omskærelse, en. pl.-r.

Omslag, et. pl. d. s. 1. det, der slaaes løst om noget, f. at bevare det, ell. hvormed noget løselig omsvøbes. At giemme Papirer i et O. lægge O. om et Brev. 2. i Medicinen: det, der lægges paa ell. om et Lem, f. at trække, lindre Smerter, o. d. At lægge varme O. paa en Byld. 3. Omskiftelse, Forandring. Omslag i Veiret. Lykkens O. "Uden Forhaling og Omslag." P. Claussen. 4. utidig, for tidlig Fødsel. (5. Omsvøb i Talen, Omskrivning; forældet.) — Omslagsveir, et. ustadigt, foranderligt Veir. (V. S. O.)

Omslibe, v. a. 3. (s. slibe.) slibe p. ny.

Omslutte, v. a. 1. omgive, indslutte p. alle Sider. "Den vide Verden, m. al sin Herlighed, maa dog omslutte megen Jammer." Mynster.

Omslynge, v. a. 1. slynge trindt omkring, omsnoe, omvinde. At o. Haaret m. en Blomsterkrands. Hatten var omslynget m. et rødt Baand. — fig. Aaen omslynger denne venlige Plet. — Omslyngning, en. pl. -er.

Omslæbe, v. a. 1. slæbe omkring. (sielden.) Efterat han i mange Aar havde omslæbt et sygt Legeme. — Omslæbning, en. (V. S. O.)

Omsløre, v. a. 1. tilhylle rundt om m. Slør. Med omsløret Hoved.

Omsmede, v. a. 1. smede p. ny. Denne Skoe maa omsmedes. — Omsmedning, en. pl. -er.

Omsmelte, v. a. 1. smelte p. ny, smelte det, som tilforn har været smeltet. Sølvet lod han o. Disse Mynter bleve inddragne og omsmeltede. — Omsmeltning, en. pl. -er.

Omsnoe, v. a. 1. omvinde, ombinde m. noget smidigt, bøieligt; omslynge. De omsnoede ham m. Blomsterkrandse. Tæt omsnoet af hendes Arme.

Omsnøre, v. a. 1 og 2. ombinde, omvinde m. Snore. Pakken var omsnøret m. Seilgarn. 2. snøre paa ny. Hun bliver tidt omsnørt.

Omsonst, adv. [T. u m s o n s t.] i dagl. Tale: 1. forgieves, t. Unytte, frugtesløst. "Ak, slige Folk man nuomstunder søger omsonst." Baggesen. 2. uden Vederlag ell. Betaling; frit.

Omsorg, en. ud. pl. Omhu, Omhyggelighed i at udføre ell. varetage noget. At have O. for een. "Hav Omsorg f. et godt Navn." Sir. 41. At bære Omsorg for, drage Omsorg for, at noget skeer.

Omspade, v. a. 1. omvælte, kaste op m. Spade. At omspade et Stykke Jord. — Deraf: Omspadning, en.

Omspinde, v. a. 3. (s. spinde.) omgive m. Spind. — fig. De havde vidst at o. ham m. deres skiulte Garn. "Oprigtighed med Lumskhed at omspinde." Rein.

Omsprede, v. a. 2. sprede hist og her omkring. (mest i partic.) fig. at omsprede (udbrede) et Rygte.

Omspænde, v. a. 2. omgive v. at spænde. Man kan o. hende m. to Hænder. 2. hæfte, fæste om sig v. Spænder. Han om-

spændte sin Rustning. V. S. O. (bedre: han iførte sig.) — fig. ængste, bespænde m. Skræk, e. d. "Dødens Bølger omspændte mig." (D. Bibel.) "Du fryder og letter det Bryst, du omspænder." Ewald. "Mørke Varseler og Frygt hans Siæl omspænder." P. H. Frimann. "Omspændt af haabløs Elskovs Smerte." Baggesen. 3. spænde anderledes, spænde p. ny. Seletøiet maa omspændes (spændes om.) absol. skifte Heste f. Vognen, spænde andre Heste for. Saasnart der er omspændt, kiøre vi igien.

Omspørge, v. a. 3. søge Oplysning om v. at spørge, begiere Underretning, erkyndige sig om. (sielden ud. i part. pass). Den omspurgte Sag, Person. — Omspørgsel, en. (V. S. O.) s. Efterspørgsel, som er mere brugeligt.

Omstaaende, adj. v. som staaer rundt omkring, som staaer i en Kreds om noget. Det omstaaende Folk.

Omstable, v. a. 1. stable p. ny. — Deraf: Omstabling, en. pl. - er.

Omstemme, v. a. 1. stemme anderledes, stemme p. ny. Klaveret maa omstemmes. — fig. bringe een p. andre Tanker, t. en anden Mening. I Gaar var han af min Mening; i Dag havde hans Kone ganske omstemt ham. — Omstemning, en. pl.-er.

Omstemple, v. a. 1. stemple paa ny. Deraf: Omstempling, en. pl.-er.

Omstikke, v. a. 3. (s. stikke.) 1. stikke p. ny. Denne Plade maa reent omstikkes. 2. At o. Jorden i et Havebed (vende, omgrave det m. Spaden.) At omstikke Korn p. Loftet. (V. S. O.)

Omstille, v. a. 1. opstille hist og her, ell. rundt omkring. Han lod Vagter o. paa Torvet og i Gaderne. (V. S. O.) Brikkerne maa omstilles ɔ: stilles anderledes.

Omstimle, v. a. 1. stimle omkring, samle sig i Mængde omkring. Folket omstimlede ham p. Torvet. Den omstimlende Folkehob.

Omstraale, v. a. 1. omgive m. Straaler, m. en stærk Lysning. Biergtoppen, omstraalet af Aftenrødens Glands. "Blidhed omstraaler hans rolige Aasyn." Hertz.

Omstreife, v. a. 1. drage streifende igiennem p. alle Kanter. At o. Landet. (sielden. s. giennemstreife.) omstreifende, adj. v. som streifer omkring: o. Horder. At føre et omstreifende, omvankende Liv. — Omstreifning, en. pl. - er. Handlingen, at streife om.

Omstryge, v. a. 3. stryge p. ny. Tøiet maa omstryges, (omstrygende, adj. v. d. s. s. omstreifende.) — Omstrygen, en. det, at stryge omkring. — Omstryger, s. Landstryger.

Omstrøe, v. a. 1. strøe omkring, sprede omkring. Bladene, der omstrøes af Stormen. Alt Tøiet laae omstrøet p. Gulvet. fig. Enkelte Huse ligge omstrøede i Dalen.

Omstrømme, v. a. 1. omringe m. flydende Vand, omflyde.

Omstunder, adv. 1. undertiden (Moth. forældet. omstunden. Arreboe). 2. (I Forbindelse m. nu) i disse Tider, i nærværende Tid, i vore Dage. Nu omstunder (ell. nuomstunder) gives her ikke mange rige Folk.

Omstyrte, v. a. 1. kaste voldsomt omkuld. Alle disse Træer har Stormen omstyrtet. — fig. Hans Herredømme omstyrtedes. (jvf. v. n. styrte om.) Deraf: Omstyrtning, en. pl-er.

Omstændelig, adj. 1. ganske udførlig og vidtløftig, som indbefatter alle Omstændigheder. En o. Fortælling, Indberetning. 2. som fortæller, omtaler en Sag meget udførligt, m. de mindste Omstændigheder. Han er meget o. i sine Fortællinger. — Omstændelighed, en. den Egenskab, at være o. Hans Omstændelighed er ofte meget trættende.

Omstændighed, en. pl. - er. [T. Umstand. I ældre Dansk: Omstand.] 1. særegen Beskaffenhed v. en Ting. Denne O. ved Tingen er jeg ikke i Stand t. at forklare. Efter Sagens O. Der er een O. ved dette Tilbud, som giør, at jeg ikke kan modtage det. "De egentlige Omstændigheder gaae dem mere og mere af Minde." Rahbek. 2. Forhold t. andre Ting og Begivenheder, Vilkaar, Stilling. (i pl.) Omstændighederne have i denne Mellemtid forandret sig. Under disse, under andre O. "Omstændighederne i Riget dannedes mere og mere beqvemme t. den vigtige Forandring." Wandal. Mine O. (min Formuestilstand) tillader mig det ikke. At være i gode, i slette (oeconomiske) Omstændigheder. 3. Hændelse, Begivenhed. Der er indtruffet en ubehagelig O. 4. figurl. og i d. Tale: Omsvøb, Vidtløftigheder i Talen, Vanskeligheder, overdrevne Høflighedsyttringer (som oftest i pl.) At bruge mange Omstændigheder. At giøre O. (Indvendinger) i en Sag. Hvortil alle disse Omstændigheder!

Omstøbe, v. a. 2. støbe p. ny; give en anden Form v. Støbning. — fig. At omstøbe et heelt Land. (Sneedorf.) — Omstøbning, en. pl. - er.

Omstøde, v. a. 2. figurl. kuldkaste, ophæve, tilintetgiøre. Testamentet blev omstødt. Han omstødte mange af sin Forgængers Anordninger. Den Sætning lader sig ikke o. (i den egentl. Bemærk. kun i partic. Bordene bleve omstødte. s. støde om.) Deraf: Omstødelse, Omstødning, en. (det første hyppigst, især fig.)

Omsvinge, v. a. 1. bevæge v. Svingning, drive noget rundt omkring (sielden;

og sædvanl. svinge om. Kraften er ikke stærk nok t. at omsvinge Hiulet.)

Omsværme, v. a. 1. omgive ell. bevæge sig omkring i Sværme, i uordentlige Hobe. Enkelte Rytterhobe omsværmede Leiren. — Omsværmende, adj. v. som sværmer, streifer uordentlig omkring. Fiendens omsværmende Hobe.

Omsværmer, en. pl. -e. den, som sværmer, flakker omkring, fører et uroligt Liv. "Unyttige Omsværmere." Malling.

Omsvæve, v. a. 1. omgive svævende ell. i langsom Flugt. Enkelte Fugle omsvævede Skibet. "De svundne Dieblik mig end omsvæve." S. Staffeldt. (omsvæve, neutr. for svæve om, forekommer hos Thaarup; ellers, og i Prosa, usædvanligt.)

Omsvob, et. pl. d. s. 1. det, der svøbes uden om noget; Omslag. Et O. af Lerred. 2. fig. Vidtløftighed i Talen, Udskeielse fra Hovedsagen, enten af Omstændighed, ell. for at undvige et bestemt Udsagn (Udflugter.) Fortæl det uden O. At tænke uden unyttige O. (Sneedorf.) "Taleren brugte ingen Omsvob, ingen Gientagelser, ingen Fyldekalk." Bagg. N. Klim. (Samme Forf. skriver: al unyttig Omsvob.)

Omsvøbe, v. a. 2. forsyne m. Omslag. Det var omsvøbt m. Lerred, m. et Klæde. Deraf: Omsvøbning, en.

Omsye, v. a. 1. forsyne rundt om m. Syening, sammensye heelt omkring. Pakken var heel omsyet m. tykt Garn. 2. sye noget p. ny, sye om. Kiolen maa omsyes, (syes om) er omsyet.

Omsætte, v. a. 3. s. sætte om. Alle Bøgerne ere nu omsatte i Hylderne. 2. sætte p. ny. Det maa nu atter omsættes (sættes om.) 3. sætte trindt omkring, omgive m. noget. "Han lod beringe og omsætte Husene." P. Claussen. "Som Vand i en Urne, m. Blomster omsat." Ohlenschl. 4. bringe (Varer) i andre Hænder v. Handel; modtage og udbetale Pengesummer, ell. anbringe, udsætte dem p. andre Steder, o. d. "Nogle fandt paa at forædle Producterne, andre at omsætte hvad disse havde forædlet." Rahbek. Der omsattes før mange Capitaler ved Snapstinget. — Omsætning, en. En betydelig O. af Varer. "Eller han overlader det tilvirkede Forraad til een, der giør Omsætning og Oplag af samme." J. Boye. Penge-Omsætninger.

Omtaage, v. a. 1. omgive med, indhylle i Taage. Skyer omtaagede Horizonten. Biergets Top var reent omtaaget. — fig. "At Forblindelsen kan o. Mængdens Dine." Mynster. "At hans Die lukkedes, inden det omtaagedes af Nat og Uveir." Rahbek.

Omtale, en. ud. pl. mundtlig Yttring; Dom, Mening om en Sag ell. Person. Denne Tildragelse er bleven Dagens almindelige Omtale. At kiende een af andres O. At bringes i O. komme til O. være i slet Omtale. (Rygte.) "At komme under Omtale." T. Rothe.

Omtale, v. a. 2. berøre, nævne, bringe p. Bane i mundtlig Tale. Denne Sag blev slet ikke omtalt. Jeg ønskede mig den i Gaar omtalte Bog. Han blev ikke vel omtalt.

Omtanke, en. ud. pl. En omfattende Eftertanke; Henvendelse af Tanken til en Kreds ell. Række af Forestillinger, som vedkomme en vis Sag. (af Udtrykket: at tænke sig om.)

Omtappe, v. a. 1. tappe p. ny, tappe af eet Kar i et andet. At o. Øl (af Ankeret) p. Flasker. — Omtapning, en. pl. -er.

Omtegne, v. a. 1. tegne p. ny. Denne Figur maa omtegnes. — Omtegning, en. pl. -er.

Omtone, v. a. 1. omgive m. Toner, lyde rundt omkring. "Himlene omtoned den svimlende Elsker." S. Staffeldt.

Omtordne, v. a. 1. poet. Udtryk: omgive, fylde m. en tordnende Lyd. (Sander.)

Omtrent, adv. næsten, henved, p. det nærmeste. [henved, henimod og næsten udtrykke en Nærmelse t. den angivne Mængde ell. Størrelse, som dog er noget under denne; omtrent udtrykker en Uvished, der kan være baade noget mere og noget mindre.]

Omtrykke, v. a. 2. trykke p. ny. At lade et Ark o. — Omtrykning, en. pl. -er.

Omtrylle, v. a. 1. forandre, forvandle v. Trylleri ell. Tryllekonst. "Lad øde Mark t. Paradis omtrylles." F. Schmidts Digte.

Omtræde, v. a. 3. (V. S. O.) s. nedtræde.

Omtræk, et. pl. d. s. 1. Omrids; Omfang. "Hvert Punkt af Hiulets Omtræk." Høyer i V. Selsk. Skr. 2. Handlingen, at trække omkring fra Sted t. Sted, ell. trække forbi; Omtrækken. (sielden. (V. S. O.)

Omtumle, v. a. 1. kaste voldsomt hid og did, bevæge m. Heftighed op og ned, frem og tilbage. Skibet omtumledes p. Bølgerne. — fig. Skiebnen har underlig omtumlet ham. (Som v. n. for: tumle om, findes det brugt af Baggesen. "Mat hun p. Gulvet omtumled som død.") — Omtumling, en. 1. heftig Bevægelse v. at omtumles. 2. fig. meget omverlende Skiebne. "Efter ti Aars Omtumlinger." Bagg. N. Klim.

Omtviste, v. a. 1. underkaste Tvivl og Indvendinger, stride om. Sandheden af denne Fortælling er meget omtvistet. En omtvistet Sætning. "Den Indbildning, at ville opkaste mig til afgiørende Dommer i den omtvistede Sag." Birkner. — omtvistelig, adj. som kan omtvistes, uafgiort, tvivlsom.

Omtykkes, v. n. pass. s. tykkes. [At være ilde omtykt, i ældre Dansk: ilde liidt, ikke til Behag.]

Omtælle, v. a. 3. (s. tælle.) underkaste en ny Tælling, tælle p. ny. — Omtælling, en. pl. - er.

Omvandre, v. a. og n. 1. a) act. vandre rundt omkring, færdes igiennem i alle Retninger. Da vi havde omvandret Den. Han har omvandret Landet p. alle Kanter. "Mens han omvandrede Jordens Kreds." Hertz. "Hvor Diet — p. kan en Kreds af mange Mile." P. H. Frimann. b. neutr. omvandre for: vandre om, vandre omkring, forekommer sieldnere. "Da de bestandig omvandrede fra det ene Sted t. det andet." Bastholm. "Jeg er en Mand, som har saa vidt omvandret." P. M. Troiel. = Heraf: Omvandring, en. pl. - er. "Hvad jeg p. min Omvandring giennem Byen meest savnede." Baggesen.

Omvanke, v. a. og n. 1. (har.) 1. act. vanke rundt omkring, omgaae. "Saa tidt i Vellyst tabt, Naturen jeg omvanker." E. Colbiørnsen. 2. intrans. vandre vildfarende ell. ubestemt omkring. (br. vel undertiden i St. for: vanke om; men meest i poet. ell. høiere Stiil.) Længe havde han omvanket i Skove og Ørkener. "Paa Bredens fede Græs omvanker Hiorden rolig." P. H. Frimann. "Der omvankede disse Stammefædre m. deres Hiorde." O. Guldb. Et omvankende (nomadisk) Folk. Schytte. "Smiler som Løven, der skuer sit Rov o. i Tryghed." Hertz. — Omvanken, en. ud. pl. Gierningen at vanke om.

Omvei, en. pl.-e. En Vei, der bøier af fra den lige Linie imellem to Punkter, og som altsaa ei er den korteste. (det modſ. af Gienvei.) Vi maatte giøre en O. gaae en lang Omvei. — fig. At gaae ad Omveie t. sit Maal, søge at opnaae noget v. Omveie. "Hvorfor skulde dit Svar da søge Omveie?" Mynster.

Omvende, v. a. og rec. 2. i den egentl. Bemærk. (s. vende om) kun i partic. En omvendt Tallerken. Paa den omvendte Side (Bagsiden.) Med den omvendte Haand. I omvendt (ɔ: i den modsatte) Orden. Tilfældet er netop omvendt (det modsatte.) (omvendt br. endog som adv. for: p. den modsatte Maade, tvertimod.) 2. forandre, forvandle. (sielden.) Forsynet kan let o. Modgang t. Medgang. Deres Latter omvendtes t. Sorg. "Men see — hvor snart Ulykken sig omvendte." Bording. 3. bringe een v. Forestillinger t. at angre sine Feil, forandre sit Levnet, sine Meninger, ell. til at antage en anden Tro. Hans Tale omvendte Mange. At o. Hedninger, o. Vantroe. En omvendt Hedning, Synder. 4. recipr. omvende sig, frembringe Bod og Bedring hos sig selv; bringe sig selv t. Omvendelse; forandre et slet, ugudeligt Levnet t. et bedre. "Alvorlig at omvende mig fra den af alle mine Ungdomssynder, som man fandt elskelig." Baggesen. = Omvendelse, en. ud. pl. 1. Forandring, enten udvortes ell. indvortes. O. til det bedre. (sielden, og fornemmelig i det jydske Almuesprog.) 2. a. En Hovedforandring t. det bedre i Tænke- og Handlemaade. At bringes, at komme til O. at kalde Syndere til Omvendelse. b. Overgang t. den christne Tro, og den Lære, Underviisning, hvorved samme fremvirkes. Hedningers O. (Deraf: Omvendelseshistorie, Omvendelsessyge, o. fl.) — Omvender, en. "Den romerske Kirkes Omvendere, eller de saakaldte Missionairer." Bagg. N. Klim. (For: Omvending, i den egentl. Bemærkelse af vende om, br. oftere enten Omvenden ell. Vending.)

Omvexle, v. a. 1. ombytte. (neutr. skifte, skifte med, afvexle, forandres.) En omvexlende Lykke. Omvexling, en. pl. - er.

Omvifte, v. a. 1. poet. d. s. s. omlufte. "Her omvifter mig end den svundne Nærværelses Aande." S. Staffeldt.

Omvikle, s. omsvøbe, omvinde. — Omvikling, en. Omsvøb, Omsvøbning.

Omvinde, v. a. 3. (s. vinde.) omgive v. at vinde, omsnoe, ombinde, omsvøbe tæt. At o. een m. Blomsterkrandse. Hatten, omvunden m. et rosenrødt Baand. At omvinde noget m. Reb, m. Seilgarn. (s. vinde, 1.) — Omvinden, Omvinding, en.

Omvoxe, v. a. 1. d. s. s. omgroe. Kilden er rundt omvoxet af (ell. med) hængende Birke. En med Tornekrat omvoxet Jordplet.

Omvride, v. a. 3. (s. vride.) bøie ell. dreie noget m. Magt omkring ell. i en modsat Retning. (oftere: vride om.) En omvreden Green.

Omvælte, v. a. 1. bringe noget t. at falde omkuld, vælte om (som oftere br.) "Stenen synes at være omvæltet af Mennesker hænder. "Disse Atlas-Kroppe, som p. den blotte Luft omvælte sig." Tullin. — Omvæltning, en. pl. - er. 1. Handlingen at vælte om, Omstyrtning. 2. Omløb. "Indtil Aarets Omvæltning atter fører den samme Fest tilbage." Mynster. 3. fig. voldsom Forandring, Omskiftning. "Den Fred, som Tidens Omvæltninger ikke kunne forstyrre." Mynster. — Saaledes have nogle brugt det for: Revolution. Rigers, Staters Omvæltninger. Deraf: Statsomvæltning.

Omværne, v. a. 1. omgive m. Værn. "Saa omværnes m. Skræk Bebaions Tempel." Hertz.

Ond, adj. værre, værst. [J. vondr; verri, verstr. *vandr*, vanskelig.] udtrykker overhovedet det Modsatte af god, ell. alt

det, der strider imod Fornuftens og Sædelighedens Fordringer, der vækker fornuftige Væseners Mishag. A.) I physisk Henseende: 1. modbydelig f. Sandserne, ubehagelig. o. Lugt, Smag. ondt Veir. En o. Vei. Den onde Dag (i Febersygdomme.) Jvf. slem, som i disse Tilfælde ofte bruges. 2. skadelig, fordærvelig. En o. Vane. Et ondt Saar. onde Urter. (Til a. 1 og 2 hører den substantive Brug af neutr. Ondt for: det, som bringer Skade, volder Uheld, Fortræd. At lide Ondt. At udstaae meget Ondt. At fordrive Ondt m. Ondt. At ønske Ondt over een. — Ligeledes om legemlig Smerte, Pine, Sygdom: At have Ondt i Hovedet, i Maven, i en Fod, i Dinene. — absol. At have Ondt, faae Ondt ɔ: komme i en Tilstand, som den, der er nær v. at kaste op ell. at daane. Hun fik Ondt og besvimede. Han havde Ondt p. Vandet. — Ligeledes absol. om Koner i Barnsnød. Hun havde Ondt i 24 Timer inden hun fødte.) 3. uheldig, ulykkelig (hvor det physiske Begreb kan være blandet m. det intellectuelle.) Det var hans onde Skiebne, der førte ham t. dette Skridt. Ond (ɔ: slet) Gierning faaer en ond (uheldig) Ende. Det varer længe som et ondt Aar. — B.) i intellectuel Henseende. 1. hvad der ikke svarer t. sin Bestemmelse, ikke er som det bør være, ufuldkommen. (s. daarlig, slet, som nu i denne Bemærk. næsten altid bruges.) onde Penge. Det er onde Tider, vi leve i. At komme i ondt Rygte, have et ondt Rygte p. sig. Det er en o. Hest, der ei er Foderet værd. (Moth.) Ondt Herskab faaer Ende; men ikke ond Kornmark. Ordspr. 2. besværlig, vanskelig. Sv. ond. (her br. nu oftere slem ell. vanskelig.) "Ond er tung Steen langt at kaste." — "Det er ondt at baase f. ufødt Qvæg." Ordspr. Man har ondt v. at giøre alle tilpas. Hun har ondt ved at synke. C.) I moralsk Henseende. 1. som i og ved sig selv maa mishage, syndig, slet, pligtstridig. Et ondt Hierte. En o. Handling, Vane, Tilbøielighed, Gierning. Onde Mennesker. "Herren lader sin Sol opgaae over Onde og Gode." Math. 5. "Ondt er det, som har det Onde hos og v. sig; slemt det, som formedelst Forhold og Omstændigheder virker Ondt." Sporon. — At giøre Ondt. "Naar hendes slemme Sind af Ondt kun bliver mæt. Holb." Han giør hverken Ondt ell. Godt. At tænke, dømme, tale ondt om een. Der er ikke Ondt i ham (ɔ: hos ham.) — Det Onde ɔ: Last, Synd, Udyd. At elske det Gode og skye det Onde. — Til Onde ɔ: t. Last, som en Brøde. Det blev regnet mig t. Onde. — Til det Onde ɔ: i den værste Mening, uden Skaansomhed. At lægge alting ud t. det Onde; udtyde noget t. det Onde (modſ. til det Gode.) 2. haard, ildesindet, uskaansom. At være o. mod sine Folk. En o. Herre. "Den, som er sig selv ond, hvem skulde han være god?" Syr. 14. — onde Ord ɔ: vrede, haarde Ord. Et ondt Svar. = ondartet, adj. som er af ond Natur, Art, Beskaffenhed. En o. Sygdom. ondartede Mæslinger. — ondhiertet, adj. som har et ondt Hierte, slettænkende, ildesindet. (br. mindre end det modſ. godhiertet.) — Ondskab, en. ud. pl. 1. den Egenskab at være ond i moralsk Henseende (ond. c. 1.) Tilbøielighed t. det Onde, t. at giøre ondt; Ryggesløshed, Ugudelighed. 2. ond, ondskabsfuld Handling, Udaad, Forbrydelse: Denne O. har han begaaet. Han er udlært paa O. (Hos Almuen br. Ordet ogsaa endnu om det physisk-onde. f. E. noget Ondskab i Kroppen ɔ: et ell. andet Sygdomsstof.) ondskabsfuld, adj. i høi Grad ond, meget tilbøielig t. at giøre ondt, t. at skade andre. Ondskabsgierning, en. ond G. som begaaes m. Overlæg og fri Villie; forsætlig ond Handling. Ondskabssynd, en. pl.-er. modsættes i Theologien: Svaghedssynd.

Onde, et. [dannet af adj. ond, c. 1. i den demonstrative Form; ligesom et Gode. pl. Onder er ligeledes brugt af endeel; men uden almindel. Bifald.] en Tilstand, der vækker et fornuftigt Væsens Mishag; det, som er t. Uheld, t. Skade; Ulykke, Vanheld, ond Ting. Et indbildt Onde. At falde fra eet O. i et andet. Et moralsk O. Af to Onder maa det mindste vælges.

Omtrent, s. omtrent, henved, henimod.

Onsdag, en. pl. -e. [formodentlig sammentrukket af Odinsdag.] den fierde Dag i Ugen. Dies Jovis.

Onyx, en. En Chalcedon, som bestaaer af flere, forskielligt farvede Lag, og regnes til de ringere Ædelstene; Onyxsteen.

Oos, s. Oes.

Op, adv. [Isl. A. S. og Sv. upp.] udtrykker: a. 1. en Bevægelse ell. Retning fra et lavere Sted til ell. imod et høiere. (modsat ned.) At gaae op ad en Trappe, føre een op p. et Bierg. Han løftede Drengen op fra Gulvet. At trække een op af Vandet. At see op, see i Veiret. op ad Bakken, Stigen, Gaden. op ad Dagen ɔ: hen ad Formiddagen. (derimod: op ad Dage ɔ: livagtig, øiensynligen. Hun ligner Moderen op ad Dage, er Moderens Billede op ad Dage.) — opad, adv. Veien gaaer opad (hvor Landet høiner sig.) sig. op i Stuen ɔ: t. den Deel af Værelset, som kaldes den øverste, som er længst fra Indgangen; i Modsætn. til: nede v. Døren. Han stod længe v. Døren, indtil man bad ham gaae op i Stuen. Sæt dig høiere op v. Bordet. — Man siger ogsaa: At gaae op og ned ad Gulvet, ad Gaden ɔ:

frem og tilbage paa. — figurlige Udtryk: At svinge sig op o: komme t. Ære og Værdighed. At arbeide sig op. — Det gik op, gik lige op. (om Størrelser, der, som lige store, hæve hinanden.) 2. en Bevægelse, hvorved man reiser sig fra et Sæde ell. Leie,; ell. en Handling, Bestræbelse, hvorved man bringer een t. at reise sig. At staae op (af Stolen, af Sengen. Hos Almuen, i sidste Tilfælde, ogsaa: at sidde op.) At jage een op. At jage en Hare op. (af Leiet.) b.) en Handling, Bevægelse, hvorved noget aabnes (modsat i ell. til.) At lukke en Dør op. Vinduet fløi op. Jeg kan ikke faae Æsken op. — At komme op o: blive aabenbar, bekiendt. Der er kommet meget op af hans Skielmsstykker. — At slaae op med sin Kiæreste, ophæve Forlovelsen inden Ægteskabet ell. Vielsen. c.) en umiddelbar Nærhed. Min Have gaaer lige op til hans Mark. Denne Muur er bygget lige op t. hans Baghuus. d.) en lydelig Tone. At læse op, læse noget op af en Bog. At stemme op t. Sang. At raabe Folkenes Navne op. e.) Op! er ogsaa et Udraabsord, hvormed man enten byder een at reise sig, ell. opmuntrer, opfordrer t. Deeltagelse, Virksomhed, ꝛc. f.) I en stor Mængde Sammensætninger, hvori Partikelen staaer foran, udtrykker den deels en Bevægelse ell. Retning i Høiden (opbygge, opføre, ophænge, opstaae, ꝛc.) deels en Aabning (opgrave, oplukke, ꝛc.) en Gientagelse af den Handling, som Verbet udtrykker (opfarve, opfriske, opkalde, opkoge, opvarme, m. fl.) en Henvendelse af Siælens Virksomhed v. en Gienstand (ophidse, opmærksom, Opsigt, Opsyn; hvor op, i en ellers usædvanlig Brug, er det tydske a u f o: paa) eller en endelig Fuldførelse af Handlingen, hvorved i visse Tilfælde tillige noget skaffes bort, fortæres e. d. (opfylde, opkiøbe, opoffre, opsige, opæde, m. fl.)

Opagt, en. (V. S. O.) s. Opsyn, Varetægt.

Opal, en. pl.-er, En haard Steenart, som hører til Kiselslægten.

Opamme, v. a. 1. opføde v. Brystet, v. at give Die. Selv at o. sine Børn. — fig. "Ei ene du boer, hvor Klogskab opammes og Vittighed groer." Rein. — Deraf: Opammelse, en. ud. pl. (V. S. O.)

Oparbeide, v. a. 1. bearbeide, drive, dyrke op fra en raa Tilstand. Alt dette var øde, udyrket Jord, som han har oparbeidet. — Oparbeidelse, en. (Ambergs Ordb.)

Opbage, v. a. 2. bage p. ny, opvarme i en Bagerovn. At opbage gammelt, ikke vel giennembagt Brød. (V. S. O.)

Opbevare, v. a. (Tydsk.) s. bevare, giemme.

Opbidsle, v. a. 1. lægge Bidsel, Tømme p. At opbidsle en Hest. (A. S. Vedel.)

Opbinde, v. a. 3. (s. binde.) binde i Veiret, fæste op v. Baand. At o. Haaret, Klæderne. o. Halen p. en Hest. At opbinde Viinranker. At o. Sæden i Neg. — fig. indskrænke. "Har han ellers nogen Magt i offentlige Sager, da er han saaledes opbunden, at han har mere Anseelse, end virkelig Myndighed." Schytte. = Opbinder, en. pl.-e. "Meieren har gierne en Opbinder efter sig." Schytte. — Opbinding, en. pl.-er.

Opblande, v. a. 1. give forandret Skikkelse, ell. Smag v. at blande, spæde. At opblande Vinen m. Vand. (V. S. O.)

Opblanke, v. a. 1. give ny Glands ell. Blankhed. — Opblankning, en. pl.-er.

Opblomstre, v. n. 1. (er.) opvoxe blomstrende, fremblomstre, udvikle sig t. Liv og Skiønhed som en voxende Blomst (i høiere Stiil.) Han saae Pigen opblomstre som en deilig Rose. Det var p. den Tid, at Sprog og Digtekonst begyndte at opblomstre. — Opblomstring, en.

Opblusse, v. n. 1. (er.) tage til i blussende Lue; oplue, blusse op (som hyppigere br.) Vi saae den opblussende Lue, saae Vreden opblusse hos ham. — Opblussen, en. ud. pl. Ildens Opblussen.

Opblæse, v. a. 2. puste op, blæse op (som mere br.) derimod partic. opblæsende (f. E. Fødemidler.) og opblæst. En opblæst (oppustet) Blære. 2. figurl. At opblæses af Lykken, blive indbildsk, stolt. En opblæst Nar. "Giv Daaren Fred og gode Dage, da opblæses han endnu mere." Mynster. "Hvad nytte opblæste Ord? Gierningen kan bedst prise dig." B. Thott. — Opblæsning, en. pl.-er. Lægen har forbudet ham enhver Spise, der volder Opblæsning. (Opblæsthed, en. Indbildsthed, Hovmod. V. S. O.)

Opbløde, v. a. 2. opløse v. Blødning, v. at anbringe en Vædske, et fugtigt Omslag; it. blødgiøre noget haardt v. at lægge det i en Vædske. At o. et Saar, hvori Blodet er storknet. At opbløde noget i Vand. — Opblødning, en. pl.-er.

Opbringe, v. a. 3. (s. bringe.) 1. d. s. s. bringe op. Kornet lod han o. paa Loftet. Er alt Tøiet opbragt? [sielden.] 2. bringe t. en Havn; men kun om Skibe der opsnappes, optages fiendtligen i Søen. Skibet, Skipperen er bleven opbragt af en Kaper. Skibe, som opbringes t. en neutral Havn. [aldrig: bringe op.] Heraf: Opbringelse, en. Gierningen, at opbringe, eller at bringe op. Skibets O. Varenes O. paa Loftet. 3. ophidse, forbittre, bringe i Vrede. (det t. a u f b r i n g e n.) "Mit Folk opbringes let." O. Malling. Mere brugel. er partic.

opbragt, for: vred, forbittret, forternet. At være opbragt paa een, over noget.

Opbrud, et. pl. d. det, at noget bryder op (intrans.) Isens O. Flodens O. Krigshærens Opbrud. (s. bryde op, b.)

Opbruse, v. n. s. bruse op. En opbrusende (meget heftig, lidenskabelig) Charakteer. opbrusende Lidenskaber. — Opbrusning, en, pl. -er. Alcaliske Saltes Opbrusning med Syrer.

Opbryde, v. a. 3. (s. bryde.) bryde op, brække op, aabne p. en voldsom Maade. Døren maatte opbrydes, blev opbrudt. fig. ploie første Gang, optage t. Dyrkning. At o. Hedejord. — Opbrydning, en. Gierningen at bryde noget op. Dørens Opbrydning.

Opbrænde, v. a. og n. 2. (s. brænde op.) 1. act. lægge i Aske, ødelægge v. Ild. Mange Huse opbrændtes. 2. neutr. fortæres ganske v. Ild. Alt Brændet er opbrændt. — Opbrændelse, Opbrænding, en.

Opbud, et. 1. Handlingen at opbyde Folket t. Krig, t. at modstaae en Fiende. Der skete et almindel. O. i Landet. 2. Handlingen, frivillig at overgive sit Bo t. Rettens Behandling, naar man troer sig f. Dieblikket ikke i Stand t. at fyldestgiøre sine Creditorer. At giøre Opbud. (Ordet har, mere end Fallit, et Bibegreb om Skyldnerens Evne t. at udrede sin Gield.) (Deraf: Opbudsbo, et. Bo, som frivilligen overgives t. Rettens Behandling. Opbudsmand, en. pl.-mænd. Fuldmægtige eller Commissarer i et Opbudsbo, som efter Loven (V. 14. 42) udnævnes af den, der opgiver sit Bo.

Opbyde, v. a. 3. (s. byde.) 1. kalde Folket t. Vaaben. At o. alt vaabenført Mandskab. 2. At opbyde et Fruentimmer t. Dands (oftere: byde op.) 3. At o. sit Gods t. Creditorerne ɔ: giøre Opbud. (D. Lov.) 4. sætte i Virksomhed, bruge, anspænde. At o. alle Kræfter, sin hele Veltalenhed. "Mod dette Onde opbød de ofte deres hele Myndighed." Mynster.

Opbygge, v. a. 1. opføre v. Bygningsarbeide. At nedbryde og igien o. et Huus. Han lod o. en grundmuret Skole. 2. figurl. vække t. alvorlig, gudelig Betragtning, fremme hos Andre et moralsk ell. religiøst Levnet. Hans Tale opbyggede alle Tilhørere. Hans eget Levnet kan ikke opbygge (være opbyggeligt for) hans Menighed. = opbyggelig, adj. lærerig, som vækker, leder til Andagt ell. moralsk Eftertanke. — Opbyggelse, en. 1. En Bygnings Opførelse. 2. Gierningen at opbygge i figurl. Bemærkelse, Veiledning t. Gudsfrygt, t. et religiøst Levnet. Hans Levnet og Lære var Menigheden til O. Deraf: Opbyggelsesskrift, en. pl.-er. gudeligt Skrift, Andagtsbog. Opbyggelsestale, en. pl.-r. (V. S. D.)

Opcapre, v. a. 1. s. opbringe, 2.

Opdage, v. a. 1. finde, træffe, komme over en hidtil ubekiendt Gienstand. At o. en ny (ɔ: ubekiendt) D. Han har opdaget mange nye Planter p. denne Reise. Man opdager det, som er til; man opfinder det, som kan blive til (som ikke forhen har været i en saadan Skikkelse.) Man opdager nye Lande; man opfinder en Maskine, et nyt Konststykke. "Den, som først opdaged en Steens forborgne Kraft, at dreie Staal mod Nord." Tullin. 2. komme efter, udfinde, opspore. Det var ham, som opdagede Sammensværgelsen. Jeg er ikke i Stand t. at o. hvori Hemmeligheden ligger. 3. aabenbare, oplyse om, giøre bekiendt med. Han har opdaget mig hele Sagen. "Saa tidlig som det opdagedes." Bedel. = Opdagelse, en. pl.-r. 1. Handlingen at opdage en hidtil ubekiendt Gienstand. Amerikas O. "Opdagelsen af Magnetens Egenskab har givet Anledning t. Compassets Opfindelse." Sporon. 2. en ny, ved Eftertanke og Jagttagelse giort Erfaring. At giøre en mærkværdig O. 3. Aabenbaring, Oplysning. Opdagelsen af et Tyveri. — Opdagelsesreise, en. pl.-r. Reise, som skeer f. at opdage nye Lande ell. undersøge lidet bekiendte Verdensegne. — Opdager, en. pl.-e. den, som opdager noget, som giør en Opdagelse. Amerikas Opdager.

Opdige, v. a. 1. Handlingen at opføre Diger. (V. S. D.)

Opdigt, et. ud. pl. ugrundet, opdigtet Beretning, Paafund, Opspind. (s. Opdigtelse.)

Opdigte, v. a. 1. udtænke, finde p. noget, som ei er sandt ell. virkeligt. (ikke saa meget om den poetiske Opfindelse, som om det, der opdigtes i skadelig Hensigt, ell. uden al Hensigt.) Den hele Fortælling har han opdigtet, f. at føre mig bag Lyset. Hans Sygdom var opdigtet (ikke virkelig.) En opdigtet Gienstand. — Opdigtelse, en. pl.-r. Handlingen at opdigte noget; ell. det, som er opdigtet.

Opdirke, v. a. 1. aabne v. Hielp af en Dirik. At opdirke en Laas. Deraf: Opdirkning, en. pl.-er.

Opdrage, v. a. 3. (s. drage.) 1. trække op. (sielden.) "Dækket er opdraget, og han veed hvad der var." Mynster. (Præd. 1814. I. 66.) 2. opfostre, danne og optugte den yngre v. Lære, Omgang og Mønster. At o. sine Børn m. Omhu. Han opdrog en Skole af store Hærførere. (sieldnere om Dyr ell. Planter. Blomster, opdragne i Drivhuse. = Om Dyr bl. a. opføde.) = Opdragelse, en. ud. pl. 1. Indbegrebet af det, som hører t. at opfostre og danne Børn og unge Mennesker. At give sine Børn en god O. Den aandelige, physiske O. 2. den Dannelse, som erhverves

saavel v. god Anførsel i Ungdommen, som v. Omgang m. dannede Mennesker. En Mand af Opdragelse. Et saadant Sprog høres ikke blandt Folk af O. — Deraf: Opdragelsesanstalt, Opdragelseslære (Pædagogik.) Opdragelsesvæsen, o. fl. — Opdrager, en. pl.-e. en Person af Mandkiønnet, der har paataget sig at opdrage Børn ell. unge Mennesker. Om et Fruentimmer: Opdragerinde.

Opdreie, v. a. 1. dreie tilbage; faae op v. at dreie. At opdreie en Skrue.

Opdrikke, v. a. 3. (s. drikke.) udtømme v. at drikke, drikke saaledes, at intet bliver tilbage. (mest i partic.) Al Vinen er, blev opdrukken. (s. drikke op.)

Opdrive, v. a. 3. (s. drive.) 1. jage (Vildt) op. Bønderne maatte o. Vildtet. (V. S. O. sielden.) 2. drive t. en høi Priis v. Auction. (i partic.) Jeg vilde kiøbt Bogen; men den blev f. høit opdreven. 3. overkomme v. Søgning med Møie. Dette er alle de Penge, jeg har kunnet opdrive. (V. S. O.) 4. optage (ny Jord) t. Dyrkning, opbryde. Denne Mark har han først opdrevet. — Deraf: Opdrivning, en. pl.-er.

Opduge, v. a. 1. til Skibs: hale Seilet op og binde det fast t. Raaen. — Deraf: Opdug-ning, en.

Opdræt, en. Tillæg af Qvæg; Qvægs Opfødning; it. det Qvæg, som er lagt til, opfødt. Opdræt af Kalve, Faar. At have godt Qvæg i Opdræt. (Moth.)

Opdynge, v. a. 1. samle i en Dynge. At o. Jord, Giødning. "Da han havde opdynget den ubeskrivelige Mængde Korn i sine Forraadshuse." Guldb. — fig. sammensanke. At o. Skatte, Penge. "Da Seilads igien udvidede Handelen, og Handel opdyngede Rigdom." J. Boye. — Deraf: Opdyngelse, en.

Opdyrke, v. a. 1. dyrke fra ny af, indtage t. Dyrkning, opbryde. "Du, som Fædres Land opdyrker glad m. travle Hænder." Rein. Denne Jord har han opdyrket fra Hedeland. At opdyrke en Mose. — Deraf: Opdyrkning, en. pl.-er.

Opdække, v. a. 1. besætte et Bord m. det, som hører t. et Maaltid, saavel Bordredskab, som Retter. Der blev i en Hast opdækket. I Salen stod et stort opdækket Bord. — Opdækning, en. pl. - er. 1. Handlingen, at opdække. 2. det, som er lagt og fremsat p. et Spisebord. En herlig, kostbar Opdækning.

Opdæmme, v. a. 1. indskrænke, begrændse, bringe t. at holde sig i et vist Rum v. opførte Dæmninger. At o. Vandet i en Møllesø. Her maa først opdæmmes, inden man kan faae Nytte af den fra Havet vundne Jordbund. (jvf. inddæmme.) — Opdæmning, en. pl.-er.

Opegge, v. a. 1. (s. egge.) tilskynde, ophidse v. gientagne Forestillinger. At o. een t. Vrede, t. Hevngierrighed. Synet opeggede hans Begierlighed. "At opmuntre de Sørgmodige, opegge de Sløve, styrke de Svage." Jacobi. — Opeggelse, en. pl.-r.

Opelske, v. a. 1. bringe t. at voxe og trives v. omhyggelig Pleie, opføde, opfostre. (oftest om Værter; dog ogsaa om Dyr.) At o. en Skov, o. Frugttræer, Silkeorme. "At opelske et Krat, for deri at opamme en Skov." Olufsen. Denne Qvægstamme, Faareart har han selv opelsket. — figurl. forfremme, ophielpe. At opelske Videnskaberne. (Rahbek.) "Midlerne, som det har brugt f. at qvæle fremmed og opelske egen Flid." J. Boye. — Heraf: Opelskning, en.

Opera, en. et stort Syngespil af det høiere Slags; et heroisk Syngespil. — Operahuus, et. Theater, hvor allene ell. især Syngespil opføres. Operasanger, Operasangerinde, en. m. fl.

Operere, v. a. 1. i Lægekonsten: foretage en konstig chirurgisk Operation. Han blev opereret for Stær. At o. een f. Steen. — Operation, en. pl.-er. En efter Konstens Regler foretaget Aabning eller Bortskæring af syge Legemsdele; ogsaa m. Tillæg: chirurgisk O. (da Operation ogsaa br. om andre Foretagender, hvortil Indsigt og Færdighed i en Konst udfordres, f. E. militairiske Operationer.)

Opfange, v. a. 1. gribe noget i Faldet, i Farten. Pakken, som hun kastede ud af Vinduet, blev opfanget af en Person nede p. Gaden. 2. bemægtige sig underveis, optage, opsnappe. Brevene bleve underveis opfangede. Man opfangede de udsendte Speidere. 3. opfatte, modtage. "Desuagtet formaaer vort Øie at opfange Lysstraalerne igiennem dette store Rum." Fleischer. — Opfangen, en. ud. pl.

Opfare, v. n. 3. (s. fare.) br. sielden i St. for den sædvanlige Form: At fare op, hæve sig i Veiret m. Hastighed; f. Ex. hvor Talen er om: at Christus opfoer t. Himmelen. (partic. opfarende br. i Bemærkelsen: hastig til Vrede, iilsindet.)

Opfart, en. pl.-er. Handlingen at fare ell. stige hastigen i Veiret. Luftballonens Opfart.

Opfarve, v. a. 1. farve p. ny det som tilforn har været farvet. At opfarve en Silkekiole. — Opfarvning, en. pl.-er.

Opfatte, v. a. 1. [efter det T.] indlemme i Tanken, i Begrebet; fatte i Omfang og Sammenhæng. Han opfatter hurtig enhver ny Idee. Dette er noget, som et Barn ikke ret kan o. — Opfatning, en.

Opfinde, v. a. 3. (s. finde.) 1. opdigte, hitte paa. Den hele Historie er noget, han har opfundet. 2. optænke, udfinde noget nyt, ell. i en ny, forhen ukiendt

Stikkelse. (jvf. opdage.) "Mængden troer, at den kunde opfinde Alt, hvad den kan begribe." Sneedorf. Guttenberg opfandt, efter de Flestes Mening, Bogtrykkerkonsten. — Opfindelse, en. 1. ud.pl. (subj.) Handlingen at opfinde noget. "Skiøndt Grunden t. enhver Opfindelse bestemt og tydelig kan angives, saa har den dog ikke altid været Opfinderen selv indlysende." Treschow. 2. pl.-er. obj. noget, som een har opfundet. En af de nyttigste Opfindelser i den nyere Tid. — Deraf: Opfindelsesaand, Opfindelsesevne, o. fl. = Opfinder, en. pl.-e. den, som opfinder, som har opfundet noget. Galvanismen har faaet Navn efter sin Opfinder. — opfindsom, adj. som m. Lethed opfinder noget, nem t. at opfinde. (Riisbrigh.) Deraf: Opfindsomhed, en. ud. pl. (J. P. Mynster.)

Opfiske, v. a. 1. optage det, som er faldet i Vandet. Endeel af Godset blev opfisket. — Opfiskning, en. pl. - er.

Opflamme, v. a. 1. egentl. bringe t. at blusse, tænde i Lueild. At o. Ilden. — Oftest br. det figurl. for: sætte i lidenskabelig Tilstand, begeistre, ophidse. At o. Krigerens Æresfølelse. Modstanden opflammede hans Begierlighed endnu mere. (sieldnere som v. n. for: oplue, blusse op. En opflammende Lidenskab.) — Opflammelse, en. pl. - r. (V. S. O.)

Opflette, v. a. 1. flette noget og derefter opbinde det, flette og tillige bøie opad. At o. Haaret. — Opfletning, en. pl. - er.

Opflikke, v. a. 1. bøde p. noget gammelt f. at give det Anseelse af nyt, ell. bedre udvortes Syn. At opflikke Klæder, gammelt Skotøi. — Opflikning, en.

Opflinke, v. a. 1. d. s. s. opflikke; ell. i lignende Bemærkelse. (dagl. Tale.) "Det, som den Grimme vil opflinke sin Styghed med." Rahbek.

Opflytte, v. a. 1. bringe op t. et andet og høiere Sted. Alt dette Tøi skal opflyttes p. Loftet. At o. en Discipel i Skolen (give ham en høiere Plads, efter hans Fremgang.) Deraf: Opflytning, en. pl.-er.

Opflyve, s. flyve op. I partic. Hønsene ere opfløine. — Opflyven, en. det, at flyve op.

Opflække, v. a. s. flække.

Opfolde, v. a. 1. samle op i Folder. — Deraf: Opfoldning, en. (V. S. O.)

Opfodre ell. opfore, v. a. 1. forbruge, opbruge som Qvægfoder. At opfodre Foderurter. (Oluffsen.)

Opfordre, v. a. 1. forlange et Svar, en Erklæring af een, p. en alvorlig, høitidelig Maade. At o. een t. at sige Sandhed. Fæstningen, Commandanten blev opfordret (t. at overgive sig.) — Deraf: Opfordring, en. pl.-er.

Opfostre, v. a. 1. pleie og bære Omsorg f. et Barn, opføde og opdrage. Disse Børn har han opfostret som sine egne. En Stiftelse, hvor Hittebørn opfostres. (br. sædvanl. kun om Børn. Jvf. opelske, opføde, opklække, pleie.) = Opfostring, en. Gierningen at opfostre; ell. det, at opfostres. (jvf. Pleie.) "Enhver Opfostring er tillige Pleie; men ikke tvertimod." Sporon. Deraf: Opfostringsanstalt, Opfostringsstiftelse, en. Stiftelse, hvor Hittebørn, ell. andre trængende Børn (Opfostringsbørn) fra den spæde Alder af opfostres. — Opfostringshuus, et. Bygningen, hvor en saadan Stiftelse er indrettet. Opfostringsvæsen, et. m. fl.

Opfrede, v. a. 1. opelske v. omhyggelig Fredning. At o. Skov, Græsgange. (figurl. om Konster og Videnskaber. Sneedorf.) Deraf: Opfredning, en.

Opfriske, v. a. 1. fornye det, som har været malet, anstrøget, skrevet. At o. et Maleri, en gammel Indskrift. — Oftest fig. At o. noget i Erindringen. At o. et Savn, et Tab. — Opfriskning, en. pl.-er.

Opfund, et. pl. d. s. 1. Handlingen at opfinde. (Suhm.) 2. det, som er opfundet, en Opfindelse, et Paafund. (som hyppigere br.) "Hastigen opfandt de Skiolde, og forbedrede siden deres Opfund." Guldberg.

Opfylde, v. a. 2. giøre fuld, komme saameget i, at et Rum fyldes. At o. en Park, en Grøft. fig. o. Hovedet, Phantasien m. falske Forestillinger, Billeder. — fig. "Da var det Tid at opfylde den Mangel, som endnu var tilbage, og som Fornuften ikke kunde afhielpe." Sneed. 2. bringe t. Virkelighed, t. Udførelse. At o. et Løfte. Jeg fik mit Ønske opfyldt. Spaadommen blev opfyldt. 3. giøre Fyldest for, fuldbyrde, iagttage. At o. sine Pligter, sin Bestemmelse. Hensigten m. dette Brev er nu opfyldt. — Opfyldelse, en. (br. i Bemærk. 2 og 3 af opfylde.) 1. Udfaldets Overeensstemmelse m. en foregaaende Tanke, Yttring, m. et Ønske, Haab, en Forventning, &c. Min Formodning, hans Spaadom, Forhaabning gik i O. "Hvad Haabet lover, har den mindste Deel af sin Opfyldelse her." Mynster. 2. Fuldbyrdelse, Iagttagelse, fuldstændig Udøvelse. En Tractats, et Vilkaars O. Pligters O. — Opfyldning, en. Gierningen at opfylde (ell. fylde op) i egentlig Bemærkning.

Opfærde, v. a. 1. I ældre Skrifter: istandsætte, flye, forsyne. "Han lod Skibet styrke og opfærde m. nye Bord." A. Vedel.

Opføde, v. a. 2. om Mennesker: opfostre; om Dyr: lægge til, lade leve og vore under Tilsyn og Røgt. Han har opfødt sine Børn i stor Fattigdom. At opføde Fiederkræ. — Deraf: Opfødning, en.

Opføre, v. a. og rec. 2. d. s. s. føre op.

bringe hen p. et høiere Sted. Man opførte Kanoner p. Voldene. 2. opreise, bygge. At o. en Bygning, Volde, en Muur. 3. At opføre et Skuespil (lade det spilles p. Theatret.) At o. en høitidelig Musik. 4. At o. en Dands ɔ: være Fordandser. 5. recipr. At o. sig, forholde, skikke sig, indrette sin Handlemaade. At o. sig vel, ilde, uartigt. At o. sig imod een som en retskaffen Mand. — Heraf i Bemærk. 5: Opførsel, en. ud. pl. Adfærd, Levnet, Handlemaade. En slet, god, uforsigtig, noverlagt Opførsel. — I de øvrige Bemærkelser br. Opførelse, en. f. E. en Bygnings, et Skuespils Opførelse.

Opgaae, v. n. 3. (s. gaae.) 1. i figurl. Bemærkelse for: oprinde, blive synlig. Der opgik et Lys f. mig i Sagen. Den opgaaende Sol. (s. nedgaae.) 2. i ældre Skrifter: medgaae, forbruges. Hvad derpaa opgaaer.

Opgaaen, en. ud. pl. Handlingen at gaae op.

Opgang, en. 1. ud. pl. d. s. s. Opgaaen. Under Opgangen i Taarnet. — figurl. Solens, Stiernernes, Maanens O. 2. pl.–e. Vei, som fører opad, Adgang t. et høiere Sted. Bierget har en steil, vanskelig Opgang. Der er ingen god O. i Huset. Opgangen t. Fæstningen. (s. Opkiørsel.)

Opgave, en. pl.–r. noget, som opgives, fremsættes t. at udtænke ell. udføre, et opgivet Spørgsmaal ell. Prøvestykke. En mathematisk O. At løse en vanskelig O. "Hun opløste m. saa megen Skiønsomhed de vanskeligste Opgaver." Bagg. N. Klim.

Opgield, en. ud. pl. [T. Aufgeld.] det, man giver for en Ting, over dens egentlige Værdi ell. Priis; særd. det Tilskud, som gives p. en slettere Mynt, der byttes f. en bedre. (Agio.)

Opgive, v. a. 3. (s. give.) 1. give fra sig, give Slip paa, lade fare, fratræde, forlade. At o. et Forsæt, en Reise. o. Haabet om en Ting. o. sit Haandværk. At o. Aanden ɔ: døe. 2. indrømme, overdrage, afstaae, fratræde t. Fordeel f. en anden. Han har opgivet Handelen t. sin Søn. Han maatte o. Lehnet t. Kongen. At o. sit Bo (t. Rettens Behandling) giøre Opbud. At o. Vøret (give den høstede Ager fri t. Græsning for Qvæget.) 3. angive, forklare, betegne, indberette, anmelde (efter foregaaende Æskning.) At o. de nøiere Omstændigheder. At o. een de Forholdsregler, han har at rette sig efter. o. sin Formue, sine Indkomster. o. sine Medskyldige. 4. fremsætte, forelægge t. Besvarelse. At o. en Gaade, en Stiil, et Priisspørgsmaal. (s. Opgave.) — Deraf: Opgivelse, en. 1. Opgivelsen af et Forsæt. Haandværkets O. 2. Boets O. Byens, Fæstningens O. (Overgivelse.) 3. En nøiagtig O. af Gielden. Efter O. af Huuseierne. 4. O. af Priisspørgsmaal. (Langt sieldnere br. Opgivning.)

Opgiøde, v. a. 1. bringe en forhen udyrket, ell. forsømt Jord i frugtbar Stand v. Giødning. At o. en Mark. (V. S. O.)

Opgiøre, v. a. 3. (s. giøre.) bringe i Rigtighed, bringe t. endelig Afgiørelse. At opgiøre en Regning.

Opglatte, v. a. 1. stryge noget opad; og tillige glatte det. At opglatte Haaret. Deraf: Opglatning, en. (V. S. O.)

Opgløde, v. a. 1. bringe t. at gløde, brænde; opvarme; fig. opilde, tilskynde. (Pram.)

Opgrave, v. a. 3. (s. grave.) 1. bringe op, bringe frem af Jorden v. at grave. (grave op.) Liget blev opgravet. Disse Mynter har en Bonde opgravet i sin Have. 2. aabne v. Gravning. At o. en Høi. — Opgravning, en. pl.–er.

Opgroe, v. n. 1. (er.) sielden for: groe op, opvore.

Opgrye, v. n. 1. d. s. s. grye, frembryde; men sieldnere og usædvanl. "Der skal ikke Dagen ved Solen opgrye." Kingo.

Ophakke, v. a. 1. løsne, bryde op v. at hakke. At ophakke en fast Leerjord, et Leergulv, en Steenbro. — Ophakning, en. pl.–er.

Ophale, v. a. 1. hale i Veiret, hale op. At ophale et Toug p. Dækket. — Ophaling, en. pl.–er.

Opharve, v. a. 1. løsne, bryde v. at harve. At opharve Jorden. (V. S. O.) Deraf: Opharvning, en.

Ophaspe, v. a. 1. bringe alt Garn af Tenen v. at haspe. Nu er Garnet ophaspet. (V. S. O.) — Ophaspning, en.

Ophav, et. ud. pl. [I. Upphaf.] 1. Begyndelse, Oprindelse, Aarsag. Verdens O. Han var O. til denne Forandring i Regieringen. "Ophav og Aarsag t. Alt godt." A. S. Vedel. 2. Udspring, Herkomst. "Mange Fyrster have deres O. af hende." Vedel. 3. første Anledning. "De Tydske havde først givet Ophav t. denne Feide." Vedel. — Ophavsmand, en. pl. –mænd. [I. Upphafsmadr.] den, som giver Anledning t. at noget skeer ell. bliver til, som begynder, indleder, er Stifter af noget. Han var Ophavsmand til (ell. for) Oprøret. Min Lykkes Ophavsmand.

Ophefte, v. a. 1. bringe noget høiere i Veiret, og tillige hefte det fast. At ophefte sin Kiole. — Opheftning, en. pl.–er.

Ophente, v. a. 1. lade een kalde ell. føre op t. et Sted. (hente op.) Han blev ophentet paa Slottet.

Ophidse, v. a. 1. giøre een hidsig, opbragt, forbittret, tilskynde een t. at at giøre noget i Lidenskab ell. Vrede. Han ophid-

sede Borgerne mod Øvrigheden. Ved denne Tale bleve de ophidsede til Modstand. Ophidset af Viin og Lidenskab. — Ophidsning, en. pl. - er.

Ophielpe, v. a. 3. (s. hielpe.) understøtte, fremhielpe det, som er i Forfald, som ikke er i god Drift ell. Fremgang. At ophielpe Handelen, Fabrikerne i et Land. — Ophielpning, en.

Ophisse, v. a. 1. s. hisse op. Sækken blev ophisset. (jvf. heise.) — Ophisning, en.

Ophitte, v. a. 1. d. s. s. opfinde, hitte paa. Det er en Historie, han selv har ophittet. Han kan godt ophitte Løgne.

Ophobe, s. opdynge.

Ophold, et. 1. Væren, Bliven p. et Sted. Hans meste O. er i Hovedstaden. Mit O. her i Byen vil ikke blive langt. (Undertiden ogsaa for: Opholdssted. Dette Sted er om Sommeren hans sædvanlige O.) 2. Underholdning, Næring, Føde. Livets Ophold. Han har deraf sit rigelige O. At søge sit O. give een sit O. 3. Standsning, Ophør, Afladelse. Det regner uden Ophold. O. i Musiken (Pause.) 4. Forhaling, Udsættelse. Det maa skee uden O. "Ophold hindrer et Arbeide fra at bringes t. Ende; Forhaling hindrer dets Begyndelse, Sinkelse dets Fremgang." Sporon. = Opholdskilde, en. Maade, Vei, at erhverve sit Ophold. "Næringsveie og Opholdskilder." J. Boye. Opholdsmiddel, et. det, hvorved man nærer, opholder, underholder sig. (J. Boye.) Opholdssted, et. Sted, hvor man lever, opholder sig. Opholdstid, en. det Tidsrum, i hvilket man opholder sig p. et vist Sted. En længere, kortere O. — Opholdsveir, et. Veirets Forandring t. det bedre, Ophold imellem Regnbyger og Uveir.

Opholde, v. a. og rec. opholdt. 1. holde v. Magt; underholde, holde vedlige. Dermed opholdt han Livet. Haabet opholder den Ulykkelige. (s. Ophold, 2.) 2. standse i sin Gang, sinke. Jeg blev opholdt underveis. Han opholdt mig m. Snak en heel Time. 3. forhale, opsætte. Han har opholdt Sagen et halvt Aar. Denne Forretning taaler ei at opholdes. 4. recipr. a.) være, forblive, tilbringe Tiden. Jeg har opholdt mig der et halvt Aar. At o. sig p. Landet om Sommeren. b.) tøve, standse, forsinke sig. Han opholdt sig underveis, og kom derfor sildigere, end man ventede ham. At o. sig ved noget ɔ: fornemmelig sysselsætte sig med, fortrinligen anvende Tid og Opmærksomhed paa. Denne Deel af Digtet ville vi ikke opholde os ved. c.) At o. sig over noget ɔ: udsætte paa, omtale m. Daddel. Hun opholder sig over alle Folk. = Opholder, en. Den som opholder (1.) ell. vedligeholder noget. "Gud, som er Alles Skaber og Opholder." Schytte.

Ophoste, v. a. 1. opkaste v. Hosten. At ophoste Sliim. — Ophostning, en. pl. - er.

Ophovne, v. n. 1. (er.) blive hoven, svulme op, blive tykkere. Armen ophovnede efter Slangens Bid. Hendes Øine vare ophovnede af Graad. — Ophovnelse, en.

Ophugge, v. a. 1. aabne v. at hugge. At o. Isen f. at faae Vand. 2. omhugge aldeles, hugge Alt hvad der er at hugge. Han lod strax hele Skoven o. Alt Brændet er ophugget. 3. hugge i Stykker det, som ei er brugeligt. At o. et gammelt Skib, en Vogn. 4. fordærve v. at hugge. Brættet, Blokken er reent ophugget. (V. S. O. bedre forhugget.) — Deraf: Ophugning, en. pl. - er.

Ophænge, v. a. 2. (s. hænge.) hænge i Veiret, hænge op. Jeg vil o. dette Stykke blandt de øvrige. Krandse vare ophængte rundt om p. Træerne. (fig. at være ophængt i Forretninger. d. Tale.) — Ophængning, en. pl. - er. (D. H. D.)

Ophæve, v. a. 1. ende, afbryde, bringe t. Ophør, afskaffe, omstøde. At o. en Beleiring. (jvf. hæve, 4.) At o. en Contract. "Kronen ophæver den Liighed, som Venskab saa meget elsker." Wandal. Jeg har ophævet al Forbindelse m. ham. At o. en Forskrift, en Forordning, en gammel Skik, Vedtægt. Disse to Begreber ophæve (modsige) hinanden. — Ophævelse, en. 1. Gierningen at ophæve, ende, afbryde. Beleiringens O. Et Ægteskabs O. 2. pl. Ophævelser. Omstændigheder, Vidtløftighed. At giøre megen O., mange Ophævelser af noget, af sine Fortienester.

Ophøie, v. a. 1. giøre at noget bliver høiere, forhøie. (sielden.) — Derimod figurl. At o. (forfremme) een t. Ære og Værdighed. Han blev ophøiet i Adelstanden. "Du stundom viser mig ophøiet den dydige, retskafne Mand." Rein. — At o. een over alle hans Samtidige. o. een t. Skyerne (ɔ: rose, berømme i høi Grad.) "Mange af de Dyder, som ophøies t. Skyerne i rimede og urimede Vers." Bagg. N. Klim. = Ophøielse, en. Korsets O. — figurl. Forfremmelse, Befordring. Ophøielse til fyrstelig Værdighed. — ophøiet, partic. a.) ophøiet Arbeide ɔ: Figurer, som hæve sig meer ell. mindre fra den Grund, hvori de ere udarbeidede. Halv — heel ophøiet Arbeide. b.) sublim, høi. En ophøiet Tanke. Et ophøiet Billede.

Ophør, et. ud. pl. Afbrydelse f. en Tid ell. for bestandig; Standsning, Slutning. "Dødens Navn betegner et Ophør af Alt hvad Livet har." Mynster. Der er intet O. i Arbeidet. At arbeide uden O. (uafladelig.) Smittens, Sygdommens Ophør.

Ophøre, v. n. og a. 2. a.) neutr. standse, aflade, afbrydes. Skuespillene ere op-

hørte. Det har ophørt at regne. Hans Bestilling ophører m. dette Aar. b.) act. opsverge. Han er ude f. at ophøre en Skibsleilighed. (s. høre, 4.)

Opilde, v. a. 1. vække Ild ell. Lue. At o. Gnisterne i Tønderet. At o. et Baal. 2. frembringe Hede i noget, opvarme. "Jeg — opilder Havets kolde Barm." S. Staffeldt. 3. figurl. ophidse, opflamme. Dette opildede p. ny hans næsten udslukte Lidenskab. "Kan Tapperhed opildes der, hvor det ikke længere er Skam at være feig?" J. Boye.

Opirre, v. a. 1. ægge t. Vrede, ophidse, forbittre. — **Opirrelse**, en. pl.–r.

Opium, et. ud. pl. Et Lægemiddel, som er den indtørrede Saft af Frøhusene p. et Slags Valmue. Papaver somniferum.

Opjage, v. a. 3. (s. jage.) drive ell. jage frem af et Skiul ell. Leie. At o. en Hare. "Det Vildt, de opjage i Skovene." J. Boye. "Opjaget fløi hver Fugl om Høiene." P. H. Frimann. At o. et Skib (indhente det v. hurtigere Seiling.) — Deraf: **Opjagning**, en.

Opkalde, v. a. 2. byde, opfordre een t. at komme op, kalde op. Vidnerne blev opkaldte p. Raadhuset. Han lod Folkene o. paa Gaarden. 2. overføre eens Navn p. et Barn v. Daaben. Hun er bleven opkaldt adskillige Gange i sine Børns Familie. 3. give een i Daaben Navn efter en anden. Han er opkaldt efter sin Bedstefader. — Deraf: **Opkaldelse**, en.

Opkaste, v. a. 1. bringe opad v. at kaste. (kaste op. Denne Form br. oftere om den egentlige Kasten m. Haanden. At k. en Steen op i Luften. opkaste derimod om den lignende Virkning v. andre Kræfter, end blot Armens Bevægelse.) f. E. At o. Jorden (m. Spaden) v. Siderne af en Grøft. Søen opkastede Ligene p. Strandbredden. 2. danne en Forhøining v. at kaste Jord m. Spaden. At o. et Dige, en Jordvold, en Skandse. (Derimod: Grøften trænger t. at opkastes ɔ: ryddes v. at kaste Jord op.) 3. give fra sig v. Brækning. (jvf. kaste op.) Han har opkastet al Maden. 4. figurl. a.) At o. et Sprog i Bibelen ɔ: opsøge det v. at blade. b.) At o. et Spørgsmaal, en Tvivl, Indvending ɔ: fremføre. c.) At opkaste sig ɔ: gjøre sig til noget, ell. tiltage sig en Myndighed, hvortil man ei er opfordret ell. berettiget. At o. sig t. Herre over een, t. Dommer i en Sag. — **Opkastelse**, en. Handlingen at opkaste, i Bemærkelsen 1. 2. 3. f. E. Voldens O. En stærk Opkastelse ɔ: Brækning ꝛc. (Ligeledes, men oftest i Bemærk. 1 og 2, bruges **Opkastning**.)

Opkilte, v. a. 1. binde (Klæderne) op v. Bælte ell. d. At opkilte sine Klæder. — Deraf: **Opkiltning**, en.

Opkiøb, et. Handlingen at opkiøbe. O. af Korn. — **Opkiøbsret**, en. Rettighed t. at opkiøbe Varer. (Olufsen.)

Opkiøbe, v. a. 2. kiøbe et vist Slags Vare i stor Mængde, ell. Alt hvad der findes af samme, f. at kunne sætte ell. opskrue Prisen derpaa. At opkiøbe Korn, Smør. — **Opkiøber**, en. pl. –e. den, som opkiøber en ell. flere Varer.

Opkiøre, v. a. 2. fordærve v. Kiørsel. Veien er meget opkiørt v. de svære Fragtvogne.

Opkiørsel, en. pl.–kiørsler. 1. Handlingen at kiøre op. 2. Vei, Adkomst, Leilighed t. at kiøre op. En steil, bred, magelig Opkiørsel.

Opklare, v. a. 1. giøre lys, kaste Lys paa, oplyse. Ingen Stierne opklarede den mørke Himmel. — figurl. Ved denne Tidende opklaredes hans Ansigt. Videnskaberne o. Forstanden. "Opklarede Indsigter i Religionen." Wandal. 2. uegentl. giøre noget klart, fatteligt, udvikle, forklare. Dette opklarer hele Sagen. — Deraf: **Opklaring**, en. pl.–er.

Opklavre, v. n. 1. s. klavre op. At komme opklavrende.

Opkline, v. a. 1. opføre, reise v. at kline. Den Væg blev hastig opklinet.

Opklistre, v. a. 1. fæste op v. at klistre. At opklistre Haaret m. Pomade. — **Opklistring**, en. (Tode.)

Opklodsning, en. i et Skib: det langskibs p. Kiølsvinet liggende Tømmerlag, hvormed Rummet imellem Kiølens Overflade og Bundstokkens Underkanter opfyldes.

Opklynge, v. a. 1. klynge ell. hisse i Veiret. s. klynge. Han blev opklynget i Galgen. — **Opklyngning**, en. pl.–er.

Opklyve, v. n. s. klyve. "Du som t. Hovmods Top p. Gisninger opklyver." Tullin.

Opklæde, v. a. 2. forsyne m. en heel ny Klædning, klæde af ny. At opklæde et fattigt Barn. — **Opklædning**, en.

Opklække, v. a. 1. sørge for i Opværten, opføde (om Dyr; og mest om de mindre Huusdyr. At opklække Kyllinger, Ællinger. Derimod: lægge Kalve til; opføde en Hest. m. m.)

Opknappe, v. a. 1. aabne (et Klædemon) v. at drage Knapperne ud af Knaphullerne. — **Opknapning**, en. pl.–er.

Opknytte, v. a. 1. fæste op m. Baand, som knyttes. At o. Haaret. (V. S. O.)

Opkoble, v. a. 1. løse af Kobbelet. At opkoble Jagthunde. (V. S. O.)

Opkog, et. pl. d. s. 1. en let, kort Kogning. At lade noget faae et O. 2. gientagen Kogning. At give Maden et O. 3. det, som er opkogt; opkogt Mad. Vi fik ikke andet end Opkog af gamle Retter. —

figurl. Dette Ugeblad er blot et **Opkog** af fremmede Blade.

Opkoge, v. a. 2. give et Opkog (1.) V. S. O. 2. koge p. ny. opkogt Kaal. Denne Mad taber sin Smag v. at opkoges. 3. fig. sige, fortælle, beskrive hvad en anden allerede har sagt, fortalt &c. "At spilde Tid p. at besvare Indvendinger, som hundrede Gange ere opkogte." Sneedorf. Opkogte Indfald, Fortællinger. "Dette Eventyr var nylig opkogt." Bagg. N. Klim. — **Opkogning**, en. pl.-er. Gierningen at opkoge.

Opkomme, v. n. 3. [s. komme.] 1. faae sin Tilværelse, blive til, begynde. Denne Ildebrand opkom paa Gammel Holm. Jeg mindes godt, naar denne Skik først opkom. "Siden, da Fædrift og andre Næringsveie opkom." Schytte. 2. foraarsages, reise sig. Ofte kan en stor Ulykke o. af en ringe Aarsag. (s. opstaae.)

Opkomst, en. ud. pl. 1. det, at komme op, ell. komme frem; Fremkomst, Opgang. Efter hans **Opkomst** af denne Sygdom har han følt sig raskere, end tilforn. Maanens, Stiernernes O. 2. Oprindelse, Begyndelse. En ny Modes O. "Paa Adspredelsen fulgte adskillige nye Sprogs Opkomst." Guldb. 3. Fremskridt t. det bedre, Fremme, Udvikling, Forbedring. Handelens, Videnskabernes O. "Iver for Sprogets **Opkomst**." Sneedorf.

Opkradse, v. a. 1. bringe op v. at kradse ell. skrabe. At o. noget af Jorden. 2. giøre lodden v. at kradse ell. rive m. stive Børster. At opkradse Klæde. — **Opkradsning**, en. pl.-er.

Opkravle, v. n. 1. kravle op. At komme opkravlende.

Opkruse, v. a. 1. kruse noget saaledes, at det bøier sig opad. At opkruse Haaret. — **Opkrusning**, en.

Opkræve, v. a. 1. kræve, indkræve. At opkræve en Skat. 2. kalde for Retten, opnævne.

Opkrølle, v. a. 1. sætte op, rulle op omkring Krøller. At opkrølle Haaret. Hendes Haar bliver opkrøllet om Aftenen. — **Opkrølning**, en.

Oplade, v. a. 3. (s. lade.) 1. aabne, oplukke. (sielden undt. i Bibel-Overs. og hos Digtere.) "**Oplad** f. tamme Fugl det vante Buur." Rahbek. "I min Aand sig oplader en Himmel." S. Staffeldt. — "Betimeligen du din Haand oplader." Ingemann. — oplade sig, yttre sig, betroe sig. "Han turde ei o. sig f. nogen." P. Claussen. 2. fratræde, afstaae, overlade en Besiddelse t. andre. At o. et Lehn, en Gaard. "At han skulde o. ham England." P. Claussen. At oplade sit Rige. A. Vedel. — **Opladelse**, en. Gaardens, Embedets **Opladelse**.

Oplag, et. pl. d. s. 1. et oplagt, henlagt Forraad, et Forraad af Varer og Kiøbmandsgods, bestemt t. at sælges. Et stort O. af Korn, af Manufacturvarer. Et Klædeoplag. 2. en Sum af oplagte ell. opsamlede Penge. Han har et O. fra Skolen. 3. Samlingen af de p. een Gang trykte Exemplarer af et Skrift. At giøre et stort, et indskrænket **Oplag**. Det andet, tredie O. af en Bog (jvf. Forlag og Udgave.) 4. "Lønlige **Oplag**" ɔ: Anslag, Planer. Vedel. (forældet. s. oplægge, 4.) = **Oplagsafgift**, en. Told af oplagte Varer. **Oplagshuus**, et. H. hvor Varer oplægges; Magazin. (Olufsen.) **Oplagspenge**, pl. Penge, især af Stipendier, som efterhaanden oplægges ell. samles f. een. (f. E. for en Skolediscipel.) **Oplagsplads**, en. En t. Vareoplag bestemt P. **Oplagsret**, en. Ret t. at oplægge Varer; Stabelrettighed. (jvf. Forlagsret.) **Oplagssted**, et. 1. en Oplagsplads. (Malling.) 2. en Søstad, hvor Handelsvarer oplægges. (Guldberg.) **Oplagsvarer**, pl. 1. Varesorter, som man har **Oplag** af, hvoraf Mængde haves i Forraad. 2. Varer, som oplægges i Pakhuse og v. Toldsteder, enten t. Ud- ell. Indførsel.

Oplagt, adj. v. ell. partic. s. under oplægge.

Opland, et. pl.-e. det Indre af Landet, de fra Havet fiernede Landstrækninger; særdeles m. Hensyn til en Stad, hvilken de omgive. Bergens **Opland** ɔ: Fastlandet nærmest omkring Staden. Vendsyssel er Aalborgs **Opland**. — Deraf: **Oplænding**, en. den, som er fra et **Opland**. (br. mest i Norge.)

Oplede, v. a. 1. søge efter og finde; hitte v. at lede; opsøge. At oplede et Sted i en Bog.

Opleve, v. a. 1. leve imedens ell. saalænge indtil noget skeer ell. indtræder. Om Fortiden: Vi have oplevet store og uhørte Begivenheder. Han oplevede en høi Alder. — Om Fremtiden: Du kan endnu o. den Dag. Jeg haaber at o. megen Glæde af dette Barn. (Som v. n. ell. i St. for: at leve op, komme t. Live igien, br. det i Talesproget aldrig; sielden og kun fig. i høiere Stiil. "At see store Mænd opleve igien i deres Meninger." Sneedorf; hvor dog leve op havde været naturligere.)

Oplive, v. a. 1. egentl. give Liv, besiæle. (som dog kun sielden br.) Det er Siælen, der opliver Legemet. "**Oplive** m. sin Aand den frosne Klump af Jord." Ohlenschl. 2. figurl. a.) give ny Kraft, ny Virksomhed. Man haabede, at Freden atter skulde o. Handelen. "At oplive Naturens slumrende Kræfter." Engelst. b.) fremkalde, opvække p. ny. At o. Erindringen. "Da græd jeg, da oplivedes mit Haab." Evald. c.) vække Siælens Liv, fremkalde Glæde, Munterhed, opmuntre.

Hans gode Lune oplivede hele Selskabet. Musiken opliver Sindet. Det oplivende Foraar. — Deraf: **Oplivelse**, en. ud. pl.

Oplue, v. a. og n. 1. act. sætte i Lue, giøre, at noget blusser i Lue. At o. Ilden. figurl. At o. Kiærlighed t. Fædrelandet. "Den opluer halvudslukte Følelser t. en fortærende Flamme." Engelst. — neutr. blusse op, komme i Lue. Det opluende Baal. — figurl. om voldsomme Sindsbevægelser. Da opluede hans Vrede. "Med eet opluede mit halv slukte Mod paa ny." Bagg. N. Klim. "Nu Had, nu Kiærlighed opluer i vor Barm." St. Blicher.

Opluge, v. a. 1. fage op v. at luge. "Hver Spire — er nu opluget, rykket op med Rode." Rahbek.

Oplukke, v. a. 1. aabne det, som var lukket. At oplukke alle Døre. — **Oplukning**, en. pl.–er.

Oplyse, v. a. 2. kaste Lys paa, bringe Lys i et forhen mørkt Rum. "Ingen Vraa er nu saa mørk, du den jo kan oplyse." Grundtvig. Denne Lampe oplyser hele Værelset. Den af Maanen oplyste Egn. 2. figurl. a.) giøre noget klart, forklare, giøre tydelig. At o. noget m. Exempler. b.) undervise, danne v. Lære, give klar og tilstrækkelig Indsigt, tydelige Begreber. At o. Forstanden. At o. een om sine Pligter. En oplyst Mand, Tidsalder. Videnskaber og Konster havde dengang endnu ei oplyst Verden. Jeg fandt ham nøie oplyst om enhver Omstændighed. c.) anmelde, bekiendtgiøre offentlig. At o. fundne Sager i Aviserne. = **Oplysning**, en. Handlingen at oplyse; Tilstanden at være oplyst. 1. ud. pl. i egentlig Bemærk. Gadernes O. Oplysningen i dette Theater er slet. 2. i figurl. Bemærk. a.) pl.–er. det, som tiener t. tydelig, tilstrækkelig Kundskab om noget; Opklaring. Han gav mig fuldstændig O. i Sagen. Jeg har meddeelt ham vigtige Oplysninger. b.) ud. pl. Klarhed, Rigtighed i Begreber, i Alm. ell. af et vist Slags. Almuens, Bondens O. Hans Skrifter have virket meget t. Oplysning i Landhuusholdningen. c.) ud. pl. særd. og absol. Klarhed og Tydelighed i Kundskab og Begreber om det, som hører t. Menneskets Vel, t. dets fornuftige Bestemmelse, Lyksalighed og Dannelse f. et høiere Maal overhovedet. En stigende Cultur og Oplysning. Vort Aarhundredes Oplysning.

Oplægge, v. a. 3. (s. lægge.) 1. lægge p. et høiere Sted, lægge op. (sædvanl. kun i partic. og inf. pass. Kornet skal oplægges, er oplagt p. Loftet.) At oplægge et Skib o: lægge det ind i Havnen f. at aftakles. 2. henlægge i Forraad, ell. paa et Sted, hvor man siden afhenter det oplagte. At o. Korn i Magaziner; o. Varer i en Søstad. 3. giemme det, som er sparet ell. tilovers. Det er oplagte Penge. Han kan aarlig o. det Halve af sin Løn. (s. lægge op.) 4. At o. Raad (ell. lægge Raad op) blive enige om et Anslag. Det var hemmelig oplagt imellem dem. Et oplagt Raad. ("At oplægge sig imod een," giøre Anslag imod. Vedel.) At oplægge (o: stifte) et Forbund. Hvitfeldt. 5. At o. en Bog o: besørge den trykket. (s. Oplag, 3.) — **Oplægning**, en. Kornets Oplægning paa Loftet. Skibets Oplægning i Havnen.

Oplænding, en. s. Opland.

Oplænger, en. pl.–e. den Deel af Indtømmeret i et Skib, som fra Bundstokken af danner Spantet (Ribbenene) i Skibet.

Oplænke, v. a. 1. giøre en Lænke nogle Led kortere, v. at hefte den op. Hundens Lænke er f. lang; den maa oplænkes. — Deraf: **Oplænkning**, en.

Oplære, v. a. 2. give Underviisning i noget, lære, undervise. At o. een i noget. Deraf: **Oplærelse**, en. ud. pl. (V. S. O.)

Oplæse, v. a. 2. læse høit af Papiret ell. Bogen, fremsige lydeligt hvad man har f. sig skrevet. At o. et Stykke af en Digter. oplæse en Dom, en Befaling. — **Oplæsning**, en. pl.–er.

Opløb, et. pl. d. s. 1. Sankning af en Mængde Mennesker, der efterhaanden flokkes p. et Sted. Der var et stort O. paa Torvet. 2. i Særd. Sammenløb af Folk i oprørske Hensigter (Tumult.) Han blev dræbt i Opløbet. At dæmpe et Opløb.

Opløbe, v. a. 3. (s. løbe.) indhente i Løbet, naae v. at løbe efter. Han er f. langt forud; jeg kan ikke opløbe ham. (ell. løbe ham op.) Som v. n. for: løbe op br. det allene i partic. Gielden er opløbet betydeligt. En lang opløben Dreng.

Opløber, en. pl.–e. En Skibsdreng, Matrosdreng. (t. Skibs br. sædvanl. det Plattydske: O p l o p e r.)

Opløfte, v. a. 1. hæve, holde i Veiret. At o. Hænderne mod Himlen. (kun i høiere Stiil. Derimod: Han løftede Drengen op. At løfte noget op fra Jorden.) — fig. at o. een t. Skyerne o: rose ham umaadeligt. — At o. Sindet, hæve Tankerne fra det Jordiske t. høiere Ideer. En opløftende Forestilling. — At o. sin Røst, at o. (hæve, forstærke) Stemmen. = **Opløftelse**, en. Gierningen, at opløfte. Hændernes O. — uegentl. Stemmens O. Sindets Opløftelse fra det Jordiske. "Denne Aandens Opløftelse og Hiertets Udvidelse t. Følelse af Skaberen i den hele Skabning." Bagg.

Opløse, v. a. 2. adskille, løse noget, der var sammenknyttet. At o. en Knude, en Sløife. — fig. At o. en Hær, lade den skilles ad. 2. løsne sammenhængende Dele. Fugtighed har opløst Farverne. "Mergelens Dele opløses hastigen, og tillige opløse Jorden." Schytte. 3. forklare, udtyde.

At o. en Gaade, en Opgave. 4. ophæve, tilintetgiøre, erklære ugyldig. At o. et Ægteskab, en Forbindelse, et Selskab, en Forening. 5. I Chemien siges et flydende Legeme at opløse et fast, naar det sidste forsvinder i det første; og overhovedet, at et Legeme opløser det andet, naar det bevirker Delenes Adskillelse og indgaaer en chemisk Forening m. samme. Skedevand opløser Metaller. Svovel opløser Jernet. = opløselig, adj. som lader sig opløse. Deraf: Opløselighed, en. — Opløsning, en. pl. -er. Gierningen at opløse, i alle forskiellige Bemærkelser. En Knudes O. Opløsning p. en Gaade. Knudens O. i et Skuespil. Sukkerets O. i Vand. Et Riges Opløsning o: fuldkomne Tilintetgiørelse som Stat. Et Menneskes Opløsning o: Død. "Uden at frygte eller ønske vor Opløsning." Sneedorf. — Opløsningsmiddel, et. Middel til (chemisk) Opløsning.

Opmaal, et. Overmaal, Topmaal; Tilgift. (Colding.)

Opmaale, v. a. 2. maale og beregne et Rums ell. et Legemes Størrelse. (især om Jord.) At o. en Ager, en Byes Marker. o. et Skib. — Deraf: Opmaaling, en. pl. -er. En Bondegaards O. At ligge ude paa Opmaaling o: Landmaaling.

Opmale, v. a. 1. male p. ny det, som tilforn har været malet. — Deraf: Opmaling, en. pl.-er.

Opmand, en. 1. Voldgiftsmand. (Hvitfeldt. Holberg.) "At lade det komme an p. Opmænds Kiendelse." Vid. S. Skr. IV. 2. 2. Hovedmand, Ophavsmand, Formand. (mest i Dialekterne; sielden i Skriftsproget.) 3. i Lovsproget: den, som i Voldgiftsager udnævnes f. at giøre Udslaget imellem Voldgiftsmændenes forskiellige Meninger, naar de ei kunne blive enige. (s. D. Lov. I. 6. 1.)

Opmande, v. a. 1. sætte Mod i, indgyde Mod. (usædvanl. At opmande een ved sin Tale. T. Rothe.)

Opmane, v. a. 1. tilskynde, opmuntre. (Colding; forældet.) 2. At o. Aander, mane, fremkalde dem v. Besværgelser. "Med den opmaned du den svundne Old." Grundtvig. — Opmaning, en. pl.-er.

Opmuddre, v. a. 1. rense for Mudder. o. en Havn, Canal. — Opmuddring, en. pl.-er.

Opmuntre, v. a. 1. vække Munterhed hos een, giøre glad, lystig. At o. et heelt Selskab. 2. tilskynde, indgyde Mod og Lyst t. noget. At o. een t. at fortsætte et Arbeide. "Man egger v. Konst og List; tilskynder v. Overtalelser; opmuntrer v. Overbeviisning" (ligesom og v. at give Haab, Udsigt t. Fordeel, ved Roes o. m.) Sporon. 3. vække t. Liv og Virksomhed, fremme, fremskynde. "Saa let, som det er at opmuntre Videnskaberne, saa let er det og at undertrykke dem." Sneedorf. — Opmuntring, en. pl.-er. 1. Handlingen at opmuntre (1. og 2.) 2. det, som yder Opmuntring, opmuntrende Nydelse, Adspredelse. Det var mig en behagelig O.

Opmure, v. a. 1. føre Muurværk i Veiret, bygge af Muur. At o. en Lade. Forhuset er opmuret. — Opmuring, en. pl.-er.

Opmærksom, adj. pl.-me. 1. agtsom, agtpaagivende. En o. Tilhører, Læser. At blive o. paa noget o: fæste sin Agt, Agtsomhed derpaa. At giøre een o. paa noget. 2. meget omhyggelig, høflig, deeltagende. Han viste sig meget o. imod os. — Deraf: Opmærksomhed, en. 1. Agtsomhed, Agtpaagivenhed. At henvende sin O. paa noget. At betragte noget med O. "Tænkekraft kaldes Opmærksomhed, hvis den t. en klar og tydelig Bevidsthed er tilstrækkelig." Treschow. 2. understøttende Deeltagelse, Opmuntring. Denne Konstflid har Regieringen skienket megen O. 3. høflig Deeltagelse og Omhu.

Opnaae, v. a. 1. indhente, naae v. at sætte efter. (V. S. O. sielden. s. naae.) 2. fig. naae en lignende Fuldkommenhed, bringe det saa vidt, som en anden. At o. sit Mønster. Han opnaaede aldrig den Grad i Fuldkommenhed. 3. faae, bekomme, erholde (hvad man attraaer.) At o. sit Ønske, sine Hensigter. o. en høi Alder. — Opnaaelse, en. ud. pl. Ønskets Opnaaelse.

Opnagle, v. a. 1. fæste op, giøre fast i Høiden m. Søm. At opnagle et Skilt. (V. S. O.)

Opnævne, v. a. 1. d. s. s. opkalde, 2 og 3. sielden i Bemærk. navngive, benævne. "Han gik først igiennem det af ham opdagede og (efter ham) opnævnte Sund." J. Bove. — I ældre Dansk ogsaa: udnævne, fastsætte; eller i Lovsproget: opkræve. At opnævne Tingmænd. (D. Lov. I. 7. 2.)

Opoffre, v. a. 1. hengive, bringe som et Offer, give frivilligen Slip p. et vist Diemed, ell. til Bedste f. andre. Han har opoffret en stor Deel af sin Formue f. Staten. Han er i Stand t. at opoffre Alt f. at sætte denne Plan igiennem. "At opoffre en Lyst, naar store Pligter udkræve det." Sneedorf. recipr. At o. sig for det Almindelige. o. sig til Statens Tieneste. 2. tilsidesætte, agte ringere. "At o. det almindelige Bedste for Egennytten." Sneedorf. 3. give t. Priis; sætte til, tabe. At o. en Uskyldig. Han har opoffret sin hele Formue p. dette Foretagende. At o. meget af sin Tid p. et Arbeide. — Opoffrelse, en. pl.-r. Gierningen at opoffre, i Ordets forskiell. Bemærkelser. Den Uskyldiges Opoffrelse. Med O. af egen Fordeel. Jeg har giort store Opoffrelser f. denne Sag. Efter nogle Aars og mange

Penges Opoffrelse paa disse Undersøgelser. (langt sieldnere bruges Opoffring.)

Oppakke, v. a. 1. pakke fuld med, pakke Alt det paa, som skal være der. Vognen er oppakket. — Oppakning, en. 1. Gierningen at pakke op, pakke fuld. 2. Soldatens O. ell. fuld Oppakning, kaldes det, han efter Forskriften maa bære p. sig, naar han drager bevæbnet ud.

Oppasse, v. a. 1. d. s. s. passe op, b; (oftest dog i partic. pass.) Han blev oppasset underveis. Man oppasser ethvert Skridt, han giør. "Ingen kon oppasse hans Vandel saa vel." J. Bove. — Oppasser, en. pl.-e. den, som passer een op, ell. opvarter ham, en Opvarter, Tiener (som dog kun p. en vis Tid af Dagen giør sin Tieneste.) Tilforn holdt han Tiener; men nu har han en Soldat til Oppasser.

Oppe, adv. [af op; ligesom nede af ned, henne af hen, borte af bort, ꝛc.] 1. paa et høit ell. høiere Sted; i Høiden. (modſ. nede.) Oppe p. Bierget og nede i Dalen. Jeg var oppe paa Loftet. Høiere oppe i Huset, i Gaden, i Byen. 2. opstaaet, oven Senge. Jeg var oppe i Morges før Dag. Der er endnu ingen oppe. At blive, sidde længe oppe om Natten. 3. sielden i dagl. T. for: aaben, oplukket.

Oppe sig, v. recipr. tage fat p. et Arbeide m. ny Iver, gribe sig an efter Hvile ell. Ladhed. (d. Tale og Almuesproget.)

Oppebære, v. a. 3. (s. bære.) hæve, modtage. (om Penge, Afgift, Gield, o. d.) Han oppebærer alle kongelige Skatter og Indtægter i Amtet. At overdrage en anden at o. sit Tilgodehavende. De oppebaarne Penge. "De vilde giengielde oppebaarne Velgierninger." Schytte. = Oppebærelse, en. Oppebørsel. (T. Rothe. sielden.) — Oppebørsel, en. pl.-er. 1. Handlingen, at modtage Penge ell. andre Afgifter, som erlægges. 2. Kongelige Oppebørsler kaldes ogsaa det, som oppebæres i Skatter og Afgifter. — Deraf: Oppebørselsbetient, en. Embedsmand, som modtager kongelige Oppebørsler. (Oppebyrd, en. for: Oppebørsel, forekommer hos Hvitfeldt.)

Oppille, v. a. 1. opløse noget v. at pille det fra hinanden. At o. Tougværk. 2. d. s. s. pille op (men sieldnere. Duerne oppillede det udkastede Korn.) — Oppilling, en.

Opplukke, v. a. 1. s. plukke op. At o. Tougværk. opplukket Kiød, Fisk. — Deraf: Opplukning, en. pl-er.

Oppløie, v. a. 1. indtage t. Pløining, pløie Jord, som ikke før har været under Ploven. At o. Hedejord. 2. bringe frem af Jorden v. at pløie. Man har oppløiet en Samling af gamle Mynter. — Deraf: Oppløining, en. pl.-er.

Opponere, v. n. 1. [Lat. opponere.] fremsætte Indvendinger imod en andens Yttringer; br. især hvor dette skeer v. offentlige Disputationer. To Professorer opponerede imod ham. — Deraf: Opponent, en. pl.-er. den, som opponerer. Opposition, en. Modsætning, Modstand, Strid, Indvending.

Oppudse, v. a. 1. pudse p. ny, pynte op. At lade et Huus o. Hun er ret bleven oppudset. — Oppudsning, en. pl.-er.

Oppuste, v. a. 1. udspile v. at fylde m. Luft. At o. en Blære. Han er tyk og oppustet i Ansigtet. — fig. Det var ham, der hemmelig oppustede Hadet, Tvedragten (ɔ: ophidsede, eggede dertil.) Deraf: Oppustning, en. pl.-er.

Oppynte, v. a. 1. d. s. s. oppudse; men især om Personers Udvortes og Klædedragt, ell. om Værelser. Stuen er bleven oppyntet (pyntet op) t. Brylluppet. — Oppyntning, en. pl.-er.

Opraab, et. pl. d. s. 1. Handlingen at opraabe (Folk, ell. Varer v. en Auction.) Ingen mødte efter det første Opraab. 2. fig. en af Regiering ell. Øvrighed udstedt almindelig Opfordring t. Folket og Almuen, at gribe til Vaaben.

Opraabe, v. a. 2. fremkalde ell. nævne een efter den anden af en forsamlet Mængde. Alle bleve v. Navn opraabte. 2. udraabe det som sælges v. Auction. (s. raabe op.) Dette Maleri blev opraabt for 100 Rdlr. men blev ikke solgt (gik ind.) = Opraaben, en. ud. pl. Gierningen at raabe op. — Opraaber, en. den, som raaber op (f. Ex. Varer v. Auctioner.)

Opraadne, v. n. 1. (er.) angribes i alle Dele og fortæres af Raaddenhed; raadne op. Tømmeret, Fodstykket er reent opraadnet. (Skibene ligge og raadne op.)

Oprage, v. a. 1. s. rage, 1. En Mængde løs Jord, som Dyret havde opraget. — Opragning, en. pl.-er.

Opramse, v. a. 1. s. ramse. "Som jeg vil ei umage dig eller mig med at opramse her." Baggesen. At o. Bønner, Lectier. — Opramsen, en.

Oprede, v. a. 1. og 2. rede Sengen færdig t. at ligge i. Sengen er opredt. — En opredt Seng ɔ: en Seng m. Alt hvad der hører til af Klæder og Lagen. — Opredning, en. Gierningen at oprede.

Opregne, v. a. 1. nævne, fremsige flere Gienstande efter hinanden. At opregne en Mængde smaa Omstændigheder. — Opregning, en. pl.-er.

Opreise, v. a. 2. løfte i Veiret, reise det som ligger, ell. som var faldet. Den omkastede Støtte blev igien opreise. "Allevegne forberedes der Omvæltninger, som nedstyrte og opreise." Mynster. — partic. opreist, lige i Veiret; erectus. At staae opreist. 2. undertiden i samme Bemærk.

som det blotte reise o: opføre, oprette. At o. et Telt, en Æreport, en Mindestøtte. 3. figurl. give det mistede tilbage, oprette, bringe p. Fode. At faae sit Tab, sin Ære opreist. 3. opreise sig for: reise sig, giore Opstand; og Opreisning, for: Opror; i ældre Skrifter. "Et Folk skal opreise sig imod et andet." Math. 24. = Opreisning, en. 1. Handlingen at opreise. 2. Erstatning, Vederlag, Fyldestgiørelse. At faae O. for sit Tab, p. sin Ære; give een O. tage sin O. i noget. At faae Opreisning i Spil (o: vinde, efter først at have tabt.) Æresopreisning. 3. O. paa en Dom o: en kongelig Bevilling, hvorved de juridiske Følger af en Dom ophæves. At give, faae Opreisning i en Sag. (s. D. Lov. I. 6. 14. I. 24. 15.) — Opreisningsbrev, et. (som gives den, der faaer Opreisning paa sin Ære.)

Oprende, v. a. s. rende op.

Oprense, v. a. 1. rense fra Grunden af. At oprense en Grøft, en Park.

Opret, adj. Et Ord, som vel, skiøndt sielden, forekommer i ældre Dansk (f. E. i den ældste d. Bibeloversf. "At I skulle oprette indgaae." 3 Mose B. 26: 13) men som dog mest i sildigere Tider er overført af det Tydske (aufrecht, erectus) for: opreist, lige i Veiret, lodret. "Jeg saae — ikke en eneste rank Ryg, ikke et eneste opret Hoved." Baggesen. Labyr. II. 58. — Man har deraf ogsaa villet danne: opretholde for: vedligeholde, holde v. Magt, haandhæve; og Opretholdelse (Treschow.) men uden Bifald.

Oprette, v. a. 1. bringe noget (f. E. en Bygning, som hastigen bliver til) t. at reise sig. At o. en Æreport, et Skafot. (dog br. hyppigere opreise.) 2. give noget Tilværelse, stifte, anlægge. At o. et Universitet, en Skole, en Stiftelse, et Regiment, et Stamgods. (jvf. anlægge, indrette, stifte.) 3. indgaae, slutte, vedtage. At o. et Forbund, en Forbindelse m. een. o. en Contract. 4. erstatte, vederlægge; ell. faae, skaffe sig Erstatning for, giøre Fyldest for, indhente. "Han maa oprette ham det p. andre Maader." Sneedorf. Dette Tab har han faaet rigelig oprettet. "Hvorved kan dette Savn oprettes mig?" Rahbek. At oprette en Skade, o. hvad man har forsømt. = Oprettelse, en. 1. Gierningen at oprette; Stiftelse, Anlæg. (s. oprette, 2. sielden Opretning.) 2. Erstatning, Fyldestgiørelse. At faae Oprettelse for sit Tab. (Det mindre brugelige Opretning forekommer i denne Bemærk. i D. Lov.) — oprettelig, adj. som kan oprettes, erstattelig.

Opridning, en. Handlingen at ride opad mod et høiere Sted.

Oprids, et. [d. Tydske Aufrisz.] en Tegning i Giennemsnit ell. Profil. (J. Kraft.)

Opridse, v. a. 1. aabne, giøre Aabning i v. at ridse. At opridse en Byld.

Oprigtig, adj. [T. aufrichtig.] 1. uforfalsket, i physisk Henseende. (kun i d. Tale.) "At stride m. oprigtig Dyd." A. Vedel. 2. ægte, sand, ikke hyklet. En o. Kiærlighed. oprigtigt Venskab. 3. ærlig, sanddru; som kun siger hvad han mener, og ikke lægger Skiul p. sin Mening. En o. og upartisk Historieskriver. En o. Tilstaaelse. Børn ere af Naturen oprigtige. — Oprigtighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være oprigtig (2 og 3.) Følelsers, Hensigters Oprigtighed. At besvare et Spørgsmaal med Oprigtighed.

Oprindelig, adj. som var i ell. fra Oprindelsen, Begyndelsen; som er den ældste, første i sit Slags. Menneskets oprindelige Natur. Den oprindelige Aarsag, Tilstand. Landets oprindelige (ældste) Indbyggere. En oprindeligen velgiørende Hensigt kan gaae over t. at blive skadelig. — Deraf: Oprindelighed, en. ud. pl.

Oprinde, v. n. 3. er. (s. rinde.) 1. Udspringe (om Floder; sieldnere.) Denne Flod oprinder i det indre Afrika. 2. fig. udspringe o: nedstamme fra; grunde sig i, reise sig af. Han var oprunden af en gammel og berømmelig Slægt. Denne Feide oprandt af en Strid imellem to Familier. 3. staae op, komme over Synskredsen. (om Sol og Maane.) "Som Natten er forbi, og Solen nu oprinder." Helt. "Med hvilken udstrakt Glands, o Maane, du oprinder." Rein. "Og Verden saae det store Lys oprinde." Thaarup. 4. fig. opstaae, opkomme. "Hver Gang Evighedens store Tanke oprinder i vore Siæle." Mynster. "Hvor jeg mig vender hen, ny Sorg f. mig oprinder." Rahbek. = Oprindelse, en. ud. pl. 1. Ophav, Begyndelse. Denne Stats første Oprindelse. 2. Udspring, Herkomst. 3. første Aarsag, Anledning. Oprindelsen til denne Vildfarelse.

Oprippe, v. a. 1. egentlig vel: oprive, aabne voldsomt (o. et Saar. V. S. O.) men br. kun figurl. i d. Tale og lavere Stiil for: fremkalde paa ny, fornye, bringe igien p. Bane. At o. gamle Stridigheder. "Jeg ei oprippe vil det som jeg før har sagt." Holb. P. Paars.

Oprive, v. a. 3. (s. rive.) 1. rykke ell. rive voldsomt op. Stormen har oprevet de største Træer m. Roden. 2. aabne v. at rive. At o. et Saar. — Oprivning, en.

Oprode, v. a. 1. bringe frem v. at rode. Svinene have oprodet og ædt Kartoflerne. 2. rode igiennem allevegne, fordærve v. at rode. Hele Haven er oprodet. — Oprodning, en.

Oprulle, v. a. 1. vinde noget bøieligt sammen i Skikkelse af en Rulle. At o. Tobaksblade. At o. et Landkort p. en Stok.

2. i modsat Betydning: opløse det, som er sammenrullet, rulle fra hinanden. At o. et Stykke Klæde. — Oprulling, en. pl.-er.

Oprumpe, v. a. 1. I Almuesproget i knytte Halen op p. en Hest, slaae en Knude p. Halen.

Opruske, v. a. 1. s. ruske.

Oprydde, v. a. 1. borttage, skaffe bort v. at rydde. At o. en Skov; o. Ukrud. "Skovene aabne sig, ifald de opryddede Pladser ikke igien beplantes." Schytte. 2. At o. Jord, ɔ: forberede den v. Rydning t. Agerbrug. (V. S. O.) Deraf: Oprydning, en. pl.-er.

Oprykke, v. a. 1. d. s. s. oprive, 1. At o. en Plante m. Roden. — Oprykning, en. 1. Gierningen at oprykke. 2. det, at rykke op (intrans. om Bevægelser. s. rykke.)

Oprække, v. a. 3. række i Veiret. (s. række op.) br. i partic. Med oprakte Hænder. At sværge m. oprakte Fingre. — Deraf: Oprækning, en.

Oprøge, v. a. 1. og 2. forbruge v. at røge. Al min Tobak er oprøgt.

Oprømme, v. a. 1. giøre rummeligt, ryddeligt, v. at flytte bort, tilside. At o. et Værelse. (V. S. O. rettere vel intrans. at oprømme i et Værelse. s. rømme, 3.)

Oprømt, adj. v. [T. a u f g e r ä u m t.] hvis Sind er frit, ubetynget; lystig, munter. "oprømt nok f. at kunne stiemte." Sneedorf.

Oprør, et. pl. d. s. [T. A u f r u h r.] 1. voldsom Bevægelse, Uro, Giæring. Mit Sind var f. meget i Oprør til at jeg kunde betragte Sagen m. Kulde. Hele Huset er i O. 2. Sammenrottelse og væbnet Opstand af et større ell. mindre Antal Undersaatter imod den lovlige Øvrighed ell. Regiering i et Land. At giøre O. stifte et O. Den hele Provinds er i Oprør. "Enhver voldsom Modsættelse mod Loven og Øvrigheden er, uden al Indskrænkning, Oprør." Birkner. (Ordet br. ofte eensbetydende m. Opstand, hvilket dog gierne forbindes m. et mindre forhadt Begreb. Man taler om Enkeltes, Nogles ell. Manges Oprør; men er Mængden meget stor, ell. bestaaer den endog af hele Folket, kaldes det Opstand. Anden Forskiel, som giøres imellem de to Ord, beroer mere p. vilkaarlig Bestemmelse, end p. Sprogbrug. jvf. Mytteri og Opløb; det sidste br. især om et ikke længe forberedet, hastigen opkommet Oprør.) = Heraf: Oprørsaand, en. Stemning hos en Mængde, som leder t. Oprør, Tilbøielighed til O. (A. Ørsted.) Oprørssind, et. Oprørsaand, især hos den Enkelte. Oprørsskrift, et. S. hvori opmuntres t. Oprør, som udbreder oprørske Grundsætninger. (Rahbek.) Oprørsstifter, en. Ophavsmand f. et Oprør; o. fl.

Oprøre, v. a. 2. sætte i Bevægelse, giøre urolig, uklar (især om Vandet.) Stormen, der oprører Havet. Det oprørte Hav. "Hans Røst er Storm, hans hule Suk oprører Afgrunden." Evald. — At giøre Vandet oprørt (plumre det.) I oprørt Vand er godt at fiske. Ordspr. Mit hele Blod var oprørt (sat i stærkere Bevægelse v. Lidenskab.) fig. om Sindet. Et oprørt (lidenskabeligt) og forbittret Sind. En oprørt Indbildningskraft. 2. egge t. Opstand, giøre oprørsk. (sielden.) At o. Folket, Menigheden. "Folket oprørte sig." Sneedorf. 3. fornærme den moralske Følelse, vække Afsky, Had. Det maa oprøre enhver ædlere Følelse. Et oprørende Syn.

Oprører, en. pl. -e. den, der sætter sig op imod Landets Øvrighed ell. Regiering, den, som giør Opstand, ell. deeltager m. andre i et Oprør.

Oprørsk, adj. 1. som giør Oprør, ell. er tilbøielig dertil. Hele Staden blev oprørsk. Et uroligt og oprørsk Folk. (V. S. O.) 2. som sigter, egger t. Oprør. En oprørsk Tale. oprørske Grundsætninger.

Opsadle, v. a. 1. forsyne m. Saddel og Ridetøi. At o. en Hest. — Opsadling, en.

Opsamle, v. a. 1. optage smaaligen, efterhaanden; sanke op. Ravet opsamles p. Strandbredden. Der har opsamlet sig en stor Deel Papirer (har samlet sig, er sanket efterhaanden.) 2. opfange. Solstraalerne opsamles i Brændepunktet. — Deraf: Opsamling, en. pl.-er.

Opsanke, v. a. 1. sanke, sanke op, opsamle. At opsanke Spaaner fra Jorden. — Deraf: Opsankning, en. pl.-er.

Opsat, adj. v. [partic. af opsætte.] 1. som har Hu, Sind, Lyst til, er stemt t. noget. At være opsat til noget. 2. meget lysten, higende efter. At være opsat paa noget. Han er nu ret opsat paa den Reise. 3. opsat Melk, suur og tyk Melk, der bliver det v. at hensættes i Bøtter, Fade o. d. (at sætte Melk op.)

Opseende, et. d. s. s. Opsigt, Opsyn; men forældet eller mindre brugeligt.

Opsende, v. a. 2. sende op. (mest i partic. ell. i enkelte fig. Udtryk. f. E. At o. Bønner t. Gud. "Til fælleds Gud vi vore Suk opsende." S. Blicher. — Han blev opsendt t. Norge.) Deraf: Opsending, en.

Opsidden, en. ud. pl. Handlingen at sidde op. Rytteriets Opsidden.

Opsidder, en. pl. -e. den, som har en Gaard i Brug uden at eie den; en Gaardsbruger, Fæstebonde.

Opsige, v. a. 3. (s. sige.) 1. tilkiendegive at Brug ell. Laan af noget t. en vis Tid ophører. At o. en Leier. Jeg er bleven opsagt t. Flyttedagen. At o. en Capital (som man har udlaant.) 2. erklære et bestaaende Forhold hævet. At o. een Troskab, Lydighed. At o. en Vaabenstilstand.

At opsige Tienestefolk. 3. fremsige, oplæse udenad. = Opsigelse, en. pl.-r. Handlingen at opsige. Deraf: Opsigelsesbrev, Opsigelsestid, o. fl.

Opsigt, en. ud. pl. [T. Aufsicht.] 1. d. s. s. Opsyn, Tilsyn. At have O. med noget, have noget under Opsigt. 2. almindelig Opmærksomhed, der vækkes hos andre. Dette Skrift gier stor Opsigt. Hun giorde megen O. ved sin kostbare Dragt.

Opskibe, v. a. 1. føre opad (en Strom) t. Skibs. At opskibe Varer p. en Flod. (V. S. O.) 2. udtage af Skibet, losse. (Moth; nu usædvanligt.)

Opskiorte, v. a. og rec. 1. binde Skiørter ell. andre side Klæder op om Livet; opkilte; hvoraf: Opskiortning, en. V. S. O. (sielden.) Derimod figurl. i Talemaaden: At være vel opskiortet o: ironisk: at være ilde faren, i en daarlig Stilling. "Vi havde været ilde opskiortede." Holbergs lykkel. Skibbrud.

Opskrift, en. pl.-er. 1. noget, som opskrives t. Efterretning ell. Rettesnor i et vist Tilfælde. Jeg har givet hende O. paa en ny Kage. Dette er Opskriften p. Alt hvad jeg endnu har at giøre. 2. d. s. s. Indskrift, Overskrift. (Suedorf.)

Opskrive, v. a. 3. (s. skrive.) føre noget i Pennen, antegne skriftligen. (skrive op.) At o. Bemærkninger p. en Reise. (s. ogsaa nedskrive.) Deres Navne bleve opskrevne i en Bog. At være høit opskreven (anskreven) hos een o: gielde, formaae meget. — Opskrivning, en. pl.-er. Handlingen at opskrive.

Opskrue, v. a. 1. skrue noget løst, som var skruet i, v. at dreie Skruen ell. Skruemoderen tilbage; skrue op. 2. tvinge noget i Veiret v. Hielp af Skruer. (s. skrue op.) fig. at opskrue Prisen p. noget o: forhøie den meer end billigt. At o. Huusleien. En opskruet o: konstlet Stiil. — Deraf: Opskruen, Opskruening, en.

Opskud, et. om Planter: Opvæxning af Jorden; Fremskud. (V. S. O.)

Opskure, v. a. 1. skure reen, give fornyet Glands v. at skure. 2. fordærve, opslide ved Skuren. (V. S. O.)

Opskyde, v. a. 3. (s. skyde.) 1. skyde i Veiret, skyde op. (sielden.) "Hoimodig den sig tidt opskyder." P. H. Frimann. 2. opbruge v. Skyden. Da de havde opskudt Krud og Kugler, gik de paa Fienden m. Bajonetten. 3. partic. opskudt br. undertiden figurl. ligesom opløben o: hurtig voxet i Veiret. — Deraf: Opskydning, en.

Opskylle, v. a. 1. skylle noget, som tilforn har været vasket, ell. som er lagt i Vand f. at blødes. At o. Klæder, Linned. 2. kaste op p. Landet v. Bølgernes Magt. Havet har opskyllet en Deel af Vraget. Opskyllet Land, opskyllede Jordlag, kaldes i Geognosien de yngste Biergarter og Jordlag, der have deres Leie øverst, eller ovenpaa alle ældre Biergarter. — Opskylling, en. pl.-er.

Opskære, v. a. 3. (s. skære.) 1. aabne v. at skære. At o. en Byld, en Søm. opskaarne Ærmer. 2. skære Alt hvad der er at skære, saaledes at intet bliver tilbage. Hele Brødet, Stegen er opskaaren. At opskære en Tørvemose, skære al Tørven, som den indeholder. 3. opskaaren Steg kaldes kold Steg som skæres i Skiver f. at steges ell. varmes p. ny. — Opskæring, en.

Opslaae, v. a. 3. (s. slaae.) 1. hefte, fæste noget i Veiret, v. at slaae det fast, kline det p. en Væg, e. d. At o. en Bekiendtgiørelse, Placat. 2. aabne, oplukke noget v. Slag (slaae op.) Denne Kasse maa opslaaes. "Hvo som opslaaer Kielderdøren." D. Lov. 3. figurlige og uegentl. Udtryk: a) At o. noget, et Capitel i en Bog, et Sprog i Bibelen. b) At o. et Telt, en Bod o: reise, opføre. (T. aufschlagen.) "Disse opslaae deres Boder, ligesom andre Kræmmere." Schytte. c) At o. Ærmerne, bøie dem om ell. tilbage. En opslaaet Hatteskygge. Med opslaaet (aaben) Hielm. d) At o. sin Bolig, sit Qvarteer et Sted o: bosætte sig, tage fast Bopæl. [Derimod ikke heldigt, skiøndt i poetisk Stiil: "Med freidigt Mod han atter opslog Diet." Ingemann.]

Opslag, et. pl. d. s. 1. den Deel af et Klædningsstykke, der bøies om; især p. Ærmet. En blaa Kiole m. røde Opslag. 2. Veirets Forandring fra Frost t. Tø; Omslag. (H. Strøm. V. S. O.) 3. offentlig Kundgiørelse. (V. S. O.) 4. Ophævelse af en Forlovelse. (s. slaae op.) Det kom t. Opslag imellem de Forlovede. (Rostgaards Ordbog.)

Opslibe, v. a. 3. (s. slibe.) 1. slibe p. ny. 2. fortære v. hyppig Slibning. Denne Kniv er næsten reent opsleben. — Deraf: Opslibning, en.

Opslide, v. a. 3. (s. slide.) fortære, giøre ubrugelig v. Slid, ell. megen og langvarig Brug. "De, som havde Lyst t. at opslide deres anskaffede Klæder." Schytte. — fig. udslide, slove v. meget og strengt Arbeide. — Deraf: Opslidning, en.

Opslikke, v. a. 1. fortære v. at slikke, slikke bort. (D. Bibel.)

Opsluge, v. a. (s. sluge.) sluge aldeles, svælge ganske. Han blev opslugt af en Hai. — figurl. At opsluges af Bølgerne. At o. Ordene o: ikke udtale dem tydeligt ell. heelt. — Opslugning, en. pl.-er.

Opsminke, v. a. og rec. 1. give en konstig Rødme v. Sminke, opfriske Ansigtsfarven m. Sminke. Man kunde neppe kiende hende, saaledes havde hun opsminket sig. — fig. opsminkede Ord, Forestillinger.

(ɔ: smigrende, ell. som forskiønne Sagen.) "At bedrage een med opsminkede Ord." Sneedorf. — Deraf: Opsminkning, en. pl.-er.

Opsmykke, v. a. 1. smykke det, som har tabt sin Pryd; ell. smykke meer end sædvanligt. Naar hun bliver opsmykket, seer hun ret taaleligt ud.

1. **Opsmøge**, v. a. 1. og 2. forbruge ved at smøge ell. røge. Al Tobakken er opsmøgt.

2. **Opsmøge**, v. a. 1. krænge noget opad. At opsmøge sine Kiolearmer. (s. smøge.)

Opsmøre, v. a. 3. (s. smøre.) fig. oppudse noget gammelt. (V. S. O. d. Tale.)

Opsnappe, v. a. 1. bemægtige sig p. en hurtig Maade, v. uforvarende Overfald. At o. Breve, o. en Coureer. — figurl. "Imidlertid kunne disse Ord opsnappes, fortolkes, fordreies." Rahbek. Han opsnapper hist og her et fremmedt Ord. — Deraf: Opsnappelse, en. pl.-r.

Opsnoe, v. a. 1. opløse noget, som var tvundet ell. sammensnoet. At o. et Reb.

Opsnurre, v. a. 1. i d. Tale: opvarme i en Pande, stege opskaaret Kiød. (Rostgaards Ordb.)

Opsnuse, v. a. 1. egentl. opdage v. Lugten, som Hunden et Spor; men oftest figurl. komme p. Spor efter, faae Kundskab om. (især m. Foragt, og om den Nysgierrige.) 2. bruge (Tobak) op v. at snuse. Det hele Pund Tobak er allerede opsnuset.

Opsnøre, v. a. 1. opløse det, som var snørt.

Opsod, et. [af opsyde.] d. s. s. Opkog, gientagen Kogning. (forældet.)

Opspade, v. a. 1. kaste op, grave op m. Spaden. (V. S. O.) Deraf: Opspadning, en. pl.-er.

Opspile, v. a. 1. lukke vidt op. Med opspilede Øine. (s. spile, 2.) Deraf: Opspiling, en. pl.-er.

Opspind, et. pl. d. s. det, som opspindes; Paafund. (især i ond Betydning.)

Opspinde, v. a. 3. (s. spinde.) 1. spinde alt det, som haves. Hørren er nu opspundet. 2. hitte paa, udtænke, opdigte; it. stifte (Alt om noget ondt, skadeligt.) At o. en Løgn, et Bedrageri, Forræderi.

Opspise, v. a. 2. d. s. s. spise op. (mest i partic.) Æblerne ere f. længe siden opspiste.

Opsplitte, v. a. 1. aabne noget, som er lukket v. en Split. At opsplitte en Pen.

Opspole, v. a. 1. spole ell. vinde alt det Garn, som haves, p. Spolerne. Væveren har opspolet alt Garnet og forlanger mere. — Deraf: Opspoling, en.

Opspore, v. a. 1. opdage v. Hielp af Sporet, komme p. Spor efter. At o. Vildt. 2. figurl. a) opsøge, opdage, oplede. Politiet har opsporet hans Opholdssted. b) faae at vide, erfare, komme efter. Jeg har ikke kunnet opspore Grunden hertil. — Opsporing, en. pl.-er.

Opsprudle, v. n. 1. (om flydende Legemer.) s. sprudle. Det opsprudlende Vand. (V. S. O.)

Opsprænge, v. a. s. sprænge.

Opsprætte, v. a. 1. sprætte op. s. sprætte, 2. Deraf: Opsprætning, en. (opsprække i V. S. O. er en feilagtig Skrivemaade.)

Opspytte, v. a. 1. kaste Vædsker op, der afsondres af Spytkiertlerne, ell. samle sig i Brysthuulheden og Maven. Han har opspyttet meget Blod. — Opspytning, en. pl.-er.

Opspæde, v. a. 1. fortynde v. at spæde; spæde noget, hvis Mængde v. Brug er formindsket, een ell. flere Gange. At opspæde Suppen. — Deraf: Opspædning, en. pl.-er.

Opspænde, v. a. 1. spænde noget, som breder sig i Veiret, ell. strækker sig opad. At o. en Solskierm, et Soltelt. — At o. Hanen p. et Gevær, trække den op ell. tilbage, for at kunne trykke af. 2. løse det, som er spændt. At opspænde sit Bælte. opspændte Skoe. — Opspænding, en. pl.-er.

Opspørge, v. a. 3. (s. spørge.) finde, spore v. Efterspørgsel, opdage v. at spørge sig for. Jeg har endelig faaet ham opspurgt. Hun er ikke at o. i hele Byen.

Opstaae, v. n. 3. (s. staae op.) 1. d. s. s. staae op, reise sig. (i høiere Stiil.) Da opstod en Olding blandt Folket. 2. forlade Sengen; staae op (som altid br. i Prosa, med Undt. af partic.) Hun er endnu ikke opstaaet. 3. blive levende p. ny, komme t. Live. At o. fra de Døde. "Dersom de Døde ikke opstaae." D. Bibel. (s. Opstandelse.) 4. fremtræde, vise sig. Der er opstaaet en ny Forsvarer af denne Lære. "De Sandheds Vidner, som nu opstode trindt omkring." Wandal. 5. opkomme, reise sig. Deraf opstod en langvarig Strid. "I øvrigt kan dette Tilfælde ikke ofte opstaae." Ørsted. 6. samle sig m. væbnet Magt, reise sig (sielden. Almuen var opstaaet i Masse.) s. Opstand.

Opstable, v. a. 1. stable i nogen Høide. At o. Brænde, Tørv. "I Stedet f. at Gaderne i andre Stæder ligge jævnsides, seer man dem her opstablede p. hinanden." Baggesen. — Opstabling, en. pl.-er.

Opstadse, v. a. 1. d. s. s. oppynte. (V. S. O.)

Opstakke, v. a. 1. reise i Stak, sætte i Stak. Det Hø, som ikke rummes i Husene, opstakkes uden for. (V. S. O.)

Opstalde, v. a. 1. sætte p. Stald f. at fore ell. fede. At o. unge Hingster. Han har opstaldet 50 Stude. — Opstaldning, en.

Opstand, en. ud. pl. En væbnet Fore-

ning, enten af et heelt Folk, ell. en stor Deel af samme, mod Fiender, mod Landsherren ell. Regieringen. Hele Landet var i Opstand. At giøre Opstand imod en Fiende, mod Regenten. (s. Opror.)

Opstandelse, en. Tilstanden at leve op igien, at staae op fra de Døde. (s. opstaae, 3.)

Opstander, en. pl.-e. noget, som staaer op ell. reiser sig i Veiret, som rager frem, staaer frem (dog kun i visse særdeles Tilfælde.) f. E. Opstanderen ved en Vandpost ɔ: Pumpetræet. Opstanderen p. en Rok, en Garnvinde, p. en Presse m. v. — Deraf: Opstanderrok, en. Et Slags mindre Rokke, p. hvilke Hiulet er anbragt i Midten, mellem Opstandere. Opstandervæv, en. et eget Slags Væverstole, som bl. a. bruges i Island.

Opstege, v. a. 1. stege p. ny. (V. S. O.) 2. fortære v. Stegning. Smørret er opstegt.

1. Opstemme, v. a. 1. d. s. s. istemme. opstemme en Sang. (V. S. O.)

2. Opstemme, v. a. 1. (om Vand.) standse i Afløbet, dæmme for, opdæmme. opstemme Vandet i en Dam, Canal. (Oluffsen.)

Opstige, v. n. 3. (s. stige.) 1. hæve sig stigende fra Jorden. Da Luftbalonen opsteg. "Hvo som Røgen seer opstige." Vessel. — fig. at o. fra een Ærespost t. en anden. Den opstigende Linie i Arvefølgen. (Fader, Farfader, Moder, Mormoder, o. s. v.) 2. opkomme, opstaae. Der opsteg en Tvivl hos mig.

Opstikke, v. a. 3. (s. stikke.) 1. sætte op og fæste m. Naale. At o. et Hovedtøi. 2. aabne m. et Stik, stikke Hul p. At o. en Blegn. At o. en Tønde, et Viinfad. 3. At o. en Kobberplade, fornye Stikket p. samme. — Opstikning, en. pl.-er.

Opstille, v. a. 1. reise, sætte op. Skiven blev opstillet. — Ogsaa om at sætte ell. stille noget p. en vis Maade, ell. i et vist Forhold. At o. en Snare, et Garn, en Fælde. At o. Brikkerne i Skakspil. o. et Regiment, en Krigshær. — Deraf: Opstilling, en. pl.-er.

Opstive, v. a. 1. bringe noget t. at staae i Veiret v. at stive det. 2. stive noget p. ny. — Opstivning, en. pl.-er.

Opstoppe, v. a. 1. stoppe p. ny, stoppe om. Denne Matrads trænger t. at opstoppes. — Opstopning, en. pl.-er.

Opstryge, v. a. 3. (s. stryge.) stryge noget opad. At o. Haaret. Med glat opstroget Haar. — Opstrygning, en.

Opstudse, v. a. 1. d. s. s. tilstudse. (V. S. O.)

Opstuve, v. a. 1. d. s. s. stuve, 2. opstuvede Roer, Kartofler. — Deraf: Opstuvning, en. pl.-er.

Opstød, et. pl. d. s. Opstød fra Maven ɔ: voldsomt opstigende Vinde. (Opstød, for: Opstand. Hvitfeldt. forældet.)

Opstøde, v. a. 2. støde op, aabne v. Stød. Døren blev opstødt. 2. støde Alt, blive færdig m. at støde. Alle disse Gryn faae vi ikke opstødte i Dag. — Deraf: Opstøden, Opstødning, en. (der ogsaa br. i samme Bemærkelse, som Opstød.)

Opsuge, v. a. 1. suge op, drage op v. Hielp af Aandedrættet. At opsuge Vand gjennem et Rør. — Opsugning, en. pl.-er.

Opsummere, s. optælle.

Opsvaiet, adj. v. s. svaie.

Opsvie, v. a. 3. (s. svie.) fortære v. at svie. (d. Tale. At opsvie en Mængde Korn t. Brændeviin.)

Opsvinge sig, v. rec. 1. (s. svinge.) "Mod Skyerne min Aand sig da opsvinger." P. H. Frimann. — Det br. især figurl. for: hæve sig til et høiere aandeligt ell. moralsk Standpunkt, ell. til Ære, Værdighed, Lykke. "En Stat, der har opsvunget sig til Magt." Treschow.

Opsvire, v. a. 1. tilsætte, forøde v. Sviir. At opsvire sine Penge. (V. S. O.)

Opsvulme, v. n. 1. (er.) give sig ud, hovne op, stige i Høiden. (s. svulme.) En opsvulmet Kind. De af Biergvandet opsvulmede Floder. "Opsvulmet Flod biergshøie Bølger vælter." Pram. — Opsvulmen, en. ud. pl.

Opsvømmet, adj. opskyllet, sammenskyllet af Havet, af Vandflod. (nyt O.)

Opsye, v. a. 1. forbruge v. at sye. Hun har opsyet al Silken. — Opsyening, en. (V. S. O.)

Opsyn, et. ud. pl. det, at paasee, tage vare p. noget, holde det vedlige og i Orden; Tilsyn, Opsigt. At have Opsyn med et Arbeide, over Arbeiderne. Det staaer under hans Opsyn. — Opsynsmand, en. den, som har Opsyn m. eller over noget.

Opsærke, v. a. 1. opbinde, opkilte Særken ell. Skiorten. (Rostgaards Ordb.) s. det mere brugelige opskiørte.

Opsæt, et. pl. d. s. 1. skriftligt Udkast ell. Udarbeidelse; Concept, noget, man har opsat p. Papiret. (Gram. Rostgaards Ordbog.) 2. Anslag, Paafund. (forældet.)

Opsætsig, adj. [T. aufsätzig.] tilboielig t. at sætte sig op imod Øvrighed ell. Foresatte; gienstridig, oprørsk, ulydig. — Opsætsighed, en. ud. pl. (V. S. O.)

Opsætte, v. a. 3. (s. sætte.) 1. sætte op; sielden undt. i partic. Det er Alt opsat p. Loftet. Undertiden m. Bibegreb om at sætte i en vis Orden: opstille. At opsætte Bøger i Reolerne. opsat Melk (ɔ: tyk Melk. (s. opsat ovenfor.) 2. reise, sammensætte Delene af noget, der er høit. At o. en Seng. opsætte et Gierde, som var nedfaldet. (fig. at opsætte Haaret, o. Hovedtøier; dog ogsaa: at sætte op.) 3. frem-

sætte, udvikle skriftligen, sætte i Pennen, udkaste, affatte. (om Documenter, ell. andre korte Skrifter.) At o. et Brev, en Klage, en Ansøgning, Forestilling. 4. lade beroe, henstaae, udsætte. At o. en Reise, et Foretagende. Vi vil o. det t. i Morgen. (jvf. udsætte.) 5. sætte p. Spil. 6. vove, udsætte, give t. Priis. (i ældre Skrifter.) At o. Liv og Velfærd for een. A. S. Vedel, Hvitfeldt. 7. At o. en Ragekniv, slibe, hvæsse den. 8. opsætte sig, giøre Opstand, sætte sig op. At o. sig mod Øvrigheden. (jvf. opsat, ovenfor.) = opsættelig, adj. (af opsætte, 4.) som kan opsættes, taaler Udsættelse. — Opsættelse, en. pl.-r. 1. Gierningen, at sætte op, reise op, stille op. (forekommer sielden; og hellere br. Opsætning, Opstilling, Opreisning.) 2. det, at opsætte noget; Udsættelse, Forhaling. Sagen taaler ingen Opsættelse. (Man tænker sig v. Opsættelse en mere ubestemt Tidspunkt, end v. Udsættelse, hvilket oftere br. hvor Talen er om en overlagt eller aftalt Opsættelse af en berammet Sag ell. Gierning.) 3. Opsættelse (o: Opstand, Opreisning) imod Kongen. D. Lov. VI. 4. 9.

Opsøge, v. a. 2. oplede, søge op. Jeg søgte længe efter ham; men kunde ikke faae ham opsøgt. — Opsøgning, en. pl.-er.

Opsømme, v. a. 1. forsyne m. nye Søm. At opsømme en Havbaad. (V. S. O.)

Optaarne, v. a. og rec. 1. fig. opdynge til en usædvanlig Høide. Isen optaarnede sig v. Kysten. "Lad dine Bølger, Hav! optaarne sig." S. Blicher. — Deraf: Optaarning, en.

Optage, v. a. 3. (s. tage.) 1. løfte op, tage op. At o. noget fra Jorden. At o. Planter (af Jorden.) — fig. At o. en Materie p. ny. (o: underkaste den en ny Undersøgelse, Behandling.) 2. figurl. Bemærkelser: a) indtage, besætte (en Plads.) Hans Billedstøtte optager igien sin gamle Plads. Pladsen er optaget. Alle Billetter (t. Indgang, t. Plads) ere alt optagne. b) give Plads, indlemme. o. een i sit Huus, i sin Familie, i et Selskab. c) borttage, opsnappe. Denne Courer blev optaget af Fienden. At o. Kreature o: bringe fremmedt Qvæg, som man finder i sin Mark, t. Forvaring. d) føre i Brug; især om det, hvis Brug fornyes. At o. en ny Mode. "At optage en gammel Skik." Colding. "Tvedragt maa ei yppes ell. optages." Hvitfeldt. e) indtage t. Dyrkning, opdyrke. Denne Jord er i Fior optaget. "At optage og bygge (bebygge) en Egn." P. Claussen. f) modtage i Forskud, ell. som Laan; hæve udsatte Penge. At optage sin Løn. At o. sine Renter forud. o. et Laan. o. en Capital. g) modtage m. et vist Sindelag; tillægge en Betydning. At o. noget vel, ilde, i en god, i den bedste Mening. At o. noget for Spøg, f. Alvor, som Foragt. "Han min Bøn m. Gunst optager." Bording. h) At optage en Egn, o. et Kort over en Egn, en Jord o: udmaale den, og afsætte Grændserne m. m. paa Papiret. — optage et Landskab o: aftegne det efter Naturen. — At optage en Liste, Fortegnelse over noget o: skrive, opskrive. — At o. et Forhør, en Synsforretning, optage en Sag t. Doms, m. fl. Talemaader.

Optegne, v. a. 1. giøre Fortegnelse over. Han optegnede Alles Navne og Stand. 2. føre i Pennen, opskrive. — Optegnelse, en. pl.-r.

Opthrone, v. n. 1. fig. og poet. reise sig høit i Veiret. "Opthrone i Skyen" (om et Taarnspiir.) Baggesen.

Optik, en. ud. pl. [Lat. Optica.] Lære om Lyset og dets Udbredelse. — optisk, adj. som hører t. Læren om Lyset, ell. til Lovene f. Lyset. optiske Instrumenter, Grundsætninger.

Optinge, v. n. 1. (har.) d. s. s. tinge, 1. (men sieldent.) "De Efterlevende — maatte optinge med Geistligheden, f. at faae Legemet begravet." Schytte. (Det sieldne Ord forekommer ogsaa i D. Lov V. 1. 5: "Optinger Mand for nogen Sag"; hvor det enten, som man sædvanligen har forklaret det, bemærker: at indgaae noget, slutte Fordrag; eller maaskee rettere: at optræve, opfordre Tinget t. Vidne.)

Optoe, v. a. 1. skylle Kar, Fade, o. d. i Vand, hvori de dyppes, og hvoraf de optages. — absol. om at aftoe Bordtøiet. Pigen har endnu ikke optoet. — Optoen, en.

Optog, et. pl. d. s. 1. høitideligt Tog m. Pragt og talrigt Følge. "Dands, Ridderspil og prægtige Optog." Sneedorf. — figurligen: Optrin. "Forspillet t. det sørgelige Optog, som snart vilde følge efter." Kampmann. 2. Sammenløb, i urolig Hensigt; Opløb. V. S. O. (jvf. Optøier.) 3. Optog (Act) i et Skuespil o: en Samling af flere Optrin, (Scener) der udgiøre en selvstændig Afdeling af Stykket. (egentlig en Fordanskning af det T. Aufzug, der har Hensyn t. Forhængets Optrækning.)

Optoppe, v. a. 1. opdynge noget saaledes, at det faaer en Top. (V. S. O.) "De jævne Bølger optoppe sig." Pram.

Optridse, v. a. 1. bringe noget i Veiret v. Hielp af en Tridse.

Optrille, v. a. 1. trille ell. rulle noget opad; it. d. s. s. oprulle, 1. (V. S. O.)

Optrin, et. pl. d. s. 1. (T. Auftrit.) en Handling, Begivenhed, Tildragelse; (dog især om en saadan, der p. en eller anden Maade vækker Opmærksomhed, ell. er betydende. Et sieldent, mærkeligt, rørende Optrin. Et O. af det daglige Liv. 2. en Afdeling i et Skuespil, som fremkommer

derved, at Personer verle p. Skuepladsen; en Scene.

Optræde, v. n. 3. (s. træde.) 1. fremstille sig i en Forsamling ell. offentligen; fremtræde. At optræde for Retten, p. Skuepladsen. 2. vise sig, fremstaae i en vis Egenskab. At o. som Vidne i en Sag, som Anklager. 3. d. s. s. opstaae, 4. — Optræden, en. ud. pl.

Optrække, v. a. 3. (s. trække.) forekommer sielden, og næsten kun i partic. Flasken er optrukken (o: Proppen af Flasken.) Uhret er optrukket (o: Fiedren, Kiæden ell. Vægten som sætter det i Gang.) Han er bleven optrukket (bedraget) ved denne Handel. — optrække for: opdrage, danne (Sneedorf) er næsten ubrugeligt. = Optrækker, en. pl. – e. Bedrager, Snyder. Om et Fruentimmer: Optrækkerske. En listig Optrækkerske. — Optrækkeri, et. Bedrageri. (d. Tale.) — Optrækken, Optrækning, en. Gierningen at trække op.

Optrævle, v. a. 1, opløse det, som er sammensat, sammensnoet af Trævler. — Deraf: Optrævling, en.

Optugte, v. a. 1. opdrage, danne, undervise (nu langt mindre brugeligt, end opdrage.) — Optugtelse, en. (jvf. Tugt.)

Optælle, v. a. 3. (s. tælle.) 1. lægge Tal sammen (addere.) 2. d. s. s. opregne. At optælle sine Bedrifter. Det kan han o. paa Fingrene. — Optælling, en. pl.-er.

Optænde, v. a. 2. komme t. at brænde, sætte i Brand. At optænde Ild, o. et Baal. 2. fig. ægge, vække, fremkalde. Derved optændtes Hadet, Forbittrelsen p. ny. At o. (ophidse) een t. Vrede. "Hun af en ringe Ting optændes kan, saa snart Man hende gior imod." Holberg. — "Dersom et saadant Forsæt kunde optændes i Alle." Mynster. — Optændelse, en.

Optænke, v. a. 2. hitte paa v. Eftertanke, udtænke, udsinde, At o. en List, Undskyldning, et Raad. En optænkt (overlagt) Løgn. — optænkelig, adj. som kan optænkes, udfindes. Paa alle optænkelige Maader. "Han anvendte alle optænkelige Midler t. at komme sit Maal nærmere." Rahbek.

Optøe, v. a. 1. bringe frosne Ting t. at smelte ell. tøe. Solen optøer Isen. En optøende Søndenvind. (V. S. O.) fig. om den forfrosne, der igien opvarmes. Jeg er endnu ikke ret optøet. 2. v. n. smelte ell. blive flydende efterat have været frossen. (oftere: tøe op.) At lade frossent Vand optøe. (V. S. O.)

Optøier, n. s. pl. [egentl. vel Optøger, som det findes i ældre Skrifter, af Optog.] vild og kaad Opførsel; gale, uordentlige Handlinger. (d. Tale.)

Optømme, v. a. 1. lægge Bidsel og Tømme paa. At o. en Hest. — Deraf: Optømning, en.

Optømre, v. a. 1. tilhugge og reise Tømmeret (i en Bygning.) At o. et Huus. optømre et Skib o: istandsætte Tømmeret i samme. (V. S. O.)

Optørre, v. a. 1. tørre bort, aftørre noget vaadt (især om det, som er spildt p. Gulvet, p. et Bord e. d.) Deraf: Optørring, en. pl.-er.

Opvaagne, v. n. 1. (er.) blive vaagen. (I Prosa sædvanligst: vaagne op, ell. vaagne.) Derimod ofte figurl. En opvaagnende Følelse. "Og Elskov brat opvaagner af sin Dvale." P. H. Frimann. "Snart, ved smeltende Lyd, den kielenste Længsel opvaagned." S. Staffeldt.

Opvarme, v. a. 1. fylde, giennemtrænge m. Varme. Værelset maa godt opvarmes. 2. At o. Mad o: lade kogt Mad, som er bleven kold, atter varmes p. Ilden. opvarmet Kaal, Suppe, Steg. — Deraf: Opvarmelse, Opvarmen, en.

Opvarte, v. a. 1. passe, gaae t. Haande, oppasse. Pigen maa o. ved Bordet. At blive godt, slet opvartet. En opvartende Kammerherre. (At o. een m. noget, i Talesproget: beverte med, byde.) 2. aflægge Besøg hos en fornem Person, giøre een sin Opvartning. "De anvende ikke nær saa megen Tid p. at tiene deres Velyndere, som de spilde p. at opvarte dem." Sneedorf. = Opvarter, en. pl.-e. en Tiener, Oppasser. Om et Fruentimmer: Opvarterske, en. — Opvartning, en. 1. ud. pl. Gierningen at opvarte, gaae t. Haande. 2. pl.-er. Besøg hos en fornem Person af en ringere. Jeg har idag giort Ministeren min O. At giøre flittige Opvartninger hos de Store. — Opvartningskone, en. pl. – r. Sygevogterske, Gangkone p. Hospitaler. — Opvartningspige, en. Pige, som varter op, f. E. i Vertshuse.

Opvaske, v. a. 1. s. vaske op, toe op. — Opvaskning, en. pl. – er.

Opveie, v. a. 1, hæve i Veiret v. sin Vægt. (V. S. O.) 2. fig. betale, erstatte. Man kan ikke o. det m. Penge (om noget, som er meget dyrt.) Det kan ikke opveie mit Tab. 3. giøre fyldest for, Indkomsterne opveie ikke (veie ikke op) imod Udgifterne.

Opvende, v. a. 2. s. vende op. Deraf partic. opvendt.

Opvikle, v. a. s. vikle, vikle op.

Opvinde, v. a. 3. (s. vinde.) hisse op, bringe op i Veiret v. Hielp af en Vinde. At opvinde Ankeret. — Opvinding, en.

Opvise, v. a. 2. vise noget v. at holde det op, i Veiret. 2. indgive, forelægge t. offentlig Provelse. (V. S. O.) 3. fremvise, nævne, især m. Roes, ell. fremvise noget, som er t. Hæder. Man vil ikke let opvise Magen dertil. Denne By kan o. mange be=

romte Mænd. "Et Under er det, og maaskee det største, Historien opviser." Baggesen.

Opviske, v. a. 1. s. optørre.

Opvoxe, v. n. 1. (er.) s. voxe op. — Saavel i egentl. som figurl. Bemærkelse forekommer det mest i partic. act. og pass. En frodigt opvoxende Skov. Den opvoxende Ungdom. Gielden er opvoxet (stegen) t. en betydelig Sum. De vare opvoxede med hinanden.

Opvriste, v. a. 1. aabne v. at vriste, v. Anvendelse af voldsom Haandskraft. "Med opvristet Mund." D. Bibel.

Opvække, v. a. 3. s. vække. Sielden i egentl. Bemærk. i hvilken vække sædvanl. bruges. "De gavnligste Midler t. at opvække og styrke Siælen." Mynster. 2. fremkalde, foraarsage, sætte i Bevægelse. Det opvakte Lyst hos mig. Derved opvaktes p. ny hans Vrede. At o. et Oprør. Det opvakte almindelig Misfornøielse. 3. At o. Døde, o. een fra de Døde ɔ: kalde t. Live, bringe t. Live igien. "Hans Død opvækker jo dog ei den Døde." Wessel. — opvakt, adj. v. som har let Nemme, fatter m. Hurtighed; villig, klog. Et opvakt Hoved. En opvakt Dreng. (Sieldnere høres Subst. Opvakthed. (V. S. O.) = Opvækkelse, en. Gierningen at vække ell. opvække. Opvækkelse fra de Døde.

Opvælde, v. n. 1. s. vælde op. En Kilde opvældede af Jorden. "En Glæde, hvoraf du ikke skal mættes, hvis Kilder opvælde t. et evigt Liv." Mynster.

Opvælte, v. a. 1. vælte noget opad. Da Stenen var opvæltet p. Høien. — Deraf: Opvæltning, en.

Opvæxt, en. uden pl. Tilstanden, at voxe op, at tiltage v. Væxt; Fremvæxt. Skoven er i god O. I min Opvæxt ɔ: Ungdom. (Man siger ogsaa: En skiøn O. af unge Træer ɔ: den unge Skov selv. "Skove af lutter gamle Træer, uden ringeste Underskov og Opvæxt." Olufsen.)

Opæde, v. a. 3. (s. æde.) æde Alt hvad der er at æde, ell. saa, at intet levnes (spise op.) Hesten har opædt sit Foder. — fig. Jernet opædes (fortæres) efterhaanden af Rust.

Opædle, v. a. 1. forædle, opdyrke. (usædvanl. Vid. S. Skr. VII. 477. Sv. uppodla.) — Opædling, en. (Moth.)

Opægge, v. a. s. opegge.

Opøse, v. a. 2. s. øse op. Maden er opøst. Alt Vandet er endnu ikke opøst af Brønden. — Opøsning, en. pl.-er.

Orager, en. [Oerager; maaskee for: Overager.] 1. Ager, som hviler hvert andet Aar (Moth.) Hvileager. 2. udyrket Jord, som før Udskiftningen laae inde imellem dyrkede Agre.

Orakel, et. pl.-Orakler. Svar, som Guderne troedes at give den, som adspurgte dem, v. deres Præster. (Oraculum.) At troe p. noget, som paa et O. — figurl. Han er ligesom et Orakel i den Egn, han boer i.

Oratorisk, adj. [af det Lat. orator.] som er indrettet, affattet efter Talekonstens Regler; ell. som staaer i Forbindelse m. Talekonsten (rhetorisk.) Disse Vers ere mere oratoriske, end poetiske.

Orcan, en. pl.-er. [Ital. Orricono.] en meget voldsom Storm; en Uveirsstorm. "Og du Orcan, hvori Naturens Fader nu saa rædsomt foer forbi, du tier." Evald. "Jeg kiæk m. Skiebnens Orcaner spøger." Baggesen.

Ord, et. pl. d. s. [J. Ord. A. S. Word.] 1. en articuleret, af een ell. flere Stavelser bestaaende Lyd, hvorved en Tanke betegnes. Et Ord betegner en Ting; et Udtryk fremstiller Billedet af en Tanke, undertiden m. flere Ord, ell. ved en heel Talemaade. (jvf. Udtryk.) 2. uegentl. og figurl. a.) Ordet, udtrykt v. Skrifttegn. Disse Ord ere reent ulæselige. b.) en Yttring, Udladelse, mundtlig ell. skriftlig. Et O. i rette Tid. Lovens Ord. Forfatterens O. ere disse. At lade et O. falde. Med eet O. ɔ: i Korthed. At give onde Ord. At lægge een Ordene i Munden. Jeg skal skrive et Par Ord til ham derom. c.) Udsagn, Tale, Samtale. At tage t. Orde ɔ: begynde at tale. At tage Ordet (efter en anden) ɔ: tale efter at en anden har talt. "Den, som har en retfærdig Sag, frygter aldrig for at lade Modstanderen komme til Orde." Birkner. At falde een i Ordet. Han veed godt at belægge sine Ord. Synd i Tanker, Ord og Gierninger. Guds Ord ɔ: den hellige Skrift. At ville altid have det sidste Ord. At giøre O. af, giøre mange Ord af (ɔ: prale.) At komme til Orde (t. at tale, at sige sin Mening. Colding.) At komme een t. Ords, ell. (oftere) at komme t. Ords m. een ɔ: faae ham i Tale. "Kongen vilde ikke stede dem t. Ords." P. Claussen. (s. D. Lov. II. 17. 23.) "Han bød sig t. Ords" (forlangte at faae ham i Tale, faae Audients.) Hvitf. d.) Tilladelse at tale i en Forsamling. Han forlangte Ordet. Man negtede ham Ordet. Kun een fik Ordet. e.) Løfte, Forsikkring, Tilsagn. At holde, bryde, gaae fra sit O. Jeg har givet ham mit O. derpaa. Du kan giøre det p. mit Ord. Jeg troede ham p. hans O. At tage een p. Ordet (nøde ham t. at opfylde et Tilsagn.) En Mand af Ord ɔ: en ordholden M. f.) Bud, Forskrift. At rette sig efter eens O. Hvo, som holder Guds O. g.) Forestilling t. Fordeel f. een, Forbøn. At lægge et O. ind f. een, tale et godt Ord for een. Hans O. gielder meget hos Kongen. h.) Ordsprog, Mundheld. Det er et sandt, et gammelt Ord. i.) Omtale, Rygte, Folkesnak. Ordet

gaaer, at han skal giftes. "Der gik Ord af at han var død." P. Claussen. At komme f. Orde ɔ: blive meget omtalt. Komme i Ord for noget ɔ: blive anseet for. k.) Navn og Rygte. At have et godt, slemt O. paa sig. At have Ord for, faae O. for noget (være, komme i Udraab for.) l.) Ærende, Hverv, Andragende. "Han talte Bøndernes Ord, Kongens O. paa Tinget." P. Claussen. = Ordbog, en. Bog, hvori Ord af et vist Slags, alle, ell. de fleste Ord i et vist Sprog samles i Bogstav-Orden og forklares. Ordbram, en. konstlet Anvendelse af mange, opskruede og unyttige Ord. Ordbrug, en. vedtagen Maade, hvorpaa et O. bruges, især i Videnskaber ell. Konster; Terminologie. (T. Rothe.) Ordbygning, en. Ordenes Sammensætning i Tale og Perioder; Construction. (M.) Ordbøining, en. Ordenes Bøining ell. Forandring i Enden efter Sprogbrugens Regler. Orddannelse, en. Maaden, hvorpaa afledede og sammensatte Ord i et Sprog dannes. Orddeler, en. den, som er øvet og færdig i Ordverling (Disputator.) "En stærk Orddeler." Wandal. I. 298. ordfast, adj. d. s. s. ordholden. (Moth.) Deraf: Ordfasthed, en. Ordfeide, en. d. s. s. Ordstrid. Ordfordreining, en. Gierningen, at fordreie O. og Udtryk, ell. give dem en vrang Betydning. Ordforklaring, en. Udvikling, F. af et Ords Betydning. Ordform, en. Maade, hvorpaa et Ord er dannet. Ordforraad, et. En tilstrækkelig ell. betydelig Mængde Ord. Ordforsker, en. d. s. s. Ordgrandsker. Ordføining, en. den Maade, hvorpaa Ordene i en Sætning ordnes og forbindes. Deraf: Ordføiningslære, en. Syntax. (Dahl.) Ordfølge, en. En vis Orden, hvori Ord følge p. hinanden. f. E. den alfabetiske O. Ordfører, en. pl.-e. den, som taler, fører Ordet i Fleres Navn; et Samfunds Talsmand. Ordgrandsker, en. den, som beflitter sig p. at undersøge Ordenes Oprindelse og Betydning i et ell. flere Sprog. Ordgrandskning, er. En saadan Undersøgelse. ordgydende, adj. v. talende som en Ordgyder. "en o. Skumler." Baggesen. Ordgyder, en. den, som taler meer, end klogt og billigt er; en ubesindig Sladderhank. Ordgyderi, et. en Ordgyders Tale. (Tullin.) ordholden, adj. pl. ordholdne. trofast i at holde Løfter og Tilsagn, som ikke svigter sit Ord. (s. Ord, 2. e.) Ordholdenhed, en. ud. pl. den Egenskab, at være ordholden. (Evald.) Ordhøflighed, en. H. som vises i Ord og Talemaader. (Sporon.) ordkarrig, adj. som taler lidet og nødigen; ordknap (det modf. af ordgydende.) Ordkiv, s. Ordstrid. Ordkiøn, et. Ordenes grammaticalske Kiøn. (s. Kiøn, 3.) Ordklang, en. 1. den Tone, Stemmebøining, hvormed et vist Ord, ell. Ordene i et Sprog udtales. 2. Tomhed i Sprogets Udtryk, som opstaaer v. aandløs Jagen efter klingende Ord, efter et glimrende Sprog. "Vilde jeg allene v. en tom Ordklang fornøie Læserens Øre." Eilschow. ordklog, adj. som nøie kiender Ordenes Betydning og Herkomst. (Moth.) Man kan være ordklog uden at være sproglærd. Ordklogt, en. Skarpsindighed i at adskille Ordenes finere Bemærkelser; ell. Vittighed, som anvendes i deres Brug (ogsaa i ufordeelagtig Betydn. om søgt Spidsfindighed i Ordenes Brug.) Ordkløver, en. den, som giør alt f. spidsfindige, sophistiske Bemærkninger over Ordenes Brug. Deraf: Ordkløveri, et. — ordknap, adj. d. s. s. ordkarrig. Ordknaphed, en. ud. pl. stor Sparsomhed i at bruge Ord. Ordkonst, en. K. som gaaer ud p. Ord ell. paa deres Forbindelse. "Om der gives virkelig nogen anden Ordkonst, end Veltalenheden." Baggesen. Ordkrig, en. d. s. s. Ordstrid. (Sneedorf.) Ordkundskab, en. Kundskab om Ord, som gaaer allene ud p. Ord ell. Sprogets materielle Deel. (modf. Sagkundskab.) ordlydende, adj. v. med de selvsamme Ord, og hverken m. andre, flere ell. færre; Ord f. O. En ordlydende Afskrift. — ordløs, adj. 1. som ei kan svare f. sig. Denne Indvending giorde ham o. 2. hvortil ingen Ord anvendes? "Han knæled i ordløs Bøn." Hertz. Ordmager, en. den, som opfinder slette ell. urimelige nye Ord. (deraf: Ordmageri.) Ordmoral, en. Moral ell. moralske Forskrifter, der kun gives i Ord. (Baggesen.) Ordpragt, en. Pragt i Ord, et glimrende og ordrigt Foredrag. Ordprunk, en. d. s. s. Ordbram. Ordqvæde, et. d. s. s. Ordsprog. (forældet.) Ordregister, et. Fortegnelse over Ord, som findes i et Skrift (modf. Sagregister.) ordret, adj. som nøie følger Ordene, er lige efter Ordene; ordlydende; Ord f. Ord. En o. Oversættelse. Han oplæste hele Talen ordret. Han kunde det ordret udenad. — ordrig, adj. 1. som har Rigdom p. Ord og Udtryk. Dette Sprog er ikke meget ordrigt. Heraf: Ordrigdom, en. ud. pl. "Det Slags Ordrigdom, hvis Bestemmelse er at dække aandelig Tomhed." (M.) 2. som bruger mange Ord, er vidtløftig i sin Tale ell. Skrift. En ordrig Stiil. (Sneedorf.) "ordrig Klegt." Hertz. heraf: Ordrighed, en. (V. S. O.) ordseen, adj. langsom i sin Tale. (V. S. O.) Ordsending, en. Meldelse ell. Befaling v. et Bud, Budskab. (Rostg. Isl.) Ordskielning, en. ud. pl. Adskillelse i Brugen imellem Ord af forskiellig ell. af eenstydig Bemærkelse, ell. i Skrivemaaden af eenslydende Ord, der udtrykke forskiellige Begreber. (Dahls. d. Retskrivningslære.) Ord-

skifte, et. Samtale, hvori de Talende hyppigen afbryde hinanden; Ordverling, Ordstrid. **Ordslægt**, en. En vis Slægt ell. Stamme af Ord, der udrinde af og staae i Forbindelse m. et Grundbegreb. "Hvor Grundordet er saaledes beskaffet at en heel Ordslægt deraf kan tage sin Oprindelse." H. C. Ørsted. **Ordslægtskab**, et. det Forhold imellem Ord, som opstaaer v. Udspring fra et fælles Stammeord ell. Stammesprog. **ordsnar**, adj. hurtig i sin Tale, snar til at finde Ord. (V. S. O.) **ordsnild**, adj. snild, kløgtig i sin Tale; som vel veed at belægge sine Ord. (Moth.) **Ordspil**, et. det Slags Ordkløgt, hvorved man enten benytter en Tvetydighed i Ord og Udtryk t. at frembringe en dobbelt Mening, ell. hvorved man tager Ordene i deres materielle ell. oprindelige Betydning, som man underlægger en anden og mere skjult. **Ordsprog**, et. Et endnu ell. fordum almindelig bekiendt fyndigt Udsagn, som oftest i billedlig Indklædning. (jvf. Mundheld.) **ordsproglig** ell. **ordsprogelig**, adj. fremsat i ell. dannet som et Ordsprog. En o. Talemaade. (V. S. O.) **Ordstamme**, en. En vis Stamme af Ord, en Ordslægt. **Ordstrid**, en. S. om Ord, som misforstaaes, Trætte, som opstaaer deraf, at de Talende ikke forstaae ell. ikke ville forstaae hinanden. **Ordstrøm**, en. fig. en meget flydende, hastig Tale m. stor Ordrighed. **Ordtegn**, et. Skrifttegn, som bemærker et heelt Ord (forskielligt fra Lydtegn ell. Bogstaver.) **Ordtone**, en. den Tone, ell. det Toneholt, som et O. faaer i Talen; i Modsætn. til Sangtone. (P. T. Gerner.) **Ordvalg**, et. passende Valg af Ord i Tale ell. Skrift. **Ordverling**, en. d. s. s. Ordskifte. **ordviis**, adj. som i sin Tale vil vise utidig Kløgt, ell. som allene vil føre Ordet. (Gram. Vid. S. Skr. V. 182.)

Orden, en. ud. pl. [Lat. ordo.] 1. Følge, hvori flere Gienstande komme efter hinanden, ell. have deres Sted v. Siden af hinanden. At sætte, bringe noget i en vis O. Han kaldte dem frem hver efter sin Orden. 2. flere Gienstandes ell. Deles indbyrdes rigtige ell. passende Forhold og Forbindelse i deres Følge ell. Sammenstilling (mods. Uorden.) Bogsamlingen er ikke i Orden. Vi fandt Alt i god O. Tropperne droge frem uden Orden. 3. Overeensstemmelse i Handlinger, der skee samtidigen, ell. i en vis Følge; tilbørlig Indretning, Skik, Rede. At holde over Skik og Orden. At iagttage en vis O. i sin Levemaade, i Mad og Drikke, i sine Forretninger. At binde sig t. en vis Orden. At holde Orden i en Skole, i en Folkeforsamling. 4. den v. almindelige Love ell. Forskrifter bestemte Gang ell. Følge i det som skeer, i Handlinger, Begivenheder og Forandringer. Naturens Orden. Den borgerlige O. Det er imod god Orden i en Stat. 5. Regel, Forskrift, hvorefter Handlinger i deres Følge og Forbindelse skulle indrettes (sielden.) At følge en befalet Orden. 6. et Samfund, der har forenet sig t. et vist Øiemed og vedtaget visse Regler, at følge. En geistlig Orden. Ridderorden, Munkeorden, Frimurerorden. Maltheserordenen. Franciskanerordenen. (Ofte br. det i denne Betydn. absol. for Ridderorden ell. Ordenstegn. s. nedenfor.) = **Ordenstal**, et. i Sproglæren: et af Hovedtallet dannet Tal, som betegner den Orden, hvori flere Ting følge p. hinanden, ell. den Plads i en Række, der tilkommer enhver af dem (den første, det andet, o. s. v.) — **ordentlig**, adj. 1. som følger, er indrettet efter en vis og god Orden (det modsf. af uordentlig.) Et ordentligt Huus, en o. Huusholdning. At være o. i sine Forretninger. At fortælle, fremsætte noget ordentligt. 2. i særdeles og mere indskrænkede Betydninger; a.) overeensstemmende m. Sædelighed, m. god Skik i moralsk Henseende; skikkelig, anstændig. At føre et ordentligt Liv. Han er et ordentligt Menneske. b.) overeensstemmende m. en Tings Indretning, og grundet i samme; egentlig. (det modsf. af overordentlig.) Et ordentligt Medlem af et Selskab. Den ordentlige Øvrighed, det o. Værneting. c.) som svarer t. sit Navn, rigtig, i sit Slags fuldkommen. (mest i d. Tale.) Der blev ikke holdt noget ordentligt Bryllup, Maaltid. Det var intet ordentligt Slag; men en adspredt Fegtning. Han holdt ingen o. Liigprædiken; men kun en kort Tale v. Graven. Han var ikke blot uhøflig; men han blev ordentlig grov. (Saaledes jævnligen som adv. naar der udtrykkes Forundring, ell. Meningen er ironisk. Han bilder sig ordentlig ind, at han her har noget at sige.) d.) sædvanlig, almindelig. Mine ordentlige Udgifter, Forretninger. Til o. Spisetid, Sengetid. e.) tilbørlig, retmæssig; it. som skeer, kommer t. rette Tid. o. Vægt og Maal. At behandle Folk ordentligt (redeligt.) o. Betaling, Betaler. — **Ordentlighed**, en. Iagttagelse af god Orden. (d. Tale. s. Orden, 3.)

Orden, en. pl.-er. et Samfund af Personer, som af Regenten tildeles et vist Hæderstegn, en Ridderorden; it. den Værdighed, at høre t. et saadant Samfund, og Hæderstegnet, hvorved dets Medlemmer udmærkes. (s. ovenfor Orden, 6.) At optages i en Orden. Denne O. er deelt i fire Classer. Han har faaet en udenlandsk O. At bære flere Ordener. — Heraf: **Ordensbaand**, et. Baandet, hvori et Ordenstegn bæres. **Ordensbiskop**, en. B. ved en O. som er Medlem af Ordenscapitlet. **Or-**

densbroder, en. Et Medlem af en (især geistlig) Orden. Ordenscantsler, en. Navn p. en høi Ærespost i et Ordenscapitel; en Ridderordens Cantsler. Ordenscapitel, et. 1. Samfundet af de Embedsmænd, som høre t. en Orden. 2. en Forsamling af disse Embedsmænd og andre fornemme Riddere, hvori Ordensherren optager nye Riddere, m. m. Kongen holdt et Ordenscapitel. Ordensdag, en. visse Høitidsdage om Aaret, da de høie Riddere i en Orden samles v. Hoffet og bære deres Ordensdragt ell. fulde Ordenstegn. Ordensdragt, en. den foreskrevne Dragt, som Medlemmerne af en Orden, ell. de høiere Classer af samme, v. høitidelige Leiligheder skulle bære. Ordensfest, en. høitidelig Forsamling af Ridderne, som høre t. en Orden; Ordenshøitid. Ordensgeistlig, en. Medlem af en geistlig Orden. Ordensherre, en. den Høieste i en verdslig Ridderorden, som er Regenten i det Land, hvor Ordenen bruges. Ordenskappe, en. K. som hører t. en Ordensdragt. Ordenskiæde, en. K. hvori Ordenstegnet v. høitidelige Leiligheder bæres. Ordenskors, et. K. som hører t. eller udgior et Ordenstegn. Ordensløfte, et. Løfte, som de, der indtræde i en Orden, særd. i en Munkeorden ell. anden geistl. Orden, maae aflægge. Ordensmester, en. Titel, som Overhovedet f. visse Ridderordener fører ell. førte. Johanniter-Riddernes O. Ordensregel, en. Regel ell. Forskrift, som Medlemmerne af en O. ere forpligtede t. at følge. Ordenstegn, et. Billede ell. Tegn, som Medlemmerne af en O. bære t. Udmærkelse og Hæder.

Ordentlig, s. ovenfor under 1. Orden.

Ordes, v. dep. ordedes. [af Ord.] rygtes, blive bekiendt og omtalt blandt Folk. "Og ordes det blandt Folk, han kommen er tilbage." Merope v. Schiermann. Det ordedes strax. (Moth.)

Ordinere, v. a. 1. [M. A. Lat. ordinare.] indvie v. Kirkeskikke t. et geistligt Embede. To theologiske Candidater skulle idag ordineres. En ordineret Catechet. — Deraf: Ordination, en. pl.-er.

Ordne, v. a. 1. [af Orden.] bringe i Orden, stille i O., bringe noget i en vis, passende Indretning. At ordne Hæren t. Slag. Alt er ordnet t. Høitiden. — Deraf: Ordning, en.

Oret, adj. siges om Meel, der i Lugt og Smag er fordærvet v. at giemmes, uden at være vel tørret og sammenpakket; hvilket p. Svensk kaldes at orna. (Isl. orna, blive varm.)

Organ, et. pl.-er. [Lat. organum.] i Alm. Redskab; særd. om levende Væseners Redskaber f. det physiske Liv og dets Yttringer; i mest indskrænket Bemærk. om Talens Redskaber: Stemme, Mæle. Et blødt, bøieligt Organ. — Heraf: organisere, v. a. 1. forsyne m. Organer. De fuldkomment organiserede Dyr. — fig. indrette p. en fornuftig, t. Diemedet svarende Maade; især om fornuftige Væseners Virksomhed. At organisere en Stat, et Selskab. En vel organiseret Krigshær. = Deraf: Organisation, en. Gierningen at organisere. Organisme, en. organisk Bygning ell. Indretning. — organisk, adj. i Alm. forsynet m. Organer (om physiske Legemer, som v. en egen indvortes Livskraft indeholde Aarsagen t. deres Vært og Forplantning, m. fl. Virkninger.) I philosophisk Terminologie br. det i flere særskilte Betydninger.

Organist, en. pl.-er. en Betient, hvis Bestilling er at spille Orgelet i en Kirke; en Orgelmester.

Orgel, et. pl.-er. [Lat. organum.] Et stort blæsende Instrument, som br. i Kirkerne, og hvis Toner frembringes v. Vinden, hvilken formedelst Blæsebælge drives ind i Metal-Piber af forskiellig Størrelse. — Orgelbygger, en. den, som forstaaer Orgelbyggeriet, ell. Konsten at indrette og sammensætte et O. Orgelbælg, en. Blæsebælg i et Orgel, der sættes i Bevægelse af Bælgetræderen. Orgelmester, en. Organist, Orgelspiller. Orgelpibe, en. Et cylindrisk Rør af Bly i et Orgel, hvorved en Tone formedelst Vinden frembringes. Orgelspiller, en. den som forstaaer at spille p. Orgel. Orgeltone, en. Tone, som frembringes v. Orgelet. Orgeltræder, s. Bælgetræder. Orgelværk, et. pl.-er. d. s. s. Orgel.

Orient, en. Østerlandene. (m. best. Art.) I hele Orienten. = orientalsk, adj. østerlandsk. — Orientalist, en. pl.-er. en Lærd, som især dyrker de østerlandske Sprog.

Original, adj. [Lat. originalis.] 1. som er frembragt v. egen Aandsvirksomhed, p. en ny, særegen Maade, og uden Efterligning af andre; it. (subj.) som virker, bestuer og behandler Tingene p. en saadan Maade; særegen, eiendommelig, oprindelig, selvvirket. En o. Tanke; en o. Forfatter, Digter. 2. som er fra første Haand, det ældste, første i sin Art, ikke eftergiort, ægte, oprindelig. Et originalt Document, Maleri. — Original, en. pl.-er. det første, oprindelige Værk ell. Arbeide af sin Art og Skikkelse; oprindeligt, eiendommeligt Arbeide, den første Opfinders Værk; Monsterværk. (Saaledes om Malerier og andre Konstværker; i Modsætn. t. Copie ell. Efterligning; ligeledes om Documenter, om Skrifter, i Mods. t. Oversættelse. m. m.) Originalitet, en. 1. den Egenskab v. Aanden, at dens Virksomhed og Yttringer gaae ud fra egen Kraft og dens selvstændige Brug, og at dens Frembringelser derfor ere nye og eiendommelige (Opfindelsesevne.)

2. den Beskaffenhed v. et Arbeide, at det er originalt, ægte, ei eftergiort ell. efterlignet.

Orke, v. a. 1. [J. orka.] formaae; have Evne til, kunne bestride. Han orkede ikke at spise mere. Det orker han aldrig. (høres nu sielden og mest kun hos Almuen. Brugen som v. n. ell. absol. for: at være v. Magt, v. Kræfter ("Han æder mens o: saalænge, han orker." Evald.) er egentlig ingen forskiellig. (Jvf. orkeslos.)

Orlog, en. ud. pl. [J. Örlög. N. S. Oorlog. Jvf. Glossariet til H. Harpestrengs Lægebog.] Krig, Feide; nu især om Søkrig og Krigstieneste til Søes. At fare t. Orlogs. "Men siig mig nu, i Fald det gik t. Orlogs?" Evald. = Orlogsflaade, en. Krigsflaade. Orlogsfærd, en. Krigsfærd, Krig. "Thi Orlogsfærd er Nordens Sønners Fryd." P. K. Trviel. orlogsfærdig, adj. rede t. Krig, til at gaae i Slag. (T. Rothe.) Orlogsmagt, en. Krigsmagt t. Søes, Sømagt. (Bording.) Orlogsmand, en. pl. Orlogsmænd (Orlogsfolk.) 1. Søkriger, Krigsmand t. Skibs. 2. fig. et Orlogsskib. Orlogsskib, et. Krigsskib; særd. et saadant, der i det mindste fører to Lag svære Kanoner. Orlogsskik, en. Krigsskik, Krigsbrug. (Grundtvig.) Orlogsstand, en. Søkrigerens Stand. "Orlogsstandens Somænd." Malling. Tale over Gerner. 45. Orlogsstavn, en. d. s. s. Orlogsskib. (i høiere og poet. Stiil.) Orlogstieneste, en. ud. pl. Krigstieneste t. Søes. Orlogstog, et. Krigstog t. Søes. (Ambergs Ordbog.)

Orloge, v. n. og orloges, v. dep. stride, føre Krig. (A. S. Vedel. forældet.)

Orlov, en. ud. pl. [J. Ordlof. N. S. Oorlof. T. Urlaub.] 1. Tilladelse, Forlov. (forældet.) 2. Tilladelse at reise bort. "At tage Orlov af sin Herre." A. S. Vedel. 3. Forlov af Tienesten, Fritagelse for Krigstieneste p. en vis Tid; Hiemlov. (Vedel.)

Orm, en. pl. -e. [J. Ormr.] 1. ethvert Dyr, som bevæger sig frem uden Fødder, ell. et krybende Dyr. (ogsaa om Insect-Larver f. E. Kaalorm. s. ogsaa Bændelorm, Regnorm, Spolorm, o. fl. Sieldnere bruges det nu om Snoge ell. Slanger; hvoraf Hugorm, Staalorm.) At have Orm (ikke Orme) være syg, lide af Orm. Et Middel mod Orm o: Indvoldsorme. 2. figurl. herskende Lyst, Yndlingslyst, Skiødesynd. Forfængelighed er hans Orm. = ormeagtig ell. ormagtig, adj. som ligner en Orm. — ormedannet, adj. dannet som en O. Ormedrag, et. kaldes en Mængde Insectlarver, som i lange Rækker drage efter hinanden. (V. S. O.) Ormefeber, en. Febersygdom hos Børn, som foraarsages af Indvoldsorme. Ormefro, et. Et udenlandsk ormdrivende Middel, der bestaaer af Frø ell. Blomsterknopper af en ell. flere ikke ret bekiendte Planter. Semen Cinæ. Ormeføde, en. hvad der tiener Orme t. Føde. Ormegaard, en. fordum: et indelukket Sted, hvor fangne Fiender ell. Forbrydere kastedes f. giftige Orme ell. Slanger. Ormegang, en. Ormes ell. krybende Dyrs særegne Bevægelse. Ormeham, en. Ormes ell. Snoges Hud, som de aarligen skyde. Ormehud, en. Hud, som en Orm ell. et lignende Dyr har. "Insecternes Ormehud." H. Strøm. (Larve.) Ormehul, et. H. hvorigiennem Orme krybe, som de danne i Jorden, ell. hvor de have deres Tilhold. (V. S. O.) Ormekage, en. Lægemiddel imod Orm, dannet som smaa Kager. Ormekrud, et. En Urt, som br. mod Orm; Regnfang. Tanacetum vulgare. Ormemaaned, en. det danske Navn p. Aarets 7de Maaned; Julius. Ormemeel, et. Støv, hvortil Træ opløses, naar det giennembores af visse Insecter ell. Træorme. Ormemelk, en. En Ret Mad, bestaaende af Meel, som trilles ell. dannes i tynde Deitraade, der koges i Melk. (Nudelmelk.) Ormemiddel, et. Lægemiddel imod Orm, som anvendes i Ormesygdomme. (Ormekage, Ormesafr, m. fl.) Ormepulver, et. P. der bestaaer af en Blanding af flere ormdrivende Midler. Ormerede, en. Sted, hvor Orme ell. Slanger have deres Rede. Ormespind, et. det Spind, som Ormen ell. Insect-Larven frembringer, naar den forvandler sig t. en Nymphe ell. Puppe. Ormestik ell. Ormesting, et. En Orms Stik, ell. Stedet, hvor den har stukket (f. E. paa Frugter.) Ormesukker, et. Lægemiddel mod Orm, blandet m. Sukker, som gives Børn. Ormesvøb, et. poet. en Orms Skikkelse, en Insect-Larve. "Nys, et Kryb i Ormesvøbet, den heftet laae t. kolde Muld." J. Smidth. Ormesyge og Ormesygdom, en. Sygdom, der reiser sig af Indvoldsorme. Ormetaarn, et. T. hvori man, som der fortælles, fordum satte Fanger og Forbrydere, f. at dræbes af giftige Slanger. (A. Vedel.) Ormevrimmel, en. En vrimlende Mængde af Orme ell. Kryb. = ormstukken, ormstukket, adj. v. giennemboret ell. angrebet af Orme ell. Insecter. ormstukket Træ. Et ormstukket Æble. [Sielden br. Verbet i andre Former. "At Træets Bark bliver Opholdssted f. Insecter, hvorved Træet ormstikkes." Schytte.] ormædt, adj. v. d. s. s. ormstukken.

Orne, en. pl. -r. [fattes i beslægtede Sprog.] Hannen blandt Svinene (saavel vilde, som tamme.) Jvf. Galt og So. — ornegal, adj. siges om den So, som er parrelysten. Ornegilder, en. d. s. s. Svinegilder. Ornegriis, en. En G. af Hankiønnet, som ei er gildet. (modf. Galtgriis og Sogriis.) ornelysten, adj. d. s. s. ornegal.

Ort, en. pl. d. s. en i ældre Tider brugelig Mynt, som enten gialdt 20 ell. 24 Skilling. (s. Rigsort.)

Orthodox, s. rettroende.

Orthographie, s. Retskrivning, Retskrivningslære og Skrivemaade. — orthographisk, adj. som følger, er indrettet efter Retskrivningens Regler; ell. som hører til, vedkommer Retskrivning. At skrive orthographisk. En orthographisk Regel.

Os, en. (langt o.) s. Oes.

Os, pron. pers. Dativ og Accus. af vi.

Ose, v. n. 1. har. [af Oes.] give Oes ell. ubehagelig, qvælende Damp fra sig. Kullene ose; Lampen oser.

Ost, s. Øst, østen, øster. Dog br. Ost i Sammensætninger: Nordost, Sydost, Ostindien, ostindisk.

Ost, en. pl.–e. [Isl. Ostr.] 1. ud. pl. de tykkere, fra Valden adskilte Dele af Melken. Melken er løbet i Ost. At skille Osten fra Valden. (Deraf: Oloſt.) 2. pl.–e. særd. et meget almindeligt Fødemiddel, som laves v. at bringe disse Dele i Melken t. at affondre sig fra Valden, blande dem m. Salt og andre Krydderier, forme og presse dem i Kar (Ostekar, Osteforme) og siden tørre dem. At lave Ost, giøre Ost. Faareost, Sødmelksost, Mysæost, Knapost, o. fl. = ostagtig, adj. som udgiør Osten ell. ligner Ost. ostagtige Dele i Melken. = Ostebod, en. B. hvor Ost giemmes og sælges. Osteform, en. Et Kar ell. en Træform, hvori Osten presses og dannes; et Ostekar. Ostehandler, en. den, som handler m. Ost. Ostehytte, en. En H. hvor Ost laves til Fields i Bierglande. (V. S. O.) Ostehæk, en. Indretning af Bræder ell. Lægter, hvorpaa Oste henlægges f. at tørres. (Moth.) Ostekage, en. Kage, hvori kommes reven Ost. (Moth.) Ostekammer, et. K. hvor Oste laves ell. henlægges t. Tørring og f. at giemmes. Ostekar, et. s. Osteform. Ostekræmmer, en. Ostehandler. Ostekurv, en. Indretning, liig en Kurv, t. at tørre Ost i. (V. S. O.) Ostelavning ell. Ostlavning, en. Gierningen at lave O. Osteløbe, en. s. Løbe. Ostemid, ell. Ostmid, en. smaa Orme ell. Mider, som komme i gammel ell. fed Ost. (Acarus.) Ostepresse, en. Presse, hvori den fra Vallen skilte Ost lægges i Formen, f. at de overblevne vandagtige Dele kunne aftrykkes. Osteprøver ell. Ostprøver, en. Et Redskab, liigt et Bor, der stikkes ind i Osten f. at prøve den; Ostesøger. Osteskorpe, en. den yderste, haarde Deel ell. Overflade af en Ost. Osteskrab, et. det, som skrabes af Osten ell, Osteskorpen. Ostesøger, en. d. s. s. Osteprøver. Ostetiende, en. Præstetiende, som i visse Egne gives af Ost. Ostevalde, en. de vandagtige Dele, som v. Ostlavning adskilles fra de ostagtige.

Ostes, v. dep. og oste sig, v. rec. (om Melk.) skilles ad, skiørne, løbe sammen, saaledes at de ostagtige Dele affondres fra Valden. — Deraf: Ostning, en. det, at Osten skilles fra Valden i Melk.

Ostindien, n. pr. som br. om det egentlige, asiatiske Indien. Deraf: Ostindiefarer (et Skib, der seiler p. Ostindien.) ostindisk, adj. som er fra, føres til Ostindien.

Otte, en. (forældet) den tidlige Morgenstund, Dagning (I. Otta. A. S. Uht.) Deraf: Ottesang, en. Gudstieneste, som holdtes i Dagningen; hvoraf Froprædiken er en Levning.

Otte, Talord for Hovedtallet 8. Deraf: otteaarig, ottefold (adv.) ottefoldig, ottefoddet, ottekantet, ottepundig (Kugle) ottesidet (Figur) o. fl. — Ottekant, en. ottekantet Figur. Otteskilling, en. En Sølvmynt af 8 Skillings Værdi. Ottetal, et. Taltegnet 8. — ottende, Ordenstallet af 8. For det ottende. En ottende Deel. (ogsaa Ottendedeel og forkortet: Ottendeel.) = Otting, en. pl.–er. 1. den ottende Deel af en Tønde. 2. et Træ ell. Kar, som holder ⅛ af en Tønde. En O. Smør, Sild. — Ottingkar, et. (forskielligt fra Otting.) et Trækar, en Bøtte, som holder et halvt Fierdingkar ell. ½ Skieppe; it. det Maal, som deri indeholdes. Et Ottingkar Meel, Gryn.

Otterslange, en. s. Hugorm.

Oval, adj. s. ægrund, langrund.

Oven, adv. og præp. 1. Som adv. p. den øvre ell. øverste Side (ovenpaa, oventil.) Kassen var malet baade oven og neden. — Oftest i Forbindelse m. andre Præpositioner f. E. At tage oven af Sækken. — Det laae oven i Posen. — oven i Kiøbet o: som Tilgift i Kiøbet; it. fig. desuden, endog, hvad mere er. Ingen beklagede ham; ja han blev oven i Kiøbet udleet. — oven over Døren. — oven paa Taget. m. fl. Disse Sammensætninger br. dog hyppigen som adv. og skrives derfor ogsaa oftest i eet Ord. (s. nedenfor.) 2. Som præp. br. oven blot i Udtrykket: oven Senge o: oppe, ikke i Sengen. (helst om Syge. Han begynder at være oven Senge. Hun kan endnu ikke være o. Senge.) 3. I Sammensætning m. Præpositioner, hvorved et adv. dannes, der undertiden ogsaa br. som Præposition: ovenaf. Det maa tages varsomt ovenaf. — ovenfor. a.) høiere oppe, noget borte p. et høiere Sted. Han stod, sad ovenfor og kunde derfor bedre see ned. Kirken ligger noget ovenfor Byen. Han sidder ovenfor ham i Classen (o: har en høiere Plads i Raden.) b.) som Tidsbegreb: forhen, tilforn, i Forveien. Jeg har allerede ovenfor (i Skriftet) bemærket. — ovenfra, fra Høiden, fra et høiere Sted.

Han kom ovenfra. — ovenom, uden om et Sted, der hvor det er ell. antages at være høiest. Vi gik ovenom (modſ. nedenom.) Vi vil hellere kiøre ovenom Byen, end langs med Aaen. — ovenover. Han boer ovenover os. Skuddet gik ovenover. — ovenpaa, høiere i Veiret; ell. hvilende p. en anden Ting, og tillige høit i Veiret. Vi boe p. første Sal, og han boer ovenpaa (ɔ: over os, ell. i et høiere Stokværk.) fig. At være ovenpaa ɔ: faae noget, ſom man ønſker ſig det; være i en heldig Tilſtand. — oventil, p. den Side, ſom vender opad. (modſ. nedentil.) ovenud, ud igiennem Overdelen af et Legeme. Tønden var ſaa fuld, at det (Vædſken) løb ovenud. 4. i Sammenſætning m. nogle faa Subſtantiver: Ovenfald, et. Vandfaldet v. et Mølleværk, naar det falder p. Hjulets Overdeel, og ſaaledes ſætter det i Gang. (i Modſætn. t. Nederfald.) Deraf: Ovenfaldshiul, (Møllehiul indrettet t. Ovenfald) Ovenfaldsmølle, Ovenfaldsvand. (V. S. O.) Dog udtales og ſkrives disſe Ord ogſaa: Overfald, Overfaldshiul, ꝛc. (Moth. Kraft.) — Oventørre, en. Opholdsveir efter Regn, ſkiøndt Jorden endnu kan være vaad. (d. Tale.) 5. i Sammenſætning m. nogle Participier, hvor oven (ſ. ovenfor, b) faaer Bemærk. tilforn, i det Foregaaende. Saaledes: ovenanført, ovenmeldt, ovennævnt, ovenomtalt, ovenſtaaende (ɔ: forhen ſkriftligen anført, ovenanført.)

Over, præp. [J. yfir. E. over.] tilkiendegiver egentlig og i Almindelighed, at en Ting er p. et høiere Sted, m. Henſyn t. en anden, ſom er under den ɔ: ſom befinder ſig ſaaledes p. et lavere Sted, at enten en lodret Linie kan falde p. den fra hiin, ell. at den af hiin bedækkes. Dens mere uegentlige Brug kan her blot i ſine Hovedtræk angives. (Begrebet i over forudſætter ſtundom ikke blot et "under", men ogſaa eller nærmere et "nedenfor"; ell. at een Ting befinder ſig p. et høiere Sted, end en anden; i hvilke Tilfælde altſaa over modtager Bemærkelſen af oven. Dette finder iſær Sted i Sammenſætninger, hvor Modſætningen da ikke er under, men neder. f. E. Overdeel — Nederdeel; Overende — Nederende.) — A. om materielle, ell. egentlige Sted-Forhold. 1. om Gienſtandens Væren, Stilling, Bevægelſe p. et høiere Sted, m. Henſyn t. noget, ſom er under den (uden at det er nødvendigt, at den berører dette, ell. befinder ſig paa Overfladen af ſamme; da Begrebet om at være over og under egentl. gaaer ud fra Rummets Forhold i Henſeende t. det høiere og det lavere Sted.) Skilderiet hænger over Døren. Loftet over denne Stue. Grenene hvælve ſig over os. Ørnen ſvævede o. Dalen. Tordenveiret drog lige o. Byen. Vi kiørte over Broen (og tillige paa Broen.) figurl. At være een over Hovedet (ɔ: med tiltagende Alder tabe Agtelſe f. eens Myndighed.) 2. om en vis Gienſtands ſtørre Høide, i Sammenligning m. andre. Biergene hæve ſig over Sletten. Taarnet rager frem o. hele Staden. — fig. Han troer ſig ophøiet over alle andre. 3. om Handlinger, hvorved en Gienſtand bringes t. at være p. et høiere Sted, end en anden, ſom tillige er under hiin. Han lod bygge et Taarn o. Porten. At ſkrive et Kors o. Døren. Han ſatte ſig lige over os. (ſ. ovenover.) 4. Om en Handling ell. Forandring, der ſkeer ovenfra og virker nedad. At øſe Vand over een. Huſet ſtyrtede ned o. ham. Sveden løb ham ned o. Anſigtet. Taarene trillede ned over (ad) hendes Kinder. (ſ. No. 6.) 5. Om en Tilſtand, hvori noget er, ſtrækker ſig, befinder ſig langs m. hele Overfladen af en anden Ting, ſaaledes at det bedækker denne; ell. om en Handling, hvorved noget bringes i denne Tilſtand. Vandet ſtod over alle Agre (ɔ: ſkiulte dem. Derimod: der ſtod noget Vand paa Ageren.) At være vaad, kold over hele Legemet. Laaget o. en Potte. At hænge noget o. Hovedet. At brede et Klæde o. noget. At kaſte en Kappe o. een. At lægge ſig o. en Seng, en Bænk. At kæmme Haaret ned o. Ørene. figurl. Misfornøielſen udbredte ſig over hele Landet. Det Rygte er o. hele Byen. Klokken lyder o. hele Byen. 6. Om en Handling, ell. Forandring, hvorved noget bringes til at bevæge ſig i en Linie igiennem ell. hen ad hele Overfladen (iſær Breden) af en Ting, til Enden af dens Udſtrækning, ell. indtil p. hiin Side af dens Grændſe. At ſeile over Floden, o. Havet til et Sted. At løbe o. Marken. Jeg ſaae ham gaae o. Gaden, o. Torvet. Han kom lykkelig over Grændſen. Vi ere nu (komne) over det værſte af Veien. 7. Om en Handling, hvorved noget, der ſaaledes bevæges ell. bevæger ſig indtil p. hiin Side af en Gienſtand, tillige for en Tid befinder ſig høiere end (opløftet over) denne. At kaſte en Steen over Taget. Fuglen fløi o. Huſet, o. Hækken. At træde o. Dørtærſkelen. At ſpringe o. en Grøft, o. et Halmſtraa; ſætte m. Heſten o. et Gierde. Først ſprang han op p. Skuldrene af ham; ſiden ſprang han over Hovedet paa ham. At falde over Bord, kaſte noget o. Bord (ell. overbord) ɔ: fra et Skib i Havet. 8. Om et høiere (fornemmere) Sted, et Sted, der tilkiendegiver at den, ſom indtager det, har Fortrin, Forſæde f. andre. Han ſidder over ham i Skolen, blev flyttet o. ham i Skolen. At have Rang o. een. — fig. til at betegne høiere Grad, Fortrin, fortrinlig Egenſkab. Som Digter ſtaaer han langt over ham. Vi ſkulle elſke Gud o. alle Ting. Penge gaaer hos ham over Alt. (I denne

Betydn. lægges det ogsaa til Titler, visse Embeders og Værdigheders Navne, f. at tilkiendegive en høiere, ell. den høieste Post af den Art; f. E. **Overhofmester, Overkammerherre, Overstaldmester,** &c.) 9. om en Reise giennem et Sted t. et andet, hvor Talen er om en By ell. en mindre D. Han reiste over Strasburg t. Paris. Vi vil tage o. Frederiksborg t. Helsinger. Vi reiste over Langeland t. Fyen. (men hellere: giennem Fyen t. Jylland.) Man siger ogsaa: At reise over Land ɔ: t. Lands; modsat: til **Vands** (ikke: over Vand.) B. Om Tidsforhold, og i andre uegentlige Tilfælde. 1. om Tiden, der tilbringes v. et Arbeide (imedens, under;) i nogle faa Tilfælde, især hvor Talen er om andet, som tillige i denne Tid indtraf. At sidde længe, rolig over et Arbeide. Man talte derom o. Bordet (ell. over **Borde.**) Det er en Bog t. at sove ind over. Hun sov ind over sit Arbeide. Lad Solen ei gaae ned o. din Vrede. — Ligesaa i nogle andre Tilfælde, hvor en Syssel, og Tiden, som m. den tilbringes, tillige betegnes som Aarsag og Anledning t. noget, især Glemsel. At glemme det ene o. det andet. Over al denne Snak glemte jeg mit Ærende. Hun glemmer Huus og Børn over den bestandige Læsen. 2. en større Mængde, et større Antal, et "meer end" (saavel i Udstrækning, Tid, Maal, Vægt, og anden legemlig Størrelse, som i aandelig Kraft) m. Hensyn og i Forhold t. en vis given ell. bestemt Størrelse. Vi have endnu o. en Miil (at gaae, reise) t. Byen. Han er o. 40 Aar (gammel.) Det veier over et Pund (modſ. under.) Det var over Middag. Klokken er over 12. Det er o. den bestemte Tid. At blive ude over Tiden. Han har været o. et Aar borte. — Det gaaer o. menneskelig Evne. At arbeide over sine Kræfter. Hvad jeg fik, var o. min Forventning (modſ. under.) Det gaaer over min Forstand. over al Maade forfængelig (jvf. overmaade.) — Hertil høre ogsaa enkelte Sammensætninger, især Adj. f. E. **overmodig, overmægtig, overnaturlig,** m. fl. 3. Grunden, Anledningen t. noget (i faa Tilfælde; f. Ex. hvor Talen er om Fald.) At falde, snuble over noget. At tage sin Død over noget. Jeg har havt megen Fortræd over (af) hans Forsømmelse. 4. Gienstanden for ell. Anledningen t. en indvortes Forandring ell. Sindsbevægelse og dens udvortes Yttring. At sørge, glædes, ærgre sig, bedrøve sig, forbauses, forundre sig, vredes, fortørnes, beklage sig over noget. At ynkes, forbarme sig o. een. At blive forskrækket, sorgfuld, vred, fortrydelig, opbragt, utaalmodig, undseelig, skamfuld over noget. At sukke, klage, græde, lee, spotte, knurre, bande over noget o. s. v. At trøste sig over noget, over en Ulykke. Fortrydelse o. Synden. 5. Gienstanden, som en aandelig Syssel ell. Handling gaaer ud paa, som ligger t. Grund f. dens Yttring, m. m. At gruble over noget. At tale, prædike, læse, skrive o. en Materie. At give, skrive en Forklaring o. noget. Den Sag har jeg længe tænkt over. At fælde en Dom o. noget. 6. en Gienstand f. Magt, Herredømme, Opsyn, Opmærksomhed, Aarvaagenhed o. d. At herske, byde, raade over een. At være Herre over et Land. At sætte een t. Dommer over andre. "At der er en Magt over alle Kræfter og alle Tider, som bringer Orden i Verdens Oprør." Mynster. At seire o. sine Fiender. Han er Opsynsmand o. alle Arbeiderne. At vaage o. noget. At holde o. Lovene. At gaae over Arbeidsfolk (ɔ: have Opsyn m. dem.) Hun gaaer over alting i Huset (har det under Opsyn.) figurl. Naturen gaaer over Optugtelsen (ɔ: har stærkere Magt.) 7. en Behandling, ell. Maade at behandle n Person ell. Ting. At være kiælen o. sine Børn, nænsom o. sine Klæder, sparsom o. sit eget, ødsel o. andres. 8. Desuden forekommer Præpositionen i adskillige egne Talemaader, f. Ex. over Hals og Hoved ɔ: meget pludseligt. At komme over noget (ɔ: faae, erholde v. Tilfælde.) Ulykken, Fienden kom over os, da vi mindst ventede det (overraskede os.) Straffen vil nok komme over ham. Det vil gaae ud over os (vi vil faae Skaden deraf.) At faae Hævn o. een. At lyse Velsignelse, Forbandelse o. een. At ønske godt, ondt over een. At see een over Skuldrene (ophøie sig o. ham.) At voxe een over Hovedet (s. ovenfor A. 1.) At holde sig op (ell. opholde sig) over een (ɔ: spotte, giøre Nar af.) At sætte sig ud over noget (ikke agte, ændse.) At bringe noget over sit Sind (nænne, have Sind t. at giøre) m. fl. C. Som adv. 1. efter et Substantiv, f. at betegne Udløbet af en Tids Varighed (p. Spørgsmaalet: **hvor længe?**) Han bliver her Natten over. Aaret over, denne Sommer over. (jvf. om, B. g.) 2. efter et Verbum i Bemærkelsen: forbi, til Ende. Det gaaer snart over (om en ubehagelig Fornemmelse.) Uveiret drev over. Den Regn gaaer snart over. At springe noget over ɔ: forbigaae noget. (ganske forskielligt fra: at springe over noget.) 3. efter et Verbum, f. at udtrykke, at noget gaaer uden for en Tings Grændse ell. Rand. At flyde over, løbe over. Gryden koger over. 4. omkuld, overende. At kiøre, ride, løbe een over. 5. At sidde over ɔ: sidde længere, end den bestemte Tid, ell. sidde ledig. Drengen maatte sidde over i Skolen. Hun sad over i denne Dands. — At læse over paa noget ɔ: læse f. at lære det udenad. 6. for: i tu, i to Stykker.

At skære, klippe, rive, bryde, save noget over. Han brækkede det midt over. Grenen er endnu ikke (savet) over. Smerten var saa stærk, at jeg troede Armen var over. 7. I Talesproget br. Formen ovre som adv. i nogle Udtryk. Hist ovre (p. hiin Side, f. Ex. af Gaden, af Vandet.) Her ovre (p. denne Side.) Man siger vel ogsaa: nu er det ovre (forbi.) D. I Sammensætninger modtager Præpositionen ell. Adverbiet især følgende Bemærkelser: 1. den egentlige (A. 1 og 2.) i Modsætn. til under. (f. E. Overarm, Overburer, Overdeel, Overdyne, Overklæder, Overkop, Overkrop, ꝛc.) 2. En Handling, der virker nedad (A. 4.) f. E. overgyde, overøse, overstyrte (hvori Begrebet dog forbinder sig m. følgende.) 3. en Handling, der strækker sig heelt ud over, ell. hvorved noget bringes t. at bedække Overfladen af noget, ell. en stor Deel af samme (A. 5.) At overblode, overdryppe, overføle, overskylle, overtrække, ꝛc. 4. en Handling, ell. Forandring, der udstrækker sig i en Linie heelt igiennem en Flade. (A. 6.) Overdrift, Overfart, overføre, Overførsel. (I nogle af disse Tilfælde m. Bibegreb af en skadelig Virkning p. Gienstanden: overkiøre, override, overseile.) 5. En Handling ell. Virkning, der gaaer uden for det rette ell. bestemte Maal: oversee, overskride, overspringe. (figurl. overtræde.) 6. Fortrin ell. Fortrinlighed, høiere Grad, Sæde, Rang m. m. (f. E. overbyde, overgaae, Overmagt, Overmand, Overret, overskrige, overstemme, overvinde, ꝛc.) 7. En Størrelse ell. Grad, som er meer end det tienlige, tilstrækkelige, billige ꝛc. (B. 2.) f. E. overdrive, overfuldstændig, overfylde, overile, overlydt, Overmaal, overmægtig, Overtro, Overvægt. 8. En Tilstand ell. Virksomhed, der gaaer uden for et vist Tidsrum. (C. 1.) At overføde, overleve, overvintre. 9. En Gierning, hvorved noget, som var heelt, bliver i to Stykker (sielden; og oftest m. Adverbiet bag efter. C. 6.) overklippe, overskære. 10. En Handling, hvorved noget gives i en andens Hænder ell. Besiddelse: overantvorde, overbringe, overdrage, overgive, overlade. 11. Desuden i andre og flere uegentlige Bemærkelser, f. E. overholde, overhænge een, overkomme noget, overlægge, oversætte et Skrift, overtale, overtræde, overveie, o. s. v.

Overager, en. s. Orager.

Overalt, adv. 1. allevegne, p. ethvert Sted. Man fortæller o. i Byen. 2. i det Hele taget, i Almindelighed (sieldnere.) Jeg holder overalt ikke af det Slags Bøger. Jeg har overalt engang forbudet ham det.

Overantvorde, v. a. 1. [T. ü b e r a n t w o r t e n.] overgive i en andens Værge, overlevere, betroe i Hænde. — Overantvordelse, en.

Overarm, en. pl. - e. den høiere, den øverste Deel af Armen indtil Albuen.

Overbeen, et. En Beenskade, foraarsaget derved, at en Sene har knyttet sig, og dannet en Hævelse ell. Knude uden p. Benet. (Moth.)

Overbefalingsmand, en. B. ell. Anfører; som har andre under sig.

Overbefrugtning, en. pl. - er. En meer end tilstrækkelig, meer end enkelt Befrugtning. Superfoetatio.

Overberider, en. den fornemste, ell. en af de fornemste Beridere v. en Rideskole.

Overbestyrer, en. pl. - e. den øverste, fornemste Bestyrer af noget.

Overbetient, en. pl. - e. Betient, som har en høiere Post, har andre under sig.

Overbevise, v. a. 2. bringe een v. Grunde t. at indsee ell. troe noget, overtyde, ophæve al Tvivl hos een. At o. een om noget. Jeg er endnu ikke fuldkommen overbeviist. "En saa slet Læremaade, som den, der allene søger at overtale, uden at overbevise." Kraft. 2. bevise v. Vidner ell. Klendsgierninger det, hvorfor een er beskyldt ell. anklaget. Man kunde ikke o. ham om Tyveriet. "Og dog ikke blive giendrevet og overbeviist om den opdigtede Usandhed." Básth. — Overbeviisning, en. pl.-er. 1. Handlingen, at overtyde. 2. det, om hvis Sandhed, Rigtighed, man er overbeviist; Erkiendelse af en Sags, en Sætnings Rigtighed. At handle efter, imod sin O. "Den, der imod sin bedre Overbeviisning, negter det, som indeholder Kilden t. hans Forpligtelse." Ørsted. 3. Handlingen at overbevise een om det, han beskyldes for.

Overbid, et. den Naturfeil, som undertiden findes hos Dyr, især Heste, at Overkiæven staaer længere frem, end Undermunden og hindrer Dyret i Tygning. (V. S. O.)

Overbide, v. a. 3. bide itu, bide over. Snoren var overbidt.

Overbie, v. a. 1. bie længere, end det var bestemt, bie for længe. At overbie den fastsatte Tid. (V. S. O.)

Overbinde, v. a. 3. forsyne en Aabning m. Bindsel oventil. At o. en Flaske. Et Glas overbundet med en Blære. — Deraf: Overbinding, en.

Overblik, et. pl. d. s. et omskuende Blik, et Diekast, hvorved man overskuer alt det, som er tilsyne. Et O. af hele Egnen. — figurl. Et lyst Overblik af (over) en Sag. Et O. af Landets Tilstand. (V. S. O.)

Overblive, v. n. 3. levnes, blive tilbage, blive tilovers. (mest i partic.) De overblevne Fiender. Det overblevne af Maaltidet. "De, som overbleve, flyede

p. Bierget." D. Bibel. "Hvis (hvad) overblive kan, naar Gielden er betalt." D. Lov.

Overblode, v. a. 2. besudle, tilsøle overalt m. Blod.

Overbod, en. I det ældre Lovsprog: Bod t. den Dræbtes Slægt foruden den lovbestemte Mandebod. (V. S. D.)

Overbrat, adv. meget hurtig, pludseligen. (forældet.)

Overbringe, v. a. 3. føre noget t. en Person fra en anden, ell. til et Sted fra et andet. Han har overbragt Brevet, Varerne. — Overbringer, en. pl.-e.

Overbrud, et. det, at noget brydes over, brydes igiennem m. Magt; ell. at Vandet brydes over et modstaaende Legeme. "Diger, som v. Havets Overbrud have beviist deres Slethed." Olufsen.

Overbud, et. pl.-e. høiere Bud p. det, som sælges. At giøre Overbud. Der skete Overbud.

Overbuxer, pl. Buxer, som drages uden over de egentlige Buxer, f. E. p. Reiser.

Overbyde, v. a. 3. (s. byde.) byde høiere end andre (p. Auctioner.) Han overbød mig. "Ved overvættes Rigdom har dette Land kunnet overbyde alle." J. Boye.

Overbygge, v. a. 1. bygge overalt; opfylde m. Bygning ell. Bygninger. Rummet imellem de to Huse er nu overbygget. At o. en Plads. (V. S. D.) "Det Hele er m. syv Biergtaarne overbygget." E. Frimann. — Overbygning, en. 1. Handlingen at overbygge. 2. en Bygning, som er sat over noget, ell. som er opført ovenpaa en anden.

Overbygmester, en. B. af høiere Rang, som har andre under sig.

Overbære, v. a. 3. (s. bære.) holde tilgode med, ikke ville lægge Mærke t. Feil, Ufuldkommenheder hos andre. At overbære m. Andres Svagheder forringer ikke dem, man selv besidder. "Med Smaafeil skiemt og overbær, men streng mod Last og Udyd vær." Bagg. (hyppigere: bære over med. s. bære, 6.) At være overbærende, vise sig overbærende. — "Man overbærer, naar man ikke regner Feil og Forseelser; man tilgiver, naar man ikke beregner dem." Sporon. = Overbærelse, en. det, at bære over m. Ufuldkommenhed hos andre. At vise O. mod een. "At indskærpe Lydighed mod Overmænd; sagtmodig Overbærelse mod Undermænd." Kampmann. — Overbærenhed, en. ud. pl. den Egenskab, at være overbærende.

Overdaad, en. [af over og Daad.] s. Overdaadighed. (Enkelte Nyere have brugt hiin mindre antagne Form. "Langt fra Vindelyst og Overdaad." Thaarup.) [I ældre Skrifter forekommer derimod Overdaad og Overdaadighed for: Overmod, overmodig Adfærd og Handlen, Hovmod.) s. Vedels Saxo. S. 52. og fl. St.]

Overdaadig, adj. som anvender meer end fornøden, billig og sømmelig Bekostning p. Vellevnet ell. paa Udgifter t. udvortes Glands, Beqvemmelighed, ell. Forlystelse. (s. yppig og ødsel.) Overdaadighed, en. ud. pl. 1. den Egenskab, at være overdaadig. — Ødselhed (der modsættes Sparsommelighed) har nærmest Hensyn t. det overflødige, det meer end tilstrækkelige i de anvendte Midler; Overdaadighed (modsat Tarvelighed) t. deres upassende Anvendelse, ell. til Hensigten m. deres Anvendelse p. Glimmer og Vellevnet. Man er overdaadig m. Hensyn allene p. sig selv (af egoistiske Grunde;) man kan være ødsel ogsaa i Velgiørenhed mod Andre. 2. det, hvori Overdaadighed vises; Luxus, overdaadigt Levnet. Der herskede stor O. ved dette Hof. "Hvilken Blanding af den gamle Tarvelighed — og den nye Overdaadighed." Guldberg. 3. Bemærkelsen: Overmod, Stolthed (A. Vedel) er forældet. = Overdaadighedsvare, en. pl.-r. Varer, som kun tiene til O. Luxusvarer; mods. Nødvendighedsvarer. (Treschow.)

Overdampe, v. a. 1. udbrede Damp over hele Overfladen af en Ting. (Ambergs Ordb.) Overdampning, en.

Overdeel, en. pl. -dele. den øvre eller øverste Deel af noget; Overpart. (mods. Nederdeel, Underdeel.)

Overdommer, en. pl.-e. Dommer i en høiere Ret, Medlem af en Overret. (mods. Underdommer.)

Overdomstol, en. pl.-e. høiere Domstol, Overret. (Ørsted.)

Overdrag, et. d. s. s. Overdragelse. Ved frivilligt Overdrag. (V. S. D.)

Overdrage, v. a. 3. (s. drage.) 1. afstaae godvilligen t. en anden, aftræde, overlade. At o. een sine Rettigheder, Adkomster. 2. betroe, give een et Hverv, Ærende. Jeg overdrog ham at fuldføre Arbeidet. I Kongens Fraværelse var Regieringen overdraget t. Dronningen. 3. d. s. s. overtrække, betrække. At o. noget m. Læder. — Deraf: Overdragelse, en. pl.-r.

Overdrev, et. pl. d. s. en Fælled; Udmark, som ikke dyrkes, men altid bruges til Græsning f. en ell. flere Byers Kreature i Fællesskab; hvilket især før Udskiftningen var almindeligt i Danmark. — Overdrevsret, en. Rettighed t. Græsning p. et Overdrev. (V. S. D.)

Overdrift, en. Giennemgang f. Kreature. At have Overdrift giennem sin Nabоes Mark. (V. S. D.)

Overdrive, v. a. 3. (s. drive.) drive t. Yderlighed, drive f. vidt, gaae f. vidt i noget. At o. sine Fordringer, sin Høflighed. — En overdreven Reenlighed. overdrev-

ne (alt f. høie) Priser. — Overdrivelse, en. pl.-r. Gierningen, at overdrive, ell. det, at noget overdrives. Ved O. tabes Stilens Naturlighed. Farens Overdrivelse. En Dyd kan ved Overdrivelse blive t. Feil.

Overdrukken, adj. ganske drukken, overstadig fuld. (Moth.)

Overdryppe, v. a. 1. overstænke draabeviis, lade dryppe ned paa. Han overdryppede mig med smeltet Smør. — Overdrypning, en. pl.-er.

Overdrysse, v. a. 1. drysse allevegne paa. At overdrysse Kagen m. Sukker.

Overdugge, v. a. 1. bedugge overalt, fugte overalt, som den faldende Dug. Græsset, Engen var overdugget. (V. S. O.)

Overdyne, en. pl.-r. Dyne, som man lægger over sig i Sengen, hvormed man tildækker sig. (modf. Underdyne.)

Overdynge, v. a. 1. dynge meget paa, overlæsse, belæsse. De unge Spirer vare overdyngede m. Jord.

Overdæk, et. det øverste Dæk p. et større Skib, som har flere.

Overdøve, v. a. 1, volde, at en svagere Lyd ikke høres, formedelst en stærkere; (saavel om Røsten, som anden Lyd.) Paukerne overdøvede de andre Instrumenter. Han overdøver sin Modstander v. en skrigende Stemme. "At overdøve mig m. Deres Skrig." Evald. "Han frygter mere f. at overdøve end f. at undgaae Øret." Baggesen. — fig. At o. (undertrykke) Samvittigheden. "Den Stemme, som saa tidt overdøves af Verdens Larm." Mynster.

Overeens, adv. [T. überein.] i Enighed, i Liighed. br. kun i Talemaaderne: At komme overeens, stemme o. ɔ: være enige, leve i Enighed, formedelst Liighed i Tænkemaade, Føielighed, m. m. (harmonere.) Ligeledes: at have Liighed, ligne hinanden. Deres Sæder, Tilbøieligheder, Skikke stemme meget o. I Sproget komme de næsten overeens. — At komme overeens om noget, blive enige om. = Overeenskomst, en. det, at flere enes, blive enige om noget; it. sluttede Vilkaar for en saadan mindelig Forening om noget. Sagen blev afgiort v. mindelig O. Efter Overeenskomsten beholder han de halve Indtægter. (Sielden br. for dette: Overeenskommelse. Treschow.) — Overeensstemmelse, en. ud. pl. Beskaffenheden, at stemme overeens, at ligne, ikke at være stridig ell. i Modsætning; lige Skikkelse ell. Beskaffenhed; Enighed. O. i Meninger, Tilbøieligheder. Der er ingen O. imellem disse to Ting. — overeensstemmende, adj. v. som stemmer overeens, er enig med; ell. som ligner, er af eens Beskaffenhed. Deres Erklæringer vare ikke ligelydende, men dog overeensstemmende. Dette er ikke overeensstemmende med hans foregaaende Anordninger.

Overeiendom, en. ud. pl. En vis Deel af Eiendomsret; høiere Eiendom, uden Brugs og Nyttes Ret. (modsat Undereiendom.) I Lehnsforhold f. E. har Lehnsherren Overeiendom (dominium directum ell. eminens. Fr. Suzeraineté) Lehnsbesidderen ell. Vasallen derimod Undereiendom. (dominium utile.) Deraf: Overeiendomsret, en. ud. pl. (Treschow.) Overeier, en. den, som har Overeiendomsret. (Suzerain.)

Overende, en. den øverste Deel ell. Ende af et høit ell. langagtigt Legeme. Modsat Nederende. J. Kraft. "Overenden af Cylinderen."

Overende, adv. 1. lige i Veiret, saaledes at den ene Ende vender op, den anden ned. At reise noget o. som var faldet omkuld. Han kunde ikke staae overende. 2. omkuld, m. Hovedet ell. Overdelen nedad. At kaste een overende. At falde overende.

Overengel, en. pl.-engle. En af de høiere Engle.

Overfald, et. pl. d. s. 1. p. en Dør: Haspen, som falder over ell. omslutter den Krampe, hvori Hængelaasen hænges. 2. Gierningen at overfalde, uformodet Anfald. Han blev mishandlet og plyndret ved O. paa Gaden. Ved idelige Overfald svækkede han Fienden. (Sammensætninger m. dette Ord: Overfaldshiul, Overfaldsmølle, Overfaldsvand, m. fl. s. oven og Ovenfald.)

Overfalde, v. a. 3. (s. falde.) 1. paakomme uformodentlig, tilstøde. Uveiret, Natten overfaldt os underveis. Der overfaldt ham en pludselig Skræk. 2. angribe, anfalde uformodentlig. Fienden overfaldt os midt i Freden. At overfaldes af Røvere. "Han overfaldt Staden uforvarende." 2. Macc. 5.

Overfamle, v. a. 1. berøre, føle paa overalt, især p. en upassende Maade. (Moth.) Deraf; Overfamlen, en.

Overfare, v. a. 3. (s. fare.) 1. reise hastig over ell. igiennem. Han har overfaret hele Landet i en Maaned. 2. fare hen over Fladen af noget, stryge hen over. At o. noget m. Haanden, m. en Ragekniv. 3. figurl. At overfare noget (m. en Harefod) overfare et Arbeide ɔ: giøre det flygtigt, ud. Flid. At overfare een m. Skieldsord. (s. overfuse.) 4. bestride, overkomme (sieldnere.) Han har mere Jord, mere Arbeide, end han kan overfare.

Overfart, en. 1. Handlingen at fare ell. færdes over et Vand, (ell. et Bierg.) Overfarten varede to Timer. 2. undertiden: Rummet, som man saaledes t. Vands færdes over. Overfarten imellem Nyborg og Korsør er fire Miil.

Overfeie, v. a. 1. feie allevegne hen over; feie Overfladen løseligt af. Gulvet er løseligt overfeiet. — Overfeining, en. pl.-er.

Overfile, v. a. 1. jævne, glatte overalt m. Filen. (V. S. O.) 2. file itu. Han havde overfilet Jernstængerne.

Overflade, en. pl.-r. 1. den hele yderste Grændse f. et Legeme; Fladen, som udgiør Grændsen f. det Rum, et Legeme indtager. Havets, Jordens O. "Enhver, som Overfladens Glands, ei Grundens Fælhed seer." P. M. Troiel. 2. fig. det Ydre, Udvendige af en Sag, det, som først og lettest fattes ell. falder i Øinene (i Modſ. t. Grunden, ell. Tingens egentl. Beskaffenhed.) "Det faste Blik, som seer giennem den verlende Overflade ind t. den dybe Grund." Mynster. At bedømme en Sag efter Overfladen. Han har aldrig trængt videre, end t. Overfladen af denne Videnskab. "At glide frem over Tingenes Overflade, og give intet Svar i hurtige Svar." Malling. = Deraf: overfladelig, adj. [Andre skrive overfladig (Treschow) ell. overfladisk. Alle tre Orddannelser ere nye og usædvanlige; men overfladelig synes den rigtigste.] som ikke gaaer ell. trænger dybere end t. Overfladen; løselig, flygtig. En overfladelig Jagttager. (Olussen.) "Klogtig og konstig, og saa ofte overfladelig og tom Tale." Mynster. overfladelig Kundskab. Et overfladeligt Begreb. (Subst. Overfladighed i denne Bemærk. er brugt af Treschow.)

Overflod, en. ud. pl. [T. Ueberfluß.] d. s. s. Overflødighed (som dog er den mere almindelige Form.) "Det øvrige er kun t. Overflod og giør Menneskene kiælne." B. Thott. "Den negtede Overflods fristende Gaver." Pram. "At leve i Overflod og Glæde." J. Boye.

Overflyde, v. a. 3. (s. flyde.) udgyde sig allevegne over; overstrømme. Havet overflyder undertiden Digerne. Nilen overflyder Landet v. dens Bredder. [neutr. "At overflyde med Blod." N. Mich. Aalborg.]

Overflyve, v. a. 3. (s. flyve.) flyve høiere end, hæve sig over v. Flugt. "Høit overflyve Mørkheds hele Hær." Baggesen. — Deraf: Overflyven, en. ud. pl. "Overflyven af sig selv." Baggesen.

Overflødig, adj. [T. überflüssig.] 1. som er meer end tilstrækkelig, meer end fornøden. 2. som haves, findes i rigelig Mængde. At bruge overflødige Ord; at leve overflødigt; være o. i sin Levemaade. En o. Mængde Levnetsmidler. 3. unødvendig, uvedkommende. Denne Erindring var ganske o. At giøre overflødige Bemærkninger. Din Nærværelse er her o. — Overflødighed, en. ud. pl. 1. en rigelig Mængde, en større Mængde, end fornøden er. (modſ. Mangel.) Der er O. af Korn i Landet, af Sæd p. Marken. Alle disse kostbare Klæder ere til O. Vi have Levnetsmidler i Overflødighed. 2. en Tilstand, hvori man har meer end, man behøver, har alting rigeligt, fuldt op; Yppighed. At leve i O. være vant til Overflødighed.

Overfløie, v. a. 1. i Krigskonsten: føre sin Hær i Slagorden saaledes mod Fienden, at een ell. begge af dens Fløie omgaae ell. strække sig uden om Fiendens, for at angribe denne fra Siden ell. i Ryggen. — Deraf: Overfløining, en.

Overfoder, et. Foder t. at drage over noget f. at bevare det. (s. Foder.) Et Overfoder af Lerred t. en Stol. (s. Overtræk, som er mere brugeligt.)

Overfodre, (overfore) v. a. 1. overføde, forsyne m. Foder Vinteren over. (Ambergs Ordb.) Han kan ikke overfore alle sine Køer, men maa sælge nogle. overfodrede Kreature.

Overfolde, v. a. 1. folde noget heelt over. Et overfoldet Ark Papir. (V. S. O.)

Overformynder, en. pl. - e. en af Staten bestikket Tilsynsmand og Bestyrer af Umyndiges Midler (f. E. i en Stad, i et Stift ell. Amt.) — Overformynderi, et. pl.-er. offentlig, af Regieringen indrettet Bestyrelse af Umyndiges Midler i en Deel af Staten. Pengene ere indsatte i, staae i Overformynderiet.

Overfragt, en. ud. pl. hvad der er over, ell. meer end den bestemte Fragt; Overlæs. At betale for O. naar man reiser m. Posten.

Overfryse, v. n. s. tilfryse.

Overfuldstændig, adj. meer end fuldstændig (overcomplet.) D. H. O.

Overfure, en. pl.-r. Plovfure øverst p. Bakker ell. heldende Agre. (Oecon. Mag. II. 332.)

Overfuse, v. a. 1. (jvf. fuse.) fig. anfalde m. Grovhed, tiltale m. haarde Ord, overøse m. Grovheder ell. Skieldsord. (Falster. Holberg.)

Overfyge, v. a. 3. (s. fyge.) tilfyge overalt. Veiene ere ganske overfogne (m. Snee.) Moth. "Markerne vare overfogne m. Sand." Arendt Berndtsen.

Overfylde, v. a. og rec. 2. fylde mere i, end Rummet kan modtage. At o. et Kar. "De overfyldte Glas giør mangen talende, som taugde stille før." Falster. At o. sig (overvælde sig) m. Mad og Drikke. 2. fylde ell. forsyne m. et større Antal, end det fornødne eller tienlige. "Frygten for at Landet skulde overfyldes m. Studerende." Mynster. — Deraf: Overfyldelse, en. (Samme.)

Overføde, v. a. 2. føde et Kreatur en vis Tid over, t. en vis Tid er forbi (særd. Vinteren; som næsten altid menes. s. overfodre.) Bonden kan i Aar ikke overføde de halve af hans Kreature (nemlig Vinteren over.) overfødte Lam, Øvier. — Deraf: Overfødning, en.

Overføle, v. a. 2. berøre, beføle overalt. (V. S. O.)

Overføre, v. a. 2. bringe noget over p. den modsatte Side, over p. et andet Sted. Disse Skibe ere bestemte til at o. Tropper t. Fastlandet. Denne Skipper har overført tre Ladninger. (I denne Bemærkelse br. Subst. Overførsel. Troppernes Overførsel. Han bestyrede, havde Opsyn m. Overførselen.) Derimod i Regnskabssager: At overføre en Sum p. en andens Regning, o. noget i Hovedbogen. — Her siges sædvanligen: En Pengesums Overførelse i Regnskabet.

Overgaae, v. a. 3. (s. gaae, og gaae over.) 1. overstige, beløbe sig t. meer end. Udgifterne overgaae Indtægterne. — Ligeledes, ikke blot om Størrelser, men ogsaa om Kraft, Evne: "Denne Hensigt overgaaer vort indskrænkede Begreb." — "Virkninger, som overgaae alle endelige Væseners Kræfter." Sneed. 2. være forud i Evner, Egenskaber, Kræfter, Færdighed m. m. for den, man kappes ell. lignes med. Han overgaaer ham i Styrke, Forstand, Fortienester. "Een Stierne overgaaer den anden i Klarhed." D. Bibel. 3. forbigaae, springe over. At o. noget m. Taushed. (V. S. O.) 4. hændes, times, vederfares (meest om noget ubehageligt, og kun i enkelte Tilfælde.) Den Skam, Spot, der overgik ham. Der er overgaaet ham en haard Straf. Det er aldrig før overgaaet mig. "Han skiøttede ikke hvad ham overgik." P. Claussen. = Overgang, en. pl.-e. 1. Gierningen at gaae over, drage over et Bierg ell. Vand. Krigshærens O. over Floden, over Biergene. Israeliternes O. over det røde Hav. (Overfart meest om faa Personer; Overgang om en heel Mængde.) 2. Sted, hvor Overgang skeer ell. kan skee. Der gives 5 Overgange fra Frankrige t. Spanien over Pyrenæerne. 3. uegentlige Bemærkelser. a.) Gierningen at slaae sig t. et andet Parti. O. til Fienden, t. den catholske Religion. b.) en Handling ell. flere, der ligger imellem en foregaaende og efterfølgende, og ligesom leder fra hiin t. denne. Dette var f. ham Overgangen t. et nyt Liv. "Handlinger, der ere at betragte som Forberedelse og Overgang t. den egentlige Misgierning." A. Ørsted. c.) O. i Talen, i et Skrift ɔ: Maaden, hvorpaa man forbereder Fremstillingen, Udviklingen af en ny Materie. d.) Noget, som ikke varer længe, som snart gaaer over. Denne Regn er kun en O. e.) gientagen Behandling v. Haandgierning ell. ved Maskinværk. Tøiet maa endnu have en O. f.) Grændsen, hvor Materier af forskiellig Art p. en meer ell. mindre mærkelig Maade, ell. ved Blanding, opløse hinanden, gaae over i hinanden. f. E. Biergarternes, Chrystallernes Overgange. (Deraf: Overgangsbierge ɔ: en Biergart imellem Grundbierge (Urbierge) og Fløtsbierge.) Overgangsfod, en. d. s. s. Bielkehoved. (V. S. O.)

Overgiemme, v. a. 2. giemme noget en vis Tid over, til en vis Tid er forbi. Dette Korn er overgiemt et Aar. Overgiemt Frugt (som man har giemt Vinteren over.) "At overgiemme Kartofler om Vinteren." Olufsen.

Overgipse, v. a. 1. overdrage m. Gips. (V. S. O.)

Overgive, v. a. og rec. 3. (s. give.) 1. give i en andens Haand, tilstille, overlevere. Han overgav Kongen selv sin Ansøgning. 2. give i en andens Vold og Værge; underkaste sig. At o. en Stad, en Fæstning t. Fienden. Fæstningen maatte o. sig af Mangel p. Levnetsmidler. Han overgav sig i Rettens Hænder. At o. sig t. Tungsindighed, Uvirksomhed, Fortvivlelse. 3. recipr. tye hen til, tage sin Tilflugt til, hengive sig t. At o. sig i Guds Haand. 4. overdrage, indrømme, afstaae, fratræde t. Fordeel f. en anden. At o. een sine Rettigheder, Fordringer. Han overgav Regieringen t. sin Eftermand. Han har overgivet (opgivet) Handelen t. sin Søn. 5. opgive, frafalde, begive, lade fare. — At overgive en Bestilling, en Reise. (Colding.) "Han vilde dog ikke overgive sit Forsæt." A. Vedel. "Han søgte at bevæge dem t. at overgive deres vrange Meninger." Wandal. — Sieldnere om Personer (slaae Haanden af, overlade t. sin Skiebne.) "Den, man overgiver, unddrager man sin Bistand. Man forlader den, som man begiver sig bort fra; man overgiver den, som man ikke meer vil have m. at giøre." Sporon. "Overgiv mig ikke og forlad mig ikke." Psalm. 27, 9. 6. betroe, give i Ærende. Jeg har overgivet min Sag t. denne Advocat. = Overgivelse, en. Handlingen at overgive, i Ordets forskiell. Bemærkelser. Brevets Overgivelse (Overlevering.) Fæstningens Overgivelse.

Overgiven, adj. v. pl. overgivne, i høi Grad munter, som uden Tilbageholdenhed overlader sig til Lystighed og god Lune; ogsaa om den, som er overdreven i sin Lystighed, udsvævende i sin Glæde; eller om en ringere Grad af Kaadhed. — Deraf: Overgivenhed, en. ud. pl.

Overgiøde, v. a. 1. giøde overalt. 2. giøde f. stærkt. overgiødet Jord. (V. S. O.) — Overgiødning, Overgiødskning, en. Gierningen at overgiøde. 2. særd. Jordens Giøden v. at sprede Giødsken p. den besaaede Ager, uden at blande den m. Jordsmonnet ell. nedpløie den. (Olufsen, Land. Dec. 54. 175.)

Overglatte, v. a. 1. glatte overalt. — Deraf: Overglatning, en.

Overgloe, v. a. 1. begloe overalt, stirre paa. (i lavere Tale.)

Overgnave, v. a. 1. gnave p. Overfladen, i Yderdelene. Hele Osten var overgnavet af Muus. (V. S. O.) 2. gnave over, gnave itu. Rebet var overgnavet.

Overgods, et. kaldes støbte Sager af Malm, særd. Kanoner, der have en større Vægt af Metal, end den bestemte; modsat Undergods. s. Gods, 2. (Stibolt; i Vid. S. Skr.)

Overgramse, v. a. 1. gribe ell. gramse paa hist og her; overfamle. (V. S. O.)

Overgraver, en. pl.–e. den øverste Graver ved en Kirke.

Overgroe, v. a. 1. begroe overalt, skiule m. Plantevæxt (Vegetation.) En Bakke overgroet m. Kratskov. Haven er overgroet m. Ukrud.

Overgud, en. pl.–er. I Mythologien: en af de høiere, af de fornemste Guder. "Saaledes Jupiter, der giorde som Overgud Alt hvad han turde." Baggesen.

Overgyde, v. a. 3. (s. gyde.) væde overalt, v. at helde, gyde flydende Ting paa ell. ud over; overøse. At overgyde noget m. Vand. — Overgydning, en. pl.–er.

Overhaand, br. som Subst. ud. Art. ell. som adv. i de Talemaader: a.) At have Overhaand ɔ: have Overmagt, være den Mægtigste, den Seirende. Han fik O. i denne Strid, fik O. over sine Fiender. "Hvor meget Taknemmelighed end talte f. ham i hendes Hierte, fik dog Æren snart Overhaand igien." Sneedorf. (Overhaand gaaer mere ud p. Virkningen; Overmagt p. Kraften.) b.) At tage Overhaand ɔ: tiltage, faae Magt, udbrede sig. Sygdommen, Smitten tog meer og mere Overhaand.

Overhaands, adv. der har en forstærkende Betydning (ligesom: saare, særdeles.) En o. stærk Karl. Han er bleven o. før og svær. Ikke just overhaands meget. [Sielden br. det som adj. "Den overhaands Afholdenhed fra Skiemt." Baggesen. Riimbreve. 347.]

Overhaandtagende, adj. v. som tager stærkt til, udbreder sig meget. Den overhaandtagende Letsindighed.

Overhaling, en. pl.–er. i Skibssproget: en pludselig og betydelig Krængning af et Skib i Søen, foraarsaget v. stærk Søgang og Bølgebrud.

Overharve, v. a. 1. harve (en Ager) overalt; ell. harve den løseligt p. ny. (V. S. O.) Deraf: Overharvning, en. gientagen Harvning. (V. S. O.)

Overherre, en. pl.–r. den, som har at byde, har Magt over andre; særd. den, som har den høieste Magt; en Landsherre, Fyrste (om hvilke det hyppigst br.) Disse Fyrster erkiendte Keiseren for deres O. — Overherredømme, et. ud. pl. en Overherres Magt og Myndighed; den høieste Magt i en vis Kreds, et vist Forhold; men især i et Statssamfund. (sieldnere: Overherskab, et. D. H. O.)

Overhofmarskal, en. en høi Embedsmand v. et Hof; den første, øverste Marskal, som forestaaer Alt hvad der hører t. Hofstaten og Hofholdningen.

Overhofmester, en. pl.–e. En fornem Hofbetient, der har Opsyn m. visse Dele af en Hofstat og over visse underordnede Hofbetiente. Ligeledes: Overhofmesterinde, en. den fornemste af Dronningens Hoffruer.

Overhofret, en. var tilforn Navnet p. en Overret i Norge, som ophævedes 1797.

Overholde, v. a. 3. (s. holde over.) holde i Hævd, vaage over, værne om, holde v. Magt. At o. Landets Love. Dette Forbud er aldrig blevet overholdt.

Overhoved, et. pl.–er. den første, fornemste, mægtigste i et Samfund; Høvding, Formand. Paven er den catholske Kirkes O., Stammens, Familiens Overhoved. Disse Nomader erkiende vel Overhoveder, men ingen Overherrer.

Overhovedet, adv. 1. under eet, det ene m. det andet (om flere enkelte Stykker af ulige Værd, der ansættes t. en fælles Værdi ell. Priis.) Jeg sælger dem o. for en Rigsdaler Stykket. 2. i det Hele taget, i Almindelighed; uden at agte p. enkelte Undtagelser. "Man overhovedet let finder en Forening, naar man i Grunden er af samme Mening." Baggesen.

Overhud, en. ud. pl. den ydre, finere Hud p. menneskelige og visse Dyrs Legemer. Epidermis.

Overhugge, v. a. 1. hugge tvært igiennem, hugge over, hugge i to Stykker.

Overhuus, et. pl.–huse. 1. den øverste Deel af et Huus. 2. den Deel af det engelske Parlament, som bestaaer af Prindserne, Biskopperne, og Overhovederne f. de arvelige adelige Familier. (Peers.)

Overhvitte, v. a. overstryge heelt m. Hvittekalk. Loftet maa endnu engang overhvittes.

Overhylle, v. a. 1. tilhylle overalt. (Moth.) "Græs og Urter, der ikke overhylles m. Snee." Schytte.

Overhyrde, en. pl.–r. den ypperste, fornemste Hyrde. "Saa fulgte han den store Overhyrdes Fodspor." Jacobi.

Overhæng, et. 1. noget, der hænger ud over, frem over en anden Ting; f. E. et Skuur, Udhæng fra et Huus. (Moth. sielden.) 2. fig. alt f. hyppigt, paatrængende Besøg, ell. Truglen. O. af Tiggere, af Søgende. "Man maatte fornedre sig t. lige saa meget Overløb og Overhæng, som f. at faae et Levebrød." Rahbek.

Overhænge, v. a. 3. (s. hænge.) 1. fig. falde t. Besvær v. alt f. hyppigt Besøg, ell. idelig Tryglen. Ved at o. Folk bliver man dem tilsidst kiedsommelig. At o. een om noget. 2. partic. overhængende br. for: nær forestaaende, truende (som hænger over Hovedet; om noget ondt ell. farligt.) En overhængende Ulykke. Et overhængende Uveir. "Naar han fordriver den overhængende Fare." Kampmann.

Overhøre, v. a. 2. prøve eens Kundskaber v. Spørgsmaal (examinere.) At o. Skolebørn. 2. høre Vidners ell. Anklagedes Udsagn f. Retten. At o. Vidner (ogsaa afhøre.) 3. ikke at høre formedelst Uagtsomhed. Dette Ord har jeg overhørt. — Overhørelse, Overhøring, en. Handlingen at overhøre. (sieldnere: Overhør, et. V. S. O.) — Overhører, en. pl.-e. den, som prøver, overhører andre. (Bagg. N. Klim.)

Overhørig, adj. som ei hører, ei adlyder hvad der siges, befales ham; ulydig, opsætsig. At være o. mod Øvrigheden, ell. være Øvrigheden o. "At sidde sit Herskab overhørig." Coldings K. Hist. Overhørighed, en. ud. pl. Ulydighed. (For: Insubordination bruges det i Søkrigsart.)

Overhøvle, v. a. 1. høvle overalt p. Overfladen. Bræderne maa endnu engang overhøvles. — Overhøvling, en. pl.-er.

Overile, v. a. og rec. 1. drive, skynde f. stærkt paa; udføre med f. megen Hast. At o. een i Arbeidet. At o. en Beslutning, fatte en overilet Beslutning. At o. sig m. noget (forhaste sig.) Jeg har overilet mig i denne Handel. Ogsaa: forløbe sig af Hidsighed, Ubesindighed. — Overilelse, en. pl. -r. (mest i figurl. Betydn. for: Ubesindighed, Mangel p. Overlæg; en uoverlagt, hidsig, lidenskabelig Yttring ell. Handling.) Det var i O. at han fornærmede mig. En Ungdoms Overilelse. "Knud var selv den første, som af Overilelse overtraadte Gaardsretten." Malling.

Overjagt, en. kaldes (i Modsætning t. Underjagt) Jagten p. det større Vildt, Hiorte, Dyr, Vildsviin (T. die hohe Jagd:) hvorimod Ræve, Harer, Fuglevildt regnes t. Underjagten. (Schytte.)

Overjordisk, adj. som er meer end jordisk og forgængelig, som ei har hiemme p. Jorden, overmenneskelig. Et overjordisk Væsen. En overjordisk Skiønhed.

Overjæger, en. pl.-e. En Jæger, der har andre under sig; it. en Underofficeer v. et Jæger-Corps.

Overjægermester, en. pl.-e. En fornem Hofbetient, der har, ell. skulde have Overbestyrelsen af det fyrstelige Jagtvæsen.

Overkalke, v. a. 1. heelt overstryge m. Kalk. En overkalket Muur.

Overkammerherre, en. pl.-r. En høi Hoftitel, hvis Besidder har den øverste Rang blandt en Konges ell. Fyrstes fornemmere Hofbetiente.

Overkammerjunker, en. pl.-e. en anden høi Hoftitel, som dog i Rangen er under Overkammerherren.

Overkaste, v. a. 1. s. kaste over. Han blev overkastet m. Skarn.

Overkiole, en. pl.-r. En Kiole, som man tager uden p. sine andre Klæder, mod Kulde ell. Regn.

Overkiævebeen, et. pl. d. s. det øverste Kiævebeen. Maxilla superior.

Overkiøbmand, en. pl.-mænd. 1. den øverste Handelsbetient, som bestyrer Handelen f. Andre p. en Handelsplads ell. Colonie. 2. tilforn i Lovsproget: en af de Handlende udvalgt Voldgiftsmand, der v. en saakaldet Afskeed skulde afgiøre visse stridige Handelssager. (D. Lov. I. 6. 3.)

Overkiøre, v. a. 2. fare over noget (levende) m. Vogn og Heste, især saaledes, at det derved tager Skade. Kudsken har overkiørt et Barn. — Overkiørsel, en. 1. Handlingen at kiøre over. Ved Overkiørselen over Aaen. 2. Leilighed, Vei t. at kiøre over, t. Giennemkiørsel. Der er ingen Overkiørsel over denne Mark.

Overklakke, v. a. 1. besudle overalt ell. paa mange Steder m. Klakker. At overklakke Papiret.

Overkline, v. a. 1. bedække en Ting heelt over m. noget, som paaklines. At o. en Væg m. Papir. — Overklining, en. pl.-er.

Overklippe, v. a. 1. klippe over, klippe itu. Baandet var overklippet. — Overklipning, en.

Overklistre, v. a. 1. d. s. s. overkline.

Overklæde, v. a. 2. beklæde heelt over, betrække. (sielden.) Kisten var overklædt m. Fløiel. — Deraf: Overklædning, en. 1. Gierningen at o. 2. det, hvormed noget overklædes, Beklædning, Betræk. Væggen maa have en Overklædning af Brœder. 3. en Klædning, som bæres oven over andre Klæder.

Overklæder, n. s. pl. Klæder, som bæres oven over ell. uden p. de egentlige, t. Skierm mod Veiret. (s. Overkiole.)

Overkogning, en. det, at flydende Ting, der ere satte p. Ilden, koge over. (s. koge A.)

Overkok, en. pl.-ke. den øverste Kok, som har andre under sig.

Overkomme, v. a. 3. (s. komme.) 1. paakomme uformodentlig, overraske. Ulykken kan o. een, naar man mindst venter det. Der overkom ham en pludselig Mathed. 2. bestride, være et Arbeide voxen, faae fra Haanden. Han har meer at bestille, end han overkomme. Jeg kan ikke o. mine Forretninger. 3. tilveiebringe, udrede, have Raad til. Den Fattige kan ikke o. saamange Penge p. engang. Bonden kan

ikke o. at kiøbe sit Sædekorn. 4. træffe paa, ell. faae v. Tilfælde. s. komme over. a. (I ældre Skrifter ogsaa: komme i Besiddelse af, ell. tilvende sig. "Overkomme min Næstes Gods. — "Paa det at jeg kan overkomme meget Gods og Rigdom." P. Tidemand. 1543.)

Overkonge, en. pl. -r. En K. som har andre Konger ell. Høvdinger under sig. (I det ældre Sprog: en Stolkonge.)

Overkop, en. pl.-per. den øverste, høiere Kop af et Par Kopper.

Overkradse, v. a. 1. kradse overalt p. Overfladen.

Overkramme, v. a. 1. kramme overalt. (s. kramme.)

Overkrop, en. pl. -pe. den øverste Deel af en Krop, især af det menneskel. Legeme, fra Halsen t. Bæltestedet. (i Modsætn. til Underkrop, som dog sieldnere bruges.)

Overkæmner, en. pl. -e. den øverste Kæmner ell. Regnskabsfører over en Kiøbstads Pengevæsen.

Overlade, v. a. og rec. 3. (s. lade.) 1. afstaae. At o. een sin Plads. Han har overladt mig Klædet f. Indkiøbsprisen. (jvf. overdrage.) 2. overgive i eens Vold, betroe t. eens Raadighed. Da Faderen døde, var han ganske overladt t. sig selv. At o. sin Skiebne i Guds Haand. Skibet var overladt t. Bølgerne. — recipr. At o. sig (hengive sig) til slette Raadgivere. At o. sig t. sine Lidenskaber, t. Sorg, Fortvivlelse, t. Udsvævelser. "Medens jeg saaledes p. den meest qvindagtige Maade overlod mig t. min Bedrøvelse." Bagg. N. Klim. 3. indstille til, underkaste. Jeg overlader det t. Deres Kiendelse. Han overlod mig Valget. — Heraf: Overladelse, en. Rettigheders Overladelse (Afstaaelse.)

Overlade, v. a. 1. [af lade, onero.] læsse f. meget paa, give f. stærk Ladning. Baaden var overladet. At o. en Bøsse. Deraf: Overladning, en. 1. Gierningen at overlade. 2. en alt f. stor Ladning.

Overlag, et. pl. d. s. 1. det, som lægges ell. er lagt over noget; Dækfel. Et O. af Jern. 2. det øverste Lag. (modsat: Mellemlag, Underlag.)

Overland, et. pl. -e. 1. høit Land, Opland; i Modsætn. t. det lavere. (Dog er Opland og Høiland mere brugeligt.) "Kongen vandrede igiennem Overlandene." 1. Macc. 3. 2. hos Søfarende: Bierge, høit Land, som sees i fiern Afstand, naar man nærmer sig en Kyst.

Overlast, en. ud. pl. Vold, Overfald; voldsomt Indgreb i andres Rettigheder. At giøre een Overlast. "At forsvare deres Lærer imod al Overlast." Wandal. Der er ingen Overlast skeet ham.

Overlegen, adj. pl. overlegne. [T. überlegen.] som overgaaer, har Fortrin for, er mægtigere end en anden Glenstand, hvormed Sammenligning skeer. At være een o. i Vittighed. "overlegen udi Magt og Vælde." A. S. Vedel. "Hans Folk vare Fienderne overlegne." Sneedorf. — Overlegenhed, en. ud. pl. At lade een føle sin aandelige Overlegenhed. Hans Veltalenhed gav ham en stor Overlegenhed over hans Modstander.

Overleve, v. a. 1. leve længere end, opleve en Andens Død. Faderen overlevede alle sine Børn. — uegentl. udholde uden at døe. Denne Ulykke, dette Tab overlever han ikke. — At overleve sig selv, o. sin Navnkundighed ɔ: tabe i levende Live det Navn, den Anseelse, man havde vundet.

Overlevere, v. a. 1. [jvf. levere.] overgive, flye til, give fra sig t. en anden. At o. een et Brev, en Ansøgning. Deraf: Overlevering, en. pl. -er. Gierningen at overlevere. — Mundtlig Overlevering. (Tradition.)

Overlig, adj. og adv. som er nær Jordens Overflade, ikke dyb. "De have den Nytte — at man kan saae saa overligen ell. saa dybt i Jorden, som man synes." Schytte. "Naar Ahlen ligger overlig." Olufsen.

Overligge, v. a. 3. (s. ligge.) ligge over ɔ: længere, end en vis Tid. Skipperen har overligget sin Tid.

Overligger, en. pl.-e. Et tungt Legeme, som hviler oven p. et andet, ell. dertil er bestemt. Dyssen bestaaer af fire Stene m. en flad Overligger.

Overliste, v. a. 1. [T. überlisten.] bedrage m. Svig, besvige. (usædvanl.) "Den Falskhed, hvormed de bedrage og overliste hverandre." Mynster.

Overliv, et. pl. d. s. 1. det samme som Overkrop. (jvf. Underliv.) 2. den øverste Deel af en Kiole; som ogsaa blot kaldes Livet.

Overlods, en. pl. -er. en Embedsmand, der har den øverste Bestyrelse af alt det, som hører t. Lodsvæsenet.

Overlydt, adv. ganske høit, m. høi Røst. "Han raabte overlydt: see Verdens sidste Tider!" Holb. P. Paars.

Overlyst, adv. ganske offentlig, aabenbar, for alles Øine. ("overlyst vitterlig." D. Lov. sielden.)

Overlæbe, en. pl.-r. den øverste Læbe.

Overlæder, et. ud. pl. det Læder p. Skoe ell. Støvler, som bedækker Overdelen af Foden.

Overlæg, et. ud. pl. det, at overlægge, ell. Evnen dertil, Eftertanke, Betænksomhed. At bruge O. At handle uden O. "Den Lyst, uden Overlæg at dømme om Andres Handlinger." Mynster. — At giøre noget med O. ɔ: m. Forsæt, beraad Hu.

Overlæge, en. pl. -r. den øverste Læge

v. en Stiftelse ell. paa et Sted, hvor flere Læger ere ansatte.

Overlægge, v. a. 3. (s. lægge.) 1. I den egentl. Bemærk. at overdrage, belægge Overfladen af noget, forekommer det sielden. "overlagt m. Marmorstene." (Buntings Reisebog. 1608.) "Han overlagde Gulvet i Huset m. Guld." 1 Kong. 6: 30. (s. Overlag.) 2. overveie, betænke inden man handler; ft. giøre Aftale om. Jeg maa o. det, inden jeg kan tage en Beslutning. Dette Skridt var ikke overlagt (uoverlagt.) "Ei v. et overlagt, men blot tilfældigt Bliv." Tullin. En vel overlagt Plan. "Her maa ei allene hver Tanke p. det nøieste overlægges; ei allene Udtrykkene afmaales; men hvert Ord omhyggelig afveies." Stoud (om Skrivem. i Embedssager.) Jeg har overlagt m. ham, at — Det var overlagt imellem dem. (Overlæggelse, Overlægning. V. S. O. s. Overlæg, som er det brugelige Ord.)

Overlærer, en. pl. -e. En høiere Lærer ved en Skole, færd. en lærd Skole.

Overlæsse, v. a. 1. lægge for svært Læs paa, overlade. Vognen var overlæsset. — fig. At o. een m. Arbeide, Forretninger (bebyrde, besvære over Evne.) Deraf: Overlæsning, en. (kort æ.) Giezningen at overlæsse.

Overlæsning, en. (langt æ.) Gierningen at læse over p. noget, at læse det ofters igiennem f. at lære det.

Overløb, et. 1. alt for hyppigt og paatrængende Besøg, Overhæng. Her er et uophørligt Overløb af Folk. 2. det, at flydende Ting løbe over Bredderne. Vandets Overløb. (v. Kph.) 3. Overgang t. et andet Parti. Soldaternes Overløb. (Desertering.) 4. det øverste Dæk p. et Skib, Overdæk. (mest i ældre Skrifter.)

Overløbe, v. a. 3. (s. løbe.) 1. falde besværlig v. paatrængende Besøg, idelige Begieringer ell. Tryglen. At o. sine Venner. "At o. deres Velyndere m. egennyttige Ansøgninger." Sneedorf. "Fyrsten maa mindst troe dem, som mest overløbe ham." Bagg. N. Klim. 2. d. s. s. overgroe. En Mark, overløben m. Bregner. 3. i partic. Det overløbende, overløbne Vand. — En overløben So, Ko, som har gaaet et Aar over, uden at faae Grise ell. Kalv. 4. v. n. overløbe for løbe over o: rømme t. Fienden (V. S. O.) vil neppe findes brugt.

Overløber, en. pl. - e. en Krigsmand, som rømmer t. Fienden; Rømningsmand.

Overmaade, adv. [over Maade. s. Maade, 3.] ret meget, særdeles, i høi Grad. En overmaade vigtig Sag. (Sieldnere efter Adjectivet. "See hvor deilig overmaade ligger det, den Rose rød." Bording.)

Overmaadig, adj. [T. ü b e r m ä ß i g.] som er uden Maal og Maade, som overskrider alle Grændser, alt for stor, overdreven. (brugt af T. Rothe; men uden Bifald.)

Overmaal, et. ud. pl. 1. hvad der overstiger det rette Maal, Tilgift i Maalet. Der var en Skieppe i Overmaal. 2. et meget rigeligt Maal, en meget stor eller for stor Mængde ell. Grad. Et Overmaal af Lyksalighed, af Folkemængde.

Overmagt, en. ud. pl. større Magt, end andre, Overlegenhed i Magt, Overherredømme. Fienden havde O. i Landet. "Thi flyede de f. Overmagt som Normænd flye." Rahbek. — At lade een føle sin Overmagt (s. overmægtig og overlegen.)

Overmale, v. a. 1. bedække m. Malning, male over. Væggene skulle overmales m. Oliefarve. — Overmalning, en. pl. -er.

Overmand, en. pl. -mænd. 1. den, som har at sige over en anden, har Magt over en anden. Han er min O. At adlyde sin O. "De ringere maae allene lyde deres Overmænd." Bagg. N. Klim. (modf. Ligemand og Undermand.) 2. den, som i en vis Henseende overgaaer en anden, er ham overlegen. Han er min Overmand i Skakspil. Der fandt han sin Overmand.

Overmande, v. a. 1. overvinde, seire over formedelst Overmagt ell. større Mængde. Han blev ikke saameget overvundet, som overmandet v. Fiendernes Mængde. "Fischers danske Stander du styrter ei, men overmander." Sander. "Det tredie Aar, hvis Evighed hans sidste Kræfter overmanded." Baggesen.

Overmenneskelig, adj. som er meer end menneskelig, overnaturlig, som overgaaer Menneskets Evner, Kræfter. En o. Styrke. overmenneskelige Evner. overmenneskelig Oprindelse.

Overmester, en. kaldtes tilforn den øverste Skibslæge ell. Skibschirurg.

Overmod, et. ud. pl. [A. S. Ofer-mod.] alt f. stor, overdreven Tillid t. egne Kræfter, Evner, Fortrin, Magt ell. Vilkaar, som bringer een t. at oversee andre ell. agte dem f. ringe. "Beklage kan jeg kun din Stoltheds Overmod." Øhlenschl. Ved O. styrtede han sig i Fordærvelse. O. var sielden god. Ordspr. = overmodig, adj. [A. S. ofer-modig.] som besidder Overmod, yttrer i Ord ell. Handlinger en overdreven, Andre fornærmende Stolthed ell. Selvtillid, Ringeagt f. andres Rettigheder. "Heller ikke overmodig at tiltage dig meer end Ret er." Mynster.

Overmoden, adj. pl. overmodne. Alt f. moden, mere moden, end tienligt er. Deraf: Overmodenhed, en. ud. pl.

Overmodighed, en. s. Overmod.

Overmorgen, adv. p. den Dag, som følger efter i Morgen. overmorgen reise vi. Brylluppet skal være i overmorgen.

(præp. i tilføies gierne naar Adverbiet staaer i Enden af Sætningen.)

Overmægtig, adj. overlegen i Magt, som overgaaer en anden i Magt, (særd. m. Hensyn t. denne Magts Udøvelse imod den Svagere.) En o. Fiende. Hans Modstander blev ham overmægtig.

Overmæt, adj. meer end mæt, som har overfyldt sig m. Mad, og derfor væmmes v. den. — Deraf: **Overmæthed**, en. Madlede af at have spiist f. meget. "Med en vis Overmæthed iler man derfra, f. at hensynke i en anden, endnu varmere." Baggesen.

Overmætte, v. a. og rec. 1. nyde saameget af en Ting, at man bliver overmæt, at man væmmes derved. (i denne Bemærk. kun recipr. At overmætte sig.) I Chemien: bringe et Stof i chemisk Forbindelse m. en større Mængde af et andet, end der udfordres t. Mættelse. (jvf. mætte, 2.) Deraf: **Overmættelse**, en. "At forkorte Livet v. Overmættelse." J. Boie.

Overnatte, v. n. 1. (har.) blive Natten over, tilbringe Natten p. et Sted. (V. S. O.) T. übernachten.

Overnaturlig, adj. som ligger udenfor, overgaaer, lader sig ei forene m. de almindelige Naturlove. En o. Begivenhed. overnaturlige Væsener. En o. Styrke.

Overopsigt, en. og **Overopsyn**, et. ud. pl. den fornemste, øverste Bestyrelse af ell. Opsyn over en Indretning, et Foretagende, hvorved flere Opsynsmænd ere ansatte. At have Overopsyn med ell. over noget. — Deraf: **Overopsynsmand**, pl.-mænd.

Overordentlig, adj. 1. som er over, er udenfor, overskrider Tingenes sædvanlige Orden: sielden, ualmindelig, ikke sædvanlig. Et overordentligt Tilfælde kræver overordentlige Forholdsregler. En overordentlig stor Karpe. 2. udmærket fremfor det almindelige, meer end almindelig, fortrinlig. At giøre o. Fremgang. overordentlige Gaver. 3. som er udenfor et vist Antal, en vis antagen Orden i et Samfund. Dette Selskab har baade ordentlige og overordentlige Medlemmer.

Overpisse, v. a. 1. væde overalt, ell. giennemvæde noget v. at lade sit Vand derpaa.

Overpløie, v. a. 1. pløie heelt over. Den Ager maa overpløies en Gang endnu. — **Overpløining**, en. pl.-er.

Overpræst, en. pl.-er. øverste, fornemste Præst, Ypperste Præst. (Øhlenschl. sielden.)

Overraabe, v. a. 2. raabe høiere end en anden, overskrige. "De overraabte ham og sagde." Luc. 23.

Overraske, v. a. 1. [af rask, hastig. T. überraschen. Sv. raska, at haste, ile. Ihre.] komme pludselig over; komme bag paa; anfalde uventet. At overraske een i Gierningen, i et Tyveri. "At de Kyster ikke mere kan overraskes hvor Absalon vaager." Jacobi. At lade sig o. af Fienden. "Man overrasker (den Seendrægtige) v. Snildhed, overrumpler (den Uforberedte) v. Vold, overfalder (den Uforsigtige) v. Lumskhed." Sporon. 2. Ordet br. dog ogsaa i ligegyldige Tilfælde, hvor ingen fiendsk Hensigt finder Sted, eller om det, som aldeles uventet hændes een, og som tillige giør et liveligt Indtryk. Vor Reise gik saa hurtig, at vi overraskede hele Familien om Morgenen v. Theebordet. Jeg blev meget overrasket v. at finde ham i hendes Værelse. Hans Brev overraskede mig i høi Grad. Et overraskende Syn. — **Overraskelse**, en. pl.-r. Gierningen, at overraske andre; ell. det, at overraskes; it. den derved frembragte Følelse. I min Overraskelse glemte jeg Alt hvad jeg vilde have sagt.

1. **Overregne**, v. a. 1. [af Regn.] dryppe over, giennembløde v. at regne. Han stod ude og lod sig overregne.

2. **Overregne**, v. a. 1. [af regne, computare.] giøre Regning ell. Beregning over noget, bestemme en Sums Størrelse ell. flere Summers Forhold v. Regning. Jeg har overregnet hvad jeg bliver dig skyldig, hvad Reisen vil koste. — **Overregning**, en. pl.-er.

Overrende, v. a. s. overløbe.

Overret, en. pl.-ter. en høiere Domstol, f. hvilken Underretters Domme kunne indstævnes.

Override, v. a. 3. (s. ride.) kaste omkuld, bringe under Hesten i at ride, ride ned. Et Barn blev overredet p. Torvet.

Overrive, v. a. 3. s. rive over. Det overrevne Stykke Silketøi.

Overrumple, v. a. 1. [T. überrumpeln.] overfalde pludseligen, faae Magt ell. Seier over v. et pludseligt Overfald. Fæstningen blev overrumplet. "De tilbageblevne vare faa og syge, hvilke det var let at overrumple." Wandal. "Man overrasker den, som ikke er hurtig; man overrumpler den, som ikke er beredt." Sporon. — **Overrumpling**, en. pl.-er.

Overrække, v. a. s. række, overlevere.

Oversaae, v. a. 1. besaae overalt, heelt over. Ageren var ligesom oversaaet m. gule Blomster.

Oversalte, v. a. 1. bestrøe overalt m. Salt. (V. S. O.)

Oversandselig, adj. som ei v. Sandserne kan fattes, som gaaer over sandselig Erfaring ell. Fornemmelse. oversandselige Væsener. Menneskets o. Natur. Begrebet om det Oversandselige. (Riisbrigh.) — **Oversandselighed**, en. (Samme.) den Egenskab, at være oversandselig.

Oversave, v. a. 1. s. save over. Styk-

ket er endnu ei oversavet. — Deraf: Oversavning, en.

Oversee, v. a. 3. (s. see.) 1. see ud over en Strækning, omfatte m. eet omskuende Blik, v. at see ned fra et høiere Sted. Herfra overseer man hele Egnen. "Han maatte fra Biergets Top oversee det Hele." Jacobi. — fig. Jeg er endnu ikke i Stand t. at o. alle Sagens Omstændigheder. "Ingen af dem kan oversee og bestride de dermed forbundne Arbeider." Schytte. (sieldnere: At o. et Skrift ɔ: giennemsee.) fig. Han overseer ham langt ɔ: er ham overlegen, er videre end han i Indsigt. 2. ikke see, ikke bemærke, see hen over. Afskriveren har overseet dette Ord. Denne Omstændighed maa ikke oversees (forbigaaes.) 3. lade som man ei bemærker; see igiennem Fingre med. At o. med den Skyldige, med sine Børn. 4. fig. ringeagte, ophøie sig over. Han vil oversee sine Ligemænd. 5. bringe Ulykke over v. sit Blik ell. Diekast. (efter Almuens Overtro.)

Overseile, v. a. 1. seile (et andet Skib ell. Fartøi) i Grund; ell. paaseile det saaledes at det kantrer. Baaden blev overseilet. (Jvf. paaseile.) 2. seile hastigere, være en bedre, hurtigere Seiler. Denne Brig overseiler mangen Fregat. (V. S. O.) — Deraf: Overseiling, en. pl.-er.

Oversende, v. a. 2. tilsende, især t. et fiernere Sted. (sieldnere. T. übersenden.) Deraf: Oversending, Oversendelse, en. "De have mindst Vanskelighed m. at befordre Pengenes Oversendelse." Schytte.

Oversidde, v. a. 3. (s. sidde.) være overhørig imod, ikke adlyde. At o. et Bud, en Befaling. (Grundtvig.)

Oversidde, v. n. 3. i samme Bemærk. som: sidde over, forekommer blot i partic. act. De oversiddende Drenge i Skolen.

Oversigt, en. 1. det, at oversee, Oversyn (som i den egentlige Bemærk. mere br.) Man har her en god O. af hele Egnen. 2. almindeligt Begreb, Forestilling, Udsigt over en Gienstand ell. Sag, i dens vigtigste Dele og Forhold. Jeg fik derved en Oversigt af (over) Sagen. "Den, der m. større Oversigt kunde og vilde behandle Sagen." Mynster.

Overskaal, en. pl. – e. den øverste af to Skaale, som høre sammen.

Overskibe, v. a. 1. føre over Vandet, føre over t. Skibs. At overskibe Korn, Krigsfolk. — Overskibning, en. pl.-er.

Overskielde, v. a. 1. overvælde med Skieldsord, tiltale p. en grov, skieldende Maade. "Han skændte ikke, da han blev overskieldt." D. Bibel.

Overskienk, en. den øverste Mundskienk v. et Hof. (Arreboe. s. Skienk, 2.)

Overskinne, v. a. 1. beskinne overalt, udbrede Lys over. (Arreboe.) 2. overgaae i Skin, giøre usynlig v. sin Glands. Solen overskinner Stiernerne. (V. S. O.)

Overskiorte, en. pl.-r. en finere Skiorte, som bruges uden over en anden.

Overskiænde, v. a. 1. skiænde meget paa, overskielde. "Han har ikke skiændt igien, da han blev overskiændt." Mynster.

Overskiørt, et. pl.-er. det yderste Skiørt, som Qvindfolk bære oven over andre Skiørter ell. Klædemon. (modf. Underskiørt.) V. S. O.

Oversko, en. pl. – e. Et Slags Skoe, som i vaadt Veir bæres uden over Fodtøiet. (v. Aph.)

Overskorpe, en. pl. – r. 1. den øverste haarde Deel ell. Skorpe, der heelt omgiver et Legeme, Yderskorpe. (V. S. O.) 2. den øverste Skorpe p. et Brød, Skorpen p. den Side af Brødet, der vender opad i Bagerovnen. (modf. Underskorpe.)

Overskov, en. En Skov ell. Samling af Træer, der ere opvoxne t. store Stammer, og saaledes hæve sig over de yngre Træer ell. den nedenunder ell. udenom voxende Underskov. (Olufsen.) Jvf. Høiskov.

Overskride, v. a. 1. gaae over, gaae udenfor ell. videre end. Der blev sat ham en Grændse, som han ei maatte overskride. — fig. Det overskrider min Evne. At o: sin Fuldmagt. "Den menneskelige Konst har et vist Maal, som ingenlunde bør overskrides." Baggesen.

Overskrift, en. pl.-er. Skrift, Indskrift, der sættes over, oven over noget.

Overskrige, v. a. 3. (s. skrige.) overdøve v. sit Skrig ell. ved en skrigende Stemme, volde v. sin Skrigen, at en anden ikke kan høres. At o. een er ikke, at overbevise ham. "Deres Stemmer døves af Mængdens overskrigende Røst." Kampmann.

Overskrive, v. a. 3. (s. skrive.) 1. sætte Overskrift paa. Brevet var overskrevet t. Kongen. 2. fylde noget overalt m. Skrift. Alle Ruder ere overskrevne m. Navne.

Overskud, et. pl. d. s. det, som skyder over, som er ell. bliver tilovers. Overskuddet af Pengene skal gives de Fattige. "I Lande, hvor endog i Middelaar findes Overskud t. Udførsel." J. Bove.

Overskue, v. a. 1. d. s. s. oversee, 1. At o. Egnen; overskue sit Liv. "Med et roligt Die overskuer han de Farer, der omringe ham." Kampmann. Et overskuende Blik. — Overskuelse, en. (J. Bove.)

Overskyde, v. n. 3. (br. ei i de sammensatte Tider.) blive tilovers; ikke medgaae t. en vis Bestemmelse. Det, som overskyder, skal jeg nok vide at anvende.

Overskygge, v. a. 1. udbrede Skygge over, beskygge aldeles. "Naar du seer Do-

dens Mørke at overskygge dine Elskede." Mynster.

Overskylle, v. a. 1. strømme ud over, bedække v. at flyde strømmende over. Havet har overskyllet Digerne. Hvert Foraar bliver denne Eng overskyllet af Aaen. En overskyllende Regn. D. Bibel. — Deraf: Overskyllen, Overskylling, en.

Overskære, v. a. 3. (s. skære.) 1. skære itu, skære heelt over. At o. et Baand. 2. At o. Klæde ɔ: m. en dertil indrettet Sax aftage Ujævnheder ell. den grove Lu p. det efter Vævningen optradsede Klæde, f. at give det en glat Overflade. — Deraf: Overskærer, en. den, som giver sig af m. at overskære Klæde, ell. som i Klædefabriker forestaaer ell. forretter Overskæringen.

Overslaae, v. a. 3. (s. slaae.) overøse, overdynge m. noget, som man slaaer ell. kaster paa. At o. een m. Vand, m. Skarn.

Overslag, et. pl. d. s. 1. den Deel af en Kiole, ell. et lignende Klædemon, som spændes ell. knappes dobbelt over Brystet ell. Overlivet. V. S. O. (ogsaa blot: Slag.) 2. Overregning, Beregning over de t. et vist Diemed fornødne Bekostninger. At giøre Overslag paa (ell. over) en Bygning.

Oversmøre, v. a. 3. (s. smøre.) bedække overalt v. at smøre paa, besmøre overalt, overstryge. Bogen var oversmurt m. Fedt, m. Blæk. At o. sine Klæder. — Deraf: Oversmøren, en.

Oversnee, v. a. 1. bedække overalt m. Snee. (forekommer i part. pass.) Hele Gaarden, Marken er oversneet.

Oversnit, et. pl. d. s. Snit, som skeer tværs over, Giennemsnit. (J. Kraft.)

Oversnuse, v. a. 1. snuse heel over. Hunden oversnusede ham allevegne. (Ambergs Ordb.)

Overspaan, adv. siges om et Træ, der hugges ell. saves tværs over, ikke efter dets Trævlegang. At hugge en Green af overspaan. (V. S. O.)

Overspilde, v. a. 1. bedække, tilflye m. noget, som spildes. At o. een m. Olie. Barnet har overspildt sine Klæder.

Overspinde, v. a. 3. (s. spinde.) omgive, bedække m. noget, som spindes paa. At overspinde en Snor m. Silke. En overspunden Guldtraad.

Overspringe, v. a. 3. (s. springe.) forbigaae, ikke lægge Mærke til, ikke berøre ell. omtale. Disse Linier har Afskriveren oversprunget. Jeg vil overspringe alle de uvedkommende Poster.

Oversprøite, v. a. 1. besprøite overalt. At oversprøite Blomsterne m. Vand. — Oversprøitning, en. pl.-er.

Overspye, v. a. 1. besudle overalt v. at spye. Gulvet var overspyet. Ligeledes:

Overspytte, v. a. 1. tilflye overalt v. at spytte.

Overspænde, v. a. 2. spænde f. stærkt. At o. en Stræng. — Det br. næsten kun figurl. for: anstrenge f. stærkt, over Evne; ell. drive f. vidt, overdrive. At o. sine Kræfter. At giøre overspændte Fordringer. En overspændt (f. vidt dreven) Følsomhed. (Rahbek.) overspændte Forventninger.

Overstaae, v. a. 3. (s. staae.) udholde, gaae igiennem, faae Ende paa. At o. en Sygdom, en Prøve. Vi have nu overstaaet det Værste. Han har overstaaet sin Examen. — Jvf. giennemgaae, udstaae. (giennemgaae tager nærmest Hensyn t. Tiden, der forløber under Handlingen ell. Begivenheden, og dens Varighed; overstaae t. Tidens Ende, Begivenhedens Slutning. Begge forudsætte en farlig og ubehagelig, ell. dog betydelig Modstand at overvinde. Dog medfører giennemgaae som oftest Begrebet om større Farlighed ell. Hindring, ligesom om en længere Tidsvarighed, end overstaae.)

Overstadig, adv. overmaade, i høi Grad. (br. kun om Fuldskab.) o. fuld, o. drukken.

Overstaldmester, en. pl.-e. En fornem Hofbetient, der har Overbestyrelsen over de fyrstelige Stalde og Staldbetiente.

Overstamme, en. pl.-r. den øverste Deel af en Træstamme (Fleischer.) modſ. Nederstamme.

Overstemme, v. a. 1. og 2. overdøve een v. sin Røst i Tale ell. Sang. Han overstemmer de øvrige Sangere, Talende. 2. vinde, overvinde v. Stemmefleerhed. Han blev overstemt af Mængden. 3. have en mere gieldende Stemmeret. (usædvanl.) "De romerske Roder overstemmede de andre." Sneedorf. 4. At o. en Stræng ɔ: stemme den f. høit. (V. S. O.) Deraf: Overstemning, en. pl.-er.

Overstige, v. a. 3. (s. stige.) 1. komme over en Høide, stige saa høit, at man kommer over. Floden oversteg dens Bredder. (oftere stige over.) Derimod figurl. Der gives mange Vanskeligheder, Hindringer, Besværligheder at overstige. 2. overgaae, gaae videre end, overskride. "Fristelser, som vi vilde indbilde os at overstige menneskelige Kræfter." Mynster. Det overstiger min Evne. Det oversteg min Forventning. — Deraf: Overstigen, en. ud. pl.

Overstiger, en. pl. -e. den fornemste Stiger v. et Grubeværk. (s. Stiger under stige.)

Overstik, et. pl. d. s. I Kortspil: et Stik over det fornødne, v. Spillets Love bestemte Antal af Stik.

Overstikke, v. a. 3. (s. stikke.) stikke det Kort, hvormed en anden alt har stukket det udspilte. Jeg stak Udspillet, men blev overstukket.

Overstraale, v. a. 1. fordunkle ell. bort-

tage Virkningen af et andet Lys v. en stærkere, en mere straalende Lysning. Solen overstraaler alle Stierner. "Frihed — hvor overstraaler du alle Slottes Pragt." Schytte. "Den overstraaler offentlige Minder, den Krands, Tilfredshed m. os selv, os binder." Bagg.

Overstrege, v. a. 1. udslette v. at slaae en Streg over.

Overstride, v. a. 3. (s. stride.) kæmpe sig igiennem, giennemgaae, udholde v. alvorlig Bestræbelse og Anstrengelse. "Jeg har overstridt de største Vanskeligheder." Sneedorf. Vi faae vel ogsaa overstridt denne Vinter. (s. overstaae, giennemgaae.)

Overstrikke, v. a. 1. overdrage m. strikket Arbeide. At overstrikke en Pung m. Silke.

Overstryge, v. a. 3. (s. stryge.) 1. s. stryge over (f. E. m. et Strygejern.) 2. overdrage m. Farve e. desl. ved Hielp af en Pensel ell. Kost. At o. et Bord m. Fernis, en Væg m. Oliefarve. 3. stryge ud, slaae Streg over. Jeg har overstrøget det, som ei skal trykkes. — Overstrygning, en. pl.-er.

Overstrøe, v. a. 1. bestrøe overalt. Værelset, Gulvet var overstrøet m. Blomster.

Overstrøg, et. pl. d. s. Overstrygning, Anstrøg heelt over en Gienstand. Maleriet skal endnu have et Overstrøg med Fernis.

Overstrømme, v. a. 1. bedække v. at flyde strømmende over, oversvømme, overskylle. Havet giennembrød Digerne og overstrømmede hele Kysten. (som v. n. i partic. act. flyde over. Et overstrømmende Væld.) — Deraf: Overstrømmen, en. ud. pl.

Overstyr, adv. (Sv. öfver Styr. Oprindelsen uvis.) br. i Talemaaderne: a.) At gaae overstyr ɔ: lykkes ikke, gaae ind igien, falde uheldigt ud. Dette Foretagende, den hele Plan, Reisen, Giftermaalet, Handelen gik overstyr. b.) At sætte overstyr ɔ: forøde, tilsætte. Han har sat hele Arven overstyr.

Overstyrmand, pl. - mænd. den første Styrmand p. et Skib, hvor der findes flere Understyrmænd (anden, tredie, fierde Styrmand.)

Overstyrte, v. a. 1. helde over ovenfra m. en Mængde Vand. V. S. O. (lidet brugel.) Lægen foreskrev, at han hver Dag skulde overstyrtes m. koldt Vand (have et Styrtebad.) Overstyrtning, en. pl. - er. En O. af Søen. (Hvitfeldt.) (s. Styrtning.)

Overstænke, v. a. 1. bestænke overalt. At o. noget m. Vand. At blive overstænket v. en Vogn. — Overstænkning, en. pl.-er.

Overstærk, adj. overlegen i Magt ell. Styrke, som har flere Kræfter; overmægtig. "Fordi at Kongen var ham overstærk." Hvitfeldt.

Overstøve, v. a. 1. bedække m. Støv, tilstøve aldeles. Vi bleve p. denne korte Vei ganske overstøvede.

Oversukkre, v. a. 1. overstrøe, bedække m. Sukker. (Bording.)

Oversværte, v. a. 1. sværte heelt over, giøre sort overalt. (V. S. O.)

Oversvømme, v. a. 1. skiule m. overstrømmende Vandflod, flyde ud over, overskylle. I denne Vandflod blev hele Øen oversvømmet. — fig. Landet er oversvømmet af fremmede Varer. = Oversvømmelse, en. pl. - r. den Tildragelse, at Vandet overskyller Landet; Vandflod. — fig. En O. af slette Skrifter, af daarlige Vers.

Oversye, v. a. 1. bedække noget (f. E. en Søm, en Kant) v. at sye uden paa ell. over. Den Søm maa oversyes. — Oversyening, en. (Ambergs Ordb.)

Oversyn, et. pl. d. s. 1. Handlingen at overskue. 2. almindeligt Begreb om en Ting, Udsigt over en Sag. Han gav mig et klart O. af hele Sagen. 3. i Lovsproget: et nyt Syn, som foretages af andre og flere Synsmænd, naar vedkommende finde sig brøstholdne m. den første Synsforretning.

Oversynge, v. a. 3. (s. synge.) overstemme i Sang, tage Tonen fra.

Oversæde, et. høiere, fornemmere Sæde; Forsæde.

Oversærk, en. pl.-e. den øverste Deel af en Særk. (V. S. O.)

Oversætte, v. a. 3. (s. sætte.) overføre, fortolke af eet Sprog i et andet. Bogen er oversat af Engelsk i det tydske Sprog (ell. paa Tydsk.) Digtet er ikke oversat p. Vers; men i Prosa. = Oversættelse, en. pl.-r. 1. Handlingen at oversætte. 2. det, som er oversat, et oversat Værk. En dansk O. af et tydsk Digt. — Oversætter, en. pl.-e. den, som overfører noget af eet Sprog i et andet, som giver sig af m. at oversætte. En duelig, en slet O. Oversætteren af Livius. (Om et Fruentimmer: Oversætterinde; dog sieldnere. Man siger vel ogsaa f. E. Hun hører t. de gode Oversættere.)

1. Oversætning, en. Handlingen at sætte nogen over Vandet (i et Fartøi.) sielden. (V. S. O.)

2. Oversætning, en. pl. - er. den første Sætning i en Slutningsrække, som indeholder det almindelige Udsagn. (Propositio maior.)

Overtaarne, v. a. 1. poet. hæve sig i en større Høide over en anden Gienstand, rage frem over med Toppen eller Spidsen. (usædvanl.) "Byen — overtaarnet af det prægtige gamle Slots Ruiner." Baggesen.

Overtag, et. Tag ell. Greb, som een af to, der brydes, giør over Modstanderens Arm; modf. Undertag, som skeer under Armen.

Overtage, v. a. 3. s. tage. [T. übernehmen.] paatage sig, tage imod Bestyrelsen, Udførelsen af noget. At o. en Gaard, o. en Bestilling, o. Bestyrelsen af et Værk. (V. S. O.) Deraf: Overtagelse, en.

Overtal, et. større Tal, overlegent Antal. (Rahbek. M.) s. overtallig.

Overtale, v. a. 2. fremkalde v. sin Tales Magt et Forsæt, en Beslutning hos en anden; formaae, bevæge een v. Ord t. at giøre, tilstaae, samtykke i noget. At o. een til noget. Han lod sig ikke o. var ikke at overtale. — 2. overtale sig til, bestemme, beslutte sig til. "Han kan ikke overtale sig t. at berøve Stænderne deres Rettighed." Kampmann. — Overtalelse, en. pl. - r. Gierningen, at overtale; det, som siges, f. at overtale; Forestillinger, hvorved man overtaler. Alle hendes Overtalelser vare spildte.

Overtallig, adj. meer end fuldtallig, som udgiør meer end det fornødne Antal. (v. Aph.)

Overtand, en. pl. - tænder. en Tand i Overkiæven.

Overtee, v. a. (forældet.) s. overtyde. ("Kan nogen mig det overtee." ɔ: overbevise mig om at have begaaet det. Bording.)

Overtro, en. ud. pl. Tro, som strider imod Fornuften, Tro p. overnaturlige Ting, der ei kunne bestaae m. Fornuft og m. Naturens almindelige Love. (Jvf. Tro, Vantro.) — overtroisk, adj. 1. tilbøielig t. Overtro; som har Overtro. (jvf. lettroende, vantro.) 2. som reiser sig af, staaer i Forbindelse med ell. handler om Overtro. overtroisk Frygt. overtroiske Fortællinger.

Overtræde, v. a. 3. (s. træde.) afvige fra, bryde, krænke, tilsidesætte Forskrift, Befaling, Anordning. At o. Guds Bud. o. Loven. = Deraf: Overtrædelse, en. pl.-r. O. af Kongens Befalinger. Pligternes O. — Overtræder, en. pl. - e. den, som gior sig skyldig i Overtrædelse af et Bud, ell. en Pligt. Lovens Overtræder. "Med haarde Straffe belægge de Overtrædere." Schytte. "Han beder f. Overtræderne." Jacobi.

Overtræffe, v. a. s. overgaae.

Overtræk, et. pl. d. s. det, hvormed noget overdrages, overtrækkes, betrækkes. O. til en Seng, t. en Dyne, t. en Hat.

Overtrække, v. a. 3. (s. trække.) beklæde udvendigen, betrække et Legeme m. noget overalt p. dets Overflade; overdrage. At o. en Kiste m. Læder, en Æske m. Papir, et Maleri m. Fernis. overtrukne Knapper. Himlen var overtrukken (skyet.) — Deraf: Overtrækning, en. (V. S. O.)

Overtvært, adv. (Holberg.) s. tvært.

Overtyde, v. a. 1. bringe een t. at indsee, være overbeviist om noget; overbevise (1.) At o. een om noget. "Han syntes kun at ville overtale, og han overtydede." Rahbek. (Sporon vil giøre den Forskiel, at man v. at overbevise faaer een t. at tilstaae, v. at overtyde t. at troe noget; en Forskiel, som Sprogbrugen slet ikke hiemler. Men overtyde br. kun i den 1ste Bemærk. af overbevise; og undertiden synes det første af disse to Ord nærmest at gaae ud p. Handlingen, Bestræbelsen; det sidste p. Tilstanden hos den, man vil overtyde. "Verden maatte p. en overtydende Maade overbevises herom." Bastholm.) — Overtydning, en. Handlingen at overtyde een.

Overtynge, v. a. 1. betynge m. en alt f. stor Vægt. (D. H. O.)

Overtælle, v. a. 3. (s. tælle.) tælle hele Antallet af en Mængde. At overtælle sine Penge. — Overtælling, en. pl.-er.

Overtænke, v. a. 2. betænke en Sag nøie og i alle dens Omstændigheder. Man overtænker ell. giennemtænker en Gienstand, man vil tale ell. skrive om; man overveier en Ting, inden man tager en Beslutning. "Han kunde da forud overtænke alle de mulige Ting." Eilschow. — Deraf: Overtænkning, en. pl. - er.

Overtøi, et. det Tøi, som udgiør den yderste Deel af Klæder e. d.; det egentlige Tøi; Ydertøi; (i Mods. t. Underfoder, Dræt.) V. S. O.

Overvande, v. a. 1. vande overalt, p. hele Overfladen. (V. S. O.)

Overveie, v. a. 1. den egentl. Bemærkelse: at veie meer end, være tungere, br. sielden. "Guldet overveier alle andre Metaller. (V. S. O.) 2. gielde meer, være mere betydende, have Fortrin for. "Dette overveies af en langt vigtigere Fordeel." Sneedorf. En overveiende Følelse, Betragtning. "At den paalagte Byrde — ikke indbringer overveiende Fordele." Birkner. 3. betænke nøie, betragte fra alle Sider, i enhver Omstændighed. At o. Følgerne af en Beslutning. — Overveielse, en. ud. pl. det, at overveie. At tage noget i O. "Giennemtænkning og stille Overveielse." F. Stoud.

Oververden, en. 1. en høiere, idealsk, overjordisk Verden; i Modsætn. t. den jordiske, ell. den Verden, vi kiende her p. Jorden. 2. den jordiske Verden, i Modsætn. t. en v. Phantasien dannet Forestilling om Underverdenen.

Overvinde, v. a. 3. (s. vinde.) 1. vinde Seier over, faae Magt med, seire over. At o. sine Fiender. "Absalon veed ikke allene at vinde, men at overvinde." Jacobi. — fig. At o. Vanskeligheder, Hindringer. o. sine Lidenskaber. "Det er ikke saa vanskeligt at o. Andre, som at overvinde sig selv." Sneed. 2. overbevise. (forældet. A. Vedel.) = Deraf: overvindelig, adj. 1.

som kan overvindes. 2. som lader sig giøre, som kan bestrides, overkommes. Et overvindeligt Arbeide. (V. S. O.) Overvindelighed, en. Beskaffenheden, at være overvindelig. (Howitz.) — Overvindelse, en. (som dog oftest br. i figurl. Bemærkelse) Handlingen at overvinde, at seire. Fiendernes O. Lidenskabernes O. Det kostede mig megen O. (o: Strid m. mig selv, indvortes Kamp) at høre rolig p. hans Tale. (Overvinding. Reineke Foss. 1555.) — Overvinder, en. den, som seirer, som overvinder andre. "Balder, Jetters Overvinder." Evald. "Overdaadighed blev Overvindernes Overvinder." Schytte.

Overvintre, v. a. og n. 1. [A. S. ofer-vintran.] a.) act. giemme, bevare Vinteren igiennem. At o. Blomster, Værter i fri Jord, i Drivhuse. "En stor Mængde kiælne Planter kunne overvintres, naar de blot have Beskyttelse mod den frie Luft." Olufsen. b.) neutr. blive, opholde sig Vinteren over p. et Sted. Flaaden overvintrede i Havnen. "Man brugte endnu ikke, at lade Krigshærene overvintre i Fiendens Land." Wandal. — Overvintring, en. a.) Gierningen at overvintre. Planters O. b.) Vinterophold.

Overvogn, en. pl. -e. den øverste Deel af Vognen, ell. alt det, som bæres af Axlerne.

Overvold, en. ud. pl. voldsomt Anfald ell. Indgreb, Overlast, Voldsomhed. "Her var ei Raad og Hielp, hans Overvold at dæmpe." Bording. "Forgængelige Ting kan Lykken og Andres Overvold berøve os." B. Thott. (hyppig i ældre Skrifter, og optaget af Nyere.) "Da Lov du gav mod Synd og Overvold." Grundtvig.

Overvoxe, v. a. 1. d. s. s. overgroe. overvoxen m. Græs. Ukrud vil snart o. hele Haven. "Det qvæles af de Torne, som overvoxe det." P. Tidemand. 2. overgaae i Væxt, voxe høiere end. Den yngste Datter har overvoxet de andre. "Jeg er dig overvoxen." A. S. Vedel. fig. At være een overvoxen o: overlegen. "Børneflokken overvoxer da ikke Forældrenes Flid." J. Boye. 3. recipr. at overvoxe sig o: forgroe sig, voxe f. stærkt. (Fleischer.) "Dette frugtbare Land var i Førstningen saa overvoxet m. Skov." Guldb.

Overvægt, en. ud. pl. 1. en tungere Vægt, et Tyngdemaal, der overgaaer et andet. "Begge Egenskaber lægger du i Vægtskaalen, og neppe veed du hvilken der har Overvægten." Basth. "Et Sandskorn er i den Almægtiges Haand nok t. at nedtynge den Vægtskaal, han vil give Overvægten." Rahbek. 2. figurl. Overmagt, Overlegenhed, Fortrin. Hans Partie, Mening fik Overvægt. Denne Stat vandt snart Overvægten over Naborigerne. 3. det, som er over den rette, bestemte Vægt, Tilgift i Vægten. Vi fik et Punds Overvægt, havde et Pund i Overvægt.

Overvægtig, adj. 1. som har Overvægt, veier meer end den bestemte Vægt. 2. alt for tung. "En o. Byrde." A. S. Vedel. 3. overveiende, overlegen. (Treschow.) "En overvægtig Magt." Schytte.

Overvælde, en. ud. pl. d. s. s. Overmagt. (Baggesen.) "Ved Overvældens Trudsel uden Frygt." Thaarup.

Overvælde, v. a. 1. bebyrde, besvære over Evne, paalægge en større Byrde (i figurl. Mening) end Gienstanden taaler. At o. een m. Arbeide, Forretninger. At overvælde sig m. Drik. (Wandal.) Han overvældede mig med Høflighed, m. ufortiente Bebreidelser. "Vi see vor Verden nu af Bøger overvældes." P. M. Troiel. "Saaledes beruser og overvælder denne Nydelse, i Stedet f. at gvæge og tilfredsstille." Bagg. 2. betvinge v. Overmagt, undertrykke m. Vold. (A. Vedel.) Overvældelse, en. (V. S. O.) sielden.

Overvældig, adj. d. s. s. overmægtig. (T. Rothe.)

Overvære, v. a. overvar (ikke overværede, som i V. S. O.) overværet. Være tilstede v. en Handling, være Vidne til ell. nærværende, hvor noget foregaaer. (forekommer blot i infin. og begge partic. neppe eller meget sielden i Imperf.) At o. en Høitidelighed, en Sammenkomst. Han har overværet, har været overværende v. alle Møder. — Overværelse, en. ud. pl. det, at overvære; Nærværelse, Tilstedeværelse. "I O. af andre Folk." Sneedorf. Det maa kun skee i Forstanderens O. "Præsterne toede først deres Hænder i Folkets Overværelse." Schytte. (Nærværelse udtrykker det blotte Begreb om at være tilstede, ei at være borte; Overværelse forudsætter i Almindelighed en Nærværelse m. en vis Hensigt, og efter en forud tagen Bestemmelse.)

Overvættes, adv. og adj. [af J. Yfirvætti, Overvægt, hvoraf Gen. Yfirvættis br. paa samme Maade.] 1. adv. overmaade, saare, særdeles: En overvættes stor Mængde. overvættes mange Folk. 2. adj. usædvanlig stor, overordentlig, ualmindelig. "Til overvættes Løn f. alt mit Hovedbrud." Bagg. "En overvættes Maade." (Sneedorf.) "Hvad jeg har at sige Dem, er alt f. overvættes for en Pen." Bagg. "Dens overvættes Behagelighed blev mig tilsidst virkelig ubehagelig." Samme.

Overvæxt, en. ud. pl. stærkere Væxt, det, at overvoxe een. (2.) V. S. O.

Overøse, v. a. 2. bedække v. at øse ell. helde noget ud ell. over. At o. een m. Vand. — figurl. overvælde, tildele rundeligen. At o. een m. Velgierninger, m. Grovheder, Skieldsord. — Overøsning, en. pl. -er.

Overøvrighed, en, pl. – er. den høieste, fornemste Øvrighed p. et Sted (særd. i Danmark: Stiftamtmænd, Biskopper og Amtmænd.)

Ovn, en. pl. – e. [Isl. Ofn. A. S. Ofen.] en Indretning, hvori man v. antændt og vedligeholdt Ild frembringer en meer ell. mindre betydelig Hede, enten f. derved at varme Værelser, (Kakkelovn, Stueovn) ell. for at bage, tørre, brænde ell. smelte noget, der lægges i ell. paa Ovnen (s. Bagerovn, Kalkovn, Smelteovn, Masovn, Teglovn, o. fl.) At lægge (Brænde) i Ovnen. At varme, hede en O. = ovnbagt, adj. v. som er bagt i en O. Ovnblik, et. Jernblik, hvoraf man gior Kakkelovnsrør og smaa Stueovne. Ovnbænk, en. En Løibænk ell. Hvilebænk nær v. Kakkelovnen. (Moth.) Ovndør, en. Dør f. Aabningen t. en Ovn, ell. Ovngabet. Ovngab, et. Ovnens Munding, ell. den Aabning, hvorigiennem Ovnen hedes, og som lukkes v. Ovndøren. Ovngulv, et. Gulvet ell. den murede Bundflade i en Bagerovn ell. lign'ende Ovn. Ovnhul, et. 1. d. s. s. Ovngab. 2. Røghul p. en Ovn. Ovnild, en. Ild, som tændes og brænder i en Ovn. (H. Ørsted.) Ovnlaag, et. Dæksel p. en Smelteovn. Ovnlak, et. ud. pl. Et Slags Røgelse, dannet som smaa Stænger, hvoraf man for Vellugts Skyld smelter en Deel, v. at holde Stangen t. en hed Ovn. Ovnleer, et. det Slags Leer, hvormed man opsætter og kliner Ovne. Ovnmester, en. En Betient v. Smelteværker, som har Opsyn m. Ovnen og dens Opvarming. Ovnmunding, en. d. s. s. Ovngab. Ovnpibe, en. P. ell. Rør, som gaaer op ell. ud fra en muret Ovn; f. E. en Smelteovn. Ovnplade, en. Jernplade, som udgiør Bunden ell. et af Sidestykkerne i en Ovn. Ovnrage, en. pl. – r. En Stang, hvormed Bagere røre op i Ilden, og rage Gløderne og Asken ud af Bagerovnen. Ovnrør, et. Jernrør p. en Stueovn; Kakkelovnsrør. Ovnskuffe, Ovnskyder, en. Et Redskab, hvormed Brødet sættes ind i og tages ud af Bagerovnen. Ovnsod, en. Sod, der samler sig i en O. Ovnspield, et. S. paa en Kakkelovn. (s. Spield, 1.) Ovnstang, en. d. s. s. Ovnrage. Ovnsæt, et. saameget (af Brød, Steen, Kalk &c.) som man p. engang sætter ind i en Ovn; det Maal, som en O. rummer. Ovntud, en. Rør, som gaaer ud fra en Kakkelovn, og som Røgen driver ud af. ovntørret, adj. tørret i ell. paa en Ovn, tørret v. Ovnvarme. ovntørret Korn. (modsat soltørret, vindtørret.) Ovntørring, en. Tørring p. en Ovn. Ovnvarme, en. ud. pl. den Varme, som en giennemhedet Ovn giver. (Oluffsen.) Ovnvisk ell. Ovnvisker, en. En Visker ell. et Redskab t. at rense det indvendige af Kakkelovnsrør.

Ovre, adv. s. over, C. 7.

Ovre, et; og Ovring, en. Overdeel, det øverste af noget. (forældet.)

Oxe, en. pl. Oxer; sieldnere Øxen og Øxne. [J. Uxi. A. S. Oxa. jvf. Øg.] almindeligt Slægtnavn p. et bekiendt Huusdyr (Bos taurus.) s. Tyr, Ko, Kalv, Qvie. (Hornqvæg.) Saaledes i Sammensætninger; hyppigst br. Ordet, hvor det særskilt forekommer, enten om andre Arter af denne Slægt (f. E. Bøffeloxe) ell. for: Stud ɔ: en gildet Tyr. = Oxeblod, et. B. af en Oxe, en Ko, &c. Oxebryst, et. Brystet af Hornqvæg, især af det slagtede Kreatur. Saltet, røget O. Oxedriver, en. Studedriver, Driver. Oxefedt, et. s. Oxetalg. Oxehandel, en. Handel m. Øxne, Studehandel. Oxehandler, en. (Øxenhandler.) en Studehandler, Studepranger. Oxehold ell. Øxenhold, et. Leilighed t. at holde og føre Stude. Oxehorn, et. Horn af en Stud ell. Tyr. Oxehoved, et. pl. – er. 1. en Oxes Hoved, et Studehoved. 2. et stort Fad t. Viin, som holder 240 Potter, ell. 6 Ankere. Oxehud, en. Huden af en O. ell. Stud. (t. Forskiel fra Kohud. Man siger ikke: Oxeskind.) Oxekiød, et. Kiød af slagtet Hornqvæg, Ko ell. Stud. Deraf: Oxekiødsuppe, en. — Oxeklov, en. pl. – er. Kloven, ell. den hornagtige, kløvede Bedækning p. Oxens Fod. Oxelæder, et. L. af en garvet Oxehud. Oxemarked, et. s. Qvægmarked. Oxemarv, en. M. af Oxebeen. Oxemule, en. de fremstaaende Dele af Oxens Mund, ell. en Ret, som deraf lawes. Oxemøg, et. M. af Hornqvæg, Fægiødning. Oxeryg, en. Rygstykket af en slagtet Oxe. (s. Dyreryg.) "Det var at giøre sine Giæster Ære, at fremlægge f. dem en heel Oxeryg." O. Guldb. Oxeskat ell. Øxenskat, en. Skat, som gives af Oxer ell. Hornqvæg. Oxestald, en. Huus, hvor Hornqvæg, Oxer ell. Stude staldes; Fæhuus; ogsaa modsat Kostald. (i ældre Skrifter: Øxenstald.) Oxesteg, en. Steg af Oxekiød. Oxetalg ell. Oxetælle, en. T. af Hornqvæg. Oxetunge, en. Tungen af en Oxe ell. Ko.

Paa (en) n. s. [T. Pfau. A. S. Pawa. I. Pá.] en Paafugl (hvilket Ord nu altid bruges.) Deraf ogsaa: Paahane, Paahøne, Paahøns, som ligeledes nu ere lidet brugelige.

Paa, præp. [I. uppá. A. S. uppan. E. upon. Sv. på.] A. 1. Udtrykker egentl. en Væren ved og i Berøring med Overfladen af Noget, især noget ophøiet, fremragende, rummeligt eller aabent. (præp. i derimod mere om et Sted, som er lavere, indsluttet, lukket, snevert.) Paa et Taarn, paa Bierget (i Dalen.) paa Loftet (i Kielderen.) At seile p. Havet. At gaae p. Græsset (derimod: At gaae, lægge sig i Græsset, naar det er temmelig høit.) At sidde paa en Stol, sætte sig p. Gulvet. At lægge sig paa (ɔ: ovenpaa) en Seng. [Men: at ligge i Sengen, naar man ligger under Lagen og Dyne.] At kiøre paa en Vogn, p. en aaben Vogn (derimod: i Kareet, i en lukket Vogn.) ride p. en Hest, ligge paa Veien, paa Jorden. (Derimod: At grave i Jorden, ɔ: under dens Overflade.) b.) Mere uegentlig i denne Bemærkelse, naar Stedet tilkiendegives, hvor een er, opholder sig, sysler, eller Nærværelsen ved en Handling. (i nogle saadanne Tilfælde kan ikke paa bruges, men i.) At boe paa et Torv, p. en aaben Plads, p. Hiørnet af en Gade. Opholde sig, leve paa Landet (men: boe i Byen.) Paa Slottet, p. Raadhuset, paa Comedie (i Skuespilhuset, i Theatret; paa Scenen.) At være paa Jagt, p. Bal, p. en Reise. Paa Holmen, paa Toldboden, paa Batteriet, m. m. [Om mindre Øer bruges paa; (formodentlig fordi man nærmest har tænkt sig dem, som et af Havet fremragende høiere Sted) men i om de større (fordi de tænkes som Lande ell. Landskaber; og man siger: at boe, leve i et Land.) Paa Møen, p. Falster, p. Langeland, p. Bornholm ꝛc. men i Siælland, i Lolland, i Fyen, i Sicilien, Irland, Island, ꝛc.) Ligesaa br. den første af disse Præpositioner om Bopæl, ell. om det, der findes, skeer, foregaaer paa Torve, og nogle enkelte Gader i Hovedstaden (mest de, som benævnes efter Verdens Hiørner) nemlig: paa Nørregade, Vestergade, Østergade, Kiøbmagergade; om alle øvrige Gader og Stræder, uden Hensyn t. Størrelse og Brede, bruges i. (Derimod fordrer Sprogbrugen: At boe paa, at gaae ud paa Christianshavn.) 2. Udtrykker Præpositionen en Bevægelse hen til et Sted, en Retning imod en vis Gienstand. At reise, drage paa Landet. At gaae paa Arbeide, p. Jagt, p. Bal, p. Comedie, paa Børsen (ɔ: begive sig derhen.) Ligeledes: At være paa Arbeide, paa Jagt, p. Bal, o. s. v. ɔ: allerede være sysselsat dermed. — At seile (ell. fare) paa Ostindien, p. Middelhavet. (ɔ: være i Færd m. en Fart derhen, ell. jævnligen giøre denne Seilads.) At handle paa Norge, p. Rusland. Hunden foer paa mig. At kaste noget paa Jorden, p. Gulvet. At falde paa Hovedet, paa Næsen. Kysse een paa Haanden, træde een paa Foden. — Man siger: at gaae op i et Taarn ɔ: bestige det indeni; men derimod: gaae op paa et Taarn, som ovenpaa har en Flade (f. E. gaae op paa Rundetaarn. Saaledes ogsaa: paa vor Frelsers Taarn p. Christianshavn, fordi man gaaer uden om Taarnet.) 3. Af disse Præpositionens to Hovedbemærkelser (naar man enten udtrykker en stadig Tilstand eller Væren, og hvor denne finder Sted, eller en Bevægelse, en Retning, og hvorhen den sigter, hvorpaa den gaaer ud) udrinde flere Tilfælde, hvor den bruges med lignende Betydning og Virkning, ell. hvor dens Brug gaaer over til en mere uegentlig f. Ex. a.) Naar man betegner det Maal, hvorpaa en Handling, et Forsæt, en Virksomhed i Siælen gager ud eller sigter. At høre, see, føle, smage, lugte paa noget. (I adskillige saadanne Tilfælde br. ogsaa til; men om en mere løselig, ell. snart forbigaaende Handling; hvorimod paa har et Bibegreb af en fortsat Handlen ell. Bestræbelse. Saaledes: At lugte paa Kiød, om det er fordærvet; men at lugte til en Rose. At spise en Kage ɔ: spise den op, fortære den. Men: at spise paa noget ɔ: være i Færd m. at spise det. "Strax efter kom en Tienestepige, som spiste paa et Stykke Smørrebrød." Baggesen. Jeg læste Bogen ud i (ell. paa) een Dag; han læser endnu paa den første Deel. — Dog siges altid: At smage paa (ikke til) noget; ogsaa løseligen. Smag paa Suppen, om den er sød nok. — At drive, skynde, trænge paa nogen. At bygge p. et Huus, arbeide p. et Skrift. At læse paa sin Lectie (f. at lære den udenad.) At tænke paa, arbeide, beflitte sig, tage Vare, troe, haabe, stole, give Agt paa. At forlade sig paa een, forstryde paa, lægge Vind paa, raade Bod paa noget. Kalde, raabe, bie, passe paa een. At vente paa een (som er forskielligt

fra: at vente een.) At finde paa noget. At anvende Tid, Møie, Flid, Penge paa noget; m. fl. andre Tilfælde. b.) Naar en udvendig, synlig Deel af en Ting, eller en Tilstand ved Tingens Udvortes betegnes. (hvor Præpositionen i nogle Tilfælde træder i Stedet f. Subjectets Genitiv.) Løvet, Barken paa Træerne (Træernes Løv, Bark.) Stiernerne p. Himlen (Himlens Stierner.) Stormen har revet Hul paa Taget. Han har et Hul p. sin Kiole. (Men: At bore et Hul i Væggen, i Loftet.) Klæderne p. Kroppen. At have Skoe p. Fødderne. At fryse paa Hænderne. At ligge paa Siden, p. Ryggen. At bære noget paa Hovedet, p. Armen, p. Skuldrene. At falde paa Næsen (næsegrus.) En Blegn paa Næsen, Udslæt paa Armen, Skiæg p. Hagen, Haar p. Hovedet. (Derimod: en Udvært i Panden. — Ligeledes bruges i overalt, hvor man udtrykker en Beskaffenhed, en Smerte, eller Lidelse, som ikke blot er udvortes. At have ondt i Benet, Rosen i Ansigtet, Koldbrand i Foden, Smerte i Taaen ꝛc.) Man siger: At slaae een p. Øret (men: i Næse og Mund; støde een for Brystet.) c.) Imellem to Substantiver, hvoraf det første anvendes paa, sættes i Forhold til det sidste. (eller hvoraf det sidste udtrykker Gienstanden for en (positiv eller negativ) Egenskab, der betegnes v. det første.) Rigdom p. Qvæg. Mangel p. Penge. Misvært paa Korn. Overflødighed paa Levnetsmidler. At giøre Overslag p. en Udgift. Beviis p. Forstand, p. Klogskab. Mangel paa Eftertanke, p. Duelighed. Fæstebrev p. en Gaard. En Vexel p. 100 Rdlr. Afslag paa en Ansøgning. d.) Hvor Talen er om et musicalsk Redskab, eller om noget hvormed man beskadiger sig. At spille p. Klaveer, Fløite, ꝛc. At rive, skære, stikke, ridse, støde, brænde sig paa noget. e.) Efter Adjectiver og Participier, som udtrykke visse Sindsbeskaffenheder, eller Overflødighed, Mangel, Vished, m. m. Vred, opbragt paa een; klog p. verdslige Ting; rig p. Venner; belavet p. noget; vis p. en Sag. f.) Foran nogle Substantiver, der udtrykke Vilkaar, Betingelse, Anledning, Formaal. Det gaaer paa mit Ansvar. Paa min Ære! paa Tro og Love. Giør det p. mit Ord; p. hans Forbøn. Det vil beroe paa Omstændighederne. Det kommer allene an paa hans Opførsel. Det kommer an p. Valget. At gaae ud p. Bytte; at indbyde een paa en Dyresteg. g.) Naar en vis Orden, en umiddelbar Følge betegnes. (jvf. efter A. a.) At hvile, sove p. Maden. Man hørte Skud p. Skud. Paa Regn følger Solskin. Paa Oversvømmelsen fulgte et frugtbart Aar. h.) Naar Maaden, hvorpaa noget udføres eller skeer, tilkiendegives. (hvorved Udtrykket ofte bliver et uegentligt Adverb.) Paa en god Maade. At leve paa en stor Fod (Maade.) Paa det bedste, venskabeligste, kiærligste. Paa Bondeviis. Paa Fransk, Engelsk, Tydsk, o. s. v. Paa Bedrag, p. Borg, p. Færde, p. Fode, p. Glid, p. Kiøb, p. Knæ, p. Kneb, p. Klem (om en Dør) p. Kors, p. langs, paa Skraa, paa Skrømt, paa tværs, paa Pant, paa Rente, p. Regning, m. fl. i.) Naar et vist Tidsrum, tænkt under eet, og i nogle Tilfælde, en Mængde, en Udstrækning tilkiendegives ved det efterfølgende Substantiv. Paa to Dage. En Reise paa eet Aar. Han har forandret sig meget paa nogle Aar. En Kone paa 25 Aar. En Mand paa hans Alder. Et Stykke paa 30 Alen. En Fordring p. 100 Rdlr. k.) Om et bestemt Tidspunkt: Det indtraf paa samme Tid. Langt ud p. Natten, paa Sommeren. Først, sidst, midt p. Aaret; tidligt, sildigt p. Aaret. Midt paa Dagen. Paa Kongens Fødselsdag. Paa Søndag (ɔ: næste Søndag.) Paa Mandag (om) tre Uger. (Er Talen om en længere Tid, uden bestemt Tidspunkt, da bruges i. I Krigens Tid, i Sommer, i en heel Uge; i to Dage har jeg ikke hørt fra ham; men: paa to Dage, paa de sidste to Dage, er han kommen sig godt.) l.) Naar en Handling, et Foretagende (især en Reise) betegnes, med Varighed i Tid. Paa hele Reisen. Paa Jagten. Paa Veien (ɔ: underveis) skal jeg fortælle ham det. Paa Vandet (ɔ: under Overfarten) var han syg. m.) Naar et Heelt bestemmes efter Delenes Antal. Der gaaer 16 Pd. paa et Lispund. B. Som adverb. forekommer paa a.) deels i Sammensætninger: derpaa, herpaa, hvorpaa; b.) deels i nogle andre Udtryk. f. Ex. Alle, paa to nær. Paa et Haar nær (meget nærved.) At falde paa (faae i Sinde, faae et Indfald.) Hvorledes faldt du paa, at vælge denne Vei? Det giver paa at regne. At tage noget ind at svede paa. — c.) I Overeensstemmelse m. Præpositionens Brug, t. at betegne det, som giøres ell. skeer udvortes v. en Gienstand (s. ovenfor A. 3. b.) siger man: At tage Klæder, Vest, Kiole, Skoe, Strømper paa ɔ: iføre sig. At tage Kaarde, Spænder paa (ɔ: paa sig.) Sæt Hatten paa. — At sætte Laaget paa. Kiedelen er endnu ikke sat paa (Ilden ell. Arnestedet.) Det hertil modsatte Udtryk er: at tage af. — Saaledes ogsaa m. flere Verber: At dynge paa, hænge paa, kaste paa, læsse paa, skrue paa, støde paa m. et Skib, spænde Sadelen paa, trække Støvlerne paa, at trænge paa, øse paa, og fl. — Som Conjunct. i Forbindelse med at. Paa det at, eller elliptisk: paa det, hvorved man tilkiendegi-

ver Diemed eller Hensigt i den efterfølgende Tale. Vi bør ofte tænke os Døden, paa det at (eller paa det) den ikke skal finde os ganske uberedte t. at døe. C. Præpos. paa forekommer desuden i en Mængde særegne Talemaader og Udtryk, der tildeels ikke høre under ovenanførte Tilfælde, f. Ex. At drikke paa eens Sundhed, gaae een paa Livet, komme p. Skud (saa nær at man kan skyde) gaae p. Frieri, give een noget p. Haanden, kiende een paa Rosten, paa Gangen, p. Klæderne. At ligge paa sin Reise (være i Færd m. at reise, lave sig t. Reisen.) At ligge paa sine Gierninger (ɔ: falde, miste Livet, i Følge af egen Brøde ell. af Angreb p. andre.) At staae paa sin Ret; at staae p. Pinde for een; staae paa viid Væg (om en heel aaben Dør.) At straffes p. Pungen, p. Penge; at være høit p. Straaet (være ell. lade fornem); at tage een paa sit Ord, sige noget p. eens Bag, see p. eens Bedste, staae p. en god Fod med een. — Det har intet paa sig ɔ: har intet at betyde. (dagl. Tale.) = Ligeledes i mange Udtryk, hvorved tildeels uegentlige Adverbier dannes: f. E. Paa Afdrag (betale noget paa Afdrag); paa Bane; at være p. Benene (opstaaet, oven Senge) at tage paa Borg; paa Fald (at staae paa Fald;) komme p. fri Fod; p. staaende Fod (uden Ophold, uden Betænkning) p. fri Haand (tegne p. fri Haand) p. egen Haand (uden at spørge sig for.) Paa anden, tredie Haand; paa rede Haand (ell. Hænder) paa et Haar nær; paa Halv (Hanen staaer paa Halv;) p. Hældingen (paa Slutningen, p. det sidste) paa Gang, at faae Munden p. Gang; at være paa gode Veie (frugtsommelig); at gribe een paa frisk Gierning; Hvor paa Lav? (p. hvilket Sted?) paa Nippet (f. Ex. at røbe en Ting) paa en Prik; paa Raad; være p. Raad med een; paa Roden (at kiøbe Brænde paa Roden) at sætte sine Ord paa Skruer; skienke p. Skum; Klokken er paa Slaget tolv; paa Slump; sætte noget paa Spil; paa Spring, p. Springet; at have Qvæg paa Stald; paa Stand, paa Stedet, paa Timen: (strax, uden Ophold;) p. Streget; p. hans, paa mine Vegne, paa Rettens, p. Embeds Vegne; han var paa Veie at komme sig; paa Vers; p. Dieblikket ɔ: strax, ufortøvet. m. fl. andre. [I de med Præpositionen sammensatte Ord hersker især den anden Hovedbemærkelse A. 2. og den afledede Bemærkelse A. 3. a. hvor Maalet, Gienstanden for en Handling tilkiendegives f. E. paabyrde, paadigte, paaføre, paanøde, paatvinge een noget; desuden i enkelte Ord, f. E. paadømme, paakiende, paastaae m. fl. en mere uegentlig Bemærkelse.]

Paa-aanden (en) n. s. ud. pl. Gierningen at aande paa noget.

Paa-agtning (en) n. s. Det, at agte paa, give Agt paa. (s. agte paa.)

Paa-anke (en) s. Anke.

Paa-anke, v. a. 1. Føre Klagemaal over, paatale. At paa-anke en Feil, en Misbrug for Øvrigheden. — Deraf: Paa-ankning, en. og Paa-ankelse (som Ørsted har brugt.)

Paabanke, v. a. 1. banke noget fast paa en anden Ting. Det paabankede Bræt.

Paaberaabe, v. a. 2. og Paaberaabe sig, v. rec. (af raabe.) Det s. s. beraabe sig paa, der oftere forekommer. Den paaberaabte Sag, de paaberaabte Documenter. "Den Tilstaaelse, som udledes af Udeblivelse — kan ikke paaberaabes som Beviis. — "Den Omstændighed — som en Part har paaberaabt sig t. sin Fordeel." A. Ørsted.

Paaberaabelse (en) n. s. pl–r. Gierningen at beraabe sig paa noget.

Paabid (et) n. s. pl. d. s. Gierningen at bide paa.

Paabid (en) n. s. Noget at bide paa, et Stykke Mad til Frokost eller Mellemmad. (Moth.)

Paabinde, v. a. 3. [binde.] binde noget uden paa. Den paabundne Bolt.

Paaboe, v. a. 1. beboe, boe paa. (sieldent og forældet. "Den Gaard, han paaboer." Et Doc. af 1594.)

Paabrud (et) n. s. pl. d. s. det, at bryde paa. Bølgernes Paabrud.

Paabrænde, v. a. 2. Sætte paa ved at brænde. Et paabrændt Mærke. — Deraf: Paabrænding, en.

Paabud (et) n. s. pl. d. s. Befaling, hvorved noget paabydes, hvorved en Skat paalægges. Et almindeligt Paabud over hele Landet. Dette Paabud er ophævet v. en sildigere Forordning.

Paabyde, v. a. 3. [byde.] Paalægge ved et Lovbud. At paabyde en Skat. "Thi mangen ædru blev — hvis det paabudet var, som største Dyd, at drikke." Holberg.

Paabygge, v. a. 1. bygge paa, bygge tæt op til. (Moth.) Det paabyggede Huus.

Paabygning (en) n. s. pl.–er. 1. Gierningen at paabygge. 2. i Lovsproget: en Bygnings Opførelse paa en Andens Grund, ell. paa egen Grund, men som er i en Andens lovlige Besiddelse. (D. Lov. V. 15: 17, 18.)

Paabylte, v. a. 1. lægge byltevils paa.

Paabyrde, v. a. 1. [Byrde.] 1. Paalægge nogen en Byrde. "Vor Forfængeligheds Love, der hver Dag paabyrde os nye Fornødenheder." Basth. At paabyrde Nogen et Ansvar, en Forpligtelse. 2. uegentl. paadrage, paaføre. "Ligesom man behøver kun at paadigte mig en Last, f. virkelig at paabyrde mig den." Rahbek. — Deraf: Paabyrdelse (en).

Paadigte, v. a. 1. tillægge een Feil, Ufuldkommenheder, som han ikke har, ell. Forseelser, han ikke har begaaet. "At de forargeligt ham Laster kan paadigte." Popes Krit. v. Schiermann. "Han beviste de ham paadigtede Løgne." P. T. Wandal. Deraf: Paadigtning (en) pl.-er.

Paadrage, v. a. 3. [drage.] forvolde, skaffe. (kun om ubehagelige, byrdefulde, besværlige Ting.) At paadrage sig en Sygdom; paadrage sig Ansvar, Forpligtelser.

Paadreie, v. a. 1. bringe paa, sætte fast ved at dreie. — Deraf: Paadreining (en) pl.-er. Skruens Paadreining (modsat Afdreining.)

Paadrive, v. a. 3. [drive.] Skynde paa, at noget skeer, udføres hastigere, end ellers; paaskynde, drive paa. Forgieves søgte man at paadrive hans Afreise. "Under begges Tilsyn paadreves Rustningerne m. største Iver." Engelst. — Deraf: Paadriven, Paadrivning, en.

Paadryppe, v. a. 1. komme paa ved at dryppe. Det paadryppede Fedt. — Deraf: Paadrypning (en).

Paadrysse, v. a. 1. komme paa ved at drysse eller strøe. Deraf: Paadryssen, Paadrysning, en.

Paadute, v. a. 1. Det s. s. dute paa. (dagl. Tale.)

Paadynge, v. a. 1. lægge dyngeviis paa. Den paadyngede Jord. Man paadynger ham det ene Arbeide efter det andet. — Deraf: Paadyngen, en.

Paadømme, v. a. 2. afgiøre ved Dom, fælde Dom i en Sag. Denne Sag er endnu ikke paadømt. "Stridigheder imellem de forbundne Folk bleve paadømte, forligte eller straffede." Guldb. — Deraf: Paadømmelse, en.

Paafalde, v. n. 3. [falde.] 1. Paakomme, overkomme. Der paafaldt dem en pludselig Skræk. 2. (T. auffallen.) Forekomme besynderligt, usædvanligt; falde stærkt i Sandserne. Det maa paafalde enhver. (sielden uden i part. act.) En paafaldende Dragt, et paafaldende Syn. En paafaldende Forskiel. Det var mig paafaldende, at finde ham saa forandret.

Paafinde, v. a. 3. [finde.] ophitte, opdigte, opfinde. (s. finde paa.) Sielden brugel. uden i part. pass. Det er paafundet af hans Uvenner. — Deraf: Paafinder (en). Ophavsmand, Opfinder. (D. Bibel.)

Paafordre, v. a. 1. Fordre udtrykkeligen, æske, kræve. (sielden uden i infin. pass.) Naar det paafordres. — Deraf: Paafordring, en. Det Kiøbte betales strax, eller efter Paafordring.

Paafugl (en) pl.-e. [Sv. Påfogel.] En Fugleslægt, hvis oprindelige Hiem er i Indien, udmærket ved dens H[...]fiedres Skiønhed og Pragt. (Pavo.) Glandspletterne i Paafuglens Hale kaldes Øine. = Paafuglefasan, en. et Slags Fasan, med himmelblaae Vingepletter. Paafuglefieder, en. Paafuglehale, en. Paafuglehane, en. Hannen, og Paafuglehøne, en. Hunnen blandt Paafugle. (s. Paa; Paahane, Paahøne.)

Paafund, et. pl. d. s. [s. Fund.] 1. Noget, som een har paafundet, udtænkt; en Opdigtelse. Et snildt Paafund. Det var et Paafund af hans Fiender. 2. Sieldnere for: Opfindelse. "Lærvillig Tydsker, som ei brittisk Paafund vrager." S. Monrad. — Paafundstale, en. Tale om opdigtede Gienstande. "Hvis mig forarged ei slig daarlig Paafundstale." Øhlenschl.

Paafylde, v. a. 2. Føre paa i Overflødighed, saaledes at noget fyldes. (s. fylde paa.) Deraf: Paafyldning, en.

Paafølge, v. n. 3. [følge.] følge umiddelbart efter, komme efter. Der paafulgte et Uveir. (Men: Uveiret fulgte umiddelbar paa Stormen.) I den paafølgende Nat.

Paaføre, v. a. 2. bringe paa, føre paa. (sieldnere.) "At paaføre Ageren en Jordart, hvoraf den allerede havde for meget." Olufsen. 2. paadrage, forvolde. At paaføre een Ulykke, Tab, Fortræd. Deraf: Paaføring, en. (det br. i ældre Skrifter for: Beskyldning, Paasagn. "Falske Paaføringer." Arreboe.)

Paag, en. Et mindre Gierde eller Hegn omkring noget; et lidet Indelukke, en Fold. (Rostgaard.)

Paagaaende, partic. af det ellers ikke brugel. paagaae. Som udfordres, medgaaer. De paagaaende Omkostninger.

Paagielde, v. n. 3. (har.) gaae ud paa, vedkomme, vedrøre. "Den, hvis Gods, Ære ell. Liv det paagielder." D. Lov. — paagieldende, adj. v. som det gielder om, kommer an paa. De paagieldende Beviser, Documenter. — Den Paagieldende, den Person, det gielder om, som Sagen vedkommer. Den Paagieldendes Udeblivelse. "Tilstaaelse af en Part kan ikke være afgiørende mod andre Paagieldende i Sagen." Ørsted.

Paagribe, v. a. 3. [griber.] Gribe fat paa, anholde, fængsle. Han blev paagreben i en By nær v. Grændsen. — Deraf: Paagribning, en.

Paagroet, adj. v. Det s. s. paavoxen.

Paagrændsende, partic. af det ikke brugel. paagrændse. Som grændser umiddelbar til, tilgrændsende. De paagrændsende Lande.

Paagrændsning, en. Beskaffenheden, at eet grændser til et andet.

Paagyde, v. a. 3. [gyde.] komme paa ved at gyde. — Deraf: Paagydning, en. Gierningen at paagyde. — Paagydnings-

dyr, et. Infusions-Dyr, som findes eller udvikle sig i adskillige Vædsker. (V. S. O.)

Paahane, Paahøne, en. s. Paa, Paafugl.

Paahaspe, v. a. 1. bringe paa ved Haspning. — Deraf: Paahaspning.

Paaheſte, v. a. 1. hefte fast ved, hefte uden paa. paahefte noget med en Knappenaal. — Deraf: Paaheftning, en.

Paahexe, v. a. 1. paaføre ved Hexeri. Manden troede, at dette Uheld var paahexet ham.

Paahold, et. Gierningen at holde paa; ell. holde over. (sielden.) Paahold p. Meninger, Skikke.

Paaholden, adj. v. pl. paaholdne. 1. Som holdes paa. At underskrive med paaholden (paaholdt) Pen. 2. knap, karrig, nænsom over sine Midler. — Ogsaa om andet, hvormed man holder tilbage, som man ei vil meddele. "Andre ere paaholdne paa det lidet, som de veed, og giøre Hemmeligheder af alting." Sneedorf. Deraf: Paaholdenhed, en. ud. pl. Karrighed, Knaphed.

Paaholdende, adj. v. ell. partic. act. (s. holde paa.) uegentlig for: omhyggelig i at holde over ell. bevare. "Da man veed, hvor paaholdende man er p. sine gamle Skikke." Schytte. (s. paaholden.)

Paahylle, v. a. 1. hyller uden paa, breder ud over.

Paahæng, et. Egentlig: noget, som er paahængt; men mest figurl. om Tryglen, besværligt Selskab, Overhæng. Paahæng af Tiggere, af trængende Slægtninge.

Paahænge, v. a. 3. [hænge.] Hænge udenpaa, hænge op paa. Ordenen blev ham paahængt af Kongen. — Paahængen, en. ud. pl. Gierningen at hænge paa. (egentl. og figurl.) "Med meer end Tiggerens Paahængen." Baggesen.

Paahør, et. ud. pl. [hører.] Gierningen at høre paa, eller det, at Nogen hører hvad der siges eller foregaaer. Han sagde det i Fleres Paahør. (I ældre Skrifter ogsaa: Paahørelse.)

Paakalde, v. a. 2. anraabe ved Bøn, paa en høitidelig Maade. (sielden uden om det høieste Væsen.) "Han bad ham paakalde Gud f. Barnets Helbredelse." Wandal. — Deraf: Paakaldelse, Paakalden, en. "At den sande Gudsdyrkelse bestaaer ikke mindre i nyttigt Arbeide, end i Bøn og Paakaldelse." Bagg. N. Klim.

Paakaste, v. a. 1. bringe op paa ved at kaste. Deraf: Paakastning.

Paakiende, v. a. 2. afgiøre ved en Kiendelse, kiende i en Sag. Sagen er endnu ikke paakiendt. — Deraf: Paakiendelse, en.

Paakiøre, v. a. 2. bringe paa v. Kiørsel; kiøre paa. At paakiøre Giødning. Den paakiørte Jord. — Paakiørsel, en. 1. Gierningen at paakiøre. 2. Gierningen at kiøre paa ɔ: at støde paa ved Kiørsel.

Paaklage, v. a. 1. føre Klagemaal over. Den paaklagede Sag, Forbrydelse. (mest i Lovsproget.)

Paakline, v. a. 1. sætte fast paa ved Klining. Deraf: Paaklining, en.

Paaklistre, v. a. 1. d. s. s. paakline.

Paaklæde, v. a. 2. iføre Klæder. (mest i part. pass. som desuden br. uegentlig for: omhyggelig paaklædt, pyntet. Hun kom ikke t. Bords, fordi hun endnu ei var paaklædt.) Deraf: Paaklædning, en. 1. Gierningen at paaklæde. 2. Klædning, Klædedragt. Hun var aldrig ødsel i Paaklædning.

Paakomme, v. n. 3. [komme.] Indtræffe, hændes, overfalde, opkomme. Der paakom mig en pludselig Skræk. Man veed ei hvorledes Ilden er paakommen (opkommen.)

Paakræve, v. a. 1. d. s. s. paafordre.

Paalandsvind, en. I Skibssproget: en Vind, som fra Havet blæser mod Landet; modsat Fralandsvind.

Paalidelig, adj. [s. lide paa.] som man kan lide paa, sætte Lid til; som vel og m. Fornuft udretter det, han paatager sig. (jvf. tilforladelig.) Denne Efterretning er ikke paalidelig (tilforladelig.) En paalidelig Embedsmand. Han er paalidelig baade i Omgang og i Forretninger. "Tro er den, hvis Ord og Ærlighed, paalidelig den, hvis Klogskab og Sindighed man ogsaa kan lide paa." Sporon. — Deraf: Paalidelighed, en. ud. pl. "Til Troskab hører god, til Paalidelighed en kraftig Villie." Sporon.

Paaligge, v. n. 3. [ligge.] være Pligt for, tilkomme, i Følge Pligt eller Forskrift. Det er en Byrde, som paaligger Grundeieren. "Følgelig paaligge der Menneskene og Dyrene indbyrdes Pligter imod hinanden." Eilschow. "I dette Tilfælde paalaae Beviset ikke Sagsøgeren, men den Indstævnte." Ørsted.

Paaligne, v. a. 1. fordele (især Byrder eller Paalæg) paa Flere, efter et vist Forhold. s. ligne paa.

Paalime, v. a. 1. sætte fast paa ved Liim. En paalimet Rand.

Paaliste, v. a. 1. paaføre, skaffe ved List eller Svig. "Den sine Brødre fik v. Svig paalistet Trældomskiøde." Rahbek.

Paalstav, en. pl. -e. [af I. Palstafr.] ved dette Ord (som egentlig ikke tilhører det nyere danske Sprog) betegnes deels et Slags i det gamle Norden brugelige Spyd; (Jahns Nord. Krigsvæsen. 231) deels et meiseldannet Redskab ell. Vaaben, der findes i vore Forfædres Gravhøie.

Paalydende, part. act. af et ikke brugel. v. Om det, som er nævnt og tilkiendegivet

i et Gieldsbrev eller lignende Document, ell. som dette lyder paa. Obligationens paalydende Sum.

Paalyve, v. a. 3. [lyve.] løgnagtigen at tillægge een Feil eller Forseelser, paadigte.

Paalæg, et. pl. d. s. [Læg, det som lægges.] 1. Hvad der lægges paa en anden Ting (lidet brugel.) Et nyt Paalæg p. Saaret. 2. Gierningen at lægge paa, Paalægning. 3. Skat og offentlige Byrder, som paalægges Undersaatter af Regieringen. Trykkende Skatter og Paalæg. Et nyt Paalæg paa Hartkornet. 4. Forhøielse i noget som svares, eller i en gangbar Priis. At forhøie Skatter, Vares Priis ved Paalæg.

Paalægge, v. a. 3. [lægge.] 1. lægge paa; komme een t. at bære. "Han dig paalagde tungest Byrde, og du m. villigt Mod den bar." Tode. 2. paabyde. At paalægge Skatter, paalægge een et Arbeide. "Ingen maa giøre nogen Eed, førend det ham af Dommeren tilstedes eller paalægges." D. Lov. 3. Giøre til Nødvendighed og Pligt. "Denne Lov har Gud selv i Naturen paalagt os." Eilschow. 4. Anbefale særdeles, indskærpe. — Deraf: Paalægning, en. Gierningen at lægge paa. Hænders Paalægning.

Paalæsse, v. a. 1. bringe et Læs paa en Vogn, Karre, eller lignende. (mest i part. pass.) Vognen er paalæsset.

Paalæst, part. pass. af et ubrugel. eller forældet Verb. Som er læst, er læst paa. Paalæst og paaskrevet.

Paaløb, et. pl. d. s. 1. Løb hen til, imod en Gienstand. Vandets Paaløb. 2. Overløb, Overhæng. Paaløb af Folk. (s. Overløb.)

Paaløbende, part. act. af et ubrugel. v. 1. Som løber paa. Det paaløbende Vand. 2. I det Udtryk: Capitalen med paaløbende Renter, bemærker Ordet: som er ubetalt, skyldig, som bliver at betale.

Paamaale, v. a. 1. og 2. 1. føie til hvad der er maalt. 2. maale fuldt Maal. (Colding.)

Paamale, v. a. 1. anbringe paa ved Maling. — Deraf: Paamaling, en. pl.-er.

Paaminde, v. a. 1. minde om, føre til Minde, bringe i Erindring. "At han der ingen Rost kunde høre, som kunde vække, paaminde, veilede ham." Mynster. = Deraf: Paamindelse, en. pl.-r. — Paaminder, en. pl.-e. den, som minder, paaminder om noget. "En ubetimelig Paaminder." Bastholm. "Har du før aldrig hørt, og glemt, din revsende Paaminder?" Evald.

Paanagle, v. a. 1. fæste paa ved Nagler. At paanagle et Bræt. — Paanagling, en.

Paanøde, v. a. 2. paaføre ved Tvang, nøde een til at modtage noget imod sin Villie. Jeg vil ikke paanøde nogen mine Meninger. Manden er bleven hende paanødet af Forældrene.

Paapakke, v. a. 1. bringe Gods og Pakker op paa. Det paapakkede Gods.

Paapasse, v. a. 1. sielden (især vel i infin. pass.) for: passe paa. Der maa nøie paapasses. = Paapasselig, adj. omhyggelig i at passe paa. Paapassende, adj. v. d. s. — Paapassen, en. ud. pl. Gierningen, at passe paa. Paapassenhed, en. ud. pl. Den Egenskab, at være paapasselig. "Forsigtighed og Paapassenhed, understøttede af Held, skaffede ham Tillid overalt." Wandal. — Paapasser, en. den, som har Tilsyn med, passer paa noget; Tilsynsmand. (Wandal. II. 228.)

Paapege, v. a. 1. pege hen paa, udpege. fig. sigte til. — Paapegen, en. "Uden mindste egentlig personlig Paapegen." Bagg.

Paaraabe, v. a. 2. opraabe, nævne lydelig v. Navn. "Da skal han tre Gange paaraabes, førend Stævningen læses." D. Lov. (jvf. ogsaa D. Lov. 1. 7. 4.)

Paarenden, en. ud. pl. Paaløb.

Paarulle, v. a. 1. bringe paa ved at rulle. Det paarullede Lerred.

Paarørende, adj. v. [bruges mest som Subst. og i pl.] den, som ved Slægtskab er os nær eller nærmest; Slægtning, Frænde. Vore nærmeste Paarørende. Han er mig nær paarørende.

Paasagn, et. pl. d. s. Det, som siges een paa, Sigtelse, Beskyldning. "Da maa den, der sigtet er, stævne den anden t. Tinge f. slig Snak og Paasagn." D. Lov. At føre Vidner om Paasagn. "Naar den, der sigtes f. Æreforнærmelser, indskyder sig under sit Paasagns Sandhed." Ørsted.

Paasee, v. a. 3. [see.] have Tilsyn med, varetage, sørge for. At paasee Arvingernes Bedste i et Bo.

Paaseile, v. a. 1. støde seilende paa. At paaseile et andet Skib. — Deraf: Paaseiling, en. pl.-er. Skibet har taget Skade v. Paaseiling.

Paasigte, v. a. 1. bringe paa ved Sigtning. 2. tilsigte, tage Hensyn til. (V. S. O. usædvanl.)

Paaske, en. ud. pl. [Isl. Páskir. N. S. Paaske, Paeske. Hebr. Pascha.] En Høitid i den christne Kirke til Erindring om Christi Opstandelse; hos Jøderne, til Erindring om Folkets Udgang af Egypten; og som helligholdes Søndagen efter den første Fuldmaane, der følger p. Foraarsjævndøgnet. Til Paaske; i Paasken; imellem Paaske og Pintse. = Paaskeaften, en. Aftenen, som gaaer forud for Paaske. Paaskeblus, et. Glædesild, som man fordum pleiede at tænde Paaskeaften eller Paaskedag. Paaskebrød, et. Brød, som i Særdeleshed bages til Paasken. (Saaledes og:

saa: Paaskekage, Paaskekringler.) Paaskedag, en. En af de Dage, paa hvilke Paaskefesten helligholdes. Første, anden Paaskedag. — Paaskefest, en. Paasken som Fest betragtet, Paaskehøitid. Paaskegriis, en. En Griis, født ved Paasketid, Foraarsgriis. Paaskehelligdage, n. s. pl. Paaskedagene. Paaskehøitid, en. Paaskefest. Paaskelam, et. 1. Et Lam, født ved Paasketid. 2. Jødernes Paaskelam, som de spise paa deres Paaskefest til Minde om dens Indstiftelse. Paaskelilie, en. En bekiendt Foraarsblomst. Narcissus. Paaskemaaned, en. M. hvori Paaskefesten indtræffer. Paaskemesse, en. 1. Høimesse paa første Paaskedag. 2. Paaskemarked. (tydsk.) Paaskemorgen, en. første Paaskedags Morgen. Paaskenat, en. Natten før Paaskesøndag. Paaskeoffer, et. Offer til Præsterne ved Paasketid. Paaskeregning, en. Den astronomiske Beregning, hvorved man udfinder den Dag, da Paaskefesten helligholdes. Paaskerente, en. Afgift, som ydes v. Paasketid (f. E. Æg, som Bønderne v. den Tid give Præsten. Moth. Mandir. d. Landvæsensret. I. 451.) Paaskesøndag, en. første Paaskedag. Paasketid, en. Tiden kort før og efter Paaske. Paaskevinter, en. sildig Vinter, Foraarsvinter. Paaskeæg, et. Æg, som man i Paasken pleier at koge med farvet Skal.

Paaskienke, v. a. 1. komme paa ved at skienke. Det paaskienkede Vand.

Paaskiønne, v. a. 1. Erkiende, lade vederfares efter Fortieneste, sætte tilbørlig Priis paa. "En Velgierning paaskiønnes m. samme Sindelag, som den giores med." Bastholm. At paaskiønne Fortienester. "Sorger lærte ham aldrig at kiende, aldrig at paaskiønne Glæder." Rahbek.

Paaskrift, en. pl. -er. Det, som er skrevet uden paa noget.

Paaskrive, v. a. 3. [skrive.] skrive uden paa, til Efterretning for Andre. At paaskrive et Pas. At faae læst og paaskrevet o: sættes i Rette. — Deraf: Paaskrivning, en. pl.-er.

Paaskrue, v. a. 1. bringe paa, sætte fast paa ved at skrue. (modsat: at skrue af.) — Deraf: Paaskruening, en. pl.-er.

Paaskud, et. pl. d. s. 1. En foregiven Aarsag, uden Grund, en opdigtet, ugrundet Anledning, Bevæggrund til noget. Hans Sygdom var kun et Paaskud. Under Paaskud af en Forkølelse blev han borte. 'Ethvert Paaskud er en ugrundet Aarsag; men ikke tvertimod." Sporon. 2. en vel ei opdigtet, men i sig selv ugyldig ell. ubillig Aarsag ell. paaberaabt Anledning. "Krig er et Paaskud f. at tage hvad Godt Folk har endnu tilbage." P. M. Troiel. "En Aarsag, som beroer p. urigtige Grunde, kan ei kaldes Paaskud, m. mindre den Paaskydende selv indseer Urigtigheden." Sporon.

Paaskyde, v. a. 3. [skyde.] 1. foregive, skyde Skylden paa, angive som Grund. At paaskyde sin Uvidenhed om Sagen. (Rostgaards Ordb. Sporon.) 2. i Lovsproget: at paaskyde Vidnesbyrd o: beraabe sig paa, forlange Vidnesbyrd aflagt. "Og skal da nævnes, hvad Vidnesbyrd han paaskyder." D. Lov. I. 13. 14.

Paaskyl, et, og Paaskyllen, en. Tilstrømmen i stor Mængde.

Paaskylde, v. a. 1. give Skyld for, sigte for. Deraf: Paaskyldning, en. begge lidet brugelige. (Rostgaard.)

Paaskynde, v. a. 1. og 2. bringe noget til hastigere Udførelse, paadrive. At paaskynde en Sag, en Forretning. (Derimod: At skynde paa en Person.) "Mit Regnskab Tiden i sin Flugt paaskynder." Pal. Müller. — Deraf: Paaskyndelse, Paaskynden, en.

Paaslaae, v. a. 3. [slaae.] sætte fast paa ved Hammerslag. Beslaget er endnu ikke paaslaaet (bedre: slaaet paa.)

Paaslag, et. pl. d. s. Gierningen at paaslaae.

Paaslibe, v. a. 1. bringe paa ved Slibning. At paaslibe en Eg. — Deraf: Paaslibning, en.

Paasmøre, v. a. 3. [smøre.] bringe paa ved at smøre. — Deraf: Paasmørelse, Paasmøren, en.

Paasnakke, v. a. 1. bringe een ved Snak, Overtalelse til at antage eller modtage noget.

Paasnøre, v. a. 1. og 2. fæste paa ved at snøre. Paasnørede Saaler. — Paasnøring, en.

Paasprøite, v. a. 1. sprøite uden paa; hen paa. — Paasprøitning, en.

Paaspænde, v. a. 2. fæste paa ved at spænde. — Paaspænding, en.

Paastaaelig, adj. som holder fast ved sin Paastand, ei vil opgive sin Mening eller lade sig overbevise om dens Urigtighed. "At han, uagtet sin store Kundskab og lange Erfarenhed, ikke var paastaaelig paa sin egen Mening." Jacobi. — Deraf: Paastaaelighed, en. ud. pl. (s. paastaaende.)

Paastaae, v. a. 3. [staae.] 1. giøre alvorlig Fordring paa, fordre med Eftertryk. At paastaae sin Ret; paastaae Sagen undersøgt. 2. fremsætte en Mening og søge at forsvare den. At paastaae en falsk Sætning. Jeg vil bevise hvad jeg har paastaaet. "Det kan hænde, at den ene Part har paastaaet og den anden benegtet et Factum." A. Ørsted. 3. paastaaende, adj. v. d. s. s. paastaaelig. En meget paastaaende Mand. — Deraf: Paastaaenhed, en. "En eneste Person i et Collegium — kan m. sin Paastaaenhed foraarsage megen Forvirring." Schytte.

Paastand, en. ud. pl. Det, som paa-

staaes, en paastaaet Mening, en Fordring. Retten afviste hans Paastand. At vedblive, frafalde sin Paastand.

Paastryge, v. a. 3. [stryge.] stryge uden paa. Det er for tykt paastroget. — Deraf: Paastrygning, en.

Paastrøe, v. a. 1. bringe paa ved at strøe.

Paastrøg, et. pl. d. s. 1. Gierningen at paastryge. 2. Det, som er paastroget. Et Paastrøg af Vandfarve. Figurlig: et Paastrøg af Lærdom.

Paastænke, v. a. 1. bringe Stænk paa, bringe paa ved Stænkning. Deraf: Paastænkning, en. pl.-er.

Paastævne, v. a. 1. bringe for Rettens Afgiørelse, fordre paakiendt i Følge lovlig Stævning. Hvad som ei er paastævnet, kan ikke paadømmes. — Deraf: Paastævning, en.

Paastød, et. pl. d. s. Gierningen, at støde paa; det, at en Ting støder paa en anden. Skibets Paastød. — Paastøden, en. ud. pl. d. s. s. Paastød.

Paastøde, s. støde paa.

Paasye, v. a. 1. forene ved Syening, sye fast paa. — Paasyening, en.

Paasyn, et. ud. pl. [Syn.] synlig Jagttagen af noget som skeer. "Dette skete i Paasyn af den hele svenske Flaade." Wandal.

Paasæt, et. pl. d. s. Det som paasættes, er paasat. "Paasæt t. Brændeviin — dertil maa anvendes frisk Øl." Forordn. 15 Oct. 1778.

Paasætte, v. a. 3. [sætte.] 1. sætte paa, føie til. Her maa endnu paasættes noget. 2. at paasætte Ild, tænde Ild paa, med det Forsæt at skade. — Deraf: Paasættelse, Paasætning, en.

Paatage, v. a. og rec. 3. [tage.] 1. antage, udvortes tilegne sig. "Hun kunde Skikkelse af Ulv og Biørn paatage." Holb. P. Paars. paatage sig en fornem Mine. En paatagen Munterhed. "Sagtmodigheden skal ikke blot være udvortes, ikke kun et paataget Skin." Mynster. 2. recipr. forbinde, forpligte sig til at udføre noget. At paatage sig et Arbeide, en Forretning.

Paatale, v. a. 2. anke paa, føre Klagemaal over noget, der ikke er som det burde være. At paatale Misbrug, Fornærmelser. "Det afstraffede Angreb var ikke fra behørige Steder bleven paatalt." Birkner. "De, som ærekrænkende, paatalte Udtryk." Ørsted. 2. At paatale sin Ret ɔ: giøre lovlig Fordring derpaa. "Ifald de havde noget at indvende derimod, kunde de giøre deres Indsigelser og paatale deres Ret." Schytte.

Paatale, en. ud. pl. Handlingen, at paatale noget, og Udtrykkene, hvormed det skeer. At forsvare sig mod en Andens Paatale.

Paategne, v. a. 1. forsyne med skriftlig Anmærkning til Efterretning eller Vidnesbyrd. — Paategnelse, en. Gierningen, at paategne. — Paategning, en. 1. det samme. 2. Det, som er paategnet. Kongens egenhændige Paategning.

Paatrue, v. a. 1. true een t. at tage, modtage noget.

Paatrygle, v. a. 1. bringe een ved Tryglen, Overhæng, til at modtage noget. "Hvor tidt, hvor kiærligt har min Røst paatryglet dig mit Haab, min Trøst!" Evald.

Paatryk, et. pl. d. s. Tryk, som anbringes paa en Gienstand.

Paatrykke, v. a. 1. bringe paa ved Tryk. At paatrykke et Mærke. — Paatrykning, en.

Paatrækning, en. pl. - er. Gierningen, at trække paa; Paatrækken.

Paatrænge, v. a. og rec. 2. nøde een til, imod sin Villie, at antage eller modtage en Person eller Ting; paanøde. At paatrænge een noget, som han ikke skiøtter om. — At paatrænge sig i et Selskab, i et fremmedt Huus. "Denne Overbeviisning maa vel paatrænge sig os, naar vi tænke over vore Skiebner." Mynster. — Paatrængende, adj. v. tilbøielig til at ville paatrænge sig; modsat tilbageholden. — Paatrængenhed, en. ud. pl. den Egenskab at være paatrængende. (J. Baden.) "Tanken om at Tiden vilde — komme hans Paatrængenhed t. Hielp." Øhlenschl.

Paatrængen, en. ud. pl. Gierningen at trænge paa. Folkets Paatrængen.

Paatvinge, v. a. 3. [tvinge.] bringe een ved Tvang til at modtage eller antage noget; paanøde. At paatvinge et Folk fremmede Love. "Tanken, at det er saa, paatvinges os ved Erfaringer," T. Rothe. "Hans Meninger fremsættes ikke m. en stolt paatvingende Myndighed." Wandal.

Paatvivle, v. a. 1. drage i Tvivl, have Tvivl om.

Paatænke, v. a. 2. henvende Tanken paa en Gienstand. (sielden, uden i part. pass.) Denne Sag har længe været paatænkt.

Paavaring, en. [s. v. a. vare.] Paapasning, Omhu f. at agte ell. tage Vare p. noget. (Ar. Berntsen. forældet.)

Paavinde, v. a. 3. [vinde.] bringe paa ved at vinde. At paavinde Garn.

Paavirke, v. a. 1. s. virke paa. (Sielden og kun i partic. "Den Ligevægt, v. hvilken de virkende og paavirkede Legemer holdes i Orden." Rothe.)

Paavirkning, en. pl.-er. Virkning, som een Ting yttrer paa en anden, helst i det Udvortes. Udsat f. Vindens og Regnens Paavirkning. "De smerteligste Paavirkninger." Treschow. "Beqvemhed t. at virke paa de andre Dele, og igien at modtage disses Paavirkning." T. Rothe. "Udvortes

Paavirkninger af den omgivende Natur." Olufsen.

Paavise, v. a. 2. give Anviisning paa, bringe til Kundskab, henvise til. Man kan endnu paavise Stedet, hvor denne Bygning stod. "Det kan mange Steder spores og paavises, at disse øde Jorder have tilhørt Byer." Olufsen. At paavise skriftlige Vidnesbyrd. — Deraf: Paaviisning, en. Et Steds Paaviisning.

Paavoxen, partic. af et ellers ikke brugeligt v. voxet uden paa, paagroet.

Paaæske, v. a. 1. d. s. s. paafordre. Paaæskning, en. Paafordring.

Paaøse, v. a. 2. bringe paa ved Øsning, paagyde i Mængde.

Padde, en. pl.-r. [A. S. Pad. N. S. Padde. — Isl. Padda, en Frø.] Et bekiendt Krybdyr af Froernes Slægt, (Rana Bufo) hvis danske Navn ellers er Tudse, Strubtudse. — Paddehat, en. Et fælles Navn for flere Slags Jordsvampe (af Slægten Agaricus.) "Som Paddehatte de og hastig voxe op, Ny børste Støvler, Skoe, nu staae p. Ærens Top." Holberg. — Paddeleg, en. Paddernes Leg, eller befrugtede Æg. Paddepyt, en. Sump, Vandsted, hvor Padder opholde sig. (Hvitfeldt.) Paddespy, et. ud. pl. Sliim, som Padderne troedes at udspye paa Løv og Græs.

Pagt, en. pl. -er. [Lat. pactum.] En imellem to eller flere indgaaet Forening, hvorved gienſidige Forpligtelser paalægges; særd. en saadan Forening af Vigtighed, og sluttet med Høitidelighed; et Forbund. "Forskiel imellem en blot Tilstaaelse, som kaldes Tilsagn, og en Pagt, hvorved man overdrager andre Ret t. at tvinge." Sneed. At slutte, stifte, indgaae en Pagt m. nogen. At bryde en P. "Med dig var hun i Pagt, du Høie." Evald. Fredspagt, Ægteskabspagt. Daabens Pagt. — Deraf: Pagtoffer, et. Offer, Offring, t. Bekræftelse p. en sluttet Pagt. (Baggesen.)

Pak, et. ud. pl. [E. T. og Holl. Pack.] 1. Den fremmede Bemærkelse: noget, som er byltet, pakket sammen, en Bylt (s. Pakke) er kun brugelig i Sammensætninger med dette Ord. (s. nedenfor.) 2. Et Selskab af Skarns Folk, af Kieltringer. (i lavere Talebrug; hvoraf Udtrykkene: Horepak, Kieltringpak, Røverpak, Tyvepak, &c.) = Pakbod, en. En Bod, et lidet Huus, som benyttes til at indlægge og giemme Varer. Moth. (Saaledes: Pakkammer, Pakkielder, Pakloft.) — Pakdug, en. Grov Dug, Seildug, til at indpakke Varer i. (Saaledes: Paklagen, Paklerred, Pakmaatte, Pakpapir.) Pakesel, en. Esel, som bruges til at føre Byrder. (Saaledes: Pakhest. J. Baden.) Pakfad, et. Et stort Fad, til at pakke tørre Varer i. (Saaledes: Pakfierding, Pakkasse, Pakkiste, Pakkurv, Paktønde.) Pakfoder, et. Foder, hvori noget indpakkes for at føres paa Reiser. pakfuld, adj. ganske fuld, pakket fuld. Pakgods, et. Gods og Vare, som er indpakket, eller pakket paa Vogne eller Lastdyr. Pakhuus, et. Et eget Huus, ell. en betydelig Deel af et Huus, hvori Handelsvarer giemmes; Varemagazin. (Deraf: Pakhuusforvalter, Pakhuusleie (som betales f. Benyttelsen af en Andens Pakhuus; Pakhuusskriver, o. fl.) Paklak, et. Grovt Segllak til at forsegle Pakker. Pakleilighed, en. Huusleilighed, beqvem og brugelig til at giemme Varer. Pakmaal, et. Et saadant Maal, naar Maalekarret pakkes tæt; modsat: løst Maal. (Rostg.) Paknaal, en. grov Trækkenaal, som bruges ved Indpakning. Pakreb, et. R. som snøres om Pakker. Paksadel, en. Et eget Slags Sadel, som lægges paa Heste og andre Lastdyr, for at de bedre kunne bære deres Byrde; Kløvsadel. Pakvogn, en. Vogn, hvorpaa Kiøbmandsvarer eller Reisegods føres.

Paketbaad, en. pl. -e. [E. Pacquet.] Et Skib, som til bestemt Tid seiler imellem to Steder; Postskib, Paketskib.

Pakke, en. pl.-r. [Isl. Packi. E. Pack.] Et med Omhu sanket, sammenlagt Bundt af et eller flere Slags Ting, især naar disse ere indpakkede i et Omsvøb. En Pakke Breve, Bøger, Klæder. (Jvf. Bålle, Bylt.) = Pakkegods, et. Gods, bestaaende af Pakker, forskielligt fra det, som er i Kasser eller Kister. Pakkepost, en. den Post, hvormed saavel Gods, som Reisende befordres; Agepost.

Pakke, v. a. 1. lægge flere Ting tæt og fast sammen; eller, udtage, opløse det som har været pakket. At pakke noget af Vognen, i Kufferten. At p. ind, ned, om, op, paa, sammen. 2. fylde et Rum med Varer, eller andre Ting, der lægges eller trykkes tæt paa hinanden. Tønden, Sækken maa pakkes heel fuld. Han er v. at pakke sit Tøi ind, ell. at pakke ind t. Reisen. Alt Tøiet maa pakkes om. At pakke paa Vognen (læsse den.) At pakke sine Sager sammen. Kræmmeren har pakket sine Varer ud (fremlagt dem til Salg.) Tøiet maa pakkes ud af Kufferten. — figurl. ogsaa om Mennesker, der opfylde et for trangt Rum. Der var pakket alt f. mange Folk sammen. "Mennesker, der staae pakkede som Penneposer i et Bundt." Rahbek. (Jvf. desuden afpakke, indpakke, nedpakke, ompakke, sammenpakke, udpakke.) — Deraf: Pakning, en. Gierningen, at pakke noget ind, sammen, o. s. v.

Pakke sig, v. rec. 1. [T. sich packen. E. to pack away. Formodentlig et andet Ord, end det foregaaende.] Bevæge sig hastigt bort, forføie sig bort, gaae sin

Vei. (dagl. Tale.) "At jeg kan pakke mig og undgaae anden Fare." Holb. P. Paars.

Palads (et) pl. - er. [Lat. Palatium.] En stor Pragtbygning, som beboes af en Fyrste, fornem Herre eller desl. et Herreslot, en Herreborg.

Palet, en. pl. - ter. [fransk.] En Træskive, som holdes paa Tommelfingeren, og hvorpaa Maleren kommer de udrørte Oliefarver, han bruger; et Farvebræt.

Palissade, en. pl.-r. [italiensk.] Skandsepæl, Voldpæl paa Fæstningsværker, til Værn mod en stormende Fiende.

Pallask, en. pl. - er. [tydsk.] Et langt Hugge-Sværd med lige Klinge, Ryttersværd.

Palme, en. pl. - r. Et vist, udenlandsk Længdemaal; omtrent en Haandsbred. "14 Palmer eller 9½ Qvarteer skal en Stodhest være høi efter Loven." Rostgaards Ordb.

Palme, en. pl.-r. 1. en Slægt af udenlandske, sydlige Træer; Palmetræ. 2. Grene eller Blade af Palmetræer. Seierens Palmer, Seierstegn. "Hvad er Kroner selv og alle Palmer mod Dydens største Løn?" Bagg. = Palmeblad, et. Blad af et Palmetræ. Palmefrugt, en. Palmers Frugt, Palmenød. Palmegreen, en. kaldes uegentlig de store, nedhængende Blade p. Palmetræer. Palmehytte, en. Hytte, bygget af Palmetræ ell. Palmegrene. "I Lunden, hvor din Ven p. Palmehytten bygger." Evald. Palmekaal, en. de øverste spæde Topblade paa Palmetræer. Palmenød, en. Palmernes Frugt, naar den er udvoxen. Palmeolie, en. Olie af Palmenødder. Palmeskov, en. Skov af Palmetræer. Palmeskygge, en. Palmetræers Skygge. "O søg den kun bag Palmeskygger." Evald. Palmesondag, en. Søndagen før Paaske (saaledes benævnet t. Erindring om Christi Indriden i Jerusalem.) Palmeviin, en. Saft, som udtappes af visse Palmetræers Stamme.

Palt, en. (forældet) s. Pialt.

Pampusse, en. pl.-r. [formodentl. af d. fr. babouche.] magelige Tøfler, især af blødt Tøi eller Klædestrimler. (Fattes i Moths Ordbog.)

1. Pande, en. pl.-r. 1. [Isl. og A. S. Panna. N. S. P a n n e.] Et mere eller mindre fordybet, men altid mere fladt, end dybt eller huult Kar, som bruges til Madlavning eller adskillige andre Foretagender. At stege, bage noget i en Pande. En Jernpande, Kobberpande, Leerpande. En Bradpande, Tærtepande, o. fl. Saltpander, hvori det salte Vand koges til Saltvirkning. En indmuret Pande i et Bryggeri (i St. for Bryggerkiedel.) 2. Panden i et Brændeviinsværk, o: det indmurede Kar, hvori det skraaede og mæskede Korn bringes over Ilden; en Brændeviinskiedel. "Thi, som i Panden hed den Damp mod Hielmen stiger." Arreboe. 3. den i Bøsselaase anbragte Fordybning, hvor Fængkrudet lægges. At lægge Krud p. Panden. 4. Panden i en Mølle o: den Huulning, hvori Møllearelen bevæger sig; hvoraf Pandebielke o: den Bielke, hvori Panden er anbragt. = Pandeaal, et. Aal, stegte i en Pande. Pandedæksel, en. Dæksel over en Pande; især den Deel af en Geværlaas, som dækker Panden, og hvorved Forstaalet er anbragt. Pandefieder, en. Fieder ved Pandedækselet paa Bøsser. Pandefisk, en. Plukkefisk, opvarmet i en Pande. (Moth.) Pandegrød, en. et Slags Grød af Riis, som laves i en Pande. Pandehat, en. Hatten paa (over) en Brændeviinspande. Pandehætte, en. 1. d. s. s. Pandedæksel. 2. Dæksel af Læder, som sættes over Panden p. en Bøsse. Pandejern, et. stærkt Jernblik, hvoraf Pander forfærdiges. Pandekage, en. tynde Kager, som i Smør bages i en Pande. Pandelaag, et. L. over en Pande. Pandemad, en. Mad, som koges, bages eller opvarmes i en Pande. (Moth.) Pandeskaft, et. Haandgreb paa en Pande. Pandeskrue, en. S. hvormed Panden fæstes til en Bøsselaas. Pandesmed, en. Smed, som forfærdiger Pander og lignende Ting af Jernblik. (Moth.) Pandesteen, en. En haard Saltskorpe, der sætter sig fast inden i Saltpander.

2. Pande, en. pl.-r. [Sv. Panna. Maaskee Forhovedets Skikkelse har givet Anledn. t. Brugen af det foregaaende Ord i denne Bemærk. A. S. Panne. E. Pan of the brain, Hierneskal.] Den Deel af Forhovedet (fornemmelig hos Mennesker og Pattedyr) som strækker sig fra Næsen og over Øinene henimod Hovedissen, eller indtil der, hvor Haarværten begynder. Frons. En høi, hvælvet, bred P. At have noget paa Panden o: være halv beskienket. At rynke Panden, skyde een for Panden. [Benævnelsen er ikke gammel i vort Sprog. Endnu i den gammeld. Bibeloversætt. forekommer Ænnæ, Isl. Enni, for: Pande.] = Pandebaand, et. Baand, som bindes om Panden og Baghovedet, for at holde Haaret tilbage; Pandebind. Pandebeen, et. den Deel af Hovedskallen, som danner Panden. Pandebind, et. Et bredere Pandebaand. (Moth.) Pandebrask, en. Pandeskal. (i dagl. Tale og hos Almuen.) "Han hævede sin Øre rask og kløvede sin Uvens Pandebrask." Vessel. Pandebræt, et. en tynd Fiæl, som fæstes ved Hornene paa uvane Kreature. Pandebule, en. B. som man ved Fald eller Stød har faaet i Panden. Pandehaar, et. 1. Haar, der hos Mennesket voxer nærmest Panden, hos Dyret bedækker denne. 2. fremmedt Haar, som Fruentimre sætte

til Pynt i Panden. (Moth.) Pandehorn, et. H. der voxer ud i Panden p. et Dyr. "Næbbet stærkt, og Pandehorn de stive." Arrebo. Pandehud, en. den Deel af Huden, som bedækker Panden. Pandeklæde, et. Klæde som br. til at binde om Panden og Hovedet; især af Qvindfolk. — Pandeliin, et; (s. Liin) Pandepude, en; Pandesmække, en: forskiellige Slags Pandebind, som bruges eller brugtes af Fruentimre. — Pandelok, en. pl. -ker. Haarlok ved Siden af, ell. omkring Panden. Panderem, en. Rem paa Hestens Hovedtøi, som gaaer tværs over Panden. Pandeskal, en. d. s. s. Pandebeen.

Pander, n. s. plur. (forældet.) kaldtes tilforn Jægergarn, der udspændtes, f. at drive Vildt sammen p. et vist Sted i Skovene. (Arreboe. Hexaem. S. 212.) Deraf: Pandstænger, plur. hvorved disse Garn udspændes. Pandsvend, en. fordum: en Jagtbetient, der havde Opsyn m. Garnene ell. Panderne. (Jvf. Suhms Saml. t. den d. Hist. II. 3. S. 52.)

Pandser, et. pl. -e. [fremmedt; af uvis Herkomst. Sv. Pansar. T. Panzer.] Beklædning af Metal, for at beskytte Kroppen mod Hug og Stik; Kyrads, Harnisk. [s. Brynie.] = Pandserbaand, et. B. hvorved Delene i Pandseret bandtes og holdtes sammen. (Øhlenschl.) Pandserdragt, en. fuld Beklædning med Pandser, Arm- og Beenskinner. "Dog stod han f. mig i sin blanke Pandserdragt." Øhlenschl. Pandserhandske, en. bøielig Staalhandske til Pandserdragt. Pandserklæde, et. poet. d. s. s. Pandserdragt. (Øhlenschl.) pandserklædt, adj. iført Pandserdragt. Pandsermager, en. fordum: en Vaabensmed, der giorde Pandsere; en Harniskmager. (Rostg. Ordb.) Pandserplade, en. Metalplade, som udgiør en Deel af et Pandser. Pandserryg, en. Rygstykket af et Pandser. "Det klang, som Sværdet klinger udi en P." Øhlenschl. Pandserskal, en. poet. Bedækning f. Legemet af et P. "At Pandserskal er god t. Værn og Værge." Øhlenschl. (Fostbr.) Pandserskiorte, Pandsersærk, en. et efter Kroppen bøieligt Pandser af sammennettede Ringe; Ringpandser, Ringbrynie. pandservæbnet, adj. v. iført, væbnet med Pandser. "Bueskytter og pandservæbnede Helte." Synesius v. Bloch.

Pandt, et. hvid Skimmel, som sætter sig inden i Viinfade. (Moth.)

Paneel, et. pl. Paneler. [T. Panele.] Beklædning paa murede Vægge, bestaaende af tynde Fiæle, der sammenføies i en Ramme. = Paneelpost, en. et fremstaaende Træ, der adskiller Delene eller Tavlerne i et Paneel. (Moth.) Paneelvæg, en. En panelet Væg. (Moth.) Paneelværk, et. Sammensætning af Paneler; Tavleværk.

Panele, v. a. 1. beklæde med Paneelværk. — Deraf: Paneling, en.

Pant, et. pl. -er. [Isl. Pantr. N. S. Pand. Ordet forekommer ei i vore ældre Love.] 1. Egentlig: Alt hvad man overgiver en Anden til Sikkerhed om at noget skal skee eller giøres efter Tilsagn. (dog kun om Ting og Gods. s. Gidsel.) — figurl. Forsikkring, (ogsaa v. Ord) Vished, Forvisning. "Dersom han kan finde Ord, hvormed han kan ligesom sætte sig selv i Pant." B. Thott. Et Kiærlighedspant, Venskabspant. "Tungens mindste Lyd var Løftets sikkre Pant." H. Bull. At sætte sin Ære i Pant f. noget (nemlig for Sandheden, Visheden deraf.) 2. I Særd. en Ting af Værdi, som man overdrager en Anden til Sikkerhed for Betalingen af en Gield. Haandfaaet Pant ɔ: som virkelig er givet een i Hænde, løst Pant. (modsat: urørligt Pant, Hypothek.) "Haandfaaet Pant, skal den, som det tager, giemme som sit eget Gods." D. Lov. At laane (Andre) paa Pant; sætte i Pant, løse et P. Et forfaldent Pant (naar Gielden, hvorfor det er sat, ikke til rette Tid betales.) Et brugeligt Pant (som Panthaveren kan have Brug af.) D. Lov. V. 7. 6. 3. I Lovsproget bemærker det ogsaa den Ret i og til Tingen, som Panthaveren erhverver. = a.) Panteier, en. Eiermanden til et Pant. (modsat: Panthaver.) pantfaaet, adj. det, som er givet een i Pant. (pantgivet.) pantgive, v. a. 3. [give.] give, sætte i Pant. (Rostg.) Panthaver, en. den, som har Pantet i Hænde, eller har Forskrivning paa en pantsat Eiendom. Pantlaan, et. Laan, som giøres imod et Pant. Pantskiøde, et. Skiøde paa en Eiendom til brugeligt Pant. Deraf: pantskiøde v. a. 1. (Kof. Ancher.) pantsætte, v. a. 3. [sætte.] give een noget i Pant. Deraf: Pantsættelse, en. Gierningen at sætte noget i Pant hos en Anden. Pantsætter, en. den, der giver en Anden Pant, ell. Panteret i sin Eiendom, t. Sikkerhed for et Laan eller andet lovligt Gieldskrav. = b.) Pantebog, en. En Bog, Protocol, hvori tinglæste Pantebreve paa faste Eiendomme indføres. Pantebrev, et. Brev, Document, hvori Eiermanden til et urørligt Pant giver en Anden Panterettighed i samme; Panteforskrivning. Pantegield, en. Gield, hvorfor Skyldneren har givet Panteret i sin Eiendom. Pantegods, et. pantsat Gods. (mest om Løsøre.) Panteleg, en. En selskabelig Leg, hvori Deeltagerne, naar de overtræde vedtagne Forskrifter, maa give et Pant, som de siden indløse efter Dommerens Kiendelse. Pantelehn eller Pantlehn, et. i ældre Tider: Kronens Godser, endog hele Landskaber, der pantsattes til Private f. Kongens ell. Rigets Gield, undertiden mod en betinget aarlig

Afgift. Panteobligation, en. Gieldsbrev, Obligation, hvorved tillige for den laante Sum en Eiendom sættes i Pant. Panteret, Panterettighed, en. ud. pl. den Ret, Panthaveren erhverver til Pantet. Pantesag, ell. Pantsag, en. Retssag angaaende Pant og Panteforskrivning.

Pante, v. a. 1. giøre Indforsel i eens Eiendom, i Følge Panteret. Han blev pantet for Skatter. (s. udpante.) Deraf: Pantning, en. pl.-er.

Panther, et. pl.-e. Et Rovdyr af Katteslægten; en Parder, et Pantherdyr. (Felis Pardus.) forskielligt fra Leoparden.

Pantser, et. see Pandser.

Pap, en. (pl. Papper kun om flere Stykker.) Tykke Ark eller Blade af Papirmasse, enten forfærdigede af Klude og Papiraffald, eller ved at sammenkline enkelte Ark Papir. = Paparbeide, et. 1. Alt hvad der giøres af Pap. 2. Den Syssel at arbeide i Pap. Paparbeider, en. den, som giver sig af m. at giøre Paparbeide. Papbind, et. Bind om en Bog, af Pap, overtrukket med Papir, uden Skind. Papliim, en. Liim, som bruges til Paparbeide. (Moth.)

Papegøie, en. pl.-r. [N. S. Papegoie. I Midd. A. Latin Papagallus. Navnet af arabisk Herkomst.] En udenlandsk Fugleslægt fra de varme Himmelstrøg, hvoraf flere Arter kunne lære at fremsige forstaaelige Ord. — Han har skudt Papegøien, siges om den, der giør en stor og uventet Lykke.

Papir, et. (pl. Papirer, om flere Stykker eller Slags P.) [Gr. πάπυρος. Lat. papyrus.] 1. Et, af forskiellige Slags opløste Materier af Planteriget (fornemmelig linnede Klude) forfærdiget Stof, som benyttes til at skrive og trykke paa, foruden anden Brug. Et Ark, en Bog, et Riis, en Balle Papir. At giøre Papir. Skrivpapir, Trykpapir, Bomuldspapir, Kludepapir, Silkepapir, m. m. [Gen. Papirs bruges altid med den adjectiviske Bemærkelse: som er giort af Papir, f. E. Papirsdaase, Papirslygte, Papirsvindue, Papirsæske, o. fl. De umiddelbare Sammensætninger betegne derimod en Gienstand, der hører til, har Hensyn ell. staaer i et vist Forhold t. Papir.] 2. Et Blad eller Stykke Papir, især hvorpaa noget er skrevet. Man har forseglet hans Papirer. = Papiraffald, et. smaa Stykker afskaaret, eller ubrugeligt Papir. Papirfabrik, en. Indretning og Værksted, hvor P. giøres. Papirform, en. Form, hvorpaa Arkene dannes i Papirmøller. Papirhandel, en. Handel med forskiellige Slags Papir. Papirhandler, en. den, som driver Handel m. Papir (Skrivebøger, Skriveredskaber o. d.) Papirmager, Papirmester, en. Den som forestaaer en Papirmølle. Papirmølle, en. et Mølleværk, hvor Klude beredes til Papir; Papirværk, Papirfabrik. Papirolie, en. En skarp, olieagtig Fugtighed, som bliver tilbage, naar Papir forbrændes. Papirpenge, n. s. coll. Sedler eller Beviser, som udstedes af en Bank eller Regiering, og skulle gaae og gielde i Stedet for virkelig Mynt. Papirpresse, en. 1. En P. med Skrue, som br. til at presse Papir. 2. d. s. s. Papirtvinger. Papirsax, en. S. til at klippe Papir med. Papirskab, et. Skab til at giemme Papirer i. Papirspaan, en. pl.-er. ganske smaat Papiraffald; saasom v. Bogers Beskæring. Papirspilde, en. unyttig Brug af Papir. Papirstempel, et. S. som paatrykkes Papir til offentlig Brug. Papirtvinger, en. Et fladt og tungt Legeme, en Marmorplade, Blyplade e. d. som br. til at lægge ovenpaa Papirer, f. at holde dem sammen. Papirværk, et. En Papirmølle, Papirfabrik.

Papist, en. pl.-er. En Tilhænger af Paven, Bekiender af den catholske Religion. — Papisterie, et. det, som hører til Pavedømmet og den cath. Religion. (i dagl. T. og med Ringeagt.) papistisk, adj. som hører til Pavedømmet og Catholicismen. (D. Lov. VI. 1. 3.)

Par, et. pl. d. s. [Isl. og Sv. Par,] 1. To Ting eller Personer af lige Art, som enten høre sammen, eller i en vis Hensigt og for en vis Tid ere forenede. Et Par Støvler, Handsker, Heste, Kopper o. s. v. (Det modsatte af Par er umage.) Par og Par, Par ved Par. Et Par, absolute, bemærker ogsaa: et Par Mennesker, et Par Ægtefolk. Et lykkeligt Par. "Samler nye Lyksaligheder trindt omkring det ædle Par." Evald. 2. faa, nogle faa. (ogsaa blot to, eller omtrent to.) et Par Dage, et Par Ord. — Deraf: parviis, adv. Par og Par sammen.

Parade, en. [fransk.] i dagl. T. for: Stads, prægtigt Optog. At komme i Parade. "At have et Uhr til Parade." Sneedorf; men mest om Krigsfolk, naar de for at skifte Vagt, eller ved andre Leiligheder, trække op i fuld Dragt med Musik; Vagtparade. Deraf: Paradehest, Paradeplads, Paradeseng (Pragtseng) o. fl. — Paradere, v. n. vise sig i fuld Stads og i prægtigt Optog; især om Soldater.

Paradiis, et. pl. Paradiser. [Af det Gr. og Lat.] 1. Det første Menneskepars Opholdssted; Eden, Edens Have. 2. figurl. ethvert særdeles skiønt, behageligt og lykkeligt Opholdssted. "Fra os til hine Paradiser er nu desuden ingen Fart." Baggesen. Et jordisk Paradiis. (Saaledes ogsaa undertiden om det tilkommende Livs salige Tilstand.) = Paradiisæble, et. Et Slags Æbler af smuk udvortes Anseelse. Paradiisfugl, en. En udenlandsk Fugleslægt,

udmærket ved deres Fiedres Pragt og især ved Halefiedrenes Længde og Farver. = paradisisk, adj. saaledes, som man tænker sig det i Paradiset; i høi Grad lykkeligt, behageligt.

Paradox, adj. [Gr. og Lat.] som modsiger, strider imod en af de Allerfleste antagen Mening. En paradox Sætning. — Ogsaa som Subst. "Man intet Paradox skal finde i min Tale." Holb. P. Paars.

Parallel, adj. [Gr. og Lat.] som i hvert Punkt staae lige langt fra hinanden; jævnløbende. Parallele Linier, Cirkler.

Paraply, en. pl. – er. [fransk.] Regnskierm.

Parasol, en. pl.–ler. [fransk.] Solskierm.

Parcel, en. pl.–ler. [af det fr. og Eng. Parcel.] et Stykke Jord, en af en større Eiendom uddeelt ell. udskiftet Jordlod. — parcellere, v. a. 1. dele, udstykke en større Jord i Lodder eller Parceller. At parcellere en Hovedgaard. — Deraf: Parcellering, en. — Parcellist, en. pl.–er. Den, som har en Parcel til Brug. (Ord, som først i de nyeste Tider ere indførte.)

Parder, en. pl. – e. d. s. s. Panther. Deraf: Parderplet, en. sorte Pletter i Parderens hvide Skind. parderplettet, adj. plettet, som et Parderskind. (Kingo.)

Parere, v. n. og a. 1. Konstord i Ride- og Fegtekonsten. Hesten parerer (standser i Galop.) At parere (afbøde) et Stød.

Park, en. pl.–e. [Gl. Sv. Park; beslægtet m. det T. Pferch.] Et med Muur eller Gierde indsluttet, aflukket Sted; især: 1. et særskilt, indhegnet Vand til Fisk; Fiskedam, Fiskepark. Deraf: Parkdynd, et. Dynd ell. Mudder, som opgraves af Fiskeparke, og kan anvendes t. Giødning. (Olufsen.) Parkfisk, en. Damfisk (som mere bruges.) 2. en indgierdet Lystskov, Dyrehave. (E. Parc.) "De gamle persiske Konger havde anlagt saadanne Parke tæt v. deres Lystslotte." Schytte.

Parket, et. pl. – ter. [Fr. parquet.] i Skuespilhuset: de forreste, for sig selv aflukkede Tilskuer-Sæder.

Parlament, et. pl. – er. [af Middelald. Lat. Parlamentum.] En Forsamling af lovgivende eller dømmende Rigsstænder; nu især kun om denne Forsamling i England. (I ældre Dansk br. det almindeligen og hyppigen for: Splid, Ordkiv, Oprør, Mytteri. "Parlament eller Slagsmaal" forekommer endnu i Forordn. 28 Jul. 1683.) = Parlamentsherre, en. og Parlamentslem, et. den, som har Sæde og Stemme i et Parlament.

Parol eller Parole, en. [fransk.] 1. Ordet, som den øverste Befalingsmand meddeler sine Officerer, for at Poster og Vagter derved kunne kiende hverandre; Løsen. (s. Feltraab.) 2. Forsamling af Officererne til en vis Tid, hvorved Ordet og Feltraabet uddeles. — Parolbefaling, en. Befalinger fra Kongen eller den øverst befalende, Krigshæren vedkommende, som gives eller oplæses ved Parolen.

Parre, v. a. og rec. 1. [af Par.] 1. bringe et Par sammen, forbinde til et Par. At parre Handsker, Strømper. 2. v. rec. parre sig, tilfredsstille Kiønsdriften; bruges kun om Dyr. (Substantivet staaer undertiden i sing. naar der menes hele Arten. Hiorten parrer sig paa en vis Aarstid.) — Parres, v. dep. impers. parredes. d. s. s. v. rec. parre sig. (men sieldnere. Funkes overs. Nat. Hist. I. 50.) = Heraf: Parredrift, Parrelyst, en. Drift, Lyst til at parre sig; Dyrenes Kiønsdrift ell. Avledrift. parrelysten, adj. som føler Parrelyst. Parresyge, en. En vis Sygdom hos Hornqvæget, der især har sit Sæde i Kiønsdelene. Parretid, en. Den Aarstid, i hvilken Dyr føle Partedrift og parre sig. (Ogsaa Parringstid.) — Parring, en. pl.–er. Gierningen at parre, eller at parre sig. — Parringsdrift, en. Partedrift.

Part, en. pl. – er. [af Lat. pars. T. Part.] 1. Deel eller Lod af et Heelt. Arvepart, Skibspart, Verdenspart. At have Part i noget. "Man veed, at Fogden, har af Vraget største Part." Holb. P. Paars. 2. i Rettergang og Lovsproget: den som har Stridighed med en Anden, og søger den afgiort ved Lovmaal. At indkalde, at høre begge Parter. (s. Modpart, Vederpart.)

Partere, v. a. 1. [af Part.] dele i flere Stykker; sønderlemme.

Parterre, et. [fransk.] 1. i Theatre: Gulvet i Tilskuersalen, indrettet for siddende eller staaende Tilskuere. 2. i Lysthaver: særskilte og afdeelte Stykker Jord til Blomster eller Græspletter, m. m.

Parti, et. pl. – er. [Fr. partie.] 1. en Deel, en ubestemt Mængde Ting, især af eet Slags. Et Parti Vare. At kiøbe, sælge i store Partier. 2. endeel Folk, som have een Bestemmelse eller et Formaal. (deraf: Jagtparti, Spilleparti.) Et Parti i Krigen, som gaaer paa Streiftog. 3. Endeel Personer, som i Henseende til en vis Gienstand ere af eens Mening og holde sammen for at forsvare den. Politiske Partier. Religionspartier. At stifte sig et Parti, tage Parti i en Sag. "Vore Sandser tage altid Verdens Parti." Bastholm. (s. Modparti, Sect, Faction, Tilhæng.) 4. i nogle Talemaader for: Giftermaal, Ægteskab (især med Hensyn til Formuen.) At giøre et rigt, godt, slet Parti. 5. I visse Spil: et heelt, fuldstændigt Spil. Et Parti Billard. Partiet staaer lige. = Partiaand, en. ud. pl. Tilbøielighed til at ville stifte Partier og deeltage i Partistrid.

Partiblad, et. En Tidende, et Blad, som stribes til Fordeel for et vist Parti og efter dets Grundsætninger. Partigænger, en. Den, som i Krigen er Deeltager i, Anfører for et Streifparti. Partihøvding, en. Anfører, Hovedmand for et Parti. Partistifter, en. den, som stifter, giver Anledning til et P. Partistrid, en. Strid imellem to eller flere forskiellige Partier. — partiviis, adv. i større Lodder eller Partier. (Parti, 1.)

Partikel, en. pl. Partikler. [Lat. particulus.] 1. en ganske liden Deel af noget. 2. (I Sproglæren br. det om de Smaaord (Præpositioner, Conjunctioner, m. fl.) som ikke bøies ell. forandres.

Partisan, en. pl. -er. [F. Partisan. T. Partisane.] Spyd, med en Øxe under Spidsen, Korsgevær, Hellebarde.

Partisk, adj. [af Parti.] som af Gunst eller Tilbøielighed lader sig lede i sin Dom eller i sin Handlemaade. At vise sig partisk for, imod nogen. "Hvo er ikke partisk i sine egne Sager?" Schytte. — Partiskhed, en. 1. den Egenskab, at være partisk. 2. Yttring af en partisk Tænke- og Handlemaade. "Til slig Partiskhed mig ei Haab, ei Frygt kan drive." Holb. P. Paars.

Paryk, en. pl. -ker. [Fr. peruque.] et af fremmedt Haar forfærdiget Hovedskiul. At gaae m. Paryk. = Parykblok, en. Træblok, til at sætte en Paryk paa. Parykmager, en. den, som giør Parykker, bringer dem i Lave, og ellers pynter paa Haaret. (s. Haarskærer.) Parykuet, et. en netformet Hue, hvorpaa Haaret i en Paryk befæstes.

1. Pas(et) ud. pl. [Sv. T. og Holl. Pass.] 1. Maal, Maade. (forældet.) Deraf Talemaaden: ved Pas, ved det Pas ɔ: omtrent. Han kom ved det Pas, omtrent ved den Tid. (s. Vaterpas, Passer, o. fl.) 2. adv. til Pas (i Alm. i eet Ord) til Maade, som det bør være, beleiligt. Det er mig ikke tilpas at reise idag. At være tilpas, vel, ilde tilpas. = Pasglas, et. høit Glas, som ved Ringe er afdeelt i flere Rum til et vist Maal. Paskort, et. Søkort, hvori Bestikket afsættes. Paskugle, en. Kugle, som nøie passer i en Bøsse eller Riffel. (modsf. Rendekugle.) Pasværk, et. hos Dreiere: en Indretning hvorved man dreier det, som ikke har en rund, men kantet Form, og andet konstigt Arbeide.

2. Pas, et. pl. Passer. [M.A. Lat. passus. T. Päss.] 1. trang Adgang eller Giennemgang, Snevring, Kløftvei. 2. figurl. fri Giennemgang eller Adgang; i den Talemaade: at have frit Pas. 3. Brev eller skriftligt Vidnesbyrd, som gives een, at han uhindret kan reise og opholde sig paa fremmede Steder; Reisepas. (jvf. Fripas, Skibspas, Søpas, Vognpas, og fl.) = Pascontor, et. C. hvor Passer udstedes. Paspenge, pl. det, som betales f. at udfærdige et Pas; it. for at kiøre ind ad Hovedstadens Porte p. visse Tider af Dagen (Mandix d. Kammervæsen. 199.) s. Portpenge. Passkriver, en. Betient, som udsteder Passer. Pasvæsen, et. Alt hvad som hører til Passers Meddeling.

3. Pas, et. Skridt, Trin; kun i følgende Sammensætninger: Pasgang, en. et Slags Skridt og Fodskifte hos dertil afrettede Heste, som næsten paa eengang løfte begge Fødder paa een Side fra Jorden. Pasganger, Pasgænger, en. En til saadan Gang afrettet Hest. At gaae i Pasgang.

Pasquil, en. pl. -ler. [af Ital. Pasquino.] et æreskændende Skrift, hvis Ophavsmand ikke har nævnt sig; et Skamskrift.

Passat, en. pl. -er. en Vind, som i de Æquator nærmest liggende Jordstrøg i lang Tid blæser stadigen fra een Kant; Passatvind.

1. Passe, v. a. 1. indrette noget til Pas, efter ret Maal og Størrelse. At passe een Ting efter en anden, passe noget efter et Maal. At passe Rammen efter Skilderiet. At passe det rette Maal. (s. afpasse, indpasse, tilpasse.) 2. Prøve en Ting, om den har sin rette Størrelse. At passe et Par Skoe. (Man siger: Drengen kan ikke mere passe den Kiole ɔ: den passer ham ikke mere.) 3. tage vare paa, opvarte, betiene. At passe en Syg, passe Børnene; passe sine Forretninger. At passe Kreature, passe Gæs, Kyllinger. — Passe op, a.) det s. s. passe, 3. b.) lure paa, efterstræbe. Røverne passede ham op undervejs, overfaldt og udplyndrede ham. — Passe paa, tage vare paa, give nøie Agt paa. Pas paa, hvor han gaaer hen. Drengen passer paa Hestene (har Tilsyn med dem. Derimod: At passe Hestene ɔ: pleie, fodre dem. Den Pige passer ikke Køerne godt.)

2. Passe, v. n. og rec. 1. Have det rette Maal, være til Pas, hverken for stor eller for liden. Støvlerne passe ikke. Denne Kiole passer mig godt. Laaget passer ikke t. Kanden. 2. være vel skikket, indrettet, med Hensyn til noget andet, stemme overeens med. Formen passer ikke til Materien. Disse Folk passe ikke sammen. Dette Tøi, denne Farve passer ikke til en Kiole (ell. til Kiole.) En ung Kone passer ikke til en udlevet Mand. 3. v. rec. passe sig, sømme sig, skikke sig; især med Hensyn til udvortes Velanstændighed, t. det i Skik og Sæder vedtagne. Denne Dragt passer sig ikke for en aldrende Kone. Det passer sig ikke, at tale f. meget i Selskaber. — part. passende, sømmelig, anstændig, som passer sig.

3. Passe, v. n. 1. i visse Kortspil: holde sig fra virksom Deeltagelse i Spillet, naar

man ei seer sin Fordeel ved at være den Spillende. At passe i Forhaanden, i Baghaanden. Der er passet rundt (af alle Spillere.)

Passelig, adj. [af passe.] 1. som passer eller er tilpas. 2. som passer sig vel, sømmelig, velanstændig, passende. 3. maadelig, middelmaadig. (Moth.) — Passelighed, en. ud. pl. Sømmelighed.

Passer, en. pl. – e. [N. Sax. Passer.] et mathematisk Redskab, bestaaende af to ganske spidse, oventil forenede og bevægelige Been, der bruges til at maale og afsætte lige og krumme Linier.

Passere, v. n. 1. [fremmedt, og hyppig brugeligt i dagl. Tale.] 1. reise, færdes, drage til Fods eller Vogn. At passere forbi, igiennem en By, over en Flod. "Denne Vei, som midt om Sommeren knap var at passere." M. 2. fortsætte sin Vei, drage uhindret videre. At lade en passere. 3. tilstedes, antages, findes taalelig. Det kan t. Nød passere. 4. gielde, holdes, antages for. At passere for en rig Mand. 5. skee, hændes, tildrage sig. "Hvis af klare Documenter man ikke kunde see, at sligt passeret er." Holb. P. Paars. — Passereseddel, en. Beviis, som medgives fortoldede Vare.

Passion, en. pl.–er. [af det Lat. og Fr.] Egentlig: Lidelse i Almindelighed; (brugtes derfor tilforn meget for det sildigere optagne: Lidenskab.) Nu for det meste kun om Jesu Christi Lidelse og Død, Tiden, hvorpaa denne Begivenhed erindres (den stille Uge) og Kirkeskikke i den Anledning. Deraf: Passionsandagt, Passionsblomst, en Planteslægt, i hvis Blomst man har villet finde Redskaberne til Christi Lidelse (Passiflora) Passionsbøn, Passionshistorie, Passionsmusik, m. fl.

Pastel, en. ud. pl. [fransk.] et Slags Farvedei, hvoraf dannes tynde Stifter af mange forskiellige Farver, til et eget Slags tør Malning. At male i Pastel o: med slige tørre Farver. = Pastelfarver, pl. en Samling af saadanne Farvestifter. Pastelmaler, en. Den, som allene ell. især maler i Pastel. Pastelmaleri, et. og fl.

Pastinak, en. pl.–ker. En vildt voxende, i Haverne dyrket Vært, hvis Rod spises, og der ogsaa kan dyrkes som Foderurt. Pastinaca sativa.

Pastor, en. Præst, Siæleførger; bruges kun som Ærestitel for enhver ordineret Præst. Pastorat, et. s. Præstekald, Sognekald.

Patent, et. pl. – er. [Mid. A. Lat. Patenta o: literæ patentes.] 1. offentlig opslaaet eller bekiendtgiort Befaling af Regieringen. 2. aabent Brev, som meddeles een for at forsikkre ham en Rettighed eller Benaadning, give ham et Vidnesbyrd, m. m. Adelspatent.

Pater, en. Et latinsk Ord, (Fader) som bruges om visse catholske Ordensgeistlige eller Munke. "For Pateren holdt Huus en Qvinde." Wessel. = Paternoster, et. Fadervor; de Catholskes Rosenkrands eller Kuglesnor, hvorefter de tælle Bønnerne. Paternosterværk, et. Et vist Slags Maskinværk til at trække Vand op af dybe Steder.

Patient, en. pl. – er. en Syg, Lidende. At være Patient. (d: Tale og lavere ell. Embeds-Stiil.) "Naar nogen Patient en Koldesyge kryster." Arrebo.

Patriark, en. pl. – er. 1. Stammefædrene for det jødiske Folk, som de mosaiske Skrifter omtale. 2. en geistlig Værdighed, høiere end Biskoppers og Erkebiskoppers. patriarchalsk, adj. som vedkommer, tilhører en Patriark. patriarchalsk Levemaade, som omvankende Nationer føre, forenede i Stammer, under Stammefædres Styrelse.

Patriot, en. pl.–er. den, som elsker sit Fædreland, og agter dets Vel høiere, end egen Fordeel; en god Borger, Fædrelandsven. "Enhver vilde maaskee nok handle som Patriot, naar alle andre giorde det samme." Sneed. "En ægte Patriot er vist sin Alders Ære." Evald. = Deraf: Patriotisme, en. ud. pl. Fædrelandskiærlighed. patriotisk, adj. grundet i, betinget ved Patriotisme. En patriotisk Handling, Tænkemaade. "Ved Slutningen af Maaltidet begyndte hans patriotiske Iver at falde." Sneedorf.

Patrol, eller Patrulle, en. [fr. patrouille.] en omgaaende Soldatervagt, som efterseer udsatte Poster eller vaager over Sikkerhed. = patrollere, v. n. 1. gaaer omkring med en Patrol. — Patrollering, en.

1. Patron, en. pl.–er. [Lat.] Beskiermer, Beskytter. (s. Kirkepatron.)

2. Patron, en. pl.–er. [fr. patron.] 1. I adskillige Haandværker: et Slags Monster, Model, en huul Form (som hos Dreiere.) 2. et Rør af Papir eller andet, der fyldes med saameget Krud, som hører til et Skud. — Patrontaske, en. hvori Soldaten giemmer Patroner.

Patte, en. ud. pl. [Sv. Patt.] 1. Melk, som en Qvinde, der har født, faaer i Brysterne; Die. 2. Qvindfolks Bryster. (i begge Bet. kun hos Almuen og i lavere Talebrug.) 3. Uegentl. Koens Yver. — Pattebrog, en. Brog eller Dug, som Qvindfolk lægge over Brysterne. Pattedug, og Patteklud, en. d. s. s. Pattebrog. Pattevorte, en. s. Brystvorte.

Patte, v. a. 1. suge Melken af Qvindebryster, eller af Yver; die. (saavel om Mennesker, som om Dyr.) Føllet patter endnu. = Pattebarn, et. Barn, som endnu dier, som er ved Brystet. Pattebroder,

en. den, som med et andet Barn af andre Forældre dier eller har diet een Amme; Diebroder. Saaledes: Pattesøster. — Pattebøsse, en. Bøsse eller Flaske, hvoraf Børn, som ingen Amme have, suge Melk, i Stedet for at die. Pattedyr, et. Dyr, som føde levende Unger og lade dem patte. (Mammalia.) Patteflaske, en. s. Pattebøsse. Patteføl, et. Føl, som endnu patter Hoppen (saaledes: Pattegriis, Pattelam.) Patteglas, et. Et dertil indrettet Glas, til at lade Pattebørn drikke af, eller opamme dem ved. Patteglut, en. et Pattebarn. Pattehorn, et. s. Dæggehorn. Pattelyst, en. Lyst til at die. pattesyg, adj. meget begierlig efter at patte.

Pauke, en. pl. Pauker, som oftest forekommer. [T. Pauke.] En Tromme af Kobber eller Sølv, i Form af en Halvkugle, og hvoraf altid to slaaes paa eengang; Kiedeltromme, Hærpauke. — Paukeslager, en. den, som forstaaer at slaae paa Pauker.

Paulun, et. pl. -er. [N. S. Paulun. Fr. pavillon.] Et Telt; en Hytte eller Bygning i Skikkelse af et Telt. (sielden, undtagen i vore Bibeloversættelser.) "Jeg bygger min Helligdoms Paulun i de rædsomme Skygger." Evald.

Pause, en. pl. -r. Afbrydelse i en fortsat Handling, eller i noget vedvarende; meest i Musiken, om et kort Ophold i Tonerne.

Pave, en. pl.-r. [af M. A. Lat. Papa.] den romersk-catholske Kirkes Overhoved eller øverste Biskop, som vælges af Cardinalerne, og regierer som verdslig Fyrste over Kirkestaten i Italien. (Nævnes Paven m. best. Artikel, og uden videre Tillæg: da menes enten den nu regierende, ell. den pavelige Værdighed i Pavens Person.) Endeel tydske Keisere have søgt at indskrænke Pavens Myndighed. At trættes om Pavens Skæg, ɔ: om en reent unyttig Gienstand. = Pavegylden, en. En Mynt, som fordum betaltes for Aflad; Peterspenge, Afladspenge. (Moth.) Paveherredømme, et. Pavernes Herredømme i geistlige og Kirke-Sager. (T. Rothe.) Pavehistorie, en. Pavernes og Pavedømmets Historie. Pavehof, et. Pavens Hof og Hofstat, som geistlig og verdslig Fyrste. Pavehue, en. den med en tredobbelt Kronering omgivne Bispkopshue, som Paverne bære; Pavekrone. Pavelov, en. 1. en Lov, givet af en Pave. 2. den geistlige eller canoniske Lov; Kirkeloven. (Moth.) Pavemagt, en. den geistlige og verdslige Magt, som Paverne tilegne sig. Pavepibe, en. kaldes det største Slags hollandske Leer-Tobakspiber. Pavestol, en. Pavens Stol eller Throne; figurl.: Pavens Magt og Myndighed. (A. S. Vedel, T. Rothe.) Pavesæde, et. Pavens og den pavelige Regierings Opholdssted. Pavevalg, et. Valg af en ny Pave blandt Cardinalerne. "Kirkens Splid v. det dobbelte Pavevalg." Jacobi. Pavevælde, en. Paveherredømme, Pavemagt. (T. Rothe.) Paveværdighed, en. den høieste geistl. Værdighed i den catholske Kirke, som Paven beklæder. = Pavedømme, et. den pavelige Værdighed og Magt, med Alt hvad der af Tro og Kirkeskikke hører til samme; og bruges derfor ogsaa for: den romersk-catholske Religion og Kirke. = pavelig, adj. som tilhører, vedkommer, udgaaer fra Paven og hans Værdighed. pavelig Myndighed. pavelige Rettigheder.

Peber, en. ud. pl. Frøkornet af adskillige udenlandske Værter (i Særdeleshed af den almindelige, sorte Peber, Piper nigrum) der bruges som et skarpt Krydderi. = Peberbøsse, en. Bøsse til at giemme stødt Peber i, og deraf strøe den paa Maden. Peberfugl, en. En americansk Fugleslægt, udmærket ved deres Næbs Størrelse. (Toucan.) Peberkage, en. Hvedebrød, som krydres med Honning og Peber. Peberkorn, et. enkelt Bær eller Frøkorn af Pebertræet. Pebermynte, en. Plante af stærk Lugt og aromatisk Smag. (Mentha.) Pebernød, en. pl. -nødder. smaa runde Kager, liig Nødder, af samme Dei som Peberkager. Peberqværn, en. En liden Qværn eller Mølle til at male Peber paa. Peberriis, et. Busken, som bærer Peber, Pebertræ. Peberrod, en. En bekiendt indenlandsk Plante af en meget skarp Smag. (Cochlearia armoracia.) Peberstøv, et. knuste, halvstødte Peberkorn. Pebertræ, et. kaldes ogsaa en indenlandsk giftig Buskvært. (Daphne mezereum.)

Pebersvend, en. pl. -e. [en for vort Sprog ganske særegen Benævnelse, som fordum brugtes for: Kræmmersvend.] 1. en aldrende eller gammel ugift Mand. — Heraf hos Baggesen: Pebersvenddom: en Pebersvends Stand. [Det herefter dannede, selvgiorte Ord Pebermø, om en gammel Mø eller Jomfru, er brugt af P. K. Troiel, og efter ham gientaget nogle Gange; men uden at faae Indgang.] 2. i den oprindelige Bemærkelse br. det endnu af Holberg: "Paa Fnat en Pebersvend og Skrædder man jo kiender." (P. Paars. IV. 3 Sang.)

Pebling, en. pl.-e. en ung Dreng, Skoledreng, Skolepilt, (forældet.) En klattet Føle kan blive en Hest, en fattig Pebling kan blive en Præst. Ordspr. "Begynd med lidt, lær Peblinge at skrive." Rein.

Pebre, v. a. 1. komme Peber paa, krydre med Peber. At pebre Maden. — Det er pebret, siges figurl. om noget, som er dyrt. "Jeg havde gierne seet, han havde pebret lidt den overvættes Sødme." Bagg.

Pedal, en. pl.-er. 1. den Deel af et Orgelværk, der spilles ved at trædes med Fødderne; Fod-Claveer. 2. en Indretning til at dæmpe og forstærke Lyden paa et Claveer,

ved et Tryk med Foden. = Pedalharpe, en. en Harpe med en lignende Indretning. Pedalværk, et. d. s. s. Pedal. Pedalværket i et Orgel.

Pedant, en. pl.-er. den, som i Almindelighed, eller i visse Tilfælde, vil give Smaating en overdreven Vigtighed; i Særdeleshed og oftest om studerede Personer, der sætte høi Priis paa ufrugtbar Lærdom, men mangle Aand, Smag og dannede Sæder. "Meen' I, Soldater og ei være kan Pedanter?" Holberg. = Pedanterie, et. pl. -r. en Pedants Tænkemaade, Opførsel, Ytringer. "Der er Pedanterie i alle Stænder, og dog holder Enhver sin Stand fri derfor." Sneed. — pedantisk, adj. som er egen for, passer sig paa, hører til en Pedant.

Pedel, en. pl.-ler. Opvarter og Bud ved et Universitet eller Academie. "De ere tamme Dyr, de ere kun Pedeller." Holb. P. Paars. I. 3. Sang.

Peen, adj. pl. pene. [Forekommer ikke i det Isl. ell. i ældre Dansk; men br. ogsaa i Østergothland. Hos Moth pæn, som det ogsaa jævnlig udtales.] 1. pyntelig, reen og net, udvortes ziirlig og ordentlig uden Pragt. En peen Stue; peen i Klæder. "Hun havde giort sig alt for peen." Vessel. 2. meget tilbageholden, tvungen, knipsk, undseelig i Adfærd. Han er saa peen som en Jomfru. (Moth.) "Hun mere peen og lekker blev." Vessel. = Peenhed, en. ud. pl. 1. den Beskaffenhed eller Egenskab at være net og peen; Pyntelighed. "Hendes Paaklædning udmærkede sig mere v. yderlig Peenhed, end v. Smag." Rahb. 2. tvungen Undseelse. "Visse Folks Peenhed." Holberg.

Pege, v. a. 1. [Sv. peka.] vise hen paa noget, især med Fingrene, med en Kiep eller Pind. At pege paa, til et Sted. At pege m. Fingeren, m. Stokken paa noget. (Man siger: at pege Fingre ad een, t. Spot og Foragt; sieldnere: pege Fingre paa een. Holb. P. Paars.) At pege paa, pege hen til, figurl. giøre opmærksom paa, hentyde til. = Pegefinger, en. den Finger, som er Tommelfingeren nærmest, og sædvanligen bruges naar man peger. Pegepind, Pegestikke, en. Pind, Stikke, hvormed man peger.

Peile, v. a. 1. 1. sigte fra et Skib med Peilcompasset til en fiern Gienstand, for at bestemme hvad Retning Skibet har til denne. At peile Solen, peile et Skib i Nordvest. 2. maale med en Peilstok, hvormeget Vand der er i Skibsbunden. Deraf: Peiling, en. = Peilcompas, et. Compas med to Sigter, indrettet til at peile med. Peilstok, en. en Jernstang med afsat Maal, som man sænker ned i Pompesoden paa et Skib, for at peile Vandet, eller maale dets Mængde. — Peilstol, en. En Stilling paa tre Been, hvorpaa Peilcompasset sættes.

Pelikan, en. pl. -er. 1. en stor Vandfugl, udmærket ved en Pose, der hænger under dens Næb. 2. et chirurgisk Redskab til at udtrække Tænder.

Pels, en. pl. Pelse. [A. S. Pylce. T. Pelz.] 1. visse Dyrs, med lange, bløde Haar beklædte Skind. Biørnens, Ulvens, Rævens, Kattens Pels (som oftest siges dog i Dansk: Skind.) 2. en af saadanne Dyrs Skind forfærdiget, eller dermed foret Kiortel eller Kaabe. = Pelsfoder, et. Foder af Pelsværk. Pelshandel, en. Handel med Pelsværk. Pelshue, en. lodden Hue, foret Hue. Pelskiortel, en. K. som er foret med Pelsværk. Pelskrave, en. fast eller løs Halskrave med Pelsfoder. Pelsmager, en. Buntmager. (Moth.) Pelssko, en. En m. loddent Skind foret Sko; ell. en Sko syet af saadant Skind, f. E. Sælskind. (Adr. Av.) Pelsskrædder, en. s. Buntmager. Pelstrøie, en. Trøie, besat eller foret med Pelsværk. Pelsvante, en. Vante med Pelsfoder. Pelsværk, et. ud. pl. Det samme som Pels, 1. eller deslige Dyrs Skind, beredede til Handel og Brug. At handle med Pelsværk; besætte en Kaabe med Pelsværk.

Pen (en) pl. Penne. [Isl. Penni. Holl. Penne. besl. med Pind.] 1. Noget, der er dannet som en Pind, og, tilspidset, br. til at skrive med. I Sammens. Blyantspen, Rødkridspen. 2. I Særd. en udtrukken Vingefieder af en Fugl, især af Gaasen, som bruges til Skrivning. En Gaasepen. (Om andre Fugle i Alm. Fieder. At skrive med Svanefiedre, Ravnefiedre, Kragefiedre.) "En saadan liden Fiær kan voxe, blive Pen." Holb. P. Paars. 3. figurl. Skrivning, Skrivemaade, Skrift, Stiil. At nære sig ved, tiene sig op ved Pennen. Det er ikke kommen fra hans Pen. At føre en god Pen, en hvas, bidende P. (om den, der skriver spydigt.) At føre noget i Pennen (skrive det op.) At tilsige een noget i Pennen. 4. Pennen paa en Hammer ɔ: dens ene Ende, naar den gaaer ud i en Spids (modsat Klov, naar den i St. for Pen har en Kløft, og Banen, eller den tykke, flade Ende.) = Pennefegter, en. den, som idelig fører Pennestrid. Pennefeil, en. Skrivefeil. (Moth.) Pennefieder, en. Pen; en Fieder, for saavidt den tiener til at skrive med. Pennefusker, en. Een, der fusker i at skrive ell. forfatte; en slet, ussel Forfatter. (nyt O.) Pennehuus, et. Foder til at giemme Penne i. Pennekniv, en. Kniv, hvormed Penne tilskæres. Pennekrig, en. Strid, som føres skriftligen, eller paa Prent. (Sneedorf.) Pennemarv, en. den bløde, trevlede Deel inden i en Pennepose. Pennepose, en. den underste hule Deel af en Pen, som tilskæres til Skrivning. Penneskifte, et. figurl. Forandring af Skri=

vemaade; ell. Omskiftning af Forfattere v. eet skriftligt Arbeide. (Grundtv.) Pennesplit, en. Splitten, som giøres i den tilskaarne Spids paa en Pen. Pennestilk, en. den øverste, siedrede Deel af Pennen. (Colding.) Pennestrid, en. d. s. s. Pennekrig. Pennestrøg, et. Strøg eller Skrifttræk, som giøres med en Pen. Pennetegning, en. Tegning, giort med en Pen.

Penge, en. pl. d. s. men bruges mest som coll. [I ældre Dansk Pending og Penning. Isl. Penningr. A. S. Pening.] 1. Et myntet, præget Stykke Metal, som i Almindelighed er tillagt en vis Værdi; en Mynt. (Jvf. Skuepenge.) At mynte Penge. En gammel, en falsk Penge. 2. a. Mynt, myntede Penge overhovedet, for saavidt som de ere Tegn og Maal for Tingenes Værdi. Pengenes Omløb i et Land. En stor Omsætning af Penge. Halvdelen i Penge og Halvdelen i Varer. Hverken Penge, ell. Penges Værd. Gode, slette Penge (hvis Metalværdi svarer ell. ikke svarer til den fastsatte eller befalede Værdi.) Offentlige Penge (som tilhøre, som hæves f. offentlige Kasser.) Rede Penge (som man virkelig har ved Haanden; i Modsætn. til Gieldsbreve, Obligationer, umyntet Guld og Sølv, ell. overhovedet t. Gods, Løsøre, det som er af Penges Værd.) At giøre noget i Penge ɔ: sælge det, afstaae enten Eiendom ell. Brug deraf (oftest den første) for Penge. "Dette vindskibelige Folk gior Alt, indtil deres Gulveskarn og Muddret i Canalerne, i Penge." Schytte. (jvf. Papirpenge.) b.) en ubestemt Mængde af myntede Penge. At samle Penge, sætte P. til, øde, bruge P. lægge Penge op. Jeg har endnu ingen P. faaet. Han vil ikke betale mig mine Penge (som jeg har tilgode.) At give een Snak for Penge. At være v. Penge (have P.) "Og tage p. Credit, naar jeg er ei ved Penge." Holb. P. Paars. At have P. hos sig. Den Pung er tom, en Andens Penge er udi. (P. Lolle.) c.) figurl. Formue, Velstand, Rigdom. Han har mange Penge. At gifte sig P. til. Han seer kun paa Penge. 3. fordum: en Mynt, som var den tolvte Deel af en Skilling. En Hvid var 4 Penge. = Pengeaager, en. Aager, som drives med Penges Udlaan eller Omsætning. (Agiotage.) Pengeaagrer, en. den, som driver Pengeaager. Pengeaand, en. ud. pl. en Tænkemaade, efter hvilken man kun seer paa Penge eller Fordeel og Vinding. (Rahbek.) Pengebegreb, et. Begreb om Penge, som Maalestok f. Tingenes Værdi. "Et Pengebegreb, v. hvis Hielp man bestemte Tingenes Værdi." Olufsen. Pengebeholdning, en. det, som t. en vis Tid haves i Behold af P. Pengebeløb, et. Beløbet, Summen af en vis Deel Penge. Pengebidrag, et. Bidrag, som gives i rede Penge. Pengeblok (en) n. s. en udhulet Blok til at samle og giemme Penge i. Pengebod, en. pl. -boder. Penge, som betales i Straf for en Overtrædelse af Lovbud. Pengebælte, et. Læderbælte, hvori man giemmer Penge paa Reiser. Pengecours, en. den Værdi i Handel og Vandel, som visse Pengesorter til en vis Tid have, i Forhold til andre; Pengepriis. Pengedeling, en. Deling af en Sum Penge blandt flere. Pengefordeel, en. Fordeel, Vinding, som bestaaer i rede Penge. Pengefordring, en. Fordring paa Penge, som man har ell. paastaaer at have tilgode. Pengeforraad, et. samlede Penge, P. som haves i Forraad. (J. Boye.) Pengegave, en. Gave, der bestaaer i rede P. pengegierrig, adj. som har en overdreven Begierlighed efter P., og en lige stor Ulyst til at give dem ud. pengegridsk, adj. gridsk, meget begierlig efter P. (Arreboe.) pengegyldig, adj. som er Penge værd, har Pengeværdi. (Sorterup.) Pengehandel, en. 1. Handel, som gaaer ud paa Penges Omsætning, Verling og Udbetaling. (modsat Varehandel.) "Saaledes kan Pengehandel føde Landprang af sig." J. Boye. 2. i ældre Skrifter: Sag, Handel, som vedkommer Penge. (Colding.) Pengehandler, en. Verelerer, Pengemægler. (J. Boye.) Pengehielp, en. Understøttelse i rede P. Pengehuusholdning, en. Pengevæsenets Bestyrelse, Finantsvæsen. Pengejøde, en. En Jøde, som er Pengehandler. (Schytte.) Pengekasse, Pengekiste, en. Kasse ell. Kiste t. at giemme Penge i. Pengekast, et. Et Antal Penge, der i Tælling paa eengang kastes af Haanden. Pengekat, en. s. Kat. Pengekneb, pl. Kneb, som anvendes f. at skaffe sig Penge. (F. Guldberg.) Pengeknude, en. Knude, hvori Penge ere giemte. Pengekrav, et. Pengefordring. Pengelaan, et. Laan, som giøres i Penge. Pengelade, en. Et Skriin, en Lade, hvori P. giemmes. Pengeløn, en. Belønning, som gives eller bydes i P. Pengelønning, en. Lønning, som gives een i rede P. pengeløs, adj. som er uden P. som ganske mangler Penge. (Baggesen.) Pengemangel, en. utilstrækkeligt Forraad af rede Penge. Pengemand, en. 1. den, som eier mange Penge, en Capitalist. 2. den, hvis Tragten ene gaaer ud paa at samle Penge. (nyt Ord.) Pengemasse, en. En stor, betydelig Mængde af P. Pengemidler, pl. P. betragtede som Middel t. at opnaae et Øiemed. "Skatte, som ingen Anvendelse af Pengemidler igien kan bringe tilveie." M. Pengemulet, en. Pengebod, Pengestraf. Pengemægler, en. den, hvis Syssel er at omsætte P., at skaffe andre Penge. (J. Baden.) Pengenar, en. den, som er en Nar

efter P., som giør sig latterlig ved sin Pengesyge. (Rostg.) Pengenød, en. stor Pengemangel. (Moth.) Pengeomløb, et. Pengenes Omløb blandt Folk og i et Land. (Olufsen.) Pengeomslag, et. s. Omslag, Termin. Pengeoplag, et. Penge, som samles og oplægges, for i Tiden at bruges. Pengepose, en. Pose til at giemme eller føre P. i. En tom Pengepose. Pengepræst, en. et haanligt Ord om en Præst, der alt for meget seer paa Fordeel og Penge. (Moth.) Pengepuger, en. den, som ved Gierrighed samler P. og karrigen ruger over dem. "Den Rigdom — som begraves i Aagerkarlens og Pengepugerens Kiste." Sneed. Pengepung, en. Pung t. at giemme Penge i. Pengerigdom, en. Rigdom, der især bestaaer i P. Pengesag, en. 1. Sag eller Forhandling, vedkommende Penge. — pl. Pengesager, br. ogsaa om Alt hvad der hører til en Mands Formue, Gield, Tilgodehavende. At være ordentlig, uordentlig i sine Pengesager. 2. en Sag eller Proces, der føres om Penge. — Pengesending, en. Penges Tilsending. (Rimesse.) Pengeskab, et. Skab f. at giemme P. i. Pengeskat, en. Skat, som er ansat og maa svares i P. (modsat f. Ex. Kornskat.) Pengeskifte, et. Skifte og Deling af P. imellem Arvinger. Pengeskyds, en. i Norge: Befordring, som gives en Reisende for Betaling; modsat Friskyds. Pengesnak, en. Snakken om Penge, om Pengesager. "Hvis Liv er Spil, hvis Lyst er Pengesnak." Baggesen. Pengesnyder, en. den, som bedrager en Anden P. fra. (deraf: Pengesnyderi. Moth.) Pengesorg, en. Sorg, der reiser sig af virkelig eller formeent Pengetrang. (Holberg.) "Den, som for Pengesorg om Natten ei kan sove." Helt. Pengesort, en. Penge, Mynt af et vist Slags; Pengeslags. Pengespilde, en. forgieves, unyttig Anvendelse af Penge. pengespildende, adj. v. som volder Pengespilde ell. unyttig Udgift. (Rahbek.) pengestolt, adj. stolt af den Formue, man eier. Pengestolthed, en. Stolthed, som grunder sig paa Rigdom. Pengestraf, en. d. s. s. Pengebod. Pengestykke, et. Et præget Stykke Metal, der bruges og gielder som Penge. "Saadanne Pengestykker kaldes Mynt." Olufsen. Pengesum, en. En vis Mængde P. som der tales eller handles om. Pengesvig, en. Svig, Bedrageri, som gaaer ud paa P. (Moth.) pengesyg, adj. meget begierlig efter P. Pengesyge, en. overdreven og lastværdig Begierlighed efter Penge. (Moth. Rahbek.) Pengetab, et. Tab, som man lider i Penge. Pengetegn, et. Noget, der skal forestille og sættes i Stedet for virkelige P. Mynttegn. Pengetrang, en. Trang til Penge, hvilke man ikke har. Pengeudgift, en. Udgift i rede P.

Pengeudlæg, et. Penge, som een udbetaler for en Anden, og derved faaer tilgode hos denne. Pengevexel, en. Pengehandel. "Handler man m. Penge imod Penge, kaldes dette den mindre Vexelhandel ell. Pengevexel." Schytte. Pengevidenskab, en. Videnskab om Penges Erhverv og Bestyrelse i det Store; Finantsvidenskab. Pengeværd, Pengeværdi, en. Den Værdi, som en Ting har i Penge, eller naar den sælges. Eiendommes Pengeværdi. Pengevæsen, et. Alt hvad der vedkommer Penge, saavel i Almindelighed, som i Staten, eller hos enkelt Mand.

Penitents ell. Penitentse, en. [af Lat. og Fr.] Anger over begaaede Synder og derved fremkaldt Bod; Syndebod, Bodøvelse.

Penning og Pending, en. den gamle Skrivemaade for: Penge. "Sælges ikke to Spurve for een Pending?" Matth. 10:29.

Pensel, en. pl. Pensler. [E. Pencil. T. P i n s e l.] Et paa et Skaft befæstet Knippe af Haar eller Børster, hvormed man ved Malning paastryger Farverne. Haarpensel, Børstepensel, Liimpensel, Farvepensel, Sværtepensel. — figurl. om en Konstmalers Art, Maneer og Dygtighed. En blød, kraftfuld, marvfuld, omhyggelig, stiødesløs Pensel. = Penselfærdighed, en. En Malers Færdighed i at bruge Pensel, i at male let og hurtigt. Penselhaar, pl. Haar i en Pensel, ell. som dertil kunne anvendes. Penselskaft, et. Skaftet, Stilken p. en Pensel. Penselstrøg, et. Et Strøg med den i Farve dyppede Pensel.

Pension, en. pl. -er. [Fransk.] Aarlig Pengeløn, som gives een, uden at han derfor egentlig giør Tieneste, eller forretter et Embede, og som gives t. de for Alderdom eller Svaghed forløvede Embedsmænd, eller t. Enker; Naadeløn. Deraf: Pensionskasse, Pensionsvæsen, og fl. — Pensionist, en. forløvet Embedsmand, som nyder Pension.

Pensle, v. a. 1. stryge paa, male med en Pensel. 2. bruge Penslen med alt for ængstlig, smaalig Flid. Dette Maleri er alt for penslet.

Pergament, et. [af M. A. Lat. pergamenum.] Et Slags hvidt og stivt Skind, som paa en egen Maade tilberedes af forskiellige Dyrs Huder, og tilforn brugtes meest til at skrive paa. En Bog, trykket paa Pergament. = Pergamentmager, en. den, som bereder Pergament af Huder. — Pergamentsbind, Pergamentsblad, et Blad, Bind, bestaaende af P. Pergamentsbrev, et. Brev, Diplom, skrevet paa Pergament. (Pergamentsskrifter. 2 Timoth. 4:13.)

Pergamotte, en. pl. -r. [Fr. bergamotte.] Et Slags rundagtige Pærer. — Pergamotolie, Olie, som presses af Skallerne

paa Frugten af et Pergamottræ, podet med en Citronqvist.

Perial, en. pl. -er. I dagl. Tale og Skiemt: en let eller maadelig Ruus. (Baggesen.)

Periode, en. pl. -r. [Lat. periodus.] 1. en vis Inddeling af Tiden i betydelig Længde; et Tidsrum, en Tidsalder. 2. i Stiil og Veltalenhed: den Deel af skriftlig og mundtlig Tale, der indbefatter flere, med hinanden til et Heelt forbundne Sætninger. Lange, korte, flydende, afrundede, indviklede Perioder.

Periodisk, adj. [s. Periode, 1.] 1. som kommer, viser sig igien efter en vis Tids Forløb. periodiske Sygdomme. 2. ordnet i Perioder. (om Stilen.)

Perle, en. pl. -r. [E. Pearl. Fr. perle. Af uvis Oprindelse.] 1. en klar, hvidgraa, haard og rund Udvært inden i adskillige Muslingers Skal; ægte Perler. (s. Talperle.) 2. hvad der i Skikkelse, og tildeels i Farve og Glands ligner ægte Perler. Glasperler, Ravperler, Coralperler. Duggens Perler. — figurl. en i sit Slags fortrinlig, udmærket, kostbar Gienstand. 3. Perler kaldes ogsaa de smaa Luftblærer, der udvikle sig, naar man skienker Viin, Øl og andre Vædsker. "Den ædle Druesaft m. sine Perler klare." Arreboe. = Perleavling, en. Perlers Dannelse i Skaldyr. "Fast alle Muslinger synes af Naturen at være dannede t. Perleavling." Schytte. Perlebaand, et. et Baand besat med Perler. Perlebanke, en. Sandbanke i Havet, hvor der findes Perlemuslinger. (Schytte.) Perlebor, et. Et Bor, hvormed der giøres Hul igiennem Perler. Perlebord, en. Bord eller Bræmme af Perler omkring noget; Perlebræmme. Perlebønne, en. En Afart af de almindelige, i Kiøkkenhaver dyrkede Bønner. (Phaseolus vulgaris.) perledannet, adj. i Skikkelse liig en Perle. Perledraabe, en. En klar og perledannet Vand- eller Dugdraabe. Perledruer, pl. et Slags Viindruer, som dyrkes her i Landet. (Olufsens Land-Oec. 342.) Perledug, en. poet. Dug, der sætter sig i Draaber paa Blade eller Græs. "Og gavmild Perledug paa alle Planter spreder." Tullin. Perledykker, en. Dykker, som optager Perlemuslinger fra Havets Bund; Perlefisker, Perlefanger. Perlefangst, en. Perlefiskeri. (Schytte.) Perlefarve, en. En hvidgraa Farve, som ligner Perlernes. "Som Perlefarven paa en gammel Port." Bagg. Deraf: perlefarvet, adj. — Perlefisker, en. Perledykker. Perlefiskeri, et. Gierningen at optage Perlemuslinger fra Havets Bund. Perlefryndser, pl. Fryndser, i hvis Ende hænger en liden overspunden Dup tll. Trækugle, liig en Perle. perlegraa, adj. hvidgraa, som Perler. (Øhlenschl.) Perlegryn, et. trinde, paa Qværnen afskallede Byggryn; deraf: Perlegrynsgrød, Perlegrynssuppe. Perlehalsbaand, et. en Perlesnor, t. at bære om Halsen. Perlehue, en. Hue besat med Perler. perlehvid, adj. melkehvid som ægte Perler. Perlehøne, en. pl. -høns. et Slags Høns, oprindelige fra Guinea; med perlefarvede Pletter paa Vingerne. perleklar, adj. saa klar i Farven som ægte Perler. Perleklæde, et. Et med Perler bræmmet eller besat Klæde. poet. "En kølig Luft skal — svale Jorden med sit Perleklæde" (Duggen.) Øhlenschl. — Perlekrone, en. En med Perler besat Krone. (Moth.) Perlekyst, en. Kyst, hvorved findes Perlebanker. — Perlemaal, et. en hullet Blikplade, hvormed de store Perler maales. perlemalet, adj. malet med Perlefarve. Perlemor, et. ud. pl. (egentlig Perlemoder.) den indvendige haarde, perlefarvede Skal hos Perlemuslingen. En Perlemors Æske. Perlemusling, en. En toskallet Muslingart, hvori ægte Perler findes. (Avicula margaritifera.) Perlepragt, en. poet. Pragt af kostbare Perlesmykker. "Bort Perlepragt og gyldne Skat, som skinner kun i Verdens Nat." H. A. Brorson. Perlerad, en. En Rad Perler, Perlesnor. "Alle disse Himlens Perlerader." Baggesen. perlerund, adj. trind som en Perle. (Øhlenschl.) Perlesalt, et. kaldes det phosphorsure Natrum, (Natrum phosphoricum) der smelter i Form af en Perle. Perlesand, et. Et Slags Sand, hvis Korn ere klare og runde. Perleskrift, en. kaldes i Bogtrykkerier de allermindste og fineste Skrifter, som haves. Perlesmykke, et. Smykke af ægte Perler, eller besat med saadanne. Perlesnor, en. Endeel Perler, trukne paa en Snor. Perlestikker, en. den som besætter og udsyer Pragtklædninger med Perler, ell. med Guld- og Sølvtraad. Deraf: Perlestikker-Arbeide, Perlestikkeri, et. Perlestikning, en. — Perlestrikning, en. Gierningen at knytte smaa Glasperler ind i Silkestrikning. perlestukken, adj. udsyet, besat, broderet med Perler. Perlevægt, en. Vægt, hvorpaa smaa Perler veies.

Perle, v. n. 1. (har.) danne smaa Luftblærer eller Skumperler. Vinen perler i Glasset.

Perpendikel, en. pl. Perpendikler. [M. A. Lat. perpendiculum.] en nedhængende Snor eller tynd Stang, som ved en Vægt i Enden holdes lodret, og ved et bibragt Stød kan sættes i svingende Bevægelse; Lodlinie; Svingvægt. — perpendiculair, s. lodret.

Perse, en. pl. -r. [Holl. Pers. N. S. Parse.] et Redskab, hvori et fladt Legeme, enten ved Anvendelse af en Vægt eller Vægtstang, eller ved Skruekraft, frembrin-

ger et meget forstærket Tryk paa den underlagte Gienstand. Olieperse, Viinperse. At lægge noget i Perse. (I de fleste Tilfælde bruges nu oftere Presse.) = Persebom, en. Bommen eller Vægtstangen paa store Perser. Persefiæl, en. Fiælen i en Perse, som ved Bommen eller Skruen trykkes ned. Persehuus, et. Huus, hvori en stor Perse opsættes. Persejern, et. Et Slags Strygejern, som Skræddere bruge til at slette den syede Søm. (Moth.) Persekar, et. 1. det Kar, hvori noget perses eller bringes under en Perse. 2. Kar, hvori den v. Persen udklemte Vædske samler sig. Persesi, en. Si, som bruges ell. brugtes v. Druernes Persning. (Kampmann.) Perseskrue, en. Skruen i en Skrueperse. Persestang, en, Persetræ, et. d. s. s. Persebom. Persesylte, en. s. det mere brugelige Pressesylte. Persetryk, et. Trykket, som frembringes ved en Perse. Persetræder, en. den, som træder Druer i et Kar og derved udpresser deres Saft.

Perse, v. a. 1. [Holl. persen.] trykke stærkt, klemme Saften ud af; især ved en Perse. At perse Druer, Most, Olie. (s. presser, som oftere bruges.) Deraf: Persning, en.

Perser, en. pl.-e. (best. Perserne.) En Indbygger i Persien. — Perserinde, en. persisk Qvinde.

Persille, en. ud. pl. en almindelig Haveurt, som dyrkes saavel f. Rodens, som f. Toppens Skyld, og m. Hensyn t. den forskiellige Brug saaes tyndt ell. tykt. (Rodpersille, Toppersille.) Apium Petroselinum.

Person, en. pl.-er. [Lat. persona.] 1. et enkelt Menneske, et Menneske, betragtet som Individ, saavel med Hensyn til dets legemlige Skikkelse, som til dets væsentlige og tilfældige Beskaffenheder. En smuk, anseelig, høi, liden Person. En ung, en fremmed, en fornem, fyrstelig Person. Et Selskab af fem Personer. At møde i Person. At kiende een af Person ɔ: af hans udvortes Skikkelse. (Derimod: at kiende een personlig ɔ: kiende een nøiere og af Omgang.) 2. Et Individ, med Hensyn til dets borgerlige Stilling, eller til Stand og Rang. Uden Persons Anseelse. Personernes Ret, i Lovkyndigheden: den Deel af Retslæren, der handler om Personer, deres Rettigheder og Pligter, ifølge deres borgerlige Stilling, uden Hensyn t. Ting. "Den, som Personen faaer, faaer ogsaa al hans Ret." Holb. P. Paars. — "Personer kaldes Folk m. Hensyn t. høiere Stand, Værdighed, Rettighed." Sporon. (derfor: kongelige, fyrstelige Personer, Øvrighedspersoner. s. Folk.) 3. et ikke virkeligt, men forestilt Individuum, og den, der saaledes forestiller en anden, end den, han virkelig er. Dramatiske Personer (Personer i et Skuespil.) Allegoriske Personer (Egenskaber, Dyder, Laster &c. forestillede som Personer.) Han forestiller denne P. meget naturligt. — En moralsk Person: br. især i Lovkyndigheden om et Samfund af flere, der betragtes som et Individ ell. en Person. 4. i Sproglæren: de tre forskiellige Forhold, hvori Ordene forekomme, med Hensyn til den, som taler, (eller handler) den, som tiltales, og den, som tales om. Et Ord i første, anden, tredie Person. = Personel, adj. personlig, for sin Person. (kun i det Udtryk: personel Capellan, ɔ: en ordineret Præst, uden Præstekald, beskikket t. Medhielper f. en anden Præst; en Huus-Capellan; modsat: residerende Capellan.) — personlig, adj. hvad som hører til og vedkommer en Person (særdeles i Hensyn til sammes indvortes Egenskaber.) personlige Forhold, Rettigheder, Egenskaber. personlige Fornærmelser, personligt Had (imod eens Person.) personligt Møde i Retten. At have personligt Kiendskab t. een. (s. Person, 1.) — Personlighed, en. 1. ud. pl. den Egenskab, at være og udgiøre et for sig selv bestaaende Fornuftvæsen, en Person. 2. Indbegrebet af de Egenheder og Beskaffenheder, som udgiøre en vis Person. "Sig selv, og ikke mig, enhver Bagtaler skiænder, som lægger sin i min Personlighed." Bagg. 3. fornærmende Udtryk imod eens Person. (kun i pl.) At tillade sig Personligheder imod een.

Perspectiv, et. [Fransk.] 1. et optisk Instrument, hvorved fierne Gienstande blive synlige eller tydeligere; Kikkert, Seerør. 2. Læren om at tegne Gienstande, som de vise sig i Afstand. 3. Maaden, hvorpaa Gienstandene i en vis Frastand falde i Øiet. — perspectivisk, adj. grundet i Perspectivet; efter Perspectivets Regler.

Pertline, en. Et Slags svært Tougværk til at varpe med, af Mellemtykkelse, og mindre end Kabeltoug. (Moth.)

Pest, en. ud. pl. [Lat. pestis.] en i meget høi Grad farlig og smitsom Syge. (br. som oftest med best. Art. ell. uden Art. og nu kun om den egentlige østerlandske Pestsyge.) I Pestens Tid. At smittes af Pesten. At skye noget som Pest. — figurl. et i høi Grad fordærveligt moralsk Onde. Vellyst er en Pest for Siælen. = pestagtig, pestartet, adj. som ligner Pest, har noget af Pestens Natur. Pestbyld, en. B. som bryder ud paa de af Pesten Befængtes Legeme. Pestdamp, en. En giftig, skadelig Damp eller Dunst. "En lummervarm Pestdamp." Baggesen. Pesteddike, en. meget stærk, med Krydderier tillavet Eddike. pestfri, adj. fri for Pestsmitte. Pestgift, en. Pestsmitte. Pesthuus, et. H. hvor Pestsyge henlægges i Pleie og Cuur; Pesthospi-

tal. **Pestluft**, en. En med Pestsmitte, eller andre giftige Dunster opfyldt Luft. **Pestlys**, et. kaldtes tilforn et Slags Lys, ell. Sammensætning af brændbare, stærkt lugtende Sager, som man brændte i Pestens Tid. **Pestlæge**, en. L. som besøger de Pestsyge. **Pestmiddel**, et. Lægemiddel imod Pesten. **Pestrod**, en. R. som i Pestens Tid tygges for at undgaae Smitten. (Rostg.) **Pestsmitte**, en. den Smitte, hvorved Pesten forplantes og meddeler sig. **pestsyg**, adj. befængt med Pesten. **Pestsyge**, en. den egentlige Pest; ell. en lignende, meget smitsom Syge. Den gule Feber holdes af de fleste f. en Pestsyge. **Pestvagt**, en. V. som udsættes i Pestens Tid, for at hindre Samqvem med befængte Steder. (Moth.)

Pestilentse, en. brugtes i ældre Tider for: Pest.

Pfaltsgreve, en. var fordum en vis fyrstelig Værdighed i Tydskland. (I ældre Tider, som hos Holberg, i Comedien den 11 Junii, skreves det: Paltsgreve.)

Phantasere, v. n. 1. (har.) At være i en Tilstand, hvori Indbildningskraften hersker over de øvrige Sjæleevner og hindrer deres frie Virkning. At phantasere paa Claveret ɔ: spille, hvad man paa Stedet componerer. Deraf: **Phantaseren** og **Phantasering**, en. "Phantasiens sammenstillende og sammensættende Egenskab, Phantaseringen." Sibbern. (Det br. i øvrigt hyppigere om en uordentlig, sygelig Virken af Phantasien. Den Syges Phantaseringer.)

Phantasie, en. 1. ud. pl. Indbildningskraft. (s. Ordet.) "I denne stille Ro — hvor Sands og Overlæg f. Phantasien rømmer." Tullin. **Phantasiens Spil**, Virksomhed. 2. pl.-r. i visse Tilfælde; en Virkning, et Værk af Phantasien. Sysselsat m. behagelige Phantasier. — Heraf: **Phantast**, en. pl.-er. den, som beherskes af daarlige, latterlige, eventyrlige Indbildninger. **phantastisk**, adj. som passer sig for en Phantast; som fremvirkes af en udsvævende Phantasie.

Philologie, en. ud. pl. lærd Indsigt i Sprog (især de gamle ell. de østerlandske) og hvad dertil hører; Sproglærdom, Sprogvidenskab. — **Philolog**, en. pl. - er. en Sproglærd. **philologisk**, adj. som hører t. Sprog og Sprogvidenskab. philologiske Kundskaber.

Philosophie, en. ud. pl. den Videnskab, som gaaer ud paa høiere Sandheds Erkiendelse, saavel i Tænkning overhovedet, som i enhver af Sjælens Grundevner og deres Virken. — **Philosoph**, en. pl. - er. den, som dyrker Philosophien, som har erhvervet sig Indsigt i de philosophiske Videnskaber og Lærdomme. En praktisk Philosoph, den, som i sit Levnet følger, hvad den praktiske Philosophie lærer. — **philosophere**, v. n. søge at danne og udvikle, eller at fremsætte og forklare sine Tanker og Begreber paa en philosophisk Maade. — **philosophisk**, adj. som hører til, grunder sig paa Philosophie. Et philosophisk Hoved ɔ: den, som er vel skikket til at nemme philosophiske Sandheder.

Phlegma, et. ud. pl. [græsk.] vandagtig Fugtighed, især i Blodet. Deraf figurl. Dorskhed, Ligegyldighed, Seenhed i at beslutte og handle. — **phlegmatisk**, adj. grundet i Phlegma, i koldt Blod.

Phosphor, en. [Gr. φωςφορος.] et i Mørke svagt lysende Legeme, udmærket v. dets lette Brændbarhed. Deraf: **phosphorsuur**, **Phosphorsyre**, og flere i Naturlæren brugelige Ord.

Physik, en. ud. pl. Lære om Naturlegemernes Egenskaber og Kræfter, for saavidt som de virke uden chemisk Opløsning; Naturlære (Bevægelseslære og Kraftlære.) — **physisk**, adj. 1. som hører til, er grundet i Physiken. 2. som er grundet i Naturen og dens Phænomener (modsat: moralsk, aandelig, intellectuel.)

Physiognomie, et. Foreningen, det Hele af de menneskelige Ansigtstræk, og den Charakteer, de udtrykke. — **Physiognomik**, en. ud. pl. Læren om at slutte sig af Menneskers Ansigtstræk til deres Charakteer og Egenskaber.

Physiologie, en. ud. pl. [Lat. Physiologia.] Lære om organiske Legemers Livskræfter og om sammes Yttringer. = **Physiolog**, en. pl.-er. den, hvis Hoved-Videnskab Physiologien er. **physiologisk**, adj. som hører til Physiologie.

Pialt, en. pl.-er. [N. S. Palte.] et afrevet, sønderrevet Stykke Tøi, Klud, Lase. "Gjennem hullede Pialter falde også ringe Laster let i Øinene." J. Bøye. Hans Klæder hang i Pialter. = **Pialtebod**, en. B. hvor Pialter og gamle, forslidte Klædningsstykker sælges. **Pialtehandel**, en. Handel m. Pialtekram. **Pialtekiærling**, en. K. som paa Gaderne opsamler Pialter og Klude. **Pialtekram**, en. allehaande Pialter og forslidte Klædningsstykker, som ere sammensankede eller til Salg. **Pialtekræmmer**, en. den, som handler med Pialtekram. **Pialtetorv**, et. Sted, hvor Pialtekram og gamle Klæder sælges. = **pialtet**, adj. 1. reven, som er i Pialter. "Ofte er deiligt Hierte under pialtet Kaabe." Ordspr. 2. som bærer forslidte og revne Klæder. pialtede Tiggere.

Pjaske, v. n. 1. at røre ideelig med Hænderne eller med et Redskab i Vand eller noget vaadt. — Deraf: **Pjasken**, en. ud. pl.

Pjatte, v. n. 1. snakke ufornuftigt, uden Mening. (dagl. Tale.)

Pibe, en. pl.-r. [E. og N. S. Pipe.]

1. et huult Rør, eller en Ting, som er forsynet med et saadant Rør. Beenpibe, Bøssepibe, Lysepibe, Mavepiben, o. fl. 2. et Rør, indrettet til at blæse i og derved at frembringe Toner. Lyden af en Pibe. En Vægterpibe, Sækkepibe, Rørpibe, m. fl. At dandse efter eens Pibe ɔ: i eet og Alt rette sig efter ham. 3. et med Hoved eller Giemme for Tobakken forsynet Rør, hvoraf røges Tobak; Tobakspibe. At stoppe, tænde sin Pibe. En Leerpibe, Mærskumspibe. 4. et vist Slags lange Fade eller Tønder til Viin og Olie. 5. rørdannede Læg eller Udbugtninger i adskill. Klædningsstykker. (deraf: Pibehat, Pibekrave.) = Pibebeen, et. større, med Marvpibe forsynede Been hos Mennesker og Dyr. Pibebeslag, et. Metalbeslag paa Hovedet af en Tobakspibe. Pibeboie, en. s. Tøndeboie. Pibebor, et. Redskab til at udbore Piberør. pibedannet, adj. dannet som en Pibe. Pibefabrik, en. Fabrik, hvor Tobakspiber forfærdiges. Pibehandler, en. den, som driver Pibehandel, ell. Handel m. Tobakspiber. Pibehat, en. Et Slags tilforn brugelig Fruentimmerhat ell. Hætte, forsynet m. Piber (5.) "Skiøndt det (Haaret) var deiligt og mit eget, det skiultes i en Pibehat." Tode. Pibehoved, et. Hovedet paa en Tobakspibe. Pibehytte og Pibehætte, en. Dæksel af Staal- eller Messingtraad, som paasættes Leerpiber. Pibekande, en. Kande med en Pibe af Bugen til at skienke af. (Moth.) Pibekradser, en. Pind, hvormed Pibehovedet renses, naar Tobakken er udrøgt. Pibekrave, en. En Krave, lagt i tætte Pibelæg. (s. Præstekrave.) Pibekruser, n. s. pl. Kruser om en Krave eller for Hænderne, som ere lagte i Piber. Pibeleer, et. ud. pl. en fiin Leerart, som især bruges til Tobakspiber, ell. de saakaldte Kridpiber. Pibelunte, en. Lunte, hvormed en Tobakspibe tændes. (Fidibus.) v. Aphelen. Pibelyd, en. Lyden af en Pibe, som blæses i. Pibelæg, et. Læg paa Tøi og Klæder, som ikke ere flade, men rørdannede. (s. Pibe, 5.) Piberenser, en. et Redskab til at rense Piberør. Pibering, en. En Ring paa den forreste Ende af Hiulnavet. (Moth.) Piberør, et. det til en Tobakspibe hørende Rør, hvorigiennem Røgen trækkes. Pibestaver, n. s. pl. tilskaarne, udbugede Staver af Egetræ, hvoraf Viinpiber og andre store Fade sankes. Pibestilk, en. et Stykke af en sønderbrudt Leerpibe. Pibesvøb, et. Svøb, der vindes om en Pibe. (Nyt phys. oec. Bibl. IX. 90.) Pibetøi, et. Samlingen af det, som hører til en Tobakspibe, Hoved, Rør, Mundstykke, m. m. Pibeværk, et. den hele Samling af Piber i et Orgelværk.

1. Pibe, v. n. og a. peb, pebet. [N. S. pipen.] 1. v. n. frembringe en klar, fiin og skingrende Lyd. At pibe med Munden. "Hvo vil ei dandse der, hvor Lykken selv vil pibe?" Bording. — Vinden piber i trange Aabninger. Kuglerne peb i Luften. (s. hvine.) figurl. a.) tale med en pibende Stemme; b.) klage sig, give sig for noget. Den Dreng piber f. ingen Ting. (dagl. T.) 2. v. a. udtrykke ved Piben. At p. en Melodie. Visen blev mere peben end siungen. At pibe ud, yttre sit Mishag med noget ved Piben, pibe til Foragt. At pibe en Skuespiller, et Stykke ud. = Pibefrihed, en. F. til at yttre sit Mishag v. Piben. "Naar Publicum fik Pibefrihed, vilde det blive den paalideligste Censor." Rahbek. Pibelerke, en. Navn p. en egen Lærke-Art. (Alauda trivialis L.) Piben, en. ud. pl. Gierningen at pibe. — Piber, en. pl. -e. den som forstaaer at blæse paa Pibe.

2. Pibe, v. a. pibede, pibet. [af Pibe, 5.] danne Pibelæg i Tøi, lægge Tøi i Piber. Den Krave er ikke pibet nok. — Deraf: Pibejern, et. Et langt og rundt Strygejern, der sættes fast p. Bordet, og hvormed Piber dannes i Tøi.

3. Pibe, v. a. 1. pode Træer paa en vis Maade, ved at trække en Ring af Barken, med Øie paa, over en Qvist af Træet, man vil pode. (Moth.)

Pibet, adj. [Af n. s. Pibe, 1.] som har pibedannede eller rørdannede Aabninger. pibet Ost, Brød.

Pible, v. n. 1. vælde frem med smaa Bobler og med sagte Lyd. Kilden pibler frem af Sandet. "Der pible fra løvrige Field blandt søde Fioler de klareste Væld." S. Blicher.

Pidsk, en. pl. -e. [N. S. Pietsche. Sv. Piska.] 1. en Snor eller Rem paa Enden af et Skaft, til at slaae med; en Svøbe (som er et mere dansk Ord.) Ridepidsk, Kiørepidsk, Hundepidsk, Jagtpidsk. At holde een under Pidsken ɔ: i streng Ave. 2. en i Nakken nedhængende, med Baand omvunden Haarfletning eller Haardusk; Haarpidsk. At binde sin Pidsk. = Pidskebaand, et. Baand, som bindes om en Haarpidsk. Pidskeknald, et. Lyden af en Pidsk, hvormed man smælder; Pidskesmæld. Pidskeparyk, en. Paryk, med en eftergiort Haarpidsk. (s. Pungeparyk.) Pidskeskaft, et. Stangen eller Skaftet paa en Pidsk. Pidskeskrald, Pidskesmæld, et. d. s. s. Pidskeknald. Pidskesnert, en. Snerten, den yderste Ende af Pidsken, ell. af dens Snor. Pidskesnert, et. føleligt, snertende Slag med en Pidsk.

Pidsk, et. pl. d. s. Slag med en Svøbe. At faae Pidsk. Man kunde tælle ethvert Pidsk.

Pidske, v. a. 1. slaae med Pidsk, Svøbe, Vaand eller Riis. — figurl. sætte i stærk

Bevægelse, eller slaae paa med en Lyd, som Pidskens. Stormen pidsker Bølgerne; Regnen pidsker paa Ruderne. — At pidske ind, pidske op, pidske ud. — Pidskning, en. pl.-er. Handlingen at pidske.

Pietist, en. pl.-er. [af det Lat. pius, pietas.] den, som ved umiddelbar Naadevirkning, og ved virkelig eller indbildt Fromhed, mener at opnaae en større Reenhed og Hellighed, end Andre. — Pietisteri, et. overdrevne Begreber om sin egen Fromhed og Reenhed (Pietisme br. ogsaa som et noget mildere Udtryk.) — pietistisk, adj. som hører til Pietismen, t. Pietisters Tro og Meninger.

Pig, en. pl. Pigge. [Sv. Pigg. E. Peak; en Spids.] En kort og smal Spids eller Od. Pindsvinets Pigge. En Jernpig. (Deraf: pigget, adj. besat m. Pigge. V. S. O.) = Pighage, en. En Stav, med en Pig og Hage i Enden. Pighammer, en. s. Pikhammer. pighvas, adj. saa hvas og spids som en Pig. Pigkrave, en. et med Jernpigge besat Hundehalsbaand. (Rostg.) Pigrokke, en. En Fisk af Rokke-Slægten, hvis Hale er forsynet m. en lang Pig. (Raia pastinaca.) Pigstav, Pigstok, en. Stav, Stok med en Spids i den nederste Ende. Pigsuer, (ell. Piksuer) en. kaldes et vist Tømmer i Bundstokken i Agterdelen af et Skib. Pigvare eller Pighvar, en. En Fisk af Flyndreslægten. (Pleuronectes maximus.)

Pige, en. pl.-r. [Isl. Pika. A. S. Piga.] 1. et ugift Qvindfolk. Piger og Koner; Drenge og Piger. En gammel Pige. 2. en Pige, som endnu er urørt af Mand, en Mø. 3. et ugift Fruentimmer, som tiener for Løn, en Tienestepige. Karle og Piger p. Gaarden. At holde een Karl og to Piger. (s. Barnepige, Bryggerpige, Kokkepige, Malkepige, Stuepige, Sypige, o. fl.) = Pigeaar, et, pl. d. s. (næsten altid i pl.) de Aar af et Fruentimmers Levetid, hvori hun et ugift, som ligge imellem Barneaarene og Ægtestanden. Pigealder, en. den Alder, hvori et Fruentimmer er ugift. Pigearbeide, et. A. der skikker sig f. en Pige, der forrettes af Piger. Pigebarn, et. pl.-børn. 1. et Barn af Qvindekiøn. Drengebørn (Svendbørn) og Pigebørn. 2. en Pige i Barnealderen, eller overhovedet: en ung Pige. Et smukt Pigebarn. Pigebrud, en. Brud, som er Pige. Moth. (modsat Enkebrud.) Pigedragt, en. Dragt, som bruges af, passer sig for Piger. (Baggesen.) pigefro, adj. glad ved sin Pigestand. (Øhlenschl.) Pigegiek, en. den, som paa en overdreven og latterlig Maade er en Tilbeder af Piger, eller af Fruentimre overhovedet. (Moth.) Pigehue, en. Hue, som det er Skik f. Piger at gaae med (i Modsætn. t. Qvindehue.) Pigejæger, en. den, som idelig jager efter Piger, eller søger at vinde dem til letfærdig Omgang. Pigekammer, et. K. hvor Piger, især Tienestepiger, opholde sig. Pigelav, et. Pigers Samfund og Selskab. At dandse Bruden af Pigelav. Pigelune, en. Lune, som findes hos Piger, som er egen f. Piger. (Ingemann.) Pigeløfte, et. L. der gives af en Pige ell. sommer sig for en P. "Kan du ynde den Ungersvend, som giør et Pigeløfte?" Øhlenschl. Pigeløn, en. Løn, som gives en Tienestepige. Pigeran, et. en Piges voldsomme Bortførelse. Pigeseng, en. Seng f. Tienestepiger. Pigesind, et. ud. pl. Pigers Hu, Sind, Lyst, Tilbøielighed. Pigeskole, en. Skole, hvori Pigebørn oplæres (modsat: Drengeskole.) Pigestand, en. ud. pl. Qvindfolks ugifte Stand. Pigestemme, en. En Stemme, som Pigers, unge Fruentimres pleier at være. Pigestrenghed, en. S. som vises af en Pige imod nogen. "En Helt, som du, kan trodse Pigestrenghed." Øhlenschl. Pigesvend, en. den, som gierne vil være Pigerne til Tieneste. (Moth.) Pigesæder, pl. Sæder, som skikke sig f. Piger. (E. Frimann.) Pigetieneste, en. som et Fruentimmer giør i et Huus som Tienestepige. Pigetro, en. En Piges Tro eller Løfte om Troskab. Pigetugt, en. 1. En Piges Tugt og Ærbarhed. 2. den Tugt, Pigebørn holdes i af Forældre og Opdragere. Pigevæsen, et. hvad der hører en Pige til, er en Piges Art og Natur, ell. ligner denne. "Gierne havde de spottet over dette Pigeselskab og Pigevæsen." Rahbek.

1. Piil, en. pl. Pile. [Isl. Pila. N. S. Piel.] et med Od forsynet, og sædvanligen i den stumpe Ende fiedret Vaaben, der skydes af en Bue. "Med disse Ord hun fløi i Luften; som en Piil." Holberg. = a.) piildannet ell. piledannet, adj. dannet som en Piil. piildannede Skrifttegn. piilsflux, (Arreboe) og piilsnar, adj. hastig som en Piil. (Baggesen.) — b.) Pilefieder, en. En af de Fiedre, som fæstes i Enden af Pileskaftet, f. at styre Pilens Fart. Pileflugt, en. ud. pl. en Flugt, saa hastig som Pilens. Pilekogger, et. K. hvori Pile giemmes. Pileod, en. Spidsen af en Piil. (Ogsaa: Piilsod.) pileret (piilret) adj. lige, som en Piils Flugt. (Arreboe.) Pilesaar, et. Saar af Pileskud. Pileskaft, et. Pilen, uden dens Od. Pileskud, et. Skud m. en Piil. At dræbes v. et Pileskud. Pileskytte, en. s. Bueskytte. Pilespids, en. og fl.

2. Piil, en. pl. Pile og Piil. [Isl. Pill.] et meget almindeligt Træ, hvis Slægt (Salix) har mangfoldige Arter og Afarter; et Piletræ. Sættepiil, Baandpiil, Kurvepiil, Gierdepiil. At plante Piil (ell. Pile.) At skyde i Veiret som en Piil. = Pileart, en. En enkelt Art af Pile-Slægten. Pile-

have, en. Plantning af Piletræer, hvoraf tages Stager og Stiklinger. Pilehegn, et. Hegn af plantede Piletræer. Pilekrat, en. Kratskov af unge Piil. Pilekurv, en. K. flettet af Pileriis. Pileplantning, en. Plantning af Piletræer v. Gierder og andensteds. At opmuntre Pileplantning hos Bønderne. Pileskud, et. en ung, tynd Pilegreen. (Øhlenschl.) Pilestage, en. En noget tyk, lige Pilegreen. Pilevaand, en. pl. d. s. en Pilegreen, Pileqvist. Saaledes: Pilebark, Pilebul, Pilelund, Pileqvist, Pileved, og mange fl.

Piinagtig, piinlig, Piinsel, s. Pine.

Pik, en. pl.-ker. [Fr. pique. E. Pike.] En lang Stang, med en Jernpig i den ene Ende; et Spyd. (jvf. Pig.) = Pikhammer, en. Hammer, med en lang Spids i den ene Ende, Stridshammer. 2. en spids Hammer, som Steenhuggere bruge. (Moth.) Pikøxe, en. Øxe, hvis Bag gaaer ud i en Spids; Stridsøxe. (Moth.)

Pik, et. pl. d. s. [s. pikke.] Et lidet Slag med Fingeren ell. Fingerenden. Et Pik paa Døren.

Piket, n. s. [fransk.] et Slags Kortspil, som spilles af to Personer; Piketspil. At spille Piket.

Piket, en. [fransk. af pique.] i Krigskonsten: et Antal Soldater, i Alm. 50, som altid maa være rede, for at iagttage Fiendens Bevægelser; en Piketvagt, Forpostvagt.

Pikke, v. a. og n. 1. [Isl. piacka.] 1. banke smaat, med sagte Slag, som med Fingerenderne, ell. som Fuglene med Næbbet. At pikke paa Døren, pikke een paa Skulderen. At pikke en Steen ɔ: tilhugge den med Pikhammeren. 2. neutr. give en sagte bankende Lyd. Uhret pikker. Det pikker paa Døren. — At pikke af, liste sig bort; figurl. døe. (Rostg.) "Hun snart maa pikke af." Wessel. (s. pille af.)

Pikkelhue, en. pl. -r. [af det Tydske: Pickelhaube. Isl. Pekill, Pekillhufwa, har en lignende Bem.] et Slags fordum brugelig, rund Hielm, enten heel af Jern, eller af Læder med Jernbeslag. 2. et Slags ulden Hue. (Rostg.) 3. en Beghue. (Moth.)

Pil, en. see Piil.

Pil, adv. bruges i Sammensætning m. nogle Adjectiver, for: ganske, reent. Som: pilraadden, pilskaldet, pilsuur. (dagl. Tale.)

Pilegrim, en. pl.-e. [Isl. pelagrimur, af Lat. peregrinus, hvilket Ord i den Gl. danske Bibeloversættelse allevegne gives m. Pilegrim, i St. for: Udlænding, Fremmed.] den, som af Andagt, eller efter et andægtigt Løfte, vandrer til et helligt Sted. Deraf: Pilegrimsdragt, Pilegrimsfærd, Pilegrimsgang, Pilegrimsreise, Pilegrimsstav, o. fl.

Pilke, v. a. 1. at pille smaaligen og jævnligen. (Moth.)

1. Pille, en. pl. Piller. [Lat. Pila. N. S. Piler. T. Pfeiler.] 1. en Støtte, især af Steen, der sættes under en Deel af en Bygning. = figurl. Middel t. at opholde, vedligeholde en Indretning. "Fælles Oplysning er Samfundets (Statens) stærkeste Piller." Engelstoft. 2. en rund, fritstaaende Støtte; en Søile, Colonne. Joniske, corinthiske Piller. (s. Søile.) 3. den Deel af Muren i et Huus, som er imellem to Vinduer; Vinduespille. 4. Pille i en trykt eller skreven Bog, kaldes det, som er trykket eller skrevet paa een Side. = Pillebaand, et. Jernbaand, som lægges om en Pille, for at styrke den. Pillebul, en. Bullen, Skaftet, den mellemste Deel af en Pille; Søileskaft. Pillefod, en. Søilefod. Pillehoved, et. Overdelen af en Pille, som hviler paa Bullen; Pilleknap, Søilehoved. Pillepaneel, et. Paneelværk paa Vinduespiller. Pillerad, en. Søilerad.

2. Pille, en. pl.-r. [Lat. pilula.] I Apothekerkonsten: Lægemidler, som beredes i Form af smaa Kugler, der synkes hele. "De have indklædt Læren i Fabler, hvorved de have forsøgt at forgylde Pillerne f. den Syge." Schytte. — figurl. Ord og Udtryk, der ere ubehagelige, krænkende, straffende for den, som de siges til. (s. Stikpille.)

Pille, v. a. 1. [H. pellen. Sv. pela.] røre ofte og sagtelig ved noget med Fingrene, for at bryde eller plukke noget deraf, for at afsondre noget derfra. At pille Barken af et Træ; at pille Ærter (tage dem ud af Bælgene; ell. afsondre de gode fra de slette.) fig. at pille ved noget ɔ: arbeide langsomt derpaa. At pille op, sanke smaaligen op. At pille ud, tage smaaligen, efterhaanden ud af. — At p. sig i Hovedet. Fuglen piller sig m. Næbbet. (I dagl. og lav Tale: At pille af, pille sig væk, liste sig bort. "Lad mig udsove denne Skræk, og pille mig i Morgen væk." Baggesen.) = Pillemad, en. Mad, som smaaligen maa pilles; f. Ex. smaa Fisk ell. Fugle. 2. Plukkemad. — Pillen, en. ud. pl. Gierningen at pille. — Pilleri, et. pl.-er. 1. d. s. s. Pillen. 2. Smaating, Ubetydeligheder. Pilleværk, et. kaldes i en Grynmølle den Deel af Mølleværket, hvor Kornet skilles v. Skallen.

Pilt, en. pl. -e. [Isl. Piltr.] et Drengebarn, en Dreng. (et forældet Ord, som er brugt af enkelte nyere Digtere, og fortiener at bevares.) "Nu iler, Pilte! som en Vind i Busken ind." Øhlenschl.

Pimpe, v. a. og n. 1. [fattes i alle beslægtede Sprog.] 1. v. n. giøre sig tilgode med Drik; drikke langsomt, ikke meget ad Gangen, men idelig. At pimpe i Smug. 2. v. a. drikke ofte og lidt ad Gangen.

"Hvoraf et Fruentimmer maatte i det mindste pimpe lidt p. hvert Sted." Holbergs Ep. II. 62. — Deraf: Pimpebæger, Pimpekruus. (Moth.)

Pimpinelle eller Pimpernelle, n. s. en Plante; Steenbræk. (Pimpinella saxifraga.)

Pimpsteen, en. n. s. [N. S. Pimpsteen.] et Slags løs og meget let, pibet, paa Overfladen ru, i Bruddet trevlet og blæreful Steen af vulkanisk Oprindelse, som bruges til Polering.

Pind, en. pl.-e. [E. Pinn. H. Pinne.] 1. et lidet, smalt og tyndt Stykke Træ eller Metal. At skære en Pind. En Træpind, Messingpind, Skopind, Strikkepind. At sætte en Pind for noget ɔ: hindre, at det skeer. At staae paa Pinde for een ɔ: være ganske til eens Tieneste, naar han fordrer det. "Han skulde saa ganske være sin egen Herre og min Slave, at alting kunde staae paa Pinde naar jeg lystede." Rahbek. Til Pinds Ende ɔ: til det Alleryderste. 2. Pinde, kaldes de smaa Fiedre hos Fugleunger, naar de først bryde igiennem Huden. = a.) Pindhammer, en. Hammer til at ibanke Pinde med. pindhornet, adj. med smaa, spidse og lige Horn, som Raabukken. Pindhose, en. 1. Strømpe, som er bundet med Strikkepinde. (Moth.) 2. en Sygdom ved Hestens Fod, der især viser sig i dens Bagkoder, og der frembringer stive, børstede Haar, som Pinde. Pindhul, et. Hul, hvori Skomagere banke Pinde i Støvle- og Skohæle. Pindkniv, (ell. Pindekniv. Colding.) en. Kniv, som Skomagere bruge til at skære Skopinde med. (Moth.) pindmager, adj. yderlig mager og tør. Pindso, en. Hunnen af Pindsviin. Pindsteen, en. smaa Brostene. (Moth.) Pindsviin, et. pl. d. s. et Navn, som tillægges to forskiellige Dyrslægter, der begge have Legemet ganske ell. tildeels besat m. stive Pigge, i St. for Haar: det hos os almindel. Pindsviin; Igel. Erinaceus; og det fremmede Pindsviin. Hystrix. Pindsyl, en. Syl, hvormed Skomagere slaae Pindhuller i Læderet. b.) pindeagtig, adj. spinkelt, svagt, som hvad der er giort af Pinde. Pindebrænde, et. Brænde, hugget i meget smaa Stykker. pindebygget, adj. v. En pindebygget Baad (Statstid.) s. klinkebygget. Pindehugger, en. den som udhugger Pindebrænde til Salg. Pindehuus, et. 1. Et Foder til at giemme Pinde i; som Strikkepinde. 2. et daarligt, svagt, slet bygget Huus; helst et Træhuus. "Ifald hans Pindehuus gik op i Røg og Flammer." Evald. Pindesko, en. Sko, hvori Saalen er fæstet til Overlæderet med Pinde. (Rostg.) Pindespil, et. Spil, som leges med smaa Pinde paa en Brikke, eller med smaa, forskielligt udskaarne Pinde, der kastes ud paa et Bord. Pindesteg, en. Kiødstykker, som steges paa Pinde, eller med en Deel af Ribbenet. (Rostg.) Pindetøi, et. Pindeværk. (Moth.) Pindevogn, en. V. hvis Træværk er meget spinkelt og svagt. Pindeværk, et. 1. Pindene, der sættes i Letterne til en Vognfading. 2. Træværk, som er pindet sammen, eller er meget spinkelt, skrøbeligt. (Bording.) "Hvis det er Pindeværk — saa lad det slaaes jo før jo heller reent itu." Baggesen.

Pinde, v. a. 1. slaae Pinde i noget; slaae noget sammen med Pinde. At pinde Skoe; at pinde noget sammen. At pinde Brænde ud. — pindes, v. n. pass. faae de første Vingefiedre. (om Fuglene.)

Pindse, s. Pintse.

Pine, en. pl.-r. [Isl. Pina. N. S. Piin.] en høi Grad af udvortes, legemlig Smerte, eller af indvortes Siælslidelse. = pinefuld, adj. meget smertelig, fuld af Pine. Et pinefuldt Liv. Guldberg. — piinagtig, adj. som volder Pine, er forbundet med Pine. Deraf: Piinagtighed, en. ud. pl. en pinefuld Beskaffenhed eller Tilstand. — piinlig, adj. forbundet med Pine. piinligt Forhør (hvorved Tortur bruges.) Piinsel, en. pl. Piinsler. Tilstand, hvori man pines; Gierningen at pine. "Plage er et længere vedvarende, ofte middelbar anvendt, Piinsel et mere udsøgt, altid umiddelbar anvendt Onde." Sporon.

Pine, v. a. pinede og piinte; pinet og piint. [Isl. pina. N. S. pinen.] volde en høi Grad af legemlig ell. aandelig Smerte. (I ældre Dansk br. det altid for: straffe.) At pine et Dyr. At pine en t. at bekiende. — figurl. plage, besvære, trænge haardt. At pine een m. Snak, m. Spørgsmaal. At pine (plage, overhænge) een om noget. At pine noget frem, d. s. s. frempine. "Og piinte voldsomt hvert et Udtryk frem." Baggesen. (s. afpine, udpine, og jvf. plage.) = Pinebænk, en. Indretning, hvorved Forbrydere pines for at faae dem til at bekiende Misgierninger; Tortur. At lægges p. Pinebænken. — fig. ethvert Pinested. "Smaakryb, som fyldte Husene, og giorde Natteleiet selv t. en Pinebænk." Guldb. Pineredskab, et. Redskab til at pine Forbrydere med. (Moth. Schytte.) Pinested, et. Sted, hvor een pines, lider Pine. — Pinelse, en. Gierningen at pine.

Pink, en. pl.-er. [N. S. Pinke.] et Slags Lastskibe med flad Bund og høi Agterdeel. Pinkskib. (Hvitfeldt.)

Pinke, v. a. 1. slaae med smaa Slag paa noget, der giver en klingende Lyd. (Rostgaards Ordb.)

Pintelhage, en. til Skibs: en Jernhage, i Enden af et svært Stykke Toug, som bruges, naar Ankeret skal bringes op p. Siden af Skibet.

Pintse, en. ud. pl. [Gr. πεντηκοςη.]

en af de tre store Høitider i den christne Kirke, som helligholdes den 50de Dag efter Paasken, til Minde om Apostlenes Begeistring af den Helligaand. I Pintsen (i Pintsedagene.) til Pintse, efter Pintse (ell. Pintsen.) = Pintseaften, Pintsedag, Pintsefest, Pintsehelligdage, Pintseholtid, Pintsenat, Pintsetid, Pintseuge, bruges paa samme Maade som Paaskeaften, Juleaften, Paaskedag v. s. v. — Pintselilie, en. en Blomst; Pintse-Narcis. Narcissus poeticus. Pintsemai, en. grønne Løvgrene, hvormed Kirker prydes til Pintsefesten.

Pip, en. n. s. Sygdom hos Høns og andre Fugle, hvorved Tungehuden forhærdes og Næsehullerne tilstoppes.

Pipling, en. pl. -er. [E. pippin.] et Slags smaa, fine, velsmagende Æbler. "Da tog — Prindsessen en Pipling saa rund og saa rød." Baggesen.

Pippe, v. n. 1. (med have.) skyde frem ell. op, begynde at komme frem. (om Værter, om Dine og spæde Skud paa Træer, o. d.) Græsset begynder at pippe frem. (dagl. T.)

Pipskiæg, et. det første Skiæg hos et Mandfolk; Dun paa Hagen, Duunskiæg. (Moth.)

Pirhiernet, pirhovedet, adj. [af pirre.] som hastig bliver vred, er let at fortørne. (Rostg.)

Pirke, v. a. og n. [af pirre.] idelig pirre og pille ved, overføle. (Moth.)

Pirre, v. a. 1. [fattes i de beslægtede Sprog. jvf. purre.] 1. røre idelig ved, prikke. At pirre i Jorden med en Kiep. "Pirres du for stærkt i Panden." Baggesen. 2. figurl. opirre, fornærme, drille; ogsaa: ideligen paaminde. (dagl. T.) 3. i physisk Bemærkelse, om det, der gior en stærk (irriterende) Virkning paa Legemet, især paa Nervesystemet. pirrende Lægemidler. "I det denne Kogekonst behageligen pirrer Ganen, og fremlokker utidig Spiselyst." Synesius v. Bloch. = Pirren, Pirring, en. Gierningen at pirre. — Pirremiddel, et. Middel, som giør en pirrende Virkning.

Pirrelig, adj. som let kan pirres; irritabel. — Pirrelighed, en. ud. pl. Egenskaben, at kunne pirres, at være pirrelig, Irritabilitet.

Pis, et. ud. pl. [Isl. Pissa: men ogsaa Ital. og Fr.] Urin hos Mennesker og Dyr. — Pisse, v. n. og a. 1. udkaste Urinen, lade sit Vand. [uagtet disse Ord forekomme i Skrifter og danske Ordbøger, (Verb. ogsaa i danske Bibeloversættelser) høre de dog til dem, som man undgaaer, og overlader til den lave Talebrug. Det samme gielder om de heraf udledede Ord, som: pisdrivende, adj. urindrivende; Pisseblære, en. Urinblære. Pissetrang, en. Trang til at lade Vandet; pissetrængt, adj. som har denne Trang, og fl.] I gammeldanske Skrifter br. Nættæ for: Pis. s. Glossar. til H. Harpestrengs Lægebog.

Pistol, en. pl.-er. [Fr. pistole.] et kort Skydevaaben, som holdes og affyres med een Haand; Haandbøsse. (Rostgaard.) At udfordre een paa Pistoler. = Pistolhylster, et. Foder eller Giemmested paa begge Sider af Sadelen, hvor Pistoler kunne stikkes ned. Pistolskud, et. 1. Skud af en Pistol. 2. det Længdemaal, som et saadant Skud kan naae. De vare hinanden p. et Pistolskud nær.

Piuske, v. a. 1. [s. pluske, hvoraf det synes kun at være en forandret Udtale.] giøre urede ved at ryste og gribe i. At piuske een i Haaret.

Placat, en. pl. -er. 1. en offentlig opslaaet Befaling eller Bekiendtgiørelse af Øvrigheden. 2. et Lovbud eller en kongelig Anordning af mindre Omfang, der bekiendtgiøres v. et Regieringscollegium.

Pladder, et. ud. pl. 1. Dynd, og hvad der ligner Dynd. 2. unyttig Snak og Sladder; Sqvalder. (Rostg.) — pladderfuld, adj. ganske fuld, saa fuld at det løber over. (v. Aph.) Pladdermund, Pladderpose, en. den, som snakker meget og unyttigt; en Sladdrer, Sqvaldrer. (Moth.) dagl. Tale.

Pladdre, v. a. og n. 1. røre noget flydende sammen. 2. tale unyttig Snak, sladdre, sqvaldre. (Colding.) Det udtales ogsaa v. en Omlyd: piaddre. (s. piatte.)

Plade, en. pl.-r. [T. Platte. E. Plate. jvf. plat, Blad, Flade.] 1. et fladt, jævnt Legeme af nogen Udstrækning og Tykkelse, som ved Hamring, Slibning, Støbning ell. d. har faaet denne Skikkelse. (i Alm. om Metal og Steen; ikke om Træ.) En Jernplade, Marmorplade. (Derimod: et Bordblad, en Bordskive, af Træ.) En Ovnplade, Skorsteensplade. (s. Blik.) 2. i ældre Skrifter og hos Digtere: Pandser, Harnisk. "Min Plade, mit Pandser, mit Glavind, mit Skiold." (i et af Hr. Michaels Digte.) "Da klædte de sig i Plade." Øhlenschl. 3. en Lyseplade. Lyset var sat i en Messingplade. = Pladeguld, et. ud. pl. Guld, som er slaaet i Plader. (Ligel. Pladejern, Pladekobber ꝛc.) Pladehammer, en. i Jernbrug: en svær Hammer, hvorved Plader hamres. Pladeovn, en. Ovn, sammensat af Jernplader. Pladepandser, et. Pandser af bevægelige Plader eller Skæl (forskielligt fra: Ringbrynie.) Pladeslager, en. som forfærdiger Metalplader og arbeider i Pladeværk. (Moth.) sædvanligere med en tydsk Form: Plattenslager. Pladeværk, et. hvad som bestaaer af Plader, er giort af Plader. (Moth.)

Plade, v. a. 1. lægge Plader paa. At plade Skoe. 2. slaae i Plader. pladet

Kobber. (Rostgaards Ordb. nu lidet brugelige.)

Plads, en. pl.–e. og –r. [T. Platz. N. S. Plas.] 1. det Rum, en Person eller Ting behøver for at være i, for at staae, sidde, ligge paa, m. m. ell. det Fladerum, som Gienstanden p. denne Maade indtager. En tom Plads. En beqvem, ubeqvem Plads. At tage Plads op ɔ: fylde et Rum. (Men: at tage, optage en Plads for en anden ɔ: besætte den indtil han kommer.) Her er Mangel p. Plads. Dette er min Plads (ɔ: den P. som tilkommer mig.) At anvise een hans Plads. fig. Han er ikke p. sin rette Plads i dette Embede. — At give Plads, giøre P. vige sin Plads for een. [Rum har et mere udstrakt, almindeligt Begreb, end Plads. f. E. Da Rummet er for indskrænket, afstaaer jeg gierne min Plads. Sted har mere Hensyn til en vis Plet i Rummet; Plads til en fornøden Udstrækning af dette. Et Sted, hvor ikke de halve Tilhørere kunne finde Plads, er ikke skikket t. en saadan Forsamling. (jvf. Sted.) — Plads gaaer vel ikke blot ud paa Fladerummet; men har ogsaa Hensyn p. det hele (cubiske) Rum, et Legeme indtager ell. behøver; dog br. det altid m. Hensyn t. et vist Legeme, en vis Gienstand; og ikke om Rummets absolute Begreb. Man siger: Der er Rum nok i Pakhuset (f. E. t. flere Skibsladninger.) Der er Plads nok for Tilskuerne. En god Plads (eller: et godt Sted) at staae paa.] 2. et aabent, jævnt Rum, enten med Hensyn til sammes Beliggenhed, eller til visse Handlinger, som der foretages. Torve og offentlige Pladse. En Haveplads (hvor en Have kan anlægges.) En Legeplads, Valplads, Skueplads, m. f. 3. et af Mennesker beboet Sted; en By, Fæstning. (sielden.) f. Handelsplads, Ladeplads. 4. i enkelte Tilfælde, figurl. Værdighed, Embede, Tieneste, borgerlig Stilling, Post. Denne Plads er endnu ikke besat. Plads i et Jomfrukloster, i en Stiftelse. En Lærerplads, Graverplads, Ministerplads. = Pladshiort, en. kaldes den Hiort, som i Brunsttiden overvinder og forjager sine Medbeilere. Pladsmajor, en. i Fæstninger: den Officeer, hvis Bestilling det er, at fordele Mandskabet til de forskiell. Vagter, og have Opsyn med disse. Pladsmester, en. den, som anviser Plads, fordeler Pladser. (P. J. Colding.)

Pladse, v. n. 1. pladske, skylle ned. (Moth.) Heraf: Pladsregn, en. ud. pl. en Regn, som falder stærkt og i store Draaber; Skylregn. (T. Platzregen.)

Pladsk, et. pl. d. s. Lyd, som frembringes ved Faldet af Vand, eller af et haardt Legeme i Vand. "Et lydeligt Pladsk forkyndte Vandets Fald." Baggesen.

Pladske, v. n. 1. [med have.] 1. give en Lyd, som faldende Vand, frembringe et Pladsk. 2. røre i flydende Ting og derved frembringe denne Lyd. Anden pladsker i Vandet.

Plag, en. pl. – e. En ung Hest i andet Aar; større end et Føl, mindre end en Fole. (Rostgaard.)

Plage, en. pl.–r. [Isl. Plága. T. Plage.] 1. et føleligt, smertende Onde, som een lider paa Siæl eller Legeme; Pine. Søvnløshed er en stor Plage. "At hver Dag have maa, hver Stund sin egen Plage." Holb. P. Paars. 2. Fortræd, Krænkelse, Besvær, som Andre tilføie een. Han er mig kun til Plage. "Af een og anden han maa udstaae mange Plager." Holberg. 3. i danske Bibel-Oversættelser: Syge, Smitsot, Pest. (E. plague.)

Plage, v. a. 1. tilføie et føleligt Onde, volde Plage, besvære. "I unge Møer, som jer Legem plage saa, som klemte, snørte, ja til Døde piinte gaae." Holberg. "Den, som plager andre, forbittrer deres Skiebne uden Nødvendighed; den, som piner dem, giør det af Lyst." Sporon. — Plageaand, en. egentl. en Aand, som plager. "Er det en Plageaand fra Helveds mørke Hiem?" J. Smith. figurl. om den, som volder Andre megen Fortræd og Besvær. Plagefoged, en. Foged, Forstander, Opsynsmand, som trykker og plager sine Undergivne. "De smaa Plagefogeder, som ville misbruge deres Magt t. at giøre Bonden Vold og Uret." Sneedorf. "Enhver, der ikke blues v. at giøre sig selv t. sine Medmenneskers, Medborgeres Bøddel ell. Plagefoged." Rahbek. Plagegudinde, en. er brugt af nogle Nyere for: Furie. Plageliv, et. L. fuldt af Plage, Møie, Besværlighed. Plagested, et. Sted, hvor man lider Plage ell. Besværlighed. "Et Plagested f. alle Reisende." (M.) — Plagen, en. ud. pl. Gierningen at plage. Plager, en. pl.–e. den, som plager andre. Plageri, et. pl. – er. idelig Plagen.

Plan, en. pl.–er. [af Lat. planus.] 1. en jævn, slet Plads; en Slette. (T. Plan.) Deraf: Skovplan. 2. Grundrids til en Bygning, eller et Anlæg. 3. Udkast, i Tankerne, ell. skriftligen, til et Foretagende, som maa skee efter en vis Orden og Fordeling. (i ældre Skrifter Forsæt.) "Hvilken Dristighed i Tanken, hvilken Kundskab i Planen, hvilken Kraft i Udførelsen!" Baggesen. At udkaste en Plan til et Foretagende. Han havde lagt Planen t. dette Felttog. En Finantsplan. = planløs, adj. uden Plan, som ikke er forud betænkt og overlagt; uordentlig. planmæssig, adj. som skeer efter, og i Overeensstemmelse med en vis Plan.

Planere, v. a. 1. [af Plan.] 1. jævne, slette, udjævne, borttage Forhøininger og Ujævnheder fra en Plads. 2. hos Bogbin=

dere: lade Trykpapir giennemtrækkes af et med Allun afkogt Liimvand. Deraf: Planeerhammer (hvormed det planerede Papir bankes efter Tørringen) Planeerperse, Planeertrug, Planeervand, o. fl.

Planet, en. pl. -er. et Himmellegeme, der har sin egen Bevægelse i en bestemt Tid omkring Solen. (s. Fixstierne.) = Planetaar, et. den Tid, hvori en vis Planet fuldender sin Bevægelse om Solen. Planetbane, en. En Planets Bane eller Løb omkring Solen i Himmelrummet. Planetsystem, et. de Planeter, som i Verdensrummet bevæge sig omkring den samme Fixstierne; Solsystem.

Planke, en. pl. -r. [T. Planke.] et fladt og jævnt skaaret ell. høvlet Stykke Træ af temmelig Tykkelse og Længde. Ege- Bøge- Fyrreplanke. = Plankebro, en. En Bro, tømret af Planker. (Ingemann.) Plankebygning, en. En af Planker sammensat Bygning. Plankedæk, et. Dæk, sammensat af Planker. Et Plankedæk p. en Baad. Plankehoved, et. den fremstaaende Ende af en Planke. (v. Aph.) Plankelag, et. Et Lag af Planker, som i en vis Stilling ligge over ell. ved Siden af hverandre. Plankelag i et Skib. Plankesav, en. Sav til at skære Planker ud af Træer. Plankeskærer, en. den, hvis Arbeide er at save Planker. (v. Aph.) Plankeværk, et. en tæt Lukkelse om en Plads, af Planker ell. Brædder, som lægges paa langs over hinanden og fastslaaes til Stolper.

Planke, v. a. 1. lukke med Planker. "Dermed han planker ind, og giør et Enemærke." Arreboe. (s. afplanke, indplanke.)

Plante, en. pl. -r. [E. Plant. T. Pflanze. I Dansk af sildigere Opkomst og Brug, end Urt og Krud.] 1. i almindelig Talebrug: enhver Jordvært, som udmærker sig ved at have Stængel og Blade, en Urt (hvorunder da ikke regnes Træer, Buske, Mos ell. Svampe.) I Havedyrkningen br. det om unge Værter af denne Art, som opelskes af Frø og udplantes. At sætte Planter. Kaalplanter, Salatplanter. 2. i Naturhistorien, og i vidtløftigere Bemærkelse: ethvert Naturlegeme med organisk Liv og Livskraft og med Forplantningsevne, men uden Selvfølelse og Bevægelsesevne; et vegetabilisk Legeme. = Planteaftryk, et. Afpræg af den ydre Form, som en forstenet eller tørret Plante efterlader. planteagtig, adj. som ligner Planter. Plantebed, et. Havebed, hvor Planter (Sætteplanter) opelskes af Frø. (Storm.) Plantedeel, en. Deel af et vegetabilisk Legeme. Jord af raadnede Plantedele. Plantedyr, et. pl. d. s. den hele Classe af dyriske Legemer, som have den meest enkelte Organisation, der nærmer sig Planternes. Zoophyta. Plantefarve, en. Farvestof, taget af Planter. (modsat: Mineralfarve.) Plantefrø, et. Frø af een ell. flere Planter. Plantefode, en. ud. pl. Føde af Planteriget. (modsat: dyrisk Føde.) Plantegaard, en. En indgierdet Plads, som br. til Plantning; en Plantehave. (Rostgaards Ordb.) Plantegreen, en. Sættequist. Plantehave, en. egen Haveplads, som bruges til der at opelske enten Haveplanter, eller Træer; Plantegaard. "At Plantehaverne ikke ligge f. langt borte fra de Strækninger, som skulle beplantes." Schytte. Plantehul, et. Hul, som stikkes i Jorden, for deri at sætte Planter. Plantehuus, et. Huus, hvor Planter, især fremmede, opelskes v. Konst; Værthuus. "Disse Træer kunne blot haves i varme Plantehuse." Olufsens Land = Oec. Plantejord, en. 1. Jord af opløste, forraadnede Plantedele; Værtjord. 2. Havejord, skikket til at sætte Planter i. Plantekiender, en. den, som er øvet og kyndig i at kiende og skielne Planter efter deres Slægt og Art. Plantekonst, en. Færdighed og rigtig Indsigt i at plante, især Træer. (C. Frimann.) Plantekul, et. Kul af Plantelegemer. (mods. dyrisk Kul.) Plantekundskab, en. ved Erfaring erhvervet K. om Planter; botanisk Kundskab. plantekyndig, adj. kyndig i Plantelæren. Plantelag, et. Lag af paa hinanden hvilende Planter. Plantelag i Moserne. Olufsen. Plantelegeme, et. L. som hører til Planteriget, vegetabilisk Legeme. (Olufsen.) Planteliv, et. det Liv, den organiske Tilværelse, som Planten har. (T. Rothe.) figurl. at leve et Planteliv ɔ: et meget dorsk, uvirksomt, vegeterende Liv. Planteludsalt, et. Et Ludsalt, som allene tilhører Planteriget. Plantelære, en. ud. pl. Videnskab om Planternes Inddeling i Slægter og Arter, om deres Egenskaber og Anvendelse; Botanik. Plantemaler, en. En M. hvis Hovedfag er, at aftegne og male Planter. (Baggesen.) Plantemester, en. den som bestyrer en Plantehave, ell. forestaaer Skovtræers Plantning og Røgt. Plantemuld, en. ud. pl. d. s. s. Plantejord. Plantenavn, en. N. for en vis enkelt Slægt ell. Art af Planter. Plantenæring, en. 1. d. s. s. Plantefode. 2. Næring for Planter. (Olufsens Land. Oec. 2 Udg. 50.) Planteolie, en. Olie af Plantelegemer. (mods. dyrisk Olie.) planterig, adj. som har stor Overflødighed af Planter. (Kampmann.) Planterige, et. ud. pl. (altid m. best. Art.) i Naturhist. det hele Tal af alle Værter, af Jordens Plantelegemer; (i Modsætn. til Dyreriget og Mineralriget.) Plantesaft, en. S. som findes i Planter, som kommer af Planter; Urtesaft. Plantesalt, et. S. som uddrages af brændte Plantelegemers Aske; Ludsalt. (v. Aph.) Plantesamler, en. den, der samler vildt-

vorende Planter. Plantesamling, en. 1. Gierningen at samle Planter. 2. en Samling af levende Planter paa eet Sted, eller af tørrede i en Urtebog (Herbarium.) Planteskole, en. et Sted, hvor Blomster og andre Væxter (især Træer) opelskes af Frø og ved Udplantning. figurl. "Opdragelsen er denne giensidige Velvillies Planteskole" (ɔ: Middelet t. at frembringe den.) Engelst. "Denne Dyders og Glæders skiønneste Planteskole." Rahbek. (Hyppigen br. det ogsaa om saadanne Indretninger, hvor unge Mennesker, bestemte til et vist Kald, dannes med Hensyn til deres Bestemmelse.) Planteskud, et. nyt Skud paa en vorende Plante. Planteslim, en. Sliimdele, der indeholdes i og uddrages af Planter. (Olufsen). Plantesteen, en. Steen med Planteaftryk. (V. S. O.) Plantesyre, en. vegetabilsk Syre. Plantesøvn, en. den Tilstand hos Planterne, som antages at ligne Dyrenes Søvn. Planteverden, en. figurl. den hele Samling af tilværende Plantelegemer. "Hvor dorsk og død nu Planteverd'nen ligger." Foersom. Plantevæxt, en. 1. Planters Voxen, Groening. (Arreboe.) 2. Samlingen af vorende Plantelegemer paa et Sted, Vegetation. En rig Plantevæxt. planteædende, adj. som lever af Plantefode. planteædende Dyr (herbivora.) modsat kiodædende.

Plante, v. a. 1. [Isl. planta.] sætte Noget fast i Jorden i en opreist Stilling; i Særdeleshed: sætte Væxter i Jorden, for der at groe. At plante Fanen i Jorden. At plante Kanoner paa en Vold ɔ: kiøre dem op i Skydehullerne. At plante Træer, plante Blomster ud (af Potter e. d. i Bedene.) At p. Kaal ud af Drivbænken. — figurl. lægge Grund til, rodfæste, fremelske. = Planter, en. pl.-e. den, som giver sig af med at plante. En P. i Vestindien, som der eier en saakaldet Plantage. = Planteborger, en. den, som er flyttet t. et fremmedt Land og der bleven Borger; en Colonist. (Jahn.) Plantehul, et. Hul, som giøres i Jorden, f. at plante noget i, f. E. et Træ. (Fleischer.) Plantemaade, en. pl.-r. en Maade at plante paa. Plantepind, en. Pind, som bruges ved Plantning. Plantestad, en. Stad, som er anlagt af Nybyggere ell. Colonister. Plantested, et. 1. Sted, hvor der plantes, ell. som dertil er skikket. 2. figurl. et Sted, hvor Nybyggere nedsætte sig; en Colonie. (Wandal.) "Hvorledes et Land saa lidet kunde forsyne Mennesker nok t. saa mange Plantesteder." Guldb. Plantestok, en. Stok, som bruges t. Plantning. (Olufsen.) Plantetid, en. Tid, da man i Alm. planter, som er beqvem til Plantning. — Plantning, en. 1. Gierningen at plante. 2. et Sted, hvor Træer og andre Væxter plantes og opelskes; Træplantning. (fr. Plantage.) En Plantning af unge Grantræer.

Plaster, et. pl. Plastre. [Lat. emplastrum.] en sei, af Olie ell. andre fede Sager og deri blandede Lægemidler tillavet Dei, som bruges i Lægekonsten; særd. naar den er strøget p. et Stykke Skind, Lerred, e. d. At lægge et P. paa Saaret. Deraf: Brystplaster, Maveplaster, Trækplaster, Vorplaster o. fl. = Plasterdei, en. den sammenrørte og rullede Dei, hvoraf Plaster laves. Plasterdug, en. et Stykke Lerred, eller andet, hvorpaa Plasteret stryges. Plasterstryger, en. et Redskab, hvormed Plasteret bredes paa Dugen. — plastre, v. a. 1. belægge med Plaster. (Moth.)

Plat, adv. [Sv. og N. S. platt.] Ganske, reent, aldeles. At sige sin Mening plat ud, reent ud. "Og plat uværdig han ei tærer Kongens Kost." Holb. P. Paars. (Ordet er nu egentl. et lavere Udtryk; og br. derfor ikke altid m. heldig Virkning af nyere Digtere f. E. Øhlenschlæger.)

Plat, adj. [N. S. platt.] 1. flad, jævn. (d. Tale.) 2. uædel, lav, ikke værdig. (om Ord og Udtryk i Stiil og Tale.) Et plat Udtryk. platte Talemaader. "Mange Vers — blive v. denne Forandring platte, ubehagelige, ja ganske latterlige." Sneed. "Ingen kan (p. Skuepladsen) fremstille en plump ell. plat Charakteer, uden selv at have en vis Grad af Fiinhed." J. L. Heiberg. (Deraf Subst. Plathed.) 3. som er uden Omsvøb, ligefrem i Tale. (sielden.) "Jeg er plat." Jost, i Evalds Harl. Patriot. "Den Sag er plat." Baggesen. = Platfiil, en. et Slags smaa File, som Laasesmede bruge. Platfiske, n. s. pl. 1. kaldes de ved deres flade Legemsbygning udmærkede Fiske af Flynder-Slægten. (Pleuronectes.) 2. ligeledes br. dette Navn i Handelen om et vist Slags tørret islandsk Klipfisk. platfodet, adj. som har flade Fødder. platfodede Dyr, som træde m. hele Fodsaalen p. Jorden. Plathoveder, n. s. pl. et Slags smaa Søm med store og flade Hoveder. Platlæder, et. hos Garverne: glat Læder, hvorpaa ingen konstig Narv er indskudt. platnæset (Moth.) s. fladnæset.

Platsregn, s. Pladsregn.

Platting, en. pl.-er. til Skibs: et vist Slags sammenflettede Kabelgarn.

Plattydsk, adj. kaldes den tydske Sprogart, der tales af Folket i Nordtydskland, (Vestphalen, Nedersaren, Pommern, o. s. v.) og har betydelig Ordliighed m. det danske Sprog; Nedertydsk, Nedersarisk. (modf. Høitydsk.) Det Plattydske; en plattydsk Ordbog. At tale Plattydsk.

Pleie, en. ud. pl. [T. Pflege.] 1. Gierningen at pleie, at bære Omsorg for; Røgt, Pasning. (især om Mennesker og deres legeml. Fornødenheder.) Den Gamle, Syge

behøver omhyggelig Pleie. — Deraf: Sygepleie. 2. Udøvelse, Iværksættelse. Rettens Pleie, Retspleie. (T. Rechtspflege.) = De følgende Sammensætninger kunne udledes deels af dette n. s. deels af dets Verbum: Pleieamme, en. Goldamme. Pleieanstalt, en. (J. Bye.) s. Pleiestiftelse. Pleiebarn, et. B. som opfødes og opdrages af Fremmede, ell. i en Pleiestiftelse. Pleiedatter, en. et Pigebarn, som fremmede Forældre opdrage som deres eget; saaledes: Pleiesøn. Pleiefader, en. den, der staaer et fremmedt Barn i Faders Sted. Ligeledes Pleiemoder; og begge kaldes, med Hensyn til Barnet, Pleieforældre. Pleiehuus, et. Huus, indrettet til Bolig og Pleie for Gamle, Skrobelige ell. Nødlidende; Hospital. Pleielæge, en. Læger i Kiøbenhavn, som besørge Fattigvæsenets Sygepleie f. de Fattige, der ikke indlægges p. Hospitalet. (Forordn. 1 Jul. 1799.) Pleiemester, en. som har Opsyn over et Pleiehuus ell. en Pleiestiftelse. (Rostg.) Pleiemoder, en. 1. s. Pleiefader. 2. en Kone, der har Opsyn med Børn i en Pleiestiftelse. Pleiestiftelse, en. S. hvor forældreløse Børn opfødes; eller hvor Gamle, Svage og Fattige gives Huusly og Ophold. Pleiesøn, en. s. Pleiedatter. Pleievæsen, et. hvad der hører til offentlig Pleie, Pleiestiftelser og deres Bestyrelse. Det militaire Pleievæsen; Krigs-Pleievæsen.

1. Pleie, v. a. 1. [Isl. plaga. N. S. plegen.] Have Omsorg for een; røgte, vare paa, see tilgode. At pleie sig; at pleie en Syg. "Pigen var deilig, og hun pleiede Kongen og tiente ham." 1 Kong. 1. — At pleie Retten, haandhæve Lov og Ret. (s. Pleie, 2.)

2. Pleie, v. n. 1. (har.) have Vane til; foretage ofte den samme Handling paa lige Maade. (med det efterfølg. Verb. i Infin.) Han pleier daglig at ride. Tag saameget, du pleier (at tage.) Man pleier at sige (det er et almindeligt Sagn, Mundheld.)

Pleiel, en. pl. -er ell. Pleiler. [E. Flail. T. Flegel.] Et Redskab, af to stærke, rundskaarne, ved en Læderrem forenede Kieppe, (Handelen og Slagelen) som bruges til Kornets Tærskning. — Pleielhilde, en. den stærke Rem, hvormed begge Træer i Pleielen bindes sammen.

Plet, en. pl. -ter. [Isl. Fleckr. T. Flecken.] 1. et Sted paa Overfladen af noget, hvor der kiendes Forandring i Farven. En rød Plet i Huden. At faae Pletter p. sine Klæder. Pletter i Solen. En Blækplet, Fedtplet, Olieplet. 2. figurl. Lyde, Smitte, Vanære. Det var en Plet i hans Charakteer. En Dyd uden Pletter. 3. en liden Deel af Jordens Overflade, ell. af et Stykke Land. En Plet Jord. Enhver elsker den Plet, hvor han fødtes. (Deraf: Engplet, Græsplet, Jordplet, Skovplet.) 4. et vist, nøie bestemt Sted, hvorom Talen er. Nu ere vi paa Pletten, paa den rette Plet. = pletfri, adj. som er uden Pletter; figurl. uden Lyde, feilfri. En pletfri Samvittighed. Pletkugle, en. Kugle af Pletsæbe. Pletleer ell. Pletteleer, et. Et Slags Leer, som bruges til Pletkugler. Pletsæbe, en. et Slags Sæbe, som tager Pletter af Tøi. (Moth.) — Pletteskrædder, en. S. hvis Haandværk er, at bøde gamle Klæder og rense dem for Pletter. pletteviis, adv. i Pletter, hist og her adspredt, som Pletter i Tøi. (Ogsaa: i Plettetal.)

Plette, v. a. og n. 1. sætte Pletter i, frembringe Pletter, smitte. At plette sine Klæder. — figurl. Ved denne Handling plettede han sit Rygte. 2. v. n. modtage, faae Pletter. Dette Tøi er let til at plette.

1. Pligt, en. pl. -er. [T. Pflicht. I Gl. Tydsk (f. E. hos Notker) er Flihte Bud, Befaling.] 1. den bindende Forskrift ell. bestemmende Rettesnor for Menneskets Handlen og Handlemaade, for dets frie Virksomhed som aandeligt Væsen, der enten udrinder af indvortes, moralske Love og Grundsætninger, eller beroer p. udvortes Bud og Anordninger; (mere dog p. de første. Pligt gaaer mere ud p. moralsk Forbindtlighed; Skyldighed tillige p. den lovmæssige. Sporon.) Jvf. Dydspligt, Retspligt, Tvangspligt. — En betinget, ubetinget (fuldkommen) Pligt. Vi have ogsaa Pligter imod Dyrene. At efterkomme, at forsømme, svigte sine Pligter. "Vi have Ret t. det, uden hvilket vi ei kan opfylde vore Pligter, og som vi kan giøre uden at overtræde dem." Sneedorf. [Man forklarer jævnlig Pligt ved en Handling, hvortil Mennesket er forbundet; eller "en Handling, som formedelst Fornuftens Bydende bliver nødvendig." Müller. Det oprindelige Begreb om Pligt gaaer dog ikke ud paa Handlingen selv, men p. Budet, den indvortes ell. moralske Nødvendighed, som betinger den; og dette Begreb overføres p. Handlingen selv, naar det Tilfælde indtræder, at vi skulle giøre vor Pligt. "Det er klart, at naar Mennesket skal giøre sin Pligt, maa han giøre det for Pligtens Skyld." Ørsted. Mennesket siges derfor at have Pligter o: moralske Forskrifter f. sine Handlinger i Almindelighed og i visse Forhold og Tilfælde. Man siger derfor ogsaa: at overtræde, at efterkomme en Pligt. At handle efter Pligt og Samvittighed. Eet er at vide, at kiende sine Pligter, et andet, at handle saaledes, at vi opfyldt dem.] jvf. Forpligtelse, Skyldighed. 2. De tilforn brugelige Bemærkelser af Pligt: høitideligt, edeligt Løfte, Forpligtelse; (hvoraf endnu haves Talemaaden: At tage een i Ed og Pligt) Bod, Poeni-

tentse ("Indtil du giør sand alvorlig Pligt og Bod." A. Vedel) og Straf: ere i øvrigt aldeles forældede. = Pligtarbeide, et. Arbeide, som man giør allene af Pligt eller Skyldighed. Pligtarbeider, en. den, som foretager et Arbeide, i Følge en paa ham hvilende Pligt. Pligtbegreb, et. Begreb om en Pligt i Alm. ell. om en vis Pligt, om at noget paaligger os som Pligt. Pligtbud, et. Bud, der foreskriver os noget som en Pligt; moralsk Bud. "Følelser kunne, som uvilkaarlige, ikke være umiddelbar Gienstand f. et Pligtbud." P. E. Müller. Pligterkiendelse, en. En p. moralsk Følelse ell. Overbeviisning grundet Erkiendelse af det, som er Pligt. (Engelstoft.) pligtfri, adj. som i et vist Tilfælde ikke har nogen Pligt. Pligtfølelse, en. F. der siger os, at noget er vor Pligt, ell. som driver os til at handle efter Pligt. (Treschow.) Pligtlære, en. videnskabelig Lære om de menneskelige Pligter; Ethik, Moral. pligtmæssig, adj. overeensstemmende med Pligt. (J. Baden.) pligtskyldig, adj. forbunden t. at opfylde en Pligt, pligtig, forpligtet. (nu sieldent.) pligtstridig, adj. stridende imod en Pligt. "Hvor jeg taler efter Pligt, er det pligtstridigt, at holde noget tilbage." F. Stoud. pligtvillig, adj. villig til at opfylde sin Pligt. (E. E. Pontoppidan.) Pligtydelse, en. Gierningen at yde noget som en Pligt, i Følge Skyldighed. = pligtig, adj. bunden ved Pligt, skyldig, forpligtet. — Pligtsfolk, n. s. pl. Arbeidsfolk, hvis Gierning ikke er frivillig, men paalagt dem, Folk, som giøre Hoveri eller Pligtarbeide. Saaledes: Pligtskarl og Pligtsfoged (som har Opsyn over Pligtsfolk. Rostg.) — Pligtsgierning, en. Hoveri, Hoveriarbeide. (D. Atlas. IV. 47.)

2. Pligt, en. [Holl. Plegt.] et Halvdæk ell. Forhøining i Forstavnen over det øvrige Skibsdæk. = Pligtanker, et. det sværeste Skibsanker; Nødanker. (kaldes ogsaa blot: Pligten.) Pligthugger, en. kaldes den forreste Baadsmand i en Slup ell. Skibsbaad, som roes frem. Pligttoug, et. det Toug, som hører til Pligtankeret.

Pliirøiet, adj. [af plire.] som ofte plirer med Øinene.

Plire, v. n. 1. [N. S. plyren.] trække Øienlaagene hyppigen sammen; see med sammentrukne, glippende Øienlaage. — Pliren, en. ud. pl.

Plire, en, pl. -r. [H. Blær.] røde Pletter ell. Blegner i Huden. (Moth.)

Plombere, v. a. 1. [af Fr. plomb, Bly.] forsyne med Blysegl. — Plombering, en.

Plov, en. pl. -e. [Isl. Plógr. N. S. Ploog. Ældre Skrivemaader: Plog, Ploug.] 1. Et Agerdyrkningsredskab, hvormed man bryder Jordskorpen i lige Furer, for at berede den til at modtage Sæden. (s. pløie.) Hiulplov, Svingplov, Styrteplov. At kiøre, trække Plov. At styre, vende Ploven. At stille Ploven. At lette Ploven (stille den t. at gaae mindre dybt; modsat at dybne Ploven, ell. slaae Ploven i ɔ: faae den til at gaae dybere.) Jorden skyder Ploven, vil ikke tage imod Ploven (naar denne ei kan holdes i Jorden.) Ploven stryger godt ɔ: vender og lægger Furen godt og i en skraa Retning. Hestene gaae i Plov (bruges til Pløining.) At bruge en Hest i, for Ploven. Bagploven, Forploven. Hans Plov gaaer godt: siges om den, der har god Fortieneste ell. Fordeel. 2. i Sønderjylland: et vist Jordmaal; saameget Land, som en Bonde antages at kunne drive med een Plov. [Af de herefter anførte Sammensætninger vedkomme de, som betegne de vigtigste Dele af Ploven, fornemmelig den gamle, i Danmark brugelige Plov; adskillige af disse blive efterhaanden sieldnere, eftersom andre og simplere Plove indføres. Nogle Dele, som tilforn blot giordes af Træ, ere nu stundom af Jern. Flere saadanne, men mindre bekiendte Ord br. uden for Siælland i andre danske Landskaber.] = Plovaas, en. det øverste, længste Træ i Ploven, hvori Langjernet befæstes, som hviler m. den ene Ende p. Axelen, (i Hiulplove) forbinder Forkærren m. Bagploven, og overhovedet giver Ploven dens Retning i Jorden. (Aasen. Buris. T. der Grindel.) Plovarbeide, et. det Arbeide, som hører til Pløining. Plovaxel, en. Axel, hvorom Plovhiulene bevæge sig. Plovbræt, et. d. s. s. Muldsiæl. Plovdreng, en. D. som kiører Hestene for Plovmanden. Plovdriver, en. den som kiører Hestene for Ploven. Plovdræt, et. 1. en Deel af Forkærren p. en Hiulplov, (til fire Heste) der enten bestaaer af en stærk Jernkiæde, (Jerndræt) eller af to ell. flere Stykker Træ, samlede v. Jernled; (Trædræt) og som v. den ene Ende befæstes til Dragstaaen og Axelen, i den anden giøres fast t. de forreste Hestes Hammel. (T. die Zucht.) 2. efter Moth og Grams Nucl. Lat. ogsaa d. s. s. Plovaas (men nu neppe brugeligt.) Plovdyr, et. pl. d. s. Dyr, som br. til at trække Plov (især. Heste og Oxer.) Plovfiæl, en. d. s. s. Plovbræt, Muldsiæl. (V. S. O.) Plovfolk, n. s. pl. de Folk, som ere sysselsatte med Pløining. Plovfred, en. den Fred og Sikkerhed, som Loven tilkiender en Bonde ved Pløining og Markgierning. (D. Lov. VI. 9. 24.) Plovfure, en. Fure, som v. Pløiningen fremkommer i Jorden. Plovfællig, en. det, at to bruge een Plov sammen. (Moth.) At være i Plovfællig sammen. plovfør, adj. skikket t. at trække Plov. En plovfør Hest, Oxe. Plovgang, en. langsom Gang ell. Kiørsel, som naar man pløier. At kiøre Plovgang. Plov-

gilde, et. Gilde, som Bonden giver sine Folk efter endt Pløining. **Plovgreb**, et. Haandgreb, hvori Plovmanden holder for at styre Ploven. (s. Plovstiert.) **Plovhammel**, en. Hammelen paa Plovdrættet. **Plovhandel**, en. d. s. s. Plovgreb. **Plovhest**, en. Hest, som bruges i Ploven, og som dertil er stikket. **Plovholder**, en. Plovmand. (Olufsen.) **Plovhoved**, et. d. s. s. Plovløb. (skrives ogsaa Plovshoved.) **Plovhugger**, en. den, som forstaaer at tilhugge Træværket i en P. (Fielstrups Veiledn. t. Jordbrug. 75.) **Plovhøvl**, en. Høvl til at ploie Bræder sammen med. **Plovjern**, et. Et af de Jern, der befæstes i Ploven for at skære og fure Jorden (s. Langjern og Plovskær.) Et Sæt Plovjern (ɔ: begge Jern t. en Plov.) Undertiden forstaaes ogsaa v. Plovjern i Særd. et Langjern. **Plovkarl**, en. Karl, som pløier, ell. som er Plovdriver. **Plovkiep**, en. Kiep, hvormed Plovmanden renser Skæret og Muldsiælen fra Jord. **Plovkiste**, en. den Deel af Ploven, som naaer fra Siden t. det Sted, hvor Aasen er hugget ind i Styren ell. Stierten. (Fielstrups Veiledn. t. Jordbr. 78.) **Plovkiører**, en. d. s. s. Plovdriver. **Plovkiøring**, en. Dreng, som kiører Plov, en liden Plovkiører. **Plovkniv**, en. et Redskab til at pløie Jorden med uden Heste; Haandplov. (Funkes N. H.) I ældre danske Skr. d. s. s. Plovjern. (Virg. Georg. af Ravn.) **Plovkærre**, en. Hiulene m. deres Axel og Dræt p. en Hiulplov; ogsaa Forkærre. (Thaers Landoec. v. Drewsen. III. 32.) **plovlam**, adj. som ikke har Heste nok, eller duelige, til at pløie med. **Plovland**, s. Pløieland. **Plovlav**, et. Plovfællig. At være i Plovlav sammen. **Plovlegeme**, et. den egentlig p. Jorden virkende Deel af Ploven; (Drewsen.) ogsaa Bagploven, (hvortil dog undertiden tillige regnes hele Aasen.) **Plovløb**, et. det Træ, som udgiør Plovens underste Deel, hvori Skæret befæstes, og som forbinder Plovsulen m. Asædet ell. den venstre Stiert. (Plovhoved. Dentale. das Pflughaupt.) **Plovmand**, en. den, som pløier, enten allene, ved baade at styre og kiøre Ploven, ell. med en Plovkiører. **Plovoxe**, en. Oxe som bruges t. Pløining. (Plovnød. Moth.) **Plovredskab**, et. pl.-er. Et af de forskiellige Redskaber, som høre t. Ploven og t. Pløining. (D. Lov. I. 24. 23.) **Plovret**, en. Fæsterens ell. Forpagterens Ret til at drive en Jord efter eget Skiønnende. **Plovrulle**, en. (ell. Rullen) kaldes et Stykke Træ ovenpaa Plovaxelen, hvorpaa Aasen hviler m. dens forreste Ende. (Olufsens Landoec. 168. Ogsaa: Bolstret. die Lichte.) **Plovrydde**, en. Redskab t. at rense Skæret og Muldsiælen under Pløiningen; Plovkiep, Plovrenser. **Plovskat**, en. Skat, som læges paa hver Plov i et Land. **Plovskær**, et. Et fladt, trekantet, skærpet Jern, der sættes i Plovløbet bag ved Langjernet, og som, naar dette har giennemskaaret Jordskorpen, afskærer den horizontalt, imedens den v. Muldsiælen væltes t. Siden, og Furen dannes. Vomer. die Pflugschaar. (s. Døl og Skær.) **Plovspilde**, en. Skade, som een lider paa Plove og Plovtøi. (Rostg.) **Plovstav**, en. 1. en lang og spids Stav, hvormed Plovdyrene drives frem. 2. Plovkiep, Plovrydde. 3. en Stav, som Plovmanden undertiden stiller ind i Bagploven f. at styre den desto fastere. (V. S. O.) **Plovstiert**, en. de bagtil opstaaende, krummede Haandgreb, som nedentil ere befæstede t. Plovløbet og Muldsiælen, og hvorved Plovmanden under Pløiningen styrer Plovens Gang. (Styre, Plovhandel, Haandstykket. Stiva, Temo. Pflugsturz, Pflugsterze.) [Undertiden forstaaes v. Stierten i Særd. kun den høire Styre ell. Plovhandel; og den venstre er da en Forlængelse af Asædet ɔ: det Stykke Træ, der nedentil v. en Tap ell. Skrue fæstes i Løbet, og oventil i Aasen. jvf. Giersings Landoecon. I. 417.] **Plovstrimmel**, s. Pløiestrimmel. **Plovstud**, en. Plovoxe. **Plovstyrer**, en. Plovmand. **Plovsule**, en. det, enten verticalt, ell. oftest i nogen Skraahed stillede Stykke af Plovlegemet ell. Bagploven, som fortil forbinder den nederste Deel af Ploven (Plovløbet, Plovhovedet) med Aasen. (Sulen. die Griessäule.) **Plovtist**, en. en af 4 ell. 6 Led bestaaende Lænke, der holder Plovaasen t. Axelen og hele Forkærren. (die Zuchtkette.) **Plovtøi**, et. Samling af Plovredskaber; Alt hvad der hører t. Ploven og Pløining. **plovvant**, adj. vant t. at gaae for Ploven. En plovvant Hest. **Plovvending**, en. V. med Ploven ved Enden af en Ager. **Plovvise**, en. d. s. s. Plovkiep. (Moth.)

Pludder, en. ud. pl. Dynd, jordblandet Vand, Mosedynd. — **Pludderdynd**, et. det samme. **Pluddertørv**, en. Æltetørv. = Deraf: **pluddre**, v. a. 1. At pluddre Tørven: kaldes i Siælland, at blande Tørvejorden m. Vand, for derefter at træde ell. ælte den, inden den formes. — "Tørvens Pluddring." Olufsen om Brændsel 163.

Pludder, en. ud. pl. hastig og uforstaaelig Snakken. — **Puddermund**, en. den, som er tilbøielig t. at pluddre; deraf: **puddermundet**, **pluddervorn**, adj. (dagl. Tale.)

Pluddre, v. n. 1. [N. S. pluddern. T. plaudern.] tale hastigt og uforstaaeligt, snakke meget og unyttigt, lade Munden løbe. Den ene pluddrer i Munden paa den anden. Barnet begynder at pluddre. — **Pluddren**, en. ud. pl. Gierningen at pluddre.

Pluds, adj. [N. S. plůts, plutzig.]

i nogle Sammensætninger: bovnende, opblæst. — pludsfed, adj. meget fed, især i Ansigtet; opblæst af Fedt; deraf: Pludsfedme, en. ud. pl. pludskindet, adj. som har tykke, opblæste Kinder.

Pludse, v. n. 1. [T. Plotz, Platz, et hastigt Fald.] falde hastig ned. At pludse til, komme hastigen, uden Overlæg til at giøre ell. sige noget. (Moth.)

Pludselig, adj. og adv. [H. plotselyk.] som skeer uformodet, med uventet Hastighed. En pludselig Overgang fra Glæde til Sorg. Han døde meget pludseligt. "Saa kom min Lykke, for pludselig m. Rædsel at forsvinde." Øhlenschl.

Pludset, adj. [s. adj. pluds.] tyk, bovnende, opsvulmet. (Rostg. Ordb.)

Pluk, et. pl. d. s. Gierningen at plukke. I smaa Pluk (ell. Smaapluk.) lidt efter lidt, lidet ad Gangen. At giøre Gield i Smaapluk. = Plukgield, en. G. som er giort i smaa Summer og lidt efter lidt, Smaagield. Plukister, et. Ister i Dyr, som plukkes i Smaastykker af Nettet og Tarmene; Plukketalg. plukstiæle, v. a. og n. stiæle i Smaapluk. (Rostg.) Pluktyveri, et. smaat og ofte gientaget Tyveri. Plukuld, en. Uld, som plukkes af Faareell. Lammeskind. Plukveer, n. s. pl. ringere Smerter, som en Barselkone fornemmer m. Afbrydelse, inden de rette Veer ell. Fødselssmerter indsinde sig. (Moth.) plukviis, plukkeviis, adv. nu og da, og lidt ad Gangen. At stiæle plukviis.

Plukke, v. a. 1. [A. S. pluccian. E. to pluck.] trække op ell. ud, pille ud, bryde, afbryde med Fingerspidsene. At plukke Nødder, Æbler. At plukke (bryde) en Blomst. (forsk. fra: at rive den op med Rod.) At plukke Gæs (plukke Fiedrene af dem.) "Det er ondt at plukke Haar af den Skaldede." Ordspr. At plukke op (f. Ex. Ukrud. At plukke Tougværk op. At p. Fisk, Steg op ɔ: skære det i smaa Stykker, for at opvarme ell. koge det paa ny. = Plukkemad, en. ud. pl. opplukket og opvarmet Mad. Saaledes: Plukkefisk, en. Plukkesteg, en. — Plukketalg ell. Pluktalg, en. d. s. s. Plukister. — Plukkeri, et. 1. idelig gientagen Plukning. 2. sammenplukkede Ting, ubetydelige Smaasager. — Plukning, en. pl.-er. Gierningen at plukke.

Plump, adj. [T. og N. S. plump.] 1. som er uden Forhold i den ydre Form, alt for svær, stor og tung. Plumpe Lemmer, plumpt Arbeide. 2. usiin i Opførsel og Adfærd, grov, ubehøvlet. At være plump i sin Tale. En plump Spøg. "Plump Sandhed skader meer, end Falskhed selv kan giøre." Popes Krit. v. Schiermann. = Plumphed, en. 1. ud. pl. Beskaffenheden at være plump, enten i Skikkelse, eller i Tale, Opførsel. (modsat: Ziirlighed, Fiinhed.) 2. pl. - er. Yttring af plump, usiin Tale. — Plumphugger, en. En grov, plump, ubehøvlet Person. (dagl. T.)

Plump, et. pl. d. s. 1. den Lyd, et stort og tungt Legeme giver, naar det falder i Vand. Det gav et stærkt Plump. (Ogsaa Interj. Plump! der laae han.) 2. (sieldnere.) det, at noget plumper, ell. falder tungt. "At hun m. Nød blev reist igien, temmelig vaad af Plumpet i Floden." Baggesen.

Plumpe, v. n. og a. 1. [T. plumpen.] falde ned, især i Vand, med et Plump. At plumpe til at giøre noget ɔ: giøre det med ubesindig Hast, uden Overlæg. At plumpe ud med noget ɔ: sige noget ubesindigen, uden Overlæg. (Abrahamson. dagl. T.) 2. act. At plumpe noget sammen ɔ: blande, røre tilhobe hvad der ikke hører sammen. (Rostgaard.)

Plumre, v. a. 1. røre sammen, giøre uklar ved at røre eller plumpe. At plumre Vandet for Fiskene.

Pluske, v. a. 1. [N. S. plusen.] bringe i Uorden, giør urede, især ved at plukke og gribe i med Fingrene. At pluske een i Haaret. Hønsene pluske sig.

Plyds, et. ud. pl. [T. Plüsch.] et Slags, Fløiel lignende tykt Tøi, hvis Rendegarn er af Hør, Islætten Silke eller Kameelgarn. genit. Plydses br. som adj. En Plydses Kiole.

Plyndre, v. a. 1. [T. plündern. E. to plunder.] borttage med Vold, tilegne sig Andres Eiendom, berøve, i Følge Krigens ell. den Stærkeres formeente Ret. Byen blev plyndret. At overfalde og plyndre en Reisende. (s. røve, som mere bruges om enkelte Stimænd; plyndre derimod oftest om Rov, som skeer i Krigstider.) — Deraf: Plyndren og Plyndring, en. Byen blev overgivet t. Plyndring.

Plog eller Plok, en. pl. - e. [N. S. Plugge. E. Plug.] en liden tilskaaren Træpind ell. Kile, hvormed noget befæstes paa samme Maade som med Søm. — Plogsyl, en. Syl, som Skomagere bruge til at slaae Ploghuller i Skohæle.

Pløie, v. a. 1. [Isl. plægia. N. S. pløgen.] 1. drage Furer i Jordskorpen med en Plov. At pløie en Ager. At pløie til Rug, t. Hvede. At pløie m. en Andens Kalv ɔ: tage Gavn af en Andens Arbeide. Den kommer og frem, som pløier (ell. kiører) med Stude. Ordspr. — figurl. at giennemskære, som en Plov Jorden. Skibet pløier Bølgerne. "Bølgen er jeg vant at pløie." Thaarup. "En hastig Vogn dem følger, og pløier Støvet op i Bølger." Tode. — At pløie fra, fratage ved Pløining. At p. ind paa en Andens Ager. — At pløie om. a.) pløie allevegne tilgavns. (Moth.) b.) pløie paa ny. — At pløie op ɔ: pløie første Gang. pløie gammel Jord op. it. bringe

op af Jorden ved Ploining. 2. figurl. siges ogsaa: At ploie noget igiennem, o: giennemgaae, giennemarbeide det meget nøie. At ploie en Bog, et Skrift igiennem. 3. Hos Snedkere: giøre en Fure, og deri passende Kant paa to Brædder med en Plovhøvl. At ploie et Gulv sammen. Et ploiet Gulv. = Ploiedag, en. Dagsgierning med een Plov. Ploiehøvl, en. s. Plovhøvl. Ploiejord, en. J. som er tienlig t. Ploven, ell. som man er i Færd med at ploie. Ploieland, et. Et Stykke Jord, der bruges som Agerland. (modsat: f. E. Engjord.) Ploieløn, en. det, som betales for at pløie en vis Deel Jord. Pløiemark, en. Pløieland. Ploiestrimmel, en. den ved Ploven af Furen opkastede Jordskorpe. Pløietid, en. den Aarstid, da man er i Færd med at pløie. = ploielig, adj. skikket t. at ploies. ploielig Jord. (Olufsen.) — Ploining, en. 1. Gierningen at pløie Jorden, ell. 2. at sammenploie Brædder.

Ploris, en. ud. pl. [Fr. pleuresie.] Betændelsesfeber med Sidesting. (dagl. Tale.)

Plos, en. Kind, Kinder. (Moth. egentlig: noget tykt, fyldigt, bovnende. s. pluds.) Deraf: Plosmund, en. den, som har en tyk Mund. (Moth.) ploskindet, adj. og plosmundet, adj. (Colding.) I Skriftsproget forældet.

Pocal, en. pl.-er. [It. boccale.] et meget stort Glas, undertiden med Laag; et Bægerglas.

Pode, en. pl.-r. [mangler, tilligemed de deraf nedstammende Ord, i alle beslægtede Sprog.] en ung, opskudt Spire af et Træ; ell. en afskaaret Qvist som bruges t. Podning; Podeqvist. — figurl. Afkom, Børn.

Pode, v. a. 1. indsætte en Pode, ell. en med Øie forsynet Qvist af et forædlet Træ i Stamme, Green ell. Bark af et vildt Træ. At pode Frugttræer; at pode i Bark, i Kløft. "Pod intet giftigt i saa ædel Stamme." Evald. [I Havekonsten skielnes imellem: at copulere, at oculere, at pode og at affuge.] = Podekløft, en. Podesplit. Podekniv, en. Kniv hvormed Podesplitten skæres i Træer. Podemester, en. den, som er kyndig i at pode Træer; Urtegaardsmand, Gartner. (især brugeligt i Norrejylland.) Podeqvist, en. Et Skud, en liden Qvist af et Træ, som br. til at pode i et andet. Podeskole, en. den Afdeling af en Træskole, hvori de unge Frugttræer omplantes fra Kierneskolen for at podes. Podestamme, en. Træstamme, tienlig til at podes, ell. hvormed Podningen foretages. Podesplit, en. Split, som giøres i Grenen eller Træet, hvori man vil pode; Podekløft. Podested, et. det Sted p. Træet ell. Grenen, hvor Podeqvisten indsættes ell. Podningen skeer. Podetid, en. Tid, som er skikket til Podning. Podetræ, et. T. som er podet, ell. bestemt t. Podning. Podevox, et. V. sammenkogt med Terpentin, hvormed det podede Træ forbindes. (Olufsen.) = Podning, en. Gierningen at pode. (deraf: Barkpodning, Rodpodning.)

Poesie, en. [L. poesis.] 1. ud. pl. den Konst, at digte, at frembringe et Digt; Digtekonst. 2. pl.-r. et Digt, en Digtning, et Digterværk. (ikke gierne uden i pl. I sing. bruges helst: et Digt.)

Poet, en. pl.-er. en Digter. "Hvo være vil Poet, den maa Poeter arte." Holberg. — Poetik, en. Læren om de forskiell. Digtarter, deres Form og Indhold, og om almindelige Regler for Digtekonsten. — poetisk, adj. som hører t. Poesie eller t. en Digter; digterisk. Poetiske Skrifter (Digterværker.) poetiske Billeder, Lignelser.

Pog, en. pl.-e. [Sv. Poike. E. Boy.] en Dreng. (br. nu kun i Skiemt, i komisk Stiil, eller af Foragt.) "Paa glatte Træskoe snelt forfølger en Pog en anden Pog p. frosne Bølger." Bagg.

Pokkenholt, et. ud. pl. Vedet af et meget haardt og tungt americansk Træ. Guajacum officinale.

Pokker, n. s. et mildere Ord, som i dagl. T. bruges for: Fanden, den onde Aand; mest som Udraabsord. "Skiøndt Pokker sielden pleier føre Folk ind igiennem lukte Dørre." Vessel. — Gen. Pokkers br. som adj. om noget ret ubehageligt og slemt, eller ualmindeligt og Forundring opvækkende. En Pokkers Støi; en Pokkers rask Pige.

Pol, en. (langt o.) pl.-Poler. [Lat. polus.] de to Punkter, i hvilke en Kugle dreier sig om sin Axe; især om Jordens Poler, eller Jord-Axens Endepunkter. Nordpol, Sydpol. (I ældre Skrifter: Leding.) Magnetens Poler o: de to Punkter, hvori en af Magnetens modsatte Kræfter har sin høieste Styrke. (s. Polaritet.) = Polhøide, en. i Astronomien og den mathemat. Geographie: Høiden af den Bue i Middagskredsen, som tænkes imellem Jord- eller Verdenspolen, og et vist Steds Horizont. (Hos P. Claussen: "Ledingens Høide.") Polkreds, en. den Cirkel, som Ecliptiken beskriver paa Jordklodens Flade omkring dens Poler; Polarkreds, Polarcirkel. Polstierne ell. Polarstierne, en. den Fixstierne, som er nærmest ved en af Verdenspolerne; især Nordstiernen.

Polak, en. pl.-ker. 1. den, som er født i Polen. 2. i dagl. Tale: Levning, som lades udrukket i et Glas. (Rahbek.)

Polarbiørn, en. d. s. s. Iisbiørn.

Polarcirkel, Polarstierne, s. Pol.

Polaritet, en. [af Pol.] Magnetens P. o: den Modsætning, hvori Magnetens Kræfter træde ud af deres Ligevægt.

Polere, v. a. [af Lat. polire.] 1. give faste Ting Glands paa Overfladen ved Riv-

ning og Glatning. At p. en Kobberkande, polerede Staalvarer. 2. figurl. (ligesom slibe og afslibe) om Fiinhed i Sæder og Adfærd, som erhverves ved aandelig Cultur, En poleret Nation; polerede Sæder. "For Folk ei ene, men og Sproget at polere," Holberg. = Polerer, en. den, som har med Polering at giøre; hos Muurmestere og Tømmermænd: den overste Svend, Mestersvend. — Polering, en. Gierningen at polere. — Poleerborste, en. B. som bruges til Polering, Gnideborste. Poleerhammer, en. H. hvormed Metaller, især Kobber, glattes v. Bankning. Poleermølle, en. M. hvor Polering skeer, f. Ex. ved Krudværker. Poleerpulver, et. og Poleersand, et. Pulver, ell. meget fiint Sand, som bruges til Polering. Poleerskive, en. S. hvorpaa noget poleres v. Omdreining. Poleertøi, et. Værktøi, Redskaber, som bruges til Polering. (disse Ord, og flere lignende, f. E. Poleerfiil, Poleerjern, Poleerkugle, Poleersteen, &c. skrives ogsaa, men sieldnere: Polereborste, o. s. v.)

Polisk, adj. [formodentl. af politisk.] i Almuens Sprog og i d. Tale: snu, listig, snedig.

Politie, et. ud. pl. [Lat. politia.] det, som hører til Øvrighedens Haandhævelse af den offentl. Sikkerhed, Rolighed, Orden og udvortes Sømmelighed i en Stat eller By. Sikkerhedspolitie, Sundhedspolitie, m. m. Hemmeligt Politie, hvis Virksomhed og Redskaber ere lønlige. = Politieanordning, en. A. som vedkommer Politievæsenet. Politiebetient, en. underordnet Betient, som bruges til at overholde Orden i en By. Politiebud, en. Betient, der blot gior Tieneste ved Politiet som Bud. Politiedom, en. D. som afsiges af Politieretten. Politieforhør, et. F. i en Politieret. Politiefængsel, et. eget Fængsel, hvori de indsættes, som af Politiet anholdes for Uordener, Tyverier, m. m. Politiehaand, en. et Tegn, i Skikkelse af en Haand, som Politiebetiente tilforn altid maatte bære hos sig. Politiekammer, et. det Sted, hvor Politiesager afgiøres og Politieretten holdes. Politiemester, en. den Embedsmand, som med den øverste Myndighed forestaaer Politiet i en Stad. Politieret, en. 1. En Ret, som undersøger og paadømmer Politiesager. 2. Indbegreb af de Lovbud og Anordninger, som vedkomme Politiet. Politiesag, en. Retssag, som hører under Politiet. Politiesegl, et. 1. Politiemesterens og Politievæsenets offentl. Segl. 2. et Segl, som Politiet lader sætte for Værelser og Giemmer. Politiesoldat, en. Soldat i Politiets Tieneste. Politietegn, et. Embedstegn eller Stilt, som Politiebetiente føre hos sig; ell. Tegn, som Politiet meddeler (f. E. til Hunde.) Politievidenskab, en. ud. pl. videnskabelig Lære om Politievæsenet. Politievæsen, et. ud. pl. Indbegreb af Alt, hvad der hører til Politiets Virksomhed og Omsorg.

Politik, en. ud. pl. 1. Læren om det, som hører til Staters Styrelse, især med Hensyn til deres giensidige Forhold og til Vedligeholdelsen af deres Selvstændighed og Statskraft. Statsklogskab, Statslære, Statsvidenskab. Indvortes og udvortes Politik. 2. praktisk Udøvelse af denne Lære efter et vist politisk System. Englands, Frankriges Politik. — politisk, adj. som hører til, grunder sig i Politik.

Politur, en. ud. pl. [s. polere.] den Glathed og Glands, som Polering giver. Staalvares Politur. — figurl. den ydre Fiinhed i Opførsel, Tale og Sæder, som er Følge af en paa det Udvortes henvendt Dannelse. "Maaskee var en Grændselinie mellem Menneskets Forædling og Menneskets Politur nødvendig at drage." Rahbek.

Polsk, adj. født i Polen, som er fra Polen, hører til Polen. Polsk Pas en dansk Benævnelse p. et nu ikke meget brugeligt Kortspil.

Polyp, en. pl. -er. [Lat. polypus.] 1. i Naturhist. en Classe af dyriske Væsener, som høre til de saakaldte Plantedyr. Armpolyper, Blærepolyper, Rørpolyper, o. fl. 2. i Medicinen: en stedegen (local) Sygdom, som bestaaer i en kiødagtig Udvæxt.

Pomade, en. [fransk.] Haarsalve.

Pomerants, en. pl. -er. den guldgule, æbledannede Frugt af Pomerantstræet, som er en Art af Citronens Slægt. Citrus Aurantium.

Pommer ell. Pommerer, en. Een, som er fra Pommerland, som er født i Pommern. (mere brugel. er Pommeraner.) pommersk, adj. som hører til, har hiemme i Pommern.

Pomp, en. ud. pl. [Lat. pompa.] stor og offentlig Pragt, Stads og Bram. Brylluppet blev holdt m. fyrstelig Pomp. "De anføre enhver Gierning uden Pomp, uden alle Lovtalens Prydelser." Basth.

Pompe, en. pl. -r. [T. Pumpe. Fr. pompe; og saaledes i flere Sprog.] En Maskine, hvorved Vand ell. andre flydende Ting bringes t. at stige indtil en vis Høide i et Rør, hvori en Stang, ell. et saakaldet Stempel, bevæges op og ned, og derved et lufttomt Rom frembringes; Standpompe, Skibspompe, Luftpompe, m. fl. (jvf. Post.) = Pompebor, et. Indretning t. at bore ell. udhule Pomperør. Pompedrag, et. den Bevægelse, som skeer, naar Stangen med Pompeskoen stødes ned i Røret og trækkes tilbage. Pompeemmer, en. s. Pompesko. Pompehierte, et. den Spærreklap (Ventil) i Pomperøret, der bevirker, at Vandet, som under Pompningen styrter i Røret, ikke kan

gaae tilbage igien. Pompehiul, et. H. hvorved en stor Pompe ell. et Pompeværk sættes i Bevægelse. Pompekrave, en. Hylster af tiæret Segldug om Skibspomper. Pompekrog, en. lang Jernstang med en Krog paa Enden, for at optage Pompeskoen, naar den har nogen Mangel. Pompekurv, en. En med Huller forsynet Indfatning af Kobber, der sættes omkring Skibspomper i Pompesoden. Pompemester, en. den, som har Opsyn m. Pomper ell. med et Pompeværk; en Vandmester. Pompemølle, en. Et Pompeværk, der drives v. Vindens Kraft, ell. som en Mølle. (Phys. oec. Bibl. IX: 208.) Pomperedskab, et. pl.-er. Redskab, som hører t. en Pompe; Dele, hvoraf denne bestaaer. Pomperende, en. Rende, som anbringes under Pompetuden, f. at give Vandet Afløb i en vis Retning. Pompering, en. Jernbaand om et Pomperør. Pomperør, et. Rør i Pomper og Pompeværker, hvori Vandet bringes til at stige. Pompesko, en. den hule Prop ell. Valse af Træ, overtrukket med Læder, og forsynet med en Klap ell. Ventil, som ved Stangen trykkes ned i Vandpomper, og frembringer det lufttomme Rum; Pompeemmer; Pompespand. Pompeskive, en. Skive af Læder, tilskaaren efter Pompeskoens Størrelse; kaldes ogsaa Pumpetugge. (V. S. O.) Pompeslag, et. d. s. s. Pompedrag. (J. Kraft.) Pompeslange, en. Rør af tiæret Seildug ell. Læder, hvori det oppompede Vand bortledes. Pompesod, en. et afdeelt Rum nederst i Skibe, hvor Vandet samler sig, og hvori Pomperøret staaer. Pompespand, en. s. Pompesko. Pompestang ell. Pompestok, en. den Stang, hvorved Pompeskoen bevæges op og ned. Pompestempel, et. den tæt sluttende Deel i en Pompe, der bevæges op og ned, og enten er heel, ell. forsynet m. Klap. Pompestøvle, en. Hovedrøret i en Pompe, hvori Ventilerne anbringes. (Millingtons Naturl. v. Ursin. 177.) Pompesætter, en. den, som indretter og istandsætter Vandpompet; Pompemester. Pompetræ, et. Pomperør af Træ ved Standpomper; ell. en dertil bestemt udhulet Træstamme. At bore et Pomperør. Pompetræk, et. Pompedrag. (J. Kraft.) Pompetud, en. Rør, anbragt paa Siden af Pomperøret i den Høide, at Vandet kan løbe ud deraf. Pompevand, et. Vand, som opdrages af et dybere Sted til et høiere ved Hielp af en Pompe. Pompeværk, et. En af flere Pomper sammensat Mastine, f. E. ved Bergværker (som efter sin Indretning kaldes Sugeværk eller Trykværk.) Et horizontalt, (vandret) et lodret Pompeværk.

Pompe, v. a. 1. sætte en Pompe i Bevægelse, bringe flydende Ting op af Dybet ved en Pompe. At pompe Vandet af en Kielder, p. en Brønd lens. At pompe Luften ud (v. en Luftpompe.) — Deraf: Pompning, en. pl.-er.

Ponton, en. pl.-er. [fransk.] i Krigsvæsenet: en fladbundet Baad af Kobberblik, hvoraf flere forbindes t. Underlag f. en Bro; Brofartøi, Broskib.

Poppegøie, en. s. Papegøie.

Poppel, en. pl. Popler. en Slægt af Træer (Populus) hvoraf adskillige Arter dyrkes hos os. Italiensk Poppel, Sølvpoppel m. fl. Poppel-Piil, den almindelige Poppel. (P. canescens.) = Poppellund, en. En Lund af plantede Popler.

Porcellain, et. ud. pl. [fr. porcelaine. I dagl. T. Porselin, som ogsaa Nogle skrive; og fordærvet: Postelin.] en ved stærk Ild i Ovne brændt og siden glaseret Masse, bestaaende af en fiin Leerart, noget Kisel eller Qvarts og Gips; hvoraf Kar og andre Sager dannes. Genit. br. som adj. En Porcellains Vase, Porcellains Tallerkener. = Porcellainfabrik, en. F. hvor Porcellainvare forfærdiges. Porcellainfarve, en. Farvestof, som bruges til Porcellainets Malning. Porcellainhandel, en. Handel med forskiell. Slags P. Porcelainhandler, en. den, som driver saadan Handel. Porcellainjord, en, ell. Porcellainleer, en. den fine Leerart, som bruges til P. Porcellainmaler, en. den, som forstaaer at male paa P. Porcellainmaleri, et. 1. ud. pl. den Konst, at male Porcellain efterat det er brændt og glaseret. 2. pl.-er. et Maleri p. et Kar ell. en Plade af Porcellain.

Porphyr, en. pl.-er. [Gr. πορφυρος.] en yderst haard, rødladen, med Qvarts, undertiden med Hornblende, blandet Jaspis-Art. — Porphyrværk, et. Sted, hvor P. brydes, og dannes ved Hugning og Slibning.

Pors, en. ud. pl. en Moseurt, hvis Blade og Blomster undertiden, især i Norge, bruges i St. for Humle til Øl. Myrica Gale. Deraf: Porsøl, et. ud. pl. Øl, som er brygget m. Pors. (Moth.)

Port, en. pl.-e. [Lat. porta. Isl. Port. N. S. P o o r t e.] Oprindeligen: enhver Aabning paa en Bygning, indrettet til at gaae ind og ud derigiennem; men br. i vort Sprog i Alm. kun om større Indgange, skikkede til at kiøre igiennem (i Mods. til Dør.) og da baade om Portrummet, og om Dørren (ell. Dørrene) hvorved det lukkes. Gaard kaldes en Bygning, som har Port; Huus kaldes den, som til Indgang kun har en Dør. At aabne, lukke Porten. Vognen kan staae i Porten ɔ: i Portrummet. — En muret, hvælvet P. Stadens Porte, Stadsport, Fæstningsport, Borgport. En Bagport, Øreport. 2. Porte paa et Skib, Stykporte, Kanonporte. 3. Porten, den ottomanniske Port, den høie Port: den tyrkiske Keisers Hof, (egentlig Storvizirens Pallads) Regieringen i Tyrkiet. = Port-

aare, en. En af de tre store Blodaarer, som føre Blodet fra Underlivet til Leveren. Portarel, en. den Stabel ell. Jernkrog, hvorom Porthængsler dreie sig. Portbetient, en. Toldbetient ved en Port. Portfang, et. Udbygning foran ell. udenfor en Port. (V. S. O.) Portfiæl, en. En af de Fiæle, hvoraf en Port er sammensat. Portfløi, en. den ene Halvdeel af en Port, som har en dobbelt Floider, t. at aabne i Midten. Portgang, en. Gang, som fører til en Port. (Baggesen.) Porthammer, en. 1. det Tværtræ, som hviler paa Portstolperne, og hvortil Overdelen af Porten slutter. 2. en Hammer til at banke med paa en Port. Portholder, en. Portner, Dørvogter. (Hvitfelt.) Porthund, en. Lænkehund ved en Port. Porthuus, et. en Bygning oven over en Port. Portkammer, et. Et lavt Kammer, indrettet i et Huus ovenover Porten. Portklinke, en. Klinke t. Lukkelse for en Port. Portklokke, en. Klokke, med Klokkestræng, ved en Port. Portlaage, en. Dør eller Laage ved Siden af en Port, ell. anbragt i en af Portfløiene. Portluge, en. Luge f. en Stykport. Portlukning, en. Handlingen at lukke en Port, ell. Stadsportes Lukning. Portlygte, en. L. som ophænges i en Port t. Lysning. Portlænge, en. den Længe paa en Bygning, hvori Porten er. Portnøgel, en. Nøgel t. en Portlaas. Portpenge, n. s. coll. det som betales, til visse Tider, eller bestandigen, for at komme ind ad en Stadsport. Portrum, et. det Rum i en Bygning, som Porten indtager. Portseddel, en. Beviis for Vare, som maa indføres giennem en Port. Portskandse, en. Skandse til Værn for en Fæstningsport; Ravelin. Portskriver, en. Portbetient, som holder Bog over ind- og udgaaende Vare v. en Stadsport. Portstabel, en. d. s. s. Portarel. Portstang, en. S. til at lægge for en Port t. Lukkelse indentil. Portstolpe, en. En af de Stolper, som bære Porthammeren. Portstue, en. S. ved eller over en Port. Porttaarn, et. T. bygget over en hvælvet Port. Porttold, en. T. af Vare, som føres ind giennem en Port; Accise, Consumtion. Portvagt, en. 1. Soldatervagt ved en Port. 2. det Huus, hvor en saadan Vagt opholder sig. Portvei, en. Vei, som gaaer t. en Port. Portvogter, en. Portner.

Portion, en. pl. – er. [Fransk.] en vis Lod, Part ell. Deel i ell. af noget. "Den, hvis tarvelige Hlerne kan af saa smaa Portioner blive mæt." Baggesen.

Portner, en. pl.–e. [af Port.] den, som er sat til at oplukke og vogte en Port. = Portnerkone, en. Portnerens Hustru. — Portnerske, en. et Fruentimmer, som har en Portners Bestilling.

Porto, en. [Ital.] det som betales for et Brevs Befordring ved Posten; Postpenge, Brevpenge.

Portrait, et. pl. – er. [Fransk.] et tegnet ell. malet Billede af et Menneske; Skilderi. Deraf: Portraitmaler, en. Billedmaler. Portraitmalning, en. og fl.

Portugiser, en. pl.–e. den, som er født i Portugal. — portugisisk, adj. som er fra Portugal ell. hører t. Portugal.

Portulak, en. ud. pl. en Haveurt, der br. til Salat og som Suppeurt. Portulaca oleracea.

Portviin, en. ud. pl. et Slags stærk portugisisk Viin, som især udføres fra Byen Porto.

Pose, en. pl.–r. [Isl. Posi. A. S. Posa, Pusa.] 1. en mindre Sæk, sammensyet af Lerred, Skind ell. a. En Skindpose, Lerredspose. En tom Pengepose. En Pose Penge (som er fyldt med Penge.) 2. det, som danner sen udstaaende Huulhed, i Ligning med en P. ell. en Hævelse. Kiolen sidder i Poser paa Ryggen. Poser under Øinene. = Posegriis, en. Pattegriis, liden G. som i en Pose bringes til Torvs. Posegrød, en. ud. pl. et Slags Grød, blandet med Urter og Kiød, som koges i en Pose. (Rostg.) Posejunker, en. den, som er fattig og storagtig tillige. (Rostg.) Posemad, en. ud. pl. Mad, som Tiggere sanke i deres Pose. Posemelk, en. 1. M. som oplægges for at ostes i en Pose. 2. et Slags Melkesuppe. (Rostg.) Posepiber, en. Sækkepiber. (Moth.) Posepilt, en. Tiggerdreng. (Colding.)

Pose, v. n. 1. danne en udstaaende Huulhed ell. Hævelse; bovne, opsvulme. Kiolen poser i Ryggen. (Moth.)

Posementmager (Moth) ell. Posamentmager, en. pl.–e. [af ital. passamano. Fr. passement.] en Haandværksmand, som væver og virker Snore, Bræmmer, Fryndser o. d. Snorevæver, Fryndsevæver. (Bordemager. Moth.) Posementarbeide, ell. Posementmagerarbeide, et.

Positiv, adj. [af Lat.] bestemt; afgiørende. Et positivt Svar.

Positiv, et. pl.–er. et lidet Orgel i et Skab.

1. Post, en. pl.–er. [Lat. postis. T. die Pfoste.] 1. et opreist, lodret Træ, sat for at bære eller støtte noget. En Vinduespost, Dørpost. 2. et opreist Pomperør, hvoraf man posker Vand; en Vandpost. — Deraf: Postrende, en, og Postrør, et. Rende ell. Rør, som gaaer t. en Vandpost. Postværk, en. 1. Indretning, som hører til en Vandpost. "En halvrund Bygning i Gaarden t. et Postværk." (Statstid.) 2. Postværket v. Udløbet af en Dam ɔ: den Indretning, hvorved Vandet kan lades ud, naar man vil tømme Dammen.

2. Post, en. pl.–er. [Fr. poste. T. der

Posten.] 1. det Sted, hvor een beskikkes at staae ell. være, i en vis Bestilling, ell. for at vare p. noget. At sætte en Arbeider p. sin Post. Han er ikke p. sin Post (ikke p. sit rette Sted.) 2. et Sted, hvor een ell. flere Soldater stilles hen, for at forsvare det, ell. give Agt paa hvad der foregaaer. At forsvare en Post. "Thi i Fredstider han forsvarer nok sin Post." Holb. P. Paars. At forlade, gaae fra sin P. At fordrive Fienden fra en P. (deraf Forpost.) 3. Embed, Bestilling, hvortil een er beskikket. En høi, anseelig, indbringende Post. At forestaae en P. En Minister-Post.

3. Post, en. pl.-er. [af T. die Post.] 1. En vis Part ell. Deling af noget, især hvor Talen er om Pengesager. At indføre en Post i Regnskabet. 2. en vis, bestemt Deel i en Sag, der tales ell. handles om. I denne ene Post fandtes han skyldig. — postviis, adv. til ell. efter hver Post især. (Rostg. Ordb.)

4. Post, en. pl.-er. [Fr. poste. T. die Post.] 1. den offentlige Indretning i en Stat, hvorved Breve, Gods og Personer befordres frem fra Sted til Sted, ved Heste og Folk, som dertil holdes færdige. Brevpost, Agepost, Pakkepost, Gangpost, Extrapost (som en Reisende betaler for sig allene.) Med første, (næste) med sidste (sidst ankomne) P. Hovedpost (hvor en Postmester, og et Hoved-Postcontor findes) i Modsætn. til Biposter, som fra hine affendes. 2. et Sted, hvor Postheste skiftes, Skiftested, Postholð, Post-Station. 3. de Breve og Sager, man skriver og affender med Posten p. en vis Dag. Jeg har idag en stor Post. 4. uegentl. og i dagl. T. en Mand, der bruges som gaaende ell. ridende Post ell. Postbud paa Landet. — Postaabner, en. den, som p. visse Steder ell. ved Biposter (især i Norge) aabner Postsækken og udtager Breve t. Stedet. (Forordn. 1758.) Postanordning, en. A. angaaende Postvæsenet. Postbestyrer, en. Betient, som har Opsyn med Postvæsenet paa et vist Sted. Postbefordring, en. Reisendes, Vares Befordring med Posten. At reise med P. Postbonde, en. (i Norge) en Bonde, som er forpligtet til at levere Heste til Brevpostens Befordring. (Forordn. 1746.) Postbrev, et. Brev, som kommer ell. affendes med Posten. (Holberg.) Postbræt, et. B. som udhænges p. Posthuset, f. at bekiendtgiøre Posternes Ankomst og de med en Post indløbne Breve. Postbud, et. Bud, som ombærer de med Posten ankomne Breve, Brevdrager. Postcontor, et. 1. et Contor under Postdirectionen. 2. en Postmesters C. Postdag, en. Dag i Ugen, paa hvilken Brev- og Pakkeposter afgaae fra et vist Sted. Postdirecteur, en. Embedsmand, som har Overopsyn med Postvæsenet. Postdirection, en. Collegium, som bestyrer Postvæsenet. (tilforn Postamt.) Postdreng, en. D. der bruges som ridende eller gaaende Post. Postdue, en. Brevdue. Postforvalter, en. Embedsmand, som forestaaer en vis Deel af Postvæsenet. Postfragt, en. 1. Gods og Føring, som sendes med Ageposten. 2. det, som betales for at sende Gods m. Posten. postfri, adj. som kan sendes med Posten uden Betaling. postfrie Breve. (Schytte.) postfrit, adv. — Postfrihed, en. den Rettighed, at kunne sende Breve uden Betaling med Posten. "Den m. Postfriheden saa ofte forenede Misbrug." Schytte. Postfører, en. Betient, som følger med Ageposten, og paaseer dens rigtige og sikkre Befordring. Postgaard, en. Gaard, hvor kommende Poster modtages, afgaaende giøres færdige, og Reisende skifte Postheste. (s. Posthuus.) Postgang, en. Posternes til en vis Tid bestemte Afgang og Ankomst. Postherberg, et. Postgaard, med Hensyn til de Reisendes Modtagelse. Posthest, en. H. som bruges til Posters Befordring. At bestille, reise med Postheste. Postholð, et. Sted, hvor der holdes Heste og Vogne paa rede Haand til at befordre sædvanlige og Extra-Poster; Postskifte, Post-Station. Postholder, en. den, som forestaaer et Postholð. Posthorn, et. Horn, hvori Postkarlen blæser ved Posthuset og for at advare mødende Vogne. Posthuus, et. det Huus, hvor Postmesteren boer og hvor Posterne modtages og affærdiges. (Postgaard er sædvanl. tillige Postherberg; men Posthuus er det ikke altid.) Postjagt, en. en Jagt, der bruges som Postskib. Postkareet, en. En lukket Vogn, hvori Reisende befordres giennem Landet ved Postvæsenet. (fr. Diligence.) Postkarl, en. Vognmandskarl, som kiører for Posten. Postkort, et. 1. Landkort, hvorpaa de almindel. Postveie giennem et Land findes afsatte. 2. en i Posthuset ophængt Fortegnelse over alle de med Posten ankomne Breve. (Schytte.) Postkudsk, en. Kudsk, der kiører Posten; Postkarl. Postløber, en. gaaende Post, Gangpost. (Moth.) Postmester, en. den, som forestaaer Postvæsenet, især Brevposten i en By. Postpapir, et. fiint og tyndt Papir, som gierne bruges til Postbreve. Postpenge, n. s. coll. det, som efter en vis Taxt, betales for at sende et Brev m. Posten. Postreise, en. R. som foretages m. Posten, m. Postheste. Postrider, Postrytter, en. ridende Post. Postrøver, en. Stimand, som overfalder Posten. (V. S. O.) Postseddel, en. skriftligt Beviis for, ell. Optegnelse over noget, som sendes m. Posten. Postsæk, en. Lædersæk, hvori Breve og Pakker føres m. Posten; Brevsæk. Postskib, et. Skib, hvormed Posten føres over Vand. Postskifte, et. Postholð, Post-

Station. Postskilt, et. S. som visse Betiente ved Postvæsenet bære t. Tegn p. deres Embede. Postskriver, en. En ved Postvæsenet ell. i et Postcontor ansat Skriver. Postskyds, en. i Norge: Postens Befordring m. Vogn og Heste ved Postbønderne. Postsmakke, en. et Slags Postskib; Postjagt. Posttavle, en. Postbræt, Postkort, (2.) Posttidende, en. 1. Tidende, Efterretning, som Posten medfører. 2. en Tidende, Avis, der sendes om i Landet m. Brevposten. Postvei, en. den Vei giennem Landet, som Posten altid følger. Postvogn, en. 1. en Vogn, hvorpaa Gods og Reisende befordres m. Posterne. 2. en Kurvevogn, som i Bygning har nogen Liighed m. egentlige Postvogne (holstensk Vogn.) Postvæsen, et. Alt hvad der hører til og vedkommer de forskiellige Poster i et Land. "Postvæsenets Diemed er: at befordre Breve, Personer og Gods." Schytte.

5. Post, n. s. dansk Navn p. en Buskvært, der vorer i Moser, men nu er meget sielden her i Landet. Ledum palustre.

Postei, en. pl.-er. En m. Krydderier tillavet Ret, der omgives m. en Skorpe af Dei og derefter bages i en Ovn. Kiødpostei, Fiskepostei, Fuglepostei, m. fl. Deraf: Posteibager, Posteifylding, Posteiform (hvori Posteien dannes og bages) Posteilaag (den øverste løse Deel af Posteideien) Posteiovn, o. fl.

Postil, en. pl.-ler. [M. A. Lat. Postilla.] Samling af Prædikener over Evangelier og Lectier paa Søndagene og Helligdagene i hele Aaret; en Præken = Aarbog. "Han ingen Bibel har, men herlige Postiller." Holb. P. Paars. — Postillant, en. den, som læser ell. udskriver sine Prækener af en Postil. (Holberg.) Postilrytter, en. d. samme. (J. Baden.)

Postillon, en. [fransk.] s. Postkarl, Postkudsk, Postrytter.

Pot, en. pl.-ter. (s. Potte.) et i Danmark og Norge brugeligt lovbestemt Maal for flydende Ting, som sælges og udmaales. En Pot Øl, Melk, ꝛc. En dansk Pot er ½ Kande, 4 Pægle, og 54 danske Cubiktommer, ell. $\frac{1}{112}$ af en Korntønde. = Potteflaske, Potteglas, Pottekruus, Flaske, ꝛc. som rummer en Pot. Pottemaal, et. noiagtigt indrettet Maal, som har 54 danske Cubiktommers Indhold. potteviis, adv. i en Mængde af een eller flere Potter.

Potaske, en. ud. pl. de faste, saltagtige Dele, der blive tilbage, naar man lader Luden af Træ- eller Planteaske bortdunste ell. bortkoge; Ludsalt, Plantesalt, Alkali. Deraf: Potaskesyderi, et. Indretning, hvor Potaske virkes.

Potte, en. pl. - r. [Isl. Potta. N. S. Pott.] et rundt og dybt Kar, af forskiellig, ikke betydelig Størrelse, som enten hviler paa sin Grundflade eller, som oftest paa Fødder. Kobberpotte, Leerpotte ꝛc. (Sædvanligst menes ved Potte, en Leerpotte.) Blomsterpotte, Jydepotte, Kogepotte, Liimpotte, Urtepotte, m. fl. — En Potte Kegler, ɔ: et vist Tal, beregnet efter Tallet af de slagne Kegler, som i Keglespil giver den, der først naaer det, Potten ɔ: Spillet vundet. At vinde Potten, slaae een fra Potten: Talemaader i Keglespil. = Potteaal, en. pl. d. s. store Aal, skaarne i Skiver, som nedlægges med Krydderier i en P. og koges i deres egen Vædske. (Moth.) Pottebod, en. Bod, hvor Potter sælges. Pottegrød, en. G. som koges under Laag i en Potte. Pottekiger, en. figurl. om et Mandfolk, der giver sig af m. ham uvedkommende Ting i Kiøkken og Huusholdning. Pottekram, en. alleslags Pottemagervare, som ere til Salg. Pottekræmmer, en. den som handler med Pottekram. Potteleer, et. ud. pl. Leer, som bruges til Potter og andre Leerkar. Pottemager, en. pl.-e. den, hvis Haandværk er at forfærdige Potter og andre Leerkar. (Deraf f. Ex. Pottemagerarbeide -haandværk -hiul (d. s. s. Pottemagerskive) -laug, -leer (Potteleer) -ovn, -skive (hvorpaa Pottemageren danner de runde Leerkar) -stol (en Stol, hvorpaa Pottemageren sidder under sit Arbeide) -vare, og fl.) Pottemarked, et. M. hvor Leerkar sælges. Potteost, en. gammel, halvraadden Ost, som rives, giennemdrikkes med Brændeviin ell. stærk Viin, og giemmes i en Potte. Potteovn, en. Et Slags tilforn (eller endnu i Tydskland) brugelige Ovne, sammensatte af et Slags Leerpotter. Potteplante, en. Planter ell. Blomster, som opelskes i Urtepotter. Potteskaar, et. Stykke ell. Skaar af en sønderslagen Potte. Potteskee, en. Skee til at røre i Potter, som staae med Mad p. Ilden. Potteskrabe, en. Redskab t. at skrabe Potter rene med. pottesøden, adj. v. søden, kogt i en Potte. (Rostg.) Pottevært, en. Blomst ell. anden Vært, som opelskes i en Potte.

Praas, en. pl. Praase. et lidet, tyndt Lys. (Sv. Brasa, en luende Ild. J. Brys.)

Practisere, v. a. og n. 1. i dagl. T. udøve, sætte i Værk; faae noget giort paa en listig, behændig Maade. At practisere (liste) sig bort. 2. v. n. virkelig, practisk at udøve en Videnskab. (næsten kun brugel. om Læger; sieldnere om Sagførere.) En practiserende Læge, Advocat.

Practisk, adj. [s. Praxis.] udøvende, virkelig handlende, som viser sig i Gierning, gaaer ud paa Handling. (modsat: theoretisk.)

Pragt, en. ud. pl. [T. Pracht.] Udvortes Glands og Herlighed, kostelige Prydelser, og overhovedet Alt, hvorved man i Klæder, Bohave, Levemaade, lægger Rigdom ell. overflødig Brug af Penge for Da-

gen. Fyrstelig P. At føre stor Pragt. "En Ædelsteen, der ikke skinner blot i Skiønheds Pragt, kold, som en Steen." Öhlenschl. = Pragtblomst, en. En Plante, udmærket ved Blomsternes Skiønhed og Farvepragt. Pragtbygning, en. En stor, anseelig, med architektoniske Prydelser forsynet Bygning. pragtfuld, adj. meget prægtig, rig paa Pragt. Pragthest, en. En udmærket smuk Hest, og som især kun bruges v. høitidelige Leiligheder ell. af fornemme Herrer. "Den er Fyrsten blandt alle Pragtheste." Foersoms Shaksp. Pragthuus, et. Huus, som er bygget med Pragt, ell. er mere til P. end t. Brug og Nytte. (Saaledes: Pragtseng, Pragtvogn, Pragtværelse, o. fl.) Pragtleg, en. offentlig Leg ell. Skuespil, der opføres m. stor Pragt. "Ikke for Alt, hvad hine Pragtlege og Gøglespil have kostet." Rahbek. Pragtlyst, en. ud. pl. Kiærlighed t. Pragt, Lyst t. at vise Pragt. "Pragtlyst hos de Mægtige." Treschow. pragtløs, adj. som er uden Pragt, jævn, simpel. En p. Levemaade v. Hoffet. "Den jævne, pragtløse Stiil." Grundtv. Pragtoptog, et. offentligt, høitideligt Optog, som skeer med Pragt. Pragtstykke, et. En vis Ting, der særdeles udmærker sig blandt flere af sit Slags ved Kostbarhed og Pragt. (P. C. Abildgaard.) pragtsyg, adj. som i overdreven høi Grad elsker og higer efter Pragt. (H. A. Brorson.) Pragtsyge, en. ud. pl. den Egenskab, at være pragtsyg. Pragtudgave, en. En Udgave af et Skrift, som er besorget med Pragt. Pragtværk, et. Et Værk, i Særdeleshed et trykt Skrift, p. hvis Udvortes er anvendt Pragt.

Praie, v. a. 1. [N. S. praten; Sv. prata, at snakke.] i Sømandssproget: tale, raabe til et forbiseilende Skib, for at give eller modtage Efterretninger. At praie en Seiler, et Skib. — Praien, en. ud. pl.

Prakke, v. a. 1. opnaae, erholde ved idelig Beden, Tryglen og Overhæng. At prakke Penge sammen. (Moth.) At prakke sig frem i Verden (slaae sig igiennem som en Prakker.)

Prakker, en. pl.–e. [Isl. Prackari. N. S. Pracher.] Een, som intet eier og intet tilstrækkeligt kan erhverve, som er forgieldet og ikke kan betale enhver sit. (Man skielner imellem Prakkere, og Stoddere ell. Tiggere. En Prakker kan ende med at blive Tigger.) = Prakkeragtig, adj. som hører til, passer sig for en Prakker. Prakkerby, en. By, hvor Bønderne eller Borgerne ere fattige og forgieldede. (Nyerup.) Prakkerfolk, n. s. pl. Folk, der ere, eller leve som Prakkere. Prakkerliv, Prakkerlevnet, et. ud. pl. usselt Levnet, Tiggerliv. Prakkerstads, en. utidig Stads, som Prakkere ville føre. prakkerstolt, adj. stolt og fattig ell. prakkeragtig tillige. Prakkerstolthed, en. ud. pl. — Prakkeri, et. Slette Vilkaar, Usselhed, Armod. (dagl. Tale.) N. S. Pracherie.

Pral, en. ud. pl. (ikke brugel. med Subst. bestemte Art.) [Sv. Pral.] 1. Udvortes forfængelig Bram, til Skue lagt Glands og Pragt. At giøre noget m. Bram og Pral. "Det var hans Glæde, naar han kunde gavne i Stilhed, uden Pral." Thaarup. "Ukiendt m. Pral i Kundskab, som i Sæder." Rein. 2. d. s. s. Pralen og Praleri. "En Jord, som hylder Daarens Pral, ei stille Dyder." F. Schmidt.

Pralbønne, en. pl.–r. Et Slags Bønner, som udmærke sig v. brogede Blomster og farvet Skal; og bruges som Snittebønner. Phaseolus multiflorus. (Olufsens Land=Oec. 306.)

Prale, v. n. 1. [T. prahlen.] 1. vise udvortes Glands, falde stærkt i Øinene ved livlige, glimrende, brogede Farver. Pralende Farver. Dette Tøi praler formeget. "En Boble, som brister i det Øieblik, da den pralede m. de mest glimrende Farver." Engelstoft. 2. søge at glimre og giøre sig gieldende, ved Egenskaber, Fortrin, Besiddelser, man enten slet ikke eier, ell. i en ringere Grad, end man vil indbilde Andre, ell. som man tillægger en overdreven Værdi. "Den Lærdom — som praler stolt med tomme Ord." P. H. Frimann. At prale med sin Rigdom, med en Andens Lærdom. "Den, som praler m. sine gode Gierninger, og ikkun roser dem f. at prale med dem." Bastholm. — At p. af noget ɔ: prale i sin Tale, broute, giøre sig til af. Han praler af Fornemmes Gunst, som neppe kiende ham. (Prale har endnu mere Begrebet af tom Forfængelighed, end bramme ell. prunke. Man praler endog af det, man slet ikke eier; man brammer, prunker med noget man har, og som i det mindste udvortes kan falde i Øinene.) = Pralelyst, en. ud. pl. Tilbøielighed til at prale. — Pralen, en. ud. pl. Gierningen at prale. — Praler, en. pl.–e. den, som er tilbøielig t. at prale. — Praleri, et. pl.–er. 1. Pralen. 2. Pral; Yttringen af en Pralers Forfængelighed ell. Glimrelyst. — Pralesyge, en. En meget høi Grad af Pralelyst.

Praleskygge, en. poet. en pralende Skikkelse, et tomt, i sin Afmagt pralende Væsen. "Kryb, Praleskygge, strax ned til din mørke Bolig." Tullin.

Pram, en. pl.–me. [E. Prame. T. Prahm.] et fladbundet Fartøi uden Kiøl, som bruges til Førsel i Havne, over Strømme og Floder, til flydende Batterier (Skytpram, Stykpram) m. m. f. Færgepram, Mudderpram, o. fl. = Prambygger, en. den, som forstaaer, at bygge Pramme. (Rostg.) Pramfolk, n. s. pl. Folk, som ere antagne t. Arbeide p. en Pram; ell. til

at føre den. Pramlaug, et. Laug ell. Samfund, som eier en P. og er berettiget til p. et vist Sted at bruge den. Pram-mand, en. den, som har Opsyn med en Pram, ell. som arbeider p. en Pram. Pram-penge, n. s. coll. Penge, som betales for Brugen af en Pram. Pramsprøite, en. En Brandsprøite, indrettet p. en Pram, ell. som der har sin Plads. (Brandforordn. 1799.)

Pramme, v. a. 1. at skibe, føre paa ell. over Vandet i en Pram. At pramme Varer ind i en Havn, ud paa en Rhed.

Prang, en. ud. pl. Pragt, Stads, Smykke, Prunk. Moth. (forældet. "Med Prange" forekommer hos Arreboe. Hexaem. 236.) Hos Nyere findes det sielden. "Festlig Pomp og Pragt og Prang." Baggesen. "Lidt vel for megen Prang m. fremmed Salighed og Smerte." Samme. (Hos Colding forekommer: Prangfinger, en. den fierde Finger fra Tommelfingeren; Ringfingeren. Prang-klæder, pl. Stadsklæder; Pragtklæder. Rostg. begge Ord nu usædvanlige.)

Prang, en. ud. pl. [Isl. Prang.] d. s. s. Prangen, Prangeri. I Ordene: For-prang, Landprang.

1. Prange, v. n. 1. [Isl. pránga. Sv. pranga.] drive Handel, især med Fødevarer og Kreature, som man stykkeviis opkiøber p. Landet og udsælger i Kiøbstæderne. At prange m. Heste, m. Stude. (I Bemærk. prutte, tinge, forekommer det hos Vessel. I. 247.) — Prangen, en. ud. pl. Prangeri. Pranger, en. pl.-e. den, der driver Prangeri, som Næringsvei. Hestepranger, Stude-pranger. At kiøbe Qvæg af Prangere. — Prangeri, et. Gierningen at prange, at drive Landprang som Næringsvei.

2. Prange, v. n. 1. [T. prangen. E. to prank. s. prunke; og jvf. 1. prange, hvis Bemærkelse maaskee kunde udledes deraf, at Handelsmænd ell. Prangere søge at sætte deres Varer i det bedste Lys.] vise sig i Glands eller Pragt; prunke, bramme. "Som Gud t. evigt Lys i Luften bød at prange." Arreboe. "Enge, der i et evigt Foraar prange m. de skiønneste Blomster." Schytte. "Stolt pranger Skoven i sin bedste Dragt." C. A. Lund. "At prange offentlig m. sminket Hud og fremmede Smykker." Malling. "Han prangede ikke m. sin guddommelige Høihed." Mynster. Præd. 1823. I. 355. (Denne Bemærkelse af prange er formodentlig kun et sildigere Laan af det Tydske, og forekommer hverken i det almindel. Talesprog ell. hos Almuen.)

3. Prange, v. a. 1. At prange Seil; til Skibs: sætte i stiv Kuling alle de Seil til, et Skib kan føre.

Prat, en. ud. pl. [N. S. Praat.] Snak, Sqvalder, løs Tale. — Deraf: prate, v. n. (Isl. prata.) snakke meget og ubetydeligt, sluddre, lade Munden løbe. (dagl. T.) Praten, en. d. s. s. Prat. (Baggesen.)

Praxis, en. ud. pl. [Græsk.] Udøvelse, Iværksættelse, virkelig Handling. (modsat: Theorie.) I dagl. Tale i Særdeleshed om Lægens Udøvelse af sin Konst i at besøge de Syge. Denne unge Læge har alt en stor Praxis.

Preen, en. pl. Prene. [Isl. prión. T. Pfrieme.] en tynd Spids, til at stikke Huller i noget; en Syl, som Skomagere, Sadelmagere, Skræddere især bruge.

Premie, en. pl.-r. [Lat. præmium. skrives derfor af nogle: Præmie, som dog er imod Udtalen.] Priis, Belønning, Hædersløn. (s. Priis.)

Prent, en. ud. pl. [br. uden Art. og næsten kun som adv.] det, som er trykket med Bogtrykker-Skrifter. At læse Prent. "Og ingen Gift skal skade denne Prent." Evald. — paa Prent o: trykket, paa Tryk. "Den megen Synd, paa Prent han siden øved." Baggesen. "Den slemme Last, (Feil) paa Prent kiedsommelig at være." Samme.

Prente, v. a. 1. [Isl. prenta. E. print. H. printen.] trykke paa Papir ell. et lignende Stof, ved Hielp af staarne, i Metal støbte Bogstaver, som overstryges med Sværte. — figurl. indgrave. "Dit Navn skal Sandhed selv p. dette Gravsted prente med varig Skrift." Evald. (næsten forældet, og fortrængt af det, efter d. Tydske optagne trykke. De heraf nedstammende danske Ord: Prenter, en Bogtrykker, Prenteri, et Bogtrykkeri og Prentning, ere ligeledes forældede.)

Presenning, en. pl.-er. Et Dække af tiæret ell. utiæret Seildug, som bruges til at hylle og brede over noget, imod Regn og Veir. (H. Presenning.)

Presse, en. pl.-r. 1. i Almindeligh. d. s. s. Perse (hvoraf Presse kun er en forandret, og nu mere brugelig Udtale.) At lægge noget i, under en Presse. — 2. i Særdeleshed: en Presse, som bruges i Bogtrykkerier, af Kobbertrykkere og i Steentrykkerier; en Bogtrykkerpresse, Kobberpresse. Denne Bogtrykker har fire Presser i Gang. Bogen er under Pressen (der arbeides p. dens Trykning.) At bekiendtgiøre noget ved Pressen (ved trykt Skrift.) 3. Pressen i en Mølle kaldes en Ring af Tømmer over Kamhiulet, hvorved Møllens Bevægelse kan standses. (Krafts Mech. II. 815.) 4. d. s. s. Presning. At lægge noget i Presse. — Pressebengel, en. En Stang, hvormed Skruen i en Presse, især Bogtrykkerpresse, omdreies. (Andre Dele af Bogtrykker-Pressen ere: Pressedigel, Pressekarm, Presseramme, Pressestolpe, m. fl.) Pressebielke, Pressebom, en. d. s. s. Persebom. Pressefrihed, en. ud. pl. Trykkefrihed. Pres-

sefrækhed, en. Trykkefrihedens, for Staten skadelige Misbrug. (et af nogle nyere Forfattere indført Ord.) Pressejern, et. d. s. s. Persejern. Pressepose, en. Pose, hvori man kommer kogte Urter ell. desl. som man presser Saften af v. at vride Posen. Presseskrue, en. Perseskrue. Pressesylte, en. Kiød af Grise ell. unge Sviin, som koges og lægges i Presse. Pressetvang, en. Forbud imod, Indskrænkning af Trykkefriheden. Presseværk, et. Værk, som drives ved en Presse.

Presse, v. a. 1. trykke stærkt, trykke ud ved en Presse. At presse Druer, presse Saften af en Citron. 2. trænge tæt paa hinanden, trykke sammen. 3. tvinge, nøde til, bringe frem ved Tvangsmidler. At presse Penge af een. At presse Matroser (tvinge dem med Magt til Krigstieneste.)

Priimstav, Priimstok, en. [af Isl. Prim, Nymaane.] En Stav, som fordum brugtes i Norden (i Norge næsten til vore Tider) i Stedet for Almanak.

1. Priis, en. [E. prize. T. Preis.] 1. ud. pl. det, som er givet i Alles Vold, som er givet til Enhvers, ell. til Nogles Raadighed. (kun som adv. med præp. til.) At give noget til Priis. Skibet maatte gives til Priis for Bølgerne. "Og gav Natur t. Priis for Lægedom og Kok." Tullin. 2. det, som tages p. engang. (fr. prise, og skrives derfor ogsaa saaledes.) En Priis Tobak. 3. pl. Priser. et Skib, som tages t. Bytte i Søen. (Ligeledes fransk, og skrives derfor ofte Prise.) At giøre Priser, opbringe Priser i en Havn. 4. [Fr. prix.] det, der udsættes t. Vinding i Veddestrid, t. Belønning for det bedste Arbeide af et vist Slags, t. Hæderslon for den Værdigste; Premie. At vinde Prisen i Veddeløb. Hans Afhandling blev tilkiendt den første Priis. — At bære Prisen ɔ: være fortrinligst af flere. Dette Slags Tøi bærer Prisen for de øvrige. Hun bærer Prisen f. Alle i Skiønhed. — At sætte P. paa noget ɔ: tillægge det en betydelig, indvortes Værdi. At sætte høi P. paa eens Venskab. (Men: at sætte Priis p. eens Hoved ɔ: udlove en vis Belønning for den, som skaffer ham tilveie, levende eller død.) = Priisafhandling, en. A. som skrives for at vinde en udsat Priis, ell. som har vundet den. Priisdom, en. Dom, hvorved en Priis tilkiendes. 2. Dom af en Priisret. Priisdommer, en. den, som tildømmer een af flere Prisen. Priisdømmelse, en. (i Lovkyndigh.) Kiendelse af en Priisret, hvorved et opbragt Skib dømmes at være god Prise. priisdømme, v. a. dømme t. Priis. Dette Skib blev opbragt og priisdømt. Priisgods, et. Gods, Vare, p. et opbragt og priisdømt Skib. Priismester, en. den, der sættes til Fører p. et taget ell. opbragt Skib. Priisopgave, en. En Materie, et Emne, der udsættes til Gienstand for Priisskrifter; en Priismaterie. Priispart, en. En vis Deel i Priispenge. Priispenge, n. s. coll. Penge, der betales Føreren og Mandskabet p. et Krigs- eller Caperskib, som deres Deel i Værdien af et taget ell. opbragt Skib. Priisret, en. Søret, der dømmer i Priissager. Priisskrift, et. Skrift, der har vundet en udsat Priis. Priisspørgsmaal, et. En i Form af et Spørgsmaal udsat Priisopgave. Priisvinder, en. den, som vinder en udsat Priis, som Prisen tilkiendes. (Nyerup.)

2. Priis, en. ud. pl. [Isl. Pris. E. praise.] høi Berømmelse, fortrinlig Roes. (et stærkere Udtryk, end disse; og kun brugeligt i Poesie og høiere Stiil.) "Dig Herre vorde Priis og Ære." Thaarup. "Ligesom dit Navn er, saa er din Priis indtil Jordens Ender." Ps. 48. (jvf. v. prise nedenfor.) Deraf: priisværdig, adj. som fortiener, er værdig til høi Berømmelse.

3. Priis, en. pl. Priser. [E. price.] den Værdi, som en Ting har eller faaer i Kiøb og Salg, enten efter almindelige Forhold (Landekiøb, Torvepriis, Havnepriis) efter lovbefalede Forskrifter (Tarter) ell. efter Sælgerens Godtbefindende. "Penge er Prisen p. Vare; Prisen er ikke andet end det Forhold, der er imellem Penge og Vare." Schytte. At spørge om Prisen paa en Ting. Høie, lave, billige, opskruede Priser. Priserne, Kornpriserne falde, stige. Guldet er faldet i Priis, staaer i høi Priis. At sælge noget under Prisen (under den gangbare P.) = Priisbestemmelse, en. Forskrift, hvorved visse Tings Priis ell. Værdi bestemmes; Vurdering, Taxation, Tart. Priiscourant, en. i Handelen: en Fortegnelse p. de vigtigste Vares Priser.

Prik, en. pl. -ker. [N. S. og E. Prik.] 1. et Punkt; et Stik, Mærke med en fiin Od. At mærke med Prikkee. Paa en Prik, til Punkt og Prikke ɔ: ganske nøie. "Skiøndt jeg er fremmed, veed jeg sligt dog paa en Prik." Holb. (Sieldnere: til Prikke. "Men hvo, som Qvindekiøn kun ret til Prikke kiender." Holb. P. Paars.) 2. Prikker, pl. et Slags Sømærker, der sættes paa Grundene i Indløbet til Havne. Deraf: Prikkepenge, d. s. s. Mærkepenge.

Prikke, v. a. 1. [A. S. priccan.] 1. sætte Prikker ved. At prikke i en Bog. At prikke et Mønster ud. 2. stikke smaat med en Naal ell. Spids. "Han er saa ond (vred) som han var prikket m. Syle." (Moth.) — Prikken, ud. pl. Gierningen at prikke. — Prikkenaal, en. N. til at prikke med, hvormed noget udprikkes.

Prikken, adj. et Ord, der stundom høres i dagl. Tale, for: sær, vanskelig, let til at blive stødt. (formodentl. en Omlyd af prip-

pen.) Deraf: Prikkenhed, en. "Den Tørhed, den Prikkenhed, som hun beklager sig over, er maaskee ikke unaturlig hos den, der seer sig forsømt af sine kiæreste Venner." Rahbek.

Prime, v. n. 1. [m. Hielpev. have.] 1. Snakke over sig, være forvirret i Hovedet. "Men er det nok? — Ja vist, hvad staaer jeg her og primer!" Holb. P. Paars. 2. gaae i Hovedet, virke Beruusning. (Moth. Sorterup.)

Prinds, en. pl. -er. [af Lat. princeps. T. Prinz.] Søn eller mandlig Slægtning af en regierende Fyrste. (s. Arveprinds, Kronprinds.) = Prindsmetal, et. Et rødguult Blandingsmetal, af tre Dele Kobber og en Deel Zink. (Rostg. Ambergs Ordb.) — prindselig, adj. som vedkommer, passer sig for, tilhører en P. — Prindsesse, en. Datter ell. qvindelig Slægtning af en regierende Fyrste. 2. en Prindses Ægtefælle. — Prindsessestyr, en. almindelig Landeskat, som paalægges til en Prindsesses Udstyr.

Prior, en. pl.-er. [Lat. Prior.] i de catholske Tider: Forstanderen for et af de ringere Klostere, som ingen Abbed havde. — Priorinde, en. Forstanderske for et Nonnekloster. (nu: den øverste Klosterfrue og Klosterfrøken, i et Frue- ell. Frøkenkloster.)

Prioritet, en. pl. -er. [af Lat. prior.] Panteret [egentl. første Panteret) i en fast Eiendom. At laane p. første, anden Prioritet. — Prioritetsherre, en. den, som har Prioritet ell. Panteret i en fast Eiendom.

Prippen, adj. iilsindet, hastmodig, snar til Vrede. (Moth. dagl. Tale.)

Prise, en. s. 1. Priis, (2 og 3.)

Prise, v. a. 1. og 2. [af Priis, Berømmelse.] berømme høiligen, tillægge Priis og Ære. At love og prise Gud. "Prise vil vi her m. Sang, du hulde Vaar, nu den bedste Rose i din Urtegaard." Øhlenschl. — At prise een lykkelig ɔ: agte ham lykkelig, holde ham f. lykkelig. "Man priser lykkelig hver Stand foruden sin." Wessel. — Deraf: priselig, adj. som fortiener at prises, priisværdig; berømmelig.

Privat, adj. [af Lat.] som vedkommer, tilhører, besiddes, bruges, udøves af en ell. flere enkelte Personer. (modsf. offentlig, publik.) Efter Skrivebrugen sammenføies dette Ord med endeel Substantiver, (skiøndt ei med ethvert) hvilke det da meddeler det angivne Begreb, i Modsætn. af Begrebet: offentlig. Saaledes: Privatandagt, Privatfolk (modsat deels: Regieringen, Fyrster, Prindser i et Land; deels: Embedsmænd;) Privathad, Privathensigt, Privatheevn, Privathuus, Privatliv, Privatlærer, Privatmand, Privatsag, Privatskole, Privattime (Underviisningstime, som gives enkelte Lærlinge) Privatunderviisning.

Privatist, en. pl. -er. den, som nyder privat, ikke offentlig Skole-Underviisning; ell. den, som deeltager i den offentlige Underviisning ved en Stiftelse, uden der at nyde fuldstændig Opdragelse.

— Privet, et. pl. -er. hemmeligt Mag, Vandhuus.

Privilegium, et. pl. Privilegier. [Latin.] En af Regieringen til Enkelte meddeelt Rettighed, som uden saadan Meddeling ikke tør bruges eller øves; (Frihedsbrev.) Adelens, Kiøbstædernes Privilegier. — privilegere, v. a. 1. meddele Privilegium.

Probere, v. a. 1. [af T. probiren.] prøve, forsøge paa, giøre Prøve med. (dagl. T.) = Probering, en. Prøve. Guldets, Sølvets Probering ɔ: Undersøgelse af dets Fiinhed, Gehalt. — Probeernaal, en. Naal af Sølv ell. Guld, af en vis Lødighed ell. Fiinhed, som stryges p. Probeerstenen, for ved Sammenligning af dens Mærke at prøve andet Sølv ell. Guld. — Probeerovn, en. Ovn, hvori ædle Metallers Prøve ell. Probering skeer v. Digelsmeltning. — Probeersteen, en. fiinkornet sort Skifersteen, hvorpaa ædle Metaller proberes; Prøvesteen.

Procent, pl. d. s. [Fr. pour cent.] Et vist Tal af hvert hundrede. At betale fire, fem Procent. Fire Procents Renter.

Proces, en. pl. -ser. [J M. A. Lat. processus.] 1. Tvistighed imellem to Parter, som afgiøres ved Søgsmaal for Retten og Dom; Retssag, Lovmaal. At have, føre P. med een, ligge i P. med een. At giøre kort Proces ɔ: handle med een uden Omsvøb, gaae lige til Sagen. 2. ud. pl. i Lovkyndigheden: den Maade, hvorefter man i Følge Lovene skal forfølge en Sag; Orden og Skik i Søgsmaal og Rettergang. Den danske Proces; at læse over Processen.

Procession, en. pl.-er. høitideligt Optog.

Procurator, en. pl.-er. [Lat.] den, som af Regieringen er bemyndiget til at kunne gaae i Rette for Andre; Sagfører, Advocat.

Profession, en. pl.-er. [af Lat. prosessio.] Forretning, Bestilling. "Eet Haandværk man har giort til to Professioner." Holb. P. Paars. — Især for: Haandværk; ligesom Professionist for: Haandværksmand.

Professor, en. pl.-er. [Lat.] en offentlig Lærer ved en Høiskole. Professorembede, Professorgaard, Professortitel, m. fl. — Professorinde, en. En Professors Hustru.

Profos, en. pl.-ser. [Fr. prévôt.] Fangefoged og Skarpretter ved Krigsfolket.

Project, s. Forslag. Deraf: Projectmager, en. pl.-e. den, som idelig finder paa Forslag til nye Indretninger.

Pronomen, et. pl. Pronominer, ell. med den lat. Endelse: Pronomina. J Sproglæren: den Classe af Ord, som sættes i Stedet for det gientagne Navneord ell. Substantiv; og derfor af endeel kaldes Stedord.

Prop, en. pl.-pe. (men ogsaa Propper høres.) [N. S. Propp.] Det, hvormed man tilstopper et Hul, især naar dette er rundt ell. regelmæssig dannet. P. til en Flaske, Tol, Flaskekok. En Kanonprop. — propfuld, adj. egentlig: fuld indtil Proppen; ganske fuld. Stuen var propfuld af Mennesker. (dagl. T.) Proptrækker, en. Redskab t. at optrække Proppen af en Flaske. — Proppeskærer, en. den, som forstaaer at tilskære Proppe, især Træproppe.

Prophet, en. pl.-er. [skrives ogsaa hyppigen Profet.] den, som har Gave t. at forudsige tilkommende Ting; en Spaamand, Seer. — Prophetinde, en. Spaaqvinde. — prophetisk, adj. 1. som hører til, kommer fra en P. 2. som indeholder en Forudsigelse, vidner om Spaadomsaand. En prophetisk Aand, prophetiske Ord.

Proportion, s. Forhold.

Proppe, v. a. 1. [N. S. proppen.] lukke, tilstoppe m. en Prop. At proppe Flasker. 2. fylde, stoppe fuld. At p. noget i en Sæk, p. en Sæk fuld. At proppe sig med Mad.

Prosa, en. ud. pl. [Lat.] ubunden Tale. Modsat: Vers, Riim, Poesie. At skrive i Prosa. Poetisk Prosa ɔ: alt for blomstrende og konstlet i Stilen. — prosaisk, adj. 1. som er i Prosa, i ubunden Stiil; modsat: metrisk, versbunden, riimbunden. 2. jævn, hverdags, uden poetisk Aand. At betragte Konstværker fra et ganske prosaisk Synspunkt. — Prosaist, en. pl.-er. en Forfatter, som skriver i Prosa.

Prospect, en. pl.-er. [Lat. prospectus.] det, som i eet Blik frembyder sig for Synet, i den virkelige Natur, ell. efterlignet ved Afrids, Tegning, Maleri, Kobberstik; Udsigt, Afrids, synlig Fremstilling. Prospect af en Bygning. En smuk Prospect til, fra et Sted.

Protest, en. pl.-er. Erklæring ell. Forvaring, som man udsteder imod noget, man ei kan hindre fra at skee, og hvorved man forvarer, forbeholder sig sin Ret. — protestere, v. n. og a. [Lat. protestari, bevidne.] udstede en Forvaring, nedlægge Protest imod noget.

Protestant, en. pl.-er. Bekiender af den evangelisk-lutherske og reformerede Tro. — protestantisk, adj. som hører til Protestanterne og deres Troesbekiendelse. Den protestantiske Kirke, et protestantisk Land.

Protocol, en. pl.-ler. [M. A. Lat. protocollum.] en dertil af Øvrigheden ell. Andre bestemt Bog, hvori offentlige Forhandlinger indføres. — protocollere, v. a. 1. indføre i en Protocol.

Proviant (en) ud. pl. [Ital. provianta.] Levnetsmidler for en forsamlet Mængde Mennesker, som Krigsfolk, Skibsfolk o. d. "Han havde Proviant, Alt hvad de skulde tære." Holb. P. Paars. = Proviantgaard, en. Bygning, hvor et betydeligt Forraad af Levnetsmidler bevares. Proviantmester, en. den, som har Opsyn med Proviantens Uddeling, Proviantforvalter. Proviantskib, et. Skib hvorpaa P. føres. Proviantskriver, en. den, som fører Regnskab over et Forraad af P. (Moth.) Proviantvogn, Proviantvæsen, m. fl. — proviantere, v. a. 1. forsyne med Levnetsmidler.

Provinds, en. pl.-er. [Lat. provincia.] en vis, ved faste Grændser bestemt Deel af et Land ell. Rige, et Landskab. (ogsaa om hele Lande, der, uden egen Regiering, udgiøre Dele af en Stat.) Kongeriget Bøhmen er en P. af det østerrigske Monarkie. Folk fra Provindserne; modsat: Folk i Hovedstaden. — Provindsstad, en. Kiøbsted i en Provinds; modſ. Hovedstad. Provindstold, en. T. som betales af Vare, der føres fra en Provinds t. en anden; mellemrigs Told.

Provindsrose, en. [Enten af Provence, eller Staden Provins i Frankrige. V. S. O.] et Slags Haveroser, udmærkede ved Størrelse og Skiønhed.

Provst, en. pl.-er. [Isl. og A. Sax. Profast.] Egentl. ell. oprindelig: den som er foresat Andre, præpositus (hvoraf endnu den Titel: Provst p. Regentsen i Kiøbenhavn.) men bruges nu kun som en geistlig Titel for de Præster, der ansees som Foresatte for Geistligheden i et vist District. Stiftsprovst, Domprovst (P. og Sognepræst ved en Domkirke) Amtsprovst, Herredsprovst. = Provstebog, en. Bog, hvori indføres Breve og Forhandlinger, som vedkomme Geistligheden i et Provsti. Provstebrev, et. Omgangsbrev fra Provsten til Præsterne. Provstedom, en. D. af Provsteretten ved Landemodet. Provstegaard, en. Provstens Embedsgaard. Provstemode (D. Lov.) ell. Provstemøde, et. offentlig Forsamling af Provster, Landemode. Provstepenge, u. s. P. som gives Provsten af hver Kirke i Herredet. (D. Lov. II. 22. 52.) Provsteret, en. geistlig Ret, som er sat af Provsten. Provsterettighed, en. En vis Afgift til Provsterne; Provstepenge. Provstesag, en. S. som afgiøres ved et Provstemøde, ell. dømmes ved en Provsteret. Provstestævning, en. S. til en Provsteret. Provstevisitats, en. s. Visitats. = Provsti, et. Et Antal Kirker og Sogne, der staae under Opsyn af en Provst. — Provstinde, en. En Provsts Hustru ell. Enke.

Prud, adj. [A. Sax. prut. E. proud. J. prudr, *urbanus*.] Prægtig, herlig, anseelig.; ædel og høi i Sind og af Udseende. (et forældet, men af nyere Digtere atter optaget Ord.) "Alt Skoven saa prud udi Blomster staaer." Øhlenschl. "Skioldungstammen høi og prud." J. L. Heiberg.

Prunk, en. ud. pl. [N. S. Prunk.] Udvortes Pryd, Stads og Pragt, som lægges t. Skue.

Prunke, v. n. 1. [N. S. og Holl. prunken.] lægge Pragt og Prydelse til Skue, stadse, bramme med noget. "Nu blev det ikke Hæder, at prunke i borget Pragt, og spotte Arbeideren." Malling. "Fordi de — udsmykkede m. Talekonstens Tryllerier, prunke m. en uægte Glands." Synesius v. Bloch. (Jvf. bramme og prale.) Prunken, en. ud. pl. Gierningen, at prunke. Prunkstykke, et. noget, som er giort f. at prunke med. "At sidde et halvt Aar v. Sverammen f. at frembringe et Prunkstykke." D. Tilskuer. Prunkværelse, et. V. som mere haves t. Prunk, end t. Beboelse; Stadsværelse. (D. Tilskuer.)

Pruste, v. n. 1. [N. S. prusten.] Nyse, ell. frembringe en Lyd, som ligner Nysen. Katten, Hesten pruster. — Prusten, en. ud. pl.

Prutte, v. n. og a. 1. [Sv. pruta; af uvis Herkomst.] tinge nøie p. det, man vil kiøbe. At prutte noget af ɔ: faae den Sælgende t. at slaae af Prisen. Det, man prutter af, er betalt. — Deraf: Prutten, en. ud. pl.

Prutten, adj. paaholden, karrig, som vil tinge og prutte p. Alt.

Pryd, en. ud. pl. [Isl. Prydi.] det, som tiener t. udvortes Forskiønnelse, t. at give Tingen en høiere udvortes Anseelse ell. Glands. (Jvf. Pynt, Smykke.) = prydelig, adj. [Isl. prydilegr.] som tiener til Prydelse; zirlig, pyntelig. — Prydelse, en. pl.-r. d. s. s. Pryd. "Sand Hæderlighed er ikke en Prydelse, hvormed man kun udvortes smykker sig." Mynster.

Pryde, v. a. 1. [Isl. pryda.] Giøre prydelig, forskiønne det Ydre af en Ting, smykke. "Og pryd dig med din allerbedste Pragt." Øhlenschl. Hun var prydet m. kostbare Smykker. Et Hovedtøi prydet m. Diamanter. (Ligesom, hvad Dragten angaaer, Pynt og pynte sig mest og nærmest gaaer ud p. Klæder, Stads og Flitter: saaledes pryde særdeles p. det virkelig kostbare og prægtige; ell. ogsaa p. det, der giver en høiere og udmærket Forskiønnelse. Nord. Tidsskr. III. 73.) Det br. derfor ogsaa figurl. ell. overfort p. aandelig Forædling og Forskiønnelse. Beskedenhed pryder de største Fortienester.

Prygl, en. 1. pl.-e. [T. Prügel.] en tyk Stok, Knippel. 2. pl. uden sing. Slag med en Prygl ell. Stok, Hug, Bank. At faae P., give Prygl. Han fik mange Prygl.

Prygle, v. a. 1. [T. prügeln.] slaae, banke een med Stok ell. Prygl. At p. een af. "Det er intet Slagsmaal, siger Plautus, hvor du prygler, og jeg faaer Hug." Birkner. — Pryglen, en. ud. pl. Gierningen at give Prygl.

Prædicant, en. pl.-er. en Prædiker, en geistlig Taler.

Prædiken, en. pl.-er. [udt. stedse efter den alm. Brug: Præken, og skrives undertiden saaledes.] en geistlig Tale, som er en Deel af Gudstienesten, og hvori Stykker af den hell. Skrift og af dens Lære forklares. At holde en Prædiken, høre en P. Under Prædikenen. — Prædikenbog (Prækenbog) en. Postil.

Prædike, v. n. og a. 1. [af Lat. prædicare. Efter den alm. Udtale: præke. T. predigen.] 1. holde en Prædiken, forstolke Religionslærdomme ved Gudstienesten. Gode Gaver t. at prædike. Den Konst at prædike. Han prædiker hver anden Søndag. 2. v. a. forkynde, forklare i en geistlig Tale; it. formane, lære, paaminde ved Lærdom. At prædike Ordet, Guds Ord, p. Dyd og gode Sæder. 3. v. n. tale idelig og længe om den samme Ting. "Han visse Tider har om visse Ting at præke." Holb. P. Paars. Han prædiker hver Dag om Tarvelighed, og lever selv i Ødselhed. "Løgnen prædiker sit (sin) Digt, og Uret gior sin Gierning." Mynster. — At præke for døve Øren ɔ: tale uden Nytte og Virkning. = Prædikebrødre, n. s. pl. kaldtes fordum i Danmark Dominicanermunkene. (Hvitfeldt.) Prædikeembede, et. den geistl. Talers Embede, Præsteembede. Prædikegaver, n. s. pl. geistlige Talegaver. (Rostg.) Prædikestol, en. (Prækestol) ophøiet Talestol i Kirken, hvorfra Præsten holder sin Prædiken. — Prædiker, en. pl.-e. den, som prædiker, som holder en geistlig Tale. (oftere bruges: Prædicant.) Prædikerens Bog, kaldes en af det G. Testamentes Bøger. (Ecclesiastes.)

Præg, et. pl. d. s. [s. præge.] 1. det Aftryk, som m. Stempelet er giort p. en Mynt. Et godt, reent, skarpt, afslidt P. 2. figurl. udvortes Mærke, Spor, Kiendetegn. "Lad mig dit Billeds Præg i Reenhed bære." Thaarup. Hans Handlinger bære Præg af en retskaffen Charakteer. "Fortællingen har i sig selv et saadant Præg af Sanddruhed." Bastholm.

Præge, v. a. 1. [T. prägen. I ældre Dansk er prege, at stikke, stimulare. s. prikke.] frembringe Præg i et Stykke Metal, stemple, sætte Præg p. en Mynt. Man havde tilforn baade støbte og prægede Mynter. At præge Mynter om. 2. efterlade varigt Spor eller Mærke. Sorg og Lidelser ere prægede, have præget sig i hans Ansigt. = Prægehammer, en. et Prægestempel, i Form af en Hammer. Prægelon, en. det, som betales for at præge Metal t. Mynter; ell. det, som beregnes f. de hertil fornødne Omkostninger i Myntens Legering ell. Blanding

m. uædelt Metal. (Slagskat.) Prægestempel, et. Stempel af Staal, hvori Mynternes Præg er indskaaret, og hvormed det afpræges. — Prægning, en. pl. -er. Gierningen at præge.

Prægtig, adj. [af Pragt.] indrettet, forsynet m. Pragt; som medfører Pragt, lægger Pragt for Dagen. Prægtige Klæder, et prægtigt Optog. — Prægtighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at noget er prægtigt ell. pragtfuldt.

Prælat, en. pl. -er. [af Lat. prælatus.] i catholske Lande: en høi og fornem Geistlig, Erkebisp, Biskop, Domherre, ꝛc.

Præmie, en. s. Premie.

Præsident, en. pl -er. [af Lat. præsideo.] den, som har Forsædet (præsiderer) i et Samfund af flere, Formand, Forstander; særdeles om Præsidenter i Regierings-Collegier.

Præst, en. pl. -er. [Isl. Prestr. A. S. Preost.] En til at forestaae og besørge Gudstienesten, samt Ungdommens Underviisning i Religionens Lærdomme, beskikket, og dertil ordineret ell. indviet geistlig Embedsmand. (i Særdeleshed en christelig Religionslærer; men ogsaa om andre Religioner. Jødiske, mohammedanske, hedenske Præster.) At kaldes, (beskikkes) ordineres, (vies) indsættes t. Præst ved en Menighed, v. en Kirke, i et Sogn. (s. Feltpræst, Hielpepræst, Hofpræst, Skibspræst, Sognepræst, o. fl.) = Præsteager, en. A. som hører t. en Præstegaard. Præstebarn, et. Barn, hvis Fader er ell. var P. (Præstesøn, Præstedatter.) Præstebolig, en. Præstegaard. Præstebrud, en. Et Fruentimmer, den Dag hun vies t. en Præst. (Grundtvig.) Præstebryllup, et. B. som en Præst holder, naar han gifter sig. Præstedatter, s. Præstebarn. Præstedeie, en. En Præsts Huusholderske ell. Kokkepige. (et forældet Ord, brugt af Baggesen i Kallundb. Krøn.) Præstedragt, en. Præstens Embedsdragt. Præsteed, en. den Embedsed, m. Hensyn t. den evangelisk-christelige Religions Lærdomme, som en Præst efter sin Ordination maa aflægge. (Ørsted. Jur. Tidsskr. XII. 1. S. 241.) Præsteembede, et. det geistlige Embede, som en Præst beklæder. Præsteenke, en. Enke efter en P. Præstefolk, et. 1. Samfund af Præster; Præstestand, Geistlighed. (Hvitfeldt.) 2. et Antal af endeel Geistlige. Der var mange P. samlede. 3. en Præst og hans Kone. De gamle Præstefolk ere begge døde. Præstegaard, en. den Gaard, som en Præst for sin Embedstid beboer, og i Landsbyer tillige bruger de tilliggende Jorder. Præstegield, et. i Norge: et Kirkesogn. Præstegilde, et. G. hvor endeel Præster ere samlede, ell. som holdes hos en P. (Moth.) Præstehad, et. Had til Præstestanden. Præstehader, en. den, som hader, ikke ynder den geistl. Stand. Præsteherredømme, et. geistligt Herredømme, Hierarchie, Præsteregiering. Præstehuus, et. 1. Huus, hvor en Præst boer. 2. Præstefamilie. Præstehøvding, en. i ældre Skrifter: de fornemste, ypperste Præster. Præstejord, en. J. som ligger til en Præstegaard. Præstekald, et. en Sognepræsts Embede, med tilhørende Pligter, Rettigheder og Indkomster. At søge, faae, bortgive et Præstekald. Præstekarl, en. K. som tiener en Præst. Præstekiole, en. den for Præster og Biskopper befalede Embedsklædning, som tillige bæres af Doctores Theologiæ. Præsteklæder, pl. Klæder, som høre t. Præstens Dragt; præstelig Klædning. (A. S. Vedel.) Præstekone, en. En Præsts Hustru. Præstekrave, en. En hvid linnet Krave, lagt i Pibelæg, i Skikkelse af et Hiul, som Præsterne i Danmark bære om Halsen t. deres Embedsdragt; Pibekrave. Præstekudsk, en. den, som tiener en Præst for Kudsk. præstelærd, adj. s. præstlærd, nedenfor. Præstemand, en. geistlig Mand, Præst. (dagl. Tale.) Præstemark, en. Præsteager. Præstemode ell. Præstemøde, et. Forsamling af Præster, for at overlægge om geistl. Sager. (A. S. Vedel.) Præsteoffer, et. det, som Menigheden til de tre store Høitider offrer ell. skienker til Præsten. Præsteost, en. 1. Ost, som gives Præsterne paa Landet i Offer. 2. et Slags store Sødmelksoste, som giøres i Thyland, især i Præstegaardene. Præstepenge, n. s. coll. en vis Afgift til Præsterne, som i Kiøbstæderne betales een Gang om Aaret. Præsteregiering, en. den Statsforfatning, hvor Regieringen ell. den verdslige Magt er i Geistlighedens Hænder. (Theokratie.) Præsteskat, en. 1. Skat, som paalægges Præsterne; ell. 2. som er paalagt t. Præsternes Underholdning. Præstestand, en. ud. pl. Præsternes Stand, geistlig Stand; Geistlighed. Præstestykke, et. Laarstykket af en stegt Gaas ell. anden Fugl. (Rostg.) Præstesæk, en. fig. Præstens Pengesæk, Pengepung. "Men Præstesækken han dog selv vil have fuld." Helt. Præstevalg, et. Præstens Udvælgelse af Menigheden. Præstevielse, en. den høitidelige Handling, hvorved en theologisk Candidat af Biskoppen ordineres ell. indvies til Præsteembedet. "At der i det Løfte, Præsten under Præstevielsen har at aflægge, ikke er Tale om de symbolske Bøger." Ørsted. Præstevælde, en. Geistlighedens Magt og Myndighed; Præsteherredømme, Hierarchie. Præsteværdighed, en. præstelig Værdighed, Præsteembede. "Arvelig Præsteværdighed." O. Guldb. = Præstedømme, et. præstelig Værdighed og Embede, geistlig Stand og Værdighed. — præstelig, adj. som egner, tilhører, tilkommer

en Præst. — **Præsteskab**, et. ud. pl. 1. Geistligheden overhovedet. "Forbud imod Præsteskabets Giftermaal." P. T. Wandal. "Et vantro Præsteskab frit Mængden vise maa En mere morsom Vei t. Salighed at naae." Popes Krit. v. Schiermann. 2. Samfundet af Præster i et Land, i en Provinds, ell. By. Det danske, det siællandske P. "Præsteskabet i Byen tiltalte Zwinglius herfor." Schytte. — **Præstinde**, en. pl. -r. et Fruentimmer, som har præstelig Værdighed. (forskiell. fra Præstekone, en Præsts Hustru.) = **præstlærd**, adj. som har studeret Theologie, geistlig lærd.

Prøve, en. pl. -r. [T. Probe. Fr. épreuve.] 1. et Forsøg, som giøres for at komme t. Kundskab om en Tings Egenskaber, ell. for at forvisse sig om en Gierning vil lykkes eller ikke. (Man giør Forsøg med det, om hvis Mulighed man først maa overbevises; man giør Prøve for at erfare, om et muligt Foretagende vil lykkes.) At staae sin P. udholde Prøven. Guldet, Sølvet holder Prøve. At tage noget paa Prøve. 2. det, hvoraf man erfarer en Tings Beskaffenhed, en Persons Egenskaber, Duelighed, Tænkemaade ꝛc. At have mange Prøver p. eens Venskab. At aflægge Prøver paa sin Duelighed. "Paa Dygtighed han store Prøver gav." Holberg. P. Paars. I Dag giør han Prøve. En Viinprøve, Klædeprøve, Skriftprøve. = Af Substantivet og det følgende Verb. **Prøveaar**, et. Aar, som een tilbringer p. Prøve, ell. for at prøves. Munkes, Nonners Prøveaar. **Prøvearbeide**, et. A. som giøres til Prøve; en Deel af et Arbeide, der skal være P. paa det Hele. **Prøveark**, et. Ark af en trykt Bog, hvori Sætterfeil rettes. **Prøvebind**, et. en indbunden Bog, som gives en Bogbinder til Mønster. **Prøvebog**, en. 1. Bog, hvori noget skrives t. Prøve. 2. Bog, hvori Kiøbmænd giemme Prøver af Klæde og andet Tøi. **Prøvedag**, en. Dag, som hører t. en Prøvetid; eller Prøvelsens Dag, D. da noget sættes p. Prøve. "Christendommens tunge Prøvedage." Grundtv. **Prøvedigel**, en. Digel, hvori Ertser og Metaller proberes. **Prøvedyst**, en. Dyst eller Kamp, hvori de Stridende prøve deres Kræfter. **Prøveforelæsning**, en. offentlig Forelæsning, som een, der attraaer et Læreembede, maa holde t. Prøve p. sin Duelighed. **Prøvehingst**, en. H. som holdes ved Stutterier f. at prøve, om Hopperne ville bedækkes. **Prøveild**, en. Ild, hvori ell. hvorved noget prøves. (Kingo.) **Prøveklud**, en. K. hvorpaa noget syes t. Prøve, eller som tiener til P. **Prøvekonst**, en. den Konst, at prøve (især Metallers og andre Mineraliers Bestanddele.) **Prøvekort**, et. Samling af Tøiprøver, heftede p. et Kort. **Prøvelidelse**, en. L. hvorved Siælen sættes p. Prøve. "Den Daad har I — med tunge Prøvelidelser afsonet." Rahbek. **prøvelysten**, adj. begierlig efter at prøve, som er meget for at forsøge. (Tode.) **Prøvelærling**, en. L. som endnu ei har udholdt sin Prøvetid. **Prøvemaal**, et. Maal af den lovbefalede Størrelse, hvorefter andre justeres eller prøves. **Prøvemiddel**, et. M. hvorved noget kan prøves. Chemiske Prøvemidler (reagentia.) H. Ørsted. **Prøvemønster**, et. M. til Tøi, hvorefter dette, f. Ex. i Væyningen, indrettes. **Prøvenaal**, en. Probeernaal. **Prøveovn**, en. Probeerovn. **Prøvepløining**, en. Pløining som foretages til Forsøg, ell. af Flere for at vinde en udsat Priis; Veddepløining. **Prøveprædiken**, en. P. som en theologisk Candidat maa holde til Prøve; Dimisprædiken. **Prøvepæl**, en. Pæl, som nedrammes i Jorden f. at prøve Grunden. (J. Kraft.) **Prøveregning**, en. En Maade, v. udfundne Prøvetal at overtydes om en Beregnings Rigtighed. (Morville.) **Prøveskrift**, en. Skrift, som skal tiene t. Prøve paa eens Haand. **Prøveskrift**, et. S. som een udarbeider t. Prøve p. hans Kundskaber og Duelighed. (Jacobi.) **Prøveskud**, et. Skud, som fyres m. en Kanon ell. Bøsse, f. at prøve den. **Prøveskydning**, en. Skydning, der foretages f. at prøve Kanoner og andre Skydevaaben. **Prøvesmag**, en. Handlingen at smage paa noget til Prøve; eller noget, som man i denne Hensigt smager paa. "En Prøvesmag af det slettere giør det bedres Nydelse desto behageligere." D. Tilskuer. **Prøvestand**, en. Stand, Tilstand, hvori nogen er f. at prøves. "Kummers Søn skal engang glemme denne haarde Prøvestand." F. Schmidts Digte. **Prøvesteen**, en. d. s. s. Probeersteen; figurl. det, hvorved en Person sættes p. Prøve. Faren er Modets Prøvesteen. **Prøvestiil**, en. En Udarbeidelse ell. Oversættelse i et fremmedt Sprog, som en Lærling maa giøre t. Prøve. **Prøvestund**, en. Prøvetid. "Minder om min Elskovs Prøvestund." Ingemann. **Prøvestykke**, et. 1. et Stykke af noget, t. Prøve p. det Hele. 2. et Arbeide, som een giør for at vise sin Evne og Duelighed. **Prøvesølv**, et. S. som har en vis af Øvrigheden befalet Fiinhed, og er prøvet og stemplet. Kiøbenhavns Prøvesølv. **Prøvetal**, et. Et enkelt Tal, hvormed man prøver en Regning. **Prøvetid**, en. den Tid, hvori en Person ell. Ting prøves, hvori een er p. Prøve. At giennemgaae, udholde sin P. "Min Prøvetid er nu forsvunden." Øhlenschl. **Prøvetryk**, et. noget, som er trykket ell. aftrykt til Prøve. **Prøvevægt**, en. V. hvorefter andre Vægter af samme Slags prøves. **Prøveværk**, et. Værk ell. Arbeide, som giøres til Prøve. (Arreboe.)

Prøve, v. a. 1. søge at komme t. Kundskab om en Tings ell. Persons Egenskaber og Beskaffenhed; giøre Prøve, forsøge. At prøve paa noget. At prøve Viin, prøve en Pen. "De lade som de Mad f. Børnene kun prøve." Holb. P. Paars. At prøve eens Kundskaber. At prøve Verden, Skiebnen, (gaae meget igiennem.)

Psalme, en. pl.–r. [P udtales ikke, og er overflødigt. Nedersaxerne skrive Salm.] en Kirkesang, aandelig Sang, der synges ved offentlig eller privat Gudstieneste. = Psalmebog, en. B. der indeholder en Samling af Psalmer. Psalmedigter, en. den, som har skrevet endeel Psalmer. Psalmetone, en Tone, hvorefter en Psalme synges; Psalmemelodie. Psalmevise, en. verdslig Vise, der ligner en Psalme, ell. gaaer paa en Psalmetone.

Publicum, et. ud. pl. [Lat.] 1. de med os t. een Tid og i eet Land levende Mennesker, naar disse tænkes i et offentligt Forhold, enten til Regiering ell. Individer; Almeenheden, menig Mand. 2. en vis Deel af de medlevende Mennesker, som enten ere samlede p. eet Sted, eller tænkes i et offentligt Forhold til nogen. Publicum i Theatret. Det læsende P., Digterens P. "Det Publicum, som la'er sig overdøve, som aldrig dømmer selv; men efter andres Dom." Baggesen.

Pudder, et. ud. pl. [Fr. poudre.] et meget fiint, af Hvedens Kraftmeel ell. Stivelse tilberedet Meelstøv, som tilforn meget brugtes til at drysse i Haaret. = Pudderdusk, en. En fiin og blød Duundusk t. at puddre Haaret med. Pudderkiole, en. en hvid Kiole ell. Kappe, som tages over Klæderne, naar Haaret opsættes og puddres. Puddermølle, en. Maskinværk til at male det fineste Meel, som bruges t. Pudder. Pudderpose, en. Skindpose t. at giemme Pudder i. Pudderpuster, en. Indretning liig en Puster, som brugtes t. at blæse Pudderet ganske fiint over Haaret. Pudderqvast, en. Pudderdusk. Puddersukker, et. Raat ell. uraffineret Sukker, i Skikkelse af Pulver ell. Meel.

Puddre, v. a. 1. overdrysse med Pudder. Deraf: Puddren, en. ud. pl.

Pude, en. pl.–r. [fattes i de beslægtede Sprog; undt. at det br. paa Øen Gulland.] 1. en Pose, et Vaar, stoppet med Fiedre, Duun, Haar ell. andre bløde Ting, t. at hvile paa, ell. lægge under noget. En Pude er en mindre Dyne. Armpude, Hovedpude, Rygpude, Selepude, Sengepude. 2. Puder t. Skibs: Beklædninger af Træ, som lægges p. Steder, hvor Tougværket gnider paa; it. Tømmer, som befæstes p. Siden af Skibet, naar det løber af Stabelen. = Pudebetræk, et. Pudevaar. (v. Aph.) Pudefyld, et. det som fyldes ell. stoppes i en Pude. Pudehynde, et. Hynde, der er blødt stoppet som en Pude. Pudesæde, et. et Sæde, udstoppet blødt som en Pude; eller et Sæde p. Puder. Pudesæt, et. det, hvormed Puder besættes t. Prydelse, under det udskaarne Pudevaar. (Rostg. Ordb.) Pudevaar, et. Overtrækket, hvori Pudens Fyld stoppes, ell. linnet Betræk uden om dette.

Pudel, en. pl. Pudler. [tydsk.] et Slags middelstore Hunde, med lodne, krøllede, uldagtige Haar; Pudelhund. = Pudelhvalp, en. En Hvalp af Pudelart. Puduld, en. kaldes hos Nogle Pudelhundes Haar.

Puds, en. (Pyt) s. Puus.

Puds, et. pl.–er. [N. S. Putze.] 1. listigt, underfundigt Paafund, hvorved een forledes t. noget, føres bag Lyset, bringes i Forlegenhed. At spille een et Puds. 2. lystig Snak og Spil. (Moth.) = Deraf: pudseerlig, adj. forlystende, morende ved det, som er løierligt, paafaldende, naragtig. (burlesk.) Et pudseerligt Syn. Abekatten er et pudseerligt Dyr. — Pudseerlighed, en. den Egenskab, at være pudseerlig. Pudseri, et. pl.–er. List, Løier, Skalkestykke, Puds. "En Mand — stor Elsker af smaa Pudserier." Vessel. — pudsig, adj. [N. S. putzig.] underlig, løierlig, pudseerlig. (Mest i dagl. Tale; ligesom Subst. Pudsighed.) "Jeg ønsker at dette pudsige Skriveri, selv v. sin Pudsighed maatte overtyde Dem om." Rahbek. Tilsk.

Puds, en. [s. 2. pudse.] hos Muurmestere: den ydre, omhyggelig glattede Beklædning af Kalk ell. Gips, som gives de raae Mure (Kalkpuds.)

1. Pudse, v. a. 1. [T. putzen.] stille ved det, som udvortes er t. Hinder, t. Vanziir, ell. overflødigt. At pudse (snyde) et Lys; pudse Træer, Hække, Støvler, Geværer. At pudse en Muur af. (s. Puds.) At pudse noget op ɔ: give det Gamle Udseende af nyt. — Deraf: Pudsekalk, en. K. som bruges t. Mures Puds ell. ydre Beklædning (og forskiellig fra Muurkalk og Hvittekalk.) Pudsekniv, en. K. som Garvere bruge. — Pudsholt, et. Et haardt Træ, hvormed Skomagere glatte Læder.

2. Pudse, v. a. 1. narre ved List og snildt Paafund, føre bag Lyset. (dagl. Tale.) [Den Talemaade: at pudse en Hund p. een, hører maaskee herhid.]

Puf, et. pl. d. s. 1. den hastige og dumpe ell. dumme Lyd, som frembringes f. Ex. ved et Skud, ved et haardt Stød, ell. desl. Tillige Udraabsord: Puf! der gik Geværet af. 2. et Stød, Næverstød. At give een et Puf. 3. Puf: et i dagl. Tale brugeligt Ord, for: Borg, Credit; i Talemaaderne: at tage, faae noget paa Puf (paa Borg.) "Hvis han — tilsidst har

maattet tage sin sidste polske Pels paa Puf." Baggesen. "Den Masse, som jeg fik paa Puf af Gud." Samme.

Puffe, v. n. og a. 1. give ell. frembringe en saadan Lyd. At puffe med en Pistol. 2. støde med Næven. At puffe een i Ryggen. — Puffert, en. pl. -er. en liden Haandbøsse ell. Pistol.

Puge, en. pl. -r. [Gl. Eng. Pug. Skott. Powke.] Nisse, Spøgelse. (forældet. "Puger og Giengangere." Vedels Saxo. 140.)

Puge, v. a. 1. [uvis Herkomst; maaskee af Subst. Puge.] skrabe Penge sammen og ruge over dem. At puge Penge sammen; at puge over sine Penge. — Sieldnere m. Præp. paa. "At han ei stedse puger paa gyldne Malm og Skat." Bording. = Puger, en. den, hvis Id ene gaaer ud p. at puge Penge sammen; som intet Middel forsmaaer t. at forøge sin Formue. (Evald.) s. Kornpuger, Pengepuger.

Pugeskole, en. pl. -r. [uvis Herkomst.] En Børneskole, som holdes i Smug, uden Øvrighedens Tilladelse.

Puk, et. n. s. ud. pl. Et Slags Kortspil, hvortil hører et Pukbræt.

Pukkel, en. pl. Pukler. [N. S. Puckel. Jvf. Bugle, Bukkel.] En unaturlig, betydelig Udvæxt p. det menneskel. Legeme, især p. Ryggen, foraarsaget ved visse Beens krumme Væxt og Vanskabning. = pukkelbrystet, adj. som har et forvoxet Bryst. (Moth.) Pukkelryg, en. vanskabt, forvoxen, unaturligt udstaaende Ryg. pukkelrygget, adj. som har en Pukkelryg. — puklet, adj. forsynet m. Pukkel.

Pukke, v. n. 1. [T. pochen.] 1. trodse, true, vise sig gienstridig, give onde Ord. At pukke sig noget til. (Moth.) "Thor kun sieldon pukker, han virker i sin Kraft." Øhlenschl. 2. giøre sig til af, trodse paa, giøre store Fordringer. At pukke paa sin Rigdom, Magt, sine Fortienester. "Havde Embedsmanden ingen indbildt Høihed, ingen Stands Medhold at pukke paa." Birkner. 3. byde, sætte Penge op i Pukspil. (Moth.) — Deraf: Pukken, en. "Den utidige Pukken p. deres store Magt." Holberg.

Pukke, v. a. 1. br. efter det tydske (pochen) ved Biergværkerne om at støde ell. stampe Ertsen fiin, for at giøre den mere skikket t. Smeltning. At pukke Erts. Deraf: Pukning, en. — Pukmeel, et. den pukkede ell. fiinstødte Erts. Pukværk, et. det Maskinværk, hvorved Pukningen skeer; m. fl.

Pukle, v. a. 1. giøre ophævet og buglerundet Arbeide i Metal. (Moth.)

Puld, en. pl. -e. [E. Poll; N. S. Polle, Hoved; it. Top.] Den øverste, opstaaende Deel paa en Ting, Top (især paa Hatte, Huer, og hvad som sættes p. Hovedet. (s. Hattepuld.) Deraf: puldet, høipuldet, adj.

Pulpitur, et. pl. -er. [af Lat. pulpitum.] ophøiede og aflukkede Stolestader i en Kirke.

1. Puls, en. [af Lat. pulsus.] Pulsaarernes Slag, der, hvor det udvendigen lader sig føle, og Stedet (især ved Haandledet) hvor det føles. "Troer du, min Puls at banke glemme vil?" J. L. Heiberg. At have en naturlig, regelmæssig, langsom, svag, stærk, haard, blød Puls. At føle een p. Pulsen. = Pulsaare, en. de Aarer hos Mennesket og Pattedyrene, som føre Blodet fra Hiertet, (Arterier) i Modsætn. t. Blodaarer (Vener.) Pulsklud, en. Klud, som lægges p. Aaren m. Bindsel efter Aareladningen. Pulsslag, et. enkelt Slag af en Pulsaare. "Ved hvert Pulsslag fandt mit Hierte al din Skræk." Evald. Pulsvante, en. korte Uldvanter til at bedække og varme Haandledet. (Muffedisser.)

2. Puls, en. [Holl. Pols.] en lang Stage med Brikke p. Enden, hvormed Fiskerne støde i Vandet for at drive Aal i Pulsvoddet; Pulsstage. — Pulsvod, et. pl. -de. et meget stort Fiskegarn, som bruges ved Aalefiskeri, især i Liimfiorden, og drages m. to Baade, imedens Andre v. at pulse drive Aalene i Garnet.

Pulse, v. n. 1. bruge Puls og Pulsvod t. Aalefiskeri. Deraf: Pulsen, en. "Mange Fisk forjages v. den megen Pulsen." Aagaard om Thye. 39.

Pult ell. Pulte, en. pl. -r. en Klump, Knold. Deraf: pulte, v. a. bryde, brække itu. (Moth.)

Pult, en. pl. -e. [T. Pult. Lat. pulpitum.] En Indretning, med en skraaliggende Flade, ell. et oventil noget forhøiet Bræt, til at læse og skrive ved, ell. til lignende Sysler. En Læsepult, Skrivepult, Nodepult.

Pulterkammer, et. [tydsk.] et K. hvor allehaande gamle Sager og Ting, man ikke bruger, giemmes; Urydskammer. "Vi har et Pulterkammer høit oppe i en Qvist." Evald. Harl. Patriot.

Pulver, et. pl. -e. [af Lat. pulvis.] Egentl. ethvert tørt, ved at stødes, knuses eller rives, til Støv ell. Meel forvandlet Legeme; men især om saadanne Ting, der i denne Skikkelse tillaves som Lægemiddel. At støde noget til P. "Vi Pulver kalde det, som hine kalde Krud." Holb. P. Paars. (s. Brækpulver, Nysepulver, o. fl.) 2. Saameget af et Pulver, der indtages p. eengang som Lægemiddel. At dele noget i fem Pulvere. — Pulverhex, en. Skieldsord t. et gammelt Qvindfolk. (Holberg.)

Pund, et. pl. d. s. [A. S. og N. S. Pund.] 1. en vis Vægt, ell. et Tyngdemaal, som i Alm. deles i 32 Lod ell. 16 Unzer (forhen i Danmark og endnu i Norge

2 Mark.) Et P. Brød, Kiød. Et heelt, halvt Pund, et Fierdingpund. (s. Bismerpund, Skaalpund.) 2. et dansk Kornmaal, der nu i Alm. hvor det bruges, regnes for 4 Tønder ell. 32 Skiepper. At tærske t. Punds. (s. Pundtærsker.) 3. en vis Pengesum i nogle udenlandske Myntsorter. Et Pund Sterling, et P. Flæmisk. 4. figurl. (ligesom det gr. Talent). de et Menneske af Naturen givne Siælskræfter, Forstand, Dygtighed, Naturgaver. At aagre m. sit Pund, tage Nytte af sine Evner. "Hvad Kald, hvad Drift bevæger, hvad Indsigt qvæler dig? Hvori bestaaer dit Pund?" Evald. — "For nu ikke at nedgrave dette mit Pund, men bruge det t. mine Medborgeres Nytte." Rahbek. = a.) pundeviis, adv. efter Vægten af P., i en ikke ringere Vægt, end et P. Pundevægt, en. 1. Vægt, som maales ell. bestemmes efter Pund. 2. en Vægt, hvorpaa der veies efter P. og Lispund. — b.) Pundkirsebær, et. Et Slags store Kirsebær. Pundlæder, et. (udt. Pundtlæder; maaskee: Bundtlæder.) tykt og stærkt Saalelæder. Pundskieppe, en. den sidste, toppede Skieppe, som maales i for at fyldestgiøre et P. Korn. (Moth.) Pundtraad, en. kaldes den bedste Traad, som ikke sælges, afdeelt i Dukker, men pundeviis. Pundtærsker, en. den, som tærsker for en vis, aftalt Betaling for hvert Pund udtorsket Korn; modsat Dagtærskere, som betales i Dagviis; deraf: Pundtærskning, en. — c.) Pundslod, et. Lod ell. Vægtmaal paa et Pund.

Punder, en. bruges kun m. Talord om Kanoner, efter den Kuglevægt, de skyde. En Trepunder, en Fire og tyve = Punder.

Pundig, adj. br. ligeledes kun i Sammensætn. m. Talord, for at tilkiendegive Kanonkuglers Vægt og Kanoners Skudvægt. En trepundig Kugle. En tolvpundig Kanon.

Pundsel, en. [It. punzello.] Et Slags Gravstikke, som Guldsmede bruge. (Moth.)

Pung, en. pl.-e. [Isl. pungr. N. S. P u n g.] en liden Pose ell. Sæk til at giemme noget i, særd. Penge. "Den Pung er tom, en Andens Penge er i." Ordspr. En Haarpung, Pengepung o. fl. En Silkepung, (P. af Silke.) Skindpung. — figurl. Midler, Penge. At holde tilraade m. sin Pung. At lyve i sin egen P. (foregive at eie, ell. have modtaget flere Penge, end man virkelig har.) 2. den Hudbeklædning, hvori Testiklerne hos Mennesker og Dyr have deres Leie. (Deraf: Pungbrok ell. Pungebrok, et. hvorved en Deel af Tarmene og Tarmenettet glider ned i Pungen. Hernia scrotalis.) = Pungdyr, et. en Dyreslægt i Indien og Amerika, som bære deres nyfødte Unger i en Pung under Bugen. Didelphis. (Pungrotte.) Pungrem, en. Rem t. at binde f. en Pung med. — Pungeparyk, en. Paryk, forsynet m. en Haarpung. Pungetyv, (Moth.) s. Lommetyv.

Punge, v. a. 1. I den Talemaade: At punge ud ɔ: betale, give Penge ud.

Punkt, en og et. pl.-er. [Lat. punctum.] 1. Mærke, giort med en fiin Spids; Prik. Punkt, ell. som almindeligen bruges: Punktum, et Skilletegn i Skrift, ved Enden af en Periode; ogsaa: Perioden selv. At læse et Punktum til Ende. 2. en bestemt Deel, Afsnit, Post, Omstændighed ved noget. I alle Punkter. Hovedpunkt, Tidspunkt, Stridspunkt ɔ: det, hvorom der tvistes. — punktlig, adj. meget nøiagtig. punktlig i sine Forretninger. Punktlighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være punktlig. — punktviis, adv. Punkt efter Punkt, hver Post især.

Punktere, v. a. 1. giøre Punkter, betegne med Punkter. — Deraf: Punktering, en.

Puppe, en. pl.-r. [tydsk.] Insectet i dets anden Forvandling, naar den af Egget fremkomne Orm har indspundet sig i et palsedannet Hylster ell. Puppespind, hvoraf siden det fuldkomne Insect fremgaaer.

Pur, adj. s. puur.

Purgere, v. a. og n. [T. p u r g i e r e n.] egentl. rense; deraf: føre af, rense Maven, give løst Liv; men sædvanl. br. det som v. n. (s. laxere.) — Purgeermiddel, et. afførende Lægemiddel; saaledes Purgeerdrik, Purgeerpiller, o. fl. — Purgering, en. pl. -er. Mavens Renselse v. afførende Midler.

Purhaar, et. [af purre.] kort, krollet, ell. forvirret, uordentligt Hovedhaar. (Moth.) purhaaret, adj. som har saadant Haar.

Purhoved, et. den, som har uordentlig krollet Hovedhaar. (Moth.) Deraf: purhovedet, adj.

Purhøne, en. pl. Purhøns. et Slags Høns, med opad krollede Fiedre.

Purk, en. 1. En liden Dreng, en Pog. (dagl. Tale.) "At Purken dristig gaaer paa Træskoe der, hvor Helten fandt sin Grav." Baggesen. 2. den, som er meget paaholden p. sin sammenskrabede Formue; en Gnier. (Moth.)

Purlog, et. Et Slags vildtvoxende, ogsaa i Haverne dyrket Løg. Allium Schoenoprasum. (skrives ogsaa Puurlog.)

Purpur, et. ud. pl. 1. en høirød, til det Violette og Blodrøde grændsende Farve, som fordum virkedes af visse Havsnekkers Saft; nu af Cochenille og Kermes. (Uegentlig og i digterisk Stiil kaldes ogsaa enhver høirød, skiøndt lysere Farve: Purpur.) 2.

purpurfarvet Klædning; især Fyrstekaabe; og derfor figurl. i høiere Stiil: Fyrstevælde, Kongemagt. At aflægge Kronen og Purpuret. "Og banke paa hos dem, som Ærens Purpur bær." Tullin. = I Sammensætning, som især findes hyppigen hos de nyeste Digtere, bemærker det deels: purpurfarvet (f. E. Purpurblomst, Purpurdraabe, Purpurglands, Purpurrose ("Den Solens Kongevei med Purpurroser stroer." Tullin.) Purpurrødme, Purpursaft, Purpurkaabe, Purpurklæder, Purpursky, o. fl.) deels: som bestaaer af purpurfarvet Tøi (f. E. Purpurdragt, Purpurkaabe, Purpurleie, d. fl.) — purpurklædt, adj. iført Purpurklæder. (Rahbek.) purpurrød, adj. som har Purpurfarve. Purpurskæl, ell. Purpursnekke, en. Skaldyr, som give Purpurfarve.

1. Purre, en. pl.-r. et Slags Løg, som er en meget almindelig Haveurt. Allium Porrum. (forskiellig fra Purløg.) Deraf: Purrebed, Purreplante, Purretop, o. fl.

2. Purre, en. pl.-r. et lavt, forvoxet, uanseeligt Træ; især et saadant, der i St. for at faae sin rette Stamme, kun naaer at blive t. en Buskvæxt. "Bogen taber sig da, indtil den allene voxer i Purrer." Schytte.

Purre, v. a. 1. [N. S. purren.] røre i, røre op; giøre krøllet ell. kruset. At purre ved Ilden. "Den Gnist, der, hvis man ikke havde purret v. den, maaskee var gaaet ud af sig selv." Birkner. At purre een i Haaret. (Jvf. forpurre.) figurl. at purre een ɔ: minde, paaminde een. At purre Folket ud, t. Skibs: vække det sovende Mandskab.

Pus, s. Puds og Puus.

Puse, v. n. og a. 1. svulme, hovne. (Rostg.) giøre hoven, blæse op. (Moth.)

Pusle, v. a. og n. 1. [Sv. pussla. N. S. pöseln.] rede op, ryste op det som er faldet sammen. At pusle Dynerne, Halmen i en Seng. 2. v. n. sysle med allehaande smaat Arbeide. At gaae og pusle, med noget. "Saa puslede vi lidt omkring i Hytten." Evald. — Pusleri, et. 1. smaat Arbeide, Smaasysler. 2. Spøgeri. (Moth.)

Pusling, en. pl.-er. 1. Spøgelse, Underjordisk. (s. Puge.) 2. et lidet Menneske; særd. en liden Dreng; en Dværg.

1. Pust, et. [Isl. Pustr.] 1. Slag, Næveslag. (D. Lov. VI. 7. 12.) 2. Modgang, Møde, Anstrengelse. At udstaae, overstaae et Pust. Det første Pust er det værste. (d. Tale.)

2. Pust, et. pl. d. s. den Bevægelse af Luften, som frembringes ved at puste. Et sagte Pust. "En flygtig Taage, som svæver for et Pust i Aftenluften." J. L. Heiberg. (s. Aandepust, Vindpust.)

Puste, v. a. og n. 1. [N. S. punsten.] 1. act. sætte Luften i Bevægelse, blæse sagtelig. At puste Ilden op, puste til Ilden. puste Støvet bort. At puste (blæse) et Lys ud. Det puster lidt i Seilene. "pustende Vinde." Rein. 2. v. n. aande stærkt, ell. med Besvær. At puste som en Hest, puste ved at gaae op ad en Trappe. 3. v. n. hvile for at trække Veiret. At lade Hestene puste. = Puster, en. et Redskab t. at frembringe Vind ell. Luftstrøm. (Ildpuster, Pudderpuster.) — Pusterum, et. egentl. Rum t. at puste i, Aanderum; men det br. kun figurl. og i d. Tale for: Ophold, Hviletid. Pusterør, et. Rør, hvorigiennem man m. Munden blæser smaa Kugler. — Pustning, en. Gierningen at puste.

Putte, en. pl.-r. en Høne. (d. Tale.) af Ordet: Put! Putte! hvormed kaldes paa Høns.

Putte, v. a. 1. [E. to put.] lægge, sætte, stikke noget m. Haanden hen p. et Sted, i et Giemme, ell. ind imellem andre Ting. At putte Maden i Munden. At putte noget i Lommen, i en Sæk, Pose. At putte noget bort, hen, af Veien. (jvf. stikke, A. 3. b. og forputte.)

Puur, adj. pl. pure. [Lat. purus.] reen, skær, ublandet. Det pure Guld. Det var puur Løgn, intet uden Løgn.

Puus! et Ord, hvormed man kalder p. Katte. Deraf n. s. en Puus, en Kat. (ogsaa om Harer og Kaniner.)

Puus eller Puds, en. [Sv. Puss. s. Pyt.] et Vandstade, en Vandpyt, Dyndpyt.

Puuskindet, puuskiævet, adj. [af v. n. puse.] som har tykke, ligesom opsvulmede Kinder.

1. Pynt, en. pl. - er. [Egent f. vort Sprog; ligesom det følgende Ords Bemærk.] 1. den yderste, fremragende Huk, Spids ell. Kant af en Gienstand, der strækker sig i Længden. Bag Pynten af Skoven. En Landpynt, som strækker sig ud i Vandet. "Og undviger, som Pynten af et ønsket Næs i Taage." Evald. 2. det yderste af en Høide, den yderste Top, Spids ell. Tinde af en høi Gienstand. "Min sidste Anstrengelse, for at naae Pynten" (af Taarnet.) "At jeg hemmelig frydede mig over, at jeg var ene paa Pynten." Baggesen. "Den høieste Pynt af et Bierg, som har flere Toppe." Nord. Tidsskr. III. 72. 3. usædvanl. er Brugen af Ordet hos Evald: "Jeg stod p. Pynten (ɔ: Randen) af en bundløs Afgrund."

2. Pynt, en. ud. pl. det, som pynter;

Stads, Prydelse. Fruentimmer-Pynt. "En udmaiet Dame, som v. sin Pynt Behag vil naae, men giør v. Pragten sig til Skamme." J. Smidth.

Pynte, v. a. 1. [fattes i de beslægtede Sprog.] sætte i Lave, sætte Skik paa; give et udvortes ziirligt, prydeligt, peent Udseende. "Jeg smykker og pynter mig saa til." P. Tidemand. Han gaaer selv og pynter p. sin Have. — Særd. m. Hensyn t. Klædedragt; overhovedet kun om det udvortes Syn, og mest om Klæder, Værelser og det Indre ell. Ydre af Huset; det tydske putzen. (pryde br. derimod ligesaa ofte om indvortes Egenskaber. jvf. smykke.) At pynte et Barn, en Brud. At pynte sig, tage stadselige, pyntelige Klæder paa. At pynte et Værelse op. At pynte paa sin Stiil. = Pyntebord, et. B. som Fruentimre bruge ved deres Paaklædning, Natbord. (v. Aph.) Pyntekaabe, en. K. hvormed man pynter sig. — fig. Besmykkelse. "Den kunde vordet en Udsmykning høit f. min Bedrift — og jeg forsmaaede denne Pyntekaabe." Øhlenschl. Paln. Pyntekammer, et. Kammer, hvor man paaklæder og pynter sig. Pyntekone, en. Et Fruentimmer, hvis Bestilling er at paaklæde og pynte andre. Pyntekonst, en. Færdighed i at pynte sig selv ell. andre. "Alle Videnskaber have, ligesom Pyntekonsten, deres Moder." Sneedorf. — Pynten, Pyntning, en. Gierningen at pynte.

Pyntelig, adj. som pynter ell. pryder det Udvortes; net, ziirlig. Pyntelig i Klæder, en pyntelig Dragt. En pyntelig Tale, som bestaaer af vel valgte, ziirlige Udtryk. "Pyntelig i Tale er han, og snild i Ord." Øhlenschl.

Pyramide, en. pl.-r. [Af Gr. og Lat.] i Mathematiken: ethvert Legeme, hvis Grundflade er en ligeliniet Figur, og hvis Sideflader bestaae af Triangler; mest br. det om en Bygning af denne Skikkelse.

Pyt! Udraabsord, hvorved man udtrykker, at een er bleven ell. vil blive skuffet i sine Forventninger ell. Indbildninger.

Pyt, en. pl.-ter. [Isl. og A. S. Pyt. N. S. Pütte.] et Vandhul, en Vandsamling, et lidet Kær m. staaende Vand.

Pytting, en. pl.-er. En rund m. Tougværk omvunden Jernstang, anbragt p. Masten under Mærset, og hvortil Undervantet og Pyttingvantet befæstes.

Pægel, en. pl. Pægle. [udt. i Alm. Pæl, som maaskee ogsaa var en rettere Skrivemaade. N. S. Pegel; i Skaane: Pæl, Pel.] 1. et vist Maal for flydende Sager, Fierdedelen af en dansk Pot. 2. Talemaaden: at drikke til Pæls (ikke: til Pægels) ɔ: drikke hinanden til m. lige Maal, der ogsaa br. i Skaane, synes at vise, at det ligeledes hos os (som i det N. S.) tilforn har bemærket: de inden i Drikkekar v. Knopper afsatte Maal. = Pægelglas, et. (efter den alm. Udtale: Pægleglas ell. Pæleglas.) et Glas, som rummer en Pægel. Pægelkande, en. K. hvori Pæglemaal ere afsatte. Pægelmaal, et. Maal, som rummer en Pægel. 2. Mærke i en Kande, som viser hver Pægel, den rummer. pægelviis ell. pægleviis, adv. i Mængden af een ell. flere Pægle.

Pæl, en. pl.-e. [A. S. Pal, Pole; (hvoraf formodentl. ogsaa det danske Skibsord: Pal, en Indretning, hvorved Gangspillets Tilbageløb hindres) Lat. palus.] et tilspidset Stykke Træe, som m. den spidse Ende drives ned i Jorden. At nedramme Pæle. At sætte Skiel m. Pæle. Bropæl, Grændsepæl, Skandsepæl, Stormpæl, Veipæl, Voldpæl. = Pælebefæstning, en. B. ved Hielp af nedrammede Pæle, hvis Mellemrum opfyldtes m. Jord o. d. Pælebord, et. Et Bord, der hviler i Midten af Skiven p. en Pæl. (Ingemann.) Pælebro, en. Bro, som hviler p. Pæle. Pælebuk, en. Maskine t. at nedramme Pæle, Rambuk. (deraf: Pælebukkemester, som forestaaer Vandbygning og Broarbeide v. Holmens Skibsværfter.) pælebunden, adj. v. bunden t. en Pæl. "pælebundne Riisknipper." M. Pælegierde, et. G. som bestaaer af nedrammede Pæle, ell. som desuden har en Riisfletning imellem disse; et Pælehegn. Pælegrund, en. Grund t. en Bygning, som bestaaer af ell. er styrket v. Pæle. Pælemølle, en. Vandmølle, bygget paa Pæle i en Strøm. Pæleorm, en. O. ell. Bløddyr, som angribe Pæle under Vandet. (Teredo.) Pæleramning, en. store Pæles Nedrammen ved Maskinværk. (Kraft.) Pælerod, en. ved nogle Træer: den midterste Hovedrod, der skyder lige ned som en Pæl, Hierterod. Pæleskandse, en. En med Stormpæle (Pallisader) forsynet Skandse. Pælesætning, en. Gierningen at sætte Pæle. Med Pælesætning begynder Broarbeidet. Pæleværk, et. Et Værk, som bestaaer, er sammensat af Pæle.

Pæle, v. a. 1. sætte Pæle, ramme Pæle ned, forsyne m. Pæle. At pæle et Viinbierg, et Bulværk. (s. afpæle, indpæle.) At pæle ned, drive ned i Jorden m. en Pæl. "Her er hun pælet i Sumpen ned." Ingemann. — Pælning, en. pl.-er. Gierningen at pæle.

Pære, en. pl.-r. [A. S. Per. Holl. Peere. Lat. pyrum.] Frugten af Pæretræet. Sommerpærer, Vinterpærer. = Pærebrems, en. kaldes et Slags Brems ell. Hveps, der meget søger de modne Sommerpærer. pæredannet, adj. som har Skikkelse af en Pære. Pæreform, en. pæredannet Skikkelse. Pæregrød, en. Pærer, kogte i Vand

t. en jævn Grød. Pæremost, en. M. presset af Pærer. Pærequæde, en. et Slags pæredannede Qvæder; ved Formen forskiellige fra Æblegvæder. Pæreskude, en. kaldes smaa Jagter, som føre Pærer og anden Frugt fra Provindserne. (i Skiemt om ethvert lidet, ubetydeligt Skib.) "Den forholdt sig virkelig t. vore Færredsvogne, som et Orlogsskib t. en Pæreskude." Bagg. Pæretræ, et. 1. et i Haverne almindeligt Frugttræ. Pyrus communis. 2. Ved af Pæretræet. Pærevelling, en. Grynvelling, hvori Pærer koges. [Det er uvist, om man t. dette Ord kan henføre det i dagl. Tale og lav Stiil brugelige adj. pærefuld ɔ: ganske beskienket. Baggesen har ogsaa brugt det mindre bekiendte pæredum.]

Pøbel, en. ud. pl. [optaget i nyere Tid efter d. Tydske.] br. i Alm. t. at betegne den ringeste, mindst velhavende og mindst dannede Deel af et Folk; m. Bibegreb om Lavhed i Sæder, Tænke- og Handlemaade. "Et svælgende Dyb er befæstet imellem Pøbel og Personer af Stand." Rahbek. (Ved dette Begreb om Lavhed ell. Nedrighed skilles Ordet, i sin vedtagne Bemærk. fra Almue; man kan derfor finde Pøbel i enhver Stand.) = pøbelagtig, adj. som hører til, passer sig for, findes iblandt Pøbelen. Pøbelagtighed, en. pøbelagtig Egenskab, Opførsel, Handlemaade. Pøbelgunst, en. Yndest, Bifald, som Pøbelen viser. At hige efter Pøbelgunst. Pøbelopløb, Pøbeloptog, et. Opløb af Pøbelen, Optog af den ringeste Almue. Pøbelraab, et. usømmeligt Raab, høirøstet Stemmeyttring af Pøbelen. (Rahbek.) Pøbelskiemt, en. lav, gemeen Skiemt. "At ublu Pøbelskiemt tør finde vort Behag." Evald. Pøbelsnak, en. lav og løs Snak, Folkesnak. Pøbelsprog, et. lavt, gemeent, pøbelagtigt Sprog. Talemaader af Pøbelsproget. Pøbelsværm, en. S. ell. sammenstimlet Mængde af den ringeste Almue. "Naar først i hendes Klæder jeg narret har den blinde Pøbelsværm." Øhlenschl. Pøbelsæder, n. s. pl. slette, gemene Sæder. Pøbeltidende, en. Tidende, som er i Omløb blandt Pøbelen. (Rostg.) Pøbelvittighed, en. grov, gemeen Vittighed.

Pøl, en. pl.-e. [Isl. Pollr. A. S. Pul. H. Poel.] et dybt Hul, med Vand og Dynd i. "For dem, som dybt i Pølen gaae, en hielpsom Haand at række." Øhlenschl. — Pølvand ell. Pølevand, et. slet, dyndet Vand, Mosevand.

Pølse, en. [Isl. Pylsa; maaskee af det danske.] 1. Mad, som stoppes i en Tarm, og saaledes koges. At lave, giøre Pølse. Blodpølse, Kiødpølse, Leverpølse, Risengrynspølse. 2. det, der er udstoppet som en Pølse; f. Ex. lange og runde Puder i en Seng. [N. S. Pöhl. Svab. Pfülz. T. Pfuhl.] Pølser p. Fruentimmernes Klæder. = pølsebruun, adj. bruun, som kogte Pølser. (Rostg.) Pølse-Ende, en. Enden af en fyldt P. Pølsefedt, et. i Tærninger skaaren Svine-Ister, som kommes i Blodpølser. Pølsegilde, et. G. hvorved Pølser, især Blodpølser, ere en Hovedret. Pølsegrød, en. et Slags Grød, som Amagerne bruge. (Rostg.) Pølsegryn, n. s. coll. i Norge: en Grynsuppe, hvori kommes Pølse. Pølsehorn, et. Redskab, hvorigiennem Pølsemaden fyldes i Tarmen. Pølsekiærling, Pølsekone, en. K. som laver og sælger Pølser. Pølsekræmmer, en. den, der handler med Pølser. (Holberg.) Pølsemad, en. den Mad, som fyldes i Tarme, og saaledes bliver t. Pølse. (Vessel.) Pølsepind, en. P. der sættes for Enden af en stoppet Pølse. At snakke som en Pølsepind, taabeligt. Pølseskind, et. Tarmen om Pølsen, naar denne er kogt. Pølsesnak, en. ud. pl. taabelig, usammenhængende Snak. (dagl. T.) "I fører Pølsesnak udi en lærd Stiil." Holb. d. Vægelſ. "Skiøndt det, han skriver, er kun idel Pølsesnak." P. Paars. Pølsesod, en. Vandet, hvori Pølser koges, Pølsevand; ell. Suppe, kogt paa Pølser; Pølsesuppe. "Hun er saa hvid, som hun var christnet i Pølsesod" (Talem. om en bruunladen Pige.) Pølsetid, en. ud. pl. den Tid om Efteraaret, da man pleier at slagte Sviin og lave Pølse. Pølsetørst, en. Tørst efter Nydelsen af salt Pølse. At have P. (om den, der altid vil drikke. Moth.) Pølseurter, n. s. pl. kryddrede Urter, der sædvanl. blandes i Blodpølse. Pølsevand, et. Pølsesod. Pølsevæv, et. Pølsesnak. (dagl. T.)

Pønse, v. n. og a. 1. [fattes i beslægtede Sprog.] grunde, anstrenge Forstanden paa at eftertænke ell. udtænke noget. At pønse paa noget. "Som hver anden Dag pønse paa nye Forordninger til deres egen Fordeel." Bagg. N. Klim. "Vor Sæd er den — at pønse paa Jer Undergang." Øhlenschl. At pønse noget ud. (udpønse.) = Pønsen, en. ud. pl. Giernigen at pønse. "Man pønsed dybt, og pønsed længe; og længe kom der intet ud af al den Pønsen." Bagg.

Pøs, en. pl.-e. en Spand, videre forneden, end foroven, som bruges t. Skibs, f. Ex. til at drage Vand op af Søen; Skibsspand.

Pøse, v. a. 1. øse i, fylde i. (Moth.)

Q.

Dette, egentlig overflødige Bogstav bruges i danske Ord med Lyden af K, foran v, og i Begyndelsen af en Stavelse; eller hvor Lyden af K og V oprindeligen høre til eet Ord (altsaa ikke i Ord som Ferskvand ell. Trækvind.) Saaledes findes det alt i de ældste danske Haandskrifter, (hvor dog u som oftest ofte træder i Stedet for v; ligesom det endnu undertiden skeer i fremmede Ords Skrivemaade f. E. Quadrat, Quart) og Bogstavets, fra Romerne laante Brug i dette ene Tilfælde er endnu almindelig.

Qvab, adj. i qvabfed. s. nedenfor (qvabbet.)

Qvabbe, en. pl.-r. et Navn, som gives adskillige Fiskearter (af Slægten Blennius.) s. Aalequabbe. Ligeledes et Navn p. en Fisk af Torskeslægten. Gadus Lota. (V. S. O.)

Qvabbe, en. [Holl. Quab. N. S. Qwabbe, Qwabbel.] d. s. s. Doglæp p. Qvæg. (Moth.)

Qvabbet, qvabfed og qvabset, adj. meget fed, lasket, hvis Hud og Kiød dirrer af Fedme. dagl. T. (J. qvapalegr. N. S. qwabbelig.)

Qvabre, v. n. 1. [J. qvapa. T. quabbeln.] dirre, bævre af Fedme. (Moth. sielden, og ligesom de foregaaende beslægtede Ord kun i d. Tale ell. hos Almuen.)

Qvad, et. pl. d. s. [J. qvedandi. s. qvæde.] 1. et Digt; egentlig, et Digt, bestemt t. at synges, et Sangdigt. 2. sieldnere om egentlig Sang. "Glad til den Eviges Throne du bringer dit Qvad." (om Lærken.) J. L. Heiberg.

Qvadder, et. ud. pl. 1. Blanding af Vand m. faste Dele til et blødt Dynd; f. E. paa Bunden af en Pyt ell. et Vandstade. 2. Lyden af Ændernes Snagen i Vand ell. Dynd; Snaddren. (V. S. O.)

Qvade, en. [J. Ovoda.] Harpix, Gummi ell. Værtfedme, som drypper af Gran og lignende Træer. (Grams N. Lat.) Et forældet danskt Ord (s. Glossar. t. Hent. Harpestreng) som fortiente at optages.

Qvadersteen, en. pl.-stene. [af det Lat. quadrum ell. quadra.] en i Fiirkant p. alle Sider eller i Tærningform tilhuggen Steen. En Muur, en Bygning af Qvaderstene. "Det trodser Tidens Vælde, af hugne Qvadersteen." Ohlenschl. (Mindre almindel. er: Qvaderværk: Muurværk af Qvaderstene, med kiendelige Fordybninger imellem disse, ell. af Muursteen, i Efterligning deraf. V. S. O.)

Qvadrant, en. pl.-er. [af Lat. quadrans.] 1. en Bue, der udgiør Fierdedelen af en Cirkel, eller 90 Grader. 2. et astronomiskt Redskab, der har en saadan Bue af Messing, inddeelt i 90 Grader, og mindre Inddelinger.

Qvadrat, en, og et. pl.-er. [Lat. quadratum.] 1. en ligesidet og ligevinklet Fiirkant; eller et fladt Legeme, hvis Yderside, ell. største Giennemsnit, noget nær udgiør en saadan Fiirkant. En Qvadrat af Elfenbeen. At klippe Qvadrater af Pap. 2. En Størrelse, multipliceret m. sig selv, ell. en Størrelse taget saa mange Gange, som den selv har Eenheder (en Størrelse i anden Potents.) Qvadratet af 10 er 100. (s. Qvadrattal.) (Dette Udtryk gielder saavel om Talstørrelser, som om Størrelser i Rummet; naar man tilføier det Magl, man tænker sig qvadreret; f. E. Qvadratalen, Qvadratfavn, Qvadratfod, Qvadratmiil, Qvadrattomme, ꝛc. — Udtrykket: i Qvadrat, om en Flade, bemærker ogsaa sædvanligen, at dens Form er en ligesidet Qvadrat. f. E. Vinduet er to Alen i Qvadrat o: to Alen bredt og to Alen høit. (Anderledes er dog Meningen i Ordet Qvadratindhold.) — Qvadratalen, en. Et Flademaal, bestemt efter en Fiirkant, som er en Alen i Qvadrat, ell. en Alen lang og en Alen bred. (Saaledes ogsaa Qvadratfod, Qvadratmiil, Qvadrattomme, o. s. v. s. ovenfor.) Qvadratindhold, et. En Flades Indhold, beregnet og angivet efter Qvadratmaal; uden Hensyn t. Fladens Figur. Qvadratmaal, et. Et Maal f. Fladens Størrelse, hvori Eenheden er en Qvadrat (f. E. Qvadratalen ell. Qvadratmiil.) Qvadratrod, en. Et vist Tal ell. en vis Størrelse, i sammes Forhold til en anden Størrelse, (Qvadrattallet) der opstaaer, naar hiin (Qvadratroden) multipliceres to Gange m. sig selv. 2 er Qvadratroden af 4. At uddrage Qvadratroden af en Størrelse. Qvadratskat, en. En Grundskat, der beregnes efter Grundens Qvadratmaal. Qvadrattal, et. det Tal, som op-

staaer v. at et andet Tal qvadreres, eller multipliceres m. sig selv; en Talstørrelse i anden Potents.

Qvadrere, v. a. 1. [af Lat. quadrare.] 1. bringe en Størrelse i anden Potents, multiplicere et Tal, en Størrelse m. sig selv. At quadrere en Størrelse. 2. bringe i Form af en Quadrat, m. fuldkommen lige Fladeindhold. "Jeg har ei lært en Cirkel at qvadrere." P. M. Troiel. (Deraf: Cirkelens Qvadratur ell. Qvadrering.)

Qvag, et. ud. pl. et forældet Ord, der br. som adv. i Talemaaden: i Qvag, hvis egentlige Betydning kan være noget tvivlsom. [Sv. at segla i *Qwaf* ɔ: kuldseile, gaae t. Grunde. Isl. færa i *Kaf*, nedsænke; gánga i *Kaf*, gaae t. Bunds i Havet, dykke. Ihre anseer det f. beslægtet m. qwäfwa, qvæle. "Den vilde Ravn vilde sænke dem ned i Qvag." K. V. I. 186. — "Jeg slog dem alle der ned i Qvob." Riimkrøn. 4851.] Talemaaden er optaget af Øhlenschl. om Skibe, der forgaae; men maaskee ikke i den egentlige Bemærk. "Skibet var slaaet i Qvag." Poet. Skr. I. 263. "Men hvis nu Stormen hele Skibet slog i Qvag?" Palnatoke.

Qvakle, v. n. 1. [N. S. q w a k k e l n, snakke ubesindigt. Holl. quakkelen, spilde, forøde. Ordet er beslægtet m. A. S. cwacian, skiælve, og m. vakle. Moth anfører adj. qvak, ringe, slet; skrøbelig; langsom t. Arbeide.] 1. handle uden Fasthed og uden Dygtighed; give sig af m. noget, man ikke ret forstaaer, og hvormed man, af Ubestemthed og Mangel p. Indsigt, ingen Vei kan komme. At qvakle med ell. paa noget. Han har qvaklet saa længe m. sin Gaard, at han reent har fordærvet Jorderne. (jvf. forqvakle.) 2. i Særd. give sig af m. Lægekonsten, uden at forstaae den, fuske i Medicinen. (J. Qvake, forgieves Forsøg p. at helbrede. Haldorsens Ordb.) Han har længe qvaklet p. sig selv, inden han spurgte Lægen t. Raads. = Heraf: Qvakleri, et. pl.-er. 1. ubestemt, vaklende Handlen, uden Fasthed, Kraft og Dygtighed. Hans Qvakleri i Landbruget fører ikke t. noget. 2. Fuskeri i Lægekonsten. "Utidig Raad og Kiærlingqvakleri." Bording. "Han ved sit Qvakleri jo Penge faaer som Skæl." Holb. P. Paars. (E. Quackery. s. Qvaksalver.) 3. Fortrædelighed, Bryderi, v. idelige, smaalige Hindringer e. d. Han klager over de mange Qvaklerier, han har m. Bønderne. (d. Tale.)

Qvaksalver, en. pl.-e. [N. S. og E. Q u a k s a l v e r. — Qvak, et forældet dansk Ord, om løs Sladder ell. Snak; ell. overhovedet noget, som ei er værd at agte paa. "Qvindesnak er kun Qvak." Ordspr. P. Syv. E. to quack, at bralle, skryde, sqvaldre.] den, som giver sig af m. at udøve Lægekonsten, uden at have studeret den videnskabeligt, og uden at være berettiget dertil; en Fusker i Medicinen. (unguentarius. Grams Nucl. Lat.) — Qvaksalveri, et. en Qvaksalvers Gierning og Næringsvei. At drive Qvaksalveri. "Medicinen selv, i hvor nær den er beslægtet m. Naturlæren, er i hans Øine Qvaksalveri." Sneedorf.

Qval, en. pl. -er. [T. Q u a a l. J. Qvöl. Af Harpestrengs Lægebog (Qvældrik, giftig, dødelig Drik) sees, at Qval hos os i ældre Tider bemærker D ø d, ligesom A. S. Cvale.] Plage, Pine, stor Legems- ell. Siælssmerte. "De præge deres bittre Qval i det uskyldige Metal." Vessel. "Var du bered, s. din Gud at udstaae Dødens Qvaler." Storm. "Sandsers Qval, som Aanden fryder." Bagg. (Labyr. II. 348.) "Før han, uden Qval at lide, Livets Løb fuldendet har." Fibigers Sofokles. (Ordet br. alt i 16de Aarh. "End leve m. daglig Rædsel og Qval alt paa de høie Borge." Vedels Tragica. No. 6.) (jvf. qvæle.) = qvalfuld, adj. som har ell. er forbunden m. megen Qval; pinefuld.

Qvalk eller Qvalkved, n. s. Navn p. en Buskvært, hvis Ved er haardt og hvis Blomster ligne Hyld; Skovhyld, Vandhyld, Fuglebær. Viburnum Opulus.

Qvalm, en. [beslægtet m. Qval og qvæle.] 1. en tyk, f. Aandedraget besværlig, m. Dunster opfyldt Luft. [N. S. Q u a l m. Holl. Walm. A. S. Wylm. jvf. Walm i Glossar. t. Harpestrengs Lægebog.] En stærk Qvalm af Tobaksrøg; Tobaksqvalm. "Folk, der kiøre i Skoven for at sidde i Støv og Qvalm uden for et Telt." Rahbek. "Det bringer m. sig Støv og Qvalm og Tørke." Øhlenschl. 2. en indvortes qvælende Fornemmelse, ell. Vanskelighed i Aandedraget; og saaledes egentl. d. s. s. Qvalme. [A. S. Cvealm, Død; Cvealmnysse, Piinsel.] "Naar vort Hierte vansmægter, kan da al Verdens Guld og Gods stille en eneste Qvalm?" Worm Liigpræd. over Dr. Lovise, 1721. "See dig udtæret af Qvalm og Gift." Evald. 3. figurl. en ubehagelig Urolighed, døvende Støi, ell. støiende Snakken. At giøre Qvalm og Støi over ingen Ting. (d. Tale.) = Qvalmbad, et. hos Tode uegentl. for: Dampbad. "Varme, tykke Fiederdyner ere de rette Qvalmbade." — qvalmfuld, adj. som har megen Qvalm, fuld af tyk og tung Luft. "Fra qvalmfulde Mure t. Marken saa huld." Øhlenschl.

Qvalm, adj. som betynger Aandedraget v. tyk, trykkende Luft. En qvalm Hede. Et qvalmt Værelse. "Naar Tordnen renset har m. sine Skyer den qvalme Luft." Øhlenschl. "Hvor Siælen aander friere

opløftet over Jordens qvalme Taager." Bagg.

Qvalme, en. pl. – r. [E. Qualm.] en ubehagelig, ligesom qvælende Fornemmelse, som har sit Sæde i Mavemundingen og hvorved Aandedraget besværes. At have Qvalmer, lide af Qvalme. "Og Qvalme, Sting og Slag og Krampe faae." Bagg. poet. Ep.

Qvalme, v. n. og impers. 1. forvolde ell. frembringe Qvalme. Maden qvalmer mig. Det qvalmer mig (jeg har ondt, føler Qvalme, Væmmelse.)

Qvalster, en. ud. pl. [Tydsk og N. S. Qwalster. A. S. Geolster, Voer, Materie.] tykt, seigt Sliim, ell. Materie, der samler sig i Brystet. (dagl. og lav T.)

Qvantsviis, adv. [N. S. og Holl. qwants-wies; af N. S. Quant, der ogsaa bemærker: Skin, forstilt Handling.] paa Skrømt, f. et Syns Skyld, ikke f. Alvor. "Hun qvantsviis sagde: I jer skulde ei umage." Holb. P. Paars. (Sielden i substantiv. Form. "Enddog at Mange kun for Qvantsviis agte sligt." Bording.) — [n. s. Qvant, en ung Person: (en lystig Qvant, en indbildsk Qvant) som Moth har, er nu ubrugeligt.]

Qvappe, v. n. 1. [af Lyden.] give en Lyd, som naar man træder i noget, der er blødt og vaadt tillige, ell. slaaer p. noget fedt, opblæst o. d. (V. S. O.)

Qvar, en. pl. Qvarer. Smaastykker. At slaae, kryste i Qvar. [Dette nu ubekiendte Stamord anføres hos Moth tilligemed de afledede: Qvariis, en. Iis, som er slaaet ell. traadt i Stykker. — Qvarre, en. den Beskaffenhed v. Vandet, at det i Begyndelsen af Frosten ligesom er tykt af Snee ell. Jissmuler. Det staaer i Qvarre. — qvarre, a.) v. n. 1. om Vandet: blive tykt af Jis, staae i Qvarre. b.) v. a. slaae i smaa Stykker.]

Qvart, en. pl. Qvarter. [af Lat. quartus.] egentlig: den ell. det fierde. Ordet br. deels a.) for: en Fierdedeel. To og en Qvart ($2\frac{1}{4}$); deels b.) i adskillige techniske Betydninger; f. Ex. i Fegtekonsten; i Musiken, om den Tone, der staaer p. det fierde Trin fra Grundtonen; og a. fl. c.) om en Form ell. Format af Bøger, hvortil et Ark foldes to Gange ell. i fire Blade. En Bog i Qvart ell. i Qvartformat; der ogsaa blot kaldes: en Qvart. Man begynder i Dag at sælge Qvarterne (i en Bogsamling.) Deraf: Qvartbind, et. Et Bind af en Bog, som er trykket i Qvart. Qvartblad, et. Fierdedelen af et Ark Papir, der er foldet een Gang p. langs og een Gang p. tværs. Qvartformat, en. d. s. s. Qvart, c. Qvartside, en. En Side af et Qvartblad. Qvartudgave, en. En Udgave af et Skrift, som er trykt i Qvart, m. fl. a.

Qvartal, et. pl.–er. [af Lat. quartus.] 1. et Fierdingaar; særd. efter den sædvanlige Inddeling af Aaret i 4 Gange 3 Maaneder, som begynder m. den første Januar. Første, andet, tredie, fierde Qvartal. 2. Andeel, som hører t. et Fierdingaar. At hæve sit Q. (af Aarsløn.) Det første Qvartal af en Skat. — Deraf: Qvartalsregning, en. Regning ell. Afregning f. et Fierdingaar. Qvartalsskat, en. S. som betales qvartalviis, eller i fire lige Dele, een hvert Fierdingaar. Qvartalsskrift, et. Tidsskrift, som udgaaer fire Gange om Aaret; Fierdingaarsskrift. og fl. a.

1. Qvarteer, et. pl. Qvarterer. [T. Quartier. Fr. quartier.] Egentl. en Afdeling, som udgiør en Fierdedeel af et Heelt; (jvf. 2. Qvarteer, nedenfor.) men br. ogsaa om adskillige Afdelinger, hvor dette Forhold ikke finder Sted, og i andre Bemærkelser f. E. 1. Afdeling i en Lysthave. Blomsterqvarteer, Lystqvarteer. 2. Afdeling i et Skioldmærke ell. Vaaben; Felt. 3. Afdeling i en Stad. Kiøbenhavn deles i 12 Qvarterer. 4. Et af de Maaneskifter, hvori Maanen er i Tiltagende ell. Aftagende, ell. hvori det halve af dens synlige Side er oplyst. Maanen er i første, i sidste Qvarteer. 5. Afdelinger af Skibsfolk ell. Matroser t. Vagt ell. Tieneste p. Skibet (egentl. Afdeling af Tiden, hvori de giøre Vagt.) = Qvarteerskifte, et. Et af de fire Hovedskifter i Maanens Forandringer; Maaneskifte. Qvarteerskifterne (Maaneskifterne) kaldes: Ny, første Qvarteer, Fuldmaane, sidste Qvarteer. qvarteerviis, adv. efter Qvarterer. m. fl. a.

2. Qvarteer, et. pl. Qvarteer. 1. En Fierdedeel af en Alen. Et Q. Fløiel. Lerredet er fem Qvarteer bredt. 2. En Fierdedeel af en Time. Vi maatte vente i 3 Qvarteer. Klokken er eet Q. — er tre Qvarteer til tolv. = Qvarteerglas, et. Et Sanduhr, ell. saakaldet Timeglas, der løber af i et Qvarteer. Qvarteerslag, et. Slag i et Uhrværk, der tilkiendegiver hvert Qvarteer. Uhret slaaer Qvarteerslag. Qvarteerviser, en. Viser p. et Uhr, som tilkiendegiver Qvartererne.

3. Qvarteer, et. pl. Qvarterer. [Fr. quartier.] 1. Bolig, Opholdssted f. Krigsfolk, især i Privathuse. At anvise Folkene Q. At gaae i Qvarteer, tage sit Q. jvf. Hovedqvarteer, Vinterqvarteer, indqvartere. 2. Sieldnere om andre Folks, f. E. Reisendes Bopæl, ell. Opholdssted hos Fremmede. Vi have faaet et godt Q. i dette Vertshuus (Natteqvarteer.) At bestille Qvarteer til een. 3. ud. pl. Skaansel p. Livet, der tilstaaes en overvunden Fiende. At give Q. bede om Qvarteer. = Qvarteeranviisning, en. A. til Qvarteer f. Krigsfolk. Qvarteerbetient, en. Politie-

betient f. et Qvarteer i en Stad. (V. S. O.) Qvarteerfrihed, en. 1. Frihed f. Indqvartering. (V. S. O.) 2. Gesandters Qvarteerfrihed ɔ: visse Forrettigheder, som de nyde f. det Huus, de beboe. Qvartermand, en. Underofficeer v. de Kongelige Skibstømmermænd. Qvarteermester, en. 1. den ringeste Classe af Underofficerer for Matroserne p. Krigsskibe. (V. S. O.) 2. en Underofficeer, der sørger f. at skaffe Soldaterne Q. (V. S. O.) Qvarteerpenge, pl. 1. Penge, som betales f. Indqvartering, enten t. Huuseierne, ell. af disse t. Soldaterne, i Stedet f. at give dem Qvarteer. 2. Penge, som Officerer faae maanedlig t. at bekoste deres Bopæl. Qvarteerseddel, en. S. hvorpaa er optegnet de Krigsfolk, der skulle indqvarteres i et Huus.

Qvartet, en. pl.–ter. i Tonekonsten: et Syngestykke f. fire Stemmer, ell. en Musik f. fire Instrumenter. (Ital. quartetto.)

Qvarts, en. [T. Quarz; beslægtet m. Warze.] en meget haard og skiør Steenart, der bestaaer af næsten reen Kiseljord, og som oftest krystalliseres p. Overfladen, ell. danner en Krystalform af et sexsidet Prisma. — Deraf: Qvartsaare, qvartsagtig, adj. (som ligner Q.) Qvartsbierg, (Fleischer.) Qvartsblanding ("Klipper, der have en Qvartsblanding." Fleischer.) Qvartsgang, Qvartsklippe, Qvartskorn, Qvartskrystal, Qvartslag, Qvartsleie (et Leie ell. en Masse af Q. hvis Grændser ere omtrent jævnløbende m. Biergets Lag. Bredsdorf.) Qvartsslægt (Fleischer) Qvartsvæg (Klippevæg, som bestaaer af Q. Fleischer) og fl. andre Sammensætninger, som forekomme i Mineralogien.

Qvas, et. (kort a.) ud. pl. 1. smaa afhugne Qviste, Smaariis. At brænde Qvas. "Et Sæde, bemalet m. visnende Qvas." Sorterup. 2. det, som bliver tilovers, efterat Saften er udpresset af et Legeme, der i nogen Mængde knuses f. E. ved en Perse. Druеqvas, Kirsebærqvas, Mostqvas.

Qvase ell. qvasse, v. a. 1. [E. to quash.] knuse noget f. at udtrykke Saften deraf. "At qvase Slaaen f. at lave Most deraf." V. S. O.

Qvase, en. pl.–r. et Fartøi, liig en Jagt, m. et Rum, hvori der, giennem borede Huller, kan trænge Havvand ind, for at holde de Fisk i Live, der føres ell. bevares i et saadant Fartøi; en Fiskeqvase. = Qvaseskipper, en. En Skipper, som fører en Qvase.

Qvast, en. pl. – e. [Sv. og N. S. Qwast.] Egentlig vel samme Ord, som Kost. 1. Noget, der er bundet ell. forenet i Ligning m. en Kost; men hvis Dele ere mere løse ell. slappe; en Dusk. Qvaste paa Omhæng, Forhæng, Støvler. En Pudderqvast. (I den gammeld. Bibeloversforekommer det 1. Mose B. 3. 7 for: perizomata. "Da sammensyedе de Figentræс Løv, og giorde sig Qvaste.") 2. en Samling af Blomsterstilke (f. E. ved Hylden), som, forenede i Grunden, dele sig uregelmæssigt og danne en Flade, i Liighed m. en Qvast. Cyma.

Qvaterne, en. pl.–r. i Tallotteriet: en Forbindelse af fire udtrukne Tal. At vinde en Qvaterne.

Qveld, en. (Aften.) s. Qvæld.

Qvem, adj. s. beqvem. [forældet, ligesom: qvemmelig, qvemme og qvemme sig, passe sig, skikke sig, hvilke fortiente at optages.]

Qvidder, en. ud. pl. [af qviddre.] Smaafugles Lyd, naar den ikke er egentlig Sang, og især naar flere ell. mange ere samlede; Fugleqvidder. (Rahbek, om Canarifuglen. Derimod meget usædvanl. og uegentl. hos Øhlenschl. "Hun lytter taus til Nattergalens Qvidder.")

Qviddre, v. n. 1. (har.) [Sv. qvittra.] give en hastig afbrudt fiin Lyd, som smaa Fugle, naar de ikke synge ell. fløite. "Man hører, hvor ofte den ene Mage qviddrer ad den anden." Eilschow. "Hvor Sangersken bygger, og qviddrende røber sin Rede." Evald. = Qviddrer, en. pl.–e. en qviddrende Fugl. "Kan du vel faae den svage Qviddrer kiær, der vover Lundens Taushed at afbryde?" Rahbek. — Qviddresang, en. svag, qviddrende Fuglesang. "Ved Fuglens søde Qviddresang blandt Skovens bladefulde Grene." Lurdorf.

Qvide, en. ud. pl. [I. Kvidi.] en høi Grad af Lidelse ell. Nød; og særd. om indvortes ell. Siælslidelse. "Hver kærer sin Qvide" (klager sin Nød.) Ordspr. "Behold, som han, i Livets Qvide et trofast og et kiærligt Sind." I. Smidth. (Ordet er forældet, og forekommer kun hos Digtere; i dagl. T. høres det en enkelt Gang, mere i spøgende, end alvorligt Udtryk.) = qvidefri, adj. fri for Sorg og Nød. (Moth.) qvidefuld, adj. som har megen Lidelse eller Qvide; smertefuld. (Fibigers Sophokles.) "En qvidefuld Død." Thaarup. [Ganske forældet er v. n. at qvide, klage. A. S. cvidan. f. E. i gamle Ordspr. og Vers: "Mangen qvider for den Dag, han ikke bider (oplever.) "Dem synes en stakket Tid at være lang, som baade skulle sørge og qvide." s. ogsaa Bording. II. 258.]

Qvie, en. pl.–r. [I. Kviga. E. Quea.] en ung Ko, fra dens første Aar, ell. fra den Tid, da den er udvoren, indtil den har faaet sin første Kalv. = Qviekalv, en. En Kalv af Hunkiønnet (modsat: Tyrekalv.) Qviekiød, et. Kiød af en ung Ko. (Moth.) Qvieko, en. En Ko, der har faaet sin første Kalv. (Moth.)

Qvik, adj. [I. qvikr. E. qwick.] 1. levende. [Dette forældede Ord skrives i

ældre Dansk ogsaa qvetʒ og qvig (s. Glossar. t. Riimkrøn.) og er d. s. s. qvæg, i Qvægleer, Qvægsand, Qvægsølv.] 2. livelig, rask. (en ligeledes forældet Bemærk.) "Dog ganske qvik er han endnu." (om en Olding.) C. Frimann. "Hun var dog mere qvik nu, hun løb omkring saa frisk." Øhlenschl. Nord. G. 208.

Qvikgræs, ell. Qvækgræs, et. en Plante af Hvedens Slægt, som v. dens lange, krybende Rødder er skadelig f. Agrene; men meget nyttig til at fæste ell. dæmpe Flyvesand. Ogsaa: Qvikrødder, Qviksener, Senegræs, Knægræs, m. fl. Navne. Triticum repens.

Qvikleer ell. Qvægleer, et. ud. pl. en af Vand opblødet Leerart. s. nedenfor Qvægleer.

Qviksand ell. Qvægsand, et. [af det forældede adj. qvik ɔ: levende.] 1. Sand, der skyder sig op, ell. ligesom vælder frem af Jorden, hvor man v. Gravning støder paa en Sandaare ell. et Sandlag i fastere Jordlag. 2. Sand, der kommer frem af Kildevæld; (V. S. O.) ell. en løs, af Væld giennemtrængt Sandbund, undertiden ovenover en opblødet Leerbund. (Olufsen. Landoecon. 68.)

Qviksteen, en. magnetisk Jernsteen. (V. S. O. usædvanl. maaskee brugel. i Norge.)

Qviksølv, s. Qvægsølv (som er den almindelige Udtale og Skrivemaade.)

Qvikstiert, en. En Fugl ell. Fugleslægt. (V. S. O.) s. Vipstiert.

Qvind, en. Denne Form af Ordet Qvinde br. kun hos Almuen og i lavere Hverdagstale, i en slet og foragtelig Betydning. En doven, slem, liderlig Qvind. [Paa samme Maade br. Quean i det Eng. om *"a worthless woman, a strumpet"*. Johnson; og det A. Sax. Cven bemærker ikke blot: *uxor, regina;* men ogsaa *meretrix.*]

Qvindagtig, adj. [af Qvind ell. Qvinde. T. weibisch.] som hører Qvinder til, passer sig f. Qvinder; men kun i slet og ufordeelagtig Betydning, ell. anvendt paa Mænd. (jvf. qvindelig.) Et qvindagtigt (feigt, blødagtigt) Folk. "Jeg troer min Siæl er Vôr; naar var jeg saa qvindagtig?" (blødhiertet.) Evald. — Qvindagtighed, en. qvindagtigt Sind hos en Mand. "Denne Monark, beskyldt f. den kiælenste Qvindagtighed og den ladeste Vellyst." O. Guldberg.

Qvinde, en. pl. -r. [J. Qvenna. Sv. Qvinna. Goth. Qvino.] 1. Et Fruentimmer i Almindelighed, en Person af Qvindekiøn; et Qvindfolk. (Femina.) "Mand og Qvinde skabte han dem." 1 Mose B. 1. 27. "Herren er med dig, du velsignede blandt Qvinder!" Luc. 1. 28. 2. et voxent Fruentimmer; (i Modf. til Born) eller et Fruentimmer, som er ell. har været gift (i Modf. til Piger); en Kone. 3. et gift Fruentimmer i hendes Forhold t. Manden; en Hustru. (uxor.) "Den Mand, som haver en god Qvinde er lyksalig; thi hans Aars Tal vorder dobbelt." Sir. 26. 29. "En Sommeraften, som han sad v. Hytten m. sin Qvinde." Thaarup. (Ordet, som hos Almuen endnu er almindeligt, bruges vel i Skriftsproget, særd. i Poesie og høiere Stiil; men er i alle tre Bemærkelser fortrundet af det forfinede Talesprog.) 4. figurl. et blødagtigt, qvindagtigt Menneske. "Hvad hielper Vold, hvad hielper Muur, naar Landets Mænd er bløde Qvinder?" C. Frimann. (I en Mængde Sammensætninger staaer Ordet adjectivisk, for: qvindelig.) = Qvindeaand, en. den f. Qvinden eiendommelige Aand; qvindelig Aand. (Rahbek.) Qvindeadel, en. fig. Qvindens Værdighed. "At den medfødte Følelse f. Qvindeadel og Qvindeværd bliver sieldnere." Rahbek. Qvindeansigt, et. qvindeligt Ansigt, Fruentimmeransigt, fiint glat A. Et Mandfolk m. et Qvindeansigt. Qvindearbeide, et. A. som gjøres af, ell. som passer sig f. Qvinder. Mandsarbeide og Qvindearbeide. Qvindeart, en. Qvinders Skik, Natur. "Enhver, som Qvindeart ei kiender ret, maa bæve." Holberg. Qvindebarm, en. og Qvindebryst, et. Barm, Bryst, saaledes som Qvinder have dem. pl. Qvindebryster, s. Bryst, 3. Qvindedaad, en. 1. Daad, som et Fruentimmer har udført. 2. Qvindegierning (sieldnere.) "Ei reent ukyndig vær i nogen Qvindedaad." C. Frimann. Qvindedragt, en. Fruentimmerdragt. (modsat Mandsdragt.) Qvindedyd, en. 1. Qvinders Dyd i Alm.; qvindelig Dyd. Tro p. Qvindedyd. 2. en enkelt Dyd ell. god Egenskab, som pleier at findes hos Fruentimre. Taushed holdes ei for at være en Qvindedyd. Qvindeelskov, en. Elskov hos en Q. "En Drøm var Qvindeelskov." Ingemann. Qvindefadder, en. Fadder af Qvindekiønnet. (modf. Mandsfadder.) Qvindeflok, en. En Flok, samlet Mængde af Fruentimre. Qvindefred, en. Ro i Huset f. Ægtemanden, v. en fredelig Kone. (Moth.) Qvindefrier, en. Et Fruentimmer, der selv beiler ell. frier t. Mandfolk. (V. S. O.) Qvindefryd, en. det, som er Qvinders Fryd ell. vækker Fryd hos en Q. Qvindefrygt, en. 1. Qvinders F.; qvindelig ell. qvindagtig Frygt. 2. Frygt f. Fruentimre. Qvindefund, et. listigt Paafund af Qvinder. (Hieron. Justesen.) Qvindefærd, en. 1. Maaden, hvorpaa en Qvinde lever ell. bør leve; qvindelig Færd. (Rahbek.) 2. Færd ell. Handel, hvori en Qvinde har Deel, ell. hvor det gielder om et Fruentimmer. "Thi

maa vi Listen bruge i denne Qvindefærd." C. Winthers Digte. qvindefødt, adj. v. født af en Q.; poet. for: Menneske. "Hvo er den qvindefødte, som vil maale, hvor høit sig Konstens Aand opsvinge kan?" Ingem. Qvindefølelse, en. F. egen for Qvindekiønnet, qvindelig F. Qvindefølge, et. Følge, der bestaaer af Fruentimre. Qvindegiek, en. den, som er qvindekiær p. en overdreven, latterlig Maade. (Moth.) Qvindegierning, en. G. som hører Qvindfolk til, som Fruentimre giøre og kunne giøre. Qvindegilde, et. G. hvortil blot Fruentimre ere indbudne. Qvindegraad, en. Qvinders Graad; Qvindetaarer. Qvindegunst, en. Gunst, som vises af Qvinder, som opnaaes hos et Fruentimmer. "Lykkens Gunst var Qvindegunst f. dig." Rahbek. Qvindehad, et. 1. Had, som vises af Qvinder. Man holder Qvindehad f. uforsonligt. 2. Had t. Qvinder, t. Qvindekiønnet overhovedet; Fruentimmerhad. Qvindehader, en. et Mandfolk, der hader Qvindekiønnet. (Rahbek.) Qvindehandel, en. 1. Handel m. Slavinder. 2. qvindelig Handel; det, som vedkommer Fruentimre. (Moth.) Qvindeheld, et. Qvindekiønnets Held. Qvindeherredømme, et. H. som udøves af Qvinder ell. af et enkelt Fruentimmer; qvindeligt H. Qvindehielp, en. Hielp af Qvinder. Qvindehierte, et. 1. Qvindesind, den qvindelige Følelse i Alm. "Hvor stærkt hine Følelser af Naturen ere Qvindehiertet indprægede." Rahbek. 2. qvindagtigt Sind. "De lode paaklende, at de havde Qvindehierter udi Mands Bryst." A. Vedel. Qvindehue, en. Hue, som Qvinder, men især gifte Koner bruge. Qvindekaar, pl. en Qvindes Kaar, Forfatning. Qvindekarl, en. en qvindagtig, feig Karl ell. Mand. "Han husker ei, den Qvindekarl, sit eget Haresind." C. Winthers Digte. qvindekiær, adj. som er kiær efter Qvindfolk, som giør meget af Fruentimre. (Moth.) "En imellem ridderligt Galanterie og qvindekiær Følsomhed svævende Charakteer." M. Qvindekiærhed, en. den Egenskab, at være qvindekiær. Qvindekiærlighed, en. 1. Qvinders Kiærlighed, Qvindeelskov. "Qvindekiærlighed er farende Gods." P. Syvs Ordspr. 2. Kiærlighed t. Qvinder. Qvindekiender, en. En Mand, som godt kiender Qvinder og Qvindeart. Qvindekiøn, et. den qvindelige Deel af Menneskeslægten. (modś. Mandkiønnet.) Qvindeklammer, en. Qvinders Klammeri, Skiænderi. (P. Syv.) Qvindeklæder, pl. de Klæder, den Dragt, som er egen f. Qvindfolk, Fruentimmerklæder. (modś. Mandsklæder.) Qvindeklogt, en. Qvindfolks Klogskab, qvindelig Kløgt. Qvindekram, en. allehaande Smaasager, som tilhøre ell. bruges af Fruentimre. qvindekuet, adj. som er afhængig, underkuet af sin Kone. (Moth.) Qvindekundskab, en. K. til Qvindekiønnet, t. det qvindelige Hierte. Qvindelaug, et. Forsamling af Fruentimre; ell. særd. af gifte Koner; Konelaug. Qvindelehn, et. L. som er arveligt p. Qvindesiden, som et Fruentimmer kan arve og besidde. Qvindelinie, en. den qvindelige Linie i Slægtfølge og Arvegang, Spindesiden. Qvindelist, en. Qvinders List ell. snilde Paafund. Qvindelykke, en. Mandfolks Held hos Qvinder, Gaver t. at giøre Lykke hos Fruentimre. (V. S. O.) Qvindelyst, en. Lyst, som Fruentimre have, ell. som hastig paakommer dem. Qvindelæg, et. Slægt p. Qvindesiden. (Moth. V. S. O. forældet.) Qvindeløfte, et. Løfte, som en Q. giver. (P. Syv.) Qvindemagt, en. qvindelig Magt. (Fibigers Sophotl.) Qvindemelk, en. M. af Qvindebryster; Die. Qvindemenneske, et. Et Qvindfolk, et Fruentimmer; (men kun med et Bibegreb af Ringeagt ell. Foragt.) Qvindemonster, et. Et Monster f. Qvinder, ell. givet hele Kiønnet af en Q. (Rahbek.) Qvindenavn, et. Navnet af Qvinde, ell. Navn, som br. af Qvinder; Fruentimmernavn. Qvindenykker, pl. sære Indfald hos Fruentimre. (s. Nykker.) Qvindeomhu, en. qvindelig Omhu. Qvindepen, en. fig. Skrift af Fruentimre. "En romersk Qvindepen." Holb. Qvindeprydelse, en. P. som Qvinder bære, ell. som passer sig f. dem. Qvinderaad, et. R. som gives af Fruentimre. "Saa ere og Qvinderaad ikke altid at foragte." A. Vedel. Qvinderan og Qvinderov, et. Gierningen, at bortrøve et ell. flere Fruentimre. Qvinderegiering, en. R. som et Fruentimmer fører. Qvinderov, s. Qvinderan. Qvinderøst, en. qvindelig Stemme. Qvinderøver, en. den, som begaaer Qvinderan. Qvindesadel, en. Fruentimmersadel, Tværsadel. Qvindesamfund, et. 1. Samfund, Forening af Qvinder. 2. Omgang, Selskab m. Qvinder, Fruentimmerselskab, Qvindeselskab. (Øhlenschl. Palnat.) Qvindeside, en. qvindelig Slægt, ell. Qvindekiønnet, m. Hensyn t. Arveret og Slægtskabsforhold (Spindesiden; i Modś. til Sværdsiden.) Qvindesind, et. qvindeligt Sind (om Mænd: qvindagtigt Sind.) Qvindeskabning, en. qvindelig Legemsskikkelse. Qvindeskik, en. S. som pleier at herske hos Fruentimre. "At laste Qvindeskikke." C. Frimann. Qvindeskikkelse, en. 1. Udseende, Skikkelse som en Q., qvindelig Skikkelse. 2. et Phantasiebillede, ell. et Væsen, man troer at see i Qvindeskabning. Qvindesko, en. Fruentimmersko. qvindesky, adj. som frygter ell. søger at undgaae Qvindeselskab (det Modś. af

qvindekiær.) Qvindeslægt, en. En S. for saavidt som den bestaaer af Fruentimre. (V. S. O.) Qvindesmykke, et. Qvindeprydelse. Qvindesnak, en. Qvinders Snak. (P. Syv.) Qvindestads, en. Fruentimmerstads, Qvinders Pynt. Qvindestemme, en. Qvinderøst. (modſ. Mandsstemme.) Qvindesvend, en. et Mandfolk, der viser Fruentimre en overdreven Hylding og Villighed. (Moth.) Qvindesvig, en. Svig, som udvises af Qvinder. (A. Vedel.) qvindesyg, adj. fristet af Ukydskhed. (Moth.) Qvindesygdom, en. Fruentimmersygdom. Qvindesyge, en. 1. Tilstanden, at være qvindesyg. 2. Qvinders Maanedssyge. (Moth.) Qvindesyssel, en. qvindeligt Arbeide. Qvindesæder, pl. qvindelig Sædelighed, Sæder, som sømme Qvindekiønnet. "Den Tid — da Qvindepryd var Qvindesæder." F. Guldb. Qvindesøvn, en. lang og dyb Søvn. (Øhlenschl. Palnat.) Qvindetant, en. qvindelig Tant ell. daarlig, ubetydelig Qvindesyssel. Qvindetro, en. qvindelig Troskab, Qvindetroskab. (A. Vedel.) Qvindetræl, en. den Mand, der p. en uværdig Maade er afhængig af Fruentimre. (Fibigers Sophokl.) Qvindetrætte, en. T. imellem Qvinder. "En Mand skal ei give sig i Qvindetrætte." Qvindetvang, en. Tilstanden, at være under en Qvindes Tvang. Qvindetægt (forældet) ſ. Voldtægt. Qvindevaaben, et. det, der br. som Vaaben af Qvinder. Taarer ere tidt Qvindevaaben. Qvindeven, en. En Elsker af Qvindekiønnet. (P. Syv.) Qvindevenskab, et. V. imellem Qvinder, ell. V. der vises af Qvinder imod Mænd. (Rahbek.) Qvindeviis, en. Qvinders Viis, Maade; Qvindeskik. "Paa Qvindeviis Gudinden vindes maa." Rahbek. Qvindevillie, en. En Qvindes Villie. (P. Syv.) Qvindevold, en. Qvinders Magt ell. Besiddelse. At komme i Qvindevold. qvindevorn, adj. qvindagtig. (Moth.) Qvindeværd, et. det Værd, Qvinden har, i Følge sit Kiøn, og v. at opfylde sin Bestemmelse. "Blufærdighed er Grundstenen — f. det hele Qvindeværd." Rahbek. Qvindeværk, et. Et V. af en Qvinde ell. af Qvinder. Qvindevæsen, et. Et Væsen af qvindeligt Kiøn. "Ei noget Qvindevæsen Foden satte over Slottets Bro." Heiberg.

Qvindelig, adj. [T. weiblich.] 1. som hører Qvinder til, som er sædvanlig hos ell. vedkommer Qvindfolk. qvindelige Dyder; q. Skiønhed. Den qvindelige Stemme. En reen qvindelig Natur. (Modſ. mandlig.) 2. som er af Qvindekiøn. qvindelig Afkom; qvindelige Arvinger (i Modsætn. t. mandlige.) 3. sømmelig f. Qvinder, som passer sig f. Qvinder. Qvindelig Adfærd, Ynde, Syssel. Der er mere mandligt ell. karleagtigt, end qvindeligt, i hendes Adfærd. (Qvindelig anvendes i denne og de forrige Bemærkelser altid kun p. Fruentimre og p. Qvindekiønnet; qvindagtig derimod kun, og i ufordeelagtig Betydning, p. Mandfolk.) 4. qvindelige Riim kaldes de, som endes p. en kort, ell. ikke accentueret Stavelse.

Qvindelighed, en. ud. pl. qvindelig Egenskab; Beskaffenheden at være, som det sømmer sig, og er naturligt f. Qvinden. "Den blide, rene Qvindeligheds hellige Ynde." Rahbek.

Qvindes, v. dep. giftes, tage sig en Hustru. (forældet.) Heraf ogsaa adj. ell. partic. qvindet, gift; om Mandfolk. (Moth. P. Syv.)

Qvindfang, et. (forældet.) ſ. Giftermaal.

Qvindfolk, et. pl. d. ſ. En Person af Qvindekiønnet. (ſ. Mandfolk.) "Lange Klæder og stakket Sind høre Qvindfolk til." Ordspr. (Dette hos Almuen endnu almindelige Ord, er i det høiere Talesprog, ja selv f. det meste i Skriftsproget, ganske fortrængt af det, af Tydsk optagne og forvendte Fruentimmer; skiøndt Mandfolk derimod bruges overalt.)

Qvine, en. pl. -r. i Lotteriet: en Forbindelse af fem udtrukne, forud bestemte Tal.

Qvint, en. pl.-er. [Lat. quintus, quinta.] 1. i Musiken: en Tone, som staaer p. det femte Trin fra Grundtonen. 2. den fineste Streng p. Fiolinen; m. fl. andre Bemærk. = Qvintessents, en. [quinta essentia.] en Essents, ell. ved gientagen Destillation uddragen Vædske, som antages at skulle indeholde Tingens væsentlige og virksomste Bestanddele; deraf figurl. og i Alm. det, som indeholder det Væsentlige af en Ting.

Qvintin, et. pl.-er. [T. Quentchen.] en Fierdedeel af et Lod. — qvintinviis, adv. i en Vægt af et Q. Denne Silke sælges ikke ringere end qvintinviis.

1. Qvist, en. pl. Qviste. [J. Qvistr, Qvisl (og qvisladr, kløftet.) Gl. E. Twist. J. twistra, kløve, splitte.] en Green; men især en liden, tynd Green. En Pileqvist, Podeqvist. At skære Qviste, sanke Qviste i Skoven. (Jvf. Riis og Riisqvist.) "Intet Træ er saa reent, det jo haver en Qvist." Ordspr. (Her synes Ordet at bemærke: en Knast, Knort, ell. et Sted, hvor en Qvist ell. Green er fremstudt.) = Qvistekiep, en. kalde Fiskerne Hæsselkieppe af halvanden Alens Længde, og krumme i den ene Ende, hvormed Fiskergarnene renses. (Maaskee snarere af v. a. qviste, banke.)

2. Qvist, en. pl. -e. [Sv. Qwist.] en Overbygning p. et Huus, der ikke har Murens ell. Hovedbygningens hele Længde,

men reiser sig affondret over Hovedtaget, enten med Gavl eller Skraatag. — Deraf: Qvistgavl, en. Gavl over en Qvist. Qvistkammer, Qvistsal, Qvistværelse, Kammer, o. s. v. indrettet i en Qvist. — Qvistluge, en. Luge i en liden Qvist, ell. i en Qvistgavl. Qvistvindue, et. V. i et Qvistværelse.

Qviste, v. a. 1. [af 1. Qvist.] 1. skære Qviste af Træer, beskære. At qviste Skoven op ɔ: giøre Vei ell. Sti giennem samme, v. at kappe Grene af Underskoven. 2. give Hug, slaae m. Riis. Kingo. "Ja, saa qvister han dig m. et lidet Riis." P. Tidemand. 1543. (nu sielden.)

Qviste, v. a. 1. kaste m. Lethed, m. en svingende Bevægelse. (lidet brugeligt; s. hviste.)

Qvit, adj. [uforanderligt, og kun som adv., ell. uden at kunne staae som Prædicat. Af det fr. quitte; men er meget gammelt i Sproget.] 1. fri, befriet, fritaget, ikke besværet. At være, blive noget qvit. Han er reist, og jeg kan være glad ved, at jeg endelig er ham qvit. Jeg er meget fornøiet med, at jeg blev Gaarden qvit. "Hvad jordisk er — det skal du slet da vorde qvit." Bording. "De søgte v. Coloniers Anlæg at blive dem qvit." Guldberg. (Sieldnere: qvit for noget.) Qvit og fri, uden Afgift ell. Betaling. 2. berøvet, betaget. At blive noget qvit. (Denne Bemærk. er nu sielden og forældet.) 3. fri f. gienſidige Fordringer. Nu ere vi qvit (f. E. naar man i et Spil vinder tilbage, hvad man havde tabt og var Medspilleren skyldig.) I alle tre Bemærkelser br. Ordet nu dog kun i d. Tale. = Heraf: qvitte, v. n. og a. 1. giøre Afregning over gienſidig Skyld og Fordring, lade Gield og Fordring gaae op imod hinanden, saavidt det kan naae. Jeg har nok saameget tilgode, at vi omtrent kan qvitte. 2. slaae af sin Fordring. At qvitte er god Betaling. (Moth.) 3. act. trække af, regne fra i en Fordring, hvad den, som har krævet, selv er skyldig. Det Korn, jeg har faaet, kan qvittes (ell. qvittes af) i Regningen. "Da skulde Skaden paa begge Sider qvittes" (gaae lige op.) Hvitfeldt. (Ligeledes nu kun i d. Tale.)

Qvittere, v. a. 1. give en skriftlig Tilstaaelse f. Penges Betaling, erklære skriftligen, at en vis Sum, Fordring, Regning o. d. er betalt. At q. en Regning. At qvittere paa en Regning, p. en Obligation ɔ: skrive Tilstaaelsen p. samme. En qvitteret Regning. — Qvittering, en. skriftlig Tilstaaelse f. Penges Betaling, ell. for at en Fordring er afgiort. "Hvad vil han sige, naar jeg kaster ham hans egenhændige Qvittering f. Næsen?" Holberg. (Abracadabra.) = Qvitteringsbog, en. Bog (f. Ex. Skattebog) hvori Qvitteringer Tid efter anden indføres.

Qvoppe ell. Qvobbe, v. n. 1. give et Slags huul Lyd, f. E. som naar man slaaer p. et opblæst Legeme. (Moth.) "Det qvopper i Hesten, naar den traver." V. S. O. (d. Tale.)

Qvæd og Qvæde, et. [I. Qvida.] d. s. s. Qvad, men forekomme sieldnere, og ere forældede. "Saa bliver — Elskovssukket et elegisk Qvæde." Baggesen. Gieng. 133. (s. Omqvæd.) Qvædling, en. pl. -er. et lidet Qvad. (usædvanl. Moth. Grundtvig.)

Qvæde, v. a. og n. qvad, qvædet. [I. qveda. Sv. qwäda. A. S. cvedan, at sige.] synge. "Mangen qvæder, som ei er glader, Mangen græder, som intet skader." — Den glæder sig mest, som selv qvæder." Ordspr. "Naar ingen Skovens Sanger qvæder." Rein. (Nu sieldent, og kun hos Digtere.) 2. besynge. "Hvad Hærværk er det da, min Musa qvæde skal?" Storm. "Da qvæder Digteren hvad heldigt Indfald bød." C. Frimann.

Qvæg, et. n. s. coll. [I ældre Tider: Qvikfæ (Jydske L. II. 103) ell. Qvægfæ (qvæg Fæ) ɔ: levende Gods; hvoraf siden n. s. Qvæg.] Huusdyr, som malkes og hvis Kiød spises (dog især om Køer, Oxer, Kalve, der ogsaa benævnes Hornqvæg. Nævnes: stort og smaat Qvæg, da forstaaes v. det sidste saavel Kalve, som Faar og Lam. Hverken Heste ell. Sviin regnes nu t. Qvæget. jvf. Fæ.) Der holdes kun faa Heste, men meget Qvæg p. denne Gaard. At lægge Qvæg til. (s. Ungqvæg.) Føde f. Mennesker og Qvæg. (I lav Talebrug, som Skieldsord, om et dumt Menneske; ligesom Fæ.) = Qvægavl, en. Tillæg, Opelskning af Qvæg; Fædrift. Heste- og Qvægavl er en vigtig Næringsdrift i Landet. Qvægbesætning, en. Indbegreb af det Qvæg, som findes v. en Gaard. (jvf. Besætning, 3.) Qvægbid, et. Bid af Qvæg, Græssets ell. Lovets Afbidning v. Qvæg. "Hvor Buskene have faaet Tid til at groe op over Qvægbid." Olufsen. Qvægbrems, en. Et Slags Brems (Oestris) som plager Qvæget. Qvægdrift, en. En Drift Qvæg, som føres fra et Sted t. et andet. (forskielligt fra Fædrift.) Qvægdriver, en. Een, som driver en Qvægflok fra Sted t. andet. (Ogsaa blot: Driver, Studedriver.) Qvægdød, en. det Tilfælde, at meget Qvæg p. een Tid og i een Egn døer af en herskende Sygdom. Der kom Qvægdød i Landet, i Egnen. Qvægflok, en. En samlet Mængde Qvæg. Qvægfoder, et. det, som gives Qvæget t. Føde i Huus ell. paa Stald, og som dertil er tienligt. (Det br. derimod ikke let om den Føde, som Qvæget selv tager sig, ell. Græsning.) Qvægfo-

dring (Qvægforing) en. 1. Gierningen, at fodre Qvæg. 2. Qvægfoder. **Qvægfold**, en. Fold p. Marken t. at indeslutte Qvæg i. **Qvægfoster**, et. Foster af et Huusdyr, som regnes t. Qvæg. **Qvæggiødning**, en. Giødning af Qvægets, især Hornqvægs Møg. **Qvæggræs**, et. G. som tiener t. Næring f. Qvæg, ell. er tienligt dertil. (V. S. O.) **Qvæggræsning**, en. G. for Qvæg; den Omstændighed, at Qvæg kan græsses i en Egn ell. paa et Sted. **Qvæghaar**, pl. Haar af Hornqvæg. (f. E. i Modsætn. t. Hestehaar.) **Qvæghandel**, en. Handel, Kiøbmandskab med Q. **Qvæghandler**, en. den, som driver Qvæghandel. **Qvæghiord**, en. Hiord af Qvæg. En Hyrde t. Qvæghiorden og en anden t. Faarehiorden. **Qvæghold**, et. 1. den Omstændighed, at holde Qvæg. 2. det Qvæg, som holdes p. et vist Sted; Meieri. **Qvæghund**, en. H. som er afrettet t. at vogte Qvæg og drive det sammen; Hyrdehund. (V. S. O.) **Qvæghuus**, et. d. s. s. Fæhuus. **Qvæghyrde**, en. den, som er sat t. at vogte Qvæg; Fæhyrde. **Qvæghytte**, en. En Hytte p. Marken, hvor Qvæget kan søge Skiul. **Qvægluus**, en. Et Insect, der opholder sig paa Qvægets Hud imellem Haarene. (V. S. O.) **Qvæglæge**, en. den, som forstaaer og giver sig af m. at helbrede syget Qvæg. En Heste- og Qvæglæge. (s. Dyrlæge.) **Qvægmarked**, et. M. hvor der handles m. Qvæg, især Hornqvæg. **Qvægmetz**, et. Hornqvægs Møg. Qvægmøg, Faaremøg, Hestemøg. **Qvægoffer**, et. Offer ell. Offring af slagtet Qvæg. **Qvægpenge**, n. s. coll. Afgift af det Qvæg, som holdes ell. lægges til, paabudet 1671. (Mandix d. Kammervæsen. 228.) **Qvægpranger**, en. En Mand, der handler m. Qvæg, som han opkiøber i Landet. (s. Pranger, Hestepranger.) **Qvægran**, et. Gierningen at rane Qvæg. **qvægrig**, adj. som har Overflødighed af Qvæg. **Qvægrygt**, en. Rygt, som Qvæget faaer; ell. Gierningen at rygte det. **Qvægrygter**, en. den, hvis Bestilling er at rygte ell. passe Qvæg. **Qvægskade**, en. Skade, Tab, som een lider p. sit Qvæg, ell. ved Qvægdød. **Qvægskat**, en. En Skat, som tilforn betaltes af Qvæg, især som Krigsstyr. (Mandix d. Kammerv.) **Qvægstald**, en. Stald f. Qvæg ell. Hornqvæg. (i Mods. til Hestestald og Faarestald.) **Qvægstamme**, en. En særegen, v. visse Beskaffenheder udmærket Art (Race) af Qvæg. **Qvægstykke**, et. Et Maleri, hvis Hoved-Forestilling er Qvæg. (s. Dyrstykke.) **Qvægsygdom**, en. enhver Sygdom hos Qvæg. **Qvægsyge**, en. En farlig og smitsom Sygdom, der, liig et Slags Pest, angriber Hornqvæget. Lues bovilla. **Qvægtab**, et. Tab, som lides v. at miste Qvæg. **Qvægtal**, et. Antal af Qvægshoveder. **Qvægtiende**, en. Tiende af Qvæget, som nu ydes i Penge. **Qvægtillæg**, et. 1. Gierningen at lægge Qvæg til. (Qvægtillægning. Olufsen. oec. Ann.) 2. Opdræt af Qvæg; det Qvæg, som lægges til. **Qvægtold**, en. Told, som betales af Qvæg v. dets Ind- ell. Udførsel. **Qvægtorv**, et. T. hvor Qvæg sælges, hvor Qvægmarked holdes. **Qvægtyv**, en. den, som har stiaalet Qvæg. **Qvægtyveri**, et. den Forbrydelse, at stiæle Qvæg. **Qvægvogter**, en. Qvæghyrde, Rygter. **Qvægvogtning**, en. Gierningen at vogte Qvæg. = **Qvægshoved**, et. et enkelt Stykke Qvæg, et Hoved.

Qvæg, adj. [forældet. Isl. qvikr.] levende. (s. qvik.) "Det er ildt, qvæg Mand at brænde." Ordspr. hos P. Syv. — Heraf Qvægsolv.

Qvæge, v. a. 1. [af adj. qvæg. s. qvik. T. e r q u i c k e n.] give nyt Liv, bringe hurtig t. Kræfter, oplive, forfriske, styrke v. en p. en hurtig Virkning. (jvf. vederqvæge.) "Qvæg ogsaa du min Siæl, o yndefulde Sommer!" P. H. Frimann. "Hvis vi havde hvilet, og qvæget; i Stedet f. at anstrenge os." Bagg. "Et vist yndigt Anstrøg, som qvæger Øiet i behagelig Hvile." Samme. Labyr. II. 304. En qvægende Drik, Hvile. Den qvægende Skygge. = **Qvægedrik**, en. En qvægende, styrkende, forfriskende Drik. (Rahbek.) "En Sundheds Qvægedrik." J. S. Sehested. — **Qvægelse**, en. Vederqvægelse, Vederqvægning. "Hver en Qvægelse berøvet, du m. Dødens Rædsler stred." (i en Kirkepsl.) Ligeledes: **Qvægning**, en. "Solen — sine Straaler ud t. Jordens Qvægning sender." Kingo. — **qvægsom**, adj. vederqvægende, oplivende, styrkende. "Fro vaagne de fra qvægsomt Blund." J. Smidth. "Der finder han snart en qvægsom Ro." Øhlenschl. Helge.

Qvægleer, et. En af Vand, fra et underliggende Sandlag, opblødet Leerbund, paa hvis Overflade fremkomme Væld og danne en farlig Mosegrund. (Olufsen. Landoec. 68.)

Qvægne, v. a. 1. d. s. s. qvæge; men en forældet Form. "Det Kildevand — som qvægned hendes Søn." Arreboe. "Det trætte Legem qvægne." Samme. "Man dernæst gik t. Bords, at qvægne Liv og Gane." Bording. "Vor Hiord formerer du og qvegner." Arreboe. Heraem. 75. = **qvægnes**, v. n. pass. faae Liv og Kraft, styrkes, tiltage. (Moth.) "Da qvægnes Vinden fast." Arreboe.

Qvægsand, (Olufsen.) s. Qviksand efter adj. qvik.

Qvægsom, s. under v. a. qvæge.

Qvægsolv, et. ud. pl. [af adj. qvæg

(qvik) levende.- **Qviksylf.** H. Harpestreng. T. Quecksilber.] et Metal, som i Farve ligner Sølvet, ved den almindelige Temperatur er flydende, men bliver fast og i Stand t. at hamres v. en meget høi Kuldegrad. Argentum vivum. — Deraf: **Qvægsølvbiergværk, Qvægsølvcuur, Qvægsølvdamp, Qvægsølvgrube, Qvægsølvmiddel,** (Lægemiddel, som fornemmelig bestaaer af Qvægsølv) **Qvægsølvopløsning, Qvægsølvsalve,** o. fl. a.

Qvæk, et. pl. d. s. 1. Lyden af visse Dyr, særd. Frøer; ogsaa om Ænder og Gæs. 2. en sagte Lyd hos Mennesket. Han gav ikke et Qvæk. "Og Afsky qvæler hvert et Qvæk." Bagg. (Emma.) s. qvække.

Qvæker, en. pl. – e. [E. Quaker.] et Navn, (og oprindeligen et Spottenavn) som af Andre er givet en vis, i Nordamerica og England opstaaet Religionssect, der kalder sig selv **Vennernes Samfund.**

Qvække, v. n. 1. (har.) [Isl. qvaka.] Give en Lyd, som Frøer ell. Gæs; især almindeligen om de Første. "Kun disse enkelte Frøer, hvis Natur det nu engang blev at qvække." Baggesen. Labyr. I. 380. "Hvor den aarvaagne Hund, og meer aarvaagne Gaas ei giøe, ei qvække tør." Holb. P. Paars.

Qvæld, et. s. **Væld.**

Qvæld ell. **Qvæl,** en. [skrives ogsaa Qveld. Isl. Qvölld, Qvelld. Sv. Qwäll.] Aften; (nu kun hos Digtere, og hos Almuen i nogle Egne.) I **Qvæld** (i Aften.) "Liden Gunver vandrer som helst i Qvæld, saa tankefuld." (om Aftenen.) Evald. "Om jeg end Dagens Byrde bar fra Morgen indtil Qvælde" Ingem. (rettere: indtil Qvæld.) [Heraf adskillige, i Provindserne brugel. Sammensætninger: **Qvældsgift, Qvældsmaal, Qvældsmad, Qvældsnadver,** o.s.v.]

1. **Qvælde,** v. n. og impers. 1. blive Aften, aftnes. "Denne Dag, som nu vil qvælde." Kingo. "Den klare Sol gaaer ned, det qvælder meer og meer." Samme. "Det qvælder tidligt, og kold er Stuen." C. Frimann. (Ogsaa v. dep. qvældes forekommer i ældre Dansk, og Moth har det sieldnere v. n. at qvældne "lakke mod Aften.")

2. **Qvælde,** v. n. [af Qvæld, Aften.] Dette Ord findes brugt om Solens og Maanens Nedgang; ell. rettere vel om den sidstes sildigere Opgang. (jvf. det d. Dialectler. om Ordets Brug i Jylland.) "En O, som Solen qvældende i Skovetop forgylder." Kingo. "Naar Tiden minder endelig, og Aftensolen qvælder." Sorterup. "Maanen qvælder og falder." Arreboe. Heraem. 17.

3. **Qvælde,** v. n. 1. (om Vandet) "komme boblende frem af en Aabning." V. S. O. "Blodet qvælder af et Dolkestik fra Struben." Øhlenschl. [T. quellen. Den mere danske Form er vælde.] Heraf: **Qvældsand,** et. (Væld sand.) d. s. s. Qviksand ell. Qvægsand. (Ambergs Ordb.)

1. **Qvæle,** v. a. qvalte, qvalt. [I. qvelia.] dræbe et levende Væsen v. at hindre og standse Aandedraget. I Tyrkiet henrettes de Fornemme v. at qvæles m. en Silkesnor. Han blev qvalt af Røgen. — figurl. standse, undertrykke en Kraft ell. Virksomhed, et aandeligt Liv ell. en Yttring af samme. "Vrede, naar din Ild kun ulmer, qvæle Taarer den endnu." Evald. "Sorger og Smerter kan kue, kan qvæle de muntreste Siæle." Samme. "At den lærde Verden ikke skal lide under eders Drømme, saa qvæler dem herefter i Fødselen, eller, om I heller ville, eder selv." Bagg. N. Klim. (Fort.) = Heraf: **Qvælehoste,** en. Hoste, hvoraf man er nær v. at qvæles. (V. S. O.) **Qvælstof,** et. en uopløst Substants i den atmosphæriske Luft og i adskillige (bl. a. dyriske) Legemer. fr. Azote.

2. **Qvæle,** v. a. 1. [T. quälen.] plage, pine, ængste, volde Trængsel og Nød. "I Verdens Børn, I Trælle, som m. Bekymring og m. Uro eder qvæle." Holb. P. Paars. "Hvor mange Timer jeg skal qvæles af denne Angest." Evald. "Bange Tanker qvæle hans Bryst." Wandal. "Den stolte, kolde Spot, som qvæler mig." C. A. Lund. (Uagtet Brugen hos gode Forfattere, og uagtet Subst. Qval endnu hyppigere bruges, er dog Verb. qvæle i denne Bemærk. mere en Germanisme, end optaget i almindelig dansk Sprogbrug. Det vil ogsaa sielden findes i nogen Tidsbøining ell. i de sammensatte Tider.)

Qvær, adj. og adv. stille, taus, rolig. (nu forældet; men brugt af nyere Digtere.) At tie qvær. "Hvad som priisligt er, bør ei at ties qvær." Bording. "Og dermed sidde qvær i Fred." Samme. — Heraf endeel, nu ogsaa forældede Sammensætninger, f. E. **Qværleie,** en. Beslag, som lægges p. Personer ell. Gods. (Moth.) **Qværleie,** et. den Omstændighed, at ligge stille p. et Sted. (V. S. O.) **Qværsted,** et. Qværleie, Beslag. "At meldes i Qværsted." **qværsætte,** v. a. 1. lægge Beslag paa. 2. lægge i Vinterleie. (om Skibe. A. Vedel.) "Din Søn er landet, har qværsat sine Skibe i Isefiorden." Øhlenschl. Palnat. **qværtaus,** adj. reent taus; hvoraf: **Qværtaushed.** (Vedels Saxo. 432.) **qværtiende,** adj. v. d. s. s. qværtaus ("qværtiende Mand mener ogsaa noget." Ordspr.) m. fl. a.

Qværk, en. pl. – e. [I. Querk. Sv. Quarka.] den nederste Deel af Halsen hos Mennesker og Dyr; Strube. (Dog br. **Qværk** nu i det ædlere Udtryk aldrig om Mennesket; om Huusdyr br. det derimod, snart overhovedet for Strube; snart f. den

Deel af Halsen, som er imellem den egentlige Strube (gula) og Brystet. Jugulum.) Heraf bl. a. Qværkebyld, en. Byld ell. Hævelse i Struben. Angina. (Colding. Moth.)

Qværke, en. ud. pl. en Sygdom hos Heste, der har sit Sæde i Halsen eller Qværken, og ellers kaldes Krop. Deraf: Qværkebyld, Qværkehævelse, en.

Qværke, v. a. 1. [af n. s. Qværk.] klemme een i Halsen ell. Struben; qvæle. (Moth. V. S. O.) "Jeg har en Hund, der er Faarene tro, som kan Ulvene qværke." Meislings Theokrit.

Qværn, en. pl.-e. [Isl. Qvern. A. S. Cveorn.] 1. en Sammenstilling af to runde Stene, hvoraf den underste (Liggeren) ligger stille, og den øverste bevæges i en Kreds, v. hvilken Bevægelse Korn ell. andre Ting males imellem Stenene. Denne Mølle har to Qværne. En Meelqværn, en Grynqværn, Skalqværn. "Det Korn bliver ilde malet, som bæres p. ond Qværn." Ordspr. (Ordet Qværn br. ogsaa for Mølle overhovedet: f. E. Det er Vand p. hans Qværn.) En Haandqværn o: en mindre Qværn, hvis Bevægelse skeer v. Haandskraft. 2. et Redskab, ell. et Slags Haandqværn, hvori noget males p. en Maade, liig den, hvorved Qværnen i en Mølle bevæges. En Kaffeeqværn, (Kaffeemølle) Peberqværn, Sennepsqværn. = Qværnbild, en. et Slags Hammer, hvormed Møllestene bildes. Qværnbrug, et. s. Møllebrug. Qværndrev, et. Drev, som sætter en Qværn i Gang. (Moth.) Qværnhiul, et. s. Møllehiul. Qværnhuus, et. H. hvori en Haandqværn, Hestemølle, e. d. er indrettet. Qværnkegle, en. En kegledannet Steen, der bruges i Stedet f. Løberen i en Q. Qværnkube, en, og Qværnskrue, en. den fiirkantede Tragt, hvorigiennem Kornet løber ned i Qværnen. Qværnsteen, en. 1. et vist Slags Steen, en Biergart, som er især tienlig til at giore Møllestene af. Saxum molare granaticum. 2. en tilhuggen Møllesteen.

Qvæste, v. a. 1. [Sv. qväsa. T. quetschen, knuse.] tilføie udvortes Skade v. Stød, Slag, Skud, ell. deslige; saare. (I Alm. ikke om Saar, der frembringes v. skarpe Vaaben ell. Redskaber.) Mange bleve qvæstede v. Husets Fald. At qvæstes v. en Bombe. "Hinanden qvæste, slaae ihiel, som p. Theatret, uden mindste Skade." Bagg. — Deraf: Qvæstning, en. — Qvæsthuus, et. Huus, hvor Qvæstede pleies og helbredes; Hospital f. Saarede (især Sø-Hospital.)

R.

Raa, en. i pl. bruges Raadyr. [A. S. Rah, Rah-deor. E. Roe.] et Pattedyr af Hiorteslægten, mindre end Kronhiorten og Daahiorten. Cervus capreolus. Oftere br. Benævnelsen Raadyr. — Raabuk, en. pl. -ke. En Rag af Hankionnet. Raaged, en. En R. af Hunkionnet. (Moth.) Raakalv, en. et ungt Raadyr, uden Hensyn t. Kionnet. Raakid, et. d. s. s. Raakalv (fieldnere.) Raakolle, en. K. af et Raadyr, Raadyrskolle. (s. Kolle, 2. Dyrekolle.) Raalam, et. pl. d. s. spæde Raadyr. Raaskind, et. Raadyrsskind. (Ambergs Ordb.) Raavildt, et. coll. Raadyr overhovedet, ell. som Vildt; it. Kiødet af samme. Her findes meget R. Han spiser helst Raavildt.

Raa, en. pl. Raaer og Ræer. [I. Rá. Sv. Rå; i begge ogsaa: en lang Stang.] en tyk, dertil indrettet Stang ell. Tværbielke, som p. tværs befæstes p. Masten, hvorfra de største Skibsseil hænge ned, og hvorved de tildeels bindes fast, naar man bierger dem; en Seilstang, Skibsraa. — Raabaand, et. Et af de korte og tynde Reb p. Raaliget, hvormed Seilet bindes t. Raaen. Raaliig, et. det øverste Liig ell. Toug, hvormed et Seil er kantet, og hvorved det underslaaes ell. heftes t. Raaen. Raanule, en. og Raanokke, en. Enden af en Skibsraa. Raaseil, et. s. Storseil. m. fl. a. Skibsord.

Raa, adj. n. raat. pl. raae. [I. hrár. Sv. rå.] 1. som et er tilberedet, som er i den Skikkelse, hvori Tingen kommer fra Naturens Haand (saavel om Fødemidler, som endeel andre Producter.) Raat Kiød (ikke kogt ell. stegt;) raae Æg. At spise raae Gulerødder (fordi de sædvanl. koges; men derimod ikke: raae Æbler, Pærer, Kirsebær, o. d.) Maden er endnu halv raa (ikke rigtig kogt; især om Kiød, Fisk, o. d.) Raa Silke. Det raae Marmor. Raae (ugarvede) Huder. Raae Produkter. En Bog i r. Materie (ikke heftet.) Raa Eg p.

en Kniv, Oxe e. d. (ɔ: en Eg, som endnu slet ikke har været sleben.) 2. om Veiret: fugtigt og koldt tillige. Et usundt, raat Veir. 3. fig. uden Dannelse, Cultur, Forfinelse i Sæder, Tænkemaade og Opførsel. "De første Stater ere stiftede i de raae og vankundige Tider." Sneed. Vilde og raae Folkeslag. En r. og uopdragen Person. "For v. denne Konst at danne et raat og tæmme et uregierligt Folk." Schytte. = Raahed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være raa. — Raahugger, en. pl. - e. en Tømmermand, hvis Arbeide er at afhugge de yderste, groveste Spaaner af Tømmeret, f. at give det sin første Dannelse. Raajern, et. (V. S. O.) s. Rujern. Raamelk, en. (raa Melk) den meget fede Melk, som malkes af en nybær Ko i de første Dage. Deraf: Raamelkskage, en. Pandekage, hvortil R. bruges. Raasmeltning, en. den første Smeltning af fattige, ell. med mange fremmede, umetalliske Dele blandede Ertser (f. E. Kobberertser.) Brünnichs Mineral. 204. Raasteen, en. kaldes den endnu m. umetalliske Dele forenede Kobberertš efter Raasmeltningen, som siden smeltes p. ny (røstes.)

Raab, et. pl. d. s. [J. Hróp.] en høi Opløftelse af Stemmen hos Mennesket, en stærk Lyd af Røsten. (sielden for: Ry, Udraab. At komme i Raab f. noget. V. S. O. s. Udraab.)

Raabe, v. n. og a. 2. [J. hrópa. N. S. ropen.] opløfte Stemmen, udstøde en høi og stærk Lyd, tale meget stærkt. (Man forbinder m. raabe især Begrebet om en høi Røst; skrige br. om den mere giennemtrængende, som oftest uarticulerede Lyd.) At r. i Skoven. (raabe Skovraab ɔ: r. saa høit som man var i Skoven.) At r. om Hielp. At r. paa een ɔ: kalde p. ham m. høi Røst. At r. efter een, forfølge m. Raaben (naar han gaaer bort.) — act. og med Præpos. At r. Navnene op. At r. Folk ind fra Gaden. At r. Varer op p. en Auction. At r. Folk sammen. At r. til een. Han raabte over t. os. Han raaber altid p. det Tab, han dengang led (taler idelig om.) "Og I tør raabe paa Naturens Lov, da dog I selv den overtræde." Tode. At r. Vagten ud, i Gevær. At raabe noget ud t. Salg. — jvf. anraabe, opraabe, tilraabe, udraabe. = Raaben, en. ud. pl. Gierningen at raabe. — Raaber, en. pl. - e. 1. den, som raaber. s. Udraaber. 2. et Rør, som man raaber ell. taler i, f. at forstærke Stemmen; et Raaberør.

1. Raad, et. (br. ofte ud. Art.) pl. d. s. [Isl. Rád. T. Rath; beslægtet m. Geräth, Hausrath.] 1. Middel t. at opnaae noget; Udvei. Jeg veed ikke R. dertil. Jeg seer ingen anden R. end at 2c. Vi maa see at finde p. Raad dertil. 2. Middel t. at afhielpe ell. bøde noget. R. mod en Sygdom. Han veed et godt R. mod (ell. for) Koldfeber. For Døden er ingen Raad (jvf. følgende Ord No. 4.) 3. Evne, Kraft, Leilighed. Jeg har ikke R. til at kiøbe saa dyr en Bog. Han har gode Raad dertil. Det er der gode Raad til (det kan let skee.) Naar jeg faaer Raad. At holde til Raade m. noget ɔ: tage sparsomt t. det, man har; spare paa. (jvf. Forraad.)

2. Raad, et. pl. d. s. [J. Rád. Sv. Råd. N. S. Raad.] 1. ud. pl. Overveielse af Bevæggrunde, Bestemmelsen af og Midler t. en tilkommende Handling, enten imellem flere, eller af en enkelt v. sig selv. At holde R. om noget (m. andre, v. sig selv.) At gaae i R. med een om noget. (Sneedorf.) 2. Anslag, Anlæg, overlagt Plan. At lægge R. op om noget, imod een. At være med paa Raad om noget ɔ: have Deel i Anlægget. "Han var med p. Raad, at slutte Forbund m. Fyrsterne." Wandal. 3. ud. pl. Evne, Forstand, Klogskab t. at indsee de bedste Midler t. noget, den rigtige Fremgangsmaade i en Sag. (en forældet Bemærk. der forekommer i D. Bibel.) "Herrens Raad bestaaer evindelig." Ps. 33. "Han er underlig i Raad og stor i Væsen." Es. 28. 29. 4. Mening om Udførelsen af et Foretagende, om de rigtige Midler dertil, den rette Fremgangsmaade, f. saavidt en saadan Mening meddeles en Anden. At give een et R. Dette er mit Raad. "Hver Raadgiver holder sit Raad høit." Sir. 37. At staae een bi, være een behielpelig med Raad og Daad. At søge R. hos een; At spørge sig til Raads hos een. At tage een t. Raads (B. Thott) ell. paa Raad m. sig. At følge eens R. Jeg giorde det efter hans Raad. 5. ud. pl. en Forsamling af flere, for at overveie fælles Sager, og tage Beslutning om deres Udførelse; særd. et Samfund af Mænd, hvis Bestilling er at overveie, og i Forening bestyre offentlige Sager. Raadet var forsamlet den hele Nat. At sammenkalde Raadet, have Sæde og Stemme i Raadet. Borgemester og R. i en Stad. (Jvf. Krigsraad, Statsraad, o. fl.) — Af denne sidste Bemærk.: Raadsbefaling, en. En af Raadet udstedt Befaling. Raadsbeslutning, en. den af et Raad i en vis Sag fattede Beslutning. Raadsforsamling, en. Møde, Sammenkomst af de Personer, som udgiøre et Raad. Raadsforstander, en. den som forestaaer, har Forsædet i et R. Raadsherre, en. den som er Medlem af et regierende Raad, særd. i frie Stæder. Raadsherrinde, en. En Raadsherres Hustru. Raadsmand, en. i ældre Skrifter: Raadgiver, den, som raader til en Gierning. (fortiener igien at optages, som Modsætn. til Daadsmand, Gierningsmand.) [Desforuden: Raadhuus, Raad-

mand, Raadstue. s. nedenfor.] = raadfærdig, adj. som strax veed at finde Raad, ikke forlegen for R. (modf. raadvild.) raadføre, v. a. 2. give Raad, lede v. Raad. (sielden.) "Guddommen vilde r. Menneskene p. deres Veie." Guldberg. raadføre sig, v. rec. 2. søge Raad hos een, spørge sig t. Raads. "Raadfør dig med vise Folk, og hav din Tale m. Forstandige." Sir. 9. "Ved Breve raadforte Andre sig m. ham." Wandal. Deraf: Raadforelse og Raadforsel, en. Gierningen at raadføre sig. (D. Lov. II. 9. 7.) Raadfører, en. Raadgiver (i ældre Skrifter.) — raadgivende, adj. v. som giver, meddeler, indeholder Raad. "Hun havde kun en raadgivende, ingen afgiørende Stemme." Rahbek. Raadgiver, en. den, som giver en anden Raad. (Raadgiverske, en. V. S. O.) — Raadhuus, et. en offentlig Bygning i Kiøbstæderne, hvor Øvrigheden og Stadens Deputerede forsamles, Retten holdes, m. m. (Deraf: Raadhuuskielder, Raadhuusvagt, o. fl. jvf. Raadstue.) — raadløs, adj. d. s. s. raadvild. "r. Tvivl. — Under forvirret og raadløs Daad." Hertz. Deraf: Raadløshed, en. ud. pl. — Raadmand, en. pl.-mænd. en Embedsmand, der tilligemed Borgemesteren i en Kiøbstad tager Deel i Byens offentlige Sagers Bestyrelse, (sidder i Magistraten) uden at have dømmende Magt. Raadmandskab, et. en Raadmands Bestilling. — Raadsal, en. S. hvor der holdes Raad. "Fyrstens R." Storm. raadslaae, v. n. 3. holde Raad, overlægge i Forening. At r. med een om noget. De raadsloge længe, om Byen skulde overgives. "Og mens man raadslog om det for sig kunde gaae." Holberg. "I deres offentlige Forsamlinger raadsloge de om Statens Anliggender." Schytte. Raadslag, et. [J. Rádslag.] Handlingen, at raadslaae, holde Raad. At holde R. (D. Bibel.) Raadslutning, en. (T. Rathschluß.) Beslutning, som fattes efter at have holdt Raad. Moth. (J. Rádslag.) "Da vor Misfornøielse ikke kan forandre den Eviges Raadslutninger." Basth. "Hvor Guds Raadslutninger begyndte at fuldbyrdes." Mynster. raadsnild, adj. kløgtig t. at give Raad. Moth. Grundtv. (J. rádsniallr.) raadspørge, v. a. 3. spørge t. Raads, raadføre sig med. "At r. Naturen." J. Boye. De raadspurgte Oraklet. "At raadspørge sig med Gud." P. Tidemand. "Overtroen drev en Mængde af Raadspørgende t. dem." Guldb. Deraf: Raadspørgsel, en. Raadsførsel (som mere br.) — Raadstue, en. pl.-r. d. s. s. Raadhuus, ell. egentlig det Værelse i Raadhuset, hvor Øvrighedens Forsamlinger ell. hvor Retten holdes. At møde p. Raadstuen, føres p. Raadstuen. (Deraf bl. a. Raadstuebud, en. B. som giør Opvartning p. Raadstuen. Raadstuebøger, pl. Bøger, Protocoller, som holdes p. Raadstuen. Raadstuedag, en. En af de Dage i Ugen, da Øvrigheden forsamles, ell. Retten holdes p. Raadstuen. Raadstuedom, en. D. ved Raadstueretten. Raadstueforretning, en. F. som afgiøres p. Raadstuen. Raadstuekielder, en. K. i Raadhuset. Raadstueret, en. Ret, Ting, som holdes p. Raadstuen (og som tilforn var en Overret og forskiellig fra Byting.) Raadstuesal, en. et upassende Ord for: Raadstue ell. Raadhuussal. Raadstuesager, pl. S. som forhandles p. Raadstuen. (Holb. P. P.) Raadstuesamling, en. Forsamling, som holdes p. Raadstuen. Raadstueskriver, en. S. som giør Tieneste hos Magistraten, ell. i en Raadstueret. Raadstuetiener, en. d. s. s. Raadstuebud. Raadstuevagt, en. Vagt, som holdes paa ell. ved et Raadhuus. Raadstuevidne, et. Tingsvidne om det, som er forhandlet i en Raadstueret. (Forordn. 25 Mai 1804.) Raadstuevægter, en. V. som om Natten varer p. Raadhuset.) — Raadstævne, et. Folke-Stævne, Møde f. at holde Raad om noget. At holde R. samles til R. (Isl. Rádstefna.) raadviis, adj. som giver gode, kloge Raad. (J. rádvís.) raadvild, adj. som ikke veed at finde p. Raad, Midler ell. Udveie. (J. rádvilltr.) Deraf: Raadvildhed, en. ud. pl. (Engelst.) — raadvillig, adj. villig til at give andre Raad. (Øhlenschl.)

Raad, en. pl.-er. egentlig: den, som er Medlem af et Raad (T. Rath;) men bruges hos os kun i Sammensætn. og som en Titel, hvoraf overflødig Mængde haves. s. Bergraad, Etatsraad, Geheimeraad, Justitsraad, Kammerraad, Krigsraad, o. fl.

Raad, et. (kort Vocallyd.) ud. pl. [Isl. Hrodi.] fordærvet Vædske, Edder, Materie i Saar og Bylder. "At gaae i Raadd." Baggesen.

Raadden, adj. n. raaddent. pl. raadne. [J. rotinn. A. S. rotan.] om faste, organiske, m. Vædsker forsynede Legemer: opløst i Bestanddelenes Sammenhæng, hvilke i et Slags Giæring tabe Fastheden og efterhaanden forgaae. Raaddent Kiød, raadne Æg. r. Fisk. raaddent Træ. — Om flydende Ting, der komme i en opløsende Giæring; især om Vand. = Deraf: Raaddenhed, en. ud. pl. — raadne, v. n. 1. (er.) blive raadden; tabe Delenes Sammenhæng v. opløsende Giæring. Deraf: Raadnelse, Raadnen, en. (s. opraadne.)

Raade, v. a. 1. [J. ráda. A. S. rædan.] 1. give Raad, anbefale een noget, som tienligt; tilskynde ell. advare v. Raad. Lægen har raadet mig Søbad. Jeg raadede ham strax at søge derom. At r. een vel, ilde. At r. een fra, til noget. At r.

til Fred. 2. have i sin Magt, have Magt over, styre, regiere. At r. i sit eget Huus. Hun vil raade med (vil have Deel i Bestyrelsen.) At r. for Riget. "Du, som f. Liv og Død, for Tid og Udfald raader." Tullin. At r. over sine Bønder. Hun raader over ham. "De stode under Lovene, og vilde raade over dem." Guldberg. Det raader jeg ikke for (det beroer ikke p. mig.) "Dersom det staaer dig frit for, og du haver det at raade, enten du vil, eller ikke." B. Thott. Han har meget, mange Penge at r. over. Nu maa han r. sig selv (leve som han vil, selv styre sine Handlinger.) (s. raadig.) Her raader han ikke, har han ikke at raade. 3. formaae, være voxen. Han tager sig mere paa, end han kan raade. At raade med noget ɔ: formaae at bevæge det, at handle dermed, faae Bugt med. Denne Steen kan een Mand ikke raade med. 4. giette, udtyde, fortolke. (I. ráda. T. r a t h e n.) At r. en Drøm. "Hvor er den Kraft, som dig omfatte kan, og dine evigdunkle Runer raade?" S. Blicher. 5. At raade Bod p. noget ɔ: rette en Feil, afhielpe en Mangel, bøde paa.

Raadelig, adj. [I. rádlegr. Sv. rådlig.] tienlig, gavnlig, som kan tilraades een. Det er raadeligst at tie hermed.

Raaderum, et. ud. pl. (s. raade, 2.) egentl. Rum t. at kunne raade, handle m. noget; figurl. At have R. faae Raaderum. ɔ: Leilighed t. at giøre, udføre noget, t. at bruge sine Kræfter; Frihed t. at handle som man vil.

Raadig, adj. [af Raad, Evne, Kraft.] i hvis Evne det staaer, at handle, at bruge noget efter egen Villie; fri, uafhængig, myndig over. At være r. over sine Midler, over sine Handlinger. (jvf. selvraadig.) = Raadighed, en. ud. pl. Myndighed. At have R. over noget, over Andre. Godset er nu t. hans frie Raadighed.

Raadyr, et. s. under Raa.

1. Raage, en. pl.-r. en liden Dynge, en Bunke; (er et jydsk Ord.) "Læggés Møget i Raager ell. smaa Bunker langs ad Ageren, saa udgiærer det meget snart og mister sin Kraft." Olufsens Land-Oecon.

2. Raage, en. pl.-r. en Fugl af Ravne-Slægten. Corvus frugilegus.

Raaholt, en. pl.-er. den øverste Planke rundt om Siden af et Skib.

Raamærke, et. pl.-r. (forældet.) Grændsestiel, Skielmærke imellem Lande. ell. til hinanden grændsende Jorder. s. Landemærke. [Af det forældede Raa; Skiel, Grændse.]

Rabarber ell. Rhabarber, n. s. en fremmed Lægeplante, som ogsaa her til Lands dyrkes. Rheum.

Rabat, en. ud. pl. [Fr. rabat. It. rabalto.] 1. i Handelen: Afdrag, Afkortning p. en Vares bestemte Handelspriis. At give R. paa noget. 2. omboiet Kant p. Klæder, især naar den er af forskiellig Farve.

Rabbiner, en. pl.-e. en jødisk Præst eller Skriftlærd.

Race, en. pl.-r. [fransk.] om Dyr, især Huusdyr; vel ogsaa om Mennesker: en vis Deel af en Art, udmærket v. afvigende Egenskaber, som holde sig under Forplantningen. (s. Stamme.)

Rad, en. pl.-er. [Sv. og N. S. R a d. I. Röd.] 1. flere Ting, som ere samlede nær v. hinanden i en Linie. Soldaterne opstilledes i to Rader. En Rad Perler, Huse, Træer. (jvf. Række.) En lige Rad. At slutte Raden, være den sidste i en R. 2. ud. pl. Tilstanden, at flere Ting saaledes ere samlede. At sætte noget p. Rad, i R. At følge, gaae, ride i Rad. Træerne staae i Rad. 3. ud. pl. den Tilstand, det Tilfælde, at flere Ting skee ell. følge p. hinanden i en vis Orden. Raden kommer snart til dig. Den, som Raden træffer, gaaer ud. Tre Dage i R. ɔ: efter hinanden. 4. en Rad, d. s. s. Beenrad. Deraf: Dødningrad, Rygrad. = Radbyg, et. Byg, som har flere Rader Korn i Axet. Raddands, en. D. som foretages i een ell. flere Rader af Dandsende. Radgaas, en. En Vandfugl af Andeslægten. Anas bernicla. (efter nogles Mening, fordi de pleie at flyve i lange Rader.) Radlægning, en. Gierningen at lægge noget radviis (f. E. Frøkiærner i Jorden.) radsaae, v. a. 1. saae (Kornet) radviis i Furerne m. passende Mellemrum, i St. for at strøe det ud p. Marken (Olufsen.) Deraf: Radsaaening, en. "Ved Radsaaening spares meget Sædkorn." Olufsen. — radviis, adv. 1. i Rad, ell. i flere Rader. 2. een Rad efter den anden.

Radbrække, v. a. 1. [kunde udledes af Rad, Beenrad; men er snarere overført af det T. r a d b r e c h e n.] aflive Forbrydere, v. at knuse deres Lemmer og Ryg, som pleiede at skee m. et Hiul. fig. at radbrække et Sprog ɔ: tale det reent slet og urigtigt. — Deraf: Radbrækning, en. pl.-er.

Radere, v. a. 1. [Lat.] 1. ætse Figurer i en Kobberplade v. Hielp af Skedevand, som er et Slags Kobberstikning. 2. udskrabe, udslette det, som er skrevet.

Radesyge, en. ud. pl. [uvis Oprindelse; maaskee af Raad, Edder ell. af I. Hrudr, *crusta vulneris*.] et Slags langvarig og smitsom Hudsygdom ell. Spedalskhed, som forekommer i de nordiske Lande.

Radiis, en. pl. Radiser. d. s. s. Rædike, ell. en vis Art af denne Plante. (Raphanus sativus.)

Raffinere, v. a. s. luttre, rense. raffineret Sukker. (Raffinaderie, s. Sukkerhuus.)

Rafle, v. n. og a. 1. [formodentl. beslægtet m. det T. raffen. Sv. rappa.] 1. kaste m. Tærninger, afgiøre v. Tærningkast. At rafle om noget. 2. skrive hastigt. (Moth.)

Raft, en. pl. -er. [J. Raftur. A. S. Ræfter.] en lang og tynd Tømmerstok, en Sparre, Lægte. En Humleraft.

Rag, en. ud. pl. Damp, som stiger op af Havet; Havtaage. D. H. O. (Moth. Et jydsk Ord.)

Rag, adj. 1. lige, ret opstaaende, opret. (forældet.) 2. strid, stivhaaret. "Ragt Haar, ragt Skiæg." P. Clausen. rag Uld. (Moth; br. i Jylland.) Deraf ogsaa: Rag, et. ud. pl. stride Haar, saasom p. Bukke og Geder. (Moth.)

1. Rage, v. n. og a. 1. [J. og Sv. raka. A. S. racian.] 1. Røre idelig, ell. frem og tilbage i noget. At r. i Jorden m. Fingrene, i Ilden m. en Tang. 2. føre noget sammen, samle i Hob, enten m. Hænderne ell. med et Redskab. At r. noget frem, op af Jorden. At rage noget t. sig. At rage Ilden sammen. 3. borttage Haar ell. Skæg m. en skarp Kniv. (barbere.) At lade sig rage. At r. sig selv. Haaret blev raget af hans Hoved. = Ragedug, en. D. som lægges om Halsen p. den, der rages. (Moth.) Ragekniv, en. En meget skarp, tyndsleben Kniv t. at afrage Skæg ell. Haar; Barbeerkniv. Ragetøi, et. alt det, som hører t. at rage Skægget. = Ragen, en. ud. pl. Gierningen at rage.

2. Rage, v. a. og n. 1. [af uvist Slægtskab.] 1. naae til, røre ved. (sielden og mest kun i en lav Talemaade. Det rager ham ikke. Hvad rager det dig? ɔ: vedkommer.) 2. At rage frem, være fremstaaende og synlig, over noget lavere. Klippen rager frem af Vandet. Tilforn har den raget frem. "Det oversvømmede Egypten, hvor de høit liggende Byer ragede frem over Vandet." Guldberg. 3. At rage i, komme i, blive indviklet i. At r. i Klammeri m. een. Han er raget i en slem Sag.

Rage, en. pl. -r. et Redskab t. at rage med; en Ildrage, Ovnrage.

Rageri, et. pl. -er. unyttige Smaating, Ting ud. Værdi, samlede p. eet Sted.

Ragle, en. pl. -r. en Uldtot. (Moth. usædvanl. jvf. Rakle.)

Ragle, v. n. 1. [J. og Sv. ragla.] vakle, rave, som den Drukne, ell. den kraftløse Gamle. (Moth. forældet. jvf. rave.)

Raigræs, et. n. s. et Navn, der gives to Slags Foderurter: engelsk Raigræs (Lolium perenne) og: fransk Raigræs (Avena elatior) dog især den første.

Raket, en. pl. -ter. [It. raggetto.] i Fyrværk: en m. Krud og stødt Kul fyldt Pølse ell. Cylinder, som fæstes t. en lang Stok (Raketstok), og efterat være antændt, stiger høit i Veiret.

1. Rakke, en. pl. -r. [A. S. Ræc. Sv. Racka, en Tæve.] 1. en lodden ell. langhaaret Hund. (Moth. Synes at være Bemærkelsen, hvor der i K. V. forekommer: "Lege med Rakke og Mynde.") 2. en ung Hund; en Hvalp; forældet. ("Lidet baader Rakke, at lege m. gammel Tæve." Ordspr. P. Lolle.)

2. Rakke ell. Rak, en. [Holl. Rak.] til Skibs: en Samling af Toug, besatte m. smaa Trækugler, hvormed Raaen holdes t. Masten. (Deraf: Rakkeline, Rakketallie o. fl. Sammensætninger.)

Rakker, en. pl.-e. [H. og N. S. Racker.] tilforn: den, som flaaede døde Heste og Kreature (s. Natmand) og tillige gik Skarpretteren tilhaande, bortførte henrettede Forbryderes Lig, m. m. = rakkeragtig, adj. liig en R. eller hans Bestilling. Rakkerarbeide, et. Rakkerens Forretning. Rakkerknegt, en. den, som tiener Rakkeren, er hans Svend. Rakkerkule, en. Kule ell. andet Sted, hvor Aadsler og æreløse Forbryderes Liig nedgraves. Rakkerslusse, en. S. ell. Karre, hvorpaa saadanne Gienstande af Rakkeren bortslæbes. (som adj. føies det i Pøbelsproget t. flere Ord, f. at betegne Tingens Slethed, ell. som Skieldsord.) Ligeledes høres kun i lav Talebrug det maaskee m. Rakker beslægtede v. rakke, i Udtrykket: at rakke een til (rakke sig til) ɔ: tilsøle; it. udskiælde, afprygle.

Rakle, en. pl.-r. Blomstringen p. Rødbetræer, Popler o. a. Træer, hvis Blomsterstilk er tæt bedækket m. Skæl, under hvilke Blomsterne sidde. (Amentum.)

Ralle, v. n. 1. (har.) [J. hracka. T. röcheln.] give en vis Lyd i Luftrøret og Brystet, naar Aandedraget hindres. "De Døendes Røst, det rallende Bryst, er min kiæreste Lyst." Evald. "Det gamle Hedenskab alt gisper mat, det raller alt i Døden." Ohlenschl. — Deraf: Rallen, en. ud. pl. En Rallen i Brystet, for Brystet. (Heraf vel ogsaa n. s. Ralle, som undertiden i dagl. T. bruges for: Luftrør, Strube; f. E. en Gaaseralle.)

1. Ram, adj. pl. ramme. [J. rammr.] 1. skarp, bidende; streng i Smagen. En ram Smag. "Jo federe Melk, jo rammere Ost." Bording. 2. stærk og ubehagelig Lugt, der ligesom svarer t. hiin Smag; f. E. Gedebukkens. — Deraf: Ramhed, en. ud. pl.

2. Ram, adj. fuld, fuldkommen; reen. I Talemaaden: for ramme Alvor. Det er r. Alvor, mit ramme Alvor. — At tale ram Jydsk.

Ram, et. ud. pl. Gierningen at ramme; Træf, Leilighed. At faae R. til noget, t. een. Du skal ei gaae Ram forbi ɔ: jeg skal nok ramme Dig. "De Papistiske løb heller

ikke Ram foruden." Colding. "Tyveri er Tyveri, og Tyv bor ei gaae Ram forbi." Bagg. (Kallundb. Kron.) — At see sit Ram t. noget ɔ: see Leilighed til. "Fordi han Gratier og Muser fanger m. Glæde, naar han seer sit Ram." Bagg.

Ramle, v. n. 1. (har.) Haren ramler, naar den vil parres. (i Jægersproget. T. rammeln.) = Ramler, en. pl.-e. (Ramling. Moth.) en Hanhare. V. S. O. (Tydsk.).

Ramle, v. n. (V. S. O.) buldre. s. rumle.

Ramme, v. a. 1. og 2. [J. ramma.] 1. naae, komme t. at berøre en Gienstand, enten m. Forsæt, v. at sigte t. den, ell. ved Hændelse; træffe. Skuddet rammede ikke. At r. een m. en Øre. Der ramte du det rette (traf, giættede rigtig.) "Men saa dog ramme ret, hvorledes det gaaer til." Bording. "Du rammer selv min bedste Tarv." Kingo. "Man skal ramme Maade udi alle Ting." B. Thott. Det kommer an paa, hvem Lykken vil ramme. 2. støde ell. slaae stærkt p. noget f. at faae det ned. (T. og N. S. rammen. E. to ram.) At ramme Pæle ned. (at bukke Pæle. Moth.) = Deraf: Rambuk, en. pl. - ke. Maskine, hvormed store Pæle rammes ned; en Pælebuk.

Ramme, en. pl.-r. [Sv. Ram. T. Rahmen. A. S. rima, Kant.] en bred Indfatning ell. List omkring en anden Ting. At sætte et Skilderi, Kobberstykke i R. En Speilramme, Syeramme, Vinduesramme. At spænde Klæde i en R. for at tørres. = Rammekoie, en. Skibskoie, m. en Træramme i Bunden. Rammesnedker, en. S. som især forfærdiger Skilderirammer. Rammestykke, et. 1. Et Skilderi, Maleri, bestemt t. at sættes i R. 2. det øverste Tværstykke p. en Dørramme. Rammesyening, en. S. ell. Udsyening (Brodering) p. Toi, som spændes i en Syeramme.

Ramse, en. pl. - r. (ogsaa Remse.) en Samling af Ord uden Mening, en lang Tale uden Liv og Fynd. Det er en R. han har lært udenad. At sige en lang R. frem.

Ramse, v. a. 1. At r. noget op, sige noget hastigen frem, uden rigtigt Toneholdd, og uden at agte p. Mening. At ramse op hvad man har lært udenad, hvad man ikke forstaaer.

Ran, et. ud. pl. [J. Rán.] den Gierning, p. en ulovlig Maade og uberettiget at stille en anden v. noget, han eier ell. har i sin Værge, enten v. at tage det m. Vold eller hemmeligt, eller v. at forjage ham fra Besiddelsen. At begaae Ran. "At Tyven not engang igien f. dette Ran afstraffes skulde." Bagg. Haandran, Boran, Hiordran, Markeran, Agerran. (D. Lov.) (jvf. Tyveri, som er et mindre udstrakt Begreb, og forudsætter altid, at Gierningen skeer hemmeligt. Ethvert Tyveri er Ran, men ikke omvendt.) = Ransboder, pl. B. som efter Loven maa betales f. Ran. Ransgierning, en. d. s. s. Ran. Ransmand, en. den, som begaaer Ran. Ranssag, en. Sag, der anlægges mod een f. Ran. — ransvoren, adj. i det ældre Lovsprog: den, som v. Ed blev overbeviist om, at være Ransmand. Rantog, et. Tog, som gaaer ud p. Ran; Rovertog. (forskielligt fra det forældede Ranstog ell. Ranstoug ɔ: den Forretning, at være Ransnævning, ell. aflægge Ed om Ran.)

Rand, en. pl. - e. [J. Rönd. A. S. Rand.] 1. en Linie, Stribe. 2. den yderste Linie, Kant ell. Indfatning af en Ting. En bred, smal R. At fylde et Glas t. Randen. At skrive i Randen af en Bog. En Bog m. bred R. At bøie en R. paa Papiret. Ved Afgrundens Rand. (s. Bred.) Randen p. Skoe, Støvler, et vist Slags Søm og en vis Maade, at sye Saalen t. Overlæderet. = randfyldt, adj. v. fyldt indtil Randen. (S. Staffeldt.) randhaaret, adj. i Plantelæren: om Blade, som i Kanten ere besatte m. Haar. (ciliatus.) Randlist, en. List, som gaaer langs med ell. trindt om Randen af noget. Randmergel, en. en Jordart, som i Leiet viser afvexlende rødgule og blaae Striber; Rødleer. (V. S. O.) Randsaale, en. S. paa Skoe ell. Støvler, som er syet m. Rand. randsaalet, adj. forsynet m. Randsaaler. Randsko, en. S. med Randsaale. (ligeledes: Randstøvler.) Randskov, en. den yderste Deel, Udkanten af en Skovstrækning. (V. S. O.) Randskrift, en. S. som skrives i Randen, f. E. i Bøger. Randskrift paa en Mynt (som er uden p. dens Rand.) Randstrimmel, en. S. som gaaer langs m. Randen, ell. udgiør den yderste Deel af noget. Randstykke, et. S. til at sætte i Randen af noget. Randsyening, en. den Maade, hvorpaa Skoe og Støvler syes m. Rand. = randet, adj. forsynet m. Rand. 2. stribet. (Moth.)

Rande, v. a. 1. sætte Rand om noget. At rande en Mynt; randede Ducater. 2. giøre stribet. (Moth.)

Randsage, v. a. s. ransage.

Randsel, en. [Tydsk.] s. Vadsæk.

Rane, v. a. 1. [s. Ran.] at begaae Ran, stille een v. noget p. en ulovlig, voldsom Maade. At r. noget fra een. At rane noget bort. — Raner, en. pl. - e. den, som begaaer Ran; Ransmand.

Rang, en. ud. pl. [Fransk.] den Grad i personlig Stand og Værdighed, som een har i det borgerlige Liv, enten i Alm. ell. fornemmelig for saa vidt som denne Grad v. Anordninger er bestemt. Deraf ogsaa: Fortrin i denne Grad f. andre, — Forsæde.

At ophøies i Rangen (meddeles R.) At faae en høiere Rang. En Mand af høi R. At have R. over een, m. een. = Rangbrev, et. Kongebrev, hvorved Rang meddeles. Rangforordning, en. F. som bestemmer de forskiellige Classer og Grader i Rangen. Rangskat, en. Skat, som Rangspersoner i Forhold t. deres R. maa betale. Rangskib, et. d. s. s. Linieskib (af Rang, i Bemærkelsen: Orden, Rad.) Rangstrid, en. ud. pl. Strid imellem flere om Forsædet ell. om den høiere R. rangsyg, adj. som har en overdreven og latterlig Begierlighed efter Rang ell. udvortes Fortrin. "Han trygler ei som rangsyg Nar." P. M. Troiel. Rangsyge, en. den Egenskab, at være rangsyg. Rangtitel, en. 1. Titel som tilkommer een, i Følge hans Rang. 2. Titel, som blot giver Rang, som ei følger m. et Embede. = Rangsperson, en. pl.-er. den, som har R. i Følge en Rangforordning, den, som Regenten har meddeelt Rang.

Rangle, en. pl.-r. [J. Hraungl, Støi.] en Pind af Been e. d. med smaa Sølvbiælder paa, som gives spæde Børn i Hænde, at lege m. — Ranglebiælde, en. B. paa en Rangle. Rangleklang, og Ranglelyd, en. den Lyd, som en R. giver naar den rystes. "barnagtig Rangleklang." Øhlenschl. Rangleslange, en. d. s. s. Klapperslange. Ranglespil, et. Leg m. en Rangle f. at more et Barn. "Et Ranglespil m. løiet Daad, t. Morskab kun f. Drenge." C. Hauch.

Rangle, v. n. 1. (har.) ryste en Rangle, ell. noget, der giver en lignende Lyd. At r. for et Barn m. et Knippe Nøgler. — Rangletøi, et. noget t. at rangle med; det, som hører til en Rangle.

Rank, adj. [A. S. ranc. J. rackr. N. S. og H. rank, rang.] lige i Værten; om høie og t. en vis Grad tynde Legemer. En r. Bøg, Gran. "Ak, brækker Storm de ranke Pile, og skaaner et unyttigt Rør." Evald. At holde sig rank, sidde r. til Hest. En deilig r. Pige. "Jeg saae ikke p. min hele Gang en eneste rank Ryg." Bagg. Hun har en rank og smækker Skabning. [J det Overtydske: rahn, rahnig; Høit. schlank.] 2. uegentl. om Skibe, der ikke godt kunne bære deres Seil, men krænge let v. ubetydelig Sidevind; det modsatte af: en stiv Seiler. = Deraf: Rankhed, en. ud. pl.

Ranke, en. pl.-r. [N. S. Ranke. Sv. Ranka.] den tynde, snordannede, krybende Stængel paa visse Værter, f. E. Humlen; og de lignende, tynde Skud fra Grenene p. andre Værter (f. E. Viindruen, Vedbenden) m. hvilke de snoe sig omkring ell. holde sig v. andre Legemer. "De kiælne Ranker den unge Vedbend om dets Grene slaaer." Tode. — Ved Ranker absol. menes sædvanligen Viinranker. "Jeg den fulgte hid til din Hytte, som smukt dannes af Rankernes Løv." Heiberg. (s. Viinranke, 1.) = Rankekniv, en. K. til at beskære Ranker m. Rankepæl, en. P. ell. Stage, som Viinranker snoe sig om; Rankestage.

Ranke, v. a. 1. At r. Viindruer op, binde dem op t. Stængerne. — At ranke sig, recipr. snoe sig i Ranker om noget, ell. ligesom Ranker. En ranket Stængel (p. Planter, som støtte sig i deres Vært t. andre Legemer; sarmentosus.)

Ransage, v. a. 1. [J. ransaka; formodentl. af Ranr, Huus, og sækia, søge. Det skrives endnu i Alm. randsage.] søge meget omhyggelig f. at finde noget som er skiult; giennemlede. De ransagede hele Huset, alle hans Papirer. At r. eens Giemmer. "Vi Pengepungen gav dem at randsage; men ikke mindste Hvid blev deri funden." Heiberg. — Ransagning, en. pl.-er.

Ranunkel, en. pl. Ranunkler. et fremmedt Navn p. en Planteslægt, hvoraf en Art dyrkes i Haverne. Ranunculus platanifolius.

Rap, adj. [N. S. og Sv. rapp.] hurtig, snar. At være r. til sin Gierning, rap t. Fods, r. paa Benene. = rapfodet, adj. hastig t. Fods, letbenet. raphændet, adj. 1. hurtig i Hændernes Gierning. 2. tyvagtig. (Moth.) — Raphed, en. ud. pl. Hurtighed.

Rap, et. pl. d. s. [Sv. Rapp. A. S. hreppan, berøre.] et Slag, lidet Slag. At give een et R. faae et Rap. (fig. i d. Tale: en Skade. Han fik et slemt Rap da Kornpriserne faldt.)

Rapert, en. pl.-er. den Stilling ell. Vogn, hvori Skibskanoner lægges og befæstes, for at kunne rulles frem og tilbage.

Rappe sig, v. rec. 1. skynde sig. (dagl. T.)

Rapse, v. a. 1. [Sv. rappa.] stiæle m. Behændighed (mest om smaa Tyverier, og i d. Tale. Hos Moth ogsaa: rappe.) Deraf: Rapsen, en. ud. pl. — Rapsgods, et. Tyvekoster. (Ambergs Ordb.) rapsk, adj. tyvagtig. (Colding.)

Rapsæd, en. En i nyere Tid af det T. eller N. S. optagen Benævnelse p. en Plante af Kaal-Slægten, som dyrkes f. dens olierige Frø. Brassica Napus. (i d. Tale ogsaa Raps.)

Rar, adj. 1. sielden. (rarus.) Deraf: Rarhed, en. Sieldenhed. (Sneedorf.) og Raritet, en. pl.-er. et sieldent Stykke, noget smukt og sieldent. (d. Tale.) 2. fortrinlig, god i sit Slags, elskværdig. (meget hyppigen i d. Tale og hos Almuen, saavel om Personer, som Ting.)

Rase, v. n. 1. har. [J. og Sv. rasa, falde pludseligt, styrte; rende. J. Rasa, Støi. Ras, voldsomt Løb. E. race.] 1. egentl. giøre stærk Tummel, heftig Støi og Oprør; være i voldsom Bevægelse. En

rasende Storm. Vinden rasede i de splittede Seil. At skrige og rase. — Ilden rasede i tre Dage. Pesten raser iblandt Folket. 2. handle i høi Grad mod Fornuften, enten i Lidenskab ell. af Uforstandighed. At r. af Vrede. At rase ud, holde op at rase. — partic. rasende br. saavel for: gal, afsindig, som for: voldsom, heftig, lidenskabelig. Den rasende Pøbel. Han er et rasende Menneske naar han bliver vred. Et rasende (i høi Grad ufornuftigt) Indfald. En rasende Smerte. — Endog som adv. At bære sig rasende ell. rasende galt ad. 3. være Fornuften reent berøvet, være afsindig. Den Syge raser. — Raseri, et. pl.-er. Tilstand, hvori man raser; Handlingen, som man begaaer i saadan Tilstand; i høi Grad ufornuftig, gal Handling. Det er R. af ham, at tænke derpaa. At ligge i R. (Rasen br. ogsaa om Tilstanden; og Rasenhed er brugt af Rahbek.)

Rask, et. ud. pl. [E. Rash. T. Rasch.] et Slags let uldent Tøi. Et Raskes Skiørt. = Raskmager, en. pl.-e. den, hvis Haandværk er at væve Rask. (Moth.) Heraf: Raskmagergarn, et. og Raskmageruld, en. Uld og Uldgarn af det Slags, som Raskmagere bruge.

Rask, adj. 1. hurtig, snar. raske Bevægelser. At være rask t. Fods. "Den Raske bevæger sig m. Hurtighed og Kraft." P. E. Müller. At gaae rask. Vi maae kiøre rask til. [Det br. i Alm. med Hensyn t. Bevægelsens Hurtighed; men i ældre Dansk ogsaa m. Hensyn t. Tidens Korthed ell. Hastighed overhovedet. s. Glossariet t. den gammeldanske Bibeloversf.] 2. flink, freidig, kiæk. En rask Sømand, Soldat. En r. Gierning. "Kan Armod da findes hos Raske og Unge?" Evald. "I den raske Handling fremtræder mere Hurtigheden af det, man giør; i den diærve mere Bevidstheden om hvad man vover." Müller. 3. karsk, sund, stærk. Nu er han rask igien. — Raskhed, en. ud. pl. den Egenskab at være rask. "Raskhed i Legemets Bevægelser forudsætter Sundhed; R. i Beslutninger vidner om Mod." Müller.

Raske sig, v. rec. 1. Deien rasker sig ell. raskes ɔ: hæver sig, efterat være syret. — Deraf: Raskning, en. Deiens Raskning.

Rasle, v. n. 1. har. [A. S. hrastlian. Sv. rasla.] give en vis stærk og skiælvende Lyd, som naar et haardt og bøieligt Legeme rystes ell. bevæges hen ad et andet. At rasle med Lænken. Vognen raslede hen over Steenbroen. (I Dansk br. det ogsaa om en mindre stærk, men afbrudt, knærkende Lyd. Det raslede i Buskene, i den tørre Halm. Vinden rasler i det tørre Løv. Jvf. risle.) Deraf: Raslen, en. ud. pl. "En Raslen forfører den dristige Jæger." Evald.

Rasp, en. pl.-er. [E. Rasp.] et Redskab af Staal, liig en Fiil, men forsynet m. dybere Indhugninger og skarpere, ophøiede Streger ell. Rivetænder; et Raspejern. "Den verdslige Magt bruger Raspen og Skrubhøvlen." Schytte.

Raspe, v. a. 1. [E. to *rasp*. T. raspeln.] arbeide m. en Rasp, sønderguide, afgnide m. en R. At r. Farvetræ. At r. Skorpen af Brød. raspede Mandler. — Deraf: Raspning, Raspen, en. = Raspebrød, et. Et Slags Hvedebrød, hvoraf den haarde Skorpe er afraspet. Raspefiil, en. et Slags finere Rasp. Raspejern, et. d. s. s. Rasp. Raspespaan, en. Spaan, som raspes af; f. E. af Farvetræ. — Rasphuus, et. En Bygning, hvor grove Forbrydere dømmes t. at raspe haardt Farvetræ. At dømmes i, til Rasphuset.

Rast, en. ud. pl. [T. og Sv. Rast. E. Rest.] Hvile. = Rastdag, en. pl.-e. Hviledag p. en Reise. At holde Rastdag. — rastløs, adj. uden Hvile, hvileløs. "Det rastløse Hierte." Ingemann.

Rat, et. En m. Hiul forsynet Valse, hvorved Roret dreies m. een til Roerpinden heftet Ratline.

Ratte sig, v. rec. 1, komme sig, komme t. Kræfter. (i Almuesproget.)

Rav, adv. ganske, reent. s. ravgal. (Moth har ogsaa: ravfuld, reent drukken.)

Rav, et. ud. pl. [J. Rafr.] en som oftest guul ell. guulladen, giennemsigtig, brændbar og vellugtende Materie, som findes v. adskillige Landes Kyster, opkastet af Havet, ell. i Jorden, og holdes f. at have sin Oprindelse af Planteriget. Succinum. — Ravarbeide, et. Noget, som er giort af R. Ravdreier, en. Konstdreier, som især giør Ravarbeide. Ravfernis, en. F. som bestaaer af Rav, opløst over Ilden i en fed Olie. (Oliefernis.) Ravfisker, en. den, som gior Næring af at fiske R. Ravfiskeri, et. Gierningen at fiske R. Ravolie, en. O. som er en af Bestanddelene i Rav. Ravperle, en. pl. - r. dreiede Perler af R. Ravsmykke, et. S. af Ravperler. Ravsyre, en. En særegen Syre, som v. Destillation faaes af Rav.

Rave, v. n. 1. har. [Sv. raga, ragla. J. ráfa, vanke om.] 1. slingre, bevæges fra een Side t. en anden. "Hvor Stolen raver, der bliver ikke langt Sæde." Ordspr. "See, de skal ravende styrte ved Ælde." Thaarup. Vi saae Træet rave og falde. 2. gaae usikkert, vaklende. At r. som en Drukken. "I det han ravende Ædrueligheld priser." P. M. Troiel. "Som tumlende af Viid m. drukne Siæle rave." Tullin. — Deraf: Raven, en. ud. pl.

Ravgal, adj. [Sv. rafgalen.] reent gal, rasende. (d. Tale.)

Ravle, en. hos Bødkere: et Stykke Træ,

der sættes f. Bunden af et Orehoved ell. stort Fad, v. Pinde igiennem Staverne.

Ravn, en, pl. -e. [J. Hrafn. A. S. Ræfen.] en Fugleslægt (hvortil Kragen, Skaden, Alliken o. fl. høre) og særd. en under dette Navn bekiendt Art af samme. Corvus corax. At stiæle som en R. = Deraf: Ravnefiæder, en. Ravneføde, en. Føde f. Ravne; hvad en R. æder. "Dit Rygte, som dit Lig blev Ravneføde." Ohlenschl. Ravneklo, Ravnerede, Ravneskrig, Ravneunge, o. fl. — ravnsort, adj. sort som en Ravn, meget sort, glindsende sort.

Ravn (Fiskeæg) s. Rogn.

Ravndug, et. [E. Ravenduck. H. Ravensdock; formodentlig af en Byes Navn.] et Slags finere Seildug ell. tykt Hampelerred.

Reb, et. pl. d. s. [N. S. Reeb. J. Reip.] en af Hamp ell. andet lignende Stof sammensnoet ell. tvunden Snor af nogen Tykkelse. (jvf. Toug, Snor, Stræng.) At slaae Reb. (v. Reb absol. forstaaes altid Hampereb. Derimod: Bastreb, Halmreb.) 2. i Loven forekommer Reb ofte for: Rebning, Handlingen at rebe. At begiere Reb p. en Eiendom. (I. 18. 1.) Deraf: "At tage ved Reb p. Tinge" (V. 10. 12.) At kalde, kræve til Reebs. (V. 10. 14.) At mæle Reb (tilsige Rebning. J. 18. 1.) m. fl. Udtryk, der nu, tilligemed Handlingen, ere forældede. = rebdragen, adj. r. Jord, som er opmaalt m. Reb. D. Lov. V. 10. 42. (s. rebe.) Rebende, en. 1. Enden af et R. 2. et lidet Stykke R. Rebslager, en. den, som forfærdiger Reb. Rebhul, et. smaa Huller i Seilene, hvori Reb ell. Seisinger stikkes ind t. at rebe dem. Rebstige, en. En Stige, hvis Sidestykker og Trin bestaae af Reb, og som hænges ell. fæstes t. det Sted, hvor man vil stige op. Rebvinder, en. d. s. s. Rebslager. (forældet.) = Rebsjord, en. rebet ell. opmaalt Jord; forældet ligesom Rebsmand, en. den, som reber, maaler Jord; Maalsmand.

Rebe, v. a. 1. maale, opmaale ell. afmaale m. Reb (som fordum brugtes i St. f. Maalekieden.) At r. en Mark, Ager, Skov. ɔ: tildele hver af Bymændene sin Lod i Byens Mark og Skov efter Opmaaling. "Da skal Rebsmændene være pligtige — saa tidlig som Sol gaaer op, at begynde deres Rebning, og skulle saa rebe t. Sol gaaer ned." D. Lov. I. 18. 2. 2. at rebe Seil ɔ: formindske dem, v. at binde dem op m. Reb. — fig. "Jeg maatte rebe Seilene (indskrænke mig) om jeg ikke vilde strande." Rahb. 3. at rebe Løg ɔ: sætte dem fast uden om Halmreb. Moth. = Deraf: Rebning, en. 1. Jords Opmaaling og Deling i Lodder. (D. Lov. I. 18. 2.) 2. Seilenes Rebning.

Rebe, en. (udt. Reve.) 1. en Halmsnor, hvorom Løg fæstes. En R. Løg, en Løgrebe. Moth. (jvf. det T. Rebe, Ranke.) 2. en flad og bred Stræng, som drages i Bunden p. en Seng. (Moth.) 3. et Slags Kam t. Langhalm og Hør. (Moth.)

Reberbane, en. pl. -r. [af n. s. Reb.] det Sted, hvor Reb og Tougværk vindes ell. slaaes; enten under aaben Himmel ell. i Huus.

Recensere, v. a. 1. [af Lat.] offentlig anmelde og bedømme et nyt Skrift. Deraf: Recensent, en. den, som offentlig bedømmer udkomne Skrifter, som striver en Recension.

Recrut, en. pl. -er. [Fr. recrut.] en nylig indskreven Landsoldat, ell. en nylig hvervet Soldat.

Rector, en. [af Lat.] 1. den Professor v. en Høiskole, som efter Omgang fører Forsædet blandt de øvrige ell. i Consistorium, i det academiske Raad. 2. den første og styrende Lærer i en lærd Skole. (Skoleforstander.) Deraf: Rectorbolig, Rectorembede, Rectorkgabe (som Universitetets R. tilforn bar) Rectorløn, o. fl.

Red, en. pl. -er. [H., N. S. og T. Rede.] den nærmest t. en Havn ell. Strand grændsende Deel af Havet, hvor Skibe kunne ankre og finde noget Ly under Kysten, ell. i en Bugt, skiøndt ei ligge sikkre, som i Havnen. Denne Stad har ingen Havn; men kun en aaben Red.

Redde, v. a. 1. [A. S. hreddan. H. og N. S. redden.] befrie, frelse een fra en nær Fare, betydelig Skade, Ulykke. At r. eens Liv. At r. een fra at drukne. Kirken allene blev reddet fra Ilden. Han staaer ei t. at redde. (Man befrier een fra en mulig Ulykke, ell. fra een, som han alt er i; man redder ham af den, hvori han er nær v. at falde; frelse, som eenstydigt m. redde, bruges dog oftest om Menneskers Liv ell. Velfærd.) = Redder, en. s. Frelser. — Redning, en. pl. -er. Handlingen at redde; ell. det, at reddes. Han er uden R. (dødelig syg.) Redningsanstalt, en. pl. -er. Indretning t. Redning af Menneskers Liv i mulige Farer. Redningsbaad, en. En stærkt bygget Baad, som er særdeles indrettet t. at redde Skibbrudne. Redningsgods, et. G. som reddes af Ildsvaade (Forordn. 1 Nov. 1805.) Redningshielp, en. Hielp, hvorved een reddes af stor Nød ell. Fare. redningsløs, adj. uden Redning, som ei kan reddes. Redningsmand, en. den, som redder en Anden af Livsfare. Redningsmiddel, et. M. til at redde een. Redningsstige, en. Stige, som br. til at redde Mennesker i Ildsvaade.

Rede, en. ud. pl. [Sv. Reida.] Orden, Rigtighed (modsat Urede.) At finde R. i noget, i en Sag. (finde ud af, finde, hvorledes det forholder sig.) At giøre R. og

Rigtighed f. betroede Penge. At giøre R. for sig. "At Præsterne af Sognefolket deres Rigtighed t. god Rede bekomme." D. Lov. 2. 12. 6. — Heraf det forældede: redelos, adj. som ei har giort Rede for sig.

Rede, adj. [Sv. reda. E. ready.] 1. færdig, beredt, belavet. At være rede til noget. At giøre sig rede. "Ja, om I alle til min Frelse bleve rede." Falster. At have noget p. rede Haand. Rede Sølv, virkelig Sølvmynt. rede Penge (Mynt, ell. hvad der gielder f. Mynt; i Modf. t. umyntet Sølv og Guld, ell. til al anden Eiendom.) 2. som er ligefrem, uden Omsvøb. Den rede, (lige) den redeste Vei. "En rede og klar Sag." D. Lov. 1. 6. 25. — Heraf bl. a. redmælet, adj. som har et reent, tydeligt Mæle. (Moth.) redvillig, adj. villig til at tiene Andre, til at opfylde Andres Ønske. Moth. (begge forældede, men brugbare Ord.)

Rede, v. a. 1. [Sv. reda. I. reida.] 1. i Alm. bringe i Skik, lave t. Rette, flye, giøre i Stand. (brugtes tilforn meget for: berede, ell. hvor vi nu bruge lave. At rede Mad, r. Mad til. "Hun kan og rede Kaal og Grød." Bording. r. et Bad til. At rede (pynte) en Brud. r. til Barsel. At r. noget fra sig (giøre fra sig, giøre Ende p. Arbeide.) At r. en Ilde til. (s. tilrede.) At r. sig ud af noget, extricare se. r. sig ud af sin Gield. At r. et Skib ud. Moth. (jvf. udrede.) At r. en Seng op, eller oftere: at r. en Seng o: lægge Klæderne t. Rette. (s. oprede.) At rede under sig, giøre sit Leie i Stand. At r. sit Haar m. en Kam. (s. uredet.) 2. som v. intrans. br. det nu i Talemaaden: At rede for sig o: giøre Rede og Rigtighed f. Skyld, Skat, Afgift. Denne Bonde kan godt rede f. sig. "Smaa Mynter, hvorved man redede for sig i den daglige Smaahandel." Schytte. (I ældre Dansk act. At rede Landgilde. s. udrede. Deraf ogsaa: Redeskyld, Skat, Afgift, Skyld, der skal udredes. Hvitfeldt. 1. 435.) = Heraf: Redning, en. Gierningen at rede, flye, lave. — Rededeie, en. Huusholderske. (forældet.) Redekam, en. K. hvis Tænder staae temmelig vidt fra hinanden, hvormed Haaret redes. (modsat: en tæt Kam.) Redekone, en. K. som pynter andre Fruentimre f. Bryllup og Gilder; Pyntekone. (forældet.) Redesvend, en. fordum: en Tiener, som gior Arbeide i Huset, ell. er betroet adskillige Forretninger af sin Husbonde; Huusfoged. = Reder, en. pl. – e. den, som reder et Skib ud, enten allene ell. i Forening m. andre Medredere; en Skibsreder. — Rederi, et. pl. – er. et Selskab af flere Skibsredere. — Redsel, en. pl. Redsler. Skat, Afgift, Skyld, Landgilde. (forældet. s. Smaaredsel.)

Rede, et. ud. pl. det, som er redet, bragt i Stand, i Orden; Indretning; it. Redskab. Sv. Rede. (forældet. At komme til Rede. Riimkrøn. "Det er godt at giøre m. gode Rede." Ordspr. jvf. Indrede. Det findes ogsaa endnu i Ordet Meierede ell. Meiered.) Deraf: Forrede, Bagrede af en Vogn. Bagredet (Bagkroppen) p. en Hest, et Kreatur. — Hertil hører vel ogsaa Talemaaden: At være til Rede o: færdig, beredt. (Sv. wara till Reds. I. vera til reidu.)

Rede, en. pl. – r. et Sted, hvor Fugle lave sig et Opholdssted og Leie t. at udruge og opklække deres Unger; Fuglerede. Fuglene drage t. Rede, sanke til R. "Jeg saae den lille Fugl, som sankede til Rede." Helt. Svalerne have bygget R. i Forstuen. — fig. Seng. Han ligger endnu i Reden. = Redefugl, en. F. som ligger p. Reden, som ruger. Redehøne, en. H. som ruger ell. ligger p. Æg. Redeæg, et. Et Æg, som man lader ligge der, hvor Hønen pleier at lægge sine Æg, f. at den ei skal opsøge sig et andet, skiult Sted t. at lægge.

Redebon, adj. [I. reidubuin; af reida og buin, *paratus*. Gl. Sv. redebon.] villig, ufortrøden, færdig til at udføre noget. "Dersom han er ikke strax redebon og hielper mig." P. Tidemand. r. til noget. "De Stæder, som allerede ere redebonne t. at imodtage Greven." Kampmann. — Deraf: Redebonhed, en. ud. pl. hurtig og ufortrøden Villighed. "Den Redebonhed, hvormed disse Folk bleve modtagne af deres Medborgere." Sneedorff.

Redelig, adj. 1. [af v. at rede.] 1. som ei er indviklet, klar, ordentlig, uden Hinder og Omsvøb. (explicatus, expeditus.) Den Sag er r. nok. At læse redeligt, tydeligt. Et redeligt Maal (meest hos Almuen, der udtaler det: relig.) 2. (T. redlich.) overeensstemmende m. Pligt; samvittighedsfyld i sine Pligters Opfyldelse, retskaffen. En r. Mand, Kiøbmand, Embedsmand. En r. Handling, Handlemaade. (ærlig, retskaffen, gaae mere ud p. Tænkemaaden, Charakteren overhovedet; redelig p. Anvendelsen af den moralske Ærlighed. "En redelig Mand er den, som i Handel og Omgang er ærlig." Sporon.) 3. oprigtig, ærlig, uden Falsk: ingenuus. Han var redelig i Sind og i al sin Gierning. (Moth.) 4. skiellig, forsvarlig. (forældet. s. Vedels Saxo. 30. "Ham skal gives en redelig Biergelon f. sin Umage." Fred. II. Søret.) = Redelighed, en. ud. pl. 1. Ærlighed, Retskaffenhed i Handling og Adfærd. "Af en ærlig Mand kan man vente Redelighed." Sporon. 2. Oprigtighed. Hiertets Redelighed. 3. Billighed. (forældet. s. D. Lov. 3: 13; 5.)

Reder, Rederi, s. under v. a. rede.

Redning, en. (Frelse.) s. under redde.

Redskab, et. pl. – er. det, hvorved noget

gjøres, som man betiener sig af f. at udrette noget, bringe noget i Stand. Agerredskab, Spinderedskab, Taleredskab, ꝛc. Instrumentum. (jvf. Værktøi.) Han betiente sig af adskillige Personer som Redskaber til Udførelsen af hans Plan. "Udrust et Skib, forsyn det m. alle staaende og løbende Redskaber (ɔ: Tougværk) og besæt det m. de bedste sovante Folk." Schytte.

1. Reen, en, pl. Rener. d. s. s. Rensdyr. Deraf: Reenmos, en. Rensdyrmos, som er disse Dyrs fornemste Føde. Lichen rangiserinus.

2. Reen, en. pl. Rener. [J. Rein. N. S. Reen. T. Rain.] en upløiet Strimmel, ell. en Fure imellem to Agre, Grændse imellem Agre; Agerreen, Agerskiel. (Deraf det lidet brugelige v. a. at rene en Ager ɔ: giøre Rener imellem Agrene. Chr. V. N. Lov.)

Reen, adj. [N. S. reen. J. hrein.] 1. egentl. fri f. Smuds, Plet, Smitte. Rene Klæder; reent Linned. At vaske, skylle noget reent. — fig. at holde reen Mund ɔ: tie m. noget. At skrive noget reent. s. reenskrive. At bringe en Sag i det Rene, komme p. det Rene m. een (i Rigtighed.) 2. figurl. a.) fri f. Feil. En r. Stemme (i Musiken.) At tale et Ord reent ud; skrive et reent Sprog. En r. Skrivemaade. Denne Hest har rene Been (uden Spat, ell. andre Lyder.) Den rene Lære (i Theol.) b.) fri f. moralske Feil, fri f. Last og Brøde. Et reent Hierte. En r. Kiærlighed, Samvittighed. Et reent Levnet. En reen (ubesmittet) Mø. c.) afgiort, utvivlsom. Det er en r. Umulighed. Det stete v. reent Forræderi. Det var ikke andet end reen Feighed af ham. Reen Fordeel, r. Fortieneste (som man har efter Afdrag af anvendte Omkostninger.) 3. i vidtløftigere Betydn. ikke blandet, fri f. al fremmed Tilsætning. (modſ. ureen.) Reent Guld, Sølv, Vand. r. Luft. En r. (ublandet) Smag. reent Korn. At tale rene Ord, sige noget reent ud, (s. adv. reent, nedenfor) ɔ: ligefrem, uden Betænkning ell. Forbeholdenhed. = Reenhed, en. ud. pl. den Egenskab at være reen. = reenfærdig, adj. reenlig. Deraf: Reenfærdighed, en. (Moth.) — reengiøre, v. a. 3. borttage Smuds, Støv, Ureenlighed. (især om Værelser. jvf. rense.) Deraf: Reengiøren, en. og Reengiøring, en. pl.-er. — reenkoge, v. a. 2. hos Sølvarbeidere: koge Sølvtøi i en Lud, f. at rense det. reenlivet, adj. v. kydsk, ustraffelig i Levnet. (forældet.) reenmælet, adj. som har et reent Mæle, som taler tydeligt. (V. S. O.) Reenskrift, en. noget som er reenskrevet. reenskrive, v. a. 3. afskrive et Udkast m. omhyggelig Haand. At r. et Brev, en Afhandling. Reenskriver, en. En Skriver, som br. til at afskrive ell. reenskrive. Reenskrivning, en. Gierningen at reenskrive. reenskylle, v. a. 1. skylle noget t. det bliver reent. Reenskylning, en. — reensmagende, adj. v. som har en ublandet Smag, som smager reent.

Reenlig, adj. som holder af og beflitter sig p. udvortes Reenhed. At være reenlig i sin Paaklædning. Den Reenlige vil man altid finde reen i Klæder. (undertiden ogsaa for reen, 1. i egentl. Bemærk. Reenlige Værelser.) — Reenlighed, en. den Egenskab, at elske, sørge f. Reenhed. Hendes Reenlighed er overdreven.

Reent, adv. ganske, aldeles. Det er nu r. forbi. Han er r. affindig. "De ere reent døde, saa døde som man kan være det." Bagg. At drikke et Glas r. ud. At sige sin Mening r. ud (uden Omsvøb.)

Reformation, en. pl. -er. Rettelse af Misbrug; Forbedring. Især om den Religionsforbedring, hvis Ophavsmand Luther var. Deraf: Reformationsfest, Reformationshistorie, o. fl.

Reformere, v. a. 1. forandre ell. omgiøre t. det bedre; rette, bøde. At r. Kirken, r. et Universitet, en Skole. — Den reformeerte Kirke (som følger Calvins og Zwinglis Lære.) De Reformeertes Troessamfund.

Regel, en. pl. Regler. [L. regula.] Forskrift f. Udførelsen, Iværksættelsen af noget; Rettesnor. Moralske Regler. En Forsigtighedsregel. Sprogregler, Statsregler. At foreskrive een Regler. At følge, rette sig efter, binde sig t. en R. = regelbunden, adj. v. bunden t. visse Regler, Forskrifter. regelløs, adj. som er uden Regler, ikke regelbunden; ell. som ingen Regler følger. Regelløshed, en. — regelmæssig, adj. (tydsk.) som er indrettet efter den gieldende Regel, ell. følger denne; det modſ. af regelløs. Regelmæssighed, en. ud. pl. — regelret, adj. som er ganske efter Regelen; regelmæssig. Deraf: Regelrethed, en.

Regent, en. pl.-er. 1. den, som regierer en Stat; en Hersker, Fyrste. 2. den, som i en Fyrstes Mindreaarighed, under hans Forfald, ell. under en Thronledighed forestaaer Regieringen i et Land. Ligeledes: Regentinde, en. om et Fruentimmer. — Regentskab, et. Regentens Magt, naar den i en saadan midlertidig Tilstand er overdraget til Flere.

Regiere, v. a. 1. [L. regere. Ordet burde, efter Udtalen, rettere skrives regere.] styre, bestemme og indrette, enten mechaniske Bevægelser, ell. frie Væseners Handlinger; især om de sidste, og om borgerlige Selskaber; herske, raade. At r. en Stat. Strenge Herrer r. ikke længe. Hun regierer i Huset. Den regierende Keiser, Konge, Dronning. = Regiering, en. 1. ud. pl. det, at regiere, Styrelse, Herredømme. At til-

træde, at komme til, at nedlægge Regieringen. En mild, faderlig R. Under denne Konges R. 2. pl. -er. den høieste Magt i en Stat, den styrende Magt i dens hele Omfatning og Udøvelse; og Samfundet af alle, som deeltage deri. Denne Befaling er udgaaet fra Regieringen. En monarchisk, republicansk R. At indgive et Forslag t. Regieringen. — Regieringsform, en. den Maade, hvorpaa Regieringen i et Land udøves, især m. Hensyn t. Antallet af dem, som udøve ell. deeltage i den høieste Magt. En monarchisk, aristokratisk, demokratisk R. Regieringskonst, en. den K. at regiere en Stat; Statskonst. Regieringsmaade, en. Maade hvorpaa Regieringen udøves i et Land efter Grundlove og Anordninger. Regieringsraad, et. pl. d. s. 1. Et Raad, som gives en Regierende, politisk Raad. 2. Et Samfund af Personer som deeltage i en Regiering (s. følgende Ord.) Regieringsraadet p. de vestindiske Øer. Regieringsraad, en. pl.-er. En Titel, som nogle føre, der deeltage i Regieringen, især Coloniers. Regieringssag, en. Sag, der vedkommer, udgaaer fra Regieringen. Regieringstid, en. den Tid, hvori en Fyrste regierer. o. fl.

Regiment, et. pl.-er. [af det Fr.] En i flere mindre Hobe (Compagnier, Eskadroner) inddeelt Skare af Krigsfolk, der anføres af en Krigsøverste (Oberst.) Et R. til Fods, t. Hest. Deraf: Regimentschirurg, Regimentsfane, Regimentsqvarteermester, o. fl. (Brugen af Ordet Regiment ell. Regimente for: Regiering, Styrelse, er ganske forældet.)

Register, et. pl. Registre. [Lat. registrum.] Fortegnelse over flere Gienstande, som høre sammen, ell. findes p. eet Sted; Indhold, Optælling. R. over en Bog. Et Slægtregister. — Deraf: registere ell. registrere, v. a. optegne, føre t. Bogs. At r. et Bo. (Forretningsstiil.)

Reglement, s. Anordning, Forskrift.

Regn, en. ud. pl. [J. Regn. A. S. Rægn.] den Naturbegivenhed, naar Vanddampene i Jordens Dunstkreds tættes og nedfalde i Draaber ell. i større Mængde. Vi havde megen R. i Gaar. Det seer ud til, tegner til, trækker op til, truer med Regn. "Det vorder ei alt t. Regn, som mulmer." Ordspr. s. Landregn, Skylregn, Slagregn, Støvregn, Tordenregn. = Regnbue, en. pl.-r. et Luftsyn, der bestaaer af en syvfarvet Bue, som viser sig i Luften, naar Solens Straaler brydes i en mørk Regnsky, ell. i en faldende Regn. Regnbyge, en. pl.-r. en kort Regn af en Sky, der hastigen v. Vinden drives sammen og igien spredes ell. bortdrives; Iling. Regnbæk, en. B. der samler sig efter en stærk Regn. "Som en Regnbæks Bredder i Orken." Hertz. Regndraabe, en. pl.-r. Vanddraaber, hvoraf Regnen bestaaer. Regndryp, et. Regnens vedvarende Falden p. et enkelt Sted. Regnflod, en. Vandløb af en stærk Regn. (M. C. Ravn.) Regnfugl, en. En Trækfugl af Sneppe-Slægten. Scolopax arguata. regnfuld, adj. som har overflødig R. Regnhat, en. H. som er indrettet t. at bruge i Regnveir. Regnhætte, en. Hætte t. at slaae over Hovedet mod R. Regnkappe, en. K. til at bruge i Regnveir. (Baggesen.) Regnkiortel, en. Reisekiortel, som godt holder Regn ude. Regnklæde, et. "Et Klæde ell. stort Tørklæde, som Qvindfolk hylle over deres Hoved og Overkrop, naar de gaae ud i Regnveir." (Moth.) Regnmaaler, en. Et Redskab t. at maale Mængden af den R. der falder i en vis Tid. Regnmaaned, en. M. hvori der falder megen Regn. Regnmaanederne i de tropiske Lande. Regnorm, en. pl.-e. Et Slags meget almindelige nøgne Orme, der leve i Jord og Dynd. Lumbricus terrestris. Regnskierm, en. pl.-e. en rund Skierm p. en Stok, t. at folde ud og bære over sig imod R. Regnskuur, et. Skuur t. at afholde Regn fra det, som lægges derunder, ell. til at søge Ly under i Regnveir. Regnsky, en. pl.-er. en Sky, som giver R. Regnskyl, et. en meget stærk Regn, ell. en styrtende Strøm af Regn p. Jorden. Regnslag, et. Virkningen af stærk Slagregn. "De fugtige, m. stærke Regnslag ledsagede Vestenvinde." Olufsen. Regntid, en. den Aarstid i hede Jordstrøg, da det regner en Tid lang, næsten uafbrudt. regntæt, adj. som er saa tæt, at det holder Regn ude; vandtæt. Regnto, en. Tøveir i Forening m. Regn. Regnvand, et. Vand, som i Skikkelse af Regn falder ned fra Luften. regnvarslende, adj. v. som bebuder Regn. Regnveir, et. det Veir, hvormed Regn følger. Regnvind, en. Vind, som medfører Vind. (Moth.)

1. Regne, v. impers. 1. (har.) om den Beskaffenhed i Luften, naar samlede, tætte Taager, v. deres større Tyngde, end Atmosphærens, falde ned som Regn. Det begynder at regne. Det har regnet hele Dagen. Det regner endnu. Det regner igiennem Taget, det regner ind i Stuen, ned p. Loftet. (jvf. overregne.)

2. Regne, v. n. og a. 1. [J. reikna. N. S. r e k n e n.] 1. tælle, bestemme efter Tal. At r. Tiden efter Maaneder, Aar. Man regner 96 Skilling p. en Rigsdaler. 2. tælle iblandt, henføre til et almindeligt Prædicat. Man regner ham ogsaa blandt Digterne. 3. af givne, bekiendte Tal at finde andre ubekiendte. Drengen lærer at r. At r. galt, at r. paa Fingrene. At r. et Stykke efter, ɔ: prøve, om det er regnet rigtigt. At r. fra, trække fra i Regning.

At r. noget med i en Sum. At r. noget om, som var regnet galt. At r. over, overlægge v: Regning. Jeg maa r. over, om jeg har Penge nok t. denne Udgift. At r. sammen, giøre en Sum af flere Tal, tælle op. (addere.) Naar man vil r. sammen alt det, han har faaet. At r. ud ɔ: faae ud v. Regning, hvad Summen (Facit) bliver, hvormeget noget udgiør i Tal. 4. act. bringe i Regning, føre med i en Beregning, i et Overslag. Jeg regner slet ikke, hvad hans Underholdning koster. Mit Arbeide regner jeg ikke. Vinen regnes ikke (betales ikke, føres ei t. Regning. Men: Vinen er ikke regnet med ɔ: den betales særskilt.) Han regnes ogsaa med t. Hoffet. 5. bestemme Tal ell. Værdi, anslaae, vurdere. (m. præp. til og paa.) Jeg regner det hele Tab til 200 Rdlr. Man regner hele Hæren p. 20,000 Mand. Man kan regne at han har fortient 100 Rdlr. 6. uegentl. hvor Talen ikke blot er om Tal ell. Størrelse: agte, ansee, holde for. Jeg regner dette ikke f. noget Arbeide. Vi regne det ikke saa nøie m. hverandre. — At regne (udlægge) een noget t. Onde, t. Gode, t. Synd. "Abraham troede Gud, og det blev regnet ham t. Retfærdighed." Rom. 4. 7. At regne op, fremsige efter Raden, talviis, nummerviis. (enumerare.) Han regnede alle sine Fortienester op. (s. opregne.) 8. At regne p. een, p. noget, giøre Regning paa, stole paa. Man kan ikke r. paa hans Løfter. Jeg regner p. at du kommer. = Regner, en. den, som regner, en Regnemester. (sielden.) Nøie Regner var aldrig god Dranker. Ordspr. — Regnebog, en. En Bog, hvori Regnekonsten læres. Regnebræt, et. 1. et Bræt, inddeelt v. Linier i visse Fag efter Tallenes Betydning, som tilforn brugtes f. at lette Regningen. 2. et Bræt t. at regne p. med Krid. (Moth.) s. Regnetavle. Regnefeil, en. s. Regningsfeil. Regnekonst, en. den Konst, af givne Tal, at kunne udfinde andre, og Indbegrebet af de dertil hørende Regler. (Arithmetik.) Regnemaade, en. En vis Maade at regne paa. Regnemester, en. 1. den som er meget øvet, er en Mester i Regnekonsten. 2. den, som lærer andre at regne. Regnemynt, en. s. Regningsmynt. Regnepenge, en. et Slags Tegn, slagne af Messing i Form af virkelig Mynt, som tilforn brugtes p. Regnebrættet, ell. af Børn som Legetøi. Regneskole, en. S. hvor der undervises i Regning. Regnetavle, en. T. til at regne paa, af Skifer ell. Træ.

Regning, en. pl.-er. 1. Gierningen at regne, (3.) ell. af givne Tal og Størrelser at finde ubekiendte. R. med Tal, m. Bogstaver. Fingerregning. 2. Optegnelse over Indtægt og Udgift, over det, som af Penge ell. Varer tages ind og gives ud ell. sælges; Regnskab. At føre Regning, holde R. over noget. At føre noget i Regning. At giøre R. med een, f. Ex. m. en Arbeider. (s. Afregning.) At slutte, opgiøre, giennemsee en R. Det svarer ikke R. ɔ: Regningens Indhold er ikke rigtigt. (ell. om et Foretagende: det lønner sig ikke, erstatter ikke Udgiften.) Heraf ogsaa Talemaaden: At handle, bestyre, foretage noget f. sin egen, f. en andens Regning. 3. Optegnelse i Stykkeviis p. de til en anden leverede Varer, p. Arbeide, som er forfærdiget f. en anden, ell. d. og tillige p. de Penge, han derfor er skyldig. At opsætte, indgive, betale, afgiøre en R. At føre een noget til Regning. Det kan skrives p. min R. At give een Varer paa R. (p. Credit.) At tage (Varer) paa Regning. 4. Bestemmelse af et Antal, en Tid, Mængde, efter Formodning. Efter min R. maa han komme i Morgen. Hans R. slog feil. Dette Foretagende svarer ikke Regning (lønner sig ikke.) — At giøre Regning paa noget ɔ: stole, lide paa; it. giøre sig Haab om. (s. regne, 8.) Jeg giør R. paa at Du vil være min Giæst. Han giordt R. paa en betydelig Fordeel. — At finde sin R. (ɔ: Fordeel) v. noget. = Regningsart, en. En pl.-er. en af de fire Maader, hvorpaa Tal kunne behandles. (V. S. O.) Regningsbog, en. En Bog, hvori man fører R. over noget; Handelsbog, Udgiftsbog. Regningsfeil, en. F. som begaaes i Regning. Regningsgield, en. det, man er skyldig t. een f. leverede Varer, ell. i Følge en af Creditor indgiven Regning. Regningskrav, et. Krav, man har t. en Person ell. til et Bo, i Følge indgiven Regning. (A. Ussing.) Regningsmynt, en. M. som ei er virkelig præget og i Omløb, men kun er antaget og br. i Regninger og Betalinger.

Regnskab, et. pl.-er. Rede og Rigtighed, som een giør f. det, som er betroet ham at udføre, at bruge t. et vist Øiemed; særd. skriftligen, f. modtagne og udgivne Penge ell. Varer, m. m. At føre R. over noget. At giøre een Regnskab for sine Handlinger. At fordre R. af een; at kræve een til R. At aflægge R. for offentlige Midlers Bestyrelse. At holde R. ell. Regning m. een. At staae tilbage m. to Aars Regnskab. = Regnskabsbetient, en. B. ell. Embedsmand, som har at aflægge Regnskab f. oppebaarne Penge og Midler og f. deres Anvendelse, ell. som fører Regning over Andres Indtægt og Udgift. (s. Oppebørselsbetient.) Regnskabsbog, en. Bog hvori et R. indføres. Regnskabsfeil, en. Feil som begaaes i et R. Regnskabsførelse, en. Gierningen at føre Regnskab over egne ell. andres Midler. Regnskabsforer, en. pl.-e. den, som fører et R. At være sin egen Regnskabsfører. (s. Bogholder.)

Regnskabssag, en. Sag, der vedkommer et R. Regnskabsvæsen, et. ud. pl. alt det, som hører t. at føre Regnskab; Bogholderi.

Reie, en. pl.-r. Et lidet Handyr af Krebsenes Slægt, der spises kogt. Cancer squilla. — Reiehug, et. hos Fiskerne: et rundt Garn paa en lang Stang, hvormed Reier stryges ell. fanges. Reieruse, en. Et Slags Sætteruser t. at fange Reier i.

Reinfan, n. s. en stærk lugtende, ormdrivende Plante. Tanacetum vulgare.

1. Reise, v. a. 2. [I. reisa. A. S. risan.] 1. bringe noget i en staaende, opret Stilling, løfte noget op og stille det i Veiret; (komme noget t. at staae overende, t. at reise sig.) At r. Kegler. r. en Høstak. At reise en Mindesteen, et Minde over een. r. Masten i et Skib. At r. et Tag ɔ: Tømmerværket t. et Tag. At r. et Huus (af Bindingsværk.) At reise et Giærde. At reise noget op, i Veiret. Dyret reiser Børster (bringer Haarene t. at løfte sig og staae stive.) At r. sig, staae op fra sit Sæde. Hesten reiser sig p. Bagbenene. (jvf. løfte, lette, hæve.) "Man løfter det, man bringer i Veiret, og reiser det, man bringer overende. — Intet kan reises, som ikke kan siges, at kunne staae. En Kugle kan lettes og løftes; men ikke reises. En Steen kan reises, naar den ikke er rund, og naar den stilles p. Enden." Sporon. — 2. figurl. act. a.) At reise Vildt ɔ: opjage det i Skoven ell. af Leiet. At reise en Hare m. Støvere. "Hvo som reiser Dyr, omendskiøndt han saarer det p. sin egen Grund" rc. D. Lov. V. 10. 27. b.) At reise (egge, ophidse) Almuen t. Opstand. At reise Folk imod Kongen. (P. Claussen.) At r. en Krigsmagt. (Colding.) c.) i Lovsproget: stadfæste, bekræfte. At reise eller fælde (underkiende) en Dom. (D. Lov. I. 5. 20.) "Da kan det Vidne hverken reises eller fældes." D. L. I. 13. 18. d.) opvække, give Anledning til, afstedkomme. At reise en Trætte, reise et Oprør. At r. en Sag, anlægge Sag mod een. 3. recipr. og fig. a.) Havet reiser sig (bliver uroligt, oprøres.) Folket reiste sig imod ham (giorde Opstand.) "Da de finge Krigsbud, reiste al Almuen sig." P. Claussen. 2. At r. sig ɔ: opkomme, opstaae, have sin Grund i noget. Der reiste sig en Storm, et Uveir. Sagen reiser sig deraf. = Reisebom, en. Bom ell. Redskab, t. at reise noget i Veiret m. (Moth.) reisefør, adj. som er i Stand til, har Kræfter t. at reise sig selv. Reisegilde, et. G. som Tømmerfolk holde naar et Huus m. Tagværket er reist indtil Mønningen, og hvortil en Foræring gives dem. — Reisning, en. 1. Gierningen at reise, opreise. Mastens, Husets R. 2. den Deel af noget, som reiser sig i Veiret. Skibets R. over Vandet. (br. især om det Hele af et tiltaklet Skibs Master, Stænger, Raaer, Tougværk o. s. v. Ere Master og Stænger høie i Forhold t. Skibet, siges det at have en svær Reisning.) Dette Tag har en høi Reisning. En Hest siges: at have en god Reisning, naar den bærer Hals og Hoved høit.

2. Reise, v. n. og a. 2. har og er. [T. reisen. Sv. resa. Ordet er i vort Sprog ikke gammelt. Saaledes br. fare for reise i den gammeld. Bibeloversf. o. a.] færdes, drage fra et Sted t. et andet; m. Bibegreb om en nogenlunde lang Vei, som derved lægges tilbage. At r. fra et Sted t. et andet. At r. til et fremmedt Land, i fremmede Lande. At r. til Fods, t. Hest, t. Vogns, t. Skibs, t. Lands. At r. paa Landet (ɔ: begive sig fra Staden ud p. Landet.) At r. over Vandet. At r. giennem, forbi en By. At komme reisende t. et Sted. — At r. af: fig. at døe. Han reiser nok af i denne Sygdom. (forskiell. fra afreise.) At r. fra en Person (forlade ham p. Reisen.) Han reiste fra sin Kuffert (glemte den.) At r. efter een. At r. een i Møde. Vi reiste sammen. En Reisende, den som er p. en Reise. — Han er reist t. Frankrige. Hun er reist i Morges (har begivet sig p. Reisen.) Han er reist bort, og ingen veed hvorhen. Men: Vi have reist hele Dagen. Jeg har reist Nat og Dag f. ikke at komme for sildigt. Han har reist meget i sin Ungdom. Jeg har engang reist (giort en Reise) m. ham. — act. Jeg har aldrig tilforn reist denne Vei. Vi reiste ti Miil i Gaar. Man kan mageligt r. ti Miil om Dagen. = Reise, en. pl.-r. 1. den Handling at begive sig fra et Sted t. et andet i nogen Afstand; og Tilstanden, som den Reisende er i. At giøre, foretage en R. til et Sted. At begive sig p. Reisen, tiltræde sin R. At opgive, fortsætte, fuldende en R. Jeg kommer lige fra Reisen. At have en R. for. Han ligger p. sin R. (er i Færd m. at tiltræde den.) At være p. en Reise, paa Reiser (det sidste, naar man reiser langt ell. længe.) Han er nylig kommen hiem fra sine Reiser. Hvor gaaer Reisen hen? Jeg har været syg p. min R. Vi havde en heldig, uheldig R. Lykke paa Reisen og velkommen tilbage! (Ønske t. den Bortdragende.) (s. Afreise, Bortreise, Giennemreise, Henreise, Tilbagereise; og Dagreise, Embedsreise, Kongereise, Landreise, Lystreise, Søereise, m. fl. 2. undertiden uegentl. for: Reisebeskrivelse. Han vil udgive sin Reise. En Oversættelse af Parrys Reiser t. Polarhavet. = Af dette Subst. og tildeels af dets Verb. bruges især følgende Sammensætninger: Reiseaar, et. Et Aar, som tilbringes p. Reiser. Det første R. tilbragte han mest i Tydskland. Reiseapothek, et. En Samling af Lægemidler, som

medtages p. en Reise. Reiseapotheker, en. A. som hører t. en Fyrstes Reisefølge. Reisebemærkning, en. B. som er giort ell. optegnet p. en Reise. Reisebeskrivelse, en. et Skrift, hvori en Reise beskrives, tilligemed det, som den Reisende har seet og fundet nyt ell. mærkværdigt p. Reisen. Reisebeskriver, en. den, som har forfattet en Reisebeskrivelse. Reisebog, en. 1. Bog, hvori man opskriver hvad man p. en Reise iagttager. (Moth.) 2. en Bog t. Nytte f. Reisende, der angiver Stædernes Beliggenhed, Afstand, Mærkværdigheder o. d. — Reisebroder, en. pl.-brødre. Reisefælle. "Han kunde love sig, at sligt et Tog vilde finde Bifald, og Reisebrødre nok." O. Guldb. Reisebylt, en. En B. af Reisetøi. Reisebøn, en. En Bøn, indrettet t. at bedes p. Reiser. Reisedragt, en. Dragt, som br. paa Reiser, som dertil er indrettet. Reiseeventyr, et. E. ell. underlig Hændelse, som man oplever p. en Reise. Reiseflaske, en. F. som er indrettet t. at medtages p. Reiser. Reisefortælling, en. F. om en Reise. Reisefælle, en. pl.-r. den, som ledsager en anden p. en Reise. Han var min R. Reisefærd, en. det Foretagende at reise, og hvad dertil hører. Baggesen. (s. Færd 2 og 4.) reisefærdig, adj. færdig t. at tiltræde en R. og udrustet dertil. Reisefølge, et. Samlingen af flere Personer, der ledsage een p. hans R. Kongens Reisefølge. Reisegilde, et. Afskedsgilde i Anledning af eens Bortreise. Reisehat, en, og Reisehue, en. Hat ell. Hue, indrettet t. at bruges p. Reiser. Reiseheld, et. Held, som een har p. Reiser. Han pleier at have godt R. Reisehynde, et. Et løst Vognhynde som br. paa Reiser. Reisehætte, en. H. hvormed Hovedet bedækkes p. Reiser. Reiseiagttagelse, en. pl.-r. Iagttagelse ell. Bemærkning, som giøres p. en Reise. Reisekammerat, en. s. Reisefælle. Reisekappe, en. K. som bruges t. at svøbe om sig, ell. omhylle sig m. paa Reiser. Reisekiole, en. Kiole, som br. paa Reiser. (Saaledes: Reiseklæder, pl. og Reiseklædning.) Reisekiste, en. K. hvori man fører Reisetøi. Reisekost, en. Spise, Fortæring p. en Reise. Reisekuffert, en. s. Kuffert. Reiselevnet, et. det Liv, den Levemaade, som føres p. Reiser. (Falster.) Reiseliv, et. d. s. s. Reiselevnet. Reiselyst, en. Lyst t. jævnligen at reise. Reiselæge, en. Læge, som hører t. en Fyrstes ell. fornem Herres Reisefølge. Reiseomkostninger, pl. Udgift, Bekostning, som medgaaer t. en Reise. At faae sine R. erstattede. Reisepas, et. s. Pas, 3. Reisepenge, pl. Penge, som gives een t. Reiseudgifter, ell. som den Reisende selv bestemmer dertil. Reisesager, plur. d. s. s. Reisetøi. (Bagg. Lab. I. 414.) Reiseselskab, et. flere Personer, der giøre en Reise i Selskab. Reiseseng, en. S. som er indrettet t. at føres m. paa en Reise. Reiseskriin, et. en mindre Reisekiste. Reisesæk, en. Sæk ell. Pose, hvori man fører Reisetøi m. sig p. Vognen. Reisetid, en. ud. pl. den Tid, som tilbringes p. en R. Reisetog, et. En betydelig Reise m. stort Reisefølge ell. Reiseselskab. Kongens Reisetog. De franske Lærdes Reisetog t. Egypten. Reisetøi, et. ud. pl. alt det, man af Klæder og andre Fornødenheder bruger og medtager p. en R. Reiseudgift, en. pl.-er. Penge, som udgives p. en R. Reiseveir, et. det Veir, som indtræffer medens man er p. en R. At have godt, slet R. Reisevogn, en. V. som br. til at reise i, og er indrettet dertil.

Reisen, en. ud. pl. Gierningen at reise.

Reisende, en. pl. d. s. (partic. af reise.) den, som er p. en Reise. Her kom mange Reisende.

Reisning, en. s. under v. a. reise.

Religion, en. pl.-er. [Lat. religio.] Tro p. Guds Tilværelse og Forhold t. Verden og Menneskene, og den p. en saadan Tro og p. en vis antagen Lære grundet Maade, at dyrke og tilbede Gud paa. (s. Gudsdyrkelse og Tro, 5.) Den sande, den christelige, jødiske, Mohammedanske R. At bekiende sig t. en R. antage en anden R. forandre Religion. En Mand uden R. Den naturlige, den aabenbarede Religion. Den herskende R. i et Land o: den af Staten særdeles beskyttede. = Religionsbegreb, et. Begreb, som hører t. det, Religionen indbefatter. Religionsbekiendelse, s. Troesbekiendelse. Religionsbog, en. et Skrift, hvori en vis Religionslære afhandles. Religionsed, en. edelig Forsikkring, hvorved man bekiender sig t. en Religion, lover at overholde den o. d. Religionsforagt, en. ud. pl. Ringeagt f. Religion i Alm. Deraf: Religionsforagter, en. pl.-e. — Religionsforandring, en. den Handling at forandre sin R., ell. at Religionen i et Land omskiftes. Religionsforbedring, en. s. Reformation. Religionsfred, en. Fred, hvorved en Religionskrig endes. Religionsfrihed, en. Frihed t. at bekiende og udøve enhver R. Religionshad, et. H. som opstaaer af ell. grunder sig p. Forskiel i Religion. Religionshandling, en. H. som hører t. Religion ell. Gudsdyrkelse. Religionsiver, en. ud. pl. J. for at befæste og udbrede en R. Religionskrig, en. pl.-e. K. som føres f. Religionens Skyld, ell. formedelst Forskiellighed i Religionsmeninger. Religionslærdom, en. pl.-me. En L. ell. Læresætning i Religionen. Religionslære, en. Indbefatning af en Religions Lærdomme. Religionslærer, en. den som underviser i R. Religionsmening, en. pl.

-er. M. om en ell. flere Læresætninger i Religionen. Religionsparti, et. pl.-er. Et Antal af en vis Religions Bekiendere, som i Religionsmeninger, og tildeels i Gudsdyrkelse og Kirkeskikke, afviger fra andre, der regne sig til samme R. Religionssag, en. Sag, der vedkommer Religionen allene. Religionsskik, en. Skikke, henhørende t. Gudsdyrkelsen efter en vis R. Religionsspot, en. ud. pl. Spot, som drives m. Religionen, m. det Hellige. Religionsspotter, en. den, som driver Spot m. Religionen. Religionsstrid, og Religionsstridighed, en. S. over Religionen, ell. imellem Religionspartier. Religionstvang, en. Tvang i Henseende t. en Religions Bekiendelse og Udøvelse ell. Gudsdyrkelse. Religionstvivl, en. T. med Hensyn t. Religionslærdomme. Religionsøvelse, en. Udøvelse af Religionens Forskrifter i Almindelighed og af Kirkeskikke og Gudstieneste i Særd. = religiøs, adj. (fr. religieux.) 1. s. gudfrygtig, from, troende. 2. hvad der hører til, vedkommer Religion og Gudsdyrkelse; hellig, geistlig. Religiøse Skikke, Høitider, Mindesmærker.

Reling, en. [Holl. Regelingen.] Den yderste og øverste Kant af Siderne p. et Skib eller Fartøi, som, hvor Dæk findes, rager noget frem over dette.

Rem, en. pl.-me. [J. Reim. N. S. Reem. Sv. Rem.] en bøielig, lang og smal Strimmel Læder ell. Skind; en Læderrem. Agestolen hænger i Remme. "Det er let at skære en bred R. af en andens Ryg" (ell. Hud.) Ordspr. En Skorem, Brystrem p. Seletøi. — rembunden, adj. v. bunden m. Remme. (Moth.) Remhul, et. H. i en Rem til Spændetornen. Remsnider ell. Remmesnider, en. den som giør Remmer af Læder og andet Lædertøi, som Sadeler, Seletøi m. m. (nu: en Sadelmager.)

Rempe, v. a. 1. sye noget løseligt og uden Omhu sammen. (Moth.) At rempe noget sammen. (rimpe. V. S. O. T. rümpfen.)

Remse, v. a. og Ramse, en. s. ramse.

Rend, et. ud. pl. Gierningen at rende; Løb, Løben. I eet Rend. At komme i fuldt Rend. At stikke i Rend, tage t. Rends, tage t. at rende. (Moth.)

1. Rende, v. n. (har.) og a. 2. [J. renna. A. S. rennan.] løbe m. stor Hast. At r. efter een, r. imod, paa een. r. een ind p. Livet. At ride alt hvad Hesten kan rende. "Det er kun levende Ting (Væsener) som rende; men ogsaa livløse Ting, en Kugle, en Bold, en Vogn kunne siges at løbe." Sporon. — act. at r. een omkuld. At r. een op, løbe ham op, indhente. At r. Livet af sig, r. sig ihiel. — Han er rendt sin Vei, er flygtet, rømt. (dagl. T.) At rende Dyst, løbe Veddeløb, ell. turnere. (Moth.) At r. een Kaarden igiennem Livet (o: støde hastigen, voldsomt.) = Deraf: Renden, en. ud. pl. En idelig Løben og Renden. "Man kan maaskee sige, at i nøieste Mening er Løben en hastig Fart, Renden en hastig Flugt." Sporon. = Rendebane, en. pl.-r. B. hvor man holder Veddeløb ell. Dystløb. Rendebuk, en. s. Muurbrækker. Rendegiæst, en. den som af og til, uden Stadighed ell. Hensigt, løber hen t. et Sted. (V. S. O.) Rendehest, en. kaldes et vist Slags Stilling af Brikkerne i Møllespil ell. Træktavl. (Dragetavl. Moth.) I dagl. og lav Tale om en Person, der uophørlig af andre skikkes i Ærender o. d. Rendekiærling, en. i dagl. og lav Tale: et Fruentimmer, som løber fra Huus t. Huus og fører Sladder om; ell. som løber Ærender og bruges snart hist, snart her, uden fast Tieneste. Rendeknude, en. en Knude som er slaaet saaledes, at den ikke behøver at løses; men kan trækkes op. Rendekugle, en. Kugle til en Riffel, hvoraf flere kunne p. engang lades i Bøssen. Rendemaske, en. i Strikning: en M. som er løbet sammen. (Moth.) Rendesnare, en. Reb m. en Løkke i den ene Ende, hvorigiennem den anden drages, og saaledes en Snare tilveiebringes. (Moth.) Rendesø, en. til Skibs: en svær Søgang, hvorved Bølgerne løbe usædvanligt langt mod Strandbredden ell. mod et Skib.

2. Rende, v. a. 1. [Sv. ränna. jvf. det isl. v. a. renna, at gyde, helde ud, dreie, &c.] bringe Garn, hvoraf noget skal væves, p. Rendebommen, f. at danne de lange Traade (Rendegarnet) i Væven, som ogsaa kaldes Kiæden. Væveren har endnu ikke rendet Garnet. (jvf. trende.) Er Rending og Islæt af forskielligt Garn, da br. dette Verb. ogsaa intrans. f. Ex. At rende m. Hørgarn og slaae Uldgarn i. = Rendebom, en. En Bom ell. Trævalse p. en Væv, hvorom Garnet rendes, v. Valsens Omdreining. Rendegarn, et. det i Nøgler vundne Garn, som Væveren render, som danner Kiæden i Lerredet ell. anden Væv, og modsættes Islæt. (s. Kiæde, 3.) Det kaldes ogsaa Rending, naar det er rendet. Rendehage, en. pl-r. Hager p. Væven ell. Væverstolen, hvorpaa Rendegarnet fæstes. Rendekiste, en. En lang Kiste m. mange aabne Leddiker, hvori Traadnøglerne t. Rendegarnet lægges. (Moth.) Rendepenge, pl. et Tillæg i Betalingen f. at væve Lerred, som undertiden gives Væverne i Godtgiørelse f. Arbeidet v. Rendingen. Rendepind, en. p.-e. to Pinde oventil og to nedentil p. Rendestolperne, som Garnet vindes om. (Moth.)

1. Rende, en. Et Slags Garnvinde ell. et Redskab hos Vævere, at rende Garn med;

bestaaende af fire Stolper og et Korstræ foroven og forneden, hvorom Rendegarnet vindes. Deraf: Rendeskolpe, en.

2. Rende, en. pl.-r. [J. Renna. T. Rinne. Sv. Ränna.] 1. en lang, smal Fordybning, hvori noget rinder; ell. et Rør af Træ ell. Metal, som er indrettet t. at give Vand Afløb; en Tagrende, Vand-Rende. At grave en R. under Jorden. Vandet ledes v. Render fra Søen. At lægge Render p. et Tag. (s. Afløbsrende.) = Rendebor, et. Et stort B. til at bore Trærender og Pompetræer med. Rendeborer, en. den, som borer Trærender. (Moth.) Rendedrag, et. Sted, hvor Vand i en længere Strækning har sit Løb i gravede, ell. af Naturen dannede Render; Vanddrag. Rendehul, et. det borede Hul i en Rende. 2. det dybeste af et stort Vand, hvor Strømmen gaaer stærkest, og v. dens Fart holder Dybet vedlige. Saaledes Renden t. Kiøbenhavns Havn. (jvf. Flodrende.) Rendelægger, en. den, som forstaaer at lægge Vand-Render i Jorden. (Moth.) Rendemester, en. En Betient, som har Opsyn m. Vand-Render, og forstaaer at lægge og optage dem. Rendesteen, en. pl.-stene. steenlagt Fordybning ell. Rende i Gaderne, hvor Vand og flydende Uhumskhed har sit Afløb. (Deraf: Rendesteensbræt, et. B. som udenfor Porte og Gadedøre lægges over Rendestenen; Rendesteensskarn, Rendesteensvand, o. fl.) Rendesøger, en. En lang Jernstang, som stikkes i Jorden, f. at finde Vand-Render. Rendetræ, et. Træ, som er brugeligt og br. til Render.

Rending, en. [2. rende.] 1. d. s. s. Rendegarn, naar dette er oplagt ell. opslaaet i Væven. (s. bemeldte Ord.) Rendingen er noget finere, end Islætten. 2. t. Skibs: en Maade, hvorpaa man lægger tykt Tougværk sammen i en Kreds, og danner en Huulning, hvori noget kan sættes; f. E. en Baad p. Dækket.

Rensdyr, et. pl. d. s. et Dyr af Hjorteslægten, som i de nordligste Lande er et almindeligt Huusdyr; en Rein. Cervus tarandus. Deraf: Rensdyrshorn, Rensdyrsmelk, o. fl.

Rense, v. a. 1. [af reen. J. hreinsa.] befrie fra Ureenlighed, giøre reen. At r. Kar, r. en Sø, en Canal. At r. (skylle) Munden. At rense Maven v. Brækning. At r. sine Skoe. r. Kornet (frastille Klinte, Avner o. d.) At rense Saaret for Materie, r. Bøgerne f. Støv. = Renselse, en. pl.-r. Gierningen at rense. Deraf: Renselsesed, en. Ed, hvorved man renser sig fra (ɔ: fralægger sig) en Skyld, Forbrydelse, Mistanke. Renselsesfest, en. Marias R. Renselsesmiddel, et. o. fl. — Rensning, en. pl.-er, d. s. s. Renselse. Kornets Rensning. — Rensedigel, en. D. hvori noget smeltes f. at blive renset, (Ambergs Ordb.) Rensekar, et. K. hvori noget renses. Rensemaskine, en. Indretning t. at rense Korn. Renseværk, et. det Værk i en Mølle, hvorved Sold og andre Indretninger t. at rense Kornet, sættes i Bevægelse. (Krafts Mechanik.)

Rente, en. pl.-r. [fr. Rente. It. Rendita.] 1. aarlig Afgift, som Laaneren af en Capital yder Eieren f. Brugen af samme. (br. mest i pl. undt. i det adv. Udtryk: paa Rente.) "Renter ere en Priis, som Penge have fremfor andre Vare." Schytte. At leve af sine Renter (ɔ: Renterne af sine Capitaler.) At tage høie Renter, ell. høi Rente. Rentes Rente ɔ: R. af ubetalte Renter. At have, at sætte (udlaane) Penge paa R. 2. i ældre Skrifter ogsaa: Indkomst i Almindelighed. (s. f. Er. D. Lov. II. 13. 13. Vedels Saxo. S. 464.) Heraf: Præsternes Julerente, Paaskerente. = rentebærende, adj. v. som giver Rente, hvoraf aarlig R. betales. r. Obligationer, Capitaler. Rentedag, en. den bestemte Dag ell. Termin, p. hvilken Renter skulle betales. (Moth.) Rentefod, en. Forhold imellem Capital og Renter, som i Almindelighed angives efter den aarlige Rente af 100 (Procent.) En høi, en lav Rentefod. rentefri, adj. hvoraf ingen R. betales. r. Gield. Et rentefrit Laan. Rentegiver, en. den, som betaler, som har at yde Renter; Renteyder. Rentekammer, et. er hos os det kongelige Collegium, der har Bestyrelsen af Statens Indtægter og Pengevæsen, af Skattevæsenet, for saa vidt det vedkommer Grundskatter og personlige Afgifter, m. m. Rentemester, en. kaldtes tilforn de Embedsmænd, der forestod Rentekammeret ell. Kongens og Statens Indkomster. Rentepenge, pl. d. s. s. Renter, ell. Indtægt af udlaante Capitaler. At betale R. at leve af sine Rentepenge. Renteskriver, en. pl.-e. den, som forestaaer et Contor i Rentekammeret. Rentetager, en. den, som modtager Renter af en udlaant Capital. Rentevæsen, et. Indbegreb af det, som vedkommer Renter, Rentefod, m. m. = Renteri, et. tilforn: det Sted, hvor Kongens Indkomster modtoges og Penge deraf udbetaltes.

Reol, en. pl.-er. En Indretning m. Hylder t. at sætte Bøger paa; en Boghylde. (T. das Regal.)

Republik, en. pl.-ker. [Fr. republique.] en Stat m. demokratisk Regiering; en Fristat.

Residere, v. n. 1. (har.) boe, opholde sig. (residerende Capellan. (s. dette sidste Ord.) Heraf:

Residents, en. pl.-er. Bolig, især f. Konger og Fyrster; (Kongesæde, Fyrstesæ-

de.) Ligeledes f. nogle Embedsmænd, som p. Grund af deres Embede have en Gaard t. Beboelse. (f. E. Præsteresidents, Bispe-residents, Professorresidents.)

Rest, -en. [Fr. reste.] det Overblevne af noget; Overskud, det som staaer tilbage. Deraf: restere, v. n. være tilovers, staae tilbage. resterende (tilbagestaaende) Skatter. — Restanto, en. det, som staaer tilbage i en Betaling, et Arbeide. Skatterestantser.

Ret, adj. pl. -rette. [J. réttr. Sv. rätt.] 1. lige; ikke skiev, ikke krum. "Nu stod vor Fændrik ret, nu var han ganske krum." Holb. P. Paars. En ret Linie. En ret (ligebenet) Vinkel ɔ: en V. paa 90 Grader. (s. lodret, vandret.) 2. som er overeensstemmende m. Tingen selv, m. dens Natur og Væsen; rigtig, sand. Ordets rette Betydning. Han er den rette Arving. Siig mig den rette Grund. Den rette Lære. En ret Christen. Han har den rette Tro. Det er ikke hans rette Navn. 3. som svarer t. Diemedet, Hensigten, Bestemmelsen. Den rette Vei t. et Sted. At vælge de rette Midler t. noget. At komme t. rette Tid. Det er ikke den rette Nøgle. Tingen ligger ikke p. sit rette Sted. At tale et Ord i rette Tid og p. rette Sted. (Hertil kan ogsaa henføres Brugen af ret, i Modsætn. t. vrang, om Siderne af Tøi, o. d. At vende den rette, den vrange Side ud. Begge adj. bruges ogsaa i dagl. T. med best. Art. som Substantiver. Han har vendt Retten ud p. den ene Strømpe, og Vrangen p. den anden.) 4. som er efter Loven, som har gyldig ell. lovlig Adkomst t. det, han er ell. kaldes; lovlig, retmæssig; lovbefalet. (s. adv. ret.) Landets rette Konge; ret Maal og Vægt. Det er ikke hans rette Kone. (Hyppigen især i vore Love f. E. ret Arving, den rette Værge, r. Hiemmel, den rette Eier, rette Kiøbmandsbøger, &c.) = ret, adv. A. 1. lige. At staae r. op, opreist. At gaae ret frem. [I Forbindelse m. andre Ord: ret som (just som, netop som) jeg vilde gaae, kom han. ret aldrig: forstærkende Udtryk. ret nu, ret strax, om kort Tid. ret nu skal jeg komme. ret saa! naar man bifalder noget.] 2. i Overeensstemmelse m. Sagen selv, m. Prædicatet. Han kan endnu ikke ret læse i Bog. Han har ikke ret forstaaet mig. Det er ikke ret anbragt. Om jeg husker ret. (jvf. rigtig, 4. 5.) 3. nøie, nøiagtigen, ganske; aldeles i Overeensstemmelse m. Prædicatet. ret i Midten. r. som det bør være. r. tilpas. Jeg veed ikke r. hvor han boer. De ere endnu ikke r. enige. Han er ikke r. klog. Igaar var han r. i sin gode Lune. Idag vil vi ret fornøie os. Det er ret en elskværdig Pige. (jvf. No. 5.) 4. som forstærkende Partikel: meget, særdeles, betydeligt. Det er r. koldt idag. Jeg bad ham r. meget derom. Det var ret ilde, at Du ikke var tilstede. 5. nogenlunde, t. en vis Grad. Jeg er r. vel fornøiet m. ham. Arbeidet er ret godt; men det kunde være bedre. (Meningen i disse Udtryk er derfor ikke den samme: Det er ret (i Sandhed) en behagelig Kone at tale med. — Hun er ret (temmelig) behagelig, naar hun vil være det.) 6. i Overeensstemmelse m. Hensigten, Diemedet; som det bør sig. Det har han ikke r. betænkt, overveiet. Naar man r. betragter Sagen. (Ogsaa i Compar. Det er rettere, rettest at give Maskinen denne Stilling.) 7. i Overeensstemmelse m. den moralske Pligt, m. Ret og Billighed. Det er ikke ret giort, handlet. Deri har du giort ret. Giør ret og frygt ingen. At give een hvad ret og billigt er. = Af adj. og adv. ret maa bl. a. udledes følgende Sammensætninger: retbaaren, adj. som er ret Arving, ægte Arving. "retbaaren t. Kongedømmet." P. Claussen. — Retfærd, en. Et i nyere Tid af Enkelte brugt Ord, enten for: Retfærdighed; ell. for: retfærdig Handlemaade. "Til Retfærd du forpligter dig." Thaarup. - retfærdig, adj. nøie overeensstemmende m. det, som er ret, som v. moralske og borgerlige Love, men især v. de første, foreskrives som Ret og Pligt. (Ordet br. saavel i objectiv, som i subjectiv Betydn.) En r. Handling, Dom. En r. Dommer. At have en r. Sag. At handle retfærdigt i en Sag. "En Lov kan baade være retfærdig og skadelig p. eengang." Schytte. (jvf. billig, som ikke ophæver, men vel undertiden indskrænker Retfærdigheds moralske Bud, p. Grund af særskilte Forhold. "Retfærdigt er det, som stemmer overeens m. Tingens Natur; billigt det, som stemmer overeens m. dens Forhold og medfølgende Omstændigheder." Sporon.) retfærdiggiøre, v. a. 3. opklare en Handlings Overeensstemmelse m. det, som er ret, ell. befrie en Person f. Mistanke om Brøde, Uret. At r. sig for Kongen. Ved disse Oplysninger blev han fuldkommen retfærdiggiort. Deraf: Retfærdiggiørelse, en. ud. pl. — Retfærdighed, en. ud. pl. den Egenskab (hos Personer) ell. den Beskaffenhed, at være retfærdig. (jvf. Billighed.) Den strenge R. kan undertiden kaldes ubillig. At udøve, haandhæve R. dømme m. Retfærdighed. Ingen kaldte Dommens Retfærdighed i Tvivl. At forlade sig p. sin Sags R. At holde over Ret og Retfærdighed (over Retten og dens Udøvelse.) — rethiørnet, adj. d. s. s. retvinklet. Retholt, et. 1. d. s. s. Lineal. (Moth.) 2. Oftest bruges det om et lige tilskaaret, 5 til 10 Alen langt Træstykke, hvoraf man betiener sig v. et Jordsmons Afveining ell. Nivellering, ell. ved Bygningsarbeide. — rethøvle, v. a. 1. høvle lige, jævnt; jævne v.

Høvling. (Holberg.) retkantet, adj. som har lige Kanter; rethiørnet. retkløvet, adj. v. kløvet lige efter Aarerne eller Lagene (om Træ ell. Steen.) V. S. O. retlede, v. a. 1. føre p. ret Vei; veilede. (Moth.) retleds, adv. lige frem, ad den lige Led ell. Vei. (directe.) P. Claussen. Moth. retliniet, adj. d. s. s. ligeliniet. retlærende, adj. v. som følger den rette Lære. (n. O.) [retløs, adj. s. nedenfor under n. s. Ret.] retmæssig, adj. overeensstemmende m. Ret, m. Loven; lovlig, lovgrundet. (Et tydsk Ord, som dog alt Moth har.) En retmæssig Aiving, Fordring, Grund. Deraf: Retmæssighed, en. ud. pl. Lovlighed, Gyldighed, Tilbørlighed. — retraadig, adj. som raader ret, giver gode Raad. (lidet brugel.) "Han var en priislig Helt, forstandig og retraadig." Bording. retsidet, adj. s. ligesidet. — Retsind, et. er af Nyere brugt for Retsindighed. (jvf. Sind, 1.) "Guld og Smiger ei forførte ham fra Retsinds lige Vei." (O. Tilsk.) retsindig, adj. som i sin hele Tænkemaade beherskes af Følelsen for og Kiærlighed til det, som er ret og billigt, og i sine Handlinger følger det. (integer.) Deraf: Retsindighed, en. ud. pl. — retskaffen, adj. pl. retskafne. 1. d. s. s. retsindig; især m. Bibegreb om Retsindighedens Yttring i Vandel og Handlemaade. (jvf. redelig, ærlig.) 2. dygtig, ægte, brav, som ikke sviger sit Kald. En retskaffen Arbeider, Soldat. (Som adv. hyppigen i dagl. Tale. Det har frosset retskaffent i Nat. Vi vil være retskaffen lystige.) Retskaffenhed, en. ud. pl. den Egenskab, at være og vise sig retskaffen. — Retskrivning, en. ret ell. rigtig Skrivemaade i et vist Sprog, ell. den, især paa Vedtægt og Skrivebrug grundede Maade, at udtrykke Ordene i Sproget v. de almindelig brugelige og forstaaelige Skrifttegn, og Færdighed i denne Skrivemaade; Orthographie. Den danske, tydske R. Retskrivningslære, en. skriftlig Udvikling af Reglerne f. Retskrivning. — rettroende, adj. v. som har den rette, ell. den, m. en vis, herskende Kirkes Lære overeensstemmende Tro, den sande Religion. (orthodox.) Rettroenhed, en. Orthodoxie. (et ikke heldigt Ord hos v. Aph. J. Baden, og Nyere.) retvendt, adj. v. 1. som har den rette Side vendt udad. (Moth.) 2. som er vendt rigtig, v. den rette Led. (V. S. O.) retviis, adj. 1. tilforn: d. s. s. retfærdig. retvise Vidnesbyrd. (D. Lov. I. 13. 11.) 2. Lovkyndig, retslærd. (sielden.) deraf: Retviished, en. ud. pl. Retfærdighed, Lovkyndighed. "Kong Frode vilde — ogsaa bære Navn af sin Forstand og Retviished." Vedels Saxo. retvinklet, adj. som har rette Vinkler ell. Hiørner. (s. adj. ret, 1.) En retvinklet Fiirkant (m. 4 rette Vinkler.) En r. Trekant (m. een ret Vinkel, p. 90 Grader.) retvisende, adj. som viser ret. Retvisende Søkort, hvorpaa Nord- og Sydstregerne ere aflagte efter det sande Nord.

1. Ret, en. [J. Réttr. A. S. Riht.] A. overhovedet: den Tilstand v. noget, at det er ret. [Hertil høre vel ogsaa Talemaaderne: At giøre noget t. Rette, i Stand, lave til. At hielpe een t. Rette. At komme t. Rette (t. Ening) m. een om noget. Han er god at komme t. Rette med. s. nedenfor C.] 1. den Beskaffenhed v. Ord ell. Handlinger, at de stemme overeens m. Sagen selv, m. Sandheden, Rigtigheden. I Talemaaderne: At have Ret ɔ: sige, paastaae det, som er sandt, rigtigt; ikke tage feil. Du har Ret, det var i Fior, han døde. Deri giver jeg Dem Ret (naar man tilstaaer een Rigtigheden af det, han siger.) Han vil altid have Ret. Man maa lade ham beholde Ret, ellers bliver han vred. 2. moralsk ell. juridisk Evne, Grund, Føie t. selv at giøre ell. lade, ell. at tilholde andre at giøre ell. lade noget. At have R. til at giøre noget. — Ret til en Ting ɔ: lovlig Fordring paa Tingen, Ret t. at komme i Besiddelse ell. Brug af en Ting. (jus ad rem.) Ret i Tingen ɔ: Rettighed, som haves over en vis Ting ell. følger m. Tingen selv, uden Hensyn p. en bestemt Person. (jus in re.) — Det frie Menneskes R. til selv at bestemme sine Handlinger. Min Ret lader jeg mig ikke fratage. Retten er p. hans Side. Det er baade imod Ret og Billighed. (s. dette Ord.) At bøie, fornegte Retten ɔ: den i positive Love grundede Ret og dens Haandhævelse. Den Stærkeres R. Eiendomsret. Brugsret. — Med Rette, br. som adv. m. god Grund, m. Føie, i Medhold af det, som er ret, rigtigt, billigt. [jvf. Rettighed.] B. i concret Betydning: det, som har Beskaffenheden, Prædicatet, at være ret og retfærdigt, ell. overeensstemmende m. det Sande, Rigtige, og særd. med de positive Love, der udsige hvad der er ret; ligesom og Indbegrebet af det, som disse Love foreskrive. 1. i Almindelighed: "Hvad der eengang er Ret, maa i lige Tilfælde altid blive Ret." Birkner. Retten medfører det. At lade Naade gaae f. Ret. Her er dog Lov og Ret i Landet. At studere Lov og Ret. Rettens Pleie, Haandhævelse; Rettens Fornegtelse; Rettens Tvang (Udtryk i Lovsproget.) Begrebet om Ret ell. Retsbegrebet. Retslære, Retspleie, Retsvidenskab, o. fl. Sammens. — Retten er i Spydstagen. (Ordspr. om den Stærkeres saakaldte Ret.) 2. Indbegreb af det, som et vist Slags Love udsige at være ret, ell. fremstille som Forskrift f. visse Handlinger af Mennesket, som Bestemmelse af dets Pligter og Rettigheder. Naturens Ret. Den borgerlige Ret. Folkeret. Statsret. Lehns-

ret. Krigsret. Politieret. Handelsret. &c. Den romerske, den canoniske, den danske Ret. (jvf. Stadsret.) 3. den af Staten til een ell. til et Samfund af Flere meddeelte dømmende Magt, saavelsom dens virkelige Udførelse; Domstol, Ting. En Overret, Underret, Raadstueret, Birkeret. Assessor (Bisidder) i en R. Den høieste R. i Landet. At sætte Retten (begynde Sagernes Forhandling f. en Domstol.) At holde R. At kalde een f. Retten, møde i Retten. Paa Rettens Vegne. At gaae i Rette m. een: egentl. føre Sag m. een. (s. Rettergang.) uegentl. bebreide, kalde t. Regnskab.) — At gaae i Rette f. een (føre hans Sag.) At tage sig selv til Rette, hævne sig p. sin Modstander; ell. selv uden Lov og Dom at ville udføre sin formeente Ret. Rettens Betiente. Rettens Middel. (Hertil hører maaskee ogsaa Talemaaden: at sætte een i Rette ɔ: bebreide, straffe m. Ord. s. irettesætte.) 4. en Sags Behandling efter Loven og f. Domstolene. At vælge Rettens Vei. At lade Retten have sin Gang. 5. Det, man i Følge en Lov (naturlig ell. positiv) er beføiet til at fordre af andre; Rettighed. At paastaae, holde over, bortgive noget af sin Ret. Denne Ret har han som Lehnsgreve. 6. Det, som tilkommer een efter Loven, efter hans Fortieneste. At giøre een sin Ret ɔ: straffe ham, som han fortiener. At lade een vederfares Ret. At giøre enhver R. og Skiel. (s. ovenfor A. 2.) C. Den gamle Bøiningsform Rette br. endnu med præpos. i, med, til. 1. I Rette. At gaae i Rette m. een ɔ: trættes med, giøre Bebreidelser. Gaae ei i Rette m. Gud. — At sætte een i Rette (s. ovenfor B. 3.) 2. Med Rette, m. Grund, m. Føie. (s. A. 2.) 3. Til Rette. At bringe een t. Rette, hielpe ham t. Rette (være behielpelig.) At giøre noget t. Rette (lave, sætte i Stand.) At komme t. Rette m. noget (finde ud af, komme t. Ende med.) At komme t. Rette m. een (ɔ: komme overeens, blive enig med.) At komme t. Rette igien ɔ: komme i Stand igien. At tale een til Rette, tale sig t. Rette m. een ɔ: bringe ham p. billigere Tanker, faae ham til at give efter. (Men: at tale sig til Rette, i Lovsproget: søge sin Sag afgiort p. lovlig Maade. s. D. Lov. I. 1. 3.) At tage sig selv t. Rette. (s. ovenfor B. 3.) = Afledede og sammensatte Ord, som høre t. Subst. Ret: retlig, adj. 1. som stemmer overeens m. Retten, som er; som det bør være. (Øhlenschl. T. rechtlich.) 2. i nyere Tid ogsaa: som hører t. Lov og Ret, vedkommer Domstolene og Rettergang; juridisk. Et retligt Forhold. En r. Grund, r. Forhandling. (Oftere dog: Retsforhold, Retsforhandling, Retsgrund, o. s. v.) — retløs, adj. 1. (af Ret, 1.) ulovlig, uret, uretmæssig. 2. (af Ret, 2.) som har mistet sin borgerlige Rettighed, ell. sin Adkomst t. Rettens Forsvar. "I manglende Fald bør Morderen strax erklæres retløs." Ørsted. Eunomia. II. 60. = Retsbegreb, et. Begrebet om det, som er Ret; som er moralsk ell. juridisk rigtigt, ell. som man har Retil. Retsbetiening, en. (s. Ret, B. 3.) Betiening v. en Ret ell. Domstol. Retsbetient, en. Betient v. en Ret; især d. s. s. Rettens Betient ɔ: Tiener, Politiebetient. Retsbrug, en. det, som er Brug i Rettergang. Retsdag, en. Dag, da Retten holdes; Tingdag. (Ambergs Ordb.) Retsdrift, en. D. til at skaffe sig selv og andre Ret. "Retsdriften er dybt grundet i den menneskelige Natur." Mynster. Retsfordring, en. lovlig Fordring, F. som man v. Lov og Ret kan forfølge. — Retsgrund, en. 1. Grundsætning om det, som er ret ell. lovligt. Almindelige Retsgrunde. (Ørsted.) "Anvendelse af de bekiendte Retsgrunde p. Folkene." Treschow. 2. Betingelse f. Lovligheden i en Fordring, Besiddelse, Adkomst. Hans Krav mangler al R. "Erhvervelsens Retsgrund." A. Ussing. 3. Grund, som hentes fra Lovgivningen ell. Retslæren; juridisk Grund. — retsgyldig, adj. som har Gyldighed efter Loven, har Retskraft. (Ussing.) Retsgyldighed, en. Retskraft, juridisk Gyldighed. (Ørsted.) Retshandling, en. En Handling, der udgaaer fra en Ret ell. Domstol, der betinges v. en Dom ell. Retskiendelse. "Udlæg er ikke en Øvrighedshandling, men en Retshandling." A. Ussing. Retskiendelse, en. K. som Retten afsiger, Dom. Retskraft, en. lovlig Kraft, Gyldighed efter Loven, juridisk Gyldighed. Et Skiøde har ingen Retskraft før det er tinglæst. — Retskrænkelse, en. Overtrædelse af Lovbud; Krænkelse af en Andens Ret. (A. Ørsted.) retskyndig, adj. s. lovkyndig. — retslærd, adj. som har lærd Indsigt i Lovgivningen og Lovenes Forklaring og Anvendelse; Lovkyndig. En Retslærd, Jurist, lovlærd Mand. Retslære, en. ud. pl. Lære ell. Videnskab om det, som er ret. (s. Lovkyndighed, 2.) Retslærer, en. pl.-e. Lærer i Lovkyndighed. Retsorden, en. den Orden, som følges i Rettergang og Sagers Paakiendelse. Retspleie, en. ud. pl. Omsorg f. Rettens og Retfærdighedens Haandhævelse v. Domstolene. Retssag, en. pl.-er. S. som føres f. Retten; Lovmaal, Proces. Retssikkerhed, en. den Sikkerhed, som v. Lov og Ret hiemles. Retsskik, en. Skik, som finder Sted i Rettergang o. d. "En Retsskik er en udvortes Handling, som pleier at foretages v. retlige Forhandlinger." Müller. Retsstrid, en. Stridighed, der søges afgiort v. Retten; Proces. retsstridig, s. lovstridig. (retstridig, og Retstridighed. A.

Ørsted.) Retsstævning, en, S. som udstedes fra en Ret; i Modsætn. t. Udenretsstævning ell. Kaldseddel, som Sagsøgeren udsteder i sit eget Navn. — Retsædvane, en. "En Sædvane i hvad der angaaer retlige Forhold." P. E. Müller. — Retstvang, en. ud. pl. Tvang, som v. Retten (B. 3.) paalægges een; Udøvelse af Øvrighedens Tvangsret. Retsvidenskab, en. videnskabelig Indsigt i og Fremstilling af Lovkyndigheden. Retsvirkning, en. En Virkning med Retskraft, eller hvorved noget i en Retssag tilveiebringes; juridisk V. "Egen Bekiendelses Retsvirkning." Ørsted. "Udlægs Retsvirkning er at give Eiendom." A. Ussing.

2. Ret, en, pl. Retter. [J. Rèttr. T. Gericht.] eet Slags kogt, stegt ell. paa anden Maade t. et Maaltid tillavet Mad. "Den ædle Sandheds dyre Ret, som Konger sielden smage." Bording. At spise noget af alle Retter. Han spiser kun een R. om Middagen. En Ret Kiød, en Ret Fisk. (s. Kiødret.) En simpel, sammensat, kostbar Ret. (Ofte tilføies: Mad. Een Ret Mad, to Retter Mad.)

Rette, v. a. og rec. 1. [J. rètta.] 1. egentl. bringe noget t. at blive ret ell. lige. At r. det som er kroget, skiævt. At r. et Søm. At r. Legemet, rette sig, antage en lige Stilling. Denne Stang har bøiet sig; men den kan nok rettes. At r. noget lige. (Ogsaa neutr. At rette paa een, p. noget ɔ: søge at rette. — Det er uvist, om Talemaaden: at rette for sig ɔ: bringe sin Sag i Rigtighed, bevise sin Skyldfrihed (D. Lov. I. 5. 11) hører herhid.) — fig. At forandre noget, som ei er ret, rigtigt, som det bør være, til det bedre; forbedre det. At rette en Feil, Feiltagelse. r. en Trykfeil. Han burde r. sig selv, inden han vil r. andre. "Hvo sig selv retter, farer ei vild." Ordspr. — Deraf: Rettelse, en. pl. -r. Emendatio. 2. bestemme en Tings Leie, Stilling, Skik, Orden; lave, giøre t. Rette; mage at noget kan skee. Denne Bemærk. br. især kun i Sammensætn. f. E. afrette, anrette, indrette, oprette, udrette. At rette en Hestesko til ɔ: passe den t. Hestens Hov. At r. Maden an, (en nyere, tydsk Talemaade) ɔ: tage Maden fra Ilden og bringe den i Kar ell. paa Fade, f. at den kan sættes p. Bordet; rede Maden. (s. anrette, 2.) — Heraf: Retterbænk, en. Bænk ell. Bord i Kiøkkenet, hvor Maden beredes inden den koges, og siden anrettes. 3. i nogle faa Tilfælde (efter det T. richten:) bestemme et Legemes Stilling og Bevægelse. At r. Seilene efter Vinden. "At jeg v. en Vildfarelse kan rette mit Skud p. min Staldbroder." B. Thott. (jvf. stille.) — Deraf det oftere brugelige: Retning, en. pl. -er. Bestemmelsen af det Punkt, hvorimod et Legeme vendes, ell. hvortil det bevæger sig; Styrelse, Flugt. (Directio.) At gaae fremad i den samme R. — fig. At give Siælens Virksomhed en vis R. "Et Spil af Phantasien, der bruge vil m. Frihed sine Vinger i hver en mulig Retning." Heiberg. "Ved den er en ny Tankernes og Sindets Retning fremgaaet." Mynster. (T. Richtung.) 4. recipr. at rette sig efter een, efter noget; antage en Person ell. en anden Gienstand som bestemmende Grund f. sine Handlinger. At r. sig efter eens Luner, Særheder. At r. sig efter Landets Skik. 5. i Lovsproget: dømme, kiende, paakiende. (af n. s. Ret.) At rette imellem Parterne. "Efter den Lov, som Kongen giver skal Landet dømmes og rettes." D. Lov. I. 1. 4. (T. richten. At rette over een. Frederik II. Gaardsret.) Deraf de forældede Ord: Retterhuus, et. Domhuus. (H. Taussen.) Retterstævne, et. Sted, hvor Retten holdes; Retterting. 6. At rette bruges ogsaa f. henrette, ell. fuldbyrde en v. Dom tilkiendt Dødsstraf. Han blev rettet m. Sværd. Heraf: Retterplads, en, og Rettersted, et. det Sted, som er bestemt t. Forbryderes Henrettelse. Rettersværd, et. Bøddelsværd. Retterøxe, en. Bøddeløxe. (V. S. O.)

Retfærdig, retsindig, retskaffen, s. under adj. og adv. ret.

Retning, en. pl. -er, s. v. a. rette, 3.

Rettelig, adj. [af v. a. rette, 1.] som kan rettes, giøres lige, ell. forandres t. det bedre. (sielden.)

Rettelig ell. retteligen, adv. (af ret.) p. ret Maade, som det bør være; rigtigen.

Rettelse, en. pl. -r. s. v. a. rette, 1.

Retterbænk, en. s. rette, 2.

Rettergang, en. [af n. s. Ret, 3.] Handlingen at gaae i Rette, at udføre en Sag f. Domstolen; Lovmaal, Proces, Sagførelse. Deraf: Rettergangsmaade, en. En vis Maade, at føre Sager paa, en vis Art Proces.

Retterting, et. [Af rette, 5. ell. af Ret, 3.] Ting, hvor Sager føres; Domstol. s. Ting, et.

Rettesnor, en, pl. -e. [af v. a. rette, 1.] egentl. en Snor, hvorefter Haandværksfolk afsætte en lige Linie; oftere figurl. (ud. pl.) Regel, Forskrift, Bestemmelsesgrund f. Handlinger. Egennytte er Rettesnoren f. alle hans Handlinger. "En Rettesnor, der skulde veilede og styre dem i deres indbyrdes Forbindelse." Schytte.

Rettighed, en. pl. -er. [af Ret.] det, som efter Retten tilkommer een, som man har lovlig Adkomst til ell. Fordring paa, som man er berettiget til. (s. Ret, 5.) At paastaae noget som en R. Adelige Rettigheder. Denne Rettighed ligger t. Stedet, følger m. Gaarden. "Rettighed forudsætter altid en Lov, der befoier mig t. at fore-

tage en Handling." Birkner. At ville giøre noget, som kun er en Billighed, t. en Rettighed. (Den modsatte Bemærkelse: Skyld, Skyldighed, Afgift, forekommer i ældre Love. s. Christ. III. Reces C. 8; Christ. IV. Reces. 1. 4. 2 og 78.)

Rev, et. [J. og N. S. Rif. Sv. Ref.] 1. Skiær, Klippe ell. Sandbanke i Havet. (Moth.) 2. særd. en fra en Kyst udgaaende Grund ell. Sandbanke i Havet, der som oftest er bredest v. Landet og ender m. en Pynt. (V. S. O.) s. Rif. = Heraf: **Revle**, en. pl.-r. (Sv. Refwel.) en mindre Sandbanke, et langt og smalt Udyb i Havet; en Sandrevle. (Overhovedet: en lang, ligesom afreven Strimmel. f. E. a.) en Revle (Balk) imellem Tørvegrave. Dec. Mag. VI. S. 373. b.) "De midterste Revler i et Fiskergarn." Schades Beskr. over Mors. c.) et Tværtræ ell. Hiørnebaand, der slaaes over Brædder, for at holde dem sammen, f. E. paa en Laage o. desl. (Fleischers Havebog.)

Revne, v. n. 1. (er.) udt. rævne. [Sv. rifna. remna. af rive. J. rifna, gaae i Stykker.] give sig fra hinanden, saaledes at Delene, især efter Længden, skilles ad; sprække. Muren, Tøiet er revnet. (sprække siges især om det, som faaer en lang og fiin Aabning ell. Split; revne ogsaa om det, som brister heelt itu, ell. med en større Aabning. "At revne forudsætter Virkningen af en stærkere Kraft, en større Vold, og en derved frembragt større, bredere Rift eller Kløft, end sprække." Nord. Tidsskr. III. 77.) "Da revnede Jorden, som var under dem." 4 Mose B. 16. Loftet er revnet heelt over. "Jorden sprækker i Tørke; den revner i Jordskiælv." Müller. — Deraf: **Revne**, en. pl.-r. en brusten Aabning. (jvf. Sprække.)

Revolution, en. pl.-er. heel og almindelig Forandring i Tingenes Orden, Forbindelse, Gang; Omvæltning. Revolutioner i Naturen. Især om en saadan Forandring i Staters Forfatning; en Statsomvæltning. Den franske Revolution.

Revse, v. a. 1. udt. rævse. [J. refsa. Sv. räfsa.] straffe m. Ord ell. Gierning; tugte. At revse een f. en Forseelse. (Med revse forbindes Begrebet om den umiddelbare Anvendelse af Straffen; men det har ikke det Bibegreb om en Bestemmelse v. naturlige ell. positive Love, som straffe har. Faderen revser den uartige Dreng v. Hug ell. Riis; Han straffer ham f. en Forseelse, for Dovenskab ell. Ulydighed v. at unddrage ham en Fornøielse e. d.) = **Revselse**, en. Gierningen at revse, ell. det, at blive revset. Legemlig R. er ingen passende Straf f. Fruentimre. "Revselse bruges sielden om borgerlige Straffe; der gives Straf, men ikke Revselse t. Døden." P. E. Müller. — **Revser**, en. den, som revser. (Moth.)

Rhin, **Rhinstrømmen**, n. pr. deraf: **Rhinlande**, pl. Lande, Landstrækninger, som Rhinen giennemflyder; dog især kun om visse Egne af Tydskland. Heraf adj. rhinlandsk. f. E. den rhinlandske Fod, Alen. — **rhinsk**, adj. som er fra Rhinlandene. **Rhinskviin**, en. pl.-vine.

Ribbeen, et. pl. d. s. [A. S. Rib, Ribbe. J. og Sv. Rif, Ref. T. Rippe.] de buede Been i Menneskers og Pattedyrs Legemer, som danne Siderne af Brystet; Sidebeen. (Formen: Rib. pl. Ribber, som Moth har, er nu lidet brugelig. Dog finder man: Skibets Ribber ell. Ribbeen ɔ: Spanterne i Skibets Skrog. Ribber kaldes ogsaa andre mindre Tømmerstykker i Skibet; f. E. de, som tiene t. Underlag f. Dæksplankerne, og lægges tværskibs imellem to Dæksbielker. = **Ribbeenshinde**, en. H. som indvendigen omgiver hele Mellemlivet, og sidder fast v. Ribbenene. (V. S. O.) **Ribbeenssteg**, en. et stegt Ribbeensstykke af et slagtet Dyr, især af Sviin. **Ribbeensstykke**, et. en Deel af Ribbenene p. et slagtet Kreatur m. det vedhængende Kiød.

Ribbel, en. efter Moth; det, som skæres af Fisk, saasom Finnerne af Helleflyndre. (Moth skriver ogsaa: Ribbel og Krat ɔ: alt tilhobe, det gode m. det slette uden Forskiel. Dette Udtryk i d. Tale lyder dog snarere Revel og Krat. Maaskee det sidste er det jydske Krat ell. Kratte, en stor Markrive, hvormed Rivelsen føres sammen m. m.)

Rible, en. pl.-r. Skramme efter Slag og Pidsk.

Ribs, et. pl. d. s. Frugten ell. Bæret af en almindelig, i Haverne dyrket Buskvært. Ribes rubrum. (i Norge Viinbær.) — **Ribsbusk** ell. **Ribstorn**, en. En enkelt Busk af den Vært, som bærer Ribs. **Ribssaft**, en. udpresset og m. Sukker kogt Saft af R. **Ribssuppe**, en. Grynsuppe m. Ribs i. **Ribstærte**, en. Kage, hvori kommes Ribs ell. Ribssaft. **Ribsviin**, en. En Drik liig Viin, der laves af Ribs.

Rid, et. Gierningen at ride. s. Ridt.

Ridder, en. pl.-e. [af ride. J. Riddari, en Rytter. s. dette O.] 1. i Middelalderen: en Adelsmand, som v. Ridderslaget meddeeltes en høiere personlig (ridderlig) Værdighed, uafhængig af Slægt og Byrd, og hvormed især en forædlet Tapperheds Pligter, Troskab mod Overherren, og de Svageres, bl. a. Qvindekiønnets Beskyttelse, vare forbundne. Kongen slog ham til Ridder. (jvf. ridderlig, Ridderskab, Riddervæsen, o. fl.) At slaae sig til R. paa een ɔ: søge at ydmyge ham. 2. i seldigere Tider: den, der af Fyrsten og Ordensherren optoges som Medlem af visse, oprin=

delig krigerske Samfund: Ordener, Ridderordener. En R. af den tydske Orden. De tydske, preussiske Riddere. En R. af Malta, Malteser-Ridder. En R. af Elefanten, af Hosebaandet. Han er R. af adskillige udenlandske Ordener. = Ridderaand, en. ridderlig Aand, Charakteer, Tænkemaade. "En Ridderaand, som blev hans hele Siæls herskende Følelse." Rahbek. Ridderbaand, et. d. s. s. Ordensbaand. Ridderdag, s. Ordensdag. Ridderdragt, en. den Dragt, som en R. ved høitidelige Leiligheder er forpligtet t. at bære; Ordensdragt. Riddergods, et. en hos os fremmed Benævnelse p. visse Slags adelige Godser i Tydskland, ell. paa et adeligt Gods overhovedet. Ridderhær, en. En Hær, som bestaaer allene af Riddere. (Ingemann.) Ridderhøitid, en. H. i Anledning af en ell. flere Ridderes Optagelse i en Orden; Ordenshøitid. Ridderkappe, en. den K. som hører t. endeel Ridderordeners Ordensdragt. Ridderkors, et. Et Kors, som i endeel Ridderordener br. som Ordenstegn. Ridderlehn, et. i Tydskland: et vist Slags Lehnsgodser. Ridderorden, en. et Samfund, hvis Medlemmer kaldes Riddere, og udmærkes v. et eget Tegn: Ordenstegn. At optages i en Ridderorden. (s. 2. Orden.) Ridderpligt, en. Pligt, som paaligger en R. i Følge hans Stand. (F. Schmidts Digte.) Ridderroman, en. R. hvis Tildragelser og Personer ere hensatte i Riddertiden. Riddersal, en. En meget stor Sal i Slotte, som bruges v. særdeles høitidelige Leiligheder og t. store Fester. Ridderslag, et. Handlingen, at slaae een til R., ell. ved et Slag m. Fladen af Sværdet p. Skulderen optage een i en Ridderorden. Ridderspil, et. En af ridderlige Øvelser bestaaende Leg, f. E. Turnering, Dystløb. Ridderspore, en. Navn p. en Urt. Delphinium consolida. Ridderstand, en. 1. en Ridders Stand, Værdighed. 2. coll. d. s. s. Ridderskab, 2. Riddersvend, en. i Middelalderen; den, som bevæbnet tiente og fulgte en Ridder, og ofte selv var af Adel; Væbner, Vaabendrager. (Øhlenschl.) Riddersæde, et. Opholdssted f. en R. ell. for et Samfund af Riddere. Riddertegn, et. s. Ordenstegn. Riddertid, en. den Tid i Middelalderen, da Riddervæsenet især blomstrede. Ridderticneste, en. den Tieneste, Krigstieneste, som en R. var forpligtet t. at giøre. Riddertog, et. Tog ell. Krigstog, som Riddere giøre. Et høitideligt Riddertog. Malthesernes Riddertog mod Tyrkerne. Riddervæsen, et. alt det, som i Middelalderen regnedes t. Riddernes Værdigheder og Pligter, og som dermed stod i Forbindelse ell. fulgte deraf. = Riddersmand, en. i ældre Tider: en Adelsmand, Herremand; it. d. s. s. Ridder.

Ridderlig, adj. som egner en Ridder, hører til, eller passer f. en Ridder ell. Adelsmand. Ridderlige Øvelser. Et ridderligt Academie.

Ridderskab, et. ud. pl. 1. en Ridders Stand ell. Værdighed, saaledes som den i Fortiden fandt Sted. (sielden.) 2. coll. det hele Samfund af Riddere i et vist Land, ell. (efter Talebrugen i Sverrige og Tydskland) af den høiere Adel; Adelen som egen Stand. Det Slesvig-Holstenske Ridderskab.

Ride, v. n. og a. red. er reden, har redet. pl. redne. [J. rida. A. S. ridan.] 1. neutr. bevæge sig fra et Sted t. et andet, siddende p. et Dyr. At r. paa en Hest, p. en Esel. Han red p. en graa Skimmel. absol. forstaaes det sædvanl. om at ride p. Heste. At lære at ride. Han rider godt, kan ikke ride. Han er reden (herfra) f. en Time siden. Vi have redet hele Natten igiennem. At r. til, hen t. et Sted. At r. een i Møde. Han er redet sin Vei (ↄ: bort.) At r. ud, begive sig ud fra sit Hiem t. Hest. At ride til ↄ: hastigt. (s. til, B. 2.) At r. paa Jagt. At r. paa Landet. Han kom ridende i Gaarden. Et ridende Bud. — At r. i Skridt, i Trav, i Galop. Det er første Gang jeg rider, har redet (ad) denne Vei. At r. ti Miil p. en Dag, r. en Miil i en Time. — fig. At r. paa en Kiephest. Skibet rider p. Ankeret, naar det ikke ligger roligt. Det er en Materie, han altid rider paa ↄ: idelig taler om. 2. act. betiene sig af et Dyr t. at ride paa. At r. en Hest, et Muuldyr. Denne Hest er endnu aldrig redet. At r. en Hest t. Vands, t. Smeden. At r. en Hest stiv, træt, fordærvet, ihiel. At r. en Hest til ↄ: vænne den t. at rides skolerigtigt, giøre den skolereden. At r. een over, ell. overende. At ride over et Gierde. At ride Herredag ind. — Riden, Ridning, en. ud. pl. Gierningen at ride. (s. Ridt, nedenfor.) = Ridebane, en. jævn Plads t. at ride p. og tilride Heste. Ridebrug, en. Brug t. Ridning. En Hest t. Ridebrug. Ridebuxer, pl. Buxer ell. Overbuxer, som br. naar man rider. Ridebælte, et. B. som tages om Livet, naar man rider. Ridedragt, en. D. som br. naar man rider. Ridedækken, et. D. som lægges under Sadelen p. Hesten; Sadeldækken. Ridefoged, en. kaldtes tilforn Fuldmægtige ell. Forvaltere p. Herregaarde. ridefør, adj. om en Hest: stærk nok t. at rides. (Moth.) Ridehest, en. En Hest, som allene ell. især br. til at ride paa. (s. Kiørehest.) Om en Hoppe i Særd. Ridehoppe. — Ridehuus, et. Et stort Huus indrettet t. at ride og holde Rideøvelser i. Ridehynde, et. H. til at ride paa i St. f. Sadel. Ridejunker, en. "En halv udlært Karl i Ridekonsten." Moth. Nu en Titel, som gives unge Personer, der oplæres i den kongel. Ride-

skole. Ridekappe, Ridekiole, en. En Kappe, Kiole, som br. naar man rider. Rideknegt, en. En Betient, som rider efter Herren, naar denne rider ud, og gior Tieneste i Stalden. Ridekonst, en. den K. at ride godt, ell. Indbegreb af Reglerne f. denne Færdighed. Ridemand, en. pl. -mænd. Personer, som tilforn udnævnedes af Landsdommerne, f. at giøre Execution hos Adelige, og f. at paakiende Sandemænds Dom om Markeskielssager. (Ridemændstog. D. Lov. I. 24. 36. I. 6. 2.) Ridepidsk, en. P. som br. naar man rider. Rideplads, en. Ridebane. Ridepost, en. Brevpost, som besordres t. Hest. Rideskole, en. Indretning, hvor Heste tilrides, og hvor Folk oves og underviises i Ridekonsten. Ridestald, en. S. hvor Rideheste staae. Ridestutteri, et. S. hvor Rideheste tillægges. (Veter. Saml. 1 Hefte. 1827. s. Vognstutteri.) Ridestøvler, pl. lange og svære Støvler, som bruges naar man rider. ridetam, adj. En r. Hest ɔ: som villig lader sig ride, er let at r. (Moth.) Ridetaske, en. (Moth.) d. s. s. Sadeltaske. Ridetrøie, en. En T. ell. kort Kiole, som br. naar man rider. Ridetøi, et. alt det Redskab, som hører t. at ride, Sadel, Bidsel, Dækken, m. m. "Et Ridetøi af Fløiel og Silke." Schytte.

Ridse, en. pl.-r. (Tydsk.) en liden Rift ell. Sprække. En Ridse i Glas, i Huden.

Ridse, v. a. 1. [T. ritzen.] 1. giøre fine Rifter, Streger ell. Skrammer i noget m. et spidst Redskab. At r. Huden. At ridse Figurer i noget m. en Naal. "Kieppen strev i Støvet, førend Staalet ridsede i Kobber." Schytte. At r. sig p. et Søm. 2. aftegne m. et spidst Redskab, m. en Tegnepen, Ridsefieder e. d. s. afridse. — Ridsning, en. Gierningen at ridse. = Ridsebly, et. Blyant. (Moth.) Ridsebræt, et. Tegnebræt. Ridsefieder, en. s. Ridsepen. Ridsekonst, en. Tegnekonst. Ridsekrid, et. Ridsekul, et. Krid ell. Kul t. at tegne m. (Moth.) Ridsemester ell. Ridsmester, en. pl.-e. en Tegnemester. (forældet.) Ridsepen, en. Et spidst Redskab af Staal ell. Messing t. at ridse, ell. drage Linier med. Ridsepreen, Ridsesyl, en. Preen ell. Syl t. at ridse med.

Ridt, et. ud. pl. [af ride.] Gierningen at ride, og Veien, som v. Ridning tilbagelægges. (br. kun, naar der tages Hensyn t. Veien.) Et langt og besværligt R. Vi red den hele Vei i eet Ridt.

Rie, v. a. 1. sye noget løseligt t. eller sammen. At rie en Søm. At rie et Skiørt t. Trøien.

Rif, et. pl. d. s. [s. Rev.] en Sandbanke, et Udyb, der strækker sig fra en Kyst ud i Havet, eller en Samling af lave Skiær i Havet. ("Linea arenaria in mare procurrens." *Ihre.*) Skagens Rif. Det jydske Rif.

Riffel, en. pl. Rifler. En m. Rifler i Løbet forsynet Kugleбøsse; en Kugleriffel. = Riffelform, en. En Kugleform, som hører t. en Riffel. — Riffelkugle, en. K. til en Riffel. Riffelskytte, en. Skarpskytte ell. Jæger v. Krigsfolket, som er væbnet m. Riffel.

Rifle, en. pl.-r. fordybede Striber, lange og ligeliniede Fordybninger, og derved frembragte forhøiede Linier ell. Strimer p. Overfladen af et haardt Legeme. Rifler p. en Søile, i en Bøsse.

Rifle, v. a. 1. [T. riffeln. E. to rivel. Sv. riffla.] frembringe Rifler i noget. At rifle en Bøsse. Riflede Søiler, Spiseskeer.

Rift, en. pl.-er. [Af rive. Sv. Rif.] 1. En reven Split ell. Sprække. At rive en Rift i Noget. — En Klipperift (hvor Fieldet synes at være sønderrevet.) "Græsset grønnes i de dybe Rifter." Ingemann. 2. Gierningen at rive; kun i den figurl. Talemaade: Der er megen Rift om ɔ: stærk Søgning. (s. rives.) 3. At tage Rift i et Seil, rebe det. (Moth.)

Rifte, v. a. 1. giøre Rifter i noget. (Moth.)

Rig, adj. [I. rikr. A. S. ryc.] 1. som er til, er tilstede i Overflødighed, i stor Mængde. En rig Høst. rige Gaver. (s. rigelig.) 2. som, i Forhold t. Andre, t. Medlevende, har Overflødighed, en stor Mængde af noget; særd. og absol. som har Overflødighed af Penge, Gods, Midler. (modf. fattig.) "Meer end eengang er det erindret, at Rigdom ikke giør rig." Rahb. "Naar alle ere rige, saa er ingen det; og fattig er da den, der ikke er saa rig som de andre." J. Boye. Han er rigere end Broderen. Han fik en r. Pige. At giøre et rigt Giftermaal. Han sidder i Velstand, men r. er han ikke. Landet er rigt paa ædle Metaller. — Et rigt Sprog (som har Ordrigdom.) En r. (frugtbar) Indbildningskraft. Der er en r. Opfindelse i dette Digt. (I Sammensætn. aandrig, blodrig, fiskerig, folkerig, glædrig, konstrig, lærerig, ordrig, talrig, o. fl.) 3. som indeholder en Mængde kostbare Ting. Dette Skib har en r. Ladning. En m. Guld rigt besat Kiole. = Rigdom, en. 1. ud. pl. Tilstanden, at noget er tilstede i Overflødighed, ell. Tilstanden at have Overflødighed, at være rig. (modf. Mangel, Fattigdom, Armod.) R. paa Tanker, p. vittige Indfald, p. timeligt Gods. At tragte efter R. "Rigdom, der har Udgift, men ingen Indtægt, hører engang op at være Rigdom." J. Boye. 2. coll. og pl. Rigdomme. overflødige Ting af en vis Art, særd. overflødige Midler. (Subst. Righed om

Beskaffenheden br. kun i nogle Sammens. f. E. Blodrighed, Kornets Meelrighed, Vandrighed.) — rigelig, adj. og adv. overflødig; i Mængde, tilstrækkeligen. rigelige Gaver. Møllen har rigeligt Vand. Han fik sit Tab rigeligen erstattet. Der var rigelig dobbelt saa meget (noget meer end.)

Rige, et. pl.-r. [J. Riki. A. S. Rice.] A. 1. Indbegreb af de Lande og Landskaber, som ere undergivne og lyde een Overherre; en Bemærk. der egentlig kun finder Sted i Ordene: Kongerige, Keiserrige og n. pr. Østerrige. 2. særd. Samlingen af de Lande, som have en kronet Overherre, (Monark) en Keiser ell. Konge t. Hersker og Overhoved. (En Republik, et Hertugdømme kaldes ei et Rige.) Det assyriske, det romerske Rige (det sidste br. ikke let om Romerstaten før Keiserne.) Det tydske R. (m. Hensyn t. dets fordums Overherre, Keiseren.) En Konge uden Rige. Rigets Store. At forlade, reise ud af Riget. Et Arvrige, Valgrige. — fig. i Theol. Guds Rige. (I ældre Tider var den genitiv. Form Rigens almindelig, f. E. Al Rigens Indkomst. Rigens Cantsler, Raad, Hofmester ꝛc. Rigens Ret og Dele. Rigens Breve ꝛc.) 3. uegentl. Indbegreb af alle Ting af een Art, naar de udgiøre en stor Mængde. Deraf: Jorderige, Himmerige. (I vore Bibeloversk. forekommer det fordoblede: Himmeriges Rige.) Om den hele Natur siges: Naturens Rige. Noget andet er; et Naturrige. (s. Dyrerige, Planterige, Steenrige.) B. Rettighed og Magt t. at styre et borgerligt Samfund, en Stat; Herredømme, Regiering. Han søgte at befæste sit R. ved voldsomme Midler. At frasige sig Riget. "Til os komme dit Rige." — fig. i dagl. Tale: Hans R. (Magt) har nu Ende (om en privat Mand.) = Sammensætn. som alle tage den genitiv. Form: Rigsadel, en. Adelen i et Rige; men især om den forrige tydske Rigsadel. Rigsadmiral, en. tilforn: den øverste Befalingsmand over Krigsflaaden. Rigsafsked, en. tilforn: en af den tydske Rigsdag skriftlig udstedet Beslutning. Rigsarchiv, et. Giemmested f. Rigets vigtigste Brevskaber, især saadanne, der vedkomme Staten i det Hele, og dens Forhold t. andre Magter. Rigsarving, en. pl.-e. den, som har Arveret t. et Rige. Rigsbank, en. almindelig Bank f. et heelt Rige. Den danske Rigsbank, oprettet 1813. (Deraf: Rigsbankdaler, (jvf. Rigsdaler;) Rigsbanktegn, o. fl. Rigsbidrag, et. pl. d. s. tilforn i Tydskland: de Bidrag i Folk ell. Penge, som Fyrsterne i Krigstid maatte yde t. Rigsarmeen. (Rigscontingent. Nu: Forbundscontingent og Forbundsarmee.) Rigscantsler, en. Cantsleren i et Rige; i Danmark, før 1660, den af Rigets høie Embedsmænd, som forestod Cancelliet og Alt hvad der hørte t. Lov og Ret, og t. Rettens Pleie i Landet. Rigsdag, en. pl.-e. Forsamling af et Riges Stænder. Rigsdaler, en. pl.-e. En Regningsmynt, deelt i 6 Mark og 96 Skilling. (Nu afskaffet i Danmark, da Rigsbanken oprettedes og halve Speciesdalere, under Navn af Rigsbankdalere, bleve Landets Mynt.) Rigsdrost, en. tilforn i Norden en af Rigets høieste Embedsmænd, som forestod Hofvæsenet. Rigsembede, et. E. som een har i et Rige, Statsembede; særdeles: de høie Rigsembeder i nogle Stater. Rigsfeltherre, en. den øverste Hærfører i et Rige. Rigsforfatning, en. den Forfatning, hvorefter et R. regieres; Statsforfatning. 2. særd. Forfatningen i det tydske R. Rigsforsamling, en. d. s. s. Rigsdag. Rigsforstander, en. den, som forestaaer Regieringen i et Rige, i Fyrstens Mindreaarighed, Fraværelse, m. m. Rigsfyrste, en. tilforn: en F. som hørte til det tydske Rige. (Saaledes: Rigsgreve, hvoraf Rigsgrevskab.) Rigsgrundlov, en. d. s. s. Grundlov. Rigsgrændse, en. Grændsen f. de Lande, som høre t. et Rige. Rigsgylden, en. et vist Slags Mynt i Tydskland, der omtrent gielder ⅔ Rigsdaler efter den tydske Rigsfod (ell. Leipziger Myntfod af 1690.) Rigshielp, en. En af hele Riget bevilget Hielp, enten i Penge ell. Tropper. Rigshofraad, et. tilforn: en Overret f. det hele tydske Rige, som holdtes i Keiserens Residents. Rigshovmester, en. tilforn og før 1660 i Danmark: en af Rigets høieste Embedsmænd, der omtrent havde samme Bestilling, som i ældre Tider Drosten. Rigshær, en. et Riges Krigshær; særd. tilforn om den tydske Rigshær ell. Rigsarmee. Rigskammerret, en. tilforn i Tydskland: en af de tvende høieste Domstole i Riget. Rigsklenodier, pl. de Klenodier, der br. som symboliske Tegn p. den høieste Magt i et Rige, især v. Kroninger: Kronen, Scepteret, Æblet, Sværdet. Rigskreds, en. s. Kreds, 4. Rigskrig, en. kaldtes tilforn en Krig, hvori det hele tydske Rige deeltog. Rigsland, et. tilforn: et af de Lande, der hørte t. det tydske Rige. Rigslehn, et. pl. d. s. Land ell. Grundeiendom, som er Lehn af et Rige. De tydske R. Hertugdømmet Slesvig var i gamle Tider et dansk Rigslehn. Rigslov, en. Lov, som gielder f. et heelt Rige. Rigsmark, en. ved denne Benævnelse forstodes tilforn hos os 20 Skilling. Rigsmarsk, en. s. Marsk. Rigsort, en. pl.-er. tilforn en dansk Mynt, som udgiorde ¼ Rdlr. ell. 24 Skilling. Rigsoverhoved, et. den øverste Hersker i et Rige. Keiseren var fordum Tydsklands R. Rigsraad, et. var tilforn

i Danmark et Samfund af Adelsmænd, (i de catholske Tider ogsaa af Geistlige) der deeltoge m. Kongen i den høieste Magt. Rigsraad, en. pl. -er. een, som er Medlem af et Rigsraad. Rigsret, en. Ret, øverste Domstol, f. et heelt Rige. Rigsridder, en. tilforn: en Adelsmand, der stod umiddelbar under Keiseren og det tydske R. (deraf: Rigsridderskab.) Rigsscepter, et. s. Rigsklenodier. Rigssegl, et. Segl m. et Riges Vaaben i. Rigsskatmester, en. tilforn: den Embedsmand, som styrede et Riges Pengevæsen. Rigsstad, en. frie Rigsstæder, vare tilforn i det tydske Rige Stæder, der ikke havde anden Overherre, end Keiseren og hele Riget. Rigsstand, en. En af de fire Stænder i Riget, og deres fuldmægtige Sendebud t. en Rigsdag. (meest i pl.) At sammenkalde Rigsstænderne. Rigsstyr, en. almindelig Stat over hele Riget. Rigssværd, et. s. Rigsklenodier. Rigstropper, pl. kaldtes tilforn de Tropper, som de tydske Fyrster maatte stille i en Rigskrig; og som samlede udgiorde Rigshæren (nu: Forbundstropper.) Rigsvaaben, et. Et Riges Vaaben m. alle dets forskiellige Dele. Det danske Rigsvaaben. Rigsæble, et. s. Rigsklenodier.

Rigtig, adj. [T. richtig. E. right.] I Alm. som er saaledes, som det bør være; ret. 1. som har det rette Maal ell. Tal; ogsaa om Tiden. Uhret gaaer rigtigt. Regningen er r. Rigtigt Maal, r. Vægt. 2. som har den rette Orden, Indretning, Overeensstemmelse imellem Delene. Et rigtigt Forhold. At bringe noget i sin rigtige Skik. Det er rigtig giort. Brevet er r. besørget. (Deraf: at bringe noget i Rigtighed, komme t. Rigtighed m. een.) 3. som er i den Tilstand, det bør være. Han er ikke r. i Hovedet. Det gaaer ikke rigtigt t. Det ligger ikke rigtigt (galt.) Det blev ikke lagt i den rigtige Skuffe. 4. som svarer t. Diemedet (s. ret, 3.) At vælge de rigtige Midler, lægge enhver Ting p. sit rigtige Sted. Han kommer aldrig til r. Tid. 5. som svarer t. Forskriften, Regelen. At skrive rigtigt. Et rigtigt Udtryk. (s. sprogrigtig.) 6. overeensstemmende m. Sagen selv og dens Prædicat, m. det Sande. At tænke, dømme, slutte rigtigt. Du maa give mig et rigtigt Svar. Hun forstod mig ikke rigtigt. Jeg veed det ikke rigtigt (tilfulde, nøiagtig.) Denne Tegning er ikke r. (overeensstemmende m. Naturen.) Rigtig! ja rigtig! jo rigtig! br. som Udraabsord ell. Sætningsord, hvorved man bekræfter Sandheden af en andens Udsagn. 7. a.) I d. Tale, som adv. hvorved man p. en Maade formilder en Negtelse. Det kan jeg rigtig ikke giøre. Jeg veed det rigtig ikke. b.) ligeledes som adv. i Forbindelse m. nok (quidem, sane.) hvorefter ofte følger men: Han har rigtig nok engang været her; men det er meget længe siden. Rigtig nok gav han sine Sognefolk gode Formaninger; men kun et slet Exempel. — Jo, jeg har rigtig nok kiendt ham f. mange Aar siden. = Rigtighed, en. ud. pl. den Beskaffenhed, at være rigtig, i Adjectivets forskiellige Bemærkelser, og i adskillige egne Udtryk. Der er Tvivl om Regningens, om Sagens R. At bringe noget i R. (i Orden.) giøre Rede og Rigtighed for noget (Regnskab.) At komme til R. med een (komme t. endelig Afgiørelse.) Tingen har sin Rigtighed (forholder sig virkelig som der siges.) R. i Tegning, i Udtryk. Sprogrigtighed; grammaticalsk, logisk Rigtighed.

1. Riim, en. ud. pl. [I. og A. S. Hrim.] Dug ell. Taage, som fryser t. Snee i det den falder p. Jordens Overflade, ell. strax efterat den er falden. Der falder R. Marken, Træerne ere hvide af R. = Riimfrost, en. 1. den Tilstand i Luften, naar der falder R. 2. d. s. s. Riim. Træerne ere hvide af Riimfrost. — riimfryse, v. n. og impers. 3. (s. fryse.) fryse t. Riim. (sielden undt. i part. pass. En riimfrossen Eng o: som er bedækket m. Riim. — riimfuld, adj. som er fuld af, bedækket m. Riim. Riimtaage, en. T. som fryser i det den falder.

2. Riim, et. pl. d. s. [N. S. Riem. It. rima. Fr. rime.] 1. to ell. flere Ord, som have lignende Klang; især en lignende Klang, ell. Lyd i den sidste ell. de to sidste Stavelser i Verslinier. Klang, Sang, Rang ere Riim. Rimet hører ikke nødvendigen t. Poesie. At søge et R. Mandlige Riim, hvori den sidste, qvindelige R. hvori de to sidste Stavelser rime. (jvf. Bogstavriim.) 2. to ell. flere Verslinier, som endes p. Riim; ell. et kort rimet Digt (naar man ikke tillægger det meget Værd fra Indholdets Side.) At skrive R. Dette Riim, disse Riim giorde han i Hast. (Jvf. rime.) = Riimart, en. Et vist Slags R., en vis Maade at rime paa. Riimbegeistring, en. Begeistring, der fremkalder rimet Poesie. "En mig ufattelig Magie, som der er meer end Riimbegeistring i." Bagg. Riimbogstav, et. pl.-er. et selvlydende ell. medlydende Bogstav, der flere Gange kommer igien i een ell. to Linier af et Vers, f. E. i gammelnordiske Digte, i de ældste danske Ordsprog og Vers, m. m. (Assonants.) Riimbrev, et. pl. -e. et Brev, skrevet p. Riim, ell. i rimede Vers, (Baggesen.) riimbunden, adj. v. som er forfattet i Riim, (2) indeholdes i rimede Vers. riimbunden Tale. Riimbygning, en. Rimenes Sammensætning. (V. S. O.) Riimdigt, et. pl.-e. D. i rimede Vers. Riimfald, et. ud. pl. Tonefald i Slutningsstavelserne ell.

Rimet i en Verslinie. riimfri, adj. som er uden Riim. riimfrie Vers. Riimklang, en. Rimenes Lyd ell. Tone; Riimlyd. Riimkonstner, en. den, som lægger sig efter, og sætter Priis p. at giøre meget konstige Riim; ell. den, som har megen Færdighed i at giore rigtige og vanskelige Riim. Riimkronike, en. pl.-r. en K. ell. Aarbog, skreven i rimede Vers. Riimlinie, en. En Linie i et Vers, som ender m. et Riim, som rimer m. en anden Linie. Riimord, et. det sidste Ord i en rimet Verslinie. Riimslutning, en. rimet Slutning p. en Verslinie, ell. paa en Tale; Enderiim. Riimsmed, en. fig. en slet Versemager; og især den, som kun er det m. Møie; en Rimer. "Riimsmeden giør stive Vers; Versemageren giør dem vandede." P. E. Müller. Riimstavelse, en. den Stavelse i et Ord, som udgiør Rimet. Riimvers, et. V. som har Riim, rimet Vers. (Jvf. rime, nedenfor.)

1. Riis, en. ud. pl. En udenlandsk Kornart, og Planten, som giver dette Korn (ell. de saakaldte Risengryn.) Oryza. = Riisager, en. A. beplantet m. Riis. Riisbudding, en. B. af Riismeel ell. Risengryn. Riisdyrkning, en. D. af Riisplanten. Riishalm, en. H. af Riisplanten. Riiskage, en. Kage, lavet af Riis ell. Riismeel. Riismark, en. d. s. s. Riisager. Riismeel, et. R. malet ell. stødt t. Meel. Riissuppe, en. Viinsuppe, kogt p. Risengryn. Riistærte, en. s. Riiskage. Riisvand, et. Vand, hvori Riis er udblødt ell. afkogt, og saaledes tildeels opløst. "En Drik af Riisvand slukkede deres Tørst." O. Guldberg. = b.) Risengryn, et. pl. d. s. Kornet af Riisplanten. Risengrød, en. ud. pl. Grød af Risengryn.

2. Riis, et. pl. d. s. [J. og A. S. Hris. N. S. Ries.] 1. pl. en Samling af tynde Grene ell. Qviste. Bøgeriis, Birkeriis. At skære R. i Skoven. Deraf: Riiskost. (I denne Bemærk. er sing. ikke brugelig. Man siger ikke: et Riis, om en enkelt tynd Green; men en Qvist.) 2. særd. endeel tynde Qviste, sammenbundne, t. et Strafferedskab f. Børn ell. Forbrydere. At binde et R. At slaae, pidske een m. Riis. At give et Barn Riis. 3. i ældre Tid: d. s. s. Krat, Kratskov. Deraf adskill. n. pr. f. E. Hoieriis, Nørreriis. = Riisbinder, en. den, som binder R. Riisbrænde, et. Brændsel, der bestaaer af R. ell. tyndere Qviste. (s. Grenebrænde.) Riisbundt, et. Endeel Riis i et B. ell. Knippe. Riisbyg, et. Et eget Slags Byg; Vinterbyg, Flynderbyg, Viftebyg. Hordeum Zeocriton. Riisbøg, en. kaldes Bøgen, saalænge den vorer som en Busk; ell. som et ungt og tyndt Træ. Ligeledes: Riiseg. — Riisfletning, en. Fletning af Riis, Kurvefletning. Riisfletter, en. den, som binder Riisfletninger; en Kurvefletter. Riisgierde, et. G. af Riis, der flettes imellem og omkring Stavre. Riisknippe, en. d. s. s. Riisbundt. Riiskost, en. En K. bundet af Riis. Riisqvist, en. En enkelt tynd Qvist af en Buskvært. Riisskov, en. Skov af Buske, Kratskov. (s. Riis, 3.) Riisvært, en. d. s. s. Buskvært.

3. Riis, et. pl. d. s. et Riis Papir ɔ: et Antal af 20 Bøger, ell. $\frac{1}{10}$ Balle.

Rime, v. n., a. og rec. 1. [N. S. rimen. s. Riim.] 1. neutr. skrive Riim, giore Riim. Han giør ikke andet end rime. 2. act. opsøge ell. nævne et Ord, som Riim p. et andet. At r. Dør p. Smør. 3. recipr. danne, udgiøre et Riim. Disse Ord r. sig. — fig. det rimer sig ikke ɔ: har ingen Rimelighed, passer sig ikke sammen. Det rimer sig ikke m. den Tid, han angav (passer ikke til.) 4. rimet, adj. v. som er p. Riim. rimede Vers. En rimet Krønike. = Rimer, en. pl.-e. den, som gior Riim (et Udtryk af Ringeagt.) — Rimeri, et. pl. -er. noget, som er skrevet p. Riim. (ligeledes m. Ringeagt.) Hans Rimerier due ikke meget. — Rimegast, en. En slet Rimer, en Riimsmed. (Baggesen.) Rimekonst, en. den Konst ell. Øvelse, at kunne finde Riim, skrive rimede Vers. (Sneedorf.)

Rimelig, adj. [af Riim og rime.] overeensstemmende m. Tingens Natur, m. indvortes Sandhed, (rigtig, billig) ell. med virkende Aarsager og Omstændigheder (antagelig, m. Grund trolig, sandsynlig.) At fordre en r. Betaling, en r. Godtgiørelse. Han er ikke rimelig i sine Fordringer. Det er rimeligt, at denne Fallit vil drage flere efter sig. = Rimelighed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være rimelig. Det har ingen R. Hvad man efter R. og Billighed kan fordre. Man kan med R. antage. "For dem er Muligheden Rimelighed, og Rimeligheden afgiort Sandhed." Rahbek. — rimeligviis, adv. efter Rimelighed, sandsynligen.

Rimpe, v. a. s. rempe.

Rinde, v. n. randt. (ældre pl. runde.) er runden, rundet. pl. rundne. [J. og Sv. rinna.] 1. om flydende Ting, der bevæge sig frem langsomt, ell. i en afmaalt, stadig Bevægelse; ofte ogsaa i en ikke stor Mængde. (flyde, løbe br. derimod sædvanlig om det, som rinder i større Mængde; strømme om det der flyder m. stor Hastighed og Kraft.) Bækken; Aaen rinder giennem Engene. rindende Vand. En rindende Bæk. (jvf. flyde og flydende.) Alt det, som rinder, maa være flydende; men ikke alt det, som er flydende, rinder. Blodet randt draabeviis af Saaret. (s. dryppe.) Taarerne randt hende ned af Kinderne. Tøiet er lagt saaledes, f. at Vandet kan

rinde af. — fig. Tiden rinder hen, rinder hastig bort. Det randt mig i Hu, i Sinde, i Tanker. — (Jvf. oprinde 3, 4. Stundom br. ogsaa for dette: at rinde op. "Naar Solen rinder op, og naar den gaaer i Hav." P. H. Frimann. "Naar jeg seer Solen rinde op hver Morgen, og lyse over Menneskenes Veie." Mynster. — "Naar Tanken om Gud, stedse velkommen, rinder op i os." Mynster. 2. (m. Hielpeverb. have.) lade et flydende Legeme rinde. Karret, Spanden rinder (lækker, er utæt, holder ikke Vand.) Lyset rinder, naar den smeltede Talg løber ned ad Siden. Øinene rinde, naar de idelig affsondre Vædsker. rindende Øine. — Rinden, en. ud. pl. det, at rinde.

Ring, en. pl. -e. [J. Hringr. A. S. Hring.] 1. en rund Figur, en Kreds. En R. om Maanen. Slangen lægger sig i Ringe. Ringene i Vedet, i Stammen af et Træ, hvorefter dets Alder kan angives. At dandse i Ring. — fig. At giøre i Ring m. een ɔ: faae Magt med, faae Overhaand over. "Han havde kunnet kiørt m. mangen Præst i Ring." Holb. P. Paars. 2. et Legeme, dannet som en Kreds, hvis Flade ei er udfoldt. Armring, Ørenring, Nøglering, Fingerring, som i Alm. slet hen kaldes Ring. At gaae m. Ring, lægge sin R. af. = Ringand, en. Et Slags Vildand m. en hvid R. om Halsen. Anas clangula. Ringblomster, pl. i Plantelæren: flere Blomster, der sidde i Kreds om Stængelen. En Plante, der har saadanne, kaldes ringblomstret. Ringbrynie, en. B. ell. Harnisk, giort af smaa, i hinanden nettede Ringe. Ringdands, en. D. hvori Dandserne gaae i Kreds, danne en Kreds. (Moth.) ringdannet, adj. dannet som en R. Ringdrossel, en. En Fugl af Droslernes Slægt. Turdus torquatus. Ringdue, en. s. Ringeldue, nedenfor. Ringdyst, en. Ringrenden. Ringfinger, en. den F. hvorpaa Ringen pleier at sættes. Ringfod, en. En vis Sygdom i Hestens Fod. Ringgaas, en. s. Brandgaas. Ringkrave, en. kaldtes tilforn et Skilt af Sølv, som Officerer i Tienesten maatte bære i en Snor p. Brystet. Ringløb, et. s. Ringrenden. Ringmaal, et. M. hvorefter Guldsmedene giøre Ringe af forskiellig Størrelse. Ringmuur, en. M. som gaaer rundt om en By ell. Plads. Ringmuren om en Kirkegaard. Ringorm, en. pl.-e. et Slags Hudsygdom, der først yttrer sig med rødt Udslag i en Kreds ell. Ring. At have Ringorme. Ringpenge ell. Ringepenge, pl. en Afgift, som betales i en Havn f. Brugen af de Ringe, hvorved Skibe giøres fast. (Forordn. 1735. 16 Sept.) Ringrenden, en. ud. pl. (T. Ringrennen.) et Slags Ridderspil, hvorved man t. Hest i Fiirspring tager en ophængt Ring m. Spidsen af en Landse. (Moth.) Ringskriin, et. Et lidet S. med mange Rum, t. at giemme Ringe og Ædelstene i. (Moth.) Ringslange, en. En Slægt af Slanger, hvis Legeme er overalt lige tykt og bedækket m. skællede Ringe. (Amphisbæna. Cuviers Dyrhist.) Ringsyge, en. ud. pl. en Sygdom hos Faar, hvori de holde Hovedet t. en Side og dreie sig rundt, t. de falde om, og efter flere Gientagelser døe. Ringuhr, et. Et lidet Uhr i en Fingerring. Ringvielse, en. Vielse af Fornemme, hvorved Brudeparret bytter deres Ringe, enten selv, ell. ved Præsten. (V. S. O.) ringøiet, adj. om Fugle ell. andre Dyr af mørk Farve, der have en lys Ring om Øiet. (Moth.)

Ringe, v. a. 1. forsyne, omgive m. en Ring. "Naar Fingeren er ringet, saa er Pigen tinget;" en Talemaade. At r. Sviin (sætte en Ring i Snuden, f. at hindre dem fra at rode.) At r. Tørv ɔ: stable dem i en Runddeel. (V. S. O.) At ringe et Hiul op (sætte en ny Ring om Hiulnaven.) At ringe en Kiole ud i Halsen ɔ: giøre Aabningen t. Halsen større. (V. S. O.)

Ringe, v. a. og n. 1. har. [J. hringia. A. S. hringan.] 1. act. bevæge en Klokke saa at den giver Lyd. (jvf. kime.) Der maa ti Mand t. at ringe den store Klokke. — absol. Klokkeren er henne at ringe. At ringe m. Klokkerne. "Enddog man ringer vel med store Løfters Klokke." Bording. At r. til Kirken, r. for Liig. At r. paa ɔ: trække i en Klokkestræng (v. en Gadedør ell. Port.) At r. paa een ɔ: kalde ham v. at ringe. Ring p. Tieneren! — At r. af (kalde fra Arbeide v. at ringe.) Der er ringet af. — At r. ind ɔ: tilkiendegive v. Ringen, at en Handling tager sin Begyndelse. At r. en Høitid ind. (Ligeledes modsat: at r. ud.) At ringe sammen, absol. ringe sidste Gang t. Gudstienesten. Nu ringes der sammen. 2. neutr. og impers. om Klokken, som bevæges. Man troede at høre Klokkerne r. af sig sel. Klokken ringer syv; ell. det ringer syv. Det ringer t. Gudstieneste; det har ringet første Gang. = Ringen, en. ud. pl. Gierningen at ringe, ell. det at der ringes. Klokkernes Ringen. — Ringer, en. pl.-e. en Betient v. en Kirke, hvis Syssel er at r. (s. Klokker.) — Ringestræng, en. (V. S. O.) s. Klokkestræng.

Ringe, adj. ringere, ringest. og i d. T. ringst. [Sv. ringa. N. S. ring.] 1. ikke stor ell. betydelig; liden af Mængde, Størrelse, ell. i Grad, Styrke. Et r. Antal, Forraad. En r. Løn. Min Kundskab i dette Fag er kun ringe. Hans Tale giorde kun r. Indtryk p. Tilhørerne. Han gav ham ikke det ringeste (slet intet.) En r. Ting (lidet) kan fornøie ham. En ringe Vinding, Fordeel. Jeg kan ikke gaae Veien i ringere (Tid) end to Timer. Han

vil ikke sælge det ringere, f. en ringere Priis. 2. liden, ubetydelig af Værdi, af indvortes Godhed, Brugbarhed. At nøies med r. Kost. Jeg tør ikke byde ham saa ringe en Gave. Et ringere Slags Tøi. "Mindre er det, som ikke er saa stort som en anden Ting; ringere er det, som ikke er saa meget gieldende som en anden Ting." Spocon. (Jvf. daarlig, slet.) "Ringe er egentlig et negativt Begreb, og tilkiendegiver Mangel p. Fuldkommenhed ell. Størrelse." Müller. [I Jylland br. ringe næsten altid for: slet, daarlig, maadelig.] At leve i ringe Kaar. 3. som har liden Anseelse, Agtelse, udvortes Værdighed, er af lav Stand. Baade ringe og fornemme Folk. (derimod ikke i sing. En ringe Mand.) Han er af r. Stand, Fødsel. At agte noget ringe. (Ogsaa om Selvagtelse: Jeg er for ringe, agter mig for r. dertil.) = **Ringhed**, en. ud. pl. Beskaffenheden at være ringe, 2. og 3. Gavens R. Hendes Stands R. kommer ei i Betragtning. "Har du kun fundet Christi Tienere i Ringhedens beqvemme Skiul, ell. mon ikke ogsaa i Høihedens Glands og Besværlighed?" Mynster. — **ringeagte**, v. a. holde noget i ringe Agtelse ell. Værdi, ikke sætte megen Priis paa. Deraf: **Ringeagtelse**, en. ud. pl. Mangel p. Agtelse, det, at agte noget ringe. — Hos nogle Nyere: **Ringeagt**. (s. Agt, 4.) At føle Ringeagt f. een, vise een Ringeagt, leve i Ringeagt.

Ringeldue, en. pl. -r. et Slags vilde Duer, noget mindre end Huusduen. Columba palumbus. "Stæren nu sit Bedste gior, og Ringelduen kurrer." Bording.

Ringhed, en. ud. pl. s. under adj. ringe.

Ringle, v. n. 1. har. [I. hringla.] give en klingrende Lyd, ell. frembringe en saadan Lyd v. at ryste, bevæge noget. At r. med Bielderne, m. Pungen. "Jetten ringled m. Pandserbaand." Øhlenschl. Nord. D. 36. s. rangle.

Rings, adv. [tydsk; af Ring.] rings om Staden, rings omkring, rundt om, trindt omkring. (det br. ikke absol.)

Rippe, v. a. 1. Dette nu mest forældede, ell. kun i enkelte Udtryk i dagl. og lav Tale brugel. Ord, bemærker egentlig: bevæge, rokke, ell. bevæge sig, flytte, m. m. [A. S. reppan, *tangere*.] I øvrigt br. det i Talemaaden: At rippe noget op ɔ: begynde p. ny at tale om, at føre Klager over. I. rippa upp. (d. Tale. s. oprippe.)

Rips, et. (en Frugt.) s. Ribs.

Ripsraps, et Ord, som i dagl. T. bruges om Ting ell. Personer af intet Værd.

Rise, en. pl.-r. [I. Risi.] en Kæmpe, Jette. (forældet.)

Risengryn, **Risengrød**, s. under Riis. Oryza.

Riskebøtter, pl. (egentlig Rigske Bøtter) kaldes et Slags Flyndre, som menes tilforn især at være indførte fra Riga.

Risle, v. n. 1. har. [T. rieseln.] om den Lyd, som rindende Vand giver, hvor det flyder hørligen over Stene, over en ujævn ell. heldende Flade; hvorhos man v. Ordet, foruden Lyden, ogsaa udtrykker Bevægelsen. En rislende Kilde. "Her paa den rislende Bæk, hvor melodisk den falder." Øhlenschl. Bækken risler ned over Stenene, hen igiennem Engen. Der risler en Bæk forbi. — Deraf: **Rislen**, en. ud. pl.

Risp, en. pl.-er. beget Traad, hvormed Skomagerne sye.

Rispe, v. a. 1. [I. rispa.] Egentl. giøre Skrammer, Ridser i noget. (At rispe sig i Huden; at r. med en Naal i Tøiet. V. S. O.) "At rispe Barken." Landh. S. Skr. II. 151. — Mest br. det i Talemaaden: At rispe Jorden ɔ: pløie den saaledes, at man m. Ploven optager kun hver anden Fure, som lægges p. den staaende Jordstrimmel imellem to Furer. (Olufsen. Landoec. 168.) Deraf: **Rispning**, en. "Ved Rispning maa Ploven stilles t. tynde Furer." Olufsen.

1. **Rist**, en. Hvile. [A. S. Rest. s. Rast.] br. kun i Talemaaden: at have hverken Rist ell. Ro. "Uden Rist og uden Ro, er min Bedrift en Leg af Øieblikket kun." Øhlenschl.

2. **Rist**, en. pl.-e. [I. Rist. T. og Sv. Rost.] en Indretning af jævnsides ell. korsviis lagte Stænger af Metal, m. Rum imellem. En Jernrist, Kobberrist. At lægge en R. i en Ovn, i en Skorsteen. At sætte en Rist f. en Rende, et Vandløb. En Rist er ogsaa et saaledes dannet, løst Redskab m. Fødder, som sættes over Gløder f. at riste Fødemidler paa. At stege noget p. en Rist. (jvf. Kirkerist.) = **Ristværk**, et. noget, der er giort, indrettet som en R. Gitterværk, Tralværk. (til Skibs. V. S. O.)

1. **Riste**, v. a. 1. [af n. s. Rist.] stege Kiød ell. Fisk, tørre Brød og d. ved at lægge det p. en Rist over Gløder. At riste Kiød, Brød; ristede Sild. — Deraf: **Ristning**, en.

2. **Riste**, v. a. 1. [I. rista.] 1. skære noget i Stykker, skære op, flænge. (sielden. At riste Haanden fra Masten, r. den ud imellem Fingrene: en tilforn brugelig Straf.) At riste Huden op. (V. S. O.) 2. skære ell. grave ind i. At riste Runer.

Rit, et. s. Ridt.

Rit, et. pl.-ter. [Optaget af det T. Rieth, egentl. Rør. A. S. Hreod.] en Kam i Laden p. en Væv, hvis Tænder ere af Rørpinde ell. af Staal. Deraf: **Ritbinder**, en. den, som forfærdiger Ritter af Rør ell. Staal f. Væverne. (T. Riethbinder.)

Ritmester, en. pl.-e. [T. Rittmeister.] ved Rytteriet: Befalingsmand over en Eskadron.

Ritse, v. a. s. ridse.

Ritual, et. pl. -er. [af Lat. ritualis.] Anordning om Kirkeskik, Samling af befalede Kirkeskikke.

Rive, v. a. rev. reven, revet. pl. revne. [J. hrisa, risa. Sv. riswa.] 1. skille noget ad v. voldsom Udvidelse, bringe noget t. at splittes, briste. (jvf. slide og sonderrive.) At r. noget midt over. At r. itu, i Stykker. r. et Stykke af noget. At rives ihiel af vilde Dyr. Revne Klæder (sonderrevne.) "Ingen vil bede revne Gierder." Ordspr. 2. skrabe, kradse m. noget skarpt, beskadige p. denne Maade. "Gale Hunde faae revne Skind." Ordspr. Katten har revet hende. At r. sig p. et Som. At r. een i Ansigtet. 3. giore noget smaat ell. fiint, v. at rive ell. gnide det. At r. Brød, Peberrod p. et Rivejern. At r. Farver. 4. rage sammen ell. over m. en Rive (s. dette O.) At r. Hø, r. Korn, r. Græsset sammen. At r. en Gang i Haven, som er stuffet. Denne Gang maa rives endnu engang over. 5. bevæge noget hastigen og voldsomt fra sit Sted. At r. een omkuld. At r. noget ned fra Hylden. At r. et Huus ned. At r. Haar af Hovedet. At r. et Blad ud af en Bog; rive Hatten af een. Strømmen rev ham bort, rev ham m. sig. "Rev ei nu en Bølge den ene jamrende i Havets Afgrund?" Ewald. — Det blev revet bort: siges figurl. om Varer, hvis hele Forraad kiøbes i Hast, og m. stor Begierlighed. — At r. noget t. sig, fig. bemægtige sig det m. Vold. At r. sig løs fra noget (skille sig pludselig, v. Siælens Anstrengelse, derfra.) At r. sig ud af eens Arme, Favntag. (jvf. bortrive, henrive, løsrive, oprive, udrive, o. fl.) — At r. noget af, i d. Tale: giøre et Arbeide i stor Hast. 6. rives, n. pass. imp. reves. rive hinanden. De rives og slaaes som Katte. At rives om noget, trænge sig t. med stor Begierlighed f. at faae noget. Folk vil rives derom i de første Dage. (s. Rift, 2.) 7. rivende, adj. v. 1. meget hurtig i sin Bevægelse. En rivende Strøm. Det gik i en rivende Fart. Dette Tøi har havt en rivende Afsætning. 2. rivende Dyr ɔ: Pattedyr, hvis Føde er levende Rov, og som v. deres Styrke, skarpe Kløer og Tænder ere skikkede t. at overvælde andre Dyr; Rovdyr. = Riven, en. ud. pl. og Rivning, en. Gierningen, at rive. (Riven i Lemmerne, Gigtsmerte.) — River, en. pl. -e. 1. d. s. s. Rivemand. Der behøves ikke saa mange Rivere, som Slaaekarle. 2. en Rivesteen ell. andet, hvormed Farver, Lægemidler o. d. rives ell. knuses. En River af Glas. = Rivejern, et. Et Redskab af Jern, Messing, ell. fortinnet Kobber, (hvilket sidste da ogsaa kaldes Rivejern) hvorpaa Brød og andre Ting rives smaat i Kiøkkenet. Rivekugle, en. K. til at rive Farver m. Rivemand, en. Arbeidsmand, som er syssælsat m. at rive. (Ambergs Ordb.) Riveskaal, en. Skaal, hvori noget rives fiint. Rivesteen, en. En flad og glat Steen til at r. Farver paa. Rivetøi, et. Noget, der bruges t. Rivning (f. E. Rivetøiet p. en Electriceermaskine.)

Rive, en. pl. -r. Et Redskab, bestaaende af et, p. et langt Skaft befæstet Tværtræ m. Tænder af Træ ell. Jern, t. at rive Jorden med, ell. rive Sæd og Hø sammen. (s. rive, 4.) En Jernrive (m. Jerntænder.) En Markrive, Haverive. = Rivedrag, et. Gierningen at trække Riven t. sig; et Rivetag. Rivehoved, et. Et Stykke Træ, hvori Rivetænderne fæstes. Riveskaft, et. en Stang, hvorpaa Rivehovedet fæstes. Rivetag, et. Tag m. Riven, Rivedrag. Rivetand, en. pl. -tænder. spidsede Pinde af Træ ell. Jern, som fæstes i Rivehovedet.

Rivelig, adj. klar, aabenbar, tydelig. (Moth; og endnu i Almuesproget.)

Rivelse, en. [af v. a. rive, 4.] løse Ax og Kornstraa, som rives sammen p. den høstede Ager, efterat der er neget op.

Rivt, en. s. Rift.

Ro, en. ud. pl. [J. Ró. N. S. Rou e. Sv. Ro.] A. 1. I Almindelighed: Tilstanden, at være i Hvile, ei at bevæge sig. "Alt Arbeid uden Ro kan ikke vare længe." Rose Ovids Her. — At komme i Ro, t. Ro. "Han har ingen Ro p. sig, siger man om den, der uophørlig sætter sig selv i Uleilighed" (ell. i Bevægelse.) Sporon. Lad det ligge i Ro. Hanen (p. en Bøsse) er i Ro ɔ: ikke opspændt. 2. i Særd. a.) en Tilstand, hvori man er fri f. andres Uro ell. Overlast, besværlig Bevægelse, Tummel og Støi. At lade en være i Ro. Lad os dog have Ro et Øieblik! Man har aldrig Ro for den Dreng. Jeg faaer ikke Ro f. ham, for han faaer Pengene. Hun kan ikke være i Ro for ham. (jvf. Fred, 1.) Her er ikke Ro enten Nat ell. Dag. s. Madro, Nattero. b.) Tilstand, hvori man er fri f. byrdefulde Arbeider, Forretninger. At finde Ro, leve i Ro p. sine gamle Dage. c.) Fraværelsen af Strid, Trætte og alle voldsomme Lidenskaber. Jeg ønsker kun at leve i Ro og Fred. Sindsro, Siælsro. [s. Rolighed, som (m. Undtagelse af Bemærk. 2, a, og de anførte Talemaader) hyppigen bruges for: Ro.] B. Behag, Tidsfordriv, Fornøielse. (Moth. forældet. Sv. Ro. jvf. Nioro. Heraf: rosom, adj. morsom, behagelig; i Almuesproget. "Et rosomt Sted." Stenersen. "Den rosomme Vinter." Kampmann. — Derimod har Baggesen snarere brugt det i en usædvanlig Betydn. "Rosom Hvile f. den mødige Vandrer." Labyr. II. 14.) = rolig,

adj. [J. rolegr.] 1. som har Ro, er i Ro, som ikke bevæges (indvortes ell. udvortes); især. som er uden trættende Bevægelser, ud. Besværlighed, ud. heftige Lidenskaber, o. s. v. Han kan ikke være rolig (stille) et Øieblik. At holde sig r. (uden Bevægelse.) "Roligt er hvad der ikke bevæges, eller bestemtere, da man ikke let vil kalde det roligt, der slet ikke kunde bevæges, br. det om det Bevægelige, som er i Hvile." Müller. Søen er rolig. Et roligt Sind. En r. (uafbrudt) Søvn. 2. som medfører Ro; stille. En r. Gade (hvor der ikke er megen Støi, Færdsel.) Et roligt Opholdssted. En r. Samvittighed, Alderdom. Et roligt Liv. Jeg kan være r. ved saadanne Beskyldninger. — Rolighed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være rolig, saavel om Legemet, som om Sindet; d. s. s. Ro, især i Bemærk. A. 1. og A. 2. b. og c. Rolighed tiener den Syge bedst. Jeg er endnu ikke kommen i Rolighed efter Reisen. Sindets Rolighed. "Er der ingen Forskiel imellem Tryghed og Blindhed, Rolighed og Forvovenhed?" Basth. (Jvf. Stilhed.) "Rolighed forholder sig t. Stilhed, som Aarsag t. Virkning. Naar Alt er roligt om Natten, er ogsaa alting stille." Müller. = Rosted, et. Hvilested, Seng. (Arrebo. Hexaem. 42. forældet.)

Rod, en. pl. Rødder. [J. Rót. E. root.] 1. den Deel af et Plantelegeme, som fæster sig i Jorden, ell. i et andet Legeme, og hvorved Planten især drager Næringssaft t. sig. At fæste Rod. At slaae Rødder. At rykke en Plante op m. Roden. At leve af Urter og Rødder. "Ond Vane har lang Rod." Ordspr. 2. fig. Oprindelse, Ophav, Aarsag. Lediggang er en Rod til alt ondt. At gribe noget an, begynde noget fra Roden af. At udrydde det Onde fra Roden. (jvf. rydde, (rodde) udrydde.) 3. i Tallæren: en Størrelse, der, multipliceret m. sig selv een ell. flere Gange, giver et vist Tal, betragtet i dens Forhold til dette Tal. At uddrage Roden af et Tal. Qvadratrod, Cubikrod. (s. Rodstørrelse, Rodtal.) = Rodblad, et. Blad, som udspringer v. Roden af en Plante. Rodblode, en. En jævn Regn, som trænger i Jorden t. Planternes R. Rodbusk, en. En busket Rod, der udgiør en Samling af mange Skud og Trevler. "Naar man om Foraaret optager gamle Krapplanter, og deler Rodbuskene i saa mange Sætterødder, som der er unge Skud." Olufsen. Rodende, en. den Deel af en Vært, et Træ, som er nærmest Roden; modsat Topende. rodfast, adj. som er fast m. Roden, har fæstet Roden vel. — fig. som ikke let forandres, aflægges. En r. Vane, Tilbøielighed. Rodflytning, en. Flytning af en Vært m. dens hele Rod. (Moth.) Rodfrugt, en. spiselig Rod af en Plante, som dyrkes f. Rodens Skyld. — Rodfæste, et. Rodens Fæstning i Jorden ell. et andet Legeme. — rodfæste, v. a. og rec. give en Plante Rodfæste. At rodfæstes, rodfæste sig, slaae Rødder. "Snart rodfæstet, kraftig staaer jeg atter, opreist fra min Afmagt og mit Fald." S. Staffeldt. fig. "At rodfæste Dydens Lære i de Unges Hierte." Engelst. En rodfæstet Vane. "Naar Verdens onde Vaner ere hver Dag blevne mere rodfæstede." Basth. Rodfæstning, en. det, at rodfæste ell. at rodfæstes. — rodgnave, v. a. 1. gnave, afgnave indtil Roden. "rodgnavet er Agren." Hertz. Rodgreen, en. Green, der skyder ud fra Roden af et Træ ell. en anden Vært. rodhugge, en. v. a. afhugge v. Roden; ophugge m. Roden. "En rodhugget Skov." Ar. Berntsen. II. 133. Deraf: Rodhugning, en. (Oecon. Mag. I. 128.) rodkappe, v. a. 1. afkappe v. Roden. "At rodkappe unge Kastanietræer." Fleischer. Rodkievle, en. pl. -r. 1. det Stykke af en Træstamme, som sidder fast v. Roden, ell. hvormed en Deel af Roden endnu er forenet. (Moth. Fleischer.) 2. et Stykke af en tyk Trærod. rodkløve, v. a. 1. kløve (et Træ) indtil Roden. "Hans Haand rodkløver de stolteste Cedre." Hertz. Rodknold, en. Knold v. Roden p. en Vært. rodløs, adj. som er uden Rod. Rodord, et. pl. d. s. Ord, som kun bestaaer af een Stavelse, ell. hvis Afledning af et andet Ord i samme Sprog ei kan paavises; Stammeord. (i Modsætn. t. afledede Ord.) Rodplante, en. 1. P. som har Rod. (Ambergs Ordb.) 2. Plante, som giver en Rodfrugt. Rodplantning, en. Plantning, som skeer tilligemed Roden. Rodpodning, en. Podning af et Træ, heelt nede v. Roden. Rodskud, et. nyt Skud fra Roden af en afskaaret Vært. Rodstavelse, en. den Stavelse, der indeholder Ordets Rod, ell. oprindelige Deel. Rodstilk, en. pl. -e. en enkelt Blomsterstilk, der kommer lige fra Roden. Rodstub, en. s. Stub. Rodstykke, et. 1. Stykke af et Træes Rod. Det er dreiet af et R. 2. den nederste Deel af en omhugget Træstamme; Rodkiævle. Rodstød, et. Stubben af et omhugget Træ. (Landh. S. Skr. III. 57.) Rodstørrelse, en. 1. en Størrelse, som udgiør Roden af en anden (i Algebra.) 2. en Størrelse, hvoraf Roden skal uddrages. (V. S. O.) Rodtal, et. i Regnekonsten: et Tal, som udgiør Roden af et andet (s. Rod, 3.) Rodtegn, et. i Regnekonsten: et Tegn, der sættes foran det Tal, hvis Rod skal uddrages. Rodtrevl, en. pl. -er. En T. ell. liden, tynd Deel af en Rod. Rodtørv, en. Tørv, hvori findes Mængde af Planterødder. (V. S. O.) Rodurt, en. Kiøkkenurt, hvis

Rod spises. (Oluffsen.) Rodvært, en. pl.-er. Plante, hvis Rod allene ell. især spises. Kaal og Rodvæxter (som ogsaa blot kaldes Rodder.)

Rodden, adj. s. raadden.

Rode, en. pl.-r. 1. (T. Ruthe.) et Længdemaal paa 5, 6 ell. flere Alen. 2. (Sv. Rote. T. Rotte.) tilforn: et vist ubestemt Antal Krigsfolk under een Anfører. (Corporalskab.) 3. en vis Afdeling af Borgerskabet i en By. — Heraf: Rodemester, en. pl.-e, en Borger, som er beskikket t. at iagttage visse offentlige Forretninger, især som Skattekræver, i en af Roderne ell. Qvartererne i en Stad (særd. i Kiøbenhavn.) — rodeviis, adv. efter Roder. At opstille Krigsfolk rodeviis.

Rode, v. a. 1. [J. róta. Holl. wroeten. A. S. Vrot, en Tryne.] 1. vælte Jorden op m. Trynen; om Sviin og lignende Dyr. Svinene have rodet Engen op. 2. fig. rage ell. røre i noget p. en uordentlig, ustikkelig Maade. Drengen ligger og roder i Jorden. At rode om i gamle Sager. At rode i Andres Sager, Papirer. Det er ikke værd, at rode op i denne Sag (at undersøge den nøiere, bringe den atter p. Bane.) 3. At rode sig ind i noget, fig. indvikle sig i noget ubehageligt. (d. Tale.) — Roden, en. ud. pl. Gierningen at rode.

1. Roe, en. (to Stav.) pl. Roer. [Sv. Rofva.] En Plante m. meer ell. mindre rund ell. endog kugledannet Rod, som dyrkes i Haver og som Foderurt, og hvoraf der gives endeel Afarter. Mai-Roer, Hvide Roer, Mark-Roer, Botfeldske Roer, &c. Brassica Rapa. Deraf: Roeager, en. Roebed, et. Roefrø, et. Roeolie, en. (O. som presses af Frøet af Rapsæd, Brassica Napus.) o. fl.

2. Roe, en. [J. Hrudr.] Skorpe, der sætter sig p. Saar, naar det læges. Saaret sætter Roe. — Roesaar, et. S. som har sat Roe.

Roe, (een Stav.) v. a. og n. 1. [J. róa. A. S. revan, rowan.] bevæge et Fartøi v. Hielp af Aarer; bevæge Aarerne; og neutr. drage ud, færdes p. Søen i et Fartøi, der saaledes bevæges. At roe en Baad allene. At r. med begge Aarer, roe den ene Aare. At r. op imod Vinden. Jeg var roet over t. Øen. Vi roede ud fra Landet. — At r. sig f. vidt ud ɔ: tage sig mere for, end man kan overkomme, raade med. = Roefartøi, et. Et Fartøi, en stor Baad, som roes frem. Roeflaade, en. F. som bestaaer af Roefartøier. — Roer, en. s. Sluproer.

Roes, en. (een Stav.) ud. pl. [J. Hrós.] det, som siges ell. med Ord yttres t. Fordeel, t. Berømmelse f. en Person ell. Ting; Udsagn om dens Fuldkommenhed. Baade hans Roes og Dadbel er mig ligegyldig. At fortiene R. for noget. Det maa siges t. hans Roes. = roeskiær, adj. kiær efter Roes, som elsker Roes. "Bifalds høie Stemme opflammer den roeskiære Skiald." Evald. — roesværdig, adj. som fortiener Roes, berømmelig. En r. Handling, Egenskab. Deraf: Roesværdighed, en. ud. pl. = rose, v. a. roste, rost. (m. langt o.) [J. hrósa.] fremsige en Persons ell. Tings Fuldkommenheder, tillægge Roes. (s. berømme.) At r. sine Varer. Man kan bifalde uden at rose. "En Klædning roses aldrig af en fremmed Skrædder." Holb. (J. von Thybo.) Man maa r. ham f. denne Uegennyttighed. Der er mere at rose, end at dadle hos hende. At rose sig af noget, jactare, gloriari. At rose sig selv. "Eet er det at rose sig selv, at bekiendtgiøre sine Fortrin, f. derved at befordre sin timelige Velfærd — Et andet er at rose sig selv, blot for at prale, f. igien at roses af Andre." Bastholm.

Rogn, en. ud. pl. [J. Hrogn. Sv. Rog, Ron.] Samlingen af Fiskenes Æg. — Rognfisk, en. pl.-e. Hunfisk.

Rok, en. pl.-ke. [J. Rockr.] et Redskab t. at spinde (Hør, Blaar, Uld) paa; en Spinderok. At spinde p. sin egen R. Hun har spundet af sin R. (ɔ: al Hørren p. Rokken.) = Rokkearm, en. et af de to opreiste Stykker Træ p. Rokken, hvorimellem Hiulet løber; Opstandere. (Moth.) Rokkebaand, et. Baand om Rokkebrevet. Rokkebeen, et. Rokkefod. Rokkebrev, et. Et Stykke stivt Papir ell. Pap, der bindes om Totten p. Rokkehovedet. Rokkebryst, et. det fiirkantede Stykke Træ i Rokken, hvorpaa dens øvrige Dele ere fæstede. Rokkedreier, en. pl.-e. en D. som især giør Rokke, og andre grovere Arbeider af Træ. (modsat Beendreier, Konstdreier.) Rokkefod, en. En af de tre Fødder, hvorpaa Rokken staaer. "Der groer ei Guld under Rokkefod." Ordspr. (V. S. O.) Rokkehiul, et. det H. paa Rokken, som v. at sættes i Bevægelse m. Foden omdreier Tenen. Rokkehoved, et. det kegledannede, opstaaende Stykke Træ p. Rokken, hvorom Hørren svøbes. Rokkehvirvel, en. det Stykke Jern, hvormed Hiulet p. Rokken snoes omkring. (V. S. O.) Rokkeskammel, en. det Trin, hvorpaa man træder, f. at drive Rokkehiulet om. Rokkesnor, en. den Snor, der løber om Hiulet og Tridsen p. en Rok tillige, og derved driver Tenen om. Rokketeen, en. s. Teen. Rokketridse, en. En Tridse ell. et lidet Hiul af Træ, som skrues p. Tenen, og hvorom Rokkesnoren løber i en anbragt Rende i Tridsen.

Rokke, en. pl.-r. en Fiskeslægt, (af Bruskfiskenes Classe) udmærket ved deres rundagtige, fladtrykte Legemer, som endes

i en tynd Hale, og v. Brystfinnernes usædvanlige Størrelse. Raia. Deraf: Rokkefiskeri, Rokkeskind.

Rokke, v. a. og n. 1. [E. to rock.] 1. act. bevæge noget frem og tilbage, uden at flytte det fra Stedet. "Vindens idelige Rusken rokker og løsner Træerne." Olufsen. Stenen vil ikke lade sig rokke (er ganske ubevægelig.) "Kun Moder rokker Glutten lidt v. sagte Vuggesang." S. Blicher. At r. ved noget. Vi kunde vel r. Stenen, men ikke flytte den. — fig. a. At rokke eens Forsæt, Beslutning ɔ: bevæge ham t. at forandre det. b. svække, giore Afbræk. Hans Mod, Kiækhed rokkes ikke saa let. "Hvad modstaaer ham, hvad rokker nu hans Magt?" Øhlenschl. 2. neutr. bevæge sig hid og did. At sidde og r. paa en Stol. Stenen er ikke ret fast; den rokker. (Kun om faste og tunge Legemer; om lettere br. vifte, flagre, vaie. At vakle udtrykker en stærkere Bevægelse, og nærmere Faldet, end rokke.) = Rokkespade, en. Et Jernredskab m. Træskaft, der br. i Garverier t. at strække det garvede Læder med. (V. S. O.) — Rokkesteen, en. pl. -stene. En stor Klippesteen, der hviler saaledes, at den p. et fast Punkt lader sig rokke. — Rokken, en. Rokning, en. pl.-er. Gierningen at rokke.

Rolig, Rolighed, s. under Ro.

Rolige, v. a. 1. giore rolig, bringe t. Rolighed. (Moth.) "De hvinende Skrig v. Kæmpernes Liig, de kun rolige mig." Evald.

Rolle, en. pl.-r. [T. Rolle. Fr. role.] 1. egentl. det Papir, hvorpaa den enkelte Skuespillers Deel af Skuespillet er udskrevet. At lære sin R. læse p. sin R. kunne sin Rolle. (ikke Rulle.) 2. den Person, som en Skuespiller udfører p. Theatret. Han spiller Hamlets Rolle. Denne R. kan hun ikke spille. — fig. en paatagen Personlighed; et Menneskes paatagne Adfærd i enkelte Tilfælde. Jeg maatte spille den Ligegyldiges Rolle.

Rolling, en. pl. – er. [Uvis Oprindelse. Maaskee af Isl. róla, gaae sagte, vanke; ell. af det jydske role, græde.] et lidet Barn. (d. Tale.)

Rom, et, og en. s. Rum.

Roman, en. pl.-er. en digtet Fortælling i Prosa af større Omfang og mere sammensat Opfindelse. (Oprindeligen og i ældre Fransk ogsaa: en Fortælling i Vers. s. om Ordets Oprindelse Adelungs t. Ordb.) = romanagtig, adj. som har Liighed m. det, der forekommer i Romaner, er dannet efter Romaner. En r. Kiærlighed, Tilbøielighed. Romandigter, en. Den, som digter, forfatter Romaner. Romanhelt, en. opdigtet Person, hvis Begivenheder fortælles i en Roman; Hovedpersonen i en R. Saaledes ogsaa: Romanheltinde. Romanlæsning, en. Gierningen at læse Romaner. Romanskriver, en. Romandigter. o. fl.

Romance, en. pl.-r. br. nu om et kortere fortællende Digt p. Vers, i lyrisk Tone; et fortællende Sangdigt.

Romantisk, adj. et Ord, som i Æsthetiken og ellers hyppigen br. om en vis Art af det Skiønne i Konst og Natur, der virker stærkest p. Phantasie og Følelse; hvormed man stundom forbinder Begrebet om det Vidunderlige, Usædvanlige, Regelløse; og som man undertiden, naar det br. om Konstværkers Inddeling, ell. om Konstsmagen, modsætter classisk. Et romantisk Digt. Den romantiske Poesie. — Ligeledes: en romantisk Begivenhed. En romantisk Egn, Natur.

Romer, en. pl. – e. den som er fra Rom, er født i Rom. Om et Fruentimmer: Romerinde. — Romerfolk, et. det romerske Folk. Romerreise, en. R. til Rom. Romerret, en. den romerske Ret, Lovgivning. Romerrige, et. det romerske Rige. Romertal, et. pl. d. s. latinske Bogstaver, der br. som Taltegn. Romertog, et. Tog t. Rom, Romerreise. — romersk, adj. som er fra Rom, hører t. Rom.

Ror, et. (langt o.) pl. d. s. [N. S. Roder, Roor. Sv. Roder. jvf. v. at roe.] en bevægelig Indretning af Bræder, Planker ell. svært Tømmer, t. at styre Skibes og andre Fartøiers Retning og Løb i Søen. (i ældre Dansk: Styre; og Ror er sildigere optaget efter det tydske Ruder ɔ: Aare.) At staae t. Rors ɔ: passe Roret p. et Skib. Skibet vil ikke lystre Roret. fig. At føre Roret, sidde v. Roret ɔ: styre et Rige. = Deraf: Rorblad, et. den brede Deel af et R. (D. H. O.) Rorgat, et. Aabning bag i et Skib, hvor Rorstangen gaaer ind; Rorhul. Rorhage, en. Hage p. et Ror, hvormed det hænges i Stabelen. Rorhul, et. Rorgat. Rorpind, en. En Stok ell. Stang, som sættes oven i Roret, og hvormed dette bevæges t. Siderne og holdes lige. Rorstabel, en. pl.-stabler. Jernstabler bag p. Fartøiet, hvori Roret hænges v. Hagerne. Rorstang, en. d. s. s. Rorpind p. et Skib. [I Ordene: Rorbænk ɔ: Toft ell. Bænk i et Fartøi f. dem, som roe; og Rorkarl, Rorskarl, Rorsfolk, er Ror det T. Ruder ɔ: Aare; ell. Rorbænk tages for: Roerbænk ɔ: Bænken, hvor Roerne (Slupsroerne) sidde.]

Ros, en. (Berømmelse) s. Roes.

Ros, et. ud. pl. (kort o) hos Tømmermænd: Spaaner og Affald fra Tømmeret, som tilhugges.

Ros, en. pl. d. s. (kort o.) en Hest. (forældet. I. Hros, Hors. s. Hors.) Deraf: Rosbaare, en. et Slags Baare, ell. en Vognfading p. to Stænger, hvori fordum gamle og svage Folk ell. Fruentimre reiste, og som førtes af to Heste p. Stænger. (I Vid. S. O. tillægges Ordet en anden Op-

rindelse, af Isl. Rás, Løb, og Bemærkelsen: Bærestol.) Rostieneste, en. 1. Tieneste t. Hest, hvortil Adelen i Danmark tilforn var forpligtet. 2. i sildigere Tider: Jordegodseieres Forpligtelse, at holde og stille Heste og Ryttere t. Landets Tieneste i Krigstid. (jvf. Forordn. 1746. 13. Dec.)

Rose, en. pl.-r. En f. sin Skionhed og Vellugt almindelig agtet og afholdt Blomst p. en Buskvært, hvoraf gives adskillige Arter og en stor Mængde Afarter. fig. hos Digtere: et symbolisk Udtryk f. Ungdom, Skionhed, m. m. Ligeledes ofte f. en skiøn rød Farve; f. E. Morgenens Roser, Morgenrøden; Kindens Roser &c. — Uegentl. en Rose af Baand, (Baandrose) en Sløife, lignende en Rose. En Compasrose, Aftegningen af de 32 Compasstreger p. en Skive. = a.) rosedannet, adj. i Plantelæren om en Blomst, hvis Krone dannes af 5 rundede Kronblade (Petala.) V. S. O. — b.) Rosenbaand, et. B. af Rosenfarve. Rosenbed, et. Havebed, beplantet m. Roser. Rosenblad, et. Rosens Blomsterblade. (sielden br. det om Træets ell. Buskens Blade.) Rosenblomme, en. (Rosensblomme.) i ældre Viser og Digte: en Rose; og fig. en ung og skiøn Pige. Rosenbusk, en. Et Busktræ, hvis Blomst er Rosen. Rosenfarve, en. rosenrød F. rosenfarvet, adj. rosenrød. Rosenfest, en. En p. nogle Steder indført Fest, hvorved en Rose tildeeltes den v. Dyd og andre Fortrin meest udmærkede Ungmø t. Hædersløn. Rosenflor, en. 1. Rosernes Blomstringstid. 2. en Mængde Roser i Blomstring p. eet Sted. Rosengaard, en. 1. en Rosenhave, Blomsterhave. (i ældre Skrifter.) 2. Tilforn: "en vis Deel af Kirkegaardene, der holdtes i bedre Stand, end den øvrige." V. S. O. Rosenglød, en. fig. Rosenfarve. "Ting, f. hvilke det mørke Purpur ell. Himmelblaae er mere passende, end Liliesnee og Rosenglød." Treschow. Rosengreen, en. G. af et Rosentræ. Rosenhave, en. En Have, beplantet m. Roser. Rosenhegn, et. H. af Rosenbuske. (Herz.) Rosenhonning, en. i Apotheker: et Slags af Roser lavet Sirop ell. tyk Saft. Rosenhæk, en. pl.-ker. Rosenbuske plantede sammen i en tæt Række. Rosenkind, en. poetisk: en Kind hos et Fruentimmer, m. Ungdoms og Sundheds sine Rødme. "En Purpurmund, en Rosenkind." Bording. Rosenkiæde, en. Rosenkrands, Blomsterhængel af Roser. (fig. ligesom Rosenlænke.) Rosenknop, en. Rosens endnu ei udsprungne Blomsterknop. Rosenkrands, en. pl.-e. 1. en Krands, bunden af Roser. 2. en Rad af Kugler, Perler e. d. trukne p. en Snor, hvorefter Catholiker undertiden læse og tælle deres Bønner; Paternosterbaand. Rosenleie, et. Et m. Roser bestrøet, ell. fig. et blødt, behageligt Leie. Rosenlugt, en. Lugt af Roser. Rosenlund, en. Lund, hvor Rosentræer ere plantede; Rosenhave. "Mig tykkes denne Stund jeg staaer i Rosenlunde." Arreboe. (Rosenslund, hyppig i vore gl. Viser.) Rosenlæbe, en. pl.-r. poetisk: et ungt Fruentimmers friske, fiint farvede Læber. Rosenlænke, en. fig. og poet. Kiærligheds, Ømheds Tvang. "Hendes Rosenlænke er og bliver dog et Baand." Heiberg. Rosenmaaned, en. En poetisk Benævnelse f. Mai eller Junius, hvori Roserne blomstre. Rosenmund, en. poet. d. s. s. Rosenlæber. Rosenolie, en. En stærkt af Rosenlugt duftende Olie, som destilleres af Rosenblade. rosenrød, adj. rød som en Rose; som har Rosens Rødme. rosenrøde Kinder. En r. Silkekiole. Rosenskiær, et. rosenrødt Farveskiær. "Kiærligheden spredte mildt sit Rosenskiær om spæde Plantning." J. Smidth. Rosensky, en. poet. rosenfarvet Sky. (S. Staffeldt.) Rosensmiil, et. poet. et yndigt Smiil. "Med Sang og Rosensmiil." Øhlenschl. Rosensteen, en. En sleben Diamant, hvis underste Side er flad; den øverste derimod sleben i Kanter og meer ell. mindre halvrund. (jvf. Taffelsteen.) Rosenstilk, en. Blomsterstilken af en R. Rosentid, en. den Aarstid, da Roserne blomstre. Rosentorn, en. pl.-e. 1. Torn p. en Rosenbusk. 2. d. s. s. Rosenbusk. At plante, omplante en Rosentorn. (s. Torn, 3.) Rosentræ, et. en større Rosenbusk, især m. lige opvorende Stamme. Rosenvand, et. V. som destilleres over Rosenblade.

Rose, n. s. altid m. best. Art. Rosen, og ud. pl. en Hudsygdom, der frembringer en Hævelse m. stærk Rødhed og Hede. Erysipelas. At have Rosen, faae Rosen i Ansigtet, i Benene.

Rose, v. a. 2. berømme. s. under Roes.

Rosenobel, en. pl. Rosenobler. En Guldmynt, af Værdi omtrent 2 Ducater, som tilforn blev slaaet i England, og havde sit Navn af en Rose, der sædvanligen fandtes i Præget p. Bagsiden.

Rosin, en. pl.-er. [T. Rosine.] tørrede Viindruer, der i sydlige Lande tilberedes som Handelsvare. Deraf: Rosinkiærne, Rosinkurv (hvori Rosiner nedpakkes og føres) Rosinstilk, Rosinæddike, o. fl.

Rosmar ell. Rosmær, en. et Navn p. de under Navn af Hvalros ell. Søko mere bekiendte Dyr. Trichechus rosmarus. Moth. Deraf: Rosmærtand. (Moth.)

Rosmarin, en. pl.-er. et lidet Træ, indenlandsk i det sydlige Europa, hvis Blade og Blomster have en stærk krydret Lugt. Rosmarinus. L. Deraf: Rosmarinblomst, Rosmarinolie, Rosmarintræ, o. fl.

Rosom, adj. s. under Ro, B.

Roste, v. a. 1. i Ølbrygningen: at brin-

ge det mæskede og m. kogende Vand sammenrørte (purede) Malt, (Malt-Urten) fra Gillekarret og Humlens Afkog (Humle-Urten) fra Kiedlen i Rostekarret, og der lade de flydende Dele, ell. den m. kogende Vand fortyndede Urt, sies igiennem det v. et Hierte lukkede, desuden m. Halm, ell. Klude, Riis o. d. bedækkede Rostehul, og løbe ned i Tappehougen. (Oec. Mag. VI. 28. Ordet begynder, m. dets Afledninger, nu at tabe sig,) = Deraf Rost ell. Roste, en. Indretningen til at roste, Tappekarret m. Rostehiertet, o. s. v. (J. Sønderjyll. Roest.) "At lægge Malt p. Rosten." Moth. = Rostehierte, et. Et fladt trekantet Stykke Træ m. Huller i, der lægges over Rostehullet, og bedækkes m. Halm ꝛc. for at Urten kan løbe reen igiennem. (Moth.) Rostehul, et. Taphullet i Rostekarret, ell. den Aabning, hvorigiennem den afsiede Urt løber ned i Tappehougen. — Rostekar, et. det Kar, hvori der rostes, eller hvori Urten affies og skilles fra Masken; Tappekarret. (Oec. Mag. III. 107. Oluffen om Ølbr.) Rostestang, en. En Stang, der gaaer igiennem Sien (Rostehiertet) i Tappekarret ned t. Rostehullet, og hvorved dette lukkes og aabnes. (Moth. Rostegreb. Oec. Mag. III. 107.) rostesuur, adj. kaldes Øl, der under Brygningen har faaet en syrlig Smag. (Moth.) Rostetønde, en. Tønde, som br. i Stedet f. Rostekar. m. fl.

Rotte, en. pl. -r. [N. S. R o t t e.] et nu almindelig udbredt skadeligt Dyr, af Gnavedyrenes talrige Slægt; særdeles den Art, som især søger Husene. Mus rattus. = Rottefælde, en. En Indretning t. at fange Rotter i. (s. Fælde.) Rottefænger, en. Een, som har Færdighed i at fange Rotter. Rottehul, et. Hul, som Rotter gnave i Gulve og Vægge, f. at have Giennemgang og Aabning t. deres Reder. Rottegift, en. G. som sættes f. Rotter. Rottejæger, en. Een, som forstaaer at fordrive Rotter; en Rottefænger. Rottekage, en. Rottegift i Form af Kager. Rottekrud, et. Arsenik (fordi det hyppigen br. til at dræbe Rotter.) Rotterede, en. Rotters R. ell. Opholdssted. Rottesax, en. Indretning, hvori Rotter fanges v. en Fieder, som slaaes sammen over dem. Rotteunge, en. ung Rotte.

Rotte, v. rec. i Udtrykket: at rotte sig sammen ɔ: forene, forbinde sig t. et skadeligt, lastværdigt Foretagende. (det T. "sich zusammen r o t t e n." s. sammenrotte og Sammenrottelse.)

Rotting, en. pl. -er. et Slags tynde Rør, som bringes fra Indien, og bruges især t. Fletteværk i Rørstole, o. d. (egentlig Rotang. Calamus Rotang.) Moth.

Rov, et. ud. pl. [Sv. Rof. A. S. Reof.] 1. Handlingen at røve, m. Vold bemægtige sig det, man ei har Ret t. (s. Ran.) sielden undt. i Talemaaden: at gaae ud p. Rov; og i Sammens. f. E. Rovdyr, Jomfrurov. 2. det, man røver, ell. med Vold fratager Eieren. (jvf. Bytte.) Røverne kunde ikke blive enige om at dele Rovet. Tigeren lurer p. sit R. — fig. At blive Dødens Rov. Han blev et Rov for sine Slægtninges Gridske Egennytte. = rovbegierlig, adj. begierlig efter andres Eiendom, b. efter at røve. Deraf: Rovbegierlighed, en. (Treschow.) Rovbi, en. pl. -er. Bier, som ikke selv indsamle Honning af Blomsterne; men røve den fra andre Bier og Bistader. "Saa flyver tilvant Rovbi hen, af fremmed Honning sig at nære." Storm. Rovbille, en. pl. -r. En Slægt af Insecter. Staphylinus. Rovdyr, et. pl. d. s. Dyr, som ikke, ell. kun tildeels, leve af Plantesøde, men mest og helst af andre Dyr, som de dræbe, ell. af Aadsler. Rovfisk, en. pl. -e. Fiske, som leve af andre mindre Fiske, hvilke de opsluge. Giedden, Haien, ere Rovfiske. Rovfugl, en. pl. -e. Fugle, som leve deels af Aadsler, deels af andre svagere Fugle ell. fiirføddede Dyr, som de angribe og dræbe. rovgierrig, adj. i høi Grad rovbegierlig. Deraf: Rovgierrighed, en. ud. pl. — Rovgods, et. røvet Gods; Rov. "Rovgodset, som Folket havde røvet." Taussen. Rovlyst, en. Lyst t. at røve. rovlysten, adj. lysten efter Rov, rovbegierlig. (Thaarup.)

Ru, adj. [A. S. ruh, reoh. E. rough.] ujævn, hvas, skrubbet p. Overfladen; modſ. glat. En ru Overflade. (Ordet høres sielden, hvortil bidrager at neutr. ei er brugeligt. ru Veir, i Almuens Tale d. s. s. raat, fugtigt Veir m. kold Taage og Blæst.) = Rubænk, en. d. s. s. Ruholv. (Moth.) ruhaaret, adj. som har mange, ikke glatte Haar p. Legemet. (Moth.) Ruhammer, en. et Slags H. som Guldsmede bruge t. at banke Sølvet. (Moth.) Ruhugger, en. den, som hugger det yderste, groveste af Tømmeret. (Fred. IV. Søkrigsart.) Ruhovl, en. H. hvormed Tømmermænd og Snedkere aftage de groveste Spaaner. Rujern, et. Jernet, saaledes som det først kommer smeltet af Masovnen, inden det støbes ell. kommer under Hammeren. Rulæder, et. Et Slags Læder m. ujævn Overflade, ell. hvorpaa Kiødsiden vender udad. (Moth. "Rulæders Sko." Holberg. P. Paars I. 2. Sang.)

Ru ell. Rue, en. pl. Ruer. 1. Rynke, Folde. At sætte noget i Ruer. (Moth.) 2. d. s. s. Haandruer, Haandkruser. (Moth.)

Rub, n. s. uforanderligt og kun i Talemaaden: Rub og Stub ɔ: Stort og Smaat, Alt uden Undtagelse. (Baggesen. Ungd. Arb. II. 216.) Isl. Rubb, en uordentlig Dynge.

Rubbe, v. a. 1. [E. to rub.] 1. at gnide, skrubbe; hvilket er mere brugeligt.

(Moth.) 2. høvle ell. hugge det groveste af Træ. (Moth.)

Rubel, en. pl. Rubler. en russisk Sølvmynt, der udgiør 100 Kopeker, og gielder i Sølv henved 1 Speciesdaler.

Rubin, en. pl.-er. en giennemsigtig, rød Ædelsteen, som i Haardhed og Sieldenhed kommer næst efter Diamanten. — Deraf: Rubinfarve, en. rubinrød F. rubinfarvet, adj. Rubinsmykke, et. og fl.

Rubrik, en. pl.-ker. [Lat. rubrica. Fr. rubrique.] Overskrift, Titel, der tilkiendegiver en Afdeling i et Skrift, ell. i Noget, som er skriftlig affattet. Det hører ikke under denne Rubrik. — Ogsaa om Afdelingen selv, ell. dens Indhold. En lang, vidtløftig Rubrik.

1. Rude, en. pl.-r. En krydret Plante, som dyrkes i Haver. Ruta graveolens.

2. Rude, en. pl.-r. [S. Ruta. T. Raute.] 1. en Fiirkant, ell. fiirkantet Tavle; i nogle Tilfælde f. E. Ruderne i et Skakbræt. At dele en Flade i Ruder v. at trække Snore over den. At sye noget i Ruder. — særd. d. s. s. Vinduesrude. At slaae en R. ud, sætte nye Ruder i. 2. en skiæv Fiirkant, ligesidet Fiirkant m. skiæve Vinkler. (Moth.) 3. Ruder, pl. en af de røde Farver i Kortspil, hvis Mærke er smaa, p. Spidsen stillede Fiirkanter. Dette Ord bruges som v. de øvrige Farver, uforandret som adj. ell. i Sammens. Ruder Es. Ruderknegt. Ruder Ti. = rudedannet, rudeformet, adj. dannet som Ruder, i Ruder. Rudeglas, et. s. Vinduesglas. Rudekrands, en. i Vaabenkonsten: en Krands ell. Krone af en egen Dannelse. (Rudekrandsen i det sachsiske Vaaben.) Rudemønster, et. M. i Dreiel, Dækketøi o. d. som er vævet i Ruder. Rudeskiold, et. S. som er afdeelt i Ruder. Rudestok, en. Stok, hvorpaa Maal i Tommer og Linier m. m. er afsat, og hvormed Ankeres og Viinfades Størrelse maales. (Moth.) rudeviis, adj. i Ruder, efter Ruder. At afdele noget rudeviis. Rudeværk, et. det, som er giort ell. afdeelt i Ruder. (Moth.) = rudet ell. rudret, adj. som har Ruder p. Overfladen, er afdeelt i Ruder, farvet rudeviis. rudret Tøi Mønster. (Sielden forekommer v. at rudre, giøre rudret. Ambergs Ordb.)

Rudskalle, en. pl.-r. en liden Fisk af Karpeslægten. Cyprinus rutilus. (Rud i dette Ord kommer af rød.)

Rue, v. a. s. ruge.

Ruelse, en. ud. pl. [A. S. Hrevo. T. Reue.] Anger, Fortrydelse. "Den Daad har J med aarlang Ruelse affonet." Rahbek. (Det af Moth anførte V. at rue, angre, er ikke mere brugel.)

Ruf, n. s. J Talemaaden: i en Ruf ɔ: meget hastig, i en Haandevending. Det gik i en Ruf. "Og i en Ruf han styrter ham p. Jorden ned." Bagg. (Kallundb. Kr.) Jsl. Rof, *ruptum*.

Ruf, et. pl. d. s. [J. Hróf. Holl. Roef.] en Overbygning, et Skuur p. smaa Skibes Dæk, som tiener i St. for Kahyt.

Ruffer, en. pl.-e. [Sv. Roffare. N. S. Ruffeler. E. Ruffian. M. A. Lat. Rufa, *scortum*.] den, som f. Vindings Skyld forleder Fruentimre t. Ukydskhed og Horeri, som fremhielper Andre i Løsagtighed; en Købler, (hvilket sidste dog egentl. har en anden Betydn.) Horevert. (s. D. Lov. VI. 22. 1.) Om et Fruentimmer br. i samme Bemærkelse: Rufferske. [Verb. at ruffe, om en Ruffers ell. Rufferskes Forbrydelse (Chr. IV. N. Lov.) er nu usædvanligt.] — Rufferi, et. den Forbrydelse at fremhielpe Løsagtighed, at forlede ell. hielpe et Fruentimmer t. ukydsk Omgang m. en Tredie, ell. befordre utugtig Lyst hos Mandfolk.

Rug, en. ud. pl. [J. Rugr, Rug. A. S. Ryge. Sv. Råg.] en i Norden almindelig Kornart, som især anvendes t. Brød. Secale cereale. At saae R. bage Brød af Rug. Denne Rug (ɔ: Rugager) staaer godt. = Rugager, en. En m. Rug besaaet A. Rugax, et. Rugens Ax ell. Vippe. Rugbrød, et. B. bagt af Rug. Rugemter, s. Emter. Rugfoder, et. Foder af Rughalm ell. utærsket Rugsæd. Ruggaard, en. Gaard, hvis Marker ere tienlige t. Rugsæd. Det er en god Ruggaard. Rughalm, en. udtorskne Rugstraa. Rugjord, en. J. som er tienlig t. Rugsæd. Rugklid, et. K. som sigtes fra Rugmeel. Rugkorn, et. enkelt Korn af Rug. Rugkorn i Brygget. Rugmark, en. d. s. s. Rugager. Rugmeel, et. M. malet af Rugkorn. Rugneg, et. et Neg af meiet Rug. Rugsimle, en Simle af Rugmeel. (Holb. den Vægelf.) Rugstraa, et. enkelt S. af Rugen, som endnu har sin Kiærne. Rugsæd, en. 1. Gierningen at saae R. 2. den p. Marken voxende R. Rugtvebak, en. T. bagt af Rugmeel. Rugvang, en. indhegnet Rugmark. (D. Lov.) Rugvippe, en., d. s. s. Rugax. o. fl.

Ruge, v. n. 1. (har.) [Sv. ruga. Uvis Oprindelse; maaskee beslægtet m. Jsl. hruga, opdynge, sammendynge. Hruga, en Dynge.] 1. Hovedbegrebet synes at være: at hvile paa eller over, f. at hylle ell. dølge. Overtro meente fordum, at Drager rugede over Guld og Skatte. 2. om Fugle: ligge p. Æggene, f. ved Varmen at udklække Ungerne; ligge i Rede. Hønen ruger over Æggene. "Mens huuslig Hunnen ruger stille — paa Redens bløde Duun." J. Smidth. — uegentl. og poet. "De Nætter ruge saa lange og sorte." Øhlenschl. Det rugende Mørke. (Mindre rigtig m. præp. om: "Den mørke Dæmringsky, der

ruger om dit Aasyn." Øhlenschl. Nord. D. 171.) 3. fig. a.) At ruge over noget ɔ: holde det meget skiult; ell. idelig i Løndom sysselsætte Tankerne med. At r. over et Anslag. "Dette var deres Ønske, hvorover de ruge m. dyb Sorg." Mynster. — b.) At ruge over sine Penge, Midler, ɔ: ikke anvende dem; om den Gierrige. "Den graahærdede Gnier ruger endnu over sine unyttige Skatte." Bastholm. — Deraf: Rugen, en. ud. pl. — Rugetid, en. den Tid, Fuglene tilbringe m. at ruge over deres Æg.

Ruin, en. pl.-er. [af Lat. ruina, Ødelæggelse, Fald.] overbleven Levning af en forfalden ell. ødelagt Bygning. "See, en Ruin som Vidne staaer om gamle Dage." J. Smidth. figurl. "En Siæl, som lever blandt Legemets og Sandsernes Ruiner." Basth.

Rulle, v. n. (er.) og a. 1. [S. rulla. N. S. rullen.] 1. neutr. a.) bevæges m. Hastighed v. at dreie sig om sin Axe. Kuglen rullede ned ad Bakken. — Ogsaa om saadanne Legemer, hvis Bevægelse p. denne Maade er forbunden m. en stærk, huul Lyd. (s. rumle.) Vogne rulle uophørlig giennem Gaderne. En stor Vogn rullede ind i Gaarden. Tordenen rullede imellem Biergene. "Af Dybet steg en Røst som Torden, der langsomt ruller." Evald. b.) bevæges v. en umærkelig Omdreining, ell. paa en skridende Maade. Jorden, Sanden ruller ned i Graven. (jvf. trille.) Der er rullet megen Jord ned. — Ogsaa om Vandet. Bølgerne rulle op p. Stranden. "Havets Bølge t. hans Lov m. dæmpet Brusen ruller." Bagg. 2. act. a.) bringe noget t. at rulle, ell. bevæge sig fremad v. Omdreining; vælte et rundt Legeme. At r. Tønder ind i Pakhuset. b.) jævne noget m. en Rulle, ell. et Rulletræ. At rulle Dei. c.) jævne og glatte vaskede Linklæder p. en Rulle. At r. Lagen. Pigerne rulle i Dag. d.) bøie noget sammen om sin Axe ell. Middelpunkt; dreie noget sammen i Kreds, i Valse- ell. Kugleform. At rulle Tavlebly. At r. et Landkort om en Stok. At r. et Blad Papir sammen; rulle Kugler af Papir, af Dei imellem Hænderne. At r. noget op ɔ: lade det, som var sammenrullet, udvikle sig. At rulle Teppet op, og rulle det ned (p. Skuepladsen.) At r. noget af, (som var rullet p. en Stok.) = Rullen, en. ud. pl. 1. det, at noget ruller. Vognenes R. giennem Gaden. 2. Gierningen at rulle. (ogsaa: Rulling, en. Fleischer.) = Sammensætninger, der høre deels t. dette V, deels t. Substantivet; Rulleaal, pl. Aal, som skæres i Stykker og tillaves p. en vis Maade, som Sylte. Rullebly, et. Bly i Tavler ell. flade, sammenrullede Stykker, som støbes af det smeltede Værkbly (ell. Blokbly) og rulles omkring en Trævalse. Rullebro, en. En Indretning t. at føre Baade over smaa Vandfald, i Mangel af Sluser. (Kraft. Mech. I. 996.) Rullegardin, et. pl.-er. Vinduesforhæng af Lerred, som rulles op og ned v. Snore og Tridser. Rullegryn, n. s. pl. et Slags fine Byggryn, som v. Sigtning skilles fra de øvrige. Rullekammer, et. K. hvor en Rulle har sin Plads, hvor der rulles; Rullestue. Rullekielder, en. K. hvor en Rulle staaer, ell. hvor den tillige udleies t. Brug. Rulleklæde, et. Klæde, som vindes uden om Lintøiet p. Rullestokken. Rullepølse, en. Et Slags Mad af dertil skikkede Kiødstykker, der rulles sammen m. indlagte Kryderier, i Skikkelse af en Pølse, presses, lægges i Salt og koges. Rullesteen, en. 1. en liden, glat, afrundet Steen, saaledes som de tidt findes v. Strandbredder. Olufsen. (Oec. Ann. III. 2. H. 121.) 2. i Mineralogien: et afrundet, fra sit oprindelige Sted forflyttet Klippestykke. (V. S. O. T. Geschiebe.) Rullestok, en. pl.-ke. Et valseformet Træ, hvorom det Tøi vindes, som man vil glatte p. en Rulle. Rullestol, en. Lænestol, hvis Been hvile p. Ruller, som kan rulles frem og tilbage i Værelset. Rullestue, en. s. Rullekammer. Rulletobak, en. Tobaksblade, som v. Maskiner sammenrulles (spindes) i faste Ruller; mods. Bladtobak. Rulletræ, et. d. s. s. Rullestok. Rulletøi, et. Lintøi, som skal rulles, ell. er rullet. Rullevogn, en. 1. En liden Vogn, som den, der sidder i den, selv kan rulle frem, ell. som let kan bevæges af andre. 2. en egen Vogn, hvis Baghiul bestaae af to Ruller af heelt Egetræ, og som bruges t. at kiøre svære Steen af Marken; en Steenvogn. (Gierfings Landoec. I. 31.)

Rulle, en. pl.-r. 1. en Skive ell. Valse, som er indrettet t. at kunne rulle ell. dreies om en fast Axe, og hvorved noget enten kan rulles op (tridses op; s. Tridse) ell. bevæges frem p. en Flade. (I første Tilfælde br. dog som oftest Tridse.) Bordet, Stolen, Sengen staaer p. Ruller. 2. En løs Valse ell. Cylinder, hvorpaa noget kan rulles. At vælte en Steen frem p. Ruller. 3. et Redskab, bestaaende af en m. Stene ell. anden Vægt betynget Kasse, som skydes hen over Rullestokkene, der løbe p. en jævn Flade, f. paa denne Maade at rulle ell. glatte vasket Lintøi. (Deraf: Rullebolt, Rullestok, Rulletridse, o. fl.) 4. Noget, som er sammenrullet, oprullet. En Rulle Bly, Baand, Tobak. 5. særd. et sammenrullet Papir ell. Pergament. Deraf: en Fortegnelse over Navne, Navneliste; et Mandtal. At indføre Soldater, Matroser i Rullen. At slettes ud af Rullen. Han staaer i Rullen. (Den i Kiø-

benhavn brugel. Talemaade: At tage en Vogn p. Rullen ɔ: Vognmandsvogn, Extrapost, hører formodentl. ogsaa hid.) Jvf. Rolle.

Rum, et. ud. pl. [Isl. N. S. og Sv. Rum.] 1. I abstract og philosoph. Betydning: den Sandseform, under hvilken vi beskue og tænke os Legemernes ell. de sandselige Tings Tilværen v. Siden af hinanden, eller saaledes, at een ei kan være hvor den anden er. (jvf. Tid.) 2. i alm. Talebrug br. Ordet deels a.) om det sandselige, udstrakte, saakaldte tomme Rum i Alm. Det ubegrændsede R. Det tomme Rum. Himmelrummet. Verdensrummet. b.) deels om en begrændset, af et synligt Legeme udfyldt, ell. ikke udfyldt Deel af dette Rum. "En Ting fylder et Rum; den er paa et Sted; den bedækker en Plads." Müller. Bøgerne optage et stort Rum. Her er ikke R. til saa mange Tilskuere. Vi have ikke R. nok i Huset. Rummet er for snevert. Et lufttomt R. Rummet (Afstanden, Pladsen) imellem to Huse. (Jvf. Plads, Huusrum, Skiberum og Skibsrum.) — fig. At give Had, Vrede, onde Tanker R. i sit Hierte (ɔ: lade Følelser eller Tanker faae Indflydelse og Magt over Siælen, v. at fortrænge andre.) 3. i ældre Skrifter, om Tidsforhold. "Ti Dages Rum." C. Pedersen. "At give En Rum t. at betænke sig." Coldings K. Hist. (jvf. Tidsrum.) = rumlig, adj. som indtager, udfylder et R. ell. som vedkommer Rummet (br. kun i philos. Skrifter.) Det rumlige Forhold. Derimod: rummelig, adj. [I. rumlega.] som indeholder et stort, betydeligt Rum. En r. Plads. Et rummeligt Huus, Værelse. At boe rummeligt. (jvf. adj. rum.) Rummelighed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være rummelig.

Rum, en. ud. pl. [E. Rum.] Brændeviin, som laves af Sukkerrørets Saft. Deraf: Rumbudding, en. B. som tillaves og blandes m. Rum. Rumfad, et. en Tønde, hvori Rum føres. Rumkage, en. K. tillavet m. Rum, og fl.

Rum, adj. ud. comp. og superl. [I. rumr.] 1. vid, rummelig, aaben. Bruges nu kun i Talemaaden: i rum Sø ɔ: saa langt fra Land, at man uhindret kan seile m. den Vind, man har. 2. om Tiden: for en rum Tid siden, længe siden. — rumskiøds, adv. At seile rumskiøds, ɔ: m. fuldkommen god Vind, f. fulde Seil. (Fred. V. Søkrigsart.)

Rumle, v. n. 1. har. [T. r u m m e l n.] give en vis huul, rullende og snurrende Lyd. Vognen rumler p. Træbroen. Det rumler i Maven. Tomme Vogne rumle mest. Ordspr. = Deraf: Rumlen, en. — Rumlepotte, en. P. med en udspændt Blære over, som Børn lege med. "Snurrelyden af en Rumlepotte." Baggesen.

Rumme, v. a. 1. [Sv. ryma.] optage i et vist Rum, give Rum til, indbefatte. Huset kan ikke r. alle disse Mennesker. Jeg kan ikke r. saa mange. Der kan ikke rummes meer i Sækken. "Det Haab om bedre Tider, som ædle Siæle allene kan rumme og beholde." Guldb. (jvf. rømme.) — Vinden rummer sig, bliver føieligere.

Rummel, en. [s. rumle.] 1. en huul, rumlende Lyd. (Baggesen.) 2. i Piketspil: det største Antal Kort af een Farve, som en af de Spillende har p. Haanden.

Rummelig, adj. s. under Rum.

Rumpe, en. pl. — r. [I. Rumpr. Sv. Rumpa. E. rump.] Bagdeel, Bagende hos Mennesker og Dyr. Podex. (mindre egentlig og kun i lavere Tale br. det for: Hale.) At sidde, sætte sig p. Rumpen. = Rumpebeen, et. den yderste Ende af Rygbenet. Os sacer. rumpedrøi, adj. som har en stor, bred R. (Moth.) Rumpefinne, en. pl. — r. Finner, som udgiøre Fiskens Hale. 2. Den uparrede Strømmefinne bag Gadboret hos Fiske. Pinna analis. V. S. O. Rumpefieder, en. s. Halefieder. Rumpefødsel, en. Barnefødsel, hvorved Bagdelen først kommer frem. (M. Saxtorph.) Rumpehorn, et. hornagtig Forlængelse p. Bagdelen hos nogle Insectlarver. Rumpehul, et. Endetarmens Aabning. Anus. (Røv.) Rumperem, en. Rem p. Hestens Seletøi, som gaaer fra Ryggen ned omkring Halen. Rumpestykke, et. det Stykke Kiød p. et slagtet Kreatur, som Rumpen følger med. Rumpetavl, en. den Deel af Hestens Hale, saavidt Been og Kiød naae, foruden Haarene. (Moth. Isl. Tagl, Hestehale.) Rumpetudse, en. Frøernes Yngel i Larvetilstand (V. S. O. Ogsaa Rumpetrold.) = rumpe, v. a. 1. At r. en Hest op ɔ: binde Halen op i en Knude.

1. Rund, adj. [A. S. rum, rum-gyfa. Sv. rund.] gavmild, overflødig. "Hvo da har været rund og blid mod arme Folk og Enker." Bording. "Lyksalighedens runde Giver." Thaarup. At give med rund Haand. At være rund af en andens Pung. "Efter en karrig Eier kommer en rund Arving." Ordspr. = rundeligen, adv. overflødigen, rigeligen. "Nu rundelig hun giver, og nu p. engang karrig bliver." Tode. — Rundhed, en. ud. pl. 1. Gavmildhed. "Har han ei Evne til hans Rundhed at belønne." Helt. "Den ellers roesværdige Rundhed kan let blive t. en skadelig Ødselhed." Schytte. "Rundhed tilkiendegiver Letheden, hvormed Nogen skiller sig ved det, han skienker Andre." Müller. 2. Overflødighed. "Vi giorde vore Maaltider m. ligesaa megen Sorgløshed, som Rundhed." Baggesen. — rundhændet, adj. som giver m. rund Haand,

gavmild. (Rahbek.) rundtalende, adj. v. som siger meer, end han burde, taler ubetænksomt. largiloquus. (Moth. Schytte. s. aabenmundet.) Deraf: Rundtalenhed, en. ud. pl. (Moth.) "Den Rundtalenhed, som flyder af de fulde Bægere." Schytte.

2. Rund, adj. [T. og Sv. rund. E. round. Et nyere Ord, saavel i det T. som i de nord. Sprog. jvf. trind.] som i Retning ell. i Omfang danner enten en heel Cirkel (det strengeste Begreb om rund) ell. en Bue af Cirkelen, og saaledes hverken er lige ell. kantet. Det nærmere Begreb om det Rundes Beskaffenhed bestemmer Substantivet. Saaledes: En r. Linie. En rund Flade. (cirkelrund, ægrund, ell. aflangrund; halvrund.) Et rundt Legeme. (kuglerund; i Modf. t. cylindrisk.) Et rundt Taarn. (Naar rund br. om et fladt Legeme forstaaes i Alm. cirkelrund. Kuglens Rundhed maa bestemmes ved adj. kuglerund, ell. ved den adj. Brug af Kugle f. E. Kuglefod.) 2. uegentl. a.) om Legemsværten: trind, kiødfuld, fremstaaende. Røde og runde Kinder. b.) Et rundt Tal (som gaaer op i 10.) Det var i en r. Sum 1000 Rdlr. 3. adv. rundt. a.) At gaae m. rundt (om) afskaaret Haar. b.) rundt om, rundt omkring, i en Kreds. At gaae rundt om Huset. (s. trindt.) c.) rundt, adv. rundt om, heel omkring. Jorden rundt (over hele Jorden.). Han gik hele Byen rundt; men ingen vilde hielpe ham. = Rundhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være rund; Trindhed. — rundagtig, adj. noget rund; ikke ganske cirkelrund. rundbladet, adj. som har runde Blade. rundbuet, adj. som har runde Buer; modf. spidsbuet. rundbugtet, adj. s. bugtet. rundbøiet, adj. v. bøiet i en krum Linie. Rundbøining, en. Bøining hvorved noget bliver rundt, Krumning. (Ambergs O. B.) Runddands, en. D. hvori de Dandsende bevæge sig i Kreds. (V. S. O.) rundfile, v. a. 1. file noget, at det bliver rundt. (Ambergs O. B.) Rundfisk, en. 1. et Slags tørrede Fisk, som modsættes Platfisk (fordi de tørres uden at flækkes.) 2. en Ret Mad af Bergesisk ell. Giedder, som trilles sammen. (Moth.) Rundgang, en. Bevægelse i en Kreds; Kredsgang. (Moth.) Rundharv, en. et Slags svær Brakharv, som bruges især p. nybrudt Jord ved Rundharvning, ell. naar man harver Ageren i Kreds, i St. for p. langs og tværs. (jvf. Giersings Landoec. I. 460.) Rundholt, et. kaldes til Skibs overhovedet ethvert cylinderformet ell. valsedannet Træ, ell. Tømmer. rundhovedet, adj. som har et rundt, rundagtigt Hoved. rundhugge, v. a. 1. hugge, tilhugge noget, at det bliver rundt. rundhuul, adj. som har en regelmæssig Huulning indad; concav. (N. O.) rundhvælvt, adj. v. det modsatte af rundhuul: som udgiør en Deel af en Kugleflade; convex. rundhvælvet, adj. v. som er hvælvet m. runde Buer. Rundhvælving, en. pl. -er. en H. med runde Buer; modf. en Spidshvælving. Rundhøvl, en. En H. hvis Jern nedentil er afrundet. Rundjern, et. Jernstang som er hamret rund. (V. S. O.) rundklippet, adj. v. klippet rundt omkring. r. Haar. (Moth.) rundkornet, adj. som har runde Korn, Frokorn. rundløbende, adj. v. som løber rundt om noget. rundnæbbet, adj. som har et rundt ell. rundagtigt Næb. En r. Fugl. rundrygget, adj. som har en noget udad krummet, ell. mod Nakken hvælvet Ryg; som ei holder Ryggen lige, luder for over m. Hovedet. rundskaaren, -skaaret, adj. v. skaaret rundt omkring. (Moth.) Rundskiold, et. et cirkelrundt Skiold. (Moth.) Rundslag, et. R. i et Ankertoug, kaldes t. Skibs, naar et Skib ligger f. to Ankere, og dreier sig saaledes rundt, at Tougene snoe sig om hinanden. Rundstykke, et. Et Slags Kobbermynt i Sverrige. (Moth.) rundtakket, adj. som har runde, ell. afrundede Takker.

Runddeel, en. [N. S. Rundeel.] En rund Skandse ell. Bulværk, et rundt Taarn; en Bygning, ell. flere, opførte i en Kreds; Træer plantede i en Kreds, m. m. d. (Ordet er vel egentlig fremmedt, og dannet af det fr. Rondel.)

Runde, v. a. 1. [af rund, rotundus.] giøre noget rundt, give noget en rund ell. rundagtig Skikkelse. Skiven maa rundes noget mere. (s. afrunde.) Søen runder sig mere i den vestlige Ende. — fig. "Enhver lagde sit Strøg af Bitterhed til, f. at runde Maleriet." Rahbek. At runde et Tal, en Sum.

Rundebrød, et. pl. d. s. [af adj. rund.] Et Slags runde Hvedebrød ell. Boller.

Runding, en. 1. Handlingen at runde noget. (s. Afrunding.) 2. en rund ell. buet Flade. Karrets, Krukkens Runding. 3. En rund Plads; Runddeel.

Rune, en. pl. -r. [J. Run., Runa, en Linie. Goth. Runa; A. S. Run, Hemmelighed. runlic, hemmelig.] de fordum hos nordiske og germaniske Nationer brugelige Bogstaver. = Runealfabet, et. Samlingen af Bogstavtegn, som findes i Runeskrift. Runebogstav, en. pl. -er. d. s. s. Rune. (Moth.) Runebomme, en. Et Slags Tromme, som de hedenske Lapper brugte, ell. som der stundom endnu bruges. Runehugger, en. fordum: den, som forstod at indhugge Runer, at sætte Runeskrift. Runekievle, en. En Stok, Kievle, hvori Runer ere udskaarne. Runeleg, en. Troldom, Troldomsspil. (Kæmpev.) "Ved skiulte Runelege jeg Skikkelse dem gav." Øhlenschl. Runemaal, et. det Sprog, som

findes i Runeskrifter, ell. det gamle nordiske Sprog. (Moth.) Runemester, en. d. s. s. Runehugger. Runeskrift, en. 1. ud. pl. (og uden ubest. Art.) det, som er skrevet m. Runer, Runemaal. At kunne læse Runeskrift. 2. pl.-er. en enkelt Indskrift m. Runer; Rune-Indskrift. Der findes en R. paa Stenen. "Da giemmes tro hans Daad i Runeskrifter, og evig elskes blomstrende Bedrifter." Ohlenschl. Runestav, en. d. s. s. Runekievle. Runesteen, en. S. med Runeskrift paa. Runevers, et. Et m. Runer skrevet Vers.

Runge, v. n. 1. har. [Sv. runka, bevæge stærkt. jvf. ringe.] 1. give høi Gienlyd (dog i Alm. kun om en slig Lyd, der høres inde i en Bygning, ell. i Nærheden. Ordet synes at udtrykke en vis Skiælven i Lyden.) Han talte, saa det rungede i hele Kirken. "Nu slaaer hans Torden løs, at Jorden derved runger." Arreboe. Sangen rungede i de høie Hvælvinger. "Naar da Straldet runger over Jord og Hav." Ohlenschl. 2. om en svagere bævende Lyd ell. Gienlyd br. det af Baggesen :-"Strængene slappes, de bæve, de runge."

Runken, adj. pl. runkne. [s. Rynke.] fuld af Rynker, meget rynket. — Runkenhed, en. ud. pl. (Moth.)

Rus, en. pl.-ser. En i d. Tale og Skiemt brugelig Benævnelse p. unge, nylig t. Universitetet ankomne Studenter. (Holberg.)

Ruse, en. pl.-r. [N. S. Rûse. T. Reuse. Sv. Ryssja. Maaskee af Goth. Raus; A. S. Risk. E. Rush, Siv.] et Slags flettet rund Kurv (af Siv e. d.) m. snever Hals i den ene Ende t. at fange Fisk i; eller et p. lignende Maade dannet Garn, som udspiles over Tøndebaand og sættes i Vandet. Aaleruser, Reieruser. (jvf. Sætteruse.) = Rusefiskeri, et.-F. som skeer v. Ruser. Rusegarn, et. Fiskergarn, som hører til ell. udgiør en Ruse. Rysekurv, en. d. s. s. Ruse. Rusestade, et. Sted hvor Ruser sættes ell. lægges i Vandet. Rusestader i Liimfiorden. (Mandix d. Kammerv. 309.)

Ruse, v. n. 1. [Sv. rusa. A. S. hreosan. E. rush.] fare hastigt og voldsomt afsted. (næsten forældet) Fienden rusede frem. "Da skal han vel ruse til dig m. Armod." P. Tidemand. 1543. "Nyt Øl maa ruse ud" (giære ud.) P. Syv.

Rusende, adj. v. s. under Ruus.

Rusk, en. ud. pl. fiin Regn, Støvregn. Regn og Rusk. "Imellem tykke Skyer, i taaget Rusk." Bagg. "En Storm har hævet sig m. Rusk og Slud, og hyllet Himlen ind." Ohlenschl. = ruske, v. impers. 1. (har.) [I Nordsiæll. at rue, jvf. ru.] Det rusker, smaaregner. — rusket, adj. r. Veir ɔ: fugtigt, taaget Veir med Rusk. (Sv. ruskog.)

Rusk, et. pl. d. s. Gierningen at ruske.

Ruske, v. a. 1. [Sv. ruska. A. S. hriscian, *vibrare*. Isl. ruska, *turbare*. s. rykke.] rykke ell. drage stærkt, voldsomt. At ruske en i Haaret, i Klæderne. At r. een op af Søvne. — At ruske Hør: br. om at optage denne Plante af Jorden. — Deraf: Rusken, en. ud. pl. — Ruskning, en. Herrens Ruskning.

Ruslæder, et. s. Ryslæder.

Rusme ell. Rosme, en. pl.-r. Havrens og lignende Væxters Ax ell. Top, m. Hensyn t. den særegne Maade, hvorpaa Kornene sidde. (Havren rusmer ell. rusmes. ɔ: begynder at faae Rusmer. Moth.)

Ryssellap, en. pl.-per. Skindlap, hvorigiennem man v. Garnvinding lader Traaden løbe, f. at den ei skal skære Haanden.

Russepind, en. pl.-e. Et tildannet Stykke Træ ell. Been m. Hul i Enderne, der bruges ligesom Russelappen. (Moth har det Verb. at russe ɔ: at tage det Rue af.)

Russer, en. (egentl. rettere Rus. pl. Russer.) den, som er født i Rusland. — russisk, adj. som hører til, er fra, kommer fra Rusland.

Rust, en. ud. pl. [A. S. og N. S. Rust.] 1. Forkalkning af uædle Metallers udvendige Dele, naar de udsættes f. Luftens ell. Fugtigheds Paavirkning. (særd. om Jernets Rust.) At sætte Rust. Jernet fortæres af R. ved at ligge i Jorden. 2. Rust p. Korn, d. s. s. Brand; ell. en Sygdom v. Kornet, der reiser sig af smaa Svampe, som sætte sig i sorte Pletter p. Bladene, og giøre Axene svange og Halmen stiv. = rustbruun, adj. d. s. s. rustfarvet. (Fleischer.) Rustfarve, en. guulbruun Farve, som Jernrust har. rustfarvet, adj. som har Rustfarve; rustguul. Rustolie, en. Navn p. et chemisk tilberedet Lægemiddel. Liquor stibii muriatici. Rustplet, en. pl.-ter. 1. en af R. frembragt Plet p. Jern ell. Staal. 2. en rustfarvet Plet p. Linned, som fugtigt er kommet i Berøring m. Jern, &c. rustplettet, adj. som har Rustpletter.

Ruste, og rustne, v. n. 1. er. angribes af Rust, opløses ell. forkalkes v. Paavirkning af Luft ell. Fugtighed. Guld ruster ikke. Jernet er rustnet i Jorden. Et rustnet (rustent) Sværd. (sieldnere act. for: at giøre rusten.)

Ruste, v. a. og rec. [T. rüsten. Sv. rusta.] berede, sætte i Stand, lave til, forsyne m. Redskab, og anden Fornødenhed. At r. en Hær. (s. udruste, som er mere brugeligt. Dog forekommer ruste absol. I Frankrige ruster man. Der rustedes baade t. Søes og t. Lands.) rec. især om Rustning t. Krig. At ruste sig til Kamp, t. Krig. = Rustning, en. pl.-er. 1. Gierningen at ruste. Krigsrustning. Sørust-

ning. At foretage betydelige Rustninger. (jvf. Tilrustning, Udrustning.) 2. det, som en Kriger bruger af Vaaben og Bedækning. En Ridder, Soldat i fuld R. = Rustkammer, et. Værelse, hvor Vaaben og Rustninger giemmes. Rustmester, en. den, som har Opsyn m. et Rustkammer, m. Vaaben o. d. Rustvogn, en. pl.-e. En stor og svær V. til at føre tunge Redskaber, Krigsfornødenheder, o. d. paa.

Rusten, adj. pl. rustne. (egentl. vel partic. af ruste.) angreben af Rust, bedækket med R. Rustent Jern. rustne Søm. — Rustenhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være rusten.

Rusvart, en. [s. adj. ru.] Et Slags Skind, som beredes allene v. Valkning m. Fedt, uden Bark ell. Allun. (V. S. O.)

Rutte, v. n. 1. har. [H. ruyten. Sv. ruta.] 1. sværme, svire, føre et uskikkeligt Levnet. (Taussen. Moth.) 2. ødsle, holde ilde Huus med. At rutte m. noget. (d. Tale.) "Jeg haaber, jeg m. dem kan rutte hernede lystig t. min Død." Bagg. Deraf: Rutten, en. ud. pl.

Ruus, en. ud. pl. [J. Russ. N. S. Ruusk.] den Tilstand, hvori man befinder sig efterat have taget mere stærk Drik t. sig, end man kan taale. (Skiøndt Ordet ikke bestemmer Graden af denne Tilstand, er det dog gierne et mildere Udtryk, end Drukkenskab, Fuldskab.) At faae sig en R. At have en lille R. sove Rusen ud. 2. figurl. om en Tilstand, hvori man af Glæde ell. andre Lidenskaber ikke er Herre over sig selv. "Skiøndt mangen i Ægteskabs Ruus slaaer Panden t. Skamme." Bagg. "Den Hæder, som dine Mænd har glemt i Glædens Ruus." Øhlenschl. — rusende, adj. v. d. s. s. beruset. "De kunde ikke giore noget uden at være halv rusende." Sneedorf.

1. Ry, et. ud. pl. [jvf. Rygte.] det, som tales om, siges, fortælles af mange; Rygte, Omtale, Navnkundighed (nu oftest i god Betydning.) "Det ærefulde Ry af dine Sønners Mod og Tapperhed." Storm. Der gik Ry om. Der gik meget Ry af hendes Skiønhed. "Ved sikkert Haab, v. Ry om Andres Giengield." Evald. At komme i Ry. Denne Sundhedsbrønd er ret kommen i Ry. Hans Ry og Rygte gik Jorden rundt. Han var i Ry for at kunne spaae.

2. Ry, et. [Isl. og Sv. Rya. A. S. Reova.] et Slags grovt uldent Tøi; Filt. (Toldr. 26. Nov. 1768. Landh. S. Skr. IV. 220. Høres nu ikke mere.)

Rydde, v. a. 1. [J. rydia.] borttage det, som er i Veien ell. til Hinder. At r. en Mark, ɔ: giøre den skikket t. at dyrkes v. at bortskaffe Stene, Træer, Stubbe, Rødder o. d. At rydde Skovjord, r. Stubbe, r. Stene af Ageren; ell. r. en Ager f. Steen. At r. noget t. Side, skaffe det bort, af Veien. At rydde op i en Stue ɔ: bringe alting i Lave, sætte i Orden. At r. noget op m. Roden. (jvf. bortrydde, udrydde.) = Rydning, en. Gierningen at r. Deraf: Rydningsarbeide, et. A. som foretages f. at rydde. Rydningsland, et. Rydeland. (V. S. O.) Rydningsmand, en. den, som foretager sig at rydde udyrket Jord. Rydningsplads, en. En ryddet Jordplet. (For. 13. Dec. 1746.) Rydningsret, en. Ret t. at rydde i Alminding. Rydningstid, en. den Tid da en Jord ryddes t. Dyrkning. (Fr. 29. Apr. 1756.) — Ryddehakke, en. H. som br. til at rydde Stubber, Tuer o. d. Ryddejern, et. Jernstang, som br. til at rydde, f. E. Stene. Ryddeland, et. En Mark, som er ryddet.

Ryddelig, adj. [af v. rydde.] som ei har Spor af Uskik ell. Uorden, hvor man har ryddet t. Side, giort Plads. At giøre ryddeligt i en Stue. Rytterne giorde snart Pladsen ryddelig for Folk.

Ryg, en. pl.-ge. [Isl. Hryggr. A. S. Hrycge. Hryg, *spina dorsi*. N. S. Rügge, Rugge.] 1. I Alm. og egentl. den meest ophøiede, og tillige i Længden udstrakte Deel af en Ting. Ryggen af et Land, af en Ager, af et Tag. (s. Agerryg, Biergryg, Tagryg.) Men særd. hos Dyr: den ophøiede Deel af Legemet fra Hovedet t. Halen; hos Mennesker: den hertil svarende Deel af Legemet, fra Nakken indtil Sædet. At have en bred R. Tage noget p. Ryggen, bære een paa Ryggen. Han vendte mig Ryggen. At skyde Ryg ɔ: løfte Ryggen i Veiret (om Dyr.) Jvf. n. s. Bag, som i ældre Dansk br. meget for: Ryg. 2. uegentl. Ryggen i en Kiole ɔ: Rygstykkerne. — Ryggen p. en Stol ɔ: den opstaaende Deel, hvortil man støtter Ryggen. Ryggen p. en Bog, p. et Bind. = Rygaas, en. den øverste Rand af et Tag; Mønning, Rygning. (Moth.) s. Aas. Rygbeen, et. den af endeel Led ell. Hvirvelbeen dannede Beensamling, der strækker sig fra Halshvirvelen t. Rumpebenet, og hvortil Ribbenene slutte sig; Rygrad. Rygbrede, en. En Brede Tøi, som anvendes t. Ryggen i en Klædning, t. Bagstykkerne i en Kiole. s. Brede, 2. Rygbænk, en. Bænk m. Rygstykke. (Moth.) Rygfieder, en. F. paa Ryggen af en Fugl. Rygfinne, en. Svømmefinne i Ryggens Middellinie hos Fiske. Pinna dorsalis. Rygflesk, et. F. af Svinets Ryg; modf. Sideflesk og Skinke. Rygharnisk, en. den Deel af et H. som bedækker Ryggen. Ryghvirvel, en. pl.-hvirvler. Et af de Hvirvelbeen, som danne Rygraden. ryglangs; ryglængs, adv. baglængs. (Moth.) Rygled, et. d. s. s. Ryghvirvel. Rygmarv, en, den M. som findes i Rygbenets Huulhed. Medulla dorsalis. (Deraf: Rygmarvstæring, en.

Rygtæring. Moth.) Rygmuskel, en. En af de Muskler, som ligge p. begge Sider af Rygbenet. Rygpandser, et. d. s. s. Rygharnisk. Rygpibe, en. den Hulning i Rygbenet, som giemmer Marven. (Moth.) Rygpine, en. Smerte i Ryggen, i en Deel af samme ell. i Rygbenet. Rygrad, en. d. s. s. Rygbeen. Rygrem, en. p. Seletøi: d. s. s. Rumperem. (Moth.) Rygside, en. den øverste Side ell. Flade p. et Dyr; særd. et Insect; modf. Bugsiden. Rygskiold, et. hos Insecterne: en Forhøining oven p. Brystet (Thorax) imellem Vingernes Indhestninger. (Scutellum.) Rygsteen, en. store og brede Stene, som i ældre Tiders Brolægning lagdes i Midten af en Gade ell. Vei, hvor den var høiest. (Fr. 2. Mart. 1698.) Rygstempel, et. S. aftrykt p. Ryggen af Bindet om en Bog; it. det Redskab, hvormed saadanne Stempler trykkes. (Moth.) Rygstol, en. S. som er forsynet m. Ryg ell. Rygstykke. (Moth.) Rygstryger, en. kaldtes tilforn en Kaarde, hvas p. den ene Kant, og m. en Ryg p. den anden; en Huggekaarde. (Rosenstands Krigsr. I. 72.) Rygstykke, et. pl. -r. 1. den Deel af en Krop, som Ryggen udgiør. Rygstykket af et slagtet Høved. 2. den Deel af en Klædning ell. et Harnisk, som bedækker Ryggen. 3. den opstaaende Bagdeel af en Stol. Rygstød, et. Støtte f. Ryggen, noget at holde ell. støtte Ryggen til. fig. Hielp, Understøttelse. Rygsvømmer, en. n. s. i Naturhistorien: en Slægt af Vand-Insecter. Notonecta. (Cuviers Dyrhist. v. Wad.) Rygsvømning, en. S. i et saadant Leie, hvori Ryggen vender nedad i Vandet. (modsat Brystsvømning.) Rygsæde, et. findes undertiden brugt f. Bagsæde. Rygtitel, en. T. som sættes p. Ryggen af en Bog. Rygtræ, et. kaldes undertiden de Træstykker, som lægges p. Tagryggen af straatakte Huse. (Kragetræer.) Rygtæring, en. En af Rygmarvens Hensvinden ledsaget tærende Sygdom. Tabes dorsalis. Rygværk, en. d. s. s. Rygpine. (Moth.)

1. a. Ryge, v. n. og impers. rygede, har ryget, og: røg, har røget. [J. riuka. Sv. ryka.] 1. give Røg, ell. give en varm Damp fra sig. (i denne Bemærkelse sædvanl. røg, røget.) Skorstenen ryger. En rygende Brand, Skorsteen. "Miens Røgelse er til, mit Alter ryge bør." H. Bull. — Det ryger, det har røget i Stuen, i Huset, i Kiøkkenet (ↄ: Røgen slaaer ud af Ovnen, af Ildstedet.) Suppen er saa hed, at den ryger. Dyrets rygende Indvolde. 2. frembringe Røg, giøre Røg, især velluglende. At ryge i et Værelse. At r. med Enebær. (her br. begge Bøiningsformer; dog i part. oftest røget. Der ryges, der bliver røget hver Dag i Stuerne. Man rygede for Alteret m. Virak.) Jvf. røge. = Rygning, en. pl. -er. Gierningen at ryge.

1. b. Ryge, v. a. røg og (mindre rigtigt) røgte; røget og røgt. 1. trække Røgen af noget brændende i Munden og igien blæse den fra sig. At ryge Tobak, r. en Pibe. Jeg har ikke røget ell. røgt Piben ud. Han sad og røg sin Pibe. Jeg ryger endnu p. den første Pibe. 2. lade Røgen af noget brændende komme t. Overfladen af en Ting, lade noget giennemtrækkes af Røg (uden at dets Substants derved forandres, ell. bliver haardere. jvf. røge, 2.) At ryge et syngt Lem m. Svovldampe. At r. noget igiennem. Brevene, Varerne ryges (giennemrøges) inden de komme i Land. (Man kan vel i sidste Tilfælde bruge røge; dog har dette egentlig en anden, mere indskrænket Bemærk.) 3. fordrive v. Røg. At ryge Myg ud af Stuen.

2. Ryge, v. n. røg, røget. [Sv. ryka, rycka. J. hröcka.] fare voldsomt til ell. i noget, gribe voldsomt til. (dagl. T.) At ryge i, r. paa een, r. løs paa, r. i Haarene p. een. De røg sammen (angreb hinanden.) At ryge af, fare af, gaae af i stærk Fart. — fig. komme ilde fra noget. "Fordi han slemt i Gaar røg af." Baggesen.

Rygge, v. a. 1. findes undertiden brugt (og i ældre Skrifter ofte) for: rykke; og figurl. for: omskifte, forandre. (Moth.) "Skiebnens Love kunde de ikke rygge." O. Guldb. V. H. I. 335.) "Guden har dømt, og hvo vilde vove at rygge hans Dom?" Samme. "Et Pust den skjønneste Forhaabning let kan rygge." Storm. — Deraf: urygglig (som aldrig udtales ell. skrives urykkelig.)

Ryggesløs, adj. [A. S. recceleas; af Recc, Isl. Rögg. Omsorg. T. ruchlos. N. S. rökelôs.] 1. Den oprindelige (endnu i det T. brugelige) Bemærkelse: forsømmelig, efterladen, som ikke passer det, han bør — er forældet. 2. som ikke agter ell. ændser nogen Pligt, i høieste Grad umoralsk og fordærvet. Et ryggesløst Menneske. En r. Tænkemaade. (O. Guldb.) At føre et ryggesløst Liv. "Naar Alle ere ryggesløse, saa maa den, der vover at være gudfrygtig, gaae t. Grunde." J. Boye. "Dem kalde vi ryggesløse og frække, som ei engang have Undseelsen tilbage." Mynster. — Deraf: Ryggesløshed, en. ud. pl. en høi Grad af moralsk Fordærvelse. "Dæmninger imod den m. Sædernes Fordærvelse indvæltende Ryggesløshed og Frækhed." Schytte.

Rygget, adj. [af n. s. Ryg.] forsynet m. Ryg ell. Bagstykke. En rygget Bænk, Stol. (V. S. O.)

Rygning, en. pl. -e. [af n. s. Ryg.] den øverste og høieste Deel af et i Længden udstrakt Legeme; særd. af et Huus (Rygaas,

Mønning.) I Dialecterne ogsaa om den Halm ell. desl. hvormed der rygges, ell. som lægges paa Mønningen.

Rygt, en. s. Røgt.

Rygte, et. [J. Rykti. Sv. Rykte.] 1. pl.-er. det som siges, fortælles at være skeet, mundtlig Fortælling om noget, som har tildraget sig, uden Hensyn t. Fortællingens Sandhed eller Nøiagtighed. "Sielden er Rygte uden Rod." Ordspr. Det er et almindeligt R. "Hastig, som Rygtet, iler han sine Lande t. Undsætning." Kampmann. Man kan ikke lide p. et løst R. At troe løse Rygter. Rygtet gaaer i Byen, at hun er bleven forlovet. "Rygtet er en Tidende, som er i Folkemunde; men hvis Hiemmel er ubekiendt." Müller. (s. Ry, der har lige Bemærk. men br. dog i andre Udtryk; og undertiden i Forbindelse m. Rygte.) 2. ud. pl. Mængdens ell. Manges mundtlig forplantede Dom over eens moralske Charakteer, Tænke- og Handlemaade; godt ell. ondt Navn, Paasagn. At have et godt, slet R. bringe een i ondt R. Hendes R. er ikke det bedste. Hun har et slemt R. paa sig. Hun er kommen i Rygte for ham (er mistænkt f. en Kiærlighedshandel m. ham.) En Mands gode, ærlige Navn og R. (s. Vanrygte.) = Rygtemager, en. pl.-e. den, som udspreder opdigtede Rygter. (Rygtesmed. V. S. O.)

Rygtes, v. dep. rygtedes. blive bekiendt giennem Rygtet. Hans Ankomst rygtedes snart i Byen. (Participiets Brug er sielden og usædvanl. "Er Daaden rygtedes i Valhal?" Øhlenschl. Balder. (N. Digte. 223.)

Ryk, et. pl. d. s. Gierningen at rykke t. sig. At giøre et Ryk, give et R. i Touget. (I dagl. T. 1. om Rummet: Det er et godt Ryk herfra, et godt Stykke Vei. 2. om Tiden: Han giorde eet Ryk meget af hende ɔ: engang, en Tid lang.)

Ryk-ind, et. i dagl. Tale: hyppigt Besøg af Fremmede og Giæster. Der er et uophørligt Ryk-ind i dette Huus.

Rykke, v. n. (er) og a. 1. [J. hröcka. T. rücken.] A. neutr. a.) forandre Stedet v. en kort Bevægelse, lidt efter lidt, ikke meget langt p. engang, og ligesom v. et Ryk. At rykke nærmere t. Kakkelovnen (m. Stolen.) "Hver Dag syntes denne Skilsmisses Dieblik at rykke nærmere." Rahbek. Viseren p. Uhret rykker langsomt frem. At r. med en Vogn ɔ: lade Hestene skyde den tilbage v. at gaae baglængs. b.) bevæge sig langsomt fremad ell. tilbage. Solen er alt rykket høit p. Himmelen. fig. At rykke op (faae en høiere Plads) i Skolen. — Især om Troppers Bevægelser. At r. i Marken. r. mod Fienden. r. ind i et Land. Han lod Garden rykke frem. At r. op (bryde op) fra et Sted, hvor Hæren har ligget stille. At r. ud af Byen. — fig. Han maatte r. ud m. Pengene, betale dem. B. act. 1. flytte noget v. en langsom Bevægelse, v. at trække ell. skyde det. At r. Bordet nærmere t. Vinduet, rykke Stolen fra Kakkelovnen. At r. noget fra sit Sted. r. Bænken frem. — At rykke en Vogn (bevæge den tilbage. Ogsaa absol. At lade Hestene rykke.) 2. trække stærkt. At r. noget t. sig. At r. Haar af Hovedet p. een. At r. een i Haaret, i Kiolen. At r. en Plante op m. Roden. At r. i et Toug. 3. uegentl. At rykke et Huus længere ind fra Gaden ɔ: flytte det. — At r. noget ind i en Avis, et Tidsskrift (ɔ: lade det indføre, ell. optage det. s. indrykke.) 4. I den figurl. Bemærkelse: at forandre, omskifte, forekommer Ordet sielden i nyere Skrifter; og i ældre findes det da altid i Formen: at rygge (s. dette Ord.) = Rykken, Rykning, en. Gierningen at rykke.

Rynke, en. pl. -r. [J. Hrucka. Sv. Rynka.] en smal, ikke skarp, men rundagtig Fold p. noget; især i Huden. Rynker i Panden. Kiolen slaaer Rynker. Strømperne ligge i Rynker. — rynket, adj. som har Rynker. En r. Pande. "Til et Pandser af Staal glatted sig rynkede Bark." Øhlenschl. (J. hrockin.)

Rynke, v. a. 1. frembringe Rynker, lægge i Rynker. At r. Panden. "Rynk ei længer nu de hvide Bryn." Øhlenschl. At r. et Læg p. en Kiole. r. en Strimmel. = Rynkebaand, et. Baand hvormed man rynker ell. trækker Rynker i Noget. rynkefri, adj. fri f. Rynker, uden Rynker. Rynkeslange, en. En Slægt af Slanger, uden Skæl, m. Rynker p. Siderne af Kroppen. (Cæcilia. Cuviers Dyrhist. af Wad.) — Rynkning, en. pl.-er.

Rype, en. pl.-r. En Fugl, som lever i de nordlige Lande, og hører t. Aarfuglenes Slægt. Tetrao lagopus.

Ryslæder ell. Ruslæder, et. ud. pl. Et Slags, v. sin særegne, meget stærke Lugt udmærkede Læder, som især beredes i Rusland.

Ryste, v. a. og n. 1. [J. hrista.] 1. act. bevæge noget frem og tilbage p. en skiælvende Maade (og som oftest m. en gientagen Virksomhed.) At r. et Træ; ryste Æbler ned af Træet. At r. noget ud af en Pose. At ryste Barnet af Ærmet, ɔ: ophøre at være barnagtig. Feberen ryster ham. neutr. At ryste med Hovedet. — "Overført p. Sindet — siges det at ryste, som vækker heftige og afvexlende Følelser. Et kraftfuldt Ord i rette Tid kan ryste, endog den Forhærdedes Sind." Müller. Ingen Modgang rystede ham meer, end hendes Død. 2. neutr. bevæges frem og tilbage, skiælve, bæve. (De to sidste br. sædvanl. og egentlig om Men-

nesker; ryste ogsaa om Ting.) Huset ryster af Vinden. At r. af Kulde, af Skræk. At r. paa Haanden. "At bæve er at ryste i Følge en indenfra bevægende Kraft. Uegentl. br. bæve om livløse Ting; f. E. naar de rystes, uden at man bliver nogen Aarsag vaer." P. E. Müller. = Rystelse, en. pl. -r. det, at noget ryster ell. rystes. Jordrystelse. — Rysten, en. ud. pl. Gierningen at ryste. (sieldnere Rystning.)

Rytter, en. pl. -e. [A. S. Ridda, Ridend. T. Reiter.] 1. den, som rider, er t. Hest. Hest og R. En god, maadelig, slet R. (s. Græsrytter.) I andre Tilfælde omskrives dette Ord ofte. Der kom To Ridende forbi (ikke: Ryttere.) Vi mødte et heelt Selskab t. Hest (ikke: af Ryttere.) I Afledning br. Ordet ikke. s. derimod: Berider, Forrider, Postrider, Strandrider, o. fl. 2. en Krigsmand, som tiener t. Hest. Et Regiment Ryttere ell. Rytterregiment. = Rytterbonde, en. tilforn: en Bonde p. de kongelige Ryttergodser, som havde en Rytter og Hest i Qvarteer. Rytterfane, en. pl. -r. 1. en F. som br. ved Rytteriet; en Standart. 2. fordum: en Afdeling af Rytteri under een Fane; en Eskadron. Ryttergaard, en. G. paa et Ryttergods. Ryttergods, et. pl. -er. kaldtes tilforn de kongel. Godser (Rytterdistricter) i Danmark, som under Frederik IV. vare henlagte t. Rytteriets Underholdning, men solgtes efter 1763. Rytterhest, en. Hest, som en Rytter (2) bruger, og som nu i Danmark Herregaarde og Præstegaarde maa holde t. Rytteriets Tieneste. Rytterhob, en. I ældre Skrifter: deels d. s. s. Rytterfane, 2; deels om Rytteri overhovedet, hvor det omtales som Deel af en Hær. Rytterhold, en. Forpligtelse, at underholde een ell. flere Ryttere. Rytterkaarde, en. d. s. s. Pallask. Rytterkappe, en. K. af tykt Klæde, som Ryttere bruge ell. føre bag p. Hesten. Rytterkone, en. En Rytters Hustru. Ryttermynstring, en. M. over Rytteriet. (Moth.) Rytterofficeer, en. O. som tiener v. Rytteriet. Rytterregiment, et. Regiment t. Hest (særd. af svært Rytteri.) Ryttersadel, en. S. som Ryttere bruge. Saaledes: Rytterhandske, Rytterstøvle, o. fl. Ryttersold, en. S. som en R. faaer. (Moth.) Rytterstald, en. Stald for Rytterheste. Ryttersværd, et. d. s. s. Pallask. Rytteritieneste, en. ud. pl. Krigstieneste som Rytter, v. Rytteriet. Ryttervagt, en. V. som holdes af Ryttere. Der sattes R. uden f. Huset. Ryttervexel, en. i Handelen: en opdigtet Vexel, hvis Beløb den, der udsteder samme, ikke virkelig har Fordring paa hos en Anden.

Rytteri, et. ud. pl. [T. Reiterey.] det hele Antal af Ryttere i en Krigshær, ell. i en enkelt Afdeling af samme. Det lette, svære R. Baade R. og Fodfolk. At lade Rytteriet hugge ind.

Ræbe, v. n. 1. (har.) [Gl. T. rofan. Sv. rapa.] give Luft op af Maven giennem Munden, m. en Lyd, som Ordet udtrykker. (I ældre Dansk br. det ogsaa act. H. Harpestreng.) Deraf: Ræben, en. ud. pl.

Ræd, adj. pl. rædde. [I. hræddr.] som har Frygt, betagen af Frygt, ikke modig. (s. bange, frygtsom.) Saa ræd som en Hare. At være r. for noget. "Ræd Mand pleier ci Fruer at fæste." Ordspr. "Ræd Mand spaaer altid Ondt." Vedels Saxo. = rædelig, adj. og adv. 1. d. s. s. rædsom. (Moth.) 2. adv. m. Rædsel, af Rædsel. "Det som rædelig loves, holdes løselig." (P. Lolle.) — Rædhed, en. ud. pl. Frygtsomhed, Skræk. (sielden.) — Rædsel, en. ud. pl. [I. Hrædsla.] Beskaffenheden, at være ræd, at ræddes; Frygt, især i høi Grad. (Jvf. Skræk, Gru, Forfærdelse.) Der paakom dem en stor R. Man kan ikke høre derom uden R. At have R. for noget. "Fremtids Rædseler tungt nedfaldt p. de grublende Hierter." Hertz. "Rædsel br. nu mere i Skriftsproget, end i den dagl. Tale, f. at betegne en høi Grad af Frygt." P. E. Müller. — Heraf: rædselfri, adj. som er uden R. ell. Frygt; uforfærdet. "Enhver stod rædselfri og flink og fyrig." Thaarup. Rædselfrost, en. poet. Gysen af Skræk eller Rædsel. "En tiskold Rædselfrost mit Legem giennemvandrer." Arreboe. rædselfuld, adj. 1. som medfører, forvolder Rædsel; rædsom. En rædselfuld Nat. 2. som vækker, maa vække Rædsel, som man maa forfærdes over. rædselfulde Optrin, Begivenheder. rædselfyldt, adj. v. fuld af Rædsel ell. Skræk. "Jeg var for rædselfyldt t. at være bange." (Baggesen.) — Rædselsaar, et. Aar, som har været udmærket v. en ell. flere rædselfulde Begivenheder. (Thaarup.) Rædselsdag, en Dag, paa hvilket noget rædsomt foregaaer. Rædselstid, en. Tid, som er fuld af rædsomme Begivenheder; ell. da alle leve i Skræk og Rædsel. (m. fl. lignende Ord.) = rædsom, adj. som man maa ræddes ved, forfærdes over; skrækkelig. Det var rædsomme Dage. En r. Begivenhed. Deraf: Rædsomhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være rædsom, at indgyde Skræk. "De flygte fra dette, m. en hellig Rædsomhed omgivne Sted." Guldberg.

Ræddes, v. dep. ræddedes. [I. hræðaz.] frygte, forfærdes, have Frygt for. "Den ræddes Ild, som brændt er, og Hund, som bidt er." P. Lolle. "Brændt Barn ræddes f. Ild." Ordspr. (v. a. at ræde, Isl. hræða, (Moth.) br. ikke mere, og ræddes kun sielden. jvf. skræmme.)

Ræddike, en. pl. -r. [A. S. Rædic. N.

S. Reddik.] en Havevært, hvis Rod spises raa, og hvoraf haves adskillige Afarter. Raphanus sativus.

Ræde, en. pl.-r. [J. Hræda.] Skræmsel, noget som sættes op f. at ræde ell. skræmme Fugle bort. (Moth.)

Ræder, n. s. pl. [J. Hrediar. ældre Dansk: Ræthiæ, Rædier.] Testiculi. (Endnu hos Almuen.)

Rædsom, adj. s. under ræd.

Ræge, en. s. Reie.

Ræge, en. ud. pl. 1. Spyt. [J. Hrági.] 2. en Bid. "Der er ei Ravns Ræge p. ham" o: han er meget mager. (Moth.) [jvf. V. S. O. og Tidsskr. for Naturvid. VI. 178.]

Rægrime ell. Rædgrime, en. pl.-r. En Maske; "en Ham, at ræde Børn med." Moth. (J. Grima.) forældet. (jvf. Ræde.)

Rækel, en. pl. Rækler. 1. En stor Hund, en stor Jagthund. Moth. (Af det gamle: Rakke, Jagthund, Støver.) 2. i lav Talebrug: et Skieldsord, en foragtelig Benævnelse p. en opløben Knøs.

Række, en. pl.-r. [Sv. Räcka. T. Reihe.] 1. d. s. s. Rad, 1 og 2. De stode, sade alle i een Række. Han gik igiennem Rækkerne, de opstillede Rækker (af Soldaterne.) En lang R. Aar. Den hele R. af Beskyldninger. (Man siger altid en Rad Perler, Knapper, o. d. ikke Række; og oftest: en Rad Træer, Huse, Stene.) 2. En Række af Knage t. at hænge Klæder paa, kaldes en Klæderække; en Indretning i Kiøkkenet, t. at stille Tallerkener paa: en Tallerkenrække, Tinrække. 3. Stakitværk, Sprinkelværk, Rækværk. (Moth.) forældet.

Række, v. a. og n. 1. og rakte, rakt. [J. reikia. A. S. ræcan. T. reichen.] 1. act. flye, give hen til (m. udstrakt Haand.) Ræk mig Glasset. At r. een Haanden. Hun rakte mig Blomsterne over Plankeværket. At r. frem, r. hen, r. ind, r. ned, r. ud. — neutr. Barnet rækker efter Moderen. 2. act. strække, udstrække, giøre noget længere v. at trække det. (T. recken.) Dette Læder vil ikke lade sig række. At r. Hænderne i Veiret. At r. Tungen ud. At r. sig i Sengen. At r. sig ud over noget (m. Overkroppen.) At r. noget ud i Længden. 3. neutr. a.) egentl. det s. s. naae. Jeg kan ikke r. saa langt. Det rækker ikke til os. Det faaer at r. saa langt det kan. "Medens Gave rækker, ere Moder og Datter Venner." Ordspr. b.) fig. At række til, være tilstrækkelig, slaae til. Pengene række ikke til. = Rækken, en. ud. pl. Gierningen, at række. — Rækning, en. d. samme. (s. Haandrækning.) = Rækkenagle, en. "En Spile, som man rækker eller strækker noget med." V. S. O. Rækketræ, et. pl.-er. 1. Træ, hvormed noget rækkes ell. udspiles. 2. Et T. til at fæste Rækker ell. Knage i. (Moth.) s. Række, 2 og 3.

Rækværk, et. pl.-er. [s. Række, 3.] 1. en Række af Stænger, ell. korte Stager, fæstede m. Enden i noget, der strækker sig i Længden, og oventil forbundne, hvilke sættes især f. at hindre nogen fra at falde ud. R. paa en Bro, om en Altan, v. et Gallerie, et Taarn. 2. en Række af Stænger, som nedsættes lodret og forbindes m. Tværtræer i Rammeform. Saaledes: Rækværk hos Olufsen ogsaa: Espalier, og Rækværkstræer, de v. Rækværk, langs Mure, Plankeværker o. s. v. plantede Træer.

Rækling, en. visse Dele af Helleflynderen, især Finnerne, som afskæres og tørres. (Moth.)

Ræling, en. pl.-er. paa Skibe. s. Reling.

Rænke, en. pl. Rænker, som oftest br. [J. Hreckr. pl. Hreckior. Sv. Ränkor. T. pl. Ränke.] List, Forstillelse, snedigt Paafund ell. Konstgreb, der anvendes i Løndom f. at opnaae en Hensigt. "Rænker forudsætte baade Feighed og ond Villie." Müller. Hvad han ikke v. aabenbar Magt kunde naae, det søgte han at udrette v. List og Rænker. "Jeg Sandhed følger kun, og bruger ingen Rænker." Holb. P. Paars. "Baade List og Rænker forudsætte skiulte Midler f. at naae en Hensigt — men kun de Handlinger, som medføre en utilladelig Forstillelse, kaldes Rænker." Müller. = rænkefuld, adj. som m. Lethed finder p. Rænker; listig, snedig. rænkeløs, adj. som ei bruger List og Rænker, aaben, oprigtig. "Den rænkeløse Kamp, den aabne Feide vi ei forstaae." Øhlenschl. Rænkemager, Rænkesmed, en. den, som bruger Rænker, som er rænkefuld.

Ræppe, v. n. 1. (har.) give en skurrende Lyd, som Anden og Gaasen; skræppe. (Moth.)

Ræv, en. pl.-e. [J. Refr.] et Rovdyr af Hundeslægten. Canis vulpes. — fig. et snedigt, falsk, trædsk, underfundigt Menneske. s. Rævestreg. = Ræveagn, en. Lokkemad t. Ræve. (D. H. O.) ræveagtig, adj. snedig, falsk. (Moth.) Rævebuur, et. B. hvori levende Ræve bevares. Rævebælg, en. Skindet af en R. (s. Bælg.) Rævefund, et. trædsk Svig, svigagtigt Paafund. (i ældre Skr.) Rævegaard, en. Indhegning ell. Indretning t. at fange Ræve i. (Rothe Nordens Statsf. I. 289.) Rævegrav, en. 1. en Grav ell. Hule, som Ræven graver sig, og hvor den har sit Ophold. 2. en Huulning, som graves i Jorden t. at fange Ræve i. Rævehagel, et. pl. d. s. Hagel t. at skyde Ræve m. Rævehale, en. Rævens Hale. Rævehule, en. d. s. s. Rævegrav, 1. Rævehund, en. H. som er afrettet og br. til Ræve-

jagt. Rævejæger, en. den, som har Færdighed i at jage Ræve. Rævekage, en. pl.-r. en forgiftet Blanding, der henlægges i Marken f. at dræbe Ræve. Ræveklo, en. pl.-kloer. Rævens Klo. At gaae p. Rævekloer ɔ: bruge List og Falskhed. Rævemynde, en. Et Slags Mynder, som især br. til Rævejagt, og dertil ere afrettede. (Moth. D. Tilsk. II. 564.) ræverød, adj. rød som en Ræv. (Ambergs D. B.) Rævesar, en. et Redskab t. at fange Ræve i. (s. Rottesax.) Ræveskind, en. Rævens Bælg, naar den er beredet t. Foerværk. En Hue af Ræveskind. Rævespor, et. Spor af Rævens Fødder p. Jorden, i Snee o. d. Rævestampe, en. d. s. s. Rævesar. (Moth.) Rævestreg, en. pl.-er. en listig Handling; Rænker, Underfundighed. Rævetig, en. "En Hund, avlet af en Ræv og en Tæve." Moth. (J. Tik, en Tæve.) Ræveunge, en. pl.-r. En ung Ræv. (Rævinde, en. Rævens Hun; en Hun-Ræv. V. S. O. sielden.)

Rævne, en, og rævne, v. n. s. revne.

Rævse, v. a. s. revse.

Røbe, v. a. 1. [Sv. röja. gl. T. rigan.] aabenbare, give tilkiende det, som man selv, ell. som Andre vilde holde skiult; forraade. At røbe en Hemmelighed. (Det udtrykker jævnligen, især naar een siges at røbe noget, der vedkommer ham selv, at det skeer uvilkaarligt.) Han røbede sig f. tidligt. Hans Adfærd i denne Sag røber en lav Tænkemaade. Sammensværgelsen blev røbet v. et Tilfælde. — Deraf: Røben, en. ud. pl. ell. Røbning, en. (sielden.) — Røbsmand, en. den som røber noget, en Angiver. (Moth.)

Rød, adj. [J. raudr. A. S. read.] Navnet p. en af de enkelte Hovedfarver, (ruber) som er den, Blodet har, og som i Følge dens større ell. mindre Blanding m. andre Farver, kaldes m. Tillæg: høirød, skarlagenrød, purpurrød, blodrød, kobberrød, rosenrød, bruunrød, mørkerød, lyserød, o. s. v. At blive rød, rødme (i Ansigtet.) "Drankerens Næse rødmer ikke; men den bliver rødere, som Manden bliver ældre v. sin Drik." P. E. Müller. At farve rød, farve i Rødt (i en r. Farve.) Solen gaaer rød ned. I enkelte Tilfælde br. det om Farver, der næsten ingen Rødhed have. Det røde Guld. En rød Ko ɔ: guulbruun ell. rødbruun. røde (brandgule) Lilier. = rødagtig, adj. noget rød, som falder i det Røde. Rødarve, n. s. Navn p. en Plante. Anagallis arvensis. rødbarket, adj. Et r. Seil, som man ved Bark har givet en rød Farve. Rødbede, en. En Havevært, hvis røde Rod nedlægges i Eddike og spises. Beta vulgaris. rødblaa, adj. som har en blaa Farve, m. Blanding af Rødt; rødlig blaa. (jvf. hvidblaa, sorteblaa.) rødblakket, adj. om Qvæg, som har en rødagtig ell. rødbruun Farve, blandet med hvidt, ell. som er blakket m. en Blanding af rødt. rødblisset, adj. om Heste: rød m. Blis i Panden. rødblommet, adj. som har røde Blommer i en hvid ell. anderledes farvet Bund. (om Tøi.) s. Blomme, 2. og blommet. rødbruun, adj. som har en bruun Farve, der har meest af det røde, falder i det røde. (modf. guulbruun.) Rødbynke, n. s. Navn p. en Plante, hvis Rod og Blade farve guult. (Skræppe.) Rumex acutus. roddraget, adj. om et Qvægshoved, hvis Hovedfarve er rød, m. en sort ell. mørk Stribe hen ad Ryggen. Roddrossel, en. En Fugl af Drossel-Slægten. Turdus iliacus. rødfarvet, adj. v. farvet i Rødt. Rødfarvning, en. Gierningen at farve i Rødt. rødfinnet, adj. som har røde Finner ell. Blegner i Ansigtet. rødgiæret, adj. kaldes et Kreatur, som er rødt, m. en hvid Stribe fra Lysken op t. Ryggen. (V. S. O.) rødgloende, adj. om Jern, som er glødet ell. hedet saa stærkt, at det antager en rød Farve. (modf. hvidgloende.) Rødglødning, en. Gierningen, at giøre et Metal rødgloende; ell. Beskaffenheden, at være rødgloende. (Brünnich Mineral. 256.) Rødgran, en. et Slags Grantræ. Pinus picea. rødgrimet, adj. om Qvæg, hvis Hoved ikke er eensfarvet, men har en rød Stribe, og er ellers hvidt. rødguul, adj. af en guul Farve. der falder i det røde. (modf. hvidguul, bleguul.) Deraf: Rødguulhed. (Brünnich.) rødhaaret, adj. som har rødt Haar. rødhedet, adj. v. hedet indtil Rødhed ell. til at blive rødgloende. (V. S. O.) rødhielmet, adj. s. hielmet, under Hielm. rødhovedet, adj. som har rødt Hoved ell. Hovedhaar. Rødkaal, en. En Afart af den almindelige Kaal, (Brassica oleracea) som har en mørk, rødblaa Farve. rødkindet, adj. som har røde Kinder. Rødkrid, et. uegentligt Navn p. et Slags leeragtig Jernsteen, af rødbruun Farve, som br. til at skrive og tegne m. Bolus rubrica. Brünnich. (Deraf Rødkridspen, Rødkridssteen, Rødkridsstift.) rødladen, adj. pl. rødladne. d. s. s. rødagtig. Rødleer, et. Et Slags bruunguult m. Sand blandet Leer, som hyppig findes i Danmark. (Aagaard Beskr. over Thye. 56.) rødlydt, adj. rødfarvet, rødplettet. Taussen. (af Lyd, Farve.) Rødløg, et. pl. d. s. en Løgart, som er en almindelig Madurt. Allium Cepa. Rødmuld, et. kaldes den sygelige, halv raadnede Tilstand i Egetræets Ved, som ved Bøgen kaldes Trøske. Deraf: rødmuldet, adj. 1. trøsket; om Egen. En rødmuldet Eg. 2. om Jord, der bestaaer af rødagtig Muld; modf. sortmuldet. (Flei-

ſcher.) rodmuſſet, adj. ſom har en ſund, ungdommelig Rødme i Anſigtet; rødkindet. (Moth har adj. muſſet, rødbruun. Furvus. "En rødmuſſet Ferſken." Øhlenſchl.) rødnæſet, adj. ſom har en rød, fra den alm. Anſigtsfarve afvigende Næſe. rødplettet, adj. ſom har røde Pletter. rødprikket, adj. ſom har røde Prikker i en anderledes farvet Bund. Rødſkalle, en. En Fiſk af Karpeſlægten. ſ. Rudſkalle. Rødſkimmel, en. En Skimmel, ell. hvid Heſt, hvis hvide Farve er tæt indſprængt m. Rødt. deraf: rødſkimlet, adj. ſom har en ſaadan Farve. rødſkioldet, adj. ſom har røde Skiolder, ell. ſtore Pletter af denne Farve. (ſ. ſkioldet.) rødſkiægget, adj. ſom har rødt Skiæg. Rødſkiær, en. flækket Torſk af forſkiellige Slags. (v. Aph. Oec. Mag. VII. 36. ſ. Rødtorſk.) rødſkiør, adj. kaldes det Jern, ſom kun lader ſig hamre koldt ell. hvidgloende; men ſpringer og briſter, ell. bliver ſkiørt, naar det gløbes ell. giøres rødgloende. (modſ. koldſkiør.) Deraf: Rødſkiørhed. Rødſot ell. Rødeſyge, en. et Slags Blodgang hos Qvæg. (Vid. S. Skr. XII. 105. Oec. Mag. VI. 22.) rødſpraglet, adj. ſom har røde Pletter ell. Striber blandede ind imellem andre Farver. Brünnich. (ſ. ſpraglet.) Rødſpætte, en. pl. -r. En Fiſk af Flynderſlægten, ſom er bruun m. røde Pletter. Pleuronectes platessa. rødſpættet, adj. ſom har røde Spætter, ell. er ligeſom ſtænket m. røde Prikker. Rødſteen, en. 1. d. ſ. ſ. Rødkrid. 2. en rødbrændt Muurſteen; ell. Pulveret af en ſaadan Steen, der br. til Polering. rødſtiernet, adj. ſ. rødbliſſet. Rødſtiert, en. En liden Fugl, der ogſaa kaldes Blodſtiert, Blodfugl. Motacilla phoenicurus. rødſtribet, adj. ſom har røde Striber. Rødtop, en. En Fugl. ſ. Iriſk. (Fringilla cannabina.) Rødtorſk, en. kaldes de rødagtige Afarter af Torſken (Gadus callarias) og af Seien (G. virens.). Rødviin, en. (ogſaa adſkilt: rød V.) Viin af rød Farve; iſær om viſſe Slags franſke Vine, der meſt føres fra Bourdeaux. rødøiet, adj. ſom har røde, betændte Øine ell. Øienlaage.

1. Rode, en. ud. pl. Rødhed. Kun i diſſe Sammenſætninger: Aftenrode, Morgenrode. (I Siælland ſiges om Bygget: det ſtaaer i Rode, kommer i Rode, naar det begynder at blive rødt ell. faae røde Streger p. Kiærnen inden det modnes.)

2. Rode, en. Et Navn paa Krapplanten; Farver-Rode. Rubia tinctorum. (Moth.)

3. Rode, en. ud. pl. [beſlægtet med Raad, raadne.] 1. Forraadnelſe. At lægge Hør, Hamp i Rode ɔ: i Vand, f. at Skallen kan raadne fra. Moth. 2. Materie i Saar og Bylder. Saaret drager t. Rode. (Moth.) Deraf: Rodeſætning, en. Affondring af Materie; Suppuration. (v. Aph.) ſ. v. at rode og rodne.

Rode, v. a. 1. d. ſ. ſ. rodne. At rode Hør, Hamp. (Oec. Mag. VI. 291.)

Rode, v. n. 1. (har.) affondre Materie; ſuppurere. Saaret roder. Moth. v. Aph. (br. i Siælland. Junge.)

Rødhed, en. ud. pl. den Beſkaffenhed at være rød, rødfarvet. Hudens, Blodets Rødhed.

Roding, en. [uvis Oprind.] opplukket Tougværk, hvormed Fænghullet p. Stibskanoner tilſtoppes, f. at holde Fugtighed ude. (Søkrigsart. Br. 246.)

Rødme, v. n. 1. (har.) blive rød. (jvf. rødne, nedenfor.) "For Øſtens Klipper rødme, ſtaaer Helten op." Evald. "Den opgaaende Sol, den rødmende Høi og den lysnende Skov." Bagg. "Snart blodfarve du Edoms Bred, ſnart rødme dens Bølger." Hertz. — At rødme af Undſeelſe. (Det br. i Særd. og hyppigſt om den v. Blodets pludſelige Opſtigen foraarſagede Rødhed i Kinderne, ſom Skamfuldhed, Undſeelſe, Glæde og andre Sindsbevægelſer frembringe. Ellers: at blive rød; ſom blot udtrykker det alm. Begreb om at modtage Rødhed.) "Og at de Kiække rødme v. dit Forſlag." Evald. = Paa ſamme Maade br. Rødme, en. ud. pl. om Anſigtets Rødhed. Sundhedens, Undſeelſens Rødme. Hos Digtere: Roſens Rødme. — Rødmen, en. ud. pl. det, at rødme.

1. Rodne, v. a. 1. [af Rode, Materie, Raadd.] lægge i Vand f. at raadne ell. opløſes. At r. Hamp. — Rodning, en. Gierningen at rødne (Hamp.) Deraf: Rødningsmaade, en. Rødningsſted, et. o. fl.

2. Rødne, v. n. 1. [af adj. rød.] blive rød. (V. S. O. og Müller, d. eenstyd. Ord. I. 350; men er et, om ei ubrugeligt, dog høiſt ſielden forekommende Ord; ſom hverken findes hos Moth, ell. i ſildigere Ordbøger. — Rigtigere er vel Brugen af rødne, ſom v. trans. for: giøre rød. Grundtvig.)

Røg, en. ud. pl. [J. Reykr. A. S. Rec. Sv. Rök.] Damp ell. Dunſt af brændende, ell. ved Ilden ſtærkt opvarmede Legemer, ſom v. at ſtige op i en koldere Luft taber ſin Elaſticitet og danner en ſynlig Taage. At give Røg fra ſig (ryge.) "Diſſe Vægtere, der ſaa iøvrigen raabe Brand, om de end hverken kunne viſe Blus ell. Røg." Rahbek. — Røgen ſlaaer ned i Skorſtenen, ud af Ovnen. Røgen af et Skud. Krudrøg. At hænge Kiød i Røg. = Røgalter, et. A. hvorpaa Røgoffer antændtes. Røgbad, et. Røgning, ſom anvendes p. et ſygt Lem. (Ambergs Ordb.) røgblind, adj. ſom lider i Øinene, ſom ikke kan ſee af Røg. Røgdør, en. D. ved et Ildſted, anbragt f. at aflede Røgen. (V. S. O.) Røgfad, ſ.

Røgelsekar. Røgfang, et. Et Rør, en Canal, hvorigiennem Røgen ledes fra et Ildsted. Røgflamme, en. Lue, der slaaer ud ell. stiger i Veiret m. Røg, der ikke blusser klart. røgfuld, adj. som har megen Røg, er opfyldt m. Røg. (Øhlenschl.) røggraa, adj. af graaladen Farve, som Røg; røgfarvet. Røghat, en. En Skierm ell. Hætte, som sættes over Skorstene f. at hindre Røgen fra at slaae ned. Røghul, et. Hul p. Taget af et Huus, ell. oven i et Røgfang, som Røgen farer ud af; Røggab. (s. Røgstue.) Røghuus, (ell. Røgehuus) et, og Røghytte, en. Huus ell. Hytte, indrettet t. at røge i. Røghætte, en. d. s. s. Røghat. Røgkammer, et. Et Kammer, bygget v. eller omkring en Skorsteen, hvor Røgen kan ledes ind fra denne, og hvor man saaledes kan røge Kiød o. d. (Moth.) Røglys, et. en Blanding af vellugtende Ting, dannet som et lidet Lys, der tændes i Enden. (Moth.) Røgmalt, et. d. s. s. Køllemalt. Røgmand, en. s. Røgemand. Røgoffer, et. O. af antændt Røgelse. Røgpibe, en. pl.-r. en Pibe, et Rør t. at lede Røgen ud igiennem. Røgpulver, s. Røgelse. Røgsky, en. pl.-er. en stor og tyk Samling af Røg. Røgstue, en. En Stue ell. et Huus, som er uden Skorsteen ell. Røgfang, men hvor Røgen fra Arnestedet søger sin Vei op mod Taget og ud af Røghullet. Røgtag, et. Et Slags Tag, der bygges over en Skorsteenspibe f. at tiene i St. f. Røghat. Røgtobak, en. Tobak, som tiener t. at røges ell. ryges. Røgtopas, en. et Slags Biergchrystal af røggraa ell. brunladen Farve. (Brünnich. Min. 39.) røgtørret, adj. v. (om Malt:) tørret p. en Kølle (modsat: vindtørret.)

Røge, v. a. 1. [J. reykia. T. räuchern.] 1. lade noget giennemtrænges af Røg, indtørres v. at hænge i Røg. At r. Sild, Kiød, Flesk. røget Kiød. En røget Stue, som er giennemtrukken, farvet af Røg. "Den røgede Kro." Stenersen. 2. (m. præp. bort ell. ud) fordrive v. Røg. At røge Myg bort, ud af Stuen. "Vi røge ikke Ræven af Hulen, uden f. at bemægte os Skindet." Schytte. 3. trække Røg ind i Munden og igien blæse den ud; smøge. At r. Tobak. (s. v. a. ryge, 1.) — Røgning, en. pl.-er. Gierningen at røge. = Røgeflesk, et. F. som er bestemt t. at røges, ell. er ophængt i Røg. Røgemand, en. den, som f. Betaling røger Kiød og andre Madvarer. Røgepølse, en. P. som hænger i Røg, ell. er bestemt dertil. Røgesild, en. pl. d. s. Sild, som giøres spiselig v. at hænges i Røg; Flækkesild.

Røgelse, en. [A. S. Rycels, Recels.] det, som giver en vellugtende Røg, naar det brændes, og som anvendes t. denne Brug. At brænde R. Komme R. paa Gløder. — fig. om Lovtaler over Høie ell. Mægtige. "Han ønsker, at man endog m. den bedst fortiente Røgelse vil være sparsom imod Fyrsterne." Rahbek. "Er een og anden lidt god og viis, faaer han vel Røgelse, mig foruden." Bagg. = Røgelsefad, Røgelsekar, et. F. ell. Kar, hvorpaa lægges Gløder f. at antænde R. derpaa. Røgelselys, et. d. s. s. Røglys.

Røgt, en. ud. pl. [J. Rækt, Rög.] den Omsorg, som bæres f. at holde noget v. Magt (især br. det om Dyr:) Pleie, Varetægt.

Røgte, v. a. 1. [Skrives ogsaa rygte. J. rækta, rækia. A. S. recean, reccan. H. ruchten.] 1. drage Omsorg for, pleie, tage Vare paa. (mest om Dyr; om Mennesker oftest: pleie, passe.) At r. Qvæg, r. Hestene p. Stalden. Fiskeren er ude at røgte sine Garn. 2. udrette, forrette. At r. et Ærende, en Bestilling. "Enhver, som redbeligen røgter sit Kald, kan fremme det Heles Vel." P. E. Müller. "Røgt Naturens bedre Kald." J. L. Heiberg. = Røgter, en. pl.-e. den, som røgter noget; især absol. for: Qvægrøgter. Om et Fruentimmer: Røgterske, en. — Røgtning, en. d. s. s. Røgt.

Røie, en. pl.-r. kaldes i Norge Urhanens ell. Tiurens Hun. "Mens Røien hidser op de Slagnes Mod igien." E. Colbiørensen.

Røllike, en. pl.-r. En almindelig udbredt Plante. Achillea Millefolium.

Rømme, v. n. (er) og a. 1. [J. ryma. A. S. ryman.] 1. neutr. undflye, undvige, drage hemmelig bort. Tyven er rømt. At r. af Landet, af Byen. "Og troede, han var rømt f. Alvor ud af Landet." Bagg. At rømme fra sin Gaard. 2. act. vige fra et Sted, f. at lade en anden indtage det, overlade een et Sted v. selv at forlade det; enten frivilligen, ell. i Følge Dom og Landsforviisning. At rømme Huset, Stuen f. een. Fienden blev nødt t. at r. Staden, maatte r. Marken, Valpladsen. Han blev dømt t. at rømme Landet. 3. At rømme op i Stuen, giøre ryddeligt, lægge tilside. (Moth. Sv. ryma up.) "Efter de have endt deres Bøn, skulle de rømme op og feie i Kammeret." Jesuit. Hist. v. N. M. Aalborg. 1607. — At rømme tilside (skaffe bort, giøre Plads.) Sneedorf. 4. At rømme sig (inden man taler:) giøre Luftrøret frit, harke.

Rømning, en. pl.-er. [af v. rømme.] Gierningen at rømme, undvige fra, forlade et Sted. — Rømningsdom, en. Dom, som tages over en Bonde, der er rømt fra sin Gaard, ell. anden Rømningsmand. (Moth.) Rømningsmand, en. 1. den, som rømmer fra sin Fæstegaard, for Gield, ell. undviger p. anden ulovlig Maade. 2. den, som er dømt t. at rømme Landet, (Moth.) ell. som f. at undgaae Forfølgelse frivilligen gaaer i

Landflygtighed. "Han, som en Romningsmand sin Bortgang faaer at dølge." Helt.

Røn, en. pl.-ner. [J. Reynir.] et indenlandsk vildtvoxende Træ. Sorbus aucuparia. Rønnebær, et. pl. d. s. de røde Bær, som ere dette Træes Frugt.

Ronne, en. pl.-r. [af J. Raunr, et aflangt Haus.] et gammelt, brøstfældigt, faldefærdigt Huus.

Ror, et. pl. d. s. [J. Reyr. gl. T. Ror.] 1. En Slægt af Vandplanter, hvoraf adskillige Arter ere indenlandske. Arundo. (hyppigst om det i alle Søer voxende A. phragmites.) At trække et R. op af Vandet. Undertiden som coll. At skære Ror, lægge Tag af R. Vildænderne ligge i Rorene (ikke Roret.) (jvf. Siv.) 2. et huult, cylindrisk ell. pibedannet Legeme af nogen Længde. Roret (Løbet) paa en Bøsse. Et Pusterør, Blæserør, Kakkelovnsrør. Luftrøret, Urinrøret. Vandrør. 3. Undertiden for: Rende (s. d. Ord.) At lægge et Steenrør i Jorden (en Steenkiste, Steenrende.) = Rørbeen, et. Et langt, huult og lige Been, f. E. Armbenet, Laarbenet. Rørbinder, en. den, som forstaaer at binde og flette adskilligt af Rør, ell. at lægge Rørtag. Rørblad, et. 1. B. paa Rør. 2. et Væverblad (en Skyttel) af Rør. (V. S. O.) Rørbund, en. Sted, hvor Rør voxe og trives. Rørbundt, et. Rørknippe. Rørbusk, en. En Samling af R. som voxe paa eet Sted. Rørbyld, en. Byld i Lysken. (Moth. Rettere vel: Rørebyld, af det forældede Røre ɔ: Lysken.) rørdannet, adj. huul og dannet som et Rør (2.) Rørdrum, en. En Sumpfugl af Heireslægten, der udmærker sig v. sin stærke og hule Lyd. Ardea stellaris. Rørdusk, en. Blomsterdusk som voxer p. Rør. Rørdække, et. D. af Rør, som lægges ell. befæstes over noget, f. E. paa et Loft. Rørfletning, en. F. som er giort af Rør. Rørfloite, en. En Floite, tilskaaret af Rør. Rørgang, en. En noget lang dækket Rende ell. Canal. (Fleischer.) f. Ror, 3. rorgroet, adj. v. begroet m. Rør. Flodens rørgroede Bred. (Hertz.) Rørhav, et. Hav, hvis Bredder ere stærkt begroede m. Rør. Rørholm, en. En liden Holm ell. et forhøiet Sted i Bunden af en Sø, som er bevoxet m. Rør. (Moth.) Rørhval, en. Et Dyr af Hvalens Slægt. Balæna physalus. Rørkiste, en. K. flettet af Rør. Crates. (Moth.) Rørknippe, et. Et sammenbundet K. af afskaarne Rør. Rørknude, en. Knude, hvor et nyt Skud p. en Rørvært begynder. Rørknæ, et. Knæ ell. Bøining p. et Rør, f. E. et Kakkelovnsrør. Rørkoral, en. En Slægt af Koraller, som danne sig i Skikkelse af Rør. (Tubipora.) Rørmaatte, en. M. flettet af Rør. Rørmester, en. den, som har Opsyn m. Vandrør ell. Vandrender. (Urrebot.) Rørmose, en. M. hvor der voxer R. i Mængde. Rørpibe, en. s. Rørfloite. Rørskæring, en. Gierningen at skære Rør. Rørspurv, en. Et Slags smaa Fugle, der bygger Rede i Toppen af Rør. Emberiza schoeniolus. rørstilket, adj. (om Planter) som har en huul Stilk, liig Rør. Rørstav, Rørstok, en. En Stok af Rør, f. E. af Spansk-Rør ell. Bambus. "En strøbelig Rørstav." Basth. Rørstol, en. Stol m. Sæde af Rørfletning. Rørstraa, et. Et enkelt, især tørret Rør. Rørstub, en. Stubben af afhuggede Rør i Vandet. Rørsvamp, en. En Slægt af Svampe, hvis Hat p. Undersladen ikke er bladet, men bestaaer af fine Smaarør. Boletus. Rørsvovel, et. Svovel, som er i Stænger. (Ambergs Ordb.) Rørsø, en. En Indsø, stærkt bevoxet m. Rør. (V. S. O.) Rørtag, et. Tag, som er lagt af Rør. Rørværling, en. En Fugl; d. s. s. Rørspurv. (V. S. O.)

Røre, v. a. 2. [J. hræra. A. S. hreoran. N. S. r ö r e n.] 1. bevæge, sætte i Bevægelse. I Talemaaden: At r. en Hest. At fiske i rørt Vand. Oftest om Lemmerne, og recipr. Han kan hverken r. Hænder eller Fødder. Rør dig ikke af Stedet! At r. sig er det bedste Middel mod Kulde. Der rører sig ikke et Løv. 2. fig. (af No. 1.) virke p. Følelsen, p. Sindet, frembringe Sindsbevægelse. Det rørte hans Hierte. At røres v. andres Nød. Hun blev saa rørt, at hun faldt i Graad. Et rørende Syn. En rørende Skildring. 3. tage, føle paa noget m. Hænderne. Han kan ikke taale, at man rører ham. Denne Tønde er endnu ikke rørt, er urørt, heel. — Oftest m. præp. ved. At røre ved noget. (s. berøre, vedrøre.) fig. At blive rørt af Slag, ell. blot rørt. Han er rørt i den høire Side. 4. sætte noget middelbart i Bevægelse, ell. ved, formedelst en anden Ting; it. blande noget v. at røre det. (saavel act. som neutr.) At røre Maltet (m. en Stok. Moth.) r. Maden (i Gryden.) At r. i noget, i Gryden. At r. en Kagedei. At r. om, r. op i noget. — fig. At r. op i en Sag, bringe den atter p. Bane. At r. noget sammen. At røre noget ud i Vand m. en Skee. — At røre Trommen ɔ: slaae p. Trommen; især t. at give Tegn. = Røre, en. ud. pl. noget, som er rørt sammen. Æggerøre. — fig. Uorden, Forvirring. Det ligger Alt i een Røre. "Der blev en Æggemad, en reent forstyrret Røre." Lurdorf. — Rørelse, en. 1. En v. udvortes Indvirkning frembragt Sindsbevægelse, Sindsrørelse. Man kan ikke see denne Nød uden R. Hun hørte denne Tidende m. dyb Rørelse. 2. Apoplexie. Han har faaet en R. i Siden. (Sielden br. Ordet i den egentl. Bemærk. om Gierningen at røre. s.

Vedrøren, Berørelse.) — Røreskee, en. S. til at røre i Mad, t. at r. Mad ell. andre Ting sammen. Rørestang, en. S. hvormed man rører i noget (f. E. Malt.) = rørlig, adj. som kan flyttes, bevæges; bevægelig. mobilis. rørligt Gods. rørlige Eiendomme. Deraf: Rørlighed, en. ud.pl.

Rørig, adj. 1. som har sunde, bevægelige Lemmer, som er frisk og færdig t. sin Gierning. agilis, vegetus. Han er endnu en r. Mand. At have rørige Lemmer. 2. rørig Mad o: stærk nærende, svær at fordøie. — Rørighed, ud. pl. Raskhed, Bevægelighed i Lemmerne.

Røring, en. [af v. a. røre.] til Skibs: den Beklædning af Tougværk, som lægges om Ankerringen, f. at den ei skal gnave Ankertouget.

Røræg, en. ud. pl. og meest ud. Art. [af v. a. røre.] En Ret af Æg, som røres sammen og koges ell. steges i Smør.

Røs ell. Røse, en. pl.-r. En Steendynge. Moth. (Sv. Röse. J. Reisi. Ihre.) Deraf: Røskat, en. Norsk Benævnelse paa Hermelinen (Røs-Katten; Mustela erminea) fordi den gierne opholder sig i Steenhobe.

Røst, en. ud. pl. [J. Raust.] den Lyd, som Mennesker og endeel Dyr have Evne t. at udstøde giennem Luftrøret. Vox. (jvf. Stemme.) Løvens, Tigrens Røst. Nogle Fugles Røst er Skrig; andres er Qviddren og Sang. — fig. Naturens Røst. At følge Hiertets Røst. Den menneskelige R. "Mit Øie uden Graad, min Tunge uden Røst." Jacobi. (s. Stemme, Mæle.) At sige noget m. sagte R. At tale m. høi R. At opløfte sin Røst. "Man siger: et tydeligt Mæle; en høi Røst, en klingende Stemme." Sporon. (At Røst, efter Sporon og P. E. Müller I. 369, nu bruges "om den Organets Bevægelse, v. hvilken vi frembringe enten høie ell. stærke Toner": er vel en vis, ell. i nogle Tilfælde forekommende Brug; men omfatter ikke hele Brugen; da Røst, især i høiere Stiil, ofte kan træde i Stedet f. det, fra det Tydske laante Stemme. Ogsaa bruges Røst, men sielden Stemme, om Dyrenes Lyd.)

Røst, et. til Skibs: en Udbygning af Planker og Knæer p. Ydersiden af Skibet, hvorpaa Vanterne befæstes. (Deraf: Røstkiætting og fl. Ord.)

Røste, v. a. 1. [det T. r ö s t e n.] i Biergværkssproget: At røste Malmen, Ertsen o: gløde den i Masovnen, f. at skille den v. de groveste fremmede Dele, inden den smeltes. (Brünnich. Mineral. 54.) Deraf: Røstning, en. pl.-er. — Røsteovn, en. Ovn, hvori Ertser røstes.

Røv, en. [J. Rauf. Hul.] Rumpe, Bagdeel (egentlig: Rumpehul; Anus. Nu kun i den laveste Talebrug. Tilforn: Hul, Aabning. P. Harpestreng.)

Røve, v. a. og n. 1. [A. S. reafian.] m. Vold bemægtige sig andres Gods og Eiendom; rane. (s. Rov.) At r. Qvæg. De røvede fra Kirker og Klostre. røvet Gods. At r. paa Alfarveie. — fig. berøve, skille v. Han har røvet mig min Ære. Hun har røvet mig min Rolighed. = Røven, en. Gierningen at røve. Røven og Plyndren. — Røvefrihed, en. Lov t. uhindret at røve. (Treschow.) Røvelyst, en. ud. pl. Lyst, Tilbøielighed t. at røve.

Røver, en. pl.-e. den, som røver, som m. Vold raner andres Eiendom. (s. Ransmand, Stimand.) At overfaldes af Røvere, falde i Røveres Hænder. En Sørøver, Kirkerøver. = røveragtig, adj. som ligner en Røvers Gierning og Adfærd. "Et Land, som havde et vildt og røveragtigt Folk t. Beboere." Guldb. Deraf: Røveragtighed, en. "Tog, hvor de p. eengang kunde fornøie deres Tapperhed og deres Røveragtighed." Guldb. — Røverbande, en. En Forening, et Selskab af Røvere; en Røverhob. Røverborg, en. B. hvor Røvere have deres Opholdssted. Røverflok, en. Røverbande, Røverhob. Røverfærd, en. Røveres Færd; røveragtig Færd. Røvergods, et. G. som Røvere have bemægtiget sig. Røverhule, en. H. hvor Røvere have deres Tilhold. Røverkiøb, et. Kiøb f. en Priis, der er meget langt under Tingens Værdi; Skamkiøb. Røverkule, en. Røverhule. At giøre en Røverkule af sit Hierte (være falsk, forstilt, ell. skiult.) Røverpak, et. foragtelig Benævnelse p. slette, rovsyge Folk. Røverrede, en. fig. Røveres Opholdssted. Røverskib, et. S. som Sørøvere færdes paa, og hvormed de angribe andre ubevæbnede Fartøier. (Malling.) Røverslot, et. d. s. s. Røverborg. Røverstand, en. Røverens Stand, Haandtering, Levemaade. "Da var det snart med Røverstanden ude." J. L. Heiberg. Røverstat, en. Stat, hvis Forfatning gaaer ud p. Røveri, og hvor ikke den blandt civiliserede Nationer antagne Folkeret agtes. De barbariske Røverstater (Algier, Tunis, Tripolis.) Røvertog, et. Tog, hvis Hensigt er at røve, Tog af Røvere; Rantog.

Røveri, et. pl.-er. Handlingen at røve. At begaae Røveri. Sørøveri.

Røversk, adj. (Moth. Treschow.) s. røveragtig.

S.

Saa, en. pl.-er. [I. Sár.] Et Kar, især til at bære Vand i, at øse Vand med. (Colding.) "Med Spanden i din Haand, m. Saaen hos din Side." Arrebo. "Een m. en Spand, en anden m. en Saa." Baggesen. — Deraf: Bygesaa; Vandsaa. (Moth.)

Saa, adv. og conj. [Isl. svá, so.] I. adv. a.) udtrykker det (som Sætningsord) Hensyn t. en bekiendt, en forhen omtalt Gienstand, som v. denne Partikel ligesom udpeges (saaledes, p. den Maade.) Saa giorde han; saa sagde han. Saa forholder det sig, s. er det, s. skal det være. Sæt, at det var saa. Saa gaaer det til i Verden. Een giør saa, en Anden anderledes. (i alle disse Tilfælde kan saaledes bruges, og bruges som oftest.) b.) har det Hensyn t. og staaer i Forbindelse m. et efterfølgende adj. eller adv. og bestemmer da enten en vis Omstændighed ell. Grad i Henseende t. Egenskaber, Mængde, Antal, Tid, m. m. eller udtrykker en Sammenligning. Han er saa syg, (i den Grad) at Lægerne tvivle om hans Liv. Saa rig en Pige vil ikke fattes Friere. Saa mange, s. faa, s. lidt som muligt, saa snart, jeg kan. s. længe han lever. Det er s. godt som (næsten) afgiort. Saa uskyldig, som et Barn. Saa skiøn, som Rosen, er ingen anden Blomst. — Hertil hører ogsaa de (elliptiske) Forsikringer: saa sandt (som at) Gud lever! Saa vist (som) jeg er en ærlig Mand! — I nogle Udtryk (i dagl. T.) hentyder det p. en Art og Maade, hvorpaa noget skeer. Han var saa god, at understøtte mig. Vær s. god, s. artig at træde ind. — Ligeledes hvor det, næsten overflødigt, sættes t. adjectiv. Adverbier: Det skete saa lempeligt. Jeg veed det ikke saa egentlig. Han gik saa sagte ind i Stuen. c.) i nogle Tilfælde br. det som Udraabs- og Spørgsmaalsord: Saa! nu er det nok! Saa hør dog hvad jeg vil sige! — Saa? (med langt Tonehold) vil han slet ikke komme? (Spørgsmaal, blandet m. Forundring.) II. Som conj. bruges denne Partikel hyppigen og i mangfoldige Tilfælde t. at forbinde Eftersætningen m. Forsætningen, skiøndt den ogsaa i mange af disse, i Følge Sprogbrugen, kan udelades. a. efter conj. naar, hvor denne enten virkelig forekommer, ell. ved Omskrivning er udeladt. Naar du fører dig vel op, (saa) bliver det din egen Fordeel. Seer jeg ham igien, saa skal jeg ikke glemme hvad jeg har lovet. Er han paastaaelig, saa er hun det ikke mindre. b.) hvor Eftersætningen udtrykker Virkningen af en foregaaende Aarsag, ell. Hensigten af et Foretagende, m. m., f. E. efter da, fordi, eftersdi, siden, saasom, eftersom. (forkortet: som) for at, paa det at, o. fl. Ligeledes hvor Forsætn. begynder m. ligesom, saavidt ell. saavidt som, eller hvor den betinges ved om, dersom, hvis, o. fl. c.) hvor Forsætningen indeholder en Tilstaaelse, som betinges ell. indskrænkes v. Eftersætningen. f. E. efter endskiøndt; uagtet, i hvor, om ogsaa, m. fl. Her forekommer denne Part. ogsaa undertiden baade i For- og Eftersætningen, og staaer da første Gang og overhovedet i en Forsætning, i St. for: i hvor. (Saa gierne jeg (endog) taler med ham, saa kan han dog aldrig vinde min Fortrolighed. Bøger, saa ypperlige de endog ere, kunne dog ei giøre Erfaring overflødig.) d.) til at betegne en Tidsfølge (for: derpaa, derefter.) Først gik hun længe i Haven; saa satte hun sig t. at spille. Først de Store, saa de Smaa. [Hertil hører det Udtryk i d. Tale: hvad (fulgte, skete) saa? naar en Fortælling afbrydes.] Hvor det gientages, staaer det for: snart — snart. Saa vil han eet, saa et andet. e.) hvor saa staaer i en Eftersætning, der udtrykker en Sammenligning, er det egentl. adv. (i St. for: saaledes.) Som Herren er, saa hans Svende. Som Sæden er, saa bliver Høsten. III. Da adv. og conj. saa forbindes med endeel andre Ord af samme Slags, kan bemærkes: a.) Adskilt skrives altid saa at, conj. (adeo ut.) Skibet er klart t. at seile; saa at der fattes nu intet uden Vind. (Undertiden udelades at. Jeg har gaaet hele Formiddagen; saa jeg er nu ganske træt. Han raabte, saa det kunde høres p. Gaden.) b.) Som oftest skrives nu følgende sammensatte Adv. og Conj. i eet Ord: saalidt, non minus, non magis, ikke mindre end. Den ene saalidt som den anden. Han kommer lige saalidt i Morgen, som i Dag. (Derimod: Giver du ham saa lidt ell. lidet? tam parum.) — saalænge, donec, usque quo. Vi kan være tilfreds, saalænge det ikke bliver værre. (Derimod: Han tøvede saa længe, (tam longe) at Alle vare borte da han kom.) — saameget, saameget mere, quantum, tanto magis. Saameget (saavidt som) jeg kan see, er der endnu ingen Fare. Saameget mere, som han endnu ikke er myndig. (Derimod: spiis ikke saa meget Kiød.) — saasnart, adv. ut primum, simul ac. Saasnart jeg erfarede hans

Ankomst, gik jeg til ham. Saasnart Kongen var død, hyldedes hans Eftermand. Jeg kommer saasnart jeg kan. (Derimod: Vil du gaae saa snart? tam cito.) — saavel (m. som efter; tam—tam.) Saavel Faderen, som Sønnen. Den ene saavel som den anden. (Derimod: Han er endnu ikke saa vel ɔ: frisk. Det er ikke saa vel.) — saavidt, quatenus. s. jeg veed, er han endnu ikke reist. Saavidt min Evne strækker. — for saavidt, in quantum. Han fik Løfte om Erstatning, for saavidt som han kunde bevise sit Tab. c.) Følgende Ord ere altid uadskillelige: saadan, adj. pl. saadanne: af det Slags, slig, saaledes. saadan var hans Adfærd. Saadan vil han have det. s. en Mand. I saadan et (ell. saadant) Veir. Saadanne Folk. saadan som det kan træffe sig. — saafremt, adv. dersom, hvis. s. han fordrer det, vil det ei blive ham negtet. — saaledes, adv. p. den Maade, p. saadan Viis. (jvf. saa, 1. a.) Saaledes var det fordum; men nu langt anderledes. "Rose og laste, elske og hade, i Dag saaledes, i Morgen anderledes." Mynster. Det var ikke s. meent. (i ældre Skrifter ogsaa: saalunde.) — saasom, 1. conj. d. s. s. efterdi, eftersom, da. (quippe, quoniam.) 2. adv. naar noget nævnes t. Exempel. Der var endeel vilde Dyr, saasom en Løve, en Tiger, o. s. v.

Saad, et. pl. Saader. Skaller, som falde af Korn ell. Gryn v. Malningen; Klid. (br. ikke gierne ud. i pl. Saader. Moth. Saaer. J. Baden. I Jylland: Soer, Skal om Korn. Bygsoer, Havresoer. Isl. Sori, Affald.) — Saadbrød ell. Saadebrød, et. B. bagt af Klid ell. Saader. — saadet, adj. klidet, fuldt af Saader.

Saad, et (Suppe) s. Sod.

Saadan, adj. og adv. s. under saa.

Saae, v. a. 1. [Isl. at sá.] bringe Sæd ell. Frø i Jorden, for at det kan voxe op. At saae Byg, Havre. At s. Gulerødder. (men: lægge Kartofler, Erter, Bønner; saae bruges om den Sæd, der udstrøes.) = Saaekorn, et. Korn, som bruges ell. er bestemt t. Udsæd; t. Forskiel fra Brødkorn ell. Fødekorn. Saaledes om forskiell. Slags Korn: Saaerug, Saaehavre, Saaevikker o. fl. — Saaemand, en. s. Sædemand. — Saaening, en. Gierningen at saae. (Oluffsen.) — Saaetid, en. den Aarstid, hvori man pleier at saae, Sædetid. Saaeveir, et. Veir, som er skikket t. at saae i. (Moth.)

Saafremt, conj. s. under saa.

Saald, et. s. Sold (cribrum.)

Saale, en. pl.-r. [Isl. Sóli. Lat. Soléa.] 1. den underste Deel ell. Flade af Menneskets Fod; dog br. i denne Bemærkelse oftere: Fodsaale. 2. det Stykke af Fodens Bedækning, som berører ell. slutter t. denne Deel af samme; særdeles om Skoe ell. Støvler. At sye Saalen t. Overlæderet. At binde Saaler (Sandaler) om Fødderne. At sye Lerreds-Saaler under et Par Strømper. = Saalelæder, et. Læder, beredet af tykke Huder, som bruges t. Saaler. Saalerem, en. Rem, hvormed løse Saaler uden Overlæder bindes om Fødderne.

Saale, v. a. 1. sætte Saaler under Fodtøi. (Moth.) s. forsaale, som er mere brugeligt.

Saaledes, adv. s. under saa.

Saamænd! et Ord, som i d. Tale ofte bruges t. Forsikkring, Bekræftelse ell. Samtykke. (Ligesom i lav Tale Guds Navn misbruges v. den Ed: saa Gud! saaledes menes dette Ord at være: saa Mænd! ɔ: hellige Mænd; hvoraf den forældede Talemaade: at sværge om (ved) Gud og Mænd.)

Saar, et. pl. d. s. [Isl. Sár. A. S. Sar.] en udvortes Skade p. Legemet, især en saadan, som udenfra er tilføiet, v. Skaar, Hug, Stik, Skud ell. desl. (Man siger dog ogsaa: han har et aabent Saar i Benet, om en Byld ell. lignende Skade.) At forbinde, læge, hele et S. Saaret heles, begynder at groe til, at lukke sig. Skudte, hugne, knuste Saar. (Saar, ogsaa: Udslæt m. Rove ell. Skorpe paa. Moth. Onde Saar i Hovedet.) = Saarbod, pl.-bøder. Pengestraf, som betales f. at saare en Anden. Saarfeber, en. den Feber, som følger efter betydelige Saar. saarfri, adj. som er uden Saar, ikke saaret. Han gik saarfri af Striden. "Engang er det dog Tid, at de Saarfrie føle dit Giftskud." Øhlenschl. saarhændet, adj. som har Saar, Skade i en Haand ell. begge. Saarlæge, en. pl.-r. den, som forstaaer og befatter sig m. at læge Saar og andre udvortes Sygdomme; en Chirurg. Saarlægekonst, en. Chirurgie. saarlægende, adj. v. som læger, heler Saar. Adskillige Planter have en s. Kraft. saarmundet, adj. som har Saar ell. Skade i Munden. (Moth.) Saarmærke, et. Mærke, Ar efter Saar. Saarslag, et. Slag, hvorefter der følger et Saar.

Saar, adj. [Isl. sár.] som har Saar, saaret. "Bedre er at være saar, end syg." (P. Lolle.) Deraf: saargiøre, v. a. 3. saare, tilføie Saar, qvæste.

Saare, v. a. 1. [I. særa.] giøre Saar, give Saar, qvæste. Han saarede sin Modstander i Armen. At være farlig saaret. Han saarede sig i Foden, p. en Kniv. — figurl. At saare Blufærdigheden, saare den ædlere Følelse. "Men ak! snart græedes her, alt saarer denne Time." F. Guldb. — Saarelse, en. Gierningen at saare. — Saaremaal, et. Saarelse, Saar. (Moth.)

Saare, adv. [Sv. såra, swår. T. s e h r.] 1. i høi Grad, overmaade, heiligen. Det var

saare enkeligt. En s. stor Mængde. Han var s. bedrøvet. saare meget, s. lidet. Han bad, græd saa saare. "Den, som kan stille Havet, dersom det stormede og brusede end een Gang saa saare." P. Tidemand. 1564. 2. i d. T. og Almuesproget, efter saa, for: snart. Saa saare jeg kommer hiem. Saa saare han saae hende.

Saasom, conj. s. under saa.

Saat, en. ud. pl. [Isl. Sátt.] Forlig, Enighed. (Moth.) forældet, saavelsom adj. saat, pl. saatte, enige, forligte, fredelige. (s. usaatte.)

Sabbat, en. Jødernes Hvile- og Helligdag, som holdes om Løverdagen.

Sabel, en. (forældet.) i ældre Skrifter og Folkeviser: d. s. s. Zobel. "Hun slider Sabel og Maar." K. V.

Sabel, en. pl. Sabler. [Fr. sabre.] et krumt Sværd t. at hugge med. — Deraf: Sabelerter, pl. et Slags meget store Sukkerærter. (Olufsen Landoec. 307.) Sabelklinge, en. den buede Klinge af en Sabel.

Sable, v. a. 1. hugge m. Sabel; br. kun i Udtrykket: at sable ned, for: hugge ned. (s. nedsable.)

Sacrament ell. Sacramente, et. [af Lat.] En Religionshelligdom. Daabens, Nadverens S. At meddele en Syg Sacramentet.

Sadel, en. pl. Sadler. [A. S. Sadl, Sadol. Isl. Södull.] et Sæde, af Træ, udstoppet og beklædt m. Skind, som lægges p. Hestens Ryg og spændes m. en Giord under Bugen, f. at den Ridende kan sidde derpaa. At hielpe een i Sadelen, sidde fast i Sadelen, løfte een af S. En Tværsadel, Qvindesadel, hvorpaa Fruentimre ride m. Benene t. een Side. (s. ogsaa Kløvsadel.) = Sadelbom, en. Træet i en Sadel, som udstoppes med Haar, og beklædes m. Skind o. s. v. Sadelbrud, et. den Skade, Hesten faaer v. at trykkes af Sadelen, saaledes at Huden gnaves og brister. (Abildgaards Heste-Lære. 75.) sadelbrudt, adj. v. kaldes den Hest, der saaledes er saargiort. Sadelbue, en. den forreste, buede Deel af Sadelen eller Sadelbommen. Sadeldreng, en. Betient, som sadler og afsadler Hesten; Rideknegt. (Moth.) Sadeldække ell. Sadeldækken, et. Et Klæde, som spændes over ell. under Sadelen; Ridedækken. sadelfast, adj. som sidder fast i Sadelen, som ikke let kastes af Hesten. "Han til Hest var alt f. rask og sadelfast." Bording. sadelfør, adj. som er i Stand t. at bære Sadel. En sadelfør Hest. Sadelgiord, en. En v. den ene Side i Sadelen fæstet Giord, der spændes om Hestens Bug t. den modsatte Side f. at holde Sadelen fast. Sadelhest, en. H. som rides, ell. bruges t. at bære Kløvsadel. (i Mods. t. Vognhest.) Sadelhylster, et. d. s. s. Pistolhylster. Sadelhynde, et. Hynde ell. bled Beklædning ovenpaa en S. især Qvindesadel. Sadelkammer, et. K. som bruges t. Giemmested f. Sadler og Ridetøi f. E. Rytteriets. Sadelklæde, et. d. s. s. Sadeldækken. (Moth.) Sadelknap, en. den øverste ell. høiest opstaaende Deel for p. Sadelen, som undertiden er prydet m. et Slags Knap. (s. Knap, 1.) Sadelknegt, en. d. s. s. Sadeldreng. (Moth.) Sadelmager, en. Haandværksmand, som giør Sadeler og andet Læderarbeide. (Remmesnider.) Sadelpose, en. Skind-Pose, som hænges v. Sadelknappen. Sadelpude, en. udstoppede Puder, som ligge under Sadelen, næst Hestens Ryg, f. at den ei skal trykkes. Sadelrem, en. pl. -me. Remme v. Sadelgiorden, hvormed den spændes t. Sadelen; ell. Rem t. at hænge Sadelen i. Sadelring, en. Ring t. at hænge en S. i. Sadelsted, et. Stedet p. Hestens Ryg, hvor Sadelen bør lægges. Sadeltaske, s. Sadelpose. Sadeltrykning, en. Tryk, som Hesten lider v. en for haard ell. ilde giort S. Sadeltræ, et. d. s. s. Sadelbom.

Sadle, v. a. 1. lægge Sadel paa. At sadle sin Hest. At s. og afsadle. (s. ogsaa opsadle.) Deraf: Sadling, en.

Safian, et. Et Slags tyndt, p. en egen Maade beredet Kalve- Faare- ell. Gedeskind, der sædvanlig farves rødt, guult ell. grønt, og først er kommet fra Østerland. Sort Safian kaldes Corduan. Heraf: Safiansbind (om Bøger.) Safiansko, o. fl.

Saflor, n. s. ud. pl. Navn p. en Farveurt, (Carthamus tinctorius) m. hvis Blomster farves rødt og guult.

Safran, en. ud. pl. kaldes deels en udenlandsk Løgvært, (Safranplante, Crocus sativus) hvis Blomster, ell. egentlig de yderste Dele af Støvveien (pistillum) p. disse, give et bekiendt rødguult Farvestof; deels og fornemmelig dette Farvestof selv. — Safranfarve, en. den Farve, som faaes af Safran. — safranguul, adj. rødguul som Safran.

Saft, en. pl. -er. [T. Saft. A. S. Seaw.] 1. Fugtighed, som indeholdes i et Legeme, og er blandet m. dets faste Dele; Vædske. S. i Træer, i Kiødet. At presse Saften af en Frugt, af Urter. Druesaft. 2. Vædsken af Urter, Blomster ell. Frugter, afkogt, enten flydende, ell. storknet v. Iblanding af Sukker, t. Brug i Huusholdningen ell. Lægekonsten. En Flaske S. Ribssaft, Kirsebærsaft, Hyldesaft, Brystsaft ꝛc. = Saftaare, en. d. s. s. Saftrør. Saftaarer i Træer. (Moth.) Saftfarve, en. F. som Malere tillave især af Plantelegemers Saft; i Mods. t. mineralske Farver. saftfuld, adj. som er rig p. Saft, vædskefuld. Saftgang, en. d. s. s. Saftaare. (Moth.) saftgrøn, adj. hos Malere: som har en vis lysegrøn Farve (hvortil Farvestoffet kaldes

Saftgrønt.) Saftkar, et. de Kar ell. Rør hos Værter, hvori Safterne bevæge sig; Saftrør. "Saftkarrene saavel i Bladene, som i de unge Qviste, i Grenene og hele Træet, krympes sammen." Olufsen. saftløs, adj. som er uden Saft ell. Vædske; tør. Deraf: Saftløshed, en. saftrig, adj. d. s. s. saftfuld, vædskerig. Deraf: Saftrighed, en. Saftrør, et. fine Rør i Værterne, hvorigiennem disses Næringssafter stige op fra Roden og fordele sig. Safttid, en. Træernes Safttid, den Aarstid, i hvilken Saften stiger op i Stammen og Grenene, fra Roden. — saftig, adj. som indeholder Saft, saftfuld. Deraf: Saftighed, en.

Sag, en. pl. -er. [A.S. Sac. Isl. Sök.] 1. i Ordets ældste, oprindelige Bemærkelse: Tvist, som føres v. Rettergang, Proces, Retssag. "Man faaer altid Sag m. fed So." Ordspr. (jvf. No. 2.) Heraf, især i Lovsproget, mangfoldige Talemaader, f. E. At reise Sag mod een. At lade Sagen falde, forfølge sin S. At afvise en S. tale p. Sagen, i en S. (procedere) vinde, tabe en S. kiende, dømme i en S. m. fl. At have en retfærdig S. At dømme i sin egen S. I mere indskrænket (men tildeels forældet) Bemærkelse: Klagemaal, Søgsmaal. At give S. mod een (s. saggive.) 2. Aarsag, Anledning (forældet.) Saar er aldrig uden Sag. At hade een uden Sag (Moth.) 3. Handel, Forretning. En vigtig, vanskelig, ubetydelig S. At blande sig i andres Sager. At giøre fælles S. med een. Han kom tilbage m. uforrettet S. At tage sig af en S. Det er ikke min Sag (vedkommer mig ikke.) At tale meget, er ikke hans Sag (holder han ikke af, ell. forstaaer han ikke.) Deraf i pl. Huussager, Statssager, Kirkesager, Krigssager, &c. 4. enhver Ting ell. Gienstand, hvorom der tales ell. handles. (mest i sing.) Jeg vil tale med ham, skrive ham til om denne S. Det hører ei t. Sagen. Lad os komme t. Sagen. Sagen er denne (bestaaer deri.) At gaae uden for Sagen. Det giør inket t. Sagen (har ingen Indflydelse derpaa.) En Hovedsag, Bisag. 5. i pl. Ting i Almindelighed, hvis Navn man ikke veed, ell. forbigaaer at nævne. Hvad er det for Sager? færd. om Tøi, Redskaber, Klæder o. d. Hvem tilhøre disse Sager? Han reiste fra sine Sager. (Bemærkelsen er optagen efter det Tydske; og man bruger i Dansk oftere Ting ell. Tøi.) 6. Ting, i Modsætning t. Personer. Her handles om Sagen og ei om Manden. (ligeledes en nyere, efter det T. optagen Bemærk. i hvis Sted som oftest bruges Ting.) — a.) Sagefald, et. i Lovsproget: Bøder, som Nogen v. Dom kiendes t. at udrede. Deraf: Sagefaldøret, en. Rettighed t. at oppebære alle ell. en Deel af slige Bøder. (jvf. Stampes Erklær. V. 53.) — b.) Sagforklaring, en. Forklaring over Ting, Sager, som forekommer i et Skrift; modsat Ordforklaring. sagfældet, adj. kiendt skyldig v. Dom, som har tabt sin Sag. Sagfører, en. En Lovkyndig, hvis Bestilling er at føre ell. tale en Andens Sag f. Retten, Procurator. Sagføring, en. Gierningen, Bestillingen at føre en Sag. saggive, v. a. 3. anlægge Sag ell. Søgsmaal imod een; sagsøge. "Den, som Anden vil sigte og saggive f. Gierning ell. Ord." D. Lov. I. 14. 1. "At de have hørt den Saggivne bruge de Udtryk, hvorover Sagsøgeren fører Anke." Ørsted. Saggivelse, en. (Ambergs Ordb.) Saggiver, en. d. s. s. Sagsøger. (Moth.) saggyldig, adj. som gielder i Sagen, har en reel, i Tingen selv grundet Gyldighed. (Riisbrigh.) Sagkiøn, et. i Sproglæren: det Kiøn, som et Ord har i Følge den Tings Natur, som det udtrykker. (s. Kiøn, 3.) Sagkundskab, en. Kundskab om en vis Sag, hvorom der handles. sagkyndig, adj. som er kyndig i en vis Sag, hvorom Talen er, hvorom der handles. At overlade noget t. sagkyndige Mænds Bedømmelse. Deraf: Sagkyndighed, en. ud. pl. — sagløs, adj. (Isl. saklaus; A. S. sac-leas.) uden Skyld, frifunden. (I Lovsproget ogsaa sagesløs. "Den, som sit Liv værgede, være sagesløs." D. Lov. VI. 12. 2.) Deraf: Sagløshed, en. ud. pl. — sagskyldig, adj. skyldig i det, som man sagsøges for: det Modf. af sagløs. — sagsøge, v. a. 2. d. s. s. saggive. Sagsøger, en. den, som anlægger Sag mod en Anden; Citant. "Sagsøgeren indgav da sin Klage og Paastand; og den Sagsøgte besvarede Alt, som han bedst kunde." Guldberg. Sagsøgning, en. Gierningen at sagsøge. Sagvolder, en. den, som en Sag anlægges og føres imod, den Indstævnte; modsat: Sagsøger. (dog er Ordet ogsaa tilforn brugt for: Sagsøger. s. Badens jur. Ordb.)

Saga, en. [et islandsk, i de nyeste Tider ofte af danske Forfattere brugt Ord.] Fortælling; især historisk Fortælling. Hos Digtere og i høiere Stiil ogsaa for: Historien, Historiens Muse. [Brugen af pl. (Sagaer) er uvis og sieldnere; og den islandske (Sögur) uanvendelig.] — Heraf: Sagaskriver, en. den, som har skrevet, er Forfatter af en Saga. Sagatid, en. den Tidsalder, hvorom de islandske Fortællinger handle, eller i hvilken de ere skrevne; og fl.

Sagl, et. ud. pl. Vædske, Spyt, som flyder af Munden, især hos smaa Børn. (Isl. söggr, vaad, fugtig.)

Sagle, v. n. 1. (har.) [Sv. sagla; som derimod i det Isl. har en ganske for-

skiellig Bemærk.] lade Saglet, Spyttet flyde ud af Munden. — Sagledug, en. Klæde, som bindes om Halsen p. Børn, der sagle.

Sagn, et. pl. d. s. [Isl. Sögn. A. S. Saga. T. Sage.] 1. det, som siges, fortælles, især af Flere, og om noget, der enten fordum er skeet, ell. ved Erfaring bekræftet. Det var hver Mands Sagn. Der gik S. af. At sige efter Sagn er halv Løgn. (Moth.) Det er et gammelt Sagn, (Mundheld) at Kiærlighed giør kortsynet. 2. særd. en ved Erindring og mundtlig Overlevering bevaret Fortælling om noget, som troes fordum at have tildraget sig. Et gammelt S. En Historie bygget p. Sagn. At optegne et mundtligt S. Et mythisk, poetisk, historisk S. (s. Folkesagn.) — Sagnkreds, en. En sammenhængende Følge af mythiske ell. historiske Sagn. Sagnhistorie, en. H. grundet allene p. Sagn, uden skriftlige Kilder. sagnrig, adj. rig p. Sagn, som besidder mange S. ell. Traditioner. Sagnskriver, en. den, som optegner Sagn i skriftlig Fortælling. — Sagnsmand, en. den, p. hvis Ord ell. Myndighed noget fortælles, fremsættes, paastaaes; Hiemmelsmand. "Jeg har da maattet lade mig nøie m. at anføre mine Sagnsmænd." Guldberg.

Sagogryn, et. pl. d. s. Et Slags Gryn, som laves af Marven i et udenlandsk Træ: Sagotræet, Sagopalmen (Cycas circinalis.) Sagosuppe, en. S. kogt p. Sagogryn.

Sagte, adj. og adv. [N. S. sagt, sagte. A. S. soft.] 1. uden Støi ell. stærk Lyd, stille. En sagte Lyd, Musik. Han listede sig saa sagte ind. At tale sagte. (mods. høit.) 2. ikke hastig i Bevægelse, langsom. En sagte Gang. At gaae sagte. En s. Vind. 3. ikke heftig ell. voldsom i Sind ell. Adfærd, stille, rolig. En s. Mand. (Moth.) Han fik en s. Død. 4. adv. vel, lettelig, i al Fald. (i d. Tale, hvor det ogsaa hedder sagtens.) "Kan du ikke sagte svare mig t. det, som jeg spør dig om." Holb. d. Vægelf. Han kan sagte giøre det, da han er rig. Jeg kan sagtens føie ham deri, naar han endelig vil det. "Han fortiente sagtens og en slig Fortvivlelse at friste." J. L. Heiberg. — sagtelig, sagteligen, adv. p. en sagte Maade, stille. — sagtfærdig, adj. som er sagte, stille af sig, ikke støiende. Deraf: Sagtfærdighed, en. ud. pl. — sagtmodig, adj. rolig i Sindet, uden heftig Lidenskab, ikke let t. Vrede (mods. hidsig, heftig.) "Kun Mesteren sagtmodig er og mild, og gierne overbære vil." Storm. "Begrebet af sagtmodig betegner mere en Stemning i Siælen, end det hele Sindelag." Han var sagtmodig imod dem, som fornærmede ham, og taalmodig i Lidelser og Modgang. — Deraf: Sagtmodighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være sagtmodig. "Sagtmodighed yttrer sig især i Adfærd mod Andre, ell. i Maaden, hvorpaa vi optage Andres Adfærd mod os." Nord. Tidsskr. III. 78. "Naar den Hevngierrige taler om sin Sagtmodighed, den Ubarmhiertige om sin Menneskekiærlighed." Basth. "Sagtmodighed er ikke modsat Iver, hvilken fandtes hos alle retskafne Mennesker; men den er modsat Vrede, Had og lønlig Forbittrelse." Mynster.

Sagtne, v. a. 1. giøre mere langsom (om Bevægelser.) At sagtne sin Gang. "Mangen Vandrer — gik Oldingen forbi m. sagtnet Skridt." F. Guldb. 2. bringe noget til at blive sagte, stille, berolige. Man holder for, at Olie kan sagtne det oprørte Hav. "Taus er Stormen, atter sagtnet Bølgen flyder." F. Guldb. At s. ens Hidsighed, Vrede. (Hyppigere br. det i pass. ell. som n. pass. Stormen, Bølgerne sagtnes. Smerten sagtnes, bliver mindre. "Dette var intet Tegn, at Oprøret sagtnedes v. hans Fraværelse." Wandal. Moth skriver at sagte og sagtes.)

Sal, en. (langt a.) pl.-e. [Isl. Salr.] en stor Stue, særdeles ovenpaa i Huset, ell. i andet, tredie Stokværk. (Man siger derfor: Han boer p. Salen ɔ: i andet Stokværk, hvor Huset kun har to. Første Sal, anden Sal, o. s. v. benærker i Kiøbenhavn andet, tredie Stokværk, o. s. v. Jvf. Forsal, Bagsal.) En Riddersal, Dandsesal. — fig. "De m. Duft og Sang oplive Nattens øde, tause Sal." S. Staffeldt. — Salsdør, en. Dør ind t. en Sal. Salsjomfru, en. kaldes i Kiøbenhavn et løsagtigt, ugift Fruentimmer, som boer f. sig selv. Salsvindue, et. V. i en Sal.

Salat, en. 1. Navn p. en bekiendt Haveurt, som har mange Afarter (Lactuca sativa.) 2. en Ret, som laves af disse Planters Blade, af Agurker, Kartofler m. a. m. ved at komme dem i en Dyppelse af Eddike, Olie, Salt, Sukker m. m. Lactuksalat, Agurkesalat, Kartoffelsalat o. s. v. (pl. Salater sielden, og da om flere Slags Salat. "Men naar han, tung af Ducater, spiser evige Salater." Wessel.) Deraf: Salatbed, Salatfad, Salaturter, o. fl.

Salg, et. pl. d. s. [Isl. og A. S. Sal, Sala.] Gierningen at sælge, Afhændelse t. en Kiøber. Kiøb og Salg. Han tabte v. Salget af denne Eiendom. (jvf. sælge.)

Salig, adj. [Isl. sæll, lykkelig.] som nyder den høieste Grad af indvortes Lykke, særd. i en Tilstand efter Døden, hvilken vi tænke os som Befrielse fra ethvert Onde og Indbegreb af den høieste Lyksalighed, uafbrudt Nydelse af den høieste Glæde. De Salige i Himmelen. — Mere fig. om en høi

Grad af jordisk indvortes Glæde ell. Lyksalighed. Han følte sig salig v. hendes Kiærlighed. (Det br. i dagl. T. naar Afdøde nævnes. Min salig (ikke salige) Fader. Hendes salig Mand. Salig Kongen.) = Salighed, en. den Tilstand, at være salig. Den evige S. — saliggiøre, v. a. 3. giøre deelagtig i Salighed. "Uden denne Hengivenhed kan Gud ikke saliggiøre nogen Skabning." Sneedorf. — Deraf: Saliggiørelse, en. Saliggiører, en. (i gudelige Skrifter: om Christus.)

Saling, en. pl.-er. [Maaskee af Sadel?] de ovenpaa Masten og Stængerne forsviis under Eselshovedet befæstede Træer (to Langsalinger og to Tværsalinger) hvorpaa Mærset hviler og Vanterne oventil giøres fast.

Salme, en. s. Psalme.

Salmiak, en. ud. pl. et Salt, som opstaaer v. en Forbindelse af en Syre m. Ammoniak.

Salpeter, et. ud. pl. et Salt, hvis Bestanddele ere en egen Syre (Salpetersyre) og Potaske. Naturligt Salpeter. Nitrum nativum. = salpeteragtig, adj. som ligner S. har noget af S. En s. Smag. Salpetergrube, en. Jordgrube, hvoraf S. vindes, ell. et Sted, hvor Salpeterjord graves. Salpeterhytte, en. Et Huus, hvor Salpeter koges og luttres. Salpeterjord, en. Jord, som indeholder Salpeter, og hvoraf dette vindes v. Udludning og Kogning. Salpeterlud, en. Vand, som øses p. Salpeterjorden og mættes af denne. salpeterrig, adj. som indeholder meget Salpeter. Salpetersyder, en. den, som forestaaer et Salpetersyderi, ell. et Sted, hvor Salpeter tilberedes. Salpetersyre, en. den egne Syre, som Salpeteret indeholder. (Skedevand.) Salpeterværk, et. d. s. s. Salpetersyderi.

Salt, et. (pl. Salte, om forskiellige Saltarter.) [Isl. og A. S. Salt.] 1. et almindeligt Navn p. en Classe af Naturlegemer, der udmærke sig deels v. deres særegne pirrende Smag, (som udtrykkes v. adj. salt) deels v. Letheden, hvormed de opløses i Vand, ell. deres stærke Tilbøielighed t. at forene sig m. flydende Legemer. (s. i øvrigt Bittersalt, Vildesalt, Ludsalt, Middelsalt, Plantesalt, Steensalt, o. fl.) 2. i alm. Talebrug forstaaes v. Salt (ud. pl.) i Særdeleshed Kogsalt (ell. Køkkensalt) som er af alle Salte det meest udbredte i Naturen. At koge S. af Havvandet, af Saltkilder. At komme S. i Maden. At lægge Kiød i S. 3. figurl. br. Salt snart om Fynd, Skarphed, Fiinhed; snart om Vittighed, Skiemt, Lune i Talen. "Er det ikke Spotterier derover, som give Samtalen sit fornemste Salt?" Rahbek. = Saltaare, en. (Moth.) s. Saltkilde. saltagtig, adj. som har noget af Salt, er liig S. En s. Smag. Saltart, en. et vist Slags Salt. Saltblomster, pl. fine Chrystallisationer af Salt, liig Blade ell. Blomster. Saltbod, en. Fiskebod ell. Skuur, hvor Sild ell. anden Fisk tilberedes t. Saltning; f. E. i Jylland v. Liimfiorden. (D. Atl. V. 14.) Saltbrønd, en. (Moth.) d. s. s. Saltkilde. Saltdeel, en. En ringe Deel Salt, Saltpartikel i et Legeme. "De Saltdele, som Tangen indeholder." Clussen. Saltfad, et. s. Saltkar. Saltflod, et. Flod af usunde saltagtige Vædsker. Saltgrube, en. Grube, hvor Steensalt vindes efter Biergmandsviis. Salthandel, en. H, som drives m. Salt i det Store. Salthandler, en. den, som driver Salthandel. Salthav, et. Oceanet, det salte Hav. "Som hun sad i Salthavets Dyb." Fibigers Homer. Salthuus, et. H. hvor Forraad af Salt giemmes. (Moth.) Salthytte, en. Bygning, hvor Salt koges. (Moth.) Saltjord, en. Jord, som har mange saltagtige Dele. Saltkar, et. Et lidet Kar t. at giemme Salt i, ell. til at sætte det frem p. Bordet. (forsk. fra Saltekar.) Saltkiedel, en. K. hvori S. koges v. Saltværker. Saltkielder, en. K. hvor saltede Fødevarer giemmes. Saltkilde, en. Kilde, hvor salt Vand vælder op af Jorden, og som benyttes t. at koge S. af. Saltkoger, s. Saltsyder. Saltkogeri, s. Saltsyderi. Saltkogning, en. Gierningen at koge Salt. Saltkorn, et. Et Korn, en liden Deel Salt. Saltlage, en. En m. Salt mættet Vædske, saasom den, der samler sig i Kar, hvori Kiød er saltet. Saltlud, en. Vandet af Saltkilder, naar det v. Kogning har vundet en vis Styrke (ell. Vand, hvori en betydelig Deel Salt er opløst.) Saltmad, en. Mad, som bestaaer af saltede Fødevarer, især saltet Kiødmad. (Saltmadsfad, et. Et F. hvorpaa endeel Saltmad sættes frem og giemmes.) Saltoplag, et. Forraad af Salt i et Magasin ell. Salthuus. Saltpande, en. En stor og flad Kiedel, hvori Saltlud koges. Saltprøve, en. Prøve, som foretages m. Salt ell. Saltlud. Saltprøver, en. 1. Redskab, hvorved Saltluden prøves. 2. en Betient, som foretager denne Prøve. Saltskat, en. Skat, som er lagt p. Forbrug af Salt. Saltskum, et. Skum p. kogende Saltlud. saltsprængt, adj. v. besprængt m. Salt, lidt saltet. (Moth.) Saltsteen, en. Et Stykke, en Masse Bierg- ell. Steensalt. (Moth.) Saltstøtte, en. En Støtte dannet af Steensalt. Saltsyder, en. den, som forestaaer et Saltsyderi ell. arbeider derved. Saltsyderi, et. En Indretning, hvor Salt virkes af Kilder ell. af Havet v. Kogning; et Saltværk. Saltsyre, en. Syren, som Kogsalt indeholder, og som v. Destillering kan uddrages deraf;

Kogsaltsyre. Salttold, en. Told af Salt, der indføres. Salttønde, en. Tønde, der bruges t. Maal for Salt. (forsk. fra Saltetønde.) Saltvand, et. det salte Havvand. Deraf: Saltvandsfisk, en. F. som lever i Havet, i Saltvand. Saltvandsfiskeri, et. Havfiskeri. — Saltvæld, et. d. s. s. Saltkilde. Saltværk, et. Indretning, hvor Salt vindes af Saltgruber, ell. ved Saltsyderi.

Salt, adj. som har Kogsaltets egne pirrende Smag. salt Vand, s. Kiød. (modf. fersk.) Det smager salt. — Salthed, en. den Egenskab v. noget, at det er salt, smager salt. Vandets Salthed.

Salte, v. a. 1. indgnide m. Salt, lægge ned i Salt. At salte Kiød, Fisk. (s. indsalte, nedsalte.) — fig. om at give Tale ell. Skrift Eftertryk ell. Skarphed v. Vittighed, Skiemt ell. Spot. "Ved Hielp af saltet Spot og pebret Glose." Bagg. = Saltekar, et. Saltetrug, et. Saltetønde, en. Kar, Trug, Tønde, hvori Kiød ell. andre Fødevarer nedsaltes. — Salteri, et. Sted, hvor Kiød ell. Fisk nedsaltes i Mængde og t. Handel. — Saltning, en. Gierningen at salte.

Salve, en. pl.-r. [T. Salbe.] en fed Smørelse, som bruges enten t. Lægedom, t. at indgnide i Haaret, i Huden ell. desl. — Salvebøsse, Salvekrukke, en. Bøsse, Krukke t. at giemme S. i. Salvekræmmer, en. den, som handler m. Salve, velugtende Sager &c.

Salve, v. a. 1. besmøre, indgnide m. Salve. At s. Haaret. Kongen blev kronet og salvet. — Salvelse, en. 1. Gierningen at salve. 2. fig. om en geistlig Taler, der stræber at lægge meer end almindelig Høitidelighed og søgt Værdighed i sit Foredrag. At prædike m. Salvelse. — Salving, en. d. s. s. Salvelse, 1. Kongens Kroning og S. Deraf: Salvingsact, en. om Handlingen selv, ell. et Skrift, hvori en saadan Handling beskrives.

Salvet, en. s. Serviet, Bordklæde.

Salvie, en. En krydret Urt, som bruges i Lægekonsten. Salvia officinalis. — Salvievand, et. Et af Salvie destilleret Vand; ell. en Paagydning af kogende Vand p. Salvieblade.

Sam, en. præp. der omtrent har Bemærkelse tilfælles m. sammen; men bruges kun (ligesom sam i det Isl. og Angels.) i Forbindelse m. de nedenfor anførte Ord.

Sambaaren, adj. v. pl. sambaarne. [Isl. samborinn.] fødte af samme Forældre, ell. paa een Tid. (Moth.)

Sambyrd, en. ud. pl. 1. Frændskab. (Moth.) 2. Fødsel p. een Tid. Tvillingers Sambyrd. 3. Enighed, Overeensstemmelse. (Moth.) "Kan det m. Parternes Sambyrd og Minde skee." Bording. (Denne Forf. har ogsaa det usædvanl. v. dep. sambyrdes, forenes, forliges. "Det hvorved — deres Herrers Sind i Kiærlighed og Minde sambyrdes kunde." II. 231.)

Sambyrdig, adj. 1. som ere af eet Kuld. sambyrdige Børn. 2. eens sindet, af een Mening, (Moth.)

Samdrag, et. ud. pl. Overeenskomst, Forlig, Forening. (Moth.) = Deraf: samdrages, v. n. pass. enes, forliges. (Moth.) "Det vel p. Tiden var, de tydske Fyrster vilde samdrages om en Hielp." Bording. samdrægtig, adj. enig, eens sindet, som forliges vel. Samdrægtighed, en. Enighed. "Intet giør mere Splid i den menneskelige Samdrægtighed, end denne Last." (Utaknemmelighed.) B. Thott.

Sameie, en. ud pl. [J. Sameign.] fælles Deel, Fællesskab i Eiendom; Medeiendom. "Frivillig og nødvendig Sameie." (A. Ussing.)

Sameier, en. pl.-e. den, som har lige Deel i Eiendom m. en anden. (Moth.)

Samfrænder, n. s. pl. 1. fædrene og mødrene Frænder. (Moth.) 2. i Arvesager: Parternes fælles Frænder ell. Slægtninge. (D. L. 3. 12. 1.) — Samfrændeskifte, et. Arveskifte, som foretages indbyrdes imellem Frænder, ell. hvorved en Enke deler m. hendes Mands Børn ell. Frænder.

Samfuld ell. samfæld, adj. [Isl. samfelldr.] heel, uafbrudt. (br. sielden uden om Tiden og i pl. I ti samfulde Aar. Moth har Talemaaden: den samfælde Almue.)

Samfund, et. pl. d. s. [Isl. Fundr, Samfundr, Sammenkomst.] Forening, Forbindelse imellem flere Personer, Selskab. (saavel Forbindelsen selv, som de Mennesker, der leve ell. deeltage i samme.) Borgersamfundet. Det borgerlige S. Statssamfundet. At indtræde i et hæderligt S. "Den nyere Sprogbrug har i Udtrykket Samfund lagt Begrebet af Aandsforening, og givet det en noget høiere Betydning, end Selskab." Müller. = Samfundsaand, en. den Aand, Tænkemaade, som hersker i et vist Samfund, som er egen for dette. (Molbech.) Samfundsliv, et. det Liv, som flere, der leve i Selskab ell. Samfund, føre. "Et Billed af det svundne Samfundsliv." Grundtv. Samfundsorden, en. den i Samfund, særd. i Statssamfundet, nødvendige og indførte Orden. (A. Ørsted.)

Samfærdsel, en. Færdsel, som skeer imellem Steder, der ligge i nogen Afstand fra hinanden. Der er ikke megen S. imellem disse to Byer. S. til Lands, t. Vands.

Samfore, v. a. 2. d. s. s. jævnføre. (T. Rothe.)

Samgang, en. Sammenkomst. (Moth.)

Samhold, et. Forbindelse, Forening t.

en fælles Hensigts Opnaaelse. (Consortio. Moth.)

Samkiøb, et. pl. d. s. Kiøb, som skeer af Flere i Fællesskab. — Samkiøbere, pl. de, som slutte Samkiøb. (Moth.)

Samklang, en. ud. pl. Overeensstemmelse i Lyd ell. Toner, som p. eengang høres; Harmonie. "Dig — prise min stammende Sang i Naturens jublende Samklang." Bagg.

Samkuld, et. Børn af eet Kuld, af eet Ægteskab. (Moth.)

Samlag, et. Fællesskab, Forening, Selskab. (Moth. Isl. Samlag.)

Samle, v. a. 1. [A. S. samnan. T. sammeln.] bringe flere Ting ell. Personer efterhaanden sammen, sanke, lede sammen; faae efterhaanden i sin Eie. Folkene ere endnu ikke samlede. Folk samlede sig p. Torvet. At samle (sanke) Staverne t. et Kar. At s. noget sammen. "Nu atter m. lige Gierrighed at samle det, de have adspredt." B. Thott. Han samlede igien de adspredte og flygtende Tropper. Han har samlet mange Penge. At samle paa Mynter, p. Bøger (ɔ: anvende lang Tid p. at giøre en Samling deraf. Derimod: At s. Bøgerne, som een havde kastet omkring. At s. Urter p. Marken.) fig. jeg kan ikke ret samle det ɔ: begribe, forstaae. At samle sine Tanker, sin Opmærksomhed. Han har endnu ikke ret samlet (fattet) sig efter den Skræk. = Samler, en. pl.-e. den, som samler, sanker sammen. Efter en S. kommer tidt en Foröder. En Bogsamler, Myntsamler. — Samling, en. 1. Gierningen at samle. 2. Sammenkomst, Forsamling, Møde. At holde en S. 3. det, som er samlet. En S. af Malerier. En Bogsamling. Han udgiver en S. af sine Digte, Smaaskrifter. 4. fig. Klarhed i Tankerne, Tydelighed i Forestillinger, tydelig Bevidsthed. Man kan ikke have sin S. (have sine Tanker samlede) for Støi. At være v. sin fulde S. At faae sin S. igien (om den, som har været sig ubevidst.) — Samlingsdag, en. D. paa hvilken en Samling, et Møde holdes. (Mynster.) Samlingsplads, en. Samlingssted, et. Plads, Sted, hvor Flere samles, hvor en Samling er berammet.

Samlav, et. d. s. s. Lav, Selskab. (Moth. s. Samlag, ovenfor.)

Samleie, en. Gierningen, at Flere leie noget i Fællesskab. (Moth.)

Samleie, et. Gierningen at ligge p. et fælles Leie; særd. og efter nyere Sprogbrug: Udøvelsen af Avledaad imellem Mand og Qvinde. (Isl. Samlag.)

Samlevende, adj. v. (nyt O.) som leve p. een Tid, som ere samtidige. "Fred og Orden skulde fremtvinges mellem (blandt) de samlevende Mennesker." A. Ørsted.

Samlevnet, et. ud. pl. det, at Flere leve sammen, leve i Selskab, i Forening. "Samlevnet i Byer og stadige Opholdssteder." M. "Da deres hele Samlevnet bestaaer i, at de sove under eet Tag." Rahbek. (Sammenlevnet hos O. Guldb. er mindre brugeligt. "Det begyndte Sammenlevnet i Byerne." Verd. Hist. I. 510.)

Samliv, et. d. s. s. Samlevnet. "Naar alt vort Samlivs Held forbi din Tanke gaaer." Fr. Guldb. "Vort Samlivs allersidste Dage." Rahbek.

Samlod, en. Fællesskab, Forening. At have noget i Samlod. (Moth.)

Samlyd, en. [Isl. Samhlióð.] 1. Lyd, som høres p. een Tid. "At tie vover selv det mest forkuede Folk, naar endog hyrede Jubelskrig fordre dets Samlyd." Rahbek. 2. Samklang, Harmonie.

Samlyde, v. n. 3. (har.) [J. samhlióða.] lyde p. eengang, p. een Tid. samlydende (harmonerende) Toner. samlydende (medlydende) Bogstaver.

Samløb, et. pl. d. s. Sammenløb, Sammenstimlen. (Rahbek.)

Samme, pron. adj. [Isl. sama.] som er eens med, er ikke en anden ell. et andet end den ell. det forhen nævnte ell. bekiendte. Jeg har endnu den s., de samme Heste, som for tre Aar siden. Paa s. Maade. p. samme Tid. Han er altid den samme (sig selv liig.) Samme (forhen omtalte) Mand var ogsaa en god Konstkiender. — "selv" sættes foran samme t. at forstærke Udtrykket. Det er den selv samme Bog, han eengang har viist mig. Han brugte de selv samme Ord. — I det samme (Dieblik) kom han. Du kan giøre det m. det samme (Arbeide.) Det er mig det samme (ligegyldigt.) 2. samme br. ogsaa som pron. demonstr. for: den, det ell. de. Jeg sender dig den forlangte Bog, og beder dig, naar du har læst samme, at sige mig din Mening om den.

Sammeledes, sammelunde, adv. d. s. s. ligeledes. (forældede.)

Sammen, adv. [Isl. saman.] udtrykker en Forening, Forbindelse, Fællesskab, ell. en Væren af flere Gienstande nær hinanden, p. eet Sted (tilhobe, i Hob.) At komme sammen p. et aftalt Sted (samles.) fig. at komme sammen (ɔ: i Ægteskab.) At holde Hest, Baad sammen (i Fællesskab.) At have Fader, men ikke Moder sammen. At sætte Delene s. i en Maskine. At sye, fæste, binde, svøbe, lægge, kaste, blande noget s. At rykke s. (nærmere t. hinanden) m. Stolene. At holde s. (modś. at skilles ad.) Kareten er saa gammel, at den vil ikke holde sammen. — At holde sammen, fig. være i Forbund, i Forbindelse. — At hænge s. (s. hænge.) At falde, styrte s. (s. falde.) At gaae, ride, reise, tale, spille, lege sammen (med hinanden, i Selskab.) — Det

forenes m. al og alle, t. at forstærke Begrebet. (s. alsammen.) og bruges i følgende Sammensætninger:

Sammenavlet, adj. v. sammenavlede Børn (som en Mand og Qvinde have avlet sammen.) Moth.

Sammenbage, v. a. 2. bage flere Ting saaledes at de forenes.

Sammenbinde, v. a. 3. binde sammen. Pilene vare sammenbundne. — Deraf: Sammenbinding, en.

Sammenblande, v. a. 2. blande flere Ting imellem hverandre og i en Samling, ell. saaledes at de ikke let kunne adskilles. — Deraf: Sammenblanding, en.

Sammenblæse, v. a. 2. føre sammen ved Vindens Magt. Der er sammenblæst meget Sand i Gaarden. Det sammenblæste Støv spredes igien af Vinden.

Sammenbringe, v. a. 3. bringe sammen. sammenbragte Børn ɔ: Børn, som Stivforældre have bragt i deres Familie af forskiellige Ægteskaber, og som hverken have Fader ell. Moder sammen.

Sammenbyde, v. a. 3. byde at komme sammen. Kongen sammenbød alle Rigets Store. De sammenbudne Giester.

Sammenbygge, v. a. 1. bygge tæt op til hinanden. sammenbyggede Huse.

Sammenbære, v. a. 3. bære sammen. Det t. Baalet sammenbaarne Brænde. Fra alle Sider sammenbar man Stene.

Sammenbøie, v. a. 1. bøie sammen. Deraf: Sammenbøining, en.

Sammendrag, et. pl. d. s. 1. Gierningen at sammendrage. 2. noget som er sammendraget, fattet i Korthed. Et Sammendrag af de vigtigste Begivenheder i den danske Historie.

Sammendrage, v. a. 3. 1. drage fra forskiellige Steder t. eet Sted i Forening. At s. Tropper. 2. bringe noget i et mindre Omfang, forkorte, fatte i kort Begreb. Hele Indholdet af det vidtløftige Værk kan sammendrages i eet Bind.

Sammendrive, v. a. 3. drive sammen. Qvæget blev sammendrevet.

Sammendrømme, v. a. 1. bringe sammen i Drømme, v. at drømme. At sammendrømme Eventyr. (T. Rothe.)

Sammendynge, v. a. samle i Hob, føre sammen i Dynger, i stor Mængde. At leve allene for at s. Rigdomme. Det i Forraadshusene sammendyngede Korn. "Det, som før havde været sammendynget p. faa Steder, blev adspredt over det Hele." Kampmann. — Deraf: Sammendyngning, en.

Sammenfald, et. pl. d. s. det, at noget falder sammen.

Sammenfalse, v. a. 1. s. false.

Sammenfatte, v. a. 1. indbefatte, samle, forbinde. Han har sammenfattet sin hele Lære i disse Hovedsætninger. At s. meget i faa Ord. — Sammenfatning, en.

Sammenfeie, v. a. 1. feie sammen.

Sammenfilte, v. a. 1. s. filte.

Sammenflette, v. a. 1. bringe sammen v. Fletning, i en Fletning. — fig. forbinde. Disse to Begivenheder ere sammenflettede i hele Fortællingen. — Sammenfletning, en.

Sammenflytning, en. Gierningen at flytte sammen. (Moth.)

Sammenfolde, v. a. 1. folde sammen.

Sammenfælde, v. a. 1. s. fælde, 5. sammenfældet Tømmer. — Deraf: Sammenfældning, en.

Sammenføie, v. a. 1. forene to ell. flere Gienstande, saaledes at de udgiøre et Heelt. (s. føie, 1.) — Sammenføining, en. 1. Gierningen at s. 2. Stedet, hvor to Ting ere sammenføiede. Det er gaaet op, fra hinanden i Sammenføiningen.

Sammengang, en. Gierningen at gaae sammen. (Moth.)

Sammengroet, adj. v. som er groet sammen. Saaret er sammengroet.

Sammenhage, v. a. 1. forbinde, bringe tæt sammen v. Hager.

Sammenhefte, v. a. 1. forene, forbinde v. Heftning. (s. hefte, 1.) Deraf: Sammenheftning, en.

Sammenhiaske, s. sammenjaske.

Sammenhobe, v. a. 1. føre i Hob, bringe sammen i Mængde. "At sammenhobe Malerier og Kobbere." Rahbek. Den sammenhobede Folkemængde. — Deraf: Sammenhobning, en. (s. sammendynge.)

Sammenhold, et. ud. pl. det, at noget holder sammen, bliver sammen, ikke adskilles. "Hvorledes dette Sammenhold er imellem Stenens, som og hvert andet Legemes Dele." T. Rothe. — Oftest fig. S. i Statsbygningen. Enighed og S. i en Familie. "Folkets Enighed og fælleds Sammenhold." Bording.

Sammenholde, v. a. 3. ligne, sammenligne. (s. holde sammen, act. 2.) — Deraf: Sammenholdning, en.

Sammenholdig, adj. 1. som holder godt sammen. 2. sparsommelig. (Moth.)

Sammenhægte, v. a. 1. hægte sammen.

Sammenhæng, et. og en. ud. pl. 1. Beskaffenheden, at hænge sammen, være tæt forenet. "At enhver Deel ikke skal kunne være bedre uden f. sin Sammenhæng m. andre, end den er i sin Sammenhæng." Eilschov. 2. Et samlet Heelt af Gienstande, der ere nøie forenede. "Verden indbefatter en Samling og Sammenhæng af alle Ting, som ere til udenfor Gud." Eilschov. 3. Beskaffenheden at passe sammen, staae i et rigtigt Forhold. Der er intet S. i hans Tale, i den Periode. 4. egentlig Beskaffenhed v. en Sag overhovedet. At forklare, komme efter, fremstille Sagens

Sammenhæng. Dette er det rette S. i Tildragelsen. = Sammenhængskraft, en. den Kraft, v. hvilken alle Legemer, der komme i nøiagtig Berøring, stræbe at hænge sammen (Cohæsionskraft.) H. Ørsted.

Sammenhængende, adj. v. som hænger sammen, er ret forbunden, ikke adsplittet.

Sammenhørende, adj. v. som høre sammen, bør være sammen.

Sammenjaske, v. a. 1. blande, bringe sammen p. en uordentlig, skiødesløs, ureenlig Maade. (s. jaske.)

Sammenkalde, v. a. 2. bringe sammen, forsamle v. at kalde; indkalde, indbyde t. en Sammenkomst e. d. At s. Jægerne v. Tegn m. Hornet. At s. Rigets Stænder. — Deraf: Sammenkaldelse, en.

Sammenkaste, v. a. 1. kaste sammen. Deraf: Sammenkastning, en.

Sammenkiæde, v. a. 1. forene, forbinde v. Kiæder. Deraf: Sammenkiædning, en. pl.-er. "En jævnt fremgaaende Sammenkiædning i Naturen." T. Rothe.

Sammenkiøb, et. Gierningen at kiøbe sammen.

Sammenkiøbe, v. a. 2. sanke sammen v. Kiøb. Han har sammenkiøbt en Mængde Malerier.

Sammenklang, en. s. Samklang.

Sammenklemme, v. a. 2. (klemme sammen) trykke tæt sammen. — Deraf: Sammenklemning, en.

Sammenkline, v. a. 1. bringe noget t. at hænge sammen v. at kline. Deraf: Sammenklining, en.

Sammenklude, v. a. 1. føie sammen, sye sammen af Klude. (Moth.)

Sammenklynge, v. a. 1. samle i en Klynge. (Moth.) Krigshæren var p. dette Sted f. tæt sammenklynget. (s. v. a. og recipr. klynge.) — Sammenklyngning, en.

Sammenknappe, v. a. 1. knappe sammen. Med sammenknappet Kiole.

Sammenknibe, v. a. 3. s. knibe, 1. Deraf: Sammenknibning, en.

Sammenknytte, v. a. 1. knytte sammen. (s. knytte, 1.) "De Baand, som sammenknytte Tingene." Evald. (samknytte. Thaarup. "Hvor første rene Favnetag samknytter kiærlig Samfundskiæde." Digte. 218.) — Sammenknytning, en. pl.-er.

Sammenkoble, v. a. 1. s. koble.

Sammenkomst, en. pl.-er. Handlingen, at komme sammen, at samles; et Møde.

Sammenkrympe, v. a. 1. s. krympe. Deraf: Sammenkrympning, en.

Sammenlag, et. det, som lægges sammen, skydes sammen af flere t. en vis Bestemmelse; Sammenskud. (Moth.)

Sammenlappe, v. a. 1. lappe sammen. En sammenlappet Klædning.

Sammenlevnet, et. ud. pl. Samliv; Samlevnet. (Guldberg. V. H. I. 2. 1071.)

Sammenligne, v. a. 1. giøre Lignelse imellem, sammenholde, ligne (act.) At sammenligne en Afskrift m. Originalen (Grundskriften.) At s. to Haandskrifter. Det er to Digte, der slet ikke lade sig sammenligne. — Deraf: Sammenligning, en. pl.-er.

Sammenlime, v. a. 1. lime sammen.

Sammenlodde, v. a. 1. lodde sammen, forene v. Lodning.

Sammenlyd, en. Lyd af forskiellige Stemmer, som p. engang høres; Samlyd. "En munter Sammenlyd af Skialde." Storm.

Sammenlyde, v. n. 3. (har.) lyde p. een Tid, samlyde. (D. H. Ordb.)

Sammenlægge, v. a. 3. s. lægge sammen. Den sammenlagte Sum.

Sammenlænke, v. a. 1. sammenkiæde.

Sammenløb, et. pl. d. s. Handlingen at løbe sammen, at samles i Hast og Mængde p. eet Sted. Et usædvanligt Sammenløb af Mennesker. Et stort S. af Folk p. Torvet. Vandenes S. (Moth.) s. Opløb, Tilløb. "Et Tilløb kan blive til et Sammenløb, og et Sammenløb t. et Opløb." Sporon.

Sammennagle, v. a. 1. nagle sammen.

Sammennokke, v. a. 1. hos Tømmermænd: forbinde Bielker v. Nokker ell. Tappe. (Moth.)

Sammenordne, v. a. 1. bringe sammen i en vis Orden. (T. Rothe.)

Sammenpakke, v. a. 1. pakke sammen. (s. pakke, 1 og 2.) fig. Der var alt f. mange Mennesker sammenpakkede i det lille Værelse. "Denne Stad er ikke blot sammenpakket og sammenpresset; men tilskaaren og tilspidset." Baggesen. — Deraf: Sammenpakning, en.

Sammenparre, v. a. 1. parre hvad der hører sammen. (s. parre, 1.) — Deraf: Sammenparring, en.

Sammenpasse, v. a. 1. passe ell. prøve flere Ting v. Siden af hinanden, m. Hensyn t. deres Størrelse, m. m. (s. v. a. passe, 1 og 2.) Deraf: Sammenpasning, en.

Sammenplukke, v. a. 1. samle, bringe sammen v. at plukke hist og her. — Deraf: Sammenplukning, en.

Sammenpløie, v. a. 1. pløie sammen (hos Snedkere.) s. pløie, 2. — Deraf: Sammenpløining, en.

Sammenprakke, v. a. prakke sammen. s. prakke. sammenprakket Gods. (Moth.)

Sammenpresse, v. a. 1, presse, trykke sammen. — Deraf: Sammenpresning, en.

Sammenpuge, v. a. 1. puge sammen, skrabe (Penge) sammen. (s. puge.) "Lyst at sammenpuge endnu lidt Rigdom, som han ei kan bruge." Storm.

Sammenraab, et. Gierningen at sammenraabe. (D. H. Ordb.)

Sammenraabe, v. a. 1. kalde sammen m. høie Raab. (Moth.)

Sammenrapse, v. a. 1. samle, komme i Besiddelse af v. at rapse, tage p. ulovlige Maader. sammenrapset Gods. (d. Tale.)

Sammenregne, s. regne sammen. — Deraf: Sammenregning, en.

Sammenrive, v. a. 3. (Moth.) rive sammen. Det sammenrevne Hø. — Deraf: Sammenrivning, en.

Sammenrotte sig, v. rec. forene sig t. Udførelsen af et strafværdigt Foretagende, især til Opstand, Oprør imod Øvrigheden. — Sammenrottelse, en. Sammensværgelse, Mytteri.

Sammenrulle, v. a. 1. rulle sammen. Et sammenrullet Papir.

Sammenrøre, v. a. 2. røre sammen. Denne Mad var sammenrørt i en Skaal.

Sammensamle, v. a. 1. d. s. s. sammensanke.

Sammensanke, v. a. 1. bringe efterhaanden sammen p. eet Sted, samle i Hob. Deraf: Sammensankning, en.

Sammenskrabe, v. a. 1. skrabe sammen, sanke sammen med ivrig Omhu og Begierlighed. Hans sammenskrabede Penge. "Indbyggerne sammenskrabe m. ængstelig Omhyggelighed store Rigdomme." Bagg. N. Klim.

Sammenskrift, en. ud. pl. Skrift, som bestaaer af samlede Ord, ikke af enkelte Stavelser ell. Bogstaver. Drengen har begyndt at skrive Sammenskrift.

Sammenskrive, v. a. 3. forfatte skriftligen (mest m. Bibegreb om Ringeagt f. det Skrevne.) Den Bog har han sammenskrevet i en Hast.

Sammenskud, et. pl. d. s. det, som af flere sammenskydes t. Hielp f. nogen, ell. til en vis Bestemmelse. At giøre et S. i Penge, af Korn t. Brandlidte. Selskabet har giort et nyt S. (s. Indskud.)

Sammenskyde, v. a. 3. giøre Sammenskud. At sammenskyde en Capital.

Sammenskylle, v. a. 1. bringe sammen v. Vandskyl. — Deraf: Sammenskylling, en. pl.-er. "Voldsomme Sammenskyllinger, foraarsagede af Vandstromme." Olufsen.

Sammenslag, et. Gierningen at slaae sammen.

Sammenslynge, v. a. 1. slynge sammen, slynge i hinanden. sammenslyngede Grene, Stængler. — Sammenslyngning, en.

Sammenslæbe, v. a. 2. slæbe sammen,

Sammensmede, v. a. 1. egentl. d. s. s. smede sammen; men br. mest fig. for: opdigte, finde paa. Denne Løgn har han sammensmedet, f. at føre sine Foresatte bag Lyset.

Sammensmelte, v. a. 1. forene v. Smeltning. — fig. forene meget nøie, saaledes at Delene ei kunne skielnes. Ikke lettelig sammensmeltes to forskiellige Nationer. — Sieldnere som v. n. "De maatte nødvendigen sammensmelte til eet m. det Folk, de boede iblandt." Guldb. "Vore Tanker, vore Følelser, vort hele Væsen sammensmeltede i hinanden." Baggesen. — Deraf: Sammensmeltning, en.

Sammensnoe, v. a. 1. snoe sammen. Et vel sammensnoet Toug.

Sammensnerpe, v. a. 1. trække sammen, giøre rynket, sammenkrympe. Kiolen er f. meget sammensnerpet. En Hud sammensnerpes v. Garverluden. En sammensnerpende Smag (hvorved Tungens og Ganens Hud ligesom trækkes sammen.) — Deraf: Sammensnerpning, en.

Sammensnøre, v. a. 1. snøre sammen.

Sammenspare, v. a. 1. sanke sammen v. Sparsomhed. En sammensparet Pengesum.

Sammenspind, et. egentl. det som er spundet sammen; mest fig. (ligesom Sammenvæv) om Paafund, Opdigtelser o. d. Et Sammenspind af Bagvaskelser, af de urimeligste Opdigtelser.

Sammenspinde, v. n. 3. spinde sammen. sammenspundet Garn, sammenspundne Traade. "En Traad, som Hændelsen kun tvinder, som den blinde Skiebne sammenspinder." Bagg. — fig. at sammenspinde et Paafund (en Cabale.)

Sammenspænde, v. a. 2. spænde sammen.

Sammenstable, v. a. 1. stable v. eet Sted, bringe i Stabler. sammenstablet Favnebrænde. "Den uanstændige Uorden, hvori Alt var sammenstablet." Baggesen. — Deraf: Sammenstabling, en.

Sammenstemme, v. n. 1 og 2. (s. v. n. stemme, 1.) stemme overeens med, være fuldkommen enig med, harmonere. sammenstemmende Gemytter, Toner. — Deraf: Sammenstemning, en. Harmonie, Overeensstemmelse. "Sammenstemning af det Endelige m. Evighedens Grundklang." Baggesen.

Sammenstille, v. a. 1. stille v. Siden af hinanden, saasom t. Sammenligning. At s. to historiske Charakter. Disse Mænd kunne ikke vel sammenstilles. — Sammenstilling, en.

Sammenstoppe, v. a. 1. stoppe sammen. (Moth.)

Sammenstuve, v. a. 1. bringe sammen, pakke sammen i et meget snevert Rum. "Det er langt fra ikke behageligt, at sammenstuves og tilstudses." Bagg. (Labyr. II. 263.)

Sammenstykke, v. a. 1. sætte sammen af Stykker, sammenfælde. (Moth.)

Sammenstævne, v. a. 1. sammenkalde, stævne sammen. (jvf. stævne.) "Paa første Ting, som nu jeg sammenstævner." Ohlenschl. (Hakon Jarl.)

Sammenstøbe, v. a. 1. samle, forene v. Støbning. fig. forbinde meget nøie, sammensmelte. — Deraf: Sammenstøbning, en.

Sammenstød, et. pl. d. s. egentl. det, at to Gienstande støde sammen. — fig. en tilfældig Forening, Indtræffen. Et S. af uforudseete Omstændigheder. "Det Sammenstød af Kræfter og Midler, som slog mine Sandser." Baggesen.

Sammensværge sig, v. rec. forene sig v. Ed ell. anden Forpligtelse t. et strafværdigt Foretagende; sammenrotte sig. De havde sammensvoret sig imod Kongen — at ville myrde Kongen. En af de Sammensvorne. — Sammensværgelse, en. pl. -r. Forening imellem Sammensvorne t. et vist Foretagende.

Sammensye, v. a. 1. sye sammen. — Deraf: Sammensyening, en.

Sammensætte, v. a. 3. forene; føie sammen af flere Dele. Det er sammensat af smaa Stykker. En enkelt, sammensat Forestilling. Et sammensat Ord. — Sammensætning, en. 1. Gierningen at s. 2. noget, som er sammensat. En vidtløftig Sammensætning. — Sammensætter, en. i Bemærkelsen: den, som sætter Folk sammen, stifter Fiendskab, Uenighed imellem dem, han taler med, og dem, der tales om. (Rahbek.)

Sammentage, v. a. 3. forbinde, tage under eet hvad som var adskilt, regne sammen. Naar Alt sammentages. Det udgiør sammentaget ikke meer end 50 Rdlr.

Sammentappe, v. a. 1. d. s. s. sammennøkke. (D. H. Ordb.)

Sammentigge, v. a. 1. samle v. Tiggeri, tigge sammen.

Sammentrille, v. a. 1. føre sammen p. Trillebøre. At s. en Mængde Jord.

Sammentrykke, v. a. 1. trykke noget saaledes, at dets Omfang ell. Størrelse formindskes; ell. trykke to Ting nær t. hinanden. Nogle Legemer lade sig baade udvide og s. Bøgerne maae ikke staae f. nær sammentrykkede. — Deraf: Sammentrykning, en. Luftens Udvidelse og Sammentrykning.

Sammentræde, v. a. og n. 3. a.) act. bringe tæt sammen, tæt p. hinanden v. at træde. At s. Jorden i en Havegang. b.) neutr. (er.) samle, forene sig i en vis Hensigt. Disse Embedsmænd ere sammentraadte i en Commission.

Sammentræffe, v. n. 3. (s. træffe sammen.) — Sammentræffen, en. flere Omstændigheders Sammenstød, Indtræffen p. een Tid. "De komme ikke af dem selv, ikke v. Tilfældets Sammentræffen." Mynster.

Sammentrække, v. a. 3. drage sammen, trække sammen; ogsaa fig. samle, lade samle sig. At s. to Stavelser t. et Ord. Kulden sammentrækker Legemerne. At s. Tropperne, s. en stor Krigshær. — Sammentrækning, en. pl. -er.

Sammentrænge, v. a. 2. bringe med Magt nær ell. nærmere sammen, i et mindre Rum, en trangere Omkreds. Hele Mængden blev sammentrængt p. den snevre Plads.

Sammentvinde, v. a. tvinde, forene v. at tvinde. "Bast til Baand at sammentvinde." C. Frimann. "Enhver Traad befandtes at være sammentvunden af 360 mindre." Guldb.

Sammentælle, v. a. 3. tælle flere Ting under eet, regne sammen. — Deraf: Sammentælling, en.

Sammenvant, adj. v. vant t. at være sammen. sammenvant Qvæg. (Moth.)

Sammenvie, v. a. 1. d. s. s. vie, forene v. Ægteskab (men sieldnere.) "Trolovede Folk, som ikke ville lade sig sammenvie t. Ægteskab." D. Lov. II. 9. 8.

Sammenvoxe, v. n. 1. (er.) forene sig v. Vorekraften, groe sammen t. eet. sammenvoxne Træer.

Sammenvæv, et. egentl. noget, som er vævet sammen; mest fig. for: Forbindelse, Sammensætning. Et Sammenvæv af urimelige Meninger.

Sammenvæve, v. a. 1. forene v. Vævning. — Deraf: Sammenvævning, en.

Sammenælte, v. a. 1. forene v. Æltning. Deraf: Sammenæltning, en.

Sammeslags (samme Slags) br. undertiden, oftest overflødigt, som adj. for: samme.

Sammesteds, adv. paa samme Sted. sammesteds fra, fra s. Sted.

Samqvem, et. pl. d. s. [Isl. Samqvæmi.] egentlig: enhver Sammenkomst; men bruges oftest for: jævnlig Sammenkomst i Forening m. nærmere Forbindelse og Omgang, fortroligt Selskab. ("Samqvem medfører Begrebet om hyppig, og i en vis Henseende fortrolig Omgang. Man kan ofte være i Selskab m. Folk, som man ikke har Samqvem med." Müller.) At have, holde S. med een. I skikkelige Folks Samqvem. "At vi leve venlig i udvortes Omgængelse og Samqvem m. Andre." B. Thott. "Indbydes og komme t. hæderligt Samqvem." D. Lov. II. 9. 12. "Et Folk, som v. at træde i Samqvem m. andre Folkeslag, vilde strax afryste Aaget." Bastholm. "Selskab betyder i Alm. ethvert Fælleskab; Samqvem ogsaa Omgang og Venskab." Sporon.

Samraad, et. [Isl. Samrædi.] fælles Raad, Overlæg. (Moth.)

Samstemme, v. n. 1. (har.) d. s. s. sammenstemme. samstemmende Toner, Instrumenter. — Samstemning, en. Overeensstemmelse, Lighed i Charakteer, Tænke- ell. Handlemaade. (T. Rothe.)

Samstemme, en. (Moth.) s. Samstemning.

Samsindig, adj. eenssindet m. en anden, af lige Sind. — Samsindighed, en. (Moth.)

Samsæde, et. Sæde tilligemed en Anden, ell. med flere andre. (Moth.)

Samt, præp. og conj. tilligemed; og tillige; (una cum. Isl. samt; A. S. same, samed, tillige, simul.) a.) præp. Han indbød Faderen, Sønnen, samt den hele øvrige Familie. b.) conj. Han befalede, at Portene skulde lukkes, Volden besættes, samt at ingen maatte forlade Byen.

Samtale, en. pl. -r. [Isl. Samtal.] Tale, som føres imellem to ell. Flere, Gierningen at tale m. hinanden. At holde en S. med een. De havde en venskabelig S. "At man troer, Samtale kan ei være andet end Bagtale." Rahb. D. T. IX. 233.

Samtale, v. n. 2. (har.) at holde Samtale. At samtale om noget. (Hvitfeldt. I. 246.)

Samtid, en. ud. pl. en vis Tid, m. Hensyn t. Mennesker, som have levet i denne Tid, eller flere Begivenheder, som p. eengang have tildraget sig (ikke blot om den nærværende ell. vor Tid, men ogsaa om enhver forbigangen Tid, der tænkes som nærværende, i Modsætn. t. Fortid og Eftertid.) Hans S. har neppe kiendt en større Mand. Samtiden miskiendte ham; men Eftertiden vil skiønne p. hans Fortienester. Vor Samtid. Samtidens Mennesker. "At nævnes af de end ufødte Slægter med al den Roes, som Samtids Avind negter." Rahb. = samtidig, adj. som hører t. Samtiden, t. een Tidsalder, som har levet ell. tildraget sig i een Tid; jævnaldrende. samtidige Begivenheder. Vore Samtidige. — Samtidighed, en. Beskaffenheden, at være samtidig, at høre t. een Tid.

Samtlige, adj. pl. (ubrugel. i sing.) allesammen, alle uden Undtagelse. Hans Frænder vare samtlige tilstede. "Ved samtlige tænker man Alle samlede, ell. dog i en vis Forbindelse m. hinanden." Müller.

Samtone, v. n. 1. (har.) tone sammen, tone p. engang. "Og alle de bortsvundne Toner atter samtone skal." Øhlenschl.

Samtydig, adj. overeensstemmende i Bemærkelse, eenstydig. (hos Moth ogsaa: eenssindet, samstemmende.) Deraf: Samtydighed, en. (jvf. eenstydig.)

Samtykke, et. ud. pl. Gierningen at samtykke; Bifald, Minde. At give, at negte sit S. til noget. De har faaet Forældrenes Samtykke til deres Forbindelse.

Samtykke, v. n. 1. (har.) give sit Minde til, bifalde; sige Ja til. Hun vilde aldrig s. i deres Ægteskab. Han samtykkede i de andres Beslutning. "Hun selv samtykke maa i det, hun dog saa nodig saae." P. M. Troiel. — Sieldnere m. præp. med. "At den ene vilde samtykke med den Anden i det, som billigt og lovligt var." B. Thott. — Ogsaa act. At s. en Mening, Beslutning. Han kunde ikke afværge Handlingen; men han samtykkede den ikke. "Den, der samtykker og synes at bifalde Ting, som han i Hiertet maa afskye ell. misbillige." Rahb. — Samtykker, en. (Moth.)

Samvandring, en. Vandring i Selskab m. en anden, som to ell. flere samlede, ell. paa een Tid foretage. "Tidsrum, der giorde os vor følgende Sammenkomst og Samvandring desto gladere." Rahbek.

Samvidende, adj. v. medvidende om noget; conscius. (Moth. I. samvitandi.)

Samvirke, v. n. 1. (har.) virke i Forening, virke m. Andre. At s. med fælles Kræfter t. noget. "Den fortrolige, i Raad og Daad samvirkende Forening." Mynster. — Samvirkning, en. fælles Virkning ell. Virken. Kræfternes S. "Grunden t. denne Ulighed ligger i en Samvirkning af flere Aarsager." Bastholm.

Samvittig, adj. d. s. s. samvittighedsfuld. (Moth.)

Samvittighed, en. ud. pl. [Isl. Samvitska.] Menneskets, p. en indvortes Følelse grundede Bevidsthed om og Dom over sine Handlinger i moralsk Henseende. At have en god, en rolig, en ond S. (i St. for det sidste br. undertiden S. allene. At trykkes, plages af Samvittigheden.) Jeg kan forsvare det f. Gud og min S. At have noget p. sin S. (være sig noget bevidst, som man bebreider sig.) At giøre sig S. over noget. (Moth.) At giøre sig en S. (Samvittighedssag) af noget o: være uvis om en Handling er tilladelig. = Samvittighedsangest, en. den Siælstilstand, idelig at ængstes af en ond ell. urolig S. — Samvittighedsfrihed, en. Frihed t. at tænke efter sin indvortes Overbeviisning, især i Religionssager. samvittighedsfuld, adj. som i alle Tilfælde gaaer i Raad m. sin Samvittighed og handler efter dens Stemme; som nøie opfylder sin Pligt. En tro og s. Embedsmand. At være s. i sin Gierning. — Samvittighedsgierning, en. En G. hvortil man føler sig tilskyndet af sin S. — samvittighedsløs, adj. det modsatte af samvittighedsfuld: som ikke agter p. Samvittighed ell. Pligt. Samvittighedsnag, et. den Siælstilstand, at føle indvortes Bebreidelser over begaaede Handlinger, v. Samvittighedens Stemme. Samvittighedspligt, en. Pligt, hvorom vi v. Samvittigheden føle os overbeviste. Samvittighedsprøve, en. Prøve af Handlingers Moralitet ved Samvittigheden. Samvittighedsro, en. den Siælstilstand, at have en rolig S. at være uden Samvittighedsnag. Samvittighedssag, en. 1. en Sag, som vedkommer Samvittigheden, som underkastes dens Dom. 2. en Sag, et Tilfælde, om hvis Moralitet vi ei ere komne t. Vished. Samvittighedsspørgsmaal,

et. 1. Spørgsmaal, man forelægger sig selv, i Henseende t. sine Handlingers Moralitet, ell. Tilladelighed. 2. S. som man fordrer besvaret af en anden efter hans Samvittighed, ell. med fuld Oprigtighed. Samvittighedstvang, en. T. som paalægges Samvittigheden, Religionstvang. Samvittighedstvivl, en. Tvivl, Uvished om en Handlings Moralitet.

Samværen, en. ud. pl. det, at være sammen p. eet Sted og t. een Tid; Sammenværen.

Sand, en og et. ud. pl. [Isl. Sandr. A. S. Sand.] et almindeligt Navn for de mindste Gran ell. formede Dele af Kiseljorden, der forekommer i almindelig Qvarts og flere Steenarter, og har den Egenskab, at den ikke bliver blød ell. opløser sig i Vand, som Leer- og Kalkjord. (s. bl. a. Flyvesand, Glimmersand, Gulvsand, Kildesand, Strandsand o. fl.) — Ordets Kiøn er i Brugen vaklende. Hvor det staaer som Coll. er det altid neutr. men ikke, hvor Talen er om en vis Art Sand. (Det faldt i Sandet. Saa lidt som nogen kan tælle Sandet i Havet.) Man siger: grovt, fiint Sand; men: guul, rød Sand. Den Sand duer ikke t. Veiarbeide. = Sandaas, en. d. s. s. Sandbakke. Sandager, en. Ager, hvis Jord er meget sandig. Sandager, en. (af age., kiøre.) den, som kiører m. Sandvogne, ell. besørger Sand kiørt. (Statstid. 1829.) sandagtig, adj. som ligner Sand. Sandart, en. et vist Slags S. Sandbaad, en. B. hvorpaa Sand føres, som er ladet med S. Sandbad, et. Anvendelse af hedt Sand, i Chemien t. visse Foretagender, ell. i Lægekonsten i St. for varmt Bad t. visse Dele. Sandbakke, en. B. som heel ell. for en stor Deel bestaaer af S. Sandbanke, en. br. især om større Sandbakker p. Jorden, ell. sammendyngede Høider af S. i Havet. Sandbierg, et. en meget stor Sandbakke p. Landet. Sandblad, et. kaldes de Jorden nærmeste Blade p. Tobaksplanter. sandblandet, adj. blandet m. Sand. Sandbrink, en. Strandbrink, høi Strandbred ell. Flodbred af Sand. Sandbund, en. Jordbund ell. Bund i Havet, som bestaaer af S. Sanddrive, en. sammenføget løs Sanddynge. Sandegn, en. Egn, hvor Jorden er meget sandig. Sandflugt, en. 1. Flyvesandets Beskaffenhed, at føres af Vinden fra Sted t. andet, og derved giøre Jorden ufrugtbar. At dæmpe Sandflugten. 2. en Egn, hvor Flyvesand hersker. At indhegne, beplante en Sandflugt. Sandfoged, en. den, som har Opsyn over et vist beplantet Sandflugts-District. Sandform, en. Form t. Støbning ell. deel. dannet af S. Sandgods, et. kaldes de nederste og ringeste Blade p. Tobaksplanten. (Olussen.) Sandgrav, en. Fordybning, hvor Sand opgraves. Sandgraver, en. den, som er sysselsat m. at opgrave Sand. Sandgrund, en. d. s. s. Sandbund. Sandgræs, Sandhavre. En Urt, som vorer i Flyvesand; Marehalm. Elymus arenarius. Sandhav, et. fig. og poetisk: en meget stor, udstrakt Sandørk. "Arabiens Sandhav." J. Boye. "Et brændende Sandhav." Herz. "Et Sandhavs Ørk, hvis evige Slette kieder det higende Syn." Samme. Sandhede, en. En Hede, ganske bedækket m. Sand. Sandhob, en. Sanddynge. Sandhuus, et. Giemsel f. Sand, som br. til at strøe p. Skrift f. at tørre den. Sandjord, en. Jord, som er meget sandblandet; sandig Jord. Sandkage, en. et vist Slags Bakkelse. Sandkiste, en. En stor Kasse, et Aflukke, hvori S. giemmes. Sandklit, en. Klit ell. Strandbakke m. Flyvesand. (s. Klit.) Sandlag, et. Lag i Jorden, som bestaaer af Sand. Sandmand, en. M. som sælger Sand, fører S. omkring. Sandmark, en. d. s. s. Sandager. Sandmergel, en. Mergel, som indeholder en Trediedeel Sand, eller noget mere, m. en lige Blanding af Kalk og Leer. (Olussen.) Sandmile, en. En stor og bevægelig Dynge ell. Bakke af Flyvesand. (Tidsskr. f. Naturvid. V. 321.) Sandpram, en. Pram t. at føre S. paa. Sandrev, et. d. s. s. Rev ell. Sandrevle. "Sandrevet v. Dragøe." (Statstid.) Sandrevle, en. En lang, fra Landet udløbende og overskyllet Sandbanke i Havet. (Moth.) s. Rif. Sandsteen, en. kaldes de Steenarter, der bestaae af sammenæltede, t. een Masse forbundne og ofte m. andre Steenarter blandede Sandskorn. Sandsæk, en. En m. Sand fyldt Sæk. At anlægge et Batterie af Sandsække. Sanduhr, et. Timeglas. Sandvei, en. Vei giennem en sandig Egn. Sandvogn, en. V. til at føre Sand p. = Sandskorn, et. den mindste Deel af Sand, et Gran af Sand. "Hvad med en Verden kan, kan med et Sandskorn skee." Bagg. — sandig, sandet, adj. som enten ganske ell. for en Deel bestaaer af Sand, ell. er blandet m. Sand. En sandig Jordbund. Maden faldt i Gulvet og blev sandet.

Sand, adj. [Isl. sannr.] 1. overeensstemmende m. Tingen selv og dens rette Væsen ell. Beskaffenhed. (mods. usand, ugrundet, løgnagtig.) At tale sandt. Det er sandt hvad han siger. Et sandt Vidnesbyrd. 2. virkelig, ægte, ikke tilsyneladende (mods. falsk, opdigtet.) Den sande Gud, Tro, Religion, Kiærlighed. At skille det Sande fra det Falske. En s. Ven. 3. virkelig, vis. I Talemaaden: saa sandt som (jeg er ærlig, Gud er til, ꝛc.) for sand, i ældre Skrifter: f. vist. Jeg siger f. sand. = sanddru, adj. 1. d. s. s. sand, 1, overeensstemmende m. Sandhed. Det var et s.

Vidnesbyrd, han gav ham. "Her lærte jeg et sanddru Bud f. alle Livets Dage." F. Guldb. 2. som altid og strengt holder ved, følger, elsker Sandheden. En ærlig og sanddru Mand. "Yttre vi denne Overbeviisning, sanddrue i Tale og Gierning." Mynster. Sanddruhed, en. ud. pl. den Egenskab at være sanddru (i Bemærk. 2.) — sandelig, sandeligen, adv. hvorved man udsiger, bevidner, at noget er sandt; visselig, tilvisse. — sandfærdig, adj. 1. d. s. s. sand, 1. "Sandfærdigt er det, som har Sandheds, Rigtigheds Mærke." Sporon. En sandfærdig Beretning, Fortælling. 2. som pleier at tale Sandhed, som har Kiærlighed, Tilbøielighed t. Sandhed. "Jævnlig Samtale kan lære, om en Mand er sandfærdig; fortrolig Omgang, om han er sanddru." Müller. — Deraf: Sandfærdighed, der vel bemærker d. s. s. Sandhed, (1); men dog mere om den personlige Egenskab, Villie, Tilbøielighed t. at sige ell. følge Sandheden, end om Tingens ell. Gienstandens Sandhed. "Sandfærdighed er den Maade og Hensigt, m. hvilken en Sag (i Henseende t. dens Sandhed) forebringes." Sporon. "Sandfærdighed kan frembringes v. Klogskab; Sanddruhed beroer p. Forsættets Fasthed." Müller. — Sandhed, en. Beskaffenheden at være sand: a. som et Abstractum: ud. pl. 1. Overeensstemmelse med Gienstandens Grundvæsen, Idee, m. Tingens Natur og Væsen, ell. med dens virkelige Tilstand og Beskaffenhed. At søge Sandheden. Guds S. At bevise en Sætnings S. Den philosophiske, den logiske S. 2. Overeensstemmelse imellem Ord ell. Tale, og Sagen, som den er, forholder sig. At sige S. (tale sandt.) At følge S. blive ved S. vige af fra Sandheden. At komme efter Sandheden (erfare en Sags rette Beskaffenhed.) At gaae t. Sandheds Bekiendelse. I Sandhed! o: sandeligen, visselig. b.) i concret Betydn. pl.-er. et sandt Udsagn, en sand Sætning. Philosophiske Sandheder. "Videnskaben er en Indsigt i Sandhedernes Sammenhæng." Mynster. Han maatte høre mange ubehagelige Sandheder. — Sandhedskiærlighed, en. ud. pl. Lyst, Kiærlighed til S. Sandhedsstemme, en. frimodig Yttring af Sandhed. "Den opvaagnende Tænknings Sandhedsstemme." P. E. Müller. Sandhedsven, en. den, som elsker, som altid stræber efter S. og Sandfærdighed. — Sandsagn, et. Et sandt Sagn, en sandfærdig Tale, Fortælling. "Fra Viisdoms Læbe hørtes det priste Sandsagn." Fibigers Sophocl. (Hos A. Vedel og i det svenske Almuesprog: Tradition. Eventyr. Moth.) — sandsige, v. a. 3. forudsige, spaae. (nyt og usædvanl.) "Jeg Guders Skiebne har sandsagt dig." Bagg. "sandsigende Viisdom." Samme. — Sandsiger, en. den, som forudsiger noget Tilkommende, en Spaamand. "Han troede sig anseet som en ubeleilig Sandsiger, man fandt sig plaget af." Rahbek. Om Qvindfolk: Sandsigerske. Sandsigerkonst, en. Konsten at forudsige; Spaadomskonst. (Fibigers Soph.) — sandskyldig, adj. som virkelig er skyldig i noget, som ei uden Grund sigtes. (Moth.) — sandsynlig, adj. som lader til, synes at være sand, som man har Grund t. at antage f. sand, uden at det endnu er vist, afgiort. "Skiøndt der er meget sandsynlige Grunde f. begge Dele." Guldb. "Ikke efter Tingens tilfældige Navn; men efter dens mulige og sandsynlige Virkninger." Rahb. Hans Formodning er temmelig sandsynlig. "Hvor ofte er en sandsynlig Ulykke ikke en banet Vei t. en virkelig Lykke?" Basth. — Deraf: Sandsynlighed, en. ud. pl. Denne Formodning har megen Sandsynlighed, men endnu ingen Vished.

Sanddru, sandfærdig, Sandhed, o. fl. s. under adj. sand.

Sande, v. a. 1. [Isl. sanna.] bevidne Sandheden af noget, som siges, bekræfte. At sande med een. At s. eens Ord. "Nu maae I gode Mænd vel sande mine Ord." Holb. P. P. "Han kunde vel være tient m. at sande Modpartens Benegtelse." A. Ørsted. (Derimod: "Du sandede hans Tale nu" o: giorde den sand, opfyldte hvad han havde sagt. C. A. Lund. Jægerspriis.) Deraf: Sandemænd, pl. efter vor ældre Retsforfatning: 8 lovfaste Dannemænd, som udnævnedes af Fogeden t. at kiende i tvivlsomme Drabssager og Trætter om Markeskiel, hvilken Forretning kaldes Sandemændstog.

Sanding, en. ud. pl. d. s. s. Sandhed. (forældet.)

Sands, en. pl.-er. [Lat. sensus.] 1. i Alm. Evne t. at fornemme. Den indre, ydre S. At mangle, være uden S. og Følelse. "Uden Deel i vore Sæder, uden Sands for vore Glæder." Baggesen. "At man derover har tabt Sands for det Store og Herlige." Mynster. Han har ingen S. for Musik, f. Poesie. "Denne Overflødighed — sløver al Sands f. Livets finere Glæder." Bagg. N. Klim. (Deraf: Konstsands, o. fl.) — At være v. Sands og Samling o: have sin fulde Bevidsthed. "Men Alle tabte baade Sind og Sands." Bagg. 2. i Særd. Evne t. at fornemme de udvortes Ting og deres Virkninger p. vort Legeme, p. en vis Maade, og v. visse Redskaber (Organer.) De fem Sandser. "Thi man er som uden Sandser naar man sig gifte vil." Bagg. Følelsens, Synets, Hørelsens S. At have Brugen af alle sine Sandser. Det falder i Sandserne (kan fornemmes.) 3. Mening, Betydning. (Isl. Sannr.) Der er ikke mindste Sands i det, han siger. Nogle troe,

der ligger en dyb Sands i disse Udtryk. = Sandsebillede, et. B. som vi danne os, ell. optage i Siælen v. Hielp af den indre Sands ell. ved Phantasien; sandseligt Billede. sandsekiælen, adj. hvis Sandser alt f. let røres af udvortes Indtryk. "Nervesine og sandsekiælne Læsere." Bagg. (Labyr. II. 122.) Sandseklæder, pl. fig. og poet. udvortes sandselig Stikkelse, sandseligt Billed. "I skionne Sandseklæder menneskelig den fremtræder." Ingem. Sandseliv, et. ud. pl. det Liv, hvorom vi v. blotte udvortes sandselige Fornemmelser komme t. Kundskab; i Modsætn. til Aandelivet, det aandelige Liv. — sandseløs, adj. 1. som ikke bruger sine Sandser t. Opmærksomhed, Agtpaagivenhed; som ikke sandser det Udvortes, ell. kommer i Hu det han skal erindre og tænke paa. "Jeg Daare, hvor var jeg sandseløs, hvor blind af Stolthed!" Evald. 2. som er uden Sands, uden fornuftig Mening. (T. sinnlos.) Sandseløshed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være sandseløs, Aandsfraværelse. "Dette utidige Svar, der røbede en fuldkommen Sandseløshed." Bagg. N. Kllm. "Hvad der hos hiin var beundringsværdig Videlyst, vilde hos andre være affindig Sandseløshed." Howitz. — Sandserige, et. poet. den sandselige Verden. "Lyse, fagre Sandserige! dine Kyster jeg bestige." Ingem. — sandsetræt, adj. hvis Sandser ere trættede, sløvede v. alt f. hyppige ell. alt f. stærke udvortes Indtryk. Deraf: Sandsetræthed, en. ud. pl. "Den Sandsetræthed og Tankeforvirring, jeg nu følte." Bagg. — Sandseverden, en. den udvortes Verden, den Verden, hvorom vi v. Sandserne komme t. Kundskab. (Treschov. A. Ørsted.) Sandseværen, et. Et sandseligt, m. Sandser begavet Væsen; i Modsætn. t. Fornuftvæsen. (P. E. Müller.)

Sandse, v. a. 1. egentlig: fornemme, lægge Mærke t. ved Sandserne; men br. mest for: bemærke v. Hielp af Siælens Agtpaagivenhed og v. Forstandens Brug. "Naar jeg dig hører, skimter, seer, jeg aander, sandser neppe meer." Rahbek. Barnet begynder at sandse. — Ligeledes for: agte paa, give Agt p. Han sandser aldrig hvad man siger ham. "En Elsker sandser, husker ingen Ting." Bagg. = Sandsekage, en. i d. Tale: At give nogen en S. o: en eftertrykkelig Paamindelse om at være opmærksom. Sandseredskab, et. Redskab, Organ, hvorved Sandserne virke ell. modtage de udvortes Indtryk. (Sandselem, Eilschow.) — Sandsning, en. Gierningen at sandse. (pl. usædvanlig. "En vid Mark t. Beskuelse er aabnet Mennesket i Sandsningerne." Mynster.)

Sandselig, adj. 1. som hører t. Sandserne, fornemmes, opnaaes, nydes v. Sandserne. sandselige Fornemmelser, Drifter, Lyster, Nydelser. En blot s. Kiærlighed. 2. som er tilboielig t. at lade sig beherske af sandselige Drifter, som har megen Tilboielighed t. sandselig Nydelse, overhovedet ell. af en vis Art. — Sandselighed, en. 1. Beskaffenheden at være sandselig. 2. Sandsernes Herredomme over Siælen; stærk Tilboielighed t. sandselige Lyster.

Sandsiger, sandsynlig &c. s. adj. sand.

Sang, en. [A. S. Sang. Isl. Saung.] 1. ud. pl. Gierningen at synge; Konsten at synge. Jeg hører ofte hendes S. At lægge sig efter S. og Musik. Den gamle, nyere Kirkesang, Choralsang. Fuglenes S. 2. det, som synges; et Digt, en Vise, der synges efter en vis Tone ell. Melodie. En Selskabssang, Bordsang, Klubsang. 3. en Afdeling i et stort Digt. = Sangbund, en. En Bund af tyndt Træ i nogle musicalske Instrumenter, hvorover Strængene ere spændte, og som medvirker t. at frembringe Tonerne. Sangdigt, et. pl. -e. Et D. som er bestemt t. at synges (en Cantate; Ode.) Sangdigter, en. den, som digter Sange og Viser; lyrisk Digter. "I enhver Alder og hos enhver Nation har Sangdigternes Antal været stort." Rahbek. Sangfield, et. Digterfield, Parnasset. Bagg. (Gieng.) Sangfugl, en. En Fugl, som synger, som har Evne t. at frembringe afverlende Toner af en vis Art. Sanggudinde, en. brugt af nyere Digtere f. det fremmede: Muse. (ogsaa hos Moth.) Sangklokker, pl. smaa Klokker af forskiellig Størrelse og Klang, hvis Lyd kan bringes i et Slags Harmonie, og hvorved man spiller Melodier. Sangliv, et. fig. et med Sang ell. Digtning tilbragt Liv (Digterliv.) "Det var saa de gamle Skialdes Vane, Kongelov og Sangliv var dem eet." Bagg. Sanglærke, en. En almindelig, v. sin behagelige Qviddren ell. Sang bekiendt Fugl. Alauda arvensis. Sangmesse, en. En Messe, hvorved Sang og Musik finder Sted. (forskiell. fra den stille Messe.) Sangmester, en. den, som forestaaer Sangen, en Forsanger. (jvf. Syngemester.) Sangmø, en. d. s. s. Sanggudinde. "Ton du mig det underfulde Qvad, du Nordens Sangmø!" Baggesen.) Sangnode, en. Node t. at synge efter. Sangspil, et. s. Syngespil. Sangstemme, s. Syngestemme. Sangvers, et. V. som er indrettet t. Sang; ell. et enkelt Vers i et Sangdigt. sangviis, adv. i Form af en Sang. Sangværk, et. en musicalsk Sammensætning af Sangklokker.

Sanger, en. pl. -e. [A. S. Sangare.] egentl. en Person, som synger; men især om den, der har lært at synge efter Konstens Regler og udøver denne Konst. Han er en god S. fig. Lundens, Skovens San-

gere ɔ: Sangfugle. — Om et Fruentimmer: Sangerinde, Sangerske, en.

Sanke, v. a. 1. [Isl. safna.] d. s. s. samle (der er nyere og indkommet af det Tydske.) I Brugen er dog nu den Forskiel, at sanke som oftest bruges om den mechaniske Gierning, efterhaanden at bringe ell. lede flere Gienstande sammen; sieldnere i mere uegentlige Bemærkelser. At sanke (ell. samle) Ax. At sanke efter p. Ageren. At sanke Levningerne sammen. At sanke (ɔ: forbinde) Tømmeret t. en Bygning. (At sanke Midler, Rigdom, Gield. Moth.) Men: At samle sine Tanker. At samle p. Mynter. — Man siger imidlertid dog: At sanke p. en Sygdom. At sanke Aar, Alder. (Moth.) — sankes og sanke sig, v. n. pass. og rec. forsamles, komme sammen. Folk begynder alt at sankes. Almuen sankede sig p. Torvet. = Sankeax, pl. sammensankede Ax. (Moth.) Sankebrænde, et. affaldne, fortørrede Qviste og Grenestumper, som det tillades Fattige at sanke i Skovene. Sankedynge, en. En Dynge, som efterhaanden sankes, forstørres. (Moth.) Sankested, et. S. hvor noget sankes sammen, hvor det Sankede lægges. (Ambergs Ordb.) Sankevidner, pl. Vidner, som udsige forskiellige, skiøndt lignende Omstændigheder om samme Sag ell. Tildragelse (testes singulares.) = Sankning, en. 1. Gierningen at sanke. 2. Stedet, hvor flere Stykker ere sankede, sammenføiede. 3. Samling, Forening. "En Sankning — af Røg og fugtig Damp." Arrebo.

Saphir, en. pl. -er. en Ædelsteen af himmelblaa Farve. saphirblaa, adj. som har Saphirens blaa Farve.

Sardug, en. Et Slags Tøi, vævet af Uld og Bomuld.

Sars, et. [Fr. Serge.] et Slags let uldent Tøi ell. Stof. (Moth.) forskielligt fra Sirs. "Hans Sarses Søndagskiole." Holberg. P. Paars.

Sat, partic. af sætte, for: rolig, ordentlig, s. under sætte, B. 1.

Satan, en. (ogsaa n. propr.) et af det Hebraiske optaget Ord for: Diævelen. (Det br. vel med Art. foran Ordet, og uden samme; men aldrig m. best. Art.) satanisk, adj. diævelsk.

Satire, en. pl.-r. [Lat. satira.] et Skrift, og særdeles et Digt, hvori Laster og Daarligheder revses, især v. Skiemt, ell. ved at giøres latterlige; et Skiemtedigt, Spotteskrift. = Satiriker, en. den, som skriver Satirer, ell. har satirisk Lune; satirisk, adj. som vedkommer, hører t. Satire; it. som har Tilbøielighed t. at spotte over Andres Feil og Daarligheder. Et satirisk Skrift, Digt. Han er meget satirisk.

Sav, en. pl.-e. [Isl. Sög.] et Redskab, bestaaende af et langt og tyndt Stykke Staal (Bladet) m. indfilede spidse Takker, (Tænder) t. at giennemskære ell. giennemsave noget med. (skrives ogsaa Saug.) En Brændesav, Buesav, Haandsav, Havesav, Skovsav, Steensav, Stiksav. = Savblad, et. Bladet af tyndt Jern ell. Staal i en Sav. Savbrug, et. Et Brug ell. Værk, hvor Tømmer og Bræder skæres v. Save, der sættes i Bevægelse v. Vandet; en Savmølle. Savbue, et. det Træ ell. Jern, hvori Savbladet spændes. (Moth.) Savdrag, et. Drag, Træk m. Saven. (Moth.) Savfisk, en. En Havfisk af Hai-Slægten, udmærket v. dens Hoved, der ender sig i en lang, p. begge Sider m. Takker forsynet Spids, liig et Savblad. Squalus pristis. savskaaret, adj. v. skaaret i Stykker m. en Sav. savskaaret Brænde. Savskærer, en. den, som nærer sig af at skære ell. save og tillige hugge Brænde; en Brændeskærer, Brændehugger. Savskærerløn, en. Savskærerens, sædvanl. savneviis bestemte Betaling. Savsnit, et. Indsnit m. en S. Savspaan, en. pl. Savspaaner. de fine Spaaner ell. Træsmuler, som falde efter Saven, i der den giennemskærer Træet. At faae en S. i Diet. At røge Kiød v. Savspaaner. — savtakket, adj. som har Takker, liig Savens. savtakkede Blade. — Savtand, en. pl. Savtænder. Takkerne i Savbladet. Savtømmer, et. Tømmer, som skæres v. Savbrug. Savværk, et. s. Savbrug.

Save, v. a. 1. [Isl. saga.] skære m. en Sav. At save Brænde. At s. en Green af, s. noget igiennem, over. = Saveblok, en. br. undertiden for: Savelad. Savebuk, en. En Buk eller Stilling, hvorpaa stort Tømmer, man vil giennemsave, lægges. Savelad, et. En Indretning bestaaende af fire; forsviis forbundne Stykker Træ, hvorpaa Brændet, man vil save, lægges. Savelon, en. Betaling f. det, som saves, Savskærerløn. Savemølle ell. Savmølle, en. d. s. s. Savbrug. Savetand, en. kaldes Tænder hos Pattedyr, indrettede t. at kunne skære ell. gnave haarde Legemer over; og Redskaber af lignende Art hos Insecter. (H. Strøm; forskielligt fra Savtand.) — Savning, en. Gierningen at save.

Save, en. pl.-r. 1. [J. Sasi, Inderbark p. Grantræet.] Trævle, Traad (Fiber.) Kiødsave (Moth.) 2. i Jylland: Saft i Træer.

Savl, savle, s. Sagl, sagle.

Savn, et. pl. d. s. men sielden. [Isl. Saknadr.] Følelsen at fattes, mangle noget, som man har havt, ell. som man attraaer, i Forening m. en Længsel efter det. "Trøst sneehvid Oldings lange Savn, giv ham sin Søn tilbage." Storm. "Den, som aldrig har kiendt Savn og Frygt, han kiender heller ikke Nydelse og Fryd." Rahbek.

Jeg føler et vist S. efter hans Bortreise. Det er mig et stort Savn, at fattes Bøger. "Og glemte let — den byrdefulde Krones mange Savn." F. Guldb. Savnet af en kiær Ven. "Savnets Sorg f. det, hun kiender, og saligt Haab om ukiendt Lyst." J. Smidth. = savnløs, adj. som er uden Savn, som intet Savn føler. En savnløs Tilværelse. "Fryd af Minde og Haab fylder mit savnløse Nu." S. Staffeldt. "I savnløs Fred de atter sig forene." Samme.

Savne, v. a. 1. [Isl. sakna.] 1. føle Savn af noget, ønske sig noget igien tilstede, som er borte. Vi savne meget hans Selskab. Rigdom fattes mig; men jeg savner den ikke, thi jeg har aldrig havt den. — Man fattes ell. mangler det, man ikke har, og behøvede at have; man savner det, man har havt, og ønsker sig tilbage. "En Nar, som hungrer midt i Guld, og savner det, han har." P. M. Troiel. 2. Undertiden ogsaa for: fattes, ikke have. "Om han maa miste det, da savner han det uden Uro." B. Thott. II. 158. "Hvad jeg maa savne, det skal jeg undvære uden at blues." Mynster. "Hvis du maa savne, medens de andre nyde." Samme. (Præd. 1809. I. 17.)

Sax, en. pl. -e. [Isl. Sax; A. S. Sæx: et kort Sværd.] et Redskab, bestaaende af to skærende Jern, som enten lægges krydsviis over hinanden, fæstes m. en Nagle og holdes i to dertil dannede Huller (Øine); ell. som ere forenede nedentil og v. Omboiningen elastiske (som Faaresaxen.) At klippe m. en S. Saxen vil ikke klippe, er sløv.

Scepter, et. pl. -e. (af Lat.) en Stav, som Konger føre t. Tegn p. deres Værdighed; et Kongespiir.

Secretair, en. et fransk Ord: den, hvis Forretning er at skrive Breve ell. andet hemmeligt ell. vigtigt for nogen, ell. som har et lignende Embede i Staten. (Nærmest svarer det t. vort danske Haandskriver, som dog har faaet en noget ringere Betydning.) Deraf ogsaa: Cabinetssecretair, Statssecretair, m. fl. Embedsnavne.

Seculum, et. s. Aarhundrede.

Secund, en og et. pl. -er. den mindste Inddeling af Tiden; $\frac{1}{60}$ af et Minut. — Secunduhr, et. som viser Secunder. Secundviser, en. (ligesom: Timeviser, Minutviser.)

Seddel, en. pl. Sedler. [Isl. Sedill.] et lidet Stykke Papir, hvorpaa noget er skrevet eller trykket; et lidet Brev.

See, v. a. saae, seet. [Isl. at siá.] 1. a. trans. blive vaer m. Øinene, faae en Forestilling om v. Synets Sands. (jvf. skue.) Jeg seer et Skib langt borte. Vi saae ham gaae ud af Huset. At see Vagten trække op. Jeg saae et besynderligt Syn. At see efter noget, paa noget. At see i en Bog. At see giennem et Glas; s. ud af Vinduet. "Tør Støvets Broder — see op mod Lyset? tør han see sin Gud?" Evald. (hvor den forskiellige Brug i 1 a og 1 b forekommer.) "De liste sig forbi, uden at see ell. kiende den, som de tilforn ikke kunde afsee." Rahb. De komme ikke blot f. at see; men ogsaa f. at sees. Jeg skiøtter ikke om at blive seet. (Ogsaa absol. og som v. neutr. Hun seer meget daarligt ɔ: har et svagt Syn. Man kan ikke see for Taagen. Om jeg seer rigtigt. At være seende blind. — recipr. At s. sig for, vogte sig, være varsom. At s. sig om, besee et Sted. At s. sig om efter ɔ: søge at forskaffe sig, oplede sig. At see sig omkring, circumspicere. "De trodse Himlen, Jordens Dom, og falde før man seer sig om." Bagg.) b.) intrans. bruge Øinene i den Hensigt, at blive noget vaer. 2. m. Bibegreb, i uegentl. og figurlige Bemærkelser: a.) betragte, tage i Øiesyn. At s. et Skuespil. Vi saae Liniedandserne i Dyrehaven. Her maa være noget at see. At lade see ɔ: vise. Lad mig s. din Prøveskrift. At lade sig see (vise sig offentlig) f. Penge. Han lader sig aldrig see (kommer aldrig) p. Gaden. b.) At see til (m. Tonen p. præp.) betragte, være Tilskuer. Jeg vil helst s. til. (At see nøie til, give nøie Agt paa.) — At see til, (m. Tonen p. Verb.) besøge, især f. at erfare eens Tilstand, Befindende. At s. til en Syg. At see ind til een. See ind til os, naar De gaaer forbi! — At s. til Kreaturene i Stalden, p. Marken. c.) At see til, passe paa, have Tilsyn med, vogte sig. See til, at du ikke falder, kommer i Fortræd. (m. Tonen p. præp.) At see til Maden. Hun har lovet mig at see til Drengen medens jeg er ude. d.) At s. efter, søge om, lede efter. e.) At see hen til, tage i Betragtning, tage Hensyn til. f.) fornemme, erfare, komme t. Kundskab om v. Sandserne, og særd. v. Synet. Jeg seer vel, at jeg er bleven bedraget. Nu seer jeg først hvori Feilen ligger. Man seer daglig, at Dumhed glor Lykke. Nu sees det klart nok, (viser sig) hvad hans Hensigt var. At see sig skuffet i en Forventning. "Hvo sig vil hævnet see, i Stilhed lide maa." Merope v. Schiermann. At s. Faren f. Øinene. Jeg vil see en Ende p. Sagen. — At s. een gierne (holde af, yde eens Selskab.) Han seer ikke gierne, at det skeer. g.) slutte sig til, (af det, man seer, erfarer;) fatte, indsee. Man kan see af disse Indretninger, at han har noget stort i Sinde. Jeg seer ingen Grund hertil. Jeg seer nok, hvad dette har at betyde. h.) giøre Prøve, forsøge. Jeg vil see at, (ell. om) jeg kan blive færdig idag. Vi maa s. om vi kan faae ham overtalt. Lad see, ell. lad os see, hvo der kan komme først, kaste længst. i.) sørge for, anvende Flid, Møie, bestræbe sig for (m. præp. paa og til.) At see p. sit eget, p. Statens Bed-

ste. Han faaer at s. hvorledes han reder sig derud af. Vi maae s. til at være de første. Jeg skal see hvad jeg kan giøre v. denne Sag. — At see sig om noget ɔ: bestræbe sig, giøre sin Flid f. at faae ell. skaffe det. Jeg maa see mig om en anden Tiener. "Hvor han det faaer igien, det maa han see sig om." Bording. k. sætte Priis, lægge Vægt paa. Han seer ikke p. Penge, hvor det gielder noget nyttigt. At see mere p. Giveren, end p. Gaven. 3. See ud, som v. n. have en vis udvortes Skikkelse (om Ting og Personer; i sidste Tilfælde især om Ansigtsdannelsen.) Han seer sygelig ud. Hun seer godt ud. Han seer ud som en Røver. — Det seer galt ud med ell. for Landmanden i Aar (hans Udsigter ere slette.) At see ud til, synes at blive, lade, tegne til. Det seer ud t. Krig. Hun seer ud t. at være meget from. I Morges saae det ud t. Regn. Det seer ud t. at blive et godt Aar. = Seen, en. ud. pl. (to Stav.) Gierningen at see. (Moth.) — Seer, en. pl.-e. egentl. een som seer, kan see; fig. en Spaamand, Digter. = Seeglas, et. slebet Glas t. at forstærke Synet. — seeværdig, adj. som er værd at sees, fortiener at betragtes. — Seeværdighed, en. pl.-er. en seeværdig Gienstand. "Jeg vilde aldrig meer spilde min Tid m. Betragtning af de almindeligst saakaldte Seeværdigheder." Bagg.

See! imper. sing. af at see; bruges ogsaa p. flere Maader, især i d. Tale, som Udraabsord.

Seen, adj. (een Stav.) pl. sene. [Isl. seinn.] 1. som ei er hastig, i Gierning, i Bevægelser, ꝛc. langsom. "Hun standser sine Fied blufærdig seen." S. Staffeldt. "Langsomt er det, der synes at bruge lang Tid t. at bevæge sig. Seen er den, der ikke skiøtter om at være hurtig." Müller. At være s. i sit Arbeide, seen til sin Gierning. Seen t. at beslutte, hurtig t. at udføre. (En seen Ko, som ei giver Melk. Moth.) 2. som ei kommer tidlig, sildig. "Det skeer seent, som enten foretages m. Langsomhed, ell. som man længe har ventet. Sildigt skeer det, som tildrager sig mod Enden af et vist Tidsrum." Müller. En seen men sikker Hevn. Han kom seent. "Den, som lader vente p. sig, kommer seent; om det end er nok saa aarle." Müller. — De seneste Tider. "Et Underværk, som maatte bringe sin Forfatters Navn t. de seneste (sildigste) Slægter." Rahbek. ("Senest bruger man snarere om den forbigangne Tid, som er os nærmest; sildigst snarere om den tilkommende Tid, som er fiernest." Müller.) Din seneste (sidste) Skrivelse. Jeg har p. den senere Tid sielden seet ham. = Seenhed, en. Beskaffenheden at være seen; Langsomhed. — seendrægtig, adj. som er seen af Vane, Ladhed, Mangel p. Driftighed; som altid, og hvor man ei bør være det, er seen. "Langsom er den, som ikke er hurtig; seendrægtig den, som ikke kan være det." Sporon. — seenfærdig, adj. langsom, seendrægtig: "Derved giøre vi Folk seenfærdige t. at bevise Velgierninger." B. Thott. "Man skal ei heller være seenfærdig t. at give." Samme. Deraf: Seenfærdighed, en. ud. pl. — seentalende, adj. v. langsom i sin Tale. (D. H. Ordb.)

Segl, en. pl.-e. [Sv. Sikel.] en krummet, halvmaanedannet Kniv, som bruges t. at afskære Sæd, i St. f. at meie den.

Segl, et. pl. d. s. [N. S. Segel.] 1. et Navnemærke, Vaaben ell. andet Tegn, som aftrykkes i en blød Materie, f. at bekræfte Brevskaber ell. forsegle Breve. Jeg saae et uliendt S. for (paa) Brevet. At sætte S. for et Brev (forsegle.) 2. Stempel t. at forsegle med; Signet. Det Kongelige Segl. Rigets Segl. = Seglbevarer, en. En høi Embedsmand, som Rigets S. er betroet. Segljord, en. fiin Leer af forskiellige Slags, som mærkes m. Segl. (terra sigillata.) Segllak, et. d. s. s. Lak, 2. Seglpenge, pl. det, som betales f. at trykke et offentligt Segl f. et Brev ell. Document. Seglpresse, en. Presse, hvormed et stort S. aftrykkes i Vox e. d. Seglring, en. Ring, hvori et S. ell. Signet er anbragt; Signetring. Seglvox, et. V. som bruges t. Forsegling.

Segne, v. n. 1. (er.) [Isl. siga. Sv. signa.] synke langsomt ned, synke t. Jorden. (br. sielden om livløse Ting, og sædvanligen kun om Mennesker.) Han segnede, ell. f. om i mine Arme. Træet segnede langsomt t. Jorden.

Sei, en. En Fisk af Torskeslægten. s. Graasei.

Sei, adj. [Isl. seigr.] som lader sig bøie ell. udvide v. Trækning, uden at briste; det modf. af skiør. seit Læder, Kiød. — fig. Han er sei (vanskelig) at faae Penge af. = Seihed, en. ud. pl. — seilivet, adj. som er vanskelig at faae Livet af; hvis Livskraft er meget stærk og varig (især om Dyr.) — seipine, v. a. 2. pine langsomt. (d. Tale.) seitørre, v. a. tørre langsomt, tørre noget t. det bliver seit.

Seie, en. pl.-r. [Isl. Segi.] bruges (i d. Tale) om Sener i Kiød; Kiødsene, Kiødseie.

Seier, en. pl. Seire. [Isl. Sigr.] Vinden i Strid og Krig; Seiervinding. At vinde S. At tilskrive sig Seieren. En dyrt kiøbt, uvis, blodig S. — figurl. i andre Tilfælde. At faae S. over sin Modstander. = a.) Seierbrev, et. B. som forkynder en S. (Moth.) Seierfane, en. Fane, som anvendes t. Seierstegn. (Evald. I. 242.)

Seierhelt, en. En H. som har seiret. "Ved Seierheltens Fald." Baggesen. Seierherre, en. den, som vinder S. som faaer Overmagt. seierkronet, adj. v. poet. seirende. "At seierkronet jeg fra denne Dødens Kamp hiemvender." Rahb. seierløs, adj. som ei vinder Seier; som taber i Strid. (A. Vedel.) "Den, som syntes Seiren næst, kan falde seierløs." Bording. "Det var altid hendes Ønske, at see ham igien; men hellere død, end seierløs." Wandal. seierrig, adj. som ofte vinder Seier; heldig i Strid. "Ved sine seierrige Vaaben havde han banet sig Vei t. Thronen." Wandal. Seierslag, et. 1. Et Slag (ictus) hvorved Seieren vindes, som afgiør Seieren. "Men Seierslagets Virkning ei forgaaer." Baggesen. 2. seierrigt Feltslag. "At fremgaae som en Helt t. Seierslaget." Bagg. Labyr. II. 246. seierstolt, adj. stolt af sin Seier. "Hans seierstolte Siæl sig først t. Himlen hæved." Baggesen. seiersæl, adj. (Isl. sigursæll.) d. s. s. seierrig. seiervant, adj. vant t. at seire, som altid ell. ofte h. seiret i Strid. "Hæren troede sig uovervindelig under den seiervante Carls Anførsel." Kampmann. Seiervinder, en. d. s. s. Seierherre. Seiervinding, en. pl.-er. d. s. s. Seier. b.) Seiersbanner, et. d. s. s. Seiersfane. (S. Stafeldt.) Seiersfest, en. F. som helligholdes i Anledn. af en Seier. Seiersklæder, pl. Klæder, som bæres v. et Seierstog, Seiervinderens Dragt, Seiersdragt. "At see dig ride frem i dine Seiersklæder." J. Friis. Seierskrands, en. K. hvormed Seiervinderen smykkes. Seiersminde, et. Minde om en Seier; Mindesmærke opreist t. Erindring om en Seier. "Krigere, som opreiste sig Seiersminder p. ødelagte Stæder." Wandal. Seierspriis, en. Priis, Belønning, som erhverves v. en Seier, ell. som er udsat f. Seiervinderen. (Mynster.) Seiersraab, et. Raab af de Seirende, af en seirende Hær. Saaledes: Seierssang, Seiersskrig. "Field og Bølge deres Seierssang gientog." Øhlenschl. "Mon deres vilde Seiersskrig er Glædens Tolk?" Bagg. Seiersstøtte, en. En St. som er sat t. Seiersminde. Seierstegn, et. Tegn, Mærke p. en vunden Seier. Seierstog, et. høitideligt Optog i Anledn. af en vunden Seier; Triumphtog. (Thaarup.) = Seire, v. n. 1. (har.) vinde Seier, faae Overhaand i Strid. At s. over sin Fiende. Han blev den Seirende.

Seierskiorte, en. [maaskee af Seier. Isl. Sigurkull.] kaldes en vis Hinde, hvormed nogle Børn fødes.

Seierværk, et. pl. -er. [formodentl. af det T. Zeiger. Isl. Sigurverk.] et Uhr, Uhrværk; forældet, ligesom ogsaa: Seiermager, en Uhrmager.

Seil, et. pl. d. s. [Isl. Segl. Sigla, en Mast.] 1. en stor Dug af grovt Lerred, (Seildug) ell. andet Tøi, (saasom Huder, Bastmaatter &c.) der spændes ud p. Masten og Raaerne, f. at fange Vinden og derved føre Skibet frem. At hisse Seil, rebe, bierge et S. At sætte Seil til; tage Seilene ind. At gaae under S. ɔ: seile bort. Skibet er under S. ɔ: seiler. At stryge S. ɔ: lade Seilene synke heelt ned. At seile f. fulde Seil. (Om forskiell. Slags Seil, s. Bramseil, Fokseil, Mesanseil, Mærsseil, Skonsarseil, Storseil, Topseil, o. fl.) 2. Seil p. en Mølle, Seildug fæstet t. Møllevingerne, hvorved disse fange Vind; Mølleseil. = Seilbaad, en. B. som fører Mast og Seil. Seilbiergning, en. Gierningen at bierge et S. at tage det ind i Storm. Seildug, et. grovt Lerred af Hampegarn, hvoraf Seil syes. Seilgarn, et. spundet Hampegarn af en vis Tykkelse. Seiljolle (ell. Seilsjolle) en. d. s. s. Seilbaad. Seilkammer, et. Kammer, Rum (t. Skibs) hvor Seil giemmes. seilklædt, adj. v. beklædt, forsynet m. Seil. "Over Havet blandt seilklædte Master." Pram. "Høimastet og seilklædt det kneiser." (om et Skib.) Samme. "Den seilklædte Strand." Rahb. Seilkøie, en. kaldes det Sted i Skibet, hvor Vareseilene ligge. Seillægger, en. d. s. s. Seilmager (forældet; men br. endnu t. Skibs.) Seilmager, en. den, som syer, forfærdiger Skibsseil. Seilraa, s. Raa. Seilstang, en. Stang, som bruges t. at udspænde et Seil, Raa. seilstiv, adj. kaldes det Skib, som er en stiv Seiler, som i Forhold t. andre kan føre flere Seil, uden at krænge. (modf. rank.) Seiltræ, et. en Mast. (P, Syv.)

Seile, v. n. (og a.) 1. [Isl. sigla.] 1. om Skibe: drives frem over Vandet v. Hielp af Seil og Vind; om Personer: færdes t. Skibs, fare over Havet i et Skib. (Med Hielpeverb. har, naar Subjectet er personligt, ell. Talen er om et enkelt Skibs Seildygtighed; derimod ikke, naar seile br. for: seile af, s. bort.) Dette Skib seiler godt. Vi har seilet hele Natten. Men: Skipperen er endnu ikke seilet. Han er seilet t. Amerika. — Vi har flere Gange seilet dem forbi. Men: da Skibet var seilet os forbi. Flaaden er seilet forbi i Nat. 2. act. kun i nogle Udtryk: At s. et andet Skib over, (s. overseile) seile det i Sænk. = Seilads, en. 1. Seilen, Skibsfart. Her er megen S. til denne By, En farlig, langvarig, vanskelig, besværlig S. "Dette lærer os, at deres Skibsbyggeri har været ufuldkomment, og deres Seilads meget langsom." Guldberg. 2. hvad der hører t. Skibsfart og Skibets Styrelse, Sømandskab. At have lært Seiladsen. — Seilen, Seiling, en. Gierningen at seile. — Seiler, en. pl.-e. bruges, især i Sømandssproget, for: Skib.

Vi saae tre Seilere komme op m. Vinden. — seilbar, adj. som har den Dybde og øvrige Beskaffenhed, at man kan seile der. En seilbar Flod. Deraf: Seilbarhed, en. seildyb, adj. som har den for Skibe tilbørlige Dybde. Floden er ikke seildyb. (Moth.) seilfærdig, adj. færdig t. at kunne gaae under Seil. seilklar, adj. d. s. s. seilfærdig. Skipperen er seilklar. At holde et Skib seilklart. seilrede, adj. d. s. s. seilfærdig. (A. S. Vedel. D. Lov.) Seilsteen, en. [Isl. Seglstein.] Magneten. (forældet. s. Glossar. t. Henr. Harpestreng.) "Jernkiær Seilsteens Kraft ei lettelig begribes." Arreboe.

Seire, v. n. s. ovenfor under Seier.

Seising, en. til Skibs: et kort, af dobbelt Kabelgarn sammenflettet plat Stykke Toug. Rebseisinger, Beslagseisinger. — At seise, v. a. ɔ: at sammenbinde to Toug m. en Seising.

Selde, v. a. s. Sælde.

Sele, en. pl.-r. [Sv. Sele. A. S. Sele, T. Seil: et Reb.] 1. det Redskab, som Hesten har for Bringen, og hvori den trækker. At lægge Seler p. Hestene. 2. Rem t. at bære noget i (Bæresele) ell. til at holde Klæderne oppe med (Buxesele.) = Selepind, en. P. hvormed Stængerne (Skaglestængerne) fæstes t. Hestens Sele. Seletøi, et. alt det, som hører t. Selerne, ell. til Toiet, hvori Vogn- eller Plovheste trække.

Selje, en. pl.-r. et Slags Piil; Vidie. (egentl. Norsk.)

Selle, en. pl.-r. [Sv. Sælla; af sælla, forsamle, komme sammen. T. Gesell.] egentlig: en Staldbroder. I Lolland og paa Falster bemærker det: en Knøs, Ungersvend. [Moth anfører Bemærkelsen: en Stakkel, Usling; og henfører hertil adj. selle, solle, ussel, ynkværdig (en solle Stakkel) som ofte høres i Almuesproget. Han har ogsaa adj. sellig, m. samme Bemærk. (hvoraf Sellighed: "Han har kun Sellighed ɔ: lidt ell. intet, Fattigdom") der ellers i Bemærk. jævnlig forekommer hos P. Lolle: "End søges sellige, sammen ride. Mjöinge."]

Selle, v. a. 1. samle, foie sammen, forene. Moth. (forældet.) jvf. Subst. Selle og Selskab.

Selleri, en. (Haveurt.) s. Silleri.

Selskab, et. pl.-er. [N. S. Sellschup. T. Gesellschaft.] 1. personlig Forsamling, Fleres Sammenkomst og Samværen, Samqvem; Omgang. (Enten som Abstr. og ud. pl. ell. om et vist Slags Forsamling, med pl.) At holde af S. At skye S. og søge Eensomhed. Endeel Dyr leve i S. Hans S. er mig altid behageligt. At giore een S. ɔ: blive hos ell. med ham t. en Tid. "Hvad er det bedste Selskab uden Menneskehedens bedste Deel? — Forsamling, hoit Samqvem." Baggesen. At søge slet S. Saadanne Talemaader bruges ikke i anstændigt Selskab. Han hører t. vort S. Lærde Selskaber. Bordselskab, Jagtselskab, Reiseselskab, Spilleselskab. 2. i Særd. en Sammenkomst efter Indbydelse, f. at more sig v. Samtaler ell. p. andre Maader; Gilde, Vennelag. Et Middags- et Aftenselskab. Han giorde et stort S. At gaae i S. (ɔ: hen i et S.) Han gaaer, kommer meget i Selskaber. — Ogsaa om de saaledes forsamlede Personer: Han morede hele Selskabet. Hele Selskabet kiørte ud i Skoven. 3. Forbindelse imellem flere Mennesker for en længere Tid, i en vis Hensigt, t. Opnaaelse af et vist Diemed; et Samfund. At stifte, slutte, oprette, indtræde i et S. Det menneskelige S. (Menneskeslægten som et Heelt.) Statsselskabet. Det borgerlige, huuslige, ægteskabelige S. Et Handelsselskab, Skydeselskab, Skuespillerselskab. "Man kan være Medlem af et Selskab, med hvis (andre) Medlemmer man aldrig har været i Selskab." (s. No. 1.) P. E. Müller. = Selskabsbaand, et. Forbindelsen t. et Selskab, det, der sammenholder et S. Selskabsbroder, en. 1. Deeltager i et Selskab. 2. i Særd. Deeltager i et Omgangsselskab, venskabeligt S. ell. Lav. Han er en god Selskabsbroder. Selskabsdrift, en. D. til at søge Selskab, D. til Selskabelighed. (Tullin.) Selskabsforening, en. d. s. s. Selskab, 3. ell. den Forening, Pagt, hvorved et S. sluttes. Selskabsfugl, en. Et Slags smaa udenlandske Fugle, som gierne leve i Selskab. Selskabsglæde, en. pl.-r. Glæde, som nydes i S. ell. Samqvem af flere Mennesker. Kortspil regnes hos os t. Selskabsglæder. Selskabsjagt, en. J. som endeel foretage i Forening. Selskabsjomfru, en. Et ugift Fruentimmer, som er t. Huse og t. Selskab f. en gift Kone ell. et andet Fruentimmer. Saaledes ogsaa: Selskabsfrøken. — Selskabskreds, en. 1. En Forsamling af Folk, der enten f. en enkelt Gang, ell. jævnlig, komme sammen i Selskab. "I de høiere Selskabskredse hørtes længe et fremmedt Tungemaal." P. E. Müller. 2. Omgangskreds, Omgangsvenner. (Rahbek.) Selskabsleg, en. Leg, som foretages i Selskaber, Juleleg, Panteleg. Selskabsliv, et. 1. Livet i det borgerlige ell. Statsselskabet. 2. Livet i selskabelige Sammenkomster ell. Gilder. Et adspredende Selskabsliv. "Jeg — der har levet under evig Fryd og Fest, og i Selskabslivets Tummel." J. L. Heiberg. (jvf. Baggesens Riimbr. 355.) Selskabspagt, en. d. s. s. Selskabsforening. Selskabsret, en. Retsforhold, som finde Sted i et S. især i det borgerlige. (Jus sociale.) Selskabssang, en. Sang, Vise, indrettet t. at syn-

ges i Selskaber. selskabssky, adj. som ikke elsker, som skyer Selskab. Selskabsspil, et. Spil, som spilles i Selskaber; morende Spil, hvori der ei sees p. Vinding; i Modsætn. t. Lykkespil, Vovespil. Selskabssoster, en. om et Fruentimmer, i samme Bemærk. som Selskabsbroder. Selskabsvise, en. Selskabssang. = selskabelig, adj. 1. som skeer i Selskab, ell. som hører t. Selskab, vedkommer et S. "Hvad elsker Ungdommen meer, end selskabelige Øvelser!" Engelst. s. Forbindelse. Det selskabelige Liv. selskabelige Pligter, Rettigheder. Den selskabelige Tone i en By. "Selskabet var muntert, levende, selskabeligt." Baggesen. 2. som ynder, gierne søger Selskab. Han er en meget selskabelig Mand. — Selskabelighed, en. 1. Beskaffenheden at være selskabelig i Bem. 2. 2. selskabelig Omgang og Lyst t. samme. I denne By hersker megen Selskabelighed. 3. det som hører t. selskabelig Omgang og Tone. "Intet kan stride meer imod den ægte Selskabelighed, end en saadan Høflighed." O. Tilst.

Selsom, adj. [I ældre Skrifter: sieldsyn, sieldsynt. T. seltsam. Sv: sällsam. Isl. sialdsén, sielden.] som afviger fra det sædvanlige; usædvanlig, besynderlig, egen, forunderlig. En selsom Skik, Dragt, Begivenhed. — Selsomhed, en. Beskaffenheden, at være selsom, Sieldenhed, Synderlighed. Hans Klædedragts Selsomhed. (pl. er usædvanlig. "Ikke blot de fremmede, de usædvanlige Selsomheder, der pirre Nysgierrigheden." Wandal.)

Selv, pron. demonstr. indecl. [Isl. siállr. E. og H. self.] 1. føies saavel t. Substantiver, som t. et personligt ell. demonstrativt Pronomen, f. endnu nøiere at bestemme samme, ell. med mere Eftertryk give tilkiende, at det er den Person ell. Gienstand, og ingen anden, som det gielder. Jeg s. du s. han selv. Du maa s. giore det. Kongen har selv befalet det. Mig s. vovede han at sige det. Den, som vil rette andre, maa selv være lige. — Han kom selv anden, selv tredie, o. s. v. ɔ: med een, m. to ꝛc. foruden ham selv. Den selv samme. (jvf. samme. Kun i disse to Tilfælde, og hvor selv bruges for endog, kan det staae foran Ordet, som det tilføies.) — Sig selv. At tage sig s. af Dage. For sig selv, a. særskilt. Dette er et Skrift f. sig selv. b. i Eenrum, saaledes at ingen seer, eller hører det. — Af sig selv ɔ: frivillig, af egen Drift. At være ude af sig selv ɔ: ikke være sig ret bevidst, fortvivlet. At komme t. sig s. igien, fatte sig; ell. vaagne af en Daanelse. — I sig selv ɔ: i Tingen selv, i dens rette Beskaffenhed. — sig. siges: Hun var Fromheden s. Han er Ærligheden selv ɔ: besidder denne Egenskab i en udmærket Grad. 2. br. det foran Substantiver for: endog. Selv Gaarden, han beboede, maatte sælges. Selv hans Fiender maatte agte ham. Selv det nødvendigste mangler hun. — Foran Subst. ville nogle ogsaa bruge selve for selv. Selve Kongen blev ikke skaanet. (Ligeledes: Han fandt selve Bogen, selve det gamle Brev, hvorom der var Tale ɔ: Bogen selv, just den Bog. Dog er denne Brug slet ikke almindelig, og forkastes af Baden.) 3. Han Selv, Hun Selv, hos Almuen: Husbonden og Hustruen ell. Konen i Huset. 4. Selv er i nyere Tider brugt for: egen Person, eget Jeg; men da altid m. Tillæg af eget. Vort eget Selv. Hans eget Selv (Jeg) er ham det vigtigste. — I Sammensætninger faaer selv deels en activ (Selveier, Selvhersker, Selvtænker, ꝛc.) deels en reciprok Betydning (selvbevidst, Selvfornegtelse, Selvfølelse, selvkiær, Selvmord ꝛc.) og staaer i sidste Tilfælde for: sig selv, ell. af, paa, for, mod sig selv ꝛc. = Selvagtelse, en. Agtelse f. sig selv, f. sit eget aandelige ell. moralske Væsen. Selvanklage, en. Erkiendelse og Dadel af egne Feil. (Rahb.) Selvavling, en. Frembringelse af et enkelt, t. Dyre- ell. Planteriget hørende Væsen af en t. Liv skikket Materie, men uden Medvirkning af forskiellige Kiøns Avledaad. (Generatio originaria, æquivoca.) Olufsen. Selvbedrag, et. Bedrag, Skuffelse, som ikke andre, men vi selv berede os. "Lidenskabens Selvbedrag." Rahb. Selvbedømmelse, en. B, af og over os selv. Selvbehag, et. ud. pl. Behag, man finder i sig selv, i sin egen Person; Selvtilfredshed. Selvbestemmelse, en. Evne, Kraft i Siælen t. at kunne bestemme os selv og vore Handlinger. (Sibbern.) "Affindighed, der yttrer sig i Handlinger, bestaaer i Mangel af fornuftig Selvbestemmelse, formedelst legemlig Sygdom." Howitz. selvbevidst, adj. som er sig selv, sin egen Tilværelse, sit eget Væsen bevidst. Deraf: Selvbevidsthed, en. ud. pl. (Riisbrigh.) "Al Selvbevidsthed og al Sands berøvet." Bagg. Selvbevægelse, en. B. ved egen Kraft og Villie; frivillig Bevægelse. (T. Rothe.) selvbuden, adj. 1. som ei er indbuden, men selv har meldt sig. selvbudne Giester. 2. som man frivillig tilbyder. selvbuden Tieneste. selvdannet, adj. d. s. s. selvgiort. Et selvdannet Ord. selvdød, adj. (om Qvæg.) død en naturlig Død ell. af Sygdom, ikke slagtet. Selveiendom, en. 1. Gods, hvortil haves fuld Eiendomsret (Odelseiendom, Odelsgods.) 2. den Omstændighed, at have saadant Gods, selv at eie Jord. "Selveiendom af Jorden er det første Skridt t. Agerdyrkningens Opkomst." Olufsen. Selveier, en. Bonde, ell. anden Mand som selv eier den Jord, han bruger og eier den m. fulde Eiendom ell. Herlighed. (Det br. kun om Eiere

af mindre Gaarde. Jvf. Godseier, Herremand.) Selveierbonde, en. Bonde, som selv eier sin Gaard, men m. indskrænket Eiendom, ell. uden at have Herlighed t. Gaarden. (jvf. D. L. III. 12. "Selveierbonde maa sælge sin egen Jord t. hvem han vil." V. 3. 1.) Denne Benævnelse br. saaledes i Alm. kun om Jordeiere af Bondestand; Selveier kan bruges om enhver, ogsaa uden f. Bondestand, som eier en Selveiergaard (hvorved forstaaes en enkelt Gaard, enten med Herligheden, ell. dog m. indskrænket Selveiendom.) selvflydende, adj. som flyder, kommer t. at flyde af sig selv. Selvforagt, en. Foragt f. sig selv. (Engelst.) Selvforbrænding, en. Opbrændelse af et Legeme, hvortil Aarsagen ikke er kommen uden fra, men fra Legemet selv. Selvfornedrelse, en. Fornedrelse, som vi selv frivillig underkaste os. Selvfornegtelse, en. Fornegtelse af sin egen Lyst, f. at fremme andres Bedste, ell. for at opnaae et større Gode, et høiere Maal. "Enhver S. for Pligts og Samvittigheds Skyld." Mynster. Selvfornegter, en. den, som besidder, udøver Selvfornegtelse. (Baden.) Selvforsvar, et. Forsvar imod Angreb p. eens egen personlige Tilværelse. Et Drab begaaet ved S. Selvfrelse, en. Frelse, Redning, v. egen Hielp ell. Kraft. "Aldrig er Selvfrelse af Vildfarelse f. sildig." Tode. Selvfølelse, en. Følelse af eget Værd. "Ved Selvfølelsen bliver Mennesket sig bevidst, hvad det er at være et Fornuftvæsen." Müller. "Selvfølelse, vor egen Dom over vort personlige Værd, og Andres Domme over samme, ell. Agtelse." Birkner. "Selvfølelsen af eget sandt Værd og andres ufremtede Agtelse." Samme. selvfølt, adj. som man er sig bevidst om v. Følelser. (Et ikke meget heldigt Udtryk.) "Tillid t. selvfølt Kraft." Pram. "Og bød ham at lide — p. selvfølte Klækhed." Samme. selvgiort, adj. som er vort eget Værk, som vi selv, og ingen Anden har giort. "Du eled — ei selvgiorte Plager og Sorg." Rein. selvgroet, adj. v. groet op af sig selv; ikke saaet ell. plantet. Selvhad, et. Had t. sin egen Person. Selvhersker, en. den, som m. uindskrænket Magt behersker et Rige; Enevoldsherre, Enehersker. (T. Rothe.) Selvhærdelse, en. Bestræbelse f. at hærde sig selv, sit Legeme. (Rahbek.) Selvhævn, en. ud. pl. H. som man selv tager sig. (P. Syv.) "Mandebod kunde ikke finde Sted, naar Selvhævn var taget." Wandal. "Selvhævn er altid utilladelig i det borgerlige Selskab." Birkner. Selvindbydelse, en. den Handling, at byde sig selv t. Giæst. (Baggesen.) Selvkiendelse, en. Selvkundskab, Evne t. at kiende og bedømme sig selv. "Selvkiendelsens Talent." Rahb.

selvkiendt, adj. som man selv veed af Kiender. "selvkiendt Værd behøver ingen Støtte." Tode. selvkiær, adj. som er sig selv det kiæreste, som kun har sig selv kiær; egoistisk. "De selvkiære, stolte Romere." Baggesen. Selvkiærhed, en. ud. pl. Egoisme. selvkiærlig, adj. s. egenkiærlig. Selvkiærlighed, en. K. der gaaer ud paa os selv. "I den fuldendte Selvkiærlighed vil ogsaa Følelse f. Æren være uddød." Mynster. (jvf. Egenkiærlighed, som helst br. hvor man finder Selvkiærligheden at være overdreven, ell. at fortiene Daddel. "I den bestemtere Talebrug har man Grund t. at kalde Egenkiærlighed en udartet Selvkiærlighed." Müller.) selvklar, adj. klar, tydelig v. sig selv. selvklog, adj. klog i sin egen Indbildning, som troer sig klogere end alle andre. "Vankundighed, som den Selvkloge er f. stolt t. at blive vaer hos sig selv." Jacobi. Deraf: Selvklogskab, en. ud. pl. — Selvkundskab, en. K. til sig selv, t. sin egen Charakteer. Selvlyd, en. En Lyd, som udtales, kan udtales i og for sig selv. (i Mods. t. Medlyd.) selvlydende, adj. v. i Sproglæren: et selvlydende Bogstav, som udtales v. en blot Aandelyd uden Medhielp af Tungespidsen ell. Læberne; en Vocal. Selvmagt, en. uafhængig Magt, Raadighed. (usædvanl.) "Til Oprør ei, men Held, os Selvmagt skienket er." H. Bull. selvmindet, adj. som har mindet sig selv. Selvmord, et. den Handling, frivillig at berøve sig selv Livet. Selvmorder, en. den som begaaer Selvmord. selvmyndig, adj. 1. fuldmyndig. "De, som efter Lovene ikke ere selvmyndige, maa ikke give deres Gods bort." Schytte. 2. egenmægtig, selvraadig. "Intet taaler mindre selvmyndige Love, end det Sindrige hos Mennesket." O. Guldb. selvnoiet, adj. v. tilfreds m. sig selv, m. sit eget Væsen. (S. Staffeldt.) Selvnoisomhed, en. den Egenskab, at være sig selv nok, ell. at noies m. det, man selv har. (Rahbek.) Selvopholdelse, en. Medvirkning t. at opholde sin egen Tilværelse, sit eget Liv. Selvopholdelsens Drift. Selvopofrelse, en. Gierningen at opoffre sig selv, sin egen Velfærd, Fordeel, for andres Skyld. Selvpinelse, en. Handlingen at pine ellr. plage sig selv. (Bastholm. Selvpiinsler, pl. Mynster.) Selvplager, en. den, som er sig selv t. Plage, gier sig Livet suurt. Selvprøvelse, en. En Prøvelse, vi foretage m. os selv; en P. af vor egen Tænke- og Handlemaade m. m. (Mynster.) selvraadig, adj. som ei vil høre Andres Raad, kun vil raade sig selv, om ogsaa t. sin Skade. "En selvraadig Frihed." O. Guldb. "Du giør vel, naar du bøier den selvraadige Villie." Mynster. Deraf: Selvraadighed, en. ud. pl. Selvroes, en. Gierningen, at

rose sig selv, Roes, vl tillægge, udsige om os selv. selvskabt, adj. selvdannet, selvgiort. selvskabte Sorger. "Snart han synker svag i selvskabt Nød." J. Smidth. selvskiftet, adj. som ei behøver at skiftes ell. deles. "Sild er selvskiftet Mad." Ordspr. Selvskildring, en. S. af sin egen Person ell. Charakteer. (Rahb.) Selvskud, et. 1. en Indretning, hvorved et Skud gaaer af v. løselig at træde p. eller berøre en Snor ell. Fieder, og som lægges skiult i Mark ell. Have mod skadelige Dyr og Tyve. 2. Gierningen at skyde sig selv. (usædvanl. Bagg. Ungd. Arb. I. 4.) Selvskyldner, en. i Lovsproget: den, som saaledes gaaer i Borgen f. en anden, at Creditor, naar det Skyldige ikke svares, kan sagsøge ham forend Skyldneren. Selvspægelse, en. Gierningen at spæge sig selv ell. sit Legeme. "Den Selvspægelse, jeg i min Barndom hørte snakke om." Rahbek. selvstændig, adj. 1. som bestaaer v. sig selv, hvis Væsen ei er afhængigt af, ell. en Deel af et andet, (P. Syv.) 2. som handler efter egne Grundsætninger og er fast i disse. En s. Mand, En s. Tænkemaade. "I Mennesket kalde vi denne selvstændige Virksomhed Villie og Frihed." Howitz. Deraf: Selvstændighed, en. ud. pl. — selvsyg, adj. i en lastværdig Grad egenkiærlig; meget egoistisk. "Smaalig er Sørgmodighedens hele Adfærd, indskrænket og selvsyg." Mynster. Selvsyge, en. høi Grad af Selvkiærlighed ell. Egoisme. (n. O.) "Naar Selvsygen bliver herskende i et Menneske, da anseer han Alt f. Ret, hvad han selv vil." Mynster. selvtagen, adj. som man tiltager, har tiltaget sig selv. En s. Myndighed. selvtilfreds, adj. tilfreds m. sig selv, m. sine Grundsætninger, sin Tænkemaade, sine Handlinger. (især om den, som er det for meget.) Deraf: Selvtilfredshed, en. ud. pl. — Selvtillid, en. Tillid t. egne Kræfter og Evner. "En hoimodig Selvtillid udbreder Rolighed over hans hele Væsen." Kampmann. Selvtægt, en. Gierningen, at tage sig selv den Ret, man v. Lovmaal burde søge. (D. Lov. I. 1. 3.) selvtænkende, adj. v. som veed at tænke selv, at anvende egen Siælsvirksomhed. "Landets selvtænkende og selvvirkende Fædre." Malling. Selvtænker, en. den, som er øvet i egen Tænkning og Grandskning, som ikke blot holder sig t. Andres Meninger og Ord. (Treschow.) Selvtænkning, en. egen Tænkning, Anvendelse af egne Siæleevner. Selvtænksomhed, en. d. samme. "Hvor mange af disse Mennesker staae i sand Oplysning og Selvtænksomhed under andre." Birkner. selvtænkt, adj. v. frembragt v. Selvtænkning. Selvudvikling, en. Udvikling inden fra, v. egne Kræfter, egen Virksomhed. selvvalgt, adj. v. som man selv har udvalgt sig. "En selvvalgt Anfører." O. Guldb. "Omsider tvangfri han — ad selvvalgt Vei fortumlet iler." F. Guldb. selvvillig, adj. d. s. s. frivillig. (Arreboe. Colding.) selvvirkende, adj. v. som virker v. egne Kræfter, som besidder Selvvirksomhed ɔ: virksom Anvendelse af vore egne (især Siælens) Kræfter; ell. en Anvendelse af disse, hvortil vi selv bestemme os. selvvoldt, adj. v. som een forvolder ell. paadrager sig selv. "Sorg af frugtløst Had og af selvvoldt Plage." Hertz. selvvorende, adj. v. vildt vorende. (Colding.)

Selvhed, en. [et nyt Ord; af selv.] 1. den Egenskab at have et Selv, at være sig selv, et særeget Væsen. "Selvheden, det eiendommelige Livsprincip, hvorved Mennesket er et Jeg, og dette bestemte Jeg." Mynster. 2. Egoisme. (Baden.) s. Selvkiærhed, Selvsyge.

Seminarium, et. pl. Seminarier. (et lat. Ord.) en Underviisnings-Anstalt, især f. dem, som ere bestemte til, i Tiden at blive Andres Lærere. — Seminarist. en. pl. -er. Lærling i et Seminarium.

Semslæder, et. ud. pl. [T. sämisch Leder.] blødt Skind, som Hvidgarvere berede af Faareskind, Dyreskind, m. m. og som har den Beskaffenhed, at kunne vaskes; Vaskelæder. (Moth.)

Sende, v. a. 2. [Isl. senda.] faae en Person t. at begive sig fra et Sted t. et andet, ell. en Ting t. at flyttes andensteds hen. (jvf. skikke.) At sende sin Tiener i Byen, (hvor man boer;) at sende ham ind t. Byen (fra Landet.) "Du sendte Sorgen; send os nu din Trøst!" Evald. — Send mig Brevet m. et sikkert Bud. At s. noget m. Posten. At sende (nogen) efter Brod, efter Aviserne (lade hente.) At s. Bud til, efter een. — fig. at s. een ind i den anden Verden, være Aarsag i hans Død. = Sendebrev, et. d. s. s. Brev, Skrivelse. Sendebud, et. en Person, der sendes m. et Budskab t. een. Sendefærd, en. (Isl. Sendiferd.) Reise som Sendebud f. een; Legation. (Moth.) (Gesandtskabsreise.) — Sendelse, en. 1. Sending. 2. Beskaffenheden, at sendes, ell. at være sendt. "De Gierninger, hvormed han havde beviist sin Sendelse." Mynster. — Sending, en. pl. -er. 1. Gierningen at sende. 2. det, som sendes; Forærling (Moth. Deraf: Sendingsmad.) Sendingsgods, ell. Sendegods, et. Gods, som sendes, føres nogensteds hen.

Sene, en. pl. -r. [Isl. Sin. A. S. Senve. T. Sehne.] 1. Strænge ell. Baand i dyriske Legemer, hvorved Been og Ledemod forbindes, ell. som tiene t. at bøie Lemmerne og spænde Musklerne. (Ligamenta.) Dette Stykke Kiød er fuldt af Sener (jvf. Seie.) 2. d. s. s. Nerve. (Moth. Denne Bemærk. findes dog ikke ell. sielden i nyere Skrifter.) = Senebaand, et. 1. d. s. s. Sene, 1. (Moth.) 2. et af Sener dannet ell. sam-

mensnoet Baand. "Lænken — den var et smidigt Senebaand." Öhlenschl. Senedrag, en. Senetrækning. (Moth.) senedragen, adj. som har Krampe ell. Senetrækning. senefuld, adj. fuld af Sener. "Den senefulde Krop." Storm. uegentl. for: senestærk. "Og drag Staalhandsken p. din senefulde Haand." Storm. Seneknude, en. Knude p. en Sene, Nerveknude. (Moth.) Senekrop, en. En senefuld, senestærk Krop. Senekrympning, en. Senetrækning. Senesamling, en. Forening af flere Sener p. eet Sted. Senesaft, en. Nervesaft. "Senesaft og Marv i Been." Nord. Bruun. senestærk, adj. stærk af Sener; muskelstærk. "Den senestærke Kæmpe de blanke Plader rysted." Öhlenschl. "Omsider slappes senestærke Arm." S. Blicher. Senetrækning, en. Krampetrækning, Senedrag. (v. Aph.)

Senegræs, et. Navn, som flere indenlandske Planter have, bl. a. Nardus stricta, der voxer i dæmpet Flyvesand, og en anden Sandvæxt: Hielme, Klittetag (Arundo arenaria.)

Senep ell. Sennep, en. En bekiendt Plante, hvis Frø bruges som Krydderi t. Mad og i Lægekonsten. Hvid, sort Sennep. Sinapis alba, nigra.

Sener, pl. Navn p. en Plante, som v. sin meget lange, krybende Rod er fortrinlig skikket t. at dæmpe Sandflugt (Steengræs, Bakkegræs.) Carex arenaria. (D. Lov VI. 17. 29.)

Seng, en. pl.-e. [Isl. Sæng.] 1. en Indretning, hvori redes et Leie af Dyner, Madratser o. d. for at sove ell. hvile derpaa. En Jernseng. En Bueseng, Himmelseng, Topseng, Thronseng. Ved Hovedet, v. Fodderne af Sengen. At rede Sengen. At gaae i Seng, til Sengs ɔ: lægge sig i Sengen f. at sove; lægge sig. Han er alt i S. ɔ: har lagt sig. Han var saa syg, at han maatte lægge sig t. Sengs. At ligge t. Sengs, at holde Sengen ɔ: ligge f. Svagheds Skyld. Han kan endnu ikke være oven Senge. At søge Seng med een. 2. fig. den Fordybning i Jorden, hvori et rindende Vand har sit Løb; Flodseng. = a.) Sengkammer, et. Kammer, hvor en Seng haves og bruges, Sovekammer. Sengklæder (rettere Sengeklæder) pl. Dyner, Puder o. d. hvoraf Leiet redes i Sengen. b.) Sengebaand, et. Baand, som fæstes v. Sengehimmelen, hvorved den Liggende kan lette sig op fra Leiet. Sengebetræk, s. Dynevaar, Pudevaar. Sengebræt, et. Bræt som hører t. en Seng ell. til en Sengebund. Sengebund, en. den Deel af Sengen, hvorpaa Sengklæderne hvile (enten p. Bræder ell. udspændte Remme.) sengebunden, adj. v. som ei kan forlade Sengen ell. Sygeleiet. "Syg og sengebunden." Kingo. Sengebækken, et. B. hvormed Senge varmes. Sengedyne, en. Dyne som bruges i en Seng. Sengedækken, et. Sengetæppe. Sengedør, en. D. til at skyde f. en Seng, indrettet som et Skab i Væggen. (Moth.) Sengefiæl, en. d. s. s. Sengebræt. Sengefod, en. Fod, hvorpaa Sengen hviler. Sengegardin, et. s. Sengeomhæng. Sengegiord, en. Giorde, hvoraf Sengebunden giøres, i St. for af Bræder. Sengehalm, en. H. som lægges p. Sengebunden i St. f. Madrats. Sengehest, en. et Redskab t. at sætte f. Sengen, at Dynen ei skal falde af. (Moth.) Sengehimmel, en. Overdelen af en Seng, Loft over en Seng. Sengekammer, et. s. ovenfor Sengkammer. Sengeklæder, pl. s. ovenfor Sengklæder. Sengeknap, en. K. paa Enden af en Sengestolpe i en Seng uden Himmel. Sengekrands, en. En Krands, udstoppet m. Krølhaar og overtrukken m. Skind, som lægges i Sengen under Syge, der tage Skade af et langvarigt Leie. Sengekurv, en. Kurv, der bruges som en S. Sengelagen, et. L. til en S. Sengelaug, et. det, at to ligge sammen i een Seng. contubernium. (Moth.) Sengeleie, et. Leie i en S. (J. Boye.) sengeliggende, adj. v. som maa holde Sengen f. Sygdoms Skyld. Sengemager, en. Snedker, som giør Senge. Sengeomhæng, et. Spærlagen ell. Gardiner, som hænges om en Himmelseng. Sengepotte, en. Natpotte. (Moth.) Sengepude, en. Pude, som hører t. en Seng. Sengereder, en. En Betient, hvis Bestilling er at rede Sengene i et stort Huus. Sengero, en. Ro t. at hvile i Sengen, Nattero. Sengerækker, pl. smalle Træstykker, som lægges i St. f. Fiæle i Sengebunden. (Moth.) Sengeskammel, en. Skammel t. at stige op i en høi Seng. Sengested, et. en Seng uden tilhørende Sengeklæder. Sengestok, en. d. s. s. Sengestolpe. Sengestolpe, en. En af de fire Hiørnestolper i en S. hvortil Sengefiælene fæstes. Sengestue, en. Stue m. en Seng i, Sengkammer. "De norske Bønders nu brugelige Sengestuer, der kun staae Fremmede t. Tieneste." (Athene. III. 453.) Sengestykke, et. Sidefiæl ell. Endestykke af en Seng. (Moth.) Sengesøster, en. Fruentimmer, som har Seng tilfælles m. et andet. Sengetid, en. den Tid om Aftenen, da man pleier at gaae t. Sengs. Sengetop, en. den øverste Deel af en Topseng. Sengetæge, en. Væggeluus. (Danske Tilsk. I. 145.) Sengetæppe, et. Tæppe, som bredes om Dagen over en S. ell. som bruges t. at hylle over sig i Sengen, i St. for Overdyne. Sengetøi, et. det, som hører t. Sengen, Dyner, Puder, Lagen, m. m. Sengevarme, en. den Varme, man faaer v. at ligge i en S.

Sengevarmer, en. Indretning t. at varme en Seng; Sengebækken.

Sennep, s. ovenfor Senep.

Sennesblade, pl. Blade af en udenlandsk Buskvært (Cassia Senna) som bruges i Lægekonsten.

Sentents, en. pl.-er. [af Lat.] et Tankesprog, Fyndsprog, Ordsprog, en Leveregel.

September, en. Aarets niende Maaned, hvis danske Navn er Fiskemaaned.

Sergeant, en. pl.-er. [Fransk.] Underbefalingsmand over Krigsfolk t. Fods, den næste efter Lieutenanten.

Serk, en. s. Særk.

Serviet, en. pl.-ter. (et fransk Ord.) et Bordklæde, en Haanddug v. Bordet.

Sevenbom, en. Navn p. en udenlandsk Vært, der bruges i Lægekonsten. Juniperus Sabina.

Sex, Hovedtal (6) hvoraf Ordenstallet: den, det siette, og Sammens. sexaarig, adj. Sexaaring, en. den som er 6 Aar gammel (mest om Dyr.) sexdobbelt, adj. sexfold. sexfold, adj. 6 Gange saa stor, 6 Gange taget. (uforanderligt.) sexfoddet, adj. som har 6 Fødder. Sexkant, en. En sexkantet Figur, et sexkantet Legeme. sexradet, adj. som har 6 Rader. s. Byg. sexspændt, adj. forspændt m. 6 Heste. At kiøre i en s. Vogn. (s. firspændt.) Sextal, et. o. fl.

Sexten, Hovedtallet 16. Deraf Ordenstallet: sextende. — Sextendeel (egentlig Sextendedeel.) $\frac{1}{16}$ af et vist Maal, en vis Størrelse. En Alen og en Sextendeel.

Si, en. pl.-er. [Isl. Sia. A. S. Sif.] et Redskab t. at sie noget igiennem; især. et saadant, der bestaaer af en cylindrisk Ring, hvori er udspændt en Haardug; en Haarsi, Melkesi. (jvf. Sigte, Sold.) = Hertil hører: sie, v. a. 1. [Isl. sia. N. S. s i j e n.] lade flydende Ting løbe giennem en Si e. d., for at skilles v. tykke Dele, ell. ved Ureenlighed. At sie Melk. At sie Grynene fra Suppen. siede Erter. At sie noget giennem Trækpapir. (s. assie.) — Siebøtte, en. Bøtte, hvori man lader det løbe, som sies; Melkebøtte. Siekar, et. Siebøtte. Sieklud, Sieklæde, et. Klud ell. Dug, som bruges t. at sie giennem. Siekurv, en. Et Slags stor Si, lignende en Kurv, der bruges f. E. v. Ølbrygning. (Moth.) Siepose, en. P. til at sie giennem. (Moth.)

Siaske, v. n. søle i Vand, gaae i Væde ell. Dynd, og giøre sig vaad. Deraf: siasket, adj. v. vaad og sølet. Et siasket Føre. (dagl. Tale. jvf. slaske.)

Sid, adj. [I. sidr.] 1. som hænger langt ned, og tillige er løs ell. vid. side Klæder (mods. korte og stramme.) En sid Kiole, Kappe. — Heraf: sidbuget, adj. om Dyr, som have en hængende Bug. 2. lav, lavt liggende. (kun om Jord.) En sid Egn. side Jorder. = Deraf: sidlændet, d. s. s. sid, 2. En sidlændet Mark. — Sidhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være sid.

Sidde, v. n. sad, har siddet. [Isl. sitia. A. S. sittan.] 1. være i en saadan Stilling, at Overkroppen hviler opret p. Enden af Rygbenet og Rumpebenet m. de omgivende Muskler, tillige meer ell. mindre understøttet v. Laarene (i Modf. t. at staae og at ligge.) At sidde paa Gulvet, p. en Stol. At s. ved Bordet. At s. til Bords (f. at spise.) At s. til Hest. Bliv siddende! — At s. for en Maler (f. at betragtes af.) Uegentl. At føre et siddende Liv. Siddende Arbeide (som forrettes siddende.) 2. i samme Bemærk. men m. et activt Bibegreb, og i Forbindelse m. nogle præp. At sidde af o: staae af Hesten. Rytteriet fik Befaling at s. af. — At s. hos, sidde hvor flere sidde. Kom og sid hos! — At sidde ned. Sid ned! o: sæt dig. Han bød mig ikke engang at s. ned. — At sidde op. a.) stige t. Hest. (især om flere samlede, og om Rytteri.) b.) reise sig, staae op (af Sengen.) hos Almuen. (Han er endnu ikke opsiddet o: opstaaet.) 3. figurl. a.) boe, opholde sig, have Sæde. (kun i enkelte Tilfælde og i høiere Stiil.) Her sad fra ældgamle Tider et krigersk Folkeslag. I det Tidsrum, da Paverne sad i Avignon. Greven sad imidlertid rolig p. sin Borg. (jvf. Sæde.) b.) være i en vis, m. Rolighed ell. Mangel p. Bevægelse forenet Tilstand ell. Forretning. At s. hiemme. Sidde i Retten (om Dommere, Bisiddere.) At s. i Raadet, i en Commission. At s. i Fængsel. Han sidder i Castellet. At s. paa Vand og Brød (være dømt til.) Han sad imidlertid stille (var uvirksom) og ventede p. Udfaldet. c.) om livløse Ting: være p. et Sted, være fæstet paa. Hatten sidder p. Hovedet. Der sidder et Skilt over Døren. (Ogsaa Solen, Stiernerne siges at sidde paa Himmelen.) Vognen blev siddende i Uføret (kunde ikke trækkes op,) Det sidder mig f. Brystet. d.) om Klæder p. Kroppen: passe. Denne Kiole sidder ikke godt i Livet. 4. Med præp. og adv. At s. af, s. ovenfor, 2. — sidde fast, være fæstet til; s. saaledes, at det ikke falder af. Ogsaa: At sidde fast i en Mose. — sidde hos, s. ovenfor. — sidde inde m. Penge, m. et Regnskab o: ikke giøre Rede for, i. betale. — sidde op, flytte sig høiere op i et Sæde. Sid høiere op v. Bordenden! (jvf. ovenfor, 2.) — sidde over. Han sidder uophørlig over Bøgerne. At s. over, i Dands: lade en ell. flere Dandse gaae forbi uden at tage Deel deri. Drengen maatte t. Straf sidde over i Skolen. (s. over, C. 5.) = Siddefiæl, en. Fiæl, Bræt t. at sidde p. f. Ex. hos Vævere. (Moth.) siddekiær, adj. som er meget f. at sidde. — Sidden, en. det,

at sidde. At skade sin Helbred v. for megen Sidden.

Side, en. pl.-r. [Isl. Sida.] 1. den Flade af et Legeme, som hverken er for ell. bag-, men imellem disse. Saaledes i den høire, venstre S. af det menneskel. Legeme, af en Bygning, m. m. At gaae paa, at sidde v. eens høire S. (fig. I Genie kan han ikke sættes v. Siden af denne Digter ɔ: lignes m. ham.) At have Ondt i Siden. At lægge noget p. Siden. At angribe Fienden fra Siden (i Flanken.) En S. Flesk ɔ: Halvdelen af et slagtet Sviin, ud. Hoved og Ryg. Heraf Sidebeen, Sidebygning, ɾc. 2. enhver Flade p. et Legeme (undtagen, i nogle Tilfælde, den øverste og nederste.) En Tærning har 6 Sider. Taarnet har Vinduer p. alle Sider, og ovenpaa er en Altan. Forside, Bagside. (Har et Legeme kun to Flader, ud. mærkelig Tykkelse, ell. denne er betydeligt mindre end Breden, kaldes disse Flader Legemets Sider. Den rette, vrange S. paa Tøi. Saaledes har et Blad Papir, en Mynt, m. m. to Sider. Sider i en Bog (Pagina.) At lægge en Muursteen p. Siden (modsat p. Kant.) 3. fig. om Sammenhold af flere; Parti. Han er p. vor S. Han søgte at faae ham p. sin Side. Paa Fiendens S. Ogsaa uden Hensyn t. Modpart ell. Modparti. Paa Fædrene, Mødrene Side. Skylden er ikke p. min, men p. hans S. Fra min S. skal intet mangle. 4. Kant, Led. Den østlige, nordlige Side. De gik hver t. sin S. Vandet strømmede ind fra alle Sider. At betragte, besee, undersøge noget p. alle Sider. At lægge noget t. en Side ɔ: af Veien. (s. tilside.) Han tog ham t. en S. (f. at tale allene m. ham.) 5. Art ell. Maade, hvorpaa noget viser sig, ell. hvorpaa man betragter, forestiller sig en Sag. At vise sig fra en god S. Det er en af hans gode Sider. Tingen kan sees fra meer end een S. At see noget fra den gode, onde Side. "Hvor gierne see vi kun vort Anslags gyldne Side." Evald. = Sideaabning, en. Aabning i Siden af en Gienstand; A. til en af Siderne, ikke for ell. bag til. Sidearv, en. Arv, som falder ikke i lige nedstigende Linie, men i en Sidelinie. Sidearving, en. den, som tager Sidearv, som ikke nedstammer i lige Linie fra den Afdøde. Sidebeen, et. Ribbeen. Sideblik, et. Blik t. en Side, ikke lige frem. — fig. a.) Hensyn t. en Bisag. "Tanken om et Sideblik til Vinding kan alt beskygge Dyden." Evald. b.) i Talen: en Yttring i Forbigaaende, hvorved sigtes t. noget (Allusion.) "Et bittert Sideblik t. de Indskrænkninger, som herved foretages." Rahb. Sidebræt, et. B. som danner Siden af en Ting, f. E. i en Seng. Sidebygning, en. B. ved en af Hovedbygningens Sider. Forhuus og Sidebygninger. Sidedør, en. Dør v. Siden af en Hoveddør, ell. paa Siden af et Huus. Sideflade, en. den Flade af et Legeme, som er p. en af dets Sider, hverken for ell. bag, neden ell. over. Grundfladen og Sidefladerne. Sidegang, en. G. ved Siden af en Hovedgang. Sidegavl, en. Gavl p. Siden af et Huus. Sidehuus, et. d. s. s. Sidebygning. sidelangs, adv. p. Siden, langs m. Siden. (Moth. Arreboe. Heraem. 69.) Sidelinie, en. 1. en af de Linier, som udgiør Siderne i en Figur; modſ. Grundlinie. 2. i Slægtregistere: en Række af Frænder, som nedstamme fra Broder ell. Søster t. Stamfaderen, ell. af Sidearvinger; modſ. Hovedlinie. Sidemand, en. den, som sidder ell. staaer næst v. en anden, v. Siden af ham. Sidemuur, en. Muur, som udgiør Siden af en Bygning; (f. E. modsat Endemuur) ell. som er opført v. en Side. (Krafts Mech.) Sideplanke, en. P. paa Siden af noget, f. E. af et Skib. Siderod, en. Rodskud fra Siden af Hovedroden. (Olufsen.) Sidesmerte, en. Smerte i en af Legemets Sider. Sidespring, et. Spring t. en Side, ikke lige frem. At giøre S. "At een giør skieve Sidespring, en anden aldrig kan gaae lige." Tode. Sidesting, et. Sting, pludselig og heftig Smerte i Siden. Sidestue, et. d. s. s. Sideværelse. (Baggesen.) Sidestykke, et. 1. egentl. et Stykke, som udgiør Siden af en Ting. Rygstykke og Sidestykker i en Kiole. 2. noget, der sættes ell. kan sættes t. Sammenligning v. Siden af noget andet. (det fr. Pendant.) Sidestød, et. Stød i Siden. Sidetal, et. T. paa Siderne, Bladsiderne i en Bog. Sidetegning, en. T. af et Ansigt fra Siden, Profil. (Ambergs Ordb.) Sidetrappe, en. 1. T. ved Siden af en Hovedtrappe. 2. Trappe, som er p. Siden f. E. af et Skib. Sidetryk, et. Tryk, som gives i Siden, skeer fra en S. Bygningens, Murens Sidetryk. (Sidetrykning. Kraft.) Sidevei, en. 1. Vei, som løber langs med, v. Siden af en anden. 2. V. som løber af t. en Side. sidevendt, adj. v. vendt t. Siden, mod en S. Sidevind, en. V. som blæser mod en af det seilende Skibs Sider. Sidevæg, en. V. som er p. Siden af et Huus. Sideværelse, et. V. ved Siden af et andet, ell. ved Siden af en Sal. Sideværge, et. Kaarde ell. andet V. som bæres v. Siden. (Moth.)

Siden, adv. og conj. [I. sidan. A. S. sythan.] A. adv. 1. efter den Tid, (saavel om den nærværende, som en forbigangen) derefter, længere hen i Tiden. Først læste han; siden gik han i Haven; endelig (tilsidst) satte han sig til at spille. Nu kan jeg ikke komme; men jeg kommer, skal komme siden. Lad det beroe til s. (ligeledes br. siden efter.

Jeg skal s. efter fortælle dig det.) — Ogsaa i Stedforhold om Orden ell. Følge: Forrest gik Prindsen; næst ham fulgte Rigets Store; siden kom den øvrige Adel. 2. fra et vist Tidspunkt, efter at, efter en vis Tid, m. Bibegreb om uafbrudt Tidsfølge. T. seit. E. since. (i hvilke Tilfælde siden kan ansees som Overgang fra et Adv. til en Præpos. og udtrykker Hensyn t. et dobbelt Tidspunkt, nemlig det forbigangne, som nævnes, og det nærværende, som menes, eller ogsaa en sildigere forbigangen Tid, der ligeledes nævnes.) (jvf. efter. A. 6.) Han sagde mig engang i Vinter, at han siden Broderens Giftermaal kun eengang havde talt m. ham. Hun har været sengeliggende s. Juul (fra Juul af.) Siden han reiste, har man ikke hørt fra ham. Siden den Dag hørte man ham aldrig tale. Siden Carl den Store har Europa ikke seet hans Lige i Daad. Siden den Tid, s. i Vinter, s. i Gaar, s. Foraaret. (Udtrykkes derimod en Tidslængde af den forbigangne Tid, br. ikke siden, men i. Jeg har i mange Aar ikke seet ham. "siden mange Aar," er udanskt.) Derimod br. siden 3., efter et Subst. efter adv. længe, og efter præp. for, til at udtrykke den forbigangne Tid. Det er mange Aar s. jeg har seet ham. Hvor længe er det siden? — Det er for længe siden, f. lang Tid siden skeet. For tre Aar siden besøgte han mig engang. For en Maaned siden blev han syg, og har siden (efter den Tid) ikke været ude. B. conj. eftersom, efterdi, da. Siden han endelig vil have det, saa giør det. Siden vi nu alle ere samlede. Jeg er fornøiet dermed, siden du er det. (I ældre T. seit.)

Sidhed, en. ud. pl. s. adj. sid.

Sidst, adj. og adv. [I. sidast, af sid. silde.] 1. som ikke har nogen anden af samme Slags efter sig; (det Mods. af først) saavel om Tid, som om Sted, om Orden ell. Følge. Aarets sidste Dag. Han var den sidste, der kom. Han kom med, blandt de sidste. Hvo var sidst? Sidste Gang jeg saae ham. I sidste (forrige) Krig. I den sidste (sidst forløbne) Maaned. Det sidste Brev. Det er den sidste By, inden man naaer Grændsen. Han var den sidste Mand af sin Stamme. "Hvor Folk ved Havet boe, er Fiskeren den Sidste, som ei er Kongen tro." Øhlenschl. Det er de sidste Penge, jeg eier. Hans sidste Villie (Testament.) (s. tilsidst.) 2. adv. a.) Han kom sidst (ultimus advenit.) sidst p. Sommeren (in fine æstatis.) b.) for: sidste Gang. Sidst jeg saae ham, sidst han var her. Tak for sidst! c.) for: tilsidst. "Sidst reises Gavl og Tag, og Spiir m. Krands oprettes." Arreboe. = sidstafvigt, adj. d. s. s. sidst, om Tiden. (i Brevstiil: Sidstafvigte 10de Januar.) sidstleden, adv. nylig, forleden. = Sidstning: i Sidstningen, p. Sidstningen, tilsidst, t. Slutningen.

Sie, v. a. 1. s. under Subst. Si.

Sielden, adj. og adv. pl. sieldne. [I. sialdan.] som ikke tidt skeer, findes, er ell. bliver til. En sielden Begivenhed. En s. Bog, Plante. Det er sieldent at finde ham misfornøiet. Sielden saae man ham lee. — Sieldenhed, en. 1. Beskaffenheden at være sielden. 2. pl. -er. en sielden Gienstand. Denne Bog er en stor S. Han eier mange Sieldenheder.

Siette, Ordenstal af Sex. Siettedeel, en. Han gav ham Siettedelen deraf. — Siettepenge. Siette- og Tiendepenge, Afgift af Arv, som føres udenlands.

Sig, pron. recipr. uforanderligt i Kiøn og Tal. (I. sig.) bruges om tredie Person ell. Ting, naar Handlingen, som v. den skeer, gaaer tilbage p. den selv; ell. i St. for den Gienstand, der er Object f. sin egen Handling; og saaledes v. alle tilbagevirkende (reciproke) Verber. (Undertiden tilføies selv, hvorved Udtrykket forstærkes.) Han slog sig i Hovedet, stødte sig p. Bordet. Enhver er sig selv nærmest. Han er sig selv værst. Hun tager fra sig selv f. at give Børnene. Man maa ærgre sig over en saadan Opførsel. Hver for sig o: enhver særskilt. I sig selv o: i Tingen selv, som Tingen virkelig er (re ipsa.) (I plur. er Brugen af dette pron. ikke ganske bestemt. Det hedder: Kongen forbød Stænderne at blande sig i denne Sag. Kongen og Dronningen viste sig f. Folket. Begge glædede sig over det heldige Udfald. — Men i Talesproget høres hyppigen: Forældrene tage dem det meget nær. Præsterne blandede dem i Sagen. De maatte hielpe dem selv saa godt de kunde o. s. f. — Almindelig er ogsaa den Sprogbrug, at hvor den 3die Person i pl. bruges i Tiltale, i St. f. den anden Pers. i sing. der følger ikke sig, men Dem efter. De giør Dem alt for megen Umage. Hvor har De stødt Dem? De maa skamme Dem! o. s. f. — Ligeledes maa bemærkes: at hvor Verbet staaer i pl. og Handlingen ikke saameget gaaer tilbage p. Personerne overhovedet, som den virker indbyrdes ell. giensidigen, der bruges i Dansken ikke sig, men hinanden ell. hverandre. De elske hinanden (ikke sig) som Brødre. Alle ligne hverandre. To modsatte og lige Kræfter ophæve hinanden. Denne Sprogbrugens Lov findes hos nyere Digtere (f. E. Baggesen, Øhlenschlæger o. a.) ikke sielden overtraadt.

Sig, en. pl. -e. (forældet; men br. i Jylland. I. Siki, af siga. synke.) en Vandsamling, Sump, Vandpøl. "Der er længe Vand i sure Sige." Ordspr.

Sige, v. a. sagde, sagt. [I. segia.]

1. give noget tilkiende v. Ord ell. Tale; fremføre en Mening ell. Tanke mundtlig. Hvad sagde han? Jeg har sagt ham det to Gange. Han sagde, at han ikke kunde komme. (jvf. tale.) "Man kan sige meget m. faa Ord; derimod kan en Person tale meget, og dog kun sige lidt, naar han m. mange Ord kun har udtrykt faa Tanker." Müller. — At sige ja t. noget. At s. Sandhed. Jeg har noget at s. dig. At s. een god Morgen, god Nat. At s. Tak. — Jeg har ladet mig sige (fortælle; man har sagt mig.) Man siger, der siges ɔ: der fortælles, Rygtet gaaer. (pass. Han siges at være fængslet ɔ: der siges at han er. Man har sagt ham død.) Hvad vilde han sige dermed? (hvad meente han.) Som sagt, (som jeg har sagt) jeg kommer ikke. Som jeg siger dig, han er død (naar man gientagende bekræfter.) Saa at sige, p. en Maade, næsten. Han har, saa at sige alt givet sit Samtykke. End sige (ne dum: saa meget mindre.) Han er ikke engang forlovet, end sige gift. Jeg vil ikke giøre det f. min egen Slægt; end sige at jeg skulde giøre det f. Fremmede. [Hos Müller hedder det: "Man siger ikke noget, uden at Talen udtrykkelig henvendes t. en Person. Man taler t. Mængden, og siger noget t. de Enkelte." Dog hedder det: han sagde i sin Tale ɔ: han yttrede p. et vist Sted i Talen den Tanke ell. Mening. At tale betegner den mundtlige Meddelelse i Alm.; at sige gaaer mere ud p. en bestemt Yttring af Tanken.] 2. I sig. ell. mere indskrænket Betydning: a.) melde (ogsaa skriftlig, v. Bud o. s. v.) Jeg har sagt ham det i mit forrige Brev. Jeg lod ham sige v. min Tiener. b.) sige p. en befalende Maade, byde. Jeg siger dig, lad det ligge! Her har han intet at s. Han har intet at sige (befale) over mig. c.) skrive, udtrykke sig skriftlig (naar man anfører noget af et Skrift.) Saaledes siger Cicero. d.) giøre bekiendt, melde, underrette om p. enhver Maade. At sige noget v. Miner, Lader. Min Følelse, Samvittighed har sagt mig det. Der er meget, som siger mig, at hans Sindelag har forandret sig. e.) betyde. Hvad vil dette sige? Det vil sige saa meget som at han ikke kommer. Et intet sigende Udtryk. f.) gielde, være af Vigtighed. 100 Rdlr. siger ikke meget. Han har intet mere at sige (gielder intet mere.) Han har meget at s. hos Ministeren. 3. Uegentlig br. dette V. ogsaa, især i d. Tale, deels om Dyrs Røst, deels om Lyd, som p. anden Maade frembringes. Knæk! sagde Glasset. 4. med præp. og adv. sige af. a.) afbestille (jvf. affige.) At sige en Forsamling, et Giæstebud af. I Gaar lovede han at komme; i Dag har han sagt af. b.) At s. sig af med en Bestilling, frasige sig. — sige efter, s. for, fremsige efter en andens Ord; ell. hvad en Anden skal sige efter. Han sagde efter Alt hvad den anden sagde for (foresagde ham.) — sige forud, sige en Ting førend den skeer. s. forudsige. — sige sig fra noget, d. s. s. frasige sig. — sige frem, sige, fremføre sin Tale. Siig frem hvad du har at sige! — sige imod. Altid vil han sige imod. s. modsige. — sige om, sige p. ny. Jeg siger ikke om, hvad jeg engang har sagt. — Sige op, ophæve noget som var sluttet, indgaaet. (s. opsige.) Han vil sige op hvor han boer. Hun har sagt op t. Maidag (opsagt sin Tieneste.) — At sige een noget paa: beskylde, give Skyld f. noget. Man kan ikke sige ham paa, at han er ødsel. "Alt hvad der vrangelig siges os paa, som om vi skulde gaae visse Bedragere t. Haande." Rahb. — Sige til. a.) At s. een til hvad han skal tale, skrive (lægge ham Ordene i Munden, i Pennen.) b.) At sige til i Tide (vare, advare, fremkomme m. det man har at sige.) jvf. tilsige. — sige ud. At s. een ud af de Værelser, han boer i ɔ: opsige ham Leien. (jvf. udsige.)

Sigende, et. (partic. act. af sige, brugt som n. s.) det, som siges, fortælles. Efter hans Sigende. Efter Sigende skal Fienden være landet.

Signal, et. pl. -er. (fransk.) et Tegn, hvorved noget i Afstand gives tilkiende, ell. en Befaling gives. At give et S. Dag-Signaler, Nat-Signaler p. Flaaden. — Signalbog, en. B. hvori vedtagne og gieldende Signaler findes optegnede og forklarede. Signalflag, Signalskud, o. fl.

Signe, v. a. 1. egentl. betegne m. Korsets Tegn, giøre Kors over. At korse og s. sig. "Den som har Korset, signer sig selv." Ordspr. (J. signa.) 2. d. s. s. velsigne. (T. segnen.) Gud signe dig! "Vandreren — veemodigt signer dig, dit Liv, din Slummer." F. Guldb. "At han maa kiøbe den signende Fred f. græssende Hiorde." Hertz. 3. læse Bønner og Formularer over een, ell. bruge anden Overtro f. at fordrive Sygdom m. m. Signen, Maalen, Igienviisning, m. m. forbydes i D. Lov. VI. 1. 12. — Deraf: Signekiærling, Signekone, Signeqvinde, en. Qvinde, som befatter sig m. saadan Overtro.

Signet, et. pl. -er. [J. Signet; men formodentlig et nyere Ord.] Redskab t. at forsegle m. hvori Navn ell. andet er udgravet. (Segl, 2.) — Signetring, en. R. der bruges som Signet. Signetstikker, en. den, som udgraver Navne, Vaaben m. m. i Signeter.

Sigt, n. s. i Udtrykket: Sigt og Sagefald (ɔ: Sigtfald og Sagefald.) Bøder, som falde v. Processer.

Sigt, n. s. (det T. Sicht.) Foreviisning. br. blot i Kiøbmandsstiil, om Vexel-

brevets Foreviisning. Tre Uger efter Sigt (efterat Verelen er præsenteret.)

Sigte, v. a. 1. [Sv. sækta, af Sak.] lægge til Last; beskylde (især offentlig ell. for Retten), tiltale een efter Beskyldning, Klagemaal. "Man sigter blot Samtidige — men baade Døde og Levende kunne beskyldes." Müller. At sigte een for Drab, f. Tyveri. "Sigter den Dræbte, førend han døer, Nogen for Banemand." D. Lov. VI. 6. 15. At s. een p. hans Ære. Den, som sigter, bør bevise. "Man anklager, naar man beskylder een f. Øvrighed, Foresatte ell. Høiere. Man sigter, naar man lægger en Person en vis Gierning t. Last." P. E. Müller. (Synes neppe at være beslægtet m. efterfølgende; snarere maaskee m. det Isl. sekr, strafskyldig, skyldig i Forbrydelse.) = Sigtelse, en. bestemt Beskyldning, især offentlig ell. for Retten. Sigtelsesed, en. i Lovsproget: den Ed, som en Part tillades at aflægge, f. at udfylde det Beviis, han skal føre. (juramentum suppletorium.)

Sigte, v. n. 1. [af see.] henvende Synet m. Omhu p. en Gienstand, som man vil ramme m. Skud e. d. At sigte til een, p. een m. en Bøsse. At ramme der, hvor man sigter. At sigte rigtig. — fig. Det er dette, han sigter efter (ↄ: tragter efter, attraaer.) 2. gaae ud paa, have Hensyn til. Disse Udtryk sigte til hans tidligere Forhold. Hvortil sigter dette Sted i hans Brev? = Sigten, en. Gierningen at sigte. — Sigtekorn, et. p. Geværer: en liden Knap p. Enden af Bøsseløbet. Sigtelinie, en. Linien, hvori man sigter, v. at skyde. Sigtepunkt, et. det Punkt, hvortil man sigter.

Sigte, et. 1. Maal, hvorefter man sigter. Der er Sigtet. Dette var hans S. At tage Sigte af, paa noget. — figurl. "Dog aldrig tabte han sin Reises Hovedmaal af Sigte." Wandal. 2. Forhøining m. et Indsnit i p. en Bøsse, hvorigiennem man sigter t. Kornet (Sigtekornet) v. Mundingen af Bøsseløbet. 3. Synlighed, det, at blive synlig. At komme i Sigte. (som et seilende Skib.) At faae noget i Sigte, faae Syn p. noget.

Sigte, en. pl.-r. [Isl. Sigti.] et Kar ell. Redskab m. hullet Bund t. at sigte tørre Varer igiennem. En Haarsigte, Grynsigte, Meelsigte. (jvf. Si, der br. om et lignende Redskab t. vaade ell. flydende Ting, og Sold.)

Sigte, v. a. 1. [Isl. sigta.] skille grovere Dele i tørre Varer fra de finere, v. at ryste disse giennem en Sigte ell. et Sold; sælde. At sigte Gryn, Meel. — Sigtebrød, et. B. som er bagt af Sigtemeel. Sigtedug, en. Dug, Haardug, som udgiør Bunden i en fiin Sigte. Sigtekage, en. Sigtebrød, ell. Kage af fiint Meel. Sigtemaling, en. Maling, hvorefter Melet tillige sigtes (mods. Grovmaling.) Sigtemeel, et. fiint, sigtet Meel. Sigtemølle, en. M. som er forsynet m. Sigteredskab ell. Sigteværk. Sigtepose, en. P. med Huller i, hvorigiennem Meel sigtes. = Sigtning, en. Gierningen at sigte (Meel.)

Siirlig, s. ziirlig, pyntelig.

Sikker, adj. pl. sikkre. [T. sicher.] 1. som er uden Fare, fri for Fare, tryg. Her er man s. for Kuglerne. "For at giøre Staten sikker for indvortes Fornærmelser." D. Guldb. Han er ikke s. for sine Fienders Efterstræbelser. At være sikker p. sit Liv. Man staaer ikke sikkert p. denne Brink. 2. som man trygt, uden Fare kan bruge, betiene sig af. Hesten er ikke sikker ↄ: den er tilbøielig t. at snuble. En s. Vei, Havn. At sende noget m. en s. Leilighed. En sikker (paalidelig) Mand. 3. som ikke tager feil; ell. som man kan lide paa, vis. En s. Smag, Dømmekraft. En s. Efterretning. Du kan sikkert forlade dig herpaa. "Man siges at være vis paa en Ting, naar man veed og indseer; sikker naar man veed og troer." Sporon. = Sikkerhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, Tilstanden, at være sikker; Tryghed. At være, komme, at sætte sig i S. for noget. At have Sikkerhed f. sin Eiendom; give een S. for en Fordring. "Sikkerhed giør at vi ikke frygte; Vished, at vi ikke tvivle." Sporon. "Fordi han ikke har Sikkerhed nok f. at bevare det, han samler, for Efterkommerne." Sneedt. — sikkerlig, adv. visseligen.

Sikkre, v. a. 1. [af adj. sikker.] tilveiebringe Sikkerhed imod noget, imod en Fare, et Tab; betrygge. (Det br. dog mest kun recipr.) At sikkre sig imod noget; sikkre sig for Tab. At sikkre sig selv, uden Hensyn t. Andre. — Sikkring, en. tilveiebragt Sikkerhed, Betryggelse. — Sikkringsmiddel, et. M. til at sikkre noget ell. sikkre sig selv. Et Sikkringsmiddel imod Smitter, imod Pesten.

Sild, en. pl. d. s. [T. Sild.] en bekiendt, i Norden almindelig Saltvandsfisk. Clupea harengus. — Sildebaad, en. B. som br. ved Sildefangst, ell. Sildefiskeri. Sildegarn, et. G. som sættes f. Sild. Sildelage, en. Lage af saltede S. Sildeleg, en. Sildenes Æg. (Moth.) Sildesalat, en. En Ret af smaahakket salt Sild blandet m. Eddike, Løg m. m. Sildesaltning, en. Gierningen at lægge S. ned i Tønder m. Salt. Sildeskæl, et. s. Skæl. Sildestade, et. Sted, hvor Sildene fanges, hvor Sildegarn sættes. (Moth.) Sildestimmel, en. En stor, samlet Mængde Sild, der i Havet søge een Vei, f. E. ind i en Vig ell. Fiord. (Nord. Brun.) Sildetønde, en. T. hvori Sild saltes. Sildevrager, en. En, hvis Bestilling er at eftersee, undersøge nedsaltede Sild. (Moth.)

Silde, adv. [I. sid, sidarla, sidla.] som skeer, er, kommer sildig. (modf. aarle.) Silde om Aftenen. Silde (langt ud) paa Aaret. At komme for silde. Det er nu for silde. Bedre silde, end aldrig. "Silde Bod, gjør sjelden god." Ordspr. (hvor silde staaer f. sildig.) = Sildefødning, en. pl. -er. 1. Dyr, som er født silde ɔ: langt ud p. Aaret. 2. et Barn, som fødes i Forældrenes fremrykkende Alder, ell. som Ægtefolk avle, efterat have været længe barnløse. — sildefødt, adj. v. som er født silde p. Aaret; ell. i Forældrenes høie Alder.

Sildig, adj. og adv. som skeer, kommer, bliver til efter den sædvanlige, tilbørlige, rette Tid; det modsatte af tidlig. Det var for sildigt; han var alt borte. En sildig Modenhyd, Forstand. Den sildig modne Sæd. Han kom endnu sildigere end jeg. (jvf. seen.) "En seen Forbedring er den, som gaaer langsomt for sig; den sildige Forbedring finder Sted mod Livets Ende." Müller. — Ogsaa om Dagens, Aarets vidt fremrykkede Tid. At gaae sildig (silde) til Sengs. I den sildige Efterhøst.

Silke, en. ud. pl. [I. Silki.] de Traade, hvori Silkeormen spinder sig ind, f. at undergaae sin Forvandling; Silkeormens Spind, saavel i dets raae Tilstand, som tvundet, ell. vævet t. Tøi. At spinde S. Raa, spunden S. Syesilke. At sye m. Silke. Han spandt ikke Silke derved ɔ: havde ingen Fordeel deraf. At gaae i Silke, klæde sig i S. (Hyppigen bruges Ordet som adj. i en Mængde Sammensætninger f. Ex. Silkebaand, B. vævet af S. Silkedragt, Silkedug, Silkeflor, Silkefryndser, Silkehue, Silkekjole, Silkeklæder, Silkeklædning, Silkekniplinger, Silkelidse, Silkeseng (hvori Klæderne ere overtrukne m. Silketøi) Silkesnor, Silkespind (Spind, Vævning af S.) Silkestof (tykt Silketøi) Silkestrømper, Silketæppe (T. overtrukket m. S.) Silketøi (T. vævet af Silke) Silkevante, Silkevarer, o. fl.) = Desuden kan mærkes: Silkebarm, en. poet. en meget blød Barm. "Freias runde Silkebarm." Øhlenschl. silkeblød, adj. meget blød, b. som Silke. Silkefabrik, en. Sted, hvor Silkevarer forfærdiges. Silkefarver, en. den, som især giver sig af m. at farve Silketøi. Silkehandel, en. Handel m. raa ell. tvunden Silke; Handel m. Silketøi. Silkehandler, en. den, som handler m. Silkevarer. Silkehaspe, en. hvorpaa raa Silke haspes. Silkehøst, en. Gjerningen at indsamle Silkeorme m. deres Spind af Morbærtræerne. silkeklædt, adj. v. iført Silkeklæder. Silkeorm, en. Larven af en Sommerfugl (Phalæna mori) hvis Spind ell. Hylster giver Silken. Silkesvøb, et. Svøb, Indhylling af Silketøi. (Grundtvig.) silkesyet, adj. v. udsyet m. Silke. Silketraad, en. En enkelt T. af Silke. (jvf. Traad.) Silketunge, en. fig. at have en Silketunge: om den sledske Smigrer ell. Hykler. Silkevat, et. Et Slags løst Filt af raa Silke, som br. til Foder under Pelse og andre Klæder. Silkevæv, en. Væverstol, hvorpaa Silketøi væves. Silkevæver, en. den, som væver Silketøi.

Silleri, en. pl. -er. (Selleri. Hornemann. Oluffsen. T. Sellerey.) en Haveurt, hvoraf baade Roden og Toppen bruges. Rodsilleri, Topsilleri. Apium graveolens. = Sillerikuop, en. Silleriens knopdannede Rod.

Sime, en. pl. -r. 1. et snoet Baand, især af Halm (Halmsime) ell. Haar (Haarsime.) At snoe Simer (Moth. br. især endnu i Jylland.) 2. en Medesnor. Deraf: Simefieder, en. Pennefieder, som fæstes p. Medesnoren. Moth. [Isl. Seimr, noget, som kan trækkes ud i Længden; ductile.]

Simle, en. pl. -r. [T. Semmel. Lat. simila, fiint Hvedemeel.] et Slags Hvedebrød; en Hvedesimle.

Simpel, adj. pl. simple. [Fr. simple.] 1. ringe, ikke fornem. En simpel Soldat (Moth.) En s. Bondepige. simple Folk. 2. jævn, ligefrem, slet og ret, tarvelig. Simpel i Sæder. s. Levemaade. "Deres Føde var simpel, og Vand deres Drik." O. Guldb. En simpel ɔ: ukonstlet, jævn, ikke opstruet, Stiil. — Deraf Simpelhed, en. ud. pl. Jævnhed.

Sin, pron. poss. neutr. sit. pl. sine. [Isl. sinn. T. sein.] adjectivist personligt Pronomen, ell. Eiendoms-Pronomen, hvis særegne tilbagevirkende ell. tilbagevisende Brug (som pron. poss. reflexivum) støder sammen m. Brugen af hans og hendes; derimod ikke m. Brugen af pl. deres, da den rigtige danske Sprogbrug fordrer, at det sidste anvendes overalt, hvor Subjectet staaer i Fleertallet; og sine derimod kun, naar flere Gjenstande omtales i et Eiendomsforhold til Sætningens Subject, og dette er sing. f. E. Fyrsterne stuffes ofte af deres (ikke sine) Yndlinger. Derimod: Moderen underviser selv sine Døttre. — Men, efter Sproglærens almindelige Regel: at sine maa svare til Subjectet i den Sætning, hvori det forekommer: Jeg har nylig seet Hønen m. alle dens Kyllinger. (I det sidst anførte Tilfælde vil man dog høre sine i Talesproget, hvor Indskrænkningen af de personlige Pronominers Brug t. et personligt (menneskeligt) Subject, ikke iagttages m. regelmæssig Strenghed, og særdeles Gen. dets sjelden ell. aldrig høres. Endog i Tilfælde, hvor det personlige sin og sit slet ikke kan passe, udelades dets. Saaledes siger man f. E. Jeg har kiøbt Huset, som det staaer, m. alle (dets) Indretninger. Han

kiøbte Godset med (dets) Skove og Tiender f. det, som Skoven allene er værd.) — Om den rette Brug af sin, sit og sine, og om de Tilfælde, hvor det nødvendigen maa, og de, hvor det kan træde i Stedet f. hans ell. hendes, som hører til de vanskeligste Poster i den danske Sproglære, kan her blot i Almindelighed bemærkes: a.) Hoved-Regelen, er: at sin maa bruges, hvor den Gjenstand, til hvilken en eller flere andre siges at høre ell. at staae i et Eiendomsforhold, er Subjectet i Sætningen; derimod hans, (hendes, dens &c.) naar man vil udtrykke et Eiendomsforhold t. Sætningens Object. Hiin nødvendige Brug af det reflexive sin er dog egentlig kun ganske klar, hvor et bestemt tilbagevisende Forhold t. Sætningens Subject finder Sted. f. E. Han (Peder) overlod ham (Christen) sin (Peders) Hund. Huset gjør sin (ikke deto) Bygmester Ære. Enhver tog sit Vaaben. Man bør aldrig ringeagte sin Fiende. (Derimod: Han gav sin Tiener hans (Tienerens) Penge tilbage. Han negtede at betale Tieneren hans (dennes) Løn.) — Ogsaa naar Subjectet er skiult, kan den foreskrevne Brug af sin være klar nok, f. Ex. i følgende infinitiviske Sætning: "At fordømme Andres Meninger, eller paatvinge Nogen sine." Bagg. N. Klim.) — b.) Forbindes en efterfølgende umiddelbar Deel af Subjectet med den foregaaende ligefrem v. og, kan derimod aldrig sin bruges. Manden og hans Kone have været her. Konen og hendes Datter reiste begge i Gaar. — Men bestemmer et mellemkommende Verbum som Prædicat den Handling ell. Tilstand, hvori Andre deeltage m. Hoved-Subjectet, saa indtræder det tilbagevisende Forhold, hvori sin, sit og sine enten maa, eller i det mindste kan bruges. Manden var her med sin Kone. Konen reiste med sin Datter, m. sit Barn. Han rømte med sine Tyvekoster. c.) I infinitiviske Sætninger beroer Brugen af sin eller hans p. Forholdet til de forskiellige Personer i Sætningen; hvilket Forhold i mange Tilfælde først bliver klart, naar en sammensat Sætning rigtig opløses. (jvf. Dichmans d. Sproglære. 1800. S. 403—5.) f. E. Jeg hørte ham tale m. sin Broder (ɔ: jeg hørte ham — han talte m. sin Broder.) Jeg saae hende kysse sit Barn. Jeg saae ham staae i sit Vindue (ɔ: Jeg saae, at han stod i sit Vindue.) Derimod: Peder havde lovet, at han aldrig mere vilde komme i Christens Huus, og nu saae jeg ham staae i hans (ɔ: Christens) Gadedør. — Han (A.) lod ham (B.) blive v. sit (ɔ: B's.) Arbeide. (Abrahamson. For at Brugen af sit her kan være rigtig, maa Sætningen saaledes opløses: A. tillod B., at B. blev ved sit Arbeide.) Min Broder forærede mig i Gaar i sin Bihave tre overfødte Bistader. — Derimod: Min Broder forærede mig tre Bistader overfødte i hans Bihave. (I øvrigt er den Regel, at sin, som pron. poss. reflex. altid maa svare til Subjectet i Sætningen, ofte meget vanskelig at anvende rigtigt; især i sammensatte Sætninger, ell. hvor Subjectet er skiult. Flere Tilfælde s. bl. a. i Abrahamsons d. Sproglære. 1812. S. 377—381.) d.) I Forbindelse med egen, eget, faaer sin et Tillæg i Bemærkelsen, da derved undertiden udtrykkes enten særskilt Eiendom eller særskilt Brug; eller Tillægget af egen udtrykker: for sig allene. f. E. Konen har sine egne Midler, Indkomster. Sønnen har sin egen Tiener: Han holder sin egen Huusholdning. — Gientages sin om to Personer, som leve sammen, bemærker det ligeledes særskilt Brug eller Eiendom. Faderen har sin (ell. sin egen) Tiener, og Sønnen sin. Konen har sine (ell. sine egne) Midler, og Manden sine. — Paa en ganske egen Maade br. sing. sin og sit i Forbindelse m. hver; og ligesom m. dette sammensmeltet t. eet Begreb. Man siger: Vi fik, tog hver sin ɔ: Enhver fik ell. tog een for sig selv, f. sin Deel. "Der ligge 4 Æbler; af dem kan I tage hver sit" (eller: af dem kan hver af Eder tage eet.) Dichmans Sprogl. S. 403. — e.) Ligesom pron. poss. pl. Mine, br. ogsaa Sine (i tredie Person) for: Slægt, Paarørende, Nærmeste. Enhver sørger for Sine, f. Sines Bedste. — Saaledes br. ogsaa Sit ligesom Mit og Dit) for: Eiendom, hvad der tilhører, tilkommer en Person, f. E. Giv enhver Sit. Lad enhver faae Sit igien. Arbeidet er saaledes fordeelt, at enhver faaer sit. (T. das Seinige.) f.) Dette og et under d. anført Tilfælde ere de eneste, hvori sin kan staae som et Absolutum, eller uden Substantiv (hvilket dog kun skeer v. en elliptisk Talebrug.) — I andre Tilfælde, hvor man i det Tydske bruger sein absol. (i det Franske le sien, la sienne) bruges i Dansken hans og hendes. Huset er hans. ("Das Haus ist sein".) Pengene ere hendes. Hvis er dette Huus? — Det er hans ("C'est la sienne".) Det er ikke min Bog; det er hans.

Sind, pl. Sinde. [Isl. Sind.] Gang (Handlings Gientagelse.) "Det er ei den første Sinde, Kiv m. Elskov endet blev." Storm. Forældet; men tilovers i: ingensinde, nogensinde, og i Talordene: tredsindstyve (tre Sinde tyve) halvfierdsindstyve (halvfierde Sinde Tyve.)

Sind, et. pl. d. s. [I. Sinni. T. Sinn.] 1. Indbegreb af Siælens, især p. Følelser grundede Tilstand; Hiertelag, Gemyt. jvf. Sindelag. (indoles.) Et fromt, ædelt, mildt, strengt, vredt, hastigt, heftigt, roligt Sind. At være rolig i Sindet, i sit S. "Sind indbefatter meer end den

blotte Villie; og v. Sind forstaaes Villien, i Forbindelse m. alt det Indvortes, f. saavidt dette har Indflydelse p. den." Müller. Der er et ondt S. i hende. (Moth.) — Deraf adj. sindet i de Sammens. tilsindet, ildesindet, jævnsindet; særsindet, o. fl. [Sind har i vort Sprog et langt mere omfattende Begreb, end det tydske Sinn; (jvf. Howitz om Affindigh. og Tilregnelse. S. 1.) og indbefatter egentlig Menneskets hele indre Tilstand, med Hensyn saavel t. intellectuelle, som moralske Evner og Anlæg, dog mest og nærmest t. de sidste.] Det udtrykker ogsaa i Særdeleshed: 2.) den, tildeels v: Temperament og andre physiske Aarsager fremvirkede Tilstand ell. Stemning, som betinger Maaden, hvorpaa vi føle vor egen Tilværelse: Saaledes: at have et let, tungt, muntert, traurigt, lunefuldt, lystigt, roligt, bevægeligt Sind. 3. Begiere-Evnens Yttringer i Siælen: Villie, Hu, Lyst, Attraa. (J. Sinna.) Saamange Hoveder, saamange Sind. Ordspr. Hun har ti Sind over et Dørtrin (om den Vægelsindede, Ustadige.) Et høit Sind. At faae et andet S. "Een haver Sind til Gierrighed, en Anden t. Overdaadighed." B. Thott. "Saa er hans Natur dog saadan, at hans Sind vil føre ham dertil." Samme. "En god Villie frembringer en god Gierning; et godt Sind bevarer en god Opførsel." Müller. Hendes Sind (Hu) staaer ikke t. Verden. — At faae i Sinde, have i Sinde (fatte, have et Forsæt.) "Hvor kom det dig i Sinde, saa haardt at plage og forfølge saadan Mand?" Holb. P. Paars. At slaae noget af sit S. — Til Sinds: Han er nu bleven anderledes t. Sinds. Jeg var til Sinds, at reise; men har betænkt mig. "Til Sinds en Dyst m. os at prøve." C. Frimann. Det gik ikke efter mit Sind. Heraf: egensindig, stivsindig, vægelsindig ell. vægelsindet. 4. Andre Bemærkelser, hvori dette Ord tilforn har været brugt (og endnu br. i Tydsk, Svensk og Islandsk) ere i Dansken deels forældede og sieldne; deels forekomme de kun i afledede Ord. Saaledes: a.) Tænkeevne (Sands, Samling, mens.) At være fra Sind og Sands. Moth. "Siælen eller Fornuften, som Romerne forklarede v. Sindet (mens.)" Schytte. "En slig fornuftig Mand — fra Sindet saa at dømme." Holb. P. P. At føre sig noget til Sinde (tænke derpaa, komme ihu.) "Det Gode, vi have nydt, det føre vi os ikke igien til Sinde." B. Thott. "Saalænge maa ogsaa hine Ord rinde enhver Forstandig i Sinde." Mynster (Præd. 1823. II. 136.) — Deraf: affindig, amens, dybsindig, skarpsindig; sindssvag, Sindsstyrke. At besinde sig, o. fl. b.) Forstand, Klogskab, Konst. Deraf: Sindbillede, sindrig. Sindets Gaver (Moth.) c.) Sneedorf bruger endnu Ordet for: Siæl, Menneskets aandelige Væsen. "Sindets Kræfter ere saa ædle Dele af vort Væsen." d.) udvortes Sands, Sandseevne. "Ligesom alle Mennesker have deres fem udvortes Sind." B. Thott. I. 90. = sindet, adj. [Isl. sinnadr.] 1. som har en vis Beskaffenhed, Stemning i Sindet, i Gemyttet. At være vel sindet mod alle. Han er ikke mere saaledes sindet imod mig, som tilforn. (Ogsaa i Sammensætninger; stivsindet, vægelsindet, 2c. s. ovenfor, Sind, 3.) 2. til Sinds, som har en vis Tanke, et vist Forsæt. Han er ikke sindet at ville afstaae sin Ret. = sindig, adj. 1. som vel betænker (besinder) sine Handlinger, inden han foretager dem. "En sindig Mand er den, som giør intet uden Overlæg." Sporon. En s. Adfærd, Handlemaade. "Han maa eie baade sindig Klogskab og diærv Kraft." Blochs Synesius. At gaae sindig t. Værks. (mods. hidsig, overilet.) = Sindbillede, et. en legemlig Gienstand, et Billede, der skal minde os om noget aandeligt, ell. hvori en vis Betydning er lagt; et Symbol, Emblem. (Moth. Sneedorf.) "Sindbilleder, som betegne GudernesMagt, Herredømme og Forretninger." O. Guldb. "Til Hekate offredes en Hund, dette Sindbillede p. Troskab og Aarvaagenhed." Schytte. — sindrig, adj. som har, ell. som vidner om Forstand, Klogskab, Opfindsomhed; kløgtig, vittig. (ingeniosus.) Moth. Heraf: Sindrighed, en. ud. pl. "Et Folk, saa vindskibeligt og v. Landets Beskaffenhed tvunget t. Sindrighed." O. Guldb. = Sindsbeskaffenhed, en. En vis Beskaffenhed i Sindet; "det hele Forhold imellem et Menneskes Villie og alt det Indvortes, som kan virke p. samme." Müller. (s. Sind, 1. og Sindsforfatning.) Sindsbevægelse, en. den Tilstand, hvori Siælen sættes v. Indtryk, som virke stærkt og dybt p. Følelsen, som bringe Sindet ud af dets sædvanlige Ligevægt; Affect, Sindslidelse. (Müller forklarer det ved: "en indvortes Følelse, der yttrer sig m. en vis Styrke;" og anseer det fremmede Affect f. et stærkere Udtryk, end Sindsbevægelse.) Sindsforandring, en. Forandring i Sindet, Tænkemaaden, Gemyttet; Sindskifte. (A. Ørsted.) Sindsforfatning, en. d. s. s. Sindsbeskaffenhed (men mere brugeligt.) Sindsfred, en. rolig Sindsforfatning, Fred i Siælen, Fred m. sig selv. "Og Sindsfred smiilte af det matte Øie." M. S. Buchholm. Sindsgaver, pl. s. Aandsgaver. (det første egentlig: Gaver, som tilhøre Sindet, udrinde af Gemyttet.) "Man fandt Dyder og Sindsgaver hos Fruentimmerne, som Mandfolkene p. andre Steder allene tilegne sig." Bagg. N. Klim. sindskarsk, adj. som intet mangler p. Sind og Forstand. (Baggesen.) Sindskraft, en. Styrke i

Sindet, Siælskraft, Aandskraft. Sindskrænkelse, en. Krænkelse, som virker p. Sindet; Ærgrelse. Sindsletthed, en. den Beskaffenhed i Sindet, ei at tage sig Tingene nær, ell. hengive sig t. megen og varig Sorg over noget. Sindslidelse, en. 1. d. s. s. Sindsbevægelse, ell. en høiere Grad af denne. 2. Undertiden br. det (mindre rigtigt) for: Lidenskab. "Plato kalder Elskov en slem Sophist; men alle Sindslidelser ere det." Rahbek. Tilst. V. 397. Sindslyst, en. hvad der forlyster Sindet, sætter i en behagelig Sindsstemning. Sindsnærværelse, en. d. s. s. Aandsnærværelse. (Treschow.) Sindsro, Sindsrolighed, en. rolig, af ingen Sindslidelser forstyrret Forfatning i Sindet. Sindsruus, en. fig. en Tilstand, hvori enkelte Siæleevner have opnaaet en meget høi Grad af Virksomhed, imedens de øvrige derved ere svækkede. "En Sindsruus, som i Forstningen ikke tillod os at iagttage det mindste af hvad der omgav os." Bagg. Sindsstemning, en. pl. -er. en Sindsforfatning, vi tænke os ikke som bestandig, vedvarende hos Mennesket; men forbigaaende, ell. grundet i tilfældige Aarsager. (s. Stemning.) Sindsstyrke, en. ud. pl. d. s. s. Sindskraft. Sindssvaghed, en. (jvf. Sind, 3. a.) den, ved legemlige Aarsager bevirkede Tilstand i Siælen, hvorved Mennesket, for en længere Tid, er berøvet Fornuftens fulde Brug (Sindssvaghed udtrykker en ringere Grad, end Afsindighed, Raseri.) Sindssvækkelse, en. Svækkelse af Forstands- eller Siælekræfterne; ell. begyndende Sindssvaghed. Sindssygdom, en. enhver vedvarende sygelig Tilstand i Siælen, ell. en saadan, der formindsker, sløver dens frie Aandsvirksomhed. Sindssyge, en. Sindssygdom. (Rahbek.) Sindstilstand, en. Sindsforfatning. Sindsuro, en. det modsatte af Sindsro. (P. Bull.)

Sindelag, et. [af Sind, indoles.] den vedvarende Beskaffenhed af et Menneskes Sind; den vedvarende Stemning, som dets Følelser, Villie, Attraa danne i Siælen, fornemmelig m. Hensyn t. dets Forhold t. andre Skabninger; dog ogsaa til Maaden, hvorpaa Mennesket yttrer sin egen Tilværelse. Et venligt, blidt, fredeligt, bittert, menneskefiendsk Sindelag. "For saavidt Sindsforfatningen betragtes som noget, der har fast Grund og altsaa Varighed, kaldes det Sindelag." Müller. jvf. Charakteer, Hiertelag, og Sind, 2. — Imellem Sindelag og Sind i denne Bemærk. (No. 2) er i Brugen den Forskiel, at det første mere gaaer ud p. Menneskets moralske Beskaffenhed; det sidste p. den hele indvortes Stemning, ikke allene f. saavidt denne kan være afhængig af Følelser; men endog af physiske Indvirkninger. Man bruger derfor ikke letelig (som P. E. Müller) det Udtryk: et muntert Sindelag.

Sinder, ell. Sinner, en. pl. Sinder ell. Sindre. 1. Gnister, som springe fra gloende Jern, der hamres. Moth. (J. Sindur.) 2. Aske, som falder fra brændt Træ. (Moth. E. Cinders, Kul, m. m.) 3. Skum af smeltet Metal. A. S. Sinder. (Moth, der ogsaa har adj. sindret, storknet. sindret Blod.)

Singrøn, n. s. en Plante, som beholder sine grønne Blade om Vinteren. Vinca minor. (T. Singrün.)

Sinke, en. pl. -r. [T. Zinke.] et Slags Blæsehorn, Krumhorn. Deraf: Sinkeblæser, en.

Sinke, en. pl. -r. [af seen.] Den, som ingen Fremgang gier i det, han lærer. "Men m. Grunde bevise, at de Gamle i Kundskaber og Genie vare sande Sinker imod os." Rahbek. (Sinkeclectie, tilforn; den nederste Classe i en Skole.)

1. Sinke, v. a. 1. [J. seinka, af seinn, seen.] hindre, giøre Ophold. At sinke een i hans Arbeide. Det vil s. mig formeget p. Veien. Det sinkede ham, at han maatte gaae ind undervcis. — Deraf: Sinkelse, en. "Sinkelse skeer altid imod vor Villie, og undertiden med vor Uvillie." Sporon.

2. Sinke, v. a. 1. fælde i. At sinke en Stolpe i en anden. (Moth.)

Sinner, s. ovenfor Sinder.

Sinnober, en. ud. pl. et Mineral; en Blanding af Qvægsølv og Svovl, som giver et rødt Farvestof. Skrives ogsaa; Zinnober.

Siokke, en. pl. -r. i dagl. og lav T. og især om Qvindfolk: den, som gaaer skiødesløst, slæbende, hvilket udtrykkes v. v. n. at siokke. "Mens Fiskerkonen hiem fra Stranden siokker." Andersens Digte. (1830. S. 85.)

Sirkel, en. s. Cirkel.

Sirts, et. pl. -er. det fineste Slags farvet Kattun.

Sirup, en. 1. den tykke Sukkersaft, som flyder fra Sukkeret, naar det koges ell. raffineres. 2. i Apothekerne: en med Sukker indkogt Saft af Urter. (Arab. Serup. Fr. Sirop.) Deraf: Sirupskrukke, Sirupstønde, o. fl.

Sise, en. ud. pl. [af det T. Accise. N. S. Zise.] Afgift, som betales af Fødevarer, der indføres i en Kiøbstad; Porttold. — Sisebod, en. Huus, hvor Sisen betales. Siseseddel, en. skriftligt Beviis f. betalt Sise. — Deraf ogsaa v. a. at sise, betale Sise af. At sise sine Varer, s. dem ind. Vi har to Tønder Korn at sise.

Sisgen, en. pl. -er. en Fugl af Finke-Slægten. Fringilla spinus.

Sit, pron. poss. n. af sin. (s. ovenfor.) Staaer undertiden som Subst. At giøre

Sit t. noget o: giøre hvad man formaaer, giøre sit Bedste. Hver gik t. Sit, hiem til Sit. At give enhver Sit (ikke, efter den ellers gieldende grammaticalske Regel: enhver hans.)

Siunge (hvoraf partic. siungen, siunget) s. synge.

Siv, et. pl. d. s. [J. Sef.] et Navn, som gives flere Vandplanter, f. E. Scirpus lacustris, Juncus conglomeratus, o. fl. (Hornemann.) "Det nøgne Siv, tyndstænglet, hæver sin Stilk v. Kildens Rand." J. Smidth. At skære Siv. Ogsaa coll. Vildænderne have Rede i Sivet. = Deraf: Sivblomst, Sivbund (hvor Siv vorer) sivfuld, adj. (rig p. Siv) Sivgræs, Sivknippe, Sivkurv, Sivmaatte (Kurv, Maatte, flettet af tørrede Siv) sivskiør, adj. skiør, som et Siv (Øhlenschl.) o. fl.

Sive, v. n. 1. har. 1. rinde sagtelig, trænge sig langsomt igiennem fine Aabninger; f. E. i Sand, Jord ꝛc. ("defluere, per tacitos meatus & rimas penetrare." Ihre.) (Sv. siga.) Her siver Vandet igiennem. "Snee — som langsomt siver igiennem Tangen og udvasker Saltet." Olussen. At sive bort, sive hen. (Moth har ogsaa en anden Bemærkelse: Vandet siger ell. siger ned o: synker, falder. J. siga.) 2. svinde hen, svinde bort, tæres hen. tabescere. (Moth, der ogsaa har det som v. a. for: udtære, giøre mager.)

Siæl, en. pl.-e. [J. Sál. A. S. Savel.] 1. Menneskets Aand, det ulegemlige Væsen, der udgiør den aandelige Side af Menneskets Natur, og virker i og giennem Legemet ell. den physiske Organisme, indtil begges Forening v. Døden ophører. Siælen siges at forlade, at skilles fra Legemet v. Døden. De Afdødes Siæle. absol. br. det kun om den menneskelige Siæl (f. E. Siæl og Legeme. Siælens Kræfter, Udødelighed. Jvf. Aand. "Ved Siælen tænkes blot det usynlig Virksomme hos Mennesket, i Modsætning t. Legemet. Ved Aand kan tænkes et usynligt Væsen i Alm. i Modsætning t. Materien." P. E. Müller.) Men ogsaa om Dyrenes Evne t. at danne sig Forestillinger, at fornemme, begiære, m. m. bruges Udtrykket: Dyrenes Siæl. (Man bruger oftest sing. Spørgsmaalet, om Dyrene have en Siæl. Dog ogsaa pl. Der er skrevet meget om Dyrenes Siæle.) 2. uegentl. ell. i indskrænket Betydning: Menneskets indre Følelse, Sind, Gemyt; den moralske Side af den menneskel. Aand og dens Evner (dog br. oftere Sind, Hierte.) En høi, ædel, stor, lav, nedrig S. "Siælen kan være om og deeltagende; den kan opflammes t. Vrede, og tørster efter Hævn." Müller. Det gaaer mig t. Siælen, smerter mig t. Siælen. At læse i Ansigtet hvad der boer i Siælen. Deraf ogsaa: 3. fig. et Væsen, begavet m. en fornuftig Siæl, et Menneske. (meest i d. Tale.) Det er en god, from, nedrig S. Der var ikke en levende Siæl i hele Huset. Feige Siæle ræddes f. den mindste Fare, som den Modige ei engang mærker. "Den svage Siæl kan ikke fatte nogen kraftig Beslutning." Müller. (Undertiden for: Indbyggere. Byen har 2000 Siæle.) 4. fig. det, som giver en Ting Liv, Virksomhed, Virkekraft, ell. som er den væsentligste, vigtigste, nødvendigste Deel af Tingen. Kiærlighed er Siælen i alle Dyder. Han er Siælen i det hele Forbund. Retfærdighed er Siælen i al Lovgivning. "De, som troe at Vrede er Siælen i Tapperhed og Misundelse Stræbsomheds Spore." Bagg. N. Klim. = a.) Siæleangest, en. Angest, vedvarende Skræk i Sindet. (s. Hierteangest.) Siælebod, en. 1. aandelig Bedrøvelse, Poenitentse. (Kingo.) 2. Omsorg f. Siælens Tarv, aandelig Trøst og Forbedring. "Og sig t. Siælebod hun m. Fortrængte sig forener." Frimann. Siæleevne, en. En enkelt Evne ell. Kraft i Siælen, for sig betragtet. Siælefred, en. den Tilstand i Sindet, hvori det ei føler indvortes Uro, Utilfredshed ell. Samvittighedsnag; Sindsfred. (Baggesen.) "Hans Sorg var blandet m. Siælefred og Trøst." Jacobi. Siælefryd, en. Siæleglæde. (Grundtvig.) Siæleføde, en. fig. om det, som p. en gavnlig, lærerig ell. underholdende Maade sysselsætter Siælen og Tænkeevnen. En saadan Bog er en sand S. "De Digtere, hvis Læsning var hans Morskab og Siæleføde." Jacobi. Siælegaver, pl. i de catholske Tider: Gaver i levende Live ell. ved Testamente t. derfor at lade Siælemesser læse. Siælegift, en. det, der er som Gift, ell. til stor Fordærvelse f. Siælen. (Rahbek.) siæleglad, adj. meget glad, inderlig, hiertelig glad. Siæleglæde, en. En meget levende Glæde, høi Grad af G. Siælehyrde, en. fig. d. s. s. Siælesørger. Siælehøihed, en. aandelig Høihed, Høimodighed; et over det Almindelige opløftet Sind. (Basth.) Ironisk: "Alle de, som m. sand Siælehøihed see ned p. Alt hvad dansk er." Rahb. siælekarsk, adj. som har en sund, ufordærvet, af ingen Nag ængstet Siæl. (Ingemann.) Siælelære, en. Lære om Siælens Væsen, Evner og Egenskaber; Psychologie. Siælemaler, en. den, som har Evne t. at skildre Menneskets aandelige Natur og dens Virksomhed. "Hvor er den Siælemaler, der m. fornøden Kraft udfører disse skrækkelige Skildringer?" Rahb. Siælemesse, en. Messe, som i den catholske Kirke læses f. Afdødes Siæle, i den Mening at forkorte deres Ophold i Skiærsild. Siælenydelse, en. aandelig, intellectuel N. (Baggesen. Labyr. I. 342.) Siælenæring, en. fig. det, som nærer, danner, forbedrer Siæ-

len. "Den gavnlige Siælenæring Oplysning." Rahb. Siæleplage, en. det, som plager, ængster Siælen. (Kingo.) Siæleprøve, en. Prøve, som foretages f. at komme t. Vished om Sindets Forfatning, om Tænkemaaden, e. d. aandelig Prøvelse. (Sibbern.) Siælero, en. d. s. s. Siælefred. Siæleruus, en. fig. en Tilstand, hvori visse Siælekræfter ere meget overspændte; exalteret Siælstilstand. "Kan man drikke sig en Ruus i bar Luft? spurgte jeg. Den fuldkomneste Siæleruus, svarede han." Bagg. Siælesorg, en. 1. en levende, dybt følt Sorg, Hiertesorg. 2. Omsorg f. Siælen, f. Menneskets aandelige Tarv. "Tienden blev hans første Omhu, Siælesorgen den sidste." Malling. Siælesørger, en. En Præst, Religionslærer, m. Hensyn t. hans Menighed ell. et enkelt Medlem af denne. "Sin Siælesørger nu fast ingen elsker meer." Holb. P. P. Siælesøvn, en. 1. Tilstand, hvori nogle troe, at Siælene, efter Adskillelsen fra deres Legemer ville befinde sig. "Nogle have antaget en Siælesøvn indtil y. Dommedag." P. E. Müller. 2. Dorskhed, Sløvhed i Siælen. siæletom, adj. som har en tom Siæl, ubetydelig Aand. (Rahb. Ingem.) Siæletrøst, en. Trøst f. et modfaldet, bedrøvet Sind. (C. Frimann.) Siælevandring, en. En menneskelig Siæls Overgang efter Døden i et andet (menneskeligt ell. dyrisk) Legeme, ell. i flere Legemer efter hinanden. Siæleven, en. En Ven, man føler sig bunden t. med inderlig Hengivenhed, ligesom v. et aandeligt Slægtskab. Siælevirkning, en. V. af Siælskræfter. "Dyrenes Kundskab, Tanker og Siælevirkninger." Eilschow. siælevækkende, adj. v. som vækker Siælens Evner og Virkekraft. "Tvende af de mest siælevækkende Phænomener." Bagg. "Et siælevækkende Blik." Samme. Siæleværd, et. aandeligt Værd, Aandsværd, moralsk V. "Som arvet Scepters Tab m. Siæleværd erstatter." N. Brun. — b.) siælfuld, adj. et nyt, sielden forekommende Ord. (s. Siæl, 2.) "Hvad der har et liveligt Udtryk, ell. bærer Præg af stærke Følelser, kan kaldes siælfuldt." Müller. "Et siælfuldt Øie." Ingemann. siælløs, adj. som er uden Siæl, ubesiælet. "Siælløse Dyr." Evald. "En blytung, siælløs Dvale." S. Staffeldt. (siælelos. "Echo, siælelose Stemme! jeg din Spot dog lide maa." Bording. I. 266.) c.) Siælsevne, en. d. s. s. Siæleevne. Siælskraft, en. 1. Siæleevne, enkelt Kraft i Siælen. 2. d. s. s. Siælestyrke, Aandskraft. Siælsstemning, en. En vis herskende Tone ell. Beskaffenhed i Siælens indre Virksomhed. Siælsstyrke, en. Evne i Siælen t. at modstaae Virkningen af Lidelser, Sorger og andre udvortes, heftige Indtryk, ell. til ei at lade sig nedslaae, nedtrykke af saadanne. Siælsyttring, en. pl.-er. udvortes Yttring, Virken af en Siælsevne. (Sibbern.) og fl.

Siælland, n. pr. [Siolund, ell. Seland. Isl. Sæland, Siölund. A. S. Sillend.] = Deraf: Siællandsfar, Indbygger i S. "Den, som t. Siællandsfar er skabt, bli'er aldrig Jyde." Holb. P. Paars. — siællandsk, adj. som hører Siælland til, er fra Siælland.

Skaade, en. s. Skodde.

Skaae sig, v. rec. 1. [maaskee af skabe. jvf. skabe, 3.] opføre sig, skikke, tee sig. At skaae sig vel, ilde. "Han skaaede sig for Fryd som den, der ei var klog." Wessel. (Colding. Moth.) Høres endnu stundom i d. Tale. ("Skik og skaae dig vel!" er en Talemaade i Sønderjylland. Usædvanlig er derimod Brugen af Ordet som v. a. for: skikke, danne, tilrede. "Thi Synd og Skyld har skaaet mig meget ilde." Kingo.)

Skaal, en. pl.-er og e.-[I. Skál. A. S. Scalu.] 1. et rundt, mere dybt end fladt Kar, især t. Fødemidler ell. Drikke. En Suppeskaal, Melkeskaal. En Drikkeskaal, Sukkerskaal. En S. Melk. (jvf. det beslægtede Skal.) s. ogsaa Hofteskaal, Vægtskaal. 2. fig. en Drik. Han skal komme t. at drikke den samme S. han har skienket i f. andre. En bitter Skaal. At drikke Dødens Skaal. 3. At drikke eens Skaal ɔ: ønske hans Lykke, Velgaaende i det man drikker; med det Udtryk: Din Skaal! Deres Skaal! Skaal! min Ven! — Kongens S. blev drukket. At drikke mange Skaaler. = Skaalpund, et. kaldes i Norge et Pund, som bestaaer af 32 Lod, forskielligt fra et Bismerpund. — Skaalvægt, en. Vægt, som veies i Vægtskaal, forskiell. fra Bismervægt.

Skaalde, v. a. s. skolde.

Skaane, v. a. 1. [T. schonen.] vogte for Skade, Forringelse, Slid, v. varsom ell. ved liden Brug; fritage f. noget ubehageligt. At s. sine Klæder, s. sine Folk. At skaane een for noget. Skaan mig f. denne sørgelige Forretning. Han skaaner ingen i sine Skrifter. = Skaansel, en. Gierningen at skaane. — skaansom, adj. som er tilbøielig t. at skaane. At omgaaes noget skaansomt, med s. Haand. Deraf: Skaansomhed, en.

Skaane, n. pr. deraf: Skaaning, en. pl.-er. Indbygger i Skaane. — skaansk, adj.

Skaar, et. pl. d. s. Stykke af et sønderslaaet Leerkar; Potteskaar, Leerskaar, Tallerkenskaar.

Skaar, et. pl. d. s. [af skære.] 1. Gierningen at skære, Snit, Indskæren. At giøre et dybt Skaar i noget. — fig. Tab, Formindskning, Forringelse. Skaar i eens Indkomster. "Man kunde da have nogen Anledning t. at betragte Høitiderne som et Skaar i vore timelige Fordele." Sneedorf. "Nu giorde denne Beslutning et stort Skaar i den romerske Kirkes Myndighed, og i dens

Indkomster." Wandal. 2. indskaaren Revne, Indsnit, Kiærv. At skære Skaar i en Pind. Der er Skaar i Kniven, Øxen. 3. At ligge paa Skaar, om Sæd eller Græs (o: saaledes, som det er meiet eller slaaet.) "At lade den afskaarne Sæd ligge paa Skaar, ell. i de Rader, som Leen v. Meieredet lægger den i." Olufsen.

Skab, et. ud. pl. (korttonet Vocal.) [A. S. Scæb. E. Scabb.] smitsom Hudsygdom hos Mennesker og Dyr, Udslæt (Spedalskhed.) = skabbet, adj. (E. shabby.) befængt m. Skab. — Skabhals, en. et Skieldsord i lav Talebrug. (Wessel.) Skabsalve, en. Salve, som bruges mod Skab.

Skab, et. (langt a.) pl.-e. [J. Skápr. N. S. Schaap.] Giemme, indrettet m. Hylder ell. Knage i, og m. Dør og Lukkelse for, t. at bevare noget i. Bogskab, Hængeskab, Klædeskab, Linnedskab, Pengeskab, o. fl.

Skab — en Endestavelse (svarende t. Isl. skapr og T. schaft.) i afledede Substantiver, der a.) i Alm. tilkiendegiver en Beskaffenhed, hvis Art Ordets første Halvdeel udtrykker (f. E. Bekiendtskab, Daarskab, Broderskab, Fiendskab, Egenskab, Klogskab, Glædskab, Slægtskab, Venskab, Videnskab o. fl.) b.) Sieldnere danner den (i concret Betydn.) et collectivt Subst. der betegner samtlige Gienstande ell. Personer af en vis Art, ell. i en vis Forening (f. E. et Borgerskab, Broderskab, Gesandtskab, Mandskab.) Enkelte lignende Ord bemærke Indbegrebet af de til en Gienstand hørende Eiendomme e. d, f. E. Grevskab, Friherskab, Landskab.

Skabe, v. a. 2. [J. skapa. A. S. scapan.] 1. frembringe noget, som forhen ei var til, frembringe af Intet. Gud har skabt Verden. Det skabte Alt. 2. danne, give Skikkelse, giøre, frembringe. At s. sig mange unyttige Sorger. Billeder, som Phantasien skaber. En skabende Kraft. Han er ret skabt (skikket, beqvem) t. Sømand, t. dette Arbeide. Den Plov er underlig skabt. — Deraf: velskabt. (jvf. omskabe.) 3. rec. at skabe sig o: tee sig, vise sig i Lader, Fagter, skaae sig. See, hvor underlig hun skaber sig. fig. "Skaber han sig, som han kunde være redelig, godtroende." Tode. = Skabelse, en. Gierningen at skabe. Skabelsens Bog (1. Mose Bog i Bibelen.) — Skaber, en. pl.-e. Den, som skaber ell. har skabt noget. At beundre Skaberens (Guds) Værker. Deraf: Skaberaand, Skaberbud (Bagg.) Skaberevne, Skaberkraft ("At en ny Side af Skiønheden v. Konstens Skaberkraft er aabenbaret os." M.) ("Guldets Skaberkraft." Evald. III. 281.) Skabervælde ("O du, som over Alt m. Skabervælde byder." Rein.) Skaberværk (Gierningen at skabe. "Han sang m. hellig Aand om Skaberværkets Gang." Grundtv.) og fl. = Skabning, en. pl.-er. 1. noget som er skabt; creatura. Den hele Skabning (alt det skabte.) Hun er en beklagelig S. Fornuftige, ufornuftige Skabninger. 2. noget, som er frembragt. Alt hvad vi see her omkring, er hans Skabning. En S. af Phantasien. 3. udvortes Skikkelse, Dannelse; Form, Figur. Hun har en deilig S. (Legemsskabning.) Dette Skib har en egen Skabning. (Müller vil, at Skabning, om et Legemes Udseende, kun br. om det menneskelige; men ogsaa om Dyr bruges det. Denne Hest har overhovedet en smuk Skabning; men den er ikke feilfri. Dette Dyrs Skabning er ganske indrettet efter dets Levemaade.) = Skabningsrække, en. de skabte Tings, efter visse Slægtskabs-Love bestemte Følge ell. Række. "En Plads i Skabningsrækken." Skabningsværk, et. det skabte Alt, den hele Skabning. (T. Rothe.) "Endnu er Gud i Skabningsværket stor." Rein.

Skabelon, en. pl.-er. Skikkelse, Skabning (Mønster, Lignelse. Moth.) Høres undertiden i d. Tale, og f. E. om et Skibs Bygning ell. Dannelse. (Efter Ihres Formodning det samme Ord som det Sv. Skaplynne.)

Skaberak, et. pl.-ker. (et udenlandsk, formodentl. tyrkisk Ord.) Sadeldækken, Ridedækken.

Skabilken ell. Skabilkenhoved, et. [formodentlig af Skabelon.] Et af Træ dannet, i Træ udskaaret Hoved. (f. Ex. af det Slags, der tilforn brugtes som Hueblok.) i dagl. T. og Almuesproget.

Skade, en. pl.-r. [Sv. Skata.] en meget almindelig Fugl af Ravneslægten, bekiendt af sin idelige og ubehagelige skrigende Lyd. Corvus pica.

Skade, en. ud. pl. [J. Skadi.] 1. egentl. Brud, som er skeet p. en Gienstand i dens Heelhed ell. fuldkomne Tilstand; det, som et levende Væsen ell. en livløs Gienstand har lidt v. udvortes Vold, Vaade, Sygdom ell. andet Vanheld. At have en S. i sin Fod. En aaben, indvortes, gammel Skade. Digerne have lidt S. ved Vandflod. At komme t. Skade (v. Fald, Stød, Saar o. d.) Huset har taget Skade. En Beenskade, Øienskade. 2. i mere udstrakt og uegentl. Betydning: Forringelse, Forvanskning af en Persons ell. Tings Tilstand; Afbræk, Tab (f. E. i Formue og Eiendom.) At tage S. paa sin Helbred, p. sin Siæl. Af S. bliver man klog. At blive klog af Andres Skade. Det er hans egen S. (Tab) naar han ikke er varsom. At volde, tilføie een S. At giøre Fienden S. Vildtet har giort S. i Kornet, p. Ageren. At erstatte en S. give een Opreisning f. hans Skade. Jeg har kun havt Tab og S. deraf. At forvinde, oprette sin S. (Heraf:

Brandskade, Krigsskade, Vandskade.) 3. elliptisk er den Talebrug: Skade! at hun ikke længer er ung! S. at han ikke kom for! (ɔ: det er at beklage, er et Uheld.) Man siger ogsaa: det er S. for den Mand, at han ikke har en anden Virkekreds. — Jeg kom for Skade og nævnede Mandens Navn, og tabte Koppen (ɔ: jeg giorde det ubetænksomt, af Vanvare.) "At hun omsider kom for Skade; og fik en Hals f. lidt." Bagg. Men derimod: Han kom til Skade, og slog Benet. = a.) Skadebod, en. Erstatning f. den Skade, man har tilføiet en Anden; Skadegield. Skadedyr, et. Dyr, som gier Skade, skadeligt Dyr. (P. A. Heiberg.) skadefri, adj. som er uden Skade, uskadet; ell. som ei kan skades. (A. Vedel.) skadefro, adj. som glæder sig v. Andres Skade. Deraf: Skadefrohed, en. ud. pl. (T. Rothe.) (ell. hos Nogle: Skadefryd. Mynster. Præd. 1823. II. 136.) Skadegield, en. ud. pl. d. s. s. Skadebod. Skadeild, en. Vaadeild, som gier ell. kan giore Skade p. Bygninger og Gods. ("I noget Tilfælde, hvor Skadeild er opkommen." Brandf. 19 Jul. 1799.) skadelidende, adj. v. som lider, udstaaer, ell. har lidt Skade ell. Tab. (A. Ørsted.) Skadelyst, en. Lyst t. at giore Andre Skade. (s. nedenfor under v. at skade.) Skaderaad, et. Raad, som gives forsætlig ell. uforsætlig t. en Andens Skade. Skadevand, et. V. som gier Skade, f. E. paa Marken. "I Tanken nu han der et Skadevand afleder." C. Frimann. = b.) Skadeserstatning, en. d. s. s. Skadebod. skadeslos, adj. som er fri for S. ell. Tab, som har faaet Opreisning f. sin Skade. Derved bliver jeg ikke skadeslos. At forbinde sig t. skadeslos Betaling (m. Rentes Rente, og Erstatning f. Omkostninger i Tilfælde af Proces.) (Sieldnere skadelos. "Ingen dog v. den sig skadelos befinder." Bording. II. 352. — Usædvanl. og ubrugel. er Anvendelsen af dette adj. for: uskadt, uden Skade. Guldb. V. Hist. I. 2. 798.) At holde een skadeslos. Deraf: Skadeslosholdelse, en. "den Handling, hvorved man sikkrer en Anden fuld Erstatning f. den Skade, han i en vis Anledning har lidt." Müller.

Skade, v. a. 1. [Den passiv. Form br. sielden.] giore Skade. volde Skade, Tab, Afbræk. (det Modf. af gavne, nytte.) Dette Forbud har skadet Handelen. Han skader sig v. sin uforsigtige Tale. Det skader Helbreden. Det skader Sæden. Nytter det ikke, saa skader det ikke heller. = Skadelyst, en. Lyst, Attraa t. at giore Andre Skade. "Hvor Forbrydelsens Kilde ligger i blot Skadelyst." Ørsted. — skadelysten, adj. som har Skadelyst, har Glæde af at skade. (Engelst.) Skadesind, et. Sind t. at ville skade.

Skadelig, adj. som volder Skade, er til Skade. (modf. gavnlig, nyttig.) skadelige Dyr. Det er skadeligt f. Helbreden. Deraf: Skadelighed, en. (modf. Gavnlighed.)

Skaffe, v. a. 1. volde, at noget kommer tilstede, bringe til Veie. (Et efter det T. optaget Ord, som har fortrængt det danske: at flye.) At s. een Penge, Hielp. At s. sig Klæder, Bøger. Jeg maa see at skaffe mig Fred. — Skaffe af. At s. een af med noget ɔ: stille ham derved, befrie ham derfor. At s. sine unyttige Tienestefolk af. s. afskaffe. At s. noget afveien. — skaffe bort ɔ: bringe bort, af Veien, t. Side. At s. een hemmelligen bort. — At skaffe frem, bringe for Dagen, bringe tilstede. Saaledes ogsaa: at skaffe een hiem, s. noget ind ell. ud, skaffe tilbage, tilside, skaffe een over Vandet, m. fl. Talemaader.

Skaffe, v. n. 1. (har.) br. allene i Skibssproget for: at holde Maaltid, spise t. Bords. Mandskabet har endnu ikke skaffet. (I det N. S. er s c h a f f e n ogsaa: at rette Maden an. s. det følgende.)

Skaffer, en. pl.-e. den, som v. Bryllupper og andre Gilder har Opsyn m. Mad og Drikke, m. Giesternes Bevertning og Orden v. Bordet. (nu næsten forældet.)

Skafot, et. s. Rettersted.

Skaft, et. pl. - er. [I. Skapt. A. S. Sceaft, Stang, Spyd.] 1. det, hvorved en Ting holdes i Haanden, særdeles naar det er af en trind, noget lang Skikkelse. Skaft p. en Øre, Kniv, Skee, Lee, m. m. At sætte en Kniv i Skaftet. Et Spydskaft, Øreskaft, Bøsseskaft. Støvleskaft. Soilelskaft (Bullen, den mellemste Deel af Seilen.) 2. Hingstens Avlelem. [Holl. Schaft. Sv. Skap. Isl. Skauf.] — skaftet, adj. som har Skaft; forsynet m. Skaft. (Moth.)

Skafte, v. a. 1. sætte Skaft paa, forsyne m. Skaft. At skafte en Bøsse, en Øre. Moth. (hedder ogsaa: skæfte.)

Skaftehavre, en. ud. pl. [Sv. Skafthavre.] høstet og utorsken Havresæd. At fore Heste m. Skaftehavre. [Sv. Skaft, et Straa, Kornstraa. A. S. Sceaf, Sceaft, Knippe, Neg.]

Skage, v. a. 1. [A. S. scacan. Sv. skaka.] ryste, bevæge stærkt. (brugeligt i Jylland og i Norge.) "Kan Storm et modigt Hierte skage?" Tullin.

Skage, v. a. 1. At skage Hør ell. Hamp ɔ: aftage den ydre Skal af de tørre Stængler; skiætte. (Moth. Hornemann.)

Skagle, en. pl.-r. [A. S. Scacull, *ligamentum*, *nervus*. Sv. Skakel, I. Skökull, *temo*.] 1. de Reb, som gaae fra Seelerne til Svinglerne p. en Vogn, og hvorved Hestene trække. 2. Skagle ell. Skagel p. en Rok ɔ: den Træstok, som naaer fra Arelen t. Trædeladet. (Moth.) = Skaglereb, et. Reb, hvoraf Skagler giores. Skag=

lerem, en. Læderrem, som bruges i Stedet f. Reb t. Skagler. Skaglestænger, pl. Træstænger, som bruges, især p. Eenspændervogne, i St. for Skagler.

Skak, adj. pl. skakke. [J. skakr.] som viger af fra den lodrette ell. vandrette Linie; skraa, skiev, heldende. Brættet ligger skakt. Huset er skakt t. den ene Side. = skakke, v. a. 1. giøre noget skakt, give en Skraaning, bringe i en skraa Linie. (Moth har ogsaa v. n. skakke, gaae skievt, gaae af fra Veien. At skakke til Siden. At skakke sig. Arreboe. 88.) — Skakning, en. 1. Skraaning, Helding. "Murens Skakning." (J. Kraft.) 2. en skak Flade, en Skraaplan. (Kraft Mech. S. 723.) — Skakseng, en. En Seng, hvis Stolper kun p. den ene Side naae op t. Himmelen, og hvis Overdeel paa den anden Side gaaer skak opad.

Skak, n. s. ud. Art. og Bøining. Et, ogsaa i Norden, fra ældgamle Tider bekiendt Spil m. 32 Brikker. — Skak! et Udtryk i Spillet, som bruges naar Modspillerens Konge staaer i Skak, ell. kan slaaes, hvilket hedder: at byde Skak. = Skakbrikke, en. En af de 32 Brikker i Skakspil. Skakbræt, et. Bræt, inddeelt i 64 Tavl ell. lige store Fiirkanter, hvorpaa spilles Skak. Skakspil, et. 1. det Spil, som kaldes Skak. Skakspillet fordrer stor Opmærksomhed. 2. Samlingen af de Brikker, som høre t. Spillet. Et Skakspil af Elfenbeen. Skakspiller, en. den, som forstaaer at spille Skak. Skaktavl, n. s. Skakspil. (forældet.) At lege Skaktavl.

Skakkre, v. n. 1. (har.) [T. schakkern.] i d. Tale: handle m. gamle Sager, Smaating og Ragerier, især v. at vandre om f. at kiøbe og sælge dem. (n. Ord.) = Deraf: Skakkrer, en. "Ordet Skakkrer er overført fra Tydsk, og især brugt om Jøder, som fra Arilds Tid dreve denne Handel." P. E. Müller.

Skakt, en. pl. -er. [T. Schacht. Sv. Skackt.] kaldes v. Biergværker et fra Jordens Overflade i Dybet tilveiebragt, sædvanligen fiirkantet Hul ell. Rør, hvorigiennem Arbeiderne fare ned i, og op fra Gruberne, Malm ell. Erts skaffes op derfra, ligesom og det i Gruberne samlede Vand, m. m.

Skal, en. pl. -ler. [A. S. Scala, Sceala. Isl. Skal. Ihre.] Et huult (sædvanl. haardt) Legeme, der giemmer ell. omgiver et andet blødere, ell. en Kiærne. Saaledes: Hierneskal, Muslingskal, Nøddeskal, Æggeskal, Østersskal, ꝛc. Krebsens, Skildpaddens S. "Skiøndt født t. Skal, han stolt vil være Kiærne." Øhlenschl. At see mere p. Skallen, end p. Kiærnen (mere p. det udvortes, uvæsentlige, end p. det Virkelige, det Indvortes.) Skallen p. Æbler o. fl. Frugter. (jvf. Skæl.) = Skaldyr, et. pl. d. s. Bløddyr, som leve inden i en haard (enkelt ell. dobbelt) Skal. Skalerter, pl. Erter, hvis Bælge ikke spises; Pilerter. (Olufsen. Landoec. 307.) Skalfisk, s. Skælfisk. Skalfrugt, en. Træfrugt, forsynet m. en Skal. (Øhlenschl.) Skalqværn, en. (ell. egentl. Skalleqværn.) Qværn p. Grynmøller, hvorpaa Kornet skalles. = skalle, v. a. 1. tage Skallen af, skiælle. At skalle Kornet t. Gryn. — skalles, v. n. pass. skalledes. gaae af som en Skal, falde af lidt efter lidt. Huden skalles efter denne Sygdom.

Skal, præs. af skulle. s. skulle.

Skald, en. (Digter) s. Skiald.

Skaldepande, en. pl. -r. [Isl. Skalli, bart Sted, ogsaa p. Hovedet.] egentl. en skaldet Pande; men betegner i dagl. og lav Tale: den, som er skaldet.

Skaldes, v. n. pass. blive skaldet. At skaldes i Nakken. (Moth. J. skáldaz.)

Skaldet, adj. [Sv. skallog. Isl. sköllóttr; og skalda, at giøre skaldet.] 1. bar for Haar, hvor de skulde være; som har mistet Haarene. Han er skaldet paa Forhovedet, i Issen, bag til. Faaret er s. under Bugen. 2. uegentl. i andre Tilfælde for: bar, nøgen, berøvet Græs, Løv o. d. De af Solheden forbrændte, skaldede Marker. "Den guldstrimede Frugt under skaldede Qviste." Stenersen. "I det vi nu ilede henad den følgende nøgne og skaldede Bakke." Rahbek. (Skaldethed, en. forekommer i Biorn Halvorsens Ordb. men er ikke antaget. Moth har det selvgiorte: Skaldenhed.)

Skalk, en. pl. -e. [J. Skalk. Ihre. A. S. Scalc, en Svend, Tiener.] 1. en listig, underfundig Skielm, en snedig Bedrager. "Lad ingen listig Skalk ustraffet gaae forbi." P. M. Troiel. At skiule Skalken (dølge sit Skielmeri.) "Gammel Skalk er ond at giække." 2. Denne bl. a. i mangfoldige Ordsprog forekommende Bemærkelse er nærved ganske at forældes; (s. Skielm) og Ordet br. nu mest i en mildere Betydning og i Skiemt om den, som godt forstaaer at opfinde og skiule List og Paafund, der ei høre t. Forbrydelser. f. E. Du er en stor Skalk! som siges i venlig Tale. Der stikker en stor Skalk i den Dreng. Han har en Skalk (ell. Skielm) bag Øret ɔ: han har et listigt Paafund i Sinde o. s. v.) — Den fordum brugel. Bemærkelse: en Tiener (hvoraf Marskalk) er derimod aldeles forældet. = skalkagtig, adj. egentl. fuld af List og Skielmeri ("Solen skinner ogsaa over de Skalkagtige." B. Thott. "Du — som saa skalkagtig i dit Garn har fanget mig." C. Rose. Ovids Her.); men bruges nu (ligesom skielmsk) mest i mildere Betydning. Et skalkagtigt Smiil. "Hendes Øine besiælede en skalkagtig Vittighed og en øm Følelse m. lige Ynde." Rahbek. Deraf: Skalkagtighed, en. "Uskyldighed, Munterhed og vit-

tig Skalkagtighed fremlyste af hendes hele Væsen." Bagg. = Skalkhed, en. Skielmeri, Bedrageri, Skarnagtighed. "Skalkhed og Udyd have Herredømmet." B. Thott. "Med Rettens Skin hun sminker mangen Gang sin Skalkheds Feil." Bording. Et Barns "Ulydighed og Skalkhed." D. Lov. VI. 6. 19. 2. i mildere Betydning: List, Listighed. "Ja, at jeg kunde Skiemt og Skalkhed forevende." Rose. Ovids Her. (nu lidet brugeligt.) = Skalkefund, et. snedigt og skadeligt Paafund. (Kingo. "At fare med Skalkefund." Rose's Ovid.) Skalkemester, en. En Mester i listige Paafund og Pudserier. (Bording. I. 27. s. Skalk. 2.) Skalkepuds, et. d. s. s. Skalkefund; men ogsaa i mildere Betydning. — Skalkeraad, et. Raad, som gives p. Skrømt, t. Skade f. den, som det gives. (Arreboe.) Skalkerænker, pl. snedige, f. Andre skadelige Rænker. (Helvaderus.) — Skalkeskiul, et. Falskhed; falsk Undskyldning ell. Foregivende, hvorved man dølger et slet Forsæt ell. en slet Handling. At bruge noget til S. "Christendommen maa selv beqvemme sig t. Skalkeskiul f. Eders Synder." Øhlenschl. Hans Sygdom var kun Skalkeskiul. — Skalkesmiil, et. skalkagtigt, satirisk Smiil. "Stor er Cervantes m. sit Skalkesmiil." S. Blicher. — Skalkestykke, et. Skielmsstykke. — Skalkestævne, et. Stævne, Sammenkomst, hvor onde, skadelige Raad oplægges. (Moth.) Skalkesovn, en. foregiven, forstilt Søvn. "Jeg lukker Diet og t. Skalkesovn mig vender." C. Rose.

Skalk, en. 1. kaldes i d. Tale Endestykket, Endeskiven af et Brød. (ligesaa i Svensk.) 2. Skalk ell. Opskalk er i Bygningskonsten: et Bispær, ell. mindre Spær, som tilsættes Tagspærene nedentil, og naaer ud t. Tagskiæget. Hele Rækken ell. Samlingen af Skalkene kaldes Opskalkning.

Skalke, v. a. 1. at skalke en Luge, til Skibs: at lægge i haardt Veir Overfaldet over Lugen, og et tiæret Seildugsdække, som spigres fast.

Skalle, en. pl. -r. et Slags smaa Fiske af Karpeslægten. Hvidskallen. Cyprinus albula. Rødskallen. C. rutilus.

Skalle, v. a. og skalles, n. pass. s. Skal.

Skalte, v. n. 1. (har.) i dagl. T. optaget af det T. schalten: handle med, haandtere, behandle. (Talemaaden: at skalte og valte m. noget, er reen tydsk.)

Skam, en. ud. pl. [J. Skómm. A. S. Scame.] 1. (d. Tydske: Schande.) det Modsatte af Ære: den Tilstand, hvori en Person sættes v. Andres Foragt, ell. med Vanære og Fornedrelse forbundne Dom over hans Handlinger. En høiere Grad af Skam er Skændsel. "Skam, giør at man foragter; Skændsel at man afskyer." Sporon. Skam er saaledes vel egentlig d. s. s. Vanære (dedecus;) men dette Ord kan siges mere at have Hensyn t. den moralske Dom, som Andre fælde over eens Handlinger; Skam derimod t. den udvortes Virkning af denne Dom. At være til S. og Spot f. Folk. At blive t. Skamme, staae t. Skamme. At giøre een t. Skamme ɔ: overgaae ham i meget høi Grad. — "Lad os f. Europas Øine giøre denne ublu Bagvaskelse til Skamme." (ɔ: vise dens Falskhed.) Rahbek. Han har kun S. af en saadan Handlemaade. At faae S. til Tak (ɔ: lønnes m. Utaknemmelighed.) Denne Søn giør Faderen Skam. Fattigdom giør Ingen Skam. Det holdes f. en Skam (ɔ: for en Handling som medfører S.) 2. (d. Tydske Schaam.) den Tilstand, hvori man har en ubehagelig Følelse enten af sin Nøgenhed, Blottelse, ell. af en moralsk Ufuldkommenhed, en Uanstændighed, en usømmelig Handling, som man enten virkelig har begaaet, ell. som man opfordres til; Tilstanden, at skamme sig; Blufærdighed, Undseelse. (Denne ganske forskiellige Bemærkelse forekommer sielden i Dansk. s. skamfuld, Skamfuldhed, skamrød. Mere bruges det om Evnen t. at kunne skamme sig.) Der er ingen S. i ham (Han har bidt Hovedet af al Skam. Moth.) "Hvor ingen S. er inde, der kommer ingen Hæder ud." Ordspr. Der er hverken Ære (Æresfølelse) ell. Skam hos ham. (s. skamløs.) 3. i nogle Talemaader (ligesom det T. Schande) Skade, Fordærvelse, mærkelig Beskadigelse. At slaae een t. Skamme, ride en Hest t. Skamme. Hans nye Kiole fik Skam p. Reisen. Han skulde faae S. for sit Arbeide, saa slet er det. Gid du faae Skam! Skam faae han! (male sit illi.) Denne Bemærkelse finder Sted i endeel Sammens. f. E. skambide, skambrænde, skamfile, Skamkiøb, skamskænde, skamslaae, o. fl. = a.) Sammensætninger i 1ste Bemærkelse: Skamflik, en. pl. -ker. vanærende Fornærmelse (et af det Tydske Schandfleck fordærvet Ord i d. Tale.) Skamkiende, et. vanærende Mærke. Skamkrog, en. Krog, hvori een henstilles t. Skamme. Skamløgn, en. grov, skammelig Løgn. (Ambergs Ordb.) Skamplet, en. fig. det, som bringer een Skam; en vanærende Handling. Det var en uudslettelig Skamplet i hans Levnet, Rygte. Skamskiul, et. noget, hvorved man skiuler ell. søger at skiule sin Skam. Skamstøtte, en. Støtte, opreist t. eens Vanære (det Mods. af Ærestøtte.) = b.) I 2den Bemærk. Skambeen, et. Os pubis. Skamdeel, en. pl. Skamdele. d. s. s. Kiønsdeel. (A. S. Scama. Scam-lim.) skamfuld, adj. som føler Skam, skammer sig over sin Tilstand ell. Handling. (jvf. blufærdig, undseelig.) Skamfuldhed, en. den Siælstilstand, at skamme sig, at blues v. ell. over

noget. "Skamfuldhed og Skræk, min Brødes første Frugt." Evald. "Skamfuldhed, eller Bevidsthed om egen Skam, kan blive den meest nedtrykkende Følelse." Müller. s. Bluelse, Blusel. — skamløs, adj. (A. S. scam-leas.) 1. som ingen Skam har, som ikke blues v. noget. impudens. 2. som grunder sig i, kommer fra et skamløst Sind; uforskammet. skamløse Handlinger. En skamløs Beskyldning mod en ærlig Mand. Deraf: Skamløshed, en. ud.pl. — skamrød, adj. rød, rødmende af Blusel, af Undseelse. "Han skamrød blev og saae t. Jorden lige ned." Rose. Ovids Her. Skamrødme, en. opstigende Rødme i Ansigtet, som en Følge af Bluelse ell. Skamfuldhed. = c.) I 3die Bemærk. skambide, v. a. 3. bide een t. Skade, t. Skamme. (fig. giennemhegle, laste m. overdreven Skarphed. "Fordi han i Flæng skambed Personer og Stænder." Rahbek.) skambrænde, v. a. 2. brænde noget saaledes, at det fordærves, lider Skade. (Moth.) skambrændt i Ansigtet. Skambud, et. Bud p. en Ting, der skal sælges, som er saa ringe, at den Sælgende maa lide mærkeligt Tab derved (ell. Bud, man har Skam af.) skambyde, v. a. 3. giøre Skambud, misbyde. At skambyde een p. hans Varer. skamfile, v. a. 1. i Skibssproget: opslide, fordærve v. Gnidning, v. for stærkt Slid. Ankertouget er blevet skamfilet. Skamfærd, en. Skade, Ulykke. (d. Tale, og ikke meget brugel.) Du skal faae en S. dersom du rører det. (v. at skamfærde findes i ældre Dansk. "At fortale og skamfærde sin Næste." Tidemand.) skamhugge, v. a. 1. hugge t. Skade, forhugge. Skamkiøb, et. alt for billigt Kiøb, hvorved den, man kiøber af, sælger sig til Skade (ell. et Kiøb, saa ringe, at man har Skam deraf.) Skampriis, en. ubillig lav Priis. skamrose, v. a. 2. rose p. en Maade, som er t. Skam ell. Skade f. den, der roses; rose m. skamløs Overdrivelse. (Rahb. D. Tilsk. IX. 183.) Skamskiul, et. d. s. s. Skalkeskiul. "Guds Navn maa være mit Skamskiul." P. Tidemand. skamskiænde, v. a. 2. ilde tilrede, fordærve, mishandle. skamskære, v. a. 3. fordærve v. at skære. (Moth.) skamslaae, v. a. 3. slaae een, saa han tager mærkelig Skade; slaae fordærvet. = skammelig, adj. [af Skam, 1.] som man har Skam af, som bringer, medfører Vanære; i høi Grad nedrig, lastværdig, vanærende (s. skiændig, som er et stærkere Udtryk, og uærlig.) En skammelig Opførsel, Levemaade, Haandtering. Utaknemmelighed er en s. Last. At giøre sig Fordeel i Smaating, er undertiden vanærende; at taale Ydmygelse f. Fordeels Skyld, er nedrigt; at søge den v. Aager er skammeligt.

Skamme sig, v. rec. 1. føle Skam (2) over det, vi enten hos os selv, eller andre holde f. usømmeligt ell. vanærende; blues. "De vare nøgne, og skammede sig ikke." D. Bibel. "Naar først man kommen er saa vidt, at rigtig man skammer sig, saa har man meer ei nødig at skamme sig." Öhlenschl. (Hakon J.) Hun skammer sig ikke v. at vise sig uanstændigen blottet. Det er Udtryk, man maa skamme sig v. at høre. Du maa s. dig ved (over) en saadan Opførsel. At s. sig for een (som er Vidne t. det Usømmelige, man begaaer.) 2. i mere udstrakt Betydning: undsee sig ved, ansee for upassende. Jeg skammer mig ikke ved min Fattigdom. Jeg skammer mig ved at sige det. Det er en Foræring, som en Konge ikke behøvede at s. sig ved. (jvf. undsee sig.)

Skamme, v. a. 1. kun m. præp. ud. At skamme een ud, fremstille een t. Skam, dadle, irettesætte een skarpt, især i Andres Nærværelse. Han skammede dem ud f. deres Feighed.

Skammel, en. pl. Skamler. [A. S. Scamull. J. Skémmill. gl. T. Scamal.] i Alm. en lav og liden Bænk; (f. Ex. Væverskammel, som Væveren sidder p.) især en lav Bænk ell. Indretning, t. at sætte Fødderne paa, naar man sidder p. noget høiere; en Fodskammel. (Skammel p. en Væv kaldes ogsaa de to smalle Træer, som Væveren træder paa, for at bevæge Springholtet. Moth.)

Skandse, en. pl. -r. [T. Schanze.] en fleersidet Vold, som opkastes enten t. at beskytte en Hær i Marken, ell. til at forstærke en større Fæstning, forsvare en Bro, m. m. Ogsaa bruges det om en liden Fæstning; et Castel. At kaste Skandser. At slaae en S. En Broskandse, Feltskandse, Leirskandse, Portskandse. = Skandsearbeide, et. A. ved at bygge ell. opkaste en Skandse. Skandsegrav, en. Graven, hvoraf Skandsens Vold er opkastet. Skandsegraver, en. den, som arbeider v. en Skandses Anlæg, v. Skandsegravning. Skandsekurv, en. En rund, flettet Kurv, som fyldes m. Jord, og hvoraf flere stilles i Rad, f. i Hast at danne et Slags Skandse, ell. for at beskytte Skandsegraverne mod Kugler. Skandsepæl, en. pl. -e. spidse Pæle, som stikkes radviis i Jorden p. Volde og Skandser, f. at hindre den stormende Fiende; Stormpæl (Pallisade.) Skandseværk, et. Forskandsning, Befæstning. "Stadens Skandseværk, som end i Bygning staaer." Bording.

Skandse, v. a. og n. kaste Skandser op, befæste m. Vold og Skandser. Bønderne bleve opbudne f. at skandse. At skandse om Leiren. (transitiv Bemærkelse har Ordet i Sammensætning: forskandse, indskandse, omskandse.) = Skandsning, en. Gierningen at skandse.

Skandskrift, et. pl. -er. [det T. Schand-

skrift.] Skrift, hvorved en Mands Ære krænkes, ærerørigt Skrift, Pasquil. (D. L. VI. 22. 8.) "Lad Satiren ei ud af sin Bane gaae p. Skandskrifts Pøbelvei." P. M. Troiel. — Tilforn brugtes flere lignende Sammens. saasom: Skandbog, Skandhore, Skandtegn (Brændemærke. Moth) Skandvise, Nidvise.

Skank, en. pl. -er. [A. S. Scanca.] kaldes hos nogle Dyr, især Huusdyr, den Deel af Benet, som er imellem Knæet og Foden; og bruges oftest om Dyret, naar det er slagtet. At koge Suppe p. Skanker. En Flæskeskank. — skankhalt, adj. kaldes en Hest, der er stiv i Knæet ell. Haseledet og derfor halter. (i dagl. T. ogsaa (adj.) skank og hos Colding: skankhaset.)

Skare, en. pl.-r. [J. Skari.] en sanket Mængde af levende Væsener; en meget talrig Flok, Forsamling. (s. Hærskare.) En stor S. af Folket drog ham i Møde. En Skare af Fugle, af Græshopper. — skareviis, adv. i Skarer, i store Flokke.

Skarlagen, et. [af det Fr. écarlat. T. Scharlach.] 1. en stærk hoired Farve. 2. Tøi, især Klæde, af en saadan Farve. Klædt i Purpur og Skarlagen. = Skarlagenfarve, en. ud. pl. (Moth.) skarlagenrød, adj. rød, som Skarlagen. — Skarlagensfeber, en. en hidsig Feber, hvorved Huden faaer en stærk rød Farve. Febris scarlatina.

Skarmydsel, en. s. Skiermydsel.

Skarn, et. ud. pl. [J. Skarn. A. S. Scern.] 1. det, som er skident, Ureenlighed, Uhumskhed, Snavs. At falde, kaste noget i Skarnet. Feieskarn, Gadeskarn. (Særdeles ogsaa: det, som affores af dyriske Legemer; Exkrementer, Møg. f. E. Koskarn.) 2. det, som intet duer. Det bliver til Skarn (faaer ingen Lykke, Fremgang.) "Hvor hovmodige slige Folk blive, der af Skarnet komme t. stor Ære og Værdighed." Holb. (Jeppe p. Bierg.) 3. især: et Menneske, som intet duer, en slet, nedrig slettænkende Person. Han var et S. mod sine Børn, mod sin Kone. "En Helgen blive kan et Skarn, et Skarn omvendes kan." C. Frimann. "Han troer det staaer i ethvert Skarns, enhver Dosmers Magt, at besmitte denne Ære." Birkner. 4. gen. Skarns bruges i d. Tale som adj. for: slet, ond, nedrig. skarns Tøi, skarns Folk, Mennesker. Deraf: Skarnsstykke, et. slet Gierning, Skielmsstykke. = Skarnager, en. den som opsamler og bortkiører Gadeskarnet. skarnagtig, adj. slet, ondskabsfuld, nedrig. Deraf: Skarnagtighed, en. ud. pl. Skarnbasse, en. pl.-r. Navn p. en Classe af Insecter, (Scarabæus) som fornemmelig leve i Dyrenes Skarn. Skarnbøtte, en. B. hvori Feieskarn sankes. Skarndynge, en. Dynge, Hob af S. Skarnflue, en. s. Skarnbasse. Skarnkiste, en. Et muret Samlingssted f. flydende Gadeskarn, hvoraf det optages og bortføres. Skarnkule, en. En i Jorden gravet K. hvor Skarn samles. Skarnlæs, et. Et Vognlæs af S. Skarnpram, en. Pram, hvori Dynd og Mudder samles og bortføres af Havne og Canaler. (Moth. jvf. Mudderpram.) Skarnpøl, en. Pøl, hvor S. og Dynd samler sig. Skarnrende, en. Rende, hvorved Ureenlighed bortføres fra Huse og Gader. (Moth.) Skarntyde, en. En giftig Plante. Conium maculatum. (Navnet tillægges ogsaa to ell. flere andre Urter.) Skarnvogn, en. Vogn, hvorpaa Skarn bortkiøres.

Skarp, adj. [J. skarpr. A. S. scarp, *acerbus*.] 1. som har Eg, som kan skære, hvas (mods. sløv, stump, but.) En skarp Kniv. Et skarpt Sværd. skarpe Kanter o: saadanne som danne en Vinkel (modsat stumpe Kanter, som danne en Flade.) skarp at føle paa (o: ru, ujævn.) 2. figurl. a.) om Skydevaaben: at lade, at skyde skarpt o: m. Kugle. — Om Strid: hidsig, alvorlig. En s. Fegtning. Det gik skarpt til. b.) som vækker en bidende, ligesom saarende Fornemmelse. En skarp Blæst, s. Luft. Ligeledes om Smagen: Denne Eddike, Sennep er meget skarp. En skarp (o: meget sammensnerpende) Lud; skarpe Vædsker. c.) om Jorden: mager, sandig, opfyldt m. Stene. En s. Jord, Ager; modsat: en fed Jord. d.) streng, alvorlig, eftertrykkelig. En s. Irettesættelse. Han skrev ham et skarpt Brev til. At være s. i sin Tale (spydig, bitter, satirisk.) skarpt Forhør. At holde skarpt Tilsyn. skarp Tugt. Et skarpt Forbud. En s. Undersøgelse, Randsagelse. e.) som noie bemærker, som fatter klart og giennemtrængende (baade om Synets og Hørelsens Sands, og om Siæleevnerne.) Et skarpt Syn. En s. Hørelse. At see skarpt (vist, noie) p. een. En s. Hukommelse, Dømmekraft. (jvf. skarpsindig.) f.) om Lyden: giennemtrængende. Denne Pibe har en alt f. skarp Lyd. — I Sproglæren siges en Stavelse at være skarp, at betones skarpt, naar den udtales kort, men klart og lydeligt (f. E. Hest, gierne, tæt, skarp o. d.) g.) i nogle Tilfælde: hurtig, rask. En skarp Seiler (om Skibe.) En s. Fodgænger. At trave skarpt. — Skarphed, en. Beskaffenheden at være skarp. = skarpkantet, adj. som har skarpe Kanter. skarpladet ell. skarpladt, adj. ladet m. Kugle. En skarpladet Bøsse. skarplydende, adj. som lyder skarpt, har en skarp Tone. skarpnæset, adj. som har en spids Næse. (Moth.) skarprandet, adj. som har en skarp, ikke afstumpet Rand. Skarpretter, en. pl.-e. d. s. s. Bøddel, Mestermand. skarprygget, adj. som har en skarp, mager Ryg

(modf. rundrygget.) En s. Hest. skarpseende, adj. d. s. s. skarpsynet; ogsaa fig. nøieseende, som passer nøie paa. "Med samme skarpseende Øie opdagede han Kilderne t. Landets Fattigdom og Velstand." Kampmann. skarpsindig, adj. som har en skarp, giennemtrængende Forstand, som let og klart giennemskuer og fatter Tingenes Væsen og sande Beskaffenhed; især og i mere indskrænket Betydning: som let fatter Tingenes skiulte Forskiel (i hvilket Tilfælde man undertiden sætter skarpsindig imod vittig.) Deraf: Skarpsindighed, en. ud. pl. — skarpskoet, adj. En s. Hest, hvis Skoe ere skærpede, i glat Føre. (som Modsætn. br. slapskoet.) Skarpskytte, en. et Slags Feltjægere ell. Krigsfolk, der skyde m. Rifler, og øves i at træffe vist. skarpsynet, adj. som har et skarpt Syn, som seer godt og klart, baade fiernt og nær ved. = skærpe, v. a. 1. giøre skarp, hvæsse. (Begge Ord bruges dog ei altid i Flæng. Man siger baade at skærpe og at hvæsse en Kniv, Lee, Øre; men derimod kun: at skærpe en Fiil, en Sav: skærpe bruges i mere almindelig Betydn. om at give baade Od og Eg; hvæsse kun om at skærpe en Eg. (jvf. slibe.) At skærpe en Hest ell. skærpe Hesteskoe, er d. s. s. brodde ɔ: forsyne Skoene m. Isbrodder. 2. figurl. forstærke, forhøie i Grad. At s. en Straf. At s. Synet. At skærpe Forstanden, Tænkeevnen. — Deraf: Skærpning, en. pl.-er. — Skærpejern, et. Jern, hvorpaa noget skærpes ell. hvæsses.

Skarre, v. a. 1. fælde et Stykke Træ i et andet. (Moth; som har den Talemaade: at skarre Skade m. een ɔ: dele Skaden.) Deraf: Skarrehøvl, en. d. s. s. Plovhøvl. — Skarøxe, en. et vist Slags store Øxer, som Tømmermænd bruge.

1. Skat, en. pl. Skatte. [T. Schatz.] 1. Forraad af kostbare Ting, som man giemmer og vogter m. Omsorg; især et saadant Forraad af Penge, ædle Metaller og Stene, m. m. At finde en nedgravet S. At samle Skatte. Denne Konge eier en stor Skat af Ædelstene. (Saaledes ogsaa i Sammensætn. Konstskatte, Samlinger af Konstværker. En Bogskat ɔ: en kostbar Samling af Bøger.) 2. fig. en Ting af høi (indvortes ell. udvortes) Værd; en Forening af Ting, ell. Egenskaber v. en Ting af stor Værdi. Sundhed er den bedste Skat. Han eier en stor S. (et Klenodie) i sin Hustru. = Skatkammer, et. Giemmested for Statens Penge; ell. Sted, hvor Statens Hoved-Casse findes, hvorfra Udbetalinger skee, og hvor der holdes Bog over Indtægt og Udgift (s. Rentekammer.) Skatkiste, en. s. Pengekiste. Skatmester, en. den, som forestaaer, har Opsyn m. Skatkammeret. "Hvor let sandt duelige Skatmestere heraf Anledning t. en aarlig Skat." Guldberg. — Skattegraver, en. den, som graver og leder i Jorden efter skiulte Skatte.

2. Skat, en. pl. Skatter. [Isl. Skattr.] Afgift, som af Regieringen paalægges Undersaatterne i en Stat. De Kongelige Skatter; Byens Skatter (ɔ: saadanne, som umiddelbar anvendes t. Stadens Udgifter.) Formueskat, Grundskat, Kornskat, Landskat, Saltskat, m. fl. At paalægge, udskrive, indkræve (opkræve), inddrive Skatter. At svare, betale Skat. At sætte een i Skat. = a.) skatfri, s. skattefri. skatgiven, adj. v. d. s. s. skatskyldig. (Riimkr.) skatskyldig, adj. som er pligtig at betale Skat; især t. en Overherre. skatskyldige Konger, Riger. (Guldberg.) skatsætte, v. a. 3. sætte i Skat, bestemme Afgiftens Størrelse f. en enkelt Person, ell. for et heelt Land, en Provinds, en vis Folkeclasse. (J. Baden.) = Skattebetient, en. Betient, som har m. Skatters Indkrævning, ell. med Skatteregnskab o. d. at giøre. Skattebog, en. B. hvori holdes Regnskab over det, een har at betale i Skat, og hvad han derpaa afdrager. Skattebonde, en. skatskyldig Bonde. Skatteborger, en. en B. som er skattepligtig (br. mest i Skiemt, ligesom Spidsborger.) Skattebrev, et. Kongebrev, hvorved Skat udstrives. Skattebyrde, en. Byrde af høie, trykkende, overdrevne Skatter. "Dybt nedtrykte af Skattebyrderne, som Krigen fordrede." Malling. Skattecommission, en. C. som er nedsat f. at bestemme, fordele en Skat. Skattefod, en. den Maade, hvorpaa Skatterne i et Land hæves og fordeles. "En urigtig Skattefod." Olufsen. Skattefoged, en. tilforn: den, hvis Embede er, at indkræve Skatter og føre Regnskab derover; (nu: Amtsforvalter; i Norge blot: Foged.) Skatteforordning, en. F. hvorved en Skat paabydes. "Han giorde aldrig noget uvilligere, end underskrive en Skatteforordning." Kampmann. skattefri, adj. fritagen f. at betale Skat ell. Afgift; it. som ingen Afgift betales af. skattefri Jord, Grund. (Guldberg.) Deraf: Skattefrihed, en. ud. pl. — Skattegaard, en. G. hvoraf svares S. til Kongen; ufri Gaard. (Moth.) Skattegield, en. d. s. s. Skat, Afgift. Skattekonge, en. tilforn: en Konge ell. Herre over et Land, der stod under en Overkonges Herredømme og var ham skatskyldig; en Underkonge. Skattekorn, et. Korn, som ydes i Skat af Jordeiere og Jordbrugere. Skattekræver, en. den, som indkræver Skatter. Skatteland, et. skatskyldigt Land. (Grundtvig. jvf. Dolmers Hirdskraa. S. 10.) Skattelehn, et. "Lehn, som en Fyrste havde overladt nogen imod en vis aarlig Afgift." Schytte. Skatteligning, en. En Afgifts Fordeling p. Flere efter et vist Forhold. Skattemandtal, et.

Mandtal, Register over skattepligtige Personer og hvad de have at betale; Skatteregister, Skatterulle. Skattepaabud, et. Skatters Paalæg; Udskrivning af en Skat v. Regieringen. (Olufsen.) skattepligtig, adj. 1. pligtig t. at svare Skat. (det Modf. af skattefri.) En s. Bonde. 2. som Afgift maa svares af. skattepligtig Jord. Skatteseddel, en. Anglvelse, hvad og hvormeget en enkelt Mand, t. en vis Tid har at betale i Skat. Skatteting, et. i Norge: de aarlige Tinge, p. hvilke de kongelige Skatter bor svares. skatteydende, adj. v. som yder Skat, som maa svare Skat. (Olufsen.)

Skatte, v. n. 1. (har.) [af Skat, vectigal.] yde Skat, give Skat, og være forpligtet dertil. At skatte til Kongen. "Geistligheden maatte skatte t. Staten af dens Godser." Schytte. "Evig er dets tause Lov t. sine Sonner, at skatte til de Klækkes Dyd." Evald. "Og Tydskeren mig skatter, af Skræk for mine Sværd." Øhlenschl.

Skatte, v. a. s. vurdere, agte, sætte Priis paa. "En Forfatter, der ei sin egen Dom meer end al Verdens skatter." P. M. Troiel. [Dette, af det T. schätzen dannede Ord br. alt af Bording, (II. 154.) Holberg, (f. E. Skiemted. 1. Sat.) af Jacobi, o. a. men først i nyere Tid er Brugen bleven hyppig; skiondt den endnu altid stoder det danske Øre.]

Skave, v. a. 1. [J. skafa. A. S. scafan.] rive m. et skarpt Redskab, f. at borttage noget fra Overfladen af en Ting. (s. skrabe.) At skave Barken af en Green. = Skavegræs ell. Skavgræs, et. en Sumpplante af Bregnernes Classe, hvis hvasse Stængler br. til at skave og glatte Træ m. m. Equisetum hyemale. — Skavejern, et. Skavekniv, en. Jern, Kniv som br. til at skave med.

Skede, en. pl.-r. [A. S. Scæd. N. S. Scheede. Sv. Skida.] et langagtigt Hylster ell. Foder, hvori noget (især et spids ell. skarpt Redskab) giemmes. Kaardeskede, Knivskede. "Sværdet allene holder Sværdet i Skeden." Engelstoft.

Skedevand, et. [dannet af d. T. Scheidewasser. I d. Tale: Skeevand.] et af Salpeter m. calcineret Jernvitriol destilleret Vand; concentreret Salpetersyre. (Egentlig: Skillevand, fordi man m. reen Salpetersyre kan skille Guld fra Solv.)

Skee, en. pl.-r. [J. Skeid. Sv. Sked.] 1. et Redskab t. at øse Sobemad med, ell. føre den t. Munden. En Spiseskee, Skummeskee, Kiokkenskee, Theeskee. En Solvskee, Tinskee, Hornskee, Træskee. = Skeeblad, et. den forreste hule Deel af Skeen, hvormed det Flydende øses. Skeefuld, en. saameget, som der rummes i en S. Skeejern, et. Et Slags Kniv t. at udhule Bladet p. Træskeer. Skeemad, en. ud. pl. Mad, som spises m. Skeer, Sobemad. Skeeskaft, en. den Deel af en Skee, hvori man holder den. Skeeurt, en. En i nordlige Lande (f. E. Gronland) hyppigt voxende Plante, som er et virksomt Middel imod Skiorbug; Cocleare., Cochlearia officinalis.

Skee, v. n. impers. skede og skete; er skeet. [J. at ské.] blive til i Virkeligheden, gaae over fra det Mulige t. det Virkelige. Det skete engang (tildrog sig.) Det maa være skeet f. længe siden. Det skeer ikke hver Dag. Det skete, som han havde forudsagt. 2. hændes, times, vederfares. Der er skeet en Ulykke. Der er skeet ham Uret, en Skade, en Ulykke. Dig skeer din Ret. Dermed skeer mig en stor Tieneste. Skee Guds Villie! 3. giores, udfores, fuldendes. Nu er det skeet (giort, udført.) Det er skeet af Vanvare. Det kan ikke skee idag. Jeg har sagt ham det f. en Maaned siden, og endnu er det ikke skeet. Med al hans Travlhed skeer der dog intet.

Skeeloiet, adj. s. under skele.

Skeevand, et. s. Skedevand.

Skeie, v. n. 1. (er og har.) [beslægtet m. adj. skiev; Isl. skeikia, at vakle; m. fl.] vige af fra den rette Linie, fra den rette Vei. Det skeier t. denne Side. At skeie fra den rette Vei. "Hvis de skeie et Haar bredt fra de vante Veie." Vessel. At s. af fra Veien. At skeie til Siden. "Til hvor forvorpne Veie kan dog en Dodelig af Æresyge skeie." Popes Krit. v. Schiermann. At skeie ud. (s. Udskeielse.)

Skeite, v. n. 1. gaae skievt p. Benene. (Moth.)

Skel (Grændseskiel) s. Skiel.

Skele, v. n. 1. (har.) [N. S. schelen.] 1. see skievt, see t. Siden, v. at vende Dinene uden at bevæge Hovedet. At skele med Dinene. Han skelede t. Pigen, skelede t. Siden hvor hun sad. 2. see skievt, see Tingene dobbelt, naar begge Dines Giennemsnit ikke falder i een Linie. Barnet skeler. (jvf. skieve.) = skeeloiet, adj. som har den Naturfeil, at skele m. Dinene. "Den Skeeloiede regierer blandt de Blinde." Holberg. P. P.

Skelet, et. s. Beenrad.

Ski, en. pl.-er. [J. Skid. A. S. Scide.] et Slags Skoiter af tynde og lange Bræder, som spændes p. Fodderne, og hvorved man, især i Norge, lober ovenpaa den frosne Snee. — Skilober, en. den, som forstaaer at lobe p. Skier.

Skiald, en. pl.-e. [J. Skálld.] en Digter, Sanger. (Ordet bruges vel, endnu undertiden og fornemmelig i Prosa, særdeles om det gamle Nordens Digtere; derimod i Poesie hyppigen, og meest i den sildigste Tid, for: en Digter i Almindelighed.) = Skialdedigt, et. poetisk Digt, Poesie, Digter-

værk. "Du, som har beilet, kiender sligt; det læres ei af Skialdedigt." Öhlenschl. Skialdekonst, en. Digtekonst. Skialdeliv, et. Digterliv. (Grundtvig.) Skialdeqvad, og Skialdesang, en. et Digt, særdeles af det gamle Nordens Skialde. f. E. Skialdeqvadene i Snorro's Historie. "Da Miøden nu var drukket og Skialdesangen endt." Öhlenschl. = Skialdskab, et. Digtekonst, Poesie. (i høiere Stiil.) "En Drik, som besiæler Menneskets Bryst t. Sang, at han henrykt øvede Skialdskab." Öhlenschl.

Skib, et. pl.-e. [J. Skip. A. S. Scipp.] 1. et større Seil-Fartøi, bygget paa en Kiøl, og forsynet m. Dæk; forskielligt fra en Pram, Baad, Færge o. a. Fartøier. f. Dampskib, Førselsskib, Handelsskib, Krigsskib, o. fl. At bygge et S. lade et S. løbe af Stabelen. At udruste, bemande et S. holde et S. i Søen. At gaae til Skibs o: tage Tieneste p. et Skib (derimod: at gaae ombord, begive sig paa et Skib.) At fare t. Skibs. At føre noget t. Skibs. 2. Skibet i en Kirke kaldes (efter det T. og Middelalderens Latin): den mellemste og største Deel af Kirkens Bygning, i Mods. til Choret og Korset. = a.) Skibbro, en. Bro ell. Bulværk ud i Vandet, hvor Skibe lægge til. (jvf. Skibsbro.) Skibbrud, et. ulykkeligt Tilfælde, hvorved et Skib strander p. en Kyst, p. Skiær ell. Banker i Søen, og der slaaes i Stykker. At lide Skibbrud (siges om den Søfarende. Skibet siges at strande, forlise, m. m.) skibbrudden, adj. som har lidt Skibbrud. Skibbygger, en. den, som bygger et Skib, som forstaaer Skibsbygningskonsten. (Malling.) Skibbyggeri, et. 1. Sted, hvor Skibe bygges. 2. Konsten, at bygge Skibe. "For at Skibbyggeriet kan blive drevet som en Videnskab." Malling. Skibmand, en. den, som giør Tieneste p. et Skib (lidet brugel. f. Baadsmand.) Deraf: Skibmandsgarn, et Slags Reb. Skibrede, et. kaldtes tilforn et Antal Gaard- ell. Jord-Eiere v. Kysterne, som tilsammen vare forpligtede t. at udruste og bemande et Krigsskib. Skibreder, f. Skibsreder. — b.) Skiberum, et. bruges i nogle Tilfælde (f. E. i Skipperbreve, Connossementer) for: Skib, Fartøi. — c.) Skibsanfører, en. den, som er den Befalende p. et Orlogsskib, ell. Anfører f. flere. (Malling.) Skibsbaad, en. Baad (især en større B.) som hører til, og haves ombord p. et Skib. Skibsbesætning, en. d. s. s. Skibsmandskab. Skibsbielke, en. Bielke, Tværtræ i et Skib. Skibsbro, en. Bro, som bestaaer af nær hinanden liggende og forbundne Skibe ell. Pramme, ell. som hviler p. saadanne. At slade en Skibsbro over en Flod. Skibsbrød, et. haardt bagt Brød, som bruges p. Søreiser. Skibsbyggeri, et. 1. Sted, hvor Skibe bygges, og dertil hørende Indretninger. 2. Skibsbygningskonst. "At lære Sømandskab og Skibsbyggeri." Wandal. (jvf. ovenfor Skibbyggeri og Skibbygger.) Skibsbygmester, en. den, som forstaaer og paatager sig at bygge Skibe. Skibsbygning, en. 1. den Bygning, som udgiør et Skib. 2. Gierningen at bygge et S. — Videnskaben, som lærer dette kaldes Skibsbygningskonsten. Skibscapitain, en. Skibsfører, især p. et stort Skib, ell. et Krigsskib. Skibsdragt, en. D. som Skibsfolk bruge. Skibsdreng, en. den, som tiener for Dreng p. et Skib, som har den ringeste Post. Skibsdæk, et. d. s. s. Dæk. Skibsfart, en. ud. pl. Fart t. Skibs, Søreise, Seilads. Skibsfarten har endnu ikke ret begyndt. Handel og S. blomstre, ligge i Dvale. (jvf. Seilads.) Skibsfeber, en. pl.-febre. visse Slags Febre, der især opkomme p. Skibe i Søen. Skibsflaade, en. s. Flaade. Skibsfolk, pl. Folk, som giøre Tieneste p. et Skib; særd. Matroser, Baadsmænd o. d. Skibsfragt, en. Fragt, som betales f. Brugen af et Skib. Skibsfragter, en. den, som fragter et S. Skibsfærd, en. Sømandsfærd, Skibsfart, Seilads. Skibsfører, en. den, som fører et Skib, som har den øverste Befaling og Raadighed, enten p. et Handelsskib ell. Krigsskib. (jvf. Skipper.) Skibsgods, et. 1. Gods, som føres p. et Skib, hører t. et S. 2. løbende Skibsgods o: bevægeligt Tougværk p. et Skib. Skibshavn, en. Havn, hvor Skibe kunne ligge (t. Forsk. fra Baadehavn.) Skibshund, en. H. som haves ombord p. et S. "Opregne Takkel, Tov, Matroser og Skibshunde." Holb. P. Paars. Skibshyre, en. s. Hyre. Skibshær, en. i ældre Skrifter: en Flaade. (D. Riimkron. A. S. Scyp-here.) Skibsjolle, en. En mindre Skibsbaad. Skibskarl, en. Matros, Baadsmand. (Moth.) Skibskiste, en. K. hvori Skibsfolk giemme deres Tøi ombord. Skibskiøl, en. s. Kiøl. Skibsklokke, en. En Klokke, som p. store Skibe hænger p. Dækket. Skibsklæder, pl. Klæder, som Skibsfolk bruge, Skibsdragt. Skibsklædning, en. Et Skibs udvendige Beklædning, Forhudning. (Skibshud. Moth.) Skibsknæ, et. s. Knæ. Skibskok, en. den, som koger Mad f. Skibsfolket. Skibskost, en. Den Føde, som Skibsfolk sædvanlig faae ombord. Skibskiøkken, et. det Sted, hvor Maden koges, paa større Skibe (Kabys.) Skibsladning, en. saameget Gods, som et tilladet Skib fører. Skibslast, en. s. Last. Skibsluft, en. den Luft, som hersker i et Skib under Dækket. Skibsluge, en. Luge, hvorved en Aabning i et Skibsdæk lukkes. Skibslygte, en. Lygte, som br. ombord p. et Skib. Skibsmaal, et. Maal, hvorefter et Skibs Størrelse ell. Drægtighed bestemmes. Skibsmaaler, en. Betient,

hvis Syssel er at maale Skibe. Skibsmaaling, en. Gierningen at maale et Skibs Størrelse. Skibsmandskab, et. de Søfolk, som høre t. et Skib i Søen, som udgiore dets Besætning. Skibsmægler, en. Mægler, hvis Forretninger vedkomme alt hvad der hører t. Skibes Klarering, at skaffe Skippere ell. Redere Fragt, m. m. Skibspart, en. En vis Deel i Eiendommen af et S. Skibspompe, en. P., hvormed det i Skibets Bund samlede Vand udpompes. Skibspræst, en. En p. Krigsskibe og andre store Skibe, som giore lange Reiser, ansat Præst. Skibsraa, en. s. Raa. Skibsraad, et. Forsamling af Skibets Officerer og fornemste Betiente f. at holde Raad i vigtige Tilfælde. Skibsreder, en. den, som p. sin Bekostning udruster et Skib m. Redskab og Mandskab, og enten lader det seile m. Ladning f. egen Regning, ell. paa Fragt f. Andre. Skibsredskab, et. Redskab, som hører t. et Skib, især Tougværk. Skibsret, en. Ret, som holdes p. Krigsskibe f. at dømme i Forbrydelser. Skibsror, et. s. Ror. Skibsrum, et. det Rum, som et Skib indbefatter under Dækket. Skibsrustning, en. Gierningen at udruste et S. og hvad dertil hører. Skibsseil, et. s. Seil. Skibsseng, en. En Koie. Skibsskiøde, et. Skiødebrev p. et Skib, ell. Document, hvorved Sælgeren af et Skib overdrager sin Eiendom t. en Anden. (Fr. 3. Mai. 1803.) Skibsskriver, en. p. større Skibe: den, som fører Regnskab, Capitainens Haandskriver. Skibssoldat, en. Soldat, som giør Tieneste p. et Krigsskib (Mariner. Moth.) Skibsspeil, et. den bageste udvendige Flade af et Skib. Skibssprog, et. Samlingen af de særegne Ord og Udtryk, som bruges i Søvæsenet og v. Seiladsen. Skibsstyrer, en. den, som styrer et Skib, er den øverste af dets Besætning; Skibsfører. Skibssygdom, en. Sygdom, som hersker p. Skibe blandt Mandskabet. Skibstold, en. Told af ind- og udgaaende Skibe; Søtold. Skibstvebak, en. et Slags meget haarde Tvebakker, der bruges som Skibsbrød. Skibstoi, et. Toi, Redskab, som bruges t. Skibe. (Moth.) Skibstømmer, et. Tømmer, som er tienligt og bruges t. Skibsbygning. Skibstømmermand, en. En T. som arbeider v. Skibsværfter, ell. er ansat ombord p. et Skib. Skibsvrag, et. Vrag af et strandet Skib. Skibsværft, et. s. Værft.

Skibe, v. a. 1. føre ombord paa ell. føre af et Skib (kun m. præp. ind og ud.) At skibe Tropper ind (føre dem ombord.) Ligeledes: skibe dem ud. (s. indskibe, udskibe.) Sieldnere bruges: At skibe Varer ud o: føre dem ud t. Skibs. At skibe Korn ud t. Holland.

Skide, v. n. og a. sked, har skidt. [J. skita. A. S. scitan.] give Skarn ell. Excrementer fra sig giennem Endetarmen; giøre sit Behov, have Aabning. (Dette, med de deraf stammende Ord, som Skidehuus o. fl. finde kun Sted i den laveste Talebrug.)

Skiden, adj. pl. skidne. [J. skitinn.] ureen, besudlet, tilsvet m. Skarn, snavset. = skidenfærdig, adj. som ikke holder over Reenlighed; ureenlig. Deraf: Skidenfærdighed, en. — Skidenhed, en. Beskaffenheden, at være skiden, Ureenhed. = skidne, v. a. 1. giøre skiden, besudle, tilsvie.

Skidt, et. ud. pl. [J. Skit, Skitr.] Skarn, Ureenlighed, Snavs. (Kun i lav Talebrug; i hvilken det ogsaa bruges som adj. om det, som er meget slet ell. ringe.)

Skiebne, en. (pl. -r, sielden.) [Isl. sképna, Dannelse, Natur; skipa, indrette, ordne.] 1. Indbegreb af de Omskiftninger i det menneskelige Liv, af de Forandringer i Tingene, de Tildragelser i Verden, hvis Bestemmelse ikke staaer i Menneskets Magt; ell. som udrinde af ubekiendte, nødvendige ell. af en høiere Magt betingede Aarsager. Han har havt en forunderlig, heldig, uheldig S. Staternes S. At finde sig i sin S. "Ingen Kraft t. at møde nogen Skiebne, t. at bære nogen Sorg." Mynster. (Først i den nyeste Tid er pl. Skiebner begyndt at komme i Brug. "Alle de uvisse Skiebner, som vi nu see i Møde." Basth. "Ustadige Skiebner." Mynster. "Hvilke Skiebner der end skulle vederfares os." Samme.) jvf. 2 Lod, 4. "Ingen kan bestemme sin Lod; Ingen raade f. sin Skiebne." Müller. 2. Skiebnen absol. kaldes ogsaa den Magt, hvilken man tænker sig som Grunden og Kilden t. alt det, der skeer uden Menneskets Medvirkning, t. alle Tildragelser og Forandringer i Verden, hvis Gang og Udfald ei af bekiendte Aarsager kan forklares. Saaledes tales om Skiebnens Styrelse, Villie; om den blinde Skiebne ꝛc. = skiebnerig, adj. rig p. Skiebnens Omskiftninger; som har oplevet mange og mærkværdige Skiebner. Skiebneskifte, et. Skiebnens Forandring, Omskiftning. (Rabek.) skiebnestyrende, adj. v. som styrer, bestemmer Skiebnens Gang.

Skiel, et. pl. d. s. [J. Skil.] 1. oprindelig d. s. s. Forskiel, hvilket nu bruges. 2. den Linie, som skiller imellem to Jordstykker, imellem to Eiermænds Grund; Grændse, Grændseskiel. At sætte Skiel, at rykke Skiellet. Deraf: Landeskiel, Markeskiel. 3. Evne t. at skielne imellem Tingene og deres Beskaffenheder; Fornuft, Skiønsomhed. (s. skiellig.) At komme t. Skiels Aar og Alder (t. Fornuftens Alder.) (Undertiden allene, og sammentrukket: "Da han naaede Skielsaar." Wandal. I. 41. "En Mand, som er kommen t. Skielsalder." D. Lov. II. 2. 8. 4. Grund, Aar-

sag. Med Skiel, uden Skiel. Han veed intet S. til det han siger. "Eller han siger sig at vide ingen Skiel dertil, andet end han haver hørt løst Folk saa sige." D. L. VI. 21. 1. — Heraf ogsaa: billig Grund, Billighed. At giøre noget uden Ret og Skiel. "Af hvem han fik det m. rette Skiel." D. Lov. VI. 15. 15. At giøre Skiel for sig ɔ: giøre hvad man bør, hvad billigt er. At giøre een samme Skiel ɔ: Giengield. "Førend han (Faderen) faaer giort de andre (Børn) lige Skiel." D. L. V. 2. 61. "Hun giør ham ærlig Skiel derfor." Rahb. (D. Tilsk. IV. 496.) 5. Vilkaar. (forældet.) "Det var mig lige Skiel" (ligemeget.) Øhlenschl. (Thors R.) Med saa Skiel (m. saadant Vilkaar; eller: naar saa er, at. "Med saa Skiel, Andre derved kunne reddes af Fare." B. Thott. (I. 81.) jvf. D. Lov. I. 3. 26. V. 3. 31.) = Skielager, en. A. som giør Skiel imellem to Eiendomme. (Moth.) Skieldige, et. Dige, Gierde, som udgiør et Grændseskiel. Skielgrøft, en. Grøft, som udgiør Skiel imellem Jordeiendomme ell. Lodder. Skielled, et. Led v. et Grændseskiel, ell. anbragt i et Skieldige. Skielmærke, et. det, hvorved et Skiel, en Grændse udmærkes. Skielpæl, en. Grændsepæl. Skielsteen, en. og Skieltræ, et. En Steen ell. et Stykke Træ, som er opreist t. Skielmærke; Grændsesteen, Grændsepæl. Skielvei, en. det Sted, hvor to Veie løbe sammen ell. skilles ad. Moth. = skiellig, adj. 1. fornuftig, rimelig, grundet, tydelig. En skiellig Grund. "Skiellig ell. lovlig Aarsag." D. Lov. III. 16. 13. "Uden skiellig Aarsag. II. 14. 6. III. 13. 7. "Naar det skielligen bevises kan." III. 1. 2. IV. 1. 4. V. 6. 1. "De — som skielligen befindes p. deres rette Reise at være." III. 19. 17. 2. billig, retmæssig, rigtig. "Skiellig og billig Betaling." D. Lov. I. 24. 25. "Efter som skielligt kan være." IV. 3. 4. "For et skielligt Værd." III. 4. 8. "For skiellig Ophold t. Føde, Klæde og anden Nødtørft." V. 1. 9. — Skiellighed, en. ud. pl. Billighed, Rimelighed. "Da skal han nyde fri Ildebrand t. Skiellighed." D. L. II. 12. 2.

Skielde, v. a. og n. 2. [T. schelten.] give onde Ord, skiænde; tillægge ærerørige Benævnelser. At skielde (skiænde) p. een. Han skielder og smælder den hele Dag. (Oprindeligen bemærker skielde: at give en høi, en klingende Lyd; og det Sv. skälla bemærker ogsaa: at giøe.) At skielde een ud. (s. udskielde.) "Hos een hedder det Lærdom, som en Anden skielder ud for Narreri." Eilschov. At s. een for en Tyv, Nidding. "Nu I seer, hvad Mand jeg er, for Tyv I skielder mig ei meer." Holb. P. Paars. — Skielden, en. ud. pl. Banden og Skielden, — Skieldsord, et. pl. d. s. Ord, hvorved man skielder een ud, personlige Benævnelser, hvormed man tiltaler een i vredt Sind ell. Hidsighed; Uqvemsord, ærerørige Ord. "Der gives ogsaa Skieldsord, som slet ikke ere ærerørige, og hvorved det utilbørlige blot ligger i Tone og Hensigt." P. E. Müller.

Skielde, en. dette jydske Ord forekommer i D. Lov V. 10. 45, som synonymt m. Nædbor, og bemærker en Stok ell. Pind, der skal tiene t. det lovlige Maal f. Maskernes Vidde i Fiskegarn, som br. i Liimfiorden.

Skiellig, adj. s. under Skiel.

Skielm, en. pl. -er. [J. Skélmir.] et æreløst Menneske, en Nidding, en uærlig Bedrager. "Jorden maa lade sig betræde og dyrke af mangen slem Skielm." Eilschov. (Ordet bruges ogsaa, ligesom Skalk, i Spøg og i en mildere Betydning. Din Skielm! hvad har du der fundet paa?) Ligesaa: Skielmsmester, en. den, som godt veed at finde p. List og Løier. — Derimod: Skielmsstreg, en. allene om nedrige, slette, uærlige, bedragerske Gierninger. Samme Bemærkelse har Skielmsstykke, et. Dog br. dette Ord ogsaa for: Løier, Pudserier.

Skielmsk, adj. egentlig: som kommer fra en Skielm, æreløs, nedrig; men Ordet har næsten ganske tabt denne Bemærkelse, og br. for: overgiven lystig, fuld af Løier (det Fr. espiégle.) En s. Dreng, Pige. — Deraf: Skielmskhed, en. ud. pl.

Skielne, v. a. 1. (af Skiel.) giøre Forskiel paa, saavel v. de udvortes Sandser, (især Synet) som v. den indre Sands, Fornemmelsen, ell. Forstanden. discernere. At skielne imellem to Gienstande, som ere langt borte. Jeg kunde ikke s. om der var een, ell. flere. At s. imellem rene og falske Toner, imellem Godt og Ondt. Det er vanskeligt her at skielne, hvad der er det rette. = Skielneevne, en. Evne t. at skielne. Skielnekiende, Skielnemærke, Skielnetegn, et. udvortes Mærke ell. Tegn, hvorved en Ting skielnes fra andre.

Skiemt, en. ud. pl. [af J. skammr, kort. P. E. Müller.] 1. Lystighed, Leg, Spøg, morende Tidsfordriv. (J. Skémtan.) 2. særdeles: det, der siges uden alvorlig Mening, for Løiers Skyld, spøgende Tale; modś. Alvor. At sige noget f. Skiemt, i S. Eet (er) Skiemt, et andet Alvor (naar man vil, at den Skiemtende skal tale alvorligt.) At slaae noget hen i Skiemt. At drive Skiemt m. een, med noget. (jvf. Spøg.) "Skiemt er det modsatte af Alvor i Talen. Spøg br. om den samme Modsætning, saavel i Tale, som i Handlinger." Müller. = Skiemtebroder, en. den, som godt forstaaer sig p. Skiemt, en Spøgebroder, lystig Person. Skiemtedigt, et. Digt, som er skrevet i en skiem=

tende Tone, ell. hvori skiemtes m. Ting og Personer. (satirisk Digt. Holberg.) Skiemtedragt, en. Indklædning i Skiemt ell. Spøg. "Jeg, som gaaer igien i denne Skiemtedragt." Baggesen. skiemtefri, adj. fri, fritalende i sin Skiemt. (Sorterup.) skiemtefuld, adj. som tidt og gierne bruger Skiemt, spøgefuld. Skiemtesprog, et. skiemtende Sprog, spøgende Tale. (Bagg.) = skiemtsom, adj. 1. som indeholder S. gaaer ud p. Skiemt. 2. som bruger, yader Skiemt. Han er meget skiemtsom.

Skiemte, v. n. 1. har. [J. skémta.] bruge Skiemt, især i Tale, spøge, giøre sig lystig. "Den, som skiemter, taler f. at more sig selv." Müller. At s. med sine Jævnlige. "Skiemt ikke m. dit Barn, at du ikke derefter skal sørge m. det." Sir. 30. Han skiemter f. grovt. Det er ikke at s. med (det er en alvorlig Sag.) "Den ene Skiemt i Samtale fremkalder let den Anden; derfor vil den Stolte ikke lettelig skiemte m. nogen." Müller. En skiemtende Tale. (jvf. spøge, fiase.) Deraf: Skiemten, en. ud. pl. — skiemtviis, adv. i Skiemt, p. en skiemtende Maade. (Øhlenschl.)

Skiend, et. pl. d. s. og Skiender. vrede, straffende Ord. At give Skiend. Hun fik mange S. for hendes Efterladenhed. (d. Tale.) Deraf: Skiendsord. d. samme. "Uden Knur, Skiendsord og anden Ulempe." D. Lov. II. 14. 8. (Moth. Holberg. P. Paars.) Nu sielden.

Skiende, v. n. 1. [A. S. scendan. *reprehendere*.] straffe m. Ord, sige haarde, onde, straffende Ord t. een, tiltale i Vrede. At s. paa een. s. overskiende. (At skiende een Huden fuld. act. i dagl. T.) 2. skiendes, v. n. pass. trættes m. høirøstet Tale, skiende p. hinanden. At skiendes og bandes. De skiendtes offentlig p. Gaden. = Skiendegiæst, en. den, som idelig skiender, bruger onde Ord uden grundet Anledning. D. L. II. 5. 25. "Da han den spottende Skiendegiæst til Taushed har tvunget." Fibigers Homer. — Skienden, en. Gierningen at skiende paa een. Skienden og Banden. — Skienderi, et. Gierningen at skiendes, høirøstet Trætte. jvf. Strid, Klammeri. — skiendesyg, adj. meget tilbøielig t. at skiende. Deraf: Skiendesyge, en. ud. pl.

1. Skienk, en. ud. pl. [J. Skénkr.] det, som gives uden at tage Vederlag; Gave, Foræring.

2. Skienk, en. pl.—e. 1. Bord, hvorpaa skienkes, hvor de Kar sættes, som man skienker af og i; Skienkebord. (A. S. Scænc, Bæger, Drikkekar.) 2. den, som har Bestillingen at skienke i for andre. (Forældet; men br. endnu i Ordene: Mundskienk, og Overskienk; som er Titelen p. et af de høie Hofembeder.)

Skienke, v. a. 1. [J. skénkia. A. S. scæncan.] 1. gyde Drikke af et Kar i et andet, af en Kande, Flaske, Dunk, 2c. i et Bæger, Glas, en Skaal 2c. At skienke Viin, Øl i Glasset. Skienk i! At s. for een. (ɔ: give ham at drikke.) Han gik selv v. Bordet, for Borde, og skienkede f. Giesterne. At s. for Folk ɔ: at holde Vertshuus, Kro, Ølhuus. Han har Tilladelse at s. Øl og Brændeviin (ɔ: at sælge i liden Mængde.) I d. Tale siges: at skienke een ɔ: give ham at drikke. (Skienke bruges i Alm. om at gyde noget, som skal drikkes, af et Kar m. smal Munding ell. Tud. jvf. øse, gyde. Man siger: At helde Melk af et Fad, af en Skaal i en anden. At skienke (af Theepotten) i Koppen; men at helde af Overkoppen i Underkoppen.) 2. give uden Vederlag, forære. At s. een noget. Seierherren skienker den Overvundne Livet. Gud skienkede ham mange af Livets bedste Gaver. At s. noget bort. (jvf. forære.) "At skienke er at give noget, man kunde raade over, t. en Anden; at forære er at skienke noget af sin Eiendom." Müller. — Det skal ikke blive ham skienket (han skal ikke have giort det ustraffet.) = Sammens. i 1ste Bemærk. Skienkebord, et. s. ovenfor 2 Skienk. Skienkekande, en. Skienkekar, et. Kar, hvoraf Drikkevarer skienkes. Skienkestue, en. den Stue i Kroer og Vertshuse, hvor der skienkes f. Giæsterne. Skienkesvend, en. s. Kieldersvend. Skienkevert, en. Krovert, Kromand. (E. Frimann.) = Skienker, en. den, hvis Bestilling er at skienke f. Giæster. (jvf. Mundskienk.) Skienkning, en. Gierningen at skienke.

Skieppe, en. pl.-r. [Sv. Skäppa. T. Scheffel.] et Kornmaal; den ottende Deel af en Tønde. Ligeledes om Jordmaal: en S. Land, en S. Hartkorn. (s. Tønde.) = Skieppemaal, et. Et Maal, som holder en S. Skieppepose, en. En P. hvori rummes en Skieppe Korn, Meel e. d. Skieppetold, en. Told af Korn, som tages skieppeviis, efter Skieppemaal; ell. Told, som tages af hver S. Korn. skieppeviis, adv. i Skiepper, efter Skieppemaal.

Skieppe, v. n. 1. har. fylde i Skieppen ɔ: give rigelig Grøde i Arene. Kornet skiepper godt i Aar.

Skierf ell. Skiærf, et. [T. Scherpe.] Livbaand, Livbælte, Sværdbælte (Axelskierf.)

Skierm, en. pl.-e. [T. Schirm. Sv. Skärm.] 1. det, som v. at være imellem os og en anden Gienstand, afholder dens ubehagelige Virkning p. os, beskytter os mod denne. Bierget er en S. mod Nordenvinden. En S. mod Solheden. At sætte en S. for Lyset. — figurl. "At tiene t. en Skierm for Uredelighed." A. Ørsted.

Deraf: Lyseskierm, Ovnskierm, Regnskierm, Solskierm. 2. Forsvar, Værn, Beskiermelse. (Moth. sieldnere.) "Ved gamle Loves Skierm og gammel Hævd betrygget." C. Frimann. = Skiermbræt, et. en Indretning af flere, v. Hængsler forenede og stramt beklædte Rammer, (Fleie) som opstilles p. Gulvet i Værelser f. at afholde Træk. Skiermhat, en. En stor, bredskygget Hat. (Moth.) Skiermplante, en. pl. -er. kaldes de Planter, hvis Blomster sidde samlede, og danne ligesom en S. (umbellatæ.) ogsaa: skiermblomstrede Planter. Skiermtag, et. Tag, som sættes over noget (f. E. Kornstakke) f. at beskierme det mod Veiret; ell. som lægges p. Mure, f. at forvare dem mod Regn. Skiermvæg, en. s. Skiermbræt.

Skierme, v. a. 1. [T. schirmen.] s. beskierme, værne. "Bedre at skierme sig m. Haanden, end m. Munden." A. Vedel. "Som bevarede hans Ord og skiermede om hans Rige." Mynster. (usædvanl.)

Skiermydsel, en. [T. Scharmützel. E. Scirmish. Gammeld. at skirme, skierme, stride, fegte. "De, som løbe Væddeløb, eller figte og skierme." H. Taussens Postill.] en Fegtning imellem mindre Krigshobe, ell. Fortropper; en liden let Fegtning.

Skierv, en. pl. -e. [I. Skérfr, Portion.] en ganske liden Deel, den mindste Deel af ell. i noget. Den Fattige gav ogsaa sin Skierv. "Naar han udsuer Enker og Faderløse, og berøver dem den sidste usle Skierv." Birkner.

Skiev, adj. [I. skeifr. T. schief. N. S. scheev.] 1. som ei er ret ell. lige ɔ: som viger af enten fra den lodrette ell. den vandrette Linie; (jvf. skak, skraa, vind.) Huset er skievt. Bordet staaer skievt. At skrive skievt; gaae skievt p. Benene. "Esopus skrev sig jo Ryggen skiæv, og Verden blev dog ei mere lige." Bagg. En s. Linie. En skiev (ɔ: spids ell. stump) Vinkel. En skiev (skraa) Flade. (Skraa bruges ofte om Flader, som ei ere horizontale; modsættes vel ogsaa lige, men har aldrig det Bibegreb af en urigtig Stilling, der for det meste følger m. skiev. jvf. vind.) 2. fig. urigtig, falsk. En skiev Forestilling. At dømme skievt om noget. At see skievt t. een, t. en Ting ɔ: betragte m. Avind, m. uvenligt Sind. — Det gik ham skievt, det gik skievt f. ham ɔ: galt, uheldigt. "Det er blevet t. et Ordsprog: Man maa være fornøiet m. en skiev Kegle." J. Smidth. — Af skiev, 1 haves: skievarmet, skievbenet, skievhalset, skievhovedet, skievmundet, skievnæset, skievrygget, o. fl. En skievvinklet Triangel, som har tre skieve Vinkler; modf. en retvinklet. — Skievhed, en. Beskaffenheden at være skiev, baade i egentl. og fig. Betydning.

Skieve, v. a. og n. 1. (har.) 1. giøre skiev. At skieve Munden. (Moth.) "At skieve Furen i Pløining." J. Baden. 2. blive skiev; have en skiev Dannelse ell. Stilling. Det skiever t. den ene Side. 3. gaae skievt ell. i en skiev Linie. At s. fra Veien. (Moth.) 4. At skieve til een ɔ: skele, see skievt til.

Skieve, en. s. Skiæve.

Skifer, en. [T. Schifer.] Et almindeligt Navn f. de grovbladede Steenarter, som lade sig flække i ugiennemsigtige Tavler, og deles i to Hovedclasser: Leerskifer og Kalkskifer; hvoraf Brandskifer, Kiselskifer, Tagskifer, Tavleskifer o. fl. Under-Arter. = Heraf: skiferagtig, adj. som noget ligner S. Skiferart, en. Et vist Slags Skifer. Skiferbierg, et. som bestaaer af S. skiferblaa, adj. glindsende blaaladen, som nogle Skiferarter i Bruddet. Skiferbrud, et. Grube, hvor Skifer brydes. Skiferflise, en. Et fladt Stykke Skifersteen. Skiferkul, pl. et Slags let, brændbar Skifer; Brandskifer. Skiferlag, et. Lag af S. i Biergene. Skiferleer, et. et slags skiferagtig Leer. (Argilla schistosa.) Olufsen. Skifertag, et. Tag, dækket m. Skiferfliser. Skifertavle, en. Tavle af Skifer t. at skrive paa, Regnetavle o. fl.

Skifte, et. pl. -r. [I. Skipti. A. S. Scylte.] 1. det, at een Tilstand afløses v. en anden, Forandring i Tilstand, Omskiftning. Aarets Skifter. Det første, andet Skifte. "Sielden er Skifte bedre." P. Lolle. — Deraf: Maaneskifte, Ordskifte, Sværdskifte, Sædskifte, Tidsskifte, Vognskifte, o. fl. = skifteviis, adv. med Afverling, paa en omskiftende Maade, saaledes at der skiftes med flere Ting, ell. imellem flere Personer. At bruge sit Toi skifteviis. De arbeidede skifteviis. — Skiftetal, i Skiftetal, adv. d. s. s. skifteviis. "Mens hun i Skiftetal nu gik, nu laae ved Senge." Arreboe. 2. afdeelt Antal, Afdeling. (Om saadanne Afdelinger, der skifteviis giøre Tieneste, i vore sildigere Bibeloversf.) "David delede dem i Skifter." 1 Kron. 23. 6. "De vare i hvert Skifte fire og tyve tusinde." 27. 1. (Bibelen af 1550 har Skikkelse.) 3. Agerland, hvori flere Bymænd have Lod, og som dyrkes i Skifter. (Moth. s. Agerskifte, Vangeskifte.) 4. Deling af Gods og Midler, som en Afdød efterlader, imellem Arvingerne; Arveskifte. At holde S. efter een, i et Bo. At forrette, at slutte et Skifte. s. Samfrændeskifte. = Heraf: Skiftebehandling, en. lovlig Behandling af et Bo, f. at skifte det. At tage et Bo under S. "Til Slutning giver Skifteforvalteren den hele Skiftebehandling bestreven i et Skiftebrev." Schytte. Skiftebog, en. Ting- eller Raadstuebog, hvori alle Skifter indføres.

(Moth.) Skiftebrev, et. Document, hvori Boets Formue opregnes, og Alt hvad der hører til Skifteforretningen meddeles beskrevet. Skiftecommission, en. Samfund af Flere, som holde et Skifte. Skifteforretning, en. den Retshandling, at holde ell. afgiøre et Arveskifte; it. Documentet, hvori Skiftet beskrives. Skifteforvalter, en. den Embedsmand, som efter Lov og Anordninger er berettiget t. at skifte efter Afdøde. Skifthold, et. den juridiske Handling, at holde Arveskifte efter en Afdød. (Hansens d. Skiftevæsen. 2. Udg. 202.) Skiftekiendelse, en. Kiendelse, (Decision) som Dommeren ell. Skifteretten affiger i en Skiftesag. Skiftelovgivning, en. Love og Anordninger, som vedkomme Arveskifter. Skiftemøde, et. Møde, som holdes af en Skifteret ell. i Skifteforretninger. (Hansens d. Skiftevæsen. 290.) Skifteprotocol, en. d. s. s. Skiftebog. Skifteret, en. 1. Ret t. at holde Skifter i en vis Jurisdiction. Lehnsbesidderes Skifteret. 2. en egen Ret, eller visse Medlemmer i en Ret, som (f. E. i Kiøbenhavn) behandle Skifterne. 3. den Deel af Retslæren, som handler om Arveskifte. Den danske Skifteret. Skiftesag, en. Sag, Forhandling, angaaende et Skifte. Skiftesamling, en. Forsamling af Arvinger og andre Vedkommende i Skiftesager; Skiftemøde. At holde en Skiftesamling. Skifteskriver, en. den, der forretter Skriverarbeidet v. Skifter ell. i en Skifteret. Skiftevæsen, et. Alt hvad der hører t. Arveskifter og deres Behandling.

Skifte, v. a. og n. (har:) 1. [A. S. scystan, *dividere*. J. sképia, skipta.] 1. act. dele, inddele; især m. Bibegreb om Deling i lige Parter. At skifte en Arv. Børnene have skiftet disse Eiendomme imellem dem. "Landet blev da v. Lodkastning skiftet." O. Guldb. At have noget at skifte (afgiøre) m. een. — absol. om at dele en Eiendom imellem dem, som have Arveret dertil. Der er endnu ikke skiftet efter Moderen. At s. med Samfrænder. Han har skiftet m. sine Børn (om en Enkemand.) 2. ombytte ell. faae en Ting for en anden af samme Art. "Dette Folk har skiftet Navn ligesaa tidt, som det skiftede Konger." O. Guldb. At s. Linned, Klæder, Heste. At s. Tienestefolk. Barnet skifter Tænder. Nogle Dyr skifte Farve om Vinteren. Hun skiftede Farve (rødmede.) At skifte Sind, forandre sin Mening. "Da skiftede hun Sind saa hurtigt, som p. Havet den bedragelige Vind." (C. Winthers Digte.) 3. Ligeledes om to Personer ell. flere. At s. Breve m. een. At s. Ringe (om Brudefolk.) At s. Kugler (skydes.) At s. Hug. 4. neutr. forandres, omskiftes, blive anderledes. "Da maae vi først troe p. noget Evigt, som ikke skifter eller svinder." Mynster. "Grundsætninger, som ikke skifte m. Tider og Skiebner." Samme. At skifte om, forandre sig, forandres. Han skifter tidt om (forandrer Mening, Sindelag.) jvf. omskifte. = Skiften, Skiftning, en. Gierningen at skifte. "En bestandig Skiften imellem Udvidelse og Sammentrækning." Mynster. = Skiftefærd, en. omskiftende Færd, Omskiftning i Livet, i Menneskets Færd. "Var Villien vores Magt, den skulde ei samtykke i saadan Skiftefærd." et Liigvers. 1698. Skiftested, et. Sted, hvor Reisende skifte Heste og Befordring; Station. Skiftetid, en. den lovbestemte Tid om Aaret, da man kan skifte Tienestefolk, ell. disse forlade deres Tieneste; Faredag.

Skiftes, v. n. pass. giøre noget skifteviis m. en anden. De skiftedes til at bære Barnet. "Men at vi skiftes skal, ved den at holde Vagt." Rahbek.

Skifting, en. pl. -er. [af v. at skifte.] et forbyttet Barn. s. Bytting.

Skik, en. pl. -ke. [J. Skick.] Overeensstemmelse i frie Handlinger, grundet paa Vane, herskende Mening, ell. Vedtægt; Brug, Sæd, Sædvane. (I Alm. bruges Skik om de udvortes, mere ligegyldige, Sæder om de moralske Handlinger. Skik har derimod et mere almindeligt Begreb end Brug, som er en Skik, der nærmest grunder sig p. Vedtægt, og Sædvane, hvorved nærmest tænkes p. Vanens Magt.) "Ved Sæder betegnes det, der grunder sig p. hævdede moralske Begreber; v. Skikke det, som efter menneskeligt Godtbefindende er blevet indført. — Det som mange giøre, kan siges at være Brug; men kun det, som giøres almindeligt, er Skik. Naar en Skik ophører, kan den siges at være gaaet af Brug; men meget er Brug, som ei kan kaldes Skik; f. E. Sprogbrug, Skrivebrug." Müller. — Det er ikke S. her i Landet. Forfædrenes Sæder og Skikke. "De holdt intet af deres Fædres hæderlige Skikke." 2 Macc. 4. 15. At føre noget i Skik (bedre: i Brug.) At indføre nye Skikke. Jeg har den S. at ride en Time om Dagen. Det er Skik og Brug her i Byen. (ɔ: almindelig vedtagen Brug.) = skikkelig, adj. 1, sømmelig, maneerlig, passende (som nu i denne Bemærk. mere bruges.) "Qvinderne skal pryde sig i skikkelige Klæder." 1 Tim. 2. 9. 2. som følger god Skik, rettænkende, retskaffen, ulastelig i sin Opførsel. "En skikkelig Mand er den, der handler, som det skikker sig, der i sin Opførsel ikke giver Medborgere Grund t. Klage." (I det selskabelige Livs forfinede Talebrug er Ordets Værdi nu meget nedsat. "Ved en skikkelig Pige forstaaes oftest en ærlig Tienestepige — en skikkelig Frue vil Ingen sige. Ved "skikkelige Folk" for-

staaes de, den Talende kan være bekiendt at omgaaes m. Skikkelige Folks Børn ere de Rigeres ell. Fornemmeres Børn." P. E. Müller.) Deraf: Skikkelighed, en.

Skik, en. ud. pl. udvortes, passelig Dannelse, Orden. At bringe, faae noget i Skik. (Moth.) Det er ikke i sin rette S. (Orden.) "Vi haver i vor Stad ei Skik, ei Politie." Holb. P. Paars. At sætte S. paa et ungt Menneske. Han har ingen S. paa sig. Det har ingen S. med ham. (s. skikke sig.) I ældre Dansk: Indretning, Orden overhovedet. "Hvo som modstaaer Guds Skik, han modstaaer Gud selv." P. Tidemand. "I Verden haver det sin Maade og Skik, at man giver den meget t. Løn, som arbeider meget." Samme.

Skikke, v. a. 1. [Isl. skicka.] 1. danne, indrette. "Han skikkede Grenene ligesom en Kølle." A. Vedel. 2. ordne, lave, sætte Skikkelse paa. (sielden.) At s. Lov og Ret i Landet. Gud har saaledes skikket det. "Du skikked mine Tider og mine Kaar i dem." C. Frimann. (s. beskikke.) — Skikke sig, for: lave sig til, forekommer endnu sieldnere, og er en Germanisme. "Den gamle Fisker skikked sig til en Morgendræt." Öhlenschl. (Helge.) — Deraf: skikket, adj. v. 1. dannet, skabt. Den Vogn er ilde skikket. 2. beqvem, duelig, passende. — At være skikket, vel skikket til et Arbeide, en Post, et Embede. = Skikkelse, en. pl.-r. [af v. a. skikke. d. tydske Gestalt.] 1. Styrelse. Guds, Forsynets Skikkelse. 2. udvortes Dannelse, Form, Skabning. (Det sidste, nu hyppige Ord forekommer ikke i Bemærkelsen Skikkelse i Bibelen af 1550 ell. de sildigere Bibeloversf. Derimod er Skabning langt mere brugeligt hos Almuen, end Skikkelse.) Det var af Skikkelse som en Tønde. Skiøn, deilig af Skikkelse. I legemlig S. "Jeg havde den kiærere, end Sundhed og deilig Skikkelse." Viisd. 7. 10. Det har en underlig, usædvanlig S. At give noget Skikkelse. "En Feil kan have meget ulige Skikkelser, og dog blive den samme Feil." Sneed. "Det Usynlige, som aabenbarer sig i de forgængelige Skikkelser," Mynster. "Han tog en Tieners Skikkelse paa sig." Phil. II. 7. 3. en ubekiendt (især levende) Gienstand, som man vel bliver vaer, men ikke noie kiender, ell. ikke veed at nævne. Jeg saae en Skikkelse i Mørket. En hvid S. viste sig i Baggrunden. "Der stod f. mig som en Mands Skikkelse." Dan. 8. 15.

Skikke sig, v. rec. 1. a.) passe sig, somme sig, være passelig, sømmelig. Det skikker sig vel, ilde. Det skikker sig ikke for mig, at bede herom. b.) føie sig. Det vil ikke ret s. sig (passe.) At skikke sig i Tiden, s. sig efter eens Villie, Luner. c.) opføre sig, forholde sig. At s. sig vel i sin Tieneste. "Hun skikkede sig i tre Stykker som en Tienesteqvinde." Vedels Saxo.

Skikke, v. a. 1. [d. T. schicken.] d. s. s. sende, og bruges i alle Tilfælde som dette. At skikke Bud efter een, skikke een i Byen, skikke bort, tilbage, o. s. v. (P. E. Müllers Bemærkning: at "sende" bruges fremfor "skikke" i hoiere Stiil, eller naar Talen er om noget vigtigt, gielder ikke om almindelig Sprogbrug eller om d. Tale, hvor sende endnu altid br. hyppigere, end skikke.)

Skilderhuus, et. pl.-huse. et Huus ell. Skiul, hvori en Skildvagt p. sin Post kan søge Ly imod Veiret. (et ligefrem af d. T. Schilderhaus optaget Ord; af schildern, at staae p. Post, staae Skildvagt; hvilket hos Moth ogsaa hedder: at skildre.)

Skilderi, et. pl.-er. [af skildre.] en billedlig Efterligning af noget; et Maleri, en Tegning, et Kobberstykke (meest dog om saadanne, der indfattede i Ramme ophænges v. Væggen.) Et S. i Glas og Ramme. At tage et Skilderi ud af Rammen.

Skildpadde, en. pl.-r. En Slægt af Krybdyr ell. Amphibier, som udmærke sig v. at være beklædte m. to hornagtige Skiolde, forenede v. Siderne, hvorunder de kunne skiule Hoved og Fødder. Testudo. (af det T. Schildkröte, som egentl. skulde hedde Skioldpadde.)

Skildre, v. a. 1. [T. schildern.] 1. male m. Farver, afmale. (Det brugtes, og br. endnu, i en særskilt Betydn. om at male p. Silketoi, Baand o. d. med Vandfarver t. Pynt. Skildrede Baand, skildret Taft.) 2. fig. beskrive p. en levende, f. Indbildningskraften beskuelig Maade. Taleren skildrede hans Fortienester af Fædrelandet. "Mere tydeligt fremtræder det Billedlige, naar male br. paa samme Maade. Den gode Digter skildrer ikke blot; han maler." Müller. Heraf: Skildring, en. pl.-er. som især br. i den figurl. Bemærkelse. En levende, poetisk, udførlig Skildring. At udkaste en S. af Tidens Sæder. — Skildrer, en. pl.-e. 1. En Maler. (Nu sielden. "Den største Skildrer i Miniature udi Frankrige." Holb. J. de France.) 2. Forfatteren af en Skildring. En heldig Charakteer-Skildrer.

Skildvagt, en. pl.-er. 1. Gierningen at staae p. Post, at give Agt paa et vist Sted hvad der foregaaer. I den Talemaade: At staae S. 2. en enkelt Soldat, der saaledes staaer p. Vagt. At afløse en S. (Optaget af det T. Schildwache, og forekommer først i sildigere Bibeloversf. Bib. af 1550 har 1 Sam. 14. 16. "Sauls Vægter." 2 Sam. 13. 34. "Drengen paa Vagt." jvf. Skilderhuus.)

Skille, v. a. skillede og skilte; skilt. [I. skilia. A. S. scylan.] 1. bortfierne to Ting, som vare samlede, ell. Dele af een

og samme Ting, fra hinanden. "Hvor Himlen samler dem, som Jorden skiller." J. L. Heiberg. — br. især m. præp. ad, af, fra, ved. At skille ad hvad der var samlet. At s. Folk ad, som slaaes. At s. ad hvad der er i Urede. (jvf. adskille.) At s. een af med noget ɔ: mage, at han mister det, berøve ham det; ell. befrie ham derfor. At s. een af med det, han eier. — skille fra, assondre. At s. fordærvede Varer fra de gode; at s. Hveden fra Klinten. — At s. een ved noget ɔ: berøve, fratage. At s. een v. Livet, v. hans Næring. 2. recipr. At s. sig ved noget, ell. skille sig af med noget ɔ: mage, lave det saa, at man bliver det qvit. At s. sig fra sin Hustru. Han skilte sig fra Selskabet, forlod det. 3. fig. neutr. skielne, giøre Forskiel imellem. At skille imellem godt og ondt. "Thi man om dette Slag ei dømme kan og skille." Holb. P. Paars. 4. skille, neutr. i dagl. Tale. Det skiller kun lidet, at de ere lige store (der fattes ikke meget i.) = Skillemuur, en. s. Mellemmuur. Skillemynt, en. pl. -er. en liden Mynt, hvorved Sælger og Kiøber i Smaahandel kunne skilles ad; (ell. maaskee fordi man i gamle Dage skar tynde Mynter over, naar man behøvede at betale en ringere Værdi, end man havde myntede Penge til.) Smaapenge, Smaamynt. — Skillerum, et. pl. d. s. 1. det, som adskiller et (mindre) Rum fra et større (jvf. Skiel, Grændse, Grændseskiel.) Dette Plankeværk er sat til S. imellem hans Gaard og Naboens. 2. særd. en tynd Væg, hvorved et Rum skilles fra et andet, ell. et Værelse afdeles. Et S. af Brædder. — Skilletegn, et. s. Skielnetegn. Skilletragt, en. i Chemien: en Tragt, som man lader blandede Vædsker løbe igiennem f. at skilles ad (Separatorium.) Skillevæg, en. et Skillerum, som bestaaer af en Væg. (Mynster.)

Skilles, v. n. pass. skille sig fra hinanden, gaae, komme fra hinanden. m. præp. ad. De skiltes ad som Venner. Planterne skilledes ad. Her skilles Rigerne ad ɔ: her er Grændseskiellet. (Undertiden udelades Præpos. Inden vi skilles, maae vi have den Sag afgiort.) Melken skilles ad, er skilt ad ɔ: ostet, løbet sammen.

Skilling, en. pl. d. s. og -er. [A. S. Scilling. T. Schilling. Ihre udleder Ordet af skille (og Adelung finder denne at være den rimeligste af de mange forsøgte Etymologier.) jvf. Skillemynt.] Tilforn: den mindste danske Sølvmynt, hvoraf 16 gik paa en Mark, og som deeltes i 3 Hvide og 12 Penge. Nu, den mindste danske Skillemynt, hvoraf 96 gaae paa en Rigsbankdaler. — Hvor Talen er om Mynten selv, i Regning, er pl. liig sing. Det koster 8 Skilling. 48 Skilling er en Rigsdaler Courant. Et Fireskillings-Brød. For to Skilling Peber. — Men er Talen om enkelte Stykker af denne Mynt, for sig betragtede, bliver pl. Skillinger. En Rigsdaler i enkelte Skillinger. Han betalte mig i Kobberskillinger. — Ligeledes i d. Tale figurl. At have Skillinger, gode Skillinger ɔ: Penge, Formue. Han fik Skillinger m. Konen. En Skillings Penge, ironisk: ikke faa Penge. = skillingeviis, adv. en Skilling ell. faa Skilling ad Gangen. At kiøbe, sælge i Skillingeviis. — Skillingslys, et. Lys, som koster en Skilling. Skillingsmand, en. som tager imod Portpenge. Skillingsrente, en. en Skillings ugentlige Rente af en Rigsdaler. Skillingsøl, et. tyndt Øl t. en Skilling Potten.

Skillinge, v. a. 1. At skillinge sammen, giøre et Sammenskud i Skillinger, ell. hvortil hver enkelt bidrager faa Skilling, ganske lidet. (dagl. Tale. "At skillinge sammen til Punsch i Klubben." Rahb. D. T. IX. 114.)

Skilsmisse, en. pl. -r. [Sv. Skilsmessa. Ihre.] 1. Adskillelse imellem Personer. Denne S. kostede Forældrene Taarer. En lang, kort S. Ægteskabsskilsmisse. (Deraf: Skilsmissebrev, som Manden gav Hustruen, naar han vilde skilles v. hende. (Jer. III. 8.) Skilsmissedom, hvorved Ægtefolk skilles ad.) Moth har Ordet Skilsmaal, i samme Bemærk. som nu er forældet. 2. Forældet er a.) Bemærkelsen: Skiel, Adskillelse. (I vore Bibeloversf. "At giøre Skilsmisse imellem Dagen og Natten." 1 Mose B. 1. 7.) b.) Bemærkelsen: Forskiel. "Var ikke denne Frihed, da var der ikke Skilsmisse imellem Dyd og Udyd, lovlige Gierninger og straffelige." N. Hemmingsen. 1572.

Skilt, et. pl. -er. [T. Schild.] 1. en Plade af Metal, som Personer bære t. et Tegn p. deres Bestilling; f. E. Postskilt. 2. Skilt p. en Laas ɔ: et Stykke Jernblik f. Nøglehullet. 3. en Tavle, ell. noget lignende, som hænges over Gadedøren f. at betegne, hvo der boer i Huset. "Hvor tidt et Skilt har skaffet et Vertshuus ell. en Bod Søgning." Rahb. Et Vertshuusskilt, Kroskilt, Haandværksskilt, Skomagerskilt, &c.

Skimle, v. n. 1. (er.) overtrækkes m. Skimmel; sætte Skimmel; mugne. Osten skimler v. at ligge p. et fugtigt Sted. Brødet er skimlet (hvilket dog ogsaa kan tages for adj. afledet af Skimmel.)

Skimmel, en. ud. pl. [T. Schimmel. Sv. Skymmel.] et Slags Snylteværter, bestaaende af et hvidt ell. grønladent Mos, der sætter sig p. Overfladen af Ting, som tage Fugtighed t. sig, p. raadnende Fødemidler af Plante- ell. Dyreriget o. s. v.

Mucor. Deraf: skimlet, adj. (s. muggen og mugne.)

Skimmel, en. pl. -er. [T. Schimmel.] en Hest, hvis Farve falder mest i det hvide, men tillige er blandet m. mørkere Farver. Saaledes efter den forskiellige Farve: Graaskimmel, Rødskimmel, Ebleskimmel, o. fl. (hos Moth: en Skimling.)

Skimring, en. (Moth.) s. Skumring.

Skimt, et. pl. d. s. [J. Skima.] En svag Lysning, et svagt Skin. Det første S. af Daglyset. "Diet blev v. Skimt t. Lyset forberedet." Tullin. — figurl. "Naar Helbreds første Skimt p. falmet Kind er skuet." C. Colbiørnsen.

Skimte, v. a. og n. 1. see utydeligt, ikke klart ell. fuldkomment. At skimte noget i Tusmørket. At s. den frembrydende Dag. 2. lyse m. et svagt Skin. Demanten skimter i Halvmørke; men glimrer, straaler v. Lys. Det skimter af Dagen. (Moth.) Deraf: Skimten, en. ud. pl. [Det A. S. Scima er Glands, Lysning; og sciman, at glindse; men ogsaa: at see svagt, være svagsynet.]

Skin, et. pl. d. s. [J. Skin.] 1. det Lys, som udgaaer fra et lysende Legeme; Lysning. "Alt Lys giver Skin; og uden Lys er hverken Glands ell. Klarhed." Sporon. Skinnet af en Ild, af en Lampe. At give et stærkt, svagt S. "Et dunkelt, er klart Skin." Sporon. Maaneskin, Solskin. "Saa efter Lykkens Skin sig Folkets Medhold vender." Falster. 2. figurl. det udvortes Syn af en Ting, det som falder i Øinene. "Naar mindste Skin af Ret, ja Skygge kun er til." Holb. P. Paars. "Et Folk, hvor der hverken findes Grund til, ell. Skin af Misfornøielse." Rahbek. "Synes dette dig ikke en viis Tale? og dog er det kun Skinnet af Viisdom, den har." Mynster. — Særdeles for saavidt som det er forskielligt fra ell. modsat Tingen i sig selv, dens rette Væsen, sande Beskaffenhed. Skinnet bedrager ofte. "Virkelig finde vi næsten allevegne mere Glimmer, end Værdi, mere Skin, end Virkelighed." Rahb. "Og Sorgens falske Skin et Glædes Mærke bar." Schiermanns Merope. At svige een under Venskabs Skin, under S. af at ville fremme eens Bedste. "Under dette Skin vilde de bane sig Vei t. Almuens Fortrolighed." (Tiltro.) Kampmann. — At giøre noget f. Skinnets Skyld (f. et Syns Skyld.) At give sig S. af (Anseelse af, lade som.) Skinnet er imod ham. = Af denne fig. Bemærkelse; Skindyd, en. udvortes Anseelse af en Dyd, en god Egenskab, som i Virkeligheden ikke er det. (J. Baden.) "Ikke desmindre har denne Skindyd Yndighed nok t. at henrive et følende Hierte." Sneed. skindød, adj. som er kommen i en saadan Tilstand, der udvortes ligner Døden. Redningsmidler for Skindøde og Druknede. (T. scheintodt.) Ligeledes: Skingode, et. (Treschow.) Skingrund, en. 1. det, der synes at være en Grund, men ikke er det; falsk, urigtig Grund. "De, som lade sig forlede af Skingrunde og urigtige Slutninger." Sneed. "Ved alle optænkelige Skingrunde at ville giøre deres Vidnesbyrd mistænkeligt." Basth. "Den, der har daaret sig selv m. de Skingrunde, der ere t. Selvmordets Forsvar." Rahb. 2. tilsyneladende, foregiven Grund, naar man dølger den virkelige. Det var kun en Skingrund, som han angav. — skinhellig, adj. som giver sig et udvortes Skin af Hellighed ell. Gudsfrygt, uden virkelig at besidde disse Egenskaber. (i d. Tale br. hellig ironisk i samme Bemærk.) Deraf: Skinhellighed, en. ud. pl. — Skinlykke, en. indbildt, formeent Lykke. (D. H. Ordb.)

Skinbarlig, adj. klar, aabenbar, øiensynlig, som enhver kan see. (Holl. schijnbaer. Moth har ogsaa skinbar.) Det forekom mig skinbarligt, som jeg saae ham selv. "Det er jo ligesom du seer skinbarlig hende." Falsters Ovid. "At det gaaer ikke mere saa skinbarligen til m. den legemlige Hielp, som i Christi Tid." P. Tidemand. 1555. (Ganske usædvanlig er i d. Danske Brugen for: tilsyneladende: "Ikke den blot skinbarlige og fremkonstlede Forsinelse er ønskværdig." Rahb. D. Tilsk. XI. 83.)

Skind, et. pl. d. s. [J. Skinn.] 1. Det s. s. Hud, 1. tynd Hinde, hvormed noget overdrages. S. paa Melk, Fløde. 2. det s. s. Hud, 2. cutis, pellis. (Ikke om alle Dyr; jvf. Hud; men især om dem, hvis Hud er haarrig; ligesom det T. Fell. Om Mennesket altid Hud; undtagen i lavere Talebrug.) At berede et Skind. Biørneskind, Dyreskind, Faareskind, Hareskind, Hundeskind, Kalveskind, Ræveskind, Sælhundeskind, Tigerskind (men Løvehud,) Ulveskind o. fl. Ogsaa om Fiske, der have en Hud, som kan drages af: Aaleskind, Flynderskind, Haiskind. — At flaae Skindet af et Dyr; at berede et S. (Jendeel Sammens. forstaaes derved især hvidgarvet Skind.) At holde sig i sit Skind ɔ: holde sig rolig (dagl. T.) "Ti! og hold dig i dit Skind!" (Holb. P. Paars. II. 3. Sang.) Jvf. ogsaa Bælg. = Skindbuxer, pl. Buxer af Skind, især Dyreskind ell. andet hvidgarvet S. Saaledes: Skindhandsker, Skindhue, Skindpels, Skindtroie, o. fl. — skinddoven, adj. i hoi Grad doven ell. lad. Skinddyne, en. D. med Overtræk af Skind. Skindfoder, et (under Klæder.) Skindklæder, pl. Klæder syede af Skind. skindmager, adj. yderlig mager, som kun er Skind og Been. Skindmær, en. i lav Talebrug: en ussel, meget maver Hest. Skindpose, en. P. af Skind. Skindpu=

de, en. P. overtrukket m. Skind. Skindsæk, en. Lædersæk, Skindpose. (O. Guldb.) Skindtrøie, en. Trøie, syet af beredet Skind. skindtør, adj. s. skindmaver. Skindværk, et. Klæder, Tøi og andet, som er giort af Skind. (Taussen.)

Skinder, en. pl. -e. [Isl. Skinnari.] 1. Egentlig i Alm. den, som bereder raae Huder til Læder og Skind (en Garver; jvf. D. Lov. III. 13. 23 og Mandir. d. Landv. Ret. II. 27.) Senere er det meest brugt om den, som bereder hvidgarvede Skind; en Felbereder; og er nu næsten forældet. 2. fig. den, som udsuer sin Næste, tager ubillig Fordeel ell. Aager. "Blodsuere man nok og Skindere her seer." Holb. P. Paars. (Moth; der ogsaa har det herhen hørende V. at skinde (T. schinden) som nu i Skriftspr. ei er brugeligt.) jvf. flaae. — Skinderi, et. Handlingen, at bedrage v. at tage ubillig Fordeel; Snyderi. (d. Tale.) "I havet Ret, hos os en Dyd er Skinderi." Holb. P. Paars.

Skinger, adj. pl. skingre. om Lyden: høi, giennemtrængende og ligesom klingende. (T. gellend.) "Med mere skingre Toner, end Skrækkens selv." Baggesen. "Den Overgivnes skingre Latter." Samme. Riimbr. 55.

Skingre, v. n. 1. (har.) give en høi og klingende Lyd. At synge m. skingrende Røst. "I Stormklokkers og Stormtrommers Bulder skingrer Fortvivlelsens Raab." Baggesen. En skingrende (høi) Latter. "En skingrende Gienlyd." Evald. "Fortvivlelsens skingrende Skrig." Pram. "Mens Skielmen — skingrende af grundløs Rædsel leer." Tode. — At skingre med Kobberkar. (Moth.) Det skingrede i Skioldene. "Ved rarslende Lyd af skingrende Jagthorn." Hertz. (Usædvanlig er Brugen af dette Ord, som det forekommer hos Baggesen: "Naar Skoven skingrer af Nattergaler." Ungd. A. II. 131.) — Skingren, en. en skingrende Lyd.

Skinke, en. pl. -r. [N. S. Schinke.] Baglaaret af et Sviin, helst naar det er saltet og røget; en Flæskebøste, Flæskeskinke. (Man siger ogsaa: en Biørneskinke.) Skinkekiedel, en. aflang Kobberkiedel, hvori Skinker koges.

Skinne, en. pl. -r. [T. Schiene. Sv. Skena.] en smal, tynd Plade af Jern ell. andet Metal, hvormed noget beslaaes ell. omgives. Saaledes: Hiulskinner. — Armskinner, Beenskinner p. et Harnisk. = Skinnebeen, et. det lange Been, som naaer fra Knæet t. Anklerne. [A. S. scin-ban af Scina, *pars anterior cruris.*]

Skinne, v. n. 1. (har.) [af Skin, *lumen.* I. skina. A. S. scinan.] give et Skin, en klar Lysning fra sig. Solen, Maanen skinner. Det skinner igiennem Papiret. (jvf. lyse, glimte, glimre.) "En Gienstand lyser, der giver Lys; den, der viser sig selv at have Lys, skinner." Müller.

Skinsyg, adj. [efter den nu brugelige, skiøndt neppe rigtige Skrivemaade. Sv. swartsiuk.] nidkiær over een, man elsker; som frygter den Elskedes Utroskab, og plages af Mistanke derom; (iversyg.) At være skinsyg over sin Mand. "Vil i dit Bryst en skinsyg Tanke stige." F. Guldb. (Dette Ord, hvis Oprindelse og Skrivemaade er uvis, findes alt tidlig i det 17de Aarh. og hos Moth, og er derfor m. Uret anseet for nyt. Skrivemaaden skindsyg, er den ældste og uden Tvivl den rette; skiøndt Ordets etymolog. Forklaring efter denne ikke bliver lettere. De, som udlede det af Skin, og forklare Skinsyge v. en Syge, fremkaldte v. Blendværk (jvf. Müllers Synon. I. S. 100) tage ikke Hensyn nok t. Orddannelsen, og t. Ordets Alder.) — Skinsyge, en. ud. pl. den Egenskab at være skinsyg.

Skiold, en. pl. -er. en Plet af nogen Størrelse i Tøi, Linned ell. desl. Der er kommet en stor Skiold i Dugen. = Deraf: skioldet, adj. som har Skiolder, plettet. Kiolen er bleven skioldet i Vasken, p. Blegen. — En skioldet Ko, broget m. store Pletter. (Er vel beslægtet m. det følgende.)

Skiold, et. pl. -e. [I. Skiölldr.] 1. et tilforn brugeligt Forsvarsvaaben, bestaaende af en Plade, som førtes p. den venstre Arm, f. at afbøde Hug og Pilestud. 2. i Vaabenkonsten: den Indfatning, liig et Skiold, hvori Vaabenets Figurer tegnes; Vaabenskiold. At føre adeligt S. og Hielm o: adeligt Vaaben. "At see Uduelighed bryste sig bag Forfædrenes Skiolde." Jacobi. = a.) Skioldbillede, et. B. som man tilforn brugte at male uden p. Skioldene, hvoraf Vaabener og Vaabenskiolde have deres Oprindelse. Skioldborg, en. kaldtes tilforn den Maade at fegte paa, naar Krigsfolk i tæt sluttede Rækker drog de store Skiolde over Hovedet, for at beskytte sig under et stormende Angreb. (Moth.) "Hundrede Mænd skulde slaae en Skioldborg om Kongen." Grundtv. fig. "Om mit Fædreland der staaer en Skioldborg af Landets egne Børn." Thaarup. Skioldbugle, en. rund Forhøining i Midten af Skioldet. skiolddannet, adj. dannet som et S. Skiolddrager, en. tilforn: en Svend ell. Tiener, som bar sin Herres Skiold; Vaabendrager. Skiolddreng, en. d. s. s. Skiolddrager. (Rahbek.) Skioldholder, en. i Vaabenkonsten: de Skikkelser af Mennesker ell. Dyr, som forestilles at holde Vaabenskioldet. skioldhængt, adj. v. behængt m. Skiolde. En s. Sal. Skioldknap, en. 1. d. s. s. Skioldbugle. 2. Knapper i Skioldranden. Skioldmærke, et. tilforn: d. s. s. Skioldbillede; det, som

een førte t. Mærke i sit S. (Arreboe.) Skioldmø, en. En gammel dansk Benævnelse p. ugifte Qvindfolk, der giorde Krigstieneste. Skioldrand, en. den yderste Deel af Skioldet, der omgiver Skioldpladen. (Moth.) Skiolderand. Ohlenschl. Skioldrem, en. Rem, hvori Skioldet hænges p. Armen. (Skioldhefte. Moth.) Skioldstykker, pl. "kaldes de fire Ringstykker t. et Møllehiul." (Moth.) Skioldtegn, et. d. s. s. Skioldmærke. (Ingemann.) Skioldvagt, en. er af Ohlenschl. brugt for: Skildvagt, 2. dog m. Hensyn til, at det br. om en Tid, da Skioldet hørte m. til Krigerens Bevæbning. "Skioldvagterne ventedi stumle Vraa." Nord. Guder. 367. — b.) Skioldebulder, et. Bulder af Skioldene under Angreb og Strid, eller af sammenstødte Skiolde. "Da blev der blandt Heltene et vældigt Skioldebulder." Ohlenschl.

Skiolde, v. n. 1. At skiolde for sig, bede f. sig m. Skioldet. (Hvitfeldt.)

Skiorte, en. pl.-r. [J. Skyrta.] linned Klædemon, som bæres nærmest Kroppen (af Mandfolk. jvf. Særk.) At gaae i bar Skiorte (uden andre Klæder; eller i Beenklæder og Skiorte.) = Skiortebul, en. den Deel af en Skiorte, som bedækker Kroppen (forskiell. fra Kraven ell. Linningen og Ærmerne.) Moth. Skiorteknap, en. K. hvormed Skiorten fæstes sammen v. Halsen ell. Haandledet. Skiortekrave, en. den Deel af Skiorten, som er syet oven t. Bullen og omgiver Halsen, eller omboiet rækker ud over Kiortelen. Skiortelinning, en. s. Linning. Skiortelerred, et. L. som er tienligt t. Skiorter. Skiorteærme, et. den Deel af Skiorten, som Armen iføres.

Skipper, en. pl. - e. [J. Skipari. T. Schiffer o: Schiffherr, hvoraf Arreboe har dannet sit Skibherre.] den, som forestaaer et Skib (Handelsskib) p. Seiladsen, og har Tilsyn m. Skibets Mandskab, Ladning, m. m. en Skibsfører, Skibscapitain. = Skipperbuxer, pl. vide Buxer, Skibsbuxer, Matrosbuxer. Skipperdragt, en. En Skippers ell. Somands Klædedragt. Skippered, en. Ed, som en S. aflægger om Søskade ell. anden Hændelse p. Reisen, og som man ei pleier at troe for vel. Skipperkone, en. En Skippers Hustru. Skipperlaug, et. Laug, Forening imellem de i en Stad boende Skippere. Skipperregnskab, et. R. som en S. aflægger t. Skibsrederen. Skippertidende, en. T. som en S. bringer fra et Sted, han kommer seilende fra. At troe p. Skippertidender. "En falsk Skippertidende fra et fremmed Land kan give Folket en anden Tænkemaade." Schytte. Skippertrøie, en. kort og vid Trøie, som bæres t. Skibs, Matrostrøie.

Skippund, et. pl. d. s. et Tyngdemaal ell. en Vægt, som i Danmark udgiør 20 Lispund ell. 320 Pd.

Skiul, et. pl. d. s. [J. Skiól.] 1. det hvormed noget skiules, bedækkes. Disse Vilde have ikke mindste S. f. deres Legeme. Et S. mod Uveir. 2. Sted, hvor man skiuler noget, hvor man dølger sig. "Har Dybet vel et Skiul, hvor jeg el seer min Skam?" Evald. At lægge noget i Skiul. At være i S. gaae, krybe i Skiul. "Dit Skiul mod Narrenes Besøg." J. Smidth.

Skiule, v. a. 2. [J. skyla.] 1. unddrage noget fra at sees, bemærkes; bringe t. Side, giemme hemmeligen, dølge. Han havde skiult det p. Loftet. At s. sig i en Krog, bag noget. At s. noget for een. 2. bedække, tilhylle. Han har ikke det, han kan skiule sig med. 3. ikke aabenbare, dølge, fortie; holde hemmelig. At s. Sandheden. Man søgte at skiule hans Død. At skiule sin Skam.

Skive, en. pl.-r. [J. Skifa. T. Scheibe.] et p. begge Sider jævnt, fladt og tyndt (i Alm. rundt ell. rundagtigt) Legeme. Solens, Maanens S. o: Solen og Maanen i den synlige Skikkelse, hvori de vise sig f. os. En Solskive o: et Solubr. At skyde t. Skiven. At skære noget i Skiver. En S. Brød, Smør. En Kiødskive. Honningskiver, Vorskiver, i en Kube. En Bordskive, Bordplade. (I Jylland kaldes overalt et Bord: en Skive; ligesaa N. S. Schive.) = Skiveglas, et. tyndt Vinduesglas (s. Tavleglas.) Skiveskud, et. Skud, som skeer t. en Skive. Skiveskydning, en. Gierningen, at skyde t. en Skive, hvorpaa farvede Kredse om et Middelpunkt ere afsatte. Skivesteg, en. Steg, som er skaaren i tynde Skiver.

Skive, v. a. 1. skære i Skiver. At skive Smør.

Skiælve, v. n. skialv, og skiælvede; har skiælvet. [J. skialfa. A. S. scylfan, vakle.] bevæges hastigt og heftigt hid og did; rystes, bæve. At skiælve af Frygt. At skiælve som et Æspeløv. (oftere dog: "bæve som et Æspeløv;" men ikke bævre, som hos Müller.) — "Han skoggerloe, saa hele Huset skialv." Bagg. N. Klim. Jorden skiælvede under Hestenes Hovslag. "Og Jordens Grundvold skialv, og Himlen skialv derved." Evald. At skiælve for een, f. eens Vrede, skiælve ved Tanken p. noget. (jvf. bæve, 2. (som Müller tillægger, nærmest om levende Væsener, den Bemærkelse: "at ryste i Følge en indenfra bevægende Kraft." "Et Menneske kan skiælve uden at bæve; thi Rystelsen er maaskee blot Legemets." P. E. Müller. — Deraf: Skiælven, en. ud. pl.

Skiænd, skiænde (reprehendere, conviciari) s. Skiend, skiende.

Skiænde, v. a. 1. og 2. [T. schänden.

A. S. sc . lan.] ødelægge, fordærve, krænke; tilføie Skam, Vanære. At skiænde (krænke) en Pige. (s. D. Lov. VI. 13. 8.) "Den der skær sin Næse af, skiænder sit Ansigt." Ordspr. "De skiændte og brændte hver de drog frem." Storm. "En Fornuft, som han daglig skiænder v. sine sandselige Udsvævelser." Basth. At s. eens Rygte. "Sig selv, og ikke mig, enhver Bagtaler skiænder." Baggesen. — Deraf: Skiænden, en. ud. pl. Skiænden og Brænden. "Den Storm, det Overfald, den Skiænden, den Skyden, Plyndren, Myrden, Brænden." Baggesen.

Skiændig, adj. [A. S. scandlic, sceondlic. T. schändlich.] som medfører ell. fortiener Skam og Vanære; skammelig, nedrig, i høi Grad usømmelig, forargelig. En s. Opførsel, Næringsvei, Gierning. — Skiændighed, en. Beskaffenheden, at noget er skiændigt.

Skiændsel, en. ud. pl. [T. Schande.] en høi Grad af Skam ell. Vanære. "Er Antallet blevet stort nok af dem, som sætte deres Ære i deres Skiændsel?" Mynster. "Ved Naragtighed kan et Menneske blive t. Spot; v. Daarlighed t. Skam; v. Udyder t. Skiændsel." Sporon.

1. Skiær, et. pl. d. s. [Sv. Skär. E. Scarr.] en Klippe i Havet, især saadanne, der findes langs m. Kysterne. "At Kiølen f. knusende Skiær maatte briste." Pram. At seile indenfor Skiærene. Blinde Skiær ɔ: saadanne, som ikke sees over Vandet. "Hiin Seiler, som sit Skib nu synkefærdigt seer blandt blinde Skiær." Bagg. (jvf. indenskiærs.) = Skiærbaad, en. et Fartøi (ogsaa Krigsfartøi) som v. sin Størrelse og Bygning er indrettet og bestemt t. at seile indenfor Skiærgaarden. — Skiærflaade, ell. Skiærgaardsflaade, en. En Krigsflaade af Skiærbaade. — Skiærgaard, en. Række, Samling af Klipper langs m. en Kyst.

2. Skiær, et. pl. d. s. 1. et svagt Skin af Lysning; (s. Dagskiær, Morgenskiær.) "Som den frembrydende Morgenrøde, der først begynder m. et svagt Skiær i Østen." Mynster. 2. en vis, ikke stærk Grad af en Farve, som bliver synlig under en vis Belysning. Tøiet har et rosenrødt Skiær. Denne Farve har et blaaladent Skiær. (s. Farveskiær, Rosenskiær.)

Skiætte, v. a. 1. skille Huden ell. Skallen fra de indvendige Taver i Hørstænglerne, efterat Hørren er braget. At s. Hør. = Deraf: Skiætning, en. pl. -er. — Skiættefald, et. det, som falder af v. Skiætningen. (Moth.) Skiættel, en. Redskab t. at banke Hørren m. naar den skiættes. (Moth.)

Skiæv, en. pl. -e. [A. S. Sceaf, et Knippe, Neg.] et Ord, som hos Slagtere og i det dagl. Liv bruges om de mindre Tarme i et slagtet Kreatur, der ere omgivne af Flommerne og Krøset, og som Slagterne sælge i en Fletning. En Skiæv Tarme.

Skiæve, en. [J. Skæfl. Sv. Skæf.] pl. -r. en ganske liden Deel af Halm ell. Straa; især om de Smaadele af Hørstænglens Skal, der falde af v. Skiætningen.

1. Skiød, et. pl. d. s. [J. Skaut.] den Deel af Legemet hos et siddende Menneske, som er imellem Underlivet og Knæerne. At kaste, lægge noget i eens S. Han sov m. Hovedet i hendes Skiød. At tage, sætte een p. Skiødet. — fig. At lægge Hænderne i Skiødet ɔ: være orkesløs. "I Lykkens Skiød ɔ: i overflødig, fuldkommen Medgang. "Mens mangen dum og nedrig Herre født slumrer midt i Lykkens Skiød." Bagg. — fig. det Indvortes, Inderste af noget. Jordens S. "Og atter som et Lyn i Dybets Skiød forsvinder." Tode. Han føler sig lykkeligst i sin Families S. "Kun han, der veed, hvad de tilkommende Tider bære i deres Skiød." Mynster. = a.) Skiødebarn, et. 1. Et lidet Barn, som endnu vil sidde p. Skiød. 2. fig. et særdeles kiært, begunstiget Barn; Yndlingsbarn. "Vi Nordboer, hos hvem alle Ting komme sildigere, end hos Naturens sydlige Skiødeborn." Rahbek. Skiødehund, en. En liden Hund, som Fruentimre kunne have p. Skiødet; Fruerhund. Skiødelyst, en. Lyst, hvortil een især er hengiven. "Vore Skiødelyster og herskende Tilbøieligheder." Rahbek. (Oftere, men i en mildere Betydning, br. Yndlingslyst.) Skiødesynd, en. Synd, som især hersker p. en vis Tid, ell. som enkelte Mennesker ell. Samfund, Stænder, Folkefærd, ere hengivne til. "Hver ny Lesealder anseer mig f. sin Skiødesynd." Rahbek. "Om han vil røre v. sin egen Skjødesynd, andægtig Gierrighed." P. M. Troiel. "De forrige Tiders Skiødesynder kunne vel gaae op mod den nærværende Tids." O. Tilst. Skiødesøn, en. (usædvanl.) s. Skiødebarn. "Dog tænkte jeg, at Dyd var Himlens Skiødesøn." Tullin. "Fortunas Skiødesøn." Rahbek. = b.) Skiødskind, et. Skind, som visse Haandværksfolk, især Muurmestere og Tømmermænd bruge som Forklæde.

2. Skiød, et. pl. d. s. 1. den Deel af en Trøie, som er nedenfor Beltestedet, som er skiødet t. Rygstykket; den Deel af en Kiole (især hos Mandfolk) som er nedenfor Ryggen og Hofterne. En Trøie med, uden Skiød. En Kiole m. langt, kort S. [N. S. Schoot. Sv. Sköt. Hos Moth: Flig p. en Trøie.] Deraf: Skiødevest, en. Undertrøie ell. Vest m. Skiød paa. (Rahbek.) 2. den nederste Ende ell. Flig af et Seil. (J. Skaut. Bemærkelsen, som dog ei forekommer hos Moth, staaer i Forbindelse m. følgende Ord, der maaskee egentlig er det samme.)

Skiøde, et. pl. -r. [Isl. Skaut.] den nederste Flig af et Seil, og Rebet i Enden p. samme, hvormed Seilet strammes ell. spændes. At hale, at fire Skiødet. (Hos Moth: Skiøde; hos v. Aphelen: Skiød.)

Skiøde, v. a. 1. øge v. Tilsætning, Tilsyening. At skiøde et Seil.

Skiøde, et. pl. -r. det Brev ell. Document, hvorved Sælgeren indsætter Kiøberen t. Eier af det Solgte, ell. skiøder ham en (fast) Eiendom. (egentlig Skiødebrev.) At tinglæse et Skiøde. At faae S. paa et Huus, en Jord.

Skiøde, v. a. 1. [Sv. sköta. jvf. Ihres Gloss. og Schlegels Anm. t. K. Anchers jur. Skr. II. 415.] overdrage en Grundeiendom t. en anden v. Skiødebrev efter Loven; give Skiøde paa. Gaarden er skiødet til en af Sønnerne.

Skiødesløs, adj. [af det forældede v. a. skiøde o: passe, have Omsorg for. s. skiøtte.] som ikke har tilbørlig Omsorg for, ikke passer noget, som det burde passes, (det Modf. af omhyggelig, nøiagtig.) Han er skiødesløs i Alt hvad han foretager sig. "At leve skiødesløs hen udi s. megen Tryghed." Vedels Saxo. 24. (Vi sige nu: sorgløs, ubekymret.) At være skiødesløst paaklædt. En s. Dragt. (jvf. efterladen.) "En efterladen Mand er det ofte mod sin Villie; men den Skiødesløse synder altid af Mangel p. Villie. En efterladen Mand forsømmer idelig at giøre det, han bør; den Skiødesløse bryder sig ikke om at giøre det." Sporon. — Skiødesløshed, en. 1. ud. pl. Beskaffenheden, at være skiødesløs. 2. pl. -er. Yttring, Virkning af en skiødesløs Behandling. Man finder mange Skiødesløsheder i hans Sprog.

Skiøge, en. pl. -r. [J. Skækia. N. S. Schöke (Ihre.) Sv. Sköka.] et Fruentimmer, som f. Betaling lader sig bruge af Enhver t. Utugt; et offentligt Fruentimmer. "Da Statsmænd Giøglespil, og Skiøger Love skrev." Popes Krit. v. Schiermann. s. Hore, 3. (Skiøge har allene Bemærkelsen meretrix, som det efter nuværende Brug deler m. Hore. En gift Kone, som bruger andre Elskere, kan vel kaldes en Hore, Horqvinde, men ikke en Skiøge, hvorimod undertiden feiles i Skrifter.) = Skiøgehuus, et. d. s. s. Horehuus. Skiøgejagt, en. sig. Streifen efter Skiøger p. Gaderne. "Smaagaderne p. Skiøgejagt I giennemfare." F. Guldberg. Skiøgelader, pl. ukydske, letfærdige Lader, Miner. Skiøgelevnet, et. det Levnet, en S. fører. "Det offentlige Skiøgelevnets Jammer og Rædsler." Rahbek. Skiøgeløn, en. Horeløn. (5 Mose B. 23. 18.) Skiøgeskilt, et. Tegn, hvorved Skiøger give sig ell. deres Opholdssted tilkiende. "At den almindelige Mening erkiender Sminken f. et Skiøgeskilt." Rahb. (D. Tilsk. IX. 67.) Skiøgevise, en. ukydsk, liderlig Vise.

Skiøn, adj. pl. skiønne. [A. S. scon, scen. T. schön; formodentlig af schei-nen. jvf. kion.] 1. egentl. og i Almindelighed: som v. sin udvortes Skikkelse, ell. ved det, som vi af Gienstanden fornemme giennem de finere Sandser (især. giennem Synet) vækker et indvortes Velbehag hos os. (pulcher.) Det Skiønne modsættes det Stygge, Hæslige, Uskiønne. Et skiønt Syn. En s. Musik. En s. Farve. En s. Billedstøtte, Bygning, et skiønt Maleri. Den skiønne Natur. En s. Skabning. Smag s. det Skiønne. Læren om det Skiønne. (Derimod siges ikke: det smager, lugter skiønt; men godt.) 2. skiøn bruges ogsaa i vidtløftigere Bemærk. om Alt, hvoraf Siælen saavel v. den indre Sands og Phantasien, som v. Fornuftens og den moralske Følelses Virksomhed, modtager et velgiørende, harmonisk Indtryk. En s. Tanke. Et skiønt Digt. En s. Handling. De skiønne Konster, Videnskaber (som gaae ud p. at frembringe noget skiønt, ell. handle om det skiønne.) — Skiøn (som er et nyere Ord af tydsk Oprindelse) har i det Hele Brug og Bemærkelse tilfælles m. smuk; men dette br. mere i Talesproget, og om den blot sandselige Skiønhed; skiøn derimod hyppigere i Skriftsproget, ell. om en høiere (intellectuel, æsthetisk, aandelig) Skiønhed. Deilig (i den ædlere Talebrug) allene om det, som f. Synet er skiønt. Man siger: en skiøn, en deilig Pige, og forstaaer derved gierne noget mere, end v. en smuk Pige. (Om en hermed uovereensstemmende Brug af deilig i Hverdagstale, s. Müllers Synon. II. 12; hvor dog ei er skielnet nok imellem god og skiødesløs Talebrug.) De skiønne, ikke de smukke Konster. (Derimod: det smukke Kiøn.) En smuk Blomst; men: en udmærket skiøn, deilig Rose. En skiøn Musik — en ret smuk Musik. En skiøn, hellere end en smuk Handling. "Hvor den høiere Skiønhed fremtræder, anvendes Tillægsordet skiønt; hvor der kun findes en Skiønhed, som m. Hensyn t. en vis Kreds af Forestillinger, synes at være af en lavere Art, br. Udtrykket smukt. Hvor denne Forskiel ikke kan iagttages, ell. ikke bemærkes, kunne begge Udtryk br. i Fleng." P. E. Müller. = Skiønhed, en. den Egenskab, at være skiøn. [pl. Skiønheder bruges for: skiønne Personer (helst Fruentimre) ell. Egenskaber. Hun er en af Byens største Skiønheder. At føle, fatte Skiønhederne i et Digt.] Skiønhedsform, en. den Form, Skikkelse, som udfordres t. Skiønhed, som stemmer overeens m. Reglerne f. Skiønhed. Skiønhedsfylde, en. Rigdom p. Skiønhed; en høi Grad af S. Skiønhedssands, en. Sands,

Evne t. at fatte det Skionne. = Skionplaster, et. og Skionplet, en. kaldtes smaa runde Stykker sort Silketoi, som Fruentimre engang brugte at kline i Ansigtet. — Skionskrift, en. smuk Haandskrift. Skionskriver, en. den, som skriver en særdeles smuk Haand (Kalligraph.) Skionskrivning, en. Færdighed i at skrive smukt, og Konsten, at lære det (Kalligraphie.)

Skion, et. ud. pl. [J. Skyn.] Mening, Dom, grundet p. det, man skionner ell. paa Forstandens Slutning; Tykke. "I Tilfælde, hvor Forbryderen underkaster sig Dommerens Skion." A. Ørsted. — I St. f. dette, i Skriftsproget næsten forældede Ord bruges hyppigen: Skionnende. Efter mit Skionnende kan hun være saa gammel. "Naar Udfaldet af dette vort Skionnende er skeet, kan vor Dom kun blive een og enkelt." Sporon. — Heraf i. Lovsproget: Skionsforretning, en. (Ørsted. N. Jur. Ark. V. 146.)

Skiondt, conj. en Forkortn. af endskiondt. (s. dette Ord.)

Skionne, v. n. 1. har. [J. skynia.] 1. indsee, forstaae, have Forstand paa (egentl. og oprindel. ligesom skynia, om det, man fatter, skielner v. Synet.) Barnet begynder at skionne ɔ: at skielne een Gienstand fra en anden, at blive opmærksomt. Saavidt jeg kan skionne. Jeg skionner ikke rettere, end at han har alle Vidner f. sig. "Foragt f. Alt hvad Poblen skionner og m. sin Mængdes hæse Bifald lonner." Bagg. At skionne i en Sag. "I det man skionner om en Ting, troer man, at den forholder sig saaledes; naar man dommer, er man (subjectiv) forsikkret derom." Sporon. 2. At s. paa noget ɔ: erkiende, tilstaae Fortienesten v. noget. At s. paa Velgierninger. (s. paaskionne.) = Skionner, en. pl. -e. den, som veed at skionne, at paaskionne noget. (Tullin.)

Skionsom, adj. pl.-me. [af v. skionne. J. skynsamr.] 1. som har Evne t. at skionne, som indseer det rette, billige; forstandig. At komme til s. Alder. (Baden.) En s. Læser. 2. som skionner p. Velgierninger, p. det Gode, han modtager; erkiendtlig. "Kun s. den Skionsomme har Livet Glæde og Værd." Mynster. "Hvo skionsom nød det Smaa, fik tidt det Større." Rahbek. — Skionsomhed, en. ud. pl. 1. Evnen at kunne skionne. "Deraf, at man ikke vælger m. Skionsomhed blandt de forskiellige Anlæg." Bagg. N. Klim. (s. Dommekraft.) 2. Beskaffenheden at være skionsom, Erkiendtlighed. "Den Skionsomhed og Følelse, m. hvilken han betragtede endog den mindste Velgierning af Forsynet." Sneedorf. "Skionsomhed er af en videre Udstrækning, end Erkiendtlighed." L. Heiberg (i det nemlig Skionsomhed imod dem, som have giort vel imod os, gaaer ligesaa vel, ell. egentlig mest ud p. hele Sindelaget, og p. enhver Yttring af samme i Tale, Adfærd, Opmærksomhed, &c. Erkiendtlighed derimod p. en bestemt Gierning, der udrinder af Ønsket, at giengielde.)

Skior, adj. [Sv. skör, skörna, bryde, brække i Stykker.] som let brydes, som er let bræktelig. skiort Jern, Træ (modsat sei.) skiore Tvebakker. At giore Jorden skior v. Ploining. = Skiorhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være skior. = skiorhiernet, skiorhovedet, adj. fig. som har svage Tænkeevner, som ikke taaler meget Hovedbrud; ell. er tilboielig t. Sindsforvirring. (Moth.)

Skiorbug, en. ud. pl. [J. Skyrbiugr. H. Scheurbuik. N. S. Schårbuk.] en Sygdom, der yttrer sig v. Udslet og anden fordærvet Tilstand i Huden og Legemets blode Dele.

Skiore, v. a. 1. [af skior.] At skiore en Ager ɔ: ploie den anden Gang p. Tværs. (Moth.) s. skiorne.

Skiore, en. [af adj. skior.] hos Tommermænd og Skibsbyggere: saadanne Steder inde i et Træ, (især Egetræ) hvor Vedet er skiort, aabent og mindre fast og stærkt. ("Nogle Skiorer kaldes Marvskiorer, fordi de krydse Marven eller udgaae fra samme." Kiærneskiorer ɔ: Aabninger i Kiærnetræet. — "En Rundskiore i Træet, som Skibsbyggere kalde Kalv." Archiv f. Sovæsen. III. 235. jvf. 226. 233.)

Skiorlevnet, et. ud. pl. [ikke af det forrige adj. men af et forældet adj. skior, ureen, ukydsk; Isl. saur (f. E. skior Begierelse, skior Lyst; en skior Datter. P. Eliæ.) hvoraf ogsaa skiorsk i samme Bemærk. og Skiorskhed. H. Taussen.] Et ukydsk, utugtigt Levnet; herskende Liderlighed hos en Person. [J. Saurlisi.] jvf. Ukydskhed, Utugt, Løsagtighed. "Den Vandel, der bærer Løsagtighedens Præg, kaldes Skiorlevnet." P. E. Müller. — Det hertil horende, besynderligt dannede Ord Skiorlevner ɔ: en Liderlig, en Horkarl, [som findes hos Moth, i Bibel. af 1550 (5 Mose B. 23. 17. I. Cor. 5. Aab. 21. 8. &c.) i vore nyere Bibel-Oversættelser, og er brugt af v. Aphelen, Baden, Rahb. (D. Tilsk. II. 445. 651) og andre Nyere] kunde maaskee tænkes at være opstaaet v. urigtig Læsning af Skiorleffuere ɔ: Skiorlever, der virkelig findes saaledes skrevet i gammelt Dansk; men muligen blot v. Skrivfeil, thi ogsaa denne Form er ellers ubrugelig.

Skiorne, v. a. og n. 1. [af adj. skior.] act. giore skior. At skiorne Jorden v. gientagen Ploining. 2. blive skior. (skiores. Moth.) Melken skiorner ɔ: bliver suur.

Skiorost, en. pl.-e. et Slags Ost, som

laves, især i Fyen og Jylland, af oplagt og presset Melk (som p. Isl. hedder Skyr.)

Skiort, et. pl. -er. Et Klædemon, som Qvindfolk bruge, enten til en Troie, eller under en Kiole (Underskiørt) og som naaer fra Bæltestedet t. Fødderne. Hun gaaer ikke i Kiole; men i Skiort og Troie. (Det Sv. Skörte og T. Schürtze er derimod vort Forklæde; det Isl. Skyrta, E. Shirt, en Skiorte.)

Skiorte, v. n. 1. (har.) At skiorte op om sig ɔ: sanke Skiørterne, ell. overhøvedet løse Klæder, op om sig; opkilte sig. (s. opskiortet.)

Skiotte, v. a. og n. 1. passe, tage Vare, have Omsorg for. (Sv. sköta.) "Viben vil skiotte alle Tuer og kan ei s. sin egen." Ordspr. [I ældre Dansk br. det hyppigen, og skrives mest skiøde. f. E. "Jeg skulde skiøde og tage vare paa det, Gud stikker mig til." P. Tidemand.] Nu ikke meget brugel. uden i den Talemaade: at skiotte sig selv ɔ: passe sine egne Sager, lade Andre i Fred. "Agt ikke p. hans Raaben, han sikkert langt om længe skiotter sig." Bagg. (Denne Udeladelse af Pron. er imod Sprogbrugen.) 2. agte, ændse, bryde sig om. "Han skiotter ingen Ting, ei Kuld, ei hede Dage." Helt. "I deres Hidsighed de Liv og Blod ei skiotte." Holb. P. P. "Dersom Straffen kommer f. tidt, saa skiotter man den intet; men foragter den." B. Thott. "Mon Slaven skiotter hvo hans Herre er?" Storm. 3. gide, have Lyst til. Jeg skiotter ikke hans Foræringer. (sædvanl. m. præp. om.) Jeg skiotter ikke om, at være den sidste. "Man kiøber dog ikke gierne det, man ikke skiotter om." Schytte. (Isl. skeyta.)

Sko, en. pl. Skoe. [I. Skór. A. S. Sco, Sceo.] en Bedækning, ell. Beklædning t. Foden, som naaer t. op p. Bristen, syet efter Fodens Dannelse, sædvanl. af Skind, og forsynet m. en Saale. Skoens tre Dele ere: Saalen, Bag- ell. Kappelæderet og Overlæderet. Er den uden Kappelæder, kaldes den Toffel. 2. Kant, Bræmme, den nederste Kantning om et Skiort. (Moth. brugel. i Jylland.) — Skobaand, et. Baand, hvormed Skoremmene bindes sammen over Bristen. Skobod, en. B. hvor Skoe sælges, Skomagerbod. (Moth.) — Skobørste, en. B. hvormed Skoe renses og blankes. Skodreng, en. (Moth.) s. Skosvend. Skofedt, et. fed Smørelse t. Skoe og Støvler. Skoflikker, en. den, som bøder gammelt Fodtøi. Skohammer, en. Hammer, som Skomagerne bruge v. deres Arbeide. Skohæl, en. den tykkere Deel af Skosaalen, som er under Hælen. Skokniv, en. K. som Skomagere bruge t. at skære Læderet til. Skolæst, en. s. Læst. Skomaal, et. Maal for Størrelsen af en Sko. Skomager, en. den Haandværksmand, som syer nye Skoe, Støvler og andet Fodtøi; forskiellig fra Skoflikkeren, som kun bøder det gamle. Deraf Skomagerarbeide -dreng -haandværk -kro -laug -mester -svend, o. fl. Sammensætn. — Skopind, en. pl. -e. smaa Pinde af Træ ell. Jern, som slaaes i Sko- ell. Støvlehæle. Skopudser, en. den, som nærer sig af at rense og pudse Skoe og Støvler f. andre. Skorem, en. 1. Enderne af Kappelæderet p. Skoen, som spændes sammen over Bristen; Spændelæder. 2. tynd Rem, hvormed disse Dele af Skoen bindes sammen, i St. f. at spændes; Skotvinge. Skosaale, en. det tykke Læder i Skoen, som syes til Kappen og Overlæderet, og er under Fodsaalen. Skospænde, et. S. hvormed Skoen spændes sammen over Bristen. Skosvend, en. Opvarter, Tiener. (forældet. I. Skósveinn.) Øhlenschl. Skosværte, en. Blanding af Fedt og Kønrøg m. m. hvormed Skoe og Støvler sværtes. Skotraad, en. Traad, hvormed Skoe syes (Begtraad, Risp.) Skotvinde, en. d. s. s. Skotraad. (Moth.) Skotvinge, en. pl.-r. d. s. s. Skorem. (A. S. Sco-þvang; af þvang; I. þvenngr, en Rem.) Skovisk, en. det, hvormed Skoe viskes ell. aftørres. At agte een f. en Skovisk ɔ: meget ringe. Skovox, et. Blanding af Vox, Terpentin og Kønrøg, hvormed Skoe og Støvler blankes.

Skodde ell. Skaade, en. pl.-r. [af skyde.] det, som skydes f. noget t. Lukkelse. S. for en Dør. Vinduesskodde.

Skoe, v. a. 1. lægge Skoe under (beslaae en Hest.) 2. beslaae Enden af noget m. Metal. (Moth.) "Pælene skoes m. Jern." I. Kraft.

Skofte, en. pl.-r. det groveste Brød af Rug ell. Blandingskorn, som især gives Heste at æde.

Skogger, en. En Lyd, som høi Latter. (Moth.) kun i disse Sammensætninger: Skoggerdue, en. et Slags Duer, hvis Lyd ligner Latter. Columba risoria. — Skoggerlatter, en. høi, skoggrende Latter. "Hun loe en Skoggerlatter, det over Havet gialdt." Øhlenschl. — skoggerlee, v. n. 3. lee meget høit. "De skrige høit og skoggerlee, naar de ei Skolemester see." Wessel. "Naar Thraso skoggerleer af egen Vittighed, saa leer jeg ogsaa med, men af hans Daarlighed." P. M. Troiel.

Skoggre, v. n. 1. har. lee m. høi Latter. (Moth.) 2. ogsaa om den Lyd, hvormed visse Fugle, som Urhanen og Tiuren kalde p. deres Hunner. (Moth.)

Skok, en. pl.-ke. [T. Schock.] et Antal af 60. — i Skokketal, skokkeviis, adv. i stor Mængde, i store Flokke. (I. Skockr; Sv. Skock, en Skare.)

Skolde, v. a. 1. [J. skållda. E. to scald.] brænde, svie m. hedt Vand. Han har skoldet sig, har skoldet sit Been. At skolde Sviin (f. at faae Haarene af.) fig. Kulden, Blæsten skolder Kornet (Moth.) Deraf: Skoldkorn, skoldet, afsvedet Korn. (Ambergs Ordb.) skoldhed, adj. saa hedt, at det kan skolde (f. E. om Vand.) Skoldning, en. Gierningen at skolde. = Skoldeblegn, en. en stor Blegn, uden Materie; Vandblegn. (Moth.) — Skoldekage, en. et Slags tynde Kager, som bages i Bagerovn. (Moth.) ell. det Brød, der bages af den sidste Levning af Deien. — Skoldekopper, et. En Hudsygdom, som i Udseende noget ligner Børnekopper; Vandkopper.

Skole, en. pl. -r. [Lat. schola.] 1. Sted, hvor Børn ell. unge Mennesker underviises, og Indretningen, som har dette Diemed. At gaae i Skole ɔ: oplæres i en S. "De opvorede imellem Vaaben; Leiren var deres Skole, Tapperhed deres Dyd." Vogelius. At sende sine Børn i Skole. At holde en Dreng i S. ɔ: betale f. hans Skolegang. At holde S. ell. en S. ɔ: forestaae en S. ell. være Skolelærer. At læse i en S. ɔ: være en af Lærerne i en S. Hun holder en S. f. Pigebørn. En lærd S. Borgerskole, Landsbyskole; en Drengeskole, Pigeskole, Syeskole. Rideskole, Fegteskole, Syngeskole, Tegneskole, o. fl. — fig. At tage een i S. ɔ: give ham en Irettesættelse ell. streng Formaning. — Ligeledes fig. om ethvert Sted, enhver Levekreds, hvor Omgang, Vane, Exempel give Anledning t. at lære Godt ell. Ondt. Hans Huus var en Skole f. alle Dyder. Lasternes Skole. "Deres Forsamlingssted er en Skole f. Umenneskelighed." J. Boye. 2. Forsamlingen af Lærere og Børn i en Skole, ell. blot af de sidste. Skolen er begyndt. Hele Skolen har faaet Lov idag. Han har faaet Lov af Skolen ɔ: Tilladelse at være borte af S. 3. det, som læres i en Skole (Cursus.) f. E. i den Talemaade: Han har gaaet hele Skolen igiennem. I Ridekonsten kaldes Skoler de forskiellige Øvelser, som Hesten og Rytteren lære. Hesten veed sine Skoler. At lade en Hest gaae alle Skoler igiennem. 4. i Malerkonsten: en vis Smag i denne Konst, som enten nedstammer fra en enkelt udmærket Maler, ell. har været herskende i et vist Land ell. Landskab; saavel om Malerne, som om deres Værker. Et Maleri af Raphaels Skole ɔ: af en af hans Lærlinge. Den italienske, nederlandske, tydske S. Den florentinske, lombardiske, romerske, venetianske S. = Skoleaar, en. Aar, som Lærlingen tilbringer i Skolen. Det første, andet Skoleaar. Skolearbeide, et. A. som foretages, læres i en S. Skolebarn, et. B. som gaaer i S. søger en S. Skolebetiening, en. En Skolelærers Embede, Bestilling. Skolebog, en. B. der bruges t. Underviisning, som Lærebog i en S. Skolebroder, en. den, som gaaer i samme S. med en anden og t. een Tid. (Moth.) Skolebrug, en. Skik, som følges i en S. Skolebygning, en. B. hvor en S. holdes. Skoledegn, en. D. som tillige holder S. (Moth.) Skoledreng, en. Dreng, som gaaer i Skole. (derimod br. sielden: Skolepige.) Skoleembede, et. d. s. s. Skolebetiening. Skoleexamen, en. Børnenes Overhørelse i en S. Skoleflid, en. den Flid, som Lærlingen viser i Skoletimerne; ell. under Skolegangen i det Hele. Skoleforordning, en. F. som fastsætter, hvad og hvorledes der skal læres i Skolerne. Skoleforstander, en. den som forestaaer en S. Skolefux, en. (Tydsk) den, som gior sig til af unyttig Lærdom; Pedant. (Moth.) Skolefængsel, et. fig. Skoletvang. "I Skolefængslets Baand han hærdes f. Naturens Stemme." Fr. Guldb. Skolegaard, en. Gaardsrum, Legeplads v. en Skole. Skolegang, en. Gierningen at gaae i Skole, søge en Skole f. der at underviises. Skoleherre, en. den, som har Opsyn m. en anseelig Skole ell. Hoiskole. Skolehielp, en. H. til at holde et Barn i Skole. "Hvad Skolehielp de kan af Kongens Naade faae." J. Friis. Skolehold, et. den Bestilling, at holde Skole. Skoleholder, en. den, som holder en Skole, som allene, ell. med en Medhielper, besorger Underviisningen i en S. Skolehuus, et. d. s. s. Skolebygning. Skolekammerat, en. d. s. s. Skolebroder. Skoleklogt, en. overflødig, ilde anbragt Klogt, hvorved man vil lægge for Dagen hvad man har lært. Skolekundskaber, pl. K. som læres, erhverves i en S. skolelærd, adj. som har den Lærdom, der faaes v. Skoler, v. Underviisning, mere end v. egen Grandskning. (Rahbek.) Deraf: Skolelærdom, en. (hvilket ogsaa overhovedet bruges om det, som læres i Skoler.) Skolelærer, en. den, som er ansat t. at underviise i en Skole. Skolelærling, en. den, som faaer Underviisning i en Skole; Skolediscipel. (Moth.) Skoleløn, en. det, som Lærlingen betaler f. sin Underviisning i en S. Skolemester, en. d. s. s. Skoleholder. Skolepebling, en. (forældet.) Skoledreng. (s. Pebling.) Skolepenge, pl. d. s. s. Skoleløn. Skolepog, en. (foragteligt.) d. s. s. Skoledreng. Skoleprøve, en. Prøvelse, som foretages m. Lærlinger i en Skole; Skole-Examen. Skoleraad, et. Forsamling af en Skoles Forstander og øverste Lærere, f. at raadslaae om Skolens Sager. skolereden, adj. v. En skolereden Hest ɔ: som har gaaet Rideskolen igiennem. Skoleret, en. offentlig Afstraffelse i Skolen v. Pidskning, hvilket tilforn kaldtes: at

staae Skoleret. "Da han endnu ikke var født, havde jeg allerede tre Gange staaet Skoleret." Holb. (Er. Montan. I. 5.) skolerigtig, adj. overeensstemmende m. de Forskrifter, som læres i en Skole. At ride, fegte skolerigtigt. Skolesag, en. Sag, som vedkommer en S. ell. Skoler. Skolesprog, et. Samling af Udtryk, som bruges v. Underviisning overhovedet, ell. i en vis Videnskab i Særdeleshed; ell. det Sprog, de Udtryk, man lærer i Skolerne. (modsl. f. E. Omgangssproget.) Skolestraf, en. Straf f. Forseelser i Skolen. Skolestymper, en. En som er slet oplært i Skolen; ell. en skolelærd Pedant, Skolefux. "Kunde jeg kun faae en Skolestymper fat." Evald. IV. 310. Skolestov, et. figurligt Udtryk. f. E. at ryste Skolestøvet af sig ɔ: for en Tid ophøre m. at undervise ell. studere. Skolesøster, en. En Pige, som gaaer i S. med en anden. (Moth.) Skoletid, en. 1. den Tid, hvori een søger Skole, nyder Underviisning i Ungdomsaarene. "Min S. er længst forbi." Wessel. 2. den Tid, da der undervises i en S. Skoletime, en. En enkelt T. hvori Underviisning skeer. Skoletone, en. den i Skoler, v. Underviisning brugel. Tone. Skoletugt, en. Tugt, Orden, som holdes i Skoler. Skoletvang, en. Tvang, som Skolers Indretning og Skoleunderviisningen medfører. (Holberg.) Skoleven, en. 1. den, man har stiftet Venskab m. under sin Skolegang. "En gammel Skoleven, der næsten har bosat sig hos os." Rahb. D. Tilsk. I. 61. 2. den, som er en Ven af Skolevæsenet. skoleviis, adj. som har sin Klogskab, Viisdom, allene fra Skolen ell. ved Skolelærdom, ikke v. Kundskab t. Livet. "De Skolevise har vel ogsaa havt denne Lærdom; men udledet den af falske Kilder." Eilschow. "Efter hine Bud af skolevise Mænd." F. Guldberg. Skolevæsen, et. alt det, som hører t. Skoler og Skoleunderviisning.

Skole, v. a. 1. i Ridekonsten: at skole en Hest ɔ: lade den gaae Skolen igiennem.

Skolorm, en. pl. -e. et Slags Insecter m. mange Fødder. (Scolopendra. (Badens lat. Ordb.)

Skomager, en. s. under Sko.

Skonfarsegl, et. pl. d. s. et Slags store Seil p. Baade ell. Jagter. (Arreboe. Heraem. 69.)

Skorpe, en. pl. -r. [J. Skorpa; og skorpna, sammenkrympes, rynkes.] det Haarde, der sætter sig uden p. en blødere Ting f. E. paa Brød. Brødskorpe. — Skorpehud, en. Arpe.

Skorpion, en. pl. -er. et udenlandsk Insect m. Halebrod, hvis Stik holdes f. farligt. Scorpio.

Skorsteen, en. pl. -stene. [T. Schornstein. N. S. Schornsteen.] 1. Oprindeligen d. s. s. Arne ell. Arnested, (jvf. Ihre's Glvss. og Adelungs Ordb.) ligesom det endnu i dagl. Tale hyppigen saaledes br. At tænde Ild, at koge Mad p. Skorstenen. 2. Nu i Almindeligh. en Bygning af Steen, bestaaende af en tragtdannet Opmuring over Arnestedet, som ender sig i et fiirkantet Rør, og tiener t. at føre Røgen op igiennem Huset. At bygge, opføre en S. At feie Skorstenen. En lukket Skorsteen kaldes den, som ingen Arne har, som blot modtager Kakkelovnsrør. = Skorsteensanker, et. det Tværstykke, af Jern ell. Træ, som er lagt over Aabningen t. Arnestedet, og hvorpaa Forsiden af Skorstenen hviler. Skorsteensfeier, en. Den, hvis Bestilling er at rense Skorstene og Stueovne f. Sod. Skorsteensild, en. J. som tændes i et ureent Skorsteensrør. Skorsteenskappe, en. den Deel af Skorstenen, som hvælver sig over Ildstedet. Skorsteenspibe, en. den Deel af Skorstenen, som naaer frem over Taget. Skorsteensplade, en. Jernplade p. Arnestedet ell. i Skorstenen. Skorsteensrør, en. den Deel af Skorstenen, som naaer fra Arnen t. Taget. Skorsteensskat, en. Skat, som betales af hver S. i Husene. Skorsteensspield, et. et Spield ell. Skud, hvormed Aabningen i et Skorsteensrør kan lukkes. Skorsteensvarme, en. den Varme, som kommer fra Ilden p. Arnestedet.

Skorte, v. n. 1. har. [J. skorta.] fattes, mangle. Det skortede p. Fødemidler. (upersonl. og næsten reent forældet.)

Skose, en. pl. -r. [af uvis, formodentl. fremmed Oprindelse.] Spotteord, Spotteglose, spydig Tale. At give een Skoser. (d. Tale. ligesom v. a. at skose een.)

Skothovl, en. pl. -e. den største Høvl, som Tømmermænd, Bødkere og Snedkere bruge. (Ambergs Ordb. T. Bankhobel.)

Skotland, n. pr. deraf: Skotlænder (ell. Skotte) og skotsk, adj.

Skotrende, en. pl. -r. i Bygningskonsten: det Vandløb, som to sammenstødende Tagflader danne m. hinanden, og hvor man tildeels pleier at lægge en Rende. (T. Kehlrinne.)

Skotrok ell. Skotterok, (Moth) en. Et eget Slags Spinderok m. et stort Hiul, som bruges i Fabriker.

Skotte, v. n. 1. har. [beslægtet m. Isl. skoda, skue.] see hemmeligen, ubemærkt hen t. en Gienstand. Han skottede til, hen til, over t. Pigen. "Hans Øie ustadigt skottede, snart her, snart der, kun aldrig roligt." Øhlenschl. — Deraf: Skotten, en. ud. pl.

Skov, en. pl. -e. [J. Skógr.] et m. Træer bevoxet Stykke Land af betydelig ell. temmelig Størrelse. (jvf. Lund, Krat.) Ordet bruges saavel om Jorden m. Træer-

ne, som (m. best. Art. ell. uden Art.) om Træerne i Særdeleshed. — Der er Forskiel p. Træer i en Have og i Skoven. At omhugge en S. forvandle en S. til Agerland. At frede, indhegne en S. At boe i Skoven. Skoven er endnu ikke grøn, udsprungen. Her voxer god Skov. At vise S. ud. Granskov, Bøgeskov, Egeskov. Underskov, Heiskov (Overskov, Storskov) Løvskov, Naaleskov (Barskov.) Oldenskov. Han har ingen S. til sin Gaard. At brænde Sviin ind p. Skoven (f. at fedes om Efteraaret v. Olden.) Men: Han har Sviin (ell. et Sviin) paa Skoven o: han er ikke ret klog. At love een Guld og grønne Skove o: giøre store Løfter. — Skovæbild, en. det vilde Æbletræ. Pyrus Malus. Skovanlæg, et. d. s. s. Skovdyrkning. (Olufsen.) Skovbakke, en. B. inde i en Skov, ell. bevoxet m. Skov. (Baggesen.) Skovbetient, en. Den, som er ansat v. Skovvæsenet, ell. til at have Opsyn m. Skove. Skovbi, en. pl. -er. vilde Bier, som leve i Skovene, og samle Honning i Træerne. Skovblomst, en. B. som især voxer i Skovene. "En Rose blev hver Skovblomst under mig." F. Guldb. Skovbonde, en. B. som boer i Skoven, ell. som især har sin Næring af Skoven. (Baggesen.) Skovbrand, en. B. som opstaaer i en Skov, og fortærer en Deel Træer. Skovbrug, en. den Næringsvei, at opelske Skov og leve af Skoven. "Agerbrug — en mere indbringende Dyrkning af Landet, end Skovbrug." Olufsen. (om Brændsel. 292.) Skovbund, en. Jordbund, hvor Skov kan voxe. Skovbygger, en. den, som boer i en S. Skovbælte, et. fig. en smal Strækning Skov ell. en Skovstrimmel omkring et Stykke Land. (Olufsen.) Skovboder, pl. Boder, som betales f. Overtrædelse af Skov-Anordninger. (D. Atl. V. 949.) Skovdrift, en. Maade at drive Skovjord paa, ell. at tage Fordeel af Skoven. (Olufsen.) Skovdue, en. den vilde Due, som er Stamfaderen t. de forskiell. Afarter af Huusduer. Columba Oenas. Skovdyrkning, en. Gierningen at opdyrke, opelske Skov. (Schytte. Olufsen.) Deraf: Skovdyrkningslære. (Samme.) Skovegn, en. Egn, Landstrækning, hvor der findes megen Skov. (Skovbygd. Moth.) Skoveiendom, en. Jordeiendom hvortil der er betydelig Skov. Skoveier, en. den som eier Skov, især af betydelig Størrelse. Skoveng, en. Eng, Græsmark, inde i en S. Skovfald, et. Affald af Træer i Skoven. (jvf. Vindfælde.) Skovfoged, en. Opsynsmand ved en Skov; af ringere Grad, end en Skovrider. Skovforordning, en. Anordning om Skovenes Fredning, Opelskning, m. m. Skovfredning, en. Gierningen, at frede, indhegne Skov. Skovfugl, en. F. som lever i Skovene. skovfuld, adj. s. skovriig. "Et skovfuldt Land." Olufsen. Skovfæld, et. Skade, som skeer p. Skoven v. Storm; Vindfæld. Skovfældning, en. Skovens Nedfældning. "De nærværende Skovfældninger give Landets Skiønhed det sidste Stød." Olufsen. Skovgang, en. En Gang ell. Vei, som dannes i en Skov v Udhugning. (M.) skovgroet, adj. v. begroet m. Skov. Skovgrund, en. 1. en m. Skov bevoxet Grund ell. Jord. 2. d. s. s. Skovbund. Skovgræs, et. Græs, som falder i Skovene. Faar elske ikke S. Skovgud, en. i Mythologien: Guddom f. Skoven. Skovhammer, en. Et Redskab, liig en Hammer, hvormed et Mærke hugges i Træer, man vil udvise. Skovhegn, et. Hegn, Gierde, hvormed Skove fredes. Skovherre, en. d. s. s. Skoveier. "Da har Skovherren en viß Grundvold at bygge sine Beregninger paa." Schytte. Skovhonning, en. H. af Skovbier, vild Honning. Skovhugst, en. 1. Gierningen, at fælde Træer i Skoven. 2. en vis Deel af en Skov, som aarviis hugges. (Schytte.) Skovhuus, et. H. som ligger i ell. ved en S. Skovhyld, en. Navn p. en Buskvært m. temmelig haardt Ved og hvide Blomster (hvoraf en Afart dyrkes i Haverne under Navn af Sneeboller.) Viburnum Opulus. (Qvalkved, Vandhyld, Fuglebær.) Skovhytte, en. et lidet Skovhuus. Skovhøi, en. Skovbakke. "En Dal, omkrandset af fierne Skovhøie." Bagg. Skovjord, en. 1. den Jord, som er bevoxet m. Skov, som anvendes t. Skovdyrkning, eller dertil er tienlig (modsat: Agerjord, Engjord.) 2. det Jordsmon, som falder i Skove, vegetabilsk Jord i Skovene. skovklædt, adj. v. skovgroet. "Den skovklædte Strandbred." Pram. "Skovklædte Bierges Kiæde." Rein. Skovland, et. Et Stykke Land, tienligt t. Skov ell. bevoxet med S. Skovlod, en. En vis afdeelt Part af en Skov. Skovlærke, en. Et Slags Lærker; Busklærke. Alauda arborea. (Moth.) Skovlæs, et. Et stort Læs Brænde, saa meget som 3 Bønderlæs. (Moth.) Skovløber, en. Tilsynsmand i Skoven, ringere end Skovfogeden. Skovløg, en. En Plante m. Løgrod, almindelig i Krat og Skove; Fuglemelk; Græsløg. Ornithogalum luteum. skovløs, adj. uden S. En skovløs Egn. "Enhver Besidder af en skovløs Gaard." Olufsen. Skovmenneske, et. Et M. som i Vildhedens Stand opholder sig i Skove og udyrkede Egne. (J. Boye.) Skovmuus, en. M. som lever i Skovene, Markmuus. (Moth.) Skovmærke, et. Mærke p. Træer, som udvises. "Til Tegn at Træerne ere bestemte t. Omhugning, mærkes de m. et vist Skovmærke." Schytte. Skovmærke, en. Navn p. en Plante, som

tørret lugter stærkt, og derfor bindes i Krandse; Bukar. Asperula odorata. Skovnellike, en. En Plante, der er almindelig i Enge; Græsnellike, Engnellike. Lychnis flos cuculi. Skovplan, en. En Slette inden i en S. ell. bevoxet med S. (s. Plan, 1.) Skovplantning, en. Gierningen at plante S. Skovpynt, en. fremragende Pynt af en Skov. "Det høie Tag, hist bag v. denne Skovpynt." Evald. Skovraab, et. høit Skrig ell. Raab. (Moth.) Skovrand, en. 1. den yderste Kant ell. Linie af en Skov, som den f. Diet viser sig i Afstand. Den fierne Skovrand, forgyldt af Morgensolen. 2. den yderste Deel af en Skov, de ydetste Træer i en samlet Skov. Den vestlige Skovrand bør man især skaane. Skovreise, en. Reise giennem en Skov, ell. for at føre Brænde fra Skoven. (Moth.) Skovrider, en. Opsynsmand over en Skov, med flere Skovfogeder under sig. skovrig, adj. som har megen Skov. Skovrydning, en. Gierningen at rydde S. Skovrøver, en. R. som opholder sig i Skoven. Skovsag, en. Proces, som vedkommer en Skov, Skovtyveri, ell. desl. skovsat, adj. v. (om Brænde) favnsat i Skoven, hvor det hugges. En Favn skovsat Brænde. Skovsav, en. stor Sav, hvormed fældede Træer saves over. Skovskade, en. Fugl af Ravneslægten. Corvus glandarius. Skovskiel, et. Grændseskiel imellem to Skove. Skovskyld, en. Skovjords Skyldsætning efter Hartkorn, ell. Beregning over Størrelsen af en Skov efter den Landskat, deraf skal svares. (t. Forskiel fra Ager og Eng, og Mølleskyld.) Saaledes f. E. Denne Gaard har to Tønder Hartkorn Skovskyld. Skovsneppe, en. En spiselig Fugl af Sneppe-Slægten. Scolopax rusticola. Skovsti, en. Sti, som gaaer igiennem en S. Skovstrækning, en. Et betydeligt Stykke Land, bevoxet med S. Skovsviin, et. d. s. s. Oldensviin, 1. (Diplom af 1452.) Skovsyre, en. En almindelig i Skove vorende Plante. s. Suurklever. Skovtegning, en. Landskabstegning, hvorpaa Dele af en Skov forestilles. Bagg. (Labyr. II. 271.) Skovtrold, en. et Væsen, en Trold, hvis Bolig antages at være i Skoven (de Gamles Satyr.) "En Skovtrold bildte sig engang ind, at han sang ligesaa godt som Apol." Sneed. Skovtræ, et. T. som voxer og opelskes i Skove; vildtvorende Træ. "De Træer og Buske, hvis Ved forbruges i Mængde, kaldes Skovtræer." Olufsen. Skovtyv, en. den, som stiæler Træer ell. Brænde i en Andens Skov, eller begaaer Skovtyveri. Skovudviisning, en. s. Udviisning. Skovurt, en. Plante, som allene ell. især groer i Skove. Skovvang, en. mindre, indgierdet Skov, der tillige nyttes t. Græsning. Skovvei, en. Vei giennem en S. Skovvogter, en. den, som er sat t. at vogte en Skov; Skovløber. Skovvæsen, et. Alt hvad der hører t. Opelskning, Fredning og rigtig Brug af Skove. At lægge sig efter, ansættes v. Skovvæsenet. Skovæble, et. Frugten af Skovabild. Skovøg, et. Hest, som gaaer ude i Skoven. "Saa trædsk som et Skovøg." Moth. Skovørk, en. En stor, af Mennesker ubeboet Skov. (Baggesen.) Skovøxe, en. stor Brændeøxe, som bruges v. Skovhugst.

Skove, v. a. 1. fælde (Træer) i Skoven. At skove Træer. Det skovede Brænde. Folkene ere ude at skove. — Deraf: Skovning, en.

Skove ell. Skovre, en. (sielden i sing.) pl. Skover (Moth) ell. Skovrer. [J. pl. Skó‑r.] sveden Skorpe, der sætter sig p. Bunden af Kar, hvori Grød, Melkemad og desl. koges.

Skovl, en. pl. -e. [A. S. Scofl. J. Skupla. Ihre.] 1. et Redskab af Træ, bestaaende af et bredt og hulet Blad m. langt Haandgreb, t. at skuffe ell. kaste noget med. s. Kasteskovl. At kaste Jord v. med Skovlen. At kaste Korn m. en Skovl. 2. de Fiæle i et Møllehiul, som Vandet falder paa, og derved omdriver Hiulet. (Moth.) Deraf: Skovleværk, et. en Indretning v. Vandhiul; m. Skovle. (Krafts Mechanik.)

Skovle, v. a. 1. kaste, kaste sammen m. en Skovl.

Skraa, adj. pl. skraae. [T. schräge.] som viger af fra den vandrette ell. lodrette Linie, hældende, som ei er lige; d. s. s. skak, hvilket dog nu mindre bruges. (jvf. skiev.) En skraa Flade. Et skraat Tag. (En skraa Linie giennem en Fiirkant v: Diagonal. Derimod: En skiev Vinkel.) Paa skraa, i en skraa Retning (J. á ská.) At boe skraas over for (i Gaden; modsl. lige over for.) (jvf. v. a. at skraae (1.) og v. n. skraane.) = Skraabiælke, en. i Vaabenkonsten: en bred Stribe, som gaaer p. skraa giennem et Vaabenfelt. Skraafag, et. Vinduesfag, anbragt p. et afskaaret ell. afstumpet Hiørne af et Huus. (jvf. Smigfag.) Skraahed, en. Beskaffenheden, at være skraa. Skraakors, et. Kors, hvis Sammenfælding ell. Sammensætning danner skieve Vinkler. (St. Andreas-Kors.) A. G. Carstens. skraaliggende, adj. v. som ligger i en skraa Retning. skraaløbende, adj. v. som gaaer p. skraa ell. ned ad. Skraaplan, en. jævn, men hældende Plan ell. Flade. Planum inclinatum. Skraastiver, en. En p. Skraa anbragt Stiver; f. E. ved Tømmerværket t. et Tag. Skraatag, et. Et Tag, der har Hælding mod Horizonten (modsat: et fladt Tag, som man

ogsaa kalder det, der har en ringe Hælding f. E. af 15 Grader.)

Skraa, et. smaa Kugler, ell. Jernstumper og d. som fyldes i Skraasække (Wandal. II. 102) og skydes af Kanoner. At skyde med Skraa.

1. Skraa, en. pl.-er. (forældet. jvf. Fr. 21. Dec. 1681. §. 1.) En skreven Vedtægt, Bolov, Gildeskraa. (J. skrá, at optegne, opskrive.) = Skraaherre, en. kaldtes tilforn den Ordførende ell. Forstanderen i et Gilde.

2. Skraa, en. (noget, som skraaes) sammenrullede Tobaksblade, som tygges; Skraatobak. Han bød mig en Skraa.

Skraae, v. a. 1. a.) At skære p. skraa. Kiolen maa skraaes mere. ("Veien skraaer sig t. den Side." Moth.) b.) [N.S. schraden. T. schroten.] knuse, male grovt p. en Mølle. (jvf. grutte.) At skraae Korn, Malt. At s. Tobak, ell. absol. at skraae ɔ: tygge Tobak, som holdes i Munden. — Skraaening ell. Skraaen, en. Gierningen at skraae. — Skraaesax, en. S. hvormed Kobberplader skæres i Stykker. (Moth.) Skraaeværk, et. Indretning p. en Mølle t. at skraae Korn. Grynværk og Skraaværk.

Skraal, et. pl. d. s. et høit, lydeligt, giennemtrængende Skrig. "En Drusus selv sligt Skraal af Sovne vække kan." Holb. P. Paars. = skraale, v. n. 1. (har.) skrige, raabe, græde meget høit, give Skraal fra sig. "Naar Barnet skraaler, saa dæmper du dets Røst." C. Frimann. "Saasnart een aabner Munden, skraale de øvrige alle med, alle af een Tone, og det kommer kun an paa, hvo der kan skraale høiest." Rahb. — Deraf: Skraalen, en. ud. pl. — Skraaler, en. den, som raaber, skriger (og uegentl. den, som taler) meget høit. "Disse politiske Skraalere, der overdøve os m. Declamationer." Rahb. — Skraalhals, en. (dagl. T.) den, som idelig skraaler ell. græder meget.

Skraane, v. n. 1. har. [af adj. skraa.) hælde, blive ell. være skraa, have en skraa Stilling ell. Dannelse. "Hvor Høien venlig skraaner." Øhlenschl. — Skraaning, en. En hældende Flade, Hælding. Huset ligger p. Skraaningen af en Bakke. (jvf. Skrent.)

Skrab, et. ud. pl. [Sv. Skrafwel, Skråp.] det, som skrabes af, skrabes sammen. — fig. det, som intet duer, som er af ingen Værdi. At sælge gammelt, unyttigt Skrab.

Skrabe, v. a. og n. 1 og 2. [N. S. schrapen. Sv. skrapa. J. skrapa, knerke.] rive, gnide ell. kradse noget haardt m. et skarpt Redskab, ell. saaledes, at en mærkelig og skurrende Lyd frembringes. At s. en Hest. At s. Gryder. Hunden skraber p. Døren. Hønen skraber i Jorden. At skrabe Aborrer. At skrabe en Ost (s. at rense Skorpen.) At skrabe noget af. — At s. ud ɔ: slette ud v. at skrabe. At skrabe med, ell. skrabe ud m. Fødderne. At skrabe sammen, fig. at samle. At s. Penge sammen. = Skrabejern, et. og Skrabekniv, en. Et Jern, en Kniv, som br. til at skrabe. (Moth.) Skrabekage, en. K. som bages af den Dei, der tilsidst skrabes sammen. (fig. i d. Tale: det sidste Barn i et Ægteskab.) Skrabeskarn, et. S. som afskrabes. Moth. — Skraben, Skrabning, en. Gierningen at skrabe.

Skrabe, en. pl. - r. 1. Redskab t. at skrabe med f. E. Hesteskrabe. 2. et lidet Saar, en Rift, som ei gaaer dybt, en let Skramme. (Moth.)

Skrade, v. n. 1. (har.) give en skurrende Lyd fra sig, knerke. (Colding. Moth.) Deraf Navnet: Skrade, Skraa ell. Skradekorn p. Planten: Rhinanthus crista galli (Skialler, Ras, Rassel, Hanekam) fordi dens tørre Frøgiemmer, naar Planten bevæges, give en raslende Lyd.

Skral, adj. [Holl. schraal, mager, tarvelig, ringe.] En skral Vind kaldes i Sømandssproget en knap Sidevind, ell. den, hvormed man netop kan styre den Cours, man vil. — Vinden siges at skralle, naar den bliver skral; og modsat, at den rummer.

Skrald, et. pl. d. s. en stærk og bragende Lyd. Tordenskrald. Sneen styrtede ned i Dalen m. et høit Skrald. — Deraf: skralde, v. a. 1. [Sv. skrälla.] give et Skrald, frembringe en bragende, knerkende Lyd. (Man bruger dog gierne Verbet om en mindre stærk Lyd; og siger ei let, at Tordenen skralder.) "Bedøvende skralder den rædsomme Stemme." Pram. "Hør! skralder det ei hist, som Skiold mod Skiold?" Evald. "Hornets Klang skralde hen ad Østresaltet, kalde Kæmperne t. Dyst." Øhlenschl.

Skralde, en. pl. - r. et Redskab, som v. at omdreies frembringer en skraldende ell. knerkende Lyd.

Skramle, v. n. 1. (har.) give Lyd, som tomme Kar, der rulles. Moth. (Sv. skramla.)

Skramleri, et. pl.-er. og Skrammel, et. ud. pl. (J. Skran.) gammelt, unyttigt Bohave og andet ubrugeligt Tøi, som kun fylder Plads op. "Forkaster Stoffets løse Skramleri, saavelsom Formen, der var intet i." Baggesen.

Skramme, en. pl.-r. [J. Skráma.] et Saar, især et hugget, men som ei er betydeligt ell. dybt. "Den, som slaaer sin Fiende et Saar, og den, som hugger ham en Skramme." B. Thott. (Det bruges saavel om det friske Saar, som om Mærket efter det lægede.) = Heraf: skrammet, adj. som har Skrammer. (Baden.) J. skrámadr.

Skranke, en. pl. - r. [T. Schranke.] 1. Lukkelse for ell. omkring et Sted, be-

staaende af nær hinanden satte og v. Tværtræer forbundne Stave. Høiesterets Skranker. At ride inden f. Skranken ell. Skrankerne (hvormed en Plads, en Bane er afdeelt.) 2. fig. det yderste Maal, Grændse f. en Gienstand, Kraft, Evne; ell. en saadan Grændse, som Billighed, Klogskab, Sømmelighed foreskrive. At sætte S. for noget. "Grændser ere det sidste af en Ting; Skranker det sidste ved en Ting." Sporon. (Grændser have Tingene i og ved sig selv; Skranker ere Grændser, som sættes for eller om Tingen.) Den menneskelige Aands Skranker. "Der er noget, som den endelige Ting enten ikke besidder, ell. ikke kan faae; det er dette, jeg kalder Skranker." Eilschov. "Guden — oploftede mit Mod langt over Siælens Skranker." (Merope v. Schiermann.) At overskride Billigheds Skranker. At holde sig i Skrankerne, i sine Skranker. = Skrankeværk, et. Indretning t. at aflukke ell. indelukke et Sted m. Skranker. (Unge Karles Speil. 1571.)

Skrante, en. pl. -r. (Moth.) s. Skranting.

Skrante, v. n. 1. (har.) være svagelig, aldrig have fuldkommen Helbred. Hun har længe skrantet; men er aldrig sengeliggende. — Skranten, en. ud. pl. Skrantenhed.

Skranten, adj. pl. skrantne. som idelig skranter, er svagelig af Helbred; skrantevorn. (Moth.) Skrantenhed, en. ud. pl. Tilstanden, at være skranten.

Skranting ell. Skrantning, en. pl.-er. den, som altid skranter, er svagelig. "En stor Deel af de Sygdomme, der ofte i deres saakaldte bedste Aar gior dem t. Skrantninger." Rahbek. "Hist tæller en indbildt Syg hvert Skridt — her mødes han af en virkelig Skrantning." Baggesen.

Skrap, adj. bruges i nogle Tilfælde (mest i d. Tale) i en m. skarp beslægtet Bemærkelse, og er formodentl. kun en Omlyd af dette Ord. Saaledes for: dygtig; streng, rask, hurtig, hidsig. En skrap Arbeider. En s. Kone i sit Huus. En skrap Seiler, Løber. Det fryser skrapt. Det gik skrapt til. Seilet staaer skrapt ɔ: stivt. (Moth.)

Skratte, v. n. 1. (har.) 1. give en vis Lyd, som sprukne Leerkar, naar man slaaer paa dem. "skrattende Kar." Kingo. (s. skrade. Colding har ogsaa n. s. Skradt, crepitus.) 2. lee høit, skoggerlee. (v. Aphelen; formodentlig brugeligt i Norge. Sv. skratta.)

Skratte, n. s. Navn p. en Plante; Skralle, Hyrdetaske, Pungurt. Thlaspi bursa pastoris.

Skred, adj. 1. som let kan skride ell. glide ud; hældende, brat. En skred Bakke. 2. glat, slibrig. Skred Iis; skred som en Aal. (Moth.)

Skred ell. Skrid, et. det, at noget skrider. Især i Sammens. som: Fieldskred, Jordskred, Sneeskred. (Isl. Skrida.)

Skrent, en. pl. -er. en steil ell. skred Brink, en brat Hælding, "steil Vei ned ad Bakke." Moth. Skrenten af et Field. (Nogle skrive det Skrænt.)

Skribent, en. pl.-er. [Af Lat. scribere.] den, som skriver og udgiver Bøger; en Bogskriver, Forfatter. (T. Schriftsteller.) Bogens Forfatter (ikke S.) er en længe bekiendt Skribent.

Skrid, et. s. ovenfor Skred.

Skride, v. n. skred; har og er skredet. [Sv. skrida; hvilket p. Isl. bemærker: krybe, skyde sig frem; og skridna, vakle, glide.] 1. bevæge sig i Skridt, ell. paa anden Maade, lidt efter lidt fremad; saavel om Bevægelse p. en jævn Flade, som om det, der langsomt glider ell. falder ud over. Denne Bakke skrider efterhaanden, mere og mere ud i Søen. Væggen skrider, er skredet ud. Man mærker neppe v. denne Vind at Skibet skrider. "Fra Landet Kiølen over Bølgen skrider." Fr. Guldb. At skride frem, s. igiennem, s. ind; skride over en Bæk. (Den Bæk har jeg tidt skredet over.) "Du satte Vandet Grændser, hvorover det ei skride tør." C. Friman. — figurl. om Tiden: Dagen skrider under. (Moth.) "Gid min Alder skride, som du saa ynderig." C. Friman. Aarene skride hastigt bort. — Kornet skrider, naar det vil t. at skyde Ax. (Moth.) 2. figurl. a.) fremmes, have Fremgang. Arbeidet skrider kun langsomt, er skredet betydeligt frem. b.) At s. til noget ɔ: give sig til, i Færd med, begynde p. At s. til Sagen. Jeg maa s. til strenge Midler, saa nødig jeg vil. At s. til et Giftermaal. (jvf. fremskride, overskride.) 3. glide hvor der er glat. (Moth.) Skridebane, en. Glidebane p. Iis. (Moth.) — Skriden, en. ud. pl. Gierningen at skride.

Skridt, et. pl. d. s. [T. Schritt. I. Skref.] 1. Flytningen ell. Bevægelsen fremad m. Fødderne, som finder Sted v. sædvanlig Gang. At giøre et S. frem, tilbage. At tage store, lange, ell. smaa, korte Skridt. At komme m. stærke, faste, langsomme S. At gaae m. sagte Skridt. (Fied, Trin.) Skridt for Skridt ɔ: m. langsomme, afmaalte S. At holde Skridt m. een ɔ: gaae ligesaa hurtigt som han. — fig. At holde Skridt m. Tiden (følge dens Fremskridt.) "Disse vilde drive dem t. at holde Skridt m. deres Tidsalders Fremgang." Rahb. — figurl. a.) At giøre det første Skridt i ell. til noget ɔ: giøre Begyndelsen. "Det maa være Dommeren forbudet, at gaae et eneste Skridt uden for Lovens klare Bogstav." Birkner. b.) et Foretagende, en Handling, især besværlig, ell. en saadan, der ei giøres m. god

Villie ell. Behag; ell. som der er noget betænkeligt ved. Det var et dristigt Skridt af ham, at gaae lige t. Fyrsten. Dette Skridt vil Du komme t. at fortryde. Hun giorde, vovede dette Skridt i Fortvivlelse. "Jeg veed, at man vil undskylde dette Skridt m. Nødvendigheden." Birkner. 2. det Længdemaal, som et S. udgiør, ell. Længden fra den Gaaendes bageste Fods Spids, under Gangen, t. den forrestes. At gaae saa mange S. i en Time. At ramme (m. et Bøssesfud) p. 200 Skridt. 3. den sædvanlige Gang, som er forskiellig fra Løb og Spring, ell. hos Hesten fra Trav og Fiirspring ell. Galop. At gaae et jævnt S., gaae, ride i stærkt S. lade Hesten gaae i Skridt. = Skridtgang, en. d. s. s. Skridt, 3. Skridtmaal, et. Maal, som en Gaaende har f. sine Skridt, ell. hvorefter han indretter sin Gang. "Den, som gaaer f. at røre sig, har sit visse Skridtmaal, som han t. Legemets Tarv troer tienligst." Rahb. — Skridtmaaler, en. Et Redskab t. at tælle sine Skridt naar man gaaer. skridtviis, adv. i Skridt, efter Skridt. 2. fig. efterhaanden, lidt efter lidt. "At Orden og Kraft kan skridtviis udbrede sig over hele Landet." Malling.

Skridte, v. a. 1. maale ell. afmaale ved Skridt, i ell. efter Skridt. (Isl. skrefa.) Sædvanl. m. præp. af. At skridte en Gang, en Vei af. At skridte et Bed af i en Have.

Skrift, en. ud. pl. [J. Skrift.] 1. skrevne Tegn v. Ord og Tanker; (i Modf. til Tale ell. til Tryk, Prent.) At kunne læse S. Denne Skrift er mig ubekiendt, kan jeg ikke læse. — Heraf: Skriftlinie, en. En skreven Linie; en L. i et Skrift. Skrifttegn, et. Tegn, som bruges til i Skrift at udtrykke Bogstaver og Ord. Skrifttræk, et. Træk ell. Linier hvoraf Bogstaver og skrevne Ord bestaae. De østerlandske Skrifttræk ere meget forskiellige fra de europæiske. 2. Maade at skrive paa, med Hensyn t. Bogstavernes Form, Træk, Sammensætning, m. m. Skrifttræk, Haandskrift. Han skriver en smuk, en alt for fiin S. "Man læser godt min Skrift, men fatter ei mit Sprog." Baggesen. Hver Nation har sin egen Skrift. Deraf: Cancellieskrift, Fracturskrift, Munkeskrift. 3. støbte Bogstaver, som bruges i Trykkerierne. At lade støbe en ny Skrift. Bogen er trykt med ny S. ell. med nye Skrifter, m. staaende Skrifter (Stereotyper.) Bogbinderskrifter. = Heraf: Skriftkasse, en. En i smaa Rum afdeelt Kasse, hvori Bogtrykkerskrifter lægges bogstavviis, og deraf udtages v. Sætteren. Skriftstøber, en. den, som tilskærer Stemplerne, danner Formerne (Matricerne) til Bogtrykkerskrifter, og støber dem t. Brug i Trykkerierne (saa vel som f. Bogbindere.) Skriftstøberi, et. Sted, hvor Skrifter støbes, m. dertil hørende Indretninger og Redskaber. Skriftstøbning, en. Gierningen at støbe Skrift, m. de forskiellige dertil hørende Arbeider.

Skrift, en, og et. pl. -er. 1. (med Art. en.) I Alm. noget, som er skrevet ɔ: en Samling af Ord og Tanker udtrykte v. Bogstavtræk ell. andre Tegn. Jvf. ovenfor. (1.) Han lod sætte, indgrave en Skrift i Stenen. Hvo som læser denne Skrift. — absol. Skriften, ell. den hellige Skrift ɔ: Bibelen. — Deraf i Sammensætning: en Indskrift, en Omskrift, en Paaskrift, en Underskrift. (Undertiden det m. Skrift fyldte Rum i en skreven ell. trykt Bog. Bogbinderen har skaaret ind i Skriften.) 2. (med Art. et.) Et i et vist Øiemed opsat ell. forfattet skriftligt Arbeide; saavel om det, der virkelig er skrevet, (Document, Haandskrift, Brevskaber; dog kaldes et Brev aldrig et Skrift) som i Særd. om det, der siden er trykt (hvilket undertiden udtrykkelig nævnes.) "Derpaa maa enhver, som i trykte Skrifter vil paatale Misbrug, belave sig." Birkner. Efterladte Skrifter. At udgive eens samlede Skrifter (Værker.) "Disse Indskrænkelser kunne angaae enten Skrifternes Materie eller Form." Birkner. Heraf ogsaa: Afskrift, Maanedsskrift, Stridsskrift, Tidsskrift, Ugeskrift, o. fl. [Enhver Bog er et Skrift; men ikke omvendt. Et Skrift p. eet Ark kalder man ikke en Bog. Et gammelt Skrift, naar det udgives p. ny, bliver en ny Bog. "Ordet Bog har mere Hensigt t. Formen; Skrift t. Indholdet." Sporon.] = Heraf: Skriftdommer, en. 1. den, som er beskikket t. at giennemlæse og bedømme Skrifter for de trykkes, ell. inden de sælges og uddeles; Censor; Bogdommer. 2. den, som kritisk bedømmer et udkommet Skrift; en Recensent. (Popes Krit. v. Schiermann.) Skriftfag, et. Et vist Fag ell. Slags af Skrifter; f. E. i et Bibliothek. Skriftsprog, et. skriftlig Tale; det Sprog, som bruges i, og er uddannet v. Skrifter; modsat: Talesprog. Skrifttvang, en. Tvang, Hindring, som paalægges Forfattere i Udgivelsen af Skrifter. (Rahbek. D. Tilsk. IX. 134.) = Desuden, hvor Subst. bemærker Skriften ɔ: Bibelen: skriftfast, adj. d. s. s. bibelfast. Skriftfortolker, en. den, som fortolker, udlægger Bibelen. (Ogsaa om Fortolkere af andre Skrifter. Eilschov.) Skriftfortolkning, en. Bibelens Fortolkning. skriftgrundet, adj. v. som er grundet i, kan bevises af Skriften. (Moth.) skriftklog, skriftlærd, adj. som har grandsket Skriften, og hvad der hører t. dens Fortolkning; (jvf. Mynsters Prædikener. 1823. I. 52.) Især br. det om de Skriftkloge hos Jøderne.

Skriftsprog, et. pl. d. s. Et Sprog, en Sentents af Bibelen. Skriftsted, et. 1. Et Skriftsprog, ell. ethvert enkelt Udtryk, enhver Talemaade, som forekommer i Bibelen. 2. det br. ligeledes, men sieldnere, om enkelte Steder af andre Forfatteres Skrifter. Han anfører t. Beviis mange Skriftsteder af gamle Forfattere.

Skrifte, ud. pl. og ei med ubest. Art. [I. Skript ell. Skrift og pl. Skriftir. A. S. Scrift, Scryfte. Om Oprindelsen s. Gram i Vid. S. Skr. II. S. 85.] den Handling i Gudstienesten, at Præsten, efter vor ældre, nu aflagte Kirkeskik, hørte de Skriftendes Bekiendelse og derpaa gav dem Afløsning; eller efter den nuværende Skik, at Præsten holder en Skriftetale t. dem, som ville gaae til Alters. Ordet br. kun i de Talemaader: At gaae t. Skrifte, være t. Skrifte. Det ringer t. Skrifte (Moth.) At staae aabenbar Skrifte. = Skriftebarn, et. kaldes et Medlem af den christne Kirke i Forhold t. Skriftefaderen. Skriftebøn, en. B. som bedes inden man gaaer t. Skrifte. (Moth.) Skriftedag, en. Dag, hvorpaa der holdes Skriftemaal. Skriftefader, en. kaldes Præsten i Forhold t. den Person, af hans ell. en anden Menighed, som gaaer t. Skrifte hos ham. Skriftemaal, et. 1. d. s. s. Skrifte. 2. Synders Bekiendelse, som aflægges af den, der gaaer t. Skrifte. Skriftepenge, pl. Betaling, som gives Præsten f. Skriftesedler. Skrifteprædiken, en. P. som Præsten holder v. Skriftemaal og Altergang. Skrifteseddel, en. Vidnesbyrd, som Præsten meddeler den, som har skriftet og været t. Alters. (Skriftevidne. Moth.) Skriftestol, en. En aflukket Stol i Choret ell. Sacristiet, hvor der skriftes.

Skrifte, v. a. og n. 1. [A. S. scrifan.] a.) aflægge Synders Bekiendelse f. Præsten: confiteri. At skrifte sine Synder. At s. for en Præst. b.) at høre Skriftemaal og give Afløsning. absolvere. At skrifte Menigheden. (Moth.) "Der jeg + tæller min Tiende selv, døber og skrifter mit Sogn." F. Guldberg.

Skriftlig, adj. som er skrevet; som udtrykkes i Skrift, forhandles, skeer v. Skrift. (modś. mundtlig.) Et skriftligt Vidnesbyrd. Jeg har sagt ham det baade mundtlig og skriftlig. Man har intet skriftligt derom.

Skrig, et. pl. d. s. [I. Skrækr.] en stærk, giennemtrængende uarticuleret Lyd, som udstødes enten af Skræk, Vrede, Smerte ell. en høi Grad af Glæde. Der hørtes Raab og S. At udstøde et S. give et Skrig. Glædesskrig, Vaandeskrig. [Skrig br. baade om Mennesker og Dyr; Raab allene om de første. "Endog Børn, som endnu ei kunne tale, ell. udtrykke Tanker v. Ord, kunne ikke siges at raabe; de skrige ikkun. Thi Skrig er ikkun en høi Lyd uden Ord og Mening — Raab den fornuftige Brug af en forhøiet Røst; Skrig en dyrisk Virkning af vor Stemmes Opløftelse." Sporon.]

Skrige, v. n. skreg, har skreget. [I. skrækia.] udstøde Skrig. At skrige for noget. Barnet skriger efter Ammen. At skrige sig hæs. At s. som en Griis. "Man raaber, fordi man vil; man skriger undertiden ogsaa naar man ikke vil, og fordi man ikke andet end kan. At raabe om Hielp, skeer naar man indseer Trangen dertil (og Faren ikke er alt f. stor og overhængende;) man skriger om Hielp, fordi man føler (en overvældende) Trang dertil." Sporon. = Skrigen, en. ud. pl. det, at skrige. Skriger, en. den, som skriger. — Skrighals, en. om den, som idelig skriger; Skraalhals. (d. T.)

Skriin, et. pl. Skrine. [I. og A. S. Skrin.] en liden Kiste m. Laas for. — skriinlægge, v. a. 3. kaldtes tilforn den Ceremonie, at lægge canoniserede Menneskers Liig ell. Levninger i en Kiste ell. et Helgenskriin, t. offentlig Udstilling. — Skriinlægning, en. Handlingen at skriinlægge.

Skringel, en. En Rangle. (Moth.) skringle, v. n. 1. at rangle. (Colding. Maaskee Jydsk.)

Skrive, v. a. skrev, skrevet. [I. skrifa.] 1. i Alm. frembringe Skrifttræk, Bogstaver, Ord, og disse forbundne i Skrift, enten v. Pen og Blæk, v. en farvende Stift (Blyant) ell. ved let Indridsning i Overfladen af noget; (saaledes forskielligt fra at indgrave, indhugge en Skrift, stikke Skrift i Kobber ell. male den m. Pensel.) At skrive m. Blyant, Rødkrid. At s. med Fingeren p. Ruden, i Sand. I Indien skriver man p. Palmeblade. At s. paa Papir, Pergament. At s. Bogstaver, Sammenskrift. At s. en læselig, tydelig, smuk Haand. At s. tæt, vidtløftigt. At skrive reent ɔ: afskrive, hvad man først har skrevet Udkast til. Pennen vil ikke skrive. — At skrive af ɔ: skrive hvad en Anden først har skrevet. (s. afskrive.) At skrive efter, (m. Tonen p. Præpositionen) ɔ: eftergiøre Skrift. At skrive eens Haand efter. (s. efterskrive.) Men: At skrive efter Forskrift, efter Tilsigelse (Dictering.) — At skrive om hvad man eengang har skrevet. (At skrive om (over) en vis Materie.) jvf. omskrive. At s. op ɔ: optegne skriftlig. — At s. sammen. Han har skrevet en heel Bog sammen derom. (jvf. Sammenskrift.) — At s. til (m. Tonen p. Præpos.) føie til i noget, som er skrevet. — At skrive ud ɔ: skrive enkelte Stykker, som andensteds ere skrevne ell. trykte. (jvf. udskrive.) — At s. under ɔ: tegne sit Navn under et Skrift, Brev o. d.

2. i Særd. udtrykke skriftlig (oftest med den Hensigt, at det Skrevne skal læses), fremstille i Skrift; forfatte. At s. et Brev, en Regning, en Klage, en Bog. "At Kilden t. al Ret maa soges noget dybere, end i trykte og skrevne Love." Birkner. At s. sit Navn. Han skriver (ɔ: kan skrive) adskillige fremmede Sprog. — absol. om at skrive Breve og forfatte Bøger. At s. med Posten. Jeg har skrevet t. ham (ell. skrevet ham til) i Dag. Man skriver fra Paris. (ɔ: melder i Breve, Tidender.) Hvorfra skriver denne Efterretning sig? (ɔ: hvorfra er den forst kommen.) Han skriver paa en Bog om Opdragelse (ɔ: han er i Færd m. at skrive.) At s. imod een. Denne Forfatter har ikke skrevet meget. "At skrive om eller imod Lovene og deres Organ." Birkner. "Offentlig skriver hvo som har lært kun at skære en Pen." C. Friman. At skrive sig fra sit Embede ɔ: miste det formedelst sine Skrifter. = Afledede Ord: (hvoraf den forste Afdeling kun synes at høre, men ikke virkelig hører til n. s. Skriver.) a.) Skriverbog, en. Bog, hvori man lærer sig til, øver sig i at skrive. Skriverbord, et. B. som er indrettet t. at sidde ved, naar man skriver. Skriverbræt ell. Skrivebræt, (Moth) et. Et Bræt, en sort Tavle, hvorpaa Born lære at skrive. Skriverpult, en. Pult, t. at sidde ell. staae v. naar man skriver. Skriverstue, en. s. under n. s. Skriver. Skrivertavle, en. Tavle t. at skrive paa, især af Skifersteen. Skrivertøi, et. Samling af de Redskaber, som høre t. at skrive, i et lidet Skriin ell. en lignende Indretning. b.) Skrivekonst, en. den Færdighed at kunne skrive, betragtet som Konst, ell. i en høiere Grad. Skrivelyst, en. Lyst t. at skrive, især Bøger. Skrivelærer, Skrivemester, en. den, som giver Underviisning i Skrivning. Skrivemaade, en. En vis Maade, at skrive paa, saavel m. Hensyn t. Brugen af Lydtegn ell. Bogstaver, (Orthographie) som af Ord og Udtryk. (Stiil). skriverigtig, adj. overeensstemmende m. rigtig Skrivemaade ell. Skrivebrug. Deraf: Skriverigtighed, en. Færdighed i at skrive, saavel grammaticalsk, som orthographisk rigtigt. (jvf. Retskrivning.) Skriveskole, en. S. hvor Børn lære at skrive. skrivesyg, adj. som har stor Lyst t. at skrive ell. til at være Forfatter. Skrivesyge, en. En høi, overdreven Grad af Skrivelyst. c.) Skrivfeil, en. pl. d. s. Feil, som af Uagtsomhed begaaes i det man skriver. Skrivpapir, et. Papir, som er skikket, indrettet t. at skrive paa (t. Forskiel fra Trykpapir.) = Skriven, Skrivning, en. Gierningen at skrive.

Skrivelse, en. pl.-r. noget, som er skrevet i den Hensigt at tilmelde een Noget, give Efterretning, Underretning, Befaling o. s. v. om ell. angaaende noget. (det T. Schreiben.) [Sporon har bemærket, at "ethvert Brev er en Skrivelse; men ikke omvendt;" og han sætter Forskiellen i, at man v. Udtrykket Skrivelse seer mest p. Indholdet af det Skrevne. Dette er f. saavidt grundet, at Skrivelse nu især kun br. om Embedsbreve, fra Collegier, (en Cancellieskrivelse) Øvrigheder m. fl. ell. andre Breve, der faae meer ell. mindre Offentlighed; Brev derimod om private Skrivelser.]

Skriver, en. pl.-e. 1. I den alm. Bemærkelse: een, som skriver, en skrivende Person, bruges det næsten kun i nogle sammens. Ord f. Ex. Afskriver, Bogskriver, (sieldent; s. Forfatter, Skribent) Brevskriver, Historieskriver. 2. den, hvis Hovedsyssel er at skrive f. andre. At holde sig en S. I dette Contor er en Fuldmægtig og to Skrivere. Deraf: Birkeskriver, Byskriver, Haandskriver, Herredsskriver, Renteskriver, Skibsskriver o. fl. (jvf. Copiist og Secretair, som i adskillige Tilfælde har fortrængt Ordet Skriver.) = Skriverdreng, en. Dreng, som tiener en Skriver (Moth) ell. i en Skriverstue. Skriverembede, et. Embede, hvormed Titel af Skriver er forbundet, s. Birkeskriver, Byskriver. Skriverkarl, en. den, der har tient sig op fra Skriverdreng i en Skriverstue (Ordet ansees nu f. at være f. ringe, og er næsten aflagt, undtagen hos Almuen. I St. for Skriverkarl siges Skriver.) Skriverkorn, et. En Afgift i Korn, der p. nogle Steder af Bønder og Jordbrugere ydes t. Rettens Skriver, ligesom Dommerkorn t. Herredsfogeden ell. Birkedommeren. Skriverløn, en. 1. den Løn, som gives en Skriver ell. Skriverkarl. 2. Betaling f. at skrive noget. Skriverpenge, pl. 1. d. s. s. Skriverløn. 2. især om den fastsatte Betaling ell. Sportler, som betales v. Retterne og andensteds for en Afskrift, et skriftligt Vidnesbyrd, ell. desl. ligeledes Skatfogeder ell. Oppebørselsbetiente f. at afskrive det, som betales af en aarlig paabuden Skat. Skriverskieppe, en. den Skieppe Korn, som hver Bonde i visse Egne var pligtig at give Herredsskriveren; Skriverkorn. (Moth.) s. Skriverkorn og Dommerkorn. Skriverstue, en. den Stue, hvor Skrivere forrette deres Gierning (Contor.) br. nu sielden, uden hos Forvaltere p. Landet. Skrivertieneste, en. En ringere Skrivers Tieneste ell. Bestilling. Skriverærmer, pl. Lerreds Ærmer, som Skrivere drage uden p. deres Kiolærmer f. at skaane dem f. Slid. (Moth.)

Skriveri, et. pl.-er. Gierningen at skrive; ell. det, som skrives. (i begge Tilfælde oftest m. Bibegreb om Ringeagt.)

Skrog, et. pl. d. s. [I. Skrockr.] en

stor, uhandelig, udannet Ting; ell. en saadan, som har mistet det Ydre af sin rette, fuldstændige Skikkelse. Skroget af et Skib, af en Hvalfisk, af et Dyr. "Som Skroget fra Toppen af Skibsmasten, seer Staden ud fra denne Taarnspids." Bagg. "Vanskabte Klippers Skrog, uhyre steile Fielde." Popes Krit. v. Schiermann. Skrog af Fugle, kaldes Kroppen, naar Been, Vinger og det meste øvrige Kiød er afskaaret. Et S., et gammelt, stakkels Skrog: siges i d. Tale om et ussel, gammelt, skrøbeligt, nedlidende Menneske.

Skrolle, v. n. 1. (har.) indtage et stort Rum. Det skroller mere end det virkelig er. (d. Tale.) Sv. skrylla.

Skrolle ell. Skrolde, en. pl. -r. noget stort, vidtløftigt, som intet duer (især om Bøger.) Han har skrevet en heel stor, lang S. I Stedet f. gode Bøger, fandt jeg kun gamle Skroller.

Skrot, en. (hos Moth: Skrutte, Fuglekro.) Bug, Mave. At have Skrotten fuld (i lav Tale.) "Da Skrotten nu var fuld, hun hen t. Sengen rendte." Holb. P. Paars.

Skrub, pl. (hos Moth: Skrup, et.) Hug, Slag. At faae Skrub. (dagl. T.)

Skrubbe, v. a. 1. gnie noget haardt ell. stærkt. At skrubbe et Gulv. = Skrubbeklud, en. Klud, som br. til at skrubbe med, Gulvklud. Skrubbekost, en. grov Kost ell. Børste t. Skrubning, Gulvskrubbe. — Skrubhøvl (Skrubbehøvl) en. En Høvl, m. afrundet Jern, som bruges t. at høvle det groveste af Tømmer ell. Bræder, hvilket kaldes at skrubhøvle. fig. "Jeg kun skrubhøvlet har min Stiil, det gaaer saa langsomt m. en Fiil." Vessel. = Skrubbe, en. s. Gulvskrubbe. = skrubbet, adj. ujævn p. Overfladen, ru.

Skrubbe, en. pl. -r. en Fisk af Flynder-Slægten, der har faaet sit Navn af dens skrubbede, skarpe og tildeels takkede Skind p. Fiskens ene Side. Pleuronectes limanda.

Skrubtudse, en. pl. -r. (af dens ujævne, skrubbede Hud.) et Dyr af Frøernes Slægt; en Tudse. Rana bufo.

Skrud, en. [I. og A. S. Skrud.] prydelige Klæder, Høitidsdragt, især f. Geistlige. (et forældet Ord, optaget af nyere Digtere.) "Den unge Drot, i grønne Silkeskrud." Øhlenschl. Helge.

Skrue, en. pl. -r. [I. Skruf, Skrufa.] 1. en m. skraae ell. snegledannede Vinder forsynet Valse, (Cylinder) som passer trangt i en lignende Huulning (Skruemoder) for, v. at dreies ind i denne, at virke m. forstærket trykkende Kraft, ell. for at holde noget fast ell. sammen, som Skruen umiddelbar fæstes i. — fig. at sætte sine Ord p. Skruer, tale i holtravende, ell. tvetydige Udtryk. Svaret var sat p. Skruer (ɔ: tvetydigt.) At have en S. løs ɔ: ei være v. sin fulde Forstand. "Jeg seer, i Hovedet I haver løs en Skrue." Holb. P. Paars. "Om den Forrykte siger man, at han har en Skrue løs." P. E. Müller. 2. Skrue, Qværnskrue, kaldes den Tragt over Møllestenen, som Kornet slaaes i, naar det skal males. (Sv. Skruf. hos Moth: Skru ell. Skrug.) = Skruebaand, et, ell. Skruebændler, pl. et Slags linnede Baand af en egen Vævning. — Skruebaand, et. kaldes et Jernbaand, som v. en Skrue befæstes om et Kar. Skruebolt, en. Bolt, som har en S. i Enden. Skruebor, et. Et Bor, hvormed Huulningen t. Skruer udbores. skruedannet, adj. dannet som en Skrue. Skrueform, en. skruedannet Form, ell. Form, t. at passe en Skrue i. "At ville bruge en selvdannet Skrueform, s. deri med Magt at indskrue alle historiske Charakterer." (M.) Skruegang, en. Gængerne ell. Vinderne i en Skrue ell. Skruemoder; Skruegænger. Skruehoved, et. d. s. s. Skruepande. Skruejern, et. Jern, hvormed man danner en Skruegang ell. borer et Hul. Skruekraft, en. den trykkende Kraft, hvormed en Skrue virker. Skruemoder, en. Huulningen, hvori en Skrue passer og kan indskrues. Skruenegle, en. et Redskab af Jern, m. en fiirkantet Aabning, som passer t. Skruepanden, og hvormed en Skruebolt kan skrues i og op. Skruepande, en. det fiirkantede ell. runde Stykke ovenfor Skruen, hvortil Skruenøglen passer ell. hvorved Skruen p. anden Maade dreies. Skruepresse, en. Presse, som ei virker v. Vægtstang, men v. Skruekraft. Skruesnit, et. et Redskab, bestaaende af en Staalplade m. forskiellige Huller til Skruegænger, hvormed man skærer Skruer. Skruesnor, en. et Slags Snore af halv Silke og halv Bomuld. Skruestift, en. En Metalstift, som endes m. en Skrue. Skruestikke, en. En Klemme af Jern, som v. en Skrue kan lukkes tæt sammen; og som, fæstet p. en Bænk, tiener i adskillige Haandværker t. at holde den Ting fast, som man arbeider paa; en Skruetang. (N. S. Schruvstikke.) Skruetvinge, en. hos Snedkere: en løs Skrue i en Ramme, hvormed Træ, som limes, Bræder, man vil bære o. desl. skrues sammen (Ambergs Ordb.) Skrueværk, et. Indretning, hvori Skruen er Hovedmiddelet t. at drive eller bevæge. (Krafts Mech. 775.)

Skrue, v. a. 1. [I. skrufa.] omdreie en Skrue; bringe ell. trykke noget sammen v. Omdreining af en Skrue. At skrue af, i, ind, op. s. fast. Det maa skrues tættere sammen. At s. et Huus op, som er sunket ɔ: løfte det v. Skruer under Bielkerne. (At skrue Tørv ɔ: sætte dem i en Stak. Moth.)

Skrugge ell. skrukke, v. n. 1. (har.)

lude stærkt m. Hovedet, gaae krogrygget. (Moth.) Deraf: skrukrygget, adj. krogrygget; ell. pukkelrygget. "Saa skrukrygget som en Kameel." (Moth.)

Skrukke, v. n. 1. (har.) give en vis klukkende Lyd, som Hons, der ville ligge. — Skrukhone, en. En Hone, som vil ligge p. Æg.

Skrukketrold, en. pl.-e. Navn p. et vingeløst Insect af bruungraa Farve, med 14 Fødder, som holder sig p. noget fugtige Steder, under Stene og Tommer, i Muursprækker o. d. Bænkebider. Oniscus asellus.

Skrummel, et. en gammel Muur, ell. en stor, men forfalden Bygning, Ruin ell. desl. (Moth.) Høres, skiøndt ikke ofte, i dagl. Tale.

Skrumpen, adj. pl. skrumpne. rynket, runken. (Moth.) skrumpe, v. n. (Moth.) skrumpes, v. n. pass. (Baden.) blive rynket, faae Rynker.

Skrup (Hug) s. Skrub.

Skrup, et uadskilleligt adv. som (i dagl. T.) lægges t. nogle Ord, m. Bemærkelsen: meget, stærkt, heftig f. E. skrupsulten, skrupkoge, skrupsyde. (Moth.)

Skrupel, en. pl. Skrupler. 1. en Apothekervægt, Trediedelen af et Quintin. 2. i dagl. T. (af det lat. scrupulus.) Tvivl, Urolighed i Sindet. At faae, at giøre sig Skrupler over noget.

Skrutte, v. n. 1. (har.) d. s. s. skrugge ell. skrukke. — Skrutryg, en. Udvært, Pukkel p. Ryggen. (Baden.) — skrutrygget, adj. pukkelrygget; ell. krumrygget (det siges ogsaa om den, der har en rund, krum Ryg og ludende Hoved, uden at være egentlig vuklet.)

Skryd, et. ud. pl. 1. en stærk Lyd. fragor, stridor. (Moth.) 2. Pralen, Praleri, Brouten.

Skryde, v. n. 1. har. (Moth har imperf. skrod.) 1. give en stærk, hvinende ell. brølende Lyd; men bruges særd. og næsten allene om Asenets Lyd. "Mon et vildt Esel skryder over Græsset?" Job. 6. 5. (At skryde i Søvne, snorke. Det skryder i Bugen p. ham. Moth.) 2. broute, prale, rose sig af det, man ei besidder. (Sv. skryta.) = Skryder, en. pl.-e. en Praler. Skryden, en. Eselets Skryden. — Skryderi, et. Praleri.

Skrædder, en. pl.-e. [Isl. Skraddari. H. Schrooder. A. S. scredan. Sv. skræda, at skære.] Den, hvis Haandværk er at tilskære og sye Klæder (i ældre Tider kun at skære dem, da Qvindfolk altid syede dem. Gram.) = Deraf: Skrædderarbeide, et. en Skrædders Gierning. Skrædderbord, et, B. hvorpaa Skrædderen skærer Tøiet til, ell. hvorpaa han sidder naar han syer. Skrædderdreng, Skræddersvend, Skrædderkone, Skrædderhaandværk, et. Skrædderlaug, et. o. fl. — Skrædderløn, en. det, som betales t. en S. for at sye et vist Klædemon. Kiolen koster saameget i Skrædderløn. Skræddermaal, et. Et tilskaaret langt og smalt Stykke Papir, hvormed Skrædderen tager Maal t. Klæder. Skrædderregning, en. R. som en S. giver over sit Arbeide. Skræddersal, en. En Sal, hvor mange Skræddere arbeide samlede. Skræddersax, en. En stor og svær Sax, som Skræddere bruge. Skræddersyening, en. Syening efter Skrædderens Maade. At lære S. Hun kan sye Skræddersyening. Skrædderværksted, et. s. Værksted.

Skræder, n. s. (pl.?) Navn p. en Plante, som vorer i Tørvemoser, v. Grøfter og Damme; og m. hvis Blomster kan farves guult. Brøndsel. Bidens tripartita.

Skræk, en. ud. pl. [T. Schrecken.] den ubehagelige og heftige Fornemmelse, som opstaaer v. en høi Grad af Frygt ell. Overraskelse, v. det pludselige Syn af noget Ondt, af en truende Fare; Rædsel. At døe af S. betages af S. At sætte een i S. for noget. "Skræk er den heftige Frygt, der opstaaer, naar et stort og overhængende Onde viser sig." P. E. Müller. — skrækkelig, adj. 1. som volder Skræk, rædsom. 2. som medfører stor Ulykke, gruelig, forfærdelig. En s. Oversvømmelse, Hungersnød. — skræksom, adj. d. s. s. skrækkelig, 1. "See, gaaer den tause Død ei langsomt over Jorden, Skiult i en skræksom Nat bereder den sin Torden." Evald. "En Tanke, mere skræksom, end Bølger, Storme og Tordenskyer." Basth. — Skrækbillede ell. Skrækkebillede, et. en Forestilling, et Phantasie-Billede, som sætter een i Skræk. "Behøvede hans Tilhængere vel disse Skrækkebilleder?" Bastholm.

Skrække, v. a. 1. volde Skræk, sætte i Skræk; forfærde. "Vee den, som sig tør rose, at intet skrækker ham." C. Frimann. Han lod sig skrække af tomme Trudsler. (s. afskrække, forskrække; og jvf. skræmme.) At skrækkes ɔ: ræddes, ved, f. noget.

Skrælle, v. a. 1. [I ældre D. skræde. Sv. skräda; A. S. scredan, *secare, comminuere.*] tage Skallen, den yderste Skorpe af noget. At skrælle et Æble, en Ost. At s. det yderste af Kiød, af en Steg. — Skrællen, en. ud. pl. Gierningen at skrælle. — Skrælling, en. pl.-er. 1. det, som skrælles af. Æbleskrællinger. 2. een, som er svag i sin Opvært; en Stakkel, Usling.

Skræmme, v. a. 1. sætte een i Frygt, i Skræk. Han er ikke let at skræmme. At lade sig s. fra noget. "Du, som tør prøve, at skræmme mig fra Somands Pligt og Ære." Evald. "Da det er eders Hensigt kun, at skræmme den Daarlige herfra." Øhlenschl. — Skræmsel, et. noget som

skræmmer. (J. *Skrimsl*, monstrum, spectrum. H. Schroom, Rædsel.)

Skrænt, en. s. Skrent.

Skræppe, en. pl.-r. et Navn, som gives adskillige Planter, især den, hvis Frøhuse (undertiden ogsaa Planterne selv) kaldes Borrer. Arctium lappa.

Skræppe, v. n. 1. (har.) give en stærk, skurrende, uharmonisk Lyd, som Gæs ell. Ænder. Anden, Frøen skræpper. (Moth.) fig. skryde, broute. (Moth. Sv. skräppa.)

Skræv, et. [Sv. Skref.] 1. det Sted p. det menneskel. Legeme, hvor Laarene gaae sammen, og som udvides, naar Laarbenene bevæges fra hinanden. At udvide Skrævet. — Ogsaa om Klæder, som bedække dette Sted. Buxerne sprang, ere f. trange i Skrævet. — Deraf: skrævs ell. paa skrævs o: m. udvidet S. At ride skrævs. (Moth.) 2. saameget Rum, som een kan tage v. at udvide Skrævet i Gangen. Et snevert S. Det gaaer over Skrævet (d. T.) o: gaaer for vidt, er for meget.

Skræve, v. n. 1. har. strække det ene Been fra det andet i Gangen. At skræve langt. At skræve over noget.

Skrøbelig, adj. [Sv. skröpelig.] som ei har sin rette Styrke; som let kan gaae i Stykker, ikke taaler meget; svag. En s. Hytte. Et skrøbeligt Redskab. Broen er gammel og skrøbelig. En s. Olding. Hans Helbred er skrøbelig. (jvf. svag.) 2. a.) fig. ubestandig, forgængelig; (fragilis.) Lykken er skrøbelig. b.) tilbøielig t. at feile af Svaghed. "Ere Alle just ikke lastefulde, saa ere Alle dog skrøbelige." Basth. = Skrøbelighed, en. ud. pl. 1. Beskaffenheden, at være skrøbelig. "De jordiske Tings Forgængelighed, og alt Menneskeværks Skrøbelighed." M. 2. fig. om moralsk Svaghed. Han feilede af menneskelig S. "Det er Tegn t. stor Skrøbelighed, ikke at kunne bære Rigdom." B. Thott. "Vanskeligt vilde det blive, om vore Forbrydelser end vare lutter Skrøbeligheder." Basth.

Skrømt, en. ud. pl. Tale, som er uden virkelig Grund, uden Sandhed, hvorved eet siges, og et andet menes. Hans Deeltagelse var kun Skrømt. "Trods al din følesløse Skrømt." Bagg. At giøre, sige noget, rose een p. Skrømt o: m. Falskhed, uden at det er meent (ironisk.) "Da, tro mig, var en Hevn paa Skrømt for liden." Evald. "Thi han kun flygted paa Skrømt f. at slaae Fienden for Alvor paa Flugt." Øhlenschl. [J. Skrum, Opdigtelse, Sladder.]

Skrømte, v. a. og n. 1. forestille anderledes, end det virkelig er, lade som, hykle. (simulare.) At skrømte Venskab f. den, man i Hiertet hader. En skrømtet (ell. skrømtende) Roes, Gudsfrygtighed. Han forstaaer godt at skrømte. — "Endskiøndt vi ville for os smigre selv og skrømte." Bording. "Men skrømter han sig død, som menes vel af mange." Samme. "Han fatter sig m. skrømtet Mod, og bæver." Pram. — Skrømter, en. den, som veed at forstille sig; en Hykler. (H. Taussen.) — Skrømteri, et. Hykleri, Forstillelse. (Moth.) Skrømtesuk, et. Suk, som drages af Forstillelse, af skrømtet Sorg. — skrømtviis, adv. p. Skrømt, ironisk.

Skubbe, v. a. 1. at gnide. At s. sig op t. Væggen. At skubbe sig fra noget, liste sig fra (Moth. d. Tale.)

Skud, et. pl. d. s. [jvf. skyde.] 1. det, som skyder op, skyder frem af noget (især af Træer.) Dette S. er fra i Aar. Et Rodskud. 2. det, som skydes for noget, Skodde. Der er et Skud for Døren. 3. Gierningen at skyde m. Bue, m. Bøsse ell. andet Skydevaaben. Han giorde det første S. Der blev ikke løst et Skud. At holde et S. ud. Skuddet gik af imod hans Villie. Et Pileskud, (egentlig Bueskud) Bøsseskud, Kanonskud. 4. saameget (Krud) som der skydes m. paa een Gang. Vi havde ikke et S. Krud mere tilbage. 5. saa langt, som man naaer m. et Skud. De vare hinanden p. et Pileskud, Bøsseskud nær. J et Pistolskuds Afstand. = Skudaar, et. Et Aar, som v. at indskyde en Skuddag faaer 366 Dage i St. for 365. Skuddag, en. en Dag, (d. 24. Februar) som i Tidsregningen indskydes hvert fierde Aar i Febr. Maaned, hvilken derved faaer 29 Dage, f. at bringe det borgerl. Aar i Overeensstemmelse m. det astronomiske. Skudbov, en. En af Dyrets Forbove, som Skytten fordum fik i Skydeløn (Moth. N. Lov. V. 10. 3.) skudfri, adj. som ei kan rækkes v. Skud; ell. som ei kan saares af S. Skudlinie, en. den Linie, som en udskudt Kugle tager; ell. den lige Linie, hvori man efter Sigtet skyder. Skudmaal, et. M. hvorefter man skyder. Skudmaaned, en. den M. hvori en Skuddag indskydes. (Moth.) Skudport, en. En Port, Gitterport, som er indrettet t. at drages op og falde ned; en Faldport. (Moth.) Skudsaar, et. S. af Skydevaaben; skudt Saar. Skudskive, en. s. Skydeskive. Skudsteen, en. Steen, som kastes t. Maals; Kasteskive. Discus. (Moth. jvf. 2 Macc. IV. 14.) skudvant, adj. v. vant t. at taale Skud. "Med skudvant Hest og tillært Hund han tør det vilde Sviin angribe." Lurdorf. Skudvidde, en. den Afstand, hvori et Skud kan naae. Skibene laae uden for Kanonernes S. Skudvægt, en. Vægten af Ladningen (ell. blot af Kuglen) i en Kanon. = Skudsjern, et. kaldtes fordum det Jern, som bares v. Jernbyrd 9 Skridt, og derefter kastedes (stødes) undertiden i et Trug, hvoraf Trugsjern.

Skuddermudder, n. s. (i dagl. Tale) i Udtrykket: at gaae i Skuddermudder ɔ: gaae reent tilgrunde, ødelægges ganske. "Jeg gik i Skuddermudder, og tilsidst i Staae." Bagg. Poet. Ep. 250.

Skuddet, adj. ganske fuldt, reent opfyldt; i den Talemaade: knuget og skuddet Maal ɔ: meget rigeligt.

Skude, en. pl.-r. [H. Schuyt.] et lidet Skib. "Der vugger sig en Skude, og knager m. sit Roer." C. Winthers Digte. (I Sømandssproget og som et Hverdagsudtryk br. det ogsaa om et Skib ell. Fartøi i Alm. og uden Hensyn t. Størrelsen. jvf. Pæreskude.)

Skudsmaal, et. pl. d. s. 1. skriftligt Vidnesbyrd om Opførsel, især t. Tienestefolk. 2. i Lovsproget: Anmeldelse af Forfald i Rettergang. "Med unødige og søgte Skudsmaal, uden billige Aarsager Sagen ophold e." D. L. 1. 9. 10.

Skudte sig, v. recipr. drage Axlerne og vrie ell. ryste Kroppen. (Moth.) d. Tale.

Skue, et. [ss. følgende Verb. T. die Schau.] Ligesom i det Tydske, hvoraf det er optaget, br. dette Ord kun som adv. i Talemaaden: til Skue ɔ: offentlig synlig, t. Alles Syn ell. Paasyn. At bringe, lægge, stille, sætte noget til Skue. "Frækhed i tøileløse Udsvævelser, uden Undseelse baarne til Skue." Mynster. "Han skal i Fremtiden fremstaae til haanlig Skue." Blochs Synesius. (Kun Enkelte have i den sildigste Tid villet bruge Ordet selvstændigt ell. med Art. for: Syn, noget der viser sig f. Synet; men alm. Sprogbrug har hidtil ikke hiemlet denne Nyhed.)

Skue, v. a. 1. [J. skoda. T. schauen; derimod A. S. sceavian. E. to shew, at vise. Brugen af skue er nyere; det forekommer ikke i Bib. af 1550.] see, see paa, betragte, besee nøiere, m. større Opmærksomhed, vedholdende (aspicere, intueri.) At skue de skabte Tings Herligheder. "At see bemærker at bruge Øinene; at skue: at bruge dem m. Agtsomhed." Sporon. "Given Hest skal man ei skue i Munden." Ordspr. "Saaledes lade store Mænd sig ofte skue fra en svag Side." Kampman. — Mere uegentl. (ell. hos Digtere f. Rimets Skyld) for: see." "Og hvor man vender Øiet hen, man skuer Poeter overalt som Fluer." Bagg. — Skuen, en. ud. pl. det, at skue. "Stor, skiøn og behagelig — for det hurtigste Blik, og f. den langsomste Skuen." Bagg. = Skuebrød, et. hos de gamle Jøder: Brød, der lagdes som Offer t. Skue p. Alteret. Skueleg, en. Skuespil. "Som sig i Skueleg Personer tidt omskifte." Bording. Skuelyst, en. Lyst t. at see ell. skue (især det, som offentlig fremvises. Rahbek.) Skuemad, en. Efterligning af spiselige Ting, som tilforn sattes p. Spisebordene t. Stads, uden at kunne nydes. Skuemynt, en. Mynt, der slaaes t. Erindring om noget, t. Æremlude f. een, ei t. at gaae og gielde som Penge; en Skuepenge. (Schytte.) Skueplads, en. 1. egentl. det Sted, hvor Skuespillet opføres af de Spillende, Scenen; uegentl. ogsaa om hele Skuespilhuset, Theatret. — Undertiden ogsaa om en Samling af trykte Skuespil. Den danske Skueplads af Holberg. 2. Sted, hvor en betydelig Handling, ell. en Række af Handlinger foregaae. Skueretter, pl. d. s. s. Skuemad. "Her gives Retter nok; men deriblandt om du de fleste Skueretter fandt." S. Blicher. Skuesands, en. Sands, Evne t. at skue. "Siælens Skuesands." Grundtvig. Skuespil, et. 1. i Alm. Leg og Spil, som offentlig opføres t. Forlystelse f. en Samling af Tilskuere. 2. i Særd. et digtet Værk, som i Samtaler forestiller en Række af Handlinger og Begivenheder, bestemt t. at forestilles ell. opføres af Skuespillere p. et Theater. — sig. om betydende Handlinger, som foregaae offentlig. Skuespilhuus, Theater, Comediehuus. (n. Ord.) Skuespiller, en. den, som offentlig forestiller digtede Personer i Skuespil; (Acteur.) især den, som gior dette f. Løn ell. Betaling, og hvis Syssel det er. Om et Fruentimmer: Skuespillerinde. (Actrice.) Skuespillerselskab, et. en Forening af Skuespillere, der hielpes i at opføre Skuespil, under Tilsyn af een ell. flere Bestyrere.

Skuffe, en. pl.-r. 1. et Giemme, bestaaende af en fiirkantet Kasse, indrettet t. at skyde ind og trække ud af et Skab, under et Bord ell. andensteds. (Sv. Skuflådá.) 2. d. s. s. Skovl. Deraf: Huulskuffe.

Skuffe, v. a. 1. [A. S. scufan, *detrudere*. T. schaufeln.] a.) føre sammen ell. sprede m. en Skuffe ell. Skovl. At skuffe Jord sammen p. en Grav. b.) rense m. et Skuffejern. At s. Gangene i en Have. = Skuffejern, et. Et fladt, p. en Stang befæstet Jern, hvormed Græs og Ukrud skuffes bort af Havegange. Skuffeplov, en. En Indretning, lig et Skuffejern, som trækkes af en Hest.

Skuffe, v. a. 1. bedrage, svige, ikke svare til, ikke opfylde Forventningen (fallere.) Mit Haab blev skuffet. "Med skuffet Haab, i bittter Smerte, ei nogen fra vor Hytte gaae." F. Guldb. At skuffe eens Tillid, Forventning. [Skuf, Svig, Bedrageri. (Moth.) H. Taussens Postil. Vinterd. 58. b. Vedels Saro. S. 89. Isl. skopaz, skiemte, sige i Spøg.] = skuffelig, adj. som let skuffer, bedragelig. "Hvor skuffeligt at dømme efter det udvortes." Jacobi. — Skuffelse, en. pl.-r. Indbildningskraftens Skuffelser.

Skuffelhiort, en. pl.-e. [egentlig: Skovl-

hiort.] i Jægersproget: en Hiort, hvis Horn i Enderne ikke ere spidse, men brede og flade, som Daahiorten, ell. Kronhiorten i en vis Alder.

Skulder, en. pl. Skuldre. [A. S. Sculdor, Scyldre. T. Schulter. s. Axel, Hærde.] Den Deel af det menneskelige Legeme, som udgiør Forbindelsen imellem Ryggen, Halsen og Armene, og bestaaer af Skulderbladet tilligemed Musklerne, som bedække disse Been. Den høire, venstre S. At løfte noget p. Skuldrene. "Din Tieners Byrde først læg paa din egen Skulder." C. Frimann. At trække p. Skuldrene o: skyde dem i Veiret. — fig. at see een over Skuldrene o: foragte, ringeagte, troe sig bedre ell. ypperligere. "De, der nyde de fleste Fordele i Staten, see de Ringere over Skuldrene m. Foragt." Bagg. N. Klim. = Skulderbaand, et. 1. Baand, som er fæstet p. Kiolen over Skuldrene, Axelbaand. (Fr. Epaulet.) 2. d. s. s. Axelskierf. Skulderbeen, et. Et af de Been, som danne Skulderen. Skulderblad, et. Et fladt, i Midten noget ophøiet, næsten trekantet Been, v. Siderne af Rygraden, hvori Armbenets Hoved er befæstet og bevæger sig. Scapula. skulderbred, adj. d. s. s. bredskuldret. (Øhlenschl.) Skulderled, et. Ledet, hvori Overarmen bevæger sig. Skuldersøm, en. Søm p. et Klædemon, som er anbragt over Skulderen. S. paa en Skiorte, Kiole. Skuldertrækning, en. Gierningen at trække p. Skuldrene.

Skuldre, v. a. og n. 1. lægge paa ell. ved Skuldrene. At skuldre Geværet. Soldaten skuldrer f. Afløsningen. [Sv. skyldra.)

Skule, v. n. 1. (har.) [N. S. schulen.] lude m. Hovedet og slaae Øinene ned, som den, der skammer sig, der ei tør see lige p. Folk. Han skuler som en Hønsetyv. Et skulende Blik. "Hun skuler m. Øinene, ell. i det mindste noder sig t. at see frit op." Rahb. (D. Tilsk. IX. 250.) 2. see hemmelig til, som af Mistanke ell. Frygt. "Man skulede ei til mistænkelige Giæst." Rein. — Heraf: Skulen, en. ud. pl.

Skulke, v. n. 1. (har.) [Sv. skolka. af Skiul og skule. I den gammeld. Bibeloversf. br. skulke for: ligge i Skiul, være skiult, latitare.] 1. gaae skulende ell. skamfuld bort, liste sig bort. "Og som opdaget Tyv han skulked hiem." Tode. 2. liste sig fra, hemmelig unddrage sig fra et Arbeide ell. blive borte fra et Sted, et Samfund, hvor man ventedes at være ell. at komme. At skulke fra Skolen. I Dag skulker han. "Jeg blev strengelig holdt t. Bogen; men — stræbte bestandig at skulke saa meget muligt." Rahb. Tilsk. (At skulke for Arbeide, for Skolen. Moth.) At skulke fra Gildet. = Deraf: Skulken, en. ud. pl. — Skulker, en. Den, som skulker. — skulkesyg, adj. som gior sig syg o: foregiver at være syg, f. at kunne skulke fra et Arbeide, blive borte fra et Sted. Deraf: Skulkesyge, en. — Skulkeuge, en. den Uge, hvori Tyende gaaer af og i deres Tieneste. (Moth.)

Skulle, v. n. & auxil. Jeg skal (pl. vi skal og skulle) jeg skulde, har skullet. [Isl. skal. E. shal.] 1. i Alm. være forbunden, bevæget, drevet ell. nødt t. noget, v. Pligt, Billighed ell. en andens Villie og Befaling; undertiden ogsaa om den Nødvendighed, der ligger i Skiebnen ell. Naturen. Vi skal alle døe. "Stenen, der kastes i Veiret maa falde t. Jorden; man kan ogsaa sige, at den, i Følge en Naturlov, skal falde; men ikke at den bør." P. E. Müller. — Dersom enhver giorde, hvad han skulde (burde.) Jeg skulde m. Rette skrive ham til. Du skulde have tænkt derpaa før det var f. sildigt. Han paastaaer, at jeg skal vige min Plads. Det skal skee idag. (Ofte elliptisk, ell. med Udeladelse af det Verb. som udtrykker Handlingen: Hvad skal jeg? (giøre) Hvor skal han (gaae, reise) hen? Han skal bort. Hunden skal ud af Stuen.) [Jvf. maa og bør.] "Jeg maa giøre, hvad jeg ikke kan undlade; jeg skal giøre hvad jeg ikke tør undlade; jeg bør giøre, hvad det var Synd at undlade." Müller. (At skulle, naar det br. om Menneskets Handlen og Virken, forudsætter altid Frihed i Villien og en betinget Nødvendighed; den absolute udtrykkes ved maa.) 2. i mange Tilfælde er det i Dansken et Hielpeverbum, som, i Forbindelse med et andet Gierningsord udtrykker, at noget vil skee i en tilkommende Tid (det latinske og andre Sprogs Futurum. Indicat.); og i endeel saadanne Tilfælde udtrykker det da ikke saa meget en udvortes Tvang ell. absolut Nødvendighed, som Villien, Forsættet hos den Handlende. Jeg skal ikke glemme det. Jeg skal nok huske det. I Morgen skal vi reise, bage, vaske, have Fremmede (o: det er saaledes bestemt, aftalt.) Jeg haaber, det skal ikke vare længe, det skal snart være forbi. Han lovede mig, at han næste Gang skulde tage sin Datter med. Det skal ikke blive glemt. Det skal skee, skal blive udrettet! (t. Svar p. noget, som forlanges ell. befales.) Hvad skal her nu foretages? 3. I andre Tilfælde bruges det i conjunktiviske Sætninger, hvor Muligheden af noget tilkommende udtrykkes. Skulde han døe inden den Tid. Dersom du skulde møde ham undervels. Før han skulde give sig tabt, (før) sætter han hellere Livet til. Før vi skulde blive Slaver, før skal vi døe. — Ligeledes i en spørgende og ønskende Sætningsform. Skulde han virkelig være død? Skulde ikke snarere en Sygdom holde

ham tilbage? Hvorledes skulde jeg kunne handle saa utaknemmeligt? — Du skulde kun vide, (ɔ: gid du vidste) hvilke Sorger jeg har! Du skulde have seet, hvor omhyggelig hun var for Børnene! Han skulde kun eengang prøve, hvad jeg maa lide. 4. En høi Grad af Rimelighed, Sandsynlighed udtrykkes v. de Talemaader: Man skulde troe, mene, synes, tænke, sværge paa ꝛc. Jeg skulde næsten troe, at han er bleven syg. Man skulde synes, at han engang maatte blive klog af Skade. Jeg skulde dog troe (ɔ: jeg har dog vel Ret t. at troe) at jeg var den nærmeste. 5. I nogle Tilfælde udtrykker det en Formodning (om noget, som har været ell. vil blive) ell. Uvisheden v. en Tildragelse, hvorom kun Rygtet melder. Jeg haaber, der skal intet være i Veien. Man mener, at Toget skal komme (kommer) ad denne Vei. Det forekommer mig, at jeg skal have seet ham engang før. — Man siger, han skal være hemmelig gift. Hertugen skal være død. Keiseren skal have vundet et Slag.

Skulpe, v. a. 1. ryste noget flydende i et Kar. (Moth.) — Deraf: Skulpen, en. ud. pl. (jvf. skvulpe.)

Skum, et. (en. Moth.) ud. pl. [I. Skúm. E. Scum. T. Schaum.] 1. et v. Luftens Udvikling t. Bobler forvandlet flydende Legeme; Fraade. Havets S. Hestene stode i S. vare bedækkede m. Skum (af Sved og den hede Aande.) At skienke Øl p. Skum ɔ: saaledes at det sætter meget Skum i Glasset. 2. de lette Dele, blandede m. Ureenlighed, der sætte sig i Bobler p. Overfladen af smeltede Metaller og desl. = Skumbølge, en. poet. en skummende, skumhvid Bølge. (Øhlenschl.) skumfuld, adj. 1. fuld af Skum, hvor meget S. samler sig. Den skumfulde Strand. 2. fuld af en Vædske tilligemed dens udviklede Skum. At skienke et Glas skumfuldt. ("At have Hovedet skumfuldt af noget." Evald. D. Tilsk. 1805. 190.) Skumføde, en. fig. en meget løs, let, vandet Føde, som ikke nærer. (Rahbek.) skumhvid, adj. hvid af at skumme. "Den skumhvide Bølge." Storm. Øhlenschl. — skumkoge, v. n. 2. koge m. Skum, saaledes, at det skummer. skumvred, adj. i høi Grad opirret, rasende forbittret. (Vessel; usædvaul.) Skumvove, en. poet. Skumbølge. "Rislende den smalle Kiøl igiennemskar Skumvovens Top." Øhlenschl.

Skumle, v. n. 1. har. [formodentlig beslægtet m. skummel.] laste, dadle, af Avind og uden gyldig Grund, giennemhegle, fortale. "Det er kun Ryggesløshed ell. Dumhed, som her finder Anledning t. at skumle." Basth. "Det er Frygten, der driver Bagvaskeren t. at skumle; og Udtrykket br. derfor især om dem, der af Ondskab søge at mistyde Regieringens Foranstaltninger." Müller. (s. Fr. 27. Sept. 1799. §. 7.) At skumle over noget. = Deraf: Skumlen, en. ud. pl. "Hvad hine Hyklere søgte at udrette v. plump Smiger, det eftertragte disse v. ligesaa grov Skumlen." Rahb. — Skumler, en. pl.-e. ubeføiet Dadler. (Cavillator. Moth.) skumlesyg, adj. som har megen Tilbøielighed t. at skumle; dadlesyg. (Helt.)

Skumme, v. n. og a. 1. A. neutr. give Skum, frembringe, sætte Skum; fraade. Havet, Øllet, Hesten skummer. En skummende Elv. "Naar det skummende Bæger kun blinker." Evald. At skumme af Vrede. B. act. tage Skum af. At skumme Suppen, s. en kogende Kiedel. At skumme Melk (ɔ: tage Floden af.) (s. afskumme.) = Skummefedt, et. det Fede, som skummes af Mad, der koger. Skummeskee, en. Skee, som bruges t. at skumme (Mad ell. Melk.) — Skummen, en. Havets, Øllets Skummen. — Skumning, en. Gierningen at skumme.

Skummel, adj. pl. skumle. [Sv. skum, halvmørk. jvf. skimte og Skumring.] 1. som hverken er ret lys ell. ganske mørk, og derfor uhyggelig, rædelig, Frygt opvækkende. "Den skumle Nat sit Slør alt over Jorden kaster." Tode. "Og skumle Skygger foer forbi mit Øie." Evald. 2. som har noget mørkt, frastødende i sit Aasyn. At see s. ud. Et skummelt Blik. — Heraf overført p. Gienstande, som enten v. deres mørke Farve, v. Dunkelhed ell. svag Belysning, ell. ved Tomhed og Eensomhed frembringe lignende Følelser. Et skummelt Sted. "For af en eensom Borgs skumle Muur at indesluttes." J. L. Heib. En øde og s. Bvaning, Egn, Gade. "Gaard og Egn var skummel, nøgen, fæl." Tode. — Heraf: Skummelhed, en. ud. pl.

Skumpe ell. skumple, v. a. 1. (det sidste nu hyppigst.) støde, ryste, bevæge hid og did. At skumpes i en Vogn. (Moth.) "At skumples p. et Vognsæde." Baggesen. (Sv. skumpa, at løbe, springe hid og did.)

Skumpelskud, et. i dagl. T. den som er forhadt, forskudt af alle. (Moth. Vessel.)

Skumring, en. ud. pl. [fattes hos Moth, som derimod har Skimring, der nu ei br. Sv. Skymning. Det A. S. scymrian bemærker baade: at straale, glindse; og: at skygge, formørke.] den Tid, v. Daggry og efter Solesæt, da det hverken er lyst ell. mørkt, (dog br. det mest om Aftenens Overgang fra Lys t. Mørke.) At sidde uden Lys i Skumringen. Morgenskumring, Aftenskumring. (jvf. Tusmørke og Dæmring.)

Skungre, v. n. 1. (har.) runge, gienlyde stærkt. (Baggesen; ellers ikke bekiendt. jvf. skingre.)

Skuppe, v. a. s. skubbe.

Skure, en. pl. -r. [J. Skor, Skora.] indskaaren Fordybning; Indsnit. (s. Skaar.) At skære Skurer i en Træstok. "Karvestokke, hvorpaa de m. Skurer betegnede deres Indtægter og Udgifter." Schytte.

Skure, v. a. 1. [Sv. skura. T. scheuern.] gnide stærkt f. at rense, gnide m. Sand, Kalk, Aske ell. desl. At skure et Gulv; at s. Kokkenkar, Kobbertøi. = Skuren, en. ud. pl. Skuring, en. — Skurebænk, en. B. som bruges t. at skure Kar paa. Skuresand, en. fiin Sand t. at skure med. Saaledes ogsaa: Skuresteen, en. Skurevisk, en. (Halmvisk.)

Skurk, en. pl. -e. (af det Tydske Schurke.) et Skieldsord: en slet, nedrig Person, Nidding. "Indgangen er skreven af en brav Mand, men Slutningen af en Skurk." Bagg. N. Klim. "Det kræver Konst, selv rigtig Skurk at være." Rein. ["Udtrykkene Nidding og Skurk komme hinanden meget nær; det første udtrykker mere Foragt; det sidste mere Afsky." Müller.] = Skurkestreg, en. nedrig Handling, Niddingsdaad. (skurkagtig, Skurkeri. Rahbek.)

Skurre, v. n. 1. har. [Sv. skorra.] give en falsk, ilde klingende Lyd. Det skurrer i Øret. En skurrende Lyd. "Alt Lyden skurrer i mit Øre, som Ugleskrig." Evald. "Jeg griber feil, da skurre Harpens Strænge." Rein. — Deraf: Skurren, en. ud. pl. Strængenes Skurren.

Skurv, en. ud. pl. [A. S. Scorf.] den Roe, der sætter sig p. Huden, især i Hovedet, efter Fnat og lignende Hudsygdomme; men br. ogsaa om Sygdommen selv. = skurvet, adj. som har Skurv. — Skurvmiddel, et. M. imod Skurv. Skurvplaster, et. Begplaster, som br. mod Skurv i Hovedet.

Skurvhat, en. pl. -te. Navn p. nogle Svampe, især: Skampionen. Agaricus campestris.

Skutte, s. skudte sig.

Skuur, et. pl. d. s. [J. Skúr.] Tag, som reises t. Ly p. Støtter, uden Vægge, ell. blot m. Brædevægge (Brædeskuur, Fiellebod) ell. som bygges t. et Huus, v. Siden af samme, ell. over Døren, f. at være i Ly derunder.

Sky, adj. [Sv. skygg. J. skyggr. Ihre.] som skyer, flygter f. en Gienstand af Rædsel ell. Frygt, især en saadan, der grunder sig p. uklar Forestilling om Tingen. En Hest er sky naar den standser ell. springer t. Side, v. Synet af enhver usædvanlig Gienstand. — Sieldnere om Mennesker, undtagen i Sammens. som: folkesky, lyssky, menneskesky. (Hertil hører det p. en usædvanlig Maade dannede Ord: Skyklapper, pl. stive Læderstykker, fæstede t. Hestens Hovedtøi, v. Siden af Øinene. Moth. har ogsaa Ordet Skyhaar i den Talemaade: Skyhaarene ere tagne af ham ɔ: han er ikke bange.)

Sky, en. ud. pl. [T. die Scheu.] den Egenskab, at være sky, Rædsel, Frygt. (nyere D.) "De Saar, den Syge skiuler f. den hele øvrige Verden, blotter han uden Sky f. sin Læge." Rahb. (jvf. Afsky.)

Sky, en. pl. -er. [J. Sky. E. Sky, Luften, Luftkredsen.] En Samling af vandagtige Dunster, der i tættere og synlig Form drive om i Jordens Dunstkreds. "Som naar Vaaren svæver over Engen i den lune Sky." Øhlenschl. En Regnsky, Tordensky. — fig. om det, der ligner en Sky; f. E. en Røgsky, Støvsky. = Skybanke, en. En tæt Samling af store og mørke Skyer v. Horizonten, der ligner Bierge. Skyborg, en. poet. Skyhimmelen. "Opløft mig høit fra Jord, Skyborgen lad mig bryde." Arreboe. Skybrud, et. pludselig Bristning af en stor, tæt sammentrængt Sky, hvorved en betydelig Vandmængde falder p. eet Sted. skydækket, adj. bedækket, skiult af Skyer. "End stirrer han længe mod skydækket Field." Pram. Skyfald, et. d. s. s. Skybrud. (Moth.) skyfri, adj. som er uden Skyer; ganske klar. En skyfri Luft. "Skyfri var din Morgens Purpurskiær." Thaarup. "Om ingen Egn en skyfri Himmel svæver." Rein. skyfuld, adj. fuld af Skyer, meget skyet. Skyhav, et. poet. om den skyede Himmel. "Igiennem det oprørte Skyhavs Bølger." Foersom. Skyhimmel, en. den Deel af Himmelen ell. Dunstkredsen, hvori Skyerne findes. skyhøi, adj. saa høit, at det naaer Skyerne. skyhøie Fielde. "Intet Bierg er saa skyhøit, at de jo kunne komme op p. det allerhøieste." A. Vedel. Skykast, et. Et Veirkast, Vindkast. (Arreboe.) skyløs, adj. som er uden Skyer, klar. "Seer p. den klare, den skyløse Himmel." Øhlenschl. skymørk, adj. 1. mørk af sammentrukne Regn- ell. Tordenskyer. Den skymørke Himmel. 2. formørket v. en skyfuld Himmel. "Det skymørke Bierg." Bagg. (Labyr. II. 220.) Skymørke, et. Mørke om Dagen af tyk, skyet Luft. (M.) skynær, adj. som hæver sig mod Skyerne, er Skyerne nær. "See p. vor Klode de skynære Fielde." Thaarup. Skyplet, en. En ganske liden Sky. "Paa Himlens hvalte Blaa kan ingen Skyplet kiendes." T. Stockfleth. Skypompe, en. et Navn, som nogle have givet det Meteor, da en Hvirvelvind sammentrykker en Sky og frembringer et Slags Skybrud, der i Faldet antager en kegledannet Skikkelse; rettere: Vandhvirvel ell. Skyhvirvel. Skyrand, en. den efter Øiesynet yderste Grændse af en Sky. "Solen forlod m. falmende Straaler øverste Skyrand." Hertz. Skyrift, en. smal og lang Aabning

i en Sky, hvorigiennem Lyset falder. (Sotoft.) Skyspætter, pl. ganske smaa, lyse Skyer p. en blaa Himmel. "Hvor nær synes jeg at være de smaa Skyspætter i den blaae Himmel over min Isse." Bagg. Skystötte, en. En S. dannet som en Stötte. Israeliternes Skystötte. "For dem Alle lod han Skystötten drage veiledende frem." Mynster. Skytop, en. poet. en Top, som naaer t. Skyerne. "Biergets Skytop." Bagg. skyvævet, adj. poetisk: meget tynd og let, ligesom vævet af Luft ell. Skyer. (Pram.) = skyet, adj. som har Skyer, er overtrukket m. Skyer. En skyet Himmel. = skye, v. n. og skyes, v. n. pass. blive skyet. Det skyer, Himlen skyes. (Moth. Det forste nu usædvanligt.)

Skyde, v. a. og n. skød, skudt. [J. skióta.] A. act. 1. føre, drive noget afsted v. Haandskraft (ell. anden levende Kraft.) Han skød t. ham m. begge Hænder, saa at han faldt om. At skyde Slaaen for, ell. fra (Døren.) Skyd Kassen af Veien. At s. Vognen frem, t. Side. At s. Brød i Ovnen. At s. Baaden i Vandet. At s. een ud i Vandet, ind ad Døren. At skyde (noget) fra sig m. begge Hænder. figurl. at s. noget fra sig ɔ: ei ville modtage. — Slangen skyder sig hen ad Jorden. At s. sig igiennem en snever Aabning. "Hen ad de frosne Vover han henrykt skyder sig." Øhlenschl. Muldvarpen skyder Jord op. 2. sig. kaste, skille sig ved, tabe. Hiorten skyder sine Takker, Slangen sin Ham, Krebsen sin Skal. Hesten skyder af sig (neml. Hovedtøiet.) 3. bringe frem, drive frem v. Voxekraft, Træet skyder Rødder, Grene, Knopper, Løv. (s. Skud, 1.) ogsaa neutr. At s. hastig i Veiret. Han er skudt hastig op i det sidste Aar. 4. feie til, give sin Deel, betale. At skyde ind ɔ: giøre Indskud, s. Penge ind i en Casse. De skød 100 Rdlr. sammen t. denne Reise. Der maa endnu skydes flere Penge til. (s. Indskud, Sammenskud, Tilskud.) 5. desuden fig. i adskillige Talemaader: At skyde Fart (om Skibe.) At s. Gienvei. At s. Ryg ɔ: løfte Ryggen i Veiret. At s. Ryg som en Odder. At s. Rynker i Panden. Vandet skyder Bobler. At s. Bugter ɔ: bugte sig. At s. Skylden p. een ɔ: give ham Skyld for. At s. Vand ɔ: ikke giennemtrænges, vædes af Vandet. Gaasen, Klædet, Læderet skyder Vand. — At s. sig ind under en anden Domstol, en høiere Ret (appellere.) jvf. indskyde, 4. "Efterdi de nu skøde al Sagen ind for ham, da var dette hans Mening." Colding. "Man kunde mod alle Øvrighedspersoner, og fra dem alle, skyde sig ind under Folket." Guldberg. — Ligeledes i Lovsproget: a.) At skyde sig fra sit Værneting, ɔ: vægre sig v. at ville svare f. samme. D. L. I. 2. 3. b.) At skyde paa ɔ: beraabe sig paa. "Dersom nogen af Parterne skyder paa andre Vidnesbyrd." D. Lov. I. 13. 14. At skyde p. Hiemmel. V. 10. 41. At s. ud ɔ: forkaste (s. Udskud.) B. neutr. i Bemærk. fare hastig hen, afsted (en Germanisme, der ikke ofte forekommer; og som den rene Sprogbrug ei tillader.) "Hvor hist den stille Bæk p. glatte Stene flyder, og her den raske Elv ned over Klippen skyder." P. H. Friman. Derimod siges om Væxter, at de skyde op af Jorden. Træet skyder stærkt. At skyde i Frø. (gaae i Frø.) Denne Vei skyder giennest t. Byen (Moth.)

Skyde, v. a. 3. (som forrige.) drive noget frem m. meget stærk Kraft og stor Hastighed v. Hielp af et Skydevaaben (en Blide, Bue, Bøsse, Kanon, &c.) it. dræbe v. Skud. Han skyder godt m. Bue. Denne Bøsse kan jeg ikke s. med. (Ogsaa m. Hensyn til Ladningen:) At skyde med Kugle, m. Skraa, m. Hagel, m. Pile, m. løst Krud. At s. til Maals, t. Skiven, t. Fuglen. — At s. een ihiel. Han skød ham p. Stedet. At s. en Fugl i Flugten. At s. skarpt ɔ: m. Kugle ell. Hagel. (modsf. at skyde m. løst Krud.) At s. Steen ɔ: sprænge dem m. Krud. 2. om Skydevaabenet selv: Denne Bøsse skyder godt (er uden Feil. — Deraf: Skyden, Skydning, en. = Skydebane, en. B. hvor der skydes t. Maals ell. til Fuglen. Skydegevær, et. Gevær, Bøsse, Skydevaaben. Skydegrav, en. tør Voldgrav, hvor der skydes t. Maals. Skydehul, et. H. i en Fæstningsmuur ell. et Taarn t. at skyde ud af. Skydehund, en. afrettet Jagthund, som bruges t. at opsøge og bringe det af Jægeren trufne ell. skudte Vildt. Skydehuus, et. Et i Skoven opreist Huus ell. Skuur, hvor Fornemme stundom v. store Klapjagter more sig v. uden Umag at skyde det Vildt, som drives dem saa nær forbi, at Enhver kan ramme. Skydepenge, pl. det, som betales Jægeren f. at skyde et Stykke Vildt. Skydeplads, en. P. hvor der skydes t. Maals. Skydepose, en. d. s. s. Jægertaske. Skydeselskab, et. S. hvis Medlemmer samles t. bestemte Tider, f. at skyde til Skive ell. til Fuglen. Skydetaarn, et. T. som er bygget v. en Borg ell. Fæstning, f. at kunne skyde derfra. Skydevaaben, et. Vaaben, v. hvilket man m. Konst, ell. ved en konstig Indretning driver en skadende Gienstand (en Piil, Kugle, Steen o. a.) imod det Maal, man sigter til. (modsat Kastevaaben, Haandvaaben.)

Skyds, en. ud. pl. [Norsk. Isl. Fararskióti. (P. E. Müller.) Sv. Skiuts; og i ældre Sv. Skiut. Isl. Skióti: en Hest.] Befordring p. Reiser, især v. Vogn og Heste (dog ogsaa om Befordring v. Baad.) Deraf: Skydsbonde, en. Bonde, som er

forpligtet t. at afgive Hest og Kiøretøi t. Reisendes Befordring. Skydsdreng, en. som følger m. Skydshesten. Skydsfrihed, en. Befrielse f. den Pligt at befordre Reisende. (Fr. 20 Aug. 1784.) Skydsfærd, en. i Norge d. s. s. Kongereise, Kongeægt. (Badens jur. Ordb.) Skydshest, en. H. som Bonden giver t. at kiøre i Skyds. (Fr. 20. Aug. 1784.) Skydsskaffer, en. den Person p. Skydsstederne, som tilsiger Reisendes Befordring. Skydsskifte, et. og Skydssted, et. Sted, hvor Reisende skifte Heste; Skiftested. Skydsvæsen, et. Befordringsvæsen.

Skydse, v. a. 1. (kun brugel. i Norge.) befordre Reisende. Deraf: Skydsning, en.

Skye, v. a. 1. [Gl. T. scuuan, sciuhen. H. schuwen.] søge at undgaae, vogte sig for. At skye Lasterne, s. det Onde. "Faa Mennesker skye Synder, som de holde for at blive ustraffede." Mynster. "Hvo ikke skyede Daaden, Ord han frygter ei." Fibigers Soph. 2. afholde sig fra, undflye. At skye eens Selskab. "Een skyer, een efterstræber Ære; een dyrker, een foragter Guld." Evald. Han skyer ingen Fare, skyer hverken Ild ell. Vand. At skye noget som Pest. (jvf. afskye.)

Skyes, v. n. pass. og skyet, adj. s. under n. s. Sky.

Skygge, en. pl.-r. [J. Skuggi. A. S. Scadu, Scua.] 1. Mangel p. Lys i en Deel af en ellers oplyst Overflade, frembragt v. et mørkt Legeme, der opfanger nogle Lysstraaler, imellem Lyset og Overfladen. "Det vilde du — indbilde os, at Skyggens Legeme er selv en Skygge." Grundtv. At kaste S. (siges om det Legeme, der frembringer Skyggen.) Biergets hele Top var oplyst af Solen, medens dets Fod laae i Skygge. Lys og S. i et Maleri (ↄ: Efterligning af Skyggen v. mørke Farver.) 2. Skygge f. Solstraalerne, m. Bibegreb om Kølighed; it. et Sted, hvor der er S. Dette Træ, denne Buegang giver god Skygge i Sommerheden. "Træer, som give Skygge, skiule den, ethvert m. sin Skygge." Job. 40. 17. At søge Skyggen, sætte, leire sig i Skyggen. 3. det mørke Billede af et Legeme, der fremkommer som Skygge; et Skyggebillede. At see sin S. paa Væggen, i Vandet. Taarnets, Træets S. Vort Liv flyer som en S. "Hans Dage ere som en Skygge, der farer forbi." Ps. 144. 4. fig. i mange Talemaader: a.) noget som ei er virkeligt. "Kort var den Skygge, jeg af Glæden fandt." S. Blicher. At gribe, jage efter en S. være bange f. en Skygge. Han er bange f. sin egen S. (om den meget frygtsomme.) b.) det, som har mistet sin aandelige ell. legemlige Kraft, Anseelse, Betydenhed; ell. det, der kun giver et svagt Billede af noget. Han seer ud som en S. Hun svinder hen som en S. "Han er en Skygge blot af hvad han var p. Jorden." Baggesen. "Ære er dog intet andet, end Dydens Skygge." Basth. Denne Stiftelse er kun en S. af hvad den engang har været, har kun en S. af sin fordums Glands. "Navnet og Skyggen af andre Rettigheder blev tilbage." Guldberg. c.) poetisk: en v. Døden fra sit Legeme adskilt Siæl; en legemløs Aand. Skyggernes Rige. Her tænke vi os omsvævede af vore Forfædres Skygger. 5. noget som giver Skygge f. Hovedet (umbraculum.) En Hat m. bred, smal Skygge. = skyggeagtig, adj. som ligner en Skygge, har noget af en S. "skyggeagtige Legemer." Wandal. Skyggebillede, et. d. s. s. Skygge, 3. egentl. og figurl. At hige, jage efter et tomt S. "Trækkene t. Skyggebilledet af Nordens Fortid." (M.) "Hiin Kiærlighedsdrift, der ikke nøies m. et Skyggebillede, men higer mod et bestemt Væsen." Mynster. Skyggeblanding, en. Blanding af Skygger m. Lyset i et Maleri. M. (T. Schattierung.) Skyggedal, en. poet. en overskygget ell. mørk Dal. "Og skinned ei — hans blanke Lys i Dødens Skyggedale." Grundtv. Skyggedrøm, en. poetisk: en Drøm, Indbildning om noget, der slet ingen Virkelighed har. Skyggefegter, en. den, som fegter blindt, usikkert. (Moth.) Skyggefiæl, en. Bræt som slaaes over Vinduer f. Hede, Regn og Slud. (Moth.) skyggefri, adj. som er uden Skygge (hvor den ei bør findes;) solbar, uskygget. Jagttagelsen bør skee p. et skyggefrit Sted. Skyggegang, en. G. ell. Gangsti hvor man kan gaae, være i Skygge. "Den venlige Skyggegang langs m. Aaen." Skyggehat, en. Hat ell. Skierm p. Hovedet mod Solens Hede. (Moth.) Skyggehvælving, en. H. ell. hvælvet Sted, hvor man er i Skygge. Skovens Skyggehvælvinger. (Øhlenschl.) Skyggekast, et. det, at en Skygge kastes v. et Legeme p. en lys Flade. Skyggeleg, en. d. s. s. Skyggespil. Skyggelinie, en. Linie, som dannes v. en Skygge, der falder lige (f. E. paa en Solskive.) Skyggeliv, et. L. som ei er virkeligt, som mest bestaaer i Indbildningen; et svagt, kraftløst Liv. "Et Skin af Tilværelse, et Skyggeliv, svævende imellem uophørlig Tilbliven og Tilintetgiørelse." (M.) Skyggelund, en. En tæt, skyggefuld Lund. (M.) Skyggely, et. Sted, hvor man finder Ly og Skygge. "Da man v. sødest Søvn i Skyggely kan ruge." Virgils Georg. v. Ravn. skyggeløs, adj. som fattes Skygge. Skyggerige, et. poetisk: Skyggernes Rige, Underverdenen. Skyggerids, et. Omtræk, Omrids, som er giort efter en S. (3.) skyggeræd, adj. som er bange f. en Skygge, for det allermindste. (Moth.)

Skyggeside, en. den Side, hvor Skyggen falder, som ligger i Skygge. fig. den ufordeelagtige Side ell. Deel af noget. Skyggespil, et. Spil, Leg m. Skygger, Skyggeleg. Skyggespil p. Væggen (v. den saakaldte Troldlygte.) "Thi hvad der leved, var ei Skyggespil." Grundtvig. Skyggetegning, en. d. s. s. Skyggerids. Skyggetræk, et. Skyggerids, Skyggetegning. Skyggeverden, en. 1. En indbildt Verden; en Verden, som Phantasien danner sig, som er ell. tænkes at være uden Virkelighed. 2. en Verden f. Skygger, ikke f. virkelige Væsener. "Gamle og nye Folkeslags Begreber om en Skyggeverden, hvor de Afdøde gientoge, hvad de her i Verden havde bedrevet." P. E. Müller. Skyggeværk, et. noget, der kun er Skygge, der forgaaer som Skyggen. "Skuffer en Drøm mig, et tryllende Skyggeværk?" Bagg. "Et tomt Skyggeværk, som vi stundom opføre det m. brogede Billeder til vor Moro." Mynster.

Skygge, v. n. og a. 1. A. neutr. at give, at kaste Skygge. Træet skygger mod Solen. Du skygger f. mig (staaer mig i Lyset.) B. act. at skygge en Tegning, et Maleri ɔ: bringe S. i Maleriet. (s. Skygge, 1.) Moth. jvf. afskygge. = Deraf: Skygning, en. Gierningen at skygge en Tegning, et Maleri; Skyggeblanding.

Skyl, et. pl. d. s. det, at noget skyller, ell. flyder m. stærk Fart. (s. Regnskyl.) Skylregn, en. stærk Regn, som falder i Mængde.

Skyld, en. ud. pl. [A. S. Scylde. J. Skulld.] A. 1. Brøde, Forbrydelse, Feil. (især i Bibel-Overs.) "Forlad os vor Skyld." Jeg finder ingen Skyld i ham. Joh. 18. "Overtrædelse og Skyld kan gives ogsaa m. Hensyn t. borgerlige Love; Synd tænkes allene m. Hensyn t. Menneskets Forhold t. Gud." Müller. — Deraf i vore Bibeloverf. Skyldoffer, et. Offer t. at forsone Skyld ell. Synd. "Skyldofferet skal høre Præsten til, den, som gior Forligelse derved." 3 Mose B. 7. 7. 2. Forseelse; Aarsag, Anledning t. noget Ondt, t. en Feil. Skylden ligger hos ham. Jeg er ikke S. deri. Hun har megen S. deri. At faae, at give een S. for noget. Det var ikke min S. at det skete. At skyde Skylden p. en anden. At tage Skylden p. sig. (Uegentl. og i Skiemt, om Aarsag t. noget godt. Jeg var Skyld i, at han fik sine Penge.) B. med præp. for udtrykker det en Aarsag, Bevæggrund overhovedet. (Lat. causa, gratia.) Gior det dog f. min Skyld. Jeg beder dig f. Guds Skyld! For den Sags, f. en vis Sags S. For Morskabs S. C. Gield. At være i Skyld. Deraf: Skyldbrev, et. Gieldsbrev. (Skyldforskrivning. Mynster.) Skyldmand, en. den, hos hvem en anden er i Skyld; (Creditor) i Modsætning t. Skyldneren. (forekommer i et Kongebrev af 1572.) D. det, som een er skyldig, forpligtet t. at betale f. en Eiendom, han bruger; Afgift. (s. Jordskyld, Landskyld, Mølleskyld.) At sætte en Gaard i S. Den Gaard staaer høit i Skyld. Deraf: Skyldbog, en. d. s. s. Jordebog. (ogsaa: en Bog, hvori det, man har tilgode hos andre, indføres.) skyldsætte, v. a. 3. bestemme Jordskyld, ell. Grundskat, sætte i Skyld, taxere; paalægge Afgift. "En alt f. høit skyldsat Eiendom." Olufsen. Deraf: Skyldsætning, en.

Skylde, v. a. 2. [A. S. *scyldan.*] A. klage paa, give Skyld paa, beskylde. (J. skullda.) At skylde een f. Uret. (Moth.) Han skyldte paa sin Broder. B. være i Gield, være skyldig. Jeg skylder ham intet. Han skylder mange Penge bort. At betale hvad man skylder. C. neutr. være skyldsat. Denne Bonde skylder høit, skylder af tre Tønder Hartkorn.

Skyldfri, adj. (af Skyld, 1.) som ei har begaaet noget Ondt, nogen Forseelse; brødefri, uskyldig. (I Modsætn. til skyldfri har F. Guldberg skyldfuld. Digte. 1803. I. 288.) — Skyldfrihed, en. ud. pl.

Skyldig, adj. [A. S. scyldig.] 1. den, som har begaaet ell. været Aarsag t. noget Ondt, en Forseelse ell. Forbrydelse. At være, at giøre sig s. i en Forseelse. Han er den skyldige. 2. pligtig, forbunden til. "At æres ikke allene m. tvungne og skyldige, men og m. frivillige Handlinger." Sneed. — Deraf: Skyldighed, en. ud. pl. Forpligtelse, Forbindtlighed. "At der er visse Pligter, som vi ere Afdøde skyldige, hvilke dog ikke forpligtes t. nogen Skyldighed imod os." Eilschow. "Han iagttog p. det nøieste alle tomme Skyldigheder." Sneed. (Tilsk. III. 37.) "Pligt indbefatter Begrebet af moralsk Forbindtlighed; Skyldighed tillige af den lovmæssige. Det kan være Pligt at ernære sine Forældre — men det er Skyldighed at opdrage sine Børn." L. Heiberg. (Subst. br. ei i de øvrige Bemærkelser:) 3. som er i Gield, som eier ell. skylder en Anden noget. Hvormeget er jeg endnu skyldig? Han er mig intet skyldig.

Skyldner, en. pl. -e. den, som er en Anden skyldig, som er i Gield t. een. Debitor. "Pengetrang — som snart skal have den Virkning, at alle hans Skyldnere giøre Opbud." Sneed. "Saaledes kan en Skyldner bæve, naar p. hans Dør, m. ivrig Nære, der bankes af en Creditor." Wessel. "Sin Kiærlighed udøver han som en god Skyldner, der betaler sin Gield." Malling.

Skylle, v. a. og n. 1. [Isl. skola.] 1. act. bevæge noget i Vandet, f. at rense, tvætte det; ell. lade Vand løbe over, igjen=

nem noget, man vil rense. At s. Tøi, Kopper, Fade. Det urene kan skylles af i Vandet. At s. Munden. 2. act. drive v. Bølgernes ell. det oprørte Vands Kraft. Havet skyller Sand, Tømmer, Vrag op paa Landet. Det skylles bort v. Floden. 3. neutr. (om Vandbølger og Regn) drives frem m. Voldsomhed; falde i stor Mængde. Havet skyller op p. Stranden, op mod Klipperne. "Nu skylle Havets Bølger mod dens Fod, og rive store Stykker ud af Klippen." Heiberg. Vandet skyller over Diget, igiennem Aabningen. Det skyllede ned (skylregnede) den hele Nat. = Skyllebad, et. Bad, hvorved man overskylles. "Tydskland maatte da lide meget, og saa at sige udstaae et stort Skyllebad." Colding. Vi fik et S. underveis (Moth.) — Skylleballe, Skyllekar, et, Skyllekiedel, en. Balle, Kar, Kiedel, hvori Tøi skylles. — Skyllebæk, en. En hastig rindende Bæk, som efter stærk Regn ell. Tø strømmer ned fra Biergene. (v. Aph.) Skyllehals, en. Dranker. (Moth.) Skylleregn, s. Skylregn, under Skyl. Skylletrug, et. T. hvori noget skylles. Skyllevand, et. V. hvori man har skyllet noget.

Skynde, v. a. og rec. 1. [Isl. skynda sér.] a.) act. 1. forstærke en Bevægelses Hastighed. "Og naaer m. skyndet Flugt det ønskte Hiemmested." H. Bull. "Dog blev v. skyndet Hast ei Bondens Ønske endt." E. Colbiørnsen. 2. bringe een t. at haste, drive paa. At skynde paa Arbeidere. 3. opmuntre, raade til, tilskynde. Det var ham, der meest skyndede til dette Tog. "De befattede sig ikke selv m. Menigheden, men Alle skyndede de Andre dertil." B. Thott. "Hans Kundskab skyndede Eftertiden til at tænke videre." Guldberg. b.) recipr. bruge Hast, haste; ile. At skynde sig bort, ind, ud. At skynde sig med noget. "Den haster, som stræber efter snart at naae sin Hensigt; den skynder sig, som stræber efter snart at fuldføre sin Gierning. Naar man seer nogen skynde sig, slutter man deraf, at han haster." Müller. = Skynding, en. (I. Skundi, Skyndi.) Hast, Iil. Det blev giort i en S. i stor Skynding. "Hvad der maa skee i en Skynding, foretages m. Iilfærdighed, og bliver Hastværk." Müller. — skyndelig (P. Claussen) og skyndsom, adj. hastig, iilsom.

Skyndel, en. Vægten p. et Reb, hvormed en Dør bringes t. at lukke sig; Dørvægt. (Moth.)

Skyrd, en. [I. Skurdr. Sv. Skyrd.] 1. Gierningen at skære (deraf: Høst.) 2. noget som er skaaret, Skaar. (Moth.) forældet; men fortiente at br. især i Bemærk. 1.

Skyt, et. ud. pl. [af skyde.] egentl. Vaaben, hvormed skydes, Skydegevær; men br. meest kun om de større Skydevaaben, Kanoner o. d. — I de nyeste Tider har man forvansket Ordet ved at skrive det Skyts. [Ordet: Skytlade (Skytlad, Lavet) br. 1564. N. D. Mag. V. S. 64.] = Skytpram, en. Pram, der fører Kanoner, og br. til Forsvar mod Søsiden; flydende Batteri. (Wandal. II. 110.)

Skyts, en. ud. pl. et nygiort Ord af det T. Schutz f. Beskyttelse, Værn, Beskiermelse; som vel er brugt allene; men dog meest i Sammens. Skytsaand, en. beskyttende Aand. (Schutzgeist.) Saaledes ogsaa: Skytsengel (Baggesen.) Skytsgud, Skytshelgen, Skytsherre (Patron.)

Skytte, v. a. (Moth.) s. skiøtte.

Skytte, en. pl.-r. [A. S. Scytta.] 1. den, som skyder ell. som forstaaer at skyde. Han er en god S. 2. særd. den, som er oplært til, øvet i at skyde; en Jæger. At tiene f. Skytte p. en Herregaard. s. Skarpskytte. = Skyttehund, en. Skydehund ell. Jagthund. Skyttehuus, et. H. hvor en Skytte boer. (Skytteri, et. Jagt. Wandal; usædvanl.)

Skytte (Moth) ell. Skyttel, en. [af v. skyde. A. S. Scyttel, en Skodde, en Bom, der skydes for noget; sera.] hos Vævere: et lidet Redskab af Træ, fladt og i begge Ender spidst, med en Aabning i Midten, hvori Spolen m. Islæt lægges, og som skydes hastig frem og tilbage giennem Rendegarnet; Væverskytte.

Skyttel, en. pl.-er. en liden Kugle, som Børn lege med. At lege m. Skytteler. (Moth.) = Deraf: Skyttelbane, en. (hvor der leges m. Skytteler) og Skyttelspil, et. (Moth.)

Skæfte, et. pl.-r. [I. Skéfti, et kort Skaft.] Indretningen af Træ t. en Bøsse. At tage Bøsseløbet af Skæftet. — Skæftetræ, et. T. som er tienligt t. Skæfter.

Skæfte, v. a. 1. [I. skéfti.] forsyne m. Skaft ell. Skæfte. At skæfte en Bøsse, en Øxe. Deraf: Bøsseskæfter. — Skæftning, en.

Skæg, et. pl. d. s. [Skrives ogsaa Skiæg. I. Skegg.] Haar, som vore om Munden, paa Hagen og Kinderne hos Mennesker, især Karlfolk. Ogsaa om de lange Haar, der vore ud v. begge Sider af Munden hos visse Dyr, især af Katteslægten. At faae S. lade Skægget rage, tage af. At tale af Skægget, tale reent, tydeligt. = Skægbund, en. Huden p. den Deel af Ansigt og Hals, hvor S. vorer. At have en stærk Skægbund. (Moth.) s. Haarbund. Skægbørste, en. liden Børste t. at rede Skægget m. (Moth.) Skægfieder, en. pl.-fiedre. smaa udstaaende Fiedre, som nogle Fugle have v. Siderne af Næbbet. (Fleischer.) — Skæggelevning, en. fig. hvad een levner i Glas ell. Kruus, efterat have drukket. Skæggesax, en. S. til at klippe Skægget. (Moth.) Skæggesæbe, en.

haard Sæbe, som bruges naar man rager Skægget. = skægget, adj. forsynet m. Skæg. — skægløs, adj. som er uden Skæg. (skæggeløs. Moth.)

Skæl, et. pl. d. s. [af Skal.] 1. tynde, flade, beenagtige Stykker, hvormed Huden hos visse Fiske og Slanger er bedækket; Fiskeskæl. (Squama.) "Hans Pantser var om Livet som sølvblanke Skæl." Øhlenschl. At have Penge som Skæl. 2. Smaadele af Huden, især i Hovedet, der løsnes naar den fornyes. 3. undertiden br. det for Skal, om Muslingers og lignende Sødyrs haarde Bedækning. Heraf: skældækket, adj. v. bedækket m. Skæl. (Øhlenschl.) Skældyr, Skælfisk, som ere forsynede m. Skæl. — skællet, adj. forsynet m. Skæl. — Skælpandser, et. P. bestaaende af flade Jernstykker, dannede som Skæl, og befæstede over hinanden, saaledes at de kunne bøie sig efter Kroppen. Skælvinge, en. (hos Insecter.) s. følgende Ord. skælvinget, adj. har man kaldt de Insecter, hvis Vinger ere bedækkede ligesom m. fine Skæl, der ligne Støv. Lepidoptera. (Cuviers Dyrhist. v. Wad. II. 258.)

Skælle, v. a. 1. tage Skæl af. At skælle Fisk.

Skæmme, v. a. og rec. 1. [J. skémma.] 1. forringe i Værd, Duelighed, Udseende; fordærve. (formodentl. af J. skammr, kort. Sv. skämma, forkorte.) Han har reent skæmmet Træerne, v. at hugge f. meget af dem. Det skæmmer Synet af den Bygning. 2. beskæmme, giøre Slam. "Naar — du Ven og Slægt og Fædreland vil skæmme." Tode. [Jsl. skamma, vanære.] (At skæmme en Pige. Moth.) 3. rec. At skæmme sig ɔ: tabe sit Huld, sit sunde Udseende. Hun har skæmmet sig meget i den Sygdom.

Skær, adj. [J. skir, skær.] reen, klar, uplettet, uforfalsket. Skært Linned; skær Honning. Hvid og skær i Huden. (Ordet begynder at tabe sig, og Bemærkelsen: skyldfri, reen fra Skyld, har længe været forældet; ligesom v. a. at skære, rense, giøre reen.) = Deraf: Skærhed, en. ud. pl. — skærhudet, adj. som har en klar, fiin Hud. (Moth.) — Hertil maa ogsaa henføres Ordet: Skærsommer, det danske Navn p. Aarets fiette Maaned ell. Junius. Formodentlig ogsaa: Skærtorsdag ɔ: Torsdagen før Paaskedag. (jvf. Skærsild, nedenfor.)

Skær, et (en Klippe) s. Skiær.

Skær, et. det flade Jern i Ploven, bag Langjernet; Plovskær.

Skære, v. a. skar; skaaren, skaaret. pl. skaarne. J præs. forkortes ofte skærer t. skær. [J. skéra. A. S. scieran, scearan.] 1. dele fra hinanden, stille ad ell. fra, v. en Kniv ell. et andet skarpt Redskab. At s. i Stykker, itu, s. sønder. At skære (klippe) Haaret. At s. et Mærke i noget. At skære (ɔ: gilde) Grise, Heste, Tyre. At s. et Stykke af noget. (jvf. afskære.) At s. Kornet af m. en Segl. Der er skaaret f. meget bort. — At s. for, skære Maden for (m. Toneholð p. præpos.) ɔ: s. Maden i Stykker v. Bordet (s. Forskærer.) At s. noget igiennem. At s. ind i noget, s. for nær ind. — At s. en Bog op; s. Bugen op p. et slagtet Dyr. — At s. et Brød over. At s. til ɔ: danne et Stykke Tøi t. Klæder m. Saxen. At s. en Kiole, et Par Støvler til. — At s. et Stykke ud af noget. — At s. sig i Haanden, at s. sig paa en Kniv, p. et Stykke Glas (mod sin Villie. Derimod: Han skar sig selv i Armen m. en Kniv.) At s. Tænder ɔ: bevæge Tænderne mod hinanden. 2. neutr. trænge ind i ell. igiennem noget m. skarp Eg. Den Kniv, Sav skærer (bider) ikke godt. (s. bide, 4.) Hiulet skær dybt i (i en blød Vei.) 3. fig. volde Smerte ell. ubehagelig Fornemmelse. Lyset, Røgen skærer mig i Øinene. Det skær mig i Hiertet, naar jeg tænker p. hendes Nød. En skærende (bidende) Vind, Kulde. — skærende Farver ɔ: saadanne, som i et Maleri ikke ere nok sammensmeltede, eller som stikke for meget af mod hinanden. Han er alt f. skærende (ɔ: afgiørende, ell. skarp, streng) i sine Udtryk, Domme. = Skærebræt, et. B. til at skære noget paa. Skærebænk, en. Bænk, hvorpaa Halm skæres t. Hakkelse (Moth.) Hakkelsekiste. Skærekiste, en. d. s. s. Skærebænk. Skærekniv, en. En stor Kniv t. at skære med, undertiden befæstet i en passende Indretning; f. E. en Hakkelsekniv. Skæretand, en. Fortænderne hos visse Dyr, som ere saaledes beskafne, at de dermed let skære Træ ell. andre haarde Ting over.

Skærpe, Skærpning, m. fl. s. under skarp.

Skærsild, en. [af adj. skær, ell. det forældede v. a. at skære ɔ: rense, *purgare, lustrare.* J. Skyrsleldr. Jhre.] efter den catholske Kirkes Lære: en Tilstand efter Døden, hvori Menneskenes Siæle lide Piinsler, f. at renses fra jordiske Feil og Laster, inden de blive salige. Purgatorium. (Af samme Oprindelse er det forældede: Skærsjern ɔ: det gloende Jern, som v. Jernbyrd maatte bæres ell. trædes paa.)

Skærsommer, Skærtorsdag, s. ovenfor under adj. skær.

Skød, et. s. Skiød.

Skøite, en. pl. -r. [H. Schuit, (Schøit) et lidet Fartøi, en Baad, hvilken Bemærk. Moth ogsaa tillægger det danske Ord:] et Redskab af Staal, m. skarp Kant og opad krummet Spids, som spændes p. Fødderne under Saalen, f. at kunne glide ell. løbe p. Jis. At løbe p. Skøiter. = Deraf: Skøiteløben, en. Skøiteløber, en. pl. -e.

Slaa, en. pl. -er. [J. Slá.] Lukkelse f.

en Dør ell. Port, bestaaende af en Skodde, der indenfor skydes i et Hul ell. en Krampe i Stolpen: "Skiøndt Slaaen lukker indenfra." Wessel. (Slaa br. sædvanlig kun om en saadan Indretning af Jern. Skodde ell. Skud ogsaa naar den er af Træ.)

Slaae, v. a. og n. slog; (er) slagen, slaaet ell. har slaaet. pl. slagne. [Isl. slá. A. S. slean, slan. T. schlagen. Almuen udtaler Ordet f. det meste: slae.] A. act. 1. bevæge et Legeme mod et andet m. Kraft og Hurtighed. At s. med en Hammer. At s. Døren i. At s. paa Skioldene m. Sværdet. At s. Kegler. At s. et Søm i Væggen, en Pæl i Jorden. At s. noget itu ɔ: lade det falde ell. slaae, støde dertil m. en anden Ting saa at det gaaer i Stykker. At s. noget op p. en Væg ɔ: befæste det m. Søm. At s. et Bord op, ned ɔ: lade Bordklappen op ell. ned. At s. Hænderne sammen. At s. noget ud af Haanden p. een. — At s. (ɔ: hamre) Kobber i Plader. At slaae Penge, Mynt (ɔ: præge, mynte.) At s. en Aare ɔ: aarelade. At s. paa Tromme. — Desuden i flere uegentlige Udtryk og Talemaader, f. E. At s. Takt (tilkiendegive Takten) m. Foden e. d. At s. en Leir. s. en Bro over Floden. Klokken slaaer Tolv (ɔ: tilkiendegiver v. Slag den tolvte Time.) Klokken er slaaet ti (rettere: har slaaet; men Brugen er f. det første.) En slagen (ɔ: banet) Landevei. 2. særd.: banke, slaae en Person, et levende Væsen, enten m. Haanden, m. en Kiep ell. andet Redskab. At s. een p. Øret, i Ansigtet. At slaae igien naar man bliver slaaet. At slaae fra sig, værge sig m. Slag. "Naar man sig lader prygle kun, og ikke fra sig slaaer." Holb. P. Paars. At s. efter een. — fig. At slaae med Blindhed. At slaae (ɔ: straffe) et Folk m. Plager. 3. I nogle Tilfælde for: kaste. At s. een t. Jorden, s. een omkuld. At s. noget over m. Blæk. Hesten slog Rytteren af. At s. Vinduer ind. At s. Sand p. et Brev. At s. noget ud af Vinduet. 4. dræbe, ihielslaae. (Denne Bemærk. forekommer hyppig i vore Bibel-Oversf.) "Hiin gaaer t. Døden hen, ei for han slog ihiel, men for han slog kun een." H. Bull. 5. overvinde i Strid, i Krig. Fienden blev slagen (tabte Slaget.) Da han havde slaaet Russerne (vundet et Slag fra dem.) Ogsaa: At s. paa Flugt; slaae af Marken. Fiendens Angreb blev slaaet tilbage. (s. afslaae, 2.) 6. At slaae (Græs) ɔ: hugge det af m. Leen. (i Modsætn. t. meie ɔ: hugge Kornet af.) 7. recipr. a.) At slaae sig ɔ: giøre sig Skade v. Fald ell. Stød. Han faldt og slog sig i Panden. Han slog sig p. Kanten af Bordet. b.) uegentlige Talemaader: At s. sig løs ɔ: overgive sig t. Lystighed. (Men: Koen, Hesten har slaaet ɔ: revet sig løs.) At s. sig igiennem. absol. ɔ: leve, nære sig. "Man maa sige, han slaaer sig ærlig og brav igiennem." Rahb. D. T. X. 17. (Men: At slaae sig igiennem Fienden.) At s. sig sammen ɔ: forene, forbinde sig. At s. sig til et Parti (tage Parti.) At slaae sig til noget ɔ: tage sig for, ell. vænne sig til. At s. sig til Hvile, t. Ro. Han har slaaet sig t. et Haandværk. At slaae sig t. Drik. — Træ ell. andre Ting siges at slaae sig, naar de v. Fugtighed give sig o. d. 8. figurl. Udtryk, ogsaa m. Præpositioner: At slaae (ɔ: danne, giøre) en Linie, en Kreds. — At s. af paa Varer ɔ: formindske Prisen. At s. noget af Sindet, af Tankerne ɔ: giøre sig Umage f. at glemme det. At slaae p. noget ɔ: tale løselig derom, f. at høre en andens Mening. — At slaae (sætte) Lid t. noget. — Det slog ham ɔ: giorde et hastigt Indtryk p. ham. — At s. Øinene op, (naar man vaagner) ned (see ned t. Jorden.) At s. noget hen i Veir og Vind. At s. Papir om noget (s. Omslag.) At s. en Knude. o. fl. a. B. neutr. 1. bevæges, drives m. Kraft (kun i enkelte Tilfælde, og deriblandt ogsaa om Legemsbevægelser, hvor Bemærkelsen gaaer over t. at blive activ.) Vinden slaaer i Seilene. Vandet slog ind i Baaden. Falken, Ørnen slaaer ned p. sit Rov. Lynilden slog ned i Huset. At slaae (kaste) op, i en Bog. Luen slaaer ud af Ovnen. Hesten slaaer ud m. Bagbenene. Fuglen slaaer m. Vingerne. At s. med Nakken (kaste Hovedet tilbage.) 2. uegentlige Udtryk: Papiret slaaer igiennem (lader Fugtighed gaae igiennem.) Det slog feil, har slaaet feil (lykkedes ikke.) Det slog ind (indtraf) som han havde forudsagt. At s. ind (om Hudsygdomme, som hindres i deres Udvikling.) Kopperne slog ind hos ham. — At slaae op m. en Pige ɔ: ophæve sin Forlovelse. — Det slog til ɔ: var nok, tilstrækkeligt. 3. Om visse Fugles Sang: Nattergalen, Drosselen slaaer. "Fra Grenene, som nænsom Haand har skaanet, slaaer Nattergal og Irisk." J. Smidth. = Slaaes, v. n. pass. imperf. sloges. være i Slagsmaal, brydes og slaae hverandre i Strid ell. Trætte. (Ogsaa i dagl. Tale: At være oppe at slaaes.) Bønderne sloges i Kroen. "De havde fegtet f. at blive Konger, og nu sloges de f. at plyndre hinanden." O. Guldb. At slaaes m. een. "For Fremmede er lidet at vinde; imellem dem selv er intet at slaaes om." Schytte. (Ogsaa om et enkelt Subject: "Ham jeg nok Tilladelse tør give, at slaaes saa meget som han vil." Storm.) (Om stridende Krigshære br. det ikke gierne uden i d. Tale.)

Slaaekarl, en. pl. -e. Karl, som under Høhøsten bruges, er i Færd m. at slaae

Græs (jvf. Slætmand.) Vi have fire Slaacfarle i Marken. (Derimod: Meier i lige Tilfælde v. Kornhøsten.)

Slaaen, n. s. (to Stavelser.) en hos os almindelig Buskvært, med lange Torne, haardt Ved, hvide Blomster og sorte ell. meget merkeblaa Bær, der sættes p. Viin og give den saakaldte Slaaenviin. Prunus spinosa. Slaaentorn.

Slaaes, v. n. pass. s. under slaae.

Sladder, en. ud. pl. unyttig og overflødig Snak, især den, som gaaer ud p. at udsprede løse Rygter og Bagvaskelser om Andre. At døve eens Øren med S. At troe p. Sladder; føre S. blandt Folk. = sladderagtig, adj. som er hengiven t. at sladdre; som ei kan tie m. det, som betroes ham. Deraf: Sladderagtighed, en. ud. pl. Sladderhank, en. pl. -e. den, som gierne snakker meget, ell. som har den Feil, at sladdre; en Sladdrer. (d. Tale.) "Den Sladderhank, som evigt risler, vælder, og hvad den burde tie med, fortæller." J. L. Heiberg. — Flere Ord af lignende Bemærkelse forekomme i dagl. T. som: Sladderkiærling, Sladdermund, Sladdertaske (et Fruentimmer, der sladdrer) Sladderstue, Sladdertorv (hvor der sladdres) Sladdertunge. — Sladderrygte, et. R. som opstaaer af og udbredes v. Sladder. sladdervorn, adj. d. s. s. sladderagtig. (Moth. Tode.)

Sladdre, v. n. og a. [J. sladra, og sladda, at pladske.] 1. tale meget overflødigt og unyttigt. At sidde hele Aftenen og sladdre. "To unge Piger kunne sladdre hele Timer m. hinanden om de største Smaating." P. E. Müller. At s. Tiden bort. 2. sige igien det man hører og ikke skulde sige, ell. det, som betroes een; føre Sladder, løs Snak og Rygter om Andre t. deres Skade. Drengen har sladdret. Hun gaaer om i Byen og sladdrer. = Deraf: Sladdren, en. ud. pl. Gierningen at sladdre. — Sladdrer, en. den, som er tilbøielig t. at sladdre.

Slag, et. pl. d. s. [J. Slag.] 1. den m. en Lyd forbundne Bevægelse, som frembringes v. at slaae. Et S. med Haanden. At give een et S. med en Stok. At faae S. af en Kiep. Slag i Slag o: hurtigen, som naar et S. følger det andet. At slaae tre S. med Hammeren. Klokkens Slag. Klokken er p. Slaget Ti (er nær v. at slaae ti.) jvf. Hammerslag, Klokkeslag, Tordenslag, o. fl. 2. Strid, Fegtning imellem to Krigshære. At holde et S. vinde, tabe et S. falde i et Slag. Her stod Slaget. 3. en Sygdom, der pludselig standser ell. tilintetgiør Hiernens og Nervernes Virkninger; Apoplexie. At faae S. faae et S. døe af S. 4. noget, som slaaes over ell. tilbage. S. paa en Kaabe, Kappe. Slaget p. et slagtet Kreatur o: det tynde Kiød over Bugen. At giøre et S. paa et Reb o: giøre det kortere v. at knytte det. 5. et krydsende Skibs Løb fra een Vending t. den anden. At giøre et kort, langt Slag. 6. Mynters Prægning. Disse to Dalere ere ikke af eet Slag. 7. Slag i en Vei o: Hul, Ujævnhed. 8. Ordet Dueslag (Duehuus) er optaget efter det Tydske, (Taubenschlag) og Bemærkelsen af Slag i dette Ord er ikke dansk. = Slagaare, en. d. s. s. Pulsaare. Slagbold, en. et Slags Skindbold, som slaaes m. en Stok. (Moth.) Slagbom, en. Bom, som slaaes ned, f. at spærre en Vei ell. Port. Slagbord, et. Bord, som sidder fast v. Væggen, og kan slaaes op og ned. (Moth.) Slagbro, en. B. over et Vand, som kun v. den ene Side er fast, og herfra kan drages op og lades ned (Moth.) en Faldebro. Slagbuur, et. en Fælde t. at fange vilde Dyr i. (Moth.) Slagbænk, en. Bænk ell. Seng t. at ligge i, som kan slaaes op, naar man ei vil bruge den, og ligner da et Skab. Slagfalk, en. En til Jagt afrettet og brugelig Falk. Slagfiæder, en. de største og stærkeste Fiædre i visse Fugles, især Rovfugles Vinger, som ogsaa kaldes Slagfugle. Slaghammer, en. hos Bogbindere: en H. hvormed de slaae ell. banke Bøgerne v. Indbindingen. (Moth.) Slaghætte, en. H. som drages over Hovedet p. afrettede Falke naar de føres ud p. Jagt. Slaglod, et. 1. Lod i et Uhr, som driver Slagværket. (Moth.) 2. en Blanding af Messing og Zink, hvormed Kobber loddes. Slagorden, en. (af Slag, 2) den Orden, hvori en Krigshær bringes f. at begynde et Slag. At staae, sættes i Slagorden. Slagpompe, en. En Skibspompe, der drives v. en lige og næsten horizontal Pompestang, og anvendes i Canaler v. Brandvæsenet. (Brandforordn. 1799.) Slagpøs, en. til Skibs: en Pøs af Seildug, forsynet oven og nedentil m. en Krands af Tougværk, som br. til at hale Vand op af Søen. Slagregn, en. d. s. s. Skylregn, Pladsregn. Slagskaadde, en. Slaae ell. Skud som tiener t. Lukkelse. "Visse Slagskaader tiente t. Lukke f. Husene." Guldb. V. Hist. I. 454. Slagskat, en. d. s. s. Prægelon, f. saa vidt, som denne anslaaes paa gangbar Mynt ell. dens Gehalt. Slagskygge, en. kaldes i Malerier den stærkere Skygge, som et Legeme, der fra den ene Side er i Lyset, kaster med sin Skyggeside p. en oplyst Grund; Kasteskygge. Slagsværd, et. Et stort og tungt Sværd, som tilforn brugtes, og undertiden førtes m. begge Hænder. Slagværk, et. 1. et Uhrværk, som slaaer. (Moth.) 2. den Deel af Værket i et Uhr, hvorved det bringes t. at slaae; mods. Gangværk. = Slagsbroder, en. pl. -brødre. den, som er tilbøielig t. at yppe Klam=

merl og give sig i Slagsmaal. Slagsmaal, et. Gierningen at slaaes, at slaae hinanden i Trætte. At komme i S. "Slagsmaal er en Kamp uden egentlige Vaaben; altsaa m. Hænderne og hvad der laae nærmest f. Haanden." P. E. Müller.

Slagel, en. pl.-er. [af v. slaae.] 1. det kortere, tykke Stykke p. en Pleiel, hvormed man slaaer. s. Handel. 2. et Redskab, hvormed Leergulve jævnes.

Slags, et. pl. d. s. [Sv. Slag. Isl. Slag, Maade.] en vis Art af noget; Ting, som have Natur og Egenskaber tilfælles, og derimod ere forskiellige fra andre, som de dog ei ere aldeles ulige. (Jvf. Art.) Flere, forskiellige Slags Viindruer, Æbler. Dette Slags Mennesker ere sielden tilfreds.

Slagte, v. a. 1. [J. slátra. E. slaughter.] dræbe, ihielslaae; det br. dog kun om Dyr, som dræbes f. at tiene t. Føde, (ell. for at offres;) og tillige om det, som efterat Dyret er dræbt, foretages f. at giøre Kroppen skikket t. denne Brug. Han har lært at slagte. Kalven er ikke fed nok t. at slagtes. At s. et Offer. At s. Mennesker. = Slagtefaar, et. Et F. som er fedet t. Slagtning, ell. dog bestemt t. at slagtes. "Et Lys er tændt, som Verden lærer, at Folket er ei Slagtefaar." P. A. Heiberg. Saaledes ogsaa: Slagtegaas, Slagteko, Slagtestud, Slagtesviin. (Derimod br. neppe: Slagtekalv.) — Slagtehoved, et. en Oxe ell. Ko, bestemt t. at slagtes. Slagtemaaned, en. det danske Navn f. November. Slagtenød, et. d. s. s. Slagtehøved. Slagteqvæg, et. alt Qvæg, som slagtes ell. er bestemt dertil. Slagtetid, en. den Tid om Efteraaret, da man pleier at slagte og salte Kiød t. Vinterbrug. = Slagteri, et. pl.-er. 1. Sted, hvor der jævnligen slagtes, hvor en Slagter driver sin Haandtering. 2. d. s. s. Slagtning, Gierningen at slagte. — Slagtoffer, et. Dyr ell. Menneske, der slagtedes som et Offer.

Slagter, en. pl.-e. den, som har sin Næring af at slagte Qvæg og sælge Kiødet. = Slagterbod, en. Bod, hvor Kiød af Slagteqvæg offentlig falholdes. Slagterbænk, en. Bænk, hvorpaa mindre Kreature slagtes, ell. hvorpaa Slagteren sønderhugger Kiødet, han sælger. Slagterdreng, en. og Slagtersvend, en. Dreng, Svend hos en Slagtermester. Slagterhaandværk, et. en Slagters Haandværk, bestaaende i at indkiøbe Slagteqvæg, slagte det og falholde Kiødet. Slagterhund, en. Et Slags store Hunde, som ofte holdes af Slagtere. Slagterhuus, et. H. hvor der er Slagteri, og Kiød sælges. (Moth.) Slagterkniv, en. stor K. som Slagtere bruge. Slagterkone, en. En Slagters Hustru. Slagterlaug, et. Laugsforening imellem Slagtere. Slagterløn, en. det, som betales Slagteren f. at slagte for en anden. Slagtertorv, et. d. s. s. Kiødtorv. Slagterøxe, en. Ø. som Slagtere bruge.

Slagtoffer, et. s. under slagte.

Slagtorden, en. s. Slagorden.

Slam, en. (Bastholms aand. Taler. 1779. I. 341.) s. Dynd. Dette tydske Ord forekommer i: Slamkiste, en. En Steenkiste ell. et muret Tilløbssted, hvor Dynd af Render o. d. samler sig. (Moth.)

Slange, en. pl.-r. [J. Slöngvir, Slangi.] En Classe af Krybdyr uden Fødder, som skyde ell. snoe sig bugtevis hen ad Jorden v. deres Legemes Muskelkraft. Serpentes. (Jvf. Snog.) 2. fig. af Lighe den i Dannelse: et langt Læderrør, hvorigiennem Vandet v. Sprøiten drives m. Kraft og ledes hen mod Ilden. Slanger ell. Feltslanger kaldtes tilforn et vist Slags Kanoner. = Slangeart, en. En vis Art af Slanger. Slangebid, et. Bid af en Slange, især af de giftige. Middel mod S. Slangebugt, en. en bølgedannet Bugtning, liig Slangens Bugter, naar den skyder sig frem. slangebugtet, adj. som gaaer i Slangebugter. slangedannet, adj. dannet som en S. (D. H. Ordb.) Slangefedt, et. Fedt, som faaes af Slanger. Slangegang, en. En Gang ell. Sti, der snoer sig i Slangebugter. Slangegift, en. den Gift, som nogle Slanger giennem en Gifttand gyde i Saaret, naar de have bidt. Slangeham, Slangehud, en. Slangers skællede Hud, som de aarligen skifte. Slangekors, et. i Vaabenkonsten: et Kors, hvis Ender dannes af dobbelte Slangehoveder. Slangekrop, en. 1. En Slanges Legeme. 2. en Krop, liig en Slanges. "Og fælt hun bugter sin Slangekrop." Øhlenschl. (Helge.) Slangelinie, en. En bugtet, i flere Bugter krummet Linie. Slangelist, en. fig. en meget snedig List. Slangerør, et. Et Rør, som er dannet i Bugter. Slangetræk, pl. slangebugtede Træk, som tegnes ell. drages m. noget. At skrive noget i S. Slangeurt, en. En Plante. Polygonum bistorta. Slangeyngel, en. Slangers Unger, som udklækkes af Æg.

Slap, adj. pl. slappe. [N. S. slapp. J. slapr. Ihre.] som ikke er spændt, ikke stiv, løs; det Modś. af stram. En s. Buestræng. Rebet hænger slapt. fig. en s. (slappet) Opmærksomhed. — Deraf: Slaphed, en. ud. pl. — slapskoet, adj. siges om en Hest, der er forsynet m. sædvanlige Skoe, i Modsætn. t. skarpskoet; ell. hvis Skoe ere forslidte.

Slappe, v. a. 1. [J. slapa, at blive, være slap.] 1. giøre slap, giøre løs, formindske Spændingen. At s. et Toug, s. Seilene. Rebet slappes v. Fugtighed. 2.

figurl. svække, betage Kraft og Evne. Ved Lediggang slappes Siælevernerne. Lang Anstrengelse slapper Opmærksomheden. "Hvor der er intet at haabe, og intet at frygte, der slappes alle vore Kræfter." Basth.

Slaske, v. n. 1. (har.) [Sv. slaska, *humorem sordidum effundere.* Ihre.] søle i Vand, gaae i stident Arbeide og giøre sig vaad. (Moth, som ogsaa tillægger det Bemærkelsen: at vanke hid og did. fluctuare.) Heraf er det i dagl. T. brugelige: at siaske, og adj. siasket (sølet, vaadt) kun en forandret Udtale. 2. hænge løst og slapt, ell. uordentligt, som vaade Klæder. Klæderne slaske om ham. (Moth.) — slasket, slaskevorn, adj. (s. sludske, sludsket.)

Slat, en. pl. -ter. en Levning. (J. Baden. høres i d. Tale.)

Slat, adj. ogsaa: slatten, slattet, slap, vid, og løst hængende; flaccus, flaccidus. (ogsaa m. Bibegreb om Uorden og Ureenlighed i Klæder m. m. hvoraf n. s. Slatte, i lav Tale: et stidenfærdigt Fruentimmer.)

Slattes, v. n. pass. at blive slap, slattet. (Colding.)

Slave, en. pl. -r. [E. og N. S. Slave.] en Person, der ansees og behandles som Ting ell. som en Andens Eiendom; et Menneske, hvis borgerlige Frihed er det berøvet; en Træl. At giøre Krigsfanger t. Slaver. At sælges som S. "Thi hvor er Fædreland, naar Borgeren er Slave?" Storm. — Slaver kaldes saaledes ogsaa hos os i d. Tale de t. Fæstningsarbeide p. Livstid ell. paa visse Aar dømte Forbrydere. (jvf. Træl.) fig. at være en S. af sine Lidenskaber. = Slaveaag, et. egentl. Aag, som paalægges en Slave; fig. en trykkende, byrdefuld Tvang. Slaveaand, en. slavisk Aand, Trællesind. (Birkner.) Slavearbeide, et. A. som paalægges, udføres af Slaver. Slavefanger, en. den, som giver sig af m. Slavejagt; Slavejæger. (Nord. Tidsskr. II. 69.) Slavefoged, en. Opsynsmand over Slaver, som giøre Fæstningsarbeide. Slavefængsel, et. Fangehuus f. Slaver; Slaveri. "Lyksalighed er i din egen Magt, p. Kongethronen og i Slavefængsel." S. Blicher. Slavehandel, en. Gierningen at sælge og kiøbe Mennesker som Slaver. Slavehandler, en. den, som driver Slavehandel. Slaveherre, en. 1. den, som eier Slaver. 2. en Fyrste, der behersker sit Folk som Trælle ell. Slaver, en Despot. "At see Fyrsten fra en Ven og Fader forvandlet t. en Afgud og Slaveherre." O. Guldb. Slavehuus, et. hvor Slaver have deres Bolig. Slavejagt, en. Jagt efter bortløbne Slaver, ell. for at fange Mennesker og giøre dem t. Slaver. Slavejern, et. Fodjern og Lænke, hvori Slaver smedes. Slavekaar, en. En Slaves Vilkaar, Tilstand. "At han blev dømt, hans Slavekaar at dele." Rahbek. Slavekiæde, en. Slavelænke. "Jordens Børn i Slavekiæder lyde." Thaarup. Slaveklæder, pl. Klædedragt, som Slaver bære. Slavelænke, en. L. som paalægges en Slave. fig. bruges det som Slaveaag. Slavesind, et. slavisk Sind og Tænkemaade, Trællesind. Slaveskib, et. S. hvorpaa Slaver føres fra Afrika. Slavestand, en. den Stand, Forfatning, at være S. Trællestand. "Men, endskiøndt han løses kan, elsker han sin Slavestand." Rein. Slavetorv, et. Torv, hvor Mennesker offentlig sælges t. Slaver. (J. Bove.) Slavevogter, en. den, som har Opsyn m. Slaver. = Slaveri, et. den Tilstand, at være berøvet den borgerlige Frihed; Trældom. fig. den Tilstand, at være underkastet besværlig Tvang ell. en Andens vilkaarlige Behandling. 2. Fængsel, forenet m. Fæstningsarbeide. At dømmes i Slaveriet p. Livstid. = slavisk, adj. som hører til, passer sig f. en Slave. En s. Behandling, Frygt, Tænkemaade. "Med slavisk Dorskhed og dyb Følelse af egen Afmagt." Engelstoft.

Sledsk, adj. [E. sleek, glat, blød. — T. schleichen. Sv. slika, *repere.* Slikiare, *adulator.*] venlig, og sødtalende af et falsk Hierte, og f. sin Fordeels Skyld. (Moth.) En sledsk Hykler. "Lykkelige Børn ønske at hylde en god Fader — det er kun sledske Børn, der overvælde ham m. idelige Lovtaler." Rahb. At være sledsk i sin Tale. "Din sledske Smiger kan mig ikke røre." Øhlenschl. — Deraf: Sledskhed, en. ud. pl.

Sledske, v. n. 1. (har.) lokke og smigre for, tale een efter Munden f. sin Fordeels Skyld. "Man lærte Drengen snart, at sledske f. sin Moder." Rahbek. — Deraf: Sledsken, en. ud. pl. — Sledsker, en. pl. -e. (Moth.) den, som er sledsk, som sledsker f. andre.

Sleg, adj. [Sv. sleker. J. slægr. undersfundig, snu.] har samme Bemærkelse som sledsk, men er mindre brugeligt, ligesom Subst. Sleghed og v. n. at slege. (sledske.) "Du sleger for den kiære Mark og Eng." Storm. (Fabler og Fortæll. 105.)

Slegfred, en. [Sv. Slægfrid, Slógfrid. I den sidste Stavelse er Ordet beslægtet m. Frille (Fridla) den første kunde være det Isl. Slæki, en Pige, Tienestepige. Gudm. Andr.] det samme som Frille. (forældet; og forekommer ogsaa i ældre Dansk sielden allene; oftere derimod: Slegfredkone, Slegfredqvinde, Slegfredviv.) = Slegfredbarn, et. B. avlet m. Slegfred, Frillebarn; ligesaa: Slegfredsøn. — Slegfredæt, en. uægte Afkom. (Rahbek.)

Slem, adj. pl. slemme. [J. slæmr.] 1. ond, skadelig, led. En slem uartig Dreng. Et slemt Levnet. Den slemme

Syge, Epilepsie. (Moth.) 2. slet, daarlig, ugunstig, ubehagelig. Et slemt Veir. En s. Vei. Det var slemt (ilde.) Det kan blive en slem Sag. ("En slem Sag er den, som kan blive Aarsag t. Ulykke formedelst Omstændighederne." Sporon.) En slem Omstændighed. "Ond siges en Ting at være formedelst sin Natur; slem formedelst Virkninger og Følger." Sporon. (Subst. Slemhed forekommer i ældre Skrifter; men høres nu ikke.)

Sleng, et. s. Slæng.

Slentre, v. n. 1. har. [Sv. slentra. N. S. slendern.] gaae skiødesløst; ell. gaae ledig, drive omkring. (Moth.) "At slentre Livet igiennem, som jeg bedst kunde." Evald. Det slentrer af ɔ: det gaaer nogenledes. (d. Tale.)

Slentring, en. pl. - er. I dagl. Tale: en Regnepenge. "Og sætter du mod Slentringer dit Guld, hvad nytter dig, om du vandt Lommen fuld?" S. Blicher.

1. Slet, adj. pl. slette. [J. sléttr. Goth. slaiths.] 1. jævn; glat. Paa s. Mark. En s. Plads. En s. Søm, som er uden Stikning. (Moth.) Slet Flor, som ei er kruset. Slet Fløiel, glat, som ei er blommet. 2. fig. i Talemaaden: slet og ret ɔ: ligefrem, oprigtigen, ærligen, uden Pral, uden Omsvøb. 3. slet, adv. ganske, aldeles. (jvf. reent.) Slet ikke, slet intet. (ellers næsten forældet.) "Alle de andre, som allerede skulde være slet forglemte." B. Thott. "Han heller slet er hendes Træl, end selv sin egen Herre." Bording. "Mig troer du da saa svag, saa slet afmægtig." Evald. (Ellers næsten forældet; dog br. det i Talesproget m. Benegtelse. Han gaaer nu ikke slet saa daarlig klædt, som tilforn. Denne er ikke slet saa ringe, som den anden.) = Deraf: Slette, en. [J. Sléttlendi, Sletta.] en jævn Mark, et fladt Land, uden Bierge og Bakker. At boe p. Sletten. En S. af mange Miles Omkreds. = slette v. a. 1. [J. slétta.] 1. giøre slet, jævne, glatte. At s. Klæder, Lerred. "De søge at slette den Fold, som i fremmede Lande er dem paalagt." Holb. At s. noget over ɔ: at jævne det heelt over. 2. fig. At s. en Sag ɔ: jævne, forlige. 3. At slette ud ɔ: stryge ud, viske ud. At s. ud hvad man har strævet. s. udslette. = Sletbag, en. [J. Sléttbackr.] kaldes den grønlandske Hval (Balæna mysticetus) fordi den ingen Rygfinner har. Slethøvl, en. En Høvl, hvis Jern er glat og lige i Enden, hvormed Træ høvles glat. — Sletning, en. Gierningen at slette. — Slettetræ, et. T. hvormed noget slettes, jævnes; Slagel. (Moth.) — Sletøxe, en. En bred Øxe, hvormed Tømmer og Bielker slettes.

2. Slet, adj. pl. slette. [af d. T. schlecht.] som ei er, som det burde være (modsat god) med mange forskiell. Bibegreb i Bemærkelsen: ond, ringe, daarlig, uduelig, o. s. v. En s. Person. At have s. Lykke. Slet Guld (som har megen Tilsætning.) Slette Penge; slet Veir; slette Varer. ("Slet kan man sige, er det, som ikke er godt nok; ringe det, som ikke er kosteligt nok." Sporon. jvf. ringe.) At staae sig slet. Det gik ham slet. Det var slet giort, handlet. "Den nyder slet, og glædes svagt." Øhlenschl. Det er kun s. med ham (han befinder sig ilde.) jvf. ringe. = Slethed, en. Beskaffenheden at være slet. Charakterens S. — slettænkende, adj. som har en slet Tænkemaade.

Slette, v. a. s. under slet, jævn.

Sletvare, en. En Fisk af Flynder-Slægten, [Pleuronectes] (Rhombus lævis Linn. v. Aph. Nat. Hist. II. 469.)

Slev, en. pl. - e. [skrives ogsaa Slov. J. Sleif.] en stor Træskee t. at øse med; Kiøkkenskee, Grydeskee. "Hun blev dømt t. Kokkekniv og Slov, samt forbudet Blæk og Pen f. Livstid." Rahb. D. T. V. 189.

1. Sli, en. ud. pl. I Jyllands Marskegne: en meget frugtbar Mergel, blandet m. harpiragtige Dele, der samler sig v. Kysterne og i Floders Udløb. (Olufsens Landoec. 47.)

2. Sli, n. s. kaldes ogsaa p. Jyllands Vestkant de lange fortørrede Rødder af Sandværten Klittetag. (Arundo arenaria.) Aagaard om Thye. S. 68.

Slibe, v. a. sleb; er sleben, har slebet. pl. slebne. [J. slipa.] glatte ell. hvæsse noget, enten v. Gniden, Rivning paa ell. m. en anden Ting overhovedet, ell. ved at lade det gnides p. et omløbende rundt Legeme; i hvilket Tilfælde slibe især bruges. At slibe en Kniv, Sax (ɔ: hvæsse den.) At s. Glas, Marmor, Ædelstene. Marmorplader slibes, ikke f. at hvæsses, men for at glattes. (jvf. hvæsse, skærpe.) — "Man kan hvæsse og skærpe v. at slibe. (men ogsaa uden Brug af Slibesteen, v. at stryge Tingen, man vil hvæsse.) Man skærper det Stumpe, hvæsser det Sløve, sliber det Ujævne." Sporon. At s. Rusten af ell. ud af noget. At s. Figurer ind i Glas. — sleben, adj. v. br. figurl. ligesom poleret. Slebne (forfinede) Sæder. "Da man altid har fundet, at slebne Sæder og Velstand frembringe tænkende Siæle." O. Guldb. Et slebent Væsen. En s. Tunge (ɔ: dannede Talegaver.) "Saa veed en Skalk m. sleben Tunge Folk at indbilde tusind Ting." C. Frimann. En sleben (glimrende, poleret) Stiil. "Et Ønske — paa sleben Hofmands Læber." Malling. "Vi see andre Folkeslag, som kaldes dannede, slebne, forfinede; thi al Slags Kløgt og Konstighed er udviklet hos dem." Mynster. = Slibeeg, (Slibe-Eg) en. Eg, som frembringes v. Slibning (s. Kræmmereg.)

Slibeballe, en. d. s. s. Slibetrug (Moth.) Slibemølle, en. Mølleværk, hvor der slibes f. E. Marmor. Slibeskaal, en. S. af Kobber ell. Messing, hvori Glas slibes. Slibespaan, en. s. Strygespaan. Slibesteen, en. En blød Sandsteen ell. Skifersteen, som br. til at slibe ell. hvæsse. Slibetrug, et. T. hvori Slibestenen hviler p. en Axel, for under Omdreiningen at vædes af Vandet i Truget. Slibeværk, et. en mechanisk Indretning t. at slibe. = Slibning, en. pl.-er. Gierningen at slibe. Hvad Diamanten taber i Slibningen.

Slibrig, adj. [A. S. slipeg, slipere. J. sleipr. N. S. slibberig.] glat v. Fugtighed; som har den Beskaffenhed, at det let glider, ell. at man let glider derpaa. Slibrig som en Aal. "Hist trang og slibrig Veien gaaer." F. Guldb. Veien er s. af Regnen. En glat Iis bliver slibrig i Tøveir. — fig. (ligesom glat:) for: troløs, falsk. "Hvor slibrig Hofmand mig m. gyldne Løfter sveg." H. Bull. "At Hofmænd os svige med slibrige Ord." Rahbek. 2. fig. mislig, betænkelig, vanskelig. Det er en s. Sag at røre ved. "Slibrig er den Bane, som store Mænd have at betræde." Kampmann. "Hvor slibrigt, da at være Raadgiver." Jacobi. 3. Ogsaa, efter det Tydske: som ved halv skiult Vellystighed vækker ukydske Forestillinger. Et slibrigt Digt, Maleri. — Deraf: Slibrighed, en. ud. pl. 1. Glathed forenet m. Fugtighed. "At Naturen t. deres Frelse ikke har givet dem (Aalene) andet, end deres slimede Slibrighed." Rahbek. 2. Ukydskhed i Forestillinger ell. udvortes Fremstilling. Disse Digtes Slibrighed gior dem t. en skadelig Læsning.

Slid, et. ud. pl. [J. Slit.] 1. Tilstanden, at slides, det, at noget slides. S. paa Vogne, Redskaber. Der gaaer meget S. paa. 2. Slæb, Møie, Kræfternes Anstrengelse. En Hest som er god til S. Han taaler godt Slid. 3. Varighed t. at slide p. Der er intet S. ved dette Tøi. = Slidarbeide, et. Arbeide, som kræver og medfører Slid, besværligt Arbeide. "Jeg kiender intet koldere, tørrere Slidarbeide, end at giøre Vers." Bagg. (Labyr. I. 172.)

Slide, v. a. og n. sled, slidt. [J. slita.] 1. gribe, rykke ell. drage voldsomt i noget. At rive og s. i noget. "Jeg mine Lokker sled og slog mig s. mit Hierte." Jacobi. At s. noget i Stykker imellem Hænderne. (slide medfører Begrebet om en længere Tid, hvori Kraften maa anvendes; rive om en hurtigere, stærkere Kraft.) De søgte at holde ham; men han sled sig fra dem. At s. sig løs. "Dlg intet p. Jorden stak slide m. List ell. Magt af min Haand." Storm. 2. fortære v. lang Brug. At s. Klæder, Skoe. — Han har slidt fine Børneskoe (er intet Barn, ikke ung mere.) At s. sin Tid, s. Tiden hen ɔ: leve, som man kan, ikke i den bedste Lykke. Det slides af, bort, v. Brugen. At s. Jorden ud ɔ: udmagre den v. for hyppig Sæd. (s. opslide, udslide.) 3. neutr. fig. arbeide meget og strengt. Han slider og slæber hele Dagen. At s. for andre. At s. i noget. = Sliden, en. ud. pl. Gierningen at slide. — Slidejern, et. d. s. s. Axelplade. — slidsom, adj. 1. stærk, som vel lader sig slide paa. 2. som godt taaler at slide.

Slig, pron. pl. slige. [J. slikr. forkortet af deslig, deslige; ell. af det gl. pron. sa og lik; saaledes i gl. Sv. salik. Goth. svaleiks. T. solch.] d. s. s. saadan. Slig en Mand; slige Folk. Slig Opførsel har jeg ikke kiendt. (Det staaer oftest foran Artikelen, og i Forbindelse m. et Subst. Dog br. n. sligt for: noget sligt, ell. slige Ting. Sligt og andet mere.)

Sliim, en. ud. pl. [N. S. Sliem.] en sei, tyk, klæbende Fugtighed. Sliim i Maven, i Brystet. Melken sætter S. Der har sat sig S. paa Kiødet. Gummisliim. = sliimagtig, adj. som ligner S. sliimdrivende, adj. som driver S. ud af Legemet. Sliimdyr, et. Infusionsdyr, som avles i Sliimvædsker. T. Rothe. (Jorden efter kiendelig Plan. 53.) Sliimfeber, en. F. hvormed en stærk Afsondring af Sliim er forbunden. Sliimflod, et. en stærk Afsondring af S. i Halsen ell. Brystet. Sliimhinde, en. 1. slimet Hinde, der sætter sig p. en Vædske. 2. en Hinde, hvormed Næsens Brusk indvendig er bedækket. Sliimkiertel, en. K. i Legemet, hvorved Sliim afsondres. sliimopløsende, adj. v. som opløser Sliim. Sliimpose, en. d. s. s. Sliimkiertel; ell. et Sted i Legemet hvor Sliim samler sig. (Treschow.) Sliimvædske, en. En slimet Vædske. = slime, v. n. 1. (har.) frembringe S. give Sliim af sig. — slimet, adj. som har Sliim i ell. ved sig. En slimet Vædske.

Slik, en. En ringe Ting, en Ubetydelighed. (d. Tale. Moth.) "Hvorved han Navn af lærd, af viis og dygtig fik, ret, som man siger, for en Slik." Storm.

Slikke, v. a. 1. [T. lecken. J. slikia, glatte, polere.] bestryge m. Tungen. Hunden slikkede hans Haand. At slikke sig om Munden. = Slikken, Slikning, en. Gierningen at slikke. — Slikkeri, et. pl.-er. 1. idelig Slikken. 2. sødt Bagværk, Sukkerbakkelse, Knas. At fordærve Maven v. Slikkerier. — Slikmund, en. figurl. den, som holder meget af Slikkeri.

Slikken, adj. pl. slikne. som er meget for Slikkeri.

Slime, v. a. slimet, s. Sliim.

Slinge, v. a. 1. skære et Træ igiennem p. langs. (Moth.) "Træet bør aldrig hen-

ligge m. Barken paa efterat det er slinget; men denne bør aftages, og Træet sidehugges." Archiv. f. Søvæsen. II. 377. 2. hugge et fældet Træ fiirkantet og glat. (Moth.) Isl. slingia, kante, sye en Kant ell. Bræmme omkring.

Slingre, v. n. 1. (har.) [I. slingra.] ikke at holde en ret Linie, ell. ikke holde Kroppen lige i sin Gang; gaae en vaklende Gang. fig. Skibet, Vognen slingrer (i Storm, og v. en ujævn Vei.) — Deraf: Slingren, Slingring, en. — Slingregang, en. ujævn Gang. (Ambergs Ordb.)

Slip, n. s. Gierningen at slippe; kun i den Talemaade: at give Slip paa noget ɔ: lade fare.

Slippe, v. a. og n. slap; har sluppet; er sluppen; slupne. [I. sleppa. N. S. slippen. Sv. släppa.] 1. give løs, lade fare det, man holdt paa, ell. det, som var indspærret. At slippe Tømmerne. At s. en Fugl af Buret, s. Kreaturene p. Græs. At s. een ind, ud ɔ: lade ham komme ind, ud. 2. neutr. komme løs, komme bort, komme fra et Sted, hvor man var hindret ell. fastholdt. Fuglen slap ud af Buret. At s. ud af Fængslet. At s. fra, s. vel, skadesløs fra noget. Han slap m. en ringe Skade, m. en Irettesættelse. Jeg slipper ikke saa let (det vil koste mig mere.) At s. løs (blive fri.) Øxen slap af Skaftet. Rebet slap f. ham (som han holdt p.) fig. Ordet slap ham af Munden. "I Glædens Ruus slap der et Løfte af hans Mund." Ohlenschl. At slippe til noget ɔ: komme uventet, ell. paa en heldig Maade t. noget. 3. neutr. være opbrugt, fattes, ei være mere af. Øllet er sluppet. Vandet slap i Posten. — Slippedands, en. En D. hvori den ene hastig slipper den anden. (Moth.)

Slobrok ell. Slaabrok, en. Et fordærvet tydsk Ord (N. S. og H. Slaaprock) for: en Natkiortel, en let Overkiortel, som man iører sig naar man staaer af Sengen ꝛc. (høres og bruges nu kun sielden.) "En Philosoph i sin Studerestue med Nathue og Slobrok." Sneed. (P. Tilsk. II. 632).

Slod, et (?). de ved Sædens Opbinding p. Ageren spredte Ar, der siden rives sammen; Rivelse. (Olussens Landoec. 228.

Sloie, en. pl.-r. et i sin Gierning skiødesløs, i sin Dragt sludsket Fruentimmer. (I lav Tale. Moth. s. Sloie.)

Slot, et. pl.-te. [I. og N. S. Slot.] et anseeligt, stort Huus, som en Fyrste ell. fornem Herre eier og beboer, enten bestandig, ell. for en Tid (s. Jagtslot, Lystslot ꝛc.) Om Privatmænds Boliger af dette Slags br. ikke gierne Slot; men Herresæde, Herregaard, v. a. Et befæstet S. s. Borg. = Slotsbetient, en. den, som har en Betiening v. et S. Slotsby, en. En By anlagt v. et Slot, ell. hvor Slottet er Hovedsagen. "Vi opholdt os ikke længe i denne splinternye Slotsby." Bagg. Slotsbygning, en. pl.-er. 1. Bygning, hørende t. et Slot. 2. Gierningen at bygge et S. Slotsfoged, en. den, som har Opsyn m. et Slot og m. Slotsfolkene. Nu: en Slotsforvalter. Slotsfolk, pl. de, som ere i Tieneste p. et S. Slotsgaard, en. Gaardsplads, omgiven af Slotsbygninger. Slotsgrav, en. Grav t. Befæstning omkring et S. Slotshave, en. H. ved et S. Slotsherre, en. tilforn: den, som havde øverste Befaling p. et kongeligt S. ell. havde det i Forlening. Slotskirke, en. En Kirke, et Capel i et S. Slotsmenighed, en. den Menighed, som søger en Slotskirke. Slotsplads, en. En stor Slotsgaard ell. Plads uden f. et Slot. Slotspræst, en. Præst ved en Slotsmenighed. Slotsskriver, en. Regnskabsbetient hos en Slotsfoged ell. Slotsforvalter. Slotstaarn, et. T. paa et Slot. Slotstiener, en. i ældre Tid: den, som giør Tieneste p. et Slot, som staaer under Slotsherren. (Suhms Saml. t. den d. Hist. II. 3. S. 73.) Slotsvagt, en. 1. Krigsfolk, som giøre Vagt p. Slottet. 2. Vagthuus ell. Vagtstue, hvor disse opholde sig. Slotsvægter, en. V. som holder Nattevagt paa ell. ved et Slot.

Slothamp, en. det danske Navn p. Hampens Han-Plante; hvorimod Hun-Planten kaldes Galler.

Slu, (ell. slug) adj. [T. schlau. Isl. slægr.] snild, klog, listig. (Sv. slug: I Jylland: sløu, slov.)

Slubre, v. a. 1. [I. slubra. T. schlurfen.] søbe ell. drikke lydeligt. Moth.

Slud, en. ud. pl. [Beslægtet med E. Sludge, Dynd; ell. med Sluse; m. det T. Schlossen, Hagel; E. sluice, at strømme, m. fl.] Regn, Tøsnee, Fugtighed fra Luftkredsen, som falder i et koldt og vaadt Veirlig, m. tyk Luft og Blæst. At reise i Snee og Slud. "Til Solens Glands kan bryde det tykke Slud, som Skyer og Bølger sprudle." Evald. (Moth anfører v. impers. det sluder ɔ: er ondt Veir med Slud.) = sludfuld, adj. som bringer, medfører megen Slud. Et sludfuldt Efteraar. En sludfuld Dag. "Dets Himmel er vandkold, sludfuld, ustadig." Olussen. — Sludvinter, en. En Vinter m. megen Slud, og uden alvorlig Frost. "Hvorledes man Foraar, Efteraar, og i Sludvintre kan færdes p. denne Vei." M.

Sludder, en. ud. pl. ufornuftig Snak, Tale uden Mening ell. Betydning. — sluddervorn, adj. som bruger megen Sludder. (s. ogsaa nedenfor.)

Sluddre, v. n. 1. har. [I. sludra.] snakke meget og ufornuftigt, føre Sludder. s. sladdre. (sludre hos Moth: tale ufor-

staaeligt, stamme. sludermælet, adj. som har tungt Mæle.)

Slude, v. n. 1. skille sig ilde v. et Arbeide, giøre noget skiødesløst. (Moth. Deraf: sludervorn, adj. skiødesløs i sit Arbeide. Heraf ogsaa:

Sludske, v. n. 1. har. [E. sluggish, slothfull, doven, efterladen. I. slækinn.] giøre noget uden Flid, skiødesløst. At sludske i sit Arbeide. = sludsket, adj. v. 1. som er giort uden Flid, skiødesløst. 2. uordentlig i Paaklædning. I dagl. Tale br. ogsaa n. s. Sludske, om et uordentligt, efterladent Fruentimmer. I. Slæki. En Kiøkkensludske. Olufsen (om Danm. Brænds. S. 219.)

Sluffe, en. pl. -r. en ringe Karre ell. Slæde, som slæbes hen ad Jorden (Rakkersluffe.)

Slug, adj. s. slu.

Slug, et. pl. d. s. Aabningen fra Munden giennem Halsen ned i Mavepiben; Svælg. (Moth.) = Slughals, en. pl.-e. den, som er meget graadig; som spiser m. stor Graadighed. (d. Tale.) en Fraadser. "En Slughals i et Fad, en S. i en Bog, de sluge begge, den ene sig f. mæt, den anden sig for klog." Bagg. — slugvorn, adj. graadig.

Sluge, v. a. 1. [I. slóka. Sv. sluka.] svælge, synke m. Graadighed; devorare, glutire. (s. nedsluge, opsluge.) At sluge Maden i sig.

Slugen, adj. pl. slugne. meget begierlig efter Mad, graadig. "Hvor godt, hvor trygt og slugen han sidder v. sit Fad." Evald. = Slugenhed, en. Graadighed.

Slugøret (Moth) ell. slukøret, adj. egentl. som har brede, hængende Øren; br. mest figurl. om den, som bliver forsagt, kleinmodig, v. skuffet Forventning. "Slukøret fløi den stumme Gud, som Agerhøne f. glubske Høg." Øhlenschl.

Slukke, v. a. 1. og 2. [I. slökva.] 1. bringe en Brand t. at ophøre, qvæle Ilden, enten m. Fugtighed ell. ved at unddrage Luften. At s. Lyset, Ilden p. Skorstenen. "For at slukkes Glæden kun mellem Grav og Vugge tændes." F. Guldb. — At slukke Lyset ud. "Jorden falder, Sole slukkes ud." Thaarup. (jvf. udslukke.) 2. fig. at s. Tørsten, bringe den t. at ophøre. At s. Sorgen. "Dine Længsler kunde ikke stilles, dine Savn ikke slukkes." Mynster. "Bølgen er kold, den slukker Elskov ud." J. L. Heiberg. 3. slukkes, v. n. pass. slukkedes, sluktes. ophøre at brænde, gaae ud. Branden, Lyset sluktes. = Slukkehorn, et. Et H. paa en lang Stang, hvormed Alterlys slukkes. (Moth.) Slukkekul, pl. Trækul, der slukkes m. Vand, inden de ere fuldkommen udbrændte. = Slukker, en. Redskab t. at slukke med, Slukkeredskab. — Slukning, en. Gierningen at slukke.

Slukøret, adj. s. slugøret.

Slumme, v. n. (Moth. Baggesen.) d. s. s. slumre.

Slummer, en. ud. pl. [E. Slumber. T. Schlummer.] en let Søvn, hvori man ligesom er halv vaagen, og hvoraf man letteligt vaagner. At falde i Slummer. At dysse et Barn i S. — fig. Gravens Slummer. "Tryghed, Hvile, Vished, Ro, er først bag Dødens lange Slummer." F. Guldb. = Slummerleie, et. poet. Seng, Hvilested. "Knæler jeg i Nattens tause Fred, f. dit stille Slummerleie ned." Baggesen.

1. Slump, en. pl.-er. [Sv. Slump. E. Lump.] 1. en Mængde af noget, uden vis Vægt ell. Maal; endeel. Der er endnu en S. en heel Slump tilbage. Han kiøbte en S. Bøger. (d. Tale.) At kiøbe noget p. Slump ɔ: uden at maale ell. veie det. 2. en Levning af noget, især af Drikkevarer, hvis Mængde ell. Maal ikke angives. (deraf i d. Tale: at slumpe noget sammen.)

2. Slump, en. ud. pl. [Sv. og N. S. Slump. A. S. lympan, hænde sig.] Tilfælde, uvis Hændelse, Lykketræf. = Deraf: Slumpeleg, en. Leg, Spil, blot p. Tilfælde og Lykke; Lykkespil. (Colding.) Slumpelykke, en. tilfældigt Held, uformodet Lykke. "Slumpelykke naaer og til Maals." P. Syv. "At Slumpelykken tidt meer end vor Flid formaaer." Schiermanns Merope. "Vil man i Hverdagstalen betegne det pludselige, mod al Formodning heldige Udfald, kalder man det Slumpelykke." Müller. (Man tillægger derfor den Slumpelykke, som har den reent uden al egen Fortieneste; Lykketræf kan ogsaa finde Sted, hvor man stræber og umager sig f. et heldigt Udfald.) Slumpeskud, et. S. hvorved man træffer, uden Færdighed i at skyde. Slumpeskytte, en. (Moth.) den, som rammer blot v. Slumpelykke. — Slumpespil, et. Lykkespil, Bovespil. "Krigens Slumpespil." P. M. Troiel. Slumpetræf, et. figurl. d. s. s. Slumpelykke.

Slumpe, v. n. 1. (har.) At slumpe til noget ɔ: faae, opnaae v. Tilfælde, v. Slumpelykke. (d. Tale.) "Hvo ofte gietter, slumper af og til lykkeligen til Sandhed." Guldberg. "Atomer, der have slumpet til at udgiøre Himmellegemer." T. Rothe. "Vel slumper Lykken fra og til, og Mange selv den spilde." Bording.

Slumre, v. n. 1. har. [A. S. slumeran.] at sove let, ligge i Slummer. — figurl. være uvirksom. Slumrende Kræfter, Evner. "Forgieves vaage Fyrsterne, naar Embedsmændene roligen slumre." Malling. "Den slumrer, som endnu ikke er ret i Søvn; og ligeledes den, som nu snart vil t. at vaagne." Sporon. — Slumren, en. ud. pl. Tilstanden at slumre.

Slunk, en. pl.-er. et Slags ufuldkomne Skorstene. "De saakaldte Slunker maa ingensteds opføres." Brandforordn. 19. Jul. 1799.

Slunken, adj. pl. slunkne. indfalden, ikke udfyldt, slap, mager. Deraf: Slunkenhed, en. ud. pl.

Slunte, v. n. 1. være doven, vise sig lad i sin Gierning. (Moth.) Det slunter af, slunter saa hen o: det gaaer saa nogenlunde. (d. Tale.)

Slup ell. Sluppe, en. pl.-r. [Fr. Chaloupe. E. Sloop.] en stor Jolle, Skibsbaad, som roes frem. — Sluproer, en. pl. -e. Matros, Baadsmand, som roer en Slup.

Slurk, en. pl.-e. saameget Vædske, som man svælger p. eengang; en Drik. (J. Slurkr.)

Sluse, en. pl.-r. [T. Schleusse. E. Sluice; og v. to sluice, at strømme.] en Bygning af Muurværk og Træ, hvormed man dæmmer for Vandet i seilbare Floder ell. Canaler, saaledes at man kan bringe det til at stige og igien at falde, naar Slusen aabnes. = Slusearbeide, et. A. ved en Sluses Bygning. Slusebom, en. Bom for en Sluseport e. d. Slusebro, en. Bro over en Flod ell. Canal, anbragt v. en Sluse. (Bagg. Labyr. I. 50.) Slusebund, en. Bunden i den Canal ell. Vandsamling, som er imellem to Sluseporte, ell. Bunden i et Slusekammer. Slusebygning, en. 1. Gierningen at bygge Sluser. 2. Bygningen, de forskiellige Dele, hvoraf en S. bestaaer. Slusedam, en. Samlingssted f. Vandet ovenfor en S. Slusegulv, et. d. s. s. Slusebund. (J. Kraft.) Slusekammer, et. Rummet imellem Murene og Portene i en Sluse, hvilket man kan holde enten tørt, ell. fuld af Vand. (J. Kraft.) Slusemester, en. den, som har Opsyn m. en S. Slusemuur, en. Muur v. Siderne af en S. (Kraft. Mechan. II. 969.) Slusepenge, pl. Afgift, som betales af Skibe, der gaae igiennem en S. Sluseport, en. Aabningen i Midten af en Sluse, som lukkes v. Porte og Bomme. Sluseværk, et. Alt hvad der af Bygninger og Indretninger hører t. en Sluse. (J. Kraft.)

Sluske, slusket, s. sludske.

Slut, et. Slutning, Beslutning; det, at slutte, ell. det, hvorved noget sluttes. br. sielden uden i nogle Sammens. (der ogsaa kunde udledes af v. at slutte) f. E. Slutbielke (i Tømmerværk,) en Bielke, som slutter Taget; Slutbolt, Slutnagle, Slutseddel (i Kiøbmandssproget: en Seddel, hvorpaa et p. Børsen m. en Mægler sluttet Kiøb p. Stedet antegnes) Slutsteen, Stenen, hvormed en Bue ell. Hvælving tilsidst lukkes.

Slutning, en. pl.-er. [af v. at slutte.] 1. Beskaffenheden, at een Ting slutter tæt t. en anden. (s. slutte, II. neutr.) "At Stenene v. deres egen Tyngde og Slutning beholdt deres Sted." Guldb. 2. Gierningen at slutte; men kun i Bemærkelsen 4: den Virksomhed af Tænkeevnen, at grunde en Sætning, (et Omdømme) p. een ell. flere andre, som tilforn ere dannede, (Forudsætninger) v. at udfinde ell. bemærke Forholdet imellem Sætningerne ell. Begreberne, som indeholdes i disse. At giøre Slutninger. — En Slutning (Syllogismus) kaldes da ogsaa den Forening af en Følgesætning (Conclusion) med een, to eller flere Forudsætninger, (Præmisser) hvorved man slutter eller beviser noget. En rigtig, falsk, ulogisk, middelbar, umiddelbar S. 3. det, hvormed noget sluttes ell. endes, (m. Hensyn t. Tiden) Enden p. noget, som giøres, foretages, siges m. m. Slutningen paa (ell. af) en Tale, et Skrift, en Bog, et Digt. Ved Arbeidets S. (Derimod: Enden, ikke Slutningen, af en Bielke, en Vei, en Ager, eller alt det, som er ell. tænkes i Rummet, uden vedvarende Handling.) Aarets S. I Slutningen af Maaneden, Timen, Forelæsningen. (jvf. Beslutning.) = Slutningsdom, en. 1. den Dom, det Omdømme, der indeholdes i en Slutning ell. Følgesætning. 2. en endelig, afgiørende Dom. Slutningsfølge, en. 1. Følge, som uddrages af en Slutning. 2. Følge af flere, m. hinanden forbundne Slutninger; Slutningsrække. "En her paafølgende Sætning knyttes t. den foregaaende v. Slutningsfølger." Mynster. Slutningskiæde, en. Række, Følge af flere sammenhængende Slutninger. Slutningsmaade, en. En vis Maade, at slutte, giøre Slutninger paa. En rigtig, logisk Slutningsmaade. Slutningstale, en. Tale, som holdes tilsidst, hvormed en Forhandling sluttes. (saaledes: Slutningsskrift, i en Bog, Slutningsvers, o. fl.)

Slutseddel, Slutsteen, o. fl. s. ovenfor under Slut.

Slutte, v. a. og n. 1. [Sv. sluta. H. sluyten.] I. act. 1. lukke, i visse Tilfælde og Bemærkelser: At slutte en Hvælving, lukke den m. Slutstenen. At s. een inde, (lukke inde) s. indeslutte, indslutte. At s. een i Lænker. At s. Rækkerne (Gelederne) om Krigsfolk, der træde nær til hinanden i Række. — sig. At s. sig til een o: søge nærmere, fortrolig Omgang m. ham. et sluttet Selskab, hvis Antal er indskrænket, bestemt. At spise v. sluttet Bord. 2. bringe i Stand, indgaae (om Foreninger o. d.) At slutte et Kiøb, en Handel, et Forbund, Ægteskab, Forlig med een. 3. bringe (et Foretagende) til Ende, lægge sidste Haand p. (N. S. sluten.) At s. et Brev, s. sin Tale, Prædiken; s. en Forhandling, et Arbeide. Dermed sluttede han sit Livs

Virksomhed. Jvf. fuldføre, ende, v. a. "En Ting kan vel endes, (p. Halvveien) men ikke sluttes før den er fuldført." Sporon. — Man siger: at slutte en Række ɔ: at være den sidste i Rækken; og her er Betydningen neutr. skiøndt Brugen er act. 4. at grunde en Sætnings Sandhed p. dens Forhold t. een ell. flere tilforn dannede Sætninger, Omdømmer, Forudsætninger. (s. Slutning, 1.) At dømme og slutte. Dette slutter jeg af mange sikkre Erfaringer. At s. fra det almindelige t. det enkelte. Heraf maa man slutte, skulde man slutte at han ikke vil komme. At s. rigtigt, falskt. — Ofte recipr. At s. sig til noget. Af det jeg saae, slutter jeg mig til det, jeg ikke har seet. II. neutr. passe nøie t. en Aabning, udfylde den nøiagtigen. Døren, Skuffen, slutter ikke. Dette Brædt slutter godt i Aabningen. Laasen slutter ikke, kan ikke lukkes. = Slutter, en. pl.-e. den, som har Fanger i Forvaring; Fangefoged, Fangevogter. — Slutteri, et. pl.-er. et Gieldsfænasel.

Sluttelig ell. sluttteligen, adv. saaledes, som man kan slutte, formodentlig. Den sluttelige Følge heraf vil blive Utilfredshed p. begge Sider.

Slyde, en. pl.-r. et Høloft, Høstænge. (I en anden, utydelig, og formodentl. urigtig Bemærk. forekommer hos Baggesen: "en mørk og fugtig Slyde." Labyr. II. 226.) Slydestænger, pl. Stænger, som lægges, i Stedet f. Loft over en Stald, en Lade e. d. for derpaa at kunne lægge Hø.

Slynge, en. pl. - r. [J. Slöngva.] et Redskab, indrettet t. med forstærket Kraft at kaste Steen e. d. i lang Afstand; især en Snor ell. Rem, hvormed kastes af fri Haand; en Haandslynge, Stavslynge. (jvf. Blide, Valslynge.) At kaste med Slynge. = Slyngebaand, et. B. ell. Remme, hvoraf en Haandslynge bestaaer. Slyngekast, et. 1. Gierningen at kaste med S. Slyngekastning. 2. saa lang en Afstand, som man kan kaste m. en S. Slyngekaster, en. den, som er øvet i at kaste med S. Slyngelæder, et. Et Stykke Læder i Enden af Slyngebaandet, hvori Stenen lægges. Slyngereb, et. R. hvori Børn slynge ell. gynge sig. (Moth.) Slyngeskytte, en. Slyngekaster i Krig. (Moth.) Slyngesteen, en. Steen, som kastes af en Slynge. Slyngestav, Slyngestok, en. En Stav ell. Knippel, som br. ved et vist Slags Slynger: Stavslynger.

Slynge, v. a. 1. [J. slöngva.] 1. kaste af en Slynge, ell. paa anden Maade m. voldsom Kraft. At s. en Steen høit i Luften. "At erfare, hvorledes Lynets Pile slynges i Tordenskyen." Mynster. 2. slaae Traade korsviis over hverandre, at det bliver t. en Lidse. (Moth.) At slynge Guldtraade i et Baand. 3. snoe, vinde i Bugter. Ranken slynger sig om Træet. Snogen slynger sig i Bugter (Moth.) Veien slynger sig igiennem Krattet. "Lige og slyngede Gange og Fodstier." Wandal. fig. "Naar Stormen sig slynger om Fieldet." Hertz. 4. vinde, flette tæt sammen ell. ind imellem. Det er slynget saa tæt sammen, at man ei kan bringe det ud af hinanden. At slynge et Baand af Snore. = Slyngestok, en. En Kiep ell. liden Stok, som br. til at slynge ell. knytte, f. E. et Garn. Slyngeværk, et. noget, som er giort v. Slyngning. (særd. efter Moth: et Slags Bindingsværk af Tømmer, som lægges t. Grund under Bygninger, der opføres p. sumpige Steder.) = Slyngning, en. 1. Gierningen at slynge. 2. noget, som er slynget.

Slyngel, en. pl. Slyngler. [T. Schlingel.] et Uqvemsord, der egentl. bemærker en lad, doven Person; men br. ogsaa t. at betegne en slet, nedrig Karl; en Kieltring. "At Slyngler hæves t. Ærens Top." P. A. Heiberg.

Slæ, Slæne, Slæning, en. Omslag i Veiret, Overgang fra Frostveir til Tø. (Moth. br. i Jylland og flere Provindser.)

Slæb, et. pl. d. s. 1. noget, som slæber; især en lang, p. Jorden slæbende Ende af den bageste Deel p. en Kiortel. Slæbet p. en kongelig Kappe. En Kiole med S. Dronningens S. blev baaret af Hofdamer. 2. fig. i dagl. T. et Følge. Han har altid et stort Slæb med sig. 3. (af v. n. slæbe.) besværligt Arbeide. Der er meget S. i den Tieneste. Slid og Slæb. "Hvad Arbeid der skal til, hvad Slæb, før vi den vinde." Luxdorf. "Du under Slæb og Sved deeltagende saae t. min Glæde ned." Rein. — fig. i d. Tale: den, som idelig slæber, arbeider uden Ophør. Han er et godt Slæb.

Slæbe, v. a. og n. [N. S. slepen. Sv. slæpa. jvf. slap.] 1. A. act. egentl. drage noget langs hen ad Jorden, saaledes at det umiddelbar hviler p. denne. At s. noget p. en Sluffe. At s. Ploven hen ad Marken. "Hvad er det nu for en Daarlighed, heller at lade sig slæbe, end at følge med?" B. Thott. — At s. sig frem ɔ: krybe, drage sig frem m. Møie, f. E. om en Lemlæstet. — Uegentl. bære p. noget tungt. At s. en Sæk p. Ryggen. At s. sig til Skade (forslæbe sig.) At s. af m. noget. At s. paa noget, bære tungt derpaa. At s. noget ind, ud. — fig. At slæbe m. sig, s. omkring med ɔ: føre allevegne m. sig. B. neutr. 1. bevæges hen ad Jorden, eller bag efter en anden Gienstand m. Fladen, eller i en liggende, hængende Stilling. Kiolen, Kappen er saa lang, at den slæber paa Jorden. Rebet, Sækken slæbte bag efter Vognen. — fig. et slæbende (tungt) Fo-

redrag, en slæbende Stiil. 2. arbeide møisomt, trælle. At s. som en Hest. At s. fra Morgen t. Aften. — Slæben, en. Gierningen at slæbe. = Slæbekiole, en. K. som slæber, er forsynet m. Slæb. Slæbested, et. Sted, ved en Havn, v. et Bulværk e. d. hvor Tønder og andet Gods kunne slæbes op p. Landet. Slæbetoug, et. T. hvori man slæber noget. At tage et Fartøi p. Slæbetouget o: fæste det m. Toug bag til et andet seilende Skib.

Slæber, pl. i dagl. Tale: (men neppe i sing.) Tøfler, nedtraadte Sko. (E. Slipper, Slipshoe. A. Sax. Slebe-scoh, *crepida*; slype-scoh, *soccus*.]

Slæde, en. pl. - r. [J. Sledi.] et Agetøi uden Hiul, t. at fare over frossen og sneelagt Jordbund; bestaaende af to for til krummede Træer, som forbindes v. Tværstykker, og hvorpaa sættes en Fading. = Slædeføre, et. Et saadant Veiføre om Vinteren, naar Jorden er frossen og bedækket m. Snee. Slædekiørsel, en. det, at kiøre m. Slæde, age i Slæde. Slædemede, en. pl.-r. Træerne, Gængerne, hvorpaa Slæden glider. (Slædemeier. Moth.) Slædetøi, et. Fading, Sæder, Stang og andet, som hører t. en Slæde.

Slægt, en. pl.-er. [J. Slekt.] 1. Liighed, Eenshed i Herkomst; Personer, som nedstamme fra samme Forfædre, Stamme, Familie. Adelige Slægter. En gammel, berømt, en uddød S. Han har megen S. en stor S. Hun er af min S. At arte efter sin S. Menneskeslægten, Efterslægten. Den nærværende S. (Generation) de tilkommende Slægter. 2. Forholdet, som Eenshed i Herkomst giver; Frændskab, Slægtskab. At være i Slægt med een. De ere i S. sammen. 3. en Samling af flere Slags ell. Arter, som v. Liigheder i Natur, udvortes Beskaffenhed og Kiendetegn, udgiøre et større Heelt. Denne Planteart hører t. en anden S. Dyrenes hele S. Hundeslægten, Palmeslægten. = Slægtbegreb, et. Foreningen af de Beskaffenheder og Kiendemærker, hvorved Begrebet om en Slægt (3) opstaaer. (Treschow.) Slægtbeskrivelse, en. B. over det udmærkende v. en vis S. af Naturlegemer. Slægtbog, (ell. Slægtebog) en. B. hvori de Personer, som høre t. een ell. flere Slægter ell. Familier, og deres Nedstammelse fra hinanden, anføres. Slægthøvding, en. H. eller Overhoved f. en Slægt eller Stamme. "En anseet Slægthøvding." Mynster. Slægtlav, et. d. s. s. Slægtskab, Frændskab. (Colding.) Slægtled, et. Led i en Slægtrække, i en Stamtavle eller et Slægtregister; Ætled. Slægtliighed, en. 1. den Liighed i Kiendemærker, hvorved en Slægt skielnes fra en anden; (generisk Liighed.) (Sporon.) 2. Liighed imellem Personer, som ere af een Slægt; Familieliighed. Slægtlinie, en. Række af flere fra hinanden nedstammende, i Sidelinier m. hverandre beslægtede Personer af een Familie. Slægtmærke, et. særegent Kiendemærke f. en vis Slægt. Slægtnavn, et. Navn, som en heel Slægt fører, Familienavn. Slægtregister, et. Opregning p. Slægtled, p. Personer, som høre t. een S. Slægtregning, en. Udregning af Ætled og Slægtskab i Stamtavler og Slægtregistere. Slægtregister, et. Slægtebog, Stamtavle. Slægtrække, en. flere p. hinanden følgende, ell. fra hinanden nedstammende Slægter. (P. E. Müller.) Slægtvaaben, et. V. som en adelig Slægt fører, Familievaaben.

Slægtning, en. pl. - e. den, som er i Slægt m. een, Frænde, Paarørende. (Slægting. Moth.)

Slægtskab, et. ud. pl, Forholdet, at være i Slægt, beslægtet m. nogen; Frændskab. At være i Slægtskab m. een. Han giorde det f. Slægtskabs Skyld.

Slæng, et. pl. d. s. Hul, Slag i en Vei. (Moth.)

Slæng, et. pl. d. s. en samlet Hob Folk, et Følge (m. Ringeagt.) Han fører et heelt Slæng af Tienere m. sig.

Slænge, v. a. 2. [Sv. slänga.] kaste, smide (især m. Bibegreb af Skiødesløshed, Ligegyldighed.) At s. noget i en Krog, omkring p. Gulvet. "Tre Gange prøved vi, at roe mod Stormen; tre Gange slængte Bølgen os tilbage." Evald. — uegentl. At slænge m. Armene naar man gaaer (bevæge dem meget.) — Deraf: Slængen, en. ud. pl. — Slængkappe, en. en Slags K. til at kaste over sig, Kastekappe.

Slæt, en. [J. Sláttr.] det, at slaae; men kun i disse Bemærkelser: 1. Gierningen at slaae Græs; Høslet. Deraf: Slætmand, en. (i pl. Slætfolk.) den, som slaaer Græs. 2. Klokkens Slag. (s. Klokkeslæt.) Ved fem Slæt o: Klokken fem.

Sløi, adj. vid, rummelig. (Moth.) Deraf: Sløikiole, en. løs og vid Kiole, som smaa Børn gaae i. "For Børn, saasnart de slippe Sløiekiolen." Pram. (Digt. Arbeider. I. 175.)

Sløie, en. pl.-r. et særskilt Stykke Ager- ell. Engjord. (Moth.)

Sløie, v. n. 1. gaae sludsket i Klæder; sludske, være uordentlig i sin Gierning. (Moth.) Deraf: en Sløie, et sludsket, uordentligt Qvindfolk. (d. T. Moth.)

Sløife, en. pl.-r. [af det T. Schleife.] en vis Sammenknytning eller Løkke, som giøres saaledes p. et Baand, at den kan trækkes op igien. At binde en Kiole sammen m. Sløifer. (Moth.)

Sløife, v. a. 1. [T. schleifen.] nedrive og jævne noget, som er bygget, opført. At sløife en Fæstning, Muur, Vold. "At

sloife Hiernen og besætte Maven." Baggesen. — Deraf: Sloifning, en. pl.-er.

Slor, et. pl. d. s. [Sv. Sloya. T. Schleyer.] et let Klædemon, en Dug, et Törklæde, hvormed Fruentimre bedække Hovedet og undertiden Ansigtet. — fig. det, som skiuler, dølger en Ting. At kaste S. over Sandheden. Der hviler et tykt, tæt S. over denne Sag. Nattens Slør. "Medens sig Aftenens Slør udbredte fra østlige Himmel." Hertz. = slore, v. a. lægge Slør paa. "Paradisets Engle slore dig i Uskylds hvide Lagen ind." J. L. Heiberg. — fig. tilhylle, skiule. "Den sidste Sky, som slore vil vor Glædes Sol." Ohlenschl. (Balder.) s. tilslore, som oftere bruges.

Slore, v. n. 1. vanke hid og did. (Moth.) 2. til Skibs: at seile rummere, lade Skibet v. forandret Retning faae mere Vind i Seilene, seile meer fra Vinden. At slore Nord efter. (Det Modf. af: at seile nær t. Vinden.)

Slose, v. a. og n. 1. øde v. skiødesløs Brug. At s. Tiden, sine Midler bort. "At slose Aftenstunden bort i Kiedsommeligheder." Malling. At slose med noget. (dagl. T.)

Slov, en. s. Slev.

Slov, adj. [J. sliófr, sliófiegr.] 1. som ei er skarp, som er uden Eg; stump. Kniven er bleven slov. En slov Sax, Øre, Sav. 2. figurl. om Sandserne og Siæleevnerne: som har mistet sin Styrke, svækket, udygtig. Hans Syn er bleven slovt. "De vilde Glæders Ruus bortdunster brat, og efterlader Siælen slov." Ohlenschl. En slov Dømmekraft. "Mænd af et langsomt, eller spotviis saakaldet slovt Begreb." Bagg. N. Klim. (jvf. dum.) "Skal Vaarens Prægt — forgieves tale t. hans slove Aand?" Rein. = Deraf: Slovhed, en. ud. pl. (saavel egentl. som figurl.) Sandsernes, Aandens Slovhed. "En Tale, som ikke svarede t. hans hidtil foregivne Slovhed og Enfoldighed." Rahb. — slovgiøre, v. a. 3. slove, svække Virkningen af. "Vi hindre dets Kraft, vi slovgiøre dets Vaaben." Basth. slovgiørende, adj. v. slovende. "Eensomhedens slovgiørende Indflydelse." Mynster.

Slove, v. a. 1. giøre slov, betage Skarpheden. Den skarpeste Kniv sloves v. Brugen. — fig. svække, betage Kraften. Alderdom slover Sandserne, Følelsen, Aandskræfterne. "Et langsomt, tungt, svagt Legeme slover, standser og fængsler Aandens Virksomhed." Engelstoft. "Medgang har slovet Manges Kraft." Mynster.

Smaa, adj. plur. af liden, lille. n. smaat. comp. mindre. superl. mindst. (smærre og smærrest høres kun hos Almuen.) s. liden. — J det Jsl. er smár Sing. og i den Kiøbenhavnske Tale høres ofte: den Smaae o: den Lille, ell. Barnet; den smaae Dreng. ("Den smaae Fiol jeg gierne seer." Ohlenschl. Poet. Skr. I. 189.) J øvrigt er Brugen, selv i gamle Tider, i det danske Skriftsprog, indskrænket t. Fleertallet, undtagen hvor det føies til et Collectivum f. E. smaat Korn, Salt, Tømmer, etc. og i nogle tildeels forældede Sammensætninger, f. E. Smaadreng, Smaagield, Smaahandel, Smaakonge, Smaasvend. J andre sammensatte Ord, der bruges i Enkelttallet, er Subst. et Collect. f. E. Smaakorn, Smaakram, Smaamad, Smaapluk, Smaastads, Smaatøi. — Smaa, br. som Subst. i Talesproget hyppigen for: Børn. f. E. Hun har mange Smaa. Ere de Smaa alle friske? Hun kan ikke være borte fra sine Smaa. "De tvende Smaa i Glædens Vaar alt bittre Taarer fælde." Fr. Guldb. — J det Smaae (fr. en detail.) At handle i det Smaae. Det gaaer formeget i det S. — smaat bruges som adv. for: i smaa Stykker ell. Dele: f. E. at hugge Brændet smaat. At støde noget smaat. it. for fiint: At skrive smaat. Saa smaat, adv. noget, lidet, f. en Deel. Man taler saa smaat derom. Han begyndte saa smaat at lave sig t. Reisen. — J nogle Sammens. har smaa en formindskende Betydning, eller det bemærker: fiint, sagte. f. E. smaalee, smaaskænde, smaasnakke, smaasynge. = De Sammensætn. hvori smaa, deels som adj. deels som adv. forenes m. andre Ord, ere især følgende: smaabande, v. n. 1. bande saa smaat, v. sig selv. (Moth.) smaablommet, adj. som har smaa Blommer (om Tøi.) Smaablomster, n. s. pl. mindre Blomster, Markblomster (ofte hos Digtere for Blomster overhovedet.) Smaabrød, pl. fiint og smaat Hvedebrød. Smaabuske, pl. Krat, Underskov, mindre Busktræer. Smaadigte, pl. korte Digte. Smaadreng, en. 1. Dreng, som tiener. (forældet.) "Den liden Smaadreng" i vore gamle Viser. "Naar min Smaadreng lyste mig m. Kierten t. mit Leiested." Ohlenschl. (Helge.) 2. Smaadrenge, pl. smaa, unge Drengebørn. Smaafisk, coll. mindre Fisk. Sild og anden S. (ell. andre Smaafiske.) Smaafolk, pl. fig. ringe Folk, i Modf. til fornemme. Ofte ironisk. Det er ikke f. Smaafolk. Her faaer S. ikke Lov at komme. "At Smaafolk bør undflye de Store, som Pest." Rahbek. "Jordens Monarker er Smaafolk f. mig." Samme. Smaafugle, pl. mindre Fugle. (hos Digtere br. det ligesom: Smaablomster.) Smaagield, en. ubetydelig Gield t. flere; Plukgield. (Moth.) Smaagrise, pl. unge, spæde Grise. (Moth.) Smaahaar, pl. smaa, korte Haar. (Moth.) Smaahandel, en. H. som drives i det Smaae, Kramhandel. "Mynt, hvormed

man rededе f. sig i den daglige Smaahandel." Schytte. Smaahandler, en. den, som driver Smaahandel. Smaaherre, en. (mest dog i pl. som Smaakonger.) Nogle Nyere have v. dette Ord villet udtrykke det fr. petit-maitre; en Sprader, Spradebasse, Straajunker. "Falde det en halv Snees Smaaherrer ind, at klappe af en Dumhed." Rahbek. smaahoste, v. n. 1. hoste saa smaat, ikke stærkt. smaahugge, v. a. 1. hugge smaat. Deraf: Smaahugning, en. Smaakager, pl. mindre Kager, som ikke skæres. (Moth.) Smaaknas, s. Knas. (Moth.) smaaknurre, v. n. 1. knurre saa smaat, yttre sin Fortrydelse uden at være høirøstet, knurre v. sig selv. (Moth.) Smaakonge, en. (mest dog i pl. Smaakonger.) Underkonge, Vasal, Lehnsmand. Smaakopper, pl. Børnekopper, Variolæ. Smaakorn, pl. Gran, fine Korn. smaakornet, adj. som har ell. bestaaer af fine Korn, fiinkornet. Smaakort, pl. Kort, som gielde og regnes efter deres Tal; mods. Herreblade. Smaakram, en og et. (s. Kram.) smaa Handelsvarer, Smaatøi. Smaakrat, et. ud. pl. mindre Krat, Smaabuske. Smaakreature, pl. Høns, Gæs, Ænder og andet Fiederkræ. Smaakryb, et. coll. smaa Insecter ell. Krybdyr. "Da søg ham i det høieste imellem Forgemakkernes Smaakryb." Rahbek. smaalee, v. n. 3. lee v. sig selv, lee saa smaat. Smaalyn, pl. svagere Lynglimt. (Baggesen.) Smaalys, pl. mindre Lys. (Moth.) smaalænges, v. n. pass. længes noget, føle nogen Længsel. Hun begynder at s. efter ham. (Moth.) Smaamad, en. Kiødmad, i smaa Stykker. (Moth.) Smaamynt, en. coll. Mynter af liden Pengeværd, Smaapenge. smaanynne, v. n. 1. synge ell. nynne ganske sagte. Smaapenge, n. s. pl. d. s. s. Smaamynt. Smaapiger, pl. smaa, unge Pigebørn. Smaapluk, i S. adv. plukkeviis, lidt efter lidt. Smaaredsel, en. Afgift t. Præster v. Landet af Høns, Æg og andre Fødevarer. Smaaregn, en. R. som ikke falder stærkt, fiin Regn. (Moth.) smaaregne, v. impers. 1. regne smaat, ikke stærkt. Smaareiser, pl. korte Reiser. Smaasand, en. coll. fiint Sand. (Moth.) Smaaskillinger, pl. 1. d. s. s. Smaapenge. 2. fig. faa Penge, som anvendes t. mindre Udgifter; Lommepenge. Smaaskrift, en. 1. S. med smaa Bogstaver. (Moth.) 2. pl. Smaaskrifter o: korte Skrifter, Afhandlinger. Smaaskiænde, v. n. 2. skiænde saa smaat, ikke heftigen. smaasnakke, v. n. 1. snakke sagte, v. sig selv, ikke lydeligt. Smaastads, en. smaa, ubetydelige Sager, t. Stads ell. Pynt; Smaating. Smaasteen ell. Smaastene, pl. Stene af liden Størrelse, Haandstene. smaastiæle, v. n. 3. begaae Smaatyveri. smaastribet, adj. fiinstribet, smalstribet. Smaastykker, pl. mindre Stykker, Stykker af liden Størrelse. smaastøde, v. a. 2. støde noget fiint. smaastødt Salt, Sukker. (Moth.) Smaasvend, en. d. s. s. Smaadreng (det fr. Page.) forældet. smaasynge, v. n. 3. nynne. Smaatarme, pl. de mindre, tyndere Tarme. Smaating, pl. Ting af ringe Værd ell. Betydenhed, ubetydelige Ting ell. Gienstande. (fr. Bagatelles.) smaatravende, adj. som traver m. korte Fied (om Heste. Moth.) Smaatyveri, et. (men uden Art.) Gierningen at stiæle Smaating. Han har før begaaet Smaatyveri. pl. Smaatyverier. smaatærende, adj. som ikke spiser meget, ikke har stærk Madlyst. smaatærnet, adj. om Tøi, som er farvet ell. trykket i smaa Ruder ell. Tærninger. Smaatøi, et. Tøi, som er smaat, ell. som er af liden Værdi. Smaaudgifter, pl. Udgifter t. flere Ting, men ei betydelige.

Smaahed, en. ud. pl. (nyt Ord.) Ubetydelighed, indvortes Ringhed ell. Lidenhed. "Denne Slethed — som efter egen Smaahed Alt beregner." Øhlenschl. — Smaahedsaand, en. et Sind, der fæster sig til, lægger megen Vægt p. det Ubetydelige, Uvæsentlige, p. Smaating. (Rahbek.)

Smaalig, adj. og adv. 1. som gaaer ud p. det, som er smaat, sysler m. det mindste, m. det smaae (m. Bibegreb deels om anvendt Omhyggelighed; deels om Ubetydelighed.) Med s. Flid. At søge smaaligen. "Guder bygged m. Pral smaalige Værk." Øhl. (Helge.) "Dine daglige Pligter synes dig saa smaalige, at du trættes og kiedes derved." Mynster. 2. deraf: omhyggelig; indskrænket, aandsfattig. En s. Misundelse, Vindesyge. Smaalige Charakterer. — Smaalighed, en. ud. pl. Egenskaben, Beskaffenheden, at være smaalig. (nye Ord.)

Smag, en. ud. pl. [I. Smekr. Sv. Smak.] I. a.) den Egenskab v. et Legeme, at det, v. Opløsning af enkelte Dele, frembringer en vis Fornemmelse p. Tungen. En sød, suur, skarp, bitter, behagelig, modbydelig S. Det har ingen S. har tabt sin S. At sætte Smag p. noget, p. Maden, give den en forhøiet Velsmag, ell. en mere pirrende Smag. fig. "Jeg vilde sætte Smag p. min Smiger m. et Par Korn Bagtalelse." Rahbek. (jvf. Eftersmag, Forsmag.) b.) figurl. den Beskaffenhed v. en Ting, hvorved den virker tilfredsstillende ell. utilfredsstillende p. vor Sands f. det Skiønne (v. Smagen) som oftest absol. i første Tilfælde. Der er megen Smag ingen S. i dette Maleri, i denne Bygning, i hendes Paaklædning, i hans Skrifter. Der hersker en slet S. i disse Decorationer. II. a.) den Sands, hvorved vi fornemme Virk-

ningen af Delenes Opløsning v. Tungens Nerver; Evnen at kunne smage, Smagens Sands. At tabe Smagen. At have en fiin S. b.) figurl. Evne og Færdighed t. at dømme om det Rigtige, Harmoniske og Skiønne, særdeles i Konstværker og i Alt, hvoraf vi modtage Indtryk v. Synet og Hørelsen. En god, rigtig, dannet, slet, fordærvet S. i Malerkonsten, Digtekonsten, Musiken o: i at bedømme Værker af disse Konster. En naturlig god S. o: en saadan, som man har af Naturen, ell. af Jagttagelser har dannet sig selv. — absol. br. det, som i I. a. om den gode, rigtige Smag. En Mand af Smag. — I mere udvidet Betydning br. det om en vis Maade (Maneer) som enkelte Konstnere have fulgt, ell. som hersker ell. har hersket i en vis Tidsalder, hos en vis Nation. f. E. Dette Stykke er malet i Rembrandts S. Den italienske S. i Musiken. En Have i fransk, engelsk Smag. Den græske, den gothiske S. i Bygningskonsten. c.) fig. en v. Sindets Bifald frembragt Tilbøielighed; Lyst, Tykke. At finde S. i noget. Et saadant Liv er ikke efter min Smag. At give, bibringe een S. for Læsning. = smagfuld, adj. (kun figurl.) som der er megen Smag, god Smag i (I. b.) eller: som besidder god S. har en fiin, dannet Smag. (II. b.) Et smagfuldt Konstværk. En s. Kiender af Malerier. Deraf: Smagfuldhed, en. ud. pl. — smagløs, adj. det Modsatte af smagfuld: som er giort uden Smag; som ingen S. har. Et smagløst Digt. En smagløs Konstdommer. Deraf: Smagløshed, en. ud. pl. = Smagslære, en. d. s. s. Smagsvidenskab. (Sander. Polyhymnia. 325.) — Smagsnerver ell. Smagnerver, pl. de Nerver i Tungen, hvori Smagens Sands har sit Sæde. Smagsvidenskab, en. et nyt, efter det T. dannet Ord, for: Æsthetik, æsthetisk Kritik (Smagslære.) Baggesen. (Danfana. II. 270.)

Smage, v. a. og n. (har) 2. act. fornemme, skielne en Tings Smag v. Tungen. Man smager det Bittre i denne Drik. Det smages ikke let. — uegentl. nyde m. Smagens Sands; spise, drikke. Jeg har ikke smagt et Jordbær i Aar. Han har aldrig smagt Brændeviin. 2. neutr. prøve v. Hielp af Smagen. At s. paa noget. At s. Maden. 3. neutr. have en vis Smag (I. a.) give, frembringe en vis S. Det smager sødt, suurt, bittert, godt, ilde. Det smager som Honning. Suppen smager af, efter Røg. 4. neutr. absol. have god Smag, vække og nære Madlyst. Naar man har arbeidet, smager Maden. "Nu smager Thee og et Glas Viin fra Rhin." A. Stub. Ingen Mad smager mig. — fig. Det smagte ham, at hans Arbeide blev roest. Nu smager Hvilen. At lade sig noget smage: (en tydsk Ordføining; rettere: lade noget smage sig) o: spise, nyde noget m. Velbehag. "Om du de fleste Skueretter fandt, m. Nøisomhed lad dig de andre smage." S. Blicher. (Nordlyset. XII. 338.)

Smakke, en. pl. -r. et lidet Skib, en Jagt, som bruges t. at føre Folk og Gods over Vandet; en Færgesmakke.

Smal, adj. pl. smalle. [af smaa. Sv. og N. S. smal. A. S. smal, smæl, liden, tynd.] 1. egentl. og oprindeligen: ringe af Udstrækning eller Omfang, liden. Eng. small. forældet, men forekommer endnu i disse Udtryk: smal Tæring o: ringe Kost. Det er en smal Sag for ham o: en ringe, let Sag. 2. som har ringe Brede; det Modsat. af bred. En s. Vei. smalt Lerred. 3. som ei er vid af Omfang; tynd. En Flaske med s. Hals. Hun er meget s. i Livet. = Smalbeen, et. den Deel af Benet, som naaer fra Læggen t. Ankelen. smalbenet, adj. som har smalle, tynde Been. smalbladet, adj. som har smalle Blade. smalhalset, adj. som har en s. ell. tynd Hals. — Smalhans, ud. pl. et fig. Udtryk i d. Tale for: Trang, stor Tarvelighed, Sparsomhed i Mad og Drikke. Der er S. Kokkenmester. — Smalhed, en. ud. pl. den Beskaffenhed, at være smal. — smallivet, adj. smal, tynd i Livet.

Smalle, v. a. 1. giøre smal, giøre mager ell. tynd. (Moth. sielden.) — At smalles, blive smal, mager. (Moth.)

Smaragd, en. pl. -er. en Ædelsteen af græsgrøn Farve.

Smaske, v. n. 1. (har.) smække, give Lyd m. Læberne og Tungen i det man spiser. (P. Lolle. Moth.) Deraf: Smasken, en. ud. pl.

Smed, en. pl. -e. [J. Smidr. N. S. Smid; men gen. Smedes, og i Afledninger: Smedeknegt, etc.] en Haandværksmand, som arbeider og danner Metaller (især Jern) m. Hammer og andet Redskab. f. Ankersmed, Grovsmed, Guldsmed, Hovsmed, Knivsmed, Kobbersmed, Laasesmed, o. fl. Derimod bruges ikke Jernsmed; men blot Smed, om den, som smeder almindelige Redskaber af Jern. = Smedearbeide, et. A. som giores af en S. Smedebælg, en. Blæsebælg, som bruges i en Smedie. Smededreng, en. den, der staaer i Lære hos en Smed, som Dreng. Saaledes: Smedesvend. Smedeesse, en. s. Esse. Smedegierning, en. En Smeds Gierning ell. Arbeide. Smedehaandværk, et. det Haandværk, som en S. driver. Smedehammer, en. H. som Smede bruge. Smedekone, en. En Smeds Hustru. Smedekul, pl. Steenkul ell. Trækul af den Beskaffenhed, som bruges t. Smedearbeide. Smedemester, en. den, der har taget Borgerskab som Smed. Smedeovn, en. En

Esse, Smedeesse. Smederedskab, Smedeværktøi, et. R. ell. Værktøi, som Smedene bruge. Smedesvend, en. s. Smededreng. Smedetang, en. Tang, hvormed Smeden holder det gloende Jern. Smedetrug, et. T. hvori Jernet svales og hærdes i Vand, naar det er smedet. Smedeværksted, et. Huusrum, hvor Smedegierning giøres, hvor en S. har Værksted.

Smede, v. a. 1. [N. S. smeden. Isl. og Sv. smida. T. schmieden.] danne og bearbeide Jern ell. andet Metal, især v. Hammeren; it. danne noget af Metal v. Smedegierning. Man maa smede Jernet medens det er varmt. (en Talemaade.) At s. et Plovjern, et Anker. Bolten er ikke smedet, men støbt. fig. at smede en Løgn, et Anslag o: finde paa, udtænke. — smedelig, adj. som kan smedes.

Smedie, en. pl. -r. [I. Smidia.] En Smeds Værksted; et Smedeværksted. (bruges dog især om de Smedes Værksteder, der arbeide i Jern.)

Smek, et. og smekke, s. Smæk, smække.

Smekker, adj. pl. smekkre. [A. S. smicer.] tynd og smal (helst m. Bibegreb om Smidighed.) Smekker om Livet. En s. Vaand, Green. "Smal var hun, trind og smekker som et Ror." Øhlenschl. "Hvor tryllende det blöde Atlask ombølger dette ranke, smekkre Legem." Samme.

Smelde, v. n. s. smælde.

Smelte, v. a. og n. 1. [I. smelta.] 1. act. bringe noget, som var fast, t. at blive flydende v. Hielp af Ild ell. Varme. At smelte Smør, Bly, Jern. At s. Fedt af, skille det v. Smeltning fra fremmede Dele. At s. Metaller sammen. — figurl. om det, som vækker milde ell. kiærlige Følelser. Smeltende Toner. "Hun smeltede Kongens Datters Hierte t. Kiærlighed." Vedels Saxo. b.) neutr. (er) blive flydende v. Ild ell. Varme. Smørret smelter i Solen. Jern smelter ikke let. Sneen smelter v. Foraarsvarmen. — At s. hen, s. bort, tabe sig v. Smeltning. — fig. smelte bort, smelte hen o: formindskes, tabe sig. "Indkomsterne smelte bort f. Staten, inden de kunne komme t. Nytte." Schytte. Hans Formue er smeltet bort. Arven smelter hen under Skifterettens Behandling. — "Graad smelted hen i Smiil, naar Vessels Lune bød." Baggesen. = Smeltedigel, en. D. til at smelte i (s. Digel.) Smeltehede, en. den Grad af Hede, hvorved et Metal ell. andet Legeme smelter. Smeltehytte, en. En Bygning v. Biergværker, hvor Metaller v. Smeltning skilles fra fremmede Dele, hvormed de i Ertsen ere blandede. Smelteild, en. I. hvorved der smeltes, ell. som er stærk nok t. at smelte ved. Smeltejern, et. I. som er bestemt t. at omsmeltes. Gammelt S. Smeltekonst, en. den K. paa en rigtig Maade at smelte Metaller ell. andre Mineralier. Smeltemiddel, et. M. hvormed noget bringes t. at smelte ell. dets Smeltning lettes. Smelteovn, en. Ovn, hvori Ertser, Metaller ell. andre Ting smeltes. Smelteskee, en. Jernskee m. langt Skaft, hvori man smelter noget over Kulild. — Smeltning, en. 1. Gierningen at smelte. 2. det at smeltes.

Smæltelig, adj. som lader sig smelte, kan smelte. Dette Metal er let smelteligt. — Deraf: Smeltelighed, en. ud. pl.

Smergel, en. ud. pl. et Slags jernholdende Erts, som nyttes t. at polere Staal, Ædelstene o. a.

Smerte, en. pl. -r. [A. S. Smeorta. Sv. Smärta.] 1. en i betydelig Grad ubehagelig physisk Fornemmelse af en unaturlig (abnorm) Forandring i en ell. flere Dele af Legemet; Værk, Pine. At lide S. forvinde sin Smerte. At føle en S. heftige Smerter i Siden, i Brystet, i Hovedet. Jeg har ingen S. Det lindrer Smerten. Smerten tiltager, sagtner, ophører. 2. fig. en i høi Grad ubehagelig Følelse i Siælen, især over Tabet af et Gode; en høi Grad af Sorg, Bedrøvelse, Ulyst. Hendes S. over Tabet af sit Barn. Jeg hører det med Smerte. "Ikke sielden skeer det, at den, som over en elsket Persons Død føler stor Smerte, hurtigt forvinder samme." Müller. = smertefuld, adj. 1. som lider megen S. 2. som volder stor S. har megen Smerte i Følge. En s. Sygdom, Operation. — Smerteleie, et. poet. Sygeleie. "Smerteleiets mørke Dage glide langsomt, tunge hen." M. S. Buchholm. Smerteskrig, et. S. frembragt v. Smerte. smertestillende, adj. v. som lindrer, betager S. Smertesyn, et. smerteligt, bedrøvende Syn. Rahbek. (Digte. 1802. II. 67.) = smertelig, adj. 1. som er forbunden m. Smerte, er liig S. En s. Sygdom, Fornemmelse. 2. som volder, frembringer S. Et smerteligt Tab. En s. (krænkende) Tilsidesættelse. — Deraf: Smertelighed, en. ud. pl.

Smerte, v. n. 1. (har.) volde Smerte (i begge Bemærkelser.) Foden, Saaret smerter endnu. Det smerter mig, at see hende lide. Hendes Ligegyldighed smerter mig mest.

Smide, v. a. smed; smidt. [A. S. smitan. N. S. smiden. Sv. smita.] at kaste, slænge. Han smed Bogen p. Bordet. At smide noget ud af Vinduet. (Kun i d. Tale og lavere Stiil. Den af Moth anførte Bemærkelse: at blødgiøre, linde (N. S. smiden) kiender Skriftsproget ikke.)

Smidig, adj. [Sv. og N. S. smidig.] 1. som let lader sig bøie, hamre, udstrække. (egentl. vel om Metaller, der let lade sig smede. I. smida.) Smidigt Jern. Et smidigt Metal. 2. som m. Lethed kan bøie, vende ell. dreie sig. "Han m. sin smidige

Fod sprang let over Trinnet v. Derren." Meislings Theokrit. At være s. i Kroppen. Saa smidig som en Aal. — Smidighed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være smidig. Bevægelse, Øvelse giver Legemet Smidighed.

Smidske, v. n. 1. [af smigre. Sv. smeka.] søge at vinde v. gode Ord ell. venlige Miner, slesske og smigre for. Hun smidsker f. ham. At smidske ad een ɔ: giøre venlige Miner ad een.

Smig ell. Smige, en. et tydsk Ord, (Schmiege) som br. i Bygningskonsten og af Haandværksfolk, f. at betegne en skiæv (stump ell. spids) Vinkel. — Deraf: Smigfag, et. s. Skraafag. Smigstok, en. En Maalestok, forsynet m. en bevægelig Tunge, hvorved Smigen ell. den skiæve Vinkel kan angives.

Smiger, en, ud. pl. [J. Smiadr.] 1. d. s. s. Smigreri. 2. det, som siges f. at smigre. En fiin, grov S. "At give een Smiger for Smørmad." (Moth.) "Smiger er (ofte) en udartet Høflighed; Grunden t. Hykleri maa søges i en fordærvet Tænkemaade." (Sporon.) = Smigerrøst, en. d. s. s. Smigerstemme. "Hans Aand — lod sig af Hovmods Smigerrøst bedøve." Thaarup. Smigersang, en. smigrende Sang ell. Digt. "Ukiendt er Smigersang og Smædeskrift m. Navn og Sprog af dine Slaver." S. Blicher. (Sneeklokken. 149.) Smigerstemme, en. smigrende Tale ell. Udtryk. "Hiin sledske Smigerstemme, som v. kildrende Bifald fordærver Tænkemaaden." Synesius v. Bloch. Smigervise, en. Sang ell. Vise, der indeholder Smiger, gaaer ud p. at smigre. "Smigervisen kan han ikke synge." Grundtvig.

Smigre, v. n. og a. 1. har. [Sv. smeka. N. S. og H. s m e g e n. i gl. Tydsk s m e i c h e n. J. smeikr, glat, slibrig.] 1. egentl. d. s. s. smidske; blandiri (Moth.) og da m. præp. for. Hun veed godt at smigre for den Gamle. fig. og recipr. giøre sig behagelige Forestillinger. (efter det T.) Han smigrer sig m. det Haab, at Rygtet har overdrevet Skaden. Jeg smigrer mig med, at have udrettet det efter Deres Ønske. Ogsaa act. At smigre een m. et ugrundet Haab. 2. tillægge een, m. sit Vidende, ufortient ell. overdreven Roes, f. at behage, vinde Yndest, ell. giøre sig Fordeel. At s. for een. Ogsaa act. Han forstaaer godt at smigre de Stores Forfængelighed. — Smigre br. sædvanl. i mindre alvorlig Betydn. end hykle, og gaaer mindre ud p. en fordærvet Tænkemaade ell. Falskhed i Charakteren, end det sidste. Man smigrer som oftest f. at behage; man hykler f. at bedrage. En Smigrer tillægger andre Fuldkommenheder, som de ei besidde; en Hykler søger som oftest at vise sig selv fuldkomnere, end han er. = Smigren, en. Gierningen at smigre. — Smigrer, en. pl. -e. den, som smigrer en Anden, som bruger Smiger, er hengiven t. at smigre. (jvf. Hykler.) "Smigreren og Hykleren sige begge Andet, end de mene; hiin søger fornemmelig at behage; denne bedrager under Ærligheds Maske af egennyttige Hensigter." Sporon. Smigreri, et. pl. -er. 1. d. s. s. Smigren. 2. det, som siges f. at smigre een. "Fruentimre høre oftest Smigrerier, og det værste er, de ville i Almindelighed gierne høre dem." Sporon.

Smiil, et. pl. d. s. det, at smile. Han sagde det m. et Smiil, et halvt undertrykt Smiil.

Smile, v. n. 1. og smiilte, smiilt. [gl. T. s m i e l e n. Sv. smila.] trække Munden t. Latter, uden at aabne den ell. lee høit; smaalee. "Hun smiler ikke let; man veed hun aldrig leer." Holb. P. P. At s. venligt t. een. At smile af Spot. "Du smile kan ad Nattens Skræk og Drømmens Trudselbilled." Øhlenschl. — fig. om det, som f. Øiet er lyst, venligt, yndefuldt. Solen smiler giennem Skyerne. Uskyldighed smiler af hendes Aasyn. "Slottet, omringet af smilende Viinbierge." Bagg. — Smilebaand, et. i den fig. Talem. at trække p. Smilebaandet ɔ: begynde at smile. smilefærdig, adj. beredt t. at smile, nær v. at smile. "Hvert Ansigt, i hvorhen jeg seer, sig smilefærdigt mod mig teer." Carstens. — Smilehul, et. pl. -ler. en liden Fordybning (Døl) i Kinden, der viser sig naar man smiler.

Sminke, en. (pl. -r. sielden.) en (især rød) Farve, hvormed Ansigtet ell. andre Legemsdele bestryges, i den Hensigt at forskionne Hudens Udseende. (T. S c h m i n k e.) fig. at sætte Sminke paa noget, besmykke. "Vel søgte han at sætte Sminke paa ethvert Foretagende." Wandal. "Om jeg m. søgte Ords Sminke vilde stræbe at forskionne hans Bedrifter." Jacobi. — "At Venner ligefrem, uden Sminke og Omsvøb, kunne sige hinanden hvad de tænke." Rahb. — Sminkedaase, en. D. til at giemme Sminke i.

Sminke, v. a. 1. farve m. Sminke. Hun er sminket. At s. sig. — figurl. (sielden) give et falsk udvortes Syn ell. Anstrøg. "Hvis du troer, at Gud — finder Behag i sminket Dyrkelse." Bagg. N. Klim. 202. (jvf. u. s. Sminke og usminket.) = Sminkeflor, et. Et Slags meget fiint Flor, hvormed Sminken bredes p. Huden. (Moth.) Sminkerod, en. Navn p. en Plante. Convallaria polygonatum. Sminkevand, et. farvende Vædske t. at sminke sig med, i St. f. med tør Sminke. (Falster. Utidig Rangs.)

Smitte, en. pl. -r. 1. egentl. Plet af Ureenlighed ell. Farve (macula); men forekommer sielden i denne Bemærk. 2.

Sygdoms Meddelelse og Forplantning v. Berøring, Uddunstning ell. et eget Stof, som Luften modtager og forplanter; ligel. om en vis Art af sligt smittende Sygdomsstof. Der hersker en farlig S. i denne Egn. Nogle troe at Pesten ikke forplantes ved S. Pestsmitte, Koppesmitte, den veneriske Smitte. — smittefri, adj som er uden S. — Smittegift, en. den egne, v. Sandserne ikke fornemmelige Materie, som antages, giennem Luften, v. Berøring, Aandedrag, Indsugning &c. at forplante en Smittesot; Smittestof. — Smittesot ell. Smitsot, en. Syge, som forplantes, udbredes v. Smitte. Smittesyge, en. d. s. s. Smitsot. (Moth.)

Smitte, v. a. og n. 1. (har.) [A. S. smitan, besmitan. Sv. smitta.] 1. act. sætte Plet paa, giøre ureen. (jvf. besmitte.) Den Kiedel smitter ikke den Gryde. (Talem. om To, som ere lige slette ell. onde.) fig. for: besmitte. "Du smittet har din Ære." Øhlenschl. 2. act. bibringe v. Smitte (2) befænge. Han har smittet hende m. Børnekopper. Hun er bleven smittet af ham. Denne Sygdom smitter ikke. 3. neutr. sætte Plet v. Berøring, plette, farve. Vaer dig f. den malede Dør, den smitter. Dette Tøi, denne Farve smitter ell. smitter af.

Smitsom, adj. [Sv. smittosam.] smittende, som forplantes v. Smitte. En smitsom Syge. — Smitsomhed, en. den Egenskab at smitte.

Smuds, en og et. ud. pl. [T. Schmutz.] Skarn, Ureenlighed, Snavs. — smudse, v. a. giøre skiden, ureenlig; tilslye, tilsøle. — smudsig, adj. som har Smuds paa ell. ved sig; ureenlig, skiden. Moth. (et tydsk Ord, som holdes f. sømmeligere end det tilsvarende danske.) Smudsighed, en. ud. pl.

Smug, et Subst. der kun br. som adv. i Smug, hemmeligen, lønligen. At drikke, at handle i Smug. "Kun nogle raske Skytter i Smug han følge lod." Øhlenschl. (beslægtet m. det isl. Smiugr, Sv. Smuga, en Gang, et Sted, hvor man maa krybe ind. jvf. Smoge.) — Heraf: Smughandel, en. H. som drives hemmeligen, p. ulovlig Maade, m. forbudne ell. indsmuglede Vare. — Smughandler, en. den, som driver Smughandel. (T. Schleichhändler.)

Smugle, v. a. 1. [J. smegia.] egentl. bringe ind i Smug, p. en hemmelig Maade; men br. kun om saaledes at bringe Varer ind, hvoraf Told ei er betalt. At s. Varer ind: indsmuglet Gods. [E. to smuggle. Moth har ikke dette Ord, men derimod v. a. og rec. smuge, smog, smoget, giøre noget hemmeligt.] Deraf: Smuglen, en. ud. pl. — Smugler, en. pl. -e. den, som smugler Varer ind. Smuglerskib, et. S. hvorpaa Varer indsmugles. — Smugleri, et. pl. -er. jævnlig Smuglen.

Smuk, adj. pl. smukke. [N. S. smuk. gl. Sv. smöck. E. smug, net, peen, især om Pynt, Paaklædning. jvf. det T. Schmuck, og vort smykke.] d. s. s. skiøn; men er et oprindelig dansk Ord, og br. derfor langt almindeligere i Talesproget, hvor skiøn næsten aldrig høres i sin egentlige Betydning (ell. om den høiere Skiønhed;) men derimod ofte deilig. "Man siger: det smukke Kiøn, ikke det skiønne Kiøn; men man taler om de skiønne Konster, ikke om de smukke, fordi Skiønhedens Ideal er deres Maal." P. E. Müller. — Om den v. Brugen, især i Skriftsproget, indførte Forskiel imellem smuk og skiøn, s. det sidste Ord. — Smukke Ting: At sige een mange smukke Ting o: Artigheder. — smuk br. ofte ironisk t. Daddel. Der har du ført dig smukt op! Han er en smuk Person. — Subst. Smukhed, er sieldent, og mindre brugeligt, end Skiønhed. (jvf. deilig.)

Smul, et. ud. pl. de mindste Dele af en Ting, Støv, Gran. At falde hen i Smul.

Smule, en. pl. -r. [Sv. Smola, Smula.] et ganske lidet Stykke, en meget liden Deel. Brødsmuler. At sanke Smulerne op. En Smule o: meget lidt, en Kiende. Giv ham en Smule Kiød t. Brødet. Der er endnu en Smule tilbage.

Smule, v. a. 1. giøre t. Smuler, bryde i Smuler. At smule Brødet i Melken.

Smuldre ell. Smulre, v. n. 1. (er.) blive t. Smuler, falde hen i Smuler. "Selv Runernes Granit fortæres og det stolte Marmor smuldrer." Foersom.

Smut, n. s. At kaste Smut, en Børneleg, bestaaende i at kaste smaa og flade Stene hen ad Vandets Overflade. (At slaae Sinker. Moth.) — Smutsteen, en. Steen, som bruges t. denne Leg. (Colding.)

Smuthul, et. pl. -ler. lønligt Sted; Sted, hvor man kan skiule sig. "Jeg saae mig om efter et Smuthul, hvor jeg kunde tye hen." Bagg. N. Klim.

Smutte, en. pl. -r. [af Smug.] en forborgen Indgang, Lønvei, Moth. (s. Smoge.)

Smutte, v. n. 1. (er.) komme hastigen og ubemærkt bort, liste sig hastig bort. Musen smuttede ind i Hullet. Hvor er den smuttet hen? "Han smutted giennem Busken; hun fulgte ham saa snart." Øhlenschl. Dyret smuttede bort imellem Hænderne. "Det smutter ud, det smutter ind, igiennem Vinduer og Dørre." Baggesen.

Smykke, et. pl. -r. [Sv. Smycka. af smuk.] det, som tiener Mennesket t. udvortes Prydelse; især hvad der tillige er kostbart. Et S. af Guld besat m. Ædelstene. Et Perlesmykke, Brystsmykke. "Kun Dyd, men aldrig Glimmer er det Smykke, der pryder Qvindens Grav." F. Guldb. — "Et Smykke er en kostbar ell. glimrende Pry-

delse." P. E. Müller. "Smykke er altid noget andet og mere end end Pynt; man tænker v. hiint altid p. Kostbarhed, p. ædle Stenes ell. Metallers Glands." Nord. Tidsskr. III. 74. = Smykkedaase, en. Daase, hvori et S. giemmes. Smykkeklæde, et. kosteligt Klæde t. udvortes Prydelse. (Kingo.) Smykkeskriin, et. Skriin, hvori Smykker og Kostbarheder giemmes.

Smykke, v. a. 1. forsyne m. udvortes Prydelse, pynte, pryde. [Det br. i mere udstrakt Bemærkelse, end Subst. Smykke. At smykke en Brud: er overhovedet at pynte, ifore hende Brudestads; og Bruden kan, som Müller bemærker, "være smykket baade m. Diamanter, og m. en Blomsterkrands."] "Hun prydede sit Ansigt og smykkede sit Hoved." Bib. af 1550. 2 Kong. IX. 30. "Et smykke den t. Pragt din Barm; kun her den glæde dig useet og ene!" Fr. Guldb. — figurl. forskionne. "Den smykker selv Orkenen m. uvisnelige Blomster." Mynster. "Lev, og smyk dit Norden fremdeles m. din Heltekraft." Ohlenschl. En Kone, smykket m. alle qvindelige Dyder. — Smykken, en. ud. pl. Gierningen at smykke. = Smykkekonst, en. Indsigt, Færdighed i at smykke, pryde; Pyntekonst. (Bording.) Smykkepige, en. P. som forstaaer at smykke ell. pynte. Brudens Smykkepiger. (Moth.) Smykketoi, et. det, hvormed man smykker sig. (Moth.)

Smæde, v. a. 1. [Sv. smäda. T. schmähen.] krænke, fornærme v. Ord. Moth. Ordet er nu ikke brugeligt; ligesom ogsaa Smædeskrift, Pasquil, Skandskrift, (Moth), nu sielden forekommer. "Ukiendt er Smigersang og Smædeskrift." S. Blicher. (jvf. forsmædelig, Forsmædelse.)

Smægte, v. n. s. vansmægte. (Ved en Germanisme br. det af enkelte Nyere, og i det kiobenhavnske Hverdagssprog, for det tydske schmachten. "Mangen paastaaer at sukke, at smægte, at lide for mig." Rahb. D. T. X. 781.)

Smæk, et. pl. d. s. en vis hastig forbigaaende Lyd, som af et Slag o. d. Et S. med Munden, m. en Pidsk. 2. et Slag. At give een et Smæk. Drengen fik Smæk, Hug.

Smækfed, adj. meget fed, vel lasket.

Smække, v. n. og a. 1. (har.) 1. give, frembringe en Lyd, som et Smæk. At s. med Munden, m. en Pidsk. 2. slaae. At smække efter een m. en Pidsk. At s. een over Fingrene. At smække en Dør i, slaae den i Laas. — Deraf: Smækken, en. ud. pl.

Smække, en. pl.-r. 1. et Redskab t. at smække ell. slaae med. s. Fluesmække. 2. et Klæde, som Qvindfolk fæste for Brystet, eller som gives Born om Halsen. (s. Hagesmække.) Hun har et Fortklæde m. Smække paa.

Smækker, adj. s. smekker.

Smæld, et. pl. d. s. et stærkere Smæk; især om Lyden af en Svobe.

Smælde, v. n. 1. (har.) [Sv. smälla.] frembringe Smæld. At smælde med en Pidsk. — fig. bruge Ugvemsord; i den Talemaade: at skielde og smælde p. een. — "Hillemen, hvor vil hun smælde!" Storm. (Fabl. og Fort. 12.) Skielden og Smælden.

Smærer, n. s. pl. en almindelig Plante og god Foderurt; hvid Klover, hvide Smærer. Trifolium repens.

Smøg, en. ud. pl. en tyk Røg. (Moth.) "Ingen Ild, som jo haver nogen Smøg." P. Syvs Ordspr. I. 166.

Smøge, v. a. 1. og 2. [af Smøg. T. schmauchen.] at røge. At smøge Tobak.

Smøge, en. pl. -r. [udt. Smøie. Isl. Smuga.] en snever Giennemgang. (i Almuesproget.) "Smaa Huller, Smøger og Udveie, at snoe sig i." P. Syvs Ordspr. I. 418.

Smøge, v. a. 1. og 2. [I. smeigia. Jvf. Smog, Aabning, Hul, i Ihres Glossar.] bringe noget, der sidder trangt, af m. Lempe, og v. at drage noget ud af en Aabning i Tingen. At smøge sine Strømper af (v. at vende dem.). Hesten smøger af sig, naar den skiller sig v. Hovedstolen og Bidselet. (mindre brugeligt er: at smøge sine Støvler, Klæder paa. Moth.)

Smøle, v. n. 1. rode omkring. (Moth.) fig. være seen i en Gierning. (dagl. T.)

Smør, et. ud. pl. [Isl. Smiör.] den fede, olieagtige Deel af Melken, som skilles fra Floden v. Kierning. At kierne S. Vi kiernede, men kunde ikke faae Smør. At stikke S. op p. en Tallerken. At søge Smør o: prøve en Tønde Smør m. en Søger. (Moth.) = smøragtig, adj. som ligner Smør. "I nogle Egne — faaer Melken en større Mængde smøragtige Dele, end ostagtige." Olufsen. Smørblomst, en. Navn p. en Plante. Ranunculus acris. Smørbrikke, en. Træbrikke, hvorpaa Smør fremsættes. (Moth.) Smørbotte, en. B. hvori Smør føres ell. giemmes. Smørdei, en. en fed Dei af Meel og Smør, hvoraf laves flere Slags Kager. Moth. s. Bladdei. (T. Butterteig.) smørdrøi, adj. som giver meget Smør. s. Melk. (Moth.) Smørdyppelse, en. D. lavet af Smør, ell. hvori kommes meget S. Smørfierding, en. et Træ ell. Kar af Staver, som holder Fierdedelen af en Tønde S. Smørgrød, en. G. som koges af Meel og S. Smørkage, en. K. af Smørdei. (Moth.) Smørkande, en. et lidet Kar m. Laag paa, hvori Smør føres ell. fremsættes p. Bordet. Smørkringle, en. K. af en Dei, æltet m. Smør. Smørkrukke, en. Leerkrukke, hvori S. giemmes. Smørkræmmer, en. den som handler med S.

(Moth.) Smorotting, en. et Træ, som indeholder Halvdelen af en Fierding S. Smørpande, en. P. hvori noget kan steges ell. bages i S. (D. H. O.) Smørskaal, en. Skaal, hvori Smør giemmes ell. fremsættes. (Moth.) Smørskee, en. Træskee t. at stikke S. med. Smørskiver, pl. en Ret af Brødskiver, bagte i S. (Moth.) Smørskyld, en. Landgilde, bestaaende i Smør ell. sammes Værdi i Penge. Smørstikker, en. et Redskab af Træ t. at stikke Smør af en Tønde. Smørsøger, en. et Slags Bor, hvormed Smør i en Tønde prøves. Smørtiende, en. T. som ydes af Smør. Smørtønde, en. T. som bruges ell. er bestemt t. at giemme Smør i. Han havde en Tønde Smør og en tom Smørtønde p. Vognen. Smøræske, en. Æske ell. Daase t. at føre Smør i.

Smøre, v. a. smurte, smuurt. [Isl. smyria. A. S. smeran.] 1. udbrede noget fedt, eller noget, som er imellem fast og flydende, p. en fast Overflade. At smøre Smør p. Brødet. At s. Støvlerne m. Flesk, Laasen m. Olie. At smøre en Vogn. 2. fig. i dagl. Tale: a.) bestikke m. Gaver. b.) banke, prygle. "Han derpaa hendes Ryg begyndte brav at smøre." Holb. P. P. c.) At s. noget sammen, ɔ: skrive, hastigt og slet. 4. At smøre een om Munden m. noget ɔ: indbilde een noget, besnakke, faae een v. Snak ell. ved en Ubetydelighed t. at glemme Savn ell. Tab af det vigtigere. "Thi han er taabelig, om Munden let at smøre." Holb. P. Paars. = Smørelse, en. n. s. noget, hvormed man smører en Ting. Vognsmørelse. — Smøren, en. Gierningen at smøre. — Smører, en. pl. -e. fig. en slet Forfatter. "Roes af en og anden Døgnets Smører." Baggesen.

Smørrebrød, et. pl. d. s. [udledes sædvanl. af Smør. Hos Moth: Smørebrød.] et Stykke Brød, p. hvis ene Side Smør er bredet ell. smuurt. — fig. det er kun et S. (en meget let Sag) f. ham. "Nu er det Smørrebrød Pisistratus at være." Bagg.

Snabel, en. pl. Snabler. (Sv. Snabel.) et tydsk Ord, der undertiden bruges f. en lang, fremragende Deel af et Legeme. f. E. Elefantens Snabel. Skoe m. en meget lang Spids kaldtes tilforn Snabelskoe.

Snadre, v. n. 1. (har.) [T. s ch n a t t e r n.] bruges om Gæssenes, og især om Ændernes Lyd, naar de hastig røre Næbbet i Vand for at æde deri. At snadre som en And: om den, der snakker meget hurtigt og utydeligt. — Deraf: Snadren, ell. Snadder, en.

Snage, v. n. 1. rage og lede omkring i noget; snuse omkring. At snage efter noget. [Isl. snáfa, snuse; it. luske omkring et Sted.] At snage i Gryder og Potter. (Moth har ogsaa Subst. en Snag ɔ: en Snyltegiæst, og Talemaaden: at være p. Snag efter noget ɔ: giøre sig Flid f. at udforske.)

Snagen, adj. som har Tilbøielighed t. at snage, og t. at stiæle Fødevarer. (sielden.) (Katten) "som noksom kiendtes for at være snagen." Vessel.

Snak, en. ud. pl. [N. S. S n a k k. Aanten-S n a k k, Ande-Snadder.] daarlig, taabelig, ugrundet ell. opdigtet Tale. Jeg gider ikke høre p. hans Snak. En dum, taabelig S. Det var Alt Snak (ɔ: Digt, Løgn) han kom med. "Der stundom siger sandt, men oftest fører Snak, og fylder By m. Løgn." Holb. P. Paars. At spise een af m. Snak, give een Snak for Penge.

Snakke, v. n. 1. har. [N. S. s n a k k e n.] tale; men kun om den daglige, uden nøiere Eftertanke fremførte Tale. At s. med een om noget. De snakkede sammen en heel Time. "Man kan snakke høit og sagte; men at snakke bestemt, vilde indeholde en Modsigelse." Müller. — En Stær, Papegøie, som kan snakke. — At snakke een noget fra ɔ: faae ham v. Snak t. at give det bort; modsat: at s. een noget paa. — At snakke een fra noget ɔ: faae ham overalt t. at lade det være. — At s. een noget for ɔ: indbilde. At s. een efter Munden. At s. over sig ɔ: tale forvirret. = Snakkebroder, en. den som er snaksom, som godt kan snakke. snakkesalig, adj. snakkesyg, meget snaksom. "For ret at bruge snakkesalig Mund." Tode. snakkesyg, adj. som vil snakke uophørlig, har en overdreven Lyst t. at snakke. (Rahbek.) Snakkesyge, en. overdreven Lyst t. at snakke. "Saadan Dom curere hans Snakkesyge ikke kan; men heller den formere." Holb. Snakketøi, et. fig. i Udtryk som: at have godt S. ɔ: kunne godt tale for sig. (d. Tale.) "Saa længe maatte de uafbrudt Sladder høre, t. selv de øvede lærvilligt Snakketøi." Tode. — snaksom, adj. som gierne vil tale meget. Deraf: Snaksomhed, en. ud. pl.

Snaphane, en. pl. -r. 1. egentlig: en Fiederlaas p. en Bøsse (s. Hane, 4.) 2. tilforn: en Partigænger, Fribytter i Krig; en Røver. (Moth.)

Snappe, v. a. 1. [Sv. snappa; snabb, hastig.] tage noget hastig bort. Han snappede Bogen fra mig. At s. noget ud af Haanden p. een. Vi snappede ham op underveis. (s. opsnappe.) At snappe efter noget ɔ: ville gribe det hastigt (uden altid at faae det.) "En smilende Hofmand snappede efter en Rose — men greb i dets Sted en Nælde." Rahb. Hunden snappede efter hans Been (vilde bide.) fig. stiæle, smaastiæle. (Moth.)

Snapsting, et. [af uvis Oprindelse.] kaldes en bestemt Tid ell. Termin om Sommeren t. Penges Udbetalinger i Viborg.

Snar, adj. [Isl. snar.] hastig, hurtig. Vær snar! ɔ: skynd dig. En snar Vind, en snar Beslutning. "Paa snare Vinger nu han førte Kongens Bøn." C. Friman. "Dømmer ikke m. snar, med letsindig Dom." Mynster. (br. ikke meget, uden i høiere Stiil.) = snarfodet, adj. hastig t. Fods, letfodet. — Snarhed, en. ud. pl. Hastighed. "Med hvilken Snarhed ere disse Dage henfløine." Baggesen. — snarlig, snarligen, adv. hastigen, snart. — snarmælet, adj. hastig t. at tale ell. svare, som ei fattes Svar. snarraadig, adj. som let og hastig finder p. Raad. (P. Claussen.) "Han var snarraadig uden Overilelse." Vogelius. "Billig beundre vi den snarraadige Anfører, som seer det beqvemme Dieblik og bruger det." Kampmann. snarseilende, adj. v. hurtig seilende, letseilende. (Moth.) snartalende, adj. v. hurtig i sin Tale. Deraf: Snartalenhed, en. (n. O.) Baggesen. (Labyr. II. 122.) = snart, adj. 1. hastigen, uopholdelig, inden kort Tid. Kom snart igien. "Snart eller seent gaaer han sin Vei alene." Mynster. (jvf. hastig.) Man kan giøre en Ting hastig nok, og dog ikke snart nok. "Hastig har nærmest Hensyn t. Hurtigheden, hvormed der handles; snart t. Tidens Korthed, i hvilken der handles." Sporon. 2. næsten, omtrent. Det er snart bedre at vi gaae. Den ene er snart lige saa god som den anden.

Snare, en. pl.-r. [Isl. Snara.] en Indretning af Reb ell. Snore, med en løbende Knude, hvori Fugle ell. andre Dyr kunne fanges derved, at de trække Knuden sammen; en Hilde. At sætte Snarer f. Fugle. — fig. List, Underfundighed, hvorved een besnæres. At lægge Snarer f. een. Uagtet al hans Klogskab, faldt han dog i Snaren (lod sig besnilde, narre, besnære, forlokke t. noget.) s. snære, besnære. = Snaregarn, et. Garn, hvori Dyr fanges ligesom i en Snare. — fig. "En daarlig Ærelyst blev mig t. Snaregarn." Merope v. Schierman. — Snarerype, en. pl.-r. Ryper, som fanges i Snarer p. Sneen.

Snaske, v. n. og a. 1. spise m. en vis ubehagelig Lyd, (jvf. snadre) og tillige m. Begierlighed, f. E. Slikkerier. (Sv. snaska.) At snaske som en And i et Gadekær. (Moth.) At snaske i sig Alt hvad man kan faae. (lav Talebrug.)

Snavs, et. ud. pl. [af ubestemt Herkomst. Hos Moth: Snaus. Sv. Snusk.] 1. det, som er ureenligt, skident; Skarn, Ureenlighed. 2. fig. det, som intet duer, som er slet, ringe. (d. Tale.)

Snavse, v. a. 1. giøre ureen, flye ilde til. — snavset, adj. v. ureen, skiden.

Sned, et. ud. pl. List, Rænke. (forældet. I d. Tale: at see sit Snid ell. Sned t. noget ɔ: være snild t. at see sin Leilighed.)

Snedig, adj. [Holl. sneedig. I. snidugr.] som forstaaer at finde paa og at bruge List ("især f. at udvikle sig af Farer og vanskelige Tilfælde." Sporon.) — Af de eenstydige Ord, der tilkiendegive en Brug af Forstanden t. at føre andre bag Lyset t. sin egen Fordeel, bruges a. nogle i tvetydig b. andre blot i ond Bemærkelse. Efter Udtrykkets stigende Grad ell. Styrke, ere de: a.) fiin, forslagen, listig. b.) snedig, underfundig, rænkefuld, svigfuld, trædsk. = Snedighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være snedig. "Snedighed er en i farlige Omstændigheder virksom Listighed." Sporon.

Snedker, en. pl.-e. [N. S. Snitjer. I. og Sv. Snickare.] en Haandværksmand, som giør Bohave og andet finere Arbeide i Træ. (jvf. Tømmermand.) = Deraf: Snedkerarbeide, et. pl.-r. det, som forfærdiges af en S. Snedkerdreng, en. Snedkerhaandværk, et. Snedkerkone, en. En Snedkers Hustru. Snedkerkro, en. (s. Kro, 2.) Snedkerlaug, et. Snedkerliim, en. den L. som Snedkere bruge. Snedkermester, en. Snedkersvend, en. Snedkerværktøi, et. o. fl. — Heraf: snedkre, v. n. 1. (har.) at giøre Snedkerarbeide.

Snee, en. ud. pl. [Isl. Snær, Sniár, Snjór. Sv. Snö. A. S. Snav.] Vanddampe ell. Dunster i Luften, som v. en vis Kuldegrad fryse og falde ned i krystalliske Former. = Sneebierg, et. B. hvis Top altid er bedækket m. Snee. sneeblind, adj. som har taget Skade p. Synet v. at see p. Sneen. (Moth.) Sneeblomst, en. B. som voxer om Foraaret under Sneen. Sneebold, en. Snee, sammentrykket i Hænderne t. en Klump ell. Bold. "Ret som en Sneebold der — jo meer den væltes frem, jo meer den Kræfter faaer." Holb. P. P. Sneeboller ell. Sneebolde, pl. et Navn, der gives en Buskvæxt, m. hvide Blomster, som dyrkes i Haverne. (s. Skovhyld.) Sneebrud, et. den Forandring, naar den frosne S. paa Jordens Overflade v. Tøveir begynder at blive løs. (Ambergs Ordb.) s. Tøbrud. Sneebryn, en. Rand ell. Udkant af en Sneemasse, ell. det yderste af en sneedækt Brink. "Kaade Reen, som p. Sneebrynen dandser." Storm. Sneedække, et. D. af Snee p. Jordens Overflade. sneedækt, adj. v. skiult med S. Sneedrive, en. En stor sammenblæst Sneedynge. Sneefield, et. d. s. s. Sneebierg. "Nords udyrkede Sneefield." Baggesen. Sneeflage, en. pl.-r. Snee, der falder i tykke Flager. (Foersom. Digte. II. 73.) Sneeflokker, pl. mindre, finere Sneeflager. (s. Flokke.) Sneefog, et. den Naturbegivenhed, at Sneen falder ned m. Blæst ell. Storm. Sneefugl, en. Fugle, der flokke sig om Vinteren mod Sneeveir. (Moth.) Sneeføre, et. den Beskaffenhed v. Jorden,

at den er bedækket m. frossen Snee; Slæ-defore. Sneegarn, et. G. til at fange Fugle p. Sneen. Sneeglands, en. Sneens Glands, naar den belyses af Solen ell. Maanen. "Imod hvis Sneeglands Alabast er sort." Bagg. Sneehob, en. En Dynge Snee, Sneedynge. sneehvid, adj. skinnende hvid som Snee. sneeklar, adj. skinnende klar, som S. (Hertz.) Sneeklokke, en. En af de tidligst blomstrende Planter, som ogsaa dyrkes i Haver (Sommergiæk, Giækurt, Blidelslilie.) Galanthus nivalis. sneeklædt, adj. v. bedækket m. Snee. Sneeklædte Bierge. "Sneeklædte Vinter selv er ham en brugbar Tid." Storm. Sneelag, et. udbredt Lag af falden Snee p. Jorden. "Løse Sneelag smelte, og væde Egnen." Foersom. Sneeluft, en. En m. Snee ell. Sneeskyer opfyldt L. Sneemand, en. En Figur, liig et Menneske, dannet af S. Sneemark, en. En m. Snee bedækket Mark. "Solen har neppe — over Sneemarkens Teppe sine Straaler spredt." J. L. Heib. Sneemos, en. En Ret af Flode, Æg og Sukker, der pidskes t. Skum. "Som svampig Sneemoos, naar man den i Munden faaer, til intet bliver." Holberg. Sneeregn, en. s. Slud. Sneerype, en. s. Rype, Snarerype. Sneesko, en. Skoe, indrettede t. med større Lethed at gaae i Sneen. (forskiellige fra Skier. s. dette O.) Sneeskorpe, en. Et Lag Snee p. Jordens Overflade ell. paa iislagte Vande. Sneeskred, et. Sneens Nedfald i en samlet Mængde fra et høiere Sted t. et lavere. Sneesky, en. En Sky, der giver Snee. Sneesokke, en. pl.-r. Et Slags Sokker t. at drage uden p. Fodtøiet, f. at kunne lettere gaae p. Snee og Iis. Sneespurv, en. En Fugl af Spurvens Størrelse, som lever i de nordlige Polarlande; men undertiden viser sig hos os, ell. i sydligere Lande. Emberiza nivalis. Sneetæppe, et. fig. et Sneelag, udbredt over Jorden. Sneevand, et. V. af smeltet Snee. Sneeveir, et. det Veirlig, naar der falder Snee.

Snee, v. impers. 1. (har.) om Sneens Nedfald af Luften. Det sneer stærkt. Det har sneet i Nat. Det har ophørt at snee.

Snees, en. pl. Snese. et Antal af 20. "Fem Snese Aar bar Gubbens Isse." Thaarup. — sneseviis, adv. i Antal af en ell. flere Snese. At sælge Æbler sneseviis.

Snegl, en. pl.-e. [A. S. Snegl. Isl. Snigill.] et Navn, som især tillægges to Slags Dyr: a.) Bløddyr, som opholde sig i enkelte Skaller ell. Sneglehuse; og særdeles den hos os almindeligste Classe af disse: Landsneglen, Havesneglen. Helix. b.) Jordsneglene uden Huus. Limax. = Adjectivisk br. Ordet i adskill. Sammensætninger f. at betegne en rundsnoet ell. Spiralform, liig en Skrue ell. Toppen af Sneglehuse. f. E. Sneglebakke, en. B. hvorom en snoet og skraa Gang, m. aftagende Giennemsnit, gaaer op t. Toppen. (Ambergs Ordb.) Sneglebor, et. et nu sielden brugt Redskab, som tilforn anvendtes især af Bødkere ell. Fadbindere. (T. Schneckenbohrer.) snegledannet, adj. v. dannet som et Sneglehuus, ell. i Spiralform. snegledreiet, adj. v. dreiet ell. snoet, som Linierne p. et Sneglehuus; spiral. Sneglefieder, en. En sammensnoet elastisk Staalfieder; Spiralfieder. Sneglegang, en. 1. en Snegls Bevægelse. fig. en meget langsom Gang. "Indretninger, som sigte t. at lette og forkorte Processens Sneglegang." Birkner. "De raae Producter — slæbe sig frem i en seendrægtig Sneglegang, hvori hvert Skridt er dyrt." Olufsen. 2. En snegledreiet Gang, en G. som i Sneglelinie enten dreier sig om en Pille, gaaer om en Bakke, eller p. flad Jord fører t. et Midtpunkt. (jvf. Skruegang, og Sneglevei.) Sneglehorn, et. Et stort Sneglehuus, liigt et Horn, ell. et Horn m. udvendig Snegle- ell. Skruegang. Sneglehuus, et. den runde, dreiede Skal, hvori Sneglen opholder sig, og som den flytter med sig. Sneglehvælving, en. En H. som i Skruelinie vinder sig omkring en Pille. Sneglelinie, en. En krum Linie, der enten i Skruegang snoer sig om en perpendiculair Linie, ell. paa en Flade snoer sig m. aftagende Diameter ind ad til et Midtpunkt; Spirallinie. Snegleskal, en. d. s. s. Sneglehuus. Sneglestægt, en. En Slægt ell. Classe af Snegle. Sneglvtrappe, en. En T. der gaaer i Sneglelinie om en Pille; Vindeltrappe. (Baggesen.) Snegletræk, et. d. s. s. Sneglelinie. Sneglevei, en. Vei, der gaaer opad og omkring en Hoide, i en Sneglelinie. "Den Sneglevei, som er anlagt fra Midten af Bierget t. Toppen." Baggesen. sneglevunden, adj. v. vunden ell. vredet i Sneglelinie.

Snekke, en. (Tydsk.) s. Snegl.

Snekke, en. pl.-r. [J. Sneckia. A. S. Snacca, *scapha*.] et let seilende Fartøi, et Jagtskib. (et forældet, af nyere Forfattere f. E. Suhm, optaget Ord.) "Hans Snekker seiled vide om fra Havn t. Havn." Storm. "Imedens svæver Snekken fri, som Fugl om Biergets Tinde." Ohlenschl.

Sneppe, en. pl.-r. Navn p. en vild Fugleslægt. Scolopax. (s. Bekasine, Skovsneppe.) Deraf: Sneppefangst; Sneppegarn, et. Sneppejagt, o. fl.

Snerpe, v. a. 1. [beslægtet m. snære. Isl. snerpa, giore haardere, skærpe.] trække sammen, krympe sammen. At s. Munden ind, sammen. Det snerper Huden sammen. (fig. snerpet, unaturlig peen, affecteret; om Fruentimre; hvoraf ogsaa n. s. en Snerpe; i d. Tale.)

Snert, et. pl. d. s. [J. Snertr, Berø-

ring.] 1. et føleligt Slag m. en Baand, Pidsk ell. desl. men ikke m. en Kiep ell. anden haard ell. stiv Ting. 2. den yderste Snor ell. tynde Ende af en Svøbe.

Snerte, v. a. 1. at give Snert.

Snever, adj. pl. snevre. [Sv. snæswer. J. nær, knap, vanskelig. Ihre.] ikke vid ell. rummelig, trang. En snever Indgang, Sted. Snevre Klæder, Skoe. (fig. overdreven peen, snerpet; forældet.) 2. fig. indskrænket i aandelig Henseende. "Dit alt f. nærige, dit snevre Hierte." Evald. "Naar deres snevre Hierter hverken vide, hvad det er at elske, eller at troe." Mynster. = Deraf: Sneverhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være snever; Tranghed. — Snevring, en. pl.-er. et trangt Sted, f. Ex. imellem Bierge. (nyt Ord.)

Snevre, v. a. 1. giore snever, ell. snevrere end før; indskrænke. (usædvanl.) "Vintren snevrer Dagen." Arreboe.

Snibbe, en. pl.-r. Irettesættelse, Utak, Skænden. (dagl. T.) Han fik en Snibbe. (Moth.) "At give een en slem Snibbe." Rahbek. (D. Tilsk. II. 633.) = snibbe, v. a. og n. irettesætte, skænde paa. At snibbe een, s. ad een. (begge lidet brugelige.)

Snid, et. s. Sned.

Snide, v. a. 1. d. s. s. snitte. (s. Remmesnider.)

Snidser, en. (Tydsk.) 1. en liden Feil. At begaae en S. (d. Tale.) 2. en liden Ruus. (Moth.)

Snidt, et. s. Snit.

Snige, v. a. og rec. sneg, har sneget. [A. S. snican, at krybe. Ordet i denne Form mangler ellers i de beslægtede Sprog, og er det Isl. smiuga, (A. S. smugan, *serpere*) det T. schleichen.] 1. act. bringe frem, afsted, p. en sagte, uformærkt Maade. At snige sine Varer ind. Moth. 2. recipr. komme frem p. en hemmelig, uformærkt Maade; liste sig. "De krumme Veie, ad hvilke Hykleriet sneg sig frem." Mynster. At snige sig bort. Tyven sneg sig ind i Huset om Natten. "O Haab, som sniger dig i det beklemte Bryst." Evald. "Han kan undgaae mangen Tanke, hvilken kunde snige sig ind i hans Siæl." T. Rothe. (Nat. Betr. III. 28.) At snige sig p. Fienden. At snige sig til at giore noget. 3. neutr. er usædvaul. dog bruges dets partic. snigende, for: hemmelig, som færdes, rører sig, er til i Løndom. "Qvæl snigende Mismod, nedslaae trodsende Nag." Hertz. En snigende Feber. = Sninghandel, en. ud. pl. d. s. s. Smughandel. Snighandler, en. En Smugler, Smughandler. Snighavn, en. H. hvor Snighandel drives. (Ambergs Ordb.) Snigmord, et. pl. d. s. lønligt Mord, M. som udføres v. et lumsk, uforudseet Overfald; Lønmord. Snigmorder, en. den, som begaaer Snigmord. snigmyrde, v. a. 1. dræbe v. lumsk Overfald. Snigvei, en. hemmelig, skiult Vei; Lønvei.

Snild, adj. [J. sniallr.] som har et let og hurtigt Nemme, som veed at finde p. Raad, at gribe de rette Forholdsregler; ell. som bevirkes v. en saadan Evne; klog i vanskelige Tilfælde. Han var snild nok t. at forudsee og undgaae Fiendens List. Et snildt Raad, Paafund. "Heel pyntelig i Tale er han, og snild i Ord." Øhlenschl. — Snildhed, en. ud. pl. Klogskab, Fiinhed, Kløgt. "Snildhed er Evne t. at anvende List t. rette Tid og Sted." P. E. Müller. — Snilde, en. ud. pl. d. s. s. Snildhed. (Moth.) men forældet. (Isl. Snilld.) — snildeligen, snildt, adv. m. Snildhed, p. en snild Maade. — snildraadig, adj. snild, klog i at give Raad. (A. Vedel. Bording.)

Snip, en. pl.-er. En i en Spids udgaaende, langagtig Flig ell. Ende af et Stykke Tøi, et Klædningsstykke. At gaae m. Snip i Panden. (Deraf de forældede Ord: Snippehue, Snippeklud, Snippeklæde, Snippetroie. Moth.)

Snirkel, en. pl. Snirkler. [det T. Schnörkel.] en Sneglelinie. Snirkler p. Søilehoveder.

Snit, et. pl. d. s. 1. Handlingen at snitte ell. skære. At giore et dybt S. (s. Indsnit.) Han skar det over med eet Snit. 2. Fordybning, Revne, som frembringes v. at skære, Skaar. Her er et S. (Indsnit) i Træet. fig. Maaden hvorpaa noget er skaaret. Snit p. Klæder. (J. Snid.) 4. de udvendige Flader, som dannes af Bladene i en indbunden og beskaaren Bog, kaldes Bogens Snit. At forgylde en Bog p. Snittet. En Bog m. Guldsnit. — Snitbor, et. en sielden forekommende Benævnelse p. Skrueboret, hvormed Gængerne i Huulskruen (Moderskruen) dannes; ligesom den egentlige Skrue ved et Skruesnit ell. Skrueblik. Snithovl, en. et Redskab, hvormed Bogbindere beskære Bøger; ellers: Beskærehovl. — Snitløg, en. En Plante; Græsløg, Purløg. Allium Schoenoprasum. — Snitværk, et. udskaaret Arbeide. (Moth.)

Snitling, en. pl.-er. en liden afskaaret Baand ell. Plantequist.

Snitte, v. a. 1. [J. snida.] skære, afskære m. en Kniv, især om smaa, tynde Ting, ell. om det, som skæres smaaligen, i tynde Spaaner. At s. Træer ɔ: beskære Grenene. At snitte (udskære) i Træ. = Snittebønne, en. pl.-r. kaldes de Arter af Bønner (Sværdbønner, Pralbønner), som, medens Bælgen er grøn, snittes i tynde Skiver og saaledes koges ell. syltes (Phaseolus.) Snittejern, et. J. som bruges t. at snitte med. Snittekaal ell. Snitkaal, en. Hovedkaal, som skæres m. en Kniv ell. Kaalhøvl

for at syltes som Suurkaal. **Snittekniv**, en. Kniv til at beskære Træer med, Havekniv. (Moth.)

Snive, en. ud. pl. [s. det følg. Verb.] en smitsom Hestesygdom, hvormed følger et Sliimflod af Næsen. (T. der Rotz.) = **Sniveflod**, et. Sliimflod hos snivede Heste. **Snivepulver**, et. P. som indgives Hesten mod Snive. **Snivesaar**, et. Saar i Næsen hos snivede Heste. **Snivesmitte**, en. den Smitte, hvorved Sniven meddeles. **Snivestald**, en. affondret Stald, hvor snivede Heste indsættes.

Snive, v. n. 1. (har.) drage Aanden m. Lyd igiennem Næsen. (Moth.) "De sove ei Alle, som snive og snorke." P. Syvs Ordspr. I. 248. jvf. snue.

Snoe, v. a. 1. [J. snua, vende.] 1. dreie rundt, dreie omkring; bøie, vende i Bugter. At snoe sig i Bugter, s. sig som en Aal. At snoe sig fra noget ɔ: slippe fra m. List. "See kun, hvor vel han allerede veed at snoe sig i sin Bestilling." Holb. Pol. Kandest. 2. forene, bringe tæt sammen v. at dreie rundt. At snoe Traad, Lidser. At s. noget sammen. Han kan snoe en Løgn uden Teen ɔ: kan godt lyve. — Deraf: **Snoening**, en.

Snog, en. pl.–e. [J. Snókr. N. S. Snake.] et Slags Krybdyr, hvoraf endeel Arter ere giftige; Slanger; især om en vis Classe af disse. Coluber. = **Snogeham**, en. Snogens Hud, som den aarligen skifter. **Snogehul**, et. Snogerede. **Snogehvislen**, en. En Lyd, som nogle Snoge frembringe v. at aabne Munden og bevæge Tungen. **Snogepande**, en. et uegentligt Navn p. et Slags Muslinger, der i Skikkelse have nogen Liighed m. et Snogehoved. (Koris. Cypræa moneta.) **Snogerede**, en. et Sted, hvor Snoge have deres Rede. **Snogeunge**, en. En liden Snog. **Snogeyngel**, en. Samling af Snogeunger. **Snogeæg**, et. pl. d. s. Snoges Æg, som de fleste Arter udklække i Legemet.

Snor, en. pl.–e. [J. Snura. N. S. Snoor.] en af flere Traade sammensnoet ell. tvunden Stræng ell. tynd Line. En Klædesnor, Medesnor. En Silkesnor. (jvf. Skruesnor.) fig. det, som ligner en Snor, ell. er trukket p. en Snor; f. E. en Perlesnor, Koralsnor. = **snoret**, adj. besat m. Snore. — **Snorevæver**, en. den, som tvinder ell. væver Snore, Fryndser og lignende Ting; en Possementmager. — **snorlige**, adj. saa lige, som en strammet Snor, fuldkommen lige. **Snorperle**, en. pl.–r. større Perler, som kunne trækkes p. Snor. — **snorret**, adj. d. s. s. snorlige.

Snorke, v. n. 1. har. [N. S. snorken. J. snarka. knærke.] drage sit Veir i Søvne m. stærk Lyd. — Deraf: **Snorken**, en. ud. pl.

Snot, et. ud. pl. [E. og Holl. Snot.] den slimede Vædske, som afsondres v. Næsehindens (ell. Snothindens) Kiertler. = **snottet**, adj. vaad om Næsen af Snot (i lav Talebrug.)

Snu, adj. [J. snotr. A. S. snoter, viis.] d. s. s. listig, forslagen. (især om den, som godt veed at komme p. Spor efter det Skiulte, ell. efter Andres List.) Han er snu; man narrer ham ikke saa let. "Han snu tilbyder sig at hvæsse deres Segle." Baggesen. (hvor snild hellere kunde have været brugt.) "Som den Snedige kaldes forslagen, naar han er nem t. at opfinde Raad, kaldes han snu, naar han er nem t. at udfinde det Skiulte." Müller. — Deraf: **Snuhed**, en. ud. pl.

Snub, en. adv. I en Snub ɔ: meget hastigen (d. Tale.)

Snubbe, v. a. 1. At snubbe noget af, giøre det stumpet, kortere, afstumpe. — **snubbet**, adj. v. stumpet. (d. T.) Moth har ogsaa Talemaaden: at snubbe en Ting af, giøre den hastig t. Ende, det synes at høre t. det forrige Ord.

Snuble, v. n. 1. har. [Holl. snefelen. Sv. snafva.] støde i sin Gang, komme ud af Ligevægt og være nær v. at falde. "Ei haane den, som snubled, mens du stod." Rein. "Han skal ikke lade din Fod snuble." Ps. 121. 3. At snuble med Foden. (Job. 12. 5.) At s. over en Steen. En Hest som let snubler. "Den, som vakler, kan let snuble, naar et Anstød kommer til." Sporon. (Snublende Knæ. Es. 35. 3.) — Deraf: **Snublen**, en. ud. pl.

Snude, en. pl.–r. [N. S. Snut.] den langagtige, fremragende Deel af Hovedet hos visse Dyr, som indbefatter Munden og en Deel af Pandebenet. Hundens, Rævens, Ulvens Snude. (jvf. Snabel.) I den laveste Tale for: Mund, Ansigt; hvoraf: **Snudedrag**, et. Slag over Snuden.

Snue, v. n. 1. har. [N. S. snuven. J. snáfa.] 1. trække Aanden stærkt og m. Lyd giennem Næsen; ogsaa act. At snue noget op i Næsen. At s. Tobak. (Moth.) jvf. snuse. 2. fig. at sove. Han ligger og snuer hele Dagen. (d. Tale.)

Snue, en. ud. pl. [A. S. Snoll. Snosel. Sv. Snufva.] en Forkølelses-Sygdom, hvorved overflødige Vædsker samle sig i en Huulhed over Næsen, og enten der stoppes og hindre Aandedraget, eller flyde af Næsen. At have Snue. = **Snuefeber**, en. En m. stærk Snue forenet Feber; Katarhfeber.

Snur, en. i dagl. T. en halv Ruus, let Ruus (Moth. hvoraf adj. v. snurrende, let beruset.)

1. Snurre, v. n. 1. har. [N. S. snurren.] give en vis svagt brummende ujævn Lyd. Fluerne snurre, Rokken, Tenen snurrer. "Fører Heste op, som snurrende

Oldenborrer." Jer. 51. 27. (formodentl. samme Ord, som følgende, fordi en saadan Bevægelse tidt frembringer denne Lyd.) jvf. surre. — Snurren, en. ud. pl. en snurrende Lyd.

2. Snurre, v. a. 1. dreie hastig omkring. At snurre een omkring.

Snurre, en. pl.-r. Et Redskab, som giver en snurrende Lyd. (Moth.)

Snurrepiberi, et. pl.-er. et efter det T. dannet og optaget Ord, som br. (mest i pl.) for: ubetydelige Smaating. "Med vore Dukker, vore Løier, og alt det Snurrepiberi, som Smaafolk kun og Børn fornøier." Baggesen.

Snurrig, adj. [Plattydsk.] løierlig, pudseerlig, underlig. En snurrig Person. Et snurrigt Indfald. "Naar Børn sig om mig klynge ved snurrigt Eventyr." Baggesen.

Snuse, v. n. og a. 1. 1: trække Veiret m. Næsen, f. at faae Lugten af noget. Hunden snuser efter Sporet, efter Stegen. — fig. i dagl. T. at s. efter noget ɔ: fritte, søge at komme t. Kundskab om, ell. tragte efter. Heraf: Snuushane, en. den, som søger at speide, at udfritte Andre. (Holberg.) 2. act. trække noget v. Veiret op i Næsen. At snuse Tobak.

Snuus, en. ud. pl. en Forkortelse for: Snuustobak, Tobak, reven t. Støv, som man trækker op i Næsen ell. snuser. = Snuusdaase, en. D. hvori Snuustobak giemmes.

Snyde, v. a. snød, snydt. [A. S. snytan. Sv. snyta.] 1. rense Næsen f. Snot v. en stærk Udstøden af Luften. At s. sin Næse. 2. at snyde et Lys, borttage den udbrændte Tande, pudse Lyset. 3. fig. bedrage, narre een i Handel ell. Pengesager. Han lod sig snyde. At s. een i Handel, snyde een noget fra. = Snyder, en. den, som jævnligen snyder Folk, en Bedrager. — Snyderi, et. Bedrageri.

Snylte, v. n. 1. har. [J. snikia.] gaae ubuden til Bords hos Andre, nøde sig p. Folk f. at faae Mad. At gaae om og snylte. "Den snyltende Vandbi." Troiel. = snylteagtig, adj. som ligner Snylteri. Det lader snylteagtigt. Snyltegiæst, en. ubuden Giæst v. Andres Maaltid. Snyltegiæsteri, et. Snyltegiæstens Levemaade. (sieldent.) "At leve godt endog af Snyltegiæsteri." P. M. Troiel. Snylteplante, en. fig. en Vært, som drager sin Næring ikke umiddelbar af Jorden, men af andre Værter, hvorpaa den er fæstet. Snylteri, et. Handlingen, at snylte. Snylteskud, et. uegentl. for: Skud af en Snyltevært; ell. for: geilt Skud p. et Træ, Vandgreen. "Den (Kniven) skærer bort de vilde Snylteskud." Bagg. Snyltevært, en. Snylteplante.

Snære, en. s. Snare og Snøre.

Snære, v. a. 1. (af Snare.) indvikle, forvikle, hilde i ell. ved en Snare (jvf. besnære, indsnære.) At snære noget sammen ɔ: snoe, vinde det i hinanden p. en forvirrende Maade. — Snæregarn, et. Fangegarn, hvori Dyr snæres ell. hilde sig; Snare. (Kingo.)

Snærre, v. n. 1. (har.) rynke Snuden og vise Tænder, som Hunden naar den vil bide. Hunden snærrede ad ham. (Moth.) "Det Slags Hunde, som aldrig giøe rigtig, men snærre bestandigt." Rahbek.

Snøfte, v. n. 1. (har.) d. s. s. snue; men br. ikke i act. Bemærk. At s. med Næsen. Hunden, Hiorten snøfter. "Han snøfted m. sin Næse, han stilled sig for Vind." (om Hiorten.) Ohlenschl.

Snøre, en. pl. -r. [s. Snor.] en tynd Snor, et Baand, en Lidse t. at snøre med.

Snøre, v. a. 1. [af Snor.] drage noget tæt sammen v. Hielp af en Snor. At s. sin Kiole. At s. en Pakke. At snøre noget sammen. At s. sig ɔ: drage Snørlivet sammen om Kroppen. = a.) Snørebaand, et. et Baand ell. Bændel t. at snøre m. Snøregarn, et. Garn ell. Net, som er indrettet t. at drages sammen i Enden. Snørehue, en. En Qvindehue, som snøres sammen bag til. (Moth.) Snørehul, et. udsyede Huller i et Snørliv ell. andet Klædemon, hvorigiennem Snørebaandet stikkes, naar man vil snøre det sammen. Snørekiæde, ell. Snørelænke, en. tynd Sølvlænke, der undertiden bruges til Stads som Snørebaand. Snørelidse, en. Lidse ell. tynd Snor, der bruges som Snørebaand. Snørenaal, en. En Trækkenaal, hvormed Snørelidsen drages igiennem Snørehullerne. Snørerem, en. Rem, m. Spænde i den ene Ende, hvorved man kan snøre noget tæt sammen. Snøresmykke, et. Indretning af Snørelænker og Snørenaale af Guld ell. Sølv, som Fruentimre brugte t. at snøre Kiolen eller Livstykket for paa. = b.) Snørliv, et. pl. d. s. Et med Fiskebeen stivet snevert Klædningsstykke t. Overkroppen, hvorved denne indsnøres, og som især bruges af Fruentimre. "Det gamle Snørliv var en Plage, det giorde alting regelret." Tode.

Snørrotting, en. pl.-er. kaldes de tyndeste Skud ell. Stængler af et Slags ostindisk Rør (Calamus Rotang) hvoraf en Art giver det saakaldte Spanskrør.

Snøvle, v. n. 1. har. (beslægtet m. snue og snøfte.) tale giennem Næsen. (Sv. snöfla, *mucum resorbere*. A. S. Snofel, Snue.)

So, en. pl. Søer? [Sv. So. E. Sow. Isl. Syr.] Et Sviin af Hunkiønnet. (jvf. Orne, Galt.) En bødet (udskaaren) So. En Griseso ɔ: en So m. Grise, ell. en drægtig So. = Soboder, en. den, som bøder ell. udskærer Sogrise (for at giøre dem

ufrugtbare.) Sogriis, en. Griis af Hunkiønnet; modſ. Ornegriis.

Sobel, en. (Mustela zibellina) ſ. Zobel.

1. Sod, et. (korttonet.) ud. pl. ſoden Mad, Suppe. (Isl. Sod.) Han har havt en Finger med i Soddet o: har været deelagtig i Gierningen. (forældet; ſkrives ogſaa Saad.)

2. Sod, en. (langtonet.) ud. pl. [J. Sot. A. S. Sood, Sot.] Bundfald af Røgen, ſom brændende Træ, Steenkul, Tørv o. d. give, ell. de faste, noget harpixagtige Dele af Røgen, der ſætte ſig i Ovne ell. Skorſteensmure. = ſodbruun, adj. ſortebruun i Farve, liig Sod. ſodbunden, adj. v. tæt beſat m. Sod. (Moth.) ſodgrimet, adj. beſmurt m. Sod i Anſigtet. (Moth.) = ſodet, adj. 1. fuld af Sod. 2. d. ſ. ſ. ſodbruun. En ſodet Heſt. (Moth.) "Et ſodet Field ud over Taget luder." S. Blicher.

Sofa, en. pl.-er. en udſtoppet Bænk, m. Rygſtykke og Sideſtykker, t. at ſidde ell. hvile ſig paa. (Dette østerlandſke Ord har fortrængt det danſke Løibænk.)

Sogn, et. pl. - e. [J. Sókn. Sv. Sokn (Ihre udleder det af v. sökia, ſøge.) A. S. Socn, Socne, *refugium, immunitas.*] Samlingen af de Folk, der høre t. een Kirke og Menighed; Kirkeſogn. Vi høre ikke t. dette Sogn. At flytte t. et andet S. Hovedſogn og Annex. — At reiſe, klore t. Sogns, ſiges om Præſten p. Landet, naar han reiſer t. ſin Annexkirke. = Sognebud, et. Bud, der ſendes omkring i et S. Sogneby, en. 1. en Landsby i et viſt Sogn. Præſten har tre Sognebyer og ligeſaa mange Skoler. 2. den Landsby, hvori Kirken ligger; Kirkeby. (Moth.) Sognedegn, en. faſt Degn i et Kirkeſogn. (tilforn modſ. Løbedegn.) Sognefoged, en. Gaardmand i et Kirkeſogn, der bekiendtgiør og tildeels udfører Øvrighedens Anordninger i Sognet, m. m. Sognefolk, n. s. pl. Folk, der høre t. eet og ſamme Kirkeſogn. Sogneherre, en. d. ſ. ſ. Sognepræſt. (Moth. forældet.) Sognekald, et. en Sognepræſts Embede. Han har ſøgt adſkillige Sognekald, men har nu faaet et Capellanie. Sognekirke, en. 1. Kirken i et viſt Sogn. At ſøge ſin rette S. 2. Hovedkirken i et viſt S. modſat Annexkirke. Sognekone, en. En Kone i et viſt Sogn, en Sognemands Huſtru ell. Enke. Sognemand, en. En af Mændene, Bønderne i et Sogn. Sognepræſt, en. den, ſom er beſkikket t. Præſt for en vis Menighed, ell. for flere, forenede under eet Præſtekald. Sognepræſten og Capellanen. Sogneret, en. Ret, ſom holdes i et Kirkeſogn. Sogneſkiel, et. Skiel, Grændſe imellem to Kirkeſogne. Sogneſtævne, et. Møde af alle Sognemænd i et Sogn paa Landet. At holde S. Sognevidne, et. Vidnesbyrd af alle Sognefolk ell. Sognemænd i et S. "Hvorpaa de bør at ſkaffe Sognevidne og Skudsmaal." D. Lov. III. 19. 17. ſogneviis, adv. hvert Sogn for ſig.

Sokke, en. pl. - r. [A. S. Socc. Sv. Socka.] korte Strømper, der kun naae et Stykke over Anklerne. Uldſokker, Filtſokker, Lerreds Sokker. — Heraf det i d. Talebrugel. v. n. at ſokke o: gaae ſkiødesløſt, ſom een, der kun har Sokker ell. Strømper, men ikke Skoe paa. "De (Biørnene) træde p. hele Foden, og have en ſokkende Gang." Hornemann. Overſ. af Funkes N. Hiſt. (ſløie. Moth.) = ſokket, adj. ſom har Sokker paa. — fig. ſokkede Høns, Duer. — Sokkedue, en. pl.-r. en Due m. fiedrede Fødder.

Sol, en. (langtonet.) pl. Sole. [J. Sól; i de tydſke Dialecter derimod: Sunna, Sun, Sunne, Sonne &c.] 1. et lyſende Himmellegeme, hvorfra andre Kloder ell. Himmellegemer (Planeter) modtage Lys og Varme. Firſtiernerne ere Sole. 2. ſærdeles menes v. Sol (ud. Art.) og (m. beſt. Art.) Solen, det lyſende Himmellegeme, t. hvis Planetſyſtem vor Jord hører. Fra Sol gaaer op t. den gaaer ned. Han ſkal ikke ſee Sol mere. Solens Opgang, Nedgang. Solen ſkinner (er ſynlig.) "Hans Anſigt var ſom Solen, naar den ſkinner i ſin Kraft." Aab. I. 16. Der er intet nyt under Solen (i den menneſkel. Verden.) 3. fig. Solens Straaler, Skin, Solſtin, Solvarme. At ſætte ſig, at lægge noget i Solen. Det er brændt, indtørret af Solen. Et Værelſe, ſom Solen ſtaaer paa. = a.) Solaar, et. det Tidsrum, hvori Jorden fuldender ſit Løb om Solen. (jvf. Maaneaar.) Solbad, et. Et Slags Luftbad, hvori man udſætter det blotte Legeme f. Solſtraalerne. ſolbade, v. a. og rec. lade giennemvarme, opvarme af Solens Skin. (Ambergs Ordb. Moth har Ordet: at ſolbage, i ſamme Bemærkelſe.) Solbane, en. den Bane, ſom Solen ſynes at giennemløbe i Himmelrummet. ſolbar, adj. aaben, tilgængelig f. Solens Skin. En ſolbar Plet. "Fra ſolbar Væg han tørre Træ nedtager." Rein. ſolblind, adj. blendet af Solens Skin. (Moth.) Solblink, et. Et Glimt, Blink, en haſtig Lysning af Solens Straaler. Solblomſt, en. ſ. Solſikke. ſolbrændt, adj. v. forbrændt, fortørret af Solen; men br. meſt i den fig. Bemærkelſe: guulladen ell. bruun i Huden af at være udſat f. Solen. Solbær, et. pl. d. ſ. Frugten af en Buſkvært. Ribes nigrum. Soldaling, en. den Tid p. Dagen, da Solen daler, ell. nærmer ſig ſin Nedgang. "Det var i Soldalingen:" (henimod Soleſæt.) Solfakkel, en. pl.-fakler. "Dele af Solens Overflade, der ſynes blankere beſyſte, end det øvrige af Skiven." T. Rothe. (Natur. Betr. I. 229.) Solfald, et. 1.

Solens Nedgang. 2. stærk og kiendelig Virkning af Solen p. et vist Sted. S. i en Ager. Denne Ager har taget Skade af Solfald. Solformørkelse, en. Solens Formørkelse v. Maanens Skygge. solfuld, adj. solbar, solrig. (usædvanl.) "Han i sin vilde Ørk en solfuld Plet opleder." E. Colbiornsen. Solglands, en. Glands, stærk Lysning af Solen. "Som Field i Solglands staae hans Navn i Sang." Foersom. Solglas, et. et mørkt farvet Glas, der sættes foran i den Kikkert hvormed man vil betragte Solen, f. at betage denne sit stærende Lys. Solglimt, et. en kort Lysning af Solen. "Bed dig de Solglimt lyse; som bortsvundé." Ingem. Solgran, et. det mindste, knap synlige Gran, Støvgran, Atom. "Selv holder du dit Værk redlige, et Solegran forkommer ei." Storm. Solhat, en. Hat m. stor Skygge imod Solen, som især bruges af Fruentimre. solhed, adj. hedet af Solvarmen. En solhed Muur. "Det solhede Indien." J. Boye. Solhede, en. Hede af Solens Straaler. Solhverv, et. den Tid, da Solen p. dens tilsyneladende Bane p. Himlen synes at vende sig, eller da den berører Krebsens og Steenbukkens Vendekreds, som er Aarets længste og korteste Dag. Solstitium. (af hverve, at vende. J. Sólhvörf.) Deraf: Solhvervsdag, Solhvervstid. Solhøide, en. i Astronomien: Solens Høide over Horizonten. solklar, adj. oplyst af Solen. Den solklare Himmel. (jvf. soleklar.) Solkreds, en. Kreds, hvori Planeter bevæge sig omkring deres Sol. (Baggesen.) Solkuller, en. et Slags Kuller, som Heste faae, der ei kunne taale stærk Solhede. Solmaaler, en. Et astronomiskt Redskab, bestemt t. at maale Solens Diameter, og andre smaa Afstande p. Himlen. (Heliometer.) Solmærke, s. Solemærke. Solplet, en. mørk Plet i Solens Skive. Solrand, en. den yderste Kant af Solens synlige Skive. solret, adj. som vender lige mod Syd og Nord. solrig, adj. som har megen Sol, meget Solskin. Solring, en. 1. en lysende ell. mørkere Ring, der viser sig omkring Solen. 2. et Soluhr, i Skikkelse af en flad Ring. Solrøg, en. et Slags Taage ell. Uklarhed i Luften, der undertiden viser sig i meget stærk Hede. Solside, en. 1. den Side af en stor, fast staaende Gienstand, som vender mod Sønden; Middagssiden. Solsiden af en Bakke, af et Bierg. Dette Huus har ingen Værelser, Vinduer p. Solsiden. 2. den sydlige Side ell. Kant. At boe p. Solsiden i en Gade. Solsikke, en. En Pragtblomst, som dyrkes i vore Haver. Helianthus annuus. "Stolt en Solsik hilser dig; med luttret Guld dens Krone synes bramme." F. Guldb. Solskierm, en. 1. Skierm, Beskiermelse imod Solen. 2. en rund Skierm p. en Stok, der kan foldes sammen og slaaes ud, f. at beskytte sig mod Solens Straaler. Solskifte, et. Tid fra Solens Opgang t. dens Nedgang. (forældet.) Solskin, et. ud. pl. den Tilstand, at Solens Straaler, uden Hinder af Skyer, naae t. Jordfladen. (Deraf: Solskinsdag, en. En solklar Dag. "Min Fryd i Lykkens milde Solskinsdage." S. Blicher.) Solskive, en. En Plade ell. Skive, hvorpaa Skyggen af en opstaaende Stift viser Timerne i Solskin. solskoldet, adj. v. om Sæden, naar den hentørres, ell. hindres i Væxten af alt for stærk Hede. "solskoldede Ax." Hertz. Solskud, en. En heftig Sygdom, der pludselig tager den af Dage, som deraf overfaldes. Morbus solstitialis. (Moth.) solskudt, adj. v. som har faaet Solskud. (Moth. jvf. P. Syvs Ordspr. II. 257.) solsky, adj. som skyer Solen ell. Dagslyset. (Arreboe. Hexaem. 272.) Solsmiil, et. poet. et Solglimt, oplivende Frembrud af Solen efter tyk Luft. "Intet Solsmiil glimted." Ingemann. Solsort, en. En Fugl af Drosselslægten. Turdus merula. "I Skovens mørke Løv den spæde Solsort synger." Frimann. solstegt, adj. v. fig. meget solbrændt ell. mørk af Hudfarve. "Den solstegte Neger." Engelst. Solspætter, n. s. pl. d. s. s. Fregner. (Moth.) Solstik, et. en heftig og skadelig Virkning af Solstraalerne p. Hovedet. "Hans Isse taaler Solstik ei." Øhlenschl. (Balder.) Solstraale, en. pl. -r. de fra Solen udstrømmende Lysstraaler. Solstøv, et. d. s. s. Solgran. "Han trende Solstøv ei har dannet ligedan." L. J. Benzon. solsveden, adj. sveden, udtørret af stærk Solhede. Solsvedne Heder. "Det solsvedne Land." Thaarup. Soltegn, et. Himmeltegn. (usædvanl.) "Soltegnenes straalende Bue." Hertz. Soltelt, et. Et Telt, opslaaet f. at holde Solens Straaler ude; f. E. paa Skibe i Søen. Soltø, en. Tø om Dagen, som Virkning af Solstraalerne; Dagmilding. Man kan have Soltø og stærk Nattefrost. Sneen smelter p. Fieldene v. Soltø. soltørret, adj. v. tørret i Solen. (Moth.) Soluhr, et. en Indretning t. at angive Dagens Timer v. Skyggen af en Viser, enten p. en Skive, i en Ring ell. desl. Solvarme, en. den Varme, som frembringes v. Solstraalerne. Solverden, en. Samlingen af de Kloder ell. Planeter, der bevæge sig omkring en Sol; et Solsystem. Solvifte, en. Vifte, som holdes f. Ansigtet mod Solen. Solviser, en. Viseren p. et Soluhr; br. ogsaa for: Solskive ell. Soluhr. = b.) Solebierg, n. s. Solesæt, Solens Nedgang. (forældet. "Om Aftenen efter Solebierg." P. Claussen. 11. "I Solbierglavet." P. Syvs Ordspr. II. 257.)

solcklar, adj. meget klar, ganske aabenbar, fuldkommen begribelig. "Da Virkeligheden laae mig solcklar f. Dinene." Bagg. N. Klim. "At man søger at paabyrde det Almindelige enhver flygtig Tanke som en solcklar Sandhed." Kraft. (bruges altid figurl. jvf. solklar.) Heraf det sieldnere Subst. Solcklarhed. "Dette Vink synes at have al ønskelig Solcklarhed." Olufsen. — Solecklæde ell. Solklæde, et. Linklæde, som Qvindfolk fæste om Hovedet i St. f. Solhat. — Solekreds, en. d. s. s. Solkreds. "De Solekredse, hvis Tal vi ikke kunne bestemme." Sneed. "Naar v. hans Vink en Solekreds forgaaer." Evald. — Solesæt, et. ud. pl. Solens Nedgang. (E. Sunn-sett.)

Sold, et. pl. d. s. [i Medhold af Etymologien, skrives det af Nogle Saald. Isl. Sáld.] et Redskab, dannet af en Trœring, (Soldstom. Moth.) hvori krydsviis spændes Strænge af Bast ell. desl., som danne siirkantede Huller, hvorigiennem noget tørt kan sældes; f. E. et Kornsold. Ere Hullerne meget tætte, og Strængene fine, f. E. af Hestehaar, faaer Redskabet Navn af Si eller Sigte. = Soldbinder ell. Soldmager, en. den, som giør Sold. (Moth.) Soldstimmel, en. Bunden i et Sold. (Moth.)

Sold, en. ud. pl. [T. Sold.] det, som betales (Krigsfolk) for Tieneste; Lønning. Tropperne have ikke faaet deres Sold. At tiene for Sold. "Han skikkede vor Hær Vaaben og gav dem Sold af sine egne Pendinge." Bib. 1550. Macc. 14. 32.

Soldat, en. pl.–er. [oprindelig af Sold; nærmest af det T. og dette af Ital. Soldato.] 1. den, som (uden Hensyn t. Stand ell. Grad) giør Krigstieneste f. Sold; en Kriger. En god S. Han er S. med Liv og Siæl. 2. i Særd. Krigeren af underste Grad, den adlydende Krigsmand. Soldater og Officerer. At tiene for S. lade sig hverve til S. see Landsoldat, Søsoldat. — Deraf: Soldaterbarn, en Soldats Barn, Soldaterbolig, Soldaterdreng, Soldaterkirke, Soldaterkone, Soldaterkost (Holberg.) Soldaterlevnet, Soldaterstand, Soldatervæsen, o. fl.

Sole, v. a. 1. [af Sol.] lægge noget i fri Luft og Solskin, f. at lufte, tørre ell. giennemvarme det. At sole Sengklæder. Han er ude at sole sig. "Hvor Svanen soler sig i Ly af gamle Bøge." J. Smidth. — fig. "Hofmanden, der gierne soler sig i de Stores Glands." Treschow.

Solle, en. Sollelæder, m. fl. s. Saale.

Som, pron. rel. [J. sem. Sv. som.] Dette hensigtende, uforanderlige Pron. bruges blot substantivisk, eller t. at betegne og gielde for et umiddelbar foregaaende substantivisk Begreb, der kan være baade Subject og Object, og staae i Enkeltallet ell. Fleertallet. Det har Brug og Betydning tilfælles m. de hensigtende Pron. der (hvilket dog blot kan bruges efter et Subject) og hvilken; og udelades, eller underforstaaes ofte, især hvor det staaer som Object. Den Mand, (som) jeg talte m. paa Gaden. De Bøger, (som) vi sidst have læst. — Da "som" blot kan staae i Nominativ ell. Accusativ, bruges "hvis", hvor det relative Forhold er genitivisk. Den Enke, som mistede sin Mand i Krigen, og hvis eneste Søn nylig er død. (Jvf. der, hvilken, hvis.)

Som, en Partikel, der bruges p. adskillige Maader i Betydningen deels af en Conjunction, deels af et Adverb. A. conj. 1. i en sammenlignende Sætning. Saa rød som en Rose. Saa god som rede Penge. Skion som Dagen. Han lever som en Fyrste. At forsvinde som Dug f. Solen. Som Herren er, saa hans Svende. — (Naar en Lignelse skal udtrykke Grund ell. Anledning t. noget, ell. man vil betegne noget, der synes, lader, forekommer, følger undertiden om efter som; men udelades ogsaa tidt.) Han taler, som om han var et Barn. Han fører en Stads, som om han var en Fyrste. Han kom, som (om) han var kaldet. Det synes, som (om) han har i Sinde at blive borte. Han lod, som han ikke vidste det. Det var, som jeg saae Moderen selv. Jeg betragter hende endnu som et Barn (som om hun var et B.) 2. til noie at bestemme et Subject, ell. en Sags Beskaffenhed og Forhold (Lat. quà.) Deri handler han som en retskaffen Mand. Som Fader bør han ikke giøre det. At være tilstede som Vidne. Jeg fordrer det som en Pligt af dig. Han betragter det som en ligegyldig Sag. — Undertiden m. en indskrænkende Bestemmelse af Subjectet. Kongen, som Hertug af Holsten. Han taler her ikke som Undersaat, men som en fremmed Fyrstes Sendebud. (Elliptiske ere følgende Talemaader: Som man siger, (i Følge det, som man siger) skal der være sluttet Fred. Som jeg har hørt, er han reist i Gaar.) 3. i Forbindelser, efter saa, saavel (mest i længere Sætninger) og ligesaa. Havde hun saa stor Forstand, som (hun har) Skiønhed. Derpaa beroer saavel Statens Sikkerhed, som den enkelte Borgers Velstand. Det er en ligesaa ædel, som gavnlig Syssel. (Undertiden foies ogsaa ell. og til. Jeg har overveiet, saavel Vanskeligheden af dette Foretagende, som og (ogsaa) dets Følger. 4. i St. for conj. da. Som nu Tiden nærmede sig. "Som jeg sad og sang og sømte." Baggesen. — Ret som bemærker: i det samme, netop da. Ret som vi vilde gaae, kom han. Ret som han stod, faldt han. B. adv. i Stedet f. hvor ell. der. (sielden.) Paa Stedet, som (der) hun sad. 2. foiet til

nogle Adverbier i Superl. gielder det f. meget, lagt t. Positivus. (Lat. quam) Som oftest (meget ofte;) som snarest (meget snart, saa snart muligt; ogsaa: ganske nylig. Han var her som snarest.) Som helst (meget gierne; ogsaa: oftest. Man seer ham som helst uden stort Følge.)

Som, en uadskillelig Partikel, (det Isl. samr) der føies t. andre Ord, især Substantiver og Verber (der bortkaste Infin. e) hvis Begreb da gaaer over i det saaledes dannede Adjectiv. "som" har da omtrent samme Virkning og Betydning som Partikelen lig, og betegner en Liighed m. det foregaaende Ords Begreb, en Tilbøielighed dertil, en Færdighed deri, en Besiddelse af samme, o. d. f. E. arbeidsom, betænksom, grusom, iilsom, langsom, møisom, nærsom, skiemtsom, sparsom, voldsom, o: fl. Undertiden forlænges som t. sommelig, f. E. fredsommelig, langsommelig, møisommelig.

Somme, pron. adj. plur. [Isl. i Sing. sumr. E. some, some one.] Nogle. Somme Folk, Mennesker, Dyr. Somme elske Arbeide, Andre Lediggang. Somme Folk (visse Folk, naar man ikke vil nævne den ell. dem, man mener.) "O holder ei saa grusomt Huus m. Somme, der har den Feil, jer Yndighed at see." Bagg. "Det træffer sig just, at Somme og Visse, som jeg ikke vil nævne, ogsaa have faaet Griller i Hovedet." Rahb. D. Tilsk. [Jvf. nogle, der baade kan føies t. Adjectiver og Substantiver; hvorimod somme altid, enten staaer allene, ell. foran et Subst. — Somme, der oprindeligen er d. s. s. nogle, har nu efter Brugen faaet et mere ubestemt Bibegreb, end dette; (derfor Somme for: visse Folk, quidam, sunt qui) ligesom det ogsaa, snarere end nogle, br. naar man betegner et ubestemt Antal af Faa. "Somme er: ikkun nogle faa iblandt ikke mange. Man siger f. E. om en slet Bogsamling: der er nogle saa gode Bøger, og somme iblandt dem ere endda maadelige nok." Sporon.] = Heraf: sommesteds, adv. nogensteds, p. nogle Steder. sommetid, sommetider, adv. undertiden. E. some time. [Sielden forekommer sing. neutr. somt, noget; dog høres det hos Almuen. "Somt sunrt, somt sødt." Arreboe. 119. "Derfor skal man tage Somt i Betænkende, Somt skal man belee, og Somt skal man forlade." B. Thott. II. 79.]

Sommer, en. pl. Somre. [J. Sumar. T. Sommer.] den varmere ell. varmeste Aarstid; enten (efter ældre Sprogbrug, hvoraf endnu haves Spor i d. Tale) i Modsætn. t. Vinter o: den hele koldere Aarstid; ell. som een af de fire Aarstider: Vaar, Sommer, Efteraar, Vinter. Nu faaer vi S. (siges om Vaaren, naar Varmen begynder.) — En fugtig, kold, tør, hed S. I Sommer, siges baade medens det nærværende Aars S. varer, og efterat den er forbi. (I S. vil vi ret forlyste os. Han var her i Sommer.) Til S. eller t. Sommeren o: t. næstkommende S. Om Sommeren. Sommeren over o: den hele S. "At ride Sommer i By" en gammel Skik hos Almuen i Siælland og flere danske Provindser. (Jvf. Eftersommer, Midsommer.) = Sommeraften, en. Aften om Sommeren. Sommerarbeide, et. A. der pleier at foretages om Sommeren. Sommerbo, en. Sommerbolig; Opholdssted om Sommeren. (C. Frimann.) Sommerbolig, en. B. hvor man kun om Sommeren opholder sig; Landsted. Sommerdag, en. varm og klar Dag om S. Sommerdragt, en. let D. som bruges om Sommeren. fig. "Den Egn, som her omfavner mig, nu klædt i Sommerdragt." C. Frimann. Sommerflor, en. trivelig Vært ell. Vegetation i Sommertiden. "Nu staaer i Sommerflor Lysthaverne, de skiønne." Arreboe. Sommerfoder, et. Sommerforing, en. Qvægfoder, Qvægets Føring, Sommeren over. Sommerfrugt, en. Træfrugt, som modnes om Sommeren; f. E. Sommerpærer, Sommeræbler. "Dets Vintersæd engang i Sommerfrugt opgaaer." Bagg. Sommerfugl, en. et almindeligt Navn f. de skælvingede Insecter (den Linneiske Classe Lepidoptera) som i Naturhistorien deles i tre Hovedslægter Dagfugle (Papilio) Aftenfugle (Sphinx) og Natfugle (Phalæna.) sommerfældet og sommerhugget, adj. v. fældet, hugget om Sommeren (om Træer; i Modsætn. til: vinterfældet. Archiv. for Søvæsen. II. 377.) Sommergilde, et. d. s. s. Maigilde. Sommergiæk, en. Navn v. en Plante. s. Snekklokke. Sommergræs, et. G. som vorer om Sommeren. (Øhlenschl. Helge. 194.) sommergrøn, adj. af en frisk, rig grøn Farve, som Løvet i Sommerens Begyndelse. Den sommergrønne Skov. "Ad Døren ind de treen i den sommergrønne Dragt." Øhlenschl. Sommerhede, en. stærk Sommervarme. Sommerhuus, et. Sommerbolig. Sommerhvede, en. Et Slags Hvede, der saaes om Foraaret og høstes samme Aar. Sommerhytte, en. H. hvori man boer, ell. nu og da opholder sig om Sommeren. "Her i dette søde Ly jeg min Sommerhytte bygger." Øhlenschl. Sommerklæder, pl. Klæder, som høre t. Sommerdragt, t. en Sommerklædning. "At han ikke skal føre nogen Sommerklæder om Vinteren, eller Vinterklæder midt om Sommeren." B. Thott. Sommerkorn, et. Korn, der høstes om Sommeren, ell. samme Aar, som det er saaet. Sommerlam, et. L. der fødes om Sommeren, ell. langt ud p. For-

aaret. Sommerland, et. figurl. et varmt, sydligt Land. "Naar bort den vil fra Norden føre, f. hist et Sommerland at finde." Øhlenschl. sommerlang, adj. "Man kan meget snakke en sommerlang Dag." Ordspr. (P. Syv. I. 496.) Sommerlide, et. Sted, hvor Solen altid staaer p. om Sommeren. (Moth.) Sommerliv, et. det frodige, muntre Liv i Naturen og hos Mennesket, hvilket Sommeren medfører. (Øhlenschl.) Sommerluft, en. varm og klar L. saaledes som den haves om Sommeren. Sommerlyst, en. Lyst, Glæde v. Sommerens Behagelighed. Sommermaaned, en. En af de Maaneder, som regnes t. Sommeren. Sommernat, en. En Nat i Sommermaanederne. sommerpløie, v. a. pløie Jorden om Sommeren: Brak. Deraf: Sommerpløining, en. Sommerpære, s. Sommerfrugt. Sommerregn, en. varm Regn, der falder om S. Sommersal, en. Sal, t. Opholdssted om Sommeren. "I løvgrøn Sommersal." (Skoven.) Arrebo. Sommerskud, et. de Skud, et Træ skyder paa een Sommer; ell. som det skyder, længere hen paa Sommeren. "Grenene og de sidste Sommerskud fryse ofte bort." Olufsen. Sommersky, en. S. der om Sommeren sees p. Himmelen. "Som i lette Folder gleed, liig Sommerskyer forbi Maanen." Baggesen. Sommersol, en. Solen, som den om Sommeren viser sig og virker. "I Sommersolens Aftenrøde." Øhlenschl. Sommersolhverv, et. Aarets længste Dag. (s. Solhverv.) Sommerspætter, pl. d. s. s. Fregner. (Moth.) Sommerstue, en. En Stue t. Ophold om Sommeren. Sommersæd, en. Sæd, der modnes p. een Sommer. Sommertid, en. den Tid af Aaret, der regnes t. Sommeren. Sommertørke, en. lang Tørke, som indfalder om Sommeren. Sommeruld, en. U. som klippes af Faar om Sommeren. Sommervandring, en. En V. der foretages om S. Sommervarme, en. V. hvilken Sommeren medfører. Sommervei, en. Vei, som blot benyttes, ell. blot kan benyttes om Sommeren. Sommerveir, et. varmt, behageligt Veir om Sommeren. Sommerværelse, et. V. hvor man blot opholder sig om Sommeren. Sommervæxt, en. Urt, som kun varer een Sommer. (s. Vintervæxt.)

Sommerlig, adj. som ligner, hører t. Sommeren: æstivus. sommerligt Veir. (Moth.)

Somres, v. n. impers. blive Sommer. (Moth. "Siden da det somredes." P. Claussen. 285. Isl. somra. "Det somrer." Arreboe. (Hexaem. 239.)

Somt, pron. adj. n. noget. jvf. somme.

Sone, en. [T. Sühne, Söhne. I. og Sv. Sona.] 1. Forligelse, Forsoning. (Riimkrøn. Kingo. Moth.) "De havde brudt den Sone." Hvitfeldt. 2. det, som bødes f. Feil; det, hvormed en Forseelse sones. (piaculum. Moth.)

Sone, v. a. 1. [Sv. sona. T. söhnen, sühnen.] giøre fyldest ell. bøde f. en Forseelse (expiare.) Colding. (s. affsone, forsone.) 2. forsone, forlige. "Begge Rigers Trætte at sone fredelig, og som man kunde bedst." Bording. "Din Synd er sonet." Kingo. — Deraf: Soning, en. — Soningsoffer, et. (Fibigers Sophokles.)

Sop, en. Svamp, Paddehat. (v. Aph. Nat. Hist. VII. 675. Er et norsk Ord. s. Hornemanns Pl. Lære. Isl. Sveppr.)

Sopken, en. pl. -er. et holl. og plattydsk Ord, der br. i dagl. Tale for: en Drik Brændeviin (i Fyen: en Taar; i Norge: en Dram.)

Sorenskriver, en. pl. -e. [ɔ: en svoren, edsvoren Skriver.] i Norge: en Underdommer p. Landet, svarende til Herredsfoged i Danmark. — Sorenskriveri, et. det District, hvori en Sorenskriver er Dommer.

Sorg, en. pl. -er. [skreves fordum, og tildeels endnu, Sorrig, og er da ud. pl. I. Sorg, E. sorrow.] 1. den Sindslidelse ell. Tilstand i Siælen, som frembringer en vedvarende urolig, ell. trykkende og smertende Følelse, v. Tanken p. et indtruffet Uheld, ell. paa et Onde, man frygter for, p. en tilkommende uvis Skiebne. "Menneskenes Sorger angaae det Tilkommende, deres Sorg det Forbigangne" (eller Nærværende.) (jvf. Bedrøvelse, og Bekymring.) Bedrøvelse er en stor Sorg; men mindre lidenskabelig, end Smerte. Man kan tale om en lille Sorg, men "en lille Bedrøvelse" vilde klinge underligt." P. E. Müller. Sorg blander sig tidt i Glæden. At volde een stor Sorg. At giøre sig unyttige Sorger f. Fremtiden. At have megen S. Næringssorg. [Ofte br. Sorg absol. for den Sindslidelse, som Tabet af Elskede v. Døden fremkalder: Siges om en Enkelt, ell. om en Familie: at den har Sorg, har havt Sorg: da menes derved i Alm. at den har lidt et saadant Tab; skiøndt dette Udtryk ogsaa br. om enhver anden tung Skiebne, der rammer den. — Uagtet Sorg i sing. ikke, som det T. Sorge ogsaa br. for: Omsorg; saa har dog pl. Sorger i det Danske en lignende Betydning. "Sorger tilkiendegive ikke, at man sørger over noget; men at man sørger for noget, m. Bibegreb af nogen Engstelighed. — Den dybe Sorg kan saaledes sløve Opmærksomheden f. Livets Sorger. — "De smaa Sorger tale; den store Sorg tier." P. E. Müller. 2. fig. Sørgedragt. Hun gaaer endnu i Sorg. At bære S. for sin afdøde Mand. = sorgblandet, adj. blandet m. Sorg. "Du har forvoldet mig sorgblandet

Glæde." Tode. sorgfri, adj. som er uden Sorg, uden Bekymring. Et sorgfrit Liv. Et sorgfrit Sind. sorgfuld, adj. som har megen Sorg, sorger dybt. (ogsaa: sorrigfuld.) "Vildskab hos Børn gior Forældre bekymrede; deres Kaadhed gior dem bedrøvede; deres Ryggesløshed sorgfulde." Sporen. sorggiven, adj. v. betagen af S., sorgfuld. sorglos, adj. som ei giør sig S. over noget, som har et let Sind. Barndommens sorgløse Alder. "Sorgfrit er det Sind, hvilket Livets Sorger ikke plage; sorgløst det Sind, der slet ikke ændser Skiebnens Afvexlinger." Müller. Deraf: Sorgløshed, en. ud. pl. — sorgnem, adj. som er let t. at sørge, tager sig alting nær. (Moth.) — sorgesyg, adj. hos Ældre: syg af Sorg og Græmmelse. ("Eskild blev saa sorgesyg, at han faldt udi en stor Svaghed." Vedels Saxo. 489. Sorgesygdom. sammest. 490.) sorgvant, adj. som er vant t. Sorg, som har havt megen Sorg. "Det sorgvante Hierte." Hertz. (Jvf. det hertil hørende v. at sørge.)

Sort, en. pl.-er. (o udt. som kort aa.) Slags, Art. (Fr. sorte.) deraf: sortere, v. a. lægge hvert Slags særligen. (d. Tale.)

Sort, adj. [J. svartr. N. S. og Sv. swart; men A. S. blæc.] kaldes den mørkeste Farve, som er uden alt Lys, og er modsat hvid. At farve sort. At giøre Sort t. Hvidt, og Hvidt t. Sort ɔ: fordreie, forvende Sandhed. At give een Sort p. Hvidt ɔ: skriftlig Forsikkring. Det blev s. for hans Øine. jvf. sortne. = Sorthed, en. Beskaffenheden, at være sort af Farve. "Saa mørkt det synes — er i hver Sorthed noget hvidt." Bagg. = a.) sortagtig, adj. som nærmer sig den sorte Farve. sortblakket, adj. om Qvæg: meget mørkblakket. sortbleg, adj. s. blegsort. sortblisset, adj. om Heste og Qvæg: sort, m. hvid Blis i Panden. (s. blisset.) sortbroget, adj. meget mørkebroget. sortfarvet, adj. som er farvet i Sort, m. et sort Farvestof. sorthaaret, adj. som har sorte Haar. sorthielmet, adj. s. hielmet under Hielm. sortklædt, adj. v. iført sorte Klæder. sortladen, adj. som nærmer sig t. at være sort, mørkladen. "Du, Danskes Vei t. Roes og Magt, sortladne Hav." Evald. (om en sortladen ell. mørk Ansigtsfarve br. sortsmudset.) sortmuldet, adj. som har Plantemulds sorte Farve, ell. bestaaer af saadan Muld. sortmuldet Jord. (D. Atl. IV. S. 20.) sortsløret, adj. hyllet i sort Slør. poet. "den sortslørede Nat." Pram. sortspraglet, sortspættet, sortstribet, sorttavlet, s. de enkelte Adj. = b.) sorteblaa, adj. meget mørkeblaa, blaaladen sort. (saaledes ogsaa: sortebruun, sortegraa, sorteguul, o. blandet m. sort.) Sortebroder, en. pl.-brødre. kaldtes en Munk af Dominicaner-Ordenen.

Sortne, v. n. 1. [af sort.] blive sort, formørkes. Himmelen sortnedes af mørke Tordenskyer. "Da sortner Skyen, hvor hans Banner vaier." F. Guldb. "Da svulmed og da sortnede de Bølger blaae." Øhlenschl. — Det sortnede f. mine Øine (om den, som er nær v. at daane.) "Det sortnede f. den Elendiges Syn." Baggesen.

Sot, en. ud. pl. [J. Sótt.] Sygdom. "Hvor Alderdom og Sot m. Hiertesorrig mødes." Bording. "Som det i Verden gaaer, at Sot er Hvermands Herre." Arreboe. (s. Smittesot.) Det bruges nu sielden, undt. i det sammensatte Ord: Sotteseng, en. S. hvori man ligger under en Sygdom; Sygeleie, Sygeseng.

Sove, v. n. sov; sovet. (har.) [J. sofa. A. S. svæfian.] være i Søvnens Tilstand. At s. fast, haardt, trygt, let, uroligt. At lægge sig t. at sove. At finde een sovende. At komme sovende t. noget. At s. Dagen bort. At sove hen, figurl. at døe. At s. ind, falde i Søvn. (Isl. sofna.) Han er nylig sovet ind. At s. over sig ɔ: sove for længe. At sove paa noget ɔ: opsætte Afgiørelsen deraf t. følgende Dag. — At sove ud, (s. udsove.) act. At s. en Ruus ud. At sove ud, neutr. sove tilstrækkeligt, saa meget som man har Trang til, ell. til man ikke meer er søvnig. "Naar man har sovet ud, opvaagner man igien." Bagg. = Sovedrik, en. Drik, som frembringer Søvnighed og Søvn. Sovekammer, et. d. s. s. Sengkammer. Sovemiddel, et. Lægemiddel, som befordrer Søvn. Sovested, et. Sted, hvor man tilbringer Natten i Søvn. "Naar vi atter reise os af Graven, vort sidste Sovested." Pal. Müller. Sovestue, en. Sovekammer, Soveværelse. (Holb. P. Paars.) sovesyg, adj. alt f. meget hengiven ell. tilbøielig t. at sove. Sovesyge, en. vedholdende og uimodstaaelig Tilbøielighed t. Søvn, som Følge af legemlig Svaghed. Sovetid, en. den Tid, da man pleier at gaae t. Sengs, Sengetid. (Kingo.)

Sover, en. pl.-e. een som sover, (sieldent.) De syv Sovere. — Soverske, en. Et sovende Fruentimmer. "Og kosted det end min visse Død, jeg maa dog Soverskens stue." Øhlenschl.

Spaae, v. a. 1. [J. spá.] forudsige noget tilkommende. Det var ham spaaet. At s. feil, rigtig. Han spaaer os Ondt, Godt. Han spaaede et slet Udfald af Krigen. At s. i Kaffee, i Kort. 2. fig. og om Naturbegivenheder: være Forbud paa, bebude. Disse Fugle spaae os Storm. "Forbedringslyst, som endog v. svage Forsøg viser hvad den vil, og spaaer om det, den i sin Tid skal kunne." O. Guldb. (Altid om det Til-

kommende; derfor urigtigt hos Fr. Guldberg: "Ei et Tegn fra dig trøstende spaaer, (forkynder) at du hører mig." Saml. Digte. II. 288.) = Spaadom, en. pl.-me. Udsagn om noget, der i Fremtiden skal skee. Den Spaadom traf ikke ind. Deraf: Spaadomsaand, en. høiere overordentlig Gave t. at spaae. Spaadomsevne, en. Evne t. at kunne forudsige ell. spaae. (Fibigers Soph.) Spaadomsgave, og Spaadomskonst, en. d. s. s. Spaadomsevne. Spaadomsmidler, pl. det, man bruger som Middel ell. Redskab t. at ville spaae af. (Guldberg.) Spaadomssagn, et. Sagn, der indeholder en Spaadom. (Fibigers Sophokles.) = Spaafugl, en. F. af hvis Flugt ell. Skrig man fordum vilde spaae. ("Romernes Spaakyllinger." Guldb. V. Hist. I. 408.) Spaaklogt, en. Spaadomskonst. (Grundtvig.) Spaakone, en. K. der giver sig af m. at spaae (i foragt. Udtr. Spaakiærling; Spaaqvinde.) Spaakonst, en. d. s. s. Spaadomskonst. (O. Guldberg.) Spaamand, en. den, som forudsiger ell. vil forudsige det Tilkommende; en Profet. Spaavidenskab, en. Spaadomskonst, Spaakonst. "Ethvert Folk havde sin egen Spaavidenskab." Guldb.

Spaan, en. pl.-er. [I. Spánn. A. S. Spon.] et lidet, tyndt (især fladt) Stykke Træ, som er afhugget, afskaaret, ell. paa anden Maade v. et skærende Redskab skilt fra et større. Fyrrespaaner, Egespaaner. Hovlspaaner, Huggespaaner, Savspaaner. At sanke Spaaner. "Snarere brænde vaade Spaane, end tørre Stene." Ordspr. "Naar Træet falder om, hver Spaaner sanke vil." Bording.(Ordspr.) (Uegentligt er Ordet Fiilspaaner.) = a.) Spaaneild, en. I. som vedligeholdes v. Spaaner. Spaaneкniv, en. K. til at skære Spaaner af Træ med. Spaanekurv, en. K. flettet af lange Fyrrespaaner. Spaanetag, et. T. som er lagt af tilskaarne flade Træstykker ell. Tagspaaner. Spaanetækker, en. den, som forstaaer at lægge et Spaanetag. (Moth.) Spaaneværk, et. noget, som er giort af Spaaner. = b.) Spaanfletning, en. En Fletning af tynde og lange Spaaner. Spaanhat, en. En Qvindehat, flettet af meget fine Træspaaner. Spaanhugger, en. den, som først tilhugger Tømmer, som afhugger dets yderste Skal. Spaanmaatte, en. Maatte, flettet af Spaaner. (Moth.)

Spade, en. pl.-r. [I. Spadi. E. Sv. og Holl. Spade. A. S. Spad, Spadu.] et Redskab t. at grave Jorden med, hvis Blad sædvanl. er af Jern. (dog haves ogsaa Træspader, som kun ere beslaaede m. Jern.) s. Tørvespade. — Spader, pl. kaldes en af de 4 Farver i Kortspil (fr. pique.) Spaderknegt, Spaderkonge. = Spadeblad, et. det flade, nedentil tyndere og noget afrundede Stykke Jern, som er den egentlige Spade. Spademon, et. saameget Jord i Dybden, som man kan optage og omvælte m. en Spade. Spadeskaft, et. Haandfanget t. en Spade. Spadesæt, et. d. s. som Spademon. Spadetog, et. saameget (Torv) som en Karl kan skære m. Spaden i een Dag. (Moth.)

Spade, v. a. 1. omgrave m. en Spade. At spade Jorden i Stedet f. at pløie den.

Spadel ell. Spatel, en. pl.-er. (Tydsk.) et lidet Redskab t. at røre og blande, som især Apothekere bruge. (Moth.)

Spadsere, v. n. 1. har. [nærmest af det T. s p a z i e r e n. Ital. spaziare.] gaae omkring allene f. at gaae, enten f. at bevæge sig, ell. for sin Fornøielse. (d. Tale.) [Det forekommer ikke blot hos Arreboe, (Heraem. 76) men allerede i Chr. Pedersens Vocabular.] = Spadseregang, en. 1. Gierningen at spadsere. 2. en Gang, indrettet t. Spadsering. Spadserevei, en. V. hvor der spadseres, som er indrettet t. at s. paa. Det er kun en S. ɔ: et lidet Stykke Vei, som man magelig kan gaae. — Spadseren, Spadsering, en. Gierningen at spadsere (nogle Nyere have i St. f. dette, efter det Tydske, optaget Lystvandring.)

Spag, adj. [Isl. spakr.] stille, rolig, sagtfærdig, taalig, tæmmet. "Saa vil den spage Hest m. Bidsel nødig gaae." Falster. Saa s. som et Faar. (I ældre Skrifter forekommer: spage Dyr, (for: tamme) i Modsætn. t. vilde.) Han bliver nok spag med Tiden. "Og spage Borgere forvandlede t. Helte." Storm. = spagfærdig, adj. spag af Naturen. En meget spagfærdig Hest. "Drengene vogte spagfærdige Faar." Øhlenschl. (Helge.) Spagfærdighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være spag ell. spagfærdig. (jvf. det tilhørende Verb. at spæge.)

Spalte, en. pl.-r. (Tydsk.) en Sprække, Kløft. (En Spalte i Bøger, Halvdelen af en i dobbelte Piller trykket Side; i Trykkerierne ogsaa: en heel Side.)

Spalte, v. a. 1. (tydsk.) s. kløve, splitte.

Spand, et. pl. d. s. et Længdemaal; saa langt, som man spænder med Fingrene, fra Tommelfingerens indtil den lille Fingers Spids. Moth. (jvf. Spænd og spænde.)

Spand, en. pl.-e. [N. S. S p a n.] et Trækar, som bæres i en Jernboile, især til at øse Vand med, og have Vand i t. Brug i Køkkenet. En Spand Vand ɔ: saameget, som en S. rummer. (s. ogsaa Brandspand, Kalkspand, Melkespand, Madspand, Torvespand, Vandspand.) = Spandeværk, et. i Hydrauliken: Indretning t. at løfte Vand i Veiret v. Hielp af Spande, som bevæges omtring Hiul. (Kraft. Mech. II. 840.)

1. Spang, en. pl.-er. [T. S p a n g e.] Spænde ell. Sylle, f. E. paa Seletøi, v.

Bøgers Bind, m. m. Deraf ogsaa: Brystsmykke, Armbaand o. d. (Moth. forældet i begge Bemærkelser.) = Spangebrynie, en. d. s. s. Skælpandser. (Moth.) Spangebælte, et. B. med Spænde i. (Moth.)

2. Spang, en. pl. -e. en Gangbro over en Aa, enten af enkelte Steen, ell. et Gangbræt, som man kan gaae tørskoet over. Moth. (I Kæmpeviserne: Spangebro. Sv. Spång.)

Spanier, en. pl. -e. den, som er fodt, har hiemme i Spanien.

Spanke, v. n. 1. (har.) giore høie Trin i sin Gang; spottende, om den Overmodiges stolte Gang. "Han trodsig hid og did f. mine Øine spanker." Jacobi. "De, som op og ned i Buegangen spanke." Bagg. Deraf: Spanken, en. ud. pl.

Spanne, v. a. 1. hos Skomagere: sye Hælstykkerne sammen p. Skoe ell. Støvler. (Moth.)

Spansk, adj. som er fra Spanien, hører t. Spanien. spanske Fluer, Cantharides. En spansk Flue, br. ogsaa for: et Trækplaster af Canthariber. Den spanske Kappe, en fordum brugelig Straf, som bestod i offentlig at gaae m. noget, liigt en Tønde ell. en Kappe af Træ, over Hovedet. Det kommer mig spansk for ɔ: uvant, underligt. — Spanskgrønt, n. s. et grønt Farvemiddel, som frembringes ved at lade Kobber opløses v. en Syre. — Spanskrør, et. Et Slags ostindisk Rør, som bl. a. bruges t. Spadserestokke, og af Spanierne først bragtes t. Europa.

Spant, et. pl.-er. [Holl. Spant, Spand; formodentl. af spænde; og beslægtet m. det jydske Spændtræ.] En Sammensætning af Tømmerstykker, der, m. den ene Ende stillet p. Kiølen, danne Skibets buede Form, og hvorpaa saavel Yderplankerne, (Klædningen) som de indvendige Planker (Foringen) fæstes.

Spare, v. a. 1. [J. spara. T. sparen.] 1. giemme, bevare t. en følgende Tid. At s. til Alderdommen. "Den, som sparer, lader noget blive tilbage, f. i Fremtiden at bruge det; hvori ligger, m. Hensyn t. Øieblikket, Afholdenhed, m. Hensyn t. Fremtiden Forsynlighed." Müller. "Spar din Viisdom indtil en anden Tid." J. Syr. 32. Dersom Gud sparer mig Liv og Helbred. 2. ikke bruge mere af en Ting, end det nødvendige; holde til Raade med. "Bedre er at spare paa Bredden, end p. Bunden." (P. Lolle.) At føre m. Halm f. at spare Hoet. Han sparer hverken Flid ell. Umage. (Ofte m. præp. paa. At s. paa Skillingen; spare paa det, man har. Her maa ikke spares p. Penge.) At s. sammen, samle v. Sparsomhed. — uegentl. Spar dine Formaninger! (ɔ: hold dem tilbage.) Den Umage kunde jeg have sparet mig. = Sparebøsse, en. Bøsse, hvori Penge lidt efter lidt sankes. Sparecasse, en. offentlig Indretning, hvori man kan indsætte Penge, som man sparer fra sine Udgifter. Sparekonst, en. den K. at spare, holde til Raade med det, man har. Sparepenge, pl. opsparede, sammensparede Penge. = sparsom, adj. 1. tilbøielig til at spare; ikke ødsel, som veed at holde t. Raade m. det, han besidder. (i denne Bemærk. br. ofte: sparsommelig.) 2. ikke hyppig, sielden. En sparsom Brug af Lægemidler. — Deraf: Sparsomhed, Sparsommelighed, en. ud. pl.

Spark, et. pl. d. s. et Stød m. Foden. At give een et S. give et Spark til noget.

Sparke, v. a. og n. 1. [J. og Sv. sparka.] støde t. med Foden. At s. til een. "At sparke andre ned, som ville krybe op." Popes Krit. v. Schiermann. Barnet sparker Klæderne af sig om Natten. Hesten sparker Jorden op. — Deraf: Sparken, en. ud. pl.

Sparre, en. pl.-r. [J. Sperra. Sv. Sparra. T. Sparren. Ital. Sbarra.] de Tømmerstokke, som, fra begge Sidevægge af et Huus, sættes sammen mod hinanden i en Spids, og saaledes danne Tagets Reisning. At fælde Sparren i Bielken. = Sparrehul, et. det i Tagbielken huggede Hul, hvori Sparren ell. Tagspæret indlades. Sparreværk, et. Samlingen af Sparrer i et Tag.

Spat, en. ud. pl. (kort a.) [N. S. og Holl. Spat.] en Sygdom hos Heste, bestaaende i en haard ell. blød Hævelse p. Haseledet, hvorved meer ell. mindre Halthed foraarsages; særdeles en Beenknude p. den indvendige Side af Haseledet (tør Spat ell. Beenspat, forskiellig fra Vandspat ell. blød Spat.) — spatlam, adj. kaldes en Hest, der har Spat i den Grad at den halter.

Spath, en. (langt a. Tydsk.) et Navn, som tillægges flere Slags Mineralier, der for det meste ere krystalliserede, noget giennemsigtige, og af bladet Brud. Saaledes Dobbeltspath, Feltspath, Kalkspath, o. fl.

Speceerie, et. pl.-r. s. Kryderi. "Saalænge Speceerie til Kræmmerhuse trænger." Storm.

Specie, en. pl.-r. [af Lat. Species.] i d. Tale: d. s. s. en Rigsdaler Species, en Speciesdaler; en Sølvmynt, liig to Rigsbankdaler Sølv, ell. 60 Styver.

Speculation, en. pl.-er. 1. philosophisk Grandskning, dyb Betragtning. 2. i dagl. T. et Handelsforetagende, hvorved man søger at benytte forudseete ell. forudberegnede Omstændigheder. At giøre en heldig S.

Speculere, v. n. 1. (har.) [af Lat. speculari.] anvende dyb og vedholdende Grandskning p. en Gienstand. At speculere paa, over noget. (ligeledes i d. T. om Handels-Speculationer.)

Spedalsk, adj. [af Ital. Spedale. E.

Spital. T. Spital; forkortet af Lat. Hospitale, Sygehuus, Pesthuus.] besængt m. ulægelig Hudsygdom ell. Spedalskhed (Elephantiasis, Radesyge, o. d.)

Spee, en. ud. pl. [Sv. Spe. Isl. Spie; og spea, at spotte.] Spot, Vanære. (næsten forældet.) "De hængte dem op p. Kroge, og giorde Spee af dem." A. Vedel. At være t. Spot og Spee for Folk.

Spege, v. a. 1. [J. speikia.] tilberede Kiød ell. Fisk v. Saltning og Røgning t. at kunne spises uden at koges. speget Mad. = Spegeflesk, et. Flesk, som p. denne Maade er tilberedet. Saaledes: Spegegaas, Spegelax, Spegemad (al Slags Mad, der spises speget) Spegepølse, Spegesild (uegentlig, da Silden blot saltes, men ikke røges. At spege Sild, efter Moth: tage Huden af salt S. for at spise den raa.)

Spege, v. a. 1. bringe noget traadagtigt i Ulave. At spege Garn, Hør, Traad, Langhalm. (udt. speie.)

Speger, et. s. Spiger.

Speide, v. a. og n. 1. [Sv. speja. E. to spy. It. spiare. Fr. espier.] søge omhyggeligen at udforske, især p. en hemmelig Maade. "Atter speider han m. roligt Sind hver Plet i Haven fra det høie Digt." F. Guldb. At speide Fiendens Hær. "Aldrig dog oprandt i Venners Hierte — Tanken at speide dit Raad eller Kald." Hertz. At s. efter noget. "Vidt speider efter Ran det gridske Syn." J. Smidth. = Deraf: Speiden, en. ud. pl. — Speider, en. pl.-e. den, som giver sig af m. at speide. Speideri, et. Gierningen at speide. Speidertog, et. T. som giøres f. at speide.

Speil, et. pl.-e. [J. Spegill. N. S. Speigel.] en glat og lys, ugiennemsigtig Flade, som viser Billedet af en Gienstand, der bringes for samme. Et Staalspeil, Metalspeil, Huulspeil, &c. — Især en Glasplade, som ved Underlag (Folie) af Tin og Qvægsølv er giort ugiennemsigtig t. bemeldte Diemed. At see (kaste Dinene) i Speilet, speile sig. At see noget, see sig i Speilet. — Uegentl. om andre Gienstande, der giøre samme Virkning, som et S. Vandet er som et Speil. "Beundre dig i Floders blanke Speil." P. K. Troiel. 2. fig. den bageste udvendige Flade p. et Skib. "Da sank hvert fiendtligt Speil." Evald. "Og vidt skinner Bagstavnens konstige Speil." Pram. 3. Speil, kalde Skibstømmermænd de blanke Steder i Egetræ, hvor Fibrene ikke sees, og som vise sig under Tilhugningen. (Arch. f. Søvæsen. II. 380.) = Speilbind, et. Et vist Slags Skindbind om Bøger, m. en presset Ramme p. Siderne. speilblank, adj. meget blank, saa b. som et S. Speilbue, en. et Redskab t. astronomiske Jagttagelser. Speilfabrik, en. et Sted, hvor Speilglas og Speile giøres i Mængde; Speilstøberi. Speilflade, en. En fuldkommen jævn og glat Flade. Havets Speilflade. Speilflor, et. Et Slags glat Flor. Speilglands, en. den G. som er v. et Speil ell. en speilblank Flade. Speilglas, et. tykt og klart Glas, hvoraf Speile giøres. Ruder af Speilglas. speilglat, adj. saa glat, som et S. speilklar, adj. klar som et S. fuldkommen klar (br. ogsaa om det, som er giennemsigtigt f. E. Vandet.) Speilmager, en. den som giør Speile. Speilmageri, s. Speilfabrik. Speilramme, en. R. hvori et S. er indfattet. Speilrand, en. sleben Rand om Glasset i et S. Speilsod, en. glindsende harpiragtig Sod, der sætter sig i Skorstenen af en Kiønrøgs-Dyn. Speilvæg, en. V. som er heel beklædt m. Speilglas. Speilæg, pl. en Ret af Æg, der steges bløde i Smør.

Speile sig, v. rec. 1. vise sit Billede i et Speil, ell. paa en anden glat Flade. Skoven speiler sig i Vandet, p. Søens Flade. 2. betragte sit Billede i et Speil. Hun speiler sig saa tidt hun gaaer forbi et Speil. At speile sig i en Bæk.

Spek, et. ud. pl. [skrives ogsaa Spæk. J. og A. S. Spik. T. Speck.] det dyriske Fedt i usmeltet Tilstand; men br. kun om Hvalens Fedt, hvoraf Tran smeltes. Deraf: Spekhugger, en. En af Folkene p. en Grønlandsfarer, der arbeider p. at hugge Spek af Hvalen.

Spekhøker, en. pl.-e. en Handelsmand, der i det Smaae udsælger Flesk, Smør og andre Fedevarer og Levnetsmidler. (især i Kiøbenhavn.) (jvf. Høker.)

Spekke, v. a. 1. [J. spika, fede.] 1. fylde med Mad, fede, ell. nære m. god og rigelig Føde. At spekke sig, i d. Tale: tage vel til sig af god Mad. Hun spekker sin Mand. "Du ønsker, som Bonden, det spækkede Fad." Øhlenschl. Helge. 2. indstikke smaa Stykker Flesk i andet Kiød, der skal steges. At s. en Hare, en Dyresteg. — Heraf: Spekkebræt, et. Et lidet Bræt, hvorpaa Flesk skæres t. at spekke med. Spekkeflesk, et. Flesk, som man spekker med. Spekkenaal, en. et Slags Messingnaal, hvormed man spekker en Steg. 3. udfylde, jævne, belægge m. Kalk ell. Leer. At s. en Muur. Disse Huller maae spekkes, inden Muren hvidtes. — Deraf; Spekning, en. pl.-er.

Spelt, en. ud. pl. [A. S. Spelt. *far*.] en Kornart, som hører t. Hvedens Slægt; Spelt-Hvede. Triticum Spelta.

Spente, v. n. spare, være sparsom; it. forhale. (forældet.)

Sperre, v. a. s. spærre.

Spette, en. pl.-r. s. Spætte.

Spid, et. pl. d. s. [A. S. Spitu. Holl. Spit.] en tynd, spids Stang. Lysespid, Bradspid, Stegespid. (Ital. Spiedo.) At

sætte en Gaas p. Spiddet. At stege noget p. Spid. (Jvf. Spyd.) = Spiddelys, et. pl. d. s. Lys, som tilberedes v. ofte at dyppe de p. et Spid ell. en Brikke hængende Væger ned i den smeltede Talg; modsat: Formelys, støbte Lys.

Spidde, v. a. 1. at sætte p. Spid, giennemstikke m. et Spid.

Spids, en. pl. -er. [N. S. og Sv. Spetts. T. Spitze; beslægtet m. Spieß og Spyd.] den Deel af et Legeme, hvor det løber sammen i et Punkt, ell. nærmer sig et Punkt; Od. Spidsen af en Naal, en Kniv, en Kaarde. Fingerspids (Fingerende) Knivspids, Taarnspids. At sætte sig i Spidsen for en Hær, en Folkehob ɔ: paatage sig dens Anførsel. At byde een Spidsen ɔ: sætte sig t. Værge imod, modstaae. (Moth.)

Spids, adj. [N. S. spitz.] som har Od, ell. som gaaer ud i en Spids. — Af dette, og tildeels af Substantivet, haves følgende Sammens. Spidsbolt, en. Bolt med en S. i den ene Ende. Spidsbor, et. et stort Bor, som Rokkedreiere bruge. (Moth.) Spidsborger, en. (af d. T. Spießbürger.) br. i Skiemt ell. af Ringeagt, om den ringere Borgerstand. Spidsbue, en. (især i Bygningskonsten) en Bue ell. Hvælving, sammensat af flere Stykker, ell. som i Giennemsnit danner en krumliniet Vinkel. (s. rundhvælvet.) En Gothisk Spidsbue. Spidsbyld, en. B. med en spids Hævelse; furunculus. Moth. Spidsfiil, en. F. som ender m. en Spids; ell. som br. til at file Spids p. noget. spidsfindig, adj. som har Færdighed i at udfinde smaa, uvæsentlige Forskielligheder, Beviser ell. Modgrunde i en Materie, som der tvistes om. "Jeg vovede ikke at indlade mig oftere i Ordstrid m. disse spidsfindige Folk." Bagg. N. Klim. Et mere spidsfindigt, end skarpsindigt Beviis. En s. Distinction. Deraf: Spidsfindighed, en. ud. pl. — Spidsgavl, en. Gavl, som danner to Sider af en Trekant, som ender m. en Spids. Spidsglas, et. Et Glas af en spids, kegledannet Form. Spidsglas, en. et Mineral: Antimonium (fordærvet af det tydske: Spießglaß. Viborg bruger: Spydglands.) Spidshakke, en. En H. som er mere spids, end bred. Spidshammer, en. H. hvis ene Ende gaaer ud i en S. Spidsharpe, en. et tilforn brugeligt musicalst Instrument, i Skikkelse af en fra Spidsen t. Grunden giennemskaaren Pyramide, betrukket m. to Rader Metalstrænge, der adskilles v. en dobbelt Sangbund. Spidshat, en. H. med spids ell. kegledannet Pul. Spidshiort, en. En ung Kronhiort i andet Aar, hvis to første fremstudte Horn, uden Takker, kaldes Spidser. (s. Gaffelhiort.) spidshovedet, adj. som har et spidst Hoved (modſ. rundhovedet.) Spidshue, en. H. med spids Top. (Moth.) Spidskaal, en. Et Slags tidlig Hvidkaal m. tilspidsede Hoveder. Spidsmeisel, en. M. hvis Ende gaaer ud i en Od. spidsmundet, adj. som har en spids, tilspidset M. Spidsmuus, en. pl. d. s. En Slægt af Pattedyr, som (m. Muldvarpene, Biørnene o. fl.) høre t. de Platfodedes Classe (Plantigrada) og ere forskiellige fra Musene. Sorex. spidsnæset, adj. som har en tynd, mager, tilspidset Næse. fig. spidsnæsede Skoe. Spidspose, en. Filtreerpose hos Apothekere. Spidsrod, en. (et af det T. Spießruthe fordærvet Ord.) en lang, enkelt Qvist, uden Sideskud, en Vaand. At løbe Spidsrod, en Straf f. Soldater. Spidsstage, en. d. s. s. Spydstage. (Moth.) Spidsstøtte, en. En Støtte, som er noget tilspidset ell. aftagende mod den øverste Ende; Obelisk. (v. Aph.) Spidstand, en. Tand, som er noget spids i Enden. spidsvinklet, adj. som har en spids Vinkel. En spidsvinklet Triangel; modſ. stumpvinklet.

Spidse, v. a. 1. giøre spids, give en spids Form. At spidse en Pen, en Blyant. At spidse Munden. (s. tilspidse.)

Spield, et. pl. d. s. [Isl. Spelld, Spialld, et lidet Bræt, en Trætavle.] 1. Skud ell. Lukkelse i et Skorsteens- ell. Kakkelovnsrør; Skorsteensspield, Kakkelovnsspield. 2. en Kile, der syes ind i et Klædemon, f. E. i Skiorter under Ærmerne. (Hals-Spield, Ærme-Spield. s. V. S. Skr. VI. S. 32.)

Spiger, et. pl. Spigre. [Sv. Spik, E. Spike.] et stort Søm. (jvf. Haandspiger, af J. Spik, en Stok.) = Spigerbor, et. Et stort Bor t. Spiger; større end Fritbor. — Spigerhud, en. En Klædning ell. Forhudning af tyndere Planker, hvormed et Skibs virkelige Klædning overtrækkes, enten f. at styrke Skibet (f. E. saadanne, der gaae p. Hvalfangst) ell. for at beskytte det mod Orm, i hvilken Henſigt man tilforn ogsaa tæt besatte denne Forhudning m. Spiger, der havde flade og brede Hovedet.

Spigre, v. a. slaae fast m. Spigre. At spigre noget fast. (N. S. spikern.)

Spiiltoug, s. v. a. spile.

Spiir, et. pl. d. s. [J. og Sv. Spira.] noget, som er langt, tyndt og tilspidset tillige. Master og Spiir (ɔ: tyndere Skibsstænger.) S. paa et Taarn. s. Taarnspiir. Kongespiir, Scepter. "Hvis Fædre giennem Sekler aldrig lød udanske Spiir." Bagg. (jvf. Spiger og Spær.) = Spiirfod, en. den underste Deel af et Spiir. (Bagg.) Spiirhvælving, en. H. i et muret Taarnspiir. (Bagg.) Spiirspids, en. den øverste Spids af et Spiir. (Bagg.) Spiirtaarn, et. Et Spiir, saa betydeligt, at det udgiør et egentligt Taarn. "Det er

egentlig et fuldstændigt Spiirtaarn f. sig selv, oven paa det andet." Bagg. (Labyr. II. 330.)

Spil, et. pl. d. s. [J. Spil. T. Spiel.] 1. en Handling, der foretages kun t. Forlystelse, til Tidsfordriv; ell. uden alvorligt Formaal. "Seer du Livets Alvor? kiender du, at det ikke er bestemt t. et Spil for Daarer?" Mynster. (s. Leg, som er den ældre danske Benævnelse.) — Særdeles, naar det skeer efter visse Regler, imellem flere, og m. den Hensigt at vinde, ell. at friste det verlende Held. "Spil blev de Voxnes Leg, fik et Anstrøg af Alvor, og blev bundet t. Regler." Müller. Der gives mange Slags Spil. Brætspil, Keglespil, Kortspil, Skakspil. (s. Lykkespil, Vovespil.) At være hengiven til, at elske Spil. Han er heldig i Spil. "Spillet har m. Legen fælles Diemed: at more v. at sætte Sindet i en afverlende, ikke trættende Bevægelse." Müller. — fig. en let Sag. Det er kun et Spil for ham. — At sætte noget p. Spil ɔ: sætte det i Vove, udsætte det f. øiensynlig Fare. "Troer mig, han sætter ei sit kiære Liv p. Spil." Storm. 2. Fortsættelsen af et vist Spil, indtil Vinden og Tab er afgiort. At spille et Spil Skak, Piquet, Billard, Kegler. (mest br. dog: Parti.) Spillet er ude. At blande sig i en Andens Spil. 3. det, som hører t. nogle visse Slags Spil. To S. Kort. Et Damspil, Kuglespil, Skakspil. 4. Brug af Toneredskaber; Musik. (kun i Sammensætn. og om nogle Instrumenter.) Fløitespil, Klaveerspil, Violinspil. (jvf. spille.) I Talemaaden: m. flyvende Faner og klingende Spil, br. det om Instrumenterne selv ell. deres Lyd. 5. i nogle Sammensætninger for: Skuespil. Et Sørgespil, Lystspil, Syngespil, Forspil, Mellemspil, Efterspil.

Spil, et. pl. d. s. [af v. n. spille, bevæge sig frit.] en Bom ell. Valse, som dreies om v. Hielp af Stokke (Haandspiger) f. at vinde en tung Byrde op; især t. Skibs, f. at hisse Ankeret op. (s. Gangspil.) 2. Jernet v. en Rok, hvorpaa Vingerne sidde fast, og som Tenen og Tridserne sættes paa. (Moth.)

Spild og Spilde, en. ud. pl. Tab, Forliis, det, at noget spildes. (At bringe i Spild. Riimkr.) At gaae t. Spilde. Det er kun t. Spilde ɔ: kun at øde, fordærve det. Deraf: Livsspilde, Pengespilde, Tidsspilde.

Spilde, v. a. 2. [Isl. og Sv. spilla. N. S. spillen. A. S. spyllan, *consumere, vitiare.*] 1. tabe noget af det, man holder i Haanden, ell. har at bære. (br. mest hvor Talen er om det, som tabes i Smaadele, ell. om flydende Ting.) At spilde Vand af Skaalen, f. Viin p. Bordet. At s. noget langs hen ad en Vei. At spilde paa sig. 2. stille sig ell. andre ved, volde at man mister, øde. At spilde sin egen, en andens Lykke. "Saa ubesindig en Opførsel kunde ikke andet end spilde al hans Lykke." Eilschow. At spilde sin Credit, sit gode Rygte. (s. forspilde.) 3. bruge t. Unytte, ødsle bort. At spilde sin Tid, s. sin Umage. Den Dag er spildt. "Enhver Dag, vi opsætte saa vigtige Bestræbelser, er spildt f. os, for vor Fuldkommenhed." Basth. At spilde Ord, Forestillinger, Overtalelser p. een. 4. At spildes, tabe sig, blive borte. = Spildefoder, et. Foder, som spildes af Qvæget v. ikke at opædes. (Landh. S. Skr. I. 273.) Spildekar, et. K. hvori Spildevand ell. d. løber. Spildevand, et. Vand, som løber fra en Post, Mølle, ell. anden Vandsamling. = spildsom, adj. som let kan spildes, hvoraf en Deel let gaaer t. Spilde, ell. bliver unyttigt. Spildsomt Foder. — Deraf: Spildsomhed, en. (Decon. Mag. IV. 254.)

Spile, en. pl.-r. [N. S. Spyle.] Stok ell. Pind, hvormed noget holdes i en udstrakt Stilling (f. Ex. Læder) ell. udspiles. (Moth.)

Spile, v. a. 1. udstrække noget, og holde det saaledes v. Spiler. (s. udspile.) "Skibet alt stod m. de spilede Seil, udstrammed' fra Masten." Meislings Theokrit. 2. aabne, lukke vidt op. At s. Øinene op. Uloven spiler Gabet op. — Heraf: Spiilning, en. Gierningen at spile; Udspiilning. "Diendrynenes Sammentrækning ell. Spiilning." Bagg. N. Klim. — Spiiltoug, et. afdeelt Rum f. hver enkelt Hest i en Stald. (jvf. Baas.)

Spilfegter, en. pl.-e. [af det t. Spiegelfechter.] den, som ikke fegter for Alvor, men f. et Syns Skyld. (Moth.) er lidet brugel. saavelsom v. n. at spilfegte. "Eller lære dem at spilfegte m. Eder." Birkner. — Spilfegteri, et. ikke saameget egentlig, som fig. for: Skrømt, Giækkeri, Handling, der ikke giøres f. Alvor. (Mynster.) Spilfegtning, en. Fegtning p. Skrømt. (Moth. Bording. II. 276.) "At de kunde nedsætte slige ædle Øvelser, hvorved man skærper Forstanden og lærer at tale m. Lethed, t. Spilfegtninger." Bagg. N. Klim.

Spille, v. n. og a. 1. [J. spila. T. spielen.] 1. neutr. om visse frie, lette, uhindrede Bevægelser. Bølgerne spille p. Stranden, Havbredden. Det staaer og spiller (er ikke fast nok. Moth.) Øinene spillede i Hovedet p. hende af Glæde. (jvf. No. 5.) Spillende (levende, bevægelige) Øine. Vinden spiller i Seilet, i Bladene. (s. Spillerum.) 2. bruge visse Slags Lege ell. Spil. (jvf. lege.) At spille Kort, Kegler, Billard, Bold, Dam, Skak, Tærninger (overhovedet om alle Spil, der gaae ud p. at vinde.) At s. ud ɔ: lægge et Kort

p. Bordet, naar Raden er t. een. At spille om Penge. At s. bort hvad man eier. — fig. at s. med een, handle strengt med. At s. een et Puds. At s. under Dække m. een (holde hemmelig sammen om et urigtigt Foretagende.) 3. frembringe harmoniske Toner p. visse Instrumenter, hvor dette skeer v. Hielp af Hænderne, og deri besidde en Færdighed. At spille paa Klaveer, Violin, Bas, Harpe, Guitarre. (men derimod: blæse paa Fleite, Clarinet, Hobøe, Trompet, o. s. v. s. blæse.) At spille godt p. Klaveer. Hun lærer at s. og dandse. At s. et Stykke, en Dands, en Marsch. At spille op ɔ: begynde at spille. 4. forestille Optrin og Handlinger af Menneskelivet p. Skuepladsen. At spille Komedie. (opføre en K.) Holbergs Komedier spilles nu temmelig ofte. At s. en Rolle ell. i en Rolle (ɔ: udføre en vis Person i et Skuespil.) Hun spiller nu kun sielden. 5. neutr. kaste Lysstraalerne fra sig m. et bevægeligt ell. tindrende Skin; glimre, funkle. Diamanten spiller i Solen, v. Lyset. (s. ovenfor No. 1. om Øinene.) uegentl. Vinen spiller i Glasset. = Spillebielke, en. den B. i en Mølle, hvori Drevets øverste Ende løber. (Moth.) Spillebold, en. d. s. s. Legebold. Spillebord, et. B. som bruges v. Kortspil ell. andet Spil. Spillebræt, et. B. som bruges v. et Spil, ell. til at skrive p. naar man spiller. Spillefugl, en. den, som er meget forfalden t. Spil (en lystig Broder. Moth.) Spillehuus, et. Huus, hvor enhver kan gaae ind f. at tage Deel i Spil, især Vovespil. Spillelyst, en. L. til at spille. Spillemaade, en. En vis Maade at spille paa, visse Spilleregler i enkelte Tilfælde. Spillemand, en. den, som f. Betaling spiller p. et musicalsk Instrument. "Tidt den største Spillemand — kun slet p. Hyrdepiben fleiter." Bagg. Spillepenge, pl. P. som anvendes p. Spil. (jvf. Kortpenge.) Spillerum, et. (af spille, 1.) nødvendigt Rum t. uhindret Bevægelse. "Anomalier, der finde Sted, formedelst det Spillerum, enhver Kraft nødvendig maa have." Olufsen. Spilleselskab, et. S. der har forenet sig t. et vist Spil. Spillesyge, en. umaadelig Spillelyst. Spilleværk, et. 1. et Uhrværk som spiller visse Stykker. 2. noget, der seer konstigt ud, men er uden Nytte; noget, som er let at giøre. Det er kun S. for ham. "Den hører t. den falske Smags barnagtigste Spilleværker." Baggesen.

Spille, en. pl.-r. 1. d. s. s. Skytte ell. Skyttel. (Moth.) 2. et Krusejern. (Moth.)

Spilling, en. pl.-er. et Slags smaa gule Blommer. (N. S. Spelje, Speltje.) 2. det uforædlede Blommetræes Frugt; som findes guul, blaa og rød. Olufsens Landoec. 341.

Spinat, en. ud. pl. en almindelig Haveurt. Spinacea oleracea. — Spinatbudding, en. B. lavet af Spinat, Meel og Æg. Spinatfrø, et. ud. pl.

Spind, et. ud. pl. det som spindes ell. er spundet; Garn. Fiint Spind. "Ligesaa prægtig en Klædning, som den, Konsterne havde lært os at væve af Ormenes Spind." Sneedorf.

Spinde, v. a. spandt, spundet. pl. spundne. [J. spinna.] frembringe Traad ell. Garn v. at sammensnoe Taver ell. Trævler af en blød, men sammenholdende Materie. At spinde Hør, Blaar, Hamp, Uld, Bomuld, Silke. At s. paa en Rok, Haandteen. (jvf. tvinde og vinde.) At s. af sin Rok ɔ: spinde Totten af, som man har p. Rokken. — fig. At s. Silke v. noget ɔ: have Fordeel af. At spinde noget op ɔ: giøre hemmelige Anslag. = Spinden, en. ud. pl. Gierningen at spinde. — Spindebod, en. v. Reberbaner: Huus, hvor der spindes Tougværk. Spindehuus, et. Huus hvor der spindes t. Straf; Tugthuus. Spindekone, en. 1. Kone, som spinder f. Betaling. 2. et Legetøi f. Børn, der drives om som en Top og da giver Lyd. Spindeløn, en. det, som betales f. at spinde noget. Spindemester, en. den, som forestaaer et Spinderi. Spindepige, en. Pige, som spinder f. Betaling. Spinderok, en. s. Rok. Spindeside, en. fig. Qvindesiden, Qvindelinien i Arvegang. Spindeskole, en. Indretning, hvor Børn oplæres i at spinde m. m. Spindestue, en. Stue hvor flere samles f. at spinde. Spindeteen, en. s. Teen. Spindetot, en. En Tot Hør, Blaar ell. desl. som sættes p. Rokkehovedet. (Moth.) Spindetraad, en. En Traad, som spindes. Edderkoppernes, Larvernes Spindetraad. (H. Strøm.) Spindevise, en. V. som synges i det man spinder, ell. er bestemt dertil. = Spinder, en. pl. -e. Mandfolk, som spinder. om Fruentimre: Spinderske, en. pl. -r. — Spinderi, et. pl.-er. Indretning, hvor der spindes i Mængde. Hørspinderi, Bomuldsspinderi.

Spindel, en. pl. Spindler. [Tydsk.] en Bom, som dreies rundt. (s. Spil, Teen.) Spindelen i en Vindeltrappe ɔ: Pillen, hvorom Trinnene snoe sig. (Moth.)

Spindelvæv, et. pl. d. s. [Sv. Spindelwäf, af Spindel, Edderkop.] den Væv af yderst fine Traade, som Edderkoppen spinder t. et Fangenet for Insecter.

Spinkel, adj. pl. spinkle. [Sv. spinkog, spenslig.] tynd og lang; fiin, klein af Stitkelse. Spinkel af Lemmer. Hiulene t. den Vogn ere alt f. spinkle. (spinken. Moth. Isl. Spengill, et smalt og høit Menneske.) Heraf: Spinkelhed, en. ud. pl.

Spion, en. pl.-er. s. Speider.

Spire, en. pl.-r. [N. S. Spier. beslægtet m. Spiir.] 1. det første Skud, som vorer frem af Jorden efter et Frø; (germen) nyt Foraarsskud p. overvintrede Planter (f. E. Grønkaal) o. d. "Spiren udvikler sig af Kimen og deler sig i to Dele: Stængelspiren, som hæver sig over Jorden, og Rodspiren, som trænger ned i denne." J. Smidth. 2. figurl. den første Oprindelse, tidligste Ophav ell. Anledning t. at noget bliver til. Spiren, den første Spire t. en Begivenhed, et Foretagende.

Spire, v. n. 1. [er og har.] drives frem af Jorden ell. af et Plantelegeme v. Vorekraft. (germinare.) "Alt spirer, modnes og forgaaer." Thaarup. At spire frem af Jorden. Blomsten er spiret frem. Kaalen har spiret (har skudt Spirer.) = Deraf: Spiren, en. ud. pl. — Spirekaal, en. ud. pl. Grønkaal, som skyder Spirer fra Stokken om Foraaret. Spirekraft, en. Kraft hos Planten t. at spire; Vorekraft.

Spise, v. a. og n. spiste, spiist. [T. speisen.] tage Føde t. sig, faae Mad, æde. (Det sidste, oprindelig danske Ord br. nu kun om Dyrene; om Mennesker kun i lav Tale, ell. naar man dadlende og m. Foragt vil tale om graadig, slugvorn Spisen. Dog forekommer æde for spise ogsaa i vore nyere Bibeloverf.) At spise Brød, Kiød, Suppe. — absol. faae Mad. Jeg har endnu ikke spiist. Bed dem komme ind at spise. At spise til Middag, t. Aften. (At spise Frokost.) At s. hos een, s. hiemme. Jeg skal spise ude i Dag. Man spiser godt i dette Huus. (Den act. Bemærk. at give, uddele Mad, er forældet. "Du haver spiset dem m. Taarers Brød." Ps. 80. 6. s. udspise, Udspiisning.) At spise af, neutr. ende Maaltidet. (som dog sielden vil høres; men derimod: at have afspiist. Naar han faaer afspiist.) act. at spise een af m. et Smørrebrød, m. Løfter, m. Snak (ikke give andet end.) At spise op, fortære Alt hvad man har at spise. = Spisebod, en. Bod, hvor tillavede Madvarer ell. Retter udsælges. (Guldb. Plaut. I. 24.) Spisebord, et. B. som Maden bæres frem paa, og hvorom man sidder v. Maaltidet. Spisefad, et. F. hvorpaa Maden bæres frem. Spisehold, et. Spisested (2,) Spiseqvarteer. (nyt O.) "Den Slagter, t. hvis Spisehold her hiemme tyer hver sulten Knold." Bägg. (Danske Værker IV. 277.) Spisekammer, et. (udtales: Spiiskammer.) K. ell. Aflukke nær v. Kokkenet, hvor Mad og Madvarer giemmes. s. Fadbuur. Spisekielder, en. 1. K. hvor Madvarer giemmes. (Moth.) 2. Kielder, hvor der sælges tillavet Mad. (s. Stegekielder.) Spiselyst, en. L. til at spise, Madlyst. Spisemester, en. den, som sørger f. Maden og Spiisningen v. en Kostskole ell. anden offentl. Stiftelse. Spiseqvarteer, et. Et Sted, hvor enhver har Adgang t. at spise f. Betaling; Spisehuus. Spiserør, et. d. s. s. Mavepibe. Spisesal, en. Et stort Værelse, hvor der holdes Maaltid. Spiseseddel, en. Fortegnelse p. de Retter, som t. hvert Maaltid kunne faaes p. et Spisested. Spiseselskab, et. S. der har samlet sig, f. at spise sammen; Bordselskab. Spiseskee, en. Skee t. at spise Sobemad med; Madskee. Spisested, et. 1. Sted, hvor man spiser. 2. offentligt Sted, hvor man faaer Mad f. Betaling. Spisestue, en. Værelse, hvor man holder Maaltid. Spisetid, en. Tid, som er bestemt t. at holde Maaltid. Spisetime, en. T. som tilbringes v. Maaltidet. Spisevert, en. den, som holder Spiseqvarteer, ell. giver Mad f. Betaling. Spisevertinde, en. — Spiisning, en. 1. Gierningen at spise. 2. Føde, Spise, Fødemiddel. (nu sielden.) "Den enfoldige, tarvelige og ærlige Spiisning, som de formere Danske Konger havde brugt." A. Vedel. — spiselig, adj. som kan spises, er tienlig t. at spise.

Spise, en. pl.-r. det, som spises, som er spiseligt; fast Føde; (oftest vel om tillavet Mad; men ellers i Almindelighed om Menneskets faste Føde, ligesom Æde om Dyrets. At give een Spise og Drikke. "Hun staaer op, naar det endnu er Nat, og giver sit Huus Spise." Ordspr. 31. 15. (Jvf. Mad, som er det ældre, oprindelig danske Ord, der br. overalt i Bib. af 1550 for Spise, og endnu hyppigst i Talesproget og af Almuen; men dog allene ell. mest om tillavede Fødemidler ell. Retter. Man siger: at lave, tillave Mad; sielden: at berede Spise. s. ogsaa Føde, Kost.) — I vore sildigere Bibeloverf. forekommer Spise jævnlig for: Føde. f. E. om Myren: "Den samler sin Spise om Høsten." Ordspr. 6. 8. "Alt det, som lever, skal være eder t. Spise." 1. Mose B. 9. 3. ("skal være eders Mad." Bib. 1550.)

Splid, en. ud. pl. [Sv. Split. jvf. splitte.] Uenighed, Tvedragt. At sætte S. imellem Folk. "Tidt Frankrigs Tvedragt Splid blandt danske Venner spreder." Rahbek. "Hvis Strid imellem Mennesker bevirker Adskillelse (i Sindelag, Venskab, Hengivenhed, Samliv o. d.) kaldes den Splid." jvf. Tvedragt. "Splid kan foraarsage Tvedragt; og Tvedragt bevirker altid, at Spliden bliver større." Müller. = splidagtig, adj. tilbøielig t. Splid, trættekiær. "Man finder dog ikke, at de have været splidagtige, eller tragtet efter noget Herredomme over hinanden." Guldberg. — Deraf: Splidagtighed, en. ud. pl. Uenighed, Trættekiærhed, Usamdrægtighed. "Uenighed imellem de gamle, og endnu langt større Splidagtighed imellem de nye Stater." Guldb.

Splidse, v. a. 1. [Holl. splissen.] forene Enderne af to Touge v. at opløse Strængene og igien flette dem sammen ell. ind i hverandre.

Splint, en. pl. -er. [Sv. Eng. og T. Splint.] 1. et v. Kløvning, Hugning, ell. paa lignende Maade fraskilt lidet Stykke, især om Træ. Mange Folk saares i Søslag v. Splinter. At hugge Splinter af Tømmer. At hugge, støde, slaae i Splinter. At faae en S. i Fingeren. Beensplinter (af et brudt Been.) 2. den ydre, yngre og blødere Deel af Vedet i et Træ, som er imellem Barken og Kiernen. (N. S. Spint og Splint.) — splinterny, adj. aldeles ny og ubrugt. (Lignelsen er taget af nylig tilhugget Træ; derfor ogsaa spaaeny. Moth.) — splinthugge, v. a. hugge Splinter af Tømmer, glathugge. = splintre, v. a. 1. slaae, hugge til Splinter. En Kugle splintrede Masten. — splintre, v. n. og splintres, v. n. pass. gaae i Splinter, faae Splinter. Dette Træ splintres (splintrer) ikke let.

Split, en. n. s. pl. -ter. [N. S. Splete, Splett.] 1. en indskaaren, reven, ell. paa anden Maade frembragt Aabning ell. Sprække, især i Tøi. At skære en Split i en Kiole. Splitten i en Skiorte. (en Splitte. Moth.) 2. et tyndt, sammenbøiet Stykke Jern ell. Staal, der stikkes i en Aabning i Enden af en Bolt ell. desl., hvorefter Enderne af Splitten bøies fra hinanden f. at kunne holde.

Splitholt, et. pl. -er. korte Fyrreplanker af temmelig Tykkelse, hvoraf Staverne dannes t. de store Kar i Brænderier, Bryggerier og Fabriker.

Splitte, v. a. 1. [N. S. og Holl. splitten. E. to split. J. splita. *Verel.*] 1. skille fra hinanden v. et skarpt Redskab; kløve. Han splittede det m. eet Hug. Træet er splittet v. Lynilden. "Tager du den bort, da splitter du m. det samme det menneskelige Kiøns Forening." B. Thott. 2. drive fra hinanden, adsprede. Han splittede sine Folk i flere Hobe. At splitte Fienden ad. (s. adsplitte.) Mængden splittedes ad.

Splitter, adv. [af uvis Oprindelse.] reent, ganske; bruges kun i de Sammensætn. splittergal og splitternøgen (N. S. splinternaken. T. splitternakt.)

Spodsk, adj. [af Spot. T. spöttisch.] 1. som yttrer Spot i Miner ell. Tale; ell. som indeholder, medfører Spot. At see spodsk ud. "Hun skiulte dog i dobbelt spodske Miner sin Kiærlighed." Bagg. At give et spodsk Svar. "Spodsk Skiemt." A. Vedel. Han sagde det m. et spodsk Smiil. 2. tilbøielig t. at spotte: Hun er meget spodsk. — Deraf: Spodskhed, en. ud. pl.

Spole, en. pl. -r. [N. S. og Holl. Spole.] 1. et lidet Rør, hvorpaa Vævere vinde Islætten, og som derpaa sættes ind i Skyttelen; Væverspole. 2. Pindene Hestehaver. (Moth.)

Spole, v. a. 1. vinde Garn p. Spoler t. Islæt. Væveren er nu ved at spole. = Spolegarn, et. G. som bruges t. Islæt. Spolepenge, pl. det, som Væveren beregner sig f. at spole Islætten, foruden Væverløn. (Moth.) Spolerok, en. En Rok, hvormed Garnet vindes p. Spolerne. (Moth.) — Spoling, en. Gierningen at spole.

Spolere, v. a. 1. [af L. spoliare.] i d. Tale: fordærve, ødelægge. (Moth.) "Nu er det reent forkeert, det hele Stykke er spoleert." Vessel.

Spolorm, en. pl. -e. [N. S. Spoolworm.] et Slags Orme, som især findes i de menneskelige Indvolde. Ascaris.

Spor, et. pl. d. s. [J. og A. S. Spor. N. S. Spoor.] 1. Mærke af Foden efter Menneskers ell. Dyrs Gang; Fodspor. Hunden jager i Sporet, har tabt Sporet. Man saae hans S. i Sandet, blodige Spor. 2. Mærke, Fordybning i en Vei efter et Kiøretøi. s. Hiulspor. At følge, kiøre i Sporet. Denne Vogn holder ikke Sporet, er bred i Sporet (har vidt fraståaende Hiul.) s. bredsporet, smalsporet. 3. fig. Mærke, Kiendetegn p. noget, som er giort ell. skeet. Man finder ingen S. til denne Skik i vor Historie. "Da er der knap saa mange Spor af Vid og Tænkekraft tilbage." Storm. Der findes enkelte S. af Genie i dette Skrift. At gaae, komme p. Spor efter noget. Man er paa Spor efter Tyven. 4. Spor i Kiølsvinet: et Træ m. firkantet Hul, hvori Masterne befæstes. (Moth.) = Sporgang, en. G. som efterlader Spor. (D. H. Ordb.) Sporhund, en. H. som er afrettet t. at spore, Støver. (Moth.) sporløs, adj. 1. som er uden Spor, hvor intet Spor sees. 2. som intet Spor efterlader. Sporsnee, en. Snee, hvori Vildtets Spor kiendes.

Spore, v. a. og n. 1. (af Spor.) 1. eftersøge v. Hielp af Spor ell. Mærker. Hundene spore efter Vildt. At s. en Hiort. (Det br. mest i Sammensætn. s. efterspore, opspore, udspore.) 2. mærke, befinde, fornemme v. sandselige Erfaringer ell. Kiendetegn. At s. Kræfternes Aftagelse. Man sporede Røg i Huset. Der spores ingen Mangel. "Eftertiden sporede Virkningen af hans Flid." Wandal.

Spore, en. pl. -r. [J. Spori. A. S. Spora.] et Redskab, hvori et broddet ell. pigget Hiul er befæstet, som Rytteren spænder om Hælen f. at hugge Hesten i Siderne, og derved paaskynde dens Løb. At spænde Sporer paa, give Hesten af Sporen. — uegentl. Hanens Sporer ɔ: hornagtige Udvæxter p. dens Fødder. — fig. Drivefiæder, Opmuntring. "At Misundelse er Stræbsomheds Spore, og Mistænksom-

hed, Forsigtigheds Moder." Bagg. N. Klim. = Sporebakkelse, en. et Slags Kager, hvortil Deien udskæres m. et Sporejern; Kleiner. (Moth.) Sporehiul, et. det takkede Hiul i en S. Sporehug, et. Hug ell. Stød m. Sporen. (sporehugge, v. a. 1. hugge m. Sporerne. "Villig Hest skal man ei sporehugge." Ordspr. (P. Syv. I. 487.) Sporejern, et. Jern, hvori et Sporehiul er befæstet. Sporeknegt, en. et stivt Stykke Læder uden p. Støvlehælen, hvorpaa Sporen hviler. Sporelæder, et. Læderrem, hvormed Sporen spændes p. Foden. Sporemager, en. den, som giør Sporer. Sporerem, en. d. s. s. Sporelæder. Sporetryk, et. Tryk m. Sporen i Hestens Side. = spore, v. a. 1. hugge m. Sporen, give Hesten af Sporen. At spore en Hest.

Sportel, en. pl. Sportler. [af Lat. sportula.] 1. det, som betales f. visse offentlige Breves og Bevilgningers Udstedelse. 2. uvisse og tilfældige Indtægter v. et Embede.

Spot, en. ud. pl. [J. Sv. og T. Spott.] 1. Yttring i Ord, Miner, ell. paa anden Maade, af Glæde over en Andens Ufuldkommenhed, Skade ell. Uheld; eller lignende Maade, hvorpaa man søger at giøre een latterlig f. Andre. "Vær stolt af Ondes Had og Narres Spot." Baggesen. Spot og Skade følges gierne ad. Hans Spøg bliver ofte (gaaer over til) Spot. At drive Spot m. noget. Han er hvermand t. Spot. Han giorde det af S. Til S. gav man ham en Krone paa. (Haan, en stærkere Grad af Spot. "Spot giør, at nogen bliver beleet, Haan at han bliver foragtet." Sporon.) jvf. Spee, Skam. 2. Gienstand f. Spot; Skam. Han er en S. for Alle. At blive til S. At giøre sine Venner Spot. Det er en Skam og Spot, som han handler m. Godset. = spotfuld, spottefuld, adj. fuld af Spot, meget spottende. "Med et spotfuldt Smiil." Øhlenschl. Spotkiøb, et. d. s. s. Skamkiøb. — Spotpriis, en. Skampriis. — spotviis, adv. af Spot. "Naar de roser, er det allene spotviis." Holberg.

Spotte, v. a. og n. 1. drive Spot med, giøre latterlig, beskæmme; misbruge Spøg t. Beskæmmelse. At spotte een. "Det er ikkun det Letsindige og Naragtige, som kan blive spottet af den Kloge." Sporon. "De spotted den grædende Enke." Storm. Hvo Anden spotter, bliver ei uspottet. Ordspr. "At haane Folk er, at fremstille deres Handlinger p. en Maade, at de blive foragtelige; at spotte, er at fremstille dem saaledes, at de blive latterlige." Birkner. "Det er uforsvarligt, (skammeligt) at forhaane den Ringe, og at spotte den Skrøbelige; hiint viser en stor Grad af Ondskab, dette af Kaadhed." Sporon. — At s. med Religionen (drive Spot med.) At spotte over noget (sieldnere.) = Spottedigt, et. D. hvori der drives Spot m. nogen ell. noget. Spottefugl, en. den, som finder megen Lyst i at spotte andre. Spottegloſe, en. spottende Ord, noget som siges t. Spot. (d. Tale.) "De døvede ham m. Skieldsord og Spottegloser." Bagg. N. Klim. Spottelatter, en. Latter, hvormed man vil spotte en anden. (C. Frimann.) spottelig, adj. som volder Spot, beskæmmende. Spottelyst, en. L. til at spotte. Spottenavn, et. Navn, som gives een t. Spot, hvorved man spotter m. noget. Spotteord, et. spottende Ord, Spottegloſe. Spottesang, en. spottende Sang, Smædesang, Spottedigt. Øhlenschl. (Nord. Guder 374.) Spotteskrift, et. Skrift, hvori der spottes m. nogen ell. noget. = Spotter, en. den, som spotter, som bruger Spot.

Spraae, v. n. 1. blive skiør. (især om Æg, hvori Kyllingen har dannet sig; ell. hvoraf den snart vil bryde ud. Egget spraaer, spraaes, er spraaet. Moth.) Er formodentl. det A. Sax. sprytan, *germinare*. J. spretta. *partic.* sprottin. voxe, springe ud. J Sønderj. sprydе.

Sprade, v. n. 1. har. 1. tage lange Skridt, spanke. (Sv. spretta.) At sprade i sin Gang. (Colding.) [J Sønderjyll. br. sprade for: skrabe, kradse m. Fødderne. Isl. spreyta sig. *gestibus superbire.*] 2. broute, tale store Ord, giøre sig til. (Moth.) "Med Kongers høie Stand jeg agter ei at sprade." Helt. 86. Bording. I. 58. (forældet.) — Spradebasse, en. den, som er opblæst og giør sig vigtig; en Brouter, Ordgyder. (Moth. J nyere Skrifter, mest om unge Mandfolk, og synonymt med: en frisk Fyr; det fr. petit-maitre.) "En Spradebasse er den, som sprader, viser en pralende Adfærd, og endskiøndt han er et Faar, vil synes en Basse." Müller. — Sprader, en. pl.-e. d. s. s. Spradebasse. (Moth.) "At ansee den tanketomme, hierneløse Sprader m. grundet Foragt." Rahbek. "Tilbedere vil du finde i Mængde, det er Smigrere, Spradere og Forførere." Samme. D. Tilsk. I. 203. (Mindre rigtigt skriver P. M. Troiel. Sprade, pl. Sprader. "Er der i Byen Sprader, da har jo Skoven Skader.")

Sprag, et. ud. pl. Smaaqviste, Qvas, Grenebrænde. (Moth.)

Sprage, v. n. 1. har. [Sv. spraka.] give en Lyd, som tørre Grene, naar de brydes, ell. som Ild i tørt Qvas og Ved; s. brage, sprætte. Ilden, Stranden sprager. (Moth.) "Som Torne sprage under Gryden." Præd. 7. 6. "Ligesom en Lue sprager i Halmen." Joel. 2. 5. (Bib. 1550.) Deraf: Spragen, en. ud. pl.

Spraglet, adj. [Sv. sprecklot. Isl. Sprekla, Plet, Stribe. jvf. indsprængt,

broget.] som har flere mod hinanden afstikkende Farver, ell. Pletter i en Grundfarve. Spraglet Marmor. En spraglet Sommerfugl; spraglede Klæder; spraglede Nelliker. (Spraglet udtrykker endnu mere, end broget, det Afstikkende i Farverne, og at de ere blandede imellem hverandre, indsprængte.) "Nu spraglet Sommerfugl omflagrer Dalens Enge." C. Friman. "Jeg iler bort fra spraglet Blomsterbed." C. A. Lund. "Den brune Hest, naar Solen stadigt skinner p. et spraglet Løv." Ohlenschl. Ligesom ogsaa, at de indsprængte Farver danne meer end enkelte Smaapletter i den herskende Grundfarve. (jvf. spættet.) "Spraglet bruges jævnlig om en Blomsterflor m. Hensyn t. Virkningen af Blomsternes mangfoldige Farvespil." Nord. Tidsskr. III. 68. "Man kan tale om det spraglede Blomstertæppe, Foraaret udbreder; derimod kaldes Engen broget, naar spraglede Blomster vise sig p. dens grønne Tæppe." Müller. [At spragle, giøre spraglet, og spragles, blive spraglet, er et usædvanl. og nyt Ord hos Ohlenschl. "De Blomster, som du der p. Høien skuer, de spragles meget skiønnere derinde."]

Sprede, v. a. 1 og 2. [A. S. spredan. E. to spread.] stille det, som er samlet, vidt fra hinanden. Hans Godser ligge vidt spredte. "Landsbyerne og de hist og her spredte Bondergaarde." Bagg. At sprede en Flok. At s. Ho (f. at tørre det.) "Hvad vildt Naturen spreder, i rolig Harmonie forener den." (Konsten.) Bagg. — Uegentl. "Naar Solen spreder sin Glands p. Engens Græsstraa hen." Bagg. "Natten daler — om Borg og Vraa dens tause Mørke spredes." F. Guldb. At spredes, spredes ad, splitte sig ad. En spredt Fegtning (hvor de Stridende ikke staae i sluttede Linier.) jvf. adsprede, omsprede, udsprede. = Spredning, en. pl. -er. Gierningen at sprede.

Spring, et. pl. d. s. 1. En Bevægelse, hvorved man forandrer Sted, v. paa engang at hæve begge Been og hele Kroppen fra Jorden. At giøre et S. over en Grøft. Hesten gaaer i Spring. (s. Fiirspring.) figurl. et v. Overgange ikke udfyldt Mellemrum i Handlinger, Begivenheder, ell. i Naturens Indretninger. "Alle Forandringer skee uden Spring." Sneedorf. "Den Gud, som intet Spring i Skabningsrækken taaler." Tullin. 2. Vandets Spring, naar det v. Tryk drives i Veiret. (s. springe, 1, d. og Vandspring.) 3. Hingstens, Tyrens Spring. Coitus. = Springbuk, en. en udstoppet, m. Skind overtrukken Buk, som man over sig. f at springe op paa. Springdands ell. Springedands, en. D. hvori der giøres mange Spring. "Forst gotter den sig listigt v. Staklens Springedands." Ohl. Springfiæder, en. d. s. s. Fiæder, 2. Springflod, en. en stærk og pludselig Flod i Havet, hvorved det hastigen stiger meget høit over sine Bredder. Springfyr, en. pl. -e. en indbildsk, overmodig ung Person; en frisk Fyr, Spradebasse. (d. Tale; hvor Ordet dog har en mildere Betydning, end Laps, Spradebasse o. d. "Springfyr betegner den unge m. Hensyn t. Raskheden af hans Bevægelser." Müller.) Springgaas, en. Et Legetøi, som Børn lave af Gaasens Brystbeen. Springglas, et. et Slags smaa tynde Glasflasker, ell. større Glaskolber, som v. en ubetydelig Berøring springe i Stykker (Bologneser-Flasker.) Springhest, en. Stodhingst. Springhilde, en. Hilde, som lægges om Forbenene af en Hest, der gaaer løs i Marken, f. at hindre den fra at springe over Hegn. Springholt, et. i en Væv: to smalle Træstykker, som bindes t. Sylleredskabet. (Moth.) Springhval, en. et Havdyr af Delphinernes Slægt; Springer. Delphinus orca. Springkilde, en. Kildevæld, som springer i Veiret. (Arreboe.) Springkorn ell. Springurt, n. s. Navn p. en Plante, hvis Frøgiemme, naar Frøet nærmer sig Modenhed, springer op v. den mindste Berøring. Impatiens noli me tangere. Springorm, en. En m. Snive beslægtet Sygdom hos Hesten, der viser sig p. forskiellige Steder af Kroppens Overflade ved udhulede Saar og snordannede Hævelser. Springpost, en. Vandpost t. Springvand. Springrem, en. 1. d. s. s. Springhilde. 2. en bred Læderrem, som man undertiden brugte at befæste v. Buggiorden p. Hesten, drage imellem Forbenene, og m. den anden Ende giøre fast v. Tømmen, f. at afholde Hesten fra at steile, ell. at kaste Hovedet i Veiret. Springskammel, en. p. en Væv: det Fodtrin m. tilhørende Indretning, hvorved Islætten slaaes fast t. Rendegarnet. (Moth.) Springtavl, en. Et Slags Leg ell. Brætspil. Springtid, en. den Tid, hvori Springfloden indfalder. Springtyr, en. Tyr, som holdes t. at springe Køerne. Springvand, et. Vand, som ledes fra et høiere Sted t. et lavere, og fra dette trykkes i Veiret ell. springer.

Springe, v. n. og a. sprang; sprunget; sprungne. er og har. [J. og Sv. springa. A. S. springan.] 1. neutr. a.) brydes pludseligen itu; sprække, briste. Glasset sprang af Heden. "Den skiøre Boble brusten springer." Fr. Guldberg. Strængen er sprungen. Touget sprang (brast) v. den alt f. store Tyngde. b.) om levende Væsener: forandre hastigen Sted v. en Bevægelse, hvorved hele Kroppen løftes fra Jorden. At springe frem, tilbage, over en Grøft. At springe ud af Vinduet. Han er sprungen ud i Vandet. (Men absol.: I hans Ungdom har han sprunget meget høit.

Vi har sprunget og dandset hele Dagen.) At springe op, springe i Veiret (f. E. af Skræk, Vrede, ell. anden heftig, pludselig, uventet Fornemmelse.) Han sprang i Veiret af Forskrækkelse. At s. af Glæde. (jvf. hoppe.) c.) om livløse faste Ting: stifte hastigen Sted, naar dette skeer v. et Slags Vold, v. en voldsom ell. pludselig Kraft. Der er sprunget et stort Stykke af Klippen. "Bestormes tangklædt Bred af sprungne Planker." Fr. Guldb. Farven, Fernissen er sprungen af. Skibet sprang i Luften. At lade en Mine springe. d.) om flydende Legemer: drives v. et Tryk m. Kraft og Hastighed ud af en Aabning; især: drives i Veiret. Vandet springer af tre Rør. Kilden springer af en Klippe, Blodet af Aaren. Springvandet har sprunget hele Dagen. e.) At springe ud, fig. om Urter og Træer: udvikle deres Blomster ell. Blade. Bøgetræerne, Roserne vilde snart springe ud. (Sv. spricka. A. S. spryngan, *oriri, pullulare.* E. Spring, Foraar.) 2. act. om visse større Dyr af Hankiønnet: udøve Avledaad. (saaledes om Hingsten, Tyren, Væderen, Hiorten.) = Springen, en. ud. pl. Gierningen at springe; ell. det, at noget springer. Glassets Springen af Hede. Dandsen og Springen. — Springer, en. pl. -e. den, som har Færdighed i at springe. — Springedands, en. s. Springdands. springefærdig, adj. om Dyr, som ere i Stand t. at springe. En s. Hingst. Springeleg, en. Leg, hvorved der løbes og springes. (Arreboe. 183.) Springeplads, en. P. hvor man øver sig i at springe. (Moth.) Springestok, en. En lang Stok, hvormed man hielper sig t. at springe længere end ellers. Springetid, en. den Aarstid, da Hopperne sædvanl. bedækkes. (forsk. fra Springtid.)

Springsk, adj. (springs. Moth.) kaad, overgiven. (d. Tale.)

Sprinkel, et. pl. Sprinkler. [A. S. Sprincl, *fiscella.* jvf. det T. Sprenkel.] Hegn, som bestaaer af tynde, lodret opreiste ell. hinanden krydsende Stave ell. Pinde; Gitter, Sprinkelværk (hvilket sidste oftere forekommer; begge nu dog ikke hyppigen. Ordets Slægtskab er uvist. s. følgende.)

Sprinkler, n. s. en hidsig Sygdom, hvorved røde Pletter fremkomme i Huden. (Holl. Sprenckel, Plet, Spette. T. Sprenklein. E. Sprincle.)

Sprog, et. pl. d. s. [Sv. Språk. T. Sprache.] 1. Indbegrebet af de articulerede Lyde, hvoraf Talen bestaaer, hvoraf Mennesket betiener sig i Talen; Tungemaal: (saavel om Taleevnens Udøvelse i Almindelighed, som om et vist Folks Tungemaal.) Ved Sproget (Talen) udmærker Mennesket sig fra Dyrene. At undersøge Sprogenes Oprindelse. At lære, kunne, forstaae, tale, skrive et Sprog. Fremmede Sprog; i Modsætn. t. Modersmaalet. (Jvf. ogsaa Tungemaal.) — fig. og uegentl. om andre Maader at tilkiendegive Tanker og Fornemmelser paa. Fingersprog, Tegnsprog. "Hvo lærer Mennesket hans Taarers Sprog?" Evald. Dyrenes Sprog ɔ: Maaden, hvorpaa de udtrykke Fornemmelser og Begieringer. 2. en vis Art og Maade at tale, at udtrykke sine Tanker paa. Talesprog, Skriftsprog. Almuesproget, Hofsproget. — Ligeledes om Indbegrebet af visse kabelige ell. techniske Udtryk af en vis Art. Lovsproget, Jægersproget, Biergværkssproget, Skibssproget, &c. Undertiden ogsaa m. Hensyn t. Talens Indhold og Charakteer, til Stilen, ell. til visse Udtryk og Talemaader. Dette S. er jeg ikke vant t. at høre. At føre et høit Sprog. Hans S. er ikke nok dannet. At skrive et godt, reent, slet Sprog. Det S. har han lært i Kipper og Kroer. 3. noget, som tales, udsiges, især m. korte, fyndige, indholdsrige Udtryk; en Sentents. Et S. af Bibelen. Et Lovsprog (Lovsted.) s. Ordsprog, Valgsprog. = Sprogblander, en. den, som ikke taler ell. skriver et Sprog reent, som blander det m. fremmede Ord. Sprogblanding, en. 1. Blanding, Sammensmeltning af flere Sprog t. eet. 2. Indblanding af fremmede Ord og Talemaader i et Sprog. Sprogbrug, en. den v. almindelig Brug hævdede Lov ell. Vedtægt, som i et vist Tilfælde, ell. overhovedet, følges i et Sprog. Sprogdannelse, en. D. og Udvikling af et Sprog overhovedet; ell. af en Enkelts Sprogkyndighed. Sprogdeel, en. En vis, enkelt Deel, Bestanddeel af et Sprog. (Dahl. Retskr.) Sprogegenhed, en. pl. -er. særegne Udtryk, Talemaader ell. Vendinger, som bruges i et vist Sprog; Idiotismer. Sprogelsker, en. den, som finder Lyst i at kiende og studere Sprog. Sprogfeil, en. Feil imod Sproglærens Regler ell. imod Sprogbrugen. Sprogfordærver, en. den, som (især i Skrift) begaaer hyppige Sprogfeil. Sprogforvirring, en. Sammenblanding af flere Sprog, ell. Forvirring af Sprogbrug og Sproglære i et enkelt. Sproggrandsker, en. den, der søger at erhverve sig noiagtig Kundskab i eet ell. flere Sprog. Sproggrandskning, en. omhyggelig Undersøgelse af et Sprog, dets Regler og Indhold. Sproghad, et. Had t. et vist (fremmedt) Sprog. "Tiden nærmer sig, da Sproghad, Nationalhad og deslige vil svinde f. Jordborgerdyd." Bagg. (Labyr. I. 381.) Sprogkiender, en. den, som har noiagtig og grundig Kundskab i et ell. flere Sprog. Sprogklang, en. herskende, eiendommelig Klang ell. Lyd i et vist Sprog, naar det tales. (Baggesen.) Sprogkonst, en. s.

Sproglære. Sprogkundskab, en. pl.-er. Indsigt i et ell. flere Sprog. At have gode Sprogkundskaber. sprogkyndig, adj. den, som forstaaer, er kyndig i et Sprog. Sprogliighed, en. L. som finder Sted imellem flere Tilfælde i Orddannelse, Ordføining ell. andre Dele af Sproglæren. sproglærd, adj. den som har lærd, ell. grundig og omfattende Kundskab i et ell. flere Sprog. Deraf: Sproglærdom, en. ud. pl. lærd og udbredt Sprogkundskab. Sproglære, en. Indbegreb af Reglerne for et Sprog, Læren om at tale og skrive et Sprog rigtig; Grammatik. Sproglærer, Sprogmester, en. den, som giver Underviisning i Sprog. Sprogmønster, et. Et Skrift, der v. sine stilistiske Fuldkommenheder er et Mønster i det Sprog, hvori det er forfattet. Sprogregel, en. R. for et vist Tilfælde i Sproglæren. Sprogrenser, en. den, som gior sig Umage for, ved Lære og eget Mønster, at rense et Sprog f. Feil og fremmede Ord, som lægger Vind p. Sprogrensning. "Naar jeg seer en Sprogrenser, klædt i fremmed Tøi, efterjagende fremmede Manerer, og upatriotisk i sin hele Tænkemaade." Storm. Sprogrigdom, en. R. paa Ord, Udtryk og Talemaader i et S. sprogrigtig, adj. overeensstemmende m. Sprogets og Sproglærens Regler. Deraf: Sprogrigtighed, en. ud. pl. Sprogverden, en. fig. det Samfund af Folk, som tale og skrive et vist Sprog. Sprogværk, et. Et i et vist Sprog forfattet Skrift, et skriftligt (poetisk ell. prosaisk) Arbeide.

Sprude, v. a. 1. [Sv. spruta.] drive en Vædske m. Kraft ud igiennem en trang Aabning. Hvalen spruder Vandet høit i Veiret. fig. Bierget spruder Ild. (s. ildsprudende.) — sprutte, har samme Bemærkelse, ell. er et frequent. af sprude. (jvf. sprøite.)

Sprudle, v. n. 1. [af sprude.] om flydende Ting: bevæge sig ell. bevæges, især v. Fald ell. ved en drivende Kraft p. en saadan Maade, at Vædsken, skummende og m. Lyd sprøites i Veiret. Kilden sprudler frem af en Aabning i Klippen. "Som Havet; høiere sprudler det op mod det Field, som ei det kan skiule." Hertz. "Da sprudled i Bægeret den Viin." Øhlenschl. — Sielden act. "Hor Stranden koge og sprudle Taage, som skiuler den." Evald.

Sprut, Sprutbakkelse, en. Bakkelse, som dannes v. et Slags Sprøite, og koges i Smør.

Sprutte, s. sprude.

Sprække, en. pl.-r. [Sv. Spricka.] en smal, fiin Aabning i et fast Legeme, som tillige har en vis Længde. "Naar enkelte Dele i et fast Legeme give sig fra hinanden, imedens andre holde sammen, opkommer den langagtige, smalle Aabning, som Sprækken viser." Müller. En større Sprække kaldes en Revne. Fadet, Theekoppen har en Sprække. Muren, Loftet har faaet en Revne. Der er baade Huller og Sprækker i Træet. "Et blødt Legeme faaer aldrig Sprækker, og et meget haardt aldrig Rifter." Müller.

Sprække, v. n. sprak, sprukken, sprukket. pl. sprukne. (er.) [Sv. spricka.] faae Revner, briste, springe (1. a.) Kanden, Tallerkenen, Koppen er sprukken. Træet sprækker af Hede. "Jorden sprækker i Tørke; den revner i Jordskiælv." Müller. Huden er sprukken af Kulde. — Ved en Sprogegenhed siger man: Sveden sprækker af min Pande. "Heel svarligt blev da drukket, saa Sved paa Panden sprak." Øhlenschl.

Spræld, et. pl. d. s. Bevægelsen, som giøres v. at sprælde.

Sprælde ell. sprælle, v. n. 1. (har.) giøre stærke Bevægelser m. Lemmerne, saasom f. at komme løs, ell. ubevidst i Søvne. Fisken sprælder i Garnet. "I Strømmen hængende, han sprælder, stræber op." Rein. (om Laxen.)

Sprænge, v. a. 1. og 2. [Sv. spränga. J. sprengia. A. S. sprengan.] bringe noget m. Vold t. at brydes, revne, ell. springe i Veiret. At sprænge sine Burer. At s. Stykker af Klippen. At s. Steen; sprænge en Skandse i Luften (v. Krud, Miner.) — Sprængekraft, en. K. som er stærk nok t. at sprænge noget.

Sprænge, v. a. 2. [det T. s p r e n g e n.] bestrøe m. noget i Smaadele, Smaakorn; br. dog kun om at bestrøe løselig m. Salt. Deraf: sprængt Kiød, som er lidet saltet. At sprænge Sild ɔ: salte dem løseligt, som man om kort Tid vil bruge. (Nord. Brun.) s. indsprængt.

1. Sprætte, v. n. 1. [Sv. spritta.] d. s. s. sprælde (dog sædvanl. om en mindre stærk Bevægelse.) En Fugl, som man holder, sprætter m. Vingerne. At sprætte i Søvne. "Mens i Seilet den spøgende Vestvind sprætted m. klapprende Dask." Øhlenschl. "Da du f. silde blodig sprætter som Ræven i sin Rævesax." Samme. Ogsaa act. At sprætte Klæderne af sig (i Sengen.) — Heraf: Sprætten, en.

2. Sprætte, v. a. 1. [Isl. og Sv. spretta.] løse noget op, som var syet, splitte m. en Kniv ell. Sax. At sprætte en Søm op. Kiolen maa sprættes op i Ærmerne. (s. opsprætte.)

Sprød, adj. [T. s p r ö d e.] som let springer, let kan brydes; skiør, ikke bøielig. Kagen er ikke sprød nok. (er egentl. tydsk og synonymt m. skiør.) "Landet havde en sprød Jord, og var hist og her sandigt." O. Guldb. (V. Hist. II. 1. 209.) "Jordbunden skal være vel renset, og noget sprød." Olufsen.

Sprød ell. Sprøde, en. [Sv. Spröte. I. Sproti. E. Sprit. H. Spriét.] en Stok, et langt og rundt Træ. (br. kun i enkelte Tilfælde: Sprøder i en Stige, Plov, Væv. Moth. s. Bovspred ell. Bugsprød.)

Sprødseil ell. Sprydseil, et. Et fiirkantet Seil p. smaa Fartøier, hvis ene Liig bevæger sig langs ad Masten, og hvis ydre Hiørne oventil udstrækkes v. et Sprød, der kan dreie sig om Masten.

Sprøite, en. pl. -r. [Sv. Spruta.] et Redskab, hvorved et flydende Legeme drives m. Kraft i en tynd Straale ud igiennem en trang Aabning. En Klysteersprøite, Øresprøite. Især absol. om Vandsprøiter t. at slukke Vaadeild. At prøve Sprøiterne. = Sprøitebro, en. En af tre Stykker bestaaende Indretning, der v. Ildsvaader lægges over Rendestenen i Gaderne, f. bequemt at kiøre over den m. Sprøiterne. Sprøitehuus, et. H. hvor Sprøiter m. tilhørende Redskaber giemmes. Sprøitemester, en. s. Straalemester. Sprøiterør, et. Rør, anbragt p. en S., ell. Rør, hvorigiennem man sprøiter. Sprøiteskat, en. Skat, som Indbyggerne i en By betale t. Sprøiternes Vedligeholdelse. Sprøiteslange, en. et langt Læderrør, hvori Vandet drives ind v. Sprøitens Trykværk og føres m. Kraft t. Rørets Munding, hvor Straalen farer ud af et Messingrør.

Sprøite, v. a. og n. 1. [T. sprißen. N. S. sprutten.] 1. d. s. s. sprude, (f. E. at sprøite Vand ud af Munden) men bruges tiere, og altid naar Talen er om at frembringe Virkningen v. en Sprøite. At sprøite noget i eens Øre. At sprøite Øret m. lunken Melk. At s. Vand p. et brændende Huus. 2. neutr. (ligesom sprude) om flydende Legemer, som enten m. stærk Kraft brydes i Smaadele, der drives imod en Gienstand, ell. som m. Heftighed i Afstand trænge frem af en liden Aabning. Bølgerne sprøite høit op p. Strandbredden. Blodet sprøitede frem af Aaren. Vandet sprøiter (sprøites) ind fra alle Kanter. — Sprøitning, en. pl. -er. Gierningen at sprøite; ell. det, at noget sprøites. — Sprøitekande, en. K. til at sprøite Vand ud af, Vandkande.

Spundpæl, en. [af spunde ell. spundse.] en Pæl, som man, v. Anlæg af Vandbygninger, ell. hvor Pæleværk sættes i Vandet, driver m. Magt ned imellem to andre (undertiden m. en Fals forsynede) Pæle, for fuldkommen at udfylde Rummet imellem disse. (Kraft. Mech. II. 948. 952.)

Spunds, et. pl. -er. [T. Spund.] en Tap, som tiener til Lukkelse f. det fiirkantede ell. runde Hul midt p. en Tønde, hvorigiennem den fyldes. (Hos Moth og ældre Forfattere: Spund. "Som Viinfad uden Tap og Spunde." Bording. I. 121.) = Spundsbaand, et. det Tøndebaand, som ligger nærmest Spundset. Spundsbor, et. B. hvormed Spundshullet bores i en Tønde. Spundsdybde, en. den D. ell. det Maal, som et Fad holder, naar det maales i Spundshullet. Spundshul, et. det Hul, som lukkes m. Spundset.

Spundse, v. a. 1. lukke m. Spunds. (hos Moth: spunde. T. spünden.)

Spurre ell. Spurv, en. pl. Spurrer ell. Spurve. [I. Spörr. Sv. Sparf. A. S. Speara. i Gl. D. Sparv. pl. Spørjæ.] En Fugleslægt, hvoraf især Graaspurven (Fringilla domestica) er bekiendt og almindelig. = Spurrehagel ell. Spurvehagel, et. og coll. d. s. smaa Hagel t. at skyde Spurrer. Spurvehøg, en. det mindste Slags Høg. Falconisus. Spurverede, en. Spurvens Rede. Spurvetrav, en. figurl. langsom og kort Trav. Spurveunge, en. en ung Spurv.

Spy, et. det, som spyes, opkastes. Fluespy kaldes Æg, som Spyfluen (Musca vomitoria) lægger p. Kiød.

Spyd, et. pl. d. s. [I. Spiót. Sv. Spiut. jvf. Spid.] et Vaaben, som bestaaer af en lang Stang m. Spids p. Enden. s. Landse, Kastespyd; og jvf. Spid. = Spydkamp, en. Kamp, som føres m. Landser ell. Kastespyd. (Fibiger.) "Styrke i Spydkamp." Baggesen. Spydrytter, en. R. som er bevæbnet m. Spyd; Landserytter. (Ambergs Ordb.) Spydskaft, et. d. s. s. Spydstage. Spydsod, et. Od, Jernspids i Enden af et S. "Til Værket jeg da blev indviet, med Spydsodden mærket." Grundtv. Spydstage, en. den Stang, hvorpaa Spydsodden er fæstet. "Lovene havde ingen Kraft, og Retten laae i Spydstagen." Wandal. I. 194. (en Talemaade, om den Stærkeres saakaldte Ret.) "Spydstagens Ret ei gielde meer." Thaarup.

Spyde, v. a. 1. fæste p. et Spyd, (s. spidde) giennembore m. et Spyd. (Moth.)

Spydig, adj. egentl. spids som en Spydsod; men br. kun figurlig, for: bidende, bitter, hvas i sin Tale. Han er mere spydig, end vittig. = Deraf: Spydighed, en. Bitterhed, Hvashed i Tale; og pl. Spydigheder, bittre, fornærmende Udtryk. "Saa langt fra Spydigheder, saa spag, saa mild, saa from, saa fri for Brod og Piil." Baggesen.

Spye, v. n. og a. 1. [Isl. spya.] give fra sig det som er i Maven v. en usædvanlig Sammentrækning og Bevægelse i dette Organ; kaste op, brække sig. (jvf. spytte.) At spye af Søsyge. At s. megen Galde. At spye een over. = Spyen, en. ud. pl. Gierningen at spye, Brækning. — Spyedrik, en. Drik, hvori et Brækmiddel er blandet. (Spyeflue, s. ovenfor under Spy.) Spyegab, et. pl. d. s. runde Huller i Rælingen

(ell. i Vaterbordet) af et Skib, hvorigjennem Vand fra Dækket kan løbe ud. (jvf. Vedels Saxo. 352.) — Spygat, et. pl.-ter. d. s. s. Spygab (men er det nu brugelige Udtryk.) Spygatterne i Lasten ere firkantede Huller p. Siden af Bundstokkene, skaarne i Klodserne, f. at Vandet kan have frit Løb i Lasten.

Spyt, et. ud. pl. [Isl. Spyta.] den Vædske, som Kiertler i Munden og Ganen afsondre. = Spytflod, en. En unaturlig stærk Afsondring af Spyttet. Spytkiertel, en. pl.-kiertler. de Kiertler, som afsondre Spyttet.

Spytte, v. n. og a. 1. [J. spyta.] udkaste Noget af Munden; i Særd. og absol. om at udkaste Spyttet. Han spytter ikke naar han ryger Tobak. At s. Blod. At s. Maden ud. At s. paa een; spytte een i Ansigtet. — Heraf: Spytten, en. ud. pl. = Spyttebakke, en. En Bakke, Skaal ell. et lignende Redskab t. at spytte i; ligeledes: Spyttekrukke. Spyttecuur, en. Sygdoms Helbredelse v. et konstigen frembragt Spytflod. Spyttegiøg, en. i Foragt: en ung, indbildsk Person; en Grønskolling. (d. Tale. Holberg.) "Af gamle, satte, ærværdige Mænd, og ikke af de nymodens Spyttegiøge." Rahbek. D. Tilsk. Spyttemiddel, et. M. som frembringer Spytflod.

Spæd, adj. [Sv. späd.] nylig født ell. fremvoren; it. liden, fiin, klein, formedelst Ungdom, nylig Fødsel eller Fremvært. (tener.) Spæde Lam, Grise, Kalve. Et spædt Barn. "Roligt Blund og stadig Fryd skabte Himlen f. de Spæde." F. Guldb. Han blev opdraget der fra sin spæde Alder. Det spæde Græs, Løv. "Hun saae den spæde Blomst, hun traadte paa." Bagg. Spæd af Lemmer. En spæd (fiin) Røst. = Spædhed, en. Beskaffenheden, at være spæd. — spædlemmet, adj. som har spæde, kleine, fine Lemmer. (Tullin.) "At en lille, spædlemmet, af Naturen frygtsom Pige ikke mere ræddes v. deslige Optog." Bagg.

Spæde, v. a. 1. [Sv. späda. Af Spæd, Suppe, som endnu br. i Jylland.] fortynde en Vædske; komme Vand t. noget flydende. At spæde Melken (m. Vand.) Suppen maa spædes.

Spæge, v. a. 1. [af spæg.] betage en for stor Grad af Sundhedsfylde, Kraft, Mod, o. d. At spæge sit Legeme. "Hvi skulde de ellers saa strengt have plaget og spæget deres Legeme?" P. Tidemand. 1564. "En saadan Overmod og Dristighed at spæge." Holb. P. Paars. "Gud spægede dem med Armod." P. Tidemand. 1543. = Deraf: Spægelse, en. pl.-r. "Han vendte Straffen t. en faderlig Underviisning og Spægelse." Tidemand.

Spænd, et. pl. d. s. 1. den Længde, man kan spænde; et Spand. 2. et Spænd Heste ɔ: et eller flere Par eensfarvede Heste, der spændes sammen for Vogn. 3. et Spark. (s. spænde, 4.)

Spænde, v. a. 2. [J. spenna. A. S. spannan. Sv. bända, spänna.] 1. udstrække et enten elastisk, eller boieligt og sammenrullet, sammenfoldet Legeme. At spænde en Bue, en Stræng. (jvf. stramme.) At s. en Snor, en Kiæde fra et Sted t. et andet. At s. Tøi i en Ramme. At s. Hanen p. et Gevær (fordi den har en elastisk Fieder.) En spændt Bøsse. 2. naae ved Udstrækning (især Hændernes ell. Armenes.) Jeg kan spænde hende om Livet (nemlig m. Hænderne.) To Mennesker kunne ikke spænde om Træet (m. Armene.) jvf. omspænde. Saalangt man kan spænde med Fingrene, m. Haanden. 3. befæste v. et Spænde, ved Strænge ell. Snore, som gieres fast t. noget. At spænde sine Skoe, sin Skorem, Knærem, sit Bælte. At s. Hestene for ell. fra Vognen, Ploven. At spænde for Vognen (sætte Hestene i Seletøiet for Vognen) (s. forspændt.) og absol. at spænde for, spænde fra. At s. Øren i Aaget. (spænde Hestene i Plov.) At s. løs, spænde op. 4. støde, sparke m. Foden. At spænde een ud af Stuen. At spænde Krog f. een (støde t. hans Been, saa at han taber Ligevægten.) = a.) spænddygtig, adj. som kan spændes, har Spændekraft, elastisk. b.) Spændefiæder, en. En Fiæder, (f. E. i en Laas, i et Uhr) som holder noget spændt, og har Spændekraft. fig. "Spændefiædrene, der skulde have drevet Videnskabeligheden frem." T. Rothe. Spændehage, en. H. i Enden af en Lænke, hvormed denne spændes op. Spændekiæde, en. K. som tiener t. at spænde eller holde noget spændt. Spændkraft ell. Spændekraft, en. den Egenskab v. et Legeme, at det lader sig enten udstrække, og selv igien trækker sig sammen (som en Buestræng) ell. lader sig boie, og igien antager den lige Form (som en Staalfiæder.) Elasticitet. "Staalets Spændkraft." Øhlenschl. "Din (Frihedens) trodsende Spændkraft fylder Barmen og kæmpende Arm." Hertz. "Da slappedes den Spændekraft, som vedligeholder Statslegemernes Liv og Selvstændighed." J. Bloch. (1797.) Spændtræ, et. 1. p. en Væv: en Stok ell. et smalt Bræt m. Hager i Enderne, v. hvilket Tøiet under Vævningen holdes i lige Brede (T. Sperruthe, Spannholz.) 2. i Jylland br. det for: Sparre, Tagspær; af Spænd ɔ: Huusfag. Spænderem, en. R. hvorved noget spændes. Spændesene, en. Sene i Legemet, hvorved Lemmerne boies og udstrækkes. (Moth.) Spændetøi, et. Tøi, hvori Hesten læres at gaae Pasgang. (Moth.)

Spænde, et. pl.-r. [Sv. Spann. T.

Spange. M. A. Lat. Spanga.] 1. et Redskab, bestaaende af en Sølle m. Torn i, hvorved en Rem ell. desl. trækkes sammen og derefter holdes fast. Skospænde, Knæspænde, Hattespænde. 2. uegentl. Spænder p. en Bog: Remme ell. Hager, hvormed Bindets Sidestykker presses sammen. = Spændebog, en. B. forsynet m. Spænder. Spændebælte, et. Bælte, forsynet m. Spænde. Spændefiæder, en. Staalfiæder i et Slags Spænder, som ikke spændes, men til Stads hages fast uden p. Skoen. Spændehierte, et. den Indretning inden i Spændet, hvori Tornen sidder. Spændelæder, et. Læderremme, hvormed Skoen spændes. Spændemager, en. den, som gior Spænder. Spænderem, en. p. en Bog: det Stykke Læder, hvormed Bogen spændes. Spændetorn, en. Spidsey, der stikkes fast i Remmen ell. Baandet, som drages igiennem Spændet.

Spær, et. pl. d. s. [A. S. Spære. J. Spiör. T. Speer.] 1. en lang, tynd Spids, ell. en med saadan Spids forsynet Stang; et Spyd, en Landse. (nu lidet brugel.) Deraf: Spærbrydning, en. Landsebrydning, Turnering. (Moth.) 2. d. s. s. Sparre, Tagspær. (N. S. Speer.) Deraf: Spærhoved (Hovedet, Enden af en Sparre) Spærtømmer, Spærværk, Sparreværk, o. fl.

Spærlagen, et. pl.-er, og liig S. [af spærre. Sv. Spärlaken.] et forældet Ord: Omhæng, Forhæng, Gardin. Heraf: Spærlagensprædiken, Irettesættelse, som Ægtefolk give hinanden i Enrum. Moth. (høres endnu i d. Tale.)

Spærlemmet, s. spædlemmet.

Spærre, v. a. 1. [J. sperra. A. S. sparran.] lukke, aflukke, formene Adgang til, v. en Bom, en Dør, v. udsat Vagt, ell. paa anden Maade. Indgangen, Porten er spærret. At s. Indløbet t. en Havn m. Jernlænker. Byen er spærret f. Pestens Skyld. At s. een inde. s. indspærre, tilspærre. 2. hindre, standse den frie Bevægelse. At spærre Hiulene p. en Vogn ned ad Bakker. fig. At spærre Tilførselen, Handelen, Udførselen. = Deraf: Spærring, en. pl.-er. — Spærrehage, en. Hage, hvormed en Spærrekiæde hæftes. Spærrekiæde, en. K. hvormed noget (f. E. et omløbende Hiul) spærres.

Spætte, en. pl.-r. [E. Spot. A. S. Specce, *macula*.] smaa, uregelmæssige, ligesom stænkede Pletter i en anderledes farvet Grund. (mest i plur.) "Man efter smukke Spætter i blødest Skind sig her kun lidet retter." Tode. = Heraf: spættet, adj. som har Spætter. "Faarene fødte brogede spættede og spraglede" (Lam.) 1 Mose B. 30. 39. Tigerens spættede Skind. Sortspættet, grønspættet.

Spøg, en. ud. pl. [i denne Bemærkelse egen f. det danske Sprog.] det, der siges ell. giøres t. Morskab, for Lyst og Løiers Skyld, uden nogen alvorlig Hensigt; Skiemt (hvilket Ord nu i d. Tale overhovedet er langt mindre brugeligt end Spøg.) "Spøg er det Modsatte af Alvor, saavel i Tale, som i Handlinger. Skiemt finder kun Sted m. det, som kan more i Talen." P. E. Müller. At giøre Spøg (Løier) drive S. med en Person ell. Ting. Det blev ham en dyr Spøg. Vi sagde, giorde det kun af Spøg (o: f. at spøge.) At sige, giøre noget for Spøg (o: ikke for Alvor, ikke i alvorlig Mening.) Han slog det hen i Spøg (giorde S. deraf, søgte at undgaae Tingens alvorlige Omtale.) Heraf: spøgefuld, adj. d. s. s. skiemtefuld. — spøgviis, adv. for Spøg, i Spøg. (Bagg. N. Klim. 39.)

1. Spøge, v. n. 1 og 2. (har.) 1. bruge Spøg i Ord ell. Gierning; skiemte. At spøge med een. Vi spøgte kun, men han tog det f. Alvor. Han er ikke at s. med. — Ogsaa act. At s. Tiden bort. "De spøgte bort — det trygge Liv i Fredens kiælne Favn." Bagg. N. Klim. 2. handle m. noget p. en ubesindig ell. letsindig Maade. At spøge m. sit Liv. "Huusfaderen formaner til, ikke at spøge m. Ild ell. Lys." Müller. = Spøgebroder, en. d. s. s. Skiemtebroder. — Spøgefugl, en. den, som idelig finder p. Spøg og Løier, en lystig, overgiven Person. Spøgeværk, et. noget, der kun tiener t. Spøg; Spilleværk. "Rigdom, Høihed, Ære, Pragt og andet Lykkens Spøgeværk." Schytte.

2. Spøge, v. n. 1. har. [Sv. spöka. N. S. spöken. T. spuken.] om afdøde Personer, som troes at vise sig, lade sig see ell. høre; gaae igien. (mest impers.) Almuen fortæller, at der spøger p. Slottet. Jeg troer, det spøger (naar man hører en Lyd, hvis Aarsag man ei veed. At Ordet oprindeligen har Hensyn t. Lyden, har Adelung viist.) "Een Griller faaer, og troer, det udi Huset spøger." Holberg. Heraf: Spøgelse, et. pl.-r. Et Væsen, som gaaer igien, en Gienganger (N. S. og Sv. Spok, Spöke. Holl. Spooksel.) — Spøgeri, et. pl. -er. Aanders ell. Spøgelsers synlige ell. hørlige Virken; "den Larm, som Spøgelser giøre." Moth. (N. S. Spökerije.)

Spøl, et. ud. pl. egentl. og overhovedet: noget, som spøles bort; men særd. d. s. s. Bærme, ell. det Overblevne af Mæsken, saavel faste, som flydende Dele, hvoraf v. Brændeviinsbrænding al Spiritus er udtrukken. (T. Spülicht.)

Spøle, v. a. 1. [N. S. spölen.] d. s. s. v. a. skylle: reengiøre v. at skylle i ell. med Vand. (sielden, undtagen t. Skibs.) At spøle Dækket. — Heraf: Spølkumme (udt. Spølkom) en. En Skaal, hvori Kopper

skylles ell. afstoes. — Spolekar, et. Spolekiedel, en. Et Kar, en Kiedel, hvori man spoler noget. (Moth.) Spolevand ell. Spolvand, et. Vand, som bruges til at spole i ell. med.

Spørge, v. a. og n. spurgte, spurgt. [J. spyria. A. S. spyrian.] 1. fordre Svar, Efterretning, nærmere Bestemmelse af en Anden, v. Tale ell. Skrift. At s. een om noget. Jeg spurgte ham, hvad der fattes ham, men han svarede ikke. Vi vil spørge ham ad. (s. adspørge.) At s. efter een ɔ: forlange at vide, om han er p. Stedet, ell. hvor han er. Hvem spørger du efter? (s. efterspørge.) At s. om Prisen p. noget; spørge om Vei. fig. spørge om, spørge efter ɔ: ændse, bryde sig om. Jeg er bleven spurgt, om jeg vilde møde. — recipr. At spørge sig for, v. Spørgsmaal indhente Besked ell. Underretning. At s. sig til Raads hos en. At s. til en Syg ɔ: begiere Underretning om hans Tilstand. At spørge een op. (s. opspørge.) At spørge een ud, fritte omhyggelig. (s. udspørge.) 2. faae at vide, erfare (ogsaa uden at man søger det.) Jeg har spurgt, at han er kommen t. Byen. "Man spørger, her og der stor Skade skeet at være." Bordlng. "Hvis de efter den Tid spørges ell. overkommes her i Riget." D. L. III. 20. 3. Det vil nok spørges (rygtes.) "Og det spurgtes, at han var hiemme." Marc. 2. 1. = Spørgen, en. ud. pl. det, at spørge. — Spørger, en. pl.-e. den, som spørger. = Spørgelyst, en. Lyst t. at giøre Andre Spørgsmaal. "Spørgelyst kan drives saare vidt; men Svar var altid ei saa let at finde." S. Blicher. — spørgesyg, adj. som har en overdreven, besværlig Spørgelyst; som idelig vil spørge og fritte; frittesyg. (Arreboe.) Deraf: Spørgesyge, en. ud. pl. = Spørgsmaal, et. pl. d. s. 1. Tale, (mundtlig ell. skriftlig) hvorved man spørger. At giøre, fremsætte, svare paa ell. besvare et S. At opkaste et S. (forelægge flere det t. Besvarelse.) Bogen er skreven i S. og Svar. 2. Gierningen at efterspørge, søge, begiere (især t. Kiøbs.) Der er i denne Tid meget S. efter disse Varer. Her var Spørgsmaal efter ham (man søgte ham, spurgte efter ham.) 3. uvis Tilstand, uafgiort Omstændighed, som undersøges, ell. hvis Afgiørelse der handles om. Det er et Spørgsmaal, om Fordelen opveier Tabet (det er uvist.) Det er endnu et S. (det er ikke afgiort.) "At Sagsøgeren eengang har været Eier af den under Spørgsmaal værende Ting." Ørsted. — Spørgsmaalstegn, et. pl. d. s. Tegn, som i Skrift og Tryk sættes efter et Spørgsmaal. — spørgsmaalsviis, adv. i S., i Form af Spørgsmaal.

Sqvalder, en. ud. pl. [J. Sqvalldr, Sqvoll.] 1. unyttig og høiröstet Snak, Sladder. "Sqvalder er den høiröstede Sladder; fordi den lyder stærkere, er den ikke bedre grundet." Müller. 2. Bagtalelse. "Sqvalder drukner f. god Kones Dør." P. Lolle. "En ærlig Mand troer ei paa Sqvalder." Øhlenschl. Palnat. — Sqvaldergaarden, Navn p. en Gade i Kiøbenhavn. Sqvalderkaal, en Plante. Ægopodium podagraria.

Sqvaldre, v. n. 1. (har.) føre Snak og Sqvalder, sladdre, vaase; bagtale. (J. sqvalldra, sqvola.) = Sqvaldrer, en. En Sladdrer, Ordgyder.

Sqvalpe, v. a. 1. ryste noget flydende i et Kar.

Sqvat, en. pl. d. s. 1. et Stænk. (ogsaa Sqvæt.) 2. en ringe Deel, en Levning af noget. (d. Tale.) Der blev en S. tilovers. = Heraf: Sqvatlæs, et. Et ganske lidet Vognlæs. (Moth.) Sqvatmølle, en. En liden (ikke skyldsat) Vandmølle, hvorpaa kun males t. Eierens Fornødenhed. "Bøndernes Sqvatmøller, som ere p. een Miil nær rette Landgildsmøller — skal afskaffes." D. Lov. V. 11. 4. [Ordet sqvatbuget, tykmavet, som Moth har, synes ei at høre herhid.]

Sqvatte, v. a. 1. [J. sqvetta.] udkaste noget flydende m. Hastighed, stænke omkring. fig. at sqvatte noget hen, sqvatte bort, forøde, tilsætte. (d. Tale.)

Sqvulpe, v. a. og n. 1. act. det s. s. sqvalpe. At sqvulpe en Flaske, ell. noget i en Flaske. 2. neutr. om Vandets Lyd, naar det skylles mod Strandbredden, mod Stene e. d. Bølgerne sqvulpe paa Sandet, mod Klippen. Bølgernes, Vandets Sqvulpen.

Staae, v. n. stod; har staaet. [J. standa. A. S. standan. Denne ældre Form (stander, stod, at stande) er heller ei ganske forældet, især i Poesie.] 1. i Alm. hvile p. den mindste Flade, være i en opreist Stilling (modsat ligge;), og om Mennesker ell. Dyr: hvile p. Fødderne (modsat ligge og sidde.) Uegentl. siger man: At staae paa Hovedet. — At s. paa Jorden, p. en Steen. Glasset staaer i Skabet, og Brødet ligger v. Siden. At staae lige, s. opreist. At staae og skrive ɔ: skrive staaende. At s. stille, standse sin Gang, blive staaende. At lade noget staae ɔ: ikke røre det, lade det blive urørt. (Her tages sædvanl. ogsaa Hensyn t. Gienstandens Skikkelse. Om en Ting, der hviler p. en af dens største Flader, siger man: lad den ligge.) 2. i vidtløftigere og figurl. Bemærk. deels a.) om nogle Handlinger, som udføres staaende. At staae Brud, staae Fadder til et Barn, staae til Confirmation, staae Skildvagt. (Formen er her p. en Maade activ, dog intransitiv; og man kan tænke "som" udeladt. At staae (som) Brud.) b.) deels i nogle Tilfælde, hvor der udtrykkes en hvilende Til-

stand, en Modsætning t. Bevægelse. Uhret staaer (ɔ: det gaaer ikke, er ikke i Gang.) Værket, Maskinen staaer. — Staaende Vand; i Modsætn. t. rindende. c.) deels i Tilfælde, hvor der intet Hensyn tages t. Stillingen, og hvor Ordet blot bemærker: at være, være til, ell. blive p. et Sted. Hestene, Køerne staae p. Stald. At have sin Hest staaende i en andens Stald. At blive staaende ɔ: ikke borttages, udslettes e. d. Pladsen staaer ham aaben. At staae i Lære hos een. Den fiendtlige Hær stod p. hiin Side af Floden. Det staaer i Bogen. Træet staaer v. Bækken. Alteret staaer i Enden af Kirken. Saa længe Verden staaer. — Der stod (holdtes) et Slag. Bryllupket stod hos hendes Forældre. 3. Med Præpositioner og Partikler: At staae an (efter det T. a n s t e h e n:) a.) tækkes, behage, være t. Behag. (jvf. anstaae.) "Hun sukker efter Ly — hvor Skoven staaer mig an!" Lurdorf. b.) passe sig for, sømme. "Der er en Anden, som det staaer bedre an, at tale derom." B. Thott. (I begge Bemærkelser overflødigt, da mere danske Udtryk haves.) — At staae een bi, være ham til Hielp, Bistand. — At staae (ɔ: tragte, stræbe) een efter Livet: egentlig en tydsk Talemaade, men gammel i danske Skrifter. s. Vedels Saro S. 5. "Han stod sin Fader og Broder efter Livet og Riget." sammest. S. 21. — At staae for noget, (m. Accenten p. Verb.) have Indseende, Opsyn med, forestaae. Han staaer f. det Hele. — Derimod m. Tonefald p. Præpositionen: Der staaer ham en Reise, et stort Arbeide for. (s. forestaae.) Det staaer ham frit for, er ham uhindret. — At staae fra, vige fra, lade fare. At s. fra sin Ret. — At staae frem, træde frem. — At s. hen, henhvile, være udsat. Denne Sag kan endnu staae hen i nogen Tid. — At staae hos, s. ved Siden. At s. hos, absol. holde Huen v. Barnedaab. — At s. i Blomster, i Drær. s. i Stampe ɔ: opholdes, hindres. Det staaer ikke i min Magt. Det staaer i Guds Haand. (s. ovenfor 2, c.) At staae i Begreb med, s. i Betænkning ell. Beraad, s. i Fare for, i Forbindelse med, i Forhold til, m. fl. — At s. imod. s. modstaae. — At staae op, reise sig, naar man sidder ell. ligger; forlade Sengen. fig. Solen staaer op. — At s. paa sin Ret, Mening, forsvare den. At s. paa Fald, p. Hæld, paa Luur. Bygningen stod ikke længe paa; eller: det stod ikke længe paa med Bygningen ɔ: varede ikke længe. — staae til (habere se.) Hvorledes staaer det til? Det staaer godt, maadeligt, ilde til med, hos ham. — At staae til, komme an paa, beroe paa. Det staaer t. Gud. "Hvis det endog er vor Villie — da staaer det ikke altid til os." Mynster. — At staae til, m. infin. efter ɔ: kunne, være mulig. "De stode ingenlunde til at læse ell. forstaae." Vedels Saro. 4. Han staaer ikke til at redde (kan ikke reddes.) "Et Fruentimmerhierte, der engang er blevet koldt, staaer aldrig meer t. at optoe." Rahb. (Derimod i en mere usædvanlig Forbindelse: "At de engang skulde efterlade mig saameget, at jeg ikke stod til at trænge." ɔ: kunde komme til. Rahb. Tilsk. VI. 464.) — At lade staae til, lade noget gaae, som det kan. At staae til Ansvar f. noget. — At s. tilbage, tilsidesættes. Han maatte s. tilbage f. en Yngre. Der staaer endnu meget tilbage (at giøre.) — At staae ud, neutr. ɔ: staae frem, være fremragende, fremstaaende; men act. At s. sin Straf ud. jvf. udstaae. — At s. ude, Kornet staaer endnu ude (p. Marken.) — At staae under, være undergiven, underkastet. — At s. ved, ikke gaae fra. At staae ved sit Ord, staae ved det, man har sagt. "Tværtimod, saa stod han ved hvert Ord, han havde sagt." Ohl. (Aladdin.) Han kan aldrig staae ved det Kiøb ɔ: være skadeslos derved. 4. recipr. at staae sig: a.) impers. d. s. s. staae til. Hvorledes staaer det sig? Det staaer sig kun slet m. ham. b.) forsvare sig, udholde en Strid, Dyst. At staae sig som en Karl. — uegentl. Han stod sig godt v. den offentlige Prøve. c.) At staae sig godt ɔ: være i Velstand, velhavende.

Staal, et. ud. pl. [I. og A. S. Stál. N. S. S t a a l.] renset, forfinet og hærdet Jern, som derved undertiden tillige bliver mere elastisk, undertiden mere stiørt. At forædle Jern til Staal. At vinde S. ved Smeltning, (brænde S.) ved Cementering. Naturligt Staal, (Værkstaal, Kiernestaal) ɔ: Staal, frembragt v. at unddrage Støbejernet ell. Raajernet en Deel af dets Kulstof. Konstigt, cementeret Staal (Cementstaal, Brændstaal) ɔ: Staal, frembragt v. at forbinde Smedejern m. Kulstof. (jvf. Støbestaal.) = Staalarbeide, et. noget, som er giort af S. Staalarbeider, en. den, som giør Staalarbeide. staalblaa, adj. blaa, som anløbet Staal. Staalbue, en. Bue, forfærdiget af flere forenede Staalstænger. Staalerts, en. reen Jernerts, som anvendes t. at brænde Staal. Staalfarve, en. staalblaa ell. staalgraa F. Staalfingre, pl. fig. meget haarde Fingre. Staalfiæder, en. elastisk Fiæder af Staal. staalgraa, adj. jerngraa. staalhaard, adj. meget haard, haard som Staal. "Og knuste — staalhaarde og truende Pande." Hertz. Staalhandske, en. H. af Staal. "Og drog Staalhandsken paa hin senefulde Haand." Storm. fig. At tage noget m. Staalhandsken ɔ: m. Vold, behandle p. en voldsom Maade. "At Riget maa vindes m. Herreskiold og tages

m. Staalhandske." Jacobi. staalhærde, v. a. hærde (Jern) til Staal, saaledes at Staal fremvirkes. "At staalhærde Jern." Olufsen. staalhærdet, adj. x. hærdet som Staal, staalhaard, meget haard. "En staalhærdet Slægt, som ingen Medynk rerer." Storm. Staalkaarde, en. Staalklinge, en. Kaarde, Kaardeklinge af S. staalklædt, adj. p. ifort Staalharnisk m. m. (Pram.) Staalknap, en. Knap, Kioleknap af S. Staalod, en. Od, Spids af Staal. "Spydets Staalod." Hertz. Staalorm, en. Et Slags Slanger af staalgraa ell. rødladen Farve. Anguis fragilis. Staalperle, en. smaa slebne Perler af Staal, som Fruentimre bruge t. Prydelse. Staalpille, en. Piller, hvori blandes finstødt Staalpulver t. Lægedom. staalslagen, adj. v. beslaaet m. Staal. "Det staalslagne Spyd." Pram. Staalspeil, et. S. af en sleben Staalplade. Staalspænde, et. Spænde af Staal. Staalstræng, en. (modf. Messingstræng, f. E. paa Klaverer.) staalsætte, v. a. belægge m. Staal. At staalsætte en Ore. fig. "Med staalsat Mandemod blid Broderaand forene." Nord. Brun. Staaltraad, en. En af Staal ell. Jern trukken Traad. Staalvalse, en. V. hvorved Staal valses t. tynde Stænger ell. Plader. Staalvand, et. V. hvori fine Staal- ell. Jerndele ere opløste.

Stab, en. n. s. coll. [Tydsk.] 1. Samlingen af de Officerer v. en Armee, som, uden at anføre nogen særskilt Troppeafdeling, tiene som Medhielpere f. den øverste Anfører, enten v. den hele Krigshær, ell. v. en betydelig Hær (Generalstab, Adjutantstab, Qvarteermesterstab.) 2. Staben v. et Regiment (Regimentsstab) ɔ: de Officerer, som enten ikke anføre ell. tiene i et Compagnie, ell. som, tilligemed dettes, forene en anden Befaling (Oberstlieutenanten, Majoren; undertiden regnes Obersten med. s. Stabsofficeer.) Mellemstaben v. Regimentet ɔ: Auditeuren, Regimentsqvarteermesteren og Regimentschirurgen. At ansættes v. Staben (ɔ: Generalstaben.) = Stabscapitain, en. charakteriseret Capitain, C. uden Compagnie, ell. Capitain, som varetager en Stabsofficeers Compagnie. Stabschirurg, en. den øverste militaire Chirurg. Stabsdyrlæge, en. den øverste militaire D. Stabsofficeer, en. En O. som hører t. Staben v. et Regiment, en høiere Officeer.

Stabbe, en. (forældet.) En Amboltstok. "Hun er saa smal i Midien, som Stabben, staaer i Smidien." Moth. (jvf. det følg. Ord.)

1. Stabel, en. pl. Stabler. [Sv. og N. S. Stapel. J. Stabbi, en Dynge.] 1. en Hob, Dynge, bestaaende af noget, som i en vis Orden stables ell. lægges stykkevis ovenpaa hinanden. En S. Brænde, Bræder. En Tømmerstabel, Vedstabel. (jvf. Dynge, Hob.) "En Hob Brænde bringes i en Stabel, v. at lægges, i en Dynge v. at kaste Stykkerne p. hinanden." Sporon. — Man kan sige: der ligger en Hob, en Dynge af Brænde; "men en Stabel kan allene staae. Siges om en Stabel Brænde, at den ligger p. Jorden, saa menes derved, at det, som før udgiorde en Stabel, nu er kastet om i en Hob." Müller. 2. et Underlag, en Stilling, hvorpaa noget reises ell. bygges; især om den Indretning, hvorpaa et Skib bygges fra Kiølen af. Der er et Linieskib p. Stabelen. At sætte et Skib p. Stabelen, begynde dets Bygning. At løbe af Stabelen, siges om færdig byggede Skibe, naar man lader dem glide i Vandet. 3. et Sted, hvor Varer nedlægges i Mængde t. Forhandling. = Deraf: Stabelplads, en. (Stabelstad.) Stabelrettighed, en. den R. at kunne lade Varer oplægge i Magaziner t. Udførsel og Forhandling. Denne By har Stabelrettighed. — Stabelstad, en. Kiøbstad, som har Stabelrettighed. = stable, v. a. 1. opdynge, sætte i Stabel. At stable Brænde, Bræder. (s. opstable.)

2. Stabel, en. pl. Stabler. [A. S. Stapul, en Pæl, Støtte.] det runde Jern, som slaaes i Dør- ell. Portstolpen, og hvori Hængslen hænger. Cardo. Dørstabel, Portstabel. (I Ordet Stabelseng, en Himmelseng m. fire Stolper [Moth] har Stabel Bemærkelsen: Stolpe, Støtte.)

Stad, en. pl. Stæder. [T. Stadt. I. Stadr, Sted, By. Sv. Stad.] en større By, en Kiøbstad. Deraf: Handelsstad, Hovedstad, Landstad, fri Rigsstad, Søstad, o. fl. (Ordet er i vort Sprog af sildigere Brug; og det ældre By bruges endnu, ogsaa om Kiøbstæder; især dog om mindre.) = a.) Stadboer, en. (I. Boye) og Stadbygger, en. Indbygger i en Stad. "Men, kiære Stadbyggere! er en Stad virkelig tilstrækkelig f. alle Stænder?" Bagg. (Labyr.) b.) Stadsbygmester, en. den, som har Opsyn m. Bygningsvæsenet i en stor Stad. Stadsembede, et. offentligt Embede, som hører t. Øvrigheden i en S. ell. til dens Bestyrelse. Stadsfrihed, en. Frihed og Rettighed, som en S. besidder. Stadsgrav, en. Grav omkring en Stadsmuur. Stadslov, en. Bylov. Stadsmuur, en. Muur, ell. muret Vold, hvormed en S. er omgivet. Stadsmægler, en. offentlig bestikket Handelsmægler i en S. Stadsport, en. Port, hvorigiennem er Indgang og Indfærd t. en Stad. Stadsret, en. ældre Love, som Konger og Fyrster gave f. en enkelt Stad, ell. for Landets Kiøbstæder overhovedet; Bylov. Stadssegl, et. Stadens offentlige Segl. Stadsvagt, en. Vagt, som besættes af Borgere ell. Borgersoldater. Stadsvold, en. V. om en

befæstet Stad. Stadsøvrighed, en. Øvrighed i en Stad.

Stade, et. pl. -r. [J. Stadi.] Sted, som noget har at staae paa, Standplads. "Forandrer ikke selv Solen sit Stade, formedelst de mange Legemers Gienvirkning p. den?" T. Rothe. Deraf: Bistade, Stolestade (i en Kirke.) — Stadepenge, pl. det, som betales i Leie af et Stade (f. E. ved et Marked. Fogtmanns Rescr. I. 201.)

Stadfæste, v. a. 1. [af Stad ɔ: Sted og fæste.] giøre noget fast, urryggeligt; bekræfte. "Da han havde stadfæstet sit Rige der i Landet." P. Claussen. "Eder skal min Tale stadfæste i den Vished." Grundtv. At s. en Dom; stadfæste een i sit Embede. Rygtet er ikke blevet stadfæstet. Erfaring stadfæster denne Sætning. "Sandheder stadfæstede v. Tidernes Erfaring." Malling. "Min Erfaring havde stadfæstet denne Mening." Bagg. N. Klim. [Egentl. og oprindelig d. s. s. stedfæste, (befæste) da Stad tilforn brugtes f. Sted. Saaledes f. E. "En Trost, der du kan stadfæste din Forhaabelse paa." Tidemands Postil. 1564. Ligeledes br. i ældre Skrifter adj. stadfast for: stedfast, urokkelig, ubøielig. f. E. "Saa skulle I ansee denne stadfaste, stærke, strenge Mand." Tidemands Post. fol. 14. b.]

Stadig, adj. [A. S. stædig, *constans*. gl. T. stadig.] 1. som ikke, ell. ikke let forandrer Sted, Retning; ubevægelig, uforanderlig. stadigt Veir. En stadig Vind. En stadig Bopæl, Bolig. (O. Guldb.) Det er mit stadige Forsæt. "At en talrig Slægt har bygget Byer, hvor den nu stadig vil boe." O. Guldb. "Jeg har seet Retskaffenhed virke stille i det daglige Livs stadige Gang." Mynster. 2. vedholdende, vedvarende, uafladelig. En s. Flid, Opmærksomhed. Han er ikke stadig i sin Kiærlighed, Tilbøielighed. "Jeg vil ikke undsee mig ved at forandre den vrange Mening; men vel v. at være stadig i Vildfarelsen." Mynster. 3. sat, ordentlig, i Opforsel og Sæder. Han bliver vel stadig med Aarene. — Stadighed, en. den Egenskab, at være stadig. "Her, hvor det ei engang er os muligt, m. uafbrudt Stadighed at tænke p. ligegyldige Ting." Basth.

Stads, en. ud. pl. [J. Stát. T. Staat.] udvortes Pragt; Prydelse, Pynt, især i Klædning; it. prægtig Anretning, Festlighed. Der var stor S. til Brylluppet. Hun sætter meget paa S. gier meget af Stads. Brudestads, Bryllupsstads. "Stads er udmærket Pynt, ikke saa meget m. Hensyn t. hvad der virkelig forskionner, som t. Mode ell. Vedtægt." Müller. (Bondepigens Stads er derfor ei engang Pynt f. Kiøbstadsjomfruen.) At være, at staae t. Stads (modsat: t. Brug, Nytte.) At sidde p. Stads (være pyntet og tilbringe Tiden uden Arbeide.) = a.) Stadsbesøg, et. B. som giøres m. Stads, Ceremonie, mere end af Lyst ell. Venskab. (Baggesen.) Stadshest, en. H. som holdes t. Stads, ikke t. daglig Brug (mods. Arbeidshest.) Stadsjomfru, en. d. s. s. Stadsmø. Stadsjunker, en. et ungt Mandfolk, som vil føre Stads over sin Stand. (Moth.) Stadskiole, Stadsklædning, en. Stadsklæder, pl. Kiole, Klæder, som ikke br. til dagl. Brug. (s. Hverdagsklæder.) Stadsmø, en. "Pigerdatter, som er i en anden Mands Huus f. at opdrages, og holdes i Hæder som eget Barn." (Moth.) Nu br. det kun ironisk ell. i Spot om en Pige, der vil stadse og pynte sig, men ikke arbeide ell. foretage sig noget alvorligt. Stadsseng, en. Stadsvogn, en. Seng, Vogn, som br. til Stads. Stadsværelse, et. Stadsestue. = b.) Stadsestue, en. Værelse, som er t. Stads, som ikke dagligen bruges.

Stadse, v. n. 1. (har.) føre Stads, bruge Stads. "Han heller seer den Mand, der Troien vove tor, end den, som stadse kan." Bording. "At ville pynte sig, er en naturlig Følge af Qvindens Lyst t. at behage; at ville stadse, er Forfængeligheds Foster." P. E. Müller.

Stadselig, adj. [af Stads.] som fører Stads og Pynt i sit Udvortes, i Klædning o. d. som er stikket ell. anrettet m. Pynt ell. udvortes Pragt. Hun er altid stadselig. "Han var ført i alle sine stadseligste Klæder." Esth. 15. 4. En stadselig Dragt. Et stadseligt Gilde.

Stafet, en. pl.-ter. (fr. Estafette.) Ilbud.

Staffere, v. a. 1. udpynte; besætte rundt om m. noget (som Baand, Bræmmer) t. Pynt. At staffere en Kiole. (Moth.) Deraf: Staffering, en. pl.-er.

Stag, et. pl. Stage. svære Toug, som gaae fra Toppen af Master og Stænger for ud i et Skib, deels f. at støtte hine, deels f. Stagseilenes Skyld. Stængestage kaldes de Stage, som gaae fra Stængerne. — At gaae over Stag, (ell. vende ved Vinden) kaldes i Skibssproget: at vende m. Skibet saaledes, at man bringer det igiennem Vinden og det kommer t. at ligge over den anden Bov. (Det modsatte er at kovende, ell. vende for Vinden.) = Stagseil, et. pl. d. s. Seil, der v. Hielp af Jernløierter heises under ell. langs m. Stagene (En Stagfok, ɔ: et Fokseil, der heises under et Stag.)

Stage, en. pl. -r. [A. S. Staca. J. Stiaki.] 1. en lang, maadelig tyk og lige Pæl ell. Stang. f. Spydstage. — Heraf: Stageskov, en. En Skov, som har Træer, hvis Stammer ere fra to til ti Tommer i Giennemsnit. (Olufsen. Landoecon. 401.) 2. Ofte br. det for: Lysestage. Sølvstager, Tinstager, Bordstager, Spillestager.

Stage, v. a. 1. [Isl. stiaka.] 1. sætte Stager til. At stage Erter. (Moth.) 2. støde, drive frem m. en Stage. At stage en Baad frem, stage sig frem i en Baad. (Stagso, en. et Slags fladbundede Baade, som stages frem langs m. Landet. Moth.)

Stak, en. pl. -ke. [I. Stackr.] en Hob, Samling af noget, som er opdynget, især i en rund og tilspidset, ell. kegledannet Form. En Høstak, Kornstak, (jvf. Hæsse) Tørvestak. — Deraf: stakke, v. a. 1. at sætte i Stak. At stakke Hø.

Stakaandet, adj. [af stakket.] den, som m. Besvær trækker Veiret; kortaandet.

Stakit, et. [N. S. Stakit. Ital. Stachetta.] Hegn af Stager ell. Lægter, som sættes i nogen Afstand v. Siden af hinanden og forbindes v. Tværtræer. — Deraf: Stakitdør, en. Dør i et S. Stakitport, en. Stakitværk, et. d. s. s. Stakit, ell. Stakithegn.

Stakkel, en. pl. Stakler. [af det gl. Stavkarl. I. Stafkall.] egentl. den, som af Svaghed ell. Alderdom maa gaae v. Stav. 2. en nødlidende, ussel, beklagelig Person; en Tigger, Stodder. Han er bleven t. en Stakkel. (mest i d. Tale, som beklagende Udtryk. Den Stakkel! — Gen. Stakkels br. som adj. Den stakkels Mand, Kone. En stakkels fattig Pige. "Skiøndt samme stakkels Mænd jeg ei beklager." Bagg. 3. een, som ei kan giøre fyldest hvor han burde, som er udygtig, slet oplært. I sit Embede, i Lovkyndigheden er han en Stakkel.

Stakket, adj. [Sv. stackig, stacked. jvf. stække.] kort, som ei har den tilbørlige Længde. (jvf. kort.) "En kort Glæde, Tid, Tale siger ikke noget saa indskrænket, som en stakket Glæde" o. s. v. Sporon. "Alt hvad i Hast er giort, opnaaer kun stakket Alder." C. Frimann. Hans Liv var stakket. Han levede kun stakket. "Naar Dagen er stakket om Vinteren." D. Lov. "Som Solens Straaler p. en stakket Vinterdag." Storm. — Deraf: stække, v. a. 1. giøre kortere, forkorte. At stække Vingerne p. Fugle. (Af stakket kommer ogsaa stakaandet. s. ovenfor. Sieldnere bruges stakarmet, stakhaaret, stakhalset, staklivet, stakuldet, og fl. som Moth anfører for: kortarmet, o. s. v.)

Stal, en. Hoppens Kiønsdele. 2. Hoppens Yver. (Moth.) s. stalle.

Stalbroder, en. pl. -brødre. [I. Stallbrodir.] egentl. den, som deler Værelse m. een. 2. den, som deeltager m. en anden i hans Sysler, Levnet, m. v. Fælle, Kamerat. "Den, som er Daarers Stalbroder, skal faae Ulykke." Ordspr. 13. 20. (Ogsaa i ældre T. Stallbruder, af Stall, Sæde, Værelse, Bolig; men da dette dog er samme Ord, som Stald, kan Skrivemaaden Staldbroder vel forsvares.) Stalbroderskab, et. Samfund imellem Stalbrødre. Contubernium. (Moth.)

Stald, en. pl. -e. [I. Stallr. A. S. Stal; og stalle, *septum*.] Huusrum, indrettet t. Heste ell. Qvæg. At have Heste, Qvæg p. Stald. At sætte Køerne p. Stald. En Hestestald, Qvægstald, Kostald, Faarestald (men Svinesti, Gaasesti, Hønsehuus.) En Sygestald, hvor syge Dyr indsættes t. Helbredelse. = Staldbetient, en. B. ved fyrstelige Stalde. Staldbom, en. B. hvormed en Deel af Stalden aflukkes. (Moth.) Staldbygning, en. B. indrettet t. Heste- ell. Qvægstald. Stalddreng, en. D. som røgter Heste i Stalden. Staldfolk, pl. Staldkarle og andre ringere Betiente i fyrstelige Stalde. staldfore, v. a. fore Qvæg Sommer og Vinter p. Stalden. Deraf: Staldforing, en. — staldfør, adj. som er gammel nok t. at sættes p. Stald ell. fedes p. Stalden. En staldfør Stud. Staldgaard, en. kaldtes tilforn i Jylland de Herregaarde, som havde Ret t. at opstalde Stude; og modsattes Fødegaarde, som ikke havde denne Rettighed, men hvor de unge Stude kun i nogle Aar maatte opfødes; afskaffet siden 1788. (D. Atlas IV. 33.) Staldhund, en. H. som holdes i Stalden. Staldkammer, et. Kammer ved Stalden f. Kudsken ell. Røgteren. Staldkarl, en. Karl som røgter Heste i en S. Staldleie, en. L. som betales f. Brugen af en heel Stald, ell. Plads i en S. til Heste ell. Qvæg. Staldloft, et. Loft over en S. Staldlygte, en. L. som hænger i Stalden og tændes om Natten. Staldmester, en. Betient v. fyrstelige Stalde, som har Opsyn m. Hestene, deres Røgt og Tilridning. Staldmøg, et. Møg ell. Giødning, som samles i Staldene. (Aagaards Beskr. over Thye.) Staldoxe, en. O. som staaer p. Stald f. at fedes. Staldqvæg, n. s. coll. Qvæg, som holdes p. Stald. Staldrum, et. Plads t. Ophold f. Heste ell. Qvæg i en S. Her er Staldrum t. 30 Heste. At betale f. Natteleie og S. Staldskriver, en. Betient v. store Stalde, som fører Bog over hvad der modtages og forbruges af Foder m. m. Staldskrædder, en. den, der syer Klædninger t. fyrstelige Staldfolk. Staldstud, en. En Staldoxe; særd. i Jylland om de Stude, der opstaldes, ell. fores p. Stald en stor Deel af Vinteren m. utorsken Sæd. Staldsvend, en. d. s. s. Staldkarl. (Moth.) Staldvagt, en. Tieneste, som giøres skifteviis og m. Afløsning i fyrstelige ell. andre store Stalde. At have S. være paa Staldvagt.

Stalde, v. a. 1. sætte p. Stald, fore ell. fede paa Stald. Der staldes nu langt færre Stude i Jylland, end tilforn.

Stalke, v. n. 1. (har.) [A. S. stalcan.] gaae m. lange Skridt ell. med høit løftede Been, gaae m. Styltefkridt. (grallare.) Storken stalker i Mosen.

Stalle, v. n. og a. [Sv. stalla. E. stale. T. stallen.] om Heste: lade Urinen, pisse. Hesten staller Blod. (jvf. Stal, som dog neppe er Stammeordet. Moth har derimod det heraf udledede V. at stale, o: at fole.)

Stam, adj. [J. stamr. A. S. stamer.] som har vanskeligt v. at tale, kun m. Møie og ufuldkomment kan bringe Ordene frem. — stamme, v. n. og a. 1. [J. stama.] tale m. Møie, stødviis, eller ligesom ved at støde Ordene frem, i enkelte og gientagne Stavelser. At stamme i sin Tale. Han stammede nogle Ord frem. — Stammen, en. ud. pl. den Feil at stamme.

Stamme, en. pl. -r. [T. Stamm.] 1. Bullen p. et Træ. 2. det, hvoraf en Ting ell. flere af samme Art have Udspring. Dette Sprog er en S. til adskillige andre. Stammen i visse Kortspil, kaldes den Hob Kort, som lægges p. Bordet, efterat der er givet Kort t. de Spillende. 3. coll. men med plur. Flere Gienstande af een Art, som have fælles Oprindelse ell. Udspring; og især deles om Mennesker. (Slægt.) Det jødiske Folk var deelt i 12 Stammer. Han er den sidste af sin S. Med ham uddøer Stammen. (jvf. Folkestamme, Sprogstamme, og det nye Ord Qvægstamme.) I endeel af de sammensatte Ord har Brugen, f. Vellyds Skyld, indført at bortkaste den sidste Stavelse, efter den tydske Form. = a.) Stambog, en. (Stammebog. Holb. P. Paars.) 1. Egentlig: det s. s. Slægtebog. 2. en Bog, hvori Eieren lader Venner og Bekiendte tegne deres Navne, et Tankesprog m. m. til Erindring. Stamfader ell. Stammefader, en. den Mand, fra hvem en Slægt nedstammer, ell. som er den ældste Mand i Slægten, man kiender. "En Skik, der havde sin Grund i den ældre Brug, at en Stamme kaldte sig m. Stamfaderens Navn." O. Guldb. (Stammefader. Eilschov. Schytte.) Stamgods, et. Jordegods, som tilhører en vis (som oftest adelig) Slægt, og ei maa stilles fra denne, men gaae i Arv fra Fader t. ældste Søn; Odelsgods. Stamherre, en. den ældste Søn i en Familie, som har Stamgods; den tilkommende Arving t. et saadant Gods. Stamhuus, et. d. s. s. Stamgods, eller Samlingen af de Godser, som tilfalde en Stamherre. — b.) Stammefolk, et. Et Folk, hvorfra andre Nationer nedstamme. (Treschow.) "Et Beviis paa, at Danmarks Stammefolk havde været af Kæmpeart." (Werlauff.) Stammehøvding, en. H. for en Folkestamme ell. Slægt. (C. Boye.) Stammeland, et. Land, hvorfra et Folkefærd nedstammer. "Thracernes første Stammeland." O. Guldberg. (V. Hist. I. 288. 300.) "De fleste gamle Folk søgte, saa længe de kunde, at beholde et Slags Samfund m. deres gamle Stammeland." Samme. Stammemoder ell. Stammoder, en. Qvinde, fra hvem en Slægt nedstammer. "Men, for at disse Plantestæder ikke skulde rive sig løs fra Rom, deres Stammemoder." Guldberg. (Plinii Lovt. Indl. 18.) Stammenavn, et. 1. oprindeligt Navn; N. som er fælles f. en Stamme. "Dette var et gammelt Stammenavn f. mange Folk." O. Guldb. 2. Navn, som een fører efter sin Stamme. "De, som ikke have andet at bryste dem af, end et Stammenavn." Sneedorf. Stammeord, et. Ord, hvoraf andre ere udrundne ell. afledede, hvorfra de stamme; Rodord. (Radix.) Stammesamfund, et. det Samfund, som finder Sted i en Stamme, imellem Medlemmerne af en Stamme. Stammesprog, et. S. hvorfra andre nedstamme ell. have deres Oprindelse; modsat afledede Sprog. (s. Grundsprog, 2.) Stammetræ, et. Optegnelse over en Slægt, efter dens Led og Følge i nedstigende og opstigende Linie; Slægtregister; Ætled. Stamtavle, en. d. s. s. Stammetræ.

Stamme, v. n. 1. (har.) have sit Udspring, sin Herkomst fra. Han stammer fra en gammel og berømmelig Slægt. s. nedstamme.

Stampe, v. a. og n. 1. [N. S. stampen.] støde m. et haardt Legeme, saaledes at en stærk Lyd frembringes; (jvf. trampe.) it. trykke tæt sammen v. at stampe. At stampe Jorden fast m. Fødderne. At s. i Gulvet. Hesten stamper af Utaalmodighed. At s. Kaal (i en Tønde.) Et stampet Leergulv. — Stampen, en. ud. pl. og Stampning, en. pl. -er. Gierningen at stampe. = Stampekar, et. K. hvori noget stampes. Stampemølle, en. Mølle, som driver et Stampeværk; f. E. en Krudmølle, Oliemølle, Valkemølle. Stampetrug, et. T. til at stampe noget i. Stampeværk, et. Indretning, Maskinværk t. at stampe noget, f. E. Klæde, Krud, m. m. "Hans Hammer faldt, som Stampeværk m. tunge Pæl." Øhlenschl.

Stampe, en. 1. Tilstanden at stampe. At sætte noget i S. sig. at være i Stampe, staae i Stampe, hindres i sin Fremgang, ei komme videre; it. standse i sin Vært. 2. pl. -r. Redskab til at stampe med. (Moth.) Ellers ogsaa: en Stamper. — Heraf: Stampehul, et. Hul hvorigiennem Stamperne i en Stampemølle gaae. (J. Kraft.) 3. Fælde t. at fange Ræve i; Rævefar. (Moth.) "Gammel Ræv gaaer ei gierne i Stampe." Ordspr.

Stand, en. deels ud. pl. deels m. pl. Stænder. [Sv. Stånd. T. Stand.] 1. ud. pl. i den oprindel. Bemærk. som Abstract. af staae kun i nogle Sammens. (Paastand, Opstand, Stilstand, Standpunkt o. fl.) og figurl. Udtryk: at holde Stand, ɔ: blive staaende, ikke vige — i Stand, ɔ: i Lave, i den rette Tilstand. At sætte noget i Stand, bringe i Stand, komme i Stand igien. — Paa Stand, adv. strax, uden Ophold. — 2. ud. pl. Samlingen af en Tings tilfældige Beskaffenheder til en vis Tid; Forfatning, Tilstand. At være i god Stand ɔ: trivelig, fed; it. i Velstand. At være i Stand til, formaae, have Evne til, kunne. At sætte noget i sin forrige Stand; aflevere noget i uskadt S. — Ogsaa om et vist Slags Tilstand: Naturstand, Uskyldighedsstanden. (Ved Stand tages altid Hensyn t. Tingens udvortes ell. materielle Beskaffenhed, dens synlige Tilstand, og Varighed. "Man spørger ikke om, i hvad Stand Vinen er; heller ikke siges, at en Videnskab er i god ell. slet Stand." Müller.) jvf. Tilstand. 3. (pl. Stænder.) en vis Forfatning, hvori man lever m. Hensyn til andre Mennesker, og særd. med Hensyn t. det borgerlige Selskab; it. de, som leve i en saadan Forfatning; Borgerclasse. Ægtestand, den ugifte S. Pigestand, Konestand, Enkestand. En Mand af (fornem) Stand. At høre t. Middelstanden. De høiere Stænder. Adelsstanden, Borger-Bondestanden, Krigsstanden, den geistlige S. At være fornøiet med sin S. leve efter sin Stand. 4. Stænder (i pl.) Samlingen af de Personer, som, enten af Nationen i det Hele, ell. af enkelte Stænder, i de Stater, hvor Regieringen ei er uindskrænket monarkisk, ere udvalgte til, p. Standens ell. Nationens Vegne, at deeltage i Lovgivningen og Statens Styrelse (Nationens Repræsentanter.) Kongen har sammenkaldt Stænderne. Rigets Stænder. Stændernes Forsamling i England kaldes Parlament. = Sammensætninger i 1ste Bemærk. standhaftig, adj. (tydsk.) som besidder Fasthed i Villien t. at (holde over en Beslutning ell. til at) modstaae udvortes Indtryk. Standhaftig i Modgang, Lidelser; s. i sin Beslutning. (Bedre var den plattydske Form: standfast, som Baggesen har brugt i physisk Bemærkelse. "Det pludselig beskudte, tændte — standfaste brave Kiøbenhavn." Poet. Ep. 156. A. S. stedfæst, *stabilis*.) jvf. haardnakket, halstarrig, gienstridig. — Heraf: Standhaftighed, en. ud. pl. varig Fasthed i Villien. "Snart maa Eftergivenhed, snart Standhaftighed befordre hans Diemed." Kampmann. "Med Standhaftighed og Mod gaaer han Besværligheder i Møde." Wandal. — Standkoie, en. t. Skibs: en Koie, som er fast; i Mods. t. Hængekoie. Standplads, en. P. som noget staaer ell. kan staae paa, Stade. Standpompe, en. P. med et opreist, staaende Pomperør. Standpunkt, en og et. det Punkt, hvor man staaer ell. befinder sig, og hvorfra man betragter en Gienstand (ell. figurl. bedømmer den, og dens Forhold t. andre Ting;) Synspunkt. At staae p. et lavt, høit S. i Livet, i Konsten, i en Videnskab. Standqvarteer, et. Sted, hvor Krigsfolk, en Deel af en Krigshær har sit Opholdssted. Standret, en. Krigsret, som uopholdelig og m. en kort Rettergang holdes over en grov Forbryder. At dømmes t. Døde v. en S. Standseng, en. en Seng m. lige opstaaende Sengestolper og Himmel. (ogsaa: Standerseng.) Standtræ, et. Træ, som man tilsidst lader staae tilbage v. Skovhugst, f. at det kan besaae Pladsen m. ny Opvæxt. Standtærsker, en. Tærsker, som har stadigt Arbeide p. en Gaard. (Vestsiæll. Avis. 1821. 9.) Standtønde, en. Tønde m. een Bund, som man har staaende p. et Sted uden at flytte den, t. at giemme noget i, f. E. Saltmad, Erter, Gryn e. d. (Moth.) Standvæv, en. opreist, fuldstændig Væv. (Moth.)

Standart, en. pl. -er. en Rytterfane; Fænike.

Stande, v. n. stod. jeg stander. [A. S. standan.] den ældre Form for: staae, som endnu forekommer hos Digtere. (f. E. om at seile: lade stande. "De lave Vande, hvorhen Snekken før lod stande." Øhlenschl. (Poet. Skr. I. 279.)

Stander, en. pl.-e. kaldes p. Krigsskibe et lidet trekantet (ell. fiirkantet, og m. Split forsynet) Flag, som en Commandeur ell. Befalingsmand over en Eskadre fører p. Stortoppen t. Udmærkelse. (Ogsaa p. Handelsskibe heises Standere ell. trekantede Flag t. Staas.)

Standerseng, en. d. s. s. Standseng (og det første hyppigere.)

Standse, v. n. og a. 1. [af stande. Isl. stansa.] 1, neutr. staae stille, blive staaende, ikke gaae videre. At standse midt p. Veien. Han er standset midt i Arbeidet. Arbeidet maatte standse ell. Man maatte s. med Arbeidet. 2. act. opholde een i hans Gang, Handling, Foretagende. Han standsede mig p. Gaden. At s. noget i Farten; standse en Hest i Løbet. — Standsning, en. det, at standse; Gierningen at standse.

Stang, en. pl. Stænger. [A. S. Stæng, *sudes, stipes*. Sv. Stång. T. Stange.] 1. i Alm. et mere langt, end bredt, tyndt og lige Legeme; hvilken Bemærkelse Ordet ogsaa har i enkelte særskilte Tilfælde: f. E. Bidselstang, Bismerstang, Løftestang, Vognstang, Vægtstang, o. fl. At bære noget p. en Stang. 2. særd. et saadant Legeme af temmelig Længde, men uden be-

tydelig Tykkelse (af Træ, naar Ordet nævnes uden videre Tillæg;) en Stage. Stængerne p. et Skib. Han stod m. en lang S. i Haanden. Ertestænger, Humlestænger, &c. En Jernstang. Sølv i Stænger. En Fuglestang. — At holde een Stangen ɔ: have lige Kræfter, formaae ligesaa meget, sætte Grændser for. 3. til Skibs kaldes Stænger de Tilsætninger, hvorved Masterne forlænges ovenfor Mærset; og disse ere først de faste Stænger, og derover Bramstænger og Bovenbramstænger. = Stangarm, en. et tveget, til Axelen fastgiort Træ, hvori Vognstangen befæstes m. en Bolt; Vogntyv. (Moth.) Stangbidsel, et. Bidsel, hvor Mundbiddet p. begge Sider er befæstet t. to stive, krummede Stænger, ell. Jernstykker, hvis ene Ende er fast t. Hovedstolen, den anden t. Tøilen. (T. der Stangenzaum.) Stangbolt, en. B. som stikkes igiennem Vognstangen og Stangarmen. Stangbriller, pl. B. som holdes p. Hovedet v. Stænger. Stangbønne, en. pl.-r. Bønner, som voxe op ad Stænger. (forsk. fra Krybbønner.) Saaledes ogsaa; Stangerter, Stanggierde, et. G. af Stænger, som sættes jævnsides i Jorden. (Moth.) Stanghammel, en. H. som sættes foran p. Vognstangen, og hvori Forløberne trække. Stanghest, en. En af de Heste, som gaae v. Vognstangen. (modsættes: Forløbere.) Stangjern, et. Jern, som er smedet i fiirkantede Stænger. (jvf. Rujern og Baandjern.) Stangkiæde, en. K. hvormed Bidselstænger forbindes; Bidselkiæde. Stangkobbel, et. Halskobbel, hvori Hestene bære Vognstangen. Stangkugler, pl. tilforn brugelige Kanonkugler, hvoraf to vare forbundne v. en Stang. (jvf. Lænkekugle.) Stanglygte, en. En rund Lygte p. en Stang, hvori Lyset sættes. (Moth.) ell. en Lygte som staaer p. en Lygtepæl. Stangmaal, et. Maal, som er afsat p. en Stang. Stangmaaling, en. Maaling ved Stænger; i Modsætn. t. Kiædemaaling. Stangmile, en. s. Stangbidsel. Stangpasser, en. et mathematisk Instrument, som bruges til meget fine Udmaalinger af rette Linier; ell. en Passer, som, i Stedet f. Been, bestaaer af en Stang, hvorpaa bevægelige Spidser ere befæstede saaledes, at de kunne skydes frem og tilbage. Stangpos, en. t. Skibs: en Pos ell. Spand, fæstet p. en Stang; modsat Kastepos. Stangrøgelse, en. vellugtende Røgelse, som er sammensmeltet og støbt i Stænger. Stangvægt, en. Vægt ell. Tyngdemaal, som bestaaer af en Stang, med et bevægeligt Lod, hvis Flytning indtil Ligevægtspunktet angiver Vægten; Bismervægt. Statera. (modს. Skaalvægt.) Stangværk, et. En Sammensætning af Stænger, hvorved Kraften af et Vandhiul forplantes, som oftest i horizontal Linie, t. langt fraliggende Pomper. (Kraft. Mechan. II. 892. 93.) = Af Stang (og pl. Stænger) haves ligeledes i Skibssproget: Stængestag, et. og Stængevant, et. Stage og Vant, som gaae fra Stængerne t. Raaerne.

Stank, en. ud. pl. [A. S. Stenc.] ond Lugt. (Oprindeligen i det A. S. og Gammeltydske: Lugt.) s. stinke.

Starblind, s. stærblind.

Stat, en. pl.-er. [T. Staat.] 1. et Samfund af Mennesker, som leve i den borgerlige Selskabsforening under een uafhængig Regiering. Monarkiske, aristokratiske, republicanske Stater. En S. kan bestaae af flere Riger, Lande og Folkefærd. Republiken St. Marino er den mindste europæiske Stat. — Som et Abstractum, blot i sing. Det er imod Statens (en Stats) Natur. Statens Vel er uadskilleligt fra den enkelte Statsborgers. En Forbrydelse mod Staten. 2. Stater i pl. Lande, Provindser, som høre t. en Stat, staae under een Regiering. De danske, østerrigske, preussiske Stater. 3. i endeel sammensatte Ord (f. E. Statsaarsag, Statsfeil, Statskonst, o. fl.) tages det abstracte Begreb Stat som et Adj. ɔ: politisk, hvad der vedkommer Staten og dens rette Styrelse. = Statsaarsag, en. politisk A. Man vilde af visse Statsaarsager ikke bekiendtgiøre denne Tractat. Statsanliggende, et. en Sag, et Anliggende, som vedkommer Staten. Statsarbeide, et. A. som hører t. Statens Styrelse, Regieringsarbeide. (Pram.) Statsbaand, et. fig. det Baand, den Forening, hvorved Statssamfundet bestaaer. (P. E. Müller.) "Hvor betænkeligt det er, med eet at rive alle de gamle Statsbaand itu, uden at man har befæstet de nye." Birkner. Statsbegivenhed, en. B. i en Stat, politisk B. "Man taler ei saa høit om Statsbegivenheder." Evald. Statsbetient, en. den, som er i Statens Tieneste, offentlig Embedsmand. Statsbud, et. offentligt Sendebud fra Regieringen i een Stat t. en anden; Gesandt, Minister. (nyt Ord. Amberg.) Statsbygning, en. fig. den hele Sammensætning af en Mængde forskiellige Indretninger, hvoraf en S. bestaaer. "De almindelige Grundstøtter hvorpaa Fyrsterne have befæstet deres Statsbygninger." Schytte. "Den romerske Statsbygning." Engelstoft. Statsbyrde, en. Byrde af Skatter og Afgifter, som Borgeren maa udrede t. Statens Fornødenheder. Statsdyd, en. En f. Staten især velgiørende Dyd, borgerlig D. "Da man agtede Tapperhed f. den eneste S." Schytte. Statsembede, et. E. hvortil man af Regieringen beskikkes, offentligt E. (især af et høiere Slags.) Statsfange, en. den, som for en begaaet Statsforbrydelse holdes i

Fængsel. Statsfeil, en. Feil imod Statskonst ell. Statsklogskab; politisk Feil. Statsfest, en. "En Høitid, bestemt t. aarlig at fornye det Enighedsbaand, der skulde sammenknytte et heelt Folk, ell. bestyrke Forbundet imellem flere Stater." Guldb. (V. Hist. I. 374.) Statsforandring, en. F. i en Stats Forfatning. (Birkner.) Statsforbedring, en. F. af en Stats Indretning. Statsforbrydelse, en. F. som begaaes mod Staten, som gaaer ud p. at krænke ell. skade Regieringen, at giøre Indgreb i den høieste Magt. Statsforbryder, en. den, som giør sig skyldig i en Statsforbrydelse. Statsforbund, et. 1. Forening af flere Stater i eet Statslegeme. Det tydske Statsforbund. 2. Forbund, Tractat imellem forskiellige Stater. (A. Ørsted.) Statsfordeel, en. Fordeel, som Stater og Statsindretninger medføre. "Han levede saaledes i Staten, at han nød Statsfordele og var fri f. Statsbyrder." J. Boye. Statsforfatning, en. det v. Grundlove bestemte Forhold imellem Folk og Regiering i en Stat. (Constitution.) Statsforhold, et. F. hvori en S. staaer, enten m. Hensyn t. andre Magter, ell. til Undersaatterne. Statsform, en. den Form, i Henseende til Regiering og Forfatning, som en Stat har. (O. Guldb.) Statsforretning, en. F. som man udfører f. Staten ell. Regieringen, offentlig Forretning. Statsforræder, en. den, som begaaer et Statsforræderi; Fædrelandsforræder. Statsforræderi, et. F. imod den Stat, hvis Borger man er. Statsfængsel, et. F. hvori Statsforbrydere ell. Statsfanger indsættes. Statsgield, en. den Gield, som en Regiering giør i Statens Navn, og hvorfor Staten er ansvarlig. Statsgreb, et. politisk Konstgreb. (O. Guldb.) "Hvorledes Statsmænd selv v. Statsgreb sig firere." Holberg. "Det er et despotisk Statsgreb, at grunde de Regierendes Sikkerhed p. Undersaatternes Undertrykkelse." Schytte. Statsgrundsætning, en. G. i Statskonsten, politisk G. (Engelstoft.) Statshandel, en. d. s. s. Statssag. (Moth.) Statshemmelighed, en. En Sag, som Regieringen i en S. vil have holdt hemmelig. Statshensigt. en. H. der gaaer ud p. Staten og dens Styrelse, politisk Hensigt. "Religionen, som et Redskab f. Statshensigter." Guldberg. Statshistorie, en. H. som især gaaer ud p. at fortælle Staternes Skiebne og Forandringer; politisk H. Statshuusholdning, en. Bestyrelsen af Statens Oeconomie, ell. af dens Indkomster og deres Anvendelse. Statsindsigt, en. J. i Statskonsten, politisk Indsigt. (Guldberg.) Statsindtægt, en. det, som flyder ind i Statscassen, offentlig Indtægt. Statskietter, en. den, som fremsætter og forsvarer en Lære, stridende imod den alm. antagne Statslære og Statsret. Eilschov. (Philos. Breve. 55.) Statskirke, en. den i en Stat v. Forfatning og Love fortrinlig beskyttede Religion; herskende Kirke. (Grundtvig.) statsklog, adj. 1. som har Indsigt i Statskonsten. 2. som stemmer overeens m. Statsklogskabs Grundsætninger. Statsklogskab, en. Indsigt i det, som hører t. at styre en Stat, og fremme dens Velfærd; særd. i dens Forhold t. andre Stater; Politik. Statsklogt, en. En Statsklogskab, der er mere grundet p. Klogt, end p. Indsigt, Forstand og Erfaring. (jvf. Klogt.) Statskneb, et. listigt Paafund, Underfundighed, som anvendes i Statskonsten. (Schytte.) "En Throne er usikker, som vil grundfæste sig v. ugudelige Statskneb." O. Guldb. Statskonst, en. praktisk Statsklogskab; en m. Færdighed i Udøvelsen forenet Indsigt i Politiken. "Statskonsten har dette tilfælles m. Lægekonsten, at den er en Konst at giette vel." Schytte. Statskraft, en. den indvortes Styrke, som en vel indrettet S. maa besidde. statskyndig, adj. d: s. s. statsklog, 1. (Jacobi. Sneedorf.) Statslaan, et. L. som en Regiering giør i Statens Navn. Statslegeme, et. fig. den Forening, saavel af Lande og Folk, som af Regiering og offentlige Indretninger m. m. der udgiør en Stat. "At give Statslegemet en sund Fasthed." Jacobi. Statsliv, et. Livet i Statssamfund, i en Stat. (J. Boye.) "Helte i Statslivet og p. Krigsskuepladsen." (M.) Statslov, en. L. som gives af Regieringen i en S. Statslære, en. Lære, saavel om Statens Væsen og Beskaffenhed, som om dens rigtige Styrelse; Statsvidenskab, Politik. (Eilschov. (Schytte.) Statsmagt, en. 1. den offentlige, den høieste Magt, Regieringens M. "En enkelt Deel af Statsmagten." A. Ørsted. Den høieste Statsmagt. 2. en virkende Magt i Staten, hvor der, efter Statens Forfatning, kan gives flere. "I disse Elementers Forbindelse viser Aristokratiet sig som en virkelig Statsmagt." J. L. Heiberg. Statsmand, en. den, som deeltager i Statsstyrelsen i de betydeligste Statsembeder; ell. som har god Indsigt i Politik og Statskonst. Statsmiddel, et. Statens Middel, Eiendom. "Vor Agerdyrkning betragtet som Statsmiddel." (Oluffsen.) Statsminister, en. En af de høieste Embedsmænd i en Stat, som er Medlem af Statsraadet, ell. forestaaer en enkelt Green af Statsstyrelsen. Statsministeren f. de udenlandske Sager. Statsomvæltning, en. Begivenhed, hvori Statsforfatningen ell. Regieringen i et Land p. en voldsom Maade forandres; Revolution. Statsopdragelse, en. O. som skee efter Statens Forskrifter, i offentlige Skoler o. d.

offentlig O. (Engelstoft.) Statsraad, et. Forsamling af Statsministre ell. af Statens høieste og meest betroede Embedsmænd, der raadslaae med Regenten om vigtige Statssager. Statsregel, en. politisk Regel, Grundsætning. (Moth.) Statsret, en. 1. Lære ell. Videnskab om det, som er Ret og Vedtægt imellem Stater. 2. Videnskab om Rets-Forholdene imellem Regenten og Undersaatterne i en vis Stat. Statssag, en. S. som vedkommer Staten og Statsstyrelsen. "At arbeide i Statssager." Schytte. Statssamfund, et. Foreningen af Borgere og Regiering, som udgiør en Stat. Ved gode Love og deres Haandhævelse befæstes Statssamfundet. Statsselskab, et. det Selskab, som dannes v. Staten; det borgerl. Selskab. Statssendebud, et. d. s. s. Statsbud. Statsskrift, et. Skrift, som offentlig udstedes af Kongen ell. Regieringen, ell. af en Minister paa dens og p. Statens Vegne. Statsspeider, en. politisk Speider. (T. Rothe.) Statsstyrelse, en. Statens Bestyrelse i Henseende t. indvortes og udvortes Anliggender; Regiering. Statsstyrer, en. den, som er Statens Overhoved, ell. som forestaaer Regieringen i Fyrstens Navn. "Den Tro, at alle Statsstyrere t. alle Tider skulde være vise, standhaftige og gode." Birkner. Statstiener, en. den, som er i Statens Tieneste. (J. Kierulf.) Statsvel, et, og Statsvelfærd, en. ud. pl. offentlig Velfærd. Statsvidenskab, en. d. s. s. Statslære. Statsværk, et. 1. den hele Statsindretning, Statsmaskine. "At ophæve Statsværkets fredelige Gang." (M.) d. s. s. Statsstyrelse. (T. Rothe.) 2. Foretagende, Indretning af Regieringen i en Stat. "Andre vigtige Statsværker, som v. Kongebud sattes i Gang." Malling. Statsvæsen, et. alt det, som hører t. en Stats Indretning og Styrelse. (Guldberg.) Statsærende, et. Ærende, Hverv, som betroes en Undersaat i Statens Navn; Statshverv.

Statholder, en. pl. -e. [af det T. Statthalter.] den, som i Landsherrens ell. Regentens Sted udøver den høieste Magt, eller, som den høieste Øvrighed, bestyrer et Land ell. en Provinds. "De vare kun Statholdere, og vilde være Enevoldsherrer." Guldberg. — Statholderskab, et. en Statholders Embede. (Moth.)

Statue, en. (rigtigst 3 Stav.) pl. Statuer. En i Leer ell. Gibs formet, ell. i Steen udhuggen Efterligning af et Menneske ell. Dyr; en Billedstøtte. Lat. Statua.

1. Stav, en. pl. -e. [J. Stafr. A. S. Stæf. Sv. Staf.] en lang og lige Kiep ell. Stok. (jvf. Hyrdestav, Støttestav, Vandrestav.) "En Olding, der, bøiet af Dage, ei elsker den Verden, som leer ad (af) hans Stav." F. Guldb. En Stav var fra gamle Tider af et Billede p. høi Myndighed. Deraf: Bispestav, Marskalsstav, m. fl. At gaae v. Stav. (Støttestav.) "En Stav er blot en saadan Kiep, som Mennesker pleie at føre i Haanden. — Baade Kieppen og Stokken kan Vandreren bruge som sin Stav." Müller. (jvf. Stok.) = Heraf: a.) Stavkarl, Stodder. s. Stakkel. stavret, adj. lige, som en Stav. (Moth.) Stavseler, pl. Seler, som høre t. Stavtøi. Stavslynge, en. Slynge, som er fæstet t. en Stav, kastes m. en Stav. Stavtræ, et. 1. Træ, hvoraf Tønder giøres. (Moth. s. det følgende Stav.) 2. Seletræ i Hestetøi. (i Jylland.) Stavtøi, et. Seletøi m. Stavtøi og tilhørende Puder, hvorved Hestene trække m. Halsen og Nakken, i Stedet f. med Brystet v. Bringetøi. = b.) Stavshug, et. Hug, Slag af en Kiep. (D. Lov.)

2. Stav (ell. Stave, Stavr, Stavre) pl. Staver (ell. Stavre.) [Isl. Staur. Sv. Stafwer.] 1. en Pæl. "Han stødte mig i Siden m. en Stavre, saa han nær havde giort mig lændelam." Bagg. N. Klim. Deraf: Gierdestaver. (pl.) 2. udsavede og tildannede Stykker Træ, hvoraf Bødkerne sammensætte Tønder og andre Trækar. Egestaver, Pibestaver. Karret falder i Staver, bliver løst i Baandene, falder sammen. (fig. at falde i Staver ɔ: i Tanker.) = Stavkar, et. Kar, sammensat af Staver; særd. et saadant fladt og rundt Kar t. at sætte Melk i. (Moth.) Stavkruus, et. En Trækande m. Giorde om. (Moth.) stavrasket, adj. kaldes det Kar, som er aabent imellem Staverne. (Moth.)

Stave, v. n. og a. 1. [Isl. stafa.] forbinde Bogstaver t. Stavelser, lægge (Bogstaver) sammen. Drengen kan stave. At stave et Ord ɔ: adskille det i sine Stavelser, ell. angive de Bogstaver og Stavelser, hvoraf det bestaaer. — At stave sig til noget: egentlig, læse, lære, faae at vide v. at stave (om den, som ikke har Færdighed i at læse.) "Man overalt sig kan til denne Sandhed stave." Bagg.

Stavelse, en. pl. -r. en Lyddeel af et Ord, som fremsiges p. eengang, og bestaaer enten af en Vocal ell. Diphthong (Tvelyd) allene, eller forbunden m. een ell. flere Consonanter. — Stavelsemaal, et. 1. en Stavelses Toneholb, ell. den længere ell. kortere Tid, man i Udtalen holder p. den. (Quantitet.) 2. et vist Antal Stavelser i en Verslinie; Versemaal. "De søgte at styrke Hukommelsen v. Riim og v. Stavelsemaal." Sneedorf. — Stavelsetegn, et. Skrifttegn f. en heel Stavelse. Stavelsetryk, et. et vist Eftertryk, som i Udtalen lægges paa en S. (s. accentuere.)

Stavn, en. pl. -e. [J. Stafn.] 1. Jord,

Grund, som een boer paa. "Det Baand, der bandt Agermanden t. Stavnen, og lagde Tyngsel p. hans Flid." Malling. "Det være sig p. hvis Stavn den (Hovedlodden) og findes." D. Lov. I. 24. 7. ("At dele en Vorneds til Stavns," fordum: v. Rettens Magt tvinge ham t. at komme tilbage p. Godset, naar han havde forladt det. D. Lov. III. 13. 14.) — figurl. Bolig, Hiemsted; Hiem. "Hvis Folk i Glædens Stavn og Fredens Skygge boer." H. Bull. Deraf: Fødestavn, Hiemstavn. (Stavnhold, Bopæl. Jydsk. Moth.) = Deraf: Stavnsbaand, et. den Forfatning, efter hvilken en Bonde er stavnsbunden eller Vorned; Vornedskab. stavnsbunden ell. stavnbunden, adj. som ei maa forlade det Gods, hvor han er født, uden Godseierens Tilladelse; Vorned; Livegen. (Stavnsvend. Moth.) Glebæ adscriptus. "Stavnbundne Vorned man blandt Arbeidsdyr nu talte." H. Bull. — 2. Bag- og For-Enden af et Skib. s. Bagstavn, Forstavn. = (Heraf: stavne, v. n. 1. styre, seile hen til, vende Stavnen til. (Nu sielden; s. v. n. stævne.) "Hvor vi end vil seile, selv stavne vi mere tilbage, end frem." A. Stub. "Den kloge Styrmand — her stavner glad t. Land p. en formildet Bølge." Frimann. 2. sætte Fod paa Land; ell. maaskee rettere: lægge til Land m. et Skib. 3. staae stille. Moth.)

Stavr, en. s. ovenfor: 2. Stav.

Stavre, v. a. 1. forsyne, indhegne m. Stavre; slaae Stavre i Jorden. At stavre et Gierde. — Stavrekølle, en. K. hvormed man slaaer Stavre fast.

Sted, et. pl.-er. [J. ældre Skrifter og i vore Bibeloverſ.: en Sted. Saaledes endnu i P. Paars. I. 2. Sang: "Den Sted skal være hed." A. S. og N. S. Stede. Isl. Stadr. Sv. Stad, Ställe.] 1. en vis Plet i Rummet, en vis begrændset Deel af Rummet, enten for saa vidt som vi tænke os samme afsondret og f. sig selv, ell. for saavidt som den udfyldes ell. kan udfyldes af en vis Gienstand. (jvf. Plads.) "Sted og Plads tilkiendegive bestemte Dele af Rummet. — Ved Sted tænker man p. det bestemte Forhold, hvori en vis Deel af Rummet staaer t. de øvrige; ved Plads mere p. det Forhold, hvori denne Deel af Rummet staaer til hvad der er, ell. kan være p. samme." Müller. Et luunt Sted i Skoven. ("Man kan tale om den smukkeste Plads i Skoven; men ikke i Huset;" derimod vel om den bedste Plads i Stuen.) At sætte sig p. det første det bedste Sted. At sætte, lægge enhver Ting p. sit Sted. "Kirken er det eneste Sted, hvor der ikke giøres (eller burde giøres) Forskiel p. Mennesker." Müller. Hesten vilde ikke gaae af Stedet (hvor den stod.) Et passende, upassende, ubeqvemt, et eenligt, tørt, fugtigt Sted. Her (i Skriftet) er ikke S. til denne Materies Udvikling. — Paa Stedet, strar, uopholdelig. af Sted, s. afsted. 2. fig. a.) Et Sted i ell. af en Bog ɔ: en ell. flere Sætninger, som høre sammen. Et Lovsted, Skriftsted. At anføre et Sted af en Forfatter, af et Digt. b.) Foreningen af de særegne Forhold, (ell. Forpligtelser) hvori en Person ell. Ting staaer. Sæt dem i mit Sted. Jeg vilde i hans Sted (naar jeg var i hans S.) ikke handle saaledes. At sende, at bestikke en anden i sit S. At være een i Faders S. "Vær de Faderløse som en Fader, og deres Moder i Mands Sted." Sir. 4. 10. — J Stedet for, adv. At give een Løfter i Stedet for Penge. (J Bibel-Overs. og endnu oftest i d. Tale: i Steden for.) = Stedbegreb, et. Begreb om Sted, som vedkommer Stedet; i Modsætn. t. Tidsbegreb. — stedegen, adj. pl. stedegne. som er egen for et vist, hører kun t. et vist Sted; local. (nyt Ord; ligesom ogsaa Stedegenhed for: Localitet.) stedfast, adj. (A. S. stedfæst.) s. stadfast under stadfæste, og standfast, under Stand. Stedforhold, et. F. som vedkommer Stedet, Rummet (f. E. i Sproglæren; modſ. Tidesforhold.) stedkyndig, adj. som er bekiendt m. et Sted, dets Beskaffenhed ell. Indretning; som har local Kundskab. (M.) Under Veiledning af en stedkyndig Mand.

Stedbarn, Steddatter, Stedfader, Stedmoder, Stedsøn, s. Stivbarn, Stivdatter, o. s. v.

Stede, v. a. 1. fæste, leie (saavel af en anden, som til en anden.) At stede en Pige. At stede en Gaard af een (Moth.) At s. Gaarden t. en anden. At s. sig bort, stede sig hen (i Tieneste.) "Han har dermed fortabt sin Ret, at han har stedt sig t. tvende." D. Lov. IV. 1. 2. 2. tillade, tilstede. "Vi ville ei længere stede og lide den Uret." Hvitfeldt. At s. een til Alters. "Saafremt han ellers t. noget Kald skal stedes og forfremmes." D. L. II. 2. 5. "Man ei forvisset var, at stedes hiem igien." Bording. "Jngen er fra Dyden udelukt: den steder Alle til sig." B. Thott. At stedes f. Kongen (tilstedes at tale m. Kongen.) 3. stedes, n. pass. at komme, sættes, bringes i. At stedes i Nød, i Fare. "Rygtet stedes ei (bliver ikke stadigt, standser ei) i første Huus og ei i næste By." Ordspr. 4. act. at stede, give et Sted, en Plads, anbringe, det fr. placer, er nu noget nær forældet; men findes i Riimkrøn. og er brugt af enkelte Nyere. "Ældre Tiders slet stedede og lidet benyttede Bogsamlinger." (M.)

Stedse, adv. [T. stets.] altid, bestandigen. "Hvert Aar skal man offre stedse eenhaande Offer." Bib. 1550. (Ebr. 10. 1.)

— stedsevarende, adj. v. som varer altid, uafbrudt, bestandig.

Stedsmaal, et. [af stede ɔ: fæste, leie.] i Lovsproget: det, som v. et Fæstes Omskiftning betales af den nye Fæster t. Eieren; Indfæstning. "Deres Navne skal i Regnskabet indføres, tilligemed Stedsmaalet, som deraf ganget er." D. Lov. II. 82. 30.

Steen, en. pl. Steen og Stene. [T. og Isl. Steinn.] 1. i Alm. og uden pl. ethvert mineralsk Legeme, der bestaaer af Jordarter, hvis Dele ere saa fast sammenhængende, at de ikke imellem Hænderne lade sig løsrive ell. smulre. De fleste Metaller findes blandede m. Steen. At skille Metallet fra Stenen. Saa haard som Steen. At forvandles, blive til S. At hugge i S. Marmorsteen, Kalksteen, Fedtsteen, Sandsteen, ꝛc. Om forskiellige Slags Steen bruges: Steenarter. 2. En Steen, pl. Stene (sieldnere Steen) ɔ: en mindre Deel, et Stykke af en Steenmasse. (De større Steenmasser kaldes: Bierg, Field, Klippe.) At kaste en S. efter een. At grave Steen op af Jorden. At bryde, sprænge Steen ell. Stene. At stryge Steen, brænde Steen. I Sammens. Ædelsteen, Kampesteen, Grændsesteen, Hiørnesteen, Muursteen, Tagsteen, Teglsteen, ꝛc. (Hvor Steen br. som pl. kunde det ofte synes at være Ordet i abstract Bemærk. ell. No. 1. Men man siger ogsaa: At lægge to Tagsteen over hinanden.) 3. Steen i Blæren, i Nyren. Calculus. At lide af Steen. At skæres f. Steen. (s. Blæresteen, Nyresteen, Steensmerte.) 4. den haarde Kiærneskal i visse Træfrugter. At pille Stenene ud af Kirsebær. Blommestene, Ferskenstene, Kirsebærstene, ꝛc. = steenagtig, adj. som ligner S. Steenbider, en. et Slags Fisk, saaledes kaldet af dens mange og stærke Tænder. Anarrhicas. (Søulv.) steenblind, adj. i ældre Skrifter: aldeles blind. "Han er steenblind, at han seer aldeles intet." Tidemands Postil. 1564. Steenbor, et. Redskab, hvormed man borer i Stene, der skulle sprænges. Steenbord, et. Bord af Steen. Steenbro, en. 1. Bro af Steen, muret Bro; i Modf. til Træbro. 2. et Jordsmon (f. E. en Vei, Gade) belagt m. et Lag af tæt sammenføiede og nedstampede Stene. (Brostene.) Steenbrud, et. Sted, hvor der brydes Steen af en stor Steenmasse; Steengrube. (s. Brud, 4.) Steenbryder, en. den, som arbeider i et Steenbrud. (Moth.) Steenbræk, n. s. et Navn p. Planten Pimpinella saxifraga, o. fl. andre. Steenbuk, en. et Pattedyr, af Gedens Slægt, der opholder sig p. meget høie Bierge. Capra Ibex. Steenbund, en. Jordbund, som er rigelig belagt ell. af Naturen forsynet m. Stene. steenbygget, adj. v. opbygget, opført af S. Steenbækken, et. Vandbækken (Bassin) af Steen. (Øhlenschl.) Steendige, et. Dige, opført af Steen; Steengierde. (Olufsen.) steendrivende, adj. v. som fordriver S. i Blæren og Nyrerne. Et s. Middel. Steendynge, en. Steenhob. Steendysse, en. En samlet, ell. i Jorden opreist Hob af store Stene. (s. Dysse.) Steendæmning, en. En af Stene opført Dæmning. steendød, adj. aldeles livløs, reent død. steendøv, adj. reent døv. Moth. (oftere: stokdøv.) Steeneg, en. Et Slags Eg, sieldnere end den almindelige Eg. Quercus sessiliflora. Steenflise, en. En, paa den ene, ell. paa to Sider glat tilhugget ell. sleben Steen, som bruges t. Gulve, Bordplader m. m. Steenfrugt, en. en Træfrugt, hvis Kierne er indsluttet i en haard Skal, (Stenen; Blommesteen, Kirsebærsteen, Ferskensteen) som er omgivet af en kiødfuld Bedækning. (Steenfrugttræer, drupiferæ.) Steengaard, en. s. Steenhuus. Steengade, en. brolagt Gade. (Moth.) Steengalle, en. det Sygdomstilfælde hos Hesten, naar Blod udtræder under Fodens Hornsaale, hvorved foraarsages Ømhed og Betændelse i Foden. Steengavl, en. Gavl, som er heel opført af Steen. Steenged, en. Steenbukkens Hun; ell. d. s. s. Steenbuk (om Dyret i Alm.) Steengierde, et. G. om Ager ell. anden Jord, opreist af større og mindre Stene, undertiden m. Beklædning af Jord. Steengrube, en. d. s. s. Steenbrud. Steengrund, en. d. s. s. Steenbund. Steengruus, en. G. af knuste Steen. Steengulv, et. G. af Steen ell. Fliser. steenhaard, adj. h. som Steen, overmaade haard. Steenhage, en. En Jernhage, hvormed svære Stene drages op og væltes. Steenhald, en. 1. en Klippe. 2. en Dynge Steen. (Moth.) Steenhierte, et. fig. et haardt, ufølsomt Hierte. Steenhob, en. opdynget Mængde af S. Steenhugger, en. den, som tilhugger S. og i Steen udhugger grove Ting (jvf. Billedhugger.) Steenhuus, et. H. bygget af hugne ell. brændte S. grundmuret Huus. Steenhør, en. En Steenart, sammensat af Tæver ell. Traade, der lade sig afsondre og spinde; Asbest, Amiant. Steenkalk, en. 1. Kalk, som er brændt af Kalksteen (i Modf. til Muskelkalk.) 2. brændt og ulæsket Kalk i hele Stykker. Steenkar, et. egentl. et K. af Steen; men br. ogsaa om Kar af finere Leer ell. Fajance, o. d. (s. Steentøi.) 2. d. s. s. Brokar, Brokiste. (Moth.) Steenkarre, en. K. til at føre S. paa. Steenkast, et. 1. et Kast m. en Steen. 2. saa langt, som man i Alm. kaster m. en Steen. Steenkiste, en. 1. En Rende af hugne ell. murede Stene, som lægges der, hvor Vand skal have sit Løb under en Vei. 2. d. s. s. Brokiste.

(Moth.) 3. Indretning, hvori Mølleste- nene ligge i Møllen. (Krafts Mech., 217.) Steenkit, et. Et Slags Kit ell. Kalk, som anvendes v. Vandbygninger, Cement; Steenliim. Steenkiærne, en. Forsteninger, med Aftryk af et vist Legemes indvendige Form. (Funke N. H. III. 6.) Steenkrop, en. Et Slags ondartet Krop hos Heste, der kan gaae over t. Snive. Steenkrukke, en. K. af Steen ell. Steentoi. Steenkul; pl. et brændbart Mineral, af sort Farve, som opgraves under Jordskorpen og undertiden under Havbunden. De forskiell. Arter kaldes Glandskul, Skiferkul, Svovlkul, &c. (Deraf: Steenkulsbrud, Steenkulsdamp, Steenkulsgrube, Steenkulsild, Steenkulslag, o. fl.) steenlagt, adj. v. belagt m. Stene. En s. Vei. Steenliim, en. s. Steenkit. steenlægge, v. a. 3. belægge m. Stene. Steenlægning, en. 1. Gierningen at steenlægge. 2. et steenlagt Sted. Steenlægte, en. En Lægte af det større Slags, som bruges til at hænge Tagsteen paa. (s. Straalægte.) Steenmaar, en. et Dyr af Væselslægten. Mustela foina. Steenmaleri, et. Mosaik, Musivarbeide. Steenmeisel, en. M. som Steenhuggere og Billedhuggere bruge. Steenmos, et. Mos, som voxer p. Stene. (s. Træmos.) Steenmuur (Moth.) s. Muur. Steenolie, en. et Slags flydende Jordharpix. Petroleum. Steenpille, en. Pille, Støtte af Steen. Steenplade, en. flad, glatsleben Steen. Steenplante, en. Et Udtryk om Corallerne. "Hvor — Beenraden vikles i Steenplantens Grene." Øhlenschl. Steenpram, en. P. til at føre Steen p. ved Vandbygninger. (Moth.) Steenpære, en. et Slags haarde, sildig modnende Pærer. Steenramme, en. Ramme ell. Kant, som lægges af Stene omkring noget. (Moth.) Steenregn, en. En stor Mængde nedfaldende Stene. Steenrende, en. R. som er lagt af S. ell. udhuggen i S. steenrig, adj. som har Overflødighed af Stene, fuld af S. Steensalt, et. S. som vindes i Jorden p. Biergmands-Viis. Steensav, en. S. hvormed blødere Stene, som Sandsteen, saves over. Steenskred, et. Fieldstykkers Nedfald; Fieldskred. Steenskrift, en. Indskrift p. Stene. Steenskærer, en. den, som forstaaer at skære (Figurer) i Ædelstene. Steenskæring, en. Steensliber, en. den, som forstaaer at slibe (haarde og ædlere) Stene. Steenslibning, en. Gierningen at slibe Steen (Ædelstene, ell. grovere og haarde Stene.) Steenslusse, en. En liden Slæde, ell. af to Meder sammensat Slusse, hvorpaa opbrudte ell. sprængte Steen føres af Marken. Steenslynge, en. et Redskab, som tilforn brugtes t. at kaste Stene ind i beleirede Stæder; Blide. (Moth. Valslynge. P. Claussen.) Steensmerte, en. den Sygdom, hvorved man lider af Steen i Blæren ell. Nyrerne. Steensnit, et. Snit som foretages i Underlivet f. at udtage Steen af Blæren; Blæresnit. Steenstue, en. En af Stene bygget ell. opmuret Stue, ell. en Stue m. Steengulv. Moth. (forældet.) Steensyge, en. d. s. s. Steensmerte. (Moth.) Steensætning, en. 1. Gierningen at reise Stene paa ell. ved hinanden, ell. at sætte Steengierder. 2. endeel opreiste, ell. paa hinanden opsatte Stene. steensætte, v. a. 3. omsætte m. Stene. 2. opsætte, danne af Stene, der sættes ell. lægges p. hverandre, uden Muurværk. En steensat Brønd, Rende. (J. Kraft.) Steensætter, en. den, som arbeider v. at sætte Steengierder. Steensøger, en. et chirurgisk Redskab, som stikkes ind i Blæren, f. at udtage Steen. Steentag, et. T. af brændte Steen; Tegltag. Steentavle, en. En Tavle af S. Steentrappe, en. T. som er opført af hugne ell. brændte Stene. Steentryk, et. 1. ud. pl. de paa et vist Slags Steenplader tegnede Figurers Ætsning i Stenen og Aftrykning v. en Presse. 2. pl. d. s. en p. denne Maade aftrykt Tegning. Steentrykker, en. den som forstaaer Steentrykning. Steentrykkeri, et. Et Sted, hvor Steentryk forfærdiges. Steentrykning, en. d. s. s. Steentryk, 1. (Lithographie.) Steentoi, et. kaldes alleslags brændte Kar, som giøres af finere Leer (Fajance.) Steenugle, en. Et Slags meget store Ugler. Strix bubo. Steenvogn, en. lav Vogn t. at kiøre Stene paa. Steenvæxt, en. V. som groer paa ell. imellem Stene. = Steenshug, et. i Lovsproget: Gierning at kaste ell. slaae een m. Stene. = stene, v. a. 1. forsyne m. Stene, lægge S. ved ell. paa. At s. et Huus, sætte Stene under. (Moth.) At stene et Bod, binde Stene derved. (Derimod i Jylland: at stene en Ager ɔ: rense for Steen, sanke Stenene fra.) 2. kaste Stene p. een, slaae ihiel m. Stene. Han blev stenet ud af Byen, dømt t. at stenes. "Folket i Landet skulle stene ham ihiel." Bib. 1550. (3 Mose B. 20. 2.) 3. hvæsse p. en Slibesteen. At stene en Lee. — Deraf: Stening, en. = stenet, adj. fuld af Stene. En stenet Ager.

Steg, en. Pæl, Gierdepæl, Pæl t. at fæste Fiskergarn ved. (s. Stage.) Deraf: Steggierde. (Moth.) — At stege en Væg ɔ: sætte Pinde i den, inden den klines. (Moth.)

Steg, en. pl.-e. [J. Steik.] Kiød, som er tilberedet t. Spiisning v. at steges. At stege, vende, dryppe en Steg. Et Stykke Steg (ɔ: som er skaaret af en heel Steg.) (Det br. kun om et saadant Kiødstykke af temmelig Størrelse; ell. med Tillæg af Slagset. Andesteg, Dyresteg, Fuglesteg, Kalvesteg, Oxesteg. Ikke om smaa Fugle;

men: stegte Lerker, Kramsfugle, Agerhøns, &c. Dog siges: Duesteg. En stegt Fisk, hvor stor den end er, kaldes ei en Steg.) = Stegvender, en. et Redskab, m. Hiul og Lodder, hvorved Stegespiddet m. Stegen omdreies i Skorstenen.

Stege, v. a. 2. [Isl. steikia.] gjøre Kiød, Fisk og andre Fødemidler møre over Ilden, enten v. dennes umiddelbare Virkning, ell. dog uden at koge dem i Vand. At s. en Hare p. Spid. "Han steger en Steg og mættes." Es. 44. 16. At stege Kastanier i Asken, Æbler p. Kakkelovnen. At stege noget i en Gryde, Pande. At s. Fisk i Smør, i Olie. At stege Kiød, som først er kogt. (jvf. koge, riste, bage.) = Stegebuk, en. Jernbuk, hvorpaa Stegespiddet hviler m. Enderne. Stegefad, et. 1. et Jernfad, ell. en Pande, der sættes under en Steg, som steges p. Spid, f. at tage imod det, som drypper af Stegen. 2. et Fad t. at sætte Steg p. Bordet. (egentl. Stegfad.) Stegefedt, et. F. hvori noget er stegt, ell. som drypper af en Steg. Stegegriis, en. En ung Griis, som steges heel. Stegegryde, en. Jerngryde t. at stege i. Stegehede, en. (ell. Steghede, som det udtales.) En meget stærk Hede; en Hede, som man kan stege ved. "Stegheden maa være stærkere, end Kogheden." Olufsen. Stegeild, en. I. til at stege ved. Stegelugt, en. L. af noget, som steges. (Moth.) Stegeovn, en. Ovn, som er indrettet p. en Skorsteen t. at stege i. Stegepande, en. P. til at stege i. Stegepølse, en. Pølse af Svinekiød, som steges i en Pande; Medisterpølse. Stegeso, en. et Redskab af Jern ell. Jernblik, hvori en stor Steg kan steges for Ilden. (ogsaa en stor Jerngryde m. Laag, t. at stege i.) Stegespid, et. d. s. s. Bradspid. = Stegen, en. Gierningen at stege. — Steger, en. En Kok. (forældet.) — Stegers, et. Et Køkken. "Som Stegers uden Ild og Mad, og Kielder uden Drikke." Bording. (forældet; men endnu brugeligt hos Almuen. Deraf: Stegerspige, en. Kokkepige. Moth. Bording. II. 97.)

Steil, adj. [Sv. stel. A. S. sticele.] som har en ringe Skraahed, en saadan, der meget nærmer sig den rette Vinkel; brat. En steil Klippe, Klint, Brink, Opgang. "Han trak hende fra den steile Bred, glad v. sin Svig." Evald. Trappen er steil. (Brat bruges mere om det, der fra Høiden af viser sig m. en saadan Skraahed; steil derimod, m. Hensyn t. den, der nedenfra skal stige op imod Høiden.) — Heraf: Steilhed, en. ud. pl.

Steile, v. n. 1. (har.) om Heste: reise sig i Veiret p. Bagbenene. Hesten steilede m. Rytteren.

1. Steile, en. pl.-r. [Sv. Stegel, som Ihre udleder af stel o: steil.] en opreist Stang ell. Pæl m. et Hiul p. Enden, som man tilforn brugte, at lægge henrettede Forbryderes Legemer paa. Deraf: steile, v. a. lægge paa Steile. (I. og Sv. stegla.) Han blev dømt t. at steiles (ell. til Steile og Hiul.) [jvf. det følgende, som egentlig er det samme Ord, brugt i et andet Tilfælde.]

2. Steile, en. pl.-r. tvekløftede Stager ell. Stænger, som sættes i Jorden, og hvorpaa Fiskerne ophænge deres Garn, f. at tørre og rense dem. — Steilegang, en. kaldes den hele Række af opreiste Steiler.

Stemme, en. [Isl. Stemna. (*Nucl. Isl.*) A. S. Stemn. T. Stimme.] 1. ud. pl. d. s. s. Røst (men bruges dog fornemmelig om den menneskelige Røst.) "Ei Lyd til Stemme aandes ud." Thaarup. En grov, stærk, svag, fiin, reen S. At hæve, opløfte sin S. Vi hørte fremmede Stemmer i Stuen. "Jeg hører Vredens Røst mod Glædens Stemmer raabe." Evald. — Ogsaa i Særd. om Syngestemme, S. til Sang. At tabe sin Stemme. Hun har en god Stemme o: vel skikket t. Sang. Hun har ingen S. o: kan ikke lære at synge. (jvf. Røst, Mæle.) "En Sanger kan tabe Stemmen, (Syngestemmen) uden at tabe Røsten; og en Taler kan tabe Røsten, uden at tabe Mælet." Sporon. — fig. Hiertets S. Naturens Stemme. "Vær ikke døv imod Fornuftens Stemme." Storm. 2. I Musiken kaldes de forskiellige Tonarter i Sangen Stemmer. En Discant- Alt- Tenor- Bas-Stemme. Ligeledes: Noder, skrevne for enhver Syngestemme, ell. for ethvert Instrument. At udsætte en Melodie f. fire Stemmer. Violin-Stemmen fattes. 3. den v. Ord ell. Tegn udtrykte Mening, som hver Enkelt giver tilkiende, hvor Flere raadslaae om noget. At give sin S. At samle Stemmer. De fleste Stemmer giere Udslaget. Han havde tre Stemmer for sig, og to imod sig. Jeg gav ham min S. — Ogsaa d. s. s. Stemmeret. At have Sæde og Stemme i en Ret. = Heraf: Stemmefleerhed, en. det større Antal af Stemmer. (Pluralitet.) Stemmegivning, en. Gierningen, at give sin S. hvor Flere holde Raad. (Votering.) Stemmesamler, en. den, der samler de Enkeltes Stemmer, i Tilfælde hvor der stemmes. Stemmesamling, en. — Stemmeseddel, en. Seddel, hvorpaa man skriver sin Stemme.

Stemme, v. n. 1. og 2. (har.) 1. have det rette, harmoniske Forhold i Tonerne (saavel om et enkelt Toneredskab, som om flere, der spilles sammen.) Klaveret, Harpen stemmer ikke (er forstemt.) Disse to Instrumenter stemme ikke sammen. At stemme i. Han begyndte Sangen, og alle stemte i. (jvf. istemme, samstemme.) fig. Disse Folk

stemme (harmonere) ikke sammen (ere uenige, ulige i Charakteer, m. m.) Heraf ogsaa Talemaaden: at stemme overeens med ɔ: være enig med, svare til. Deri stemmer jeg overeens m. hende. Hans Handlemaade stemmer ikke overeens m. (er ikke overeensstemmende med) de Grundsætninger, han vedkiender sig. Delene s. ikke overeens m. det Hele. 2. give sin Stemme, sin Mening i en Sag tilkiende. = Heraf: stemmedygtig, adj. som har Ret t. at give sin Stemme, (stemmeberettiget.) Stemmefleerhed, en. Overtal af Stemmer p. en af Siderne, for eller imod en Sag, hvorom der stemmes. (Rahbek.) Stemmeret, en. Ret t. at kunne stemme. (Stemmerettighed. O. Guldberg.)

Stemme, v. a. 1. give et musicalsk Instrument det rette Forhold, den rigtige Harmonie i Tonerne. At stemme et Klaveer, en Harpe. At s. Violinen en Tone høiere. — fig. "Heit t. Aanders Glæde stemmes Jordens Søn v. Harmonie." Bagg. — At stemme een for, imod en Sag, bibringe ham forud en Mening, der ikke er grundet p. egen Undersøgelse. At være slet stemt f. noget. (slet stemt, forstemt, ikke i god Lune) Jvf. bestemme. = Stemning, en. 1. Gierningen at stemme; ell. Tilstanden, at være stemt. 2. fig. Lune; Siælens Retning t. en vis Art af Følelser og Indtryk. At være i en blid, lykkelig, munter, ell. alvorlig, mørk, tungsindig S. "Den, hvis Sindelag er muntert, kan gierne en Dag findes i en sorgmodig Stemning." P. E. Müller. (s. Siælsstemning.) = Stemmegaffel, en. et gaffeldannet Staalredskab, hvormed man, ved at slaae det p. et haardt Legeme, angiver en Tone, hvorefter Claveret stemmes. Stemmehammer, en. Et Redskab, dannet som en Hammer, hvormed Strængepindene p. Claveret og Harpen omdreies, naar man stemmer dem. Stemmepibe, en. Pibe, efter hvis Lyd et Orgel stemmes.

Stemme, v. a. og n. 1. [Isl. stemma. T. stämmen. En rigtigere Skrivemaade var vel ogsaa stæmme.] standse i sit Løb (sielden undt. om Vand.) At stemme Møllevandet. "Det er bedre at stemme Bækken, end Aaen." Ordspr. At stemme for Vandet i en Rende, i en Aa. At s. Veiret, Aanden hos een. (Moth.) jvf. dæmme. — Stemmeværk, et. Indretning, hvorved rindende Vand stemmes ell. standses i sit Løb.

Stempel, et. pl. Stempler. [T. Stämpel.] 1. et Redskab af Metal, hvori en Figur er udgravet, som v. et Slag ell. Tryk p. Stempelet aftrykkes p. et andet Legeme. Saaledes: Bogbinderstempel, Stempel t. Mynter, Spillekort, m. m. At aftrykke sit Navn m. et S. 2. det Tegn, den Figur, som er aftrykt m. et S. "Man præger Medailler og stempler Varer. Et Stempel er altsaa baade et vedtaget og et varigt Mærke." Müller. Stempel p. Kort, Papir, Klæde ꝛc. — fig. om alt det, hvorved et varigt Mærke ell. Præg bringes tilveie. "Skiændsels Stempel blev p. hver en Niding slaget." Storm. "Tidt bærer Viisdom Dumheds Stempel." Bagg. "Han præged Dydens lysende Bedrift i Tidens Bog m. Evighedens Stempel." Øhlenschl. 3. en Valse ell. Cylinder af Metal, der bevæges op og ned inden i en anden, som tæt omslutter den. Stempel i en Luftrompe, (J. Kraft) i en Dampmaskine. = Stempelafgift, en. Afgift t. Regieringen f. Stempling af Tidender, Kort, m. m. stempelpligtig, adj. som efter Anordning er underkastet Stempling og Stempelafgift. stempelpligtige Varer. Stempelskærer, en. den, som skærer Præget t. Mynter ell. andre Figurer i Staal, ell. som giør andre Slags Stempler. Stempelskæring, en. Gierningen at skære Stempler.

Stene, v. a. 1. s. under Steen.

Stemple, v. a. 1. trykke Stempel paa, forsyne m. Stempel. At stemple Varer, Kort, Aviser. stemplet Papir (hvorfor en Stempelafgift betales.) — Stempling, en. Gierningen at stemple.

Stervbo, et. pl. -er. [et fordærvet og halvtydsk Ord; sterve for: døe, forekommer ogsaa i ældre Dansk.] den Afdødes efterladte Bo ell. Eiendomme; Dødsbo.

Stevne, s. stævne.

Sti, en. pl. Stier. [J. Stigr.] 1. en smal Vei for Fodgængere; Fodsti, Gangsti. 2. Stald f. visse mindre Kreature; som: Faaresti, (dog ogsaa Faarestald) Hønsesti, (Hønsehuus) Gaasesti, Svinesti. "Saa bygger eder Stier f. eders smaa Qvæg." 4 Mose B. 32. 24. (Isl. Stia.) Især om det Sted, hvor saadanne Dyr fedes. At sætte Gæs, Sviin p. Sti. = stiløs, adj. hvor ingen Vei ell. Sti er; veiløs. Stimand, en. pl. -mænd. den som overfalder og plyndrer Veifarende; en Røver. (Isl. Stiga-madr.) Deraf: Stimandsfærd, en. Stimandstog, et. Røvertog. (Stimord, Stiran, et. Mord, Ran, som begaaes p. Alfarvei, forekomme hos Moth.)

Stierne, en. pl. -r. [J. Stiarna.] 1. et lysende Himmellegeme, der viser sig f. Øiet i en tindrende Glands, og ligesom m. straalende Spidser. Sol, Maane og Stierner. Planeter og Firstierner. (s. Aftenstierne, Morgenstierne, o. fl.) At have en lykkelig S. ɔ: være heldig, have Lykken m. sig. At have en høi S. hos een, formaae meget. 2. fig. hvad der i Skikkelse har nogen Liighed m. en Stierne. En Ordensstierne. "Kunde Fyrsten giøre mindre, end m. en Stierne at pryde denne Mand, der opløftede hans Aand over Stiernerne?" Rahbek. — At klippe en S. af Papir. En Stierne (Blik)

i Panden af en Hest, en Ko. = Stierneaar, et. det Tidsrum, som forløber, fra Solen har havt Længde tilfælles m. en Stierne, t. den atter faaer samme Længde igien (det sideriske Aar, ell. den samme Tid, hvori Jorden eengang tilbagelægger sin Bane om Solen; og 20′ 23″ længere end det tropiske Solaar.) Stierneanis, en. Frøet af en Plante i Asien. Illicium Linn. Stierneatlas, en, og et. En Samling af Stiernekorter. Stiernebillede, et. Et af de Billeder ell. Omrids, hvori man i Astronomien tænker sig et vist Antal Stierner samlede (Constellation.) stierneblank, adj. poet. blank, glimrende, som Stierneskin. "Vinterkuldens stierneblanke Snee." Øhlenschl. (Helge.) Stierneblink, et. Blink af en Stierne, f. E. i Vandet, ell. paa en mørk Himmel. Stierneblomst, en. En udenlandsk Vært, som dyrkes i Haver f. Blomstens Skiønhed; Aster. Stiernebue, en. poet. den stiernefulde Himmelhvælving. "Seer du i Luften op t. Himlens Stiernebue." Kingo. stiernedannet, adj. v. dannet som en S. Stiernedyrkelse, en. Stiernernes Tilbedelse, som Guddomme. (O. Guldb.) stiernefuld, adj. som har en Mængde synlige Stierner. Den stiernefulde Himmel om Vinteren. Stierneglimt, et. d. s. s. Stierneblink. "Ved Nattens blege Stierneglimt." Øhlenschl. "Et Stierneglimt i Tidens bølgende Elv." S. Staffeldt. Stiernehimmel, en. 1. den Deel af Verdensrummet, hvori Stiernerne vise sig. At tilbede Stiernehimmelen. (Bastholm.) 2. En stiernefuld H. Stiernehiul, et. Et Hiul m. Tænder, som ligge i Hiulets Flade; modsat Kamhiul, hvis Tænder staae lodrette p. Hiulfladen. (Kraft. Mech. 228.) Stiernehvælving, en. d. s. s. Stiernebue, Stiernehimmel. (T. Rothe.) "Himlens høie Stiernehvælving." S. Blicher. Stiernehær, en. poet. den hele synlige Mængde af Stierner. "Utalte Stiernehære p. Nattens Himmel." Thaarup. Stiernekiger, en. den, som lægger sig efter at iagttage Stierner og Himmelsyn. stierneklar, adj. oplyst ved Stiernerne. En s. Aften, Nat, Himmel. Stierneklase, en. en i Himmelrummet meget fiern, og derfor ikke tydelig afsondret Stiernesamling ell. Stierneklynge. (Moth.) Stiernekort, et. Kort, hvorpaa en Deel af Himlen, ell. begge Halvkugler, m. de derpaa synlige Stierner ere afsatte. Stiernekrands, Stiernekreds, en. Stierner, satte i en Kreds. stiernekyndig, adj. den, som er kyndig i Læren om Himmellegemerne og deres Bevægelser. (Guldberg. Wandal.) Stiernekyndighed, en. ud. pl. Astronomie. (Wandal.) stiernelys, adj. d. s. s. stierneklar. Stiernelys, et. det Lys, som Stiernerne give i klar Luft. "Jeg saae Taarnet siden i Stiernelys og Maaneskin." Bagg. "Hine Frugter — som fiernt m. Stiernelys nedglimte." Ingem. Stierneløb, et. Stierners virkelige ell. tilsyneladende Bevægelse. (Moth.) Stiernenat, en. En stierneklar, stiernelys Nat. (Ingemann.) Stiernepol, en. et fast Punkt, hvorom hele Stiernehimmelen antages ell. synes at dreie sig. "Trofast som Stiernepolen." J. L. Heiberg. Stiernesamling, en. Stiernerne i et Stiernebillede. (Guldberg.) Stierneskandse, en. Skandse, som i sin Form ligner en Skandse. Stierneskin, et. Stiernelys. Stierneskiær, et. poet. Stiernelys, Stierneskin. "Livets friske Farver blegne i det matte Stierneskiær." Ingemann. Stierneskud, et. Et lysende Meteor ell. Luftsyn, der lader for Øiet, som een ell. to Stierner faldt ned mod Jorden. "Atter svinder dybt i Nattens Mulm hvert Stierneskud." Bagg. Stiernetaage, en. En meget fiern Stierneklynge, hvori Stiernerne kun v. Kikkerter blive tilsyne. Stiernetaarn, et. T. hvorfra Stiernerne og Planeternes Gang iagttages. Stiernetegn, et. d. s. s. Stiernebillede. Stiernetelt, et. poet. den stiernefulde Himmelhvælving. "Himlens Stiernetelt." Kingo. Stiernetyder, en. den, som troer ell. foregiver, af Stiernernes Stilling p. en vis Tid at kunne forudsige tilkommende Ting og Menneskers Skiebne; en Astrolog. Stiernetyderi, et. og Stiernetydning, en. (Moth.) Astrologie. Stiernevare, en. Sted, hvor man giør Iagttagelser p. Himlen; astronom. Observatorium. (Wandal. I. 428.) Stiernevidenskab, en. d. s. s. Stiernekyndighed. "Stiernetyderi blev Stiernevidenskabens Beskytter og Fremmer." Guldberg. Stiernevrimmel, en. poet. den synlige Mængde af Stierner. "Naar, strøet p. klaren Himmel, du seer om Vinternat den store Stiernevrimmel." C. Frimann. "Nattens Stiernevrimmel." Bagg.

Stierneman, en. [af det T. Stirn; Sv. Stierna, Pande.] Haarlok i Hestens Pande, Pandelok.

Stiert, en. pl. -e. [Isl. Stertr, Hestehale. Holl. Steert. A. S. Steort, *cauda*; Stært, *os sacrum*.] Bagdeel; Hale. "Han greb tre hundrede Ræve, og tog Brande, og vendte den enes Stiert t. den anden." Bib. 1550. (Domm. 15. 4.) "De havde Stierte ligesom Skorpioner." Aab. 9. 10. (Forekommer i nyere Tid sielden; og da vel meest om Fugle.) Jvf. Plovstiert, Vognstiert.

Stif ell. Stiv, et ældgammelt, i sin særskilte Betydning uvist Ord, som kun (saavel i vort, som i flere beslægtede Sprog) forekommer i de nedenfor anførte Sammensætninger. Af alle de forskiellige Etymologier, man har forsøgt, er maaskee dog ingen rimeligere, end Adelungs, at stif (J.

stiup. A. S. steop. (Stepte, *orphani*) E. step. gl. T. stif, stiuf. N. S. steef. T. stief. Sv. styf, ꝛc.) er et aldeles forældet adj. som bemærker: uægte, noget, som ei er fuldeligt, virkeligt. I vort Sprog modsætter man ogsaa: virkelige, rette Forældre og Stivforældre. Skrivemaaden stiv bør vel helst følges, fordi f i Enden af en Stavelse hos os er gaaet over til v. = Stivbarn, et. pl. -born. Børn, hvis Forældre, ell. en af samme, anden Gang har giftet sig — i Forholdet t. Barnets Stivfader, Stivmoder ell. Stivforældre. Hun har to virkelige Sønner og en Stivsøn. Stivdatter, en. Stivbarn af Qvindekiøn. Stivfader, en. Mand, som en Hustru (Enke ell. fraskilt Kone) ægter i andet Giftermaal — i Forholdet t. denne Kones Børn. Han, hun har Stivfader. Han er kun hendes Stivfader. (Isl. Stiupi og Stiupfadir.) Stivforældre, pl. Forældre, som begge have indgaaet nyt Ægteskab, føre dette Navn m. Hensyn t. Børn af forskiellige Kuld, som v. saadanne Giftermaal bringes sammen. Stivmoder, en. En Kone, som er anden Gang ell. oftere gift — i hendes Forhold t. den nye Ægtefælles Børn. Isl. Stiupa og Stiupmódir. (Stivmoderblomst, en. Viola tricolor.) stivmoderlig, adj. som passer til, er sædvanlig hos en Stivmoder. Et stivmoderligt Hierte. "Et Land, saa stivmoderligt behandlet af Naturen." Engelst. — Stifsøn, en. Stivbarn af Mandkiøn. (I. Stiupr og Stiupsonr.)

Stift, en. pl.-er. [T. Stift.] et kort og tyndt, tilspidset Legeme; et Søm uden Hoved. At fæste noget t. Væggen med Stifter.

Stift, et. pl.-er. 1. i vort Sprog: en Inddeling af Riget, (oprindelig geistlig) der indbefatter saamange Provstier og Sognekald, som have een Biskop, og saamange Amter og Herreder, der høre t. eet Stiftamtmandskab. Siællands, Fyens Stift. Aalborg, Viborg Stift. 2. fremmed er Benævnelsen Stift for: et Domcapitel, ell. for et fornemt Frøkenkloster (Frøkenstift); saasom: Valløe Stift, hvoraf Stiftsfrøken, Stiftsgods, Stiftspræst, o. fl. (s. nedenfor.) = Stiftamtmand, en. En høi Embedsmand, som (tilligemed Biskoppen) har Opsyn over offentlige Midler og Stiftelser i hvert Stift m. m. og nu altid tillige er Amtmand over et Amt i Stiftet. Ogsaa: Stiftsbefalingsmand. — Stiftsbog, en. Regnskabsbog f. offentlige, især geistlige Midler i et S. (Moth.) Stiftsherre, en. et tydsk Ord for: Domherre, Canonicus. (s. Stift, 2.) Stiftskirke, en. 1. en K. ved et Frøkenstift. 2. d. s. s. Domkirke. Stiftskiste, en. Kasse, hvori et Stifts geistlige Midler, Obligationer, Adkomstbreve, m. m. bevares; Stiftskasse, Stiftsarchiv. (D. Atlas. IV. 73.) Stiftsprovst, en. Provst v. en Stiftskirke, som tillige er Sognepræst, og undertiden ogsaa Herredsprovst, og som i geistlig Værdighed antages at være den næste efter Stiftets Biskop. Stiftsskriver, en. den, som fører Regnskab over de geistlige Midler og Stiftelser i et Stift.

Stifte, v. a. 1. [I. stifta. A. S. stigtan.] lægge Grund t. noget, som man vil give en bestandig Tilværelse; indrette noget m. Varighed. (jvf. anlægge, oprette.) At stifte en aarlig Fest, Høitid. At s. et Rige. At stifte et Kloster, en Skole, en Orden, et Hospital (m. Bibegreb om at give Midler t. sammes Underholdning i Fremtiden.) Ogsaa, i vidtløftigere Bemærkelse: være Aarsag til, give Oprindelse, volde, tilveiebringe (altid dog m. Begreb om en vis Varighed.) At s. Fred, Forlig imellem stridende Parter; stifte et Forbund, et Ægteskab. Han har stiftet meget Godt, meget Gavn, saavel v. sin Lære, som v. sit Levnet. At stifte (frembringe, begrunde) en Rettighed. "Den t. at stifte den paatalte Ret fornødne Form." A. Ørsted. = Stiftelse, en. 1. ud. pl. Gierningen at stifte; Oprettelse, Anlæg. 2. pl.-r. en stiftet Indretning. En lærd, velgiørende S. En S. for trængende Studenter, til Pigebørns Opdragelse. Fødselsstiftelse, Pleiestiftelse. — Stiftelsesbrev, et. Brev, Document, hvorved man stifter noget. Stiftelsesdag, en. 1. den Dag, hvorpaa en Stiftelse skeer. 2. Aarsdagen, paa hvilken noget blev stiftet. — Stifter, en. pl.-e. den, som har stiftet noget, giort, oprettet en Stiftelse; ell. den, som er Aarsag, Ophavsmand t. noget. I denne Stiftelse høitideligholdes aarligen den kongelige Stifters Fødselsdag. Stifterne af denne geistlige Orden. Han var S. af dette Forbund. (s. Fredsstifter, Oprørsstifter, o. fl.) Stifterinde, en. et Fruentimmer, som opretter en Stiftelse o. d.

Stigbord, et. pl. d. s. [formodentlig af v. stige og Bord, Planke, Bræt; hvorfor den sædvanlige Skrivemaade Stibord ei kan være rigtig. s. Kraft: Mechan. II. 756.] En Indretning, lig et Slags Falddør af Planker, til at drage op og lade ned, v. Renden ell. Udløbet af en Mølledam ell. en anden Vandsamling, naar man enten vil give Vandet Løb t. Hiulene, ell. stemme det.

Stige, v. n. steg, er stegen, steget. pl. stegne. (imperf. stigede i Bib. 1550 og nyere Bibel-Overs.) [I. stiga.] 1. Gaae opad ell. nedad, gaae p. Trin, enten f. at komme høiere op ell. dybere ned (som den tilføiede præp. giver tilkiende.) At stige op p. et Bierg, (jvf. bestige.) op p. en Stol, op i Sengen, ud af Sengen. At s. ned af Bierget. At stige til Hest (sætte sig t. Hest.) At stige af Hesten. At stige i Land (af

Skibet.) stige over Gierdet. 2. figurl. a.) bevæge sig opad. Fiskene stige i Vandet, stige op imod Havfladen. Falken, Ørnen stiger høiere og høiere (hæver sig.) Barometret, Thermometret er steget (o: Qvægsølvet i Glasrøret.) Vandet stiger o: tiltager i Mængde og Høide. At lade Tonerne stige og synke (i Musiken.) b.) tiltage, forfremmes i Værdighed, borgerlig Hæder og Anseelse. Han er stegen høit i kort Tid (saaledes: falde, om det Modsatte. s. falde, 5.) c.) tiltage i Tal, Mængde, Grad. Priserne stige. Kornet, Smørret stiger (bliver dyrere.) Klædet er steget i Priis. En stigende Lykke, Beundring, Lidenskab. = Stigen, en. ud. pl. Gierningen at stige; det, at noget stiger. — Stiger, en. Opsynsmand i Biergværker. — Stigbord, ell. Stibord, et. s. ovenfor. Stigbøile, en. En Bøile af Metal, hængende i en Rem v. Siden af Sadelen, hvori Rytteren stiger op, naar han svinger sig p. Hesten, og hvori han holder Fødderne medens han er t. Hest. Stighiul, et. det Hiul med savtakkede Tænder, der sætter Svingfiederen, ell. den saakaldte Uro i Lommeuhre i Bevægelse. Stigrem, en. Remmen, hvori Stigbøilen hænger.

Stige, en. pl. -r. [J. Stigi. A. S. Stiga, *trames*. Stigele, *scala, gradus.*] et Redskab, bestaaende af to Stænger, forenede ved Tværtræer, hvilket man sætter i en skraa Stilling op t. noget, for at stige i Veiret. (Rebstige, som er giort af Reb i St. for Træ, og som maa hænges. jvf. Reb.) At gaae, krybe op ad en S. sætte en S. til Vinduet. En Brandstige, Havestige, Stormstige o. fl. (jvf. Trappestige.) = Stigetrin, et. pl. d. s. et af Tværtræerne i en Stige.

Stigt, et. s. Stift.

Stiil, en. [Lat. stylus.] 1. ud. pl. den Maade, hvorpaa man, saavel i Henseende til Tankernes Betegning ved Ord og Talemaader, som til disses Forbindelse i Sætninger, udtrykker sig i det skriftlige Foredrag. Forfatterens Aand og Charakteer præger sig oftest i hans Stiil. At skrive en god, reen, mandig, kraftig S. En slet, vidtløftig, tung, forvirret S. Prosaisk, poetisk Stiil. Brevstiil. — fig. om Konstnere og Konstværker o: Smag, Maneer, Maade hvorpaa en Konstner udtrykker sine Ideer. Det er malet, componeret i en god, slet S. En Bygning i en reen, ædel Stiil. 2. pl. Stile. en skriftlig Udarbeidelse. En dansk, latinsk S. At giøre Stiil, rette en S. "Jeg frygter — man vores Reise tager til Stiil i Skolerne." Holb. P. Paars. — Deraf: Stiiløvelse, en. pl. -r. Øvelse i skriftlige Udarbeidelser f. Sprogets Skyld.

Stiim, en. ud. pl. [Sv. Stym. J. Stim, Bryden; Fletning.] Sammenløb af en Mængde Folk, og den Tummel, Støi, som derved voldes. (At giøre Stiim. Klimkr.) "Rørhvale og smaa Hvale — naar de løbe i Stiim." P. Claussen. (Norg. Beskr. 152.) = stime, v. n. 1. har. [Sv. stimma. J. stima, at brydes; at flette.] 1. giøre Støi og Urolighed, støie. 2. Uden Tvivl ogsaa: giøre Sammenløb ell. Opløb, som Slægtskabet m. stimle viser. Saaledes br. det vel og hos Tullin: "Hvad nytter det du hist i bundløs Afgrund stimer?" — Deraf: Stimen, en. ud. pl. Støi, Urolighed af Sammenløb. "Hvad er det, sagde han, for Støien og for Stimen?" Holb. P. Paars. — Stimer, en. "den, som giør Optøier og Larm." Moth. (jvf. Stimmel, stimle.)

Stik, et. pl. d. s. [N. S. Stik. T. Stich.] 1. Gierningen at stikke. Med Hug og Stik. 2. Hul, som man stikker; Sting, Saar, som gives m. et spidst Vaaben ell. Redskab. At giøre et S. med en Naal, en Syl. Han gav ham tre Stik i Brystet. Naalestik, Dolkestik, Kaardestik. Læderet holder ikke Stik (gaaer itu under Syeningen. Deraf Talemaaden: At holde Stik o: have Gyldighed, holde ud. Det holder ikke S. i Længden. Beviset holder ikke Stik.) Et smukt, reent Stik, siges om Kobberstikkerens Arbeide (af: at stikke i Kobber.) 3. Et Stik i Kortspil o: Modspillerens ell. Medspillernes Kort, som stikkes. 4. et Stik kaldes t. Skibs en vis Maade at fastgiøre et Toug paa, saaledes at det let kan aabne sig og løses igien. (Deraf forskiellige Slags Stik f. E. Ankerstik, Halvstik, Krængestik, Løbestik, Pælestik, Tømmerstik &c.) 5. Formodentlig optaget efter det T. er Talemaaden (m. forandret Kiøn:) at lade i Stikken o: forlade, gaae fra, opgive. ("im Stiche lassen.") Røverne flygtede, og lod deres Bytte i Stikken. "I Stikken de lod deres herlige Skatte." Meislings Theokrit. Ogsaa: Han løb sin Vei og lod os andre staae i Stikken. = Deels af dette Subst., deels af V. stikke, maae følgende Sammensætn. udledes: Stikambolt, en. En liden A. som, naar man vil bruge den, stikkes i ell. paa en Fod. Stikblad, et (T.) en Plade neden for Kaardefæstet, t. at værne Haanden imod Stik af Fiendens Kaarde; Stikplade, Parerplade. Stikbrev, et. pl. -e. (T. Steckbrief.) Brev ell. offentlig Bekiendtgiørelse af Øvrigheden om en Forbryders Undvigelse, hvori hans Person beskrives, og Opfordring skeer t. at hæfte ham. Stikbækken, et. B. med langt Haandfang, som sættes under Syge i Sengen. Stikflod, en. (T. Steckfluss.) Slag, Slagflod, pludselig dræbende Apoplexie. Stikgarn, et. Et Slags Garn, der br. ved Damfiskeri, f. at adskille den Deel af Dammen, hvor der skal fiskes, fra det øvrige Rum. (Endnu om

Damfiskeri. 1828. 79.) Stikline, en. til Skibs: et Slags tynde, trosviis slagne Liner, tykkere end Hysning, men smækrere end en fer Garns Line. Stikløg ell. Sætteløg, pl. kaldes Smaaløg, som man giemmer Vinteren over p. et varmt Sted, og lægger om Foraaret. (Olufsen. Landoec. 301.) Stikmeisel, en. Meisel t. at stikke Huller med. Stikpenge, pl. Penge, hvorved man bestikker ell. søger at bestikke ell. underkiøbe een. "Det maa erindres, at Bestikkelse- og Stikpenges Modtagelse i sig selv — er en Forbrydelse." A. Ørsted. Stikpille, en. egentl. et Middel t. at skaffe aabent Liv, som man anbragte i Endetarmen, i St. for Klysteer; figurl. spydige Ord, Skoser, Gluffer. At give een Stikpiller. Stikplade, en. d. s. s. Stikblad. (Moth.) Stikplanke, en. pl.-r. paa Skibe, kaldes en Rad Fyrreplanker, anbragte udenbords, lidet over Vandgangen, hvori Matroserne stikke Baadshagen, naar de sætte af fra, ell. holde til Skibet m. et Fartøi. Stiksav, en. S. med et kort og smalt, men tykt Blad, som kan stikkes ind i et Hul, og bruges f. E. til at giøre ell. udvide en Aabning. Stikspade, en. (Moth; maaskee et Slags Tørvespade.) Stiksøm, en. pl.-me. en Søm, der stikkes, ell. udsyes uden p. Tøiet ell. Læderet. (s. stikke. A. 2. a.) Stikvaaben, Stikværge, et. Vaaben, Kaarde, som bruges t. at stikke med; modf. Hugvaaben.

Stik, adv. br. i det Udtryk; stik imod, lige imod. Vinden var stik imod.

Stikke, v. a. og n. 1. stak; stukken, stukket. pl. stukne. [A. S. stican. N. S. stecken. Det danske Ord udtrykker saavel det høitydske stechen, som stecken.] A. act. 1. bringe et spidst Legeme ind i et andet; saare m. en Spids. (det T. stechen.) Han stak ham i Brystet m. Dolken. Han stak Dolken i Brystet p. ham. Naalen, Sylen stikker (ɔ: har den Egenskab, at stikke.) Bien stikker m. sin Braad. Hun har stukket sig i Haanden. At s. een ihiel. At s. Hul p. Noget. 2. figurl. a.) om adskillige Handlinger og Arbeider, som udføres v. at stikke. At stikke i Kobber, indgrave Figurer i Kobberplader, f. siden at aftrykke dem (s. Kobberstik.) At s. Signeter i Staal, i Steen. — At s. (slagte) et Sviin. At stikke til Ringen, t. Skiven (om visse ridderlige Øvelser.) At stikke en Søm, s. en Skiortekrave ɔ: udsye den t. Pynt, saaledes at alle Sting i Sømmen vise sig som smaa Huller, i lige Afstand fra hverandre. b.) at stikke i Kortspil, siges om den, som i Udspillet har det høieste Kort, og derfor, med sit, tage Modspillerens udspillede Kort hiem. Han har stukket, kan ikke stikke. Esset stikker Kongen (agtes høiere.) c.) volde et Slags stikkende Smerte. Solen stikker, stak mig i Ansigtet, i Øinene. Det stak mig i Siden, i Brystet. — Jeg veed ikke hvad der stikker ham (hvad der volder hans forandrede Sindelag.) Det kunde vel stikke ham, at han slet ikke kom. "Hvad kan ei stundom unge Piger stikke?" Baggesen. 3. a.) sætte en Ting paa ell. i en anden; særd. om et langt ell. spidst Legeme, hvorpaa noget fæstes, ell. som bringes ind i en Aabning. At stikke Kaarden i Skeden, Nøglen i Nøglehullet. At s. en Gaas p. Spiddet. stikke en Ring p. Fingeren. s. en Pæl i Jorden. s. en Traad giennem et Naaleøie. s. en Knappenaal i Noget. At stikke noget fast m. en Naal. (det T. stecken.) b.) i vidtløftigere Bemærkelse: bringe en Ting ind i en anden, som har en Aabning; putte. At stikke noget i Lommen; s. Haanden i Barmen; s. noget bort. At stikke noget (hemmeligen) t. een. At s. Hovederne sammen ɔ: giøre hemmelig Aftale. (jvf. putte.) 4. med Præpositioner og i Talemaader: At stikke af. At s. en Leir af ɔ: mærke dens Omkreds m. Pæle. At s. Vinen af et Fad paa et andet (m. en Hæver.) At s. et Læs Hø af Vognen. (At s. Hø op ɔ: paa Loftet, m. en Høtyv.) — At stikke efter een m. en Kaarde, et Spyd. — At s. Hul paa en Tønde, et Fad ɔ: aabne det første Gang. At s. i Brand (tænde i Brand, stikke Ild paa.) — At s. een igiennem m. Kaarden. — At s. Kiolen op, fæste den op m. Naale. At s. en Hue, et Sæt op ɔ: sætte i sine rette Folder. At s. Bylden op, aabne den m. en Spids. — At stikke paa noget ɔ: fire, lade glide, give Rum. "At de skulde blive ved at stikke paa Rebet." Bagg. N. Klim. Til Skibs siges ogsaa act. at stikke Toug ɔ: fire meer p. Ankertouget, naar man ligger f. Anker, og Kulingen tiltager. — At stikke ud. (s. udstikke, udgrave, og ovenfor stikke, A. 2. a.) At s. Øinene ud p. een. At stikke (drikke) en Flaske Viin ud. At s. en Dam ud, lade Vandet løbe ud. At stikke een ud hos en Anden ɔ: faae den Yndest, som han havde. — At s. noget under Stolen ɔ: fortie det. (At stikke under Stol m. een ɔ: tie m. ham.) B. neutr. 1. være, sidde fast (m. Spidsen, Enden) i et andet Legeme, i en trang, tilsluttende Aabning; egentl. om spidse Ting; i vidtløftigere og overført Betydning: være fast p. et Sted. (T. stecken.) Nøglen stikker i Døren. Pilen stak endnu i Saaret. Der stak en Bolt i Hullet. At blive stikkende (siddende) i Dyndet. At stikke i Skiul. — figurl. At s. i Gield, være forgieldet. Der stikker noget under (det har en skiult Hensigt.) Der stikker mange Penge i den Bygning (er anvendt paa.) 2. med præp. og i særegne Talemaader: At s. af ɔ: falde i Øinene, p. en modsat, uharmonisk Maade. Dette Tørklæde stikker underlig af imod Kiolen. Hans Simpelhed stikker me-

get af imod hendes Pragt. (s. afstikkende.) At s. frem, være høiere, mere fremragende, fremstaaende, end andre omgivende Ting. (eminere.) fig. være særdeles kiendelig, mærkelig. Forfængelighed stikker frem af alle hans Handlinger. — Skibet stikker i Søen o: seiler ud af Havnen. At s. i at lee, i at græde (bryde ud i Latter, i Graad. = Stikken, en. ud. pl. og Stikning, en. Gierningen at stikke.

Stikke, en. pl.-r. [Sv. Sticka. T. Stecken.] en liden, tynd Stok, en Pind. "Med intet paa Stikke, (Bindeplnd) m. intet p. Teen." C. Frimann. (Deraf: Pegestikke.)

Stikkelhaaret, adj. om Heste, som have graa Haar indsprængte bl. andre af en mørkere Farve.

Stikkelsbær, et. pl. d. s. [A. S. Sticcels, *aculeus.*] en i Haver almindelig, tornet Buskvært, og dens Frugt. Ribes grossularia. (T. Stachelbeere.) Busken selv kaldes ogsaa enkelt: en Stikkelsbærtorn -riis ell. -busk. — Stikkelsbærviin, en. En Drik, liig Viin, som laves af Stikkelsbær.

Stikle, v. n. 1. (har.) give spydige, bitre, nærgaaende Ord. At s. paa een. Han stiklede p. denne Sag i sin Tale. "De have nu siunget Lovsange, nu v. stiklende Vers hevnet sig p. deres Modstandere." O. Guldb. — Deraf: Stiklen, en. ud. pl.

Stikling, en. pl.-er. [af n. s. Stikke.] en liden afskaaren Green ell. Qvist, som sættes i Jorden f. at groe; en Sætteqvist. "Næst efter Træers Formerelse af Frø, er den af Stiklinger den sædvanligste." Olufsen.

Stile, v. a. [af Stiil.] brugtes tilforn for: sammensætte, forfatte noget skriftligt. (At stile et Brev. Moth.) Nu derimod kun a.) (i d. Tale) for: sigte, have Hensyn til. Det var stilet p. ham. Ligeledes om en Persons Bevægelse: Han stilede lige her t. Huset. b.) henvende sin skriftlige Tiltale. Brevet var stilet til Ministeren.

Stilk, en. pl.-e. [J. Stilkr. Sv. Stjelke, Stelk.] 1. den forlængede Deel af visse Redskaber, som tiener t. Haandfang. Stilken p. en Skee, Gaffel (ellers i Alm. Skaft.) 2. den Deel af en Vært, hvorved dens Blade ell. Blomster forenes m. Stængelen ell. Grenen. Bladstilk, Blomsterstilk. — stilket, adj. som har en Stilk. stilkede Blade. — stilkes, v. n. pass. at faae Stilke. (Moth.)

Stillads, en. pl.-er. [af stille.] en Indretning, især af enkelte, sammenføiede Tømmerstokke, Brædder o. d. til at staae p. for Arbeidere, ell. til at sætte noget p. (i ældre Skrifter: en Stilling.)

Stille, adj. og adv. [A. Sax. stille. E. og T. still.] 1. som er uden Bevægelse, ell. kun har en meget ringe Grad af samme. (i første Tilfælde kun som adv.) At staae, ligge, sidde stille. At holde stille med Vognen, Hesten. Det stille Vand, den s. Luft. Det stille Hav, Sydhavet. 2. som er uden Lyd, ell. som ei giver nogen Lyd fra sig; taus. En stille Aften, Nat. Den s. Uge, Passionsugen. "Rolighed forholder sig t. Stilhed, som Aarsag t. Virkning. Naar Alt er roligt om Natten, er ogsaa Alting stille." Müller. At tie stille. Der blev med eet ganske s. i Selskabet. Vær stille! — Ligeledes om Følelser, Lidenskaber, Sindsbevægelser, der ikke yttre sig i Ord. En s. Glæde, Sorg, Kiærlighed. En stille (taus) Bøn. (jvf. taus.) 3. figurl. som er indvortes og udvortes rolig; sagtfærdig. Et stille og sædeligt Menneske. "Et roligt Sind lader sig ikke anfegte, og bevarer sin Fred. Et stille Sind kan nære en heftig Lidenskab, uden at give den tilkiende." Müller. At føre et stille Liv. Her er meget s. i denne By. At leve stille og for sig selv. = Stillesidden, en. den Tilstand at sidde stille. At blive syg af f. megen Stillesidden. stillesiddende, adj. v. som sidder stille. (uegentl. At føre et s. Liv.) stillestaaende, adj. v. som staaer stille, ikke rører sig. stillestaaende Vande. = Stilstand, en. 1. egentlig: Tilstanden at staae stille (hvorfor dog hellere bruges: Stillestaaen.) 2. Ophør i Bevægelse. Der er indtraadt en S. i Værket, i Værkets Gang. 3. Ophør f. en Tid af Fiendtligheder, Vaabenstilstand. De sluttede en S. paa 4 Uger. — stiltiende, adj. v. som ikke yttres i Tale. At give sit s. Samtykke t. noget. En s. Overeenskomst. "Den stiltiende Beskedenhed er maaskee en talende Selvroes." Basth. Stiltienhed, en. br. undertiden f. Taushed; især i Tilfælde, hvor man vil udtrykke, at een tier, hvor han bør, fortier det, han bør. "Stiltienhed langt meer end Spot her nytte vil." Popes Krit. v. Schierman. = Stilhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være stille. Havets, Luftens, Nattens Stilhed. At leve i S. Han blev begravet i S. Det skete i al Stilhed, uden at giøre Opsigt.) "Ro er Frihed fra Besværing; Stilhed er Mangel af Bevægelse (særd. m. Hensyn t. Bemærkelsen 1. af adj. stille.) Om den, som stedse søger Arbeide og Sysler, siger man: han kan ikke være i Stilhed." Sporon.

Stille, et. [T. die Stille.] Taushed, Stilhed. (sielden.) "Et taust og livløst Stille." Storm. (Saml. Digte. 237.) "Stormen, som brød allene det natlige Stille." Hertz. "Dagens Larm afløser Nattens Stille." S. Blicher.

1. Stille, v. a. 1. [T. stillen. J. stilla.] 1. standse. At stille Blodet. (hellere br. dog det danske standse.) 2. bringe noget, som er i Bevægelse, i Oprør, t. Stilhed; berolige; tilfredsstille. At s. et Oprør. stille (lindre) Smerterne. At s. Hungeren, Tørsten. "De Skikke, hvorved Overtroen

stiller sin Frygt, og søger at grundfæste sit Haab." Guldb. "At alle mine Saar engang skulle læges, alle mine Savn engang stilles." Mynster. — stilles, v. n. pass. sagtnes. Stormen, Uveiret stilles. Tummelen, Opløbet stilledes snart. (i Søsproget siges: Vinden stiller af, det stiller af, bliver stille.)

2. Stille, v. a. 1. [T. stellen.] 1. bringe noget t. at staae, bringe det i en staaende Tilstand; it. sætte i en vis Orden. At stille sig i Døren, i et Vindue, s. sig i Veien f. een. At s. Folk, Soldater i Orden, i en Række. (s. opstille. Om Ting br. i Dansken oftere sætte. jvf. ogsaa lægge. "Man stiller det, som skal staae; og kan det ikke, saa stilles det op til noget." J. Smidth.) — fig. at stille een tilfreds. s. tilfredsstille. At s. et Uhr o: sætte Viseren p. det rette Timetal. At stille (rette) Kanonerne. (jvf. ogsaa forestille, henstille, indstille.) 2. bringe een t. at være personlig tilstede ell. paa rede Haand. At stille Soldater. Denne Provinds maa s. tusinde Mand. At stille een i en andens Sted. (Ordet er af nyere Brug. Bibelen af 1550 har som oftest skikke, ell. et andet Udtryk, hvor nyere Overs. have stille. jvf. fremstille.) = Stilleboile, en. Bøile og Indretning p. en Plov, hvorved den kan stilles til at lade Jernene gaae meer ell. mindre dybt i Jorden. (Ny Landoec. Tid. II. 385.) Stillekile, en. Kile, hvorved noget (f. E. en Kanon) stilles, bringes i en vis Stilling, et vist Leie. Stillepind, en. P. hvorved noget holdes oppe, og derved stilles p. en vis Maade; f. E. Stillepind i en Violin, i en Fælde, e. d. Stilleskrue, en. Skrue, hvorved et Instrument f. E. stilles høiere ell. lavere. (J. Kraft.) Stilleværk, et. d. s. s. Stillads.

Stilling, en. pl. -er. [af v. stille.] 1. Handlingen at stille. 2. det v. Bevægelse frembragte Leie, som Delene i et levende Væsens Legeme have (særd. om Mennesker, og ikke blot om staaende.) At staae, sidde i en vis Stilling. En smuk, naturlig, upassende, beqvem S. At forandre sin S. Stillingen, som Maleren har givet denne Hest, er ikke naturlig. 3. Maaden, hvorpaa flere Gienstande af een Art, ell. betragtede under eet, ere stillede; eller "Indbegreb af de (især udvortes nærværende) Forhold, hvori noget er sat t. andre Gienstande." (Müller.) Planeternes S. Hærens Stilling. Ordet anvendes saavel p. enkelte Mennesker, som p. hele Samfund; og derved tages Hensyn ikke blot t. hvad der er p. en vis Tid, men ogsaa t. hvad der kan ventes. Et Lands Tilstand kan være blomstrende, dets Forfatning ønskelig, men dets Stilling slet, naar farlige Fiender pludselig true." Müller.

Stilling, en. pl.-er. i ældre Skrifter forekommer dette Ord jævnlig i en fra de ovenanførte forskiellig Bemærkelse, for det nu mere brugelige Stillads. At reise en Stilling, føre en Stilling op.

Stillits, en. pl.-er. En Fugl af Spurvenes Classe. Fringilla.

Stimand, en. s. under Sti.

Stime, v. n. s. under Stiim.

Stimle, v. n. 1. har. [af Stiim. J. stimla, storkne.] samle sig i Hob, i Klynge. (om levende Væsener, og mest om Mennesker.) At stimle sammen. Mængden stimlede omkring ham. "Nu stimler hele Byen til." Fr. Guldb. — (Ogsaa, men sieldnere n. pass. stimles. Folk begyndte at stimles. Moth. "Alt stimledes de ældste Aser i Kreds omkring mig." Evald. — Stimlen, en. ud. pl. det, at stimle, at stimle sammen.

1. Stimmel, en. pl. Stimle. Sammenløb i Flok, en samlet Mængde, stor Forsamling.

2. Stimmel, en. Randen ell. Ringen p. et Skiold. (s. dette Ord.) Moth. (Egentlig Jydsk.)

Stind, adj. [Isl. stinnr.] stiv, stram. (forældet.) Deraf: stinde, stivne, og Stindhed. (Moth.)

Sting, et. pl. d. s. [Isl. Stingr. A. S. Stincg.] d. s. s. Stik; men denne Form er forældet, og br. nu sielden, uden om en indvortes, heftig og stikkende Smerte, især i Siden ell. i Brystet, under Brystbetændelse. (Sidesting. Pleuritis.) At have, at faae et Sting. (jvf. Hold.)

Stinge, v. a. stingede, stak; stungen, stungne. d. s. s. stikke; forældet Form. (J. stinga. A. S. *stingan.*)

Stinke, v. n. stank; har stinket. give ond Lugt fra sig; lugte ilde. (T. stinken, som oprindeligen har bemærket: lugte; ligesom A. S. stincan.) s. Stank. — Stinkdyr, et. Et americansk Dyr, som, naar det forfølges, giver en utaalelig ond Lugt fra sig. (Mustela putida, mephitis.)

Stipendium, et. pl. Stipendier. et lat. Ord, der br. til at betegne den offentlige Understøttelse, som gives Studerende, enten i Skolen, v. Universitetet ell. til at reise for. (Reisestipendium.)

Stirre, v. n. 1. har. [Sv. stirra. J. stara.] see paa, betragte m. ufravendte, ubevægelige Øine. "En Pige saae ham sidde v. Ilden, og stirrede paa ham." Luc. 22. 56. Et stirrende Blik. "Som Barnet stirrer op mod Solens Ild, og blendes, og dog mere stirre vil." Rein. — Deraf: Stirren, en. ud. pl. "Han staaer Fare f. at oversee mig v. alt f. stærk Stirren." Rahb.

Stiv, adj. [J. styfr. A. S. stife.] 1. som ei lader sig bøie, ubøielig, ell. vanskelig at bøie; (enten efter sin Natur, ell. ved en tilfældig Beskaffenhed.) Denne Stok, dette Fiskebeen er ikke stivt nok. Stive Støvler; stivt Papir. Fingrene ere stive af Kulde.

At være s. i Lemmerne. At have en s. Arm. — En stiv Seiler (om Skibe; det modsatte af rank. s. dette O.) "At Skibene, han byggede, vare stive i Kuling." Malling. — Ogsaa om bløde Legemer, der størkne. Smørret bliver stivt i Kulden. Deien er ikke stiv nok. (modsat lind.) 2. figurl. a.) om Legemets Bevægelser og Stillinger: tvungen, ikke nok bøielig. Hun er saa s. som en Trædukke. En stiv Stilling, Bøining. At gaae stivt. b.) som ikke let lader sig bringe fra en Mening, et Forsæt; egensindig, stivsindet, ubøielig. "En stiv Mand lader sig ikke bøie; en trodsig Mand ikke tvinge; en modvillig Mand ikke bevæge; en fortræden Mand ikke behandle." Sporon. c.) om Adfærd, Maneer og Omgang: som holder strengt v. visse Former, v. det Ceremonielle, og derfor mangler Frihed i Talen, Liv i Udtrykket. At være s. i Omgang. Stive Selskaber. En stiv og fornem Tone. d.) At see stivt p. een ɔ: længe og lige i Ansigtet. e.) i dagl. Tale for: rigelig, lang, betydelig; ell. til at betegne, enten noget over den angivne Mængde, ell. en hoi, temmelig hoi Grad. Jeg maatte vente en stiv Time. Der er en stiv Miil t. Byen. Det er en stiv Priis, han forlanger. "Den varer, naar man regner stivt, t. Parret bliver gift." S. Blicher. = stivarmet, stivbenet, adj. som v. Sygdom ell. udvortes Skade har faaet en Arm, et Been, han ei kan bøie. stivfrossen, adj. som af Frost er bleven s. ell. som er frossen stiv. stivhaaret, adj. som har stivt, børstet Haar. stivhalset, adj. som ikke, ell. kun m. Vanskelighed kan bøie Halsen. stivmundet, adj. som ikke let lystrer Tøile og Bidsel, (om Heste) haardmundet. (mods. blødmundet.) stivnakket, adj. d. s. s. stivhalset. stivsindet, adj. d. s. s. stiv, 2 b. = Stivhed, en. Beskaffenheden at være stiv; saavel egentl. som figurl. "Haverne, som før vare unaturlige f. deres Stivhed, ere nu stive af alt f. megen Natur." Rahbek.

Stive, v. a. 1. giøre stiv. At stive vasket Linned. At s. et Huus, et Plankeværk ɔ: sætte Stivere til; ogsaa: at stive det af. (s. afstive.) = Stiver, en. pl. -e. Støtte ell. Pæl, hvormed noget stives. At sætte Stivere t. et Plankeværk. (A. S. Stipere.) Stivning, en. Gierningen at stive. = Stivebiælke, en. B. hvormed noget stives ell. afstives. (s. Stiver.)

Stivelse, en. ud. pl. [af stiv og stive.] det, hvormed noget giøres stivt; særd. en Grød, kogt af fiint Meel, ell. Kornets melede Bestanddeel, (Kraftmeel) hvormed vasket Tøi stives; ell. dette Meel selv, inden det koges. (Deraf: Stivelseklister, en. Klister, som koges af S. Stivelsemeel, et. Meel af knuset S. Stivelseværk, et. Sted hvor S. laves; Stivelsefabrik.)

Stivfader, Stivforældre, Stivmoder, &c. s. under Stif.

Stivne, v. n. 1. (er.) blive stiv. At stivne af Kulde.

Stiæle, v. a. stial; stiaalen, stiaalet, pl. stiaalne. [J. stela. A. S. stælan.] 1. hemmeligen og uden personlig Vold berøve en Anden hans Eiendom. (s. rane, røve.) At stiæle noget fra een (bestiæle een.) Svaden er stiaalet bort (fra Stedet, hvor den stod.) At s. som en Ravn. Stiaalne Koster, Tyvekoster. 2. den, maaskee oprindelige Bemærkelse: at giøre noget hemmeligen, ubemærkt, har Ordet beholdt i de Talemaader: at stiæle sig bort af Selskabet, ud af Byen; stiæle sig ind i Huset v. Nattetid. At stiæle sig til at giøre noget ɔ: giøre det ubemærket af alle. = Stiælelyst, en. Lyst, Tilboielighed t. at stiæle; Tyvagtighed. (Vessel.) Stiæler, en. den, som stiæler, en Tyv; br. kun i Ordsproget; Hæleren er saa god som Stiæleren.

Stob, et. pl. d. s. [Isl. Staup. A. S. Steap.] et Drikkekar, Bæger, som er lige bredt f. oven og for neden. (Moth.) forældet. 2. et Maal p. to Potter. (Moth.) Stobkande, en. K. som holder to Potter.

Stod, et. pl. d. s. en Flok af 12 Heste, ell. egentl. af 12 Hopper. [J. Stód. A. S. Stood. jvf. Jydske L. III. 48.] = Stodfold, en. Fold, Indelukke t. Heste. Moth. (A. S. Stod-fold.) Stodhave, en. hegnet Mark t. Heste, Stutterivang. (Rostgaard.) Stodhest, Stodhingst; en. Hingst, som bruges t. Bedækning, særd. naar den holdes v. et Stutteri. (A. S. Stod-hors.) Stodhoppe, en. H. hvoraf Føl tillægges, Følhoppe. (Moth. A. S. Stodmyra.) Stodmester, en. den, som tager vare p. Hestene i et Stod (ell. Stutteri.) Moth. J St. for dette Ord er nu det halvtydske Stutmester indført. (s. dette O. og Stutteri.)

Stodder, en. pl. -e. [af Stod ɔ: Stød, Hielp, Understøttelse.] den, som er saa fattig, at han ikke selv kan underholde sig, men maa bede om Almisse; en Tigger. (Han er en S. siges i d. Tale om den, som er meget fattig, om han just ikke tigger.) = stodderagtig, adj. som passer sig f. en S. ussel, meget fattig. Stodderfoged, en. var tilforn en Betient, der i Byerne skulde anholde Stoddere og Løsgængere, f. at føre dem af Byen ell. sætte dem t. Arbeide; Ogsaa Stodderkonge kaldet. Stoddergang, en. Stodderes Omvanken f. at tigge. Glipper Alt, saa glipper ikke Stoddergang. At gaae S. Stodderhovmod, en. H. forenet m. Fattigdom. Stodderpose, en. Tiggerpose. Stodderstads, en. det, som skal være Stads, og er dog fattigt og ringe. Stodderstav, en. Stodderens Stav. At gribe t. Stodderstaven, give sig t. at tigge.

Stodderstævne, et. Stodderes Mode, Forsamling. (Moth.)

Stof, et. 1. det, hvoraf noget bliver ell. kan blive til; Materie, Emne; Aarsag, Anledning. Stoffet t. dette Sørgespil er taget af Historien. At give S. til Latter, t. Eftertanke. (N. S. Stoff.) 2. pl. Stoffer (om flere Arter.) et Slags tykt, vævet Tøi, især saadant, hvori Blomster, Figurer o. d. ere indvævede. Silkestof, uldent Stof, blommet S. (Fr. étoffe. Holl. Stoff. — Stof m. indvævede Guldtraade kaldtes Gyldenstykke, som maaskee oprindeligen er samme Ord.)

Stok, en. pl. Stokke. [J. Stockr. T. Stock.] 1. et nogenlunde langt, rundagtigt Legeme. Denne Bemærkelse forekommer i adskillige Tilfælde, hvori dette Ord, ogsaa hos os, bruges; f. E. Kaalstok ↄ: en udvoxen Kaalplante m. høi og tyk Stængel. Viinstok, et Viintræ. En Manglestok, Rullestok. En Sengestok, Sengestolpe (ell. Sengestæl. Moth.) Tingstok, (hvoraf Stokkemænd.) Tømmerstok, et rundagtigt Stykke Tømmer, en Bjælke. At lægges over Stokken (f. at faae Bank; en tilforn brugelig Skolestraf.) En Skielstok, Skielpæl. (Moth.) 2. en Stav af maadelig Længde og Tykkelse; en Kiep; Spadserestok. (Man tænker sig v. Stok, til denne Brug, noget mere pynteligt, end v. Kiep. "Man henter sig en Kiep i Skoven; men kiøber sig en Stok i Isenboden. — Der gives ogsaa kun Stokkeknappe; thi hvo som lader sætte en Knap p. sin Kiep, giør den t. en Stok." Müller.) En Ladestok. En Maalestok. (jvf. Stang, Stage, Stav.) At gaae m. Stok. 3. en Træblok, en lang og tung Klods, t. at aabne og lukke, hvori man tilforn sluttede Forbrydere m. Benene. At lægge een i Stokken. (heraf: Stokhuus, Stokmester, o. fl.) 4. Paa en egen Maade br. det (efter det T.) t. at forstærke Betydningen af nogle Adj. hvormed det forbindes. = a.) stokblind, adj. aldeles blind. stokdød (Moth.) s. steendød. stokdøv, adj. ganske døv. — Stokfisk, en. Fisk af Torskeslægten, som fanges i de nordlige Have, og som, opskaarne, rensede og flækkede, vindtørres p. Stænger uden at være saltede. — Stokhamp, en. kaldes Hampens Hun-Plante. Olufsen. (Landoec. 241.) s. Gallerhamp. Stokhuus, et. Fængsel for de Forbrydere, som enten p. Livstid, ell. paa visse Aar ere dømte t. at arbeide i Jern. Stokknegt, en. d. s. s. Bysvend. (Moth.) Stokmester, en. den, som tager Vare p. Fangerne i et Stokhuus, Fangefoged. Stoknellike, en. Nellike, som i Haver opelskes og bindes t. en Stok. Stoksax, en. En stor Sax (f. Ex. til at skære Blik) hvis ene Arm er ubevægelig og fæstet t. en Træblok. Stokværk, et. Samlingen af de Værelser i et Huus, som ere byggede p. eet Bjælkelag, hvis Gulv og Loft ligge i een Linie. (Dette tydske Ord er i nyere Tider af Nogle (bl. a. O. Guldberg og Baggesen) brugt f. det danske, forældede Loft og det fr. Etage.) Hos Guldb. er pl. uforandret: "Husene bestode undertiden af to Stokværk." V. Hist. I. 454. — b.) Stokkebaand, et. Baand, som bindes i en Spadserestok, f. ei at tabe den af Haanden. Stokkedrev, et. Drev i et Mølleværk, som bestaaer af to Skiver, forenede v. Stokke, der virke som Tænder. Stokkeknap, en. Knap oventil p. en Stok. (s. No. 2.) Stokkemand, en. En af de fire (tilforn otte) Mænd, der som Vidner (tilforn som Bisiddere) i Retten ere tilstede p. Tinget, saalænge Retten holdes; Tinghører, Tingmand. Stokkeprygl, pl. Bank, Prygl af en Stok.

Stokke, v. a. 1. i Sømandssproget: at stokke Ankeret ↄ: at sætte Ankerstokken p. dens Plads om Læggen af Ankeret, og surre den fast.

Stol, en. pl.-e. [J. Stóll. A. S. Stol.] 1. Et Redskab t. at sidde paa, bestaaende af et Sæde, hvilende p. Been, og forsynet m. Rygstød; sædvanlig kun indrettet t. een Person; (jvf. Bænk, og Skammel.) En Armstol, Lænestol. — uegentl. En Stol, lukket Stol i Kirken ↄ: et aflukket Sted m. Sæde f. Flere, som bivaane Gudstienesten. At stikke under Stolen. (s. stikke, A. 4.) At gaae t. Stols, giøre sit Behov. (s. Natstol.) 2. uegentlig: Stolen p. en Fiolin, et Stykke Træ, hvorover Strængene spændes. En Bogstol, Nodestol, t. at lægge Bøger, Noder opslaaede. Klokkestol, Træværk, hvori Klokker hænge. 3. figurl. En Bispestol, et Bispeembede. Kongestol, Throne. Tagstol. 4. Stolen, kaldes den spiselige Frugtbund p. Artiskokker. = Stolebetræk, et. Overtræk p. Stolesædet ell. Stolehyndet. Stolebrev, et. Fæstebrev p. en Stol ell. et Stolestade i en Kirke, udstedt t. Leieren af Kirkens Værge ell. Eier. Stolehynde, et. udstoppet, løst Hynde, som lægges p. Stolesædet. Stolemager ell. Stolmager, en. den, som forfærdiger Stole, og andet lignende Snedkerarbeide. Stolestade, et. Rettighed t. Sæde i en Kirkestol. (Stolestadspenge, aarlig Betaling derfor.) Stolesæde, et. den Deel af Stolen, man sidder paa, og som enten er løs ell. fast. = Stolgang, en. Handlingen at gaae t. Stols; Laxeren. "Bøger, der virke Brækning, Søvn og Stolgang hos Læserne." Bagg. N. Klim.

Stole, v. n. 1. har. [J. stóla.] sætte sin Lid til, forlade sig paa. At stole paa een; s. paa eens Løfte. "Forgieves stoler hiin p. sine Kræfter; forgieves denne paa de unge Aar." Evald.

Stolpe, en. pl.-r. [J. Stólpi. H. Stolpe.] en tyk Træstok, der bruges t. Støtte under noget. Stolpe br. altid om lodret opreiste Tømmerstokke; Bjælke om de liggende; Stiver om de skraae. = Stolpebod, en. en Bod, et lidet Huus, opreist over Jorden p. Stolper. I Norge: et Stolpebuur. Stolpefod, en. den underste Deel af en S. Stolpeseng, en. Seng m. Stolper og Himmel; Standerseng. Stolpespiger, et. pl.-spigre. svære Spigre t. at slaae i Stolper. Stolpeværk, et. en Samling af opreiste Stolper. Stolpeværket i et Huus.

Stolpe, v. n. 1. har. sætte Stolper, reise Stolper. At s. under et Huus. (Moth.)

Stolt, adj. [J. stoltr.] 1. som er sig sit Værd, sine Fortrin ell. Fuldkommenheder bevidst, og som tillige selv vurderer dem høit, og lægger disse Følelser f. Dagen. (modst. ydmyg, beskeden.) At være s. af sin Lærdom, Fødsel, Rang. "Et Menneske kan være stolt af Penge, Rang og Magt, f. saavidt som han mener, at disse Fortrin give ham Vigtighed i Samfundet." Lykken har giort ham stolt. En stolt Adfærd, Opførsel. At tage stolt imod een. En s. og kold Hoflighed. — Ofte ogsaa i god ell. mildere Betydning om grundet Bevidsthed af eget Værd, om en Følelse af egne virkelige Fortienester, som vi billige. Han kan være stolt af denne Søn. Jeg er stolt af en saadan Mands Agtelse. — Den Stolte sætter høi, stundom alt f. høi Priis p. egne, virkelige Fuldkommenheder; den Indbildske er stolt af det, som ingen sand Værdi har; den Forfængelige vil vise de, tidt ubetydelige, Fuldkommenheder ell. Fortienester, han har ell. mener at have. Den Stolte og den Indbildske have derfor ofte nok i deres eget Bifald; den Forfængelige er ikke lykkelig uden Andres. (jvf. indbildsk.) 2. sieldnere (og oftest i d. Tale) br. dette Ord om noget, der vækker Opmærksomhed, og vinder Bifald, ell. for: udmærket, fortrinlig, fuldkommen i sit Slags. En stolt Bedrift. Et stolt Foretagende. — Men især om udvortes Anseelse; prægtig. En s. Hest. Et stolt Skib. En Kronhiort er et stolt Dyr. Det var en stolt Klædning, Du har faaet dig. = Stolthed, en. ud. pl. den Egenskab, at være stolt (1), og dens udvortes Yttring. (jvf. Indbildskhed, Hovmod.) "Stolthed beroer p. Sammenligning; thi t. Stolthed hører at sætte Priis p. sig selv p. Grund af Fortrin, man fremfor Andre troer at besidde. — Der gives aldrig nogen ædel Indbildsthed; men der gives en ædel Stolthed." P. E. Müller.

Stoppe, v. a. 1. [A. S. stoppan. Isl. stappa.] 1. bringe noget (især noget blødt, bøieligt) giennem en Aabning ind i et andet Legeme, saaledes at dette derved ganske ell. tildeels udfyldes. At s. noget i en Pose, Sæk. At s. Fieder i en Dyne. At stoppe ned, s. omkring noget (f. E. med Hø) at s. til (hvor der er aabent; s. tilstoppe). At stoppe ud (s. udstoppe.) At stoppe sig ud, giøre sig tykkere v. Fyld inden for Klæderne. — 2. fylde et Legeme v. at stoppe noget deri. At stoppe sine Støvler m. Hø. At s. en Sæk fuld m. Halm. At s. en Pibe (m. Tobak.) fig. At s. Munden p. een, bringe ham t. Taushed. 3. At stoppe Kalkuner, Gæs, &c. fede dem m. en Dei, som stoppes dem ned i Halsen. Deraf ogsaa: At s. sig o: fylde sig m. for megen Mad. 4. At stoppe et Hul i Tøi, i Klædningsstykker o: udfylde det v. Traade, som syes korsviis derover. At stoppe Strømper (o: Huller i Strømper.) 5. standse, opholde noget, som er i Gang, i Bevægelse. (N. S. s t o p p e n. E. to stop.) At stoppe et Toug. (t. Skibs.) At stoppe een, stoppe et Skib i Farten. — Fødemidler, som hindre den naturlige Aabning, siges: at stoppe (binde, give Bindsel.) jvf. forstoppe. = Stopning, en. pl.-er. Handlingen at stoppe. — Stoppedei, en. ud. pl. hvormed Fiederkræ stoppes. Stoppegarn, et. Garn ell. Traad, som br. til at stoppe (Strømper) med. Stoppekone, en. K. som sysselsætter sig m. at stoppe og bøde Strømper og Klæder. Stoppenaal, en. grov Synaal, som bruges t. Stopning.

Stor, adj. større, størst. [J. stór.] A. Egentlig: a.) absol. t. at betegne Rummets Udstrækning, saavel i Høiden, som t. Siderne; fornemmelig dog i sidste Tilfælde. Hvor stort (høit) er dette Bierg? Han er større (høiere) end Broderen. Landet er 100 Quadratmile stort. b.) som har en forholdsviis betydelig Udstrækning, indtager et betydeligt Rum. (modst. liden.) En stor (høi) Mand. Haven er smuk, men ikke stor. Et stort (vidtløftigt) Huus, Bierg, Land. "Et stort (rummeligt) Huus kan være lavt." L. Heiberg. Den store Taa (i Modsætn. t. de øvrige, mindre.) Skoen er f. stor (for vid.) At tage store (lange) Skridt. B. uegentl. og figurl. a.) om sandselige Gienstande. 1. voxen. Baade Store og Smaa (Børn.) Den store (halvvoxne) Dreng kan endnu lege. 2. som bestaaer af mange, talrig. En s. Mængde, Familie. Et stort Følge, Selskab, Forraad. At vinde, fortiene store (mange) Penge. Den store Hob, Mængden, Pøbelen. Den største Deel af noget (det meste, ell. de fleste af.) b.) om Grad, Vigtighed, Fortrinlighed i Egenskaber og Beskaffenheder. 1. betydelig i Qualitet, som har en høi Grad af indvortes (intensiv) Kraft. En stor Glæde, Sorg, Smerte, Vrede, Forskrækkelse. Han led stor Skade. En s. Bekostning. En stor (stærk) Kulde, Hede.

En ſ. Lykke, Ulykke, Lighed, Ulighed, Klogſkab, Uforſigtighed. Store Dyder, Laſter. Han er en ſtor Digter, Konſtner, Klaveerſpiller, Lovkyndig, o. ſ. v. En ſtor Mand (i Alm. den ſom beſidder meget udmærkede Siæleevner.) "Stor af ærefulde Fædre, kun liden af dig ſelv." Storm. "Det er Hiertet, der adler Tænkemaaden; naar derimod Forſtand, Klogſkab, ofte blot udvortes Fortrin ere nok t. at giøre Folk ſtore." L. Heiberg. Store Ord ɔ: Pralen. At giøre ſtore Ord (være ſtortalende.) Han vil føre det ſtore Ord i alle Selſkaber ɔ: vil være den, ſom taler meſt, ſom vil giøre ſin Tale fortrinlig gieldende. — Sprogbrugen allene kan lære de Tilfælde, hvor ſtor ei kan anvendes; men ſtærk, ell. andre Udtryk træde i Stedet. (f. E. en ſtærk, ikke ſtor, Lugt; et ſtærkt Lys, Skin; men en ſtor Klarhed; En ſtærk, heftig Forkølelſe, Tandpine. o. ſ. f.) — adv. ſtort br. i nogle Tilfælde for: meget. Jeg bryder mig ikke ſtort derom. Det agter han ikke ſtort. At ſlaae ſtort paa, leve prægtigt, koſtbart. 2. vigtig, betydende i ſine Virkninger, Følger, m. m. Et ſtort Foretagende. En ſtor (ophøiet) Tanke. Store Handlinger, Planer. Der bliver neppe noget Stort af ham. At være ſtor paa noget, giøre ſig til, være ſtolt deraf. 3. fortrinlig, udmærket, ophøiet over Andre, ypperlig, enten i Henſeende t. udvortes Stand og Stilling, ell. til indvortes Egenſkaber. (jvf. høi, 3.) "Stort kaldes ogſaa det, ſom iblandt Ting af ſamme Slags udmærker ſig v. andre ell. flere Egenſkaber." L. Heiberg. Store Herrer. De Store, (Fornemme.) Den ſtore (fornemme Verden.) En ſ. Siæl. Store (meget udmærkede) Mænd. (ſ. ovenfor.) At viſe ſig ſtor i Modgang. = Storhed, en. ud. pl. den Egenſkab, at være ſtor. 1. Dette Subſt. br. næſten kun i den figurl. Bemærkelſe, om det, ſom er indvortes ſtort; ell. hvor begge Begreber forbindes. Siælens og Legemets, den aandelige og legemlige Storhed. Siælsſtorhed, Aandsſtorhed. Storheden i en Handling. "Et falſkt Begreb om Storhed og Vælde har forledet mangen Fyrſte fra at blive virkelig ſtor." Liebenberg. Guds uendelige S. 2. Ogſaa ſærd. for: Betydenhed, Ypperlighed, Herlighed, Fortrinlighed. Fra det høieſte Trin i menneſkelig Storhed, t. den dybeſte Ydmygelſe. "Hvem er du liig i din Storhed? — Du ſom var ſaadan i Ære og Storhed iblandt Edens Træer." Ezech. 31, 2. 18. (Herlighed, i Bib. af 1550.) = Størrelſe, en. I. (ud. pl.) 1. legemlig Udſtrækning, (i Høide, Vidde, Omfang) Optagen af Rummet, og Quantiteten af denne Udſtrækning; legemlig (extenſiv) Storhed. Landets Befolkning ſvarer ikke t. dets S. En Mand af Kæmpeſtørrelſe. At maale et Skibs Størrelſe. 2. Quantitet i Grad, indvortes (intenſiv) Storhed. Efter Evnernes Størrelſe. At beſtemme Størrelſen af en Kraft. II. (pl. Størrelſer.) i Mathematiken: en delelig Gienſtand, betragtet ſom Eenhed, en Gienſtand, der lader ſig formindſke og formere ell. forſtørre. = Storadmiral, en. den øverſte Befalingsmand til Søes, ved Sømagten. ſtoragtig, adj. ſom ytrer en daarlig, ubeføiet Stolthed ell. Indbildſkhed; iſær grundet p. høiere Stand ell. Formue, i ſin Opførſel mod Andre. Den Ringe, ſom ophøies, den Fattige, ſom med eet faaer Rigdom, blive tidt ſtoragtige. "Storagtig i hans Gang, og prægtig i hans Klæder." Helt. Deraf: Storagtighed, en. ud. pl. "Den Opførſel, ſom i Hverdagslivet røber Ringeagt f. Andre p. Grund af egen Storhed, kaldes Storagtighed." Müller. (jvf. Hoffærdighed.) — ſtorbryſtet, adj. ſom har ſtore Bryſter, fuldbarmet. (Moth.) Stordaad, en. En ſtor, meget udmærket Handling. [Det t. G r o ß t h a t.] "Naar han i Stordaad kun ſin Manddom viſer." Ingem. (Sorte Ridd. 120.) Storfyrſte, en. Titel f. en Regent, der ſættes over Hertug og Storhertug. (tilforn de ruſſiſke Zarers Titel.) Storfyrſtendømme, et. En Storfyrſtes Land. Storfyrſtendømmet Finland. Storhav, et. poet. Verdenshav, Ocean. "Et Storhav ſig om Kloden vælted." Foerſom. Storherre, en. den tyrkiſke Keiſers Titel. Storhertug, en. Titel f. en regierende Fyrſte, der ſættes over Hertug. Storhertugen af Toſcana. Storhertugdømme, et. en Storhertugs Land. ſtorhiertet, adj. ſtorſindet, høiſindet. (Moth.) ſtorknoglet, adj. ſom har ſtore, meget udſtaaende Knogler. Storkors, en. Titel f. dem, ſom have en høi (ſædvanlig den høieſte) Grad af en Ridderorden. ſtorladen, adj. ſtoragtig, hovmodig. (Moth.) ſtorlemmet, adj. førlemmet. (Moth.) Storluge, en. den ſtørſte Luge p. et Skib. (Baggeſens Labyr. I. 36.) Stormand, et. pl. Stormænd. en fornem Mand, Magnat. (optaget i nyere Tider; ſkiøndt ikke almindeligt.) "Thi mellem Stormanden og den ſtore Mand er der unegtelig Forſkiel." Rahbek. "Et ønſker jeg mig Stormands Herlighed." F. Guldb. "Tuſendes Fryd er i Stormandens Gunſt." P. A. Heiberg. Stormaſt, en. den mellemſte og ſtørſte Skibsmaſt. Stormeſter, en. Titel, ſom Formænd i nogle geiſtlige og Ridderordener føre, og ſom Frimurerne bruge. ſtormodig, adj. ſom har et ſtort Sind, er hævet over lavere Synsmaader og Begieringer; høimodig, høiſindet. P. Eliæ. magnanimus. Moth. [Sporon har en anden, neppe ret grundet Forklaring, hvorefter ſtormodig kun ſkulde bemærke den, der ikkun tragtede efter at vinde et Navn, ell.

at giøre Opsigt. Efter Sporon "søger den Stormodige kun det Ualmindelige, den Høimodige det Ypperlige; den Ædelmodige det Gode og Tækkelige." Uden Tvivl er dog stormodig dannet efter det lat. magnanimus; skiøndt det hos Ældre ogsaa findes i mindre fordeelagtig Betydn. "Man forundrer sig over den, som er stormodig, og holder dem i Ære, som ere dumdristige." B. Thott. II. 103.] — Heraf: Stormodighed, en. ud. pl. (Grundtvig.) stormundet, adj. som har en stor Mund. (Moth.) stormægtig, adj. høimægtig, meget mægtig. (en Titel, som gives Konger.) stornæset, adj. som har en stor Næse. storpralende, adj. v. som praler, brouter meget. (Holberg.) Storpraler, en. den, som i høi Grad er en Praler. (Storskryder. Moth.) storraadig, adj. som har et stærkt, mandigt Sind; som ikke fattes Raad og Mod. (Vedels Saxo. 314.) Storseil, et. det nederste og største Seil p. Stormasten. storsindet, adj. d. s. s. storhiertet. (Moth.) Storstue, en. den største, anseeligste Stue i et Huus ell. Stokværk; Sal. stortalende, adj. som giør mange og store Ord; broutende. "Stortalende er den, som v. Ord vil giøre sin Vigtighed gieldende, og derfor gierne lader Andre høre om sine Penge, sin Indflydelse, sit Mod, sine Bedrifter." P. E. Müller. Heraf: Stortalenhed, en. ud. pl. "Uagtet Stortalenhed forudsætter Stolthed, gives der visse Arter af Stolthed, hvilke ikke føre det store Ord." Müller. Stortaler, en. den, som er stortalende; en Brouter, Praler. "Og hvad vinder denne Stortaler m. al sin Selvroes?" Bastholm. Stortarm, en. den største Tarm hos Mennesket og Pattedyrene. Colum. Storting, et. i Norge: Forsamling af Folkets Repræsentanter; Rigsforsamling. stortoppet, adj. som har en stor Top. stortærende, adj. som spiser meget. (Moth.) Storværk, et. d. s. s. Stordaad; ell. et i høi Grad udmærket Værk. (Engelstoft om Qvindek. 74.) "Dette Storværk i den Eviges Alskabning." T. Rothe. storøiet, adj. som har store Øine.

Storhed, en. s. ovenfor under stor.

Stork, en. pl. -e. [I. Storkr. A. S. Storc.] en bekiendt Trækfugl. — Storkenæb, et. 1. Storkens Næb. 2. en Plante. Geranium cicutarium. Storkerede, en. Storkens Rede. Storkeunge, en. pl. -r. en ung Stork, Storkens Unge.

Storlig, storligen, adv. [af stor.] i høi Grad, høiligen. "Han skal storligen ophøie sig i sit Hierte." Danm. 8. 25. (Storlighed, for: Størrelse. B. Thott. II. 124.)

Storm, en. pl. -e. [A. S. Storm, Stearm. Isl. Stormr.] 1. en stærk, vold som Vind. (s. Orkan, Uveir.) Der reiste sig en Storm. Stormen begynder at lægge sig. — fig. Lidenskabernes Storme. 2. ligesom Storm tilforn har været brugt f. stærk Tummel, og særd. Strid, Stridstummel, (s. Stormklokke) saaledes bemærker det endnu: voldsomt Angreb f. med Magt at trænge ind i et befæstet Sted. At indtage en Fæstning med S. afslaae en Storm. "Da han fornam, at Stormen var vunden." Hvitfeldt. At løbe Storm, storme. (s. Stormskridt.) = Stormbro, en. Bro, som kastes over Graven om en Fæstning, man vil storme. (i forr. Tider: en Bro, som man fra Stormtaarne lod falde ned p. Fæstningsmuren.) Stormbuk, en. s. Muurbrækker. Stormbyge, en. En Regnbyge, der kommer m. en Storm. Stormdag, en. En Dag, da det stormer; en stormfuld Dag. Stormfugl, en. et Slags Havfugle, der af alle findes længst fra Land, og hvis Nærmelse t. et Skib bebuder Uveir. Procellaria. stormfuld, adj. som medfører megen S. En s. Aarstid. stormfyldt, adj. v. poet. opfyldt af Stormen. "Mellem skiælvende Kyster spændtes den ud som et stormfyldt Seil." Hertz. Stormhage, en. Stang m. en Hage i Enden, som bruges naar man stormer en Fæstning. (jvf. Brandhage.) Stormhat, Stormhue, en. kaldtes tilforn et Slags Hielm, der var uden Hielmgitter. Stormhav, en. et af Storm oprørt, stormfuldt Hav. — fig. "De blinde Skiær i Ungdommens Stormhav." Baggesen. Stormhul, en. Aabning som skydes i Volden ell. Muren om en Fæstning, f. at kunne løbe Storm. At skyde Stormhul. (Holberg.) Stormhviin, et. Stormens hvinende Lyd. "Stormhvinet mellem Stammerne mærkte han m. Lyst." Øhlenschl. Stormhvirvel, en. En stærk Hvirvelvind. (Fibigers Homer.) Stormklokke, en. K. ved hvis Ringen man giver Tegn t. at samle Indbyggerne i en Stad ell. Egn, f. at møde en angribende Fiende; ell. som forkynder en farlig Ildsvaade. Stormløb, et. Gierningen at løbe S. Stormpæl, en. Pæle m. opstaaende Spids, der sættes tæt v. hinanden i Volde og Skandser, f. at hindre en stormende Fiende; Pallisader. Stormredskaber, pl. som bruges naar man stormer. stormrig, adj. stormfuld. "Isen gik bort i de stormrige Nætter." F. Guldb. stormrørt, adj. v. oprørt af Storm. "I stormrørt Hav og rolig Kildes Væld." F. Guldb. Stormskridt, et. det stærkeste Skridt, hvori angribende Soldater bevæge sig fremad i sluttede Rækker. Stormsky, en. En Sky, der bebuder ell. medfører Storm. (C. Frimann.) Stormstige, en. Stiger, som lægges t. Muren ell. Volden om en Fæstning, der stormes. Stormtag, et. En fordum brugelig Maskine, nr. et Tag, hvorunder de Beleirende rykkede frem mod Fæstningen. (Et andet Slags høiere

Redskaber af denne Art, byggede som Taarne, kaldtes Stormtaarn.) Stormtromme, en. Trommeslag, i samme Øiemed, som Stormklokkens Ringen; (Alarmtromme) ell. hvormed Krigsfolk føres t. en Storm. "I Stormklokkers og Stormtrommers Bulder." Baggesen. Stormtøi, et. Stormredskaber. (D. Bibel.) Stormveir, et. V. som medfører Storm; Uveir. Stormvind, en. heftig, voldsom Vind.

Storme, v. n. 1. har. 1. [af Storm 1.] blæse meget stærkt, blæse m. en Storm. Det stormer, har stormet i nogle Dage.

Storme, v. n. og a. 1. [af Storm, 2.] 1. neutr. løbe til, m. voldsom Hastighed, m. Bulder og Tummel, ell. for at angribe. Mængden stormede t. Udgangen. Fienderne stormede t. Broen. "Der Mængden vilde indtage Taarnet, og stormede t. den store Dør." 2 Macc. 14. 41. — fig. Han stormer mod sin Helbred (ødelægger den.) "Storm i din Ruus mod Almagt." Evald. 2. act. angribe m. Storm, løbe Storm, tage m. Storm. Tregange stormede de Skandsen forgieves. Fæstningen blev stormet. At afslaae en stormende Fiende.

Stort, adv. s. stor, B. b. 2.

Stout, adv. høres undertiden, dog sielden, i d. Tale f. stolt, storagtig.

Straa, et. pl. d. s. [Isl. Strá. T. Stroh.] 1. Græs- og Kornarters vorende Stængel. Et Græsstraa, Bygstraa. Denne Rug er kort i Straaet. (T. Halm.) At sælge Korn i Straaet (uhøstet.) 2. d. s. s. Halm, 1. (T. Stroh.) At ligge p. Straa. Et Tag af S. (Straatag.) = Straa-arbeide, et. det, som gieres af tørret Straa eller Halm. Straabaand, et. Et af S. flettet Baand. straabred, adj. saa bred som et S. (man siger: ikke et Straabredt; skiondt det skulde hedde: ikke en Straabrede.) Straabundt, et. Straaknippe, Halmknippe. Straadække, et. D. af Straa t. at lægge over noget. Straadød, en. naturlig Død, D. af Ælder ell. Sygdom. (mods. voldsom Død.) "Nu hævner Straadøden jo dog snart dit Nidingsværk." Øhlenschl. Straaenke (Moth.) s. Græsenke. Straafarve, en. straaguul F. straafarvet, straaguul, adj. guul, som tørt Straa. Straahat, en. H. flettet af hele ell. flækkede Straa. Straahytte, en. 1. H. som reises p. Marken af Straa. 2. en straatakt Hytte. "Svalen, der sees m. Glæde ved Straahyttens Tag." J. Smidth. Straajunker, en. En Dagdriver, Spradebasse. (Moth.) "En Straajunker, pyntet og stram." Thaarup. "De vilde hverken have deres Børn t. Straajunkere ell. Modedukker." Rahbek. (jvf. Spradebasse, og Müllers censt. d. Ord. I. 84. Det T. Strohjunker er et Spottenavn p. en Landjunker. Adelung.) Straakiol, en. Beklædning af Planker under den egentlige Skibskiol, f. at tage af f. Stød. Straaknippe, et. Halmknippe. Straakrands, en. Krands flettet af Straa. Straakurv, en. Kurv, som flettes af fiint S. (s. Halmkurv.) straalagt, adj. v. 1. belagt, beklædt m. Straa. 2. tækket m. Straa. "Med Lundene for, og m. Lundene bag, det søger at dølge sit straalagte Tag." S. Blicher. Straalægte, en. tyndere Lægte, som bruges under Straatag. (s. Steenlægte.) Straamaatte, en. M. flettet af Straa. Straamand, en. Efterligning af en menneskelig Skikkelse, giort af Straa, som br. til Fuglefræmsel. Straasæk, en. d. s. s. Halmdyne. Straatag, et. T. som er tækket med S. eller Langhalm. "Straataget dækker tidt en Helt." Storm. straatække, v. a. 3. at tække m. Straa. En straatakt Hytte. Straatækker, en. s. Tækkemand. Straavisk, s. Halmvisk. Straaæske, en. Æske, giort af, ell. beklædt m. Straa.

Straale, en. pl. -r. [Sv. Strâla. T. Strahl. — A. S. Stræl, en Piil. Gl. T. og Ital. Strala, &c.] Ordets almind. Bemærkelse er: et lige Legeme, der m. stor Hurtighed bevæger sig i en ret Linie. Saaledes: 1. Lysdele, som bevæge sig efter hinanden i lige Linie, m. den største Hurtighed, man kiender i Naturen; en Lysstraale. Solens Straaler. "Farven er kun Skin af brudte Straale; farveløs er Straalens rene Glands." Grundtvig. At lade en Solstraale falde ind i et formørket Værelse. (s. Lysstraale.) En Lynstraale. 2. et flydende Legeme, der i lige Linie drives ud af en trang Aabning; Vandstraale. Straalen af en Sprøite, S. i et Vandspring. 3. Straalen kaldes (efter d. Tydske) den mellemste Deel af Hestens Hov nedentil (fordi den har Liighed m. en Piilspids; og Straale fordum ogsaa har bemærket en Piil.) = Straalebro, en. poet. om en straalende Lysning p. Vandet. "Naar Maanen over Havet bygger f. Aanderne sin Straalebro." S. Staffeldt. Straalebrydning, Straalebrækning, en. Lysstraalernes Afvigelse fra den lige Linie, derved, at de falde fra et tættere Legeme i et tyndere, ell. omvendt; Refraction. "Tyge Brahe var den første, som bestemte Straalebrækningens Virkning." Wandal. "Uvidenheds og Fordommens Taage, der foraarsagede denne falske Straalebrækning." Birkner. straalebrækket, adj. som skeer, fremkommer ved, er forenet m. Straalebrydning. "Og al Naturen fryder m. straalebrækket Lys, før Lyset selv er der." Tullin. straaledannet, adj. v. dannet liig en Straale, (især om det, som i Straaleform omgiver et rundt Legeme.) Straaleglands, en. 1. en straalende Glands, som udgaaer fra et lyst Legeme. (Arreboe.) "Solens gyldne Straa-

leglands." Tullin. "Som Rosens Knop, der aabner Blade f. Morgensolens Straaleglands." Nord. Brun. 2. Forestillingen af en straalende Glands, der omgiver et Legeme, f. E. Hovedet af en malet Helgen; Glorie. Straaleglimt, et. poet. Lysglimt. "Et Straaleglimt dig sendte Himlen ned." S. Blicher. Straalekast, et. Lysstraalernes Tilbagekastning fra et tæt ell. mørkt Legeme; Reflection, Refler. "Nu Stiernen aldrig mister sit lyse Straalekast." Øhlenschl. Straalekrone, en. figurl. d. s. s. Straaleglands, 2. Straalelys, et. Et stærkt og klart, straalende Lys. (Arreboe.) Straalemester, en. (af Straale, 2.) den af Brandfolkene, der holder og styrer Røret p. Sprøitesl[a]ngen, og saaledes leder Vandstraalen. Straalepragt, en. glimrende stærk og klar Oplysning. "Overtroens Mulm forsvinde, Kundskab! v. din Straalepragt." Thaarup. Straalepunkt, et. P. hvorfra Lysstraaler udgaae. Straaleregn, en. poet. et stærkt, straalende Lys, en Samling af stærke Lysstraaler. "Den Straaleregn, som Dagens Stierne ned fra tændte Axel sender." E. Colbiørnsen. straalerig, adj. som kaster mange Straaler fra sig. "Hendes store, straalerige Øie." Øhlenschl. Straalerør, et. Røret i Enden af en Sprøiteslange, hvorigiennem Vandstraalen ledes. Straaleskin, et. straalende Lys. "Den maa — sit lyse Straaleskin t. Jorderig nedsende." Arreboe. Straalevarme, en. i Naturlæren: den Varme, som udbreder sig og virker straalende, ell. hvorved f. E. en Ild opvarmer en Gienstand i mærkelig Afstand, uden tillige i samme Grad at hede den mellemværende Luft. Straalevei, en. poet. Lysglands, Solglands. "Som naar en Straalevei beredes f. nogen Gud." Storm. Straalevirkning, en. Virkning af Lyset ell. Varmen formedelst Straaler. Varmens Straalevirkning. (Ørsteds Naturl. II. 122.) Straalevæv, en. poet. en tæt Straalesamling. "Et (en) Straalevæv er deres Dragt, som flyder p. Vindens Vover." S. Blicher.

Straale, v. n. 1. har. kaste Lysstraaler fra sig; give en stærk og klar Lysning. Solen straalede frem af Skyen. "Som naar Solen pludselig straaler igiennem Skyen." Mynster. Diamanten straaler (funkler.) En straalende Glands. — figurl. "Det førgende Smiil, som straalede frem giennem rindende Taarer." Pram. — act. i høiere Stiil. Hans Aasyn straaler Fred og Glæde.

Strabads, en. pl.-er. [T. Strapazze.] i d. Tale: anstrengende Møie, Besværlighed. Deraf v. a. at strabadsere. (Ital. strapazzare. Isl. strabba.)

Straf, en. pl.-fe. [J. Straff.] et Onde, som følger paa en uret, pligtstridig ell. ulovlig Handling, ell. som tilføies den, der har begaaet en saadan Handling. (jvf. Revselse, Tugt, Tugtelse.) Syndens Straf. En Guds S. Det var Straffen, han fik for sin slette Handling. "Straf er et physisk Onde, som tilføies og lides f. et moralsk Ondes Skyld." C. Hornemann. At faae S. over een. At dømme, sætte een i S. At udstaae sin S. (den idømte S.) Livsstraf, Æresstraf, Pengestraf (Bøder.) Den sidste udtrykkes ofte blot v. Straf. At give S. Han maatte give saameget i Straf. = strafbar, adj. et af Nyere (særd. A. S. Ørsted) indført tydsk Ord, for: strafskyldig, strafværdig, straffelig. Deraf: Strafbarhed, en. (Strafbarkeit.) "En Handlings Strafbarhed." Ørsted. straffri, adj. uden Straf, ustraffet. (Moth.) straffældig, (Birkner) d. s. s. strafskyldig. strafløs, adj. ustraffet. "Ei strafløs anfalde din Yndling." Hertz. Strafløshed, en. det Tilfælde, at Brøde, Forbrydelse bliver ustraffet. "Kunde Lovens Overtrædere stole p. Strafløshed, hvis hans Gierning mislykkedes." A. Ørsted. strafskyldig, adj. som fortiener Straf, som har begaaet en Handling, der fortiener Straf; ell. (om Gierninger) som fortiener at straffes. "Et strafskyldigt Foretagende." Schytte. "Det eneste, der p. nogen Maade kunde giøre deres Vildfarelse strafskyldig." Rahb. Deraf: Strafskyldighed, en. Beskaffenheden, at være strafskyldig. strafværdig, adj. som fortiente Straf, som burde straffes; oftest i moralsk Hensyn: umoralsk, lastværdig. Strafværdighed, en. ud. pl. den Tilstand, at være strafværdig. "Straf forudsætter nødvendig Strafværdighed, altsaa Forbrydelse." C. Hornemann.

Straffe, v. a. 1. tilføie een Straf, give Straf f. en begaaet Forseelse, revse. At straffe en Forseelse; straffe nogen for en Forseelse. At s. en Forbryder. (s. tugte.) At straffes p. Livet, p. Penge, p. sin Formue, Ære. Han blev haardt straffet f. den Forseelse. At straffes med Afsættelse. (Ordets oprindelige Bemærkelse har maaskee været: at tilføie udvortes Skade, lemlæste. Man siger derfor endnu i Fyen: at straffe et Træ, som vorer f. høit.) 2. Uegentlig om at lide Ondt, som man selv har forskyldt ell. foranlediget. Han blev straffet f. sin Vindesyge v. Tabet af Capitalen. "Børn straffe tidt Forældre, fordi disse ikke have tugtet dem i Tide." Sporon. 3. (Usædvanlige og nu forældede ere Bemærkelserne: a.) irettesætte, revse m. Ord; som hyppig forekommer i vore Bibelovers. "Men han vendte sig, og straffede dem og sagde." Luc. 9. 55. b.) dadle, laste. "Ingen Baadsmand maa straffe Skipperens Kost." D. Lov. IV. 1. 15. = Straffebrev, et. Brev, hvori man straffer m. Ord ɔ: revser, irettesætter een f. begaaede Feil. Straffeboder, pl. s. Bod, Bøder. Straffedag,

en. den Dag, som er bestemt t. Udførelsen af en Straf. Straffedom, en. Dom, hvorved en Straf tilkiendes den, som har begaaet en Forbrydelse. At afsige en Straffedom. "Det er len ham forhen overgaaede Straffedom, der p. ny træder i Kraft." Ørsted. "Jeg seer Guds Straffedomme opfylde Lovens Trudsler." Mynster. Straffegrund, en. Grund t. at straffe een f. en Forbrydelse ell. Forseelse. (A. Ørsted.) Straffelov, en. Lov, som bestemmer Straffene f. Forbrydelser; Criminallov. (Schytte.) Straffelovgivning, en. den Deel af Lovgivningen, der gaaer ud p. at straffe Forbrydelser. Straffemaade, en. Maade, hvorpaa een straffes, eller hvorpaa en Straf udføres. Straffeprædiken, en. P. hvori Tilhørerne foreholdes og irettesættes f. deres Feil og Forseelser. Straffeeret, en. 1. Ret t. at straffe Forseelser. Lovgiverens Strafferet bør ikke udvides t. Tanker og Meninger. 2. Criminalret. (A. Ørsted.) Straffetale, en. Straffeprædiken. (Holberg.) Straffetrudsel, en. Trudsel om tilkommende Straf i Tilfælde af en Forbrydelse. (A. Ørsted.)

Straffelig, adj. [af v. straffe.] som bør straffes, fortiener Straf; strafværdig. (nu sielden; jvf. ustraffelig.) "Da var der ikke Skilsmisse imellem Dyd og Udyd, lovlige Gierninger og straffelige." N. Hemmingsen. 1572. "Er der ingen Ting udi Ægteskab lastelig ell. straffelig i nogen Maade." Samme.

Stram, adj. pl. stramme. [i tydske Dialecter stramm.] 1. stivt udspændt. Et stramt Toug, (modsat slap.) Kiolen maa sidde stramt. "Han sielden spændte Buens Bast saa stramt, at den i Latter brast." Bagg. 2. fig. og i Skiemt, om den, der anvender latterlig Omhu p. Peenhed i Klædedragt. "En Straajunker pyntet og stram." Thaarup. "Og fandt end ingen Junker peen og stram." F. Guldb. (s. Digte. II. 216.) — Stramhed, en. ud. pl.

Stramme, v. a. 1. spænde, udstrække noget, at det bliver stramt. At stramme et Toug. Deraf: Strammen, Stramning, en. Gierningen at stramme; det, at strammes. Jeg føler en Strammen i Lemmerne. — strammes, v. dep. blive stram. — Strammeevne, en. Evne t. at kunne strammes, ell. til at kunne trække sig sammen.

Strand, en. pl. -e. [Isl. Strönd. Uden Tvivl beslægtet m. Rand. I det Finnske er Randa en Strand.] den yderste Deel af et Land, som støder t. Havet, og tildeels beskylles af dette (thi ogsaa den, Strandbredden nærmeste Deel af Havbunden m. Vandet, som overskyller den, indbefattes under Begrebet Strand, der egentlig kan siges, at bemærke "de Dele ell. Strækninger af Landjorden og af Havet, som giensidigen begrændse hinanden." (Nord. Tidsskr. III. 69.) Dog saaledes, at Strand ogsaa undertiden udtrykkelig br. om den, Kysten ell. Strandbredden nærmeste Deel af Havet. f. E. "Bruus i din Stolthed, sølvblaa Strand." Evald. "Hør Stranden koge og sprudle Taage." Samme. "Gyldne Ager og sølvblaa, stolte danske Strand." Samme. (At Müller derimod vil indskrænket Betydningen af Strand allene t. den "yderste Deel af Havet," kan ikke v. Sprogbrugen bestyrkes.) (jvf. Kyst.) En høi, lav, skovbevoxen Strand. At boe v. Stranden. "Agnete sidder paa den eensomme Strand." Øhlenschl. Skibet blev kastet p. Stranden. Bølgerne skylle op p. Stranden. Fiskerne hænge deres Garn p. Stranden f. at tørres. Ankeret blev fundet i Stranden. (Derimod siges: Bredden af en Sø, Flod, Aa. jvf. Strandbred.) I nogle Sammensætninger (f. E. Strandfisk, Strandfugl, Strandgræs, Strandvand, staaer dette Ord egentlig for: Hav; i andre, f. E. Strandsand, Strandvrag, tænkes især p. den Landet nærmeste Deel af Havbunden. jvf. Forstrand.) = Strandaborre, en. Aborrer, som leve i salt Vand. Strandager, en. A. som ligger i Nærhed af Stranden, gaaer ned t. Stranden. Strandarve, en. En Plante, som voxer i Sandet v. Strandbredden. Arenaria peploides. Strandbakke, en. B. ved Stranden. Strandboer, en. den, som boer i Nærheden af Stranden. Strandbred, en. d. s. s. Strand, ell. egentl. den yderste Kant af Landet, som umiddelbart begrændses af Havet. (Man siger derfor: at boe v. Stranden, der voxe Træer v. Stranden; heller end: v. Strandbredden.) Strandbrink, en. høi og steil Strandbred; en brat afskaaren Strandbakke. Strandbygger, en. d. s. s. Strandboer. Stranddige, et. Dige, opført mod Havets Indbrud. Stranddæmning, en. s. Dæmning. Strandeier, en. d. s. s. Forstrandseier. Strandfisk, en. pl. d. s. Fisk, som fanges i Havet ell. langs med Kysterne; Saltvandsfisk. Strandfiskeri, et. F. ved Kysterne. Strandfoged, en. Betient, som har Opsyn m. en Strand ell. Forstrand, m. Hensyn p. Strandinger, ell. med Hensyn t. ufortoldede Vares Indsmugling. (Moth.) Strandfugl, en. Søfugle, der opholde sig paa ell. i Nærheden af Stranden. Strandgræs, et. 1. Græs, som voxer langs m. Stranden. 2. Havgræs, som driver op p. Stranden; Tang. 3. en Plante, ellers kaldet Marehalm. 4. en anden Plante (Sut.) Plantago maritima. Strandhug, et. kaldtes tilforn Røveri, som blev begaaet p. Stranden ell. Kysten af Sørøvere; Strandrov. Strandhuus, et. H. bygget nær v. Stranden. Strandkaal, en. En Havcurt, der dyrkes og bruges som Asparges. Crambe maritima. (Olufsen.

Landvec. 315.) Strandkant, en. d. s. s. Strandbred. strandlangs, adv. langs m. Stranden. (J. strandlengis.) At reise strandlangs. (Moth.) Strandløber, en. et Slags Strandfugle, hvortil ogsaa Viben hører. Tringa. Strandløg, en. En Urt, som voxer v. Havbredden i sydlige Lande, og bruges i Lægekonsten. Squilla. Strandmaage, en. et Slags Strandfugl af Maagernes Slægt. (Funke N. H.) Strandmalurt, en. et Slags Strandplante. Artemisia maritima. Strandmark, en. M. som gaaer ned t. Stranden. Strandodder, en. Et Slags Odder, som lever v. Stranden, og hvis Pels er meget søgt; Søodder. Mustela lutris. Strandplante, en. Plante, som groer og findes paa Stranden. Strandravn, en. et Slags Strandfugle. "Hoit Strandravnen hvirvled op sin Flugt fra Dybet." Foersoms Digte. II. 69. Strandret, Strandrettighed, en. d. s. s. Forstrandsret. Strandrider, en. Toldbetient, som har Opsyn m. Stranden. Strandrov, et. d. s. s. Strandhug. Strandrøver, en. Sørøver, som begaaer Strandhug. Strandsand, et. Sand, som opgraves i Stranden eller paa Strandbredden. Strandsidder, en. d. s. s. Strandboer. (Moth.) Strandside, en. br. i ældre Skrifter for: Strand ell. Kyst. "Det ganske Land omkring Strandsiden er besat." Bording. "Strandsiden bedækkes af tusinde Baade." N. Brun. Strandsiv, et. En ved Strandbredder almindelig Sivplante, m. lange, stive og spidse Blade. Scirpus maritimus. Strandskade, en. et Slags Strandfugl. Hæmatopus. Strandskræppe ell. Strandsyre, en. En hist og her v. Strandkanten, sieldnere inde i Landet voxende Skræppe-Art. Rumex maritimus. Strandsvale, en. Et Slags Svaler, som bygge Reder i Strandbrinkerne. Hirundo riparia. strandsætte, v. a. 3. at s. et Skib ɔ: lade det løbe p. Strand (hvad enten dette skeer m. Flid, eller ved Vindens Magt. Jacobi.) Strandtørv, en. d. s. s. Martørv. (Oec. Mag. VI. 307.) Strandvagt, en. V. som holdes langs m. Stranden, f. at hindre ell. iagttage en Fiendes Landgang. Strandvand, et. salt Vand, Havvand (hvilket dog er mere brugeligt.) Strandvildt, et. Fuglevildt, der opholder sig v. Havets Strande. Schytte. (Indv. Reg. V. 170.) Strandvind, en. Vind, som blæser fra Havet; Søvind. Strandvrag, et. Vrag af strandede Skibe, V. som findes p. Stranden. (D. Atl. V. 606.) Strandværn, et. Værn, Beskyttelse f. en Strandbred. "Sandklitternes Strandværn imod Havet." M. Strandørn, en. et Slags store Ørne, som leve v. Stranden. Falco ossifragus.

Strande, v. n. 1. (er.) 1. om Skibe: sættes fast p. Stranden ell. paa Udyb i Havet, v. Stormens Magt, ell. ved Skibsstyrerens Forseelse. Skibet er strandet p. Anholt, p. en Klippe. — fig. mislykkes, blive t. intet. Den Forhaabning, Plan strandede. 2. om Søfarende: forulykkes m. et Skib, lide Skibbrud. Han strandede m. Briggen p. Skagens Rif. = Stranding, en. pl. -er. det, at strande. Skibets S. — Strandingsgods, et. ud. pl. Skibsgods, som v. Stranding driver i Land. (s. Drag.)

Strangskee, en. pl. -r. Et Svøb, en Skede af Læder, som lægges om Skaglen, for at den ei skal berøre og gnave Hestens Bug ell. Side. (Ordet har maaskee oprindeligen hedt: en Strængskede, af Stræng, J. Strengr, et Toug.)

Stratenrøver, en. pl. -e. (tydsk.) en Stimand.

Strax, adv. [J. strax. N. S. stracks.] 1. i den næst paafølgende Tid, ufortøvet, uden Ophold. Det maa strax skee. Vi vil s. reise. Strax førend, strax efterat. — Strax paa Stedet, strax p. Timen (forstærkende, befalende Udtryk.) — Ogsaa: meget snart, om en ganske kort Tid. Jeg skal s. komme tilbage. Nu begynder det strax. Strax efter Bordet. 2. ligeledes om en forbigangen Tid. Strax da (saasnart som) han saae Faren, ilede han dem til Hielp. Det tildrog sig s. efter at han var kommen t. Byen. 3. i dagl. Tale, for: just, følgelig, nødvendigen. Fordi man gierne taler m. et Fruentimmer, derfor er man ikke strax forelsket i hende. 4. om Stedet: lige, umiddelbar (for ved, bag ved, ꝛc.) Strax inden for, uden f. Porten. Strax ved (ganske nær ved) Mollen ligger et Huus. Han fulgte strax efter Prindserne (i Toget.)

Streg, en. pl. -er. [J. Strik. N. S. Streek.] 1. et fiint Træk, som giøres (ridses, tegnes) m. et spidst Legeme, f. E. en Pen, Blyant, Ridsefiæder ꝛc. en Linie (for saa vidt denne virkelig er dragen, og især m. et skrivende Middel.) "Streg betyder en saadan Linie, som v. sammenhængende Punkter er giort synlig." Müller. At giøre en lige Streg med Pennen. (Man siger ogsaa: skiæve, krumme Streger; men v. Streg absol. forstaaes gierne en lige Linie.) At slaae en S. efter Linealen. En Kridstreg, en Blækstreg. "Tegneren søger v. Streger at betegne de Linier, som Legemernes Omrids beskrive." (jvf. Linie og Strøg.) fig. det var, det giorde mig en S. i Regningen (hindrede min Plan, skuffede min Forventning.) 2. Træk, der ligner en Streg, Stribe. En bruun Hest m. en sort S. langs ad Ryggen. Streger (Furer, Linier) i Hænderne. 3. Streger i Compasset, Compasstreger ɔ: de 32 Dele, hvori Cirkelen i Compasset er deelt. Vinden er gaaet to Streger mere sydlig. 4.

figurl. Streger, slette Streger ɔ: slette, undersundige Handlinger, Paafund t. andres Skade. (d. Tale. Ogsaa: gale, vilde Streger.)

Strege, v. n. og a. 1. giøre, trække Streger. At strege med en Pen p. Papiret. — At strege Linier af. At s. noget over ell. ud ɔ: slaae en Streg derover, f. at vise, at det skal udelades. streget (linieret) Papir.

Streife, v. a. og n. 1. [T. streifen.] 1. n. og a. fare hen ad Overfladen p. noget; berøre Overfladen i Flugt. Kuglen streifede langs ad Muren. Kuglen streifede hans Arm (hvorved menes en vel følelig, men ikke farligt saarende Berøring.) 2. neutr. (Sv. strölfva.) forandre hastigen Sted, ile fra Sted t. Sted. Jeg har streifet om i Byen den hele Dag. Fiendens Fortropper streife alt over Grændsen. At s. om i en Egn. (jvf. strippe.) = Streiferi, et. Gierningen at streife. Streifparti, et. endeel lette Tropper, som drage ud p. Streiftog. Streifskud, et. Skud, som kun streifer Legemet uden at saare. Streiftog, et. hastigt Tog af Krigsfolk f. at streife, giøre Bytte, overrumple, o. d.

Streng, en. s. Stræng.

Streng, adj. [J. strángr. T. strenge.] 1. haard, skarp, meget følelig. (modſ. mild.) En streng Vinter, Kulde. (Man siger at noget har en streng ɔ: sammensnerpende Smag. En strengflydende Malm, som er haard, vanskelig at smelte.) 2. haard, uden Begvemmelighed. At føre et strengt Liv. "Saa strengt et Liv frembringer ikke slaviske Mennesker." O. Guldb. En streng Munkeorden; streng Faste. (Et strengt Udvortes, Aasyn ɔ: alvorligt, ikke mildt.) 3. besværlig, møisom. strengt Arbeide. 4. meget nøiagtig, skarp, nøieregnende. (modſ. lemfældig.) En s. Lydighed. At være under strengt Opsyn. Den strengeste Retfærdighed, Dyd, Kydskhed. Streng i sine Pligters Opfyldelse. At see strengt p. noget. En s. Undersøgelse, Examen. 5. som fordrer meget af Undergivne, seer alvorligt p. Pligters Opfyldelse, og straffer deres Overtrædelse uden Skaansel. (modſ. mild, eftergivende.) En s. Herre. At regiere strengt. "Den strenge Mand, straffer aldrig, uden hvor han vil gavne; den haarde ogsaa der, hvor han skader." Sporon. Et strengt Forbud, en s. Dom; en s. Lovgivning. At straffe een strengt (efter Lovens Strenghed.) = strengeligen, strengt, adv. Han forbød det strengeligen (meget alvorligt.) — Strenghed, en. ud. pl. den Egenskab at være streng (i Adjectivets forskiell. Betydninger.) Vinterens S. At straffes efter Lovens Strenghed. "Staten maa ønske sig strenge Embedsmænd; thi Grunden t. Strenghed er Iver, og Iver er en Følge af Retfærdighed." Sporon. = strengflydende, adj. v. om Metaller. s. ovenfor. (streng, 1.)

Strenge, v. n. og a. 1. [af adj. streng.] drive paa m. Strenghed, vise Strenghed. (sieldent.) At strenge med een ɔ: holde ham m. Strenghed t. at efterkomme sin Pligt. (Moth.) At strenge paa Betalingen af en Gield, inddrive den m. Strenghed. (jvf. anstrenge.) — strenges, v. dep. blive strengere, haardere. Vinteren strenges.

Stri, et. ud. pl. [J. Strigi.] et Slags meget grovt Lerred ell. Tøi, som væves af Blaar. (jvf. strid.)

Stribe, en. pl.-r. [N. S. Stripe. E. Stripe.] en lang og smal Afdeling i den farvede Overflade af et Legeme, som afvexler m. andre lignende af forskiellig Farve, ell. begrændses af en større, anderledes farvet Overflade. Hvidt Tøi m. blaae Striber. Brede, smalle Striber. En hvid S. i Havet, i den blaae Luft. (Ved Stribe tages altid kun Hensyn t. Farve og Udseende p. en Flade. Lange og smalle (afskaarne) Stykker af et Legeme, kaldes Strimler. Striber p. et Legemes Overflade, er noget andet, end Rifler og Furer. s. disse Ord.) = stribet, adj. som har Striber; hvis Overflades Farve verler i Striber, ell. fremviser Striber i en eensfarvet Grund. stribet, gulstribet, blaastribet Tøi. En stribet Kiole. Luften seer stribet ud.

Strible, en. pl. -r. en liden Stribe; f. E. i Huden efter Slag m. en Pidsk. (Moth; som ogsaa har v. a. at strible, frembringe Stribler.)

Strid, adj. n. stridt. [J. stridr.] 1. ujævn, haard at føle paa. (kun om de Ting, som bør være, ell. sædvanl. ere bløde.) Stridt Lerred, Haar. (jvf. ru.) heraf: stridhaaret, striduldet, som har stridt Haar, strid Uld. 2. hastig i sit Løb; (om rindende Vand.) Den stride Elv. "Saasom den, der svømmer imod den stride Strøm." Helt. "Han snoer de stride Strømme, han jævner Bølgens Top." C. Frimann. "Snart i det stride Fald, snart i det dybe Leie, forfølger han sin Fangst." P. H. Frimann (om Fiskeren.)

Strid, en. ud. pl. [J. Strid. A. S. Strith.] 1. egentlig: den i voldsom Gierning udbrudte Uenighed imellem to ell. flere Parter; Krig, Kamp, Slag. At drage i Strid. At falde i Striden. Der stod en haard Strid (et haardt Slag.) Striden blev uafgiort, varede en heel Dag. 2. uegentl. og figurlig: Uenighed, der yttres i Ord, i mundtlig Tale ell. skriftlig Forhandling; Tvist, Trætte, Stridighed. De kom i Strid v. Bordet om den nye Komedie. Han var den, som begyndte Striden. Partiernes Strid i en Stat. En lærd, videnskabelig Strid (s. Ordstrid.) At ligge i S. (Proces) m. een. At dømme i en S.

At leve i en bestandig Kiv og Strid. (Strid er i disse Tilfælde omtrent eenstydigt m. Trætte: hvorimod Kiv og Klammeri bruges mest om mundtlig Trætte af en lavere, mere personlig fornærmende Art; Kiv dog kun sielden i Talesproget. Skænderi har, ligesom Klammeri, Hensyn t. det Lydelige, Høirøstede i Trætten, og tillige t. det upassende, fornærmelige i de Trættendes Udtryk.) — fig. Lidenskabernes Strid med Fornuften. En S. imellem to Pligter. "Uenighed er Mangel p. Overeensstemmelse, i Meninger ell. Handlinger. Strid er en Modsætning af Kræfter. Uenighed gives kun imellem Mennesker; Strid findes i hele Naturen." P. E. Müller. = stridbar, adj. (af Strid, 1.) tilbøielig, oplagt, stikket t. Strid ell. Krig; krigersk. (bellicosus.) Et stridbart Folk. "Stridbar var han, og nok fandt han, at stride imod." O. Guldb. fig. som gierne søger Strid (2.) trættekiær. Deraf: Stridbarhed, en. ud. pl. — stridlysten, adj. begierlig efter Strid ell. Krig. "Stridbar skal Borgeren være; men ikke stridlysten." Engelstoft. stridsindet, adj. d. s. s. stridig, 1. — stridvant, adj. vant t. Strid, øvet i Strid, krigsvant. Et stridvant Folk. "Jeg kiender den stridvante nordiske Helt." Pram. = b.) Stridsbulder, et. Stridens, Krigens Bulder. (Fibiger.) Stridsdag, en. den Dag, hvorpaa en Strid ell. Kamp holdes. Stridsfolk, pl. s. Stridsmand. Stridshammer, en. et fordum brugeligt Vaaben, der havde Lighed m. en H. Stridshelt, en. En i Strid udmærket Helt, en stridbar H. Stridshest, Stridshingst, en. kaldtes tilforn den Hest, (og oftest Hingst,) som Ridderen kun red, naar han gav sig ind i Striden (Dextrarius; modsat: Ganger.) Stridshielp, en. H. som ydes en Anden i Strid. (Fibigers Homer.) Stridshielper, en. den, som hielper en anden i Strid. (Fibiger.) Stridshorn, et. H. som fordum brugtes t. at blæse til Kamp i Krigen. (Hertz. s. Luur.) Stridshær, en. Krigshær. (I poet. og hoiere Stiil. Pram.) Stridshovedsmand, en. Overanfører over Krigsfolk, Feltherre. (især i vore Bibeloverſ.) Stridskræfter, pl. de Kræfter, som stridende Magter modsætte, ell. kunne modsætte hinanden i Striden. Stridskræfterne i dette Slag vare ikke lige. Et Lands Stridskræfter ɔ: de Midler, af Tropper, Krigsfornødenheder m. m. som det har at bruge imod en Fiende. (Sieldnere i sing. "Stridskraften grundes ikke p. det blotte Antal af Mennesker; men p. Muligheden af at underholde og væbne dem." Olufsen.) Anvendt p. andre Forhold og enkelte Personer: "Gienstanden er beqvem t. uden stor Anstrengelse at øve sine Stridskræfter." H. Ørsted. Stridsleg, en. krigersk Leg, Efterligning af Krigsoptrin i en Leg; Kampleg. (Schytte.) Stridslyst, en. Lyst t. Strid ell. Krig, Kamplyst. "Stridslyst luer p. ny i hans Barm, og Fryd i hans Øie." Hertz. Stridsmand, en. den, som er øvet i Strid, tager Deel i Striden; en Kriger, Krigsmand. (i pl. Stridsmænd, Stridsfolk.) Stridsmod, et. Mod t. at stride, krigersk Mod. (Fibigers Homer.) Stridspunkt, et. pl. -er. en vis Materie, ell. en enkelt Gienstand i en Materie, hvorom der tvistes, som ei er afgiort. Stridsskrift, et. S. hvori man angriber og modsiger en andens Meninger og Yttringer, ell. forsvarer sine egne mod Andre. Et academisk S. ɔ: en Disputation. Stridsspørgsmaal, et. Et uafgiort Stridspunkt, som der handles om, som er fremsat t. Behandling. Stridsvogn, en. Vogn (undertiden forsynet m. Segl ell. skærende Redskaber p. Siderne) hvorpaa Krigere fordum kiørte i Striden, og hvorfra de fegtede, især m. Kaste- ell. Skudvaaben. "En Krigsmagt, der bestaaer af Fodfolk, Rytteri og Stridsvogne." O. Guldb.

Stride, v. n. stred, har stridt. [I. strida.] 1. bestræbe sig for i Kamp at overvinde en Fiende ell. Modstander (uden nærmere Bestemmelse af Maaden;) kæmpe, fegte. At stride for sit Fædreland. Han stred længe mod Overmagten. At stride med Døden, ligge i Dødskamp, i sidste Aandedrag. (act. At stride en haard Strid.) Ogsaa om Dyr: Man saae Løver og Tigre s. med hinanden. (figurlig, ell. en Levning af den maaskee oprindel. Bemærkelse: at anstrenge sine legemlige Kræfter, er Brugen af dette V. i nogle Talemaader. Man siger f. E. See hvor Dyret, Hunden strider f. at komme løs. act. at s. Vinteren over, igiennem ɔ: faae Ende paa, giennemgaae. s. overstride. At stride sig frem, arbeide sig frem m. Møie. "Saa skal du aldrig stride dig op til dit lyse Udspring." Evald.) 2. figurl. a.) føre en Strid m. Ord, i mundtlig ell. skriftlig Tale, forfegte en Sag, Mening, Sætning mod Andres Indvendinger. At s. med een om noget. At s. mod Sandheden. — strides br. ogsaa i denne Bem. som v. d. At strides m. een. De stredes længe om hvem der skulde gaae først. b.) have en Hindring at overvinde. At stride m. Sygdom. Han har havt stor Fattigdom, Modgang at stride med. c.) modsige, være imod. Det strider imod sund Fornuft, Erfaring, imod Lov og Anordninger. stridende Sætninger ɔ: modsigende. stridende Pligter, som hindre hinanden i Opfyldelsen.

Stridig, adj. [af Strid, 2.] 1. som ei vil vige ell. give efter i en Uenighed, ikke opgive sin Mening, Paastand; paastaaelig, ubøielig. 2. som er underkastet Strid, som der strides om. stridige Meninger. At giøre een noget stridigt, modsætte sig hans

Besiddelse deraf. (T. streitig.) 3. stridende, modvirkende, som strider imod noget. "Stridige Fordele, Villier, Indsigter maa forenes t. den almindelige Velfærds Befordring." Schytte. "Naar stridige Ønsker fremstille sig f. Bevidstheden." Howitz. = Stridighed, en. 1. ud. pl. den Egenskab, at være stridig, paastaaelig, ueftergivende. 2. pl. Stridigheder. d. s. s. Strid, 2. m. Indbegreb af de Sætninger, Meninger ell. Punkter, som der strides om. En langvarig Stridighed. At bilægge en S. Theologiske Stridigheder. I denne S. ere mange uvedkommende Materier indtrukne.

Strigle, en. pl.-r. [Lat. Strigil, Strigilis.] et Slags Skrabe, ell. et Jernredskab, sammensat af Kamme, (Rækker) hvormed Heste stryges og renses, og hvorpaa den stive Børste, der bruges i samme Øiemed, afstryges ell. afkradses. [Strigleborste (T. Kardätsche) er en Børste af den Art.]

Strigle, v. a. 1. skrabe eller stryge en Hest m. Strigle. — Striglen, Strigling, en.

Strikke, v. a. 1. [T. stricken.] forfærdige noget af Traade, der slynges i Masker m. Pinde; binde, knytte. (s. binde, 3.) At strikke Strømper, Huer, Vanter. En strikket Pung. = Strikning, en. Gierningen at strikke. = Strikbuxer, pl. Buxer, hvis Tøi enten er strikket, ell. vævet som Strømper. Strikstrømpe, en. En S. som er strikket, ell. som man strikker paa. (Moth.) = Strikkegarn, et. G. som br. til at strikke af. Strikkekonst, en. ud. pl. den K. ell. Færdighed at kunne strikke. Strikkenaal ell. Strikkepind, en. Pind af Staaltraad, hvormed Strikkegarnet knyttes i Masker; Bindepind. Strikkepose, Strikkepung, en. Pose ell. Pung, hvori Fruentimre føre deres Strikketøi med sig. Strikketøi, et. det, man har i Arbeide, at strikke paa.

Strikke, en. pl.-r. [T. Strick.] en snoet Snor; et Reb (som er det danske Ord.) "Det Fandens Elskovbaand — maa heller hedde Strikke." Holb. P. Paars.

Strime, en. pl.-r. egentl. vel d. s. s. Stribe (Moth, der ogsaa har Bemærkelsen: Straale) men bruges især om Striber ell. Mærker i Huden efter Hug og Slag. "En lys Strime langs ad Ryggen." H. Strøm. (om et Insect.) hvoraf adj. strimet.

Strimmel, en. pl. Strimler. [I. Strimil. Gl. T. Stremelin. Tristan.] et langt, tyndt og smalt Stykke, som enten er afskaaret af noget større, ell. seer ud, tænkes som det kunde være afskaaret. En S. Lerred, Silketøi. At skære en S. af noget. En smal Strimmel Land.

Strippe, en. pl.-r. et lille rundt Trækar, m. Haandfang v. den ene Side, t. at øse Vand med, ell. d. (Deraf maaskee: at strippe, i Jylland: at malke.)

Strippe, v. n. 1. har. løbe om fra Sted t. Sted, uden længe at blive p. noget (foite.) Dagl. Tale. — At strippe omkring i Byen, strippe om i Huset; strippe Landet igiennem.

1. Stritte, v. a. og n. 1. kaste noget langt og m. Magt af Haanden. At s. en Steen, og: at stritte m. Stene. (s. stride, 1.) [Isl. streita, anstrenge sig; strita, slide, slæbe.]

2. Stritte, v. n. 1. sætte udad det, som naturligen bør vende indad (om Legemsdele.) At stritte med Benene o: vende Knæene indad. (Moth.) "Han stritter som en So p. hal Iis." P. Syvs Ordspr. II. 17.

Stroppe, en. pl.-r. et kort, m. begge Ender tilsyet Baand e. d. til at holde, fæste ell. trække i. Støvlestropper. At sye Stropper i et Stykke Lerred. En Stroppe i en Kiole (t. at hænge den ved.)

Strube, en. pl.-r. [I. Strup. Gudm. Andr. Sv. Strupa.] den Deel af Halsen, der indbefatter saavel Madpiben, som Luftrøret. (s. Drangstrube, Svælg.) At gribe een i Struben. "Hvad Tone skulde ei i denne Strube skabes?" Storm. — Strubehoste, en. et Slags farlig og hastig dræbende Sygdom, der har sin Grund i Luftrørets Opsvulmen. Angina polyposa. Strubesaar, et. Saar i Struben.

Strud, en. Yderende, det yderste af noget. (Moth.) "En Pølse haver to Strude." P. Syvs Ordspr. II. 69. Deraf Strudbrød, Kappestrud o. fl. forældede Ord. [Sv. Strut, Kræmmerhuus.] (Strudbakkelse, Strutbakkelse, et Slags Kager i Kiøbenhavn, i Form af en tynd, kantet Pølse, som koges i Smør ell. Fedt.)

Strude, strutte, v. n. 1. (har.) give sig ud, sprede sig. (strutte m. Benene. Moth. (jvf. 2. stritte.) "Som et Par Øren i et Aag, der strutte hid og did." Sir. 26. 8. i nyere Bibeloverf. men ikke i B. af 1550.) — strutbuget, adj. som har en udstaaende Mave. (Moth.)

Strudel, en. pl. Strudler. (Tydsk.) Hvirvel i Havet, Havsvælg. (s. Strømhvirvel.)

Struds, en. pl.-er. den største af alle Fugle, som har hiemme i Afrika og nogle Dele af Asien; Strudsfugl. Struthio. = Strudsfiæder, en. Strudsens Fiæder, især dens Hale- og Vingefiædre, som bruges t. Pynt. Strudsunge, en. En ung Struds. Strudsæg, et. Strudsens Æg.

Strunk, adj. [Sv. strunck.] stiv, lige, opreist; figurlig: indbildsk, hoffærdig.

Stryg, et. (s. Strøg.) Stryg, pl. Hug, Prygl. At faae Stryg, give een Stryg. (Isl. strikia, pidske.)

Stryge, v. a. og n. strøg; strøgen, strøget, pl. strøgne. [I. striuka.] I. act. 1. fare hen over en Tings Overflade m. et andet, fladt Legeme. (i mange særskilte Tilfælde.) Saaledes: At s. Tøi (m. et Stry-

gejern) ogsaa absol. at stryge ɔ: glatte det vaskede og tørrede Tøi m. Fladen af et Jern, hvori en gloende Bolt er indlagt. At stryge noget glat. At stryge sig om Munden, om Hagen. At s. en Kat henad Ryggen. At s. en Hest (m. Striglen.) At s. Penge ind ɔ: tage imod dem. s. Salve p. Saaret. At s. Plaster. At stryge Steen ɔ: danne dem i Formen, hvori Leret stryges lige m. en Spaan. At s. Kornet i Skieppen, Tønden (s. Strygmaal.) At stryge (ɔ: hvæsse) en Kniv, en Lee. (s. Strygespaan.) — At stryge af. At s. Bladene af en Green (m. Haanden.) Hesten stryger (Hovedtøiet) af sig. At s. noget over m. en Farve. — At s. noget ud, udslette v. at stryge ell. viske. At s. Folder ud m. Strygejernet. "Om det nu kom af, at der saa tidt var strøget paa (Skiltet) og igien strøget ud." Rahb. — At s. een t. Kagen (ɔ: pidske, kagstryge.) m. fl. andre Talemaader: (jvf. viske.) 2. recipr. At stryge sig p. noget, berøre noget, m. Fladen af en Legemsdeel. At stryge sig p. en hvid Muur. 3. At stryge Flag, s. Seil, t. Skibs: lade Flagget glide ned ad Flagstokken, lade Seilet falde, t. Tegn p. Ærbødighed. II. neutr. 1. om en hastig, uafbrudt, uhindret Bevægelse, især om Vind og Lufttræk. Her kan Vinden, Luften frit stryge igiennem. Der stryger en kølig Luft, Luftstrøm giennem Dalen. Svalerne stryge langs m. Jorden. En strygende (stærk) Vind. "Han dem sendte en strygende Medbør." Fibigers Sophokl. 2. bevæge sig hastigen, løbe. (om Dyr og Mennesker.) Her strøg et Raadyr forbi. Hunden kom strygende over Marken. Vi saae ham stryge her forbi, s. ned ad Gaden. fig. At stryge Landet om, s. omkring i Landet ɔ: flakke om fra Sted t. Sted. (s. Landstryger.) At s. om i Byen, p. Gaderne. 3. ligeledes om livløse Ting, med Bibegreb af Berørelse af en anden Tings Overflade. Kuglen strøg langs henad Muren, over Vandet. 4. hos Biergmænd og Mineraloger: strække, udstrække sig, især i horizontal Linie. Gangen, Leiet, Fløtsen stryger fra Nord mod Syd. = a.) Strygebaand, et. et i Almindelighed uldent Baand ell. bredt Skruebændel, som Fruentimre tilforn brugte, deels t. at stryge Haaret tilbage, deels t. at holde det opstrøgne Haar under Huen. (Moth.) Strygebolt, en. Jernbolt, som giøres gloende og lægges i Strygejernet. Strygebræt, et. Et Bræt t. at stryge Klæder paa. Strygejern, et. 1. Redskab, sædvanlig af Staal ell. poleret Jern, m. Rum indeni, t. at lægge Strygebolten i. (Strygejern kaldes i Alm. kun det, som v. et Haandtag af Træ føres løst i Haanden. s. Pibejern.) 2. Strygejern p. en Vogn s. nedenfor Strygjern. Strygeklæde, et. uldent ell. linnet Klæde, som lægges under det Tøi, man stryger. Strygenaal, en. d. s. s. Probeernaal. Strygerem, en. Læderrem, t. at stryge Knive (især Barbeerknive) paa, f. at hvæsse dem. Strygesand, et. (Moth.) Et Slags Sand, som Bønder komme p. deres Strygespaan ɔ: et fladt Stykke Træ, som man dypper i Tiære og belægger m. Sand, f. at stryge Leen derpaa, naar den sløves. (Deraf: Strygegang, saa langt, som Slætkarlen gaaer imellem hver Gang at han stryger Leen. Moth.) Strygespade, en. en glat, bred Spade, t. at stryge f. E. Leer ell. Tørv med. (Moth.) Strygestok, en. S. hvormed noget stryges. "En Strygestok, hvormed Æltetørv stryges i Formen." Olufsen om Brændsel. 180. Strygetræ, et. Et trindt og lige Stykke Træ, hvormed man stryger Kornet, som er maalt i en Tønde ell. Skieppe. (D. Lov.) = b.) Stryghammel, en. den øverste Hammel, som bruges p. nogle Vogne. Stryghølt, et. d. s. s. Strygetræ. Strygjern, et. Et Jern, som m. den ene Ende sidder fast p. Hammelen, m. den anden p. Vognarelen imellem Hulnaret og Luntestikken. (Moth.) Strygmaal, et. Kornmaal, hvorved det m. Korn fyldte Maalekar stryges (mods. Topmaal.) Strygning, Strygen, en. Gierningen at stryge. (s. Strøg.)

Stræbe, v. n. 2. har. [A. S. stræfan. Sv. sträfva.] anvende al sin Kraft (enten Legemets ell. Siælens) p. et Arbeide, ell. for at naae, opnaae noget. "Da iil, da stræb, da skynd dig strax p. Stand." Ohlenschl. Vi stræbe af alle Kræfter f. at blive færdige i Aften. Han arbeider og stræber nok, og bliver dog fattig. "At de troe sig fritagne fra at stræbe efter det, de ikke kunne naae." Mynster. At s. til et Maal. At stræbe frem. "Derfor stræber endnu Kiærligheden frem af ethvert Hierte." Mynster. At stræbe hen imod noget. (Mynster.) Han stræber v. ethvert Middel at vinde Mængdens Bifald. At s. een efter Livet. (s. efterstræbe.) "At tragte er egentlig i Tanke og Forsæt; at stræbe i Villie og Gierning. Man kan ikke stræbe efter noget, uden tillige at tragte derefter." Sporon. jvf. tragte, attraae, bestræbe. = Stræben, en. ud. pl. det, at stræbe. En ivrig, redelig Stræben. — stræbsom, adj. som idelig stræber, er flittig, vedholdende i sin Næringsvei ell. daglige Gierning, arbeidsom. (jvf. arbeidsom, virksom.) "Den, som er arbeidsom f. at erhverve, kaldes stræbsom. Man taler ikke om en stræbsom Digter ell. Konstner." Müller. (jvf. flittig.) Deraf: Stræbsomhed, en. ud. pl. — Stræbebielke, en. (efter det Tydske: en Bielke, som tiener t. Stiver; en Stivebiælke.) "At stive høie Pæle udentil m. straa Stræbebielker." Krafts Mech. II. 953.

Stræde, et. pl. -r. [J. Stræti. A. S.

Stræte. Gade.] 1. en smal, snever, eller liden Gade. — 2. Strædet v. Gibraltar, Indløbet t. Middelhavet. (A. S. Stræde, *passus.*)

Strække, v. a. og rec. 1. og strakte, strakt. [T. strecken. s. række.] 1. udvide noget (sammenholdende, seit) i Længden. At strække et Stykke Læder, elastisk Gummi. Jernet lader sig strække under Hammeren. At s. sig (s. sine Lemmer.) At s. sig i Græsset. 2. rækte langt ud. At s. begge Armene efter, ud efter een. (s. udstrække.) fig. at strække Gevær o: overgive sine Vaaben, give sig t. Fange. 3. Strække sig, naae i Længden, have en Beliggenhed langs m. noget. Hans Godser strække sig lige til Amtets Grændser. Skoven strækker sig langs m. Bugten. = a.) Strækhammer, en. H. hvormed Jernet strækkes i Længden. Strækvalse, en. Valse, hvorved noget f. Ex. Metalstænger ell. Plader, strækkes i Længden. Strækværk, Indretning, Maskinværk t. at strække noget. b.) Strækkebænk, en. Pinebænk. (B. Thott. forældet.) Strækkepind, en. Pind, Stok, hvormed noget strækkes ell. udspiles. = strækkelig, adj. som har den Egenskab, at kunne strækkes. Strækning, en. pl. -er. 1. Gierningen at strække. 2. et til Siderne, men især i Længden udstrakt Rum, af ubestemt Størrelse. En lang, kort Strækning. En S. Land. (s. Landstrækning.) Endnu ere store Strækninger af Afrika ubekiendte.

Strækkedam, en. pl. -me. [af v. strække.] en Dam, hvori man hensætter den i Legedammene avlede Karpe-Yngel, naar den har naaet et Aars Alder, og hvoraf man atter efter en Sommers Forløb udtager de unge Karper f. at sætte dem i Hoveddammene. (Gydme om Damfiskeri. 65.)

Stræng, en. pl. -e. [J. Strengr. A. S. og Sv. Stræng.] en Snor, et Reb ell. noget lignende, som enten er udspændt, ell. som bruges t. at trække i. En Buestræng. Harpe- Violin-Klaveerstræng. (s. Tarmestræng.) En Klokkestræng. (Ogsaa om spundet Garn, naar Traadene tælles i Stykket, f. at angive Fiinheden.) jvf. Navlestræng. = Strængeklang, en. Klang af Strænge, ell. af et m. Strænge forsynet Instrument. "Og Øret kysse m. din hulde Strængeklang." Øhlenschl. Strængeleg, et. 1. musicalsk Instrument, forsynet m. Strænge t. at spille paa. "Hun vidste m. stor Konst en Strængeleg at røre." Helt. 2. Spil p. et saadant Instrument. (i begge Bemærk. kun i den høiere Stiil.) Strængepind, en. Metalpind, hvorom Strængene p. et Klaveer og en Harpe giøres fast, og v. hvis Omdreining m. Stemmehammeren disse Instrumenter stemmes. Strængesang, en. poet. Strængenes Klang i en Strængeleg. "Og naar i min Harpes Strængesang Længsel og udelet Elskov klang." Fr. Guldb.

Strænge, n. s. et Slags Tang, der bestaaer af trinde, bruskede, strængedannede Traade. Fucus filum.

Strængel, en. En m. Feber og Hede forbunden Halssygdom hos Hesten, som hindrer den fra at synke Foder og Drikke, og reiser sig af en Byld ell. Betændelse i Halsen. (Abildgaard Heste og Qvægl.)

Strøe, v. a. 1. [Sv. strö. A. S. streawian, stregdan.] komme noget tørt, som bestaaer af Smaadele, p. Overfladen af en anden Ting; egentl. vel pletviis (sprede det) men ofte dog saaledes, at et Rum paa Overfladen dermed bedækkes. At strøe Blomster p. Veien, p. Graven; strøe Sand p. Gulvet; strøe Sukker p. Maden. "Han strøer Riimfrost p. Jorden ligesom Salt." Sir. 43. (Bib. af 1550.) At strøe (Halm) under Kreaturene. (jvf. brede, sprede, kaste.) fig. Husene ligge strøede (adspredte) omkring i Dalen. = Strøelse, en. det som strøes under Qvæg. — Strøegaffel, en. En tvegrenet Greb, hvormed man skiller Strøelse fra hinanden. (Moth.) Strøegiødske, en. Giødske ell. Giødning, som ikke nedpløies i Jorden; men kun strøes over Ageren ell. Sæden. (Olufsen.) Strøegods, et. Jordegods, som ikke ligger samlet, men hist og her adspredt. Strøekar, et. i Garverier: et Kar, som sættes i Jorden og hvori Huderne strøes, eller nedlægges imellem Lag af Bark. Strøepulver, et. vellugtende P. som strøes blandt Linklæder. (Moth.) Strøesand, et. ud. pl. S. til at strøe p. det, som skrives f. at tørre det. Strøeskee, en. Et Slags Skee, hvis hule Deel er rund og giennemboret f. dermed at kunne strøe stødt Sukker e. d. paa Maden. Strøesukker, et. fiinstødt Sukker, som strøes p. Maden. Strøetanker, plur. Yttring af adspredte, ikke sammenhængende Tanker over forskiellige Gienstande. (Nyt Ord.) Rahbek. D. Tilsk. X. 517.

Strøg, et. pl. d. s. [A. S. Strice. E. Stroak.] 1. Handlingen at stryge. (kun i enkelte Tilfælde.) Et S. med Buen p. Violinen. At tage et reent S. Et Strøg m. Penselen, m. Pennen, m. Ragekniven. 2. den Vei ell. Retning, som følges af den, ell. det, der stryger. Vindens S. Luftstrøget. Biergenes, Bakkernes, Flodernes Strøg. Metallernes, Ertsernes Strøg i Biergene. Jeg kan m. det samme gaae ind t. ham; han ligger (o: boer) just p. Strøget (o: p. min Vei.) 3. fig. en vis Deel af Jordens Overflade, især m. Hensynt. Climatet. s. Jordstrøg (Zona.) Ogsaa m. Hensyn t. Beliggenhed: Paa dette hele Strøg (denne hele Strækning) er Landet bakket og skovrigt. = Strøgfugle, pl. Fugle, der ikke altid leve i eet Land ell. i een

Egn, men undertiden og t. visse Tider komme der flokkeviis. (Hornem. Funkes Nat. H. I. 145.) Strøglinie, en. Linien, hvori noget stryger ell. bevæger sig. Kuglens S. Strøgskud, et. s. Streifskud. strøgviis, adv. ikke i Sammenhæng, men i enkelte Strøg ell. Pletter, hist og her. "Dersom man seer Dampe strøgviis at opstige, og Sneen strøgviis at smelte." Schytte.

Strøm, en. pl.-me. [J. Straumr.] 1. den Tilstand v. et flydende Legeme, at det strømmer; Strømmen, Strømning. Flodens stærke S. "Som Bækkenes Strøm fare de forbi." Job. 6. 15. Havets S. Strømmen (i Havet) gaaer stærkt idag. 2. den Deel af et rindende ell. bevægeligt Vand, hvor dette har et stærkt Løb ell. Drag (s. Vanddrag.) At seile, roe, svømme imod Strømmen. Strømme i Havet ɔ: Vandmasser, som bevæge sig m. stærk Fart i en vis Retning. Skibet blev forsat af Strømmen. At have baade Vind og S. imod sig. — fig. Tidens Strøm. 3. en stor og stærkt rindende Flod. Donaustrømmen. "Hvor Floder løbe ud i Havet, faae de ofte Navn af Strømme." Sporon. — fig. En Strøm af Taarer, af Blod. En Strøm (ɔ: en stor Mængde) af Ord. = Strømbaad, en. Baad ell. Krigsfartøi, som br. paa en Flod. (Wandal. I. 105.) Strømbad, et. 1. Bad, anlagt i en Strøm ell. Flod. 2. uegentl. Bad i salt Vand, anlagt hvor der gaaer Strøm i Havet. Strømbæk, en. stærk rindende Bæk, f. E. af smeltende Snee p. Biergene. (Moth.) Strømfald, et. Sted i en Strøm ell. Strømfure, hvor Vandet falder fra en Høide i et lavere Jordsmon. Strømfure, en. Fordybning i Jordsmonnet, som Strømmen danner sig, og hvori den vedbliver at flyde; Flodseng. (Jacobi.) Strømgang, en. den Gang, Flugt, Retning, som en Strøm har. Strømgangen er nordlig, er stærkest under Broen. Strømhvirvel, en. Strøm i Havet ell. i en Flod, som dreier sig i en Kreds, danner en Hvirvel. (v. Aph.) Strømkurv, en. En Indretning v. Strømbygninger m. Stokke, der stikkes i Jorden, og v. Fletteværk forenes i en kegledannet Skikkelse og dannes t. et Slags Kurv, som fyldes m. Torne og lægges ned i Strømmen p. Siden. (Krafts Mech. II. 294.) Strømløb, et. en Strøms Løb, Flodløb. (Strømmeløb. Arreboe. 139.) Strømtold, en. Told, som Skibe maa betale, der fare p. en Strøm. = strømmeviis, adv. som en S., i Strømme, meget stærkt. "Flød Isen strømmeviis, opløst v. disse Luer." E. Colbiørnsen. "See Blodet hist, som flyder strømmeviis." Rein.

Strømme, v. n. 1. er og har. [J. streyma.] flyde m. stærk, voldsom Fart og i betydelig Mængde. Floden strømmer m. stor Voldsomhed i den snevre Kløft. Havet strømmede ind igiennem Digebruddet. Der er strømmet meget Vand ind. Regnen har strømmet ned den hele Nat. — fig. Blodet strømmede ud af Saaret. Der strømmede Folk til i Tusindeviis.

Strømpe, en. pl.-r. [Sv. Strumpa.] et Klædemon, hvormed Fødderne og Benene indtil over Knæene bedækkes; Hoser. (jvf. Sokke.) Strikkede, vævede Strømper; uldne Strømper. Uldstrømper. Traad- Bomuldsstrømper. = Strømpebaand, et. B. som bindes om Benet, over ell. under Knæet, f. at holde Strømpen. Strømpebræt, et. B. dannet efter Fodens Skikkelse, som Strømper drages paa, for at tørres. Strømpehæl, en. den Deel af Strømpen, der omgiver Hælen. strømpeløs, adj. som er uden Strømper, som ingen eier, ell. ingen har paa. "Hvor let en Sag f. dig — at skaffe mig igien den Strømpeløses Sted." Vessel. Strømperulle, en. den øverste Deel af Strømpen, som man tilforn trak i en Rulle over Knæet uden p. Burerne, og holdt stramt om Benet. Strømpeskaft, et. Overdelen af Strømpen indtil Foden. Strømpesaale, en. den Deel af Strømpen, som er under Fodbladet, ell. en Saale, som syes uden p. denne Deel. Strømpeuld, en. Uld, som er tienlig t. Strømper. (Olufsen.) Strømpevæv, en. Væv, hvorpaa Strømper forfærdiges. Strømpevæver, en. den, hvis Haandværk er at væve Strømper.

Stub, en. pl.-be. [J. Stubbr. A. S. Stubb, Stybbe. jvf. Stuv.] 1. det over Jorden staaende Stykke af et afhugget Træ; Træstub. At rydde en Mark for Stubbe. "Lader Stubben m. dens Rødder i Jorden." Dan. 4. 15. 2. lignende Levninger af andre afhuggede Værter, især af det meiede Korn. Megen Sæd ligger endnu paa Stubben. At bede p. Stubben, p. en høstet Ager. Græsstub. = Stubjord, ell. Stubbejord, en. Jord, som har været besaaet i det sidst forløbne Aar; Jord, hvoraf Sæden er indhøstet. At trække Vandfurer i Stubbejord. (Olufsen. Landoec. 238.) — Stubmølle, en. Veirmølle, bygget af Træ, som dreies efter Vinden om en Pæl.

Stubbe, v. a. 1. hugge af, afstumpe. (Moth.) Sv. stubba.

Stud, en. pl.-e. [Sv. Stut. i d. nordl. Engl. Stot.] en gildet Tyr. (s. Oxe.) = Studedriver, en. den, som driver Stude t. Stedet, hvor de skulle sælges og slagtes. Studehandel, en. Handel m. Stude, om Stude. Studehandler, en. den, som handler m. Stude og Qvæg, Qvæghandler. Studehorn, et. Oxehorn. Studehyrde, en. som vogter Studene i Marken. Studemarked, et. Qvægmarked, hvor især Stude sælges. Studepranger, en. d. s. s. Studehandler. "Hvorfor skal Landet endeligen være skiønt?

kan en Studepranger spørge. Fordi alle Mennesker ikke ere Studeprangere." Olufsen.

Student, en. pl.-er. [af det lat. Partic. studens.] den, som studerer, ell. dyrker Videnskaberne v. et Universitet, og er optaget blandt dets Borgere; academisk Borger. "Han blev Student, og holdt ikke op at studere." Rahbek. = Deraf: Studenteraar, pl. de Aar, hvori man er Student; Universitetsaar. Studenterbolig, en. Studenterforening, en. Studenterliv, et. og fl.

Studere, v. n. og a. 1. [Lat.] 1. dyrke Videnskaberne, lægge sig efter boglige Konster. Han har studeret v. adskillige Universiteter. At s. Theologie, Medicin, &c. (Man siger ogsaa: at studere Konstværker, s. et Maleri ɔ: søge v. ofte gientagen Betragtning at erkiende deres Fuldkommenheder, m. m.) 2. pønse paa, søge v. Eftertanke at udforske, udfinde; it. lære paa, lære udenad. (mest i dagl. T.) At studere paa Skielmstykker, p. en Undskyldning f. noget. At s. det menneskelige Hierte. At s. paa en Tale, p. sin Prædiken. Hans Tale er meget studeret ɔ: forud overveiet. — studeret br. ogsaa adj. ɔ: som har studeret. En vel studeret Mand. — Studerekammer, et. ell. Studerestue, en. Værelse, hvor en Lærd ell. Videnskabsmand opholder sig f. at studere. — Studering, en. pl.-er, Gierningen at studere, Videnskabers Dyrkning, videnskabelige Sysler og Bestræbelser.

Studs, adv. i en Studs, p. en Studs, i en Hast, uden Forberedelse. (d. Tale.)

Studs, adj. [T. stutzig.] uhøflig i sin Tale, som ikke giver mange gode Ord, kort f. Hovedet. = Studshed, en. Grovhed i Tale (d. T. "Hvis du fremturer m. saadan Studsighed, nødes jeg t. at vise dig Døren." Holb. Pern. korte Frøkenstand.)

1. Studse, v. n. 1. (har.) overraskes, standse, forbauses v. en pludselig og uventet sandselig Fornemmelse. (det T. stutzen.) Jeg studsede v. at see ham her, da jeg troede ham saa langt borte. "Baade den store og den lærde Verden studsede v. at see denne Bog." Sneed. "Fornuftende studsende opdager Alvidenhedens sieldne Spor." Wessel. Hesten studsede v. Lyden. "Henrykt studsede nyskabt Aand, naar Fuglens Qviddren han hørte lyde." F. Guldb. — Deraf: Studsen, en. ud. pl.

2. Studse, v. a. 1. [T. stutzen.] giøre noget kortere, afstumpe. At studse Haaret, Klæderne; s. et Træ. (Deraf: Studsglas, et. Et Glas, Vinglas, m. en lav, ligesom afstudset Fod. T. Stutzglas.) Studsning, en. pl.-er. Gierningen at studse.

Stue, en. pl.-r. [J. Stuka.] 1. oprindeligen: Opholdssted, Bopæl (saaledes ogsaa: A. S. Stov. Stova. Sv. Stufva. Deraf Ordet: Ulvestue. s. ogsaa Bagstue og Stuehuus.) 2. aflukket Rum i et Huus t. at opholde sig i; Værelse. (s. Badstue, Dagligstue, Forstue, Hiørnestue, Raadstue, Skriverstue, Storstue, Sygestue, Vagtstue, Vinterstue og fl.) En Stue kaldes i Alm. et Værelse i Huset, som er større end et Kammer, men mindre end en Sal. "Ethvert Kammer og enhver Stue er et Værelse; men en Stue er et større Værelse, et Kammer et mindre." Sporon, En Stue m. Sengkammer. — Stuen i et Huus absol. (ell. Stue-Etage) kaldes i Kiøbenhavn den underste Etage, lige m. Jorden, ell. oven over Kiælder-Etagen. (fr. rez-de-chaussée. jvf. Sal.) At boe i Stuen, at leie Stuen bort. Stuen t. Gaden, t. Gaarden. = Stuebetræk, et. Vægbetræk. Stuedør, en. Dør fra Gangen ell. Forstuen ind t. en Stue. Stuefange, en. den, som ei tør forlade sin Stue, enten som Fange, ell. for Svagheds Skyld. Stuefængsel, et. Fangenskab i eens egen Stue ell. Huus. Stuegulv, et. G. i en Stue. Stuehelt, en. En blødagtigt opdragen Kriger. "Holdt vel en Stuehelt sit Mod saa længe varmt?" J. Boye. Stuehund, en. H. som altid opholder sig inde i Værelserne; i Mods. til Gaardhund, Jagthund. Stuehuus, et. den Deel af en Gaard p. Landet, som er indrettet t. Bolig f. Familien; Vaaningshuus; i Mods. til Udhuus. Stuekat, en. Kat, som holdes inde i Stuerne; fig. en Stuesidder. Stuekone, en. K. som har Opsyn m. de qvindelige Lemmer i et Fattig-Hospital; it. Gangkone i et Sygehuus. Stuelevnet, Stueliv, et. Levnet, hvorved man tilbringer den største Deel af Tiden i Stuen, inde i Huset. At føre et bestandigt Stueliv. Stueluft, en. Luften som den er i et indsluttet Værelse. Stuely, et. Huusly, Beskiermelse mod Veirliget i Værelser. "Da Storm og Slud jage os t. at søge Stuely og Varme." J. Boye. Stuelærd, en. Lærd, som fører et Stueliv, som ikke kiender t. Verden, uden af Bøger. Stuepige, en. (udt. i 3 Stavelser.) den Pige, hvis Bestilling især er, at holde Huset reent, vaske og varte op i Huset (i Mods. t. Kokkepige, o. fl.) Stuesidder, en. den, som sidder meget inde, som kommer lidet ud af Huset. Stueuhr, et. Uhr, som man i et Giemsel har staaende i Værelset (modf. Lommeuhr.) Stuevarme, en. den Varme, som haves i en Stue, især om Vinteren af Ovne. Stuevæg, en. En af Væggene i en Stue. (C. Frimann.)

Stum, adj. [T. stumm.] som ei kan tale (egentl. om Mennesker;) maalløs. Saa stum som en Fisk. (s. dum.) "Sindighed og Betænksomhed giør ofte den Kloge taus; Skræk, Forbauselse og megen Skamfuldhed

giør stum;" (det første betager Villie, det andet Mod t. at tale.) Sporon. = Stumhed, en. ud. pl. Tilstanden, at være stum.

Stump, adj. [T. stumpf.] som har mistet sin Eg ell. Od; slov, ikke spids, ikke skarp. En stump Kniv, Fiil. "Stump og veg er dog Satirens Piil." S. Blicher. En s. Vinkel ɔ: den, som har meer end 90 Grader. Deraf: stumpvinklet, adj. En s. Triangel. (modf. spidsvinklet og retvinklet.)

Stump, en. pl.-er. [Sv. Stump.] 1. Levningen af noget, som er afstumpet, forkortet v. at skæres, afhugges. Stumpen af en afsat Arm, et afskudt Been. Der er endnu en S. af Klædet tilovers. (s. Stuv.) 2. et afskaaret Stykke. En S. Mad, ell. blot en Stump, kalde Bønderne et tykt Stykke Smørrebrød, skaaret af hele Brødet. Han skar en Stump (et kort Stykke) af Klædet.

Stumpet, adj. [Sv. stumpig.] afkortet; ell. blot: kort, stakket. Den Kiole er alt for stumpet. En s. Næse. (I Sammensætn. bliver det t. stump.) = stumphalet, adj. som har en kort Hale; korthalet. stumpnæset, adj. som har en stumpet Næse. stumprumpet, adj. d. s. s. stumphalet. En stumprumpet Hest. (d. Tale.)

Stund, en. Tid. (ud. pl.) [I. Stund.] Om en liden Stund, om kort Tid. Det skete i samme S. Det vil endnu vare en S. en god S. "Den Stund at de til os om Medhold søge saa." Bording. "Man tænker tidt, man er sin Lykke nær, og troløs den i samme Stund forsvinder." Storm. (I dagl. T. bruges: al den Stund som adv. for: naar, da, eftersom. Han taber intet v. Byttet, al den Stund han dog bliver v. Gaarden. imellemstunder, undertiden.) — Stunder, pl. Tid nok, god Tid, Leilighed. Nu har jeg ikke (ell. ingen) Stunder. At give sig Stunder, tage sig Tid; give sig gode Stunder, ikke haste m. noget. Det har gode Stunder, ingen Hast. = stundesløs, adj. som ei har Tid, fordi man tager sig f. meget for p. eengang; som er uordentlig sysselsat m. mange Ting, og derfor intet udretter. Deraf: Stundesløshed, en. ud. pl. — Stunderum, n. s. fornøden Tid t. noget. Lad mig have Stunderum. (Moth.)

Stunde, v. impers. og n. 1. om Tidens Nærmelse: det lakker, det bliver snart. Det stunder ad Aften, til Aften, t. Natten. Natten stunder til. "Det Aar, som stunder til." Bording. (II. 133.) Paaske stunder til, nærmer sig.

Stunde sig, v. rec. 1. give sig Tid. (Moth.)

Stunde, v. n. 1. [I. og Sv. stunda, af *stund*, Flid, studium.] attraae, tragte efter. At stunde efter noget, til noget. "Tidt stunde vi efter de Ting, som kunne giøre os Skade." B. Thott. "At stunde een efter Livet." Hvitfeldt. — At stunde til Hvile. "Til Hævn kun stunder hans Villie." Ohlenschl. "Stunder alt til Gravene din Hu?" F. Guldb. "Den, som stunder t. Fuldkommenheds Maal." Engelst. — Sieldnere: at stunde mod noget. "Da er det, at Selvopholdelsesdriften stunder mod Søvnens lægende Ro." Mynster. "Forgieves jeg stunder mod Ønskernes Maal." Grundtv. (Han stunder t. at blive noget. Moth.) — Stunden, en. ud. pl. Tragten, Attraa.

Stundom, adv. [Sv. stundom. I. stundum.] undertiden, imellemstunder.

Sturen, adj. (et norsk Ord. Isl. sturinn.) stille, tankefuld, ulystig. (Nord. Bruns Digte. 1791. S. 245. C. Frimann Almuens Sanger. 1790. S. 210.)

Stuthingst, en, s. Stodhingst.

Stutmester, en. pl.-e. den, som har Opsyn over et Stutteri. (Et af det T. Stutenmeister, Gestütmeister, dannet Ord. s: Stodmester.)

Stutteri, et. pl.-er. en Indretning, hvor Hingster og Hopper af god Art underholdes, f. at lægge Føl til, og opføde gode Heste. (T. Stuterey, Gestüt.) Hestehold. Langebek.

Stuv, en. pl.-er. [Sv. Stuf. N. S. Stuve.] en Stump, Levning af et Stykke, hvoraf der er skaaret. En Stuv Klæde, Silketøi. Han solgte mig hele Stuven.

1. Stuve, v. a. 1. pakke noget tæt og fast sammen (især om en Skibsladning.) Det maa stuves bedre. At stuve Lasten i et Skib. [Holl. stouwen. af A. S. Stov, Sted, Vaaning (jvf. Stue); hvoraf det E. to stow, lægge p. sit rette Sted, lægge op.] — Deraf: Stuvning, en. Lastens Stuvning.

2. Stuve, v. a. 1. [Holl. slooven. N. S. stöven. T. dämpfen.] egentlig vel: syde noget v. langsom Varme (det E. to stew; "*to seeth in a slow, moist heath;*") men hos Os almindeligen: opkoge noget, som tilforn er kogt, ell. afkogt, i en Suppe ell. Dyppelse, i Melk, Vand og Smør, e. d. At stuve Kartofler i Melk, i Kiødsuppe. At stuve Kiød, Erter i en Kasserolle (eller Stuvepande.)

Styg, adj. pl. stygge. [Sv. stygg. I. *styggr*, haard, vanskelig, barsk, vred.] som ei er veldannet, smuk, især af Ansigt, (deformis) hæslig; overhovedet "om alt det, som giennem Sandserne støder vor naturlige (ell. dannede) Sands f. det smukke." (Nord. Tidsskr. I. 588.) (jvf. grim, led, hæslig, fæl.) Hun er styg, (af Ansigt) men ret velskabt. "Find ei min Skabning styg, for den er klædt m. Borster." Bagg. N. Klim. Stygge Lader. 2. Saaledes ogsaa om det, der mishager Hørelsen. En styg Lyd, Musik (hvorfor dog oftere bruges: ubehagelig.) Man siger vel ogsaa: en styg Lugt; en styg Fornemmelse. — 3. Ogsaa om det moralsk

hæslige, ell. om det, vi føle en moralsk Afsky ell. Modbydelighed for (dog ringere i Graden end ved afskyelig, fæl.) En styg Last, Vane. "Han har den stygge Feil, at bagtale." — Deraf: Stygghed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være styg. (s. Hæslighed.)

Stykke, et. pl. -r. [J. Stycki.] 1. en afsondret, ell. afdeelt, særskilt Deel af et Heelt. At bryde, rive, slaae, hugge noget i Stykker. At skære noget i fire Stykker. Et Stykke Brød, Kiød, Kage, Træ, o. s. v. Hovedstykket, Mellemstykket af en Fisk. Denne Maskine er sammensat af mange Stykker, og kan stilles ad i sine Dele. "De enkelte Lemmer ere Dele af Legemet; de kaldes først Stykker, naar Legemet bliver t. et Liig." P. E. Müller. — Om Jorden: Et Stykke Land (en Mark, Ager, ell. Deel af samme.) At opdyrke, indhegne, afgrøfte et S. Land. Et S. Vei ɔ: en vis Længde af Veien. Der er endnu et godt S. Vei t. Byen. Han gik et langt S. Vei (ell. blot: et langt Stykke) med os. (Derimod: et Veistykke ɔ: en Deel af Landeveien. s. Ordet.) — Stykke bruges saaledes egentl. om legemlig afsondrede Dele. Dog siger man: et S. af en Bog, af et Digt. — Uegentl. for Deel. I nogle Stykker maa man give ham Ret. "Betragtes Delene m. Hensyn t. deres Afsondring fra det Hele, kunne de kaldes Stykker; og naar Stykkerne betragtes m. Hensyn t. deres Forbindelse m. et Heelt, kunne de kaldes Dele." Müller. — 2. et sammenhængende legemligt Heelt, som ei er forbundet af flere Dele. (er egentl. kun en Anvendelse af forrige Bemærk. og br. derfor altid m. Talordet eet.) Det er giort af eet Stykke. Floiten, Obelisken er af eet Stykke. 3. en enkelt Gienstand af sit Slags; et Individ (dog kun i visse Tilfælde, og mest om livløse Ting. Man siger imidlertid: et Stykke Vildt; og efter Spørgsmaal, naar man blot angiver Tallet: hvormange Heste, Køer, Faar var der? — Der var en ti, en Snees, en hundrede Stykker ɔ: omtrent saamange; men aldrig i sing.) Derimod: et S., to Stykker Klæde, Lerred, Taft o. s. v. hvorved betegnes saameget af Tøiet, som er vævet i eet. — Stykke f. Stykke ɔ: hvert S. for sig. (fig. et Stykke Arbeide ɔ: et vist, enkelt Arbeide.) Ligeledes om nogle livløse Ting, som ei udgiøre en stor og betydelig Masse, til at betegne Antallet, og især efter Spørgsmaalet: hvormange? — Fem Stykker Bøger, Knive, Perle, Sare, o. s. v. Dog bruges dette kun sielden. — Om Konstværker, især Malerier og dramatiske Digte, br. Ordet derimod hyppigen. Det er et smukt S. (om et Maleri.) Et Søstykke, Jagtstykke, Natstykke, Knæstykke. (s. Kobberstykke.) Det nye Stykke ɔ: Skuespil. Der opføres to Stykker i Aften. 4. til at udtrykke Antallet br. det ogsaa om flere forskiell. Ting, som haves i Samling, ell. samlede p. eet Sted. Jeg har i alt modtaget sex Stykker (forskiell. Ting.) Der er kommet ti Stykker (forskielligt Gods) p. denne Vogn. 5. om myntede Penge; kun i nogle Sammensætninger. Et Markstykke, et Rigsortsstykke, et Guldstykke. 6. om en Handling, et Værk: Et slet, nedrigt Stykke. (s. Streg, 4.) og i Sammensætn. Skielmstykke, Kieltringstykke, Mesterstykke, Svendestykke. 7. en Kanon. "Han hissede sit Blodflag, og lod sine Stykker spille p. Fienden." Wandal. (af det Tydske; men nu næsten forældet, undtagen i Sammens. Stykknegt, Stykport, o. fl.) = a.) Stykdæk, et. Dæk ell. Gulv f. Kanonerne t. Skibs, Batterie p. et Krigsskib. Stykfad, et. (T. Stückfaß.) et stort Viinfad. Stykgods, et. Gods ell. Varer, som bestaae af forskiell. Stykker, som føres t. Skibs ell. Lands i Kasser, Tønder, Pakker, o. s. v. (i Modsætn. t. Styrtegods, ell. en Skibsladning af Korn, Salt, Steenkul, Brænde, o. d.) Stykhest, en. H. som br. til at trække Kanoner, Krudkarrer, m. m. Artilleriehest. Stykjunker, en. En t. Officeer bestemt Lærling ell. ældre Cadet v. Artilleriet. Stykknegt, en. og Stykkudsk, en. Karl, som kiører en Kanon ell. Stykvogn. Stykkugle, en. Kanonkugle. (Moth.) Stykluge, en. Lukkelse f. en Stykport. Stykport, en. Aabning p. Siden af et Skib f. Kanonerne; Kanonport. Stykvold, en. Et Batterie til Lands. (M.) — b.) stykkeviis, adv. hvert S. for sig, Stykke f. Stykke, i Stykketal. At modtage noget stykkeviis. At betale een stykkeviis for noget. — Stykkeværk, et. Værk, Gierning, som bestaaer af Stykker, giøres stykkeviis og siden sammensættes. Figurl. et ufuldkomment Arbeide; noget som kun er Stykker, men intet Heelt.

Stykke, v. a. 1. skære, dele i Stykker. (Moth.) Isl. styckia. At stykke noget ud. s. udstykke. 2. sætte Stykker sammen, sanke af Stykker.

Styld, et. (af stiæle.) Tyveri. (forældet.)

Stylte, en. pl. -r. [Sv. Stylta. E. pl. Stilts.] En Stang m. et Tværtræ ell. Trin, hvorpaa man sætter Foden, og saaledes gaaer, i det man holder m. Armen om Stangen. At gaae p. Stylter. (sielden i Sing.) = Styltedands, en. Dands, ell. Hoppen, som foretages p. Stylter. Styltegang, en. Gierningen at gaae p. Stylter. Styltegænger, en. den, som gaaer p. Stylter. Stylteplov, en. dette Navn har man givet en Plov af en egen Indretning, m. en Stang, der gaaer ned fra Aasens forreste Deel, og hvorpaa Ploven hviler i St. f. paa en Forkærre. (Ny Landoec. Tid. II. 381.) Stylteskridt, et. pl. d. s. lange Skridt, som en Styltegængers.

Stylte, v. n. 1. (har.) 1. gaae p. Stylter. (Moth.) 2. gaae langsomt. Sv. stylta. (Moth.)

Stymper, en. pl.-e. [T. Stümper.] den, som kun daarligt kan ell. veed det, han paatager sig, ell. udgiver sig f. at kunne ell. vide; en Fusker. "Jeg bander ei den Stymper, som først udfandt det Ord." Evald. "En Person kaldes en Stymper, f. saavidt han ikke er det voren, der paaligger ham. En Fusker er den, der giør et Arbeide slet, fordi han ikke vedbørlig har lært det." Müller. (En ussel, ynkværdig Stakkel; egentl. den, som har mistet et af sine Lemmer; af stympre; mutilare. Moth.) = stymperagtig, adj. fuskeragtig.

1. **Styr**, n. s. ud. Art. og kun i følgende adv. Talemaader: 1) At holde Styr paa een ɔ: holde ham i Ave, inden for sine Grændser. "Han har al sin Myndighed nødig, f. at holde Styr p. dem." Schytte. "Og medens jeg kysser, Gudinde! hold Styr paa de spøgende Vinde." Bagg. — 2. At gaae over Styr ɔ: blive t. intet, gaae ind, ophæves. Planen, Reisen, Selskabet gik over Styr. 3. At sætte noget over Styr ɔ: tilsætte, øde.

2. **Styr**, n. s. [T. Steuer.] Bidrag, Hielp, Skat t. Udredning af noget. s. Krigsstyr, Prindsessestyr, Udstyr.

Styrbord, en. ud. pl. [Af Styre, i ældre D. Roer. A. S. Steore. Steor-bord.] Skibets høire Side. (modf. Bagbord, og bruges som dette i Sammensætning.)

Styre, v. a. 1. [I. styra. A. S. steoran.] 1. bestemme et Legemes Bevægelse; især om seilende Skibe og Fartøier. At styre et Skib. At f. med Roret, m. en Aare. — Ogsaa absol. og n. At styre mod Østen, at styre fra Land. it. styre en Cours (en vis Compasstreg.) At styre eens Arm under en Bevægelse. Stangen er mig f. tung, jeg kan ikke styre den. At styre en Hest m. Tøilen. fig. at styre (tvinge, tæmme) sin Vrede, Hidsighed. 2. bestemme Menneskers frie Handlinger, raade over, regiere. "At styre er at give en Virksomhed (overhovedet) en vis Retning; at bestyre, er at ordne en Mangfoldighed af Virksomheder. Styrmanden styrer et Skib; Forvalteren bestyrer et Gods." Müller. (Man lader ikke let en anden styre, ell. raade for sin Eiendom; men man sætter vel Andre t. at bestyre hvad man ikke selv i det Enkelte kan ordne.) At styre et Rige, et Folk. Han forstaaer godt at s. og lede den hele Forsamling. Drengen vil ikke lade sig styre. 3. Egne Talemaader: At styre Klammeri (afværge, hindre. Moth. T. steuern.) "Det styrer ei hans Harm." Helt. 42. At styre tilfreds, styre til Rette, formilde, berolige den Hidsige, Opbragte. At styre sin Lyst paa noget ɔ: tilfredsstille. = Styrelse, en. 1. Gierningen at styre; Regiering. Rigets, Folkets, Skibets Styrelse. (jvf. Bestyrelse, der kun om mindre betydende Tilfælde kan bruges.) 2. om det høieste Væsens Tilskikkelser: Guds, Forsynets Styrelse. "Den Fromme seer en Styrelse i Alt hvad der vederfares ham." P. E. Müller. — Styremand, s. Styrmand. Styrepind, en. d. s. s. Roerpind. — Styrer, en. pl.-e. den som styrer, regierer. Hesten og dens Styrer. Folkets Styrer (Regent.)

Styre, v. a. 1. At styre ud, et i Bryggerier nu forældet ell. sielden brugeligt Ord, som bemærker: at mæske, ell. blande det udstyrtede Malt m. det kogende Vand. — Deraf: Styrekar, et ligeledes forældet Udtryk for: Mæskekar ell. Gilkar.

Styrke, en. ud. pl. [I. Styrkr.] en betydelig Grad af Kraft, saavel egentl. om Legemets, som fig. om Siælens; og om livløse Ting: Evne t. at modstaae udvortes Virkninger. — At have megen Styrke i Armene. At prøve S. med een. En Mand af Kæmpestyrke. Siælsstyrke. "Der behøves ofte Styrke t. at bære hvad Magten kan udrette." Sporon. Forstandens, Hukommelsens Styrke. — Der er ingen Styrke (Hold) ved dette Tøi. Murens, Bygningens, Fæstningens Styrke. "Kraften kaldes Styrke, f. saavidt den tænkes at overvinde, ell. dog at modstaae Hindringer. — Styrken synes mere at betegne Kraftens Storhed; og Magt mere Kraftens Udstrækning." Müller. = Deraf: Styrkeforhold, et. Forhold imellem forskiellige Legemers Styrke. Styrkeprøve, en. Prøve ell. Forsøg, f. at erfare Styrken af en Ting, ell. hvo der af to eller flere er den stærkeste. "Naar Styrkeprøve skal afgiøre Tvisten, er det Smaating, at tusinde Svage opoffres." J. Boye.

Styrke, v. a. 1. give Styrke, giøre noget stærkere, forøge Kræfterne. At styrke en Bygning. Arbeide styrker Legemet. At styrke Hukommelsen. At s. sig v. nærende Føde, v. god Viin. Det styrker den Syge. styrkende Midler. At styrke (befæste) een i det Gode, i et ondt Forsæt. "Man styrkede dem i den Lyst, de selv havde t. denne Reise." Wandal. (styrkes, blive stærk, vinde Kræfter. Moth.) = Styrkelse, en. 1. Gierningen, at styrke (Mindre brugeligt er Styrkning. "I dette ene er der Styrkning og Lægedom mod alle Ulykker." Rahbek.) 2. et styrkende Middel, noget som styrker. Viin er en Styrkelse for den Gamle.

Styrkne, v. n. s. størkne.

Styrle, v. n. 1. reise sig i Veiret, som Haar p. Hovedet af Skræk, o. d. (Moth. Riimkrøn. V. 2411. "Os styrled Haar om Hoved." Bording. I. 33. "Haarene styrlede p. mit Legeme." Job. 4. 15. Ordet er nu sieldent. Funkes Nat. Hist. v. Hornemann.

I. 187.) "Styrle med Haaret." Arreboe. Heraem. 230. [Isl. styrdr, stiv.]

Styrmand, en. pl.-mænd. [af v. a. styre. A. S. Steor-man.] egentl. den, som staaer t. Roers, som styrer et seilende Fartøi; men br. hyppigst som Benævnelse f. en Somand, der har lært hvad der hører t. Seilads ell. Beseiling (Styrmandskonst,) som p. Handelsskibe er den Næste efter Skipperen, (ell. Capitainen) og p. Krigsskibe regnes blandt Underofficererne. (J. D. Lov: Styrmand. IV. 1. 2, 5, 6.) Overstyrmand, anden, tredie Styrmand (p. større Skibe.) = Styrmandsexamen, en. Prøvelse i Styrmandskonsten, ell. Læren om at finde Vei i Søen m. et Skib efter mathemat. og astronomiske Beregninger.

Styrte, v. n. og a. 1. [Sv. störta. N. S. störten.] a.) neutr. 1. falde pludseligt og m. Voldsomhed. At s. omkuld. At s. ned i en Grøft, i en Afgrund. At s. med en Hest. Hesten styrtede (naar den virkelig falder; snublede, naar den træder feil og er nær v. at falde.) Vandet styrter ned fra Klippen. Søen styrter ind (i Skibet.) — fig. Der styrtede p. eengang en Mængde Folk ind. Alle styrtede t. Udgangen. 2. absol. om Heste og Qvæg: døe, især pludselig. Hesten, Koen er styrtet. Der er styrtet adskillige Høveder f. ham. b.) act. bringe noget t. at falde pludseligt og voldsomt fra et høiere Sted t. et dybere. At styrte een ned fra et Taarn. At s. sig ud i Vandet. At s. Kornet af Sækken i en Kasse. — figurl. skille een v. Magt, Myndighed, Høihed. Man har tidt forsøgt at styrte denne Minister. At s. en Konge fra Thronen. — Ligeledes: bringe een pludselig i en ringere, uheldigere Tilstand. At styrtes i Armod, Elendighed. At s. sig frivillig i Fordærvelsen, i sin Undergang. = Styrtebad, et. Bad, hvorved det kolde Vand pludselig styrtes ned over Legemet. Styrtegods, et. Varer, som umiddelbart styrtes ned i Skibslasten; f. E. Korn, Salt. (s. Stykgods.) Styrtegrav, en. Grav, som løselig bedækkes m. noget, f. at bringe Mennesker ell. vilde Dyr t. at falde deri. (Moth.) Styrtekam, en. ved Jordvolde ell. Steengierder: den Jordstrimmel eller Plads, som lades imellem Volden ell. Gierdet og Hegnsgrøften; Styrtekant, Spilderum. (Giersing Landoec. I. S. 12.) Styrtekarre, en. K. med to Hiul, hvis Kasse man lader falde ned over Hiulaxelen, og saaledes styrter Læsset ud. (i Jyll. en Styrte.) Styrteplads, en. Sted, hvor noget styrtes ud, f. Ex. v. Gruberne, hvor Malmen styrtes af de opvundne Tønder. Styrtevand, et. Et nedstyrtende Vand, Vandfald. (C. Frimann. Poet. Arb. 11.) = Styrtning, en. pl.-er. 1. Gierningen at styrte ell. Omstændigheden, at noget styrter om. (Baggesen. Poet. Ep. 150.) "Snart f. Husenes Brand, snart ængstes I for deres Styrtning." Øhlenschl. 2. en S. af Søen (Søstyrtning) Vandets voldsomme Indskyllen i Skibet. 3. Flodens, Vandfaldets Styrtning. "Selvfarvet Lar m. Kæmpekræfter springer, men Styrtningen ham ned i Dybet tvinger." Rein.

Styrvolt, n. s. et Slags, som det synes i Danmark oprindeligt, Kortspil. At spille Styrvolt.

Styver, en. pl. -e. [T. Stüber.] en Skillemynt i Tydskland, af forskiellig Værdi; sædvanlig forhen hos os regnet for 2 danske Skilling.

Stædig, adj. [ud. Tvivl skrives dette Ord saaledes rigtigst m. Moth, og udledes af staae. A. S. stædig.] om en Hest: som ei vil gaae frem, efter Rytterens ell. Kudskens Villie, men jævnlig, naar det falder den ind, staaer stille. (Kun figurl. om stivsindede, vrangvillige Mennesker.) — Deraf: Stædighed, en. ud. pl.

1. Stække, v. a. 1. [af Stak.] sætte i Stak, reise i Stak. At stække Ho. — Deraf: Stækning, en. Høets Stækning.

2. Stække, v. a. 1. [af stakket.] giøre kortere. At stække Vingerne p. en Fugl. figurl. Hans Magt er bleven stækket. (s. stakket.) — Stækken, en. Vingernes Stækken.

Stæmme, v. a. standse. s. stemme.

Stænder, pl. s. Stand.

Stændig, adj. i d. Tale (og undertiden hos Almuen:) bestandig, ell. vedvarende, uafbrudt. "Sneelag nedstyrte vidt og bredt, og mørkne Dagen m. stændigt Fald." Foersom. (Digte. II. 73.)

Stænge, et. [af Stang.] Loft over en Stald ell. andet Udhuus, som heelt ell. for en Deel kun bestaaer af Stænger. s. Høstænge.

Stænge, v. a. 1. [af Stang.] 1. sætte Stænger ell. Stager ved. At stænge Humle, Bønner, Erter. 2. lukke v. at sætte Stang for, ell. overhovedet: lukke. At s. for Døren (sætte Stang for.) At s. sine Døre. At s. for Kreature. At stænge (lukke) een inde.

Stængel, en. pl. Stængler. [af Stang. skrives dog ofte Stengel.] den Deel af en Plante, som er over Jorden, og bærer Bladene og Blomsterne. Caulis. jvf. Stilk, Stamme. — Stængelgreen, en. Sideskud p. en Stængel. (Moth.)

Stænk, et. pl. d. s. 1. Gierningen at stænke. Et S. med Kosten. 2. Spor efter Stænkning; hist og her adspredte smaa Pletter. Der er kommet nogle Stænk paa Kiolen. — Stænkregn, en. Regn, som falder af og til i smaa Stænk.

Stænke, v. a. 1. [Sv. stænka. J. stöckva.] 1. slaae ell. kaste noget flydende ud i draabeviis, i pletteviis, ell. dog ei i meget stor Mængde. (Svarer t. sprede, strøe, om

tørre Ting.) At stænke Vand p. een. At s. Viin, Eddike p. Gulvet. 2. væde, fugte v. at stænke. At s. Lerredet p. Blegen. At stænke Tøi, der skal stryges. = Stænkekost, en. Kost til at stænke med. — Stænkning, en. pl.-er. Gierningen at stænke.

Stænte, en. pl.-r. [af staae. Sv. Stätta.] et Trin p. begge Sider af et Giærde, t. at stige over dette.

1. Stær, en. ud. pl. [A. S. Stær. J. Star.] en Dienſygdom, hvorved Synet mistes. Den graae Stær. Cataracta. Den sorte Stær. Amaurosis. = stærblind, adj. [A. S. stærblind. J. starblindr.] som neppe kan see, meget svagsynet ell. nærsynet. "Jeg tænkte, at denne Nation maatte være blind, ell. i det mindste stærblind." Bagg. N. Klim.

2. Stær, en. pl.-e. en Fugl, der kan lære at efterligne den menneskel. Stemme. Sturnus vulgaris. [Isl. Star. A. S. Stær.]

3. Stær, Stærgræs, n. s. [J. Stargresi.] Navn p. en Græsplante m. stive Straa, almindelig p. lave Enge og v. Grøfter. Carex vulpina. (Formodentlig ogsaa flere Arter af denne meget talrige Slægt.)

Stæretue ell. Stærretue, en. pl.-r. kaldes i nogle Egne de m. Græs overvorne Jordtuer, som ofte og i Mængde opkomme p. Marker, der længe ligge udyrkede. (Formodentlig fordi de jævnligen ere begroede m. Stærgræs.) "Især giøre de oppvorende Stærretuer meget t. Engens Ujævnhed." Schytte. (Indv. Reg. II. 125.)

Stærk, adj. [J. sterkr.] 1. som har megen Kraft, som kan overvinde en betydelig physisk Modstand, ell. som kan holde længe, udholde meget (saavel om den levende, som om den døde Kraft.) modſ. svag. En stærk Mand. At have en s. Natur. Den Stærkeres Ret. Dette Reb er ikke stærkt. En s. Bro, Muur, Bygning. En s. Mave, som fordøier godt. Stærk Føde, som fordrer en god Fordøielse. Stærke Drikke, som virke hastigt og betydeligt p. Nerverne. 2. ligeledes om Siælens Kræfter: betydelig i Grad, i indvortes (aandelig) Styrke. En s. Hukommelse. At være s. i en Videnskab ell. Konst ɔ: besidde stor Indsigt ell. Færdighed i samme. Han er en s. Skakspiller. 3. i Alm. betydelig i Grad, (intensiv Kraft) heftig. En s. Varme, Kulde, Vind, Regn, Torden, o. s. v. En s. Stemme. s. Lugt. Et stærkt Slag. Stærke Lidenskaber. Der hører en s. Tro til. At løbe, gaae stærkt (hastigt.) At tænke stærkt (ɔ: meget, alvorligen) p. noget. En stærk Strøm (som rinder m. stor Hastighed.) 4. betydelig i Antal. En stærk (talrig) Krigshær. Hvor stærk var Fiendens Hær? Han fik et stærkt Tilløb.

Stætte, en. (Moth.) s. Stænte.

Stævn, en. bruges undertiden for: Stavn, 2.

1. Stævne, v. n. 1. har. [af Stavn, 2.] styre, seile hen t. med et Skib. (mest i høiere Stiil.) Jvf. stavne under Stavn.

2. Stævne, v. a. 1. kappe, beskære, hugge Grenene af (om Træer.) At stævne Piil. (J. stofna.) Deraf: Stævneskov, en. Skov ell. Krat af Træer, som man aarligen deelviis kapper.

3. Stævne, v. a. 1. [J. stefna. Sv. stämma, stämna.] egentl. bestemme en vis Tid ell. Dag f. een t. at møde, ell. til en vis Handling; (jvf. Subst.) men br. nu især kun om at indkalde een t. at møde f. Retten. At stævne een for noget (som han har begaaet.) Han er stævnet for (ell. til) Bytinget. At s. Vidner. (s. indstævne, paastævne.) — Man siger vel ogsaa i dagl. Tale: Han har stævnet mig herhen i Aften (sat mig Stævne.) = Stævning, en. pl.-er. 1. Handlingen at stævne, indstævne. 2. skriftlig Indkaldelse af Dommeren, at møde f. en Ret. At udtage, at forkynde en S. Stævningsmand, en. En af Rettens Betiente, som forkynde Stævninger; Stævnemand, Kaldsmand. — Stævnedag, en. Dag, til hvilken man er stævnet f. Retten. (Moth.) Stævnefald, et. Bøder, som den maa give, der ikke møder efter Stævning. (Moth.) Stævnemaal, et. d. s. s. Stævning. Stævnemand, en. Stævningsmand. Stævnemøde, et. Møde, hvortil man er kaldet ell. stævnet; ell. som man har aftalt m. en anden p. et vist Sted og t. en vis Tid. Stævnepenge, pl. det, som betales f. en Stævnings Forkyndelse. Stævnevidne, et. Person, som er stævnet t. at vidne i en Sag.

Stævne, et. pl.-r. [J. Stefna.] 1. Møde t. bestemt Tid og p. bestemt Sted. At sætte een Stævne, bede een komme p. et vist Sted. "At holde Stævne og Raad m. een." Hvitfeldt. (s. Lyvestævne.) 2. Forsamling (af Bymænd) f. at overlægge handle om noget. s. Bystævne, Kirkestævne, Sognestævne.

Støb, n. s. 1. Kornets Blødning f. at blive t. Malt. At sætte, lægge Byg i Støb. 2. Korn, som har været lagt i Støb; Malt. At bære S. paa Kollen. At vende Støb. Moth. (mindre brugeligt.)

Støbe, v. a. 2. [J. steypa.] 1. danne et Legeme i en vis Skikkelse, v. at gyde en smeltet Materie i en Form, hvori den størkner. At støbe Lys, s. Kugler, Kanoner. s. en Klokke. Støbt Jern; modſ. hamret. 2. lægge i Støb. At s. Korn. (Moth.) 3. giøre Lud af Vand og Aske, sætte Lud. Moth. (de to sidste Bemærk. ere nu mindre brugelige.) = Støbeform, en. Form t. at støbe noget i. Støbegrube, en. G. som graves i Jorden, f. at nedsætte en stor Støbe-

form, f. E. en Klokkeform. (Moth.) Støbehuus, et. H. hvor man støber, Støberi. (s. Giethuus.) Støbehytte, en. Et Støbehuus v. Biergværker; et Hytteværk. Støbekar, et. K. hvori noget støbes. Støbelys, et. støbt Lys, Formelys. (Moth.) modს. Speddelys. Støbemalm, en. M. som br. til at støbe noget af. Støbeovn, en. Ovn, hvori Støbemalm smeltes. Støbesand, en. S. som er tienlig og br. til at støbe Metaller i. Støbeskee, en. S. hvori man smelter noget, f. E. Bly, v. at holde den over Ild. Støbestaal, et. omsmeltet Cementstaal, ell. sammensmeltet Raastaal (naturligt Staal) og Cementstaal, der vanskelig lader sig smede; men har en eensformet Masse. = Støber, en. den, som er sysselsat m. at støbe; f. E. Klokkestøber. — Støbning, en. Gierningen at støbe.

Stød, et. pl. d. s. 1. Handlingen at støde, Virkningen af at støde. At give een et Stød. At faae et S. Et S. med en Kaarde. Stødet gik ham igiennem Armen. (s. Vindstød.) fig. en betydelig Skade, Forringelse, Uheld. (s. Knæk.) Det gav hans Helbred, hans Formue et haardt S. "Som hans Lykke var paa det høieste, fik den et uforvindeligt Stød." Rahbek. Dette S. forvinder han aldrig. (s. Knæk.) At tage det første Stød af (den første Virkning af noget ubehageligt.) "Du m. Siælestyrke saae det haardeste af Skiebnens Stød i Møde." Rein. 2. Stød i Veien ɔ: Ujævnheder, Huller, Slag. 3. Stumpen af et afhugget ell. afblæst Træ; en Stub. 4. Mellemrum i Tiden. sielden undt. i Sammensætn. I Stødetal, Stødeviis, adv. med Mellemrum, ikke uafbrudt, minutatim. (i Støderyk. d. Tale.) "Der er Folk, som Høfligheden kommer over i Stødetal." Rahbek. 5. Bemærkelsen: Hielp v. Sammenstud, er forældet. s. Brandstød.

Støde, v. a. og n. 2. [J. steyta.] A. act. 1. giøre en hastig og stærk Bevægelse m. et Legeme t. et andet, f. at bringe dette fra sit Sted, give det et voldsomt Tryk (Stød) e. d. At støde een f. Brystet, s. een m. Foden, m. en Stang. At s. een Kaarden i Livet. At s. een om (omkuld.) Han blev stødt omkuld. At s. een ud af Døren, af Huset. (fig. støde een ud af en Forsamling, af et Selskab. s. udstøde.) At s. een fra sig (m. Armene.) At s. en Stang i Jorden. At s. een af Veien, til Side, i Rendestenen. (jvf. støde, neutr. 1.) — "Det, som støder, virker øieblikkeligen; det, som driver, yttrer sig som noget vedvarende. Man støder en Kniv i et Dyr; man driver et Søm giennem en Planke." Müller. — recipr. At støde sig ɔ: faae et Stød, give sig et Stød af Vanvare. — fig. At støde en Konge fra Thronen; støde een fra sit Embede. 2. At støde een, fig. krænke, fornærme ham. Han kunde stødes derover. Det har stødt ham, at jeg ikke gik forst t. ham. At blive stødt over noget ɔ: tage det ilde op, fortryde paa. Han bliver let stødt, fortrydelig. 3. særd. knuse v. at støde ell. stampe. At støde Sukker, Peber, Salt. At s. noget t. Pulver i en Morter. Stødt Sukker, Salt. 4. Hesten støder ɔ: gaaer eller traver umageligt f. Rytteren. Veien støder, naar den er ujævn. Denne Vogn støder, er umagelig. B. neutr. 1. give Stød. At støde til een. Jeg stødte m. Foden p. noget haardt. 2. drives voldsomt paa ell. mod et andet Legeme. Jeg stødte paa, mod noget i Mørke. — Især om Skibe. Skibet stødte p. en Klippe, stødte p. Grund (er stødt p. Grund.) — At s. paa noget, finde det uformodentlig. At s. paa een, træffe ham uventet. Vi stødte sammen af en Hændelse. 3. forene sig med. (kun om Krigsfolk.) Han stødte m. sit Regiment t. Kongens Hær. 4. grændse til, ligge umiddelbar ved ell. op til. Hans Have støder t. min. Marken støder t. en Skov. Stalden støder t. hans Baghuus. 5. At støde i et Horn, i en Trompet, blæse nogle korte Toner derpaa. 6. At støde i Ordene, s. i sin Tale ɔ: stamme, standse i Talen. 7. At støde op, siges om det, man har nydt, naar Maven giver udviklet Luft fra sig. = Stødebuk, en. et Redskab t. at jævne en Steenbro med, en Haandbuk. (Moth.) Stødejern, et. J. som sidder i Axelstokken p. en Vogn, f. at styrke den imod Stød. (Moth.) Støderem ell. Stødrem, en. Rem, hvori Agestole hænge f. at giøre Vognens Stød mindre følelige. (Moth.) = Støder, en. (Isl. Steytr.) Redskab t. at støde med. Støderen t. en Morter. "Dersom du vilde støde en Daare i Morteren m. Støderen." Ordspr. 27. 22. ("med Stempelen." B. af 1550.) — Stødning, Støden, en. Gierningen at støde.

Støi, en. ud. pl. [Sv. Stoi.] Tummel, Urolighed og den derved frembragte Lyd. At giøre Støi. Der var megen S. i Forsamlingen. Børnestøi. "Hvad er Verden, dens Pomp, dens Lyst, dens tomme Støi for disse?" Foersom.

Støie, v. n. 1. (har.) giøre Støi, buldre, larme. (oftest om Mennesker.)

Stønne, v. n. 1. (har.) [Isl. stynia. T. stöhnen.] drage sin Aande m. Lyd, (Moth.) vaande sig, give sig. "Hiorden skal stønne med Ørerne spændt." Øhlenschl. Deraf: Stønnen, en. ud. pl.

Stør, en. pl. -er. en stor Havfisk, som ogsaa lever i Floderne, og hvoraf faaes Caviar og Huusblas. Acipenser.

Størkne, v. n. 1. er. [J. storkna.] blive tyk, blive stiv ell. haard. (allene om flydende Ting.) Olien er størknet i Kulden. Qvægsølvet størkner v. stærk Frost. Størknet

Blod. "Før størkner Havets Bølge som et levret Blod." Ohl. — Deraf: Størkning, en.

Større, størst, s. stor.

Størrelse, en. s. under stor.

Støtte, v. a. 1. [J. stydia.] holde et Legeme opreist, i Veiret, hindre det fra Fald, v. at sætte et andet, stivt Legeme derunder. (jvf. stive, som mere br. naar man befæster noget, v. at sætte et andet Legeme v. Siden af ell. op til det, man vil støtte.) At støtte et Huus, s. Taget v. Bielker. — Ogsaa neutr. At støtte under noget, som vil falde. At støtte sig p. en Stok. At s. Haanden, Armen p. Muren. — fig. at støtte sig p. noget, grunde sin Paastand, sin Forventning derpaa. (Jvf. understøtte.) = Støttepille, en. Pille ell. Søile, hvorpaa en Overbygning støttes. Støttestav, en. Stav, hvorpaa man støtter sig i det man gaaer. Støtteværk, et. Tømmer- ell. Muurværk, som bygges t. Støtte under noget. Støtteværket under Broen, under Loftet.

Støtte, en. pl. -r. [J. og Sv. Stod. N. S. Stutte.] 1. et opreist, stivt Legeme, der sættes under et andet f. at hindre det fra Fald, f. at støtte ell. bære det. Columna. At sætte Støtter under noget. "Som gyldne Støtter paa Sølv-Fødder." Sir. 26, 20. (Bib. af 1550.) fig. den, som ophielper, vedligeholder, understøtter. Han var en af Statens Støtter, en S. for Staten. Denne Søn var hendes Alderdoms Støtte. (s. Pille, Stiver, Søile.) 2. en opreist, fritstaaende Pille. En Mindestøtte, Spidsstøtte, Æresstøtte. "End kneiser en Støtte p. samme Sted." Storm. — Sieldnere bruges det for: Billedstøtte (Statua.) = Af Bemærkelsen 1. haves disse Sammensætn. Støttefod, Støttegang (Buegang, Arcade, Colonnade) Støttehoved ell. Støtteknap, Støtteorden, Støtterad, o. fl. i hvis Sted dog hellere og oftest br. Søilefod, Søilegang, o. s. v. som findes under Søile.

Støv, en og et. ud. pl. [N. S. Stoff. Sv. Stoft. J. Dupt.] 1. (m. Art. et.) de allerfineste, neppe følelige Dele af et tørt Legeme. Saaledes: Blomsterstøv, Kulstøv, Meelstøv, Møllestøv, Veistøv. — Særd. absol. om slige fine Dele, der føres omkring v. Lufttrækket, og lægge sig p. andre Legemer. Her er faldet meget Støv. At tørre Støvet af Bøgerne, banke, børste Støvet af en Kiole. 2. især om de fineste Dele af Jord, (egentl. kun af reen Leer- og Kalkjord) som fremkomme v. Rivning ell. Gnidning, og let føres omkring i Luften. Denne Jordart bliver let t. Støv. Vinden reiser Støvet, blæser os Støvet i Øinene. At giøre Støv (o: reise Støvet.) — fig. At kaste een S. i Øinene o: blende, forblinde ham. — Om Ringhed, ringe Stand og Vilkaar: At reise een af Støvet t. Høihed og Værdighed. "Den Ærede haver sine Fristelser, og den, der ligger i Støvet føler ogsaa sine." Basth. At kaste sig i Støvet, krybe i Støvet f. een o: vise ham en overdreven Ydmyghed. At blive til S. (efter Døden.) — Poet. ogsaa for: Menneske, Menneskeslægten. "At Himlens Vink er Støvets Vel." Evald. "Sieldne Lod for Støvets Sønner." Storm. — 3. J Bemærkelsen 2. br. det m. Art. en, som Coll. eller naar Talen er om en Mængde Støv. — Hvor kommer al den Støv fra? Der reiste sig en tyk Støv. "Havde hine Gedehiorde opvakt halv saa megen Støv." Bagg. Denne S. er skadelig f. Planterne. = Støvdamp, en. d. s. s. Støvsky. (Baggesen.) Støvdeel, en. s. Støvgran. Støvdrager, en. den Deel af en Blomst, som bærer Plantens Befrugtningsdele. Stamen. Støvdragt, en. poet. et jordisk Legeme. "Medens Mennesket i Støvdragt gaaer." Ingem. Støvdække, et. 1. et Dække, Lag af S. over noget. 2. poet. det menneskel. Legeme. "Borttag Støvdækket, du os gav igiennem Livet her at bære." Bagg. støvdækket, adj. v. bedækket m. Støv. (Bagg.) Støvgiemme, et. p. Planter. d. s. s. Støvknap. Støvgran, et. den mindste, for det blotte Øie neppe synlige Støvdeel. "J et Støvgran skal de finde din Almagts underlige Spor." Evald. Støvhvirvel, en. En af Veiret reist Mængde Støv, som v. en Hvirvelvind føres omkring. "Den ilende Hær Støvhvirvler omgive." Hertz. Støvjord, en. meget tør Jord, som næsten er heel opløst i Støv. Støvkaabe ell. Støvkappe, en. K. som man tager paa over Klæderne imod Støv. Støvknap ell. Støvknop, en. p. Planter: den yderste Deel af Støvtraaden, som bærer ell. indeholder Frugtstøvet. Anthera. Støvmeel, et. det fineste Meel, Melets fineste Dele. Pollen. Støvnaal, en. p. Planter, d. s. s. Støvtraad. "Støvnaale kun i Bægeret han tæller." S. Blicher. Støvplet, en. Plet, frembragt v. Støv. (Baggesen.) Støvregn, en. En ganske fiin Regn. (T. Staubregen.) (Derfor ikke Støbregn: J. Steipi-regn, Pladsregn.) Støvsand, en. den allerfineste, letteste Sand, der reises i Skyer, liig Støv. Støvsigte, en. En fiin Sigte, hvorved man skiller fine Gran ell. Støvdele fra noget. Støvsky, en. En samlet Mængde Støv, der føres hen over Jorden, liig en Sky. Støvsvamp, en. Jordsvampe, hvis Hat er opfyldt m. et fiint Støv. Støvtaage, en. En vidt udbredt Støvsky. "Støvtaager omhvirvle ilende Hær." Hertz. Støvtraad, en. den Deel af Støvdrageren i Blomster, som bærer Støvknappen. Filamentum. Støvvei, en. de Befrugtnings-

dele v. Blomster, som udmærke Funktionnet. Pistillum.

1. Støve, v. n. og a. 1. A. neutr. og impers. give Støv fra sig, reise Støv. Veien støver meget i Dag. Det støver stærkt. B. act. At støve af ɔ: tørre Støv. At støve Bøger af. At s. ned fra Loftet. — Støvekost, en. Kost t. at støve af med.

2. Støve, v. n. og a. 1. (har.) [N. S. s t ö v e r n.] lede efter, oplede v. Hielp af Lugten; spore. Hunden støver efter Vildt, har støvet en Hare op. "Han støver Bønder bedre, end en Hund støver Harer." Holberg. (Melampe.) fig. om Mennesker: at støve efter noget ɔ: lede ivrigen efter. — Støver, en. pl.-e. en Hund, som af Naturen og v. Øvelse er skikket t. at støve Vildt op. (N. S. S t ö v e r.) fig. om den, der ivrigen søger at opspore noget, faae noget at vide; en Speider.

Støvle, en. pl.-r. [Sv. Stöfwel. H. Stefel.] Bedækning af Læder t. Foden og Benet, der syes sammen i Skikkelse af en Strømpe, og naaer deels op over Knæet (Vandstøvler, Ridestøvler), deels op paa Læggen, ell. endnu lavere. (s. Snørestøvle.) Fruentimmersko, som snøres over Ankelen, kaldes nu ogsaa Støvler. = Støvleblok, en. En efter Foden og Benet dannet Blok, som Støvler sættes p. for at udvides ell. børstes. Støvlefod, en. den Deel af en S. der omgiver Foden. Støvlehæl, en. Hælen under en S. (s. Hæl, 2.) Støvleknegt, en. Et Redskab af Træ, hvorved man selv drager sine Støvler af. Støvlekrave, en. 1. den øverste Deel af de tilforn brugelige lange Støvler, som var indrettet t. at kunne drages over Knæet, ell. boies om og danne et Læg ell. en Krave. 2. en løs Krave af guult Læder, som fæstedes p. Støvlen. Støvlekrog, en. En Jernkrog m. Haandtag, som man hager i Støvlestroppen, f. lettere at trække Støvlen paa. Støvleskaft, et. den hele Støvle uden Fod og Krave. Støvlestroppe, en. En af de to Stropper ell. Remmer, som syes oventil i Støvlen, f. i dem at kunne trække den paa. Støvlestromper, pl. Strømper, som man gaaer m. i Støvler. = støvlet, adj. som er ifort Støvler, bestøvlet. (Moth.) "Jeg støvlet var og sporet." Falster. (Aarh. Tidsfordriv.) "Tal om den store Skam, en støvlet Brudgom vil blandt Folk paaføre hende." Wessel.

Suder, en. pl. — e. En Ferskvands-Fisk af Karpe-Slægten. Cyprinus tinca.

Sudle, v. a. 1. [Sv. suddla.] besmitte, giore ureen. (Moth.) s. besudle, hvilket nu kun bruges. — Heraf: Sudler, en. den, som omgaaes ureenligt, sludsket m. sit Arbeide (Moth.) f. E. en daarlig Maler. (T. S u d l e r.) Sudleri, et. pl.-er. (Moth.) begge Ord lidet brugelige.

Suge, v. a. og n. 1. [J. siuga. A. S. sucan.] drage noget flydende t. sig m. Munden, v. at udpompe (udsuge) Luften m. Læberne; ell. fæste Læberne p. denne Maade t. et fast Legeme. At suge Vinen af Glasset giennem et Halmstraa. At s. Saften af en Frugt. At s. paa noget. At s. Saften ud. suge Giften ud af Saaret. (jvf. udsuge.) At s. sig fast. — uegentl. Svampen, Jorden suger (trækker) Vandet i sig. (jvf. indsuge.) = Sugefisk, en. et Slags Fiske, som v. en Deel af deres Legeme kunne suge sig fast t. andre Legemer. Remora; Echeneis. Sugepompe, en. en (mindre passende) Benævnelse p. den alm. Vandpompe, hvori Vandet hæver sig ene v. Luftens Tryk. (s. Millingtons N. L. ved Ursin. 92). Sugerør, et. Rør, hvorigiennem noget suges, indsuges; ell. Rør, hvori Vandet stiger, v. at følge det Rum, hvoraf Luften udpompes; Pomperør. Sugevorte, en. Vorte p. Patter og Yver hos Mennesker ell. Pattedyr. Sugeværk, et. en Indretning, hvorved Vandet hæves i Veiret v. Hielp af Luftens Fortyndelse ell. Udpompning i Sugerør. Krafts Mech. II. 860. (forskielligt fra Trykværk.) = Sugning, Sugen, en. Gierningen, at suge.

Suk, et. pl. d. s. (Sukke findes i Biboverſ. og hos nogle Nyere.) Gierningen at sukke, og den derved frembragte Lyd. At drage et dybt Suk. "Thi mine Sukke ere mange, og mit Hierte er svagt." Jer. Begr. 1. 22. "Mange Ønsker blive uopfyldte; mange Sukke komme ubønhørte tilbage." Bastholm.

Sukke, v. n. 1. har. [Sv. sucka. A. S. sican.] drage Aanden dybt og m. en hørlig Lyd, som især er en Virkning af Bedrøvelse ell. Længsel. At sukke ved, over noget. At s. dybt. — fig. At s. efter noget ɔ: sukke af Længsel, ell. længes meget efter. "Endelig kom Dagen, Alle sukkede efter, og nu frygtede for." O. Guldb. At sukke for en Pige, være forelsket. At sukke under en Byrde ɔ: føle dybt dens Tryk. "Naar nedboiet Olding sukker under Lidelser og Aar." Rahbek. — Sukken, en. ud. pl. det, at sukke.

Sukker, et. pl. Sukkere kun som et Handelsudtryk om flere Slags. [T. og N. S. Z u c k e r.] et sødt Plantesalt, der v. Kogning krystalliserer sig af mange Plantesafter, men især af Sukkerrørets Saft. At koge, at rense (raffinere) Sukker. En Top S. hvidt, bruunt S. (jvf. Puddersukker.) = Sukkerbager, en. den, som forstaaer at anvende Sukker t. Bagværk, og t. deri at indkoge ell. indsylte Frugter og andre Ting (Conditor. s. Confect.) Sukkerbageri, et. Sted, hvor Sukkerbageren driver sin Syssel. Sukkerbagværk, et. ell. Sukkerbakkelse, en. Bagværk, som ganske ell. f. største Deel bestaaer af S. (Confect.) Moth. Sukker-

brød, et. Kage, som bages af fiint Meel, Sukker og Æg. Sukkerbøsse, en. En Bøsse, m. hullet Laag, hvori Streesukker kommes. Sukkerdaase, en. D. hvori smaahugget Sukker giemmes. Sukkerdei, en. Dei til Sukkerbagværk. (Moth.) Sukkerert, en. pl. – er. (som mest br.) et Slags Stangerter, m. brede og flade Bælge, som spises tillige med disse. (jvf. Sabelerter.) Sukkerfad, et. Fad, hvorpaa Sukker sættes frem p. Bordet. Sukkerform, en. kegledannet F., hvori det kogte Sukker gydes, f. at dannes t. Topsukker. Sukkergodt, et. kaldes alleslags Smaating, som bages af Sukker; Knas, Confect. "Med Sukkergodt — den lille Martyr tysses." Falster. Sukkerhuus, et. Sted, hvor Sukker koges og luttres; Raffinaderie, Sukkerkogeri. Sukkerkage, en. d. s. s. Sukkerbakkelse. Sukkerkringle, en. K. bagt af S. ell. med Strøsukker ovenpaa. Sukkermandel, en. En i S. indbagt Mandel. Sukkermester, en. den, som har Opsyn m. Arbeiderne i et Sukkerhuus ell. Sukkerkogeri. Sukkermund, en. i d. Tale: den, som gierne spiser Sukker. Sukkermølle, en. Mølleværk, hvorpaa Sukkerrøret knuses, og Saften udpresses, inden den koges. Sukkerpære, en. et Slags søde Pærer. Sukkerrør, et. En Rørplante, hvoraf Sukkeret koges. Saccharum officinarum. Sukkersaft, en. den af Sukkerrøret udpressede Saft. Sukkerskee, en. En hullet Skee hvormed Strøesukker drysses p. Mad. Sukkersmag, en. S. af Sukker, sukkersød Smag. Sukkersirup, en. Sirup, der koges af raffineret Sukker. Sukkersyder, en. den, som forestaaer Sukkerets Kogning, ell. som forestaaer et Sukkerhuus. Sukkersyderi, et. Sted, hvor S. koges. sukkersød, adj. sød som S., meget sød. Sukkertang, en. En liden Sølvtang, hvormed Sukkerstykker kommes i Theekopperne. Sukkertop, en. saameget raffineret ell. Topsukker, som størkner i een Sukkerform. Sukkertvebak, en. Tvebak, i hvis Dei man har kommet Sukker. Sukkertøi, et. d. s. s. Sukkergodt, Confect. Sukkervand, et. Vand, hvori S. er oploft ell. smeltet.

Sukkre, v. a. 1. komme Sukker i ell. paa, giøre sødt m. Sukker.

Sule, en. s. Søile. (jvf. Plovsule.)

Sult, en. ud. pl. [J. Svelta.] Fornemmelse af utilfredsstillet Madlyst. (jvf. Hunger.) At lide S. og Tørst. Der kiendes ingen Sult p. ham (han seer trivelig ud.) 2. den Tilstand, længe at undvære Føde. At døe af Sult.

Sulte, v. n. og a. 1. [J. svelta.] 1. neutr. at lide Sult, mangle Føde. (særd. i længere Tid, jævnligen. At sulte er derfor ikke det samme som: at være sulten.) Han havde sultet i to Dage. At s. ihiel. At lade sine Tienestefolk sulte (ikke give dem tilstrækkelig Føde.) 2. act. lade een lide Sult. At sulte et Barn. At s. Kreature. At sulte een ud. (s. udsulte.)

Sulten, adj. pl. sultne. [Isl. soltinn.] som føler Trang t. Mad, har Madlyst. (jvf. hungrig.)

Sultføde, v. a. 2. give een utilstrækkelig Føde, ell. Underholdning. "At sultføde en Huuslærer." Rahbek. "Disse ville leve i Velstand p. Jordlodder, som knap kunne sultføde dem.." Olufsen.

Sum, adj. stille, ikke ret vel til Mode, halv bedrøvet. (forældet.) "Han sidder saa sum, som Fruer havde skaaret hans Haar:" en Talemaade hos P. Syv. II. 60.

Sum, en. pl. – mer. [Lat. Summa.] et større Tal, som opstaaer naar flere mindre tælles sammen. Hvad er Summen af disse Tal? En S. Penge. ogsaa absol. At byde en stor Sum for noget. Han har anvendt store Summer derpaa. (s. Pengesum.) — Deraf: summe op, summere, tælle sammen. neutr. det summer op o: løber op t. en betydelig Sum. — Summering, en.

Summe sig, v. rec. 1. [formodentlig af adj. sum.] komme i Rolighed, i Orden, i Klarhed m. sine Tanker, efter Bevægelse, Uro o. d. (d. Tale.) Jeg har endnu ikke ret summet mig efter Reisen. "Lidt efter lidt man da sig summer og befinder." (efter et opført Skuespil.) S. Blicher.

Sump, en. pl. – e. [T. Sumpf. A. S. Swamp.] 1. en sid Egn, et lavt Jordsmon, hvor Vand samler sig over en blød Jordbund; en Mose, et Kær. "En Sump er det Vand, der samler sig jævnligen i Fordybningerne af en blød Jordbund." Müller. 2. en udgravet Fordybning, hvor Vand har Tilløb og samler sig, Vandsamling. (dog kun i enkelte Tilfælde.) En Sump i en Grube, i en Kielder. At grave en S. i Gaarden. (s. Kieldersump.) = sumpagtig, sumpet, adj. som har Beskaffenheden af en Sump. En sumpet (sid) Jordbund. Sumpfugl, en. F. som lever, bygger Rede i Sumpe ell. Moser. Sumphøg, en. flere Slags Høge, der især opholde sig i og ved Moser. Sumpjord, en. Mosejord. Sumpland, et. Et meget lavt, sumpagtigt ell. med Sumpe opfyldt Land. Sumpvand, et. Mosevand. Sumpvei, en. Vei, som gaaer igiennem, er lagt over en Sump.

Sund, et. pl. – e. [J. og Sv. Sund.] et smalt Hav imellem to Lande ell. Øer; et Havstræde. (Sundet, absol. o: Øresund. Sundtold, Tolden som hæves i Øresund, Øresundstold.) Der er et langt og smalt Sund imellem disse to Øer. (Ordet bruges ikke i Geographien om ethvert saadant Sted. Man siger f. E. Sundet v. Messina; men: Strædet v. Gibraltar.)

Sund, adj. [A. S. og Sv. sund. T.

gesund.] 1. som har sin naturlige, ufordærvede Beskaffenhed. Sundt Træ, Kiød. En sund Forstand, sund Menneskeforstand, naturlig god (ufordærvet, skiøndt ikke dannet) Forstand. 2. som har en naturlig, god Legemsbeskaffenhed, hvori alle physiske Livsforretninger ere i naturlig, usvækket Virksomhed; karsk: sanus. incolumis. (modsat: syg, svag.) Et sundt Legeme. sunde Børn. En sund Ansigtsfarve. (jvf. frisk, karsk.) fig. En sund Siæl i et sundt Legeme. 3. som fremmer Sundhed, er gavnlig f. Helbreden. (saluber.) Sund Luft. En s. Levemaade, Føde. = Sundhed, en. ud. pl. 1. den Tilstand at være sund, (2.) Karsthed. I Sundhed og i Sygdom. At sørge for sin S. "Man kan ikke vel sige: at føle Sundhed; thi deri bestaaer den sunde Tilstand, at man i den ikke føler at have et Legeme." P. E. Müller. At drikke eens S. ell. paa eens Sundhed (ønske ham S. i det man drikker ham til.) 2. den Egenskab, at være gavnlig f. Helbreden. Luftens S. Denne Egn roses f. sin Sundhed. — Sundhedsbeviis, et. skriftligt B. som gives Reisende, Skibsførere, og Andre, for at de ikke medføre nogen Smitsot, ell. komme fra et dermed befængt Sted, o. s. v. (Sundhedsattest, Sundhedspas.) Sundhedsbrønd, en. mineralsk Kilde, hvis Vand drikkes f. at gienvinde ell. styrke Sundheden; Sundhedskilde, Suurbrønd. Sundhedsdrik, en. En D. som styrker, befordrer Sundheden; uden at være en egentlig Lægedrik. Sundhedskilde, en. Sundhedsbrønd. Sundhedslære, en. Lære om at vedligeholde Sundheden v. en tienlig og passende Levemaade; Diætetik. Sundhedspas, et. s. Sundhedsbeviis. Sundhedspleie, en. Omsorg f. Sundheden. Den offentlige Sundhedspleie. Sundhedsraad, et. R. som har Hensyn t. Sundheden, hvorved man troer at gavne een p. hans Helbred. Sundhedsregel, en. R. for den, som vil bevare sin Sundhed; diætetisk Regel. Sundhedsreise, en. R. som man foretager f. sin Sundheds Skyld. (Baggesen.) Sundhedstegn, et. udvortes T. paa Sundhed, Helbredstegn. Sundhedstilstand, en. Legemets T. med Hensyn p. Sundheden; Helbred.

Sup, en. En Drik, en Slurk. (Moth. Sv. Sup.) heraf: supe ell. suppe, v. n. som i d. Tale br. for: at drikke meget, være en Dranker. sieldnere act. at suppe Brændeviin. (N. S. sobben. supa p. Svensk er derimod blot: at tage en Drik.)

Suppe, en. pl. -r. [J. Sup, Supa.] tynd Mad, som søbes ell. spises m. Skeer, Søbemad. (Suppe ell. Søbemad er tynd Skeemad; derimod er f. E. Grød vel en Skeemad, men ikke Søbemad ell. Suppe.) At koge S. paa Kiød, Flesk ꝛc. Kiødsuppe, Grynsuppe, Viinsuppe (men ikke: Ølsuppe) Melkesuppe, Ertesuppe, Skildpaddesuppe, o. fl. [Holberg bruger det ogsaa for: Dyppelse (Fr. Sauce.) "En Ret Fisk m. sin rette Suppe." Den Vægelſ.] = Suppefad, et. Et dybt Fad, hvori S. sættes p. Bordet. Suppekage, en. K. af stærk indkogt og størknet Kraftsuppe, som opløses i kogende Vand f. at give Kiødsuppe. Suppekiød, et. K. hvorpaa Suppe er kogt, ell. som er bestemt og tienligt dertil. Suppeskaal, en. Skaal, hvoraf Suppe spises, ell. hvori den fremsættes. Suppeskee, en. Skee t. at spise S. med. Suppetallerken, en. dyb T. hvoraf Suppe spises. Suppeurt, en. Urt, som man bruger t. at koge i Kiødsuppe.

Surre, v. n. 1. (har.) [Af Tingens Lyd; som det lat. susurro.] frembringe en vis dump susende Lyd, hvoraf Ordet er et Slags Efterligning. Bierne, Fluerne surre. "At forfølge den enkelte Gedehams, der surrede dem om Ørene." Rahbek. — Uegentl. f. E. om Vandets Rislen, ell. en stærkere Lyd af samme: "Flyd surrende Bæk, omfavner mig Skygger!" Rein. "Mens Kiølen surrende i Havet Furer pløier." P. H. Frimann. — Deraf: Surren, en. ud. pl. "Liig Bier, sværme de m. Surren rundt omkring." Baggesen.

Surre, v. a. 1. binde, binde fast, vinde omkring (br. især i Skibssproget.) At surre noget fast; surre et Toug omkring noget.

Suse, v. n. 1. har. [N. S. susen.] frembringe en Lyd, som den af Vinden stærkt og hastigt bevægede Luft. (jvf. bruse.) Vinden suser i Træerne. Bomben suser igiennem Luften. Kanonkuglen susede forbi mig. En susende Lyd. Det suser f. Ørene. — Ogsaa om Vandets Lyd: "Saa høres Kilden klar og fri fra Vældet sødt og sagte suse." Bagg. = Susen, en. ud. pl. susende Lyd; det, at suse. "I kølig Dal v. Bækkenes sagte Susen." Rein. "Thi man hører en Susen af megen Regn." 1 Kong. 18. 41. — Susevind, en. susende Vind ell. Luftstrøm. "Ætheriske Susevinde giennemstrømme dette Steentelt." Bagg.

Suul, et. ud. pl. [Sv. Sofwel. H. Suyvel. Gl. E. Soul.] Mad, som spises t. Brødet, især Kiødmad, ell. overhovedet dyrisk og fast Føde. (Obsonium. A. S. Salu, Føde.) Skeemad kaldes ikke Suul; og Bonden vil ikke let tænke p. Fisk v. Ordet Suul. At give een S. til Brødet. "En Kiende Suul t. Brødet, det faaer I, om I maae." Øhlenschl. (Helge.) At kiøbe Suul ind. "Til aandelige Suul behøves ogsaa Brød." Rahb. (Høres nu sielden, undtagen hos Almuen, der ogsaa bruger Subst. Suulmad ell. Sulemad, og v. n. at sule ɔ: forslaae, om Kiødmad ell. Suul. Flesk suler mere, end Kiød.) = Suulvarer, pl. al

Slags Suul, som Handelsvare. "Suulvare, bestaaende af Bondesild, Sei, norsk Salt, alle Slags Meel, Flesk," o. s. v. nævnes i et Rescript. 5. Febr. 1732.

Suur, adj. pl. sure. [J. sur.] 1. udtrykker den Fornemmelse v. Smagen, som er modsat sød, og som frembringes v. de Legemer, der indeholde en Syre. Om saadanne Legemer siges ogsaa: at de ere sure, smage suurt. Øllet er blevet suurt. Suur Melk, Fløde. En s. Smag. Den sure Giæring. At komme Suurt og Sødt p. Maden; lægge noget ned i Suurt (i Eddike.) Undertiden, men sielden, br. det for: raadden, fordærvet. Suur Sild; suurt Flesk. (Moth.) At have sure Been ɔ: m. aaben Skade. 2. figurl. a.) besværlig, moisommelig. Et suurt Arbeide. At giøre sig Livet suurt. Det falder mig suurt (tungt.) b.) umild, fortrædelig, vranten. Et suurt Ansigt. sure Miner. At see suurt t. noget (ikke see det gierne.) = Suurhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være suur. Grader i Suurheden. jvf. Syre, syrlig. = Suurbrød, et. egentl. d. s. s. syret Brød, B. bagt m. Suurdei; men br. især om sigtet Rugbrød, som æltes m. Suurdei. Suurbrønd, en. d. s. s. Sundhedsbrønd. Suurdei, en. ud. pl. en med Eddike æltet og v. Giæring syret Dei, hvormed den øvrige Dei t. Brød syres og bringes t. at giære. Suurkaal, en. fiinskaaret Hvidkaal, som lægges ned i en Tønde m. paastrøet Salt, og saaledes bringes i en suur Giæring. Suurklever ell. Suurkløver, en. En i Skove almindelig Plante, af hvis Blade, der have en behagelig syrlig Smag, uddrages Syresalt ell. Suurkløver-Salt, hvormed Rustpletter tages af Linned; Skovsyre. Oxalis acetosella. Suurmelk, en. skrives undert. for: suur Melk; og deraf: Suurmelksost, som laves af slig Melk (ligesom: Sødmelksost.) suurmule, v. n. 1. (har.) vise sig fortrædelig og i ondt Lune, sætte et suurt Ansigt op. d. Tale. (Moth har ogsaa Subst. en Suurmule.) Suursalt, et. s. Syresalt. suurseende, adj. v. vranten, af et suurt Udseende. (Colding.) Suursteg, en. Oxekiød, som nedlægges en Tid i Eddike og siden koges ell. steges i en Gryde. suurøiet, adj. som har fordærvede, rindende Øine.

Suus, en. Sviir, Sværmen, vildt, uordentligt Levnet; forekommer kun i den Talemaade: at leve i Suus og Duus.

Svaber, en. pl. -e. [E. Swabber.] t. Skibs: et Slags Kost af Toug-Ender, som især bruges t. at feie ell. toe Dækket. — Deraf: svabre, v. a. 1. at feie m. en Svaber. (E. to *swab.*)

Svadse, s. sladdre, pluddre.

Svag, adj. [Sv. swag. T. schwach. N. S. swack.] 1. som ei har den fornødne (legemlige ell. aandelige) Styrke; det modf. af stærk. (jvf. skrøbelig, som hyppigst br. om physisk Svaghed, og kun figurl. om den moralske. Skrøbeligt kalder man det, som ikke taaler meget; svagt det, som ikke evner, formaaer meget. Glas er en skrøbelig Materie. En Stol, der har været stærk og vel giort, bliver skrøbelig ved Alder og megen Brug; men selv en ny Stol kan være for svag.) Som Barn var han meget svag. En svag Mand ɔ: som ingen Legemsstyrke har; ell. ingen Styrke i Villien, i Charakteren. En s. Helbred. En s. Hukommelse, Forstand, Hørelse, Lugt, Stemme. Dette er den svageste Deel af Fæstningen. At være svag i Latinen, i Historien (fattes Færdighed, Indsigt.) Et Menneskes svage Side ɔ: en Feil, Skrøbelighed, som han især er hengiven til. — Tilforn brugtes svag meget ofte ligefrem for syg, ligesom svagelig ogsaa for: frugtsommelig. ("Lær, før du taler, og lad dig læges, før du bliver svag." Sir. 18. 21.) 2. ikke talrig. (s. stærk, 4.) Hæren var for svag til at modstaae Fienden. = svagelig, adj. noget svag, ikke ret stærk (især om Helbreden.) Han begynder at blive svagelig. En s. Helbred. — Svaghed, en. 1. ud. pl. Beskaffenheden at være svag. Legemets, Aandens S. Alderdomssvaghed, Sindssvaghed. 2. pl.-er. som et Concretum: Forandringer, Følelser, Virkninger, Handlinger, som reise sig af Svaghed. Alderdommens, Fruentimmernes Svagheder. Man kan oversee enkelte Svagheder hos en stor Mand. At benytte sig af eens Svagheder. — Svaghedsfeil, en. Feil, som hidrører ikke fra ond Villie, men fra S. i Charakteren. — svaghiertet, adj. som har et svagt Hierte, en alt for øm, let bevæget Følelse. svagsindet, adj. som ikke har Forstandens fulde Brug; noget vanvittig. svagsynet, adj. som har et svagt Syn, svage Øine. svagtroende, adj. v. som ikke er stærk i sin Tro. — (jvf. svække.)

Svaie, v. n. 1. har. [beslægtet m. vaie og svæve.] bevæges hid og did, frem og tilbage. Røret svaier f. Vinden. "Fugle — der svaie rundt om oprørt Sø og Kær." Foersom. Skibet svaier ell. svaier op (naar det ligger t. Ankers, og dreier Forenden mod Strøm ell. Vind. Skibet ligger opsvaiet for Strømmen. jvf. vindret.) — Deraf: Svaien, en. ud. pl. (Subst. Svai for: Sviir, Sværmen, høres hos Almuen i Kiøbenhavn. s. Danske Tilsk.)

Sval, adj. [J. svalr. Sv. sval.] noget kold, kølig. En s. Aften efter en hed Dag. Et svalt Sted. Her er svalt i Skoven. — Svale, en. ud. pl. Køling, sval Luft. At gaae, reise i Svalen. (s. Aftensvale.)

Svale, v. a. 1. giøre sval, køle, afkøle. At svale sig. "En Bæk, som svaler den

hede, lædsker den tørstige Jord." J. Smidth. — figurl. "Vrede svales m. gode Ord." P. Syvs Ordspr. I. 487. "Men eders Vrede svaler i Medynks milde Vand." Kingo. — svales, n. pass. blive kølig. Lad Drikken, Vandet først svales. = Svalebad, et. Bad, hvori man svaler sig, koldt Bad. (Colding.) Svalebænk, en. B. i Badstuer, hvor man sætter sig f. at svales efter et varmt Bad. (Moth.) Svaledrik, en. En kølende Drik, Køledrik. Svalekar, et. Kar, hvori noget afkøles. Svalestue, en. kølig Stue, hvor noget svales i Lufttræk e. d. (Moth.) Svaletønde, en. Tønde, hvorigiennem Slangen p. et Brændeviinsværk gaaer, og hvori man kommer koldt Vand under Brændingen, f. at køle de nedflydende Fordraaber. Svalevand, et. V. hvori noget afkøles, f. E. Vandet i Svaletønden. = Svaling, Svalning, en. Gierningen at svale.

Svale, en. pl. -r. [af v. at svale.] 1. Køling, Kølighed, sval Luft. "Det stolte Palmetræ udbredede omsonst sin skyggefulde Svale." Storm. 2. [Sv. Svale. Isl: Svalir. pl. (Snorre Sturl.) T. Söller.] en Udbygning ell. Gang uden p. et Huus, m. Tag over, men aaben mod den ene Side, hvor man kan gaae fra een Stue t. den anden; en Svalegang. (Dette er den hos os sædvanlige Bemærkelse; men Ordet er, ligesom Tingen, næsten forældet. jvf. Bislag. I Norge bruges: Langsvale, for: Gallerie.)

Svale, en. pl. -r. [I. Svala.] en bekiendt og almindelig Trækfugl, hvoraf adskillige Arter forekomme hos os. Hirundo. Deraf: Svalerede, Svalenunge, o. fl.

Svamp, en. pl. -e. [I. Svampr. N. S. Swamp.] 1. en egen Klasse af Plantelegemer, udmærkede v. Skikkelse og Udseende fra alle andre Værter (Fungi.) s. Bladsvamp, Jordsvamp, Køllesvamp, Træsvamp, o. fl. 2. d. s. s. Søsvamp, Vaskesvamp, hvilken dog ikke hører t. Svampene, men t. Polyperne. At toe sig m. en Svamp, trykke Vandet af en S. Han drikker som en Svamp. 3. Ordet br. ogsaa om visse Hævelse i Ledemodene hos Mennesker og Huusdyr. s. Ledesvamp. = svampagtig, svampet, adj. som i Beskaffenhed ligner en S. En svampagtig Hævelse. — svampet, adj. svampagtig. "Den løse, svampede Tørv." Olufsen.

Svands, en. dette tydske Ord br. undertiden (ligesom Swans i det Sv.) i d. Tale for: Hale og Slæb. — Svandsmester, en. kaldes Formanden f. leiede Dagarbeidere v. Skibsværfter og Havnebygningsvæsenet. Svandsskrue, en. Skrue, hvormed den bageste Ende af Bøssepiben fæstes t. Skæftet.

Svane, en. pl. -r. [I. Svanr.] en bekiendt Vandfugl af Gaasens Slægt. Anas cygnus. = Svanebai, et. ud. pl. et Slags tykt og meget blødt uldent Tøi. Svanebarm, en. poetisk: en Barm, hvid og blød, som Svanens Bryst. Svanebryst, et. Svanens Bryst; og poet. et Bryst, hvidt og hvælvet som Svanens. "De store Lokker i gyldne Pragt — ei Svanebrystet bedækker." Øhlenschl. Svanedun, pl. 1. Svanens Duun ell. fineste og blødeste Fiædre. 2. et Slags tykt og meget blødt Tøi af Uld og Bomuld. Svanefiæder, en. F. af en Svane. Svaneflok, en. en samlet Mængde af Svaner. Svanehals, en. Svanens Hals, ell. en Hals, der ligner denne; saaledes siges undertiden Hesten, at have en Svanehals. svanehvid, adj. blendende hvid, som Svanen. Svanejagt, en. Jagt efter Svaner. Svanesang, en. En skiøn Sang, som fabelagtige Beretninger tillægge Svanen, kort før dens Død; deraf figurl. en Digters sidste Værk e. d. Svanenunge, en. Svanens Unge.

Svang, adj. [I. svángr, tom, sulten.] geld, uden Kiærne, ufrugtbar. (siges kun om Sæden.) Rugen er meget svang i Aar (har mange golde Ar; ell. faa Kiærner i Arene.) "Vipperne svange og Halmen bleg, som Nyet mod Regntid." Herz. 2. om Jorden: skarp, mager, ufrugtbar. Moth.

Svang, en. Huulheden under Fodbladet. (Colding. Moth.)

Svang, ud. Art. og sem adv. i den Talemaade: At gaae i Svang o: udøves, være gængse, være i Brug; som nu dog kun siges om lastværdige Handlinger. "Hvis Laster vare Dyder, Synd ei forbudet var, den gik ei saa i Svang." Holb. P. Paars. "Og al den Daarlighed, i Svang p. Jorden gaaer." Helt. — Hos Ældre br. Talemaaden ikke saa indskrænket; men ogsaa om gode Tings Fremgang. f. E. "Der ganger Lykken selv udi sin fulde Svang." Bording. II. 152. "De gode Sæder skulle vel nu igien komme til at gaae i Svang udi Verden." B. Thott. II. 133. (Svang, af svinge. T. im Schwange gehen, seyn.)

Svanger, adj. f. frugtsommelig. Svangerskab, et. Frugtsommelighed. (udanske, og af det Tydske optagne Ord, som kun i slet Talebrug høres.)

Svar, adj. [Sv. swår.] tung, vanskelig, besværlig. (s. svær.) = svarlig, adj. besværlig, haardelig. svarligen, adv. meget, i høi Grad. (forældet.)

Svar, et. pl. d. s. [I. Svar. A. S. Andsware.] Tale, som har Hensyn til og foraarsages v. en Andens Spørgsmaal ell. Tale; Beskeд, som gives en Spørgende. At give, at sige een Svar paa noget. Mundtligt, skriftligt S. At faae S. paa et Brev. Dette var Kongens S. paa Ministerens Tale. At blive een S. skyldig (ikke svare een.) Budet fik S. tilbage. = svarløs, adj. 1. som intet Svar faaer, som ei bli-

ver besvaret. 2. som intet Svar giver ell. kan give. "Iilsomme fløi hans søgende Blik giennem svarløse Egne." Pram.

Svare, v. n. og a. 1. og 2. har. [J. svara.] 1. give Svar, sige Svar. Svar mig p. mit Spørgsmaal. Jeg vil s. ham (p. hans Brev) m. Posten. Hertil svarede han. (jvf. besvare, giensvare.) Han svarede, lod svare, at han ei kunde komme. — Ogsaa i act. Bemærk. (dog ei med noget Subst. som Object,) Hvad svarede han? — Han svarede intet. — At s. for sig ɔ: sige noget t. sit Forsvar. — Figurl. det svarede fra Skoven (gav Gienlyd.) 2. neutr. høre til, passe til, stemme overeens med. Denne Dragt svarer ikke til hendes Stand, Alder. Dette Bræt svarer ikke t. det andet. Udfaldet svarede ikke t. min Forventning. 3. neutr. indestaae for, være ansvarlig, være god for. Ham tør jeg svare for. Jeg kan ikke svare for, hvad der skeer v. Hændelse. 4. act. yde, betale: præstare. At svare sin Landgilde; svare Skatter, Afgifter. Hvormeget svares der af denne Gaard? 5. Hos Haandværksfolk siges et Underlag, som man slaaer, banker ell. hugger paa, at svare, naar det ikke giver efter, men beholder en fast Stilling.

Svarre ell. svarve, v. a. 1. [Sv. swarfwa.] dreie; tornare. (forældet; ligesom Svarrer ell. Svarver, en Dreier, Svarrejern o. fl.) "Ei Svarvers konstig Haand kan den m. Hiulet dreie." Arreboe.

Svart, adj. høres endnu stundom for: sort. (J. svartr.) s. Sværte.

Sved, en. ud. pl. [A. S. Svete, Svæt. N. S. Sweet. J. Sveiti.] Uddunstning af dyriske Legemer, som er saa stærk, at den viser sig draabeviis p. Huden hos Mennesker, og væder Haarene hos Dyr. At komme i S. Sveden sprak af Panden. "Den salte Sved ned af de lærde Pander randt." Holb. P. P. At dryppe af S. Angestsved, Dødssved, Nattesved. = Svedblegne, en. Hedeblegne i Huden. (Moth.) Sveddamp, en. meget stærk, dampende Sved. "I faa Minuter kogte alt hans Blod, og hele Kroppen i en Sveddamp stod." Storm. Sveddraabe, en. Draabe af S. paa Huden. "Blodige Sveddraaber trilled." Ingem. sveddrivende, adj. v. som frembringer Sved, driver Sveden ud. sveddrivende Midler i Lægekonsten. = Svededug, en. D. til at tørre Sveden af Ansigtet. = svedet, adj. fuld af Sved.

Svede, v. n. og a. 1 og 2. [J. sveita.] give Sved fra sig, uddunste i Draaber. At s. ved et Arbeide. Han sveder meget let. At blive svedt, være svedt. — Om Sveden selv: brode frem, vise sig. "Af Panden svede Draaberne frem." Øhlenschl. — fig. At svede over, ved noget ɔ: giøre sig megen Møie dermed. — Ordet br. ogsaa om andre Legemer, end dyriske, som uddunste, ell. synes at uddunste, naar Fugtighed af Luften sætter sig derpaa. Stenene svede. Denne Saft sveder ud af et Træ. — act. At svede Blod. = Svedebad, et. Bad ell. Ophold i en hedet Badstue, hvor Sveden drives voldsomt ud af det nøgne Legeme. Svedecuur, en. Anvendelsen af stærkt sveddrivende Midler mod en Sygdom. Svededrik, en. D. hvorefter man sveder. Svedehul, et. pl. -huller. meget fine Aabninger i den ydre Hud hos Mennesker og Dyr, hvorigiennem Uddunstning og Sved trænger sig ud. Svedekiste, en. En Bygning v. Skibsværfter, m. indmuret Kiedel, over hvilken Skibsplanker trækkes krumme v. at hænges i Dampen af det kogende Vand. Svedemiddel, et. sveddrivende M. Svedestue, en. Badstue, indrettet t. Svedebad; ell. Værelse i et Hospital, hvor man bruger Svedecuur.

Sveden, partic. s. svide, svie.

Svedske, en. pl. -r. [T. Zwetschke.] tørrede Blommer; især af visse Arter, som anvendes p. denne Maade, og derfor kaldes Svedskeblomme. — Svedskesuppe, en. Grynsuppe, hvori Svedsker koges. Svedsketærte, en. Kage, hvori Svedsker indbages.

Sveie, v. a. 1. bøie (Jsl. sveigia;) forældet. (Jvf. svaie.)

Sveirygget, adj. [af J. sveigia, at bøie.] som har et indadbøiet Rygbeen; huulrygget. (sveibaget, sveilendet. Colding.)

Sveise, v. a. 1. [det T. schweißen.] smede to Stykker glødet Jern sammen m. Hammeren. — Deraf: Sveisning, en. pl. -er.

Sveitser, en. pl. -e. Een som er født, har hiemme i Schweitz. I Sammensætn. som adj. i Bemærkelsen: som er fra dette Land. f. E. Sveitserost, Sveitserthee, o. fl. (Sveitser kaldes ogsaa Portneren i Slotte og fornemme Huse, fordi man dertil tilforn brugte Sveitsere.)

Svelte, v. a. og n. 1. sulte; udhungre. (forældet og lidet brugel.)

Svend, en. pl. -e. [J. Sveinn.] 1. et ungt Mandfolk, en ugift Mand. (juvenis; puer castus; svarende til Mø hos Qvindekiønnet.) Denne oprindelige Bemærk. er forældet, ell. høres kun sielden i Spøg. f. E. Han er alt en gammel S. Heraf: Svenddom, en. pudor virilis. Svendbarn, et. Drengebarn. 2. en Tiener. Ogsaa denne, i ældre Dansk saa hyppige Bemærkelse, er gaaet af Brug. jvf. Følgesvend, Riddersvend. — Heraf: Svendebord, Tienerbord; Svendebrød, grovt Brød; Svendekammer, Tienerkammer; Svendeløn, Tienestekarles Løn; Svendestue, Borgestue, o. fl. forældede Ord. 3. den, der har udlært et Haandværk (som Dreng) og arbeider hos en Mester; en Haandværks-

svend. En Bagersvend, Dreiersvend, Skræddersvend, Tømmersvend, &c. At blive S. giøres til Svend. = Svendegilde, et. Gilde i Anledning af at een er bleven Haandværkssvend. Svendekro, en. Forsamlingssted f. Haandværkssvende af et vist Laug. (s. Kro, 2.) Svendelade, en. Kasse, hvori Haandværkssvende aarlig indskyde et Bidrag t. Udgifter v. deres Laug; hvilket Bidrag har Navn af Svendepenge. Svendestykke, et. Et fortrinligt Stykke Arbeide, som Haandværksdrengen maa giøre t. Beviis p. sin Duelighed, f. at kunne blive Svend.

Svensk, adj. som er fra Sverrige, (en Svensk. pl. Svenske) har hiemme i, hører til Sverrige.

Svibel, en. pl. Svibler. [det T. Zwiebel. Jvf. sinæl, i Glossar. t. Harpestrengs Lægeb.] kaldes den runde, knoldede Deel af Roden p. visse Planter, (egentlig en Deel af Stængelen, der groer under Jorden) især saadanne, som dyrkes i Haver ell. Urtepotter f. Blomstens Skyld; Blomsterløg. Hyacinthsvibler, Tulipansvibler, &c. (det br. ikke om de spiselige Løgplanter.)

Svide ell. svie, v. a. sved; sveden, svedet. pl. svedne. [J. og Sv. svida.] 1. brænde noget p. Overfladen. Hans Kiole, Haar blev svedet af Luerne. At svie sine Klæder p. Kakkelovnen. "Man skal ei svide alt det som laaddent er." Ordspr. En sveden (brændt) Lugt. — At svie af, brænde af. At s. Skægget af i Stedet f. at rage det. Den stærke Tørke, Hede har reent svedet Græsset af. "Morgenroden saae den smile; Solens Middagsild den sved." Thaarup. 2. lade noget, som koges, v. Forsømmelse af at røre det, fæste sig v. Karret og derved faae en brændt Smag. Hun har svedet Maden, ladet Maden svies. sveden Grød.

Svie, en. ud. pl. [J. Svidi.] sviende Fornemmelse, Smerte.

Svie, v. n. sved ell. sviede (svee. Moth) har sviet (sveet. Moth.) volde en stærk, stikkende Smerte, som efterat have brændt sig; smerte. Mine Hænder svie af Kulde. Ansigtet svier af Blæst. Det svier i Ansigtet, i Saaret. Saaret svier meget. — fig. det svier t. ham, t. hans Pung (ɔ: det koster ham meget.) Dette Tab svier endnu t. mig.

Svifte, v. n. 1. har. [s. vifte.] bevæges hid og did af Vinden; blæse stærkt. Vinden svifter omkring Hiørnet. (Moth.)

Svig, en. ud. pl. [J. Svik.] Handlingen at svige, Bedrag, underfundig Skuffelse; Falskhed. "Magt, som Vold og Svig har vundet." Thaarup. At begaae S. at opnaae noget v. List og Svig. Han er fuld af S. og Rænker. Der er S. under. (s. Toldsvig.) = svigagtig, adj. som medfører S. grunder sig p. Svig; bedragersk. En s. Handlemaade. En svigagtig Adkomst. En svigagtig Besidder (som er vidende om, at han ingen Ret har t. Besiddelsen.) Deraf: Svigagtighed, en. ud. pl. — svigfuld, ell. svigefuld, adj. som er fuld af Svig, har en svigagtig Charakteer. En svigfuld Opførsel; svigfulde Tienere.

Svige, v. a. sveg; svegen, sveget. pl. svegne. [J. svikia. A. S. svican.] skuffe en Andens Forventning, Tro ell. Tillid, p. en f. ham skadelig umoralsk Maade; bedrage, bryde Ord og Løfte. Hans egne Frænder sveg ham. "Hvo Ræven troer, bliver svegen." Ordspr. At s. een i Handel. "De fulgte mig i Fryd, men svege mig i Fare." Fr. Guldb. At svige en Pige; svige sit Fædreland i Farens Tid. At s. sit Løfte. "Nogen Tid betages os; nogen sviges os fra." B. Thott. — At s. Farven i Kortspil ɔ: ikke kaste til Udspillet, skiøndt man har Kort p. Haanden af den udspillede Farve. 2. figurl. br. det om livløse Ting, der gaae i Stykker, ell. paa anden Maade ikke opfylde deres Bestemmelse, ell. ikke kunne modstaae udvortes Vold. Den Rem, dette Toug skal ikke let svige. "En Nagle kunde svige; Roerpinden brækkes af." C. Frimann.

Sviger. Dette af det T. optagne Ord (gl. T. Suigar. A. S. Suegr, Snægr.) bruges nu i følgende Sammensætninger: Svigerdatter, en. d. s. s. Sønnekone. Svigerfader, en. Hustruens eller Mandens Fader, i Forholdet t. hans Sønnekone ell. Dattermand (i sidste Tilfælde: Konefader.) Svigermoder, en. Mandens ell. Hustruens Moder, i samme Forhold. Begge tilsammen kaldes: Svigerforældre. Svigersøn, en. d. s. s. Dattermand.

Svigerinde, en. pl. – r. Ægtemandens ell. Hustruens Søster, i Forholdet t. Konen ell. Manden. (jvf. Svoger.) Det bruges ogsaa for: Broderkone. (T. Schwiegerin.)

Svigte, v. n. 1. har. [af svige.] har (intransitivisk) samme Bemærk. som svige. At svigte i Farens Tid. — Dog br. det gierne i mindre forhadt Betydning, og v. mindre vigtige Leiligheder. Vi ventede ham efter Løfte; men han svigtede (blev borte.) Han svigter ikke i et godt Lav. Man siger vel ogsaa act. han svigter ikke et godt Lav. "Han svigtede aldrig de tungeste Pligter." Pram. [Moth anfører, under en dobbelt Skrivemaade, Ordet: svegte ell. svigte, bøie sig, give sig under en Byrde. (Isl. sveigia, at bøie; Svig, en Bøining, Krumning.) Dog er dette maaskee et andet Ord.]

Sviin, et. pl. d. s. [J. og A. S. Svin.] et bekiendt, almindelig udbredt Huusdyr, frembragt v. Afarter af Vildsvinet. Sus scrofa. (jvf. Orne, So, Griis, Galt.) fig. i dagl. og lav Tale om et meget ureenligt, skidenfærdigt Menneske. — At have Sviin paa Skoven ɔ: ikke være rigtig klog (have

en Skrue løs.) "Man mærked strax af deres Tale, at de p. Skoven havde Sviin." Wessel. = Sammensætninger: a.) sviinagtig, adj. som ligner Svinet i Ureenlighed, sviinsk, slidenfærdig. (Moth.) Sviinagtighed, en. ud. pl. Sviinskhed. Sviinegel, en. et lidet Huus t. Sviin; en Svinesti, et Svinehuus. "Du føder ham som en Galt paa en Sviinegel." Vedels Saxo. 129. — b.) Svineavl, en. Opfødning, Tillæg af Sviin. svinebinde, v. a. 3. binde alle fire Been sammen p. et Kreatur. Svineblod, et. B. af Sviin. Svineblære, en. Blæren af et S. Svinebov, en. s. Skinke. Svinebyld, en. En stor og smertelig Byld. (Moth.) Svinebønne, en. pl. -r. En Afart af den alm. valske Bønne, som dyrkes i Marken, og br. til Foder. (Vicia faba minor.) Svinebørster, pl. de stive Haar langs ad Ryggen p. Sviin. Svinebøste, en. s. Flesktebøste. Svinedild, n. s. et i Haver meget udbredt Ukrud, som S. gierne æde. Sonchus oleraceus. Svinefedt, et. det smeltede Ister af S. Svineflomme, en. s. Flomme. Svinefylking, en. kaldtes en egen Maade at opstille Hæren paa, en kiledannet Slagorden, i det gamle Norden. Svinefode, en. F. som passer f. Sviin. Svinegilder, en. den, som forstaaer at gilde S. Svinehaar, et. pl. d. s. de mindre stive Haar paa Svinet. Et Teir af Svinehaar. Svinehiord, en. En Flok Sviin. (Moth.) Svinehoved, et. H. af et Sviin. Saltet, røget Svinehoved. Svinehund, en. H. som er afrettet t. at jage Vildsviin. Svinehyrde, en. den, som vogter S. Svineister, en. Fedt i Bugen p. Sviin, Flommer og Pluttefedt. Svinejagt, en. J. efter Vildsviin. Svinekiød, et. d. s. s. Flesk. Svineleie, et. Sted, hvor S. eller Vildsviin have deres Leie. (Moth.) svinelendet, adj. kaldes den Hest, som har et stærkt affaldende Kryds. Svinemave, en. Svinets Mave. Svinemog, et. Skarn af Sviin. Svinepølse, en. Pølse, lavet af Svineblod, ell. af hakket Flesk. Svineryg, en. 1. Ryggen paa et levende Sviin. 2. den udhugne Ryg af et slagtet Sviin, hvorpaa koges Svinerygssuppe. Svineside, en. s. Fleskeside. Svineskind, et. den aftagne og beredte Hud af et S. (s. Fleskesvær.) En Sadel af S. En Bog indbunden i Svineskind. Svineskinke, en. d. s. s. Fleskeskinke. it. Skinken af et Vildsviin. Svineslagter, en. den, som slagter Sviin og sælger Kiødet. Svineslagtning, en. Gierningen, at slagte Sviin. Svinestald, en. s. Svinesti. Svinesteg, en. En Steg af Svinekiød; Fleskesteg. Svinesti, en. Huus, hvor Sviin holdes og fedes. Svinesnude, en. s. Svinetryne. Svinesylte, en. Svinekiød, som lægges i Saltlage og presses. (s. Pressesylte.) Svinetand, en. T. af et Sviin. svinetandet, adj. kaldes den Hest, som er saa gammel, at man ei kan kiende dens Alder p. Tænderne. (Moth.) Svinetang, en. et Slags knudret Havtang. (Landh. Selsk. Skr. I. 276.) Svinetrug, et. T. hvoraf S. æde. Svinetryne, en. den forreste Deel af Svinets Hoved. (s. Tryne.) Svinetunge, en. Tungen af et S. Svinevogter, en. d. s. s. Svinehyrde. = Svineri, et. pl.-er. 1. en høi Grad af Ureenlighed, Sviinskhed. 2. Sted, hvor Sviin opfødes i Mængde. (n. Ord.) "Men har endogsaa Grunker — og selv et Svineri." Bagg. Poet. Ep. 72.

Sviinsk, adj. meget ureenlig. — Sviinskhed, en. ud. pl. høi Grad af Ureenlighed.

Sviir, en. ud. pl. uordentligt Levnet m. overflødig Drik. At være t. Sviir, faae sig en S. (d: Tale. fattes i beslægtede Sprog.) jvf. v. n. svire.

Svik, en. En liden Tap i Spundset p. en Tønde. (Moth. En Svik, et letfærdigt Qvindfolk. P. Syvs Ordspr. II. 123.) Svikhul, et. Hul, som bores (m. et Svikbor) oven i en Tønde, ell. i Spundset, f. at give Luft naar man tapper og faae Vædsken bedre t. at flyde. (Moth.)

Svikke, v. a. at svikke Seilene paa en Mølle o: formindske Seilene og Møllens Vindfang, hvilket oftest skeer v. at oprulle en Deel af Seilet p. nogle ell. alle Vinger.

Svime, v. n. 1. [Isl. svima, sundla. N. S. swimen.] faae ondt, daane, besvime. (Moth.) Subst. Svime forekommer hos Holberg. "Fast uden Følelse og ligesom i Svime." P. Paars. I. 2 S.

Svimle, v. n. 1. (har.) [Jvf. svime og svingle.] blive ør i Hovedet, blive svimmel. "For den, som svimler, synes Alt at gaae rundt, og han bringes derved letteligen selv t. at svingle." Müller. (N. S. swimeln.) "Der faldt en beskienket Herre — svimlende i Vandet ned." Storm. — figurl. om Siælens Henrykkelser, ell. Tænkekraftens Forvirring. "Det er det Viisdoms Dyb, hvori de Største svimle." Evald. "Forundret svimlede mit Øie imellem Skabningen og Gud." Samme. "For at synke, drukne, daane, svimle i Salighed." Baggesen.

Svimmel, adj. [N. S. swimelig.] ør i Hovedet, som har Hovedsvimmel, som det svimler for. 2. uegentl. og usædvanl. som bringer een t. at svimle, som forvolder Hovedsvimmel. "Til Magtens høie Bølges svimle Top." Bagg. N. Klim. = svimmelhøi, adj. meget høi, uhyre høi. "Svimmelhøit fremragede hans Isse." Baggesen. (Labyr. II. 219.) "Svimmelhøie Mure." Samme.

Svimmel, en. ud. pl. [N. S. Swimel. E. Swimming.] den sygelige Tilstand, hvori Gienstandene synes een at dreie

sig rundt, indtil man i større ell. mindre Grad taber Bevidstheden; Hovedsvimmel. (det sidste mere brugel.) "Her — føler jeg mig tryg i Skrækkens Svimmel." Baggesen.

Svinde, v. n. svandt; er svunden, svundet. pl. svundne. [Sv. swinna. T. schwinden.] 1. forgaae, ophøre at være. "Men naar hvert Glimt af Trøst igien, som Lynet, m. dets Komme svinder." Bagg. Tiden svinder hastigt. Hvor snart svandt disse lykkelige Timer! Den røde Farve er svunden af hendes Kinder. At s. som Dug for Solen. "Med Nattens Mørke bort min Træthed svandt." Øhlenschl. (s. forsvinde.) 2. Aftage i Størrelse, Omfang, Forlighed, Mængde. Kornet svinder, er svundet p. Loftet. Træet svinder ell. svinder ind v. at tørres. — At svinde hen, svinde bort. "Min Arvepart svandt daglig hen, som af en indvortes Svindsot." Rahb. "Og Kummer svinder hen som Dug f. Solens Ild." Thaarup. Hun svinder hen (tæres hen) som en Skygge. Pengene svinde bort uden at man mærker det. — Svinden, Svinding, en. det, at svinde. = Svindsot, en. ud. pl. en langsom Udtæring af Legemets Kræfter, der som oftest er en Følge af Lungesyge. Phthisis. (s. Tæring.) svindsotig, adj. som har Svindsot.

Sving, et. pl. d. s. 1. Bevægelsen, som skeer v. at svinge, svingende Bevægelse. Perpendikelens Sving. At giøre S. med Kroppen. "Han selv stod i Midten af hines lette Sving." J. L. Heiberg. At sætte Klokken i S. 2. uegentl. for: Bugt. "Der kryber han en Tid omkring i mange underlige Sving." Bagg. — fig. At giøre høie Sving i Stilen, i sine Udtryk. "Een tænker p. sin Tales høie Sving." Rein. = Svingfieder, en. hos Fugle: d. s. s. Slagfieder. Svinghammel, en. En løs Hammel, ell. en Hammel, der er saaledes befæstet, at den frit kan svinge om en Nagle. Svinghiul, et. Hiul, som i Peripherien er forsynet m. tyngende Vægter, hvorved dets Svingning fremmes; og som man undertiden har brugt i Maskiner, f. at give deres Bevægelse en stadig Gang. (Krafts Mech. 99.) Svinglod, et. 1. d. s. s. Svingvægt. 2. en Stang m. to svære Tyngder i Enderne, der kan bevæge sig frit om sin Midtpunkt. (Kraft. Mech. 99.) Svingplov, en. d. s. s. Kiædeplov, ell. Plov uden Hiul; (modf. Hiulplov. s. Ny Landoec. Tid. II. 376.) Svingrulle, en. En Rulle, som drives af een Person, der ved at omdreie en Svingel, frembringer Rullekassens frem og tilbagegaaende Bevægelse. Svingvægt, en. Vægt, der kan sættes i en svingende Bevægelse; Perpendikel.

Svinge, v. n. og a. 1. men ogsaa: svang, svunget. [A. S. swengan. T. schwingen.] 1. neutr. bevæge sig frem og tilbage i en Bue; om hængende Legemer, f. E. om Pendulen ell. Perpendikelen i et Uhr. En svingende Bevægelse. — uegentl. om en Krigshærs ell. Troppers Bevægelser, naar de skee i større Hobe ell. Masser. Rytteriet svingede t. Venstre. — At svinge m. Kroppen, m. Armene, naar disse under Gangen kiendelig ell. meer end sædvanligt bevæge sig. — Et svingende Læs, i d. Tale: et meget stort, fuldt Læs, der v. at kiøres svinger ell. synes at giøre bølgeagtig Bevægelse. "Endelig kom en Kurvevogn m. et heelt svingende Læs." Rahb. (D. Tilsk.) 2. act. bevæge noget p. en svingende Maade, m. Sving ell. saaledes, at Bevægelsen skeer i en Bue. At s. een omkring. At svinge Hatten; ell. svinge med Hatten. At s. Fanen; svinge et Spyd i Haanden. "Glat var din Kind, da førstegang du Sværdet over Fienden svang." C. Frimann. At svinge sig i et Toug. At s. sig p. Hesten, i Sadelen. Fuglen svinger (hæver) sig op i Luften. 3. at svinge Hør o: afsondre Skiæverne fra Hørrens Taver, ved at banke den skiættede Hør med et Slags Køller. (Svingetræer.) = Svingedands, en. D. hvori man svinger hinanden rundt, (Moth) Valts. Svingerum, et. Rum t. at kunne svinge noget i. (Arreboe.) — Svingelspaan, Svingelfod, en. Redskaber, som br. naar man brager og skiætter Hørren. (Olufsen. Landoecon. 240.) — Svingning, en. Gierningen at svinge; ell. det, at en Ting svinger. "Giv Luften en vis harmonisk Svingning." Baggesen. "Den nu dyrkede Krigskonsts Svingninger t. Angreb og Forsvar." Malling. — Deraf: Svingningstid, en.

Svingel, en. pl. Svingler. de bevægelige, til Hammelen fæstede Stokke, hvorpaa Skaglerne spændes, og hvorved Hestene trække Vognen.

Svingel, adj. (Moth.) s. svimmel.

Svingel, n. s. Navn p. en Plante. Lolium temulentum.

Svingle, v. n. 1. (har.) [J. svingla. af Sving og svinge.] vakle, rave i Gangen, som drukne Folk, ell. som den, der er nær v. at falde, men bestræber sig f. at holde Ligevægten. "Den Drukne svingler; men man kan og støde den Ædrue saaledes, at han kan komme t. at svingle." Müller. (jvf. svimle.)

Svinke, v. n. 1. (har.) bevæge sig hid og did, vrikke. (2. "bevæge sig hid og did, og m. al Hurtighed ikke komme vidt." Müller. D. Syn. I. 396.) [Sv. swinka, *tergiversari, subterfugia quærere*. Swink, *dolus*. Ihre.] — Svinkeærende, et. Ærende, som man giør sig, imedens man har andet at passe, Bi-Ærende. (d. Tale. "et hurtig forrettet Ærende." Müller.)

Svip, et. Et Dieblik, en meget kort Tid; stor Skynding. (d. Tale.) Det var kun et Svip, saa var han igien tilbage. Det gik i et

Svip. (J. Svipstund. Svipan, Jil, Skynding.) = Svipærende, et. Ærende, som man afgiør i Hast.

Svippe, v. a. 1. smække, smelde; slaae, pidske. At svippe een om Ørene m. Pidsken. Moth. (J. svipa, sveipa, pidske.)

Svire, v. n. 1. (har.) 1. gaae, bevæge sig i en Kreds, giøre Kredse i Gangen. Moth (som ogsaa skriver det: svirre, hvilket forekommer hos Baggesen o. a. "Han runden om maa svirre." Arreboe. Moth har ogsaa subst. en Svirre, Ujævnhed i en Vei, som kommer en Slæde t. at dreie sig.) 2. [jvf. Sviir.] leve uordentligt, især m. Hensyn t. overflødig Drik; faae sig en Sviir. I Aftes svirede vi. (Denne Bemærk. fattes hos Moth.) = Svirebroder, en. den, som jævnlig og ofte svirer. (Rahbek.) "De Svirebrødre, som fortære Parnassets Gods, og skiænde Musers Ære." Bagg. — Svirегilde, et. G. hvor det gaaer uordentligt til med Drik.

Svirre, v. n. s. svire, 1.

Svoger, en. pl. Svogre. [T. Schwager.] den, som er gift m. en Andens Søster, ell. med hans Kones Søster, i Forholdet t. sin Kones Broder ell. til sin Svigerindes Mand. De ere Svogre. — Svogerskab, et. ud. pl. Forholdet imellem Svogre; det, at være eens Svoger. At være, komme i Svogerskab med een. Dobbelt Svogerskab: naar to Brødre have ægtet to Søstre.

Svop, et. en vis smækkende Lyd. deraf: svoppe, v. n. impers. give en saadan Lyd. F. E. det svopper under Foden, naar man gaaer p. Hængedynd.

Svovel, et. ud. pl. m. best. Art. Svovlet ell. Svovelet. [Sv. Svafvel. T. Schwefel. gl. Dansk: Brændesteen.] et mineralsk Legeme af guul Farve, som er brændbart, og v. Opbrændingen frembringer en særegen Lugt og qvælende Damp. Sulphur. = svovelagtig, adj. som har Lighed m. Svovel. Svovelbad, et. Bad i Vandet af en Svovelkilde, ell. i Vand, hvori S. er opløst. svovelblandet, adj. blandet med S. Svovelblomster, pl. fine, naaledannede Krystaller af sublimeret Svovel. Svovelbrønd, en. d. s. s. Svovelkilde. Svoveldamp, en. D. af antændt S. ell. svovlet Damp, der stiger op af Jorden. Svovelgrube, en. G. hvor man vinder gedigent Svovel. Svovelerts ell. Svoveljord. svovelguul, adj. som har Svovlets gule Farve. Svovelhytte, en. Bygning, hvor der brændes S. ell. hvor S. ved Ilden stilles fra Erts og Metaller. Svoveljord, en. Leerjord ell. anden J. blandet m. Svovel. Svovelkilde, en. K. hvis Vand indeholder Svoveldele. Svovellever, en. en Forening af S. med Ludsalt og Kalkjord, af leverbrun Farve. Hepar sulphuris. Svovellugt, en. L. af Svovel; den særegne Lugt, som S. har, især naar det antændes; svovlet Lugt. Svovelmelk, en. et hvidt Pulver, som bundfældes af Svovellever, opløst i kogende Vand, hvori dryppes fortyndet Svovelsyre. Svovelolie, en. Svovel, opløst v. Hielp af Varmen i Olie; Svovelbalsam. Svovelpande, en. Blypander i Svovelværkerne, hvori det smeltede Svovel flyder f. at køles i Vand. Svovelplaster, et. P. lavet af Svovelolie, Vox, m. m. I tyndere Form: Svovelsalve. Svovelregn, en. Nedfald af Luften, blandet m. Svoveldele. Svovelrog, en. d. s. s. Svoveldamp. Svovelstikke, en. En tynd Pind, dyppet m. Enderne i smeltet S. for m. Lethed at tændes. svovelsuur, adj. som indeholder, er blandet m. Svovelsyre. Svovelsyre, en. Svovlets eiendommelige Syre, som vindes baade v. at opbrænde det, og p. andre Maader, f. E. ved Destillation af grøn Vitriol. Acidum sulphuricum. (s. Vitriolsyre, som er d. s. s. concentreret Svovelsyre.) Svoveltraad, en. En i smeltet S. dyppet Traad. Svovelvand, et. Vand, hvori S. er opløst; Vand af en Svovelkilde. Svovelværk, et. Indretning, hvor der brændes ell. tilberedes Svovel. = svovlet, adj. som har noget af Svovel, svovelagtig. En svovlet Lugt. (forskiell. fra partic. svovlet.)

Svovle, v. a. 1. bringe i nær Berøring med S. eller Svovelrog. At svovle Viinfade.

Svulme, v. n. 1. er. [J. snella. A. S. svellan.] 1. give sig ud, tiltage i Omfang v. en Udvidelse af Delene indenfra; hovne; bulne; stige. Hele Ansigtet er svulmet p. ham. svulmede Aarer. (Blodet svulmer i Aarerne.) "Alt som Barmen svulmer mere moden frem." Øhlenschl. (Balder.) Havet svulmede op v. Stormen. "Svulm da i Vrede, grumme Hav!" S. Blicher. "En Pige, som svulmer i sin Ungdoms friske Fylde." Øhlenschl. — 2. figurl. om Sindsbevægelser og Lidenskaber, særd. Stolthed ell. Vrede. "Naar mit Hierte svulmede i Livets Lykke." Mynster. Ligeledes poet. om andre Følelser, hvoraf Sindet er opfyldt. "Hans Hierte kan svulme af Haab og af Frygt." Evald. "Af Tak og Ønsker f. Folket svulmed hans ædle Barm." Hertz. (Dette V. forekommer ogsaa i Formen: svulne, hvilket dog neppe bruges, uden i de Tilfælde, hvor det staaer for: hovne. Hans Fødder svulnede. Man har ogsaa et adj. ell. urigtig dannet partic. svullen. En svullen Kind; svulne Fødder.) s. opsvulme.

Svulst, en. ud. pl. 1. Et opsvulmet, hovnet Sted p. Legemet; en Hævelse. (T. Schwulst, Geschwulst.) 2. fig. den Feil i Stilen, at bruge Ord, der synes at udtrykke mere, end den Tanke, de virkelig

udtrykke, ell. hvis høie Sving og Klang ikke passer t. Gienstanden. "Tal uden Svulst et Sprog, som Mængden fatter." Baggesen. — Deraf: svulstig, adj. som indeholder Svulst (2.) En svulstig Stiil. svulstige Vers.

Svække, v. a. 1. [af svag.] giøre svag (ell. svagere end tilforn,) formindske, betage Styrken ell. Kræfterne. (modf. styrke.) At svække sin Helbred. Et svækket Syn, en svækket Hukommelse. At s. Fienden v. idelige Angreb. Hæren var svækket v. Nederlag. — Svækkelse, en. 1. Gierningen at svække. Kongemagtens Svækkelse. 2. svækket Tilstand, Svaghed. At føle en S. i Lemmerne, i Siælekræfterne.

Svælg, et. pl. d. s. [J. Svelgr. Sv. Swalg.] 1. den øverste Deel af Madriben ell. Spiserøret i Munden, som modtager Spise og Drik, og v. en Muskelbevægelse tvinger det ned i Maven. 2. Aabningen, den øverste Deel af en Hule, af et Dyb, en Afgrund; ell. Afgrunden selv. Vulkanens brændende Svælg. Et Ildsvælg. Et bundløst Svælg. "En Afgrund er den Dybde, hvori man ei kan enten øine ell. finde Bund; et Svælg er den Afgrund, hvori noget drages ned og forsvinder." P. E. Müller. — figurl. br. det ogsaa, ligesom Afgrund. "Tallotteriet er et Svælg, der sluger den Arbeidendes sidste Stiærv, og styrter ham i Fortvivlelsens Afgrund." Müller.

Svælge, v. a. 1. [J. svelgia. A. S. svelgan.] bringe igiennem Svælget ned i Maven; synke. Han svælgede det heelt. — Et svælgende Dyb ɔ: en dyb og vid Afgrund. — Svælgning, en. (Moth.)

Svær, en. [J. Svardr, Svörþ. Sv. Sward.] en tyk Hud. Deraf: Flæskesvær. (jvf. Grønsvær. Eng. greensword.)

Svær, adj. 1. (T. schwer.) tung. En s. Byrde. Det svære (tungt bevæbnede) Rytteri. (Svær br. jævnligen f. tung, hvor man i Udtrykket tager Hensyn p. det tunge Legemes Vanskelighed i at bevæges ell. bevæge sig. Svært Skyt. En svær Hest. Han bliver alt for svær til at ride.) 2. vanskelig, møisom, besværlig, streng. Et svært Foretagende.

Sværanker, et. pl.-e. kaldes t. Skibs de tungeste og største Ankere, f. hvilke Skibet lægges t. Ankers, (Daglig-Ankeret, Toi-Ankeret, Pligten og Læggeren) i Modsætning t. de mindre Varpankere.

Sværd, et. pl.-e. [J. Sverd. A. S. Sweord.] egentl. ethvert Vaaben t. at hugge med, en Kaarde; men br. nu fielden, uden i høiere Stiil og figurlige Udtryk (da man sædvanl. bruger Kaarde om et saadant Vaaben, naar det er indrettet t. Stik, og Sabel om det, som br. til at hugge m.) I Tilfælde, hvor Sværd endnu bruges (f. ogsaa Ryttersværd, Slagsværd) tænkes derved gierne et stort, tungt Vaaben af denne Art, og som især br. til Hug. (jvf. Kaarde.) "Kaarden kan af Taleren anvendes som et billedligt Udtryk p. Krigerens Stand; Sværdet som et Udtryk p. Krigen selv." Müller. = Sværdebid, et. poet. for: Sværdhug. "Paa vore Pandserserke ei kiendes Sværdebid." Øhlenschl. — Sværdbrev, et. en skreven Formular, (Amulet) som tilforn af Overtro bares p. Brystet, f. at beskierme mod Ondt. (Moth.) Sværdbælte, et. Bælte t. at bære Sværdet i. (Øhlenschl.) Sværdbønne, en. Et Slags Stangbønner m. store og brede Bælge. (jvf. Pralbønne, Snittebønne.) Sværddands, en. En krigersk Dands, hvorved de Dandsende holde Sværd i Hænderne. sværddannet, adj. dannet som et S. Sværddrager, en. den, som bærer Sværdet f. en Anden. Den tyrkiske Sultans Sværddrager. Sværdfang, et. d. s. s. Sværdfæste. Sværdfeier, en. (det T. Schwertfeger.) den, hvis Haandværk er at forfærdige Sværde, ell. som giør Haandfang t. Kaarder, indsætter og polerer Klingen, m. m. (i det Isl. har man Sverdasmidr og Sverdfægari.) Sværdfisk, en. En Havfisk, udmærket ved at dens Overkiæbe forlænger sig i et langt og smalt Sværd. Xiphias gladius. Sværdfæste, et. Greb, Haandfang p. et Sværd. Sværdhug, et. pl. d. s. Gierningen at hugge m. et S. Sværdkamp, en. Kamp, Fegtning m. Sværd. Sværdknap, en. En Knap ell. Kugle øverst i Sværdfæstet. (i ældre Skr. Sværdklod.) Sværdlilie, en. En Plante, som dyrkes t. Prydelse i Haver. Gladiolus communis. Sværdorden, en. 1. en Orden, som i Middelalderen var mægtig i Lifland, og hvis Medlemmer kaldtes Sværdriddere. 2. en svensk Ridderorden. Sværdside, en. den mandlige Side ell. Linie i Ætled og Arvefølge; modsat Spindeside. Sværdskifte, et. poetisk: Sværdhug i Strid; Strid m. Sværde. Sværdslag, et. d. s. s. Sværdhug ell. Sværdkamp. "Altid kiærest dig Trætte dog var, og Feide og Sværdslag." Fibigers Homer. At afgiøre en Strid, Uenighed uden Sværdslag (uden Krig, v. Underhandling.) (Sværdeslag. "Og i trolos Afgrund segner uden Sværdeslag." S. Blicher.)

Sværge, v. n. og a. (i præs. ogsaa: svær, og infin. svære.) svor; svoren, svoret. pl. svorne. [J. sveria.] 1. i Almindelighed: aflægge Ed, bekræfte, forsikkre v. Ed, ell. ved at paakalde Gud, en hellig Person ell. Gienstand t. Vidne om Sandheden af det man siger, lover, o. s. v. At sværge ved Himlen, v. alle Helgene, v. Guds Navn. "Baade Cavaleren og Skoledrengen sværge ved deres Ære." Müller. — At sværge paa noget, aflægge Ed paa; edelig love ell. for-

sikkre. "Han maatte sværge paa Kirkens Lære, uden at prøve den." Kampmann. Jeg tør, vil sværge paa, at han aldrig har havt det i Sinde. At s. til Fanen (om Krigsfolk.) At sværge (aflægge) Troskabsed. "At aflægge Ed bruges især om at sværge for Øvrigheden." P. E. Müller. — Han har svoret ham evigt Fiendskab. Det var hans svorne Fiende, som dræbte ham. 2. i mere indskrænket Mening: om de misbrugte Bekræftelser v. Eder, ell. disses Anvendelse i Talen som Mundheld ell. af Vane. (s. bande, 2.) "Hvo som letfærdigen svær og bander, og saaledes misbruger Guds Navn." D. L. VI. 2. 1. = Sværgen, en. Gierningen, at sværge. "Al letsindig Sværgen pleier man i dagl. Tale at kalde Banden." Müller. ("De, som offentlig m. Sværen og Banden lade sig høre." D. Lov. VI. 2.)

Sværm, en. pl.-e. [A. S. Svearm.] en uordentlig, samlet Mængde af levende Skabninger; især om saadanne, hvis Samling er forenet m. en støiende ell. surrende Lyd. Deraf: Bisværm, Myggesværm. En S. drukne Mennesker. En Pøbelsværm, Drengesværm. — At leve i Sviir og Sværm ɔ: meget uordentligt. "Et Menneske, der er vant t. at leve i en saa vidtløftig Sværm." Sneedorf.

Sværme v. n. 1. (har.) [A. S. svearmian.] 1. bevæge sig, flyve i en Sværm. Bierne sværme, naar en Sværm af Yngelen i en Kube forlader denne, og flyver om i en tæt samlet Klynge, indtil den finder et andet Opholdssted. Myggene sværme. 2. figurl. om Mennesker. At svire og sværme. At sværme fra een Forlystelse t. en anden. Enkelte Rytterhobe sværmede omkring p. Sletten. 3. figurl. bruges det ogsaa om den, som lader sig forvilde af Indbildningskraften, ell. lader dunkle Følelser og Forestillinger styre sine Handlinger. At s. for en Sag. At s. blandt Phantasiens Billeder. En sværmende (tøileløs) Phantasie. "Den Siælero, vi af Kiedsommelighed forstyrre v. sværmende Lyster." Sneedorf. (Dog er det i denne Bemærk. mindre brugeligt, end de følgende Subst.) = Sværmer, en. pl.-e. 1. en Person, som sværmer. a.) i Bemærk. 2, hvor det dog kun br. i sammensatte Ord f. E. Nattesværmer. b.) i Bemærk. 3: den, som er indtaget af, har hengivet sig til et ell. andet Slags Sværmeri; f. E. en Religionssværmer, en politisk S. ꝛc. 2. smaa Ildhiul i Fyrværk, som holdes p. en Stok og tændes, hvorefter de sprude Gnister i en Kreds og m. bragende Lyd, indtil de ere udbrændte. — Sværmeri, et. pl.-er. den Tilstand i Siælen, hvori denne antager Indbildninger og Følelser for Sandhed, Overbeviisning, ell. overnaturlig Indvirkning, og lader sig v. en saadan Stemning lede i sin Tænke- og Handlemaade. Sværmerier i pl. kaldes Meninger og Handlinger, der udgaae fra en slig Siælsstemning. — sværmersk, adj. som er henglven t. Sværmeri, ell. som udrinder derfra. = Sværmehul, et. i en Bikube; usædvanl. for: Flyvehul. Baggesen. (Labyr. II. 121.) Sværmesæk, en. et Slags Sæk p. Enden af en lang Stang t. at indfange Bisværme. (Fleischer.)

Sværte, v. a. 1. [af sort. J. svartr.] giøre noget sort. At sværte Læder, s. Støvler. — figurl. bagtale, beføre. At sværte een hos hans Foresatte. "Bagvaskeren sværter, i det han imod Sandhed stræber at skildre sin Fiende som aldeles fordærvet." Müller. — Deraf: Sværten, Sværtning, en. pl.-er.

Sværte, en. ud. pl. det, hvormed noget sværtes, sort Farve. f. E. Skosværte.

Svæv, et. Et af nyere Digtere, efter det t. Schweif dannet Ord, f. at betegne noget svævende; f. E. en Hale. "Gangerens Svæv." Bagg. "Vidt for Vinden vifted Svævet." Øhlenschl.

Svæve, v. n. 1. har. [J. svifa. Sv. swæfwa. T. schweben.] bruges a.) om en sagte, jævn Bevægelse, især i et flydende Legeme, som Vandet ell. Luften. Skibet svæver sagte hen over Bølgerne. Røgen, Taagen svæver over Husene. "Tæt over Havet svæver en Rad af tunge Skyer, forfulgt af Stormen." Evald. "Om yndet Hiem den hvide Due svæver m. Tillids glade Vingeslag." J. Smidth. Skyerne svævede os forbi p. Biergtoppen. — Ogsaa om en let og jævn Bevægelse af det menneskel. Legeme: Hun gik ikke, hun svævede hen over Gulvet. "Hun svæver saa let v. det Strængespil, som Bladet svæver p. Voven." Øhlenschl. — fig. At svæve imellem Haab og Frygt. b.) om en Stilling, hvori noget hænger, ell. paa anden Maade befinder sig, saaledes at det ikke, ell. kun svagt bevæger sig; men dog kan i det mindste bevæges frem og tilbage. At svæve imellem Himmel og Jord. Sværdet svævede over hans Hoved. En Fugl svæver i Luften, naar det synes som den holder sig ubevægelig p. eet Punkt. (jvf. svaie.) — Deraf: Svæven, en. ud. pl. en svævende Tilstand.

Svøb, et. ud. pl. [J. Sveipr.] det, hvori noget svøbes, er indsvøbt, som noget er tæt omhyllet af; særdeles de Klæder, som vindes om spæde Børn. Barnet ligger i Svøb. = svøblagt, adj. v. som er lagt i Svøb; svøbt. (J. Thiele.) Svøblist, s. Svøbelist.

Svøbe v. a. 2. [J. sveipa.] vinde noget om en Gienstand, saaledes at denne tæt omhylles deraf; ell. lægge noget i et Svøb, i en Ting, som tæt indhyller det. At svøbe et Barn. At s. noget om Haanden, om Fingeren. At s. noget i Papir — ell. svøbe Papir

om noget. — figurl. "Den svøber Slælen kun i Taage, Tvivl og Klage." Tullin. At svøbe sig i sin Kappe. (s. indsvøbe.) — Svøbning, en. pl.-er. Gierningen at svøbe. = Svøbebarn, et. Et B. som er i den Alder, at det maa svøbes. Svøbedug, en. Dug, hvori noget svøbes. Svøbekaabe, en. vid Kaabe, som man kan svøbe sig i. (Guldb. Plant. I. 13.) Svøbeklæde, et. d. s. s. Svøbedug. (Kingo.) Svøbekone, en. K. som gaaer tilhaande m. at svøbe spæde Børn. Svøbelagen, et. L. hvori noget svøbes. (Kingo.) Svøbelist, ell. Svøbeliste, en. Et langt Bindsel, hvormed Svøbeklæderne holdes sammen om Barnet. (Moth.) s. Liste, 2. Svøbetøi, et. det, som hører t. at svøbe et Barn.

Svøbe, en. pl. -r. [J. Svipa. N. S. Schwepe.] en Pidsk. At give Hesten af Svøben. At hugge t. een m. Svøben. At kiøre paa medens man har Svøben ɔ: bruge Leiligheden. (Som Tilfældet er m. flere oprindelige danske Ord, saaledes et ogsaa dette nu mindre i Brug end Pidsk, der er kommet af det T.) = Svøbehug, et. Hug m. en Svøbe; Svøbeslag. Svøberem, en. Remmen, ell. den af Remme flettede Snært p. en Svøbe. Svøbeskaft, et. d. s. s. Pidskeskaft. Svøbeslag, et. Svøbehug. Svøbesnært, en og et. d. s. s. Pidskesnært.

Svøft, et. [formodentl. af v. svøbe.] den Deel af Seilet, som man kan opbinde eller rebe, f. at formindske Vindfanget. At tage Svøftet ind, tage et Svøft ind: vela contrahere. (Moth, der ogsaa skriver Søft. Grams Nucl. Nu er det i Sømandssproget næsten ubekiendt.) "Bestyrer denne Mand, og tager Svøftet ind." Holb. P. Paars. "Men, langt fra Hovmods Feil, dit Svøft indtage." J. J. Lund.

Svømme, v. n. 1. har og er. [J. sveima. A. S. swimman. Et forældet Imperf. af svømme er svam.] 1. bæres af et flydende Legeme; flyde og bevæge sig p. Vandet ell. en anden Vædske, enten v. naturlig Lethed, ell. ved Hielp af Bevægelse. Træ svømmer p. Vandet; dog gives der noget, saa tungt, at det synker. Olien, det Fede svømmer oven paa. Fisken svømmer i Vandet. At kunne s. lære at svømme (om Mennesker.) At s. under Vandet (ɔ: m. hele Legemet under Vandskorpen.) Det er kommet svømmende t. Landet. — Han har svømmet en halv Time uden at hvile. Jeg har engang svømmet over Søen. Hesten er svømmet over Aaen. Vraget er svømmet bort. — fig. at svømme i Rigdom, Overflødighed. 2. Talemaaden: at svømme i Blod, er kun en metaphorisk Overdrivelse; og hertil hører maaskee ogsaa det Udtryk: at s. i Taarer. — Naar man derimod siger: Stuen, Gulvet svømmer m. Vand, er Betydningen forskiellig, og har Hensyn t. Vandets bølgende Bevægelse: jvf. oversvømme. 3. act. At svømme en Hest ɔ: lade den svømme i et Vand. - Svømmen, Svømning, en. Gierningen at svømme. At redde sig v. Svømmen. = Svømmeblære, en. 1. En Blære i Underlivet hos endeel Fiskearter, hvilken Fisken er i Stand t. meer ell. mindre at fylde m. Luft, og derved at stige ell. synke i Vandet. 2. en m. Luft fyldt Oxeblære, som nøvede Svømmere bruge i Vandet. Svømmebælte, et. B. som en Svømmer har om Livet, enten f. derved at lade sig holde fast i et Toug, ell. i anden Hensigt. svømmedygtig, adj. som er i Stand t. at svømme. Svømmefinne, en. pl.-r. de Finner hos Fisken, som den især bruger t. at svømme ell. bevæge sig i Vandet. Svømmefod, en. Foden hos visse Fugle (Svømmefugle), som er saaledes indrettet, at de ved den kunne roe sig frem i Vandet. Svømmekonst, en. den K. og Færdighed, at kunne svømme. Svømmelærer, en. den, som underviser i Svømning. Svømmeredskab, et. R. som hielper t. at svømme, f. E. Fiskens Finner. Svømmesele, en. Sele, som en Lærling i Svømmekonsten har om Livet, og hvori et Toug, som Læreren holder ham i, er fastgiort. Svømmested, et. 1. Sted, hvor man svømmer ell. øver sig i Svømning; Svømmeplads. 2. Sted, hvor man svømmer Heste. Svømmetrøie, en. En m. Kork foret Trøie, hvorved et Menneske kan holde sig over Vandet. = Svømmer, en. den, som kan, har lært at svømme. Han er en god Svømmer.

Syd, n. s. ud. ubestemt Art. [J. Sudr. A. S. Suth. T. Süd.] den Himmelegn, som vi p. den nordlige Halvklode have lige for os, i det vi vende os mod Solen, naar den er i Middagslinien; og som er modsat Nord. (jvf. Sønden.) Huset ligger lige i Syd og Nord. Vinden er gaaet t. Syd (ell. til Sønden.) At reise mod Syden. Sydens (ɔ: de sydlige Landes, Jordstrøgs) Producter, Luft, Clima. = Sydbo, en. pl.-er. Indbygger af et sydligt Land. (modf. Nordbo.) Sydfrugter, pl. Frugter, som især vore i sydlige Lande, og derfra udføres. Sydfugl, en. pl.-e. Fugl, som har hiemme i et sydligt Land (tropiske Fugle.) S. Staffeldt. Sydhav, et. n. propr. den Deel af Verdenshavet, som adskiller Asia fra Amerika: det stille Hav. (Om andre sydlige Have br. det ikke.) Sydland, et. L. som ligger i de sydlige Jordstrøg, ell. mod Sønden. Sydleding, en. d. s. s. Sydpol (forældet.) Sydlænding, en. d. s. s. Sydbo. (Resn.) Sydost, ud. Art. den Compasstreg ell. Himmelegn, som er midt imellem Syden og Østen. Vinden er Sydost, er gaaet om til S. Deraf Sydostvind. Sydpol, en. Jord-Axens sydlige Ende-

punkt; Jordens sydlige Pol, og den dertil svarende Himmelpol: Sydside, en. den S. ell. Kant af en Ting, som vender mod Syd. Sydvest, en. den Himmelegn og Compasstreg, som er midt imellem Syd og Vest, ell. modsat Sydost. Sydvind, en. d. s. s. Søndenvind. = sydlig, adj. som er, ligger i eller imod Syden. (mods. nordlig.) Sydlige Lande. Et sydligt Clima.

Syde, v. n. og a. 1. men ogsaa: sød; søden, sodet. pl. sodne. [J. sióda. Sv. sjuda. T. sieden.] saavel neutr. som act. d. s. s. koge; men høres nu sielden i Talesproget, og forekommer ogsaa i Skriftsproget ikke ofte, undtagen i Poesie og høiere Stiil; ligesaa m. Præpos. syde bort, syde ind, syde over. (jvf. koge.) Havet syder, naar Bølgerne i en Storm ligesom koge og skumme. "Naar vilde Bølge syder." Thaarup. Det faldende Vand syder og bruser i Dybet. (At Ordet egentl. udtrykker den Lyd, som frembringes v. Kogning, viser bl. a. nogle Talemaader. f. E. Det syder f. mine Øren. Brændet syder i Ovnen — af Fugtighed.) = Sydekiedel, en. En stor Kiedel (f. E. i Fabriker ell. Bryggerier) t. deri at koge en Mængde Vand e. d. En indmuret Sydekiedel. — sydhed, adj. d. s. s. koghed. (Moth.) Sydhede, en. Koghede.

Sye, v. a. 1. [A. S. siwan. E. to sew.] fæste sammen, bringe i Skik v. Hielp af Traad og Synaal. At sye en Kiole, et Par Skoe, s. Handsker. At sye en Søm. At sye med Silke, m. Traad. At s. lange, korte Sting. At sye p. en Kiole, p. et Tørklæde (være i Færd m. at sye det.) At s. Navn i Tøi. At s. noget ind; giøre det snevrere v. at sye. At sye en Kiole, et Ærme ind (modsat: at lægge det ud. At sye i Ramme. jvf. udsye. = Syebord, et. Bord, som Fruentimre sidde ved, naar de sye, og hvori de giemme det, som dertil hører. Syehandske, en. H. som Seilmagere tage paa, naar de sye. (Moth.) Syejomfru, Syekone, en. Jomfru ell. Kone, som lever af at sye f. andre. Syekurv, en. Haandkurv, hvori Fruentimre bære deres Syetøi. Syeløn, en. det, som betales i Arbeidsløn f. at sye noget. Synaal, en. En fiin, tilspidset Naal af Staal, m. et Øie ell. Hul i den ene Ende, hvorigiennem Traaden drages, som man syer m. Syepige, en. En Pige, som holdes i et Huus allene f. at sye. Syepude, en. d. s. s. Naalepude. Syeramme, en. Ramme, hvori et Stykke Tøi spændes, f. at udsye (brodere) det. Syering, en. Ring, som Skræddere tage p. Mellemfingeren f. at bruge den i St. f. Fingerbølle; ell. som Fruentimre tage p. den lille Finger, f. ikke at skæres af Syetraaden. Syesilke, en. S. som bruges t. at sye m. Syeskole, en. Et Sted, hvor unge Piger lære at sye, m. m. Syeskriin, et. Et lidet Skriin, hvori Fruentimre giemme Syetøi. Syetraad, en. Traad, som bruges t. at sye m. Syetøi, et. det, som Fruentimre have under Hænder, at sye paa, og de dertil hørende Redskaber.

Syening, en. 1. Gierningen at sye; Syen. At tilbringe Tiden v. Syening. Lerredssyening. 2. Sted, hvor noget er syet sammen; Søm. Det er løbet op i Syeningen.

Syg, adj. [J. siukr. A. S. seoc.] som ei er v. Helbred, hvis indvortes Natur eller Organisme er i en forstyrret Tilstand; det modsatte af sund, frisk, karsk. At være syg, ligge syg. At blive pludselig syg. At giøre sig syg o: lade som, foregive at man er syg. At pleie, helbrede en Syg. Mad, som er tienlig f. Syge. — At være s. af Feber, af Kiærlighed. At være syg for noget, figurl. At være meget begierlig derefter. — Man siger: At have en syg Lever, Lunge; o. s. v. Om andre Legemsdele br. det derimod ikke. f. E. At have en svag Mave, ell. have en Sygdom i Maven, i Hiertet, i Underlivet. Man siger: den syge Haand, Arm, Fod, Finger, det syge Øie — i Modsætn. t. det friske; men man siger egentlig ikke, at een er syg, fordi han har ondt, har Skade i en Haand, Fod, eller anden udvortes Legemsdeel: — fig. om Siælen. At være syg paa Siæl og Legeme. jvf. sindssyg. = Heraf i Sammensætn. Sygebesøg, en. Besøg hos en Syg ell. flere Syge. Præsten er i (paa) Sygebesøg. Sygehistorie, en. Beskrivelse over en enkelt Persons Sygdom, dens Oprindelse, Fremgang og Udgang. "At faae troværdige Sygehistorier fra de mærkværdigste Patienter." Rahbek. Sygehuus, et. H. hvor Syge modtages f. at pleies og helbredes; Hospital. Sygeleie, et. den Syges Seng ell. Leie. Sygepleie, en. ud. pl. Omsorg f. en Syg v. Lægemidler og andet, som er ham tienligt. Sygeseddel, en. Anviisning t. at erholde fri Sygepleie, som meddeles af Fattigforstandere. (Forordn. 1 Jul. 1799.) Sygeseng, en. d. s. s. Sygeleie. Sygeskib, et. Skib, som er indrettet t. at optage Syge, f. E. af en Krigsflaade; Hospitalskib. Sygestald, en. S. som er indrettet t. syge Heste, ell. andre Huusdyr. Sygestue, en. S. hvor flere Syge ere indlagte; Hospitalstue. Sygetrøster, en. den, som trøster Syge, ell. som dertil er skikket. Sygevogn, en. Vogn, indrettet t. at føre Syge og Saarede paa, især i Krigen. Sygevogter, en. den, som passer og pleier en Syg ell. flere; om et Fruentimmer: Sygevogterske, en.

Sygdom, en. pl. -me. [af syg.] den Tilstand, at være syg; ell. en Tilstand, hvori Legemets naturlige Virksomhed, der er en

Følge af Sundheden, i større ell. mindre Grad hindres og forstyrres, og som endes med, at den Syge enten helbredes, ell. døer. Hvad er hans Sygdom? At falde i S. Han har, ligger i en farlig S. At døe, at komme sig af en S. At overstaae, giennemgaae en Sygdom. Deraf: Sygdomslære, (Pathologie) Sygdomssmitte, som følger med, er egen f. en vis S. Sygdomstegn, (Tegn p. at man er syg) Sygdomstid, o. fl.

Syge, en. pl. -r. (N. S. Syecke.) d. s. s. Sygdom; men bruges sieldnere; undt. om visse enkelte Sygdomme og i Sammensætninger. En smitsom Syge. Halssyge, Radesyge, Diensyge, o. fl. Jvf. Sot.

Sygelig, adj. 1. som jævnligen er noget svag ell. syg, uden at være det i høi Grad; svagelig. 2. frugtsommelig. (i ældre Skrifter.) Sygelighed, en. ud. pl. Tilstanden at være sygelig.

Sygne, v. n. 1. [af syg.] begynde at blive syg, være sygelig. (nyt O.) "Hvi sygner du hen?" Meislings Theokr.

Syl, en. pl. -e. [Sv. Syl. H. Suyle. N. S. Suel.] et tyndt og spidst Jern, som Skomagere og Sadelmagere bruge t. at stikke Huller i Læderet, som de sye paa. "Det er seent at give Vælling op m. en Syl." Ordspr. = Sylekaft, et. Haandfang af Træ ell. Been, hvori Sylen er befæstet.

Syld, en. [Sv. Syll. A. S. Syl.] 1. Fodstykke under et Huus af Bindingsværk. (Moth. forældet; men br. endnu i Jylland.) = Deraf: Syldøre, en smal Øre, hvormed Tømmermænd hugge Huller og Render i Fodstykker. (Moth.) 2. Dørtrin, Dørtærskel. (Moth.) Syldsteen, en. 1. Steen, som lægges t. Dørtrin, ell. under Dørtrinnet. 2. Grundsteen under Fodstykket. (Moth.)

Sylle, en. pl. -r. [Isl. Sylgia. Sv. Sölja.] 1. en Indretning, liig et Spænde (men uden det saakaldte Hierte) hvormed man gior en Rem fast (f. E. paa Seletøi) v. at stikke Sylletornen ind i et Hul. 2. Syllen paa en Væv kaldes, efter Moth, "det Garn, som hænger paa Redskabet, og hvorved Vævningen styres, at den ene Traad gaaer op og den anden ned; imedens der slaaes i med Skytten." (En nu forældet, ell. neppe bekiendt Benævnelse.)

Sylte, v. a. 1. [af Salt. A. S. syltan.] 1. egentl. nedlægge i Salt ell. Saltlage f. at bevare fra Forraadnelse, hvorfor nu dog oftest br. salte. jvf. n. s. Sylte. 2. at sylte br. derimod mest om at nedlægge ell. koge Bær, Frugter og andre spiselige Ting i Sukker, Eddike, ell. Brændeviin, m. tilføiede Kryderier. (condire.) At s. Blommer, Ribs, Kirsebær. syltet Ingefær. Syltede (i Saltlage ell. i Eddike kogte) Agurker. At sylte i Sukker, i Honning. = Sylteglas, et. Syltekrukke, en. Glas ell. Krukke, hvori syltede Frugter ell. Syltetøi giemmes. Syltemelk, en. suur Melk, som man v. Tilsætning af Kryderier bevarer fra Forraadnelse. Sylteid, en. den Aarstid om Sommeren, da man pleier at sylte Frugter og Bær. Syltetøi, et. noget, som er syltet i Sukker. — Syltning, en. Gierningen at sylte.

Sylte, en. [N. S. Sülte. Sv. Sylta.] Kiød, særd. af unge Sviin, som lægges i Saltlage, koges, undertiden presses, og spises koldt m. Eddike. Grisesylte, Svinesylte. = Syltekiød, et. K. hvoraf laves Sylte. Syltegriis, en. En spæd Griis, som lægges heel i Sylte. Syltelage, en. Lage, hvori Sylten nedlægges ell. koges.

Sylteng, en. [af Salt. jvf. v. sylte, 1.] kaldes i nogle Provindser de nær Havet liggende Enge, som t. visse Aarstider ell. ved høit Vand oversvømmes. (Oluffsen.)

Symbol, et. pl. -er. [L. Symbolum.] et Billede, ell. sandseligt Tegn, hvorved man vil udtrykke noget aandeligt, en Idee ell. Forestilling; et Billede, en billedlig Forestilling, der har en vis, samme tillagt Betydning. (Sindbillede.) = symbolisk, adj. som udgaaer fra, opnaaes, erhverves v. Symboler. Symbolisk Kundskab, symbolske Forestillinger. (I en anden Bemærk. om de saakaldte symbolske Bøger o: de, som indbefatte en vis Kirkes Troesbekiendelse.)

Syn, et. [Sv. Syn. I. Siön.] 1. ud. pl. Evne t. at see. At have et stærkt, svagt Syn. At miste Synet, faae sit S. igien. Synets, Diets Sands. 2. ud. pl. Fornemmelsen af at see, det at see. At komme i Syne, til Syne. Jeg tabte ham af Syne. Det falder ikke godt i Synet. 3. Gierningen at tage noget i Diesyn f. at undersøge dets Tilstand e. d. Besigtelse. "Forend Syn ell. Besigtelse skeer." D. Lov. 1.17. "Besigtelse, Syn ell. Granskning." 1. 4. 1. At tage Syn p. en Gaard. (deraf: Synsforretning, Synsmand.) 4. (pl. Syn?) noget, som man seer, en enkelt Erfaring v. Synets Sands. Det er et pragtfuldt Syn, at see Solen staae op. Dette Syn glemmer jeg aldrig. 5. Maaden, hvorpaa en Ting viser sig, falder i Dinene; udvortes Anseelse. Det udvortes Syn, Synet (Skinnet) bedrager ofte. At giøre noget f. Synets, f. et Syns Skyld o: p. Skrømt, uden at mene noget dermed. "De Ting, der til Syne ere herlige, og kunde blive gavnlige." B. Thott. 6. pl. Syner. noget, som man v. en Virkning af Phantasien troer at see; overnaturlig Erfaring v. Synet; en Vision. At have Syner, see Syner. = Synsevne, en. d. s. s. Syn. Synsflade (ell. Billedflade,) en. kaldes i Optiken den lodrette Flade, som kan tænkes at afskære alle Synsstraalerne af et Legeme saaledes, at den fremstiller det nøiagtige, skiøndt noget

formindskede Billede af den synlige Gienstand. Synsforretning, en. den juridiske Handling, at optage et Syn, en Besigtelse over noget, p. den v. Loven foreskrevne Maade. Synskreds, en. den Grændse for Synets Udstrækning, som opstaaer, ikke blot v. Synsevnens Grad, men v. Jordens kugledannede Skikkelse; den virkelige Horizont. "Lad ham henrykt skue den vide Synskreds over seilklædt Strand." Rahb. Synslinie, en. d. s. s. Synskreds. Synsmaade, en. En vis Maade at see, betragte, ell. fig. at bedømme en Gienstand. Synsmand, en. En af de Mænd, som af Øvrigheden beskikkes t. at optage ell. overvære en Synsforretning. Synspunkt, en og et. det Standpunkt, hvorfra man seer ell. betragter en Gienstand; saavel egentlig, som figurl. Denne Sag kan sees, betragtes fra flere Synspunkter. At see en Ting fra det rette S. Synsstraale, en. den rette Linie, som man tænker sig at gaae fra Øiet t. en synlig Gienstand. Synsting, en. pl. d. s. Tingene, som de udvortes vise sig f. Erfaringen; Phænomener. (Riisbrigh.) Synsvidde, en. den Afstand ell. Længde, hvori man er i Stand t. at see; saa langt, som Synet naaer. Synsvidne, et. den, som vidner efter Øiesyn, ell. om det, han har seet. Synsvinkel, en. den Vinkel som dannes af to Synsstraaler, ell. af en Synsstraale og en antagen Linie. = synlig, adj. som kan sees, som er til Syne. Synlige og usynlige Gienstande. "Tanken om de synlige Tings usynlige Ophav." Mynster. "Den høiere Videnskab, der søger at bringe — det Synlige og Usynlige i nærmere Forbindelse." Treschow. (jvf. øiensynlig.) Synlighed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være synlig. (pl. Synligheder bruger T. Rothe for: synlige Gienstande, Phænomener. Natur. Betr. I. 95. s. Synsting.) — synsk, adj. som har ell. troer at have Syner, 6. (Moth anfører ogsaa Bemærk. som seer vel; som kan see i Mørke.)

Synd, en. pl.-er. [J. og Sv. Synd.] Overtrædelse af de guddommelige og almindelige moralske Love. Peccatum. En forsætlig, uforsætlig, ubevidst Synd. "Hver er sin Synd død og sin Anger led." Ordspr. At begaae en Synd, giøre sig skyldig i en Synd. Det er S. at straffe hende saa haardt. S. imod Gud, imod Naturen. Du giør Synd (handler ilde) mod dig selv. (Synd betragtes saaledes altid som en moralsk Brøde; ved Forbrydelse, Misgierning finder tillige en Overtrædelse af borgerlige Love Sted. Ikke enhver Synd kan straffes efter disse; og undertiden kan den blive straffet som Forbryder, der efter Moralloven er fri for Synd.) (jvf. Skyld, Brøde, Last.) "Synd indbefatter baade Overtrædelse og Skyld. — En Synd er en enkelt pligtstridig Handling; en Last er en herskende pligtstridig Tilbøielighed. En Løgn, et Tyveri ere Synder; Løgnagtighed og Tyvagtighed ere Laster." Müller. 2. Synd (ud. Art.) og Synden betegner overhovedet det moralske Onde hos Mennesket, i den menneskelige Villie ell. Tilbøielighed. Synd findes ogsaa hos den Dydige. "Nu giør ikke jeg det; men Synden, som boer i mig." Rom. 7. 17. "Synd betegner Menneskets moralske Svaghed uden Hensyn t. sammes Grad." Müller. = a.) Syndebod, en. det, man giør f. at udslette, udsone en begaaet S. (s. Bod.) Syndebuk, en. figurl. (efter Anordningen om Syndoffere i de mosaiske Love) den, som maa lide f. Andres Brøde, Uheld ell. Misfornøielse. (T. Sündenbock.) "Jeg nød den Lykke — at faae Skiænd, naar de spilte slet, og være deres Syndebuk hver Gang de tabte." Rahb. (D. T. IX. 181.) Syndebyrde, en. den Samvittigheden trykkende Bevidsthed om begaaede Synder. (Brorson.) Syndefald, et. br. sædvanlig kun om de første Forældres Synd, ell. Overtrædelse af Guds Bud, efter den Mosaiske Fortælling. syndefri, adj. som ikke er skyldig i nogen Synd, reen f. Synd. "Giør Siælen syndefri." H. A. Brorson. Syndefrihed, en. den Beskaffenhed, at være syndefri, brødefri. (Grundtvig; bedre: syndfri og Syndfrihed.) syndefuld, adj. som har begaaet mange Synder; ell. hvor megen Synd begaaes. Den syndefulde Verden. Syndelevnet, et. syndigt, syndefuldt Levnet. Syndelyst, en. Lyst, Drift t. at synde. syndeløs, adj. som er uden Synd, syndfri. (Tauſſen. Grundtvig.) Syndeskiul, et. det, hvormed man vil dølge ell. besmykke en Synd. Syndeskyld, en. den Brøde ell. Skyld, man paadrager sig v. at synde. (Fibigers Soph.) "Ruelse er et forældet Udtryk f. Sindets Sønderknuselse v. den dybe Følelse af Syndeskyld." Müller. Syndesmitte, en. Tilstanden, at være besmittet, beladt m. Synd. (Fibigers Soph.) syndesmittet, adj. v. besmittet m. Synd. (Fibiger.) Syndestraf, en. Straf f. en begaaet S. (Moth.) Syndevane, en. V. til at begaae Synd. "Den v. et heelt Livs Syndevane forøgede Sandselighed." P. E. Müller. Syndeverden, en. V. hvor Synd hersker, syndefuld Verden. "Den gamle Syndeverden." Ingem. (Sorte Ridd. 117.) — b.) Syndflod, en. br. sædvanlig om den almindelige Oversvømmelse, hvorved, efter den Mosaiske Fortælling, hele Jorden sattes under Vand. Syndoffer, et. Offer ell. Offring, som giøres f. at udsone begaaede Synder. (Moth.) — c.) Syndsforladelse, en. Forsikring, som gives een, at hans Synder ei skulle tilregnes ham; Tilgivelse af

begaaede Synder. = syndig, adj. (J. syndugr.) 1. som er Synd, indeholder en Synd. En s. Handling. syndige Begierligheder. "Overgang, naar en syndig Lyst opstiger i vor Siæl." Basth. 2. beladt m. Synd. Den syndige Verden.

Synde, v. n. 1. (har.) [J. syndga.] at begaae Synd. At synde imod Gud, mod sin Næste. Deri har du syndet. (Sielden som v. a. hvad har jeg syndet?) s. forsynde sig. — Synder, en. pl.-e. den', som har giort sig skyldig i Synd. Om et Fruentimmer: Synderinde, en.

Synden, Syndenvind, s. Sønden.

Synderlig, adj. og adv. 1. af betydelig Grad; stor, betydende. Der bliver ikke synderligt at vinde. — Hyppigst som adv. (for: meget, særdeles) og i benegtende Udtryk. Ikke synderlig god, rig, passende. Han beholdt ikke synderlig meget tilovers. Han skiøtter ikke synderligt derom. Min synderlig gode Ven. 2. adj. d. s. s. besynderlig, egen, underlig, sær, ualmindelig. (singularis.) En synderlig Person, Hændelse, Tildragelse. Det kommer mig synderligt for. (A. S. synderlice.) = Heraf: Synderlighed, en. Særhed, Underlighed. (Uagtet dette Ord har sin Oprindelse fra sønder, Isl. sundr, hvoraf sønderbryde, sønderrive, o. fl. har dog Brugen indført, at synderlig skrives med y, ligesom det Sv. synnerlig.)

Syne, v. n. 1. vise sig p. en anseelig, pyntelig Maade, tage sig ud, falde i Øinene. Dette Tøi syner mere, end det andet. Betrækket syner ikke i Stuen.

Syne, v. a. 1. [af Syn.] tage Tilstanden af en Ting i Øiesyn, tage Syn paa, besigtige. Han lod Gaarden syne af Haandværksfolk. "At syne br. fortrinligen om Bygningers lovmæssige Undersøgelse; om Dyrs og Menneskers Legemer br. helst besigtige." Müller. (besigte. D. Lov. IV. 3. 5. besigtige. V. 11. 1. VI. 15. 15.) = Syning, en. Synsforretning.

Synes, v. n. pass. og impers. syntes (det har syntes mig.) Isl. synaz. 1. mene, holde for. Jeg synes, det er nu paa Tiden. (Moth.) Mig synes, han kunde være tilfreds. 2. lade som, forekomme. Maaner synes os ligesaa stor som Solen. Jeg synes (mig synes, det synes mig) at jeg har seet ham tilforn. Det syntes for mine Øine, som jeg saae. Det synes som (at) en Krig er uundgaaelig. — 3. lade til. Han synes at være en gammel Bekiendt i Huset. Han syntes (lod til) at være fornøiet. Hun synes at være en fornuftig Pige. Som det synes, er han nu vel tilfreds. — At ville synes mere end man er. Eet er at være, et andet at synes. At ville synes lærd. "Høit til at synes rækker deres Konst." F. Guldb. "Det, du ikkun synes, Kiære! du let kan holdes for at være." Tode. 4. At synes om noget, tykkes om, holde af, kunne lide (ogsaa: synes godt om.) 5. pass. synes, vise sig, komme til Syne; it. kiendes, være kiendelig. Der synes ingen Mangel p. ham. Der synes ingen Fattigdom i Huset.

Synge, v. n. sang; siungen (sungen) siunget. pl. siungne (sungne). [Isl. syngia. A. S. syngan. Sv. sjunga. Den ældre Form i dansk er ligeledes siunge; hvoraf det endnu forekommende partic.] 1. oprindeligen udtrykker det en vis vedvarende, klart tonende og eensformig Lyd; f. E. naar man siger: det synger f. mit Øre; ell. naar det føies t. klinge. Det sang og klang i Glassene, i Instrumenterne. 2. frembringe behagelige, harmoniske Toner v. Hielp af Rosten, ell. ved Anvendelsen af visse blandt Taleredskaberne. (om Mennesket, og om Sangfuglene.) Hun lærer at synge. At synge efter Noder, t. Claveret. At s. i Chor; synge i Concert. At s. med klar, stærk Rost. — fig. behandle i et Digt, Sangdigt ell. Qvad; digte, qvæde. "Jeg synger ikke om Kamp og Krig — Jeg synger ikke t. Evans Priis." Bagg. — 3. Ogsaa act. At synge en Sang, en Psalme. — fig. besynge i et Digt ell. Qvad. "At synge noget, som er reent forslidt, jeg ikke gider." — "Jeg synger ikke — min Næstes Feil og min Naboes Lyder." Baggesen. "Trøst synger dig den glade Fugl." J. Smidth. = Syngechor, et. Et Chor af Sangere, en Forsamling af Personer, som ere øvede i at synge m. forenede Stemmer. Syngekonst, en. ud. pl. den Konst, at synge efter Noder og t. Instrumenter. fig. for: Digtekonst. "O kunde jeg v. Syngekonst mig saa tilvende Egnens Gunst." C. Friman. Syngelyst, en. Lyst, Tilbøielighed t. at synge. Syngemaade, en. En vis M. at synge paa, Maneer i Sangen. Syngemester, en. Læremester i Sang. Syngeskole, en. Sted, hvor Flere i Forening lære at synge. Syngespil, et. dramatisk Digt, Skuespil, som er indrettet t. at synges, ell. er blandet m. Sang. (s. Opera.) Syngestemme, en. 1. En Stemme, som er skikket t. Sang. 2. den Stemme ell. Tone i en musicalsk Composition, som er sat t. Sang, bestemt t. at synges. Syngestykke, et. d. s. s. Syngespil. Syngesyge, en. overdreven, latterlig Lyst t. at synge. (Melomanie. Rahbek.) Syngetone, en. T. som synges, som er bestemt og lempet t. at synges.

Synke, v. n. og a. sank; sunken (ell. siunken) sunket; pl. sunkne, siunkne. [Sv. sjunka. J. söckva.] 1. neutr. falde ell. bevæges efterhaanden nedad; især i et Dyb, i Vandet o. d. (Falde udtrykker den pludselige Bevægelse, hvorved noget hvilende ell. staaende kommer t. at ligge, bringes af sin Stilling; synke et langsommere Fald, en

jævn Bevægelse nedad ell. i Dybet.) Han faldt i Vandet og sank strax t. Bunds. Stenen synker i Vandet; Træ flyder ovenpaa. Skibet er sunket m. Top og Tavl o: aldeles. At s. ned i Sneen, i en Mose. At synke under en Byrde. At s. i Knæ (segne.) At synke i til Knæerne. Snart løftede han Hænderne i Veiret, snart lod han dem synke. Hans Hoved sank ned p. Brystet. Gulvet, Huset er sunket i den ene Ende. Lad Biælken synke noget mere i hiin Ende. — fig. aftage, formindskes, fornedres. (modsat stige.) Vandet begynder at synke (falde). Hans Mod sank, er sunket. Hvor dybt er han sunken fra sin forrige Høide! Mennesket synker ofte ned under Dyret (fornedrer sig.) 2. act. 1. lade noget glide giennem Svælget i Maven, svælge. At s. en Steen. Han har ondt v. at synke. 2. At synke en Skakt, i Biergmandssproget: arbeide dybere ned i Jorden. (jvf. affsynke, affsænke.) = synkefærdig, adj. (af synke, 1.) som er nær v. at synke. "Skibet blev synkefærdigt, og først da forlod han det." Wandal. "Et synkefærdigt Vrag." Schytte. = Synken, Synkning, en. det, at synke,

Synlig, adj. s. under Syn.

Synsk, adj. Synskreds, o. fl. s. under Syn.

1. Syre, en. (pl. Syrer er ogsaa brugelig.) en vildtvorende og i Haver dyrket Plante (Have-Syre), der bruges som Grønt t. Kiød. Rumex acetosa.

2. Syre, en. pl.-r. [af suur. J. Syrá.] et suurt Legeme, en suur Vædske; ell. i Naturlæren: ethvert Salt af syrlig Smag, som har det Kiendetegn, at farve den blaae Lakmustinctur rod, og bestaaer af Suurstof og en Substans, der kan syres ell. forene sig m. hiin. Saaledes: Kulsyre, Svovelsyre, Blaasyre, Eddikesyre, Saltsyre, o. mange fl. At have Syre i Maven. — Syresalt, et. Et Plantesalt, som faaes især af Planten Oxalis Acetosella, og hvis Brug saavel i Medicinen, som t. at udtage Pletter, er bekiendt.

Syre, v. a. 1. at giøre suur. At syre Deien. (s. usyret.)

Syrlig, adj. noget suur. En syrlig Smag. — Syrlighed, en. Beskaffenheden, at være syrlig. "Daarlighed er i Selskabet det samme som Syrlighed i Maven." Bagg. N. Klim.

Syskende, s. Søskende.

Sysle, v. n. 1. har. [J. og Sv. sysla.] arbeide, have en Gierning under Hænder. At sysle med, ved noget: især om smaat Arbeide, som man gaaer til og fra, hvormed man uden megen Møie er beskiæftiget. At gaae om og sysle i Huset. Hun kan aldrig faae affysslet. Moth. "At sysle betegnede i det gamle Sprog at udføre noget — Ordet er nu fortrængt af det offentlige Liv, og indskrænket t. huuslige Forretninger." Müller. — act. forekommer det hos P. Claussen: "At sysle hans Ærende paa Tinget." (217.) = Syslegierning, en. pl.-er. Syslegierninger i en Gaard o: allehaande forefaldende mindre betydende Arbeider. (Grams Nucl.) syslesyg, adj. som vil befatte sig m. Alt, ogsaa m. andres Sager. Sysletid, en. den Tid p. Dagen, f. E. i Mørkningen, da man ei kan bestille noget rigtigt. Moth. (Sysletimer. Grams Nucl.) — Syslen, en. ud. pl. det, at sysle.

Syssel, en. pl. Sysler. [J. og Sv. Sysla.] en Gierning, man har for; et Arbeide, en Bestilling, Forretning (saavel om Haand- som om Hoved-Arbeider; især dog m. Bibegreb om nogen Varighed i Arbeidet.) At passe sine Sysler. At have mange forskiellige Sysler. = Deraf: sysselsætte, v. a. 3. sætte i Arbeide, beskiæftige (jvf. sysle.) At sysselsætte sine Folk m. noget. Han har nok at sysselsætte sig med. "Den Lyst t. altid at være sysselsat, som er en Følge af Ubekiendtskab m. Lediggang." Engelstoft. "Man sysselsætter sig med at handle; man beskiæftiger sig m. at tænke." Müller. (Dog siger man meget vel: At være sysselsat m. Betragtninger, m. Tanken p. noget, m. Læsning.) — Deraf: Sysselsættelse, en. pl.-r. Gierningen at sætte andre ell. sig i Arbeide.

Syssel, et. pl. Sysler. [J. Sysla.] en tilforn i Danmark, især i Jylland, brugelig Inddeling af Landet; omtrent svarende t. det, som nu kaldes Amt. Nørrejylland var deelt i 9 Sysler. Island deles endnu i Sysler. — Sysselmand, en. pl.-mænd. 1. tilforn: en Embedsmand, Bestillingsmand. 2. Nu paa Island og Færøerne: en Underdommer; d. s. s. Herredsfoged i Danmark.

Sytten, Talord, for Hovedtallet 17 ell. 10 og 7. Deraf Ordenstallet: den syttende.

Syv, Talord for Hovedtallet 7. — Deraf: syvaarig, adj. som har en Alder af 7 Aar. (ogsaa syvaars. En syvaars Dreng.) — syvdobbelt, adj. og syvfold, adj. og adv. syv Gange saa meget, saa mange. En syvdobbelt Beklædning. Det skal syvfold hævnes. — Syvsover, en. den, der sover meget og længe. (Af en christelig Legende om 7 Brødre i Ephesus, der sov 155 Aar: de syv Sovere.) Syvsoverdag, er i Almanakken den 27de Junius. Syvstiernen, n. s. (m. best. Art.) et Stiernebillede, som har syv store og mange mindre Stierner. Pleiades. Syvtal, et. Taltegnet 7. — syvende, Ordenstal. Den syvende Dag. halvsyvende.

Sæbe, en. ud. pl. [A. S. Sæpe. N. S. Sepe. J. Sápa.] et v. Kogning m. Plantekudsalt forenet Fedt, som lader sig opløse i Vand, og bruges især t. Vaskning. Hvid, grøn S. At koge Sæbe. Spansk, venetiansk S. (af Bomolie.) Vaskesæbe, Skæggesæbe.

= sæbeagtig, adj. som ligner Sæbe. "Den fattes Glathed og sæbeagtig Overflade." Brünnich Min. 78. Sæbeboble, en. Boble ell. Luftblære, som dannes v. at blæse i Sæbevand ell. Sæbeskum. "Eders Indbildninger, der stege høit og glimrende som Sæbeboblen." Basth. Sæbedaase, en. D. til at giemme Sæbe i. Sæbefierding, en. F. hvori grøn Sæbe nedlægges og føres. Sæbehorn, et. "H. hvori Bønderkoner kiøbe Sæbe." (Moth.) Sæbejord, en. En fiin sæbeagtig Leerjord, som br. til at borttage det fedtede v. Ulden; Valkejord. "Valkejorden forholder sig i Vand som Sæbe, og kaldes derfor Sæbejord." Schytte. Sæbekugle, en. haard Vaskesæbe, dannet som en K. Sæbelud, en. Lud af Potaske m. m. hvori Fedtet koges t. Sæbe. Sæbemester, en. den, som forestaaer Arbeidet i et Sæbesyderi. Sæbeplaster, et. Et P. af skrabet Sæbe, Bomolie, Kampher m. m. Sæberiis, et. Riis, hvormed S. pidskes i Vand, f. at faae den t. at skumme. Sæbeskum, et. S. af Sæbevand, der røres. Sæbespaan, en. Et Træredskab, hvormed Kræmmeren tager grøn S. op af Tønden t. Salg. (Moth.) Sæbesyder, en. den, som koger, tilbereder Sæbe; ell. den, som eier et Sæbesyderi. Sæbesyderi, et. en Indretning, hvor S. koges i Mængde. Sæbetvæt, en. d. s. s. Sæbevask. Sæbevand, et. Vand, hvori Sæbe er opløst. Sæbevask, en. Vask, som skeer m. Sæbe, ell. i Sæbevand; forskiellig fra Ludvask.

Sæbe, v. a. 1. bestryge m. Sæbe, indgnide, vaske m. Sæbe. At sæbe Linned ind t. Vask. (s. indsæbe.) At sæbe af ɔ: afvaske, f. E. en Væg, et Paneel, m. Sæbevand.

1. Sæd, en. ud. pl. [A. S. Sæd, Sed. J. Sád.] 1. det, som saaes (Frø, semen;) men bruges især om det, som saaes i Mark ell. Ager, ell. om de forskiell. Slags Korn. "Sæd er i Almindeligh. alt det, som kan ell. skal saaes; og Frøet er en Art Sæd." J. Smidth. "Der gik en Sædemand ud at saae sin Sæd." Luc. 8. 5. At udstrøe Sæden. At nedharve Sæden. (s. Udsæd, Vaarsæd, Vintersæd.) — fig. Anledning, Ophav. En Sæd t. Fordærvelse. "Hiin — udstrøer en Sæd, frugtbar p. tilkommende Ulykker." Kampmann. 2. det endnu p. Marken voxende, ell. hostede og hiemførte Korn, som endnu er i Straaet. Sæden staaer godt i Aar. At nedtræde, giøre Skade p. Sæden. Han har faaet al sin Sæd hiem, har aftorsket sin S. — Ogsaa om anden Marksæd; f. E. Horsæden vil slaae feil i Aar. — I Almuesproget endog om det udtorskne Korn. En Tønde Sæd (naar ikke Kornslaget bestemmes.) = Sammensætninger: a.) [egentlig maaskee snarere af et v. a. at sæde. A. S. og Sv. säda ɔ: saae.] Sædekorn, et. coll. d. s. s. Saaekorn. "Den Omkostning, som derpaa gaaer, m. Pløining, Sædekorn og Hestarbeide." D. L. II. 13. 5. (Urigtigen hos Olufsen: "Ved Radsaaening spares meget Sædkorn, og bedre Sæd erholdes." Landoec. 179. jvf. Sædkorn.) Sædeland, et. 1. En tilsaaet Ager; ell. en Ager, bestemt t. Sæd. "Hvad nytter Plov p. Sædeland." C. Frimann. 2. et Land ell. Landskab, vel skikket t. Kornavl; Kornland. Lolland er et godt Sædeland. Sædemaaned, en. det danske Navn p. October. Sædemand, en. den, som saaer, som udstroer Sæden. Sædetid, en. d. s. s. Saaetid. (Moth.) b.) Sædart, en. et vist Slags Sæd. Sædfølge, en. i Landbruget: en vis Orden ell. Følge, som iagttages i forskiellige Sædarters Dyrkning p. een Ager. Sædkorn, et. Et enkelt Korn, der saaes ell. nedlægges i Jorden; (forskiell. fra Sædekorn.) jvf. Frøkorn. Sædskifte, et. pl. – r. Omskiftning af Sædarter, som saaes i samme Ager, i en vis Række af Aar. Sædspire, en. 1. Spiren ell. Groden af det i Jorden nedlagte Korn ell. Frø. 2. den første Begyndelse t. et udviklet Foster ell. Æg. "En aandelig Sædspire, der lidt efter lidt bliver et Æg." Bagg.

2. Sæd, en. ud. pl. [A. S. Sæd. s. Sædi.] den Vædske, i det menneskelige Legeme og hos Dyrene, hvis Bestemmelse er at tiene t. Befrugtning og Artens Forplantning. Sperma. = Sædblære, en. Vesicula seminalis. (Moth.) Sæddyr, en. Infusionsdyr, som man har opdaget i Sæden. Sædflod, et. Sædens uvilkaarlige Afgang. Sædkar, et. pl. d. s. Kar i Legemet, som optage og bevare Sæden. Sædstøv, et. kaldes hos Planterne, et fiint Støv p. Støvdragerne, hvorved Blomstens qvindelige Dele befrugtes. Sædvædske, en. d. s. s. Sæd.

3. Sæd, en. pl. Sæder. [J. Sidr.] 1. Brug, Skik. (mos. T. Sitte.) Man skal Sæd følge, eller Land-flye. Ordspr. (P. Lolle.) "Hun havde for Sæd, at beskue sin Faders Giæster." Vedels Saxo. 160. — Ogsaa: pl. Sæder (som dog egentlig vel ikke er forskielligt fra No. 2.) Gamle og nye Sæder. Sæder og Skikke. ("Ved det første betegnes det, der grunder sig p. hævdede moralske Begreber; ved det sidste (Skik) det, som efter menneskeligt Godtbefindende er bleven indført." Müller. 2. pl. Sæder, Skik, som een følger i Handlinger og Opførsel; den tilvante Færdighed ell. Lighed i eens frie Handlinger og udvortes Adfærd; (mores) saavel m. Hensyn t. egentl. moralske Gierninger, som t. Adfærd og Opførsel i det selskabelige Liv; men dog fornemmelig t. de første. (jvf. Opførsel, Adfærd.) "Sæder betegner Alt, hvad Mennesket foretager sig, f. saavidt det staaer i Forhold t. Pligterne mod sig selv." P. E. Müller. "Det er Opdragelse og Un-

derviisning, som danne Sæder, og ikke Himmelegnen." O. Guldb. Rene Sæder. Gode, slette Sæder. Han har ikke de bedste Sæder. At forbedre, forværre sine Sæder. Et Menneske uden Sæder ɔ: af slette Sæder, usædelig. "Uagtet man laster den raae Krigers Sæder, kan man gierne rose hans kiække Opførsel." Müller. = Heraf: sædelig, adj. 1. tugtig, anstændig, ærbar, af gode Sæder. (J. sidlegr.) En sædelig Pige. En s. Opførsel. "I Hverdagstalen er sædelig den, som har gode Sæder, hvis Opførsel viser, at han iagttager Pligterne mod sig selv. Sædelig br. oftest om Ynglinge, sielden om Mænd, aldrig om Oldinge." Müller. (jvf. anstændig.) 2. som stemmer overeens med, er grundet i, hører t. Menneskets moralske Natur. (s. moralsk, som langt hyppigere bruges.) Sædelig Fuldkommenhed. "Hvor megen sædelig Nytte kunne saadanne Øvelser ikke have?" Engelst. — Sædelighed, en. ud. pl. 1. Anstændighed, Ærbarhed. "Vi mindes, at det er ikke nok, om der er udvortes Sædelighed p. Jorden." Mynster. 2. Moralitet. (Deraf: Sædelighedslov, Morallov. Howitz.) — Sædelære, en. ud. pl. Pligtlære, Moral. = Sædvane, en. pl. -r. det, som Vane, lang Brug har giort t. Sæd eller Skik, enten hos en Enkelt ell. Flere. (Dog br. Vane hyppigere om det, som en Enkelt har vant sig til; Sædvane om det, som efterhaanden, giennem flere Slægter, ved Gientagelse og Vane er bleven Skik hos et Lands, et Landskabs, en vis Egns Indbyggere o. s. v.) Mod Lov gielder ikke Sædvane. (jvf. Vedtægt.) "Sædvane udtrykker Stadigheden i en vis Handling, f. saavidt den er en Følge af sammes hyppige Gientagelse." Müller. "Brug er det, som de fleste giøre. Sædvane det, som længe er brugt. Der skal altsaa lang Brug t. at giøre en Ting t. Sædvane." Sporon. Det er en gammel Sædvane. — sædvanlig, adj. som er efter Sædvane, efter almindelig ell. hyppig Brug, som skeer i de fleste eller i mange lignende Tilfælde. Det er en sædvanlig, skiøndt ikke almindelig antagen Skik. At vige fra sin sædvanlige Levemaade.

Sæde, et. pl. -r. [J. Sæti.] 1. det, at sidde, Sidden. Her bliver ikke langt Sæde. At tage Sæde ɔ: sætte sig. figurl. i nogle Talemaader. At have S. og Stemme i en Ret, et Collegium. At have S. og Gang (ɔ: Rang) med, over een. 2. Sted, man sidder paa; noget, t. at sidde paa. Sædet p. en Stol. At lave sig et S. af Straa. At have S. i en Kirkestol. At bytte S. med een; vige sit S. for een. At sidde fast i Sædet. (s. Dommersæde, Høisæde, Stolesæde o. fl.) 3. Sted, hvor man har sin bestandige Bopæl, Opholdssted. Denne Stad er Regieringens Sæde. s. Bispesæde, Enkesæde, Herresæde, Kongesæde, o. fl. — Deraf: Sædedegn, en. D. som har et fast Kald og boer i sit Sogn. (D. Lov. II. 15. 8.) "Ei for Paven meer — end f. en Bettelmunk og simpel Sædedegn." Bording. (modsattes tilforn: Løbedegne.) Sædegaard, en. Enhver fri Selveiergaard; men særd. en privilegeret, ell. med de saakaldte adelige Rettigheder forsynet Hovedgaard ell. Herregaard. En complet Sædegaard ɔ: hvortil eies 200 Tdr. Hartkorn Bøndergods. (s. og saa Odelsgaard.) Sæderet, en. En vis Arveret t. Selveiergaarde p. Bornholm.

Sædelig, adj. s. under 3. Sæd.

Sæk, en. pl. -ke. [J. Seckr. A. S. Sæc.] et af blødt ell. bøieligt Tøi sammensyet Giemsel, m. viid Aabning i den ene Ende, og lukket i den anden; en stor Pose. En Lædersæk, Vadsæk. — Særd. en stor Pose af grovt Lerred ell. Seildug, som, efter dens Anvendelse, faaer forskiellige Navne. En Kornsæk, Meelsæk, Fodersæk, Kulsæk, o. s. v. "Hver sin egen Sæk t. Mølle selv skal bære." Bording. En Tøndesæk, som rummer en Tønde Korn (derimod ikke: Skieppesæk; men Skieppepose.) At binde f. en Sæk. = Sækkebaand, et. B. hvormed Sækken bindes til. Sækkegods, et. det, som føres, ell. pleier at føres i Sække. (Moth.) Sækkelerred ell. Sækketøi, et. meget grovt og tykt L. hvoraf Sække syes. Sækkepibe, en. et musicalsk Instrument, bestaaende af en lukket Lædersæk, hvortil en Pibe ell. Fløite er fæstet, som man blæser i, medens man tillige v. Tryk m. Armen giver Luft af Sækken. Sækkepiber, en. den, som forstaaer at blæse i Sækkepibe. Sækketøi, et. Sækkelerred.

1. Sække, v. a. 1. komme i en Sæk. (Moth.)

2. Sække, v. n. 1. hænge ned, hænge i Læg, ikke være stramt optrukket. Kiolen sækker for meget. (T. sacken.)

Sæl, en. [J. Selr. A. S. Syle.] et Pattedyr, af Amphibiernes Classe. Phoca vitulina. Ogsaa: Sælhund, som mere bruges, (T. Seehund) og i pl. altid: Sælhunde. Deraf: Sælfangst ell. Sælhundefangst; Sælhundekiød (Wandal. II. 237) ell. Sælhundskiød; Sælhundstran; men: Sælskind, et. Sælhundenes vandtætte, haarede Skind. En Sælskindskuffert (overtrukket m. Sælskind) en Sælskindspung. — Sælspyd, et. Spyd t. at skyde Sælhunde med. (Arreboe.)

Sælde, v. a. 1. [J. sálda.] at ryste noget igiennem et Saald, f. at skille de finere Dele fra de grovere. At sælde Meel, Gryn.

Sælge, v. a. solgte, solgt. [J. selia. A. S. sællan.] overdrage en Eiendom t. en Anden v. Salg, afhænde v. Salg. At s. dyrt, sælge f. godt Kiøb. At s. noget ud i det Smaae. (Afhænde br. i Alm. eensty-

digt m. sælge; dog kan det første ogsaa modtage den mere almindelige ell. egentlige Bemærkelse: at give i en Andens Hænder, give fra sig, overgive. f. E. "Den Samling, som jeg havde solgt; men endnu ikke afhændet." Wandal.) = Sælgen, en. ud. pl. Kloben og Sælgen. — Sælgebrev, et. B. ell. Document, hvori Vilkaarene v. et Salg bestemmes; Kiøbebrev. Sælgekone, en. En Kone, der sælger noget ud, der gaaer om m. noget f. at falbyde det. — Sælger, en. pl. -e. den, som sælger t. Kiøberen.

Sænk, i Sænk, adv. saaledes, at noget synker. At skyde et Skib i Sænk.

Sænke, v. a. 1. [A. S. sencan. Isl. söckva.] 1. bringe noget t. at synke, lade noget ned i et Dyb. At sænke et Skib i Havnen; sænke et Brokar. 2. lade noget falde t. Jorden ell. bevæge sig dybere ned (sieldnere.) "Medens Aftenen sit Purpurforhæng sænker trindt omkring." Foersom. "De gyldne Skyer sænke sig, og krandse Høiens Kanter." Bagg. 3. grave, udgrave (en Grube, Gang e. d.) i Dybden, under Jorden (især om Biergværksarbeider.) "Den i Dybet sænkede Tragt, som er Grubens Aabning." Nord. Tidsskr. III. 149. "Stollen — som snart er sænket under den vandrette Linie, snart hævet over denne." sammest. = Sænkevod, et. Vod, som sænkes i Havet; Bundgarn.

Sænke, en. pl. Sænker. Jernstykker af Støbejern ell. Smedejern, der ere saaledes udhulede, at et Stykke Jern, som drives ind i dem, kan faae en vis bestemt Form, v. at udfylde deres Fordybning. (Dyssel om Haandværksredsk. S. 80.)

Sænter, en. pl.-e. ved Skibsbyggeriet: tynde, bøielige Lægter, der spigres langskibs for fra og agter ud p. Spanterne, i en vis Afstand fra hinanden, f. derefter at afpasse Sideplankernes Løb. (Schneider Veiledn. t. Sømandsk. 1817. 62.)

Sær, adj. [I. sér. Sv. sær.] egentl. adskilt, for sig selv; men bruges nu kun i disse Bemærkelser: 1. egen, synderlig, udmærket fra andre. En sær Person. Sære Meninger, Indfald. "Den er sær, hvem man i Omgang let kan giøre imod, fordi hans Meninger og Tilbøieligheder ere afvigende fra hvad man kunde formode." Müller. (jvf. vanskelig, lunefuld, egen.) 2. besynderlig, forunderlig, ualmindelig. Det var sært, at han ikke savnede det. Jeg er kommen til det p. en sær Maade. (s. især.) = Deraf (foruden endeel forældede Ord:) særdeles, 1. adj. besynderlig, særegen. En særdeles Egenskab, Beskaffenhed. "Ved en Skat forstaae vi en Deel af Borgernes særdeles Formue, som de ere pligtige at give t. Staten.' Schytte. "At særdeles Aarsager finde Sted, som betage Overeenskomsten sin Gyldighed." A. Ørsted. (bedre: særegen, særskilt.) 2. adv. a.) meget, udmærket, i høi Grad. En s. smuk Pige. Han har viist sig s. høflig. b.) fornemmeligen, især. Denne Sag er ham vigtig; særdeles i hans nærværende Stilling. — Særdeleshed, i S. adv. d. s. s. især, særdeles, b. — særegen, adj. egen f. et vist Tilfælde, f. en vis Person ell. Ting; som ikke er tilfælles f. flere. Denne Forretning udføres af særegne Folk, Arbeidere. Hver har sin særegne Bolig; særegne Omstændigheder. Et særeget Tilfælde. — Særegenhed, en. ud. pl. særegen Beskaffenhed. — Særhed, en. 1. Synderlighed, Egenhed i Tænkemaade, fornemmelig naar denne yttrer sig i Opførsel og Adfærd mod Andre. 2. Særheder, Yttringer af Særhed i Charakteren, ell. i Handlinger. "Hverdagsmenneskers Særheder beroe oftest paa Vanen." Müller. (s. Lune.) — Særkiende, et. pl.-r. udvortes Tegn ell. Mærke, hvorved en Ting kan skielnes, ell. udmærker sig fra andre. "Finhed og Correction blive hans Arbeiders Særkiende." Rahbek. Særkiøb, et. i Lovsproget: Jord, som nogen særskilt har tilkiøbt sig. (D. Lov. 5. 10. 6.) Særkuld, et. i Lovsproget: et Kuld Børn, hvis Fader ell. Moder, efter Ægtefællens Død indgaaer et nyt Ægteskab, hvori andre Børn avles; Stivbørn, i deres Forhold, ikke t. Forældrene, men t. deres Stivsødskende. — Ogsaa: Særkuldbørn, pl. (i Modsætn. t. Fællesbørn.) Naar Særkuldbørn hverken have Fader ell. Moder tilfælles, kaldes de sammenbragte Børn. særlig, adj. 1. d. s. s. særskilt. 2. særdeles, fortrinlig, udelukkende. (D. Lov.) — særsindet, adj. som har en sær, egen, besynderlig Charakteer, som kun vil følge sit eget Hoved. (Moth.) "Han syntes jo og sine Samtidige særsindet og besynderlig." Mynster. — særskilt, adj. v. adskilt, fraskilt for sig selv; ikke blandet m. andre. (v. at særskille bruges ikke.) Særsyn, et. pl. d. s. 1. et sieldent, besynderligt Syn. "Dessflere skiønne Særsyn svævede forbi mit indre Øie." Baggesen. 2. en ualmindelig, besynderlig Begivenhed. — Særvæsen, et. pl. -er. individuelt Væsen, Individ. "Et menneskeligt Særvæsen." T. Rothe. "Den Naturkraft, der lægger Kimen t. det aandelige Særvæsen." (M.)

Særk, en. pl.-e. [I. Serkr. Sv. Särk.] linnedt Klædemon, som bæres nærmest Kroppen af Qvindfolk. (s. Skiorte.) deraf: Særklerred, særkeløs (uden Særk.) Særkeærme, o. fl.

Sæt, et. pl. d. s. 1. Gierningen at sætte, ell. det, at sættes; men br. kun i Talemaaden: i eet Sæt, m. eet Sæt o: i eet Spring. (jvf. sætte, A.) Moth forklarer dette Udtryk ved: p. een Gang. 2. noget, som sættes, saameget, som sættes, fremsættes p. eengang. Et Sæt Kegler. Et

Sæt Retter p. Bordet. (Moth.) 3. Maade, Viis. Paa dette Sæt lader det sig giøre. Moth. 4. et Sæt (pl. Sætter?) kaldtes tilforn et Slags Hovedtøi, som Fruentimre brugte; fordi det tildeels blev sat op, ell. fæstet sammen m. Naale. At sætte et Sæt op.

Sæter, en. pl. - e. et Norsk Ord: Fieldgræsning, Sommergræsning p. Fieldene. [Isl. Sætrur, pl. Græsgange.] Deraf: Sæterhytte, en. H. hvor Folk, som røgte Qvæget i Sæteren, opholde sig. Sæterpige, en. Pige, som opholder sig Sommeren over i Sæteren m. Qvæget.

Sætte, v. n. og a. satte, sat; tilforn sæt, som endnu høres i Almuesproget. ("Var jeg — paa Lykkens Tinding sæt." Kingo.) [I. setia. A. S. settan.] A. neutr. bevæge sig fremad m. Hastighed, m. stærk Fart, i Spring ell. Løb o. d. At s. over Grøften, over Bommen (t. Hest.) Hesten satte i eet Spring over Gierdet. Rytteriet satte over Floden (svømmede.) At sætte over Søen i en Baad. Rytterne satte ind p. Mængden, og jog dem fra hverandre. At s. efter een ɔ: forfølge ham, især t. Hest. — At s. til, absol. om Skibe: strande. Skibet satte til p. Skagen. Han satte til m. Skibet. B. act. 1. egentl. komme een t. at sidde. At s. Barnet p. Stolen, p. Gulvet, p. Bordet. Han satte Drengen p. Hesten. recipr. At sætte sig, sætte sig ned, bringe sig i en siddende Stilling, sidde ned. At sætte sig paa noget; sætte sig til Bords, t. Hest, p. en Vogn, i en Kareet, i Vinduet, i Døren, i Skyggen. Sæt Dig! sæt Dem! sætter Eder! — Deraf i figurlige Udtryk: At sætte sig (ɔ: tænke, forestille sig) i en andens Sted. At s. sig ud over noget ɔ: ikke tage Hensyn dertil, ikke agte det. At s. een p. Thronen, ophøie ham t. Regent. At sætte Retten ɔ: begynde dens offentlige Forhandlinger. — At sætte sig, om Vædsker, der efter at have været i en oprørt Tilstand, og deraf uklare, grumsede o. d., igien komme i Ro. Øllet har endnu ikke sat sig. Bærmen sætter sig, synker t. Bunds. Havet sætter sig efter Stormen. Blodet sætter sig. Hidsigheden vil nok s. sig (sagtnes) hos ham. (Deraf br. partic. sat som adj. om Personer, der m. Aarene have aflagt Ungdommens Heftighed og Lidenskaber; rolig, adstadig, ordentlig. Hun vilde heller gifte sig m. en noget ældre og sat Mand. "En anden traadte m. mere sat og stille Værdighed f. Speilet." Rahbek.) — En Hævelse sætter sig, synker, bliver mindre. — Fienden satte sig i en fast Stilling. 2. bringe noget t. at staae. At sætte Glas, Tallerkener, Mad, Viin p. Bordet. At sætte enhver Ting p. sit Sted. At s. Foden p. noget, s. Foden frem. At sætte en Stol t. een. At sætte noget bort, hen, af Veien, tilside, o. s. v. At sætte Træer, Kaalplanter; sætte Stænger t. Erter; sætte Støtter under noget. De satte (reiste) ham en Mindestøtte. (I Alm. br. sætte om alt det, der siges at staae; ligesom lægge om det, der siges at ligge. "Man lægger det, som kommer til at hvile efter Længden; man sætter det, som skal hvile efter Breden." J. Smidth.) — Figurlige Udtryk: At s. Grændser f. noget. At sætte sig t. Modværge. — At sætte (ɔ: bestemme, anordne, antage) een t. Dommer, t. Formynder, Værge. At sætte en vis Tid t. noget. At s. een t. en Tieneste, Forretning. — At sætte (antage, forestille sig som virkeligt) et Tilfælde (ponere.) Lad os s. det Tilfælde. Sæt, at det forholdt sig saa. Sæt ogsaa, at jeg var i Stand t. at giøre det. (jvf. forudsætte.) 3. bringe, anbringe noget p. sit Sted, ell. paa et bestemt Sted (dog kun i visse Tilfælde, hvor Brugen fordrer dette Verb.) f. E. At sætte Hatten, Huen p. Hovedet, Kammen i Haaret, Ringen p. Fingeren. Sætte Knapper i en Kiole, Ærmer i en Trøie. s. Lys i Løgten. Sætte Blade i en Bog. At s. een Kaarden f. Brystet. At sætte een i Fængsel, s. een fast. At s. een i Land ɔ: føre ham t. Landet i en Baad. At s. noget t. Pant. At s. noget p. Viin, p. Brændeviin ɔ: komme det sammen i et Kar og lade det trække. At sætte Blæk ɔ: komme de tilhørende Dele sammen i et Kar, for at blandes. At sætte Farve, s. Lugt, Smag p. noget. — At sætte, absol. br. i Bogtrykkerier om at udsøge de Bogstaver i Skriftkassen, som høre t. hvert Ord, og samle disse i Linier, Sider og Ark i Jernrammen, hvori den satte Skrift bringes under Pressen, f. at trykkes. — Desuden ogsaa i mange uegentlige Talemaader, f. E. At s. (Penge) i Lotteriet. At sætte noget p. Spil. At s. sine Penge i en Bank. Han har sat (anlagt) sin hele Formue i Jordegodser. At s. een p. Prøve. At s. een noget i Hovedet (faae ham t. at troe, indbilde.) At s. sin Ære i noget. m. fl. 4. br. det i mange Talemaader (især m. præp. i) om at frembringe en vis Forandring ell. Tilstand. At sætte een i Stand t. noget, s. en Ting i Stand; s. noget i Bevægelse, i Gang; sætte een i Arbeide, i Fare, i Frihed, i Forundring, i Frygt, i Skræk, i Uro (men ikke: i Glæde, i Tilfredshed, etc.) At s. een ud af Virksomhed. At s. en By, en Egn under Vand. At sætte noget i Orden, i Lave. At sætte een i Rette. (s. irettesætte.) At sætte i Værk (s. iværksætte.) At sætte noget i een ɔ: faae ham t. at troe noget; især noget ondt om en anden. (d. T.) At s. et Land, et Folk i Skat (paabyde en S.) At s. sig i Bekostning, i Gield m. fl. a. Om Træer og Planter siges: at de sætte Frugt, s. Kierner, Blomster; naar disse begynde at danne sig. 5. om at føre

Personer over Vandet i et Fartøi. At sætte een i Land (fra Skibet;) sætte een ombord. At sætte een over Vandet, over en Flod. At s. een over t. en D. 6. Med Præpositioner: At sætte af. a.) egentl. sætte noget, som var paa et Sted, ned ell. hen p. et andet. Vi satte ham af undervejs (fra Vognen.) At s. Mad af t. een (fra Bordet.) b.) At s. een af fra en Bestilling. (s. afsætte, 2.) c.) at s. Varer af ɔ: sælge. (s. afsætte, 3.) d.) At s. et Been, en Arm af ɔ: afskære. (s. afsætte, 4.) e.) neutr. Qvæget sætter af ɔ: bliver magrere. Køerne s. af paa Melken (give mindre Melk; binde op.) — At sætte for. At s. Slaaen f. Døren. At s. (noget) f. Vinduerne. At s. een noget for ɔ: give ham et vist Maal at bestille. At sætte Ondt for een hos nogen ɔ: tale ilde om. At s. sig for ɔ: tage en Bestemmelse, beslutte. (s. foresætte, 4.) — At sætte fra. At s. een fra Embedet (afsætte.) At s. en Bonde fra Gaard (tage en Fæstegaard fra ham.) — sætte ind. At s. noget ind i Skabet, i Spiiskammeret. At s. en Rude ind, som var slaaet ud. At s. een ind i et Embede m. m. At sætte noget ind p. en Auction ɔ: lade det sælges p. Andres Auction, p. en saadan, som man ikke selv lader holde. s. indsætte. — sætte om. At s. Træer om ɔ: plante om. At s. noget om, der var sat galt. At sætte Penge om ɔ: bytte, vexle. — sætte op. At s. noget op p. Hylden. At s. Melk op. At s. (reise) op det, som var faldet om. At sætte et Hovedtøi op ɔ: fæste det op i den Skikkelse, det skal have. "Hun nærede sig p. en Vagsal v. at sætte Sætter op." Pram. At s. et Brev, en Ansøgning op f. een (s. opsætte.) At s. sig op imod Øvrigheden ɔ: vise sig ulydig, overhørig. — sætte over. At s. een over et Vand, en Flod ɔ: føre ham over i en Baad ell. Færge. At sætte een over noget, give ham Raadighed, Myndighed over. — sætte paa. At sætte een p. Døren ɔ: nøde ham t. at gaae ud. At s. Penge paa Rente. At s. Penge p. noget ɔ: anvende. Han har sat (kostet) meget p. Pigen, p. Gaarden. At s. Malurt p. Viin, p. Brændeviin. At s. et Skib p. Stranden ɔ: styre det m. Flid, saa det strander. — sætte sammen. At s. noget, en Fortælling sammen ɔ: finde paa, opfinde. At sætte Folk sammen, bringe dem i Splid, i Uenighed. — sætte til (om Penge, Midler) udgive, fortære, øde. Han har sat til (tilsat) Alt hvad han eiede. At sætte Livet til f. Fædrelandet. Han bliver ikke v. Sandheden; men sætter meget til (digter.) At s. een t. et Embede, en Bestilling. — s. tilbage. Dette Tab satte ham meget tilbage, forringede hans Tilstand, Formue. — sætte ud. At s. noget ud p. Gaden, som var inde i Huset. s. et Barn ud af Huset ɔ: i Kost hos Fremmede. At s. Poster, Vagter ud. At s. Penge ud ɔ: p. Rente. — At s. ud p. noget (dadle.) At s. ud, (forhale) s. udsætte. — At sætte een ud p. noget ɔ: hemmelig overdrage ham et Hverv. De satte Speidere ud p. ham. = Sættedam, en. Dam, hvori man sætter Fiskeyngelen som tages af Legedammen, naar den er i andet Aar, for der at udvoxe. Sættedommer, en. pl. den, som af Overøvrigheden beskikkes t. Dommer i en vis Sag, ell. i alle Sager t. en vis Tid, hvori den sædvanlige Dommer ikke kan beklæde sit Embede; en constitueret Dommer. Sættefisk, pl. Fiskeyngel, som haves i Damme. (Schytte. Indv. Reg. II. 363. s. følg. Ord.) Sættegarn, et. Garn, hvori man v. Damfiskeri hensælter de v. hver Dræt fangede Fiske, saalænge t. deres Mængde er stor nok t. at bortføres. (Gudme om Damfiskeri. 80.) Sættekarpe, en. Karpe, som har den Størrelse, at den af Legedammen kan bringes i Sættedammen. Sættepiil, en. En afhuggen Pilegreen af en vis Størrelse, som sættes i Jorden f. at voxe. Sætteplante, en. P. af en vis Størrelse, som kan sættes ell. plantes ud. (Olufsen.) Sætteqvist, en. afskaaren Qvist, som sættes i Jorden f. at voxe; en Planteqvist. (Moth.) Sætterod, en. Rod, ell. Aflægger af en Rod, som sættes i Jorden, og hvoraf en Plante opelskes. Sætterod af en Krapplante. "Man deler Rodbuskene i saa mange Sætterødder, som der er unge Skud." Olufsen. Sætteruse, en. Ruse, som sættes nær v. Landet i Vandfladen; modsat Kasteruse, som nedsænkes. Sætteskriver, en. S. ved en Ret, hvor en Sættedommer er beskikket. Sætteskipper, en. den Skipper, der ikke selv eier sit Fartøi, men af Skibets Rhedere sættes ell. antages t. at føre det. (Reskr. 11 Apr. 1770.) = Sætning, en. pl. -er. 1. Gierningen at sætte; Sætten. 2. i Sproglæren og Logiken: et v. Ord udtrykt Udsagn, en Dom, Mening, Yttring, der i det mindste maa forbinde eet Prædicat m. eet Subject, men ogsaa kan indeholde flere. Deraf: Forsætning, Eftersætning, Grundsætning, Hovedsætning, o. fl. — Sætningsord, pl. d. s. Et enkelt Ord, hvorved man udtrykker en heel Sætning. (Interjection, Udraabsord.) f. E. rigtig! ɔ: det er sandt, rigtigt.

Sætter, en. pl. -e. den, som i et Bogtrykkeri arbeider p. at sætte det, der skal trykkes; en Skriftsætter. I dette Trykkeri ere fem Sættere og to Trykkere.

Sø, en. pl. -er. [Sv. Sjö. I. Sær.] 1. et af Land omgivet Vand, af noget betydelig Størrelse; en Indsø. (Kun een Indsø, det Caspiske Hav, faaer sædvanlig denne sidste Benævnelse.) "Sø er et Vand, indsluttet indenfor visse Grændser; Hav derimod et i vor Forestilling uendeligt (uover-

skueligt) Indbegreb af Vand." Sporon. (Denne Bestemmelse af begge Ords Forskiel er i Almindelighed gieldende; men dog ikke uden at Brugen er omskiftende. s. nedenfor No. 2, og jvf. Müllers d. Synon. II. S. 332.) Figurl. siger man: der stod en Sø paa Veien; der staaer hele Søer p. Agrene ɔ: Vandsamlinger. 2. Søen, m. best. Artikel, br. ofte for: Havet, det salte Hav, Oceanet. Søen gaaer høit i Dag, er urolig. At gaae i Søen (m. et Skib, en Flaade.) At holde Søen ɔ: kunne seile. Skibet kunde ikke længere holde Søen. At kunne godt taale Søen. "Den, som ikke kan taale Søen, skal ikke komme p. Havet." Sporon. At seile sin egen Sø ɔ: raade, sørge f. sig selv. At reise, fare t. Søes. I aaben, rum Sø, vidt ude p. Havet, hvor Land ei er nær. (Ligesom nogle Dele af Oceanet faae Navn af Hav, f. E. det stille Hav, det sorte Hav, Middelhavet; saaledes andre af Sø, f. E. Nordsøen, Østersøen.) 3. Med ubestemt Art. en Sø, br. i Skibssproget om Havet, som det er i ell. efter en Storm. (Der gaaer en stærk, en huul Sø) og om svær Bølgegang ell. Bølgestyrtning (Søgang.) En svær Sø gik over Dækket. En Sø tog Roret bort. "Søen, d. e. Søgangen bryder stærkt p. Dæmningen; men brydes denne igiennem, da styrter Havet ind over Agrene." Müller. = I Sammensætninger forekommer Ordet i begge Bemærkelser: Søbagge, en. Navn p. et Slags Muddermaskiner, som drives v. Heste. (Malling over Gerner. 70.) Søbiørn, en. d. s. s. Iisbiørn. Søblomst, en. s. Vandblomst. Søbrev, et. pl.-e. de Papirer, som en Skipper skal føre m. sig, vedkommende Skibet, naar han farer t. Søes; Skibspapirer. (Moth.) Søbugt, en. Bugt i en Indsø. Søbund, en. Bunden i en Sø. Sødige, et. Dige mod Søen, Stranddige. Sødyr, et. Dyr, som lever i Vandet, enten i Indsøer, ell. i Havet. søfarende, adj. som farer t. Søes, gior Tieneste t. Søes. søfarende Folk. En Søfarende. Søfart, en. den Giernlng ell. Bestilling, at seile p. Havet; Skibsfart. Søfisk, en. Fisk, som lever i ferske Vande. Moth. (Ferskvandsfisk er mere brugel.) Søfolk, pl. Folk, som fare t. Søes, som giøre Tieneste t. Skibs; Skibsfolk. Søfugl, en. F. som lever p. ell. i Nærheden af Havet ell. Indsøer. (s. Havfugl, Strandfugl.) Søgang, en. Havets voldsomme Bevægelse under ell. efter en Storm. "At Skibene, han byggede, — vare stive i Kuling, magelige i Søgang." Malling. søgrøn, adj. som har den grønladne Farve, hvilken Havet undertiden faaer. Søhandel, en. Handel, som drives t. Søes, v. at føre Varer over Søen; modsat Landhandel. Søhavn, en. H. som Søen ell. Havet danner. Søhelt, en. den, som har udført tappre Bedrifter t. Søes. Søhest, en. s. Flodhest, Havhest. Søjagt, en. Jagt, som foretages efter Søfugle (Strandjagt) ell. paa Indsøer. Søkalv, en. s. Havkalv. "Ret som en Søkalv — den Storm og Vind ei kan af søde Søvn opvække." Holb. P. Paars. Søklæder, pl. Kl. som bruges t. Skibs, Skibsklæder. Søko, en. et amphibisk Pattedyr ved de americanske Kyster. Trichechus manatus. Søkort, et. Kort, hvorpaa en Deel af Havet, især v. Kysterne, m. Skiær, Sandbanker m. m. og tillige Landenes Kyster, ere afsatte. Søkrebs, en. K. som fanges i Søer, t. Forskiel fra Flodkrebs. Søkrig, en. Krig, som føres t. Søes, m. bevæbnede Skibe; modsf. Landkrig. Søkriger, en. den, som giør Tieneste i, er dannet t. Søkrig. Søkyst, en. d. s. s. Kyst. Søluft, en. den Luft, som hersker p. Havet ell. kommer fra Havet. Sølægd, et. Et Lægd nær v. Kysterne, hvoraf Matroser ell. Søfolk udskrives. (s. Lægd.) Søløg, s. Strandløg. Søløve, en. Et amphibisk Pattedyr, af Sælhundens Slægt. Phoca leonina. Sømagt, en. 1. en Krigsflaade, m. Foreningen af alt det, som hører t. dens Bemanding og Udrustning, Krigsmagt t. Søes. Den danske S. (modsf. Landmagt.) 2. en Stat, som underholder en noget betydelig Krigsmagt t. Søes. England er den største Sømagt i Europa. Sømand, en. (pl. Sømænd og Søfolk.) den, som er oplært i Skibstienesten ell. Seiladsen, som farer t. Søes. "En gammel og befaren Sømand, der kiender dette Farvand af lang Erfaring." Rahb. (saavel sing. som pl. Sømænd br. mest, naar Talen blot er om een, der hører t. denne Stand; uden Hensyn t. hvad Trin, han staaer paa. Ved Søfolk forstaaes som oftest Matroser.) Heraf: Sømandsliv, Sømandssprog, Sømandsstand, o. fl. — Sømandskab, et. det, som hører t. en Sømands Konst, Færdighed og Gierning. "Han begav sig t. Holland f. der at lære Sømandskab og Skibsbyggeri." Wandal. "Naar Flaaden forsømtes og Sømandskabet ringeagtedes." Malling. Sømærke, et. Tegn, som haves (f. E. i Træer, Huse, Taarne) ell. sættes p. høie Steder v. Kysterne t. Mærke f. de Seilende. Søodder, en. Et Slags Odder, som opholder sig i Havet v. Strandbredden, og søges meget f. dens Pels. Mustela lutris. Søofficeer, en. den, som hører t. de Befalende over Søfolk p. Krigsskibe, en O. som tiener t. Søes. Søord, et. O. som bruges i Skibssproget; Sø-Terminus. Søorm, en. O. som lever i Havet ell. i Søer. Søpas, et. Pas, som meddeles et Handelsskib t. en vis Fart. Søplante, en. Plante, som voxer i Søer, Vandplante. Søreise, en. R. som skeer t. Skibs (modsf. Landreise.) Søret,

en. 1. Ret, hvorunder Søfolk, ell. de t. Sømagten hørende Personer svare. 2. Lov og Ret, som i Alm. ell. i et vist Land gielder f. Søfart og Søfarende. Sørettighed, en, Rettighed, som gielder p. Havet, R. i Henseende t. Skibsfart. "Rigernes Sørettigheder." Malling. Sørige, et. Sømagt; 2. "Hvad Fordeel det maatte blive f. Danmark som Sørige." Malling. Sørustning, en. Udrustning t. en Søkrig, U. af Krigsskibe. Sørøver, en. den, som begaaer Sørøveri, ell. med et bevæbnet Skib overfalder ubevæbnede Skibe i Søen, f. at plyndre dem, uden at have Caperbrev. Søsalt, et. S. som vindes af Havvandet, v. at lade dette udtørres i Solen. Søside, en. den Kant af et Land, en Kyst o. s. v. der vender mod Søen; i Modf. til Landsiden. Søskib, et. Et Skib m. Hensyn t. dets Evne at kunne udholde Storm og haardt Veir p. Søen. "Et godt stærkt Søskib, og et stort Krigsskib, ypperligt i Storm og i Søgang." Rahbek. søslaaet, adj. beskadiget v. at fugtes af Havvandet. Søslag, et. S. imellem to Krigsflaader. Søsoldat, en. S. som tilforn brugtes t. at tiene p. Krigsskibe; Mariner. Søstad, en. S. som ligger v. Havet. Søstat, en. d. s. s. Sømagt. Søstrækning, en. En Strækning af Havet, langs m. Kyster. Søstykke, et. Maleri, hvorpaa Havet forestilles. "To Landskaber — begge Søstykker, det ene i Storm, det andet i Havblik." Bagg. Søstyrtning, en. voldsom Brydning af en stor Bølge over et Skib. søstærk, adj. 1. som kan taale Søen, uden at blive søsyg. 2. et søstærkt Skib ɔ: som er godt bygget t. at modstaae Storm og Bølger. Søstøvler, pl. Støvler, som bruges t. Skibs p. Dækket i ondt Veir, ell. til at vade i Vand med; Vandstøvler. Søsvale, en. En Svømmefugl, hvis Flugt er liig Svalens. Sterna hirundo. Søsvamp, en. S. som vorer i Havet. (s. Vaskesvamp.) søsyg, adj. som har Søsyge ɔ: en m. Opkastning, Madlede og andre Tilfælde forbunden Sygdom, som de, der ei ere søvante, overfaldes af p. Søreiser. Søtieneste, en. Tieneste (især Krigstieneste) t. Søes. Søtold, en. T. af Varer, som ind- ell. udføres t. Søes. søtræt, adj. træt, udmattet v. Arbeide t. Skibs i Storm og Uveir. "En søtræt Skipper." Evald. Søuhr, et. Et meget nøiagtigt Uhr, som uden at forstyrres v. Skibets Bevægelser, kan benyttes v. astronomiske Jagttagelser t. Søes. Søuhyre, et. Et U. i Havet, et vanskabt ell. umaadelig stort Havdyr, som Indbildning har opdigtet. Søvand, et. V. af en fersk Sø. (s. Havvand.) søvant, adj. v. vant t. at taale Søen, vant t. Søreiser. Søvei, en. Vei over Havet (i Modsætn. til Landvei.) Han foretrak en længere Landvei f. Søveien. "At Danmark i Krigstid kunde holde denne lange Søvei tryg og aaben." Olufsen. Søvidenskab, en. V. ell. Lære om det, som hører t. Seiladsen, ell. om et Skibs Tiltakling, og Maaden at bringe det frem p. Søen i bestemte Retninger. (Malling.) Søvind, en. V. som blæser fra Havet; modf. Landvind. Søvinter, en. mild Vinter. "De milde Vintre, ell. saakaldte Søvintre, da det regner uafladeligt." Olufsen. (Oec. Ann. V. 473.) Søværn, et. Et Lands ell. en Stads Beskyttelse mod Angreb fra Søsiden. Søvæsen, et. det, som hører t. Seilads og Skibsfart, saavel i Krig, som i Fred. Søvært, en. V. som groer i Søer ell. i Havet.

Søbe, v. a. 1. [J. supa. A. S. sypan.] tage en Vædske t. sig i Munden v. at sue den ind m. Læberne, især af en Skee. Man søber Maden, Suppen m. en Skee; man drikker af et Glas ell. Kruus, t. hvis Rand man sætter Læberne; men man søber ogsaa af en Skaal, naar man drikker af den, uden at berøre Randen. = Søbefad, et. d. s. s. Suppefad. (Moth.) Søbekaal, en. hakket Kaal, der koges p. Kiød som Suppe. Søbemad, en. al tynd Mad, der søbes af Skeen; saasom Suppe, Velling, Søbekaal, o. s. v. Grød er ikke Søbemad, men Skeemad.

Sød, adj. [N. S. og Sv. söt. J. sætr.] 1. egentlig: som har den f. Smagens Organer behagelige og milde Smag, som Sukkerstoffet giver; en Smag, som man nærmest modsætter den sure. Saa sød som Sukker, som Honning. Det smager sødt. "Beedsk er den sødeste Viin, knurrende Stolthed os gav." Foersom. At komme Sødt og Suurt i Maden. At blande sød og suur Melk sammen. 2. figurl. i høi Grad behagelig, enten f. andre Sandser (dog især Hørelsen) ell. for den indvortes Følelse. Man siger saaledes: søde Toner, en sød Stemme; sieldnere om Lugten. En sød Lugt (D. Bibel.) Blomsternes søde Duft. — En sød (fuldkommen rolig) Søvn. søde Følelser. En af Livets sødeste Glæder. At give, bruge mange søde Ord ɔ: sledske, tale een efter Munden. "Jo mere sød og myg og krum dig nogen noget beder om." C. Frimann. (Adv. sødt forekommer hos Digtere sammenføiet m. nogle Participier; f. E. sødtduftende, sødtsmilende.) = sødagtig, adj. noget sød. sødelig, sødeligen, adv. sødt, behageligt. dulciter. Sov sødelig! (sielden; og aldrig i Adj. egentlige Bemærk.) Sødhed, en. 1. Beskaffenheden, at være sød. 2. en høi Grad af Behagelighed; ell. det, som giver en saadan. "Ham spørge man om Haabets Sødheder; af ham lære man at kiende dem." Rahb. Sødme, en. 1. en sød Materie ell. Bestanddeel; det Søde i ell. ved noget. "Og Sød-

men af hver Urt t. Honningkagen sanker." C. D. Blehl, (om Bien.) 2. d. s. s. Sødhed. (Oftest i den figurl. Bemærk.) "Bitterheden blev tilbage, og den korte Sødme svandt." Ohlenschl. — Sødmelksoost, en. Ost, lavet af sød (ikke skummet) Melk. (br. som eet Ord; skiøndt sød Melk sædvanl. skrives adskilt.) — sødtalende, adj. som giver søde Ord, sledsker, smigrer for Andre. (Moth.) Deraf: Sødtalenhed, en. ud. pl.

Søge, v. n. og a. 2. [N. S. s ø k e n. J. sækia, Sv. söka.] 1. bestræbe sig for at finde en Gienstand, hvis Sted ikke vides, ell. som ei er tilstede, lede om. (jvf. lede.) At søge om, søge efter noget, som er tabt, forlagt, er borte. At s. efter noget p. Gulvet, i Sandet. "Man søger i Skuffen, efter et Papir, man savner; man leder efter det Papir, man troer der at have giemt." Müller. — act. At søge een (lede om ham.) Jeg har søgt ham overalt, uden at kunne træffe ham. At s. noget op ↄ: finde v. Søgen, søge t. man finder det. At søge sit Toi sammen. At søge det bedste ud. — At søge Selskab m. een ↄ: komme jævnlig i hans Selskab. — søgt, figurl. om en Ytring af Tænkningen, Forstanden, Vittigheden ell. andre Siæleevner, som ei er naturlig og passende, som røber den Umage, der er anvendt p. at bringe den t. Veie. En søgt Vittighed, Lignelse. Hans Udtryk ere ofte søgte og tvungne. 2. (om Varer) begiere t. Kiøbs, attraae, efterspørge. Dette Toi søges nu meget, er nu meget søgt. "Søge mange paa engang visse Varer, da blive de dyre." Schytte. 3. At søge et Sted ↄ: komme der jævnligen, ofte. frequentare. At søge Kirken, Hoffet, søge eens Huus, søge Kroen. At søge Ting, søge Mølle. Dette Vertshuus søges meget. — Om Søfarende: tye hen til, styre Skibet hen til. Da vi mærkede, at Blæsten tog til, søgte vi Land. "Stormen kan tvinge den erfarne Skipper t. at søge Havn; men ikkun den uerfarne Skipper maa søge efter Havnen." Müller. — Ogsaa neutr. at søge til et Sted. Hesten søgte strax t. Stalden. Der pleie vi at søge. 4. nærme sig f. at angribe, giøre Anfald paa. At s. een m. Kaarden. Den Hund søger Folk. Ogsaa neutr. At søge ind p. een. Hunden søgte lige ind p. os. 5. At søge een f. Retten, ell. blot: at søge een, d. s. s. fagsøge. (At søge Sag med een ↄ: søge Anledning t. Proces.) At søge een f. Gield, f. Tyveri. (deraf: Søgsmaal.) 6. bestræbe sig f. at opnaae en Hensigt, at faae, bekomme noget. At søge Skyggen (ikke: at lede om den; men at gaae hen, hvor der er S.) Han søger kun min Skade, søger at skade mig. — At søge Døden, tragte efter at miste Livet. Han søgte Døden i ethvert Slag; men kom uskadet fra dem alle. "Vi søge ofte Faren, i Stedet f. at undflye den." Bastholm. At s. sin Lykke, sin Ære i noget. At s. et Paaskud t. noget; søge Hielp, Beskiermelse. — At s. om noget ↄ: ved Bøn, Ansøgning stræbe at faae det. At søge et Embede. At s. om offentlig Understøttelse. — At s. eens Venskab. Han søger at hielpe enhver saa vidt han formaaer. Jeg søgte at opmuntre ham. Vi søgte forgieves at overtale hende. = Søgen, en. ud. pl. Gierningen at søge. — Søger, en. pl.-e. 1. den som søger. (sielden.) 2. et Redskab t. at søge med. En Jernsøger, Brøndsøger, Smørsøger. — Søgning, en. 1. d. s. s. Søgen. 2. det, at mange søge til, komme t. et Sted. frequentia. Der er megen Søgning t. den Kro, Mølle. Denne Kræmmer, Bager, Vertshuusholder har megen S. 3. det, at Ting, som ere t. Salg, efterspørges, begieres t. Kiøbs, søges (2.) "Vares Priis hænger ikke af deres Værdi, men af Søgningen." Schytte. "Kiøbmænd agte altid Varene fornemmelig efter deres Søgning." Sneed. — Søgsmaal, pl. d. s. Gierningen at søge een f. Retten, at forfølge sin Ret t. Tinge; Sagsøgning, Proces. At afgiøre en Sag uden Søgsmaal v. mindeligt Forliig.

Søgnedag, en. pl. - e. [J. Sykndagr. Sv. Söknadag.] Dag, som ei er Helligdag; Arbeidsdag, Hverdag. "At Hviledagene ikke allene helligholdes; men at man stræber, saameget muligt at helligholde Søgnedagene med." Rahbek.

Søile, en. pl.-r. [J. Suli. N. S. S ü l e. T. S ä u l e, hvoraf det nærmest er optaget; da Sule derimod endnu findes i danske Dialecter.] en opreist Støtte ell. fristaaende Pille, som bærer ell. understøtter noget; særd. i Bygningskonsten: d. s. s. Pille, 2. Columna. = Søilebygning, en. En ell. flere Rader af Søiler, anbragte p. eller ved en Pragt-Bygning. Søilefod, en. egentlig: den anderste, mere fremstaaende Deel af Søilens Bul ell. Skaft; men br. ogsaa om hele Postamentet ell. Underdelen, hvorpaa Søilen hviler. Søilegang, en. flere Søiler v. Siden af hinanden, som ere forenede under eet Hovedgesims. (Colonnade.) Søilerad, en. Række af Søiler i en lige ell. krum Linie.

Søl, og Søle, et. ud. pl. [A. S. Sole, *volutabrum*.] vaadt Skarn ell. Dynd, især p. Gader ell. Veie. "Fordi der bli'er nødvendig Søl, hvor Solen straaler i en Pøl." Baggesen. — "Soen er helst i Søle." P. Syvs Ordspr.

Søle, v. a. 1. [N. S. s ö l e n. A. S. sylian. E. to soil.] at giøre ureent v. noget, som er vaadt, dyndet; tilsvie m. Skarn. At søle sin Kiole, sine Klæder. At s. noget til. At s. noget i Skarnet, i Rendestenen. Svinet søler sig i Pølen. (fig. at søle sig i

Uteerlighed, i Vellyst. O. Guldb.) — solet, adj. v. (A. S. besylerd. N. S. sölig.) ureen, dyndet; om Veie og Gader. = Soleføre, et. Veir og Føre, hvorved Landeveiene ere dyndede og bløde. — Soleri, et. Ureenlighed; ureen Behandling. (I d. Tale br. sole ogsaa som neutr. om at tøve, finke sig en utilbørlig Tid v. noget; især v. at drikke. Moth. Bønderne sole i Kroen.) jvf. drøse. "Om den, der er feendrægtig i sit Arbeide, hedder det, at han soler med Arbeidet, og drøser under det." Müller.

Sølv, et. ud. pl. [I. Silfr. A. S. seolfr.] Et glindsende hvidt Metal, som regnes f. det ædelste næst Guldet: Myntet S. forarbeidet S. fiint Sølv (uden Tilsætning.) Ligesom andre Metallers Navne br. det i Sammensætn. adjectivisk; (jvf. nedenfor sølver) og absol. om visse Ting, som giøres af Sølv. At betale, at bytte i Sølv ɔ: Sølvmynt. = Sølvaare, en. A. i et Bierg, som indeholder Sølverts. (s. Aare, 2.) Sølvalder, en. 1. hos Digtere: om en Tidsalder i Menneskeslægtens Historie, da Guldalderens Lyksalighed begyndte at aftage. 2. om en Periode i Literaturen, næst efter Guldalderen (s. dette Ord.) Sølvarbeide, et. noget, som er giort af Sølv. Sølvarbeider, en. Een som gior Sølvarbeide. s. Guldsmed. Sølvbarre, en. S. i fiirkantede Stænger, som gaaer i Handelen. sølvblaa, adj. blank og meget lyseblaa ell. hvidblaa, som Luften ell. Havet under en vis Lysning. "Hver Dansk, som uforfærdet følger vor sølvblaa Vei t. Roes." Evald. Sølvblad, et. Et Stykke meget tyndt slaaet Sølv t. at forsølve med; Bladsølv. sølvblank, adj. blank og hvidglindsende som S. "Maanens sølvblanke Lys." Arrebo. Sølvblik, et. Sølv i tynde Plader. Sølvbryllup, et. den Fest, hvorved et Ægtepar høitideligholder sin 25de Bryllupsdag. Sølverts, en. Erts, Biergsteen, som indeholder S. Sølvfarve, en. En glindsende hvid Farve, som er egen f. Sølvet. deraf: sølvfarvet, adj. Sølvflaade, en. kaldtes tilforn en Flaade af de Skibe, der førte Sølv og andre Varer fra Amerika t. Spanien. Sølvglands, en. En hvid Glands, liig Sølvets. sølvgraa, adj. siges især kun om graat Hovedhaar, naar det hos gamle Folk tillige faaer et Slags Sølvglands. (Usædvanl. er Brugen hos Evald IV. 345: "Stille, sølvgraa, som Maanen bag Regnsky.") Sølvgrube, en. G. hvor Sølv vindes af Bierget. Sølvhaar, et. sølvgraat Haar. sølvholdig, adj. sølvholdende, som indeholder S. sølvholdig Malm. Sølvkammer, et. K. hvori Sølvtøi giemmes. Sølvkar, et. Kar af Sølv. Sølvklang, en. en reen Klang, som Sølvets. Deraf: "sølvklingende Røst." Hertz. sølvklar, adj. i det poetiske Udtryk: meget klar. En sølvklar Bæk. Sølvkorn, et. en ganske liden Deel S. Sølvmine, en. et Sted, hvor sølvholdende Ertser vindes. Sølvmor, et. Et Slags Silketøi, m. indvævede Sølvtraade. (Moire Argentée.) "Som Særk af Seildug t. en Sølvmors Trøie." Baggesen. Sølvmynt, en. M. præget i Sølv. coll. d. s. s. Sølvpenge. Sølvmynten gaaer ud af Landet. Sølvopløsning, en. Vædske, hvori S. er opløst. Sølvpenge, en. 1. en Sølvmynt, der gielder, er i Omløb. 2. i pl. en vis ell. ubestemt Mængde Sølvmynter. At bytte sig S. til. Her ere mange S. i Omløb. (s. Penge.) Sølvpop, en. den, som har Kongens Sølvtøi i Forvaring. Sølvprøve, en. Prøve, som skeer f. at erfare Sølvets Fiinhed. Sølvskab, et. S. hvor man giemmer Sølvtøi. Sølvskee, en. Skee af S. Sølvskum, et. Skum, der sætter sig p. Sølvet naar det smeltes. sølvslagen, sølvslaaet, adj. beslaaet m. Sølv; sølvbeslagen (som mere bruges.) Sølvstang, en. d. s. s. Sølvbarre. Sølvstift, en. En liden, spidset Griffel ell. Stift af Sølv, som br. til Tegning. At tegne m. Sølvstift p. Pergament. Sølvstiil, en. den mindste Skrift, som bruges i Bogtrykkerier; Perleskrift. (Non pareil.) Sølvstykke, et. 1. Silkestof, giennemvævet m. Sølvtraade. (Moth.) s. Gyldenstykke. 2. en Sølvmynt. Sølvtraad, en. 1. Sølv, udtrukket saa tyndt som en Traad. 2. en m. Sølvtraad omspunden ell. sammenspunden Silketraad. Sølvtøi, et. collect. alleslags Ting, især Kar og andet, som br. i et Huus t. Nytte og Pragt, forfærdiget af Sølv. (s. Kobbertøi, o. fl.) Sølvuhr, et. Lommeuhr af S. Sølvvægt, en. Vægt, hvorefter, ell. Vægtskaal hvorpaa S. veies. Sølvværdi, en. egentlig: den Værdi, som Sølv har, i Forhold t. et vist Slags Mynt; hos os br. det nu om et lovbestemt Forhold imellem Sølvmynt og Papirpenge, som retter sig efter Pengecursen. Sølvværk, et. Biergværk, hvor der vindes Sølv.

Sølver, adj. brugtes, og bruges endnu af Digtere, i nogle Sammensætninger, i St. f. Sølv; f. E. sølverhvid, sølverklar, "Dens klare Sølvervove m. Rislen mellem Blomster flyder." (Heiberg.) o. fl. At bruge det absol. f. E. den sølverne Maane, er en Germanisme.

Sølverglød, en. ud. pl. Blykalk ell. Blyaske, som v. en stærk Ild smelter t. en glasagtig Substants, liig smaa Skæl. Navnet har det formodentlig af at det oftest vindes, naar man afdriver ell. renser Sølvet m. Bly. (hvid Blyglands.)

Søm, et. pl. d. s. [I. Saumr.] en spids Metalstift, især af Jern, m. en Knap ell. et Hoved paa, som man banker ind i noget, man vil tæt forene m. en anden Ting;

Nagle. At slaae noget sammen m. Søm. At banke et Søm i. Messingsøm. Lægtesøm. Firetommesøm. — Sømhoved, et. den øverste, runde Deel ell. Knap p. et Søm. Sømsmed, en. den, som gjør Søm. — sømme, v. a. [J. seyma.] slaae S. i, beslaae m. Søm. At sømme et Hjul. Moth. (sielden.)

Søm, en. pl. -me. [A. S. Seam. J. Saumr. T. Saum.] en omboiet og v. Syening sammenheftet Rand p. Tøi, Lærred ell. en anden bøielig Ting. At sye en Søm (sømme.) At løse, sprætte en S. op. (Hvor to Stykker Tøi sammensyes m. en omboiet Rand, kaldes det ogsaa en Søm.) En bred, smal Søm. En slet, glat Søm. (jvf. Skræddersøm.)

1. Sømme, v. a. og n. 1. [N. S. sōmen.] at sye en Søm p. noget. At sømme Lærred, At s. et Tørklæde. (Det J. seyma er: at sammensye; sauma, at sye. Denne mere udstrakte Bemærkelse har ogsaa sømme havt. Deraf: Sømmerske, en. Syerske, Sycpige.) Sømning, en. Gierningen at sømme.

2. Sømme, v. impers. og rec. [J. sæma, sóma.] være overeensstemmende m. personlig Værdighed ell. Ærbarhed og Anstændighed; passe sig, skikke sig. decet. En saadan Adfærd sømmer sig ikke f. en Mand af hans Stand. Det sømmer sig ikke, at en ung Pige gaaer allene m. Mandfolk. — Brugen i den upersonlige og intransitive Form er nu sieldnere. Dog kan den i alvorlig Stiil finde Sted. Det sømmer mig ikke, at være i hans Selskab. (Moth.) Beskedenhed sømmer især den Unge. "Det samme, som sømmer en Fader, det sømmer og Fyrster at gjøre." B. Thott. "Hvad der anstaaer den unge Pige vel, sømmer derfor ei den aldrende Kone." Müller. — sømmelig, adj. (Isl. sæmilegr.) som sømmer sig, anstændig, passende. "At støde de antagne Begreb om det Sømmelige." Sneed. "Sømmelig er dybe Smerte i den Dødes eget Hjem." Grundtv. — Særdeles m. Hensyn t. Sædeligheds Betegnelse i det Udvortes, og i mere indskrænkede Forhold, hos en vis Classe, en enkelt Person, ell. i et vist Tilfælde. (jvf. Müllers d. Synon. II. 55. 56.) En sømmelig Dragt, Adfærd, Opførsel. — Sømmelighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være sømmelig. "Anstændighed indbefatter hvad der angaaer Mennesket; Velanstændighed hvad der passer sig f. Borgeren; Sømmelighed hvad der skikker sig f. den Enkelte." Müller.

Søn, en. pl. -ner. [N. S. Söne. J. Sönr. E. og Sv. Son.] en Person af Mandkiønnet, i Forholdet t. hans Forældre. Sønnen ligner sin Fader, ell. Faderen. Denne Søn er Moderens kiæreste. "Jeg er Moder til en Søn." Thaarup. Han er den førstefødte, ældste, yngste S. En af Sønnerne i Huset. (jvf. Gudsøn, Pleiesøn, Svigersøn, Stivsøn.) — I dagl. Tale br. det uegentl. i en Ældres Tiltale t. en Dreng ell. ung Person, især af ringere Stand. Kom hid, Søn! Hvad vil du, min Søn? — sønlig, adj. som hører til, passer sig f. en Søn, i Forholdet t. Forældrene. Sønlig Kiærlighed, Lydighed. — Sønnebørn, pl. Børn af eens Søn, i Forholdet t. Farfaderen ell. Farmoderen. Sønnedatter, en. pl. -døttre. Datter af eens Søn. Sønnekone, en. Sønnens Hustru, i hendes Forhold t. Svigerforældrene. (s. Svigerdatter.) Sønnekuld, et. Kuld af Sønner; Sønner fødte af eet Ægteskab. (Grundtvig.) sønneløs, adj. som er uden Søn, har mistet sine Sønner. (A. Bedel.) "Jeg sønneløs endnu den anden Gang skal blive." Schiermanns Merope. Sønnesøn, en. Søn af eens Søn.

Søndag, en. pl. -e. [J. Sunnudagr.] den første Dag i Ugen, der i den christne Kirke er en bestandig Helligdag. At helligholde Søndagen. At arbeide om Søndagen. Søndag Morgen, Aften. — Søndagsansigt, et. fig. og i d. Tale: et meer end sædvanlig mildt ell. venligt Aasyn. Søndagsarbeide, et. A. som man foretager sig om Søndagen. Søndagsbarn, et. den, som er født p. en Søndag. Søndagsbogstav, et. i Chronologien: det Bogstav, som i Almanakken betegner Søndagene hele Aaret igiennem. Søndagskiole, en. K. som man bruger om Søndagen, ell. til Stads. Søndagsklæder, pl. som br. om Søndagen; Helligdagsklæder. søndagspyntet, adj. som har sine Søndagsklæder paa. Søndagsselskab, et. S. der forsamles om Søndagen. "Stive Søndagsselskabs tvungne Gammen." Bagg. Søndagsskole, en. S. især f. Haandværksstanden, hvori der gives Underviisning Søndag Eftermiddag og Aften.

Sønden, adj. [J. sunnan. Sv. sunnan, sönnan.] som kommer fra Syden. Vinden er sønden. Det er Søndenvind. — Efter en Præpos. betragtes det ofte som Subst. (s. Norden, v. s. v.) Vinden kommer fra Sønden (Syden,) er gaaen t. Sønden. At seile mod Sønden. (jvf. Syd og sydlig.) — En anden adjectivisk Form er sønder, som kun br. med best. Art. Den søndre Ende af Huset (ligesom den nordre, den østre, den vestre.) Derimod ikke: søndre, men: sydlige Lande, Have, Nationer. — At seile, at boe Sønder paa ɔ: mod Sønden. — Heraf n. pr. Sønderborg, Sønderjylland, Søndermarken, o. fl.

Sønder, i Sønder, adv. [J. sundr. Sv. sönder, som Ihre udleder af det forœld. Sund, Stykke, Deel.] i Stykker, itu. Det gik sønder. At slaae, bryde noget sønder (i Sønder. Moth.) — Mere br. det i følg. Sammensætninger (hvor det stemmer

overeens m. den tydske Partikel zer.) sønderbryde, v. a. 3. bryde i Stykker. "Med revne Seil p. sønderbrudte Master." C. Frimann. Deraf: Sønderbrud, et. ("Sprogets Sønderbrud." Bagg. Danfana. I. 197.) Men oftere: Sønderbrydelse, Sønderbryden, en. om Gierningen at sønderbryde noget. sønderhakke, v. a. 1. hakke i smaa Stykker. sønderhugge, v. a. 1. hugge heel igiennem, hugge i Stykker. Hans Hielm blev sønderhuggen. Deraf: Sønderhugning, en. — sønderklemme, v. a. 2. klemme i Stykker. sønderknuse, v. a. 2. knuse noget i smaa Dele, knuse t. Støv. Et sønderknuust (dybt bedrøvet, angerfuldt) Hierte. "Han tilbeder Herrens Dom, og føler sønderknuust, han denne Straf fortiente." Tode. — Deraf: Sønderknuser, en. den, som sønderknuser noget; og Sønderknuusning, en. — sønderlemme, v. a. 1. skille Lem fra Lem p. et Legeme (anatomere.) 2. sønderrive, rive Lemmerne i Stykker m. Vold. "Han hende sønderlemmer m. stort og vældigt Brag." Øhlenschl. Deraf: Sønderlemmelse, en. fig. Begrebers Sønderlemmelse (Opløsning i deres Grunddele.) — sønderrive, v. a. 3. rive i Stykker. At sønderrives af vilde Dyr. sønderskære, v. a. 3. skære i Stykker. sønderslaae, v. a. 3. slaae itu, i Stykker. sønderslide, v. a. 3. slide noget m. Vold fra hinanden, i Stykker. "Du sønderslider et tusindstrænget Baand saa let." Evald. — fig. "Fædrenelandet, som v. Mord, Indfald og Krige var sønderslidet." B. Thott. "Knuset i Hiertet af sønderslidende Nag." Hertz. — søndersplitte, v. a. s. adsplitte. sønderstøde, v. a. 2. støde i smaa Stykker, knuse. søndertrykke, v. a. 1. trykke i Stykker. søndertræde, v. a. 3. træde paa noget til det gaaer i Stykker. søndervriste, v. a. 1. bryde itu, rive i Stykker v. at vriste mellem Hænderne. (Kingo.)

Søndre, v. a. 1. [J. sundra. A. S. syndrian.] skille ad, skille i Stykker. Moth. (forældet; men kunde hellere br. end det reent tydske sondre, som Nogle have optaget. Jvf. afsondre.)

Sørge, v. n. og a. 1. har. [J. sorga.] 1. at have Sorg og yttre denne Sindslidelse, være betaget af Sorg, Bekymring over ell. for noget; græmme sig. Hun sørger meget over Barnet, hun mistede. At s. for den Dag i Morgen. At sørge sig ihiel (v. Sorg paadrage sig Sygdom og Død.) Ogsaa act. m. Gientagelse af Substantivet: "Hvo der har en Sorg at sørge, som min." T. Rothe. 2. bære Sorg ɔ: Sørgeklæder f. en Afdød. Han sørger endnu for sin Kone, skiøndt det er længe siden han sørgede over hendes Død. 3. bære Omsorg for, have Omhu f. noget. At s. for sin Familie. (jvf. forsørget.) Jeg har sørget for, at der intet mangler. = De følgende Sammensætninger høre alle t. Bemærkelsen 1 og 2. — Sørgeaar, et. det Aar, hvori man bærer Sorg f. en afdød nær Slægtning. Sørgebesøg, et. Besøg i et Sørgehuus, ell. ved en anden sørgelig Anledning. Sørgebrev, et. B., hvorved man melder et Dødsfald; ell. B. af sørgeligt Indhold. Sørgebud, et. Sørgebudskab ell. sørgeligt Bud (Befaling.) "Den mørke Tales skrækkelige Sørgebud." J. L. Heiberg. Sørgebudskab, et. B. som bringer en sørgelig Tidende. Sørgedag, en. Dag, som medbringer Sorg, p. hvilken en sørgelig Begivenhed indtræffer, en Sørgefest holdes e. d. "En af disse Sørgedage, der vise Glæderne i deres Forgængelighed." Malling. Sørgedigt, et. Digt i en sørgelig Anledning, over ens Død. Sørgedragt, en. Dragt, som den bærer, der sørger f. en Afdød. Sørgedække, et. Liigdække, Liigteppe. fig. "Naar under hvide Sørgedække Naturen synes ligge Lig." Wessel. Sørgefakkel, en. F. som br. ved Liigtog, Liigfakkel. "Og lade Brudeblus v. Sørgefakler tænde." (Merope, v. Schiermann.) Sørgefane, en. sort Fane, som v. store Herrers Liigfærd bæres bag efter Sørgehesten. Sørgefest, en. s. Sørgehøitid. Sørgeflor, et. Flor, som bæres om Hatten, ell. paa anden Maade, t. Sørgedragt. Sørgehest, en. En m. sort Klæde behængt Hest, som v. store Herrers Liigfærd føres bag efter Liget. (Moth.) Sørgehuus, et. det Huus, hvor en Afdød havde sit Hiem, og hvorfra han føres ud t. Graven (Benævnelsen br. kun den Dag, Begravelsen foregaaer, ell. kort efter. At aflægge Besøg i Sørgehuset.) Sørgehøitid, en. Høitidelighed, som skeer t. Minde over en Afdød. Sørgekappe, en. Kappe, som bæres v. Liigfærd af dem, der følge den Afdøde t. Jorden. Sørgeklang, en. sørgelig Klang, K. som vidner om, tilkiendegiver Sorg ell. en sørgelig Hændelse. (Øhlenschl.) Sørgeklæde, et. Klæde, som er et Tegn p. Sorg; Sørgeslør, Liigklæde. "See Nordens Fryd — omhyllet m. et Sørgeklæde." Evald. Sørgeklæder, pl. K. som høre t. Sørgedragt. Sørgeklædning, en. Sørgedragt. Sørgelyd, en. Lyd, som tilkiendegiver Sorg ell. en sørgelig Handling; f. E. Klokkernes Ringen t. Liigfærd. Sørgeminde, et. Minde om Efterlevendes Sorg over en Afdød. "Sørgemindet over en v. Borgerdyd og Lærdom ærværdig Mand." Malling. "Et Sørgeminde var opreist i Kirken." Sørgemusik, en. M. ved en Begravelse ell. Sørgehøitid. Sørgeoptrin, et. sørgeligt Optrin, sørgelig Begivenhed. (Pal. Müller.) Sørgepar, et. Et Par af Sørgeskaren. Sørgepragt, en. P. ved en Begra-

velse ell. Sorgehøitid. Sorgesang, en. Sang v. en sørgelig Leilighed; Gravsang. (J. L. Heiberg.) Sorgeskare, en. d. s. s. Ligskare. Sørgeskoe, pl. Skoe, som høre t. Sørgedragt. (saaledes: Sørgehandsker o. fl.) Sørgeskraal, et. høit, upassende Sørgeskrig. "Istemte Sørgeskraal saa høit de kunde." Bagg. Riimbr. Sørgeskrig, et. Skrig, høit Raab ell. Klage, hvori man af Sorg udbryder. Sørgeslør, et. sort Slør, ell. langt Sørgeflor. (Moth.) Sørgespil, et. et tragisk Skuespil; en Tragoedie. (modf. Lystspil.) Sørgestue, en. den Stue i Sørgehuset, hvor Liget staaer. (Moth.) Sørgetale, en. Tale, som holdes v. eens Begravelse, ell. ved en Sørgehøitid. Sørgetid, en. den Tid, hvori man bærer Sørgeklæder. (Schytte.) Sørgetone, en. T. som vidner om Sorg, passer til Sorg ell. til en sørgelig Anledning. Sørgevogn, en. s. Ligvogn.

Sørgelig, adj. 1. som volder ell. kan volde Sorg, medfører Sorg, bedrøvelig. En s. Hændelse, Begivenhed. Den sørgeligste Dag i hendes Liv. 2. som kommer af, staaer i Forbindelse med ell. vidner om Sorg. En s. Anledning. En s. Lyd.

Sørgmodig, adj. (egentlig: sorgmodig.) hvis Sind er hengivet t. Sorg, bedrøvet. (efter et ældre Udtryk: mod i Hu.) Deraf: Sørgmodighed, en. ud. pl. "Denne Tilbøielighed, denne Villie t. at sørge, kalde vi Sørgmodighed." Mynster. "Det Sindelag, hvorved Mennesket let stemmes t. at sørge, kaldes Sørgmodighed." Müller.

Sørpe, en. Et norsk Navn p. kogt Qvægfoder, ell. Hø, Avner, Mask, Roer, Kartofler, e. d. som koges i Vand og spandeviis gives Qvæget p. Stalden. (Oluffens oec. Ann. XII. 20.)

Søskende, pl. [I. Systkyn. Sv. Syskon. Hos Moth: Sydskende.] Børn af samme Forældre; Brødre og Søstre. De ere Søskende. Han har mange Søskende. Heelsøskende, Fuldsøskende, som have baade Fader og Moder tilfælles. Halvsøskende, som kun have een af Delene. — Søskendebarn, et. pl.-børn. Børn, avlede ell. fødte af Søskende. Han, hun er mit Søskendebarn. De ere Søskendebørn. (s. Fætter.) Søskendeskifte, et. Skifte efter Forældre, som Søskende holde. (Moth.)

Søster, en. pl. Søstre. [I. Systir.] en Person af Qvindekionnet, som har Forældre, ell. een af Forældrene tilfælles m. en anden. I sidste Tilfælde: Halvsøster. (s. Broder.) Uegentl. om Fruentimre, der staae i et meget nøie venskabeligt Forhold, ell. i en selskabelig Forbindelse. Legesøster. Klostersøster, en Nonne. = Søsterbørn, pl. En Søsters Børn, i Forholdet t. deres Faster ell. Moster. Saaledes: Søstersøn og og Søsterdatter. — Søsterhad, et. Had, som en Søster har t. den anden; Had imellem Søstre. (Holb. Melampe.) Søsterkage, en. et Slags Kage af Brød, Æg og Sukker, som bages i en Tærtepande ell. Ovn. Søsterkiærlighed, en. K. imellem Søstre, ell. imellem en Søster og Broder. — Søsterlod, en. halv Arvelod, som Søsteren faaer mod Broderen. Søstermand, en. Svoger. (Moth.)

Søsterlig, adj. som hører t. en Søster, passer sig f. Søstre. søsterlig Kiærlighed.

Søvn, en. ud. pl. [A. S. Sæfne, Svoefn. I. Svefn.] den hvilende Tilstand hos Legemet, hvori Siælens Magt t. at handle og virke v. Legemet ophører, ell. kun svagt ytrer sig, og dens tænkende Virksomhed er indskrænket t. utydelige Forestillinger, eller Drømme. En egen, og fra den almindelige forskiellig Art Søvn er Nattevandring (at gaae i Søvne.) At falde i S. sove ind. dysse een i Søvn. Hun kunde ikke faae Barnet i Søvn. At snakke, synge een i Søvn. Han laae i sin første S. En dyb, tung, let, urolig S. fig. Samvittighedens Søvn (o: Uvirksomhed). — I Søvne, sovende. "Hvad i Søvne var min Lyst, bliver vaagen t. min Plage." J. L. Heiberg. At giøre noget i Søvne; at gaae i Søvne. — At vække een af Søvne; komme op af Søvne. Dyrenes Vintersøvn (Vinterdvale.) jvf. sove. = søvnagtig, adj. som er meget hengiven t. at sove. — fig. dorsk, langsom. Han er meget s. i sine Foretagender. "De søvnagtige Siæle, som forsvare gamle Vaner og Misbrug f. ikke at spilde deres egen Ro." Sneed. Søvnagtighed, en. ud. pl. 1. overdreven Tilbøielighed t. Søvn. 2. Langsomhed, Dorskhed i Foretagender. "Søvnagtighed kalde vi den Feil, som bestaaer i at tøve, dvæle og drøse af Mangel p. Flid og Fyrighed." Sporon. — søvneblind, adj. som ei kan see formedelst Søvn, ell. ved nylig at være kommen op af Søvne. (Kingo.) søvnbringende, adj. v. som bringer Søvn, befordrer Søvnen, giør søvnig. søvndysse, v. a. 1. at dysse i Søvn. (s. dysse.) "Moderen trygt søvndysser sin Spæde." Hertz. Et søvndyssende Middel. fig. "At søvndysse Nogles Folkeflid." J. Boye. At søvndysse Samvittigheden. "Vi ville bruge vor Lære f. at vække Samvittigheden, ikke for at søvndysse den." J. P. Mynster. — søvnfri, adj. som er uden Søvn, fri f. Søvn. "Naar du vaagen, m. søvnfrit Blik, vil Stedet randsage." Meislings Theokrit. søvnfærdig, adj. nær v. at falde i Søvn. (B. Thott.) Søvngænger, en. den som gaaer i Søvne, og har Vane dertil; en Nattevandrer. (Rahbek. Om Fruentimre: Søvngængerske.) Søvngængeri, et. Vane t. at gaae i Søvne; Nattevandring. (J. L. Heiberg.) søvnløs, adj. 1. som ei kan

sove. At være søvnløs en heel Nat igiennem. 2. som er uden Søvn, hvori man ingen S. har. En s. Tilstand. En lang søvnløs Nat. Søvnløshed, en. ud. pl. Tilstanden, at være søvnløs. — Søvnvandring, en. den forhøiede, sygelige Virksomhed af Siæleevnerne i Søvne, hvori den Sovende gaaer omkring, ell. foretager sig andre Ting. (Somnambulismus.) Rahb. D. Tilsk. III. 162.

Søvne, v. n. 1. sove ind, ell. være nær v. at sove. Moth. (forældet.)

Søvnet, adj. s. letsøvnet, tungsøvnet.

Søvnig, adj. som føler Drift, Trang t. at sove. (modf. aarvaagen.) At være, blive søvnig. 2. fig. uden Liv, Raskhed, Munterhed i Bevægelse og Handling; dorsk, uvirksom. At være søvnig af sig. Det gaaer søvnigt m. dette Arbeide. Et søvnigt Foredrag ɔ: langsomt og uden Liv. "Perserne — magtesløse under deres søvnige og vellystige Regiering." Guldberg. "Derfor være Tanken om det, vi kalde Hisset, ikke en dorsk og søvnig Forestilling; men en levende og glad Forhaabning." Mynster. — Søvnighed, en. ud. pl. Tilstanden at være søvnig.

T.

Taa, en. pl. Tæer. [J. Tá. A. S. Ta.] de yderste, bøielige og fra hinanden adskilte Dele af Foden hos Mennesker og Dyr; svarende hos de første t. Fingrene p. Haanden. At gaae, reise sig p. Tæerne.

Taabe, en. pl.-r. [J. daufr, sløv, dum.] et Menneske uden Forstand, en dum, enfoldig, uforstandig Person. "For mine Øine jeg ei meer vil see den Taabe." Holb. P. Paars. (s. Tosse.) (Taabe medfører, efter Müllers Mening, mere Begrebet om Sløvhed, Tosse om Forvirring ell. uøvede Evner i Siælen.) — Taabegaas (om et Fruentimmer) Taabemund, Taabenakke (Holberg. Wessel.) — ere Udtryk af den lavere Talebrug m. samme Bemærk. = taabelig, adj. [J. tapilegr. Sv. tåpig, plump, uden Skik.] 1. som er uden Forstand, dum, enfoldig. At bære sig taabeligt ad. 2. som er uden Mening, urimelig. Et taabeligt Svar. "Det er allene Tossen, som finder det taabeligt, han ikke selv forstaaer." Müller. — Deraf: Taabelighed, en. ud. pl. (Taabelighed udtrykker en høiere Grad af Dumhed, end Daarlighed. Den Daarlige fattes Klogskab; den Taabelige endog sund Menneskeforstand.) jvf. tosset. "Det er Daarlighed, ikke at ville det, som er muligt (og rigtigt;) det er Taabelighed, at ville det, som er umuligt." Sporon.

Taage, en. pl.-r. [J. þoka. Sv. Tökn. N. S. Daage, Daak. A. S. doc, dunkel. Ihre.] I Almindelighed: noget, der v. at samle og udbrede sig i en Strækning f. Øiet ell. i Synskredsen, hindrer ell. mørkner f. Synet; men særd. om vandagtige, v. Kulden tættede Dunster, som holde sig i Jordens Athmosphære, nær v. dens Overflade. I den høiere Luft kaldes de Skyer. Taagen falder, stiger. Der stod en tyk T. over Engen. Solen adspredte Taagerne. "I see ligesom igiennem en Taage, bag hvilken Lyset skiuler sig." Basth. "Taage sigter egentlig kun t. Synskredsen. Det kan være enten Damp, Dunst ell. Røg, der var Aarsag t. Taagen." L. Heiberg. — At have en T. for Øinene ɔ: uklart Syn. Der var ligesom en T. for mine Øine. fig. "Forjag da selv Vankundighedens Taage." Rein. [I den Talemaade: at gaae i Taaget, hen i Taaget, ɔc. ɔ: sandsesløs, uden Eftertanke, forekommer det m. forskiellig Kiønsendelse; og nogle have derfor snarere heri villet finde et andet Ord (f. E. Tog.) Men man finder i ældre Dansk et Taag for: en Taage. f. E. i Bib. af 1550. Viisd. B. 2. 4. Ligeledes: "Naar som nogen færdes og vandrer i et tykt Taag." P. Tidemands Postil. 1577. 1 Part. 106. b. "Taaget og Skyerne vorte saa tykke." D. Lyndsay overs. af J. Madsen. 1591. f. 28.] At giøre noget hen i Taaget (uden al Eftertanke.) "Naturen, som intet giør hen i Taaget." Bagg. N. Klim. 212. "Driver Tiden ei hen i Taaget bort." Bagg. U. Arb. I. 7. At snakke hen i Taaget, uden Eftertanke og Samling; ("være hen i Taaget." Storms Fabler. 28.) "Mange leve hen i Taaget." Holb. (Plutus.) = Taagebillede, et. Et uklart, ligesom m. en Taage omhyllet B. i Siælen ell. Indbildningskraften. Taagedamp, en. En tyk, opstigende ell. svævende Taage. (Tullin.) Taagedunst, en. En tyk, tæt Dunst, der stiger op af noget. taagedækket, adj. indhyllet i, skiult af T. taagefri, adj. om Luften: ikke opfyldt m. Taage; uomtaaget, klar. En taagefri Morgen. (Bagg.) fig. "En aaben og taagefri Pande." Rahb. (D. Tilsk.) taagefuld, adj. som har megen T. Et taagefuldt Efteraar. "Et taagefuldt Mørke." O. Guldb. Taagehav, et. poet. en Taagesamling, ell. Skyer, der

ligne en saadan. "Synk du kun, Maane, i dit Taagehav." S. Blicher. Taageland, et. Et Land, hvor idelig Taage hersker. Taagemose, en. Mose, som idelig er taagedækket. (Ohlenschl.) taagemørk, adj. mørk formedelst Taager; omtaaget. fig. "Du — som har saa tidt oplyst en taagemørk Forstand." N. Brun. Taagesamling, en. Taagesky. Taagesky, en. En p. eet Sted samlet, ell. drivende Taage. Taageskygge, en. Skygge ell. Mørke, som voldes af T. Taageslør, et. figurl. en Taage, der hindrer Synet ell. Udsigten. Hele Egnen var hyllet i et Taageslør. "Aftenen alt bedækker m. sit Taageslør den stille Vig." S. Staffeldt. Taagestierne, en. En af de længst bortfiernede Stierner, ell. Stiernedynger. (s. Stiernetaage.)

Taage, v. impers. blive taaget, give Taage. Det taager. (Moth.) (Som v. a. er det ganske usædvanl. "Kun een Ting taagede de blide Dage." Tode poet. Skr. I. 309.) s. omtaage.

Taaget, adj. som giver Taage, er opfyldt m. Taage, disig. En taaget Luft.

Taal, et. ud. pl. den Egenskab at kunne taale, ell. det, at man taaler, er taalmodig. Godt Taal fik aldrig ond Ende. Ordspr. "At bære det Onde m. et godt Taal, og føie sig efter det, man af Fornødenhed skal udstaae." B. Thott. "Ved stille Taal sit Onde han bortdrev." Fr. Guldb. "Med mandig (mandigt) Taal vi vandre mod det fælles Maal." Samme. At give sig t. Taals, slaae sig t. Taals, have Taalmodighed. = taalsom, adj. som har Taal, Overbærelse m. andre; overbærende. (Moth.) Taalsomhed, en. ud. pl. Overbærenhed, (Tolerants.)

Taale, v. a. 2. [J. þola.] 1. modstaae udvortes stærke ell. ubehagelige Indtryk og Virkninger p. Siælens ell. Legemets Kraft; udholde, udstaae. At kunne taale stærk Hede og Kulde. Han har maattet taale meget ondt i sin Ungdom. Hans Øine taale ikke Lyset. Han taaler ikke stærk Drik. Han taaler ikke gode Dage, Medgang (bliver fordærvet derved.) 2. finde sig i, fordrage, bære m. Taalmodighed. At lide og taale. "Man lider det Onde, som man ikke kan, man taaler det, som man ikke vil sætte sig imod." Sporon. Man maa taale det, man ei kan forandre. Hun taaler alle hans Uartigheder. "Mit Ønskes Maal er ei, du elske skal; nei kun min Elskov taal." Jacobi. — "Det, man ikke kan lide, nødes man dog ofte t. at taale. At lide bliver her: at finde Behag i; og taale: at lade noget have sin Gang uden Forhindring." Sporon. Alle disse Ubehageligheder taaler han f. hendes Skyld. Hun kan ikke taale at see ham (har en stor Modbydelighed f. ham,) Kan du taale, at han saaledes fornærmer dig?

Taalelig, adj. og adv. som kan taales, udholdes; lidelig. Kulden er nu taalelig. adv. nogenlunde, temmelig. Han befinder sig taalelig vel. — Taalelighed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være taalelig. (sielden.)

Taalig, adj. 1. d. s. s. taalmodig. En taalig Hest. Saa taalig som et Lam. "At være taalig under Smerte." Storm. "Taus og taalig vil jeg lide." Thaarup. "Og taalig bære tunge Kaar." Thaarup. 2. d. s. s. taalelig. (Moth.) = Taalighed, en. Taalmodighed. (Moth.) "Vor Taalighed har snevre Skranker, vor Attraa daglig skifter Maal." Tode.

Taalmodig, adj. [J. þolinnmódr.] 1. som har Evne t. at taale, udstaae ubehagelige Fornemmelser og Indtryk, særd. saadanne, der ere varige og tillige af en noget betydelig Grad. At være taalmodig i Lidelser. Han fandt sig taalmodigen i al den Uret, man giorde ham. 2. som kan holde ud v. noget, uden at trættes ell. blive kied deraf; især m. Hensyn t. Tidens Varighed. Han ventede taalmodig i to fulde Timer. Han hørte taalmodigen den lange Prædiken t. Ende. (s. utaalmodig.) = Taalmodighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være taalmodig, i begge Bemærkelser. At udholde Lidelser med T. At sætte eens T. paa Prøve. Han har ingen T. til at undervise Børn. At vente med T. At tabe Taalmodigheden. At have T. med een ɔ: være overbærende med, ell. give ham Frist t. noget. At have T. med en ung Begynder. At have T. i nogen Tid med en Skyldner. (Nogle Nyere, især Digtere f. at hielpe p. Stavelsemaalet, have for Taalmodighed brugt Taalmod. "Mod Maalet du gavnlig henile, m. Taalmod fuldende din Daad." F. Guldb. "Lader os hellere forestille os, at Taalmod betegner et Mod t. at taale." Mynster.)

Taar, en. ud. pl. [J. Tár.] egentlig: en Draabe; men br. om en liden Deel ell. Mængde af en Vædske. En Taar Vand, Viin, Øl, Brændeviin. Der er endnu en T. i Flasken. Drik en Taar! At tage sig en Taar (drikke noget Brændeviin.) At drikke en T. over Tørsten (faae en let Ruus.)

Taare, en. pl. Taarer. (Hos ældre Forf. og enkelte nyere, f. E. Evald og Wessel, findes pl. Taare.) [Sv. Târ.] Vædske, som rinder draabeviis ud af Øinene; særd. naar dette skeer v. Graad. Der stod en T. i hendes Øine. At fælde Taarer, svømme i Taarer. Taarerne kom hende i Øinene. Han læste Brevet m. Taarer (man lægger endog til: m. grædende Taarer.) Glædestaarer. (Hvor Taarer ikke komme af Graad, siger man hellere: at Øinene løbe i Vand, f. E. af Røg. Ordet er i ældre Tid ogsaa brugt for: Draabe. jvf. Taaretal.) = Taarebeen, et. i Anatomien: to tynde og flade Been, i den forreste Deel af

Diehulerne, hvilke de bidrage t. at danne. (ossa lacrymalia.) taareblendet, adj. som ei kan see formedelst megen Graad. (Evald. Baggesen.) Taareblik, et. Et Blik, Diekast af en Grædende. (J. L. Heiberg.) taaredugget, adj. poet. d. s. s. taarevædet. "Opklarte blev de taaredugte Kinder." P. H. Frimann. Taarefald, et. En Vædskes Nedfald i enkelte Draaber ell. Taarer; Draabefald. "Aldrig standser deres (Draabernes) Taarefald." S. Staffeldt. Taarefistel, en. En Fistel ell. Rørbyld i Taarekiertlerne. Taareflod, en. poetisk: en stor Mængde Taarer. (Evald.) taarefri, adj. som er uden Taarer, uden Graad. "Taarefrit dit lyse Die tindrer." Baggesen. — taarefuld, adj. som er fuld af Taarer; forgrædt. Hendes taarefulde Die. "Mon disse taarefulde Enkers Taushed ikke talte bedre, end Andres største Veltalenhed?" Worm. (Liigpr. ov. Dr. Lovise. 1721.) "Hvor mange bittre og taarefulde Klager vilde da ei blive borte?" Eilschow. "Skaan mig for dit taarefulde Blik." Øhlenschl. — Taaregang, en. et fiint Rør v. Taarebenet i Diehulen, som fører Taarerne fra Taarekiertlerne i Diet. Taareglimt, et. poet. om en enkelt T. i Diet. "Det Taareglimt, som lyst i Diet brænder." J. Smidth. Taarekiertel, en. En af de Kiertler i Diehulen, der affondre den Vædske, som naar den draabeviis rinder af Diet, kaldes Taarer. Glandulæ lacrymales. Taarekilde, en. poetisk: et Die, der fælder mange Taarer. taareløs, adj. som ei græder ell. kan græde, graadløs. (L. Kruse.) taaremat, adj. mat af at græde. "Forgieves er min Møie, til Søvnen lukker til det taarematte Die." Jacobi. taaremild, adj. [J. tármilldr.] som let græder, grædenem. Moth. (s. lattermild.) Taareperle, en. poetisk: en enkelt perlende Taare. Taarepers e, en. fig. noget, som tvinger Taarerne frem, tvinger een t. at græde. (Titelen p. en dansk ascetisk Bog.) Taaresky, en. poet. et v. Graad uklart Blik. "En Taaresky staaer f. den Deiliges Smiil." S. Staffeldt. Taarestrøm, en. (Baggesen.) f. Taareflod. Taaretal; i Taaretal, adv. i Draaber, draabeviis. "De skyde Vandet op i Taaretal." Vedels Saro. Fort. taarevædet, adj. v. vaad af Taarer, vædet af Graad. "De aldrig saae m. taarevædet Die tilbage p. en hastig svunden Lyst." Tode. Taarevæld, et. poetisk: d. s. s. Taarekilde, Taareflod. "Men snart det Taarevæld stod stille." Tode. "Skue dog det Taarevæld, som mig fortærer." Foersom.

Taarn, et. pl. -e. [J. Turn. N. S. Toorn.] en høi og smal Bygning, hvis Høide langt overgaaer dens Brede og Omfang, og som oftest er opført ved ell. ovenpaa en anden Bygning. (jvf. Spiir og Taarnspiir.) Et rundt, fiirkantet, heldende T. Et Kirketaarn, Klokketaarn, Slotstaarn, Fangetaarn, Vagttaarn, Fyrtaarn. (jvf. Krudtaarn.) Taarnet i Skakspil, kaldes den Brikke, der agtes næst efter Dronningen. = Taarnborg, en. B. forsynet m. Taarne. (Øhlenschl.) Taarnbygning, en. 1. Gierningen at bygge et Taarn. 2. den Bygning, som udgiør et T. At boe, have sit Værelse i Taarnbygningen. Taarnfløi, en. Fløi ell. Veirhane p. Spidsen af et T. Taarngang, en. G. som udgiør Opgangen i et T. (Baggesen.) Taarngiemmer, en. Fangefogden, Slutteren i et Fangetaarn. Taarnkammer, et. Kammer, Værelse, indrettet i et T. (Ingemann.) Taarnklokke, en. K. som hænger i et Taarn. Taarnknap, en. K. ell. Kugle, som er sat t. Prydelse p. et T. eller Spiir. Taarnpenge, pl. Penge ell. Afgift, som betales t. et Taarns Vedligeholdelse. Taarnsennep, n. s. en Plante, der voxer p. Diger og tørre Steder; vild Kaal. Turritis glabra. Taarnspids, en. den øverste spidse Ende af et T. Taarnspiir, et. kaldes den øverste Deel af Taarnet, fra det Sted p. Bygningen, hvor denne begynder at aftage i Omfang, ell. at tilspidses, indtil den øverste Spids ell. Knap. Taarnsvale, en. d. s. s. Kirkesvale. Hirundo Apus. Taarnuhr, et. Uhrværk, som er anbragt i et T. Taarnvagt, en. 1. Vagt, som holdes p. et Taarn. 2. den, som er sat t. Vagt p. et Taarn. Taarnvogter, en. s. Taarngiemmer. Taarnvægter, en. Vægter, som har sin Post og sit Opholdssted p. et Taarn, f. at agte p. opkommende Ildsvaade.

Taarne, v. a. og rec. 1. dynge noget i Veiret t. en høi, smal Hob. (s. optaarne.) At t. noget høit i Veiret. Bølgerne taarnede sig som Huse (hævede sig i Veiret.) — taarnet, adj. v. 1. reist høit i Veiret. 2. forsynet m. Taarn. En taarnet Bygning.

Taasse, en. s. Tosse.

Tab, et. pl. d. s. 1. det, at miste noget, at berøves, skilles v. et Gode; Forliis. Sundhedens Tab. Med Tabet af hans Formue var endnu et større Uheld forenet. Den Enes T. er tidt den andens Vinding. "Tab forudsætter en forudseelig Mulighed; men man mister ogsaa det, som man ikke tænkte p. at blive skilt ved." Sporon. 2. Skade, som man lider v. at miste noget. At lide T. paa sin Formue. At erstatte een hans Tab. "Hans Tab vil Aar f. Aar blive mindre; da der Aar f. Aar bliver mindre at tabe." Rahbek.

Tabe, v. a. 2. [J. tapa.] 1. i Alm. skilles v. Besiddelsen af noget, miste. (Det sidste Verb. er i denne almindelige Betydn. mere brugeligt; og tabe br. oftest hvor der er Tale om Penge, Penges Værd ell. Formue; samt i nogle særegne Tilfælde.) At

tabe en betydelig Deel af sin Formue. (jvf. miste. Man siger rigtigen: Han mistede tre af sine Skibe under Krigen; og tabte desuden en betydelig Capital v. et uheldigt Handelsforetagende. "Man taber v. Uagtsomhed og vovelige Foretagender; man mister ogsaa uden selvgiven Aarsag og Anledning." Sporon.) At tabe ved en Handel, tabe i Spil (mods. vinde.) Jeg tabte Spillet (var den Tabende.) Jeg tabte 10 Rigsdaler (i Spillet.) At tabe Modet, tabe Taalmodigheden. Solen taber sin Glands. Den taber meget, som mister en tro Ven. Jeg har i ham tabt min bedste Ven. "Naar Hiertet bæver v. de Tabtes Minde." F. Guldb. — "Man mister den Ven, som bliver borte; man taber ham, naar Venskabet ophører, og det endda ikke uden man selv kan tilskrive sig det." Sporon. (I det sidste Tilfælde kan miste ikke bruges; derimod kunne i det første begge Verber br. uden forandret Mening.) At gaae tabt ɔ: mistes, blive borte. — At give tabt, give sig tabt ɔ: erklære sig f. overvunden. "Det er sømmeligere, hæderlig at tabe, end umandigen at give tabt." Rahbek. Denne Dag er tabt (spildt) f. mig. — At tabe en Sag, en Proces ɔ: ikke opnaae det, hvorom den føres, fradømmes sin formeente Ret. At tabe et Slag (blive slaaet.) — fig. i Mods. til vinde: synes ringere. Dette Tøi taber v. Siden af det andet. Ved denne Sammenligning maa han tabe. — Et Uhr taber saamange Minuter i en Time ɔ: gaaer f. sagte. (s. vinde.) 2. i mere indskrænket Betydning: blive af m. noget, som man havde hos sig, v. Uagtsomhed, og især derved at det falder fra een. (Jvf. miste, 1.) At tabe noget p. Gaden. At tabe en Bog af Lommen, tabe sit Uhr, sine Penge. At søge noget, man har tabt. Han tabte Koppen p. Gulvet. At tabe noget i Vandet. — Jeg veed ikke om jeg har tabt Pengene, eller mistet dem p. anden Maade. — fig. At tabe Sporet. At tabe een af Syne (ophøre at øine ham.) 3. recipr. At tabe sig. a.) bortfierne sig lidt efter lidt, umærkeligt. Mængden af Tilskuere tabte sig efterhaanden. Barnets Undseelse taber sig m. Alderen. Vi fulgte Skibet m. Øinene indtil det tabte sig i Horizonten. fig. En Farve taber sig (gaaer umærkelig over) i en anden. b.) fordybe sig m. Siælens hele Virksomhed. At t. sig i Betragtninger, i Beundring. c.) forsvinde, blive til intet. Al denne Herlighed vil engang tabe sig. = tabelig, adj. som kan tabes, mistes. (Moth.) Taben, en. ud. pl. det, at tabe. Vinden og Taben. — tabes, v. dep. blive borte. Saadanne Smaating kunne let tabes (ell. tabe sig.)

Tabel, en. pl. Tabeller. [Lat. Tabella.] en Fortegnelse, hvori enkelte Gienstande, ell. Slægter og Arter anføres i Korthed, i en vis Følge, ell. ved Siden af hinanden. En chronologisk, genealogisk T. At bringe noget i Tabeller. — Tabelværk, et. Et betydeligt V. ell. Skrift, som bestaaer af Tabeller. — tabellarisk, adj. i Form af en Tabel.

Tadder, n. s. et Navn, som i Sønderjylland gives Boghveden (ogsaa: Tadderkorn.) En indenlandsk Lindseart (Ervum tetraspermum) kaldes ogsaa Tadder. (Hornemanns Plantel.)

Taddergaas, en. En Fugl af Andeslægten, der udklækker sine Unger i meget nordlige Egne, men findes om Foraaret i vore Vande. Anas Bernicta.

Taffel, et. pl.-er. [T. Tafel.] dette fremmede Ord br. i St. for Bord, Spisebord, kun hvor Talen er om høie ell. fornemme Personers Spiisning. Det kongelige Herskab er gaaet t. Taffels (t. Bords.) Det kongelige T. Et Marskalstaffel. Middagstaffel. Aftentaffel. At holde aabent T. ɔ: spise offentlig. = Taffeldækker, en. Betient, hvis Syssel er, at dække Bordet og have de dertil hørende Sager i Giemme; Dugsvend, Bordsvend. Taffelmusik, en. M. som opføres imedens store Herrer sidde t. Bords ell. ved andre festlige Maaltider. Taffelpenge, pl. Penge, som aarligen tilstaaes en Minister ell. anden fornem Embedsmand t. at holde sit Bord for. Taffelspil, et. Taffelmusik. "Og vinker t. et Taffelspil en fiedret Skare Hoboister." Øhlenschl. = Taffelsteen, en. En tynd, p. to Sider fladt sleben Ædelsteen. (s. Rosensteen.) Taffeluhr, et. Et større Uhrværk i en Kasse, bestemt t. at sættes p. et Bord.

Taft, et. ud. pl. [Fr. taffetas.] et Slags tyndt og let Silketøi. (Gen. Taftes bruges som adj. En Taftes Kiole. Et Taftes Skiørt.) Taftvæver, en. En Silkevæver, som væver Taft.

1. **Tag**, et. pl.-e. [J. þak.] den øverste Deel af en Bygning, som dækker og beskiermer den mod Regn og Snee; særd. det, hvormed Bygningen egentl. er tækket: det udvendige Tag. Et Straatag, Rørtag, Tegltag, Skifertag. At lægge Taget, hænge Taget i. At bringe en Bygning under T. At reise Taget. (s. Tagreisning.) At boe under Tag, under eet T. med een ɔ: i samme Huus. = Tagbiælke, en. En af de Biælker, hvoraf Taget bestaaer ell. hvorpaa Tagreisningen hviler. Tagblik, et. Jernblik, hvormed et T. ell. Dele af et T. dækkes. Tagbrage, en. Et fladt Træ m. et Haandgreb, hvormed Tækkemanden jævner Langhalmen ell. Røret p. et Tag. (Moth.) Tagdraaber, pl. Vanddraaber, som dryppe fra et Tag. Tagdryp, et. 1. den Beskaffenhed, at det drypper ned fra ell. igiennem Taget. 2. det Stykke Tag, som gaaer uden for Bygningen (Moth.) s. Tag-

Skiæg. tagdækket, adj. v. bedækket m. Tag, tækket. "En tagdækket Vaaning f. Taarnvægteren." (Bagg.) Taghalm, en. 1. Langhalm, som br. til at tække. 2. Halm, hvoraf et Straatag bestaaer. Taghul, et. H. ell. Aabning p. et Tag, f. at give Lysning p. Loftet. Tagkammer, et. d. s. s. Loftkammer. taglagt, adj. v. lagt ell. stillet i Skikkelse af et Tag ell. som Tagsteen v. d. lægges (imbricatus.) f. E. i Plantelæren: taglagte Blade, et taglagt Blomsterbæger. Tagluge, en. En Luge t. Lukkelse f. et Taghul ell. Tagvindue. Taglægte, en. L. som slaaes p. Sparreværket, og hvorpaa Tagstenene hænges ell. Straaet befæstes. Taglog (en Plante) s. Huuslog. Tagmos, et. Mos, som vorer p. Straatage. Tagmønning, en. den øverste Rand ell. Rygning af et T. Tagrende, en. En Rende ell. et Rør, t. at opfange og aflede det fra Taget nedløbende Regnvand. Tagreisning, en. 1. Gierningen, at reise et T. 2. Samlingen af det Tømmer, der opreises over en Bygning, f. at danne Taget. En høi, lav Tagreisning. Tagret, en. den Rettighed, at Tagdryppet fra et Huus maa falde i anden Mands Grund. Tagrør, et. s. Tagrende. Tagskalk, en. kaldes de Træstykker, som slaaes neden til p. Sparrerne, f. at Taget kan gaae uden f. Bygningen. (Colding.) Tagskifer, en. Skifersteen, som br. til Tage. Tagskiæg, et. den nederste Deel af Taget, som hænger uden f. Bygningen f. at aflede Tagdryp fra denne. Tagspaan, en. flade Træstykker, som br. til at tække med, i St. for Steen. Tagspær, et. d. s. s. Sparre. Tagsteen, en. pl. d. s. brændte Steen, som br. til at tække med. Tagstol, en. i Bygningskonsten: det Tømmer, som sættes under Sparreværket f. at bære ell. støtte samme. Tagstraa, et. Langhalm, som bruges t. at tække med. Tagstige, en. En lang Stige, som br. ved Tækning ell. Tages Istandsættelse. Tagvindue, et. V. som er anbragt i et Tag. Tagværk, et. det, som hører t. Taget over en Bygning, særd. Tømmerværket. [jvf. tække.]

2. Tag, et. pl. d. s. 1. Gierningen af tage, tage fat; et Greb. At tage et Tag i noget. 2. et Haandfang, Haandgreb. Der er et godt Tag paa den Kaarde. (Moth.)

Tage, v. a. og n. tog; tagen, taget. pl. tagne. [J. taka. A. S. tæcan.] I. act. 1. bringe noget nær t. sig, ell. til en Deel af sit Legeme. (Denne Ordets almindeligste Bemærkelse er, i Henseende t. Maaden, hvorpaa det skeer, ubestemt, og den nærmere Bestemmelse udtrykkes enten v. Tillægsord, ell. beroer p. Talebrugen i mange uegentlige og figurlige Udtryk. Dog kan bemærkes: at man v. Gierningen, at tage, nærmest og sædvanligst forstaaer, at Haanden dertil bruges.) At tage noget i Hænderne, m. Haanden, m. en Tang. Hun tog Barnet v. Armen. Han tog Sækken, Byldten p. Nakken, p. Ryggen. At tage een i Favn (omfavne.) At tage een v. Haanden (f. at gaae m. ham.) At tage noget bort fra Stedet hvor det staaer. Sæt det, hvor du har taget det. At tage fat paa (gribe; og fig. begynde paa.) At tage af Bordet (efterat Maaltidet er endt.) At tage een i sin Vogn, op p. Vognen. At tage noget i Munden. 2. gribe, gribe fat p. med Haanden ell. Hænderne. At tage een i Brystet, i Barmen, i begge Skuldrene. At tage een i Haanden (t. Velkomst ell. Hilsen.) 3. At tage br. ogsaa absol. for: tage t. sig, bemægtige, tilegne sig, berøve een noget. Der har Nogen taget min Bog. Ræven har taget en af Gæssene. "Om det ellers er at give een Livet, at man ikke tager ham det." B. Thott. 4. At tage, modtage. Han vilde ikke tage noget (t. Betaling) af den fattige Mand. — fig. finde sig i. Man maa tage Verden, som den er. 5. tage, absol. og figurl. for: tage t. Ægte. Hun vilde ikke tage den Mand, Forældrene foreslog hende. Han tog hende f. Pengenes Skyld. 6. Om Brugen af dette V. med Præpos. kan bl. a. mærkes: tage af. At tage Barken af et Træ. At tage Livet af een (aflive; ell. være Skyld i eens Død; ikke altid v. umiddelbart Drab.) At tage een af Dage. (dræbe.) At tage en Ed, et Løfte af een. At tage Ordet af Munden p. een (sige det, han netop vilde sige.) — tage an, s. antage. — tage for. At tage noget f. Alvor, f. Skiemt, f. gyldigt (antage.) At tage for sig (af Maden, af Retterne.) — tage fra. At tage noget fra een (berøve ham det.) tage Lammet fra Moderen. At tage Myndigheden, Magten fra een (s. fratage.) At tage Ordet fra een (falde ham i Talen.) At tage fra (formindske) og lægge til. — At tage noget frem (fra et Sted, hvor det var giemt, hensat.) — tage i. Der er nok at tage i, at tage Haand i (at bestille.) At tage (gribe) een i en Løgn, Usandhed. Det kan tages (udtydes) i flere Meninger. At tage een i Ed (lade ham forpligte sig v. Ed.) At tage een i Forsvar, i Beskyttelse. At tage noget i Agt, i Besiddelse, i Forvaring. — At tage igien hvad man har givet. — At tage imod noget. accipere. s. modtage. At tage vel, ilde imod een. — tage ind. At tage een ind i Huset (give ham Huusly.) At tage Qvæg ind (af Marken.) At tage Seilet ind. At tage et Stykke Jord ind t. Sæd (indhegne det.) At tage noget (et Lægemiddel) ind at svede paa. Han tager mere ind, end han giver ud. Det tager megen Plads ind (udfylder, optager.) jvf. indtage, Indtægt. — tage med. Han tager med Alt hvad han kan faae (forsmaaer intet.) Han tog ham med, ell. med sig p. Reisen (lod ham følge med.) At tage noget m. det Gode, m. det

Onde ɔ: behandle det p. en god, lemfældig, ell. haard, fiendsk Maade. Han maa tages (behandles) m. det Gode. At tage noget m. Magt. At tage en Pige m. Vold. (s. voldtage.) — tage op. At tage noget op fra Gulvet. At tage Planter op (af Jorden) m. Roden. At tage Penge op ɔ: laane. At tage sin Lønning op (hæve den forud.) At tage Masker op p. en Strømpe. At tage noget vel, ilde op (være tilfreds, utilfreds med; udtyde i en god, ond Mening.) Han tog mig det ilde op, at jeg gik foran. — tage paa. At tage haardt paa een. At tage en Kiole paa, tage sine Klæder, Strømper paa (induere.) Det har taget p. ham, giort ham mager, afkræftet ham.) At tage Kiendt, Mærke p. noget. notare. — tage til. At tage een t. Side (f. at tale hemmelig m. ham.) At tage een t. Naade (in gratiam recipere.) At tage til Ægte. At tage een til Kone, til Mand. (Hun tog ham (t. Mand) efter Forældrenes Overtalelse.) At tage til Takke. At tage noget t. sig (i Forvaring, i Besiddelse.) At tage vel til sig ɔ: spise meget. (jvf. ogsaa nedenfor tage til, neutr.) — tage ud. At tage Indvoldene ud af et Dyr. At tage ud ɔ: vælge blandt flere Ting f. at beholde. At tage Tøi ud hos en Kræmmer. At tage Soldater ud. s. udtage. — At tage ved, tage imod, antage. "Hertugen tog ved disse Vilkaar." Vedels Saxo. 114. 7. i nogle Talemaader bruges det (act. men intransitivisk) for: faae. At tage sin Begyndelse (begynde.) At tage Ende (faae Ende.) At tage Overhaand. At tage Skade. 8. Desuden i endeel andre Talemaader, der især betegne en v. Handling frembragt Forandring. f. E. At tage Afsked. At tage en Afskrift af noget. At tage Deel i noget. At tage Flugten (flygte.) At tage Mod til sig. At tage Sæde (sætte sig.) At have meget at tage vare (forrette. s. varetage.) At tage Vare p. noget (bevogte.) At tage Veien hen t. et Sted (begive sig.) At tage feil, falli. og a. fl. 9. recipr. i Talemaader, som deels udtrykke, at man tilegner sig noget; skaffer sig Brugen deraf; deels en handlende Tilstand. f. E. At tage sig en Lærer i Engelsk, i Sang. At tage sig en Søvn. Han har taget sig en Kone. Jeg tager mig den Frihed. — At tage sig af noget, af en Person (fremme, fremhielpe.) At tage sig noget for (foretage, bestille.) At tage sig noget nær (sørge, bekymre sig over.) modsat: at tage sig noget let. At tage sig et Arbeide paa. s. paatage sig. — At tage sig noget til ɔ: foretage sig; tiltage sig. "Et Samfund af Mennesker, som Intet skulde tage sig til i Verden." Mynster. (Ogsaa i ældre Skrifter: paatage sig. "Hvi vil jeg da tage mig stor Umage til?" P. Tidemands Postil. 1563.) — At tage sig vare, tage sig i Agt (vogte sig.) II. neutr. især i tre Bemærkelser: a.) begynde. Vinteren vil snart tage (Moth.) Især m. præp. paa og til. Hun tog paa, tog til at græde. "Da den (Katten) tog til at snofte." Ohl. (Nord. G. 101.) — b.) At tage af, formindskes. Dagen (Dagslyset) tager af. At tage til, forøges, formeres. At tage til i Styrke. "Som Euboeas Handel tog til, maatte og deres Rigdomme formeres." Guldb. c.) begive sig, drage bort, reise. (ikke t. Fods.) At tage ud i Besøg. tage ud p. Landet. Han tog bort i Morges. At tage (reise) m. Posten. (Isl. og ældre Sv. toga, især om Krigsfærd; hvoraf Tog.)

1. Tak ell. Takke, en. pl. Takker. [Sv. Tagg. N. S. Tack.] en fremstaaende Spids. Hiortens Takker p. Hornene. "Tidt en Mand langt større Takker bær, end allerstørste Hiort, som gaaer i Skov og Kiær." Bording. (jvf. Hiortetak.) At klippe Takker i noget. En Krone, et Hovedsmykke m. opstaaende Takker. Takker i et Møllehiul. Takker, en Sygdom. hæmorrhoides cæcæ. — takket, adj. 1. forsynet m. Takker. Takkede Horn. 2. dannet som Takker. "Herren slynged fra bragende Sky sine takkede Luer." Hertz.

2. Tak, en. ud. pl. [J. þöck.] 1. den Sindstilstand, hvori noget tækkes een, hvori man gierne seer, m. Velvillie modtager ell. optager noget; Velbehag. Deraf Udtrykket: t. Takke. At tage t. Takke, være tilfreds med, lade sig nøie. (s. ogsaa Utak.) 2. Erkiendtlighed, som vises i Gierning; Løn. Han fik kun slet Tak f. sin Møie. At faae Skam t. Tak (ell. til Takke.) "I agter ham ei meer, han faaer kun Skam t. Takke." Holberg. P. P. "Hvo Alle tiener, faaer Tak af Ingen." Ordspr. Er dette Takken for mine Velgierninger? (Brugen viser, at herved i mange Tilfælde menes Erkiendtlighed.) 3. Giengieldelse af et modtaget Gode ell. Bevidnelse af Erkiendtlighed v. Ord. At sige een Tak. "Derfor Tak dig, Gud! at ingen Skat min fredelige Barm betynger." F. Guldb. At fortiene T. for noget. Tak skal du have! Jeg siger Tak! Tak f. sidst! = a.) takfuld, adj. som yttrer megen Tak, viser sig meget taknemmelig. "Om Een kun nærmer sig saa takfuld engang t. dit Liig." F. Guldb. takløs, adj. som ingen Tak faaer, bliver uden Tak. "takløst Arbeide." F. Guldb. (Plautus. I. 32.) taknemmelig, adj. tilbøielig til at erkiende og giengielde Velgierninger. At vise sig taknemmelig imod een. "Faa findes længere taknemmelige, end det varer, man haver givet dem." B. Thott. (jvf. erkiendtlig.) Taknemmelighed, en. ud. pl. taknemmeligt Sindelav. (Taknemmelighed og Skiønsomhed gaae især ud p. Følelsen af den modtagne Velgierning; Erkiendtlighed p. Indsigt, Overbe-

yiisning om Forpligtelsen, og v. Stræben efter at giengielde. — "Den kaldes og taknemmelig, som m. et godt Hiertelag tager mod en Velgierning." B. Thott.) — Takoffer, et. Offer, som bragtes (f. E. hos Jøderne) for de af Gud modtagne Velgierninger. — Taksigelse, en. Yttring af Tak ell. Taknemmelighed i Ord. At aflægge sin T. = b.) Takkebrev, et. pl.-e. Brev, hvori man takker een f. noget. takkebunden, adj. v. ved Velgierninger forpligtet t. Tak. (Baggesen.) Takkefest, Takkeheitid, en. Fest, som holdes f. at yttre sin Tak t. Gud. Takkelyd, en. Lyd, hvorved Tak udtrykkes. "Hierter, hvis Slag v. Vand og Brød er Takkelyd." Foersom. Takkesang, en. En S. som udtrykker Tak, især t. det høieste Væsen; Takkepsalme. = takskyldig, adj. forpligtet t. Tak; som skylder en anden Erkiendtlighed, Tak.

Takke, v. a. 1. [J. þacka.] yttre sin Tak i Ord. At takke een for noget. At takke for en Hilsen (bemærker ogsaa blot: at hilse igien.) At have een at takke for noget ɔ: skylde ham Tak derfor; ell. blot: vide i ham Aarsagen dertil. Det har jeg dig at takke for, kan jeg takke dig for. Han kan takke sig selv for, at han ikke fik Embedet. — At takke af, absol. og neutr. 1. v. Br Ilupper og andre Heitider: takke Giæsterne f. deres Nærværelse. 2. sige sig fra et Embede, en Bestilling. (jvf. aftakke.)

Takkel, et. pl.-er. [E. Tackle. H. Takel.] stort Skibstougværk. "Saa glemmer Sømand al sin Nød, sit Takkel nu han strammer." C. Frimann. "Som et Skib, der synker t. Bunds, m. Mandskab, Takkel og Skrog i den vilde Sø." J. Bone. Skibet sank m. Takkel og Toug. "Naar Toug og Takkel hvine." Frimann. = Deraf: Takkelads, en. 1. Samlingen af Skibets faste Tougværk. 2. Gierningen at takle et Skib, og hvad der hører t. at bruge Tougværket. At lære, at forstaae sig p. Takkeladsen. (Moth.) — Takkelgarn, et. til Skibs: et stærkt tiæret Seilgarn, som bruges t. at takle Tougværk med. (Kabelgarn.) Takkelmester, en. den Embedsmand, som ordner og bestyrer Takkelvæsenet, ell. Alt hvad der hører t. Krigsskibenes Takling.

Takket, adj. s. under n. s. Tak ell. Takke.

Takle, v. a. 1. forsyne et Skib m. det fornødne Tougværk og anbringe det p. tilhørende Steder. "Hvert Skib, som takles i din Havn." C. Frimann. s. tiltakle, som oftere br. og aftakle. — At takle en Ende, kaldes t. Skibs, at belægge Tampene af et Toug med Seilgarn, f. at Touget ei skal splittes. = Deraf: Takling, en. Gierningen at takle ell. tiltakle et Skib.

Takt ell. Tact, en. 1. ud. pl. i Musiken: enhver Tones rette og bestemte Varighed; Tonemaal. At synge efter Tacten, at holde, komme ud af Tacten. At slaae Tacten. 2. pl. Tacter. Varigheden af Tonerne, der angives v. de imellem to Streger indsluttede Noder. En heel, halv Tact. Han sprang to Tacter over. — taktfast, adj. som har Færdighed i at holde Takten.

Tal, et. pl. d. s. [J. og Sv. Tal. N. S. Tall.] 1. Begrebet om en Størrelse, en Mængde, som bestaaer af Eenheder. Et lige, et ulige Tal. Dette Tal gaaer op i 5 (kan deles med 5.) At lægge en Række Tal sammen. "Tal giver en bestemt Forestilling om Fleerheden i Forhold t. Eenheden. Antal er en Mængde, som enten er talt, ell. kan tælles." J. Smidth. 2. en Talfigur, et Taltegn. Romerske, arabiske Tal. 3. ud. pl. Tilstanden at et Heelt bestaaer af flere Eenheder; Antal. "En Mands Liv har sine Dages Tal." Sir. 37. 30. De vare faa i Tallet. At tage Tal paa noget. (4 Mose B. 3. 40.) Den første i Tallet. Uden Tal (utallig.) "Indtil han lod af at tælle; thi der var ikke Tal paa." 1 Mose B. 41. 49. Jeg regner ham blandt mine Venners Tal. (Det sættes ogsaa umiddelbar efter Talord, m. Præpos. i, f. at tilkiendegive Mængden, hvori noget forekommer. I hundrede Tal, i tusinde Tal; i Snese Tal (ell. Snesetal.) "I Millioner Tal." Tullin.) 4. I Sproglæren: Formen, hvorved et Begreb udtrykkes, enten som enkelt, ell. som bestaaende af flere Eenheder. Numerus. s. Enkelttal, Fleertal. = Talbogstav, et. B. som betegner et Tal. Talbrød, et. hos Bagere: det B. hvorpaa Brødenes Antal sættes v. Bagningen. Taleenhed, en. pl.-er. Eenhedsbegrebet, anvendt paa Størrelser og Tal; (s. Eenhed, 1.) ell. Begrebet om den fælles, den ligeartede Egenskab v. Størrelser, hvorved de kunne tælles sammen, ell. udgiøre et Tal. Talfigur, en. d. s. s. Taltegn. Talhaspe, en. En Haspe, som v. en vis Indretning angiver Antallet af Garnstrængene, der vindes p. Haspen. Tallotterie, et. Et Slags Spil, som Regieringer sylle nr. private Folk, hvori de Spillende kunne besætte ell. vælge fem Tal fra 1 til 90, og vinde, naar iblandt fem, af det saakaldte Lykkehiul iblandt de 90 udtrukne Tal, findes to eller flere, som vare besatte. (s. Lotterie.) talløs, adj. som ei kan tælles, utallig. Talord, et. Ord, som betegner et Tal. (s. Grundtal, Ordenstal.) Talperle, en. pl.-r. kaldes de største ægte Perler, som sælges efter Tallet. (mods. Lodperler, Unzeperler, Støvperler, som veies.) talrig, adj. som bestaaer af mange Eenheder, udgiør et stort Antal. Talrække, en. En Række Tal, hvis Følge bestemmes v. en vis Lov (series.) Talskive, en. Skiven p. et Uhr, hvorpaa Timer og Minuter ere afsatte. Taltegn, et. Et Tegn, en Figur, som udtrykker et Tal. — (Jvf. tælle.)

Tale, v. n. og a. talte, talt. sieldnere, i høiere Stiil: talede, talet. [J. tala.] 1. neutr. udtrykke sine Tanker og Følelser v. hørlige Tegn, som bestaae af sammenhængende Ord. "At tale er, i hørlige Tegn at tolke sin Mening. Ved at mæle tænkes kun p. den enkelte Lyd; v. at tale p. en heel Mening. — At sige, er v. hørlige Tegn at bibringe en Anden sin Mening. At snakke er at tale, uden ret at tænke derved. — Man kan tale i Eenrum, og i stor Forsamling; men naar man siger noget, henvendes Talen t. en vis Person." P. E. Müller. (s. snakke, der br. deels om ufornuftig, deels om den m. mindre Valg og Orden fremførte Tale.) Barnet begynder at kunne tale. At tale hurtigt, langsomt, tydeligt. At tale sagte, tale m. høi Røst. "Forbyder ikke, at tale med andre Tungemaal." 1 Cor. 14, 39. At tale med een om noget. At tale godt f. sig, have Talegaver, være veltalende. — fig. Det taler f. sig selv, anbefaler sig v. gode Egenskaber. At tale til een, henvende sin Tale t. ham. (s. tiltale.) Man taler høit derom ɔ: siger, fortæller det offentligt. Der tales om ɔ: Rygtet gaaer. — act. At tale et Sprog. Han har talt, kunnet tale Fransk fra sin Barndom. At tale (sige) haarde Ord t. een. At tale et Ord, et Par Ord m. een. At tale Hiertets Sprog. "De Følelser, som ingen Læbe taler." C. A. Lund. "Saadanne, som tale de Ting, der ikke sømme sig." 1 Tim. 5, 13. 2. i mere indskrænket Betydning: fremføre et længere, sammenhængende Foredrag, holde en Tale. (Isl. þylia.) At tale offentligt, at tale til Folket. Han talte en heel Time. (ɔ: hans Tale varede en T.) At tale om, over en Gienstand. At tale for, imod en Sag. (s. Taler, orator.) At tale sig t. Rette m. een ɔ: ende en Tvist, Uoverstemmelse v. mundtlig Tale ell. Udvikling af Sagen; (oprindelig vel: at tale ell. forsvare sin Sag f. Retten. jvf. D. Lov. I. 1. 3.) 3. med Præpos. og i figurl. Udtryk: At tale efter een, efterabe hans Maade at tale. At tale for een, f. en Sag, anbefale, understøtte mundtlig. — At tale vel, ilde om een, rose, laste een. — At tale (snakke) over sig ɔ: tale i Vildelse. — At tale paa en Sag. s. paatale. "Vil Hustruen ell. hendes Arvinger tale derpaa, da skulle de tiltale Husbonden." D. Lov. V. 3. 17. (jvf. I. 4. 33.) — At tale een til, tale een haardt til, overskænde. (br. kun i denne Betydning. Derimod: At tale til een; alloqui.) At tale sammen, d. s. s. tales ved. — At tale ud, føre sin Tale ud. Lad mig dog tale ud, før du afbryder mig. 4. tales ved, v. dep. confabulari. Derom kan vi tales ved en anden Gang. Vi taltes ved i Gaar. "Herpaa taltes begge Anførere ved." Wandal. II. 99. = Talebrug, en. En vis Maade at tale paa, som Brugen har indført, giort gieldende i et Sprog. Det er efter, imod Talebrugen. "Navnet, troede man, var ikke i Talebrugen, uden Gienstanden ogsaa var i Naturen." J. Bove. "At vige af fra en engang indført Talebrug." Bagg. Talеevne, en. Evne t. at kunne udtrykke sine Tanker v. Ord. Talefrihed, en. Frihed t. at yttre sine Meninger og Overbeviisninger i mundtlig Tale ell. Samtale. "Hvor vidt Øvrigheden m. borgerlige Love kan indskrænke vor Talefrihed." Eilschow. Talegave ell. pl. Talegaver. Evne, Færdighed t. at tale vel f. sig. At have T. gode Talegaver. Talegitter, et. Gitter ell. Gittervindue i Talestuen i et Nonnekloster. Talekonst, en. den Konst, som lærer at tale vel, at blive t. en Taler, Anviisning t. Veltalenhed, Rhetorik. Talemaade, en. 1. en vis Maade at tale paa overhovedet, Egenhed, Charakteer i den mundtlige Tale. Det er efter Almuens Talemaade. 2. en af flere Ord bestaaende Sætning; særd. en Sætning, der i et vist Sprog sædvanl. udtrykkes m. de samme Ord, ell. er saa at sige en staaende Sætning. Talemaader i eet Sprog kunne sielden oversættes ordret i et andet. Denne T. høres kun i Almuesproget. (jvf. Udtryk, Mundheld.) "En Talemaade kan ogsaa betragtes som et Udtryk; nemlig f. saavidt den betegner en Tanke." Sporon. "Talemaaden bliver t. Mundheld, naar den af enkelt Person bruges ved enhver Leilighed." L. Heiberg. — Taleredskab, et. en af de Dele i det menneskel. Legeme (Tungen, Struben, Ganen, Læberne, &c.) som bruges naar man taler. Talerør, et. 1. Et Rør, anbragt i en Bygning, hvorved Lyden forstærkes, saaledes at man kan tale til een, som er langt borte i et andet Værelse. "Man hører tydeligen Digteren, der trods de forskiellige opstillede Talerør, ikke er i Stand t. at forandre sin Stemme." C. Hauch. 2. d. s. s. Raabert. Talesprog, et. Et Sprog, for saa vidt som det tales, ell. er til i den mundtlige Tale; mods. Skriftsprog. Talestol, en. Stol ell. Indretning, hvorpaa den, som holder en Tale, et offentl. Foredrag, staaer; Catheder. Talestue, en. Stue, hvor man modtager dem, man vil tale med; f. Ex. i Klostrene. Talesynd, en. Synd, som man begaaer i sin Tale. Taleøvelse, en. Øvelse i at tale vel og rigtigt. = Talsmand, en. pl. -mænd. 1. den, som taler, fører Ordet i Fleres Navn. (s. Ordfører.) 2. den, som taler t. Fordeel, t. Anbefaling f. en Anden. Han er min Talsmand. Jeg har en god Talsmand i ham.

Tale, en. 1. ud. pl. det, at tale og at kunne tale; Evne t. at tale. Loquela. Talen er ikke Mennesket medfødt. Ved Talen udmærker Mennesket sig fra alle Dyr. 2. ud. pl. det, som tales, siges; en Følge

af sammenhængende Ord og Udtryk, hvorved den Talende udtrykker sine Tanker. Sermo. "Hans Tale var sød, som Harpens Klang." Evald. At afbryde eens T. falde een i Talen. "Det almindelige Bedste var Alles Tale og Ingens Bekymring." Guldb. At faae een i Tale, komme een i T. At komme p. Tale om noget. Det kom paa T. om hans Giftermaal. Jeg vil ikke høre p. hans forargelige T. Der var T. om, at han skulde befordres ɔ: der blev talt, handlet om. Der gaaer Tale (Rygte) om. "Mæle er den menneskelige Stemme (især dog f. saavidt den anvendes t. at tale;) Tale er Indbegrebet af de forstaaelige Ord." P. E. Müller. Løs Tale. (s. Snak.) jvf. Fortale, Tiltale, o. fl. 3. et offentligt, høitideligt Foredrag. Oratio. At holde en Tale. s. Liigtale, Lovtale, o. fl. = Taledeel, en. i Sproglæren: en af de forskiellige Ordclasser, hvoraf Talen bestaaer.

Talg, en. ud. pl. Efter den alm. Udtale: Tælle, som det ogsaa ofte skrives. [T. Talg. E. Tallow. Isl. Tólg; tólga, at storkne.] Fedt af visse Dyrs Indvolde og Isterflommer, som, naar det er smeltet og afkølet, størkner t. en fast Masse. = Talggrever (Tællegrever) pl. Grever, som blive tilovers af udsmeltet Talg. (s. Grever.) Talghinde, en. H. som omgiver Isterflommerne; Isterhinde. Talglys, (Tællelys) et. Lys, støbt af Talg.

Talk, en. ud. pl. et Navn, som gives flere Arter af en blød Steen, som udmærker sig ved, at den er glat og fedtet at føle p. som Talg ell. haard Sæbe; Talksteen. Talcum. (Egentlig Talk. Talcum proprium Venetum. s. ogsaa Fedtsteen, Grydesteen.) = Talkjord, en. En egen enkelt hvid Jordart, der udgiør en af Talkens Bestanddele.

Tallerken, en. pl. -er. [T. Teller.] et fladt, noget fordybet, rundt Kar, hvorpaa Maden øses ell. lægges f. enhver Bordgiæst især. En flad T. En dyb T. (Suppetallerken.) En Sølvtallerken, Tintallerken, Træetallerken.

Tallie, en. pl. -r. [N. S. Talje.] et Slags Tridser ell. Tridseværk, som især bruges p. Skibe, og bestaaer i Alm. af to Blokke m. tilhørende Skiver og Toug, som forbinde dem. At sætte en Tallie p. noget (f. E. det, der skal hales op af Lasten.) At hale i Tallierne, hale Tallierne stive. — Heraf: Tallieløber, en. det Toug, som anbringes (skæres) imellem Blokkene i en Tallie. Tallierebb, et. tyndere Reb, hvormed Enderne af Vanter og Stage (ell. det faste Tougværk) befæstes t. Skibets Sider.

Talsmand, en. s. under tale.

Tam, adj. pl. tamme. [I. tamr. A. S. tam. N. S. tamm.] 1. som har aflagt Vildheden, som er bleven vant t. at leve blandt Mennesker (om Dyr, i Modsætn. t. vild ell. utæmmet.) "Det underligste, og ofte det mest utæmmede Dyr blandt alle tamme." Schytte. Et tamt Raadyr. En tam Stork. Tamme Ænder, Gæs, — dog kun naar de i Talen modsættes Vildænder, Vildgæs; da man ellers ei om de almind. Huusdyr bruger Tillægsordet tam.) 2. figurl. om Mennesker: føielig, følgagtig. Ved Penge faae vi ham nok tam. "Han viser Kløer, strax er Critiken tam." Storm. (s. tæmme.) = Tamhed, en. Egenskaben at være tam.

Tamarinde, en. pl.-r. Et i Asien og Amerika voxende Træ, hvis Frugt (der ligeledes kaldes Tamarinder) syltes og bruges t. Mad. Tamarindus indica.

Tambur, en. [Fr. tambour.] en Trommeslager. En Regimentstambur ɔ: den, som forestaaer Regimentets Musik-Corps.

Tamis, et. Et Slags, ved Valtser glattet, meget tyndt og glindsende uldent Tøi. (Fr. tamise.)

Tamp, en. pl.-e. Enden af et Toug, især naar det br. til at slaae med. it. Hug af en Tamp. At faae T. give een Tamp. = tampe, v. a. 1. slaae een m. Tamp. — Deraf: Tampning, en.

Tamperdag, en. pl. - e. Et af det lat. quatuor tempora, og det heraf fordærvede Quatember opstaaet Ord, som deels bruges i den catholske Kirke om 4 strenge Fastedage, p. den første Fredag i hvert Fierdingaar; deels i andre Bemærkelser. — Ligeledes: Tamperret, en. En Ret, som tilforn holdtes p. Tamperdagene, og dømte i Ægteskabssager. (D. Lov. I. 3. 8. H. 9. 7.)

Tand, en. pl. Tænder. [I. Tönn. N. S. Tæn.] 1. smaa, i Kiævebenene fæstede Been hos Mennesker og Dyr, som tiene t. at sønderrive Føden og at knuse den v. Tygning. Fortand, Kindtand, Hiørnetand, Skæretand, Huggetand. Barnet har Ondt f. Tænder, har alt faaet Tænder. At skifte Tænder. At trække en T. ud. At skære Tænder ɔ: gnide Tænderne mod hverandre. — At faae Blod p. Tand, drikke Viin; (mest i Norge. C. Frimann. Alm. Sanger. 133.) "Og naar vi først faae Blod p. Tand, vi sødt om Frihed drømme." N. Brun. At holde Tand for Tunge ɔ: tie stille. At føle een p. Tænderne ɔ: søge at udforske ham. Hans Tænder løbe i Vand derefter ɔ: han er meget begierlig derefter. 2. uegentl. om adskillige spidse ell. takkede Ting. Tænderne i en Kam, Rive, Harv, Gaffel, o. fl. = Tandbrækker, en. et Redskab t. at bryde Tænder ud. Tandbyld, en. B. i Tandgierdet. Tandbørste, en. B. til at gnide og rense Tænderne. Tandfald, et. d. s. s. Tandfældning. Tandfeber, en. F. hos Børn, der faae Tænder. Tandfældning, en. det, at fælde ell. skifte Tænder. (Moth.) Tandgierde, et. den Deel af Kiævebenet,

hvori Tænderne ere befæstede. **Tandgræs** ell. **Tandurt**, en. En Plante, som man har tillagt den Kraft at stille Tandpine, v. Dampen af dens Afkog. (Knavel. Scleranthus annuus.) **Tandhiul**, et. Maskinhiul, forsynet m. Tænder ell. opstaaende Takker p. Hiulets Omkreds. **Tandhul**, et. 1. d. s. s. Tandhule. 2. Hul i en fordærvet Tand. **Tandhule**, en. den Huulning i Tandgierdet, som Tandroden udfylder. **Tandjern**, et. Jern, som bruges t. at rense Tænderne f. Kalk o. d. (dentiscalpium. Chr. Pedersen.) **Tandkiød**, et. det Kiød, som bedækker Tandgierdet. **Tandlæge**, en. den, som har Færdighed i at trække Tænder ud, og indsætte falske Tænder, og som veed Midler mod Tandpine m. m. **tandløs**, adj. som er uden Tænder. **Tandmiddel**, et. M. mod Tandpine, ell. til at bevare Tænderne. **Tandnerve**, en. N. som berører ell. gaaer ind i Tandroden. **Tandpine**, en. Smerte i Tandnerverne. **Tandpulver**, et. P. hvormed Tænderne gnides f. at rense og bevare dem. **Tandrod**, en. den Deel af Tanden, som er befæstet i Tandgierdet. **Tandskifte**, et. og **Tandskiftning**, en. d. s. s. Tandfældning. **Tandskraber**, en. et Redskab t. at rense Tænderne m. (Moth.) **Tandstikker**, en. Et spidst Redskab, hvormed man stanger Tænderne, ell. renser dem fra Dele af Maden, der have sat sig imellem dem. **tandstærk**, adj. som har store, stærke Tænder. (Moth.) **Tandsætning**, en. det, at faae Tænder, Tændernes Fremvært. **Tandtrækker**, en. 1. Redskab t. at trække Tænder ud. 2. en Person, som forretter dette. **Tandværk**, en. d. s. s. Tandpine. = **tandet**, adj. forsynet m. Tænder. Et tandet Hiul. I Plantelæren: en tandet Rod; et tandet Blad (dentatum.)

Tande, en. ud. pl. [udt. Tane. Taande: Moth. Sv. Tan, en Sene. A. S. Tan, *vimen*, *virgultum*.] den udbrændte, t. et Slags Kul forvandlede Deel af Vægen i Lyset; Lysetande. At pudse Tanden. (Moth har det Verb. at taande Lyset.) — **Tandel**, en. d. s. s. Tande. Moth. "De tænde Lygten op, m. ret forgyldte Tandel." Arreboe.

1. **Tang**, en. pl. Tænger. [I. Töng. A. S. og H. Tang.] et Redskab (af Metal) som bestaaer af to, som oftest fortil krummede Dele, der, liig en Sax, kunne bevæges om et fast Punkt, og saaledes tiene t. at gribe og holde noget med. At holde et gloende Jern m. Tangen. s. Ildtang, Knibetang, o. fl.

2. **Tang**, en. ud. pl. [Sv. Tång.] ved dette Navn betegner man deels i Alm. de p. Havbunden i Nærhed af Stranden voxende Saltvandsplanter; deels især en meget almindelig Art af samme, m. lange, tynde, græsagtige Blade: den egentlige Tang (Zostera marina; Bændeltang, Havgræs, Strandgræs.) Under den alm. Benævnelse Tang indbefattes ogsaa endeel Havplanter, som høre t. de saakaldte Tarrer (Algae) og som ellers have egne Navne; f. E. Kløer ell. Bredtang (Fucus serratus) Strandklever, Svinetang (Fucus vesiculosus) og fl. a. (Imod sædvanlig Brug er det, at giøre Ordet t. neutr. "Hvor Tanget groer, m. sine lange Blade." Ohlenschl. Helge. 116.) = Deraf: **Tangart**, en. pl. -er. et vist Slags Tang. **Tangaske**, en. A. af brændt Tang. **Tangbrænding**, en. Gierningen at brænde Tang, f. at virke Salt ell. Soda deraf. **Tangdige**, et. og **Tanggierde**, et. Dige ell. Gierde af opdynget Tang. **Tanggiødning**, en. G. til Ageren, som bestaaer af brændt ell. forraadnet T. **Tangloppe**, en. et lidet Havinsect. **Tangovn**, en Ovn, hvori Tangbrænding skeer. (Phys. oec. Bibl. I. 325.) **Tangsalt**, et. Salt, som vindes af Tangaske.

Tange, en. pl. -r. [Moth har følgende, nu lidet bekiendte Bemærkelser af dette Ord: 1. den Deel af en Kniv, Kaarde e. d. som sidder i Skaftet. I. Tángi. 2. en smal, spids Ager, som gaaer ud fra en anden Mark.] Endnu bruges det, især i Norge, om et smalt Land, der strækker sig ud i Havet; en Landtunge. I. Tángi.

Tanke, en. pl. -r. [I. þánki.] 1. i Alm. en m. fuld Bevidsthed forenet Forestilling i Siælen. Tanken om Udødelighed, om et tilkommende Liv, om det høieste Væsen. (**Tanken paa** det tilkommende Liv, udtrykker derimod en vedvarende Beskiæftigelse af Tænkeevnen m. denne Gienstand; og saaledes br. Ordet jævnligen for: Tænkning, Tænkeevnens Brug. "De forvendte Forestillinger, hvorved Tanken forvirres." Mynster. Tanken fordunkles ofte af den mere livfulde Følelse.) — At komme p. en T. At komme p. Tanken om noget. At falde i Tanker (fordybe sig i Tænkning, saaledes at man er sig de udvortes Ting ikke ret bevidst.) At være, at sidde, staae i dybe Tanker. At holde sine Tanker samlede ɔ: tænke m. Opmærksomhed p. en vis Ting. At forslaae Tankerne (slaae ubehagelige Tanker, Bekymringer af Sindet.) 2. med adskillige Bibegreber, i en deels indskrænket, deels mere udvidet Betydning: a.) Mening. (som oftest i pl.) Jeg vil sige Dem mine Tanker herom. At yttre sine Tanker om noget. Han stod i den T. at det var Fruen i Huset. At have høie Tanker om sig selv. At bringe een p. andre, p. bedre Tanker. At komme p. andre Tanker. "En Tanke, som er bygget p. Rimelighed, er en Formodning." Sporon. (jvf. Indfald, og følgende Bemærk.) b.) Formodning. Jeg har mine egne Tanker derom. Jeg giorde mig ingen T. derom. Som et Lyn opsteg den T. hos mig. Jeg er kommen p. den T. at det Hele kun er Giøgleværk. (jvf. Mistanke. — Hertil hører ogsaa, hvad Sporon,

meget f. indskrænket, siger: "Mening er det, man antager og troer, at have Grunde for; Tanke er det, som man synes efter Gietning ell. Følelse.") c.) Forestilling om noget forbigangent, ell. fraværende. Hav mig i T., i Tankerne. At slaae noget af Tankerne (søge at glemme det.) "Og hvor jeg gik og stod, han mig i Tanker laae." C. D. Biehl. d.) i pl. en Række af sammenhængende Forestillinger, Betragtninger, især skriftligen udtrykte. At opsætte sine Tanker om en Sag. Tanker om Pengevæsenets nærværende Tilstand. e.) Forestilling om Muligheden af noget tilkommende; Forhaabning. I Tankerne var han alt en rig Mand. Hans Tanker gik ikke i Opfyldelse. (s. Giftetanker.) f.) Agt, Hensigt. Det var min T. at han skulde være holdt t. Bogen. Jeg bliver v. min første Tanke, at reise i Morgen. = Tankebillede, et. 1. et Billede, som Siælen v. sin Forestillingsevne ell. ved Indbildningskraften danner sig. (Idee.) "At Digtet i høi Grad udfylder Digterens Tankebillede." (M.) 2. et B. hvori der ligger en skiult Betydning. Emblema. (Moth.) Tankeblik, et. Et Blik, der vidner om en tænkende Siæl, der udtrykker ligesom en Tanke i Siælen; eftertænksomt Blik. "Og skue roligt hen m. Tankeblik ned over Dalen." Øhlenschl. "Paa dette Tankeblik jeg trygt vil lide." Bagg. Tankebygning, en. Sætning af flere Led, Periode. (Sander.) Tankedigt, et. Et D. som er rigt p. Tanker, et philosopherende Digt. Tankeflugt, en. figurl. Tankens hastige Overgang fra een Gienstand t. en anden, e. d. (T. Rothe.) "Fra Tankens første Flugt t. Tankeflugtens Ender." Baggesen. Tankeforbindelse, en. naturlig F. imellem Tanker, hvorved een opstaaer, vækkes af den anden. (Idee-Association.) Tankeform, en. En vis Form, Maade ell. Skikkelse, hvori Tanken ell. Siælens tænkende Virksomhed danner sig. Tankeforvirring, en. Uorden, Forvirring i Tænkningen ell. Tankegangen. (Baggesen.) Tankefoster, et. noget, som er frembragt v. Tænkning; f. E. om et Skrift: Dette T. har ikke kostet ham meget Hovedbrud. tankefuld, adj. fordybet i Tænkning. Tankefylde, en. Rigdom, Overflødighed af Tanker. Der hersker en stor T. i denne Forfatters Skrifter. tankefødende, adj. v. som frembringer Tanker, nærer Tænkningen. (Bagg.) Tankefølge, en. Orden ell. Følge i en Række af Tanker. Tankegang, en. 1. d. s. s. Tankefølge. "Naar Regieringen lemper sig efter Folkets T." Olufsen. 2. i et Skrift: den Maade, hvorpaa Overgangen skeer fra een fremsat T. til en anden. Tankeglimt, et. fig. en svag ell. hastig forbigaaende Ytring af Tænkningen. "Barnets første tydelige Tankeglimt." (M.) Tankejagt, en. Jagen, Higen efter ualmindelige Tanker, fremtvungen Tankefylde. "Da Tankejagt er ligesaa farlig i Poesie som Billedjagt." M. Tankekiæde, en. d. s. s. Tankefølge. Tankekreds, en. En vis Mængde af Tanker ell. Forestillinger, der staae i Forbindelse. I denne T. er hans Siæl uophørlig sysselsat. "Sindrige Forestillinger havde udvidet Tankekredsen over det blot Sandselige." Mynster. Tankeleg, en. d. s. s. Tankespil. "Den tilspidsede Antithese, den unaturlige Tankeleg (concetto) Ordspillet og deslige falske Prydelser." Rahbek. Tankeliv, et. Et tænkende, t. Tænkning ell. aandelig Virksomhed opoffret Liv. "Vil Tankelivet sig p. ny gienføde her mellem Kirkens aandelige Døde!" Bagg. "Siælens udvortes Yttringer af dens indre Tankeliv." (M.) tankeløs, adj. uden at tænke, hvis Siæl er uden Tanker; som skeer, giøres uden at tænke derved. Han er mere adspredt end tankeløs. "Om du beruser end de tankeløse Daarer." P. M. Troiel. "Blind Lydighed og tankeløs Sædvane." Treschow. En tankeløs Andagt. Tankeløshed, en. ud. pl. Tilstanden, at være tankeløs. Tankerad, Tankerække, en. En vis Følge af Tanker, hvoraf den efterfølgende udspringer af ell. betinges v. den foregaaende. Herved blev min Tankerække afbrudt. "Synderlig greb dette Tilfælde ind i den Gamles Tankerad." Rahb. tankerig, adj. rig p. Tanker, som indeholder mange Tanker. Et tankerigt Skrift. "Den tankerige Eensomhed." J. Boye. Tankerigdom, en. Overflødighed af Tanker. (Engelst.) Tankering, en. kaldes en Samling af Ringe, som man p. en vis Maade kan hefte sammen og løse op (fordi man v. dette Arbeide kan sysselsætte sig m. sine Tanker.) Tankeseddel, en. S. hvorpaa man optegner det, man vil huske. Tankeskrift, en. Skrift, hvori man v. enkelte Billeder ell. Tegn udtrykker en heel Tanke, et Begreb, f. E. Chinesernes og tildeels Egypternes. (Dahls Retskrivningsl.) tankesnild, adj. snild i Tænkning, vel begavet m. Tænkeevne. "Den tankesnilde Mand." Fibigers Sophokl. Tankespil, et. noget, der kun er et Spil, en morende Leeg for Tænkningen. "At man kan fristes t. at holde dem f. lutter Tankespil og poetiske Opdigtelser." Bagg. N. Klim. tankespredt, adj. som ei holder sine Tanker samlede; ell. som, v. at sysselsætte sig f. meget m. een Forestilling, glemmer andre. (s. adspredt.) Tankespring, et. Tankens Overgang fra een t. en anden meget fiern ell. forskiellig Gienstand. "Fra at tænke dig og t. dit Nordens Lykke var intet Tankespring." Stockfleth. Tankesprog, et. en i faa Ord udtrykt fyndig, indholdsrig Tanke; en Sentents. (jvf. Ordsprog.) "Et Ordsprog maa føre sin

Hiemmel m. sig (det maa være ell. have været i Folkemunde, og dertil v. Fynd og Indklædning være skikket.) Det er derfor kun det baade sindrige og fyndige Tankesprog, der kaldes Ordsprog." Müller. Tankestof, et. Stof t. Tænkning, t. Eftertanke. (C. Boye.) Tankestreg, en. En Streg, der sættes i Skrift og Tryk, for at betegne, deels at en Tanke afbrydes, deels en Mellemsætning, Ord, hvori man lægger et vist Eftertryk, m. m. Tankestrøm, en. fig. en hurtig afverlende Mængde af Tanker. "Min T. forslog mig f. langt fra det tilsigtede Maal." Rahbek. Tankesynd, en. Synd, som man giør sig skyldig i v. onde Tanker. (N. Mich. Aalborg. i Modsætn. t. Talesynder og Gierningssynder.) Tanketing, en. En T. som blot er til i Tanken ell. Forestillingen. "Ville de overbevise andre om at Gienstanden f. deres Undersøgelser er meer end blotte Tanketing." Birkner. tanketom, adj. som er uden Tanker, tankeløs. En tanketom Siæl. "Den stive, tanketomme Etiquette." Rahb. Tankeverden, en. den hele Mangfoldighed af Tanker og Forestillinger, som Siælen v. dens forskiellige Arter af Virksomhed er i Stand t. at danne sig, og som man undertiden modsætter den ydre V. eller Sandseverdenen. "Den Grændselinie, som et forskielligt Sprogs forskiellige Tankeverden foreskriver." M. tankevild, adj. forvildet i Tænkningen, forvirret, adspredt. tankevægtig, adj. som har Fynd og Kraft v. dybe ell. indholdsrige Tanker. "Hiin levende — tankerige, om ikke tankevægtige Reiseskildring." M. tankevækkende, adj. som fremkalder Tanker, vækker Siælen t. Tænkning, Eftertanke. Tankeyæsen, et. noget, der kun er til i Tanken, som en Tanke. "Men dette Begreb er et tomt T." Treschow. Tankeyttring, en. Yttring af en Tanke i Tale ell. Skrift. (Jvf. tænke, Eftertanke, Omtanke.)

Tant, et. ud. pl. [T. Tand. N. S. Tant.] det, som er uden sand Værd; Daarlighed, Forfængelighed, Fias. "Ikke at sætte sin Stolthed i flygtigt, forgængeligt Tant." Rahbek. "Boglærdom agtes snart f. Tant." Bagg. "At opoffre for meget f. Smaating og Tant." Øhlenschl. "Den Tanke — som meer er værd, end alt det Tant, jeg lærte." Rein. "Ak, I fare vel med Tant?" Øhlenschl. (Poet. Skr. I. 149.) 2. Spøg, Skiemt. "Der er ei saa lidet Tant, der er jo Alvor iblandt." (Moth.)

Tap, en. pl.-pe. [Sv. Tapp. A. S. Tæppe. N. S. Tappe.] 1. et rundt, giennemboret Træredskab, noget tilspidset i Enden, og forsynet m. en Pind t. Lukkelse, hvorigiennem man lader Vædsken løbe ud af en Tønde. 2. et rundt ell. fiirkantet Træstykke i Enden af et større Tømmerstykke, hvormed det fældes ind i et andet Træ; en rund Jernbolt i Enden af en Bom ell. Valtse, hvorpaa dens Axe hviler; m. m. Af Ligheden i Skikkelse faae adskill. andre Ting Navn af Tap. f. E. Jistap. Tappen i en Hængsel, o. fl. = Taphiul, et. Hiul, hvis Axe hviler p. Tappe. Taphul, et. det runde Hul i en Tønde ell. andet Kar, hvori Tappen sættes. (forskiell. fra Spundshul.) Tapkile, en. Kile, der slaaes igiennem en Tap, ell. drives ind i en Tap, f. at fæste den.

Tapet, et. pl.-er. [T. Tapete.] Vægbetræk af Lerred, Papir, Silketøi, m. m. Vævede Tapeter. — Deraf: Tapetmager; den, som giør Tapeter, ell. som betrækker Vægge. Tapetvæver, en. o. fl.

Tappe, v. a. 1. [T. zapfen. Sv. tappa. s. Tap, 1.] lade Vædske løbe af et Kar giennem en Tap. At tappe Viin af et Anker p. Flasker. At tappe Øl i Kruset. At tappe Vinen om fra et Fad p. et andet. At tappe een f. Vattersot. — Tapning, en. Gierningen at tappe. = Tappehoug, en. i Bryggerier: det Kar, hvori den afsiede og klarede Urt løber ned fra Rostekarret ell. Tappekarret. (Oluffen Anviisn. til Ølbrygn. 1812. S. 28.) Tappekar, et. d. s. s. Rostekar. (Moth.) Tappestang, en. den Stang, som staaer i Taphullet, i Mæskekarret ell. Gillekarret, hvormed Bryggeren styrer Urtens Udløb. (Moth. Tappestav. Oluffen.) Tappetrug, et. 1. Trug, som noget tappes i. 2. d. s. s. Tappehoug. (Moth.) Tappevand, et. Vand, som udtappes.

Tappenstreg, en. [T. Zapfenstreich.] et Tegn, som gives om Aftenen t. et vist Klokkeslæt, at Soldaterne skulle begive sig i deres Qvarteer; ["at Natvagten er sat." Moth; som kalder det: at slaae Tap i Tønde. Formodentl. har Ordet sin Oprindelse deraf, at det skulde være et Tegn f. Soldaterne t. at forlade Ølhusene. I et ældre Krigsartikels-Brev findes: Tappeslag.]

Tapper, adj. pl. tappre. [Sv. tapper. T. tapfer. N. S. dapper.] 1. som har Evne og Færdighed til, ved Kræfternes Anvendelse at overvinde Modstand; dygtig, kraftig. Denne mere udstrakte Bemærk. høres jævnlig i dagl. T. At arbeide tappert. Der blev drukket tappert. Hold dig tappert! 2. særd. udholdende i Strid; som ikke skyer Stridens Fare, men modigen stræber at vinde (mods. feig.) En tapper Helt, Kriger, Soldat. De giorde en tapper Modstand. Jvf. kiæk. — "En tapper Mand overvinder Modstand; en kiæk Mand udholder Modstand; hiin gaaer frem f. at vinde, denne holder fast Fod, f. ikke at tabe." Sporon. = Tapperhed, en. ud. pl. den Egenskab, at være tapper. (men kun i 2den Bemærkelse.) "Tapperheden er hos dem lutter Voldsomhed, der begynder fra Ubesin-

dighed og hastig vanslægter t. Grusomhed." Schytte. "Det er v. Tapperhed, at man handler, og v. Kiækhed at man vil handle; der er ingen Tapperhed til uden Kiækhed." Sporon.

Tarm, en. pl. -e. [J. þarm. A. S. þearm.] hulagtige Rør i dyriske Legemer, som modtage de fordøiede Næringsmidler fra Maven, afsætte Næringssaften, og bortføre de uduelige Dele gjennem Endetarmen. = Tarmebad, et. Clysteer. Tarmebrud, et. d. s. s. Tarmeløb. (Moth.) Tarmebug ell. Tarmbug, en. den Deel af Bugen ell. Underlivet, hvor Tarmene ligge. (Moth.) Tarmefistel, en. F. i Endetarmen. Tarmehinde, en. den tynde Hud, der omgiver Tarmene og andre Dele i Underlivet; Tarmesæk. Peritonæum. Tarmehud, en. den fine Yderhud, hvormed Tarmene ere beklædte. Tarmeløb, et. Brok, Nederløb. (ogsaa Tarmebrok; t. Forskiel fra: Vandbrok.) Tarmeskind, et. d. s. s. Tarmehud. Tarmeslyngning, en. En Sygdom, især hos Børn, hvorved Tarmene knytte sig og antage et unaturligt Leie. Tarmesnit, et. Indsnit i Endetarmen, som visse Sygdomstilfælde giøre nødvendigt. Tarmestræng, en. Stræng, som giøres af nogle Dyrs tørrede Tarme. Tarmesæk, en. det s. s. Tarmehinde. Peritonæum. Tarmevrid, et. heftig Smerte i Underlivet, Bugvrid, Colik.

Tarre, en. pl.-r. Navn p. en Classe af Plantelegemer, (Algæ) m. utydelige Blomster i Blærer, Prikker, Knoppe ell. Skiolde; hvortil især hører Tangarterne og flere Vandplanter, samt nogle Mos-Arter (Lav, Lichenes.) (Hornemanns Plantel. Funke Nat. Hist. II. 563.) [Benævnelsen er egentlig norsk.]

Tartar, en. pl.-er. (egentl. Tatar, hvoraf Tater.) et Navn, som gives endeel Asiatiske Folkefærd. — Deraf: Tartariet, Tartarernes Land. tartarisk (ell. tatarisk) adj. De tartariske Nationer.

Tarv, en. ud. pl. [J. þarfi. þörf. A. S. þærf. Sv. Tarf.] 1. det, som er fornødent, Fornødenhed, Trang. "Faa vide tiende Mands Tarv." Ordspr. (P. Lolle.) "Som Fader, der forud seer til Afkoms Tarv." C. Frimann. "Hvad der sfeer efter Alles Tarv, tilfredsstiller en fælles Trang og fremmer saaledes det almene Vel." Müller. 2. Nytte, Gavn. (Moth.) "At drive p. fælles Tarv og Fred, og dertil Raad at give." Werding. II. 369. At fremme Statens, Menneskenes Tarv. "Skulde Nogen af Ligegyldighed forsømme det, som tiener t. hans Tarv." A. Ørsted. "At jeg ikke skulde synes, under Skin af Landets Tarv, at søge min egen Fordeel." Bagg. N. Klim. = tarvløs ell. tarveløs, adj. 1. som er uden Trang, som el trænger. 2. unyttig, som er t. Unytte. En tarvløs Bøn. (Moth.)

Tarve, v. a. 1. trænge til, behøve. (Moth. forældet.)

Tarvelig, adj. som er indskrænket, ell. som indskrænker sig t. det Fornødne, sparsom, ikke kostbar. frugalis. (modsat: overdaadig, ødsel.) Et tarveligt Maaltid. En tarvelig Levemaade. Han er tarvelig i sin Klædedragt. "Dyden er en tarvelig Skiønhed, der ikke praler m. forfængelig Pragt." Schytte. "Nøisom er den, som pleier at nøies, ell. som lettelig er tilfreds m. hvad han nyder; tarvelig er den, som lever saaledes, at netop hans første Fornødenheder tilfredsstilles." Müller. = Tarvelighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være tarvelig (mods. Overdaadighed.) Sparsomhed leder t. Tarvelighed. "Landmænd, der avle netop det, de i eensom Tarvelighed fortære." J. Boye. "Nøisomhed kan vise sig i Alt hvad Mennesket attraaer; Tarvelighed itkun i det, Mennesket bruger f. at afhielpe sine legemlige Fornødenheder." Müller.

Taske, en. pl. -r. [J. Taska. N. S. Taske.] en Pose, især af Skind, t. at giemme noget i. (jvf. Lomme, som ogsaa p. Tydsk hedder Tasche.) Mest br. det i Sammensætn. En Brevtaske, Jagttaske, Patrontaske, Posttaske, Reisetaske. = Taskebælte, et. 1. B. som er indrettet m. Lommer t. deri at giemme Penge o. d. 2. et B. hvori man hænger en Taske. (Moth.) Taskekrabbe ell. Taskekrebs, en. et Slags Krabber. Cancer pagurus. Taskelaas, en. En stor og bred Hængelaas. — Taskenspiller, en. (T. Taschenspieler.) en Giøgler, der v. legemlig Behændighed forstaaer at giøre mekaniske og andre Konster, som blende Synet (Taskenspillerier.)

Tater, en. pl.-e. kaldtes tilforn de under Navn af Zigeunere bekiendte Landstrygere. (s. D. Lov. III. 11. 8. III. 20.)

Taune, v. a. 1. [af taus.] giøre taus, bringe t. Taushed. (usædvanl. men br. i Jylland.) "Da hører Jehova; lukker Hagelens Port, og tauner den brølende Torden." Hertz.

Taus, adj. [mangler i beslægtede Sprog.] 1. som tier stille; tiende, som ikke taler ell. giver Lyd. silens. "Taus er den, som ikke taler; stum den, som ikke kan tale." Sporon. Han sad ganske taus den hele Aften. Han blev m. eet taus efterat han længe havde talt. "Mens i Taaren, den tause, hun taus modtager sit Offer." J. L. Heiberg. 2. fig. stille, rolig. "Eensomhedens tause Dal." Heiberg. 3. som taler lidet. Han er altid taus, i store Selskaber. Den tause Nat, Skov. 4. som kan tie, som ikke siger, røber det, han bør fortie. Vær taus og forsigtig. (jvf. tie og stiltiende.

Hertil hører ogsaa det i danske Dial. brugel, v. a. at taune, bringe, faae een t, at tie.) = Taushed, en. ub. pl. 1, den Egenskab at være taus; ell, det, at der ties, ikke tales. Man kan forlade sig p, hans T. Der blev med eet en almindelig T. i Salen, i Selskabet. "At bringe een t. Taushed, er noget andet, end at bringe ham til at blive stum." Sporon, 2. Stilhed, dyb Rolighed. Tausheden i den mørke, alvorlige Granskov, "Hvor Alfer sig i Nattens Taushed svinge," Heiberg.

Tave, en. pl.-r. en Trævle, Traad af et Plantelegeme; f. E. Taver i Hør, Hamp, Bast. [Isl. Tæ, Garn.]

1. Tavl, et, pl, d, s. Reb, Toug. Moth. "Den (Flaaden) Skade fik p. Folk, Tavl, Anker, Seil og Master." Bording. II. 389. [forældet. jvf. Tallie. Isl. Tág, en Vidie; Tagl. en Hale, Hestehale. Sv, Tagel. A. S, Tægl. E. tail.] Talemaaden; m. Top og Tavl ɔ: med Forenden og Bagenden, aldeles — høres endnu. Skibet sank, forgik m. Top og Tavl.

2. Tavl, et. pl, d. s.. 1, en fiirkantet Figur, en Rude, Moth. (s. Tavlemønster, tavlet.) 2. et fiirkantet Hul i en Væg. (Moth) og det, hvormed det udfyldes. (s. Tavleværk.) 3. Tærning, Brætspil. (A. S. Tæfl. Tæbl. *alea;* Teblere, *aleator.* jvf. doble, Dobler.) (forældet. Deraf de forældede: Skaktavl, Vartavl. At lege Tavl, spille i Brættet. "De legte Guldtavl" i Kæmpev. Man har endnu et Slags Brætspil, som kaldes: at trække Tavl.) = Heraf: a.) Tavlbord, et. Bord, hvorpaa spilles m. Tærninger, ell. andet Brætspil. (forældet.) Tavlbræt, et. B. inddeelt i Tavl ell. Ruder, hvorpaa spilles Skak, Dam, m. m. Tavlgrund, en. Grund i Tøl e. d. som er i Tavl, (Moth.) s. Tavlmonster. tavlspættet, adj. som har store Spætter, liig Tavl, f. E. om Dyrs Hud. (Arreboe. 235.) b.) Tavleleg, en. Brætspil. Tavlemønster ell. rettere Tavlmønster, et. kaldes et Slags Mønster i Dreiel, som bestaaer af smaa indvævede Ruder. Tavleværk, et. noget, som er giort, sammensat af Tavl. Væggen var beklædt m. Tavleværk (Paneelværk) af Træ. = tavlet, adj. som bestaaer af Tavl, er dannet som Tavl ell. Ruder. En tavlet Væg.

Tavle, en. pl.-r. [T. Tafel. egentl. vel d. samme Ord, som forrige.] 1. et fladt, jævnt, sædvanl. fiirkantet Legeme, som er ulige mere langt og bredt, end tykt; dog kun i enkelte Tilfælde. (jvf. Blad, Plade.) En Skifertavle, Regnetavle, Trætavle, Kobbertavle. "Omstandset hist af Tavler, Penne, Blæk." Fr. Guldb. Indskriften var indgravet i en Steentavle. At opsætte, ophænge en Tavle. En Skrivertavle af Elfenbeen. (Plade br. derimod gierne om et saadant Legeme, der er liggende.) 2. et stort Skilderi ell. Maleri. (Moth.) jvf. ogsaa Anetavle. 3. Tavle ell. Kirketavle kaldes et Slags Kasse m. Haandfang, hvori man under Gudstienesten indsamler Gaver t. de Fattige m. fl. = Tavlebly, et. Bly, som støbes i Tavler. Tavlebog, en. En Bog, ell. noget, som ligner en Bog, sammensat af Tavler e. d. "Man saae ham at blade i sine Tavlebøger." Schytte. (Indv. Reg. II. 48.) Tavlebord, et. Bord, i hvis Blad en Skifertavle er indlagt; Regnebord. (forskiell. fra Tavlbord.) Tavleglas, et. Glas, som dannes i fiirkantede Tavler; Speilglas. Tavlepenge, pl. Penge, som indsamles i Kirkerne v. at ombære Tavlerne. Tavleskifer, en. finere Skifer, som bruges t. Regnetavler o. d. Tavlesteen, en. d. s, s, Tavleskifer.

Tax ell. Taxtræ, et. Et Bartræ m. meget tætte Grene og Naale, som man tilforn hyppigen brugte i Haverne, og v. Saxen gav underlige Skikkelser. Taxus baccata.

Taxere, v. a. 1, bestemme Værdien ell. Prisen p. en Ting; vurdere. — Taxering, en. Vurdering,

Taxt, en. pl.-er. [Fr. Taxe.] bestemt Værdi ell. Priis p, Vare, bestemt Betaling f. noget, der først sættes af Øvrigheden, Posttaxt, Brødtaxt, Kiødtaxt. At sælge efter, over, under Taxten.

Tee, v. a. 1. [Isl. tia.] vise, udvise, fremvise. "Fast ingen Kiærlighed man mere mod ham teer." Holb. P. P, "Det er din Pligt, at lade Dyden tee sin Glands." Storm. (Nu sieldnere; dog høres det endnu hos Almuen.) — Oftere forekommer recipr, at tee sig, vise sig i Ord ell. Gierning, udvise sig. At tee sig som en brav Karl. "Opfyldte Pligters Ro sig i hans Aasyn teer." E, Colbiornsen. "I hvor barsk sig Skiebnen teer." Bagg. "I det Bryst, som sig saa aabent teer." Tode. "Sangen vil sig bedre tee, naar i Anelser den svømmer." J. L. Heiberg. "Hun anderledes til Sinds sig teer." Øhlenschl.

Teen, en. pl. Tene. [J. Tein, Goth, Tains: en tynd Stok, Vaand.] denne Bemærkelse, (hvoraf Tene p. Træer ɔ: unge Skud, Qviste) er nu lidet brugelig. "Er Gehalten rigtig, udstøbes Metallet i Tene, i de dertil stukne Huller." Schytte. (Indv. Reg. II. 223.) Ordet br. nu særdeles om det tynde Jern, forsynet m. Vinger af Træ, som sættes ind i Rokken, og hvorom Garnet spindes. At spinde sin Teen fuld, — Middelteen, Diameter. Moth. (Jordens Middelteen: Jordaxen, Arreboe.)

Tegl, en. pl. d. s. [Sv. og N. S. Tegel. A. S. Tigel. Lat. tegula.] en af Leer æltet Steen (især Tagsteen; da andre Tegl nu mest kaldes Muursteen.) "De havde Tegl for Steen, og Liim havde de

for Kalk." 1 Mose B. 11. 3. At stryge Tegl o: forme dem. Raa (ubrændte) Tegl. At brænde Tegl. — Oftere bruges Teglsteen. = Teglarbeide, et. 1. Arbeide v. at stryge og brænde T. 2. noget, som er giort af brændt Leer. figulinum opus. Moth. Teglbrænder, en. den, som brænder Tegl. Teglbrænderi, et. Sted, Indretning, hvor Tegl og Muursteen brændes. teglbygget, adj. v. bygget af brændte Steen. tegldannet, adj. dannet som en Tagsteen. teglfarvet, adj. bruunrød som en Teglsteen. Teglform, en. F. hvori Teglsteen stryges ell. formes. Teglgaard, en. Huus, hvor der brændes Tegl. (Moth.) Teglgulv, et. G. af brændte Steen. Teglhuus, et. H. hvor Tegl tørres. Teglhytte, en. d. s. s. Teglbrænderi. teglhængt, adj. belagt, tækket m. Tegl. En teglhængt Bygning. Et teglhængt Tag. Teglјord, en. den mindst rene Leerjord, som især nyttes t. Teglsteen. (Funkes Nat. Hist.) teglagt, adj. v. brolagt m. Tegl. Teglleer, en. Leer, som er tienlig og anvendes t. at ælte og stryge Steen af. "Den almindeligste Sort Teglleer, som er blandet m. Kalk, Sand og Jerndele." Funkes Nat. H. III. 316. Teglmeel, et. Teglsteen, stødte ell. revne t. et fiint Meel ell. Støv. (Paa Apothekerne destilleres af Teglmeel, mættet m. Olie, en Teglsteensolie. Funke, III. 321.) Teglmuur, en. M. opført af brændte Steen. Teglovn, en. Ovn hvori Tegl ell. Muursteen brændes. teglrød, adj. teglfarvet. Teglsteen, en. d. s. s. Tegl; men br. mest for: Tagsteen, da de øvrige Tegl nu oftest kaldes Muursteen. Teglstryger, en. den som arbeider v. at stryge Tegl. Teglstrygning, en. Gierningen, at stryge ell. forme Tegl. (Funke Naturhist.). Tegltag, et. T. belagt m. Teglsteen (t. Forskiel fra Straatag. Skifertag, &c.) Tegltækker, en. den, som lægger Tegltag. (Ambergs Ordb.) Tegltørv, en. pl. d. s. T. som æltes og dannes i Former, liig Tegl; Strygtørv. Teglvæg, en. V. af brændte Steen. Teglværk, et. en Indretning, hvor Tegl og Muursteen stryges og brændes.

Tegn, et. pl. d. s. [I. Teikn. A. S. Tacn. Sv. Tekn.] 1. Billede, Omrids, Figur; kun i nogle Udtryk. At giøre Korsets T. De 12 Himmeltegn o: Stiernebilleder. Vædderens, Jomfruens Tegn. 2. noget synligt ell. sandseligt, der vækker en vis Forestilling, giver noget tilkiende, (f. E. Nærværelse, Villie, Befaling) tiener t. Kiendemærke; eller noget, som man bestemmer t. at opfylde en af disse Hensigter. (signum, indicium) Ord ere Tegn paa Tanker. Skrifttegn, Lydtegn. Det er T. paa en god Helbred. Der var ikke T. til Liv hos ham. (s. Livstegn.) At give een et Tegn med Øinene, m. Haanden. "Da giør mig et Tegn, at du er den, som taler m. mig." Domm. 6. 17. — Et Tegn kan ogsaa giøres v. at frembringe en Lyd; et Mærke giøres blot f. Synets Sands." At give Jægerne T. med Hornet t. at sprede sig. At sætte et Tegn (Mærke) p. noget. (s. Kiendetegn.) "Tegn har et vidtløftigere Omfang, end Mærke; kun det synlige Tegn, og det, der kan betragtes som noget blivende, er et Mærke. — Naar Læseren lægger et Mærke i sin Bog, er det et Tegn p. at han vil erindre et Sted deri." Müller. 3. særd. Mærke p. noget tilkommende; det, hvorved en tilkommende Forandring forbetydes; Varsel (ostentum, omen, præsagium.) "Der skal skee Tegn i Sol og Maane." Joh. 4. 48. Jeg holder det f. et godt, ondt Tegn. "Som en Yngling, vakt af smilende Drøm, udgrunder dens Tegn." Hertz. Man holder det f. Tegn p. en (forestaaende) streng Vinter. Et T. paa Uveir, Storm. Der er ingen T. til at det snart vil skee. Spaamænd og Tegns Udlæggere, (Bibeloverss.) 4. i vore Bibeloverss. br. det ogsaa hyppigen for: Underværk, Undergierning. f. E. "Dersom I ikke see Tegn og underlige Gierninger, vil I ikke troe." Joh. 4. 48. = Tegnbillede, et. B. som man har tillagt en vis Betydning, som er et T. paa noget; symbolisk Billede. tegnbunden, adj. som er ligesom bunden t. et vist Tegn, staaer i Forbindelse med, vækkes v. et vist Tegn; symbolisk. tegnbunden Kundskab. Tegnlære, en. 1. L. om at opfinde passende Tegn t. Forestillinger. (Ars characteristica.) 2. i Lægevidenskaben: Lære om at bestemme en Sygdom og den Syges Tilstand efter udvortes Tegn; f. E. Pulsen, Tungen, Urinen, &c. (Semiotik.) Tegnskrift, en. kaldes (i Mods. t. Bogstavskrift) en Skrift, der betegner Sproglyd og Ord v. andre Tegn, end Bogstaver. Tegnsprog, et. Maade at meddele Tanker og Følelser t. en anden v. Tegn, i St. for v. Tale ell. Skrift, (Baggesen,) Tegntyder, en. den, som af visse Tegn ell. Varsler vil forudsige tilkommende ell. forklare skiulte Ting. (s. Stiernetyder,) Tegntydning, en. Gierningen, at udtyde Tegn ell. Varsler. (O. Guldb.)

Tegne, v. a. og n, 1. [I. teikna.] 1. danne, efterligne Omtrækkene af en Gienstand, som den er ell. viser sig. (jvf. ridse, male.) At tegne et Træ, et Dyr, en menneskelig Figur. Han tegnede hende af som hun sad, ell. siddende v. Rokken. "Den, som forstaaer at tegne, maa kunne aftegne baade Mennesker og Dyr." Müller. At tegne efter Naturen, efter en levende Model, efter Antiker. Hun lærer at tegne. fig. "Sorg og Forbittrelse sig i hans Øie tegner." (bedre: maler.) C. D. Biehl.

2. sætte Mærke paa, mærke (som oftere br.) Var dig f. den, som vor Herre har tegnet. 3. at skrive, især sit Navn; ogsaa: tegne sig. Der har mange tegnet sig som Deeltagere. At tegne paa en Omgangsskrivelse. At tegne noget op ɔ: skrive det op t. Erindring (s. optegne.) At tegne under, s. undertegne. 4. neutr. og impers. have Udseende af, synes at ville blive, varsle. Drengen tegner godt. Han tegner til at blive en dygtig Karl. "En vel tegnende Afkom." O. Guldberg. Det tegner t. en god Høst, t. en haard Vinter. = **Tegnebog**, en. 1. en B. hvori man tegner (1.) til Øvelse. 2. Bog, hvori man tegner op det, man vil huske, m. m. ell. en Brevtaske, m. dertil indrettede Blade. **Tegnebræt**, et. B. hvorpaa man klistrer det Papir fast, som man vil tegne paa. **Tegnekonst**, en. den Konst at kunne tegne (1.) **Tegnemester**, en. den, som underviser i at tegne; ogsaa: Tegnelærer. **Tegnepapir**, et. tykt og jævnt Papir, som br. til at tegne paa. **Tegnepenge**, pl. (af tegne, 3.) Penge, som gives Klokkeren f. at optegne deres Navne, der ville gaae t. Alters. **Tegneskifer**, en. Et Slags blød Skifer, som anvendes t. Tegning, og i Alm. kaldes Sortkrid. Argilla nigrica. (Funke N. Hist.) = **Tegnelse**, en. 1. Handlingen at tegne; men kun i 2. og 3. Bemærk. (sielden.) 2. noget, som er optegnet, opskrevet f. at erindres ell. bevares. (jvf. Antegnelse.) — **Tegnen**, en. Tegning. **Tegner**, en. den, som kan tegne. (1.) Han er en god Tegner; men at male forstaaer han ikke. — **Tegning**, en. 1. ud. pl. Gierningen at tegne; især i 1. Bemærk. At anvende to Timer daglig p. Tegning. 2. pl. – er. noget, som er tegnet (1.) En meget udført T. "Et Udkast t. en Tegning indeholder de blotte Omrids; en udført Tegning tillige Lys og Skygge." Müller. At skygge en T. Tegningen t. en Bygning, t. en Maskine.

Telt, et. pl. – e. [A. S. Teld. N. S. Telt. J. Tialld.] en af Lerred, Huder, o. d. over Stænger udspilet, oventil spids ell. kegledannet Bopæl f. Mennesker, indrettet t. let at kunne nedtages og flyttes. At reise, opslaae, nedtage et T. At ligge under Telt. Tilforn laae Soldaterne i Telte p. deres Tog, ell. i Leire. Nogle omvankende Folkefærd boe i Telte. = **Teltbod**, en. Kræmbod som er opslaaet i et Telt, under et T. **Teltboer**, en. pl. – e. den, som boer, lever i Telte, ikke i faste Huse. "Teltboere og Skovbyggere seire let over dem, der boe i faste Huse og Stæder." J. Boye. **Teltdække**, et. det, hvoraf Teltet bestaaer; ell. noget hvormed et T. udenpaa bedækkes. (Teltdækken. Rosenstand mil. Reser. IV. 2. 496.) **Telthuus**, et. Et meget stort T. dannet som et Huus; ell. et Huus (f. E. Lysthuus i en Have) dannet som et Telt. **Teltknap**, en. den øverste Ende af Teltstangen. **Teltlerred**, et. tykt L. ell. Seildug, hvoraf Telte giøres. **Teltliv**, et. Ophold under Telte. "Disse Borgere, nærede i Velleonet, ere aldeles uduelige t. Teltliv." J. Boye. **Teltmager**, en. den, som giør Telte, sammensyer Stykkerne t. et T. (Arrebo.) **Teltpæl**, en. Pæl, hvorved de Reb, som Teltet udspiles med, holdes strammede. **Teltreb**, et. R. hvorved Teltet holdes udspilet. **Teltseng**, en. Seng, hvis Omhæng ligne et Telt. **Teltstang**, en. En Stang, der reises i Jorden, i Midten af Teltet, og hvorved dets øverste Spids befæstes. **Telttag**, et. Tag, der fra alle fire Sider løber spidst sammen som et T. **Teltvogn**, en. 1. Vogn, hvorpaa Telte føres efter en Krigshær. 2. En V. hvorover der er spændt et Slags Telt (som Kalmukkernes.) **Teltvæg**, en. En af Siderne i et Telt, ell. en af de Flader, som det udspilede Lerred danner i Teltet. "Fra beduggede Teltvæg tog han Skioldet." Hertz.

Telte, v. n. og a. 1. at slaae Telte op; at dække m. Telt. "Han lod sine Mænd strax telte over sig." — "Vore Landsmænd har alt teltet Skibet." Øhlenschl. (Hakon J.) (Jvf. Vedels Saxo. S. 311. 387.)

Temmelig, temmeligt, adv. [N. S. tåmlik. T. ziemlich.] i en hverken særdeles stor, ell. meget liden Grad, (dog snarere noget stor, end f. liden) nogenlunde. (Egentlig: hverken for meget ell. for lidet, passelig; ligesom d. Holl. tæmelick, *conveniens*.) Hans Helbred er nu temmelig god. Hun er temmelig stor f. sin Alder. Vinteren er i Aar temmelig streng. Temmelig meget, lidet. Det gaaer saa temmeligt m. Arbeidet, m. Helbreden. — Undertiden som adj. hvor dog egentlig stor ell. et andet Adj. er udeladt: Han efterlader sig en temmelig Formue. Der er endnu en temmelig Deel tilbage.

Tempel, et. pl. Templer. [Lat. templum.] en til offentlig Gudsdyrkelse indviet Bygning. Det br. altid og i enhver Udtryksmaade, om de Gamles Gudshuse (Jupiters T. Sandhedens, Dydens T.) men kun i poetisk og oratorisk Stiil om de Christnes Kirker. (s. dette Ord.) Man nævner da ogsaa: den sande Guds Templer; i Modsætn. t. Afgudstempler. "Tempel er i Almindelighed en (formeent) Bolig f. en Guddom — Kirke betyder et Sted, hvor de Christne ære og tilbede Gud." Sporon. = **Tempelherre**, en. Medlem af Tempelordenen, ell. Tempelherrernes geistlige Ridderorden, som stiftedes i Begynd. af det 12te, og ophævedes i det 14de Aarhundrede.

Temperament, et. pl. – er. [Lat. temperamentum.] En vis Legemsbeskaffenhed, og dennes Indflydelse p. Charakteren, som man tilforn især tilskrev Blodet, ell. For=

holdet imellem de faste og flydende Dele i det menneskelige Legeme. Det sanguiniske, choleriske, phlegmatiske, melancholske T. At være af et hidsigt, sagtmodigt T. Deraf: Temperamentsfeil, o. fl.

Temperatur, en. [Lat.] En vis Beskaffenhed i Luften, især m. Hensyn t. Varmens og Kuldens Grad.

Temperere, v. a. 1. [Lat. temperare.] give en passende Grad, v. at formindske ell. formere, v. en passende Blanding. En tempereret Luft (hverken f. kold ell. for varm.) Et tempereret Klima.

Tene, en. pl. - r. en Ruse, Fiskeruse. (Ambergs Ordb.) s. Aaletene.

Termin, en. pl.-er. [af Lat. terminus.] Et vist, fastsat Tidspunkt; et bestemt Tidsrum. At sætte een en T. At betale en Sum i 4 Terminer. — De to aarlige Terminer t. Renters Betaling og Pengesagers Afgiørelse. (d. 11. Jun. og 11. Dec.)

Terne, en. pl.-r. [J. þerna. T. og N. S. Dirne, Deerne.] en Tienestepige, Kammerpige, Stuepige. (Næsten forældet, undtagen i Poesie og komisk Stiil.) "Ei Ternen i Haaret hun rykker, for hende gaaer Drengen i Ro." C. Frimann.

Terne, en. pl.-r. en Slægt af Vandfugle, som have nogen Liighed m. Maager, og v. deres Flugt og den hos nogle Arter kløftede Hale ligne Svalerne; og derfor ogsaa kaldes Søsvaler. Sterna.

Terning, en. s. Tærning.

Terpentin, en. En flydende, fiin Harpix, som faaes af adskillige Træer, hvoraf den ægte ell. Cypriske Terpentin (som faaes af Terpentintræet: Pistacia Terebinthus) er den ædelste og bedste. Terpentinolie, Terpentinspiritus faaes af Terpentinen v. Destillation.

Terrin, en. pl.-er. [Fr. Terrine.] en dyb Suppeskaal, sædvanlig m. Laag. En Porcelins Terrin; en Sølvterrin, Tinterrin. Et Terrinlaag.

Terske, v. a. s. tærske.

Terts, en. [Fr. tierce.] et vist Slags Stød i Fegtekonsten. (Moth.) Deraf i d. Tale: at give een en Terts ɔ: et Stød, et Slag. Han fik en god Terts.

Testament ell. Testamente, et. pl. - r. [Lat. testamentum.] 1. en Persons skriftlig opsatte Villie ell. Anordning, om hvorledes der skal forholdes m. hans Eiendomme, m. hans Begravelse, og andet, som han i Live kan foreskrive, efter hans Død; da dette som oftest skeer kort før Døden, kaldes et T. ogsaa: en Døendes sidste Villie. At giøre sit Testament. At forandre sit T. At aabne et T. Mundtlige Testamenter. Et gyldigt, ugyldigt T. 2. fig. efter Middelalderens Latin i theolog. Betydning: en Pagt imellem Gud og Menneskene. Det gamle, det nye Testamentes Tider. Ogsaa om Bibelens hellige Bøger: Det gamle, det nye Testamente.

Text, en. [Lat. textum.] 1. en Forfatters egne Ord; t. Forskiel fra: Anmærkninger, Fortolkninger derover; Grundskrift. 2. (pl. Texter.) Et Stykke af Bibelen, som forklares i en Prædiken. At vælge en T. prædike over en T. Texten t. en Liigprædiken. Frie, fastsatte Texter. (I ældre Dansk Læsten ɔ: Lection.)

Theater, et. pl. Theatre. [Lat. theatrum.] Skueplads, Skuespilhuus. (Ligesom dette fremmede Ord hyppigen og næsten allene br. i Talesproget, saaledes forekommer det ogsaa i endeel Sammensætninger, f. E. Theaterbud, Theaterbygning, Theatercasse, Theaterdirecteur, Theatervæsen, o. fl.)

Thee, en. 1. (pl. Theer, om flere Arter.) de tørrede Blade af Theeplanten. Brunn Thee, grøn Thee. Fine Theer (ell. Theesorter.) Jvf. Krydderthee. 2. et Afkog af tørrede Theeblade (som drikkes i China og Japan) ell. en Paagydning af kogende Vand p. Bladene, som br. i Europa. "Havde Chineserens Thee ei fortrængt dig, vort straalende Miødhorn." Øhlenschl. At drikke Thee; skienke Thee. En Kop T. Theen har trukket ɔ: Vandet har udtrukket Kraften af Bladene. = Theebakke, en. B. af Træ ell. lakeret Blik, hvorpaa Theetøiet sættes ell. Theen bydes omkring. Theeblad, et. Blad af Theeplanten. Theebord, et. B. hvorpaa Theevand skienkes og fremsættes. Theebræt, et. Et pynteligt Bræt, t. at sætte Theekopper, Theetøi paa. Theedaase, en. D. hvori man giemmer Thee (1.) Theedug, en. D. som bredes over Theebordet. Theekande, en. d. s. s. Theepotte. Theekiedel, en. K. hvori Vand koges t. Thee. Theekop, en. K. som især er bestemt og br. til at drikke T. af. Theemaskine, en. En Indretning t. at komme kogende Vand i, og v. Gløder ell. Lampeild at holde det i Kog, f. at lade det løbe kogende i Theepotten. Theeplante, en. En Buskvært, hvis tørrede Blade kaldes Thee (1.) Thea Bohea. T. viridis. Linn. Theepotte, en. et Slags Kande m. Laag, hvori Theen kommes, og kogende Vand gydes p. den. Theeselskab, et. S. der samles f. at drikke Thee. Theeskaal, en. Theekop. Theeskee, en. En liden Skee, som br. i Theekopperne. Theeskienker, en. Den, der udsælger Thee i Koppeviis. Theeskriin, et. Et lidet Skriin, hvori Thee, Sukker m. m. derhen hørende giemmes under Laas. Theetøi, et. ud. pl. Kopper, Theepotte, Theedaase m. m. som hører t. at skienke Thee. Theevand, et. 1. Vand, som koges t. Thee. 2. d. s. s. Thee, 2. "Lad Theevandet fare, drik hellere Øl." Wessel.

Theologie, en. ud. pl. videnskabelig Lære

om Gud og om Menneskets Forhold t. det høieste Væsen, (Religionsvidenskab) grundet enten p. philosophisk Undersøgelse (naturlig T.) ell. paa guddommelige Aabenbaringer (aabenbaret T.) At studere Theologie. — Theolog, en. den, som har giort Theologie til sin Videnskab. — theologisk, adj. som hører t. Theologie. En theologisk Candidat, som har taget theologisk Embedsexamen. At høre en theologisk Forelæsning.

Theorie, en. pl.-er. [Lat.] 1. videnskabelig, ell. fuldstændig og ordnet Indsigt i en Materie, i Læren om en vis Gienstand; modsat Praxis ell. Udøvelse. At have Theorien inde. Han har lagt sig efter Theorien i Medicinen, Medicinens T. men aldrig givet sig af m. at udøve den, m. Praxis. 2. videnskabelig Fremstilling af en vis Lære, Lærebegreb. Agerdyrkningens, Lovkyndighedens T. At skrive, fremsætte en ny Theorie. — theoretisk, adj. som hører t. Theorie, t. videnskabelig Indsigt og Lære; modſ. praktisk.

Thi, conj. [Isl. þvíat. Formen thi at er ogsaa i ældre Dansk hyppig. A. S. þy, *ideo, propterea, quia.*] 1. Dette Bindeord betegner Grunden t. den ell. de foregaaende Yttringer ell. Sætninger, og staaer altid i Begyndelsen af en ny Sætning, der sædvanligen v. Colon adskilles fra den foregaaende. (nam, enim.) Reisen var ikke blot en Lystreise; thi vi besaae alle Fabrikerne i Egnen. "Han var en from og ædel Mand; thi Adel kan en Bonde være." Thaarup. — Den forklarende Sætning kan ogsaa være spørgende ell. betinget: Jeg klager ikke over min Skiebne; thi hvortil nytte Klager? — Det er nødvendigt, at bringe ham p. en bedre Vei; thi skeer dette ikke, gaaer han sin Undergang i Møde. 2. Undertiden staaer thi i St. for: derfor, og tyder hen paa en Grund ell. Aarsag t. den Handling ell. Virkning, som udtrykkes v. Sætningen, der begynder m. thi; men ogsaa her forudsættes en Forbindelse m. noget foregaaende. (igitur. Isl. því.) — Magt kunde her ikke anvendes; thi vilde han forsøge, hvad der kunde udrettes v. List. (Gierningsordets Sted foran Personen er her nødvendigt, og betinger netop Meningen: *igitur* tentare voluit. Thi han vilde, er derimod: *nam* voluit tentare.)

Throne, en. pl.-r. [Lat. Thronus.] 1. en Kongestol, et Kongesæde, Høisæde. 2. den høieste Magt, Regentens Myndighed i et stort Rige. At bestige Thronen (om Keisere og Konger; sielden om mindre Fyrster.) Han blev stødt fra Thronen ɔ: afsat. = Thronarving, en. d. s. s. Thronfølger. Thronfølge, en. Arvefølgen i et Rige. Thronfølger, en. den, som v. Fødsel ell. Udkaarelse er berettiget t. at arve en T. ell. Regieringen over et Rige. Thronhimmel, en. En Himmel ɔ: Loft ell. udspændt Dække over en T. Thronseng, en. En Seng m. en Himmel over, liig en Thronhimmel. = throneværdig, adj. fig. værdig t. Thronen, til at beherske en Stat. "Hvor huuslig Dyd har forenet sig m. throneværdig Byrd." Malling.

Ti (conj.) s. Thi.

Ti, et Talord; Hovedtallet 10. pl. Tiere br. om Tal, som v. deres Plads i en Talrække betegne Tallets Eenheder, ti Gange tagne. (s. Enere.) = Tiaar, et. pl. d. s. dette Ord have Nogle brugt t. at betegne et Antal af 10 Aar; en Decade; Andre det mere analogiske: Aarti. Intet af disse Ord har faaet alm. Indgang. — tiaarig, adj. som har en Alder af ti Aar. (ogsaa: tiaars. En tiaars Dreng.) tiende, Ordenstallet af 10. Hver tiende Mand. — Deraf: Tiendedeel, en. Tre Tiendedele. $\frac{3}{10}$. (jvf. n. s. Tiende.) Tiendepenge, n. s. pl. Afgift af en Tiendedeel af en Pengesum, som i visse Tilfælde (f. E. naar Arv føres ud af Landet) maatte betales. (D. L. V. 2. 76) Siette- og Tiendepenge. — tifold, adj. og adv. som tages ti Gange: ti Gange taget. Tikant, en. Figur m. ti Kanter. tikantet, adj. som har ti Kanter ell. Vinkler. m. fl.

Tiadder, en. (Tadder. Moth.) unyttig Snakken, Sladder, Vaas. Deraf: tiaddre, v. a. at sladdre, snakke tosset og meget. Tiaddren, en. (kun i dagl. og lavere Tale.)

Tiavs, en. pl.-er. [Sv. Tofs, *crista, cirrhus.*] en nedhængende Ende af revne Klæder; en Pialt af ingen Værdi. (Moth.) — tiavset, adj. som hænger i Tiavser; revet, pialtet.

Tid, en. pl.-er. [I. og A. S. Tid.] 1. ud. pl. i abstract ell. philos. Betydning: a.) den Form, hvorunder vi v. Tænkningen fatte de endelige Tings Følge efter hinanden. Som saadan modsættes Tid i Særd. Rum. b.) det Endelige selv, ell. de endelige Ting i deres Følge (Tilbliven og Ophør;) modsat Evigheden. "Den Evighed, hvortil min Siæl sig giennem Tiden stynder." C. Frimann. 2. i almindelig Talebrug forstaaer man v. Tid en vis, p. forskiellige Maader nøiere bestemt ell. afmaalt Deel af hiin Følge, (1. a.) saavel m. Hensyn t. et enkelt Moment i Tiden (Tidspunkt) som t. en Varighed ell. Vedvarenhed. (Tidsrum.) f. E. a.) m. nærmere Bestemmelse v. Tilsætninger. Det vil skee om en kort T. Om et Aars, om en Maaneds Tid. Den Tid vil komme. For kort, f. lang Tid siden. Det er lang Tid siden (længe siden) jeg saae hende, (ell. har seet hende.) Det var paa den Tid. Paa den rette Tid. Paa nogen Tid; paa en kort Tid; paa en Dags Tid. Det er nu den T.

Det er ikke den rette T. paa Dagen. Den T. vil komme, da du fortryder det. Den forbigangne, nærværende, tilkommende T. (s. Fortid, Nutid, Fremtid.) Fra gammel Tid af. — I Grækernes, Romernes Tid. I den forrige Konges Tid (ɔ: Levetid, Regieringstid.) I min Tid, i hans Tid (ɔ: da jeg, da han var i den Stilling, Betiening, e. d. hvorom Talen er.) — En Tid lang (ell. Tidlang) siges for: længe, ell. en lang Tid (dog betegner det sidste Udtryk snarere et længere Tidsrum.) Han har været en Tidlang i vort Huus. — Til evig Tid (in æternum) om en Varighed, hvorfor man ingen Grændse tænker sig. I pl. siges: i forrige Tider (tilforn, olim) i vore Tider (nuomstunder.) De Tider, som skulle komme. Tidernes Følge, Omskiftning! b.) ud. pl. m. Hensyn t. en Varighed, der udfordres t. at en Forandring indtræder, at noget skeer. Vi have god (lang) T. At tage sig god T. den fornødne T. til noget. At give een otte Dages Tid. (Frist.) Giv Tid! giv kun Tid! (til den Hastige, Utaalmodige.) Der hører megen Tid til. Der er ingen T. til. Det har jeg ikke T. til. c.) ud. pl. med Hensyn t. et vist, t. det rette, det passende, bestemte Tidspunkt. Det er høi Tid. Det var paa Tiden, p. den høie Tid, at du kom. Det er endnu ikke Tid. I sin Tid ɔ: naar Tiden dertil kommer. At passe Tiden t. noget. Alting har sin T. At vælge den rigtige T. I beleilig Tid, i den rette Tid. Tiden er forløbet. Det er nu ikke T. at komme t. Folk. Nu er det Tid at angribe. At komme, giøre noget for (ɔ: før) Tiden, t. rette Tid. I Tide ɔ: i betimelig Tid, ikke f. sildigt. (til Tide. Hun gik ikke til Tide m. sit Foster. (Moth.) jvf. Utid.) — Ligeledes m. Hensyn t. et vist Tidspunkt af et længere Tidsrum. Paa den Tid af Dagen, af Aaret. (s. Aarstid.) Ved Aftens Tid, v. Midnatstid. d.) m. Hensyn t. Fornemmelsen af Tidens Varighed ud. pl. Tiden falder, bliver mig lang. At fordrive Tiden m. noget, udfylde den m. morende Sysler. — Skeer det p. en meget tankeløs, unyttig Maade, br. Udtrykket: at dræbe Tiden.) At tilbringe Tiden p. en behagelig Maade. e.) en enkelt Deel af Tiden, et Tidsrum, m. Hensyn t. Omstændighederne, t. det, som er ell. skeer, hændes i Tiden; ogsaa i pl. At skikke sig i Tiden. At tage Tiden, som den er. Vi vil haabe bedre Tider. Da var det gyldne Tider. Trykkende, besværlige Tider. En saadan T. kommer aldrig mere. Dyre Tider. Dyr T. paa Korn. I Trængsels Tid. I Nøds Tid, ell. Nødens Tid. I Høstens Tid. Krigstid, Fredstid, Sygdomstid, Glædestid, Pleietid, x. 3. i Sproglæren: Gierningsordenes Tider ell. Tidsformer ɔ: Bøininger, som tilkiendegive den forskiellige Tid, hvori noget skeer ell. giøres. tempora verborum. 4. Af egne Talemaader og Udtryk kan bl. a. mærkes: At sige noget i en god Tid, fausto omine. Tiden vil lære det ɔ: Fremtiden. Det giver sig, vil vise sig i Tiden (Fremtiden.) Tiden (ɔ: den nærværende T.) fører det m. sig. At tage Tiden (Leiligheden, den rette T.) i Agt. At give Tid (ikke skynde f. meget.) Fra Tid t. Tid, fra Tid til anden, ɔ: nu og da. Tid efter Tid, Tid efter anden ɔ: lidt efter lidt. Paa den Tid ɔ: da, dengang. tunc temporis. I vor Tid (Tidsalder, Levetid.) Det er ikke skeet i min T. ɔ: i min Levetid; ell. medens jeg opholdt mig der, havde dermed at giøre, m. m. For en Tid, ell. en Tid lang ɔ: i nogen Tid. — Ligeledes: Til en Tid. Det gaaer an til en Tid; men omsider bliver man kied deraf. — Med Tiden ɔ: engang, i Fremtiden. For nærværende Tid (ikke: for Tiden.) — tidsnok, adv. i betimelig Tid. Det er tidsnok i Morgen. Han kom tidsnok t. Brylluppet. (s. ogsaa imidlertid, undertiden.) = Sammensætninger: a.) Tidebog, en. kaldtes fordum en Bønnebog, der indeholdt Bønner t. forskiellige Dagens Tider, Festdage, o. s. v. Horæ. (Bording bruger det for: Krønike. "Verdens Tidebog." I. 159.) Tidemærke, et. Forvarsler ell. Tegn p. det, som forestaaer, som kan ventes at ville skee. "Allehaande Tidemærker søgte de at udgrunde." Guldb. (Verd. H. II. 217.) Tidepenge, pl. en Afgift, som Haandværkssvende maae betale t. Laugscassen. b.) Tidkort, ell. Tidskort (P. E. Müller.) en. d. s. s. Tidsfordriv. "Biskoppen drev saaledes sin Tidkort." Vedels Saxo. Tidkortning, en. det, som fordriver Tiden, Tidsfordriv. (M.) tidløs, adj. som er uden Tid, som ei kiender t. Tid. "At vi som tidløst Fæ ei Jorden skulde bygge." Arreboe. Tidløs ell. Tideløs, n. s. en Plante. (s. nedenfor.) Tidsmærke, et. Mærke ell. Tegn, hvoraf man slutter sig til den passelige Tid. "Tidmærkerne til Agerarbeide ere ikke de samme nu, som fordum." J. Boye. tidsparende, adj. v. som giør, at man bruger mindre T. til en Gierning. tidspildende, adj. v. som spilder Tid f. den handlende, berøver een Tiden (skrives ogsaa tidsspildende.) c.) Tidsafdeling, en. En vis Deel af et Tidsrum. (J. P. Mynster.) Tidsalder, en. En betydelig Deel af Tiden, m. Hensyn t. Menneskeslægtens Liv og t. det, som i Tiden har tildraget sig. Vor T. En forbigangen T. (s. Old.) Tidsbøining, en. i Sproglæren: den Bøining ell. Forandring af et Gierningsord, som betegner Handlingens forskiellige Tid. Tidsfordriv, en. noget, en let Syssel, en Fornøielse, hvorved man fordriver Tiden, ell. den ubehage=

lige Fornemmelse, som Lediggang, Kiedsomhed giver. At giøre noget til ell. for Tidsfordriv. "Som danner sig af sine Brødres Glæde en ædel Tidsfordriv." Evald. "Den blotte Tidsfordriv betegner den ringeste Grad af Fornøielse, der ikkun tiener t. at udfylde en Deel af Hviletiden." Müller. **Tidsforhold**, et. F. som vedkommer Tiden (f. E. i Sproglæren.). **Tidsfrist**, en. 1. Udsættelse i Tiden; Raadighed over et Tidsrum. (s. Frist.) 2. Tidsrum, Forløb af Tid. "At enhver efter en passende Tidsfrist kunde finde Ansættelse." Mynster. **Tidsfølge**, en. Een Tids Følge efter den anden, saavel m. blot Hensyn t. Tiden, som m. Hensyn t. Begivenhederne; ell. disses Følge p. hinanden i Tiden. Dette Ord udtrykker en T. At fortælle Historien, Begivenheder efter Tidsfølgen. **Tidskrønike**, en. s. Krønike. **Tidslede**, en. Lede v. Tiden, Kiedsomhed af Mangel p. Evne t. at udfylde Tiden. **Tidslængde**, en. En vis Længde, Udstrækning, Varighed af Tiden. **Tidsløb**, et. d. s. s. Tidsrum ell. Tidsfølge. "En Dag, som ender et Tidsløb i vort Liv, og begynder et nyt." Bastholm. **Tidsmaal**, et. M. paa Tidens Varighed (f. E. ved Inddeling i Aar, Dage, Timer, &c.) "Fuldbyrdelsens langsomme Gang have vi intet Tidsmaal for." Oluffen. **Tidsmærke**, et. Mærke af den Tid, hvortil noget hører; Kiendetegn paa, fra hvilken Tid noget er. (Rahbek.) **Tidsomstændighed**, en. særegen O. ell. Beskaffenhed v. en vis Tid; noget, som hører t. et vist Tidspunkt, som udmærker det fra andre. **Tidsord**, et. s. Gierningsord (Verbum.) **Tidsorden**, en. d. s. s. Tidsløb. **Tidspunkt**, et. et bestemt Affnit, Ophold i Tiden; en, v. en vis mærkværdig Begivenhed bestemt Afdeling i Tiden. **Tidsregning**, en. 1. Maaden, at beregne og inddele Tiden paa (den christelige, jødiske, mohamedanske T.) 2. Videnskab, Lære om de forskiellige Maader, hvorpaa Tiden beregnes; Chronologie. (sieldnere.) **Tidsrum**, et. En Deel, Afdeling af Tiden. Et T. af 20, 50, 200 Aar. **Tidsrække**, en. d. s. s. Tidsfølge. **Tidsskifte**, et. 1. Tidens (ɔ: de med Tiden forenede Omstændigheders) Omskiftning, Forandring. 2. Overgang fra een Tid t. en anden; Tidspunkt. **Tidsspilde**, en. ud. pl. 1. den Omstændighed, at Tiden spildes, ell. tilbringes p. en unyttig Maade. 2. noget, som spilder, øder Tiden. (tidsspildende, s. tidspildende.) **Tidsvilkaar**, et. d. s. s. Tidsomstændighed.

Tidende, en. pl. -r. [J. Tidindi; af tida; A. Sax. tidan, (tides, times) hændes, tildrage sig.] 1. Efterretning, Meddelelse, Beretning om noget, som er skeet, som har tildraget sig. Nye Tidender fra Rusland. Vi har længe ikke hørt Tidende fra ham. Man faaer, og bringer Tidende; men sender Efterretning. "Efterretning kan meddeles om Alt, som enten er og skeer, ell. som er skeet og har været. Tidende angaaer kun Begivenheder — og br. kun om det Mærkelige." Müller. 2. en t. visse Tider udkommen trykt Beretning om de nyeste Tildragelser; en Avis. En politisk, en lærd Tidende.

Tidig, adj. 1. [A. S. tidlic. N. S. tidig.] som kommer, skeer i rette Tid, betimelig. (Moth.) "Det raadne Træ man aldrig saae m. tidig Frugt og Væxt at staae." Bording. 2. tidlig t. sit Arbeide, tidlig p. færde. (Moth.) 3. som har Lyst t. Mad, sulten. Hesten er tidig til sit Foder. — **Tidighed**, en. ud. pl.

Tidlig, adj. 1. som skeer i god Tid, som er, bliver til, giøres, kommer før end sædvanligt, før den bestemte ell. almindelig Tid; det Modf. af sildig. "Den Giest, der kommer t. et Maaltid, førend Verten ventede det, kommer tidligen, om det end er silde p. Dagen." Müller. Vi kom meget for tidligt. (ɔ: før den rette T.) Tidlig eller sildig vil han komme t. at fortryde det. At gaae tidligt t. Sengs ɔ: før Andre, ikke silde om Natten. Uhret gaaer en halv Time f. tidligt. — Tidlige Frugter, Jordbær, Asparges ɔ: tidligt modnede. (I Compar. og Superlat. bemærker det ogsaa blot: før i Tiden, ældre i Tiden. Man har en tidligere Lov. Den tidligste Forfatter over denne Materie. Dette Ord har været tidligere i Brug.) 2. særd. om Dagstiden d. s. s. aarle (hvilket altid er adv. og kun bemærker: tidligt om Morgenen.) Det er endnu tidligt. Den tidlige Morgenstund. At staae tidligt op. "At begive sig aarle p. Reisen, forudsætter at man har været tidlig p. Færde." Sporon. I Morgen tidlig ɔ: næste Dags Morgen; (svarende til i Morges og i Gaar Morges.) 3. om Aarstiden: tidligt p. Foraaret, Sommeren (ɔ: i Begyndelsen af.) Vi have i Aar en tidlig Sommer, Vinter. 4. adv. betimeligen. Børn bør tidlig vænnes t. at undvære.

Tidløs, en. En Plante, m. giftige Egenskaber, Løgrod, og blegrøde Blomster uden Stængel, som dyrkes i Haver t. Prydelse. Colchicum autumnale. (Nøgne Jomfruer.)

Tidse, en. En Buskvært, m. stive, i Spidsen m. Torne besatte Grene, der vorer i Sandgrund og p. Strandklitter; Pigtorn, Havtorn. Hippophae rhamnoides.

Tidsel, en. pl. Tidsler. [J. þistill.] En Planteslægt, udmærket bl. a. ved dens m. Torne besatte Stængel og Blade, og hvoraf endeel Arter ere indenlandske. Carduus. (særd. den almindelige Tidsel ell. Agertidsel. Carduus arvensis.)

Tidt, adv. comp. tiere (3 Stav.) su

perl. tiest. [af det Isl. adj. tid. n. tidt, hyppig.] jævnligen, hyppigen, ofte. Han kommer her tidt. Det gaaer for tidt paa. Jo tiere, jo kiærere. "Tidt betyder m. korte Mellemrum; idelig er uden Opher; ofte vil sige mange Gange, og hyppigen tilkiendegiver i Mængde." Müller. (Men tidt og ofte have egentlig ganske den samme Betydning.)

Tie, v. n. taug, har tiet. (hos Ældre ogsaa taugt.) [J. þegia.] ikke lade sin Rost høre, være taus, ikke tale. Naar Nattergalen slaaer, tie de andre Fugle. Da han havde sagt dette, taug han. At tie stille, reent stille. "Det er bedre taugt, end uden Nytte talt." Bording. II. 67. — En tiende Messe (stille Messe. Arreboe. 177.) — At tie med noget ɔ: fortie det, ikke sige, fortælle det. Han kan ikke tie ɔ: ikke beholde hos sig selv, hvad der betroes ham som hemmeligt. Han kan tie som en Muur. — act. at tie noget ɔ: fortie. (Baggesen.) "Hvad de ei have sandfærdigen hørt tale om, det skulle de tie." D. Lov. II. 4. 9. "Men imidlertid min Mund aldrig skal din Ære tie." H. A. Brorson. "Det Raadstuesager er, han skrev, som ties bør." Holb. P. Paars.

Tiende, en, pl. -r. [J. Tiund.] den tiende Deel af den p. Jorden avlede Sæd, som i Danmark ydes af al uprivilegeret Jord, i tre lige Dele (Kongetiende, Kirketiende, Præstetiende;) ligeledes den tiende Deel af Kreaturenes Yngel og anden Avl, af Fiskefangst, m. m. s. Korntiende, Qvægtiende, Fisketiende. At tælle Tienden. At svare Tienden, tage sin T. i Kiærven, i Traven; ell. i Skieppen (ɔ: p. Marken, ell. af det torskne Korn efter Forening.) = Tiendeafgift, en. Afgift, som Tiendeyderen betaler i St. for at svare Tienden i Kiærnen. Tiendeager, en. A. hvoraf svares T. tiendebærende, adj. v. kaldes den Jord, som bærer Kornet, hvoraf Tiende skal svares i Kiærven. (Hansens d. Skifteret. 2. Udg. 208.) Tiendeeier, en. den, som v. Kiob ell. paa anden Maade er bleven Eier af en Kirke- ell. Kongetiende. Tiendeforening, en. F. om at yde visse Skiepper Korn af en Tønde Hartkorn ell. Penge, i Stedet f. Tiende i Kiærven o. s. f. Tiendeforordning, en. F. om det, som hører t. Tiendevæsenet. tiendefri, adj. fritaget f. at yde T. tiendefri Jord. Deraf: Tiendefrihed, en. ud. pl. — Tiendegaard, en. En Gaard, af hvis Avl der svares Tiende. Tiendegaas, en. G. som ydes i Tiende; saaledes: Tiendehons, o. fl. Tiendekorn, et. K. som ydes i Tiende. Tiendelade, en. Kirkelade, hvori Tienden giemmes. Tiendeneg, et. Neg, som udtages t. Tiende. Tiendepenge, pl. P. som gives i St. f. Tiende. tiendepligtig, adj. pligtig til at svare Tiende. tiendepligtig Jord. Tienderettighed, en. R. til at tage Tiende. Tiendesvig, en. Svig, som begaaes i at yde Tienden. Tiendetager, en. den, som oppebærer Tienden. Tiendetægt, en. Gierningen, at tage, modtage Tiende. "Naar Landsbypræster bleve frie f. Tiendetægt og Avling." Rahb. (D. T. XII. 485.) Tiendetæller, en. den, som tæller de opbundne Neg p. Marken f. Tiendetageren. Tiendevæsen, et. Alt hvad der hører t. Tienden, og de samme vedkommende Rettigheder og Pligter. Tiendeyder, en. den, som er pligtig at yde Tiende.

Tiende, v. n. 1. har. uden imperf. [J. tiunda.] at give Tiende, svare Tiende.

Tiene, v. n. og a. 2. [J. þiena.] I. neutr. 1. J Alm. staae i et afhængigt Forhold t. en anden, være en Anden undergiven, og forpligtet t. Arbeide ell. anden Følge af dette Forhold. At tiene en Herre. Den, som har Magt og Guld, finder nok, som ville tiene ham. At tiene fremmede Guder. (Bibel-Overs.) 2. særd. være een forpligtet f. Løn (om Tyende, Tienestefolk.) At tiene hos een. At tiene for Kost og Løn. Hun tiener, har tient der i Huset. At tiene i Gaarde m. een ɔ: i samme Huus, i een Husbondes Brød. Han tiener nu en anden Herre. At tiene for Gaardskarl, f. Stuepige. — Om Krigsfolk: At tiene til Hest, t. Fods. At tiene under en Officeer, General. Han har tient i den franske Armee. — Om Embedsmænd: At tiene Kongen, tiene Staten. 3. fig. act. (men intrans.) fremme en Andens Gavn ell. Fordeel, vise een Villighed, Hielp. At tiene een i noget, med noget. Hvormed kan jeg tiene Dem? Tien mig i at sige det t. ham. Dermed er jeg ikke, kan jeg ikke være tient ɔ: det er ikke t. min Fordeel. 4. være nyttig til, due til, være Middel t. at opnaae en Hensigt. Det tiener t. hans Forsvar. Dette Hiul tiener t. at sætte Redskabet i Gang. Dette Træ tiener ikke t. Bohave. II. act. erhverve v. at tiene. J den Talem. At tiene sit Brød. — At tiene Boder af. jvf. aftiene. — At tiene sig op t. en høiere Grad, Værdighed, forfremmes i sin Tieneste. Han har tient sig op t. General fra Soldat.

Tiener, en. pl. -e. 1. den, som tiener, giør Tieneste, er i Tieneste. (modsat: Herre.) Kongens, Statens Tienere. (Som et Høfligheds-Udtryk i Tiltale og i Brevstiil. Deres ærbødigste, underdanige T.) 2. særd. et Mandfolk, som f. Løn giør Tieneste ell. Opvartning inde i Huset. (jvf. Betient.) Han holder baade Karl (Gaardskarl) og Tiener. "En Tiener er en stedsevarende Daglønner." B. Thott. s. Kammertiener, Livtiener, o. fl. = Tienerarbeide, et. A. som hører til, forrettes af en T. Det er ikke Pige- men Tienerarbeide. Tie-

nerdragt, en. D. som passer f. en Tiener; ell. egen Dragt, som en Herre giver sin Tiener ell. sine mandlige Tienestefolk. Tienerhold, et. den Omstændighed, at holde Tienere ell. Tienestefolk; Tyendehold. (J. Boye.) Tienerkiole, en. En særegen Kiole, som en T. gaaer i (Livree-Kiole.) Tienerløn, en. Løn, som en Tiener (2) faaer. Tienerstand, en. Tieneres ell. tienende Personers Stand. "Jeg kiendte endnu ikke Tienerstanden som en saa sikker Vei t. Lykken." Rahb. = Tienerinde, en. egentl. et Fruentimmer, som tiener; men br. sielden uden i Brevstiil o: d. (s. Tiener, 1.)

Tieneste, en. pl. -r. 1. Gierning, Arbeide, som den, der tiener, er forpligtet t. at giøre. (Ministerium, servitus.) Han gior endnu T. (meest om Soldater.) Det br. sielden i denne Bemærk. uden sig. for: enkelte Handlinger, hvorved man fremmer en Andens Gavn, udretter noget f. een; Villighed. (s. tiene, 3.) Han har giort, viist mig mange Tienester. De kan giøre mig en betydelig Tieneste. Dermed har han giort mig en slet T. (skadet mig.) 2. Tilstanden at tiene; ell. Indbegrebet af de Gierninger og Arbeider, som den Tienende maa foretage. At forrette sin T. At være i T. Hun har en besværlig T. At tage T. give sig i T. gaae i T. hos een. — Tieneste br. ogsaa deels om en Virksomhed, der helliges det Offentlige, deels om, hvad der f. en vis Løn forrettes i et Huus ell. en Familie. At træde i Statens Tieneste. At giøre T. ved Hoffet, i Hæren, p. Flaaden. "Man søger om Betieninger (Embeder, Bestillinger) i Forgemakket, og efter Tieneste i Adresseavisen." Müller. (jvf. Hoftieneste, Krigstieneste.) — Tieneste, absol. bruges ofte f. Krigstieneste; (Han er gammel i Tienesten; staaer endnu i T. Den Capitain er streng i Tienesten.) undertiden ogsaa f. Gudstieneste. (Tienesten er endnu ikke begyndt.) 3. en Tienendes Stand og Stilling; en Bestilling, et Embede. (officium.) At gaae i sin Tieneste. Hun (Pigen) har forladt sin T. i Utide. Karlen søger om T. At opsige sin Tieneste. — Der er en god T. ledig. Der er mange, som søge om denne Tieneste. En Klokkertieneste, Gravertieneste. (Det br. ikke gierne uden om ringere Embeder, ell. i dagl. Tale. s. Embede, Plads, Stilling.) "Helst kaldes de høiere Bestillinger i et Fag Embeder; de ringere Tienester." Müller. = Heraf: a.) Tienesteaar, et. pl. d. s. det ell. de Aar, een har tient, været i Tieneste. Tienestealder, en. den Alder, een har i Tienesten efter Antallet af Tienesteaar (Ancienetet.) Tienestebud, en. Den, der i en andens T. bringer et Bud, der tiener som Budbærer. Tienestedreng, en. Dreng ell. halvvoxen Karl, der tiener. Tienestefolk, pl. Personer af Mands- ell. Qvindekionnet, der tiene f. Kost og Løn, ell. forpligte sig t. at varetage forstiellig Gierning i ell. udenfor Huset f. deres Husbonde ell. Madmoder, og som ere bundne t. denne Forpligtelse i det mindste p. et halvt Aar. Han holder mange T. men endnu flere Dagleiere. tienestefri, adj. fri, befriet f. at giøre Tieneste (2.) Tienesteiver, en. Iver, Omhu i den Tieneste, det Embede, som er een overdraget. (af det T. Dienſteifer.) "Han anbefalede sig v. Duelighed og Tienesteiver." Engelst. Tienestekarl, en. voxen Karl, der tiener en Husbonde og gior sin Gierning udenfor Værelserne, i Gaarden, Stalden, p. Marken, ꝛc. (s. Avlskarl, Bryggerkarl, Gaardskarl, o. fl.) tienesteløs, adj. som er uden T. (3.) som mangler en T. Tienestemø (sielden) og Tienestepige, en. Ethvert ugift Fruentimmer, der tiener i et Huus, i lige Forhold, som en Tienestekarl. s. Bryggerpige, Kammerpige, Kokkepige, Malkepige, Stuepige, o. fl. Tienestepligt, en. P. som paaligger den, der er i Tieneste, ell. den, som gior Krigstieneste. Tienesteqvinde, en. 1. ethvert Fruentimmer, som tiener, 2. en Kone ell. Enke, som tiener. (I begge Bemærkelser sielden, uden i hoiere Stiil og hos Almuen.) Tienestesag, en. en Sag, Forhandling, der vedkommer eens T., Bestilling, Embede. Tienestetid, en. 1. den Tid, hvori en Person tiener en anden. Karlen har været tro i hans hele lange Tienestetid. 2. den Tid, hvori een gior Tieneste som Soldat, og dertil er forpligtet. Tienestetyende, et. pl. d. s. Mandfolk ell. Fruentimmer af Tienestefolkene. (s. Tyende.) b.) I følgende sammendrages Hovedordet: tienstagtig, adj. villig, tilbøielig t. at giøre Andre Tienester. (s. No. 1.) deraf: Tienstagtighed, en. ud. pl. tienstdygtig, adj. dygtig, i Stand t. at giøre T. (især om Krigsfolk.) En tienstdygtig Karl, Soldat. tienstfærdig, adj. d. s. s. tienstagtig; og heraf: Tienstfærdighed, en. "Disse tienstagtige, som overvælde hele Verden m. deres Tienstfærdighed." Rahbek. tienstgiørende, adj. som gior Tieneste, har virkelig T. ell. Opvartning. En tienstgiorende Kammerjunker, Adjutant. — tienstlig, adj. villig t. at tiene een (3.) T. dienſtlich. (i Cancelliestiil.) — tienstskyldig, adj. pligtig t. at tiene een. (br. kun, som halv forældet, i Brevstiil.) tienstvillig, adj. d. s. s. tienstagtig.

Tienlig, adj. som kan tiene til noget; anvendelig, brugbar, duelig, nyttig t. en vis Hensigt. At være tienlig til noget. (s. tiene, 4.) "Tienlig er den Ting, som kan anvendes t. at fremme et vist Diemed. Man siger ikke om en Ting, at den er tienlig i Almindelighed; men tilføier, hvorledes, hvortil den er anvendelig." Müller.

Tier, en. pl. -e. det Taltegn, som i en Talrække staaer foran Tallet, der tilkiendegiver Eenheder ell. Enere, og hvis Taleenhed er 10. 77 er 7 Tiere og 7 Enere.

Tiere, tiest, s. tidt.

Tiger, en. pl. Tigre. Et Rovdyr af Katteslægten. Felis tigris. = tigret, adj. plettet, som Tigerens Skind, tigerplettet. — tigeragtig, adj. liig en Tiger. tigeragtig Grumhed. Tigerhierte, et. fig. et meget haardt, grumt H. ell. Sind. Tigerhest, en. Hest med et tigret Skind. Tigerkat, en. et Navn, som undertiden gives nogle Dyrarter af Katteslægten (f. E. Felis Onca og F. pardalis.) Tigerskind, et. Tigerens korthaarede, plettede Skind.

Tigge, v. a. og n. 1. har. [Sv. tigga. J. þiggia, at modtage.] 1. bede tidt, ideligen, trygle. "Ærens Mand ei Hæder tigger, thi han vil fortiene den." Thaarup. — Oftere: At tigge om noget. At tigge sig noget til. Hun tiggede ham saa længe, t. han maatte ud dermed. Jeg er alt bleven tigget derom. (Dagl. T.) "Et ærbødigt og hengivende, men ikke tiggende, ikke tryglende Sprog." Stoud. — Heraf: Tiggen, en. Med al hendes Tiggen og Beden udrettede hun dog intet. 2. bede om Almisse. At gaae om og tigge. At tigge ved Dørene. — act. at tigge sit Brod. At tigge noget sammen, samle v. at tigge. = tiggefærdig, adj. som er nær v. at maatte tigge, meget forarmet. = Tigger, en. pl. -e. den, som opholder Livet v. Almisser, som han tigger sammen; en Stodder. (Betler.) — Deraf: tiggeragtig, adj. liig en Tigger, passende f. en T. Tiggerbarn, en. 1. en Tiggers ell. Tiggerkones B. 2. et Barn, som gaaer om at tigge. Tiggerbrev, et. Brev, hvori man beder om Almisse. Tiggerdigter, en. D. som tigger, ell. skriver Digte f. at faae Almisse. "Disse Skialde vare ikke Tiggerdigtere, som kildrede Kongers Øren f. et Maaltid Mad." Wandal. Tiggerdreng, en. D. som tigger. Tiggerkiærling, Tiggerkone, en. Kone, som gaaer om at tigge. Tiggermunk, en. En Munk af de Ordener, som ikke maa besidde Grundeiendomme, men leve af Almisser. Tiggerpige, en. En Pige, som beder om Almisse. (Ohl. Helge.) Tiggerpose, en. P. hvori Tiggere samle hvad der gives dem. Tiggerstav, en. At gribe t. Tiggerstaven, slaae sig t. at tigge. — Tiggeri, et. pl. -er. Gierningen at tigge ell. betle.

Tihed, en. En Eenhed, ti Gange taget.

Til, præp. og adv. [J. og Sv. til.] A. som præp. betegner det I. egentlig og i Alm. det Modsatte af fra, ell. en Nærmelse, en Bevægelse, Retning, hvorved man kommer en Gienstand nær ell. nærmere, en Handling, hvorved man bringer en Gienstand nærmere t. en anden. (ad.) Jeg gaaer, kiører, reiser til Byen. At nærme sig til een. At gaae fra Huus til Huus. Kom hen til mig. At tage noget til sig. — At besørge noget til een. At skrive et Brev til een. At holde noget tæt til Øiet. At sætte noget op til Væggen, fæste et Reb til noget. (Saaledes om umiddelbar Berøring af en Tings Udvortes, m. op. At hvile, hælde, støtte sig, staae op til en Væg.) Den samme egentlige Brug af denne Præpos. ligger t. Grund i mange figurlige Udtryk. f. E. At komme til fine Penge, komme til Kræfter, til Skade, komme til Ære og Værdighed. Raden kommer nu til mig. At lade een komme til Orde. Det kom til Slagsmaal. At drage een til Ansvar. At tage noget til Eftertanke. At bringe noget til Ende. o. s. v. — Ligeledes figurl. (p. Spørgsmaalet hvorhen? hvor langt? m. m.) Det vil rygtes til fremmede Steder. Det stunder til Aften. At tælle til fem, til tyve. Det sigter til noget andet, har Hensyn til. — I andre figurl. og uegentlige Anvendelser tilkiendegiver denne Præposition: a.) en Nærværelse paa et Sted, ved en Handling, og Deeltagelse i samme; i visse Tilfælde: At være til Barsel, til Bryllup, til Gilde (men: i Selskab;) til Landemode, til Lystighed, til Marked; til Examen, til Skrifte, til Guds Bord, o. fl. b.) Sindets, Tankens, Villiens Retning p. en bestemt Gienstand, og den deraf flydende Handling, hvorved man enten selv bevirker Opnaaelsen af et Forsæt, ell. bringer andre t. at virke. At have Lyst, Attraa, Tilbøielighed, Had, Kiærlighed til noget. Hans Hu stod ikke til Klosterlivet. At bede til Gud. At sætte Lid til een. At lave sig til Reisen. At ruste sig til Krig. At hengive sig til, slaae sig til Drik, til Rolighed, t. Lediggang. At bidrage til noget. At holde een til Arbeide, til Bogen. At formane, formaae, bevæge, skynde, overtale, true, nøde, lokke, narre een til noget. At indbyde een til et Selskab. — Ligeledes efter visse Adj. ell. Participier, og Substantiver, hvorved en vis Tilbøielighed, ell. Egenhed udtrykkes: Hengiven til Vellyst; forfalden til Drik; tilbøielig til Vrede, til Mistanke; vant til Arbeidsomhed, til Lydighed; oplært til Forstillelse; hastig, langsom til Vrede; hurtig, flittig til sin Gierning. Hengivenhed til Arbeide. Vane til at lyve. Tilbøielighed til Lediggang. Ulyst til Læsning. c.) en Bestemmelse, Brug, Anvendelse; Evne, Duelighed, Beqvemhed. Skiebnen har udseet ham til Uheld. Klæde til en Kiole. Tømmer til en Bygning. Vand til at vaske sig i. At give Penge ud til Klæder. Penge til at kiøbe noget for. Det er til Deres Tieneste. At spise noget til Frokost, til Aftensmad. At kiøbe Kiød til Suppe. Jeg gav ham en Mark til

Brød og en Rdlr. til Kiød (ɔ: til at kiøbe det for.) At tage een op til Dands. At tage een til Kone. At vælge een til Konge. Jeg vil have ham til Skriver, til Gaardskarl. Det er brugeligt til en Plov. Det forslaaer ikke til saa mange. At være oplagt, duelig, beqvem, skikket til noget. At have Anlæg til noget. Dertil er han for god. Jeg har bestemt ham til Sømand, til den lærde Stand. At dømmes til Døde, til Fæstningsarbeide. (Hertil kan ogsaa regnes Brugen af til foran infin. hvor en Brugbarhed ell. Beskaffenhed v. Subjectet udtrykkes. f. E. Kniven er god til at skære med. Snar til at love; klar til at vende; for ærlig til at lyve; for svag til at staae. ꝛc.) d.) Forening af en Ting m. en anden, samtidig Anvendelse, og Beqvemhed dertil (i nogle Tilfælde.) At spise Brød til Kiødet; drikke Viin til Maden. Der hører et Slæb til Kiolen. Der skal Sukker til Kagen. Dette Blad hører til Bogen. Det ene passer ikke til det andet. At tie, at sige ja til noget. e.) Virkning, Følge, Udfald af en Handling. At ærgre sig til Døde. Det er mig til stor Skade, og ham til ingen Nytte. Det er os alle til Fordeel. Til hendes store Glæde, Sorg. Til min Ulykke, fulgte jeg hans Raad. Til sine Venners Glæde, er han nu helbredet. f.) En Hensigt, Bevæggrund. Det skeer til dit eget Bedste. At giøre een noget til Fortræd, til Skam, til Ære. Han giorde det mig til Trods. At sætte noget til Skue. Det er til Salg. At være til Giæst, til Besøg hos een. At kalde een til Vidne; tage een til Mønster. Det skal være til Mærke. (s. ovenfor. c.) g.) Forandring af en Tings Væsen og Beskaffenhed, ell. Omdannelse t. en ny Ting. At blive til Støv, til Vand. Han kan blive til noget m. Tiden. At blive til en stor Mand. At støde noget til Pulver. h.) I nogle Talemaader: en begyndende Handling ell. Virkning: Hun tog til at græde. Han gav sig til at lee. Det gav sig til at regne. (Ogsaa: det trækker op til Regn; det seer ud til Regn; det lader til at ville regne.) Hertil hører p. en Maade ogsaa Udtrykket: At gribe, tage til noget. Han tog til sin Kaarde (ligesom: nærmede Haanden t. Kaarden; som er noget andet end: han tog sin Kaarde.) Han tog til sin Hat, som om han vilde gaae. Han tog kun til Hatten (lettede den kun lidet.) — Bestemmelsen af en Tidslængde, ell. af et tilkommende Tidspunkt. Fra Morgen til Aften; fra Januar til April. (f. indtil.) Til Paaske, til Nytaar (ɔ: naar Paaske indtræder.) Vi faae Regn til Natten. Jeg kan bie til i Aften. — Til hvad Tid skal jeg vente dig? til rette Tid. "Oplysning er ret god til Tid og Sted, naar der er Maade med." Bagg.

II. Om Brugen af til, svarende t. andre Sprogs Casus, kan bemærkes: a.) den hyppigste og almindeligste Brug svarer oftest til Objectets Dativus. Saaledes: At nærme sig til een. At leie et Huus til een. At fortiene Brødet til sin Familie. At plukke Blomster til een. At tiende til Præsten. At flye, overlade, svinde, bringe, bære, sælge, skiøde noget til een. At sige, hviske noget til een. At give sit Minde, Samtykke til noget. Det er nok til mig. Kiolen er stor nok til ham. [Skiøndt for ogsaa i mange Tilfælde udtrykker Objectets Dativus (s. for, 3. 1.) finder dog en bestemt Forskiel imellem begge Sted; og til udtrykker altid et nærmere, et mere umiddelbart Forhold, end for. f. E. Disse Fabler ere skrevne for Børn. Han har skrevet et Digt til hende. At sye Skoe for een (kan være baade f. ham selv, for hans Familie, ꝛc.) At sye et Par Skoe til een ɔ: til ham selv.] Om Forskiel p. Dativ. med og uden præp. til i nogle Tilfælde: s. Høisgaards Synt. S. 324. b.) til udtrykker ogsaa Genitivus i særegne Tilfælde og Talemaader. f. Ex. Det var Begyndelsen til hans Ulykke. Kilden til alt Godt. Hvor er Eiermanden til denne Bog? (denne Bogs Eier.) Han var Ophavsmand til dette Oprør. At være Fader til et Barn, blive Moder til en Søn. Forfatter til (ell. af) et Skrift. Originalen til en Afskrift. Arving til et Rige. (I Fyrsters Titulatur bruges til foran Landenes Navn: Konge til Danmark. Hertug til Holsteen.) I mange Tilfælde, hvor en Genitiv. finder Sted, br. til om en saadan Ting, der hører til en anden, men lader sig skille, ell. kan tænkes adskilt fra samme. f. E. Nøglen til Laasen. Omhænget til en Seng. Register til en Bog. Ladestokken t. Geværet. Hvor er Hiulet til Vognen? — Man siger: Præsten, Degnen, Klokkeren, Graveren til en Kirke, til Frue Menighed; men: i et Sogn. — Døren, Porten til Haven, til Gaarden; men: paa Huset. c.) en anden og forskiellig Brug af til, hvor denne Præp. fordrer den danske Gen., finder Sted (som en Levning af den gammelnordiske Sprogbrug) i endeel Talemaader: f. E. at være til Aars, til Alders. At gaae til Alters, til Bords. At reise til Fods, til Vogns. At komme til Torvs. skyde til Maals; spørge een til Raads. gaae til Sengs; reise til Sogns; faae noget til Livs; gaae til Værks; blive til Sinds; m. fl. (De anføres temmelig fuldstændigen i Høisgaards d. Syntax. S. 206. 7.) I adskillige Tilfælde har Skrivebrugen indført at sammenføie Ordene. s. f. E. tildeels, tilfals, tilfreds, tilkiøbs, tilgavns. — Ved nogle Ord styrer til ogsaa virkelig gen. men den ældre Endelse paa e er beholdt. f. E. At ærgre sig, at dømmes til

Dode; falde til Fode; at have til Gode; gaae til Grunde, forstaae noget til Grunde; gaae een til Haande; være til Huse; komme til Live; være til Nøde; komme til Orde; holde til Raade; slaae til Skamme; komme, være til Stede; tage til Takke; bringe til Veie. — Adskillige af disse skrives nu ogsaa forenede. (s. nedenfor.) III. Denne Præpos. br. desuden i en Mængde særegne Udtryk og Talemaader, hvoraf endeel kunne høre til noget af de anførte Tilfælde; andre ikke, og som umuligen her alle kunne opregnes. f. E. At giøre een til Maade. Til Lykke, til Ulykke mærkede han det. Til al Lykke. At stige, sidde til Hest. At komme til kort. Det staaer til dig (beroer p. din egen Beslutning.) At fødes til Verden. At stiftes til noget. At tage een til Naade. At tage noget til Eftertanke. At ønske til Lykke. At lægge sig til Hvile. At giøre sig til Nar f. Folk. At spise, drikke til Fornødenhed, t. Maade, t. Pas. At lugte, at lytte til noget. At frie til en Pige. Han vendte sig til Folket, til en anden Side. At finde (Vei) til Byen, til Huset. At see ind til een ɔ: besøge. At fornemme til Kulde. At mærke, fornemme noget til een. At kalde een til Præst, til Degn. o. s. v. = B. Som adverb. br. denne Præp., foruden i Sammensætninger, p. adskillige Maader. 1. til at betegne en Lukkelse. Luk Vinduet til (ell. i; modsat op.) Døren vil ikke gaae til. At holde Døren, Dinene til. 2. en paaskyndet Bevægelse. Vi maae ride til, gaae rask til, dersom vi skal naae ham. Kiør til! siges t. den, som kiører f. langsomt ell. holder stille. 3. nærmere, udtrykkeligere Bestemmelse af en Bevægelses Retning, ell. Opmuntring t. at paaskynde den. Han blev ikke staaende, som de andre, men gik lige til. Hug til! slaae til! stød til! — naar een tøver m. disse Handlinger. fig. Jeg betænkte mig ikke længe; men slog til ɔ: tog imod Tilbudet. — "Herren dandser — saa let ad Kiøkkentrappen til." Baggesen. At ride ad Byen til. Han gik, kiørte ad Skoven til: naar man omtrent angiver den Vei, een har taget; uden dermed bestemt at sige: han reed til Byen, gik til Skoven; heller ikke, at han virkelig kom til Byen &c. 4. Efter et Verb. (især efter er) br. til undertiden, (uden Tonefald ell. Accent p. Partikelen) som et næsten overflødigt Tillæg, hvor ligesom ell. som gaaer foran Verb., og hvor man da udtrykker et Hensyn ell. et betingende Forhold t. en foregaaende (ell. ved Omsætning efterfølgende) Sætning, f. Ex. Prisen er forskiellig, ligesom Klædet er til. — Hvad koster Stykket af Melonerne? — Det er ligesom de ere til (ell. ligesom de ere store til, ligesom de veie til.) "Som man reder til, saa ligger man." Ordspr. (Accenten falder her ikke paa "til.") "Thi hvo kan revse dem, som de kan skrive til?" Popes Krit. ved Schiermann. 5. Efter nogle Verber, men dog oftere foran og sammenføiet m. Verbet, har til Bemærkelsen af en fuldendt Gierning, ell. en saadan, hvorved Tingen faaer sin rette Skik, sin tilbørlige Skikkelse o. d. F. E. At klippe et Mønster til; skære Klædet til; at ride en Hest til; takle et Skib til. (jvf. tildanne, tilklippe, tilrede, tilride, tiltakle, tilvirke.) 6. I andre Talemaader: f. E. af og til ɔ: nu og da. At gaae af og til ɔ: snart komme og snart gaae bort. At tage til ɔ: vore, forøges (s. tiltage.) At være til (existere.) At holde til med een (m. et Fruentimmer.) Det gik saaledes til (skete, tildrog sig.) At skrive een til. Jeg har skrevet ham til derom m. Posten. At tale een haardt til. Jeg vilde give meget til, at det ikke var sandt. See til, (vogt dig) at du ikke falder. Jeg tager ikke Deel i Spillet; men seer kun til (er Tilskuer.) &c.

Tilaagre sig, v. rec. erhverve v. Ager. Alt hvad han eier, har han tilaagret sig, ell. aagret sig til.

Tilarvet, adj. v. som man har faaet v. Arv, har arvet sig til. (foruden det man ellers eier.) En tilarvet (arvet) Formue.

Tilbage, adv. 1. i en Bevægelse, som er det Modsatte af frem ell. fremad, i en Retning mod det Punkt, hvorfra Bevægelsen udgik. At gaae frem og tilbage paa Gulvet. Vi gik en Miil frem og tilbage (ɔ: i Alt to Miil. Men: Hele Veien frem og tilbage er kun en Miil.) At reise, ride, løbe, vige, falde tilbage. At kaste noget tilbage. At kalde een tilbage (til Stedet, hvorfra han gik bort.) Han er alt kommen tilbage fra sin Reise. At see tilbage. "De flyede fast, og saae ikke tilbage." Jer. 46. 5. 2. figurl. i mange forskiell. Udtryk. f. E. a.) mod en forbigangen Tid. At tænke sig tilbage i sin Barndom. At see tilbage paa sit henrundne Liv. (At ønske Fortiden tilbage ɔ: ønske den fornyet. At ønske sig den Tid tilbage; man har levet.) b.) til den forrige Eier, Besidder. (igien.) At tage tilbage, hvad man har givet; give tilbage hvad man har laant. Lehnet faldet nu tilbage t. Kongen. Jeg har sendt ham det tilbage. At betale tilbage, hvad man har laant. c.) i den forrige Tilstand. Den Syge er igien falden tilbage. Det gaaer tilbage med ham ɔ: hans Tilstand forværres. Denne Sygdom har sat ham meget tilbage (i hans Næring, Formuestilstand.) Ægteskabet, Contracten gik tilbage (ɔ: blev ikke afsluttet.) d.) I andre Udtryk og Talemaader: f. E. At tage sit Ord, sit Løfte tilbage. At kalde tilbage hvad man har sagt (s. gienkalde.) Han maa staae tilbage for de andre (bliver tilsidesat.) At

holde sin Mening tilbage (fortie den.) 3. tilbage br. ogsaa a.) om det, som endnu haves, som er levnet, som endnu er der, det tilbageblevne. Han har solgt to af sine Godser; men han har endnu det største tilbage. "Vi have intet tilbage, uden vore Legemer og vor Jord." 1 Mose B. 47. 18. "Lader noget tilbage, at han kan opsanke det." Ruth. 2. 16. ("Lader noget blive igien." Bib. 1550.) "Det mindste Tab giør, at vi glemme det Gode, som vi endnu have tilbage." Sneed. Der er intet andet tilbage (tilovers) f. ham, end at tilstaae sin Skyld og bede om Naade. Han har endnu meget tilbage at lære. b.) i Modsætn. til frem ell. fremme om den ell. det, som ikke gaaer frem, som er ell. bliver i en Afstand bag v. andre. Han reiste ikke m. de andre, men blev tilbage i Kroen. Hans Hest kunde ikke trave saa stærkt, som de andre; derfor blev han altid et langt Stykke tilbage p. Veien. — fig. om den, som ingen Fremgang giør ell. har giort i Lærdom o. d. I de gamle Sprog er han langt tilbage. Drengen er tilbage i Skolen. 4. det sammenføies m. nogle Verber og deraf udledede Subst. men i de fleste Tilfælde br. det adskilt og efter Verbet. = tilbagebetale, v. a. 2. At tilbagebetale et Laan. Gieldens Tilbagebetaling skal skee i 20 Aar. — tilbagedrive, v. a. 3. Fienden blev tilbagedreven. tilbagedrivende Midler. (Moth.) — Tilbagefald, et. Et Legemes T. efter Tyngdens Love. Den Syge har faaet et Tilbagefald o: et nyt Anfald af Sygdommen. — tilbagefordre, v. a. 1. (sædvanl. fordre tilbage.) Tilbagefordring af betroede Penge. — tilbagegive, v. a. 3. Han var strax villig at tilbagegive (give tilbage) hvad han havde oppebaaret. "Men kan end Graad dig ei tilbagegive." Troiel. Deraf: Tilbagegivelse ell. Tilbagegiven, en. — tilbageholde, v. a. 3. a.) hindre, standse v. at holde paa; holde tilbage. "En Skiebne ell. Aand — tilbageholdt min Haand." Wessel. b.) ikke lade fare, ikke give, ikke udgive ell. tildele. "De som m. Vold tilbageholde Daglønnerens Løn." Malach. 3. 5. tilbageholden, adj. (af d. Tydske) som ikke let ell. frit yttrer sin Mening, hemmelig, indsluttet i sig selv. "Den, der giver en tilbageholden (tilbageholdende) og tvetydig Erklæring." Ørsted. "Hans tilbageholdne, ynksomme, og ligesom mod hans Villie fremglimtende Deeltagelse." Rahb. Deraf: Tilbageholdenhed, en. ud. pl. Der ligger mere skiult Tilbageholdenhed, end aaben Frimodighed i hans Charakteer. — tilbagekalde, v. a. 2. Ministeren blev tilbagekaldt (bedre: kaldt tilbage.) "Tilbagekalde Suk forsvunden Lyst?" Evald. 2. d. s. s. gienkalde. Tilbagekaldelse, en. Gierningen at kalde tilbage. — Tilbagekomst, en. ud. pl. det, at kommetilbage, Gienkomst. Ved hans T. fra Reisen. — tilbagelægge, v. a. 3. lade bag ved ell. efter sig, v. at gaae, drage fremad. Den Vei, vi have tilbagelagt. "Der, hvor de kunne oversee den tilbagelagte Vei." Mynster. (Neppe uden i Partic. og de sammensatte Tider.) Tilbagereise, en. R. tilbage t. det Sted, hvorfra man er reist ud. (Modsat: Udreise, Henreise.) tilbagereisende, adj. v. — Tilbagerykning, en. Gierningen, at rykke tilbage. Frem- og Tilbagerykning. — tilbagesende, v. a. 2. sende noget t. det Sted, hvorfra det er kommet, ell. tilbage t. Afsenderen. At tilbagesende en Foræring. Deraf: Tilbagesendelse, en. tilbagestaaende, adj. v. som endnu staaer tilbage, ei er afgiort ell. betalt. Det tilbagestaaende af hans Løn. "For at forvisse sig om de tilbagestaaende Skatter." Schytte. Tilbagestød, et. Stød, hvorved noget drives ell. bevæges tilbage. Tilbagesyn, et. Gierningen at see tilbage. Fremsyn og Tilbagesyn. (Tilbageblik. Bagg. Labyr. II. 131.) Tilbagetog, et. Tog tilbage t. det Sted, den Egn, hvorfra man drog ud ell. frem. Krigshærens T. — Tilbagetrin, et. Trin, hvorved man gaaer tilbage, ell. baglængs. Tilbagetrækning, en. Gierningen at trække tilbage, trække sig tilbage. Rahbek. (D. Tilsk. II. 731. 733.) Tilbagetrænge, v. a. 2. drive tilbage, nøde m. Magt t. at gaae ell. blive tilbage. "I det nogle Drifter vækkes og udvikles, og andre derimod tilbagetrænges." Mynster. — Tilbagevei, en. den Vei, ad hvilken man kommer tilbage, og Reisen ell. Vandringen p. denne Vei; Hiemvei. Baade p. Hen- og Tilbageveien. tilbagevirkende, adj. v. som virker tilbage, enten mod Stedet, hvorfra Virkningen udgaaer, ell. i Tiden. En tilbagevirkende (mechanisk) Kraft. En Lovs tilbagevirkende Kraft o: Gyldighed i en Sag, ældre end den Tid, da Loven blev givet.

1. Tilbede, v. a. tilbad, tilbedet. yde guddommelig Dyrkelse. (T. anbeten.) At tilbede Gud, Afguder. fig. agte, hylde, elske i den høieste Grad. At tilbede en Pige. = tilbedelig, adj. som fortiener at tilbedes. (Baggesen.) Tilbedelse, en. Gierningen at tilbede. Tilbeder, en. den, som tilbeder, ell. hylder, elsker een i meget høi Grad. "Jeg knæler dybt for eder; men ei som blind og tankeløs Tilbeder." Rein.

2. Tilbede, v. a. skaffe, opnaae v. Bøn. At tilbede een Lykke, Guds Velsignelse. At tilbede sig noget. "Mit Ønske dig Held skal tilbede." Pram.

Tilbehør, et. ud. pl. d. s. s. Tilhør. Man finder ogsaa det nødvendige Tilbehør. "Mangel p. Krigens Tilbehør standsede endnu Kongens Foretagende." Wandal. "En fuldstændig Equipage, m. alt levende og livløst Tilbehør." Bagg. Labyr. II. 213.

Tilberede, v. a. 1. giøre noget skikket t. en vis Brug; indrette. (jvf. tillave, som br. mere indskrænket og især om Mad.) At tilberede Alt t. Kongens høitidelige Modtagelse. At tilberede Huset t. ventede Giæster. (s. ogsaa berede, som i de fleste Tilfælde er mere brugel.) = **Tilberedelse**, en. pl.-r. det, som skeer f. at tilberede, ell. i Forventning af noget, der skal komme; Anstalt, Forberedelse. Her skee store Tilberedelser i Anledning af Kongens Indtog.— **Tilberedning**, en. Gierningen at tilberede, Beredning, Tillavning. "Vi finde mere Glimmer end Værdl; mere Tilberedning, end Nydelse." Rahbek.

Tilbetle, v. a. 1. faae, skaffe v. Tiggeri. At tilbetle sig noget. "Videnskabernes Stat har ingen Rang, intet Navn, som kan arves, kiøbes ell. tilbetles; Alt maa erhverves." Malling. (s. tiltrygle.)

Tilbinde, v. a. 3. (s. binde.) fæste, binde een Ting t. en anden. "Du skal ikke tilbinde Munden p. den Oxe, som tærsker." 1. Cor. 9. Det er tilbundet (bundet til) med Baand. Sækken var ikke rigtig tilbunden. — De bag i tilbundne Ark høre ikke t. Bogen.

Tilbliven, en. ud. pl. [s. blive, B. 1.] Tilstanden, hvori noget bliver til, eller gaaer over fra Mulighed t. Virkelighed. "Et Skyggeliv, svævende imellem uophørlig Tilbliven og Tilintetgiørelse." (M.)

Tilbringe, v. a. 3. (s. bringe.) 1. bære, bringe hen til. Avisen bliver mig tilbragt. Jeg skal lade Dem alle Papirerne tilbringe. Hun har tilbragt ham en betydelig Formue (v. Giftermaal.) "Et Ord er mig tilbragt hemmeligen." Job. 4. 12. 2. at tilbringe Tiden, fordrive den m. noget. 3. At tilbringe (ɔ: tilvende) sig noget. "Dobbelt saameget, som (det) han saaledes vilde tilbringe sig." D. Lov. IV. 1. 14. (Tilbringer, en. Vedels Saxo. 326.)

Tilbud, et. pl. d. s. Handlingen at tilbyde, m. Indbefatning af det, som tilbydes. Et saadant T. bør man ei forkaste. Et stort, passende, anseeligt T. Han giorde mig dette Tilbud i Gaar.

Tilbyde, v. a. 3. (s. byde.) erklære sig villig t. at give een noget. Han tilbød mig en Belønning. Jeg tilbød mig, at ville giøre det allene. Der tilbød sig (viste, frembød sig) en god Leilighed. "En Lære, der tilbyder sig os som Veileder giennem Livet." Mynster.

Tilbygge, v. a. 1. forbinde v. at bygge. Denne Fløi p. Huset er tilbygget f. nogle Aar siden. Her skal endnu tilbygges en Længe. — **Tilbygning**, en. pl.-er. 1. Gierningen at tilbygge. 2. noget, som er tilbygget; en mindre, nyere Deel af en Bygning, som er sammenbygget m. den større, ældre. Kirken har adskillige Tilbygninger.

Tilbytte sig, v. rec. 1. erhverve v. Bytten. At tilbytte sig en Hest. Jeg har tilbyttet mig denne Bog for en anden.

Tilbøie, v. a. 1. fig. henvende til, faae Tilbøielighed til. (usædvanl.) "For hun til Eie det kan faae, som Villien tilbøies." Bording. I. 122.

Tilbøielig, adj. som enten af Vane, ell. Eftertanke og fornuftige Bevæggrunde, har en vedvarende Attraa t. noget, en Færdighed t. at ville det. At være tilbøielig til Fred, t. Mistanke, t. Vrede, t. Ladhed, t. Uvirksomhed. tilbøielig t. det Onde, t. det Gode. — Ogsaa om Attraa, Lyst i et enkelt Tilfælde: Jeg kunde være tilbøielig (villig) t. at afstaae ham hele Eiendommen. Ligeledes uegentl. om uvilkaarlige, physiske Anlæg ell. Beskaffenheder: At være tilbøielig til Forkølelse, t. Sved. = **Tilbøielighed**, en. pl.-er. Villiens vedvarende Bestemmelse p. en vis Maade ell. Retning p. en vis Gienstand; saavel hvor Grunden dertil ligger i Vanens Magt, ell. er mere physisk og uvilkaarlig, (T. til Vellyst, t. Drukkenskab, t. Forkølelse) som hvor Villien tænkes at være mere fri, ell. underkastet Fornuftens Herredømme. Saaledes: T. til det Gode, t. det Onde. Gode, onde, lave, sandselige, lastefulde Tilbøieligheder. At følge sin T. At have, føle T. til noget. — At have, føle T. for en Person ɔ: Velvillie, Kiærlighed. Hendes T. for ham var saa stærk. (Jvf. Drifter, som tillægges baade Mennesker og Dyr; Tilbøielighed allene de første. Man kan dog ikke, med Sporon, antage, at Tilbøielighed altid kun bruges om erhvervede Færdigheder i Villien, ikke om medfødte Drifter ell. Anlæg, der skyldes Naturen; thi man siger ogsaa: Han har af Naturen en stor Tilbøielighed til Vellyst.) "Tilbøielighed betegner en større Lethed t. at blive bevæget i en vis Retning, end i enhver anden; den forudsætter ikke blot, at Siælen har modtaget denne Retning, (ell. Drift); men ogsaa, at Villien har billiget denne." Müller.

Tilbørlig, adj. [N. S. börlik.] som er saaledes, som det bør være, svarende t. Pligt, t. det fornuftigen ell. moralsk rigtige. At give en Arbeider sin tilbørlige Løn ɔ: den, han fortiener. Det har ikke den tilbørlige Størrelse. Han fik sin tilbørlige (fortiente) Straf, Belønning. At vise Forældre tilbørlig Agtelse og Lydighed. "Gleckelig Snak og letfærdig Skiemt, hvilke ikke ere tilbørlige." Eph. 5. 4. ("som eder ikke sømme." Bib. 1550.) (s. utilbørlig.) [Skiøndt oprindeligen d. s. s. vedbørlig, br. dog nu tilbørlig mere om det fornuftigen, (æquus, justus, meritus) hiint mere om det lovligen rigtige (legalis, legaliter.) "Tilbørligt er det, som grunder sig p. For-

nuft og Natur; vedbørligt det, som grunder sig i Love og Forskrifter." Sporon.]

Tildanne, v. a. 1. danne noget, give det udvortes Skikkelse til en vis Bestemmelse. "De have vidst at tildanne og anvende Metallerne." O. Guldb. — Ogsaa figurl. Han maa endnu tildannes, før han kan blive skikket t. denne Forretning. — Deraf: Tildannelse, en. "Den Kundskab, Orden og Sindighed, der saa meget beroer p. foregaaende Øvelse og Tildannelse." Engelst.

Tildeels, adv. ikke ganske, ikke aldeles, f. en Deel. Det er ikke ganske, men kun tildeels et nyt Arbeide. Jeg har tildeels hiulpet ham v. Arbeidet.

Tildele, v. a. tildeelte, tildeelt. bestemme som eens Lod ell. Deel, give een t. hans Deel. Det er kun lidt, hvad der er blevet enhver tildeelt. Vi maae være tilfreds m. det, Skiebnen vil tildele os.

Tildigte, v. a. 1. tillægge een noget, som er opdigtet. "Man fornærmer sin Helt v. at tildigte ham hvad han aldrig har tænkt paa." Rahb. 2. tilføie, tilsætte Opdigtelser t. noget, der siges ell. fortælles. — Deraf: Tildigtelse, en. "Gemeenligen er der ingen Sammenligning imellem Forøgelsen af det Gode og Tildigtelsen af det Slette." Baggesen.

Tildrage sig, v. rec. og impers. 1. At tildrage sig Opmærksomhed ɔ: vække, give Anledning t. Opmærksomhed. Denne Sag har længe tildraget sig min O. 2. impers. skee, hændes. Det tildrog sig engang; det har engang tildraget sig. — Tildragelse, en. pl. -r. noget, som hændes, tildrager sig; Hændelse, Begivenhed. (Jvf. Omstændighed, 2, 3. og Begivenhed.) "Tildragelse findes ikke i Naturen; men allene i Menneskelivet. Et Jordskiælv er en Begivenhed, ingen Tildragelse; og dette Ord br. (især) kun om hvad der hændes enkelte Mennesker. (ell. ved enkelt Leilighed.) Den franske Revolution var ingen Tildragelse; det var en Begivenhed. — Omstændighed er det Særegne, enten v. en Begivenhed, ell. ved en Tildragelse, hvorpaa Opmærksomheden hefter sig." Müller.

Tildrømme sig, v. a. 2. opnaae, ell. indbilde sig at opnaae hvad man drømmer om; opnaae i Drømme. "Vil du — tildrømme dig, hvad ei du vaagen har." Grundtvig.

Tildække, v. a. 1. skiule v. noget, som lægges over; tilhylle. At tildække sig m. en Dyne, et Tæppe. At tildække Planter mod Frosten. — Tildækning, en. Gierningen at tildække.

Tildømme, v. a. 2. tillægge som Eiendom ell. Besiddelse v. en Dom; tilkiende. Gaarden, Tienden blev tildømt ham. (s. fradømme.) 2. paalægge een noget v. Dom. Han blev tildømt, at erstatte Tabet. Han kunde ikke udrede de tildømte Bøder. (s. idømme.)

Tilegne, v. a. og rec. 1. recipr. At tilegne sig noget ɔ: paastaae at være lovlig Eier deraf, ell. sætte sig i Besiddelse deraf. Den Rettighed, han tilegner sig, tilkommer ham ikke. Han har tilegnet sig mere af Godset, end der tilhører ham. 2. act. 1. i ældre Skrifter: Give, tillægge som Eiendom ell. Egenskab. "Saa er det og efter Guds Skik Menneskene af Naturen tilegnet." Liigpr. ov. Karine Gyldenstierne. 1596. "Han skal dog ikke takke sig selv, fordi der er ingen, den Tak kan tilegnes." B. Thott. 2. At tilegne een noget, især en Bog ɔ: skriftligen overgive ham den, i Særdeleshed, som Tegn p. Agtelse m. m. Bogen er tilegnet Kongen. Paa Indskriften har han tilegnet (helliget) sin afdøde Kone dette Minde. — Tilegnelse, en. 1. Gierningen at tilegne sig ell. tilegne een noget. 2. en Skrivelse, hvori man tilegner een en Bog. En Tilegnelse paa Vers.

Tilendebringe, v. a. 3. (s. bringe.) fuldføre noget aldeles, indtil det sidste. At tilendebringe et Arbeide.

Tilfald, et. d. s. s. Tilfælde; men br. nu sielden. "Uveir, Vinterdag ell. anden stor Ulykke og uformodentlig Tilfald." D. L. IV. 2. 3. "Naar Sindet i en Iil af noget hastigt og besværligt Tilfald bliver rammet." B. Thott.

Tilfalde, v. n. 3. tildeles een, komme i eens Besiddelse v. Tilfælde. Der er tilfaldet ham en betydelig Arv. "Vil Nogen — af Riget føre Arv, som ham i Riget kan være tilfalden." D. L. V. 2. 76. "Tilfalden Gield." (arvet Gield.) V. 3. 7. 2. tilkomme, paaligge. "Giv mig den Deel af Godset, som mig tilfalder." Luc. 15. 12. "Det tilfalder den at bevise, som paastaaer, at en erhvervet Ret senere er ophørt." A. Ørsted.

Tilfals, adv. til Salg, tilkiøbs. (s. fal.)

Tilfegte, v. a. og rec. 1. vinde, erhverve v. Strid, i Strid. At tilfegte sig en Seier. "Med Kaarden i Haanden at tilfegte sig et andet Fædreland." Guldb.

Tilfinde, v. a. 3. (s. finde.) i Lovsproget: paalægge v. Dom, dømme til. Han blev tilfunden at tilbagebetale Capitalen m. Renter. 2. udnævne, beskikke v. en Kiendelse. (D. Lov. I. 24. 36. deraf: Tilfindelse, sammest.)

Tilflikke, v. a. 1. øge stykkeviis til, sye til (et mindre Stykke t. et større.) Man kan see, at det er tilflikket.

Tilflod, et. ud. pl. Tilflyden, Tilløb, det, at flyde til. Vandets Af- og Tilflod.

Tilflugt, en. ud. pl. 1. egentl. Gierningen at flye til; men br. fig. i Talemaaden: at tage sin T. til een, søge T. hos een ɔ: søge Hielp, Beskyttelse, Understøttelse

hos een. "De tage Tilflugt under Egyptens Skygge." Es. 30. 2. 2. den Gienstand, man søger Hielp hos. Det er min sidste T. Gud er vor T. i Nøden. "De befæstede Byen, f. der at have i Nødsfald en sikker Tilflugt." Guldberg. "Jeg greb efter enhver Tilflugt p. Jorden, og enhver svandt hen under mine Hænder." Mynster. — Tilflugtssted, et. Sted, hvor man i Nød og Fare søger Tryghed ell. Hielp.

Tilflyde, v. n. 3. (s. flyde, 1.) br. fig. for: tildeles, tilfalde Tid efter Tid, ell. paa en umærkelig Maade. Der tilflyder ham mange uvisse Indtægter om Aaret. At lade en tilflyde een Fordeel.

Tilflye, v. a. 1. ilde tilrede, besudle. (s. flye til.) See, hvor hun har tilflyet sin Kiole.

Tilflyve, s. flyve til. Der kom en Fugl tilflyvende.

Tilfods, adv. gaaende; skrives sædvanl. adskilt: til Fods. At reise til Fods.

Tilforhandle sig, v. rec. 1. d. s. s. tilkiøbe sig. (d. Tale.)

Tilforladelig, adj. som man kan forlade sig paa, troe, antage f. sand; sikker. (br. vel baade om Personer og Ting; dog oftest og rigtigst om de sidste, ligesom paalidelig om de første.) En tilforladelig Efterretning (sikker, vis) siger meer, end en troværdig Efterretning. (Derimod: En paalidelig, sanddru, troværdig Historieskriver.) Det er tilforladelig sandt! — Ogsaa i d. Tale som en blot Forsikring: Jeg vil tilforladelig ikke vente længere! — (Subst. Tilforladelighed br. for dets stødende Lyds Skyld kun sielden.)

Tilforn, adv. [T. zuvor.] 1. i en forbigangen, forløben Tid; enten a.) m. Hensyn p. en Tid, en Handling, som tales om ell. tænkes paa. Vi har alt tilforn været der. Kort tilforn havde han talt om hende. Det forekom mig idag, som jeg første Gang saae hende; skiøndt jeg har seet hende flere Gange tilforn. "De holdt den nu f. en Gud, som stakket tilforn var æret, som et Menneske." Viisd. 14, 20. "Tilforn sættes imod nu; Først imod sidst; hiint har Hensyn t. Tiden, som gaaer foran; dette t. Tingen, som skeer først." Sporon. Eller b.) i Almindelighed (da tilforn, m. Hensyn t. Tidens Fiernhed, synes at staae imellem fordum og forhen.) "Der er ikke skeet noget, som dette tilforn." 1 Sam. 4. 7. Tilforn var det ikke Skik. Tilforn klagede man over Kornets Dyrhed; nu over dets lave Priis. 2. i Bemærkelsen forud ("Dine Veie ere beredte, og dine Domme ere tilforn bekiendte." Jud. 9. 8) og først ("Du skal ikke see mit Ansigt, uden du tilforn fører Sauls Datter t. mig." 2 Sam. 3. 13) er det nu forældet, ell. lidet brugeligt.

Tilforordne, v. a. 1. i Lovsproget og Forretningsstiil: udnævne, beskikke; (især i Forening, tilligemed een ell. flere andre.) De tilforordnede Commissarier.

Tilfreds, adv. [T. zufrieden.] der ogsaa br. som adj. 1. adv. i en Tilstand, hvori man føler sig rolig, fornøiet m. det nærværende, uden Savn ell. Ønske. Han seer meget tilfreds ud. At være tilfreds med een, m. noget. tilfreds med sin Stiebne, m. en Bolig, m. sine Kaar. At være vel tilfreds, ilde tilfreds. "Med to Slags Folk er min Siæl ilde tilfreds." Sir. 50. "Den, som er tilfreds haaber ikke andet (end hvad det skeer, times ham;) den, som er fornøiet, ønsker ikke Andet. — Man kan være tilfreds, blot fordi man seer, at der er ikke andet at giøre; men fornøiet kan man ikke være uden god Aarsag." Sporon. At leve tilfreds i trange Kaar. Er han endnu ikke tilfreds? (vil han endnu have mere?) At give sig tilfreds ɔ: berolige sig, slaae sig t. Taals. "Giør Pinen let, og lad dit Sind tilfreds sig give." Falster. At stille een tilfreds, berolige, formilde, forsone. (Moth.) 2. som egentl. adj. br. det vel undertiden i sing.) (f. E. en tilfreds Mine) men sielden og mest i dagl. T. "Den har et tilfreds Sind, som ikke pleier at forlange meer, end hvad han nyder. Den har et fornøiet Sind, som er stemt t. Munterhed." Sporon. (Endnu mere usædvanl. er Brugen m. best. Art. "Det tilfredse Sind og det muntre følges gierne ad." Sporon.) (Jvf. selvtilfreds.) — Tilfredshed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være tilfreds ell. fornøiet m. sin Tilstand. — tilfredsstille, v. a. 1. giøre een tilfreds, opfylde, handle efter eens Ønske, Krav ell. Paastand. At tilfredsstille eens Fordringer. Han søgte at tilfredsstille ham v. Løfter. "Han smigrer sig med — at han kan tilfredsstille baade sine Lyster og sin Samvittighed." Birkner. — Tilfredsstillelse, (Moth) og Tilfredsstilling, en. Handlingen, at tilfredsstille een; ell. den Tilstand, at blive, at være tilfredsstillet.

Tilfrossen, adj. v. heel belagt p. Overfladen m. Iis. En tilfrossen Sø. s. fryse til.

Tilfulde, adv. d. s. s. aldeles, ganske tilstrækkeligen. Han har tilfulde overbeviist mig om Nødvendigheden heraf. (Isl. til fulls.)

Tilfylde, v. a. 1. fylde mere til, fylde heelt til. Karret maa tilfyldes. Der maa tilfyldes mere Viin. (fyldes.) jvf. fylde. — Deraf: Tilfyldning, en.

Tilfælde, et. pl. d. s. [T. Zufall.] 1. i den vidtløftigste Betydning: alt det, som kan skee, som forefalder, træffer ind. (eventus.) Den Forsigtige maa være beredt p. alle Tilfælde. Han kan godt skikke sig i alle Slags Tilfælde. Der gives Tilfælde i Livet, der kunne giøre den meest retsindige usik-

fær i sin Handlemaade. I dette, i hiint Tilfælde. Jeg vil i ethvert T., i alle Tilfælde (i hvad der end skeer, møder) være belavet p. Modstand. 2. en uventet, uforudseet Begivenhed ell. Forandring, som kunde skee, indtræffe paa flere forskiellige Maader; og t. hvis Indtræffen netop i den givne Tid, man ingen tilstrækkelig Grund indseer. (Dog tænker man sig gierne et Tilfælde meer ell. mindre afhængigt af og overeensstemmende m. bekiendte Omstændigheder; Hændelse derimod som noget, der ligger uden for al Beregning. Man siger derfor ogsaa: Jeg har forudseet dette Tilfælde.) Lad os sætte, antage det værste T. Et sieldent, usædvanligt, besynderligt, uhældigt T. "De Ting, som skee i Verden, ere dog ikke et Tilfældes (Tilfældets) Spil." Mynster. Slige Tilfælde ere uberegnelige. "Tilfælde modsættes baade, hvad der er foraarsaget v. den menneskelige Villie, og hvad vi antage bestemt v. Naturnødvendighed. — Ogsaa Tingenes Gang i det Enkelte vil ofte kunne kaldes T. Det er et Tilfælde, om det regner p. Syvsoverdagen." Müller. 3. den Tilstand, at noget skeer, indtræffer uformodentlig, uventet og af ubekiendte Aarsager; Slump, Træf. ("et Forhold, t. hvis Virkelighed vi ei engang kunne formode nogen rimelig Grund.") Det er Tilfældet, som førte dem sammen. Det var kun v. et T. (ikke m. Overlæg, Hensigt) at jeg kom der i dette Dieblik. Mangen Opdagelse skyldes Tilfældet. (jvf. Hændelse; og Müllers d. Syn. II. 256. 57.) 4. Tilfælde br. ofte f. en periodisk Forandring i Helbreden, en Skade, et Sygdomstilfælde. Han har et slemt, farligt Tilfælde. Hans T. kommer ofte igien. Har hun længe havt dette Tilfælde? = tilfældig, adj. 1. som skeer v. et Tilfælde, som ei er forudseet ell. forud overlagt. Det var tilfældigt, at jeg kom der idag. En tilfældig Omstændighed. 2. som beroer p. Tilfælde ell. Hændelse, som ei har sin Grund i sig selv, men uden for sig; modsat væsentlig og nødvendig. Tyngden er en væsentlig Egenskab hos Legemer; Farven ofte en tilfældig. "Ligesom vi have naturlige, saa have vi tilfældige Fornødenheder." Schytte. — Tilfældighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være tilfældig; modf. Væsentlighed og Nødvendighed. "Hvad behøve vi at gaae saa langt tilbage, f. at lede om Sprogets Tilfældighed?" J. Boye. — tilfældigviis, adv. ved et T., ikke m. Overlæg.

Tilfælles, adv. i Forening, i Fællesskab med. (communiter, junctim.) At bruge noget tilfælles. At have, holde en Hest tilfælles med een. (jvf. fælles.) — sig. om Tilfælde, hvori en Gienstand (oftest en Person) har en vis Lighed med en Anden. Han har dette tilfælles med sin Fader, at han let bliver vred. Hun har Gang og Stemme tilfælles med Moderen.

Tilføie, v. a. 1. lægge til, forene med. (jvf. føie.) [Oftest, naar man beretter, hvad en Anden har sagt.] Han tilføiede endnu, at o. s. v. Dette, tilføiede han, var Kongens faste Villie. 2. At tilføie een Skade, siger man efter det Tydske, for: giøre. — Tilføining, en. Gierningen, at føie til ell. lægge til.

Tilføre, v. a. 2. bringe til p. Vogne, v. Heste, t. Skibs o. d. At tilføre en By Levnetsmidler. — Tilførsel, en. pl. -forsler. 1. Gierningen at tilføre. "Skiøndt han ei kunde der Tilførsel altid hindre." Bording. 2. det som tilføres. En stor Tilførsel af Levnetsmidler. At afskære (hindre) Tilforslen t. en beleiret By. Søtilførsel. [Tilføring, en. hos A. S. Vedel for: Tilførsel. (Saxo. 312.) Ligeledes: Tilføre. "De giorde ham Tilføre." commeatus. Saxo. 328.]

Tilgang, en. 1. det, at gaae til, Adgang (som mere br.) Luften har her fri Tilgang. "Did — hvorhen hverken Smerte, Forhaabning ell. Frygt haver nogen Tilgang." B. Thott. 2. Sted, Gang, hvorigiennem man gaaer f. at komme t. et andet Sted. Enhver T. var spærret. "Efterdi Tilgangen var snever, hvor de skulde gaae igiennem." Jud. 4. 5. 3. s. g. Forøgelse. Af- og Tilgang (f. E. i Mandtal over Soldater.) "Ikkun, at Legemet ingen Aftagelse og ingen Afgang lider; det behøver da heller ingen Tilgang." Bastholm.

Tilgavns, adv. saaledes, at Hensigten opnaaes, tilstrækkeligen, dygtigen. Alt hvad man gior, bør giøres tilgavns. Dette Arbeide er giort tilgavns. "Ingen Moders Siæl kan slaae tilgavns en Død ihiel." Baggesen.

Tilgift, en. pl. -er. det, som v. Salg ell. andre Leiligheder gives oven i Kiøbet. At give, at faae noget i Tilgift.

Tilgifte sig, v. a. erhverve v. Giftermaal. (s. gifte sig til.)

Tilgive, v. a. 3. (s. give.) lade sin Fortørnelse ell. Fortrydelse over en Andens Fornærmelse ell. Forseelse fare, og eftergive ham Straffen ell. Tilregnelsen derfor. "At tilgive er at anmærke sin Ret, og dog eftergive den. — Med smaa Feil bør man overbære, men ikke m. store Forseelser; dog forbinder Død os undertiden t. at tilgive disse." Sporon. Han har tilgivet mig min Brøde. Tilgiv min Dristighed! Det skal være dig tilgivet f. denne Gang! (s. forlade, 2. og undskylde.) "Det er lettere at tilgive, end at forlade; thi Erindringen gienkalder saa let den skeete Fornærmelse." J. Smidth. = tilgivelig, adj. som kan tilgives. En tilgivelig Feil. — Tilgivelse, en. det, at tilgive en Forseelse; Forladel-

se. (jvf. Undskyldning.) "Der er Tilfælde, hvor en Dristighed behøver Tilgivelse; men der er og Tilfælde, hvor den ikke behøver andet, end Undskyldning." Sporon.

Tilgiven, adj. v. I ældre Skrifter: hengiven, tilbøielig. "Hvorledes skulde den, som er tilgiven t. Vellyst, turde see Døden under Øinene?" B. Thott.

Tilgode, adv. i Talemaaden: At have noget tilgode hos een ɔ: have et Krav p. ham derfor. Jeg har endnu 100 Rdlr. tilgode hos ham for de sidste Varer, paa min sidste Regning. Ved Afregning fik jeg saameget tilgode, beholdt jeg tilgode. Der kommer mig saameget tilgode. (Derimod: det kom mig til Gode ɔ: t. Gavn, at jeg kunde tale Sproget.) = Tilgodehavende, et. ud. pl. det, som een har tilgode, en Andens Gield t. ham.

Tilgrunde, adv. (skrives ofte adskilt.) At gaae t. Grunde, ødelægges, fordærves aldeles. Skibet gik tilgrunde. — At gaae ret til Grunde i en Sag ɔ: udforske, grandske, undersøge den meget nøie.

Tilgrændsende, adj. v. som støder til, grændser til. De tilgrændsende Lande. Den tilgrændsende Ager.

Tilgængelig, adj. som der er Adgang til, som man uden Vanskelighed kan komme til. Stedet er ikke tilgængeligt. Uagtet hans mange Forretninger, er han meget tilgængelig.

Tilhaande, adv. i Talemaaden: at gaae een tilhaande ɔ: være t. Hielp, behielpelig.

Tilhandle, v. a. 1. erhverve v. Handel; tilkiøbe. At tilhandle sig noget.

Tilhefte, v. a. 1. forene med v. Heftning. De tilheftede Ark i Bogen. Dette Ark maa endnu tilheftes. — Deraf: Tilheftning, en.

Tilhielpe, v. a. 3. hielpe til, bidrage, være behielpelig t. noget. "At enhver kunde — tilhielpe, at dette fyldestgiøres." D. Lov. III. 19. 18.

Tilhiemle, v. a. 1. ved Ed, Vidner ell. paa anden Maade bevise sin Eiendomsret t. noget. "Et Brudevers, som Klageren p. lovlig Maade tilhiemlede sig." Rahb. D. Tilsk. — Deraf: Tilhiemlingsed, en. (jvf. Forordn. af 1. Mai 1799.)

Tilhobe, adv. 1. i en Samling, sammen, tillige. At bringe, komme, binde tilhobe. "Man binder undertiden noget saaledes tilhobe, at det er vanskeligt at opløse." B. Thott. "Naar Brødre boe tilhobe, og een døer." 5 Moseb. 25. 5. — Tag det Alt tilhobe. 2. alle sammen, alle uden Undtagelse. "Han skabte alle Ting tilhobe." Sir. 18. 1. "Tilhobe levede de af Fædrift og eiede talrige Hiorde." Guldberg. "Disse Orakler komme tilhobe overeens deri." Guldberg. (br. ikke meget.)

Tilhold, et. pl. d. s. 1. det, at tilholde, foreskrive, byde; Medfør. Efter Lovens Tilhold. 2. det, at man holder til, kommer tidt p. et Sted. (Moth.) 3. Sted, hvor man holder til; Opholdssted, Tilflugtssted. (Herberg. Moth.) Der har han især sit T. = Tilholdssted, et. d. s. s. Tilhold, 3. "Muus og Rotter have deres Tilholdssted i saadanne beklædte Vægge." Oec. Mag. IV. 330.

Tilholde, v. a. 3. (s. holde til.) paalægge, nøde, drive til. Han maa tilholdes at sætte Gaarden i forsvarlig Stand. Hvad Loven tilholder.

Tilhugge, v. a. 1. danne t. et vist Brug, give Skik v. at hugge. At tilhugge Tømmer. — Tilhugning, en. Gierningen at tilhugge. Tømmerets Tilhugning.

Tilhviske, v. a. 1. sige noget hviskende t. een. "Dens Vennerøst i tause Nat tilhvisker os hans Ære." Riber. "I Usynlige, som stundom tilhviske os Fremtidens Hemmeligheder." Baggesen.

Tilhylle, v. a. 1. skiule v. noget, som lægges ell. hænges over. At tilhylle Ansigtet m. et Slør. — Deraf: Tilhylling, en.

Tilhægte, v. a. 1. forbinde med, v. at hægte. (s. hægte til.) Skiørtet er ikke tilsyet, men tilhægtet.

Tilhæng, et. pl. d. s. 1. noget, der ligesom hænger v. en anden Ting (Anhang, Appendix.) Et Tilhæng t. en Bog. 2. Folk, som holde sig t. een ell. holde med, understøtte een i hans Foretagender; Parti. (Moth.) Han har et stort Tilhæng blandt Almuen.

Tilhænger, en. pl. -e. den, som er af eens Tilhæng ell. Parti.

Tilhør, et. det, som hører t. en vis Ting, udgiør en tilhørende Deel af samme. Gaarden m. alt sit Tilhør. (Tilhøring. Moth. "Skaane med sin Tilhøring." Vedels Saxo. 346.) jvf. Tilbehør.

Tilhøre, v. n. 2. (har.) 1. være eens Eiendom. Bogen tilhører mig. Denne Gaard har engang tilhørt ham. (jvf. høre til, 4.) 2. tilkomme. (dog sielden; da præp. i denne Bemærk. sædvanl. følger efter. s. høre til, 2.) 3. tilhørende, som hører til, udgiør en Deel af noget. Gaarden m. tilhørende Besætning. — Undertiden, især i Forretningsstill, br. Tilhørende absol. ell. som Subst. for: Tilhør, Tilhøring. Huset, Bryggerlet m. Tilhørende.

Tilhører, en. pl. -e. [af høre til, audire.] den, som hører til, som m. Agtsomhed hører paa noget. (auditor.) Denne Præst har mange Tilhørere. At være T. ved en Examen, Concert, Forelæsning. (Man siger derimod ikke: at være Tilhører ved en Samtale; men: at være nærværende v. den, at høre p. den.)

Tilhøvle, v. a. 1. danne t. et vist Brug v. at høvle. At tilhøvle et Bræt.

Tilintetgiøre, v. a. 3. (s. giøre.) giøre

Ende p. en Tings Tilværelse; forstyrre, ødelægge aldeles. (br. som oftest i uegentlig ell. mindre streng Bemærkelse.) Deraf: Tilintetgiørelse, en. ud. pl.

Tilkaste, v. a. 1. fylde v. at kaste noget i (f. E. Jord, Gruus.) Det Hul, den Grøft maa tilkastes. — Tilkastning, en.

Tilkiende, v. a. 2. tillægge een noget v. Dom ell. Kiendelse, tildømme. Gaarden blev tilkiendt ham v. Høiesteretsdom. — Deraf: Tilkiendelse, en.

Tilkiendegive, v. a. 3. d. s. s. give til Kiende, ell. bringe t. Nogles, t. de Vedkommendes Kundskab; meddele fornøden Efterretning om. (s. under give, E.) Han tilkiendegav dem Kongens Villie. Dette Tegn tilkiendegiver, at Skibet skal vende. At tilkiendegive en Befaling, en Anordning f. Vedkommende. "En Lov er en almindelig Befaling, som allene kan siges at bekiendtgiøres, ikke at tilkiendegives." Sporon. — Deraf: Tilkiendegivelse, en.

Tilkitte, v. a. 1. tillukke m. Kit; fæste m. Kit. — Deraf: Tilkitning, en.

Tilkiøbe, v. a. 2. erhverve v. Kiøb, enten t. det, som tilforn eiedes, ell. uden Hensyn hertil. Foruden Godserne, han arvede, har han endnu tilkiøbt flere. Nogle af disse Heste har jeg tilkiøbt mig; andre har jeg byttet mig til. "Et Kiøb, hvorved Monarken tilkiøber sig Tienester, og ikke belønner dem." Schytte.

Tilkiøbs, adv. d. s. s. tilfals.

Tilkiøre, v. a. 2. vænne t. at gaae f. Vogn. At tilkiøre et Par Heste. 2. i partic. d. s. s. kiøre til. Han faaer Brændet frit tilkiørt.

Tilkiørsel, en. Handlingen at kiøre noget t. et Sted, føre det t. Stedet paa en Vogn. Tilkiørsel af Brænde.

Tilklappe, v. a. 1. give tilkiende v. Klappen. "At see en talrig Mængde Hænder i Beredskab at tilklappe dem Bifald." Rahbek.

Tilkline, v. a. 1. lukke v. Klining. At tilkline en Sprække. — Deraf: Tilklining, en.

Tilklippe, v. a. 1. klippe noget efter et vist Mønster, ell. saaledes som det bør være.

Tilklistre, v. a. 1. d. s. s. tilkline.

Tilknappe, v. a. 1. lukke v. at knappe. At tilknappe sin Kiole. mods. opknappe.

Tilknytte, v. a. 1. forbinde med, ved at knytte; lukke til med en Knude. At tilknytte et Tørklæde.

Tilkomme, v. n. 3. har. (s. komme.) 1. være overeensstemmende m. eens Rettighed. Denne Indtægt tilkommer ham som Sognepræst. Jeg fordrer ikke meer, end der tilkommer mig. Det tilkommer mig m. Rette. 2. svare t. eens Pligt, Vilkaar, Stand; passe sig for. Det tilkommer ham, at holde Bygningen vedlige. Det tilkommer den Unge, at vise Agtelse mod Ældre.

Tilkommelse, en. d. s. s. Tilkomst. (sieldnere.) "De undrede paa hans Tilkommelse." Vedels Saro. 65. "Hans sidste Tilkommelse var ikke at vente i deres Dage." Mynster.

Tilkommende, adj. om Tiden: som skal komme, fremtidig. (modsat: forbigangen og nærværende.) Det Tilkommende, Fremtiden. "Haabet skal m. Glæde og Tillid vende vor Tanke hen mod det Tilkommende." Mynster. — Ligeledes om det, der tænkes i Fremtiden. Hans tilkommende Kone. Vor tilkommende Præst. Et tilkommende Liv. "Da nødes vi endelig t. at fæste vort Haab p. en tilkommende Tilstand." Sneed. — Det br. ogsaa for: næste, næstkommende. I tilkommende Uge, Maaned.

Tilkomst, en. Handlingen at komme t. et Sted. Adventus. "Din Tilkomst Alle glæder." Arreboe. 169. "Hvordan du from og vel beredt kan mod hans Tilkomst være." Kingo.

Tilkort, adv. i Talemaaden: at komme tilkort, egentl. ikke komme langt nok; men br. for: ikke naae det, man tragter efter, være uheldig, være den tabende.

Tilkræve, v. a. 1. i Lovsproget: opfordre, kalde f. Retten. "Bliver Nogen tilkrævet at vidne i nogen Sag." D. Lov. I. 13. 7.

Tilkæmpe, v. a. 1. d. s. s. tilfegte.

Tillade, v. a. tillod, tilladt. give een Frihed t. at giøre ell. lade noget, give sit Minde til. Han tillod mig at reise. Jeg har tilladt ham det. Denne Fornøielse vil han ikke tillade hende. "At tillade en Udsvævelse, eller ikke at hindre den, og at bifalde den, ere tvende forskiellige Ting." Bastholm. At tillade sig (tage sig) upassende Friheder. — Tilladelse, en. Frihed, som gives een t. at giøre ell. lade noget. At give een T. til noget. Jeg har hans T. — tilladelig, adj. som kan tillades.

Tillade, v. a. 1. forsyne (et Skib) m. fuld Ladning. Skibet er endnu ikke tilladet. — Tilladning, en. Et Skibs Tilladning.

Tillave, v. a. 1. d. s. s. tilberede, lave til; men især om Mad. (Man siger dog lige saa ofte: at lave Mad; men: vel tillavet Mad.) Hun havde tillavet ham en varm Drik. (jvf. lave til.) Deraf: Tillavning, en.

Tillid, en. ud. pl. [s. Lid.] sikker Tro p. en andens Velvillie, Redelighed, Tilsagn, o. d. At sætte sin Tillid til een. Jeg har ingen T. til hans Løfter, Forsikkringer. Gud er min T. T. til sig selv, t. Andre. (s. Selvtillid.) "Var det Forvovenhed, Herskesyge, ell. en blind Tillid t. sine egne Kræfter?" Sneedorf. — Deraf: Tillidsblik, et. Blik, som udtrykker Tillid. "Med vældig Arm, m. roligt Tillidsblik." Øhlenschl. — tillidsfuld, adj. som har stor

Tillid; er grundet p. Tillid. En tillidsfuld Bøn. — Tillidstegn, et. Tegn, Beviis p. Tillid. (Wandal.)

Tillige, adv. 1. paa een Tid. simul. "Mod ham kom tre Flaader tillige." (Abrahamson.) "Og Haab og Styrke svinde bort tillige." S. Blicher. (Ikke hyppigt.) 2. ligeledes, ogsaa. pariter. Hans Ærende var baade at besøge Faderen, og tillige at frie t. Datteren. Han vilde ikke blot kiøbe Huset, men tillige Jorden.

Tilligemed, præp. d. s. s. med, ell. og tillige; hvor der udtrykkes en Forbindelse, Forening, Samling; og hvor der er Hentydning baade p. Tid og Rum. (una cum) Modsat; foruden. (jvf. samt.) Vi undersøgte Hovedvolden tilligemed alle Udenværkerne. Han forlangte, at Besætningen tilligemed Gaarden skulde overleveres ham (neml. han vilde have B. med Gaarden, og p. een Tid. Her bør samt ikke bruges.)

Tillime, v. a. 1. fæste til med Liim. Listen maa tillimes.

Tilliste, v. a. 1. erhverve p. en listig, underfundig Maade; tilsnige. Han havde tillistet sig et vigtigt Document.

Tillokkelse, en. pl. – r. 1. Gierningen, at lokke een t. noget. Ved megen T. fik han ham endelig t. at afstaae det. (ogsaa: Tillokning.) 2. det, hvorved man lokker een; det, som har en lokkende, tiltrækkende Kraft. Ynde og Forstand ere tidt stærkere Tillokkelser hos en Pige, end Skiønhed.

Tillokkende, adj. v. som kan lokke een t. noget, har en indbydende, overtalende Kraft. Dette Tilbud var alt for tillokkende. Et tillokkende Syn. (jvf. lokke.)

Tillukke, v. a. 1. d. s. s. lukke, lukke til (mest i inf. act. og pass. og i partic. neppe i præs. act.) Denne Aabning maa ufortøvet tillukkes. Jeg fandt Døren tillukket. — Deraf: Tillukning, en.

Tillyse, v. a. 2. forkynde, give tilkiende p. et offentligt Sted. At tillyse noget fra Prædikestolen, p. Kirkestævne. Ægteskabet er tillyst. (s. lyse, 3.) — Deraf: Tillysning, en.

Tillyve, v. a. og rec. 3. (s. lyve.) tillægge, tilskrive falskeligen ell. ved at lyve. "Naar han ikke tillyver sig det Kongenavn, han har tilfælles m. Gud." Synesius v. Bloch. "Formaninger imod fremkonstlede Følelser og imod enhver tilløiet Iver." Mynster.

Tillæg, et. pl. d. s. 1. det som lægges til, føies til. At faae et T. til sin Løn. Et Tillæg til en Bog. 2. det, at lægge Kreature til; Avl, Opfødning; it. opfødte Kreature. Ved T. af Heste og Qvæg kan Bonden giøre sig Fordeel. Denne Hest er af hans eget Tillæg. Han har et godt T. af Ungqvæg. — Tillægsord, et. i Sproglæren, hos Nogle: et Adjectiv (Egenskabsord.)

Tillægge, v. a. 3. lægge til, føie til (men br. sielden undt. i Infin. og partic.) Jeg maa endnu tillægge een Omstændighed. Naar dette tillægges, bliver tillagt. 2. overdrage, give. Kongen har tillagt ham denne Titel. Der er tillagt ham en udstrakt Myndighed. 3. tilregne, tilskrive. Man tillagde ham allene Skylden. At tillægge et Ord en Bemærkelse, en Mening, som det ikke har. 4. at tillægge (opføde) Qvæg. s. lægge til. 5. Søen er tillagt (med Iis) ɔ: tilfrossen overalt.

Tillægt, adj. v. heel lægt, lukket v. at læges. Saaret er nu tillægt. (v. at tillæge vil neppe forekomme.)

Tillære, v. a. 2. oplære, afrette, lære til. (s. lære.) "Han dannede deres Smag, tillærte deres Poeter, gav Tegninger t. deres Malere og Billedhuggere." O. Guldb. At tillære en Jagthund.

Tilløb, et. 1. det, at flydende Ting løbe til, strømme til. Vandet har her stærkt Tilløb. T. af Melk i Brysterne. 2. det, at Folk stimle, flokkes t. et Sted. (confluxus.) Et stort T. af Mennesker. Han fik et stort Tilløb. Denne Taler har altid et stort Tilløb. "Et Tilløb skeer m. Hensigt, og kan skee m. Orden; et Sammenløb skeer m. Hensigt, men uden Orden; et Opløb s. det meste uden Hensigt, og altid uden Orden." Sporon.

Tilløbende, adj. v. som løber til. At komme tilløbende.

Tilmaale, v. a. 2. maale noget i eens Paasyn, og overgive ham det. Kornet blev ham tilmaalt. "At tilmaale enhver sin Jord, naar Oversvømmelsestiden var forbi." Guldb. — fig. om Tiden: "Den frygtelige Norne, hun, som tilmaaler Tiden, før den kommer, sit Held." Evald. "Han, som anviser Alle det rette Sted, som tilmaaler Alle den rette Tid." Mynster. "I de faa Aar, der ere Mennesket tilmaalte." Samme. — Deraf: Tilmaaling, en.

Tilmad, en. ud. pl. det, som spises til, ell. tilligemed anden Mad. Kiød og Tilmad af Grønt.

Tilmed, adv. desuden, ogsaa. Han har ikke de fornødne Kundskaber, og tilmed er han endnu f. ung. "Tilmed da vi vide, at ingen Indretning i Verden bliver længe i samme Form, saa" &c. J. Boye.

Tilmelde, v. a. 2. give een Efterretning om, melde, berette. Jeg har tilmeldt ham det m. Posten.

Tilmode (til Mode) s. Mod, 1.

Tilmure, v. a. 1. lukke v. Muur, v. at mure. Døren er bleven tilmuret. — Deraf: Tilmuring, en.

Tilmæle, v. a. 1. tilkiende, tildømme. (Moth.) forældet.

Tilnagle, v. a. 1. lukke v. at slaae Nag=

ler i. At tilnagle en Dør, en Kasse. — Deraf: Tilnagling, en.

Tilnavn, et. pl. -e. 1. Familienavn, Slægtnavn. (i Modſ. til Fornavn ell. Døbenavn.) 2. et Navn, en Benævnelſe, ſom tillægges een foruden hans egentl. Navn. Alexander med Tilnavn den Store.

Tilnævne, v. a. 1. i Lovſproget: udnævne tilligemed andre.

Tilnærmelſe, en. Nærmelſe hen t. noget. (Approximation.)

Tilovers, adv. meer end der bruges, ell. er brugt; meer end fornødent. (Jvf. øvrig og overbleven.) Der blev et godt Stykke tilovers af Klædet. Diſſe Penge har jeg tilovers fra Udgifterne, fra Reiſen. Ikke have noget tilovers for Andre (ei være godgiørende, tienſtagtig.) Lad noget blive tilovers til de andre (levn noget.) At være tilovers ved noget, i en Sag ɔ: ei blive adſpurgt, benyttet. Jeg ſeer, at jeg her er tilovers (at man ikke ſkiøtter om mig.)

Tilpakke, v. a. 1. pakke fuld; hylle tæt omkring. Vognen er nu tilpakket. At tilpakke een m. Klæder. (tilpakket, beſkienket. Moth. d. Tale.) — Tilpakning, en. Gierningen at tilpakke. Vognens Tilpakning.

Tilpas, adv. til Maade, til Behag, beleilig. (ſ. Pas, 2.) At giøre een noget tilpas (efter Ønſke, til Maade.) "Og gierne vilde jeg — dig giøre ret tilpas i dette Valg." J. L. Heiberg. Man kommer ham aldrig tilpas. "Du laſter Alt, dig intet er tilpas." Heiberg. "Da det er lettere at være tilpas, end at behage, ville Menneſkene ſnarere blive enige om, hvad der er tækkeligt, end hvad der er behageligt." Müller. — I ældre Skrifter br. tilpas abſol. for: vel tilpas, v. god Helbred, karſk. "Den, der er ſaa ſyg, at der er ringe Haab om han nogenſinde ſkulde blive tilpas." B. Thott. I. 79.

Tilpaſſe, v. a. 1. paſſe een Ting t. en anden, f. at prøve om de ſvare t. hinanden. (ſ. v. a. paſſe.) — Deraf: Tilpasning, en.

Tilplanke, v. a. 1. lukke, hegne m. Planker. (Moth.)

Tilpligte, v. a. 1. forpligte een t. noget, paalægge ſom Forpligtelſe.

Tilproppe, v. a. 1. lukke m. Prop, proppe. Flaſken har ikke været vel tilproppet. — Deraf: Tilpropning, en.

Tilraab, et. pl. d. ſ. Tiltale m. høi Røſt; Raab, ſom henvendes t. een.

Tilraabe, v. a. 2. raabe noget t. een. Alle tilraabte ham Bifald. "Jeg vilde ham alt her mit Bifald høit tilraabe." Baggeſen.

Tilraade, v. a. 1. ved ſit Raad tilſkynde een t. noget (raade til.) Jeg har tilraadet ham Forliig. (modſ. fraraade.) — Deraf: Tilraadelſe (Moth.) Tilraaden, en. (begge ere, ligeſom Tilraad, ikke meget brugel.)

Tilrakke, v. a. 1. ilde behandle, tilſlye. (lav Tale.) Rahbek.

Tilrane ſig, v. recipr. 1. ſkaffe ſig v. Ran, v. en ulovlig og voldſom Maade. "Olaf vilde ei blot tilrane ſig min Kongemagt." Øhlenſchl. (Hakon J.)

Tilrede, adv. færdig, v. rede Haand, v. Haanden. At være tilrede. Alt er tilrede.

Tilrede, v. a. 1. lave til, indrette t. en vis Brug, rede til. Han har lovet at tilrede Alt hvad der behøves t. Reiſen. At tilrede et Skib. "Som om han ſkulde ſtrax til Strids, han ſig tilreder." Bording. "Skal da Kiv og Vrede i dit Skiød tilrede dine Foſtres Grav?" Evald. 2. behandle (ſlet.) Han er bleven ilde tilredet. — Deraf: Tilredning, en. Indretning.

Tilregne, v. a. 1. tilſkrive, tillægge een at være Aarſag til, tillægge Skyld for noget. Man bør ikke tilregne ham Sagens ſlette Udfald. Ufrivillige Handlinger kunne ikke tilregnes os. = Tilregnelſe, en. Kun en fri Handling er forbunden med T. — tilregnelig, adj. ſom kan tilregnes.

Tilrette, adv. (ogſaa til Rette.) i den rette Stilling ell. Tilſtand, i det rigtige Forhold. At lægge, ſætte noget t. Rette. At giøre noget tilrette. At viſe een til Rette m. et Arbeide; viſe een tilrette ſom er vildfarende. Jeg kan ikke komme tilrette med ham (blive enig, forliges m.) Vi kunde ikke komme tilrette om Kiøbet.

Tilreiſe, en. ſ. Henreiſe.

Tilreiſende, adj. v. ſom kommer reiſende t. et Sted. At holde Bog over Tilreiſende og Fraveiſende.

Tilride, v. a. 3. vænne til, giøre ſkikket t. at rides. At tilride en Heſt. En tilreden Heſt.

Tilruſte, v. a. 1. d. ſ. ſ. udruſte. — Deraf: Tilruſtning, en.

Tilſaae, v. a. og n. 1. act. lægge Sæd i (Jorden.) Han er i Færd m. at tilſaae ſin Jord. Den Ager er tilſaaet. — neutr. og abſol. At have tilſaaet ɔ: være heel færdig m. at ſaae.

Tilſagn, et. pl. d. ſ. 1. Gierningen, at tilſige, forſikkre en anden noget. — 2. det, man har tilſagt, lovet, forpligtet ſig til; Løfte. "Man maa giøre Forſkiel imellem en blot Tilſtaaelſe, ſom kaldes Tilſagn, og en Pagt, hvorved man overdrager andre Ret t. at tvinge." Sneedorf. "Eller Menneſket troer Guds Tilſagn meer end Alt, hvad Øiet ſeer." Mynſter. 3. det, der ſiges til een. "Hvormange Vildfarelſer, Samvittighedens Tilſagn og indbildte Aabenbaringer ere underkaſtede." Bagg. N. Klim. 217.

Tilſammen, adv. jvf. ſammen, der br. ſom det T. zuſammen; hvorimod tilſammen nu kun bruges om en Mængde, ell. flere Størrelſer, der tælles ſammen (i alt.)

Hvormeget udgier det tilsammen? Vi vare tilsammen femten. — I Sammensætn. f. Ex. tilsammenfoie, tilsammenkalde, er det overflødigt og forældet.

Tilsats, s. Tilsætning.

Tilsee, v. n. 3. (har.) have Opsyn, Tilsyn med, tage Vare paa. At tilsee med et Arbeide, m. Arbeiderne. (jvf. Tilsyn.)

Tilseilende, adj. v. Et tilseilende Skib, som kommer seilende t. et Sted. Der kom i det samme et Skib tilseilende.

Tilsende, v. a. 2. sende hen til. Han har tilsendt mig det m. Posten. "At fremsende og tilsende kunne undertiden omverles — men vil man fremsende noget, er det ofte nødvendigt, at have een at tilsende det." Müller.

Tilside, adv. af Veien, bort fra et vist Sted, hvor en Anden er; bort, p. et andet ell. skiult Sted. Da den Fremmede kom, gik, traadte han tilside. Jeg gik noget tilside for at han ei skulde see mig. At lægge, sætte noget tilside. = tilsidesætte, v. a. 3. kun figurl. ikke lade een nyde, hvad han fortiener, ikke lade ham skee sin Ret, foretrække andre f. ham. Han er bleven tilsidesat for en Yngre. — Deraf: Tilsidesættelse, en.

Tilsidst, adv. 1. sidst i Ordenen, i Følgen. Alle Hoffolk gik foran; derpaa kom Prindserne, og tilsidst kom Kongen. 2. omsider, endelig. Han satte sig længe derimod; men tilsidst gav han dog efter.

Tilsige, v. a. 3. forsikkre, give Løfte om. "Hiin tilsagde ham et Sværd, som fast og stærkt skulde være i al Kamp." Vedels Saxo. "Af hvilke Keiseren Indsætning er tilsagt." Bording. "Den Herre, hvem han har tilsagt sin Troskab." Mynster. At tilsige een Syndernes Forladelse. At tilsige een sin Datter. 2. give een tilkiende, at han skal komme, møde p. et Sted. At tilsiges t. Kongens Taffel. Han er tilsagt at møde i Morgen. — Tilsigelse, en. pl. -r. 1. Gierningen at tilsige (2.) At møde efter Tilsigelse. Deraf: Tilsigelsesbrev. 2. Løfte, Tilsagn (som oftere bruges.) "Guds Løfte og Tilsigelse." Helvader.

Tilsigte, v. a. 1. have Hensigt til, have t. Formaal. (Neppe uden i partic. jvf. sigte til.) "Hvor lidet den tilsigtede Virkning forfeiledes, derom vidner Kirkehistorien." Engelst.

Tilsinds, adv. [ogsaa: til Sinds.] sindet, af en vis Stemning i Sindet, af et vist Sindelag. Hvorledes er han tilsinds idag? Han er ikke vel tilsinds. Jeg er tilsinds (har i Sinde) at gifte mig. At blive anderledes tilsinds (fatte et andet Forsæt.)

Tilskifte, v. a. 1. tildele v. Skifte. Gaarden er ham tilskiftet. — recipr. tilskifte sig, tilbytte sig. "Hvorledes de ældste Slægter tilskiftede sig hinandens Varer." Guldb. "Varer skulde tilskiftes (tilbyttes) for Varer." Samme.

Tilskikke, v. a. 1. d. s. s. tilsende. 2. bestemme, skikke, give een t. Lod. Det er mig tilskikket af Skiebnen. = Tilskikkelse, en. Indbegreb af det, som v. en høiere Styrelse tilskikkes een. Guds, Skiebnens Tilskikkelser. "Det er ikke efter de udvortes Tilskikkelser, vi kunne dømme om Guds Yndest ell. Mishag." Mynster. "Hver Guds Tilskikkelse over dem, som haabe p. ham." Samme. = "Tilskikkelse er en Skiebne, f. saavidt den betragtes paaført den Enkelte v. en høiere Magt. Mennesket kalder sin gode ell. onde Lykke en T. af Skiebnen; men man kan ikke tale om Tilskikkelsen i Alm. saaledes som man taler om Skiebnen." Müller.

Tilskrift, en. det, som tilskrives een. (undertiden for: Tilegnelse.)

Tilskrive, v. a. 3. lade een vide skriftligen, sende Brev. At tilskrive een m. Posten. Jeg har idag tilskrevet ham den sørgelige Tidende. 2. tilegne. Denne Bog er tilskrevet ham. (sieldnere.) 3. give Skyld for, tillægge, udgive f. Aarsag til noget. Man tilskriver ham, at Slaget tabtes. 4. tilskrive sig noget, skaffe sig v. at skrive. (usædvanl.) "Ved Pennen at tilskrive sig Fortræd." Holberg. (Poet. Skr. 1746. 191.)

Tilskud, et. pl. d. s. det, som skydes til, føies t. en Sum. Enhver har endnu, foruden det første Indskud, giort et nyt Tilskud af 20 Rdlr.

Tilskyde, v. a. 3. give noget (især Penge) t. en vis Bestemmelse, i Forening m. flere, og især efterat man alt har givet; skyde til. Jeg har endnu maattet tilskyde mere.

Tilskuer, en. pl. -e. den, som m. Opmærksomhed, og i længere Tid, seer paa, betragter noget. Tilskuerne p. Comedien. At være blandt Tilskuerne. At være Tilskuer ved noget.

Tilskynde, v. a. 1. bevæge, drive, opmuntre een t. at giøre noget. (s. skynde, 1. b.) At tilskynde een til noget. "Naar Hiertets Følelser ikke tilskynde Mennesket til gode Gierninger." Mynster. "Der er i Mennesket en synderlig Drift, som tilskynder ham, stedse at ville fremad." Mynster. "Den som egger bruger Konst og List; den, som tilskynder, Overtalelse; den, som opmuntrer, Overbeviisning." Sporon. Man kan egges og tilskyndes baade t. Ondt og Godt; men man opmuntres kun t. det, som er, ell. holdes f. at være godt. Usædvanl. Brug af dette Ord for: skynde, drive fremad: "At den maa tilskynde eder dette Maal i Møde." Samme. — Deraf: Tilskyndelse, en. Handlingen at tilskynde een, ell. det, at tilskyndes. Naturens T. "Driften er kun en Tilskyndelse, og gaaer ikke altid over i Gierning." Mynster. "Den An-

ger, du mangen Gang fornam, naar du havde fulgt Verdens Tilskyndelse." Samme. — Tilskynder, en. den, som tilskynder, opmuntrer t. noget. (Moth.)

Tilskære, v. a. 3. danne noget t. et vist Brug v. at skære ell. klippe det. At tilskære en Kiole, et Monster.

Tilskærpe, v. a. 1. skærpe noget til et vist Brug: ell. skærpe noget ud mod Enden. (s. tilspidse.)

Tilslaae, v. a. 3. br. i Bemærkelsen: ved Falbydelse t. den Høistbydende (Auction) at tilkiende een noget som Kiøber, v. Hammerslag. Det blev mig tilslaaet. (jvf. slaae til.)

Tilslag, et. pl. d. s. Handlingen at tilslaae (v. Auction; sielden i anden Bemærk.)

Tilsmigre sig, v. rec. 1. vinde, opnaae v. Smiger. "Han behøver da ikke at tilsmigre sig deres Yndest." Malling. "Hverken f. at følge en blind Vane, ell. for at tilsmigre os Fyrstegunst." Synesius v. Bloch.

Tilsmile, v. n. og a. 1 og 2. (s. smile.) smile til; see smilende til een. Den Ynde, hvormed hun tilsmiilte hendes lykkelige Elsker. — fig. "Hvor mine Minder tilsmilede mig." Øhlenschl. b.) act. tilkiendegive, udtrykke, meddele een v. Smiil. "Naar hele Naturen dem Bifald tilsmiler." Pram. "Da al Naturen de Elskende et Elskovsblik tilsmiler." Foersom.

Tilsmudse, v. a. 1. giøre smudsig, tilsøle.

Tilsmøre, v. a. 3. smøre, besmøre m. noget smudsigt; tilsøle.

Tilsnee, v. n. 1. (er.) snee saaledes, at et Rum derved opfyldes, at noget omgives m. Snee. Grøften er tilsneet. Huset var p. een Nat næsten tilsneet.

Tilsnige sig, v. a. 3. erhverve, opnaae p. en underfundig, ikke ærlig Maade, ikke m. fuld Ret, ell. til Skade for Andre. "Som den, der p. en listig Maade havde tilsneget mig hans Rige." Bagg. N. Klim. "At tilsnige sig en Dom over en Person, der ikke virkelig varsles." A. Ørsted. Han har vidst at tilsnige sig et Privilegium. "Mit Ønske er det ingenlunde, at erholde en tilsnegen Fordeel." Birkner. "Jeg betalte enkelte tilsnegne glade Dieblik m. Dages Længsel." Rahbek. — Deraf: Tilsnigelse, en. (Treschow.)

Tilsnit, et. 1. Handlingen at skære til, 2. den Form, noget har, som er tilskaaret. Denne Kiole er syet efter et ganske nyt Tilsnit.

Tilsnylte sig, v. a. 1. opnaae v. at snylte, ell. som Snyltegiæst. At tilsnylte sig et Maaltid.

Tilsnøre, v. a. 1. drage tæt sammen m. en Snor, snøre til, snøre sammen. At tilsnøre en Pakke.

Tilspidse, v. a. 1. giøre noget spidst i ell. mod Enden, danne det i en Spids. At tilspidse en Pind, et Søm, en Blyantspen. — Deraf: Tilspidsning, en.

Tilspigre, v. a. 1. lukke v. at slaae Spigre i. At tilspigre en Dør, en Kasse.

Tilspundse, v. a. 1. lukke noget m. en Spunds, v. at sætte en Spunds i. At tilspundse et Viinfad.

Tilspytte, v. a. 1. tilsøle v. at spytte, overspytte. At tilspytte et Gulv.

Tilspærre, v. a. 1. lukke saaledes, at Giennemgang formenes. Porten blev tilspærret. "Adgangen er da ikke tilspærret f. Nogle, og aabnet f. Andre." O. Guldb. (s. spærre.) — Deraf: Tilspærring, en.

Tilspørge, v. a. 1. adspørge, giøre Spørgsmaal t. een. "Een af dem tilspurgte og fristede ham." Matth. 22. "Beqvemhed, baade t. at give fornuftige Erklæringer, naar de tilspørges, og t. at sætte det i Værk, som dem befales." Sneedorf. (jvf. spørge til.) — Tilspørgsel, en. Handlingen, at spørge til og at tilspørge.

Tilstaae, v. a. 3. vedgaae, sige ja til det, man spørges om. Han har tilstaaet Forbrydelsen. "Tyven indrømmer ikke at have stiaalet; men han tilstaaer det." Müller. "Tilstaaer du, eller negter du begangne Daad?" Fibigers Sophokl. (Jvf. bekiende, vedgaae, vedstaae.) "Man bekiender det, man selv veed; man tilstaaer det, som Andre (allerede ell. ogsaa) vide" (ell. tildeels mene at vide.) L. Heiberg. "Naar Tyven er bleven bragt t. at bekiende, pleier han ikke blot at vedgaae det, han beskyldtes for; men ogsaa at tilstaae alle de Tyverier, han har begaaet." Müller. 2. indrømme. Denne Sætning kan jeg ikke tilstaae. At tilstaae en Fordring, en Paastand. Jeg tilstaaer at have denne Feil. Man maa tilstaae ham, at have anvendt stor Flid p. dette Arbeide. 3. give Frihed t. at giøre ell. lade; tilstede, tillade. Man har tilstaaet ham mere Frihed. 4. give Vished om at erholde, tilsikkre. Der er tilstaaet ham saameget i aarlig Løn. Man har tilstaaet ham hvad han søgte om. = Tilstaaelse, en. pl. -r. Gierningen at tilstaae (i Ordets forskiellige Bemærk.) "Den Tilstaaelse, der udledes af efterladt Benegtelse." A. Ørsted. En reen, ubetinget, en indskrænket, betinget Tilstaaelse. "Tilstaaelse forudsætter Andres yttrede Mening, som bifaldes; Bekiendelse har blot m. egen Forklaring at giøre." L. Heiberg.

Tilstand, en. [T. Zustand.] Maade, at være paa, Indbegreb ell. Forfatning af alt det Foranderlige v. en Gienstand, af dens indvortes og udvortes Forhold t. en vis Tid. Godset, Værket er i en ypperlig Tilstand. Landets Tilstand er god. Han var i en lidenskabelig Tilstand. (pl. er usædvanl. "Naar de Tilstande komme,

hvilke du forud kaldte dine Klæder." Mynster.) jvf. Forfatning. — "Overalt, hvor vi kunne adstille en Mangfoldighed af Forhold, kunne vi tale om Tilstand; men ikke om en T. hos Gud, som er den absolute Eenhed. Ligesaa lidt kan en Egenskab, et Begreb have en Tilstand; men kun det for sig bestaaende" (individuelle.) Müller. (jvf. Stilling, Forfatning.)

Tilstede, v. a. 1. og 2. d. s. s. tilstaae, 3. At tilstede een al mulig Frihed. "Gud har ikke tilstedt ham at giøre mig ondt." 1 Mosebog 31. 7. "Alt hvad Loven ikke tilsteder at kræve, det forbyder den." B. Thott. — Deraf: Tilstedelse, en. Tilstedelse af sømmelig Frihed.

Tilstede, adv. nærværende, p. Stedet. Han var ikke tilstede ved Forhandlingen. Det kommer nok tilstede (findes nok.) = Deraf: Tilstedeværelse, en. Nærværelse; Væren p. et vist Sted. tilstedeværende, adj. v. nærværende. Alle tilstedeværende vare rørte indtil Taarer.

Tilstikke, v. a. 3. s. stikke til. Han havde hemmelig tilstukket ham dette Papir.

Tilstille, v. a. 1. bringe een noget til Hænde, overgive, overantvorde; enten umiddelbart, ell. ved Tilsending. (At tilstille er et sildigere, efter det T. optaget Udtryk, der br. især i Forretningsstilen, og kun om Ting.) — Deraf: Tilstilling, en.

Tilstoppe, v. a. 1. lukke v. at stoppe noget ind i. At tilstoppe et Hul, en Aabning. "Tilstopper de Kilder hos eder selv, hvoraf eders Misfornøielse flyder." Basth. — Deraf: Tilstopning, en.

Tilstræbe, v. a. 2. stræbe til, stræbe efter; eftertragte. (usædvanl.) "Naar Mennesket vinder den længe tilstræbte Herlighed." Mynster. "Dens Begreb er en Idee, hvis Fuldkommenhed tilstræbes, men i Virkeligheden aldrig opnaaes." Samme.

Tilstrækkelig, adj. som strækker til, er nok ell. saameget, som behøves; som opfylder vor Trang. (Jvf. nok.) "Fordi Menneskenes Ønsker saa ofte gaae længere end deres Trang, derfor er det Tilstrækkelige saa sielden nok." Sporon. At have tilstrækkelige Indkomster. En tilstrækkelig Grund, Oplysning. — Tilstrækkelighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være tilstrækkelig.

Tilstudse, v. a. 1. i dagl. T. og fig. sætte Skik paa, danne, giøre t. Rette (ligesom v. at studse noget, der er for langt.) Baggesen. (Labyr. II. 263.)

Tilstunde, v. n. 1. (er.) s. stunde til, som mere br. Da nu Sommeren tilstunder. "Hvilken Moder kunde saa kiær en Søns Forliis m. Taushed see tilstunde?" (Merope.) — tilstundende, adj. v. nær forestaaende. "Tilstundende Nætters Ro og Dagenes Farer fordre vort Mod." Hertz.

Tilstuve, v. a. 1. fylde heelt til m. Ladning. At tilstuve et Skib. s. stuve.

Tilstød, et. pl. d. s. 1. Anledning, Opmuntring. Han gav det første Tilstød t dette Foretagende. 2. Understøttelse, Hielp. "Folket maatte beqvemme sig til — at give noget t. Statens Underholdning under Navn af Skat, Afgift, Tilstød." Schytte.

Tilstøde, v. n. 2. (er.) hændes, vederfares uventet, paakomme een pludseligen. Der maa være tilstødt ham et Uheld. "Der tilstødte os intet mærkværdigt, naar jeg undtager de evige Stød af den stenede Vei." Bagg. (Labyr. I.)

Tilsværge, v. a. 3. (s. sværge.) v. Ed forsikkre om. Alle havde tilsvoret hinanden Taushed. At tilsværge een Troskab. "De Læber, som saa tidt tilsvor mig mit Livs Lyksalighed." Evald.

Tilsye, v. a. 1. fæste til, forene m. ved at sye. Dette Stykke er tilsyet. 2. lukke v. at sye. (oftere: sye til.) Hullet er tilsyet.

Tilsyn, et. ud. pl. Handlingen at tage Vare paa, have Indseende med, passe p. noget; Opsyn. At have T. med noget, ved et Arbeide. = Tilsynsmand, en. den, som er sat til at have T. med noget, Opsynsmand. — Tilsynsværge, en. den, som af Øvrigheden bestikkes t. under et Skifte at varetage en fraværende Arvings Tarv; ell. den, som af Øvrigheden forordnes t. at have Tilsyn m. en Myndling og hans Gods, fra det 18de til det 25de Aar. (Curator.) jvf. D. L. III. 17. 34.

Tilsyne, adv. [ogsaa: til Syne.] saaledes, at det sees, er synligt. At være, komme, blive tilsyne. Skibet forsvandt et Øieblik bag Klippen, men kom strax igien tilsyne. "Vi lade den Fryd tilsyne, som er i Hiertet." P. Tidemand. 1555. "Det lader sig tilsyne o: det viser sig. "Naar Stiernen havde ladet sig tilsyne." Matth. 2. 7. Ogsaa uegentl. for: det kiendes, er kiendeligt, synes. "Evner, som ikke saaledes lade sig tilsyne i Menneskenes sædvanlige Liv." Mynster. — tilsynereladende, adj. v. som kun forekommer, kun har et Syn af at være, men ikke virkelig er. Maanens tilsyneladende og dens virkelige Størrelse. En tilsyneladende (paatagen) Undseelse.

Tilsæt, et. pl. d. s. noget, som tilsættes. (Moth.)

Tilsætte, v. a. 3. (s. sætte.) 1. føie til, sætte til. Der maa tilsættes mere. Jeg har endnu tilsat et Stykke. 2. sætte overstyr; behandle Eiendom saaledes, at den mistes. Han har tilsat sine Midler. At tilsætte mange Penge v. en uheldig Handel. (jvf. sætte til.) "En Mand kan i Statens Tieneste, i de vigtigste Øiemed, af Uforsigtighed ell. ved Uheld tilsætte sin Formue; han siges derfor ikke at have ødet den."

Müller. = Tilsætning, en. pl. -er. 1. Handlingen at sætte til ell. tilsætte. 2. noget, som man tilsætter, som er tilsat. Det er en af hans egne Tilsætninger t. Fortællingen.

Tilsøle, v. a. 1. giøre smudsig, tilsvie, besudle.

Tiltage, v. a. og n. 3. (s. tage.) 1. act. og recipr. tilegne sig uden Ret. At tiltage sig en Rettighed, Myndighed, som ikke tilkommer een. "Vi tør jo vel tiltage os, hvad Gud har givet os, at staae p. et høiere Trin." Mynster. Han tiltager sig stor Frihed. En tiltagen (uberettiget) Frihed. 2. neutr. voxe, stige, forøges. mods. aftage. (s. tage til.) Dette Rige har tiltaget i Magt. Han tiltager m. hver Dag i Styrke. En tiltagende Velstand. Den tiltagende Maane. = Tiltagende, et. ud. pl. det, at tiltage, Tilvæxt, Stigen. At være i Tiltagende. (ligesom: i Aftagende.)

Tiltakle, v. a. 1. forsyne (et Skib) m. Seil og Redskab. At tiltakle et Skib. (mods. aftakle.) — Deraf: Tiltakling, en. pl.-er.

Tiltale, v. a. 2. henvende sin Tale t. een. Han tiltalte Folket m. disse Ord. Jeg vilde ikke tiltale ham p. Gaden. At tiltale een vredt, m. haarde Ord. (jvf. tale een til, og tale t. een.) 2. søge f. Retten, sagsøge. Han er tiltalt f. Tyveri. Jeg vil lade ham tiltale.

Tiltale, en. 1. Tale, som henvendes t. een. En haard, vred T. Han fik intet Svar p. den Tiltale. "Det er et gammelt Ord: Tiltale kiendes god, til Giensvar kommer frem og sættes derimod." Bording. 2. Søgsmaal f. Retten, Lovmaal. At være, at sættes under T. for noget. Han er under Fiskalens Tiltale.

Tiltigge sig, v. recipr. 1. skaffe sig v. Tiggen, tiltrygle sig. "At tiltigge sig Fred paa de skammeligste Vilkaar." Bagg. (N. Klim. 306.)

Tiltro, en. ud. pl. Tro, som sættes t. een, Tillid. Herved tabte han den offentlige Tiltro. Kongen havde stor T. til hans Erfarenhed.

Tiltrodse sig, v. recipr. 1. skaffe, tilvende sig v. Trods, v. trodsig Fordring. "Vil du — tilsynde og tiltrodse dig, hvad Almagt har i Eie?" Evald.

Tiltroe, v. a. 1. have en Mening om Andres Villie ell. Evne t. noget, være indvortes forvisset derom. Jeg havde ikke tiltroet ham, at kunne udrette saameget. Jeg tiltroer ham alt Godt. En saadan Ondskab kunde jeg ikke tiltroe ham.

Tiltrygle, v. a. 1. skaffe, opnaae, faae v. Tryglen ell. gientagne Bønner. "Men mærk dig, at jeg ei tiltrygler mig din Datter." Evald. "At staae v. sig selv, hvile p. sin egen Kraft, og ei p. tiltryglet Gunst." Malling.

Tiltræde, v. a. 3. (s. træde.) 1. begynde en Virkekreds. At tiltræde et Embede, en Tieneste. Han tiltraadte Kaldet i Fior. 2. give sig t. et Samfund, træde ind i en Forening. At tiltræde et Forbund, en Forening. — Deraf: Tiltrædelse, en. Ved min T. i (ell. til) Embedet (men ogsaa: ved Embedets Tiltrædelse.)

Tiltrække, v. a. 3. drage t. sig (i figurl. Betydn.) At tiltrække sig Opmærksomhed, Beundring. (men: Magneten trækker Jernet t. sig.) — tiltrækkende, partic. Magnetens tiltrækkende Kraft. Hun har mange tiltrækkende (tillokkende) Egenskaber. = tiltrækkelig, adj. som kan tiltrækkes, lader sig tiltrække. Heraf: Tiltrækkelighed, en. "Indtil den Gienstand, som har den allermindste Tiltrækkelighed." Bagg. (Labyr. II. 146.) — Tiltrækning, en. Gierningen at tiltrække; ell. det, at tiltrækkes. Jernets Tiltrækning af Magneten.

Tiltrænge sig, v. rec. 2. erhverve, forskaffe sig v. Magt ell. Vold. "At tiltrænge sig Myndigheden." — "Tyranner, der tiltrængte sig Regieringen." O. Guldberg. "Skulde han v. Krige have tiltrængt sig Egne, der allerede vare besatte af andre." Samme.

Tiltvinge sig, v. a. 3. erhverve v. Tvangsmidler. At tiltvinge sig Agtelse, er umuligt, selv f. den mægtigste.

Tiltælle, v. a. 3. (s. tælle.) overgive een noget, som man tæller i hans Paasyn. At tiltælle een noget. Pengene bleve mig tiltalte. — Deraf: Tiltælling, en.

Tilvant, adj. v. ved Øvelse vant t. noget, fortrolig med. (Moth.)

Tilveie, v. a. 1. overgive een noget efter Vægt. Sølvet blev ham tilveiet. "Jeg Rang og Roes tilveier eder ei." Rein. "De Kaar, som Skiebnen dig tilveier." M. S. Buchholm.

Tilveie, adv. (ogsaa: til Veie.) At skaffe tilveie, bringe t. Veie o: skaffe virkelig frem. Saamange Penge kan jeg ikke skaffe tilveie. — I Sammens. br. kun tilveiebringe. "Uheldig den Stat, hvor Lydighed tilveiebringes v. slavisk Frygt." Kampmann. Dette har han tilveiebragt v. egen Flid.

Tilvende, v. a. 2. forskaffe, især p. en ulovlig, ell. dog hemmelig Maade og Vei. Hun har tilvendt ham meget af hendes Herskabs Tøi. Han har tilvendt sig en Deel af Pengene. "Jeg mig en Andens Gods el agter at tilvende." Helt. "Fyrsterne lærte — at tilvende sig en Deel af disse Rettigheder." Schytte. — Dog ogsaa i god Betydning: "Sine Medborgeres Agtelse stræber han kun at tilvende sig v. virkelig borgerlig Dyd." Birkner.

Tilvifte, v. a. 1. puste, blæse hen til, ligesom m. en Vifte. "Du Blomstereng — tilvift ham Vellugt." Rein.

Tilvinde, v. a. og rec. 3. (vinde.) skaffe, erhverve sig, opnaae som en Vinding. "Det var deres Hensigt, m. denne Nedrighed at tilvinde sig store Foræringer." Schytte. "Da først han sig selv fik tilvundet den negtede Fred." Pram. "Han vil ogsaa tilvinde sig denne Velsignelse." Rahbek.

Tilvink, et. pl. d. s. Vink, som henvendes til een. (Baggesen.)

Tilvinke, v. a. 1. give tilkiende v. at vinke. Alle tilvinkede ham Bifald. "Som smilende tilvinker Landets Hytter Velsignelse og Fred." Evald. "Skiøndt Haabet i den dunkle Grund tilvinker mig." Øhlenschl.

Tilvirke, v. a. 1. frembringe v. Hielp af Arbeide, v. Haandgierning, Avlsdrift, o. s. v. (fabrikere.) At tilvirke Salt af Søvandet. Her tilvirkes meget Salpeter. Denne Ost tilvirkes især i Holland. — Deraf: Tilvirkning, en. (Fabrication.) "Tilvirkningen (af Klædet) er skeet m. den yderste Fiinhed og Behændighed." O. Guldb.

Tilvisse, adv. ganske vist, med fuld Vished, visseligen. Det er tilvisse en Bedrager. Jeg veed det tilvisse.

Tilvoxende, adj. v. 1. som er i Opvært. Den tilvoxende Ungdom. Han maa tænke p. sine tilvoxende Døttres Skiebne. 2. som er i Tilvært, tiltagende, stigende. "De eneste Midler, v. hvilke de kunne modstaae de tilvoxende Fristelser." Sneedorf.

Tilvriste sig, v. recipr. 1. figurl. forskaffe sig v. Voldsmagt ell. stor Anstrengelse. "Den Krands, som Dierhed sig tilvrister." Grundtvig.

Tilvægt, s. Overvægt.

Tilvænne, v. a. 3. (s. vænne.) d. s. s. vænne til, v. Vane, Øvelse giøre fortrolig med. Dette Slags Arbeider er han tidligen bleven tilvant. "Den — der el tilvænnes kan, sin Ledingspligt at lære." Bording. "Denne Deeltagelse er ikke søgt, ikke fremkonstlet ell. tilvant Høflighed." Baggesen.

Tilværelse, en. ud. pl. det, at være til; en Tings Væren, ei allene i Tanken ell. Ideen, men i det Reelle, i Virkeligheden. (Existents.) Den menneskelige Tilværelse. At negte Tingenes T. At have en sørgelig Tilværelse (leve et sørgeligt Liv.) — I philosophisk Stiil br. ogsaa Tilværen.

Tilvæxt, en. Forøgelse, Formerelse, Tiltagen. Det er en T. i hans Indkomster. En aarlig Tilvæxt. "Denne opmærksomme Frygt f. Naboers Tilvæxt." Guldberg. "Pengenes Tilvæxt i et Land gavne v. at befordre Arbeidsomheden." Schytte.

Tilægge, v. a. 1. tilskynde, opægge, drive til. (Moth.) Deraf: Tilæggelse, en. Opæggelse (som er mere brugeligt.) "Ved hans Søstres Paafund og listige Tilæggelse." Vedels Saxo 26.

Tilønske, v. a. 1. d. s. s. ønske, m. Bibegreb, at Ønsket virkelig henvendes t. een. Jeg tilønsker Dem alt muligt Held.

Time, en. pl. -r. [I. Timi.] 1. den oprindelige Bemærk. Tid, (A. S. Tima) som hyppig forekommer i ældre Dansk, er forældet; men deraf: timelig, betimelig. 2. en Inddeling af Tiden, som udgior $\frac{1}{24}$ af Døgnet. Han kommer om en T. Det er to Timer siden. Hver Time. Hver anden, tredie T. Uhret slaaer Timer (Timeslag) og Qvarteer. En Times Tid. En god T. (noget meer end en T.)" Han har aldrig en glad, en sund T. Hans T. er kommen (ↄ: Tiden, hvori hans Forbrydelser opdages, ell. Straffetid.) Den sidste T. (Døden.) Der er en Times Vei derhen. — Paa Timen, adv. strax. "Den Hængegrille gaaer paa Timen over." Rahbek. — fig. d. s. s. Timeundervüsning. At have, tage Timer hos een. At give Timer i Fransk. = Timebræt, et. B. hvorpaa Dagens Timer angives v. en Viser, som dreies efter Timeglasset (t. Skibs.) timebunden, adj. v. bunden t. en vis T. Timebøn, en. som holdes hver T. ell. til bestemte Timer. Timeglas, et. Et, som en dobbelt Tragt dannet Glas, hvori en vis Mængde Sand løber af een Tragt i en anden, og v. sit Udløb tilkiendegiver en Times Varighed, ell. kortere Dele af Tiden. "Naar Timeglasset vendes f. ei meer at løbe ud." Grundtvig. "Livets Timeglas er snart udrundet." Heiberg. Timehiul, et. H. i et Uhrværk, som driver Timeviseren. Timekreds, en. K. hvorpaa Timetallene ere afsatte. Timelinie, en. den paa en firkantet Solskive afsatte Linie, som er afdeelt efter Timerne; Timestreg. Timelærer, en. den, som giver Timeundervüsning. Timerum, et. En Times Tid. (C. Pedersen.) Timeslag, et. Slag af et Uhr, som tilkiendegiver en Times Udløb. (s. Qvarteerslag.) Timestok, en. En Stav ell. Støtte, hvorpaa en Solviser er anbragt. Timeundervüsning, en. U. som gives og betales timeviis. At give, tage T. timeviis, adv. en Time ad Gangen, ell. i Timer, efter Timer. At have, at betale en Lærer timeviis. Afløsningen skeer timeviis. Timeviser, en. Viser p. et Uhr, som angiver Timerne.

Time sig, v. recipr. impers. [af Time, Tid. jvf. times.] lave sig til, stunde til, tegne sig til. (nu sieldent.) "Saa det sig timer til en lang og farlig Strid." Bording. II. 293.

Timelig, adj. som er i Tiden, hører til, skeer i Tiden; jordisk. (Ofte modsættes det evig.) "Dersom I ville dømme ligesaa upartisk i det Aandelige, som i det Timelige." Basth. Timelig Velfærd, Lykke, Fordeel, "Naar det kommer t. Døden, og dette

timelige Liv skal have Ende." P. Tidemand. 1564. Et timeligt Gode. Hensyn p. det Timelige. Omhu for timelig Næring. "Et Redskab t. at fuldbringe et ell. andet timeligt Værk." Mynster.

Times, v. n. pass. [A. S. timan, tidan, *accidere, contingere.*] hændes, vederfares. Jeg frygter der vil times mig noget ondt. Gid du times en Ulykke. "Hvad Himlens Almagt vil, at os skal times her." Bording. "Hvad som tiene kan t. Tidsfordriv og Ære, det times hende her." Samme. "Den Tid vil ogsaa times." Øhlenschl. (Helge.) — Det forekommer ogsaa m. Tidsbøining. "Han timedes en stor Vanlykke af de Svenske." Vedels Saxo. "Han havde sielden timedes Lykke i Krig og Orlog." sammest. S. 221. 2. lykkes. Det vil ikke times for ham. Moth. (næsten forældet.) "Mens — det times mig at skue den smukke Herre nu." Grundtv.

Timian, en. ud. pl. en krydret Plante, som dyrkes i Køkkenhaver. Thymus vulgaris.

Tin, et. ud. pl. [J. og N. S.. Tin.] et hvidt Metal, af alle det letteste. At spise p. Tin. At skure T. o: Tintøi. (Som andre Metallers Navne sættes det foran Substantiver og bemærker: giort af Tin. f. E. Tinbæger, Tindaase, Tinfad, Tintallerken o. fl.) = Tinaske, en. forkalket Tin, Tinkalk. Tinblad, et. meget tyndt hamret ell. valset Tin, f. E. til at belægge Speile m. (Tinfolie.) Tinblik, et. fortinnet Jernblik. Tinerts, en. Malm ell. Erts som indeholder Tin. Tingrube, en. G. ell. Biergværk, hvor Tin vindes. Tinhandel, en. H. med Tin. Tinhandler, en. den, som handler m. Tin ell. Tintøi. Tinkalk, en. Tinaske. Tinovn, en. O. hvor Tinerts smeltes. Tinrulle, en. Tin støbt i Plader, som rulles sammen. Tinrække, en. Indretning i et Køkken t. at sætte Tinfade og Tallerkener paa. Tinsteen, en. s. Tinerts. Tinstøber, en. d. s. s. Kandestøber. Tintøi, et. det, som er giort af Tin.

Tind, Tinde, en. pl. Tinder. [J. Tindr. Sv. Tinne.] 1. den øverste Top, Spids af noget. fastigium. Templets Tinde. Biergets Tinde. (J St. for: Tinde forekommer: "Paa Tindingen af Templet." Matth. 4. 5. Luc. 4. 9. Bib. af 1550 og nyere Overs.) 2. Tinder p. en Muur o: den øverste, med Skaar ell. Udsnit forsynede Rand p. gamle Taarn- ell. Borgmure. [T. Zinne. J. Tindr, Tand i en Rive, m. m. Sv. Harfsinne, Harvtand.]

Tinding, en. pl.-er. [Sv. Tinning. N. S. Dunne, Dunning.] den Deel af Hovedets Sider, som er over og ud for Øiehulningen, hvor Hierneskallen er tyndest. Man seer Pulsaaren slaae i Tindingerne. (jvf. Tind, 1.) = Tindingebeen, et. pl. d. s. de Been i Hierneskallen, som udgiøre Tindingen. Tindingehaar, pl. Haar, som voxe over ell. omkring Tindingen.

Tindre, v. n. 1. har. [Sv. tindra.] give et klart og ligesom gnistrende Skin. "Skiønt, som Nattens alvorlige Blaa, naar Stiernerne tindre giennem det hvælvede Rum." Hertz. "Naar p. jævne Flades blanke Snee m. Farvers Blinken Maanens Straaler tindre." Fr. Guldb. Hendes Haar tindrede af Diamanter. Tindrende Øine. "Dit lyse Øie tindrer af Uskyldighedens rene Glands." Baggesen. "Ofte tindrede Glæde i hans Øie v. en fremmed Lykke." Kampmann. — Deraf: Tindren, en. ud. pl. Stiernernes Tindren.

1. Ting, en. pl. d. s. [Sv. Ting. T. Ding.] 1. J Alm. noget, som er til ell. som kan tænkes; enhver tilværende, ell. mulig Gienstand. (jvf. alting, ingenting, nogenting.) At have store T. for, i Sinde. Jeg har en Ting (noget) i Sinde. Der fattes kun en ringe Ting (lidet.) Den Ting (det, som der tales, handles om) forstaaer, begriber jeg ikke. Den T. maa vi tale nærmere om. Der er noget galt v. Tingen. (jvf. Sag.) 2. en enkelt Gienstand, et Individuum, hvis egentlige Navn man ikke kiender ell. vil bruge. Hvad mon den Ting kaldes? Det er en snurrig, underlig T. En god, nyttig T. Jeg saae ham bære to forskiellige T. (s. Tingest.) 3. i mere indskrænket Bemærkelse: det, som bruges; det, der tiener t. Redskab; Værktøi, Bohave, Tøi. (jvf. Sager.) Han har ikke de Ting, han skal bruge dertil. Han lod alle sine Ting ligge. Alle disse T. høre ham til. 4. i Lovkyndigheden: enhver Gienstand for Retsforhold, der ei er en Person. (res.) Tingenes Ret. 5. undertiden mest i d. Tale og altid i pl. for: Gierning, Forretning. Han kan endnu besørge sine T. at tage vare p. sine T. beskikke sine Ting. = Tingest, en. pl.-er. dette Ord, som i ældre Dansk undertiden br. for Ting (f. Ex. i altingest) høres nu kun i dagl. T. i Bemærkelsen Ting, 2. Hvad er dette for en Tingest? En saadan T. har jeg aldrig før seet. (Om Personer i lav Tale og af Foragt.)

2. Ting, et. pl.-e. [J. þing. Enkelte ville i den nyeste Tid skrive Thing, f. at adskille det fra foregaaende Ord; men dette er imod ældre og nyere dansk Skrivebrug; og den nye Skrivemaade har hos os ikke fundet Indgang.] 1. Sted, hvor Rettergang holdes og Sager dømmes. At møde p. Tinget, føres t. Tinget. Birketing, Herredsting, Byting, Landsting. 2. Retten, som holdes p. Tinget. At sætte Tinget o: begynde Retten. At holde Ting o: pleie Retten, sidde i Retten som Dommer. Kongen holdt fordum T. med Almuen. 3. en Folkeforsamling, et Folkemøde (forældet; men brugt i poetisk Stiil,

og optaget i Norge, i Ordene: Storting, Odelsting.) = a.) Tingbog, en. B. ell. Protocol, hvori Rettens Forhandlinger p. Tinget af Skriveren indføres. Tingbord, en. Bord i Tingstuen, hvorved Dommeren, Skriveren, m. fl. sidde. (E. Frimann.) Tingbrøde, en. Forbrydelse, begaaet paa Tinge og imedens Ret holdes; og Bøderne, som derved falde. Tingbud, et. i vort ældre Lovsprog: Tilsigelse t. Tinget, Stævning (at bære Tingbud) og den, som forkyndte samme, ell. bekiendtgiorde Øvrighedens Befalinger i Sognet. (Moth.) Tingdag, en. Dag i Ugen, hvorpaa Tinget holdes. Tingfolk, pl. de p. Tinget forsamlede Folk. (E. Frimann.) Tingfred, en. den Sikkerhed, som tilkommer Borgeren p. Tinget, p. Reisen derhen og derfra. Tingfrihed, en. d. s. s. Tinghelligt. Tingfærd, en. Reise t. eller fra Tinget. At være i Tingfærd. Tinghelligt, et. den Tid, da ingen Rettergaang maa holdes. Moth. (Retsferier.) Tinghold, et. den Handling, ell. Omstændighed, at Tinget holdes. Tingholder, en. fordum: den, som i Dommerens Sted sad i Retten. (K. Ancher.) Tinghuus, et. H. hvor Tinget holdes. Tinghøi, en. Høi, hvor der holdtes Ting ell. Folkemøde. (P. Claussen.) Tinghører, en. d. s. s. Stokkemand. "Tinghørere, Tingmænd ell. Stokkemænd." D. Lov. I. 13. 4. Tinglaug, et. District, hvis Indbyggere svare t. eet Ting. tinglyse, v. a. 2. lyse op t. Tinge, oplæse p. Tinget, og derefter indføre i Tingbogen, Pantebogen, e. d. At tinglyse et Skiøde, en Obligation. (ogsaa: tinglæse.) Tinglysning, ell. Tinglæsning, en. Tingløber, Tingrider, en. d. s. s. Tingbud ell. Tingmand. (Moth.) Tingmand, en. d. s. s. Tinghører, Stokkemand. tingrette, v. n. føre Sag om, føre i Rettergang. (forældet. "De Præsters Synd var aabenbar, og giordes ikke Behov at tingrette noget derom." Coldings Kirkehist.) Tingsag, en. Sag, som bringes t. Tinget, Retssag. Tingsidder, en. d. s. s. Tinghører. Tingskriver, en. Skriveren v. et Ting, Byskriver, Birkeskriver, Herredsskriver. (D. Lov. II. 15. 5.) Tingsted, et. S. hvor et Ting, ell. en Folkeforsamling holdes ell. holdtes. Tingstok, en. kaldtes Bænken, som Tingsidderne ell. Stokkemændene sidde p. (Moth. jvf. D. Lov. VI. 14. 8.) Tingstud, en. den, som vil blande sig i Andres Sager t. Tinge og ophidse t. Proces, ell. som i at føre Sager f. Retten udmærker sig v. at bruge Kroglove og Udflugter. (Rabulist.) Tingstue, en. S. hvor Ting holdes. Tingvei, en. Vei t. eller fra Tinget. — b.) Tingsdom, en. Dom, som fældes, afsiges p. Tinget ell. ved en Ret. "Er han m. Tingsdom f. saadanne Sager forvunden." D. Lov. I. 19. 1. Tingsed, en. Ed, som aflægges p. Tinget, f. Retten. Tingsvidne, et. Rettens Vidnesbyrd om en for samme, ell. paa Tinget, foregaaet Handling ell. Sag. At give et Tingsvidne beskrevet.

Tinge, v. n. og a. 1. har. [J. þingia.] 1. neutr. handle om noget (en Sag, et Kiøb) f. at faae det p. de bedste, fordeelagtigste Vilkaar; underhandle. At tinge (underhandle) om Fred. Han tingede længe m. Kræmmeren, før de kunde blive enige om Kiøbet. At tinge af p. Varer (prutte.) "Jeg seer Statsmanden og Høkeren bestandigen at tinge op m. hverandre." Schytte. (Indv. Reg. II. 439.) jvf. betinge, dagtinge. 2. act. afgiøre, faae i Rigtighed v. at handle m. een. At tinge en Dreng i Lære. Han har tinget sig, sine Børn i Kost hos Fremmede. — Tingen, Tingning, en. Handlingen at tinge. "Husbonden giør ikke Tingning m. nogen af dem." P. Tidemand. 1564.

Tinte, en. pl.-r. smaa hvide Blegner i Flesk, af en Sygdom hos Svinet. — tintet, adj. som har denne Feil. tintet Flesk.

Tip, en. pl.-per. [Sv. og E. Tipp. jvf. Dup.] den yderste, spidse Ende ell. Flig af noget. Næsetip. Øretip. = Tipoldefader, Tipoldemoder, en. Oldefaderens og Oldemoderens Forældre.

Tippe, v. a. 1. støde een løseligen. (Moth.)

Tirre, v. a. 1. [jvf. tærge. A. S. tirian, tyrian: *lacessere, fatigare.*] opirre t. Vrede, drille. At tirre et Dyr. Man kan tirre ham længe, inden han bliver vred.

Tirsdag, en. pl.-e. [J. Tyssdagr.] den tredie Dag i Ugen.

Tispe, en. pl.-r. Hun-Hund; Tæve.

Tist, en. Et Ord, der i nogle Sammens. bemærker et Slags Baand, Forbinding. f. Aagtist, Klokketist, Plovtist, som dog alle sielden høres. (jvf. A. S. þisl. Sv. Tistel. *temo.*) = Tistenagle, en. N. som sidder fast i Plovaasen, og som Tisten kastes over. (Moth.)

Titel, en. pl. Titler. [Lat. Titulus.] 1. Overskrift ell. Udskrift p. en Bog, der angiver dens Indhold, og sædvanl. findes p. Forsiden af det første Blad i Bogen. Ogsaa: Titel p. Bindet af en Bog; Rygtitel. 2. Benævnelse, der udtrykker den Betiening ell. Værdighed, som een har i Staten; ell. en Værdighed, der blot bestaaer i Navnet, og for Hæders Skyld tillægges een. At give een hans rette T. Alle hans Titler maa sættes p. Brevet. At føre Kongetitel. Han har T. af Directeur, har Etatsraads-Titel. "Saasnart een hos os faaer et Embede ell. en Titel, er han ikke mere Borger." Sneedorf. = Titelark, et. det første Ark i en Bog, som indeholder Titelbladet ɔ: det Blad, hvorpaa Bogens T. er trykket. Titelbog, en. B. hvori Embedsmænds og

andre Personers Titler angives, m. m. Titelsyge, en. overdreven Higen efter Titler og Rang. — titulere, v. a. 1. at nævne een v. hans Titel.

Titte, v. n. 1. har. [Sv. titta.] see giennem en Aabning, Sprække, et Hul. At titte ind ad Vinduet. titte giennem et Hul p. Plankeværket. "Hyrdepigen bag Træet staaer, og ud fra Buskene titter." Øhlenschl. (ogsaa: see nøie efter noget. Hvad titter du efter?) Titten, en. ud. pl. = Titteleg, en. Børneleg, hvori een skiuler sig en kort Tid f. en anden, og da igien titter frem bag Skiulet. (tittelege, v. n. "Et Skib, som gled hen i det Grønne, syntes at tittelege m. Flodens Buskværk." Baggesen.)

Tiur, en. (to Stav.) pl. Tiurer. [Sv. Tjäder.] En vild Fugl af Urhanens Slægt. Tetrao urogallus.

Tiære, en. ud. pl. [A. S. Tare. N. S. Târ.] en tyk harpiragtig Olie, der vindes deels v. Kogning af den af adskill. Naaletræer udrindende Qvade, (Harpir) deels v. at brænde Vedet ell. Rødderne af disse Træer v. langsom Ild. At brænde T. = Tiærebrænder, en. den, som forstaaer at brænde og koge T. ell. som har Opsyn m. et Tiærebrænderi. Tiærebærme, en. et tyndere og ringere Slags Tiære, end den, som i Almindelighed bruges. Tiæregalde, en. Et syrligt Vand, som vindes v. Tiærebrænding, og bruges m. Fordeel i Messingværkerne. (Funke N. Hist. III. 638.) Tiæregrav ell. Tiæregrube, en. En heldende Grøft i Jorden, hvori de Rødder lægges, som man v. langsom Ild brænder Tiære af. Tiærehuus, et. 1. et Huus v. Skibsværfter, hvor Tiæren koges i indmurede Kiedler. 2. ligeledes v. store Reberbaner og Skibsværfter: et Huus hvor Tougværk tiæres. Tiærehytte, en. Huus, hvor Tiære brændes ell. koges. Tiærekande, en. Et Trækar, dannet som en Kande, hvori T. eller Vognsmørelse føres. Tiærekiedel, en. K. hvori Tiære koges ell. renses. Tiærekost, en. K. til at tiære med. Tiæremile, en. den i en lang Fordybning opstablede Dynge af Træ og Rødder, hvoraf T. brændes. Tiæreovn, en. Ovn, hvori Tiære brændes, i Stedet f. i Miler. Tiæretønde, en. Tønde, hvori T. giemmes ell. har været giemt. At brænde Tiæretønder. Tiæreurt, en. En Plante m. smukke røde Blomster, hvis Stængel altid er meget klæbrig under Ledene. Lychnis viscaria. Tiærevand, et. V. som gydes p. Tiære f. at blandes m. nogle af dens Bestanddele, og som en Tid brugtes t. Lægedom.

Tiære, v. a. 1. oversmøre, bestryge m. Tiære. At tiære et Skib, et Plankeværk. = Tiærehuus, et. s. ovenfor, under n. s. Tiære. Tiæreskuur, et. Et v. Siderne aabent Skuur v. Skibsværfter, hvorunder Fartøier tiæres.

Tiørn, en. pl. -e. [J. þyrnir.] En Buskvært, som har Torne; en Tornebusk, ell. Tiørnebusk. = Tiørnefagle, en. tveget Stang, hvormed man støder Tiørnene sammen i et Gierde. (Moth.) tiørnefuld, adj. som har mange Tiørne, er fuld af T. — Tiørnegierde, et. Gierde, sat af Tiørneriis. Tiørnehæk, en. plantet Hæk af Tiørne. Tiørnekrat, et. Underskov af Tiørne. Tiørnelund, en. liden Skov af Tiørne. (Moth.) Tiørneriis, et. pl. d. s. Grene af Tiørnebuske. Tiørnetyv (ell. tyve) en. En Fork, t. at gribe og holde Tiørneriis. (Moth.)

To, Talord. (2.) Isl. tveir, tvær, tvö. [jvf. tvende, og anden.] = toaarig, adj. to Aar gammel. tobenet, adj. som har to Been. tobladet, adj. som har to Blade. Todækker, en. et Skib, som har to Dæk, og (p. Krigsskibe) en Rad Kanoner p. hvert Dæk. (s. Tredækker.) tofold, adv. to Gange. tofold saa meget. (s. tvefold, tvefoldig. tofolds br. som adj. Et tofolds Læg.) topundig, topunds, adj. som veier to Pund. En topundig ell. topunds Kugle. Topunder, en. Kanon, som skyder en topunder Kugle. — toradet, adj. som har to Rader af noget, er i to Rader. toradet Byg. — tostavelses, br. som adj. tostavelses Ord. (Det skrives ogsaa som Subst. Tostavelses-Ord.)

Tobak, en. ud. pl. 1. En oprindelig amerikansk Plante, hvoraf gives adskillige Arter; Tobaksplante. Nicotiana. Tabacum. At plante, dyrke, avle T. 2. de p. forskiellig Maade tilberedede Blade af Tobakken. Røgtobak, Snuustobak, Skraatobak. At røge, snuse, skraae T. = Tobaksavl, en. det, at dyrke og avle T. Tobaksblad, et. B. af Tobaksplanten. Tobaksdaase, en. D. hvori Tobak giemmes. Tobaksdamp, en. D. af Tobak, som antændes ell. røges. Tobaksfabrik, en. F. hvor Røg- og Snuustobak tilberedes. Tobakshandler, en. den, som handler med T. Tobaksklysteer, et. K. af Vand, hvori Tobak er kogt. Tobaksolie, en. En bidende, olieagtig Saft, der afsondres af Tobakken. Tobakspibe, en. En Indretning t. at røge Tobak af. (s. Pibe, 3. Pibehoved, Piberør.) Tobaksplante, en. En enkelt Plante af Tobak-Slægten. Tobaksplantning, en. 1. Gierningen at plante T. 2. Jord, som anvendes t. Tobaksavl. Tobakspung, en. P. hvori Røgtobak giemmes og føres t. Brug. Tobaksrulle, en. tørrede Tobaksblade i en vis Mængde, dannede t. en Rulle. Tobaksrøg, en. R. som gaaer af antændt T. Tobaksrøger, en. den, som har Vane at røge T. At være en stærk T. Tobakssaft, en. Saft ell. Vædske, der ved Røgning ell. paa anden Maade afsondres af Tobak-

ken. Tobaksspinder, en. den, som v. en Maskine spinder ell. danner Tobaksblade t. Ruller. Tobaksspinderi, et. Indretning, hvor Tobak spindes.

Toe, v. a. 1. [J. at þvo.] rense, giore noget reent v. Hielp af en Vædske; vaske, afskylle m. Vand. (s. tvætte.) At toe noget i Vand, i Lud o: rense v. at skylle og gnide det i Vandet. At toe Ureenlighed af noget. At toe noget af m. en vaad Svamp. At toe sig. At toe Pletter af noget. At toe op; absol. o: rense Kokkenkar v. at skylle dem i Vand. — Deraf: Toen, en. Gierningen at toe. Hun udretter intet m. al sin Toen og Tvætten.

1. Toft, en. pl.-er. [J. Tóft. Sv. Tomt, Topt.] et Stykke Jord, en Ager, som ligger nærmest og umiddelbar ved ell. uden for en Bondegaard. (jvf. Tomt, som i Dansk har en anden Bemærk.) = Deraf: Toftegield, en. tilforn: et Slags Jordskyld. (?) D. H. D. Toftejord, en. d. s. s. Toft. (Moth.) Tofteport, en. Port fra Gaarden ud til Toften.

2. Toft, en. pl.-er. [J. þópta. A. S. þosta.] Bænk i en Baad, Roerbænk.

Tog, et. pl. d. s. [Sv. og N. S. Tog. J. Tog, Trækken, af toga.] egentl. Handlingen, at drage hen t. et Sted; men br. især om Krigsfærd, ell. hele Folkefærds, Krigshæres Vandringer. Alexanders T. til Indien. Napoleons T. til Rusland. Paa deres T. mod Sonden, standsede Longobarderne i Ovre-Italien. s. Indtog, Krigstog, Korstog, Sotog, Rovertog. 2. Undertiden ogsaa om den Folkemængde, som drager bort, forbi, o. s. v. Et T. af Soldater. Vi saae hele Toget komme her forbi. (s. Liigtog, Optog, Kroningstog.) = Togorden, en. den Orden, Folge, hvori et Tog gaaer for sig, ell. en Hær drager frem; Marsorden. (P. Claussen.) — Togt, et. d. s. s. Tog, Krigstog, Sotog. (mindre brugel.)

Togger, et. pl.-e. et Slags Fiskegarn. (Moth.) Jvf. Ny D. Mag. V. 201. — Deraf: toggre, v. n. fiske p. Vandet i Baade.

Tokke, v. n. 1. (bar.) 1. vise sig tosset i Gierning ell. Adfærd; tosse, fiante. At tokke imellem elleve og fem. (Hoisgaard.) Sv. Tok, en Tosse, og tokig. 2. slumpe til. At tokke til at giore noget. (Moth.) Deraf: Tokkeskifte, et. som gioreg p. Slump, uden noiagtig Deling. (Moth.)

Tol, en. pl.-le. [maaskee det Isl. og Sv. Tol, Redskab.] 1. noget t. at stikke i et Hul, en Munding, f. at lukke samme; en Prop, Flasketol. (Told. Moth.) 2. Pinde i Rælingen af en Baad, hvorimellem Aarerne bevæges; Aaretol. (formodentl. fordi de sættes ned i et boret Hul.) — Tollegang, en. firkantet Aabning i Sqvætbordet p. Baade, i St. f. Aaretolle.

Told, en. ud. pl. [J. Tollr. N. S. og E. Toll. Sv. Tull.] Afgift, som betales t. Staten af Varer, der indføres i Landet, udføres, ell. føres igiennem Landet. At give T. betale, svare T. af noget. At paalægge en ny T. Havnetold, Brotold (Schytte.) Stromtold, Sotold, Landtold, Mellemrigstold. = Toldanordning, en. A. som vedkommer Tolden, foreskriver hvoraf og hvorledes den skal betales. Toldbetient, en. ringere Betient, som er ansat v. Toldens Oppebørsel ell. Varernes Undersogelse, og f. at hindre Toldsvig. Toldbaad, en. Baad, hvori Toldbetiente krydse v. Kysterne, f. at hindre Toldsvig. Toldbod, en. Bygning v. en Havn, hvor Varer, som føres i Land, undersøges og Tolden betales, m. m. Toldbog, en. Anordning f. Tolden af forskiellige Slags Varer. (Toldtarif.) J. Boye. Toldflag, et. kongeligt F. som føres p. en Toldbaad, en Krydsbaad, ell. et lignende Fartoi. Toldforordning, en. d. s. s. Toldanordning. Toldforpagter, en. den, som imod en bestemt aarlig Afgift t. Staten oppebærer Tolden, ell. visse Toldindtægter. Toldforvalter, en. den, som p. Kongens Vegne oppebærer og aflægger Regnskab f. Tolden, især i et So-Toldsted; Told-Inspecteur. toldfri, adj. som ei betales T. af. Toldfrihed, en. Fritagelse f. at betale Told. Toldindtægter, pl. Statsindtægter, som indkomme af Tolden. Toldkammer, et. kongeligt Collegium ell. andet Samfund, som Opsyn m. Tolden og Toldvæsenet er overdraget. Toldkar, et. Kar, hvori der toldes p. Mollerne. (s. tolde.) Toldkiste, en. tilforn: en laaset Kiste, hvori Tolden (f. E. ved Oresund) blev kastet og giemt. Toldmærke, et. M. som sættes p. Varer, t. Beviis p. at de ere fortoldede. toldpligtig, adj. forpligtet t. at betale T. Toldrettighed, en. R. til at hæve Told. Toldrider, en. ridende Toldbetient. Schytte. (Indv. Reg. II. 441.) Toldrulle, en. Fortegnelse p. toldpligtige Varer, m. Angivelse af hvor stor T. deraf svares. "At nævne Prisen p. de Vare, som ikke ere anførte paa Toldrullen." Schytte. Toldseddel, en. Beviis f. at Tolden af noget er betalt. Toldsegl, et. S. som af Toldbetiente sættes for Varer, der oplægges, lægges under Beslag, ell. som man vil stikke uaabnede giennem Landet. Toldskriver, en. den, som holder Bog over Tolden. Toldsted, et. Sted, hvor T. betales af Varer, som føres ind ell. igiennem. Et So-Toldsted, Grændse-Toldsted. Toldstempel, et. Stempel, der anvendes ligesom Toldmærke ell. Toldsegl. Toldsvig, en. den Handling, v. hemmelig at ind- eller udføre Varer, at svige Regieringen f. den befalede Told. "Naar man kan slutte sig til, at den Reisende ei kan være uvidende om Toldstedet, da har egentlig Toldsvig Sted." Schytte.

Toldvæsen, et. alt det, som vedkommer Tolden i et Land.

Tolde, v. a. og n. 1. give Told (s. fortolde) it. give Told af Malekorn p. Møllen ɔ: Korn i Toldkarret ($\frac{1}{48}$ Tønde. Moth: $\frac{1}{18}$ Skieppe. Baden.) i St. for Maleløn i Penge. 2. tage Told af Kornet i Maleløn. Den Møller tolder f. stærkt af Bøndernes Korn. "Mølleren er aldrig saa drukken, at han glemmer at tolde." Ordspr. (P. Syv.)

Tolder, en. pl. - e. den som oppebærer Tolden, ell. har Opsyn dermed; Toldforvalter.

Tolk, en. pl.-e. [J. Tulkr. Sv. og N. S. Tolk.] den, som tolker ell. oversætter en andens Tale i et fremmedt Sprog f. en tredie ell. flere, som ei forstaae det. (br. sædvanlig kun om den, der mundtligen udlægger andres Ord. jvf. Fortolker, Oversætter.) Figurl. og poet. om livløse Gienstande. "O Graad! du Glædens tause Tolk." Evald.

Tolke, v. a. 1. udlægge, forklare det, der siges ell. skrives i eet Sprog, p. et andet. fig. Ord kunne ei tolke mine Følelser. "Hvor jeg nyde skal — hvad ingen Tunge, ingen Ord mig tolke her." Bagg. "Alt, saa tyk'des det mig, tolked et ældgammelt Sagn." Øhlenschl. — Tolkning, en. pl.-er.

Tollekniv, en. s. Tællekniv ell. Tælgekniv.

Tolv, Talord. (12) hvoraf Ordenstallet: den tolvte. = tolvaarig, tolvaars, adj. som har tolv Aars Alder. Tolvfingertarm, en. En af de længste Tarme i det menneskelige Legeme og hos Pattedyr. Tolvkant, en. Figur, som har 12 Kanter, ell. er tolvkantet. Tolvprædiken, en. P. som p. visse Helligdage holdes Kl. 12 om Middagen. Tolvpunder, en. Kanon, som skyder en tolvpundig Kugle. (kaldes ogsaa: en tolvpundig Kanon.) — Tolvtedeel, en. $\frac{1}{12}$. Fem Tolvtedele. (Tolvting. $\frac{1}{12}$. Moth. forældet.)

Tom, adj. pl. tomme. [J. tómr.] 1. egentl. om et huult Rum: ikke opfyldt ell. udfyldt. (s. ledig.) En tom Tønde. Et tomt, lufttomt Rum. Glasset er tomt. "Den Pung er tom, som Andres Penge ligge udi." Ordspr. Pungen er tom. Jeg fandt hele Huset øde og tomt (uden Mennesker.) — Ogsaa: ubesadt (om et fladt Rum.) At giøre tomt p: Bordet. At kiøre m. tom Vogn. (uden Læs.) Vognen kiørte tom tilbage. At kiøre p. en tom Vogn ɔ: som ei er læsset. (jvf. ledig. "Tomt er det Rum, som ikke er opfyldt; ledig den Plads, som ei er besat; men opfyldt maa ikke altid forstaaes om det fulde Indhold; thi en Ting, som kun indeholder noget af det, den kan tage imod, er derfor ikke tom. — Tomme Værelser ere de, hvor intet Bohave ell. andet saadant findes; ledige Værelser de, hvor Ingen boer." Sporon.) (jvf. tømme.) 2. figurl. udtrykkes derved en Mangel p. noget, især p. Kundskab, Forstand, Grundighed, Eftertryk, Følelse, sand Glæde o. d. "Mange komme hiem m. en tom Pung, og et ligesaa tomt Hoved." Jacobi. "En tom Hierne, tom for nyttige Kundskaber og grundige Indsigter." Basth. 3. ligeledes om det, som kun har Skinnet af hvad det forestiller ell. udgives for. Tomme Ord, Løfter. "Snart han igien f. tomme Trudsler bæver." Rein. En tom Forfængelighed og Pragtsyge. Et tomt Hierte. "Mange — fandt endog Livets Lyst saa tom, at de ikke stiøttede om at nyde den." Mynster. = Tomhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være tom. Ogsaa fig. Tomhed i Siælen. "Den Tomhed og Kiedsomhed, der udbreder sig i hans Siæl, vil ogsaa giøre ham Verden øde og tom." Mynster. — tomhiernet, adj. fig. uden Klogskab, uforstandig, dum. tomhændet, adj. som intet har i Hænderne. Hun maatte gaae tomhændet bort. "Til Templet maatte Ingen komme tomhændet." (uden Gaver.) O. Guldb. "Tomhændet han møder dog ikke." Hertz. "Tomhændet ei tilbage maa du vandre." Fibigers Sophokles.

Tombak, et. Et Slags blandet Metal af guul Farve, sammensat af Kobber, Messing og Tin, ell. paa anden Maade. Et Tombaks Uhr.

Tome (af en Bog) s. Bind, Deel.

Tomling, en. s. Tumling.

Tomme, en. pl.-r. [J. þumlungr.] et Længdemaal, der omtrent udgiør Tommelfingerens Brede, $\frac{1}{12}$ Fod og $\frac{1}{24}$ Alen. Fem Tommer lang. En Længde, Brede af 12 Tommer. — Tommemaal, et. Maal efter Tommer. Tommestok, en. et Alenmaal, hvorpaa Tommer og Linier ere afsatte.

Tommelfinger, en. pl. - fingre. [Sv. Tumme. J. þumal-fingr.] den første og tykkeste Finger paa Haanden, der sidder noget lavere end de øvrige. (Sieldnere bruges: Tommeltaa, der sædvanl. kaldes: den store Taa.) = Deraf: Tommelskrue, (ell. Tommeskrue) en. Skrue, hvormed man tilforn klemte Tommelfingeren p. dem, som bragtes under Tortur.

Tomt, en. pl.-er. [Sv. Tomt.] en tom Plads, hvorpaa en Bygning har staaet, ell. som er bestemt t. en Bygnings Opførelse; Grund, Byggeplads. — Tomtegruus, et. Gruus, som findes p. eller bortføres fra en saadan Plads.

Tone, en. pl.-r. [T. Ton. E. Tone, Tune. jvf. Døn.] 1. en Lyd, Klang; saavel i Almindelighed, som og en enkelt Lyd, der høres f. sig selv. At give en T. fra sig. Dette Klaveer har en behagelig T. En høi, dyb T. (i Sang.) At synge af den rette T. Halve, hele Toner (i Musiken.)

(s. Klang.) "Enhver Tone er en Klang (ell. Lyd;) men ikke tværtimod. Tone er en i Musiken kiendt og vedtagen Klang, ligesom ogsaa en m. de brugelige Instrumenters Natur passende Klang. — En Tone er kun een og enkelt; en Klang kan være enkelt, og sammensat af flere Toner." Sporon. 2. Melodie. Jeg kiender ikke Tonen t. denne Sang; den gaaer paa, efter, i en anden T. 3. Maaden, at hæve Stemmen i Tale, og at lade den synke, at tale høit og stærkt, eller m. sagtere, svagere Røst. At forandre Tonen; at tale bestandig i een T. tale i en klagende, bedende, myndig, befalende T. (hvilket tillige gaaer ud p. Ord og Udtryk.) 4. en Stavelses Længde i Udtalen (s. Tonehold og Tonefald.) At lægge Tonen p. en urigtig Stavelse. 5. en vis Art og Maade, saavel at udtrykke, som at opføre sig p. i det selskabelige Liv; m. Hensyn p. hvad Skik og Mode deri foreskrive. Den gode Tone. Dette er Tonen i de fornemme Cirkler. At angive Tonen i et Selskab, i en By. 6. Tone i et Maleri (Farvetone) kaldes Farvernes Forhold t. hverandre og en enkelt Farves Overvægt. En lys, mørk, guul, grøn T. = Toneart, en. pl. -er. i Musiken: den i et musicalsk Stykke herskende Tone. Tonefald, et. i Sproglæren: Lydens forstærkede Eftertryk p. en vis Stavelse i et Ord, som udtales. (Accent.) Uegentl. om Sangtoner: "Du fødte Sangerinde, lær mig det rene Tonefald." C. Frimann (om Nattergalen.) tonefuld, adj. 1. som der er megen Lyd ell. Tone i, som lyder reent og stærkt. En tonefuld Stemme. 2. opfyldt m. Toner, hvor mange forskiellige Toner høres. "Den tonefulde Skov." Storm. Tonefølge, et. F. af Toner i en Melodie. Tonehold, et. 1. d. s. s. Tone, 4; Stavelsers Betoning i Udtalen; ell. det, at Lyden hviler længere ell. kortere Tid p. en Stavelse, at en Stavelse i Udtalen faaer meer ell. mindre Eftertryk. (Høisgaard.) 2. i Musiken: den Tidsvarighed, som gives en frembragt Tone. Tonekonst, en. Indsigt i Tonernes Natur, Forhold og Anvendelse; theoretisk Musik, Musikens Theorie. Tonekonstner, en. den, som har Indsigt i Tonekonsten. (begge Ord ere nye og br. ikke meget.) Toneleg, en. poet. Musik, Strængeleg. "Lad kun Toneleg og Sang din Aand oplive." N. Brun. Toneløb, et. (ell. blot Løb) kaldes i Musiken en Sættemaade, v. hvilken hurtige Toner trinviis stige og falde. Toneløs, adj. 1. uden Tone, som ingen Tone kan frembringe. (Ingemann.) 2. som Tonen ikke falder paa; ubetonet. En toneløs Stavelse. Tonemaal, et. Maal p. Tonernes Varighed. Toneqvad, et. lyrisk Digt, Sangdigt. (Baggesen.) Toneredskab, et. musicalsk Instrument. tonerig, adj. rig p. Toner; klangrig. Et tonerigt Sprog. Toneskifte, et. Tonens Omskiftning, fra en høiere t. en lavere, e. d. (Ambergs Ordb.) Toneskrald, et. stærk, skraldende Tone. "Basunens Toneskrald." Tullin. "Gientagne Toneskrald fra Dal t. Dal sig hæve." E. Colbiørnsen. Toneslag, et. (for: Toneslags? ell. blot om Tonens Virkning p. Øret, i. Fuglesang.) "Den samme Skov mig gav forskielligt Toneslag." A. Bull, (Dovrefield. S. 26.) Tonestrøm, en. fig. et hurtigt Følge af livfulde Toner. "Jeg hører — en Tonestrøm, en meer end jordisk Stemme." Storm. Tonestykke, et. En efter Musikens Love ordnet Forbindelse og Følge af Toner; et Musikstykke, en Melodie. (Engelst.) Tonetegn, et. 1. Tegn p. Tonerne i Musiken; Node. 2. Tegn p. Toneholdet; Accent. Tonetrin, et. i Musiken: Afstand imellem to ell. flere Toner. Tonevexling, en. d. s. s. Toneskifte. Tonevæld, et. fig. den Rigdom af Toner, som v. Musik og Sang kunne fremkaldes. "Den livelige Klang, vort Nord i Sydens Tonevæld tilbeder." Bagg. "Det strømmende Tonevæld vi kalde Melodie." C. Hauch.

Tone, v. n. og a. 1. har. [T. tönen.] 1. neutr. give Toner fra sig, lyde. Sangen tonede høit giennem Skoven. "Som Bølgens Lyd, der toner mod en eensom Klippes Fod." Evald. 2. act. tilkiendegive v. Toner. Deres Sang tonede Glæde. (sieldnere, og i høiere Stiil.) "Da tonede Orglet af sig selv en Sørgeklang." Øhlenschl.

Tone, v. a. og n. 1. [Holl. og N. S. tonen, vise, *ostendere*. Toon, Skue.] 1. act. i Sømandssproget: At tone Flag o: heise en vis Nations Flag p. Skibsmasten. 2. neutr. ligeledes: hæve sig over Havet, vise sig høiere end Havet. (om Kyster, der sees i Afstand.) Landet toner høit. Den svenske Kyst toner høit i Dag. — Deraf: Toning. s. Fortoning, Landtoning.

Top, en. pl. -pe. [A. S. og Sv. Topp. N. S. Top.] 1. den øverste Deel, Spids, Endepunkt af noget opreist. Især i følgende Tilfælde: Toppen af et Bierg, af en Høi. Biergtop (mods. Foden.) T. paa en Mast. En Hue m. Top, m. spids T. Toppen p. et Træ (det øverste af Stammen; i Mods. t. Roden, Bullen, Grenene.) Toppen p. Urter. (saaledes om Kokkenurter, hvoraf ogsaa Roden nyttes. En Persilletop, Sellerietop.) Top (o: en Busk af opstaaende Fiedre) p. Høns, Ænder og andre (toppede) Fugle. (Crista.) Haartop (p. Mennesker.) Fra Top t. Taa, fra Issen t. Fodsaalen. Med Top og Tavl. s. Tavl. At kiøre m. Topper (o: Metaltopper, fæstede i Seletøiet over Hestens Pande.) 2. et kegledannet Legeme, som endes i en Top ell. Spids. Saaledes: en Top, hvormed

Børn lege. En Top Sukker, ell. Sukkertop. = Topand, en. En toppet And. (Moth.) Topdue, en. Due m. Top. (Moth.) Topende, en. den Ende af et fældet Træ ell. en Stamme, som vender mod Toppen (modſ. Rodenden.) Topflade, en. Flade p. Toppen af en Høide. Topfladen af et Bierg. "Topfladen af Klokketaarnet." Bagg. topfrønnet (ell. foruet) adj. frønnet, udgaaet i Toppen. (om Træer.) Tophue, en. Hue, som gaaer op i en Spids eller T. Tophøne, en. En toppet Høne. Toplente, en. t. Skibs: et langt Toug, der tiener t. at holde Raaen i horizontal Stilling. (Man ſiger: at toppe og braſe Ræerne ɔ: give dem en horizontal ell. vertical Stilling.) Toplærke, en. et Slags Lærker m. Top. Alauda cristata. topløs, adj. ſom er uden Top. (Chr. Pederſen.) Topmaal, et. Gierningen at maale Tønden ell. Skieppen (m. Korn) ſaa fuld, at det, ſom maales, reiſer ſig i en Top over Maalekarrets Rand. (modſ. Strygmaal.) topmaale, v. a. 2. maale m. Topmaal. Toppunkt, et. det øverſte Punkt af noget. I Aſtronomien: det P. der tænkes p. Himlen lige over et P. paa Jorden; Iſſepunkt, Zenith. topraget, adj. d. ſ. ſ. kronraget. Topſeil, et. kaldes overhovedet de Seil, der ikke anbringes paa Undermaſten eller nedenfor Mærſet; ell. paa mindre Skibe det Seil af lettere Dug, der føres oven over Underſeilet. "Og ſ. ſaa ſtor en Magt ſin Hovmods Topſeil ſtryge." Bording. Topſeng, en. S. hvis Overdeel fra Stolperne af gaae ſammen i en Top. Topſkud, et. Skud i Toppen af et Træ ell. en Urt. (modſ. Rodſkud.) topſtævne, v. a. 1. hugge Toppen af et Træ. Moth. Ogſaa blot: ſtævne.) Topſtævning, en. Træers Stævning i Toppen; modſat: Rodſtævning. (Oluſſen.) Topſukker, et. luttret Sukker, der ſtørknes i en Top. (ſ. Top. 2.) Topſæt, et. pl. -ter. et Slags tilforn brugeligt Sæt ell. Hovedtøi for Fruentimre. (Sneedorf. Patr. Tilſk. I. S. 255.) toptør, adj. tør, udtørret i Toppen. "De fleſte Træer i Skovenes veſtre Udkant ere toptørre." Oluſſen. Topvinkel, en. den V. ſom er v. Toppen af en Triangel. topviſſen, adj. viſſen i Toppen. (om Urter.)

Top! et Udraabsord, hvormed man indgaaer et Forſlag.

Topas, en. pl. -er. en Ædelſteen af guul Farve, ſom i Haardhed og Værdi ſættes efter Saphiren.

Toppe, v. a. og rec. 1. danne noget i en Top. (Moth.) toppe ſig, recipr. reiſe ſig i en Top, danne en Top. Bølgerne toppe ſig.

Toppet, adj. [af Top.] ſom er forſynet m. en Top; ell. ſom gaaer op, ender ſig i en Top. Toppede Høns. En toppet (topmaalt) Skieppe.

Torbiſt, en. pl. -er. [ſvarer t. det Angelſ. Tord-viſel, vort Skarnbaſſe, af Tord, Skarn.] et Navn, ſom gives Skarnbaſſer (Scarabæi) og andre haardvingede Inſecter, ſom leve i Jorden.

Torden, en. pl. Tordener kun poet. [Sv. Tordön. E. Thunder. I. Duna, Tordenſkrald.] 1. Skraldet ell. den dundrende Lyd, ſom Luft-Electricitetens Udladning v. Lynilden frembringer. Tordenen rullede imellem Biergene. 2. Uegentl. a.) for: Lynild. Tordenen ſlog ned i Taarnet. (ſ. Tordenſlag.) b.) d. ſ. ſ. Tordenveir. Der trækker T. op. c.) en Lyd, ſom ligner Torden. Kanonernes T. (ſ. ogſaa Tordenſtemme.) = Tordenbrag, et. den ſtærke, bragende Lyd, ſom Tordenen medfører; Tordenſkrald. (Ohlenſchl.) "Kampens Tordenbrag." S. Blicher. Tordenbulder, et. ſtærk, vedholdende Lyd af Torden. (Baggeſen.) Tordenbyge, en. Regnbyge, ſom følger med ell. efter Tordenveir. Tordendrøn, et. huult, vedvarende Tordenbulder. (S. Blicher.) "Intet lover dig at Tordendrønet ei forſtyrrer Nattens Slummer." F. Guldb. Tordenguð, en. Et Tilnavn, hvorved Jupiter i den romerſke og Thor i den nordiſke Gudelære betegnes. Tordenkile, en. Lynild, Lynſtraale. "Den — ſom ſplintrer Egen m. ſin Tordenkile." S. Blicher. Men iſær hvor Talen er om dens Aftegning, f. E. v. Jupiters Billede, ſom et Knippe af takkede Straaler i Gudens Haand. "Led i min Kiortelflig, der kan I, om I vil, en Tordenkile hitte." Weſſel. Tordenleder, en. d. ſ. ſ. Lynafleder. Tordenlys, et. poet. Lynild, Lys af Lynet. "Som m. Tordenlys opklare den ventende Skiebne." Hertz. Tordennat, en. Nat, hvori et Tordenveir herſker. Tordenregn, en. ſtærk Regn, ſom følger m. eller efter Torden. Tordenrøſt, en. En meget ſtærk og høi Stemme; "Tidt er jeg ſtum, og ønſker Tordenrøſt." Ingem. Tordenſkrald, et. Et enkelt Skrald, frembragt v. Tordenen. "Jeg ingen Lynild ſeer, ei hører Tordenſkrald." Weſſel. Tordenſky, en. elektriſk Sky, ſom medfører Torden og Lyn. Tordenſlag, et. d. ſ. ſ. Tordenſkrald, iſær naar dermed tillige forenes Begrebet om Lynet, der ſlaaer ned. Der kom et ſtærkt Tordenſlag. fig. Denne Efterretning var et Tordenſlag for ham. Tordenſteen, en. et Navn, ſom Almuen giver de iſær i Høie og Gravſteder fra Hedenold fundne Steenkiler og Knive af Flint. Tordenſtemme, en. d. ſ. ſ. Tordenrøſt. "Hvilken Tordenſtemme i et forkielet Øre, ikkun vant t. Vellyſtens ſagte Toner." Baſth. Tordenſtraale, ſ. Lynſtraale. Tordenveir, et. Veir, ſom medfører Torden, Uveir.

Tordne, v. n. impers. 1. [J. duna. jvf. dundre.] har. 1. om Tordenens Udvikling og Lyd. Det har tordnet hele Natten. Vi hørte det tordne langt borte. 2. neutr. fig. om anden frygtelig stærk Lyd. Vi have hørt Kanonerne tordne. En tordnende Stemme. 3. i dagl. T. skielde og skænde m. stor og voldsom Støi. At bande og tordne. — Tordner, en. (Tordneren.) Jupiters Tilnavn.

Tormaaned, en. det danske Navn p. Martius ell. Marts=Maaned. Tormaanedsøl, som er brygget i denne Maaned. "Tormaanedsgrise ere de bedste." Moth.

Torn, en. pl.-e. [J. þorn.] 1. en fiin, tynd Spids, en Brod; men br. især kun om de skarpe Spidser, hvormed nogle Planters Blade og Stængler, og endeel Buskværters Grene og Blomsterstilke ere besatte; fornemmelig om de sidste. Det er ham en T. i Diet ɔ: reent utaaleligt. 2. Spidsen, Brodden paa et Spænde og i en Selle. 3. d. s. s. Tiørn, ell. en m. Torne forsynet Buskvært. En Rosentorn, Stikkelsbærtorn, Hvidtorn, Slaaentorn, o. fl. (uegentl. ogsaa: Ribotorn.) = Tornebusk, en. d. s. s. Tiørn, Torn, 3. tornefuld, adj. fuld af Torne; fig. meget møisommelig. Tornegierde, s. Tiørnegierde. Tornekrat, et. d. s. s. Tiørnekrat. Tornekrone, en. K. af Grenene p. en Torn. (s. ogsaa under Tiørn.) Tornesti, en. Sti giennem et Tornekrat; ell. figurl. d. s. s. Tornevei. "Støvets mørke Tornesti." Ingemann. Tornevei, en. poet. en tung, møisommelig Bane. "For hvem jeg valgte Livets Tornevei." Bagg. (Poet. Ep. 63.) = tornet, adj. forsynet, besat m. Torne.

Tornskade, en. pl.-r. en Slægt af smaa, men v. deres Mod og Glubsthed udmærkede Fugle. Lanius. (Navnet deraf, at de spidde fangede Insecter og Smaafugle p. Torne omkring deres Reder.)

Torp, en. pl.-er. [Jsl. þorp.] en Landsby, en liden Flekke (Colding.) en fra Byen udflyttet Gaard, eller et enkelt Huus. (D. Lov.) (Ordet er nu næsten forældet; men tilovers i en Mængde af vore Landsbyers Navne.)

Torsdag, en. pl.-e. [J. þórsdagr. E. Thursday.] den femte Dag i Ugen.

Torsk, en. pl.-e. [J. þorskr.] en talrig Slægt af Saltvandsfisk. (s. Kuller, Kabliau, o. fl.) Den egentlige Torsk. Gadus callarias. — Deraf: Torskefangst, Torskegarn, Torskehoved, Torskelever, o. fl.

Tort, en. [Fransk.] Haan, Spot, Beskæmmelse. (d. Tale.)

Tortur, en. [Fransk.] en umenneskelig Retsskik, at anvende Piinsler for at fremtvinge Bekiendelse af den, der sigtes ell. mistænkes f. en Forbrydelse, som ikke v. frivillig Tilstaaelse ell. Vidnesbyrd kan bevises. (s. Pinebænk.)

Torv, et. pl.-e. [J. og Sv. Torg.] et rummeligt Sted, en aaben Plads inde i en Stad, hvor Varer bydes tilfals, og andre Forhandlinger skee under aaben Himmel. At føre sit Korn t. Torvs, sælge det p. Torvet. "Naar Narren kommer t. Torvs, faaer Kræmmeren Penge." Ordspr. Pigen er gaaet p. Torvet (ɔ: hen t. Torvet, f. at kiøbe.) Markedet holdes p. Torvet. Fisketorv, Slagtertorv, Halmtorv. = Torvebod, en. B. opslaaet p. et Torv, hvori noget falbydes, forevises, e. d. Torvebonde, en. B. som fører Varer t. Torvet f. at sælge dem. Torvedag, en. pl.-e. visse Dage om Ugen, p. hvilke Bønderne især komme t. Torvs. Torvedriver, en. Løsgænger; een, som driver ørkesløs om p. Gader og Torve. (Colding.) Torvefeier, en. den, som holder et Torv reent. Torvefred, en. lovlig Fred, som den bør at nyde, der kommer t. Torvs f. at sælge ell. kiøbe. Torvekiælling, en. Kone, som sidder p. Torvet f. at udsælge noget. (Moth.) Torvekiøb, et. 1. Indkiøb p. Torvet. Jeg har giort mit T. 2. den Priis, som Varer holdes i ell. gielde p. Torvet. torvekiøbe, v. a. 2. kiøbe p. Torv ell. Marked, kiøbe noget, som offentlig bydes t. Fal. torvekiøbt Qvæg. "Torvekiøber man stiaalne Koster." D. Lov. VI. 17. 5. Torvekurv, en. Hankekurv m. Laag paa, hvori Pigerne hente Varer fra Torvet. Torvelæs, et. Et Læs af Varer, som føres t. Torvs, som sælges p. Torvet. Torvemand, en. den, som sælger noget p. Torvet. Torvemarked, et. Marked, som holdes p. et Torv. (Baggesen. Labyr. II. 31.) Torvemester, en. Betient, som har Opsyn m. Kiøb og Salg, anviser de Sælgende Plads, og holder Orden p. Torvet. Torvepenge, pl. P. som betales f. Tilladelse at sælge p. Torvet. Torvepriis, en. gieldende Priis p. Torvet. At kiøbe, sælge efter Torveprisen. Torveskib, et. Fragtskib, som regelmæssigen seiler p. en Flod fra en By t. en anden. (Baggesen. Det tydske Marktschiff.) Torvespand, en. En Spand m. fast Hank af Kobber ell. Blik, der bruges ligesom Torvekurven. Torvestade, et. Et Stade, Udsalgssted p. Torvet. torvesøgende, adj. som søger Torvet, kommer p. Torvet, f. at kiøbe ell. sælge. Torvevogn, en. Vogn, hvorpaa Varer føres t. Torvs fra Landet. (Reenberg. II. 174.) Torvevægter, en. Vægter, som p. Torvedage, og ellers, holder Orden p. Torvet.

Torve, v. n. 1. (har.) føre Varer t. Torvs, falbyde p. Torvet. Bonden vil hellere torve m. sit Korn, end sælge det hiemme.

Tosse, en. pl.-r. [Sv. Tok. Jsl. þuss, et Dumhoved. Haldorsen.] den, som er ufor=

standig, ufornuftig; en Daare, Nar, Fiante. "Det kildrer Tossen, naar al Verden ham beleer." Luxdorph. (I dagl. Tale ogsaa: et Tosshoved.) = tosset, adj. og adv. som har ell. viser Mangel p. Forstand og Klogskab; dum. (Da det endog siges om Vanvittige, synes det at betegne en høiere Grad end taabelig og dum.) At bære sig tosset ad. Han er ikke saa tosset som han seer ud til. Tosset Spøg; tossede Indfald. "Derom det tosset var, mig selv at underrette; thi jeg jo ene er." Wessel. ("Tosset betegner ikke blot Tossens Adfærd; men tillige (i d. Tale) hvad der f. den Talende ingen Mening giver." Müller: ell. overhovedet hvad der er, ell. ansees for urimeligt, ubrugeligt, o. d.) = Tosseri, et. pl. -er. tossede Handlinger, Foretagender. — tossevoren, adj. noget tosset. (Moth.)

Tosse, v. n. 1. (har.) bære sig ad som en Tosse, ell. dumt, ubetænksomt. See hvor han gaaer og tosser! Jeg veed ikke hvor den Pige tosser om. (d. Tale.)

Tost, n. s. Navn p. en Plante. Vild Merian. Origanum vulgare.

Tot, en. pl.-ter. [Sv. Tåtte. E. Tod. I. Togi.] en sammenvunden Deel af Hør, Blaar, ell. lignende Ting. En Tot Hør, Uld, Blaar. absol saameget, som p. eengang vindes om Rokkehovedet. Hun har endnu ikke afspundet sin Tot. (s. ogsaa Haartot.)

Totte, v. a. 1. vinde ell. binde i en Tot. (Moth.)

Toug, et. pl. d. s. ell. Touge. [I. Taug. Sv. Tog. H. Touw. A. S. Taw, Tow, Hamp, Værk.] et Reb: især om stærke og tykke Reb. s. Ankertoug, Skibstoug. = Tougende, en. 1. Enden af et T. 2. et lidet, afskaaret Stykke T. Tougstige, en. Rebstige. Tougstroppe, en. sammenknyttet Stroppe af Reb ell. T. Tougværk, et. 1. alt det, der forfærdiges saaledes som Reb ell. Toug; hvad der gjøres af Rebslagere. At slaae Tougværk, handle med T. 2. særd. Tougværket paa ell. til et Skib ↄ: alle de Touge (staaende og løbende Redskab) som høre t. Skibet.

Touge, v. a. 1. [Holl. touwen. N. S. tauen. A. S. tawian. E. to taw, at berede.] garve, berede Læder. (sielden.) Deraf: en Lædertouger ↄ: Garver.

1. Traad, en. pl.-e. [N. S. Draad. A. S. þræd. (og þravan, at snoe, tvinde.) Sv. Tråd. jvf. det T. Draht.] en spunden, sammensnoet Stræng, (af Silke, Hør, Bomuld) ell. een, som v. Trækning frembringes (om Metaltraade.) (s. Stræng.) En Silketraad, en ulden Traad. Man kan ikke tælle Traadene i dette Lerred, saa fiint er det. Hun spinder ikke Traaden fiint nok. Det falder vel i Traad, om Hør ell. andet, som spindes. — fig. Alting falder vel i T. for ham ↄ: lykkes vel. Dette Arbeide vil ikke ret falde i Traad f. mig (ell. gaae i Traad.) — Messingtraad, Staaltraad, Guldtraad. (s. ogsaa Begtraad, Svovltraad.) = traadagtig, adj. som ligner en T. Traadbuur, et. Buur, Fuglebuur af Messing- ell. Staaltraad. traaddannet, adj. dannet som en Traad. Traadgitter, et. Gitter af Messing ell. Jerntraad. traadret, adj. lige som en Traad, snorret. (Moth.) Traadsax, en. Sax, som Naalemagere bruge. Traadtrækker, en. den, hvis Haandværk er at trække Messing- og Staaltraad. Traadvinde, en. En V. hvorved Traadtrækkeren drager Strængene giennem finere og finere Huller p. en Jernplade. = Heraf ogsaa: træde, v. a. 1. at komme en Traad i. At træde en Synaal. "I Stedet for, I sidder saa, og Traad i Synaal træder." Falster. 2. at bringe p. en Traad. At træde Perler.

1. Traad, en. coll. ud. pl. (kun m. bestemt, og oftest uden Art.) tvundet Garn af Hør, f. saavidt det br. til Svening ell. Strikning. At tvinde Garn t. Traad. At blege T. Syetraad. At lægge et Stykke Traad paa Blegen. Af Garn (Hørgarn, Blaargarn, Bomuldsgarn) væves Lerred, Bomuldstøi; af Traad strikkes Strømper, gjøres Knipplinger, væves Fryndser. Man syer m. Traad, Bomuldsgarn (ikke: Bomuldstraad) og Silke. En Naals Traad ↄ: saameget T. som man eengang trækker i Synaalen. — fig. at kiende, følge Traaden i ens Tale, Tankegang. = Heraf: Traadfryndser, pl. Fryndser vævede af Traad. Traadhaspe, en. H. til at vinde Traad p. af Rokken. Traadhue, en. En Hue, knyttet som et Net ell. vævet af T. (Moth.) Traadnøgle, et. Et rundt Nøgle Traad, som vindes af en Garn- ell. Traadvinde. Traadsnor, en. En af T. tvunden Snor. "Du skal binde denne Skarlagens Traadsnor i Vinduet." Josv. 2. 17. Traadspind, et. det, som spindes ell. er spundet, f. at blive t. Traad. Traadspinder, Traadspinderske, en. som spinder Traad. Traadstrømpe, en. En af T. strikket ell. vævet Strømpe. (i Mods. til Bomuldsstrømpe, Uldstrømpe.)

2. Traad, et. (kort aa.) pl. d. s. [af træde.] 1. Gang, Træden. 2. Mærke efter Gangen, Fodspor. Man saae deres Traad i Sneen. 3. en banet Vei. (Moth.) 4. noget, man træder p. for at faae en Ting t. at gaae; f. E. paa en Væv. (Traadde. Moth.)

Traadtørv, en. pl. d. s. Tørv, som trædes ell. æltes m. Fødderne, og siden formes og tørres; Æltetørv. (I. troda, stampe sammen.)

Tractat, en. pl.-er. [af Lat. tractare og

tractatus.] et Forbund imellem Stater. At slutte en T. Fredstractat.

Tractere, v. a. s. behandle, beværte.

Tragedie, en. pl. - r. et Sorgespil. — tragisk, adj. 1. sørgelig. 2. som hører til, staaer i Forbindelse m. Tragedien. En tragisk Digter (modsat: komisk.) Den tragiske Poesie. En god tragisk Skuespiller.

Tragt, en. pl.-er. [J. Tregt.] Et kegledannet (konisk) Redskab m. en Aabning og Tud i den spidse Ende, hvorigiennem man helder flydende Ting i en Flaske ell. et lignende Kar m. smal Hals." — Heraf: tragte, v. a. 1. helde giennem en Tragt. — Tragtning, en. Gierningen at tragte.

Tragte, v. n. 1. har. [Sv. tragta. T. trachten.] have noget t. Maal f. sin Attraa og sit Ønske; sætte sig noget t. Formaal (m. Bibegreb om at stræbe efter at opnaae det.) (Sædvanl. m. præp. efter.) At tragte efter Ære, Rigdom, efter et Embede. "Han tragtede efter Fred, saavidt det stod t. ham; og han fandt Fred." Mynster. Alt hvad han tragtede efter, var en uafhængig Stilling. "Den Vise stunder og tragter efter Alt, hvad heri er sandt og ærbart." Rahb. "De tragtede efter at gribe ham." Math. 21. 46. — Sieldnere m. præp. til: "Er end Fordeel ei det Maal, hvortil han tragter." S. Mourad. — "At tragte ligger egentlig i Tanke og Forsæt; at stræbe i Villie og Gierning. Den tragter efter Rigdom, som attraaer, vil have R.; men den stræber efter R., som v. Vindskibelighed og Flid arbeider derefter." Sporon. = Tragten, en. ud. pl. det, at tragte efter noget. "Een Slægt overantvorder sin Tragten, sine Forhaabninger t. den anden." Mynster. "Den graadige og egennyttige Tragten efter Rigdom, Ære og Vellyst." Schytte. Derpaa gik al hans Tragten ud. Enhver Tragten er sædvanlig forenet m. Stræben (Bestræbelse.)

Traller, n. s. pl. [T. Tralje.] Gitter, Gitterstænger. (Moth.) lidet brugeligt; men forekommer hos Ældre. "Skilsmisse imellem hvert Sæde var giort udi Tralle af Bly." Vedels Saxo. 187. — Heraf: Tralvindue, et. pl.-r. Vindue m. Gitter for; Gittervindue. (Colding.) Tralværk, et. pl.-er. Gitterværk. Tralværk af Jern, af Messing.

Trampe, v. n. 1. har. [Sv. trampa. N. S. trampen.] træde hastigt og stærkt, stampe. At trampe med Træsko. At komme trampende op ad Trappen. — Deraf: Trampen, en. ud. pl.

Tran, en. ud. pl. [H. Traen. N. S. Traan.] udsmeltet dyrisk Olie af Havdyr. Hvaltran, Sælhundetran, Sildetran. At brænde (koge) T. = Tranbrænderi, et. Indretning, hvor T. brændes ell. koges, Trankogeri. Tranbrænding, Trankogning, en. Gierningen at brænde ell. koge T. Tranlampe, en. L. hvori brændes Tran. Tranlugt, en. den egne Lugt, som Tran har. Transæbe, en. S. som koges af Tran; grøn Sæbe. (mods. Oliesæbe.) Trantønde, en. Tønde, hvori Tran giemmes ell. føres.

Trane, en. pl. - r. [Isl. Trana.] en Sumpfugl, som hører til Heire - Classen. Ardea grus. "Naar Tranen gaaer i Dands m. Stodhesten, faaer hun brudne Been." Ordspr. — Deraf: Tranedands, en. "Det er ikke godt f. Spurven at komme i Tranedands." (ell. det er ikke for Spurve rc. o: passer ikke for.) Ordspr. (det er ikke for ringe Folk at komme i fornemt Lav.) Tranehals, lang Hals, som Tranens. Traneunge, en. Tranens Unge.

Tranebær, et. pl. d. s. En Buskvært m. røde Bær, og Bærrene af samme; Myrebær. Vaccinium oxycoccos.

Trang, adj. [J. þraungr. Sv. trång.] som ikke er rummelig, ikke vid; som er tættere sammen, mindre i Omkreds, end fornødent; snever. Halsen p. denne Flaske er for trang. Indgangen, Stuen er f. trang. En trang Giennemgang. Trange (snevre) Skoe, Klæder, En trang Bolig. At boe trangt, sidde trangt v. et Bord. — fig. trange Kaar, res angusta, Nød, Fattigdom. trangt (besværligt) Aandedrag. = trangbrystet, adj. 1. som har en trang, ikke nok rummelig Brysthuulhed. 2. som af denne, ell. nogen anden Aarsag ei kan aande frit; angbrystet. (trangbrystig.) Trangbrystighed, en. den Svaghed, at have trangt Aandedræt; Asthma. Tranghed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være trang, Sneverhed. tranghovet, adj. kaldes en Hest, naar dens Hove have den Feil, at være af en alt for sammentrykket Form. (ogsaa ænghovet.) trangmodig, adj. ængstelig i Sindet, bekymret.

Trang, en. ud. pl. [Sv. Trångmål. J. þrangvi, Besværlighed.] 1. den Tilstand, hvori man trænger til, behøver noget; Nødtørft. (jvf. Nød, Mangel.) "Trang er Mangel af en Nødvendighed, hvorved man sættes i Forlegenhed; Nød er en nærværende Mangel af Livets uundværligste Nødvendigheder." L. Heiberg. "Vel er Menneskets første Fornemmelse Nødtørft, og Trangen ledsager ham siden saa langt han gaaer." Mynster. At være i T. for noget. Han er i T. for Penge, f. Klæder. At afhielpe eens Trang. At føle en T. til noget, t. at aabne sit Hierte. "De faae derved baade Trang og Lyst t. at fare over Havet." Guldb. 2. trængende Kaar i Alm., Mangel, Armod. At leve i T. og Armod. En høiere Grad af Trang er Nød og Elendighed. (s. Sporon.) At komme i Nød og Trang. (Vedels Saxo, 460.) =

Trangbod, en. Hielp i Trang ell. Nød. (Moth. forældet.)

Trap, en. ud. pl. en Steenart, som forekommer i hele Gange og Bierge, og regnes til Basalten.

Trappe, en. pl. -r. [J. Trappa. H. Trap.] en Indretning af flade, i Vinkler sammenføiede Trin, hvorpaa man stiger op til et høiere, ell. ned t. et lavere Sted. En Steentrappe, Trætrappe, Loftstrappe, Kieldertrappe. (s. ogsaa Vindeltrappe, Hovedtrappe, Bagtrappe.) At gaae op, ned ad en T. = trappedannet, adj. dannet, giort i Skikkelse af en T. Trappegang, en. Gang, som fører til en T., ell. er i Nærheden af en Trappe. "Min Kappe — som jeg havde hængt paa Trappegangen i en Krog." J. L. Heiberg. Trappegavl, en. trappedannet Gavl, som findes p. gamle Bygninger. Trapperum, et. det Rum i en Bygning, som anvendes t. Trappen, hvor Trappen er anbragt. Trappespindel, en. Pillen i en Vindeltrappe, hvorom Trinnene vinde sig. Trappesteen, en. Steen, som er huggen t. et Trappetrin. Trappestige, en. en liden, løs Trappe, t. at bruge inde i Værelser. Trappetrin, et. Trin p. en Trappe. (s. Trin.) trappeviis, adv. i Form af en Trappe. (J. Kraft.)

Traske, v. n. 1. har. [Sv. traska; af træde.] tage stærke Skridt, gaae fast. (Moth.) br. kun i d. Tale, og mest om at gaae, hvor der er sølet, ell. om at gaae meget omkring.

Traurig, adj. [tydsk.] sørgmodig, tungsindig, sørgelig. Deraf: Traurighed, en.

Trav, en. ud. pl. det, at trave. At sætte en Hest i Trav. At ride i T. ride en skarp Trav. (i Modsætn. t. Skridt og Galop.)

Trave, v. n. 1. har. [Sv. trafwa. T. traben.] om firføddede Dyrs Gang: løbe uden Spring, v. paa eengang skifteviis at opløfte eet Forbeen og eet Bagbeen; hyppigst om Hesten. Denne Hest traver let. Lad Hesten trave ud. — Ogsaa om Rytteren: ride i Trav. Han travede hen ad Veien. — figurl. om Mennesker, der gaae meget og hurtigt. Jeg har travet omkring i Byen den hele Formiddag. "De fornam, at de travede om i Mørket og løb feil af Maalet." Eilschow. — Traver, en. Hest, som traver. En god, hurtig Traver.

Trave, en. pl. -r. [Sv. Trafwa.] et Antal af 20 Kornneg, Halmbundter eller Koste. Kornet giver meer i Traven, end i Skieppen (mere Halm, end Kiarne.) En T. Langhalm. En Trave Riiskoste. = Travehob, en. Hob af Neg, som sættes sammen p. Marken. Travesætning, en. Gierningen, at sætte den meiede og bundne Sæd i Travehobe f. at veires.

Travl, adj. [beslægtet m. Isl. þrálegr, idelig, o. a.] 1. ivrig sysselsat, som har meget Arbeide og ikke lader det hvile. Den travle Arbeider. At have travlt m. noget, med ingenting. "De travle Bier sig omkring ham svinge." J. L. Heiberg. "Den travle Mængde, hvis Timer hver have sin Pligt." Mynster. 2. om Tiden, da man er meget sysselsat, har meget at bestille, ell. er ivrig ved et Arbeide. En travl Tid, da der er meget, som nødvendigen skal giøres. I Høstens travleste Tid. 3. som er forbunden m. Travlhed. "Livets travle Førvirring." Mynster. "Naar efter travle Møie Søvnen nærme sig." Rein. Den travle Flid. "Her bleger hede Sommer den travle Vinterflid." Øhlenschl. "Der at hendrage deres Tid i en travl Ørkesløshed." Rahbek. = Travlhed, en. ud. pl. den Tilstand, at have travlt, være meget sysselsat. En ørkesløs Travlhed (hvormed intet udrettes.)

Travle, v. n. 1. har. have travlt, have Hastværk. Det travler ikke saa meget f. dig. (Moth.) At travle med noget. (et Almues-Ord.)

Tre, Talord, og Hovedtal. 3. (J. þrir.) For tre br. ogsaa trende. (Isl. þrennr, trefold.) Heraf Ordenstallet: den tredie. Hver tredie Dag. Tredie dagsfeber. Tertiana. En Trediedeel. $\frac{1}{3}$. to Trediedele. Trediemand, en. Den, som deeltager m. to Andre i noget. At være Trediemand i Kortspil. = treaarig, adj. 3 Aar gammel. trebenet, adj. som har tre Been ell. Fødder. trebladet, adj. som har 3 Blade. tredeelt, adj. deelt i tre Stykker. Tredeling, en. Deling ell. Inddeling i tre Parter. (Riisbrigh.) tredobbelt, adj. tre Gange taget, tre Gange saa stor. tergeminus. En tredobbelt Portion. Tredækker, en. et Krigsskib, som har tredobbelt Dæk, og p. hvert Dæk en Rad Kanoner. treenig, adj. som udgiør tre og tillige een ell. eet, tre forenede t. Eenhed. Egentlig kun i theolog. Betydning. (fig. og i dagl. T. om 3 Personer, der ere i høi Grad enige, ell. om tre uadskillelige, meget nøie forenede Ting. "Og Mandoms Held, og Alderdommens Fred, og Gravens Pryd treenige mig give." Rahbek.) Deraf: Treenighed, en. ud. pl. hvis egentlige og figurl. Brug er ligesom Adjectivets. "Vi følte — heel i vor Treenighed Aandernes Slægt." Bagg. trefarvet, adj. som har 3 Farver. Trefod, en. pl. Trefødder. et Redskab, sædvanl. af Jern, bestaaende af en Kreds ell. en Trekant, m. tre Fødder under, som br. i Køkkenet. trefold, adj. og adv. tredobbelt, tre Gange saa meget. Moth. (triplus. som adj. br. oftere tredobbelt. En trefold vigtig Grund.) trefoldig, adj. 1. tredeelt, som er i tre, p. tre Maader. triplex. 2. d. s. s. treenig; hvoraf Trefoldighed (Trinitas) som er den ældre, men nu mindre brugelige Benævnelse. Tre-

fork, en. Fork ell. Gaffel m. tre Takker ell. Grene. tregrenet, adj. som har tre Grene. trehiørnet, adj. som har tre Hiørner; trekantet. Trekant, en. Figur, m. tre Kanter ell. Vinkler; Triangel. En ligesidet, en retvinklet T. trekantet, adj. som har 3 Kanter ell. Vinkler. trekloftet, adj. som har 3 Klofter. (Moth.) treklovet, adj. tre Gange klovet; klovet i tre. treleds, adj. som har, udgiør 3 Led. "En treleds Kæmperad." Ohlenschl. (Nord. Gud. 54.) Tremarksbod, en. Pengestraf af 3 Mark, som den maa bøde, der dømmes t. at være Mindremand. (Moth.) Tremarksmand, en. den, som af Retten dømmes at have mistet sin borgerlige Ære; Mindremand. tremastet, adj. som har 3 Master. Trepunder, en. Kanon, som skyder en trepundig Kugle. trepundig, adj. som veier 3 Pd. (En trepundig Kanon ɔ: en Trepunder.) treradet, adj. som har 3 Rader af noget, er i 3 Rader. tresidet, adj. som har 3 Sider. treskaftet ell. treskæftet, adj. vævet m. 3 Traade ell. med trefarvede Traade. tresædig (tresædet) adj. som har Sæde t. Tre. En tresædig Vogn. Tretal, et. Taltegnet 3. tretraadet, adj. som har tre Traade, er snoet af 3 Traade. Trevangsbrug, et. i Landbruget: en Driftsmaade, ell. Maade at bruge Agerjorden paa, hvorved den deles i tre Vange, hvoraf ingen udlægges t. Græsning.

Tredie, Trediedeel, trefoldig, o. fl. f. ovenfor. (tre.)

Tredive, Talord og Hovedtal. 30. [J. þriátyger.] Ordenstal: den tredivte.

Tredsindstyve, Hovedtallet 60. [af tre, Sinde (Gange) og tyve. J. Sextiu, sextygir.] Ordenstal: den tredsindstyvende.

Trende, f. under Tre.

Trende, en. pl. – r. Hager p. en Væv hvori Rendingen ell. Trendegarnet sættes fast. (Moth.)

Trende, v. a. 1. lægge Garn op p. Væven i Længden og Breden af det Stykke, der skal væves. At trende Garn. (Moth. Ogsaa: at rende, hvoraf: Rendegarn; hos Moth: Trendegarn.)

Trendse, en. pl. – r. [H. og N. S. Trensse. Sv. Trens.] et let Bidsel eller Mundstykke uden Stænger, hvortil Tømmen fæstes. At ride m. Trendse.

Trendse, v. a. 1. til Skibs: at trendse et Toug ɔ: at fylde Mellemrummene (Fouterne) eller Huulningerne paa det svære Tougværk (imellem de saakaldte Dugter og Kordeler) m. smekkrere Toug, f. at styrke det. (Schneiders Veiledn. 1817. 76.)

Trepan, en. pl. – er. et Redskab, som Saarlæger bruge t. at trepanere ɔ: giennembore Hierneskallen f. at udtage Stykker deraf. (Hierneborer.)

Tresse, en. pl. – r. [Fransk.] en guld- ell. sølvvirket Bræmme t. at sætte p. Klæder. Guldtresser (Galoner.)

Tresur, et. [uden Tvivl af det Fr. trésor.] et Ord, som undertiden høres og br. hos Almuen, om en Indretning m. Hylder t. at opsætte og giemme Kar, Tallerkener, Porcellain, ell. andre Ting, hvormed giøres Stads i Stuen. (Et gammelt Skab, en Dragkiste ell. et lignende Stykke Bostab, som er meget gammeldags, hører man ogsaa kaldes: et gammelt Tresur.) I nyere Bibeloverf. forekommer 1 Macc. 15. 32: "Der han saae Simons Herlighed, og Træsur m. Guldkar og Sølvkar." Bib. af 1550 har: "Den Bram med Guld og Sølv."

Tretten, Hovedtallet 13. [J. þrettan.] Ordenstal: den trettende.

Treven, adj. pl. trevne. (ell. træven.) Dette Ord, som tilforn har bemærket: flittig, duelig, ivrig (gnavus, diligens. Moth. Sv. trägen. Deraf Ordsproget: Tidt findes treven Haand under reven Kaabe.) br. nu (i d. Tale) netop i den modsatte Bemærkelse: dorsk, doven, seendrægtig. (maaskee af træg, Sv. trög. Isl. tregr.) "En træven Seenhed ei hans Arbeid mere sinker." C. D. Biehl. "Treven er oprindeligen det samme Ord, som træg; men bruges nu især om den Træghed, der har sin Grund i Uvillie t. Gierningen." Müller.

Trevl, en. pl. – er. [J. Trefia, Trefill.] 1. en tynd, afslidt, udplukket Traad; ell. hvad der ligner en saadan, f. E. Rodtrevler. At plukke Linned i Trevler, plukke T. af Linned. 2. uegentl. de fineste faste, traadagtige Dele i organiske Legemer, i Dyrenes Kiød og Planternes Stammer og Skud; Fibrer (Fibræ.) = Trevlerod, en. Rød, som bestaaer af fine Trevler. Trevlevæv, en. Forbindelse af Trevlerne i et organisk Legeme.

Trevle, v. a. og n. 1. A. act. plukke op i Trevler. At trevle Linned. (Moth.) B. neutr. gaae op i Trevler, faae Trevler i Kanterne. Dette Slags Silketøi trevler let. Ogsaa n. pass. at trevles. (Isl. trefiaz.)

Triangel, en. pl. Triangler. (Lat.) en Trekant. At slaae p. Triangel (et Slags Musik.)

Tridse, v. n. 1. i dagl. Tale, i Udtrykket: at tridse af ɔ: gaae sin Gang, gaae jævnt frem. "De tridse af, og Sveden drypper ned af Peer, som bær sin Bylt." Storm. (Fabler. 96.)

Tridse, en. pl. – r. [Sv. Trissa. N. S. D r y s e. Maaskee af trind.] en rund Blok ell. Skive m. Gænge ell. med et Hiul i, hvorom et Reb løber, og hvorved man lettere hisser noget i Veiret. Trochlea. Tridsen paa en Rok, er det Stykke, hvorom Snoren løber, og som fidder v. Enden af Tenen.

Tridse, v. a. 1. hisse i Veiret ell. lade

ned v. Hielp af Tridser og Reb. At tridse op, ned. = Tridseblok, en. det Stykke Træ, hvori de bevægelige Hiul ell. Skiver i en Tridse ere anbragte. (Kraft. Mech. II. 123.) Tridsehiul, et. Hiulet i en T. Tridseværk, et. en Indretning, Maskine, som sættes i Gang v. en Forbindelse af Tridser; Indretning t. at tridse noget op med. (Kraft. Mech. II. 123.)

Trille, en. pl.-r. [Trildc. Moth. I. Tritill. Sv. Trilla.] en Skive ell. anden rund Ting, som let kan trilles, og hvormed Børn især lege.

Trille, v. a. og n. 1. [I. trita, tritla.] A. act. kaste et rundt ell. rundagtigt Legeme hen ad en Flade, saaledes at det løber i at dreie ell. vælte sig rundt. At trille en Steen, en Kugle hen ad Gulvet. At trille sig i Græsset. "Bølgerne — som langsomt ind p. Stranden trilled." Tullin. "For pustende Vinde, naar Bølgerne trille, de legende Fiske p. Vandfladen spille." Rein. B. neutr. bevæges, løbe v. at vælte sig omkring. Kuglen trillede hen ad Gulvet. At trille omkuld (falde.) = Trillebør, en. En Bør, m. Haandfang og et Hiul foran, som een Person bevæger v. at løfte For-Enden i Veiret og lade Børen løbe p. Hiulet; en Hiulbør. Trillevogn, en. En liden Vogn, som man let kan trække ell. skyde frem; en Barnevogn. = Trilling, en. kaldes i Mølleværker: et vandret liggende Stokkedrev.

Trille, en. pl.-r. (Ital. Trillo.) i Sang og Musik: en Tones flere Gange gientagne hurtige og eensformige Afvexling m. det næst ovenfor liggende hele ell. halve Trin. At slaae Triller. "De haarde Toners Storm, de blødes milde Triller." N. Brun.

Trilling, en. pl.-er. [af tre.] et af tre Børn, som tillige undfanges af een Moder, og fødes kort efter hinanden. (s. Tvilling.) fig. et Trillingæble, tre sammenvoxne Æbler.

Trimle, v. n. 1. d. s. s. trille. At trimle (falde) omkuld. (d. Tale. Moth.) "Af Frygt for i den Hule ned at trimle." Baggesen. "At hele Dovre skialv, og Bauge trimled om." Samme. (Ungd. A. 1. 88.)

Trin, et. pl. d. s. [Sv. Tren.] 1. Afstanden imellem begge Fodder, naar man flytter dem, og Handlingen at flytte dem; Skridt. (Moth.) At giore et T. frem og eet tilbage. Et langt, kort Trin. (s. Feiltrin.) 2. en af de, i en vis Afstand fra hinanden anbragte Flader, hvorpaa man træder i at gaae op og ned ad en Trappe; Trappetrin. Ogsaa om Tværtræerne i en Stige; Stigetrin. — fig. Grad. (dog kun i visse Tilfælde.) Culturens laveste Trin. "Paa Rangens Trappe høit fra Trin t. Trin at stige." Bagg. Han stod nu p. det høieste T. af Magt og Ære, som han opnaaede. (men ikke: Trin i Rigdom, Lærdom, &c. jvf. Grad, 1.) = trinviis, adv. eet Trin efter det andet; gradviis. (Colding.)

Trind, adj. [Sv. trind. A. S. Trendl, *globus, circulus.*] rund. Det brugtes tilforn f. rund i Alm. "Hvo giør, at Sneen bliver hvid, og Hagl er alle trinde?" P. Dass. — Nu mest om det, som er noget rundt, rundladent; ell. om det, som er rundt og langt tillige. teres. "Det trinde Seil, som hist, liig Pilen iler." Frimann. En trind Mave. — Om Legemet og Legemsdele tillige: kiødfuld, fast; i Modsætn. til: mager, skarp, tynd. Trinde Lægge. "Armen er trind, som af krystede Snee." Øhlenschl. — trindt, adv. trindt om Kloden. trindt omkring, rundt omkring. "Alle Dyder trindt om din Throne samle sig." Thaarup. — Ogsaa absol. "Ned steg han af Bierget og kasted tæt v. dets Fødder sin mødige Krop; trindt bævede Jorden." Hertz. "At der skulde være een Hiord og een Hyrde, een Menighed trindt p. Jorden." Mynster. "Naar Himlen mørknes trindt." S. Blicher. (Sneeklokken. S. 5.) = trindlagt, adj. v. rund, fed i Ansigtet. (Moth.) — trindmavet, adj. rundmavet, noget tykmavet.

Trindes, v. n. pass. rundes, runde sig. (Moth.)

Trine, v. n. treen, trinet. (har.) [Sv. trena. af Trin.] træde, gaae frem. "Et Land, hvori hvert Skridt p. frugtbar Jord man triner." J. Smidth. "Da triner Kraft mod Kraft." Øhlenschl. (Hakon J.) Da hun treen ind ad Døren, ind i Stuen. At trine frem, tilbage. Jeg bad ham trine indenfor. "Jeg ud p. Smakken treen, og hen ad Havet foer." Øhlenschl.

Trip, et. pl. d. s. smaa, korte Trin.

Trippe, v. n. 1. har. [Sv. trippa. T. trippeln.] gaae m. smaa, korte Trin. Lammene trippe p. Engen. Hun tripper som en Muus i en Flødebøtte. (Moth.) — Deraf: Trippen, en. trippende Gang.

Trippel ell. Tripel, en. ud. pl. en mager, tør og haard Jord, sædvanlig af guulgraa Farve, som især br. til at polere Metaller, Stene og Glas. Argilla tripolitana. Trippeljord ell. Trippelleer kaldes den smulrende, Trippelsteen den faste T. — Trippelskifer er en Underart af Trippelen. Argilla trip. schistosa.

Triumph, en. pl.-er. [Lat.] et Seierstog, Hæderstog i Anledning af en Seier. At drage i T. — Deraf: Triumphbue, Triumphport, Triumphtog, Triumphvogn, o. fl. = triumphere, v. n. 1. fig. glæde sig, hovere over en vunden Fordeel ell. Seier. At triumphere over een, over sine Fiender. Med en triumpherende Mine.

Trivelig, adj. [af trives.] som trives godt, som er v. godt Huld. — Deraf: Trivelighed, en. trivelig Tilstand, ud. pl.

Trivelse, en. ud. pl. den Omstændighed, at trives. (Moth.)

Trives, v. n. pass. trivedes. [J. þrisaz. E. thrive.] tage til i Huld og Vært; være i Velmagt, i en god Tilstand. Han trives ikke i dette Clima. Denne Plante trives ikke i Kulden. "Den Ro, hvori allene Fromhed og Andagt kan trives." Mynster. (Det usædvanl. impers. treves forekommer hos Bording. "O, hvor vel min Hiord den treves." 1. 292.)

Tro, adj. pl. troe. neutr. som bliver uforandret, br. ikke gierne. [Isl. trur. Sv. tro, trogen.] Som ikke svigter, ikke viger af fra Sandhed, Pligt ell. Løfte. Saaledes: 1. overeensstemmende m. Sandheden, m. det Virkelige; tilforladelig. En tro Skildring, Afskrift, Fortælling. (modf. falsk, utro.) Han er en tro og sanddru Historieskriver. (E. true, sand, ægte.) 2. som ei svigter sin Pligt imod Andre, men søger at fremme deres Vel. (jvf. paalidelig.) En tro Tiener, Søn, Ven. Tro mod sin Konge, sit Fædreland. At blive Sandheden tro (ikke forlade den, ikke sige usandt.) At blive sit Forsæt, sin Bestemmelse tro. "At der, f. at blive Dyden tro, blot behovedes en flygtig Rørelse, et aflagt Løfte." Rahb. — En tro Arbeider (som er trolig, ivrig i sit Arbeide.) At være tro i noget, i en Bestilling. — At være sin Herre tro. En tro Hund. Troe Undersaatter. (modf. utro, trolos.) 3. som ei sviger sit Ord og Løfte, men er ærlig i at ville holde det. (modf. trolos, utro.) jvf. paalidelig. Kun faa af hans Tilhængere bleve ham troe. Han har været en tro Elsker. Han blev sit Løfte tro. Hun var ikke Manden tro. "Det er en tro Mand, som lover en Anden noget, og vil holde det; en paalidelig Mand lover det samme, og holder det vist." Sporon. 4. som ikke begaaer Svig i at fravende en Anden hans Eiendom. Troe Tienestefolk. (modf. utro.) Denne Tiener er saa tro som Guld. = trofast, adj. f. under n. s. Tro. trohiertig, adj. som af egen Ærlighed og Tillid t. andres viser sig aaben, uforstilt, oprigtig og fortrolig. At være trohiertig og godmodig i Omgang. Vinen giorde ham trohiertig. (f. godtroende.) Heraf: Trohiertighed, en. ud. pl. — trolig, troligen, adv. p. en tro ell. trofast Maade. Han arbeider troligen f. sin Herre. Han har troligen hiulpet mig. = Troskab, en. (J. Truleiki, Truskapr.) Den Egenskab at være tro, i Adjectivets forskiellige Bemærkelser. 1. Han har fortalt Sagen m. Troskab (bedre: Nøiagtighed, Sanddruhed.) 2. Troskab mod Kongen. Han viste en stor T. mod sin Herre. "De bevarede den Troskab, de havde tilsagt ham, indtil i de yderste Prøver." Mynster. "Til Troskab hører en god Villie; til Paalidelighed en kraftig Villie." Sporon. (modsat: Trosløshed.) 3. Hun var ikke vis p. Elskerens Troskab. 4. Tienestefolks Troskab (modf. Utroskab.) Heraf: Troskabsed, Troskabsløfte, Ed, Løfte om Troskab og fl.

Tro, en. ud. pl. [J. Tru.] 1. den Dyd, ell. den Beskaffenhed hos en Person, at holde sit Løfte, Tilsagn, sin Forpligtelse. (fides.) Ikke hyppig; og mest i Forb. m. Love. Paa Tro og Love. En Mand af T. og Love. Det er imod T. og Love. "Naar de vilde, at han strax efter skulde bryde sin Tro, og letsindig spøge m. sine Løfter." Kampmann. — Paa min Tro! ell. blot: min Tro! en Forsikkring. Det er min Tro! sandt. (Deraf: trolos.) 2. Løfte, Troskabsløfte. Hun gav ham sin Tro. (jvf. Vedels Saxo. 26. 331.) At bryde sin Tro. [Deraf: trolove.] 3. det, at troe noget, troe p. noget, at holde det f. sandt, ell. virkeligt. (modf. Tvivl.) "At tage Tro p. noget." H. Taussen. "I det dagl. Liv tilkiendegiver Tro en større Vished, end Menen, og mindre Vished end Viden." Müller. T. paa det overnaturlige, p. Spøgelser. "Der gives en Tro paa Venskab, p. Kiærlighed, p. Ord." Det har jeg ingen T. paa. At faae Troen i Hænderne ɔ: v. sandselig Erfaring blive overbeviist om det, man enten blot troede, ell. ikke vilde troe. "Naar man faaer Troen i Hænderne, hører den selv op." P. E. Müller. Lad ham kun blive i den Tro. (Deraf: troværdig.) 4. Overbeviisning om og Tillid t. eens Sanddruhed ell. Ærlighed. (modf. Mistro.) Jeg har ikke ret Tro til ham. At have god Tro t. een. Han har forspildt al Tro og Tillid. 5. Overbeviisning om Sandheden af Vidnesbyrd om Guds Tilværelse og Aabenbaringer; Tro p. Gud, Religion. Den sande, den saliggiørende Tro: m. fl. andre theologiske Udtryk. (modf. Vantro.) "Troen i udmærket Betydn. er en Overbeviisning om det Usynliges ell. det Oversandseliges Gyldighed. — Tro vil indbefatte baade de religiøse Forestillinger og det religiøse Sindelag." Müller. 6. som et Concretum: Indbegreb af visse Troeslærdomme, en vis Religion. (jvf. Müllers d. Syn. I. 209, hvor Forf. indskrænker denne Betydning af Tro allene t. den subjective Religion.) Den christelige, den jødiske Tro. At fornegte, afsværge sin Tro. — (Jvf. v. at troe, 1. og partic. Troende ɔ: de, som ere af en vis Tro ell. Religion.) — Heraf: Troesartikel, en. Art. i en Troesbekiendelse, en enkelt Troeslærdom. Troesbekiendelse, en. B. ell. offentligt Vidnesbyrd om eens Tro; kort Begreb af en vis Religionslære. At aflægge sin T.. Troesbog, en. Bog, som indeholder Troeslærdomme, ell. hvorpaa en Troeslære er bygget. "Hans Fabellære om Gu-

derne blev en Troesbog f. Almuen." O. Guldb. Troeslærdom, en. pl. -me. en enkelt, t. en vis Tro ell. Religion hørende Lærdom. Troeslære, en. Indbegreb af Troeslærdomme; Religionslære. Den christelige Troeslære. Troessag, en. Religionssag. = Af Tro, 1, 2, 3 og 4. trofast, adj. og adv. 1. som man kan lide paa, som ikke svigter, tro. (i Bemærk. 2 og 3.) En trofast Ven, Søn, Elsker, Hustru, Tiener. "Naar der du finder en Forræder, hvor du vented dig en trofast Beiler." Øhlenschl. "Han leved trofast, som han lærte." Evald. 2. som staaer t. Troende, troværdig. "Da bør sligt m. trofaste Vidner at bevises." D. Lov. V. 2. 31. 3. om Ting ell. om Arbeide: dygtig, forsvarlig. "De Værgeløse han bedækker m. trofast Skiold." C. Frimann. At giøre trofast Arbeide. Det Bord er trofast giort. Heraf: Trofasthed, en. ud. pl. T. i Venskab, i Kiærlighed. trogiemme, v. a. 2. bevare troligen, giemme m. Troskab. (usædvanl.) "Men hans Ord trogiemmes i Oldingens Hierte." Hertz. trogive, v. a. 3. forlove, trolove. (br. i Jylland.) "Og dermed Hierter to forbinde og trogive." Arreboe. trolove, v. a. og rec. 1. (I. trulofa.) act. om den tilforn brugelige Skik, hvorefter Præsten høitidelig bekræftede Forlovedes Ægteskabsløfte, i Forældres ell. andre Vidners Nærværelse. recipr. trolove sig m. een ɔ: give Ægteskabsløfte, forlove sig. Trolovelse, en. Handlingen at trolove (om Præsten) ell. at trolove sig. Deraf: Trolovelsesdag, Trolovelsesring, o. fl. — troløs, adj. som er uden Tro, 1. som ei holder Løfte, som sviger sit Ord. En troløs Forræder, Elsker. "At disse samme, der ere troløse i deres fleste Forhold, dog stundom ere trofaste mod deres Venner." Mynster. Troløshed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være troløs; ell. en troløs Handling. "Den lumske Troløshed, som endog øvet mod Fiender, er uværdig." Vogelius. troskyldig, adj. som viser en fuldkommen Tro t. andres Ærlighed og Oprigtighed i et vist Tilfælde, og især hvor denne Tillid har en Skuffelse t. Følge. Den Troskyldige bedrages ofte. At giøre een troskyldig (faae ham t. at troe, fæste Lid t. noget.) Jeg var troskyldig nok til at laane ham Beviserne f. min Rettighed, som jeg aldrig fik tilbage. Deraf: Troskyldighed, en. ud. pl. — trovant, adj. v. vant t. Tro i Ord og Løfte, ell. til Sanddruhed i Ord og Forsikkringer. "Hører fra trovant Læbe et Ord." Hertz. trovillig, adj. lettroende. "Venderne ere trovillige og fremfusende." Vedels Saxo. 429.) (Trovillighed. sammest.) troværdig, adj. som fortiener Tro (3,) fortiener at troes. En troværdig Fortælling, Efterretning. Et troværdigt Vidne. — Deraf: Troværdighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være troværdig.

Trods, en. ud. pl. [I. Trâss, Stivsind. T. Trotz.] en, paa stor Tillid t. sig selv, t. sin Ret ell. til sine Fortrin grundet Villie og Tilbøielighed t. at staae v. sin Mening ell. formeente Ret, t. at forfegte den mod andre, og udæske dem t. Fiendskab v. Fornærmelser. "Det er din Trods, din vrantne Trods, hun straffer." Evald. At vise Trods (ell. Trodsighed) mod Øvrigheden. Man seer, at han giør det allene af Trods. (Ogsaa: giøre noget paa T.) At byde sine Fiender Trods (hvor det ogsaa, i god Betydning, kan være: giøre dem en kiæk Modstand.) "Dagens Hede Trods han byder." Fr. Guldb. Til Trods for ham ɔ: uagtet han ikke vil have det. Til T. for hele Verden ɔ: skiøndt hele V. er af anden Mening. "Din Skiønhed jeg til Trods endnu tør drage Aande." Wessel. — Ogsaa i Udraab: Trods den, som kan giøre det bedre! Trods! om han tør røre mig! — og som adv. Trods (ɔ: uagtet) alle hans Formaninger, blev Pøbelen v. at rase. Trods alle hans Penge, kunde han dog ei opnaae sit Ønske. — Ogsaa for: ligesaa godt, saa godt som. Han skyder, Trods den bedste Jæger. (De fleste af disse Talemaader ere ligefrem optagne af Tydsk.) = trodsig, adj. [I. trâssugr.] som viser T. røber Trods, grunder sig paa T. Et trodsigt Menneske, Barn. At give et trodsigt Svar. trodsige Ord. (Jvf. stiv.) "En stiv Mand vil en Ting, fordi han vil; en trodsig Mand, fordi andre ikke vil. Hiin troer, at han har Ret; denne bekymrer sig ikke om, hvad der er Ret." Sporon. — Trodsighed, en. Trods, som vedvarende Egenskab; ogsaa blot d. s. s. Trods.

Trodse, v. n. 1. har. [I. trâssa.] 1. vise Trods imod, vise sig trodsig. At trodse Gud, trodse Lovene, Øvrigheden. "Alle, som veed — at trodse Folks, Fornufts og Smagens Domme." Bagg. At trodse paa sin Magt, Styrke (pukke paa, forlade sig meget paa.) "Nu t. trodsende Overmagt, der burde tæmmes, nu t. fortrykt Uskyldighed." Malling. 2. d. s. s. byde Trods (i god Betydn. ɔ: giøre kiæk Modstand, ell. vise sig beredt t. en saadan, uden Frygt f. Faren.) Den tappre Flok trodsede længe en overlegen Fiende. Hans Mod trodser enhver Fare. Den dristige Sømand trodser Storm og Bølger. — fig. ogsaa om livløse Ting: modstaae. Det stærke Skib trodser Storm og Bølger.

Troe, v. a. og n. 1. [I. trua.] 1. have en indvortes fast Overbeviisning om Sandheden, Virkeligheden, Tilværelsen af noget, som man ikke veed; enten uden Hensyn t. Grunden, hvorfor; ell. af Grunde, som fra den Troendes egen Følelse ell. umiddelbare

Forestilling hente deres egentlige Styrke. (mest m. præp. paa.) At troe p. Gud. Tilforn troede mange tænkende Mennesker p. Spøgelser og Giengangere. At troe, eller troe paa Siælens Udødelighed, et tilkommende Liv. (modſ. tvivle om.) — Troende, absol. ɔ: de, som troe, bekiende sig til en Religions, og iſær den chriſteliges, Lærdomme. (modſ. Vantro.) 2. I en noget mere indskrænket Betydning: holde noget for sandt, virkeligt; mene; have Overbeviisning om, vel el ganske uden objective Grunde, men dog uden klare ell. tilſtrækkelige. Man troede tilforn, at Solen bevægede sig omkring Jorden. Fordum troede man, at Jorden var flad; nu veed man, at den er rund. — Saaledes om almindelige Meninger: Man har længe troet, man troer i Almindelighed, o. s. v. (Undertiden, m. Forudsætning af Falskhed ell. Ugrund, for: indbilde sig. Han troer om sig selv, at han er meget lærd. Du troer nok, at ingen har mærket dine Rænker?) 3. antage noget f. sandt, virkeligt, efter Andres Vidnesbyrd ell. Udsagn. Hun troer hvert Ord, han siger. "Henter eders yngste Broder t. mig, saa skal eders Ord troes." 1 Moseb. 42. 20. Dette kan jeg ikke troe. Han har saa tidt løiet, at ingen troer ham. Jeg troer ikke hans Løfter, Forſikkringer. At troe een p. hans Ord. 4. antage efter sandſynlige Grunde, formode, ikke tvivle om. "Vi troe det, hvorom vi af indvortes Grunde ikke tvivle." P. E. Müller. Jeg troer endnu, at han holder sit Løfte. Nu troer jeg ikke (tvivler om) at han kommer. Han troer sig fornærmet. At troe sig sikker. 5. lide paa, forlade sig paa. Man kan troe paa det han siger. Han er ikke at troe. Jeg troer ham ikke ret, har Mistillid t. ham. "At troe paa een, er at have Tillid t. ham; at troe noget, er at antage det f. gyldigt." P. E. Müller. — 6. At troe een til, s. tiltroe. Jeg havde aldrig troet ham til, at have saamegen Siælsstyrke. = troelig, adj. (I. trulegr.) som lader sig troe, som m. Rimelighed kan troes. credibilis. (modsat utrolig.) (jvf. adv. trolig, strenue, fideliter; under adj. tro.) Troelighed, en. den Egenskab, at være troelig. (Moth.)

Troende, partic. s. ovenfor Troe, 1. — At staae t. Troende, være troværdig, fortiene at troes. "Hvorvidt Vidnerne kunne staae til Troende, eller ikke." Ørsted. Hans Ord staaer ikke t. Troende.

Trold, en. pl.-e. [I. Tröll.] i Fortidens Fabellære og fildigere Tiders Overtro: et m. meer end menneskelige Kræfter ell. overnaturlige Evner forsynet ondt Væsen; et vanskabt Uhyre. (Biergtrold, Skovtrold; de Gamles Satyr.) Foruden i andre Sammensætninger forekommer det endnu i endeel danske Plantenavne f. E. Troldbær, Troldhat, (Fluesvamp) Troldurt, og fl. = Trolddom, en. ud. pl. overnaturlig Konst og Evne, som man tilskrev Trolde og Hexemestere, og Virkninger af saadan Konst; Kogleri, Hexeri, Magie. Trolddomskonst, en. Konsten at øve Trolddom, Hexekonst. Trolddomskraft, en. overnaturlig Kraft, magisk Kraft, Hexekraft. Troldfolk, pl. d. s. s. Trolde. Troldhex, en. Troldqvinde, Hex. Troldkamp, en. Strid imellem Trolde. Troldkarl, en. d. s. s. Trold, Troldmand. — Troldkiærling, en. 1. en gammel Kone, som troes at forstaae Trolddom, en Hex. "De som Troldkiærlinger p. Vandet og kan gaae." Holb. P. P. 2. Troldkiærling kaldes smaa Figurer, æltede af stødt og fugtet Bøssekrud, som Drenge more sig m. at tænde og lade langsomt udblusse. — Troldkone, en. En qvindelig Trold; en Kone, som øver Trolddom. "Troldkonen sidder m. sølvgraat Haar." Ohl. (Helge.) Troldkonge, en. K. som hersker over Trolde ell. Troldmænd. (Prams Stærkodder.) Troldkonst, en. Trolddom, Tryllekonst. "Troldkonsten og dens taabelige Konstgreb var æret og frygtet." O. Guldberg. Troldkugle, en. fortryllet Kugle. (Ohlenschl.) Troldlygte, en. En Lygte, v. hvis Skin Billeder, som holdes f. dette Skin, kunne vises i Afstand, som meget forstørrede Skygger, og derved Blendværk frembringes. Laterna magica. "De meſt afvexlende Landskaber fore os forbi, som i en Troldlygte." Bagg. (Labyr. II. 141.) Troldmand, en. En Mand, som troes at forstaae Trolddom, at kunne trylle ell. hexe; en Hexemester. Troldmaner, en. den, som maner f. Trolddom. (N. M. Aalborg. 1607.) troldreden, adj. v. kaldes hos Almuen en Hest, som er bleven bovlam ell. har lignende Skade, af den Overtro: at Trolde havde redet den. (Moth.) Troldqvinde, en. d. s. s. Troldkiærling, Troldkone.

Trolde, v. a. (Moth.) s. trylle.

Tromle, en. pl.-r. [N. S. Trommel. jvf. n. s. Tromme. Et fælles Begreb synes at svare til den cylindriske Form.] 1. en Kasse af Jernblik, fæstet omkring Røret p. et Slags ældre Jern-Kakkelovne; Kakkelovnstromle. 2. et valseformet (cylindrisk) Redskab af Træ ell. Steen, som kiøres hen over Jorden p. Agre ell. i Haver f. at jævne den. Trumle hos Moth, der har følgende Sammensætninger: Tromlekiæst, en. et af de tvende krogede Træer, som Tromleknubben løber i. Tromleknub, en. det Træ, som gaaer igiennem Tromlen, og hvorom den dreier sig. Tromleramme ell. Tromlekrække, en. Indretning af fire flade Træer, som ere fæstede for og bag t. Tromleknubben, og holde Kiæfterne sammen. Tromlering, en. Ring om Enderne af Tromleknubben.

Tromlestang, en. den Stang, hvorved Hestene drage Tromlen. Tromletap, en. Jerntap i Enderne af Tromleknubben, som hviler og løber om i Tromleklæfterne.

Tromle, v. a. 1. overfare m. en Tromle. At tromle en Bygager.

Tromme, en. pl.-r. [J. Trumba. Sv. Trumma.] et huult cylindrisk Redskab, sædvanl. af Messing, over hvis Aabninger spændes et stramt Pergament, hvorpaa man slaaer m. to Stokke. At slaae paa T. røre Trommen ɔ: tromme. = Trommefoder, et. Kasse ell. Foder, hvori en T. giemmes. (Moth.) Trommehinde, en. H. som tillukker Høregangens Munding i Øret. Tympanum auris. Trommelyd, en. Lyd af en Tromme; Trommeslag. (Wessel.) Trommeskind, et. det Skind, som spændes over en T. Trommeslag, et. Lyden af at slaae p. Tromme. At bekiendtgiøre noget ved T. Trommeslager, en. den, som forstaaer at slaae p. Tromme. Trommestok, en. pl.-ke. en af de to smaa Stokke, hvormed man slaaer p. Tromme. Trommesyge, en. Sygdom hos Hornqvæget, hvorved Bugen pludselig svulmer stærkt op.

Trompet, en. pl.-er. [Fr. Trompette. E. Trumpet. i ældre D. Tromete.] et Redskab af Metal, bestaaende af et to Gange ombøiet Rør, m. en nedentil udvidet Aabning, hvoraf Toner frembringes v. at blæse i Mundingen. At blæse paa Trompet. = Trompeter, en. den, som forstaaer at blæse p. Trompet.

Trop, en. pl. Troppe ell. Tropper br. lidet i denne Bemærk. jvf. følg. Ord. [T. Trupp.] en Flok, endeel nær hinanden samlede Mennesker, især Krigsfolk. En T. Ryttere, Fodfolk. At holde Trop, om Rytteriet: blive samlede, ride sammen i Orden og Rad. — Fortrop og Bagtrop br. om Krigsfolk, der drage frem foran ell. bag efter den egentlige Hær (Hovedtroppen.) — tropviis, adv. en Trop efter den anden.

Tropper, pl. ud. sing. [af det Fr. troupes.] Et betydeligt Antal samlede Krigsfolk. At hverve Tropper. At lade T. rykke mod Grændsen, lægge T. i en Fæstning. At øve Tropperne. En liden Trop Soldater, et enkelt Compagnie, kaldes ikke Tropper. — Fortropper, Bagtropper, d. s. s. Fortrop, Bagtrop, men om en betydelig Styrke.

Tros, et. ud. pl. [J. Tros, Truss. Sv. og T. Tross.] det, som hører t. en Krigshærs Fornødenheder, og føres t. Vogns ell. til Hest efter Hæren (fr. Bagage.) At høre til, følge m. Trosset. "At Vold, Mord og Ødelæggelse fulgte, som andet Tros, nødvendigen de stridende Hære." Vogelius. = Troshest, en. Hest, som trækker en Trosvogn, bruges v. Trosset. Troskarl, Trosknegt, en. Karl, som følger m. Trosset, kiører Troshestene, m. m. (Moth.) Trosvogn, en. V. hvorpaa Krigsfornødenheder ell. Tros føres efter Hæren (forskiell. fra Rustvogne, Krudvogne, m. fl.)

Tros ell. Trosse, en. pl.-r. [Sv. Tråss.] et stærkt Reb, især hvor det bruges t. at tridse ell. vinde med. (Moth; som ogsaa har v. a. at trosse, slæbe, trække m. Toug, burere. — trosseslaaet Tougværk: kaldes t. Skibs det, som er slaaet imod Solen; i Modsætn. t. kabelslaaet. Schneiders Veiledn. 77.) — trosviis, adv. i Søvæsenet siges alt Tougværk og Linegods, der er slaaet imod Solen, at være slaaet trosviis eller trosseslaaet (hvilket skeer m. alt løbende og staaende Tougværk) i Modsætn. t. det kabelslagne (Sværtoug og Varpegods.)

Troskab, en. s. under adj. tro.

Trosse, en. En Bænk ell. Kasse af opstillede Bræder p. Marken, hvori Tørvejord æltes ell. trædes (usædvanl.) "At ælte Tørven i en Trosse m. Heste eller Stude." Olufsen. (Danmarks Brændselv. 165.)

Trudsel, en. pl. Trudsler. 1. Handlingen at true, Truen. 2. det, man siger truende, det, hvormed man truer een. = trudselfuld, adj. fuld af Trudsler, meget truende. "Hans trudselfulde Harm at stille gav Folk ham Brød." Tode. "Hvor Døden venter trudselfuld hver overmodig Kæmpe." Øhlenschl. — Trudselsbilled, et. truende Billede. "Nattens Skrække og Drømmens Trudselsbilled." Øhlenschl. Trudselsord, et. truende Ord; Ord, der udtrykke en T. (Fibigers Sophokl.)

True, v. n. og a. 1. [J. þruga.] 1. give tilkiende m. Lader, Bevægelser ell. Ord, at man vil tilføie een Ondt ell. Skade. Han truede hende, ell. ad hende m. oploftet Haand, m. Stokken. Den, som truer, slaaer ikke altid. Vrede og truende Miner. Han truede ham m. Fængsel, hvis han ikke erstattede Tabet. De truede, at ville sætte Ild p. Byen. 2. fig. give tilkiende p. andre Maader, at man vil skade een. Fienden truer vore Grændser. — Ogsaa om livløse Ting: Det har hele Dagen truet med Regn. Huset truer m. at falde. 3. true til, faae v. Trudsler t. noget. Han truede Drengen t. at tage det. Hun blev truet til at give sit Samtykke. At true sig noget til ɔ: faae v. Trudsler. (s. aftrue.) — Truen, en. ud. pl. Gierningen at true.

Trug, et. pl.-e. [J. þró, Trog.] 1. en langagtig, sædvanl. fiirkantet Kasse, ell. et i denne Form udhulet heelt Træ, t. forskiellig Brug. Saaledes Deigtrug, Stampetrug, Svinetrug, Vandtrug (f. Kreature) Vaskettrug, o. fl. 2. et mere fladt, rundhulet, langagtigt Trækar, t. at bære ell. lægge noget paa. At bære Korn ned i Gaarden p. et T. At sætte et T. under,

hvor det drypper. = Trugskrabe, en. et Redskab t. at skrabe Truge f. at rense dem; Deigskrabe. Trugstol, en. et Slags Stol m. fire Fødder t. at sætte et T. paa. = Trugsjern, et. kaldtes i forrige Tider et Slags Jernbord, hvorved den Anklagede maatte i en vis Frastand kaste det gloende Jern i et Trug, og optage det igien saalænge til han traf Truget.

Trumf, en. pl.-er. 1. den Farve i Kortspil, som stikker de øvrige. (s. Vælt.) Spader er Trumf. Han stak m. Trumf Es. 2. et enkelt Kort af denne Farve. At have mange Trumfer p. Haanden.

Trumle, en. s. Tromle.

Trunde, v. n. 1. har. [s. det følgende trutte.] give sig ud, være hoven, svulme. At trunde ud. (Moth.) "Der raabes saa, at Øinene trunde i Hovedet." B. Thott. (II. 97.)

Trunte, en. pl.-r. 1. en Træstub, uden Grene. 2. en Knold ell. et gammelt ubrugeligt Stykke Træ. (Moth.)

Trutte, v. n. 1. [J. þrutna. Sv. trutna.] d. s. s. trunde; hvoraf trutten, hoven, ophovnet. (Begge Verber, som Moth har, høres kun blandt Almuen.) Hos Arreboe forekommer trude. "Hans Øine truder ud, klaragtige som Lue." 242.

Tryg, adj. pl. trygge. [J. tryggr.] 1. som er uden Fare; ell. som der ingen Fare er ved; sikker. (ikke i dette Ords øvrige Bemærkelser.) Her kan man være tryg for Kuglerne. "Haren tryg for Hunden gaaer." Bording. Et trygt Sted. Tryg mod alle Farer. Hesten er ikke ganske tryg (noget usikker.) Dette Middel kan man trygt betiene sig af. 2. som ikke frygter Fare, som troer sig uden Fare. Vær ikke f. tryg! Han sad ganske tryg midt i Kugleregnen. Han lagde sig trygt t. at sove. "De ere saa trygge, letsindige, og uden al Sorg, ligesom de sade i Guds Skiød." P. Tidemand. 1564. — At sove trygt o: roligt. At ligge i sin tryggeste Søvn. = Tryghed, en. ud. pl. (J. Trygd.) Beskaffenheden at være tryg, eller agte sig tryg. "Seiren har kunnet giøre ham haabefuld; men ikke forlede ham t. farlig Tryghed." Vogelius. "Han da kun Folk i Søvn og Tryghedvugge vil." Bording. "Lader os kalde det Tryghed; men den Blindes Tryghed, der rolig vandrer en Afgrund i Møde." Bastholm. — tryggelig, adv. trygt. "Tryggelig Gaasen graa p. Tuen sover og hviler." Arreboe. "Drager op t. et Folk, som er roligt, som boer tryggeligen." Jer. 49. 31. (Nu sieldnere.)

Trygle, v. n. (og act.) 1. har. [J. þrauka, blive længe ved.] overhænge m. Bønner ell. Begieringer; betle, tigge. "Jeg formaaer ikke at grave; jeg skammer mig ved at trygle." Luc. 16. 3. At trygle om noget. "Den Kloge tryglede om Brød." Rein. Han tryglede saa længe, at jeg maatte give ham det. — Sieldnere act. tigge om noget, søge v. idelig Begiering at faae. "Du seer han tvinger mig; han trygler Døden." Evald. "Jeg trygler en salig Lyst af dem, som gav mig Livet." Samme. "Tomt er kiøbt og trygletNavn." Thaarup. — "At trygle er at overhænge m. Bønner. Denne Overhængen — kommer sieldnere fra Betleren, end fra dem, som staae os nærmere i Samfundet." Müller. = Deraf: Tryglen, en. ud. pl. "Det er f. det meste i Følge Uforstand, at Nogen plager Andre m. sin Tryglen." Müller. — Tryglebrev, et. B. hvori man trygler om noget, Tiggerbrev. (D. Lov.) — Trygler, en. den, som overhænger m. Begieringer, en Betler. — Tryglerì, et. Gierningen, at trygle. "Opreist gaae i Modgangs Dale, uden Tryglerì om Trøst." Foersom.

Tryk, et. pl. d. s. [T. Druck.] 1. Handlingen at trykke, ell. det, at et Legeme trykker ell. trykkes. Et T. med Haanden. (s. Haandtryk.) At give een et Tryk. Her lider Muren det stærkeste T. Grunden kunde ikke modstaae Trykket af saa svær en Last. 2. fig. en trykkende Behandling, hvorved eens Velfærd lider, Besværing, Undertrykkelse. = Heraf: Trykpompe, en. pl.-r. en Pompe, hvori Vandet v. en trykkende Kraft drives i Veiret. (Milkingtons Naturl. 181. mods. Sugepompe.) Trykrør, et. Rør i Vandværker, hvori Stempelen gaaer, og hvori Vandet bringes t. at stige v. Lufttrykket. (Krafts Mech. S. 872.) Trykværk, et. enhver Maskine, hvorved Vandet hæves i Veiret v. Hielp af Lufttrykket i Rør.

Tryk, en. ud. pl. 1. Bøgers Trykning, Prentning; dog kun i visse Talemaader: at bekiendtgiøre noget v. Trykken, lade noget udgaae i Trykken, give i Trykken, befordre t. Trykken. "Jeg tilstaaer vi p. Dansk i Trykken lidet giver." Holb. P. P. (s. Trykning.) 2. Det, som er trykt i en Bog, og Maaden, hvorpaa noget er trykt, saavel m. Hensyn t. Skrifterne ell. Typerne, som t. Aftrykningen. En smuk, reen T. Denne T. er mig alt f. fiin. Tryk og Papir i denne Bog ere lige smukke. Latinsk, gothisk T. Saalænge Trykken er ganske ny, maa en Bog ikke bankes. = Trykfeil, en. Feil i en trykt Bog, som er begaaet af Sætteren, og ikke rettet i Prøvearkene. Trykpapir, et. ulimet Papir, hvorpaa Bøger trykkes. TrykSværte, en. s. Trykkersværte. Trykvildelse, en. d. s. s. Trykfeil.

Trykke, v. a. 1. (og trykte, trykt.) [J. þryckia.] 1. a. om den levende Kraft: bringe en Ting tæt ind paa ell. til en anden; bringe et Legemes Dele tættere sam-

men, i et mindre Rum. (jvf. klemme, presse.) At trykke een t. sit Bryst. Han trykte min Haand. Han trykkede Æsken i Haanden, saa at den gik itu. — At trykke noget af i Vox, i Leer o: bringe Formen deraf i Voxet, v. at trykke. At trykke Saften af en Citron. At trykke een ind t. Væggen. At trykke Hatten ned i Ansigtet. At trykke noget ned, sammen, tilbage. Han tog ham i Skuldrene og trykkede ham t. Jorden. — At trykke sig ved noget o: giøre det nødigen. ("Hvo vil sig trykke for, i Leding ud at fare?" Bording. II. 404.) b.) om en død Kraft: virke v. Tyngden p. et andet Legeme, saaledes at dette, naar Trykket er f. stærkt, giver efter, ell. dets Dele skifte Sted, skilles ad, o. s. v. 2. volde Smerte, Saar, ubehagelig Fornemmelse v. Trykken. Skoen, Støvlen trykker mig. Hesten er bleven trykket (af Saddelen.) Det trykker mig i Brystet, i Underlivet. 3. befæste v. Tryk. At trykke sit Segl f. et Brev, ell. under noget skriftligt. 4. figurl. trænge, plage, besvære. At trykkes af Sorger, Fattigdom, Mangel. En trykkende Armod; trykkende Skatter. "At flye de Lænker, som trykkede eller truede dem." O. Guldb. 5. bringe Figurer ell. Skrift p. Tøi ell. Papir v. Former, som trykkes derpaa v. en Presse. (om Kattuntrykkere, Kobbertrykkere, Bogtrykkere, Steentrykkere, &c.) At trykke Kattun. At trykke et Kobber af. Trykkede Tørklæder. — særd. og absol. om Bøgers Prentning. Arket er sat, men endnu ikke trykt. Her trykkes forholdsviis meget i Landet (o: mange Bøger.) Han har baade lært at sætte og at trykke. = Heraf: **Trykning**, en. 1. Handlingen at trykke (især Bøger, Kobbere og d. I andre Tilfælde br. som oftest Trykken ell. Tryk.) Værkets Trykning er endnu ei begyndt. 2. den Omstændighed, at noget trykkes; et Tryk. "Dæmningens Styrke maa staae i Forhold m. Vandets Tyngde og Trykning." Schytte. — **Trykker**, en. pl.–e. 1. den, som trykker noget (saasom Former, Figurer, Skrift) af p. et andet Legeme, f. E. Kattuntrykker, Kobbertrykker, Bogtrykker. absol. br. det om de Arbeidere i et Bogtrykkeri, der bringe Farven ell. Sværten p. Formerne, og trykke dem af v. Pressen; t. Forskiel fra Sætteren. "Skriver, Skrift og Skriven vel er ærlig; men Trykker, Tryk og Trykken er besværlig." Bagg. — Deraf: **Trykkerløn**, en. 1. den Løn, som betales en Trykker. 2. det, som betales f. Trykningen af et Skrift; Bogtrykkerløn. **Trykkerpresse**, en. P. som bruges v. Trykning. **Trykkersværte**, en. den tillavede S. som Bog- og Kobbertrykkere anvende. — 2. Trykkeren p. en Laas, et Haandgreb, hvormed Døren lukkes op, naar den ei er laaset. = **Trykkeaar**, et. det Aarstal, ell. Aaret efter en bestemt Tidsregning, hvori en vis Bog er trykt. **Trykkefrihed**, en. uhindret Frihed til, m. meer ell. mindre Ansvarlighed, at lade det, man har skrevet, trykke, ell. det, som alt tilforn har været trykt, p. ny blive trykt. "Trykkefriheden, ell. den Frihed, offentlig at sige og skrive sine Tanker om Lovene, Regieringen og de borgerlige Indretninger." Birkner. **Trykkested**, et. det Sted, den Byes Navn, hvor en Bog er trykt. **Trykketvang**, en. det modsatte af Trykkefrihed; Pressetvang. "Denne Mening beroer hverken p. Trykkefrihed, ell. paa Trykketvang." Birkner. "Overtrædelser mod (af) Trykkefrihedens, ell. rettere Trykketvangens Love." Samme.

Trykkeri, et. pl.-er. Værksted, hvor der trykkes; særd. d. s. s. Bogtrykkeri.

Trylle, v. a. 1. [af Trold.] egentl. forgiøre v. Trolddom, overnaturlige Midler, forhexe; hvilken Bemærk. dog sielden br. Jvf. fortrylle. — fig. indtage Siælen, tillokke i høi Grad. En tryllende Skiønhed, Musik. (her br. ogsaa oftest: fortrylle.) — Derimod m. Præpositioner og Adverbier, om at frembringe en vis Virkning, Bevægelse e. d. ved Hielp af Trolddom, ell. paa en Maade, som ligner Fortryllelse. "Sorgen trylled t. Jorden vor Fod." Hertz. Hun forstaaer at trylle Sorgen bort. Ved dette Syn trylledes jeg hen, ell. tilbage i min Barndom. = I de afledede Ord hersker meest den figurl. Bemærk. ell. Begrebet om en i høi Grad indtagende Egenskab ell. Virkning: **Trylleblik**, et. Et fortryllende, i høi Grad indtagende Blik ell. Øiekast. "Mit Øie drukner i et Trylleblik." Baggesen. **Tryllebæger**, et. poet. Bæger, hvoraf en fortryllende Drik nydes. "Ei længer kan man Tryllebægeret tømme." Grundtv. **Tryllegarn**, et. poet. en tryllende ell. stærk Tillokkelse. "At du hendes Ven i dine Tryllegarn skal lokke hen." M. C. Brun. **Tryllеglæde**, en. En fortryllende, Sindet ganske indtagende Glæde. **Tryllekonst**, en. den Konst, at kunne trylle, Trolddomskonst; men meest fig. for: i høi Grad indtagende Gaver ell. Yndighed. **Tryllekraft**, en. overnaturlig, magisk Kraft, tryllende K. meest fig. Hendes Stemme har en Tryllekraft, som Ingen kan modstaae. — **Tryllelyd**, en. tryllende, i høi Grad indtagende Lyd. Sangens, Harpens Tryllelyd. (Baggesen.) **Tryllemagt**, en. Tryllekraft. "Hendes Blikke v. den gamle Tryllemagt tvinge Læben t. at stamme." J. L. Heiberg. "Den qvindelige Yndes Tryllemagt." Rahbek. **Tryllemidler**, pl. overnaturlige Midler. De T. hun anvendte t. at beherske ham, vare hendes Ynde og Forstand. **Tryllerøst**, en. En Røst, der har en tryllende, ell. i høi Grad indtagende Virkning.

Tryllesang, en. tryllende Sang. Trylleskiul, et. noget, hvormed een v. Trylleri stiuler sin Skikkelse. (Øhlenschl. Nord. Gud. 152.) Tryllesmiil, et. Et i høi Grad yndefuldt, indtagende S. Tryllespeil, et. S. hvori man seer Gienstande p. en overnatúrlig Maade, magiskt Speil. (Storm.) Tryllespil, et. 1. en forunderlig, vidunderlig Virkning, enten i Sandseverdenen, ell. i Siælens Indre. Phantasiens-T. "Dette tause Tryllespil hvert Øieblik ham Munden aabne vil." Bagg. 2. et Skuespil, hvori Trylleri og overnaturlige Tildragelser forestilles. Tryllesprog, et. fortryllende, henrivende Tale. Tryllestav, en. Stav, som man tænker sig at kunne frembringe overnaturlige Virkninger. Trylletale, en. fortryllende Tale. "De matte Arme — sank langsomt ned v. hendes Trylletale." Øhlenschl. Trylleurt, en. Urt, som br. til Trolddom; Trolddomsurt. (Moth.) Trylleværk, et. Værk, som er frembragt v. overnaturlige Kræfter og Virkninger, Værk af Trylleri. (Sander.)

Trylleri, et. pl.-er. Anvendelsen af Tryllekonst ell. Tryllemidler; ell. en derved frembragt Virkning. Man skulde troe, at det skete ved Trylleri. Ligesom v. et Trylleri forvandledes pludselig Scenen.

Tryne, en. pl.-r. [I. Tryni, Trióna.] Snude af en lang, tilspidset Form, saasom p. Sviin og lignende Dyr.

Træ, et. pl. Træer. [I. Tré. A. S. Treo, Treol.] 1. den største og høieste Classe af Værter, ell. en Vært, der skyder op fra Roden i en enkelt, af tætte Trævler (Ved) bestaaende og m. Bark forsynet Stamme, hvilken i forholdsviis Afstand fra Roden deler sig i Grene, der bære Blade, Blomster og Frugter; (jvf. Busk, Busktræ, Plante, Urt.) At plante Træer. Et Asketræ, Bøgetræ, Egetræ, Grantræ, Lindetræ, o. s. v. Frugttræer, Skovtræer. Naaletræer, Løvtræer. 2. ud. pl. den Materie, hvoraf Stamme og Grene p. et Træ bestaaer; Ved. Haardt, blødt, tungt, let Træ. At arbeide i T. skære i T. giøre noget af Træ. Der er meget T. i dette Bord. Der maa meget nyt Træ i Vognen. (jvf. Ved, Brænde, Tømmer.) Ligeledes om et vist Slags T. ell. Ved. Bordet er af Egetræ (af Eg) og Stolene af Birketræ. Vestindisk T. indenlandsk Træ. 3. pl. Træer. et Stykke Træ, indrettet t. en vis Bestemmelse, et Redskab af Træ. Her maa sættes et nyt T. ind. Et Tværtræ (som sidder, ligger p. tværs.) Et Dørtræ, Pompetræ, Rendetræ. 4. et Anker, en Tønde, ell. et lignende Kar. Vinen maa fyldes om p. et nyt Træ. = Trææare, en. Aare ell. Stribe i Træ. trææagtig, adj. som ligner Træ, har noget af Træets Beskaffenhed. Trææarbeide, et. Arbeide i Træ, noget som er giort af T. trææartet, adj. som har nogen Lighed i Natur m. et Træ. En trææartet Plante. Træbark, en. s. Bark. Træbast, en. s. Bast. Træbeen, et. B. af Træ; men særd. om et saadant, som Mennesker, der have mistet et Been ell. begge, bruge. (Deraf i comisk Stiil: træbenet. "En umaneerlig stiv træbenet Qvinde." Baggesen.) Træbrand ell. Træbrynde, en. Et Slags Sygdom i Træer, hvorved Vedet indentil bliver sort. (forskiell. fra Skovbrand.) Træbro, en. Bro, som er bygget heel af T. Træbul, en. Bullen, Stammen af et T. Træbygning, en. B. opført heel af T. (modś. Steenbygning.) Træfald, et. den Hændelse, at mange Træer blæse om. (Moth.) Træfang, et. ud. pl. Redskaber, Bohave af T. (s. Jernfang.) Træflaade, en. s. Tømmerflaade. Træfrugt, en. spiselig Frugt, som høstes af Træer. Træfrø, et. Frø af et Træ ell. af Træer. At saae T. Trægaard, en. Have ell. andet Sted, hvor Træer ere plantede. (Moth. Egentlig et svenskt Ord; men br. i Danskt af enkelte Nyere. "Fra indhegnede Trægaard saaes forædlet Frugt." I. Smidth. D. Haver. 60.) Trægang, en. Gang, v. hvis Sider Træer ere plantede; Allee. (Øhlenschl.) Træhammer, en. 1. Hammer af Træ. 2. d. s. s. Skovhammer. Træhave, en. d. s. s. Trægaard. Træhest, en. Et tilforn brugeligt Strafferedskab, dannet som en Hest af Træ, m. skarp Ryg, hvorpaa Bønder og Soldater maatte ride. Trækast, s. Vedkast. Trækile, en. Kile af T. Træklamper, pl. et Slags Tøfler af Læder m. Træsaaler. (Moth.) Træklods, en. Et tykt, uformeligt Stykke Træ, en Træklump, Træknub. Træknast, en. s. Knast. Træknop, en. Knop p. Træers Grene, hvoraf Blade udspringe. Træknub, s. Træklods, Knub, Knude, 4. Trækul, en. K. som brændes af Træ. (modś. Steenkul.) Trælast, en. ud. pl. Bygningstømmer, Skibstømmer og andet Tømmer, for saa vidt det betragtes som Handelsvare. At udskibe T. handle med T. Træluus, en. et lidet Insect, som opholder sig i gammelt Træ. Termiculus pulsatorius. Træmarv, en. Marven i et Træ, hvorigiennem Safterne opstige fra Roden. Træmos, en. Mos, som voxer p. Træer. (modś. Steenmos.) Trænagle, en. En N. ell. Pind af Træ, dannet liig et Søm. Trænødde, en. N. eller Kølle af Træ. (Moth.) Træorm, en. Orm ell. Larve af Insecter, som lægge deres Æg i Træ. Træplanke, en. s. Planke. (et Træplanke bemærker i ældre Skr. et Plankeværk. s. Vedels Saxo. 252.) Træplante, en. den af Frøet opskudte Spire t. et Træ. At optage, omsætte Træplanter. Træplantning, en. 1. Gierningen at plante Træer.

2. et Sted, et Stykke Land, hvor Træer plantes og opelskes. Træring, en. Ringe i Træets Ved, hvis Antal tilkiendegive dets Alder (jvf. dette Ord nedenfor.) Træsadel, en. S. hvis Bomme ell. faste Dele ere giorte af Træ. Træsaft, en. den i et voxende Træ og i grønt ell. vaadt Ved værende Plantesaft. Træske, en. Skee, som er dannet af et Stykke T. — Træsko, en. et Slags Sko ell. Bedækning f. Foden, som dannes af et, m. Træskojernet udhulet heelt Stykke Træ. (Deraf ogsaa: Træskokrampe, en. En Krampe ell. tynd Jernboile, som lægges om Træskoe, over Vristen, f. at styrke dem. Træskomand, en. i Siælland: den, som forstaaer at giøre Træskoe, og driver denne Næring.) — Træskole, en. et Plantested f. unge Træer; men i Særd. den Deel af en Frugthave, hvor de af Kierneskolen indplantede unge Frugttræer forædles og faae deres første Tilsnit; og hvor andre unge Træer, som opelskes t. Pryd ell. Nytte, indplantes fra Frøskolen. (Olussen. Landoec. 347. 375.) Træsnit, et. pl. d. s. 1. Figurer, indskaarne i en haard Træplade, som aftrykkes m. Bogtrykkersværte. At aftrykke et T. 2. Aftryk af en saadan Træplade. En Bog med T. Træspaan, en. s. Spaan. Træstabel, en. En opstablet Dynge af Træ. Træstamme, en. d. s. s. Træbul. Træstige, en. Stige af Træ, m. Trætrin; (i Modsætn. t. Tougstige, Rebstige.) Træstolpe, en. s. Stolpe. Træstub, en. d. s. s. Stub, 1. (Pram.) Træsvamp, en. pl. -e. Svampe, som voxe p. Træer. (t. Forsk. fra: Jordsvampe.) Træsyre, en. S. som uddrages af Vedet og Saften af nogle Træer. Trætøi, et. Redskaber, Boskab o. d. som er giort af Træ. Der sælges baade Trætøi og Jerntøi. Trævarer, pl. alleslags Redskab, Bohave, m. m. som giøres af Træ t. Salg; Træfang, Trætøi. Trævox, et. Vox, p. en egen Maade tillavet, som br. til at kline uden p. syge Træer. (s. Podevox.) Træværk, et. det, som er giort af Træ (især hvor en Ting bestaaer baade af T. og Metal.) Træværket i en Vogn, i en Plov. Trævæxt, en. Træers Væxt og Voxekraft. Denne Jordbund giver en god Trævæxt.

Træd, et. s. Traad.

Træde, v. a. (af Traad, filum.) s. under dette Ord.

Træde, v. n. og a. traadte, traadt. [I. troda. A. S. tredan. E. to tread. Sv. træda, tråda.] A. neutr. 1. sætte Foden p. Jorden, ell. en anden Gienstand, i det man gaaer. At træde haardt, let, sagte. At træde feil. At træde paa noget. Hun har traadt i Skarnet. Jeg traadte i til over Anklerne. At træde i eens Fodspor o: følge hans Exempel. Han kan ikke træde paa Foden o: ikke staae, hvile p. den. 2. bevæge Fødderne, gaae; men kun om faa Skridt. At træde frem, træde ind i Stuen, træde hen t. een, træde ned, træde tilbage, tilside. "De traadte til, at bryde Døren op." 1 Mosebog 19. At træde i Land, træde i Baaden. — fig. At træde (o: komme) i Stedet for. At træde i eens Sted. At træde i eens Spor (følge hans Exempel.) "Hvis du, hans Søn, i Faders Fodspor træder." Pram. At træde ind i Ægtestanden, i et nyt Embede. (s. indtræde.) At træde over t. eens Mening, t. et andet Parti. At træde sammen o: forene sig i et vist Øiemed. At træde een for nær o: fornærme ham. "At staae hinanden bi, naar Modgang træder til." Falster. B. act. 1. for: vandre, gaae, betræde (sielden.) "Naar tornefuld Bane han træder, tilsmiil ham et Vink af de ventende Glæder." Thaarup. "Er end Banen tung at træde." Samme. 2. berøre en Gienstand m. Foden, i anden Hensigt end den, at gaae (saavel om den frivillige, som ufrivillige Berøring.) At træde een p. Foden. Hesten har traadt ham. At træde een m. Fødderne, under Fødderne. At træde noget itu. At træde Græsset ned. 3. sætte i Bevægelse p. at træde. Hiulet trædes af en Hest. At træde Rokken. At træde Bælgene p. et Orgel. 4. om visse Fugles Avledaad. Hanen træder Hønsene. = Trædebræt, et. p. en Rok eller Væv: d. s. s. Trædelad. (jvf. Traad, 4.) Trædebælg, en. Blæsebælg, som sættes i Bevægelse v. at trædes. Trædehiul, et. Maskin-Hiul, der sættes i Bevægelse, v. at trædes af Heste ell. Mennesker. (Kraft. Mech. II. 202.) Trædelad, et. Indretning p. en Rok ell. Væv, hvorved man, v. at træde p. et Bræt e. d., sætter den i Bevægelse. (Moth.) Trædetoug, et. t. Skibs: de fra Ræerne nedhængende Toug, hvori Folkene staae, naar de der arbeide; kaldes ogsaa Perter.

Trædsk, adj. [i ældre D. treersk. (s. Gloss. t. Riimkrøn.) Enkelte Nyere skrive tredsk. Ordet svarer ikke t. det Sv. træsk ell. det I. treyskr.] den, som m. Snedighed forener Falskhed og Underfundighed; "som, for at naae sine Hensigter bruger Falskhed og Løgn." Sporon. (om en høi Grad af umoralsk List og Falskhed.) Jvf. snedig og snild (og Stedet i Vedels Saxo. 187. "Gudmund fornam, at de Andres Snildhed overgik hans Trædskhed"; hvor der rigtig er skielnet imellem begge Ords Brug.) — En trædsk Bedrager. Et trædsk Paafund. "Hugormen var trædskere, end alle Dyr p. Marken." 1 Moseb. 3. 1. Bib. af 1550. "Han giør de Trædskes Anslag til intet." Job. 5. 12. sammest. (Man har derimod i nyere Bibeloversættelser uden Grund indsat "trædsk" p. nogle Steder, hvor Bib.

af 1550 rigtigere har "forstandig." f. E. Ordspr. 12. 6. og 12. 23.) = Deraf: trædskelig, adv. p. en trædsk, svigfuld Maade. "Sin Skikkelse han trædskelig forvandled." Gruntvig. — **Trædskhed**, en. ud. pl. den Beskaffenhed at være trædsk. "At det, vi kalde Trædskhed og Underfundighed hos ham har været nødvendig Klogskab." Wandal.

Træf, et. ud. pl. en Hændelse; det, at noget træffer ind. (sielden undt. i dagl. T.) Det kan skee v. et Træf. (s. Lykketræf.) "Det er et Træf, naar det, vi attraae, hændelsesviis skeer." Müller. (Denne Forf. vil, at "ligesom Hændelse betegner noget Tilfældigt m. Hensyn t. Menneskelivet, saaledes Træf noget Tilfældigt m. Hensyn t. vore Ønskers Opnaaelse." Dog er Ordets Brug ikke allene indskrænket hertil; men vel t. alt, hvad der indtræffer heldigt ell. beleiligt. f. Ex. Det var blot et Træf, at han just var tilstede; at han kom t. rette Tid.)

Træffe, v. a. traf; truffen, truffet. pl. trufne. [T. treffen.] 1. komme t. at røre en Gienstand m. et Slag, Stød, Kast, ell. en anden stærk Bevægelse; ramme. Han kastede en Steen efter ham; men traf ham ikke. "Lob han dog ei, før truffet, saaret og for seent sin Vei." Bagg. Han blev truffen af en Kugle. At træffe Maalet. Han traf ikke Aaren (v. Aareladning.) fig. At føle sig truffen ɔ: finde Aarsag t. at anvende noget, som siges, p. sig selv. 2. møde een, især v. Hændelse; finde ham nærværende p. et Sted. Jeg traf ham p. Gaden. Han er vanskelig at træffe hiemme. Brevet, Budskabet traf ham ikke. — At træffe paa een, p. noget ɔ: træffe det v. Hændelse. "Hvor sielden forefalder, at man kan træffe paa en Trøie, et Par Skoe." Wessel. (Den af Sporon angivne Forskiel: "at man finder Personer, som man søger, men træffer dem, som hændelsesviis forekomme," gielder vel ofte; men ikke altid. Man siger f. Ex. Jeg har søgt ham overalt, men ingensteds truffet ham. Man træffer saaledes ogsaa dem, man søger, naar de uformodet vise sig. Men overhovedet har træffe mere Hensyn t. Mødet; finde mere t. Opdagelsen af det ell. den, man søger.) 3. figurl. At træffe (udfinde, giette paa) det Rette. Denne Maler træffer ikke godt ɔ: hans Portraiter ligne ikke. En træffende (ganske passende) Lignelse. Denne Forklaring er meget træffende.

Træfning, en. pl. -er. [T. Treffen. egentl. af den forældede Bemærk. af træffe og dræbe, berøre, (Isl. þreifa) støde, slaae; Sv. treswa, hvoraf ogsaa det gl. danske Dræbning. jvf. Vedels Saxo. 312.] Vaabenkamp, Slag imellem Krigshære. "Træfning — bruges især, ligesom d. tydske Treffen, om en Kamp imellem betydelige Dele af en Armee. En Træfning er altsaa meer end en Fegtning, og mindre end et Slag." P. E. Müller.

Træg, adj. [T. träge. I. tregr.] som har Ulyst til, og er seen i Bevægelser; lad, doven, uvillig t. Arbeide. (jvf. treven, uvirksom.) "Den klare, dybe Tankestrøm, som aldrig træg t. lave Jord sig klæber." Ingemann. "Nød lærer selv den Dovne, at arbeide m. Kraft; men mærker man endog da under Arbeidet hans Ulyst dertil, kalder man ham træg." Müller. — Deraf: **Træghed**, en. ud. pl. "Mens Daarskab jager efter golde Navne, og Træghed kieder sig i Lykkens Skiød." Thaarup. "Dovenskab viser sig mest før Arbeidet begynder; Træghed mest medens det udføres." Müller. (Saavel Subst. som Adj. br. ikke meget.)

Træk, en. ud. pl. d. s. s. Trækvind. At udsætte sig f. en stærk Træk.

Træk, et. pl. d. s. 1. Gierningen at trække; Drag. At giøre et T. i Touget. I Træk, ɔ: uden Afbrydelse. Giøre noget i Træk. Han drak det ud i eet T. 2. noget, som trækkes, drages, ridses p. en Flade. Et T. med Pennen. At giøre de første Træk til en Figur. 3. Deraf figurl. Ansigtstræk. "Utaalmodighed afmaler sig i hvert et Træk." E. Storm. Han har et Træk af Godmodighed i sit Ansigt. Et T. i Charakteren, Charakteertræk (Egenhed.) Et ædelt Træk, et slet T. ɔ: en Handling. (Sammensætn. s. under det følg. Verb.)

Trække, v. a. og n. trak; trukken, trukket; trukne. [N. S. trecken.] A. act. 1. d. s. s. drage. (jvf. dette Ord.) To Heste kunne trække Vognen. At trække Plov, Harv. "Han ene kunde trække det Vod, som nu knapt drages kan af to." F. Guldb. At trække Vand af Brønden. At trække een i Haaret. At trække i Klokkestrængen. trække Foden t. sig. At trække et Skib p. Land. At trække Kaarden. — At trække Klæderne af, paa. At trække af m. noget, tage det bort, tilegne sig. De trak af m. ham i Fængslet. At trække noget af i en Regning, afkorte. — At trække Gardinet for, fra. At trække fra, i Regning (subtrahere.) De trak ham hen t. Raadhuset (førte ham m. Magt.) trække een frem, som vil skiule sig. trække een op af Vandet. At trække et Uhr op ɔ: bringe det t. at gaae. At trække Rullegardinerne op. (fig. at trække een op ɔ: bedrage, snyde ham.) At trække noget over m. Skind. — At trække sammen, trække til. At trække en Knude til. Træk Rebet til dig! At trække ud, absol. ɔ: trække Kaarden. 2. Uegentl. og figurl. i mange enkelte Tilfælde og Talemaader. f. E. a.) om en Handling, hvormed en dragende Bevægelse er forbunden. At trække Linier. At trække Staaltraad. At trække Lotteriet. At trække Lod om

noget. At trække et Uhr op. At trække Blærer i Huden. b.) om det, der v. Trækning ell. paa anden Maade sættes i Bevægelse. At trække een t. Side. Solen trækker Fugtighed af Jorden. Baaden, Karret trækker Vand. At trække Tropper sammen (samle dem.) Magneten trækker Jern t. sig. "En vis Kiærligheds Magnet, der uophørlig trækker." Bagg. c.) udlede, forskaffe sig. Planten trækker Næring af Jorden. At trække Fordeel, trække Penge af noget. Han trækker ingen Rente af denne Capital. d,) i flere andre Talemaader: (jvf. drage.) At trække noget i Langdrag. At trække paa Benene, gaae langsomt, stivt. At trække paa Stemmen, v. Ordene ɔ: holde længe v. visse Stavelser. At trække paa Skuldrene ɔ: løfte dem lidt i Veiret. Plasteret trækker (frembringer en Betændelse i Huden.) Det har trukket Hul. At trække noget v. en Snor. Støvlerne trække Vand. At trække en Vexel p. een. — At trække løs p. noget, paa een ɔ: giennemhegle, laste, udsætte paa. "At trække løs p. Folk af Stand og Levemaade." Rahb. (Tilsk. IX. 314.) B. recipr. i adskill. Talemaader f. E. Skyerne trække sig sammen (bevæge sig langsomt mod hinanden.) Fienden har trukket sig tilbage. At trække sig ud af en Sag (ophæve sin Deeltagelse i samme.) C. neutr. 1. bevæge sig jævnt fremad (s. drage.) meest om en samlet Mængde. Mange Fugle trække bort t. sydlige Lande mod Vinteren. En Afdeling af Hæren trak igiennem Byen. Skyerne trak mod Vesten. At trække paa Vagt. (om Soldater.) Han trækker omkring i Landet m. vilde Dyr. Det trækker sammen t. Regn. Hvor Bylden er, der trække Vædskerne til. Det lader, som Uveiret vil trække over. (absol. br. trække ogsaa om Dyr, som gaae f. Vogn, Plov, o. s. v. Denne Hest trækker ikke godt, vil ikke trække. Disse to Heste trække ikke godt sammen.) 2. frembringe Trækvind. Her trække stærkt i Gangen. Det trækker, naar Døren staaer aaben. 3. Theen trækker ɔ: meddeler det kogende Vand, som gydes paa, sin Kraft og Smag. Theen har endnu ikke trukket. — **Trækken, Trækning,** en. Gierningen, at trække. — Trækken i Lemmerne. Krampetrækning. = a.) **Trækbom,** en. Bom, som trækkes ell. skydes for. **Trækbro** ell. **Trækkebro,** en. d. s. s. Vindebro. **Trækbrønd,** en. B. hvoraf Vandet trækkes op. (Amberg.) **Trækfisk,** en. Fisk, som t. en vis Aarstid i stor Mængde trække fra et Hav t. et andet f. E. Silden, Tunfisken, o. a. **Trækfugl,** en. En af de Fugle, der mod Efteraaret trække t. varmere Lande. **Trækhiul,** et. H. hvorved noget trækkes ell. vindes i Veiret. **Trækhul,** et. Hul ell. Aabning, hvorigiennem Luften i et indsluttet Rum har fri Udgang, ell. som er anbragt nogensteds f. at skaffe Trækvind. **Trækline,** en. Line, Reb t. at trække ell. hale i. **Trækluft,** en. s. Trækvind. **Trælæder,** et. elastisk Læder. **Trækpapir,** et. blødt, ulimet P. (ell. Papir af uldne Klude) som trækker Vædsker t. sig. "At Marmor og Metal lyve omkaps m. Døgnbladenes usleste Trækpapir" Rahbek. **Trækplaster,** et. Pl. som lægges p. Huden f. at frembringe en Betændelse og aflede Vædsker. **Trækpotte,** en. P. hvori man lader Theen trække, Theepotte. (Holberg. N. S. Trekk=Pott.) **Trækrude,** en. En enkelt R. i et Vindue, som kan aabnes f. at give Træk ell. frisk Luft. **Trækrulle,** en. R. som er indrettet t. at trækkes. (jvf. Rulle, 3. og Svingrulle.) **Trækrør,** et. Rør, som anbringes nogensteds f. at give Lufttræk. **Trækskib,** et. S. som af Heste trækkes frem p. en Canal ell. Flod. **Trækskrue,** en. Et vist Slags Skrue, som br. i Skibsbyggeriet og ellers. **Trækstang,** en. S. hvorved noget trækkes. **Trækvei,** en. Vei langs m. en Flod ell. Canal, f. de Heste ell. Folk, som trække Fartøier. **Trækvind,** en. V. som trækker ell. blæser igiennem en snever Aabning, ell. et fra to Sider indsluttet Sted. **Trækvod,** et. Et langt Vod m. en Sæk i Midten, hvori Fiskene samles. **Trækværk,** et. Et Slags sammensat Pompeværk, hvori Pomperne ligge horizontalt. — b.) **Trækkebaand,** et. B. som trækkes igiennem noget, f. E. paa Klæder. **Trækkegarn,** et. 1. Et vist Slags Garn, som Jægere og Fuglefængere bruge. 2. et Slags Fiskegarn ell. Vod, der saaledes dannes, at de fortil have to Fløie, som kunne aabnes ell. sammentrækkes, og bruges v. Damfiskeri. (Gudme om Damfisk. 1828. 80.) **Trækkeknude,** en. d. s. s. Drageknude. **Trækkenaal,** en. Naal, hvormed man trækker Baand ell. Snore giennem Klæder. **Trækkepude,** en. Hovedpude, som overtrækkes m. et løst Vaar.

Trækkes, v. dep. (ubrugel. i sammensatte Tider.) strides, trættes, drages om noget. Det skal vi trækkes om. (d. Tale.)

1. **Træl,** et. haard Hud i Hænderne af Slid, ell. under Fødderne af Gang. (Moth.) Deraf: **trælhudet,** adj. Af at gaae m. bare Fødder bliver man trælhudet.

2. **Træl,** en. pl.-le. [J. þræll.] 1. et Menneske, der ei har sin naturlige og borgerlige Frihed, men agtes f. en Andens Eiendom; en Slave, hvilket Ord nu ene br. hvor Talen er om Mennesker, der kiøbes og sælges som Eiendom. (Sieldnere br. Træl, saaledes som Slave, figurl. f. E. "Vellysters og Lasters Trælle bleve lettelig Menneskers Slaver." Schytte. Indv. Reg. IV. 52.) 2. den, som ei er fribaaren, en Livegen. = a.) **trælbaaren,** adj. v. født

af en Træl, i. Trællestand. (modsat: fribaaren.) "Det trælbaarne Asien maa her opføde frie Børn." Guldberg. "Det stumme, trælbaarne Dyr, som talede m. Menneskes Røst." 2 Petr. 2. 16. (Bib. 1550.) trælbaaren (i det ældre Lovsprog) s. nedenfor. — trælbinde, v. a. 3. binde som Træl; og fig. bringe i Trældom, giøre t. Slave. "Skal da Israels aagfrie Søn trælbinde sin Broder!" Hertz. At trælbinde sig, giøre sig t. Træl, give sig i Trældom. (Colding.) — Men oftest br. partic. trælbunden, adj. v. bragt i Trældom, i Trællestand. (Moth.) "Det Aag, hvorunder en uoplyst Regiering vilde holde dem trælbundne." (M.) "Et saadant Menneske kan aldrig blive trælbundet; thi hans Villie er fri." Mynster. — Trælbonde, en. ufri Bonde, Vorned. Trældyr, et. Huusdyr, som bruges t. Arbeide; Arbeidsdyr. "Alle andre var det forbudet, at bortleie Trældyr." O. Guldberg. "Derfor er Mennesket intet Trældyr, er ikke bestemt t. uophørligt Slid, uden Hvile og Glæde." Mynster. trældyrket, adj. v. dyrket v. Trælle. "Af trældyrket Jords overflødige Frugt." Pram. Trælkonge, en. En K. som hersker over Trælle. Pram. (Stærkodder. 207.) Trælmø, en. En trælbaaren, i Trællestand født Pige. (Øhlenschl.) Trælqvinde, en. ufri, trælbaaren Qvinde, Slavinde. b.) Trælleaag, et. figurl. Trældoms Tvang og Byrde, Slaveri. "Den sande Frihed kaldtes Trælleaag." Grundtvig. Trælleaand, en. Aand, som findes hos Trælle, egner sig f. Trælle; slavisk Aand, Trællesind. Trællearbeide, et. A. som tilkommer, passer sig f. Trælle. Trællebaand, et. pl. d. s. figurl. for: Trællestand, Trældom. "Saa er da Timen kommen, at jeg skal bryde mine Trællebaand." Øhlenschl. Trællebyrd, en. Fødsel, Herkomst af ufrie Forældre, af Trælle. (A. S. Vedel.) Trælleflok, en. en samlet Hob af Trælle. Trællefærd, en. Trællearbeide, Trællesyssel. "Seer deres travle Hænder og deres Trællefærd." Øhlenschl. trællefødt, adj. v. d. s. s. trælbaaren, 1. "Jeg er Tærne, trællefødt hos Dronningen. (Øhlenschl.) Trællehær, en. Hær af Trælle. Trælleliv, et. ud. pl. det Liv, som Trælle føre. Trællenavn, et. 1. Navn, som gives en T. 2. Benævnelse af Træl. "Jeg skulde miste Trællenavnet, f. først at blive t. en rigtig Træl." Øhlenschl. Trællesind, et. d. s. s. Trælleaand. "Slaveriet, m. dets Søstre, Trællesind, Dorskhed, Ligegyldighed." Engelst. "At han øvede Kongemagt m. Trællesind." Mynster. Trællestand, en. den Stand, hvortil Trælle regnes, ufri Stand, Slavestand. Trællevane, en. slavisk Vane, Vane, som følger af Trælleliv ell. Trællestand. (S. Staffeldt. Digte. 1808. 215.) Trælleviis, br. som adv. p. Trælleviis, som det hører til, egner en Træl. (Grundtvig.) Trælleværk, et. Værk af Trælle, passende f. Trælle; Trællearbeide.

Trælbaaren, adj. v. et forældet Ord i det gamle Lovsprog, som Nyere forklare ved: voldsomt slaaet ell. lemlæstet, liig en Træl. [baaren er da det gamle barinn (ell. bardr) af beria, slaae, banke, hvoraf Spor ogsaa forekommer i ældre Dansk.] "Vorder Mand trælbaaren, saa at han ikke kan bære sig selv af det Sted, men maa ages ell. bæres derfra." D. Lov. VI. 9. 24.

Trældom, en. ud. pl. [J. þrældómr.] 1. Trælles Stand, Tilstand; Slaveri. "Havde Slaven end sin Trældoms Løn i al Slags Overflødighed." — "Ligesom det Jordiske har Magt, at fængsle Siælen i uværdige Begieringers Trældom." Mynster. Deraf: Trældomsaag, Trældomsaand, slavisk Aand, o. fl. 2. overdrevet svært Arbeide. (Moth.)

Trælle, v. n. (har.) og a. 1. A. neutr. giøre Trællearbeide, arbeide som en Træl; giøre meget og møisomt Arbeide. "Et Slaveri, der byder Alle at trælle og frygte, Ingen at tænke og vove." O. Guldb. At trælle for andre. "Lad mig trælle f. at vinde ærligt Brød i Ansigts Sved." F. Guldb. "At Menneskene levede — kun trællende for den timelige Næring." Mynster. (Det forekommer derfor ogsaa i Lovsproget om det Tvangsarbeide, hvortil Forbrydere dømmes. "Da bør han sin Livstid at trælle og arbeide, hvor han hendømmes." D. Lov. VI. 6. 20. jvf. IV. 9. 1.) B. act. At trælle een ud, udtømme, medtage hans Kræfter v. alt f. svært Arbeide. Han er nu udtrællet, udslæbt. (Moth.) "Egypterne trællede Israeliterne." Taussen.

Trælsom, adj. [af foreg. Subst. og Verb.] 1. som er forbundet m. meget Slid, møisommelig. Et trælsomt Arbeide, Levnet. "Süre, trælsomme Timer." Mynster. 2. trælleagtig, liig en Træl, p. Trælleviis. "Naar du giør det, ikke trælsom og tvungen, men m. Lyst." Mynster.

Trænde, v. a. s. trende.

Trænge, v. a. og n. (er.) 2. A. act. [Isl. þrengia, þraungva. A. S. þringan.] 1. (T. drängen.) trykke bag fra, ell. fra Siden p. noget, f. at komme t. at indtage dets Plads. Jeg blev trængt bort fra Døren. Han trængte mig tilside. "Mange Folk fulgte ham, og de trængte ham." Marc. 5. 24. Rytterne, som fra alle Sider trængtes af Hoben, maatte omsider hugge sig igiennem. "De trængte saare haardt ind p. Manden." 1 Mosеb. 19. 9. — At trænge sig frem ɔ: komme frem v. at trykke p. de foranstaaende. At trænge sig m. Magt ind i et Huus. (Heraf n. s.

Trængsel. s. nedenfor.) 2. fig. drive, bevæge, nøde. Han giør det ikke uden at Nøden trænger ham dertil. "Da hun trængte ham alle Dage m. sine Ord og plagede ham meget." Domm. 16. 16. "Hans Søster havde trængt ham fra sit Kongerige." Vedels Saxo. Alle trængte p. ham, at han skulde tilstaae det. En trængende (ɔ: trykkende, alvorlig, betydelig) Nød. (Da Udtrykket er tvetydigt, bør det helst undgaaes.) 3. fig. bringe i Fare, i Nød ell. Betryk. "Hertugen blev derover trængt, at han maatte bede om Fred." Vedels Saxo. 524. "At trænge Fienden." sammest. 458. "Endnu var Polen ei saa trængt og overmandet." Bording. II. 431. B. neutr. (T. dringen.) v. Trykken og Magt at komme frem ell. indtage den Plads, en anden Gienstand havde. m. præp. Fienden trænger frem i Landet. Pøbelen trængte m. Magt ind i Huset. Omsider trængte vi dog igiennem Mængden. Vandet er trængt ind i Kielderen, igiennem Taget. "At ingen jordisk Straale ind skal trænge, og vinke Tanken atter hen t. Livet." Øhlenschl. Regnen trænger igiennem Klæderne.

Trænge, v. n. 2. (har.) være i Nød, i Trang, være nødtørftig. Han er ikke rig; men han trænger heller ikke. At trænge til een; trænge til noget, have det nødig. Han trænger mere t. gode Raad, end t. Penge. "En Skaber — hvem alle trænge til, som han t. Ingen." Øhl. — trængende, adj. v. nødlidende. At hielpe den Trængende, sin trængende Næste.

Trængsel, en. [Goth. Threihsl, *angustia.*] 1. ud. pl. den Tilstand, at der trænges, at man trænges; ell. Sammenløb af Folk p. et snevert Sted. Der var stor T. af Mennesker. At komme ind i Trængselen. 2. pl. Trængsler. fig. Nød, Gienvordighed, haard og ulykkelig Skiebne. At lide T. "Ei nogen Trængsel er saa haard, du veed jo Raad at finde." H. A. Brorson. "Ere de Velgierninger, vi have modtaget, ikke uendelig større, end alle de Trængsler, som have tugtet os?" Basth. 3. Kummer, Sorg, Siælslidelse. "Hendes Hiertes dybe Trængsel blander hun i Elsktes Bryst." Øhlenschl. (Nord. Gud. 204.) — Trængselstid. en. Tid, hvori man lider Trængsel, er i Nød.

Træring, en. pl.-e. [Oprindelsen uvis; formodentlig af trædsk, som i ældre Dansk skrives treersk.] en listig, underfundig Person, som veed at skiule sine Hensigter og sin Svig. (Rahbek. D. Tilsk. I. 332.) [P. E. Müller, d. Synon. II. 138, vil udlede Ordet af Isl. Thrá, Haardnakkenhed, og tillægger det en fra den sædvanlige afvigende Bemærkelse.]

Træt, adj. pl. trætte. [J. þreyttr.] 1. som føler sine Kræfter udtømte v. Arbeide, Gang, ell. anden Brug af samme. At være træt af at gaae, ride, staae, grave, læse, skrive, tale. At blive træt. At arbeide, gaae sig træt. At ride, kiøre en Hest træt. Jvf. mødig og mat. (Mat udtrykker en anden og høiere Grad af Kræfternes ell. Nervekraftens Udtømmelse; en Virkning, som ogsaa uden Arbeide, v. Hede, Hunger, Sygdom m. m. kan fremkomme. Træthed forudsætter derimod altid en Virkning v. Arbeide. Den, som endnu er mat efter en Sygdom, bliver træt efter det mindste Arbeide. Den Trætte trænger t. Hvile; den Matte t. Styrkelse.) 2. figurl. som ved hyppig Brug, Nydelse af noget har faaet Ulyst t. noget, er kied deraf. Jeg er træt af den evige Gientagelse. Man kan aldrig blive træt af at betragte denne Udsigt. — Ogsaa m. figurl. Anvendelse af den egentl. Bemærk. At være træt af Livet, af dets Byrder. Man bliver træt af Fornøielser, naar de vare saa længe, at de blive t. et Arbeide. — Træthed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være træt.

Trætte, v. a. [Isl. þreyta.] 1. giøre træt, paaføre Træthed. Riden trætter mig mere end Gang. Et trættende Arbeide. Denne Eensformighed trætter Opmærksomhed. Man trættes v. hans uophørlige Klager. — trættes, v. n. pass. blive træt, komme i Træthedś Tilstand. "Om det end ikke blev din Lod, at trættes i legemlig Møie." Mynster.

Trætte, en. pl.-r. [J. þræta.] Egentl. Uenighed, Uliighed i Meninger, der yttrer sig enten i mundtlig eller skriftlig Ordstrid; deraf ogsaa: Proces, Lovmaal. ("Du skal ikke bøie den Fattiges Ret i hans Trætte" ɔ: Proces. 2 Mose B. 23. 6.) At dømmes f. unødig Trætte. Jvf. Tvist, Kiv, Klammeri. — De kom i T. sammen. At yppe T. med een. At ligge i T. med een om noget. At afgiøre en Trætte. "Tvist avler Trætte — Trætte er en Uenighed (ell. Tvist) som yttrer sig i Ord ell. Gierning." Müller. = Trættebroder, en. den, som er meget for at trætte og sige imod. Trættebælg, en. den, som er meget trættekiær ell. Elsker af Processer. (Reenbergs Skr. II. 169.) Nu usædvanl. trættekiær, adj. som elsker og søger Trætte, ufredelig; hvoraf: Trættekiærhed, en. ud. pl. — trættesyg, adj. i høi Grad trættekiær; hvoraf: Trættesyge, en. ud. pl. (Moth.)

Trætte, v. n. 1. har. [J. þræta, þreyta.] føre Trætte ell. Ordverling, være i Strid med een. At trætte med een. "Og ligesom trætte med Forsynet over Livets Korthed." Bagg. N. Klim. At trætte imod ɔ: sige imod, negte hvad en Anden siger. Uagtet alle Grunde vedblev han at trætte imod. — Ligesaa v. d. at trættes; imp. trætte=

des. Jeg vil ikke trættes m. dig herom. "Fryd ruster sig mod Fryd, at trættes om mit Die." Evald. De trættes (skændes) uophørlig. At trættes om Pavens Skæg (om det, som ei er værd at stride om.)

Træven, adj. s. treven.

Trævl, en. trævle, v. a. s. Trevl, trevle.

Trøffel, en. pl. Trøfler. [T. Trüffel.] en spiselig Jordsvamp, (Lycoperdon tuber) af en Valnøds Størrelse, der voxer under Jordens Overflade, og opsøges af dertil afrettede Pudler ell. Trøffelhunde.

Trøie, en. pl.-r. [J. Treya.] et Klædebon t. at bedække Livet indtil Bæltestedet, ell. noget nedenfor, med ell. uden Ærmer; en kort Kiortel (saavel f. Mandfolk, som Qvindfolk.) At gaae i Skiort og Trøie. At faae en banket Trøie ɔ: faae Hug, Prygl. "Og for Umagen tidt en banket Trøie faae." Holb. P. P. At vove sin Trøie ɔ: sætte sig i Vove, ikke holde sig tilbage af Frygt. "Han p. det vilde Hav ei vovede sin Trøie for Vinding af hver Skat fra Perus gyldne Kyst." Bagg. (Jvf. Livstykke, Nattrøie.) Deraf: trøieklædt, adj. som har Trøie paa, gaaer i Trøie (mods. kioleklædt.) Trøielomme, Trøieærme, o. fl.

Trøieduus, (rettere Troieduus; af troie ɔ: trois, tre.) Egentl. 3 og 2 Øine, som kastes op i Tærningspil. Deraf Udtrykket i d. Tale: paa en Trøieduus, p. Lykketræf.

Trøsk, adj. halvraadden, opløst i sine Trevler: om Træ, som v. Fugtighed ell. af anden Grund bliver mørt og opraadner. Dog br. dette Adj. sieldnere, end de afledede Ord: trøskagtig, adj. noget trøsket. (Moth.) = Trøske, et og en. (Almuens Udt. er Tryske.) Træ, som har denne Beskaffenhed, trøsket Træ. At tænde Ild i tørt Trøske. — Trøskebrænde, et. Ved, Brænde, som tildeels er trøsket.

Trøske, v. n. 1. (er.) blive t. Trøske, frønnes. (Mest i partic. pass.) Trøsket Ved. "Som Ilden tænder trøsket Green." Øhlenschl. (Nord. G. 172.)

Trøst, adj. [J. traustr.] 1. fast, standhaftig, som man kan stole paa. (forældet.) 2. uforfærdet, modig. "Han traadte da saa trøst og fro mod de vrede Sarer to." Øhlenschl. — Heraf a.) v. n. trøste til, ell. rec. trøste sig til (J. treistaz) turde, vove, driste sig til. (s. ogsaa Fortrøstning.) b.) trøste sig, tiltroe sig at kunne. "Og han trøster sig m. Retten at kunne udføre Sagen." D. Lov. I. 6. 17.

Trøst, en. ud. pl. [J. Traust.] 1. det, som giver en formildende Forestilling om, ell. Følelse af et nærværende ell. tilkommende Gode under Lidelse og Ulykke. At føle, at finde T. i, ved noget. At skienke een T. betage een al Trøst. Det er mig til stor T. i min Sorg. 2. Tillid. At sætte sin Trøst til Gud (en forældet Bemærk. som findes i D. Bibel.) Deraf: trøstig, adj. tillidsfuld, modig, uden Frygt. "Han bad dem, at de ikkun vilde være trøstige og frimodige." Vedels Saxo. 94. "Hvor længe du med trøstig Hu den rige Fure star." S. Blicher. Heraf: Trøstighed, en. (A. S. Vedel.) = Af Bemærkelsen 1, (og tildeels af Verbet:) Trøstebrev, et. Brev, som indeholder Trøst, som skrives f. at trøste een. trøstefuld, adj. som giver, indeholder megen T. En trøstefuld Betragtning. "Denne Visheds hele trøstefulde Salighed." Baggesen. Trøstegrund, en. Grund t. Trøst, t. at trøste sig. "De Trøstegrunde — der opløfte Mennesket over timelige Sorger." Mynster. Trøsteord, et. Ord, som indeholde T., som tales f. at trøste een. Trøsteprædiken, en. P. som indeholder Trøstegrunde i Ulykker. Trøsteskrift, et. S. som indeholder Trøst, hvorved man søger at trøste een. Trøstestav, en. figurl. (ligesom Støttestav) for: Trøster, Hielper. "Hun seer sin sidste Trøstestav nu brudden bæres t. sin Grav." C. Frimann. = trøstelig, adj. 1. som kan give Trøst, trøstende. En trøstelig Efterretning. 2. som kan trøstes (s. utrøstelig.) — trøsteløs, ell. trøstløs, adj. som ei vil lade sig trøste, ei kan finde Trøst i noget, utrøstelig. "Hisset den Frommes Liig af trøstløs Fader omarmes." Hertz. Trøstløshed, ell. Trøsteløshed, en. ud. pl. trøstløs Tilstand. "Er det kommet vidt nok i Trøsteløshed, saa at der ingen Kraft er t. at møde nogen Skiebne, t. at bære nogen Sorg." Mynster.

Trøste, v. a. 1. give, meddele Trøst, formilde Sorg, Ulykke, v. Forestillingen om et Gode. At trøste den Syge, den Bedrøvede. At trøste een i hans Sorg. Han søgte at trøste mig med, at mange Andre vare ulykkeligere. At trøste sig med noget. "Jo fuldere den trøster os over Tidens Gang, over Alt hvad Aarene toge m. sig." Mynster. Hun vil ikke lade sig trøste over Mandens Død. — At trøstes ved noget, føle Trøst ved, modtage T. af. "Har vi Køer og Faar at trøstes ved, naar Havet glipper?" Evald. — Trøster, en. pl. -e. den, som trøster Andre, som indgyder Trøst. "Det er m. al Ret, man har kaldt Arbeidet en Trøster, som opløfter Siælen og giør den stærk." Mynster.

Trøste sig, v. rec. s. under adj. trøst.

Trøstig, adj. s. under n. s. Trøst, 2.

Tu, (Talord) s. To. (Denne ældre Skrivemaade er tilovers i adv. itu ɔ: i Stykker, og høres undertiden i Almuens Udtale.)

Tud, en. pl.-e. [Isl. Tuda. Sv. Tut.] et udstaaende, især krumbøiet Rør p. et Kar, ell. et Slags udbøiet Fold p. Karrets Rand, f. at kunne helde ell. skienke deraf. Tuden p. en Post, p. en Kande, p. en Potte. = Tudekande, en. En Kande, for-

synet m. Tud. "At magistralske Blod, som Øl af Tudekande, af lærde Pierne flød." Holb. P. Paars. Tudekar, et. Kar, m. en Tud paa. (Moth.)

Tude, v. n. 1. har. [Sv. tuta. J. tauta, surre.] give ell. frembringe en stærk og huul Lyd, som v. at støde i Horn, ell. som visse Dyrs hylende Røst. Hyrden tuder i Hornet. Uglen, Ulven, Hunden tuder. "Det tuder Alt, (som) af Ulve er kommet." Ordspr. fig. (i d. Tale) græde høit, hyle. — act. at tude Folk sammen, sanke dem v. Tegn m. et Horn. — Tudehorn, et. H. til at tude i, Hyrdehorn.

Tudse, en. pl. - r. [A. S. Tade. E. Toad. Sv. Tossa.] d. s. s. Skrubtudse. Rana bufo. "Den springer ud i det sivede Kiær, som edderfvulmende Tudse." Øhlenschl. = Tudsegræs, n. s. et Slags Siv, som er almindeligt p. fugtige Steder. Juncus bufonius.

Tue, en. pl.-r. [J. þufa.] en liden Høi, Forhøining p. Jorden. Tuer i Engen, i en Mose. At giøre Tuer t. Bierge, giøre det Ubetydelige vigtigt. "Thi, som p. Marken Tue staaer v. Tue, saa stander Heltegrav v. Heltegrav." Øhlenschl. "Han sang: tidt vælter Tuen et Læs." Samme. = Tueplov, en. En P. indrettet t. at afskære Tuer og jævne Jorden. (Winstrups Agerd. Redsk. VII. 2.) Tuesiv, n. s. en Græsplante, der vorer i høitliggende Hedemoser. (Myresiv, Komule.) Scirpus cæspitosus.

Tugt, en. ud. pl. [J. Tugt. N. S. Tucht.] 1. Det, som skeer, giøres f. at holde Andre t. deres Pligt, f. at bibringe Andre, især Ungdommen, en god, moralsk, sømmelig Opførsel og Tænkemaade; sædvanl. med Bibegreb om Strenghed og Straf. Tugt og Lære giver Brod og Ære. Ordspr. At holdes i streng T. holde sine Børn i Tugt. "Betroe vi dem, Gud kræver af vor Haand, t. fremmed Omsorg, leiet Tugt." F. Guldb. "Det er Tugt, naar Forældre straffe Børns Forseelser; men det er Straf, som Dommere paalægge Lovens Overtrædere." Sporon. At holde streng, skarp T. blandt Krigsfolk. (s. Børnetugt, Krigstugt; og jvf. Tugtelse.) — Heraf: Tugthuus, et. en Indretning, hvor Forbrydere indsættes i Fængsel og t. Tvangsarbeide, baade som Straf, og m. den Hensigt, at forbedre deres Moralitet. (s. Forbedringshuus.) 2. Virkningen af saadan Tugt, især i udvortes Adfærd; Ærbarhed, Anstændighed. Det skete i al Tugt og Ære. (sielden i denne Bemærk.) "Thi hvad er ædel Byrd foruden ædel Tugt?" Tode. "Mere og mere viger Tugtens hellige Aand fra ham." Mynster. "Dersom eders Retfærdighed — ikke er fuldkomnere, end deres, som blive staaende v. den udvortes Tugt." Mynster. = Heraf: tugtig, adj. ærbar, anstændig; men fornemmelig m. Hensyn t. Forholdet imellem Kiønnene: blufærdig. (jvf. utugtig.) — Tugtighed, en. Ærbarhed, Anstændighed. (Moth.) "Sædelighed i Kiønnenes gienside Forhold m. Hensyn t. Handlinger. — Kydsthed kaldes Tugtighed, s. saa vidt som den viser sig som en Frygt f. at begaae, hvad der m. Hensyn t. Kiønsdriften kunde kaldes uanstændigt." P. E. Müller.

Tugte, v. a. 1. I dette Verb. er Begrebet om Veiledning t. Moralitet, ell. Opdragelse, ikke vedligeholdt (jvf. optugte, hvori det endnu findes; og Tugtemester) undtagen f. saavidt som Straf dertil er et Middel. "At tugte er, at forbedre (søge at forbedre) formedelst Straf." Sporon. "Han brugte vel Svøben nu og da, sin Alders Feil at tugte." Storm. Den, som elsker sit Barn, tugter det i Tide. Forældre, som alt for hyppigen straffe deres Børn, ere tilsidst ikke i Stand t. at tugte dem. (Jvf. revse, straffe.) = Tugtelse, en. Gierningen at tugte; ell. det, at tugtes. (Tugt, 1. (T. Zucht) er et mere abstract og omfattende Begreb, end Tugtelse (T. Züchtigung) ↄ: Revselse. Det første fordrer undertiden det sidste; men der hører mere t. Tugt, (1.) end den blotte Tugtelse.) — Tugtemester, en. tilforn: den, som var sat t. at tugte andre; især den, som optugtede et Barn, et ungt Menneske; en Opdrager, Hovmester. "At de meget mere ansaae ham som en Fader, end som en Tugtemester." Bagg. N. Klim. (Nu sielden, undt. i Skiemt; ell. figurl.)

Tulipan, en. pl. - er. en Blomst, som dyrkes t. Pynt i Haver (Tulipa gesneriana) og hvoraf en anden Art (T. sylvestris) findes vild. — Heraf: Tulipanbed, Tulipanblad, -løg, o. fl.

Tumle, v. n. (har.) og a. 1. [J. tumba. E. to tumble.] A. neutr. 1. falde hovedkulds om. At tumle om. Han tumlede ned ad Bakken. "Det glade Marsviin tidt sig tumlende opskyder." E. Frimann. "Jeg tumler som et Skib, der op af Vinden føres." C. Rose. 2. giøre Tummel, støie. At tumle med noget. B. act. faae noget t. at røre sig hastigen, sætte i rask Bevægelse. At tumle en Hest. "Som Stormen tumler Havets Bølger." Rein. Han tumler sine Folk fra Morgen t. Aften. — fig. At tumle sig ↄ: være i rask Virksomhed. "Een alt f. gierne tumler sig, en Anden er vel magelig." Tode. "Over Landet en Storm sig tumler i mægtige Hvirvler." Hertz. "Naar han, fri f. alt Arbeide, allene kunde tumle sig i sine Vaaben." Guldb. Han forstaaer godt at tumle sig blandt saa mange Folk. fig. "Du tumler dig i vilde Glæder." Storm. — Tumlen, en. ud. pl. Støien og Tumlen. Tumleplads, en. P. hvor man frit kan

tumle ell. røre sig. En god Tumleplads for Børn. "Din Vældes Tumleplads er kun en Plet." S. Blicher. "Da vilde Staten blive en Tumleplads f. evig Uorden og Anarchie." Birkner. "Han har ikke sat Verden t. en Tumleplads f. daarlige Lyster, for hovmodige Bestræbelser." Mynster.

Tumler, en. pl.-e. Et Slags Marsviin, den egentlige Delphin, Delphinus delphis.

Tumling, en. pl.-er. [E. Tumbler. Sv. Tumlare.] et lidet Bæger uden Fod, dannet som en Halvkugle.

Tummel, en. ud. pl. en stærk, uordentlig Lyd, enten af Ting, der kastes, bevæges mod hinanden, ell. af forsamlede Menneskers Røst. (Begrebet er stærkere, end Støi; ringere end Bulder.) "Bulder er den dybe Lyd, som frembringes v. en saare stor Tummel." Müller. En T. af Børn, Børnetummel. T. af Folk og Heste p. et Marked. Krigstummel. 2. figurl. ikke blot om Støi, men om megen Urolighed, Bevægelse, som dermed er forenet. Stadens Tummel. "Den i Verdens Tummel bevægede afdrager sit Sind fra de forvirrende Gienstande." Mynster.

Tumult, en. ud. pl. [Lat. tumultus.] Tummel af sammenstimlede Folk; Opløb, Oprør.

Tunfisk ell. Thunfisk, en. pl.-e. En Fisk, der findes i Mængde i Middelhavet. Scomber thynnus.

Tung, adj. [Isl. þungr.] 1. i Alm. og absol. som har den Egenskab, lodret at at synke, ell. bevæge sig nedad mod et Midpunkt (Tyngdens Centrum.) I denne egentlige physiske Bemærk. er ethvert Legeme tungt; men da Tyngden har Grader, siger man: Jern er tungere end Træ. 2. rel. ell. med uadskilleligt Hensyn p. Graden: (ɔ: p. Styrken t. at overvinde et bærende Legemes Kraft, og p. Hastighed i Faldet) som trykker m. stærkere Kraft, synker m. større Hastighed, end andre Legemer; det Modf. af let. — En tung Byrde. Dette Træ er for tungt t. at flyde p. Vandet. En tung Rustning. Det tungt bevæbnede (tungvæbnede) Rytteri. — "Man siger: den Ting er saa let, at den kun veier et Gran; men ikke: den er saa tung, at den veier et Gran; fordi Vægten forestilles uden Tyngden, i Forhold t. Letheden." Sporon. — fig. en tung (dyb) Søvn. Et tungt Suk. tunge (trykkende) Skatter. [Derimod: svært (ikke tungt) Rytteri; svært Skyt; svære Kanoner. jvf. svær.] 3. figurl. a.) som kræver megen Anstrengelse, Møie. (her br. ofte svær.) Det er tungt at begribe. Det falder mig tungt at gaae. At aande tungt. — At have en tung Haand ɔ: ikke føre Pennen ell. Penselen m. Lethed. Et tungt Nemme, som har Møie v. at fatte, begribe. b.) dorsk, ikke livfuld ell. fyrig. At føle sig tung i Kroppen, i Lemmerne. "Tung i din bløde Favn jeg gled." Wessel. (Søvnen.) c.) som fremkalder, er forbunden m. ubehagelige Følelser, der vanskeligen overvindes. (s. haardt.) "Kiært Barn giør Sorgen tung." Ordspr. "Er det befalet at synde, saa er dette, som Alt hvad der er befalet, tungt at giøre." Schytte. Det er tungt, at miste sit eneste Barn. Det vil blive mig tungt, at skilles fra hende. En tung Skiebne; tunge Lidelser. d.) sørgmodig, sorgfuld. At have et tungt Sind. (s. tungsindig, og det modf. let.) "Hiertet vil dog ofte blive tungt og bekymret derved." Mynster. = tungblodig, adj. hvis Blod er tungt, ell. ikke i let Omløb. tungbrystig, s. trangbrystet. tungfærdig, adj. 1. seendrægtig, langsom. (Isl. þúngfær.) 2. tungnemmet. (Moth.) Deraf: Tungfærdighed, en. Seenhed, Langsomhed, Seenfærdighed. (Grundtvig.) tunghændet, adj. som ikke er let ell. nem i Brugen af sine Hænder. tunghør, adj. som har vanskeligt v. at høre. Isl. þungheyrdr. (modsat: lydhør.) (I Bibeloverf. ogsaa: tunghørende. "Hans Øre er ikke tunghørende, at han ikke kunde høre." Es. 59. 1.) Tunghørighed, en. den Svaghed, at være tunghør. (Moth.) Tungjord, en. En egen Jordart, som er den tungeste af alle, og danner adskill. Fossiler. (Barytes. Ponderosus.) tungmodig, adj. tungsindig, sørgmodig. (Moth.) "See, hvor tungmodigt Haand i Haand de gaae." F. Guldberg. tungmælende, tungmælet, adj. som har vanskeligt v. at tale, som ikke har let Mæle. (Tungtalenhed. Colding.) tungnem, tungnemmet, adj. som har tungt Nemme, som vanskeligen fatter. "Mine Lærere fandt mig dorsk og tungnem i høi Grad." Bagg. N. Klim. (modf. letnem, letnemmet.) deraf: Tungnemhed, en. ud. pl. tungsindig, adj. som har et tungt, idelig sørgmodigt Sind. Deraf: Tungsindighed, en. ud. pl. — Tungspat, en. et Fossil, bestaaende af Tungjord, forenet m. Svovlsyre. (Ponderosus vitriolatus. W.) Tungsteen, en. et i nyere Tider opdaget Metal. (Volfram.) tungsøvnet, adj. som har en dyb, tung Søvn; som ei let kan vækkes. (Moth. Grundtvig.) = Af tung afledede Ord: Tunghed, en. ud. pl. den Egenskab ell. Beskaffenhed, at være tung. "Føler du ei din Tunghed, og glemmer du evig din Afmagt?" Evald. (br. sielden undtagen om Tunghed i Kroppen, ell. Følelsen af at være tung, uskikket t. Bevægelser.) "En Stivhed og Tunghed i alle Lemmer, som giorde dem uskikkede til Arbeide og Bevægelse." Sneedorf. — Tyngde, en. pl.-r. br. derimod i Alm. om Legemernes Egenskab, at være tunge (gravitas;) men ei om Adjectivets figurl. Bemærkelser. Vægt er

Maalet p. Legemers Tyngde. "Jeg fandt dens kiælne Tyngde sød, og ønsked under den min Død." Baggesen. (jvf. Vægt.) "Et Stykke Bly veier meer, end et lige stort Stykke Sølv; det er begges Tyngde. Men et vist stort Stykke Sølv veier meer, end et vist lidet Stykke Bly; det er begges Vægt." Sporon. — **Tyngdekraft**, en. Tyngdens Kraft, den Kraft, hvormed Legemerne falde, synke ell. stræbe mod Jordens Middelpunkt. **Tyngdepunkt**, et. det P. i et Legeme, v. begge Sider af hvilket dets Tyngde er lige fordeelt. **Tyngdevirkning**, en. Yttring ell. Virkning af Tyngdekraften. (H. Ørsted.) = **Tynge**, en. pl.-r. 1. Besvær, Byrde. "Dersom de meente, at Paven og hans Tilhængere vare dem t. Tynge." P. J. Colding. (Sielden i Bemærkelsen gravitas. "Her skal du, stenig Jord, med al din Tynge blive." Arreboe. 90.) 2. Skat, Paalæg; hvoraf: **tyngefri**, adj. skattefri. (Colding.) = **tynge**, v. n. og a. 1. neutr. virke v. Tyngdens Kraft. Paa denne Side tynger Lasten meer, end p. den anden. Det tynger f. meget i min Lomme. — act. 1. lægge Byrde paa. (Moth.) f. **betynge**. fig. trykke, ængste. "Da Intet tyngede mit Hierte." Bagg. "Min Barm saa tungt og selsomt steg; o siig hvad tynged den?" S. Staffeldt. "I Stedet f. at han p. een Gang tynges af alle sine Aars Tryk." Mynster. 2. at tynge noget ned, bringe det v. Tyngdens Kraft t. at synke. — **Tyngning**, en. Tyngdens Virkning, Gravitation. — **Tyngsel**, en. 1. noget tungt, Byrde, Last. (Moth.) "Det Baand — der lagde Tyngsel paa hans Flid." Malling. 2. Svaghed, Kraftløshed. (Moth.)

Tunge, en. pl.-r. [J. Tunga.] 1. det t. Svælget fæstede, m. Nerver giennemvævede Kiød i Munden, som er Smagens og Talens Hoved-Redskab. At have en flydende T. (ɔ: tale m. Lethed,) en hvas, skarp T. ɔ: være tilbøielig t. at dadle. En sledsk Tunge ɔ: sledsk Tale, der skiuler Falskhed i Hiertet. "I Cenrum saa han brugte sleben Tunge." N. Brun. "Han daglig pidsket blev af skarpe Tunger." (Bagtalere.) E. Storm. (Saaledes i flere figurlige Udtryk for: Tale.) At faae Tungen p. Gang ɔ: blive snaksom. "Og Vreden giorde nu, hun Tungen fik p. Gang." Vessel. 2. uegentl. af Liigheden i Skikkelse. a.) Noget, der er udskaaret i Skikkelse af ell. Liighed m. en Tunge. At klippe noget ud i Tunger. b.) et langt og smalt Land, der strækker sig ud i Havet; en Odde, Landtunge. c.) den opstaaende Spids p. en Vægtstang m. Skaaler, der tilkiendegiver Ligevægten, naar den staaer i lodret Stilling, og v. at afvige fra denne angiver et andet Vægtforhold. "Thi Verden er f. dig, som den lille Tunge p. Vægten, og som en Draabe af Morgendug." Bib. af 1550. (Vilsd. XI.) "Lykken, der liig Vægtskaalens bævende Tunge svinger snart hid, snart did." Synesius v. Bloch. d.) en aflang Fisk af Flynderslægten. Pleuronectes solea. e.) det Stykke p. en Gaffel ell. Kniv, som sidder i Skaftet. (Moth.) f.) et Træ under Slutskeden p. en Væv, hvori Skamlerne sidde. Moth. = **Tungeaare**, en. A. i Tungen. **Tungebaand**, et. en Hud, hvorved Tungen forbindes m. Underkiæven ell. den nedre Deel af Munden. Om den, som taler m. Lethed, siges: han er godt skaaren f. Tungebaand. "Med Tungebaandet løst, og Tanken mindre bunden." Bagg. **Tungebeen**, et. Et Been v. Tungens bageste Ende ell. Rod, som fæster den t. Svælget. **tungebunden**, adj. v. som ei maa ell. vil tale; taus, uden at bruge Stemmen. (Rahbek.) "Sørgende den (Fuglen) sidder tungebundet." Ingem. **Tungebyld**, en. B. p. Tungen. **Tungegrøft**, en. den Fordybning i Munden, hvori Tungen ligger. (br. især om Heste.) **Tungekræft**, en. Kræftskade i Tungen. **tungeløs**, adj. som er uden Tunge; og figurl. uden Mæle, som ei formaaer at tale. "Tungeløs og taus hun var af Længsels Vee." Bording. **Tungemaal**, et. (J. Tungumál.) Sprog; dog kun hvor Talen er om et ell. flere enkelte Sprog; ei om det abstracte Begreb. "Vort danske Sprog har ei Behov at vige for noget Tungemaal." Helt. "Tungemaal kan slet ikke bruges, naar Sproget betragtes som en Gienstand f. Øiet. Man hverken læser ell. skriver et Tungemaal;" (men der gives Dienstsprog, Tegnsprog, Billedsprog.) Müller. **Tungenerve**, en. Nerve i Tungen, Smagsnerve. **Tungerod**, en. den bageste, Svælget nærmeste Deel af Tungen. **tungeskaaren**, adj. v. som er skaaren f. Tungebaand. "Den Prisen kunde bære f. hver en Nattergal og tungeskaaren Stær." Jac. Graah. **Tungeslag**, et. En hastig Bevægelse m. Tungen, som forstærker ell. forandrer en Lyd, men ikke frembringer nogen fuldstændig. **Tungesliim**, en og et. S. der lægger sig p. Tungen. **Tungestød**, et. Stød ell. hastig Bevægelse af Tungen imod Ganen ell. Tænderne, som finder Sted i Talen. (Blochs d. Gramm.)

Tunget, adj. dannet, som en Tunge, ell. udskaaret, udklippet i Tunger (2. a.) "Et tunget Skiørt t. Knæet de lette Folder slog." Øhlenschl. (Helge.)

Turban, en. pl.-er. [af et forvansket persisk Ord.] 1. et Slags Hue ell. Hovedskiul, som bruges meget i Asien. 2. en derefter dannet Hovedpynt, som Fruentimre i Europa bruge.

Turde, s. jeg tør.

Ture, v. n. 1. holde ud, taale, blive ved. (Moth. Usædvanligt.) Jvf. fremture.

Turneer, et. (pl. findes neppe; derimod Turneringer.) et fremmedt Navn f. de i Middelalderen brugelige Ridderspil, hvorved det især gik ud p. at bryde hinandens Landse t. Hest (Spærbrydning) ell. at løfte (støde) hinanden af Sadelen; Dystrenden, Turnering. Jvf. Ringrenden. — Heraf: Turneerhest, en. H. som brugtes v. Turneringer. Turneerlove, pl. Forskrifter, som v. Turneringer maatte holdes. Turneerspil, et. d. s. s. Turneer. — turnere, v. n. 1. holde Turneer. (Moth. forældet.) 2. holde stor Støi, rase, larme. Moth. (T. turnen, turnieren.) — Turnering, en. pl.-er. d. s. s. Turneer (men mere brugeligt.)

Turteldue, en. pl.-r. [J. Turtil-dufa.] et Slags Duer, udmærkede v. deres særegne klagende Lyd ell. Kurren. Columba Turtur.

Tusind ell. **Tusinde**, Hovedtallet 1000, ell. ti Gange hundrede. [Det skrives ogsaa: tusende. J. þusund. A. S. dusend.] Eet tusinde Aar. Ti tusind Rigsdaler. Ikke een af tusinde. — Et Tusind. Et heelt, et halvt Tusind. Det første, det andet Tusinde. (pl. Tusinder. Tusinde. Tusinder af Aar kunne henrinde. "O, da istemte Dalenes Tusende evig din Lovsang." Evald. — Ordenstal: den tusindste. Moth. (en Form, som dog er uvis, og optaget efter d. Tydske. jvf. Blochs d. Sprogl. 1817. S. 153. Man siger i Alm. Hver tusinde Mand, millesimus quisque.) = tusindaarig, adj. tusind Aar gammel. Tusindbeen, en. En ubevinget Insect-Slægt, mærkværdig ved dens mange Fødder, som hos den alm. Tusindbeen (Julus terrestris) udgiøre 200. Tusindblad, en. Urt. s. Røllike. tusindfold, adv. tusind Gange, tusinde Slags, mangfoldige Slags. Gud vil belønne det tusindfold. "tusindfold Godt." Thaarup. Tusindfryd, n. s. en Urt. Bellis perennis. Tusindgylden, n. s. Navn p. en meget bitter Plante, som undertiden (i Fyen) br. for Humle. (Agerpors.) Chironia Centaureum. Tusindkonstner, en. pl.-e. den, som forstaaer sig p. en stor Mængde Konster ell. Konstgreb. — i Tusindtal, i Tusindviis, adv. i Antal af flere Tusinde.

Tusk, et. ud. pl. [T. Tusch.] en fast, sort Farve i Stænger, som bringes fra China, og br. opløst i Vand t. Tegning. At tegne m. Tusk. — Deraf: Tuskfarve (et Navn, som undertiden tillægges alle Vandfarver.). Tuskpensel, Tusktegning, o. fl.

Tuske, v. n. og a. s. bytte. Tuskhandel, en. s. Byttehandel.

Tusmørke, et. ud. pl. [Maaskee af det gamle Thurs ell. Tusse, (som endnu høres bl. Almuen) et Slags onde Aander ell. Trolde. Heraf: Tusseri, Spøgeri. Moth.] den Tid efter Solens Nedgang, naar Daglyset efterhaanden forsvinder ell. gaaer over i Aftenmørket; Aftenskumring. (Det bruges derimod nu aldrig for Morgendæmring ell. Skumring. s. dette Ord; og jvf. 2 Kong. 7. 5. og Ps. 119. 147, hvor Talen er om Morgenen.) Vi sad nogen Tid uden at tænde Lys i Tusmørket.

Tut, en. pl.-ter. [N. S. Tute, Tûte.] d. s. s. Kræmmerhuus. ("Noget udstaaende p. en Ting." extuberatio. Moth. Sv. Tut, rostrum. jvf. Tud.) heraf: tutte, v. a. 1. komme i en Tut. (d. Tale.)

Tvang, en. ud. pl. [Sv. Twång. J. þvingan.] i Alm. a.) Gierningen at tvinge, Frihedens Indskrænkning ell. b.) Tilstanden at tvinges, ell. tvinge sig; og Følgen af en saadan Tilstand (s. Nødvendighed;) (dog ikke i physisk Betydning.) a.) At paalægge een Tvang. Lovens T. Det selskabelige Livs Tvang. "Er han i anden Mands Vold og Tvang." (D. Lov.) b.) At lide Tvang. Giøre noget blot af T. At paalægge sig selv en T. At vise ængstelig Tvang (rettere Tvungenhed.) = a.) tvangfri, adj. som er uden Tvang, ikke underkastet T. som skeer, giøres uden T. tvangfrie Bevægelser. En tvangfri Glæde. "Sandhed flød — evig tvangfri fra hans Tunge." Troiel. Et tvangfrit Liv. Tvangkiøb, et. Kiøb, som skeer ikke frivilligen, men efter en p. Kiøberen hvilende Tvang ell. Forpligtelse. (Ambergs Ordb.) tvangløs, adj. d. s. s. tvangfri. Deraf: Tvangløshed. — b.) Tvangsarbeide, et. A. som giøres i Følge Tvang, ikke frivilligen; f. E. af Forbrydere ell. Trælle. At dømmes til Tvangsarbeide. Tvangshuus, et. en Indretning, hvor Løsgængere og Fattige, der ei kunne underholde sig selv, holdes t. tvungent Arbeide; Tvangsarbeidshuus. Tvangslov, en. L. som paalægger og medfører en udvortes Tvang, indskrænker den menneskelige ell. borgerl. Frihed. "De borgerlige Love ere Tvangslove, ikke moralske Forskrifter." Birkner. "At underkaste sig Tvangslove, der beroe p. den almindelige Villie." Samme. Tvangsmiddel, et. pl.-midler. M. til at tvinge een t. noget; i Retsvidenskaben de Midler, som Lovgivningen anvender, foruden Straffe, t. at nøde Borgeren t. sine Pligters Opfyldelse. Tvangsmølle, en. M. som en vis Deel af Omegnen er v. Anordninger forpligtet t. allene at søge. (i Danmark ophævede 1774.) Tvangspligt, en. En Pligt, hvis Opfyldelse, man v. Loven kan tvinges til. (officium perfectum.) "At giøre Forældrene til Tvangspligt, at sende deres Børn i Skole." Engelst. Tvangsret, en. lovlig Ret t. at kunne tvinge Andre t. at giøre ell. lade noget. "Tvangsret over Børnene er Faderen betagen, om ikke af Lovene, saa af Moden." Schytte.

Tve, [Isl. tvi. N. S. twe, twi.] to, to Gange, som er to, i to Dele, dobbelt, o. s. v. Det br.ges kun i Sammensætninger: **tvebagt,** adj. bagt to Gange. (J. tvibakadr.) **Tvebak,** en. pl. -ker. et Slags Hvedebrød, som, eengang bagt, overskæres og derpaa bages anden Gang. (N. S. Twiback.) **Tvedragt,** en. ud. pl. [J. Tvidrægni.] Uliighed i Meninger, som ytrer sig ikke blot i Ord, men selv i Gierninger og i fiendtligt Sind; en høi Grad af Usamdrægtighed. (jvf. Strid, Splid, Uenighed, Trætte.) "Hvis Striden ytrer sig ikke blot som en glensidig, men som en fiendtlig Modstræben, bliver den t. Tvedragt." Müller. (Tvedragt vil dog sielden br. om enkelte Personer; men mere om Strid imellem Partier, Slægter, Uenighed imellem Flere ell. i et Samfund, o. d.) "Der er Nidkiærhed, Kiv og Tvedragt iblandt eder." Bib. 1550. I Cor. 3. 3. **tvedeelt,** adj. v. deelt i to Dele ell. Stykker. "Tvedeelt Haaret henflød over den Liliehals." J. L. Heiberg. **Tvedyr,** et. Dyr, som lever deels p. Landet, deels i Vandet; Amphibium. (Moth.) **tveegget,** adj. som har Eg, ell. er skarpt p. to Sider. Et tveegget Sværd. **tvefold,** adv. dobbelt, to Gange. (sielden; ligesom adv. tvefoldig.) **Tvefork,** en. Fork m. to Grene. **tvefærdig,** adj. om Korn p. en Ager, som modnes t. forskiellig Tid. "Da denne Sæd gierne bliver tvefærdig, ell. modnes ikke Alt t. een Tid." Schytte. (egentlig et Provindsord.) **tvegrenet,** adj. forsynet m. to Grene. En tvegrenet Gaffel. **tvegrødet,** adj. som har dobbelt Grøde, bærer to Gange om Aaret. (Colding.) **tvehovedet,** adj. som har to Hoveder. (Moth.) **tvehornet,** adj. som har to Horn. (Arreboe.) **tvehændet,** adj. som kan bruge begge Hænder lige vel. (ambidexter. Moth.) **Tvekamp,** en. Kamp imellem to Personer. **Tvekiøn,** et. dobbelt Kiøn hos et Individ. **tvekiønnet,** adj. som har dobbelt Kiøn. En tvekiønnet Blomst. **Tveklinge,** en. tveegget Sværdklinge. (Baggesen. Egentlig: dobbelt Klinge.) **tvekløftet,** adj. 1. som har en dobbelt Kløft. 2. kløftet m. to Grene. bifidus. Moth. **tvekløvet,** adj. 1. to Gange kløvet. 2. som har to Kløver i Foden; om Qvæg. bisulcus. Moth. **tveknoppet,** adj. om en Qvist, som har to Knoppe oventil. bigemmis. (Moth.) **Tvelyd,** en. dobbelt Vocallyd; Lyd af to Vocaler, der flyde sammen og udtales p. eengang ell. i een Stavelse (som ai, ei, oi, ui, øi.) **tvelødet,** adj. som har to Farver (Moth.) tvefarvet. **tvemundet,** adj. ustadig, svigefuld i sin Tale; som snart siger eet, snart et andet. (Moth.) **tvesindet,** adj. ustadig i Sindet, tvivlraadig, som snart mener ell. vil eet, snart et andet. "Den, som tvivler, er en tvesindet Mand, ustadig i alle sine Veie." Jac. 1. 17. "Et Menneske, tvesindet, bevæget t. alle Sider efter de andres Villie." Mynster. **tveskægget,** adj. som har et kløftet Skæg. Moth. **tvespidset,** adj. som har to Spidser, en dobbelt Spids. **Tvestiert,** en. pl.-er. Insect. d. s. s. Ørentvist. **tvesynet,** adj. som seer Gienstandene dobbelt. (Moth.) "Men heller tænke: jeg maaskee tvesynet er, om han en anden Mand i Seng m. hende seer." Holb. (Skiemted.) **Tvetulle,** en. pl. -r. En Skabning (særd. et Menneske) som har ell. antages at have baade mandlige og qvindelige Kiønsdele; Hermaphrodit. (jvf. Tull og Tule. Jhres Gl.) **tvetullet,** adj. En tvetullet Skabning (tvekiønnet.) **tvetunget,** adj. falsk, svigfuld i sin Tale, som snart siger eet, snart et andet. Ogsaa obj. En tvetunget Tale. "At udaf falske Sind tvetunget kom hiint Raad." Fibigers Soph. **tvetydig,** adj. 1. som kan tydes, forklares p. to Maader, tillægges to forskiellige Meninger. J disse Ord ligger en tvetydig Mening. At give et tvetydigt Svar. (ofte m. Hensyn p. det Uanstændige i den dobbelte Mening. En tvetydig Vittighed.) 2. uvis, mistænkelig. Hans Opførsel, hendes Dyd er meget tvetydig. Hun saae noget tvetydig ud. "Paa de fleste Steder var Undersaatternes Troskab tvetydig." Vogelius. — **Tvetydighed,** en. 1. ud. pl. Beskaffenheden, at være tvetydig. "Han beflittede sig altid p. Utydelighed, ja Tvetydighed i sine Befalinger." Schytte. 2. Tvetydigheder ɔ: tvetydige Udtryk (ofte absol. om uanstændige Udtryk af den Art.)

Tvede, en. En Landtunge ell. Halvø, omgivet af Vand p. tre Sider. (Colding. Moth.) [A. S. þvitan, *excidere.* Sv. (i Vestergøthl.) Twet, et afskaaret Stykke Træ, en Spaan.]

Tvege, en. pl.-r. [af tve. udt. Tveie.] 1. en Tvefork. 2. en tvekløftet Green.

Tveget, adj. d. s. s. tvekløftet.

Tvende, Talord. En anden Form for to som nu br. uden Forskiel; men kun i Skriftsproget, t. Afvexling. [Isl. tveir, tvennir. fem. tvinna, *duæ;* tvennr, dobbelt. T. zween, to.]

Tvennet (ell. tvendet) adj. et i Lovsproget forekommende Ord. "Tvennet Saar, som haver to Hul, saasom man vorder stunget igiennem Laar, ell. Læg ell. Haand." D. Lov. VI. 7. 3. (tvimynt. J. Lov. III. 30.)

Tvi! Udraabsord (Fy!) Tvi dig!

Tvigield, en. i Lovsproget: dobbelt Erstatning. (s. Igield.) "Hvo som begaaer Ran, betale Igield og Tvigield, d. e. først saameget som Ranet er, og dernæst dobbelt saa meget." D. L. VI. 15. 1.

Tvilling, en. pl.-er. [H. Tweeling.] et af to Børn, som en Qvinde føder p. een

Tid ɔ: strax efter hinanden. De ligne hinanden som Tvillinger (om en stor Lighed.) De ere Tvillinger. (ud. Hensyn t. Klonnet, som adskilles v. Tillæg. Tvillingbroder, Tvillingsoster, en. Vi ere Tvillingbrodre, Tvillingsostre. Jeg er hendes Tvillingbroder.) = tvillingbaaren, adj. v. fodt tilsammen, som Tvillinger. (Baggesen.) Tvillingland, et. d. s. s. Tvillingrige. "Løft stolt dit Hoved op af Støvet, Tvillingland." Storm. Tvillingnod, en. Nod, som bestaaer af to sammenvorne. (saaledes: Tvillingæble, o. fl.) Tvillingrige, et. pl.-r. to særskilte, længe under een Regiering forenede Riger. Tvillingslægt, en. pl.-er. Slægt, som nedstammer fra Tvillinger. (Baggesen.)

Tvinde, v. a. tvandt. tvunden, tvundet. pl. tvundne. [J. tvinna. A. S. twinan. af tve.] at snoe to ell. flere Traade sammen t. een, hvilket især skeer v. Hielp af en Rok. "Hvoraf den stærke Snor kan tvindes, som ikke smelter i din Haand." Evald. At tvinde Traad. tvundet Garn. "Naar alle andre Baand i Verden briste, holde endnu de, som Dyd og Duelighed have tvundet." Kraft. = Tvindemolle, en. Molle ell. Maskinværk, hvorpaa Garn tvindes t. Fabriker. (Beckmanns overs. Technol. 53.)

Tvinde, en. 1. Redskab t. at tvinde Garn med. 2. et Tvinde, i Norge: Seilgarn. (J. Tvinni.)

Tvine, v. n. 1. (har.) 1. klynke, klage sig. 2. svinde hen, tæres hen. [Sv. twina. Isl. dvina. A. S. þvinan, *decrescere, tabescere.*] "Hun seer mig m. længselfuld Glæde tvine hen, i det Haab, at jeg snart skal giore Plads f. en ny." Rahb. (D. Tilsk. V. 25.) hvoraf; Tvinesot, Tæring. 3. tvine m. Zinene ɔ: blinke, som den, der er svagsynet. (Moth.)

Tvinge, v. a. tvang. tvungen, tvunget. pl. tvungne. [J. þvinga.] 1. fremvirke en Forandring i en Ting, v. Anvendelse af Magt. a.) om physisk Magt: At tvinge en Prop ned i en Flaske. Man faaer det vel sammen, naar man vil tvinge det. At tvinge en Green ned. — b.) Hyppigere: bestemme en Andens ell. sin egen Villie m. Magt. "Vilde Folkeslag — tvang Landene under deres Villie, og hvad skulde igien tvinge dem?" Mynster. "Tving (dæmp, undertryk) nu din Vrede, du, som ellers alting tvinger." C. Rose. — At tvinge een til noget. At tvinge sig til at spise, t. at lee. Han blev tvungen t. at bekiende v. Hug. "Den — som Frihebs Son vil under Aaget tvinge." Thaarup. — Sieldnere: at tvinge een fra noget. "Han havde lært at tvinge sin Tunge fra det utilbørlige Ord, sit Hierte fra den uretfærdige Dom." Mynster. "Tvinge fra elsket Aag den Træl, som foragter at frelses." Hertz. ("At tvinge et Rige under sig." Vedels Saxo. 30.) — Noden tvang mig. "Love, der ikke blot skulde være bydende, men ogsaa tvingende." Birkner. "Man noder nogen t. det, han ikke onsker, man tvinger ham t. det, han ikke vil. Hiint skeer uden Vold, dette m. Vold. Det er daarligt, at lade sig tvinge t. det, man er nodt t. at giore." Sporon. c.) undertrykke, betvinge. "Den, som ei kan tvinge en farlig Lyst, fortiener ei sit Liv." Storm. = Tvingen, en. Gierningen at tvinge. (s. Tvang.) — Tvinger, en. den, som tvinger ell. betvinger noget (sielden.) "For var den Sorgens Tvinger." Ohlenschl. 2. part. tvungen br. ofte om det, hvori en ængstelig Bestræbelse, en Mangel p. Frihed udvortes viser sig; modſ. naturlig. En tvungen Stilling. En tvungen Stiil. (jvf. ogsaa aftvinge, fremtvinge.)

Tvinge, en. pl. -r. 1. et Redskab af Træ ell. Metal, dannet som en, t. een af Siderne aaben Fiirkant, der p. det ene Sidestykke har en Skrue, hvormed noget (f. Ex. to Bræder, man vil holde sammen) kan tvinges ell. klemmes fast t. den modsatte Side. (Dyssel om Haandværksredsk. S. 63.) 2. d. s. Skotvinge, ell. de Læderstykker, hvormed Skoen (enten v. Rem ell. Spænde) holdes fast over Bristen. (Vedels Saxo. 119.) "Deres Skoe ere m. Remmer ved Tvingen opbundne." Hasenmüllers Jesuit. Hist. v. N. M. Aalborg. 1607. [A. S. þvang.]

Tvingsel, en. d. s. s. Tvang, Tvingen (Moth;) men sieldent. "Tvingsel gior uglad og tung." C. Frimann. Almuens Sanger. 138.

Tvist, et. [af tve. J. Tvistr.] 1. Tøi af tvundet Garn; især et i vor Tid meget brugeligt Bomuldstøi, hvortil egentl. Garnet kaldes Tvist; (et eng. ell. tydsk Ord) og Tøiet undertiden: Tvisttøi. 2. et Slags Haardug. (Moth.)

Tvist, en. ud. pl. [N. S. og Holl. Twist.] Yttring af ulige, stridige Meninger i Ord og Sindelag; Uenighed, Trætte. Der har været en langvarig Tvist imellem dem om denne Rettighed. At komme i T. med een. "Thi Vellyst er de Ædles Tvist om Dyder." Evald. "Venskab drager Tvistens Sværd." Storm. ("Tvist er opkommende Uliighed i Meninger og Tænkemaade; Trætte er (oprindelig) en Ordvexling grundet i saadan Uliighed: Tvist er mere i Sindelaget; Trætte mere i Handlemaade." Sporon.) = tvistig, adj. 1. uenig. (Moth.) 2. som der er Tvist om, som der trættes om, stridig; trivlsom. — Tvistighed, en. d. s. s. Tvist, Uenighed. "Vi lade saa ofte vore Tvistigheder udarte t. Kiv; vor Uenighed t. Tvedragt." Rahb. (D. Tilsk. XI. 246.)

Tviste, v. n. 1. (har.) føre Tvist, være

neens, trættes. — pass. Der tvistes, tvistedes om en gammel Rettighed.

Tvivl, en. pl. d. s. [N. S. Twivel.] 1. ud. pl. den Tilstand i Siælen, ei at være overbeviist om Sandheden ell. Virkeligheden af noget. "Svært kæmpede Siælen mellem de ængstende Tvivl, før den fandt Lys og Visshed." Mynster. At være i T. staae i Tvivl. Jeg staaer i T. (er i Uvished) om jeg skal modtage hans Tilbud, ell. ikke. At drage noget i T. 2. den Grund, hvorfor man ei er overbeviist om noget, ikke antager det f. vist, afgiort. At giendrive, besvare en Andens Tvivl. Der opstaaer den T. hos mig. Jeg har T. bærer T. om hans Redelighed. Der er ingen T. om. Uden Tvivl, sikkerlig, visselig. = a.) tvivlagtig, adj. 1. som er Tvivl underkastet, som der tvivles om; uvis. "I hvorvel de Gamles Meninger have giort os de rette Trojaners Herkomst tvivlagtig." O. Guldb. 2. som har Tvivl, som tvivler i en Sag. (Tvivlagtighed, en. tvivlagtig Sindstilstand. Suspensio animi. Moth. sielden.) — tvivlløs, adj. som ei er tvivlsom, ingen Tvivl underkastet. "Et flygtigt Omblik — giør Tingen tvivlløs." Bagg. (Saml. Værk. IV. 128.) tvivlraadig, adj. 1. uvis, ubestemt i sin Beslutning. "Han blev saare tvivlraadig i sit Sind." 1 Macc. 3. 31. Jeg er endnu tvivlraadig hvad jeg skal giøre. "Andre blive tvivlraadige, og vide ikke om de skulle antage det nye, ell. beholde det gamle." Birkner. 2. som sætter i Tvivl; tvivlsom. "Hun vedligeholdt hans Bestandighed, naar den v. tvivlraadige Omstændigheder syntes at vakle." Wandal. "Man er uvis, hvilket der er det rigtigste at giøre; tvivlraadig, hvilket der er det bedste; forlegen, hvilket der er det sikkerste." Sporon. Heraf: Tvivlraadighed, en. ud. pl. "Vanskelighed i at kunne vælge foraarsager Uvished; Frygt f. at tage feil Tvivlraadighed." Sporon. — Tvivlsag, en. En tvivlsom, tvivlagtig Sag. (res anceps.) Vedels Saxo. 442. (ogsaa for: tvistig Sag, Tvist. "At stielne udi Tvivlsager m. Ed og Ære." S. 326.) tvivlsom, adj. Tvivl underkastet, uvis. (dubius, anceps.) "Fordi de ved uendelige Inddelinger have giort de klareste Sandheder tvivlsomme." Sneed. Krigens Udfald er endnu tvivlsomt. "Med ham raadførte man sig i tvivlsomme Tilfælde." Wandal. (jvf. uvis. "Det er uvist, f. hvis Afgiørelse der ikke gives tilstrækkelige Grunde; der gives altsaa meget uvist, som ikke kan kaldes tvivlsomt. Det er uvist (rettere: ubekiendt) hvo der har skrevet Kæmpeviserne; det er tvivlsomt, om de ere forfattede i det 14de Aarhundrede, eller før." Müller.) 2. tvivlende, tvivlraadig. "Saa føler man endda en tvivlsom Frygt, jeg veed ei hvor den kommer fra." Wessel. — Tvivlsomhed, en. tvivlsom Beskaffenhed, Uvished. b.) Tvivlsgrund, en, G. til at tvivle, Anledning t. Tvivl. (Jacobi.) Tvivlsmaal, et. pl. d. s. 1. d. s. s. Tvivl, (1.) At sætte, stille noget i Tvivlsmaal. (Moth. Holberg.) At staae i Tvivlsmaal ɔ: være usikkert, uvist. (Arreboe. 126.) "Det ikke vides vist, men end i Tvivlsmaal staaer." Bording. "Ret som en voxen Eeg — staaer som i Tvivlsmaal til hvad Side den vil helde." P. Paars. 2. tvivlsomt Tilfælde.

Tvivle, v. n. 1. (har.) [A. S. tvigan, tveogan. Tvyn, *dubium*. Sv. tveka; af tve.] have Tvivl, ei være overbeviist om, være uvis om; modſ. troe. Det er ofte nyttigt i Verden, at tvivle (ɔ: ikke strar at troe.) "Tvivlende blive vi staaende imellem Had og Medynk." Schytte. "Tider, hvilke nu saa ofte berøve de Tvivlende Glæde over det Nærværende, og Haab f. det Tilkommende." Mynster. — At tvivle om Siælens Udødelighed (være uvis om den; som er noget andet end, at negte, forkaste den.) Jeg tvivler ikke om hans Redelighed (i et vist Tilfælde; derimod maaskee rigtigere: Jeg har aldrig tvivlet paa hans Redelighed.) Jeg tvivler om (ell. paa) at jeg kan komme ɔ: er uvis om; dog her, som overhovedet, m. en mere negtende, end bekræftende Mening. = Tvivler, en. pl.-e. den, som tvivler, som er tilbøielig t. at tvivle. = Tvivlekonst, en. Færdighed i at opkaste Tvivl, i at giøre noget tvivlsomt. "Har man ikke bragt det saa vidt i Tvivlekonsten, at man kan kalde Hvidt sort." Eilschow. Tvivlelyst, en. Tilbøielighed t. at tvivle. "Deres, v. denne Anledning opvakte Tvivlelyst." Birkner. tvivlesyg, adj. som har en overdreven Tilbøielighed t. at tvivle. Deraf: Tvivlesyge, en. ud. pl.

Tvær, adj. og adv. [J. þver. A. S. þveor. N. S. dweer.] 1. egentl. som er i en Retning, der er modsat Længdens Retning, der krydser denne i en ret Vinkel. I denne Bemærk. kun i Sammensætn. og i adv. paa tværs, ɔ: efter Breden; (s. tværs, nedenfor.) der modsættes: paa langs, efter Længden. At pløie en Ager p. tværs, sidde t. Hest p. tværs. At lægge noget p. tværs. 2. uvillig, vrangvillig, vranten, uvenlig. "Mig kalder man i Selskab tvær og stolt." Bagg. N. Klim. "Hvi staaer du der saa tvær allene?" Ohlenschl. At see suur og tvær ud; give et tvært Svar. At svare tvært. — Heraf: Tværhed, en. ud. pl. Vrangvillighed, Vrantenhed, Suurhed. = Af No. 1. Tværager, en. Ager, som ligger p. tværs f. en anden Ager. Tværbaand, et. B. som gaaer p. tværs over noget, som forbinder noget p. tværs. (Krafts Mech. II. 952.) Tværbielke, en. B. som

gaaer p. tværs giennem et Huus, et Skib, ell. a. Tværbrud, et. Brud af et Legeme, hvorved dets Trevler ell. Dele brydes p. Tværs; it. den Overflade, der viser sig p. begge Stykker, hvor de v. Bruddet ere adskilte. (Vid. S. Skr. 1802. S. 186.) tværbunden, adj. v. bundet p. Tværs; sammenbundet m. Tværbaand. tværbundet Tømmer. (Colding.) Tværbygning, en. Bygning, som ligger p. tværs for Enden af en anden, ell. imellem to længere Bygninger. Tværdige, et. Dige, imellem to andre, ell. for Enden af et andet. (Krafts Mech. II. 917.) Tværdriver, en. den, som altid vil følge sit eget Hoved, er egensindig, stivsindet. (Moth.) Tværdæmning, en. Tværdige. Tværfinger, en. En Fingers Brede. (Moth. Man kan sige: en Tværfinger lang. Moth har ogsaa Ordet: en Tværfod ɔ: en Fods Brede.) Tværfløite, en. F. hvori man blæser p. Siden, som holdes tværs f. Munden. (Moth.) Tværfure, en. Fure p. en Ager efter Tværpløining. Tværfylding, en. En slugen Fraadser, som aldrig mættes. Tværgade, en. G. som gaaer imellem to andre, ell. giennemskærer dem i rette Vinkler. Tværgang, en. Gang, som gaaer tværs igiennem en Bygning, ell. imellem to andre Gange. Tværgavl, en. G. som er p. Siden af et Huus, Sidegavl. Tværhaand, en. Haandsbrede. (Moth.) Tværlinie, en. L. som drages tværs igiennem en Figur, ell. paa Skraa imellem to andre Linier; Diagonal. (J. Kraft. Mechan. II. 169.) Tværmaal, et. Giennemsnit, Diameter. Tværmuur, en. M. som er f. Enden af en anden, ell. gaaer imellem to andre. (J. Kraft.) Tværmærke, pl. et Slags Sømærker i smalle Farvande (forskiell. fra Langmærker.) tværpløie, v. a. pløie en Ager i Breden, som alt er pløiet i Længden. Moth. Deraf: Tværpløining, en. "Tværpløining br. sædvanligen t. Brakmarkens anden ell. tredie Pløining." Gierfings Anv. t. Landoec. I. 437. Tværsadel, en. S. hvori man rider p. tværs, Qvindesadel. Tværskaar, Tværsnit, et. Skaar ell. Snit, som gaae over tværs. (vulnus transversum. Moth.) tværskaaren, adj. skaaren p. tværs, over tværs. tværskibs, adv. paa Tværs i Skibet, efter Breden af Skibet; modf. langskibs. tværskyde, v. a. 3. At tværskyde Øinene: skyde dem t. den ene Side, skele. (Moth.) Tværstang, s. Tværtræ. Tværsti, en. Sti, der støder p. en anden Vei, ell. overskærer den. (Moth.) Tværstreg, Tværstribe, en. Streg, Stribe, som gaaer p. tværs. Tværstrøg, et. Streg, der krydser et andet. Tværstrøm, en. S. der kommer tværs p. en anden. (Moth.) Tværstykke, et. S. som sættes ell. lægges p. tværs. (J. Kraft.)

Tværsæk, en. Sæk, som lukkes op p. tværs. Moth. (ell. som Rytteren fører tværs over Hesten.) Tværsøm, en. Søm, der gaaer tværs over et Klædemon e. a. Tværtræ, et. T. der sættes tvært over noget, f. Ex. et Dørtræ. Tværtømmer, et. Tømmer, som sættes p. Tværs i en Bygning. (Moth.) Tværvei, en. Tværsti, Korsvei. Tværvold, en. V. som opkastes p. tværs imellem to andre Volde ell. Brystværn. (Traverse.) tværøiet, adj. som seer skiævt, som skeler noget. (Moth.)

Tvære ell. tværre, v. a. 1. blande tørt m. vaadt v. at røre det om. (Moth.) At tvære Meel ud i Vand (siges, naar man efterhaanden fugter Melet, og rører det i en ikke alt f. stor Mængde Vand.) At tvære Stivelse ud. (s. udtvære.)

Tvære, en. pl. -r. et Redskab t. at udtvære noget m. (i Norge.)

Tværhed, en. s. ovenfor tvær, 2.

Tværs, adv. [af tvær. A. S. tvyrs, *trans, perverse.*] paa tværs (s. ovenfor.) tværs igiennem ɔ: heelt igiennem. tværs over ɔ: heelt over p. tværs, ell. i Breden. At brække noget tværs over. Stokken gik tværs over. At gaae tværs over Gaden ɔ: t. den anden Side af Gaden, t. en Gienboes Huus.

Tvært, adv. [J. þvert, tværs over, trans.] br. undertiden, skiøndt sieldnere fortværs, f. E. tvært igiennem. Han boer tvært over f. os. — over tvært (ell. i eet Ord: overtvært) adv. hvorved udtrykkes en hastig, pludselig Beslutning, i de Talemaader: At bryde over tvært, tage noget over tvært. "Da brød hun overtvært og t. sin Husbond gik." Holb. P. Paars. — tværtimod, adv. hvorved ikke blot en Andens Yttring benegtes, men det modsatte bekræftes. Han er aldeles ingen Fiende af Selskab; tværtimod han søger det, saa ofte Leilighed gives ham.

Tvæt, en. ud. pl. 1. Gierningen at tvætte; Tvætten. 2. det, som tvættes ell. er tvættet, Vask. En stor Tvæt.

Tvætte, v. a. 1. [J. þvætta. gl. D. thwagæ. A. S. þvean.] d. s. s. toe, vaske; men bemærker egentl. en gientagen ell. omhyggelig Vaskning; som: at tvætte Linned, Klæder. (jvf. Müllers d. Synon. II. 341.) "I lysegule Fletninger — hvor ofte har jeg tvættet jer i Kildens Væld." Øhlenschl. — Ogsaa absol. og da om Klæders Tvæt (ligesom vaske.) "Tillade et Fruentimmer, at sætte sig ned paa egen Haand, at sye og tvætte f. Folk." Schytte. indv. Reg. IV. 115. (Nu er dette Ord næsten aldeles fortrængt af det tydske, skiøndt noget beslægtede: vaske.) Deraf: Tvætten, Tvætning, en. — Tvættekar, et. Tvættekiedel, en. Vaskekar, Vaskekiedel. — Tvætterske, en. Vaskerkone ell. Vaskerpige.

Tyde, v. a. 1. [J. þyda. T. d e u t e n.]

1. bemærke, betyde, give tilkiende (forældet. s. betyde.) 2. udlægge, fortolke, forklare. (s. udtyde.) At tyde Drømme (s. Drømmetyder.) At tyde fremmed Skrift, tyde en latinsk Forfatter. (Her udtales det sædvanligen: at tye.) Det kan tydes derhen (eo referri potest. Moth.) 3. (neutr.) have Hensyn paa. Dette synes at tyde paa, tyde hen paa en skiult Mening i Ordet. "Saa tegner og tyder det dog til sin medfødte Skrøbelighed." Worm. (Liigpr. ov. Dronn. Lovise 1721.) (jvf. hentyde.) — Tyden, Tydning, en. Gierningen at tyde; det, at tyde p. noget. (sielden; jvf. Hentydning, Udtydning.)

Tydelig, adj. [Sv. tydelig. T. deutlich.] let at fatte, enten v. Sandserne, ell. ved Forstanden, Tænkningen; fuldkommen klar, fattelig. Han sagde det m. klar og tydelig Stemme. Jeg seer ikke tydeligt i denne Afstand. Et tydeligt Foredrag. Han sagde det m. rene, tydelige Ord. En tydelig Forestilling (som vi ogsaa i dens Dele kunne giøre os Rede for.) = Tydelighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være tydelig. "Tydelighed er ei blot det Heles, men og alle dets Enkeltheders Klarhed." Sibbern.

Tydsk, adj. som har hiemme i, som hører t. Tydskland. Heraf det i nyere Tid optagne Subst. Tydskhed (tydsk Nationalitet, Egenhed, m. m.) = tydskagtig, adj. noget tydsk, som ligner det Tydske. — Tydsker, en. pl.-e. den, som er født i Tydskland.

Tye, v. n. 1. (er.) Af adskillige forældede Bemærkelser (hvoraf Spor endnu i Almuesproget ere tilovers) bruges nu kun denne, især m. præp. til og hen: tage sin Tilflugt, søge Beskyttelse hos. Jeg har ingen at tye til, uden ham. Han tyede da t. Kongens Naade. Qvæget tyer t. Stalden. "Langt fra tyede Stammerne did over Ørkner og Have." Hertz. — Hvor Faarene finde et Skiul mod Uveir, der tye de hen. Hvor skal jeg tye hen i min Nød? (s. hentye.) Alle vare tyede ind i Stalden.

Tye, v. a. (fortolke, udlægge) s. tyde.

Tyende, et. ud. pl. [formodentl. af J. þiód, þydi. A. S. þeod, Folk; ell. af þyr, þy, Træl. A. S. þeov, þy, þeova.] de, som høre t. Husbondens Hiem; Folk, Huusfolk (Lat. familia) særd. de, som staae i et tienende Forhold; Tienestefolk (dog synes det neppe afgiort, om ei Kone og Børn undertiden regnes m. til Tyende.) "Kongens Undersaatter — med alle deres Tyende, Folk og Tienere." D. Lov. I. 1. 1. "Ei heller Nogen af hvis unge Tyende de kunde have i deres Huse." II. 6. 2. "Husbond og Hustru, deres Børn, Folk og Tyende." VI. 2. 4. = Deraf: Tyendeløn, en. Tienestefolks Løn, Folkeløn. Tyendeværelse, et. hvor Tyendet opholder sig, Folkestue.

Tygge, v. a. 1. [J. tyggia.] knuse og søndergnide inde i Munden m. Tænderne, hvorved det, som tygges, blandes m. Spyt. At tygge Maden vel. Hunden har tygget Bolden fordærvet. At tygge paa Noget. At tygge Drøv (om visse Dyr, som tygge Foderet, de have svælget, anden Gang.) Deraf: Tyggen, Tygning, en. — Tyggemad, en. M. som er tygget. At give et Barn T. — Tyggemiddel, et. noget, som man tygger paa, uden at synke det, f. at fremme Spyttets Afsondring. (Moth.)

Tyk, adj. pl. tykke. [J. þyckr.] 1. egentl. betegner det en legemlig Størrelse ell. Udstrækning, uden Hensyn t. Længde ell. Brede, men til Delenes Leie over hinanden. a.) absol. og uden Hensyn t. Vidde ell. Omfang; da det kun bruges, hvor denne Udstræknings Maal angives, ell. sammenlignes. Muren er 3 Alen tyk. Grenen er en Finger tyk (ell. fingetyk.) Denne Planke er tykkere end den anden. (Man siger: et to Tommer tykt Bræt; men rigtigere maaskee: et Bræt, to Tommer tykt. Derimod siges ei: Træet er en Alen tykt; men: T. har en Alen i Giennemsnit; skiøndt man vel siger: et tykt Træ; hvor da Udtrykket hører t. følgende.) b.) relat. som har en betydelig Grad af slig Udstrækning (i Modss. t. tynd.) En tyk Bog. En tyk Stok. tyk Hud. — Om Personer, især m. Hensyn t. Maven ell. Underlivet. En tyk Mand, Kone. (jvf. for, der br. mere om Legemet i det Hele, og fyldig.) Det tykke Kiød. Det Tykke af Laaret. At have et tykt ɔ: ophovnet Been, en tyk Kind. (d. Tale.) 2. uegentl. a.) som bestaaer af mange og tætte Dele. En tyk Skov, Sky, Sværm, Kornager. Sæden staaer tykt. — fig. at have et tykt Mæle, tale uforstaaeligt. Dette Faar har tyk Uld. En tyk (ɔ: tung, tæt, taaget) Luft. fig. Et tykt Mørke. Saa tykt som Sand (meget tæt.) b.) om flydende Ting, hvis Dele have tæt Sammenhæng (modss. tynd, flydende.) tykt Blod. En tyk Saft. tyk Melk ɔ: M. som v. at syres er skilt ad i sine Bestanddele og tyknet. 3. Et tykt Nemme, Begreb (modsat: et let Nemme, klart Begreb.) s. tykhovedet. "At du, uagtet dit tykke Begreb ofte er bidende." C. Biehls D. Quix. II. 60. = Tykhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være tyk. (2.) Tykkelse, en. ud. pl. (hørende til tyk, 1.) Maal p. denne legemlige Udstrækning, ell. Tykhedens Maal. At angive en Tings Længde, Brede og Tykkelse. — I Sammens. m. de af Subst. dannede Adjectiver udtrykker tyk denne Skikkelse v. en Legemsdeel ell. anden Ting. f. E. tykarmet, som har tykke Arme, tykbenet, tykblodet (som har tykt Blod; Tykblodighed. Bagg. N. Klim. 218.) tykbuget, tykhovedet (figurl. dum, enfoldig) tykhudet, tykkindet ell. tykkiævet (som har tykke Kinder, udstaaende Klævebeen). tyk-

løvet ("Tykløvede Træer frembød ham deres kølende Skygge." Bagg. "Fuglenes Sang i tykløvede Skove." Pram.) tykmavet, tykmælet (som taler tykt, utydeligt) tykskallet (forsynet m. tyk Skal) o. fl. — Tyksteg, en. en vis Deel af et slagtet Høved, imellem Lænden og Rumpestykket, der anvendes t. Steg.

Tykke, et. ud. pl. [J. þyckia.] Mening, Skiøn, Skiønnende; som det synes, forekommer een. Efter mit Tykke. "Naar jeg sidst efter alle de andre bliver kaldet frem, at sige mit Tykke." B. Thott. "Saalænge som Haab, Frygt, og Vellyst forkrænke vort Tykke." Samme. "Man skiønner efter Tykke; og dømmer efter det, man skiønner." Sporon. 2. Godtbefindende, fri Raadighed. "Saa vare dog Landene alt f. meget overgivne t. deres Tykke, deres Begierlighed og Herskesyge." O. Guldb. "At disse Indskrænkninger bør være bestemte v. Love og aldrig beroe p. Medborgeres Tykke." Rahbek.

Tykkes, v. dep. tykkedes og tyktes. med Dativ og impers. [Jsl. þykia, þykiaz.] synes, mene, holde for. Mig tykkes (man siger vel ogsaa: jeg tykkes; men neppe saa rigtigt.) Det tykkes mig at være bedre. At tykkes om een (lide, synes om.) Hvad tykkedes (tykkes) dig om hende? (J ældre Dansk br. tykke som v. n. At lade sig tykke ɔ: mene, formene. "Der han lod sig tykke, at han var fordi den Førstfødde." P. Tidemand. 1564.) "Han lod sig tykke, at det stod hans Ære f. nær." Vedels Saxo.

Tykne, v. n. 1. (er) og tyknes, v. n. pass. blive tyk. Luften tykner. (Colding.) Melken begynder at tykne, er tyknet. "Den Damp — der tyknes meer og meer." Arreboe. 106. (tykne, v. a. 1. giøre tyk. Moth.) = Tykning, en. 1. det, at tykne. Luftens Tykning. 2. den Deel af en Skov, som er tykkest ell. tættest. "Skovens Tykninger." Wandal. "Trolden end skiules i Skovenes Tykning." Meislings Virgil. (En Granetykning. Rahb. Fortæll. I. 488.) 3. sieldnere om andre Gienstande, hvor de findes i en tæt Mængde. "En utydelig Larm fra Skarernes Tykning." Herz. (befr. Jfr. 17.)

Tylde, v. a. 1. helde noget flydende i et Kar, giennem en snever Aabning. At tylde Øl p. en Tønde. At tylde noget af et Fad p. et andet. tylde noget i en Flaske. (At tylde i sig, drikke i Mængde. lav d. Tale. At tylde sig m. noget: sieldnere. "Hvad enten man tylder sig dermed, ell. blot nipper dertil." Baggesen. "Det er mig ingen Lyst, med Roes at tyldes." Samme.

Tylt, en. pl. -er. [J. Tylft.] et Antal af 12. (br. kun i faa Tilfælde om nogle Slags Tømmer.) En T. Bræder, Lægter.

Tynd, adj. [A. S. þyn. J. þunnr.] 1. som har en ringe Tykkelse. (jvf. tyk, 1. b.) Et tyndt Bræt. En tynd (fiin) Traad. Det Tøi er meget tyndt. 2. uegentl. som bestaaer af faa og vidt adskilte Dele. (jvf. tyk. 2. a.) "Hvad — imidlertid fra Fald beskytter i tynde Luft den tunge Jord." Wessel. Luften er tyndere p. høie Bierge, end i Dalene. Skoven er her meget tynd. Sæden staaer tyndt. Tyndt og løst Lerred. Tyndt Hovedhaar, Skæg. — Om flydende Ting: tyndt Øl (modsættes stærkt.) Melken er tynd, naar den indeholder mange Vanddele. At male m. tynde Farver. — 3. figurl. liden, ringe, svag. En tynd (ringe) Lykke. "Naar Lykken bliver stundom alt for tynd." Bagg. Han er kun tynd i det Græske (veed kun lidet.) "Slaveriet har giort baade Hæren svag og Folkemængden tynd." Guldberg. = Tyndhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være tynd. = Tyndbryst, en. hos Slagterne: et Stykke Kiød imellem Brystet og Bugen af et slagtet Nød. tyndhaaret, adj. som har tynde Haar. tyndhudet, adj. som har en tynd, fiin Hud. tyndklædt, adj. v. iført en tynd, let Dragt. "Tør hun vel vove sig saa tyndklædt af sin Stue?" Holb. (P. Paars.) tyndsaalet, adj. forsynet med tynde Saaler. tyndsaalede Skoe. tyndskallet, adj. som har en tynd Skal. Tyndskallet Korn. tyndslide, v. a. 3. slide noget saa længe, at det bliver tyndt. mest i partic. tyndslidt. tyndsprede, v. a. 1. sprede vidt fra hinanden. At tyndsprede Giødningen. Tyndsteg, en. et Stykke Kiød af Slagteqvæg, der er en Deel af Ryggen, nærmest Lænden, og anvendes ligesom Lændestykket (ell. Mørbradsstykket) t. Steg; men er ikke saa godt.

Tynde, v. a. 1. giøre tynd, ell. tyndere end forhen. (rarefacio. Colding.) At tynde Haaret f. meget (i at klippe det.) At tyndes (dep.) blive tyndere. "Daglig tyndes mine Bøgelunde." Grundtvig.

Tyngde, tynge, Tyngsel, o. fl. s. under tung.

Tyr, en. pl. -e. [J. Tyr.] Handyret af Oxens Slægt (Bos taurus) hvis Hun kaldes Ko. (Ordet br. kun om denne, ikke om Hannerne af Slægtens øvrige Arter.) = Tyrefegtning, en. Kamp imellem Tyre og Mennesker ell. Hunde, hvilken i Spanien br. som Skuespil. tyregal, adj. en tyregal Ko, som har Parrelyst. Tyrekalv ell. Tyrkalv, en. Kalv af Hankiønnet. Tyremie, en. 1. Tyrens Avlelem. 2. en Pidsk, som deraf giøres. (Moth.) Tyrepidsk, en. lang og tyk P. som Qvægdrivere bruge. = Tyrgilding, en. En skaaren Tyr. (Moth.) tyrhalset, adj. som har en tyk og bred Hals. (om Heste.) tyrløben, adj. v. en tyrløben Ko, som har parret sig og er med Kalv. (ørnet.) Colding.

Tyran, en. pl. -ner. [af Gr. og Lat.] en Regent, der misbruger sin Magt til Gru-

somheder og Voldsgierninger. "Dyden boer hverken hos Tyrannen eller Slaven." Kampmann. fig. den, der m. ufølsom Haardhed ell. Grusomhed behandler andre som han har Magt over. Han er en T. mod sine Bønder, Undergivne. = tyrannisere, v. a. behandle som en Tyran, p. en grum ell. haard Maade. "Tyrannens Slaves Træl vil og tyrannisere." Baggesen. — tyrannisk, adj. som er efter Tyranners Viis, grusom, umenneskelig.

Tyrk, en. En Mand, som hører t. det i Historien bekiendte Folk, der undertvang det vestlige Asien og det græske Keiserdømme. Deraf: Tyrkinde, en. et tyrkisk Fruentimmer. — Tyrkiet, n. pr. de Lande, der staae under Tyrkernes Herredømme. Det asiatiske, europæiske Tyrkie. — tyrkisk, adj. som har hiemme i Tyrkiet, tilhører ell. vedkommer Tyrkerne. — tyrkisk Hvede, Mais.

Tys! Udraabsord: Stille!

Tys, adj. n. tyst. ganske stille, taus; br. kun som neutr. og adv. Her er saa tyst. "Jeg — stod p. en aaben Mark, hvor det var tyst og roligt." Tullin. — "Hvor al Lyd er dæmpet, er der tyst. Der kan være stille i et Huus, som adstadige Folk beboe; men sielden er der tyst i et Huus, uden om Natten." Müller. Det blev m. eet ganske tyst. At holde sig tyst. Det gik meget tyst af. "Det gik saa tyst den hele Vei." Bagg. (Denne Forf. har ogsaa det usædvanl. Fælleskiøn. "Endskiøndt ny Kæmpen holdte Sagen tys." Ungd. A. I. 79.)

Tysse, v. a. og n. 1. [af tys ell. taus.] 1. act. bringe t. Taushed, til at være stille. "Kyndelmisse — har tysset Lærken tidt, naar hun f. tidlig sang." Bording. At tysse Barnet. "Med Sukkergodt p. Skiød og Arm den lille Martyr tysses." Falster. "Fred, som Verdens Tummel tysser." Tullin. 2. neutr. At tysse paa een, ɔ: betyde ham at være stille, ell. søge v. Tiltale at faae ham t. at tie.

Tyttebær, et. pl. d. s. Frugten af en Buskvært (Vaccinium vitis idæa) som spises nedsyltet; ogsaa Busken selv (Tyttebærbusk.)

Tyv, en, pl.-e. [A. S. þyf. J. þiófr.] den, som stiæler, ell. hemmeligen berøver en anden hans Eiendom. Tyv troer hvermand stiæler. Ordspr. 2. Den, som tilegner sig p. en lønlig Maade hvad han ikke har Eiendomsret til. "Lyser Mand ikke op det han hittede, da bliver han Tyv derfor." D. Lov. = Heraf: a.) tyvagtig, adj. 1. som har Tilbøielighed t. at stiæle. 2. som passer f. en Tyv. Paa en tyvagtig Maade. "Dette Folks Stolthed er en Modvægt mod tyvagtige Tilbøieligheder." Basth. — Deraf: Tyvagtighed, en. Tilbøielighed t. Tyveri. "Tyvagtighed er et Hovedtræk i de raae Menneskers Charakteer." Basth. — tyvhændet, adj. tilbøielig t. at ville stiæle, tyvagtig. furax. (Colding. Moth.) tyvskiende, v. a. 2. beskylde f. Tyveri, tyvte. tyvstiaalen, adj. v. et pleonast. Udtryk, som høres i d. T. for: stiaalen. — b.) Tyvebande, en. et Tyveselskab, Tyvesamfund. Tyvebrænde, et. d. s. s. Tyvemærke. Cauterium. (Colding.) tyvebrændt, adj. v. brændemærket som Tyv. Tyvegods, s. Tyvekoster. Tyvehaand, en. figurl. Tyveri. Det er bortkommet v. Tyvehaand ɔ: stiaalet bort. Tyvehul, et. i d. Tale: Fængsel f. Tyve. Tyvekoster, pl. stiaalne Sager, som findes hos en Tyv, stiaalet Gods. Tyvelygte, en. L. hvis Skin kan dølges, som Tyve betiene sig af. Tyvemærke, et. Mærke, som t. Straf brændes en Tyv p. Kroppen ell. i Panden. tyvemærket, adj. tyvebrændt. Tyvenavn, et. Navn af Tyv, Tyvsnavn. "Tyvenavn han aldrig mig tillagde." Wessel. Tyvenøgle, en. falsk N. ell. Dirk, hvoraf Tyve betiene sig. Tyveqvinde, en. et Fruentimmer, som begaaer Tyveri. Tyveselskab, et. Forbund af Tyve, der stiæle i Forening. Tyvestreg, en. tyvagtig Handling. Tyvetorv, et. Torv, hvor Tyvekoster sælges blandt gammelt Tøi og Bohave e. d. (forum furinum. Colding.) — c.) Tyvsdom, en. Dom f. Tyveri. Der er overgaaet ham en T. Tyvshæler, en. d. s. s. Hæler. Tyvslov, en. Lov om Straffe f. Tyveri. (A. Ørsted.) Tyvsmærke, et. d. s. s. Tyvemærke. Tyvsag, en. S. som anlægges mod een f. Tyveri. (Ligeledes forekommer Tyvsag og Tyvesag. "End om Landbo gives Tyvsag." D. Lov. I. 23. 2. "Thi jeg for Tyvesag end aldrig sigtet er af nogen, før i Dag." Holb. P. Paars. 1. 2. Sang.) Tyvsstraf, en. lovbefalet ell. vedtagen Straf f. Tyveri. = Tyveri, et. pl. -er. den Gierning, at stiæle, ell. hemmelig at sætte sig i Besiddelse af det, en Anden har i Eie ell. Værge, imod hans Villie. At tiltales, dømmes, straffes for T. At begaae et T. sigtes for Tyveri. — Tyvnet, et. i ældre Dansk: stiaalet Gods, Tyvekoster. "Naar Tyven kaster Tyvnet, er han andet Folk lig." Ordspr. (P. Syv. I. 465.) = tyvte, v. a. 1. [J. þyfga.] at beskylde, sigte een f. Tyveri.

Tyve, Hovedtallet 20. [J. tuttugu. Sv. tjugu.] Heraf Ordenstallet: den tyvende. — tyvepundig, adj. som veier 20 Pd. En tyvepundig Kugle. (Tyvepunder ell. tyvepundig Kanon, som skyder en tyvepundig Kugle.)

Tyve, en. pl.-r, d. s. s. Tvege, tvegrenet Fork. Moth. (s. Hotyv, som det sædvanl. udtales. J Jylland siges Tyve.) "Det var en god Tyve, havde hun to Grene." P. Lolle.

Tyveri, tyvte, s. Tyv.

Tæge, en. pl.-r. en Væggeluus; it. den Slægt af Insecter, hvortil den hører. Cimex.

Tægt, en. [af v. tage.] 1. Gierningen at tage; br. nu kun især i nogle Sammensætn. **Aftægt, Indtægt, Vedtægt, Voldtægt.** — 2. noget, som tages, ell. som fratages Andre (Bytte.) I nyere Bibeloversf. "De toge alt Rovet og al **Tægt** af Mennesker og af Dyr." 4 Moseb. 31. 11. ("De toge alt Rov og alt det, der var at tage." Bib. 1550.) jvf. 31. V. 27 og 26. ("Fangernes **Tægt**.") 3. **Tægt** i en egen Bemærk. om Jordens Brug, afvexlende m. Hvile. "I denne Jord er vel 5 Aars **Tægt** det almindelige." Aagaard Beskr. over Thye. S. 94. = Tildeels forældede ere følgende Sammensætninger: **Tægtedag**, en. i Lovsproget: den vedtagne Tingdag, paa hvilken en Sag skal foretages i Retten. (D. Lov. I. 3. 4.) **Tægtefæ, Tægtequæg**, et. fremmedt Qvæg, som optages. **Tægteqvinde**, en. (forældet.) Medhustru, Frille (Gammeld. Bibel-Overs.)

Tække, v. a. 1. (ogsaa, men sieldnere: takte, takt.) [af Tag. I. þekia.] lægge Tag paa, skiule m. Tag. At tække et Huus m. Langhalm, m. Rør. (v. tække, absol. forstaaes sædvanl. at lægge Halm- ell. Rørtag o. d. Ligesom ogsaa følg. afledede Ord kun dertil have Hensyn. Man siger vel: at tække m. Kobber, m. Skifer; men ikke gierne: at tække med Tagsteen.) = **Tækkegang**, en. saameget af et Tag, som paa eengang tækkes. (Moth.) **Tækkegarn**, et. Garn, hvormed en Deel af Tækkehalmen bindes t. Taglægterne. **Tækkehalm**, en. Langhalm, som br. til at tække med. **Tækkekiep** ell. **Tækkevaand**, en. 1. En K. ell. et Træ, som Tækkemanden bruger t. at jævne Taget med. 2. Stokke i Halmtag, som Langhalmen fæstes til, og hvormed den holdes sammen. (Moth.) **Tækkelad**, et. en Stilling ell. Indretning, hvorpaa Tækkemanden staaer p. Taget. **Tækkelyng**, en. Lyng, brugelig t. at tække med. **Tækkemand**, en. den, som forstaaer at lægge Straatag, og udøver dette. **Tækkenaal**, en. N. som bruges t. at trække Tækkegarnet igiennem. (Moth.) **Tækkespaan**, en. pl. -er. flade Træsinkker, som br. til at tække med.

1. **Tække**, et. [af det foregaaende Verb.] det, hvormed noget skiules ell. dækkes. (s. Dække.) Arreboe. 45.

2. **Tække**, et. [I. þocki.] Behag, Velbehag, Velvillie. (Moth. forældet; men findes brugt af enkelte Nyere for: Tækkelighed.) = **tækkelig**, adj. [I. þockalegr.] 1. som tækkes, er t. Behag, finder Bifald. "Hvor meget tækkeligere bliver det, om vi give Een den Ting, han ikke tilforn haver." B. Thott. "Lad denne Skienk dig være tækkelig." Jacobi. "Deres Stand er Gud tækkelig og af ham velsignet." Mynster. 2. som v. sit Udvortes og sin Adfærd let vinder Andres Velbehag; velbehagelig. "Hun har et meget tækkeligt Væsen. Han søger at erhverve sig Omgangens behagelige og tækkelige Egenskaber." Rahbek. (jvf. behagelig, tilpas.) "**Behagelig** br. i Særd. om den, hvis Omgang behager. — **Tækkelig** — anvendes kun p. Mennesker og menneskelig Færd, og udtrykker ikke nogen høi Grad af Velbehag. Med den tækkelige Piges Selskab er man tilfreds; m. den behagelige taler man gierne." Müller. Deraf: **Tækkelighed**, en. [**Tækkelig**, (2.) som kun br. om Personer, gaaer især ud p. Adfærd, Legemsbevægelser, Maade at tale paa. **Yndig** udtrykker en høiere, mere siælfuld Grad af **Tækkelighed**, som heller ei kan være uden en vis Art af Skiønhed. Hun er ikke smuk; men ret tækkelig: vil man el let sige om et yndigt Fruentimmer. **Indtagende**, som kan br. om begge Kiøn, forudsætter Tækkelighed i en høiere Grad, men tillige Aandsgaver; og er uafhængigt af Begrebet om Skiønhed. M.]

Tækkes, v. dep. **tækkedes**. [I. þóknaz.] 1. behage, være t. Behag. "Ingen kan tækkes Gud, uden han er retskaffen og god i Hiertet." Schytte. Maatte min Bestræbelse tækkes Dem! Dette Forslag tækkedes hende vel. 2. (sieldnere.) finde Behag i, bifalde. "Ingen tækkes sine Vilkaar." Taussen. (Postil. Vinterd. 59.) Kongen tækkedes at modtage den ham budne Gave. — impers. Dersom det maatte tækkes Dem, at høre mine Grunde.

Tæle ell. **Tælle**, en. Jordfrost under Overfladen om Foraaret. (Norsk. s. Klag.)

Tælge ell. **tælle**, v. a. 1. [I. telgia, tálga.] skære ud, snitte, tilskære m. en Kniv. (Moth. br. i Jylland og Norge.) = Deraf: **Tælgekniv** ell. **Tællekniv** (ogsaa **Tollekniv**) en. et Slags tykke, m. Staal vel belagte Knive, som bruges til at tælle med, og giøres især i Norge.

Tælle, en. **Tællegrever**, **Tællelys**: s. Talg.

Tælle, v. a. talte, talt. (sieldnere: tællede, tællet.) I Almuesproget ogsaa taalte, taalt. m. kort aa. [A. S. tællan. I. telia.] 1. bestemme Antallet af Eenheder (Enkelter, Individer) som en Mængde ell. Fleerhed indeholder; faae Tal paa. At tælle Qvæget. "Døden tæller Ingens Aar." Storm. Tæl, hvormange ɔ: ere. At tælle til fem, til tyve ɔ: opregne Tallene i deres Følge. At tælle Penge ud. At tælle op ɔ: regne Tal sammen (addere.) At tælle mange Aar (være gammel.) Hvor mange Aar tæller han? "I de mange Aar, som du siger at have tællet." Mynster. (Præd. 1814. I. 68.) 2. regne iblandt, give Plads iblandt. At tælle een iblandt de Lærde, blandt Digterne. "Jesus — kalder ham uretfærdig og tæller

ham blandt denne Verdens Børn." Mynster. — tællelig, adj. som kan tælles (modſ. utallig.) — Tællelyst, en. Lyst til at tælle. — Tællen, Tælling, en. Handlingen at tælle. Folketælling.

Tæmme, v. a. 1. [J. temia. A. S. tamian. N. S. tåmen.] 1. giøre tam, giøre spag; betage Vildheden. At tæmme en Løve. "Disse Dyr maatte man underholde, efterat man havde tæmmet og oplært dem t. Arbeide." Schytte. At tæmme en Hest ɔ: faae den t. at lyde Rytteren. 2. fig. tvinge, styre, lægge Baand paa. "Saa vild er Ingen, han tæmmes jo en Stund." C. Frimann. At tæmme sine Lidenskaber, Begierligheder; tæmme sin Tunge. "Han kunde tæmme Havet og Klipper og Vind, kun ikke sit eget hævngierrige Sind." Øhlenschl. "Valdemar havde besluttet, engang aldeles at tæmme dette urolige Folk." Wandal. — At tæmmes, dep. blive tam. = tæmmelig, adj. som kan tæmmes, lader sig tæmme. — Tæmmelse, en. Gierningen at tæmme. (Moth.)

Tænde, v. a. 2. [A. S. tendan, tinan. J. tendra.] sætte Ild i, faae noget t. at brænde. At tænde en Svovelstikke, et Lys, en Kulmile, en Mine. "Hans Liv ad Ende var, før man et Blus kan tænde." Arreboe. At tænde Ild i et Stykke Papir; tænde Ild p. Skorstenen. "Een Ild var ei slukt, før en ny var tændt." C. Frimann. "Da Slottet i lysende Luer han tændte." Samme. En tændt Brand. (ſ. antænde, optænde.) — tændbar, adj. som kan tændes, som let fænger.

Tæne, en. pl. -r. unge Skud paa Træer. (Moth. jvf. Teen, som er samme Ord.)

Tængsel, en. pl. Tængsler. en krum Øxe, som Bødkere bruge, Bødkerøxe. (Moth. Dolabra. Colding.) J. Tengsla.

Tænke, v. n. og a. 2. [J. þenkia. A. S. þencean.] 1. egentl. om den Virksomhed i Siælen, hvorved den m. Bevidsthed modtager, forbinder og sammensætter Forestillinger. Man siger i Almindelighed at Dyrene ikke tænke. At tænke paa noget ɔ: have det f. Øieblikket i Tanke. "Thi, naar vi tænke, da tænke vi stedse p. noget." Mynster. "Tænk ikke blot p. det Onde, som du ikke vilde, at Andre skulde tænke og giøre mod dig." Samme. At tænke over noget ɔ: sysselsætte sig vedvarende dermed. At tænke efter, tænke m. Omhu p. en Gienstand. (ſ. eftertænke.) At tænke noget op, ſ. optænke. At tænke over, absol. betænke nøie. At tænke ved det man læser. — At tænke sig om ɔ: kalde alle de t. en Sag hørende Forestillinger i Tankerne. "Naar jeg mig tænker om, jeg heel fornøiet er." Wessel. At tænke videre ɔ: tænke p. Fremtiden. At tænke dybt, grundigt. En tænkende Mand (ɔ: som tænker mere og dybere, end Folk i Alm.) — act. At tænke en Tanke. Det kan ikke tænkes, lader sig ikke tænke ɔ: man kan ingen klar Forestilling giøre sig derom; eller: det er endog i Tanken umuligt. f. E. En trekantet Fiirkant kan ikke tænkes. — At tænke sig noget ɔ: forestille sig, danne og fastholde en Forestilling. "Dybt i dit Mulm — tænker du dig de forsvundne Straaler." Ev. Man kan ikke tænke sig et smukkere Fruentimmer. Tænk dig min Forundring! De kan tænke (ell. tænke Dem) at jeg ikke længe kunde udholde det. 2. figurl. m. adskillige Bibegreber: a.) dømme, mene. Hvad maae Folk tænke om mig! At tænke ondt om andre. "Der er tidt meget langt fra det Onde, man siger om en Bog, t. det, man tænker." Rahb. b.) troe, holde for. Jeg veed ikke hvad jeg skal tænke om denne Sag. Du kunde tænke, at jeg vilde bedrage dig. Jeg tænker ikke, den Sygdom vil vare længe. c.) formode. Jeg tænkte nok, at det vilde gaae saaledes. Det havde jeg mindst tænkt. d.) forestille sig det Forbigangne, mindes. At tænke tilbage p. sin Ungdom. At tænke paa fraværende Venner. Tænk p. mig, naar du kommer t. Byen (ɔ: husk p. det, du har lovet mig.) e.) eftertænke, overveie. Man maa tænke paa Midler t. at forebygge det. f.) have et Forsæt i Tankerne. Han tænker alt p. at gifte sig igien. Vi tænke nu kun paa at fornøie os. — Ogsaa ud. præp. for: agte, have i Sinde. Han tænker, at reise i Morgen. Vi tænke hiem, tænke os hiem i Dag. (Moth.) 3. absol. m. Tillægsord: om et Menneskes hele Tænkemaade, og dennes Yttring i Handlinger. At tænke ædelt, høimodigt, slet. (slettænkende, veltænkende Mennesker.) = Tænkeevne, en. Siælens Evne t. at tænke, i dens hele Udstrækning. Tænkeform, en. d. ſ. ſ. Tankeform. Tænkefrihed, en. F. til at danne sig Tanker, Forestillinger, Meninger v. egen Aandsvirksomhed. Jesuiternes Opdragelse lagde Baand p. Tænkefriheden. "Saalænge det forbliver v. blotte Tanker, have vi en fuldkommen Tænkefrihed, som Ingen kan berøve os." Eilschov. "Jeg havde fuldkommen Tænkefrihed her, og ingen forfulgte mig f. min Religions Skyld." Bagg. N. Klim. — Tænkekonst, en. den K. at tænke grundigt og sammenhængende over abstracte Materier. Tænkekraft, en. d. ſ. ſ. Tænkeevne. "Dersom de vilde indskrænke Andres Tænkekræfter efter deres egne forudfattede Meninger." Sneed. Tænkekreds, en. En vis Art ell. Udstrækning af Forestillinger, hvormed een er sysselsat. "Hvad der skal foregaae i min Siæls snevre Tænkekreds." Sneed. Tænkelov, en. Lov, som den menneskelige Tænkning ell. Tænkeevne følge; logisk Grundsætning. (Treschow.) Tænkelære, en. Lære om Tænkeevnen og Tænkningens

Betingelser og Former; Logik. Tænkemaade, en. den hos et Menneske herskende Maade at tænke p. over sædelige eller moralske Forhold, som bestemmer dets Charakteer og Handlinger. Tænkestemning, en. En vis herskende Stemning, der leder den Enkelte ell. et Samfund t. at tænke p. en vis Maade. (Suhm.) = tænkelig, adj. som kan tænkes, lader sig tænke. En tænkelig Grund t. noget. Det er ikke tænkeligt, at denne Tilstand kan vare længe ved. (Deraf: Tænkelighed, en.) — Tænker, en. pl. -e. kaldes fortrinligen en Mand, der sysselsætter sig m. dybere Tænkning. (Deraf ogsaa enkelte Sammensætninger: Tænkerblik, (Baggesen) Tænkerliv, (Treschow) Tænkerøie. "Heroerne du saae m. Tænkerøie." S. Staffeldt.) — Tænkning, Tænken, en. begge ud. pl. det at tænke; den Virksomhed i Siælen, som frembringer Tanken. Et Værk af Tænkningen. "Der er et Stof, som Tænkningen selv ikke giver; hvorvel vore Tanker atter kunne blive Stof f. en ny Tænkning." Mynster. "Alle Evner sig forene, Viisdoms Tænken, Mandoms Aand." Thaarup. — tænksom, adj. som elsker Eftertanke, som tænker gierne og meget. "Længe i tænksom Taushed han nød den besiælende Yude." Hertz. — Tænksomhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være tænksom; Tilbøielighed til dybere Tænkning og Eftertanke. "Det hele Præg af Tænksomhed, som giver disse Værker en saa høi Rang." Mynster.

Tæppe, et. pl. -r. [T. Teppich.] et vævet ell. virket Klæde ell. Dækken, t. at brede ud over noget; f. E. Gulvtæppe, Sengetæppe. (Tæppe kaldes ogsaa, skiøndt uegentl. Forhænget p. en Skueplads; Bagtæppe det hvorpaa en Baggrund er malet; m. fl.) = Tæppeværk, et. noget, der bestaaer, er sammensat af Tæpper.

Tære, v. a. og n. 1. [Sv. tæra. A. S. tæran.] 1. forbruge t. Føde, t. Underholdning. Hesten kan endnu tære sit Foder. At tære paa sin Capital, p. sin sidste Skilling (v. det sidste, man eier.) "I leve for at tære Landets Grøde." Fr. Guldberg. "Hun lækker var, som han, men tæred ei saa smaat." Wessel. jvf. fortære. 2. medtage Kræfterne, afkræfte, giøre mager. (s. hentære, udtære.) "Jeg tæres vil af Sorg, hvis jeg ei hevnet bli'er." Holb. (Melampe.) Sygdommen har tæret hans Kræfter bort. Han tæres langsomt hen. "Han tæres ud og bliver Dag f. Dag alt mere svag." Storm. — fig. Søen tærer ɔ: Søluften giver Madlyst. 3. neutr. formindskes, borttæres (om flydende Ting v. Uddunstning e. d.) Saften tærer ind v. at giemmes længe. (Moth.) Eddiken tærer igiennem Fadet. = Tærefeber, en. tærende Feber, hectisk Feber. (Moth.) Tærepenge, en. Penge, som ere bestemte for een t. at skaffe sig det nødvendige Ophold i en vis Tid, f. E. p. en Reise. "Man negtede Siælen, som de kaldte det, sin Tærepenge, og Legemet sin Begravelse." Schytte. "Den usle Tærepenge, der skienktes dig som en Stodder." Øhlenschl. Tæresyge, en. s. Tæring, 2. = Tæring, en. ud. pl. 1. det, som fortæres, det, som br. til Livets Ophold. At sætte Tæring efter Næring. 2. Sygdom, hvorved den Syges Legeme og Livskræfter langsomt tæres hen; Svindsot.

Tærge, v. a. 1. [N. S. targen.] opirre t. Vrede, drille, tirre. "At Odin — brat vilde Alt forraade, og tærge Heltens Sind." Øhlenschl. (Nord. G. 93.)

Tærne, en. s. Terne.

Tærnet, adj. som er farvet i Ruder ell. Tærninger, rudret.

Tærning, en. pl. -er. [Sv. Tærning. N. S. Tarl. H. Teerlingk.] et ligesidet siirkantet Legeme (Cubus.) Dog br. det ei gierne uden om smaa Ting af denne Skikkelse. At skære Brød i Tærninger. — særd. om Tærninger af Træ, Been e. d. mærkede m. Prikker (Øine) fra 1 til 6, som br. til Spil. At spille Tærninger, kaste Tærninger. = Tærningbæger, et. B. hvoraf Tærningerne kastes ud p. Bordet. tærningdannet, adj. v. dannet som en T. eller Cubus. Tærningfald, et. Maaden, hvorpaa Tærninger falde efter Kastet. "Da skal ei mere heldigt Tærningfald i Drikkelaug dig Sceptret give." M. C. Brun. Tærningkast, et. Kast m. Tærninger i Spil. Tærningmønster, et. Et Slags rudret ell. tærnet Mønster i vævet Tøi. Tærningspil, et. Spil m. Tærninger. "Lykken er deri, som i et Tærningspil." Helt. (jvf. Brætspil.) Tærningøine, pl. Prikkerne p. Tærninger.

Tærske, v. a. 1. hos Almuen ogsaa: tarsk ell. torsk; torsket. [J. þreskia.] egentl. vel i Alm. banke, slaae (A. S. þerscan, þearscan) hvilken Bemærk. ogsaa i d. Tale finder Sted; men særd. banke Kornet ud af Straaet ell. Vipperne m. et dertil indrettet Træ, ell. en Pleiel. At tærske for Langhalm ɔ: giøre noget f. intet, ell. forgieves. = Tærskning, en. Gierningen at tærske. Tærsker, en. den, som arbeider v. Tærskning. (jvf. Pundtærsker.) = Tærskelo, en. Et dertil indrettet Rum m. stampet Leergulv, hvorpaa Korn tærskes. Tærskeløn, en. den aftalte Betaling, som gives en Tærsker. Tærskemaade, en. En vis Maade, at tærske Kornet paa. Schytte. (Indv. Reg. II. 117.) Tærskemand, en. d. s. s. Tærsker. Tærskemaskine, en. En Indretning, t. at tærske Korn, der, liig en Mølle, sættes i Bevægelse v. Heste e. d. Tærskemølle, en. d. s. s. Tærskemaskine. (Kraft. Mech. II. 805.) Tærskepenge, pl. d. s. s. Tærskeløn. Tærskepleiel, s. Pleiel

Tærskeredskab, et. R. som bruges t. Tærskning. "Pleielen er det sædvanligste Tærskeredskab." Schytte. Tærskevogn, en. En V. ell. Karre, hvormed man fordum kiørte over den afskaarne Sæd, f. paa denne Maade at faae Kornet ud. (Moth.)

1. Tærskel, en. pl. Tærskler. [Er formodentl. et andet Ord, end det J. þröskuldr; A. S. Tyrscel, þrecsvold, *limen.* (s. Dørtærskel;) og maaskee snarere det A. Sax. þerscel, þerscol, et Redskab at slaae med, en Svøbe.] et fladt Træ m. Haandfang, t. at banke vaskede Klæder med.

2. Tærskel, en. et Dørtrin, en Dørtærskel (Moth. Dør lægges nu sædvanligen altid til Ordet i denne Bemærk.)

Tærte, en. pl.–r. [E. Tart. M. A. Lat. Torta.] En Kage af Smørdei, fyldt ell. blandet m. Æbler, Kirsebær, Mandler, e. a. som bages i en lukket Pande ell. i en Ovn. = Tærtebager, en. den, som bager Tærter. (Moth.) Tærtedei, en. Dei, som br. til Tærter. Tærtepande, en. pl.–r. en stor P. med Laag p. hvori Tærter og andre Kager kunne bages.

Tæse ell. tæsse, v. a. 1. rede ud, pille ud, f. E. Uld. (Moth.) [A. S. tæsan, *carpere, vellicare.*]

Tæt, adj. og adv. pl. tætte. [J. þiettr.] E. tight.] 1. hvis Dele ere nær og noie forenede m. hinanden. Tæt Lerred (modsat løst, aabent.) Løvhytten begynder nu at blive tæt. En tæt (fiin) Kam. Kornet staaer tæt. (jvf. tyk. 2, (a.) Man siger oftere: en tyk Skov, end: en tæt Skov; derimod: et tæt Gierde.) Karret er ikke tæt, holder ikke tæt o: har Sprækker. "Naar Masten raver, Skroget lækker, urokket selv at holde tæt." Bagg. 2. som adv. for: ganske nær. Tæt herved. Han boer tæt ved Landeveien. = Tæthed, en. ud. pl. Beskaffenheden v. et Legeme, at dets Dele ere nær og nøie forenede. "Luftkredsens forskiellige Tæthed." Olufsen.

Tætte, v. a. 1. [J. þietta.] giøre tæt, bringe Delene, hvoraf noget bestaaer, saa nær sammen, som muligt. At tætte et Kar. — Karret tættes (bliver tæt) v. at staae i Vand.

Tæve, en. pl.–r. [H. Tæwe. Sv. Tæfva.] en Hun-Hund. (ogsaa Tispe, Tævehund. Isl. Tæfa. en Rævinde.) = Tævekat, en. Hun-Kat. (Moth.)

Tø, en. ud. pl. [Sv. Tö. J. þá; egentl. optøet Jord.] den Tilstand i Veiret, da Luften efter Frostveir bliver mildere, da det ikke fryser mere, og de v. Frosten størknede Vædsker opløses. J Morges var det Frost; nu er det Tø. = Deraf: Tøbrud, en. den Forandring i Veiret, da Jis og Snee v. en pludselig og stærk Tø brydes og opløses. Tøsnee, en. Snee, som falder i Tøveir, ell. fra en koldere Frostluft i en varmere, hvor den faldende begynder at tøe. — Tøveir, et. d. s. s. Tø. "Undertvungen opløses Frosten nu i Tøveirs Draaber." Foersom.

Tøddel, en. pl.–er og Tødler. [T. Tittel ell. Tüttel.] en liden Prik ell. Streg, som i Skrivning sættes over nogle Bogstaver, f. E. i, u, y, ø. "Jndtil Himmelen og Jorden forgaae, skal ikke den mindste Bogstav og ei en Tydel af Loven forgaae." Matth. 5. (Bib. 1550.) "Blev vred da han et J foruden Tøddel saae, skreg: Jnden stakket Tid et Barbarie vi faae." Holb. P. Paars.

Tøe, v. impers. og n. 1. (har.) siges om Veirets Overgang fra Frost t. Tø. J Dag tøer det. Det har tøet i Nat; men nu begynder det igien at fryse. 2. v. n. smelte ved Varme ell. Tøveir. Naar Sneen tøer p. Biergene. Al Sneen er tøet, ell. tøet bort. — act. at tøe noget op o: bringe det, som er frossent, t. at løses, drive Frosten ud af noget. (s. optøe.)

Tøffel, en. pl. Tøfler. [Sv. og N. S. Toffel. J. Tapla.] en Beklædning t. Foden, som er lettere at faae paa og af, end Skoe, fordi den intet Baglæder ell. Hælstykke har, ell. et løsere, end Skoens, og hverken bindes, ell. spændes. = Tøffelmager, en. den, som giør Tøfler. (i ældre Skrifter.)

Tøfle, v. n. 1. i dagl. Tale for gaae, især langsomt ell. med Ulyst. At tøfle bort, tøfle afsted. "Nylig opstaaede, og afbrudte i Søvnen, tøfle de derop." Rahb. (D. Tilsk.)

Tøi, et. [N. S. Tüg. Sv. Tyg.] 1. ud. pl. Stof, Materie, hvoraf noget giøres; i enkelte Tilfælde, og mest om visse Fabriksvarer. (f. E. i Papirfabriker, hos Skriftstøbere.) 2. særd. det, hvoraf Klæder giøres (coll. men om flere Slags: Tøier.) At kiøbe sig T. til en Kiole. Tykt Silketøi. Bomuldstøier; uldne Tøier. 3. det, som br. til et vist Arbeide, t. at giøre, udføre noget; Redskab. (s. Værktøi, Tøihuus.) Jeg har ikke det Tøi, jeg skal bruge. Mest i Sammensætn. f. E. Fartøi, Krigstøi (Bibeloversf.) Legetøi, Reisetøi, Ridetøi, Skrivetøi, Vogntøi, o. fl. Saaledes ogsaa: Fodtøi, Hovedtøi, Nattøi, o. a. "Du skal udføre dit Tøi, som Flyttetøi." Ezech. 12. 4. Heraf ogsaa ubestemt og i Alm. om Ting, man eier, bruger ell. har hos sig (Sager; res.) "Om nogen flyer t. sin Næste Penge ell. Tøi at forvare." 2 Moseb. 22. 7. Dette er mit Tøi, dette Tøi hører mig til. Han flytter sit Tøi i Dag. Vi glemte noget af vort Tøi p. Vognen. Pigen er kommen i sin Tieneste, men har ikke endnu faaet sit Tøi. — Meget ofte i dagl. T. ogsaa om det, man ikke nævner v. sit Navn. Daarligt Tøi; galt Tøi. Det T. vil jeg ikke have m. at giøre. At snakke tosset Tøi. Endog om Personer, i Foragt (s. Kram, Pak.) f. E. Tyvetøi. 4. J Sammensf. og som coll. om det, som er

giort af en vis Materie, og kun i nogle Tilfælde (hvori det ogsaa kan regnes til Bemærk. 3. om Bohave) f. E. Sølvtoi, Tintoi, Kobbertoi, Leertoi, Messingtoi, Bliktoi, Trætoi, o. fl. = Toihuus, et. en Bygning, hvori Skyt, Vaaben og andre Krigsfornødenheder bevares. (T. Zeughaus.) Toimester, en. den, som forestaaer et Toihuus, har Befaling over Artilleriet. Moth. (deraf det tilforn brugelige Felttoimester.) Toisko, en. Sko af uldent, halvuldent Tøi ell. Stof (forsk. fra Skindsko, Silkesko.)

Toianker, et. pl.-e. Et af de svære Skibsankere, som dog er mindre end Pligtankeret. (Det benævnes ogsaa Toiet.)

Toie, v. a. 1. uden Tvivl et norsk, ell. andet Landskabsord, for: strække, udstrække, tvære. "Hun toiede saa længe Talen ud." Wessel. II. 28. (jvf. tøve, Hallagers N. Ordſ.)

Toieri, et. pl.-er. i d. Tale: unyttige Sager, Tøl, som man ikke sætter Priis paa ell. nævner m. Foragt. (s. Toi, 3.)

Toile, en. pl.-r. [N. S. Tögel. Sv. Tygel.] den Deel af Ridetøiet, hvormed Hesten styres, og som bestaaer i een ell. to lange Remme, der fæstes ved hver Side af Trendsen ell. Stangbidet. At ride m. løs T. At holde Hesten kort i Toilen. At give Hesten Toilen ɔ: lade den løbe alt hvad den vil. — figurl. at give sine Lidenskaber Toilen ɔ: give dem uindskrænket Raaderum. "Hver Higen i sit Hierte gav han Toilen." Ohlenschl. (Hakon J.) At gribe en Hest i Toilen. (jvf. Tomme.) = toilefri, adj. som er uden T. En toilefri Hest. fig. toileløs. (J. Baden.) toileløs, adj. fig. som er uden al, ell. uden den fornødne Indskrænkning; som ikke lægger noget Baand p. sine Lyster, p. sin Villie. "Ikke blot, naar en toileløs Mængde havde brudt alle Loves Dæmninger." Mynster. En toileløs Lidenskab, Begierlighed. — Deraf: Toileløshed, en. ud. pl. en høi Grad af ustyrlig Selvraadighed.

Toir, et. pl. d. s. [J Jyll. Toger. hos Moth: Toier, Tyr. Formodentl. af Toug. Sv. Tog; og toga, *trahere, ducere.*] et langt Reb af to Stykker, forenede m. eller fæstet t. et Slags Grime, som paasættes Heste og Qvæg, og hvorved de holdes fast v. et vist Sted i Marken f. at afgræsse det. At sætte Qvæget i Toir. At flytte Toiret.

Toire, v. a. 1. sætte i Tøir, fæste t. et vist Sted i Marken v. Hielp af Tøir. At toire Koerne. = Toirebed, en. Græsgang, hvor Qvæg holdes i Tøir. (Moth.) Toiregræs, et. Græsning, som benyttes ved der at tøire Qvæget. (Oluffens Landoec. 433.) Toirehilde, en. En Hilde, ell. et Tøir, som fæstes t. Foden af en Hest. (Moth.) Toirekolle, en. Trækolle, hvormed Toirepælen slaaes i Jorden. Toirepæl, en. En liden Pæl, hvorom Enden af Toiret fæstes, og som da slaaes fast i Jorden.

Toite, en. pl.-r. Skieldsord ell. foragteligt Ord om et Fruentimmer. (s. Tøs.)

Tølper, en. pl.-e. [T. Tölpel.] en plump, grov, ubehændig, i Opførsel ubesteden Person; hvoraf: tølperagtig, adj. lig en Tølper, ubehøvlet, grov. (Baggesen. N. Klim.) Tølperagtighed, en. ud. pl. (d. Tale.)

Tomme, en. pl.-r. [J. Taum, Teymi. A. S. Tyme. Sv. Töm.] den Forbinding af Baand ell. Remmer, hvormed en Hest styres, enten af Rytteren ell. Kørersvenden; særd. dog om den Deel deraf, som ellers kaldes Toile, da den øvrige Deel kaldes Hovedlag ell. Hovedstol. At kiøre fire Heste under een T. (Toile br. aldrig om Kørehefte; begge Ord, dog sieldnere Tomme, om Rideheste.) fig. At holde een i Tomme ɔ: styre, indskrænke ham. "Kun f. at faae en Mand, som eder i sin Tid i Tomme holde kan." Holb. P. P.

1. Tomme, v. a. 1. lægge Tomme og Bidsel paa. At tomme en Hest. Hesten er tommet. (Moth.)

2. Tomme, v. a. 1. [af tom. J. tæma.] giøre tom. At tomme en Flaske, et Kar. (Man siger: at tomme en Sæk, og: at tomme af det som er i Sækken.) jvf. udtomme. — Deraf: Tomning, en. pl.-er. Gierningen at tomme noget. Flaskernes, Sækkenes Tomning. (Moth.)

Tommer, et. coll. ud. pl. [J. Timbr. A. S. Tymber, Timbre, *materia, lignum.*] Træ, for saa vidt det er tilhugget t. Brug v. Bygninger og Skibe. Egetommer, Gran- og Fyrretommer. Bygningstommer, Huustommer, Skibstommer, Gavntommer. Et Stykke Tommer. At hugge T. flaade T. (J nogle Sammensætn. f. E. Tommermester, Tommersvend er Brugen uegentlig.) = Tommerarbeide, et. Arbeide som anvendes p. at tilhugge, danne og anbringe Tommeret i en Bygning; en Tommermands Arbeide. Tommerarbeidet i dette Huus er godt giort. Tommerbinding, en. 1. Tommerets Forbinding i en Bygning. 2. et Fag Bindingsværk. Tommerblok, en. et utilhugget Stykke Tommer. tommerbygget, adj. bygget af T. (modſ. steenbygget.) Tommerflaade, en. En samlet og forbunden Mængde Tommer, der svømmende føres ned ad Floder. Tommerfolk, pl. F. som have lært Tommerhaandværket; en Tommermands Folk. Tommerhaandværk, et. Færdighed i at tilhugge og opføre Tommeret t. en Bygning. Tommerhandel, en. H. med Tommer. Tommerhandler, en. den, som driver Tommerhandel. Tommerhugger, en. Arbeider, som hugger Tommeret i Skoven, ell. hugger det Grove af Tommeret. Tommerhugst, en. Gierningen,

at hugge Tømmer i Skoven. Tømmerhængsel, en. kaldes i Norge en Bom ell. Indretning, hvorved Tømmerflaader standses v. Elvene. Tømmermaaling, en. Gierningen at maale Længden ell. Tykkelsen af Tømmer. Tømmermand, en. den, som har lært Tømmerhaandværket. Tømmermester, en. En Tømmermand, som er bleven Borger og Mester. Tømmerplads, en. P. hvor Tømmer oplægges t. Udsalg ell. for at giemme det. Tømmersav, en. Et Savbrug, hvor Tømmerstokke saves t. Planker og Bræder. Tømmerskov, en. S. hvor Tømmer hugges ell. som har Træer, tienlige t. at hugges t. Tømmer. Tømmerstok, en. Et svært, tykt Stykke Tømmer; en Biælke. Tømmersvend, en. Tømmermand, der tiener som Svend hos en Mester. Tømmertræ, et. Et Træ, der kan give Tømmer (i Modsætn. t. det Træ, der giver Brændeved.) "Hvilke Arter Tømmertræer, hans Jord kan frembringe." Oluffen. Tømmerved, et. Ved af saadanne Træer, som ere tienlige t. Huus- eller Skibstømmer. (Oluffen.) Tømmerværk, et. det, som er giort af T. Muur- og Tømmerværket i et Huus. Tømmeroxe, en. Ø. til at hugge T. med.

Tømre, v. n. og a. 1. (har.) arbeide som Tømmermand, giøre Tømmermands Gierning. [A. S. timbrian, *ædificare.*] Han har lært at tømre. — act. hugge fornødent Tømmer til, giøre Tømmeret t. Rette. At tømre et Huus. Dette Lysthuus har han selv tømret sammen.

Tønde, en. pl. -r. [A. S. Tynne.] 1. ethvert stort Fad ell. Kar af Staver m. to Bunde; dog kaldes de større af denne Art i Alm. Fade (s. Viinfad) og i Særd. efter deres Størrelse og Form: Oxehoved, Pibe, &c. (jvf. Saltetønde.) 2. et Fad af denne Art og af en bestemt Størrelse, hvorefter Tønde er et Maal saavel f. tørre, som flydende Varer. (s. Smørtønde, Tiæretønde, o. fl.) En T. Korn, Smør, Salt, Sild, Steenkul, Øl, Brændeviin. En dansk Korntønde holder 8 Skiepper, 32 Fierdingkar, $4\frac{1}{2}$ Cubikfod, 7776 Cubiktommer, ell. 144 Potter. En Øltønde holder $4\frac{1}{4}$ Cubikfod, 7344 Cubiktommer ell. 136 Potter; En Kultønde $5\frac{1}{2}$ Cubikfod ell. 176 Potter. — En Tønde Guld, et Udtryk for: 100,000 Rdlr. 3. et Jordmaal. En geometrisk T. Land ɔ: 14,000 Quadratalen. En T. Hartkorn (s. d. Ord.) = Tøndebaand, et. B. af flakte Pileqviste ell. tyndhamret Jern, hvormed Tøndestaverne holdes sammen. Tøndebund, en. et fladt, cirkelrundt Træ, som fældes ind i Enderne af Tøndestaverne. Tøndedækkel, en. D. som lægges oven p. en Tønde, der kun har een Bund. Tøndegiord, en. d. s. s. Tøndebaand. (Moth.) Tøndegods, et. Varer, som føres i Tønder. D. Lov. IV. 3. 21. (jvf. Stykgods, Styrtegods.) Tøndehvælving, en. H. der bygges i Form af en halv, giennemskaaren Cylinder. (Schønings norske Reise.) Tøndelad, et. en Bænk ell. Indretning t. at lægge Tønder paa. Tøndemaal, et. M. paa Varer, som skeer efter Tønder. Tøndepenge, pl. en vis Afgift, som betales af seilende Skibe t. Erstatning f. de Varetønder, der udlægges f. at betegne de Løb, hvor der trygt kan seiles. Tøndestav, en. pl. -er. et efter Maal tilhugget, noget udbuget Stykke Træ, hvoraf det fornødne Antal af Bødkeren sankes om Bundene, f. at danne en Tønde ell. et lignende Fad. Tøndetap, en. Tap, der sættes i en T. tøndeviis, adv. efter Tøndemaal, i Tønder. At sælge noget tøndeviis.

Tønder, et. ud. pl. [J. Tundr. A. S. Tynder, Tender.] et brændbart Legeme, som v. en derpaa faldende Gnist let fænger, og som man bruger t. at optænde Ild. Tønder af Svamp, af Trøske.

Tør: jeg tør, turde, har turdet. v. n. der egentlig (ligesom bør og maa) fattes infin. skiøndt man i nyere Tid har brugt: at turde. Ligel. mangler imper. [J. þora. A. S. dyrran, durran. T. d ü r f e n.] A. 1. vove, driste sig til (uden at foran Infin.) Det undrer mig at han tør giøre det. Jeg turde knap spørge derom. "Hvorledes tør du bede m. Tillid, dersom du ikke tør sige dig selv dette?" Mynster. Tør du svare mig saaledes? Han turde ikke maale sig m. Fienden. — Turde som infin. "Da skal jeg Arme turde raabe, betrygget i din egen Favn." Evald. — Ogsaa act. især i høiere Stiil. "Den elsker ei, som alting tør." Baggesen. 2. i nogle Udtryk, og mest i d. Tale, br. det i Bemærkelsen: at have Lov til; maa. (som dog egentl. er en Germanisme, naar det ei hører t. No. 1.) Tør jeg spørge Dem? Tør jeg bede Dem? (Høfligheds-Udtryk.) Han tør nok komme ind t. os. ("Hvilket Slags Arbeide man turde foretage sig p. den Dag, og hvilket ikke." Mynster. Præd. 1815. II. 182.) 3. br. det (især i Imperf.) t. at udtrykke Muligheden ell. Rimeligheden af noget. Det tør vel endnu blive t. Alvor m. Giftermaalet. Det turde vel hænde sig. Hans Forslag turde vel endnu være det bedste. "Og det kunde stikke ham, hvis jeg gav ham mindste Lyde, at han Freden turde bryde." Wessel. B. Et andet Ord (det J. þurfa) er det forældede tør, at behøve, have nødig, have Aarsag; som sielden endnu br. med præp. ved og Infin. Du tør ikke ved at dadle mig, siden du selv forhen har giort det samme. "Han for Brød og Underholdning ei tør ved at lide Nød." Bording. — Men ogsaa uden præpos. "Da tør hans Eftermavn for Undergang ei frygte." Samme. "I tør om intet mig, min Jomfru, længe

bede." Holb. (Melampe.) "Saa tør du ikke være ræd for Dødsfrygt." Sir. 9. 16.

Tør, adj. pl. tørre. [Isl. og Gl. T. (Ottfried) þurr. A. S. þyrre.] 1. som er uden Væde, uden Fugtighed. (d. Modf. af vaad, fugtig.) Jorden er ganske tør. Tørre og skarpe Jorder. En tør Grav (som er uden Vand.) Skriften, Farven er endnu ikke tør. Tørre Farver (Pastelfarver.) En tør Sommer, et tørt Aar; tørt Veir. En tør Luft. — tørt Brød ɔ: B. uden Smør ell. Suul. Tør Mad (uden Suppe og kold.) En tør Hoste (hvorved intet opspyttes.) En tør Vind ɔ: tørrende. — Tørre Hug (uden Saar ell. Blodsudgydelse.) At have sit p. det Tørre ɔ: være i god Behold, Velstand. "Just fordi man har Alt p. det Tørre, at skyde sig." Bagg. (Ungd. Arb. I. 119.) 2. som har mistet sin Saft ell. Væde, tørret, udtørret. tørre Blommer, Viindruer, Figen (modf. friske.) tørt Brænde. En tør (fortørret) Green. Kiødet er haardt og tørt (saftløst.) "Mager tilkiendegiver en Mangel p. Fyldighed og Fedme; tør, en Mangel p. Vædske og Saft. — Et Stykke Kiød er tørt, fordi det har mistet sin Saft, enten v. Behandlingen ell. ved Kreaturets Ælde; det er magert naar Kreaturet ikke har været tilbørlig fedet." Sporon. 3. uden meget Kiød, mager. 4. fig. a.) ikke underholdende, uden Behagelighed. En tør og kiedsommelig Bog. At være tør i Selskaber. "Selv det tørreste Arbeide, naar man har fri Haand derover, kan v. Lune og Vittighed blive t. en vis Grad underholdende." Sporon. b.) alvorlig, kold: At sige een den tørre Sandhed. En tør Spøg (som fremsiges m. alvorlig Mine.) At lee tørt. Han sagde det ganske tørt. En tør (kold, upenlig) Modtagelse. "Jeg saae den — barsk og tør og uden Ynde." Bagg. — En tør Stiil (som ikke er rig, ikke blomstrende i Udtrykket.) = Tørhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være tør. — Tørke, en. ud. pl. Tørhed i Luften, tørt Veir. Sæden, Græsset lider under den langvarige Tørke. — tørkefuld, adj. overvættes tør, som har megen Tørke. "En tørkefuld Vaar." Bording. II. 246. — tørfodet, adj. og adv. uden at blive vaad p. Fødderne. Tørveir, et. den Beskaffenhed i Luften, at det ikke regner (modf. Regnveir.)

Tørklæde, et. pl.-r. Et Klæde, en Dug, som man binder om Halsen, tørrer Ansigtet med, ell. har t. lignende Brug (s. Halstørklæde, Kastetørklæde, Lommetørklæde, o. fl.) At bære, at knytte noget i et Tørklæde. At kaste et T. om sig.

Tørkne, v. n. 1. hos Ældre: tørres, førtørres. "Heet tørkner, Blomsteret visner og falder af." H. Taussen (af Es. 40. 7.) jvf. tørres.

Torne, v. n. 1. (har.) støde paa, støde an p. noget. At torne imod noget. Baaden tornede mod en Steen. "Lad da Modgangs Pile torne mod vor Barm." Øhlenschl. (J. turna, vælte.) = Torning, en. 1. Anstød. (Moth.) "Jeg faldt ved Baadens Torning." Evald. (Fiskerne.) 2. Strid, Kamp, Fegtning. (forældet.) "Saa det sig tegner t. en farlig Torning der." Bording. II. 365.

Tørre, v. a. n. og dep. 1. [J. þurka. T. dörren.] 1. act. giøre tør, bortskaffe Fugtigheden i ell. uden p. en Ting enten v. Varme og Uddunstning, ell. ved et udvortes Middel. Solen tørrer, har tørret Jorden. At tørre Korn. At tørre sine Kinder, sine Øine (tørre Taarerne af sine Kinder.) "Taarens Strøm p. blege Kind Trøstens Fader tørre." C. Frimann. At tørre sine vaade Klæder v. Ilden. At tørre (vaskede) Klæder ɔ: hænge dem op f. at tørres. At tørre Urter, Frugter. — At tørre noget af m. et Klæde (saavel om udvendig Fugtighed, som Støv o. a.) At tørre (viske) Støv af. — At tørre en Sø ud. s. udtørre. [Sielden forekommer tørke for v. a. tørre. "Den Gud, som tørker Land, han det og væder." J. J. Lund.] 2. neutr. tabe sin Fugtighed. Det tørrer ikke, vil ikke tørre i et saadant Veir. 3. tørres, blive tør. Lad det tørres i Luften. (Hos Ældre ogsaa: tørkes. "Det tørkedes bort, for det havde ikke Fugt." Taussen. Vinterd. af Postillen. 148.) = Tørring, en. pl.-er. Gierningen at tørre. (Korntørring, Malttørring.) — Tørrehuus, et. Huus, hvor noget tørres v. at ophænges ell. paa anden Maade. Tørreklud, en. K. til at tørre af med. Tørreloft, et. L. hvor Klæder ophænges f. at tørres. Tørreovn, en. O. til at tørre Korn, Malt o. a. paa. Tørreplads, en. P. hvor noget, f. E. Klæder tørres.

Tørst, en. ud. pl. [J. þorsti. A. S. þyrst.] den ubehagelige Følelse af Tørhed i Munden, Svælget og Spiserøret, der opstaaer v. Legemets Trang t. Drikke. At lide T. have en stærk T. At slukke sin Tørst. (Sieldnere: At stille Tørsten.) fig. en heftig Begiærlighed. Guldtørst. T. efter Rigdom, Ære. — tørstig, adj. som har Tørst, føler T. At være sulten og tørstig.

Tørste, v. n. 1. (har.) 1. fornemme Tørst, være tørstig. Den Syge tørster meget. At tørste efter salt Mad. (ɔ: efterat have spiist denne Mad.) Derimod: "Og Folket tørstede der efter Vand." 2 Mose B. 17. 3. 2. fig. have en heftig Attraa, Begierlighed efter. At tørste efter Ære, Rigdom. "Naar Døden vinker alt, da efter Guld at tørste — er denne Daarlighed vel mindre end den første?" Storm. At tørste efter Blod; efter eens Blod (attraae at faae ham bragt af Dage. s. blodtørstig.)

Tørv, en. ud. pl. ell. pl. d. s. [J. Torf.

A. S. Tyrf. E. og Holl. Turf. Isl. torfa, at grave, udgrave.] 1. ud. pl. den af Planterødder og indblandet Jord bestaaende Skorpe, som udgiør Jordens Overflade, der hvor Græsvæxt finder Sted; Grønsvær, Græstørv. (Det sidste br. hyppigere end Tørv allene.) 2. ud. pl. en brændbar Materie, bestaaende af en Sammenhobning af Plantedele, meer ell. mindre giennemtrængte af Jordfedme, som graves ell. skæres i Mosegrund (Jordtørv.) At skære T. brænde T. "Tørv er en organisk Substants, og de Planter, den bestaaer af, ere ikke forraadnede." Olufsen. — Efter den forskiell. Tilberedelsesmaade: Traadtørv, Æltetørv, Skudtørv. Levende Tørv, ɔ: den, som endnu er i tiltagende Væxt; modsat: død Tørv. "Den egentlige, levende Tørv, som i Mosen aldrig er tør." Olufsen (om Br. 185.) Nogle Slags Tørv (som Hedetørv, Lyngtørv) ere egentl. kun Græstørv. 3. pl. Tørv. et enkelt Stykke Tørv. To Snese Tørv. = a.) tørvagtig, adj. som ligner Tørv. "En Mose, af tørvagtig Beskaffenhed." Olufsen. Tørvdyrkning, en. konstig Frembringelse af Tørv. Olufsen. (Danm. Brændselv. 205. 6.) Tørvegn, en. Egn, hvor der findes Tørv, især i Mængde. (Olufsen.) Tørvgravning (Olufsen) ell. Tørvegravning, en. Gierningen at grave Tørv. Tørvplante, en. pl. -r. Planter, som især findes p. Tørvejord. (Schouw. Plantegeogr.) Tørvvæxt, en. Tørvens Væxt ell. Maaden hvorpaa den danner sig og tiltager i Moserne. (Olufsen. Danm. Brændselv. 185.) b.) Tørvaske, en. Aske af brændt T. Tørvebrændsel, et. B. som faaes af Tørv. (Olufsen.) Tørvebund, en. Mosebund, hvor T. danner sig. Tørvegiøring, en. det Foretagende, at bringe Tørv tilveie t. Brændsel, enten v. Gravning, ell. ved at ælte, stampe og forene Tørvejorden m. m. Tørveglød, en. Glød af udbrændt Tørv. Tørvegrav, en. Vandgrav, Fordybning, hvor man har gravet T. Tørvegrund, en. d: s. s. Tørvebund. Tørvehuus, et. eget Huus p. Landet t. at giemme Tørv i. Tørveild, en. I. som vedligeholdes v: Tørv. Tørvejern, et. Redskab t. at skære Tørven i Stykker med. Tørvejord, en. 1. Jord, som bestaaer af ell. er blandet m. Tørvdele. "Ved Tilfælde er et saadant Sted blevet t. et Vandstade, og deri er Tørvejord fremkommet." Olufsen. 2. Jordbund, som indeholder Tørv. Tørvekammer, et. K. hvor Tørv giemmes. Tørvekul, et. pl. d. s. Kul, som brændes af faste Tørv. At smede v. Tørvekul. Tørvelag, et. Et Jordlag, som bestaaer af Tørv. (Olufsen.) Tørvelod, en. Deel af en Tørvemose, Andeel i Tørveskær. Tørveloft, et. L. hvor Tørv giemmes. Tørvelugt, en. L. af brændte Tørv. Tørvemose, en. M. som indeholder Tørvebund. Tørveramme, en. Ramme, hvori Traadtørv formes, ell. Tørv stables. "Garvere forbydes at stable Barktørv i de saakaldte Tørverammer." Brandforordn. 1799. Tørverøg, en. R. af brændende T. Tørveskifte, et. d. s. s. Tørvelod, Tørveskær, 2. — Tørveskær, et. 1. Handlingen at grave og skære T. 2. Jordbund, Jordlod, hvor Tørv kan skæres. Til Gaarden er baade Skov og Tørveskær. Tørvesmul, et. Smaadele af Tørv. (Olufsen.) Tørvespade, en. S. af en egen Indretning t. at grave ell. stikke T. med. Tørvestak, en. En i Form af en Stak opreist Tørvedynge. Tørvevold, en. V. ell. Gierde, opreist af Tørv.

Tøs, en. pl. -e. En Pige; ung Pige. (dagl. T. dog kun i Foragt og af Haan; ell. modsat, som et kiælende Udtryk. Hos Almuen i Siælland derimod almindeligt for: Pige; dog især om en halvvoren ell. ikke ret fuldvoren Pige, som tiener. Ogsaa br. det i Skaane.) [Formodentl. af det gl. nordiske þy. A. S. þy, þeova, en Trælqvinde, Tienesteqvinde. Gr. $\vartheta\tilde{\eta}\sigma\sigma\alpha$, serva.]

Tøsser, tøsver, (forældet) to Gange.

Tøve, v. n. 1. har. [N. S. töwen. I. tefia.] 1. blive, bie p. et Sted, ikke forlade det. Jeg vil tøve her, til du kommer tilbage. Tøv endnu en halv Times Tid. Jeg tøvede hele Dagen; men han kom ikke. "De have nu tøvet hos mig i tre Dage." Matth. 15. 32. — Man siger vel ogsaa: at tøve efter een; dog hellere: at vente efter. 2. bie, vente med en Gierning, udsætte, opsætte, forhale noget. "Tøv ikke at besøge en Syg." Sir. 7. 36. Jeg hastede og tøvede ikke at holde dine Bud." Ps. 119. 60. "Den altid Noget har, hvorefter der skal tøves." Bording. II. 251. At tøve med noget, bie med, opsætte. Han tøvede m. at giøre det bekiendt saa længe som muligt. "Hvis — jeg lod dig nøle m. Bortgang, og selv tøved med mit Komme." Heiberg. (Præpos. med udelades vel ogsaa; dog er det mere usædvanligt. "Og da han tøvede, at komme her tilbage." Wessel. "Hvis endog de gladere Dage tøve at komme." Mynster.) — At tøve er at bie, uden Hensyn t. Tidens Længde. At dvæle er at bie længe, længere end man først vilde, længere end tilbørligt. At bie har mere, end tøve, Hensyn p. en Forventning. ("At tøve er egentlig, v. et vist Sted at standse sin Gang; at dvæle er, v. en vis Gienstand at standse sine Forestillinger." Müller.) — Upersonl. for: bie, opsættes. "Forglem engang din Meie; lad din Gierning tøve t. i Morgen." Mynster. = Tøven, en. ud. pl. det, at tøve. — tøvsom, adj. tilbøielig t. at tøve ell. nøle; seendrægtig. (Moth. Isl. tólsamr.)

U.

U, er en nadskillelig (præpositiv) Partikel, der sættes for v. en stor Mængde Substantiver (som udtrykke en Egenskab ell. Beskaffenhed) Adjectiver og Participier (i den pass. Form) hvis bekræftende Bemærkelse den enten ligefrem ophæver, og udtrykker Fraværelsen af det Begreb, der ligger i Ordet (f. E. udødelig, ufri, umoden, Ureenlighed;) ell. den giver det sammensatte Ord en Bemærkelse, der udtrykker det Modsatte af det, som Ordet, uden Tillæg af denne Partikel, bemærker. (f. E. uartig, Udyd, Ufred, Ulykke, Ulyst, urimelig, Utak, utaalmodig, ꝛc. Jvf. van, der undertiden, ligesom i det Plattydske, træder i Stedet for u.) Ved nogle Ord indtræder et tredie Tilfælde: at Partikelen hverken ganske ophæver Begrebet af det oprindelige Ord, ell. udtrykker dets Modsætning; men giver det en ond, ell. slettere Betydning, ell. et saadant Bibegreb (f. E. Uaar, Udaad, Udyr, Ufærd, Ufore, Ugierning, Ukrud, Umenneske, Uskik, Utoi, Uveir o. fl.) Dertil kommer endnu adskillige Ord, som i deres Sammensætning m. Partikelen u ere selvstændige, ell. nuomstunder ikkun br. i denne Sammensætn. f. E. uafladelig, uagtet, ublu, Ubluhed, ubodelig, ubrødelig, uforlignelig, uformærkt, ufortøvet, uhumsk, Uhumskhed, uhyre, ulastelig, Ulempe, umindelig, umælende, Uqvemsord, Uraad, Urydde, uteerlig, uvane, adj. uvorn. Uagtet nu saa stort et Antal Substantiver og Adj. og næsten alle pass. Participier kunne modtage denne Partikel, har Sammensætningen m. samme dog en v. Brugen fastsat Grændse, som ikke vilkaarligen kan ophæves. En Mængde Substantiver kunne ikke sammensættes sm. Partikelen u, fordi deres Bemærkelse slet ikke tillader det, ell. fordi der gives egne Ord, som udtrykke det benegtende ell. modsatte Begreb af hine. (Saaledes ikke Ubifald, men Mishag; ikke Uhad, men Kiærlighed.) Det samme gielder om mange Adjectiver. (Man siger f. E. ikke uaaben, men lukket; ikke ubeskienket, men ædru; ikke ugammel, men ung; ikke uhaard, men blød o. s. v.) I det følgende anføres derfor noget nær alle Substantiver og Adjectiver, der br. i Sammens. m. Partikelen u; men af Participier, der kunne modtage samme, kun saadanne, der sieldnere forekomme, hvis Brug kunde være noget tvivlsom; ell. hvis Bemærkelse enten faaer et Bibegreb, som det usammensatte Participium ikke har, ell. i anden Henseende kan behøve nogen Oplysning.

Uaabnet, adj. v. uden at være aabnet. At sende et (forseglet) Brev u. tilbage. Han modtog Brevet aabent, og gav det uaabnet (uoplukt) tilbage.

Uaandbar, adj. som ei er skikket t. at indaandes. En uaandbar Luftart.

Uaar, et. pl. d. s. et ufrugtbart Aar, A. hvori Misvært indfalder. "Et Land, som kun sielden har Uaar." Olufsen.

Uadel, en. ud. pl. og br. kun ud. Art. som Modsætn. t. Adel. Baade Adel og Uadel.

Uadelig, adj. som ei er af Adelstand. Greven ægtede en uadelig Pige.

Uadskillelig, adj. som ikke kan ell. vil adskilles. Et Par uadskillelige Venner. — Uadskillelighed, en. Beskaffenheden, ikke at kunne adskilles.

Uadspurgt, adj. v. uden at blive spurgt om. Han giorde det, mig, hende uadspurgt.

Uadvaret, adj. v. uden at være ell. blive advaret. Jeg var uadvaret om Faren. Man lod mig gaae, uadvaret om det, som forestod mig.

Uafbrudt, adj. v. som ei afbrydes, som er, skeer uden Ophør ell. Afbrydelse. En u. Ild fra Fæstning. En u. Række af Uheld. Ogsaa adv. At arbeide uafbrudt hele Dagen igiennem.

Uafholden, adj. ikke afholden, ikke maadelig ell. kydsk. (sielden.)

Uafhængig, adj. som ikke er afhængig af, ikke har sin Grund i ell. bestemmes v. en anden Ting; som ikke er Andre underkastet ell. underordnet. En u. Tilværelse. At leve et uafhængigt Liv. At være u. af andre. — Uafhængighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, Tilstanden, at være uafhængig.

Uafladelig, adj. og adv. som skeer uden Ophold ell. Standsning; uophørlig. At være i u. Virksomhed, Bevægelse. Der blev uafladelig skienket i Glassene saasnart de vare tomte.

Uafseelig, adj. som man ei kan see Enden paa; uoverskuelig. (N. Ord. T. u n a b s e h b a r.) "I uafseelig Vidde." Bagg. (Labyr. II. 101.)

Uafsættelig, adj. som ei kan faae Afsætning, ei kan blive solgt. uafsættelige Varer.

Uaftalt, adj. v. som ei er bestemt v. Aftale, ikke forud aftalt. Et u. Møde. Vi kom uaftalt sammen.

Uafvidende, adj. og adv. som man ei

har Kundskab om; uden at være vidende om. Det skete, det er mig ganske uafvidende. Jeg giorde det uafvidende. "De, som uafvidende fældede et Træ." Schytte.

Uafværgelig, adj. som ei kan ell. kunde afværges. En uafværgelig Skade, Ulykke.

Uagtet, conj. [egentl. adj. v. af u og partic. agtet.] 1. d. s. s. endskiøndt, omendskiøndt. Uagtet han bad f. sig, fik han mange Hug. Man vilde ikke lade mig komme ind, u. mange andre havde fri Adgang. 2. uden Hensyn til, uden at agte paa. Uagtet hans store Fortienester, maatte han ende sit Liv i Armod. (I denne Bemærk. kan det ogsaa staae bag efter Subst. Uagtet hans Alderdom — ell. Hans A. uagtet — maatte han forlade sit Huus.)

Uagtpaagivenhed, en. Mangel p. Agtpaagivenhed.

Uagtsom, adj. ikke agtsom, uforsigtig, skiødesløs. — Deraf: Uagtsomhed, en. At miste noget ved U. At vise Uagtsomhed imod sine Foresatte, ved Underviisning.

Uandægtig, adj. ikke andægtig.

Uanfegtet, adj. v. som ikke anfegtes af, ell. ikke tager sig nær. u. af Modgang.

Uangret, adj. som man ei har angret, som man ei fortryder. En uangret Synd.

Uanket, s. upaa-anket.

Uanmodet, adj. v. og adv. ikke anmodet, ud. at være anmodet om. Han giorde det uanmodet.

Uanmeldt, adj. v. og adv. ikke anmeldt, ud. at være anmeldt. Et uanmeldt Besøg. Han traadte uanmeldt ind.

Uanseelig, adj. som ikke har udvortes Anseelse. (s. anseelig, 3.) En liden og uanseelig Person.

Uanseet, adj. v. der undertiden br. for conj. uagtet, 2. Uanseet hans høie Byrd (ell. Hans høie Byrd uanseet ɔ: ud. Hensyn til.) "Uanseet han efter lang Formaning og Underviisning — omsider var aabenbare dømt." P. J. Colding.

Uanstændig, adj. ikke anstændig, usømmelig, uhøvisk. En u. Dragt, Opførsel. — Uanstændighed, en. Usømmelighed. I pl. uanstændige Handlinger. At begaae Uanstændigheder.

Uantagelig, adj. som ei kan antages. Et uantageligt Tilbud.

Uanvendelig, adj. som ei kan anvendes. Dette Exempel er her uanvendeligt.

Uarbeidsom, adj. ikke arbeidsom, doven. (sielden.)

Uartig, adj. som ei er artig i Opførsel, ell. ikke høflig; grov. Et uartigt Barn. En u. Behandling. — Uartighed, en. I pl. uartige Handlinger ell. Ord. At begaae, at sige een Uartigheder.

Ubagt, adj. v. ikke bagt; ell. ikke rigtig bagt. ubagt Brød.

Ubanet, adj. v. ikke banet. Ubanede Veie.

Ubarket, adj. (om Læder.) ikke barket ell. beredet m. Bark.

Ubarmhiertig, adj. som ikke besidder ell. viser Barmhiertighed; ell. som er grundet i denne Mangel. En u. Haardhed. — Deraf: Ubarmhiertighed, en.

Ubeboelig, adj. som ikke kan beboes.

Ubeboet, adj. v. som ikke er beboet, øde; ligeledes: ubebygget.

Ubedragelig, adj. som ikke kan skuffe ell. bedrage; ganske sikker, tilforladelig. Ubedragelige Kiendemærker.

Ubefolket, adj. v. aldeles ikke, ell. ganske lidet befolket. En ubefolket By.

Ubefængt, adj. v. ubesmittet, ikke besængt.

Ubefæstet, adj. 1. ikke fast ell. befæstet. Han var ubefæstet i Dyd og gode Grundsætninger. 2. ikke omgivet m. Volde ell. Forskandsninger; aaben. En ubefæstet By.

Ubeføiet, adj. som ikke har Ret, Aarsag ell. Grund t. noget; uberettiget. At være u. til noget. En u. Dommer. "Man kan være berettiget, og dog ubeføiet t. en Handling, fordi man ingen Aarsag har uden f. Lovene." Sporon. (Jvf. Føie, beføiet.)

Ubegravet, adj. v. ikke jordet. Et ubegravet Liig.

Ubegribelig, adj. som ei kan fattes, forstaaes ell. begribes; ufattelig. "Om de stundom toge — hvad ei gribes kan for ubegribeligt." Baggesen. (Gieng. S. 47.)

Ubehagelig, adj. som frembringer en ukiær Fornemmelse; ell. som vækker Mishag, Utilfredshed, Ulyst i Sindet. En u. Følelse, Lugt, Smag. En ubehagelig Sag. — Deraf: Ubehagelighed, en. pl.-er. At have mange Ubehageligheder af noget.

Ubehielpsom, adj. som ikke veed at hielpe sig selv. (J. Baden; for: unbehülflich.) Ubehielpsomhed, en. (Baden.)

Ubehøvlet, adj. ikke fiin ell. dannet i Sæder og Opførsel; raa, plump, grov. (kun i denne figurl. Bemærk. og forskiell. fra uhøvlet.) "At vore Landsmænd — overlode Herskabet over en offentlig Skueplads, efter hvilken Fremmede dømme om Nationens Smag, t. en raa og ubehøvlet Pøbel." Sneedorf.

Ubekymret, adj. sorgløs, uden Bekymring, uden at tage sig en Ting nær. "Det er kun de Letsindige, der saa ubekymret stifte Venner." Mynster.

Ubelavet, adj. v. ikke belavet, forberedet paa. ubelavet paa Forsvar.

Ubeleilig, adj. ikke beqvem, ikke tilpas i Henseende til Sted ell. Tid.

Ubeleven, adj. som er uden god Levemaade. — Ubelevenhed, en. (Baden. sielden.)

Ubemidlet, adj. som ikke har Formue, ikke eier Midler. Han er u. men ikke fattig.

Ubemærket, adj. v. som ikke bemærkes, uden at mærkes. En u. Tilskuer. Han var ubemærket tilstede. Stille og ubemærket henrandt hans Liv. (jvf. uformærkt.)

Ubenævnt, adj. v. ikke navngiven.

Ubeqvem, adj. ikke tienlig, passende ell. beleilig. At være u. til noget. En ubeqvem (ubeleilig) Tid. = Ubeqvemhed, en. Beskaffenheden, at være ubeqvem (især naar Talen er om denne Beskaffenhed overhovedet. Man siger derimod oftest: Mange, enkelte Ubeqvemmeligheder.)

Uberaad (uberaadet) adj. ikke overlagt ell. forud betænkt; kun i Talemaaden: med uberaad Hu. (s. beraad.) "At han ikke heller af uberaad Hu skulde svare noget." Coldings K. Hist.

Uberammet, adj. v. ikke forud aftalt ell. berammet. Dagen var uberammet.

Uberedeu, adj. v. ikke tilreden. En uberedeu Hest. (Derimod siges vel ogsaa: en uberedeu Rytter o: som mangler Hest. jvf. beride, 3.)

Uberedt, adj. ikke belavet paa, ubelavet. At være uberedt paa Modstand.

Uberedvillig, adj. ikke redebon. (s. beredvillig.) Deraf: Uberedvillighed, en.

Uberettiget, adj. som ikke har lovlig Ret, ingen Rettighed t. en Handling ell. Besiddelse. En uberettiget Besidder. At være uberettiget til noget.

Uberygtet, adj. som har et godt, uplettet Navn og Rygte. (især m. Hensyn t. Omgang m. det andet Kiøn; og oftest om Fruentimre.) En skikkelig og uberygtet Pige.

Uberømmelig, adj. som ei fortiener ell. har indlagt sig Berømmelse. Et uberømmeligt Navn, Levnet.

Uberørt, adj. ikke omtalt, vedrørt. (forskielligt i Brugen fra urørt, som kun br. om legemlig Berøring.) At lade en Sag være uberørt.

Ubesat, adj. v. ikke besat (m. Folk, Tropper.) En ubesat Skandse, Plads.

Ubeseet, adj. og især adv. uden at see paa, tage i Diesyn. At kiøbe noget ubeseet.

Ubesindig, adj. som ei bruger Overlæg, som handler i Overilelse. "Det er ikke sandt Mod, der ubesindigt iler Skiebnerne i Møde." Mynster. — Deraf: Ubesindighed, en. den Egenskab, at være ubesindig; ell. en ubesindig Handling.

Ubeskaaren, ubeskaaret, adj. v. 1. ikke beskaaret. En ubeskaaren Bog. 2. ukrænket, ufornærmet. Man har dog ladet ham een Rettighed ubeskaaren.

Ubeskadt, s. uskadt.

Ubeskeden, adj. pl. ubeskedne. ikke beskeden; som giør overdrevne, meer end billige Fordringer. — Deraf: Ubeskedenhed, en. ud. pl.

Ubeskrivelig, adj. som ei lader sig beskrive, ell. udtrykke m. Ord. En ubeskrivelig Smerte, Glæde.

Ubeskæftiget, adj. v. ikke sysselsat, ledig.

Ubesmittet, adj. v. ikke befængt, besmittet, besudlet. (især fig. ubesmittet af Laster.)

Ubestandig, adj. ikke bestandig ell. varig (i Meninger, Tilbøieligheder o. d.) ustadig. At være ubestandig i Kiærlighed, i Venskab. "Den Ubestandige bliver ikke v. eet Sind t. Enden; den Foranderlige skifter ofte Sind naar han er midt p. Veien." P. E. Müller. — Deraf: Ubestandighed, en. ud. pl. Lykkens Ubestandighed. (Man siger derimod hellere: Veirets Ustadighed.) "Det siges m. Føie om alt det Jordiske, at intet er bestandigt, uden Ubestandighed." Müller.

Ubestemt, adj. v. ikke stadig, ikke fastsat, uforanderlig ell. fast. Til ubestemte Tider. En ubestemt Charakteer. — Deraf: Ubestemthed, en. ud. pl.

Ubesvaret, adj. uden Svar, som ei er besvaret. Et u. Brev. At lade et Brev ubesvaret.

Ubesværet, adj. v. ikke besværet, betynget; ubebyrdet.

Ubetalelig, adj. som ei kan betales, hvis Værd ei kan opveies m. Penge.

Ubetids, adv. ikke til rette Tid, for fildig.

Ubetinget, adj. v. som ei er betinget, indskrænket v. visse Vilkaar, Betingelser, ell. Forudsætninger. (s. betinge, 3.) ubetinget Bifald. "Der gives saadanne Tilfælde i Livet, som byde ubetinget Taushed." Mynster. "Hvis denne strenge Dom skal ubetinget gielde, Gud naade da vor Alders Poesie!" Baggesen.

Ubetraadt, adj. v. ikke betraadt. ubetraadte Veie.

Ubetvingelig, adj. som ei kan betvinges, undertvinges, overvindes. En u. Lyst. Et ubetvingeligt Folk.

Ubetydelig, adj. som ei har noget at betyde; uvigtig, ringe, uanseelig. En u. Anledning, Skade. Et ubetydeligt Menneske (af ringe Siæleevner.) = Ubetydelighed, en. 1. (ud. pl.) Beskaffenheden, Tilstanden, at være u. 2. (pl.-er.) en ubetydelig Ting, Størrelse. Hvad han gav ham, var en U. "At Ungdommens Tænkekraft ikke skal beskæftiges m. Ubetydeligheder og Smaating." Bagg. N. Klim.

Ubetænksom, adj. ikke betænksom, ikke sindig (saavel subject. som object. ikke vel overveiet.) En u. Yngling. En u. Handling. Et ubetænksomt Svar. — Deraf: Ubetænksomhed, en.

Ubevandret, adj. v. ikke bevandret, øvet, forfaren i. At være u. i en Forretning.

Ubevant, adj. ikke i Vane med, ikke vant til. At være ubevant med noget. — Ubevanthed, en, ud. pl. U. med Forretninger.

Ubevidst, adj. som ikke er sig noget bevidst; ell. som ikke er sig selv bevidst. Jeg er mig ubevidst (hellere: ikke bevidst) at have giort det. En u. Tilstand (hvori man ikke veed af sig selv.) (jvf. uvitterlig.) — Deraf: Ubevidsthed, en. (Det modsatte af af Bevidsthed og Selvbevidsthed.) Hun laae i fuldkommen Ubevidsthed.

Ubeviislig, adj. som ei kan bevises. — Deraf: Ubeviislighed, en. ud. pl. — ubeviist, adj. v. som ikke er beviist. ubeviste Beskyldninger.

Ubevægelig, adj. som ikke kan bevæges, ell. ikke bevæger sig. At staae ubevægelig. — Deraf: Ubevægelighed, en. ud. pl.

Ubillig, adj. ikke billig; uskiellig. = Ubillighed, en. Beskaffenheden, at være ubillig. Fordringens Ubillighed.

Ublandet, adj. v. ikke blandet m. andre Ting; reen, uforvansket. "Hvad, eller haaber han ublandet Glæde p. Jorden?" Evald.

Ublid, adj. ikke blid, mild, venlig. (mest figurl.) Ublide Dage. En u. Skiebne. Ublid Luft. — Deraf: Ublidhed, en. ud. pl.

Ublodig, adj. som ikke koster Blod ell. Menneskers Liv. En ublodig Seier. "Ublodige Offringer." O. Guldberg. "Ved smaa Fornærmelser øve de en ganske ublodig Hevn." Basth.

Ublu, adj. skamløs, fræk, uforskammet. (ikke saameget m. Hensyn t. Blufærdighed, som t. anden Adfærd, og især t. Fordringer.) En u. Betaling. ublue Priser, Beskyldninger. — Ubluhed, en. ud. pl. Skamløshed, Frækhed. Ubluhed i Fordringer. "At det kunde være som et Ubluheds Skilt, hvorved Bolersken skiltes fra ærlige Fruentimre." Rahbek.

Ubodelig, adj. som ei kan oprettes, erstattes. Et ubodeligt Tab. "Hvilket turde blive t. ubodelig Skade f. deres Lykke og Velfærd." Rahbek.

Ubodfærdig, adj. som ikke viser Anger, ikke er bodfærdig. — Deraf: Ubodfærdighed, en. ud. pl.

Ubrugbar, adj. som ei kan bruges; ikke tienlig. Deraf: Ubrugbarhed, en. ud. pl.

Ubrødelig, adj. som ikke brydes; som ikke svigter; usvigelig. u. Troskab. Et ubrødeligt Løfte. "En Forbindelse, hvorom de mene, at den skulde være ubrødelig, og dog brydes den kun alt f. snart." Mynster.

Ubuden, adj. v. som ikke er indbuden. Ubudne Giæster. Et ubudet Følge. "Den ubudne Skare v. hans Jordefærd." Jacobi.

Ubunden, adj. v. 1. ikke bunden, løs. 2. tvangløs, uindskrænket. Ubunden Frihed. — Deraf: Ubundenhed, en. "Om den Frihed, vi vandt, ikke var Ubundenhed." Mynster. "Den lovløse Ubundenhed, (rettere end Frihed) der blot kan trives v. den høieste Grad af haardfør Tarvelighed," (M.)

Ubændig, adj. [T. unbändig.] utæmmelig, ustyrlig. "Her stormer det i større, ubændig Kraft." Øhlenschl. (Hakon J.)

Ubøielig, adj. som ikke lader sig bøie, stiv. (saavel egentl. som fig.) Et ubøieligt Sind. "Du, Tyran, ubøielig v. Taarer." Evald. — Ubøielighed, en. ud. pl.

Uchristelig, adj. som strider imod den christne Lære, især m. Hensyn t. Pligter imod vore Medmennesker. En haard og u. Adfærd. Et uchristeligt Sind.

Uchristen, en. pl. Uchristne. den, som ei er Christen.

Ud, ådv. [J. og N. S. ut.] er det modsatte af ind, og udtrykker egentl. en Bevægelse fra det Indre af et Sted t. det ydre Rum, der er adskilt fra Stedet, ell. omgiver det; ell. en Handling, der begynder i Stedets, i Tingens Indre, og fortsættes i, ell. stræber til (gaaer ud paa) det, som er uden for samme. (Det T. aus, heraus og hinaus.) — Det gaaer ind og ud (om noget, der bugter sig.) At gaae ud, ride ud, kiøre ud (fra sit Hiem.) Skipperen lægger ud i Dag (af Havnen.) At bære noget ud (i Gaarden.) Flye det ud t. Folkene. Jeg kunde ikke finde ud i Haven. At følge een ud, tage een ud m. sig. Kast Vandet ud! Bring det ud! For ham ud! — Bestemmes derimod Stedet udtrykkelig, da forbindes altid (ligesom v. ind) en præp. med adv. ud. f. Ex. ud af Vinduet; ud af Stuen; ud i Skoven; ud igiennem et Rør; at drage ud imod Fienden; at gaae ud paa Eventyr; ride ud t. Skoven. Det flød ud over hele Gulvet. "Drage bort saa vidt ud over Mark og Skov." S. Blicher. De forfulgte ham indtil ud over Grændsen. "Ingen Tanke ud over den daglige Syssel, ud over den jordiske Tilværelse." Mynster. (Ud over, ogsaa om den heldende Stilling. "Dog hænger Fieldet mørkt ud over Livets Vei." Thaarup.) — Ud ad br. som det modsatte af ind ad; men, ligesom dette, uden almindelig Fasthed i Brugen. Man finder vel f. E. skrevet: At gaae ud ad (o: igiennem) Døren (derimod: Han kom ud af Huset.) Det blev kastet ud ad Vinduet (men: ud af Huset giennem Vinduet.) I Talesproget følges derimod denne Forskiel ikke; og man siger: Det faldt ud af Vinduet. Hun gik ud af Døren. — Uegentl. br. dette adv. deels om Gierningen, at bevæge en Legemsdeel fra sig (at række Haanden ud, at strække Benet ud); at give fra sig (At give, betale, laane Penge ud; at flye ud, levere ud) at ende en Handling, der gaaer ud p. en vis Gienstand, ell. at tilintetgiøre noget (at læse en Bog ud, drikke et Glas ud; at slette, stryge noget ud); at bringe en Gienstand uden for ell. paa den udvendige Side af en anden. (At hænge Lygter ud.) — Desuden br. ud i adskillige

uegentl. Talemaader, f. E. Det gik ud over den Uskyldige (den U. maatte lide derved.) Det gaaer ud p. Bedrageri (har B. til Hensigt.) Det drager længe ud (varer længe.) Ud p. Sommeren (noget hen i Sommeren.) At komme ud p. eet (være ligegyldigt.) At komme ud, finde ud af noget. At see godt, ordentligt, ilde, bleg, daarlig ud. (jvf. Udseende.) Hvorledes seer det ud p. Landet? Det seer ud t. at blive et godt Aar (tegner til.) Det seer farligt ud m. ham. m. fl. a. som under vedkommende Ord ere anførte. — Uegentlig er ogsaa Brugen af adv. ud i nogle Tilfælde, hvori det ofte forbindes m. et Verbum, men undertiden ogsaa følger umiddelbart efter dette. f. E. At raabe noget ud p. Torvet. Han bringer meget ud af denne Eiendom. Det er ikke let, at dele ud t. saa mange. At lede, søge noget ud. 2. I Sammensætn. m. Verber og Substantiver antager adv. ud en udvidet Betydning (i Overeensstemmelse m. det t. a u s.) Saaledes a.) udtrykkes derved en Bevægelse ell. Handling, hvis Retning er udad, ell. bort fra det Indre af en Ting (f. E. udaande, uddrage, uddrive, udføre, Udforsel, udgaae, udgrave, udgyde, udplukke, udrinde, udryste, udsætte, udtrække, o. fl.) ell. en Handling, hvorved noget skaffes bort fra en Ting, ud af dens Omfang, ell. af dens Indre. f. E. at udbanke, udblege, udbrænde, udgnide, udkoge, udpresse, udslibe, udsuge, udvaske, o. fl. Hertil høre adskillige uegentlige Tilfælde, f. E. udforske, udfrie, udfritte, udgrandske, udlokke, udløse, udspørge, udsøge, udvælge. b.) en Handling, hvorved noget bringes p. det udvendige af en Gienstand, særd. saaledes at denne omgives ell. bedækkes dermed. At udklæde, udmale, udpynte, udpuste, udsmykke, udspække. c.) en Handling, hvorved noget bringes t. at indtage et større Rum, end tilforn. f. E. udbrede, udfolde, udhamre, udkæmme Haaret, udsaae, udsprede, udspile, udspinde, udstrække, udvide, udvikle. d.) en Handling, som skeer i det Indre af en Ting, enten f. at fylde, eller tømme. At udbore et Pompetræ, uddreie en Kugle, udfore, udfylde, udstoppe, udtømme. e.) En Fordeling blandt Flere, en Handling, som strækker sig t. mange, en Bekiendtgiørelse o. d. f. E. at udbyde, uddele t. Salg, udraabe, udskifte, udskrive (Skatter) udsælge, o. fl. f.) en intensiv Virkning, ell. en Virkning, hvorved et Diemed opnaaes, ell. en Handling bringes t. Fuldkommenhed. At udarbeide, uddanne, udføre, udhungre, udpine, udplyndre, udregne, udrette, udsone, udtrælle, udtrætte, udtære, udvoxe, o. fl. Hertil kan ogsaa henføres: at udlee, udpibe, udskielde een. g.) Ophør af en Tilstand ell. Handling, ell. en Handling, hvorved noget bringes t. at ophøre ell. bringes t. Ende. At udblæse, uddøe, Træet er udgaaet, at udhvile sig, Uhret er udløbet, at udmalke en Ko, at have udraset, at udrydde, udryge en Pibe, udslette, udslukke, at have udsovet, udstryge, at udtørre en Sø m. fl. h.) en Gierning, hvorved noget frembringes ell. dannes af en Materie, ell. uden p. dens Overflade. At udhugge Figurer i Steen, at udklippe, udmale, udskære, udslibe i Glas, udsye i Silke. — Andre og flere Bibegreber, som Partikelen ud meddeler Verber og Substantiver, (f. E. om afsides Beliggenhed ell. Yderlighed, f. Udhavn, Udkant, Udmark, Udø o. fl.) ville oplyses v. de sammensatte Ords Bemærkelser; og de Tilfælde, hvor denne Partikel kan br. bag efter adskillige Verber, findes angivne v. ethvert især af disse.

Udaad, en. ud. pl. [af u og Daad. I. ódæda, ódeidi.] en slet, ond, skammelig Gierning; en Ugierning. "Den, som gaaer t. Udaad frem ad skiulte Veie." F. Guldb. "Som Daad forholder sig t. Gierning, saaledes Udaad t. Ugierning. — Udaaden forudsætter ikke blot det Oprørende i Hensigten, men ogsaa en omfattende Plan ell. vigtige Følger." Müller.

Udaande, v. a. 1. give fra sig v. Aandedraget. At udaande sit sidste Suk. (modsat indaande.) "Smilende hun p. sin Elsktes Læbe udaander sidste Suk." Pram. — Deraf Udaanden, en.

Udad, adv. udtrykker en Retning, Bevægelse, Bøining, bort fra en Gienstand, ell. til den ydre, udvendige Kant ell. Side, (T. a u s w ä r t s) og modf. indad. At sætte Fødderne udad. At vende den bedste Side af Tørklædet udad. At bøie noget udad.

Udaf (forskielligt fra ud af) brugtes og br. endnu undertiden, t. Overflødighed og uden al Grund, i St. for præp. af; hvilket dog rigtig og almindelig Sprogbrug ganske forkaster.

Udannelig ell. udanlig, adj. 1. som ei kan dannes, formes ell. modtage Skikkelse. 2. som er uden Dannelse ell. Skikkelse; uformelig, udannet. (usædvanl.) "En Dag p. hvilken Elementerne — skulle forvandle det skabte System t. det første udanlige Chaos." Schytte.

Udannet, adj. v. 1. som endnu ei er dannet, eller har modtaget Skikkelse; uformet. En udannet Masse. Det udannede Chaos. 2. ikke dannet, raa, ucultiveret. Udannede Folkeslag.

Udarbeide, v. a. 1. bringe i Stand, efter et Forsæt, en Plan, og v. fortsat Arbeide (dog kun om Aandsværker.) At u. en Afhandling, et Forsvarsskrift, en Plan, en Lærebog. 2. hvor det br. om Hænders Gierning, bemærker det: at bringe t. Fuld-

endelse i Arbeidet. Dette Parti maa udarbeides mere m. Gravstikken. Alle Partier i dette Maleri ere meget udarbeidede. — Udarbeidelse, en. 1. ud. pl. Gierningen at udarbeide noget. 2. pl.-er. noget, som er udarbeidet (1.) Skriftlige Udarbeidelser.

Udarmet, adj. ganske forarmet, yderlig fattig. (sielden.)

Udart, en. pl.-er. En ringere ell. forringet Afart. (Oluffen.) "Somme Arter finder man frenstillede indtil deres mindste Afarter og Udarter." Rahb. (D. Tilsk. XI. 214.)

Udarte, v. n. 1. (er.) blive ringere, slettere i Beskaffenhed, end det hører t. Arten; vanslægte. Disse Heste ere udartede. Denne Plante udarter let i en anden Jordbund. Selvfølelse kan u. til Stolthed. = Udartning, en. 1. Tilstanden, at udarte. 2. noget, som er udartet. Muuleselet er en Udartning af Hesten. (jvf. Afart.) "Man havde da ikke fordømt vore Stater som Udartninger." J. Boye.

Udarving, en. pl. -er. 1. en Arving, som er udskiftet af Fælleskab m. sine Medarvinger, hvis Arv ei er skiftet. (En ældre Bemærkelse.) D. Lov. V. 2. 54. (jvf. Hurtigkarls D. Privatret. II. 1. S. 277.) 2. sædvanl. en Arving, som ei hører t. de nærmeste ell. Livsarvinger. D. Lov. V. 4. 7.

Udbanke, v. a. 1. faae ud v. at banke. At udbanke Støvet af en Kiole. Deraf: Udbankning, en. pl.-er.

Udbark, en. ud. pl. den yderste Bark p. et Træ; Yderbark.

Udbasune, v. a. 1. fig. og i d. Tale: giøre allevegne og almindelig bekiendt, hvad dertil ikke passer sig, ell. paa en pralende Maade. — Udbasuning, en. pl.-er.

Udbede sig, v. rec. 3. (s. bede.) bede om at faae, begiere v. Bøn. At u. sig noget af een. "Jeg mig tvungen seer, en Dags Opsættelse mig ikkun at udbede." Wessel. "Man udbeder sig en Tieneste, og anmoder om en Villighed. — Den Domfældte beder Kongen om Naade; den Anklagede udbeder sig, at hans Sag maa blive undersøgt." Müller.

Udbetale, v. a. 2. give Penge, Mynt fra sig. Han udbetalte hele Summen p. eengang. — Deraf: Udbetaling, en. pl.-er.

Udbide, v. a. 3. miste v. at bide. At udbide en Tand p. noget. s. bide ud.

Udblomstre, v. n. 1. (er.) udfolde sig ganske. (om en Blomst.) Rosen, Hyacinthen er nu udblomstret.

Udblæse, v. a. 2. slukke v. at blæse. (oftere blæse ud.) Lyset blev ikke slukket; det blev udblæst.

Udblode, v. a. 2. giøre blød, bløde heel igiennem v. at lægge i en Vædske. (T. erweichen.) At u. noget i Vand. Denne Fisk er ikke ret udblødt. — Deraf: Udblødning, en. pl.-er.

Udbore, v. a. 1. bore noget saaledes, at det bliver huult, aabent heel igiennem. At udbore et Rør, et Pompetræ. — Deraf: Udboring, en. pl.-er.

Udbrede, v. a. 2. brede noget videre ud, bringe det t. at indtage et større Rum; egentlig i Breden (At u. Armene, Vingerne;) men ogsaa om anden Udvidelse i Omfang. Træet udbreder sine Grene meer og mere. At u. Kortene p. Bordet. (s. brede.) — uegentl. "Høimodig Selvtillid udbreder Rolighed over hans hele Væsen." Kampmann. 2. figurl. a.) giøre bekiendt. At udbrede et Rygte. (s. udsprede.) b) fremme, mangfoldiggiøre, formere; udvide, meddele sig. "For at udbrede Jesu sande Lære dit Liv svandt hen." Øhlenschl. Denne Familie har udbredt sig næsten over hele Landet. Sygdommen er meget udbredt, har u. bredt sig vidt omkring. "Udbred i Sorgens Huus din Trøst." Thaarup. c.) udstrække sig; ligge udstrakt f. Diet. En stor, aaben Slette laae udbredt f. os. "En høiere Magt, som vel selv ikke er tilsyne, men hvis Gierninger dog ligge synligen udbredte." Mynster. part. udbredt br. ofte for: stor, mangfoldig. En Mand af udbredt Lærdom, udbredte (udstrakte) Kundskaber. En meget u. Nytte. — At udbrede sig vidtløftig om en Sag (tale meget derom.) = Udbredelse, en. Gierningen at udbrede ell. det at udbredes (saavel egentl. som fig.)

Udbringe, v. a. 3. s. bringe ud. (At udbringe meget af en Eiendom ɔ: skaffe sig megen Indtægt af. "Hvorved enhver seer, hvor høit han kan udbringe sine Penge." Schytte.)

Udbrud, et. pl. d. s. 1. Gierningen ell. Tilstanden, at bryde ud; i intrans. Bemærkning. Fangernes Udbrud. Ildens, Krigens, Fiendtlighedernes, Sygdommens Udbrud. 2. figurl. pludselig og heftig Ytring af en Følelse, en indvortes Forandring. Han sagde det i et Udbrud af Vrede. "De høieste Dyders varmeste Udbrud af den Retskafnes Mund." Rahb.

Udbryde, v. a. og n. 3. (s. bryde.) 1. act. d. s. s. udbrække. 2. intrans. br. især partic. De (af Fængslet) udbrudte Forbrydere. 3. intrans. blive pludselig synlig; opstaae pludseligen. I dette Huus udbrød Ilden. Der udbrød en Tvistighed imellem dem. "Tvistigheden udbrød omsider t. aabenbar Krig." Wandal. Krigen udbrød, da man mindst ventede det. Der er udbrudt en farlig Epidemie. 4. At udbryde i Klager, i Fryderaab ɔ: pludselig begynde at yttre. (s. bryde ud.) "Naar man vil undertrykke en indvortes Glæde, der dog imod vor Villie udbryder." Sneed.

Udbrække, v. a. 3. (s. brække.) faae ud, v. at brække. — Udbrækning, en. pl.-er.

Udbrænde, v. a. og n. 2. — act. rense v.

Ilden; ell. fraskille de ædle Dele fra de ringere v. Ilden. At u. et Kakkelovnsrør; u. Guldtresser. Deraf: Udbrænding, en. pl. -er. — neutr. holde op at brænde, brænde t. Ende. (s. brænde ud.) Ilden er udbrændt. (kun i partic.)

Udbud, et. pl. d. s. Udskrivning ell. Opfordring t. Krigstieneste. (Riimkr. A. Vedel. forældet.) Heraf: Udbudsbrev, et. Brev, hvorved man udæsker t. Strid; Feidebrev. (Moth; ell. hvorved Krigsfolk udbydes.)

Udbyde, v. a. 3. byde k. mange forskiellige; byde t. enhver. At udbyde sine Varer; u. noget t. Salg. 2. udskrive, opfordre v. Befaling. "Naar Kongen udbyder al Almuen t. Landhielp eller til Skibs." D. Lov. VI. 4. 5.

Udbygger, en. pl.-e. 1. den, som boer p. en afsides liggende Jordlod. Udbyggere p. Bornholm. 2. den, som er flyttet ud og boer i et andet Sogn ell. Herred. (Moth.)

Udbygning, en. pl.-er. En B. der tilføies et Huus udenfor dets rette Linie (Moth.) en mindre og lavere Fløi ell. Tilsætning t. en Bygning. Alle disse Udbygninger v. Kirken ere gamle Capeller. En Udbygning paa et Tag. (jvf. Udhuus.)

Udbytte, v. a. (jvf. bytte, udvexle.) I ældre Skrifter ofte for: uddele. "Der er stor Besværing hos, vel at udbytte sine Gaver." B. Thott. II. 161. At udbytte sine Velgierninger. "Jeg søger ikke Vinding af den Velgierning, jeg udbytter." sammest. I. 78. (jvf. I. 17. 77.)

Udbytte, et. ud. pl. reen Vinding; Fordeel, som et Foretagende giver, (især t. flere Deeltagere) efter Afdrag af Omkostninger. Udbytte af en Grube, et Biergværk, af Actier.

Udbære, v. a. 3. s. bære ud. partic. bruges. "Liget blev udbaaret af Underofficerer.

Udbøde, v. a. 1. d. s. s. bøde, 6. "Udbødede Køer, som have været brugte t. Arbeide." Olufsens Landoec. 423.

Uddampe, s. dampe, afdampe.

Uddanne, v. a. 1. (T. ausbilden.) danne t. Fuldkommenhed, fuldende Dannelsen af en Gienstand. "Den Idee, som de forfulgte, men hverken kunde uddanne, ell. iværksætte." Treschow. "At det indvortes, bestandige, uforkrænkelige Væsen meer og mere uddannes." Mynster. — Deraf: Uddannelse, en. ud. pl.

Uddele, v. a. -deelte, -deelt. give t. Mange, fordele, dele omkring. "Dit Faderbud uddeler Livets Sorger, Livets Glæder." Thaarup. At u. Brød, Penge til, iblandt Folket. figurl. at uddele Befalinger. — Deraf: Uddeling, en. pl.-er.

Uddrag, et. pl. d. s. noget, som uddrages af en Ting, fornemmelig af et Skrift (extractum.) At giøre U. af en Sag, et Forhør. Uddrag af Protocollen. jvf. Udtog. (At giøre Uddrag af en Bog, o: udskrive enkelte Steder ell. Stykker af Bogen. Et Udtog af en Bog er derimod Hovedindholdet af hele Bogen, bragt i en kortere Form.)

Uddrage, v. a. 3. (s. drage.) egentl. d. s. s. udtrække ell. trække ud; men br. kun figurl. i adskill. Tilfælde f. E. At u. noget af et Skrift o: udskrive enkelte Stykker deraf. At u. Kraften af Lægeplanter. Den Lære, Regel, man kan uddrage heraf. "Af Blomsterstøvet Vor og Honning at uddrage." Storm. "Ikke saameget f. at uddrage almindelige Begreb og Sætninger, som f. at giøre disse klare." Sneed. At uddrage Roden (Qvadratroden) af et Tal. — Deraf: Uddragning, en. pl.-er.

Uddreie, v. a. 1. faae ud v. at dreie.

Uddrive, v. a. 3. (s. drive.) d. s. s. drive ud; men kun i partic. ell. uegentl. f. E. at u. Diævle. Fienden blev snart igien uddreven. (At uddrive noget af Metal: en usædvanl. Talem. hos Bording. "Er jeg af Staal uddreven?" s. v. a. drive, 3.) — Deraf: Uddrivning, en. pl.-er.

Uddufte, v. a. 1. (T. ausduften.) give fra sig som Duft. (Pram.)

Uddunste, v. a. 1. give fra sig i Form af Dunst. Jorden uddunster megen Fugtighed. (ogsaa i intrans. Form. Hvad der uddunster af Træerne om Natten.) = Uddunstning, en. pl.-er. 1. det, at uddunste. Den umærkelige Uddunstning. 2. Fugtighed, som uddunster. Skadelige, qvælende Uddunstninger.

Uddyrke, v. a. 1. dyrke t. Fuldkommenhed; uddanne. "Deri bestod denne Opdragelses sande Fortrin, at Legem, Aand og Hierte uddyrkedes i det vedbørlige Forhold." Rahb. (Fortæll. I. 255.)

Uddøe, v. n. 1. uddøde, er uddød. ophøre, tage en Ende v. Døden. Denne Familie er uddød. Hans Slægt uddøde m. ham. Hele Byen syntes at være uddød.

Uddør, en. pl.-e. en Dør til en Udside. (Moth.)

Ude, adv. 1. udtrykker det til adv. ud (betegnende en Bevægelse til et Sted) svarende Begreb om en Væren, et Ophold paa Stedet, som er modsat Begrebet af inde. Saaledes a.) ikke i Huus, ikke under Tag; i fri Luft, under aaben Himmel. Den største Deel af Sæden ligger endnu ude. Qvæget gaaer endnu ude om Dagen, men tages ind om Natten. Det er ikke behageligt, at være ude i saadant Veir. Man maa have Tilsyn overalt, baade inde og ude. At komme ude fra (fra Marken, ell. fra et Sted uden for Huset.) At lukkes ude. (s. udelukke.) b.) ikke hiemme ell. i sit Hiem, ikke i sin Bolig. Jeg gaaer ud i Eftermiddag, og bliver ude hele Aftenen.

Vi have været ude tre Aftener i Rad. Man seer ham aldrig glad, hverken hiemme eller ude. Pige er ude om Fisk (s. at kiøbe F.) c.) fiernet fra det Sted, hvor de Talende ere, ell. fra det Inderste af et Rum; borte fra Huset, Gaarden, Byen, o. d. Konen var inde i Stuen, og Manden ude i Stalden, i Laden. Qvæget er langt ude i Marken. Ude v. Grændserne (mods. inde i Landet.) d.) figurl. At blive ude: s. blive. At blive ude m. noget. (s. udeblive.) At være ude af noget. 1. have bragt noget t. Ende. Jeg er nu snart ude af den første Deel (af Bogen.) 2. forstyrres i en Handling, komme ud af Sammenhæng. Nu er jeg reent ude af Spillet. 3. adv. ude br. ogsaa (ligesom aus i det T.) om et Tidsbegreb, for: til Ende, forbi. "Et Liv — hvis hele Værd, før det var ude." Bagg. "Naar Barnet er dødt, er Fadderskabet ude." Ordspr. Tønden, Spillet er ude. Det er snart ude m. ham (han døer snart.) Mister han denne Capital, er det reent ude m. ham (forbi m. hans Velstand, er han reent ødelagt.) = I Sammensætning bruges: udeblive, v. n. 3. (s. blive.) blive borte, ikke indfinde sig, ikke komme t. bestemt Tid. Budet, som jeg havde ventet, er udeblevet. Betalingen udeblev. Han er udebleven m. Betalingen over Tiden. De udeblevne Medlemmer i Selskabet (som ikke mødte.) — Deraf: Udeblivelse, en. det, at udeblive. Hans lange Udeblivelse gav mig Mistanke. "En Udeblivelse du mig tilgive maa." Wessel. — udeholde, v. a. 3. holde udenfor, holde ude. (O. Guldberg.) — udelade, v. a. 3. (s. lade.) lade blive borte, ikke lade komme i ell. med. (især om Skrift ell. Tale.) Dette Ord maa ikke udelades. Han udelod adskillige Vers, da han oplæste Digtet. (jvf. at forskiellige udlade sig.) Deraf: Udeladelse, en. — udelukke, v. a. 1. nøde een t. at blive ude, v. at lukke f. ham. Dersom vi ikke skynde os, blive vi udelukte. Jeg blev udelukket af mit eget Huus. — fig. ikke tage een m. i Lod og Deel, undtage fra, negte Deel i. At u. een fra en Arv. Han blev udelukt af ell. fra Selskabet. Mod og Rasthed udelukker ikke den fornødne Forsigtighed. "Der ere de Laster, som til samme Tid udelukke hinanden." Mynster. En udelukkende Rettighed (som er een allene tilstaaet.) Heraf: Udelukkelse, en. pl. -r. — udestaaende, adj. v. 1. som ikke er indbetalt. u. Gield. Jeg har endnu adskillige Fordringer udestaaende. 2. At have noget udestaaende med een ɔ: være i Uenighed om noget.

Udeelagtig, adj. som ikke har ell. faaer Deel i. At være udeelagtig i noget. — Udeelagtighed, en. den Tilstand ell. Omstændighed, at være udeelagtig i noget.

Udeelt, adj. v. ikke adskilt i Dele; heel, fuldstændig. "Han hver af Os udeelt sit Hierte gav." Rahbek.

Udelelig, adj. som ikke kan deles. En udelelig Størrelse. — Deraf: Udelelighed, en.

Uden, præp. og adv. [J. utan.] A. præp. der tilkiendegiver 1. en Mangel, en fuldstændig Fraværelse; i Modsætn. t. med, for, ell. ved; sine, absque. At gaae uden Hat, u. Kaarde, u. Stok. Et Træ u. Løv. En Bog u. Titelblad. At være reent u. Penge. At spise sin Mad u. Salt. Uden Penge udretter man intet. At giøre noget uden Betaling. At ville koge u. Ild. At døe u. Arvinger. Et Brev uden Navn. — Uden Aarsag, u. Anledning, u. Ende, u. Forskiel, u. Omsvøb, u. Ophør, u. Tvivl. — Begrebet om Mangel ell. Fraværelse forstærkes endnu, deels v. at sætte aldeles, ganske ell. reent foran uden; deels v. al og nogen, (ogsaa mindste ell. ringeste) der følge efter. At straffes uden al Aarsag. Det skete uden nogen (mindste, ringeste) Anledning. Uden al Opsættelse. — Hvor uden følger efter ikke, bliver Udtrykket bekræftende, ell. har samme Virkning, som præp. med. Deres Afsked var ikke uden Taarer. Han er ikke u. Fortienester i dette Fag. Jeg har ikke u. megen Vanskelighed opnaaet det. 2. en Udelukkelse, en Mangel p. andre Gienstandes Medvirkning ell. Deeltagelse (hvor det dog kun finder Sted foran et Pron.) Han gior intet u. hendes Raad. Uden ham var jeg ikke bleven t. det, jeg er. Uden vor Anbefaling havde de aldrig opnaaet det. (jvf. desuden, foruden.) 3. en Undtagelse (d. s. s. undtagen. T. ausser.) Jeg har ingen til at tale min Sag, uden ham. Der var ingen hiemme u. Konen. Ingen, uden Forældrene, vare tilstede. Man hører intet, u. Klager. Det er intet, uden tomme Lofter. Han fik intet uden Tak. (jvf. end, som altid følger efter Negtelsen, hvor denne udtrykkes v. ingen anden, intet andet.) [Ingen gik t. ham, uden jeg ɔ: jeg var den eneste, som gik til ham — er forskielligt fra: Ingen gik t. ham uden mig ɔ: uden at jeg var med. s. Høisgaards Synt. S. 300.] B. som adv. (der ogsaa antager Virkningen af en Conj.) br. uden a.) deels i en infinitiv. Sætning, og udtrykker (ligesom A. 1) en Mangel ell. Fraværelse, ell. ophæver det bekræftende i Sætningen. Han gik bort, u. at nogen mærkede det. Man kan fordrive dem, uden at skade Træerne. Jeg var tidt i Selskab m. ham, uden at jeg kiendte ham. Uden at sige et eneste Ord, forlod han Selskab. — b.) Undertiden ogsaa t. at udtrykke en Betingelse (for: dersom man ikke, med mindre; nisi.) Det kan ikke skee, u. først at søge om Tilladelse. Man bør ikke dømme herom, uden nøie at undersøge alle Omstændigheder.

"Da mange ikke kan udgiøre een Villie, uden v. de fleste Stemmer." Sneed. — At udelades undertiden. Det kan ikke skee, uden (m. mindre) han vil. — Hertil hører ogsaa den betingende Talemaade: uden saa er (var), at ɔ: med mindre (nisi forte). "Uden saa er, at jeg kom t. Skade, at miste mine Øren." Holb. (Gert Vestph.)

Uden: modsat inden. 1. adv. paa det ydre, udvendigen, udenpaa. (sielden.) Kisten blev malet baade inden og uden. (s. nedenfor de sammens. adv. udenad, udenfor, udenfra, udenom, udenpaa, udentil.) 2. præp. der udtrykker at noget er ell. tænkes at være i et Rum, adskilt fra det Indre, fra det som er inde ell. inden i, og modsat dette. (extra.) Mest br. det da i Sammensætn. m. andre Partikler og nogle Genitiver (udenbyes, udenlands, udenrigs, ꝛc.) Adskilt kun i de Udtryk: uden Porten, uden Byen, uden Huset (i St. f. udenfor) hvilke dog nogle ei ville erkiende f. sprogrigtige. 3. Ved de m. uden sammensatte Adverbier maa bemærkes, at adskillige af dem undertiden (naar de ikke staae absol. men gaae ud p. et Object) adskilles, og da br. som Præpositioner (hvilket derimod ikke ell. sieldnere er Tilfældet m. de lignende, af inden dannede adv.) s. nedenfor. = udenad, adv. af ell. formedelst Hukommelsen, uden for Bogen. At lære, at kunne noget udenad. Deraf: Udenadslæsning, en. L. hvorved noget læses udenad. — udenbords, adv. uden f. Skibet, ikke inden Borde. Inden- og udenbords. udenbyes, adv. (der ogsaa br. som adj.) uden for Staden. At boe udenbyes. Udenbyes Folk, Giæster, Deeltagere (som ikke ere fra ell. boe i Byen. — udendørs, adv. uden f. Døren ell. Huset. — udenfor, adv. og præp. paa det Rum ell. Sted, som ved en Grændse ell. Mellemting er adskilt fra det, som er inde, indeni ell. indenfor. Vi gik ind i Huset, men han blev udenfor. — Vi maatte staae uden for Kredsen. At boe uden for Byen. fig. Jeg vil helst være udenfor ɔ: ikke befatte mig m. den Sag. — udenfra, adv. fra et Rum ell. Sted, som er uden for en vis Grændse. Fugtigheden trænger ind udenfra. — udengierds, adv. uden f. Gierdet. Den Deel af Kratskoven som ligger udengierds. — udenlands, adv. uden f. et vist Land, m. Hensyn t. dette og dets Indbyggere. At reise, begive sig udenlands. Han har været udenlands. At komme udenlands fra. Deraf: Udenlandsreise, en. Reise til og i et fremmedt Land, i Udlandet. "Spørgsmaal, om man ikke ved lange Udenlandsreiser kan glemme noget af sit Modersmaal, som dog er meest fornødent at forstaae." Holberg. — udenlandsk, adj. som er udenlands fra. Udenlandske Varer. "Den største Ære f. en Dansk, det veed han er, at synes udenlandsk." Storm. — udenom, adv. og præp. udenfor og tillige i en Strækning langs med ell. omkring noget. (modsat indenom ell. igiennem.) Vi andre gik igiennem Mosen, men han foretrak at gaae udenom. Uden om Gierdet gaaer en dyb Grøft. Vi kiørte uden om Byen. — udenover, adv. og præp. uden paa, og tillige over. Tag endnu denne Pels udenover, uden over de andre Klæder. — udenpaa, adv. og præp. p. Ydersiden, p. det Udvendige, p. Overfladen af en Ting. (modsat: indvendigen, inden i, indenpaa, indentil.) Man kan føle udenpaa hvad der er i Pakken. Det stod uden p. Brevet. At hefte noget uden p. Kiolen. — udenrigs, adv. uden f. et vist Rige; ligeledes adj. udenrigsk. Han har været udenrigs. udenrigske Fordringer. — udenslægts, adj. som er uden f. Slægten, Familien. (D. H. O.) — udentil, adv. paa den ydre Side, udvendigen. — udenveis, adv. uden f. Veien. At gaae udenveis. (Heisgaard.) "Du gaaer lidt udenveis; det giør dit hede Blod." Helt. — udenvolds, adj. uden for Voldene. (Bording.) — udenvælts, adj. som ikke er i Vælten (ikke er Trumf i Kortspil.) At have mange udenvælts Kort p. Haanden. — 4. Af andre Sammensætn. m. uden (i Bemærk. af det T. a u ß e n) ere i nyere Tid optagne: Udenverden, en. (m. best. Art.) Alt hvad vi fornemme uden for vort eget Jeg, den ydre ell. udvortes Verden; Yderverdenen. (Treschow.) Udenværk, et. pl.-er. Fæstningsværk ell. Skandse, anlagt uden f. Hovedvoldens Grav.

Udfald, et. pl. d. s. 1. det, at noget falder ud; Udfalden. 2. Udgang, endelig Skiebne. Sagen fik et uventet, godt, slet U. 3. i Fegtekonsten: den Bevægelse fremad m. Legemet, man giør, i det man søger at bibringe Modstanderen et Stød. 4. et Angreb, som de Beleirede i en Fæstning giøre p. Beleirerne. At giøre et Udfald af Fæstningen.

Udfart, en. pl.-er. Handlingen at fare ud; ell. at drage ud i en Vogn, seile ud o. d. Ved Kuglens U. af Mundingen. Vi ville giøre en lille Udfart i Havnen.

Udfeie, v. a. 1. skaffe ud v. at feie. — Deraf: Udfeining, en. pl.-er.

Udfile, v. a. 1. udhule v. at file; ell. bringe ud af, skaffe bort v. Filen. At u. Rustpletter af noget. — Udfiling, en. pl.-er.

Udfinde, v. a. 3. (s. finde.) finde, opdage, komme efter v. Hielp af Tænkning ell. Eftertanke. "Ei at aflade, før hun udfandt et Spyd, der sikkert dræbte." Evald. At u. Opløsningen t. en Gaade. Nu har jeg udfundet Aarsagen. "Vilde man opgive ethvert Middel t. at udfinde og befæste Sandheden." Birkner.

Udfiske, v. a. 1. faae ud af v. at fiske. 2. tømme, lændse v. at fiske. At u. en Dam.

Udflamme, v. a. 1. poet. udsende, udbrede i Luer. "Udflam hans Roes, utalte Solehær." P. K. Troiel.

Udflod, et. (kort o.) pl. d. s. 1. det, at flyde ud, Udflyden. 2. noget, som flyder ud. (s. Flod.)

Udflugt, en. 1. Gierningen at flyve ud. Fuglens Udflugt fra Reden. fig. Det er hans første Udflugt i Verden — efter hans Sygdom. 2. Udvei, Leilighed t. at undgaae en Fare ell. noget ondt. "Naar Faren ganske overvælder os, naar al Udflugt er tilspærret f. os." Basth. 3. (pl.-er.) en ugrundet Aarsag ell. Anledning t. at unddrage sig en Skyldighed; en ugrundet Undskyldning. (oftest i pl.) At søge Udflugter. Han veed nok at finde en U. "Disse elendige Udflugter f. at undgaae Følgerne af Sandhedens Tilstaaelse." Basth.

Udflyde, v. n. 3. er. (s. flyde.) d. s. s. flyde ud. Der udflød en tyk Vædske. — Deraf: Udflyden, en. det, at noget flyder ud af en Ting. — Ligeledes: Udflydelse, en. (sieldnere.) [Ogsaa, men ikke heldigt, om det, som udflyder, Udflod, 2. "Herrens Godhed, hvis velgiørende Udflydelser — saa rigeligt have nedstrømmet over os." Basth. aand. Taler. 1779. I. 157.]

Udflye, v. a. 1. d. s. s. udstyre, it. giøre i Stand, pynte op. (forældet.) Deraf: Udflyening, Udstyr, Medgift.

Udflytte, v. a. 1. bringe noget ud af et Rum i ell. til et andet. — At udflytte en Bonde ɔ: give ham en udskiftet Jordlod og Gaard uden f. Byen. (jvf. flytte ud.) = Udflytning, en. pl.-er. Handlingen, at flytte ud (saavel i transitiv som intrans. Betydn.) — Udflytter, en. pl.-e. den, som flytter ud (f. E. af Byen; især om Bønder, der udskiftes af Fællesskab og udflyttes. — Udflyttergaard, en. En udflyttet Bondegaard.

Udfolde, v. a. 1. udbrede noget, som var sammenfoldet. At u. en Vifte. "Udfolder, I Dage fra Oldtid, længe tilrullede Bog f. min Aand." Hertz. "Ved Arnos Bred en yndig og blomstrende Dal sig udfolder." Rein. Rosen, Blomsten udfolder sig. — fig. At u. sit Hiertes inderste Hemmeligheder. "Der, hvor Siælens Kræfter skulle udfolde sig i fri Virksomhed." Mynster. "Vi kalde Mennesket frit, naar hans inderste Liv kan udfolde sig ubehindret." Samme. "Udfoldede de gamle Tider laae." Grundtvig. — Deraf: Udfolding, en. pl. -er.

Udfordre, v. a. 1. fordre een t. at komme frem ell. ud, især t. Strid ell. Tvekamp. "Naturens Underværk udfordrer mig t. Sang." A. Bull. Han har udfordret den, som fornærmede ham (t. Tvekamp.) At u. een p. Pistoler. 2. d. s. s. udkræve. — Deraf: Udfordring, en. pl.-er.

Udfore, v. a. 1, forsyne indeni m. Foder ell. Beklædning. At u. noget m. Skind. 2. At udfore (udfodre) et Kreatur (af Foder ell. Foer) ɔ: føre det t. det bliver fedt. (Moth.) — Deraf: Udforing, en. pl.-er.

Udforske, v. a. 1. erfare, faae at vide, lære v. at forske, grandske, spørge. At u. Naturens Hemmeligheder. Det er ikke let at udforske. Han søgte at u. det af Pigen. 2. at udforske een, d. s. s. udfritte, 2. søge v. Spørgen at erfare noget, som han holder hemmeligt. — Deraf: Udforskning, en. pl.-er.

Udfrie, v. a. 1. befrie den, som er i Fangenskab ell. under Tvang. At u. een af Fængsel. At udfrie Landet af Fiendens Vold. "Man udfrier den, som man befrier fra den Ulykke, der omspænder ham." Müller. (Mindre sædvanligt er derfor dette Udtryk: "Naar den Uskyldige udfries fra Miskiendelse og Forfølgelse." Mynster.) — Deraf: Udfrielse, en.

Udfritte, v. a. 1. faae at vide v. idelig Spørgen, v. at fritte. Han søgte at udfritte Hemmeligheden af Tieneren. 2. udlokke Hemmeligheder af een v. at fritte. Han vilde u. Pigen; men hun blev v. hendes Taushed. — Deraf: Udfritten, en. ud. pl.

Udfylde, v. a. 3. giøre det Indre af en Ting, ell. et tomt, huult Rum, fuldt. At u. et tomt Rum, en huul Kugle m. noget. (s. fylde.) At udfylde det som mangler i en Ting. — Udfylding ell. Udfyldning, en.

Udfærd, en. ud. pl. Tog ud i Landet, Udfart, Udreise (Expeditio. Moth.) "Han vilde ingen større Bekostning anvende p. Kongens Hiemfærd, end han havde giort p. hans Udfærd." Vedels Saxo.

Udfærdige, v. a. 1. (Tydsk. ausfertigen.) giøre en skriftlig Bekiendtgiørelse, Befaling o. d. færdig. s. udstede. — Deraf: Udfærdigelse, en.

Udføre, v. a. 2. d. s. s. føre ud, (især. ud af Landet.) Der udføres meget Korn af Danmark. (Ellers sædvanl. kun i partic. Da han blev udført t. Retterstedet.) 2. figurl. a.) bringe t. Ende, iværksætte. Han har begyndt meget, som han neppe faaer udført. At udføre en Befaling. Dette Foretagende udførte han uden andres Hielp. "At bevise, hvor langt større det er, at udføre, end at beskrive Bedrifter." Kampmann. "Han lærer sin Søn at udføre, hvad han selv har begyndt." Sneed. "Al den Forstand, hvormed Mennesket opfinder, og al den Kraft, hvormed det udfører." Mynster. b.) udvikle skriftligen p. en fuldstændig, tilstrækkelig Maade. At udføre en Sætning, et Beviis. = Udførelse, en. ud. pl. 1. Gierningen at føre ud ɔ: lede ud. Forbryderens U. til Retterstedet. 2. Iværksættelse, Fuldførelse. En Handlings Udførelse. — Derimod: Udførsel, en. Hand=

lingen at føre noget ud af Landet. Toldfri Udførsel. Kornudførsel. (modſ. Indførsel.) — Udfører, en. den, ſom udfører noget. (ſielden og uſædvanl.) "Diſſe — behøve Udførere af de Forretninger, ſom de ſelv fattes Kundſkab t. at udføre." Mynſter.

Udførlig, adj. hvori ingen fornøden Deel mangler, ſom ei er afkortet; fuldſtændig, vidtløftig, uden dog at være ell. have for meget. En u. Fortælling. At beviſe, beſkrive noget udførligt. Skriftet er udførligt uden at være vidtløftigt. — Udførlighed, en. Beſkaffenheden, at være udførlig. "Man beklager ſig ikke over, at en Sag foredrages udførlig, naar Udførligheden ikke overdrives og udarter t. Vidtløftighed." Stoud.

Udgaae, v. n. 3. er. (ſ. gaae.) 1. i den egentl. Bemærk. at gaae ud af et Sted, br. det kun i høiere Stiil. De førſte, der udgik af Byen. Udgaaende Varer ɔ: ſom udføres. 2. have ſin Oprindelſe af (ſielden.) Herfra udgik en nye Slægtlinie. 3. blive bekiendt, komme ud iblandt Folk. Kongen lod udgaae den Befaling. At lade noget u. i Trykken. 4. Et udgaaet Træ, en udgaaet Blomſt (viſſen, bortdød.) jvf. gaae ud.

Udgade, en. pl. -r. Gade i Udkanten af en By; de fra Byens Midte længſt fraliggende Gader. "Floden — og oven i Kiøbet et Skybrud har ſat alle Broerne, Portene og Udgaderne under Vand." Baggeſen.

Udgang, en. 1. (ud. pl.) Gierningen at gaae ud (i egentl. Betydn.) Iſraeliternes U. af Egypten. 2. fig. Ende, Fuldførelſe, Slutning. Denne Begivenhed fik en anden U. end man havde ventet. Aarets, Maanedens Udgang. — En Udgang kaldes i Bogtrykkerier en Afdeling i Texten, hvor man begynder m. en ny, indtrukken ell. forkortet Linie. 3. (pl. -e.) et Sted, en Aabning, hvorigiennem man gaaer ell. kan gaae ud. Der er to Udgange fra Gaarden, fra Haven. En ſkiult U. = Udgangshest, en. H. ſom man lader gaae ude Vinteren over, ikke ſætter p. Stald (Udgangsøg.) Saaledes ogſaa: Udgangsfaar. — Udgangstold, en. T. ſom betales af udgaaende Varer.

Udgave, en. pl. -r. et i Trykken udgivet Skrift, m. Henſyn t. dets Indhold, Indretning, ell. hvad der vedkommer, ſaavel Materien i Skriftet, ſom dets udvortes Skikkelſe, Papir, Tryk m. v.; hvorimod Oplag allene har Henſyn t. Handlingen at trykke Skriftet, og t. Antallet af Exemplarer. Dette er den nyeſte U. af Bogen. At beſørge en ny, forbedret U. af et Skrift. En ſmuk, billig, koſtbar, ſielden Udgave. En Pragtudgave, Skoleudgave. En fuldſtændig U. af vore gamle Love, af en Forfatters Skrifter. (Derimod: At giøre et nyt Oplag af en Bog ɔ: lade den trykke af ſom den er. Et ſtort, lidet Oplag. Han har ſolgt hele Oplaget. Oplaget er udſolgt.)

Udgield, en. ud. pl. Gield i et Bo; det, ſom Boet er ſkyldig t. andre. (Moth.)

Udgienne, v. a. 1. uddrive, gienne ud. (Tauſſen.)

Udgierning, en. ud. pl. Gierning, Arbeide, ſom ſkeer uden f. Huſet, Markgierning o. d. (Moth.)

Udgift, en. pl. -er. Handlingen, at udgive Penge; ell. Beløbet af de Penge, man udgiver; enten i et viſt Tilfælde: (Der foreſtaaer mig en ſtor Udgift. Denne U. var mig uventet) ell. i et viſt Tidsrum: (aarlige Udgifter, daglig U.) ell. overhovedet. At holde Bog over Indtægt og U. At indrette ſine Udgifter efter Indtægterne. = Udgiftsbog, en. Bog, hvori man indfører ſine Udgifter.

Udgive, v. a. 3. d. ſ. ſ. give ud, 1. Jeg har i Aar udgivet meer end i Fior. 2. lade udgaae, udkomme. At u. en Bog, en Forordning. Han har udgivet denne Forfatters ſamlede Værker (beſørget dem trykte.) 3. beſtemme, angive Beſkaffenheden af noget (hvor Beſtemmelſen enten reent ſtrider mod Sandhed, ell. dog bliver tvivlſom.) At udgive ſig for en anden Perſon. Han udgav det for et Maleri af Tizian. (Ogſaa m. præp. efter Verb. At give ſig ud for en fremmed Læge.) = Udgiver, en. pl. -e. den, ſom udgiver et Skrift; m. Henſyn t. dette. Bogens, Tidsſkriftets U.

Udgiøre, v. a. 3. indeholde Delene, hvoraf noget beſtaaer; beløbe ſig til. Vinteren udgiør den ſtørſte Deel af Aaret. Hans Gield udgiør en ſtor Sum. Det, ſom udgiør Menneſkets ſande Lykſalighed. (Den paſſ. Form br. ikke.)

Udglatte, v. a. 1. bringe ud af v. at glatte. At udglatte Folder i Tøi. — Deraf: Udglatning, en. pl. -er.

Udgløde, v. a. 1. giøre noget heelt igiennem gloende, giennemgløde. — Deraf: Udgløding, en. pl. -er.

Udgnide, v. a. 3. bringe ud af v. at gnide. At udgnide en Plet. — Deraf: Udgniding, en. pl. -er.

Udgrandſke, v. a. 1. d. ſ. ſ. udforſke. At u. Himmelens Løb. (Guldberg.) "Det Væſen, hvis Godhed vi kiende, ſkiøndt vi ei kan udgrandſke dets Vele." Rahbek. "At u. nøie de Unges Hierne og Hierte." Bagg. N. Klim. — Deraf: Udgrandſkning, en. pl. -er.

Udgrave, v. a. 3. (ſ. grave.) 1. bringe ud, faae ud v. at grave. At u. noget af Jorden. 2. frembringe Fordybninger m. Gravſtikken. At udgrave Figurer i Metal. Udgravet Arbeide. — Deraf: Udgravning, en. pl. -er.

Udgrunde, v. a. 1. komme efter, udforſke Grunden t. en Sag ell. dens ſande Beſtaf-

fenhed. At u. Aarsagerne t. en Stats Forfald; søge at udgrunde en Hemmelighed. "Det, de havde seet i Omgang, lært v. Erfaring, udgrundet v. Eftertanke." Schytte. "Ene den, som ret de Vises Steen udgrunder." Bagg. "Unders Under, hvis Dyb i Evighed du knap udgrunder." Samme. — "En udgrundende Betragtning." Sibbern.

Udgræde, v. n. br. kun i partic. i Talemaaden: At have udgrædt (afgrædt) ɔ: ikke græde mere.

Udgrøfte, v. a. udtørre, ell. bortlede Vandet fra ved gravede Grøfter. "At udgrøfte et Hængedynd." Dalgas Beskr. over Ribe A. 1830. S. 54.

Udgyde, v. a. 3. (s. gyde.) helde ell. gyde noget ud af et Kar. Han udgød Vinen, som var i Bægeret. — Uegentl. at udgyde Taarer (s. fælde.) fig. At u. sit Hierte f. een. At u. sin Harme, Vrede over een. "Naar man lader dem udgyde al deres Viisdom i Fred, ere de de bedste Mennesker p. Jorden." Rahbek. — Deraf: **Udgydelse**, en. pl.-r. Vandets Udgydelse. — fig. Hiertets fortrolige Udgydelser ɔ: Meddelinger, Tilstaaelser.

Udgruble, v. a. 1. faae ud, bringe frem, bringe f. Lyset v. Grublen. "Vi ville m. vor liden Forstand udgruble Guds store Gierningers Sammenhæng." Eilschow. "Tilfældige Regler, som Philosopher udgruble i Skolerne." J. Boye.

Udhale, v. a. 1. bringe ud af (en Havn) v. at hale. I Daget bliver Skibet udhalet af Bommen. jvf. hale ud. (Udhaler, en. pl.-e. i dagl. og lav Tale: et udsværvende Mandfolk.)

Udhamre, v. a. 1. udstrække, giøre flad v. at hamre. At u. Kobber i Plader. "Alle deres Kobberkar vare støbte, men ikke udhamrede." Guldb. 2. skaffe ud ell. bort v. at hamre. At udhamre en Bugle. — Deraf: **Udhamring**, en. pl.-er.

Udhavn, en. pl.-e. En Havn ude v. Kysten af et Land, ikke inde i en Fiord ell. Vig.

Udhegn, et. pl. d. s. det Hegn, der omgiver og afgrændser Markerne, som høre t. en Gaard; i Modsætn. t. Mellemhegn. (Oluffsen.)

Udhente, v. a. 1. s. hente ud. Han blev udhentet p. Landet.

Udholde, v. a. 3. bære, taale, udstaae, giennemgaae. (jvf. holde ud.) Han maatte u. meget i denne Sygdom, p. denne Reise. Han udholdt Prøven. Tidlig øvedes han i at udholde Savn og Besværligheder. "Byd ham ei holde ud, hvad du ei selv udholder." C. Frimann. (Jvf. udstaae, hvilket nærmest betegner Tilstanden, den physiske Modtagelse ell. Lidelse af noget ondt ell. ubehageligt; ligesom udholde nærmest udtrykker deels Villien ell. den moralske Kraft, hvormed een udstaaer ell. giennemgaaer det, som møder; deels den physiske Evne t. at udstaae.) = **udholdelig**, adj. som lader sig udholde, taalelig. — **udholdende**, adj. v. som holder længe ud (jvf. holde ud, b.) som ikke let trættes ell. giver efter f. Møie og Besværligheder. At være udholdende i Arbeide. En utrættelig og udholdende Flid. — Deraf: **Udholdenhed**, en. Beskaffenheden, at være udholdende; (deri forskielligt fra **Vedholdenhed**, at dette udtrykker Villien, hiint Kraften t. at holde ud.)

Udholm, en. pl.-e. En afsides liggende Holm (f. E. en afsides, langt fra Gaarden liggende Engholm; s. Udmark;) ell. en Holm, en liden Ø, der ligger eenlig og langt fra Kysten.

Udhoret, adj. v. i høi Grad forhoret. (i lav Talebrug; ligesom ogsaa Brugen af Participiet: At have udhoret ɔ: afhoret.)

Udhugge, v. a. 1. faae ud af v. at hugge. At u. en Steen af Klippen. 2. udhule v. Huggen. At udhugge en Rende, et Vindue i en Muur. (oftere blot: hugge.) 3. hugge v. Hielp af Meiselen i en vis Skikkelse. At u. en Figur i Marmor, i Sandsteen. 4. hugge (Kiød) i Stykker t. Salg. Kiødet af Oxen blev solgt, saa hastigt som Slagteren kunde u. det. 5. At udhugge en Skov ɔ: hugge en Aabning i den; giennemhugge den. = **Udhugning**, en. pl.-er. 1. Gierningen at udhugge. 2. en U. i en Skov ɔ: en hugget Aabning giennem Skoven.

Udhule, v. a. 1. giøre huul, frembringe en Huulhed inden i noget. At udhule en Træklods. Et udhulet Græskar. "Og arbeider p. at udhule den Afgrund, der skal opsluge dem begge." Rahbek. "De, der ligesom havde udhulet Livet, saa der ingen Kraft og Lyst mere var deri." Mynster. — Deraf: **Udhuling**, en. pl.-er.

Udhungre, v. a. 1. afkræfte, afmatte, tvinge v. Hunger; udsulte. At see udhungret ud. At u. en Fæstning. "Han spiste det, man gav ham, som een, der var ganske udhungret." Don Quix. af C. Biehl.

Udhuus, et. pl.-huse. Bygning v. en Gaard paa Landet, som ikke tiener t. Beboelse; modsat Stuehuus ell. Hovedbygning. Udhusene v. denne Gaard ere forfaldne.

Udhvile sig, v. rec. 1. og 2. hvile saa længe t. man ikke meer er træt, hvile tilstrækkeligen. "Hvi skulde han ei m. Rolighed see det Dieblik i Møde, da hon skal udhvile sig efter sit Arbeide?" Rahb. Naar vi faae udhviilt os, ville vi gaae videre. At være udhviilt. "Naar saa det Diet udhvilet lukket op." (om Barnet.) C. Frimann. — Den udhvilede Jord. [Sielden forekommer den intransf. Form: at udhvile.

— "Og der i nedrig Lyst af tvungent Slæb udhviler." C. D. Biehl.]

Udhyle, v. a. 1. udtale, udraabe hylende; fremhyle. "Og høre Skræk og Vee udhyles af min Mund." Rein. (Digte. II. 386.)

Udhæng, et. pl. d. s. noget, som hænges ud, ell. som hænger udenfor, ud over.

Udhænge, v. a. 3. (s. hænge.) hænge uden for noget, hænge ud under aaben Himmel. At udhænge en Fane.

Udi, præpos. som har Bemærkelse tilfælles med i, og i ældre Skrifter forekommer temmelig hyppigen, og i mange Tilfælde i St. for i. Nu derimod er Brugen af udi bleven saa sielden, at den næsten altid medfører en forældet og tvungen Stivhed, og derfor helst undgaaes, ell. er indskrænket t. faa Tilfælde, hvor man, i høiere Stiil, troer at kunne noget formindske det Ildeklingende i et Sammenstød af to I'er; f. E. udi Italien; eller hvor man i et Vers p. en magelig Maade vil komme til en manglende Stavelse.

Udjage, v. a. 3. d. s. s. jage ud. Han blev udjaget af Staden. — Udjagelse, en.

Udjord, en. pl.-er. afsides ell. langt fra Gaarden liggende Jord, Udmark.

Udjævne, v. a. 1. faae ud af v. at jævne, glatte; jævne aldeles. At udjævne enhver Fold. — Deraf: Udjævning, en. pl.-er.

Udkaare, v. a. 1. kaare ell. vælge iblandt flere Gienstande, udvælge. Den Prinds, de havde udkaaret t. Konge. (jvf. kaare og vælge.) — Deraf: Udkaarelse, en.

Udkant, en. pl.-er. afsides Kant ell. Egn. "Den Kiøbmand, der i de store Stæder boer i en Udkant af Byen, bliver m. al sin Vindskibelighed fattig." Schytte.

Udkast, et. pl. d. s. 1. egentl. (men sielden) Gierningen, at kaste noget ud. "Han drager i Hast sine Garn t. et Udkast." Meislings Theokrit. 9. — 2. Aftegning, Grundrids, skriftlig Optegnelse ell. Plan, Anordning, der i Hovedsagen, i det væsentlige bestemmer Skikkelse ell. Indretning af noget, som skal udføres, iværksættes, forfattes. At giøre U. til en Bygning, et Maleri, et Skuespil, et Brev m. m. Han har forandret meget i sit første Udkast.

Udkaste, v. a. 1. d. s. s. kaste ud. (mest i partic.) Da Garnet blev udkastet. 2. giøre Udkast t. noget; aftegne ell. opskrive de væsentlige Dele af et tilkommende Værk. At u. en Plan t. et Foretagende; udkaste en Tegning p. Papiret. — Udkastelse, Udkastning, en. Handlingen at kaste ud. (ikke udkaste, 2.)

Udkig, et. Handlingen at kige ud. At ligge p. Udkig efter noget. At være i Mærset p. Udkig. "Hav stedse Udkig f. mødende Seiler." S. Blicher.

Udkiøbe, v. a. 2. s. kiøbe ud. Han har udkiøbt alle de andre Lodseiere.

Udkiøre, v. a. 2. s. kiøre ud. Giødningen er udkiørt p. Ageren. — Udkiørsel, en. 1. Handlingen at kiøre ud. 2. Sted, Aabning, Port t. at kiøre ud af. Her er Udkiørsel fra Gaarden t. Marken.

Udklippe, v. a. 1. skaffe ud af v. at klippe. At u. Blade af en Bog. 2. klippe i en vis Skikkelse. At udklippe Dyr, Blomster i Papir. — Deraf: Udklipning, en.

Udklæde, v. a. 2. klæde p. en egen, usædvanlig Maade, ell. saaledes at den, som klædes, bliver ukiendelig. (s. forklæde.) Hun var underlig udklædt. Han var udklædt som en Bonde, udklædt i Fruentimmerklæder.

Udklække, v. a. 1. bringe frem t. Liv, bringe t. at spire, voxe. Foraarssolen udklækker Blomsterne. "Den Rose, Sol og blide Vaar udklækker." Pram. Strudsens Unger udklækkes v. Solvarmen. — fig. (og da især spottende, ell. dadlende.) Dette kloge Anslag har han selv udklækket. "Alle de Misfostere, som den menneskelige Forstand kan udklække." Basth. "Det er i Rigdommens og den dybe Freds Skiød, at Overdaadighed og Vellyst udklækkes." O. Guldb. "Her udklækkes Ladhed, Overdaad, Sandselighed, Foragt f. de huuslige Pligter." Rahb. — Deraf: Udklækning, en.

Udkoge, v. a. 2. bringe ud af v. Kogning. At u. Fedtet. Marven er udkogt. At u. nye Leerkar i Vand (ɔ: lade dem ligge en Tid i kogende Vand f. at rense dem.) At udkoge Sølvtøi (f. at rense og give det Glands.) — Deraf: Udkogning, en. pl.-er.

Udkomme, et. ud. pl. det, hvormed een kan komme ud t. sine Fornødenheder, som er tilstrækkeligt t. eens Udgifter. At have knapt, rigeligt, rundeligt U. "Den, som har et tarveligt Levebrød, tragter efter rigere Udkomme." Schytte. At have sit gode U. "At om ikke Overflod, dog Udkomme, behøves f. at betrygge den huuslige Lyksalighed." Rahbek. Han har sit Udkomme; men heller ikke mere. (Hos Moth: Udkomst.)

Udkomst, en. egentlig: det, at komme ud; eller fig. at slippe ud af en Fare, en ubehagelig Stilling o. d. (sielden.) "Kunde han hermed ei mere vinde, saa vandt han dog den Tid, en Udkomst her at finde." Helt. (1759. S. 194.) "Men saadan Udkomst er der ikke m. Dyrene af det omtalte Slags." Eilschow. (Philos. Br. 66.)

Udkonstle, v. a. 1. udføre, tilveiebringe m. Konst ell. ved konstlede Midler. (usædvanl. jvf. konstle og fremkonstle.) "Naturen har givet os lidet af det, som hører t. den udkonstlede Overdaadighed." Schytte. (Indv. Reg. II. 65.)

Udkradse, v. a. 1. bringe ud af, ell. rense

v. at kradse. At udkradse sit Pibehoved. — Deraf: Udkradsning, en.

Udkramme, v. a. 1. fremvise, fremlægge endeel forskiellige Ting, især naar det skeer i en pralende Hensigt. At udkramme sine Kostbarheder. — fig. At udkramme al sin Lærdom.

Udkryste, v. a. 1. klemme ud, udpresse m. Hænderne.

Udkræve, v. a. 1. giøre nødvendigt, paalægge m. Nødvendighed, som en Skyldighed. Sagen udkræver en nøiagtig Undersøgelse. Det udkræver et møisommeligt Arbeide. "Naar Dommeren synes, at Sagen det udkræver." D. Lov. 1. 14. 6. Mit Embede, min Pligt udkræver det. "De Dele af Agerdyrkningen, som udkræve meest Omhyggelighed og Opmærksomhed." Sneedorf.

Udkæmme, v. a. 1. bringe ud af v. at kæmme. 2. bringe ud af hverandre, sprede m. Kammen, rede ud. At udkæmme Haaret, u. en Fletning.

Udlaan, et. pl. d. s. Laan, som skeer t. en anden; Laan, m. nærmest Hensyn p. Eieren t. det, der laanes.

Udlaane, v. a. 2. laane t. en anden, laane ud, laane bort. At udlaane Bøger af sin Bogsamling. — Udlaaning, en. Gierningen at laane ud.

Udlade, v. a. s. losse, udlosse. — Udladning, en. s. Udlosning.

Udlade sig, v. rec. 3. tilkiendegive sine Tanker v. Ord; yttre sig. Derom, derover har han slet ikke udladt sig. Han udlod sig med, at der vil foregaae en Forandring. m. Embedet. "Da jeg engang udlod mig med, at der var intet, jeg nødigere hørte snakke om." Rahbek. Du maae ikke u. dig f. nogen derom. — Deraf: Udladelse, en. pl.-r. mundtligt Udsagn, Tilstaaelse, Ytring.

Udland, et. (nyt Ord.) et fremmedt Land; ell. ethvert Land overhovedet udenfor Fædrelandet. At giøre en Reise i Udlandet. (s. Udlænding.)

Udlede, v. a. 1. (s. lede ud.) figurl. uddrage, drage en Slutning af. Deraf vil man udlede, at han er falden i Unaade. (for: udsøge br. det sieldnere, s. Tvetydighedens Skyld.)

Udlee, v. a. 3. (s. lee.) lee af en Person m. Spot ell. skadefro Glæde. Han mistede sin Hat og blev oven i Kiøbet udleet. "Det kunde let være, at man, i det man udleer ham, tillige udleer sig selv." Baggesen. (jvf. belee.)

Udleie, v. a. 1. leie bort, leie t. Brug f. en anden. At udleie Værelser, Klæder.

Udlevere, v. a. 1. flye ud, give ud, give fra sig. s. levere. At u. en Fange, en Forbryder. — Deraf: Udlevering, en.

Udlevet, adj. hvis Livskraft og physiske Styrke er fortæret. At være tidlig udlevet.

Udligge, v. n. s. ligge ud. Kun partic. udliggende br. — Deraf: Udligger, en. 1. en fra Skibet i skraa Retning udliggende Raa ell. Stang, hvortil Seil (f. E. Fok og Klyver) giøres fast. 2. et Skib, der lægges ud v. Strømme og i Farvande, som Vagtskib (Moth. jvf. Vedels Saxo. S. 454. 470. forældet. s. Vagtskib.)

Udlodde, v. a. 1. dele ud i Lodder ell. Parter. (T. Rothe.)

Udlokke, v. a. 1. faae ud af v. at lokke. At u. en Hemmelighed af een. (s. lokke ud.)

Udlosse, v. a. og n. 1. br. undertiden for: losse. — Deraf: Udlosning, en. Gierningen, at bringe Ladningen ud af Skibet.

Udlove, v. a. 1. bekiendtgiøre det, man lover i et vist Øiemed. Han udlovede en anseelig Belønning t. den, som kunde opdage det. "Den er daarlig, der holder det, han af Vildfarelse har udlovet." B. Thott.

1. Udlude, v. a. 1. udblode i Lud; it. i Chemien: bringe faste Dele, som ere blandede m. flydende, t. at skilles fra disse, ell. til at bundfælde sig; ell. affondre og rense noget fra uvedkommende Dele, v. Paagydning af Vand e. d. At udlude Salpeter. "Hvilke Dele (af Tørven) udludes f. det meste v. Vandet under Æltningen." Olufsen. — Deraf: Udludning, en. pl.-er.

2. Udlude, v. n. 1. lude, helde ell. rage frem ell. ud over en anden Gienstand. "Hist, høit paa Fieldet brat en gammel Borg udluder." (Øhlenschl.)

Udlufte, v. a. 1. lade tilgavns giennemstryges af Luften. At udlufte Sengklæder. — Deraf: Udluftning, en. pl.-er.

Udluge, v. a. 1. skaffe ud ell. bort v. Lugning. Alt Ukrud maa reent udluges af Bedene. — Deraf: Udlugning, en.

Udlæg, et. pl. d. s. (men sielden.) 1. Handlingen at lægge Penge ud f. en anden. Jeg maatte giøre Udlægget. At giøre U. for een. 2. den Sum, som udlægges f. een. Jeg fik ikke engang mit U. betalt. 3. den Retshandling, hvorved en Arving ell. Skyldherre tillægges (udlægges) Eiendomsret i en Andens Gods, rørligt ell. urørligt. "Da skal Fogden — for den Skyldiges Bopæl æske Udlæg efter Dommen." I. 24. 17. At giøre U. i en Eiendom. (jvf. Indførsel.) 4. Udlæg i Langboldt. Det ene Parti af de Spillende siges at have Læg, det andet Udlæg. — Deraf: Udlægsforretning, en. den F. ell. Retshandling, hvorved Udlæg skeer. Udlægshaver, en. den Creditor ell. Skyldherre, som enten ved Arveskifte ell. i Følge Udlæg (Execution) er bleven anviist visse Dele af Skyldnerens Bo, f. deri at see sin Fordring fyldestgiort. Udlægsorden, en. den Orden ell. Følge, hvori Gield betales t. Creditorerne af et Fallitbo. (Schytte.)

Udlægge, v. a. 3. (s. lægge.) 1. betale

Penge f. en anden, hvilke man beregner ham som Laan ell. Gield. Jeg maatte u. 20 Rdlr. f. ham t. denne Reise. 2. tillægge een Eiendomsret i en andens (Afdøds ell. Levendes) Gods. (s. Udlæg, 3.) Det er blevet ham udlagt i Arv efter hans Moder. "At stille Folket v. det Arvegods, Skaberen selv havde udlagt til det." Schytte. 3. forklare Meningen, fortolke, udtyde. At u. et Skriftsted. At udlægge noget t. det bedste, t. det værste. Det blev ham udlagt som Hovmod. 4. At udlægge Unger (om Fuglene) forekommer hos Sneedorf (men imod Ordets rette Betydning) i St. f. det sædvanlige: at ligge Unger ud. "Saa byggede de deres Reder — og udlagde deres Unger t. den bestemte Tid." Patr. Tilsk. II. 570. — Udlægning, en. Fortolkning. (J. Baden.)

Udlændig, udlændisk, s. udenlandsk. — Udlændighed, en. Landflygtighed. "Han lod ham komme hiem af sin Udlændighed t. sit Fædreneland." Vedels Saxo. (forældet.) "Deres Udlændigheds Tid gik t. Ende." Mynster.

Udlænding, en. pl. -e. den, som har hiemme i et fremmedt Land, som ei er indfødt.

Udlært, partic. og adj. v. 1. At have udlært ɔ: have endt sin Læretid, sine Læreaar. 2. adj. som har udlært. En udlært Svend. — fig. en u. Skielm, Tyv (meget listig, behændig.) At være udlært paa Skielmsstykker. "Jeg er nu allerede saa udlært p. dette Slags Bemærkninger, at de aldrig slaae mig feil." Rahb.

Udlæse, v. a. 2. d. s. s. læse ud, læse t. Ende. Jeg har udlæst Bogen.

Udløb, et. pl. d. s. 1. det, at løbe ud. (i enkelte Tilfælde.) Flaaden laae færdig til Udløb. "Ingen Magt, ingen Straf kan dæmme f. Udløbet." Schytte. Verelens Udløb. (Forfald.) 2. d. s. s. Munding (om Floder.) Donau har sit Udløb i det sorte Hav.

Udløse, v. a. 2. giøre fri, udfrie v. at betale Løsepenge for. At u. een af Fangenskab. 2. forløse, befrie i Alm. "Udløst af Støvets tunge Baand." Grundtv. — Deraf: Udløsning, en. pl.-er. — Udløsningsret, en. i Lovsproget: den Rettighed, som een, der har Deel ell. Lod i en Eiendom, tillige har t. at kunne udløse sine Medeiere, og erhverve hele Eiendommen.

Udmaale, v. a. 2. finde Maal p. en Ting. At u. en Skov, en Ager, en Plads; udmaale Indholdet af et Viinfad. 2. d. s. s. maale ud ɔ: uddele ell. sælge efter Maal. At u. Korn skieppeviis t. de Fattige. At u. Klæde i alenviis. — Deraf: Udmaaling, en. pl.-er.

Udmagre, v. a. 1. udtære Kræfterne, giøre mager. "Denne Sæd udmagrer ikke Jorden." Schytte. Slid og Nattevaagen har udmagret ham. — Deraf: Udmagring, en.

Udmaie, v. a. 1. udklæde, behænge m. broget Stads ell. Flitter. (jvf. maie.) — Deraf: Udmaielse, en.

Udmale, v. a. 1. [af male, pingere.] male noget, som tilforn var tegnet i Omrids. At u. en Blomstertegning, et Kobberstykke. — fig. At u. noget f. een ɔ: beskrive ham det meget omstændeligt og tydeligt. "Er en sandselig Gienstand at beskrive, saa vogte man sig f. at udmale den." Stoud (om Skrivem. i Embedssager.) — Deraf: Udmaling, en. pl. er.

Udmalke, v. a. 1. malke et Dyr saalænge t. det ikke giver mere Melk. At udmalke en Ko. (Olufsen. Landoec. 429.)

Udmark, en. pl.-er. Mark, som ligger langt fra Gaarden, ell. i en afsides Kant af en Byes Marker; Udjord (p. Bornholm: Udmarksjord.)

Udmarve, v. a. 1. udmagre aldeles, udtære i høi Grad. "Skal vort Haab nedslaaes, udmarves vor Kraft v. et Vindstød?" Hertz. "Den udmarvende Overdaad, som ikke er Nydelse, men brammer m. Tant." Rahbek. — Udmarvelse, en.

Udmatte, v. a. 1. giøre mat og træt, udtømme Kræfterne. Reisen, Bevægelsen har udmattet hende. = Udmattelse, en. 1. det, at udmattes. 2. Matheds Tilstand. "Denne Mathed — er som Søvnen efter en mødig Dag; men Udmattelsen efter mangfoldige Konstarbeiders Betragtning er som Feberens urolige Slummer." Bagg.

Udmynte, v. a. 1. bringe ud i Skikkelse af Mynter, danne t. Mynter. At u. Guld, Sølv. Der udmyntes $9\frac{1}{4}$ Specier af en Mark Sølv. — Udmyntning, en. pl.-er.

Udmærke, v. a. 1. giøre kiendelig fremfor andre; lægge fortrinlig Mærke til. Jeg har udmærket mig et vist Træ i Skoven. fig. henvende fortrinlig Opmærksomhed paa, hædre v. Agtelse og udvortes Tegn p. samme. Kongen udmærkede ham fremfor nogen af de øvrige Anførere. Det var denne Handling, der især udmærkede ham (hvorved han giorde sig berømt.) recipr. at u. sig v. noget ɔ: giøre sig bemærket, berømt. (saavel om Personer, som om Ting. Denne Viin udmærker sig v. sin Styrke.) — udmærket, adj. v. fortrinlig i sin Art, meget god, af store Fortienester. En u. Mand. Han har udmærket gode Varer. "De Udmærkede og Begavede i Folket, p. hvem Alles Øine tage vare." Mynster. — Udmærkelse, en. Handlingen at udmærke, ell. det, at udmærkes.

Udmønstre, v. a. 1. borttage, affondre det ell. dem, som v. Mønstring findes uduelige. At udmønstre de uduelige Krigsfolk. — Deraf: Udmønstring, en. (Moth.)

Udnævne, v. a. 1. og 2. kalde, bestemme

een af flere (Personer) t. noget. Kongen har udnævnet ham t. Professor. Han er udnævnt t. Minister. — Udnævnelse, en.

Udpakke, v. a. 1. tage ud, tage frem hvad der er indpakket. At u. noget af Kufferten. — Deraf: Udpakning, en.

Udpante, v. a. og n. 1. giøre Udlæg ell. Execution i eens Gods uden foregaaende Dom. At u. een, ell. hos een, f. Skatter. — Deraf: Udpantning, en. pl.-er.

Udpatte, v. a. 1. suge Melken i Brysterne reent ud af een.

Udpensle, v. a. 1. male ell. udmale noget m. en alt f. smaalig Flid i det Enkelte, og uden sand Konst ell. Konstvirkning i det Hele. (En Udpensler. Baggesen. Labyr. I. 272.)

Udperse ell. udpresse, v. a. 1. faae ud af v. at presse. At udpresse Saften af Urter. — Deraf: Udpresning, en. pl.-er.

Udpibe, v. a. 3. (s. pibe.) pibe ad, pibe efter t. Spot og Forhaanelse, ell. for at give sit Mishag tilkiende. Taleren blev udpebet. At u. et Skuespil. — Deraf: Udpibning, en. pl.-er.

Udpidske, v. a. 1. drive ud m. Svøbeslag. Hun blev udpidsket af Byen. — fig. og i dagl. T. for udmagre. En udpidsket Ager. "At Bygninger forfalde, at Jorderne udpidskes, er ikke hans Sag." Schytte.

Udpille, v. a. 1. d. s. s. pille ud. At udpille enkelte Stykker af en Mængde.

Udpine, v. a. 1. og 2. (s. pine.) faae ud af v. Tvang ell. voldsomme Midler. At u. den sidste Skilling af den Fattige. "Han paalagde og udpiinte Skatter." Wandal. (Mindesm. I. 184.) "Gaverne selv blive et Rov, der maa udpines af Undersaatterne." Schytte. fig. En mager, udpiint Jord. At udpine en Lære af noget. (Baggesen.)

Udplante, v. a. 1. d. s. s. plante ud. Disse Blomster, Jordbær maae udplantes. — Deraf: Udplantning, en. pl.-er.

Udplukke, v. a. 1. tage, plukke enkelte Stykker ud af et større Antal. — Deraf: Udplukning, en. pl.-er.

Udplyndre, v. a. 1. berøve een Alt hvad han har, plyndre aldeles. Byen blev udplyndret. Han er bleven udplyndret af Røvere. — Deraf: Udplyndring, en. pl.-er.

Udpløie, v. a. s. oppløie, 2.

Udpompe, v. a. 1. bringe ud af v. at pompe. At u. Vandet af Kielderen, af et Skib. — Deraf: Udpompning, en. pl.-er.

Udpost, en. pl.-er. en af de yderste Poster, som udsættes; en Udvagt. "Han havde belavet sig p. et Angreb, og inddraget sine Udposter." Rahbek.

Udpresse, v. a. 1. d. s. s. udperse. 2. faae ud af v. megen Møie, v. Magt. "Et foragteligt Smiil — var det eneste, som jeg kunde udpresse af ham." Sneedorf.

Udprikke, v. a. 1. danne Figurer v. at prikke m. en Naal. At udprikke noget i Papir. (Moth.) Deraf: Udprikning, en.

Udpuste, v. a. 1. d. s. s. puste ud, blæse ud. "Hvad var mit Liv? — en let udpustet Flamme." C. Frimann.

Udpynt, en. pl.-er. en vidt fremragende og tillige affides Landpynt. Odsherred danner en Udpynt af Siælland.

Udpynte, v. a. 1. pynte det udvendige af noget, forsyne m. udvortes Pynt. At u. en Kirke m. Løv og Blomster. Hun er ret bleven udpyntet. "Poeterne fandt i slige Meninger et rigt Forraad, hvormed de kunde udpynte deres Digte." O. Guldb. — Deraf: Udpyntning, en. pl.-er.

Udponse, v. a. 1. komme efter, udfinde v. megen Pønsen. Han troede, endelig at have udponset, hvem den fremmede Person maatte være. (s. ponse.)

Udqvælde, v. n. 1. (er.) qvælde ud af Jorden. (s. qvælde.)

Udraab, et. pl. d. s. Gierningen, at udraabe; ell. det, som pludseligen udraabes, udtales m. høi Røst. Med eet hørtes det U. af Mængden. At komme i Udraab f. noget o: blive udraabt, berygtet f. noget. "At Udgiveren — hist og her er kommen i slemt Udraab." Bagg. N. Klim. = Udraabsord, et. (Udraabslyd.) en Lyd, hvorved man umiddelbart tilkiendegiver en Følelse ell. Affect, f. E. Forbauselse, Skræk, Forundring, Glæde, m. m. Udraabstegn, et. Tegnet (!) som i Skrift sættes efter et Udraabsord, eller efter en Sætning, der enten udtrykker noget lignende, ell. ender m. et Slags Udraab, m. meer end almindel. Eftertryk. (Emphasis.)

Udraabe, v. a. og n. 2. bekiendtgiøre offentlig m. høi Røst. Den forsamlede Almue udraabte ham t. Konge. Alle udraabte m. een Røst, at han var en Forræder. Det blev udraabt overalt i Byen, at enhver skulde holde sig i Husene. — fig. At være, blive ilde udraabt blandt Folk f. noget. (berygtet.) = Udraaber, en. pl.-e. den, som offentlig udraaber ell. forkynder noget; en Herold.

Udrase, v. n. 1. (har.) ophøre at rase. (kun i inf. og partic. og mest figurl.) Lad ham udrase, saa vil han nok siden høre dig. "Skulde da vore Landsmænd ikke ogsaa have Tid til at udrase?" Sneed. (Patr. Tilsk. II. 523.) At have udraset. Naar den unge Mand engang faaer udraset. "Kun fordi Heftigheden har udraset, og vi ere trætte." Mynster.

Udrede, v. a. 1. skaffe tilveie det, som behøves, er fornødent. Landet maatte u. Alt hvad Hæren behøvede. Bonden kan ikke u. de høie Afgifter. Saa mange Penge kan Byen ikke udrede. 2. forsyne, udruste t. en vis Hensigt. Af Mangel p. Penge kunde man ikke u. Flaaden. En vel udredet

Hær. "De vare mere udredte t. Pral og Bram, end t. at stride." P. Claussen. "En Jagt m. Takkel, Toug i Havnen at udrede." Holb. (P. Paars.) (s. udruste, som nu er mere brugel.) 3. udrede af, bringe ud af, befrie, udfrie af. "For at bevæbne os imod ell. udrede os af en Fare, som vi ikke kunne undslye." Bastholm. "Vi ville udrede os fra disse Vanskeligheder m. samme Varsomhed, som fra de forrige." Guldberg. — Udredning, en. pl.-er. 1. Gierningen at udrede. 2. noget, som udredes i et vist Diemed. Den hele Udredning t. Brylluppet.

Udreden, adj. v. fordærvet, udslæbt v. at ride. "Deres Heste vare lamme og udredne." Vedels Saxo.

Udregne, v. a. 1. faae ud, bringe ud, udfinde en Størrelse v. Regning. At u. hvormeget en Ting vil koste. At udregne et Stykke, en Opgave. — Deraf: Udregning, en. pl.-er.

Udreise, en. Reise bort fra et Sted, ud i Landet, bort fra Hiemmet; modsat: Hiemreise. (s. Udfærd.)

Udrense, v. a. 1. skaffe Ureenlighed ud; rense tilgavns. At u. en Stald. At udrense Legemet v. afførende Midler. — Deraf: Udrensning, en. pl.-er.

Udrette, v. a. 1. frembringe en tilsigtet Virkning; udføre, iværksætte. Ved Penge udretter man meget. Man udretter ofte mere m. List, end m. Magt. Med ham er der intet at udrette (o: han er ikke dygtig t. noget; ell. man kan intet opnaae hos ham.) At u. et Ærende, Hverv. Han har udrettet hvad jeg overdrog ham t. min Tilfredshed. (jvf. forrette, besørge.) — Deraf: Udrettelse, en. Nøiagtighed i ethvert Ærendes Udrettelse. (høres sieldnere, end Verb.)

Udrider, en. pl.-e. tilforn, p. Herregaarde og store Godser: en Betient, der brugtes som ridende Bud p. Godset, f. at tilsige Bønderne, o. d.

Udrinde, v. n. 3. (er.) d. s. s. rinde ud. Der udrandt en Bæk af Klippen. "Staaer han fast p. danske Strand, skiøndt hans Blod udrinder." Grundtv. "Lad kun udrinde Livets Strøm; den finde vil sin Kilde." S. Blicher. — figurl. a.) have Oprindelse, Udspring af. Deraf udrinder ofte Misforstaaelse og Uenighed. b.) gaae t. Ende. "Imidlertid, og før en Time kan udrinde." Holb. P. P. Naar Tiden er udrunden. "Vi vidste, dit Maal ei endnu var udrundet." Pram. "Hans Liv er ei m. Slægternes udrundet." Grundtv.

Udrive, v. a. 3. s. rive ud. Som en Brand, der er udreven af Ilden. "Lyd, som Stormens, naar den udriver Klippens Eeg." Evald. — figurl. udfrie, befrie. At udrive een af Fordærvelsen, af hans Fienders Vold.

Udrode, v. a. 1. faae ud af v. at rode.

Udruge, v. a. 1. faae ud, bringe f. Dagen ell. til Live v. at ruge. At u. Kyllinger i Ovne. — uegentl. Denne Fugl udruger ikke selv sine Æg. — Deraf: Udrugning, en. pl.-er.

Udrulle, v. a. 1. oprulle noget, som var sammenrullet. At udrulle et Landkort. "Let og giennemsigtigt udruller jeg det p. dit sorte Skiold." Ohlenschl.

Udrunde, v. a. 1. giøre noget rundt indentil (s. udhule, som i denne Bem. mere br.) 2. udarbeide noget i en rund Skikkelse, m. en rundagtig Yderside.

Udruste, v. a. 1. d. s. s. udrede, 2; særdeles om Krigsfolk og Skibe. At u. en Flaade, et Krigsskib. En vel udrustet Hær. (jvf. ruste.) — uegentl. At være udrustet m. ypperlige Gaver, Aandskræfter. = Udrustning, en. 1. Handlingen, at udruste. 2. det, som tiener t. at udruste, især en Krigshær. (apparatus belli.) Moth.

Udrydde, v. a. 1. egentl. udrive, udrykke m. Roden; men br. mest i videre Betydn. for: tilintetgiøre, ødelægge aldeles. At u. et Folk; udrydde Ukrud i Ageren. "Skulde det være lettere, at udrydde en ond Vane, end at forebygge den?" Basth. "Den Længsel i vort Bryst, som sikkert ikke skal udryddes." Mynster. — Deraf: Udryddelse, en.

Udrykke, v. a. 1. faae ud v. at rykke. At udrykke Haar af Hovedet.

Udrykke, v. n. s. rykke ud. — Deraf: Udrykken, Udrykning, en. Troppernes Udrykken.

Udryste, v. a. 1. faae ud v. at ryste. At udryste Melet af Posen.

Udrække, v. a. 3. d. s. s. række ud. Han udrakte Haanden.

Udrøge, v. a. 1. drive ud v. Røg. (s. røge ud.) At udrøge Ræve.

Udrøi, adj. (af u og drøi.) som ikke er drøi, som der ei er Forslag i. Nyt Brød er udrøit.

Udrøre, v. a. 2. blande en Ting m. en anden (især noget tørt m. en Vædske) v. at røre deri. At u. Melet i Melken. At udrøre et Pulver i Vand.

Udsaae, v. a. 1. at saae i Marken. Den udsaaede Sæd. = Deraf: Udsaaening, en. Gierningen at udsaae. "Udsaaening af fremmede Træer og Buske." Olufsen. — Udsæd, en. den Sæd, som saaes i Marken. Han har neppe høstet sin Udsæd. Hans hele Udsæd er 20 Tønder.

Udsagn, et. pl. d. s. det, som een udsiger (især m. Overlæg, ell. efter Opfordring.) Vidnernes Udsagn. "Naar de Nye have grundet deres Udsagn p. de Gamles Vidnesbyrd." O. Guldb. "At en Part troes i den Deel af hans Udsagn, som er ham selv imod." A. Ørsted. — Ogsaa mere almindeligen: noget, der er sagt, udtrykt m.

Ord. "Da vil han vel nævne os et ell. andet af Guds Ords skiønne Udsagn." Mynster. "Udsagn, der omfatte den hele Lære om Tro og Pligt." Samme.

Udsalg, et. pl. d. s. Gierningen at sælge ud. Han forestaaer Udsalget i Kramboden.

Udsanke, v. a. 1. sanke noget m. Udvalg af et større Antal, en større Mængde.

Udsee, v. a. 3. udvælge, fornemmelig efter Beskuelse. Dette Tøi har hun udseet sig t. en Kiole. Han var udseet (bestemt) t. hans Eftermand. "Dette var det Embede, hvortil Manden var udseet." Mynster.

Udseende, et. ud. pl. udvortes Skikkelse og Beskaffenhed; den Form, hvorunder noget viser sig f. Synet. (især om Ansigtet,) Et sygeligt, frisk, muntert Udseende. Sagen vil nu faae et andet U. Dermed har det et vidtløftigt Udseende.

Udseiling, en. Handlingen at seile ud. Ved Udseilingen af Havnen.

Udsende, v. a. 1. d. s. s. sende ud. Han blev udsendt i et vigtigt Ærende. — Deraf: Udsendelse, en. (Udsending, en. br. i ældre Skrifter undertiden for: Sendebud.)

Udside, en. 1. den Side af en Ting, som er udad, vender udad; udvendig Side, Yderside. "Naar Udsiderne af Huset faae et godt Kalkpaaslag." Olufsen. "Der gives Tilfælde, hvor man fra Menneskets Udside kan og tør slutte t. hans Indvortes." Rahb. (D. Tilsk. X. 741.) 2. d. s. s. Udkant. "Der, hvor Veien er henlagt i Udsiden af Marken." Olufsen.

Udsige, v. a. 3. udtrykke m. Ord, udtale (især p. en høitidelig Maade, ell. for Retten.) Det, som Vidnerne have udsagt om ham. At u. (fremsige, udtale) et Ord urigtigt. "At være noget, som ei Tungen kan udsige." Holberg. = Udsigende, et. ud. pl. d. s. s. Udsagn. "Det er ikke Andres Udsigende, hvorved denne Sandhed skal staae ell. falde." O. Guldb.

Udsigt, en. pl. -er. 1. Tilstanden, at see ud, ell. Beskaffenheden v. et Sted, at man derfra kan see ud. Ved at skyde noget for, hindrede man os i Udsigten. En vid, udstrakt, indskrænket U. Fra Salen har man U. til Stranden. Fra dette Taarn er en meget vid U. over Staden og Omegnen. 2. ofte br. det ikke saameget m. Hensyn t. Handlingen at see, som t. det, man seer, den Egn, man seer hen til. En smuk, malerisk, venlig, indtagende Udsigt. At optage, tegne en Udsigt. (Prospect.) 3. figurl. a.) skriftlig Fremstilling, der giver et almindeligt Begreb, en beskuelig Forestilling om noget. (s. Oversigt, 2.) Historisk U. over et Tidsrum, en Konges Regiering. Udsigt over de vigtigste Begivenheder i Verdenshistorien, over Finantsernes Tilstand. b.) Haab, grundet Forventning om noget tilkommende. (ofte i pl.) "Da maa vi spørge den, hvad den lover os tilsidst, hvilken Udsigt den aabner os?" Mynster. Den unge Mand har gode Udsigter. "Hans Ungdom hengled imellem blidere og heldigere Udsigter." Rahbek. Der er ingen U. for ham t. at faae Arvinger. "Da Udsigten v. denne Næringsvei saaledes tabte sin Tillokkelse." Mynster.

Udskamme, v. a. 1. sige haanlige, beskæmmende Ord til ell. om een i hans Nærværelse. Han udskammede Drengen for hans Feighed.

Udskeie, v. n. 1. (har.) afvige fra den lige Linie, den rette Vei; men kun figurl. om Afvigelser fra det Rette, fra en sædelig, fornuftig Levemaade. (s. skeie.) At udskeie fra Dydens Vei. "Mens Brødre sig i selvgiort Trældom vaande, udskeie fra Naturens klare Væld." Rein. I Ungdommen har han udskeiet p. flere Maader. = Deraf: Udskeielse, en. pl.-r. En U. fra Materien, fra Hovedsagen. U. fra Sædelighed, Orden. "De Udskeielser, som vor Alders Fordærvelse har giort t. Vane." Jacobi.

Udskibe, v. a. 1. føre ud t. Skibs. Der blev udskibet meget Korn t. Norge. — Heraf: Udskibning, en. pl.-er.

Udskielde, v. a. 2. overvælde een m. Skieldsord.

Udskifte, v. a. 1. skifte ell. dele noget (især Jord) blandt flere, som forhen brugte det i Fællig ell. Fællesskab. At u. en By, en Byes Jorder (undertiden m. Tillæg: af Fællesskab.) 2. uegentlig for: tildele, uddele til. "Den blinde Skiebne — det altid er, som Lyst og Qval udskifter." Grundtvig. — Deraf: Udskiftning, en. pl.-er.

Udskikke, v. a. 1. d. s. s. udsende.

Udskov, en. pl.-e. den Skov, der ligger i Udkanterne af store Skovstrækninger; ell. som ligger spredt p. Marken, adskilt fra Hovedskoven.

Udskrabe, v. a. 1. faae ud, bringe ud af, udslette v. at skrabe. At udskrabe det, som var skrevet p. Pergament. — Deraf: Udskrabning, en. pl.-er.

Udskrift, en. pl. - er. noget som udskrives, som er udskrevet. Udskrift af Tingbogen, af en Protocol.

Udskrige, v. a. 3. fig. og i d. Tale: at u. noget, giøre det overalt bekiendt, giøre stort Ry deraf. Man har udskreget ham som en stor Konstner. (intrans. At have udskreget, holde op m. at skrige.)

Udskrive, v. a. 3. (s. skrive.) 1. d. s. s. skrive ud. At u. noget af en Bog. Det er udskrevet efter (af) et gammelt Haandskrift. — At u. en Forfatter o: skrive Steder ud af hans Værker, og tilegne sig dem som sit eget Arbeide. 2. At udskrive en Rigsdag, Landdag, et Møde o: sammenkalde v. Skrivelser. At u. Skatter (paalægge.) At udskrive Soldater, Krigsfolk o: udtage

Mandskab af Landet t. Krigstieneste, efter et vist Forhold og bestemte Forskrifter. Han er udskreven t. Soldat, t. Husar. — Udskrivning, en. pl. -er. Handlingen at udskrive. U. af Krigsfolk. Skatteudskrivning.

Udskrue, v. a. 1. skrue noget udad, som var indskruet.

Udskud, et. pl. d. s. 1. det, som er udskudt, det Slettleste af sit Slags; forkastede, ubrugbare Ting ell. Personer. Dette Klæde, Porcellain er ikke andet end U. "Jeg troede mig blot i et Slags Forgaard, hvor man pleier at hensætte Udskuddet." Baggesen. Det er Udskuddet af Nationen. — Deraf: Udskudsgods, Udskudsvarer, slet Gods, de ringeste, udskudte Varer. 2. Tilforn brugtes det for Udvalg. ell. (som endnu i det Sv.) for: et t. en vis Hensigt udvalgt Samfund, en Commission. "Thi giorde Borgerne et Udskud af sig t. Raadet." Coldings K. Hist. 1614. 3. Udskud br. undertiden ogsaa for: Udbygning p. et Huus (især i Jylland.)

Udskuur, et. pl. -skure. Skuur uden f. et Huus, t. at sidde under. (Christ. Pedersen. Moth. jvf. Bislag.)

Udskyde, v. a. 3. egentl. for: skyde ud. "Han udskød sine Pile." 2 Sam. 22. 15. 2. om Værter og Træer: skyde, fremskyde. (sielden.) "Den havde udskudt Knopper og fremført Blomster." 4 Mose B. 17. 8. "Ligesom et Træ, der udskyder sine Rødder hos en Bæk." Jer. 17. 8. 3. vrage, forkaste uduelige, ubrugbare Sager ell. Varer, og afsondre dem fra de gode og brugbare.

Udskylle, v. a. 1. føre ud v. en skyllende Strøm. Den stærke Regn har udskyllet al Ureenlighed af Renderne. — Deraf: Udskylling, en. pl.-er.

Udskæmme, v. a. 1. forringe, fordærve en Ting, særd. m. Hensyn t. dens udvortes Udseende. Denne Tilbygning har gandske udskæmmet Huset. "Kirkerne vare ikke udskæmmede m. mystiske Billeder." Rahb. (D. Tilsk. IX. 351.)

Udskære, v. a. 1. d. s. s. skære ud. At u. Blade af en Bog. 2. danne i en vis Form, t. en vis Figur v. at skære. At u. i Elfenbeen, i Træ. Det var udskaaret i Spidser, i Takker. udskaaret Arbeide.

Udslaae, v. a. s. slaae ud. — partic. udslaaet br. i Talemaaden: at være udslaaet p. Kroppen ɔ: have Udslæt. — udslagen i det Udtryk: den hele udslagne Dag. "En heel udslagen Nat." Tode. "Han sad i een udslagen Time der, han sad i to, i tre." Bagg.

Udslag, et. egentlig om den Bevægelse i Tungen p. en Vægtskaal, hvorved den viger af fra den lodrette Linie, og derved tilkiendegiver Overvægt i en af Skaalerne. Deraf fig. i Talemaaden: at give Udslag ell. giøre Udslaget ɔ: fremvirke en afgiørende Forandring, frembringe en Handlings endelige Udgang p. een af to ell. flere mulige Maader. Det gav Sagen sit U. "Om han ikke vil finde Udslaget langt anderledes, end han efter det løselige Overslag indbildte sig." Rahb. (D. Tilsk. XI. 231.) Hans Indflydelse vil give Udslaget. "I det vigtige Embede, hvor hans blotte Stemme ofte kan giøre Udslaget." Birkner. "Jeg havde kanskee endnu været ubestemt, havde man ikke paataget sig, at giøre Udslaget f. mig." Rahbek. "Hvor ofte har ikke en Hærførers lykkelige Valg giort Udslaget i de vigtigste Feltslag." J. Boye.

Udslette, v. a. 1. bringe noget, som var synligt p. en Overflade, t. at forsvinde, borttage, udviske (Skrift o. d.) At udslette det som var skrevet p. en Tavle. Kræmmeren havde glemt at u. det i sin Bog. 2. fig. borttage. Det er en Skam, han aldrig kan udslette. "Før han beslutter at udslette Rigets Skam i ædel Hevn." Storm. Tiden kan aldrig u. hans Minde. "Du byde Hærens Hevn al Israels Slægt udslette af Jorden." Herz. — Udslettelse, en. Giærningen at udslette.

Udslibe, v. a. 3. tage noget ud ell. bort af en Ting v. Slibning. At udslibe noget af en Kobberplade. — Deraf: Udslibning, en. pl.-er.

Udslide, v. a. 3. borttage v. at slide paa, v. idelig Brug. Indskriften p. Stenen er udslidt (f. E. ved at træde p. den.) fig. br. partic. udslidt for: afkræftet, svækket v. Slid og Arbeide. Denne unge Mand er for tidlig bleven udslidt.

Udslukke, v. a. 1. slukke aldeles. "Naar Træet er borte, udslukkes Ilden." Ordspr. 26. (jvf. slukke; hiint br. mindre og er overflødigt.) — figurl. for: tilintetgiøre e. d. Ethvert Haab hos hende var udslukt. "Da var Liv og Følelse, Tanke og Bevidsthed udslukt." Mynster. "I Lykkens Skiød sløves hans Villie, udslukkes hans Evne." Samme. — Deraf: Udslukning, en. pl.-er.

Udslæbe, v. a. 2. svække, afkræfte aldeles v. overdrevet Arbeide og Anstrengelse. En gammel udslæbt Hest (Udslæbshest. D. H. O.) At udslæbe sig i eens Tieneste.

Udslæt, et. ud. pl. noget, der slaaer ud p. Legemets Overflade; Hudsygdom, der viser sig i Blegner, Betændelse, Pletter, Fnat, Skurv o. d.

Udsmede, v. a. 1. forbruge t. smedet Arbeide. At udsmede Jernstænger t. Plovjern. 2. udstrække og giøre tyndere v. Smedning. — Deraf: Udsmedning, en. pl. - er.

Udsmelte, v. a. og n. 1. bringe ud, bringe tilveie v. Smeltning. At u. Fedt. (neutr. komme ud af v. Smeltning. Alt dette Fedt er udsmeltet ell. smeltet ud.) Deraf: Udsmeltning, en. pl.-er.

Udsminke, v. a. 1. opsminke; ell. figurl. søge at tildele en udvortes forskiønnet Skik-

kelse. (sieldent.) "Afguderiet blev ikke ophævet, men udsminket." O. Guldb. (V. Hist. I. 429.)

Udsmykke, v. a. 1. br. undertiden (især figurl.) for: smykke, udpynte. At u. en historisk Fortælling m. rhetorisk Pynt. "Disse Taler — udsmykkede m. maleriske Billeder og m. alle Talekonstens Trylleriet." Synesius v. Bloch. "Historieskriverne antoge Almuens Meninger, som Poeterne havde udsmykket." O. Guldb. At udsmykke Sandheden. — Deraf: Udsmykning, en. pl.-er. "Den kunde vordet en Udsmykning høit f. min Bedrift; ei nogen Hielp f. ham." Öhlenschl.

Udsnitte, v. a. 1. s. udskære. At udsnitte i Træ.

Udsolgt, partic. s. udsælge.

Udsone, v. a. 1. forsone fuldkommen. De have udsonet sig m. hinanden. Denne Brøde vil han ikke let kunne udsone. — Deraf: Udsoning, en. pl.-er.

Udsove, v. n. 1. (har.) sove indtil man ikke trænger mere t. Søvn. At have udsovet, faae udsovet. (act. fordrive v. tilstrækkelig Søvn. At udsove Rusen; ell. sove en Ruus ud.)

Udspeide, v. a. 1. komme efter, udforske, opdage v. at speide. "Udspeid og læg Mærke til, hvad der kan være dig skadeligt, længe før det indtræffer." Bastholm. 2. gaae p. Speideri efter nogen. (jvf. speide.) "En Mand, som kiender sit Rige, uden at udspeide sine Undersaatter." Kampmann. "Det er ikke Sandheden, der opfordrer dig t. at udspeide enhver Feil hos din Næste." Mynster. Han havde udspeidet Fiendens Anslag. "Ei du Himmelens Gunst udspeider af Stiernernes Tindren." Hertz.

Udspekke, v. a. 1. d. s. s. spekke, 1 og 2. Muren maa udspekkes inden den kalkes. — Deraf: Udspekning, en. pl.-er.

Udspil, et. pl. d. s. Tilfældet, som bestemmer, at det tilkommer een, først at spille ud i Kortspil. (Han har Udspillet.) — it. det udspilte Kort. Hvis er dette Udspil?

Udspile, v. a. 1. bringe noget t. at indtage et større Rum v. at strække ell. spile det. — fig. Han har udspilet Bogen t. to tykke Bind. — Deraf: Udspiling, en. pl.-er.

Udspille, v. a. 1. d. s. s. spille ud (men kun i partic. og i inf. pass.) Det kommer an p. hvad der udspilles. Det udspilte Kort.

Udspinde, v. a. 3. egentl. udstrække i Længden v. at spinde. At u. en Traad. "Selv under Aarenes Byrde søge vi at udspinde Livets Traad, saa lang vi kunne." Pal. Müller. — fig. At u. et Digt, en Fortælling (udstrække) t. en kiedsommelig Længde. "En Række af Hændelser, der udspindes i et heelt Bind." (M.)

Udspire, v. n. 1. (er.) fremspire; have sin Opkomst, Oprindelse. "Vort Huus udspirer af en stolt fornemme Rod." Holb. P. Paars.

Udspore, v. a. s. opspore.

Udsprede, v. a. 2. egentl. d. s. s. sprede, udbrede. "Dyr, der aftræde det i en Kreds udspredte Korn." Schytte. (Indv. Reg. II. 116.) 2. mest figurligen, for: udbrede. At udsprede et Rygte ɔ: bringe det ud iblandt Folk. — Deraf: Udspredning, en.

Udspring, et. 1. første Begyndelse; egentl. om rindende Vande. Denne Flod har sit U. i Alperne. 2. figurl. Ophav, Oprindelse. "Du skal aldrig stride dig op t. dit lyse Udspring." Evald. "Mit Udspring søger jeg høit over Jorden." Rein. 3. sielden om Træer og Blomster, som løves og springe ud. Denne Blomst er langsom i sit Udspring. "I Udspring hist sig teer et Haab t. unge Træer." H. Bull.

Udspringe, v. n. 3. er. (s. springe.) 1. have sit Udspring. Donau udspringer i Svaben. 2. have sin Aarsag, sin Oprindelse. "Den sande Velgiorenhed, som udspringer af et ømt og varmt Hierte." Rahb. "Hvad er det vel, hvoraf voldsomme Ord og Gierninger udspringe?" Mynster. "Denne høiere, renere Andagt, som udspringer af en dybere Følelse af det Overnaturlige." Bagg. 3. om Blomster og Træernes Løv. (s. springe, 1. e.) En udsprungen Rose. Skoven er udsprungen. (kun i partic.)

Udsprude, v. a. 1. (jvf. sprude.) d. s. s. udsprøite. "Som naar Vesuv sin forfærdende Regn af Dybet udsprøiter." Pram.

Udsprøite, v. a. 1. sprøite af en Aabning, sprøite ud. (mest i partic.) Det udsprøitede Vand. Den Vædske, som Dyret udsprøiter. — Deraf: Udsprøitning, en.

Udspye, v. a. 1. spye ud af en Aabning. (sielden og mest figurl.) De Ildstrømme, som Bierget udspyede (udkastede m. voldsom Magt.)

Udspytte, v. a. 1. s. spytte ud. Det udspyttede Blod. — Deraf: Udspytning, en.

Udspænde, v. a. 2. stramme og udbrede noget i en Flade v. at spænde det. At u. et Stykke Tøi i en Ramme. "Og konstig Luft de lette Seil udspænder." Ingemann. — Deraf: Udspænding, en. pl.-er.

Udspørge, v. a. 3. (s. spørge.) 1. erfare v. at spørge meget. "Hvem der forsker efter og vil udspørge, hvad der tales ilde om ham." B. Thott. "Kong Frode udspurgte deres Trædskhed." A. S. Vedel. Han havde faaet udspurgt, at Reisen skulde gaae for sig om Morgenen. 2. spørge, fritte een meget, f. at faae noget at vide, som han vil dølge. De vilde udspørge hende om mange Ting; men hun var taus og forsigtig.

Udstaae, v. a. 3. lide, være underkastet, giennemgaae; pati, ferre, sentire. (jvf. udholde.) At u. megen Nød, Gienvor-

dighed, Smerte. Han har udstaaet en svær Sygdom. "At føie sig efter det, man af Fornødenhed skal udstaae." B. Thott. 2. taale, udholde (ferre, sustinere, tolerare.) "Alle Plager kan man udstaae, dog ikke Hierteplage." Sir. 25. 14. "Kan du fordrage og udstaae saadanne Stød i dit Hierte?" P. Tidemand. 1564. "Om de f. Besparings Skyld det ikke udstaae kunne." D. Lov. II. 9. 2. 3. lide ɔ: synes om, fordrage. Det er en Person, jeg ikke kan udstaae. Hun kan ikke u. at man roser andres Skiønhed. 4. At have noget udstaaende m. een ɔ: ikke være enig m. ham, være i Tvist ell. Uenighed m. ham om ell. i Anledning af en vis Ting." (jvf. Udstand.)

Udstade, et. det øverste Stade i en Kirkestol. (Moth. forældet.)

Udstand, en. At have Udstand (ɔ: Uvenskab) m. een. (Moth.) jvf. udstaae, 4.

Udstede, v. a. 1. giøre færdig og bekiendt p. vedkommende Steder; skrive, give skriftligen fra sig (om visse Documenter, Forskrivninger, o. d.) At udstede en Befaling, en Bevilling. At u. en Vexel, et Beviis f. noget, en Forskrivning. — Deraf: Udstedelse, en.

Udstikke, v. a. 1. d. s. s. stikke ud (i nogle Tilfælde. At udstikke Øinene p. een. At u. noget i Staal m. et spidst Redskab. 2. intrans. i Kortspil: Der er udstukket ɔ: alle have stukket. — Deraf: Udstikning, en. pl.-er. Udstikning i Staal.

Udstille, v. a. 1. fremstille, udsætte t. offentlig Skue. At u. Malerier. = Udstilling, en. pl.-er. 1. Handlingen at udstille. 2. noget, som er udstillet t. Skue. En Maleri-Udstilling, Konst-Udstilling.

Udstoppe, v. a. 1. udfylde v. at stoppe, stoppe fuld. En Pude, et Stolesæde udstoppet m. Krølhaar. At u. et Dyr, en Fugl (ɔ: Skindet af det døde Dyr.) — Deraf: Udstopning, en. pl.-er.

Udstramme, v. a. 1. giøre noget strammere og tillige udbrede det, v. at strække det. At udstramme et Klæde. — Deraf: Udstramning, en. pl.-er.

Udstrege, v. a. 1. udslette noget v. at slaae en Streg derover. (s. overstrege, som bruges mere.)

Udstryge, v. a. 3. (s. stryge.) udslette v. at stryge over m. Haanden ell. med et Redskab. At u. det, som var skrevet p. Tavlen. At u. een af Listen ɔ: udslette hans Navn. — Deraf: Udstrygning, en. pl.-er.

Udstrække, v. a. 3. (s. strække.) 1. strække fra sig, ud fra Legemet. At u. Armene, Benene. "Lad din Haand ikke være udstrakt t. at tage." Sir. 4. 34. 2. udvide i Længden. At u. en Snor, et Toug. — figurl. for: udvide i Alm. Han udstrakte det franske Riges Grændser indtil Tiberen og Elben. Hvor vidt ville de udstrække deres Fordringer? — Deraf br. partic. udstrakt for: vidtløftig, vidt udbredt. Et udstrakt Bekiendtskab, udstrakte Forbindelser. = Udstrækning, en. 1. pl.-er. Gierningen at udstrække. 2. ud. pl. Tilstanden, at udstrække sig i Længden, i Breden, ell. over et Fladerum; Indbegreb, Omfang. Rigets alt for store Udstrækning. Et Legemes U. i Længden, i Breden.

Udstrøe, v. a. 1. strøe ud i ell. over et Rum. At u. Sæden i Ageren, Frøet i Bedene. "Han skal give Velsignelse t. den Sæd, vi udstrøede." Mynster. "En Stand, hvori han kan udstrøe Lyksaligheder." Evald. "Naar man betragter, m. hvor sparsom en Haand Glæden er udstrøet over de fleste Menneskers Bane." Rahbek.

Udstrømme, v. n. 1. (er.) udgyde sig i en Strøm, flyde ud m. Strømmens Magt. Det udstrømmende Vand. — fig. "I stærke Toner skal min Fryd udstrømme." S. Blicher. — Deraf: Udstrømmen, en. ud. pl.

Udstudere, v. a. 1. udfinde v. Eftertanke, udponse, finde paa. (dagl. T.) "Hvad kan da Qvindelist i Hast ei udstudere?" Holb. P. Paars.

Udstue, en. Stue, som er affides, længst borte i Huset; ell. som er udbygget fra den rette Bygning. (Moth.)

Udstykke, v. a. 1. dele i Stykker, sønderlemme noget som var heelt. At u. et Land, et Gods, en Eiendom. "Guddommen, hvis rene, usammensatte Væsen de ofte sønderlemmede og udstykkede." Synesius v. Bloch. — Deraf: Udstykning, en. pl.-er. "Saaledes kan Fortælleren udstykke denne Scene; men det Hele tabes, og med dette al Virkningen i en saadan Udstykning." Baggesen.

Udstyr, et. [T. Aussteuer.] det, hvormed en Pige udstyres t. hendes Giftermaal af Forældrene, ell. dem, som ere hende i Forældres Sted; fornemmelig i Klæder, Bohave og rørligt Gods. (jvf. Medgift.) Hun bragte Manden ingen Penge; men et rigeligt Udstyr.

Udstyre, v. a. 1. forsyne en Datter m. Klæder og andre Fornødenheder t. at sætte Bo, naar hun skal giftes. Han har udstyret to Døttre. (sieldnere om Sønner, der af Forældre understøttes t. at sætte eget Bo.) — Udstyring, en. Gierningen at udstyre. (D. H. O.)

Udstyrte, v. a. 1. kaste voldsomt og pludseligt ud, styrte ud. Han blev udstyrtet i Havet. — Deraf: Udstyrtning, en. pl.-er.

Udstøbe, v. a. 2. støbe Metaller i en Form ell. i flere. "Efterat Materien ell. Godset er vel smeltet og overøst — bliver det (p. Mynten) udstøbt i Tene." Schytte. (Indv. Reg. II. 223.) — Deraf: Udstøbning, en. "Det hændes letteligen v. Udstøbningen, at man forsømmer at røre og blande Metallerne." Schytte.

Udstøde, v. a. 2. d. s. s. støde ud (mest i partic.) og figurl. At udstødes (forjages, forvises) af en Stat, af det menneskelige Selskab. Hans Familie har udstødt ham. — Deraf: Udstødelse, en.

Udsuge, v. a. 1. bringe ud, faae ud af v. at suge. At udsuge Saften af noget. — Uegentl. og fig. At u. et Saar, suge Blod o. d. ud af Saaret. "At udsuge Folket." (Schytte.) At udsuge et Land, udsuge sine Bønder ɔ: forarme Indbyggerne, Bønderne v. utaalelige Afgifter og Byrder. — Udsugelse, en. pl.-r. og Udsugning, en. pl.-er. Gierningen at udsuge. — Udsuger, en. den, som udsuger; især figurl: "Fremmede Udsugere fortærede det danske Folks Marv." Engelstoft.

Udsulte, v. a. 1. d. s. s. udhungre. — Udsultning, en. Udhungring. (J. Boye.)

Udsvede, v. a. og n. (s. svede.) 1. act. give fra sig som Sved ell. Uddunstning. Træet udsveder en fødagtig Saft. — fig. og i d. Tale: det har han alt udsvedt ɔ: glemt. 2. neutr. uddunste fra, i Skikkelse af Sved. Der udsveder en Vædske, en Fugtighed af Bladene.

Udsvæve, v. n. 1. (har.) afvige fra det rigtige Maal, fra det Rette ell. Tilladelige (ikke ofte, og mest i partic.) "Mon da ikke vor Kiærlighed t. Verden udsvæver udenfor dens rette Grændser?" Basth. Han har udsvævet meget (været udsvævende) i sin Ungdom. At u. i Kiærlighed. Et udsvævende (liderligt) Menneske. Udsvævende (urimelige, overdrevne) Ønsker. Et udsvævende (vidtløftigt) Foredrag. — Udsvævelse, en. pl.-r. 1. udsvævende Handling, usædelig Levemaade. 2. sieldnere om andre Udskeielser fra den rette Vei, ell. uden for det rette Maal. "Alle Konstens Udsvævelser og Vanskabninger." Baggesen. (Labyr. II. 211.)

Udsye, v. a. 1. sye Aabninger, Figurer o. d. i ell. paa et dertil passende Tøi (brodere.) At udsye en Krave, en Halsstrimmel. At u. Blomster i noget. Udsyede Blomster, Tegninger. — Deraf: Udsyening, en.

Udsæd, en. ud. pl. Sæd, som udsaaes, som lægges i Jorden, ell. som er udsaaet. Han vil neppe faae sin Udsæd igien v. den Ager. "Agermanden — en haabfuld Udsæd dyrket Fure skienker." Thaarup. "Sæden kan holde sig i to t. tre Aar, og endda være beqvem t. Udsæd." Schytte.

Udsælge, v. a. 3. sælge offentligt, sælge stykkeviis af et Forraad, en Mængde. At udsælge Varer i smaa Partier. (s. Udsalg.) 2. sælge Alt hvad der haves i Forraad af et vist Slags Varer. (mest i partic.) Han vil neppe kunne u. hvad han har bragt t. Markedet. Han har reent udsolgt. "Han tillod ikke de andre Kiøbmænd at sælge deres Vare, forend han selv havde udsolgt sine." Schytte. Bogen, Oplaget er udsolgt (ɔ: alle Exemplarer solgte af Forlæggeren.) 3. holde op m: at sælge, ende sin Handel. Den Kræmmer fik snart udsolgt. (Kun i partic. og i denne Talemaade.)

Udsætte, v. a. 3. (s. sætte.) 1. i den egentl. Bemærk. at sætte ud (ɔ: udenfor en vis Grændse, ell. under aaben Himmel) br. det sielden, undt. i partic. Tøiet var udsat (sat ud) p. Gaden. Barnet havde han udsat (i Kost) hos Fremmede. De (p. Rente) udsatte Capitaler. De udsatte Poster, Vagter. 2. figurl. a.) bestemme. Han har udsat en vis Sum aarlig f. Sønnen, f. Datteren (t. at leve af.) At u. en Belønning f. noget. At udsætte (offentlig opgive) et Priisspørgsmaal. b.) sætte ell. bringe noget i den Tilstand, at det modtager en udvortes Virkning ell. Indflydelse. At være udsat f. Luften, f. Hede og Kulde. Han udsatte sig f. enhver Fare. Det vil u. mig f. mange Ubehageligheder. "Udsat f. almindelig Forhaanelse, Fornærmelse og Forfølgelse." Baggesen. c.) forhale Fortsættelsen ell. Fuldførelsen af et begyndt Foretagende, ell. af et Forsæt. Det øvrige ville vi u. til i Morgen. Reisen er udsat (opsat) i 8 Dage. Det er udsat indtil videre. (jvf. opsætte, 4. som vel oftere br. om at udsætte et Forsæt, hvis Udførelse slet ikke er begyndt.) d.) dadle. (m. præp. paa.) Hvad er der at udsætte paa? Han har noget at u. paa enhver Ting. 3.) sætte t. Ende. Han har udsat de Planter, han fik, og forlanger flere. Arket er udsat (i Bogtrykkerier.) = Udsættelse, en. pl.-r. Gierningen at udsætte (særd. 2. c. Forhaling, og 2. d. Dadel.)

Udsøge, v. a. 2. vælge noget, der søges iblandt flere Gienstande. At u. sig en god Plads. Han vil u. sig en Kone. (partic. udsøgt br. for: udmærket god, fortrinlig.) Han har lutter udsøgte Varer. De sieldenste og mest udsøgte Blomster.

Udtage, v. a. 3. s. tage ud. (udtage br. sieldnere egentl. og da oftest i Partic.) "De Kar — dem udtog Kong Cyrus af Templen." Esr. 5. 14. De Stykker, han havde udtaget ɔ: udvalgt. Han udtog (valgte) 20 af de modigste Soldater i Compagniet.

Udtale, v. a. 2. udsige, fremsige. "Min Mund skal udtale Herrens Lov." Ps. 145. Han havde neppe udtalt Ordet, før de anfaldt og dræbte ham. "Hvad jeg fornam, kan intet Ord udtale." S. Staffeldt. 2. udtrykke rigtigt, tilbørligt m. Ord, ell. med den rette Lyd. Ingen Læbe kan u. det. En Følelse, som Ingen fuldkommen kan udtale. Dette Sprog er vanskeligt at u. f. en Fremmed. 3. tale t. Ende, ende sin Tale. Lad ham først udtale (tale ud.) Jeg kunde ikke faae udtalt, før han faldt mig i Talen.

Udtale, en. ud. pl. Maade, at tale paa;

Mæle. En reen, tydelig, god, svag, uforstaaelig Udtale. 2. Maade at udtale Bogstaver, Stavelser og Ord i et vist Sprog. Hun har en god U. i det Engelske. Han har lært Udtalen af en Indfødt.

Udtappe, v. a. 1. bringe ud af v. at tappe. "Hvo som — udtapper eller udtappe lader t. Overflod og Umaadelighed nogen Drik." D. Lov. VI. 3. 9. 2. udtømme v. at tappe ell. ved at lade afløbe. At udtappe en Sø. — Deraf: Udtapning, en. pl -er.

Udtegne, v. a. 1. optegne noget, som udskrives af en Bog e. d. Han har udtegnet de Nummere, som han vil kiøbe. At udtegne noget af en Bog. 2. fuldende i Tegning. Figuren er ikke ganske udtegnet. — Deraf: Udtegnelse, en. pl.-r. og Udtegning, en. pl.-er.

Udtiene, v. n. 1. br. kun i partic. At have udtient ɔ: have tient den bestemte Tid t. Ende. En udtient Soldat (som har udtient.)

Udtoe, v. a. 1. faae ud af v. at toe ell. vaske. Disse Pletter kunne nok udtoes.

Udtog, et. pl. d. s. 1. i den egentl. Bemærkelse: et Tog ud af et Sted; br. det sielden. Ved Hærens U. af Staden. "Til saadant Udtog blev en Tid af dem berammet." Holb. P. Paars. 2. det, som er uddraget, udskrevet af en Bog e. d. især m. Forkortning ell. Sammendrag af Indholdet. At giøre adskillige U. af en Bog. Et Udtog (kort Begreb) af Verdenshistorien. — udtogsviis, adv. i Udtog, ikke heel ell. fuldstændigen.

Udtolke, v. a. 1. d. s. s. fortolke, udlægge. Deraf: Udtolkning, en. pl.-er.

Udtordne, v. a. 1. sige, udtale m. tordnende Lyd ell. overvættes høi Røst. Han udtordnede sine Befalinger t. Mandskabet. "Metallet Dødens Røst udtordner, Jorden bæver." H. Bull.

Udtryk, et. pl. d. s. [T. Ausdruck.] 1. i Alm. et Middel, hvorved Følelser og Forestillinger yttres, et udvortes Tegn ell. Billede, der giør dem beskuelige f. Sandserne ell. fremstiller dem f. den indre Anskuelse. (Saaledes Ord og Talemaader m. Hensyn t. Sproget og Talekonsten, Tonerne i Musiken, Ansigtstræk, Lader og Stillinger i Maleri og Sculptur o. s. v.) At søge, finde U. for en Tanke. Hun har et Udtryk i Diet, i Ansigtet, som ingen Maler kan efterligne. Udtrykket i denne Figur, dette Maleri er ganske forfeilet. — Hyppigst br. det om Ord og Talemaader, som Tankernes Billeder; og v. Udtryk tages altid nærmest Hensyn p. det, man vil betegne; v. Ord og Talemaade derimod p. Tegnene, hvormed man udtrykker sine Forestillinger og sin Mening. (jvf. Ord.) Man siger saaledes: Et stiønt, rigtigt, passende U. At bruge de rette U. for noget. "Udtryk er Tankens Dragt, og den, som passer mest, er ogsaa sømmeligst." Popes Krit. v. Schiermann. — Et egentligt, uegentligt, figurligt (billedligt) U. At tiltale een i fornærmelige U. "Et Udtryk kaldes saaledes, f. saavidt som det fremstiller Billedet af en vis Tanke. Et U. kan da baade være et Ord og en Talemaade. — Det er nyttigt og nødvendigt, undertiden at giøre nye Ord; nemlig, naar det behøves nye Udtryk." Sporon. 2. ud. pl. Maade, hvorpaa man anvender Midlerne t. at betegne Forestillinger og Følelser. Man siger saaledes: denne Taler har et slet U. (Foredrag.) En Maler, der har sin Styrke i Udtrykket. Hun er kold, og har intet Udtryk i hendes Tale ell. Bevægelser. — udtryksfuld, adj. som har meget U. er stærk i Udtrykket, ell. som udtrykker meget. Et udtryksfuldt Ord. En u. Mine, Bevægelse. "Thi kom, o udtryksfulde Taushed! tænk hans Priis." Foersom. — Udtryksmaade, en. Maade, at udtrykke sig paa, ell. en vis Maade i Udtrykket.

Udtrykke, v. a. udtrykte, udtrykt. (kun i den egentl. Bemærk. ogsaa udtrykkede, udtrykket.) 1. egentl. d. s. s. trykke ud. a.) faae ud af v. at trykke, udpresse. At u. Saften af en Citron. (T. ausdrücken.) dog br. her oftest trykke af, ell. ud af. b.) trykke noget, som er fugtigt, f. at faae Fugtigheden ud. "De udtrykte Uldskindet, og udkrystede Dug deraf." Domm. 6. 38. 2. frembringe et Billede, et Udtryk af noget. (T. ausdrucken.) Hun har det i sin Magt, p. den naturligste Maade at udtrykke enhver Lidenskab. Niobes Hoved udtrykker den høieste Grad af smertelig Sorg. 3. frembringe en tydelig Forestilling om noget, især v. Talen. Det spæde Barn udtrykker sine Fornødenheder v. Graad. At u. sig (ɔ: sin Mening) v. Ord, v. Tegn. "At udtrykke sig vel i de levende og brugelige Sprog." Sneed. Han udtrykker sig ikke klart, bestemt nok. (s. yttre.)

Udtrykkelig, adj. og adv. 1. udtrykt m. tydelige Ord, bestemt, ikke tvivlsom. Jeg gav ham min udtrykkelige Befaling, at det skulde skee. Jeg har udtrykkelig sagt, befalet det. 2. adv. m. Villie og Forsæt; netop. Han giorde det u. i den Hensigt. Det blev udtrykkelig givet ham i den Hensigt.

Udtræde, v. a. 3. (s. træde.) giøre vidåere v. at træde. At u. et Par Skoe. (intrans. for: træde ud, br. det kun figurl. Han erklærede at ville udtræde. Han var da alt udtraadt af Selskabet. "At udtræde af en Ret." Rahb. Tilst. III. 13.)

Udtræk, et. pl. d. s. 1. noget som kan udtrækkes. Et U. i et Skab, i en Dragkiste. — Udtræk t. en Seng, som fra den

ene Side kan trækkes ud, og igien skydes ind, f. at giøre Sengen smallere. (En saadan Seng kaldes Udtrækseng, og er forskiellig fra en Indskudsseng.) 2. i Tallotteriet: et enkelt, af Spilleren besat Tal, som udkommer (modsat, Ambe, Terne, &c.)

Udtrække, v. a. 3. d. s. s. trække ud; men br. sielden. At u. Kaarden. At u. Quadratroden af et Tal. (s. uddrage.)

Udtrælle, v. a. 1. d. s. s. udslæbe. (s. trælle, B.) "Hvor han udtrællet gaaer, og dine Marker pløier!" C. D. Biehl.

Udtrætte, v. a. 1. trætte i høi Grad, giøre aldeles træt. (Moth.) Vi kom hiem, ganske udtrættede af Reisen. "Den største Forstand bliver derved tilsidst saa udtrættet, at den tvivler om alle Grunde." Sneed.

Udtvære, v. a. 1. d. s. s. udrøre. (s. tvære.) fig. at udtvære en Materie (behandle den alt for vidtløftigt, omstændeligt.) Deraf: Udtværing, en. pl.-er.

Udtvætte, v. a. 1. d. s. s. udtoe, udvaske.

Udtyde, v. a. 1. d. s. s. udlægge, 3, fortolke, forklare. (T. deuten.) At u. Bemærkelsen af et fremmedt Ord. "Thi hans Navn udtydes saa." Ap. G. 13. 8. At u. Drømme. — "Tro mig, slig Gierning man til Galskab vil udtyde." Holb. P. Paars. (s. udlægge.) "Hvorledes daarlige Meninger og slette Lidenskaber kunne udtyde Alt t. deres Fordeel." Mynster. = Udtydning, en. pl.-er. Fortolkning, Forklaring. En bogstavelig Udtydning. "Lad den Drøm og dens Udtydning ikke forfærde dig." Dan. 4. 19.

Udtynde, v. a. 1. giøre tyndere v. Udhugning, v. at udpille, udsøge e. d. "Naar Skoven vorer til, og man begynder at udtynde den." Olussen. Deraf: Udtynding, en. Egeskovens Udtynding. Olussen. (Landoec. 2 Udg. 390.)

Udtælle, v. a. udtalte, udtalt. (kort a.) tælle Penge, som betales ud, ell. Ting, som udleveres. At udtælle Penge. Han udtalte dem Brødene Stykke f. Stykke. — Deraf: Udtælling, en. pl.-er.

Udtære, v. a. 1. affræfte aldeles, borttære Livskraften. Denne Sygdom har ganske udtæret ham. Udtæret af Hunger. At u. Jorden. — Deraf: Udtæring, en. pl.-er.

Udtærske, v. a. 1. (jvf. tærske.) faae ud af v. at tærske; tærske tilgavns. Disse Neg ere ikke ret udtorskne. Alt mit Korn er udtærsket. At have udtærsket (udtorsket) ɔ: være færdig m. Tærskningen. — Deraf: Udtærskning, en.

Udtømme, v. a. 1. giøre ganske tom; tømme aldeles. Denne Krig har udtømt Statscassen. — fig. "Han maatte, for ikke reent at udtømme Landet, begive sig bort fra denne Egn." Wandal. At u. Kræfterne. "Man udmattes saaledes saalænge, indtil Nydelsesevnen aldeles udtømmes." Baggesen. At u. en Materie (ɔ: undersøge, behandle den m. Fuldstændighed.) = Udtømmelse, en. pl. -r. De naturlige Udtømmelser (v. Sved, Uddunstning, Stolgang &c.)

Udtørre, v. a. 1. giøre aldeles tør, borttage al Vædske ell. Fugtighed fra noget. Denne Blæst udtørrer Markerne. At u. en Eng (v. at aflede Vandet.) "Vinden udtørrer Jordens Vædsker." Olussen. — figurl. "Ogsaa Samvittighedens Fred — er en Følelse, som ikke boer i et udtørret Hierte." Mynster. — Deraf: Udtørring, en. pl.-er.

Uduelig, adj. ikke duelig ell. dygtig. "De ere ulydige og uduelige til al god Gierning." Tit. 1. 16. 2. unyttig. "Al den Ting, som var foragtelig og uduelig, den ødelagde han." 1 Sam. 15. 9. — Deraf: Uduelighed, en. ud. pl.

Udvaaget, adj. v. udmattet, affræftet v. Nattevaagen; forvaaget. "Udvaaget, træt, jeg dg kan blunde." C. Frimann.

Udvagt, en. pl. -er. en affides, fraliggende Vagt; en Udpost. (D. H. D.)

Udvalg, et. pl. d. s. 1. Valg, som foretages blandt flere Gienstande, man har f. sig. (s. udvælge.) At giøre et strengt Udvalg. 2. en Samling af udvalgte Gienstande. Han eier et U. af gode Malerier.

Udvande, v. a. 1. bløde v. at lægge i Vand, ell. stille p. denne Maade v. en Bestanddeel, f. E. Salt, Syre &c. At u. salt Fisk, Kiød. — fig. at udvande en Materie (i et Skrift, ell. Digt) svække Indtrykket p. Læseren v. en slet ell. for vidtløftig Behandling. — Deraf: Udvanding, en. pl.-er.

Udvandre, v. n. 1. (er.) forlade et Sted, et Land, hvor man har sin Hiemstavn, f. at drage t. et fremmedt. (s. vandre ud.) Fra Norden ere mange Folkestammer udvandrede t. sydlige Lande. En heel By vil udvandre til Amerika. — Udvandring, en. pl.-er. At giøre, foretage en Udvandring. "De søvante, til Udvandringer hengivne Danske." Vogelius.

Udvarpe, v. a. 1. bringe ud af (en Havn, et Indløb) v. at varpe (s. dette O.) "Man begyndte at udvarpe Skibene." Wandal. (Mindesm. II. 126.)

Udvaske, v. a. 1. d. s. s. udtoe, udtvætte. — Deraf: Udvaskning, en. pl.-er.

Udvei, en. 1. ud. pl. Vei, som man færdes ud t. et Sted ell. Reisen ud t. Stedet; Henvei. Baade p. Udveien og Hiemveien. 2. Udvei. pl. Udveie. Middel t. at afhielpe en Trang, komme ud af en Forlegenhed. Jeg seer ingen U. hertil. "Han raader t. at giøre Gield, uden at tænke p. Udveie til at betale den." Schytte. Han veed nok Udveie. At finde en Udvei. "Ingen Udvei kiendte mit Øie meer, knuust var mit hele Mod." F. Guldb.

Udveie, v. a. 1. veie det, man sælger ell. giver fra sig. At udveie noget i Lodviis.

Udvendig, adj. [T. auswendig.] som er uden p. en Ting, som har den Retning, at det vender udad, bort fra det Indre, og modsat det indvendige. Den udvendige Side af en Muur, af et Plankeværk (ɔ: den, som vender ud imod Gaden, Veien, Marken e. d.); den indvendige derimod den, som vender imod det indelukkede Rum. Det Udvendige af et Huus, af en Bygning. "Ligesom en Ting er meer ell. mindre udsat i Synet, faae dens Sider Navn af indvendig ell. udvendig." Sporon. (Jvf. indvendig og udvortes.)

Udvexle, v. a. 1. give en Gienstand i Bytte f. en anden af samme Art. (T. auswechseln.) At u. Fanger, Gidsler. Han blev udvexlet imod en fangen General. (br. i øvrigt sielden.) Deraf: Udvexling, en. pl.-er. Fangernes Udvexling.

Udvide, v. a. 1. [N. S. utwiden.] giøre videre, udstrække i et videre Omfang. At u. et Par Handsker. (oftest om Udstrækning i Rummet, ell. figurl.) "En Cirkel kan jeg udvide ell. indskrænke saa meget jeg vil." Eilschov. Han har udvidet sin Have. At u. en By, u. Rigets Grændser. Udvide sit Bekiendtskab, sin Handel. (modsat: indskrænke.) "Her udvider den sit Blik, hvis Vei er eensom og afsondret." Mynster. Et mere udvidet Begreb. — fig. at udvide Sindet, Hiertet, Tanken (ligesom det modf. indskrænke.) "Den Spæde udvider selv sit lille Bryst t. Glæde." Evald. "O Gud, i din herlige Skabning vil jeg ofte udvide mit Hierte!" Mynster. = udvidelig, adj. som kan udvides. — Udvidelse, en. pl.-r. (ogsaa, men sieldnere: Udvidning, en.) Gierningen, at udvide; Tilstanden at udvides. fig. "Hiertets Udvidelse." Baggesen. — Udvidningskraft, en. den Egenskab hos et Legeme, at kunne udvide sig.

Udvikle, v. a. 1. vinde noget op, som var indsvøbt ell. indviklet. (T. auswickeln.) 2. fig. og hyppigere: udfolde, bringe t. en høiere Grad af physisk ell. aandeligt Liv og en deraf flydende Virksomhed. (T. entwickeln.) Blomsten udvikler sig af Knoppen. "Naar meisom Konst udviklet har hver Kraft." E. Colbiørnsen. Siælens Evner udvikle sig langsomt hos Mennesket, ligesom Legemets. "Den Spire, er allerede nu i os, som skal udvikles giennem Evigheden." Mynster. "Af Alt, hvad Mennesket kan vinde udenfra, ell. som kan udvikle sig i hans eget Væsen." Samme. Drengen har gode Anlæg; men de behøve at udvikles. — At u. en Forestilling, et Begreb (giøre det tydeligt.) = Udvikling, en. pl.-er. Gierningen at udvikle, ell. det at udvikles. Barnets, Menneskets, Ideernes, Tidens Udvikling. En fuldstændig U. af Læren om den menneskelige Frihed.

Udvirke, v. a. 1. i den egentl. Betydning: at virke ɔ: arbeide noget indenfra, ell. ved saadant Arbeide skaffe noget ud, som forekommer det i Talemaaden: at udvirke en Hestehov. (s. virke, 2. c.) 2. bringe t. Veie v. Arbeide, Bestræbelse ell. Bønner. Han har udvirket hos Kongen, at der bliver nedsat en Commission. At u. noget f. een. "At udvirke, er at bevirke v. Bevæggrunde. — Man kan ikkun udvirke noget v. Mennesker; man kan bevirke noget saavel v. Ting, som v. Personer." P. E. Müller. 3. neutr. giøre sin fulde Virkning, virke t. Ende. Lægemidlet har udvirket. — Deraf: Udvirkelse, en. (Derimod: Hestehovens Udvirkning.)

Udvise, v. a. 2. egentl. det s. s. vise ud. Han blev udviist af Skolen, af Værelset. 2. vise, tee, lægge f. Dagen. Det har han udviist i Gierningen. "Her udviste man saa megen Fortrolighed t. Guderne, at man giorde dem Spørgsmaal og haabede Svar." Schytte. "Vi kiende de Dyder, han udviste som Fyrste og som Menneske." Mynster. 3. At udvise Træer i en Skov ɔ: bestemme og mærke m. Skovhammeren de Træer, som skulle fældes. = Udviisning, en. pl.-er. 1. Gierningen at vise een ud. 2. Gierningen at udvise Træer. Skovrideren er idag ude paa U. 3. det, som er ell. bliver een udviist i Skoven t. Brændsel ell. Gavntømmer. Præsten har en Udviisning af 4 Favne Brænde og 12 Læs Tørv.

Udviske, v. a. 1. udslette v. at viske, viske ud. — Deraf: Udviskning, en. pl.-er.

Udvortes, adj. og adv. ell. egentl. et Adverb. der br. som Adj. [J. utvörtis.] som er udentil, udenpaa; som falder i Øinene v. en Gienstand; ell. som vedkommer, har Hensyn t. det Ydre. En Tings udvortes Anseelse. Hun synes udvortes at være lutter Blidhed og Mildhed; men hendes Hierte er koldt og haardt. "Udvortes var Strid indvortes Frygt." 2 Cor. 7. 5. Det Udvortes af Legemerne. At have en udvortes Skade. Statens u. Forhold (ɔ: t. andre Stater.) "Guds Huses udvortes Gierninger." Neh. 11. 16. "Baade det Indvendige og det Udvendige kan være af den Beskaffenhed, at det kan kaldes udvortes; men det Indvortes kan allene forstaaes om det, der af en Ting ei kan sees." Sporon. — (Ordet br. ogsaa ofte som Subst. for: udvortes Skikkelse, Anseelse. En Mand af et godt, smukt, anseeligt Udvortes. Hans U. lover ikke meget.) — Overhovedet forholder dette Ord sig t. udvendig, som indvortes t. indvendig. Dets Modsætning t. indvortes er dog ikke ganske almindelig; men bestemmes v. Brugen. (Man siger f. E. ikke let: en udvortes Krig,

en udvortes Smerte; ſkiøndt man i diſſe Tilfælde anvender indvortes.)

Udvoxe, v. n. 1. (er.) voxe t. ſin fulde Størrelſe og Førlighed. Heſten, Drengen er endnu ikke udvoxen. — Deraf: **Udvoxning**, en. 1. det, at udvoxe, (ſom ovenfor) ell. at voxe ud. Grenens Udvoxning. 2. noget, ſom er voxet ud; en Udvært. "En fremſtaaende **Udvoxning** i Panden." P. C. Abildgaard.

Udvride, v. a. 3. ſ. vride, 2. faae ud af v. at vride; ell. vride noget f. at befrie det fra Fugtighed. Bærrene kommes i en Poſe og derpaa udvrides Saften. At u. et Klæde. — Deraf: **Udvridning**, en.

Udvriſte, v. a. 1. faae ud af v. at vriſte. (ſ. dette O.) Kaarden, ſom man m. Magt maatte udvriſte af hans Hænder. "Troldene udvriſted ham den m. Magt af Haand." Grundtvig.

Udvæg, en. pl.-ge. En Væg af et Huus, der ikke ſtøder op t. en anden Muur, men ſtaaer frit og uden Forbindelſe.

Udvælde, v. n. 1. (er.) d. ſ. ſ. vælde ud. Den Kilde, ſom udvælder af Bakken. "Af det fordærvede Hierte udvælde Laſterne, ſom af et Kildevæld." Schytte. "Din ſkabende Kraft, hvoraf Fylde, Skiønhed og Liv udvælder uden Maade ell. Tal." Mynſter.

Udvælge, v. a. 3. vælge blandt flere Gienſtande, ſom man har for Die, vælge og udtage. "Jeg lægger dig tre Ting for; udvælg dig en af dem." 2 Sam. 24. 12. "Med fyrretyve tuſinde Mænd, udvalgte til Strid." 1 Macc. 12. 41. En udvalgt (udſøgt) o: fortrinlig god Bogſamling. = **Udvælgelſe**, en. Gierningen at udvælge, ell. det, at blive valgt. (ſ. Udvalg.) "At ſtadfæſte eders Kald og Udvælgelſe." 2 Petr. 1. 10.

Udvært, en. pl.-er. noget ſom er voxet ud fra ell. uden paa et Legeme. At have en Udvært paa Ryggen, p. Halſen. En Udvært paa et Træ.

Udyb, adj. ikke dyb, grund. (Om Vand ell. Vandſtader.) "At den ſmeltede Snee, og den vedholdende Regn, ſaaledes fyldte de om Vinteren udybe Floder." O. Guldb.

Udyd, en. pl.-er. egentl. det modſatte af Dyd; ell. Tilbøielighed til og Færdighed i at overtræde, at handle imod Moralloven. Dog br. i den abſtracte Modſætning oftere: Laſt; hvorimod Udyd i ſing. og pl. br. (og ſædvanl. i et noget mildere Udtryk) om enkelte moralſke Feil ell. Ufuldkommenheder, der vidne om Mangel p. den modſatte gode Egenſkab. Drengen har faaet mange Udyder, ſiden han kom hiemme fra. Utaknemmelighed er en ſlem Udyd. — "En ſaadan Feil, der viſer, at det Gode i Menneſket fra en vis Side ikke er virkſomt, er en Udyd (f. E. Uklogſkab, Uſelſkabelighed, Urenlighed.) Udyder hos Børn blive let t. Laſter hos de Voxne." Müller. (Mindre brugeligt er adj. udydig.)

Udygtig, adj. 1. ikke dygtig, uduelig. En udygtig Embedsmand. 2. ikke i Stand til. At være u. til noget. "Romerne giorde Forſkiel paa Udygtige t. at arve, og Uværdige." Schytte. "Udygtig t. at foretage noget, der krævede Tankernes Anſpænding." Rahbek. — Deraf: **Udygtighed**, en. ud. pl.

Udyr, et. pl. d. ſ. et ſkadeligt Dyr, Rovdyr; ell. et fælt, vanſkabt Dyr. "Du ſlog i din egen Barm, o Helt! et Udyr uden Mage." Bagg.

Udæſke, v. a. 1. d. ſ. ſ. udfordre. At u. een t. Kamp, t. Veddeſtrid. "Men nu kommer han, udæſket v: en troløs Forbrydelſe." Vogelius. — Deraf: **Udæſkning**, en. "For at indfrie ſin givne Udæſkning." Rahb.

Udø, en. En afſides, ell. langt fra Faſtlandet beliggende Ø. (Chr. Pederſen.)

Udøbt, adj. v. den, ſom ei er bleven døbt. "Ingen Udøbt maa arve." Schytte. (Indv. Reg. V. 203.)

Udødelig, adj. ſom ei kan ophøre at leve, at være til; ſom ei er dødelig. Et udødeligt Væſen. Siælen tænke vi os ſom det Udødelige i den menneſkelige Natur. — fig. om det, ſom har en meget lang Varighed. Et udødeligt Navn. En u. Berømmelſe. — Deraf: **Udødelighed**, en. ud. pl.

Udørk ell. **Udørken**, en. pl.-er. et eenſomt, øde Sted; en langt fra Menneſkers Bolig beliggende Egn. (Moth.) "I en Udørken hun Melampe vil begræde." Holberg. "Ufrugtbare Strækninger i vildſomme Udørkener." Schytte. "Diſſe Feil vare nok t. at giøre de frugtbarſte Lande t. Udørkener." Sneedorf. (ſ. Ørken.)

Udøſe, v. a. 2. øſe ell. helde i Mængde ud af et Rum. De udøſte Viin p. Alteret. Vandet i Baaden maa førſt udøſes. — fig. At udøſe Forbandelſer over een. "Den, ſom — udøſer Tønder Guld, naar Staten kun betaler." Evald.

Udøve, v. a. 1. ſætte i Værk, øve, drive (om Handlinger, ſom jævnligen udføres.) At u. et Haandværk, en Konſt. "Det er muligt, at man kan ſætte Priis p. Dyden — uden dog at have Lyſt t. at udøve den." Sneed. — I mere udvidet Betydn. for: begaae, udføre. (om enkelte Gierninger.) At udøve en ſlet, god Handling. At foreſætte ſig og at udøve en Gierning. De udøvede mange Grusomheder mod Værgeløſe. "At bedrive og begaae br. helſt om det, ſom misbilliges; men hvad man udøver, kan være baade godt og ondt." Müller. — Deraf: **Udøvelſe**, en. Der er ofte langt imellem Forſæt og Handlingens Udøvelſe. — **Udøver**, en. den, ſom udøver, udfører noget. "At Dydens Lærere ere langt fra ikke

det samme som Dydens Udovere." Bagg. N. Klim.

Ueens, adv. ikke enig, ikke af eens Mening, i et stridigt Forhold. At være, blive ueens. Jeg blev u. med ham, ell. vi bleve ueens over Bogens Trykning. At være ueens m. sig selv (ikke have nogen bestemt Villie i en vis Sag.) "At giøre Staten ueens m. sig selv." Guldb. (V. Hist. I. 544.)

Ueensartet, adj. ikke af eens Art, ikke eensartet. (D. H. D.)

Uefterlignelig, adj. som ei kan efterlignes.

Uefterrettelig, adj. som ei er efterrettelig, som man ei kan lide, forlade sig paa. En uefterrettelig Embedsmand. — Deraf: Uefterrettelighed, en.

Ueftertænksom, adj. som ikke bruger Eftertanke, ikke er eftertænksom. — Deraf: Ueftertænksomhed, en.

Uegennyttig, adj. ikke egennyttig. — Deraf: Uegennyttighed, en. ud. pl.

Uegentlig, adj. ikke egentlig. improprius. (s. egentlig, 1.) Et Ords uegentlige Bemærkelser.

Uendelig, adj. 1. som ikke har Ende i Tiden, ikke er endelig. En u. Varighed, u. Tid. En u. Dom ɔ: en Dom, der ikke bestemt afgiør Parternes Trætte. 2. som ikke er indskrænket i sit Væsen, ikke begrændset i Størrelse. Guds uendelige Godhed. Uendelige Størrelser i Mathematiken. — I d. Tale br. det f. overmaade stor ell. meget, meget lang, o. d. Det er en uendelig Tid siden. Hun har lidt uendelige Smerter. — Deraf: Uendelighed, en. ud. pl.

Uenig, adj. som ikke have een Villie ell. eens Mening; som ere ueens, i Splid. Derom ere vi ganske uenige. At blive u. med een. = Uenighed, en. ud. pl. Tilstanden, at være uenig. At leve i Uenighed. Der opstod U. imellem dem. (jvf. Strid, 2.) "I Menneskelivet bliver Uenigheden først da t. Strid, naar den yttrer sig som en giensidig Modstand." P. E. Müller.

Uerfaren, adj. pl. uerfarne. som har ingen ell. liden Erfaring (2.) At være uerfaren i noget. En ung og uerfaren Pige. Han er endnu uerfaren i Verden. — Deraf: Uerfarenhed, en. ud. pl.

Uerkiendtlig, adj. s. utaknemmelig.

Uerstattelig, adj. som ei kan erstattes, opreises. Et uerstatteligt Tab.

Ufangelig, adj. som ei kan faaes, uopnaaelig. (s. fangelig.) "Men, hvad nytter det, at tilbyde ufangelige Ting?" J. Bove.

Ufarvet, adj. som ei v. Konst er farvet, som har sin naturlige Farve. Ufarvet Uld, Vadmel, Silke.

Ufattelig, adj. som ei kan fattes, forstaaes; ubegribelig. "Du som — ufattelig f. Sind og Sands, din hele Stat omstraaler." E. Storm.

Ufeilbar, adj. og adv. 1. som ei kan feile, ei kan tage feil. (T. unfehlbar.) Paven holdes i den catholske Kirke for u. i Troeslærdomme. — Heraf: Ufeilbarhed, en. den Egenskab, at være ufeilbar. (Infallibilitas.) "Grunden t. den romerske Kirkes Ufeilbarhed og Myndighed; men ogsaa t. dens Vantro og Vildfarelse." Sneedorf. 2. som ei kan slaae feil, som nødvendigen maa skee, indtræffe. Sagens ufeilbare Udfald. "Han forkyndte uafladelig Tingenes ufeilbare Fremskridt t. det Bedre." Rahb. (Fortæll. I. 284.) br. dog sielden; men oftere det derhen hørende adv. ufeilbarligen, aldeles sikkert, upaatvivlelig.

Ufiin, adj. uhøflig, ubeskeden, uskikkelig, plump. (Moth.) — Deraf: Ufiinhed, en. ud. pl. (Samme.)

Uforanderlig, adj. som ei kan forandres, ikke er Forandring underkastet. — Deraf: Uforanderlighed, en. ud. pl.

Uforarbeidet, adj. v. som ikke v. Konst er forarbeidet, som er i sin raa Skikkelse. Uforarbeidet Sølv.

Uforbederlig, adj. 1. som ei kan ell. vil forbedres, ell. modtage Forandring t. det Bedre. En uforbederlig Synder. 2. sieldnere om en Gienstand, som er saa god, at den ikke ell. vanskeligen kan giøres bedre.

Uforbrændelig, adj. som ei kan opbrændes, som modstaaer Ilden.

Ufordragelig, adj. som ei kan taales, lides, udholdes; ulidelig. "Freden var dem ufordragelig, og de kunde ikke leve uden imellem Vaaben." Vogelius. — I d. Tale: meget ubehagelig. En ufordragelig Person.

Ufordulgt, adj. ikke skiult, ikke dulgt for Andres Kundskab.

Ufordærvelig, adj. som ei kan fordærves; ikke underkastet Fordærvelse.

Ufordærvet, adj. som ikke er fordærvet; som er i en god, i sin naturlige Tilstand.

Ufordøielig, adj. som ei kan fordøles; ell. som er meget haard, vanskelig at fordøie. — Ufordøielighed, en. ud. pl. 1. den Egenskab, at være ufordøielig. 2. den Sygdom, ell. Svaghed i Maven, ei at kunne fordøie Maden, ell. at fordøie slet. (Moth.)

Uforeenlig, adj. som ei kan forenes, ikke være samlede i een Gienstand. To uforeenlige Stoffer, Egenskaber, Betingelser.

Uforfalsket, adj. som ikke v. Tilsætning af fremmede ell. slettere Dele er forringet ell. fordærvet. Gode og uforfalskede Varer.

Uforfærdet, adj. som ikke let forfærdes ell. lader sig skrække; kiæk, modig. Han var uforfærdet, selv i den største Fare. At gaae Døden u. i Møde. "Den Dristige frygter ikke for nogen mulig Fare; den Uforfærdede ikke f. nogen virkelig; hiin seer ingen Fare, og frygter ikke; denne seer Faren, og frygter dog ei." Sporon. "Den er uforfærdet, som ikke frygter under Fa-

ren, der truer, ell. synes at true; behiertet er den, som føler hos sig selv Kraft t. at møde den." P. E. Müller.

Uforglemmelig, adj. som aldrig kan glemmes, hvis Erindring ei forgaaer. Deraf (men sielden:) Uforglemmelighed, en. "Ved ham straaler hans Slægts Navn i Uforglemmelighed." Wandal.

Uforgribelig, adj. i d. Tale: hvorved man ei griber ind i andres Ret, ell. vil omstøde andres Dom ell. Mening; (et urigtig dannet Ord.) At sige sin uforgribelige Mening. (Moth.)

Uforgængelig, adj. som aldrig forgaaer, aldrig kan forgaae; ell. som dog er af en meget lang, en uberegnelig Varighed. — Deraf: Uforgængelighed, en. ud. pl.

Uforhaabet, adj. som man ei havde giort sig Haab om. En uforhaabet Lykke.

Uforholdt, adj. v. som ikke forholdes een, som man ei hindres i ell. fra. Det skal være dig uforholdt.

Uforhørt, adj. v. og adv. som ei er forhørt, uden at forhøres. At dømme een uforhørt. (jvf. uhørt.)

Uforkastelig, adj. som ei kan forkastes ell. vrages. Et uforkasteligt Vidnesbyrd.

Uforklarlig, adj. som ei lader sig forklare. En u. Begivenhed, Omstændighed. — Deraf: Uforklarlighed, en. ud. pl.

Uforkrænkelig, adj. som ei er Fordærvelse ell. Forandring t. det Slettere underkastet; uforgængelig. "Du skabte hans Siæl uforkrænkelig og udødelig," Mynster. "Det sømmer sig ikke den uforkrænkelige Aand, at lade sig fængsle i Forkrænkeligheds Trældom." Samme. — Deraf: Uforkrænkelighed, en. ud. pl. "Gud skabte Mennesket i Uforkrænkelighed." Viisd. 2. 23.

Uforkrænket, adj. v. 1. ikke krænket ell. fornærmet. "Den uforkrænkte Ret giør hver en Møie sød." H. Bull. 2. ikke forandret t. det slettere i sit Væsen. "Deres (de Affindiges) udødelige Siæl er uforkrænket, og ikkun dens Redskab er kommet i Uorden." Howitz.

Uforligelig, adj. som ei vil forliges, ei er skikket t. at leve i Enighed m. sine Medmennesker; stridig, trættekiær, uforsonlig. — Deraf: Uforligelighed, en. ud. pl. Uforligelighed imellem Ægtefolk. (Moth.)

Uforlignelig, adj. som ei kan sættes i Ligning m. andre af sin Art; i høi Grad ypperlig ell. fortrinlig. "Denne Uforlignelige er desværre ikke til." Baggesen.

Uformeent, adj. v. ikke negtet ell. formeent; tilladt. Det skal være enhver uformeent.

Uformelig, adj. som ikke har den tilbørlige Skikkelse, ikke er vel dannet; af en upassende Størrelse ell. Figur. En uformelig Bygning, Colos. (jvf. vanskabt.)

Uformodentlig, adj. og adv. som ei var formodet ell. ventet; uventet. (dog br. som adj. oftest: uformodet; som adv. uformodentlig.) En uformodet Lykke. Uformodentlig traadte han frem i Forsamlingen.

Uformue, en. ud. pl. Mangel p. Kraft, p. Evne. (sielden.) "Maaskee af den Uformue, man føler hos sig t. at udgyde sin Hævn." Bastholm. — I samme Bemærk. forekommer Uformuenhed. "Regieringens Fraværelse og den Uformuenhed, deraf følger t. at sørge f. den indvortes Sikkerhed." Sneedorf.

Uformuenhed, en. ud. pl. Mangel p. Formue, Evne, Velstand. (Moth.) — Ligeledes br. ogsaa adj. v. uformuende. 1. ikke velhavende. Han er uformuende uden dog at være fattig. 2. som ikke er i Stand, ikke har Evne til. "Ulykkelige Hændelser giør dem uformuende til at betale." Sneed. "Et Menneske — ligesaa ubestandigt i sine Løfter, ligesaa uformuende t. at opfylde dem alle." Basth.

Uformærkt, adv. uden at mærkes, fornemmes, bemærkes. Han havde uformærkt listet sig ind i Stuen. (Som adj. br. mere: ubemærket.)

Ufornuft, en. ud. pl. egentlig: Mangel p. Fornuft; men br. mest om Mangel paa, ell. Tilsidesættelse af Fornuftens Brug ell. rette Anvendelse. "Vi have allerede seet Ufornuft nok i disse Billeder." O. Guldb. "Ligesom Atheisten af lutter Fornuft sætter Alt i Ufornuft, og afskærer Forstanden al Forstands første Kilde." Rahb. "Paa den legemlige Sygdom (i Hiernen) beroer Forskiellen imellem Affindighed og anden Ufornuft." Howitz. — ufornuftig, adj. 1. som fattes Fornuft. Ufornuftige Skabninger. Et ufornuftigt Dyr. 2. som ikke bruger sin Fornuft, ell. som vidner om Mangel p. Fornuftens Brug. Man begriber ikke, at en lærd Mand kan være saa u. En ufornuftig Handlemaade.

Ufornøden, adj. som ikke behøves, unødvendig. "Giør dig ikke Umag forgieves i dine ufornødne Gierninger." Sir. 3. 22.

Ufornøielig, adj. som ei kan tilfredsstilles; som gior alt f. mange ell. for store Fordringer. — Deraf: Ufornøielighed, en. ud. pl.

Uforrettet, adj. v. ikke udrettet; ugiort, ufuldført. Et uforrettet Ærende. Han kom tilbage med uforrettet Sag.

Uforsagt, adj. som ikke let forsager, ikke let hindres af Frygt fra et Foretagende; modig. "Modtag din Ven, som uforsagt tør møde Faren m. Foragt." Evald. "Uforsagt, som den, der har intet at frygte, tillidsfuld som den, der har Alt at haabe." Malling. — adv. "De drog kun bort, f. uforsagt at slaae p. ny." Rahbek. — Deraf: Uforsagthed, en. ud. pl.

Uforseendes, adv. uformodentlig, ufor-

varendes. "Kongen overfaldt ham hasteligen og uforseendes." Vedels Saxo. 281.

Uforsigtig, adj. ikke forsigtig. — Deraf: Uforsigtighed, en. ud. pl. (pl. Uforsigtigheder br. dog for: uforsigtige Handlinger.)

Uforskammet, adj. som ikke har, ell. som tilsidesætter Følelse af Skam og Ærbarhed; som uden Betænkning, uden Agtelse f. andres Dom, overtræder Anstændighed, Ærbarhed, Billighed ell. Beskedenhed. (ell. object. som grunder sig i denne Egenskab.) Et uforskammet Menneske. En u. Handling, Usandhed, Grovhed, Begiering. — Uforskammenhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være uforskammet. (Moth.)

Uforskyldt, adj. v. som ikke er forskyldt; ufortient. En uforskyldt Bebreidelse, Ulykke. "De hadede mig uforskyldt." Joh. 15. 25. "Dette vederfares mig uforskyldt." Mynster.

Uforsonlig, adj. som ei besidder et forsonligt Sind, ei er tilbøielig t. at glemme og tilgive Fornærmelser. — Deraf: Uforsonlighed, en. ud. pl.

Uforstand, en. Daarlighed, Uforstandighed. (sielden.) "Bliv klog igien og ti, opblæste Uforstand!" Tullin.

Uforstandig, adj. som mangler Forstand, ell. ikke bruger den, han har. (s. ufornuftig, 2.) Et uforstandigt Barn. En u. Adfærd. — Deraf: Uforstandighed, en. ud. pl.

Uforstyrrelig, adj. som ikke, ell. kun med stor Vanskelighed kan forstyrres, ødelægges; meget stærk. En uforstyrrelig Helbred.

Uforsvarlig, adj. som ei kan forsvares ell. undskyldes. En uforsvarlig Handlemaade, Skiødesløshed. (Derimod br. det ikke let om mechaniske Værker ell. Forsvar. Man siger f. E. ikke: en uforsvarlig Stilling, Fæstning e. d. men: en F. der ei kan forsvares.)

Uforsynlig, adj. ikke forsynlig ell. omhyggelig f. at forsyne sig. (Moth.) "Den uforsynlige, men tillige største Deel af Menneskene." J. Boye.

Uforsøgt, adj. v. ikke forsøgt ell. prøvet.

Ufortalt, adj. v. (langt a.) som ei paasiges noget ondt. "Hver anden Verden ufortalt, jeg ingen bedre kiender." Baggesen. Deraf: Talemaaden: enhver ufortalt (ɔ: uden at man m. det, som siges, vil fortale ell. domme ilde om nogen.)

Ufortroden, adj. og adv. ikke tilbøielig t. at lade sig afholde ell. afskrække fra Arbeide ell. Møie, v. sammes Langvarighed, Besværlighed, ell. til derover at tabe Lysten t. Arbeidet. En ufortroden Arbeider. At være u. i sit Arbeide. "Og seer du der forsagtet Uskylds Taare, stræb ufortroden at aftørre den." Bagg. "Du søge maa — med Flid og ufortroden." Øhlenschl. — Deraf: Ufortrodenhed, en. ud. pl. "Dette Mod i Farer, denne Ufortrodenhed i Vanskeligheder." Jacobi.

Ufortænkt, adj. v. br. ligesom ufortalt. Enhver ufortænkt ɔ: uden at sigte t. nogen, uden at tænke ilde om ell. mistænke nogen.

Ufortøvet, adj. uden Ophold ell. Forhaling; strax, uopholdelig.

Uforvarendes, adj. uden at det formodedes, uformodentlig. De kom uforvarendes over ham. (Nogle skrive uforvarende. "Taarerne vare komne mig uforvarende i Øiet." Rahb. D. Tilsk. X. 723. — Ogsaa forekommer det, skiøndt sielden, og neppe rigtigt, som adj. "En uforvarende Storm, der overvinder Styrmandens Konst." Eilschow. Philos. Br. 104. "Der var kommen en hastig og uforvarendes Frygt over dem." Viisd. 17. 15. — (Ligeledes, men sieldnere, br. uforventendes.)

Uforventet, s. uventet.

Uforvindelig, adj. som man ei kan forvinde; ei kan komme sig af. En u. Skade. "Som hans Lykke var p. det høieste, fik den et uforvindeligt Stød." Rahbek.

Uforvunden, adj. v. som ei er overbeviist om nogen Brøde. (forældet.)

Ufravigelig, adj. som man ei viger fra, ei vil forandre, uforanderlig. En ufravigelig Beslutning.

Ufred, en. ud. pl. en Tilstand, hvori Fred ikke finder Sted; Strid, Krig, ell. Opstand og Urolighed i et Land. "Her Ufred er endog i fredelige Dage." Falster. (Om privat Uenighed br. det ikke let.) = Heraf: Ufredsmand, en. for: Fiende, Voldsmand. F. Schmidt. (Digte. 1811. S. 85.) Ufredstid, en. Tid, da Ufred hersker; Krigstid. "Dem, i hvis Hænder Danmark i Ufredstider vilde m. Tiltro overgive sit Flag." Malling.

Ufredelig, adj. som ei er fredelig, ei vil holde Fred; trættekiær, stridig, stridslysten.

Ufrels, (forældet.) s. ufri.

Ufremkommelig, adj. siges (i d. Tale) om en Vei, som er meget slet, som der neppe kan færdes paa.

Ufri, adj. 1. som mangler indvortes (moralsk) ell. udvortes (menneskelig, borgerlig) Frihed. Ufrie Væsener. En ufri Tilstand. 2. ufrivillig. "Ufri nedalende Taushed bandt hver Læbe." Hertz. Ufrie Handlinger. — Deraf: Ufrihed, en. ud. pl. Mangel p. Frihed, ell. en med denne Mangel forbundne Tilstand. "Lænkebunden t. Ufriheds Fornedrelser." Engelst. "Er Gierningen begaaet i en Overgangstilstand fra Frihed t. Ufrihed." Howitz.

Ufristet, adj. v. 1. som ikke er fristet, ikke sat i Fristelse. En ufristet Mø. (Moth.) 2. som ikke er forsøgt, prøvet; uforsøgt, uerfaren. (I en ældre Form ufrist, som er brugt af Øhlenschl.)

Ufrivillig, adj. ikke frivillig, tvungen.

Ufrom, adj. ikke from, ikke gudelig ell. religiøs. "Du qvalte venlig den ufromme Tanke." Øhlenschl. (Poet. Skr. II. 371.)

Ufrugtbar, adj. som giver ingen ell. liden Grøde, ikke frugtbar, gold. Et ufrugtbart Land, Aar. En u. Egn. Hun er ufrugtbar (føder ingen Børn.) Deraf: Ufrugtbarhed, en. ud. pl.

Ufuldbyrdet, adj. ikke opfyldt, fuldbyrdet. Et ufuldbyrdet Løfte.

Ufuldkommen, adj. det modsatte af fuldkommen: som fattes noget t. at være som det bør, som har Mangler ell. Feil. Et ufuldkomment Arbeide. (jvf. fuldkommen, 1 og 2.) — Deraf: Ufuldkommenhed, en. (pl.-er. om flere ufuldkomne Beskaffenheder.)

Ufuldstændig, adj. ikke fuldstændig, som fattes noget til Heelhed ell. Fuldstændighed. Deraf: Ufuldstændighed, en. ud. pl.

Ufærd, en. ud. pl. Ulykke, Skade, Ondt. "Jeg brændte og endeel — i Vrede, fordi jeg ved Vers i Ufærd kom." Falster. (forældet, og br. kun sielden i dagl. Tale, i Udtrykkene: Du skal faae en Ufærd! Fy for al Ufærd!)

Ufødt, adj. v. som ei er kommen t. Verden, ikke født, ell. ikke endnu bleven til. "For fold og mørk selv ufødt Slægt at skabe." F. Guldb. Ufødtes Arveret. "Ufødte Menneskers Skiebner han saae." Baggesen. "At nævnes af ufødte Fremtids Slægter." Rahbek. "Den ufødte (tilkommende) Alder." Storm.

Ufølelig, adj. som ei kan føles, fornemmes. (ufølbar. Moth. Pram.)

Ufølsom, adj. som er uden Følelse, (dog kun i den overførte Bemærk.) hvis Sind og Hierte ikke let røres, ell. bevæges af udvortes Indtryk. (jvf. følesløs.) At være ufølsom mod andres Lidelser. Et haardt og ufølsomt Hierte. — Deraf: Ufølsomhed, en. ud. pl.

Ufør, adj. 1. svag, skrøbelig; som ikke kan gaae ell. flytte sig. "Saa at han ligger deraf beenbrudt og ufør." D. Lov. VI. 7. 9. Jvf. før, 1. 2. og vanfør. 2. ufør t. Arbeide ɔ: ikke skikket, ikke i Stand t. at arbeide. — Deraf: Uførhed, Arbeidsuførhed. Olufsen. (Statsøcon. 1815. S. 222.)

Uføre, et. Et Sted, en Egn, hvor man ikke lettelig kan færdes; især om en Sump, Mose, ell. en meget slet og dyb Vei. "Dybe Kiær og Uføre." Vedels Saxo. 98. "Bider Hund anden Mands Qvæg ihiel, eller jages det i Uføre." D. Lov. VI. 10. 6.

Ugangbar, adj. som ei er gangbar. En ugangbar Mynt.

Uge, en. pl.-r. [A. S. Uka, Wuca. J. Vika. en Inddeling af Tiden, indbefattende et Tidsrum af 7 Døgn (fra Søndag t. Løverdag.) En Maaned regnes f. fire Uger (s. Ugemaaned.) J St. for to Uger siges oftere: fiorten Dage. Tre Gange om Ugen. Engang i Ugen (i denne U.) Hen i Ugen, først, sidst i Ugen. Han reiser i denne, i næste Uge. Om tre Uger. Inden 3 Uger (ell. Ugers Forløb.) Døttrene have hver sin U. til at gaae i Huusholdningen. Det er hendes Uge. = Ugeblad, et. pl.-e. et Tidsskrift, Tidsblad, der udkommer een ell. flere Gange om Ugen. (jvf. Dagblad. Ugeblad br. dog sædvanl. ikke om Aviser ell. politiske Tidender.) Ugedag, en. pl.-e. 1. en af Ugens 7 Dage. De tre sidste Ugedage. 2. Ugedage kaldes ogsaa Huusmandens Hoveridage t. Godseieren ell. Bonden (sædvanl. een Dag om Ugen.) At giøre to Ugedage. Deraf: Ugedagsarbeide, et. Hoveri ell. tinget Arbeide, som forrettes dagviis, især af Huusmænd. Ugedagsmand, en. Huusmand, som giør Ugedage. (Ugedagstienere kaldtes i ældre Tider de hoverigiørende Bønder, der boede nærmest Hovedgaarden, og giorde det daglig forefaldende Arbeide. Hos Moth: Ugedagsbonde.) Ugehøitid, en. Fest, som helligholdes hver Uge. (Tauffen.) Ugekost, en. Kost, Spiisning t. en Uge, som tilstaaes f. en Uge, gives hver Uge. Ugeløn, en. Løn, som gives f. en Uge ell. ugeviis. Ugemaaned, en. M. som regnes f. 4 Uger ell. 28 Dage. (modsat: Almanakmaaned.) Ugemarked, et. M. som holdes hver U. Ugepenge, pl. en vis Sum Penge, tilstaaet t. en Uges Udgifter. Ugeprædiken, en. P. der holdes p. en bestemt Søgnedag i Ugen f. E. Fredag. Ugeregning, en. R. ell. Afregning som giøres een Gang om Ugen. At giøre U. med een. Ugerente, en. R. som beregnes ugentlig. Ugetiener, en. s. Ugedagsmand, Ugedagstiener. ugeviis, adv. f. hver Uge især. At arbeide, betale ugeviis. Ugeværk, et. bestemt, uegentligt Arbeide ell. Hoveri. (Moth. forældet.)

Ugentlig, adj. og adv. som skeer, finder Sted hver Uge, ell. eengang om Ugen. Hans ugentlige Besøg. Han faaer sin Betaling ugentlig.

Ugienkaldelig ell. uigienkaldelig, adj. som ei kan kaldes tilbage, som man ei vil gienkalde ell. ophæve.

Ugierne, adv. ikke gierne, m. Ulyst, nødigen. Jeg giør det ugierne.

Ugierning, en. pl.-er. en ond, slet, skammelig Gierning; Misgierning. "Min Ugierning fik ei nær saa stor en Straf." Falster. (Ovid. Kl. Breve. 133.) "En Ugierning er den, der i saa høi en Grad oprører den menneskelige Følelse, at den synes unaturlig. Mord er en Misgierning; Fadermord en Ugierning." Müller. = Ugierningsmand, en. den, som begaaer en U. en grov Forbryder. "Tyv eller anden Ugierningsmand." D. Lov. I. 23. 5.

Ugift, adj. som ikke er eller har været æg=

teviet t. en Mand ell. Qvinde. Hun, han er endnu ugift. "Bedre ugift end ilde gift." Ordspr. Unge og ugifte Folk.

Ugild, adj. i Lovsproget: ærelos, mindre Mand, hvis Vidnesbyrd intet gielder. "Og være ugild til at staae i Rette mod nogen." D. Lov. 1. 24. 14. (jvf. gild. og Vedels Saro. S. 99.)

Ugiort, adj. som ei er giort, iværksat. Giort Gierning kan ei blive ugiort. Jeg vilde ønske, at dette Løfte havde været ugiort. "Hvad jeg haver giort hidindtil, det vilde jeg heller var ugiort." B. Thott.

Ugiørlig, adj. som ei kan gieres, umulig at iværksætte. "At det snart er umuligt at komme t. Fods, snart ugiørligt, at reise p. Baade." Schytte. "At fordre ugiørlige Ting." Rahbek.

Uglad, adj. ikke glad ell. tilfreds; bedrovet. (Moth.) "Med Suk og uglad Mine." Storm.

Ugle, en. pl.-r. [J. Ugla. N. S. Ule.] en Slægt af Rovfugle, som ikke taale Dagens Lys, men om Natten kunne see og da søge deres Føde; særd. om den almindeligste Art, ell. Natuglen. Strix aluco. = Uglebillede, et. Et stygt, vanskabt Billede; en hæslig Skikkelse. "Han giver os Vanskabninger og Uglebilleder i en guddommelig Englehud." Bagg. Uglehoved, et. en Ugles H. men ogsaa fig. om et vanskabt Hoved ell. hæsligt Ansigt. Uglerede, en. Uglens Rede i hule Træer, Mure rc. uglefeet, adj. v. siges om den, der pludselig forfærdes ell. taber Modet, som, efter gammel Overtro, skulde være Følgen af at see en Ugle om Dagen. Ugleskrig, et. Uglens Røst. Uglenunge, en. Uglens Unge (i lav Tale fig. om et stygt Barn.) Ugleøine, pl. Øine, som kunne see om Natten.

Ugrund, en. det modsatte af Grund, f. saa vidt som dette O. bemærker: en Gienstands virkelige Beskaffenhed, ell. det som beviser, hvorfor den er og maa være det, den er (Urigtighed, Usandhed.) At vise en Sætnings Ugrund (oftere: det ugrundede i en S.) "Og bryd dig ei om Ugrund ell. Grund, men sid og spiis din Mad, og hold din Mund." Tode. "En Grund kan kun være svag, fordi der er nogen Ugrund, ell. vel endog Modgrund deri." Stoud.

Ugrundet, adj. som ingen Grund, Rigtighed, ell. Sandhed har; urigtig, falsk. En ugrundet Efterretning, Beskyldning, Forhaabning. (jvf. grunde, 1.)

Ugræs, et. d. s. s. Ukrud; men br. sieldnere.

Ugudelig, adj. som ikke frygter Gud, ell. som er uden al Agtelse f. Dyden, det Hellige og Gode; i høi Grad lastefuld, fordærvet, ryggeslos. Et ugudeligt Menneske. En u. Handling. — Deraf: Ugudelighed, en. ud. pl. "Ugudelighed er ikke blot Mangel p. Gudelighed; men en Opførsel, som viser Foragt f. alt Helligt. Ligesom den Ryggesløse trodser menneskelige Domme, synes den Ugudelige at trodse den evige Dommer." Müller.

Ugunst, en. ud. pl. Utilbøielighed t. at fremme eens Vel; det modsatte af Gunst, Yndest. At være i U. hos een; at paadrage sig eens Ugunst. = ugunstig, adj. 1. som har Ugunst t. een. Han er mig ugunstig. 2. ikke gunstig, ikke t. Fordeel, ufordeelagtig. En u. Aarstid. Veiret var os ugunstigt.

Ugyldig, adj. som ikke gielder, som ingen Gyldighed har. En u. Aarsag, Befaling. At erklære noget f. ugyldigt. — Deraf: Ugyldighed, en. ud. pl.

Ugængs, adj. ualmindelig, usædvanlig. "Thi, hvor ugængs det for var, Trolddom der at giore." Bording. II. 159.

Uhandelig, adj. ikke let at behandle, ell. bruge t. Haandgierning. Et tungt og uhandeligt Redskab. — Deraf: Uhandelighed, en. ud. pl.

Uhegnet, adj. som er uden Hegn, ikke indhegnet. Uhegnede Marker.

Uheld, et. pl. d. s. Mangel p. Held, p. lykkelig Skiebne ell. Tilskikkelse (især i enkelte Tilfælde og Begivenheder.) Det var hans U. at han kom en Dag f. silde. Et stort U. har rammet ham. At friste mange Uheld. (jvf. Held, Lykke, 2. og Vanheld.) = uheldig, adj. 1. som intet Held har, som har Lykken imod sig. Han har været uheldig sit hele Liv igiennem. 2. som medfører Uheld, er forbunden med ell. udrinder af Uheld. En uheldig Skiebne. Den uheldigste Dag i hans Liv. Et uheldigt Udfald. — Uheldstid, en. pl.-tider. uheldig, ulykkelig Tid. (O. Malling.)

Uhellig, s. vanhellig. (J Bibeloverſ. "Uhellige og Vanhellige." 1 Tim. 1. 9. hvor Bib. 1550 har: Uhellige og uaandelige.")

Uhevnet, adj. v. ikke hevnet, som der ei tages Hevn for. En Fornærmelse, Forbrydelse, som ei vil blive uhevnet.

Uhielpsom, adj. 1. uskikket t. at hielpe sig selv. Han er meget ubehændig og uhielpsom. "Heller ikke kan de endnu uhielpsomme Aar bedre anvendes." J. Boye. 2. ikke hielpsom ell. villig t. at hielpe Andre.

Uhiemlet, adj. v. som ei er hiemlet, som ingen Adkomst ell. Hiemmel har; som man er kommen ulovlig til. En u. Besiddelse, Beskyldning. Uhiemlet Gods. (i D. Lov: uhiemmelt. "Hvo, som sælger Uhiemmelt, ell. som han t. Anden solgt ell. pantsat haver." V. 3. 11.

Uhindret, adj. som ikke hindres ell. er hindret. En uhindret Adgang.

Uhr, et. pl.-e. [T. Uhr. J ældre Dansk: Seierværk.] et konstigt Redskab t. at vise

Tidens ell. Timernes og mindre Tidsdeles Gang og Tal efter en vis Inddeling af Dagen, sædvanligen i 12 Timer; et Uhrværk. Uhrenes rigtige Gang. At stille et U. trække et U. op. Uhret gaaer, staaer. At see efter Uhret (o: see hvad Klokken er.) Værket i et Uhr (s. Uhrværk, 2.) (Jvf. Kirkeuhr, Lommeuhr, Stueuhr, o. fl.) = Uhrbaand, et. B. som tiener t. at trække et Lommeuhr op af Lommen. Uhrdækfel, et. D. hvormed et U. især Lommeuhr, er omgivet. Uhrfieder, en. Staalfieder i et Uhrværk, som foraarsager dets Gang. Uhrglas, et. 1. Glas, t. at bevare Skiven p. et Uhr f. Støv og d. og hvorigiennem Visernes Gang tillige er synlig. 2. et klokkedannet Glas, som sættes heelt over Bord- ell. Taffeluhre. Uhrhiul, et. H. i et Uhrværk. Uhrkasse, en. Kasse ell. Hylster af Metal ell. Træ, omkring et Lomme- ell. Stueuhr. Uhrkiæde, en. K. af Guld ell. andet Metal som hænges i et Lommeuhr, og tiener som Uhrbaand m. m. Uhrlomme, en. Buxelomme, hvori Lommeuhr bæres. Uhrmager, en. den, hvis Haandværk er, at giøre Uhre, ell. i Særd. Værket t. Uhre. (Deraf: Uhrmagerkonst, o. fl.) Uhrnøgle, en. Et Redskab, liig en Nøgle, hvormed et Uhr trækkes op, ell. Værket i samme sættes i Gang. Uhrskive, en. En rund Skive, hvorpaa Timetallene m. m. som Uhret viser, ere afsatte. Uhrviser, en. En Stift, som v. Uhrværket omdreies p. Skiven, og viser Timer, Minuter og Secunder. Uhrværk, et. 1. d. s. s. Uhr. 2. det af forskiellige Hiul bestaaende Drivværk, som sætter Uhret i Gang.

Uhumsk, adj. [af det forældede: Hunske, Humske, Vædske. H. Harpestreng.] ureenlig. = Uhumskhed, en. pl.-er. Ureenlighed. (Nær v. at forældes.) "Hvilken lummervarm Pestdamp af levende, livløs og død Uhumskhed." Baggesen.

Uhyre, adj. og adv. [T. ungeheuer. N. S. ungehür. jvf. Isl. óhyr, barsk, bister; af hyr, mild, blid.] som vækker Forbauselse, Frygt ell. Skræk v. sin Størrelse, Mængde, Skikkelse. En u. Krigshær. Det uhyre Verdenshav. At lide uhyre Smerter (usædvanlig voldsomme.) Uhyre stor, uhyre meget.

Uhyre, et. pl.-r. en Gienstand, særd. et levende Væsen, som v. sin Størrelse ell. vanskabte Skikkelse, Vildhed, Grumhed, vækker Forbauselse ell. Skræk; ell. en Person, som f. sine Laster og Forbrydelser i høi Grad afskyes. Uagtet sin Størrelse, bevæger dette Uhyre sig m. megen Hurtighed (om Hvalen.) Dette U. lod sin egen Moder tage af Dage. Et Uhyre af en Søn. [Det heraf dannede Subst. Uhyrlighed (Monstrositet) forekommer hos Baggesen. "Europas nyere Politik har neppe udklækket nogen helvedligere Uhyrlighed." Labyr. II. 132.]

Uhæderlig, adj. ikke ærefuld, vanærende. "Foragt f. det, som er udueligt og uhæderligt." Mynster.

Uhøflig, adj. som tilsidesætter Høflighed mod Andre i Omgang, som viser Mangel af det Anstændige i Adfærd; uartig. (i en høiere Grad: plump, grov.) — Deraf: Uhøflighed, en. (i pl. uhøflige Handlinger ell. Ord. At begaae, at sige een Uhøfligheder.) jvf. grov og Grovhed. "Uhøflighed bestaaer egentlig i at efterlade det (i Adfærd mod andre Anstændige og passende) som bør skee; Grovhed i at giøre det, som ikke bør skee. — Plumphed er en Uhøflighed i Maade og Form." Sporon.

Uhørlig, adj. 1. som ei kan høres, ikke hørlig (sielden.) 2. hvis Lige ei er hørt i Rædsomhed, Afskyelighed; græsselig, afskyelig. "At forbigaae saadanne uhørlige Gierninger, som det syntes utroligt, at nogen skulde begaae." B. Thott. "Denne uhørlige og mod al Krigsbrug stridende Behandling." Wandal.

Uhørsom, adj. ulydig. — Deraf: Uhørsomhed, en. ud. pl. Ulydighed.

Uhørt, adj. 1. som ikke høres, ikke er ell. bliver hørt. At dømmes uhørt. 2. som aldrig er hørt, erfaret; høist usædvanlig, overordentlig. En uhørt Grusomhed, Forbrydelse. "Han vidste ikke hvorledes han skulde straffe denne hidtil uhørte Misgierning." Schytte.

Uhøvisk, adj. usømmelig, uanstændig, stridende imod Tugtighed og gode Sæder. Uhøvisk Opførsel. "Et slemt, uhøvisk Spørgsmaal." Vedels Saxo. 91. — Deraf: Uhøviskhed, en. (som dog nu, saavelsom Adj., er nær ved at forældes.)

Uigienbringelig, adj. som ei kan bringes ell. faaes tilbage.

Uigiendrivelig, adj. som ei kan giendrives. Et uigiendriveligt Beviis.

Uigienkaldelig, s. ugienkaldelig.

Uigienløselig, adj. som ikke kan indløses ell. faaes igien v. Indløsning.

Uigiennemsigtig, adj. ikke giennemsigtig.

Uigiennemtrængelig, adj. som ei kan giennemtrænges.

Uimodsigelig, adj. som ei kan modsiges, hvorimod intet kan indvendes. En uimodsigelig Sandhed.

Uimodstaaelig, adj. som man ei kan modstaae. En uimodstaaelig Magt, Lyst. — Deraf: Uimodstaaelighed, en. ud. pl.

Uindtagelig, adj. som ei kan indtages, erobres. En uindtagelig Fæstning.

Uindtaget, adj. v. som ikke er forud indtaget af Forestillinger for ell. imod noget. At betragte, bedømme noget m. et uindtaget Sind. (T. unbefangen.)

Uindviet, adj. v. ikke indviet.

Ujævn, adj. ikke jævn. Ujævn Traad. En u. Vei. (ujævnelig, adv. for: ujævnet, ikke lige. Vedels Saro. 457.) — Deraf: Ujævnhed, en. (pl. Ujævnheder f. E. i Veien o: ujævne Steder.)

Ukaldet, adj. ikke kaldet. At komme ukaldet.

Ukiendelig, adj. som man ei kan kiende ell. gienkiende. Sygdom havde giort ham ukiendelig. "I ere som de Dødes ukiendelige Grave." Luc. 11. 44. — Deraf: Ukiendelighed, en. ud. pl.

Ukiendt, adj. v. og adv. ikke kiendt, uden at kiendes. En ukiendt Fremmed. Han var ukiendt tilstede.

Ukiær, adj. ikke kiær, ikke efter eens Behag ell. Ønske; ubehagelig. Det var mig meget ukiært.

Ukiærlig, adj. det modsatte af kiærlig; som ei har et kiærligt Sind, ell. ei vidner om et saadant. En ukiærlig Adfærd. — Deraf: Ukiærlighed, en. ud. pl.

Uklar, adj. ikke klar; og figurl. utydelig. En u. Vædske. uklare Begreber. — Deraf: Uklarhed, en. ud. pl.

Uklog, adj. ikke klog; taabelig, uforstandig, uforsigtig. Det er uklogt af ham. En u. Handlemaade. "Og flye mig den, (Skatten) uklog p. dens Værdi." Øhlenschl. (Subst. Uklogskab forekommer sielden.) Endnu mere usædvanligt er Uklogt. "Støvets Uklogt laae p. min Læbe." Hertz.

Ukonstlet, adj. ikke konstlet; naturlig, simpel. "Trofast er mit Navn, min ukonstlede Siæl foragter Skrømt." Evald.

Ukrigersk, adj. ikke krigersk. En ukrigersk Nation.

Ukrud, et. ud. pl. en skadelig, ell. for Mennesket og Huusdyrene unyttig Urt; især f. saavidt som saadanne Urter voxe blandt Sæd ell. Haveurter o. d.; Ugræs.

Ukræ, et. pl. d. s. flyvende og krybende Smaadyr, uden rødt Blod; Insecter. (Moth. forældet.)

Ukrævet, adj. v. ikke krævet, uden at kræves. At lade een være ukrævet.

Ukydsk, adj. ikke kydsk ell. afholden; hengiven t. Utugt; utugtig. En ukydsk Handling, Kiærlighed. — Deraf: Ukydskhed, en. ud. pl. "Ukydskhed er den moralske Svaghed, der i Forholdet t. Kiønsdriften bliver kiendelig. — U. i Ord og Geberder, grundet p. Følesløshed f. det Anstændige, bliver t. Gemeenhed." Müller. (jvf. Letfærdighed, Løsagtighed, Utugt.)

Ukyndig, adj. ikke kyndig; som ei besidder Kundskab, enten i Alm. ell. i en vis Deel. At være u. i noget (ikke forstaae det.) "De vidste noget; men vare ukyndige om meget." O. Guldb. — Deraf: Ukyndighed, en. ud. pl.

Ulastelig, adj. som ei m. Grund kan lastes, som ei fortiener Dadel. "Naar deres Vandel i Verden er ulastelig, kaldes de jo sædelige." Mynster.

Ulave, n. s. der br. ud. Art. og som adv. At være, at komme i Ulave o: Uorden, Forvirring. At bringe noget i Ulave (ud af Lave, ud af sin Orden.)

Uld, en. ud. pl. [J. Ull. A. S. Wulle.] korte, bløde, meer ell. mindre krusede og sammenfiltede Haar, hvormed visse Dyrs Legemer ere bedækkede: hyppigst br. det absol. om Faarenes Uld. Engelsk, spansk U. At karte, spinde Uld. (I de allerfleste Sammensætn. menes ogsaa blot Faareuld.) Lignende Dele hos Planterne kaldes Planteuld. (jvf. Bomuld.) — Uldarbeide, et. noget, som giøres af Uld; ell. Uldens Forarbeidelse, Uldvævning. Uldarbeider, en. Uldvæver. uldbærende, adj. v. som har Uld, ell. hvis Legeme er bedækket m. Uld. u. Planter, Dyr. Uldfarver, en. den, hvis Haandværk er at farve uldne Tøier. uldfarvet, adj. farvet i Ulden. u. Klæde (som er farvet i Ulden, inden det væves.) Uldfarvning, en. Gierningen at farve U. Uldgarn, et. G. som spindes af Uld. Uldgierd, en. (forældet. Virgils Georg. af Ravn. 1680. 73.) og Uldgierning, en. Arbeide i ell. med Uld; Uldarbeide. Uldhandel, en. H. som drives m. Uld. Uldhandler, en. den, som handler m. raa Uld. Uldkam, en. (s. følgende Ord.) Uldkarde, en. pl. -r. d. s. s. Karde. Uldklipning, en. Handlingen, at klippe Ulden af Faar. Uldlagen, et. uldent Lagen. Uldlok, en. En lang Uldtot. Uldmarked, et. M. hvor der allene sælges Uld. uldrig, adj. som har megen Uld. En u. Faareart. "Saa meget et Faar, langt meer end Lammet, er uldrigt." Meislings Theokr. Uldrok, en. R. hvorpaa Uld spindes. Uldsax, en. Sax t. at klippe Ulden af Skindet ell. af levende Faar. (s. Faaresax.) Uldskind, et. Et Skind, som endnu har sin Uld. Uldsky, en. pl. -er. smaa Skyer, der have nogen Liighed m. Faarenes krusede Uld. (Virg. om Landbr. af Kampmann. 36.) Uldspinder, Uldspinderske, en. Person, som giør Næring af at spinde Uld. Uldspinderi, et. Sted, hvor der spindes U. af en deel Arbeidere. Uldstrømpe, en. pl. -r. S. af Uldgarn. (modsf. Traadstrømpe.) Uldsæk, en. Sæk, hvori Uld føres, ell. som dertil er bestemt. Uldtave, en. En enkelt fiin Bestanddeel af Ulden. Uldtot, en. En større ell. mindre Deel uspunden Uld. (s. Tot.) Uldtøi, et. Tøi, som er giort af U. Uldvæver, en. V. som giør Uldtøier, som væver i Uld. (s. Linvæver.)

Ulden, adj. pl. uldne. som er af Uld, er giort af Uld. En ulden Trøie. Uldne Klæder, Tøier, Strømper.

Ulegemlig, adj. som ikke har et Legemes Egenskaber, ikke hører t. den legemlige Ver-

den. Et ulegemligt Væsen. Siælens ulegemlige Natur. — Deraf: Ulegemlighed, en. ud. pl. Siælens, Englenes Ulegemlighed.

Uleilige, v. a. 1. d. s. s. umage, giøre Besvær, Uleilighed. (d. Tale.) "Fordi han vilde finde sig uleiliget ved en Dommers Nærværelse." Estrup.

Uleilighed, en. pl.-er. (s. Leilighed, 2.) 1. Besvær, Uro og Møie. At giøre een U. have U. af noget. At giøre sig U. med noget. 2. Fortræd, Ubehagelighed. At komme i Uleilighed for noget. (Moth.)

Ulempe, en. pl. r. Uleilighed, Fortræd. "Heraf var dog ingen Ulempe f. Staten at bemærke." Mynster. "Midler t. at forekomme de Ulemper, som deraf kunde følge." Sneedorf. (Saml. Skr. VII. 96.) — "Rebsmænds Fald, (Bøder) dersom deres Ulempe findes, er 30 Lod Sølv." D. Lov. I. 18. 4.

Ulidelig, adj. som ei kan udholdes, utaalelig. En ulidelig Pine. "I saadan Nød, som var alle Mennesker og Kreature ulidelig." P. Tidemand. 1564.

Ulige, adj. (uforanderligt.) ikke lige (i Bemærk. 2. og 3. af dette adj.) ikke eens m. Hensyn t. Størrelse; ikke lige mange. (T. ungleich.) To Stykker af ulige Størrelse. At være af ulige Alder. De kom t. ulige Tid. "En alt for ulige Deling af Godset." Sneed. II. 556. En ulige Størrelse. Et ulige Tal. Med ulige Hurtighed. (s. lige, 3.) (inæqualis.) "Ulige er vort Haab, vor Frygt ulige er." C. Rose. (Ovids Her. 65.) Pengesummen er ulige deelt. Verden er ulige skiftet. At spille lige eller ulige. (Man siger derimod ei: Linien er ulige; men: ikke lige, eller: skiæv.) 2. som adv. i Forbindelse med Comparativ, t. at forstærke dettes Grad. Han er ulige rigere end Broderen. En ulige større Stad. (Ny og efter det T. indført Talem.) 3. ulige forekommer i ældre Skrifter ogsaa for: uret, uskiellig (eller som Subst. i denne Betydn. og modsat Lige, der ogsaa br. for: Ret, Skiel, Billighed.) "Hvo t. Sagens Ophav seer, kan mærke lettelig, at os ulige skeer." Bording. II. 14.

Uliig, adj. n. uliigt. pl. ulige. som ikke er liig, ikke har samme Væsen, Skikkelse, Beskaffenhed, som en anden Ting, ell. ikke ligner denne; ikke eens. (T. unähnlich.) Sønnen er Faderen uliig. Dette Maleri er ham uliigt. To ulige Brødre. De ere hinanden meget ulige. Under ulige Omstændigheder. To Baand af ulige Farve. Et uliigt Ægteskab (i Hens. til Alder, Stand o. d. hos Ægtefolkene.) En uliig Strid (hvori de Stridende ei have lige Kræfter.) — Det seer ikke uliigt ud t. Regn, efter Regn, ell. til at vi faae R. (dagl. T.) "Dog seer det ikke uliigt ud til, at den ene undertiden søgte at stoppe den anden Veien." Rahb. (D, T, VII, 77.) = Uliighed, en. Beskaffenheden, at være uliig. (pl. Uliigheder br. ligesom Liigheder.)

Ulivssaar, et. pl. d. s. dødeligt Saar. (forældet; men optaget af Nyere.) "Han gav sin Broder Ulivssaar." Øhlenschl. (Helge.)

Ulivssag, en. En Sag, der kan koste den Paagieldende Livet. (Moth.)

Ulk, en. pl. - e. Navn p. en Slægt af Saltvandsfiske, udmærkede ved deres i Forhold til Kroppen store Hoved og Gab. Cottus.

Ulme, v.n. 1. har. [mangler i beslægtede Sprog.] være tændt og brænde uden Lue, m. en sagte Røg, som Gløder under Asken, ell. Ild i Savspaaner o. d. (æstuare.) Ilden havde længe ulmet før den udbrød. Det ulmer i, under Asken. "Her ulmer ukiendt Ild i dette Hierte." N. Brun. fig: "Allerede ulmer denne Uenigheds Ild i Landets Skiød." Kampmann. Den længe ulmende Misfornøielse brød endelig ud i Opstand. "De onde Tilbøieligheder, som ulme i Hiertet, og hver Dag nærme sig t. Modenhed." Basth. "Gnist af Haab endnu der ulmer i forgrædte Venners Bryst." J. Smidth. 2. Uegentlig om en ikke voldsom, men vedvarende svíende Smerte. Det ulmer i Saaret. "Kun f. at dræbe den pinende Tid og den ulmende Plage." Pram. (Stærkodd.) (Efter Moth ogsaa: at koge sagte, smaakoge. Ordet kunde maaskee være beslægtet m. Valm ell. Volm, Kog, Opkog. S. Glossar. t. Harpestrengs Lægeb.)

Ulov, en. 1. ulovlig Handling og Adfærd, Uret, Uskikkelighed. (forældet. Riimkr. "Han holdt det hverken f. Skam ell. Ulov." A. Vedel. "Da ville vi ikke længer lide din Ulov og Ufred." P. Claussen. "Hvad een m. Ulov faaer, med Lov tilbage gaaer." Ordspr.) 2. ond Eftertale, slet Rygte. (forældet.) "At de ei skulde komme i Ulov blandt Folk, om de indførte ny, fremmed Klædedragt." N. M. Aalborg. (Jesuit. Historie. 1607.)

Ulovlig, adj. som strider imod Lov og Ret; som man ei har lovlig Ret til. (lovstridig.) En ulovlig Handling. At være i u. Besiddelse af noget. Ulovlige Renter. (jvf. lovlig og lovformelig.) "Det Ulovlige er ikke altid ulovformeligt; thi Uret skiuler sig mangen Gang under den lovbestemte Form." P. E. Müller. — Deraf: Ulovlighed, en. ud. pl. En Handlings Ulovlighed.

Ulv, en. pl.-e. [I. Ulfr.] et Rovdyr af Hundeslægten. Canis lupus. At tude som en Ulv. = Ulveart, en. Et vist Slags U. ell. en Afart af Ulven. Ulvefælde, en. F. til at fange Ulve i; Ulvefar. ulvegraa, adj. graa af Farve som Ulven. (fr. louvet.) Ulvegrav, en. gravet Fordybning i Jorden t. at fange Ulve i; Ulvestue. (E. Storm.) Ulvehule, en. Hule, hvor en Ulv har sit

Opholdssted. Ulvehund, en. H. som er afrettet til Ulvejagt. Ulvehunger, en. En unaturlig, umættelig H. hos Mennesket. Ulvejagt, en. J. efter Ulve. Ulvejæger, en. den, som er øvet i Ulvejagt. Ulveleie, et. Sted, hvor en U. har sit Leie. Ulvemelk, u. s. Navn p. en Plante. (Fandens Kiernemelk. Euphorbia helioscopia.) Ulvesax, en. et Redskab t. at fange Ulve med. Ulveskind, et. Skindet af en U. Ulvestue, en. d. s. s. Ulvegrav. Ulveunge, en. Ulvens Unge. — Ulvsklinge, en. i Talemaaden: At staae sig som en Ulvsklinge ɔ: holde sig tappert: er det T. Wolfsklinge, et Slags fordum bekiendte, brede Kaardeklinger, mærkede m. en Ulv, efter Opfinderen Wolf, som skal have levet 1414.)

Ulvinde, en. pl.-r. en Ulv af Hunkiønnet.

Ulyd, en. ud. pl. [af det forældede Lyd, Stilhed, Taushed.] Støi, Tummel. At giøre Ulyd. "Hvo, som p. Tinge, ell. for nogen Ret, giør Dommeren Ulyd." D. Lov. I. 12. 2. (Uovereensstemmende Toner, Dissonantser. Moth.)

Ulydig, adj. som ei vil vise Lydighed, hvor den fordres, ell. er Pligt. At være ulydig mod sine Foresatte. — Deraf: Ulydighed, en. ud. pl.

Ulykke, en. pl.-r. det modsatte af Lykke, i dette Ords forskiellige Bemærkelser; Uheld, uheldig Skiebne (saavel i Alm. som i enkelte Tilfælde.) Det var hans Ulykke. At ønske U. over een. "Modgang kalde vi Alt hvad der møder os imod vort Ønske og vor Hensigt. Ulykke er ethvert Onde, som vi tilskrive, ell. synes at ville tilskrive et Tilfælde." L. Heiberg. — Til Ulykke (ɔ: ved, formedelst et Uheld) var Døren ikke lukket. At komme til Ulykke ɔ: komme t. Skade, være uheldig, ell. ved Tilfælde lide Skade. Hun kom til U. og slog Speilet itu. "Dersom I toge denne fra mit Ansigt, og han kom t. Ulykke." 1 Mose B. 44. At komme i en stor U. bringe een i Ulykke. Alle disse Ulykker kom p. eengang over ham. "Thi de skal være over den paa Ulykkens Dag." Jer. 51. 2. — Deraf: Ulykkestegn, et. noget, som varsler U. Ulykkestilfælde, et. uheldigt T. = ulykkelig, adj. ikke lykkelig, som lever i Ulykke, uheldig. (jvf. lykkelig, som er det fuldkommen modsatte heraf.)

Ulyksalig, adj. det modsatte af lyksalig; i høi Grad ulykkelig. — Deraf: Ulyksalighed, en. ud. pl.

Ulyst, en. ud. pl. 1. Mangel p. Lyst, Attraa, Tilbøielighed. At giøre noget med U. At føle Ulyst til noget. "Naar han tillader Ulyst t. det, der skulde udfylde hans Livs fleste Timer, at tage Overhaand." Mynster. 2. sieldnere: det Modsatte af Lyst, 1.; eller af Fornøielse. At føle en vis U. i Sindet. "Kun, at en hemmelig Ulyst, de vide ikke hvorover, har sneget sig ind i deres Hierter." Mynster. "Dem, fra hvis Skikkelse du bortvender dig m. Ulyst." Samme. (jvf. Mishag.) — "Kiedsomhed vækker Ulyst, Bagtalelse Mishag. Ved Ulyst bliver jeg misfornøiet m. noget hos mig selv, v. Mishag misfornøiet m. noget hos Andre." P. E. Müller. = Adjectiverne ulystig og ulystelig for: ubehagelig, ell. ikke fornøiet, ere nu ligeledes sieldnere i Talebrugen. "Han blandedes med i dette ulystige Spil." Vedels Saxo. 290. En ulystig Egn. Samme. 430. "At hvad der er alvorligt, derfor ikke er ulysteligt ell. sørgeligt." Mynster.

Ulægelig, adj. som ei kan læges, helbredes. En ulægelig Sygdom. "Helbredes det ikke indenfra, da er Saaret ulægeligt." Mynster. — Deraf: Ulægelighed, en. ud. pl. Sygdommens Ulægelighed.

Ulærd, adj. ikke lærd ell. studeret; som ingen Lærdom ell. lærde Kundskaber besidder.

Ulærvillig, adj. som ei har Lyst t. at lære, at modtage Underviisning. — Deraf: Ulærvillighed, en. ud. pl.

Ulæselig, adj. som ei kan læses, ell. er meget vanskelig at læse. En ulæselig Haand; u. Skrift. — Deraf: Ulæselighed, en. ud. pl.

Ulæsket, adj. v. (s. læske, 2.) ikke læsket. Ulæsket Kalk.

Umaadelig, adj. og adv. 1. som meget overskrider det rigtige Forhold; ell. som ei holder Maade. En umaadelig Glæde, Sorg. At være u. i Spise og Drik. (mods. maadeholden.) At glæde sig umaadeligt. 2. som meget overskrider det sædvanlige, det almindelige Maal. (især som adv.) At arve en u. Formue. Umaadelig stor. Han har været umaadelig heldig. — Umaadelighed, en. ud. pl. den Beskaffenhed ell. Tilstand, hvori man overskrider det rigtige Forhold; den Feil at være umaadelig, ell. ikke maadeholden. Umaadelighed i Mad og Drikke, i Forlystelser.

Umaalelig, adj. som ei kan maales ell. udmaales. Et umaaleligt Rum. En u. Afstand. — Deraf: Umaalelighed, en. ud. pl.

Umage, adj. [s. Adj. og Subst. Mage.] som ikke svarer t. en anden Ting af samme Slags, hvortil den skulde høre. En umage Sko, Strømpe. To umage Handsker.

Umage, (som er den alm. Udt. og Skrivemaade) ell. Umag, en (som Ordet egentlig burde hedde. s. Mag.) ud. pl. Besværlighed af ell. ved Arbeide; Møie. At giøre sig U. med, for noget. "Indtil Solen gik ned, giorde han sig Umag f. at redde ham." Dan. 6. 15. "De giorde sig al Umag f. at faae Den folkerig." Guldb. (V. Hist. I. 169.) Jeg har havt megen Umage dermed. At faae noget uden Umage.

Umage, v. a. og rec. 1. volde Umage, giøre Uleilighed, besvære, skye at bestille. At umage (uleilige) een m. noget. Du skal

ikke umage dig. At u. sig hen t. et Sted. At umage sig med ell. for noget.

Umagelig, adj. ikke magelig, ubeqvem. Et umageligt Leie. "Skindet er stivt, af umageligt Maal." Ohl. (Helge.) — Deraf: Umagelighed, en. ud. pl. (Moth.)

Umagsom, adj. ubeqvem, besværlig. "Han er en urolig og umagsom Herre, som stedse driver sine Tienere." P. Tidemand. 1564.

Umandig, adj. ikke mandig, feig, qvindagtig. — Deraf: Umandighed, en. ud. pl. "Den ene, meer end noget andet, bortfierner Umandighed fra Sæderne." Engelst.

Umaneerlig, adj. og adv. i dagl. Tale for: uskikkelig, umaadelig.

Umeent, adj. som ikke er meent, ikke oprigtig. En umeent Høflighed. "Med paatagen umeent Bisterhed." Ohlenschl. (Balder.)

Umenneske, et. pl.-r. et Menneske, der i høi Grad overtræder Pligterne imod Medmennesker; et grusomt, haardt, mod Andres Lidelser ufølsomt M. 2. Et Menneske, uden den alm. menneskelige Natur. "Hvor er det Overmenneske ell. Umenneske, der kan sige sig fri f. Sindslidelser?" Rahb. (Tilsk. V. 399.)

Umenneskelig, adj. som i høi Grad overtræder ell. strider imod de selskabelige og menneskelige Pligter. En u. Haardhed, Grumhed, Ubarmhiertighed. — Deraf: Umenneskelighed, en. ud. pl.

Umiddelbar, adj. og adv. som finder Sted b. to Gienstande, uden Mellemkomst af en tredie Ting; (umiddelbar Berøring. Omslaget anbringes umiddelbart p. den syge Deel) ell. som skeer, virkes, uden Tilværelse, Hielp, Anvendelse af et Middel, en Mellemting. En u. Aarsag, Virkning. At henvende sig umiddelbar t. Kongen. (Subst. Umiddelbarhed br. af Treschow.)

Umild, adj. ikke mild, barsk, streng, uvenlig, ublid. En umild Skiebne, Behandling. — Deraf: Umildhed, en. ud. pl.

Uminde, et. ud. pl. det modsatte af Minde, Samtykke. (sielden.) Han tog det med Eiermandens Uminde. (Moth.)

Umindelig, adj. saa gammel, saa langt tilbage i Tiden, at Begyndelsen ikke mindes. Det har været Skik fra umindelige Tider. "I umindelige Tider vare de allene vante t. denne Regiering." O. Guldb.

Umindet, adj. upaamindet. (Moth.)

Umistelig, adj. som ei kan mistes ell. undværes; uundværlig. — Deraf: Umistelighed, en. ud. pl.

Umisundt, adj. som ei misundes een af andre. En umisundt Lykke.

Umoden, adj. som ei har opnaaet Modenhed. Umodne Frugter. — fig. som ikke har faaet den tilbørlige Dannelse; ell. hvorpaa tilbørlig Flid og Umage ei er anvendt. Han er endnu f. ung og umoden dertil. Et umodent Arbeide. "En saadan umoden og ubillig Dom krænker vore Venner." Mynster. — Deraf: Umodenhed, en. ud. pl.

Umulig, adj. ikke mulig, som ei kan være til ell. skee; hvis Tilværelse indeholder en Modsigelse, enten i sig selv (absolut u.) ell. i et vist Tilfælde, m. Hensyn t. en vis Gienstand, t. visse Forhold (relativ umulig.) "En Ting, som er mulig i sig selv, kan i Orden m. andre blive umulig." Eilschov. At forlange det umulige af een. Det er mig umuligt. "Saa vist som det er, at Alt hvad der indeholder en virkelig Modsigelse, er umuligt." Sneed. — Umulighed, en. (pl.-er. umulige Ting.) Beskaffenheden, at være umulig. "Nogle ere noisomme fordi de finde en Umulighed i at opnaae deres Ønsker." Sneed. Den nodvendige, den vilkaarlige Umulighed. (Sneedorf. Impossibilitas necessaria, relativa.) "Ingen, uden en Affindig, tragter efter Umuligheder." Engelstoft.

Umyndig, adj. som ei er myndig. Han er endnu u. "Af de Umyndiges og Diendes Mund." Matth. 21. 16. Umyndige Arvinger. At giøre een umyndig o: sætte ham under en Værges Opsyn. — Deraf: Umyndighed, en. ud. pl.

Umyntet, adj. v. som ei er slaaet og præget t. Mynt. Umyntet Sølv.

Umælende, adj. v. som ei har Mæle ell. Evne t. at tale. Umælende Dyr.

Umærkelig, adj. som ei kan mærkes, fornemmes; som er i en meget ringe Grad. En umærkelig Uddunstning, Bevægelse. Aarene henrandt umærkeligt. (jvf. uformærkt. Usædvanlig er Brugen af umærket. "Umærkede de glade Aar hensvandt." Rein. Digte. I. 43.) — Umærkelighed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være umærkelig.

Umættelig, adj. som ei kan mættes; ell. som ei kan tilfredsstilles. En u. Hunger; u. Begiærlighed. — Deraf: Umættelighed, en. ud. pl. "I Almindelighed ere vore Begierligheders Umættelighed den sande Kilde t. vor Misfornøielse." Basth.

Unaade, en. ud. pl. en Høieres ell. Mægtigeres Uvillie, ugunstige Sindelag mod en Ringere. At falde i Unaade, være i U. hos een. Han fik sin Afsked i Unaade.

Unaadig, adj. og adv. som har Unaade, yttrer Unaade til een. Kongen er bleven ham unaadig. Et unaadigt Svar, Afslag. Det blev unaadigt optaget.

Unaturlig, adj. 1. ikke naturlig, som strider imod Naturen, imod en Tings Væsen og naturlige Beskaffenhed ell. Bestemmelse. unaturlige Lyster, Fodemidler. 2. ikke indrettet, opfundet, sammensat i Overeensstemmelse m. Naturen; konstlet, tvungen. En u. Charakteer, Stilling. — Deraf: Unaturlighed, en. ud. pl.

Unavngiven, adj. v. ikke navngiven ell. benævnt; unævnt.

Und, en uadskillelig Partikel, (svarende t. det T. ent; N. S. unt; A. S. and, æt; og tildeels t. Isl. undan) som deels udtrykker en Bortfiernelse fra et Sted, deels en Berøvelse, Fraværelse ell. Ophævelsen af det m. Partikelen sammensatte Ords Betydn. (s. nedenfor unddrage, undflye, undgaae, undskylde, undtage, undvære, m. fl.) I nogle Sammensætninger, f. E. undfange, undgielde, undlade, undsige, har Partikelen en forskiellig Virkning, hvis Henforelse ei er ganske klar.

Unddrage, v. a. og rec. 3. (s. drage. T. entziehen.) 1. bevirke, at en Person ell. Ting kommer ud af noget, befries for noget. "Hvorfor skulde du ham fra sin Straf unddrage?" P. M. Troiel. 2. berøve ell. betage Besiddelsen ell. Brugen af noget. At u. een sin Hielp. "Det, som Tankerne idelig fornye, det unddrages ikke af Hukommelsen." B. Thott. "En Skiebne, der unddrog ham næsten enhver Berøring med Livets lysere Sider." M. 3. At u. sig fra noget, holde sig fra, lade blive. At unddrage sig fra sine Pligters Opfyldelse. "Denne Rolighed bestaaer ikke deri, at han unddrager sig fra gavnende Forretninger." Sneed. Det er et Arbeide, jeg ikke kan u. mig fra. "De Venner, fra hvis Omgang og Tidsfordriv han ikke kunde unddrage sig." Wandal. "Maae vi ikke fra Tid t. anden unddrage os fra Verdens Tummel og dens Adspredelser." Basth. (Sieldnere m. Objectets Dat. "Mens det sig unddrager Mængdens Øie." J. L. Heib.) — Deraf: Unddragelse, en.

Unde, v. a. 2. [J. unna. A. S. unnan.] tilstede Besiddelsen, Nydelsen af noget, lade een nyde noget, og finde Tilfredshed, Fornøielse deri; tilstede, tillade. At u. een det bedste. Han under mig ikke den Mad, jeg nyder. (s. misunde.) Dersom Gud under mig Livet, under mig at leve i nogle Aar.

Undentag, et. Et allene, ell. mest p. Bornholm brugeligt Ord, som bemærker den Afgift, en Bonde betinger sig f. sin og Hustrues Levetid af den, t. hvem han afstaaer sin Gaard; ell. d. s. f. Aftægt. (jvf. Ussings Anm. t. Tingsr. II. 68.) Deraf: Undentagsmand, en. den, der har betinget sig Aftægt, og sidder t. Huse p. den afstaaede Gaard; en Aftægtsmand. (Fr. 3 Dec. 1828. Hansen d. Skiftevæsen. 2 Udg. S. 18.)

Under, et. pl. e, ell. liig sing. [J. Undur. T. Wunder.] en i høi Grad usædvanlig og ubegribelig Gienstand ell. Tildragelse; særd. (dog sieldnere) en saadan udvortes Virkning ell. Forandring, der ikke efter Naturens sædvanlige Love kan fattes ell. forklares; et Vidunder, Underværk. Det var et U. at han ikke slog sig ihiel. Det er intet Under at hun hellere vil have den unge Mand (ɔ: man begriber det lettelig.) Et saadant U. var aldrig før seet. "Et Under er det, og maaskee det største, Historien kan opvise." Bagg. Et Naturens Under. (pl. Under. "Da dit Dießast saae Godheds Værk og Viisdoms Under svæve uslørede trindt omkring dig." Evald. "At forkynde Guds Under m. stærke, vise og trøsterige Ord." Mynster. "Naar den Evige skriver sine Under i Verdens Aarbøger." Mynster. Præd. 1823. I. 197.) = Deraf: underfuld, adj. i høi Grad forunderlig og uforklarlig; vidunderlig; som skeer, virkes ligesom ved et Under. Et underfuldt Syn. En u. Tildragelse. — Undergierning, en. pl. -er. (Mynster.) d. s. f. Underværk, hvilket dog br. mere. — Undertegn, et. vidunderligt Tegn, overnaturlig Forbetydning. (O. Guldb. V. Hist. I. 108. T. Wunderzeichen.) undervirkende, adj. v. som giør, frembringer Underværker. Underværk, et. pl. -er. (T. Wunderwerk.) 1. et overordentligt, i høi Grad forunderligt Arbeide; et Vidunder. "Hvert Skridt, du gier, er stroet m. Viisdoms Underværker." Tullin. 2. særd. en Gierning ell. Virkning, der ei v. Naturens sædvanlige Kræfter kan frembringes; et Mirakel, Jertegn. (s. dette Ord.) = Nyere have desuden dannet flere Sammensætninger m. dette Ord (m. den adject. Betydning: underfuld) f. E. Underbarn, (Ingemann.) Underblomst, Undergiorer (Mirakelmager. Mynster.) Underkraft, (E. Storm.) underskiøn, Undervirkning, o. fl. hvilke dog, f. deres Tvetydigheds Skyld, have fundet liden Indgang. = Af Under er desuden afledet: underlig, adj. (J. undarlegr.) selsom, synderlig, besynderlig, sær. (jvf. forunderlig, vidunderlig, beundringsværdig.) Et underligt Indfald. Det gik underligt til m. den Sag. Underlige Ting, Gierninger. — Underlighed, en. pl. -er. Synderlighed, Særhed. Den Mand har mange Underligheder.

Under, præp. [J. undir. A. S. under.] I Alm. udtrykker dette Ord Modsætningen af over, ell. betegner, i den egentl. Bemærkelse, (om Stedforhold) at en Ting er p. et lavere, dybere Sted, end en anden, og det saaledes, at den bedækkes af samme; ell. at i det mindste en lodret Linie kan falde p. den fra den høiere Gienstand, som er over den. A. om Stedforhold. a.) egentlig: 1. om Gienstandens Stilling ell. Bevægelse paa (ell. hen til) et lavere ell. dybere Sted, m. Hensyn t. en anden Gienstand, som er over den, ell. befinder sig p. et høiere Sted. Det ligger under Stolen (egentlig: Stolesædet.) Der kryber et Dyr u. Bordet (ɔ: bevæger sig krybende.) — Der-

imod om Bevægelsens Retning: At krybe u. Bordet (ↄ: saaledes at man kommer der, f. hen under Bordet.) At gaae u. en Bro. Vi gik ind u. Broen. At sidde, at sætte sig under et Træ ↄ: under dets Krone ell. Grene. At bringe et Huus u. Tag. At komme under Tag ↄ: i Huus. At boe u. Tag m. een ↄ: i samme Huus. At boe under Taget ↄ: øverst i Huset, ell. paa Loftet. — At staae u. en Trappe ↄ: bag den, og saaledes, at man tillige har den over sit Hoved. At staae neden for (neden ved, neden under) Trappen ↄ: foran Trappen og v. dens Fod. 2. om en saadan Stilling ell. Bevægelse, hvorved ikke saameget tages Hensyn t. at noget er nær ell. umiddelbar over Subjectet, som at dette tænkes i Forhold t. en høiere Gjenstand (t. noget, som er ovenfor, ovenover.) Fuglene under Himlen. At ligge under aaben Himmel. Der skeer intet nyt under Solen. Vi stod p. Bierget, og saae de andre dybt under (neden for) os. Veien løber u. Bakken ↄ: neden under, v. Foden af. Vi seilede under Møens Klint. "Han, som boer lidt under Havet." Vessel. — "Af Himmelen, af Duggen og af Dybet, som ligger neden under." 5 Mosеb. 33. 13. (jvf. nedenunder, (s. neden) derunder (der) og herunder.) 3. om en Stilling ell. Bevægelse, hvorved det, som er under, enten ganske ell. tildeels bedækkes af en anden Ting, ell. er under (neden for) den synlige Overflade af noget. At dukke sig u. Vandet, putte sig ned u. Dynen. At sætte Landet u. Vand. Hele Egnen stod under Vand. At koge noget u. lukt Laag. At boe u. Jorden. — At tage noget u. sin Kappe. — At tage een u. Armen. At bære noget u. Armen (forskielligt fra: at bære i Armen.) fig. At segne u. en Byrde. At skiule sin Følelse under en forstilt Ligegyldighed. — Hertil høre p. en Maade ogsaa de Tilfælde, hvori man udtrykker en Stilling, Bevægelse ell. Handling, der finder Sted umiddelbar ved den Ting, som er over; ell. hvor under udtrykker noget, som er indenfor. At hænge en Krands op under Loftet. At male p. Kalk u. Hvælvingen. At sætte Støtter u. Hvælvingen. — At gaae m. Silkefoder under sine Klæder. Han tog en Trøie paa, under Kiolen. (Derimod, naar Talen er om det Klædemon som er nærmest Legemet, og især den Deel, som er ovenfor Bæltestedet: Han havde Vesten paa inden for Kiolen. Han bar det, skiulte det inden f. Kiolen.) b.) figurligen: 1. om et Forhold, hvori en Person ell. anden Gjenstand tænkes indskrænket ell. bestyret v. en mægtigere (undergiven, underordnet denne.) At være under Opsyn, u. Tvang. At staae u. een (være pligtig t. at adlyde ham.) Han havde 500 Mand under sig (u. sin Befaling.) At have noget u. Hænder (bestyre, raade over.) "Jeg vil endnu ikke meddele Regler f. Arbeidet under dine Hænder." Stoud. At bringe et Land u. sit Herredømme. At leve under en mild Regiering. — Det er under Laas og Lukke. 2. om et Forhold, hvori een Gjenstand tænkes ringere i Grad ell. Rang, end en anden. Han staaer langt under ham i Lærdom. At sidde u. een i Retten. 3. om et Forhold, der udtrykker et ringere Tal, en ringere Priis. Hun er snarere over, end under 30 Aar. Børn u. 10 Aar. Jeg kan ikke sælge det under 10 Rdlr. At sælge noget u. Prisen ↄ: den sædvanlige Priis, den Priis, som andre tage. 4. i visse Tilfælde: om Maaden, hvorpaa noget er ell. skeer. (jvf. A. a, 3, hvoraf dette tildeels er en fig. Bemærk.) Det er bekiendt u. Navn af Bævergel. Under den Betingelse, u. disse Vilkaar. At svige een u. Venskabs Skin, Maske. De dulgte deres Kiærlighed under Skin af Ungdomsvenskab. — Under hans Haand og Segl. — Om Straffen, som er sat p. Overtrædelsen af et Forbud: Ingen maa under høi Straf indføre disse Varer. Det er forbudet u. Livs Straf. c.) Desuden i adskillige egne og figurl. Talemaader: At spille under Dække m. een (være i Ledtog m.) Skibet er under Seil; at gaae u. Seil. Tropperne stode under Vaaben. At slaae een under Øret. At gaae ell. see een under Øine (ikke frygte hans personlige Møde.) At komme u. Tiltale; være u. Forfølgelse. (A. b. 4.) At komme under Veir m. noget (erfare, opspore.) Under eet, samlet p. eengang. B. om Tidsforhold: hvor man vil udtrykke, at noget er til ell. skeer imedens noget andet varer (en Samværen i Tiden; dog kun i enkelte Tilfælde; f. E. hvor Talen er om en kortere Handling ell. Tildragelse, samtidig m. en anden af længere Varighed.) Det tildrog sig u. denne Konges Regiering. Han talte m. dem af og til u. Maaltidet. Under Samtalen, u. Prædikenen, u. Sangen (ↄ: medens disse vare.) Under hele denne Tummel sov han roligt. (Hertil hører adv. undertiden, underveis.) jvf. imedens. C. Som adv. br. dette Ord i enkelte Udtryk: At gaae under, gaae t. Grunde, ødelægges aldeles. (s. Undergang.) At bukke under f. noget ↄ: overvældes, overvindes af. Der forstaaes noget under (ↄ: et Ord ell. flere er udeladt i Sætningen, som man maa tænke sig f. at udfylde dens Mening.) At skrive under (sætte sit Navn u. noget. s. underskrive.) J. Sammensætn. derunder, herunder, hvorunder. (Jvf. ogsaa adj. og adv. underst.) D. J Sammensætninger har Præpos. under deels a.) den egentlige Bemærkelse m. Hensyn t. Stedet (f. E. Underburer, Underdyne, Underflade, underjordisk, Underklæder,

Underkop, Underskiort, Undervogn, o. fl.) b.) deels br. den om noget, der i Sammenligning m. andet er lavere, ell. med Hensyn t. det, som er ovenfor, er høiere oppe, ell. til en Overdeel. (f. E. Underarm, Underdeel (Nederdeel) Underliv, Underlæbe, Underskorpe, Underskov, o. s. v.) c.) om et underordnet Forhold, et ringere Vilkaar (Underafdeling, Underbetient, underdanig, Underdommer, Underfoged, Underhuus, Undermand, Underret, o. fl.) d.) om noget, som er ringere i Tal ell. Maal, end det bør være. (Undermaal, Undervægt.) e.) i andre uegentlige og figurl. Bemærkelser, (f. E. underfundig, underhandle, understaae sig, undervise &c.)

Underafdeling, en. pl. – er. en mindre Afdeling af noget allerede afdeelt; Afdeling i en Afdeling. (jvf. Underdeling.)

Underarm, en. pl.-e. den nederste Deel af Armen, fra Albuen t. Haandledet.

Underbetient, en. pl.-e. B. som staaer under ell. er underordnet en anden; ringere Betient.

Underbinde, v. a. 3. binde et Baand om Nederdelen af en Ting, ell. nedenfor et vist Sted p. samme. At u. Navlestrængen, underbinde en Pulsaare. ("Qvinderne, som vare underbundne m. Sække under Brysterne." 2 Macc. 3. 19.)

Underbud, et. pl. d. s. Bud, som er ringere, end det, en anden har budet, (mods. Overbud) ell. ringere end det, Sælgeren forlanger f. sine Varer. At giore Underbud p. noget. "Han blev haardnakken v. sit Underbud." Bagg. (Labyr. II. 128.) (Sieldnere forekommer v. a. at underbyde een, byde ringere; det mods. af overbyde.)

Underbuxer, n. s. pl. Buxer, som bæres under andre og egentlige Buxer, ell. nærmest v. Kroppen. Foruden Klædes Buxer og Lerreds Underbuxer, tog han endnu et Par tykke Overbuxer paa.

Underdan, s. Undersaat.

Underdanig, adj. – 1. adlydende; forpligtet t. Lydighed mod en Overherre ell. Øvrighed. "Giører eder Jorden underdanig." 1 Moseb. 1. 28. "En Forvending t. at giore sig dette Land underdanigt." Wandal. (I denne Bemærk. lidet brugel.) 2. i høi Grad følgagtig, ærbødig og ydmyg mod en Overmand. "I Qvinder, være eders egne Mænd underdanige." Eph. 5. 22. (i hvilken Bemærkelse det ofte br. som et af Høflighed ell. Vedtægt indført Udtryk imod Høiere, og i at tiltale dem. Min underdanige Ansøgning, Begiering. "Deres ydmyge Bøn, som underdanig bede dig." Sir. 36. 16.) = Underdanighed, en. ud. pl. 1. Lydighed mod en Overherre ell. Regent. "Nu maatte Saxerne p. ny forbinde sig til Underdanighed." Wandal. 2. en høi Grad af Ærbødighed, Ydmyghed og Lydighed mod Overmænd. At drive Underdanigheden alt for vidt.

Underdeel, en. pl.-dele. d. s. s. Nederdeel (hvilket dog oftere bruges.)

Underdeling, en. pl. – er. videre Deling af noget, som alt tilforn er deelt. Subdivisio.

Underdommer, en. pl. – e. Dommer v. en Underret. (jvf. Overdommer.)

Underdyne, en. pl. – r. Sengedyne, som man ligger paa (mods. Overdyne.)

Underdømme, v. a. 2. forkaste en Dom, underkiende. (men forekommer langt sieldnere.) "Dersom hans Sag blev underdømt og falsk beviist, da vilde han ikke bede f. sig selv." Coldings K. Hist. 1614.

Underfald, et. Vandets Fald p. Nederdelen af et Møllehiul. = Deraf: Underfaldshiul, et. Møllehiul, som dertil er indrettet. Underfaldsqværn og Underfaldsmølle, en. s. Nederfaldsmølle. — Underfaldsvand, et. Vand, som ledes t. et Underfaldshiul.

Underflade, en. pl.-r. den Flade af en Ting, som vender nedad; Nederflade.

Underfoder, et. d. s. s. Foder.

Underfoged, en. pl.-er. 1. en Foged, som staaer under en anden; en ringere Foged. 2. et vist Slags Embedsmand i Kiøbenhavn, som foretager Execution efter alle Domme, Høiesterets undtagne.

Underføre, v. a. 1. sætte Foder under. (s. Foder og fodre.)

Underfundig, adj. rænkefuld, snedig; som v. Rænker og Spidsfindigheder undviger Forpligtelser (Sporon) ell. ved skjult, uformodet Svig bedrager Andre. — object. som gaaer ud p. Rænker og Svig. Underfundige Tanker. (Job. 21. 27.) "Lad dit Hierte bedaares ei af underfundig Tale." Øhlenschl. — Deraf: Underfundighed, en. ud. pl. (J. Undirhyggia.) Beskaffenheden, at være underfundig. "Den, sig i Svig og Underfundighed haver ladet befinde." D. Lov. "Aldrig manglede Underfundighed Undskyldninger t. at besmykke, endog den værste Sag." Kampmann. "Forsigtighed uden Frygtagtighed, Klogskab uden Underfundighed." Jacobi. (jvf. det af Sporon anf. Exempel. Müllers danske Synon. I. S. 268.)

Undergaae, v. a. 3. lide, giennemgaae, udholde, underkastes. At u. en Forvandling. "Naar et Folk undergaaer nogen mærkelig Forandring." Guldb. "Hvorledes Mysterierne Tid efter anden have undergaaet store Forandringer." Guldb. (Forskielligt fra v. n. at gaae under. Dog bruger Holberg ogsaa undergaae i Bemærkelsen: gaae t. Grunde. "Man skulde Verden see, i Hast at undergaae." P. Paars. I. 1 Sang.)

Undergang, en. ud. pl. Ophør af en Tings Tilværelse; fuldkommen Ødelæggelse. Riget var sin U. nær. Stadens

U. ved Jordskiælv. Det blev hans Undergang. (jvf. Nedgang.)

Undergiven, adj. v. pl. undergivne. 1. som er under en andens Herredømme og Myndighed; som staaer under, adlyder een. At være mild, haard mod sine Undergivne. "Alt Folket som er dig undergivet." Gammeldansk Bibeloverf. "Mennesket er aldrig frit i den Forstand, at han intet Herredømme er undergiven." Mynster. 2. underkastet, udsat for. "Det er alle Tings Natur, at være Forandring undergivne." B. Thott. "Dog fandt jeg Ingen — som jo var Vildfarelse undergiven." Mynster. "Da bør de dobbelt Straf at være undergivne." D. Lov. VI. 2. 5.

Undergivenhed, en. Beskaffenheden, at være under en andens Myndighed; Lydighed, Underkastelse. "Enhver Lydighed er ikke et Beviis p. vor Undergivenhed under Loven." Basth.

Undergrave, v. a. 1 og 3. grave under noget, især f. at faae det t. at falde, omstyrte, kuldkaste v. at grave. Rotterne have undergravet hele Huset. At u. en Muur. "Naar vældig Storm fra Norden lyder, den undergraver lumsk din sandig' Fod." Pram. — figurl. At u. Statens Velstand, u. Helbreden ɔ: ødelægge lidt efter lidt. "En nedrig Bagvasker, der undergraver Fyrstens og Folkets indbyrdes Tillid." Rahbek. "Den Sværm, der kun kalder sig dine Venner, f. at undergrave dit Held og fortære din Formue." Samme. — Deraf: Undergravning, en. pl.-er.

Undergraver, en. pl.-e. en Graver v. en Kirke, hvis Embede er ringere end Overgraverens.

Undergroet, adj. v. som er voxet neden under; ell. nedentil bevoxet. Undergroet med Haar, m. Fedt.

Undergud, en. pl.-er. i Mythologien: en ringere Guddom, en Gud af ringere Magt og Anseelse. "En eneste Overgud, som har en Mængde Underguder under sig." Schytte. (Indv. Reg. IV. 22.)

Underhaanden, adv. ikke aabenlyst ell. offentligt, stiltiende. At lade een u. vide. At sælge noget underhaanden.

Underhandle, v. n. 1. (har.) søge at forlige ell. forene stridige Fordringer ell. Hensigter, søge at bringe Forliig ell. Forbund til Veie. At u. med een om noget. Der blev længe underhandlet om Fred. — Underhandler, en. pl.-e. den, som driver eller søger at fremme en Underhandling imellem to stridende Parter. (s. Mægler, Mellemmand.)

Underhavende, s. undergiven (et mere naturligt og sprogrigtigt Udtryk.) (D. Lov. VI. 2. 5. VI. 3. 2. "Med Mod og Kiækhed fulgte hans Underhavende deres Anfører." Wandal. Mindesm. II. 106. 68.)

Underhold, et. ud. pl. [T. Unterhalt.] d. s. s. Underholdning, Næring, Ophold.

Underholde, v. a. 3. (s. holde.) 1. bevirke at en Ting vedvarer, holde v. Magt, opholde. (sustinere.) Dog især, og næsten allene, i Bemærkelsen: give, skaffe det fornødne t. at holde Livet vedlige, give Livets Ophold. At underholde en stor Familie, mange Tienestefolk. "At ernære, er at give i en vis Tid et Menneske den Føde, det behøver. At underholde, er i en vis Tid at forsyne een m. hvad han behøver t. Livets Ophold. Man siger om en Familiefader: han har flere smaa Børn at ernære, og en fraværende Søn at underholde." Müller. 2. i en nyere, af det T. optagen Bemærkelse: forkorte Tiden, more. Han forstod at u. et heelt Selskab v. sin Vittighed. En underholdende Samtale. — Underholdning, en. ud. pl. 1. det, som tiener t. Livets Ophold. "Godset var tillagt Klostrene t. Underholdning, baade f. dem som skulde lære, og dem, som skulde optugtes." Coldings K. Hist. 1614. 2. Morskab, Tidsfordriv. (d. Tale.) "En Fornøielse kaldes Underholdning, naar den sysselsætter Siæleevnerne; og har derfor et mere indskrænket Omfang, end Morskab. Ligesom der gives Underholdning, som endnu ikke (ell. for enhver) er Morskab; saa kan der være Morskab, som ingen Underholdning yder." Müller.

Underhuus, et. 1. den nederste Deel af et Huus. (lidet brugel.) 2. den Deel af det engelske Parlament, som bestaaer af valgte Medlemmer f. Landskaberne og Stæderne (House of Commons.) s. Overhuus.

Underhyre, v. a. 1. hyre ell. leie den ell. det, som en Anden har hyret, v. at love høiere Betaling, Løn o. d. "Ingen Skipper maa underhyre en Andens Styremand ell. Baadsmænd." D. Lov. IV. 1. 2.

Underjagt, en. kaldes, i Modsætn. t. Overjagt, Jagten p. det mindre Vildt, Ræve, Harer, m. m. samt Fuglevildt. (Schytte. Indv. Reg. II. 313.)

Underjorden, n. s. (kun m. best. Art.) Underverdenen, den underjordiske Verden. "Underjorden gior et Hop." Wessel. "Til at vorde Underjordens Dronning blev du født." Øhlenschl. (Balder.)

Underjordisk, adj. som er, findes under Jordens Overflade. Underjordisk Ild. Et underjordisk Bulder. — absol. br. Underjordiske om de forskiellige Slags digtede Væsener, som Folketro har tænkt sig i underjordiske Opholdssteder. (Nisser, Dverge, Alfer o. d.) "Underjordiske, som sover! du maa ikke undres over, at min Sang dig vækker op." Wessel. (Det usædvanl. Underjordsreise forekommer i Baggesens N. Klim. S. 379.)

Underkaste sig, v. rec. 1. give sig i en andens Vold, under en andens Herredøm=

me. Dette Folk havde frivillig underkastet sig. "Den herskende Drift i Siælen, der m. lige Lyst underkaster sig enhver hellig Befaling." Basth. (Den act. Bemærkelse: at bringe under sit Herredømme, er mindre brugelig; ogsaa partic. underkastet for: underlagt, undergiven, afhængig af, forekommer ikke ofte. "Alle disse Personer, Ting og Forretninger — ere underkastede Regieringen." Sneed. (Saml. Skr. VII. 68.) 2. frivilligen sætte sig under visse Vilkaar. At underkaste sig en Prøve, Examen. Jeg vil hellere underkaste mig ethvert Savn, end indgaae dette. 3. At være underkastet, lide, være undergiven, udsat for. "En Nation, som boer i Lande, der af alle have været mindst Forandringer underkastede." Sneedorf. Den Søfarende er underkastet idelig Livsfare. = Underkastelse, en. Handlingen at underkaste sig. "I andre Selskaber, hvor al Ulighed kommer enten af Tvang, ell. af Underkastelse." Sneed. "De ville unddrage sig fra den Underkastelse, som de dog ville, alle skal underkaste sig." Birkner.

Underkiende, v. a. 2. kiende ugyldig, forkaste en Dom. At u. en Dom. "Med mindre det — f. nogen Overret underkiendes." D. Lov. V. 6. 1. "At underkiende Vidner." I. 13. 23. — Deraf: Underkiendelse, en. "Naar han fremdrog det forrige Tribunals Domme t. Underkiendelse." Rahbek.

Underkiole, en. pl.-r. Kiole, som bæres under en anden.

Underkiøbe, v. a. 2. formaae v. Gaver, kiøbe til noget, bestikke. "Jeg troer, at han hemmeligen maa være underkiøbt af min Søn t. at raade mig dette." Sneed. "En underkiøbt Statholder erklærede sig f. Ridderne." O. Guldberg. "Derfor maa jeg underkiøbe Folk, t. at laste min Skabning i Byen." Holb. (Jac. von Tyb.)

Underklokke, en. pl.-r. et Slags Underskiørt, som Qvindfolk bruge under andre Klæder. (s. Klokke 3, c.)

Underklæder, pl. 1. Klæder, som bæres under de egentlige Klæder, ell. som man ligger i om Natten. (Moth.) 2. Vest og Buxer som Mandfolk bruge, i Modsætning t. Kiole, Overkiole o. d. Rød Kiole og hvide Underklæder.

Underklædning, en. pl.-er. et heelt Sæt Underklæder.

Underkok, en. pl.-ke. en Kok, som tiener under Mesterkokken. (Moth.)

Underkonge, en. pl. -r. en Konge ell. Fyrste, som staaer under en Andens Overherredømme. Harald Haarfager undertvang og fordrev de norske Underkonger.

Underkop, en. pl.-per. den underste, flade Kop af et Par Kopper.

Underkue, v. a. 1. bringe m. Magt t. Lydighed, ell. under sit Herredømme, undertvinge. — At underkue et Folk. "En underkuet Aand ei Friheds Aasyn taaler." Storm. "Mistillid og Lumskhed indsnige sig i det underkuede Sind." Kampmann. 2. qvæle, hindre i sin Fremvæxt ell. Virkning. Disse Træer ere blevne reent underkuede i deres Opvæxt. "Strax underkuet Flid han Mod og Evne giver." C. D. Biehl. — Deraf: Underkuelse, en. pl.-r.

Underlag, et. pl. d. s. det, som lægges under noget andet. Et U. af Tømmer. "Jordsmonnets Underlag, ell. det Jordlag, som findes umiddelbart under det dyrkede Lag." Olufsen.

Underlig, Underlighed, s. efter n. s. Under. S. 595.

Underligge, v. n. s. ligge under, (ligge, 1.) "At Dyden ofte kæmper her forgieves, og tidt i Kampen underlaae." S. Blicher. (Sneeklokken. 89.)

Underliggende, partic. som hører til, hører under en vis Bestyrelse. (Moth.) Dette Rige m. de underliggende Landskaber.

Underliv, et. ud. pl. den Deel af det menneskelige Legeme, som er nedenfor Brysthuulheden (især om de indvortes Dele.) s. Bug, Tarmbug. Moth. Smerter, Forstoppelser i Underlivet.

Underlæbe, en. pl.-r. den Læbe, som er under Overlæben.

Underlægge, s. lægge under. (partic. er brugeligt. Det underlagte Papir.) "Ja, hele Verdens Magt en Spaamand, Giæk og Nar har været underlagt." Holberg. P. P. "Jord og Himmel er ham underlagt." Thaarup. "Kæmpende mod den Trældom, som den imod sin Villie er underlagt." Mynster. — underlægge sig, for: undertvinge, underkaste sig, erobre. "Undertiden skeete det, fordi man havde underlagt sig et andet Land." O. Guldb.

Underlærer, en. pl.-e. en Lærer af ringere Grad. (Moth.) s. Overlærer.

Underløbet, adj. v. i Udtrykket: underløbet Blod o: Blod, som er løbet ud af en Aare og størknet under Huden.

Undermaal, et. ringere Maal, end tilbørligt. At give een Undermaal. — Undermaalstømmer, et. Tømmer, som ikke har sit rette Maal.

Undermand, en. pl.-mænd. den, som i Stand er ringere end en anden, ell. staaer under en anden. (mods. Overmand, 1. og Ligemand.) Han vilde befale over mig, som om jeg var hans Undermand.

Underminere, v. a. 1. (s. Mine.) grave Miner ell. Minegange under en Vold ell. Bygning, f. at kunne sprænge den i Luften. At underminere en Bastion.

Underofficeer, en. pl.-er. den ringeste Befalingsmand over Krigsfolk.

Underordne, v. a. 1. sætte en Gienstand

i Betydenhed, Vigtighed, Magt ell. Virkekraft under en anden (subordinare.) Han er mig underordnet. En underordnet Betient. "Den Fyrste — som underordnede hine vilde Sindsbevægelser Fornuftens Overherskab." Synesius v. Bloch. "Tænkeren, hos hvem Indbildningskraften maa underordne sig Forstanden." M. — Deraf: Underordning, en.

Underpant, et. pl.-er. Pant, som gives een t. Forsikkring om Opfyldelsen af en Forpligtelse. (Hypotheca. Moth. Egentlig ikke forskielligt fra Pant, og overflødigt.) "Underpant i faste Eiendomme stifter større Ret, end Underpant i Løsøre." A. Ussing. Anm. t. Tingsretten. I. 4.

Underret, en. pl.-ter. den almindelige Ret ell. Domstol, t. hvilken Sagerne først indstævnes, og hvorfra appelleres t. en Overret. — Underretsdommer, en. d. s. s. Underdommer.

Underrette, v. a. 1. (T. unterrichten.) undervise een om noget, give en Efterretning om noget, i et vist Øiemed. Jeg er nylig bleven underrettet derom. (jvf. berette.) = Underretning, en. pl.-er. Efterretning, som m. Flid meddeles een. At give een Underretning om noget; faae den fornødne U. i (om) en Sag. "En Efterretning har t. Øiemed, at give noget vist tilkiende; en Underretning tillige, at advare, raade ell. bestemme. En Underretning gives derfor altid af een, som veed hvorfor han giver den." Sporon.

Undersaat, en. pl.-ter. [J. Undersáti.] Enhver i et Statssamfund levende Person, betragtet som den, der er undergiven den høieste Magt i Staten, ell. Regieringen. At bestemme Forholdet imellem Regenten (Landsherren, Fyrsten) og Undersaatterne. (I ældre Tider findes Ordet brugt af Herremænd om deres Bønder.)

Undersat, adj. v. kort og tillige fed og vel v. Magt. (Moth. i d. Tale br. undersætsig.) "Disse synes at være en mere undersat, bredskuldret og stærkt bygget Folkestamme." M.

Underseil, et. pl. d. s. kaldes til Skibs de Seil, som føres under Mærset p. Masterne.

Underskaal, en. pl.-er. en Skaal t. at sætte under noget. (s. Underkop.)

Underskiorte, en. pl.-r. Skiorte, som man tager paa under en anden; Natskiorte.

Underskiørt, et. pl.-er. Skiørt, som Qvindfolk bruge under Kiolen ell. under et andet Skiørt.

Underskorpe, en. pl.-r. Skorpen p. den Side af Brødet, der vender nedad i Bagerovnen. (s. Overskorpe.)

Underskov, en. pl.-e. Skov af lave Træer og Buske; Kratskov ell. den Skov, som ikke er naaet op t. lige Høide m. Overskoven. (jvf. dette Ord.)

Underskrift, en. pl.-er. en Persons Navn, der af ham selv skrives under et Brev ell. andet Document. At forsyne noget m. sin Underskrift. Et Brev uden U. (jvf. Underskrivning.)

Underskrive, v. a. 3. (s. skrive.) skrive sit Navn under noget. At u. et Brev. Kongen har underskrevet Dødsdommen. — Underskrivning, en. Handlingen at underskrive. (ogsaa: Underskrift. At give een noget t. Underskrift.)

Underslaae, v. a. 3. tilegne sig hemmelig; tilvende sig v. Underslæb. (usædvanl. men forekommer i D. Lov.) "Dersom nogen fortrykker ell. underslaaer noget af samme skibbruddet Gods." IV. 3. 1. "Hvo som samme Gods og Vrag underslaaer, skal straffes som en Tyv." IV. 4. 5.

Underslag, et. en Tværbielke, som lægges under andre Bielker i en Bygning t. desmere Styrke. (Moth.)

Underslæb, et. ud. pl. hemmeligt Bedrageri; Handlingen, p. en svigagtig Maade at tilvende sig betroede Penge. "Enhver Classe, f. at undgaae Underslæb, bør have sit Stempel." Sneed. At begaae U. "Betienternes Underslæb v. Biergværker er neppe at forekomme." Schytte.

Underst, adj. og adv. superl. d. s. s. nederst, som er lavest ell. længst nede. (Modsat øverst.) Den underste Deel af Bygningen. "Fast, som et Stykke af den underste Møllesteen." Job. 41. 15. Det laae underst i Skrinet.

Understaae sig, v. rec. driste sig til, vove paa at giøre noget (br. nu kun om forbudne eller utilladelige, tilforn ogsaa om dristige, forvovne, kiække Handlinger.) "Han aldrig understaaer sig mere sligt at giøre." Holberg. P. P. Han understod sig at gaae lige ind i Salen. Tør du understaae dig, at komme f. mine Øine? — "At negte deres Virkelighed, det have de ikke understaaet sig." Bastholm.

Understeen, en. i en Mølle: d. s. s. Liggeren. (Moth.)

Understikke, v. a. 3. hemmeligen indsætte, indbringe noget uægte ell. falskt i det rettes ell. ægtes Sted (supponere.) br. sielden, og da i partic. Et understukket Brev, Document. (Moth.)

Understrege, v. a. 1. slaae en Streg under f. at udmærke. At u. noget i en Bog.

Understryge, v. a. 3. (s. stryge.) forsyne noget m. det, som skal stryges under; ell. stryge noget paa, som siden p. ny bliver overstrøget. At u. et Tag, understryge Tagstenene (m. Kalk.) Det er først understrøget m. Liimfarve, og siden malet m. Olie.

Understøtte, v. a. 1. egentl. holde opreist, bevare fra Fald v. at sætte Støtter under.

At understøtte et Huus (hvor man dog oftest bruger støtte.) 2. yde Hielp, Bistand; fremme eens Hensigter, Stræben, Virksomhed. At u. een m. Penge. Han har lovet at u. min Ansøgning. At u. een v. et Arbeide. = Understøtning, en. 1. Gierningen at støtte ell. understøtte (1.) Man søgte v. Understøtning at bevare Bygningen fra Fald. 2. det, hvorved noget understøttes f. ikke at falde. "Kostbare Understøtninger af Tømmerværk." Schytte. (Indv. Reg. II. 156.) — Understøttelse, en. 1. Handlingen at understøtte. 2. Hielp, Bistand (som er den hyppigst brugelige Bemærk.) At give een Understøttelse i Penge. Han har faaet offentlig U. til sin Reise.

Undersøge, v. a. 2. efterforske, søge at erfare en Tings Væsen, Beskaffenhed, Sammenhæng. Denne Sag maa nøiere undersøges. At u. Godsets Forfatning. "Den, som undersøger, betragter en Gienstand fra alle Sider, under forskiellige Forhold, f. at tydeliggiøre sig dens hele Beskaffenhed." (jvf. drøfte, prøve.) "Naar Dommeren vil drøfte en Retssag, undersøger han alle de fremførte Beviser, og prøver Gyldigheden af ethvert Vidnes Udsagn." Müller. — Undersøgelse, en. pl.-r. At giøre, foretage en Undersøgelse.

Undertag, et. ud. pl. det første Lag Taghalm, som lægges p. et Huus. (Moth.)

Undertegne, v. a. 1. egentl. sætte et Tegn under; (Han undertegnede Skriftet m. et Kors, da han ei kunde skrive) men oftest br. det (især i Forretningsstiil) for: underskrive, og Undertegning for: Underskrift.

Undertiden, adv. en og anden Gang, nu og da, stundom. "Man giør undertiden det, som man hverken kan giøre ofte, eller vil giøre altid.

Undertrykke, v. a. 1. hindre, standse noget i sit Udbrud ell. i sin Fremgang. At u. et Oprør. At u. (neddysse) et Rygte; undertrykke en Tanke, en Mistanke. 2. fortrykke, tilføie Overlast, betage lovlig Frihed og Rettigheder. At undertrykke den Ringe, den Fattige. "Du skal ikke plage en Fremmed, og ikke undertrykke ham." 2 Moseb. 22. = Deraf: Undertrykkelse, en. pl. – r. At lide v. Mægtiges Undertrykkelse. — Undertrykker, en. pl.-e. den, som undertrykker andre. "Leiede Forsvarere forøgede kun Undertrykkernes Antal." Engelst.

Undertræde, v. a. 3. (s. træde.) træde under Fødder, træde ned, nedtræde. (D. Bibel; ellers usædvanl.) "Og Folket undertraadte ham i Porten, at han døde." 2 Kong. 7. 17.

Undertrøie, en. pl.-r. Trøie, som bæres under andre Klæder, ell. nærmest Kroppen.

Undertvinge, v. a. 3. (s. tvinge.) bringe m. Magt under sit Herredømme. At u. et Land. undertvungne Nationer. "Elsket af sine, saavel undertvungne, som indfødte Undersaatter." Vogelius. — Deraf: Undertvingelse, en.

Undertægt, en. d. s. s. Aftægt. (Moth. sielden.) jvf. Undentag.

Underveis, adv. medens man er p. Veien; p. Reisen. Jeg mødte ham, talte m. ham underveis. Vi vare tre Timer underveis paa Bæltet.

— Underverden, en. (i Alm. kun m. best. Art.) en underjordisk Verden. (i Modsætn. t. Oververdenen.) Underverdenens (ell. Underverdens) Guder i den græske Mythologie. "Har til Underverdnens Porte Hermes vinket m. sin Stav." Heiberg.

Undervise, v. a. 2. give Underretning om, underrette. (nu sielden.) At undervise een om noget. (Esai. 38. 19.) 2. anvise, give Anviisning, Veiledning. "Da hun var tilforn underviist af sin Moder, sagde hun." Matth. 14. 8. "De giorde, ligesom de vare underviiste." 28. 15. — 3. bibringe een Kundskab, Videnskab, Øvelse, Færdighed i noget. At u. een i Mathematik, i Tegnekonsten, i Musik. — Underviisning, en. pl.-er. At tage, at give U. i noget. Underviisningstime, en. Time, hvori Underviisning tages ell. gives.

Undervogn, en. pl.-e. den Deel af Vognen, som er under Fadingen.

Undervoldsdige, et. pl.-r. smaa ell. lavere Diger, som anlægges for ved Hoveddigerne. (Kraft. Mechan. II. 935.)

Undervægt, en. ud. pl. for ringe Vægt, mindre Vægt end tilbørlig. At give een Undervægt. fig. om Udgift, som er større i et vist Tidsrum, end Indtægten. "En offentlig Casses Undervægt." (Collin.)

Undervægtig, adj. som har Undervægt.

Undfalde, v. n. 3. er. (s. falde.) falde fra, forlade, tabes. "Jeg beder at du ikke vil undfalde mig; men hielpe, trøste og styrke mig." P. Tidemand. 1564. "Derfor vilde hun ikke undfalde ham i Modgang, som hun havde annammet i Medgang." N. Hemmingsen. 1572. (jvf. Vedels Saxo. S. 216.) "Aldrig hendes Venskab ham undfalder." Rahb. (Digte. 1802. II. 111.) "Vor Helt i denne Nød hans Mod og ei undfalder." Holb. (P. Paars.) "At undfalde os af Hukommelsen." B. Thott. I. 48.

Undfange, v. n. undfik, har undfanget. [N. S. u n t f a n g e n.] blive frugtsommelig (i Alm. kun om Mennesker.) Det br. ogsaa, skiøndt sielden, som act. Efterat Barnet var undfanget. "Hvad gyseligt undfanget er, skal skiønt opstaae." Øhlenschl. — Deraf: Undfangelse, en. (Conceptio.) "De lærte, at dette Liv er kun at ansee som en Undfangelse t. det virkelige Liv." O. Guldberg.

Undflye, v. a. og n. 1. [T. e n t f l i e h e n.] fierne sig fra v. Flugt; undgaae v.

Flugt. At undflye sine Fiender. At undflye Faren. Den Fangne forsøgte v. at undflye. "Den Lette kan ikke undflye, og den Vældige ikke undkomme." Jer. 13. 6. "Der skal ingen, som flyer, undflye af dem, og ingen, som undkommer, reddes." Amor. 9. 1. (jvf. undvige.) "Man undviger (undgaaer) sin Fiende's Nærværelse; man undløber (undviger) hans Forfølgelse; man undflyer hans Efterstræbelser." Sporon. — fig. undgaae v. egen Kraft ell. Bestræbelse. "At søge Fristelser, hvor man kunde undflye dem, er Forvovenhed." Bastholm.

Undflyve, v. a. 3. (s. flyve.) undgaae v. Flyven; og figurl. slippe hastigen ud fra; undslippe. "See ham, og skiælv ved de Ord, som undfløi Spotterens Læbe." Hertz. "Dog fatted han ikke — de Ord, som fra Læberne undfløi." Samme.

Undfrie, v. a. 1. befrie, redde, frelse af Nød, Fare e. d. (Nyt og usædvanl.) "Saa undfriet og Jakobs Søn selv Mangelen trodser." Hertz.

Undgaae, v. a. 3. s. gaae. [T. entgehen.] 1. gaae bort fra, fierne sig fra. (sielden.) "Jeg saae min Søn, min Baldur, hvi undgaaer han mig?" Ohlenschl. 2. slippe fra det som er ondt ell. ubehageligt (uden Hensyn t. om det skeer v. egen Virksomhed, ell. ved Tilfælde. jvf. undflye, og undvige.) "Man undgaaer ikke allene det Hug, som (man selv, eller) en anden bødede af for; men ogsaa det, hvor Villien ikke blev t. Gierning. — Men man siger rigtigere: den Fare maa man søge at undgaae; end: den Fare maa man undgaae." Sporon. (nemlig hvor Meningen er: ved forsætlig Bestræbelse. Derimod siger man: Derved undgik han en stor Fare; da her egentlig blot sigtes til Begivenheden.) "De kunde dog ikke undgaae det Aag, de flyede for." O. Guldb. "Et forfaldent Minde — som undgik Tidens Rov." Thaarup. At undgaae den fortiente Straf. "Saa Vittige tidt maae begaae de mindre Feil, f. større at undgaae." Popes Krit. v. Schiermann. Jeg kan ikke undgaae at giøre ham et Besøg. Jeg søgte at u. denne Materie i Samtalen. "Himmel, Jord og alle Elementer har intet, som undgaaer hans Poesie." Evald. 3. blive ubemærket, unddrage sig Sandsningen. Det undgik ikke hans skarpe Blik. "Hvad der undgaaer Opmærksomheden, naar man er i Bevægelse, fastholder den omsider, naar man sidder stille." Bagg. 4. sielden absol. og intrans. i Bemærkelsen: undflye, 1. "O kunde jeg undgaae, jeg over salten Sø velvillig flyede." Bording. I. 244.

Undgielde, v. a. undgialdt, undgieldet. underkastes ubehagelige Følger, bøde, lide for. Det skal han komme til at u. "Mon du din Ømhed vil ei m. Foragt undgielde?" Falster. Tieneren maatte u. Herrens Forseelse. "Dit Blod det undgielde." Bagg.

Undkomme, v. n. 3. er. (s. komme.) komme bort, slippe bort. Fienderne forfulgte ham; men han undkom lykkeligen. At undkomme af Faren. "Forbryderen undgaaer undertiden Straffen v. at undkomme af Fængselet." Sporon. "De, som ere undkomne fra Sværdet." Jer. 44. 28.

Undkomst, en. det, at undkomme, at slippe bort ell. fra noget; Leilighed ell. Mulighed t. at undkomme. "Her er ingen Undkomst meer." Rahbek.

Undlade, v. a. 3. (s. lade.) lade blive, ikke giøre ell. foretage. At u. en Handling. "Den, der undlader at gavne, hvor han kunde, negter sig selv en Lyksalighed." Rahb. Han undlod ikke at giøre Ministeren sin Opvartning. (jvf. efterlade.)

Undløbe, v. a. 3. undløb, undløbet. (T. entlaufen.) undgaae v. at løbe, ell. ved iilsom Flugt. (jvf. undvige.) "Han er undløben, som en Raa af en Snare." Sir. 27. 20. "Man undviger (undgaaer) sin Fiendes Nærværelse; man undløber hans Forfølgelse; man undflyer hans Efterstræbelse." Sporon.

Undre, v. impers. 1. vække Forundring. Det undrer mig, at han ikke f. længe siden er borte. Det maa ikke undre Dem.

Undre sig, v. rec. 1. og undres, v. n. pass. føle og yttre Forundring over noget. "Hvo undres da, min Helt ei kunde holde Stand?" Holb. (P. Paars.) At u. sig over noget. Hvad undrer du dig over? "Du maa ikke undres over, at min Sang dig vækker op." Vessel. — Mere usædvanlig er Talemaaden: at undres paa noget. Schytte. Indv. Reg. II. 442. (Sieldnere forekommer Ordet i den act. Form, som v. intrans. "Vi undrede, vi taug; men lønligt Suk og Bøn steg op." Evald. I. 215. — Ogsaa m. præp. paa. "De undrede paa de livsalige Ord, som udgik af hans Muhd." Luc. 4. 22. — Oftere derimod partic. undrende. "Dets Sønners undrende Bryst." Evald. I. 438. "Han yttrer kun Siælen i undrende Gaben." P. M. Troiel. "Da saae jeg undrende Guds Sol at dale mod Vester ned." Bagg.) = Undren, en. ud. pl. det, at undres. "Jeg seer, og mig i Undren taber." Rein.

Undrende, v. a. 2. d. s. s. undløbe. (usædvanl.) "Dog han saa langt ei løber bort, han Pilen kan undrende." Bording.

Undrive, v. a. 3. [Nyt og usædvanl. T. entreißen.] bortrive fra; og fig. redde, udfrie. "Thi fra Hungerens Sværd undrev han Misraims Skarer." Hertz.

Undromme, v. a. og n. 2. (s. romme.) undflye; romme bort, romme fra. (Moth.) "Ei Verdens Sværm, nei Mennesker und-

rom, hvis du vil flye fra Avind, Nid og Dagrer." Rein.

Undsee sig, v. rec. undsaae, har undseet sig. føle Ulyst, Uvillie t. en Handling ell. Tilstand, af Agtelse f. Andres Dom ell. for Velanstændighed; føle og yttre en ringere Grad af Bluelse ell. Skamfuldhed. Hun undsaae sig v. at komme frem i hendes tarvelige Dragt. Jeg undseer mig ved at byde Dem en saa ringe Ting. "Den Indstævnte, der ønskede at unddrage sig fra sin Pligt, men dog undsaae sig ved udtrykkelig Løgn." A. Ørsted. At u. sig for en anden, f. sig selv. "En Dommer, som ikke frygtede Gud, og undsaae sig ikke f. noget Menneske." Luc. 18. 2. = undseelig, adj. tilbøielig t. at undsee sig, endog v. at nærme sig andre Folk, frygtsom, tilbageholden i andres Selskab. (verecundus. Moth.) En undseelig Pige. At være u. over noget o: undsee sig ved. "Undseelig er den, som foruroliges af Frygt f. at giøre det, andre maatte finde upasseligt." Müller. — Undseelighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være undseelig. — Undseelse, en. ud. pl. den Tilstand, hvori man undseer sig; en Skamfuldhed, grundet p. Følelsen af den finere Velanstændighed. "Den onde Samvittighed giør at man skammer sig; men den blotte Beskedenhed er Aarsag t. Undseelse." Sporon. "Hvor Følelsen holder sig tilbage formedelst den naturlige Undseelse, der forbyder os at blotte vor Siæl, saavelsom vort Legeme." J. L. Heiberg. (jvf. Skam og Skamfuldhed.) "Mangel p. Tillid t. os selv frembringer i Forhold t. Andre Undseelse; grundet Dadel virker Skam." Mynster.

Undsige, v. a. 3. (s. sige.) true een p. Livet, true m. Feide. "At jeg har undsagt ham, da siden han forlangte Skat og Lydighed." Øhl. (Hakon Jarl.) — Deraf: Undsigelse, en. (Moth.)

Undskylde, v. a. 2. 1. fritage for Skyld ell. Brøde; tiene t. Grund for Skyldfrihed. "Enhver undskyldes vil, og sig bevise fri." Bording. II. 418. Hans Ungdom undskylder ham ikke. For een Gangs Skyld kan hans Forsømmelse vel undskyldes. — At være undskyldt o: være uden Skyld i et vist Tilfælde, ikke have giort sig skyldig i Forseelse. "Dersom de ikke kaldes, da ere de undskyldte, om de ikke komme." D. Lov. II. 7. 3. Han er undskyldt, da han ikke er frisk. — At have een undskyldt o: undskylde, ikke lægge t. Last. Jeg vil have dem undskyldt, p. Grund af det slette Veir. 2. angive Grunde, hvorfor noget ikke er Skyld ell. Forseelse, ell. til at giøre sig fri f. Skyld. Han søger at u. enhver af hendes Luner. Meget kan undskyldes, som ei kan forsvares. (Moth.) "Man undskylder en Feiltagelse; man tilgiver en Forseelse." Sporon. 3. recipr. anføre Grunde, hvorfor man ikke modtager en Indbydelse e. d. Han var ogsaa indbuden, men undskyldte sig, lod sig undskylde. At u. sig med Sygdom, Forretninger. = undskyldelig, adj. som kan undskyldes, som fortiener at undskyldes. "Du er undskyldelig, og jeg er ligesaa." Wessel. — Undskyldning, en. pl. -er. Handlingen, at undskylde sig selv ell. andre; ell. Grunden, som t. den Ende anføres. At høre, modtage eens U. At bede om U. Tomme, ugrundede Undskyldninger. "En U. skal tiene t. at giøre os frie f. Skyld; Tilgivelse befrie os fra fortient Fortrydelse. Man beder om Undskyldning, hvis man har taget feil; men man beder om Tilgivelse, fordi man har forseet sig." Sporon.

Undslaae sig, v. rec. 3. (s. slaae.) negte at ville giøre noget, vægre sig ved. Han undslog sig for at modtage den ham tilbudne Ære. Jeg kan ikke undslaae mig f. at deeltage i Selskabet. (Den af Sporon angivne Forskiel: at man altid giver Grunde, hvor man vægrer sig, men at man undslaaer sig v. det blotte Afslag, er unøiagtig.)

Undslippe, v. n. 3. (s. slippe.) 1. slippe bort, undkomme. "Jeg m. Rette fri undsluppen er af denne Nød." Fibigers Soph. 2. fig. om ubetænksom, uoverlagt Tale. Der undslap ham en Ed. "Der undslap hende ikke et Vink, ikke et Ord, som kunde forraade hende." Rahbek.

Undstikke sig, v. rec. 3. (stikke.) skiule sig naar man søges. (usædvanl.) "Dersom den Skyldige undstikker sig og vil ikke lade sig finde." D. Lov. I. 24. 48.

Undsætte, v. a. 3. (s. sætte.) hielpe, bringe Hielp, især i en nær ell. overhængende Fare. "Den Fattige skal han undsætte m. en Tærepenge." B. Thott. At undsætte en beleiret By. "Umuligheden i at bedække Grændserne og at undsætte dem m. den fornødne Hastighed." Sneed. "At undsætte er, under fiendtligt Angreb at bringe Midler t. Hielp; men en hensigtsret Anvendelse af disse Midler er Hielpen selv." L. Heiberg. = Undsætning, en. Handlingen at undsætte; ell. den Hielp, hvorved nogen undsættes. At forlange, faae Undsætning. At sende een U. "Hastig iler han sine Lande til Undsætning." Kampmann.

Undtage, v. a. 3. (s. tage.) udelukke en Ting ell. Deel fra Samfund ell. Forening m. andre, som nævnes. Fra denne Forpligtelse kan ingen undtages. Man undtog blot de Gamle og Svagelige. — Hyppigen br. partic. undtagen som Præposition (præter, præterquam. Jvf. adv. uden. B. 3.). Ingen, undtagen hendes Søstre. Alle, undtagen han, samtykkede deri. — I denne Brug og Bemærkelse sættes det ogsaa efter Substantivet ell. Pronomen, og da un-

dertiden først i Sætningen. Hele Forsamlingen, Præsten undtagen, (ham allene undtagen) var mødt uindbuden. Det ene Tilfælde undtaget, besvarede han alle øvrige Spørgsmaal. — Undtagelse, en. pl. -r. Det, at undtage noget; ell. det, som undtages. Ved denne Undtagelse fornærmede man de øvrige. At giøre en U. fra noget. At paastaae noget uden al U. Dette er en U. fra den almindelige Skik. Ingen Regel er uden Undtagelse.

Undvige, v. n. og a. 3. (s. vige.) 1. v. n. undflye, rømme bort. Den Fangne undveg, er undvegen. "Undviger nogen Baadsmand Skipperen m. sin Hyre." D. Lov. IV. 1. 21. (en nu ikke sædvanlig Construction.) 2. act. undgaae, blive fri for. a.) i Almindelighed. "Hvad Skiebnen har beskiært, det kan man ei undvige." Holb. (P. Paars.) "Hvis Øre ei ringeste Suk kan undvige." Pram. b.) ved forsætlig Bestræbelse. Han undveg Hugget, v. en hastig Bøining m. Kroppen. "Dit Blik undviger mig, er altid mørkt." Øhlenschl. "Man undviger, blot v. at giøre nogle Skridt tilbage ell. til Siden; man undflyer v. at begive sig afsted; man undløber v. at flygte. — Undvige kan egentlig ikke siges, naar man søger at undgaae Ting, hvis Virkning strækker sig langt; ligesom undflye ikke br. om Ting, hvis Virkning ei naaer langt. Man undviger ikke, men undflyer Pest ell. lignende Ulykke; men man undviger en Snog." Sporon. c.) figurl. Længe har han søgt at undvige enhver Samtale m. mig. "Snild undveg han at svare, hvorhen dine Tusinder føres." Hertz. "At vi søgte undvigende; næsten følgefulde Ord, under hvis Skiul Sandhed og Vildfarelse kunde mødes." Mynster.

Undvære, v. a. undværet. (imperf. undvar er ubrugeligt.) være uden, have Mangel paa, fattes (men altid m. Hensyn t. Maaden, hvorpaa Savnet bæres, ell. paa et v. Omstændigheder betinget Forhold imellem Subjectet og den Gienstand, det mangler.) Aanden kan ligesaa lidt undvære Frihed, som Legemet kan u. Luften. "En Ven bør aldrig stolt undvære Vennegave; men taale Vederlag." Nord. Brun. Hvad man længe har undværet, det vænner man sig fra. Vi maa u. mange Fornøielser; men vi savne dem lidet. Han kan slet ikke undværes i Huset. Jeg vil helst undvære den Ære. "Den høieste Grad af haardfør og undværende Tarvelighed." (M.) = undværlig, adj. som man kan undvære, som ei er nødvendig at have, nyde, besidde. At savne undværlige Ting, som man er vant til. "Vær, Borgerkrands, hans Løn f. Mod, usmittet af undværligt Blod." Thaarup. — Undværlighed, en. ud. pl. Beskaffenheden v. en Ting, at den kan undværes.

Unegtelig, adj. som ikke kan negtes, ei lader sig negte. En unegtelig Sandhed.

Unem, adj. uskikket t. at fatte, tung af Begreb, ikke letnem. Moth. (Sielden.) "Hvo er saa unem, at han ikke forstaaer dette?" N. M. Aalborg. (Jesuit. Hist. 1607.)

Ung, adj. [J. ungr.] 1. i Alm. som kun har været til i kort Tid; modf. gammel. Det br. dog kun i nogle Tilfælde om Værter. Unge Træer, Roser, Planter, Gulerødder. Ung Viin. 2. særdeles: om Mennesker og Dyr, som ikke have levet længe. (Her bestemmes ofte den relative Betydning nærmere v. Substantivet.) Et ungt Menneske. Det unge Mandskab. Unge Piger. — Derimod: en u. Mand, Ægtemand (o: som saadan ung, ell. som ikke længe har været det.) En u. Kone, Enke. (Man siger vel stundom: en u. Dreng; men ikke: et ungt Barn.) Hans yngre Broder. Hendes yngste Søster. — I mine unge Aar (da jeg var ung.) I mine yngre Aar. (da jeg endnu var noget ung, ell. yngre, end nu.) Man siger: i en ung Alder (modf. en høi Alder.) Han er ikke ung mere (begynder at ældes.) — Om Dyr betegner det Tiden fra Dyrets Fødsel, indtil det er fuldvoxet. (Om adskillige Huusdyr haves egne Benævnelser f. Dyret i en ung Alder f. E. Kalv, Qvie, Føl, Plag, Lam, Ælling, Kylling, &c. En ung Ko er derfor noget andet, end en Kalv ell. Qvie; og en ung Høne er ikke det samme, som en Kylling. Jvf. Unge.) = Ungdom, en. ud. pl. 1. Tilstanden, at være ung; men særd. om Menneskets unge Alder, imellem Barndommen og Manddommen (ell. til henved det 30te Aar.) Barndom, Ungdom, Manddom, Alderdom. Fra Ungdommen af. 2. fig. unge Personer af begge Kiøn. Den muntre U. At foregaae Ungdommen m. et godt Exempel. = Deraf: Ungdomsaar, A. hvori man er ell. var ung. Ungdomsalder, en. den Tid af Menneskets Liv, som regnes t. Ungdommen. Ungdomsarbeide, et. A. som man udfører i sin Ungdom. Saaledes ogsaa: Ungdomsdigt. — Ungdomsfeil, en. F. begaaet i Ungdommen. Ungdomsfest, en. (En Fest f. Ungdommen. Engelst.) Ungdomsfriskhed, Ungdomsfyrighed, Ungdomshierte ("Som fylder Ungdomshiertet m. første søde Drøm." Øhlenschl.) Ungdomskraft, Ungdomsliv, Ungdomssind ("Det lette Ungdomssind er brat bortveget." S. Blicher.) Ungdomsskiønhed, Ungdomsskole ("De danske Søkrigeres Ungdomsskole." D. Malling.) m. fl. lignende. = ungdommelig, adj. som hører til Ungdommen, følger m. Ungdomsalderen. u. Letsindighed, Munterhed. Hun har endnu et meget ungdommeligt Udseende. — Ungkarl, en. pl. -e. et ugift Mandfolk, en Ungersvend. Der

var flere Piger, end Ungkarle (ikke: unge Karle.) Han er en gammel Ungkarl (jvf. Pebersvend.) Ungko, en. pl. Ungkoer. en næsten fuldvoren Qvie, ell. en Ko, som første Gang er bleven drægtig. (C. Frimann.) Ungmo, en. pl.-er. en ugift Pige. (mindre brugeligt end Ungkarl; men igien optaget af nyere Digtere.) Ungnod, et. Et ungt, ikke ganske udvoxet Nød ell. Kreatur (ung Oxe ell. Ko.) Ungqvæg, et. collect. en Samling af unge Kreature. Bonden har solgt alt sit Ungqvæg. Ungskov, en. S. hvis Træer endnu ere i Væxt, ell. ikke ere fuldvoxne. (hvortil høre Stageskov og Kratskov.) "Naar man endnu ikke vil fælde gamle Træer, og dog give Ungskoven Luft." Olufsen. (jvf. Hoiskov.)

Unge, en. pl.-r. [T. plur. Junge.] i Alm. Dyrenes Affødning, Yngel. Dette Dyr føder mange Unger, kun een U. Dyrenes Kiærlighed t. deres Unger. (Om de større Huusdyr br. det i. Alm. ikke. Man siger ikke: Hestens Unge, Koens U. Derimod: Katten, Hunden har Unger. Ligeledes hyppigen om vilde Fugles Yngel. Spurveunger. Storkens, Svalens Unger; sielden derimod om Huusfuglene. Om Børn br. det kun i lav Tale.)

Ungersk, adj. som er fra Ungarn, ell. hører dette Land til.

Ungersvend, en. pl.-e. (hvor Unger er Adjectivets gamle Form.) En Ungkarl, Yngling. (forældet i Talesproget.)

Uniform, en. pl.-er. [Fr. uniforme.] Krigsfolks eensformige Dragt af foreskrevet Tilsnit og Farve.

Universitet, et. pl. – er. [M. A. Lat. Universitas.] en m. adskillige Rettigheder forsynet Stiftelse, hvor Videnskaberne foredrages i Forelæsninger af offentlige Lærere, (Professorer); en Hoiskole.

Unode, en. pl. - r. usømmelig Skik ell. Vane, Uskik. "Hver Oldemoder har havt eens Unode." Wessel. "Børn, der — have den Unode, først at giøre sig vrede, og omsider syge." Rahbek.

Unse, en. pl.-r. [Lat. uncia.] en Vægt af 2 Lod. — unseviis, adv. i Unser; ell. een Unse ad Gangen.

Unytte, en. ud. pl. det, som er modsat Nytte; Beskaffenheden ei at gavne. Arbeidets U. Denne Reise er til U. — unyttig, adj. ikke nyttig, som er t. Unytte. "Deres Viisdom er bleven unyttig." Jer. 49. 7. unyttige Ord. — Unyttighed, en. Unytte. (Moth; sieldnere. D. Bibel. Tob. 4. 18.)

Unyttet, adj. v. ikke benyttet, ubrugt. At lade Dagen gaae unyttet hen.

Unævnelig, adj. som ei kan nævnes, som man ei har Navn til. "Han Svaret finder, unævneligt i Ord, p. begges blege Kinder." Frimann.

Unævnt, adj. v. ikke nævnt ell. navngiven. En unævnt Forfatter.

Unødig, adj. 1. unødvendig, ikke fornøden. (Moth.) "At giøre unødig Gierning." D. Lov. VI. 11. 4.) At dømmes f. unødig Trætte (i Lovsproget.) "Saa unødigt, som det er, at ville bevise Forældres Myndighed af Pagt." Sneed. (Saml. Skr. VII. 9.) 2. adv. nødigen, ugierne: invide. (Moth. Høres i dagl. Tale.)

Unødvendig, adj. som ei er fornøden, ikke nødvendig.

Unoisom, adj. ikke nøisom, utilfreds m. lidet. "Den Unøisomme faaer aldrig nok." Mynster. (Præd. 1823. I. 243.) — Deraf: Unøisomhed, en. ud. pl. (Baggesen.)

Uombedet, adj. v. uden at være bedet om, uforlangt. "Han tilsagde ham uombedet, v. første Leilighed at give ham et arveligt Lehn." Wandal.

Uomgængelig, adj. d. s. s. uundgaaelig. "Med mindre saadan uomgængelig Fornødenhed indfalder." D. Lov. VI. 3. 6.

Uomskiftelig, adj. hvis Væsen og Beskaffenhed ei lader sig forandre; uforanderlig. (Uomskiftelighed, en. D. B. Ebr. 6. 17.)

Uomstødelig, adj. som ei kan omstødes; dog kun fig. som ei kan giendrives. En uomstødelig Sætning, Sandhed. Et uomstødeligt Beviis.

Uomtaaget, adj. v. ikke omtaaget, taagefri. En uomtaaget Synskreds.

Uomtalt, adj. v. som ei omtales, som man tier om. Bedre er at være uomtalt, end ilde omtalt.

Uomtvistelig, adj. som ei kan tvistes om, som der ei kan være to Meninger om.

Uopdragen, adj. v. pl. uopdragne. 1. endnu ei opdraget, ganske ung. En Enke m. tre uopdragne Børn. 2. slet opdraget, af slette Sæder. Et uopdraget Menneske.

Uopfyldelig, adj. som ei kan opfyldes. Uopfyldelige Ønsker.

Uopfyldt, adj. 1. ikke heel opfyldt t. Bredden. (Moth.) 2. ikke efterkommet, bragt i Opfyldelse. Et uopfyldt Ønske.

Uopholdelig, adj. og adv. 1. som ei kan opholdes, ei lader sig opholde. Med u. Hast. 2. adv. uden Ophold. Der maa uopholdelig gaae Bud efter ham.

Uophørlig, adj. og adv. 1. som skeer, finder Sted uden Ophør. En uophørlig Regn. 2. adv. uden Ophold. Det regnede uophørlig hele Dagen.

Uoploselig, adj. som ei kan oploses. En uoploselig Knude, Gaade.

Uopmærksom, adj. ikke opmærksom. En uopmærksom Tilhører. — Deraf: Uopmærksomhed, en. ud. pl.

Uopnaaelig, adj. som ei kan opnaaes, erholdes. En uopnaaelig Lykke.

Uopredt, adj. ikke opredt. En uopredt Seng.

Uoprettelig, adj. som ei kan oprettes, erstattes. En uoprettelig Skade.

Uoprigtighed, en. ud. pl. Mangel p. Oprigtighed; Falskhed. (Moth.)

Uopsættelig, adj. som ei kan opsættes, ikke taaler Opsættelse. Et uopsætteligt Ærende, Arbeide. — Deraf: Uopsættelighed, en. ud. pl.

Uorden, en. Mangel p. Orden; Forvirring, Urede. pl. Uordener, uordentlige Handlinger. At begaae Uordener. — uordentlig, adj. ikke ordentlig, som skeer uden Orden.

Uordholden, adj. ikke ordholden, tilbøielig t. at bryde sit Løfte. — Deraf: Uordholdenhed, en. ud. pl.

Uordnet, adj. v. som ei er bragt i Orden.

Uovereensstemmende, adj. ikke overeensstemmende; stridig, modstridende. Uovereensstemmende Beretninger. — Deraf: Uovereensstemmelse, en. ud. pl.

Uoverlagt, adj. som ei er overlagt, forud betænkt. En uoverlagt Handling.

Uoverskuelig adj. som ei kan oversees; som er f. stor, f. vidtløftig f. Synet. En uoverskuelig Slette.

Uoversættelig, adj. som ei kan oversættes i et andet Sprog.

Uovertalelig, adj. som ei kan overtales, ubevægelig v. Bønner ell. Forestillinger.

Uovervindelig, adj. som ei kan overvindes.

Upaa-anket, adj. v. som ikke er klaget over ell. anket paa.

Upaaklagelig, adj. som der ikke er Grund til at klage over.

Upaalidelig, adj. som man ei kan lide paa, ikke paalidelig. — Deraf: Upaalidelighed, en. ud. pl.

Upaapasselig, adj. ikke paapasselig, forsømmelig.

Upaaseet, adj. som man ei har havt Tilsyn med, ikke paaseet. Denne Forsømmelse har længe været upaaseet.

Upaatalt, adj. ikke paatalt ell. klaget over. "Sætninger, som upaatalte af Andre ere fremsatte." Birkner.

Upaatvivlelig, adj. og adv. som ei kan drages i Tvivl; uden Tvivl. En u. Sandhed. Han kommer upaatvivlelig endnu idag.

Upaatænkt, adv. som ei var paatænkt. (Moth.)

Uparret, adj. v. ikke parret. (s. parre, 1.) uparrede Handsker.

Upartisk, adj. som ei viser Partiskhed; lige retfærdig mod flere. En u. Dom, Dommer. At dømme upartisk i en Sag — Deraf: Upartiskhed, en. ud. pl.

Upasselig, adj. 1. ikke vel til Pas, noget syg. Deraf: Upasselighed, en. pl.-er. en let Sygdom. 2. sieldnere for: upassende.

Upassende, adj. som ikke passer sig; ikke sømmelig. En u. Adfærd, Opførsel. Paa en upassende Tid. "Et upassende Ord strider mod Omgangens vedtagne Regler; et utilbørligt Ord krænker Pligten imod Andre." Müller.

Upersonlig, adj. ikke personlig, som ei paaligger, hører t. een, for hans Person. Upersonlige Rettigheder.

Upligt, en. det, som strider mod Pligt; Uret. "Mod Upligt og mod alskens Overvold." Grundtvig. Til Upligt ɔ: meer end billigt og gavnligt. At bruge Jorden, at forhugge Skoven t. Upligt (Moth. D. Lov. III. 12. 3.) "At ingen efterdags tilstedes, at hugge til Uplígt." Bording. II. 170.

Uqvemsord, et. pl. d. s. utilbørligt og fornærmende Udtryk, som br. mod og om andre. (Nu kun i Lovsproget. jvf. D. Lov. VI. 21. 6. Ordet kan udledes, deels af det gamle adj. uqvem ɔ: usømmelig (Riimkron. V. 1127. "Det er, o danske Mand uqvems, dig fremmed Ord at laane." Bording.) deels af det forældede: oqvædens Ord ɔ: Ord, som ikke bør udsiges. s. Gram om Angelf. Ord. Vid. S. Skr. V. 205.)

Uraad, et. 1. ondt Raad ell. Forsæt. (D. Riimkrøn.) 2. af Uraad ɔ: uforsætligen, ufrivilligen. "Da skulle begge Skippere sværge, at det skete af Uraad, og ikke m. Villie." D. Lov. IV. 3. 3. 3. Ulykke, Fare. Der er U. paa Færde. "Der er Raad imod Uraad." Talem. (Moth.) — Heraf Talemaaden, hvori Ordet nu især bruges: At mærke Uraad ɔ: at en Fare forestaaer, at noget galt er p. Færde. 4. Vaadesgierning, Vanvare. Det skete af Uraad. (Moth.) 5. Ødselhed. (Moth.)

Uraadig, adj. 1. som ingen Raad veed. 2. som ei vil lade sig raade. (Moth.) "De, som trætte og kive, ere oprørske og uraadige." B. Thott. II. 106.

Urandsagelig, adj. som ei lader sig efterforske ell. udforske; hvis Grund ei kan opdages. "Hvor urandsagelige ere hans Domme." Rom. 11. 33. "Den i sit Væsen og i sine Følelser urandsagelige Gud." Mynster.

Ur, en i det Tydske, m. forskiellige Betydninger brugel. Partikel. Nogle dermed sammensatte Ord (hvor ur bemærker noget oprindeligt, Begyndelse, Udspring; det Isl. ár) ere i den nyeste Tid optagne i vort Sprog; skiøndt uden almindeligt Bifald. f. E. Urbierg, et. pl. -e. Jordklodens ældste Biergarter. Urbillede, et. Ideal. og fl.

Urede, et. Uorden, Ulave. At komme i Urede, bringe noget i Urede. "Da han fandt nogen Urede i hans sidste Forhold." Rahbek. "De Læsende forvildes i dette Urede, saaledes at de enten intet dømme, eller dømme falsk." D. Guldb.

Uredelig, adj. 1. ikke redelig ell. retskaffen; tilbøielig t. at svige sin Pligt (særd. i Pengesager og i Handel.) 2. Bemærkel=

sen: forvirret, uordentlig, som ei kan findes Rede i (inextricabilis. uredsom. Moth.) er forældet. — Uredelighed, en. 1. Beskaffenheden at være uredelig. 2. en uredelig Handling.

Uredet, uredt, adj. v. ikke redet ell. ordnet, indviklet, forviklet. Uredet Haar.

Ureen, adj. pl. urene. ikke reen. (saavel egentl. som i endeel af de figurl. Bemærk.) En u. Stue, ureent Linned, Korn. Urene Lyster. En ureen Stemme. — Deraf: Ureenhed, en. ud. pl.

Ureenlig, adj. ikke tilbøielig t. Reenlighed; ikke reenlig. — Ureenlighed, en. (der ogsaa br. baade i sing. og pl. for: urene Ting. At skylle Ureenligheder i Canalen.)

Uregelmæssig, adj. ikke regelmæssig. Deraf: Uregelmæssighed, en.

Uregierlig, adj. som ei kan styres, holdes i Ave; ustyrlig. — Deraf: Uregierlighed, en. ud. pl.

Uregnet, adj. som ei regnes, ell. regnes med. Det øvrige uregnet.

Uret, en. ud. pl. 1. den Tilstand ell. Beskaffenhed, ei at stemme overeens m. Tingen, som den er, m. Sandhed ell. Rigtighed. error. (s. Ret. A. 1.) "Mon der være Uret paa min Tunge?" Job. 6. 30. At have Uret. (dømme urigtigt af Vildfarelse.) Deri maa jeg give ham U. ɔ: negte at han har Ret. Med Uret (ell. m. Urette) beklage vi os over det, vi have forskyldt. 2. det, som er imod Ret og Skiel, imod Billighed ell. Retfærdighed. (s. Ret. A. 2. og B. 1.) "Alt hvad vi giøre mod en Andens Ret, hedder Uret." Eilschow. Det er Uret af ham, at handle saaledes. Deri giør han U. imod Drengen. Man har giort mig Uret. Der er skeet ham U. Bedre at lide, end at giøre Uret. Mange rose Ret og giøre Uret.

Uret, adj. og adv. 1. ikke overeensstemmende m. Tingen, som den er, ikke svarende t. Diemedet; som ikke er hvad det skal være, ell. omvendt; falsk, urigtig. Han tog den urette Bog. Jeg gik den urette Vei. At komme t. urette Tid. At vælge urette Midler. Uret (falsk) Maal og Vægt. (jvf. ret, 2. 3. og vrang.) 2. adv. p. en Maade, som ei er ret; ubilligen, uretfærdigt. At handle uret. (sielden.)

Uretfærdig, adj. ikke retfærdig, stridende imod det rette, ell. det, hvilket Begrebet om Ret foreskriver som Pligt; tilbøielig t. Uret. uretfærdige Handlinger. En u. Dom, Dommer. At have en u. Sag. — Uretfærdighed, en. den Egenskab ell. Beskaffenhed, at være uretfærdig.

Uretmæssig, adj. ikke retmæssig, ulovlig. (Moth.) Deraf: Uretmæssighed, en. ud. pl.

Urettelig, adj. og adv. d. s. s. urigtig. (men nu mindre brugeligt. Endnu mindre for: ulovlig, uden Agtelse f. det Lovlige ell. Rette. "Et Folk, saa fordærvet, som dette, var og viste sig uretteligt." Gul.b. V. Hist. I. 108.)

Uretviis, adj. (forældet.) s. uretfærdig.

Urhane, en. pl. -r. en spiselig vild Fugl af Agerhønsenes Slægt. (ogsaa: Aarfugl.) Tetrao tetrix. Hunnen faaer Navn af Urhøne; og Urhøns er et Fællesnavn f. begge Kiøn.

Urigtig, adj. som ikke er, som det bør være, som ei er rigtig (i dette Ords forskiellige Bemærkelser.) Et urigtigt Forhold. Paa en. u. Tid. Urigtige Midler. Et urigtigt Udtryk. En u. Fremgangsmaade. At bære sig urigtig ad. — Deraf: Urigtighed, en. pl.-er.

Urimelig, adj. ikke rimelig; ubillig. En u. Fordring, Mening, Paastand. "Urimeligt er det, hvis Umulighed man kan begribe; utroligt det, hvis Mulighed man ikke kan begribe." Sporon. (jvf. usandsynlig.) — Deraf: Urimelighed, en. pl.-er. Beskaffenheden, at være urimelig. "Urimeligheden kan ofte være saa stor, ell. af den Natur, at den kan opvække Latter." Birkner. "Denne vor Urimelighed i at kiende det bedre, og dog giøre det værre." J. Bove.

Urimet, adj. ikke rimet, riimfri. "Dyder, som ophøies t. Skyerne, baade i rimede og urimede Vers." Bagg. N. Klim.

Urin, en. ud. pl. [Lat. Urina.] den Vædske, som hos Mennesker og Dyr affondres v. Nyrerne og samler sig i Blæren; Pis. = Deraf: urindrivende, adj. v. som forøger Urinens Affondring. Urinblære, en. den Deel af Indvoldene, hvori Urinen samles. Urinrør, et. Canal ell. Rør, hvorigiennem Urinen afføres.

Urne, en. pl.-r. [Lat. urna.] Kar t. at giemme Asken af brændte Liig; Askekrukke.

Uro, en. ud. pl. det modsatte af Ro; besværlig Bevægelse og Tummel. Her er en uophørlig Uro i Huset. At volde een Uro. (Det br. sielden, som Urolighed, figurl. "Selv saae du ofte min Siæls Uro, udbredt over grublende Pande." Hertz.) Uroen i et Uhr, Perpendikelen. Moth. = urolig, adj. som ei er i Ro, ikke rolig; som medfører Uro, er i stærk ell. idelig Bevægelse. Et uroligt Liv. Barnet er uroligt om Natten. At sove uroligt. — figurl. At være u. over noget (bekymret.) Et uroligt Sind. "Hvor urolige, og i vor Urolighed hvor ulykkalige maatte vi være v. denne Uvished." Basth. — Urolighed, en. pl.-er. 1. d. s. s. Uro. 2. fig. om Sindsbevægelser, Sorg, Bekymring. Hans Fraværelse har ofte voldt mig Urolighed. En bestandig U. i Sindet. 3. Urolighed (ell. i pl. Uroligheder) i et Land, i en Stad ɔ: Bevægelser blandt Folket, Begyndelse t. Opstand.

Uroest, adj. v. ikke roest, uden at roses.
Uroesværdig, adj. som ei fortiener Roes.
Urokkelig, adj. som ei kan rokkes. fig. En urokkelig (ganske fast) Beslutning. En u. Sindsro. "Den Sandhed bestandig urokkelig staaer." Baggesen. — Deraf: Urokkelighed, en. ud. pl.
Urokket, adj. som ikke er rokket, bevæget fra Stedet.
Urolig, adj. s. under Uro.
Urt, en. pl.-er. [J. Urt.] enhver Vært, som ei kan regnes t. Træer ell. Buske; en Plante (hvilket fremmede Ord nu i endeel Tilfælde har fortrængt det oprindelig danske.) Urterne p. Marken. At sanke Urter (Lægeurter.) Markurter, Haveurter, Køkkenurter. En sielden, fremmed Urt (Plante.) Mos og Svampe kalder man ikke Urter. Jvf. Blomst. = Urtebad, et. B. i Vand, som er kogt m. Lægeurter. Urtebed, et. Havebed, hvori Køkkenurter saaes ell. plantes. Urtebod, en. B. hvor Urtekram sælges. Urtebog, en. 1. B. som handler om Urter, hvori Planter beskrives; Plantelære. 2. en Bog, hvori tørrede Urter giemmes. (Moth.) Urtefang, et. Græsmark, Hede. (Ericetum. Moth. forældet.) Urtegaard, en. en Have, hvor Urter og Blomster dyrkes. (s. Have og Abildgaard.) Urtegaardsmand, en. den, som røgter en Urtegaard; en Gartner. (s. Podemester.) Urtehandel, en. H. med Urter, især Lægeurter. Deraf: Urtehandler, en. (forskiellig fra: Urtekræmmer.) Urtehave, en. d. s. s. Urtegaard. Urtekiender, en. Plantekiender (Botaniker.) Urtekost, en. En Samling af Blomster, bundne i et Knippe. ("kaldes nu Buket." Moth.) "Jeg kun en simpel Urtekost dig byder." Heiberg. (Digte. 1819. 39.) Urtekram, en. Krydderier, Sukker, Thee, Kaffee, o. d. tørrede Frugter og andre, især spiselige Varer, som sælges i Urteboderne. Urtekræmmer, en. den, hvis Næring er at handle m. Urtekram. urtekyndig, adj. kyndig i Plantelæren. "En Mand, hvis Fortienester som Urtekyndig og Læge er bekiendt." Wandal. Urtepose, en. En Pose m. Urter, som koges i Vand t. Lægedom. Urtepotte, en. 1. Potte, hvori Urter plantes, som man vil opelske i Stuer ell. Drivhuse. 2. Potte ell. Kar, hvori Urter sættes i Vand. (Moth.) Urtesamler, en. den, som samler Urter t. sig selv ell. andre. Urtesamling, en. d. s. s. Plantesamling. Urteskab, et. S. hvori tørrede Urter giemmes. Urtesuppe, en. Suppe kogt p. Urter uden Kiød. Urtevand, et. Vand, som destilleres af Urter.
Uryd, et. det, som ligger i Veien, som er uryddeligt, ell. i Uorden. (Moth.) Rahbek skriver: et Urydde, om en forgroet Jordplet. "Et Urydde, der tilforn var begroet m. Nælder, Tidsler og Skræpper." D. Tilsk. VI. 442. — Urydskammer, et. Pulterkammer.
Uryddelig, adj. som ei er i Lave ell. i Orden; uordentlig, ikke ryddelig. Der var meget uryddeligt, saae u. ud i Stuen.
Uryggelig, adj. [jvf. v. a. rygge.] 1. fast, urokkelig. "Hvor faste og uryggelige maa dets Rødder blive." Bastholm. 2. uforanderlig, urokkelig. En u. Beslutning. "At de kunne være des vissere paa Guds Løfte, som dog udi sig selv er uryggeligt." N. Hemmingsen. 1572. "En uryggelig Overbeviisning om et viist Forsyn." Basth. "Hvor uryggelig ere disse Sandheder stadfæstede v. Tidernes Erfaringer." Malling. = Deraf: Uryggelighed, en. (som sieldnere forekommer.) "Rygerne, som kiendte hans Løfters Uryggelighed." Wandal. (Mindesm. I. 115.) "For at give denne Pagt den yderste Grad af Troværdighed og Uryggelighed." Schytte.
Urygget, adj. v. uforandret, urokket. "Naturens hele Orden urygget staaer." Wessel.
Uræd, adj. ikke frygtsom, uforfærdet. (Moth. T. Rothe.)
Urørlig, adj. som ei kan flyttes. Urørlige Eiendomme; urørligt Gods (i et Huus.)
Urørt, adj. ikke vedrørt ell. berørt.
Usaatte ell. usaattes, adj. pl. et forældet Ord, som dog br. af Almuen: uenige, ikke forligte. Vi blev usaattes.
Usagt, adj. v. ikke sagt, unævnt, uomtalt. Det lader jeg være usagt (derom kan jeg intet bestemt sige.) "Usagte blev dog ikke mine Ord." (Fibigers Sophokles.)
Usalig, adj. det modsatte af salig: ulykkelig, ulyksalig. "Usalig er for vist den Mand, som Herrens Bifald savner." Storm.
Usaltet, adj. v. ikke saltet, fersk. Usaltet Smør.
Usambaaren, adj. ikke sambaaren. usambaarne Børn.
Usamdrægtig, adj. ikke samdrægtig, uenig. — Usamdrægtighed, en. ud. pl. Uenighed. (Holberg.)
Usand, adj. ikke sand, uovereensstemmende m. Sandhed, m. det virkelige; falsk. En usand Beretning. = Usandhed, en. 1. ud. pl. Beskaffenheden v. noget, især et Udsagn, at stride imod Sandhed. Fortællingens Usandhed faldt enhver i Øinene. 2. pl.-er. det, der siges, stridende mod Sandhed. At sige en U. Han fortalte mange Usandheder. s. Løgn. (Nyere Sprogbrug har indført dette Ord, og givet det deels en mere udstrakt, deels en mildere Betydning, end Løgn. Ved Usandhed betegner man nu "baade Alt hvad der strider imod Sandhed, og især den Usandhed, der ikke m. Grund kan misbilliges." jvf. Müllers d. Synon. II. 363.)
Usandfærdig, adj. ikke sandfærdig, usand,

En usandfærdig Beretning. (Dog mere m. Hensyn t. Maaden og Hensigten, m. hvilken noget siges ell. udtrykkes, end t. den objective Sandhed. Lyst t. Usandhed gior et Menneske usandfærdigt.) "Jeg veed, at det er sandt; jeg kan mærke, at det er usandfærdigt." Sporon. — Usandfærdighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være usandfærdig. (jvf. Sandfærdighed.)

Usandselig, adj. som ei kan sandses, ei fornemmes v. Sandserne; ulegemlig.

Usandsynlig, adj. ikke sandsynlig, som ikke synes at være sand. En saa urimelig, ja næsten utrolig Fortælling, kunde ikke andet, end forekomme os usandsynlig. — Deraf: Usandsynlighed, en. (pl.-er.)

Usavnet, adj. som ikke savnes; ell. ved hvis Tab intet Savn føles. Det kunde ikke længe blive usavnet i Huset. At doe usavnet. "Vaklende staaer han igien og falder usavnet." Hertz.

Useet, adj. ikke seet. Han var useet tilstede. "Da holdt en useet Finger det skarpe Jern i Luften fast." Øhlenschl.

Useilbar, adj. som ei kan beseiles. Fiorden er useilbar f. store Skibe.

Useir, en. Nederlag, Tab i Strid. (Kæmpeviserne; forældet.)

Usel, adj. s. ussel.

Uselskabelig, adj. som ikke ynder og lidet søger Selskab. — Deraf: Uselskabelighed, en. ud. pl.

Usigelig, adj. 1. som ei kan siges ell. fremsiges. "Han hørte usigelige Ord, hvilke ikke ere et Menneske tilladt at sige." 2 Cor. 12. 4. 2. som ei kan udtrykkes m. Ord; fig. meget stor, betydelig. En usigelig Mængde. En u. Glæde, Smerte. Jeg føler mig usigelig glad.

Usikker, adj. pl. usikkre. ikke sikker (i Ordets forskiell. Betydninger; dog kan Modsætningen ikke allevegne br. f. E. ikke: At være usikker f. sine Fiender, usikker p. sit Liv; hvor derimod ikke sikker br.) Hesten er usikker. En u. Gang, Vei, Smag, Efterretning, Leilighed. — Deraf: Usikkerhed, en. ud. pl.

Uskaansom, adj. utilbøielig t. at skaane; ikke skaansom. — Deraf: Uskaansomhed, en. ud. pl.

Uskabt, adj. v. ikke skabt, som ei endnu er bleven til. Uskabte Væsener.

Uskadelig, adj. som ei kan skade, ikke skadelig. — Deraf: Uskadelighed, en. ud. pl.

Uskadt, (uskadet) adj. v. som ingen Skade har faaet. "At have en uskadt Samvittighed." Ap. G. 24. 16. "At dine Børn kunde blive bevarede uskadte." Viisd. 19. 6.

Uskatteerlig, adj. s. uvurdeerlig.

Uskiel, en. ud. pl. Uret. (næsten forældet ligesom Adj.) = uskiellig, adj. 1. uret, ubillig, ugrundet. En uskiellig Behandling. 2. som ei kan skielne og dømme, ufornuftig. Uskiellige Dyr. 3. umaadelig, ubegrændset. (Moth.)

Uskiftet, adj. ikke skiftet ell. deelt imellem flere. Enken sidder i uskiftet Bo.

Uskik, en. pl.-ke. ond, slet Skik. "Der kunde ogsaa siges et Par Ord om de Uskikke, som den, f. at forebygge hine Unoder, indførte Nummerering foranlediger." Rahb. (Tilsk. VII. 58.)

Uskikkelig, adj. 1. som ikke følger god Skik, uartig, usømmelig, usædelig. En uskikkelig Opførsel. 2. som ikke har den rette Skikkelse; uformelig. (sielden.) "Skybenes uskikkelige Storhed." Vedels Saxo. 102. — Uskikkelighed, en. ud. pl. Uartighed, uartig Opførsel.

Uskikket, adj. ikke skikket, ikke oplagt til; ubeqvem. At være uskikket t. et Embede.

Uskiøn, adj. ikke skiøn; det modsatte af skiøn. Det Uskiønne kan aldrig være Gienstand f. et Konstværk. — Deraf: Uskiønhed, en. "En Uskiønhed i Naturen." T. Rothe. (Nat. Betr. I. 304.)

Uskiønsom, adj. som ikke paaskiønner Godhed ell. Velgierninger; uerkiendtlig. — Deraf: Uskiønsomhed, en. ud. pl.

Uskiøtsom, adj. uagtsom, skiødesløs. Moth. (forældet.)

Uskreven, adj. v. ikke skreven. Uskrevne Love, Vedtægter.

Uskyld, en. ud. pl. Beskaffenheden, Tilstanden, at være uden Skyld ell. Brøde. "Uskyld haver Hyld" (ɔ: Yndest.) Moth.) "Den kommer, Giengieldts strenge Dag, da Herren dømmer Uskylds Sag." Thaarup.

Uskyldig, adj. som ikke har Skyld p. sig, som ingen Brøde har, ei er Aarsag til ell. har Deel i Ondt, i Forseelse ell. Forbrydelse; saavel i enkelte Tilfælde, som i Almindelighed om Menneskets moralske Tilstand. At være u. i en Handling. Hun er u. i Barnets Død. Det gik ud over den uskyldige. En u. Pige. Uskyldige Handlinger. Uskyldig Skiemt. — Deraf: Uskyldighed, en. ud. pl. d. s. s. Uskyld.

Usleben, adj. v. ikke sleben; saavel egentl. som figurl. (s. sleben, under slibe.) En endnu usleben Kniv. En u. Diamant. Et uslebent Menneske. Raae og uslebne Sæder. "Vel har jeg en usleben Tunge; men Sandhed maa jeg tale dog." C. Frimann. — Uslebenhed, en. ud. pl. Mangel p. Dannelse.

Uslidelig, adj. som ei kan opslides, meget varig, uopslidelig. Uslideligt Tøi.

Usling, en. pl.-er. [af ussel.] 1. et nødlidende Menneske, en Stakkel. 2. et Menneske af lav Tænkemaade; en nedrig, foragtelig Person.

Uslukkelig, adj. som ei lader sig slukke ell. dæmpe. En uslukkelig Ild. En u. Tørst. — fig. et uslukkeligt Had.

Usmagelig, adj. som ingen Smag har,

som ei duer t. at spises. (Moth. Sieldnere: usmagende. "Mon det usmagende kan œdes uden Salt?" Job. 6. 6.)

Usmeltelig, adj. som ei kan smeltes.

Usminket, adj. ikke sminket. — figurl. 1. ikke forskiønnet ell. sat i et alt f. gunstigt Lys. "Tvivler nogen om disse sande og usminkede Fordele." J. Kraft. 2. oprigtig, ikke forstilt. "Da usminket Gudsfrygt endnu var en Dyd, endogsaa Helte anstændig." Wandal. "En Lære, der udmærker sig v. tydelig Simpelhed og usminket Sandhed." Baggesen. (N. Klim.)

Usmykket, adj. ikke smykket; upyntet.

Usnild, adj. uklog, uforstandig. Deraf: Usnildhed, en. (Moth.)

Usnilde, en. 1. Uklogskab, Daarlighed. "Hvi have de da, af megen Usnilde, foragtet det hellige Ægteskab saa ilde?" Jac. Madsen. (1591.) 2. Ulempe, Fortræd. Moth. (forældet i begge Bemærkelser.)

Usonet, adj. som ikke er bleven forsonet ell. udsonet med een. "Meer tungt forlades et usonet Fiendes Liig." F. Guldberg.

Usonlig, adj. som ei kan afsones. En usonlig Brøde. (Moth.)

Usparet, adj. v. som ikke spares paa; som gives m. en rund Haand. Han lod hverken Møie eller Flid være usparet.

Usporlig, adj. som ei kan efterspores. "Dyb og usporlig er den evig Gode." Evald. "Det er ikke m. Vantro, vi sige, at Guds Domme ofte ere urandsagelige, hans Veie usporlige." Mynster.

Ussel, adj. pl. usle. [af u og sæl, heldig, lykkelig. Isl. vesæll.] 1. arm, fattig, nødlidende, ulykkelig, som lever i uheldige Kaar. "Hun Usle gav sin fordums Lykkes Gaver." P. H. Friman. 2. meget ringe, daarlig, slet ell. uanseelig. At føre et usselt Liv. En ussel Bolig. En ussel Poet. Et usselt Skrift. "Det Folk, der har intet at tabe, uden et usselt og byrdefuldt Liv." Schytte. "Hvor usle Hytter fordum stode, der pralede de rigeste Kiøbmandsboder." O. Gulb.

Usselhed, en. slet Tilstand, ussel Levemaade. "Den Uværdige — m. selvgiort Usselhed saa haardt maa straffe sig." Tode. "En Ørk, et Paradiis, hos modløs Usselhed fortiener lige Priis." H. Bull.

Ustadig, adj. ikke stadig; foranderlig, omskiftelig, vankelmodig. Ustadig som Vinden; ustadigt Veir. "At noget varer kort, udtrykkes stærkere v. ustadigt, end v. ubestandigt. — Ustadigt er, hvad der mangler fast Grund; det er altsaa baade foranderligt og vaklende." Müller. "Ustadig og flygtig skal du være p. Jorden." 1 Moseb. 4. 12. (jvf. ubestandig.) "Saa et ustadigt Folk snart laster, snart bifalder." Storm. At være u. i sin Kiærlighed, Tilbøielighed, i sine Beslutninger, Idrætter. "Vi lærte m. Glæde, at det Ustadige kan befæstes, naar vi kun selv blive bestandige." Mynster. "Naturen, ei ustadig meer, t. bestemte Former nu sig hefter." J. Smidth. — Deraf: Ustadighed, en. ud. pl.

Ustandselig, adj. som ei kan standses, ikke lader sig standse. "Naar, Ørnen liig, m. ustandselig Vælde du stormer." Hertz.

Ustraffelig, adj. som intet strafværdigt findes hos; skyldfri. Et ustraffeligt Levnet. — Deraf: Ustraffelighed, en. ud. pl. (Integritas.) "De ufrie Handlingers Ustraffelighed." Ørsted. (Eunomia. II. 123.)

Ustraffet, adj. v. ikke straffet; uden Straf. At lade noget gaae ustraffet hen.

Ustridig, adj. som ei kan negtes ell. giøres stridig. En ustridig Ret, Sandhed.

Ustyr, en. ud. pl. Larm, Støien, Urolighed, Forstyrrelse. (Moth.) ("Ustyr i Raad og Anslag." 12 Patriarch. Test.)

Ustyrlig, adj. som ei vil lade sig styre, ell. holde i Orden; uregierlig. — Ustyrlighed, en. ud. pl. "At lade sig bevæge af Barnets Skrig og Ustyrlighed t. at eftergive Trudselen." Rahbek.

Usund, adj. 1. som ei er sund; som mangler Sundhed, ikke karsk. Han seer usund ud. Usunde Vædsker. 2. ikke tienlig f. Sundheden. Et usundt Sted. — Usundhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være usund, (i begge Bemærkelser.) At have megen Usundhed i Legemet. Stedets, Egnens Usundhed.

Usvigelig, adj. som ikke sviger, trofast. Usvigelig Kiærlighed, Troskab.

Usvækket, adj. ikke svækket; som har sin fulde Kraft. "Dog var hans Iver f. disse Folks Oplysning usvækket." Wandal.

Usynlig, adj. ikke synlig, som ei kan sees. "Han blev usynlig for dem." Luc. 24. 31. "Thi de synlige Ting ere timelige; men de usynlige evige," 2 Cor. 4. 18. — Deraf: Usynlighed, en. ud. pl.

Usyret, adj. tillavet uden Syre ell. Suurdei. Usyret Brod.

Usæd, en. (Moth.) s. Uskik.

Usædelig, adj. 1. som strider imod, ell. er tilbøielig t. at handle imod Ærbarhed og Sædelighed; utugtig, uanstændig, ukydsk. 2. (sieldnere) umoralsk. — Deraf: Usædelighed, en. ud. pl.

Usædvanlig, adj. ikke sædvanlig, ualmindelig. — Deraf: Usædvanlighed, en. "I vor Tidsalder, da en vis Usædvanlighed ikke længer taales." Baggesen.

Usøden, adj. v. ukogt. (I en ældre Form ogsaa: usaadet. "At give een raat for usaadet") ɔ: lige f. lige; ikke lade sig ustraffet fornærme.

Usømmelig, adj. som strider imod Sømmelighed; uanstændig, upassende, uskikkelig. — Deraf: Usømmelighed, en. (pl. -er. uan=

stændige Handlinger. At tillade sig Usømmeligheder.)

Utaal, en. ud. pl. Utaalmodighed. (Moth.) "Det allermindste Stod kan da t. Utaal føre." Bording. I. 135. "Ikke af Utaal, men af Længsel efter et bedre Liv." Worm over Dr. Lovise. 1721.

Utaalelig, adj. som ei kan taales, ulidelig. fig. meget ubehagelig, modbydelig. En utaalelig Person. Han er utaalelig stolt. — Deraf: Utaalelighed, en. (Baden.)

Utaalig, adj. utaalmodig. (s. taalig.) "At græde er din Pligt; men ei utaalig græd." Tullin.

Utaalmodig, adj. ikke taalmodig (i begge dette Ords Bemærkelser.) Den Syge er meget utaalmodig. Efterat have ventet en heel Time, blev jeg u. At blive utaalmodig over noget. — Deraf: Utaalmodighed, en. ud. pl.

Utak (br. ud. Art. ell. i pl.) det, som er modsat Tak; Bebreidelse, Revselse v. Ord. Hun fik mange Utak af sin Frue. Jeg fik kun Utak til Løn.

Utaknemmelig, adj. utilbøielig t. at erkiende og giengielde Velgierninger. At være, vise sig u. imod een. En u. Handling. — Deraf: Utaknemmelighed, en. ud. pl.

Utallig, adj. som ei kan tælles, som man ikke har Tal paa. En utallig Mængde. "Utallig Rigdom." Vilsd. 7. 31. "Som Sand, der er utalligt hos Havets Bredde." Ebr. 11. 12. — Deraf: Utallighed, en. (Moth.)

Utalt, adj. v. ikke talt. Utalte Penge.

Utarv, en. Skade, Forfang. (Moth; usædvanl.)

Uteerlig, adj. ureen, skiden. (men kun fig. om det, som i moralsk Henseende er ureent: ukydsk, uanstændig, liderlig. Uteerlige Gierninger; uteerlig Snak. "Hiertet brænder af en uteerlig Ild, som Ærens Love skiænder." Wessel. "Som nærer uteerlig Ild i sin Barm f. digtede Guder." Hertz. [J. oterug. Gl. Sv. oterig, ureen, ustikkelig, usømmelig; af terig, reen. s. Ihre Gloss. N. S. teerig, omgængelig, mild.] = Deraf: Uteerlighed, en. pl.-er. At begaae Uteerligheder. "Uteerlighed han laaner Elskovs Navn." Rein.

Utid: i, til Utide, adv. 1. i urigtig, ubeleilig Tid. At komme i Utide. 2. i uret, ulovlig Tid. Hun kom af sin Tieneste i Utide. "Den, der f. saadan Gierning i Utide joges af Tieneste." (D. Tilsk. VII. 109.)

Utidig, adj. 1. som ikke skeer, kommer i rette Tid, ell. har naaet sin rette Tid. Et utidigt Foster. (Præd. 6. 3.) En u. Frygt, Sparsomhed. Utidig (umoden) Frugt. (Moth.) Jvf. betimelig. 2. som ei er tidig t. Mad ell. til Arbeide; dorsk. (s. tidig. 3.) "Siælen — bliver ligesom følesløs og utidig t. hvad den skal forrette." B. Thott. II. 174. — Deraf: Utidighed, en. ud. pl.

Utienlig, adj. ikke tienlig, ubrugelig.

Utienstagtig, adj. uvillig t. at vise Andre Tienester. — Deraf: Utienstagtighed, en. ud. pl.

Utilbøielig, adj. ikke tilbøielig. At være utilbøielig til noget. — Deraf: Utilbøielighed, en. ud. pl.

Utilbørlig, adj. som ei bør være; ell. som ikke er saaledes som det bør være; ulovlig, uret. Utilbørlige Handlinger, Ord. "Sprogbrugen har indskrænket Betydningen af utilbørlige Ord t. saadanne, som fortiene at misbilliges, uagtet de ikke nærmest angribe Næstens borgerlige Ære." Müller. (jvf. ærerørig.) "Utilbørligt er det, som strider imod visse Grundsandheder; og da disse af nogle enten kan negtes, ell. ikke være kiendte: saa kan en Ting være utilbørlig i nogles Dine, og tilbørlig i Andres." Sporon.

Utilfreds, adj. (som dog; liig tilfreds, kun br. som et Slags adv.) ikke tilfreds, ikke fornøiet, misfornøiet. At være u. med noget. — Utilfredshed, en. ud. pl. Tilstanden, at være u. enten m. en enkelt Ting, ell. i Almindelighed. Utilfredshed i Sindet. (s. Misfornøielse.)

Utilgivelig, adj. som ei kan tilgives. En utilgivelig Synd.

Utilgængelig, adj. ikke tilgængelig, som er uden Adgang. — Deraf: Utilgængelighed, en. ud. pl.

Utilladelig, adj. som ei kan ell. bør tillades. En utilladelig Handling. — Deraf: Utilladelighed, en.

Utilstrækkelig, adj. ikke tilstrækkelig. Deraf: Utilstrækkelighed, en. ud. pl.

Utilvant, adj. ikke vant til, ikke øvet v. Vanen. (Moth.) s. uvant.

Utilværelse, en. ud. pl. det negative Begreb: ikke at være til; Ophævelse af Tilværelsen. "Den Paastand, at intet skrækker Naturen og oprører Fornuften saameget, som Utilværelse." Baggesen.

Utimelig, adj. utidig, ei i rette Tid, ubetimelig. (Moth. Olussen.) "Gud besøgte Landet m. utimeligt Veirligt." Vedels Saxo. S. 256.

Uting, en. 1. noget, som ei er til. Non ens. (Moth.) 2. en ond, slem, skadelig Ting. "Aldrig saae jeg endnu det Spøgelse, den lede Uting." Evald. "Hvilken besværlig og trykkende Ting, ell. rettere Uting, er ikke den vilkaarlige, falskelig saakaldte Velanstændighed." Rahb. (I nyere Bibeloverf. 2 Moseb. 8. Ps. 78. br. Uting for Utøi; hvor Bib. 1550 har: Orme, onde Orme.)

Utolkelig, adj. som ei kan fortolkes.

Utro, adj. pl. utroe. som ikke er tro; uredelig. Hun blev ham utro. Utroe

Tieneftefolk. — Utroskab, en. Beskaffenheden, at være utro.

1. Utrolig, adj. og adv. d. s. s. utro, uredelig; p. en utro Maade. (forældet.) "Hvo som utrolig omgaaes m. Brag." D. L. IV. 4. 4.

2. Utrolig, adj. som ei kan troes, som ikke er trolig. "Vi have i Dag seet utrolige Ting." Luc. 5. 26. "En Mening er at forkaste fordi den er urimelig; en Efterretning at tilsidesætte fordi den er utrolig." Sporon. — Uegentl. En utrolig Mængde Mennesker (o: meget stor.) Et utroligt Antal Folk. — Deraf: Utrolighed, en. ud. pl.

Utryg, adj. pl. utrygge. ikke tryg, usikker. (Colding.) Deraf: Utryghed, en. Usikkerhed. "Store Herrers Utryghed." Vedels Saxo. S. 4.

Utryglet, adj. v. ikke erhvervet, opnaaet v. Tryglen. "Hvor dyrket Jord utryglet Brød dig bær." Nord. Brun.

Utrængende, adj. v. som ei er i Trang, som ikke fattes ell. trænger. "Mod Utrængende kan ingen Godhed vises." Evald.

Utrængt, adj. som ei trænger, ikke behøver Andres Hielp. (Moth. d. Tale.)

Utrættelig, adj. som ikke ell. vanskeligen trættes v. Arbeide ell. Møie; meget vedholdende. En u. Fodgænger, Arbeider; utrættelig Flid. — Deraf: Utrættelighed, en.

Utrøstelig, adj. som ei vil lade sig trøste. Hun er utrøstelig over Mandens Død. — Deraf: Utrøstelighed, en.

Utugt, en. ud. pl. ukydsk Handling og Levnet. At drive Utugt, forføre til Utugt; begaae U. med een. At leve i Utugt. (jvf. Ukydskhed, Løsagtighed; Skiørlevnet.) "Fremtræder Ukydskhed tydelig i den enkelte Handling, kaldes denne Utugt." P. E. Müller. = utugtig, adj. hengiven t. Utugt; ukydsk. Et utugtigt Levnet; utugtige Ord, Gierninger. — Utugtighed, en. Beskaffenheden, at være utugtig; Ukydskhed. "Væn ikke din Mund t. slem Utugtighed." Sir. 23. 18.

Utvivlagtig, adj. d. s. s. utvivlsom (men br. sieldnere.) "Et utvivlagtigt Vidnesbyrd om sin Lærdom." D. Lov. II. 2. 2.

Utvivlsom, adj. som ei kan drages i Tvivl; aldeles vis.

Utvungen, adj. v. 1. som ei er under Tvang. "Ere de utvungne, som have Tienere under sig?" Mynster. 2. ikke tvungen, unødet, frivillig. En fri og u. Bekiendelse. "Ved Love, som den først sig selv utvungen giver." Popes Krit. v. Schiermann. 3. naturlig, fri. (s. tvungen, under tvinge.) En let og u. Stilling. — Heraf i Bemærk. 2: Utvungenhed, en. ud. pl. Naturlighed. "Hun modtog mit Tilbud m. den uskyldigste Utvungenhed." Baggesen.

Utydelig, adj. ikke tydelig. — Deraf: Utydelighed, en.

Utyske, et. pl. -r. et sielden forekommende Ord, som bemærker: et underligt, usædvanligt ell. overnaturligt Væsen; et Spøgelse ell. desl. "Staae, Gienfærd, Skygge, hvad du kalder dig, Utyske, Spøgelse, Gienganger." Bagg. (Gieng. S. 12.) [Snarere vel af det gamle Thusse, Tusse (þurs) end af tydsk. I Almuesproget, f. E. det lollandske, forekommer: et Tyske som Benævnelse p, en levende ell. livløs Gienstand, der er underlig, forkeert ell. i Veien; om Børn, der ansees f. Skiftinger, m. m.]

Utæmmelig, adj. som ei kan tæmmes. u. Vildhed. Et utæmmeligt Dyr.

Utænkelig, adj. som ei lader sig tænke, hvorom man intet Begreb kan giøre sig. — Deraf: Utænkelighed, en. (T. Rothe. Nat. Betr. III. 52.)

Utænksom, adj. ikke tænksom; som er uden Eftertanke ell. Tænksomhed. "Mængden i alle Stænder er utænksom; naar altsaa Fædrelandskiærlighed hos den Utænksomme ofte vanslægter." P. E. Müller.

Utøi, et. ud. pl. skadelige Smaadyr, Ukræ (meest om de, som findes hos Mennesker, og hos Almuen om Rotter og Muus.)

Utømmelig, adj. forekommer undertiden for: uudtømmelig. "Forgieves undflye vi den Plage, som har i vor Barm et utømmeligt Væld." Pram. (Stærkodd.)

Uudforskelig, adj. som ei kan udforskes ell. opspores.

Uudførlig, adj. som ikke lader sig udføre.

Uudgrundelig, adj. som ei kan udgrundes; uudforskelig. "Disse hemmelige, uudgrundelige Kræfter omringe os jo dog allevegne." Mynster.

Uudholdelig, adj. som ei kan udholdes; ulidelig, utaalelig.

Uudsigelig, adj. d. s. s. usigelig. "I fryde eder med uudsigelig Glæde." 1 Petr. 1. 8.

Uudslettelig, adj. 1. som ei kan udslettes. 2. som ei let forgaaer ell. taber sig, bestandig. En uudslettelig Erindring.

Uudslukkelig, adj. d. s. s. uslukkelig.

Uudtænkelig, adj. som ei kan udtænkes.

Uudtømmelig, adj. som ei kan udtømmes. En u. Kilde. Han er u. paa Indfald, Vittigheder. "At alt dette er anordnet m. uudtømmelig Godhed, f. at mætte de Ulalliges Trang." Mynster.

Uundgaaelig, adj. som ei kan undgaaes ell. undlades. En u. Fare, u. Reise.

Uundskyldelig, adj. som ei kan undskyldes. En u. Forseelse.

Uundværlig, adj. som ei kan undværes, umistelig. Hun er ham uundværlig. — Deraf: Uundværlighed, en. ud. pl.

Uvane, en. pl. r. ond, skadelig, lastværdig Vane.

Uvane, adj. (om Qvæg.) uvane Qvæg,

som har den Uvane, at søge Folk, at sætte igiennem Gierder, o. d. En uvane Tyr.

Uvanlig, adj. som ei er kommen i Vane, usædvanlig. (Moth.)

Uvanſket, adj. [af det forældede Vanſke, ſ. dette Ord.] er brugt af Baggesen for: lydefri, som er uden Mangler. "En ryende Duft af Lam og uvanskede Geder." Ilias. I. Sang.

Uvant, adj. ikke vant til, ubevant. At være uvant til noget. (jvf. ubevant.)

Uvaragtig og uvarig, adj. som ei er af Varighed, som ikke holder ell. varer længe. (Moth.)

Uvare, (Moth.) ſ. Vanvare.

Uvarsom, adj. ikke varsom, uforsigtig. — Deraf: Uvarsomhed, en.

Uvederhæftig, adj. ikke vederhæftig, usikker i Hens. t. Penge og Formue. — Deraf: Uvederhæftighed, en. ud. pl.

Uvedkommende, adj. v. som ei vedkommer, ikke er paagieldende. En mig u. Sag.

Uvei, en. 1. Ufore, hvor ingen Vei er. 2. urigtig Vei. (Moth.)

Uveir, et. ud. pl. meget haardt og ondt Veir, især m. Torden og stærk Storm. Der trækker et U. op. Vi fik et Uveir underveis. — figurl. om en truende, farlig Tilstand. "Da Forfølgelsens Uveir havde lagt sig." Schytte. (I St. for Uveir forekommer Uveirlig hos A. Vedel. Saro. 245.) = Deraf: Uveirsfugl, en. F. som bebuder Uveir. Uveirsnat, en. Nat, hvori et U. finder Sted. "Liig Vulkanen i den mørke Uveirsnat." J. L. Heib. Uveirsstorm, en. En meget voldsom Storm.

Uveisom, adj. hvor ingen Vei findes, ell. hvor Færdsel er besværlig. En uveisom Ørken. "En tyk uveisom Skov imellem øde Høie." Bagg. N. Klim. "Et uveisomt Krat." Kampmann.

Uven, en. pl. -ner. den, som ei er Ven af en anden. "Uven kan den kaldes, som ikke vil os vel; Fiende den, som vil os ilde." Sporon. (Det br. baade som et mildere Udtryk for Fiende; som ogsaa om dem, der blive uenige og saaledes komme i et uvenskabeligt Forhold. Jvf. Ven, 1.) Han er min U. Herover bleve de Uvenner. Vi have været Uvenner, men ere nu forligte. "En Uven søger aldrig vort Bedste; en Fiende altid vor Skade." Sporon. "Ogsaa i en Ven kan man finde en Modstander; men tænker Modstanderen ilde om mig, da er han min Uven." Müller. (jvf. Fiende.)

Uvenlig, adj. ikke venlig, umild, ukiærlig. (særd. i udvortes Yttringer.) En u. Behandling, Modtagelse; uvenlige Miner, Ord. — Deraf: Uvenlighed, en. ud. pl.

Uvenskab, et. pl. -er. Tilstanden, at være Uvenner, at være eens Uven; Fiendskab. At leve i Uvenskab med een. At stilles ad i Uvenskab.

Uvenskabelig, adj. ikke venskabelig. (jvf. dette Ord.)

Uventet, adj. som ei ventedes, uformodet. En u. Lykke. Det kom mig uventet.

Uvid, et. Mangel p. Forstanden; Sindssvaghed. "Den, som nogen Svaghed paakommer, enten af Alderdom, eller m. Uvid." D. Lov. (jvf. Vid, 1.)

Uvidende, adj. 1. ikke vidende, uden Kundskab om en Ting. At være u. om noget. "Den, som I nu uvidende dyrke." Ap. G. 17. 23. 2. som fattes de Kundskaber, han ei burde mangle, som ikke veed, ell. har lært det, han burde vide. Et u. Menneske. Han er ikke blot ukyndig i det Fag, han har lagt sig efter, men tillige høist uvidende.

Uvidenhed, en. ud. pl. 1. Mangel p. Kundskab om en vis Ting. Jeg tilstaaer min U. heri. At synde, tage feil af U. (Deraf: Uvidenhedssynder.) I St. for dette forekommer i D. Lov. det usædvanl. Uvidenskab. "At ingen m. nogen Uvidenskab skulde have Aarsag sig at undskylde." VI. 1. 6. 2. i Almindelighed: Tilstanden, at være uvidende (2) Mangel p. gavnlig Kundskab overhovedet.

Uvidenskabelig, adj. ikke videnskabelig (ſ. Ordet, 1. 2.)

Uvigtig, adj. ikke vigtig, ubetydelig. — Deraf: Uvigtighed, en. ud. pl.

Uviis, adj. uklog, uforstandig. "Verden skal krige m. ham imod de uvise." Viisd. 5. 21. At handle uviist. "Det var et feigt, et uviist Raad, som blev os givet." Mynster.

Uvilkaarlig, adj. og adv. som ei er vilkaarlig, (i Bemærk. 1.) ikke skeer efter Villie, ell. med bevidst Forsæt; men enten efter physisk, ubevidst Drift, ell. efter en ikke klar indvortes Tilskyndelse. En uvilkaarlig Bevægelse, Handling. "Og uvilkaarlig jeg tænkte v. mig selv." Baggesen. "Uvilkaarligen blottede jeg mit Hoved; uvilkaarligen foldede jeg mine Hænder." Samme. (Labyr. II. 387.)

Uvillie, en. ud. pl. 1. det modſ. af Velvillie; Ugunst, Fortrydelse, Mishag. At fatte U. til een. U. imellem Ægtefolk. (Moth.) "Ligesom der ikke havde været nogen Uvillie imod dem." 2 Macc. 12. 3. (2 Macc. 6. 29 forekommer Uvillighed, for: Uvillie, i Modsætn. til Velvillighed.) 2. d. s. ſ. Uvillighed; Ulyst, Vrangvillighed. At giøre noget m. Uvillie.

1. Uvillig, adj. 1. ikke villig ell. redebon t. noget. (invitus.) At være, vise sig uvillig t. noget. "At paatvinge Uvillige Frihed." Hertz. — Deraf: Uvillighed, en. Vrangvillighed. 2. som ei vil een vel. At vise sig uvillig mod een (malevolus.) Moth. (ſ. Uvillie.) "Villig siges een at være, ikke blot f. saavidt han bestemmer sig t. noget;

men og f. saavidt han gierne gjør det. Saaledes kaldes baade den uvillig, som siger nei, og den, som først nødtrungen siger ja." Müller. (jvf. vrangvillig, gienstridig.)

2. Uvillig, (ell. rettere uvildig) adj. upartisk. [af det forældede: Vild, Gunst, Fordeel; og derfor egentlig uvildig.] Efter uvillige Mænds Kiendelse. "Uvildige og lovfærdige Dannemænds Vidnesbyrd." Vedels Saxo. 245.

1. Uvirksom, adj. ikke virksom, ikke arbeidsom ell. driftig. (iners.) "Den Uvirksomme afholder sig fra at virke — fordi han ikke skiøtter om at bruge sine Kræfter; den Træge og den Trevne yttre Ulyst t. at virke." Müller. 2. som ingen Virkning gjør ell. yttrer. (inutilis, inefficax.) Et uvirksomt Middel. En u. Tilstand. — Deraf: Uvirksomhed, en. ud. pl. At leve i Uvirksomhed.

Uvis, adj. ikke vis, (i Bemærk. 1. 2. 3. og 4.) ubestemt, upaalidelig, foranderlig, usikker. Uvisse Indtægter; uvis Gield. Det er endnu uvist, om han kommer. En u. Efterretning. "Kun synes de uvisse, hvor og hvorledes de skulle finde Friheden." Mynster. (Ikke altid, som Talebrugen lærer, kan dog uvis bruges som Modsætning t. vis; undertiden maa ikke vis ell. usikker træde i Stedet.) Jvf. usikker og tvivlraadig. — "Det Uvisse har et vidtløftigere Omfang, end det Tvivlsomme. Det er uvist, f. hvis Afgiørelse der ikke gives tilstrækkelige Grunde; tvivlsomt er det, som man har lige mange Grunde t. at antage og t. at forkaste. Det Uvisse kan baade være sandsynligt, tvivlsomt og usandsynligt." Müller. = Uvished, en. ud. pl. Tilstanden, at være uvis; Beskaffenheden, ei at være afgiort, at være Tvivl underkastet; Usikkerhed. At være, at leve i Uvished om noget. "Vanskelighed i at kunne vælge foraarsager Uvished; Frygt f. at tage feil, Tvivlraadighed; Frygt f. at komme i Fortræd, Forlegenhed." Sporon.

Uviselig ell. uviseligen, adv. uklogt.

Uvisnelig, adj. som ei kan visne. (Moth.) figurl. uforgængelig. "En Befrielse, der vinker dig t. en uvisnelig Løn." Mynster.

Uvitterlig, adj 1. ikke vitterlig, ubekiendt: "Da var det Gode, du giorde, mig ikke uvitterligt." Tob. 12. 17. 2. som man ei veed af; ubevidst. Det er mig uvitterligt. En uvitterlig Gield. "Folkets uvitterlige Synder." Ebr. 9. 7.

Uvittig, adj. som mangler Vittighed; uforstandig, dum. Drengen er ikke u. — Deraf: Uvittighed, en. ud. pl. (Moth.)

Uvorn, adj. [af u og det uadskillelige adj. vorn, som udtrykker Beskaffenhed ell. Tilbøielighed.] uartig, uoptugtet, uforskammet. "At han meer end eengang maatte løbe ned m. Krabasken og prygle de uvorne Unger." Rahb. (D. Tilsk. IX. 363.) "Hvo lærte din uvorne Mund slig Dristighed?" Øhlenschl. (Helge.) — Deraf: Uvornhed, en. ud. pl.

Uvurdeerlig, adj. som ei kan vurderes, som er af meget stort Værd ell. høi Værdi. En uvurdeerlig Ædelsteen. Jeg ansaae det f. en u. Lykke. "Saa oprinder hos os det uvurdeerlige Gode." B. Thott.

Uvæbnet, adj. ikke væbnet, ubevæbnet.

Uvægerlig, adj. og adv. som man ei kan ell. vil vægre sig ved. En uvægerlig Pligt.

Uværd, et. ud. pl. det Modsatte af Værd; Mangel p. Værdi ell. Fortieneste. (Moth.) At bestemme en Tings Værd ell. Uværd. "At opvække Opmærksomhed p. Mandens Uværd medens det var Tid." Rahb. (Tilsk. II. 620.) "Gjøglende Prals Uværd." Engelstoft.

Uværd, adj. ikke værd, uværdig til. (usædvanl.) "Uværd at leve, vil jeg skye dit Aasyn." Evald. "Uværd at see dig, du, som var min Glæde." Samme.

Uværdig, adj. 1. ikke værdig. Det er ham uværdigt. Han blev dømt u. til at beklæde noget Embede. 2. uovereensstemmende m. Værdighed, Stand, Fortieneste o. d. upassende, nedrig. En u. Handlemaade. — Deraf: Uværdighed, en. ud. pl. Hans Uværdighed til Fyrstens Yndest var beviist.

Uvæsen, et. ud. pl. 1. egentl. ondt Væsen; men br. (efter det T.) om en høi Grad af forstyrrende ell. lovstridig Uorden. Dette Uvæsen har man længe drevet. 2. noget, som ei er til; en Uting. (sielden.)

Uvæsentlig, adj. som ikke hører til, ikke er grundet i en Tings Væsen. En uvæsentlig Beskaffenhed, Mangel, Omstændighed. — Deraf: Uvæsentlighed, en. ud. pl.

Uædel, adj. pl. uædle. det modf. af ædel: som ikke udmærker sig v. berømmelige Egenskaber; lav, uværdig. En u. Handling, Tænkemaade. Uædle Metaller; (men ikke: uædle Stene.) Jvf. uadelig, som er Modsætningen t. adelig.

Uægte, adj. ikke ægte, falsk, eftergiort. En u. Steen (eftergiort Ædelsteen.) Uægte Børn (avlede uden f. Ægteskab.) — Deraf: Uægthed, en. ud. pl.

Uændset, adj. v. ikke agtet ell. ændset, forsømt, som ingen bryder sig om. "Uændset i en Krog den laae; et Blik han neppe skienked den." Rein. "Jeg skal dog ei uændset, uelsket blomstre her." S. Blicher.

Uærbødig, adj. som mangler ell. ikke viser Ærbødighed. — Deraf: Uærbødighed, en. ud. pl.

Uære, (Moth.) s. Vanære.

Uærlig, adj. som strider imod, ei kan forenes m. Æren; ell. som har mistet, er berøvet den borgerlige Ære, enten v. Dom, eller v. den almindel. Mening. Man holdt

det længe f. en u. Haandtering. Uærlige Slaver. En u. Straf (hvormed Ærens Tab er forenet.) jvf. æreløs og vanærende. = Uærlighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at medføre ell. være forbunden m. Ærens Tab; (ikke det Modf. af Ærlighed.)

Uøinelig, adj. som Synet ei kan naae, som man ei er i Stand t. at øine. "Til uøinelig Høide Murene stige." Hertz.

Uøvet, adj. ikke øvet, ikke dannet v. Øvelse. Uøvede Krigsfolk. En uøvet Arbeider.

V.

Vaaben, et. [J. Vopn. A. S. Væpen. N. S. Wapen.] 1. pl. Vaaben. et Redskab, indrettet og bestemt t. Forsvar ell. Angreb. Forsvarsvaaben. Angrebsvaaben. Han gav sine Vaaben fra sig. Et farligt V. Naturen har givet Dyrene forskiellige Slags Vaaben. — fig. for Krigsmagt, Krigshær. "Den haanlige og forvirrede Flugt beskæmmede aldrig hans Vaabens Ære." Vogelius. At øves, øve sig i V. At staae under V. (være væbnet.) At bære V. (være Kriger.) At gribe til V. (ruste sig f. Angreb, t. Krig.) At føre V. mod sit Fædreland. At lade Vaabnene afgiøre en Strid. (denne pl. med best. Art. forekommer ikke ofte.) 2. pl. Vaabener. Et Skiold, ell. Figuren af et Skiold, hvori et ell. flere Billeder ell. Tegn ere anbragte, og som er et Mærke ell. Skielnetegn f. en Person, en Familie, et Land ell. Rige. (ogsaa blot om Tegnet ell. Hovedfiguren i Skioldet.) Et adeligt V. At føre en Løve i sit V. Det danske Vaaben er tre Løver. Malede Vaabener. = Vaabenbaand, et. 1. Baand, hvormed Dele af Harnisk-Rustningen holdtes sammen. 2. i Vaabenkonsten: et vist Slags Striber i Vaabenskioldet. Vaabenbillede, et. B. aftegnet i et V. (2.) Vaabenbog, en. B. hvori adelige Slægters Vaabener ere beskrevne og aftegnede. Vaabenborg, en. fig. en Skierm, ell. ligesom en Skandse af Vaaben. (Moth.) Krigerne dannede m. deres Skiolde en V. om Kongen. Vaabenbrag, et. Brag, Bulder af Vaabens Bevægelse; Krigstummel. "Af Vaabenbrag den mørke Hvælving klang." J. L. Heib. Vaabenbroder, en. den, som tiener tilligemed en anden i Krig. "Da seer man, at han (Fyrsten) mener det orrigtigt, naar han kalder Soldaterne sine Vaabenbrødre." (Synesius v. Bloch.) Vaabendaad, en. Krigsdaad, krigersk Bedrift. "Han var, skiøndt nu t. Vellyster henfalden, ikke mindre Elsker af Vaabendaad og Vaabenglands." Engelst. Vaabendands, en. 1. D. som udføres m. Vaaben i Hænderne. 2. fig. og poet. Kamp, Slag, Fegtning. "Han bæres bort fra Vaabendands m. Vunden Laurbærkrands." Sander. vaabendiærv, adj. stridbar, tapper. "Baade snildraadig udi Forstand og vaabendiærv udi Styrke." A. Vedel. "Hvor vaabendiærv og kiæk han om i Striden foer." Bording. (Deraf: Vaabendiærvhed, en. (Treschow.) Vaabendrager, en. den, som tilforn i Strid bar ell. førte en Ridders Vaaben. vaabendygtig, adj. i Stand t. at føre V. Det vaabendygtige Mandskab. Deraf: Vaabendygtighed, en. — Vaabendød, en. Død v. Vaaben, Død i Kamp ell. Krig. Vaabenfærd, en. Strid, Krig. Vaabenfærdighed, en. Øvelse, Færdighed i at føre og bruge Vaaben. (O. Guldb. V. Hist. I. 544. 560.) vaabenfør, adj. d. s. s. vaabendygtig. Vaabengny, et. Lyd af Vaaben, der bevæges ell. slaaes mod hinanden; Vaabenbrag. "Tordenskrald og Vaabengny forkyndte Heltens Fied." Sander. Vaabenheld, et. Lykke i Krig, Krigslykke. Vaabenhold, et. Forpligtelse t. at holde sig færdig m. Vaaben, naar det fordres. (Moth.) Vaabenhuus, et. Forhuus uden f. Landsbykirker (fordi Almuen der i gamle Dage hensatte sine Vaaben under Gudstienesten.) Vaabenhvile, en. d. s. s. Vaabenstilstand. Vaabenkammer, et. Kammer, hvor Vaaben giemmes. Vaabenkappe, Vaabenkiortel, en. Kiortel, som man fordum bar ovenpaa Harnisket. Vaabenklang, en. Klang af Vaaben, som røres; Vaabenlyd. "Hvor fordum hørtes rædsom Vaabenklang." F. Schmidt. Vaabenklæder, pl. Harnisk og Rustning, som bedækker Legemet. "De blanke Vaabenklæder." Ohl. (Helge.) vaabenklædt, adj. heelvæbnet, iført Rustning og Vaaben. "Vaabenklædte Mænd, udrustede m. Torden." Storm. "Og vil du Dysten prøve med den vaabenklædte Mø." Ohlenschl. Vaabenkonst, en. Lære om at kiende, beskrive og aftegne Vaabener; Heraldik. Vaabenlyd, en. Lyden af V. som bevæges ell. bruges. Vaabenlykke, en. Lykke i Krigen, Krigslykke. Vaabenlyst, en. Lyst t. Krig, Krigslyst. "Endnu mindre var den saa kiære Vaabenlyst uddød." Vogelius. Vaabenlære, en. Lære om de

forskiellige Slags Angrebs- og Forsvarsvaaben, deres rette Beskaffenhed og Brug. vaabenløs, adj. uden Vaaben og Værge, uvæbnet. (A. S. væpnleas.) Vaabenmager, en. Vaabensmed. (O. Guldb. V. Hist. II. 227.) Vaabenmagt, en. Krigsmagt, væbnet M. Vaabenmaler, en. den, som har lagt sig efter og forstaaer at male adelige Vaabener, m. deres Farver og Figurer. Vaabenmester, en. En Underofficeer v. hvert Compagnie, hvis Bestilling er at eftersee, at alle Vaaben ere i tilbørlig Stand, og at opgive, naar de behøve at istandsættes. Vaabenmærke, et. Figur i et Vaabenskiold. Vaabenmø, en. s. Skioldmø. Vaabenmønstring, en. Mønstring af Krigsfolk og deres V. (Vaabenting.) Vaabenplads, en. P. hvor Krigsfolk samles under Vaaben, ell. øve sig i V. vaabenrustet, adj. væbnet. Vaabenrustning, en. fuldstændig Rustning m. tilhørende Vaaben. Vaabensalve, en. S. hvormed man fordum troede at kunne læge alle Saar af Vaaben. vaabenskiermet, adj. poet. beskyttet v. Vaaben. Hertz. (befr. Isr. 210.) Vaabenskiold, et. S. hvori et Vaaben er aftegnet. Vaabenskrald, et. Vaabenbrag. (Øhlenschl.) Vaabensmed, en. den, som smeder og forfærdiger Vaaben. Vaabenstilstand, en. Ophold i Fiendtligheder efter Aftale imellem de Stridende; Vaabenhvile. Vaabenstyrke, en. Magt ell. Styrke, som Vaaben give; Vaabenmagt. "De fare ikke frem m. seierrig Vaabenstyrke." Mynster. vaabenstærk, adj. vel væbnet, som har forsvarlige V. Vaabenting, et. kaldtes tilforn Almuens Møde, naar Leding var udbudet, f. at mønstre dens Vaaben. Vaabentroie, en. Bryst og Rygstykke af et Harnisk. (Moth.) vaabentung, adj. som bærer tunge Vaaben, er tung af sine Vaaben. "Helten løfted op af Høiens mørke Skiød sin vaabentunge Krop." Storm. Vaabenven, en. den, man i Krig indgaaer Venskab med; Vaabenbroder. (Rahbek.) Vaabenære, en. Æ. som vindes v. Vaaben, v. Krigsbedrifter. (O. Guldb.) "Nationens gamle Krigeraand og Vaabenære." Engelst. Vaabenøvelse, en. Ø. i at stride, i at bruge Vaaben, Krigsøvelse. vaabenøvet, adj. øvet i at føre og bruge Vaaben.

Vaad ell. Vad, et. [Wath i den ældste d. Bibel Overs.] et lavt Vand, som man kan vade igiennem; et Vadested. Moth. (s. vade.)

Vaad (Fiskergarn) s. Vod.

Vaad, adj. [I. votr. Sv. wåt.] 1. som ganske ell. tildeels er giennemtrængt af et (vandagtigt) flydende Legeme, ell. dog betydelig fugtet p. Overfladen. (s. fugtig, giennemvaad.) Græsset er vaadt af Regnen. En vaad Jordbund. At blive vaad. En vaad Svamp. Skriften er vaad. Det bær vaadt paa (det regner.) At giøre noget vaadt (væde.) Vaade Varer o: flydende; modf. tørre. (Dog ikke om Olier; heller ei br. vaad om det som er giennemtrængt af Olie.) 2. som giver Væde, medfører megen Fugtighed. En vaad Sommer; vaadt Veirlig. = vaadagtig, adj. (Moth.) s. fugtig. vaadskoet, adj. som er bleven vaad paa Fødderne. Moth. (modf. tørskoet.) vaadøiet, adj. grædende; m. Taarer ell. Vand i Øinene. (Cl. Frimann.) Man kan være vaadøiet (f. E. af Snue) uden at have grædt. "Det, som Musen selv vaadøiet hører her." Zetlitz. = Heraf ogsaa: væde, v. a. 1. giøre vaad, komme vaadt paa. "Du tørrer Duggens Graad, som Jordens Ansigt væder." Bagg. (jvf. vande.) = Væde, en. (sieldnere) og Vædske, en. pl. -r. (I. Vessi.) et flydende Legeme overhovedet; dog især, om de flydende Ting, der indeholdes i andre og faste Legemer. Vandet benævner man helst v. sit eget Navn; et flydende Legeme, som nydes, kaldes Drik, Drikke. Er Vædsken ikke i den Mængde, at den flyder, ell. bliver synlig, kaldes den Fugtighed. En vandagtig, olieagtig, fed, tynd, tyk V. Vædskerne i Legemet; i Planterne. "Tykblodighed og fordærvede Vædsker." Bagg. N. Klim. 218. En dyrisk V. "Jeg fatter ei hvor al den Vædske kommer fra." (Graad.) Holb. P. Paars. — Vædskeblanding, en. B. af forskiellige Vædsker. Vædskefang, et. Giemme, Bevaringssted f. en Vædske (f. E. i Legemet.) Vædskekar. vædskefuld, adj. som har overflødig V. Vædskekar, et. d. s. s. Vædskefang. vædskerig, adj. d. s. s. vædskefuld. = vædske, v. n. 1. (har.) give Fugtighed fra sig. Saaret vædsker.

Vaade, en. ud. pl. [I. Vá, Vo. Sv. Wåda.] 1. Fare, farlig Tilstand; Modgang. "Endog han blev frelst af Livs Vaade." Vedels Saxo. 155. "Gud har mig ei forladt i nogen Vaade." H. A. Brorson. (næsten forældet.) 2. uforudseet Ulykke, Ul. som skeer, kommer uforvarendes, ell. som man ikke giør m. Forsæt. "Dræber Mand anden af Vaade imod sin Tanke og Villie." D. Lov. (Deraf: Ildsvaade.) "Ved Ilds og Vands og anden Vaade t. Grunde gik." Bagg. D. V. VI. 209. = Vaadebod, en. Pengestraf f. Vaadesgierning. (Moth.) Vaadedrab, et. Drab, som skeer af V. vaadefuld, adj. ulykkelig, farlig. Vaadegierning (Moth) ell. Vaadesgierning, (D. Lov) en. Gierning, som man ei m. fri Villie foretager, som man kommer t. af V. Vaadeild, en. I. som opkommer v. Hændelse, som ei er paasat. (s. Ildsvaade. Kingo bruger p. lige Maade Vaadevand, som dog ikke har fundet Indgang.) Vaademord, et. Vaadedrab (som er det rette Udtryk; da Mord forudsætter fri Villie.) "Endog et Vaade-

mord maatte udsones." Guldb. (V. Hist. I. 552.) **Vaadesag**, en. Sag, som gielder Vaade, som anlægges mod een f. Vaadesgierning. **Vaadeskud**, et. S. som skeer af Vanvare.

Vaadelig, adj. [af Vaade, 1.] farlig. (forældet. Chr. Pedersen. Jertegns Postil. 75. 1.)

Vaag, adj. [A. S. vac, vace, *vilis, infirmus.*] svag (af Helbred ell. Kræfter,) udygtig, ringe. (Moth; som ogsaa har v. n. pass. at vaages, blive svag.) Ordet br. hyppigen i Siælland. "Den vaagere Viin." Taussen. "Han gav det vaage Folk Forlov." P. Claussen. 271.

1. **Vaage**, en. pl. -r. [I. Vók. Sv. Wak. N. S. Wake.] en Aabning, et Hul i Isen. At falde i en V. At hugge Vaager (at vække Isen.)

2. **Vaage**, en. Et Træ, der sættes om Halsen p. Sviin, f. at de ei skulle bryde igiennem Gierder. (Moth.)

Vaage, v. n. 1. har. [I. vake. E. wake.] 1. være i en bevidst Tilstand, hvori man ikke sover ell. drømmer; være vaagen, holde sig vaagen. At vaage naar Andre sove. At vaage hos en Syg. At vaage en Nat igiennem. (hvor det synes activisk. s. giennemvaage.) 2. fig. bære uafladelig Omsorg for. At vaage for Fædrelandets Vel, f. Statens Bedste. = **Vaagen**, en. ud. pl. det, at vaage, Tilstanden at vaage. s. Nattevaagen. (Moth har ogsaa: Vaagenhed.) — **Vaageild**, en. "det Lys, der sees om Natten at opstige af Moser og Kær, og ellers kaldes Lygtemænd. Ignis fatuus." Moth. **Vaagekone**, en. K. som imod Betaling paatager sig at vaage hos en Syg om Natten. **Vaagelon**, en. Betaling, som gives f. at vaage. **Vaagenat**, en. d. s. s. Vaagestue. (Moth.) **Vaagestue**, en. Værelse, hvor der vaages over et Liig, indtil det begraves (en tilforn brugelig Skik.) **Vaagesyge**, en. den Svaghed, ei at kunne sove. (D. H. O.)

Vaagen, adj. n. vaagent. pl. vaagne. [I. vakinn.] som ikke sover, vaagende. Han er endnu ikke ret vaagen. "Den Fred, hvori Menneskene ikke ere indslumrede, men ere vaagne t. alt Godt." Mynster. At blive vaagen. (er ikke ganske d. samme, s. at vaagne; da den, som vaagner, undertiden kan sove ind igien, uden at blive ret vaagen.) — Vaagne Nætter o: som giennemvaages. At have et vaagent Oie m. noget, passe vaa. [Sieldnere m. præp. over. "De troe tillige, at disse have bestandigen et vaagent Oie over dem." Schytte. (Indv. Reg. IV. 22.) "Han vedblev at have et vaagent Oie over deres Embedsførelse." Wandal. Mindesm. II. 244.] = **Vaagenhed**, en. Tilstanden, at være vaagen. (Moth.)

Vaagne, v. n. 1. (er.) [I. vakna.] komme fra Søvnens i en vaagende Tilstand; blive vaagen. Hun er nylig vaagnet. At vaagne ved en Lyd; vaagne til et vist Klokkeslæt. Vaagn op! At vaagne op af en dyb Søvn. (jvf. vække.) [I ældre Skrifter ogsaa: at vaage op.]

Vaalen, adj. pl. vaalne. [Sv. walen.] stiv af Kulde, forfrossen p. et Lem. Vaalne Hænder. (Moth har ogsaa Bemærkelsen: skrobelig; skiælvende af Svaghed. Ordet udtales ogsaa valen.)

Vaand, en. [pl. Vaander forekommer neppe. Vænder derimod i ældre Dansk, (Hvitfeldt.) og endnu i Jylland.] en maadelig Green, en tynd, boielig Qvist. (jvf. Lilievaand.) [Isl. Vöndr, en Riiskost. Goth. Vandus, *virga.*]

Vaande, en. ud. pl. [I. Vandi. Sv. Wånda.] 1. Fare, Besværlighed, stor Forlegenhed. At være i Vaande. 2. Smerte, Pine. At lide stor V. "Et Ægteskab, som er mere t. Vaade og Vaande, end t. Herlighed og Glæde." Vedels Saxo. 18. = **vaandefuld**, adj. beladt m. Smerte ell. Pine; som medfører stor Pine. "Et angergivent og vaandefuldt Hierte." Vedels Saxo. 7. "Hvorhen han vaandefuld halvbrustne Oie vender." C. D. Biehl. En vaandefuld Tilstand. "Vaandefulde Dage." C. Frimann. = **Vaandelyd**, en. Lyd, som Smerten foraarsager; Smertelyd. (Fibigers Sophokl. II. 128.) **Vaandeskrig**, et. Skrig af Smerte, Smerteskrig. (Fibigers Soph.) **Vaandesuk**, et. Suk, som frembringes v. en stor Smerte ell. Siælslidelse. "Hvert et Vaandesuk, du drog, er hos Gud opskrevet." Thaarup.

Vaande sig, v. rec. klage sig, give sig af Smerte. Den Syge ligger og vaander sig. "Mens Brødre sig i selvgiort Trældom vaande." Rein. — **vaandes**, v. dep. 1. klage sig. Kingo. (Nu lidet brugeligt.) 2. være sorgfuld og tvivlraadig. (Moth.)

Vaanden, adj. kræsen; vanskelig i sit Valg. (P. Lolle. "Han ikke vaanden er, med den t. Takke tager." Arreboe. 66. forældet.)

Vaaning, en. pl. -er. [det T. Wohnung.] Bolig, Bopæl. (d. T.) = **Vaaningshuus**, et. det Huus, den Bygning, som Familien beboer; Stuehuus. Modf. Udhuus. — **Vaaningsstue**, en. s. Dagligstue.

Vaar, et. pl. d. s. det, hvormed en Dyne ell. Pude overtrækkes, den Pose, hvori Fyldet stoppes. s. Dynevaar, Pudevaar.

Vaar, en. ud. pl. [I. Vor. Sv. Wår. Lat. ver.] den Aarstid, som følger p. Vinteren og gaaer forud f. Sommeren, og hvilken Astronomerne regne fra 21 Mart. til 21 Junius; Foraar (det sidste br. hyppigst i Talesproget.) Man siger oftest: i Vaaren, og: om Foraaret. fig. Livets Vaar (Ungdommen.) "Dersom Ungdommens, og fremfor

Alt Kiærlighedens Vaar, er saa blid, saa elskværdig." Rahbek. = Vaarblomst, en. Bl. der springer ud tidlig i Vaaren. Vaarbyg, et. Byg, der saaes om Foraaret, som v. denne Sædart er det almindelige. Vaarbæk, en. Bæk, som opstaaer af det i Vaaren optøede Sneevand, der løber ned fra Bierge ell. Bakker. (Olufsen. Danm. Brændselv. 89.) Vaardag, en. Foraarsdag. (M. C. Ravn.) Vaarfiskeri, et. F. som drives om Foraaret. Vaarfrost, en. Frost, især Nattefrost om Foraaret. Vaarhonning, en. den tidligste Honning, som Bier trække. (Moth.) Vaarkorn, et. K. som saaes, er saaet om Vaaren. vaarlagt, part. (af vaarlægge.) d. s. s. vaarpløiet. vaarlagt Jord. (Colding.) Vaarluft, en. Foraarsluft. Vaarlyst, en. Lyst v. Vaaren, Glæde som nydes i Vaaren. (poet.) Vaarmaaned, en. pl.-er. Foraarsmaaned. (Moth.) vaarpløie, v. a. pløie Jorden om Foraaret; enten t. Vaarsæd ell. Vintersæd. Deraf: Vaarpløining, en. (Olufsen.) Vaarregn, en. Foraarsregn. "Den sagte Vaarregns Susen." Foersoms Digte. II. 16. Vaarrug, en. R. som saaes om Foraaret. Vaarsild, en. S. som fanges om Foraaret (modf. Høstsild.) Vaarsol, en. Solen, saaledes som den om Foraaret lyser og varmer; Foraarssol. "Nyfødt Vaarsol kalder af Furen gyldne Vipper frem." Foersoms Digte. I. 64. Vaarstrøm, en. En større Vaarbæk. "Sprudlede som en Vaarstrøm ned fra varmede Fielde." Hertz. Vaarsæd, en. Enhver Sædart, der saaes om Foraaret. (jvf. Sæd.) Jeg har lagt min V. Vaarsæden staaer godt i Aar. Vaartorsk, en. T. som fanges om Foraaret. = Vaarring, en. pl.-er. Kreatur, som fødes om Vaaren. (Moth. T. Frühling.) — vaarlig, adj. som hører til, følger m. Vaaren; som ligner Vaaren. Øhlenschl. (nyt O. s. vinterlig, sommerlig.) Naturen har endnu intet vaarligt Udseende. "Naar Kongestammen vaarlig staaer." J. L. Heiberg.

Vaares, v. dep. vaaredes. [I. vora.] blive Foraar. (s. somres.)

Vaas, et. ud. pl. [T. Gewäsch.] taabelig, meningsløs, unyttig Snak; Sludder, Sqvalder. "Vaas er et stærkere Udtryk p. Vrøvl, og forudsætter ikke blot Mangel p. klare Begreber, men p. alt Begreb." P. E. Müller.

Vaase, v. n. 1. har. [T. waschen.] sige det, som er Vaas; sludddre. jvf. vrøvle. (Andre Bemærkelser, som Moth anfører: løbe omkring, træde under Fødder, giøre urede, høre ikke hid og br. nu ikke. jvf. Vase.)

Vabel ell. Vable, en. pl. Vabler. en Hævelse i Huden fyldt m. Vand; en Vandblegn. (hos Moth: Vaabel, og deraf: vaabeløiet, som har store, udstaaende Øine.)

Vad, et. s. Vaad.

Vade, v. n. 1. har. [A. S. wadan. I. vada, gaae.] gaae i Vand, giennem Vand, ell. i det som er vaadt. At vade giennem en Aa. At vade i Dyndet. (Man siger ogsaa: vade i det høie Græs. At vade i sine Klæder, om den, som har dem f. lange. Moth.) = Vadested ell. Vadsted, et. sidt Sted, hvor man kan vade over en Aa ell. et andet Vand. Vadstøvler, pl. d. s. s. Vandstøvler. (Moth.)

Vadmel, et. ud. pl. [I. vadmál. Sv. Wadmal; af det gamle Vad, Klæde, Klædningstøi. Gl. T. Wât. Willeram. Endelsen mel er mal o: Maal. Herom s. Ihre's Gloss.] et Slags grovt, hiemmegiort Klæde, som Almuen p. Landet overalt bruger. En Vadmels Kiole, Kofte, o. s. v. — At væve Kirkens Vadmel o: prække slet, ell. tale vidtløftigt og uden Fynd.

Vadsæk, en. pl.-ke. [H. Waedsack. Af samme Oprindelse som Vadmel.] En Lædersæk, Tværsæk, t. at føre Klæder i paa Reiser.

Vaer (som er den almindelige Skrivemaade), adv. og vaersom, adj. ere anførte nedenfor under var og varsom (som dette Ord sædvanligen skrives.)

Vaffel, en. pl. Vafler. [T. Waffel. E. wafer.] et Slags fiirkantede Kager, p. begge Sider dannede i smaa Ruder, som bages i et dobbelt Jern, m. Haandfang som en Tang: et Vaffeljern. — Vaffelbager, Vaffelkræmmer, en. den, som bager, sælger Vafler. Vaffelhuus, et. Huus, hvor der bages og udsælges Vafler. (Holberg. Poet. Skr. 1746. S. 182.)

Vage, v. n. 1. (har.) et Skibsudtryk. Et Skib siges at vage godt, naar det holder sig over Søerne, og ei dukker f. meget. (Schneiders Veiledn. 77. Formodentlig beslægtet med E. to wave.)

Vager, en. pl.-e. en kort Vimpel, der heises p. Krigsskibe efter Solens Nedgang i St. for Vimpelen. Ved Solens Opgang stryges Vageren og Vimpelen heises.

Vagt, en. [T. Wache. Sv. Wakt.] 1. ud. pl. den Tilstand, at vaage og være aarvaagen f. andres Sikkerhed; br. kun (som adverb.) m. visse Verber. At holde Vagt paa et Sted, v. Døren, i Gaarden o. s. v. At være paa V. staae p. V. være sat paa V. Soldaterne trække p. Vagt, komme af V. Denne Officeer har V. idag. 2. ud. pl. ell. collect. een ell. flere Personer, som holde Vagt. "Vi stillede Vagt imod dem Dag og Nat." Neh. 4. 9. Der er sat V. for Huset. At afløse Vagten. At lade Vagten træde i Gevær. (s. Brandvagt, Livvagt, Portvagt, Skildvagt, Æresvagt, o. fl.) 3. pl.-er. Sted, hvor der holdes Vagt, og en Bygning f. de vagthavende. Han blev ført i Vagten. s. Hovedvagt, Portvagt. 4. den Tid, hvori der vaages og holdes Vagt.

En V. til Skibs er 4 Timer. Skibet seiler 8 Miil i Vagten (ↄ: i 4 Timer.) s. Dagvagt, Natvagt. "De kom midt i Leiren i Morgenvagten." 1 Sam. 11. 11. = vagtfri, adj. som er fri f. Vagt, er afløst af Vagten. vagthavende, adj. v. som har Vagt, holder Vagt. Den vagthavende Officeer. Vagthold, et. Gierningen at holde V. (jvf. Vagt, 1.) Vagthorn, et. H. hvori en Vægter ell. anden, som holder Vagt, giver Tegn p. sin Aarvaagenhed. (Moth.) Vagthund, en. H. som holder Vagt. (Moth.) Vagthuus, et. 1. d. s. s. Vagt, 3. — 2. d. s. s. Skilderhuus. (Moth.) Vagtild, en. 1. Ild, som de, der holde Vagt ell. ere leirede p. fri Mark antænde. "Dunkelt igiennem Taagen brændte Leirens Vagtild." Foersoms Digte. I. 136. 2. Ild, som tændes i Krigstid f. at give Folket Tegn. Moth. (s. Baun.) Vagtklokke, en. K. hvormed ringes t. Vagt (f. E. paa Skibe.) Vagtmester, en. Underbefalingsmand v. Rytteriet. Vagtskib, et. Krigsskib, der lægges ud p. en Strøm ell. ved en Kyst, f. at tage Vare p. forbiseilende Skibe. Vagtskifte, et. Omskiftning, Afløsning af en V. Vagtskriver, en. En v. en betydelig Fæstningsvagt (s. Vagt, 3) ansat Skriver. Vagtskud, et. Skud, som gives t. Signal v. et vist Klokkeslæt fra en Havn ell. et Vagtskib. Vagtsprøite, en. Sprøite, som findes v. en militair Vagt. (Brandforordn. 1799.) Vagtstue, en. Stue i Vagthuset. Vagttaarn, et. Taarn, hvor der holdes Vagt.

Vagtel, en. pl. Vagtler. [T. Wachtel.] en Trækfugl af Aarfuglenes Slægt. Tetrao cothurnix. = Vagtelgarn, et. G. til at fange Vagtler i. Vagtelhund, en. d. s. s. Hønsehund. Vagtelkonge, en. Navn p. en Fugl, (Rallus crex) fordi man troede, at den var Vagtlernes Anfører p. deres Tog. Vagtelpibe, en. P. hvormed Vagtler lokkes.

Vaid ell. Veid, n. s. en Farveurt, hvis Blade især ere tienlige t. at farve blaat. Isatis tinctoria. [T. Waid. A. S. Vad. E. Woad.]

Vaie, v. n. 1. har. [Goth. waian; N. S. waien, blæse.] bevæges hid og did af Vinden, og tillige holdes udstrakt (br. mest om Flag, Faner o. d.) Man kiendte Anføreren p. hans vaiende Fiederbusk. Den vaiende Vimpel. — Deraf: Vaien, en. Flaggets Vaien.

Vaisenhuus, et. [et reent tydsk Ord.] Et Huus, en Stiftelse, hvor forældreløse Børn opdrages; et Børnehuus.

Vakker, adj. pl. vakkre. 1. smuk, net, pyntelig; udvortes behagelig. (Sv. og N. S. wacker.) 2. flink, rask, dygtig. (T. wacker. Isl. *vaskr*, rask, tapper.) "Hver i eget Huus er vakker, munter, rystig." Arreboe. (Hexaem. 181.) — Moth har begge Bemærkelser. Ordet er dog sieldent i ældre Skrifter, men brugt af enkelte nyere, f. E. Ohlenschlæger. "Vakkre Ungersvend! siig, vil du heller da være Olafs Mand?" (Hakon Jarl.) "Naar man taler om en vakker Mand, forstaaer man gierne den, der baade er virksom og behagelig. Pigen kaldes vakker, naar hun [uden at være en Skiønhed] behager saavel v. sit Udvortes, som v. sit Væsen." Müller.

Vakle, v. n. 1. har. [T. wackeln. Sv. wackla.] 1. bevæges hid og did, rokke, af Mangel p. Fasthed. Bordet vakler. At vakle i sin Gang. Knæene vakle under mig. "Som Skibet uden Roer, jeg eder vakle seer." Holb. P. P. "Vi vaklende rave p. rullende Muld, og endelig falde vi alle omkuld." Bagg. "At vakle, er at giøre uvisse Trin; at snuble er at giøre Feiltrin. Vaklen er altsaa en Egenskab v. Gangen; Snublen et Tilfælde under Gangen." Sporon. Anden har en vaklende Gang. — figurl. "Den Overbærelse, hvormed Tvivl og Vantro vakle mellem Godt og Ondt." Mynster. [Mindre rigtigt: "at vakle som et Siv for Stormen." Mynster. (Præd. 1823. I. 234.) da man v. en vaklende Gienstand altid tænker sig et ikke blødt, men fast ell. haardt Legeme.] 2. fig. være uvis, usikker. "Havde Kongen raadført sig m. Mange, ell. vaklet i sin Beslutning." Kampmann. "En vaklende Overbeviisning." (Mynster.) "At min Beslutning ikke skal glemmes i Letsindighed, ikke vakle i Ustadighed." Mynster. "Mit Forsæt vakler ei, om Døden synlig stod." Evald. "Tvivlraadigt vaklede mit Sind." F. Guldb. "Han styrker den vaklende Dyd." Thaarup. "Med sin Standhaftighed havde hun ofte understøttet hans vaklende Mod." Wandal. = Heraf: Vaklen, en. vaklende Tilstand.

1. Val, en. ud. pl. m. langt a. [J. Valr. Sv. Wal. A. S. Væl, Vale.] et gammelt Ord, (Nederlag, Manddrab i Strid, de i Kampen Faldne) som nyere Digtere igien have optaget; og undertiden bruge figurl. for: Valplads. "Da, som i Storm en Eeg i Dalen, du ene stod og stred p. Valen." S. Blicher. (Bautastene. 107.) = Heraf: Valplads, en. det Sted, hvor der holdes ell. er holdt et Slag. At rømme, beholde, overlade Fienden Valpladsen. (Sieldnere: Valsted.) Bording. II. 336.) — Ligeledes: Valfader (Odins Tilnavn) Valhal, Valkyrie, m. fl. mythologiske Navne; Valrov (s. nedenfor.) — Valslynge, en. d. s. s. Blide. (P. Claussen.)

2. Val, en. [T. Wall.] et Ord, der, skiøndt sielden, bruges om en høi Kyst og særd. om den svenske Kyst v. Kattegat. Den svenske Val. "Fra Vallen hørtes Braal." Evald. (Egentl. d. s. s. Vold.)

Valbirk, en. pl. -e. Et udenlandsk, dog

sielden vildt voxende Træ; Løn. Acer pseudo platanus.

Valdhorn, en. [Tydsk.] et Slags store Jagthorn, som nu hyppigen br. i Musiken.

Valdnød, en. s. Valnød.

Valen, adj. s. vaalen.

Valfart, en. pl.-er. [T. Wallfahrt.] Andagtsrei, t. et helligt Sted; Pilegrimsreise.

Valg, et. pl. d. s. [J. Val.] Handlingen at vælge, ell. frit at bestemme sig t. een Ting af flere; det, at vælge ell. at kunne vælge. Valget staaer t. ham. At overlade een Valget. At giøre et V. lade sit V. falde p. noget, p. een. "Man vilde kun have Valget imellem at slippe denne Erobring, ell. at indvikle sig i en ny Krig." Engelst. At gaae i Valg ɔ: betænke sig før man vælger. (Moth.) "Derfor skal jeg gaae i Valg om den, af hvilken jeg vil modtage en Velgierning." B. Thott. At foretage et V. efter fleste Stemmer. (s. vælge.) = valgberettiget, adj. som har Ret t. at give sin Stemme v. et Valg. Valgdag, en. den Dag, paa hvilken et Valg foretages, ell. er bestemt at skulle skee. (O. Guldberg.) valgdygtig, adj. som har de fornødne Egenskaber f. at kunne tage Deel i et Valg, ell. for at kunne vælges. Deraf: Valgdygtighed, en. ud. pl. — Valgembede, et. pl.-r. E. hvortil man vælges. Valgforsamling, en. F. som skeer f. at foretage et Valg. Valgfrihed, en. Frihed t. at kunne vælge. "Ikke en Valgfrihed imellem det Gode og Onde, (libertas indifferentiæ) men en Dydsfrihed." Howitz. Valgherre, en. 1. en fornem Herre, som har Valgret. 2. den, som styrer en Valgforsamling. Valgkonge, en. K. som er valgt t. denne Værdighed (modf. Arvekonge.) Valgmand, en. den, som m. Valgrettighed deeltager i et Valg. Valgmøde, et. M. som holdes i Anledning af et Valg; Valgforsamling. Valgret, Valgrettighed, en. Ret til at vælge. Valgrige, et. Rige, hvis Fyrster ikke blive det v. Arvefølge, men v. Folkets ell. visse dertil Berettigedes Valg. "Den regierende Familie havde Arveret, og Folket havde Valgret." Schytte. Valgseddel, en. S. hvorpaa man v. et Valg tegner sin Stemme; Stemmeseddel. Valgsprog, et. Et Sprog, en Sentents, som man især har udkaaret sig. (Symbolum.) "Et Valgsprog er et vist Tankesprog, som den enkelte Mand har udvalgt sig." Müller. Valgstat, en. S. hvis Regenter vælges, Valgrige. "Uddøer det regierende Huus, bliver Arvestaten t. en Valgstat." Schytte. Valgsted, et. S. hvor et Valg foretages. Valgstemme, en. Stemme, Mening, som een giver v. et Valg. Valgstue, en. Værelse, hvor et Valg foretages. (Conclave. Bording. II. 152.) Valgting, et. Ting ell. Folkemøde f. at vælge en Konge. (J. E. Larsen.)

Valk, en. En liden Pude, udstoppet m. Haar, Bomuld, e. d. som Qvindfolk tilforn brugte at bære bag i Nakken, t. at fæste deres Hovedtøi paa. (Moth.) T. Wulst.

Valke, v. a. 1. [T. walken. jvf. Walk og valka i Jhres Glossar.] giøre et sammenhængende, blødt Tøi tættere og fastere i Delenes Sammenhæng, v. at stampe, banke, ælte det m. Hænderne, ell. paa anden Maade. At valke Vadmel, Klæde, Strömper, Huder. Hattemagerne valke Filten. = Valkebord, et. Bord, hvorpaa der valkes. Valkebræt, et. B. hvorpaa ell. hvormed noget valkes. (Moth.) Valkefold, en. Fold, som bringes i Klæde v. en urigtig Valkning. Valkehuus, et. en egen Bygning, hvor der valkes, og m. Indretninger dertil. Valkejord, en. En fiin Leerjord, som anvendes v. Klædes Valkning; Sæbejord. Valkekar, et. K. hvori noget valkes. Valkemølle, en. M. hvorpaa Klæde og d. valkes ell. stampes; Stampemølle. Valkemøller, en. den, som eier, ell. bestyrer en Valkemølle. Valkestok, en. Stok, som bruges t. at valke. = Valker, en. den, som har m. Valkning at giøre, som arbeider i en Valkemølle. — Valkning, en. pl.-er. Gierningen at valke.

Valknude, en. pl.-r. En konstig knyttet Knude, som vanskelig kan løses og eftergiøres. Moth. (Sv. Wallknut.)

Valkyrie, en. pl.-r. i den nordiske Mythologie: en af de Møer, som Odin udsendte f. at kaare dem, der skulde falde i Slag. (A. S. Val-cyrig.) s. Val.

Vallak, en. pl.-ker. en gildet Hingst.

Valland, n. pr. et Navn, som fordum i Dansk brugtes f. Italien; stundom ogsaa f. Frankrige. (Ligeledes i det Isl. Sv. og Tydske.) — Heraf: valsk, adj. fra Valland, italiensk. Valske Bønner (en Vikke-Art, der egentlig har hiemme v. det Caspiske Hav. Vicia faba.)

Valle, en. ud. pl. [fattes i beslægtede Sprog.] de fraskilte vandagtige Dele af Melken. (Valde. Moth.) At sylte Valle, fig. ingenting bestille, udrette. = Valleost, en. Ost, lavet af V. (s. Myseost.) Vallesmør, et. Valle, sammenkogt t. en tyk Materie, liig Smør. Olufsens Landoec. 418. (i Norge: Myssesmør, Myssebriim.) Vallesukker, et. S. som Melkevallen indeholder, ell. som vindes deraf. vallesuur, adj. vallesuurt Smør ɔ: Smør, hvoraf Vallen ikke er tilstrækkeligt udpresset, og som deraf faaer en syrlig Bismag. Vallesviin, et. Sviin, som er opfødt m. Valle.

Valm, en. Et tydsk Ord, som bruges hos os i Bygningskonsten om: en skraa Tagflade, der gaaer ud over Endevæggen af et Huus. (Heel Valm, naar et saadant Skraa-

tag gaaer ligesaa langt ned, som de andre Tagflader; Halv Valm, naar det kun naaer halv saa dybt ned, og Gavlen naaer til Tagets halve Höide. (Sv. Wålm. Holl. Walm, en Hosfak.) = Heraf: Valmrende, en. Rende ved ell. under et Valmtag. Valmtag, et. et Tag, som har Valm, og enten kun halv ell. slet ingen Endegavl.

Valmue, en. En Planteslægt, hvoraf adskillige Arter ere indenlandske; og hvoraf den mærkeligste er den, som i Österlandene giver Opium. Papaver somniferum. Heraf: Valmueblomst, Valmuefrø, Valmueolie (som presses af Frøet) o. fl.

Valnød, en. pl. -der. [N. S. og E. Wallnut.] Frugten af et Træe, som dyrkes i Haverne. Juglans regia. Træet kaldes: Valnødtræ.

Valrav, et. s. Hvalrav.

Valravn, en. Benævnelsen p. et af de i Middelalderens Folketro, Sagn og Viser forekommende opdigtede Dyrvæsener (ligesom Damhest, Helhest, Kirkelam, Varulv o. fl.) Om Valravnen, (hvorved man maa tænke sig en Ravn, der søger sin Føde p. Valpladsen) haves en gammel Vise. (Nyerups Udg. 1 D. XXVI.)

Valrov, et. [s. 1. Val.] efter vore ældre Love: Rov, som begaaes p. døde Mennesker. (jvf. K. Anchers jurid. Skr. II. 144.)

Vals, en. pl. -e. [T. der Walzer.] en Dands af særskilte Par, der svinge eller dreie sig rundt m. hinanden. — Deraf: valse, v. n. 1. (har.) dandse en Vals. At valse m. en Pige.

Valse ell. Valtse, en. [T. Walze, af wälzen.] et Legeme, hvis Form er liig en rund Pille, der overalt har eens Tværmaal; en Cylinder. (s. Tromle.) Især bruges det om deslige Legemer, som ere indrettede t. at dreies om deres Axe. = valseformet, adj. dannet som en Valse. Valsehjul, et. Hjul, som driver en V. Valseværk, et. Værk ell. Maskine, som drives ved en Valse.

Valse, v. a. 1. glatte, jævne, udstrække m. en Valse, ell. imellem to Valser. Valset Kobber, Papir.

Valsk, adj. s. under Valland.

Valte, v. n. 1. [T. walten. Sv. walda.] raade med noget; bestemme det efter sit Tykke; br. kun i d. Tale i det Udtryk: at skalte og valte. Han skalter og valter i Huset, m. Pengene ligesom han vil.

Valtre, v. n. 1. d. s. s. vralte. (Moth.)

Vamle, v. n. og impers. 1. [J. væma. jvf. væmmes.] frembringe ell. fornemme Væmmelse, føle Tilbøielighed t. Opkastning. Det vamlede f. mig. Maden vamler mig. "Frygt og Savn ere de tvende Malurtdraaber, der krydre os Glædens Honningbæger, at det ikke skal vamle." Rahbek.

Vammel, adj. pl. vamle. som frembringer Væmmelse, virker Tilbøielighed t. Opkastning; væmmelig, modbydelig. (Efter en ældre Form: væmmild ell. vemmild. "Vil du æde Padden, da skal du ikke være væmmild." P. Syvs Ordspr.) [jvf. væmmelig. Moth har ogsaa det beslægtede hvams for: vammel; formodentlig et jydsk Udtryk.] "Noget kan være vammelt f. een, og man kan være vammel ved ell. over noget. Men vammel indskrænkes blot t. Smagssandsen, og br. især om det, som blot fordi det er flaut, ell. alt f. lidt pirrende, bliver os modbydeligt. Barnemad f. E. er vammel." P. E. Müller. = Deraf: Vammelhed, en. ud. pl. Beskaffenheden ell. Tilstanden at være vammel.

Van, [J. Van, Mangel; heraf ogsaa det jydske: vante. E. to want, at fattes; og forvanske.] er nu i vort Sprog en uadskillelig Partikel, der sættes foran Ordet, og medfører enten Begrebets Ophævelse (f. E. vanartig, Vanheld, Vanære) ell. dets Forringelse (som vanfør, vankundig, Vanmagt, vantro.) = Foruden adskillige ganske forældede, haves endnu især følgende af disse Sammensætninger: Vanart, en. ond Art, ond Natur. (Moth.) "At dette hændes Nogle af deres Naturs Vanart, vil jeg ikke negte." B. Thott. "Et fordærvet Hierte, der elsker sin Vanart." Basth. vanarte, v. n. 1. (er.) d. s. s. vanslægte. vanartig, adj. som er af en ond, slet Natur; vanartet, fordærvet. Vanbrug, en. Misbrug. ("Naar den Misbrug først var opkommen, ell. naar Apostlernes rette Skik var kommen i Vanbrug." Coldings K. Hist.) vanbruge, v. a. 2. misbruge. "Qvinden skal ikke vanbruge hendes Mands Fromhed." N. Palladius. 1557. "Menneskene vanbruge deres Legeme." E. E. Pontoppidan. 1653. (begge næsten forældede.) vanbyde, s. misbyde. vanbyrdig, adj. af ringe Fødsel, uadelig; mods. velbyrdig. (Moth. Hvitfeldt. T. Rothe.) Vanfærd, en. Skade, Ulykke. (Moth.) Det Mods. af Velfærd. "Riget kom udi stor Vanfærd." Hvitfeldt. vanføde, v. n. (har.) føde f. Tiden, fare ilde. (Moth.) Vanfødning, en. 1. Foster, som er f. tidlig født. 2. Vanskabning, Misfoster. (Moth.) Vanfødsel, en. for tidlig Fødsel. abortus. (Moth.) vanfør, adj. som ikke har sin Førlighed, som er en Krøbling. Deraf: Vanførhed, en. ud. pl. Vangiemme, et. slet Giemme, Forsømmelse i at bevare noget. (D. Lov.) Vanheld, et. pl. d. s. Uheld, Skade, Ulykke. vanhelde, v. a. 1. (af det forældede: helde, klæde, sømme.) give et hæsligt Udseende, skæmme, vanzire, giøre vanskabt. "Vore Legemer, som v. Lidelser krænkes og vanheldes." E. E. Pontoppidan. 1653. "Et Ar p. Kinden, som dog i hendes Øine snarere prydede, end

vanheldede ham." Rahb. "At vanhelde Stilen m. slette Lignelser." Sneedorf. **vanhellig**, adj. som ei er hellig, som er det Hellige modsat; profan. Deraf: **Vanhellighed**, en. ud. pl. "Derfor maatte han fristes t. **Vanhellighed**, at hans Hellighed kunde faae en desto større Glands." Basth. **vanhellige**, v. a. 1. omgaaes m. det Hellige p. en usømmelig Maade, besmitte det, som er helligt. "Din Syssel i Verden — kan adsprede, vanhellige og nedtynge din Siæl." Mynster. "Ved de borgerlige Kriges Affindighed vanhelliges alt det, som helligt og ærværdigt er." B. Thott. **Vanhiemmel**, en. ugyldig Hiemmel, Brøst p. Hiemmel. **vanholden**, adj. v. som ikke er holden ell. tient m. det han har kiøbt ell. faaet. (Moth.) **vanhædre**, v. a. betage ell. formindske den Hæder, een besad. **Vankonst**, en. (usædvanl.) falsk, vildledet Konst. "**Vankonstens** og den mishandlede Naturs Chaos." Bagg. (Labyr. II. 212.) **vankundig**, adj. 1. som fattes Kundskab, enten i Alm. ell. i en vis Deel; uvidende. "Adskillige, hidtil vankundige og vilde Folk lærte af dem mere Indsigt og mildere Sæder." Guldb. "Det er falskt, at giøre dem t. vilde og om Alt vankundige Mennesker." Samme. 2. ukyndig, uden Kundskab om en vis Ting. (sieldnere, end om almindelig Uvidenhed.) "Vi ere ikke allene uvisse om dette Folks Oprindelse, men og ganske vankundige om dets øvrige Tildragelser." Guldb. Deraf: **Vankundighed**, en. ud. pl. 1. Ukyndighed; Mangel p. fornøden Kundskab. "Naar et Barn af **Vankundighed** anseer Gift f. at være Sukker." Eilschow. 2. Uvidenhed, Mangel p. Kundskab ell. paa tilstrækkelig Viden. "Det Lys i Kundskab, der adskiller sand Videnskab fra lærd **Vankundighed**." Malling. — **Vanlykke**, en. (Guldberg. V. Hist. I. 541.) s. **Vanheld**, Uheld, som ere mere brugelige. **vanlykkes**, v. impers. 1. d. s. mislykkes. (Moth. J. Kraft.) 2. n. pass. faae Vanheld af noget. Han skal vanlykkes deraf. (Moth.) **Vanmagt**, en. Svækkelse, Forringelse i Magt ell. Styrke, Afmagt, Skrøbelighed. (Thaarup. Poet. Skr. 389. "En Blanding af Lys og Skygge, af Kraft og **Vanmagt**." O. Malling. "Tryghed, i hvis Ly sig **Vanmagt** rolig veed." H. Bull.) **vanmægtig**, adj. svag, afmægtig. (T. Rothe.) "Kald Odin ei; vanmægtig er hans Magt." Øhlenschl. (Hakon J.) deraf: **Vanmægtighed**, en. (Moth.) **Vanrygte**, et. ud. pl. slet, ondt Rygte. **vanrygte**, v. a. 1. føre i ondt Rygte, giøre berygtet. (A. S. Vedel.) "De Feil, som have giort Stridsskrifter saa vanrygtede." O. Guldb. **Vanrøgt**, en. slet Røgt, forsømt Pleie. Qvægets **Vanrøgt**. **vanrøgte**, v. a. 1. forsømme Røgt og Pleie, røgte noget ilde. (Ambergs Ordb.)

vanskabe, v. a. 1. (N. S. wanschapen.) skabe ilde, give noget en grim Skikkelse, ell. giøre hæsligt det, som tilforn ikke var det. "En Legemet vanskabende, naragtig og bekostelig Klædedragt." Schytte. **Vanskabning**, en. 1. Gierningen at vanskabe noget. (Moth.) 2. en vanskabt Ting, et vanskabt, i høi Grad grimt og misdannet Væsen. (monstrum.) "Ulykkelige Prindsesser, som ere bortførte af Kæmper og **Vanskabninger**." Sneed. (Patr. Tilsk. III. 11.) **Vanskiebne**, en. ond, uheldig Skiebne, Vanheld. (Moth. Rahbek. Fibigers Soph.) **vanslægte**, v. n. 1. (har.) vige fra sin Slægt ell. Æt, blive ringere ell. slettere end sine Forældre ell. Forfædre. At vanslægte fra sine Forfædre, fra sin Stamme. "Hvor let kan ikke denne ædelmodige Charakteer vanslægte til Udyd." Sneedorf. "Retfærdigheden selv kan vanslægte t. Strenghed og Tyrannie." Samme. "For at ikke Folkets Magt skulde vanslægte t. en ulykkelig Selvraadighed." Guldb. (Om Dyr og Planter br. udarte.) **Vanslægtning**, en. 1. det, at vanslægte. "At forebygge Nationens **Vanslægtning** og Indslumring." Engelst. 2. den, som er vanslægtet. **Vansmag**, en. ud. pl. slem, ubehagelig Smag. (Moth. Vedels Saxo. 58.) **vansmagende**, adj. v. som har ingen Smag, som smager efter intet. (Moth.) **vansmægte**, v. n. 1. (er.) miste sine Kræfter, blive afmægtig. "Mit Hierte vansmægter, min Siæl er mat." Evald. "Skatkammeret — er som Milten; naar denne voxer til i en Hast, vansmægter det øvrige Legeme." Schytte. "Den Kilde — som bliver ved at lædske den **Vansmægtende**." Mynster. At vansmægte af Hunger, Tørst. At vansmægte i Trang. (Mynster.) "Træerne vansmægte i deres Opvært." Olussen. **Vansnilde**, en. 1. Uklogskab, Ufornuft. (Arreboe. Hexaem. 270. Vedels Saxo. 8. 773. **Vansnildhed**. Samme. 427.) 2. Uforsigtighed. (Moth.) forældet. — **vantreven**, adj. v. som ikke har naaet sin rette Vært og Førlighed. vantrevne Børn, Planter. "Det vantrevne, ufuldendte Frø." J. Smidth. "Intet uden Lyng, og hist og her enkelte vantrevne Naaletræer." Bagg. **vantrives**, v. dep. vantrivedes. ikke at trives, miste sit Huld, svinde bort. Deraf: **Vantrivelse**, en. (Moth.) og **Vantrivning**, en. (Det sidste br. ogsaa for: en vantreven Skabning. Dette Barn er en sygelig **Vantrivning**. jvf. Helge af Øhlenschl. S. 121.) **vantro**, adj. 1. den, som ei er tilbøielig t. at troe, som ikke let troer andre. (modsat lettroende.) 2. den, som ei troer p. en vis Religions Sætninger, som ei er troende ell. rettroende. **Vantro**, en. ud. pl. 1. Beskaffenheden at være vantro (1.) ell. ei at troe en anden; Mistro. Hans V. gaaer vidt. "Ved haanlig **Vantro** til mit Ord." Evald.

2. Beskaffenheden, ei at have den rette Tro, efter en vis Religions Sætninger. Vanvare, en. ud. pl. Uagtsomhed, Mangel p. Varetægt, Skiødesløshed. Det skete af V. jeg giorde det af V. (ikke m. Forsæt.) Vanvid, et. Mangel p. Brugen af sin Forstand, Aandsforvirring, Forrykthed. (br. gierne om ringere Grader af Afsindighed ell. Galskab.) "De indbilde sig at kunne være kloge m. nogle Grader Vanvid." Rahb. vanvittig, adj. 1. sindssvag, forvirret i Hovedet. 2. I ældre Skrifter: taabelig, vidløs, uforstandig. (Nu. sieldnere. "Jo vanvittigere Mængden var." Guldb. V. Hist. I. 357.) Heraf: Vanvittighed, en. 1. Ufornuft, Uforstandighed. (s. D. Lov. I. 5. 3.) "I disse Vanvittighedens Tider." Guldb. (V. Hist. I. 119.) "Fast Alt, hvad Vanvittighed kan optænke og Smagløshed fuldende." Bagg. 2. d. s. s. Vanvid. "Ofte ere Vanvid og Vanvittighed eensbetydende; dog bruges Vanvid helst om den afsindige Yttring selv, og Vanvittighed om den Tilstand, hvori samme findes." Müller. vanvoxen, adj. v. ilde voxen, liden af Væxt. "En liden og vanvoxen Mand." Vedels Saxo. 519. vanzire, v. a. 1. (tydsk.) d. s. s. vanhelde. "Disse Masker — som tiene t. at giøre mange vanzirende Pletter ukiendelige." Rahbek. vanædles, v. dep. blive slettere, ringere; vanslægte. (Modsat: forædles.) "Aldrig vanædledes Nogen v. Følelse af slig Beundring." T. Rothe. Vanære, en. ud. pl. Forringelse i eens Ære, Skam. Det giør ham ingen V. vanære, v. a. 1. formindske Æren, berøve een noget af hans Ære. [Dog br. det oftest om at formindske sin egen Ære; (ikke egentlig, efter Müller, "at skille v. Æren;" thi den vanærende Virkning kan være forbigaaende og ophøre.) "Sielden staaer det i det ene Menneskes Magt, at vanære det andet; des oftere vanære Menneskene dem selv v. deres slette Handlinger." Müller.] "Øvrigheden gav efter, og det var ikke mere en Vanære, at vanære sig." Schytte. (Indv. Reg. IV. 108.) En vanærende Straf, Opførsel. (nærlig udtrykker derimod Berøvelsen af den borgerlige Ære. jvf. ærelos.)

Van, (skarpt udtalt) et Slags i dagl. Tale og hos Almuen brugeligt, i ældre Skrifter forekommende Adjectiv ell. Adv. (hvis egentlige Beskaffenhed kan være tvivlsom, da det snart kunde tages for partic. af væmme, snart for n. s. Vane; om ikke Udtalen var imod det sidste.) Det br. især i Talemaaderne: at pleie van, som er en blot Pleonasme for: pleie; og: at være van. "Ikke var du før saa van." J. Madsen. 1591. (Overs. af Dav. Lyndsai. 21.) "Som han i al min Tid er van." Kingo. Udg. af 1827. S. 406. "At du vil i dine Lyster fare fort, som du er van." H. A. Brorson. (Udg. 1830. S. 31. jvf. S. 226.)

Vand, et. pl. Vande, naar Talen er om visse Vandsamlinger. [J. og Sv. Vatn. A. S. Væter. N. S. Water. jvf. Vaterpas.] 1. det over hele Jordkloden udbredte, og i dens Dunstkreds samlede flydende Legeme, som i dets rene Tilstand udgiør en Blanding af Suurstof og Vandstof. Regnvand, Snee-vand, Brøndvand, Kildevand, Flodvand ɔc. Salt, fersk V. Springvand, Pompevand. Vandet stiger, falder. At reise t. Vands (t. Skibs.) Høit, lavt V. Haardt V. ɔ: som er blandet m. jordagtige Dele. At lægge noget i Vand (f. at blødes ell. ferskes.) At slaae V. paa noget. "Naar man nævner Vand, tænker man ikke p. dets Mængde. Man kan tale om Vandet, som er spildt p. Bordet, og om Vandet p. Jordkloden, der omgiver alle Lande." Müller. — figurl. at blive t. Vand ɔ: blive t. intet. Hans Tænder løbe i V. derefter (ɔ: han er meget begierlig derefter.) Han bær ikke V. imod (til Moth) den anden ɔ: kan ikke lignes m. ham. At dømmes, at sidde p. V. og Brød (en Straf.) At bære V. i et Sold ɔ: giøre unyttig Gierning, bære sig galt ad. — Destilleret Vand, s. Urtevand. 2. En Vandsamling i Alm. (en Sø, Dam, Flod; ell. Havet selv.) Et staaende V. rindende Vand. At sættes over et V. Vi vare to Dage p. Vandet (ɔ: p. Overfarten.) = Vandaare, en. Aare i Jorden, som Vandet rinder i, ell. vælder af. (s. Væld.) Vandafledning, en. Vandets Afledning fra et Jordsmon t. en lavere Egn ell. Vandsamling. (Olufsen.) vandagtig, adj. som ligner Vand. Vandarve, en. En Plante, som voxer v. Bække og Vandstader. Veronica Beccabunga. Vandbad, et. B. i Vandet. Vandballe, s. Balle. Vandbi, en. et Navn, som nogle give Han-Bierne, Andre et Slags Arbeidsbier, der kun ere sysselsatte i Kuben. (s. Drone.) "Vandbierne, der blot suse og snurre omkring Cellerne." Stoud. "Der er saa stort et Antal Adelige, der, som Vandbier, i Lediggang leve af Andres Arbeide." Rahbek. (Tilsk. V. 280.) vandblaa, adj. blaa som Havet. (Arreboe.) "Det tredie Mærke vandblaat er." S. Stafseldt. Vandblegn, en. B. ell. Vable i Huden, som er fyldt m. Vædske. Vandblomst, en. s. Vandplante. Vandblære, s. Vandboble, en. Luftblære, som stiger op Vandet. "Disse svage Vandbobler, som flyde p. Livets Strøm." Sneed. Vandbrok, en. En Sygdom, der bestaaer i en Hævelse ell. Opsvulmen i Pungen, (Scrotum) foraarsaget v. en unaturlig Samling af Vædsker i denne Legemsdeel. (Hydrocele.) Vandbrud, et. 1. Vandets Giennembrud v. Oversvømmelser. (Moth.) 2. Sted i Havet, hvor Vandet brydes over Skiær.

Vandbryn, et. Vandets Overflade, Vandflade. Moth. ("I Vandbrynet af Aaer og ferske Søer." V. S. O. I. S. 8.) Vandbygning, en. B. som opføres i Vandet, p. Bunden af Havet ell. i en Sø. Vandbygningskonst, en. den K. at bygge i Vandet. Vandbæk, en. d. s. s. Bæk. "Som et Træ, der er plantet hos Vandbække." Ps. 1. 3. Vandbækken, et. 1. et Vaskebækken. 2. muret Samlingssted f. Vand. (Bassin.) Vandbærer, en. den, som bærer Vand omkring t. Salg, ell. hen t. et Sted, hvor det skal bruges. Vandbølge, en. br. undertiden for Bølge. Luc. 21. 25. (s. Vandvove.) "Han, hvis Herskerrøst Vandbølgen byder bruse." Foersoms Digte. I. 71. Vanddamp, en. vandagtig D. ell. Damp, som, naar den tættes, er V. Vanddraabe, en. En enkelt D. Vand. Vanddrag, et. Bæk ell. rindende Vand, især i en Eng ell. Mose, hvor det ikke har meget Fald. (Arreboe. Heraem. 262. Bækkedrag. Samme.) Vanddrager, en. d. s. s. Vandbærer. Vanddrikker, en. den, som gierne ell. blot drikker V. vanddrukken, adj. v. giennemtrukket af Vand. (Moth.) Vanddyr, et. D. som lever i Vandet. Vandfad, et. 1. F. til at bære V. frem i, Vaskefad. 2. store Fade t. Skibs, hvori ferskt Vand giemmes. Vandfald, et. Vandets Fald fra et høiere t. et lavere Sted, og Stedet, hvor det falder. Vandfang, et. Sted, hvor rindende V. fra flere Væld samler sig; ell. hvor man v. Inddigning samler det fra Høider nedrundne Vand, f. atter at hæve det, og derved kunne vande en høiere liggende Ager. (Moth. Thaers Landoec. v. Drewsen. III. 171.) Vandfarve, en. Malerfarve, som udrøres i V. ell. Liimvand ud. Olie. Vandflade, en. Vandets altid horizontale Overflade. Vandflaske, en. F. hvori V. giemmes. Vandflod, en. den Begivenhed, naar en stigende Vandmængde i Havet ell. i en Flod overskyller en Deel af det tilstødende Land. Vandflue, en. et Vand-Insect. (Moth.) vandfri, adj. som er ganske uden Vand. Syrer i vandfri Tilstand. "Reen og vandfri Potaske." H. Ørsted. Vandfugl, en. F. som lever p. Vandet, ell. der søger sin Næring. Vandfure, en. den F. som pløies v. Siderne af en Ager, ell. imellem Agre, f. at give Vandet Afløb. At trække Vandfurer i Stubjord. Deraf: Vandfureplov, en. En stærk bygget Plov, m. to Muldfiæle og et Skær med Vinger til begge Sider, som br. til at ploie Vandfurer. (Olufsen. Landoecon. 184.) Vandfyrværkeri, et. F. som afbrændes p. Vandet. Vandfælde, en. En F. ell. Vippe t. at fange Rotter, som derfra falde ned i et Vandkar. (Moth.) Vandfærdsel, en. F. paa Vandet, t. Skibs. Vandgang, en. den Linie p. Skibet, hvortil Vandet naaer, som det synker til i Vandet. Skibet fik et Skud i Vandgangen, under V. (Grundskud.) Vandgiemme, et. Sted, hvor V. samles og bevares. Et muret V. Vandgrav, en. Grav for at aflede Vand, ell. G. hvori Vand har samlet sig. Vandgreen, en. ufrugtbar G. paa et Træ. "Som det ædelt vorende Træ iblandt frugtbare Grene ogsaa skyder Vandgrene." Rahbek. Vandgrød, en. G. af Gryn, som koges i Vand (modf. sød Grød.) Vandgroft, en. d. s. s. Vandgrav. Vandhiul, et. H. som drives v. Vand. Vandhold, et. Jordsmonnets Vandhold, ell. vandholdende Evne ɔ: den Kraft, hvormed Jordsmonnet og Vandet indgaae Forening, og som bestemmes v. den Bestanddeel, som i det første har Overhaand. (Olufsen. Landoec. 60.) vandholdende, adj. om Jordsmon: som holder Vandet, ell. ikke hastigen lader det afløbe. (Olufsen.) Vandholdning, en. Vandsamling, Vandgiemme. (Øhlenschl.) Vandhov (ell. Vandhoug) en. s. Hov. Vandhund, en. H. som af Naturen ell. ved Afrettelse gaaer i Vandet f. at hente noget, jage o. d. Vandhuus, et. H. hvor man forretter sit Behov, Lillehuus. (fordi det tilforn byggedes over Vand. Moth. i ældre Danst: hemmeligt Mag, Hysken.) Vandhvirvel, en. Hvirvelstrøm i Vandet, foraarsaget af Klipper, hvorpaa en Strøm brydes. Vandhyld, en. Et Busktræ. (Korsved, Qvalkved.) Viburnum Opulus. Vandhylke, en. et muret Vandgiemme, en Cisterne. (Moth. jvf. Holk.) Vandhøne, en. En Fugleslægt, hvoraf nogle Arter have Svømmefødder. Fulica. Vandkalv, en. et Slags Vand-Insect. Dytiscus. Vandkam, en. et stort Vandkar t. at sætte under en Post ell. et Springvand. Vandkande, en. 1. K. til at have Vand i. 2. Kande af Blik m. en lang Tud i, hvormed man vander Blomster og Urtebede i Haverne. Vandkant, en. (p. Tømmer; urigtigt. f. Vankant, under van.) Vandkar, et. K. til at have Vand i. Vandkarse, en. En bitter Sumpplante, som ligner og ofte taaes for Brøndkarse. Cardamine amara. Vandkiger, en. i Kiøbenhavn: en Betient, som har Tilsyn m. Vandrenderne, Pompe- og Spring-Vandet i Staden. Vandkilde, s. Kilde. Vandkiste, en. En Bygning af Steen ell. Træ, hvori Vand samles, og hvorfra det uddeles t. andre Steder. vandklar, adj. klar og giennemsigtig som V. "Høit svæved et vandklart, glindsende Loft, som et Staal." C. Hauch. vandkold, adj. fugtig og kold tillige; fugtig kold. En vandkold Luft. vandkoldt Veir. "Vintrens Forbud, vandkold Taage." Thaarup. "En vandkold, sludfuld, ustadig Himmel." Olufsen. Vandkonst, en. Værk, Maskine,

hvorved Vandet bringes i Veiret, Vandspring, c. d. Vandkopper, pl. en Hudsygdom hos Børn, liig Børnekopper. Vandkrukke, en. K. til at have Vand i. Vandledning, en. Bygning m. Render, hvorved Vandet ledes fra eet Sted t. et andet. Vandlod, et. d. s. s. Vaterpas. (Moth.) Vandloppe, en. Et ganske lidet Vand-Insect. Monoculus pulex. Vandløb, et. 1. Vandets Løb i en vis Egn, efter Jordsmonnets Fald. 2. rindende Vand (saavel af Kildebække, som af Tøbrud ell. overflødig Regn.) "Bækkenes Vandløb." 4 Moseb. 21. 15. "Et farligt Vandløb." Bording. II. 158. vandløs, adj. som fattes Vand. "Vandløse Kilder." Arreboe. Heraem. 234. "En vandløs Ørken." (O. Guldberg.) "Vandløs vorde Flygtningens Vei giennem Hungerens Ørkner." Hertz. Vandmaal, et. 1. Lod, hvormed Vandets Dybde maales. 2. en Støtte c. d. hvorved Vandets Stigen og Fald maales; Vandmaaler. Vandmaaling, en. Gierningen at maale Vandets Dybde ell. Høide. Vandmand, en. 1. Een som sælger Vand. 2. Vandmanden, et Himmeltegn. Aquarius. Vandmangel, en. Mangel p. det fornødne V. Vandmelon, en. Et Slags store, meget saftige Meloner. Cucumis Anguria. Vandmester, en. 1. den, som har Tilsyn m. Vandet i en Stad, Vandkiger. (Moth.) 2. kaldes i Kiøbenhavn den Betient, som m. sine Svende (Vandkigerne) forestaaer og udfører Arbeidet m. at indlægge og istandsætte Vandrenderne i Jorden, og som staaer under Vandinspecteurerne. "Vandmesterne m. deres Svende." Brandforordn. 1799. Vandmos, et. en fleeraarig Vandplante, der voxer i rindende Vand. Fontinalis antipyretica. Vandmuus, s. Vandrotte. Vandmynte, en. Navn paa en Plante. Mentha hirsuta aquatica. Vandmærke, et. kaldes det Mærke, som bringes ind i Papiret v. stærkere Traade, der fæstes uden p. Formens Traade; hvilket Mærke angiver deels Papirets Art, deels Fabriken, hvor det er forfærdiget. Vandmærke, en. En Sumpplante, der voxer i dybe Moser. Selinum palustre. Vandmølle, en. M. som drives v. Vand. Vandorm, en. O. som lever i Vandet. Vandpas, s. Vaterpas. Vandperle, s. Glasperle. Vandpladder, et. Dynd, blandet m. meget Vand; ell. noget, som er udrørt i Vand. (d. T.) Vandplante, en. P. som groer i Vandet. Vandpost, en. Post, hvoraf V. pompes. (s. Pompe.) Vandprøve, en. Prøve, som man fordum foretog m. de f. Hexeri beskyldte Qvinder, v. at kaste dem p. Vandet. — figurl. "At de fleste m. urokket Bestandighed bestode i denne deres Dyders Vandprøve." Bagg. (Labyr. II. 283.) Vandpyt, Vandpøl, en. Fordybning, hvor V. har samlet sig.

Vandpos, en. (Skibsspand) s. Pos. Vandrende, en. Rende, hvorigiennem V. har sit Løb. vandret, adj. parallel m. Vandfladen, horizontal. "Dette Tørvelags øverste Flade er altid vandret." Olussen. vandrig, adj. som har Overflødighed paa V. Vandrige, et. (m. best. Art.) Vandet m. de Naturlegemer, som det indeholder. Vandrotte, en. Et Slags Rotter, som leve v. Bredden af Floder og Damme. Mus amphibius. Vandrør, et. d. s. s. Vandrende. Vandsaa, en. (t. at bære V. i) s. Saa. Vandsamling, en. En Dam, ell. mindre Fordybning, hvor V. har samlet sig. Vandskade, en. den Skade, som Oversvømmelser volde. (Moth.) Vandskat, en. Skat, som betales f. Brugen af offentlige Indretninger, der forsyne en Stad m. Vand. Vandskiel, et. den v. Bierges ell. Bakkers Strækning bestemte Adskillelse i Retningen af rindende Vandes Løb. "Et kiendeligt Vandskiel finder Sted omtrent midt igiennem Landet." M. vandskoldet, adj. skoldet m. hedt Vand (f. Ex. slagtede Sviin.) Moth. Vandskrue, en. En m. et sneglедannet ell. skruedannet Rør forsynet Valse, hvormed Vand pompes op af dybere Steder. "Archimedis Vandskrue." Schytte. Indv. Reg. II. 105. Vandskræk, en. Sygdom, der opstaaer af gale Dyrs Bid, og yttrer sig bl. a. ved uovervindelig Afsky mod alt flydende. Hydrophobia. Vandskurv, en. et Slags Hudsygdom hos Faar. (Begtrup om Agerd. i Jyll. III. S. 101.) vandsky, adj. som har Vandskræk. Vandsky, en. En tyk Sky, Regnsky. (Moth. Foersom.) Vandskyl, et. Vandets Overstrømmen, Vandløb. "De ere el fremførte v. vældige Vandskyl." T. Rothe. "Eders Bygning staaer p. faste Grund, urørt af Vandskyl, Storm og Strømmes Vold." F. Guldb. vandslaaet, adj. v. plettet ell. noget beskadiget v. at overslaaes m. Vand. (Vandslag. "Det har faaet Vandslag." Moth.) Vandslange, en. Slange ell. Snog, som lever i Vandet. Vandsmag, en. vandet S. Vandsnog, en. d. s. s. Vandslange. Vandsot, en. (forekommer i ældre Dansk; f. E. hos Henr. Harpestreng.) s. Vatersot. Vandspand, en. Spand til at bære Vand i. Vandspeil, et. Vandets Overflade, betragtet som en fuldkommen jævn Flade. "Bierget er 2000 Alen høit over Vandspeilet. "Paa det stille Vandspeil Skyen ryster de første Draaber." Foersom. Vandspring, et. Vand, som v. at ledes fra et høiere Sted t. et lavere bringes t. at springe giennem Rør. (s. Springvand.) Vandstade, et. Sted, hvor V. har samlet sig, Vandsamling. (Olussen.) Vandstemning, en. 1. Vandets Stemning, f. at lade det flyde over en Eng ell. Ager. (Fielstrup.) 2. En Tømmerbygning over et Vand, en Canal, for at stemme Vandets

Løb. (Moth.) s. Sluse. **Vandstof**, et. en i Naturlæren brugelig Benævnelse paa den ene af Vandets Elementer eller Grundstoffer; (brændbar Luft; hydrogène.) **Vandstraale**, en. Vand, som m. Magt trykkes gjennem et Rør, liig en Straale. **Vandstrøm**, en. et strømmende, stærkt flydende Vand. **Vandstue**, en. Samlingssted f. Vandet v. en Mølle. (Moth.) **vandsugende**, adj. v. som suger Vandet t. sig. (om Jordsmon. Olufsen.) **Vandsuppe**, en. S. af Gryn o. d. kogte i Vand. **Vandsvælg**, et. s. Vandhvirvel. **Vandtrug**, et. Et T. ell. udhulet Træ, der lægges v. en Post ell. Brønd t. at vande Qvæg af. **vandtæt**, adj. som holder Vand ude. V. Læder; vandtætte Silkehatte. **Vandtønde**, en. T. til at have V. i, Vandfad. **vandtør**, adj. som ikke vædes af Vandet; vandfri. "Han (Bæveren) da i andet Loft en vandtør Stue nyder." Arreboe. **Vanduhr**, et. En i Oldtiden brugelig Tidsmaaler; et Slags Timeglas, hvortil Vand benyttedes i Stedet f. Sand. **Vandurt**, en. s. Vandplante. **Vandvove**, en. d. s. s. Vove. "Vandvover og Bølger." E. E. Pontoppidan. 1653. (Fastepræd. S. 301.) "Himlens Befæstning staaer adstillet fra Vandvoverne m. faste Baand." J. Smidth. **Vandvægt**, en. Et Rør, fyldt m. Vand ell. en anden Vædske, v. hvis Stilling i Røret man bestemmer den vandrette Linie. (Niveau. Deraf: **Vandvægtslære**, en. J. Kraft.) **Vandvæxt**, en. V. som groer i Vandet. **Vandøgle**, en. Fiirbeen, som lever i Vand. (Moth.) = **Vandsnød**, en. Nød, Fare, Ulykke af Vandflod. (Moth.)

Vande, et. Vandsamling ell. Vandskyl, saasom af stærk Regn. Et øsende **Vande**. (d. Tale. Man siger ogsaa: **Høivande**, **Lavvande**, om Flod og Ebbe; som maaskee er sing.)

Vande, v. a. 1. [J. vatna.] 1. komme Vand paa, giøre heel vaad. (jvf. væde, under vaad.) At vande Planter, Blomster, Lerred; vande et Havebed. — Man væder det, som man giør vaadt p. Overfladen, v. at dyppe det, ell. komme lidt Vædske derpaa; man vander det, som man gyder ell. øser V. paa. 2. give et Dyr at drikke v. at føre det t. Vands. At vande Køerne; vande en Hest. (Men: at give Ænderne, Hønsene, Køerne Vand — naar det skeer i Gaarden ell. Stalden.) = Deraf: **Vanding**, en. — **Vandingssted**, et. Sted, hvor man vander Heste og Qvæg.

Vande, v. n. 1. (har.) berøre Vandfladen. Kuglen vandede.

Vandel, en. ud. pl. [Tydsk: Wandel.] 1. Levnet, Leveskik, Opførsel. Ustraffelig i sin V. "Din Vandel, Moder! være skal mit Mønster." — Thaarup. "Hvilken Ydmyghed prydede hans hele Vandel." Kampmann. "Min evige Troskab, min aldrig plettede Vandel." J. L. Heiberg. "Uskyldige Menneskers gladere, renere Vandel." Mynster. "Vandel — indbefatter Alt, hvad Mennesket foretager sig, baade Sæder og Opførsel. Man kan tale om en slet, og om en ulastelig V. men ikke om en lykkelig Vandel. Man siger heller ikke lettelig en lidenskabelig, en udsvævende Vandel." Müller. 2. Handel; egentl. Byttehandel. I Talemaaden: Handel og Vandel (som hører t. de rimede Pleonasmer i Sproget. Man siger ogsaa: at handle og vandle. Hvitfeldt.) jvf. forvandle. 3. I ældre Dansk br. **Vandel** ogsaa for: Vederlag, Erstatning. "At giøre Vandel og Vederlag f. Skade." Hvitfeldt. "De begierede f. denne Skade tilbørlig Vandel." Samme. "At der skeer tilbørlig Bod og Vandel f. det Drab." Samme.

Vandet, adj. som smager af Vand, indeholder Vand. En vandet Smag. — fig. om Talen: uden Aand, Fynd og Liv. Vandede Vers. En vandet Tale.

Vandre, v. n. 1. har og er. [A. S. wandrian.] egentl. gaae omkring, reise t. Fods. Han har vandret vidt omkring i Verden. Efterat vi havde vandret hele Dagen. Vi vandrede igiennem Skoven. — Han er vandret t. Jerusalem. At vandre ud (drage bort, ud af Landet.) "At vandre er at reise t. Fods; gaae, at bevæge Fødderne fra Sted t. andet." Müller. At vandre bort (drage bort) fra sin Fødeby. Han har vandret hele Landet igiennem t. Fods. En vandrende Ridder (Chévalier errant.) Vandrende Haandværkssvende. "Vandrende Riddere findes nu kun i Romaner; men en gaaende Ridder, er en Fodgænger, som bærer et Ridderkors." Müller. fig. siges Planeterne: at vandre om Solen. — Ligeledes ofte figurl. (især i Bibeloversf.) om Menneskets jordiske Liv; og om andre Overgange og Omskiftelser. "De, som have troet, at Siælene bleve efter Døden her p. Jorden, og vandrede af et Legeme i et andet." Sneed. = **Vandrer**, en. pl. -e. den, som vandrer, en Vandringsmand. = **Vandrebog**, en. En Bog, som det v. en nyere Anordning er foreskrevet, at fremmede vandrende Haandværkssvende skulle føre m. sig i Landet fra Sted t. Sted, og deri lade indtegne, hvor de have opholdt sig, m. m. **Vandregang**, en. Gang ell. Vei, som gaaes m. et vist Maal; en Vandrers Gang. "Din Ungdoms Vandregang Gudfrygtighed har banet." Kingo. **Vandrekiortel**, en. Reisekiortel. [I vore Bibel-Overs. (2 Tim. 4. 13.) men forældet, ligesom andre lignende f. E. Vandrehat, Vandreklæder, Vandrestav.] **Vandrelyst**, en. ud. pl. L. til at vandre og færdes meget. **Vandreskare**, en. En stor Folkehob, som ere p. Vandring. (E. Pon-

toppidan.) **Vandrestierne**, en. pl.-r. Planet. "Vandrestierner syv p. vidt adskilte Veie i Diet tindre ei." (Arreboe.) = **Vandring**, en. pl.-er. Gierningen at vandre; Reise t. Fods. At giøre en lang V. At være p. en V. At gaae paa Vandring (om Haandværkssvende.) [s. Folkevandring og Siælevandring.] "Det Lærebegreb, som antager Siælenes Vandring." Sneed. — **Vandringsaar**, et. pl. d. s. Aar, som tilbringes m. at vandre. **Vandringsbane**, en. den B. man følger p. en Vandring. **Vandringsdag**, en. D. som tilbringes p. en Vandring. "Med Fryd din Vandringsdag du endte." J. Smidth. **Vandringsfærd**, en. Reisefærd. "Den Vandringsfærd saa vel afgik." Bording. fig. vor V. paa Jorden. "Saa er vor ganske Vandringsfærd t. Himlen rettet." Kingo. **Vandringsgang**, en. En G. som man gaaer blot f. at gaae; en Spadseregang. "I Skoven gik hun en Vandringsgang." Øhlenschl. "Lad mig ei p. min Vandringsgang dig møde." J. L. Heib. **Vandringsland**, et. Land, som man vandrer igiennem, hvor man ikke har stadigt Ophold. "Men Verden er mit Vandringsland." Kingo. **Vandringsløb**, et. Vandring, Vandringsgang (især figurl.) "At forvilde sit Vandringsløb." N. Brun. **Vandringsmand**, en. pl.-mænd. den, som er p. Vandring, en Vandrer, Reisende. **Vandringsstand**, en. fig. om det menneskel. Liv. "Paa Jorden er vor Vandringsstand; i Himlen er vort Fædreland." Thaarup. **Vandringsstav**, en. Stav ell. Stok, som man bruger p. Vandringer. **Vandringsvei**, en. den Vei, som man gaaer ell. drager ad, p. en Vandring. (J. L. Heiberg.)

Vane, en. [J. Vani. A. S. Vuna. Gl. T. wanen, at pleie.] 1. ud. pl. Færdighed t. at foretage et vist Slags Handlinger, m. Forsæt, men dog uden at være sig Grundene dertil bevidst. Hvad man giør ofte, bliver omsider til Vane. Det er hans V. Jeg giør det blot af V. "Hvor Vanens blinde Drift giør alting latterligt, som Fædre kiendte ei." Troiel. Meget af det, vi kalde Nødvendighed, er kun Vane. At komme i V. med noget (vænne sig t. noget.) Det er kommet i V. (er blevet Skik.) At komme af Vane. Jeg er nu kommen af V. med at gaae ud. "Imidlertid kom jeg lidt efter lidt ganske af Vane med at see t. mit Veirglas." Rahb. 2. pl. Vaner. et vist Slags Handlinger, som foretages af Vane. At have en V. aflægge en V. En slem, ond, skadelig V. At giøre sig noget t. en V. Den V. at ryge Tobak. "Vane bestaaer i en Lethed ell. Tilbøielighed t. at giøre noget, hvilken er frembragt v. Gientagelse af samme Handling ell. samme Indtryk." Treschow. — En Vane, som Mange, ell. et heelt Folk, have antaget kaldes Skik, Sædvane. (jvf. Mode og Uvane.) = **Vanedrift**, en. pl.-er. Drift, som opstaaer af Vane. **Vanefeil**, en. Feil, som ved Vanen er bleven herskende hos een. (Werfels d. Gramm. 1798.) **vanefuld**, adj. 1. som har mange Vaner. 2. som har en skadelig Vane, vil giøre Skade. vanefuldt Qvæg. (Moth.) s. uvane. **vanegod**, adj. god i visse Tilfælde, af blot Vane. **Vaneliv**, et. ud. pl. et Liv, som føres efter blotte Vaner, et eensformigt Liv. (s. vanlig.)

Vang, en. pl.-e. [J. Vangr. A. S. Vang.] en indhegnet Mark, Ager ell. Eng. (s. Vænge.) Qvæget gaaer i Vangen. Den grønne V. Han har deelt sin Jord i tre Vange (heraf i Agerdyrkningslæren: Trevangsbrug, Sexvangsbrug &c.) = **Vangeled**, et. Led, Lukkelse f. en Vang. "Som uden Mark et Vangeled." Bording. **Vangeskifte** ell. **Vangskifte**, et. aarlig Omskiftning af Vangene t. Sæd, i Agerbruget. (Moth.) **Vangevogter**, en. den, som tager Vare p. en Vang og Ledet f. samme; Ledvogter. (Moth.)

Vange, en. pl.-r. 1. Sidestykker p. en Trappe, hvori Trinene indsættes ell. indstemmes, og hvori sædvanligen Rækværket (Gelænderet) befæstes. 2. Træ, som lægges om Masten, f. desmere at styrke den. (T. Wange. Egentlig anbringes Vangerne p. Siderne af Masten, og kaldes derfor ogsaa Sidevanger; hvorimod det Træ, som t. Styrkelse anbringes for p. Masten kaldes Skaal. Schneiders Veiledn. 67. 78.) Hvoraf v. a. At vange en Mast, sætte Vanger p. den. (Moth.) 3. **Vanger**, n. s. pl. kaldes hos Muurmestere de to Sider af en Skorsteen. (Moth.)

Vanke, v. n. 1. har. 1. bevæges hid og did, vakle. (T. wanken. Denne Bemærk. anfører vel Moth; men den br. lidet. s. vankelmodig.) 2. gaae meget og vidt omkring. vagari. Han har vanket meget om i Verden. "Een boer p. rolig Høi, een vildt i Ørken vanker." Nord. Brun. 3. impers. gives, faaes. (dagl. T.) "Der vanker ikke Flesk t. Hofdrenge:" en gammel Talemaade. Her vanker got Mad og Drikke. Der vankede Hug. "Hver Gang man naaer en Ankerplads, hvor deilig Drikke vanker." Rahb.

Vankelmodig, adj. ustadig, foranderlig i Sindet. (t. wankelmüthig.) "Den vankelmodige Lykke følger han derfor m. et uvist Haab." B. Thott. "Et vankelmodigt Sind seer helst m. Andres Øie." Merope v. Schiermann. "Hun, der m. Kiærligheds Lettroenhed overgiver sig til en saa vankelmodig Elsker." R. — Heraf: **Vankelmodighed**, en. ud. pl. (Moth.)

Vanlig, adj. som er i Vane, er i Brug; sædvanlig. "Som det af Arilds Tid har væ-

ret vanligt." Hvitfeldt. "At Jøderne — ville blive ved deres egen Tro og vanlige Skik." 2 Macc. 11. 24. "Saa sov han en Nat p. sit vanlige Field." Pram. (Stærkodder.) "Saa seer man, med vanlige Gang af en Kreds i en anden mig ile." Bagg.

Vanske, en. [af van.] Feil, Lyde, Mangel. (forældet. I nyere Bibeloversl. 3. Moseb. 22. 25. 4. Bog. 19. 2. hvor dog Bib. af 1550 har Lyde.) — Ligeledes forældet er vanske: 1. v. a. at skæmme, fordærve; bedrage. Moth. (jvf. forvanske.) 2. v. n. fattes, mangle. "Hvad der vansker udi." Hvitfeldt.

Vanskelig, adj. [af J. vandr, vanskelig, tvivlsom.] 1. som koster megen Møie og Flid, meget Arbeide, som ikke m. Lethed udføres ell. tilveiebringes, tung, besværlig; (modf. let.) Et vanskeligt Arbeide. En vanskelig Sag. "Det er vanskeligt, som ikke let kan udføres. Det er besværligt, hvis Udførelse koster Anstrengelse; og er denne Anstrengelse trættende, bliver det møisommeligt. Det er vanskeligt at vinde en Terne i Lotteriet; dog er det hverken besværligt, ell. møisommeligt." Müller. Det er vanskeligt f. ham, at finde sit Udkomme. En vanskelig Forfatter (ikke let at læse, forstaae.) 2. ikke let at komme t. Rette med, særsindet, egen. (J. vandr.) "Han besværer sig selv ikke mindre, end en vanskelig Staldbroder." B. Thott. "Den er vanskelig, hvem det ikke er let, i Omgang at være tilpas, fordi hans Fordringer ere mange og store." Müller. (jvf. sær, lunefuld.) = Vanskelighed, en. 1. ud. pl. Beskaffenheden, at være vanskelig; difficultas. Det vil have V. (o: være vanskeligt.) Der er ingen V. ved at opnaae det. Vanskelighed hæves v. Flid; Modstand overvindes v. Magt; Hindring bortryddes v. Klogskab. "Vanskeligheder komme fra Tingen selv og dens Natur; Hindringer mestendeels fra Tingens Forhold t. andre Ting." Sporon. 2. pl.-er. vanskelig Omstændighed. Der er mange Vanskeligheder v. dette Foretagende. Han giorde mange Vanskeligheder, inden han vilde tilstaae det. "At bortrydde nogle af de Vanskeligheder, som hindre saa mangès Omvendelse." Sneed. "Da finde Vanskelighederne ham raadvild, og Besværlighederne modløs." Mynster. 3. Egenhed, Særhed. Konen maa tidt bære over m. sin Mands Vanskelighed.

Vant, partic. og adj. p. s. vænne.

Vant, et. pl.-er. Toug p. et Skib, som er fast; men særdeles de, som p. begge Sider befæste Masten, ell. gaae fra Master og Stænger ud t. Siderne af Skibet (jvf. Stag) og hvorimellem undertiden Rebstiger anbringes. (Deraf: Vantklamper, Vantkloder, o. fl.)

Vante, en. pl. -r. [Sv. Wanta. H. want. Fr. gant.] en Handske, især ulden og strikket (som i Alm. menes, naar man blot siger Vanter.) Dog siges ogsaa: Uldvanter, ligesom Silkevanter, Bomuldsvanter.

Vantmager, en. [af N. S. Wand, Klæde.] kaldtes tilforn en Dugmager, Klædevæver. Vantmagernes Laugsartikler af 22 Mai 1741.

Var, adj. m. langt a. [J. var.] paapassende, forsigtig. (br. nu ikke, undtagen i den jydske Dial. Et andet Ord er uden Tvivl det næstfølgende adv. var ell. vaer. (s. dette Ord.) = Varøiet, adj. "Kaldes det Menneske eller Dyr, som vel veed at tage sig Vare." circumspectus. Moth.

Var m. langt a. ell. vaer (som er den almindelig brugelige Skrivemaade), adv. bruges i Talemaaden: at blive var, fornemme, mærke v. Sandserne, især v. Synet. "Man vorder meget var i mange Dogge." Ordspr. (s. Lotti.) = Det skrives endnu hyppigst: blive vaer, for at betegne Udtalen. "Han jvred sig især, da han blev vaer et o med e i Enden." Holb. P. Paars. [Isl. verda var vid. T. wa r n e h m e n. var er her: seende; af et forældet V. at vare, see; wahren, at see, bemærke, br. endnu i den O. T. Dial.] = Heraf: ell. af det foregaaende adj. var) varlig, adj. (A. S. værlic.) som tager sig og sine Handlinger vel i Agt, forsigtig, ikke overilet, hastig. "Dette skal giøre os varlige i at dømme om denne Verdens Ufuldkommenheder." Eilschow. — varsom, adj. d. s. s. varlig. At gaae varsomt m. noget; bære noget varsomt. At være varsom i at vælge sin Omgang. jvf. forsigtig, sindig. — Deraf: Varsomhed, en. ud. pl. "Hans Mod var i Selskab m. den sindige Varsomhed, som vaagede der, hvor Grændsen er imellem Mod og Forvovenhed." Vogelius. ("Forsigtighed bestaaer i at betænke og afveie Handlingers Følger og Sammenhæng. Varsomhed ligger i den Konst, at give Agt p. Hindringer og Uleiligheder, som kunne møde." Sporon.)

Varagtig, adj. [af vare, v. n.] 1. som varer længer, holde længe ud, bestaaer længe. "Varagtige Skoe af Grevingeskind." E. E. Pontoppidan. (Fasteprædikener. 1653. S. 124.) 2. varig, vedvarende, bestandig. — "Døden er bedre, end et sygt Liv eller varagtig Sygdom." Sir. Bib. af 1550. (Sir. 30.) "Ere endog de Omvendelser, der foregaae p. Sygesengen, ikke altid varagtige." Rahbek. 3. fast, stadig, bestandig. "At blive varagtig i sit Forsæt." Vedels Saxo. 142. — Deraf: Varagtighed, en. ud. pl. "En saadang Varagtighed i Følelsen har i dens Bestandighed en Betingelse f. dens Reenhed." M. (s. varig og Varighed, som mere br.)

Varde, en. pl.-r. et p. hoie Steder opreist Tegn, enten t. Minde ell. Mærke; saaledes ogsaa Træer ell. Stænger p. saadanne Steder, hvori tændtes Ild, f. at give Tegn om en Fiendes Landgang. [Moth skriver det ogsaa Vare, og har deraf: Vare hold, et. Vagt v. Varerne. Varehuus, Vagthuus v. en V. ("Et Vardehuus m. Tag og 4 Dore skulde bygges v. hver Varde." Jahn. Nord. Krigsv. 183.) Vare-ild, en. Ild, som tændes p. Varerne og Tegn, som derved gives. Varetaarn, et. Vagttaarn, Fyrtaarn. m. fl.]

Vare, n. s. 1. Vagt, Paapassen, Opsyn. br. nu kun adv. i den Talem. at tage Vare. a.) At tage sig Vare, ell. i Vare for noget, vogte sig, tage sig i Agt for. b.) at tage Vare paa noget ɔ: have Opsyn dermed, have idelig Tilsyn med. At tage Vare p. Stiernernes Gang. At tage Vare paa sit Embede. "Der vare altid Tienere, som ikke tage Vare p. deres Pligt." Mynster. (jvf. Vanvare.) 2. Et Sted, hvor der holdes Vagt, ell. hvorfra der skeer Jagttagelser. (usædvanl. jvf. Stiernevare.) "Vægtere, som sidde hoit i Veir p. en Vare." Sir. 37. 19. "Oppe p. en Vare, ovenfor dem, der gaae og ploie, staaer en anseelig Mand." Rahb. (D. Tilsk. VII. 75.) = Varefoged, en. "Kaldes en Ladefoged, som siger Bonder til, at komme t. Hove." Moth. varelos, varevild, adj. som er uden Varetægt; ubevogtet. (Moth.) Varetægt, en. s. nedenfor.

Vare, en. Forvarsel f. Doden, som efter Almuens Indbildning lader sig see i den Snaes Lignelse. (Moth. det Sv. Wålne, Wålnad.) s. Varetegn, 1.

Vare, v. a. og n. 1. [J. og Sv. vara. jvf. var, adv.] 1. vogte, bevogte, passe, passe paa. At vare paa noget. "Han befoel dem, som varede p. hans Liv." Jud. 12. 7. At vare (lure) p. een. At vare ell. vare p. sit Embede. "At vare den Fangne. — Den, som varer p. Fængselet." D. Lov. I. 24. 48. — "Hvad han forer i Huset, det skal hun vare og giemme t. begges Gavn." N. Hemmingsen. 1572. "Om du ei Stegen varer." Arrebode. (Hexaem. 48.) (Nu lidet brugel.) Dog heres det recipr. At vare sig f. noget. Var dig f. hans Rænker! "Intet skal man saameget vare sig for — som f. Stolthed." B. Thott. "Den er tryggest, som varer sig f. Lykken." Samme. Var dig! (gaae af Veien.) — Hertil hører den forældede Talemaade: at vare paa, opvarte, oppasse, have Opvartning hos; f. Ex. om Hoffolk. (Vedels Saro. S. 247.) 2. giemme, bevare. (forældet.) "Det er ondt f. en Fattig, der har en Skilling, og ingen Pung at vare den i." Ordspr. 3. bevare, værge, beskierme. (forældet.) 4. minde om noget forestaaende, vække Opmærksomhed, paa; give Efterretning om. At vare een ad. (s. advare.) "Mit Ærende er, at vare Jomfruen ad om min Herres Flugt." Holberg. (Mascar.) — Ogsaa uden præpos. "Staa mig et (som) Maal, hvorefter jeg kan bygge, led m. dit Lys og vaer mig m. din Skygge." Ohlenschl. At vare for een, give hans Ankomst tilkiende. "Bedre er for at vare, end efter at kære." P. Lolle. (Heraf: Varsko!) — Varetonde, en. s. nedenfor.

Vare, v. n. 1. har. [T. währen. Sv. wara.] vedblive at være, fortsætte sin Tilværelse i Tiden (esse cum continuatione.) Krigen har varet i syv Aar. Denne Glæde varede kun kort. Det varede længe, (drog længe ud) inden han kom. Det er Toi som varer (er varigt.) (s. vedvare og varig.)

Vare, en. pl. Varer (som er en nyere, men endnu ei almindelig Form) ell. Vare. (Bib. af 1550 og nyere Bibeloversl. Moth. Sneed. Schytte og fl.) [J. Vara.] bevægelige Ting, som sælges, gaae i Handelen, Handelsvare, Kiobmandsgods (sædvanl. kun om livlose Ting.) Enhver Kræmmer roser sine Varer. Jernvarer, Kobbervarer, Messingvarer, Trævarer, Silkevarer, Klædevarer (men ikke: Guldvarer, Solvvarer.) Alenvarer, Kramvarer. "Og de skal rove dit Gods og plyndre dine Vare." Ezech. 26. 12. "Dit Gods og dine Markedsvare." Ez. 27. 27. = Varegods, et. til Skibs: alt det Gods, der medgives Skibet f. at erstatte, hvad der v. Slid ell. andet Tilfælde kunde blive ubrugeligt; f. E. Seil, Toug, Stænger o. s. v. Varehandel, en. H. med Kiobmandsgods (i Modf. til: Pengehandel, Verelhandel.) Varehuus, et. pl.-huse. H. hvor V. giemmes ell. oplægges, Magazin. Varekielder, en. K. hvor Varer giemmes; Pakkielder. Vareloft, et. Pakloft. Voremægler, en. M. som kun befatter sig m. Varers Salg. (modf. Verelmægler o. fl.) Vareoplag, et. en Mængde, p. eet Sted giemte Varer. Vareskifte, et. Ombytning af Varer, som skeer i Byttehandel. (Guldb. V. Hist. I. 565.) Varesæk, en. S. til at føre Varer i.

Varetage, v. a. 3. (s. tage; og n. s. 2. Vare.) d. s. s. tage Vare paa; men br. sieldnere. At varetage sit Embede, sine Pligter. "De, som ere pligtige t. at varetage den Umyndiges Tarv." A. Ørsted. "Han kunde have varetaget sin Haandtering ufornærmet." Mynster. "De Bestillinger, han er sat til at varetage." Samme.

Varetegn ell. Vartegn, et. pl. d. s. [s. adv. var ell. vare.] 1. Tegn, som bebuder noget, Forvarsel. (Moth.) 2. det, der sættes som advarende Tegn, ell. til Advarsel. "Varetegn kastes p. Strommene t. de Seilendes Underretning." Schytte. (s. Varetonde.) 3. Tegn, Kiendemærke, hvorved Nogen ell. Noget i Særd. er udmærket fra

andre. Nogle Steder have et saakaldet Vartegn. (jvf. Pontopp. Orig. Hafn. S. 350.)

Varetægt, en. ud. pl. [Af n. s. Vare og v. varetage.] 1. det, at tage Vare paa, have Tilsyn med; Beskyttelse, Bestiermelse. "Han en Orlogsmagt p. Grændserne t. Værn og Varetægt har lagt." Bording. II. 346. "Hvor hobestærk man gik p. Vagt og Varetægt." "Formane Qvinderne, at de m. deres Børn have god V." D. Lov. II. 8. 10. "Mad, Varetægt og Klæder." Kingo's Ps. (Udg. af 1827. S. 64.) "Børnenes mangfoldige Farer — endog i de omhyggeligste, de meest aarvaagne Forældres Varetægt." Basth. "Lov, Domstol — nu saa mægtig en Varetægt over hver Mands Gods og Liv." Vogelius. — At være under eens V. At befale een i Guds V. "Her, hvor vore Forældre, sikkre under Loves og Øvrigheds Varetægt, har kunnet give os Liv og Opdragelse." Malling. 2. Bevogtning, især i Fængsel. Han kom under V. At sættes under Varetægt. Deraf: Varetægtspenge, en. det, som betales f. en Fanges Underholdning; Arrestpenge.

Varetønde, en. pl.–r. [af v. a. vare og Tønde.] et Slags store Trætønder, som nedlægges i Havne og p. Strømme, f. at betegne, hvor Løbet er trygt f. Grunde. (jvf. Tøndepenge.)

Varig, adj. [af v. n. vare.] som er længe til, uden at forandres, som varer ell. kan vare længe, varagtig. (jvf. bestandig, vedvarende og langvarig.) "Det, som er varigt, forandres ikke, fordi det ikke kan; det, som er bestandigt, fordi det ikke vil." Sporon. Staal er mere varigt end Jern. Et varigt Venskab. Varige Indtryk. Dette Tøi er ikke varigt. "Det vedvarende bliver v. at være til; det varige, at være som det er." Sporon. — Deraf: Varighed, en. ud. pl. At have Varighed. Denne Forbindelse vil neppe være af Varighed.

Varlig, adj. f. under adj. var.

Varm, adj. [J. varmr; og i alle beslægtede Sprog warm.] 1. I Naturlæren kaldes overhovedet det Legeme saaledes, hvori en følelig Mængde af Varmestof er fri. Overhovedet modsættes det kold. Det, som i en stærk Grad er varmt, kaldes hedt; og lunkent (kuldslaaet) det, som ei er meget varmt. (jvf. gloende, kogched, glohed, o. a.) En varm Luft. Varmt Vand; varme Bade. At blive varm af Arbeide. Varm Mad ɔ: kogt og tillavet Mad, som nydes varm. At gaae, ride sig varm. 2. som giver, foraarsager Varme. En varm Sommer. Varme Klæder. Solen skinner varmt. At gaae varmt klædt. Varme Lande (hvor Luftens Varme er betydelig.) 3. figurl. om levende Følelser, ell. en livelig Virksomhed af Siæleevnerne. En varm Kiærlighed, Phantasie, Følelse, Deeltagelse. Et varmt Venskab. At tale varmt for en Sag.

Varme, en. ud. pl. 1. Den Beskaffenhed, at være varm, ell. at meddele Varme. Vandets, Luftens, Blodets, Ovnens V. Solens, Sommerens V. (jvf. Hede.) 2. et Sted, hvor der er varmt, et opvarmet Værelse. At sidde, ligge i Varmen. Kom ind i Varmen! 3. Livelighed i Siælens Følelser ell. Forestillinger, og i deres Udtryk. Hiertets, Phantasiens V. At tale, skrive med V. = Varmegrad, en. En vis Grad ell. Styrke i Varme. Varmeleder, en. kaldes i Naturlæren et Legeme, for saa vidt som det let ell. vanskeligen giennemstrømmes af Varmestof. En god, slet Varmeleder. "De Legemer, giennem hvilke Varmen m. Lethed udbreder sig fra en Deel t. en anden, kaldes gode Varmeledere." H. Ørsted. Varmeledning, en. den Omstændighed, at Varmen ledes fra et Legeme t. et andet, enten umiddelbart, ell. igiennem et tredie. (H. Ørsted.) Varmelære, en. den Deel af Naturlæren, der handler om Varmen. Varmemaaler, en. et Redskab, hvorved Legemers Varmegrad og Forandringer i samme maales. Varmespilde, en. Tab af Varme, som v. en urigtig Indretning f. E. af Ovne, gaaer t. Spilde. (Oluffen.) Varmestof, en. den Substants, som frembringer Varme, i Forhold t. dens Mængde i frigiort Tilstand. (T. Rothe. Nat. Betr. I. 301.)

Varme, v. a. 1. giøre varm, frembringe Varme i ell. ved. Der gaaer meget Brænde t. at varme den store Stue. Sengen maa varmes f. den Syge. Melken skal varmes uden at koge. — At varme op, varme Mad op, varme den anden Gang. (s. giennemvarme, opvarme.) = Varmebækken, et. Bækken m. Laag paa, hvori lægges Gløder, f. at kunne varme en Seng. Varmeflaske, en. Tinflaske, som fyldes m. varmt Vand, og lægges i Sengen f. at varme Fødderne. Varmekurv, en. K. hvori sættes en Ildpotte ell. lægges et gloende Jern, f. at varme Linned ell. Klæder over Kurven.

Varp, et. 1. Dræt, Fiskedræt. (Moth.) 2. til Skibs forstaaes v. et Varp een ell. flere Varpetrosser, der udføres enten p. faste Steder, ell. med Varpankere, f. at varpe Skibet v. Hielp af samme.

Varpe, v. a. 1. [J. varpa. N. S. warpen, at kaste.] hale et Skib frem v. et Toug, som enten er fast v. et udkastet Anker ell. v. en Pæl. At varpe et Skib ind, ud af Havnen. "At varpe sig op" (om Pramme.) Wandal. (Mindesm. II. 123.) = Varpanker, et. Anker som udkastes i Afstand fra Skibet, f. at varpe dette frem. (Moth.) Varpegarn, et. Et Slags Fiskergarn. (Moth.) Varpegods, et. kaldes

t. Skibs de forskiellige Toug, der bruges t. Varpning. "Varpegodset er Alt kabelslaaet." Schneiders Veiledn. **Varpepæl**, en. pl.-e. Pæle, som nedrammes i Havne ell. Canaler, f. at Skibe kunne varpes frem v. Toug, der kastes om disse Pæle. **Varpetoug**, et. T. hvormed Skibe varpes. **Varpetrosse**, en. d. s. s. Varpetoug. (Schneiders Veiledn. 78.) — **Varpning**, en. Gierningen at varpe et Skib.

Varsel, en. pl. Varsler. [af v. a. vare.] 1. Gierningen at vare, at advare. At give een V. Kald og V. (Stævning.) "Hvorfor lod min Stolthed ei dit Varsel?" Øhlenschl. (Helge.) "Et Budskab — hvorved hans Ven mod Alt fuldkomment Varsel fik." N. Brun. "Ved trende Varsler jeg dig melde vil, naar Tiden drager nær." Tode. 2. Tegn, der viser sig t. Paamindelse ell. Forkyndelse om noget, som vil skee; Forvarsel. Omen. = a.) **Varselbilled**, et. Billed ell. Syn, der viser sig som et Varsel. "Thi Drømme Fremtids Varselbilled ere." S. Staffeldt. **Varselklang**, en. varslende, advarende Klang. "Hør sidste Sang min Naades høie Varselklang." Evald. **Varselkraft**, en. Evne, Kraft t. at varsle, advare om noget som er skeet, eller skal skee. "Hun Baandets Varselkraft erindred sig." Ingemann. **Varselrøst**, et. varslende, advarende Røst. (Ingemann. Digte. 1817. S. 256.) **Varselsagn**, et. varslende Sagn ell. Tale. (Fibigers Sophokl.) **Varselsang**, en. Sang, som varsler noget tilkommende. "Den tidt gientagne, skygge Varselsang." Øhlenschl. (Poet. Skr. II. 293.) = b.) **Varselsfugl**, en. F. hvis Skrig Overtro tillægger et Varsel om Uheld o. d. (P. H. Frimann.) **Varselsmænd**, pl. Stævningsmænd. D. Lov. 1. 4. 5. **Varselsord**, et. advarende, forud varslende Ord. (Fibigers Soph. II. 95.) **Varselsraab**, **Varselsskrig**, et. Raab, hvorved man advarer om ell. for noget. "En huuløiet Ugle forfulgte ham m. Varselsskrig." Øhlenschl. **Varselsraad**, et. advarende Raad. "Du har — som Yngling styret mig m. Varselsraad." Rahbek. **Varselsstemme**, en. advarende Stemme, Varselsrøst. "Den milde og dog stærke Varselsstemme." Grundtv. **Varselssyn**, et. Syn, som bebuder ell. varsler noget Tilkommende. (Herz.) **Varselstegn**, et. advarende Tegn. "Forfærdelser og grumme Varselstegn." Pram. **Varselstid**, en. den Tid, som er imellem en Indvarsling ell. Stævningens Forkyndelse og den Indstævntes Møde f. Retten. "At forlænge Varselstiden." A. Ussing Anm. t. Tingsr. II. 171.

Varsko! et Udraabsord, hvorved man advarer Folk om at gaae af Veien; hvilket kaldes: at varskoe een. (Holl. og N. S. waerschouen.)

Varsle, v. a. 1. bebude, vare ad, give Varsel om noget. Han har lovet at varsle mig i Tide. 2. stævne, indkalde t. at møde. (sielden.) 3. give Forvarsel om noget. "Den samme Røst, som varsler høit i Nattens Stund, den varsler end." Øhlenschl. "Og Tegn om Storm over Sømand varslede." Frimann. "Klagelyd, som varsler vildfarne Mand om Qval og Død." Foersoms Digte. II. 71. 4. advare. "Hvilke varslende og lærerige Erfaringer, hvilke gyselige og afskrækkende Exempler gives der ikke." Rahb. (D. Tilsk. XI. 309.) — Deraf: **Varsling**, en. pl. -er. (s. Indvarsling, Stævning.)

Varsom, **Varsomhed**, s. under adv. var.

Vartavl, et. Brætspil. (forældet.)

Varte, v. a. 1. [det T. warten, aufwarten.] br. i d. Tale i Udtrykket: at varte een op ɔ: være ham t. Tieneste, passe ham, tiene, gaae t. Haande. (jvf. opvarte.) At varte op (giøre Opvartning) v. Bordet.

Vartegn, et. pl. d. s. see Varetegn.

Vartpenge, n. s. pl. [Tydsk. af warten, vente.] Lønning, som tilstaaes en Embedsmand, der afgaaer fra et Embede, under Forpligtelse at ansættes m. Tiden i et andet. At staae paa Vartpenge.

Varulv, en. pl.-e. [N. S. Waarwulf. E. werewolf.] efter Fortidens Overtro: et for en Tid t. en Ulv forvandlet Menneske.

Vasal, en. pl.-ler. s. Lehnsmand.

Vase, en. pl.-r. 1. En opfyldt Vei som lægges over en Mose, Eng ell. Vandsamling, af Riisknipper, Grene eller Jord. (Moth. Sv. N. S. og E. Wase, et Riisknippe. O. T. Wase, Græstorv.) 2. et Knippe Halm m. Kornet i; et Neg. (Moth; men denne Bemærkelse, formodentlig af Almuesproget, bruges nu ikke.)

1. **Vask**, en. ud. pl. 1. Gierningen at vaske, Tvæt; dog kun hvor Talen er om at tvætte Tøi, og især i betydelig Mængde. Vi have stor V. i Dag. At give Tøi i Vask. ell. i Vasken. Hun har staaet i V. hele Dagen, er endnu ikke færdig m. sin Vask. (jvf. Vaskning.) 2. en betydelig Deel Lintøi, som er vasket. Den hele Vask er endnu ikke skyllet. At hænge V. paa Loftet. Loftet hænger fuldt af Vask.

2. **Vask**, en. pl. Vaske. En Indretning i Kiøkkenet t. at toe og skylle Kar i. Vasken er af Steen. Denne Rende gaaer fra Vasken.

Vaske, v. a. 1. [A. S. væscan. T. waschen.] 1. d. s. s. toe. At vaske noget i Vand. At vaske op, d. s. s. toe op. At vaske sig. (I d. Tale siges om noget i sit Slags fortrinligt og ret dygtigt, at det har vasket sig. "En Karl, som har vasket sig." Moth.) 2. d. s. s. tvætte. At vaske Tøi,

Linned. Dette Silketøi kan ikke vaskes. At vaske Bordet af. At vaske Pletter ud. 3. At vaske Guld ɔ: skille Smaadele af Guld fra Sandet, hvori de findes, v. Hjelp af Vand. [Dette i sin Oprindelse tydske Ord har næsten fortrængt de danske toe og tvætte; dog br. det første af disse mere, og almindeligen af Almuen.] = Vasken, en. ud. pl. og Vaskning, en. pl.-er. Gierningen at vaske, Tvætten, Toen (undt. hvor Talen er om en Mængde Tøi, som vaskes. s. Vask.) — Vasker, en. den, som vasker, har m. Vaskning at giore. f. E. Guldvasker. — Af vaske: a.) Vaskebækken, et. Vaskefad af Metal, f. E. af Sølv. Vaskefad, et. Fad ell. Kar, hvori ell. hvoraf man toer sig. Vaskehandske, en. pl.-r. H. af et Skind, som lader sig vaske. Vaskejord, en. s. Valkejord. Vaskekar, et. K. hvori man toer og skyller Klæder. Vaskekielder, en. K. under et Huus indrettet t. at vaske Tøi i. Vaskeplads, en. Plads t. at vaske Klæder, f. Ex. i en Gaard, v. et Vand. Vaskeseddel, en. Fortegnelse over Tøi, der skal vaskes, ell. er i Vask. Vaskesvamp, en. S. som man bruger t. at toe sig m. og faaes af et i Havet vorende Plantedyr. (Spongia officinalis.) Vaskesæbe, en. S. tienlig t. Vask ell. til at vaske sig med; især den saakaldte hvide Sæbe. Vaskevand, et. V. til at toe sig i. — b.) Vaskerballe, ell. Vaskeballe, en. B. til at vaske Tøi i. Vaskerbænk, en. En Bænk t. at vaske ved, hvorpaa Vaskekarret sættes. Vaskerhuus, et. en Bygning, indrettet t. at vaske i. Vaskerkiedel ell. Vaskekiedel, en. K. hvori Vand koges t. Vask. Vaskerkone, en. K. som tvætter f. Betaling. Vaskerløn, en. det, som betales f. Vask. Vaskerpige, en. Tienestepige, hvis Syssel blot ell. især er at vaske. Vaskertrug ell. Vasketrug, et. T. til at tvætte Klæder i.

Vaskers, et. d. s. s. Vaskerhuus, hvoraf det er en Sammentrækning. (Ligesom Bagers, Bryggers, Stegers.) "Den tvende Spring og Hovedkilder har; een gaaer fra Vaskerset." Holb. P. Paars. II. 3 Sang.

Vat, et. ud. pl. [E. Wad. T. Watte.] et Slags løst Filt, som giores især af Bomuld, ogsaa af ringe Silke, (Vatsilke) og br. til Mellemfoder i Klæder m. m. (formodentl. d. samme Ord, der haves i Vadmel, Vadsæk.) = Vatmager, en. den, som forfærdiger Vat.

Vaterbord, et. [af N. S. Water, Vand, (ligesom de nærmest følgende Ord), og Bord ɔ: Bræt ell. Planke.] kaldes t. Skibs den yderste Dæksplanke, der sædvanligen er af Eg, og hvori Spygatterne ere borede.

Vaterline, en. et Toug, som befæstes langs ad Siderne p. større Krigsskibe, lidt ovenfor Vandgangen, og tiener t. at gribe i, m. m.

Vaterpas, et. [Af det N. T. Water, Vand.] Regel ell. Maal, hvorefter man bringer noget i vandret (horizontal) Linie; d. s. s. Blylod.

Vaterseil, et. Et trekantet Seil, der undertiden befæstes t. Bommen p. Masten, og naaer næsten ned t. Vandskorpen.

Vaterskout, en. En af Øvrigheden beskikket Embedsmand, der har Tilsyn m. Rullerne over det Mandskab, der farer m. Koffardieskibe.

Vatersot ell. (som det oftest skrives:) Vattersot, en. ud. pl. en Sygdom, der opstaaer af Svækkelse i de lymphatiske Kar, og hvorved Vand samler sig i Mængde under Huden hos Mennesket. (Vandsot.) = vattersottig, adj. som har denne Sygdom.

Vaterstag, et. kaldes til Skibs de tre stærke og strammede Toug, som gaae fra Yderenden af Bovsprydet til Forstavnen, hvor de befæstes i Huller, anbragte i det saakaldte Skiæg bag Gallionen.

Vatre, v. a. 1. [af n. s. Water, Vand.] bringe et Slags Figurer, der ligne Bølger, p. Overfladen af Silketøi, v. at valtse det. (Moth.) Vatret Taft, vatrede Baand.

Vau, n. s. Navn p. en Plante, hvormed farves guult. Reseda luteola.

Ved, et. ud. pl. [Sv. Wed, Wid. E. wood, Skov.] Materien, der udgiør Stamme og Grene p. et Træ; d. s. s. Træ, 2. (hvilket nu mere bruges; ligesom Brænde, hvor Talen er om Ved t. at brænde.) Tørt V. Haardt, blødt V. Vedet i dette Træ er meget fast. Et Læs Ved. At hugge V. i Skoven. = Vedhammer, en. et Brændeoplag, stort Forraad af opstablet Ved; (ell. Huusrum t. at giemme det i. Moth.) Vedhave, en. Gaard, hvori et stort Brænde-Forraad giemmes. ("Vedfoged v. den Kongelige Vedhave." Adr. Av. 1821.) Vedhugger, en. Brændehugger. Vedhugst, en. Gierningen at fælde Træer t. Brændsel. (Moth.) Vedkast, en. En Brændestabel under aaben Himmel. (Moth.) Vedkielder, Vedlæs, o. fl. s. Brændekielder, ꝛc. — Vedsætter, en. Favnesætter.

Ved, præp. adv. [J. vid.] A. præp. 1. egentl. og i Alm. udtrykker denne Præp. Stedets ell. Gienstandens Nærhed, og det især, hvor den Gienstand, som noget er nær, er en Ting; da hos allene ell. mest br. om Nærhed ved Personer. Huset ligger v. en Skov. Han boer v. Stranden. At sidde v. Kakkelovnen. At blive staaende v. Døren. Han sad v. min høire Side. (Derimod: Han sad hos mig; ikke: ved mig.) Han mødte os v. Bommen. (Ved betegner ikke altid en umiddelbar Nærhed, som paa eller i; men Nærhedens Grad, som hiin Præp. undertiden lader ubestemt, forstærkes ofte v. Tillæg af nær, tæt, strax, lige.) Helsingør ligger v. Øresund. Slaget v. Leipzig.

Gaarden ligger nær ved, temmelig nær v. en By. Det er strax v. Porten. Tæt v. Aaen staaer en gammel Piil. Hun satte sig lige v. Indgangen. (I disse Tilfælde kan Gienstanden ogsaa være personlig. Jeg stod nær ved, tæt ved, lige v. hende.) — Om umiddelbar Berøring: (saavel om personl. som upersonlige Gienstande.) At røre v. noget, v. een. Hun holdt sig v. mig. At tage, holde een v. Haanden. (ogsaa: i Haanden. jvf. i, B. 1.) = Hertil høre nogle figurl. Udtryk: At blive v. Sagen. Jeg har det v. Haanden. (i Nærheden.) At tænke, sige noget v. sig selv. Der er intet Godt, intet Ondt v. ham. — Der er Fare, Lykke, Uheld, Tab v. den Ting (ɔ: er ell. kan være forbundet dermed.) 2. uegentlige Bemærkelser: a.) hvor en personlig Nærhed ved, ell. Deeltagelse i en Handling, Forretning ell. Tilstand udtrykkes. At være v. sit Arbeide. At være tilstede v. en Forhandling, være nærværende v. noget. Jeg var ikke v. Bryllupet, v. Begravelsen, v. Festen ɔ: ved et vist Bryllup, som der alt er talt om. (Derimod ud. Art. Jeg var til Bryllup, til Liigfærd, til Begravelse; hvor blot sigtes t. en saadan Handling, uden nærmere Angivelse.) De ere endnu v. Bordet (Maaltidet.) De ere v. Balletten (i Skuespillet.) At giøre noget v. en Sag. Ved denne Sag er adskilligt at erindre. — Han er ansat v. Universitetet, v. en lærd Skole, v. en Stiftelse. At staae (tiene) v. Rytteriet, v. de lette Tropper. b.) hvor et (ei umiddelbart) Hielpemiddel, en Medvirkning t. en Gierning, et Foretagende angives. At læse, arbeide v. Lys, v. en Lampe (v. Lampeskin.) Dette giør man bedre v. Dagen. Han kommer neppe hiem v. Dagen. (v. Dagslyset.) Det sees bedst v. Sollyset. Et Optog v. Fakkelskin. At gaae v. Krykker (v. Hielp af.) At støtte sig v. en Stav. Han opnaaede Embedet mere v. andres Anbefalinger, end v. egne Fortienester. Jeg fik det at vide v. ham (middelbart; umiddelbart: af ham.) Han lod mig sige v. sin Tiener. At opnaae noget v. lemfældige Midler. Han blev helbredet v. koldt Bad. At tørre, bage, stege noget v. Ilden. (Er Talen om den handlende Persons umiddelbare Anvendelse af et Værktøi t. en Gierning, br. ikke ved, men med. At henrettes, halshugges m. Sværd. Derimod: At tage een af Dage ved Gift. (rettere end: med.) Han skal miste Livet v. Boddelens Haand. — At hugge een med Sabelen. Men: Han blev saaret ved et Sabelhug. — At skyde een ihiel med en Pistol. Men: Han døde, blev dræbt ved et Pistolskud. (jvf. folgende Nr. c.) c.) En Aarsag, Anledning, Grund t. noget. Hun er bleven ulykkelig v. Kiærlighed. Jorden lider v. den lange Tørke. Huset blæste om v. Stormen. Det skeete, tildrog sig ved en Hændelse. Han blev meget rørt v. dette Syn. Han mistede Benet v. et Kanonskud, ved en Kugle. At segne v. et Slag. At brage, briste, studse, standse, stønne, puste, vaagne, ꝛc. ved noget. Han fik Feberen igien v. at gaae f. tidlig ud. Ved disse Ord (som hun selv, ell. Andre sagde) stak hun i at græde. (Ved kan her ogsaa medføre et Tidsbegreb.) Ingen har lidt saameget v. Ildebranden, som han. Ingen er uheldigere ved (i Anledning af, formedelst) denne Begivenhed, end jeg. d.) Besiddelse, Egenskab. (m. Verb. være.) At være ved god Helbred, være v. sin fulde Forstand. At holde v. Magt. Være v. Magt ɔ: have Magt, være mægtig. At være vel v. Magt ɔ: før, fed. Jeg er ikke v. Penge i denne Tid. (d. T.) e.) hvor man sværger, bekræfter, anraaber een høitideligen. At sværge v. Gud, v. en Helgen. Jeg forsikkrer det v. min Ære. Jeg besværger dig v. Alt hvad helligt er. f.) for: henimod, henved, omtrent. (sielden.) Bogen er skrevet ved Aar 1550, v. Midten af det 16de Aarhundrede. Der kunde være ved 1000 Mand. g.) hvor et Tidspunkt angives, da noget omtrent skeete. Det var v. St. Hansdag, v. Paaesketid, v. Juletid. Det var i Fior v. denne Tid, at han reiste. Det er 3 Aar v. denne Tid, siden han døde. Det skete v. Dagens Frembrud, v. Daggry. At komme, at reise v. Nattetider. — h.) i adskillige særegne Udtryk, f. E. Der er intet ved ham (han er en slet Person.) Der er intet v. dette Tøi (det er ikke stærkt.) At kalde een v. sit Navn, en Ting v. sit rette Navn. Det bliver ved mit Løfte. At trække en Sag v. Haarene (bringe den ind der, hvor den ei hører hen.) Hvad forstaaes ved dette Udtryk? — At blues, at undsee, skamme sig v. noget. At kiedes v. een, v. noget. At kiedes, væmmes v. noget. At vægre sig v. noget. At være god, ond ved een. At være glad v. noget. At skille een v. noget. At befinde sig vel, ilde v. noget. At staae v. sine Ord. Han har godt ell. let v. at giøre det (det er ham let.) Jeg kunde ikke giøre v. det (ɔ: jeg giorde det ei m. Forsæt, uforvarendes) o. fl. B. Som adv. staaer ved i enkelte uegentl. Udtryk. At giøre en Ting ved ɔ: istandsætte den. Det kommer ikke mig ved ɔ: det er ikke min Sag, jeg har ikke dermed at giøre. (s. vedkomme.) At tales ved, ɔ: tale med hinanden. At blive ved med noget (fortsætte en Gierning.) Hun blev ved at skrive. At holde ved, ikke aflade. Jeg var ved at spise, var i Færd dermed.

Vedbeholde, v. a. 3. (T. Rothe.) s. beholde.

Vedbend ell. Vedbende, en. et Træ, der

hører t. de krybende Snyltevæxter, og slynger sine tynde, tætløvede Grene op ad større Træer, Bygninger o. d. Hedera helix. = **Vedbendranke**, en. En enkelt Stængel ell. Green af Vedbenden. "Her slutter jeg mig tæt t. Egens Stamme, skiøndt kun en svag afmægtig Vedbendranke." J. L. Heib.

Vedblive, v. n. vedblev; vedbleven — blevet. pl. vedblevne. (har og er.) fortsætte en Handling ell. Tilværelse; ikke aflade, ikke ophøre. Han vedblev at spille hele Aftenen. Han er vedbleven i sin Paastand t. det yderste. Jeg har vedblevet at paaminde ham. Hun har vedblevet at negte saa længe hun kunde. Faa ere vedblevne indtil vore Tider. — Deraf: **Vedbliven**, en. ud. pl. (sieldnere: **Vedblivelse**.)

Vedbør, v. impers. (lidet brugel. og neppe uden i præs.) sømmer sig, bør at være. At straffes som vedbør. "Med den Høihed, som sig vedbør." Han viste sig som det vedbør en Fyrste. — Deraf: **vedbørlig**, adj. som er saaledes, som det bør være, særd. i Medfør af Lovene, lovlig, lovligen rigtig. Han har faaet vedbørlig Betaling. Han maatte udstaae den vedbørlige Straf. (jvf. tilbørlig.) "Vedbørlig Straf er den, som f. nogen Forseelse findes ansat i Lovene; tilbørlig Straf er den, som Forseelsen fortiener, om den end ikke findes i Loven." Sporon. Man siger: utilbørlig; men ikke uvedbørlig.

Vedde, v. n. og a. 1. har. [T. wetten. N. S. wedden. Sv. vädja, sætte Pant. af Wad, Wæd, Pant. A. S. Wed.] 1. neutr. indgaae en Forening m. en Anden om Tab og Vinden af en bestemt Sum, som afgiøres v. Udfaldet af en uvis Sag. De veddede om 10 Rdlr. Jeg vedder, jeg tør vedde, jeg vedder m. Dem, at han kommer ikke i Morgen. 2. indsætte i Veddemaal. Jeg vedder 100 Rdlr. mod 1. Hvad skal vi vedde at hun gifter sig igien? 3. Bemærkelsen: at kappes om noget, finder ikke Sted v. Verbet selv, men kun i afledede Ord. = **Vedden**, en. ud. pl. Handlingen at vedde. — **Veddekamp**, en. pl. -e. Kamp ell. Fegtning, der ei er f. Alvor, men hvor det gielder om hvo der kan blive den Vindende. **Veddekiørsel**, en. den Handling, at flere kiøre om Kap f. at vinde en udsat Priis. **Veddeleg**, en. En Leg, hvorved det gaaer ud p. Veddemaal, ell. offentlig Veddestrid. **Veddeløb**, et. Handlingen, at flere løbe (ell. ride) om Kap f. at vinde en udsat Priis. **Veddeløber**, en. den, som løber i Veddeløb. (ogsaa om Heste.) **Veddemaal**, et. Handlingen, at vedde; Aftalen som de, der vedde, giøre sammen. At giøre et V. med een. At vinde, tabe et V. (I ældre Dansk brugtes ogsaa **Vedd** (en) for: **Veddemaal**; hvoraf Talemaaden: at slaae **Veds** (Moth) ell. til **Veds** o: vedde.) **Vedderiden**, en; og **Vedderidt**, et. Handlingen at ride om Kap m. en Anden f. en udsat Priis, (sædvanl. br. **Veddeløb**.) **Veddesang**, en. Sang af Flere, som kappes om at overgaae hinanden f. at vinde en Priis. (C. Frimann. Meislings Theokrit. 87.) "En **Veddesang** om Kiærlighed." F. Guldb. (Digte. I. 1803.) **Veddesanger**, en. den, som i Sang, i Digt kappes m. andre. (Troiel.) **Veddeseiling**, en. Handlingen, at flere seile om Kap f. en udsat Priis. **Veddespil**, et. d. s. s. **Veddeleg**. **Veddestrid**, en. d. s. s. **Veddekamp**. **Veddesvømning**, en. Handlingen, at flere svømme om Kap.

Veder, en uadskillelig præp. der kun (ligesom weder i Sv.) br. i Sammensætninger, deels f. ved (vederfare), deels for gien ell. imod. De fleste, i ældre Dansk brugelige, af dette Slags Ord ere ganske forældede, og kun følgende br. tildeels endnu: **Vederdøber**, n. pl. -e. Giendøber, Anabaptist. (D. Lov.) **vederfares**, v. dep. vederfores og vederfaredes. hændes, skee, times. Det som vederfares een, kan ogsaa møde en anden. Der vederfores ham en Ulykke p. Reisen. "Om du forundrer dig over, at dig vederfares noget besværligt." B. Thott. "Den Skaansel, han lod dem vederfares." Jacobi. (Man hører ogsaa: der er vederfaret ham et Uheld; og Moth har v. n. at vederfare. "Saa at man ikke nøiedes m. at jamre over den Ulykke, der var dem vederfaret." Mynster. (Præd. 1823. II. 275.) — **vederhæftig**, adj. som Penge ell. Gods sikkert kan betroes; som kan opfylde enhver Forpligtelse; sikker, forsvarlig, i Henseende t. Formue. "Vederhæftige og uberygtede Dannemænd." D. Lov. 1. 5. 1. "Hans næste vederhæftige Frænde, eller — en anden vederhæftig Mand, af Øvrigheden forordnet." V. 2. 9. "Vederhæftige Forlovere." III. 3. 3. Deraf: **Vederhæftighed**, en. ud. pl. — **vederkiende**, s. erkiende, giengielde. — **Vederlag**, et. 1. Betaling, Giengieldelse t. en anden f. det man har modtaget, oppebaaret. (**Vederlæg**. H. Taussen.) "Velgierningers Vederlag." B. Thott. "Vederlag og Giengield var Væsenet i deres Domme." O. Guldb. (V. Hist. I. 504.) 2. Erstatning. "Dersom man skulde giøre godt i den Forhaabning, at faae Vederlag derfor." B. Thott. "Et Vederlag f. det, vi opoffre f. vore Pligter." Sneed. "At han ikke kan holde sig t. noget Vederlag f. det, han ikke har mistet." Brorsons Lovfortolkn. "Vederlag er tilstrækkelig Godtgiørelse, fuld Betaling." P. E. Müller. "Hvad Vederlag kan et Menneske give f. sin Siæl?" Math. 16. 26. — **vederlægge**, v. a. 3. betale, giengielde hvad man har oppebaaret. "Hvo der tager m. god Villie mod en Velgierning, han vederlægger den." B. Thott. I. 41. "Den Gode han vederlægger Vel-

gierninger, og den Onde annammer ingen." B. Thott. 2. erstatte, oprette. "Hvad dem broster p. adskillig Livs Lyst og Overflødighed, det vederlægge de m. Artighed og kloge Nemme." Vedels Saxo. — Vedermaal, s. Vedermæle, Gienmæle. (begge forældede, ell. kun i Lovsproget forekommende Ord.) At tage til V. "Til Vedermæle tog den vaabenløse Mand." N. Brun. Jonathan. 92. Vedermaalsting, et. i Lovsproget: det Ting, ell. den Tingdag, paa hvilken Sagvolderen er pligtig at tage t. Gienmæle i Sagen. (D. Lov. V. 10. 7.) Vedermod, et. uheldigt, fortrædeligt Tilfælde. (Casus adversus. "Der hændtes ham et Vedermod." Moth.) "Vedermod og Trængsel." Bording. II. 37. 38. — Vedermæle, et. Giensvar t. Tinge; Gienmæle. (Moth.) Vedernavn, et. Binavn, Ögenavn. (forældet. "Den Andens Navn og Vedernavn." P. Claussen. 663. "Et haanligt Vedernavn." Vedels Saxo. 152.) Vederpart, en. den, som i Retten ell. andensteds, staaer imod en Anden; Modpart. Vederqvæge, v. a. 1. oplive p. ny v. styrkende Midler o. d. saavel om Legemet, som om Siælen. (s. qvæge. Af qveg. levende.) "Træer, som kunde vederqvæge dem m. en lædskende Frugt og forfriskende Skygge." Kamvmann." Vederqvægelse, en. pl.-r. 1. Handlingen at vederqvæge. "De have Tid nok tilovers t. Legemets fornødne Hvile og Vederqvægelse." Sneed. 2. det, hvorved man vederqvæges. At tage sig en V. vedersige, v. a. 3. gienkalde, modsige, tilbagekalde. (forældet.) "Dersom Nogen — indgaaer ell. lover noget, og han det t. Tinge vedersiger." D. Lov. V. 1. 4. (recusare. Moth.) — Vederskin, et. Gienskin. (brugtes ogsaa, og høres, skiøndt sielden, endnu, om Silketøi, der er vævet af saa blandede Farver, at det synes, i et andet Lys, at skifte Farve.) vederstyggelig, adj. i høi Grad slem, styg, afskyelig. (I Særdelesh. om det moralsk slette og stygge.) "Vederstyggeligt er det, som v. sin Styghed er modbydeligt — og da især det Usædelige vækker Harme og Afsky, vil dette især kaldes vederstyggeligt." Müller. Deraf: Vederstyggelighed, en. ud. pl. "De Offringer, som aabenbare Syndere giorde, vare Guderne en Vederstyggelighed." Schytte. "En Valplads, hvor Vold og Mord have efterladt deres Vederstyggelighed." Mynster.

Vedføie, v. a. 1. det s. s. tilføie.

Vedgaae, v. a. 3. (s. gaae.) tilstaae, vedstaae. (det modst. af fragaae.) "Hvis Nogen — vedgaaer det, som han sigtes og beskyldes for, da maa han det ei siden fragaae." D. Lov. I. 15. 1. [Vedgaae er et ældre Udtryk for bekiende og tilstaae. (Jvf. Nord. Tidsskr. III. 83.) Efter den nærværende Brug er Bemærkelsen egentlig: at vedkiendes Sandheden af noget (det være Gierning ell. Mening) hvori man selv har Deel, ell. hvorom man troer, at have tilstrækkelig Indsigt. "Man ligesom gaaer ved ell. ledsager Ordet og Gierningen, f. at betegne det, som sit. Man indrømmer Andres Meninger; man vedgaaer kun sine egne." P. E. Müller. Jvf. tilstaae, 1, og vedstaae.] = Vedgaaelse, en. Gierningen at vedgaae noget. (agnitio.) "Vedgaaelse af en Ting, hvorom han muligen kunde mangle tilforladelig Kundskab." A. Ørsted. (Eunomia. III. 472.)

Vedgang, en. (af vedgaae.) Tilstaaelse, Samtykke. (forældet.) "Med Rigens Raads Samtykke og Almuens Vedgang." Hvitfeldt.

Vedgiøre, v. a. 3. (s. giøre.) giøre i Stand, istandsætte, giøre ved. (mest i part. og infin. pass.)

Vedhefte, v. a. 1. hefte t. en anden Ting. Deraf: Vedheftning, en.

Vedholdende, adj. v. som ikke aflader; bestandig, vedvarende. En vedholdende Regn. Et vedholdende Arbeide. En vedholdende Sygdom, Forstoppelse. — Vedholdenhed, en. ud. pl. den Beskaffenhed, at vare længe ved, ell. at være vedholdende i noget. Regnens V. Hans Vedholdenhed i Arbeidet er ikke stor.

Vedhæng, et. det, som hænger ved, følger med en anden Ting. (Moth.)

Vedhænge, v. n. 2. og 3. [s. hænge.] 1. hænge fast ved, være forenet m. (br. sielden ud. i Inf. og part. act. og pass. Det vedhængende, vedhængte Segl. Der kan ikke vedhænge nogen Mistanke.) 2. være forenet, forbunden med. "Med mangfoldige Indskrænkelser, som nødvendig maa vedhænge alle endelige Naturer." Eilschov. (Sielden forekommer n. s. Vedhængenhed. "Denne Vedhængenhed v. det Gamle maa giøre dem al Cultur vanskelig." Basth. "Den feige Vedhængenhed v. det nærværende Liv." Mynster. Præd. 1814. I, 74.)

Vedkast, en. Brændestabel. s. Ved, n. s.

Vedkiende sig, v. rec. 2. kiendes ved, vedgaae at man kiender. Denne Hat vedkiender jeg mig ikke. Han vedkiendte sig sin Eiendom. "Retfærdighed vil aldrig vedkiende sig, at være et løst Paafund af Mennesker." Mynster. "Om dette er noget hæderligt, som du tør vedkiende dig for dig selv, og f. andre Mennesker." Samme. (Ogsaa n. pass. Han vilde ikke vedkiendes hende.)

Vedkomme, v. n. 3. (s. komme.) have Hensyn til, angaae, vedrøre. (m. Dat. og oftest m. Negtelse.) Denne Sag vedkommer mig slet ikke. Det vedkommer ham, meer end mig. — vedkommende, part. paagieldende (den, som noget vedkommer.) At forlange vedkommende Øvrigheds Betænkning. — Vedkommende, ud. Art. den ell. de

Paagieldende. Jeg har talt m. Vedkommende. Han har faaet Vedkommendes Tilladelse.

Vedlige, adv. [af det forældede: liig, ret, billig, tilbørlig.] br. kun i Talemaaden: at holde vedlige o: holde v. Magt, i tilbørlig Stand, underholde, ikke lade forringes. Han maa, efter Contracten, holde Huset vedlige. — I samme Bemærk. br. **vedligeholde**, v. a. Huset er vel vedligeholdt. "Denne begyndte Dannelse i de yngre Aar maa Lovgiveren vedligeholde i de ældre." Schytte. Deraf: **Vedligeholdelse**, en. ud. pl.

Vedliggende, adj. v. som ligger ved, er vedlagt.

Vedlægge, v. a. 3. (s. lægge.) lægge ved, lade medfølge. Jeg har vedlagt alle Bilagene. De Sagen vedlagte Documenter.

Vedrøre, v. a. 2. berøre. (s. røre v.) Oftest figurlig: staae i Forbindelse, i Sammenhæng med, vedkomme. I alt det, som vedrører den indre Statsstyrelse. Den Sag vedrører mig ikke. "Hans Iver f. alle, men især f. de Videnskaber, som vedrørte Lægekonsten." Wandal.

Vedstaae, v. a. 3. (s. stod.) vedkiendes, tilstaae, ikke fragaae (sine Tanker, Meninger, Yttringer o. d.) At vedstaae det man har sagt. At vedstaae (vedgaae) sine Ord. "Andre, som ikke havde det Mod, at vedstaae deres Overbeviisning." Mynster. "Naar man ikke blot vedgaaer at have sagt noget, men tillige forsvarer det som rigtigt, vedstaaer man det. Man ligesom staaer fast v. det, som eengang er blevet fremført." Müller.

Vedtage, v. a. 3. (s. tage.) komme overeens om noget vedvarende, antage noget som gieldende Regel, Brug ell. Lov. Bønderne i Sognet have vedtaget, at enhver skal holde sit Qvæg tøiret. Det er en vedtagen Skik i den Egn. "Naar de hellige Skikke vedtages allevegne." Mynster. (Saaledes vedtages det, der ofte skeer, der i samme Tilfælde altid skal giøres. Man aftaler derimod det, der f. en enkelt Gang skal skee, giøres, iagttages. Hvad Flere aftale og indgaae, at ville overholde, det vedtage de.) = Deraf: **Vedtægt**, en. pl. -er. 1. Handlingen at vedtage. De forbandt sig i denne Vedtægt til ꝛc. At giøre V. om noget. 2. det, som er vedtaget; en vedtagen Brug, Regel, Lov. Bønderne i den Egn have, følge den Vedtægt. "De have dannet sig en Retfærdighed af unyttige Vedtægter, en Kiærlighed af kolde Skikke." Mynster. Vedtægter modsættes ofte de egentlige, af Regieringen udstedte Love. "Vedtægt er — en Handlemaade, om hvis Gientagelse man er kommen overeens, ell. en Sædvane, der grunder sig p. Aftale. — En Sædvane kan være opkommen ufor-mærkt og uvilkaarligen; derimod gives ingen Vedtægt, uden at Vedkommende have villet det." Müller. 3. en Skik, som mange følge af Vane, uden udtrykkelig at have vedtaget den, Sædvane. (Vedtægtshensyn, et. H. til Skik og Vedtægt. Rahbek. Fortæll. I. 376.)

Vedtegne, v. a. 1. tegne, skrive noget ved, ell. ved Siden af noget, som alt er skrevet, og særd. til Oplysning om dette. "Man vedtegner, f. at give nye Oplysninger; man paategner, f. paa det Skrevne at meddele en ny Underretning." Müller. = Deraf: **Vedtegning**, en. pl. -er. Gierningen at vedtegne, ell. noget som er vedtegnet. "Vedtegninger skee f. E. i det Revisor erklærer sig over hvad Regnskabsføreren har svaret p. hans Antegnelser." Müller.

Vedtørftig, adj. trængende, fattig, nødlidende. (usædvanl.) D. Lov. II. 22. 55.

Vedvant, adj. som man er vant til, som Vanen har indført. "Gamle og vedvante Næringsveie." Schytte.

Vedvare, v. n. 1. (har.) vedblive at vare; være endnu, være til efterat have varet en Tid lang. Krigen har varet over 10 Aar, og vedvarer endnu. Det længste Liv varer dog kun kort, hvis ikke Livet vedvarer endnu efter Døden. "Fred og Feide — ventede Koglernes Vink f. at blive, vedvare og endes." Hertz. Dette Venskab, haaber jeg, vil vedvare indtil Døden adskiller os. (Men: Dette Stykke kan vare min Levetid, ell. min L. ud.) En Ting, en Handling varer længe, eller kort. En Handling, et Sindelag, en Følelse vedvarer, saalænge den ikke afbrydes; den kan vedvare længe; men man siger aldrig, at noget vedvarer kort. — Vedvarende har ikke Hensyn t. Tingens Beskaffenhed ell. Uforanderlighed, og br. overhovedet meest om ulegemlige Gienstande; varig derimod br. saavel om legemlige, som ulegemlige, og har Hensyn t. at en Ting holder længe ud at være som den er. En vedvarende Torke; vedvarende Bestræbelser; en vedvarende Flid. — Et varigt Venskab. En varig Helbred. Et varigt Eftermæle. "Noget kaldes vedvarende, f. saavidt det betragtes at være ell. virke uafbrudt. Varigt kaldes det, som har den Egenskab, at kunne vare ved. Erfaring allene kan sige mig, hvad der er vedvarende; Eftertanke kan lære mig, hvad der er varigt." Müller. = **Vedvaren**, en. det, at vare ved. Siælens Vedvaren efter Døden.

Vedvarenhed, en. ud. pl. den Beskaffenhed, at vedvare, at være vedvarende. "De til en evig Vedvarenhed bestemte Siælekræfter." Sneedorf.

Vee! interj. som deels (dog i Talen sielden) er et Udtryk af Smerte; (man siger vel i en Talemaade: At skrige, raabe Ak og Vee o: at jamre sig ved, over noget; men

neppe vil man høre det.) deels et Udraab, hvorved man forkynder og vækker en nærværende ell. tilkommende Ulykke (m. Dativ. ell. præp. over.) Vee mig ulykkelige! Vee den Fader, der maa opleve saa stor en Sorg ved sit Barn! At raabe Vee over een.

Vee, en. ud. pl. [T. das Weh.] 1. Smerte, Pine. Lendevee, Hoftevee. (Moth.) 2. Angest, Sorg. (Moth.) "Jeg har tabt al Livets Glæde, jeg har udtømt Dødens Vee." Bagg. "Dersom du har Sorg f. Andres Vee." Mynster. 3. Uheld; i Mods. t. Vel. "I Vel og Vee, i Fryd og Nøden — o lader os betænke Døden." Thaarup. (Men i alle disse Tilfælde, hvor Brugen kun er Efterligning af den tydske, høres Ordet i Talesproget næsten ikke mere.) 4. pl. Veer, en Barselkones Fødselssmerter. (s. Kynder.) = Veemod, en. (ell. rettere et.) bruges af Nyere for: Veemodighed; (og deraf: Veemodssuk, Veemodstaare, m. fl.) "I hans Smiil selv var meer Veemod synlig, end Fryd." Bagg. (Thora.) "Veemod er en Sorg, der f. saavidt er mildnet, at den ikke længere nedtrykker. Sorg gjør vranten; Veemod gjør blid." Müller. — veemodig, adj. [T. wehmüthig.] som er betaget i Sindet af en dyb sørgmodig Følelse, dog af en blidere Art, ell. som ikke ganske nedbøier Siælen. "Lad min Siæl veemodig stue den, hvis Død jeg frelstes ved." Evald. Veemodighed, en. ud. pl. veemodig Følelse ell. Sindsstemning; (hos nyere Forf. ogsaa: Veemod. s. ovenfor.)

Veg, adj. [Sv. wek. N. S. week. — A. S. wac. E. weak. J. veikr, svag.] 1. bøielig, slap, som let lader sig bøie og handle. Han er veg som Vor. Moth. 2. svag, skrøbelig. (Moth.) — Dette, nu næsten reent forældede Ord burde ei aflægges. Veg er ikke det samme som blød; da hiint i Dansken egentlig br. om det, som er bøieligt og blødt, men tillige seit ell. sammenholdigt; blød derimod, som det T. weich, om det, som giver efter f. ethvert Tryk. = Deraf: Veghed, en. ud. pl. (Moth.)

Vege, v. a. 1. giøre veg, bøielig, bløde. (Moth, som ogsaa skriver: vegne. Baden.) jvf. v. n. hvege.

Vegne, v. a. 1. bøie, bukke. At vegne et Søm o: bøie Enden af et Søm, der har naaet igiennem et Bræt, og banke den ned i Træet, f. at Sømmet kan holde. (Moth. At vægge en Bolt: læses i Vid. S. Skr. f. 1800. II. S. 273.)

Vegne, pl. bruges kun som adv. m. præp. paa. — Paa mine, paa dine, p. min Kones Vegne o: for mig, i mit Sted, i mit Navn. — I ældre Tid brugtes det ogsaa i en noget forskiellig Betydning for: i Henseende til, hvad angaaer, c. d. f. Ex. "Paa mit Lernets Vegne er jeg ikke værdig t. andet." P. Tidemand. 1564. [Isl. minna *vegna*. Sv. på mina *wägnar*.] I ældre D. forekommer ogsaa Vegn i sing. s. Riimkrøn; og Wag, for: Side. s. Henr. Harpestrengs L. B.] Jvf. allevegne.

Vei, en. pl. -e. [J. Vegr.] 1. den Retning, det Strøg, som et Legeme følger i dets Bevægelse. Fuglens V. i Luften. Fiskens V. i Havet. Dyret tog sin V. henad Skoven til. Vandet baner sig Vei giennem Jordlagene. "Mit Vink betegner Stiernens Vei." Evald. — fig. At staae een i Veien, være een i Veien, komme i Veien f. een o: t. Hinder. Han er aldrig nogen i Veien. At gaae sin V. o: gaae bort fra Stedet, hvor en anden er. Han red sin Vei. At gaae, kiøre af Veien f. een (o: vige af fra hans Vei; ikke gaae ell. kiøre ud af Landeveien.) 2. det Rum p. Jorden, som man betræder, ell. paa anden Maade bevæger sig paa i det man drager fra eet Sted t. et andet; særdeles naar dette Rum er banet, ell. indrettet t. at reise paa. Der er ingen anden V. til Huset, end en Fodsti. En lige, bugtet, god, opkiørt, hullet, besværlig Vei. En Biergvei, Huulvei, Landevei, Hovedvei, Bivei, Sidevei, Markvei, Jagtvei, &c. (Jvf. Afvei, Gienvei, Omvei, Udvei.) Jeg har ofte gaaet, kiørt, redet, reist denne V. Et kort, langt Stykke V. At give sig p. Veien o: begynde en Gang, Vandring. Hvor mon han tog Veien hen? — At forfeile den rette V. Han er p. Veien (o: p. Reisen) t. Paris. Veien gaaer igiennem Skoven, løber af t. Høire. At vise een Vei, bringe, følge ham p. Vei, p. ret V. Det er, ligger af Veien f. mig o: det ligger ikke p. den lige, den korteste Reisevei. — fig. Det var ikke af Veien o: det var nyttigt. (At komme til Veie m. een o: komme t. Rette med; en forældet Talemaade. P. Tidemand.) — At være een i Veien o: være ham t. Hinder. — At være paa Veien, (med infin.) figurl. være i Begreb med, være nær ved. Jeg var p. Veien at ville gaae, saa længe tøvede han. Hun var p. Veien at falde. At være p. gode Veie, være sin Opfyldelse, Udførelse nær. Det har gode Veie o: har ingen Hast. — Han kommer ingen V. dermed o: Arbeidet har ingen Fremgang, han udretter intet. (s. ogsaa tilveie, underveis.) At komme til Veie (tilveie,) blive funden, komme f. Dagen, komme frem. "Som de ikke kunde føre det til Veie." Coldings Kirkehist. — fig. br. Vei ofte f. Maade at handle paa, Fremgangsmaade &c. At gaae den rette Vei o: handle ærligt. (s. Snigvei.) At gaae p. ulovlige, forbudne Veie. "Retviis og skyldfri Vei frikiendte den Fromme." Hertz. Dydens, Salighedens V. At vige fra Rettens V. "Dette var Ærens og Rigdommens Vei." Guldb. = Veianlæg, et. A. af en Landevei ell. anden Vei. Veiar-

beide, et. A. paa at anlægge ell. istandsætte Landeveie. **Veibetient**, en. B. som er ansat v. Veivæsenet. **Veibred**, n. s. Navn, som gives flere Arter af en Planteslægt, der vore alm. ved Landeveie. Plantago. (A. S. Vægbræde.) **Veibrud**, et. Boder f. forsømt Veiarbeide. (Moth.) **Veibryn**, et. det yderste af Veien, der hvor den støder t. Marken. (Colding.) **Veibygning**, en. Veianlæg. (Oluffsen. Oec. Ann. V. 478.) **veifarende**, adj. v. som er p. en Reise, Reisende. **Veifred**, en. ud. pl. den Fred, som en Veifarende er berettiget at nyde p. sin lovlige Reise. **Veifore**, et. en Veis Beskaffenhed m. Hensyn t. Færdsel. (s. Føre.) **veikiendt**, adj. v. d. s. s. veikyndig. En veikiendt Fører. (Hertz.) **Veikors**, et. Kors, som er opreist v. Siden af en Vei. (Colding.) **veikyndig**, adj. bekiendt m. Veien, som fører t. et vist Sted, ell. med Veiene i en Egn overhovedet. "Qvinder og spøgende Smaa — ledsaged' af faa veikyndige Unge." Hertz. **veilede**, v. a. 1. egentl. lede, vise een p. ret Vei; mest figurl. give een Anviisning til, Underviisning om noget. At veilede een i hans Studeringer. "At de mere forvilde Fornuften, end veilede den." Sneedorf. "Da ville vi stedse finde — Umyndige nok at undervise, Uerfarne nok at veilede." Mynster. Deraf: **Veileder**, en. (manuductor. jvf. Veiviser.) "En Lære, der tilbyder sig os, som Veileder giennem Livet." Mynster. "Lad mit Bud din Daads Veileder være." Thaarup. — **Veiledning**, en. pl. er. — **veilys**, adj. veilyst kaldes Veiret, naar det er saa lyst om Natten, at den Reisende kan see Veien. (Moth.) **Veilængde**, en. En vis Længde, Strækning af en V. **Veiløber**, en. 1. et gaaende Postbud. 2. Veiløbere, de forreste Heste i et Spænd, Forløbere. (Moth.) **veiløs**, adj. hvor ingen banet Vei gives. "Veiløse Ørkener." O. Guldberg. "Et veiløst Bierg." Fibigers Soph. **Veimaal**, et. 1. d. s. s. Veilængde. 2. saa lang en Vei, som den Reisende sætter sig for at reise i een Dag. (Moth.) **Veimaaler**, en. Redskab, hvormed den Gaaende eller Kiørende maaler Veiens Længde, som i en vis Tid lægges tilbage. **Veimaaling**, en. Handlingen at opmaale en V. **Veimester**, en. En høiere Betient ell. Opsynsmand v. Veivæsenet. **Veimøde**, et. 1. Sted, hvor mange Veie løbe til ell. støde sammen. (Moth.) 2. Møde paa en Vei; det, at Folk mødes p. en Vei. "Vidt er Veimøde." (Ordspr.) **Veipenge**, n. s. coll. P. som betales f. Færdsel p. en Vei, m. m. (Oluffsen. Statsoecon. 1815. S. 217.) **Veipæl**, en. Pæl, som opreises v. Veie ell. Veiskiel, enten f. at tilkiendegive et vist Maal af Veien, ell. f. at veilede den Reisende. (Oec. Ann. V. 476.) **Veirider**, en. ridende Politiebetient ell. Politiesoldat. "Veiridere ledsage os; bevæbnede Veivisere beskierme os." Schytte. (Indv. Reg. II. 394). **Veiskat**, en. S. som betales t. Landeveies Anlæg ell. Vedligeholdelse. **Veiskiel**, et. 1. Sted, hvor to ell. flere Veie mødes. (Moth.) 2. Skiel ell. Grændse v. en Vei; ell. som en Vei danner. **Veispor**, et. d. s. s. Hiulspor. (Moth.) **veistiv**, adj. siges om en Vogn, der følger Veisporet, der er ligesaa bred som dette. **Veistykke**, et. Et vist Stykke af en Vei. "Den aarlige Veiskat burde ikke bruges som en Capital t. at giøre et Veistykke færdigt." Schytte. **Veistette**, en. S. som er opsat v. en Vei, f. at give Milenes Antal tilkiende, (Milepæl) eller f. at vise Vei. (Moth.) **Veiskov**, et. S. som reises v. en Vei af de Veifarende. **Veitold**, en. Told, som maa betales f. at reise ell. føre Gods p. en Vei. **Veitæring**, en. hvad man bruger, fører m. sig t. Tæring p. en Reise. **veivild**, adj. vildfarende p. sin Vei. (Moth.) **Veiviser**, en. 1. den, som følger en Veifarende, f. at vise ham den rette Vei. "En Veiviser, der betegner ham den Bane, han har at vandre." Rahb. (D. T. XI. 5.) 2. en v. Korsveie ell. andensteds p. Veie opreist Pæl m. Tværtræ og Paaskrift, som angiver, hvor Veien fører hen. 3. figurl. en Bog, hvori Mærkværdighederne i en Stad beskrives, Indbyggernes Bópæle angives, o. d. [Usædvanligt er v. at veivise (veilede.) "Den Sky, der veiviste og beskyttede dem." (viste dem Veien) Guldb. V. Hist. I. 100. "Kundskabslys, der skulle veivise t. Livets Beqvemmeligheder." O. Malling.] **Veivæsen**, et. alt det, som hører t. offentlige Veies ell. Landeveies Anlæg og Vedligeholdelse.

Veie, v. n. og a. 1. (Imperf. ogsaa vog.) [J. vega. A. S. vægan.] A. neutr. have en vis Vægt ell. Tyngde. Det veier et Lispund. Sølvet veiede ell. vog (fandtes at veie) 60 Lod. Det veier kun lidt. Det veier tungt, let i Vægtskaalen. B. act. 1. forfare, maale et Legemes Vægt. At veie noget v. en Bismer — i, paa en Vægtskaal. At veie noget af ɔ: afdele det efter Vægt. Føden blev veiet dem til. At veie noget ud i Lod, loddeviis. Det er knapt, vel veiet (lidt under, over den rette Vægt.) Man kan ikke veie det op m. Penge (ɔ: det er meget dyrt.) 2. figurl. betænke forud; prøve, grandske. At veie sine Ord, betænke dem meget nøie (s. overveie.) "At der i denne Bog intet findes, der kunde fortiene at læses, veies, drøftes, vel endog at giendrives." Rahb. (D. T. XI. 391.) At veie (prøve) Grundene for og imod noget. "Veier Daad og tæller Dage, I, som ville see tilbage." Thaarup. "Naar vore Tanker undertiden gaae videre, end til at veie de udvortes Omstændigheder, da bruge vi en ganske anden

Vægt." Sneedorf. "See, som nu dette han vog i sit Sind og Tankernes Omløb." Bagg. (Ilias. 1. Sang.) = **Veining**, en. pl.–er. Gierningen at veie. — **Veieskaal**, en. Vægtskaal. (mindre brugel.) "Men seer du Veieskaalen uvis vanke." Ingemann, (Digte. 1817. S. 299.) = **Veier**, en. den, som af Øvrigheden er bestikket t. efter Paafordring at veie og maale Gods og Varer, ell. prøve deres Vægt, m. m. En Veier og Maaler. — **Veierbod**, en. og **Veierhuus**, et. offentligt Sted, hvor der veies og maales f. Folk m. Landets rette Vægt og Maal. **Veiermester**, en. (Moth.) s. Veier. **Veierpenge**, pl. det, som betales f. at lade veie i Veierboden.

Veie, v. a. **vog**, **veiet**. [I. vega.] slaae, fælde m. Vaaben, i Strid. (forældet.)

Veile, en. pl.–r. et lavt og ikke bredt Vandsted i en Vig ell. Fiord, hvor man til sin Tid kan vade ell. kiøre over.

Veir, et. ud. pl. [I. Vedr. A. S. og N. S. Weder.] 1. Luftens ell. Dunstkredsens foranderlige Tilstand, for saa vidt den fornemmes p. Jorden; Veirlig. Vi have godt, slet, koldt, tørt, fugtigt V. Stadigt, foranderligt, klart, mørkt V. Vi faae andet V. Regnveir, Tørveir, Grødeveir, Tordenveir, Hestveir, Uveir. 2. Luften, Luftkredsen nærmest Jorden. (s. Talem. nedenfor.) 3. Luft, Aande. At tabe, miste Veiret. At trække Veiret. 4. Vind, Blæst. (en tilforn meget hyppig, men nu næsten forældet Bemærk. som dog findes i nogle Talemaader og Sammensætninger. "Veiret blæser hvor det vil, og du hører dets Susen, men du veed ikke hvorfra det kommer, og hvor det farer hen." Joh. 3. 8. "Lad ikke hvert Veir føre dig, og følg ikke hver Vei." Sir. 5. (Bib. 1550.) "Og han stod op, og truede Veiret og Havet." Math. 8. 26. (Bib. af 1550. I nyere Overs. Veirene.) 5. figurl. Udtryk: i Veiret ɔ: opret, lige op. Reis dig i Veiret. it. over Jorden. Løft Drengen i Veiret, at han kan see. Han løftede Spydet høit i Veiret. Det stod saa høit i Veiret, at jeg ikke kunde naae det. At kaste noget i Veiret, op i Veiret. (i Luften.) At snakke hen i Veiret, giøre noget hen i Veiret ɔ: ubetænksomt, uden Eftertanke. At svare een hen i Veiret. At fegte i Veiret m. en Stok. At skyde i Veiret (om Planter) voxe op over Jorden. At sætte Næsen i Veiret som en tydsk Griis (Moth.) At slaae noget hen i V. og Vind ɔ: ikke agte derpaa. — At gaae t. Veirs ɔ: op i Masterne, t. Skibs. At sætte Seilet t. Veirs (naar man vil krydse.) Der maa ikke et V. blæse p. ham (om den, som holdes meget kiælent.) At skære, vende Kaaben efter Veiret. — At komme under Veir m. noget ɔ: erfare noget, faae under Haanden at vide. = **Veirbiørn**, en. den Bielke en Mølle, hvorpaa Axelens tungeste Ende hviler. (Moth.) **Veirbog**, en. Bog, som indeholder Forudsagn om Veirligets tilkommende Beskaffenhed; ell. almindelige Iagttagelser og Regler om Veirliget. **veirfast**, adj. siges om den, der ligger og venter p. god Vind f. at seile. Moth. **Veirgab**, et. en Aabning, som er udsat f. Luften. **Veirglas**, et. Glasrør, hvori Qvægsølvets Stigen og Falden, v. den atmosphæriske Lufts Tryk, viser Luftens Tyngde og det deraf følgende Veirlig; Barometer. **Veirhane**, en. 1. Fløi p. Taarne ell. Huse, hvis Stilling viser Vindens Retning (fordi man tilforn gav dem Skikkelse af en Hane.) 2. fig. et meget ustadigt, ubestandigt Menneske. "Jeg mærker nok, at du er en Veirhane, og har samme Nykker, som alle Fruerpiger." Holb. (D. Ranudo.) **Veirhat**, **Veirhætte**, en. Indretning, der sættes oven p. Skorstene, f. at hindre Vinden fra at fare ned i Skorsteensrøret. **Veirhul**, et. Veirgab, Lufthul. **Veirkave**, en. "en stærk, men kort Blæst ell. Kuling." Moth. **Veirkule**, en. d. s. s. Kuling. **veirkyndig**, adj. som forstaaer sig p. Veirliget og Forandringer i samme. **Veirlys**, et. Et lysende Luftsyn, af brændbare Dunster, som antændes. "Lad dig ikke forlede af Veirlys t. at vandre p. usikkre Veie." Sneed. "Ak usle Veirlys af tomt, af flygtigt Haab, du kunde glimte for mig!" Evald. **Veirlære**, en. videnskabelig Lære og Underretning om Veirligets Beskaffenhed og Forandringer, enten i Alm. ell. i et vist Land. **Veirmærke**, et. Mærke ell. Kiendetegn, hvoraf man mener at kunne forudsige Veirets tilkommende Beskaffenhed. Olufsen. (Landoec. 97.) **Veirmølle**, en. M. som drives v. Vinden. **Veirmøller**, en. den, som eier ell. driver en Veirmølle. **Veirskifte**, et. Veirligets Forandring. (Arreboe.) **Veirsol**, en. et Luftsyn, som forklares af en egen Brydning af Lysstraalerne, hvorved en ell. flere lyse Skiver, liig Solen, vise sig v. Siden af denne; Bisol. **Veirspaadom**, en. Forudsigelse af tilkommende Veirlig. **Veirstak**, en. et rødagtigt blussende Luftsyn i Skyerne, liig en halv Regnbue, der bebuder stærk Blæst. (Moth.) **veirstemt**, adj. (s. Veir, 3.) som ei kan drage sin Aande. (Moth.) **Veirstrøg**, et. Luftens ell. Vindens Strøg. "Veirstrøget i Gruberne." **Veirstøtte**, en. et Stykke af en Regnbue, der sees v. Synskredsen. **Veirsyn**, et. d. s. s. Luftsyn. (v. Aph.) **Veirtegn**, et. Tegn, som bebuder Forandring i Veiret ell. tilkommende Veirlig. (prognosticum.)

Veire, v. a. 1. lufte, udlufte, lade tørres i fri Luft, v. Veirets ell. Vindens Indvirkning. "Det er bedre, strax efter Mel-

ningen at blinde Sæden i smaa Bundter eller Neg — hvorved den tørres ell. veires langt snarere." Olufsen. 2. (sieldnere.) blæse; bevæge v. Vindens Magt. "I gule Hvirvler veires Løvet." J. Smidth. (Danske Haver. S. 95.)

Veirlig, et. ud. pl. det s. s. Veir, 1. Vi have i denne Sommer et meget fugtigt, ustadigt Veirlig. At lægge Mærke t. Veirligets Forandringer. (Det høres sieldnere end Veir; og br. oftest om Veirets Tilstand i et længere Tidsrum; i Sammensætning aldrig.)

Vek (bort) s. væk.

Vel, et. ud. pl. (og aldrig m. best. Artikel.) er det følgende adv. brugt som Subst. for: Velfærd; det, som er vel, godt, tienligt, t. det Gode. Hans Vel er mig saa nær som mit eget. Det er t. dit eget Vel, t. vort fælles V. Fædrelandet, Statens, det Heles, den Enkeltes Vel. (s. Bedste, som er et mindre indeholdende og mindre betydende Udtryk, end Vel. "Et Samfunds Vel — er Indbegrebet af Alt, hvad f. dette Samfund kan kaldes godt, og indbefatter langt mere, end Samfundets Bedste." Müller.) Jvf. Almeenvel, Statsvel, der urigtigen af nogle (Engelstoft, A. Ørsted) br. med bestemt Art.

Vel, adv. og conj. bedre, bedst. [J. og A. S. vel. Sv. wäl.] A. I Almindelighed: godt, til det gode. (bene.) De særskilte Tilfælde og Bemærkelser, hvori det bruges, ere især følgende: 1. om den legemlige Tilstand: uden ubehagelige Fornemmelser, karsk, v. Helbred. (mods. ilde.) At føle, befinde sig vel. Hun har ikke været vel i nogle Dage (ɔ: noget upasselig.) At see vel ud ɔ: frisk (derimod: Hun seer godt ud ɔ: hun er ret smuk. Man siger ogsaa: At smage, lugte, klinge godt; ikke vel.) 2. overeensstemmende med Hensigten, Ønsket, Tingens Natur; p. en rigtig, passende, fuldkommen Maade. At lide, leve vel. Man er meget vel der i Huset. At være vel til Fods (gaae rask.) At være vel (ell. godt) kiørende. At være vel til Mode. Gid det gaae ham vel! Han har vel forrettet sit Ærende. At giøre vel imod een ɔ: fremme hans Bedste af Velvillie. At ville een vel (m. Dat.) Hun vil mig vel, mener mig det vel. (har Godhed f. mig.) "Hvo kan tænke vel, naar man er slet til Mode?" P. M. Troiel. Deri giør han vel (rigtigt.) Det staaer vel til med ham (han lever, befinder sig vel.) Forsøget løb vel af. Selvgiort er vel giort. At være vel opdragen. En vel studeret Mand; vel tillavet Mad, vel bagt Brød; en vel giennemvarmet Stue o. s. v. 3. noget meer end ønskeligt, end tilbørligt. Hans Tale var vel lang. Kiolen er vel vid. Du blev vel længe borte. 4. gaaer det adjectiviske Begreb over til en blot bifaldende, bestemmende ell. bekræftende Partikel. (eenstydig m. nok.) Vel! nu vel! jeg vil tilstaae ham det, han begierer. (s. nedenfor velan.) Jeg hører vel hvad han siger. Han kommer vel (nok, vistnok) naar hans Penge ere fortærede. Han giør det vel, naar man beder ham derom. Jeg seer vel, (nok) at der er intet at haabe. Jeg veed vel at jeg ofte har forseet mig. Jeg maa vel sørge, naar jeg mindes mit Tab. Troer Du vel, at han vil tilgive mig? — b.) for: rimeligviis, formodentlig nok. (sane, nimirum.) Han kommer vel engang. Jeg opnaaer vel engang mit Ønske. "Vel siges, hvor Talen er om mulige Tilfælde, som man ønsker; nok om rimelige Tilfælde, som man formoder." Sporon. — Det kan ikke vel, ikke ret vel skee idag (ikke beqvemt, ikke saa godt.) 5. Undertiden forandrer det kun Udtrykket, der ligger i et andet V. ell. adv., ell. giver det et ell. andet Bibegreb f. E. af Formodning, ell. Tvivl; særd. i den spørgende Form. Nu er han vel (formodentlig) bleven klogere. Man kan vel ikke (neppe) stole meget p. hans Løfte. Troer du vel p. dette Rygte? Det var vel dig, som tog Vognen? Det er vel ikke muligt, at faae ham i Tale? Jeg behøver dog vel ikke en ny Fuldmagt? — Ligeledes: hvor man m. nogen Uvished udtrykker en Mængde, et Tal; og dog saaledes, at man mener, snarere at sige f. lidt, end f. meget. Der var vel over hundrede Mennesker. Jeg har vel tyve Gange sagt ham det. Han kan vel være 40 Aar. (jvf. adv. godt.) — Undertiden forstærker det Udtrykket i et saadant Tilfælde endnu kiendeligere. Jeg har været der ti, ja vel tyve Gange. Han fandt ligesaa stor, og vel endnu større Fordeel derved. B. Som conj. har vel (ligesom nok, quidem) en tilstaaende (concessiv) Betydning, der indskrænkes v. Eftersætningen: Vel har jeg lovet ham Pengene; (ell. Jeg har vel lovet ham) men ikke alle p. engang. Vel er hun smuk; men tillige forfængelig. Vel finder man det meget ofte; men ikke altid. — I andre disjunctive Sætninger, hvor vel staaer i Eftersætningen, faaer det den bekræftende Virkning. I Dag vil jeg ikke; men vel i Morgen. (Omvendt: Vel vil jeg ikke i Dag; men i Morgen.) Jeg har ikke lovet at skaffe ham Tienesten; men vel at anbefale ham dertil. c.) Som Interj. med Dativ. hvor man yttrer Tilfredshed, ønsker sig ell. andre t. Lykke m. noget. (det mods. af Vee!) Vel mig, at jeg ikke skulde prøve denne Sorg! Vel dig, Vel os! Vel den, som lever ukiendt og umisundt! — Et Slags Interj. er ogsaa Udraabet: Vel! meget vel! naar een har hørt det, en anden har at sige ham. — Et opmuntrende Tilraab er: Velan! ell. det br. hvor man endelig beslutter sig t. noget, og ligesom opmuntrer

sig selv dertil (euge, age dum!) **Velan!** vi vil da prøve paa, om vi kan udføre det. "Grublende taus, udbrød han tilsidst: velan da, min Thora! ja, jeg har dulgt dig en hemmelig Sorg." Bagg. = I Bemærkelsen under No. A. 2 sammensøies vel m. endeel Ord, hvoraf følgende i Alm. skrives som eet: velagtbar, adj. en tilforn brugelig, nu forældet Titel. **velanstændig,** adj. overeensstemmende m. gode Sæder og m. den finere Levemaade. (Dette af det T. optagne Ord br: ikke ganske som anstændig, og sieldnere, end dette; velanstændig siger noget mere, gaaer nærmere ud p. det selskabelige Livs finere Forhold, end anstændig.) Deraf: **Velanstændighed,** en. ud. pl. "en Færdighed til, i Opførsel og Adfærd at følge Sædelighedens, f. visse Borgerclasser vedtagne Tegn." P. E. Müller. Det er imod, strider imod Velanstændigheden. "Den ufordærvede Følelse lærer Anstændighed, Bekiendtskab m. Verden Velanstændighed, Eftertanke over sine Forhold Sømmelighed." Müller. (Jvf. D. Synon. II. 55. 56.) — **velartet,** adj. som har artet sig vel; ikke udartet. **velbaaren,** adj. pl. velbaarne. som er af god Afkomst, af adelig Byrd. "Det var ligesaa latterligt, som om en Vanskabning søgte om Titel af velbaaren." Bagg. N. Klim. (br. nu mest som Titel, saavel f. Adelige, som Borgerlige af en vis Rang, hvilke tiltales ell. tilskrives: Deres Velbaarenhed. "Enhver nyfødt Velbaarenhed; hvis Adelskab er kiøbt foruden Blod og Sved." P. M. Troiel.) **Velbefindende,** et. ud. pl. Tilstanden, at befinde sig vel; legemlig Sundhed. (jvf. Velgaaende.) **Velbehag,** et. ud. pl. 1. den Følelse, der er forbunden m. at være tilfreds ell. fornøiet m. noget. (Egentl. d. s. s. Behag, m. et v. Adverbiet forstærket Udtryk.) "Det er naturligt, at finde Behag i en god Spise; men den, som finder Velbehag i Mad, staaer Fare f. at blive lækker." Müller. Kongen fandt V. i hans Tale. Det var hende til Velbehag. "Til ham, som skuer ned m. Velbehag t. glad Uskyldighed." Pram. 2. Tykke, Godtbefindende. At overlade noget t. eens Velbehag. Enhver kan give efter Velbehag, efter eget V. **velbehagelig,** adj. d. s. s. behagelig (men br. sieldnere; ligesom Velbehagelighed, der findes i Bibeloversl.) **velbemeldt,** adj. v. br. i Brev- og Forretningsstiil, naar man høfligen omtaler een, som tilforn er nævnet. **velberaadt,** adj. v. vel betænkt, vel overlagt, forsætlig. Med velberaadt Hu/Sind. (Sieldnere skrives vel betænkt i eet Ord.) **velbevaagen** (Moth) s. bevaagen. **velbygget,** adj. v. bygget m. Omhu, godt og smukt bygget. **velbyrdig,** adj. d. s. s. velbaaren (og br. ligesom dette i Titulatur, m. en ringere Grad, og om alle Personer i Rangen, de høiere

Classer undtagne. Tiltalen er da: Deres Velbyrdighed. — Saavel adj. velbyrdig, som Substantivet, forekomme nu sielden i den oprindelige Bemærkelse om Adelstand, adelig Fødsel; men undertiden hos Ældre. "Hvad som paa Naturen og Velbyrdighed fattes." Vedels Saxo. 25. "Hvad Tilstand værre er — end naar Velbyrdighed m. Armod sig forener?" Holb. Dapiin. Blodbad.) — **Veldaad,** en. d. s. s. Velgierning. (Baggesen.) "See Veldaads rette Løn i Veldaads Lyst." Rahbek. "For at belønne p. Aldigst Søn Stamfaderens Veldaad." Hertz. **veldannet,** adj. som har en smuk, ell. fuldkommen rigtig og passende Skikkelse. (jvf. velskabt.) **veldædig,** adj. s. velgiørende. **Veldædighed,** en. ud. pl. d. s. s. Velgiørenhed (men forekommer nu meget sielden, er tydsk, og overflødigt.) **velforrettet, velforskyldt, velforsynet, velfortient;** disse adj. v. skrives stundom i eet Ord, men kunne uden Feil adskilles. (om deres Bemærkelse s. Verberne.) **Velfærd,** en. ud. pl. Indbegreb af det, som hører t. et Menneskes (en Forenings, et Selskabs) lykkelige Tilstand ell. Tilværelse. Timelig, evig Velfærd. Hans hele V. blev ødelagt (hvorved som oftest i dagl. T. forstaaes: Formue.) Statens, Borgernes, Medborgeres Velfærd (man siger dog oftere: Statens Vel.) "At befordre Undersaatternes Velfærd, er Øiemedet af al Regiering." Schytte. En Velfærdssag ɔ: en Sag, hvorpaa eens V. beroer, som har Indflydelse derpaa. (Velfærdsting. Rahb. D. Tilsk. I. 332.) — **Velgaaende,** et. ud. pl. lykkelig, ønskelig Tilstand, i Hens. t. Helbred og andet timeligt Gode. "At enhver Enkelts Velgaaende er saa nøie forbundet m. det Heles Vel." Bagg. N. Klim. 88. (br. ellers sielden uden naar man i Samqvem ønsker eens Velgaaende, drikker p. eens V.) "Velgaaende indbefatter mere end Velbefindende; thi det forudsætter tillige en Tilfredshed m. det Udvortes; er altsaa en Følge baade af Sundhed og Medgang." Müller. **Velgierning,** en. pl. -er. Handling, hvorved man, uden egennyttige Hensigter, giør vel imod en Anden, befordrer en andens Vel; (især hvor det skeer v. Gaver; dog ei blot om disse.) "Ikke enhver nyttig Ting er en V. thi nogle Ting ere saa ringe, at de ei kunne kaldes Velgierninger." B. Thott. Han har beviist mig mange Velgierninger. Hendes mange Velgierninger mod de Fattige. Det er en sand V. imod ham, at give ham noget at bestille. **velgiort,** adj. v. som er giort m. Flid, svarende t. sin Hensigt; godt giort, rigtig giort. Et velgiort Arbeide roser sig selv. Selvgiort er velgiort. **velgiørende,** adj. v. 1. som fremmer en Persons ell. Tings Vel ell. Bedste. Denne Erfaring har været mig meget velgiørende.

Bevægelse er mig velgiørende. En velgiørende Egenskab. En f. Jorden velgiørende Regn. 2. tilbøielig t. at giøre vel, t. at bevise Velgierninger. En velgiørende Mand. Et velgiørende Sindelag. Heraf: Velgiørenhed, en. ud. pl. Tilbøielighed t. at giøre vel imod andre, og deraf oprundne Handlinger. At leve af Andres V. "Velgiørenhed har større Omfang, end Godgiørenhed. Den er godgiørende, som gierne understøtter Nødlidende. Den er velgiørende, der anvender sin Virksomhed t. Gavn f. sine Medmennesker." Müller. Velgiører, en. pl.-e. den, som giør vel imod en anden, beviser ham Velgierninger. Han er min V. Ligeledes: Velgiørerinde, en. pl.-r. — velgrundet, adj. som har en tilstrækkelig, fyldestgiørende Grund, Anledning. (ogsaa adskilt.) velhavende, adj. som har tilstrækkelige Midler t. at leve beqvemt og anstændigt. Han er ikke rig, men han er en v. Mand. (Velhavende siger omtrent d. s. s. bemidlet ell. formuende; dog snarere noget mindre, end disse.) Velhavenhed, en. ud. pl. den Beskaffenhed at være bemidlet, velhavende. velholden, adj. d. s. s. velhavende. En velholden Mand. Moth. (Derimod adskilt: Han kan være vel holden ɔ: vel tient dermed. Det forekommer dog ogsaa samlet. "Om vi skulde finde os velholdne m. at søge Sandhed p. denne Maade." L. Smith. Om Dyrene. 1800. S. 13.) Velklang, en. ud. pl. den Beskaffenhed, at noget klinger vel, at det p. en behagelig Maade fornemmes v. Hørelsen. V. i et Vers, en Periode. (det Mods. af Misklang.) velklingende, adj. v. som klinger vel, som der er Velklang i. velklingende Vers. velklædt, adj. som har gode, pyntelige Klæder paa. Anstændige og velklædte Folk. velkommen, adj. v. pl. velkomne. som gierne sees at komme, hvis Ankomst p. et Sted er kiær; kiærkommen. En velkommen Giæst. Vær velkommen! (ell. blot: Velkommen!) At byde een velkommen. "Saa velkommen som Salt i suurt Øie." Moth.) Velkomst, en. ud. pl. Yttringen af at een er velkommen; det, der siges ell. giøres f. at byde een velkommen. At drikke til V. Deraf: Velkomstbæger, et. d. s. s. Velkomstdrik ɔ: en Drik, hvormed man byder een velkommen. "Valkyrien bød dem en Velkomstdrik." Øhl. (Nord. G. 114.) Velkomstskaal, en. pl. er. Skaal, som drikkes til Velkomst. — Vellevnet, et. ud. pl. Et Levnet, hvori Sandseligheden tilfredsstilles, især v. Mad og Drikke, Magelighed, o. d. "Hans Ungdom var ubekiendt m. Vellyst, usvækket af Vellevnet." O. Malling. vellidt, adj. v. afholdt. Moth. (vel lidt.) Vellugt, en. ud. pl. behagelig Lugt. vellugtende, adv. som lugter godt, som yder Vellugt. Vellyd, en. 1. en f. Øret behagelig Lyd. 2. den Egenskab, at noget lyder vel. (Euphonie.) Det forstyrrer, er imod Vellyden. vellydende, adj. v. som lyder vel, som frembringer Vellyd. Vellyst, en. 1. ud. pl. i Alm. en høi Grad af sandseligt Velbehag ell. Fornøielse. Det er en V. paa en hed Sommerdag at bade sig i Søen. Jeg kiender ingen større V. "Vi finde dette Folk — handlende, rigt og lykkeligt, m. adskillige Opfindelser t. Livets Magelighed og Vellyst." Guldb. "Og selv (Sognepræsten) leve i Ørkesløshed og Vellyst" ɔ: Vellevnet. D. Lov. II. 14. 2. — Dog ogsaa, overført p. Siælens Nydelse, p. aandelige Forhold. "O under mig den Vellyst, at adlyde saa øm en Moders Bud!" Evald. "Trøst har jeg i mig selv, og sallg Vellyst i din Glæde." Samme. 2. pl.-er. særd. uordentlig, utæmmet Tilbøielighed t. sandselige Lysters, og fornemmelig Kiønsdriftens Tilfredsstillelse. "Vellyst er en stærkere Følelse af Lyst, og br. fortrinligen t. at betegne det blot Sandselige i Kiønskiærligheden." Müller. At være hengiven til V. Vellystens Herredømme over Siælen. Alle Vellysters Slave. "Jeg hastede fra dette Sted, hvor saa mange Vellysters brusende Strømme oprorte mit Sind." Evald. (?) — Heraf: vellystdrukken, adj. ganske behersket af vellystig, ell. i høi Grad behagelig Følelse. Baggesen. vellystfuld, adj. forenet med en høi Grad af V. "Den kiække Vinter — viger for den vellystfulde Vaar." Øhl. "O søde, vellystfulde Smerte, o bange, smertefulde Lyst!" S. Staffeldt. "I Lykkens vellystfulde Skiød." Bagg. — vellystig, adj. 1. som yder Vellyst ell. den høieste Grad af sandselig Lyst og Nydelse. En vellystig Fornemmelse. "Det blev nødvendigt strax, som kun vellystigt var." Tullin. 2. hengiven t. Vellyst. Et vellystigt Menneske. 3. som røber, vækker, tilskynder t. Vellyst. vellystige Billeder, Forestillinger, Digte. En vellystig Stilling. Vellystighed, en. herskende Tilbøielighed t. Vellyst. "Det Sindelag, hvori Ukydskhed ikke blot v. en given Anledning viser sig virksom, men hvor Menneskets Idrætter og Tænkemaade derved erholde deres Retning, kaldes Vellystighed." Müller. Vellystling, en. pl.-er. den, som er hengiven til Vellyst (2), udsvævende, liderlig. (nyt Ord.) "Hvis den fine Verden bærer over m. Giækken, Vellystlingen, ja m. Forføreren." Rahbek. Vellystliv, et. Et vellystigt, til V. opoffret Liv. "Et uophørligt Vellystliv, hvis Behagelighed ikke forsødes v. mindste Arbeide." Bagg. — Velmagt, en. kraftig, usvækket Tilstand. (status incolumis.) Da han endnu var i sin V. "Hvad de have talt og giort den Stund de vare i deres Velmagt." P. Tidemand. 1564. D. Lov. V. 2. 20. Riget var da i sin høieste V. "Udsigt til Hæder og Velmagt f. Fædrelandet." Malling. (Det br. saavel om Sundhed og physisk Styrke, som

om borgerlig Velstand.) **Velmagtsdage**, pl. den Tid, da nogen ell. noget er i V. "En Veninde af min Moder, som havde megen Omgang m. os i vore Velmagtsdage." Rahb. (Tilsk. VII. 13.) **velmeent**, adj. v. som er meent t. det Gode, t. andres Bedste. Et velmeent Raad. **velmenende**, adj. v. som mener det vel m. noget, har god Villie. En velmenende Vens Raad. **velnemmet**, adj. som har godt Nemme. (usædvanl.) "Velnemmede unge Karle." N. Mich. Aalborg (1607.) **velopdragen**, adj. pl. -opdragne. som har faaet en god Opdragelse (ogsaa adskilt.) **velsigne**, v. a. 1. tildele een Held, Fremgang og Lykke i hans Foretagender og efter hans Ønsker (egentl. kun om Gud.) Gud velsignede ham m. et langt og lyksaligt Liv. Deraf Ønsket: Gud velsigne dig! Herren velsigne Eder! — Deraf ogsaa: ønske een Guds Velsignelse. Faderen velsignede sine Børn. Præsten velsignede Menigheden. (jvf. signe.) **Velsignelse**, en. 1. det, at velsigne ell. at velsignes. Guds V. Gud give sin V. dertil. "Skulde I ikke bruge eders Gods, for derved at erhverve Velsignelser?" Mynster. (Guds Velsignelse br. ogsaa i d. Tale, ligesom Guds Gaver, (og i Jylland: Guds Laan) om en stor Mængde. Han har Guds V. af alting. Der er Guds Velsignelse af Korn p. Marken.) 2. en høitidelig Tilønskning af Guds V. Faderen gav ham sin V. (ɔ: ønskede, tilsagde ham Guds Velsignelse.) Præsten lyste Velsignelsen over Menigheden. — **velsindet**, adj. som har et velvilligt Sind, mener det vel; velmenende. **velskabt**, adj. v. som har et veldannet Legeme. (br. kun om Dyr og Mennesker, særd. de sidste; veldannet ogsaa om livløse Ting.) "Ret som alting var afgiort dermed, at Legemet er velskabt, hvorledes end Siælen er dannet." Mynster. **velsmagende**, adj. v. som har en god, behagelig Smag. **Velstand**, en. ud. pl. timelig Lykke, særd. i Hens. til Gods og Formue; god, heldig Tilstand. Han er i god V. Han efterlod Enken i megen V. Landets, Folkets V. almindelig V. Deraf: **Velstandskilde**, en. Grund, Anledning til V. **veltalende**, adj. som har den Færdighed, i ethvert Tilfælde at tale godt og m. Lethed; som har gode Talegaver. **Veltalenhed**, en. ud. pl. 1. den Egenskab at være veltalende. Han har megen V. en god naturlig V. 2. videnskabelig Lære om at udtrykke sig rigtigt og smukt i den mundtlige og skriftlige Tale; Talekonst. Han er Lærer i Veltalenheden. **veltilfreds**, adj. fuldkommen tilfreds, vel fornøiet. (ogsaa adskilt.) **veltænkende**, adj. som tænker vel eller moralsk rigtigt; velmenende. **velviis**, adj. og **Velviished**. en Titel, som tilforn brugtes til Dommere og Øvrighedspersoner. **Velvillie**, en. ud. pl. Tilbøielighed t. at ville Andres Vel, t. at fremme det, og glæde sig derover. "Velgiørerens Velvillie forekommer desto større, jo mindre den, der modtager samme, kunde fordre den." P. E. Müller. At have V. for een. **velvillig**, adj. som besidder Velvillie. (benevolens.) **Velvillighed**, en. ud. pl. d. s. s. Velvillie. **velvoxen**, adj. pl. -voxne. høi af Vært, og tillige velskabt. **Velværen**, en. et i nyere Tid (efter det t. Wohlseyn) dannet philosoph. Udtryk t. at betegne Begrebet: at være vel, ell. en fuldkommen Tilværelse i Almindelighed. (Mynster. Hovitz om Afsindigh. 54.) **Velynder**, en, pl. -e. den, som af Velvillie fremmer en andens Bedste, beskytter og fremhielper ham. **velædel** og **Velædelhed**: En Titel, som i Moths Tid (1704) gaves dem, som vare i Rangen; nu dem, som ingen Rang have. **velærværdig** og **Velærværdighed**: en Titel, som gives Præster. (S. hoiærværdig.)

Velan! s. under vel, B. c.

Velling, en. s. Vælling.

Vemodig, adj. s. veemodig, under Vee.

Ven, en. pl. -ner. [I. Vinr. A. S. og gl. T. Vine, Vin, *dilectus*.] 1. i det oprindelige og almindeligste Begreb: den, vi have kiær, og som igien har os kiær. Nu br. det især om Forholdet imellem to Personer, (oftest af eet Kiøn) som føle en meer end almindelig reen Velvillie og Tilbøielighed for hinanden, m. en deraf oprunden Fortrolighed, Lyst t. at omgaaes, og t. at fremme hinandens Vel, m. m. Om Qvindekiønnet: **Veninde**, en. pl. -r. — Han er min kiæreste, fortroligste Ven. Jeg har en tro V. i ham. De have været Venner fra Barndommen af. En Ungdomsven, Ungdomsveninde. En Huusven. At blive gode Venner m. een, i d. T. komme i et venskabeligt Forhold til. Ham kan man let blive gode Venner (ikke god Ven) med. De vare een Tid Uvenner; nu ere de gode Venner. Lad os være gode Venner igien. Derfor kunne vi være lige gode Venner. — I d. T. br. dette Ord ogsaa tidt om Forbindelser uden egentlig Venskab, f. E. imellem Kiøbmænd (hvoraf Udtrykkene: Handelsven, Bordven, o. fl.). 2. fig. At være Ven af noget ɔ: lide, holde af. Jeg er ingen V. af lang Snak. (S. Elsker.) Sandhedens, Dydens, Fædrelandets Venner. En Børneven, Fædrelandsven. (jvf. Uven.) = Afledede Ord: **vennefast**, adj. (venfast. Moth.) bestandig i Venskab. **Vennefavn**, en. En Vens Favn; fig. en Vens kiærlige Deeltagelse. "Naar Siælen sig i Vennefavn udgyder." Rahbek. **Vennefred**, en. venligt, fredeligt Forhold, som det finder og bør finde Sted imellem Venner. "Vennefred med dem, som mine Grander vare." C. Frimann. **Vennegave**, en. Gave af en Ven. "En Ven

bør aldrig stolt undvære Vennegave." N. Brun. Vennеglæde, en. Glæde af Venskab, af Venners Samfund og Omgang. (Øhlenschl. Nord. Gud. 323.) Vennehaand, en. En Vens Haand; og fig. ell. overflødigt om en Vens Gierning, Medvirken. En Gave af Vennehaand. "Fædrene ønskede at døe for Vennehaand, hellere end af Alder og Svaghed." Wandal. Vennehielp, en. Bistand af en Ven, (Fibigers Soph.) Vennehilsen, en. venlig Hilsen, ell. Hilsen af en Ven. (Rahb.) vennehuld, adj. huld, kiærlig, som en trofast og deeltagende Ven. Hans vennehulde Trøst, Opmuntring. Vennehuus, et. Venners ell. en Vens Huus. "Man skal varlig Vennehuus søge." Ordspr. vennekiær, adj. som holder meget af sine Venner og Slægtninge; vennesæl, 2. (Moth.) "Saa vennekiær og ciegod, som du, kan ingen være." Bording. (venkiær, venlig. "Som en venkiær Hund, med Hvismen om sin Herre." Arreboe. Her. 189.) Vennekreds, en. Forening imellem flere Venner, som jævnligen samles og omgaaes; ogsaa d. s. s. Vennelag, et. en Forsamling, et Selskab, Glædeslag af Venner, ell. af Folk, der alle staae i et meer ell. mindre venskabeligt Forhold. venneløs, adj. som ingen Venner har. (Kingo). "Bedre død, end venneløs." Ordspr. "Den Arme, der maa vandre venneløs i Alderdommens Ørk." Rahb. Vennemaal, et. Venners Tale, venskabelig Tale. I Vennemaal at sige ɔ: i Venskab sagt, som Venner kunne tale t. hinanden. (Moth.) vennemild, adj. venlig og udvortes mild. (Grundtvig.) Vennenød, en. Nød, hvori en Ven ell. Venner befinde sig. "I Vennenød at glemme egen Fare." Grundtvig. Vennepligt, en. Pligt, som Venskab paalægger, som Venner indbyrdes have. (Wandal.) Vennesavn, et. Savnet af Venner, af Venskabs Glæder. "Snart Vennesavnet selv dog svinder der." Rahbek. Venneselskab, et. d. s. s. Vennelag. Vennesind, et. En Vens Sindelag, et venligt, velvilligt Sind. vennesindet, adj. som har Vennesind, er venligt sindet imod een. (Fibigers Sophokl.) Venneskiød, et. en Vens Skiød. "Da i dit Venneskiød han rørt sin Aand opgav." Grundtv. Vennesvig, en. Svig af Venner; svigfuld Adfærd af en Ven imod en anden. "Vogt dig vel for Vennesvig." Bording. I. 228. vennesæl, (ell. vennesalig. Moth) adj. 1. [J. vinsæl.] som er meget yndet, almindelig afholdt. 2. som er meget venlig, har et kiærlig Sind. "Nei, kom du kun, du vennesæle Død, og bring mig i min elskte Faders Skiød." Øhlenschl. (Poet. Skr. II. 295.) Vennetale, en. venlig Tale; ell. Samtale imellem Venner. (Øhl. Helge. 151.) vennetro, adj. tro som Ven, tro i Venskab. "Affindig gaaer du, skiøndt mod Venner vennetro." Fibigers Soph. Vennetvist, en. Uenighed, Tvist imellem Venner. "Her ender sig vor korte Vennetvist. Grundtv. Vennevold, en. (m. præp. i.) i en Vens Forvaring, Værge, Giemme. At betroe noget i V. Det er i Vennevold. = venlig, adj. som røber Velvillie, et mildt, kiærligt Sind, eller som udrinder deraf, stemmer overeens dermed; saavel om Yttringen i udvortes Adfærd og Miner, som om Handlinger ell. andre Kiendemærker. Et venligt Ansigt. En i Omgang venlig og behagelig Mand. Hun er mild og venlig imod alle. Venlige Ord, en venlig Hilsen. Et venligt Brev. At tage en venlig Afsked m. een. (jvf. venskabelig.) — Venlighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være ell. vise sig venlig. Hendes V. indtager enhver. At modtage een med V. Hans V. var kun forstilt. = Venskab, et. ud. pl. 1. det Forhold, hvori en Ven staaer t. den anden; Følelsen af uegennyttig Velvillie og reen Tilbøielighed f. en anden Person. At stifte, slutte, holde V. med een. At giøre noget af V. for een. "Venskab er den Art af Kiærlighed, som det blotte Samliv kan vække. Ordet kan betegne baade et Sindelag, og en p. dette grundet Forbindelse. "Müller. (Da der gives mange Grader i Venskabsfølelsen, br. Ordet ogsaa ofte i en forskiellig Betydn. eller om meget forskiellige Forhold. Man siger f. E. At holde Venskab m. Folk, naar man dermed kun mener: at undgaae Fiendskab m. dem. Den Fornemme har V. for en Mand af ringere Stand ɔ: Yndest, Velvillie, uden at Forholdet kan være giensidigt o. s. v.) "Det Modsatte af Venskab er Fiendskab, af Kiærlighed Had, af Elskov Koldsindighed." L. Heiberg. 2. i d. T. br. Ordet ofte blot for: Tieneste, Høflighed. Beviis mig det V. = Venskabsbaand, et. fig. venskabelig Forbindelse. Venskabsbrud, et. Ophævelse af V. Venskabsforhold, et. det F. som finder Sted imellem Venner. At staae i V. til een. Venskabsfølelse, en. den Følelse af reen Tilbøielighed og Kiærlighed f. en anden Person, hvori Venskab bestaaer. Venskabspligt, en. Pligt, som V. paalægger os, P. imod Venner. Venskabsstykke, et. i d. T. en venskabelig Handling, en Venskabsgierning. = venskabelig, adj. som kommer af, hører eller svarer t. Venskab, er grundet i V. Et venskabeligt Sindelag. En v. Handlemaade, Erindring, Advarsel. At holde venskabelig Omgang, staae p. en venskabelig Fod m. een. (Venlig udtrykker deels et mere almindeligt Begreb; deels gaaer det mere ud p. udvortes Yttringer, venskabelig mere p. det Indre, p. det hele Sindelag; Man kan være venlig i Adfærd

(ogsaa venlig findet) mod Alle; venskabelig er og handler man mod sine Venner.) — Venskabelighed, en. ud. pl. venskabelig Adfærd, Handlemaade. At afgiøre noget i Venskabelighed.

Vende, v. a. og n. 2. [J. venda.] A. act. 1. i Alm. forandre en Tings horizontale Stilling, bevæge noget fra een Side t. en anden, særd. naar det skeer ved Dreining om et vist Punkt. (jvf. dreie.) — At vende et Skib, vende en Vogn. At vende Øinene til, fra noget (ↄ: Hovedets Dreining.) At vende en Steg (p. Spiddet.) At vende sig i Sengen. At vende sig til een. (egentl. dreie sig t. een i Samtalen. fig. At vende sig ↄ: henvende sig t. een, med en Begiering o. d.) "Til letsindig Modgang de dem (sig) vende." Rahb. (Digte. 1802. II. 174.) Vinden har vendt (dreiet) sig (forandret sin Retning.) At vende noget om, lægge, dreie det om p. den modsatte Side. At vende op og ned paa noget ↄ: vende det, som var øverst, nedad. At vende Ansigtet fra, til Vinden. At vende Ryggen t. een (ell. vende een Ryggen.) Saasnart jeg vendte Ryggen ↄ: gik bort, forlod Stedet. At vende den Side ud, ell. udad, som før var indad. (At vende een i en Kiep ↄ: banke ham.) 2. i noget mere indskrænkede ell. figurlige Bemærkelser: a. bringe den indvendige Side af en Ting udad. At vende en Kiole. At vende Handsker, Strømper. b. vende, absol. vende m. en Vogn. Her er ikke Rum t. at vende. "Den kan ikke kiøre, som ikke kan vende." Ordspr. c. At vende sig nogensteds hen ↄ: begive sig, forandre sin Vei, Reise. Fra Holland vendte vi os t. Tydskland. Han veed ikke hvor han skal vende sig hen. d. omskifte, forandre, give en anden Retning. "Vane er ond at vende." Ordspr. "Jeg, som har Vreden voldt, skal vende den t. Glæde." C. Rose. Han kan godt vende og dreie sine Ord. "Vendt var nu den vrede Hu, vendt var Harm og Klage." Øhlenschl. At vende een fra et Forsæt. (Moth.) At vende sit Hierte fra een (tabe sin Velvillie f. een.) At vende alt t. det Bedste (forklare, optage.) Lykken, Bladet har vendt sig. B. neutr. (har.) 1. At vende med en Vogn, m. en Plov ↄ: lade Hestene bevæge den omkring i en modsat Retning. 2. At vende om, vende tilbage ↄ: gaae tilbage mod Stedet, man gik ud fra. At vende hiem fra Jagten. 3. om en Tings Stilling. At vende nedad, opad. Bagsiden vendte (laae) i Veiret. (Saalænge mit Hoved vender op ↄ: saalænge jeg lever.) 4. om Stedets Beliggenhed. Disse Værelser vende mod Nord. Vinduerne vende mod Gaarden. = Vending, en. pl.-er. 1. Gierningen, at vende. Høets Vending. Vendingen i Fødselsvidenskaben. S. Haandevending. (At give sig i Vending, komme i Vending m. een, m. et Skib til Søes ↄ: komme i Strid, i Fegtning, komme til Slag: en fordum brugelig Talemaade. (Moth. Bording. II. 69.) 2. Forandring, hastig Omskiftning. "Der kan skee meget i en smal Vending." Moth. "Giort Gierning har ingen Vending." Ordspr. 3. den Stilling ell. Retning, hvori noget er vendt. "Den Vinkel, som Marken gior m. Horizontalplanen, udtrykker dens Vending imod et Verdenshiørne." Olufsen. (Landoec. 31.) 4. figurl. i Sproglæren ell. Talekonsten: en særegen ell. mere udsøgt, konstig Maade, at udtrykke en Tanke paa. "Deres Talere stræbe mere efter pyntede Talemaader og konstige Vendinger, end efter grundige Fornuftsslutninger." Bagg. N. Klim. = Vendefure, en. den Plovfure, der frembringes v. den anden Pløining af en Brakmark, ell. efter Brakfuren. (Thaers Landoec. III. 88.) Vendehals, en. En Fugl, der har sit Navn af dens meget bøielige Hals og de synderlige Vendinger, den kan giøre med denne Legemsdeel. Jynx torquilla. Vendekaabe, en. den, som skifter Sind efter Leiligheden, holder m. den, som er i Fordeel; som veed at vende Kaaben efter Veiret. Vendekreds, en. en af de to Kredse p. den synlige Himmel, hvor Solen synes at vende sig i dens aarlige Løb. Tropicus. Vendemod, et. ud. pl. Ustadighed, Vankelmodighed. (Moth.) "I Lediggang sig føler Vennemod." Øhlenschl. Vendeplov, en. et Slags Plov m. dobbelt Muldfiæl og Plovskær. (Olufsen. Landoec. 170.) Vendepunkt, et. det Punkt, hvorom en Ting bevæges, i det den vendes ell. vender sig; ell. det P. hvorfra man, i en Bevægelse fremad, vender om. — fig. Dette var et Vendepunkt i hans Liv, i hans Skiebne.

Vene (ell. væne) sig, v. rec. 1. [J. veina.] give sig, klage, jamre sig. Moth. (Kingo. Udg. af 1827. S. 166.) "Ved ukiendt Qval forgieves vene sig." Rahbek. "Ved min Lod jeg mig ei meer skal vene." Samme. (Digte. II. 26.)

Venlig, Venskab, s. under Ven.

Venstre, adj. uforanderligt, og aldrig m. ubestemt Art. [J. vinstri. A. S. vynster.] som er p. den Side, der er modsat den høire. Den venstre Haand. Paa venstre Side. At vende sig t. Venstre (ↄ: t. venstre Side.) Han veed ikke Forskiel p. Høire og Venstre. Den venstre Side, Fløi af et Huus ↄ: den, man har p. venstre Haand, naar man staaer m. Ryggen mod Huset. Saaledes: Krigshærens venstre Fløi.

Vente, v. n. og a. 1. [J. og Sv. vænta.] A. neutr. 1. egentl. blive p. et Sted, indtil noget skeer, indtil en Person kommer, o. d. tøve, bie. Jeg vil vente her t. han kommer forbi. Jeg har ventet p. ham i to Timer, og vil nu ikke vente længere. Han lader Folk længe vente paa sig. "At vente efter een,

er det samme som at bie efter ham." Müller. Hestene, Kudsken maatte vente paa den Reisende i flere Timer. At vente med noget ɔ: opsætte det t. eens Ankomst. De ventede p. ham m. Maden i to Timer. 2. være i den Tanke, i den Formodning (i Forventning om) at noget vil skee. Man venter, at Krigen vil bryde ud. Jeg venter endnu p. Svar fra ham. — Ogsaa m. Bibegreb om at opsætte sin Handling: Jeg venter kun p. Sagens Udfald, f. at udføre min Beslutning. "At bie er en Handling; at vente er at forestille sig, noget vil møde." Müller. B. act. og recipr. formode, giøre sig Haab om, see i Møde, forvente. (saavel en Persons Ankomst, som en tilkommende Begivenhed.) Vi vente ham i Aften. Han har været ventet i flere Dage. Man venter et Slag, venter Efterretningen om hans Død. "Da giør han ogsaa, at det Ventede ikke skeer." Mynster. Han ventede sig en Belønning, men fik ingen. Jeg venter mig en rig Høst. (jvf. forvente.) — figurl. Straffen venter (ɔ: forestaaer) ham. Der venter mig et svært Arbeide. (ventendes exspectatus. Ventendes Arv. Moth.) = Ventelig, adj. som kan ventes, formodes. Det er ikke venteligt, at han opgiver sin Fordring. "Hvad var mere venteligt, naar Stamfaderen forlod den offentlige Gudstieneste?" Guldberg. ventelig, venteligen, adv. formodentligen. — Venten, en. Tilstanden at vente. Jeg blev tilsidst kied af den lange Venten. — Ventepenge, pl. det, som maa betales t. den, som venter p. en anden (f. E. med bestilte Heste.) Ventestund, en. den Tid, i hvilken man venter p. een; ell. venter p. noget, der skal skee; Ventetid. (M. S. Buchholm.) Ventetid, en. d. s. s. Ventestund. (Bastholm.)

Vente, i Vente, adv. efter Forventning forestaaende. Der er en Forandring i Vente. Her er intet godt i Vente. Han har en Arv i Vente.

Verden, en. som oftest kun m. den best. Art. i gen. undertiden Verdsens. (især efter al.) s. No. 2. [J. Verölld. A. S. Verold.] 1. ud. pl. i den mest omfattende og abstracte Betydning: Indbegrebet af Alt det, som er til, den hele Skabning, det skabte Alt (Universum.) Fra Verdens Begyndelse. Til Verdens Ende. "Verden er et Sammenhæng af alle, p. eengang tilstedeværende og efter hinanden følgende Ting." Eilschow. Nogle have tænkt sig Gud som Verdens Siæl. Vor Klode synes ubetydelig i Sammenligning med den hele V. (Jordkloden modsættes ogsaa: den øvrige Verden.) 2. ud. pl. vor Klode, Jorden, m. alle Skabninger, som findes p. den. At reise omkring V. Han har været vidt omkring i V. Den nye Verden ɔ: Amerika, i Modsætning t. den gamle. (S. Verdensdeel.) Ikke for al Verdsens Guld, Herlighed. 3. m. ubest. Art. og pl. Verdener. Et Himmellegeme. Astronomien har lært os at kiende flere Verdener. "Han hvis faderlige Varetægt omfatter Verdeners Hære." Mynster. 4. Indbegrebet af det, som p. een Tid ell. i et vist Tidsrum er til; særd. de p. een Tid levende Mennesker; som ogsaa nærmere betegnes v. Tillægget: den menneskelige V. Man siger saaledes: den gamle, den nyere, den nærværende V. At komme t. Verden ɔ: fødes. Han hører ikke t. denne Verden, lever ikke i denne V. (om een, hvis Liv og Tænkemaade ere forskiellige fra alle andres.) En Mand af den gamle Verden ɔ: af gammeldags Sæder, Levemaade. Denne Verden modsættes: hiin ell. den anden Verden ɔ: det tilkommende Liv. I denne og hiin V. At sende een ind i den anden V. ɔ: skille ham v. Livet. Hele Verden skiælvede f. hans Navn. Hans Bedrifter giorde ham navnkundig over hele Verden. 5. ud. pl. i en mere indskrænket Betydn. om en ubestemt Mængde, et betydeligt Antal af de p. een Tid levende Mennesker. V. kiendte ham ikke. Verden erfarede aldrig, hvor velgiørende hans Liv havde været. Han veed godt at skikke sig i V. At komme frem i Verden, søge sin Lykke i V. At komme ud i V. leve meget i V. (ɔ: blandt Mennesker, i det selskabelige Liv.) At erklære noget offentligt f. hele V. At flye V. (det menneskelige Selskab) og søge Eensomhed. "Ligesaa vel i Verdens Vrimmel og Larm, som under Sygeleiets uvelkomne Eensomhed." Mynster. — Ofte nævnes i denne Betydn. al Verden ell. hele Verden. Hele V. veed det. Al V. taler derom. (ligesom: Enhver, alle Mennesker.) 6. Indbegrebet af en vis Deel af det existerende, f. E. Den menneskelige V. Den legemlige V. Aandeverdenen. Tankeverdenen. Han lever i sin egen V. (Ideekreds.) — Ligeledes: a.) om en vis Classe Mennesker: Den lærde V. (de Lærde, det lærde Publicum.) Den store, den fornemme Verden. Den fine Verden. "En Mand af Verden besidder ikke blot fiin Levemaade, viser ikke blot Belevenhed, men har tillige Verdensklogskab; thi Verden betegner her Indsigt i de menneskelige Anliggenders sædvanlige Gang." Müller. b.) om en vis Virkekreds, Omfanget af en vis aandelig Kraft ell. Virken. Konstens, Poesiens Verden. c.) Om Indbegrebet af Menneskets Aandsliv, dets Evner og Kræfter overhovedet. "Gud har lagt en heel Verden, har lagt dybe, uudgrundelige Kræfter i Menneskets Hierte." Mynster. 7. ud. pl. det borgerl. Selskab, i Modſ. til Kirken ell. det kirkelige Samfund (heraf: verdslig.) At forlade V. og gaae i Kloster. At slaae sit Sind fra V. Hendes Øu stod

mere t. Verden, end t. Klosterlivet. Et Verdens Barn, et verdslig sindet Menneske. "Dem har hun lært af dig, at skye som Verdens Børn." P. M. Troiel. (I bibelsk og theolog. Sprogbrug bemærker Verden ogsaa de jordiske Ting, i Modf. til det evige Liv.) 8. bruges Verden ogsaa om Skiebnen, det menneskelige Livs Gang. Jeg har havt min Deel af Verden. V. gaaer ham imod, har været ham imod. Han har prøvet Verden; har gaaet meget igiennem i V. Saaledes gaaer det til i V. Det er Verdens Løb. 9. I d. Tale, er Verden, al Verden ogsaa et forstærkende Udtryk (s. ovenfor No. 5.) Intet i V. kan trøste mig. Al Verdens Rigdom kan ikke hielpe mig. Ikke f. Alt i Verden (paa ingen Maade.) Hvad i al Verden vil han dermed? (i Forundring.) = Verdensaand, en. En Aand, der tænkes at besiæle, at give Liv t. den hele Skabning. (S. Staffeldt.) s. Verden, 1. Verdensalt, et. d. s. s. Verden, 1. (optaget efter det T. Weltall.) Verdensbarn, et. (T. Weltkind.) s. under Verden, 7. Verdensbegivenhed, en. B. som har Indflydelse p. hele V. eller en betydelig Deel af samme. Verdensborger, en. den, der vil betragtes som Borger i den hele Verden, ikke i nogen særskilt Stat; en Kosmopolit. Verdensbygning, en. Indretning, Mechanismen i det hele Universum. Verdensdeel, en. pl.-dele. En af de fire ell. fem Hoveddele, hvori man inddeler Jordkloden. Verdensegn, en. En vis Deel, et vist Strøg af Jordkloden. Verdensglæde, en. Glæde, som søges i Verdenslivet. (jvf. Verden, 7.) "Hun vinker ei t. flygtig Verdensglæde." Ingem. Verdenshandel, en. Handelen, betragtet i sin største Udstrækning og Indflydelse p. den hele cultiverede Verden. (Bagg. Poet. Ep. 311.) Verdenshav, et. ud. pl. Havet, der udfylder den større Deel af Jordens Overflade, betragtet som et Heelt; Oceanet. Verdenshistorie, en. Fortælling i Sammenhæng om Menneslægtens Udvikling i Tiden, giennem de vigtigste Nationers Skiebne. verdensklog, adj. som har Erfaring og Indsigt i de menneskelige og borgerlige Anliggender, som kiender Verden, veed at skikke sig i Verden. Deraf: Verdensklogskab. verdenskyndig, adj. d. s. s. verdensklog. (L. Kruse.) Verdensliv, et. 1. (S. Verden, 5.) Et Liv, der føres meget i Verden, deels i borgerlig Virksomhed og Statssysler, deels i Selskaber og Adspredelser (modsat det huuslige ell. eensomme Liv.) 2. Livet, saaledes som det yttrer sig, enten i hele Skabningen, i Universum, ell. i den menneskelige Verden. "En Aand, som veed, det hele Verdensliv at fatte." Øhlenschl. Verdensmand, en. En Mand, der lever meget i Verden, og godt veed at skikke sig i Verdenslivet. "Manden af Verden er derfor ikke nødvendig en Verdensmand; thi Verdensmanden er den, hvis Idrætter bestemmes af de menneskelige Anliggenders sædvanlige Gang." Müller. Verdensskaber, en. Gud, betragtet som Universets Skaber. "Verdensskaberens Hellighed lider intet herunder." Eilschow. Verdensskiebne, en. S. som overgaaer den hele Verden ell. Menneskeslægt. (Rahbek.)

Verdslig, adj. [S. Verden, 7.] 1. som hører t. Verden ɔ: t. det borgerl. Samfund, i Modsætn. t. kirkelig og geistlig. Den verdslige Øvrighed, Stand, Lovgivning. 2. i theolog. Betydning: som hører t. det jordiske Liv, t. den timelige Velfærd; jordisk, sandselig. (modf. geistlig:) Verdslige Ting. At tænke f. meget p. det Verdslige. Denne Præst er meget verdslig sindet. — Deraf: Verdslighed, en. ud. pl.

Vergarn, s. Hvergarn.

Verk, et. s. Værk.

Vers, et. pl. d. s. [Lat. versus.] 1. en Linie i et Digt; en Verslinie. Skuespillet er skrevet p. Vers. At sætte noget p. Vers. Disse to V. rime ikke. (Denne oprindel. Betydning br. dog ikke ofte.) 2. en Strophe i et Digt. Visen, Psalmen har fer V. At synge det første og sidste Vers. 3. (meest i pl.) et Digt, digtede Arbeider. At skrive V. giøre Vers. Lette, tunge, flydende Vers. = a.) Versart, en. Maaden, hvorpaa et Digt er indrettet, i Henseende til Stavelsernes Antal i Versene, og deres Tonefald. versbunden, s. bunden Stiil. Verslinie, en. d. s. s. Vers, 1. Verslære, en. Lære om de forskiellige Versarter og deres rigtige Tonefald. (Metrik, Prosodie.) = b.) Versemaal, et. Maal p. Verslinierne, efter Stavelsernes Antal og Tonefald. Versemager, en. den, som giør Vers (et ringeagtende Udtryk. s. Riimsmed.) — "Versemageren træller; kun Digteren leger, tænkte jeg." Bagg. (Labyr. I. 172.) "Ved en Versemager forstaaes den, som paa en aandløs Maade har lært at giøre Vers efter et vist Mønster." P. E. Müller.

Vert, en. pl.-er. [Sv. Wärd. T. Wirth.] 1. Den, der forsyner andre m. Huusly, Mad og Drikke, enten f. Betaling, ell. af Venskab og Giæstfrihed. (i Modf. t. Giæsterne.) Verten i Kroen. Han er en god V. (beverter sine Giæster rigeligt og gierne.) Vi maae takke Verten og Vertinden. (jvf. beverte, Spiseverk.) 2. Verten i Huset, Huusverten, kaldes ogsaa den, som eier (ell. har leiet) et heelt Huus, især naar han tillige selv boer der; i Modsætn. t. Leierne. = Vertshuus, et. Huus, hvor Folk f. Betaling gives Huusly og Bevertning, ell. blot den sidste; Giæstgivergaard. (S. Kro.) Vertshuusshold, et. den Næring, at holde Vertshuus, Krohold. Vertshuusmand, en. Giæstgiver, Kromand.

Vertshuuskone, en. Kone, som holder Vertshuus; Krokone. Vertshuusrettighed, en. R. til at holde Kro ell. Vertshuus.

Vertskab, et. [T. Wirtschaft.] Dette fremmede Ord (som Moth anfører i Bemerk. et prægtigt Maaltid) høres kun i dagl. Tale, sielden i egentl. Betydn. for: Huusholdning, Næring, Næringsdrift, ell. Vertshuushold, Kroholb; mest i Talemaader som: at holde et galt Vertskab (Huus.) Hvad er her for et Vertskab? (hvad tager man sig for?) o. d.

Verv, et. s. Hverv; verve, s. hverve.

Vespe, en. pl.-r. [A. S. Wæspe.] br. undertiden i St. for den mere danske Benævnelse Hveps; (Vespa.) hvoraf Vespe-rede. (s. Hveps.)

Vest, en, pl.-e. [E. Vest. T. Weste. Goth. Vastja, en Kiole.] en kort Trøie uden Ærmer, som Mandfolk bære nærmest inden for Kiolen. (en Undertrøie.)

Vest, n. s. ud. ubest. Art. [J. Vestr. A. S. Vest.] den Himmelegn, som p. vor Halvklode betegnes v. Solens Nedgang; og som er modsat Øst. Huset ligger lige i Øst og V. Herfra seer man Kirken ligge lige i Vest. At seile mod Vesten. Vinden er gaaet om i Vest. — Den adject. Form er: Vesten. Man siger saaledes: Vinden er Vesten, (ikke Vest) naar det blæser lige fra denne Led. (s. vestlig.) Fyen ligger Vesten f. Siælland. En anden adj. Form er vester (ligesom øster, sønder og nør ell. nørre.) Den vestre Ende af Huset. At seile Vester paa. Derimod siger man oftest: De vestlige Lande, Kyster, Bierge. = Sammensætn. dannes med Vest, Vesten og Vester. a.) Vestfarer, en. et Skib, der seiler p. Vestindien. Vestindien, n. pr. v. dette Navn betegnes i Alm. ikke det vestl. Indien, men de americanske Øer i den store Bugt p. Amerikas Østside. Vestindianer, en. pl.-e. en Mand fra Vestindien. vestindisk, adj. som er fra, hører t. Vestindien. Vestkyst, en. den vestlige Kyst af et Land. (i Modſ. t. Østkyst.) Vestside, en. den vestlige S. af et Land. b.) Vestenvind, en. den V. som blæser fra Vesten. c.) Vesterhavet, n. pr. kaldes især den Deel af Nordsøen, som støder t. Jyllands Vestkyst. Vesterkant ell. Vestkant, en. den vestl. Kant ell. Side af et Land. Paa Vesterkanten af Jylland. — Vesterland, et. den Deel af et Land, som ligger p. Vestsiden. Vesterlandet Føhr. Vesterleding, en. den vestre Kant af Verden. (Moth.) (desuden adskill. n. pr. f. E. Vesterborg, Vestervig, o. fl.)

Vestlig, adj. 1, som ligger mod Vesten. Den vestlige (vestre) Deel af Landet. 2. som kommer fra Vesten, fra Vesterkanten. Vestlige Vinde.

Vette, en. pl.-r. [Isl. Vætt, Vættr.] 1. et Slags onde ell. gode Jordaander, efter Fortidens Overtro; Nisser, Ellefolk. Gode, onde Vetter. (Moth.) Deraf hos Moth: Vetteild, en. Ild, som fordum troedes at brænde om Natten i Gravhøiene; Høi-Ild. Vettelys, et. brændbare Dunster, liig en blaalig Lue, der om Natten sees i Moser. 2. Det s. s. Baun. (Moth.)

Vever, adj. pl.-vevre. [Formodentl. beslægtet med E. wave; m. væve, vifte og fl. Ord, som betegne en hurtig Bevægelse.] hurtig, rask, nem i sine Bevægelser. (agilis. Moth. Et vevert Barn: puer alacris.) "Som Fuglen i Luften saa vever." Baggesen. "Hvor munter, let og vever, og overgiven som en Dreng p. sytten Aar." Samme. (Giengang. 69.) "En kort og vever Flugt p. ny, v. Hielp af lange Vinger, støbt' af Bly." Samme. — Deraf: Veverhed, en. ud. pl.

Vevl ell. Vevle, en. pl. Vevler. [Sv. Weſwel.] Reb til at snoe om noget, f. E. en Hovevl, hvormed et Hølæs bindes t. Stangen.

Vevle, v. a. 1. snoe noget sammen, i hinanden. At vevle noget sammen. (J. visla, forvirre.)

Verel, en. Skifte, Omskiftning. Dette tydske Ord (som kun i den nedenfor anførte Betydning: Verelbrev, er almeen brugeligt) forekommer i nogle Sammensætninger, der temmelig hyppigen bruges. = Vexeldrift, en. et Agerbrug, hvorved de inddeelte Marker dyrkes skifteviis hvert andet Aar m. langstraaet Sæd, hvert andet Aar m. en rensende Sædart (Bælgfrugter, Boghvede, Rodfrugter, Kaal ꝛc.) og saaledes egentlig ikke hvile. verelviis, adv. d. s. s. skifteviis. "Marmor — som i høie Bølger hæver sig og synker vexelviis." J. L. Heiberg. Vexelvirkning, en. pl.-er. giensidig Virkning.

Vexel, en. pl. Vexler. [T. Wechsel.] 1. en Gieldsforskrivning af et eget Slags, som den, der udsteder samme, forbinder sig t. at indfrie ell. lade indfrie p. en bestemt Dag, og i Mangel deraf underkaster sig Verelrettens Tvang. At udstede en V. At laane Penge paa Vexel. 2. en Anviisning, hvorved en Person begierer af en anden at udbetale t. en Tredie en vis Pengesum p. en bestemt Dag, og som, naar den, Fordringen giøres til (ell. som Vexelen trækkes p.) har antaget (accepteret) den, faaer samme Gyldighed, som en egen Vexel, og derfor i Handelen gielder som rede Penge. (en Tratte. Ital. Tratta.) At trække (udstede) en V. paa een. At sende een Penge v. Verel. Gode (sikkre) Vexler. At acceptere, endossere, protestere en V. m. fl. Kiøbmandsudtryk. = Vexelaager, en. A. som drives m. Verler ell. Verelobligationer. Vexelbog, en. Bog, hvori Kiøbmænd antegne Verler, som de have at udbetale ell. indkræve. Vexelbrev, et. d. s. s. Verel. (forældet.

Schytte. Indv. Reg. II. 254.) **Vexelcurs**, en. den Værdi, som Vexler fra et vist Land, ell. en vis Handelsplads have, imod rede Penge, p. en fremmed Handelsplads ell. i et andet Land. Den danske, engelske V. **Vexelgield**, en. den Gield, man er i, i Følge udstedte (egne) ell. accepterede Vexler. **Vexelhandel**, en. H. som drives m. Vexler. "Vexelhandel skeer enten v. at udvexle Myntsorter imod Myntsorter; ell. Penge imod Vexelbreve ell. andre (Penge=) Breve." (Obligationer.) Schytte. (Dog br. Ordet Vexelhandel nu især kun om det sidste Slags.) **Vexelhaver**, en. den, der har en, af en anden udstedt V. i Hænde. **Vexelmægler**, en. En M. til hvem Kiøbmænd eller Andre henvende sig, der ville sælge ell. kiøbe Vexler. **Vexelobligation**, en. Et Gieldsbrev, der lyder p. høiere Rente, end almindelige Obligationer, men ei maa udstedes p. længere Tid end 3 Maaneder. **Vexelregning**, en. Maaden, at beregne Vexelcursen og een Myntsorts Forhold t. en anden. **Vexelrente**, en. den Rente, som betales af en Vexelobligation, ell. af en Vexels Beløb, naar den udbetales før Forfaldstiden. **Vexelret**, en. 1. den Ret, som Vexler have efter Lovene, fremfor andre Gieldsfordringer. 2. de i Henseende t. Vexler gieldende Love.

Vexelerer, en. pl.-e. den, som gior Næring af at ombytte eet Slags Pengesorter f. andre, imod at beregne sig derfor en vis Fordeel (Opgield, Agio.) "Disse Penge tilvexler man sig hos de Handelsmænd, som vi kalde Vexelerere." Schytte. (Indv. Reg. II. 252.) "Vexelerer er den, som driver Pengehandel i det Smaa." Müller.

Vexle, v. a. og n. 1. [T. wechseln.] 1. bytte, skifte, ombytte. At vexle (bytte) Penge. (Moth.) "At blande Smiil m. Suk, og vexle Sorg m. Glæde." Bagg. "At vexle er at bytte Ting af eens Værdi — og det bruges derfor især om at bytte Penge." Müller. 2. neutr. skifte, omskiftes. (nyere, tydsk Talebrug.) "Drivskyen vexler ei saa snart, som Mandens Hu." Øhl. (Helge.) "Livets de vexlende Kaar." Bagg. "Da Sorg og Frygt og Haab saaledes have vexlet, og endnu vexle i Menneskenes Bryst." Mynster. "Et Menneskehierte slaaer i dets Bryst, det føler en evigt vexlende Lyst." J. L. Heiberg. "Thi det Jordiske vexler, ustadigt det fødes og svinder." Samme.

Vext, en. S. Væxt.

Vi, personligt substantivisk Pronomen, den 1ste Person i Fleertallet, som br. naar flere tale i første Person, i deres eget Navn, ell. een taler i Fleres, siger ell. fremsiger noget om flere. (gen. vores. Dat. og Acc. os. Om Gen. vores see under vor.) Regierende Fyrster bruge i offentlige Breve og Kundgielelser denne 1ste Person i Fleertallet, skiøndt de tale allene i deres eget Navn. (Vi Frederik den Siette. Til vort Hof: For os er indkommen, o. s. v.)

Vibe, en. pl.-r. En bekiendt Fugl, der holder sig t. fugtige Egne, og regnes hos os t. Trækfuglene. Tringa vanellus. At have Viber i Salt o: være velhavende, have Formue. (Moth.)

Vice, det lat. og fr. vice: et Ord, der sættes for ved adskillige Embedsnavne, f. at betegne den, som enten beklæder et Embede, uden at føre Titelen (f. E. Vice=Statholder, der undertiden endog kaldes Vice=Konge) ell. som i visse Tilfælde træder i Embedsmandens Sted (f. E. Vice=Præsident) ell. som har en lignende, skiøndt noget ringere Værdighed (f. E. Vice=Admiral.)

Vid, et. ud. pl. [I. Vit, Forstand, Indsigt; af vita, see, kiende. Sv. Wett.] 1. Forstand, Evne i Siælen t. at fatte og giennemskue Ting og deres Forhold. "Man tabte Vid m. Modet, og blev dum." Bagg. Han har godt naturligt Vid. "Vrede gaaer ofte for Vid." Ordspr. (P. Syv.) At gaae fra Sands og Vid, fra Vid og Forstand. "Hvad mere en Gud kan glemme, naar han gaaer fra Vid." Bagg. "Jeg var gaaet fra Vid og Sands; skulde jeg udholdt det længe." Rahb. (D. Tilsk. IX. 212.) Han har ikke sit fulde Vid. (Jvf. Vittighed. "Vid har større Omfang, end Vittighed som Evne, og er mere ubestemt, kan baade betyde meer og mindre, end Vittighed. I Alm. betegner det Færdigheden t. hurtigen at opfatte, passende at sammenstille, og liveligen udtrykke det Opfattede." Müller.) 2. høiere Grad af Forstand, Klogskab. "Vid er meer end Styrke." Ordspr. "At det er Vid, Videnskab og Dyd, der giver Mennesket den væsentligste Glands." Malling. (Tale over Geus. S. 11.) 3. Undertiden nærmest for: Vittighed. "Hun havde Vid uden Ondskab." Rahb. (D. Tilsk. X. 592.) (jvf. Klegt.) = **vidløs**, adj. 1. uden Vid, uforstandig, uklog. "Vidløs efter Fryd din Siæl ei higer." Fr. Guldb. 2. sieldnere for: sandseløs, uden Sands og Samling ell. Bevidsthed. "Som vidløs gik hun der, bleg som et Liig." Ingemann. (men ei i samme Bemærk. som vanvittig.) "Overvældet — sank han v. Teltets Dør, og tilbage han føres som vidløs." Hertz. (Befr. Jsr. 297.) Deraf: **Vidløshed**, en. ud. pl. — **Vidspiller**, en. (usædvanl.) den, som leger m. sit Vid, m. Vittigheder. (Baggesen. Labyr. I. 182.)

Vid, adj. n. vidt. [N. S. wit. A. S. wid.] 1. som indslutter ell. kan indslutte et betydeligt Rum, rummelig. Kiolen er meget vid. En Kiole m. vide Ærmer. (mods. snever, trang.) At gaae ud i den vide Verden. 2. som strækker sig, naaer ud over et betydeligt Rum. En vid Slette.

En vid Udsigt, Synskreds. (modſ. indskrænket.) En vid (vidtløftig) Udstrækning, Afstand. "See, Landet er vidt nok f. dem!" 1 Moseb. 34. 31. "Paa den vide Jordens Kreds Savnets tunge Taare flyder." Thaarup. jvf. adv. vidt. 3. som danner et betydeligt Mellemrum, som har sine Dele i en Afstand. En vid Aabning. Denne Kam er ikke vid nok. "Den Port er vid, og den Vei er bred." Math. 7. 13. Døren staaer p. vid Væg ɔ: heel aaben. = **Vidhed**, en. Beskaffenheden, at være vid; det modsatte af Snæverhed. Amplitudo, laxitas. (Moth.)

Vidde, en. ud. pl. 1. Indslutning af et Rum, Rummelighed. Skiørtets, Kiolens V. Der maa tages noget af Vidden. (Om faste Legemer, f. E. Bygninger ell. Kar, br. det sieldnere, skiøndt et andet Ord fattes. Dog siger man f. E. Rørets Vidde for oven er større end nedentil.) 2. Afstand, Frastand. Træerne maa plantes i tilbørlig Vidde.

Vide, adv. brugtes tilforn for: vidt. f. E. vide om i Verden, i Landet; men er forældet.

Vide, v. a. præs. jeg veed. (pl. vi veed ell. i Skriftsproget: vi vide) vidste, vidst. Den passiviske Form er ubrugelig, undt. indef. [I. vita; ek veit. Sv. weta.] 1. have en tydelig Kundskab, en tilstrækkelig Erfaring, et klart Begreb om en Ting, om dens Tilværelse, Natur og Væsen; have Vished om. Jeg veed ikke Veien. Jeg veed, at han er en ærlig Mand. Det har jeg længe vidst. Hvoraf veed du det? — Jeg troer det ikke blot; men jeg veed det. At vide meget, have megen Erfaring, mange Kundskaber. (Man siger ikke: at vide, men: at kunne et Sprog; og: at have en Videnskab inde.) Hvad han veed, (kan) har han lært sig selv. Jeg veed ikke, hvor han er, hvor han boer. "Han veed bedst Vandet, som vadet har." Ordspr. — Han veed ingen Udvei. Vi vide (ell. veed) endnu ikke, om vort Tilbud modtages. At vide noget m. Vished. — At faae noget at vide ɔ: erfare det. At lade een vide noget ɔ: melde, berette ham det. Han har ladet mig vide at han reiser i Morgen. Lad ingen vide det (siig det ikke t. nogen.) Jeg gad vide, (havde Lyst t. at vide) om hun var p. Ballet. (Man siger ogsaa: jeg gad gierne vidst, om hun var der — om han kommer. "Men hvad gad den og De vel gierne vide om mig — det gad jeg overmaade gierne vidst." Bagg. D. V. VI. 244. recipr. At vide sig sikker (vide, at man er sikker.) Jeg veed mig uskyldig heri. Jeg veed mig fri for al Deel heri. — At vide af noget: a.) være vitterlig om, have Kundskab om. Det veed jeg ikke af. ell. noget af. "Og han kiendte ikke sine Brødre, og vidste ikke af sine Sønner." 5 Moseb. 33. 9. "Een Brøde veed jeg af, og denne bliver min." Wessel. Ingen vidste noget af hans Reise. Han var borte, før nogen vidste deraf. — fig. Jeg vil ikke vide af den Stoi (naar man forbyder noget.) Han vil ikke vide af Sønnen (forskyder ham, vil ikke holde ham f. sin Søn.) At vide af sig selv ɔ: være sig bevidst. Hun vidste ikke af sig selv, da hun giorde det. b.) kiende til, være bevant med. Der veed man ikke af andet, end Træhuse. Han vil ikke vide af, at han kiender hende (negter, vil ikke vedgaae.) "Den græder ei for Guld, som ei af Guldet veed." A. Bull. — Han har aldrig vidst, hvad Trang var (aldrig kiendt t. Trang.) — At vide med sig selv. conscire sibi. Jeg veed m. mig selv, at jeg er uskyldig. — At vide forud (inden nogen bekræfter det.) Jeg veed forud, at han negter det. — At vide om noget. (have Kundskab om.) Der ere mange, som vide om den Sag. Hvad ondt veed du om hende? "Snart een, om hvem man intet veed, snart een, om hvem man veed formeget." I. Smidth. (vidende, partic. At være vidende om noget. br. sieldnere, end uvidende.) 2. i mere indskrænket ell. nøiere bestemt Betydning, og i egne Udtryk; forstaae, have Evne, Færdighed til. (m. infin.) "Jordens og Himmelens Skikkelse vide I at prøve." Luc. 12. 56. Han veed at indrette alting p. det beqvemmeste. Hun veed at give sit Svar en fiin Vending. Jeg veed intet at svare hertil. "Naar du p. ingen anden Maade veed dig at redde ud." Wessel. Man maa vide at hielpe sig. Jeg veed ikke (mindes ikke) at have seet ham før. — Hvo veed, (hvem veed) udtrykker en Formodning, Uvished. Hvo veed, om hun vil have ham? Hvem veed, om han dog ikke har ret? — Saa vidt jeg veed, er han hiemme (naar man udtrykker en temmelig sikker Formodning.) **Veed** du vel (har du hørt) at han er gift? — Du maa vide (et Udtryk, hvorved man giør opmærksom p. det, man vil sige.) = **Viden**, en. det at vide, at man veed noget, som almindeligt Begreb. Al vor Viden er ufuldkommen. Den menneskelige Viden. Tro og Viden. "Hun ei hvad Læben siger veed, hun synder uden Viden." Baggesen. — **Vidende**, et. ud. pl. og ud. Art. den Tilstand, at man har Erfaring, Efterretning, Kundskab om noget. Det er ikke skeet med mit V. Han har giort det mod mit Vidende. — **Vidskab**, et. ud. pl. 1. d. s. s. Vidende. "Uden med sine Rederes Vidskab og Samtykke." D. Lov. IV. 2. 1. "Det skeete uden Kongens Vidskab." Hvitfeldt. (jvf. Kingos Ps. Udg. af 1827. S. 502.) 2. Kundskab, Videnskab (1.) "Historisk Vidskab hielper os der plat intet." H. Taussen. (Post. Vinterd. f. 45.) "En Fattig æres f. sin Vidskabs Skyld." Sir. 10. 13. I begge Tilfælde nu sieldent. = **Videlyst**, en. ud. pl.

Lyst t. at vide, erfare, lære, kiende. Barnet har megen V. Nysgierrighed er en upassende, p. uvedkommende, ubetydelige Ting henvendt Videlyst. — videlysten, adj. som har Videlyst (videbegierlig.) "Maaskee han mætter nu sin videlystne Aand." Storm.

2. Vide, v. a. vidste, vidst. [Isl. veita. Sv. weta. A. S. witan. Ihre.] give, yde; præbere, præstare. (forældet.) "Han vidste dem ingen Tak f. deres Løgn." Claussens Snorre. 680. "Saa bør man da og, at vide sig selv Tak." B. Thott. I. 109. "At vide een gode Raad." P. Claussen. 230. At vide een Bon, vide een Svar. (Hvitfeldt.) "De Tienere, som vide deres Herres Bedste." Hvitf. "Dem skulde vides tilbørlig Besked." Samme.

Videnskab, en. [T. Wissenschaft.] 1. ud. pl. Indbegreb af det, man veed, af det, man har vis Kundskab, klare, tydelige Begreber om. Al menneskelig Videnskab beroer p. at modtage og sammensætte Forestillinger. Hans V. er temmelig indskrænket. "Et Forraad af Kundskaber kaldes Lærdom m. Hensyn t. dets Omfang, Videnskab, m. Hensyn t. dets Grundighed." Müller. 2. pl.-er. i objectiv Betydning: Indbegreb af almindelige Sandheder, ell. klare, af hinanden udledede og p. faste Grundsætninger byggede Lærdomme, der udgiere et sammenhængende Heelt i Tænkningen. — I denne alm. Bemærkelse modsættes det Konst, hvorved man ikke blot tænker sig en Viden, men ogsaa en Færdighed i at udøve, frembringe noget efter visse Regler. — De enkelte Videnskaber. Mathematiken, Philosophien, Theologien er en V. men da denne har mange Under-Afdelinger, siger man ogsaa: de mathematiske, philosophiske, theologiske Videnskaber. "Den siges at have en Videnskab inde, som har en tydelig Kundskab om dens Grund og Dele." Müller. = videnskabelig. adj. 1. som er efter en Videnskabs Art, paa en Videnskabs Maade; som bestaaer af, udgaaer fra almindelige, i hinanden grundede Læresætninger, som fører de enkelte Ting tilbage t. almindelige Begreber, og forklarer deres Grund og Sammenhæng. En videnskabelig Kundskab. (modsættes undertiden den historiske ell. empiriske.) At behandle en Materie videnskabeligt. 2. som er fremmet ved, som udgaaer fra ell. hører til Videnskaber. Videnskabelig Dannelse. Han er en meget videnskabelig Mand (som giver sig meget af med, er dannet v. Videnskaber.) Videnskabelige Foretagender, Indretninger. — Videnskabelighed, en. ud. pl. videnskabelig Aand og Stræben; Deeltagelse i Alt, hvad der hører t. Videnskaberne og Bestræbelse f. at fremme og udvide dem. = Videnskabsdyrker, en. pl.-e. den som dyrker, lægger sig efter Videnskaberne, en Studerende.

Videnskabsliv, et. Et videnskabeligt, t. Videnskabernes Dyrkelse opoffret Liv. ("At fortsætte et svageligt Videnskabsliv." D. Ugeskrift. I. 474.) Videnskabslære, en. ud. pl. Philosophie (et nyt, af enkelte efter d. Tydske optaget Ord.) Videnskabsmand, en. En Mand, som har lagt sig efter en ell. flere Videnskaber, og erhvervet sig en videnskabelig Dannelse. "Ikke enhver, som forstaaer en Videnskab, er derfor Videnskabsmand. Denne maa baade være fortrolig m. Videnskaben, og have Lyst t. at bestiæftige sig m. den." Müller.

Viderlig, s. modbydelig.

Vidie, en. pl.-r. [J. Vidir. A. S. Withig. N. S. Wied, Wede.] 1. et Navn, der tillægges flere Arter Træer, som høre t. Pilenes Slægt (Salices) og overhovedet har Hensyn t. disse Træers seie og boielige Grene (der ogsaa selv kaldes Vidier, Vier; hos Moth Vidder.) 2. Særdeles en vis Pile-Art; Vidiepiil. Salix caprea. "Den seie Vidie jeg opelskte v. din Side." A. Bull. "Man skal vride Vidien medens den er grøn." Ordspr. = Vidiebaand, et. Baand af Vidier. Vidiekurv, en. Kurv, flettet af Vidier. Vidieriis, et. pl. d. s. Vidier, Vidiegrene.

Vidne, et. pl.-r. [J. Vitni. A. S. Gevita.] 1. d. s. s. Vidnesbyrd. "Da bør han at føre de Folk, som i hans Huus ere, ell. Andre t. Vidne derpaa." D. L. VI. 17. 14. At bære Vidne om noget. "At du kan bære Vidne m. dig selv derom." (være dig det selv bevidst.) B. Thott. I. 25. "Trygt hvile de, og evigt Vidne bære om Eders Daad." C. A. Lund. 2. den, som vidner, ell. som udsiger at have seet, ell. paa anden Maade selv erfaret noget, ell. som af saadan Erfaring bekræfter en andens Udsagn; især naar dette skeer efter Indkaldelse f. Retten, og under Ed. (Dievidne, Drevidne.) Et edeligt V. At have Vidner paa noget. At kræve, drage een t. Vidne p. noget. At sige noget i Vidners Paahør. At føre Vidner i en Sag. At sanke, skaffe, fremstille Vidner. At fælde et V. (bevise dets Ugyldighed.) Gyldige, troværdige, ugyldige, falske Vidner. (I ældre Dansk skrives baade Subst. og Verb. skiftevis vinde og Vidne.) 3. i mere uegentl. Betydn. at være, have været Vidne til en Handling ɔ: have seet, overværet den. Jeg har tidt været Vidne til, at han bar endnu tungere Byrder. Det kan jeg være Vidne til ɔ: bevidne. "Vi ere Vidner til alt det, han har giort." Ap. G. 10. 39. = a.) Vidnebeviis, et. Beviis i en Retssag, som føres v. Vidner. "Er der ført et tilstrækkeligt Vidnebeviis for, at dette er Tilfældet." A. Ørsted. Vidneforhør, et. pl. d. s. Vidners Forhøring, Udspørgelse f. Retten. Vidneforelse, en. pl.-r. Handlingen at føre

Vidner, bestyrke sin Sag, ell. fælde Modparten v. Vidner. Vidnepligt, en. (kan ogsaa henføres til v. at vidne.) Pligt t. at aflægge sit Vidnesbyrd, hvilken t. en vis Grad paaligger den, der er stævnet t. at vidne i en Sag. A. Ørsted. (Eunomia. III. 489.) Vidnestævning, en. Retshandlingen, at indstævne een t. at vidne i en Sag; ell. Kaldseddelen, hvorved dette skeer. = b.) Vidnesbyrd, et. pl. d. s. [I. Vitnisburdr.] 1. Udsagn, grundet p. egen Erfaring, hvorved Sandheden af en Gierning, (Kiendsgierning) af en Sags Forhold, af en Andens Udsagn bekræftes ell. bringes f. Dagen. Et troværdigt V. At aflægge et edeligt V. om noget. At sige, føre falsk V. mod nogen. ("Mange bare falske Vidnesbyrd imod ham." Marc. 14. 56.) At fordre eens Vidnesbyrd. — Ogsaa fig. om livløse Ting. 2. et høitideligt (skriftligt ell. mundtligt) Udsagn om det, man i Henseende t. en Andens Moralitet, Evner, Duelighed m. m. holder for at være sandt. At give, meddele een et godt, berømmeligt V. Han har kun slette Vidnesbyrd om sin Opførsel. — vidnesfast, adj. 1. som kan bevises m. gyldige Vidner. 2. som har de Egenskaber, at han kan aflægge et gyldigt Vidnesbyrd. (Moth.) 3. adv. i Vidners Overværelse. Han lod ham det vidnesfast forkynde. vidnesfør, adj. d. s. s. vidnesfast, 2. (Moth.)

Vidne, v. n. og a. 1. har. [I. vitna.] 1. neutr. aflægge Vidnesbyrd; udsige hvad man af egen Erfaring veed om en Sag. At vidne i en Sag, vidne for Retten. "Den vidner ikke vel, som vred er uden Skiel." P. Lolle. At vidne for, imod een. At vidne om noget, om Sandheden af en Fortælling. — Uegentl. om upersonlige Gienstande. "Disse Gierninger vidne om mig." Joh. 10. 25. Hans Arbeide vidner om utrættelig Flid (røber, bærer Præg af.) 2. act. bekræfte, udsige v. Vidnesbyrd, bevidne. "Har du aldrig meent, at vidne Sandhed, og dog siden erkiendt, at dit Vidnesbyrd var usandt?" Mynster. "Ingen kan vidne Nogen sin Mund fra." Ordspr.

Vidskab, et. s. under v. vide.

Vidt, adv. (videre; videst) er neutr. af adj. vid; men som br. i endeel særegne Tilfælde: 1. om Afstand, Frastand; (ofte med Bibegreb om, at denne forholdsviis er ikke ringe; for: langt.) Træerne ere plantede f. vidt fra hinanden. Hans Kundskab strækker sig ikke vidt. Jeg kan ikke gaae videre. Han har været vidt omkring i Verden. "Det udbredte sin bestiermende Skygge vidt hen over Landene." Mynster. — fig. Inden vi gaae videre (i Sagen.) At tale vidt og bredt (vidtløftigt) om noget. Det er vidt og bredt bekiendt. At giøre vidt og bredt (meget Væsen) af noget. "Hvor disse Store dog kan prale, og giøre vidt og bredt af ingenting!" Storm. 2. om en vis Grad i Fremskridt, en Handlings Fremgang, ell. i indvortes Styrke. Hvor vidt er du kommen m. Arbeidet? Det er kommet f. vidt m. denne Sag, t. at han kunde træde tilbage. Han har drevet, bragt det vidt i sin Konst. Saa vidt lykkedes Forsøget. Saa vidt (indtil den Grad) gik hans Forblindelse. At drive noget f. vidt. — Saa vidt jeg veed; saa vidt jeg kan forstaae, begribe (quantum, quatenus.) Han skal have sit Udlæg, for saa vidt som det ikke allerede er ham betalt. (in quantum.) 3. compar. videre, om Fortsættelsen af en Handling. Hvad sagde han, hvad fulgte saa videre? (Hvad saa videre? — Og saa videre: naar man afbryder noget, som anføres ell. omtales.) Der er intet videre foretaget. En anden Gang tale vi videre herom. Indtil videre (f. en Tid, til det anderledes bestemmes.) — Man bruger denne Compar. p. en egen Maade: f. E. Giør det uden videre Omstændigheder. (Ogsaa blot: uden videre. Han gik uden videre lige ind i Stuen.) Han vilde ikke give nogen videre (yderligere) Forklaring. 4. I Sammensætning m. Participier br. især: vidtbekiendt, adj. v. bekiendt p. mange Steder, f. mange Folk. Ligeledes: vidtberygtet, vidtberømt. vidtstrakt, som er udstrakt vidt i Længden, ell. over et stort Rum. "Hver Egn p. den vidtstrakte Jord." Pram. Stærkodd. 150. vidtudseende, hvortil Udsigten er fiern, hvis Udførelse, Opnaaelse ei er nær. vidtudseende Planer, Foretagender. — Flere forekomme hos Digtere f. E. vidtskingrende, vidtskyggende, vidtstraalende, o. fl.

Vidtløftig, adj. [T. weitläufig.] 1. som har vide Mellemrum. En vidtløftig Skrift, Tryk. At skrive vidtløftigt. (modsat tæt.) 2. som fremsættes, fortælles, siges m. megen Udførlighed, m. alle sine Omstændigheder, og derfor varer længe. En vidtløftig Fortælling. Skriftet er vidtløftigere, end det behøvedes. At være vidtløftig i sin Tale. En vidtløftig Stiil (modsat: kort, sammentrængt, fyndig.) 3. stor, meget udbredt og tillige sammensat. Han har meget vidtløftige Embedsforretninger. Et vidtløftigt (stort) Præstekald. At have en vidtløftig Familie. 4. i d. Tale: vidtløftige Slægtninge. (m. hvilke man langt ude er beslægtet.) At være vidtløftig ɔ: udsvævende, liderlig. = Deraf: Vidtløftighed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være vidtløftig. "Naar Udførligheden overdrives og udarter t. Vidtløftighed." Stoud.

Vidunder, et. pl. -e. [Sv. Widunder. Af det gl. Wid, Wide, Himlen, Synskredsen. Ihre.] en Ting ell. en sandselig Erfaring, som v. sin selsomme, usædvanlige Art sætter os i Forundring; noget, som er os i

høi Grad forunderligt, fremmedt ell. uforklarligt. Prodigium, ostentum. (jvf. Under, Underværk.) "De Vidunder, du p. Himlene udbreder i Millioner Tal." Tullin. Man saae p. ham, som p. et V. "At være t. Spot og Vidunder f. Verden." E. E. Pontoppidan. 1653. "Jeg er nær v. at blive t. et Vidunder blandt alle Folk af min Stand." Sneedorf. "Naar man driver Spøg m. Straffe — og lader den Lemlæstede løbe t. Vidunder." Schytte. Han var et V. af Lærdom. "Fandt man i Alt ham et sandt Vidunder af Flid og af Troskab." Baag. Kan nogen forklare dette Vidunder? "Et mageløst Skiønheds Vidunder." Bagg. = Vidunderland, et. Et selsomt, forunderligt, af Vidundere opfyldt Land. (Baggesen. Labyr. 1. 304.) Vidundermørke, et. poet. Mørket, der hviler over en vidunderlig Tid, ell. eventyrlige Sagn om denne. "Hvad der, i vor Tidsalders Poesie, af Hedenolds Vidundermørke fattes." Bagg. (Gienaang. 131.) — vidunderlig, adj. som er liig et Vidunder, i høi Grad forunderlig. En vidunderlig Begivenhed. "Fortællinger om vidunderlige Tildragelser og Gierninger." Mynster.

Vie, en. s. Vidie.

Vie, v. a. 1. [J. vigia. N. S. w i j e n.] den alm. Bemærkelse er: ved høitidelige Skikke ell. Ceremonier at bestemme, beskikke t. helligt Brug, t. et helligt Embede, m. m. (jvf. indvie, og Kirkevielse.) Viet Brød, viet Viin. (Colding.) "Erkiendtlig Savnets Taare rinde; den vie det (Hvilestedet) til stille Fred." Thaarup. — I Dansk br. det nu især kun 1. om den geistlige Handling, at en Præst v. visse kirkelige Ceremonier forener Mand og Qvinde i Ægteskab. At vie et Par Folk. De skulle vies hiemme, i Kirken. 2. om den høitidelige Handling, hvorved een af Bispoppen forordnes (ordineres) t. Præste-Embedet, ell. en Præst forordnes, helliges t. det bispelige Embede af en anden Biskop. At vies til Præst. (Derimod: At vies til en Præst: om et Fruentimmer, der ægter en Præst.) Dog høres Verb. i denne Bemærk. sieldnere end Subst. Vielse i: Præstevielse, Bispevielse. 3. hos enkelte nyere Digtere og i høiere Stiil undertiden for: indvie, hellige, i Alm. "Dig vier sonligt Sindelav hver Kraft, hver Evne, Himlen gav." Thaarup. = Viebisp, en. den, som er viet t. Biskop, men ikke har noget eget Stift ell. Bispedømme. Moth. (hos Catholikerne.) Viebrød, et. i den catholske Kirke: det indviede Brød, Alterbrød. (Hostie.) Moth. Vievand, et. ud. pl. i den catholske Kirke: indviet Vand, der stænkes omkring v. kirkelige Ceremonier, og hvormed Folk i Kirkerne bestænke sig. Deraf: Vievandskar, Vievandskiedel, Vievandskost. = Vielse, en. pl. -r. Handlingen at vie; især Ægtefolk, Brudevielse. At holde en V. Der er V. i Kirken i Dag. — Deraf: Vielsebrev, et. d. s. s. Kongebrev, 2. ell. Vidnesbyrd, som en Præst giver om et Ægtepars lovlige Vielse. Vielsetale, en. d. s. s. Brudetale.

Vift, et. pl. d. s. en sagte Bevægelse i Luften, et Vindpust. Et Vift af Vestenvinden. Vindens sagte V. i Seilet. "Som Gran, der af et Vift t. Intets Grube føres." Baggesen. "Hvert Suus og Vift i Skov og Vang." Samme.

Vifte, v. n. og a. 1. har. [Sv. wefta.] 1. neutr. bevæges hid og did v. Vinden. Hendes Haar viftede i Vinden. Ildens viftende Lue. Lyset vifter v. Trækvind. "Vifter mildt I Aftnens spøgende Vinde!" Ingem. 2. act. bevæge noget saaledes at en sagte Vind ell. Luftning frembringes. At vifte til Ilden m. en Fiædervinge. At vifte een, vifte sig i Ansigtet. "Et visnet Lov, som useet viftes hen." S. Staffeldt. "Du mig ofte vifte mildt imode Lethes linde Duft." Bagg. At vifte med Haanden, m. et Tørklæde. — Deraf: Viften, Viftning, en. En sagte Viften. "Sydens lunkne Viftning." S. Staffeldt.

Vifte, en. pl. -r. 1. Et Redskab t. at vifte med. f. Ex. Ildvifte. — særd. et saadant Redskab, der kan sammenfoldes og bredes ud, hvormed Fruentimre deels holde Solens Straaler fra Ansigtet, deels vifte sig f. at køles. 2. Vifte i Brænderier kaldes et Kors, m. derpaa anbragte Fløie, som enten v. et Haandsving, ell. middelbart v. et Drev, sættes i Omløb, f. at bevirke en Luftstrøm, der bortfører Dampene, og derved hurtigere svaler Mæskningen i Mæskekarret. = Viftebyg, et. Et eget Slags Byg, som v. sine udstaaende Stakke ligner en Vifte. viftedannet, adj. dannet som en udslaaet V. Viftedannede Blade.

Vig, en. (pl.-er. sielden.) [J. og Sv. Vik.] En Bugt; særd. en Bugt af Havet, hvor det gaaer ind i Landet; en Fiord. Fiord har man sædvanlig brugt om en større, dybere Indbøining af Havet; Vig om en mindre. "Et islandsk Ordsprog siger: En Vig bør ligge imellem Venner, en Fiord imellem Fiender." P. E. Müller.

Vige, v. n. og a. veg. er vegen, veget. pl. vegne. (er og har) [J. vikia.] 1. neutr. give langsomt efter f. et Tryk, en skydende ell. drivende Kraft. Stenen vil ikke vige (naar Kraften t. at bevæge den ikke er stærk nok.) Væggen er veget noget p. denne Side. "Før Klippen veeg, før han skal svige." C. Frimann. Hæren veg langsomt tilbage. — fig. Jeg viger ikke f. ham (giver ikke Plads f. ham.) "Umuligt kunne de bestaae m. hinanden; den ene maa vige for den anden." Basth. Han vil ikke vige et Skridt (ikke give det mindste efter.) "Den

glade Digter, f. hvis Latter Livets Kummer veeg." Bagg. — 2. neutr. gaae bort fra, gaae til Side, forlade. Hun viger ikke fra ham. Vig bort fra mig! "Viger fra mig, alle I, ſom giøre Uret!" Pſ. 6. 9. "Da veeg Herrens Aand, da veeg Trøſt og Glæde fra dem." Mynſter. "At vi maa lære at frygte dig, og at vige fra det Onde." Samme. — At vige af Veien f. een. At vige tilſide. "Dog Søvnen alt f. ſnart, og du med Søvnen viger." Jacobi. fig. At vige af fra den rette Vei (fra det, ſom ret er.) "At de vige af fra en herſkende Mening ell. fra en indført Talebrug." Bagg. N. Klim. 124. (ſ. afvige.) 3. act. (dog uden paſſiv. Form.) At vige ſit Sæde, vige ſin Plads (forlade.)

Vigtig, adj. [T. wichtig. jvf. vægtig.] ſom har meget at ſige, meget at betyde, ſom der ligger ſtor Magt paa; gieldende, betydende, magtpaaliggende. Det er mig en vigtig Sag. Et vigtigt Ærende. En vigtig (gieldende) Aarſag. En af de vigtigſte Mænd i Staden, i Raadet. Han vil giøre ſig vigtig (lade, ſom han var betydende.) = **Vigtighed**, en. ud. pl. Beſkaffenheden at være vigtig; Betydenhed. En Sag, en Mand af Vigtighed. Han giver ſig megen V. (o: vil faae Andre t. at troe, at han er vigtig.)

Viin, en. pl. Vine, om flere Arter. [I. og A. S. Vin.] den Drik, ſom faaes af Viindruers udpreſſede Saft (Druemoſt), naar denne i nogen Tid har giennemgaaet en Giæring. Gammel, ung, ſtærk, let, hed V. Røde, hvide, franſke, ſpanſke Vine. = **viinagtig**, adj. ſom har Lighed m. Viin. En viinagtig Smag. **Viinanker**, et. Et Kar ell. Træ af en vis Størrelſe, (ſædvanligen p. 40 Potter, ell. ½ Oxehoved) hvori viſſe Vine føres ell. ſælges. **Viinavl**, en. ud. pl. Viintræets Dyrkning f. at frembringe Viin. (Viinavling. Guldb. V. Hiſt. II. 210.) **Viinbierg**, et. Egentl. et Bierg, en biergig Egn, hvor Viintræer ere plantede; men det br. ogſaa for: Viingaard, ell. ethvert Sted, hvor der er en betydelig Plantning af Viintræer. **Viinblad**, et. Et enkelt Blad af Viintræet. **Viinbær**, et. Bær, ſom er Viinſtokkens Frugt (og hvis Samling i en Klaſe egentl. ere en Viindrue.) **Viinbærme**, en. B. der ſamler ſig i Viinfadene. **Viincandel**, en. et Slags Drik, lavet af varmet Viin og Sukker m. m. (Viinvalle.) **Viindrikker**, en. den, ſom jævnlig og gierne drikker Viin. **Viindrue**, en. Viintræets Frugt; ſaavel om de enkelte Bær, ſom om diſſes Samling i en Klaſe (men iſær det ſidſte. Viinbærklaſe, i den gammeld. Bib.) **Viindyrkning**, en. d. ſ. ſ. Viinavl. **Viineddike**, en. E. ſom tillaves af Druer ell. ſuur Viin. **Viinfad**, et. Et Fad, en ſtor Tønde, hvori Viin giemmes ell. forſendes. (ſ. Oxehoved.) **Viinflaſke**, en. En Flaſke t. Viin. "Viinflaſken, fordi den formodes beſtemt t. at indeholde Viin, beholder ſit Navn, uagtet der maaſkee er Vand ell. ſlet intet i." Rahb. (D. Tilſk. V. 392.) **Viingaard**, en. Et Sted, et Stykke Land, hvor Viin dyrkes; en Viinhave. (Kongens Viingaard i Kiøbenhavn. 1510). **Viingaardsmand**, en. den, ſom paſſer en Viingaard. (Colding.) **Viingeiſt**, en. det ſtærkeſte, fra alle Vanddele luttrede Brændeviin, hvad enten dette er brændt af Druer ell. Korn. Spiritus Vini. Alcohol. **Viingiæring**, en. den Tilſtand, hvori ſøde Vædſker komme, v. enten at udſættes f. Luften ell. blandes m. et Giæringsſtof, og hvorved Alkohol dannes ſom Beſtanddeel af Vædſken; hvorimod en længere fortſat Giæring danner Eddikeſyre og kaldes da Eddikegiæring. **Viinglas**, et. Glas til at drikke Viin af. **Viingud**, en. de Gamles Gud f. Vinen; Bacchus, Lyæus. **Viinhakke**, en. H. ſom br. i Viingaarde. (Moth.) **Viinhandel**, en. Handel m. Vine. **Viinhandler**, en. den, ſom handler m. Viin, ſælger Viin ud. **Viinhov**, en. Et ſtort Kar, hvori Vinen flyder, naar den renſes. (Colding. Moth.) **Viinhuus**, et. Huus, hvor Viin ſælges og offentlig udſkienkes (ſ. Viinkielder.) **Viinhøſt**, en. Gierningen at afplukke og ſamle Viindruerne t. Presning. **Viinkande**, en. K. til at ſkienke Viin af. **Viinkar**, et. Kar, hvori Vinen perſes eller giemmes. **Viinkielder**, en. 1. K. hvor man giemmer V. 2. en Kielder, hvor Viintappere ſaavel giemme, ſom udſælge Vinen. **Viinkiender**, en. den, ſom vel forſtaaer at ſkielne imellem forſkiellige Slags Vine og at prøve deres Godhed. **viinkiær**, adj. ſom holder meget af V. **Viinkyper**, en. pl.-e. den, ſom gaaer t. Haande i en Viinkielder m. at tappe, omtappe og blande Vinen, og forſtaaer ſig herpaa (Viintapperſvend.) **Viinland**, et. pl.-e. L. hvor Viintræet vorer og dyrkes i Mængde. **Viinløv**, et. n. s. coll. Viinſtokkens Blade. **Viinmaal**, et. M. ſom bruges t. Viin. **Viinmaaned**, en. kaldes i Viinlandene October Maaned. **Viinmoſt**, en. d. ſ. ſ. Druemoſt. **Viinperſe**, en. Indretning, hvorved Druernes Saft udpreſſes. (S. Perſe.) **Viinpibe**, en. pl.-r. Et Slags ſtore Viinfade. (S. Pibe, 4.) **Viinprøve**, en. Prøve, ſom ſkeer m. Viin, f. at forviſſes om dens Godhed ell. Forfalſkning. **Viinprøver**, en. den, ſom forſtaaer at prøve V. og befatter ſig dermed. (Moth.) **Viinpæl**, en. P. hvortil Viinrankerne ſtøttes og bindes op. (Moth.) **Viinqviſt**, en. Qviſt af en Viinſtok. (D. Bibel.) **Viinranke**, en. pl.-r. 1. en ung, boielig Green af Viintræet, der ſnoer ſig om og op ad den Gienſtand, ſom Træet er plantet v. (S. Ranke.) 2. d. ſ. ſ. **Viinſtok**, **Viintræ**. At plante,

opelske Viinranker. (Moth anfører adskill. Navne p. Viinranker, f. E. aabne Ranker, lukte Ranker, Leireranker (som ei ere opbundne), Stokranker (som vore lige op ad) Stabelranker, som vore v. Pæle, o. fl.) **viinriig**, adj. som giver, frembringer megen Viin. viinrige Druer. En v. Provinds. **Viinruus**, en. ud. pl. R. som faaes af at drikke Viin. (Rahbek.) **Viinsmag**, en. Smag af ell. efter Viin, viinagtig S. **Viinsteen**, en. ud. pl. et naturligt Salt, der under Vinens Giæring sætter sig p. Bunden og Siderne af Viinfade. Raa V. renset V. (Tartarus.) **Viinsteenssyre**, en. En Syre, som udgiør den største Deel af Viinstenen. Acidum tartaricum. **Viinstok**, en. den Vært, hvis Frugt er Viindruen; Viintræet, Viinranken. Vitis vinifera. ("Og Træerne sagde til Viinstokken." Domm. 9. 12. Bib. 1550. Viinbærtræet i den gammeld. Bib.) **Viinsuppe**, en. Grynsuppe ell. lignende S. hvori kommes V. **viinsuur**, adj. som har en behagelig Syrlighed, liig visse Vine (Rhinskviin.) **Viinsyre**, en. den Syre, som indeholdes i Vinen. **viinsyrlig**, adj. noget viinsuur. **Viinsæk**, en. Lædersæk t. at giemme Viin i. (Colding.) **Viintapper**, en. En Viinhandler, der skienker Viin ud f. Giester. **Viintræ**, et. d. s. s. Viinstok. **Viinvalle**, en. Et Slags Viincandel ell. Viinsuppe. (i ældre Skr.) **Viinæble**, et. Et Slags Æbler af viinsyrlig Smag. (Moth.)

Viis, en. ud. pl. [A. S. Vise. Sv. Wis.] 1. en Handlings tilfældige Beskaffenhed; Maade at handle p. Paa den V. gaaer det ikke an. Han har p. en listig Viis (ell. p. listig Viis) skaffet sig dette Document. 2. Maade, hvorpaa noget pleier at skee, at giøres; Brug, Skik. Efter gammel V. "Efter al Verdens Viis." 1 Moseb. 19. 31. "Imod den Viis og Vane, som lang Tid havde været brugt i Pavedømmet." Coldings K. Hist. "Thi det var Præsternes Viis m. Folket." 1 Sam. 2. 13. Han har sin egen Viis. At blive v. sin gamle V. Lad enhver følge sin Viis. At holde sig efter Lands Skik og V. "Lands Viis, Lands Ære." Ordspr. (jvf. Skik, Mode.) 3. i Sammensætn. danner det Adverbier, som betegne den Art ell. Maade, der bestemmes v. det foregaaende Ord. f. E. deelviis (Deel efter Deel) hobeviis, korsviis, leilighedsviis, parviis, sangviis, o. s. v. Ligeledes om Maal og Vægt, hvorefter noget sælges ell. uddeles; f. E. lodviis, pundeviis, skieppeviis, tøndeviis, o. fl.

Viis, adj. [Sv. wis. T. weis.] vidende, som veed noget; br. kun i dagl. Tale i de Talemaader: at giøre een noget viis ɔ: indbilde ham noget. At giøre een viis paa noget ɔ: give ham Besked, Kundskab om. (Hertil kan maaskee henføres de Ord af den lavere Talebrug: viisnæset, (næsviis) viiskieftet, viismundet, uforskammet, alt f. dristig i sin Tale.)

Viis, adj. pl. vise. [I. vis. N. S. wies. T. weise.] egentl. og oprindel. som veed meget, meer end andre; men især: som er i fortrinlig, i høi Grad overeensstemmende m. Fornuften, som udrinder af en dyb og klar Indsigt; og (om Personer) som besidder en saadan Indsigt, har denne Egenskab. sapiens. En viis Handlemaade, Opførsel. Et viist Raad. En viis Mand. "Den er den viseste, som gavner mest sit Folk." Storm. En af de græske Vise. "Jeg tænkte, at en Viis p. saadan Daarlighed ei satte Priis." Storm. "Den Hiertets Varme, som udmærker den Vise fra den Lærde." Bagg. = viselig, viseligen, adv. p. en viis Maade. — **Viisdom**, en. ud. pl. den Egenskab, at være viis; en høiere Grad af Klogskab. (Begge Ords Bemærkelse er egentl. kun i Graden forskiellig; men Viisdom br. især om Fornuftens høiere Indsigt, anvendt p. Livets ædelste og vigtigste Formaal. S. Klogskab. "Viisdom er Evne t. at erkiende det Bedste, saavel de bedste Øiemed, som de bedste Midler; Klogskab, er Evnen t. at vælge de tienligste Midler." Müller. "En Nar, som uden Skam tør af sin Viisdom prale." P. M. Troiel. "Grundsætninger, der ikke lære Viisdom, men blot Klogskab." Rahb. (D. T. XI. S. 307.) — Af Ordets oprindelige Bemærkelse: den Egenskab, at vide meget, haves endnu den Talemaade: At udkramme al sin Viisdom ɔ: giøre sig til af, komme frem m. alt det, man veed om en vis Gienstand. = Heraf: Viisdomsaand, ("Den Viisdomsaand dig lærte, hvad Værdighed det er, som egner Mænd." Rein.) Viisdomslære, og fl. — **Viismand**, en. pl.-mænd. den, som er viis ell. (ironisk) den, som troer at være det. "Som det sømmer Viismænd." T. Rothe. "Viismanden giver os den vigtige Advarsel." Samme. (Nat. Betr. I. 348.) "Vide ere Viismands Veie." P. Syvs Ordspr. I. 483.

Viking, en. pl.-er. [I. Vikingr.] en Sørøver. (forældet; men br. dog jævnlig i histor. Skr. og hos Digtere.) Deraf: Vikingsfærd, en. Vikingstog, et. Sørøveri.

Vikke, en. pl.-r. En Planteslægt, hvoraf især en Art (Vicia sativa. Fodervikker) dyrkes som Foderurt. At fodre m. Vikker. At saae Vikker. (det br. mest i pl.) Deraf: Vikkeager, Vikkefoder, Vikkehalm o. fl.

Vikle, v. a. 1. [d. tydske wickeln.] svøbe vel ind i noget. At vikle noget ind i Papir. (Ordet er overflødigt. s. svøbe og vinde; og jvf. indvikle.) Med præp. br. især i d. Tale: At vikle om, vikle op, vikle sammen, vikle ud. (Moth.)

Vild, en. ud. pl. [Isl. Vild, Vildi.] Gunst, Medhold, Partiskhed. (forældet.)

"For Gunst ell. Gave, Vild ell. Venskab." D. Lov. II. 17. 16. "Dersom befindes, at de m. Nogen, enten f. Vild eller Venskab see igiennem Fingre." II. 9. 3. "Men hvo, som uden Vild t. Sagens Ophav seer." Bording. II. 14. (jvf. II. 57.) "Naar hver regieres snart af egen Vild og Tanke." Samme. II. 278. ("Herrevild og Spaanevild endes snart." Ordspr.) [Heraf Adject. vildig eller villig: s. nedenfor.]

Vild, adj. [Isl. villr. A. S. vild.] A. 1. som ei er p. rette Vei, ell. som ei kan finde den. "Hver er vild i Andens Vraa." Ordspr. P. Syv. (Nu kun brugeligt i Talemaaden: at fare vild ɔ: komme af sin rette Vei og nogle flere Talemaader. (s. det nedenfor anførte adv. vild.) Deraf: vildfarende, Vildfarelse, vildlede, Vildspor, og fl. 2. urolig, tøilesløs, ustyrlig. En vild Dreng, Pige. Denne Hest er mig alt f. vild. Det vilde Hav. "Den vilde Bølge." Thaarup. (s. vildraadig, Vildskab.) 3. regelløs, uordentlig. Hans Spil er ganske vildt. At tale vildt. De raabte vildt imellem hverandre. "Vilde Raab mod Himlen stige." Thaarup. B. som er uden Cultur, uden Forædling v. Konst og Dyrkelse: 1. om Natur-Gienstande (særd. af Dyre- og Planteriget) som fattes Cultur. Vilde Dyr (modsat tamme ell. Huusdyr.) Den vilde Hest, Hesten i sin vilde Tilstand. (s. nedenfor Vildand, Vildsviin, o. fl.) Vilde Planter, i Mods. t. Haveværter, dyrkede Planter. Denne Plante voxer ikke vildt (af sig selv) her i Landet. En vild (udyrket) Hede, Ørken. Den vilde (ubeboede) Skov. Det vilde Hav (Oceanet.) At krige i den vilde Sky. 2. om Mennesket: uden det selskabel. Livs Cultur. Vilde Mennesker, ell. blot Vilde, ɔ: de, som leve i den aldeles raae Naturstand, uden al borgerlig og m. ringe selskabelig Forbindelse. De Vilde i Nyholland. Mennesket i dets vilde Tilstand. (Udtrykket er vaklende, da der gives mangfoldige Grader i Vildhed; og ei engang Mangel paa Agerbrug nødvendig forudsætter en fuldkommen Vildhed.) 3. som fattes moralsk Cultur, usædelig. At føre et vildt og ryggesløst, uordentligt Levnet. 4. vildt Kiød ɔ: en Udvært af fordærvet Kiød i Saar. = **Vildand**, en. pl.-ænder. Den almindelige And (Anas boschas) i dens vilde Tilstand. **Vildbane**, en. pl.-r. indhegnet Skov ell. Mark, hvor Jagtretten tilhører Kongen ell. en anden Grundeier. Kongens V. **Vildbasse**, en. d. s. s. Vildsviin. (Arreboe. Hexaem. 243.) **Vildbrad**, en. ud. pl. 1. d. s. s. Vildt, n. s. (P. Syvs Ordspr. I. 488.) 2. Dyrekiød; Steg ell. anden Ret, lavet af Dyrekiød ell. andet Vildt. Moth. J. Villibrad. "Thi Lappen i det Field slig Vildbrad vel behager." Arreboe. (Hexaem. S. 66.) Næsten forældet; men fortiente at optages. **Vilddyr**, et. D. som lever i Vildhedens Stand, vildt Dyr. (Fibigers Sophokl.) — **Vildfarelse**, en. pl.-r. det, at fare vild; men kun i fig. Bemærk. en falsk, urigtig Mening ell. Slutning, især den, der udrinder af urigtig ell. mangelfuld Kundskab. At forlede een til, at giøre sig skyldig i en V. En sandselig V. ɔ: en saadan, som Sandsernes Ufuldkommenhed giver Anledning t. Han betog mig min V. At falde i en V. "Svigefulde Ord, under hvis Skiul Sandhed og Vildfarelse kunde mødes." Mynster. (Jvf. Fordom. "Fordom tilkiendegiver nærmest en urigtig Maade, hvorpaa en Mening er fattet; Vildfarelse nærmest Meningens egen Urigtighed. — Det er især de nedarvede Vildfarelser, som kaldes Fordomme." P. E. Müller.) — **vildfare**, v. n. sieldent og usædvanligt for: fare vild. (jvf. det følg. particip.) "Den, hvis Fod længe har vildfaret i et dunkelt Øde." Kampmann. (Forsøg i de sk. Vidensk. 13. S. 170.) "Naar i en Ørken Vandrere vildfare." Ingemann. (Digte. 2 Udg. S. 163.) **vildfarende**, adj. v. 1. som farer vild, som er kommen fra sin rette Vei. En vildfarende Vandringsmand. "I vare som vildfarende Faar." 1 Petr. 2. 25. (Usædvanligt er i samme Bemærk. det pass. partic. vildfaren. "Klagelyd, som varsler vildfarne Mand." Foersoms Digte. II. 71.) 2. som beroer paa, udrinder af en Vildfarelse; urigtig, feilagtig. En vildfarende Mening, Grundsætning. "Jeg overlader mig — til den aldrig vildfarende Viisdoms Bestyrelse." Rahbek. "Saaledes, at han offentlig skulde gienkalde sin vildfarende Lærdom." Wandal. — **vildføre**, v. a. 2. d. s. s. vildlede. (Ambergs Ordb.) vildførende. Hertz befr. Isr. 180. "En falsk og vildførende Udviklings Gang." D. Ugeskr. II. 44. — **Vildgaas**, en. pl.-gæs. den almindelige Gaas (Anas anser) i dens vilde Tilstand. **Vildgang**, en. En vildsom Gang, Labyrinth. **vildhovedet**, adj. d. s. s. vildsindet. (B. Thott. II. 115.) **Vildkat**, en. Katten i dens vilde Tilstand. fig. i dagl. T. en vild, ustyrlig ung Pige. **vildlede**, v. a. 1. føre p. Afveie, føre een vild, giøre vildfarende. (saavel egentl. som fig.) "Vildledes stundom deres Fred." M. S. Buchholm. "At vildledes af Frygt." Fibigers Soph. Han blev vildledet af onde Raadgivere. **Vildmand**, en. pl. Vildmænd. et vildt Menneske. Han seer ud som en V. Det danske Vaaben har t. Skioldholdere to Vildmænd. **vildraadig**, adj. som ei kan finde p. tienlige Raad, raadvild. (Moth.). **vildsindet**, adj. vild i Sindet, som har et uroligt, ustyrligt Sind. (s. vild, 4.) "Han skal blive et vildsindet Menneske." 1 Moseb. 16. 12. "Den, som vildsindet er, hun er baade Fader og Moder

en Vanære." Sir. 22. Bib. 1550. **Vildspor**, et. pl. d. s. urigtigt Spor; S. hvorved man vildledes. At komme i **Vildspor**. At føre, bringe een paa **Vildspor**. **Vildsti**, en. urigtig Vei ell. Sti; d. s. s. Vildspor. (Moth.) At fare, at komme p. **Vildsti**. **Vildsviin**, et. pl. d. s. Svinet i vild Tilstand. (**Vildsviinflesk**, **Vildsviinjagt** o. fl.) = Desuden følgende afledede Ord: **Vildelse**, en. 1. pl.-r. Feiltagelse, Feil. At føres i **Vildelse**. (Bording. I. 235.) En V. i Synet. **Vildelser** i et Skrift. 2. ud. pl. Sindsforvirring, Afsindighed. Han har giort det i V. "Skeer Drab af Nogen i **Vildelse** og Raseri, da bør han ei p. Livet at straffes." D. Lov. VI. 6. 17. "**Vildelse** er det lemfældigste Udtryk t. at betegne en forvildet Tilstand ell. kortvarende Sindsfraværelse (delirium) hos Mennesket." Müller. — **Vilderede**, et. ud. pl. Forvirring, Forstyrring. At komme i V. bringe een i V. "At lede ham ud af et **Vilderede**, hvori han let kunde forvikles." Malling. "Uden at antage dette, bliver den hele Lære — et **Vilderede**, hvori man intet Lys kan finde." Basth. "Et **Vilderede** af Vanskeligheder." Engelstoft. = **Vildhed**, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være vild (men dog især kun i Bemærk. 1 og 2.) Dyrene i deres **Vildheds** Stand. "Kun Skialden løfter dig af **Vildheds** dybe Stand." S. Staffeldt. Dette Folks **Vildhed** har endnu ei villet vige f. nogen Cultur. — **Vildskab**, et. ud. pl. 1. Beskaffenheden at være vild; i Bemærk. 4. Denne Dreng, Pige er fuld af V. og Overgivenhed. Ingen kan styre hans **Vildskab**. "Et ubestemt Væsen, uden fornuftigt Diemed og Hensigt, kaldes **Vildskab**." Sporon. 2. (sielden.) vild Tilstand, Vildhed. "Ligesom hine (Dyr) synes mest at være dannede t. et evigt **Vildskab**." Schytte. (Indv. Reg. II. 328.) — **vildsom**, adj. 1. vanskelig at finde Vei i, let at fare vild i. "En vildsom Vei, forvirret Sti, der leder os som Daarer." Reenberg. Denne Skov er meget vildsom. "Ledende Stierner han ei søger p. vildsomme Hav." J. L. Heiberg. 2. vanskelig at finde Rede i; indviklet. En vildsom Sag, Handel. **Vildsomhed**, en. Beskaffenheden, at være vildsom. (Guldb.)

Vild og **vildt**, adv. [s. ovenfor adj. vild, A. 1.] 1. vild, paa en vrang, feilagtig Maade, ikke p. den rette Vei; bruges i de Talemaader: at fare vild ɔ: tage feil af Veien, komme fra sin Vei. "De, som fare vild i Ørken p. en øde Vei." Ps. 107. 4. (jvf. vildfare og vildfarende. under adj. vild.) At lede een vild. "Saaledes kunne endog de lede os vild, som dog ville os vel." Mynster. Jeg gik vild, løb vild i alle disse Smaagader. "Der er Ingen, som jo meer ell. mindre gaaer vild efter disse Løgtemænd." Rahbek. (Man siger i d. Tale: at være vild fremmed p. et Sted ɔ: ganske ubekiendt. En vild fremmed Mand). 2. vildt, p. en vild Maade. At tage vildt (grumt) afsted. At tale vildt ɔ: usammenhængende, uden Samling, i Vildelse. Denne Plante voxer vildt her i Landet. — Deraf: vildtvoxende. — **Vildling**, en. kaldes (efter det tydske: Wildling) i Havekonsten: de unge, af Kiærneskolen udplantede Træer, som endnu ei ere podede. Olufsens Landoec. 346.

Vild, en. n. s. Vildfarelse, Tvivlraadighed. (Moth: forældet.) Deraf Talemaaden: det staaer i **Vild** og Vove ɔ: er ganske usikkert. Huset staaer f. **Vild** og Vove ɔ: er øde, forladt. Moth. At lade een gaae f. **Vild** og Vove. (**Vild** i Træer: naar Trevlerne i Vedet ere skieve. En **Vilde**, et øde, forladt Sted. Moth.)

Vilde, v. a. 1. vildlede, forvilde. "Vrede vilder ofte godt Raad." Ordspr. (P. Syv. I. 491.)

Vildes, v. n. pass. vildedes. forvildes, fare vild. (Moth.) "Hvo der vildes, han vaandes." P. Syvs Ordspr. I. 485. "At Regen derved ildes, og driver hid og did, saa Bonden derved vildes." Arreboe.

Vildig, adj. (partisk.) s. nedenfor **villig**, 2. og n. s. **Vild**. S. 655.

Vildt, et. ud. pl. vilde Dyr, som jages; og fornemmelig de, som spises. "Gak ud p. Marken, og fang mig noget **Vildt**." 1 Moseb. 27. 3. Kronvildt, (Kronhiorte) Daavildt, Raavildt, Fuglevildt. At handle m. **Vildt**. **Vildtet** i disse Skove er næsten bortskudt. Han spiser gierne **Vildt**. En Ret **Vildt** (S. **Vildbrad**.) = **Vildtgierde**, et. G. for at beskytte Mark og Ager imod Vildt (Schytte. Indv. Reg. II. 316.) **Vildthandel**, en. ud. pl. H. med Vildt. **Vildthandler**, en. pl. -e. den, som handler m. Vildt (og sædvanl. tilligemed Frugter, o. a.) **Vildtskade**, en. Skade, som Vildtet giør i Mark og Ager. **Vildtstade**, et. Sted ell. Landstrækning, (særd. indhegnet Skov) hvor Vildt har sit Ophold. "Man befaler Skovbetientene, at have Opsigt m. **Vildtstaderne**, at de ikke forhugges." Schytte. **Vildttyv**, en. den, der uberettiget jager ell. fanger Vildt i en Andens Vildbane; en Krybeskytte. **Vildttyveri**, et. ulovlig Jagt p. en andens Grund, f. at tilegne sig det skudte Vildt.

Vilkaar, et. pl. d. s. [T. Willkühr. Sv. Willkor.] egentl. Evne t. at handle efter egen Villie (s. vilkaarlig) men denne Bemærk. er i Subst. ikke brugelig ell. forekommer ganske sielden. ("Den, hvis hele Tilstand er fremmed **Vilkaar** undergiven, og som Intet kan kalde sit eget." Mynster. Præd. 1814. I. 205.) — Derimod: 1. Betingelse. Kun under dette V. skeer det. Han maatte underkaste sig, indgaae haarde V.

"De ere lige **Vilkaar** undergivne m. eder." E. E. Pontoppidan. Fasteprædikener. 1653. S. 31. (Moth har deraf: **Vilkaarsed**, Ed m. Forbehold, **Vilkaarskiøb**, K. med Forbehold. **Vilkaarspant**, Pant, som er sat eller givet, overdraget een, under vist Vilkaar; (pignus conditionale) jvf. Østersens jur. Gloss. o. fl.) 2. kun i pl. Kaar, Tilstand, Forfatning. Hans **V.** ere nu ret gode. "Mennesket er skabt m. de **Vilkaar**, at det kan vende sit Sind t. de Ting, som ere imod hverandre, t. Ondt og t. Godt." N. Hemmingsen. 1572. "Eders Ansigter saae slettere ud, end Drengenes, som ere af lige **Vilkaar** m. eder." Dan. I. 10. "De rige Borgere formanedes t. at skaffe de fattige Arbeide, og give dem Leilighed til at forbedre deres **Vilkaar**." Guldb.

Vilkaarlig, adj. 1. som udgaaer fra en Evne t. at handle efter Forestillinger, efter Villie. spontaneus. (Moth.) Menneskets **vilkaarlige** Handlinger, (ɔ: saadanne, der skee m. Bevidsthed) **vilkaarlige** Bestemmelser af dets Handlinger. Dyrenes, Musklernes **vilkaarlige** Bevægelse. (jvf. frivillig, hvis beslægtede Bemærkelse dog nærmere betegner den fuldkomnere Frihed i Menneskets Villie, og Evne t. Valg efter klare Forestillinger; hvorfor det heller aldrig br. om Dyrene.) 2. som ikke har anden Grund, end Ens Villie, Tykke ell. Skiønnende. arbitrarius. **Vilkaarlige** Straffe (der modsættes de lovbestemte.) En ganske **vilkaarlig** Handlemaade, Fremgangsmaade. At giøre **vilkaarlige** Forandringer i Sproget. "Ellers var Muligheden selv forandерlig og **vilkaarlig**, og Væsenet ikke nødvendigt." Eilschow. (Phil. Br. 202.) (I denne Bemærkelse modsættes **vilkaarlig** altid det, som er uforanderligt, fordi det er lovbestemt, lovfast, v. Brug, Vedtægt ell. anden Lov.) 3. **Vilkaarlige** Contracter (af **Vilkaar**, 1.) kaldes i Lovsproget de Foreninger, hvis Opfyldelse beroer paa, at en forud betinget Omstændighed indtræffer. = **Vilkaarlighed**, en. ud. pl. 1. Evne t. vilkaarlig Handlen, t. at frembringe Forandringer v. egen Kraft. (Spontaneitet.) Treschow. "**Vilkaarlighed** (arbitrium liberum) er Evne, at vælge imellem modsatte Bestemmelsesgrunde, ell. Evne, t. at tilsidesætte Lystfølelse f. Grundsætning, og denne f. hiin." Howitz om Affindigh. S. 31. (jvf. S. 37. 54.) 2. den Beskaffenhed, at noget er vilkaarligt, skeer p. en vilkaarlig Maade; vilkaarlig Handlemaade. "Vi overbevises ydermere om denne **Vilkaarlighed** i Dyrenes Bevægelser og Handlinger." L. Smith.

Ville, v. n. og a. jeg **vil**, vi **ville** (ell. **vil**); jeg **vilde**, har **villet**. [I. vilia. Goth. viljan. A. S. villan. N. S. willen.] i Alm. have Villie t. noget, yttre en Villie (ofte m. efterfølgende Infin.) "De tænke, kiende, dømme, ville, begiere; men Orden, Fred, Hellighed er borte." Guldb. Mennesket kan ikke Alt hvad det **vil**. Han kunde nok giøre det, men han **vil** ikke. Jeg **vil** reise i Morgen. Han **vil** ride, vi andre **ville** kiøre. Jeg **vilde** just have gaaet, da du kom. Kongen **vil** det (at det skal skee.) Jeg **vil**, at det skal skee uden Ophold. — Med Bibegreb og i særskilte Tilfælde: 1. tage ell. have taget en Beslutning. Han veed ikke hvad han **vil**; han **vil** og **vil** ikke. Hvad mon han egentlig **vil**? Jeg **vil** da giøre det, p. dit Ansvar. 2. begiere; attraae, have ell. ytre en Begiering. Hvad **vil** den gamle Kone? Hun **vil** bede om noget. Karlen **vilde** gierne have sin Løn. Jeg **vilde** bede Dem om en Understøttelse. **Vil** du have denne Bog? Hvem **vil** du tale med? 3. have Tilbøielighed til, ønske. Jeg **vilde** heller blive Natten over, end reise strax. Jeg **vilde** m. Fornøielse giøre det, hvis jeg kunde. "Af Ladhed blive de ved at leve, ikke som de **vilde**; men som de have begyndt." B. Thott. — Han **vil** nødig, ikke gierne dertil. At **ville** een vel ɔ: ønske, gierne see det, som er t. hans Bedste. (Sieldnere br. at **ville** een ilde.) "Ogsaa ham **vilde** de ilde, men hvad have de formaaet?" Mynster. — I Anmodninger, Bønner: **Vilde** De være saa god, at o. s. v. **Vilde** De vel bevise mig den Tieneste, o. s. v. 4. have t. Henfigt, agte, agte sig hen. Hvor **vil** disse Folk hen? Man siger, han **vil** t. England. Drengen **vil** ikke, **vil** gierne i Skole. "Hvo som ikke **vil** i Ovnen, lægger sig tvært for." Ordspr. Hvad **vil** han sige dermed? Hvad **vil** dette Udtryk sige? Det var just ikke det, jeg **vilde** sige. — Man **vil** sige ɔ: man paastaaer, Ryget siger. — At **ville** til at giøre noget ɔ: staae i Begreb med, være rede til. Han **vil** nu til at gaae. Da man **vilde** t. at fyre Kanonen af. — (**Ville** br. saaledes ogsaa, deels om nær forestaaende, endog ufrivillige, Forandringer ell. Begivenheder; deels om livløse Tings Evne, ell. Mangel p. Evne t. at modtage en vis Forandring.) Det **vil** nok ikke vare længe. Han **vil** neppe have mange Dage at leve i. Jeg troede, Huset **vilde** falde i Nat, saaledes rystede Stormen det. Dette Træ **vil** let revne. Planken **vil** ikke give sig. Sømmet **vil** ikke ud (sidder f. fast.) 5. udfordres, behøves (m. præp. til.) Der **vil** Penge til. Der **vil** meget til, f. at sætte dette igiennem. "Der **vil** meer til Landets sikkre Værn." Grundtvig. 6. undertiden udtrykker det (i Forbindelse m. maa ell. kan) en Ligegyldighed v. noget tilkommende, v. en Andens Tilstand ell. Handlen; ell. Udelukkelse af Mulighed t. at opnaae noget. Det maa gaae mig, som det **vil**. Han maa være saa fornem, som han **vil**. Hun kan skiende, saa meget hun **vil**. Jeg maa sige,

hvad jeg vil, saa er det ikke tilpas. Jeg maa komme til hvad Tid jeg vil, saa negter han sig hiemme. 7. Det br. ogsaa i andre Tilfælde, som et Slags Hielpeverb. hvor noget tilkommende udtrykkes (saavel i ligefrem udsigende, som i betingede Sætninger) ell. t. at omskrive et simplere Udtryk. Det vil koste mange Penge. Skal denne Bygning udføres saaledes, vil den koste langt mere, end Overslaget. Det vil herefter gaae anderledes til. Disse Penge ville ikke forslaae meget. Dertil vil udfordres mange Forberedelser. Det vil være nødvendigt. Jeg vil dog haabe, at han har sagt det. Denne Bog vil ikke ret behage mig. — Ogsaa (som Hielpeverb.) t. at udtrykke en Nødvendighed (for: maa; en Brug, som dog nu ikke er hyppig.) "Hvad der ellers skal giøres, vil derfor ingenlunde forsømmes." Mynster. (Præd. 1809. I. 298.) 8. I ønskende Udtryk (betinget.) Vilde han dog kun (gid han dog vilde) samtykke deri! Vilde Folk dog betænke, hvor ringe Fordelen er.

Villen, en. det, at ville (som abstract Begreb.) Den blotte Villen er ikke nok t. en Handling. "En umiddelbar Villen af det fornuftstridige, som fornuftstridigt." A. Ørsted. (Eunomia. II. 121.)

Villie, en. ud. pl. [J. Vild, Vili. A. S. Vylla. Goth. Willja.] I den vidtløftigste philosophiske Betydning: den virkende (active) Kraft i Siælen, ell. Kraften t. at vælge og fastholde, ell. forskyde og bortfierne Forestillinger ell. deres Gienstande (Kraften t. at ville og ikke at ville: Begieringsevne og Afsky.) I denne Bemærk. skielnes imellem Føleevne (Fornemmelse, Følelse) og Villie, Forstand ell. Fornuft og Villie. Menneskets frie V. Villiens Frihed. At lade een have sin frie V. ɔ: overlade ham at bestemme sin Handlemaade i en vis Sag. 2. Mere indskrænket br. det om Villiens Yttring v. Begieringsevnen; og i enkelte Tilfælde, hvor man som oftest under Villie indbefatter det, som een vil. Han vil have sin Villie. "Kun den en Villie har, som noget ret alvorligt vil." Ohlenschl. (Baldur.) Du kan heri have din egen V. (ɔ: du maa handle som du vil, faae det, du begierer.) Det gik efter hans V. "Det er ei alt godt, efter Villie gaaer." Ordspr. At faae sin V. (faae det, man begierer.) At faae sin Villie m. et Fruentimmer. Dette er min V. Det var ikke min V. at det saaledes skulde skee. At giøre, at udføre eens V. skikke, rette sig efter eens Villie. Den sidste Villie ɔ: Testamente. (I Theologien: Guds V. hvoraf Udtrykket: Skee Guds Villie! hvorved man yttrer sin Hengivenhed i denne.) 3. Forsæt, Beslutning. Jeg har ikke giort det m. Villie. Det er m. Villie udeladt. 4. Ønske, Tilbøielighed, Behag. Alting gaaer ham efter V. (Moth.) "Mands Villie, Mands Himmerige." Ordspr. At være een t. Villie, giøre een noget til V. Dig til V. giør jeg det. "Jeg vil ikke forekaste ham, hvad jeg haver giort ham til Villie." B. Thott. At have V. til en Pige (Kiærlighed, Tilbøielighed.) 5. Ønske, Villie t. at handle (i Modsætn. t. Gierning.) At tage Villien i Gierningens Sted. Han har en god V. men Evnen er ringe. "Det er en ringe Ting, at have Villie til at giøre een t. gode, uden det og skeer." B. Thott. 6. Samtykke, Bifald, Bevilgning. Det er skeet mod min V. At giøre noget med, imod eens Vidende og V. Jeg giør det ikke m. min V. med min gode V. "Den, som jeg skulde tage det fra, han var mig pligtig, og ikke kunde faae det m. en god Villie." B. Thott. = a.) **Villiebestemmelse**, en. Villiens Bestemmelse v. Indvirkning p. Siælen. "V. uafhængig af Bevæggrunde." Hovitz. — **villieløs**, adj. som fattes Villie, ell. som er uden kraftig Villie, og derfor i sine Handlinger let lader sig bestemme af Andre. En svag og villieløs Charakteer. "At Mennesket nedværdiges til en Aand- og villieløs Maskine." Birkner. "Saadanne, som vi af Naturen ere, ell. som vl v. et tankeløst og villieløst Liv kunne blive." Mynster. "Livets Strøm bærer dem villieløse hvorhen den vil." Samme. — **Villieretning**, en. pl.-er. Retning ell. fortrinlig Henvendelse af Villien t. et vist Slags Gienstande. "Herskesygen, den egoistiske Villieretning, som kun taaler de egne Tanker udførte." Mynster. = b.) **Villiesfrihed**, en. Frihed i Villien ell. til at ville, som betinger Handlingens Tilregnelighed. (Ørsted. Eunomia. II. 79.) **Villiesyttring**, en. Yttring, udvortes Tilkiendegivelse af Villien. (A. Ørsted. Eunomia. II. 124. III. 482. Villieyttring. Howitz om Affindigh. 54.)

Villig, adj. 1. som har god Villie til, er redebon, ufortroden t. Gierning. At være villig til noget. Jeg er villig til at opfylde hans Fordringer. "Villien maa p. en anden Maade sætte Foden i Bevægelse, naar den selv er villig, end naar den er uvillig." Rahb. En villig Tiener, Pige. En villig Lydighed. "Saa vi ikke blot tiene dig tvungne, men villige." Mynster. At døe villigen. "Jo lettere Veie man baner, desto villigere faaer man Folk t. at gaae." Kraft. (jvf. frivillig, godvillig.) 2. villig [egentlig vildig, af n. s. Vild; jvf. dog Villighed, 3.] br. i Lovsproget for: partisk, vunden ell. bestukken v. Gaver o. d. Villige Vidner. (l. D. Lov. I. 13. 16, 17.) "De, som ere vildige i Sagen." P. Claussen. 640. "Saa er det ikke mit, som et vildigt Vidnesbyrd." Fort. til Arteboes Heraem. = **Villighed**, en. 1. ud. pl. den Egenskab, at være villig. Han viste altid V. og Ufortrødenhed i sin Tieneste. 2. pl.-er. Tieneste, som

man villigen, af sin gode Villie og uden Pligt, giør een. Den V. kan du vel giøre mig. Han har vist mig mangen Villighed. 3. Deraf ogsaa, især hos Almuen, frivillig Gave, t. Giengield f. en Tieneste, o. d.

Vimmel, en. pl.-er. [J. Hvim, hastig Bevægelse; hvoraf v. n. hvima. Sv. Wimla.] et Bor, hvis Skaft bestaaer af to Stykker, hvoraf det nederste har en Krumning og er indrettet t. at dreies rundt, imedens det øverste holdes f. Brystet; et Vimmelbor; Spigerbor. — **Vimmelskaft**, et. pl.-er. Træskaftet p. en Vimmel.

Vimpel, en. pl. **Vimpler**. [T. og N. S. Wimpel.] et langt, smalt og spidst, undertiden splittet Flag, som heises i Toppen af Masterne p. Krigsskibe og deres Fartøier. — **Vimpelstage** og **Vimpelstok**, en. den Stage i Mastetoppen, hvorpaa Vimpelen heises.

Vims, adj. [jvf. vimse.] hurtig i sine Bevægelser (mest om Personer); i dagl. Tale. Om ganske smaa Hunde siges ogsaa: en lille vims Hund.) "Med hvilken Troskab, hvilken Iver, hvor lydig, venlig, vims og rap." Bagg. (Riimbr. 14.) "Trippende frem og tilbage saa vims, nu herhen, nu derhen." Samme. (Thora.)

Vimse, v. n. 1. har. [af det J. Hvim og hvima.] løbe hastig og idelig frem og tilbage. (br. kun om Personer.) Hun giør ikke andet, end vimse ind og ud. "Adskillige andre Piger vimsede mig forbi p. Gaden." Bagg. (Labyr. II. 21.) (Hos Moth: vimte.)

Vind, adj. [J. vindr.] skiev; egentl. det, som er vundet ell. dreiet t. en Side. Man siger derfor: Grenen, Stokken er vind; men det ligger skievt (ikke vindt.) Undertiden forenes begge Ord, f. Eftertrykkets Skyld. Det er baade vindt og skievt. — Ogsaa br. adj.: vindskiev, der egentl. er d. s. s. vind. Et vindskievt Bræt o: et Bræt, der har kastet ell. krummet sig. Et vindskievt Træ (som er voxet vindt; vindløben, Moth.); vindskievt Tømmer (hvis Trevler gaae i en vind Retning.) "Det vindskieve Træ er i Alm. snarere seit, end skiørt." Arch. f. Søvæs. III. 228. [Ligesom andre oprindelige Ord, har vind maattet vige f. det sildigere, efter det T. optagne skiev, og br. kun lidet i Skriftsproget; heller ikke figurlig, som skiev.] Ogsaa de sammensatte: vindbenet, vindøiet (skelende, skeeløiet. Moth.) o. fl. br. næsten kun af Almuen.

Vind, en. (trochlea) s. **Vinde**.

Vind, n. s. ud. Art. som br. i den Talemaade: at lægge Vind paa o: beflitte sig paa, lægge sig efter, anvende Umage og Flid p. noget. At lægge Vind paa Studeringer, p. Agerdyrkning. (af det J. Vinna, Arbeide.) — Hertil hører da ogsaa Adj. vindskibelig: som er flittig, stræbsom i sin Gierning, arbeidsom og omhyggelig f. at erhverve og frembringe, især v. Huusflid. "Vær vindskibelig i alle dine Gierninger." Sir. 31. 26. "Altid klager den Vindskibelige over Tiden; den er ham f. kort." Schytte. Den vindskibelige Bonde, Haandværksmand, Fabrikarbeider. "Stræbsomhed, der yttrer sig i at frembringe og forædle de raae Stoffer, kaldes Vindskibelighed." Müller. En vindskibelig Huusmoder, Bonde, Landmand. (Man siger derimod ikke let om en Kiøbmand, at han er vindskibelig, m. mindre han med sin Handel forener andre Sysler.) = Deraf: **Vindskibelighed**, en. ud. pl. den Egenskab, at være vindskibelig. "Loven maa befordre Vindskibelighed og nedtrykke Orkesløshed." Sneedorf. [vindskibelig kommer ud. Tvivl af Vinna, og skipa, skikke, lave, indrette, hvoraf: skipulegr, vel indrettet, passende. Nogle have derfor indført at skrive vinskibelig, som vel ei var urigtigt; men man maatte da ogsaa skrive: At lægge Vin paa.]

Vind, en. pl.-e. [J. Vindr.] 1. den strømmende Bevægelse i Jordens Dunstkreds, som opstaaer naar Ligevægten i Luften ophæves derved, at den v. Varmen ell. andre Aarsager udvides p. et Sted, og trykker p. den koldere Luft, der saaledes drives frem i en vis Retning. En stærk Vind kaldes Storm; den meget svage: en Luftning. Blæst er Vindens Virkning; især om en stærkere Grad. — Der reiste sig en V. Vinden har lagt sig, springer i et andet Hiørne. At seile f. halv V. At slaae noget hen i Veir og Vind o: ikke agte derpaa. At staae f. Vind og Vove o: være udsat f. Fare. (Moth.) At giøre Vind (ell. Blæst) o: bevæge Luften stærkt. figurl. prale, overdrive hvad man siger om sig selv. "Hvi de, der skabe Vind, kan og ei mynte Penge." Holb. P. Paars. "Af Dyr t. Mennesker omdanned' af en Skrædder, de vinde Prisen i den Konst at giøre Vind." Bagg. "Det lette Sind, der leer ad Daarens Haan, og smiler ad hans Vind." F. Guldb. 2. Vind, men især pl. Vinde bruges om den i Tarmene indsluttede Luft og dens Bevægelse og Trykning. At lide, plages af Vinde. Et Middel mod Vinde. = **vindaaben**, adj. 1. aaben ell. udsat f. Vind og Veir. "Den Vanskelighed, det har, at opelske Træerne i et vindaabent Land." Olufsen. 2. liggende p. Ryggen. (Moth. Riimkr.) **Vindbielke**, en. den B. i en Mølle, som Arelens tungeste Ende hviler paa; ogsaa Veirbiørn. (Moth.) **Vindboble**, en. tom B. Luftblære. (Moth.) **Vindbrok**, en. uegentlig Benævnelse p. et Slags Vandbrok ell. Tarmebrok hos spæde Børn. (Hernia ventosa.) **Vindbyge**, en. pl.-r. en hastig opkommen Vind. (s. Byge.) **Vindbøsse**, en. B. som Kuglen ell. Ladningen drives ud af v. sammentrykket Luft. **Vinddraabe**, en. pl.-r. enkelte Regndraaber, som falde naar en

Regnsky driver forbi v. en stærk Blæst. vinddrivende, adj. v. tienlig t. at fordrive Vinde. Vindfang, et. 1. Beskaffenhed ell. Beliggenhed, som tilsteder Vinden fri Adgang. Denne Mølle har godt V. 2. Længde ell. Strækning af Møllevinger ell. Mølleseil. "Møllen fører 36 Alen Vindfang." Statstid. 1829. 183. Vindfangst, en. det, at opfange Vinden. "Dine Seil krumme sig til Vindfangst som den Gierriges Haand efter Penge." N. Brun. Vindfløi, en. s. Fløi, 1. Vindfæld, et. 1. Træers Omblæsning. Der er skeet megen Skade p. Skoven ved V. 2. Vindfælder, pl. omblæste Træer. (Schytte.) Vindhvirvel, en. d. s. s. Hvirvelvind. (Moth.) Vindjunker, en. En ung vindig Person. "Vindjunkere p. et Bal." Baggesen. (Labyr. I. 380.) s. Vindmager. Vindkave, en. Vindstød, Vindkast. (usædvanl.) "Hvor løst Sand skiuler Markerne og v. mindste Vindkave fylder og udsletter de gamle Spor." Guldb. (Verd. Hist. I. 481.) Vindklap, en. S. Luftklap. vindlet, adj. i høi Grad let ell. flygtig. En vindlet Fieder. (M. C. Ravn. 1680.) "Hist fremslæber sig en tung Podagrist; her hopper en vindlet Kammerjunker." Bagg. Vindmaaler, en. Et Instrument t. at maale Vindens Styrke ell. Hurtighed. (Schouw. Plantegeogr. 107.) Vindmager, en. den, som praler m. Egenskaber, Færdigheder, han ikke besidder, som gior sig vigtig v. mange Ord og store Ophævelser. Vindmølle, s. Veirmølle. vindnem, adj. beqvem for enhver V. (I Baden.) Vindovn, en. Stueovn ell. anden Ovn, hvori Ilden forstærkes v. Lufttræk, som derfor har en Aabning ind t. Værelset, m. m. (jvf. Bilægger.) Vindpust, et. en ganske svag Luftning af Vinden. vindret, adj. lige efter Vinden. Fløiet staaer ikke vindret. Et Skib, der svaier t. Ankers, ligger vindret, naar det dreier Forenden mod Vinden. Vindrose, en. den efter Vindstregerne inddeelte Skive p. Compasset. Vindrør, et, Rør, hvorigiennem V. ell. Luft kan trække f. Ex. paa en Blæsebælg. Vindskade, en. S. som foraarsages af Stormen. Vindskee ell. Vindsked, en. et fremstaaende Bræt, der slaaes øverst p. Gavlen langs m. Taget (p. Huse m. Straatag, ell. af Bindingsværk) f. at hindre Vinden fra at bryde Taget. (Moth.). "Naar Storm har revet Tag, og høie Vindskeed brækket." E. Frimann. (Alm. Sanger. 21.) Vindskierm, en. Skierm imod Blæsten, noget, der holder Vinden ude ell. borte. Vindskifte, et. Forandring, Omskiftning af Vinden. (Rahbek.) Vindsky, en. pl.-er. en Sky, der fører V. med sig. vindsnar, adj. saa hurtig som Vinden, overordentlig hurtig. (Engelstoft.) Vindstille, en. (og et.) Stilhed i Luften, Mangel p. Vind. (Moth.) Vindstreg, en. kaldes p. Compasset en af de 32 Afdelinger i Cirkelen, p. Skiven ell. Vindrosen, hvorefter Vinden benævnes og Roret styres. (ogsaa blot Streg. s. d. O.) vindstridig, adj. som gaaer imod Vinden. En vindstridig Strøm. (Arreboe.) Vindstrøg, et. 1. Strøg, Træk af Vinden, Lufttræk. Her gaaer ofte stærke Vindstrøg giennem denne Biergkløft. 2. en vis Retning af Vinden. Det herskende Vindstrøg p. denne Aarstid. "Træer som ere udsatte f. Vindstrøget fra et vist Hiørne." Olussen. Vindstød, et. en stærk Virkning af Blæsten. Et V. kastede Huset overende. Vindsyge, en. Sygdom frembragt af Vinde. (s. Vind, 2.) vindtør, adj. giennemtørret i Luften. "En vindtør Stav." Øhlenschl. vindtørre, v. a. 1. tørre i Luften. vindtørret Malt. (Moth.) Vindvaage, en. Hul i Isen, som er frembragt v. Vindens Virkning, og undertiden er bedækket m. tyndere Iis. (Moth.) Vindviser, en. Viser p. en dertil indrettet Skive, som angiver Vinden. Vindæg, et. ufrugtbart Æg, som Fugle undertiden lægge. (ovum subventaneum.) = vindig, adj. 1. om Luftens Tilstand, naar Vinde herske. Veiret er meget vindigt. 2. fig. tilbøielig t. at giøre Vind ell. prale. En ung vindig Herre. 3. som indeholder, gaaer ud p. Praleri. Vindig Snak, Tale. "En vindig Hob af Ord." F. Guldb. (Digte. 1802. II. 65.)

Vinde, v. n. impers. 1. (har.) blæser. (sieldnere, og om en ikke stærk Blæst.) Det vinder noget i Dag.

Vinde, en. pl.-r. 1. En Indretning, hvorved en Byrde lettere hisses op ell. bevæges, især i Veiret, v. Hielp af en Valse ell. et Hiul, (en Tallie) der dreies ell. vindes om Axen ell. det faste Punkt. (jvf. Spil, der er det samme Redskab; men br. mest om de større Vinder, ell. Gangspil paa Skibe, Værfter o. d.) Heraf: Vindeblok, en. Blok ell. Tallie i en Vinde. 2. et Redskab m. omløbende Hiul e. d. hvorved man vinder Garn, Traad, Silke. s. Garnvinde. = Vindebom, en. Bommen ell. Valsen i en V. Vindebrønd, en. Brønd, som er forsynet m. en Vinde til at drage Spanden op m. Vindehiul, et. Hiul, som hører t. en Vinde. Vindereb, et. stærkt Reb, som bruges i en Vinde. Vindestolpe, en. den faste Stolpe, hvorpaa en Hiulvinde er anbraat. Vindetavl, Vindetoug, et. d. s. s. Vindereb. (Moth.)

1. Vinde, v. a. vandt; vunden, vundet; pl. vundne. [A. S. vindan. Sv. winda.] 1. bevæge noget om et Legeme, saaledes at det slutter fast omkring dette. At vinde Traad (danne et Nøgle af Traaden v. at vinde den.) At vinde Garn. At vinde noget om en Finger, en Arm. Heraf: Vindepind, en. rund Pind, hvorom man vinde

det første af Garnnøglet. 2. bevæge noget v. en Snor, et Toug ell. noget lignende, der føres ell. bevæges omkring et fast Punkt; ell. bevæge noget v. en Vinde. At vinde Ankeret op. "Skibet vinder op sit Anker." Bording. I. 239. At vinde Seil op (v. Hielp af Toug og Tridser.) At vinde Kornsække, Kiøbmandsgods op p. et Loft. 3. undertiden (ogsaa recipr.) for: snoe, i Alm. At vinde noget sammen. "Vor Vei hernede vinder sig igiennem mange Savn." Mynster. = Heraf: **Vindebro**, en. Bro, som fra Midten kan vindes op t. begge Sider, og igien lades ned. **Vindeslæde**, en. En Slæde eller Indretning m. et lidet Spil, hvormed Rebet vindes op, naar man drager Vod p. Isen. (Moth.) **Vindevogn**, en. Vinde m. Hiul under, v. hvis Hielp en Stub-Mølle dreies. (Moth.)

2. **Vinde**, v. a. (bøies som forrige v.) [J. og Sv. winna.] 1. ved Stræben og Flid at naae, opnaae et vist Maal. Hestene kunde neppe vinde den korte Vei. (hyppigst i denne Bemærk. som v. n. Jeg troer ikke, vi vinde saa langt idag. At vinde hiem ɔ: naae Hiemmet. "Da vi derfra havde vundet op t. Toppen af Bierget." Bagg. (N. Klim.) At vinde (ɔ: faae, skaffe sig) Tid, Plads. At vinde Tid t. et Arbeide. 2. ved Arbeide, Umage at faae, erhverve noget (i visse Tilfælde.) At vinde Malm af Gruberne. Der vindes tillige noget Sølv af denne Erts. 3. faae Overhaand, blive Overmand i en Handling, gaae af med Prisen. (i act. Bem.) At vinde Seier over en Fiende. At vinde et Slag. (s. overvinde.) At vinde et Land, en Stad ɔ: indtage, erobre. At vinde Prisen i Veddeløb. At vinde et Veddemaal. At vinde en Proces, vinde sin Sag (f. Retten.) "At vinde sin Proces, er, som Ordsproget siger, altid at tabe sine Penge." Birkner. 4. opnaae v. Kiærlighed, Godhed, Fortienester, m. m. At vinde eens Hierte, Yndest, Fortrolighed, Venskab, Kiærlighed. "Den, han nys m. Knæfald vilde vinde." Storm. "Guderne vindes ligesaa vel ved en Skienk, som Mennesker." Samme. Han vandt Folket v. Gavmildhed og Veltalenhed. At vinde Bifald. At vinde een f. en Sag. 5. fortiene paa Varer, faae v. Handel Overskud over Indkiøbsprisen og andre Omkostninger. (modſ. tabe.) Han vandt endeel p. Kornet, han havde kiøbt i Efteraaret, men tabte p. Sukkeret. Der er noget at vinde ved denne Handel. At vinde ind igien hvad man har tabt. 6. blive Overmand i Spil; opnaae, komme i Besiddelse af v. at vove, ell. i Spil (hvor alt Begreb om Arbeide forsvinder.) Dette Spil kan ikke vindes. At vinde et Spil Skak. Jeg har vundet (Penge i Spillet) de andre tabte alle tre. Jeg vandt 10 Rdlr. At vinde i Lotteriet. 7. undergaae en Forandring t. sin Fordeel ell. Nytte; opnaae det som er t. Fordeel ell. Gavn. Hans Stiil har vundet i Klarhed og Eftertryk. Hun har vundet meget v. hendes Ophold i dette Huus. I ham vandt Skolen en udmærket, en duelig Lærer. = **Vinden**, en. ud. pl. det, at vinde. **Vinden** og Taben. — **Vinding**, en. 1. det, at vinde (kun i Bemærk. 5. 6.) 2. det, man vinder, Fordeel, Baade. At sælge Varer m. en ringe **Vinding**. "Den egne **Vinding** er hans Gud i Støver." Fr. Guldb. "**Vinding** er egentlig Arbeidets Frugt; men især bruges **Vinding** om Eiendommens Forøgelse. (jvf. Fordeel.) Det er Fordeel f. en Skipper, at erholde Fragt; men om der bliver **Vinding** ved, beroer paa Seiladsens Udfald." Müller. — Heraf: **Vindingshaab**, et. H. om at vinde, fortiene. (Rein. Digte. I. 17.) **vindingsløs**, adj. som ei giver Vinding. "Overiil dig ei, udstødte Ord ere vindingsløse." Ohl. (Palnat.) **Vindingsspil**, et. Spil, der medføre Vinding og Tab f. de spillende; Spil om Penge. = **Vindelyst**, en. Drift, Lyst t. at erhverve, t. at forøge sin Formue. "Tab skærper kun hans **Vindelyst**." Evald. — **vindesyg**, adj. meget begierlig efter at vinde, fortiene; gridsk efter at erhverve. "**Vindesyg** er den, som ikke kan være tilfreds, uden at vinde meget, og som f. at vinde meget sætter Alt p. Spil." Müller. — Deraf: **Vindesyge**, en. ud. pl. Gridskhed ell. stor Begierlighed efter Vinding.

3. **Vinde**, v. n. og a. vandt, vundet. bruges i vort ældre Lovsprog a.) deels for: vidne ell. aflægge Vidnesbyrd; b.) deels f. bevise ved Vidnesbyrd, erhverve, komme i Besiddelse af v. Beviser o. d. (jvf. D. Lov. V. 3. 13, 14. V. 10. 2, 17. og Nyt Jur. Arch. VII. 221.)

Vindelbugt, en. pl. -er. en Bugt, der snoer sig i Sneglegang (i Spiralform;) Sneglebugt. "Man dreie fine Jerntraade i **Vindelbugter**." H. Ørsted.

Vindeltrappe, en. pl.-r. [det T. Wendeltreppe; af vinde, volvere.] d. s. s. Snegletrappe. — Saaledes ogsaa: **Vindeltrin**, et. Trin p. en Vindeltrappe. En Trappe m. **Vindeltrin**.

Vindsel, et. pl.-er. 1. det, som noget, f. Ex. Traad, vindes paa. Et Traadvindsel. 2. det, som vindes ell. vikles om noget.

Vindser, ell. **Vindsel**, en. En Stangvægt, Bismer. statera, trutina. (Colding. Moth. Formodentlig et jydsk Provindsord.)

Vindskibelig, og **Vindskibelighed**, s. ovenfor under **Vind**, labor.

Vindue, et. pl.-r. [J. Vindauga. E. Window.] 1. Aabning i en Bygning, som giver Luft og Lysning t. Værelserne. Runde, fiirkantede **Vinduer**. At staae i **Vinduet**, at see ud af et **V**. At kaste noget ud af **Vinduet**. 2. Det, hvormed denne Aab-

ning er udfyldt. Vinduer af Glas, af Papir. At lukke Vinduet op. Man har ogsaa Vinduer p. lukkede Vogne. = Vinduesbeslag, et. Jernbeslag, Hængsler og Kramper m. m. p. Vinduer. Vinduesbly, et. lange og tynde Stykker Bly, forsynede med en Fals, som tilforn brugtes i Stedet f. Træ, t. at fæste Ruderne i. Vinduesbolt, en. Bolt, som stikkes igiennem Vinduesposten, f. at holde Vinduesskodderne. Vinduesbue, en. 1. den i Muren oven over Vinduet anbragte Bue. 2. Buen oventil v. et afrundet Vindue. Runde, tilspidsede Vinduesbuer. Vinduesbørste, en. B. til at vaske og rense Vinduer m. Vinduesdug, en. Fugtighed, der samles om Natten p. Vinduesruder. (Moth.) Vinduesgitter, et. 1. Gitter af Jernstænger uden f. et Vindue. 2. Traadgitter, som indsættes i et V. i St. for Ruder. Vinduesglas, et. G. som br. til Vinduesruder. Vindueshage, en. d. s. s. Vindueskrog (især en længere.) Det br. ogsaa om den Øsken, der kastes over den sædvanlige Krog, hvorved et V. holdes lukket. Vindueshængsel, et. H. hvorved Vinduet hænger i Karmen. Vindueskarm, en. en tyk Ramme af Træ, som indsættes i Muren, hvori Vinduerne hænges, og hvortil de slutte i en indskaaret Rende. Vindueskrog, en. Krog, hvorved et oplukket Vindue holdes fast. Vinduespost, en. det lodret staaende Træ, der sædvanlig deler Vindueskarmen i to, undertiden ogsaa i tre lige store Afdelinger t. de enkelte Vinduer. Vinduesramme, en. Træramme, der omgiver Ruderne i et V. Vinduesrude, en. pl.-r. kantede (ell. afrundede) Glastavler, der indsættes imellem Tværtræer i Vinduesrammen. Vinduesskammel, en. S. eller Forhøining, der anbringes p. Gulvet under Vinduet, f. at forhøie Stolen, som sættes derpaa. Vinduesskat, en. Skat, som betales af et Huus, efter Antallet af dets Vinduer. Vinduesskodde, en. pl.-r. En Lukkelse af Træ, der sættes paa uden f. Vinduet og befæstes v. Vinduesbolten, ell. lukkes f. Vinduet indentil. (S. Skodde.) Vinduesstabel, en. Jernstabel, der slaaes i Karmen, og hvorpaa Vinduerne hænges. Vinduesstang, en. Jernstang, der sættes f. Vinduesskodder, naar de lukkes indenfra.

Vinge, en. pl.-r. [J. Vængr. E. Wing.] 1. I Alm. et Redskab t. at flyve med; saaledes det m. lange Fiedre forsynede Ledemod hos Fuglene, ved hvis Hielp de flyve; og de Hinder, ell. lignende Legemsdele, hvorved Insecterne flyve. Flaggermusen har ikke Vinger, men Hinder imellem Benene. En Fuglevinge. At stække Vingerne p. en Fugl. Vingen af en stegt Gaas. Fuglen slaaer m. Vingerne, breder Vingerne ud. 2. fig. a. Vingerne p. en Veirmølle o: de svære, m. Seil forsynede Træer, som Vinden driver omkring, og hvorved Mølleværket sættes i Gang; Møllevinger. b. Vingen p. et Plovskær kaldes den egentlig skærende Deel af samme; i Modsætning t. Dollen, hvorved den fæstes t. Plovlegemet. (Thaers Landoec. v. Drewsen. III. 17.) c. Vinger p. en Præstekiole: et stivt, nedhængende Slag, der gaaer om Halsen, og knappes foran t. Kiolen. (Vingekiortel, en m. deslige Vinger forsynet Præstekiole. Moth.) = Vingebeen, et. det af to Dele bestaaende Been, som danner en Fuglevinge. — fig. at sætte een v. Vingebenet o: fængsle ham. vingebrudt, adj. v. om en Fugl, hvis V. er knækket ell. brudt. Vingedække, et. de haardere, hornagtige Laag, som hos nogle Insecter ligge ovenpaa Vingerne. Vingefieder, en. pl.-fiedre F. i Fuglenes Vinger. Vingehat, en. En m. Vinger forsynet Hat (hvormed f. E. Guden Mercurius afbildes.) "Adskillige greb efter en Vingehat, og fik en Nathue." Rahb. (D. Tilsk. VI. 568.) Vingekast, et. d. s. s. Vingeslag. fig. "Stormens stærke Vingekast." S. Blicher. Vingekiortel, en. s. Vinge, 2. c. Vingeklæde, et. Et m. Vinger forsynet Klæde, ell. en saadan Klædning. "Det tunge Pandser bliver Vingeklæde." Rahb. vingelet, adj. let v. sine Vinger; let til Flugt. "Den vingelette Fugl." Fibigers Soph. vingeløs, adj. som er uden Vinger. "Der stode de som vingeløse Haner." P. Dass. vingeløse Insecter. vingesid, adj. om en Kiole, som er skiev og mere sid p. den ene Side, end p. den anden. (Moth.) vingeskudt, adj. skudt Vingen. Fuglen er vingeskudt. "Saa vingeskudt og tung den laae." Grundtv. (Biowulf. 243.) Vingeskygge, en. poet. Beskiermelse, ligesom under Vingerne af en Fugl, der dækker sine Unger (Vingeskiul.) "Da m. Fred I skulle bygge under Herrens Vingeskygge." Grundtv. Vingeslag, et. Fuglens Slag m. Vingen ell. Vingerne. "Omflagrer mig m. hulde Vingeslag." Bagg. Vingespade, en. et Slags i Jylland brugelige Tørvespader, hvis Blad paa en af Siderne har et i en Vinkel tilfæstet skærende Stykke Jern. Vingespids, en. den yderste Spids af en Fugls Vinger. Vingestrækning, en. Rummet, som en Fugls Vinger indtage, ell. Længden fra den ene Vingespids t. den anden, naar Vingerne ere heelt udstrakte. Vingestykke, et. afskaaret Stykke af en kogt ell. stegt Fugl, hvormed Vingebenet følger. vingestækket, adj. hvis Vinger ere stækkede. fig. "Da fandt jeg Prosabogen vingestækket." Øhlenschl. vingestærk, adj. som har stærke Vinger. Arreboe. (Hexaem. 197.) Vingestov, et. fiint Støv, som visse Insecter have p. Vingerne. "Har først din Haand

ham røvet, taber han **Vingeskovet.**" J. L. Heiberg.

Vinget, adj. forsynet m. Vinger. **Vingede** Insecter. — figurl. f. at udtrykke stor Hastighed. Med **vinget** Iil. "Og naar m. **vinget** Seil han flyver fra vort Øie." P. H. Frimann. "Naar Heltedød hvinende flyver p. **vingede** Bly." Troiel.

Vink, et. pl. d. s. [T. Wink.] en Bevægelse m. Haanden, hvorved man vinker ad een; et Tegn, som man giver v. at vinke. Han gav dem et **Vink** m. Hatten, m. et Tørklæde. De havde Befaling at styrte frem v. det første **Vink** af Anføreren. "Ikkun et **Vink**, kun et skabende Blik, og Naturen adlyder." Hertz. — fig. et Tegn, en Anviisning, et Varsel, som man slutter sig til. "Jeg holdt det f. et advarende **Vink**." Bagg. (Labyr. I. 37.) "Naar Himmelen og Jorden adlyde **Vink** af Ønsket i vort Bryst." Evald.

Vinke, v. a. 1. [A. S. winkian. E. to wink. T. winken.] tilkiendegive, give Tegn t. Nogen v. legemlig Bevægelse, især m. Haanden ell. Armen. (Man siger vei ogsaa p. Dansk, men sielden: at **vinke** m. Øinene, m. Hovedet. Moth.) At **vinke** een (**vinke** een t. sig) m. Fingeren, m. Haanden. "Du **vinker**, Død! ham bort t. varigt Held." Fr. Guldb. — Ogsaa neutr. at **vinke** ad een. "Han **vinked** ad Bølgen, sin Herre den hørte." C. Frimann. "Haabet venligt ad ham **vinker**." Storm.

Vinkel, en. pl. **Vinkler**. [T. og N. S. Winkel.] den Afstand i Cirkelbue, som er imellem to Linier, der løbe sammen ell. skære hinanden i et Punkt; it. Spidsen selv, som saadanne Linier danne; en Huk. En ret **V.** (p. 90 Grader.) En spids, stump **V.** Triangelens Topvinkel. (s. Hiørne, Kant.) = **Vinkelhage**, en. to, i en ret Vinkel sammensatte Linealer af Jern ell. Messing, som Haandværksfolk bruge. Ligeledes hos Bogtrykkere: en liden, fortil aabnet, retvinklet Kasse af Messing, som Sætteren holder i venstre Haand, og hvori han først sætter Skriften, afpasset efter Liniernes Længde. **Vinkeljern**, et. 1. d. s. s. Vinkelhage. 2. to i en ret V. sammensmedede Jernstænger. 3. et Jern, der anbringes inde i Hukken af to under en ret Vinkel forbundne Stykker Træ ell. Tømmer, f. at holde dem fast i deres Forbindelse. **Vinkelmaal**, et. Redskab t. at trække en ret V. efter. **Vinkelmaaling**, en. Gierningen, at maale, opmaale Vinkler. **vinkelret**, adj. som svarer t. en ret V. "Store Stene, saa **vinkelret** og skarp-behugne, at de v. deres egen Tyngde og Slutning beholdt deres Sted." Guldberg. **Vinkeltag**, et. Tag, hvis Sparrer støde sammen i en ret V. ell. næsten i en ret V. **Vinkelstilling**, en. den Vinkel, hvorunder et Legeme er stillet. (J. Kraft.)

Vinter, en. pl. **Vintre**. [J. Vetr. A. Sax. T. og Sv. Winter.] den Aarstid, som p. den nordlige Halvklode er den koldeste, og af Astronomerne regnes fra 21. Dec. til 21. Marts. it. det i denne Aarstid sædvanlige Veirlig. Det lader t. at vi nu faae **V.** Vi have i Aar næsten ingen **V.** havt. En tidlig **V.** Eftervinter (Frost ell. Vinterkulde om Foraaret.) I **Vinter** ɔ: medens Vinteren varer ell. varede. Til **Vinter** ɔ: i den forestaaende Vinter. **Vinteren over** ɔ: hele Vinteren. (jvf. Sommer.) = **Vinteraften**, en. En A. om Vinteren. **Vinterarbeide**, et. A. som foretages om Vinteren, ell. som er passende dertil. **Vinterblomst**, en. Plante, som blomstrer, bringes t. at blomstre om Vinteren. **Vinterbo**, en. Opholdssted i Vintertiden; Vinterleie. "Biørnens **Vinterbo**." Arreboe. "Jeg i min **Vinterbo** belønnes f. min Flid m. Overflod og Ro." Storm. "Han tager der sin Havn og **Vinterbo**." C. Frimann. **Vinterblæst**, en. kold B. om Vinteren; Vinterstorm. "Nordens **Vinterblæst**." Øhlenschl. **Vinterbrug**, en. Brug om Vinteren, ell. f. den Tid, Vinteren varer. **Vinterbrænde**, et. B. som samles, hensættes t. Vinterbrug. **Vinterbyg**, et. B. der saaes om Efteraaret. (Moth.) **Vinterdag**, en. En kold D. om Vinteren m. Frost og Snee. **Vinterdragt**, en. D. som br. om Vinteren, er indrettet t. Vinteren. fig. Naturens, Jordens **Vinterdragt**. "Alle, som m. Aandens Blik betragte Naturen i dens **Vinterdragt**." J. L. Heib. **Vinterdvale**, en. Dvalesøvn, hvori visse Dyr falde om Vinteren. fig. "Det Træ, der slumrer nu saa dødt i **Vinterdvale**." Fr. Guldb. "Jorden nu i **Vinterdvale** hviler." Samme. **Vinterfange**, en. den, som om Vinteren er fængslet. "Jeg ynker eder, arme **Vinterfanger**!" J. L. Heiberg. **Vinterflid**, en. Huusflid ell. flittig Gierning i Vintertiden. "Den travle **Vinterflid**." Øhlenschl. **Vinterfoder**, et. Foder t. Heste og Kreature, som haves i Forraad ell. bruges om Vinteren. **vinterfodre**, v. a. 1. fodre Vinteren igiennem. "At **vinterfodre** Kreature p. Stald." M. for Lit. VIII. 235. **Vinterforraad**, et. Forraad af Fødemidler ell. andre Ting, som samles t. Vinteren. (Olufsen.) **Vinterfrugt**, en. Træfrugt, som kan giemmes ud p. Vinteren ell. Vinteren over. **vinterfældet**, adj. v. som er fældet om Vinteren. **vinterfældet** Træ. (Archiv f. Sovæs. III. 227.) **Vinterfælding**, en. Gierningen at fælde Træer om Vinteren. (sammest. 210.) **Vinterføde**, en. F. som er bestemt t. Vinteren, som br. om Vinteren. **Vinterføre**, et. Veiføre, som det er om Vinteren, især i Frostveir. **vintergammel**, adj. som har

levet en V. over. vintergiemt, adj. v. som er giemt t. ud paa Vinteren, ell. Vinteren over. "Vintergiemt Frugt." Foersoms Shaksp. vintergroet, adj. v. som er voret om Vinteren. vintergroet Uld. (N. Blicher om Vium.) Vintergræsgang, en. Græsgang, hvor man kan lade Huusdyr søge Føden om Vinteren. (Maanedsskr. f. Lit. VIII. 219.) Vintergrøn, adj. som er grøn, har grønne Blade om Vinteren. "Vintergrønne Træer." Olufsen. Vintergrønt, n. s. i Alm. om Væxter, som have grønne Blade Vinteren over; særd. Navn p. nogle Arter af Planteslægten Pyrola. Vinterhavn, en. H. hvori Skibe kunne overvintre og ligge sikkre under Vinterstormene. Vinterhiem, et. Opholdssted i Vintertiden. Man kiender ikke Svalernes Vinterhiem. "I sneetakt Hyttes Vinterhiem." F. Guldb. Vinterhold, et. Opholdssted for Vinteren (Vinterquarteer; Vinterleie.) "At søge Vinterhold." Bording. II. 60. Vinterhvede, en. H. der saaes om Efteraaret (t. Forsk. fra Sommerhvede.) Vinterhvile, en. Hvile, medens Vinteren varer. fig. "Mon du kan rolig smile, idag t. Dødens Vinterhvile." J. Smidth. Vinterklæder, pl. og Vinterklædning, en. visse Klæder, ell. en heel Klædning som br. om Vinteren. Vinterkorn, et. 1. Korn, som forbruges i en Huusholdning om Vinteren. 2. d. s. s. Vintersæd. Vinterkulde, en. K. som Vinteren medfører, som finder Sted om Vinteren. Vinterleie, et. 1. Leie, hvori nogle Dyr (f. E. Biørnen) tilbringe Vinteren i et Slags Dvale. 2. Opholdssted (f. Mennesker) om Vinteren; ell. Sted, hvor Skibe kunne ligge fortøiede og sikkre i Vintertiden. "Man maatte tage Vinterleie p. en af Udøerne." Wandal. "De opsloge deres Vinterleier i Nærheden af hans Bolig." Samme. 3. om Krigsfolk d. s. s. Vinterleir. At begive sig i Vinterleie, drage i Vinterleie. Wandal. (Mindesm. I. 392. 408.) "Han m. sin Hær begav t. Vinterleie sig." Bording. II. 46. Vinterleir, en. det Opholdssted, hvor Tropper ell. en Krigshær holde sig stille om Vinteren, efter Felttog og Fegtning om Sommeren; Vinterqvarteer. (Colding.) Vinterlilie, en. Navn p. en Plante. Pyrola rotundifolia. Vinterliv, en. det Liv, den Levemaade, som føres om Vinteren. "Stræbsomt Vinterliv i sneetakt Hyttes Skiød." F. Guldb. Vinterluft, en. 1. kold, skarp Luft, som Vinteren medfører. 2. Luften, Skyerne, som de p. en kold Vinterdag pleie at vise sig. vinterlægge, v. a. 3. pløie en Jord første Gang om Efteraaret, hvilken man t. Foraaret vil besaae m. Vaarsæd. "Bygmarken maa vinterlægges, og pløies om Foraaret to eller tre Gange." Olufsen. Vinterløg, en. Et Slags Løg, der kan staae ude om Vinteren. Allium fistulosum. Vintermaaned, en. En af de Aarets Maaneder, som regnes t. Vinteren. Vintermark, en. En Mark, hvori Vintersæd er lagt. "At trække Vandfurer p. Vintermarken." Olufsen. Vintermølle, en. d. s. s. Græsmølle. Mandir Landvæsensr. II. 398. Efter Moth: en Vandmølle, der ogsaa om Vinteren har Malevand, der altid kan drives. (mola perennis.) Vintermørke, et. tykt Mørke i en Vinternat. (Øhlenschl. Nord. G. 386.) Vinternat, en. En lang og kold Nat om Vinteren. Vinterophold, et. 1. Livsophold om Vinteren. V. for den Fattige. 2. Opholdssted om Vinteren. Kongen har der sit Vinterophold. vinterpløie, v. a. 1. d. s. s. vinterlægge. (Olufsen. Landoec. 197.) Vinterpære, en. pl.-r. nogle Slags Pærer, som kunne giemmes ud p. Vinteren. Vinterqvarteer, et. d. s. s. Vinterleir. Vinterreise, en. R. som foretages om Vinteren. Vinterrug, en. Rug, som saaes om Efteraaret. (modf. Vaarrug.) Vinterrøgt, en. Røgt og Tilsyn i Vintertiden. Faarenes, Kreaturenes Vinterrøgt. vintersaaet, adj. v. som er saaet om Efteraaret, ell. mod Vinteren. "vintersaaet Byg." Schytte. (indv. Reg. II. 112.) Vinterseilads, en. S. ell. Skibsfart om Vinteren. (Moth.) Vintersmør, et. 1. Smør, som kiernes om Vinteren. 2. Øvresmør, som nedlægges i Tønder t. Vinterbrug. Vintersol, en. Solen, som den viser sig og virker om Vinteren. Vintersolhverv, et. Aarets korteste Dag. (s. Solhverv.) Vinterstade, et. Sted, hvor en Gienstand staaer, er, hensættes om Vinteren. At indplante Blomster t. deres Vinterstade. Vinterstorm, en. stærk Storm, kold Blæst om Vinteren. (Evald.) Vinterstue, en. S. hvori man opholder sig om Vinteren, og som dertil er skikket. Vintersæd, en. den Sæd, som lægges om Efteraaret. (modf. Vaarsæd.) Vintersøvn, en. Dyrenes Vinterdvale. Vintertegn, et. T. som tilkiendegiver Vinterens ell. Frostens Nærmelse. (Moth.) Vintertid, en. den Tid af Aaret, som regnes t. Vinteren. "Der er det Dag v. Midienat, og Vaar v. Vintertide." Ingemann. Vintertræ, et. T. som beholder sine Blade om Vinteren. (usædvanl.) "Vintertræer, som ikke kaste deres Blade mod Vinteren, men ere bestandigen grønne." Schytte. (Indv. Reg. II. 278.) Vintervei, en. Vei, som man kun reiser om Vinteren, naar Vandene ere tillagte (især i Bierglande.) At vise een Vinterveien ɔ: vise ell. jage ham p. Døren. Vintervæxt, en. pl.-er. Væxter, som vare Vinteren over ell. flere Aar (perennerende; t. Forskiel fra Sommervæxt.) Vinteræble, et. Æble, som kan giemmes ud p. Vinteren, ell. Vinteren over.

Vinterlig, adj. som ligner Vinteren, følger m. Vinteren. (Moth.) Egnen har alt et vinterligt Udseende.

Vintre over, v. a. s. overvintre. (At vintre over, neutr. blive Vinteren over p. et Sted. Moth.)

Vintring, en. pl.-er. en vinterfødt, Vinteren overfødt Kalv. (C. Frimann. Alm. Sanger. 173. Et usædvanligt, men i Norge brugeligt Ord.)

Vippe, v. n. og a. 1. [T. wippen. Sv. wippa.] bevæges, ell. bevæge noget hurtigen op og ned. Fuglen sad og vippede p. Grenen: "Liig Fuglen, som p. lette Vinger over Dybet vipper." Bagg. N. Klim. — act. Børnene vippede hinanden p. et Bræt. = **Vippen**, **Vipning**, en. Gierningen at vippe. — **Vippebiælke**, **Vippebom**, en. Biælke i en Kran, der bevæges op og ned. **Vippebræt**, et. 1. Bræt, som er indrettet t. at vippe; f. Ex. At fange Rotter v. et **Vippebræt**. 2. B. som hviler p. noget i Midten, og hvorpaa to Personer, siddende p. Enderne, vippe hinanden. **Vippegalge**, en. Et Slags G., hvorpaa man tilform trak en Forbryder i Veiret v. et Reb om Armene, og stødte disse af Led v. at lade ham hastig falde ned igien. **Vippegynge**, en. d. s. s. **Vippebræt**. **Vippekarre**, en. (Ambergs Ordb.) d. s. s. Styrtekarre. **Vippestiert** ell. **Vipstiert**, en. Navnet p. en talrig Slægt af smaa Fugle, der have faaet det af den hastige Bevægelse, nogle af dem giøre m. Halen. Motacilla.

Vippe, en. pl.-r. 1. En Indretning, bestaaende af en Opstander ell. lodret fast Biælke, p. hvis Ende en Stang, forsynet m. en Vægt, kan bevæges, og v. denne noget løftes i Veiret; f. E. en Brøndvippe. Deraf: **Vippestang**, en. Stangen i en V. 2. et Kornax tilligemed Areskægget (Moth.) særd. imedens det sidder p. Straaet i Ageren. (af den vippende Bevægelse. Det br. derfor vel især om Rugen; aldrig om Havren.)

Vips! et Udraabsord t. at betegne en meget hurtig Bevægelse. Vips! var Fuglen borte. Vips! smuttede han ud af Stuen. "Og vips! kom Tanke, Sands og Ord og alting hiem." Baggesen.

Vipstiert, s. ovenfor under vippe.

Virak, en. ud. pl. [uden Tvivl af det T. Weihrauch. gl. T. Wiroch.] et Slags vellugtende Harpix, der kommer fra Østerlandene og br. t. Røgelse. Deraf: **Virakduft**, en. (figurl. overdreven, smigrende Roes.) **Virakkorn**, et. en liden Deel V.

Virke, v. n. og a. 1. [T. wirken. Sv. wirka.] 1. neutr. (har.) frembringe Forandringer i ell. v. en Ting (især om et livløst Subject.) Luften virker p. det menneskelige Legeme. Lægemidlet har ikke virket. Et kraftigt virkende Middel. Mine Forestillinger virkede ikke p. ham. (jvf. medvirke.) 2. Act. a. frembringe Forandringer (kun i enkelte Tilfælde, og særd. naar en virket Forandring kun i Alm. angives; men dens Beskaffenhed ikke nøiere bestemmes.) Jvf. giøre. "Man kan virke enten selv, ell. ved Andre. Man kan ikke giøre noget, uden selv at virke; bevirker man det v. Andre, saa lader man det giøre." P. E. Müller. Denne Mand har virket meget i sit Liv. "Livet bestaaer i Virksomhed, og intet lever, uden saa vidt det virker." Sneed. "Den virker uden Hensigt, og kun f. at virke." Samme. "At virke er at yttre en Kraft. Herved henvendes Tanken nærmest, ikke t. det, Kraften selv er, ell. til det, den frembringer; men til hvorledes Kraften fremtræder. — Man kan virke Gavn og Skade, Forbedring og Tilbagefald, Forandring og Opsættelse; men man kan ikke virke en Gierning, Bedrift, Lidelse" etc. Müller. Jeg har dog virket (udvirket, bevirket) saameget, at etc. Det er ham, der har virket mest t. Sagens Udfald. En virkende Kraft, Aarsag. "De gamle Skolastikere have bemærket, at det Onde ikke havde en virkende, men en manglende Aarsag." Eilschow. (jvf. Virkning.) — Man siger vel: at virke noget Godt (dog oftere: giøre, udrette.) "At giøre Godt, er noget andet, end at virke godt. Ved den første Talemaade tænkes p. Virksomhedens nærmeste Følge; v. den sidste p. de gode Virkningers hele Række." Müller. b. frembringe v. Arbeide; kun i faa og særegne Tilfælde. f. E. At virke Salt. jvf. bevirke, fremvirke, udvirke.) "Her Malmen virkes frem, der skæres gavnrig Bord." H. Bull. — Bierne virke Honning og Vox. "En sværmende Biflok — der vil bade sig i de væltede Kubers Honning; men ingen virke." Grundtv. — "Hvad de pyntede sig med, var baade frembragt og virket i Landet selv." O. Guldb. **Virkede** (vævede) Tapeter. At virke Guldtraade i Silketøi. (S. indvirker.) c. at virke ell. udvirke Hoven, siges, naar Smeden pudser og tilskærer den (m. Virkejernet) inden han beslaaer Hesten. = **Virken**, en. det, at virke. Kræfternes **Virken**. "Hustruen glæder sig v. sin stille **Virken**." Mynster. = **Virkeform**, en. Maade, hvorpaa en Kraft virker, udvortes Form, i hvilken dens Virkning yttrer sig. "Varme og Lys ere forskiellige **Virkeformer** af de samme Kræfter." H. Ørsted. **Virkejern**, et. Et Jernredskab, som Smeden bruger t. at virke Hestens Hov. **Virkekraft**, en. 1. Kraft, Evne t. at virke. Alderen har endnu ikke sløvet hans V. 2. den Kraft, hvormed en Materie, en livløs Ting virker. Magnetens, Electricitetens V. **Virkekreds**, en. den Kreds i Livet, det Omfang af Forretninger og Arbeider, hvortil en Mands Virksomhed udstrækker sig. En vid, omfattende, snever, indskrænket V. "At

leve m. Hæder i en stor Virkekreds." Mynster. "Om vor Virkekreds omfatter Tusinde, ell. er indskrænket inden for vort Huses Mure." Samme. Virkelyst, en. Lyst t. at virke, Arbeidslyst. (Rahbek.) Virkemaade, en. En vis Maade, at virke paa. Kundskab om Siælens Virkemaade. "Den Virkemaade af Forstanden, hvorved Begreber dannes." Mynster. "Siælens forskiellige Yttringer ell. Virkemaader." Samme. Virkemiddel, et. Middel, hvormed der virkes, hvorved en Virkning frembringes. "Ved Ild eller andre Naturens store Virkemidler." T. Rothe. Virkerum, et. Rum t. at kunne virke. "Skikkelser, som bevæge sig p. et alt for indskrænket Virkerum." M.

Virkelig, adj. [T. wirklich.] 1. som er til i meer end Tanken ell. Muligheden, er til i Tingen ell. Gierningen, p. en virkende Maade (realis); modsat mulig. Den virkelige Verden. En virkelig Gienstand. En virkelig Grund, Aarsag (modsættes ogsaa en indbildt ell. Skingrund.) 2. som er til i Gierningen og m. Virkekraft, i Modsætning t. det, som kun har Navnet eller Skinnet. Fyrsten noiedes m. Navnet; den virkelige Regent var hans Yndling. "Som om hans virkelige Fortienester vare utilstrækkelige t. hans Roes." Rahb. (Om Embeder, br. det ofte, i Modsætn. t. dem, som kun føre Titelen. Han er virkelig Borgemester.) — Ligeledes som adv. t. Forsikkring om at noget er i Sandhed, som det siges. (re vera.) Deri tager du virkelig feil. Vi lade os virkelig tidt bestemme af Andre, naar vi troe at handle efter egen Villie. Mener du virkelig at hun kommer? = Virkelighed, en. 1. ud. pl. den Egenskab, at noget er virkeligt; virkelig Tilværelse; i Modf. til Mulighed. "Erfarenhed overbeviser os om Virkeligheden af saamange Ting, som man tilforn holdt for umulige." Sneed. "At bringe t. Virkelighed bliver taget i en vidtløftigere Bemærkelse, end at skabe." Eilschow. 2. (pl. Virkeligheder.) noget virkeligt; en virkelig tilværende Ting. (sieldnere, og som philos. Konstord.) "Fra Virkeligheder burde man gaae ud og oplede Aarsager." T. Rothe. (Nat. Betr. III. 3.)

Virkning, en. pl. -er. en Forandring, som virkes, bevirkes v. en Gienstand, der er ell. tænkes at være forskiellig fra den, der lider (modtager) Forandringen; en Forandring, som har sin Grund i en anden Ting. (effectus.) Enhver V. maa have sin Aarsag. Tanken er en V. af Siælens Tænkeevne. Alle mine Bønner, Forestillinger vare uden V. Lægemidlet har giort sin Virkning. En V. hvis Aarsag ei kan forklares efter Naturens Love, kaldes overnaturlig. Et Maleri, Konstværk giør megen Virkning (Effect,) naar det v. et hastigt og stærkt Indtryk virker p. Sindet. = virkningsløs, adj. som er ell. bliver uden Virkning. (A. Ørsted. Eunomia. II. 120.) Virkningsmaade, en. s. Virkemaade. Virkningsmagt, en. Evne t. at virke, Virkekraft. "Hver Kraft har jo sin egen Virkningsmagt." Øhlenschl. (Poet. Skr.)

Virksom, adj. pl. virksomme. som ytrer en betydelig Kraft ell. Drift t. at virke, ell. fremvirke noget. "Virksom er den, som v. Yttringen af sin egen Kraft formaaer at sætte andre Kræfter i Bevægelse." Müller. Et virksomt (kraftigt) Lægemiddel. En meget virksom (driftig, arbeidsom) Mand. = Virksomhed, en. 1. den Egenskab, at være virksom. Hans V. synes snarere at tiltage, end aftage, m. Aarene. 2. Evne t. at virke, Virkekraft. (sieldnere.) "Vi maa noies m. at arbeide i den Kreds, hvorhen vor Virksomhed kan naae." Mynster.

Virre, v. a. og n. [N. S. wyren.] snoe, dreie omkring. S. hvirre.

Vis, adj. pl. visse, vissere, vissest. [A. S. wis. T. gewiß.] A. adj. 1. som er sikker for, ikke udsat f. at forandres; stadig, bestemt. En vis Indtægt. Han faaer visse Penge om Maaneden. Det steer altid p. en vis Tid af Aaret. (Sieldnere om physisk Egenskab, Bevægelse o. d. hvor man oftere bruger sikker. "Giører visse Trin m. eders Fødder, at ikke det Halte skal drages meer af Lave." Ebr. 12. 13.) 2. som man kan forlade sig paa; sikker, paalidelig. Han er en vis Mand i Selskabet hver Aften (ɔ: man kan stole paa, at han kommer der.) Et vist (sikkert) Bud. Døden er os alle vis. Intet er vissere. Det er vist, at hun er forlovet; men at hun bliver gift, er derfor ikke vist. Han har faaet et vist Løfte derom. Man holder det f. vist, at Freden er sluttet. — At være vis paa noget. Han er vis p. Embedet (har Sikkerhed om at faae det.) "Han en Seiersang istemmer, Byttet er han vis nok paa." Storm. "Man siger, at være vis p. en Ting, naar man veed og indseer, sikker, naar man veed og troer." Sporon. Man kan være vis paa, at han tier. "Man gaaer m. lukte Øienlaage i Lykkens Tempel vissest ind." Storm. "Altid er bedre i Visse, end i Vente. — Fem Fingre ere vissere end een Knivsod." Ordspr. (P. Syv. I. 489.) 3. fast, bestemt, uforanderlig. Han har intet vist Opholdssted. Planeterne have deres visse Gang. En vis Priis p. Varer. 4. som man har fuld Overbeviisning om, ikke tvivler om; upaatvivlelig. En vis Kundskab, Efterretning. Han sagde det for vist. Tingen er kun alt for vis. (jvf. sikker, 3.) subject. At være, blive vis paa noget (være, blive ganske overbeviist om.) At være vis i sin Sag. (Sielden i disse Talemaader i Fleertallet; dog forekommer det. "Og tal m.

Mistillid, skiøndt visse paa Jer Sag." Popes Krit. v. Schiermann. "Da de vare visse paa, at kunne overvinde en hovedløs Hær." Wandal. Mindesm. 1. 219.) Jeg troer det f. vist. Jeg veed det vist (m. Vished.) (Jeg veed det tilvisse. s. dette adv.) 5. om Ting, hvorom man kun i Alm. veed noget, ell. vil sige noget, uden nøiere Bestemmelse, ell. om en Gienstand, som man kun v. et ganske almindeligt Udtryk betegner. Jeg har en vis ubehagelig Fornemmelse i Brystet. En vis Mand har fortalt mig (naar man ei vil sige Navnet.) Til visse Tider. I visse Tilfælde skader det ikke, at fordre meer end man kan vente at faae. — Ofte især, naar man af en eller anden ufordeelagtig Grund ikke vil nævne Tingen selv. For visse Omstændigheders Skyld. Man maa tage sig i Agt for visse Folk. Han har en vis Sygdom. B. adv. vist. 1. til Forsikkring, Bekræftelse af noget. Han skal vist ikke giøre det tiere. Hun vil ganske vist spørge efter dig. Der vil vist skee en mærkelig Forandring. Han er vist ingen ond Mand. 2. hvor en tillige sikker Formodning udtrykkes. Der er vist ingen hiemme? Nu troer han vist, at man vil narre ham. = **Vished**, en. ud. pl. Beskaffenheden, Tilstanden at være vis (dog br. det ei i alle Tilfælde, hvor Adj. anvendes; men især om det, der ei kan tvivles om, om det, som i Erkiendelsen er vist, utvivlsomt, hvis Modsatte enten ei kan tænkes, ell. m. fornuftig Grund antages.) Dødens Vished. Min Formodning blev t. Vished. At have, faae V. om noget. "Thi Vished om hans Tvivl var Ro mod det, han føler." Foersoms Digte. II. 57. At vide noget med Vished. At komme til V. i en Sag, om noget. "Den første Grund t. den menneskelige Vished er i de fleste Tilfælde en høi Grad af Rimelighed." Sneed. Den moralske V. (om Ting, hvor vi ei m. rimelig ell. fornuftig Grund kunne antage det modsatte.) Den mathematiske Vished. = visselig, ell. visseligen, adv. d. s. s. sandelig, tilvisse. "Thi det er den gamle Pagt: du skal visseligen døe." Sir. 14. 7.

Vise, en. pl.-r. [J. og Sv. Visa.] et Digt, som er bestemt t. at synges, en Sang. (dog br. Vise aldrig om Sange t. høitidelige Leiligheder.) "Ingen falder paa, at skrive en Vise t. en Jordefærd; men t. et Studentergilde skrives snarere en Vise, end en Sang." Müller. En Bordvise, Drikkevise, Folkevise, Gadevise, Klubvise, Nidvise. At forstaae en halvqvædet V. o: hvad der ikke siges m. rene Ord. "Den Vise, som er vel hørt, er og vel qvædet." Ordspr. = **Visebog**, en. skreven ell. trykt Bog; Bog, hvori endeel Viser ere samlede. — **Visedigter**, en. den, som især digter Viser. Han er en god Visedigter. **Visedigtning**, en. Gierningen, at digte Viser. (M.) **Visemager**, en. d. s. s. Visedigter, men foragteligt.

Vise, v. a. viste, viist. [A. S. visan. N. S. wisen.] 1. bringe t. Syne f. en anden, lade see. Hunden viser Tænder. Han viste mig sin Have (førte mig om i den.) At vise een smukke Kobberstykker. At vise Konster. At vise noget frem, vise det offentligt. Uhret viser Secunder. At vise een noget m. Fingrene o: holde det hen f. ham, at han kan see det. At vise m. Fingeren p. noget o: pege derpaa. At vise een Veien, (enten blot m. Haanden, ell. v. at gaae m. ham, v. at beskrive Veien.) At vise een t. Rette. — At vise igien o: foregive, at kunne v. overtroiske Midler paavise, hvo der har bortstiaalet savnede Ting. "Paa Embedsvegne udlægge de Drømme, og vise Tyvekoster igien." Schytte. (Indv. Reg. IV. 24.) fig. at vise een Døren, vise een ud o: byde ham at gaae ud. Det vil vise sig o: det vil Tiden, Udfaldet lære. Jeg skal vise ham, (lære ham) at jeg har Magt dertil. At vise noget i Gierningen o: handle efter sin Tale. (Jvf. afvise, anvise, bortvise, fremvise, henvise, paavise, udvise, undervise.) 2. anvise, betyde een et Sted, at gaae hen til. Han har viist Pigen i Byen. ("Han er god at vise efter Hel" o: Døden. Talemaade om den Langsomme. Moth.) At vise een nogensteds hen. Han viste mig hen t. Præsten. Jeg viste hende hiem. At vise een fra eet Sted t. et andet. At vise Soldater i Qvarteer. Man viste ham t. Øvrigheden m. hans Begiering. Han blev viist ud af Byen. Han blev viist af (s. afvise.) Præsten viste Pigen ned o: vilde ikke antage hende t. Confirmation.

Viser, en. pl.-e. 1. Egentl. den, som viser noget; kun i Sammensætn. Foreviser, Fremviser, Veiviser. 2. Redskab, som viser noget. Viserne p. et Uhr. Timeviser, Minutviser. 3. **Viser** (Moth) ell. **Vise**, en. o: en Bimoder, Bidronning. "Naar Visen er borte, flyve Bierne vilde." Ordspr. (P. Syv. I. 498.)

Visir, en. (Moth) ell. et. d. s. s. Hielmgitter. (**Visir** ell. **Vezir**, en. er et tyrkisk Ord, som bruges om en Minister ell. høi Embedsmand; og Storvizir om Sultanens første Minister.)

Visk, en. pl.-e. 1. det, hvormed man visker, som tiener t. at viske med; især noget, der er sammenbundet, f. E. af Straa, Klude, e. d. En Halmvisk. At binde en Visk (en Klud) v. noget. (Moth.) 2. en Visk p. Suppen, kaldes et lidet Bundt af grønne Urter, som koges m. Kiødet.

Viske, v. a. 1. [N. S. wisken.] berøre, overfare m. et blødt Legeme, f. at tørre det, eller borttage Støv, Ureenlighed o. d. (s. tørre.) At viske Støvet af i Værelserne.

At viske (tørre) sig om Munden. At viske (slette) noget ud m. en Svamp. At viske noget af m. en Harefod ɔ: giøre det hastigt, og skiødesløst. — Visker, en. pl.-e. Redskab t. at viske m. Ved Artilleriet er Viskeren en Børste p. en lang Stang, hvormed den affyrede Kanon udviskes ell. renses.

Visme ell. hvisme, v. n. 1. (har.) d. s. som vimse. At visme hid og did. (Moth.) Deraf: Vismen, en. "Som en venkiær Hund, med Hvismen om sin Herre." Arrebóe. 189.

Visne, v. n. 1. (er.) [J. visna. A. S. veosnan. Almuens Udtale er vesne og Adj. vesen.] om Værter: blive vissen, miste de naturlige Safter; og derved efterhaanden tørres hen og gaae ud. Blomsten, Græsset visner af Tørken. Blomsterne visne hen, visne bort af Heden. fig. Hun visnede langsomt hen (svandt, tæredes hen.)

Vissen, adj. pl. visne. om Værter ell. Dele af Værter, som miste deres Safter. En vissen Blomst. Et vissent Blad. fig. om Legemsdele: en vissen (ɔ: lammet) Haand, Arm. — Deraf: Vissenhed, en. ud. pl.

Vist, adv. s. under adj. vis. S. 668.

Vitriol, en. ud. pl. et metallisk Salt, ell. en Blanding af Svovel- ell. Vitriolsyren m. metalliske Dele. Jernvitriol (grøn V.) Kobbervitriol (blaa V.) Zinkvitriol (hvid V.) Koboltvitriol o. fl. = Vitriolhytte, en. Indretning, hvor V. vindes af Ertser v. Udludning og p. andre Maader. Vitriololie, en. stærk ell. concentreret Vitriolsyre (Svovlsyre.) Vitrioloplosning, en. O. af Vitriol i en Vædske. Vitriolsyre, en. den egne Syre, som v. Forbindelse m. metalliske Dele udgiør Vitriolen, og som p. adskillige Maader tilveiebringes adskilt, af Vitriol ell. af Svovel. (s. Svovelsyre.)

Vitterlig, adj. [af vide; J. vita.] 1. som vides (af mange,) som er vel bekiendt. "Sagen blev ikke vitterlig." 2 Sam. 17. 19. At giøre noget vitterligt. Det er vitterligt for Alle, f. hele Verden. "At dens Virkning i eders Tro skulde være vitterlig f. Alle." Mynster. 2. som man veed af, er sig bevidst og vedgaaer. Det er mig ikke vitterligt. At begaae en vitterlig Synd. En vitterlig Gield. — Vitterlighed, en. Beskaffenheden at være vitterlig; br. sielden undt. i Udtrykket: at underskrive til V. ɔ: t. Stadfæstelse, ell. som Vidner v. en sluttet Forening e. d. De, der saaledes underskrive, kaldes Vitterlighedsvidner.

Vittig, adj. [J. vitugr, vitr.] 1. egentl. som har meget Vid, klog, forstandig. "Den som er vittig, mærker naar han snubler." Sir. 21. 8. "De vittigste Nationer." Schytte. "Man havde een Gudsdyrkelse f. Almuen, en anden for de Vittige." Samme. (Nu sielden. Man siger dog: et vittigt Barn. Den Dreng er vittig for sin Alder.) 2. i mere indskrænket Betydning br. Ordet i Alm. om den Forstandsevne, hurtigen at udfinde ell. opfinde et Forhold, saavel Liighedens, som Uliighedens, imellem Gienstande ell. Forestillinger, hvorved deres alvorlige Betragtning ophæves, og de blive t. et forlystende Spil f. Indbildningskraften. "Vittighed bestaaer altsaa i en Gave t. med Forstand at spille." Treschow. Et vittigt Hoved, Indfald. — Vittighed, en. 1. den Egenskab, at have Vid; Forstandighed, Klogskab; (en nu ikke mere brugel. Bemærk.) "Man brugte i Krigstider Vittighed i Stedet f. Stokken, f. at holde Folket i Orden." Schytte. "Herved fandt Vittigheden Midler t. at regiere Almuen." Samme. 2. ud. pl. den Egenskab at være vittig (2.) "Ved Vittighed betegner man nu Forstandens udmærkede Yttring i Talen, nemlig v. en Samvirkning af Forstand og Phantasie, der fremhæver Tingenes Liighed og Contraster." Müller. (Naar V. forklares i Alm. v. den Evne, at indsee Tingenes Liigheder, især de skiulte, er denne Forklaring f. indskrænket og unøiagtig; da denne Evne tilhører Forstanden overhovedet. Rigtigere siger Treschow: "Vittighed, er en m. Overlæg spillende Forstand.") 3. pl.-er. noget, der siges vittigt, et vittigt Indfald. Han sagde mange gode Vittigheder. "Vid tilkiendegiver en Evne; Vittighed baade en vis Evne og sammes Yttring; man kan baade besidde Vittighed, og sige en Vittighed." Müller. En falsk, skiæv V. ɔ: en saadan, som ei træffer der, hvor den sigter hen. En kold V. som er for vidt søgt, ikke ny ell. paafaldende. = Vittighedsjæger, en. den, som uden selv af Naturen at være vittig, jager efter ell. søger at opfange og igien at anbringe Vittigheder. (Ligesaa: Vittighedsjagt, en.) Vittighedsværk, et. Et Værk, et Digt, ell. andet Skrift af en vittig Forfatter, ell. som er vittigt skrevet. "Vittige Mennesker og Vittighedsværker have noget mere tiltrækkende, end de Skarpsindige og deres Domme." Stoud.

Viv, en. ud. pl. [J. Vif. A. S. Wife.] en Kone, Hustru, Ægtefælle. "En gammel Mand og ung Viv leve sielden uden Kiv." Ordspr. "Det en Sømands Viv anstaaer." Thaarup. "Den Mand, som eier ingen Viv, kun lever halvt." Ohlenschl. (br. nu sielden uden af Digtere, og i Almuesproget.) jvf. Qvinde.

Vocal, en. pl.-er. et selvlydende Bogstav; en Selvlyd.

Vod, et. (kort og aabent o.) pl. d. s. [J. Vod.] et Fiskergarn, af det større Slags, som sættes i Vandet, nærmere ved Strandbredden, og er forskielligt fra Bundgarn. At drage Voddet. Et Sildevod. = Vodfiskeri, et. F. som skeer ved Vod. Vodhals, en. En

smallere Deel af Voddet. (Lybekker Betr. over Fiskerier. 1792. S. 98.) Vodkalv, en. den Deel af Voddet, hvori Fiskene tilsidst samles. (Ogsaa blot Kalven.) Vodline, en. Reb, hvormed Voddet drages. (Moth.)

Voer (een Stav.) en. ud. pl. [J. Vogr.] ond, fordærvet Vædske i Bylder ell. Saar; Materie. — Voersætning, en. den Tilstand, at der i Bylder ell. Saar sætter sig Voer.

Vog, adj. s. vaag.

Vog, en. pl. d. s. En Vægt af 36 Pund.

Voge, en. s. Vaage og Vove.

Vogn, en. pl. -e. [J. og Sv. Wagn.] En Indretning, t. at føre Personer ell. Gods paa, bestaaende af en Fading, ell. et Slags Kasse, en Kurv, e. desl. hvilende p. Axler, enten umiddelbart, ell. ved at hænge i Remme og Fiedre; og bevægelig v. to, ell. i Alm. ved fire Hiul. Som oftest kaldes Vogn en saadan Indretning m. 4 Hiul; Karre ell. Kærre (Gig, Karriol) den, som kun har to Hiul. (s. Bagvogn, Forvogn, Undervogn.) At reise p. en aaben, i en lukket V. En Bondevogn, Herskabsvogn, Hyrevogn. En Arbeidsvogn, Stadsvogn, Reisevogn. At spænde f. en V. "Han lod ham age p. sin anden Vogn." 1 Moseb. 41. 43. At kiøre en V. kiøre noget p. en V. Jeg kiører, (ager) reiser m. denne Vogn (ɔ: formedelst den, tilligemed Andre ell. andet, som den fører.) Paa den V. kan vi ikke kiøre. At vælte med en Vogn (om Personerne, som sidde p. den.) Hesten foer tilside og væltede Vognen. = Vognaxel, en. pl.-axler. det Træ ell. Jern, hvorom Vognhiulene bevæge sig. (s. Axel.) Vognbeslag, et. Jernbeslag p. Hiulene og andre Dele af en V. Vognbetræk, et. Tøi, hvormed det Indvendige af en lukket Vogn, Sæderne o. d. betrækkes. Vognbolt, en. B. som sættes igiennem Vognbunden ned i Axelen, ell. som findes andensteds p. en Vogn. Vognbom, en. s. Ordet Bom, 2, og Langbom. Vognborg, en. Forskandsning af en Mængde sammenstillede Vogne. figurl. Værn, Beskiermelse. "Hans Navn slog ligesom en Vognborg om deres Grændser." Vogelius. Vognbræt, et. Bræt for paa en Karreet ell. lignende Vogn, som Kudsken sætter Fødderne paa. (Moth.) Vognbuk, en. Kudskesæde s. Buk, 2. Vognbund, en. det nederste, Bunden i Vognfadingen. Vogndække, et. D. over en Rustvogn ell. Fragtkarre. (Moth.) Vogndør, en. Dør p. en lukket Vogn. Vognfading, en. pl.-er. Overdelen af en Vogn, den Deel, hvori Personerne ell. Godset befinder sig. (s. Fading.) Vognfiæl, en. løse Sidestykker af sammenpløiede Bræder, m. Jernbeslag, p. Arbeids- og Bondervogne. Vognføre, et. En saadan Beskaffenhed p. en Vei, at Vogne der kunne færdes. **Der er ikke Vognføre p. den Vei.** Slet, besværligt Vognføre. (I Modsætn. til Slædeføre, Kaneføre.) Vogngang, en. d. s. s. Undervogn. Vognhammel, en. s. Hammel. Vognhaver, pl. s. Have. Vognhest, en. Hest, som br. for Vogn. (t. Forskiel fra Ridehest.) Vognhiul, et. H. paa en Vogn. Vognhuus, et. H. hvor Vogne giemmes. Vognhynde, et. H. som lægges p. Agestolen. Vognkielder, en. et Giemmested under Vognbunden i en Reisevogn. Vognkiep, en. En Stok, som sættes ned i Axelen, inden f. Hiulet, p. Arbeids- og Bondervogne, f. at holde Fiælene ell. Haverne. Vognkiste, en. En Kasse, et Giemmested under Kudskesædet ell. under de øvrige Sæder i en lukket Vogn; Vognskriin. (Moth.) Vognkiæde, en. K. hvormed Hiulenes Løb standses ned ad Bakker. (Moth.) Vognkurv, en. Kurvefading t. en Vogn. (Colding.) Vognkæmper, en. den, som kæmper fra en Stridsvogn. (Fibiger. Homers Il. S. 95.) Vognlaug, et. Vognmændenes Laug ell. Forening i en By, Vognmandslaug. (Moth.) Vognleie, en. det, som betales f. Brugen af Vogn og Heste p. en vis Tid, t. en vis Forsel ell. Reise. Vognlygte, en. Lygte, som er anbragt p. en Vogn, og tændes naar man kiører i Mørke. Vognlæs, et. saameget, som man p. eengang fører p. en Vogn. Vognmager, en. den, som forfærdiger Vogne. (jvf. Hiulmand.) Vognmand, en. den, som f. Betaling kiører f. andre, ell. udleier Vogne og Heste, og som tillige efter Omgang og Tilsigelse maa befordre Reisende. "Han vil lettelig falde p. den Tanke, at de Reisende synes her at være f. Vognmændene, og Vognmændene ikke f. de Reisende." Rahb. (D. T. VI. 682.) (Deraf: Vognmandshest, en. Vognmandskarl, en. den, som tiener en Vognmand, og som kiører en Vognmandsvogn. Vognmandslaug, et. d. s. s. Vognlaug; men mere brugeligt. Vognmandsvogn, en. o. fl.) Vognmester, en. den, som har Opsyn m. Vogne, f. E. de kongelige. Vognredskab, et. alt R. som hører t. en Vogn. Vognskammel, en. S. som br. for at stige op i en V. Vognskiul, et. d. s. s. Vognskuur, et. Huusrum t. at giemme Vogne i, enten særskilt, ell. i et Udhuus ell. Sidehuus. Vognskriin, et. Giemmested i en Vogn under Kudskesædet ell. de andre Vognsæder. Vognskær, et. (Moth.) s. Forskær. Vognsmørelse, en. det, hvormed Vognhiul smøres. Vognspor, et. pl. d. s. Spor, Fordybninger efter Vognhiul i en Vei. Vognstang, en. Stang for til p. Vognen, som er imellem Hestene, i hvis Halskobler den hænger, og hvorved Vognen styres. Vognstiert, en. d. s. s. Vognstang. Vognstol, en. Stol, som tiener t. Vognsæde. **Vognstutteri, et. Stutteri, hvor**

Vognheste tillægges. (Veterinair-Saml. 1. Hefte. 1827.) Vognstyrer, en. den, som styrer ell. kiører en Vogn, især i Tilfælde, hvor meer end alm. Færdighed udkræves, f. E. ved Væddekiørsler ell. i Strid. (Fibiger. Homers Il. Hertz. bestr. Jsr. 266.) Vognsvend. en. Kiøresvend, Kudsk. (P. Eliæ. Suhms Saml. II. 3. 54.) Vognsæde, en. Sæde p. ell. i en Vogn f. dem, som age. (s. Agestol.) Vogntrappe, en. T. paa hvilken man stiger op i en V. Vogntrin, et. Trin p. Siden af en Vogn, hvorved man stiger op i Vognen.

Vogne, v. a. 1. føre paa Vogn. (Moth.)

Vogt, en. ud. pl. Vogtning, Bevaring. (Moth. forældet.)

Vogte, v. a. og rec. 1. [Sv. wacta. H. wachten. S. Vagt.] 1. have Tilsyn med noget, f. at bevare det fra Skade, passe paa, tage Vare p. Han var sat t. at vogte Grændserne. At vogte en ung Pige for Forførelse. "Han vil længes tilbage t. de Aar, da Andre vogtede hans Fied." Mynster. — Det br. dog mest om at tage Vare p. Qvæg, f. at hindre det, saavel fra at tage, som at giøre Skade. At vogte Qvæg p. Marken. At vogte Faar, Gæs, Sviin o. s. v. 2. rec. at vogte sig, søge v. Forsigtighed at afværge og undgaae Skade, tage sig Vare for. (hytte sig.) At vogte sig f. Kulde, f. Luften, f. falske Venner, f. sine Fienders Efterstræbelser. Vogt dig, at du ikke falder. — Vogter, en. pl.-e. den, som vogter, passer v. noget. "Mon jeg være min Broders Vogter?" 1 Moseb. 4. 9. Saaledes: Markvogter, Qvægvogter. (s. Hyrde.) Om Qvindsfolk: Vogterske, en. — Vogtning, en. Gierningen at vogte.

1. Vold, en. pl.-e. [E. T. og Sv. Wall.] 1. Egentl. enhver i Længden opkastet Forhøining (især af Jord; Jordvold.) At kaste en V. op. Ageren er indhegnet m. Vold og Grøft. 2. I Ordene: Grundvold og Voldsted synes Vold snarere at bemærke Muur. Grundvold kan dog ogsaa oprindelig have bemærket en Jordforhøining, hvorpaa en Bygning opreistes. 3. I Alm. br. Vold om de regelmæssige Forhøininger af Jord, der opkastes omkring et Sted, man vil befæste; Fæstningsvold. Staden er omgivet m. Volde og Grave. En muret (ɔ: m. Muurværk udvendig forsynet) V. 4. Mark og Ager. (forældet.) Han blev skudt p. den grønne V. At hitte Bier p. vild Vold. (Moth.) = Voldbakke, en. Opgang, Opkiørsel t. en Vold, anlagt v. Siden af samme. Voldbrud, et. Brud p. en Vold, Aabning p. en Vold, som giøres m. Magt. Voldbænk, en. Forhøining af Jord v. Foden af Brystværnet p. en Vold. (Moth.) Voldgang, en. 1. Voldens øverste Flade, hvorpaa Brystværnet er opkastet, og hvor der er Vei for Gaaende, Ridende og Kiørende. (Moth.) 2. d. s. s. Voldbakke. Voldkielder, en. muret og hvælvet Kielder inden i en V. Casematte. Voldmester, en. den, som har Opsigt m. en Fæstningsvold. Voldpæl, en. pl.-e. i Enden tilspidsede Pæle, som nedsættes i Fæstningsvolde, f. at hindre en stormende Fiende. (Pallisader.) Voldskytte, en. Skytte, som jager og bortskyder Dyr, der findes p. Volde og Fæstningsværker. Voldslynge, en. S. Dalslynge. Voldsted, et. Sted, hvor en Vold, en Borg, ell. lignende Bygning har staaet, hvoraf intet meer er synligt over Jorden. Voldstedet af Gurre Slot. (Hos Moth: et befæstet Sted, en Befæstning; hvilken Bemærkelse dog nu ei bruges.)

2. Vold, en. ud. pl. [I. Valld. A. S. Weald. N. S. W a l d, W o l d.] 1. Magt, Kraft, Evne t. at giøre, handle, virke efter sin Villie; Raadighed. Det er ikke i min V. (staaer ikke i min Magt, er ikke t. min Raadighed. Moth.) At komme, give sig i eens V. At give sig Gud i V. "Hun Havet har i Vold, som er af Havet født." E. Rose. — At have i sin Vold, br. ogsaa for: eie, besidde. "Endnu ei Bonden eied et Fad i al sin Vold." Øhlenschl. (s. Vælde, Raadighed, Magt.) 2. ulovlig Anvendelse af Magt ell. Overmagt; Overlast. At giøre V. i en Mands Huus. (At giøre Vold og Hærværk. D. Lov. VI. 14. 1.) At bruge V. imod nogen; berøve een noget med V. At tvinge een med V. til noget. At tage et Fruentimmer med V. "Ganger Kone Vold over." D. L. VI. 13. 21. "Da er det vel troligt, at hende er Vold giort." sammest. §. 19. ("Dem gaaer tiest Vold over." Fort. til J. Lov.) 3. Anvendelse af alle sine Kræfter f. at overvinde en Hindring, Modstand. At bryde, sprænge en Dør med V. At trænge sig ind med V. og Magt. — fig. At giøre V. paa sig, anvende Selvovervindelse. "Saalænge ingen Fristelser giøre Vold p. vore Hierter." Basth. "Intet kunde ellers giøre Vold p. hans Sagtmodighed." Samme. = a.) volddrive, v. a. 3. At volddrive Qvæg ɔ: m. Forsæt drive det ind i en Andens Mark. (Moth.) voldføre, v. a. 2. bortføre en Person m. Vold. (D. Lov.) Deraf: Voldførelse ell. Voldførsel. Bortførelse, som skeer m. Vold. (D. Lov. VI. 9. 11.) Voldgift, en. ud. pl. Handlingen, at overlade een ell. flere Uvedkommende, at paakiende en Tvistighed, hvilken Kiendelse (Voldgiftsdom, Voldgiftskiendelse) da har en Doms Kraft. At underkaste sig eens V. lade en Sag afgiøre ved V. Voldgiftsmand, en. den, som kiender i en stridig Sag, efter Voldgift. "Naar Stridighed opkom imellem Fyrsterne, valgte de ham til Voldgiftsmand." Kampmann. voldgive, v. a. 3. (s. give.) overlade Voldgiftsmand, at

kiende i en Sag. "Dersom Parterne voldgive deres Sag." D. Lov. "De voldgave endelig Sagen til deres Svoger." Guldb. (V. Hist. I. 215.) voldgiæste, v. a. 1. overfalde Nogen m. Vold i hans Bolig. "Ja, han voldgiæstes tidt af den ubudne Ære." Lurdorf. At voldgiæste et Land. (Rahbek.) voldtage, v. a. 3. bortføre med Vold. (Moth.) 2. nøde et Fruentimmer m. Magt t. Samleie. (tage med Vold.) **Voldtægt**, en. ud. pl. Handlingen at voldtage. (**Voldtægtsmand**, en. den, som begaaer Voldtægt. Moth.) — b.) **Voldsbøder**, pl. Bøder, som Loven dømmer den t. at betale, der begaaer Vold og Hærværk. (3 Gange 40 Lod Sølv.) **Voldsfærd**, en. ud. pl. voldsom Adfærd, Handlemaade. (Rahbek.) **Voldsgierning**, en. pl. -er. voldsom Gierning; Handling, hvorved Vold anvendes. **Voldsherre**, en. den, som p. en voldsom Maade er kommen t. Herredømme (Usurpator) ell. den, som udøver det p. en haard, voldsom Maade; en Tyran. "En Konning ell. anden **Voldsherre**, naar han tager fra een og giver en anden." N. Hemmingsen. 1570. **Voldsherfker**, en. d. s. s. Voldsherre. (Hertz. befr. Isr. 69.) **Voldshevner**, en. den, som hevner tilføiet Vold ell. straffer Voldsmanden derfor. "**Voldshevneren** knuste din Lænke." Hertz. **Voldsmand**, en. den, som begaaer Vold ell. Voldsgierninger. **Voldsmiddel**, et. voldsomt, haardt Middel. At bruge **Voldsmidler**. (O. Guldberg.) **Voldsret**, en. den Ret, som een tager sig selv m. Magt; den Stærkeres Ret. **Voldssag**, en. pl.-er. Sag, i Anledn. af begaaet Vold. At sigte een f. **Voldssag**. = voldelig, voldeligen, adv. med Vold, p. en voldsom Maade. "Enhver, som voldeligen overfaldes, m. Slag, Hug ell. Sting." D. Lov. VI. 12. 1. (Sielden som adj. "En voldelig Gierning." A. Ørsted. Eunomia. III. 578.) — voldsom, adj. 1. som medfører Vold, er grundet p. Vold, Overlast, Uret. En haard og voldsom Regiering. "Lad voldsom Haand ei det, du bør beskierme, røve." C. D. Biehl. 2. som skeer m. Vold, ell. m. Anvendelse af anstrenget Kraft. At anvende voldsomme Midler. En voldsom Behandling. Paa en voldsom Maade. Voldsomme (meget heftige) Lidenskaber. En voldsom Død (modf. den naturlige.) jvf. heftig. "En heftig Mand kan ikke holde Munden i Tømme, en voldsom Mand ikke Haanden tilbage." Sporon. **Voldsomhed**, en. 1. ud. pl. Beskaffenheden, at være voldsom; Heftighed, som viser sig i en overdreven Grad, især i Handling. Hans Lidenskabers V. "Da Ord og Tanker ikke altid gaae over t. Gierning, saa kan der være en Heftighed uden Voldsomhed." Sporon. 2. ud. pl. om livløse Kræfters Virkning i en meget stærk Grad. Stødets, Stormens, Ildens, Giftens Voldsomhed. 3. pl.-er. en voldsom Handling. At begaae Voldsomheder.

Volde, v. a. 2. [J. valda. Sv. walla.] 1. være Aarsag til, foraarsage, paaføre. (s. forvolde.) "Den volder ei (Skaden) som varer." Ordspr. "Jeg, som har Vreden voldt, skal vende den t. Glæde." C. Rose. "Han volder, at dit Liv m. Sygdom saa skal drages." Samme. — "At volde br. nu eensbetydende m. foraarsage; dog snarest naar Talen er om noget ondt." Müller. Han har voldt mig megen Fortræd, Skade. Den Ulykke voldte han sig selv. "Den Uroslighed, man volder ham, er ham selv gavnlig." Birkner. — Ogsaa impers. og absol. Det voldte hans Uforsigtighed. Det volder, at han er fattig (ɔ: kommer deraf. Høres ofte i Talesproget særd. hos Almuen. "Det volder, at hos Dyrene, ligesom hos os, Forstandens Virkninger ere underkastede Maskinen." Eilschow.) Det kan volde sig, ɔ: hænde sig (Moth.) 2. v. a. at volde noget, raade for, have Magt over; er forældet. "Da volder han hendes Gods imens hun lever." D. Lov. III. 16. 2. "Den høieste Gud, som ene er viis, og alting haver at volde." J. Madsens Overs. af Dav. Lyndsai. 1591. "Den, som Magt og Seier haver at volde." Vedels Saxo. 598. (Ligeledes forældet er Bemærkelsen: at virke, formaae, medvirke t. noget. "Duelighed volder meget til Kiærlighed." Vedels Saxo. 344.)

Voldsom, Voldsomhed, s. under 2. **Vold**.

Vom, en. pl.-me. [J. Vömb. A. S. Vamb, Vomb.] den Deel af Legemet, som gaaer fra Ribbenene til Iisbenet; (Moth) Bugen. Bruges sielden undt. om Dyr, ell. foragtelig om Mennesker. (vommet, adj. i Sammensætn. tykvommet.)

Vor (Edder) s. **Voer**.

Vor, pron. poss. første Person i Fleertallet, svarende til min i Enkelttallet. neutr. vort. — pl. (som udtrykker at flere Ting haves, eies, besiddes af Flere) vore. — **Vor Konge**; vort Fædreland. **Vore Venner**, vore Brødre, Søstre. — **Vor Fader**, vor Moder, hos Almuen: Husbonden, Hustruen, Konen i Huset. **Vor Frue**, sige Tienestefolk ogsaa naar Konen er af Stand, eller fører denne Titel. (**Vor Frue** brugtes ellers i den catholske Tid om den hellige Jomfru.) Hvor dette Pron. staaer absol. eller, hvor det tilhørende Substantiv ikke følger efter, bruges i Alm. ikke vor ell. vore, men vores. f. E. det er vor Hund, vore Køer; men: Hunden er vores, Køerne ere vores. (Dog iagttages dette ikke altid i d. Tale. Ligeledes br. vel ogsaa vores foran Substantivet: vores Huus, vores Folk; og man finder dette endog i den

sildigere Tids Kongebreve; men denne Feil høres neppe i Almuens Tale.)

Vorde, v. n. [imperf. vordede (i ældre Dansk: vordh) er næsten ubrugeligt. Baggesen. bland. Digte. 1807. 50.] perf. er vorden, ere vordne. [J. verda. Sv. warda. T. werden.] begynde at være det, man ikke var; blive. "Alt det han byder, skal vorde i sin Tid." Sir. 39. 22. "Derfor spørger jeg: hvad vil du nu være? hvad vil du herefter vorde?" Mynster. (Præd. 1814. I. 12.) "Ordet vorde indeholder et almindeligt Begreb om det Tilkommende." Sneedorf. (s. blive, 5.) At vorde gammel, klog, mægtig. "Vord, hvor Himlens Godhed byder, vord en Moder f. et Folk!" Thaarup. "Det er os ikke aabenbaret, hvad vi (i det tilkommende Liv) skulle vorde." Mynster. (Ordet er forsvundet af Talesproget, og bruges kun i Skrifter, og næsten kun i høiere Stiil. Som Hielpeverb. i Stedet f. blive forekommer det vel ogsaa, men ligeledes sieldent.)

Vorned, en. pl. -e. [Ordets Oprindelse er uvis. jvf. Ihres Gloss. Sv. Wårdnad "*familia*, tam cognati, quam servi." J. Varnadr.] kaldtes tilforn de ufrie Bønder, der vare forpligtede at blive p. det Gods, hvor de vare fødte, ell. der vare bundne t. deres Fødestavn, og som Husbonden ell. Herremanden derfor kunde node t. at fæste Gaard og Jord efter sin Villie. (s. D. Lov. III. 14.) = Vornedret, en. Den Ret, som Herremænd fordum i endeel Egne af Danmark havde over deres ufrie Bønder ell. Vornede. Ved Forordn. af 21. Febr. 1702 ophævede Frederik IV. Vornedretten. (jvf. Stavnsbaand.) — Vornedskab, et. ud. pl. den Tilstand, da Vornede og Vornedret fandt Sted.

Vorte, en. pl. -r. [A. S. Veart. N. S. Waarte. Sv. Vårta.] en rundagtig haard Forhøining p. Huden (hvoraf Brystvorte); men særd. en saadan Forhøining, der bestaaer i en feilagtig Udvært i Huden, og især sætter sig p. Hænderne ell. i Ansigtet. (jvf. Liigtorn.) = vorteagtig, adj. som ligner Vorter. En vorteagtig Udvært. (Moth.) Vorterod, en. den nederste, i Huden fastgroede Deel af Vorten. Vorteurt, Vortemelk, n. s. Navn p. Planter, hvis skarpe Saft bruges mod Vorter. Euphorbia peplus. E. helioscopia o. fl. Arter.

1. Vove, en. pl. -r. [A. S. Væg. E. wave. T. Woge.] en Bølge. (Kun hos Digtere og i høiere Stiil.) "De Vover saa sagtelig trille." Storm. "Hør den sidste Vove trille," Bagg. "Langsomt Snekken Voven klover." Ohlenschl.

2. Vove, n. s. Fare, uvis Udgang. "Han, som kan og vil hielpe dig af Sorg og Vove." H. Taussen. (Post. Vinterdelen. f. 6.) — Nu kun som adv. i Vove. At sætte sit Liv i Vove. Hans Velfærd staaer i V. (Moth.) "Det er bedre i Visse, end i Vove," Ordspr. "Han saae tillige sin timelige Velfærd i Vove, om han ikke begav sig did." Wandal.

Vove, v. a. og recipr. 1. [J. voga. T. wagen.] 1. udsætte f. den Fare at mistes, tabes; sætte noget i Vove. At vove sit Liv f. een. Han vovede sin hele Formue p. dette Foretagende. At vove det yderste. At vove sig midt ind iblandt Fienderne. 2. giøre, foretage sig noget m. Tilliv t. Lykken, t. et heldigt Udfald; driste sig til. Jeg vover ikke at giøre det. Man vover ikke meget i dette Spil. At vove det første Skridt, vove det Yderste. At vove et Angreb. Vi maae vove et Slag. At vove en Bøn, Anmodning. Den som ikke vover, han vinder ikke. — Det skal jeg vove for: siges i d. Tale, naar man troer at kunne forsikkre noget m. Vished; (omtrent som: det skal jeg love for.) "Og jeg skal vove for, du er ei længer vred." Wessel. — Jeg tør vove ham (tør indestaae f. at han kan udføre det;) jeg vover ham imod den Anden. 3. recipr. driste sig t. noget. At vove sig ind i Sværmen. Han har vovet sig f. tidligt ud. "Jeg tør mig ikke vove, at sige ham imod." Holb. P. P. = Vovehals, en. den, som viser en høi Grad af Forvovenhed og Dristighed i Fare. "Vandre ikke paa Vei m. en Vovehals, at han ikke skal føre dig i Ulykke." Sir. 8. 18. (Bib. 1550.) — vovelig, adj. som der er Fare ved, som der hører Dristighed t. at tage fat paa ell. give sig i Færd med. Et voveligt Foretagende. En vovelig Handling. — Vovespil, et. 1. Spil, hvori der voves meget, hvor Udfaldet kommer alene an paa Lykken; Lykkespil. "Den Skat for Vovespil dog alt f. kostbar var." Nord. Brun. 2. figurl. for: Vovestykke. "Og nøder dem t. at prøve det Vovespil, om de blive straffede eller ikke." Birkner. "Ei f. hele Verden jeg prøver end et saadant Vovespil." Ohlenschl. Vovestykke, et. pl. -r. en vovelig Giernning. Voveværk, et. Vovestykke, Vovespil; (men sieldnere.) "Dette Kiøb var sletre Voveværk." Nord. Brun. (Jonath. S. 148.) = vovsom, adj. 1. vovelig, farlig. "Vovsomme Bedrifter." Vogelius. "Vovsomme Tvekamps opforbrende Kaar." Pram. "Hvad om m. vovsom Flugt han sig mod Skyen svinger." Jacobi. "Et eller andet vovsomt Arbeide, der giorde Opsigt." Bagg. N. Klim. 2. forvoven. "Vovsomt Overmod." H. Bull. "Jo mindre bør hun vovsom være." Tode. (Poet. Skr. I. 100.) "Hendes Smiil lokker og tilbagedriver lige stærk hver vovsom Haand." Bagg. (Vovsomhed, en. Bagg.)

Vox, et. ud. pl. [A. S. Veaxe, Vex. Sv. Wax.] den særegne, bløde, men sammenholdige og harpiragtige Materie, som Bierne samle af Planternes Blomsterstøv, og hvoraf de bygge Rummene i deres Kuber. Guult,

hvidt V. At blege V. At trykke et Segl af i Vox. = Voxansigt, et. Et af V. formet Ansigt; fig. et meget fiint og hvidt Ansigt. Voxbillede, et. Et af V. dannet Billede. Stiv og ubevægelig som et Voxbillede. Voxbleg, en. Indretning t. at blege det af Naturen gule Vox i Luften. Voxbleger, en. den, som har ell. forestaaer en Voxbleg. Voxblegeri, et. d. s. s. Voxbleg. Voxdug, et, og en. egentl. en væxet Dug, ell. Lerred, som er giennemtrukket af smeltet Vox; men bemærker nu ogsaa Lerred (ell. Silketøi) som man overstryger ell. lader giennemtrækkes af et Slags Oliefernis. Man bredte en stor Voxdug over Vognen. Der maa kiøbes nyt Voxdug t. Bordet. Voxdukke, en. D. som er giort af V. ell. som har et Voransigt. Voxfakkel, en. F. af Vox (forsk. fra Begfakkel.) voxguul, adj. guul, som Voxet, naar det smeltes af Voxkagerne. Voxkage, en. sammenpresset Biværk, som er stilt v. Honningen, ell. en udskaaren Skive af Biværket m. Vox og Honning. Voxkorn, et. kaldtes tilforn en Afgift, som i Jylland blev ydet i Korn t. Vederlag for Tiende af Bier. (D. Atlas. IV. 38.) Voxlagen, et. væxet Lagen, hvori Liig undertiden svøbes. Voxlerred, et. Voxdug, som bestaaer af Lerred. Voxlys, et. pl. d. s. Lys, som støbes af V. Voxmalning, en. Et Slags Malning, som skeer m. opløst og p. en egen Maade tilberedet V. Det saaledes frembragte Maleri kaldes et Voxmaleri. Voxnæse, en. N. af Vox. fig. at sætte nogen en Voxnæse paa ɔ: narre ham, bilde ham noget ind. (Moth.) "Jeg f. min Part søger aldrig at sætte Gud ell. Mennesker Voxnæser paa." Holb. (den Vægelſ.) Voxperse, en. P. hvorved Honningen skilles fra Voxet. (Moth.) Voxplaster, et. P. hvis Hoved-Bestanddeel er Vox. Voxstabel, en. En lang, med Vox overtrukken ell. omgiven Traad, der vindes sammen som en Stok ell. Cylinder, f. at kunne befæstes p. en Indretning. (Moth.) Voxtaft, et. væxet, ell. med Oliefernis overdraget Taft. Voxtavle, en. En med V. overtrukken Tavle, som i gamle Tider brugtes t. at skrive paa. = Af Vox er dannet: væxe, v. a. 1. at overtrække med, lade giennemtrækkes af Vox. At væxe en Traad. Væxet Lerred. (Moth har ogsaa: at voxe i samme Bemærkelse, som nu ikke høres.)

Voxe, v. n. 1. er, og har. [J. vaxa. A. S. weaxan.] 1. tiltage, blive større v. nye Deles Dannelse formedelst en organisk Kraft; om Mennesker, Dyr og Planter; undertiden ogsaa om Mineralier. (jvf. groe, der kun br. om Planter.) "At voxe er at forøges v. Føde og Næring. Uegentlig siges ogsaa de Ting at voxe, som forøges v. Formerelse (ell. som tiltage.) Rigdom voxer (men: Armod stiger, tiltager;) et Bibliothek (en Stat, en Colonie) siges at voxe." Sporon. Drengen er voxet meget i de sidste Aar, er voxet et halvt Hoved. Dette Træ vil ikke voxe. At voxe i Høiden, i Breden. At lade Haaret, Skægget voxe. Hun er vel voxen (ikke voxet.) Hun voxer t. sin Fordeel (bliver smukkere, mere velskabt, alt som hun voxer.) [Skiøndt Brugen m. Hielpeverb. er sædvanligst forekommer; siger man dog f. Ex.: Dette Træ har ikke voxet noget i de sidste Aar.] Med Præpositioner og Adverbier: At voxe af, holde op at voxe (s. afvoxet.) At voxe af Skarnet (om den, som er af ringe Fødsel, og bliver rig ell. fornem. Moth.) — At voxe fra ɔ: voxe saaledes, at man ei kan bruge en Ting. At voxe fra sine Klæder. Han er voxet fra Riset (adultus est.) "Han gruede meer og meer f. den Tanke, at see Børnene voxe fra sig." Rahbek. — At voxe frem af Jorden. — Grenene voxe ind i hverandre. — At voxe nedad, fig. aftage. (At voxe nedad som en Kohale. Moth.) At voxe op af Jorden. Denne Svamp er voxet op p. een Nat. — Nogle Svampe voxe paa Træer. — At voxe sammen, forenes v. Væxten. — At voxe til, tiltage i Væxt. Kornet voxer godt til. Bedene voxe til med Græs. (Moth.) — At voxe ud, excrescere. Tanden voxer ud af Tandgierdet. (jvf. udvoxe.) 2. blive til og trives i sin Væxt: om Planter. Denne Plante voxer kun i Sumpjord. Vinen (Viinstokken) voxer ikke saa hoit imod Nord. 3. figurl. a.) tiltage i Omfang, i Mængde, Størrelse. Mit Arbeide voxer m. hver Dag. Denne Afhandling er voxet t. en heel Bog. Hans Formue voxer m. hvert Aar. b.) tiltage i en Egenskab. At voxe i Forstand, i Indsigter. c.) tiltage i Grad, indvortes Styrke; stige. Modet voxer. Hans Lidenskab voxer daglig. = Voxekraft, en. organisk Kraft t. at voxe, tiltage indenfra. Voxekreds, en. om Planter: den Strækning af Jordkloden, hvor en vis Plante voxer. (Schouw. Pl. Geogr. 5. 129.) Voxerum, et. det fornødne Rum f. Planter og Træer t. at kunne voxe. Voxested, et. enkelt, bestemt Sted, hvor en Plante ell. et Træ voxer. (Olufsen. Schouw.) — Jvf. Væxt, nedenfor.

Voxen, part. af voxe. pl. voxne; der br. som adj. i folg. Tilfælde: 1. At være voxen ɔ: have naaet sin fulde Væxt, (i Høiden) være heel udviklet i Lemmer. (s. fuldvoxen, udvoxen.) Drengen er endnu ikke voxen. Hun har to voxne Døttre. (jvf. mandvoxen.) 2. At være een voxen ɔ: være ham liig i Kræfter, Evner, Indsigter o. d. Deri er han mig ikke voxen. De ere omtrent hinanden voxne. "Den bære Kronen, som er Kronen voxen." Ohl. (Hakon Jarl.) "Naturen har her været sine Voldsmænd voxen." Bagg. (Labyr. II. 217.)

Vraa, en. pl. -er. [Sv. Wrå. J. Krá.]

1. Sted i Huset, hvor to Vægge samles og giøre et Hierne. (Moth.) "De vrimlende Tienere — som flokkeviis fyldte hver Vraa i hver Sal." Pram. (Stærkodd.) 2. en skiult, afsides Krog, et hemmeligt Sted. "Thi det er ikke skeet i en Vraa." Ap. G. 26. 26. At skiule sig i en V. "Han lagde Haand p. Værket, og grov i dunkle Vraa." Øhlenschl. At lede efter een i alle Vraaer. "Mange ere Vraaer i vred Mands Hu." Ordspr. "Syge og Sengeliggende krøbe ud af deres Vraaer." Engelst. "Gives der i den vide Christenhed nogen Egn saa eensom, nogen Vraa saa afsides." Mynster. — figurl. "Hans Død har — i hvert et Hiertes tause Vraa raabt Sorgen frem." Øhlenschl. = Vraaskab, et. et lidet Skab i Væggen. (Moth. Saaledes i Jylland: Vraaseng.)

Vraad, en. pl. d. s. [Wrath, i Skaanske Lov. A. S. *Vræth*, grex.] en Hiord ell. Flok Sviin (bestaaende af 12 Stykker. Østersen. Moth.) D. Lov. VI. 14. 11 og 13.

Vraade, v. n. 1. rode, rage om i (f. E. om Sviin. At vraade i Maden.) Moth. A. S. wrotan. (Nu ikke mere brugeligt. s. rode.) 2. "At vraade et Hiul:" giennembore Hulnavet. Moth.

Vraal, et. pl. d. s. et høit Skrig, Skraal. (jvf. vræle.) "Fra Vallen hørtes Vraal, som brød den tykke Sky." Evald. (Ordet, som her er brugt m. poetisk Eftertryk, høres nu ikke let i den forfinede Talebrug.)

Vraale, v. n. 1. (har.) skrige høit, skraale, raabe høit og fælt. Sv. wråle. (s. vræle.)

Vrag, et. pl. d. s. [Sv. Wrak. N. S. Wrack. beslægtet m. det foræld. vræke, (J. reka) drive, jage, kaste ud ell. bort. jvf. Stedet hos Snorre. Ol. Tryg. S. c. 35, hvor Ordet *Vagrek* forekommer.] 1. Et Skib uden Folk, som findes drivende i Søen, ell. som strander, driver t. Lands; ell. og Dele deraf ell. andet Skibsgods, som driver t. Landet og der bierges. "I, som følge brøstfældigt Vrag hen over Skiær og Bølge." M. S. Buchholm. (I sildigere Tider skielnes imellem Vrag og skibbrudet Gods, naar levende Folk strande m. Skibet.) Et Skib i Søen siges, at blive t. Vrag, naar det v. at miste Master, Roer, m. m. bliver udygtigt t. at seile og styres. 2. noget, man forkaster, som udygtigt ell. mindre godt og dygtigt (s. de sammens. Ord); og Handlingen, at forkaste det; hvilket hedder: at slaae, kaste Vrag p. noget. "Hvor stor en Skam, at kaste Vrag p. en saa nyttig Mand." Storm. = Vragbrudt, adj. ganske sønderbrudt som et V. ell. forliist Skib. (Bagaesen. bl. Digte. 1807. S. 294.) Vragbræder, pl. Bræder, som ikke have det rette Maal i Længde, Brede ell. Tykkelse, og derfor udskydes som Vrag (t. Forsk. fra Maalsbræder.) Vraggods, et. ringere, slet, forkastet ell. vraget Gods. "Meget godt, noget maadeligt, og endeel Vraggods faldt der for." Rahbek. D. Tilsk. Vragret, en. ud. pl. Ret t. at bierge og tilegne sig Vrag ell. strandet Gods. (s. Strandret og Forstrand.)

Vrage, v. a. 1. [S. wräka. N. S. wraken, *repudiare*. Isl. reka, drive, fordrive.] udskyde, forkaste noget, man har prøvet, som udygtigt, som ringere, ikke godt Kiøbmandsgods. 2. foretage en lovbefalet Undersøgelse af visse Varers Godhed og Beskaffenhed. Disse Varer skulle vrages v. Toldboden inden de indføres. 3. I vidtløftigere Bemærk. forkaste, slaae Vrag paa, ikke finde god nok. "Den, som vrager hvad Algodhed gav." Evald. At vrage Maden, vrage god Mad. "Hvad een vrager, finder en anden Smag udi." Holberg. — At vrage Mad ɔ: af Kræsenhed ikke ville spise den. "Hvorved den Unge vænnes til, at vrage daglig Føde." Falster. Den Pige har vraget mange Friere. "Den fede Dumhed — mættes kan af det, den sultne Viisdom vrager." Lurdorf. = Deraf: Vragen, Vragning, en. Handlingen at vrage. — Vrager, en. den, som vrager; særd. en af Øvrigheden beskikket Betient, der skal syne Fødevarer ell. andre Varer, som sælges offentlig, og udskyde de slette ell. fordærvede. — Vragerbod, en. Bygning, hvor Varers Vragning skeer. (Fr. 5 Mai. 1683.) Vragerløn, en. og Vragerpenge, pl. det, som betales Vrageren f. hans Arbeide. Vragermærke, et. M. som Vrageren sætter p. de undersøgte Varer. (Moth.)

Vralte, v. n. 1. (har.) gaae m. en slingrende, vaklende, ubeqvem Gang, som meget tykke Folk. At vralte som en Gaas. (Moth.)

Vrampet, adj. kaldes af Skibstømmermænd den Planke, der er skaaren linieret af et vindskievt Træ, og derfor siden har kastet sig efter Fibrernes Flugt i Træet. (Arch. f. Søvæsen. III. 228.)

Vrang, adj. [I. rángr. E. wrong. A. S. vringan, dreie.] 1. som ikke er ret, omvendt, forkeert. Den vrange Side af en Kiole, en Strømpe ɔ: den, som ikke pleier at vende udad (hvilken kaldes den rette.) At vende det Vrange ud: fig. at blive vred. [I Bemærk. skiev, fordreiet, f. E. en vrang Mund, Haand (Moth.) br. det nu sielden. "En vrang Havn" forekommer i Vedels Saxo. 368.] jvf. vrænge. 2. ikke rigtig, urigtig, falsk. ("Bagvendt, i Betydningen af urigtig, bruges helst om det, som fremtræder i det Ydre, om Sæder, Skik og Opførsel, og modsættes det Passelige; vrangt anvendes især p. Begreber, i Modsætn. t. det Rette." Müller.) En vrang Tro; vrang Lære. "Vrang Hørelse giør vrang Fremførelse." P. Lolle. "At bringes fra Tvivl t. vrange Meninger." Schytte. "Fører han nogen vrang Lærdom, ell. for-

sommer sit Embede." D. Lov. II. 17. 22. "Eller Sagen er ham vrangt foredragen." D. Lov. "De giøre dem vrange Begreb om den virkelige Verden." Sneedorf. = vrangeligen, adv. p. en vrang Maade. — **Vrange**, n. s. (men kun bestemt:) **Vrangen**, den vrange Side af en Ting; br. i dagl. T. som Subst. i Modsf. t. Retten. — **Vranghed**, en. ud. pl. Beskaffenheden at være vrang. (Ambergs Ordb.) **Vranglære**, en. hos Nyere: en vrang Troeslære; Heterodoxie. "At en Biskop kan miste sit Embede formedelst **Vranglære**." A. Ørsted. **Vrangside**, en. den vrange Side af noget, Vrangen. **vrangsindet**, adj. som har et forvendt, forkeert Sind. (Moth.) **Vrangstrube**, en. kaldes Luftrøret, i den Talemaade: at faae noget i **Vrangstruben**. **vrangtroende**, adj. v. som har en falsk Tro; modsat rettroende. (Moth.) **vrangviis**, adj. selvklog, som har den Indbildning at være meget klog, og vil følge sit eget Hoved. (Moth. jvf. wrangwis. Ihres Gloss.) **Vrangvillie**, en. En modstræbende, gienstridig Villie. (P. E. Müller.) "Mod den blotte **Vrangvillie** i at opfylde sine Forpligtelser." A. Ørsted. **vrangvillig**, adj. gienstridig, ikke føielig, uvillig, hvis Villie er tværtimod Andres. "Den **Vrangvillige** er ikke tilbøielig t. at giøre Andre t. Behag; den **Modvillige** er tilbøielig t. at giøre Andre t. Mishag." Müller. **Vrangvillighed**, en. ud. pl. en Tilbøielighed t. Vrangvillie. **Vrangvorn**, adj. vrangvillig, gienstridig. (Moth.)

Vrange, v. a. 1. vende Vrangsiden ud p. en Ting. At vrange en Strømpe. (Moth; usædvanligt.)

Vrante, v. n. 1. (har.) [N. S. w r a n t e n.] være vranten, knurre, smaaskiende. (Moth.) = **Vranting**, en. den, som altid knurrer, ell. er vranten og ilde tilfreds.

Vranten, adj. pl. vrantne. [maaskee af vrang. N. S. w r a n t i g.] som aldrig er tilfreds, som idelig knurrer og ei kan giøres tilpas; knurvorn, gnaven. (morosus. "Da jeg, vranten og vanskelig, ikke vilde lade mig passe af nogen anden, end hende." Rahbek. "Fornuft og Sindighed vi kalde tidt vor vrantne Klage," Storm. "Selv naar intet Offer fordres, udbryder den vrantne Utilfredshed i uophørlige Klager." Engelst. — "Yttrer man Fortrædelighed i Mine, Adfærd ell. Tale, da er man vranten; og et vrantent Sind kaldes det, som er tilbøieligt t. Vrantenhed." Müller.) "Naar derimod jeg vægrer mig at synge, jeg kaldes egensindig, vranten, tvær." Bagg. N. Klim. — Deraf: **Vrantenhed**, en. ud. pl. "Alderdommens tiltagende **Vrantenhed** under Aarenes besværlige Byrde." Bastholm.

Vred, adj. [Isl. reidr. A. S. reþe, reþig. Holl. wreed, streng, haard.] som beherskes af Vrede; opbragt, fortrydelig. "Vred Mand finder vel Vaaben." — "Længe vred er hver Mand led." Ordspr. At være, blive vred paa een. At blive vred over noget. At giøre een vred. At giøre sig vred f. noget (o: blive vred uden synderlig Aarsag.) "De fleste Ting, vi giøre os vrede for, fortørne os meer, end de skade os." B. Thott. Han skal giøre det, enten han bliver vred eller blid. = **vredagtig**, adj. som let og hastig bliver vred, som er tilbøielig t. Vrede. (iracundus.) "Idelig finde de vredagtige sig fornærmede, idelig klage de over hverandre." Mynster. — **vredladen**, adj. 1. d. s. s. vredagtig. 2. som yttrer Vrede i sit Udvortes. **Vredladne** Miner. Deraf: **Vredladenhed**, en. ud. pl.

Vrede, en. ud. pl. [J. Reidi. A. S. Wrath, Wrathe.] en betydelig Grad af den ubehagelige, mod Andre uvillige, fortørnede Følelse, som vækkes v. Misfornøielse over deres Handlinger. (s. Fortrydelse, hvorved udtrykkes en ringere Grad, Fortørnelse, der omtrent er lige m. Vrede, og Harme.) At vække, formilde eens V. At giøre noget i V. At yttre sin **Vrede** mod een. "**Vrede** gaaer ofte f. Viid." — "Den **Vrede** er ilde spildt, som Ingen skiøtter om." (o: ændser.) Ordspr. "Saalænge **Vreden** raser, veed du ikke andet, end at du har fuld Grund t. Alt hvad du giør." Mynster.

Vredes, v. dep. (br. kun i præs. og inf.) blive vred, fortørnes. At vredes over noget, vredes paa een. "Hver den, som vredes paa sin Broder, er skyldig." — "Endog om Gud siges det, at han vredes over Menneskenes Synder." Mynster.

Vrevl, et. 1. egentl. noget, som er snoet i hinanden; et sammenvundet Nøgle. 2. oftest br. det fig. i dagl. Tale om usammenhængende, vidtløftig og uforstandig Snak; men den nyere Skrivebrug har indført, at Ordet i dette Tilfælde nu ikke blot skrives, men ogsaa udtales **Vrøvl**. (s. nedenfor.)

Vrevle, v. a. 1. snoe, vinde noget sammen. At vrevle noget sammen, i hinanden. 2. arbeide uden at komme frem i sin Gierning. (Moth.) 3. føre vidtløftig og uforstandig Snak. (s. **Vrøvle**.)

Vrid, et. pl. d. s. 1. det, at noget vrides. 2. **Vrid** (o: Kneb, Smerte) i Maven. "Da jeg læste videre, fornam jeg allerede stærke **Vrid** i Maven." Bagg. N. Klim. 189.

Vridblegn, en. pl.-er. Blegn ell. Hærdelse i Huden, som faaes (f. Ex. inden i Haanden) af Slid ell. stærkt og idelige Arbeide.

Vridbor, et. pl. d. s. et Bor t. Somhuller, som man, v. at vride ell. dreie det om m. Haanden, bringer ind i Træet.

Vride, v. a. vred; vreden, vredet. pl. vredne. [A. S. vrithan. Holl. wryden.] 1. dreie, vende noget om ell. til Siden, især hvor dette skeer m. en vis Anvendelse af

Kraft. At vride en Vogn. "De plukkede Ax, og vrede dem m. Hænderne, og aade." Luc. 6. 1. At vride sine Hænder, Fingre. At vride sig som en Orm. "Jeg vred mig v. det kummerfulde Leie." Evald. Det vrider (kniber, smerter) i Maven. (s. Bugvrid.) 2. faae noget ud af en Ting v. at vride den. At vride Saften af Ribs (i en Pose.) 3. part. vreden br. i d. Tale og i Almuesproget for: vranten, som intet er tilpas. = Deraf: Vriden, en. ud. pl. Gierningen at vride. — Vridebaand, et. Et Baand, som er vredet ell. snoet sammen, f. E. af Halm. (C. Frimann. Alm. Sanger. 144. usædvanl.) Vridepind, en. Pind, som er indrettet t. at vrides ell. dreies omkring. (Moth.)

Vridskammel, en. [af vride og Skammel.] det Stykke i Vognen, hvori Vognkiæppene indsættes, og som v. Arbeidsvogne i Almindelighed kan dreies om en Bolt.

Vridig, adj. (af v. at vride.) som kan vrides, boielig. (Moth. Nu sieldent.) "Ikke Malmen sei, af Jern, af Messing smidigt, og ei af Solv og Guld og andet, som er vridigt." Arreboe. (Heraem. 50.)

Vrikke, v. a. og n. 1. [af vride. N. S. wrikken.] bevæge noget, ell. bevæge sig hastigen frem og tilbage. At vrikke en Pind, en Tap f. at faae den ud. At vrikke med Hovedet. (Ogsaa: vrisse. Moth. Coldings Etym. Lat. *fluctuo*.)

Vrilde, v. a. 1. vikle ell. vrevle sammen ell. ind i hinanden; contorquere, implicare. (Moth. "En Vrild Ho." glomus. Samme.)

Vrimle, v. n. 1. har. [Sv. wimla. T. wimmeln.] 1. rores, bevæge sig om hverandre i utydelig Forvirring og Mængde. Myrene vrimle i Tuen. 2. være opfyldt af en saadan Mængde. Osten vrimler af Maddiker. "Floden skal vrimle med Froer." 2 Moseb. 8. 3. — "Det Viisdoms Dyb, som vrimled fuldt af Liv v. Almagts Bud." S. Blicher. "De selsomme Skabninger i Havets vrimlende Grunde." Mynster. — Ogsaa om en Mængde af Folk. Her vrimler af Fremmede i Byen, af Bonder v. Torvet. "Stort er de vrimlende Tieneres Tal." Pram. (Stærkodd.) = Vrimlen, en. ud. pl.

Vrimmel, en. pl. Vrimle. En Mængde af levende Væsener, der bevæge sig om hverandre. Folkevrimmel, Bornevrimmel. "Vi tilbede ham — midt i Naturens glade Vrimmel." F. Guldb. "Vend mod huuslig Fryd din Stavn bort fra Larm og Vrimmel." Bagg. "Tidens Ormes Vrimmel mylre i mit Hoveds Svimmel." Samme.

Vringle, v. a. 1. snoe i hinanden, vrilde; contorquere. (Moth.) = vringelhornet, adj. "kaldes det Qvæg, som har store, krogede Horn. En vringelhornet Væder." Moth.

Vrinsk, adj. udtrykker den Beskaffenhed hos Hingsten, at den er avledygtig og har Begierlighed t. Hoppen. jvf. vrinske. [A. S. vræne, *salax, libidinosus*.] En vrinsk Hest (ogsaa: en Vrinsker) bemærker saaledes d. s. s. en ugildet Hingst. "Han horer sammenstødende Skioldes Larm og Vrinskernes Trampen." Hertz.

Vrinske, v. n. 1. har. [Sv. wrena. J. Hrinr, vedholdende Skrig, Gienlyd.] br. om Hestens, især Hingstens hvinende og giennemtrængende Lyd, som den udsteder, naar en Hoppe kommer i dens Nærhed. "Og de vrinskende Hingste fnyse fraadende frem." Bagg.

Vrinsker, en. s. under vrinsk.

Vrippe, v. n. 1. (har.) i dagl. Tale og lav ell. komisk Stiil: vise sig vranten, fortrædelig; og give Tegn herpaa v. Klynken, Skienden o. d. "Han vrippede den Tid han forst blev svobt." Bagg. U. Arb. I. 11. "Hendes gamle Mand — v. Siden gik og vripped." Bagg. N. Klim. [vrippe, bevæge hastigen hid og did; vrikke, vrisse. Moth.]

Vrippen, adj. pl. vripne. som hastig bliver vred, som let bliver stodt ell. fornærmet. (i d. Tale.) "Den Vripne pirres let, men kun i ringe Grad." Müller. = Vrippenhed, en. Beskaffenhed at være vrippen, ell. Tilboielighed dertil. "Naar Vrantenhed viser sig v. den mindste Berorelse i Adfærd og Tale, bliver den t. Vrippenhed." Müller. vripsindet, adj. d. s. s. vrippen. (Moth.)

Vrist, en. pl.-er. [af vride. Sv. Wrist. A. S. Wyrst.] den øverste Deel af Fodbladet, fra Fodledet indtil hen imod den store Taa. At have en hoi, en lav Vrist. At binde Saaler, Skoe over Vristen.

Vriste, v. a. 1. [af vride.] med Vriden, Magt og Anstrengelse (særd. v. Legemskraft, m. Hænderne, ell. et Redskab, som fores i disse) at tage noget ud ell. fra hinanden. Man kunde neppe vriste det fra hinanden. At vriste Munden op paa een. At vriste een Kaarden af Haanden. "I Broderblod var Kaaben farvet, og Spiret vristet af den Dræbtes Haand." Ohlenschl. — fig. "Dette Guld, som I har vristet af Havets gridske Svælg." Ewald. "Hvo kan vriste dem af Dødens Hænder?" Samme.

Vrælе, v. n. 1. har. [s. Vraal.] d. s. s. vraale. "Den grumme Hval i Strande skal vræle lydeligt." Arreboe. (Heraem. 27.)

Vrænge, v. a. 1. [af vrang.] giore vrang, vride skiæv. "Vræng Munden, vrid din Krop, bær dig som du var gal." Wessel. At vrænge Mund ad een (t. Foragt, og Bespottelse.)

Vrovl, et. ud. pl. vidtloftig, usammenhængende, kiedsommelig Snakken. (s. Vrevl, ovenfor.) Han kieder Folk m. sit uendelige Vrovl. "Naar den slæbende, langt udspundne, fornagtige Snakken ikke blot er

kiedsommelig, men ogsaa utydelig, bliver den t. Vrovl; thi hvad der er filtet i hverandre, siges at være sammenvrovlet." Müller.

Vrovle, v. n. 1. (har.) tale vidtløftigt, forvirret og kiedsommeligt. (jvf. vaase.) "Den som vrøvler, kan endnu tænke noget, skiøndt utydeligt, v. det han siger. Den, som vaaser, snakker hen i Taaget." Müller. = Vrovler, en. pl.-e. den, som jævnligen vrøvler. — Vrovleri, et. pl.-er. Indholdet af en Vrøvlers Snakken. — vrovlevorn, adj. tilboielig t. at vrøvle.

Vugge, en. pl.-r. [Sv. Wagga. T. Wiege.] en liden, paa Valser ell. Gænger bevægelig Seng, hvori smaa Børn ligge. fig. fra Vuggen af o: fra den tidligste Barndom. Fra Vuggen t. Graven, fra Fødselen t. Døden. = Vuggebaand, et. B. som bindes over Vuggen, ell. hvori man trækker f. at bevæge Vuggen. Vuggebarn, et. spædt Barn, som endnu ligger i Vugge. Vuggeklæder, pl. Puder og Dyner, som lægges i en V. Vuggelad, et. Træet m. Gængerne, som Vuggen staaer paa. (Moth.) Vuggelagen, et. L. som bruges t. en V. Vuggepenge, pl. Penge, som Fadderne efter Daaben lægge p. Vuggen, som en Foræring t. Barnet ell. dets Amme. Vuggepude, en. P. som lægges i en Vugge. Vuggesang, Vuggevise, en. Sang, bestemt t. at synges f. Barnet i Vuggen, ell. medens man vugger. vuggesyg, adj. siges om det Barn, der idelig vil vugges. (Moth.)

Vugge, v. a. 1. bevæge noget p. en rund Underflade (især en Vugge) sagtelig frem og tilbage; ell. bevæge den, som er i et saadant Legeme. At vugge en Baad p. Vandet. Han sad og vuggede hende i Baaden. "Snart — skal Skibet hende vugge p. Bølgernes Bryst." Ohlenschl. At vugge et Barn; vugge Barnet i Søvn. (absol. ell. intrans. forekommer det vel ogsaa; men sieldnere. Han sad og vuggede paa (ell. med) Stolen. "Bølger smaa — vugge mod den klare Sommerdag." Ohlenschl. Poet. Skr. I. S. 377.)

Vule, v. a. 1. i Skibssproget: vinde, omvinde. Deraf: Vuling, en. pl.-er. Toug, hvorved Enden af Bovsprydet p. større Skibe surres fast t. Forstavnen, hvor de samlede Vulinger (Vulingsstammen) gaae igiennem Vulingsgattet i det saakaldte Skæg bag Gallionen.

Vulkan, en. pl.-er. [Fr. Volcan.] et ildsprudende Bierg. — vulkanisk, adj. som hører til, staaer i Forbindelse m. en Vulkan. vulkaniske Biergarter. Et Fossil af vulkanisk Oprindelse.

Vunde, en. pl.-r. [J. Und. T. Wunde.] et Saar, aabent Saar. = Deraf: Vundfeber, en. Saarfeber. Vundlæge, en. Saarlæge. Bagg. N. Klim. S. 31. (Det tilforn ogsaa i Dansk brugelige Vunde, er nu næsten reent forældet, og derfor bør ogsaa de sammens. Ord helst undgaaes.)

Vurdere, v. a. 1. [i ældre Dansk: vurde. J. virda. Sv. värdera.] 1. bestemme Værdien af noget. At vurdere en Skov; vurdere Løsøre i et Bo. Hvor høit vurderes denne Diamant? 2. agte, sætte Priis paa. Jeg vurderer hans Venskab høit. — Vurdering, en. Handlingen, at vurdere. Deraf: Vurderingsforretning. (i et Bo) den Retshandling, hvorved Boets opskrevne Eiendomme, især Løsøre, Stykke f. Stykke vurderes af dertil beskikkede Vurderingsmænd.

Væbne, v. a. 1. [af Vaaben.] forsyne m. Vaaben og Værge, iføre Vaaben. At væbne sig. Bønderne væbnede sig m. Leer og Høtyve. Med væbnet Haand o: med Vaabenmagt, Krigsmagt. — fig. at væbne sig m. Taalmodighed. (s. bevæbne.)

Væbner, en. pl.-e. 1. kaldtes undertiden tilforn de, som regnedes til den ringere Adel, som havde Rettighed t. at føre adeligt Slægtvaaben, men ei vare Riddere. Riddere og Væbnere. 2. d. s. s. Vaabendrager. (Moth.)

Væbning, en. pl.-er. Gierningen at væbne een ell. væbne sig.

Vædde, v. n. og a. s. vedde.

Væder ell. Vædder, en. pl.-e. [A. S. Wether. T. Widder. Sv. Väder.] Hannen t. Faaret; kaldes ogsaa Buk. (jvf. Faar og Bede.) = Væderhorn, et. Vćederens Horn. Væderlam, et. Lam af Hankiønnet. (modsat: Gimmerlam.) Væderskind, et. Væderens, m. Uld bevorne Skind.

Væde, en. n. s. væde, v. a. Vædske, en. vædske, v. n. o. fl. s. under vaad.

Væg, adj. (blød) s. veg.

Væg, en. pl.-ge. (skarptonet.) [J. Væggr. A. S. Vag. Holl. Væg.] et lodret opreist Skillerum, som afdeler de forskiellige Værelser i et Huus, ell. adskiller dette fra Rummet udenfor. (s. Mellemvæg, Sidevæg, Ydervæg.) En Trævæg, muret V. — Ogsaa den bratte Side af et Bierg kaldes en Væg. (s. Biergvæg, Fieldvæg, Klippevæg.) = a.) Vægskab, et. Skab, som er anbragt i Væggen ell. Muren. (Væggeskab. Moth.) Vægsprække, en. S. ell. Ridse i en Væg. b.) Væggeleer, et. L. blandet m. smaaskaaren Halm, t. at kline Vægge med. (Moth.) Væggelurer, en. "Den, som lurer udenfor Andres Døre og Vinduer." Moth. Væggeluus, en. pl. d. s. et bekiendt, modbydeligt Insect, der opholder sig i Vægsprækker og i Træsenge. Cimex lectularius. s. Tæge. Væggerum, et. Et Rum imellem fire Vægge i et Huus; et Værelse. (Moth. intercolumnium. Colding.) Væggesmed, en. et Insect. d. s. s. Træluus. Væggesteen, en. "Muursteen, som ei er brændt tilgavns; som ikke duer t. andet, end at mure inden i

"Huse med." (Moth.) **Væggeteppe**, et. T. som hænges op f. en Væg; Tapet. (Moth.)

Væge, en. pl. -r. [J. Qveikr. A. S. Weoca, Weoce. E. Week. Sv. Weke.] det brændbare Legeme i et Lys ell. en Lampe, som optager Fedtet ell. Olien, der underholder Luen i Enden af Vægen; Lysevæge, Lampevæge.

Vægelsindet, adj. [af A. S. vægan, vakle, bevæges hid og did. jvf. hvege.] som let og hastig skifter Sind, meget ustadig, forandrerlig i Tænkemaade, Meninger og Forsætter. jvf. ustadig. "Vægelsindet er den, som intet kan beslutte; ustadig den, som ei kan vedblive sin Beslutning; hiin forandrer ofte sine Tanker; denne sin Villie. "En V. begynder sielden noget, og en Ustadig fuldfører ikke noget; hiin mangler Sindighed t. at overlægge; denne Klogskab t. at styre Overlægget." Sporon. — **Vægelsindighed**, en. den Beskaffenhed, at være vægelsindet.

Væger, en. pl.-e. kaldes t. Skibs de sværere Planker af Foringen, hvilke altid ere af Eeg. Dæksvæger, Kimingvæger, o. s. v. (Schneiders Veiledn. 77.)

Vægge, en. pl.-r. [J. Væggr. A. S. Væcg.] en Kile af Jern (ell. Træ. Moth) hvorved man kløver Brænde, v. at drive den ind m. en Nødde ell. et Jernslag. "Man driver gierne den Vægge, der gange vil." Ordspr. P. Lolle. "Der vil en haard Nødde t. en haard Vægge." Moth.

Vægge, v. a. (vægge Iis) s. vække.

Vægne, v. a. (vægne et Søm.) s. vegne.

Vægre, v. a. og rec. 1. [A. S. vergan, verian. Sv. wägra. T. weigern.] negte at ville giøre noget, som man anmodes om, som forlanges af een; negte, afslaae een noget. Han vægrede Udleveringen af Papirerne. (Denne activ. Brug, som Moth anfører, er meget sielden.) — recipr. at vægre sig ved noget. — "Den, man beder om noget, kan afslaae eens Bøn. Personen (som beder) faaer da Afslag; Tingen, som ønskes, bliver negtet; og den, som ikke vil opfylde den Andens Ønske, vægrer sig." J. Smidth. "Man undslaaer sig f. en Ting, som man ikke vil giøre; man vægrer sig for det, man nødig vil giøre." Sporon. Han vægrer sig ved at opfylde denne Fordring, v. at give ham sin Datter. Det kan han ikke vægre sig ved. Jeg vægrer mig ikke et Øieblik. "Det var hans Velynder, som bad, og han vovede ikke at vægre sig." Wandal. — **Vægring**, en. pl.-er. det, at vægre sig; Negtelse. Han giorde det uden al Vægring.

1. **Vægt**, en. ud. pl. [J. Vigt. Sv. og N. S. Wigt.] 1. Maal p. et Legemes Tyngde. At kiøbe noget efter Vægten. Denne Mynt har ikke sin fulde V. At holde, staae (o: have) sin V. At tage V. paa noget, veie noget. Moth. (Derimod siges v. Steenbrydning: at tage til Vægt ell. veie Stenen o: løfte den v. at trykke Vægtstangen ell. Brækkestangen ned.) Vægten af alt Sølvtøiet er 500 Lod. (jvf. Tyngde.) "Tyngden er Legemernes egentlige og bestemte Vægt; Vægt derimod Legemernes sammenlignede Tyngde." Sporon. — Om et vist Slags Tyngdemaal: Dansk V. og Maal. Kræmmervægt. Apothekervægt. 2. figurl. a.) Tyngde, Byrde, Besværlighed. At bøies under Aarenes Vægt. "Hans aandelige Lidelser lagde en ny Vægt t. de legemlige." Bastholm. "Ved Prøven føle de hvert Arbeids Vægt." Fr. Guldb. b.) Betydenhed, Vigtighed. En Sag af megen V. "Dette viser os, af hvad Vægt disse Embedsmænd vare." Guldb. At lægge Vægt p. noget o: tillægge, tilskrive det Vigtighed. Han lagde megen Vægt p. denne Betingelse. c.) Indflydelse, Eftertryk, Virkning. Han veed at give sine Grunde Vægt. "Deres Embede og deres Kundskab — gave deres Raad saadan Vægt i de offentlige Beslutninger." O. Guldberg. "Skolemesterens Forestillinger — fik saadan Vægt hos mig." Pram. "Den ulykkelige Prindses Taarer gave Talen Vægt." Bagg. N. Klim. Hans Mening er af megen V. i Raadet. "I, hvis Stilling skulde lægge Vægt t. eders Ord, Tillid t. eders Veiledning." Engelst. Der er V. og Fynd i hans Stiil o: han siger meget m. faa Ord. (jvf. **Ligevægt**, **Modvægt**, **Overvægt**, **Undervægt**.) = **vægtløs**, adj. som er (ell. tænkes at være) uden Vægt ell. uden Tyngde. "Hvis Materien udsendes vægtløs fra Solen." T. Rothe. (Nat. Betr. III. 40.) **Vægtmaal**, et. M. hvorved ell. hvorefter et Legemes Vægt bestemmes; Tyngdemaal.

2. **Vægt**, en. pl.-er. Et Redskab, hvorved man prøver og erfarer Legemers Tyngde, ell. veier dem. En Bismervægt, Stangvægt, Skaalvægt. Tungen p. en Vægt. — Vægten (libra) et af de tolv Himmeltegn ell. Stiernebilleder i Dyrkredsen. = **Vægtbielke**, en. 1. Stangen ell. Bielken p. en svær Stangvægt. (Moth.) 2. Stangen p. en Skaalvægt. (Millingtons Naturl. v. Ursin. 49.) **Vægtfylde**, en. br. af H. Ørsted for: specifisk Vægt (Egenvægt. T. Kraft.) **Vægtprøve**, en. Prøve, som foretages m. en Vægt, f. at erfare, om den er rigtig (for at justere den.) **Vægtskaal**, en. pl. -e. en af de to Skaale p. en Skaalvægt, hvoraf den ene tiener t. at lægge Loddet i, den anden, Tingen, man vil veie. **Vægtstang**, en. kaldes i Mechaniken overhovedet enhver ubøielig Stang, der indrettes og anbringes saaledes, at den kan bevæge sig om et fast Punkt (en Stift) ell. paa en Kant (Vægtstangens Hvilepunkt.)

Vægter, en. pl.-e. [af Vagt og vaage. T. Wächter.] den, som er beskikket t. at have

Vagt, f. at fremme Andres Sikkerhed, saavel om Dagen (Taarnvægtere, der skulle give Vaadeild tilkiende, (i ældre Dansk: Kure) Torvevægtere, Brovægtere, Havnevægtere) som i Gærd, om Natten: Gadevægtere. = Vægtergang, en. 1. Gang uden om et Taarn i en betydelig Høide, hvor Taarnvægterne stiftes t. at gaae omkring. 2. til Skibs: en smal Gang udenbords, bag v. Kahytten p. større Skibe. Vægterkiole, en. Et vist Slags Kiole, som Vægtere ere befalede at bruge. Vægterpibe, en. P. hvormed Gadevægtere ere forsynede, f. at tilkiendegive Uorden ell. Ildsvaade. Vægterskat, en. S. som Indbyggere i en Stad maa betale t. Vægternes Lønning. Vægterskilt, et. Skilt m. Kongens Navnetræk i Messing, som Vægtere bære uden p. Kiolen. Vægtervers, et. Et af de Vers, som Gadevægtere i Stæderne synge hver Time, f. at tilkiendegive Tiden og deres Aarvaagenhed. Vægterviin, en. ud. pl. meget ringe, slet ell. fordærvet Viin; f. E. ung Franskviin. (dagl. T.)

Vægtig, adj. 1. som har en betydelig Vægt (tung.) En vægtig Byrde. "Hvor vægtigt disse Ord paa hendes Hierte faldt." Bagg. — Mest br. det figurl. for: betydende, meget virkende, som har megen Indflydelse. Vægtige Grunde, Aarsager, Beviser, Bevæggrunde. En vægtig Mand i Staten. (jvf. vigtig.) "Man siger en tung Skiebne, ikke en vægtig; thi Skiebnen forestilles ikke efter sin Tyngdes Størrelse, men efter dens Beskaffenhed. Derimod siges en vægtig Grund, Aarsag; thi her tænkes p. et Forhold, en Sammenligning m. andre Grunde ell. Aarsager, som ikke veie saa meget." Sporon. 2. som har sin rette Vægt; fuldvægtig. Gode, vægtige Ducater. — Vægtighed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være vægtig.

1. Vække, v. a. vækkede, vækket; og vakte, vakt. [J. wekia. T. wecken.] giøre vaagen, bringe een t. at vaagne. "Vaagen Mand er ond at vække." Ordspr. Han har forlangt at vækkes Klokken 7, da han ikke troer at kunne vaagne af sig selv, efterat have vaaget langt ud p. Natten. At vækkes af (ell. i) sin bedste Søvn. Jeg blev vækket af min Søvn v. Støien. "Og, vakt t. Lyst, mit Hierte høit sig hæver." Bagg. "At dette sidste Haab er kun en Drøm, hvoraf jeg og omsider vækkes." F. Guldb. "At min Sang dig vækker op t. at giøre Glædes Hop." Wessel. — fig. fremkalde, bringe t. at yttre sig. At vække en Lidenskab, vække Opmærksomheden hos et Barn. "Det er Menneskets Lod i Verden, at hans Kræfter skulle vækkes i Nød og Trang." Mynster. Denne Tildragelse har vakt almindelig Opmærksomhed. "Et Syn, som maa vække selv hos Fiender Ynk." Fibigers Sophokl. = Vækker, en. egentl. den, som vækker en anden af Søvne; men br. især om en Indretning i et Uhrværk, som t. et bestemt Klokkeslæt v. stærke Slag kan vække en Sovende. — Vækken, Vækning, en. Gierningen at vække.

2. Vække, v. a. 1. [J. vaka. Sv. wäcka. jvf. Vaage. J. og Sv. Wak.] hugge Iis op, hugge Hul i tillagt Iis. At vække Iis. "Den vækker Iis, som tørstig er." Ordspr. At vække til Kreaturene. Borgerne maatte sende Folk t. at vække Stadsgravene.

Væld, et. pl. d. s. Sted, hvor Vand vælder frem af Jorden; Kildevæld. Der er et V. i Bakken. "Om hende risled Væld og Bække." Rahb. "Den, som — kun øser Glæden af dens rene Væld." Evald. "Da maa denne Kilde rinde med rigt og levende Væld i vort Inderste." Mynster. = Vældgang, en. et Sted, hvor der findes Væld under, saa at Jorden giver sig under Fodderne. (Moth. Vældekilde forekommer i samme Bemærk. i Vedels Saro. 474.) Vældvand, et. Vand, som vælder op af Jorden; Kildevand. (Dalgas om Ribe A. S. 15.)

Vælde, v. n. 1. er. [J. vella.] om Vandet, der baner sig Vei giennem Jorden, og trænger frem p. dens Overflade. Vandet vælder frem, ell. op af Jorden. Der vælder en Kilde ud af Bakken. — figurl. og poet. "Fra Mørkets Egner vælder ud den kolde Nat." Thaarup.

Vælde, en. ud. pl. [J. Valld, Velldi.] Magt, Myndighed, Herredømme, Herskab. (f. Vold. 1.) Vælde br. især om en vidt udstrakt Magt, om Fyrsters og mægtige Herrers Myndighed; ogsaa om Staters Regiering og Herredømme. Den romerske Vælde strakte sig over tre Verdensdele. "Hagen, hans Søn, arvede hans Vælde og beholdt den." Vogelius. (Deraf: Enevælde, (Monarkie) Folkevælde (Demokratie) Fyrstevælde, Kongevælde, Adelsvælde, Præstevælde. (Med Vælde siges i høiere Stiil for: m. Kraft, m. Eftertryk, Styrke. Han slog m. Vælde.)

Vældig, adj. [af Vælde, og Vold, 1. J. valldr.] 1. som har Vælde, Magt; mægtig. En vældig Fyrste. 2. betydelig i Størrelse ell. Grad; stor; heftig, stærk. "Hun skar et stort og vældigt Snit." Holb. (P. Paars.) Han gav ham et vældigt Slag. "Naar Kærren vældigt gialder, det kaldes Tordenskrald." Ohl.

Væle, en. pl. -r. En forskielligen dannet, sammentrykt Klump af udtrevlet Linned, (Linskav, Charpie) som lægges i et aabent Saar, f. at hielpe t. at læge det. (Moth. v. Aph. "Læge-Væler" forekommer hos Kingo. Udg. af 1827. S. 478.)

Vælge, v. a. valgte, valgt. [J. velia. f. Valg.] bestemme sig m. Frihed f. een

Gjenstand af flere; gjøre et Valg. At vælge det mindste Onde af flere. At vælge sig en Pige t. Kone. At vælge een til Formand, t. Konge. Her er mange Ting at vælge imellem.

Vælig, adj. [er vel egentlig samme Ord, som vældig.] kraftfuld, modig. br. i Alm. kun om Heste, der i Spring og Bevægelser yttre deres Kraft. En vælig Hingst. — Deraf: **Vælighed**, en. ud. pl.

Vælling, en. ud. pl. [J. Velling. Af det forældede v. at vælde ell. vælle, syde, koge.] En Sobemad, bestaaende af Gryn, kogte i Melk. "Fattig Mand koger tynd **Vælling**." Ordspr. Byggrynsvælling, Riisvælling, ꝛc. (Koges Grynene i Vand, kaldes det i Alm. ikke **Vælling**, men Grynsuppe. s. ogsaa Moos, cr.). "Mon jeg en **Vælling** eller Moos af Løfter kan anrette?" Bording.

Vælsk, adj. [T. wälsch. s. valsk, under Valland.] som er fra ell. hører t. Italien, italiensk. — **Vælskland**, n. pr. Italien.

Vælt, en. ud. pl. og i Alm. kun m. best. Art. [af. v. vælte.] i Kortspil: den Farve, som kastes ell. lægges op p. Bordet, f. at bestemmes som den, der har høiere Værdi, end de øvrige, og stikker alle øvrige Farver. Denne Farve er **V.** Hierter er **Vælt** ell. i **Vælten**. — fig. at være i **Vælten** ɔ: have Magt, Indflydelse, Anseelse. (Moth anfører **Væltkort**, **Væltkonge**, **Væltknegt**, o. s. v. Men disse Ord ere nu ei mere brugelige, og det danske Ord næsten ganske fortrængt af det fremmede Trumf.)

Vælte, v. a. og n. 1. er og har væltet. [J. vellta. A. S. veltan, wyltan. N.-S. wältern.] A. act. 1. bevæge et tungt Legeme langsomt v. at dreie det omkring. (T. wälzen.) At vælte Tønder ind i et Pakhuus. At vælte en Steen tilside, bort fra, hen til et Sted. At vælte sig p. Jorden, i Græsset. 2. bringe noget t. Fald, styrte det omkuld. "En liden Tue kan vælte et stort Læs." Ordspr. Han væltede alle Fruentimrene, da han selv vilde kiøre Vognen. Han væltede Støtten omkuld. Den øverste Steen kan nok væltes af. B. neutr. (T. umwerfen.) kastes om m. en Vogn. (saavel om dem, der age, som om Vognen.) Han væltede, er væltet i Hulveien. At vælte med en Vogn, en Slæde. Den Vogn vælter let. Jeg har væltet engang tilforn p. dette Sted. = **Væltning**, en. pl. -er. det, at vælte. — **Væltebræt**, et. kaldes undertiden Muldbrættet ell. Muldfiælen p. Ploven. (v. Aph.) **Væltenagle**, en. kaldes p. en Plov, to Trænagler der anbringes p. høire Side i Aſædet, og p. hvis øverste Ende Laaret fastgiøres. (Moth. Giersings Landoec. I. 415.) **væltenem**, adj. som let vælter (om en Vogn.) **væltsom**, adj. 1. d. s. s. væltenem. En væltsom Vogn. (Moth.) 2. saaledes beskaffen, at der let væltes. En væltsom Vei. (Moth.)

Væmmelig, adj. [af væmmes.] som man væmmes ved; føler ell. maa føle Væmmelse for, som vækker Væmmelse, modbydelig. "En i hine Lande herskende smertelig, væmmelig og oftest ulægelig Sygdom." Mynster. (s. væmmel, som især br. om det, Smagen væmmes ved.) Det er væmmeligt at høre hans Selvroes. "Der gives væmmelig Smiger, væmmeligt Pralerie og væmmelig Hovmod." Müller. [Usædvanlig er Brugen for: uden Madlyst; som væmmes v. Mad. "At sidde væmmelig ved mange kræsne Retter." Wessel. Skr. 1787. II. 169.]

Væmmelse, en. ud. pl. [Jsl. Væma.] den Tilstand, hvori man væmmes v. noget. (s. Lede, Modbydelighed.) "Overflødighed oversvømmer os, og mætter os til **Væmmelse**." Bastholm.

Væmmes, v. dep. væmmedes. [J. væma. E. wamble.] 1. egentl. have den ubehagelige Fornemmelse, der gaaer forud f. Brækning; (have Ondt, Kvalmer. nauseare.) men denne Bemærk. er forsvundet af Sproget. 2. føle en høi Grad af sandselig Affsky ell. Modbydelighed f. noget, som enten er væmmelt f. Smag og Lugt, som formedelst Sygdom ell. Overmættelse byder os imod, ell. paa anden Maade er modbydeligt for en af Sandserne. "Jeg ingen Føde nød, jeg væmmedes v. Erter." Wessel. Hun væmmes v. al Mad. Denne Ret har en Lugt, seer ud saaledes, at man maa væmmes derved. Man maa væmmes v. den Ureenlighed, her hersker. "Man væmmes v. al Jordens Lækkerheder, naar Nydelsen ei stundom holder op." Bagg. N. Klim. 3. føle indvortes Modbydelighed for. Man kan ikke andet end væmmes ved hans Smiger. "Han væmmes skal v. ringe Stand og Hiem." Rein. (Digte. II. 423.)

Væn, adj. [Jsl. vænn. *fem.* væn. A. S. vine, *dilectus.*] skiøn, smuk. "Een sagde: Herre, jeg veed — en deilig Qvinde, saa væn en Viv." J. Madsen. (Overs. af Dav. Lindsay. f. 160.) (Dette forældede Ord er igien optaget af nyere Digtere; men br. kun om Qvindens Skiønhed.) "Da qvad han altid ei om Sværdets Klang; men om den væne Mø, den elskovsblide." Øhlenschl.

Væne, v. n. og recipr. væne sig. (Moth. v. Aph.) [J. veina.] s. vene, vene sig.

Vænge, et. pl. -r. en afdeelt og indhegnet Mark, der br. enten som Agerland ell. Græsmark; især om en saadan Mark, som er af en maadelig Størrelse. "Han stod p. grønne **Vænge** i broget Kløverstraa." Øhl. (s. Vang.) Jsl. Vangr, Vengi.

Vænne, v. a. og rec. 1. (sieldnere) og: vante, vant. (i dagl. T. ogsaa vænt.) [J. venia. A. S. wenian.] 1. frembringe Færdighed i. et vist Slags Handlinger;

bringe een i Vane m. noget. At vænne et Barn t. Lydighed og Orden. At vænne sig til noget fra Ungdommen. "Da vænnedes Folket uformærkt til at tilstaae deres Fyrster disse Rettigheder." Schytte. — "Det er ondt at vænne det Sviin af Vang, som i er vant." Ordspr. At vænne een af m. noget, bringe een ud af Vane med. Han har vant sig af m. at røge Tobak. At vænne et Barn fra Brystet. Drengen er endnu ikke vant fra. 2. partic. vant, br. med Hielpeverb. være og blive. At være vant t. noget, have Vane dertil. At være vant t. Arbeide. Jeg er ikke vant t. Omgang m. udannede Folk. "Du, som blandt Store ei er vant." C. Frimann. Han har været vant t. Viin (t. at drikke V.) fra sin Ungdom. At blive vant til, vænnes til, vænne sig t. Man kan blive vant t. alting. — Ligeledes (dog meer i ældre Skrifter:) At blive vant ved noget. — Ogsaa hos endeel Nyere som et verbalt adj. Vante Sysler, Adspredelser (som man er vant til.) Han vedblev at gaae p. de vante Veie, der førte ham t. Ødelæggelse. "Da vaagner t. den vante Dyst hver Leires Mand." S. Staffeldt. "Hvorfor klage saa, at Skiebnen ei sin vante Gang forlader?" S. Blicher. "Hvor vilde han længes tilbage t. den vante Virksomhed!" Mynster.

Værbar, adj. [T. wehrhaft.] 1. som er forsynet m. Vaaben, væbnet, bevæbnet. (Moth.) "Alle værbare Skibe skulle om Nattetider have Lygter." D. Lov. IV. 7. 4. 2. som kan føre Vaaben, vaabenfør. (J. Baden.)

Værd, et. (en. Moth.) ud. pl. [J. Verd. A. S. Veorth. ældre T. Werd. Sv. Värde.] 1. Mening om en Tings Godhed, Fuldkommenhed; den Priis, man har Grund t. at sætte p. Tingen, ell. den Grad af Fortrinlighed, som man dommer den at besidde. (æstimatio.) (jvf. Værdi.) "Han t. sit Værd ei brugte (behøvede) Throne." Thaarup. "En Tings Værd bestaaer deri at den er skikket t. sit Øiemed." Sporon. (jvf. Værdi.) "Noget kan have Værd i og f. sig selv, uden Hensyn t. Brugbarhed; og dette er det moralske Gode. En Handlings Værd beroer p. Forsættets Godhed, dens Værdi p. hvad Udforelsen gavner." Müller. At sætte V. paa en Ting ɔ: agte den som den fortiener. "Lampen, uden Værd f. alle Andre, har altsaa dog et indbildt Værd f. mig." Øhlenschl. At tillægge noget et høiere Værd, end det fortiener. Penges Værd ɔ: det, der er ligesaa godt, som Penge. Han eier hverken Penge eller Penges Værd. "Af Eder maa jeg have idag en Dalers Værd." C. Frimann. (Almuens Sanger. 143.) At lade en Ting staae v. sit Værd ɔ: lade dens V. være uafgiort. "Det vil jeg v. sit Værd f. Alle lade staae." Holb. (P. Paars.) "Om hun i gammel Tid saa lad og doven var — det staaer saa ved sit Værd." sammest. I. 1. 2. i ældre Skrifter ogsaa, hvor nu Priis bruges. "At enhver f. et skielligt Værd kan bekomme hvis Varer" rc. D. Lov. III. 4. 8. = værdløs, adj. som er uden Værd. "Værdløs Rang og tomme Titler." Baggesen. (Labyr. I. 205.) Værdskyld, en. Værd, som een v. Handlinger har erhvervet sig; Fortieneste. (br. sielden, og mest kun i theolog. Skrifter.) "Ikke, som om herk var ringeste Værdskyld p. min Side." Bagg. (Labyr. II. 197.)

Værd, adj. i pl. uforanderligt. n. værdt (Moth.) er uvist. [T. werth.] 1. som har en vis Værdi, staaer i et vist Forhold t. det, der er antaget t. Maalestok f. Tings Værdi. (valorem habens.) Gaarden er 1000 Rdlr. værd. Det er rigelig de Penge værd. Ringen er ikke det værd, han har givet f. den. "Der er et andet Folkefærd, som troer sig hele Verden værd." Wessel. "Værd sammenligner m. en vis Ting i Priis; værdig m. en vis Ting i Godhed." Sporon. 2. (egentl. ell. oftest som adv.) som har, kan have en vis Paastand p. Deeltagelse, Opmærksomhed, Agtelse; som fortiener noget, er værdig t. noget. (dignus.) "En Arbeider er sin Løn værd." Luc. 10. 7. "Om et godt Træ i en Have siger man, at det er sin Plads værd." Sporon. Tingen er ikke værd at tage sig nær. Han er ikke Pigen værd. Det er ikke Umagen værd (lønner ikke Umagen.) "En ny Opfordring t. dig, efterdi du er lykkelig, da at være din Lykke værd." Mynster. Han var værd at miste sin Hals. "Nei, da var Thorvald aldrig værd, at løfte Skiold." Storm. — "Man siger om et ondt og uheldigt Menneske: han er sin Skiebne værd. Om en god og heldig Mand kan man ogsaa sige: han er sin Lykke værdig." Sporon. — Det er ikke værd, at tale derom, at agte derpaa. Det er nok værd at giøre sig Umage for. 3. som har et vist Værd, der svarer til, der opveier en anden Gienstand, ell. er denne værdig. (s. værdig, 1.) "I Fredens Skiød, i Orlogsfærd, at være Fædrelandet værd." Thaarup. "Da vorder Fyrsten værd sin Krone." Samme.

Værdi, en. ud. pl. d. s. s. Værd; men m. den Forskiel, at Værd nu i Alm. br. om den Priis, som sættes ell. bør sættes p. en Ting, m. Hensyn t. den indvortes, væsentlige, aandelige ell. moralske Fuldkommenhed; Værdi derimod om den Tingens Priis, der beroer p. tilfældige, ikke væsentlige Omstændigheder, p. Tingens udvortes, materielle Egenskaber, dens Sieldenhed, Brugbarhed t. et vist Øiemed, det p. Tingen anvendte Arbeide, m. m. (pretium.) Guldets Værdi i Forhold t. Sølvet. "Værdi tilkiendegiver Størrelsen af Tingens Brugbarhed. — En Ting af Værdi kan falde i Priis, naar

Trangen dertil (og Søgningen) er formindsket. En Tings Priis bliver derfor Maalestokken f. dens øieblikkelige Værdi." Müller. Varernes Værdi i Handelen beroer ikke blot p. Mængden ell. Sieldenheden, men p. den større ell. mindre Efterspørgsel. — En Ting af stort indvortes Værd, kan være af ringe Værdi, fordi den ikke kiendes, agtes, bruges ell. efterspørges. — At være, at staae i høi Værdi, at tabe i Værdi, komme igien i Værdi. At bestemme en Tings Værdi (ɔ: dens omtrent gangbare Priis.) Derimod: at bestemme en Handlings moralske Værd. (Dog ombyttes undertiden denne Brug af Ordene. Man siger: Penges Værd. Jeg vil give dig saameget i Værd derfor. (Moth.) Man paaskionnede ikke Værdien af en saadan Opoffrelse.)

Værdig, adj. [J. verdugr.] 1. som svarer t. det Værd, den Fuldkommenhed, Fortieneste, en Person ell. Gienstand besidder. (m. Dat.) Denne Handlemaade var ham værdig. Det er mig ikke værdigt, at trygle om det, som er min Rettighed. Denne Belonning var en Konge værdig. Denne Handlemaade var hans ophøiede Stilling værdig. "Giør du vort Land sin Lykke værdig." Thaarup. (jvf. adj. værd, 1.) "Man kan ogsaa sige, at en Ting er intet værd; men ikke, at en Person ell. Ting er intet værdig; thi værdig tilkiendegiver strax en Fuldkommenhed, som v. Sammenligning skal fastsættes." Sporon. 2. som har de fornødne Egenskaber, Fortiester, Fortrin t. at faae, besidde noget. m. præp. til (dignus.) Han har længe været værdig til denne Forfremmelse. At giøre sig værdig til noget. (I nogle Tilfælde m. Dat. Jeg vil søge, at giøre mig hans Bifald værdig.) 3. som har Værd, som fortiener andres Agtelse, berømmelig. En anseet og værdig Mand. 4. som har den udvortes, personlige Anseelse, Skikkelse, Anstand, der indgyder Agtelse (ofte om aldrende Folk.) En værdig Olding, Matrone. Han traadte frem m. ædel og værdig Anstand. = Værdighed, en. 1. ud. pl. den Egenskab, at være værdig til, at fortiene noget. (sielden, og udtrykkes oftest m. et Verb. og ved adj. værdig.) Man erkiendte hans V. til denne Udmærkelse. 2. ud. pl. den p. Følelsen af indvortes Værd grundede Selvagtelse. (dignitas.) Det er under min V. Det var imod hans Værdighed. 3. ud. pl. Ligeledes om moralsk Agtelse overhovedet, om det p. Fornuftbegreber grundede Værd, og en deraf udledet udvortes Anseelse, som tillægges en Gienstand. Menneskets, Qvindens, Borgerens Værdighed. "Agerdyrkningen er nær ved at ophøies t. sin forrige Værdighed." Schytte. "Regieringen kan, uden i mindste Maade at vove sin virkelige ell. indbildte Værdighed, forsvare sig selv." Birkner. "Ethvert Fortrin, hvorved Gud har tildeelt os en høiere Værdighed, end de øvrige Skabninger, vi see." Mynster. 4. ud. pl. den Beskaffenhed, at een har opnaaet en høi udvortes Anseelse. At komme t. Ære og V. Han levede i stor Ære og V. Den høieste geistlige Værdighed. 5. pl. -er. Et Embede, en Stilling i Verden, i det borgerl. Liv, som er forbunden m. høi ell. betydelig Anseelse og udvortes Agtelse. Den keiserlige, kongelige V. De høieste geistlige Værdigheder. Han mistede alle sine Embeder og Værdigheder. 6. ud. pl. høi Grad af udvortes, personlig Anseelse ell. Anstand. (gravitas.) Han forrettede den hellige Handling m. Alvor og V. Han har megen V. i sit Udvortes, p. Prædikestolen. — figurl. Værdighed i Stilen ɔ: et Udtryk og Foredrag som er alvorlige, ell. høiere Gienstande værdigt.

Værdige, v. a. 1. [J. virdaz. T. würdigen.] holde værd, agte een værdig, holde een f. værdig t. noget. (dignari.) Han har ikke værdiget mig et Svar. Jeg værdiger ham ikke at svare p. hans Angreb. At værdige een sit Venskab, Bifald. — [Den neutr. pass. Form: at værdes ("Værdes dog min Nød at skue, som vil tage Overhaand." H. A. Brorson.) er forældet; en anden Form: at værdiges (f. E. Værdiges at høre mig! "O værdiges du at fornemme min ufuldkomne, svage Stemme." Wessel.) br. nu ogsaa kun sielden, og giver, hvor den anvendes i jævn Stil, f. E. i Skuespil, et søgt og tvunget Udtryk.]

Være, v. n. præs. jeg er, vi ere. impf. jeg var, vi vare. (I Talesproget høres ingen Forskiel p. præs. og impf. i sing. og i pl. Man siger: vi er, vi var.) part. act. værende (som dog sielden br. uden sammensat.) part. pass. jeg har, havde været. [J. vera. præs. eg *er*, eg *em*. Sv. vara.) I. som selvstændigt v. n. 1. udtrykker det a.) deels et fuldkommen enkelt, abstract Begreb: at noget tænkes som virkeligt, som modsat det ikke værende. (At være, og ikke at være. Det, som er, kan ei tillige ikke være. "Ak, det Minut — er først, naar det skal holde op at være." Evald. "Ikkun et Eneste er, var og skal være som før." S. Staffeldt. Man skielner imellem Begreberne: at være, og at være til. Meget har været, som ikke er. At ophøre at være. Tanken er; (er et noget.) Siælen, Individet er til. "Der er det, at jeg først mig selv opdaget har, og, om jeg før var til, først følte, at jeg var." Evald.) b,) deels: Begrebet at være ell. at være til (som substantivisk) i Forhold t. og i Forbindelse m. en Maade at være paa, ell. et adjectivisk Prædicatsbegreb. Jeg er syg. Hun er karsk. Bogen er god. Han var engang lykkelig. Vi vare alle glade. Han er langt borte. Jeg er tilfreds dermed.

At ville være klogere, end alle andre. De er os velkommen. Vær mig velkommen! Bogen er hendes. Pengene ere dine. — Det er koldt, mørkt, lyst, varmt o. s. v. (i Veiret.) Ligeledes: Det er mig t. Gavn, t. Skade (gavnligt, skadeligt.) At være bange, være i Betryk f. noget. At være god, ond imod een; være vred p. een; være fattig paa Penge. At være for Haanden. At være god f. noget (indestaae derfor.) At være fri f. noget. At være forelsket i een; være vel v. Magt; være tilbage i noget; være i Tvivl om; m. flere egne Udtryk og Talemaader, som høre herhid. (Infin. være bruges ogsaa act. i den ønskende, tilønskende Maade. Hil være dig!Ære være Gud i det Høie! "Være Fred m. eder Alle!" Abrahamson. "Ham — Velsignelse, Ære i Evighed være!" Rein.) c.) Begrebet at være, i Forbindelse m. et Prædicatsbegreb, der udtrykkes v. et Subst. (hvilket, ligesom Subjectet, staaer i Nom. med ell. uden Art.) Han er Sømand. Han har været Kiøbmand. Er han Verten i Huset? Hun er en god Pige. Det er en slet Undskyldning. — Ogsaa upersonligen: Det er Sommer. Det er alt Dag. Det er smukt Veir. Det er høi Tid. Der er ikke Tale om ham (Talen er ikke om ham.) Der var (levede) engang en Konge. Der har været (levet) mange berømte Mænd af denne Slægt. 2. forbindes v. n. er i nogle Tilfælde m. et andet Verb. i infin. (sielden i præt. partic.) Herved er intet at giøre. Her er godt at være, at boe, let at leve. (I d. Tale siges: hvor er han nu at være? ɔ: hvor boer, opholder han sig.) Derved er intet at vinde, at fortiene. Den er let at overtale, som gierne vil. Han er ikke at spøge med. Det er ham blot om Pengene at giøre. — At være tient m. noget (hvor Formen ei er egentlig passivisk.) 3. I Forbindelse m. Præpositioner og Adv. forekommer være i en Mængde Udtryk og Talemaader, som tildeels maa søges under vedkommende Ord. — Følgende Exempler kunne tiene t. Oversigt af endeel Tilfælde: af. At være af noget: tilkiendegiver Egenskab, Beskaffenhed. At være af Steen, af Træ. At være af god Familie. (jvf. af, 5, 6.) At være af m. noget. Han vilde gierne være af m. Gaarden (skille sig v. den.) At være af By ɔ: være borte fra sit Hiem, bortreist. — At være borte, s. borte. — efter. At være efter een ɔ: forfølge ham. — for. At være for noget ɔ: billige, bifalde det. "Saa meget de begge vare for at læse, saa lidt vare de for at bramme m. deres Læsning." Rahb. (s. for, 3 a.) — forbi. At være forbi (s. forbi, 2.) — fra. At være fra Forstanden (have mistet den.) Hun kan ikke være fra ham (vil altid være hos ham.) — i. At være i med en Person (i Forbindelse m.) med en Handling (være i Færd m.) jvf. præpos. i, D. — imod. At være imod noget (ikke billige, ikke fremme, søge at hindre det.) At være een imod, ikke understøtte hans Hensigter. — med. At være med ɔ: tage Deel i, være Deeltager. Han vil være med allevegne. Han vil ogsaa være med (vil vise sig, lade som han var betydende.) At være m. Barn (s. med, 11.) Koen er m. Kalv. — om. At være om et Arbeide, Foretagende (bruge Tid dertil.) Hvor længe var du om at skrive dette Brev? — At være om sig ɔ: være driftig, søge at fortiene. — Der er intet om (det er ugrundet, ikke sandt.) Er der noget om, at han skal giftes? — over. Jeg gider ei være over, at giøre det om, at gaae hen t. ham (har ingen Lyst til.) — paa. At være paa eens Bedste ɔ: søge at fremme det. — til. At være til ɔ: være meer end i Tanken, være i Sandsningens Verden, existere, have virkelig Tilværelse. Et saadant Dyr er ikke til i Verden. En Sphinx er en opdigtet Skabning, der aldrig har været til. Det skeer ikke saa længe jeg er til ɔ: lever. — At giøre, som man er til (m. Tonefaldet p. er) ɔ: som eens Charakteer er. At være til Huse. At være til Nytte, t. Skade, t. Fordeel (s. til, A. e.) — være tilovers. (s. tilovers.) — ude. At være ude (i fri Luft) modsat inde. Qvæget er ude (i Marken.) Det er ude (forbi) m. ham. — under. Der er noget under, noget andet under. (jvf. under.) — ved. Han er ved at lave Vognen til (er i Færd m.) At være ved sit Arbeide. At være ved Bordet. Hun var ikke v. Bryllupet. (s. ved, 2 a.) Nu var du v. det (ɔ: nær v. at giette det.) At være v. sin Forstand, være ved sig selv, være ved Penge, være ved god Helbred ved godt Mod. (s. ved. 2. d.) At være god ved een. Der er ikke noget ved ham (han duer ikke, er en slet Person.) Der er intet ved dette Tøi. — 5. At være br. desuden uegentlig i endeel Tilfælde, som her ei m. Fuldstændighed kunne angives, f. Ex. a.) t. at udtrykke Nærværelse, Ophold p. et Sted. Han er i Byen. Jeg var i Gaar p. Landet. Han har været i Italien. Han er altid hos hende. Han vil snart være her igien. Folkene ere i Marken. Hun er i Kirke, i Skole (naar Talen er om Gudstieneste og Underviisning. Derimod: jeg var i Kirken, i Skolen ɔ: i Bygningen.) b.) Beskaffenheden. Hvorledes er det med ham? Han er ikke vel. Hvordan ere hans Omstændigheder? Dersom jeg var som du (var i dit Sted.) Man veed, hvorledes Fruentimre ere (beskafne.) Saaledes ere Menneskene, saaledes er det m. Mennesket. — Det være nu som det vil (det maa forholde sig m. Sagen.) Er det saaledes, saa som du siger. c.) Tidsbestemmelse. Det var i Fior, i

Sommer, at jeg sidst talte m. ham. Det er nu, det vil snart være ti Aar siden, jeg saae hende. d.) m. nogle Adj. og Personens Dat. om en Følelse, Sindstilstand. Det er mig kiært, behageligt, forunderligt. Det var mig overraskende, ukiært. Det var ham noget ganske nyt. e.) I adskillige særegne Udtryk, hvor det tildeels p. en mindre egentlig Maade, ell. ved Ellipser, hører t. noget af de foregaaende Tilfælde. f. E. Havde jeg ikke været, saa levede han maaskee ikke mere. Det kan vel være, det kan ikke være (det er vel muligt, er ikke muligt.) Det kunde være (muligt) at jeg reiste i Morgen. Det maa ikke være (ikke skee; eller: det maa forandres, omgiøres.) Skal det endelig være (skee), saa lad det da være. — Den være, det være, i en disjunctiv Sætning. Ingen Afvigelse fra Sandhed, den være stor ell. liden. Det være da ɔ: m. mindre at. — At lade noget være ɔ: ikke giøre, undlade det. — Lad være at ɔ: endskiøndt, uagtet. Lad være, at han er fornem, saa er han derfor ikke over Loven. — Være sig, br. i en disjunctiv Sætning for: hvad enten det er. Ingen, være sig Fremmede, eller Indenlandske, maa handle dermed. "Hvad som hører i et Huus, være sig til Smykke, eller t. Gavn." N. Hemmingsen. (1572.) II. Som Hielpeverb. br. være ved nogle sammensatte Tider i de transitive Verbers passiviske Form (Lerredet er vandet, har været vandet o. s. v.;) men ogsaa v. enkelte intransitive Verber, der tildeels mere udtrykke en Tilstand ell. en Tildragelse, end en Gierning, i den activiske Form (f. E. lande, strande.) Ved nogle intransitive Verber dannes de sammensatte Tider baade m. være og have. f. E. Vi have kiørt, reist, seilet hele Dagen (hvor Talen er om en vedvarende Handling i den forbigangne Tid.) Han er kiørt, reist, seilet for en Time siden (hvor det enkelte forbigangne Tidspunkt, hvori Handlingen foregik, udtrykkes.) Jeg har gaaet en heel Time i Haven. Han var alt gaaet, da jeg kom.

1. Værelse, en. ud. pl. 1. dette Udtryk f. det abstracte Begreb: at være, for Begrebet: Tilværelse (existentia) eller Væsen (essentia, substantia) forekommer i ældre Dansk (f. E. hos Chr. Pedersen. ("Han er Gud i sin Værelse." Jertegns Postil. 134.) og P. J. Colding. "Det viede Brød og den viede Viin var omvendt i sin Værelse t. Kiød og Blod." Coldings K. Hist.) — Sielden hos Nyere. "Guds Værelse." T. Rothe. (Nat. Betragtn. I. 26.) "Den Uendeliges Værelse." sammest. III. 11. — Nyere philosophiske Forfattere bruge derimod Væren om den Tilstand, at være; det, at noget er. "Skal denne Eenhed udbrede sig over vor hele Handlen og Væren." Mynster. 2. For: Ophold p. et Sted forekommer det i D. Lov. "Inderster — maa ikke af Gaardeell. Huusmænd t. Værelse antages." III. 19. 7. (jvf. Vedels Saxo. S. 49.)

2. Værelse, et. pl. -r. et Huusrum f. Mennesker at være i; en Stue. (Værelse er vel det alm. Udtryk f. et beboeligt, afdeelt Rum i et Huus; men det br. dog især om saadanne, hvori Mennesker opholde sig. Et V. er et almindeligere Udtryk, end Sal eller Kammer; det første et stort, det andet et mindre Værelse.) "Fordi der i den øverste Deel af et Huus — i Almindelighed kun indrettes smaa Værelser, derfor hedde gierne de øverste Værelser Kamre." Sporon. (Man bruger som oftest Stue og Værelse, sielden Kammer (undtagen Sovekammer) om Huusrum i en Stue-Etage eller Sals-Etage.)

Værft, et. pl. -er. [T. Werft. Sv. Hvarf. A. S. Wharfa, Strandbred.] Sted v. et seilbart Vand, hvor Skibe bygges og istandsættes, m. de dertil hørende Indretninger; Skibsværft.

Værge, v. a. og n. 1. [J. værja. A. S. veran.] 1. act. modsætte sig Angreb, forsvare, v. Legemskræfter og Vaaben. At værge sit Liv. At værge Landet mod Fienden. "Jeg kiender den, som mig kan værge; hans Haand jeg rolig mig betroer." E. Frimann. "Jeg værges ei af troløs Leiehær." F. Guldb. (Det br. dog oftest som recipr.) Han værgede sig tappert imod Røverne. "Den, som veed at føie sine Ord, kan bruge dem til sit Forsvar; men Ord ville ei forslaae t. dermed at værge sig." Müller. 2. neutr. At værge for et umyndigt Barn ɔ: være dets Værge, Formynder. Moth. (nu sieldent.) "Alle som værge f. dem, der Værge behøve." D. Lov.

1. Værge, en. pl. -r. den, som værger f. een, som er en andens Forsvar, Beskytter. "At Fromhed ingen Ven, Ret ingen Værge fandt." Tode. — Deraf: Værge, d. s. s. Formynder. (jvf. Lavværge, Tilsynsværge.) Umyndige og deres Værger. "Ingen Værge maa afhænde Umyndiges Jordegods, som han er Værge for." D. L. III. 17. 22. Han er Børnenes fødte Værge. At sætte een til V. "Er Værgen ikke født Værge efter Loven, men sat Værge." D. L. — værgeløs, adj. s. nedenfor efter Værge (et.) Værgemaal, et. pl. d. s. den Forretning, at være V. ell. Formynder f. nogen; Formynderskab. At antage, paatage sig, frasige sig et V. At forestaae et V. overdrage, betroe een et V. "Forløves nogen fra Umyndiges Værgemaal." D. L. III. 17. 31. — Værgepenge, pl. det, som en Værge efter Loven kan beregne sig f. Umagen, at bestyre sin Myndlings Gods, og som er en Tredledeel af det, der kan blive tilovers af dennes Indkomst, naar enhver Udgift er udredet; Værgemaalspenge. (D. Lov. III. 16. 26.)

2. Værge, en. ud. pl. Magt, Eie, Forvaring (og dermed forenet Beskyttelse, Forsvar.) Godset, Smykket er i hans V. Jeg har det i min Værge. Hun er kommen i Mands Værge (er bleven gift.)

3. Værge, et. 1. det, hvormed man kan værge sig mod Angreb, Vold, Overlast; Vaaben. "Vred Mand finder vel Værge." Ordspr. "At værge sit eget Liv — m. hvad Værge han mægtig er." D. L. V. 12. 1. Han havde intet andet V. end en Steen. 2. en Gierning, hvorved man søger at værge sig, eller at sætte sig imod en Andens Handling. (jvf. Modværge.) "Flye f. den Stærkere, er altid bedste Værge." Wessel. At gribe t. Værge, sætte sig t. Værge. "Dersom han enten selv, ell. ved sine Folk, griber t. Værge." D. L. I. 24. 29.

Værgeløs, adj. 1. som er uden Forsvar, som ingen Forsvarer, Værge, Beskiermer har; forsvarsløs. (s. 1. Værge.) "Da hun var værgeløs, han værget har." Rahbek. 2. som er uden Vaaben, ell. uden Evne t. at kunne forsvare sig. (s. 2. Værge.) At overfalde den værgeløse. Et værgeløst Dyr. "Nu rækker jeg dig her min værgeløse Haand." N. Brun. (værgesløs. "Ingen er saa forsigtig, at han jo undertiden slaaer sig selv værgesløs." B. Thott. II. 91.) — Deraf: Værgeløshed, en. ud. pl. (Rahbek.)

1. Værk, et. pl.-er. [A. S. Weorc. T. Werk. s. virke.] 1. Tilstand, hvori noget virkes, giøres, frembringes; Anvendelse af Kræfterne t. Arbeide, m. Bibegreb om Gienstanden ell. det, som v. Arbeidet frembringes. (jvf. Gierning, Arbeide.) At sætte noget i Værk (s. iværksætte.) Værket er nylig begyndt, snart fuldendt. Det er alt i Værk (bedre: i Arbeide. Derimod siges: det er i Værk at han skal forflyttes ɔ: der tænkes, arbeides derpaa.) At lægge Haand p. Værket. Det er ikke eet Menneskes V. En heel Tidsalders Værk. (jvf. Haandgierning, Haandværk.) — I Sammensætning kan Ordet erholde en mere bestemt, og derved undertiden meget indskrænket Betydning. f. E. Bagværk, Løvværk. 2. Noget, som er virket, giort, udført, frembragt; et Product. "Et Arbeide er en Gierning, hvis Udførelse koster nogen Møie. Et Værk kaldes det Arbeide, som er en Frugt af Forstanden." Sporon. a.) i Almindelighed: Guds Værker. Det er et V. af Naturen, af Konsten. Et konstigt V. Værket priser Mesteren. — Træværk, Muurværk v. en Bygning (det, som er giort af Træ, muret af Steen.) Blyværket p. Vinduer. Tougværket i et Skib. Et Aandsværk, Konstværk. "Om det, som i Almindelighed af Haandværksfolk forfærdiges, bruger man (sædvanligen, og naar Ordet staaer allene) ikke Værk, men Arbeide." Sporon. "Værk er egentlig det v. Virksomhed frembragte. Et Værk er et Arbeides Frugt; men helst br. Værk om det større og vigtigere." Müller. b.) om enkelte Slags, v. Konst frembragte Ting. 1. Maskiner; især i Sammensætn. f. E.Ølleværk, Orgelværk, Sangværk, Uhrværk, o. fl. (Man siger ogsaa: Værket i et Uhr ɔ: den indvendige Indretn.) 2. andre, mindre konstige Indretninger og Bygninger, f. E. Brondværk, Bulværk, Planteværk, Sprinkelværk, &c. 3. Volde, Skandser, Grave, m. m. som hører t. Befæstning. At ødelægge de fiendtlige Værker. Fæstningsværker. Et Udenværk, Hornværk, &c. 4. Sted, hvor Metaller vindes af Jorden og af Biergene; Biergværk. Et Blyværk, Jernværk, Kobberværk, Sølvværk, &c. Et Alunværk, Koboltværk. Deraf i Norge: en Værkseier ɔ: den som eier et Biergværk, ell. andet Brug. 5. Et striftligt Arbeide af temmelig Størrelse (Opus.) Et stort, vigtigt, nyttigt V. Han arbeider p. et V. over Kirkehistorien. Holbergs, Baggesens Værker, samlede Værker. b.) Værk ell. Biværk ɔ: Biernes Bygning i Kuben. = Værkbly, et. kaldes Blyet, saaledes som det v. Smeltning ell. Røstning vindes af Ertserne, og hvoraf siden dannes Rullebly. Værkmester, en. den, som bestyrer et Værk, et Maskinværk, en Fabrik, e. d. Machinarius, opifex. (Colding. Moth.) "Naturens, Jordens Værkmester." (Skaberen.) T. Rothe. Værksted, et. Værelse, hvor der arbeides, især hos Haandværksfolk ell. Konstnere. (Værkstedsarbeide; Værkstedsflid. J. Boye. Værkstedsmand, Fabrikarbeider. Malling. Tale over Gerner. 39.) Værksilke, en. Silke, som bruges t. at væve af. (Moth.) Værkstykke, et. Et p. et Værksted forfærdiget Arbeide; et Haandværksarbeide. "Hver Arbeider fuldendte selv et Værkstykke." J. Boye. Statens Ven. III. 105. (usædvanl.) Værktøi, et. ud. pl. det, hvormed en Ting giøres, forarbeides; det, man betiener sig af t. at giøre, forfærdige en Ting, ell. til at lette sig et Arbeide. (Værktøi betegner en umiddelbar Brug t. et Arbeide, formedelst den Arbeidendes legemlige Kræfter; Redskab ofte kun en middelbar Anvendelse. "Alt Værktøi kan kaldes Redskab; men ikke omvendt." Sporon. figurl. br. derfor ogsaa hellere og oftere Redskab, end Værktøi. "Et selvvirkende Væsen, hvoraf et andet betiener sig, kan ikke kaldes et Værktøi; men maa, just fordi det utvunget virker selv, kaldes et Redskab." Sporon.)

2. Værk, et. gammelt opplukket Skibstougværk (Brandgods), som bruges til Kalfatring o. d. (T. Werg, Werrich, Werk.)

3. Værk, en. ud. pl. [I. Verkr.] Smerte i Ledemodene ell. i udvortes Legemsdele.

Tør Værk. (Gigt, Rheumatisme; o. d. Hos Moth ogsaa Værkbrud.) = Deraf: værkbrudden, adj. pl.-brudne. som er saa betagen af Værk i en Legemsdeel, at han ikke, ell. kun m. Møie og Smerte kan røre den.

Værke, v. n. 1. (har.) pines, have Ondt, lide Smerte. Mit Hoved værker. (Ogsaa impers. Det værker i mit Hoved, i min Finger.) "Hiertet maatte værke af ret Medynk." V. Saro. "Hvo som ilde falder, han staaer værkende op." Ordspr. hos P. Lolle.

Værkelig, adj. (maaskee af det foregaaende Verb.) fortrædelig, vranten, vanskelig at giøre tilpas. (Moth. Dagl. T. De øvrige, af ham anførte Bemærkelser: besværlig, selsom, lystig, kiendes nu ikke.)

Værn, et. pl. d. s. [J. Vernd. Sv. Värn.] d. s. s. Forsvar, 1. Beskiermelse, Beskyttelse. Han anlagde denne Fæstning til Værn for Grændserne. Flaaden er Landets bedste V. "Der vil meer t. Landets sikkre Værn, end Krud og Kugler, Folketal og Jern." Grundtv. De havde intet andet V. end Landets Uveisomhed. Et naturligt V. "Nøgne Fieldes Værn om Enges gyldne Pragt." Frimann. (jvf. Grændseværn, Landeværn.) [Talemaaden: at giøre Værn o: Modstand, forekommer hos Bording; men er usædvanl. "Vel giorde Slottet Værn." II. 410. "Men Slottet greb til Værn af yderste Formue." II. 417.] = værnløs, adj. som er uden Værn; ubeskyttet.

Værne, v. a. og n. 1. [Sv. värna.] 1. forsvare, beskierme mod Anfald, tiene t. Forsvar. Bierge og Floder værne Landet (ell: for Landet) p. denne Kant. "Den Ædle, som har værnet Nordens Fred." Thaarup. "Det er Himlens Røst, som byder, at værne for vort Fødeland." Samme, (Nogle Nyere skrive ogsaa: værne om Landet. "At oplyst Kiækhed værner om hans Throne." Thaarup.) "Han værnede sit Hoved imod deres Hug." Vedels Saro. 229. (jvf. forsvare.) "At beskytte er at sikkre for Ondt; at værne er at sikkre f. Angreb; at forsvare (sig) er: at modstaae Menneskers og Dyrs Angreb; at værge er v. Legemskraft (og Vaaben) at modsætte sig Angreb." P. E. Müller. 2. beskytte, tiene t. Skierm. Denne Skov værner godt mod Blæsten. = Værner, en. Beskiermer, Beskytter. "Fredens Helt og Statens Værner." Bagg. (Riimbr. 162.) = Værnedygtig, adj. som er i Stand t. at værne, t. at forsvare m. Vaaben. Det værnedygtige Mandskab. Værnehiem, et. det Huus, man boer i; Bopæl. domicilium. (Moth; usædvanl.) Værnepligt, en. den Forpligtelse, i Krigstid at føre Vaaben t. Landets Forsvar. Bøndernes V. værnepligtig, adj. forpligtet t. at føre Vaaben i Krigstid, og t. de i Landet indførte Vaabenøvelser; forpligtet t. Krigstieneste p. Grund af sin Fødsel. En værnepligtig Karl. — Værneting, et. pl. d. s. det Ting ell. den Ret, f. hvilket een, p. Grund af hans Boveel, Stand ell. andre Rettigheder, i første Levemaal (Instants) bør søges. At søge een t. hans V. Almindeligt, privilegeret V. "Ingen skal drages fra sit Værneting." D. Lov.

Værp, et. den halve Deel af en Agers Brede, fra Ryggen til Renden. (Moth. Ellers ubekiendt.)

Værpe, v. a. 1. har. [J. verpa.] 1. kaste. (Moth; forældet.) "Værp ei meere op, (p. Væven) end du kan væve." Ordspr. 2. at lægge Æg. (Moth. v. Aph.) "Og som det Fiedervildt paa een Tid ikke værper." Arreboe. "Hvide Høns værpe og Vindæg." Ordspr. (P. Syv.) — Deraf: Værpetid, en. Læggetid. (Moth.)

Værre, værst, compar. og superl. af adj. ilde og ond. s. disse Ord.

Væsel, en. pl.-er. En Slægt af Rovdyr, der især skade Huusfuglene og udmærke sig v. deres stinkende Lugt. Mustela. særd. den almindelige Væsel. M. vulgaris.

Væsen, et. pl.-er. [et nyt Ord, optaget efter det T. Wesen, som igien er den gamle Infin. for: seyn, at være. N. Sax. wesen. A. S. wesan.] 1. ud. pl. i den meest abstracte Betydn. det, som under alle en Tings Forandringer vedbliver stadigen at være v. Tingen, som giør den t. det, den egentlig er, og som ei kan tænkes borte fra Tingen, uden at den ophører at være det, den er; "den værende Tings Beskaffenhed." Moth. (Essentia.) "Guds Væsens rette Billede." Ebr. 1. 3. (Værelse; i Bib. af 1550.) Sielens V. Tingenes Væsen modsættes deres tilfældige Beskaffenheder; undertiden ogsaa Tingens Natur. (s. Natur, 1.) "Ved en Tings Væsen forstaaes det, som har Grunden i sig t. alle den Tings øvrige Egenskaber." Eilschow. 2. pl.-er. en selvstændig, f. sig selv tilværende Ting ell. Gienstand (et almindeligt Udtryk, hvormed man ikke betegner andet, end Tingens selvstændige Tilværelse.) (Ens.) Et levende Væsen. Et aandeligt, legemligt, forgængeligt, evigt V. Alle Væseners Herre. "O Væseners Hær, som spire, udvikles og groe!" Rein. 3. ud. pl. i Sammensætn. m. nogle Substantiver: Indbegreb af en deel Ting af een Art, som høre sammen, og i Begrebet udgiøre et Heelt. f. E. Huusvæsen, Krigsvæsen, Myntvæsen, Jagtvæsen, Skovvæsen, m. fl. 4. ud. pl. et Menneskes hele udvortes Adfærd, Anstand, Lader, Maade at føre sit Legeme, at bevæge sig, tale, m. m. At have et fiint, behageligt, smukt, fornemt Væsen. Han er af et stille, tungsindigt V. Hans V. behager mig ikke. 5. Egne Talemaader: At giøre Væsen,

meget V. af noget ɔ: giøre mange Ophævelser, giøre Tingen vigtigere, end den er. At giøre meget Væsen, stort V. af en Person ɔ: beviise ham megen Ære, ansee ham f. betydende. — Hvad er dette for et Væsen? hvad giør I her f. et Væsen? (ɔ: Støi, Uorden. i dagl. T.) Det er ikke mit Væsen ɔ: ikke min Art, Natur. = Deraf: **Væsenhed**, en. ud. pl. et i nyere Tid undertiden brugt philos. Udtryk, hvorved deels betegnes det samme som v. Væsen, 1; deels Tilværelse ell. Virkelighed overhovedet. "Er Gud Ophavet og Kilden t. Liv, Væsenhed, Forstand." Synesius v. Bloch. 34. "Giv du selv dette Billede Væsenhed og Virkelighed." sammest. 36. "Det ligger i vor Væsenhed." T. Rothe. (Nat. Betragtn. I. 3.) = **Væsensart**, en. En egen, særstilt Art af Væsener. (T. Rothe; om Jorden. S. 56.) = **væsenløs**, adj. som er uden Væsen, er blot Tomhed ell. Indbildning. (N. Ord.) "En væsenløs Indbildning." (M.) "Den svæver væsenløs i tomme Luft." S. Staffeldt. (Hos denne forekommer ogsaa Substantivet. "At daanet den igien t. bevidstløs Væsenløshed stræber." Digte. 1808. S. 358.)

Væsentlig, adj. som hører til, vedkommer, er grundet i en Tings Væsen. (mods. tilfældig.) Menneskets væsentlige Egenskaber. Legemets væsentlige Dele, Beskaffenheder. Det er væsentlig fornødent. "Man har mere og mindre agtet Folket efter det Tilfældige, og ikke efter det Væsentlige." Schytte. — uegentl. Det væsentlige (vigtigste) Indhold af et Skrift; et Brev. At fortælle det væsentligste af en Historie. — Deraf: **Væsentlighed**, en. (som modsættes Tilfældighed.)

Vætte, en. pl. -r. [Isl. Vættir.] kaldtes i Fortidens Overtro Nisser, Jord-Aander ell. Underjordiske. (Ordet br. endnu i Norge.) "En god Vætte har det: siges naar noget er hastigt blevet borte." P. Syv. (Ordspr. II. 40.) = Deraf: **Vættelys**, et. Lygtemand. **vætteseet**, adj. v. som Vætten har seet ell. viist sig for. (P. Syv; sammesteds.)

Væv, en. pl. -e. [Isl. Vefr.] 1. den Indretning, hvorpaa man væver; Væverstol. Tela. Hun sidder hele Dagen v. Væven. 2. det, som væves ell. er vævet. Textura. At slaae Væven op (rende Garnet.) Denne V. er meget ujævn. Deres Væv skal ikke blive t. Klæder ɔ: deres Anslag skal ikke lykkes. (I d. Tale br. ogsaa et Væv for: vidtløftig Snak uden Indhold. Jeg gider ikke høre p. alt det Væv. "Naar Snak gaaer i det Brede, bliver den til Væv." P. E. Müller. s. væve, 2.)

Væve, v. a. og n. 1. [I. vefa. A. S. wefan.] 1. virke, frembringe Tøi, (Lerred, Klæde, Silketøi m. m.) v. at skyde Traade p. tværs (Islæt) ind imellem de p. langs i Væven udspændte Traade (Rendegarnet.) At væve Lerred, Klæde, Baand. At væve Figurer, væve Guldtraade ind i noget. At væve Strømper. Hun kan væve, lærer at væve. — 2. fig. i dagl. T. at væve, neutr. tale vidtløftigt, usammenhængende og uden Indhold. Han stod og vævede derom en heel Time. "At væve hen i Taaget." Storm. [Gram vil give Ordet, i denne Bemærkelse, et andet Udspring og Slægtskab m. A. S. wafian, *fluctuare, hæsitare, dubitare.* Kbh. Selsk. Skr. V. 203.] = **Væver**, en. pl. -e. (I. Vefari.) den, som forstaaer at væve, og driver det som et Haandværk. — **Væverbom**, en. (I. Vefiar-rifr.) en Bom i Væven, hvorom Rendegarnet vindes. **Væverdreng**, en. D. som er i Lære hos en Væver. **Væverhaandværk**, et. En Vævers Haandværk. **Væverknude**, en. Et vist Slags K. hvormed Vævere pleie at knytte Garnet. At slaae en V. **Væverkone**, en. En Vævers Hustru, ell. en Kone, som væver f. andre. **Væverkurv**, en. K. hvori Væveren har Garnnøglerne liggende. (Moth.) **Væverløn**, en. ud. pl. det, som betales Væveren f. hans Arbeide. **Væverpenge**, pl. d. s. s. Væverløn. **Væverpige**, en. En Pige, som kan væve, og som giør dette Arbeide f. sit Herskab, ell. som væver f. Betaling. **Væverskaft**, et. den Deel af Væven, hvorigiennem Kiæden ell. Rendingen er trukken, og som v. Traaddet bevæges op og ned. (Ursin. Heraf Benævnelsen: treskaftet Dreiel.) **Væverskammel**, en. den Indretning, som Væveren bevæger m. Foden, f. at aabne Rendingen og slaae Islætten fast i samme. (Moth.) **Væverskee**, ell. **Væverskede**, en. d. s. s. Kammen ell. Rittet i en Væv. (Moth.) **Væverskytte**, ell. **Væverskyttel**, en. et lidet Redskab af Træ, hvori Garnspolen (Væverspolen. Moth.) m. den omvundne Islæt sættes, og som Væveren skyder ell. kaster frem og tilbage imellem Rendegarnet. "Og hastig, som en Væverskytte, henløbe Tidens snare Fied." Thaarup. **Væverstang**, s. Væverbom. **Væverstue**, en. Stue, hvor der væves, hvor man har en Væv staaende. **Væversvend**, en. S. som tiener en Væver. **Væversylle**, en. "kaldes de lange Traade, som ere faste v. Rendingen og Skammelen i Væven, og hvormed Rendingen aabnes." Moth.

Væverske, en. pl. -r. et Fruentimmer, som væver. "Hun, langt fra fædrene Hiemstavn, tiener som Væverske mig, og deler mit natlige Leie." Baggesen. Jl. I. Sang.

Vævning, en. pl. -er. Gierningen af væve.

Væxe, v. a. 1. [af Vox. Isl. vexa.]

overstryge, overdrage m. Vor. At væxe en Traad, et Lagen. Væxet Lerred.

Væxlerred, s. Voxlerred.

Væxt, en. [J. pl. vextir, *vegetabilia.* Sv. Wäxt.] 1. ud. pl. det, at voxe, et Legemes Tiltagen v. at voxe. Han er nu i sin stærkeste V. At standses i Væxten. Træet staaer i en stion V. "En evig Viisdom og Magt, v. hvilken det Hele sammenføies og vorer en guddommelig Væxt." Mynster. (s. Fremvæxt, Opvæxt, Tilvæxt, Udvæxt.) 2. ud. pl. Høide og Skikkelse, som er opnaaet v. at voxe; Legemsvæxt. (T. Wuchs.) Hun har en herlig rank V. Dette Træ har en udmærket V. En Mand af høi Væxt. 3. pl.-er. Ethvert af og paa Jorden vorende Plantelegeme, uden Hensyn t. Art ell. Størrelse. (T. Gewächs.) Træer og andre Væxter. Indenlandske, udenlandske Væxter. Markvæxter, Havevæxter, Sommervæxter. = Væxtgrændse, en. den forskiellige Høide, hvortil Plantevæxten (Vegetationen) naaer p. Biergene. (Schouw.) Væxthuus, et. H. hvor Urter og andre Væxter bevares om Vinteren mod Frost og Kulde; Drivhuus. (Moth.) Et koldt, varmt Væxthuus (hvilket dog adskilles fra et egentligt Drivhuus. "Et koldt Væxthuus, som undertiden slet ikke varmes." Olussen. Landoec. 379.) Væxtjord, en. d. s. s. Plantejord, 1. (P. C. Abildgaard.) Væxtlegeme, et. d. s. s. Plantelegeme. (v. Aph.) Væxtolie, en. Olie, som faaes af Væxter; vegetabilsk Olie (mods. dyrisk O.) Væxtrige, et. (altid m. best. Art.) d. s. s. Planterige. Et Product af Væxtriget. (Olussen.)

X.

Dette fremmede Bogstav, der bruges i Midten og Enden af endeel Ord med Lyd af ks, (f. Ex. voxe, Væxt, strax) men ikke i saadanne, hvori g eller k findes, for der ved Boining eller Sammensætning kom et s efter disse Bogstaver, (ogsaa, Slagsmaal, udtryksfuld) forekommer derimod aldeles ikke som Begyndelsesbogstav i noget danst Ord.

Y.

Yde, v. a. 1. [enten af adv. ud, ell. af Jd. Jsl. idia, arbeide.] 1. bringe frem, bringe til Veie. Hvad Jorden yder t. Menneskets Nytte. "Hvad Høns, Gæs og Duer yde." Holberg. "Den Tak, jeg yde maa t. Falsthed." Lurdorf. "Forgieves yder Himlen Staterne sin Regn og sit Solskin, Jorden dem sin Grøde og sine Frugter." Malling. 2. særd. udgive, betale, svare, erlægge hvad man er pligtig t. at udrede. At y. Skat. Fæstebonden yder sin Landgilde deels i Korn, deels i Penge. "Jeg har Penge at yde for to Pund Byg." Holberg. Stundesl. = Deraf: ydefør, adj. som har den tilbørlige Egenskab ell. Godhed, t. at kunne ydes. Et ydeført Lam. (Moth.) "De Vare, som ydeføre ere." P. Claussen. Ydehø, et. Hø, der skal ydes ell. leveres i aarlig Afgift af Jord. Saaledes ogsaa: Ydegæs, Ydehøns, Ydekorn (Landgildekorn), Ydelam, o. s. v. = Ydelse, en. Gierningen at yde.

Yder, adj. [af ud. jvf. inder.] br. kun i Sammensætning og m. den best. Art. samt i superl. yderst. 1. som er udenpaa, udvendig p. en Ting; udvortes: externus. (sielden i posit.) Den ydre Anseelse. Tingens ydre Beskaffenhed. Husets Ydre. At see p. det Ydre (Udvortes.) "Een har det Ydre, som man nævner Lykke, een har det Indre, som man nævner Aand." Øhlenschl. "Tingenes Ydre, ɔ: det, de fremstille f. Beskueren, br. mere i videnskabeligt Foredrag; udvortes og udvendig mere i dagl. Tale." Müller. Træets yderste Bark. — uegentl. Den yderste (sidste) Dør. Den yderste Pynt, Grændse. "Det Yderste er det, som er længst fra Midten; det kan ogsaa betegne det Største, det Høieste." Müller. — 2. fig. i superl. om Tiden (ultimus) og andre Tilfælde, hvor man betegner den sidste Grændse f. noget. Han kommer aldrig før i det yderste Dieblik. Den yderste Dag. At være, ligge p. sit Yderste (ɔ: Døden nær.) — At leve i den yderste (største) Armod. Han var i yderste Fare. "Men

endog i denne yderste Ulykke kiender man et fordærvet Folk." Guldberg. At tage den yderste Priis f. noget. Det er kommet t. det Yderste m. ham. Han lader det komme t. det Yderste, før han giør noget Stridt. 3. adv. yderst ɔ: høist, i meget høi Grad. Det er y. vigtigt. En yderst behagelig Kone. — Sammensætninger: Yderbark, en. s. Udbark. — Yderdeel, en. det yderste, udvendige, de yderste Dele af en Ting. uegentl. for: udvortes Skikkelse; Anseelse. "Paa Yderdelen bør man ingen troe." Bagg. Yderdør, en. udvendig Dør. (mods. Inderdør.) Yderflade, en. udvendig Flade, Overflade. Ydergrav, en. udvendig G. Fæstningens Ydergrave. Yderkant, en. den yderste Kant, Udkant. "Hvilken som et Bælte omgiorder Yderkanten af vor Synskreds." T. Rothe. Ydermuur, en. 1. Muur p. en Bygning, der vender ud ad (f. E. mod Gaden, Veien;) ell. som danner en af Bygningens ydre Sider, ell. Udvægge. 2. Muur, som er udenfor eller uden om en anden (modsat Indermuur.) Yderside, en. udvendig Side, Udside. Yderskorpe, en. udvendig Skorpe; ell. Skorpe, som vender udad. Yderskrue, en. den Skrue, der m. sine Gænger omgiver en anden, ell. Inderskruen. Ydersøm, en. den yderste Søm omkring et Klædemon. "En Ydersøm af Herrens Klædebon." Ingem. (Sorte Ridd. 96.) Ydertøi, et. det udvendige Tøi p. Klædemon. (mods. Foder.) Ydervæg, en. udvendig Væg p. et Huus; Væg, som vender imod en Gade ell. aaben Plads foran Huset. (Baggesen. Labyr. II. 68.) Yderværelse, et. Værelse udenfor et andet, Forværelse. (Ambergs Ordb.)

Yderlig, adj. og adv. 1. som er yderst, p. Yderkanten af noget. (forsk. fra udvendig, udvortes.) "Yderligt er ikke det Modsatte af inderligt, men betegner det, som er v. Grændsen." Müller. Et yderligt Sted p. Klippen. (Moth.) At gaae yderlig (p. en Brink.) Veien er lagt saa yderligt som muligt. 2. fig. adv. meget, i høi Grad. (s. adv. yderst.) Han er yderlig fattig. "At vove Livet saa yderligt f. Vinding." Evald. "En yderlig Trang er en stor Trang; en yderlig (rettere: yderligere) Forklaring er den, hvorved noget bliver lagt t. den sidst givne." Müller. — Yderlighed, en. (Extremitas.) sielden egentlig; men oftest figurl. for: den yderste d. e. den høieste Grad. At gaae fra een Y. til en anden. "Forlader hun den trygge Middelvei, t. Yderligheds Afgrund vis hun gaaer." F. Guldb. "Det har altid været Menneskenes Skiebne, at forvildes p. Yderligheds Afveie." Schytte. "Den christne Religion lærte Menneskene, at gaae en Middelvei imellem disse Yderligheder." Sneedorf.

Ydermere, adv. 1. fremdeles, desuden, end videre. (ofte m. Tillæg af end.) Han har ydermere tilstaaet, at — Jeg vil end ydermere give ham den Forsikkring. 2. i vore Bibeloversættelser: mere, længere, herefter. "I skal ikke ydermere give Folket Halm." 2 Moseb. 5. 7. "De skal ikke ydermere boe hos eder." Begr. 4. 15. (men denne Brug er nu usædvanlig.)

Yderst, s. yder, adj.

Ydmyg, adj. [I. audmiukr. (Forstavelsen aud bemærker let.) A. S. eadmod, N. S. og H. oodmodig.] som føler sig ringe, uværdig i Sammenligning m. Andre, tænker ringe om sig selv, og i Adfærd mod andre lægger dette f. Dagen. (humilis.) En ydmyg Bøn. At være y. i sit Udvortes, og stolt i Hiertet. "Man pleier at rose det ydmyge Sind, og at dadle den ydmyge Opførsel." Müller. (jvf. beskeden.) — ydmygelig, ydmygeligt, br. undertiden (især som adv.) for: ydmyg. Han bad ydmygelig om Forladelse. — Ydmyghed, en. ud. pl. den Egenskab, at være ydmyg. (mods. Stolthed.) "Ligesom man under Ydmygheds Skin kan virkelig tragte efter Ære." Eilschow. "Ydmyghed er en Dyd i Tænkemaade; Beskedenhed i Ord; Høflighed i Adfærd." Sporon. (jvf. Beskedenhed.) "Ydmyghed er det Sindelag, i Følge hvilket Mennesket er giennemtrængt m. Følelsen af sine nærværende Ufuldkommenheder. — Beskedenhed br. nu om den Sindighed, det Maadehold, et Menneske viser i sine Domme over sig selv — og er deri forskiellig fra Ydmyghed, at hiin nedsætter vore Fortrin, denne forhøier vore Mangler." Müller. (jvf. Nyt theol. Bibl. III. 78.)

Ydmyge, v. a. og rec. 1. giøre een ringe, bringe een t. at blive ydmyg. At ydmyge den Stolte. Modgang kunde vel bøie, men ikke y. ham. "At dette herlige Navn p. engang baade ydmyger og udvider den menneskelige Kundskab." Eilschow. (Jvf. beskæmme.) "Man ydmyger den, som man bringer t. at føle sin egen Svaghed; man beskæmmer den, hvem man tilføier noget, hvorfor Andre bringes t. at agte ham ringere." Müller. At ydmyge (overvinde, tvinge) sine Fiender. 2. rec. ydmyge sig, vise sig ydmyg. "Jo mere vor Forstand skærpes, jo mere maa den ydmyge sig under Verdens Herre." Eilschow. "Denne Dag, m. sin Opfordring t. Folket, at ydmyge sig for Gud." Mynster. — Ydmygelse, en. 1. Gierningen at ydmyge. 2. noget, som ydmyger een; en ydmygende Hændelse; Krænkelse. At udsætte sig for Ydmygelser. Han led, taalte mangen Ydmygelse.

Ydre, s. adj. yder.

Ylde, v. a. 1. [af Uld.] "brede Uld ud, f. at lægge p. Totten." Moth. (Deraf Talemaaden: at ylde op (f. E. Garn, en Strømpe) ɔ: plukke op, vinde op. dagl. T.)

Ympe, en. pl.-r. [s. det følgende verb.] et lidet Riis, en Qvist, Podeqvist. (D. Lov. III. 13. 18. Olussen.) "Ympen skal bøies mens den er veg." Ordspr. Moth.

Ympe, v. a. 1. [A. S. impian. Sv. ympa.] pode Træer. "At man forgieves ymper m. en fortørret Green." Helt. "Nu ympes Frugt i vilde Grene." Lurdorff. — fig. "At ympe gode Sæder i hellig Ungdoms Siæl." Storm. (Ordet forekommer nu sielden, baade i Skrift og Tale.) = Ympekniv, en. Podekniv. Ympeqvist, en. d. s. s. Ympe. Ympevox, et. Podevox. — Ympning, en. Podning, Oculering.

Ymte, v. n. 1. har. [I. ymta.] tale sagte, hemmelig om noget, smaasnakke. Man har længe ymtet derom. "Der ymtes om, at han har noget havt i Sinde mod Keiserens Person." Bording. (Moth har ogsaa et andet verb. at yme ell. ymle i samme Bemærk. og n. s. Ym, Lyd; Ymmel, hemmelig Snak; hvilke alle nu ikke meer ere i Brug.) [Usædvanl. er Brugen af ymte som v. trans. "Og intet Ord, som ymtede hans Forsæt." Thaarup. (Saml. D. 144.)

Ynde, v. a. 1. [I. unna. (præs. *ék ann.*) una, (præs. *ék uni*) være tilfreds, fornøiet m. jvf. unde,] have kiær, være gunstig, lide, unde vel. (Jvf. unde og elske.) "At elske er at føle en heftigere Lyst t. noget, som altid medfører en Stræben efter at tilfredsstille den; at ynde noget er at føle Velbehag dermed, hvormed denne Stræben ikke altid er forenet." Müller. Denne Konge yndede Lærdom og Videnskaber. Jeg ynder ikke (er ingen Ynder af) den støiende Musik. En yndet Skuespiller, Digter. "Ægtemanden seer gierne, at hans Kone ynder hans Ven; men som oftest ugierne, at hun elsker ham." Müller. Man kan ogsaa elske noget, uden at ynde det. "Slagsbroderen elsker Kiv; men kan neppe siges at ynde den." (yndes, v. n. pass. "Hvor to yndes, de vel findes." Ordspr.) = Ynder, en. den, som ynder, gierne lider noget. At være en Y. af noget. — Yndest, en. ud. pl. den Tilstand, ell. Sindsbeskaffenhed, at ynde noget, at have een kiær; Gunst, Bevaagenhed, Velvillie. At være i Y. hos een. At vinde, at forspilde, tabe eens Yndest. (jvf. Gunst.) "Yndest vækkes v. dens behagelige Egenskaber, som bliver yndet, og betegner Sindets velvillige Stemning; Gunst er Lyst t. at befordre en Andens Velgaaende. Man kan ikke udbede sig Yndest, men vel Gunst." P. E. Müller. — Yndling, en. pl. - er. egentl. en Person, som man ynder; fig. om Dyr. Fyrster have vel Yndlinger, men sielden Venner. Denne Datter var Faderens Y. Denne Kat er ret hendes Y. Han er Lykkens Yndling. (Om livløse Gienstande, saavelsom om Dyr, br. det ogsaa i nogle Sammensætn. og m. Adj. Betydning: som fortrinligen yndes. f. E. En Yndlingshund, Yndlingshest, Yndlingsiid (Rahbek) en Yndlingsmening, et Yndlingssted og a. fl.)

Ynde, en. ud. pl. (undtagen, og det sielden, hvor det br. for: Yndighed.) 1. den Skikkelse ell. Beskaffenhed i udvortes Adfærd, Bevægelser, Miner og Tale, som vækker et meer end sandseligt Behag, som indtager v. Forestillingen om en indvortes Harmonie (ligesom Skiønhed v. Forestillingen om en udvortes.) "Ved at skue hendes Ynde Kummer svinder bort i Fryd." Bagg. "Ynde findes især hos det smukke Kiøn, ligesom Værdighed hos Manden. At tale om en yndig Mand, vilde være latterligt." Müller. (Overført br. det ogsaa om Naturen og Landskaber, saavelsom om Konstens Værker.) "Blandt Torne seer du Rosens Ynde." H. A. Brorson. (1730.) — "At synge om Jordens Ynder, Livets Held." Rein. (Digte II. 468.) 2. De tilforn brugel. Bemærkelser: a.) Gunst, Yndest: "At han stor Ynde fik derved af Kongen." Bording. I. 41. "Hvo hielper mig t. Ret, hvo under mig sit Ynde?" J. S. Sehested. "Du har vor Herres Ynde." H. A. Brorson. "Hvad vil du giøre den, som Jordens Guder kaste saa stor en Ynde paa?" Bording. II. 368. og b.) Lyst, Attraa, f. E. i Ordspr. "Ynde kan alt Arbeid vinde:" ere derimod forældede. Ligeledes: c.) Tilfredshed, Fornøielse. (s. Gloss. til Riimkrøn.) = yndefuld, og ynderig, adj. rig p. Ynde; meget yndig. "Opliv min Sang, du ynderige Fred!" Thaarup. — Yndig, adj. (I. yndislegr.) som besidder Ynde, som indtager v. Ynde. En y. Pige; yndige Børn. Et yndigt Landskab. En y. Blomst. "Ingen Bygning kan være yndig; thi den mangler Liv; intet Dyr kan være yndigt, thi det mangler Aand." Müller. — Yndighed, en. pl.-er. 1. d. s. s. Ynde. "Øiet begierer Yndighed og Skiønhed." Sir. 40. 24. [Bib. af 1550 har: "det, som lysteligt er."] 2. en enkelt Beskaffenhed, hvormed Ynde følger. (oftest i pl.) "De mange Yndigheder, som den maa være blind, der ei kan see hos Eder." Vessel.

Yngel, en. n. s. coll. ud. pl. (s. Unge.) Afkom (om Dyr;) en Samling, et Kuld af Unger. En talrig Y. = yngelsom, adj. som let og hyppigen formerer sig, frugtbar; om Dyr. (E. E. Pontoppidan. 1653. Moth.) Hos Olussen (Landoecon. 2. Udg. 448) forekommer subst. Yngelsomhed.

Yngle, v. n. 1. har. [Sv. yngla.] faae Afkom, frembringe Yngel. Musen, Haren yngler stærkt. "Disse skumle, kongelige Sale, hvor Listen yngler lumst i hver en Krog." Øhlenschl. (Palnat.) — Ynglen, en. ud. pl. det, at yngle. = Yngledam, en. Dam, hvori man lader Fiskene sætte deres Yngel;

Legedam. "I Legedammen ell. Yngledammen kastes de Fiske, som udsøges t. Fiskeavlingen." Schytte. (Indv. Reg. II. 363.) Yngleevne, en. Evne t. at yngle. Ynglekarpe, en. Karpe, som bevares i Dammen f. at yngle. (Schytte.) Yngleſted, et. Sted, hvor Dyr yngle, have deres Reder o. ſ. v. "Ørnens Yngleſted." P. H. Frimann. Yngletid, en. den Aarstid, hvori Fiske ell. andre Dyr yngle. (Schytte.)

Yngling, en. pl.-er. [I. Ynglingr. T. Jüngling. Af ung.] et ungt, endnu ikke fuldvoxent Mandfolk. Adolescens. ſ. Ungersvend. (Ordet forekommer alt i Chr. Pedersens Vocabular. 1510; men er dog først i vor Tid blevet hyppigt i Skriftſproget, uden at høres i d. Tale. Jvf. Rahbeks D. Tilſk. VII. p. 261. 271. Paa Dreiø bruges det om Griſe.) Deraf: Ynglingsalder, o. fl.

Yngre, yngſt, compar. og superl. af ung. (ſ. dette Ord.)

Yngres, v. dep. blive yngre. Roſtg. Moth. (Sieldent og neppe i Skr.)

Ynk, en. ud. pl. 1. Jammer, Elendighed, ſtor Sorg og Lidelſe. (Deraf: Medynk.) Det er en Ynk at ſee, hvorledes Barnet lider. "Ja, Taarene af Ynk i hendes Øine ſtod." Holb. P. Paars. 2. Medynk, Medlidenhed. "Det førſte Glimt af kiærlig Ynk." Evald. "Uden Ynk ham bringe vi Qval." Ohl. (Helge.) = ynkſom, adj. 1. ynkelig, ynkværdig, bedrøvelig. "Det ynkſom' Klagemaal dog rørte hendes Blod." Holberg. 2. medlidende, medynkſom. "De kalde den Ynkſomme ell. Barmhiertige en god Mand." B. Thott. — Deraf: Ynkſomhed, en. ud. pl. Medlidenhed. "Guds Ynkſomhed." Guldb. V. Hiſt. I. 113. "Mængden iſær havde opvakt Kongens Ynkſomhed." Wandal. Mindesm. 1. 234. — ynkværdig, adj. ſom fortiener at ynkes, meget bedrøvelig og beklagelig. En y. Tilſtand. At føre et ynkværdigt Liv. "Aldrig haard af Dyd mod en Ynkværdig." Evald. — Deraf: Ynkværdighed, en. ud. pl.

Ynke, v. a. 1. [I. aumka. Sv. ömka.] yttre en høi ell. betydelig Grad af Deeltagelſe ell. Medlidenhed v. andres Ulykke, beklage høiligen, have Medynk med. Man maa v. hans Skiebne. At ynke den Ulykkelige, er en ringe Trøſt. "Man beklager den Uheldige; men man ynker den Elendige. "De, man ynker, behøve derfor ganſke vor Hielp; thi de kunne ikke hielpe ſig ſelv." Sporon. = ynkelig, adj. meget beklagelig, ynkværdig, uſſel. — Deraf: Ynkelighed, en. ud. pl.

Ynkes, v. dep. ynkedes. have Medlidenhed m. een, iſær naar den yttrer ſig i Gierning, forbarme ſig over. At ynkes over nogen. Han ynkedes over deres uſle Tilſtand. "Da ſkal han ynkes over den døende Gniſt af ſin Aand." Evald.

Yppe, v. a. 1. [I. yppa, at reiſe, opløfte; af upp, op.] 1. komme affted, være Aarſag til. (Sv. yppa.) At yppe en Kiv, Trætte. "Deraf yppedes en ſtor Krig." P. Clauſſen. 199. "Hvormange Forretninger har Staten f. Lovkyndigheden, ſaalænge Menneſket ypper Trætte." Malling. "Det, ſom imellem dem har yppet denne Trætte." Holb. (P. Paars.) 2. begynde paa. "At yppe meget, og intet føre t. Ende." Moth. At y. Klammeri m. een. "Hvi dog yppe I nu Tungers Tvedragt?" Fibigers Sophokl. "Siden de nu vare ſaa ſvækkede, at de ikke let ſkulde yppe nogen Fiendtlighed." Guldb.

Ypper (fortrinlig) et forældet Adj. hvoraf ypperlig og ſuperl. ypperſt: fortrinligſt, bedſt, høieſt, førſt af Anſeelſe. Den ypperſte Præſt. En af vor Tids ypperſte Digtere. "Hæderlige Qvinder, og de Ypperſte i Staden." Ap. G. 13. 50.

Ypperlig, adj. [I. ypparlegr.] udmærket fremfor andre af ſit Slags, fortrinlig, fortræffelig. "Baade dets ypperlige Folk, og dets menige Folk." Es. 5. 14. "Han ſaaer ypperlig Hvede og udvalgt Byg." 28. 25. (ypperligere. Ebr. 8. 6.) — Deraf: Ypperlighed, en. ud. pl. "De tænkende Væſeners Ypperlighed fremfor Andre." Sneedorf.

Yppig, adj. [T. üppig. Sv. yppig.] 1. hengiven t. ſandſelige Nydelſer og overdaadigt Levnet, helſt af finere Art. (luxurians. Moth.) "En Yppig ſøger Lyſt, en Æreſyg ſtor Rang." Falſter. At føre et yppigt Levnet. En y. Levemaade, Klædedragt. 2. ſom trives meget ſtærkt, meget frodig. (ſieldnere.) "Ogſaa Dyreriget ſynes her at være meget yppigt." Bagg. Labyr. I. 236. = Yppighed, en. ud. pl. Tilbøielighed t. finere ſandſelige Nydelſer, t. et overdaadigt, vellyſtigt Levnet. "Yd, Fyrſte! Landets Marv t. Yppighed." H. Bull. (Nogle have ogſaa i Danſk brugt det f. Luxus, hvis Begreb det dog ei udtømmer.) "Hvorledes du bør indrette dit Liv, uden Gierrighed og uden Y." Mynſter. "At øde alt det, man har og kan borge, p. Klæders, Boſtabs, Værelſers, Gilders og Forlyſtelſers Yppighed." (D. Tilſk.) "Ved Yppighed forſtaaes ikke blot en Maade at handle paa; men tillige en Maade at være paa. — En yppig Levemaade, udtrykker meer, end en overdaadig; fordi Yppighed tænkes i nærmere Forhold t. Sindelaget, end Overdaadighed. Yppighed er egentlig et forkiælet Sind, ſom opſtaaer af at være vant t. Overdaadighed." Müller.

Yre, en. pl.-r. Kiertel i Kiød. (Moth. J. Baden.) = yret, adj. fuld af Yrer.

Yſk ell. ydſk, adj. dette forældede (af Ohlenſchl. brugte) Ord, ſom jævnlig forekommer i Kæmpeviſerne, forklare Roſt-

gaard, Moth o. fl. ved: ung, giftefærdig. (Moth anfører tillige: ydsk, som kan ydes. aptus.)

Yttre, v. a. 1. [Sv. yttra. E. to utter.] give tilkiende (især v. Ord ell. Miner) lade see, udvise; it. recipr. blive kiendelig, komme f. Dagen, vise sig. At yttre Frygt for, Lyst t. noget. Han har engang yttret f. mig (sagt mig.) Han vil ikke yttre sig derom f. nogen. Sygdommen har endnu ikke ret yttret sig: Der yttrede sig mange Tegn p. Misfornøielse. "Enhver Kraft stræber idelig at yttre sig." Treschow. "Det er Livets Væsen, at yttre sig." Mynster. = Yttrelse, en. d. s. s. Yttring (men sieldnere.) "En Lærdoms Yttrelse." Birkner. — Yttring, en. pl.-er. det, hvorved man yttrer noget, (især Ord) ell. Gierningen, at yttre sig. "Hiin Ulyst er ikke Modbydelighed; Tabet af vort Væsen; men for Tabet af dets Yttring." Bagg. En Y. af Frygt, Utilfredshed. Frie, dristige Yttringer. — Deraf: Yttringsfrihed, en. F. til at yttre sig. Yttringsmaade, en. Maade, hvorpaa en Yttring skeer, ell. hvorpaa noget yttrer sig.

Yver, et. pl.-e. [A. S. Uder. (Yver. Gram.) Sv. Jufwer.] den Legemsdeel hos Pattedyr (især Huusdyr), hvori den afsondrede Melk samler sig. Koens, Hoppens, Faarets, Gedens Yver. (jvf. Dæld.)

Z.

Dette fremmede Bogstav, med Dobbeltlyden ts, forekommer ikke i noget oprindeligt danskt Ord; men bruges i følgende, som alle ere fremmede i vort Sprog, skiøndt de høres i Talen, og bruges i Skrifter.

Zahlkammer, et. pl - kamre. Et aldeles tydst Ord, der bruges om de Værelser, hvor Udbetalinger af den almindelige Statscasse skee. Ligeledes: Zahlcasse, om den Kongelige Hoved-Casse ell. Statscasse; og Zahlcasserer om den Embedsmand, der fører Regnskabet over denne Casse.

Zenith, et. i Astronomien: det Punkt, man tænker sig p. den synlige Himmelhvælving, lige over Issen; Issepunkt (modsat: Nadir, Fodpunktet.)

Zephyr, en. Vestenvind. "En Zephyr blæser nu, og Stormen er forbi." Wessel. (ogsaa i pl. hos Digtere.)

Ziffer, et. pl. Ziffre. 1. et Taltegn. 2. et skiult, hemmeligt Tegn, som har en vis Betydning, ell. som man bruger t. hemmelig Skrift. At skrive m. Ziffre. = Zifferblad, et. Talskiven p. et Uhr. Zifferbog, en. En B. hvori de Opgaver og Exempler, som en Regnebog indeholder, findes oploste og udregnede.

Ziir, en. ud. pl. [T. Zier, Zierde.] det, som pryder, som tiener t. udvortes Forskiønnelse; Pryd, Prydelse. "Ziir kan vel stundom anvendes t. at betegne, hvad som tiener t. ualmindelig Pryd: men kan tillige betegne det Konstlede." Müller. (jvf. ziirlig.) = ziirlig, adj. yndelig, net, prydelig. "Man roser en Tale, naar man kalder den ziirlig; men naar man siger om et Mandfolk: det er en ziirlig Person, er man ikke langt fra at holde ham f. en Modenar." Müller. — Ziirlighed, en. ud. pl. Pyntelighed. = zire, v. a. 1. pryde, smykke. (Den af Syvon angivne Forskiel imellem Ziir og Prydelse, zire og pryde, at hine mere skulde gielde om indvortes, disse om udvortes Forskionnelse: er mere vilkaarlig, end hiemlet v. Sprogbrug; og gielder snarere om pryde og pynte. — Ziir og de deraf udledede Ord ere kun sildigere og overflødige Laan af det Tydske. Til disse høre ogsaa: Zirat, en. pl.-er; hvorom rigtigt siges: "Zirat br. kun om Prydelse p. livløse Gienstande, og det endda kun om Prydelser af et mindre Slags. — En Dame kan bære Prydelser, ikke Zirater." P. E. Müller. Men helst undgaaes aldeles i ædlere og reen Stiil baade Ziir (hvorfor vi have Pryd,) Zirater (Prydelser, Udpyntninger) og zire (pryde, smykke.) Adj. ziirlig er det Ord af denne Slægt, som endnu snarest taales.]

Zink, en. ud. pl. [T. Zink.] et Metal, som især br. til Blanding m. Kobber og Tin. Deraf: Zinkblomster, Zinkerts, o. fl.

Zinnober, en. og et. ud. pl. et rødt mineralskt Farvestof, som bestaaer af en Blanding af Qvægsølv m. Svovel. Deraf: zinnoberrød, adj. som har Zinnobers røde Farve.

Zire, v. a. s. under Ziir.

Zittre, v. n. 1. har. [T. zittern. S. titra.] skiælve, bæve. "Er det Skam, at zittre f. en Halvgud?" Evald. "Siælen bæved, Hiertet zittred i sin Himmels Lyst." Bagg. "At zittre er at ryste hurtigt og stærkt. — Noget dirrer, for saa vidt som alle dets Dele synes at bæve." Müller.

(Egentl. er dirre det danske Ord, der nærmest udtrykker det T. zittern.) — **Zittren**, en. Skiælven. (Baggesen.)

Zobel, en. pl. Zobler. Et Pattedyr af Væsel-Slægten, hvis Skind er et kostbart Foerværk. Mustela zibellina. — **Zobelpels**, en. pl.-e. en Pels af Zobelskind.

Zone, en. pl.-r. [Lat. Zona.] en Egn, et Strøg af Jordkloden, rundt om samme, imellem visse Brede-Grader, m. Hensyn t. de der herskende Varmegrader; Jordbælte, Jordstrøg. Den hede, den tempererede, den kolde Zone. (I Digtersproget: Egn, Jordstrøg overhovedet.)

Æ.

Æble, et. pl.-r. [A. S. Apl, Æple. s. Abild.] Frugten af Æbletræet. Pyrus malus. (uegentl. om andre Legemer, af æbledannet Skikkelse. s. Galæble, Rigsæble, o. fl.) At skrælle et Æ. At tørre, at stege Æbler. At give et Æ. bort f. at faae en Pære igien (om egennyttige Gaver.) At maatte bide i et suurt Æble ɔ: udstaae, finde sig i noget ubehageligt. "Hvad andet Ondt man lider, hvor tidt og ofte man i sure Æbler bider." Holb. (P. Paars.) "Æblet falder ei langt fra Stammen. — Æblet falder ei saa langt fra Træet, det jo smager af Roden." Ordspr. = **æbleagtig**, adj. som ligner Æbler. En æbleagtig Frugt. **Æbleblomst**, en. B. paa Æbletræet. **æbledannet**, adj. i Skikkelse liig et Æ. **Æblefrugt**, en. Frugten af Æbletræer (især coll.) Æblefrugten er i Aar maadelig. **æblegraa**, s. abildgraa. **Æblegrød**, en. Æbler, kogte m. Vand og Sukker t. en Grød. (Moth.) **æblegrøn**, adj. lysegrøn, som umodne Æblers Skal. **Æblehave**, en. H. m. Æbletræer og andre Frugttræer; Abildgaard. **Æblehuus**, et. Kar t. at stege Æbler i. (Moth.) **Æblekage**, en. Kage af Brød, Æbler, Æg og Sukker. **Æblekiærling** ell. **Æblekone**, en. K. som sælger Æbler. At lade Munden løbe, som en Æblekiærling. (Moth.) **Æblekiærne**, en. Frøkiærne i Æbler. **Æblemos**, en. s. Æblegrød. **Æblemost**, en. Most, som presses af Æbler. **Æbleplukker**, en. et Redskab p. en lang Stang t. at plukke Æbler af Træet. **Æblequæde**, en. Qvæder, som i Formen ligne Æbler. **æblerund**, adj. æbledannet. **Æbleskal**, en. den Skal, der omgiver Frugtkiødet ell. den saftige Deel af Æblet. **Æbleskimmel**, en. Et Slags skimlede Heste m. æblerunde Pletter. **Æbleskive**, en. 1. en tynd Skive, skaaren af et Æ. 2. smaa, runde Kager, hvori saadanne Skiver indbages, i en Æbleskivepande. **Æbleskrælling**, en. den m. en Kniv skrællede ell. afskaarne Æbleskal. **Æblestilk**, en. S. hvorpaa Æblet voxer. (Moth.) **Æbletræ**, et. det Træ, hvis Frugt er Æbler. **Æbletærte**, en. Æblekage.

Æddike, s. Eddike.

Æde, v. a. aad, ædt. [I. eta. A. S. etan.] 1. tage Føde t. sig, spise. "En Mand, der udi Søvne glat en Pandekage aad." Holb. P. Paars.) (br. sædvanl. om Dyrene, og nu kun i lav Tale om Mennesker, ell. om den, som spiser m. Graadighed.) "At æde er den dyriske Maade, at fortære Føderet paa; at spise derimod betegner, at tage Føde t. sig til Næring og Nytte." Sporon. Koen vil ikke æde. At æde som en Hest. "Naar det er Tid — at spille Kort, at sove, og at æde." Rein. — Ormen æder sig ind i Træet. (s. afæde, opæde.) 2. figurl. om skarpe Vædsker og andre Legemer, der fortære Dele af det, som de berøre. Rust æder Jernet. Materien æder om sig. Skeevand æder Huller i Tøiet. Kræften æder sig ind i Legemet. = **ædelig**, adj. som duer t. at ædes, spiselig. (Bib. af 1550.) — **Æden**, en. ud. pl. Gierningen at æde. — **Æder**, en. pl.-e. den, som æder; men især om den, der sætter overdreven Priis p. Mad, ell. spiser m. stor Graadighed; en Slughals. — **Ædefeber**, en. F. som opstaaer af at spise f. meget ell. ufordøielig Føde. **Ædegilde**, et. i d. Tale: et Gilde, hvor det især gaaer ud p. at spise. (s. Drikkegilde.) **Ædelyst**, en. Kreatures Lyst t. at æde. **ædelysten**, adj. begierlig efter at æde. (Øhlenschl. Nord. Gud. 349.) **Æderedskab**, et. Legemsdeel hos et Dyr, hvoraf det betiener sig t. at æde. Insecters Æderedskaber. **Ædesyge**, en. Sygdom, der bestaaer i ell. er ledsaget af en unaturlig, umættelig Hunger. (Moth.) **Ædetid**, en. den bestemte Tid, da Kreature gives deres Føde. **Ædetrug**, et. T. hvorpaa Kreature gives Æde. **Ædevarer**, pl. d. s. s. Fødevare, hvilket br. mere.

Æde, et. Moth. (dog meest ud. Art.) [A. S. Æte.] hvad som ædes, Føde; især om Dyr. Har Fuglen faaet Æde? At give Svinene,

Honsene, Ænderne Æde. "Spise og Æde betyde begge fast Føde, i Modsætn. til Drikke; det første Menneskers, det sidste Dyrenes faste Føde." Müller.

Ædel, adj. pl. ædle. [A. S. ædel. jvf. adj. adel, som egentl. er samme Ord, og odel.] 1. i den egentlige ell. oprindelige Bemærkelse: udmærket v. Fødsel, adelig, (ædel Byrd, Herkomst. Moth. Baden) br. det nu næsten kun i de dermed sammensatte Ord: holædel, velædel, og det ei almindelige adj. ædelbaaren, af adelig-Byrd. (i ældre Dansk ogsaa: ædelig.) 2. figurl. a.) udmærket i sin Art, fortrinlig. De Ædle, de Ædelste blandt Folket. ædle Metaller (som udmærke sig v. deres Varighed og ildfaste Egenskab.) Ædle Stene, Ædelstene; ædle Druer; ædle Hestearter. Den ædle arabiske Hest. b.) udmærket fra og ophøiet over det almindelige, det lave og ringe; fortrinlig i aandelig eller moralsk Henseende. En ædel Mand; ædel Tænkemaade. Ædle Handlinger, Grundsætninger. "Aner kan ei meget hædre den Siæl, som selv ei ædel er." Tullin. At tænke, handle ædelt. En ædel Stolthed. (Ogsaa overført p. udvortes Form og Udtryk. Ædle Træk. En æ. Holdning. En ædlere Stiil.) = ædelbaaren, adj. v. (A. S. ædelboren.) som er af adelig Byrd ell. Fødsel; adelfødt; uegentl. for: ædel, 2. b. "Intet ædelbaarent Hierte Taalighed i Trældom lærte." P. M. Troiel. — Ædelhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være ædel. (sielden.) — ædelmodig, adj. egentl. d. s. s. ædelsindet; men br. især om den, som uden Hensyn t. sig selv, ell. med Tilsidesættelse af egen Fordeel søger at fremme Andres Vel. (jvf. høimodig.) Den Ædelmodige tilgiver let en Fornærmelse. At vise sig æ. imod Fiender. En ædelmodig Opoffrelse. "Den Høimodige agtes og æres; den Ædelmodige agtes og elskes." Sporon. — Deraf: Ædelmodighed, en. ud. pl. "Ædelmodighed har Andres Gode t. Diemed, m. Tilsidesættelse af alt andet. At hielpe og trøste, at affige Avind og Nid, er denne Dyds Hovedsag." Sporon. — ædelsindet, adj. som har et ædelt Sind, en ædel Charakteer, Tænkemaade. "En heroisk Død, som ædelsindede Folk udvælge sig, forend de ville fornedre sig." Holb. (D. Ranudo.) — Ædelsteen, en. pl.-stene. en af de, v. Sieldenhed, Skiønhed, Varighed og Kostbarhed fremfor alle øvrige udmærkede Steenarter; en ægte Steen. (ærlig Steen. H. Harpestreng.)

Ædling, en. pl.-e og er. et ædelt Menneske; en ædel Mand. (A. S. Ædeling, Adelsmand.)

Ædru, adj. [Afstamningen uvis; om af det I. odruckin? ell. er æ den gamle Partikel: altid?] som ei er drukken, ikke beruset. At være den eneste Ædrue iblandt Fulde. At blive ædru igien efter en Ruus. Deraf: Ædruhed, en. ud. pl. ædru Tilstand. Moth. = ædruelig, adj. som afskyer og undgaaer Drukkenskab, som ikke elsker stærk Drik. (modſ. driksældig.) Ædruelighed, en. ud. pl. den Egenskab at være ædruelig.

Ædse, v. a. 1. [af æde. T. ätzen.] opløse, fortære en Deel af et Legeme, v. Hielp af en skarp, ædende Materie ell. Vædske; især om Kobberstikkere, der p. denne Maade bringe Træk og Figurer i Kobberpladen (radere.) En ædsende Steen. At have en ædsende Kraft. En ædset (raderet) Tegning. At ædse i Kobber; ædse med Skeevand. = Deraf: Ædsning, en. pl.-er. Gierningen at ædse. — Ædsegrund, en. den Deel af Kobberpladen, hvorpaa Ædsevandet virker, hvorimod den øvrige Deel v. Overtræk af Voх ell. Fernis er beskyttet derimod. Ædsejern, et. og Ædsenaal, en. kaldes det spidse Redskab, hvoraf man betiener sig v. at ædse ell. radere i Kobberplader. Ædsekonst, en. den K. at ædse i Kobber. Ædsevand, en. det ædsende Vand, som gydes over den raderede Plade.

Æg, et. pl. d. s. [I. Egg. A. S. Æg.] det runde Fostergiemme, som udvikles hos Huusdyr, og hvori den undfangede ell. befrugtede Kime t. Fosteret danner sig og voxer, indtil dette har naaet den Modenhed, at det kan fødes. Ordet br. dog især kun om de Dyr, hvis Fostergiemme skilles fra Moderen, tidligere end Fosterets organiske Udvikling (hvilke Dyr derfor kaldes æglæggende) og hyppigst i Talen om Fugleæg. At lægge Æg (om Høns ogsaa: giøre Æg.) Fiskenes Æg kaldes Rogn. Et Slangeæg. Hønen ligger p. Æg. "Bedre et Æg i Dag, end en Høne i Morgen." Ordspr. Nogle Fugle udruge ikke selv deres Æg. Blødkogte, haardkogte Æg. Strudsens Æg udklækkes v. Solvarmen. = a.) ægdannet, adj. dannet som et Æg. Ægolie, en. Olie, som erholdes v. Udpresning af Blommen i haardkogte Æg. Ægost, en. En Ret af sammenløben Melk og Æg, der formes som en Ost. (Moth.) ægrund, adj. rund som et Æg; aflangrund. (oval.) Ægsalve, en. d. s. s. Ægolie. (Moth.) b.) Æggeblomme, en. pl.-r. 1. den inderste, fra Hviden adskilte Deel af Fugleæg, som især tiener Ynglen t. Næring. 2. et vist Slags, røde og gule Blommer. (Olufsen. Landoec. 341.) Æggedands, en. en konstig Dands, som udføres imellem Æg, der ere lagte nær hverandre p. Gulvet, uden at berøre disse. æggeguul, adj. g. som Æggeblomme. (Ambergs Ordb.) Æggehinde, en. den hvide, tynde H. om Ægget, der omgiver Hviden. Æggehvide, en. den klare, mere vandagtige Deel af Ægget, som er uden om Blommen, og som, naar den ved

Kogning størkner, faaer en blaahvid Farve. Æggekage, en. K. som bages i en Pande af Æg og Meel. (s. Fleskekage.) Æggekringle, en. et Slags Kringler, som overstryges m. Æggehvide og koges. Æggemad, en. alslags Mad, som laves af Æg. Æggemelk, en. En Ret af M. og Æg. (Moth.) æggerund, s. ægrund. Æggerore, en. d. s. s. Koræg. (Moth. Storm.) Æggeskal, en. den haarde Skal om Fugleæg. Æggestok, en. Samlingen af de endnu ikke udviklede Æg, som findes hos æglæggende Dyr, især Fugle; ovarium. (Efter det T. Eyerstock. Æggestol. Moth.) æggesyg, adj. egentl. om Hønen, der er nær v. at skulle lægge et Æg; fig. meget forlegen f. en (især ubetydelig) Ting. Æggesøbe, en. Suppe, der koges af Øl og Æggeblommer.

Ægt, en. pl. Ægter. [af age.] Kiørsel (især om den, der forrettes som Pligtarbeide ell. Hoveri.) At giore lang Ægt, giore mange Ægter; at være i Ægt. (s. Friægt, Kongeægt.)

Ægte, adj. [J. ekta. Sv. äcta. T. echt.] 1. lovlig, retmæssig; særdeles: født i lovligt Ægteskab. Ægte Børn, ægte Afkom. (modsat: uægte.) = Deraf: Ægtebarn, et. Barn, som er født af ægteviede ell. trolovede Forældre. (D. Lov.) ægtefødt, adj. v. som er af ægte Fødsel. 2. som er hvad det bør være ell. hvad det udgives for; reen, ikke forfalsket. Ægte Guld, Sølv, Perler. Denne Farve er ægte (ɔ: varig, som modstaaer Luftens og Vandets Virkninger.) Ægte Stene ɔ: Ædelstene. (ærlige Stene. H. Harpestreng.) = Ægthed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være ægte, ei at være forfalsket. At undersøge Diplomers Ægthed.

Ægte, n. s. ud. Art. [N. S. Echt. T. Ehe; beslægtet m. det A. S. Æ. Gl. T. E, Eo, Euuo. Fris. A ɔ: Lov. Jvf. Jhres Glossar. og Adelungs Ordb. v. D. Ehe.] lovlig Forbindelse imellem to Personer af forskielligt Kiøn, som gaaer ud paa Samliv og Kiønsdriftens naturlige Tilfredsstilling, og paa fælles Opdragelse af de avlede Børn (Ægteskab.) Ordet forekommer blot i nogle Talemaader (i Formen til Ægte) og i de efterfølgende Sammensætninger, som uden Tvivl alle rettere udledes fra dette Subst. end fra Adj. ægte. At tage een til Ægte. (gifte sig med, ægte.) Han havde en Søster af den Afdøde t. Ægte. Han gav ham sin Datter t. Ægte. = Ægtebarn, et. pl. Ægtebørn. B. hvis Forældre ere ægteviede. Ægtefolk, adj. Mand og Kone, som leve i Ægteskab. Ægteforbindelse, Ægteforening, en. d. s. s. Ægteskab. Ægtefælle, en. pl.-r. Mand ell. Kone, m. Hensyn t. den, m. hvem de leve i Ægteskab. Hun sørgede dybt over sin Ægtefælles Død. (Ganske usædvanlig er Brugen af Ægtefælle, et, for: Ægteskab., Ægtestand. D. Lov. III. 13. 7. At leve i Ægtefælled. III. 16. 7.) Ægtehustru, en. En gift Kone. (s. Hustru.) Ægtekiærlighed, en. ud. pl. Kiærlighed imellem Ægtefolk, ell. som disse skylde hinanden; ægteskabelig Kiærlighed. "Thi trofast Ægtekiærlighed af ingen Vinter veed." Thaarup. Ægtekone, en. d. s. s. Ægtehustru. Ægtemage, en. pl. r. d. s. s. Ægtefælle. Ægtemand, en. En gift Mand (i Modf. til Ungkarl, Enkemand.) Ægtepagt, en. Forbindelse om at indgaae Ægteskab, og de i den Anledning fastsatte Vilkaar. En skriftlig Æ. Derom var intet bestemt i Ægtepagten. Ægtepar, et. d. s. s. Ægtefolk. Ægteseng, en. S. hvori Ægtefolk sove. Ægtestand, en. ud. pl. den Stand, hvori Ægtefolk leve, ægteskabelig Stand; i Modf. t. den ugifte Stand. (s. Stand, 3.) ægtevie, v. a. 1. forene i Ægteskab v. visse kirkelige Ceremonier. (s. vie, 1.) deraf: Ægtevielse, en. — Ægteviv, en. d. s. s. Ægtehustru. "Nei, han forsvarer Huus og Børn og Ægteviv." Storm.

Ægte, v. a. 1. gifte sig med, tage t. Ægte. At ægte en Pige. Hun ægtede ham imod Forældrenes Villie.

Ægteskab, et. pl.-er. [N. S. Echtschap, Echtschop. Brem. W. B. I. 289.] Matrimonium. (Forklaringen s. ovenfor v. Subst. Ægte.) Giftermaal er Handlingen, at indgaae Ægteskab, der ikke allene bemærker den stiftede, men ogsaa den vedvarende Forbindelse. Børn af første, andet Ægteskab. At avle Børn udenfor Ægteskab. At leve i et lykkeligt Ægteskab med een. = Heraf: Ægteskabsbaand, et. ægteskabelig Forbindelse. Ægteskabsbrud, et. Brud p. den ægteskabelige Tro, v. Samleie m. en anden. Ægteskabslov, en. Lov, som foreskriver Bestemmelser angaaende Ægteskab. Ægteskabsløfte, et. Løfte om at ægte en Person. Ægteskabssag, en. Proces angaaende Æ. (D. Lov.) Ægteskabsskilsmisse, en. et Ægteskabs lovlige Ophævelse.

Ækel, adj. [T. ekel.] s. væmmelig, modbydelig. — Ækelhed, en. s. Væmmelse, Modbydelighed.

Ælde, en. ud. pl. [J. Elli. jvf. adj. old og Alder.] Beskaffenheden at være gammel, at have levet længe, været længe til; Alderdom. (Ælde om Personer og Ting; Alderdom om Personer, og undertiden om Dyr.) At døe af Ælde, forgaae af Ælde. Bygningen har lidt af Ælde. "Hver Evne syntes slidt af Ælde." Wessel. "Verdner svinde bort af Ælde." Thaarup. — Sieldnere og uegentl. br. Ælde for: Alderdom. "Du, vor raske Manddoms Hæder, bliv vor svage Ældes Trøst." Rahbek.

Ældes, v. dep. ældedes. [Isl. elldaz. A. S. ealdan.] blive gammel. Man seer p. ham, at han begynder at ældes. "Himlene skal forsvinde som en Røg, og Jorden ældes som et Klæde." Es. 51. 6.

Ældgammel, adj. pl. -gamle. af meget høi Alder. (T. uralt.) I ældgamle Tider. "De ældgamle Bierges ypperlige Frugt." 5 Mosеb. 33. 15. [Æld kunde være enten det A. S. eald (gammel) ell. Isl. Ölld. Aarhundrede. Men Ordet er neppe ret gammelt, og forekommer ikke i Bib. af 1550.]

Ældre, ældst, compar. og superl. af gammel. [Isl. elldri, elzt.] s. gammel.

Ællefolk, Ællehøi, Ællekonge, Ællepige, ællevild, s. under Ellefolk, o. s. v. da Brugen har indført (uagtet Slægtskabet med Alf, Alv ell. Ælv) at skrive disse Ord med e.

Ælling, en. pl. -er. [af And.] Andens Unger. Anden m. sine Ællinger. At lade en Høne udruge Ællinger.

Ælm, en. (eller Alm.) et Træ, som hist og her vorer vildt i vore Skove, og dyrkes i Haver; Ælmetræ. Ulmus campestris. — Ælmetræ br. om Ælmens Ved. Et Ælmetræes Bord; et Skab af Ælmetræ.

Ælte, v. a. 1. [I. elta.] giennemarbeide et blødt Legeme (især med Hænderne ell. Fødderne) f. at bringe Delene i nøie Forbindelse. Pottemageren ælter Leret. At ælte Dei t. Brød. I store Bagerier æltes Deien undertiden v. Maskiner. — figurl. "Saa æltes (tygges) Bly m. vrede Tænder." Vessel. — neutr. og figurl. gaae m. Besværlighed i noget blødt, som hindrer Gangen. At ælte i Dynd t. Knæene. "At ælte giennem Gaderne i Snee." Bagg. (U. Arb. 1. 31.) = Æltning, en. pl. -er. Gierningen at ælte. — Æltetørv, en. Tørv, som æltes m. Vand inden den formes. (s. Traadtørv.)

Æmne, et. pl. -r. [Sv. Æmna. I. Efni.] Stof, Materie, Gienstand. (Et i nyere Tid, efter det Svenske optaget Ord.)

Ændre, v. a. 1. [T. ändern.] giøre noget anderledes, end det var; forandre, rette. — Ændring, en. pl. -er. Forandring. (mest i d. Tale.)

Ændse, v. a. 1. [Sv. ansa. I. ansa, egentl. svare. Ans, Svar.] agte paa, lægge Mærke til. "Han ændser ei den unge Dag, ei Nattergalens Slag." Thaarup. Det er ikke værd at ændse. Jeg ændser ikke saadanne Smaating. "Svensken jeg slet intet ændser." Vessel.

Æng, adj. [I. ángr, öngr. T. enge.] trang, snever, knap. = ængbrystet, adj. s. trangbrystet, (angbrystig. Deraf: Ænge, Trangbrystighed. H. Harpestreng.) Ænghove, en. Sygdom i Hoven hos Heste; s. Hovtrang. — Deraf; ænghovet, adj. som har denne Skade i Hoven, tranghovet.

Ængste, v. a. og rec. 1. [T. ängsten.] forvolde Angest, sætte i Skræk, giøre bekymret. At ængste een m. usikkre Rygter. "Han gaaer m. ængstet Siæl p. Dødens mørke Vei." N. Brun. At ængste sig over noget. (ængstes br. ogsaa som v. dep. "Han begyndte at bedrøves og svarligen at ængstes." Matth. 26. 37.) = ængstelig, adj. 1. som let kan ængstes ell. ængste sig, tilbøielig t. Frygt ell. ugrundet Bekymring. "Derfor er de Mismodiges ængstelige Sind endnu jordisk." Mynster. 2. alt f. forsigtig af Frygtsomhed, omhyggelig m. Tvang og Bekymring. At være alt for ængstelig i sit Arbeide. Han gaaer saa ængsteligt som om han frygtede f. at falde. En alt for ængstelig Orden. = Ængstelighed, en. den Egenskab, at være ængstelig. "Ingen skal leve m. Ængstelighed, saa han aldrig bliver rolig og glad." Mynster. — Ængstelse, en. pl. -r. Gierningen at ængste een; ell. Tilstanden, hvori man ængster sig. "Ængstelighed er den Sindsstemning, hvori man er tilbøielig t. at ængstes; Ængstelse den Tilstand, hvori man ængster sig, ell. som pleier at vække Angest." P. E. Müller.

Ærbar, ærbødig, ærgierrig, m. fl. s. under Ære.

Ære, en. ud. pl. [I. og Sv. Æra. A. S. arjan, erjan, *colere*.] Dette Ords almindeligste Begreb er: egen Følelse eller Andres Erkiendelse af Værd, Fortrinlighed og Fortienester, som en Person besidder. Æren, som en subjectiv Følelse, grundet p. Agtelse f. sig selv, (der dog altid fordrer og p. en Maade betinges v. Andres Erkiendelse) kalde nogle (Treschow) indvortes Ære; og Erkiendelsen, som deels ytrer sig i et meer eller mindre udbredt ell. almindeligt Omdømme, deels i udvortes Tegn, gaaer over t. Hæder, naar disse Tegn især bestaae i Handlinger ell. synlige (sandselige) Udmærkelser. Man erhverver, indlægger sig Ære; man opnaaer Hæder. "Ære er Høiagtelse, grundet p. Fortieneste; Hæder er Æresbeviisning, d. e. Udmærkelse, grundet p. Høiagtelse." Sporon. Endelig br. Ære ogsaa om Egenskaber, om en Tilstand, som forudsætter Ære, eller hvormed (i det mindste udvortes) Ære følger; og i andre særskilte Tilfælde. — Saaledes altsaa: 1. Følelsen af vore egne Fortienester, af det Gode hos os selv, forenet m. en Fordring p. andres Erkiendelse. Der er hverken Ære ell. Skam hos ham. En Mand af Ære (vir probus.) Ærens Lov. Han har ingen Ære i Livet. (d. Tale.) 2. Høiagtelse, som beroer p. den almindelige Mening, godt Navn og Rygte i en høiere Grad; borgerlig Ære. (Fama incolumis.) At tragte efter Ære. At forsvare, redde sin Ære; miste sin Ære; faae Opreisning p. sin (borgerlige) Ære. Fornærmelse mod eens Ære. Det var vel ikke hans Ære for

nær, at gaae t. Fods. 3. Fortrinlighed, som erkiendes af andre v. udvortes Ytring. (udvortes Ære.) honor. Man viste ham megen Ære. Denne Ære tilkommer ham ikke. At holde noget i Ære. At vise een den sidste Ære (følge hans Lig t. Graven.) Hans Besøg anseer jeg f. en Ære. Giør mig den Ære at besøge mig. 4. Berømmelse, som vindes v. gode og ypperlige Gierninger. (gloria; fama.) At have Ære af noget, komme med Ære fra noget. At lade een have Ære f. noget. Han gav Gud allene Æren f. denne Seier. At vinde Ære og Berømmelse. Det er en Ære for vor Tidsalder. Dette holdt man fordum f. en Ære. 5. Stand, Værdighed, hvormed Ære følger, udvortes Anseelse. (dignitas.) At komme t. stor Ære, t. Ære og Værdighed i Landet. Kongen ophøiede ham t. stor Ære. 6. sædelig Reenhed (især om qvindelig Kydskhed og jomfruelig Uskyldighed.) At berøve en Pige hendes Ære. Hun har mistet sin Ære. 7. en Person ell. Ting, som giør en anden Gienstand Ære. Han er sit Fædrelands, sin Familles Ære. Hun var en Ære for sit Kiøn. Denne Beslutning var en Ære for Nationen. Sammensætninger og afledede Ord: = a.) æragtig, adj. som fortiener at æres; ærværdig. (forældet.) ærbar, adj. overeensstemmende m. Begrebet om Ære (6) ell. om sædelig Reenhed; tugtig, anstændig, sædelig. En ærbar Pige, en ærbar Dragt. (2. udvortes besteden og alvorlig i Lader og Adfærd. Moth.) Ærbarhed, en. ud. pl. Tugtighed, Sædelighed (især i udvortes Ytring.) "Ord, som støde stærkt i Ærbarhedens Øren." Evald. "Ærbarhed bestaaer i en betænksom Opførsel, der røber omhyggeligt Hensyn t. Alt hvad der i Kiønnenes gienſidige Forhold bliver velanstændigt og sømmeligt; og kan yttre sig baade i Klædedragt, i Lader og i den hele Vandel." Müller. ærbødig, adj. som ytrer sin Agtelse f. Andre i udvortes Tegn, viser andre tilbørlig Ære. At hilse een meget ærbødigt. Deraf: Ærbødighed, en. ud. pl. (T. Ehrerbietung.) "Ærbødighed er den Adfærd, hvorved man viser sin Hylding mod en Andens Fortrin, ell. ligesom tilbyder ham Ære. Ærefrygt er noget indvortes; Ærbødighed noget udvortes." P. E. Müller. ærgierrig, adj. p. en lidenskabelig Maade begierlig, higende efter udvortes Ære. "Den Ærgierrige attraaer baade indvortes og udvortes Ære; men søger ikke v. hiin at bane sig Vei t. denne." Treschow. (jvf. ærebegierlig, ærekiær, æresyg.) Ærgierrighed, en. ud. pl. herskende, lidenskabelig Begierlighed efter Ære. "Æresdriften udarter t. Ærgierrighed, der anseer den af Andre tilstaaede Ære f. det høieste Gode." Mynster. ærværdig, adj. som fortiener at æres, værdig t. at holdes i Ære. (Især om gamle Folk, og i geistl. Personers Titel.) En ærværdig Olding. Et ærværdigt Oldtidsminde. (s. høiærværdig, velærværdig.) Ærværdighed, en. Beskaffenheden, at være ærværdig. Alderdommens, gamle Mindesmærkers Ærværdighed. — b.) ærebegierlig, adj. higende efter Ære, begierlig efter at opnaae Ære. (Moth; P. E. Müller; men sieldent.) s. ærekiær og ærgierrig. "Den Ærekiære sætter Priis p. Æren, og vogter sig f. hvad der kunde formindske den. Den Ærebegierlige griber efter hver Leilighed t. Ære, der synes at tilbyde sig." Müller. ærebydende, adj. v. et hos endeel Nyere indført, ikke ganske heldigt dannet Ord, hvorved man vil udtrykke: Ærefrygt bydende; som indgyder Ærefrygt. Æredigt, et. D. som skrives t. Ære ell. Berømmelse f. een. Æredom ell. Æresdom, en. Dom, som overgaaer een f. Æressag ell. for løgnagtige og ærekrænkende Beskyldninger mod anden Mand. (D. Lov. VI. 21. 4.) "Ingen Æredom skal udstedes f. Ord, som Ære og Lempe ikke vedkomme." D. Lov. VI. 21. 4. Æredragt, (Æresdragt) en. Dragt, der bæres ell. skienkes een som Hæderstegn; Hædersdragt. (Kingo. Udg. 1827. S. 155. s. Æreklædning.) Ærefrygt, en. ud. pl. en høi Grad af Ærbødighed og Høiagtelse, forenet m. en vis Følelse af Ypperlighed, Magt, Overlegenhed hos den, som man ærer. (Nyt Ord. T. Ehrfurcht.) "Naar Høiagtelse er forbunden m. Uro over, hvad Dom den, hvis udmærkede Fortrin vi erkiende, vilde fælde over os, opstaaer Ærefrygt." Müller. ærefuld, adj. som giver, medfører stor Ære. Besætningen overgav sig efter en ærefuld Modstand. ærekiær, adj. som elsker Æren, som holder over sin Ære, stræber efter at erhverve sig sand Ære v. Dyder og Fortienester. (jvf. ærgierrig og æresyg.) Ærekiærhed, en. den Egenskab, at være ærekiær. "Æren kan være ligesaa almindelig i Staterne, som Ærekiærhed er i Hierterne." Schytte. Æreklædning, en. og Æreklæder, pl. Klæder ell. Dragt, som bæres v. høitidelige Leiligheder; ell. d. s. s. Æresdragt. ("Hun — blev beklædt m. fine Æreklæder." Stykker t. Esther. XV. 1.) "Og Alle for Umag en Æreklædning nyde." Arreboe. 167. ærekrænkende, adj. v. d. s. s. ærerørende. Ærelyst, en. Lyst t. Ære (Ordet medfører et noget stærkere Begreb, end Ærekiærhed; dog mildere, end Ærgierrighed og Æresyge. "Forgieves Ærelyst i kiække Hierter brændte." O. G. Meyer. ærelysten, adj. v. d. s. s. æresyg. (Baggesen.) ærelos, adj. som strider imod Æren; som ingen Ære har, ell. som medfører Ærens Tab. At begaae ærelose Handlinger. "Selv dette ærelose Konstgreb vilde kun hielpe li-

det." Birkner. Et æreløst Menneske. (Ikke blot om den borgerlige, men ogsaa om den moralske Ære.) "Hvo æreløs lever, han æreløs døer." P. Tolle. Æreløshed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være æreløs. (A. Ørsted.) Æreminde, et. Minde, som er sat t. Ære ell. Hæder f. een; Hædersminde. Æremæle, et. d. s. Æreminde. (Engelst. pl. Æremæler er sielden. "Evige Æremæler" forekommer i Sneed. Patr. Tilsk. I. 122.) Æreport, en. En opført Port ell. Bue, t. Ære f. en Fyrste ell. en anden, der holder Indtog ell. reiser giennem Landet. ærerørende, adj. v. ell. ærerørig, adj. som krænker, fornærmer eens Ære; ærekrænkende. (jvf. utilbørlig. s. D. Lov. VI. 21. 14.) "Der gives (i Følge vore Love) grove Udtryk mod Andre, som ere utilbørlige uden at være ærerørige; og de ærerørige Udtryk, som Løgner, Skielm og Tyv, ere mere end utilbørlige." Müller. Æreseng, en. figurl. (ligesom i Talem. at døe p. Ærens Seng) om Døden p. Valpladsen. "At han v. blodigt Fald p. Æresengen ligger." Reenberg. Æreskienk, en. Gave, der bydes som en Æresbeviisning, som et Vidne om Ærefrygt, meer end m. Hensyn t. dens Værdi; Hædersgave. Æreskud, et. S. som affyres t. Ære f. een. "Æreskud af Stadens høie Vold." Bording. II. 360. Æreskygge, en. I høiere Stiil: en falsk, forgængelig Ære. (Tullin.) Æreskiænder, en. pl. -e. den, som i høi Grad krænker en Andens Ære, søger at stille ham v. Æren. "Naar Bagvaskeren søger at tilintetgiøre sin Næstes borgerlige Ære, da er han en Æreskiænder." Müller. Æresmykke, s. Hædersmykke. Ærestand, en. Stand, Forfatning, hvori man æres ell. nyder Ære. At være i Ærestand. Moth. "De komme frem t. Ærestand og Lykke." Bording. I. 41. Ærestøtte, en. S. opreist t. Æreminde f. een. æresyg, adj. i høi Grad ærgierrig. "Den Ærgierrige higer blot efter Ære, og hans hele Øu er henvendt paa, hvorledes Ære kan naaes; men den Æresyge anseer Æren f. uundværlig, og føler sig ulykkelig, naar Æren, han higer efter, ikke vil falde i hans Lod." Müller. Æresyge, en. ud. pl. den høieste Grad af Ærelyst ell. Ærgierrighed. "Som naar en Helt af Æresyge brænder." Rein. "Æresyge er en Aandssvaghed, der sætter al Tilfredshed i et Skingode." Müller. Æresæde, s. Hædersplads. Æretyv, en. d. s. s. Æreskiænder. (Moth.) Æretørst, en. figurl. en meget høi Grad af Ærgierrighed. "Bryst dig aldrig af saa skiændig Æretørst." Popes Krit. v. Schiermann. "Hiin ædle Æretørst, som brændte i dit Bryst." Foersoms D. II. 88. Æreværs, et. d. s. s. Æredigt. — c.) Ærebane, en. den Bane ell. Livsvei, hvorpaa een v. sine Gierninger indlægger sig Æ. (Hædersbane.) Æresbestilling, en. (Moth.) d. s. s. Ærespost. Æresbeviisning, en. Handling, hvorved man ærer en Anden, beviser ham Hæder ell. udvortes Ære. Æresdag, en. s. Hædersdag. Æresdrift, en. Drift t. at erhverve sig Ære og Hæder. (Mynster.) s. Ærgierrighed. Æresembede, et. (Moth.) s. Hæderspost. Æreserklæring, en. høitidelig ell. offentlig Gienkaldelse af et Angreb v. eens Ære. Han maatte giøre ham en Æ. Æresfornærmelse, en. F. i Ord ell. Gierning mod en Andens Ære. Æresforsvar, et. F. for egen ell. Andres Ære. Æresfølelse, en. F. af sit eget Værd og af den derpaa grundede Æ. (s. Ære, 1.) forenet m. Omhu f. at bevare og at værge den. Æresgield, en. En Gield, som det er ell. ansees at være en Æressag, at betale. "Den er ligesom Spillegield, en Æresgield, der maa betales." Rahb. (Fortæll. 1 Deel.) "En sand Æresgield, Penge, som Venner havde betroet ham i Tillid t. hans Retskaffenhed." sammest. I. 88. Æresglands, en. d. s. s. Hædersglands. "Alle samle de sig som en Æresglands om ham." Mynster. Æresgrad, en. s. Ærestrin. Æresklædning, en. (Arreboe) s. Hædersklædning. Æresmedlem, et. en Person, som, f. at hædre hans Stand og Fortienester, optages t. Medlem af et Selskab, uden Forpligtelse t. at deeltage i dets Arbeider (i Mods. t. ordentligt Medlem.) Æresnavn, et. N. som tillægges een t. Hæder, Hædersnavn, Ærestitel. Æresord, et. Forsikkring ell. Løfte, som man bekræfter v. sin Ære. At give sit Æresord p. noget. Ærespost, en. d. s. s. Hæderspost. Æresredning, en. offentligt Forsvar i Skrift ell. Tale f. sin egen ell. andres Æ. Æressag, ell. Æresag, en. Sag, Forhandling ell. Proces, som vedkommer en Persons Æ. Æresmykke, en. Smykke, der bæres som Ærestegn. (J. L. Heib. Psyche. 40.) Æresstraf, en. Straf p. Æren, som tilkiendes v. Domstolene; vanærende Straf. Æresstrid, en. Strid, der reiser sig af Æresfornærmelse. Ærestegn, et. d. s. s. Hæderstegn. Ærestitel, en. T. som medfører Rang ell. udvortes Anseelse. Ærestrin, et. T. ell. Grad i Hæder ell. udvortes Ære. Æresvagt, en. Soldatervagt, der sættes v. en fornem Persons Bopæl f. at vise ham Ære. (Jvf. ogsaa ærlig, nedenfor.)

Ære, v. a. 1. lægge sin Agtelse f. Dagen v. udvortes Tegn ell. Ytringer af Sindelaget; bevise Ære, (jvf. hædre.) At ære sine Forældre. De Gamle skal man ære. Han ærede sin afdøde Velgiørers Villie (v. at efterleve den.) "En Mand kan være æret, uden at være hædret." Sporon. "At ære er at yttre et godt Omdømme om Andre. — Især br. ære om at vise Opmærk-

somhed mod den fortrinligere Virksomhed" (ell. Fortieneste.) Müller. [Man ærer egentlig hver den, som man giver udvortes Tegn, enten i Ord ell. Handling, p. Agtelse. Men da det ikke derfor er afgiort, at der menes noget m. disse Tegn, ell. at Agtelsen er virkelig: saa giør man Forskiel paa, at ære een udvortes, og ære ham i Hiertet. "Man kan ved Borgerlivets Vedtægter undertiden nødes til, i det Udvortes at ære den Mand, man v. sig selv foragter; og man kan ære en Mand i sit Hierte, uden at kunne ære ham i Livet." Müller. Man siger ogsaa: at ære de moralske Ideer og Begreber (ære Dyden, Uskyldigheden, Retskaffenheden o. d.) ɔ: at erkiende og vedgaae sin Agtelse f. samme.] (Partic. æret br. ofte som et hædrende ell. høfligt Tillægsord, hvor en Person omtales. Min ærede Ven. Den ærede Herre, som har yttret sin Mening.)

Ærende, (ell. **Ærend**,) et. pl.-r. [A. S. Ærend.] 1. i Alm. Bestilling, Forretning, Hverv, som vedkommer et enkelt Tilfælde. At være, at reise i Kongens, i sit eget **Ærende**. At flye, give een et **Ærende**. At rygte, udføre, udrette et **Ærende**. "Mangen gaaer en Andens Bud, og rygter sit eget Ærende." Ordspr. At have Ærende paa et Sted. "Hvor der er hvide Katte, der har Skinderen Ærende." Talem. (Moth.) Hun giorde sig et Ærende ind i Stuen. 2. særd. om mindre betydende, i det dagl. Liv forekommende Forretninger og Foretagender. At gaae Ærender i Byen. Hun sendte Pigen bort i et Ærende. Han giorde sig et Ærende i Stuen, f. at see hvad der foregik. (s. Byærende.) = Deraf: ærendeløs, ærendløs, adj. som er uden Ærende, ell. ei har forrettet sit Ærende. "Hvo stundesløs far af By, kommer ærendeløs hiem." Ordspr. "Taus og ærendløs han maatte derfra gaae." Bording. II. 342.

Ærenpriis, en. Navn p. en Plante, der tillægges mange gode Egenskaber. Veronica officinalis.

Ærgerlig, adj. [T. ärgerlich.] fortrædelig, ubehagelig; it. fortrydelig. Et ærgerligt Sind. At blive ærgerlig over noget. (d. Tale.) "Ærgerlig i Hovedet over den besværlige Vei." Bagg. N. Klim. 182.

Ærgre, v. a. og rec. 1. [T. ärgern.] opvække Vrede, Fortrydelse, Misfornøielse hos een. Hans Ligegyldighed ærgrer mig. Det ærgrede ham, at han blev forbigaaet. At ærgre sig over noget. "En Fader kan m. Grund ærgre sig over, at Sønnen spilder sin Tid og sine gode Anlæg p. Narrestreger." Müller. = **Ærgrelse**, en. pl.-r. Tilstanden at ærgre sig, en Følelse af undertrykt Vrede; Sindskrænkelse. At have Ærgrelse af noget. "Ærgrelse er den bittre Følelse af menneskelige Daarskaber, hvorved man selv lider Skade." (Dog er det ikke altid blot egen eller Andres Daarskab der kan vække Ærgrelse; men ogsaa en vis Grad af Slethed. Man kan ærgre sig over Utaknemmelighed, lav Egennytte, Partiskhed o. d.) (jvf. Fortrydelse, 2, og Harme, 2.) "Er Fortrydelsen stærk, og angaaer den en Daarskab, som vi bebreide os selv, kaldes den Ærgrelse." P. E. Müller.

Ærlig, adj. [af Ære.] 1. overeensstemmende m. den borgerlige Ære, m. et godt Rygte ell. offentlig Agtelse. Et ærligt Navn og Rygte. At være kommen af ærlige Forældre. Han maatte ikke faae en ærlig Begravelse. (modſ. uærlig.) "De vare beredte til enten at leve eller døe ærligen." 1 Macc. 4. 35. "Det er ærligt at sye Skoe, naar Læderet ikke er stiaalet." Talem. 2. overeensstemmende m. den moralske Ære, m. Retskaffenhed, ell. som opfylder dens Fordringer; redelig, retskaffen. En ærlig Mand; ærlige Folk. En ærlig Behandling. At tiene een ærligt og redeligt. Det gik ikke ærligt t. med den Handel. Et ærligt Ansigt. At see ærlig ud. (modſ. uredelig, bedragersk.) jvf. redelig. 3. Sædelig, anstændig, kydsk. En ærlig Pige, Qvinde. (I Titler brugtes det fordum hyppigen, især i Forening m. velbyrdig, om Adelen.) = **Ærlighed**, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være ærlig; Redelighed, Retskaffenhed. "Ærlighed er en Dyd i Tænkemaade; Redelighed i Handel og Omgang. Af Ærlighed følger Redelighed, og denne er grundet p. den første." Sporon.

Ærme, et. pl.-r. [af Arm. I. Ermi.] den Deel af et Klædemon, som bedækker Armene. At sye Ærmet i en Kiole. At binde een noget p. Ærmet ɔ: bilde ham noget ind. "Folk af gammel Ærlighed, der ikke lade sig selv binde noget p. Ærmet." Bagg. (Fort. til N. Klim.) At ryste en Løgn af Ærmet. "Hvad vil hans Prækener? Han dem af Ærmet ryster." Holb. P. Paars. (ɔ: de koste ham ingen Umage.) Han har en Ræv i Ærmet (er snedig.) = **Ærmefoder**, et. F. som sættes i Ærmet. **Ærmegab** ell. **Ærmehul**, et. det Hul i en Kiole, hvortil Ærmet passer og som det syes til. **Ærmekaabe**, en. K. med Ærmer. **Ærmeknap**, en. K. hvormed en Linning, f. E. paa Skiorten, knappes v. Hænderne. **Ærmelinning**, en. d. s. s. Haandslinning.

Ært, en. s. **Ert**.

Ærteskok, n. s. s. Artiskok.

Æs, et. (i Kortspil.) s. **Es**.

Æsel, et. s. **Esel**.

Æsk, en. (et Træ.) s. Ask.

Æske, en. pl.-r. [I. Askr. N. S. Ascher.] et Giemsel af tynde Sidestykker, der omgive en Bund, m. et derover passende Laag. (jvf. Buddike, Kiste, Skriin.) En **Papæske**, **Spaanæske**, **Blyæske**, **Trææske**.

En rund, firkantet Æske. En Hatteæske, Pulveræske, Snusæske. = Æskebund, en. den flade Bund i en Æske. Æskelaag, et. et Laag der slutter uden om Æskens Rand. Æskemager, en. den, som gior og sælger adskillige Slags Æsker.

Æske, v. a. 1. [A. S. ascian. E. to ask.] kræve, forlange, (især med Eftertryk, ell. hvad man er befoiet t. at begiere.) At æske eens Vidnesbyrd, æske eens Betænkning i en Sag. "Det betrængte Fædreland æskede hans Bistand." Jacobi. At æske een t. Tvekamp. s. udæske. "Hver Svend, som æsked ham, har maattet lade sit unge Liv." Ohlenschl. "Man æsker det, man bor have; fordrer det, man vil have; kræver det, man skal have; forlanger det, man onsker at faae." Sporon; (dog iagttages denne Forskiel ikke altid i Brugen; og æske er overhovedet nær v. at forældes.)

Æsp, en. pl.-er. [J. Espi. A. S. Espe.] et Træ af Poppel-Slægten; Bæveræsp. Populus tremula. At skiælve som et Æspelov.

Æt, en. (pl. Ætter er ganske sielden.) [J. Ætt.] 1. Oprindelse, Afkomst, Udspring, Byrd; især om Mennesker. (origo, ortus.) Moth. At være af fornem Æt. 2. Stamme, Slægt, Art. (Stirps, genus.) En gammel, beromt Æt. "Tænk p. den ædle Æt, hvoraf dit Folk nedstamm er." A. Bull. Kongeæt. = ætgod, adj. som er af god Æt ell. Stamme. (Moth.) Ætled, et. pl. d. s. Led i Slægtskab og Stamtavler; Slægtled. (J. Ættlidr.) ,ætlede, v. a. 1. tage i Barns Sted, adoptere. (Moth.) J. ættleida. Ætleding, en. 1. Handlingen at ætlede een. (J. Ættleiding.) 2. den, som er tagen i Barns Sted, ell. lyst i Kuld og Kion af en anden. Moth. (J. Ættleidingr.) Ætmand, en. pl.-mænd. nedstammende Slægtning, Frænde. Grundtvig (Qvædl. S. 165.) = Ættetal, et. Slægtregister. (Moth; forældet. Isl. Ættartala.)

Ævle, v. n. 1. (har.) snakke meget om ingen Ting; kives, trætte. (Moth. d. Tale.)

Ævred, ell. Ævret, et. [dette Ord, som jævnligen i Sammensætning skrives Ævre (absol. forekommer det næsten altid m. bestemt Art. Ævret) kommer af det gamle Afred, Afreth, og bor derfor ikke miste Endeconsonanten. jvf. Afred i Dial. Lex.] Græsning i Stubben p. de hostede Agre, efterat Sæden er hiemfort. At opgive Ævret o: slippe Kreaturene los p. de hostede Marker. (Olufsen.) = Ævredgræsning, ell. Ævregræsning, en. Græsning, som finder Sted om Efteraaret i Ævret. Ævredsmor, et. Smor, som kiernes af Melken i den Tid, da Koerne gaae p. Ævret. Ævredtid, en. den Tid, da Ævret er opgivet, da Kreaturene gaae i Ævret. (Olufsen. Oecon. Ann.)

Ø.

Ø, (eller Øe, som endeel endnu skrive) en. pl. Øer. [J. Ey. s. Eiland.] et med Vand omflydt, fra Fastlandet afsondret Land. Dog er Brugen af dette Ord indskrænket til alle mindre Lande af denne Art; og saavel de 3 gamle Verdensdeles, som Americas Hovedland, tillægges Navn af det faste Land. En meget lille Ø kaldes en Holm. [De fleste tillægge endnu Ordet Ø det stumme e; ogsaa af den Grund, at det ei kan undværes, hvor Ordet i Genit. faaer den bestemte Artikel ell. pron. demonstrat. foran. f. E. Den lille Oes Indbyggere. "Den som tiltræder denne beromte Oes Besiddelse." D. Quirote af C. D. Biehl.] = Øbo, en. pl.-er. ell. Øboer, en. pl.-e, (Sneedorf.) Indbygger p. en Ø. Øbygger, en. d. s. s. Øboer. (Guldb. Treschow.) Øgaard, en. Samling af mindre Øer, der omgive en storre. (sielden.) Siællands Øgaard. (Scheels Krigens Skuepl. 235.) "Langeland og Ærø, tilligemed Taasing og Ærøe, udgiøre den fynske Øgaard." sammest. 247. Øland, et. pl.-e. et Land, der udgior en Ø. De danske Ølande. Ølund, en. En Lund ell. mindre Skov, omringet af Vand; ell. en liden, skovbevoxen Ø. "Vi saae ud over hele Skoven og Ølundene i de spredte Indsoer." Bagg. (Labyr. I. 57.)

Øde, adj. [J. audr. T. öde. jvf. Ørken.] 1. uopfyldt af Materien (som man tænker sig Verden for Skabelsen.) "Ligesom Skabningens Mangfoldighed gik frem i Lys og Skionhed af det Øde og Tomme." Mynster. 2. ikke beboet ell. dyrket af Mennesker, folketom, ubesogt, ubebygget, ell. meget sparsomt bebygget. "Jeg saae Landet, og see det var ode og tomt." Jer. 4. 23. En eensom og ode Egn. Et ode Sted. "Maagen skriger v. den ode Strand." Thaarup. En ode Gaard o: som ikke drives og er ubeboet. (skrives ogsaa i eet: Ødegaard.) Jorden ligger ode (drives ikke.) At lægge

Landet øde; i ældre Skrifter i St. for det- følgende: = ødelægge, v. a. 3. (s. lægge.) 1. fordærve aldeles, giøre utienlig t. Brug, t. Beboelse. At ødelægge sine Klæder. Krigen har ødelagt Landet. Han ødelægger sin Helbred. 2. forarme. Han er ødelagt i Bund og Grund. Dette Tab har reent ødelagt ham. 3. sætte overstyr. Han har ødelagt Alt hvad han eiede. — Ødelæggelse, en. pl.-r. 1. Gierningen at ø. Krigens Ødelæggelser. 2. det, at ødelægges, Fordærvelse, Undergang. — Ødelægger, en. (Moth.) "Saameget ringere — som den orkesløse er bedre end Ødelæggeren." Sneedorf. "Bag Ødelæggeren Ruiner ryge." S. Blicher. = ødeliggende, adj. v. som ligger øde ell. udyrket. "Ødeliggende Jords Opdyrkning." Olufsen.

Øde, et. [det foregaaende adj. brugt som n. s.] det øde, tomme Rum, en øde Egn, Ørken; (hos Nyere.) "Et strækesomt Øde langt fra Nord t. Syden gaaer." Frimann. "Vend Øiet mod hiint africanske Øde." S. Staffeldt. "En Gravtaushed og det frygteligste Øde." Bagg. (Labyr. II. 297.) "Hvor Gravens Stilhed Lundens Øde dækker." F. Guldberg.

Øde, v. a. 1. d. s. s. ødelægge, 1. (Moth. nu sieldent) "Som fede sig m. Rov og Blod, og øde Landets Grøde." Bording. "Ødes anden Mands Korn, eller Eng." VI. 14. 14. "De udmattede og ødede Landet." Guldberg. "Du — glædes ei v. at øde det Liv, du selv har skabt." Øhlenschl. 2. udgive t. Unytte, og i Mængde, spilde, sætte til, sætte overstyr. At øde sine Penge, sin Formue p. Daarligheder. Hvad Faderen sparer, det øder Sønnen. At øde sin Tid. "Den øder Penge, der sætter dem til, fordi han ikke agter deres Værd, og saaledes ligesom kaster dem bort." Müller. (jvf. ødsle og forøde. Den rige Mand kan øde mange Penge paa noget, uden at forøde (o: reent tilsætte (sin Formue.) = Deraf: Ødeland, en. den, som øder meget, en Forøder. — Øder, en. pl. -e. en Ødeland. "Ødeeren kunde ikke ødelægge sine Efterkommere; den Gierrige ikke udsue sine Medborgere." Sneed. "Efter en god Avler kommer en god Øder." Ordspr. — ødsom, adj. tilbøielig til at øde; ødsel (1. og 2.) P. J. Colding.

Øde, et. ud. pl. [Sv. Öda. J. Audna.] Skiebne, Tilskikkelse. (Et af nogle nyere optaget Ord.)

Ødsel, adj. pl. ødsle. [af v. a. øde.] 1. tilbøielig t. at øde. (mods. sparsommelig.) En ødsel Kone. 2. overflødig t. Unytte, som langt overskrider Fornødenheds Maal. ødsle Giæstebud. En ødsel Anretning, ødsel Pragt. At leve ødselt. (ødsel har i Brugen meest Hensyn p. det unyttige i Udgift ell. Anvendelse; overdaadig p. det hensigtsløse, overflødige og kostbare ell. det overdrevet prægtige. Selv den Fattige kan være ødsel; og m. Overdaadighed kan Knaphed t. sin Tid være forenet.) 3. uegentl. for: rigelig, overflødig. "Den hele Mark er Lyst, som ødsel sig tilbyder." P. H. Frimann. — Ødselhed, en. ud. pl. den Egenskab ell. Beskaffenhed at være ødsel. (jvf. Overdaadighed.) "En Levemaade, der medfører mange unødvendige Udgifter, kaldes Ødselhed, f. saa vidt Formuen derved lægges øde, Overdaadighed, f. saavidt Mennesket derved overskrider Maadehold i at anvende Penge." Müller.

Ødsle, v. n. og a. 1. neutr. forbruge, fortære m. Ødselhed, t. Unytte. At ødsle med noget. 2. act. at anvende i unyttig Overflødighed, øde, tilsætte. At ødsle sin Formue bort. At ødsle mange Penge p. noget. (jvf. øde og forøde.) "At ødsle er at øde ideligen, ell. Frequentativet af at øde, — At bortødsle er at forøde ved at ødsle, og bliver altsaa det stærkeste Udtryk i denne Række." Müller. — Deraf: Ødslen, en. ud. pl.

Øg, et. pl. d. s. [Sv. Ök; ogsaa om et Par Dragere, et Spænd. J. Eykr, Arbeidsdyr.] en Hest, som br. til Arbeide ell. Dræt, en Bondehest, Arbeidshest. (Ordet høres nu kun blandt Almuen.) Deraf ligeledes i Almuesproget adskillige Sammensætninger, f. E. Øgbytte, Øgfællig (Fælleskab i Brugen af Heste) Øghoved, o. a.

Øge, v. a. 1. i partic. ogsaa øgt. [J. auka.] 1. udvide, giøre større, formere. (s. forøge, som nu mere br.) 2. særd. forøge v. Tilsætning, v. at sye til. Kiolen maa øges nedentil. Der kan øges et Stykke i ell. til. Det kiendes ikke hvor Stykket er øgt til. = Øgning, en. pl.-er. Gierningen at øge, særd. i Bemærk. 2. it. Stedet, hvor noget er øgt. Kiolen er løbet op i Øgningen. — Øgenavn, et. pl.-e. Tilnavn, især et saadant, der gives een t. Haan; Spottenavn.

Øgle, en. pl.-r. [J. Eþla. Sv. Ödla.] en Fiirbeen, Lacerta. (Af Forestillingen om disse Dyrs Giftighed kommer det Bibegreb om Skadelighed, Slethed og Ondskab, som hersker i de fig. Bemærk. af de fleste Sammensætninger.) = Øglebid, et. Bid af en Øgle. Øglerede, en. figurl. et Opholdssted f. slette, skarnagtige Folk. Øglesal, en. poet. en m. Øgler opfyldt Sal ell. Bolig. "Jeg synker gierne ned t. Nastronds Øglesal." Øhlenschl. Øgleslægt, Øgleæt, en. fig. en Slægt af onde, slette Mennesker. Øgletunge, en. fig. en ondskabsfuld, bagvaskende Tunge ell. Tale. Øgleunge, en. pl.-r. fig. onde Børn, vanartig Afkom; ligeledes Øgleyngel.

Øie, et. pl. Øine og Øien; det sidste mest i ældre Skrifter. [J. Auga. T. Auge. E. eye. ældre pl. eyen.] 1. Redskab f.

Synets Sands hos Mennesker og Dyr. a.) ligefrem: At have mørke, lyse, brune, blaa Øine. At faae noget i Øiet. At have Stær p. det ene Øie. At være blind p. begge Øine. At slaae Øinene ned (vende Blikket mod Jorden, som den undseelige.) At følge een m. Øinene. Han havde ikke Øinene fra hende den hele Aften. — figurl. At see een under Øine ɔ: ikke være ræd f. ham. At gaae een under Øinene ɔ: hykle, smigre f. een. At see een lige i Øinene, lige op i Øinene. Han negtede det i mine aabne Øine (om den, som vil benegte hvad der er vitterligt, at han har giort.) Det er ham en Torn i Øiet ɔ: det er ham meget ubehageligt, ell. Gienstand f. Misundelse. b.) overført: Synets Sands, Synet. "Det er ei Alt f. Øie, som eles skal." Ordspr. (P. Lolle.) "Lad da ei mit Øie see det, hvorom jeg heller drømmer." J. L. Heiberg. At have gode, stærke, svage Øine. Han har mistet sit høire Øie (ɔ: Synet p. dette Øie.) Det lader sig ikke see m. blotte Øine. At komme af Øie ell. af Øine ɔ: af Syne. "Saasnart den gamle Tid sig os af Øie stynder." Bording. Jeg veed ikke, hvor han da havde sine Øine. Jeg tør neppe troe mine egne Øine (om et meget uventet Syn.) — figurl. At see m. Andres Øine (lade Andre iagttage, arbeide f. sig.) At være vant t. at see m. sine egne Øine. At falde i Øinene: a.) være synlig; have en saadan Stilling, at det kan sees. b.) have udvortes Syn, Anseelse. At kaste et Øie paa noget, i en Bog (see, læse flygtigen.) — Desuden andre figurl. Talemaader til I. a. og b. f. E. Det var ham en Torn i Øiet ɔ: en meget ubehagelig Sag. At lukke Øinene v. noget ɔ: lade som man ei bliver det vaer. (Men: At lukke Øinene ell. et Øie ɔ: sove. Jeg har ikke lukket et Øie den hele Nat.) o. fl. II. uegentl. og figurlige Bemærkelser: a.) om Øiet, som Siælens, Tankens ell. Følelsens Tolk: Blik, Øiekast. Fromhed lyser af hendes Øie. Et lumsk, stiulende Øie. Aabne, livsfulde, talende Øine. Der ligger meget ædelt i dette Øie. "Veltalende Øine hinanden forstaae." Thaarup. Hun gier Alt hvad hun kan see p. hans Øine. b.) Paasyn, Øiesyn, Nærværelse. At rose een i hans Øine. At narre, lyve een op i Øinene, i hans aabne Øine, (p. en grov, haandgribelig Maade.) Det skeete under hans Øine. Man tog det bort f. hans Øine. Kom ikke meer f. mine Øine! Gaae bort fra mine Øine! At sige een noget lige i Øinene (uden Omsvøb ell. Skaansel.) At gaae een under Øine ɔ: hykle, slедske f. ham. (Moth. Dog ogsaa i god Bemærk. ɔ: vise sig føielig, opmærksom imod een. "Sin Mand hun under Øine gaaer, som det sig bør og sømmer." Bording. I. S. 5.) Under fire Øine (blot imellem to Personer.) c.) Opsyn, Tilsyn, Omsorg. At have Øie et vaagent Øie med noget. At have sine Øine overalt (være meget paapassende.) Politiet har Øie med ham (passer p. hans Handlinger.) d.) Om Følger og Virkninger af at see; saaledes: 1. Om Hukommelse, Indbildningskraft, Betragtning. Dette Syn staaer mig bestandig f. Øiet. At have Gud f. Øine. "Dette havde han stedse f. Øine." Malling. "Hav stedse f. Øiet, du ei er ret frisk." Bessel. 2. om Villie, Attraa, Ønske. At kaste sit Øie paa noget. Han har længe havt Øie paa Pigen (Godhed f. hende) p. den Gaard. At have et godt Øie til een (Velvillie, Godhed.) Han har ikke Øie for andet, end denne Pige. 3. Erkiendelsesevne, Dømmekraft. Sagen ligger f. alles Øine. At aabne Øinene p. een (oplyse ham om en Sags sande Beskaffenhed.) Nu faae han Tingen m. ganske andre Øine. At see noget m. et kritisk, mistænkeligt Ø. I mine Øine ɔ: efter mit Skiønnende, min Mening. I Verdens Øine. At sætte een Blaar i Øinene, svøbe hans Øine i Blaar ɔ: forblinde, føre ham bag Lyset. III. br. Ordet i endeel uegentlige og overførte Bemærkelser om Ting, der have meer ell. mindre Lighed m. et Øie; f. E. Øine i Paafuglens Hale. Øine i Kortspil (enkelte Figurer ell. Punkter p. Smaakortene, og Tallet p. dem, som Herrebladene regnes for.) At have flest, de høieste Øine. Fr. points. — Øine (Prikker) p. Terninger. At slaae lige, ulige Øine. — Øine i Ost, i Brød (ɔ: Smaahuller.) Øiet i en Naal, Naaleøie. Øiet p. en Øre. (s. Øiebolt.) Øie paa Træer og Buske, (gemma) ɔ: Knop, hvoraf Skud, Blade ell. Blomster udspringe. (Bladøie, Løvøie, Blomsterøie.) Øie paa en Qværn, ell. paa den øverste Møllesteen (hvorigiennem Kornet falder ned.) Øie i Tougværk, i en Jernbolt, t. Skibs; m. fl. = Sammensætninger: a.) Øieblegn, en. Blegn, der sætter sig inden i Øiet ell. paa Øielaaget. Øieblending, en. Blendværk, Giøgleværk. (Moth.) Øieblik, et. 1. egentl. Blik ell. Bevægelse m. Øielaagene. Moth. (sielden.) "Lad Øieblikket under Brynet imellem træffe dig som Lynet." Bagg. (Poet. Ep. 1814. S. 36.) 2. en yderst kort Tid. Det varede kun et Øieblik. Jeg skal komme i Øieblikket, om et Øieblik. Et høitideligt, skrækkeligt Øieblik. For et Øieblik kan det more. 3. Øieblikket absol. den nærværende Tid, det nærværende Øieblik. At leve i, for Øieblikket. Han tænker kun paa Øieblikket. — Deraf: øieblikkelig, adj. som skeer i et Øieblik ell. som varer kun yderst kort. En øieblikkelig Overgang, Bevægelse. Det kan give dem en øieblikkelig Hielp. = Øieblund, et. Et kort Blund. 2. et Øieblik. 2. (sielden.) Øiebolt, en. En Bolt ell. stor Jernnagle, m. et Øie ell. Hul i den ene Ende.

Øiebryn, et. s. Øienbryn. Øiebyld, en. B. i Øiet. øiedannet, adj. dannet som et Øie. Øiefistel, en. En vis Svaghed i Øiet, hvorved det idelig flyder m. Vædske og Materie. Øiefæste, et. noget, som Øiet, Synet har at fæste sig paa. (Arreboe. Hexaem. 189.) Øieglas, et. 1. et slebet Glas, t. at see i m. eet ell. begge Øine, f. at skærpe Synet ell. forstørre Gienstandene. 2. et efter Øiets Skikkelse dannet Glas, som fyldes m. en Vædske f. at bade det. Øiehaar, s. Øienhaar. Øiehinde, en. En af de Hinder, som høre t. Øiet. Øiehule, en. den Fordybning i Hovedet, hvori Øiet sidder. Øiehvælving, en. Øiets hvælvede Yderside. (Øienhvalv. Rostg.) Øiekast, et. pl. d. s. en Bevægelse, et Blik m. Øiet, der udtrykker en Følelse. (s. Øie, II. a.) Et stolt, ømt, vredt Øiekast. Hun gav ham et venligt Øiekast. Øiekiertel, en. K. i Øiekrigen, Taarekiertel. Øiekreds, en. (Tullin. Sneedorf. Jacobi.) s. Synskreds, som er mere brugel. "Og i en endløs Iis vor Øiekreds indhyller." E. Colbiornsen. Øiekrig, en. den Krog ell. Vinkel, som Øiet danner p. een Side v. Næsen, p. den anden v. Tindingen. (s. 1. Krig.) Øielaag, et. s. Øienlaag. Øielinie, en. Linien, som tænkes imellem Øiet og Gienstanden, der sees. (V. S. O.) Øiemaal, et. 1. det Maal, som tages ell. beregnes blot efter Øiesynet, uden andet Middel ell. Redskab. At giøre noget efter Øiemaal. Afstanden synes efter Øiemaal at være et Par hundrede Skridt. 2. sieldnere: d. s. s. Øiemed. (Kingo.) Øiemed, et. 1. egentl. d. s. s. Øiemærke, 1. men sielden. 2. Maal for Tanken ell. Forsættet; Hensigt. "Til dette store Øiemed fordres store Færdigheder, stor Duelighed." Schytte. "Hvor Øiemedet er større, end Midlerne, og Bygningen ikke passer t. Midlerne." O. Guldb. At forfeile sit Øiemed. Derpaa gik hans Øiemed ud. De havde fælles Øiemed. (jvf. Hensigt, Formaal. Det fiernere Maal f. Virksomheden i en vis Retning kaldes oftest Øiemed; v. Hensigt forstaaes undertiden det nærmere; og Øiemed br. derimod, naar Talen er om, v. længere Stræben, at opnaae noget vigtigere.) "Øiemedet af en Handling kan være forskielligt fra dens Hensigt. Den, som lyver, har t. Hensigt at mislede Andre; hans Øiemed er egen Fordeel." Müller. Øiemuskel, en. M. der staaer i Forbindelse m. Øiet. Øiemærke, et. 1. Punkt ell. Med, hvortil Øiet sigter, ell. som man især tager Kiende paa. At tage Øiemærke af et Sted. Jeg har et sikkert Øiemærke i Træet. 2. d. s. s. Øiemed, 2. Bording. I. 38. Tullin. "Naar Øiemærket ikke anderledes kan opnaaes." Sneedorf. (nu sieldnere.) Øienerve, en. N. i Øiet. Øienest, et. 1. Øiekrig. 2. Øiekiertel, Taarekiertel. (Moth. usædvanl.) Øienet, et. Nethinden i Øiet. Retina. (Treschow.) Øieplet, en. Plet i Øiets Hornhinde. Øiepunkt (Sneedorf) s. Synspunkt. Øieskud, et. Skud ell. Knop p. Værter, som har Øie. (V. S. O.) s. Øie, III. Øiesteen, en. 1. den runde, mørke Aabning i Øiet, hvorigiennem Lysstraalerne falde, der frembringe Synet. (pupilla.) 2. fig. om det, som een elsker, ell. sætter høi Priis paa. Denne Datter er hans Øiesteen. "Handelen var deres Øiesteen; at ville dele ell. forstyrre den, blev anseet f. et Fredsbrud." Guldb. Øiestierne, en. undertiden poet. og figurl. for Øiesteen, 1. Øiesyn, et. 1. Virksomheden af Synets Sands, Gierningen at see. Efter Øiesynet (saavidt man kan skionne v. at see.) At tage noget i Øiesyn. 2. (sieldnere.) Udseende, Aasyn. Hans Øiesyn lover intet godt. Øievig, en. d. s. s. Øiekrig. (Moth.) Øievædske, en. 1. en af de Vædsker, som høre t. Øiet. 2. Vædske, som afsondres i Øiet. = b.) Øienbetændelse, en. B. ell. Inflammation i Øiet ell. Øienlaaget. Øienblending (ell. -blinding), en. Synets Forblindelse. (Arreboe. 67.) Øienbryn, et. den fremstaaende, haarbevorne Kant, som Panden danner over Øiehulen. (Øiebryn. Treschow.) Øienhaar, pl. korte Haar, der voxe p. Randen af Øienlaagene. Øienflod, et. en Øiensvaghed, hvorved Øiet bestandig flyder m. Vædske. Epiphora. Øienlaag, et. pl. d. s. og Øienlaage. den Fortsættelse af Ansigtets Muskler og Hud, som danner et Skiul, der kan lukke sig over Øinene, og aabnes f. at see. "Den stille Søvn sank p. hans Øienlaage." P. H. Frimann. "Naar mod den sidste Slummer de matte Øienlaage dale ned." Thaarup. Øienlæge, en. En L. der allene ell. fornemmelig behandler Øiensygdomme. Øienplaster, et. P. som br. mod Øiensygdomme. Øienpine, en. Øiensmerte. Øiensalve, en. S. for svage Øine ell. Øienlaag. Øienskalk, en. 1. den, som gaaer en anden under Øine, (s. Øie, I. a.) som smigrer ham nærværende, og laster ham fraværende; en Øientiener. 2. en Hykler. "Om de end ikke forvende deres Ansigt og see bedrøvede ud, som Øienskalkene fordum." Mynster. (Subst. Øienskalkhed forekommer i D. Bibel og Reinike Fos; nu usædvanl.) Øienskierm, en. S. som br. for svage Øine, t. at formindske Lysets Virkning. øienskion, adj. udvortes skiøn, skiøn f. Synet. "Folk, i Ord sukkersøde, udvortes øienskionne." Arreboe. Øiensmerte, en. S. i et Øie, ell. begge. Øiensprog, et. Følelsers, Lidenskabers, Sindsstemningers Udtryk v. Øiekast, ell. Forandringer i Øiet; især giensidigen mellem to Personer. Øiensvaghed, en. Svækkelse paa Synet, ell. Sygdom i Øiet, som medfører en saadan.

Øiensygdom, en. Sygdom i Øiet ell. nogen af dets Dele. **Øiensyn**, et. Udseende, Mine, Ansigtstræk. (usædvanl.) "Hvortil tiener et hoffærdigt Øiensyn?" B. Thott. I. 27. (jvf. Øiesyn, 2.) **øiensynlig**, adj. 1. som er tydelig at see, aabenbar. Hans Forvirring var øiensynlig. At see øiensynlige Følger, Virkninger af noget. 2. begribelig, klar, indlysende. Det er øiensynligt, at Fordelen ikke opveier Tabet. Det lover en øiensynlig Fordeel. "En soleklar og øiensynlig Sandhed." Kraft. (Aabenbart og aabenlyst betegner Beskaffenheden, at være synlig, m. Hensyn t. Gienstanden; øiensynlig m. Hensyn t. Personen, der seer.) "Forskiellen imellem aabenbart og øiensynlig, naar de br. uegentligen, er at det første betegner hvad der, betragtet f. sig selv, er klart, øiensynligt hvad den Forskende tydeligt kan erkiende. Det er aabenbart, at Jorden bærer Præg af Guds Viisdom; men dette er ikke for Alle øiensynligt." Müller. — **Øientaage**, en. Øiensvaghed, hvori Gienstandene f. Øiet synes indhyllede i Taage. (Moth.) **Øientiener**, en. d. s. s. Øienskalk, 1. "En Øientiener, som taler Andre efter Munden, lastes derfore." Birg. Thott. I. 108. **Øientieneri**, et, (Rahb. Fortæll. I. 70) og **Øientieneste**, en. 1. skrømtet Iver i Tienesten. 2. skrømtet Hengivenhed, Falskhed, Hykleri. (Sneedorf.) **Øientrylleri**, et. noget, hvorved Øiet ell. Synet trylles. Baag. (Poet. Ep. 248.) **Øientrøst**, en. 1. Det, man har Glæde af at see; Øienslyst. (Moth.) 2. En Plantes Navn. Euphrasia officinalis. **Øienvand**, et. Lægevand, som br. for syge Øine. **Øienvidne**, et. den, som m. egne Øine har seet hvad han bevidner. "Endnu levede alle de, som kunde have været Øienvidner til disse Tildragelser." Basth. (modf. Ørevidne.) **Øienværk**, en. Øiensmerte. (Moth.) = c.) **Øienslyst**, en. Lyst, som nydes v. Synet; en Fornøielse, som Synets Sands giver.

Øiet, adj. forsynet m. Øie ell. Øine. En øiet Naal. — Sielden, undt. i Sammens. om Øiets Udseende: blaaøiet, bruunøiet, klarøiet, lysøiet, mildøiet, o. fl.

Øine, v. a. 1. blive vaer, skielne v. Synet, faae Øie paa. Han var allerede saa langt borte, at man knap kunde øine ham. Saasnart hun øinede ham iblandt Mængden. — fig. "Vildfarelser, som disse Menneskehedens sande Oplysere ikke have øinet eller opdaget." Birkner. Jeg øiner intet Haab om Redning. 2. v. n. bruge Synet; see, naae m. Synet. Saa langt man kan øine, er der intet Menneske at see. Man øiner ikke derhen, fordi Skoven ligger imellem. "Hvorhen vi øine, Grave sig v. Grave høine." Thaarup. (Digte. S. 232.)

Øl (langt ø) ell. **Øel**, en. pl.-e. [J. ál og Öl. Sv. Öl.] en Rem, Læder-Rem. Dec. Mag. V. 213. (forældet; men br. endnu i Jylland; og deraf Bagøl, Brystøl p. Seletøi.) "Han spillede baade Øl og Ærme fra ham:" en Talemaade hos Moth. = **Ølsvøbe**, en. Svøbe af Læderremmer. (Kæmpev.)

Øl, et. ud. pl. [J. Öl. A. S. Eale.] 1. en Drik, som koges (brygges) af Korn, (Malt) Humle og Vand. At brygge Øl. Hvidt, bruunt, gammelt Øl. Stærkt, godt, tyndt Øl. Dagligt Øl (Mellemøl. Moth.) At fade Øllet. "Bedre er tyndt Øl, end tør Skaal." Ordspr. (Efterøl: tyndt Øl, som brygges efter det stærkere. Moth.) 2. fig. og forældet: Gilde, Drikkelag. Deraf: Arveøl, Fæstensøl, Graveøl, o. fl. = **Ølafgift**, en. A. som betales af Øl. **Ølanker**, et. Anker t. Øl. (s. Anker.) **Ølbimpel**, en. En rund B. ell. Trædunk t. at føre Øl i. **Ølbod**, en. Bod, hvor der sælges Øl. **Ølbroder** (V. S. O.) s. Svirebroder. **Ølbrygger**, en. den som giør Næring af at brygge Øl. (sædvanl. blot: Brygger.) **Ølbrygning**, en. Gierningen, at brygge Øl. s. Brygning. **Ølbryggeri**, et. d. s. s. Bryggeri, 2, hvilket sædvanl. br. **Ølbærme**, en. B. der sætter sig efter Gjæringen p. Bunden af Ølfade. **Øldrikker**, en. den, som drikker meget Øl. **øldrukken**, adj. som har en Ølruus. (Rostg.) **Øldunk**, en. Dunk t. Øl. **Øleddike**, en. E. som laves v. at bringe Øl i den sure Giæring. **Ølfad**, et. en stor Tønde t. Øl, ell. med Øl i. **Ølflaske**, en. F. til Øl. **Ølgilde**, et. G. hvor der især drikkes Øl. **Ølgiær**, en. Giær, som samles af Øl, der endnu ei har afgiæret. **Ølglas**, et. Glas t. at drikke Øl af. At drikke Viin af Ølglas. **Ølhandel**, en. H. i det store m. Øl. **Ølhandler**, en. den, som handler m. Øl, uden at udskienke det. **Ølhane**, en. H. ell. Tap t. en Øltønde. **Ølhore**, en. Skiøge af det laveste Slags, der har Tilhold i ringe Ølhuse. **Ølhuus**, et. Vertshuus hvor der skienkes Øl og Brændeviin. **Ølkande**, en. K. til at drikke Øl af. **Ølkar**, et. K. som bruges v. Brygning, Bryggerkar. **Ølkielder**, en. 1. K. hvor Øl giemmes p. Fade. 2. K. hvor Øl udsælges. **Ølkippe**, en. Vertshuus, Kro ell. Ølhuus af det ringeste Slags. **Ølkone**, en. K. som sælger Øl ud. "Har jeg Penge, da er jeg Ølkonens Frænde." Ordspr. (P. Syv. I. 480.) **Ølkro**, s. Ølhuus. **Ølkruus**, et. K. til at drikke Øl af. **Ølmaal**, et. M. hvorefter Øl udskienkes. **Øløst**, en. Melk, som koges og stilles ad m. Øl. **Ølprøver**, en. Redskab t. at prøve Øllets Styrke efter Brygningen. **Ølruus**, en. R. som faaes af at drikke Øl. **Ølsalg**, et. Udsalg af Øl. **Ølskienk**, en. s. Skienk. **Ølskienker**, en. En Vertshuusmand, der skienker Øl og Brændeviin; en Krovert, Øltapper. (Sneedorf.)

Ølskienkning, en. Udsalg af Øl, som fortæres p. Stedet. Ølsnak, en. Snak af Krogiester ell. halv beskienkede Folk. "Den Ølsnak, der falder v. et Slag Kort og en Pibe Tobak." Rahbek. Ølsuppe, en. S. af Øl, Øllebrød, o. d. (Moth.) ølsyg, adj. ikke tilpas efter en Ølruus ell. anden Ruus. — Ølsyge, en. Tilstanden, at være ølsyg. (Colding.) Ølsøbe, s. Æggesøbe. Øltapper, en. d. s. s. Ølskienker. Øltønde, en. En T. (paa 136—140 Potter) t. at komme Øl paa. = Ølsmaal, et. Et Ølgilde, Drikkegilde. "Skænd ikke paa din Næste i Ølsmaal." Sir. 32. (ell. 31. 36.) Bib. af 1550. Ølsmaals Tale. Moth. (forældet; men br. af Almuen i Siælland.)

Øllebrød, et. ud. pl. En Suppe af Øl, kogt m. revet Brød m. m. "I reven Øllebrød hun finder ingen Smag." P. Paars. Top-Øllebrød (hvortil det revne Brød bages i Form af en Top.)

Øllegrød, en. ud. pl. Grød, som opvarmes i kogende Øl.

Øllet, adj. beskienket, drukken. (d. Tale.) "Lad dem i røget Kro kun see og høre øllede Bonde banke Ryg og Øre." Stenersen.

Øm, adj. pl. ømme. [Sv. öm. I. aumr, ussel, lidende.] 1. smertelig, som har Fornemmelse af Pine. At have et ømt Knæ; at være øm over hele Legemet. — særd. smertende v. Berørelse, som ikke taaler at røres ell. bevæges. Saaret er uden Smerte, men meget ømt. At røre een p. det ømme Sted (o: omtale hvad en Anden ikke gierne vil høre om.) "Sagen var øm som en Diesteen, at røre ved." Schytte. Heraf: ømbenet, adj. som har Ømhed i et Been, ell. begge; ømfodet, ømskindet, o. fl. 2. a.) hvis Følelse let røres, som let bevæges t. Medfølelse, Deeltagelse; følsom. Et ømt Hierte. At være øm over noget, over sin Ære. Hun er alt for øm (mild, skaansom) over sine Børn. "Øm over sit Folks Lidelser." Sneedorf. b. object. som vidner om Følelse, kiærlig, hierteligt. Et ømt Blik, Favntag. = ømfølende, adj. v. som har en øm Følelse, blødhiertet, meget følsom. (V. S. O.) ømfølsom, adj. d. s. s. ømfølende; og deraf: Ømfølsomhed, en. En høi Grad af Følsomhed, saavel om den physiske, som den aandelige. (Treschow.) — ømhiertet, adj. som let røres; ømfølende. (T. Rothe.) ømkiævet, adj. om Heste: d. s. s. blødmundet. (Rosttg. Ordb.) ømskindet, adj. egentl. hvis Hud er øm, ell. ei taaler Berøring; meest i dagl. T. og uegentlig: meget kiælen, som intet taaler, som ei er vant t. ondt. ømtaalig, adj. ømskindet. Jacobi. = Ømhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være øm. 1. Smerte og Ømhed i Bylden. 2. Hun har ligesaa stor Ømhed for det fremmede Barn, som f. sit eget. "Et daarligt Venskab, der af Ømhed, f. ikke at gløre sin Ven et ubehageligt Dieblik, sætter Ømheden f. hans virkelige Vel og Ære til Side." Rahbek. — At pleie een m. kiærlig Ømhed. Moderømhed.

Ømme sig, v. rec. 1. vaande sig, give sig af Smerte. (Ewald.) At ømme sig v. et Saar; ømme sig over lidt. Han ømmede sig ikke engang da Benet blev afsat. "Medens Hiertet sig maa ømme under Lidelser." Grundtv. 2. fig. ville nødigen, ugierne til. Man ømmer sig v. at sige ham den ubehagelige Sandhed. "Om slige Hierter vil ømme sig v. hvert et synligt Giengield." Ewald.

Ømmel ell. ømel, adj. nidkiær, stinsyg over den, man elsker. (Moth. forældet.) Deraf: Ømelhed, en. "Elskov og Ømelhed følges ad." Moth.

Ømmelig, adv. med Besværlighed, ell. saaledes som den, der er øm v. vedkommende Legemsdeel. At træde ømmelig, gaae ømmelig p. Fødderne. (Moth.)

Ømmes, v. dep. 1. blive øm. "Hvert Menneske, som æder de sure Druer, hans Tænder skal ømmes." Jer. 31. 30. "Børnenes Tænder ømmedes." 31. 29. 2. føle Medynk, Ømhed v. noget; ell. d. s. s. ømme sig, 2. At ømmes ved noget. "Kan du ei ømmes ved saa mange Hierters Smerte?" Tullin.

Ønske, et. pl. -r. [I. óska. T. wünschen.] 1. Attraa efter et vist tilkommende Gode, og Yttringen af en saadan Attraa i Ord. "Attraa er grundet i Følelse; Ønske i levende Forestilling; Begiering i Beslutning." Sporon. At faae sit Ønske opfyldt. At være v. sine Ønskers Maal. At opfylde, efterkomme eens Ønske. At yttre, tilkiendegive et Ønske. Hun har et hemmeligt Ønske. At afslaae, negte een et Ønske. Endog dette uskyldige Ønske maa jeg negte mig selv. Alles Ønsker ledsagede ham da han drog bort. Efter Ønske o: saaledes som man ønsker det. Det gik ham efter Ønske. 2. Gienstanden f. Attraa, det Gode, som attraaes. En saadan Bopæl har længe været mit Ønske. = Ønskebarn, et. i d. Tale: et Barn, som en Fader ell. Moder længe har ønsket sig. (V. S. O.) Ønskehat, en. En H. hvorom Eventyr fortælle, at den kunde bringe den, der tog den paa, ethvert Ønskes Opfyldelse. (V. S. O.) Ønskequist, en. En ordret Overs. af det T. Wünschelruthe: en Vaand, hvormed man troede at kunne opdage Metalgaaer, skiulte Skatte ell. Kildevæld under Jorden. — ønskværdig, adj. værd at ønske, som fortiener at ønskes, ønskelig.

Ønske, v. a. 1. have en bestemt Attraa efter et tilkommende Gode. Jeg ønsker og haaber intet mere. Jeg ønsker ikke, at det skulde skee. Hun ønskede helst at kiøre alene (vilde helst). Han ønsker sig en Søn. "Een ønsker sig rig og een ønsker sig stor." Rahbek. "Bedre at eie, end at ønske."

Ordspr. "Man kan attraae uden at ønske" (?) og begiere uden enten at attraae, eller ønske; men man kan ikke ønske uden det, man attraaer. — Man attraaer allene f. sig selv; men man ønsker ogsaa f. andre." Sporon. 2. ytre Ønsker f. sig selv ell. andre. Alle ønskede ham Lykke p. Reisen. At ønske een glædeligt Nytaar. "Smiil og græd, og ønsk ham, født at sove." Øhlenschl. = ønskelig, adj. 1. som bør ønskes, er værd at ønske. Det var ikke ønskeligt, at enhver Reise skulde koste saa meget. 2. som er, som gaaer efter Ønske, heldig. Et ønskeligt Veir. En ønskelig Vind. "Han bragte denne Sag t. en ønskelig Ende." Wandal. — ønskemæt, adj. som intet meer har at ønske, som har faaet ethvert Ønske opfyldt. "Var jeg bleven ønskemæt, og p. Lykkens Tinding sæt." Kingo.

Ør, adj. [I. ær. Sv. yr.] forvirret, fortumlet i Hovedet, ikke v. fuld Samling ell. klar Tænkeevne, saasom af stærk Hovedpine, af en let Ruus e. d. "Der drikker man sig ør, naar man kun langsomt drikker." — **Ørhed**, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være ør.

Øre, en. pl. d. s. [I. Eyrir; maaskee af Eyr, Kobber.] et forældet Ord, som deels bemærkede en vis Mynt i ældre Tider; deels en Vægt i Sølv (omtrent ⅓ Lod) og dens Værdi i Penge; deels fig. for Penge overhovedet. (Deraf ogsaa: **Øreboel**, **Ørejord**, m. fl.)

Øre, et. pl. **Øren**; sielden: **Ører**. [I. Eyra. A. S. Ear. pl. Eran.] 1. Redskab f. Hørelsens Sands hos Mennesker og Dyr. Lange, smaa Øren. At have ondt i Ørene. At slaae een p. Øret. — figurl. Talemaader: Han har noget bag Øret, har en Skielm bag Øret (pønser p. en List, dølger et Anslag.) At skrive noget bag Øret (lægge Mærke dertil, f. at mindes det.) At spidse Ørene, blive opmærksom p. og høre nøie efter noget, som tales. At holde Ørene stive ɔ: holde Modet vedlige, ikke forsage. At holde een i Ørene ɔ: styre ham, tæmme hans Overmod ell. Kaadhed. At tabe Næse og Øren, forbauses, forundres i høi Grad. At sidde i noget, i Forretninger, t. begge Øren, (Moth) til op over Ørene. At sove p. sit grønne Øre ɔ: sove trygt (br. gierne om den, som sover længe.) "End laae vor Peder Paars og sov p. grønne Øre." Holb. m. fl. 2. figurl. om Hørelsen selv. At have gode Øren. Skaan mine Øren f. denne Fortælling. At prædike f. døve Øren ɔ: tale t. Mennesker, der slet ikke agte hvad der siges dem. Det skurrer i hans Øren (det gider han ei høre.) At have lange Øren, være meget nysgierrig; især om den, som gierne vil lytte og lure. — At have Øre f. noget (ɔ: Opmærksomhed, Sands, Agtpaagivenhed.) At være lutter Øre ɔ: høre til m. spændt Opmærksomhed. 3. uegentl. en liden, ombøiet Hank v. nogle Kar, f. E. Potter, Gryder, Baller. En Jydepotte m. Øren (ell. Ører.) "Smaa Gryder have ogsaa Øren." Ordspr. (om smaa Børn, der lægge Mærke t. Ældres Tale.) = **Øreballe**, en. B. med to opstaaende Ører ell. Hanke; Hankeballe. **Ørebeen**, et. B. inden i Øret. **Ørebrusen**, en. den Svaghed i Øret, hvorved man idelig hører ligesom en brusende Lyd; Øresusen. **Ørebrusk**, en. den Brusk, hvoraf det udvendige Øre bestaaer. **Ørebyld**, en. Byld i Øret. **øredannet**, adj. v. dannet liig et Øre. **Øredæl**, en. Ørets udvendige Huulhed. (Concha. Moth.) **Ørefedt**, et. s. Ørevox. **Ørefigen**, et. pl. d. s. Slag m. Haanden p. Øret; Kindhest. At give een et Ørefigen. Han fik et Par Ørefigen. **Øreflade**, en. den øverste, flade Deel af Ørebrusken. (Moth.) **Øreflip**, en. den nederste Deel af det udvendige Øre, som er uden Brusk; Ørelæp. **Øreflod**, et. Svaghed, hvorved Vædske flyder af Ørene. **Øregang**, en. den snegledannede Fordybning i Øret og Ørebenet, som gaaer ind t. Trommehinden, Høregang. **Øregryde**, en. G. med Ører. **Øreguld**, et. Ringe ell. anden Prydelse af Guld, t. at hænge i Ørene. (forældet.) **Ørehaar**, et. s. Ørenhaar. **Ørehammer**, en. det forreste Been i Ørets Trommehule. **Ørehinde**, en. s. Trommehinde. **Ørehorn**, et. d. s. s. Hørerør. **Ørehue**, en. Hue, m. Flige ell. Flipper v. Siderne, der gaae ned over Ørene. (Moth.) **Ørehul**, et. Ørets Aabning mod Øregangen. **Ørehule** ell. **Ørehuulhed**, en. den udvendige Fordybning i Øret, som leder ind t. Øregangen. **Ørehvælving**, en. Ørebruskens Ophøininger (helix, anthelix) omkring Ørets Fordybning. **Ørehæng**, et. det, som hænger i Øreringen. (Moth.) **Ørekiertel**, en. den store Spytkiertel, der ligger foran Øret. (Glandula parotis.) **Øreklang**, **Øreklingen**, s. Ørensang. **Ørekrukke**, en. Hankekrukke. **Ørekube**, en. d. s. s. Ørehul. (Moth.) **ørelappet**, adj. som har nedhængende Øreflipper. En ørelappet Fugl. (V. S. O.) **Ørelokker** (ell. **Ørenlokker**) pl. d. s. s. Ørehaar. **Ørelæbe**, en. pl.-r. den nederste Deel af Ørebrusken hos Mennesker. "Jeg har fundet, at de Ørelæber, som ere vorede tættere t. Hovedet, røbe en dorsk Siæl." Rahb. (O. Tilsk. VI. 461.) **Ørelæp**, en. d. s. s. Øreflip. **øreløs**, adj. som er uden Øren. "Hvis Krukken øreløs vil ikke gaae fra Vands." Bagg. **Øremiddel**, et. Lægemiddel mod Ørensvaghed. (Moth.) **Øremuskel**, en. M. der staaer i Forbindelse m. Øret. (Treschow.) **Øreperle**, en. P. som hænger i en Ørenring, ell. er tienlig dertil. **Øresaar**, et. S. i Øret ell. Øregangen. **Øresang**, en. syngende Lyd, som høres f.

Øret v. en vis Art af Svaghed i Høreredskaberne. Øreskarn, et. d. s. s. Ørevox. (Moth.) Ørekee, en. Et lidet Redskab t. at rense Øret f. Ørevox. Øresmerte, en. Ørepine, Øreværk. Øresmykke, et. S. som hænges i Ørene; Øreguld, Ørenrigg. (Moth.) Øresprøite, en. En liden S. hvormed Vædsker sprøites ind i syge Øren. Øresusen, en. Susen f. Ørene af Blodets hindrede Omløb ell. anden Aarsag; Ørensang. Øretromme, en. Øregangen inden f. Trommehinden. (Moth.) Øretuder, en. En Person, der hemmelig befører og bagvasker Folk, og v. Sladder sætter dem sammen. (Rahb. D. Tilsk. III. 787.) Øretuderi, et. en Øretuders Adfærd; Sladder, Bagvaskelse. "Øretuderi er den hemmelige Bagvaskelse." Müller. Øretvist (og Ørentvist) en. pl.–er. et Insect, hvis Underliv ender sig m. en hornagtig Tang. (i Jylland: Tvestiert.) Forficula auricularis. Ørevidne, et. en Person, der vidner om en Sag, en Handling, efter det, han har hørt ell. erfaret af Andre. (modf. Øienvidne.) Ørevox, et. en klæbende, flygtig Vædske, der afsondres i Ørehulen, og størkner t. en Materie, liig Vox. (Treschow.) B. Ørenhaar, et. de omkring Ørene nedhængende Haarlokker; Ørenlokker. Ørenlyd, en. ud. pl. en L. som man tydelig kan høre. I Talemaaden: Man kan ikke høre Ørenlyd for deres Snakken og Støien. "For at faae mere Ørenlyd p. Parterret." Rahb. (D. Tilsk. IV. 623.) Ørenring, en. R. som bæres t. Pynt i Ørene. (s. Ørehæng.) Ørenslange, en. hos Almuen og i d. Tale undertiden for: Ørenring, fordi disse undertiden dannes som en Slange.

Ørk, (Moth) og Ørken, en. (Nu m. best. Art. i sing. altid Ørkenen.) pl. Ørkener, Ørkner. [forandret Udt. og Skrivemaade af det ældre Ødk, Ødken, af øde.] en øde, folketom, ubeboet Egn; et vildt og øde Sted. (s. Udørk, Sandørk.) Sinais Ørken. Reisen igiennem Ørkenen. "Han betragter sin Lystgaard som en Ørk." Sneedorf. "Dødens tause Ørk." Evald. I. 443. "Ofte mig alt forekom mit Liv en Ørk, m. Tidsler, uden Blomst og Lyst." Øhlenschl. = Ørkenstad, en. En Stad, ell. Levninger af en Stad, anlagt i en Ørken. "Den thebaiske Ørkenstad." M.

Ørkesløs, adj. [ørkeløs. Moth. I ældre Dansk: orkeløs; af I. yrkia, at virke, arbeide. Sv. Yrke, Syssel, Forretning.] 1. som ingen Syssel har, intet har at bestille; uinysselsat, uvirksom. Jeg maatte sidde, gaae ørkesløs den hele Dag. I ørkesløs Magelighed. (Kampmann.) Et ørkesløst Liv var ham utaaleligt. "Det andet Krigsfolk, som dog laae ørkesløst i Skaane." Wandal. (Ordet br. saavel om den, der er uvirksom mod sin Villie, som om den, der er det af Ladhed eller Magelighed; f. E. ørkesløse Dagdrivere. Men at indskrænke Bemærkelsen, som Sporon, allene t. det sidste Tilfælde, er ugrundet og urigtigt.) "Ørkesløs er den, som slet intet foretager sig, og dette forudsætter gierne, at et saadant Menneske intet gider giort. Den Arbeidsomme kan stundom være ledig; men han er aldrig ørkesløs." Müller. 2. figurl. overflødig, t. Unytte. "Naar vi lade de Midler ligge ørkesløse, som Gud har skienket os t. Forsvar." Basth. "En Kundskab, som ikke skulde have m. ørkesløse (uvirksomme) Begreber at giøre." Eilschow. Dette Ord staaer her ganske ørkesløst. "Hiin første Sætning bliver ingenlunde ørkesløs v. den sidste." Ørsted. (Eunomia. II. 57.) = Ørkesløshed, en. ud. pl. den Tilstand, ikke at være syssel sat (Uvirksomhed, Lediggang.) En travl Ørkesløshed. (Rahbek.)

Ørn, en. pl.–e. [I. Orn. A. S. Earn.] et almindeligt Navn p. en Slægt af Rovfugle (Aquila) hvoraf gives endeel Arter; og særd. paa den brune Ørn (Kongeørnen): Falco fulvus. — figurl. om forskiellige Slags Efterligninger og Billeder af en saadan Fugl. f. E. den romerske Ørn (Legionernes Banner.) En flak Ørn (en Figur i adskillige Staters Vaaben.) Den preussiske sorte Ørn (en Ridderorden.) = Heraf: Ørnefieder, Ørneflugt (fig. høi poetisk Begeistring. "Pindars Ørneflugt." Baggesen.) Ørneham (en Ørns Fiederham), Ørneklo, Ørnenæb, Ørnenæse (en fremstaaende krummet N.) Ørnerede, Ørneunge ("I Flugten vorer Ørneungens Vinge." Ingem.) Ørnevinge, ørnevinget, adj. (fig. og poet. "Den Siæl, som ørnevinget blandt Sphærerne sig hæver op." P. H. Frimann.) o. fl.

Ørred (Ørret, Ørt) en. pl.–er. En Fisk af Laxens Slægt, m. røde og sorte Pletter, som mest fanges i Aaer og Floder. Den almindelige Ørred. Salmo foria. (forskiellig fra Laxørreden.)

Örs, et. Hors, Rideheſt, Ganger. (Kæmpev. forældet.)

Ørtug, en. pl.–er. i ældre Tider Navnet p. en vis Mynt, og p. et Kornmaal; begge f. længe siden ikke mere brugelige.

Øse, en. pl.–r. 1. d. s. s. Øsekar. 2. en stærk, skyllende Regn; en Bløde. (d. Tale.) Vi fik en Øse p. os.

Øse, v. a. og n. 2. [I. ausa. N. S. ösen. Sv. hösa, ösa.] 1. act. a.) bringe et flydende Legeme v. Hielp af et huult Redskab op ell. ud af et Rum i et andet. (Ogsaa om tørre Legemer i kornet Skikkelse. Vi øste Kornet, Saltet op i Tønden.) At øse Vand af Bækken m. Haanden. At øse af en Brønd. At øse oven af en Gryde. At øse Lagen fra. At øse Olie i Ilden. (fig. giøre ondt værre ell. forstærke en allerede heftig Lidenskab.) At øse Mudder op af en

Grav. (absol. At øse op ɔ: anrette Sobemad. At øse op af Gryden. At øse op v. Bordet.) At øse forskiellige Ting sammen. At øse Vandet ud. — fig. at øse Penge ud ɔ: ødsle bort. b.) tømme v. at øse. At øse en Baad. Vi øste Karret tomt. c.) figurl. om at lære, erfare. Denne Forfatter har ikke øst af de bedste Kilder. Han troer at have øst al Verdens Viisdom. 2. neutr. skylle ned, udgyde sig i Strømme. Regnen øste ned (ell. det øste ned) den hele Nat. En øsende Regn. = Øsen, en. Øsning, en. pl. -er. Gierningen, at øse. = Øsekar, et. Et Kar t. at øse med, især i Fartøier. (N. S. Oesevat.) Øserum, et. det Rum agter i et Fartøi, hvor Vandet, som er trængt ind, samler sig, og hvor det øses ud. (Jvf. Jahn om Nord. Krigsv. S. 58. 385. K. Eriks Siæll. Lov. III. 18.) Øseskee, en. En stor Skee t. at øse med, Sløv, Grydeskee. Øseskovl, en. et Slags dyb Skovl t. at øse Vand op i et Øseværk. (Kraft. Mech. II. 774.) Øsestrippe, en. s. Strippe. Øsetrug, et. Trug t. at øse Vand op, f. E. af en Brønd. (Kraft. Mech. II. 825.) Øseværk, et. en konstig Indretning, t. at øse Vandet op af Gruber ell. andre Fordybninger. (J. Kraft.)

Øsken, en. pl. -er. [N. S. Oese, Oeske, Oeseken; enten af Ooge, Øie, ell. af Goth. Auso. Øre. Sv. Hösja.] en liden Ring ell. Malle t. at bære ell. til at hægte noget i.

Øst, n. s. ud. ubest. Art. [J. Austr. A. S. Eost.] 1. den Himmelegn, som p. vor Halvklode betegnes v. Solens Opgang, og er modsat Vest. Huset ligger i Øst og Vest. At vende sig mod Østen. Vi seilede lige i Øst, mod Øst. "Mod Østen grændser den t. Morgenrøden." Øhlenschl. — Den adject. og adverb. Form er: Østen. (jvf. Vest.) Vinden er Østen. Siælland ligger Østen f. Jylland. (s. ogsaa nedenfor Øster.) 2. den østlige Verdensdeel, Østerland. De Vise af Østen. "Trods Østens Brand, trods Vestens Slud." Bagg. "Drag fra Østen, gak f. Graven frem." Øhlenschl. — I Sammensætninger (hvoraf de fleste dog modtage Formen: Øster) bruges: a.) Østkant, en. østlig Kant ell. Side. Østkyst, en. østlig K. af et Land. Østside, en. Østkant. b.) Østenstrøm, en. hos Søfolk: østlig Strøm i Havet. Østenvande, pl. d. s. s. Østenstrøm. Østenveir, et. (i høiere Stiil) og Østenvind, en. den Vind, der blæser lige fra Østen. = østlig, adj. 1. som kommer fra Østen. østlig Vind (som ikke blæser lige fra Østen, men een ell. flere Compasstreger t. Siden, f. E. Nordost, Sydost m. fl.) 2. som ligger mod Østen. Den østlige Ende, Deel af Landet.

Øster, en forskiellig Form af Øst og Østen. Det dages i Øster. "Aftenstiernen hæver sig blank i Øster." Pram. (Em. Kilde.) At søge i Øster og Vester (allevegne.) Een løb i Øster, en anden i Vester (d. Tale.) Man siger ogsaa: Øster fra ɔ: fra Østen. Øster paa ɔ: i ell. mod Østen. Undertiden for: østlig. Paa den østre Kant. = Fornemmelig i Sammensætninger: Østerbeigd, en. østlig Beigd, Deel ell. Kyst af et Land. (br. særd. om Grønland.) Østerkant, en. d. s. s. Østkant. "Jordens Østerkant." Bagg. Østerland, et. 1. et Land, som ligger mod Østen, ell. den østlige Deel af et Land. Føhrs Østerland. 2. særd. Asien overhovedet, ell. nogle Lande i denne Verdensdeel; Orienten. østerlandsk, adj. som hører til, findes i, kommer fra Østerlandene ell. Asien; orientalsk. østerlandsk Dragt; østerlandske Sæder. Østerled, en. (m. best. Art.) den østlige Deel ell. Kant af Jordkloden; undertiden: Østerleding. (begge forældede.) Østerlide, en. (ud. Art.) d. s. s. Østerled.) "Nu rinder Solen op af Østerlide." Kingo. "Og alle Stierner blide gik op i Østerlide." Bagg. — Østerrige, et. 1. i Alm. et østligt beliggende Rige; (f. E. i Kæmpev. om Landene v. den Finske Bugt. 2. n. pr. en Deel af Tydskland, og Monarchiet, som bærer Navn efter denne Provinds. Keiseren af Østerrige. Deraf: østerrigsk, adj. som hører t. Østerrige. — Østersøen, n. pr. en stor Arm af Nordhavet, hvortil de tre danske Sunde danne Indløbene. Deraf: østersøisk, adj. som vedkommer Østersøen, kommer fra Landene omkring dette Hav o. d. Den østersøiske Handel; østersøisk Rug.

Østers, en. pl. d. s. [A. S. Ostre. Holl. Öster.] et toskallet Bløddyr, som hyppigen spises i raa Tilstand. Ostrea edulis. At stuve Østers. Man antager at Østersen ikke ganske mangler Bevægelsesevne. — fig. et meget enfoldigt Menneske, en Dosmer. "Dersom I ikke var min Herre, saa vilde jeg sige, I var saa dum som en Østers." Holberg. (Østerling. Arreboe. Hex. 193.) = Østersbanke, en. B. i Havet, hvor Østers findes i Mængde. Østersbænk, en. d. s. s. Østersbanke. Østersfangst, en. Gierningen at optage Østers af Havet. Østersgilde, et. Giestebud ell. Maaltid, hvorved Østers ere en Hovedret. Østershandler, en. En Person, som har Udsalg af Østers. Østerspostei, en. P. med Fylding af Østers. Østersskal, en. En af de to Skaller, hvori en Østers lever. m. fl.

Øve, v. a. og rec. [N. S. öven. A. S. ywan. J. æfa.] 1. ved gientagne Bevægelser, ell. andre Sysler og Handlinger af een Art, at give ell. erhverve Færdighed i samme. At øve Tropperne i Vaaben. At øve sig i at fegte, ride, i Tegning, p. Klaveret. At øve sig paa noget ɔ: bruge det t. Øvelser. En øvet Lærer; øvede Tropper. 2. uddanne, udvikle v. idelig Brug. At øve

Forstanden v. Eftertanke. Siælens Evner skærpes v. at øves. At øve sine Kræfter. "Du øvede mit for uvante Øie." Rein. At øve Taalmodigheden. 3. drive, udøve. (fieldnere.) At øve et Haandværk. "Man driver et Foretagende; man øver en Daad. At øve er, selv at foretage sig et Arbeide, især m. Begreb af Gienstand. En Snedker kan siges baade at drive og at øve sit Haandværk; men en Snedkerenke kan ikke øve Professionen; derimod kan hun nok drive (fortsætte) den." Müller. — At øve Gudfrygtighed. (D. Bibel.) "Fornemmeligen gave de sig af m. at øve Trolddomskonster." Basth. "Som tvinger Mennesket t. det, han siden skal øve m. Glæde." Mynster. = Øvelse, en. 1. idelig Gientagelse af en Handling, f. at opnaae Færdighed i samme. Øvelse gior Konsten let. At lære noget ved Øvelse. Øvelse er en god Læremester. (Om et vist Slags Øvelse br. Ordet mest i pl. Vaabenøvelser, Dandseøvelser, Tegneøvelser, o. s. v.) = Øveplads, en. Sted, hvor man øver sig i visse Færdigheder. Øvestykke, et. en Materie, opgivet t. Øvelse; et Prøvestykke, en Opgave. (V. S. O.)

Øver, et ufuldstændigt adj. (værende ovenfor) som er det modsatte af neder, og forekommer kun m. best. Art. (af nogle anseet for Compar. Isl. efri.) Den øvre Side, de øvre Dele (modsat: den, de nedre.) De øvre Regioner i Luften. — Heraf superl. øverst, som er høiest oppe, længst i Veiret, høiest. De øverste Vinduer, Værelser i et Huus. At sidde øverst. Biergets øverste Top. øverst i Stuen. fig. ypperst, høiest i Magt og Værdighed. Den øverste Befalingsmand. (s. nedenfor n. s. Øverst.)

Øverlig, adj. og adv. som er oventil, nær Overfladen, som har et høit ell. høiere Sted. "De øverlige Jordlag. — øverlig i Jorden." Fleischer. (modsat nederlig; og ligesom dette ikke meget brugeligt; skiøndt det ikke var overflødigt.)

Øverst ell. Øverste, en. pl. Øverste og Øverster. Anfører, Formand, Befalingsmand, særd. over Krigsfolk. (Forekommer især i vore Bibeloverf. men fortiente at træde i St. f. det reent tydske Oberst.) Leviternes Øverste. Øversten f. Drabanterne. (II. Kong. 25. 8.) Rytternes Øverster. (I. Kong. 9. 22.)

Øvrig, adj. [T. übrig.] 1. (altid m. bestemt Art.) det, som er til ell. er tilstede af en vis Ting, foruden den Mængde af samme, som nævnes, omtales ell. menes. Een af Døttrene er gift; de øvrige (andre) ere hiemme. Her bringer jeg de øvrige Penge (d. e. foruden dem, jeg alt har bragt. Derimod: de overblevne Penge ell. de Penge, som ere (bleve) tilovers ɔ: de, som ei ere udgivne, som jeg ikke har brugt.) Af Renterne bestrides Drengens Opdragelse; det øvrige lægges til Capitalen. De Øvrige af Raadet, den øvrige Deel af Folkene. 2. som endnu staae tilbage ell. kan ventes; tilkommende. (efter pron. poss.) Mine øvrige Dage. I hans øvrige Levetid. 3. i øvrigt, adv. (T. übrigens) for Resten, foruden dette, i enhver anden Henseende.

Øvrighed, en. pl.-er. [T. Obrigkeit.] Personer i en Stat, som ere beskikkede t. at haandhæve og udøve Lovene, og som i Kraft af disse byde over Andre, og dømme i Sager ell. Stridigheder. (br. i sing. som collect. og i pl. om flere Arter.) At adlyde, at være ulydig mod Øvrigheden. Den høieste Øvrighed i en Stat. Øvrigheden i Byen (Magistraten.) Den geistlige, verdslige Øvrighed. De underordnede Øvrigheder. = Øvrighedsbestilling, en. pl.-er. den Bestilling ell. det Embede, som en Øvrighedsperson beklæder; Øvrighedspost. Øvrighedsperson, en. pl.-er. en P. der hører t. Øvrigheden i et Land, der af Regieringen er udnævnt t. en Øvrighedspost.

Øxe, en. pl.-r. [I. Öxi.] et bredt Redskab af Jern m. skarp Eg, t. at hugge med, som befæstes p. et Skaft. Øxen gik af Skaftet. At halshugges m. Øxe. En Brændeøxe, Bredøxe, Haandøxe, Skarøxe, o. fl. = Øxeblad, et. den egentlige Øxe, Øxejernet, som befæstes p. Skaftet. (V. S. O.) Øxehammer, en. Bagen, ell. den flade og tungere Deel af en Øxe. "Paa Døren banker stærkt, som med en Øxehammer." Holb. P. Paars. (Øxehammer: Øl kaldtes tilforn et Slags stærkt Øl. P. Paars.) Øxehug, et. Hug med en Øxe. Øxeskaft, et. S. eller Haandfang af Træ, hvorpaa Øxen befæstes. Øxetang, en. Kløft p. Bagen af nogle Øxer, der br. til at trække Søm ud. Øxeøie, et. Hullet i Øxen, hvorved den sættes paa Skaftet.

Øxel, en. pl. Øxler. en Knude, Udvæxt p. Legemet. (forældet.) s. øxle.

Øxen og Øxne, pl. af Oxe; i St. for hvilke Ord nu som oftest br. Øxer. = Deraf i Sammensætning: Øxendriver, en. den, som driver m. Stude; Qvægdriver, Studedriver. Øxenhandel, en. Handel m. Oxer, Studehandel. Øxenhuus, et. Øxenstald. Øxenmarked, et. M. hvor Øxen og Qvæg sælges. Øxenstald, en. Oxestald. Øxentold, en. Told, som betales af Øxne v. Ud- ell. Indførsel. (Schytte.) Øxentorv, et. T. hvor Øxne sælges; Qvægtorv. Øxenvogn, en. V. der drages af Stude. = Heraf ogsaa: øxnet, adj. om en Ko, der er sprungen af Tyren; tyrløben.

Øxle, v. n. 1. [af øge.] trives, tiltage, formere sig. Taussen. (forældet.)

Tillæg og Rettelser.

I Anledning af de hernæst meddeelte, i Ordbogen manglende Ord, og enkelte rettede ell. nøiere bestemte Forklaringer, maa henvises til Fortalen S. XXVIII. Her vil det være nok at gientage: at hvad de følgende Blade skulle bevare, er ikke med Flid og Omhu sammensøgt, i den Tanke at ville udfylde hver Mangel, der lod sig opdage; men det er et Udvalg iblandt Ord, som ere blevne overseete, uagtet de vare temmelig nær ved Haanden, og derfor, næsten usøgte, kunde frembyde sig under Trykningen. Forfatteren, som nødig vilde miste dem, troer, at Ingen, der ei forkaster den hele Bog, vilde have dem bortviiste, fordi de komme noget sildigt.

Aagergield, en. S. hvorfor betales Aagerrente; Gield t. Aagerkarle. "En Sum, hvormed han kunde rede sin Aagergield fra sig." Rahb. (Fortæll. I. 218.)

Aand, en. = Aanderige, et. den aandelige Verden; Aandeverdenen. "Evigt er kun Kraftens Aanderige." J. Smidth. (D. Haver. S. 143.) Aandeliv, et. Et Liv, som man tænker sig Aandernes i den tilkommende Verden. Aandeluft, en. (I. 4. til n. s. Aande.) Luft, som kan aandes, er tienlig t. at indaande. (T. Rothe. Nat. Betr. I. 218.) Aandesyn, et. Synet af en Aand, der aabenbarer sig.

Aar, et. = aarleddet, adj. en aarleddet Green, som f. hvert Aar har et Led ell. Skud. (Hornemann Pl. L.) = Aarsavl, en. hvad der avles af en Jord i eet Aar. Aarsunge, en. i dagl. Tale: det er ingen Aarsunge ɔ: han er ikke saa lille, saa spæd.

Aareslag, et. (af 1. Aare.) Pulsaarernes Slag ell. synlige Bevægelse; Pulsslag. "Knap Livet viste sig i dorske Aareslag." E. Colbiørnsen.

aarsage, v. a. 1. forvolde, foraarsage; forekommer ogsaa hos Nyere. "Misfornøielse aarsages v. det, som hindrer Siælens Virksomhed." J. Boye. (Statens Ven. I. 99.)

Aarsagsrække, en. uafbrudt Række ell. Følge af Aarsager, hvoraf den efterfølgende er betinget v. den foregaaende. "En evig Aarsagsrække, der ogsaa indbefatter al menneskelig Tænken og Virkning." Howitz om Afsindigh. S. 36.

Adsplittelse, en. (I. 7.) br. ligesaa hyppigt, ell. oftere, end Adsplitning.

Afdragsret, en. Rettighed t. at afdrage, t. Fordeel f. Statscassen, en vis Deel af Arv, der gaaer ud af Landet. (Hansen om Skifteret. 2 Udg. S. 137.)

afdrive, v. a. 3. At afdrive en Stageskov ɔ: afhugge ell. ved Roden stævne de unge Træer i en Brændselskov, i en Alder af omtrent 25 Aar, m. Undtagelse af enkelte, som hist og her blive staaende. — Stageskovens første, anden, tredie Afdrivning. (Olufsens Landoec. 401.)

Affaste, v. a. 1. befrie sig fra v. Fasten. (nyt og usædvanl.) "Folket kunde behøve Methusalems Alder f. at affaste alle sine Synder." Schytte. (St. indv. Reg. II. 41.)

Affattelse, en. (I. 11.) Subst. til affatte. (Concipering.)

affinde, v. a. at affinde een med noget (s. afspise, 2.) "At lettere Pligter skulle paalægges dem, som affindes m. mindre Løn." Rahb. (D. Tilsk. III. 32.)

Affolke, v. a. 1. berøve Indbyggere; formindske Folkemængden betydeligt. Krigen havde affolket hele Provindser. (N. Ord.) Deraf: Affolkning, en.

Afgade, en. (s. Ordb. I. 12. a.) Moth forklarer det ved: "et lille smalt Stræde, som er lukket i den ene Ende. angiportus."

afhaare, v. a. 1. skille ved Haarene, aftage Haarene fra noget. At afhaare en Hud. (Overs. af Bechmanns Technol.)

afhænde, v. a. (I. 14.) egentlig: overgive t. en Anden, give af sin Værge i en Andens; og kan derfor være forskielligt fra: sælge. "Den Samling, som jeg havde solgt, men endnu ikke afhændet." Wandal. Fort. t. Mindesm. 2. D.

Afhændelighed, en. Beskaffenheden at maatte afhændes, at være afhændelig. En Rettigheds Afhændelighed.

Afhæng, et. skraat, heldende Leie; en Flades ell. et udstrakt Legemes Skraaning. "Leerlagets Afhæng ell. Helding." Olufsens Landoec. S. 66. (afhængende forekommer hos Baggesen. "Den nedenunder afhængende Skov." Labyr. I. 318. T. abhängig.)

afledet Ord: (I. 15.) rigtigere: "der har

samme Rodstavelse, og undertiden samme Grundbegreb, som Stammeordet."

aflodde, 2. (I. 15.) [Ikke Havets Dybde, men Hastigheden af Skibets Fart, maales ved Loglinen.]

afmaste, v. a. 1. skille ved Masten. "Liniestibe, som afmastes." Fibiger om Danm. Forsvarsv. 20.

Afside, en. (jvf. Ordet.) den Side af en Ting, som er længst borte (eller afsides.) "Om Huset paa en Afside skulde tækkes m. Lyng eller Helme." Oec. Mag. IV. 353.

afskalle, v. n. (jvf. skalles, under Skal, hvor: skalle af mangler.) Kalken er afskallet. Huden skaller af efter denne Sygdom.

Afskin, et. Skin, som falder fra et lysende Legeme, og oplyser et andet; Afglands. (Sieldent og nyt.) "Et svagt Afskin af Guds Natur og Væsen." Mynster, (Præd. 1823. II. 90.)

afskiorte sig, v. rec. tage Skiorterne af sig. (C. Frimann. Almuens Sanger. S. 218.)

afsæbe, v. a. 1. afvaske m. Sæbevand. Panel og Dørre maae afsæbes.

Aftægtsfolk, pl. Folk, som sidde p. Aftægt. (Mandix danske Landvæsensret.)

afveis, adv. afsides, langt borte fra Mennesker. At boe afveis. (Meislings Theokr. 126.)

afvinde, v. a. 3. i ældre Dansk for: fravinde. "Om Slottet m. Magt vorder mig afvundet." Dipl. af 1410.

afvisne, v. n. 1. gaae af v. at visne. Bladet er ikke afrevet; det er afvisnet.

Ager, en. = Agerende, en. Endestykke af en Ager. Agerfure, en. for: Plovfure i Almindelighed. "Naar — Leireskovens Træer er vegne bort for Plovens Agerfure." Ohl. (Helge.) Agergrund, en. Jordbund, Jordsmon i en Mark. "Hvor Agergrunden er leret og kalkfri." Landh. Selsk. Skr. I. 259. — Agergræsning, en. Græsning p. en Jord, der afverlende bruges t. Sæd og Græsning. (Thaers Landoec. v. Drewsen. III. 243. 46.) Agertægt, en. Jordlod, som indtages til Dyrkning. "Hvergang en Agertægt indtages t. Drift." sammest. I. 259. 256.

aldersvag, adj. (I. 30.) Man siger: aldersvag, men: Alderssvaghed, Svaghed af Alderdom, ikke af Sygdom e. d.

Alen, en. = Alenkram, en. Kramvarer, som sælges i Alenmaal; Alenvarer. — alentyk, adj. som holder en A. i Tykkelse eller Tværmaal. Et alentykt Træ.

Alfader, n. s. en i den nyere Tid (og først af Evald) efter den nordiske Mythologie (hvor det forekommer som et af Odins Tilnavne) optagen Benævnelse paa det høieste Væsen, den eneste Gud. "Opløft mit Støv til dig, Alfader!" Evald.

algyldig, adj. som har almindelig Gyldighed, almeengieldende. (Sibbern om Erk. og Grandskn. S. 164.)

Alsidighed, en. br. ligesom dets adj. alsidig. (I. 32.) Den nyere Culturs Alsidighed.

Alsædjord, en. (I. 32.) Dette, af Moths Ordb. optagne Ord er ikke almindeligt; men tilhører den jydske Dialect.

Alvor, en. = alvorfuld, adj. meget hengiven t. Alvor; meget alvorlig. En alvorfuld Charakteer, Betragtning. — Alvorslære, en. alvorlig Lære; L. som har en alvorlig Hensigt. "Indklædt i Skiemt saa mangen Alvorslære t. Hiertet finder Vei." S. Blicher.

Ammetieneste, en. Tieneste som Amme. Hun søger en Ammetieneste. (Ammeplads.)

Anbringer, en. den, som giver sig af m. at anbringe andre Personer t. noget, som de attraae. "At Gadetiggere tiene Skiøger t. Anbringere." Rahb. (O. Tilsk. V. 374.)

And, en. = Andehagl, et. Hagl, som bruges v. Andejagt. Andejæger, en. den, som giver sig af med, er i Færd m. Andejagt. Andenæb, et. 1. dette Dyr har et Slags Andenæb. 2. et Drikkekar til smaa Børn, kaldet efter sin Form.

ane, v. a. og impers. 1. [nyt O. af det T. a h n e n. Det skrives ogsaa ofte, men uden Nødvendighed, ahne.] have en dunkel Forudfølelse af noget. (bæres for.) Jeg aner intet godt. "Den Verden, som vi ane hist, dybt under Havets Bunde." Ohl. — Det aner mig, at hun kommer i Dag. = Anelse, en. pl.-r. dunkel Forudfølelse.

Anger, en. = angerfri, adj. d. s. s. angerløs, 1. Et angerfrit Sind. Angergraad, en. Graad, som fremkaldes ved Anger. "Sved er god efter Bad, og Angergraad efter Syndefald." Ordspr. (P. Syv. I. 19.)

Anholdelse, en. Gierningen at anholde. Ved Tyvens Anholdelse.

ankefri, adj. som ei er underkastet Anke, som der er intet at klage, udsætte paa.

Ankepost, en. En vis Gienstand, som der ankes ell. klages paa. Der vare mange Ankeposter imod ham.

Anker, et. = Ankerkastning, en. Gierningen, at kaste A. — Ankerkiæde, en. smedet Jernkiæde, der bruges i St. for Ankertoug. — Ankerkryds, et. Stedet, hvor Ankerarmene ere fastsmedede i Ankerlæggen.

anmelde, v. a. 2. = Anmelder, en. den, som anmelder noget. Anmelderen af et Skrift. (Recensent.) — Anmeldelse, en. 1. Handlingen at anmelde. 2. skriftlige Ytringer, hvorved noget anmeldes. En kort Anmeldelse af et nyt Skrift.

Anseelighed, en. anseelig Skikkelse, Størrelse, Holdning.

Anskuelighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være anskuelig.

Ansvarlighed, en. Forpligtelse til Ansvar. Begrebet om Ansvarlighed medfører ikke altid ubetinget Ansvar.

Arbeid, et. = Arbeidsdrift, en. D. til Arbeide; Virksomhedsdrift. Arbeidsfag, et. Et vist Slags Arbeide, som een har valgt sig. (J. Bove. Stat. Ben. III. 223.) Arbeidsfang, en. Sang under Haandarbeide. "Der glade Hostfolks muntre Arbeidssang — skal lyde." F. Schmidts Digte. 1811. arbeidssky, adj. som har Ulyst t. Arbeide. Arbeidstrang, en. Trang t. at kunne faae Arbeide; ell. Mangel derpaa. (Olufsen.)

Armbind, et. B. til at bære en saaret Arm i. — armtyk, adj. som har en Arms Tykkelse.

Arv, en. = a.) Arvsøger, en. den, som melder sig m. Fordring p. en Arv. Arvtager, en. (forældet.) i vore gamle Love for: Arving. — b.) Arvefeil, en. Feil, som een har arvet, ell. der ligesom gaaer i Arv, forplantes v. Arv. Det er en A. i den Familie. — Arvefyrste, en. Fyrste, som regierer v. Arveret. — Arvegaard, en. G. som gaaer i Arv fra Fader t. Søn, fra Slægt t. Slægt. (Arvegaarde p. Bornholm; modſ. Kiøbegaarde. Hurtigkarls D. Privatr. II. 1. S. 313.) — Arvestamme, en. En Stamme eller Slægt af Arvefyrster. (Kongelov. 40.)

Aske, en. = Askepose, en. P. fyldt m. Aske, der hænges ned i det kogende Vand v. Vask. Askesalt, et. Salt af Planteaske. (s. Ludsalt.)

Asæd (Aasæt, Aus) paa en Plov. s. under D. Plovstiert.

Bag, en. (I. 52. 53.) Ryg. J St. f. dette Ord forekommer det ogsaa i et bekiendt Ordsprog hos Bording. "Godt er brêden Rem af Andens Bag at skære." II. S. 68.

Bagbrænde, n. s. en Sygdom hos Sviin, der fedes p. Sti, hvorved de blive lamme i Bagdelen, og kun p. Forbenene kunne reise sig.

bagvende, v. a. 2. vende noget vrangt, ell. saaledes at det, der var bag, kommer foran. "Ofte maa noget bagvendes, f. rigtig at behandles." Müllers d. Syn. i. 60.

Bagvold, en. p. Steengierder: en, bag ved et enkelt Steengierde opkastet Jordvold, som tiener det t. Støtte. (Giersings Landoec. I. 35.)

Bane, en. (I. 58. a.) 4. den flade Ende af en Hammer, (s. Pen, 4.)

Baneskrab, et. kaldes v. Reberbaner Affald af Hamp v. Spindingen, hvilket siden samles og anvendes t. ringere Tougværk.

barbuget, adj. barbugede Fiske, som ere uden Bugfinner. (apodes.)

Bark, en. = Barkorm, en. Træorm, som gaaer i Barken. (Arch. f. Søvæsen. III. 207.) Barksvamp, en. S. der sætter sig p. Træers, f. Ex. Egetræers Bark. (sammest.)

Barn, et. = Barneaar, pl. bruges ligesom Børneaar. barneklog, adj. klog som et Barn, som Børn ere. "Den frommeste, som lærte, var meer end barneklog." Bagg. (Dansana. I. 180.) barnesindet adj. som har Barnesind; ustadig som et B. (Sorterup.) Barnesnak, en. barnagtig Snak. = Barnsbeen: i Talemaaden: fra Barnsbeen af ɔ: fra Barneaarene.

1. bede, v. a. jage. (s. Ordb.) egentlig: hidse m. Hunde. (Isl. beita. A. S. betan. jvf. beta. Ihres Gloss.)

4. bede, v. n. (I. 64.) 5. intrans. at bede til noget ɔ: bede at det maa indtræffe. "Agermanden beder ofte til Regn, medens den Reisende ønsker sig Solskin." Eilschow. (Phil. Br. 281.)

Bedesøster, en. pl. -søstre. (af det T. Betschwester.) et Fruentimmer, der søger Skin af Gudfrygtighed v. idelige og overdrevne Andagtsøvelser. (S. Blicher. Nordlyset. VIII. 216.)

Bedømmer, en. den, som bedømmer noget. En billig, ubillig Bedømmer.

Been, et. = Beenkul, et. Been, brændte t. Kul. Beenmølle, en. Mølle, hvorpaa Been knuses t. Giødning. Beenhævelse, en. Hævelse, Opsvulmen i Been ell. Fødder. Beenstøv, et. Been, malede t. Støv ell. Meel. Beensuppe, en. S. der koges p. knuste ell. stødte Been.

begaae sig, v. recipr. (I. 68.) opføre sig. (Nu usædvanl.) "De mod hverandre der sig høfligen begaae." Bording. II. 34.

begiere, v. a. (I. 68.) [Nærmest af det T. begehren. J. ældre D. girnes, gyrnes. A. S. gyrnian, geornian, *cupere*. N. S. giren. Holl. gheren.]

begrebløs, adj. som fattes Begreber. — Deraf: Begrebløshed, en.

Beiletid, en. Tiden, hvori man beiler til ell. giør sig Umage f. at vinde et Fruentimmers Kiærlighed; Friertid. "Da brydes meget snart, hvad Beiletiden lover." Falster.

Beleirer, en. pl.-e. den ell. de, som ere i Færd m. at beleire en Fæstning. Beleirernes Tab var større, end de Beleiredes.

Beraabelse, en. Gierningen, at beraabe sig p. noget. Beraabelse p. Andres Mening.

Berettigelse, en. Tilstanden at være berettiget. 2. Handlingen at berettige. Kongen holdt det f. raadeligt, at tilbagekalde denne Berettigelse.

Berigtigelse, en. Handlingen at berigtige. 2. Oplysning hvorved noget berigtiges; Rettelse.

Beskuelighed, en. Beskaffenheden at være beskuelig.

Bestillingsmand, en. Embedsmand. (noget forældet.)

Besætning, en. (I. 83.) 4. en omsat Rand, især p. Klæder. Hun har taget Besætningen af Kiolen.

Besættelse, en. (jvf. Besætning, 1.) Fæstningens Besættelse. B. af Diævelen.

betone, v. a. 1. give i Udtalen en vis ell. flere Stavelser i et Ord et stærkere Toneshold; (accentuere.) 2. udtale et heelt Ord m. en vis Tone, give det en vis Charakteer i Udtalen. Han betoner dette Ord f. stærkt. — Deraf: Betoning, en. Betoningslære, en. (nye O.)

Betvingelse, en. pl. -r. Gierningen at betvinge.

Beviiskraft, en. bevisende Kraft ell. Gyldighed. "Lovens Ord medføre ikke, at Tilstaaelsen skal være uden al Beviiskraft." A. Ørsted. — Beviissted, et. Sted i et Skrift, hvorfra Beviis f. noget tages.

Bevogter, en. pl. -e. den, som bevogter Andre. Ved hvert Skridt havde hun ham til B.

bi, (I. 87.) Ved denne Partikel burde været bemærket dens ikke islandske, men saxiske ell. tydske Oprindelse.

Bierg, et. = Biergbrug, et. (s. Ordb.) "Dette er Aarsagen, hvorfor Staterne have giort Biergbruget t. en offentlig Eiendom." Schytte. — Biergdrift, en. forekommer i samme Bemærk. hos Schytte. Indv. Reg. II. 169. og Biergdyrkning. sammest. II. 145. — Biergfod. en. den nederste Deel af et B. hvor Skraaningen begynder. Biergfolk, et. (I. 89.) 3. et Folk, der beboer et biergfuldt Land. Bierghule, en. H. som strækker sig ind i et Bierg. Naturlige Bierghuler. (i Mods. til Jordhuler.) Bierghøide, en. 1. Høidemaalet af et ell. flere Bierge. 2. et Bierg ell. en Samling af Bierge, betragtede som en Ophøining af Jordfladen. Biergprædiken, en. i vore Bibeloversf. Christi Biergprædiken. Biergstad, en. (I. 89.) 2. Stad, i hvis Nærhed Biergværk drives. Biergstaden Kongsberg. Biergstrøg, et. Strøget, Retningen af en Biergkiæde. Biergvand, et. 1. Vand, dersamler sig i Gruber v. Biergværker. (Schytte.) 2. en Sø, Vandsamling p. et Bierg.

Billedarbeide, et. hvad der er udarbeidet som Billeder; Billedværk. Ophøiet Billedarbeide.

Billedverden, en. En Verden, som kun er til i Billedet, i Ideen; Ideeverden, ideel Verden. (Eilschow. phil. Br. 165.)

Birkemænd, pl. Mænd, der høre under eet Birk sammen. (D. Lov. I. 18. 1.)

Birkeret, en. 1. Ret og Rettergang i et Birk. 2. Lov ell. Anordning om Rettens Pleie i et Birk.

Biælkefag, et. den Deel af et Bindingsværks-Huus, som er imellem to Stolper.

Biælkelag, et. Lag af Biælker, som ligge jævnsides.

Biørneskinke, en. Baglaaret af en fældet og sønderskaaren Biørn. En røget Biørneskinke.

Blaafarve, en. et eget Slags Farvestof t. Blaat, beredet af Koboltkalk. (Deraf: Blaafarveværk, et.)

Blaalys, et. Et Slags meget brændbart Stof, som tillaves af Salpeter, Meelkrud og Svovel, og brænder m. en stærk hvidblaa (ell. ogsaa anderledes farvet) Lue. (bengalsk Ild.)

blaasort, adj. af en meget mørk, blaalig sort Farve.

Bladhængsel, et. (I. 95. a.) Det her anførte Klaphængsel falder bort.

Blandingsvarer, n. s. pl. Blandingsgods. (Bordings Digte. II. 407.)

Blegetøi, et. Tøi, som er i Bleg. At lad sit Blegetøi ligge ude om Natten.

Blindramme, en. hos Snedkere: en tynd Ramme, hvorpaa et Kobber ell. Maleri fæstes, f. at indsættes i den egentlige Ramme.

Blindtarm, en. (I. 97.) ikke: intestinum rectum; men *coecum*.

Blod, et. = Blodbøg, en. et Træ af Bøgens Slægt, udmærket v. dets Blade af en meget mørk Blodfarve. — Blodomløb, et. Blodets stadige Omløb i Aarerne. — Blodregn, en. Nedfald af rødfarvede Legemer fra Luften, som man undertiden antog f. Blod. — Blodsynd, en. Blodskyld, ell. meget grov Synd; blodig Synd. — Blodtab, et. usædvanlig Afgang ell. Tab af Blod. "Blodtab af forskiellige Saar." Howitz om Affindigh. S. 89. — blodvant, adj. v. vant t. at udgyde Blod ell. see det udgydes. "Mennesket er blodvant nu, en Markens Løve vorden." Foersom. (Digte. II. 24.)

Blomst, en. = Blomsteranlæg, et. Et Blomsterquarteer, ell. en Samling af flere. Blomsterbænk, en. Drivbænk t. Blomster. "Som Løget i den varme Blomsterbænk." Øhlenschl. — Blomsterelsker, en. den, som ynder og opelsker Blomster. — Blomsterglas, et. G. til at sætte Blomster i. (Saaledes: Blomsterkrukke, Blomsterpotte.) Blomsterhængel, en. pl. -hængler. løse og hængende Blomsterkrandse ell. Blomsterfletninger. (Øhlenschl. Poet. Skr. II. 395.) blomsterkyndig, adj. som er vel bekiendt m. de Blomster, der dyrkes i Haver, og m. Maaden at pleie dem. Blomstervært, en. Vært, som opelskes kun f. dens Blomsters Skyld.

blødne v. a. 1. giøre blød, blødgiøre. (s.

v. n. blodne; I. 104.) "De Stene, der blodnes ei af Slud." Bagg. (D. Værker. VII. 41.)

3. Bo, en. (I. 105.) her kunde tilføies: Nordbo, Sydbo: Molbo, Thybo, Vendelbo.

Bog, en. = Bogmager, en. den Forfatter, der driver Bogskriveri som et Haandværk. (Rahb.) Bogsamler, en. den, der lægger Vind p. at samle Bøger t. Eie.

Bogstav, et. = Bogstavfølge, en. d. s. s. Bogstavorden. — Bogstavrække, en. 1. en Række Bogstaver, strøvne ell. satte i et Trykkeri. 2. Alphabet. De østerlandske Sprogs Bogstavrække.

bolsterblød, adj. meget blød, blød som et Bolster ell. Dyne. "Paa Kirkens brede, bolsterbløde Trappe." Bagg. U. Arb. I. 19.

Bolsterleie, et. Leie p. Bolster ell. Dyne.

Bomsadel, en. En stærkt udstoppet Sadel, m. en Bom ell. Forhøining foran og bag, imellem hvilke Rytteren sidder. (I Modsætning t. den engelske og ungerske Sadel.)

Bonde, en. = Bondekrig, en. pl.-e. Opstandskrig, som føres af Bønder mod Landets Regiering. Den tydske Bondekrig. — Bondeleg, en. (dobb. pl.) Leg, som er brugelig blandt Bønder. Bondelystighed, en. pl.-er. Lystighed, Gilde hos Bønder. Bondeqvinde, en. (dobbelt pl.) en Qvinde af Bondestand. Bondeslagter, en. pl.-e. En Bonde, som er Slagter, og fører Kiød t. Torvs i Kiøbstæderne. bondestolt, adj. indtagen af Bondestolthed, ell. af den Uopdragnes Stolthed. (Rahb.) Bondesyssel, en. pl.-sysler. Bondearbeide, Bondegierning. Bondesæder, n. s. pl. Skik, Sæder, som herske blandt Bønder. Jævne Bondesæder. Bondetieneste, en. ud. pl. T. hos en Bonde, i en Bondegaard. At tage Bondetieneste.

Boran, et. i Lovsproget: Gierningen at rane en andens Mands Qvæg, Klæder, Vaaben ell. andet Gods i hans Gaard. "At bøde for Boran." D. Lov. VI. 15. 3.

Bord, et. = Borddækning, en. Gierningen at dække et Spisebord. Bordflage, en. og Bordfløi, en. bevægelig Deel, som kan tilsættes et Bord (f. E. Spisebord.) Bordgiæst, en. den, som spiser v. en Andens Bord. En daglig Bordgiæst.

Borger, en. = Borgerfiende, en. den, der viser sig som en Fiende af Borgerne ell. den større Menighed af Folket i et Land. borgerfiendsk, adj. fiendsk imod, ell. skadelig f. Medborgere. "Kiøbmandens borgerfiendske Snighandel." J. Boye. Borgerhad, et. en Borgerfiendes Sindelag. Borgerkiærlighed, en. 1. Borgeres K. til deres Land. "Men Borgerkiærligheden vinder, og Gustav skiælver f. sit Navn." Thaarup. Borgerkrands, en. fig. en udmærket Borgers Hæderslon. (egentl. ligesom Borgerkrone, om Romernes corona civica.) Borgernød, en. almindelig Nød i en Stat og blandt dens Borgere. (Blochs Overs. af Synesius. 8.) = Borgerinde, en. en Qvinde, betragtet i hendes Forhold t. Fædrelandet og dets Borgere; (Müllers christel. Moral. S. 439.) forskielligt fra Borgerske. (I. 112.)

Borgeier og Borgherre, en. den, som eier en Ridderborg ell. et Herresæde. (Saaledes: Borgfrue, Borgfrøken, o. fl.) Borgvagt, en. Vagt, som holdes p. en B. Borgvægter, en. Taarnvægter p. en Borg.

Borgmester ell. Borgemester, en. (I. 111.) uagtet dette er den hyppigste Skrivemaade af Ordet, finder man dog ogsaa (f. E. i nyere Forordninger o. d.) Borgermester.

Bortfart, en. Gierningen at fare bort; Bortfærd.

Bortflytning, en. Handlingen at flytte bort (baade transit. og intransf.)

Bortførelse, en. og Bortførsel, en. (I. 114.) Brugen har indført, at kun det første anvendes p. Mennesker, det andet oftest p. livløse Ting. Der var megen Tale om en ung Piges Bortførelse. Krigsskibenes Bortførsel.

Bortgivelse, en. Handlingen at bortgive.

bortgiøgle, v. a. 1. bringe t. at glemme, bringe i Forglemmelse v. Fias og Giøgleri. "At man ogsaa her vilde stræbe at bortgiøgle en nyttig og vigtig Sandhed." Rahb. (Tilsk. VII. 65.)

Bortkastelse, en. Handlingen at bortkaste.

Bortkiørsel, en. Handlingen at bortkiøre.

bortløben, partic. (s. løbe bort.) De bortløbne Soldater.

bortsværme, v. a. 1. hendrive i Sviir og Sværm. At bortsværme sine Ungdomsaar.

borttøe, v. n. 1. tøe bort. Sneen er borttøet.

Bortødsling, en. Gierningen at bortødsle.

Bovorm, en. en ikke almindelig Sygdom hos Hesten, bestaaende i en Betændelsesbyld, der sætter sig foran p. Bringen, v. den ene ell. den anden Side mod Bovledet.

Brakfure, en. Plovfuren efter den første Pløining af en Brakmark. (s. Vendefure.)

Brakgrøft, en. Grøft, der anbringes til en Hovedgrøft og leder Vandet ind i denne. (Glersings Landoec. I. 55.)

bramfri, adj. som er, lever, udøves uden Bram.

Brand, en. = Brandskib, et. en Brander. (Bordings Skrifter. II. 414.) — Brandtomt, en. d. s. s. Brandsted, 2. — Brandtromme, en. Tromme, som røres f. at tilkiendegive Vaadeild.

Brobygning, en. Gierningen at bygge, opføre en Bro.

Broderlighed, en. den Egenskab at være broderlig sindet; Brodersind. "Monstre p. Deeltagelse, p. Tienstagtighed og Broderlighed." Rahb. (D. Tilsk. X. 471.)

Brud, et. (I. 123. b.) 5. Sted, hvor noget overbrydes. Stenen er fornet i Brudet.

Bruderede, en. i ældre Dansk d. s. s. Udstyr. (Kæmpev. Nyerups Udg. IV. 159.)

Brugshævd, en. Hævd p. Brugsrettigheder (Servituter) ell. Erhvervelsen af Ret t. at bruge en Andens Ting, p. Grund af at man har udøvet denne Raadighed i det lovbestemte Tidsrum; modſ. **Eiendomshævd.**

Bryd, n. s. for: **Bryderi**, Besvær, Uleilighed. "Sligt Pak, som du, er kun til **Bryd** og Hinder." Tullin. (Rahb. Udg. S. 130.)

Bryst, et. (I. 127.). 3. [Det forekommer dog i enkelte Tilfælde ogsaa i Sing. f. E. Hun har lidt meget af Smerter i det ene **Bryst**, i det venstre **Bryst**. (Man siger ogsaa: Hun har Barn v. Brystet; hvor det dog kunde være Nr. 1.) Hertil hører Talemaaden: hun giver **Bryst**, giver selv **Bryst** ↄ: Die.]

brødig, adj. (af **Brøde**.) skyldig i en Forseelse. (sieldent.) "Den, som **brødig** findes." D. Lov. IV. 1. 9.

Buesseng, en. Seng, uden Stolper, men m. en buedannet Overdeel. — **Bueskud**, et. (I. 132.) 3. saa langt som man kan skyde m. en Bue. (I denne Bemærkelse br. ikke **Pileskud**.)

Byrde, en. (I. 138.) 1. Denne Bemærkelse (gestamen, sarcina, hvad Nogen bærer ell. kan bære p. eengang) høres nu langt sieldnere, end Dragt (undtagen i Jylland: en Byrren, Børring, Baaring, Børn, ↄ: Dragt;) hvorimod Bemærkelsen 2: onus, moles, saavel egentlig, som figurl., er den almindeligste.

byrdelet, adj. som medfører en let Byrde, som ikke tynger v. sin Byrde. "Den byrdelette Skiønhedstvang." Bagg. (Dansana. I. 162.)

Bækeng, en. Eng, som dannes v. en giennemløbende Bæk; ligeledes Aaeng. (Dalgas om Ribe A. S. 14.)

Bængel, en. (I. 140.) er alt anført under **Bengel**, som er den meest brugelige Skrivemaade; men Forklaringen ved **Bængel**, 1. er fuldstændigere.

bøde, v. a. (I. 142. a.) 6. rigtigere: betage Hundyr (om hvilke gilde ikke bruges) Evne t. Forplantelse, v. at udskære indvendige Dele.

Bølge, en. = **Bølgebugt**, en. bølgende Linie, Bølgelinie. "Min Kiortel svæver ei i fagre **Bølgebugter**." Jacobi. (Saml. Skr. 282.) — **bølgerundet**, adj. rundet i en Bølgelinie. "Hvad før saa deiligt **bølgerundet** var." Tode. (Poet. Skr. I. 298.) — **Bølgeskum**, et. Skum, som oprørte Bølger frembringe. (Jacobi. saml. Skr. S. 289.)

Daabspagt, en. (I. 153. b.) den her anførte Talemaade lyder i Alm. "at bekræftes i sin Daabspagt."

Daadsliv, et. Et v. Daad og Handling udmærket, til handlende (practisk) Virksomhed fornemmelig henvendt ell. opoffret Liv. (M.)

dadelfri, adj. som ikke fortiener Dadel. Et dadelfrit Levnet.

Dadlelyst, en. Tilbøielighed t. at dadle; (mindre stærkt Udtryk, end Dadlesyge.)

Dag, en. = **Dagglimt**, et. Dagbrækning, Daggry. "Over Nattens Dampe stiger det første **Dagglimt** frem." F. Guldb. (Digte. 1803. II. 28.) **Dagliv**, et. det daglige Liv; ell. Livet, saaledes, som det sædvanligen, f. hver Enkelt især, ell. for en vis Classe Mennesker, danner ell. udvikler sig. **Dagregning** ell. **Dagsregning**, en. daglig Regning ell. Afregning. = **Dagskost**, en. Føde ell. Kost, som er bestemt for, som gives Nogen f. een Dag. **Dagspost**, en. (jvf. **Dagpost**, I. 156. a.) den p. en vis Dag afgaaende ell. ankommende Post.

Dalstreg, et. Streg ell. Retning, som en Dal har. At følge **Dalstreget**.

Damkurv, en. Kurv, hvori Tøi bæres til og fra en Blegdam. (jvf. **Dam**, 3.)

Damp, en. = **Dampbaad**, en. et mindre Dampfartøi. **Dampfart**, en. Seilads v. Hielp af Dampskibe. **Dampkraft**, en. den Kraft, hvormed udviklet Damp virker; Dampens Udvidningskraft. Maskiner, som drives, bevæges v. **Dampkraft**. **Dampvogn**, en. pl. -e. Vogn, som bevæges frem v. Dampkraft, v. en Dampmaskine.

Dandselærling, en. den som lærer Dandsen, især i en Dandseskole.

Dandserække, en. En Række Folk, opstillede t. Dands. "De øverste Pladser i **Dandserækken**." Rahb. Tilsk. VII. 58.

Dandseskridt, et. Skridt, som bruges i Dands, som passe t. Dands. At komme frem, træde frem i **Dandseskridt**.

Dandseøvelse, en. pl. Øvelse i Dands, p. en Dandseskole.

Danebod, Danegield, Danevirke: Ord, som kunde have været anførte I. 159. a. under **Dane**. Derimod kunde **Danefæ** hellere staae særskilt.

Danerkonge. (I. 159. a.) det bør bemærkes, at Formen: **Dankonge** hos os er gammel (s. Kæmpev.) og ligesaa rigtig og brugelig; men Former som **Dannerkonge**, **Dannerslag**, **Dannersprog** o. d. derimod ganske urigtige. (jvf. herom Rask; i Skand. Lit. Skr. XVII. 99.)

Dannelighed, en. ud. pl. [af adj. dannelig.] Beskaffenheden at være dannelig; Evne t. at kunne dannes ell. modtage Dannelse. Sprogets **Dannelighed**. (M.)

Delingsled, et. Led i en logisk Deling. (membra dividentia. Treschow.)

Diekalv, en. Kalv, som dier eller patter Koen. (Olufsen. Landoec. 430.)

Dige, et. = Digeaabning, et. Aabning v. Digebrud. Digebygning, en. Digers Anlæg ell. Opførelse. Digeflade, en. den øverste Flade af et Dige. (T. Deichkamm.) Digefod, en. og Digegrund, en. Foden ell. Grundvolden t. et Dige. (Deichanker, Deichfuß.) Digeklædning, en. Digets udvendige Beklædning. (Deichlage.) Digeopsyn, et. Opsyn m. Diger og deres Vedligeholdelse. Digepæl, en. P. som nedrammes v. Digers Anlæg. Digeskat, en. S. som betales t. Digers Anlæg ell. Vedligeholdelse. Digesyn, et. Synsforretning, som foretages f. at undersøge Digers Tilstand. Digevei, en. Kiørevei oven paa et Dige.

Digtefrihed, en. Frihed til at digte ell. opfinde. (Rahbek.) Historieskriveren har ingen Digtefrihed. (Forskielligt fra Digtefrihed.)

dobbelt, adj. = Dobbeltgænger, en. En Person, der menes at kunne vise sig til samme Tid p. to Steder. (Efter det T. og nyt, ligesom flere andre Sammens. Dobbelthane, Dobbeltkegle, dobbeltsynet, som seer Gienstandene dobbelt, ꝛc.)

Dommerkorn, et. Afgift i Korn, (ikke over en Skieppe af hver Gaard) som af Bønderne ydes t. Herredsfogden eller Birkedommeren. (jvf. D. Lov. 1. 5. 18.)

Donefangst, en. Fuglefangst, som skeer v. Doner.

Dosmer, en. I. 170. (I dagl. T. bruges ogsaa Dosmerhoved, Dosmerpande, som Ugvemsord.)

drabelig, adj. og adv. [maaskee af det T. trefflich; ligesom det gl. d. dræbe, træffe.] ypperlig, mægtig; vigtig, betydelig. (Forældet; jvf. Vedels Saxo. 54. 320. o. fl. Men bruges endnu ironisk: Det er en drabelig Karl. Det var en drabelig Heltegierning!)

dragtviis, adv. (af Dragt, 1.) i Dragter; ell. for hver Dragt især. At betale Bærerne dragtviis.

Dreng, en. = Drengeaar, pl. (I. 173.) 1. de Aar, hvori et Svendbarn er og kaldes Dreng. — Drengealder, en. den Alder, som indbefatter Drengeaarene. — Drengeskole, en. En Skole, hvori kun Drengebørn oplæres (i Modsætn. t. Pigeskole.)

Drenkning, en. [s. drenke, I. 173.] 1. om Handlingen. 2. Drenkningen i Ægget ɔ: den v. Blommen hængende Kime.

Drik: (I. 174. b.) 3. (I denne Bemærkelse uden Artikel.)

drive, v. n. (I. S. 176.) Her mangler Brugen af dette Ord i Talesproget for: v. n. dryppe, ell. rettere: om en Vædskes langsomme Nedflyden fra ell. langs ad et Legeme, især et saadant, der v. Indsugning er mættet m. Fugtigheden. Saaledes siger man: Vandet drev ned ad hans Reiseklæder. Hendes Klæder drev af Regnen. Sveden drev ned ad min Pande, ned ad Haaret. "Hun sidder v. den aabnede Dør, m. Lokker, drivende, gule." Øhlenschl. (Helge.)

Drivekraft, en. Kraft, hvorved noget drives frem; fremdrivende Kraft. (Ørsteds Naturl. 2 Udg. I. 513.)

drone, v. n. I. 180. b. (I den samme Bemærk. som i det N. S. bruger Almuen det ogsaa om Qvæget.)

drøse, v. n. I. 181. a. = Drøser, en. (og i dagl. T. Drøsepind, en.) en drøsevorn Person.

duge, v. a. 1. belægge m. en Dug, og særd. med Borddug. At duge Bordet. (Zetlitz Digte. I. 321.)

dunke, v. n. I. 183. = Deraf: Dunken, en. "Han føler en bestandig Dunken i Hovedet."

dunstfri, adj. fri for Dunst, som er uden Dunster. En dunstfri Luft.

Dunstrør, et. Rør, som anlægges i en Bygning ell. andensteds, f. at bortlede Damp ell. fugtige Dunster. (Thaers Landoecon. overs. III. 240.)

Duun, et. 2. det br. ogsaa om Plantedele og andre Ting, der ligne Fuglenes Duun. Duun p. Hagen. "De flei som Løvetands Duun f. Blæst." Øhlenschl. (Helge.)

Dvaleliv, et. Et dorskt, uvirksomt Liv, der henbringes ligesom i en Dvaletilstand. (J. Møller. Tidsskr. f. Th. II. 183.)

Dybhed, en. jvf. Dybde, I. 186. (Det første br. omtrent eensbetydende; men sieldnere, og mest overført p. aandige Gienstande. Dybhed i Tanken, i Følelsen.)

Dybvod, et. (I. 186.) Oftere, ell. sædvanligen, forekommer Formen: Dybsvod. (jvf. f. E. Lybeckers Betragtn. over Fiske og Fiskerier. 1792. S. 297. 98.)

dydkiær, adj. som elsker Dyden, har Dyden kiær. "En dydkiær Mand." F. Guldberg. (Digte. 1803. II. 75.)

Dyr, et. = Dyrskikkelse, en. Skikkelse, Skabning af et Dyr ell. dyrisk Væsen. "At forvandle sig t. hvilken Dyreskikkelse, de vilde." Basth. (histor. philos. Unders. S. 537.) — Dyrvogter, en. den, hvis Bestilling er at vogte Dyr; f. E. i Dyrehaver, ell. vilde Dyr i Dyregaarde eller Dyrehuse (Menagerier.)

dystrende, v. n. 2. (af 1. Dyst.) at rende Dyst. (forældet og usædvanl. men brugt af Rahbek.) "Længe lod det, som Ingen vilde vove at dystrende m. ham." D. Tilsk. XI. 181.

dødsaaret, adj. v. (af adj. død.) dødelig

saaret. "Da hun — sank i hans Favn, dødsaaret og bleg." Hertz. (befr. Isr. 153.)

Dødsstilhed, en. figurl. en høi Grad af Stilhed ell. Rolighed. "Den Dødsstilhed, der nogle Aar tidligere fandt Sted i vor Kirke." D. Ugeskr. I. 75.

Dømmefrihed, en. Frihed t. at dømme, t. at yttre sin Dom ell. Mening. "Samme Dømmefrihed af (hos) Andre, som jeg selv havde brugt." O. Guldb. (Tanker om Milton &c. Fort.)

Dørfals, en. Fals ell. Fordybning i Kanten af Dørkarmen, hvori Døren slutter.

Eddikegiæring, en. længere fortsat Giæring af en Vædske, som først har været underkastet Viingiæringen.

Eenrumstale, en. Samtale med een i Eenrum. Nord. Brun. (Jonathan. S. 89. 114.)

Efterblomstring, en. sildigere Blomstring, efter den sædvanlige Blomstringstid. "En Periode, der frembragte en vigtig Efterblomstring ell. Efterhøst for den gamle romerske Literatur." Nord. Tidsskr. IV. 318.

Efterdannelse, en. Handlingen at efterdanne noget. "Efterdannelse af østerlandsk Sprogcharakteer." M. (Nord. Tidsskr. IV. 317.)

Efterdigter, en. En Digter uden eiendommelig Aand, som kun efterligner andre Digteres Charakteer og Tone. (N. Ord.) "Det bliver hos Efterdigterne, ell. de copierende episke Digtere, en trættende og kiedende Feil." M. (Forel. over den d. Poesie. I. 40.)

Efterhaands, adv. for: efterhaanden. "Og efterhaands, som Vinen randt, hver Smerte og hver Grille svandt." Rahbek.

Efternavn, et. Eftermæle. "Et priseligt Efternavn." Bording. II. 400. "Ulyssis Elskerinde et evigt Efternavn af hele Verden faaer." Falster. Ovid. 139.

efterpløie, v. a. 1. pløie en Jord p. ny, eller efter en tidligere Pløining. — Deraf: Efterpløining, en.

Efterskiær, et. Et Farveskiær, ell. Lysskiær, som følger efter den egentl. Lysning. Et svagt Efterskiær. "Og blanded sig med Solens Efterskiær." Øhlenschl.

Efterstaae, v. n. 3. (restere.) I. S. 205. forekommer ikke blot i partic. act. Saaledes i Ordsproget: "Tag det du faaer (af Skyldneren) og kræv det, som efterstaaer." P. Syv. I. 148.

Efterstavelse, en. Stavelse, hvormed et afledet Ord af en vis Classe sluttes (f. E. -bar, -hed, -lig, -som); i Mods. til Forstavelse. (I. 296.)

eftertegne, v. a. 1. efterligne i en Tegning. At eftertegne et Maleri, en Figur. — Eftertegning, en. 1. Handlingen at eftertegne. 2. en Tegning, som er giort efter en anden.

Eftertørst, en. Tørst, som vækkes v. foregaaende Nydelse af noget.

Ege, en. pl. Eger. (I. 206. b.) Hiulege. T. Speicher. (Nogle ville skrive: en Eeg og Hiuleeg. (Moth har: "Eeg ell. Ege.") Analogien taler f. Ege, ɔ: et Redskab, ell. noget som er af Eeg; ligesom Ege, N. S. Eke, en fladbundet Baad af Egeplanker.)

egebruun, adj. som har Egetræets ell. det falmende Egeløvs brune Farve. (H. Strøm.)

Egenvægt, Egentyngde, en. forekommer hos J. Kraft (Mech. II. 442) for: specifisk Vægt ell. Tyngde. (Vægtfylde. Ørsted.)

Elskov, en. = a.) elskovslagen, adj. v. stærkt betagen af Elskov; i høi Grad forelsket. "Den elskovslagne Kæmpe." Øhl. (Stærkodder.) b.) Elskovsleg, en. Leg, som Forelskte drive. (Grundtv.) Elskovsnag, et. Nag t. een, som oprinder enten af forsmaaet Elskov ell. Skindsyge. (Ingemann.) Elskovsstævne, et. Møde imellem forelskede Personer. "En Seddel, hvori hun tilsagde ham et Elskovsstævne." Rahb. (D. Tilsk. VII. 374.) elskovssyg, adj. syg ell. meget stærkt betaget af E. "Det elskovssyge Hierte."

Embede, et. = Embedsdygtighed, en. Embedsduelighed. — Embedsjord, en. Brugsjord, der er henlagt t. et vist Embede, som en Deel af Lønningen. — Embedsmyndighed, en. den Myndighed, som een har og som tilkommer ham i Følge hans Embede. (Mynster.) D. Ugeskr. I. 70. — Embedssprog, et. Sprog, Foredrag, som passer for og er sædvanligt i Embedsskrifter; Embedsstiil. (M. Nord. Tidsskr. IV.)

Emne: (anført under Evne. I. 222. s. Æmne.)

endeel, pron. indef. (jvf. Deel, b.) et Antal af flere; (i Udtrykkets Grad imellem nogle og mange.) Det er endeel Aar siden. Der blev endeel tilovers. I Aar ere vi endeel flere, end i Fior. Han havde endeel (Folk) imod sig.

Endeligt, et. (I. 214.) [Isl. Endalykt, Slutning, Ende.]

Endeskiel, et. Skiel f. Enden af en Mark e. d. (1558.) Ny d. Mag. VI. 137.

Endevirkning, en. endelig Virkning, sidste Virkning. (T. Rothe. Nat. Betr. III. 9.)

Enekammer, Eneværelse, et. Kammer, Værelse, som een beboer alene (der f. E. hvor ellers flere have Værelse tilfælles.)

Enemærke, (I. 215. a.) Maaskee oprin-

deligen: Endemærke. Isl. Endimörk, yderste Grændse.

Enevandring, en. Vandring, som man gior allene, uden Ledsagelse. "Tidt, i min Enevandrings første Dage i Taarer jeg udbrød." F. Guldberg. (Digte. 1803. I. 314.)

Eng, en. I. 216. [Isl. Engi, Eingi.]

Enkelt. I. 217. = Enkeltheb, en. 1. ud. pl. den Egenskab, at være enkelt. (T. Einfachheit.) 2. pl.-er. enkelt Deel af et Heelt. (T. Einzelheit.) At giennemgaae alle Enkeltheder.

Erkedegn, en. en af de ypperste geistlige Værdigheder i et catholsk Domcapitel. (Archidiaconus.)

Erkehertugdømme, et. en Erkehertugs Stat.

F

Faar, et. = Faarehold, et. den Gierning ell. Syssel, at holde og tillægge Faar. Olufsen. (Landoec. 440. jvf. Ordb. I. 223. b.) — Faarehyrde, en. H. som vogter Faar. Faareuld, en. Uld af fuldvorne Faar (i Modst. til Lammeuld.)

Fadbinder, en. findes undertiden (men sielden) brugt for: Bødker.

Fadstaver, pl. (ell. Fadestaver. Adr. Av. 1815. 260.) d. s. s. Tøndestaver.

Farvestøv, et. farvet Støv, S. som meddeler Farve. Sommerfuglenes Farvestøv.

fedhalet, adj. forsynet m. en fed Hale, ell. hvis Hale har en usædvanlig Mængde af Fedt. Fedhalede Faar. (Olufsen. Landoec. S. 438.)

feil, adj. (I. 235. b.) = Feilskrift, en. 1. Gierningen at skrive feil. 2. en urigtig Skrift; noget, som er urigtig skrevet. Feilstød, et. urigtigt Stød (f. E. i Billard.) — Feiltryk, (Feiltrykning) en. urigtig, mislykket Trykning. Ved Feiltryk er dette Ark blevet reent ubrugeligt. — feiltrykt, adj. v. urigtig trykt. Et feiltrykt Ark.

Fiilklo, ell. Fiilklov, en. et Redskab, dannet som en Tang, hvis Kiæver sammenholdes m. en Skrue, hvori de Ting, man vil file, indspændes. En Fiilklo holdes i Haanden, og er egentlig en løs Skruestikke, da denne derimod er fæstet t. Værkbænken.

Fingerregning, en. Regning, som skeer v. at tælle p. Fingrene. (Brunsmands stedsevarende Cal. 171.)

Fisk, en. = Fiskedag, en. Dag, paa hvilken der spises Fiskemad; (modst. Kiødsdag.) Fiskestade, et. Sted, hvor Bundsgarn udsættes, og Fiskeri m. samme drives (f. E. i Liimfiorden.) Jvf. Rescr. 24 Mai. 1737. "Fiskestader, hvoraf skattes og skyldes." Rescr. 2 Jan. 1740. Fisketiende, en Tiende, som ydes af Fiskefangst. (f. Ex. i Nordlandene i Norge. Fr. 10 Jun. 1710.)

Fiæder, en. (I. 243. a.) [Bemærkelsen 2, er optagen efter det T. Feder (elater, spira) og holdes i Alm. for samme Ord, som Fiæder, penna, pluma. — Bemærk. 3, (som nu dog er forældet) er derimod det Isl. fiötur, *compages, vinculum*; hvoraf fiötra, lænkebinde.]

fleer, adj. = fleertydig, adj. som kan udtydes, forklares p. flere Maader, i meer end een Bemærkelse. — Deraf: Fleertydighed, en.

Flod, en. = Flodfiskeri, en. F. som drives i Floder. Flodguld, et. Guldstøv, som faaes v. Udvaskning af Flodsand. — Flodskib, et. Skib, som bruges ell. er brugeligt t. Seilads p. Floder.

flytte, v. a. og n. = flyttelig, adj. som kan flyttes. Flytteligt Gods.

flyve, v. n. = Flyvehede, en. pludselig opstaaet Hede i Legemet. Flyveredskab, et. Redskab, hvorved det bliver muligt at flyve.

Floiel, et. = Floielsborste, en. En meget blød Børste, som bruges t. Floiel og lignende fiint Tøi. — Floielsgrød, en. (uegentligt) Navn p. et Slags fiin Meelgrød, som koges m. Smør.

Fod, en. = Fodsteen, en. Steen, der lægges under Fodtræet i Bygninger. — Fodsved, en. sædvanlig og vedvarende Sved, som een har p. Fødderne.

Foder, et. = Foderdyrkning, en. Dyrkning af Foderurter. "Foderdyrkning maatte forbindes m. Kornavl." Olufsen. Landoec. 407. Foderkurv, en. K. hvori Foder frembæres; (ligeledes: Fodertrug.) Foderloft, et. Loft, hvor F. giemmes.

Fold, et. I. 255., b. [Hidtil manglende i alle danske Ordbøger.] et Ord, (egentl. d. s. s. Fold, plica) der (ligesom A. S. -feald, E. -fold, T. -faltig og -falt) betegner Gientagelse ell. Fleerhed. I ældre Skrifter forekommer f. Ex. (ligesom i det Engelske) to-fold, tre-fold, som adject. Udtryk, ell. hvor man nu vil sige tvefoldig, trefoldig. — Derimod br. nu Udtrykket Fold kun om den høstede Sæds Mængde, i Forhold t. Udsæden. Man siger f. Ex. hvor mange Fold har Rugen givet? Hveden giver i denne Egn over 10 Fold. Jeg faaer neppe to Fold af Udsæden. [Endskiøndt Formen her synes substantivisk, er Begrebet dog adjectivisk; her menes: ti-fold Sæd.] I øvrigt bruges nu, i St. for -fold den adj. Endelse foldig. jvf. enfoldig, mangfoldig, tvefoldig, og fl.

foldet, adj. som har Folder. Et foldet Blad. Kiolen er f. meget foldet.

Folk, et. = Folkedigter, en. D. hvis Poesie er skikket t. Læsning f. Folket ell. Almuen; ell. som har levet i en Tidsalder,

da Digtekonsten ei endnu var uddannet. "De ældre Barder eller Folkedigtere." M.
Folkerigdom, en. En stor, betydelig Mængde af Folk. Folkerighed, en. Beskaffenheden at være folkerig. I et lidet Land kan der findes Folkerighed, om man end ikke kan tillægge det Folkerigdom. — Folkestamme, en. En Stamme eller Folkeslægt, hvoraf et eller flere beslægtede Folk have deres Udspring. Den germaniske Folkestamme. Uddøde Folkestammer.

Forbov, en. (s. Bov, 1.) den forreste Deel af en Bov, nærmest Brystet.

Forbryderske, en. Et Qvindfolk, der har begaaet en Forbrydelse.

foregribe, v. a. 3. komme i Forkiøbet; forekomme. At foregribe een i noget (som han havde betænkt at giøre, at udføre.) — Deraf: Foregribelse, en.

Forelskelse, en. (I. 268.) høres i Talesproget; men ikke Forelskning.

forgrebs, adv. med Rettighed t. at tage Brug ell. Besiddelse af noget, fremfor enhver anden. "Om en Skipper fragter sit Skib forgrebs t. Nogen." D. Lov. IV. 2. 8.

forgrene sig, v. rec. 1. egentl. dele, sprede sig i Grene (og figurl. dele sig i Underafdelinger.) Deraf: Forgrening, en. pl.-er. (Nye O.)

forhuske sig, v. rec. (I. 276. b.) egentlig: tage feil i det, man troer at huske; ikke huske det rette.

Formetørv ell. Formtørv, en. pl. d. s. Æltetørv, som dannes i en Form. (Olufsen.)

Forretningsmand, en. (I. 290.) egentlig og rigtigere: den, hvis Arbeide ikke skeer m. legemlig Anstrengelse, hvis Sysler meer ell. mindre fordre aandelige Kræfters Anvendelse. (Saaledes modsat: Arbeidsmand og Haandværksmand.)

Forudsagn, et. noget, der forudsiges; Forudsigelse. (T. Rothe. Nat. Betr. I. 262.)

forære, v. a. (I. 307. a.) I ældre Skr. (hos A. Vedel f. Ex.) findes: at forære een med noget; hvilket hentyder p. den oprindelige Betydning: (verehren) give en Hædersskienk.

Forøvelse, en. foregaaende Øvelse. "Anførselens Forberedelser og Forøvelser." Blochs Synes. S. 49.

fremarbeide, v. a. bringe frem, bringe f. Dagen v. Arbeide. "Hvilke Rigdomme, der lode sig fremkalde og fremarbeide af en Ager, som endnu laae næsten udyrket." M. (Forelæsn. over d. Poes. I. 277.)

fremhykle, v. a. 1. frembringe i det Udvortes, v. Hykleri; give Skin af. En fremhyklet Deeltagelse. "Det rene Sandhedspræg, der aldrig v. nogen Konst kan fremhykles." M.

Friertid, en. d. s. s. Beiletid. (i Suppl.)

Frostrøg, en. kaldes (især i Norge) en om Vinteren af Jorden opstigende Damp ell. Taage. (Keilhau. Reise i Finm. 1831. S. 176.)

Frugthøst, en. Indhøstning af Frugter. (I Mods. til Blomsterhøst. M. Forel. over d. Poesie. I. 274.)

Frugtkiød, et. den spiselige blede Deel af visse Træers Frugt. Skallen, Frugtkiødet og Stenen.

Frydeblus, et. Blus, som tændes i en glædelig Anledning; Glædesild. "Hans Frydeblus er Stæders Brand." Thaarup.

fryse, v. n. = Frysen, Frysning, en. det, at fryse. Vandets Frysning.

Frø, et. (semen.) Det usædvanl. Fleertal forekommer hos Sneedorf. "De Frøe, som bleve nedlagte i Jorden, og af hvilke de udspire." Patr. Tilsk. II. 1. S. 247.

Furestrimmel, en. d. s. s. Ploiestrimmel. (Dalgas om Ribe A. S. 84.)

Fyldingseed, en. i Lovsproget: den Ed, som den Bestiaalne skal aflægge paa, at de stiaalne Koster ere ham frakomne imod hans Vidende og Villie. (jvf. D. L. VI. 17. 8—10. Fr. 21 Mai. 1751. m. fl.)

Fælde, en. Vindfælde. D. Lov. VI. 17. 28.

Fælleskiøn, et. i Sproglæren: det v. Artikelen (Kiønsordet) "en" betegnede grammaticalske Kiøn i det danske Sprog, hvori Hankiøn og Hunkiøn flyde sammen. (Blochs d. Sproglære. S. 76.)

Fællesnavn, et. Navn som er fælles f. flere (f. E. Arter af en Slægt ell. Classe.)

Fæmærke, et. Mærke, som Eieren har p. sit Qvæg; Qvægmærke. (D. Lov. VI. 17. 18.)

Fæstemølle, en. pl.-r. M. som een har i Fæste af Eieren f. en bestemt Afgift (ligesom Fæstegaard, Fæstehuus.) — Fæstemøller, en. den som har en Mølle i Fæste.

Følge, en. I. 338. b. = følgeret, adj. br. ligesom følgerigtig; og af dette: Følgerigtighed, en.

Gaadeklogt, en. Kløgt, Snildhed til at giætte Gaader. (Grundtvig.)

Gaardlod, en. den t. en Bondegaard udlagte og hørende Jordlod. (J. Boye. Stat. Ven. III. 227.)

Gaas, en. = Gaasepige, en. P. som vogter Gæs p. Marken. Gaasetiende, en. Tiende, som ydes af Gæs. Gaaseøine, pl. (I 346. b.) 3. det br. ogsaa (efter det Tydske) om Tegnet, (") hvorved man i Skrifter udmærker en anden Forfatters Ord.

Gadejunker, en. Et ungt ørkesløst Mandfolk, der sætter sin Ære i at vise sig pyntet p. Gader og offentlige Steder. (s. Gadestryger.) "En kiøbenhavnsk Gadejunker,

som har giftet sig m. en af samme Stads Klubgudinder." Rahb. (D. Tilsk. VI. 419.)

Gaffeldræt, et. Indretningen og Tøiet, hvori en Hest trækker f. en Eenspændervogn. (Thaers Landoec. v. Drewsen. III. 46.)

Garvestof, et. de sammensnerpende Bestanddele i visse Legemer, som giøre dem tienlige t. Garvemiddel. (Thaers Landoec. v. Drewsen. III. S. 111.)

Gede, en. hos Skibstømmermænd: en Benævnelse p. en Deel af Træets Ved, og d. s. s. Hvidved. I. 476. b. (Archiv f. Søvæsen. III. 220. 227.)

Gienkaldelighed, en. Beskaffenheden at kunne gienkaldes, at være gienkaldelig. (A. Ørsted.)

giennemfure, v. a. 1. trække Furer heelt igiennem. (Schouw.)

giennemleve, v. a. 1. leve t. Enden af (et Tidsrum.) "Sammenligne vi dette vort Liv m. den hele Tid, vi skulle giennemleve." Mynster.

giennemtegne, v. a. 1. hos Malere: afridse Hovedtrækkene i et Maleri p. et giennemsigtigt Papir, der lægges ovenpaa samme. — Giennemtegning, en. pl. - er. 1. Handlingen at giennemtegne. 2. en saaledes udført Tegning.

Gierningssted, et. Sted, hvor en Gierning er foretaget; eller (oftest) hvor noget ulovligt er begaaet.

Giesteskud, en. kaldtes en Afgift, som fremmede Kræmmere betalte i Kiøbstæderne, for Tilladelse at udstaae med og sælge deres Varer i aaben Bod. (D. Lov. III. 8. 8.)

glane, v. n. I. 376. (bruges i Siælland.)

grime, v. a. 1. forsyne m. Grime, lægge Grime paa. (usædvanl.) "Hun sadlede selv og grimede Hesten." Baggesen. (Thora. 1ste Sang.)

grumme, af grum. (I. 392. a.) bruges i dagl. T. og Almuesproget, ligesom skionne. (jvf. Müllers d. Synon. II. S. 11.) Man siger ikke allene: "Han fik en grumme Hob Penge;" men: "Det er ret en grumme Dreng!" ɔ: modig, ustyrlig.

grundsætte, v. a. 3. sætte p. Grund. (om Skibe.)

grundærlig, adj. meget ærlig, fuldkommen ærlig. (ligesom grundgod, grundlærd, og fl.)

Grændseland, et. Land ell. Landskab, som ligger p. Grændsen af eet Rige mod et andet. "Et Grændseland, som danner Overgangen imellem to, v. Forfatning aldeles adskilte Lande." Maanedsskr. f. Lit. IX. 160.

Grændsepost, en. Vagtpost v. et Lands Grændser. "De fulgte ham fra een Grændsepost t. en anden." O. Malling.

Græsdrift, en. Mark, hvor Qvæg drives og holdes p. Græs. (Kampmann. Overs. af Virg. om Landbr. 98.)

Græsskifte, et. Mark, som bruges t. Græsning skiftevis m. en anden. "Denne hele Skovstrækning blev giort t. Græsskifte m. det store Overdrev." Bendz om Ronninge Sogn. 44.

Guldhuuskasse, en. En tilforn brugelig Benævnelse p. et vist Slags smaa Haarpunge. (Øhlenschl. Overs. af Deinhardsteins Garrick.)

Haabrig, adj. som har stærkt Haab, som altid haaber godt. (Hertz befr. Isr. 93.)

Haandviser, en. henvisende Tegn i Bøger; ell. Veiviser, dannet som en Haand. "De Haandvisere, man p. nogle Steder finder opreiste, f. at vise de Forbigaaende p. rette Vei." Rahb. (D. Tilsk. VI. 459.)

Haansord, et. haanende, Andre vanærende Ord. "Det Haansord, hvilket hiin undslüppet var." Fibigers Sophokl.

Haarbælte, et. B. af Haar; f. Ex. et saadant, som Munke, eller Andre af den catholske Tro, bare til Poenitentse. (cilicium.)

haardsaltet, adj. om en vis Saltning af Sild. Nord. Brun. Digte. S. 58.

Hagekors, et. K. hvis deelte ell. splittede Ender gaae ud i to Hager.

Hals, en. 5. Halsen p. nogle Seil (Raaseil, Stagseil) kaldes det Toug, hvormed Skiodbarmen hales f. at stramme Seilet, at Vinden kan gribe derl (hvilket kaldes at halse Seilet. jvf. Skiode.)

Handelsbaand, et. pl. d. s. Indskrænkning, Tvang, som paalægges Handelen; Handelstvang.

Handelsflag, et. Flag, som Handelsskibe føre. (Modsætn. til Krigsflag.) "Saa følge Fred dit Handelsflag." Nord. Brun.

Havkøling, en. sval ell. kølig Luft, der kommer fra Havet, som Havets Nærhed medfører. (Athene. IV. 19.)

Havnetid, en. den Tid p. Dagen, da Skibe kunne ankre i en Havn; som har Ebbe og Flod; ell. da Indløbet er aabent, Havnen ikke lukket.

Hedefaar, et. en Faareart, der især har hiemme i Hede-Egne. Det jydske Hedefaar. (Olufsen. Landoec. 439.)

Heelskygge, en. d. s. s. Kiærneskygge. (s. dette Ord og Halvskygge.)

Heeltag, et. Et Huustag, som t. begge Sider har skraae Tagflader. jvf. Halvtag.

Heglehuus, et. Huus v. Horsabriker, hvor Hørrens Hegling foretages i det Store. (Olufsen. oec. Ann. IX. 245.)

heglehvas, adj. hvas som en Hegle; meget skarp. (Arreboe. Hexaem. 241.)

helle, v. a. 1. i Skibssproget: forbinde svære Toug p. en vis Maade. "At helle

Varpetrosser sammen." Schneiders Veiledning. S. 78.

henboie, v. a. 1. (I. 431.) i egentlig Bemærkelse: boie hen over. Grenen var henboiet over Bænken. "Henrykt over ham henboiet, tryllet v. Beskuelsen." S. Staffeldt. (Nye Digte. 146.)

henegne, v. a. 1. anvende paa, henføre til. "Naturlæren, henegnet paa det menneskelige Legems Tilstand." Eilschow. (Phil. Br. 334.; sieldent; dog ogsaa hos Nyere.)

hidtilværende, adj. v. (I. 442. b.) som indtil den nærværende Tid har været, har fundet Sted, været i Virksomhed, o. d. Sædvanlig m. Bibegreb om, at Tingen ikke mere er, ell. snart skal ophøre at være. Den hidtilværende Opsynsmand skal afgaae. (T. bisherig.)

hiemfærdig, adj. (s. adv. hiem. I. 444. a.) færdig t. at drage hiem, rede t. Hiemfærd.

Hilden, Hildning, en. (I. 448. b.) Gierningen at hilde.

Himmelhoide, en. En for det blotte Øie umaalelig Høide; Skyhimmelens, ell. Ætherhimmelens Høide. (s. himmelhoi.) "Og glimter eet Lyn i Himmelhoiden over Jordens Luer." Bagg. (Dansana. I. 16.)

Hiuldreining, en. et Hiuls Omdreining, ell. Omsving, Omdreining i Kreds.

Hiornetag, et. Tag p. et Hiørnehuus, som derfor har en v. Husets Form bestemt særegen Dannelse.

Hobsætning, en. Gierningen at sætte ell. reise noget i en samlet Hob. (Olufsen.)

Hoftvang, en. Tvang, som Hoflivet medfører. (Rahbek.)

Hornkløft, n. s. en Svaghed i Hestens Hov, hvorved denne faaer en Kløft, der gaaer nedenfra op t. Kronen.

hovedsvag, adj. svag i Hovedet, ell. af Hoved (Forstand;) svaghovedet. "Hiertesyg og hovedsvag." Bagg.

Hovslag, et. Slag af et Dyrs Hov. Lyden af Hestenes Hovslag.

hudagtig, adj. som har Liighed m. en Hud. Et hudagtigt Svøb.

Hulke, en. (I. 466. b.) dette Ord (Hulk, Hulke, Hylke) er egentlig jydsk; og Hylke (I. 482. a.) maaskee ikke noiagtigt nok forklaret. Begge Artikler kunne i denne Ordb. helst bortfalde.

Hundesyge, en. Sygdom, som Hunde kunne være underkastede; særd. en vis, smitsom Syge hos Hundene.

Huulglas, et. huulslebet (concavt) Glas (t. Briller f. E. ell. i et Huulspeil.)

Huus, et. = Huusdaab, en. Daab, som ikke skeer i Kirken; Hiemmedaab. (Nyt Phys. oec. Bibl. IX. 93.) huuskoldt, adj. koldt inde i Huset (om de Tider p. Aaret, da man har Huuskulde, ell. føler det koldere i Huus, end i fri Luft. Egentl. et norsk Udtryk.) Huuskreds, en. Familiekreds. Huusven, en. den, som er fortrolig Ven af en Familie, og ofte besøger den.

Hvaldyr, et. pl. d. s. en Classe af Pattedyr, som føde levende Unger, og altid leve i Havet. Cetacea.

hvidpibet, adj. kaldes Tømmer, som har den Feil, at der fra dets Knaster har sat sig nedad i Trevlerne et Slags Skimmel ell. Svamp. (Arch. f. Søvæsen. III. 234.)

Hvirveldyr, et. pl. d. s. i Naturlæren: de med Ryghvirvler (Rygrad) forsynede Dyr: animalia vertebrata. Modsat: hvirvelløse Dyr.

Hyggelighed, en. (I. 480.) Beskaffenheden (ved et Huus ell. Værelse) at være hyggeligt.

Hyttebygning, en. Gierningen at bygge ell. opføre en Hytte. "Bæverens Hyttebygning." L. Smith.

Hængeseng, en. En ophængt og svævende Seng; en Hængekoie.

Jisbunden, adj. v. bunden v. Frosten, størknet t. Iis. "Naar den iisbundne Væde smelter." Olufsen. (Oec. Ann. X. 205.)

Ildstedskat, en. Skat, som paalægges efter Antallet af Ildsteder i Husene; Arneskat.

Indersom, en. Søm, der er syet saaledes, at den vender indad p. Toiet.

Jord, en. = Jorddannelse, en. Jordlegemets Dannelse t. dets nuværende Form (Geogenie.) T. Rothe. Nat. Betr. III. 29. (Deraf: Jorddannelseslære.) Jordlegeme, et. (I. 538. b.) 3. Jordkloden, betragtet som et physisk Legeme. (T. Rothe om Jorden. 94.) Jordryg, en. d. s. s. Landryg; ell. om en mindre hoi og betydelig, dog i Længden udstrakt Jordforhoining. (Olussen. Oec. Ann. X. 205.) Jordskygge, en. Jordklodens Skygge, som frembringer Maaneformørkelse. "Naar Maanen træder ind i den langt større Jordskygge."

Juletræ, et. Et Træ, ell. en Green, især af Naaletræer, som man Juleaften sætter Lys i og behænger m. Legetoi f. at more Børn. (Nyt O. og ny Skik.)

Jævnlinie, en. (I. 542. b.) Ordet br. ogsaa, og oftere, om den horizontale ell. vandrette Linie, anvendt f. E. paa Høiders Maal. Huset ligger i Jævnlinie m. Bakkens Top, i Jævnlinie m. Vandet. (au niveau de.)

Jævnmaal, et. (I. 542. b.) 2. harmonisk, ligeligt Forhold imellem Delene i et Heelt; Proportion. (T. Ebenmaaß.) "Skienhedens Jævnmaal." M. (Moth bruger: Jævndannelse.)

Kalkfarve, en. Farve blandet m. Kalkvand. At male, anstryge en Væg m. Kalkfarve.

Kampraab og Kampskrig, et. Krigsraab, Krigsskrig. "Styrtende frem t. Kamp, og vakte det rædsomme Kampskrig." Fibigers Homer.

karlvoxen, adj. v. fuldvoxen, mandvoxen. (Grundtvig. Prøver af Saxo og Snorre. S. 8.)

Kavle, en. pl.-r. paa Fiskernet: d. s. s. Flydholt ell. Flodholt. (Ambergs Ordb.)

Keisergaard, en. keiserligt Slot (Residents.) Grundtv.

Keiseræble, et. Et Slags Æbler. (T. Kaiserapfel. Nyt phys. oec. Bibl. V. S. 441.)

Kirkehøitid, en. Fest, som helligholdes i en Kirke (ell. til Minde om en Kirkes Indvielse.) "Den store Kirkehøitids Dage." Rahb.

Kiøbstedgods, et. (I. 569. b.) er ikke blot Gods ell. Jord, som tilhører Kiøbstaden som Menighed (o: Kiøbstedjord, Kiøbstedjorder;) men i Lovsproget forstaaes derved overhovedet (f. E. D. L. I. 24. 25. V. 3. 4.) Huus ell. Jordeiendom i en K., som hører til en K., eller eies af Borgere; i Modsætn. til al anden Jord ell. Landeiendom.

Kiødmorter, en. En Morter, sædvanlig af Træ ell. Steen, t. at støde Kiøddei i.

Kiøkkenvogn, en. V. hvorpaa de Ting føres, som høre t. en fornem Herres Reisekiøkken ell. Feltkiøkken.

kiørefærdig, adj. færdig t. at kiøre. "En Bonde, som, endog kiørefærdig, begav sin Reise." Junge om Nordsiæll. S. 341.

Klove, en. I. 581. a. (jvf. ogsaa Dragslaa. I. 171. b.)

klæde, v. a. I. 583. b. = Heraf det i Talesproget nylig optomne: klædelig, adj. som klæder godt. En klædelig Dragt.

Knagbro, en. (jvf. Knag. I. 585.) et Slags Træbroer, som brugtes i ældre Tider.

knase, v. n. (I. 586.) det forekommer vel ogsaa i act. Bemærkelse, skiøndt sieldnere. At knase noget imellem Tænderne. "Den (Stenen) knaser omliggende Offerbeen." Øhlenschl.

Konst, en. = Konstskabning, en. noget som er frembragt v. Konst; et Konstværk. Konstvirkning, en. V. af Kopsten ell. af et Konstværk. "Enkelte Skiønheder og Konstvirkninger."

korttonet, adj. som har, som fordrer et kort Toneholb. (modsat: langtonet. I. 639.)

Kraft, en. = Kraftanstrengelse, en. anstrengt Anvendelse af en Kraft. "Ved fælles K." — Kraftord, et. Ord, hvori ligger særdeles Fynd og Eftertryk. (Müller om det isl. Spr. 28.) Kraftudvikling, en. efterhaanden tiltagende Yttring af en Kraft.

Krage (ell. Krag) en. pl. Krager. I. 606. a. Den her anførte 2den Bemærkelse maa ganske adskilles fra den første. (Det ældgamle Ord Krage br. endnu i Provindserne, og tillige i samme Bemærkelse som Kragetræ.)

kunne. (I. 626.) 2. a. Hertil hører Talemaaden: at kunne med noget (have Indsigt ell. Færdighed i) som endnu, skiøndt sieldnere, høres i d. Tale. Hun kan noget med Skræddersyening. "So kan ikke med Sadel, thi hun rider sielden." Ordspr.

Kystflod, en. En Flod, der udspringer i en ikke lang Afstand fra en Kyst.

Laar, et. (I. 631. a.) 2. Laaret p. en Lee o: det udstaaende Stykke Jern p. Leen, hvorom Leeringen sættes, f. at fæste Leen t. Leedraget.

Land, et. = Landdeel, en. En Deel af Landet ell. Landjorden. "Landdele have kunnet styrte ind." T. Rothe. = landleds, adv. til Lands, over Land. (modsat: søleds.) Landlægd, et. Lægd, ell. District af dem, hvori Landet m. Hensyn t. Udskrivning af Krigsfolk f. Landhæren er inddeelt; i Mods. til Sølægd. (Mandix d. Landv. R. s. Lægd. I. 99.) Landvind, en. I. 637. b. (rettere: "Vind, som blæser fra Landet ud imod Havet; modsat Søvind.") = Landshylding, en. En Fyrstes Hylding af det hele Land v. Sendebud. — Landsmynt, en. Mynt, som er gieldende over et heelt Land.

Lee, en. = Leeknap, en. de krummede Haandgreb p. Leeskaftet. Leetøi, et. kaldes Leen tilligemed Skaft, Ring, m. m. (ligesom Pibetøi, Kiøretøi, Seletøi, o. d. jvf. Nciereede.)

Legeselskab, et. S. som deeltager i en Leg; Selskab af Legebrødre ell. Legesøstre.

Liimsvamp, en. Et Slags S. som voxer p. stovet Bøgeved, og hvoraf en Art Liim kan koges. (v. Aph. Nat. Hist.)

Livsvarme, en. den Varme, der findes hos levende Væsener m. varmt Blod.

Loftdække, et. det, hvormed et Loft er bedækket ell. beklædt. Et Loftdække af Gibs.

Lovbrud, et. Overtrædelse af Loven. "At anklages for Lovbrud." Grundtvig.

lunegod, adj. som ikke er god af Charakteer eller Grundsætninger, men luneviis, ell. i Følge Indfald og Lune. (Suhm.)

Lunge, en. = Lungebrok, et. Lungens Udtræden af dens naturlige Leie, uden Sønderrivelse. (hernia pulmonalis. Herholdt.)

Lungesaar, et. Saar i Lungen, enten af udvortes Vold, ell. indvortes Sygdom.

Lyssky, en. (I. 684.) Sky, (Skysamling, Dunstkreds) som indeholder Lysstof, udstraaler Lys. Nogle antage Solen f. et mørkt Legeme, omgivet af Lysskyer.

Lyst, en. (I. 685. a.) 3. Hertil hører Talemaaden (bl. a. om Frugtsommelige:) at være i Lyste for noget.

Lystvogn, en. Vogn, som kun bruges t. Lystkiørsel, som ikke er Arbeidsvogn. (Baggesen.)

Maanelegeme, et. Maanen, betragtet som Himmellegeme. "Hele Maanelegemets Mørkhed." T. Rothe. (Nat. Betr. I. 207.)

maanemørk, adj. ikke oplyst af Maanen, ikke maanelys. "Natten var maanemørk, men Himlen stierneklar." N. Brun. (Jonathan. S. 143.)

Magestykke, et. Et enkelt Stykke, en enkelt Gienstand, der er, ell. anvendes, anbringes som Mage t. en anden. (Fr. pendant.) "De to følgende Digte ere ligesom Magestykker." Abrahamson. (L. Efterr. 1791. S. 766.)

maiklædt, adj. v. beklædt m. Mai ell. grønt og ungt Løv. "Og maiklædt stod den græske Marmorscene." Ohl.

Malkegang, en. Gang ell. Gaaen, som foretages til ell. fra Stedet, hvor man malker Qvæg. "Denne Skovfrugt, som hun fra Malkegangen medbragte t. hendes Fader." Pram. (Digt. Arbeider. I. 354.)

mangetydig, adj. som kan tydes, udlægges, fortolkes p. mange Maader. "Et mangetydigt Ord." (Rahb. D. T. VII. 23.)

Markmødding, en. M. der samles i Marken af udkiørt Giødning. (Dalgas om Ribe A. 101.)

Marv, en. = Marvolie, en. Olie, som tilberedes af dyrisk Marv. Marvpære, en. et Slags Sommerpærer. (bergamotte d'été.) Nyt Bibl. f. Phys. V. 443. Marvskiøre, en. i Skibstømmer: d. s. s. Kiærneskiøre. (s. dette Ord.) Marvsæbe, en. Sæbe, hvortil Marv anvendes i Stedet f. Talg e. d. (Møller pharmac. Haandb. 99.) = Marvebolle, en. Bolle, Kiødbolle, tilavet m. Marv. "Hvis i din Suppe stundom vanker en lille Marvebolle fuld af Tanker." Bagg. (Danfana. I. 138.)

Mæskekule, en. En Kule ell. et indmuret Kar v. Bryggerier og Brænderier, hvori Mæsken samles. "En indmuret Mæskekule." (Statstid. 1829.)

medfare, v. a. behandle. (II. 24.) "Naar hun fornemmer sig at vorde glemt, og ei medfares ordentlig." Børding. II. 190.

Medsøgende, adj. v. pl. de, som p. een Tid søge noget, f. E. Handelsvarer. (Concurrenter. f. Medsøger.) J. Boye.

Medsøgning, en. Søgning tilligemed Andre; Fleres Søgning af een Ting. (Fr. concurrence.) "En større Medsøgning baade af Fabriker og Haandværker. — Arbeidernes Medsøgning." J. Boye.

Melkekopper, n. s. pl. en Hudsygdom, der viser sig i et Slags Blegner, som have nogen udvortes Lighed m. Børnekopper.

mellemkommende, adj. v. som kommer imellem, ell. indløber, skeer imellem to Tidspunkter ell. Tildragelser. "En mellemkommende Kiedsomhed kan giøre det Gamle behageligt." J. Boye. (Statens Ven. 1. D.)

Mellemskygge, en. Skygge, der hverken er af de stærkeste ell. svageste. "Mellemskygger, der give Livets Farver Friskhed." Øhlenschl. (Digtninger. II. 332.)

Mellemsæd, en. Sædart, der saaes t. Afverling i et Aar imellem to Aars Udsæd af Korn. "Boghveden er f. de skarpe Jorder en ypperlig Mellemsæd." B. Seidelin om Hiørring A. S. 170.

Menighed, en. (II. 33.) dette Ords under 1, 2, 3, anførte Bemærkelser have vel alt været nær v. at forældes; men ere i den nyeste Tid af adskillige Forfattere igien, og m. Grund, optagne (f. E. for det fr. Commune, m. m.)

Menneskeagt, en. Agtelse f. Mennesket, f. den menneskelige Natur. "Den Menneskeagt, som Alle burde, men saa faa Rige besidde." J. Boye.

Menneskemængde, en. 1. et betydeligt Antal af Mennesker. 2. et vist, forholdsviis stort ell. lidet Antal Mennesker. (J. Boye.)

Messefald, et. (II. 36.) 2. Ordet bruges endnu p. Landet, hvor man siger: "der er Messefald i dette Sogn," naar en Præst har tre Sogne, og Gudstienesten hver Søndag efter Omgang bortfalder i en af Kirkerne.

mistykke, v. n. (II. S. 46.) det forekommer ogsaa uden præpos. som forbinder det m. Objectet. "Ingen kan mistykke, at jeg og bruger denne Frihed." O. Guldb. (Tanker om Milton m. m. Fortalen.)

Modbemærkning, en. B. som anføres imod en anden, hvorved man søger at svække dennes Virkning ell. Beviiskraft. (Mynster.)

modbevise, v. a. 2. føre Beviset imod en Sætning; bevise det Modsatte af noget, der er fremsat ell. paastaaet. "Endnu mere modbevises hiin Formodning v. Erfaringen." Mynster. "Den, som frygtede for, at hans Benegtelser kunde blive modbeviste." A. Ørsted. (Eunomia. III. 493.)

modig, adj. sorgfuld. [af móð, (J. módr) bedrøvet.] II. 47. b. bør særskilt anføres, ell. under sit Stammeord; ikke hvor det staaer. "Han mig m. Taarer og m. modig Graad har strevet." Falster. (Ovid. Klagebr. 118.)

Modværn, et. (II. 51.) for: Modstand. "Giør den Skyldige Modværn, naar man vil anholde ham." D. Lov. I. 24. 49.

Muldharv, en. Harv, hvormed Tuer ell. Muldvarpeskud udjævnes. (Winstrup. Agerdyrkn. Redsk. 3. H.)

Muldplade, en. En Jernplade, som undertiden bruges p. Ploven, heftet t. Sulen og Muldsiælen, og som løfter Jordstrimmelen inden den naaer Muldsiælen. (Fielstrup Veiledn. t. Jordbrug. S. 77.)

Mundbulder, et. meget høirøstet Snak ell. Trætte. (Vid. S. Ordb. V. S. 202.)

Mynt. n. s. = Myntherre, en. Regenten, ell. den, som foruden ham har Myntrettighed i et Land. Schytte. (St. indv. Reg. II. 179. 258.) Myntlov, en. d. s. s. Myntanordning. Schytte. (Indv. Reg. II. 220.) Myntredskab, et. Redskab, som bruges ved Penges Myntning. (Schytte. sammest. 227.).

mynte, v. a. 1. (II. 68.) Talemaaden: det er myntet paa ɔ: det gaaer ud paa, sigter til. "Dog veed man ikke hvem det først er myntet paa." Bording. II. 178.

Mæglerløn, en. den Betaling, som gives en Varemægler ell. Verelmægler f. deres Forretning. (Courtage. Schytte. Indv. Reg. II. 260.)

Mærkesteen, en. Steen, som sættes t. Mærke paa noget, ell. til Skielmærke. "Vee den, som Linien brød og Mærkestenen flytter." A. Bull.

Mærsskib, et. Skib, som fører Mærs p. en eller flere Master. (Jahn. Unionskrig. Hist. S. 445.)

Møllepasser, en. Benævnelse p. den Møllersvend, som har Tilsyn m. at passe ell. stille Møllen o. d. "Møllepasseren havde, efter Sædvane i Tordenveir, affeilet og tilpasset Møllen." Bl. Dagen. 1831. 195.

Nabofred, en. Fred, fredeligt Forhold imellem Naboer. "Langt ædlere dog er samdrægtig Nabofred." Bording. II, 180.

Nakke, en. p. en Tagsteen: den fremstaaende Knop p. den ene Side af Stenen, hvorved den hænger p. Lægten (hvorimod den udad bøiede Deel af Stenen kaldes Vingen.)

Nakkehule, en. den udvendige Fordybning i Nakken (Nakkegrube.)

Nakkespeil, et. Et, sædvanligen rundt Haandspeil, som Fruentimre bruge v. deres Paaklædning, og hvorved de lade Billedet af Nakken ell. Baghovedet falde i det for dem hængende Speil.

Natteskiul, et. (II. 74.) Ikke altid d. s. s. Nattely; men ogsaa: det, hvori en Gienstand skiuler sig ell. hvoraf den skiules om Natten. f. E. "Den graanende Taage, Sivenes Dragt, Liliernes Natteskiul." Evald. S. Skr. I. 304.

navnkiendt, adj. v. kiendt ell. bekiendt af Navn (mindre end navnkundig.) "Hæderlig navnkiendt." Homers Il. af Fibiger. I. 162.

Nedlag, et. (II. 80.) Nederlag (Evald) forekommer ogsaa i Guldbergs V. Hist. I. 2. S. 1092.

nedlude, v. n. 1. hænge ned, være i en hængende ell. nedad ludende Stilling. "Her Hindbærklaser, hist en Hæg nedluder." Storm. (Mere uegentlig for: helder, skraaner. "Huulveien mod Havet nedluder saa brat." Øhlenschl. St. Hansaften-Spil.)

neden, adv. (II. 80. a.) "Oven tør, neden vaad." Arreboe. (Heraem. S. 241.)

neder, adj. (II. 80. b.) "Slig Klogskab egner os, som boe i nedre Stue." Arreboe.

nedrinde, v. n. figurl. om Solen: gaae ned (ligesom: oprinde.) "Det var, da Solen var nedrunden, og Maanen stille hæved sig." Bagg. (Dansf. II. 354.)

Næringer, n. s. pl. kalde Fiskerne i Siælland et Slags mindre Sildegarn.

nøie, v. a. lade sig nøie med. (II. 101.) partic. nøiet forekommer ogsaa; men ikke hyppigt. "Nøiede, naar kun deres Legeme blev næret." Mynster. (Præd. 1823. II. 160.) At være nøiet med (tilfreds m.) høres ogsaa i d. Tale.

Offergang, en. Gang t. et Sted f. at offre, Gierningen at gaae (t. Alteret) f. at offre (v. Bryllup, Barnedaab o. d.) "Hvordan en stakkels Landsbybrud kan m. sin Offergang herefter komme ud." C. Frimann.

Oliemeel, et. "malede Oliekager af Hørfrø." Olussen. (Landoec. S. 435.)

Ombudsbrev, et. (til Ombud, 1.) Brev, der sendes omkring t. Flere; Circulaire. (Rahbek. Fortæll. I. 371.)

omladen, adj. v. (II. 113.) Hos Bording forekommer det i en, som det synes forstiellig Bemærk. for: anseet, yndet. "Hvor Mangen, før fuld vel omladen, skaffes af, og sættes bag v. Fiæl." II. 46. (Ogsaa: omladt. "Af Kongen — han er derfor vel omladt og mildelig anseet." Bord. II. 144.)

Omlag, et. det, der lægges omkring noget, et omgivende Lag. "Naar Busken nogen Tid har staaet, uden at faae nyt Omlag af Sand." Br. Seidelin om Hiørring Amt. S. 45.

omranke, v. a. 1. omslynge, omsnoe, lig en Ranke. "Mine Arme kiærligt dig omranke." S. Staffeldt.

oplagt, partic. af oplægge (II. 128) der br. som adj. 1. oplagt Melk ɔ: suur og tyk Melk, der lægges op i et Klæde, hvorved

Valden løber af, og de ostede og fede Dele af Melken blive tilbage; (forskiellig fra opsat Melk.) 2. vel skikket, i Stand til at udføre noget, hvortil aandelig Kraft behøves. At være oplagt til noget. I Dag er jeg ikke rigtig oplagt. (jvf. opsat, 1. II. 132. b.)

opstove, v. a. 1. fælde og opsætte i Skoven (om Tømmer og Brænde.) "Tørt opstovet Bøgebrænde." (Statstid. 1829. 183.)

Opslag, et. (II. 132.) 2. Overgang fra Frost t. Tøveir. Det forekommer i denne Bemærk. hos Bording. "Det Skade var, at det t. Opslag kom saa snart."

Ord, et. = Ordbrug, en. Brug af et Ord, enten i Alm. eller i en vis Bemærkelse. "De indsnige derved (ved Misbrug af Ordet Tro) en falsk og farlig Ordbrug." D. Ugeskrift. II. S. 44. Ordglimmer, en. Anvendelse af glimrende Ord, ell. Prydelser uden tankevægtigt Indhold, i Stilen. "En Leg m. Talens Blomsterpynt og m. blendende Ordglimmer." M. — Ordhoflighed, en. H. som allene vises i Ord og Talemaader. (Sporon.) Ordskrift, en. Skrift, hvori Begreber ell. hele Ord udtrykkes v. enkelte Tegn; i Modsætn. t. Bogstavskrift og Stavelseskrift. (Dahl. d. Retskr.)

Overbod. (II. 147. Gørsum.) Om dette Ords Bemærkelse s. Jurid. Tidsskrift XIII. 2. 265.

overbrat, adv. meget hastigt, alt f. pludseligt. (D. Riimkr. 456. forældet, men værd at bevare.)

Overmyndighed, en. ud. pl. høiere Myndighed, som Andres Myndighed er underordnet. "Den ene af disse tre Herrer havde Overmyndigheden, sit Huus arveligen tilhørende." O. Guldb. (V. Hist. I. 1055. 57.) Det fr. Suzeraineté.

overordnet, adj. som er sat over Andre, har Myndighed over Andre, ell. høiere Myndighed end Andre; (modf. underordnet.) En overordnet Øvrighed (f. E. Amtmanden.) "Der foregaae mange Vilkaarligheder, som ikke komme t. de Overordnedes Kundskab." Mynster. (D. Ugeskr. I. 70.)

overpyntet, adj. pyntet p. en overdreven, urimelig Maade. "Hun var ikke saa overpyntet, som hun pleiede at være." Rahb. (Fortæll. I. 147.)

overstor, adj. alt for stor, overdreven stor. (Arreboe. Hexaem. 241.)

Oversyn, et. ny Jord = Vurdering ell. Taxation, som foretages naar nogen af Lodseierne ikke er tilfreds m. den første. (Mandix Landv. R. II. 215.)

Overværk, et. den øvre, øverste Deel af et Værk, af en Indretning, Maskine. "Overværket i et Orgel." Hertel. om Aarhuus Domk. I. 275.

Panteføring, en. Fordring, som man har t. een, paa Grund af Pant. (Hansens v. Skifteret. 2. Udg. 196.)

Pantegield, en. Gield, hvorfor Skyldneren har givet Panteret i sin Eiendom.

Pels, en. (II. 178.) Samlingen af Faarets Uld p. Kroppen, især naar den er klippefærdig, kaldes ogsaa Pels ell. Uldpels. "Ovede Uldklippere afklippe Pelsen saaledes, at den forbliver heel." Oluffen. (Landoec. 441 og 444.)

Pilerter, n. s. pl. grønne Erter, hvilke man, f. at koge og spise dem, piller ud af Bælgen.

Pindhængsel, et. Et Slags Dør=Hængsel, uden synlig Stabel (Stabelhængsel) og heelt indladt i Døren, saaledes, at Hængseltappen er en Jernpind, der gaaer i en Pande, anbragt i Dørkarmen.

Piphas, n. s. kaldes en Knude (Svampknude) ell. Udvært, der sætter sig hos Hesten p. Hasen af Bagbenet, v. Mangel af Strøelse. ("Stolsvamp kaldes den samme p. Hestens Albue." Abildgaard.)

Plovdrift, en. Jordens Drift ell. Dyrkning formedelst Pløining. "Ikke mindre Lodder, end t. egen Plovdrift." (Dalgas, over Ribe A. S. 80.)

Pompesod, en. (II. 198.) Jvf. N. S. Sood, en Brønd. A. S. Seath. Holl. Sode. (Isl. Sog, *sentina navis.*)

pralfri, adj. som er uden Pral; fri f. Pralen ell. Praleri. "Det er en pralfri Natviol, der vil dig mangen Stund forsøde." F. Guldberg.

Præk, et. i dagl. Tale: vidtløftig og unyttig Snak. (Jeg blev kied af at høre paa hans Præk.) II. 208. a, (hvor dette Ord mangler) kunde præke og Præken (som er den alm. Udtale, undtagen i oratorisk og poetisk Foredrag) være anført, med Henviisn. t. prædike og Prædiken.

Prøve, en. og v. at prøve. = Prøveblad, et. Blad, som aftrykkes t. Prøve f. E. af et Kobberstykke. Prøvemærke, et. M. som sættes p. noget, t. Tegn paa, at det er prøvet. (prøve, v. a. II. 210. a. "At prøve ædle Metaller." f. Prøvesølv.)

Puddersukker, et. (II. 210. a.) rettere: "kogt Sukker i Skikkelse af Meel ell. Pulver, som ikke v. gientagen Luttring og Kogning har faaet en fast, krystalliseret Form."

Pyntemønster, et. Mønster, hvorefter Pynt indrettes, hvorefter man pynter sig. (Tode. Poet. Skr. I. 266.)

Pyntepige, en. En P. hvis Bestilling er at pynte og paaklæde Andre. "Siden jeg blot har den Ære at være deres Kammerpige og Pyntepige." Rahb. Tilsk. VII. 14.

Qvindemand, en. et qvindagtigt, blodagtigt Mandfolk. "Den Fiinhed i Følelsen, som vore Qvindemænd i Fruentimmerkredse bramme med." Rahb. (Fortæll. I. 88.)

Qværk, en. i Skibssproget: 1. p. et Stagseil: det øverste Hiørne af Masteliget p. et fiirkantet Stagseil. 2. Qværken p. et Skibsknæ ɔ: det Sted, hvor begge Armene forene sig. [Hovedbegrebet af Qværk (jvf. Ordet II. 235. b.) kunde synes at være: noget udstaaende, en Knude, Knop. Jvf. dog Isl. Querk, ɔ: *margo interior*.]

Raaseil, et. (II. 226.) er ikke blot Storseil; men ethvert Seil, der lægges under (slaaes under) en Raa; og saaledes modsat: Stagseil.

Raaseiler, en. et Skib, hvis Master føre Raa og Raaseil.

Redebygning, en. det, at bygge Rede, indrette en Rede. Fuglenes Redebygning. (Tidsskr. f. Naturvid. III. 76.)

Regnsommer, en. En Sommer, hvori der falder meget overflødig Regn. (Olufsen.)

Reisesyge, en. overdreven Higen efter at reise, især udenlands. "De Modens Træle, som Reisesyge smitter." Jacobi. (Saml. Skr. 93.)

Rendeløb, et. et Rendedrag, en Vandrende. (Ny D. Mag. I. 387.)

Rodregn, en. En stærk Regn, der trænger ned i Jorden, og bløder Væxternes Rødder.

1. Roe, en. (II. 257. a.) — Roesukker, et. Sukker, som koges af et Slags Roe ell. Bede. (Beta vulgaris altissima.)

Rost ell. Roste, en. (II. 260.) s. ogsaa Oecon. Mag. III. 197. "Dernæst tages tvende store Standtønder, og tillaves m. Kostestang og Halm p. Bunden, ligesom en Roste til Øl."

Rundskiøre, en. hos Skibsbyggere og Tømmermænd: en Feil ell. svagere Beskaffenhed i Træets Ved, der strækker sig trindt om samme i større ell. mindre Dybde; en svagere ell. stier Ring i Vedet. (jvf. Kalv.) Archiv f. Søv. III. 235.

rundvoxen, adj. v. som v. den naturlige Væxt har faaet en rund Form. Rundvoxet Tømmer. Arch. f. Søvæs. III. 234. — Om Mennesker: trind i Væxten. "Smaa, rundvoxne Fruentimre." (M.)

røbe, v. a. (II. 271.) den uegentlige Bemærkelse: lægge (uvilkaarligt) f. Dagen, vidne om, bære Præg af, br. ogsaa om gode Egenskaber ell. Omstændigheder. (Det røber megen Forstand hos en Dreng i hans Alder. Uden at ville det, røbede hun sin ædle Tænkemaade. Det røber en god Smag.)

Rødulm, en. kalde Skibsbyggere den mørkere, guulrøde Farve, som Egetræ antager, naar det bliver gammelt, ell. ved Træets begyndende Opløsning. (Arch. f. Søvæs. III. 233.)

Saftløb, et. Saftens Omløb i Træers og andre Væxters Saftkar.

Sag, en. (II. 279.) Under Nr. 3 er forbigaaet Talemaaden: det er ingen Sag (ɔ: en let Sag, ingen vanskelig Forretning.) "Da noget — i Øret hvisker mig: at giøre Vers er ingen Sag." Bagg. (U. Arb. I. 150.)

Sagnfortælling, en. mundtlig Fortælling af et Sagn. — Sagnskrift, et. Skrift, der indeholder gamle Sagn ell. Sagnhistorie (traditionel H.) M.

sammenløben, adj. v. sammenløben Melk, Fløde ɔ: som er ostet, løben sammen (ell. som man ogsaa siger: skilt ad; men ikke adskilt.) — Melkens Sammenløben. (ikke: Sammenløb.)

sammenrime, v. a. 1. bringe i Overeensstemmelse, i rimelig Forbindelse (rime sammen.) "Hvorledes sammenrime I disse Tanker!" Basth. (Aand. Taler. 1779. I. 210.)

sandse sig. v. rec. til Skibs, om Tougværk: snoe sig sammen, danne en Knude.

Sandsenydelse, en. N. ved Sandserne, sandselig Nydelse. (A. Ørsted. Skand. L. S. Skr. 1808. 4.)

Sandslette, en. En Slette, hvis Jordbund er sandig. "Skoven omgives overalt af aabne Sandsletter." Schouw.

Sangsprog, et. undertiden for: Digtersprog. (Fort. til Vid. Selsk. Ordb. 3. D. S. VIII.)

Sangtone, en. den Tone og det Tonefald, som Sang og Melodie fordrer. (accentus melicus?)

savnfri, adj. savnløs, uden Savn. (F. Lerches Digte.)

Seildyb, et. det Strøg i en Fiord ell. andet Farvand, hvor det er dybt nok f. Skibe. "Seildybet i Liimfiorden." Fr. 15 Dec. 1750.

seise, v. a. 1. til Skibs: at sammenbinde to Toug m. en Seising, som er et p. en egen Maade sammenflettet fladt Stykke Toug.

Sengerum, et. Rum t. Leie i en Seng. "Her er baade Huusrum og Sengerum."

selv, pron. — Selvdannelse, en. 1. Dannelse, Cultur, som man v. egen Stræben, uden andres Veiledn. erhverver sig. 2. Udvikling af sig selv, uden kiendelig udvortes Aarsag. "Ungdommens Selvdannelse." (i Modsætn. t. dens Meddelelse v.

Smitte. D. Ugeſkr. I. 490.) — Selvforglemmelſe, en. Forglemmelſe af ſit eget Væſen, ell. af Henſyn t. ſamme. ("Vor Naturs Selvforglemmelſe." M.)

Sidehug, et. 1. Hug, ſom træffer Siden. 2. Hug, ſom ikke føres lige ud, men fra Siden. fig. om ſvottende Udfald.

Sigelſe, en. Kiendelſe. "Og bøde ham ſin Skade efter Dannemænds Sigelſe." D. Lov. IV. 2. 3. "Efter ſøfarne Mænds Sigelſe." IV. 2. 7.

Sindsoprør, et. urolig, oprørt Tilſtand i Sindet. (Fibigers Sophokles.)

Siæl, en. = Siælevaande, en. En høi Grad af Siæleſorg. (Rothe. Nat. Betr. III. 27.) Siæleverden, en. den aandelige, overſandſelige Verden; Aandeverdenen. "De Love, Naturen lyder i Siæleverdenen." J. Boye. (Stat. Ven. II. S. 2.) Siælevirkning, en. aandelig (pſychiſk) Virkning. (J. Boye.)

ſkaldækket, adj. v. bedækket m. en Skal. Inſecter m. ſkaldækkede Vinger.

2. Skiød, et. 2. (II. 331. b.) og Skiøde, et. (II. 332. a.) det ſidſte rigtigere. Et Skiøde (Holl. Schoot) er ikke "den nederſte Flig ell. Ende af et Seil", (ſom derimod hedder Skiødbarmen.) Skiødet er det Toug, hvormed man umiddelbart ſtrammer Skiødbarmen, v. at trække den t. en af Siderne, f. at Seilet kan faae Vindfang. (jvf. Isl. Skaut, og v. a. at ſkiøde.)

Skioldſide, en. den mandlige Linie i Arvegang. (ſ. Spindeſide.) "Ægte Afkom p. Skioldſiden." Dipl. af 1557. Nyt Mag. VI. 163.)

Skole, en. = Skoleheſt, en. En ſkolerede, tilreden Heſt. "En afrettet Hund ell. Skoleheſt." Eilſchow. (Phil. Br. 339.) Skolelæsning, en. L. ſom finder Sted i en Skole, ſom ſkeer p. Skolen.

Skovvei, en. (II. 238.) 2. Vei ſom fører til en Skov. (D. Lov.)

Skraapude, en. En m. Krølhaar ſtoppet Pude, ſom har en ſkraa Form, er tyndere v. den ene Side ell. Kant, end v. den anden.

Skraavei, en. En p. ſkraa nedad løbende, ell. en brat, heldende Vei. (Ravns Overſ. af Virgil. 16.)

Skrabnæſe, v. s. Benævnelſe p. et Spil m. Pinde af forſkiellig Dannelſe. At ſpille Skrabnæſe.

Skriftemunk, en. Munk, (i catholſke Lande) hvis jævnlige Syſſel er, at høre Skriftemaal. (N. Mich. Aalborg. 1607.)

ſkriftkyndig, adj. kyndig i et Skriftſprog, øvet i at kunne forſtaae og ſkrive det. M. (Ordb. Fort. S. 42.)

Skriftlæsning, en. [af Skrift, 1. II. 341. a.] Læsning af det, ſom er ſkrevet (ikke trykt.) Drengen er tilbage i Skriftlæsning.

Skriftrige, et. Indbegreb af ſkriftlige Arbeider i et viſt Sprog; Literatur. (n. Ord.)

Skruepompe, en. kaldes hos Nogle den, under Navn af "Archimedis Skrue ell. Snegl" (cochlea Archimedis.) bekiendte Maſkine t. Vandøsning. (Landh. S. Skr. I. 283.)

ſkudfaſt, adj. ſom modſtaaer Skud, kan udholde Skud. "Muren er ſkudfaſt imod den Ild, ſom Linieſkibet vil kunne vedligeholde." J. A. Fibiger. (Om Danm. Forſvarsv. S. 27.)

Skumſved, en. En ſtærk Sved, ſom bringer Skum f. Munden. "At bringe Heſten i Skumſved." S. Blicher. (Nordlys. II. 249.)

Skyld, en. = Skyldfordring, en. Gieldsfordring. (Guldbergs Appian. S. 10.) Skyldherre, en. Den, hos hvem en Anden er i Skyld; den, ſom har en Skyldner. (Creditor. Colding.)

Skyſkræber, en. pl. -e. i Skibsſproget: ſmaa Seil, ſom ſvære Krigsſkibe føre i Toppen af Stormaſten og Fokkemaſten.

Skytvogn, en. Stykvogn, Kanonvogn. (Jahns Unionshiſt. 457.)

Skærelo, en. det Huusrum i en Gaard p. Landet, hvor Hakkelſekiſten ſtaaer, og Hakkelſe ſkæres.

ſkøns, adj. (ſkraa.) br. dog meſt ſom adv. paa ſkøns, paa ſkraa; (E. a-scaunce.) Ordet høres ikke meget, og meſt hos Søfolk og Almuen. "Forſtavnen dreies, og Skroget lægger ſig ſkøns." Virg. af Meisling. I. 6. [Isl. Ská, Skiævhed. jvf. ſkæk.]

ſlagfærdig, adj. rede til Slag. En ſlagfærdig Hær. Hæren ſtod ſlagfærdig.

Slagtedag, en. Dag, hvorpaa Slagtning foretages i en Huusholdning. (Baſtholm. Hell. Taler. 1779. I. 332.)

ſlinge, v. a. (II. 261. 62.) "At ſlinge et Træ" br. egentlig af Tømmermænd om at afſkære det fældede Træ i de fordeelagtigſte ell. bedſt paſſende Stykker, (f. E. til Skibstømmer) undertiden efter afridſede Skabeloner; hvorefter det afſkaarne Stykke ſidehugges ɔ: tilhugges løſeligt p. Siderne, m. m.

Slubbert, en. pl. -er. et Uqvemsord, ſom ikke hører til de ſtærkeſte, og br. ofteſt til og om en uordentlig, ſkiødesløs, uefterrettelig Perſon. (Formodentl. af N. S. ſlubbern, arbeide grovt og ſkiødesløſt, ſludſke i ſin Gierning; og deraf: "een Slubberer." Hamb. Richey.)

Sluſevand, et. Vand, ſom udſtrømmer af en aabnet Sluſe. (Bording. II. 42.)

Slædeaag, et. det Tværtræ, ſom forbinder Slædemederne. (Colding. Etymol. lat.)

Slægtfølge, en. pl.-r. d. ſ. ſ. Slægtrække. "Vi have fundet Menneſkenes Tænkemaade hos hele Slægter og Slægtrækker omſkiftelig." Mynſter.

Smædedigt, et. Digt, ſom ſkrives f. at fornærme, krænke een ell. flere. — Smæde-

vers, et. Smædedigt. (St. Blicher. Sneeklokken. S. 56.)

Snee, en. = Sneekastning, en. Handlingen at kaste den faldne Snee tilside, f. E. paa Landeveie. Sneeplov, en. en Indretning, bestaaende af to, i Vinkel sammensatte Sidestæle, som v. forspændte Heste slæbes igiennem den opdyngede Snee, f. at bane Veien.

Snert: II. 377. a. hedder i anden Bemærkelse: en Snert.

Sogn, et. = Sognebud, et. (II. 380.) rigtigere: den Mand af et Sogn, som efter Omgang, v. Sognefogdens Tilsigelse, skal befordre Øvrighedens Breve og offentlige Budskab. (s. Fr. 7 Jul. 1792.) Sognevei, en. 1. Vei giennem et Sogn, fra een By t. en anden; Bivei. (Mandix. d. Landv. Ret.) 2. den Vei, Præsten har fra sin Gaard t. Sognekirken.

Solskiste, et. (II. 381. b.) om dette gamle Ord (som bl. a. forekommer i J. Lov. 1. 55) og dets Brug i en anden Bemærk. s. K. Anchers Udg. S. 347. og Mandix d. Landv. R. II. 179.

som, uadskillelig Partikel. (II. 383) Til sammes Bemærkelser kunde maaskee føies: en saadan Beskaffenhed, at Tingen let kan komme i den Tilstand, som Hovedordet udtrykker.

Sommerhavn, en. Havn v. en Kyst, som ikke er tilstrækkelig beskyttet mod Storme, og derfor kun om Sommeren kan benyttes. (Fr. 7. Oct. 1728.)

spille, v. n. og a. = Spiller, en. 1. den, som er i Færd m. at spille. Vi mangle en af Spillerne. 2. den, som er lidenskabelig hengiven t. Spil, ell. som gior en Næringsvei deraf; en Dobler. — Spillegield, en. G. som man paadrager sig i Spil. (Rahbek. Fortæll. 1. Deel.)

spledse, v. a. 1. i Skibssproget: forene ell. sammenknytte to Tougender, (eller indbringe en Ende i Touget selv f. at danne et Øie o: Øiespledsning) ved at løse de enkelte Snore, flette dem p. en vis Maade ind imellem hverandre, og undertiden binde Hyssing omkring Forbindelsen. (Maaskee af splitte? — Spledshorn kaldes det Redskab, hvormed Garnene (ell. Parterne) i et Toug aabnes t. Spledsning.)

Springer, en. pl.-e. (II. 396. a.) 2. en Hest, afrettet t. at komme frem i et eget Slags springende Trin. 3. en Brikke i Skakspillet. 4. et Slags Hval. 5. smaa Orme i Ost.

Sprog, et. = Sproghiem, et. det Land, den Landstrækning, hvor et Sprog har sit Hiem; det Samfund af Mennesker, blandt hvilke det hersker og tales. Det danske Sproghiem. (M.) — Sproglyd, en. Lyd, som høres, forekommer i et Sprog ell. i Talen. — Sprogstamme, en. En Stamme ell. Classe, der omfatter flere beslægtede Sprog. "Grene af en fælles Sprogstamme." — Sprogtone, en. den i et vist Sprog, i en vis Forfatters Stiil, ell. i et enkelt Skrift herskende Charakteer.

Sqvat, en. (II. 401.) 2. tilføies: "af noget flydende." (Det bruges ogsaa i d. Tale om Lyden af noget, der stænkes ell. sqvattes, og da med Art. et. "Det gav et Sqvat.)

Stabel, en. (II. 403. a. b.) i D. Lov. VI. 18. 1. br. det om en Steenhob, som er sat t. Skielmærke.

Stak, en. et børstedannet Legeme, der sidder i Spidsen ell. paa Ryggen af Græsarternes Blomster. arista. (Hornemann.) jvf. Axeskæg.

Stamme, en. = Stammedyr, et. Dyrart, hvorfra andre Arter ell. Afarter nedstamme. "Man har tilforn anseet den (Uroxen) f. Stammedyret t. vor tamme Oxe." Schouw. (D. Ugeskr. I. 94.) Stammefeide, en. Feide, som hersker imellem Folkestammer. "Et vildt, t. Stammefeider og Røverkrige indskrænket Nomadeliv." M. Stammehiem, et. Hiem, hvorfra nogen nedstammer, oprindeligt Hiem f. en Folkestamme. Stammesagn, et. Sagn, bevaret i en vis Folkestamme, ell. S. om Stammens tidligste Alder. (M.)

Sted, et. (II. 411. b.) 2. b. at finde Sted: være til i et ell. andet Forhold; være tilstedt, tilladt. Denne Skik finder endnu Sted hos Almuen. En saadan Misbrug maa ikke finde Sted. = stedfindende, adj. v. som finder Sted, er i Brug.

Stiftskiste, en. (II. 417.) om dette Ords Brug, overført v. Stiftsbøgerne, eller de v. Loven (II. 22. 12.) foreskrevne Fortegnelser over Kirkernes og de geistl. Embeders Indkomster i et Stift, s. Badens jur. Ordb. II. 162.

Stikspade, en. II. 419. a. (smaa Spader, som bruges v. Lugning, m. m.)

Stilling, (2) en. (II. 421. a.) "Stillingen p. en Sav" kaldes endnu det Træværk, hvori Savbladet indsættes.

Stokkeknegt, en. (II. 423.) kaldtes særd. hos Krigsfolket en Slutter ell. Fangefoged, som v. Resol. 29 Apr. 1791 fik Navn af Profos. (Badens jur. Ordb.)

Strafferenter, pl. i Lovsproget: Renter, som gives f. Efterladelse af Betaling t. bestemt Tid. (jvf. Badens jur. Ordb.)

Strand, en. = Strandret, en. (II. 166) er ikke det samme som Forstrandsret (I. 296. b.); men giver kun Ret t. at fiske i Havet og drage Garnet p. Stranden. (jvf. Stampes Erklær. IV. 281.) Strandsø, en. i nyere Geographier: et Slags Indsøer, m. salt ell. brak Vand, nær v. Havet, og dannede af en efterhaanden tillukket Viig e. d. (jvf. 2. Nor.)

strygetør, adj. strygetørt kaldes vasket Tøi, naar det er tørret saa meget, at det er stikket t. at stryges.

Strøegods, et. (II. 435. b.) en efter Lovsproget nøiagtigere Forklaring over Ordet s. Badens jur. Ordb. II. S. 166.

Strøehalm, en. Halm, som bruges t. Strøelse under Heste og Qvæg. Olufsen. (Landoec. 436.)

Strømning, en. pl.-er. (II. 436. b.) det, at strømme; et strømmende Vands Løb. Flodens Strømning.

Stuefugl, en. F. som holdes i Stuerne, ell. i Buur; Buurfugl, Sangfugl.

Stykvogn, en. V. hvorpaa Kanoner kiøres, og hvorpaa de tildeels (Feltkanoner) ligge naar de bruges. (s. Stykke, 7.)

Sugerør, et. (II. 445.) forklares ved: "det nederste og smalleste Rør i Pompeværker." Kraft. Mechan. II. 860.

Sukkersyre, en. en Syre, der udvikles af Sukkeret v. at behandle det m. Salpetersyre. (Oxalsyre.)

Sumpluft, en. Luft, bestaaende af Vandstofgas m. en Tilsætning af Kulstof, der udvikler sig af Sumpe og Moser.

svaghovedet, adj. som har et svagt (skrøbeligt ell. indskrænket) Hoved, en indskrænket Forstand. (Ogsaa: svaghiernet.)

svigte, v. a. i Skibssproget: at stramme ell. fastne to jævnsides staaende Toug v. at forbinde ell. surre dem v. mellemløbende Toug ell. Liner. Saaledes svigtes Vanterne under Mærset; og denne Toug-Surring kaldes især Svigtingen. ("At indsvigte et Mesanseil." Schneiders Veiledn. i Sømandsk. S. 75.)

Svinemeel, et. meget grovt Meel, ell. Affald af Meel, som bruges t. Svinefode.

Svingbasse, en. pl.-r. et Slags smaa Skibskanoner, som kunne dreies rundt p. en fast Fod.

Svingkraft, en. pl.-kræfter. Kraft, hvorved et Legeme sættes i en svingende Bevægelse. (Fr. Schmidt. Minerva. 1805. I. 97.)

Sværmetid, en. den Tid p. Aaret, da Bier pleie at sværme. (Fleischer om Bier. 755.)

Svømmehaar, et. pl. d. s. Et Slags Haar, som nogle Vand-Insecter have p Fødderne og Vingedækkerne (f. E. Scarabæus aqualicus p. dens bageste Fødder.) H. Strøm.

Sædfure, en. den sidste Pløining, som Jorden faaer inden Saaeningen. (Thaar Landoec. v. Drewsen. III. 86. jvf. Brakfure (i Till.) og Vendefure. II. 645. b.)

Sædkiærne, en. Frøkorn. "De paastaae det er t. ingen Nytte, at nedlægge Sædkiærner i Jorden, fordi disse ikke strax vox op t. store Træer." Rahb.

Sældyr, et. Fællesnavn f. en Classe a Pattedyr, som tildeels leve i Vandet. Phocæ. (jvf. Sæl, hvor Udtrykket: "af Amphibiernes Classe" bør forandres.)

Særmærke, et. udmærkende Kiendetegn f. en vis Gienstand; Særkiende. (Bagg. N Klim. 332.)

Særnavn, et. Navn, som er eget f. en vis enkelt Gienstand, f. et Individ af en Art ell. Classe; nomen proprium. (N Ord. M. Ordb. Fort. S. V.)

Særsøskende, n. s. pl. d. s. s. Halvsøskende; men forældet. (jvf. K. Anchers jur. Skr. II. 389. og Badens jur. Ordb.)

Sættebiskop, en. den, der var valgt ell. indsat til Biskop, men ikke confirmeret denne Værdighed. (T. Weihbischoff.) Münter. Reform. Hist. II. 44.

Sættemeel, et. Meel, som faaes ikke v. Malning, men v. at knuse og udvaske meled Frugter, (f. E. Kartofler) og lade Meelet bundfældes (Stivelsemeel, Kraftmeel.)

søleds, adv. over Havet, t. Skibs, paa Søveien. Søleds kommer man lettere derhen.

Sømiil, en. En geographisk Miil, hvoraf 15 gaae p. en Grad.

Søvnliv, et. det Liv, som et organisk Væsen lever i sovende Tilstand.

søvnvaagen, adj. i nyere Skrifter: om den saakaldte magnetiske Søvntilstand. "At være i en søvnvaagen Tilstand."

Taarerig, adj. overflodig p. Taarer. "Den taarerige Romanforfatter." Zetlitz. (Digte. Ny Udg. S. 321.)

Tag, et. = taglos, adj. som fattes Tag, som er uden Tag. "Overalt i tagløse faldende Hytte." Pram. (Stærkodder. 139.) — tagsætte, v. a. 3. forsyne m. Tag, reise Tag paa. "At tagsætte et Huus." J. Thiele. (Biergmandsdal. S. 77.)

Talboining, en. i Sproglæren: den Boining ell. forandrede Form, hvorved Substantivers og Adjectivers Fleertal adskiller sig fra Enkelttallet. (D. H. O. S. 70.)

Taler, en. pl.-e. den, som har Færdighed og Øvelse i at fremføre et sammenhængende mundtligt Foredrag, ell. i at tale offentligt. (orator.) jvf. tale, 2. = Talerkonst, en. (jvf. Talekonst, II. 482. b.) Talerkonster, konstige, forud beregnede Midler, som en Taler anvender f. at vinde Bifald. (Rahbek.)

tankefyldig, adj. som har megen Tankefylde; tankerig. (M.)

Tankerige, et. Tankeverden. (S. Staffeldt. Nye D. 393.)

Taphul, et. (II. 486.) 2. et Hul, hvori en Tap (v. en Axel ell. Valse) hviler ell. bevæger sig. (Dalgas om Ribe A. 116.)

Tidsdeling, en. Inddeling af Tiden. (Eilschow. Philos. Breve. S. 374.)

Tienesteværd, et. det Værd, som een i og ved sin Tieneste, sit Embede har erhvervet sig. "Andre, der hverken i Tienestetid ell. Tienesteværd kunde komme i Sammenligning m. hende." Rahb. (Tilsk. VII. 19.)

tilgiore, v. a. 3. giore i Stand, giore færdig. (sieldent.) "End giver Gud tilgiorte Synd" (hvormed strax kan straffes.) P. Syvs Ordspr. II. 253.

Timetal, et. Tal p. en Uhrskive, som angive Timerne. (I Timetal, adv. timeviis; ell. med hver Time.)

tingkalde, v. a. 2. indkalde f. Tinget; ell. ved Tinget; indvarsle. "De havde lovligen tingkaldt alle Lodseiere." Doc. af 1558. (Ny D. Mag. VI. 138.)

Tol, en. (II. 517. a.) [Snarere maaskee af det Isl. þollr, en Pæl, Stavre.]

Tone, en. = tonet, adj. (som har en viss Betoning, udtales m. et vist Tonehold; men br. kun i Sammensætning; f. E. korttonet, langttonet.) Jvf. Ordene: skarptonet, stødtonet, flydetonet, holdtonet, dragetonet i Dahls Oversigt af D. Retsskr. S. 14.

topfyldt, adj. v. fyldt med Topmaal. En topfyldt Kurv. (Storms Breger. S. 45.)

tordenlummer, adj. lummervarm med Tordenluft. "Trods Storm og tordenlumre Dage." Bagg. (Dansana. I. 444.)

Torvedriver, en. den, som orkesløs driver om p. Torve og Gader. (Coldings Etym. lat.)

Torvevei, en. den Vei, som een maa færdes f. at bringe sine Varer t. Torvs, ell. f. at søge Torvet. (D. Lov. VI. 9. 34.)

tosseglad, adj. som yttrer Glæde af Dumhed, viser en ufornuftig Glæde uden Aarsag. (Rahb. Skuespil. I. 88.)

traadret, adv. lige efter Traaden. (Abrahamsons d. Sproglære. S. 301.)

Traangrever, n. s. pl. det Overblevne, ell. Affaldet v. Trankogning. (s. Grever. I. 389.)

Trevenhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være treven ell. dorsk. "En lav Betleraand, p. Siden af dosig Trevenhed." Olufsen.

Trylleverden, en. overnaturlig Verden. "Med skionne Farver vidste hun at male sin Trylleverden." Ingemann.

Træk, et. (II. 535.) Gierningen at trække (intrans. jvf. trække, C. 1. S. 536.) disse Fugle have deres Træk giennem Landet i April. (jvf. Lærketræk.) "At boe p. et Strog, hvor disse have faaet deres Træk." Rahb. (D. Tilsk. VI. 441.)

Trækdyr, et. Trældyr, Arbeidsdyr, som br. til at trække, ell. for saa vidt de anvendes hertil (Thaers Landoec. v. Drewsen. III. 11.)

Trækredskab, et. Redskab, som anvendes t. Trækning. (sammest.)

Trækkekraft, en. den levende Kraft, som anvendes v. Trækning. (sammest. S. 25.)

Trællefæ, et. en dum, uforstandig Person, der gior sin Gierning uden Eftertanke, ell. liig en Maskine. (servum pecus.) "Efteraberen er altid et Trællefæ." Stoud. (om Skrivem. i Embedsf. 218.)

Trællelydighed, en. det Slags Lydighed, som vises, som kan ventes af Trælle. S. Staffeldt. (Nye D. 406.)

Trælleslid, et. haardt, anstrengende Trællearbeide. "Saa pludseligt et Spring fra Overflod t. Trælleslid." Rahb. (D. Tilsk. XII. 474.)

tvesidig, adj. som har to Sider; ell. som kan tages, betragtes fra to Sider. (T. Rothe. om Jorden. S. 18.)

tværlagt, adj. v. som er lagt p. Tværs. (Thieles d. Folkesagn. I. S. 2.)

Tænkedrift, en. Drift t. at tænke, til tænkende Virksomhed. "Tænkedriften er den evigt virkende Kraft, der holder Aandeverdenen i Gang." J. Boye.

Tøi, et. (I. 554. b.) 2. [Her kan tilføies: Kiøretøi, Leetøi, Pibetøi, Plovtøi, Seletøi.]

Tøie, en. [Isl. Togi.] en Tot; ell. noget, som er sammenvundet og forlænget ell. udtrukket; f. E. en Uldtot. Det er dog mere Landskabsord, end almindeligt. s. Tave og Tot. (jvf. tøie, udtrække, udstrække, hos Wessel. s. Ordb. II. 555. a.) "At bede og at smøre tøier intet p. Reisen." en Talem. hos Moth.

Uaar, et. ufrugtbart Aar, hvori Misvæxt, Dyrtid, ell. endog Hungersnød og Folkedød indtræffe. II. 559. b. (jvf. om Bemærk. af det Isl. Oár, Maanedsskr. f. Lit. VIII. 209.)

udenjords, adv. udenfor Jorden. "Vi ville forlade Stiernerne, efterat vi i nogen Tid have reist udenlands eller udenjords." Tilschow. (Philos. Br. 373.)

Udenvold, en. Fæstningsvold, Borgvold, der gaaer uden om en anden Vold (ell. Indervold.) Vedel Simonsen. (Borgruiner. I. 33.)

Udgrund, en. Grund, som strækker sig længere ud i Havet, eller udenfor andre Grunde. (Kiobenh. Skild. 1813. No. 83.)

Udhold, et. det at holde ud, holde længe paa. (f. E. en Tones Udhold i Musiken. — At udholde en Tone i ti Secunder.)

Udkrat, et. Krat i Udkanten af en Skov. "Alt rullede mellem dens Udkrat og Smaabuske den raslende Vogn." Bagg. (Thora.)

udløse. (II. 573.) 3. i Lovsproget br. det, a.) deels (eenstydigt m. indløse, indfrie) naar det forbindes m. et Tings-Object, om at erhverve Medeieres Deel i en Eiendom, ell. hvad der er udlagt af et Bo f. Gield. "Dog saa, at han udløser fra enhver, som han vil udløse noget fra, det t. ham udlagte hele Gods." D. Lov. V. 3. 22.

"At udløse Godset m. saa mange rede Penge, som det er udlagt for." sammest. b.) deels m. Personsobject; f. E. udløse een af Fællesskab, Sameie, m. m. (jvf. D. Lov. V. 2. 19.) Overhovedet br. udløse, m. nærmest Hensyn t. den Person, fra hvem man udløser; indløse m. Hensyn t. den, som giør sin Løsningsret gieldende.

Udrum, et. Rum ell. Huusrum v. en Gaard i Udhuse ell. uden for Stuehuset. "En Gaard m. Gaardsplads og Udrum." (Adr. Av. 1815.)

udsnige, v. a. 3. bringe ud p. en hemmelig Maade, p. skiulte Veie. "For hver Person, som han i saa Maader vilde udsnige." D. Lov. III. 12. 11.

Udsogn, et. kaldes (især i Jylland) det Sogn i et Pastorat, som ligger længst fra Hovedsognet.

Udød, en. ud. pl. en ond, haard Død. ("Absalon fik en Udød" forekommer i en gl. Vise.)

uforbeholden, adj. (jvf. forbeholden. I. 262. a.) Deraf: Uforbeholdenhed, en. Aabenhed, ligefrem Oprigtighed.) (Fort. t. Snorre Sturl. Fol. IV. S. XIV. ingenuitas.)

uldgraa, adj. som har den vaskede Uldsgraaladne Farve.

Undentag. (II. 595.) Ordet br. i Nordsiælland, og lyder her Undertag og Undertagsmand; men neppe rigtigt; da unden (undan) er: af, bort; og Undentag d. s. s. Aftægt.

Underfaldshiul, et. (II. 597. b.) "Et Vandhiul, der staaer høiere end Vandet, som falder p. dets underste Deel." J. Kraft. (Mech. II. 752. (Underfaldsmølle. sammest. S. 770.)

underjords, adv. under Jordens Overflade. "Underjords og overjords." Arreboe. Hexaem. 176.

Underpant, et. (II. 600. a.) som forekommer alt i det 16de Aarh. (1540, 1580) bruges i Lovsproget tildeels som forskielligt fra Pant ell. brugeligt Pant. (jvf. Ny Danske Mag. VI. 169.)

Understander, en. Støtte, som er sat under noget f. at bære det. "Svage Bygninger behøve stærke Understandere." En Ligprædiken af N. Henrichsen 1666.

Uære, en. (Vanære.) "Lade sig i Uære beligge." D. Lov. VI. 13. 10.

Vanarte, v. n. 1. vanslægte, udarte. ("Nogle Værker frembragtes, der ikke have vanartet." O. Guldb. V. Hist. I. 1044.)

Vand, et. = Vandarbeide, et. A. der udføres i ell. under Vandet. (Krafts Mech. II. 428. 763.) — Vandfald, et. (II. 624.) deels for: Fos; deels ogsaa om Vandets Affald mod et lavere Jordsmon. Denne Egn har et jævnt, et stærkt Vandfald. — Vandmængde, en. den p. et vist Sted ell. til een Tid samlede M. af Vand. — Vandsump, en. Samlekiste f. Vand; en Kielderbrønd, hvor Vand trækker til og samler sig. (Kraft. Mech. II. 716.) — Vandtryk, et. Vandets Tryk, formedelst dets Tyngde. — Vandværk, et. Maskinværk, hvorved Vand ledes til ell. fra et Sted, ell. hæves i Veiret. (M. Br. fra Sverr. III. 37.)

Vanedyr, et. br. om Mennesket, som blindt afhængigt af Vanen. "Mennesket er ofte blot et Vanedyr."

Veisyn, et. Undersøgelse af Landeveies ell. Biveies Tilstand, som af vedkommende Embedsmænd foretages t. visse Tider af Aaret. (Mandix d. Landv. Ret.)

Verdenshiørne, et. (Verdensled) og Verdenskant, en. det første især om de fire Hovedhiørner (Nord, Syd, ꝛc.); det sidste deels i samme Bem. deels om enhver Verdensegn. (jvf. 3. Led og 2. Leding.)

Vindlys, et. i Artilleriet: et Slags Rør af Papir, fyldte m. en brændbar Sammensætning, som anvendes i Regnveir, i St. f. Lunter, t. at tænde Fængkrudet.

Voldermisse, n. s. den hos Almuen endnu brugelige Benævnelse p. den 1ste Mai, som ogsaa kaldes Voldborg Dag. (Dies S. Valburgis.) "Da bør Bonden flytte af Gaarden t. næstkommende Voldermisse." D. Lov. III. 13. 3.

Voldgrøft, en. Grøft som graves t. Hegn v. Siden af et Dige ell. en Jordvold. Enkelte, dobbelte Voldgrøfter. (Forskiellig fra Flakgrøft ɔ: en bred, aaben Grøft, hvorfra den opkastede Jord jævnes ud t. begge Sider. Giersings Landoec. I. 17.)

Vornedfrihed, en. Frihed f. Vornedes Forpligtelse ell. for Vornedpligt.

Voxmeel, et. kaldes det raae Blomsterstøv, som Arbeids-Bierne føre hiem t. Kuben, inden det, v. at fortæres af dem, forvandles t. virkeligt Vox.

Vrangvid, et. falskt Vid; Sophisteri. (F. H. Guldb. om Retskr. S. 10. Isl. rangvis, sophistisk.)

Værkbænk, en. Bænk i et Værksted, hvorpaa Arbeidet skeer, ell. de faste Redskaber dertil anbringes; f. E. Dreierbænk.

Trykfeil.

Det var ikke muligt, uden at forvolde et alt for stort og forlænget Ophold, at giennemgaae Ordbogens hele Text, efter at Værket var færdigt, for at udtegne de, uagtet faa megen anvendt Omhu, indløbne Trykfeil. Dette er imidlertid skeet ved de første 14 Ark (A—O), og hvad disse indeholde af saadanne, meddeles her (tilligemed enkelte af efterfølgende Ark); deels for at Ingen skulde faae Grund til at mene, at man mere vilde dølge hiin Mangel ved Bogen, end andre; deels for aabenlyst at lægge for Dagen, af hvad Natur Trykfeilene ere, og at der hverken er Anledning til at foruroliges over deres Beskaffenhed, eller deres Antal, som, efter giort Beregning for de her giennemgaaede Ark, i Giennemsnit ei engang udgiør een (og det næsten blot Bogstav-) Feil paa 5500 trykte Ord, ell. omtrent paa eet Ark i sædvanlig Format.

I. S. 2. b. Lin. 1. retten (hos Moth.) rettere: drætten.
— 17. a. L. 44. sit l. hans.
— 28. a. — 8. sættes (,) efter tilbage.
— 35. b. — 14. og flere Steder allene l. (i Følge Skrivemaaden I. 30.) alene. I øvrigt maa bemærkes, at Skrivemaaden allene er den almindeligste; ligesom den bruges af Ordbogens Forf.
— 37. a. — 38. áng l. ángr.
— 43. b. — 16. høre l. hører.
— 45. a. — 28. Arne l. Arve.
— 51. a. — 46. Takkelasen l. Takkeladsen.
— 53. a. — 54. her tilføies: over.
— — b. — 40. Fregatskib l. Fregatskibs.
— 88. a. — 61. Ordet deles Bidskhed.
— 89. a. — 1. Biergchrystal l. =krystal.
— 97. a. — 20. en af, l. een af.
— 100. a. — 11. Degierlighed l. Begierlighed.
— 110. b. — 29. Bordsæde, en, l. et.
— 111. a. — 14. Særk, l. Sænk.
— — b. — 9. faa, l. faae.
— 122. b. — 63. fælleds, l. fælles.
— 123. a. — 38. Dannebrog, l. Danebrog.
— 129 a. — 52. Brændeved, en. l. et.
— 143. b. — 42. Medbør, l. Modbør.

I. S. 146. b. Lin. 3. canonicere, l. canonisere.
— 147. b. — 44. Lære, l. Lærer.
— 151. a. — 36. Confirmant. Etymologerne fordre vel Confirmand; men den danske Udtale over hele Landet er Confirmant og Confirmanter; og der er ingen antagelig Grund til at forlade den i Skrivemaaden af dette fremmede Ord, der har dannet sig analogisk med endeel andre af samme Endelse.
— 152. b. — 6. κουβος, l. κυβος.
— 157. b. — 14. gaaen, l. gaaet.
— 160. a. sidste L. ubestemte, l. bestemte.
— — b. — 15. enhver, l. Enhver.
— 161. a. — 8. deels, adv. rettere: conj.
— 162. a. — 33. den, l. den, det, de.
— 163. b. — 26. maa, l. maae.
— 165. a. — 14. giøre, l. giør.
— 167. a. — 16. efterat, l. efter at.
— 168. a. — 16. Chrystal, l. Krystal.
— — a. — 25. Magister, l. Magisters.
— 172. a. — 17. Dragslaae, l. Dragslaa.
— — b. — 10. deres, l. dets.
— 174. a. — 15. dens, l. den.
— — a. — 17. Gaarden, l. Gaardens.

I. S. 175. b. Lin. 47. Bolt, l. Bold.
— 176. b. — 9. gradviis, l. gradvise.
— 180. a. — 49. flygtge, l. flygtige.
— 183. a. — 39. Meemrum, l. Mellemrum.
— 183. b. — 3. efter klar tilføies: eller.
— 185. a. — 29. uslebne, l. usleben.
— 187. a. — 29. δύπειν, l. δύπτειν.
— 194. a. — 8. Hængselen, l. Hængselet; og L. 24. en l. et. (efter I. 487. Kiønnet er imidlertid ikke ganske utvivlsomt.)
— — a. — 35. Slaae, l. Slaa.
— 195. b. — 8. af af, l. af.
— 198. b. — 30. klædt, l. klædte.
— — b. — 37. adv. l. adj. og adv.
— 201. b. — 7. sin, l. hans.
— 202. b. — 35. og rec. udslettes.
— 206. b. — 21. Veirligt, l. Veirlig.
— — b. — 53. paa Ydersiden, rettere: ved Yderkanten.
— 215. a. — 4. maa, l. maae.
— 215. a. — 10. 1ste, l. anden.
— 217. b. — 60. en, l. een.
— 218. a. — 18. ἐπος, l. ἔπος.

I. S. 218. a. Lin. 19. Æsthestiken, l. Æsthetiken.

— 225. b. fager, skal staae foran Fagle.
— 227. a. Faldevildt skal staae 227. b. efter Faldereb.
— 232. L. 6. fä, l. få.
— 244. b. Lin. 14. Skollekage, l. Skoldekage.
— 249. a. — 32. pl. Flokk, l. Flokker.
— 257. b. — 26. havde, l. hade.
— 319. b. — 21. den, l. om den.
— 323. b. — 30. Frucht, l. Furcht.
— 348. b. gale skal staae foran Galease.
— 478. b. Lin. 5. jvf. hverre, l. jvf. 2. hverve og Hvergarn.
— 598. a. — 15. Kengeskat, l. Kongeskat.
— 641. b. — 60. udslettes: eller Lase.

II. S. 69. b. Lin. 21. ideligt, l. idelige.
— 231. a. — 21. en Syre, l. Saltsyre.
— 423. a. — 56. Stokknegt, l. Stokkeknegt.

